Digitized by the Internet Archive
in 2007 with funding from
Microsoft Corporation

http://www.archive.org/details/mugdabodhawyakar00vopauoft

298·R
97

MUGDHABÓDHA WYÁKARANA,

OR

SANSKRIT GRAMMAR.

BY MAHÁ MAHÓPÁDHYÁYA SRÍ WÓPADÉWA.

WITH

The Siddhantasekhara, a Sinhalese Translation,

BY THE VENERABLE

WELIGAMA SRÍ SUMANGALA NÁYAKA STHAVIRA,

High Priest of the Amarapura Sect, Pulinatalaráma Wihára, Kalutara.

COLOMBO:
GEORGE J. A. SKEEN, GOVERNMENT PRINTER, CEYLON.

1897.

LIBRARY
FEB 12 1970
UNIVERSITY OF TORONTO

PK
541
V67
1897

මහාමහොපාධ්‍යාය

ශ්‍රී වොපදෙව පණ්ඩිතයාණන් විසින් විරචිත

මුග්ධබොධව්‍යාකරණය

සහිතවූ

කළුතර පුලිනතලාරාමාධිවාසී වැලිගම ශ්‍රී සුමඞ්ගලාභිධාන

අමරපුරසමාගමෙ

නායකස්ථවිරයන්වහන්සේ විසින් ලියනලද

සිද්ධාන්තශෙඛර

නම්

මුග්ධබොධව්‍යාඛ්‍යානයයි.

කොළඹ :

ජී. ජේ. ඒ. ස්කීන්, රජකීය මුද්‍රාලයෙහි ප්‍රධානතැන විසින්
මුද්‍රණය කරණලදී.

1897.

INTRODUCTION.

THE *Mugdhabódha*, the present Sanskrit Grammar, was written by Mahá Mahópádhyáya Srímat Vópadéva. This erudite scholar, according to the *Dhátumanjarí*, published at Bombay in 1865, had produced the *Kavikalpadruma* more than six hundred years ago, and so it may be conjectured that he was a Brahmin Pandit who lived about that time in the Hindu country. This theory is confirmed by the *Sanskrita Chandriká*, a magazine published in the year of Saka 1816, which says that Vópadéva, rivalling Vyása Rishi in eminence, flourished at the Court of Srí Srí Mahádéva, Emperor of Bháratavarsha, about six hundred years ago. There is some evidence, however, to suppose that Vópadéva lived at a period much earlier than that ascribed to him. The *Sataslóka* was a work of his, and from it several quotations are made with acknowledgment in the *Chikitsására Sangraha*, written by Buddhadása, King of Ceylon, in the year of Buddha 881. Viewed in the light of the above fact, Vópadéva would appear to have lived at least 1,559 years ago.

The *Mugdhabódha* has been, from time immemorial in Bengal and other Hindu countries, and for a shorter period in Ceylon, used by all engaged in the teaching of Sanskrit Grammar. There can be no doubt, therefore, that this book is held by the universal assent of teachers to be a most useful compendium. It has called for several commentaries, written by various scholars both in Sanskrit and in Bengali —a circumstance which, while it testifies to the general use of the work as a text-book, and its cordial acceptance by scholars as a standard work, further enhances its value to

the student desirous of having doubts cleared and attaining to ripe scholarship. This Grammar follows in the main the lines of Pániní's *Trimunivyákarana*, consisting of 3,996 Suttras, though other authorities have no doubt been consulted. In certain instances Vópadéva has evidently rejected Pánini's views in favour of those of numerous other scholars; and indeed he omits entirely Pánini's sections *Udátta*, *Anudátta*, *Swarita*, *Karana*, *Prayatna*, *Padasiddhi*, &c., which relate to the Vedas. I have retained in the present translation the references to Pánini's Súttras, as placed in the original. It will be noticed that there are here condensed into one Súttra several of Pánini's—sometimes two, sometimes three, and sometimes even more—while many details which do not appear in Pánini are exhibited after the style of the *Mahásiddhántakaumudi*.

In pointing out the views of different scholars the *Mugdhabódha* itself refers to the *Prakriyáratna;* while the commentary gives a host of authorities, some of which are: 1, Rámánanda; 2, Kásíswara; 3, Durgádása; 4, Vidyániwása; 5, Wámana; 6, Sarvawarman; 7, Pánini; 8, Kramadíshwara; 9, Goyíchandra; 10, Trilóchanadása; 11, Udbhata; 12, Kálidása; 13, Srípatidatta; 14, Góvindabhatta; 15, Jaumara; 16, Mallinátha; 17, Durgasinha; 18, Chándravyákarana; 19, Bhattikávya; 20, Mahábháshya; 21, Pingala; 22, Kósha.

The present work is a translation, into ordinary mixed Siṇhalese, of the Commentary edited by Professor Srí Girisachandra of the Sanskrit College, Calcutta, in which some of the old paraphrases are condensed, and the others are unaltered; of such Súttras as are without Vrythas: of the Vrythas alone of the other Súttras; and of the Padasiddhi as explained in the Commentary. Below each Súttra numbers are placed, as in the original, to distinguish the cases: (1) for the nominative, (2) for the accusative, and so on. Further, singular forms are shown by the mark (.); dual forms by (..): and plural forms by (...).

The study of Grammar is essential, for this alone makes the correct understanding of words and faultless composition possible. The following two Slókás set forth the importance of a knowledge of Grammar :—

Sabdasástra manadhítya yahpumán waktumichchati vachah sabhántaré.
Baddhumichchati wané madótkatan hastinan kamala nála tantuná.
Yadyapi bahunádhishe tathápi patha putra vyákaranam,
Swajanah swajanó mábhóth sakalan sakalan sakrichchakrith.

Those distinguished Buddhist priests of Ceylon of the past, like Srí Sáriputra Sangharája, justly venerated for their knowledge of the doctrine and their strict observance of the ceremonial, had a reputation for an extensive knowledge of Sanskrit Grammar. Even in our day all pious scholars of the priesthood, who deem it the duty of all faithful priests to imitate the example of the illustrious dead, are very desirous of such knowledge.

As there is no Sanskrit Grammar in Sinhalese for the benefit of such, I conceived and carried out the present translation. On its completion I addressed a letter to my august friend, renowned in letters and respected among the savants, SIR EDWIN ARNOLD, M.A., K.C.I.E., C.S.I., author of "The Light of Asia," about my desire to get the book printed at the expense of the Ceylon Government, and I was favoured by him with a letter to SIR ARTHUR ELIBANK HAVELOCK, K.C.M.G., the then Governor of Ceylon. Supported by this letter I framed a petition to the Ceylon Government, and obtained permission to get the *Mugdhabódha*, together with the *Siddhántasékhara*, my translation of the Commentary, printed at the Government Press.

While I presume that all industrious and earnest students will receive the work with appreciation, and read, mark, learn, and inwardly digest it, I trust that the *literati* will rectify any errors that may have crept into it.

WELIGAMA SRI SUMANGALA,

High Priest.

Pánadurè, August, 1897.

විඥාපනය.

මුග්ධබොධ නම්වූ ප්‍රශංසනීය මේ ව්‍යාකරණග්‍රන්ථය මහා මහොපාධ්‍යාය ශ්‍රීමද් වොපදෙව පණ්ඩිතයාණන් විසින් කරණලදී. මේ ප්‍රශස්තපණ්ඩිතයා විසින් අවුරුදු හසියයෙකින් පෙර කවිකල්පද්‍රුම නම් ධාතුපාඨය කරණලද්දේයයි, ක්‍රිස්තු වර්ෂයෙන් 1865 ක්වූ වර්ෂයෙහි බොම්බායෙහි මුද්‍රණය කරණලද ධාතුමඤ්ජරියෙහි කියාතිබෙන පරිද්දෙන් මේ වොපදෙව පණ්ඩිතතෙම ක්ෂනලද කාලයෙහි දඹදිව සින්ධුදෙශයෙහි විසූ බ්‍රාහ්මණ පණ්ඩිතාචාර්යයෙක් වියහැකි වෙයි. තවද රාජාධිරාජවූ ශ්‍රී ශ්‍රීමහාදෙව නම් භාරතවර්ෂීය අනුශාසනා කළාවූ මහරජානුගේ සභායෙහි වූ ව්‍යාසර්ෂි හා සමානවූ වොපදෙව පණ්ඩිතයා අවුරුදු හසියයෙකින් පෙර සිටියේයයි, ශකවර්ෂ 1816 ක්වූ කල්හි මුද්‍රණය කරණලද සංස්කෘත චන්ද්‍රිකා නම් පත්‍රිකායෙහිද කියනලදී. මෙකියනලද කාලය කෙරෙන් පෙර වොපදෙවාචාර්යයන් සිටිබවද සැලකීමට හෙතු තිබෙයි, ඒ මෙසේයි, ශතශ්ලොකය මේ වොපදෙවාචාර්යයන් විසින් සංග්‍රහ කරණලද්දකි, ශ්‍රී බුධවර්ෂයෙන් 881 වෙනි වර්ෂයෙහි ලක්දිව රාජ්‍යශ්‍රීයට පැමිණි බුධදාස භූපාලයාණන් විසින් කරණලද චිකිත්සාසාරසංග්‍රහයෙහි යථොක්ත ශතශ්ලොකයෙන් ගත්නාලද ශ්ලොකයන් යොදා එහි නාමයද දක්වා තිබේ, ඒ ක්‍රමයෙන් බැලූකල මේ ආචාර්යයන් සිටි කාලය වර්ෂ 1559යකින් පළමු වියයුතුයි.

මුග්ධබොධ නම් මේ ග්‍රන්ථය වංගරට ආදි සින්ධුදෙශයෙහි රටවල චිරකාලයක පටන්ද ලක්දිව මඳකාලයක පටන්ද සංස්කෘත ව්‍යාකරණ උගන්වන ආචාර්යවරයන් විසින් ශිෂ්‍යයන්ට පරිශීලනය කරවන බව දැනගන්ට තිබේ. ඒ කාරණයෙන් මේ පොත ව්‍යාකරණ ඉගෙනීම පිණිස ප්‍රයොජනවත්වූ පොතකැයි ආචාර්යසම්මතයෙන් පිළිගෙන තිබෙනබව සැක රහිතව දතහැකි වෙයි. එපමණක් නොව මුග්ධබොධය අග්‍ර

තව නොයෙක් පණ්ඩිතයන් විසින් සංස්කෘතභාෂාවෙන් පම
ණක් නොව වඞ්ගභාෂායෙන්ද කරණලද විස්තරව්‍යාඛ්‍යානද
කීපයෙකි. ඒ කාරණයෙන්ද මේ පොත බොහෝ දෙනා
විසින් අභ්‍යාස කරණලද බවත්, ගරුතර වශයෙන් පණ්ඩිත
යන්ගේ පිළිගැන්මත් ප්‍රකාශවෙයි. එපමණක් නොව මේ
පොතෙන් ඉගණගන්නා ශිෂ්‍යයන්ට ඒ ඒ ව්‍යාඛ්‍යානාවලෝක
නයෙන් සැක දුරුකරගැණීම් ආදිය කරණකොටගෙන ඉග
ණීම වඩවඩා වැඩිදියුණු කරගතහැකි බවත් ප්‍රකාශ වේමය.
මේ ග්‍රන්ථය ත්‍රිමුනිව්‍යාකරණයයි කියනලද තුන්දහස් නවසිය
සයානුවක් සූත්‍රයන්ගෙන් ශෝභමානවූ පාණිණ්‍යනුසාරයෙන්
බොහෝසෙයින් කරණලද්දයි කියයුතු වෙයි. එසේ කල්හිදු
අතිකූත් ව්‍යාකරණයන්ද ආශ්‍රයකොට ඇත්තේය. ක්සිතන්හි
මේ ආචාර්‍ය්‍යයන් පාණිනීයමත පිළිනොගෙන බහුලවූ ආචාර්‍ය්‍ය
මතාන්තරයන්හි පිහිටිබවද දක්නාලැබේ. එසේද පාණින්‍යාදි
යෙහි වූ වෙද පාඨයන් පිළිබඳව පවත්නාවූ උදාත්ත අනුදාත්ත
ස්වරිතාදියද කරණප්‍රයත්නාදියද පදසිද්ධ්‍යාදියද මෙහි නොදක්
වනුලැබේ. ඒ පාණිනීයසූත්‍රයන් දැනගැණීමපිණිස බොහෝ
සෙයින් ටීකායෙහි තුබූ පරිද්දෙන් ලකුණු ඒ ඒ සූත්‍රයන් පිළි
බඳවූ පදසිද්ධි ආදිය දක්වා ඉක්බිති මෙහිද එසේම දක්වනු
ලැබෙත්. ක්සිතැනෙක්හි පාණිනියෙහි වූ සූත්‍ර දෙකද ඇතම්
තැන සූත්‍ර තුණද කිසිතැනෙක්හි ඊට වැඩි ගණන්ද මෙහි අර්ථ
වශයෙන් ගෙන එක එක සූත්‍රයෙහි සංග්‍රහ කොට හකුලුවා
තිබෙන බවද දක්නාලැබේ. එපමණක් නොව ලෝකප්‍රසිද්ධවූ
සාරස්වතව්‍යාකරණයෙහි වූ සූත්‍ර අටක අර්ථ මෙහි එකසූත්‍රයෙහි
අන්තර්ගතකොට තිබෙන බවද පෙණේ. තවද පාණිනියෙහි
අවිද්‍යමානවූ ක්‍රමද බොහොමයක් මහාසිද්ධාන්තකෞමුදියෙහි
පෙණීතිබෙන පරිද්දෙන් මෙහි දක්වා තිබේ.

මතභෙද දැක්වීමපිණිස ප්‍රක්‍රියාරත්න නම් පොතෙහි නාමය
මුග්ධබොධයෙහිම දක්වාතිබෙයි. විශෙෂමත ආදිය දැක්වීම
පිණිස මෙහි ටීකායෙහි බොහොමයක් පොත් කළ පණ්ඩිතා
චාර්‍ය්‍යවරයන්ගේ නාමයන්ද පොත්වල නාමයන්ද ඒ ඒ තැන
දක්වා තිබෙයි. ඒ නාමයන්ගෙන් ක්සිවක්ද මෙහි දක්වන්
නමු. ඒ මෙසේයි—1 රාමානන්ද; 2 කාසීශ්වර; 3 දුර්ගාදාස;
4 විද්‍යානිවාස; 5 වාමන; 6 සර්වවර්මන්; 7 පාණිනි; 8 ක්‍රම
දීශ්වර; 9 ගොයීචන්ද්‍ර; 10 ත්‍රිලොචනදාස; 11 උද්භට; 12

කාලිදාස ; 13 ශ්‍රීපතිදත්ත ; 14 ගොවින්දභට්ට ; 15 ජෞමර ; 16 මල්ලිනාථ; 17 දුර්ගසිංහ; 18 චාන්ද්‍රව්‍යාකරණ; 19 භට්ටිකාව්‍ය; 20 මහාභාෂ්‍ය; 21 මාඝකාව්‍ය; 22 පිංගල; 23 කොෂ යනාදියයි.

තවද, කලිකාතානුවර සංසකෘත ශාසත්‍රශාලාවෙහි ආචාය්‍ය්‍ය පදප්‍රාප්ත ශ්‍රීගිරිසචන්ද්‍ර විද්‍යාරත්න පණ්ඩිතයා විසින් ඇතම් සූත්‍රයන්ගේ පූරාණ කාලයෙහි වූ විස්තර ටීකාවන් සංක්‍ෂෙප කොටද ඉතිරි සූත්‍රයන්ගේ ටීකාවන් තුඹූපරිද්දෙන්ද යොදා කරණලද ටීකාව බලා බොහෝසෙයින් ඒ ටීකායෙහි දක්වන ලද විස්තර වණ්ණනාද වෘත්ති රහිත සූත්‍රයන්ගේද සූත්‍ර වෘත්තිහුගේද අර්ථ හා ටීකානුසාරයෙන් බොහෝසෙයින් පද සිද්ධික්‍රමද මිශ්‍රසිංහලභාෂායෙන් දක්වනුලැබේ. සූත්‍රයන්ගේ අධොභාගයෙහි මුල්පොතේ තුඹූපරිද්දෙන් ප්‍රථමාදි විභක්ති සුවසේ දැනගැණීම පිණිස ප්‍රථමාවිභක්තිය කෙරෙන් (1) එකේ ලකුණද, ද්විතීයාවිභක්තිය කෙරෙන් (2) දෙකේ ලකුණද මේආදි වශයෙන් සප්තම්විභක්තිය දක්වා ලකුණු දක්වනුලැබෙත්. ඒ ඒ විභක්තීන්ගේ එකවචන දැනගැණීම පිණිස (·) මේ ලකුණද, ද්විවචන යෙදුන තන්හි (··) මේ ලකුණුද, බහුවචනය වූ තන්හි (...) මේ ලකුණුද දක්වනු ලැබෙත්.

විභක්තිලොපය දැක්වීම පිණිස ප්‍රථමාදි විභක්තිහු කෙරෙන් දැක්වියයුතු ලකුණු කෙරෙන් වාමපාර්ශ්වයෙහි (.1) මේආකාර ලකුණක්ද දැක්වියයුතු වෙයි, ඒ ලකුණ ප්‍රමාදයකින් පොතේ ලියවී නැති බැවින් සූත්‍ර කීපයක විභක්ති ඒසඳහා දක්වන්නමු. 2 (ශං. 1. ශබ්දෙඃ 3...) 5 (ආ. 1. වත්. 1. සඛ-කී-පුලු. 1.) 6 (ක්‍ෂුපඃ 1. අක්. 1. සමඃ 1. ණීඃ 1. සෘක්. 1. ච. 1.) 8 (ඉඩඃ 1. අර් අල් එඩ්. 1. ණුඃ 1.) 9 (අචඃ 6. ආර් ආල් ඓච්. 1. විරිඃ 1.) 10 (ප්‍ර-ආඩ්. 1. යිඃ 1.) කියනලද මේලකුණෙහි ඌනත්වය ප්‍රධාන කාරණයක් නොවන බැවින් එපමණකින් නවත්වමු.

නැවතද ව්‍යාකරණ ඉගෙණීමෙහි ප්‍රයොජන දක්වන්නමු. පදයන්ගේ මනාවූ අවබොධයද නිර්දොෂවූ වාක්‍ය යෙදීමද ව්‍යාකරණාවබොධයෙන් තොරව කළනොහෙයි. එහෙයින් ව්‍යාකරණය පුහුණුකටයුතුයි. ඒසඳහාම දක්වනලද ශ්ලොක දෙකෙක් වෙත්.

ශබ්දශාස්ත්‍රමනධීත්‍ය යඃ පුමාන්
වක්තුමිච්ඡති වචඃ සභාන්තරෙ,
බද්ධුමිච්ඡති වනෙ මදොත්කටං
හස්තිනං කමලනාලතන්තුනා.

යද්‍යපි බහුනාධීෂෙ තථාපි පඨ පුත්‍ර! ව්‍යාකරණම්,
ස්වජනඃ ශ්වජනො මාභූත් සකලං ශකලං සකෘච්ඡකෘත්.

තවද, පය්‍ය්‍යාප්ති ප්‍රතිපත්ත්‍යාදි සකල ශාසනසංරක්‍ෂණයෙහි නියුක්තවූ ශ්‍රීශාරිපුත්‍ර සංඝරාජ මහාස්ථවිරයාණන් ආදිවූ ලංකාද්වීපවාසී පූජ්‍යවූ මහාස්ථවිරයන්වහන්සේලා සංස්කෘතව්‍යාකරණයෙහි විශාලවූ පටුත්වයකින් ප්‍රසිද්ධවූවෝය. මෙකල්හිද ශාසනාවචර සුපෙසලබුද්ධපුත්‍රයන් විසින් උන්වහන්සේලාට අනුව පැවැත්ම සුදුසුයයි සලකන්නාවූ ලක්දිව්වැසි සුධීහු සංස්කෘත ව්‍යාකරණශික්‍ෂණයෙහි අතිශයෙන් අභිලාෂා ඇත්තාහු වෙත්. ඔවුන්ගේ ඉගෙණීම පිණිස සිංහලට නඟනලද සංස්කෘත ව්‍යාකරණ පොතක් නොමැති බව දැක එබන්දන්ට උපකාර පිණිස මේ ව්‍යාඛ්‍යානය කිරීමට අදහස්කෙළෙමු. ඒ අදහස්වූ පරිච්ඡෙදන් අවසානය දක්වා සන්න ලියා ඉක්බිති මෙම සන්නය ලංකාණ්ඩුවේ වියදමෙන් මුද්‍රණයකරවා ආණ්ඩුව සන්තකකොට ප්‍රසිද්ධකරවනු කැමතිවූ මා විසින් ලියා අරින ලද්දවූ මගේ උසස් මිත්‍රවූ පණ්ඩිතයන් විසින් ගෞරවකරණ ලද්දවූ උගත් සර් ඈඩ්වින්ඩ් අර්නෝල්ඩ් මහතා ගරුතර සර් ආර්තර් ඇලිබැඩ්ක් හැව්ලොක් ලංකාණ්ඩුකාරතුමා නමට ලියූ ලියුමක් මාවෙත එවූයේය. ඒ ලියුමත් සමග මා විසින් ගරුතරවූ ලංකාණ්ඩුවට ඔප්පුකරණලද ඉල්ලීම්පත්‍රය ලද්දවූ ආණ්ඩුකාරතුමා ආණ්ඩුවේ වියදමින් මුද්‍රණයකරණු පිණිස දුන්නාවූ අවසරය පරිච්ඡෙදන් රාජසන්තක මුද්‍රාලයෙහි මුද්‍රණය කරවනලද්දවූ මුග්ධබොධපාඨය හා යුක්තවූ "සිද්ධාන්ත ශෙඛර" නම්වූ මේ ව්‍යාඛ්‍යානය ඉගෙණීමෙහි උත්සාහවත්වූ සත්පුරුෂයෝ සාදරයෙන් පිළිගෙන ශ්‍රවණෝද්ග්‍රහණාදියෙන් ශික්‍ෂාව කෙරෙත්වා. ව්‍යක්තවූ පණ්ඩිතයෝ මෙහි යම්යම් පරිච්ඡෙදෙකින් වූ ප්‍රමාදයක් දැක යථාර්ථය සලකත්යයි බලාපොරොත්තුවමු.

වැලිගම ශ්‍රීසුමඞ්ගල,
නායකස්ථවිර.

වර්‍ෂ 1897 අගෝස්තු මස පානදුරේදීය.

පටුන.

පිට.

1. මඞ්ගලාචරණම්
4. සංඥා පාදඃ
18. ස්වරසන්ධි පාදඃ
36. ව්‍යඤ්ජනසන්ධි පාදඃ
48. විසර්ගසන්ධි පාදඃ
54. සංඥා පාදඃ
64. අජන්ත පුංලිඞ්ග පාදඃ
104. අජන්ත ස්ත්‍රීලිඞ්ග පාදඃ
116. අජන්ත ක්ලීවලිඞ්ග පාදඃ
125. හසන්ත පුංලිඞ්ග පාදඃ
176. හසන්ත ස්ත්‍රීලිඞ්ග පාදඃ
180. හසන්ත ක්ලීවලිඞ්ග පාදඃ
188. ප්‍රචලිතාව්‍යයශබ්ද සංග්‍රහඃ
192. ස්ත්‍රීප්‍රත්‍යය පාදඃ
226. කාරකම්
274. සමාසඃ
278. ද්වන්ද්ව සමාසඃ
283. බහුව්‍රීහි සමාසඃ
301. කර්මධාරය සමාසඃ
311. තත්පුරුෂ සමාසඃ
314. ද්විගු සමාසඃ
318. අව්‍යයීභාව සමාසඃ
324. ෂට්සමාසඃ

පිට.

336. තද්ධිතඃ
402. සංඥා
407. පවත්
480. මවත්
495. මිශ්‍රඃ
509. අදාදිඃ
539. භ්වාදිඃ
545. දිවාදිඃ
554. ස්වාදිඃ
559. තුදාදිඃ
567. රුධාදිඃ
571. තනාදිඃ
575. ක්‍ර්‍යාදිඃ
580. චුරාදිඃ
583. ණ්‍යන්තඃ
601. සනන්තඃ
618. යඞන්තඃ
633. ලිධුඃ
650. පපාදඃ
652. මපාදඃ
677. ඪභාවපාදඃ
691. කතිපාදඃ
707. ල්‍යපාදඃ
726. තෘණාදිපාදඃ
758. කතාදිඃ
789. ඉෂ්ණ්වාදිඃ

ශුද්ධිපත්‍රය.

පිට.	පෙළ.	අශුද්ධ.	ශුද්ධ.
1	8	උත්තමභක්තිශ්‍රද්ධාතිශයෙන්	භක්තිශ්‍රද්ධාතිශයෙන්
	10	ව්‍යාකරණශාස්ත්‍රය:	මුග්ධබොධ නම්වූ ව්‍යාකරණශාස්ත්‍රය;
	12	ලැබේ.	ලැබේ.*
	14	සූත්‍රං.*	සූත්‍රං.†
	17	කීර්ත්තිත. ඉති	කීර්ත්තිත ඉති
	19	ඕං.	†ඕං.
	22	විනියහිාතෝ	විනිර්යාතෝ
2	1	ඕං, මඞ්ගල්‍යයෙක් වේවා; ශිවාය,	ශිවාය,
	2	නමඃ,	ඕං නමඃ,
	7	ප්‍රත්‍යයතීති	ප්‍රත්‍යයයතීති
	26	කාර්යී	කාර්ය්‍යී (1)
	36	කේතා	දක්තා
3	1	ශබෙදඃ	ශබ්දඃ
	10	විධිර්භ්‍යඃ	විධිභ්‍යඃ
	15	කායර්ෂිසථ	කායර්ෂිස්‍ය
4	34	ස්‍යාභිධෙයා-	ස්‍යාභිධෙයාඃ-
6	13	වර්ණයත්	වර්ණාදිත්
7	17	අකාර	අකාරාදි
8	2	ඉකාර	ඉකාරාදි
	6	ඍකාර	ඍකාරාදි
	9	ඏකාර	ඏකාරාදි
	13	උකාර	උකාරාදි
10	20	ආල්-	ආල්එඑඔඖ
11	29	අවස්පිති.	අවස්ථිතිඃ.
13	20	ආදෙශයද ශිසංඥ	ආදෙශයද
16	3	ලද්දෙද්ද;	ලද්දද;
	24	සම	ස්ම
17	19	මූලීයසඥ	මූලීයසංඥ
	32	ශාමිණඃ	ශාමිණඃ.
18	32	පරවර්ණයහට	පරයාහට
19	19	අවර්ණය	අකාරය (2)
20	12	යත්නෙහි	යත්නාදියෙහි

(1) මෙවැනිසෙසුතත්දමෙසේයි.

(2) සන්ධිපරිච්ඡෙදයෙහි මෙවැනි සෙසු තත්හිද මෙසේයි.

පිට.	පෙළ.	අශුද්ධ.	ශුද්ධ.
20	33	සෘතඃ	සෘතොඃ
22	26	ස්ථානීවතව	ස්ථානීවත්තව
		මෙයින්	මේ ආදියෙන්.
	30	පුරාතනයෝ	පුරාතනයෝ කියත්.
	31	ගණිත්,	ගන්නාලැබේ,
23	6	නියමාජී	නියොගාජී
	11	නියමයෙහි	නියොගයෙහි
25	5	සෘතඃ	සූතඃ
26	28	නොවේ.	බුඕතඃ නොවේ.
31	12	ආංවර්ජඃ,	ආඬ්වර්ජඃ,
	20, 21	පඣි	සඣි
	23	පලුත	පලුතය
33	30	නායඝාඃ	නායඝා
35	11	විකල්පයෙන්	පක්ෂයෙහි
	34	දධ්‍යර්වජති	දධ්‍යඃවජති
36	6	සඣි නොවිමෙහිද විකල්පයෙන් දිඝී වීමෙහිද	සඣිනොවීමෙහි
	28	යෙදෙදුයි	යෙදීමය
37	14	ඤකාරාදෙශ	ශකාරචවර්ගාදෙශ
	27	ෂකාර ටවර්ගී	සකාර තවර්ගී
38	6	තකාරය	තවර්ගය
	10	ටවර්ගාදෙශ	ෂකාර ටවර්ගාදෙශ
	28	හටගන්නාලබන	හටගන්නාවූ
39	23	ජිත රකාරයද	ජිතවූද රකාරය
40	14	යපෙ'රයං.	යපෙ'රයම්.
42	13	පුංස	පුම්ස්
46	16	චකාරය	ශකාරය
47	24	ශබ්දයද	ජකාරයද
	28	වර්ණයෝ	සංඥයෝ
48	32	වෘත්තියයයි,	වෘත්තියයි,
49	32	ක්ෂිණඃ	ක්ෂීණඃ
55	1	ජසට	ජශට
56	4	සිර්ඩීඃ	සිර්ඩීඃ
	19	අචෙතා	අචෙතතා
	22	ප්‍රිමෞ සීඃ	ප්‍රෲමෞසීඃ
57	15	ගසො'තතඃ	ගසො'තතඃ
	32	ෂඩාදිය	ෂඩාදිය
58	17	එම්වි	එම්වි
60	16	ශබ්ද,	ශබ්දඃ,
62	4	නිපාතය	නිපාතද
64	33	වන්තිය	වීය
66	4	ශස්	ශස්
	26	ධම්වත්	ධම්මවත්වය

පිට.	පෙළ.	අශුද්ධ.	ශුද්ධ.
66	27	ව්‍යඤ්ජනාදිමත්	ව්‍යඤ්ජනාදිමත්ත්ව
71	4	විකල්පයෙන් මූර්ධන්‍ය	මූර්ධන්‍ය
	6	සමාසවූ එකස්වර	එකස්වර
74	25	ස්වසු	ස්වසෘ
77	17	උභය	උභ
78	32	යතාදියෙන්	යත්නෙන්
79	23	විෂ්ණුට	ශිවට
80	32	විධිර්හිඃ	විධිභ්‍යඃ
85	17	යරිඃ	හරිඃ
89	23	ඕතා	ඕතා
92	12	ඕතවා	ඕත්වා
92	14	වත්ෂේත්‍ය,	වත්ෂේත්‍ය ; ඕත්වාත්, ඉත්සංඥ ඕකාර බැවින් ; අනන්‍යස්ථානෙ, අනන්‍යයාගේ ස්ථානයෙහි ආදේශයයි.
93	5	පරෙ.	පරෙ.*
	20	අත්ව	අව
	33	එහෙයින්	ඒතෙම
94	3	දිසංඥ ධාතු	දිසංඥද ධාතුද
	20	අවයවවූ	අවයවීවූ
	32	සිතවය	සිත්වය
104	33	ධාතුහට	ධාතුහු කෙරෙන්
106	10	ඕහට	ඕහට
110	34	තිකාතම්	ත්‍රිකාතම්
111	12	රත්ථෙව	රථෙව
112	31	ජ්‍යෙරමරයො	ජ්‍යෙමරයෝ
113	14	ස්ත්‍රියො	ස්ත්‍රියොඃ
118	12	ආපඃ, ආප්	අපඃ, අප්
120	22	හඃනදී	හෘනදී
122	21	ඤුර්ඩිපස්	ඤුර්ඩිජස්
127	4	සම්තාතං,	සම්තාතාං,
	26	තොවෙව්,	තොවෙව්, එහෙයින්
129	3	පිසඥයා	පිසංඥයා
130	14	ශෙවවාහ	ශෙවතවාහ
134	24	දිසී	දිසී
135	9	ඕආදෙශ	ඕආදෙශ
140	13	ශසෙඃ	ශසොඃ
144	23	ආදියහීස්‍ය	ආදිර්යස්‍ය
146	12	ඇත්තෙතකැයි ;	ඇත්තක්හුයයි ;
	14	පුදත්තෙතකැයි ;	පුදත්තක්හුයයි ;
147	25	වවඩ	ඞවඩ
148	23	අජිසි.	අජීසි.

පිට.	පෙළ.	අශුද්ධ.	ශුද්ධ.
149	1	සඃතවිජ්	සඃතවිජ්
150	2	බත්-සි (148, 211, 193)	බත්ජ්-සි (148, 193)
151	21	විකපල	විකල්ප
154	10	යත්තය-ත්	යත්තය-ත්
155	18	ඩස්	ඞස්
156	2	තවද්	තවද් ආදි
	24	පුවාහඃ,	පුවහං,
157	13	හාමෙහවා	හාමෙහව
	21	අශ්මද්	අස්මද්
158	16	දූහිශව	ධූහිශ්ච
	22	විෂණු	විෂ්ණු
160	21	පරව වතාගි ;	වතාගි ;
162	6	විෂණුදිව්‍යරාජය	මහාදෙවය ;
163	21	කෙරෙත්	කෙරෙත් ක්විප් කළ කල්හි
164	22	එහෙයින්	නැවත
	23	කසාපවිපාශඃ	කසාප්‍රපාශඃ
165	14	හවද්	හවත්
	30	අනතය	අනතත්වය
166	28	බලවත්වය	බලවත්ත්වය
169	1	විසර්ගීය හා	වකාරයද
	26	මෙධඃ	අමෙධඃ
170	6	213,	213, 154
170	12	ධාතුහට සත්ආගම	ධාතුහුකෙරෙත් සත්
	13	ධාතුහට	ධාතුහු කෙරෙත්
173	32	උශතස්	උශතා
		පුරුදංශස්	පුරුදංශා
174	9	148, 233, 126, 102,	233, 126
	12	148, 232,	232.
175	29	ගන්තා	ගොගන්තා
176	1	ඛිස්	ඞිශි
	31	දිව්	ද්‍යෞඃ
177	31	දීව්‍යති	දිව්‍යති
178	27	ධාතුහට	ධාතුහු කෙරෙත්
179	6	අජ්	අප්
181	3	අනඩ්වාංහි	ශවනඩ්වාංහි
182	26	සිහට	අම්හට
183	4	එතද්-සි	එතද්-අම්
	11	වචනයෝද	වචනයන්ද
184	13	සකාර	ශකාර
	24	ශ්‍යතා	ස්‍යතා

පිට.	පෙළ.	අශුධ·	ශුධ.
184	27	පරවූ අප් යත්නහු ගේද යත්යත්නහු ගේද ස්ථානයෙහිය	අප් යත්නහු කෙරෙත්ද යත් යත්නහු කෙරෙත්ද පරයා හටය
185	25	භුධාතුහු	භූධා තුහු
186	19	සවඃ	ශවඃ
	30	මොහු	මෙනි
	31	අව්‍යයානතය හට කකාරද	අව්‍යයාන්ත කකාරය හට දකාරද
193	16	(363)	(463)
	34	දුම්දුමෙ	දුමෙ දුමාතෙ,
195	2	වා බහුරජත්	බහුරජත්
199	12	සංකාරෙතා	සංකාරෙතා
201	2	ශබ්දයා කෙරෙන් පරවූ	ශබ්දයාගේ
208	4	ලිඞගයා	ලිඞ්ගයා
211	12	සබ්දයි	ශබ්දයි
212	9	මුසුබා	සුමුබා
215	9	රජිරජිඃ,	රජිරජිඃ
221	36	ත්‍රයාණං	ත්‍රයාණං
222	13	උදාහරණයයි කිසි කෙනෙක් කියති, සාධාරණ නිශෙධය බැවින් එකස්‍ය පත්නීඑකා යනාදියෙහි ඊප්තොවෙයි අන්‍යයෝ කියති.	උදාහරණයයි.
223	36	වත්තීක	වර්තිනක
225	18	ප්‍රත්‍ය	ප්‍රත්‍යය
226	8	ලිඞ්ග,	ලිඞ්ගං,
228	35	උක්තාශී	උක්තාශීර්වය
233	8	හඃගෙත	හඃගෙත්‍ය
234	8	භවාශව	භවාශව
235	14	නමාම	තෙමේම(*)
237	32	වාහාඃ	වාහා
238	21	අභිවාදතෙ	අභිවාදයතෙ
239	1	(මු-)	(මු-) 285.
240	19	ය යමෙක්	යඃ, යමෙක්
243	16	ප්‍රඥතෙම;	ප්‍රාඥතෙම;
245	18	තෘතියා	තෘතීයා
246	19	ආප්‍රීඃ	අප්‍රීඃ
247	7	මාතාවීප්සායාං	මාතාවීප්සායාං
	21	විද්‍රොණං	විද්‍රොණං

(*) මෙබඳුවූ සෙසුතන්හිද මෙසේයි.

පිට.	පේළි.	අශුද්ධ.	ශුද්ධ.
247	23	ශතං	ශතං ශතං
248	25	ශ්‍රියෙය,	ශ්‍රියෙය,
249	21	ධායඃපීඃ.	ධායඃශ්‍රීඃ.
	22	සථාඥු	සථාජ්ඥු
	24	කාඃශිසථ	කාශිසථ
250	8	ගොපිගණඃ.	ගොපිගණඃ,
252	4	නිර්දෙශයයි. ධාර යෙන යනු එලවත් කර්‍ෂයෙහි (919) ආනමනෙ පදයයි	නිර්දෙශයයි.
257	30	ශ්‍රීරීයසි	ගරීයසි
259	22	(284)	(286)
260	15	ශ්‍රෙෂ්ඨවූ	ශ්‍රෙෂ්ඨවූ ; තසා, ඒ
263	2	ආගාමි.	ආගාමී,
	31	වන්නාහ,	වන්නීය,
266	15	දිශාං	දිශං
	26	කෙරෙත්ද	හායොගයෙහිද
274	13	සත්‍යාඥානාදීන්ගේ	සත්‍යාඥානයන්ගේ
275	33	කෘෂ්ණශ්‍රිතඃ.	කෘෂ්ණශ්‍රිතඃ.
276	4	පදයන්ගේ	අජීඇති පදයන්ගේ
281	16	ශම්දූශදං	ශම්දූශදං
289	32	යසා	යසාඃ
	33	සඃ	ස ආබාදිඃ,
290	4	ශිතලා	ශිතලා
	23	වෛයාකරණ...	වෛයාකරණ
291	3	මාන්නි	මානිනී
292	5	පඤ්චමි	පඤ්චමී
	10	පූරණීයන වාක්‍යයෙන්	පූරණී යන්නෙන්
	12	පූරණී යන වාක්‍යයෙන් පරව	පූරණී යන්නෙන්
293	6	ප්‍රධානත්වය වෙයි.	ප්‍රධානත්වයවෙයි. ස්ත්‍රී ප්‍රමාණඃ හෙපූරණී යනාදියෙන් ප්‍රමාණීශබ්දයා කෙරෙන් අප්‍රත්‍යයව පුංවත් නොවන බැවින් ස්ත්‍රී ප්‍රමාණඃ යනු වේ.
	36	ප්‍රාණ රහිත	ප්‍රාණ රහිත
294	21	ලොපෙ	ලොපෙ
295	9	පඤ්ච	පඤ්ච
296	6	බහුව්‍රිහි	බහුව්‍රීහි
298	31	ආප්‍රත්‍යය	ආප්ප්‍රත්‍යය
299	29	ශතශූත්‍ර	ශතසූත්‍ර
302	20	උංසංඥ	උඩ්සංඥ

පිට.	පෙළ.	අශුද්ධ.	ශුද්ධ.
302	35	ඒ ශබ්දයෝ කිසි කෙණෙක්වනාහි	ඒ ශබ්දයෝ
303	27	කියනලද්දහුද....	කියනලද්දහුද බව් හුයි
306	9	ෂතාණෙ ...	කොණෙ
308	32	අවනෙතන්‍ය ...	අවනත්ඥ
310	23	කම්ධාරාදි ...	කම්මධාරයාදි
313	6	'න්‍යඞ්ලඃ. ...	'න්‍යඞ්ගුලඃ.
	22	වඞ්ගුලි ...	ව්‍යඞ්ගුලි
315	20	පඤ්චනාපිතිඃ ...	පාඤ්චනාපිතිඃ
	28	විමූර්ධතඃ ...	විමූර්ධත්‍යඃ
	29	ෂණ්ප්‍රත්‍යය ...	ෂණ්‍යප්‍රත්‍යය
320	27	පඞ්නත ...	පයඞ්නත
322	3	විද්ගබ්ද ...	විද්ශබ්ද
	13	ජරයාඃ, ...	ජරාසාඃ,
324	21	පත්‍රාශව ...	පත්‍රාශව තේ‍ය
327	7	සාචි ...	සාචි
328	7	චක්‍ෂුෂි ...	චක්‍ෂුෂි
330	4	පණ්ඩු ...	පාණ්ඩු
331	17	අප්ප්‍රත්‍යය ...	අප්‍රත්‍යය
335	8	පත්‍යුශබ්දය ...	පතිශබ්දය
339	12	සදෙනාගේ ...	සදෙනාහට
341	30	දුර්භගායා ...	දුර්භගායා
347	23	ෂණ්‍ය ...	ෂණ්
349	22	මෙයින් ෂණිකා ...	ෂණිකා
354	6	තද්ධිතප්‍රත්‍යය කළ කල්හි ...	ගෙන කෙනෙ
356	3	ශුත ...	ශුංත
363	11	වාත්‍ය යන මේ ආදි	වාත්‍යාදි යන මේ
	17	වාත්‍යාදෙඃ යත්‍යාදි	ආදි යන
365	22	පඤ්චමඃ ...	පඤ්චමඃ.†
366	2	කාළමට් ...	කාලමට්
369	3	ඩප්‍රත්‍යය ...	ඩකාරදෙශ
380	1	බග්වි ...	බග්වීඃ
382	24	පශුවාචක ...	පශුවාචක
385	29	අසයන්ත හට ලිඛනනයාගේම ...	ලිඛනනවූ අස යන්ත හුගේම
393	18	ද්‍රව්‍යගුණ ...	ජාතිගුණ
397	1	අචිසංඥයා ...	අචිශබ්දයා
	16	දික්ශබ්දයා ...	දික්ශබ්දයන්
400	18	න්‍යතාඃ ...	න්‍යත්‍යාඃ
409	3	උකාරය ...	ඌකාරය
412	32	යන්න ...	යන මොවුන්

පිට.		පෙළ.		අශුද්ධ.		ශුද්ධ.
413	...	5	...	ධාතුහුගේද;	...	ධාතුහුගේද නකාරය හටද,
416	...	22	...	අනනසථ	...	අනනඃසථ
417	...	3	...	ඉකාර	...	අකාර
		27	...	356	...	556
420	...	34	...	(378)	...	(738)
421	...	22	...	ශමාදිඃ	...	ශමාදීඃ
427	...	27	...	ආදියඊසෘ	...	ආදිඊසෘ
429	...	35	...	සමාහර	...	සමාහාර
434	...	18	...	(546)	...	(549)
435	...	32	...	අමෙනනාච්	...	අමෙනනාඃච්
437	...	1	...	දධාතු	...	දදධාතු
		5	...	එකාර	...	එකාර හා ඛිලෝපය
		33	...	මූඪීන	...	මූඪීනඃ
443	...	13	...	පරමෙසම	...	(ස-) පරමෙසම
444	...	32	...	අශ්වි ශ්‍රී	...	අශ්වි ශ්‍රී
445	...	6	...	අනාවච්	...	අණෘවච්
448	...	9	...	ගුපූධාතු	...	ගුපධාතු
456	...	9	...	සනනක්ෂති	...	සනනක්ෂති
		15	...	නිර්හත්සන	...	නිර්හත්සන
457	...	1	...	286 දෘශ	...	දෘශ
		12	...	සෘකාර	...	සෲකාර
466	...	13	...	සෘකාරධාතු	...	සෲධාතු
		32	...	සෘත්සහාදෘතීනාඃත්	...	සෲත්සහාදෘතීනාඃත්
467	...	1	...	සෘකාරාන්තාත්	...	සෲකාරාන්තාත්
		26	...	ඉම් යන්තහුගේ අනුවෘත්තිය සිය ල්ල හටමය,	...	එකම ඉම් යන්තහු ගේ අනුවෘත්තියයි,
		29	...	විකල්ප	...	පලනැති
468	...	29	...	සෘසෘ	...	සෲ සෘ
470	...	6	...	සෘවර්ණ	...	සෘවර්ණා
471	...	6	...	ශූප්	...	ක්ලෘප්
472	...	34	...	විආදෙශ	...	උවිආදෙශ
473	...	2	...	විආදෙශද	...	උවිආදෙශද
		5	...	ලකාර	...	ඏකාර
474	...	3	...	මෘෂ	...	මෘශ
		16	...	පරිසකන්දති.	...	පරිස්කන්දති.
475	...	11	...	සෘතෘ	...	සෲතෲ
		30	...	කෘධාතුහු	...	තෘධාතුහු
		32	...	ඪී ච	...	ඪී ච ඪී ච
476	...	34	...	දංශශ්	...	දන්ශශ්
481	...	2	...	ශප්‍රත්‍යය	...	ශප්ප්‍රත්‍යය([*])
483	...	1	...	හජධාතු	...	ජහධාතු

([*]) මෙවැනි සෙසු තන්හිද මෙමෙසයි.

පිට.		පෙළ.		අශුබ.		ශුබ.
483	...	26	...	විවස්ථිත	...	ව්‍යවස්ථිත
		29	...	උභයපදයද	...	පරස්මෛපදයමද
484	...	6	...	පණ්ණයස්ද්වක්‍ර.	...	පණ්ණාස්ද්වක්‍ර.
		13	...	විකල්පපෙන්	...	විකල්පයෙන්
488	...	22	...	ඉන් යන්තහු කෙරෙන්	...	ඉණ් යන්තහුගේ
491	...	10	...	(563)	...	(565)
		13	...	(563)	...	(565)
492	...	25	...	කමපතෙ	...	කල්පතෙ
494	...	16	...	ශෙවච	...	ශෛවචි
		18	...	වීතව	...	ඕතව
499	...	5	...	වංබසි	...	වංබංසි
503	...	10	...	බිසංඥයෙහි නකාරයහට ලොප්වේ, බිසංඥ ආකාර හ්‍රස්ව වේ,	...	බිසංඥයාගේ පරභාග ලොපය වේ,
		25	...	අස්ණිතෙ	...	ස්ණිතෙ
		33	...	රත්ජධාත,	...	රත්ජධාතු,
		34	...	ස්ණිතිශ්	...	ස්ණිතිශ්
504	...	9	...	ඉගුම්බුසීසා	...	ඉගුබුම්මසීසා
		26	...	බිසංඥය	...	බිසංඥය
508	...	31	...	ශෙශවර්	...	ශෙවර්
509	...	2	...	ආඩිසනිව, ආඩි	...	අඩිසනිව, අඩි
		3	...	පරකල්හි ;	...	පරකල්හිද;
		29	...	යුවඃ	...	යුතඃ
510	...	25	...	ඝස්ලදඃ	...	ඝසෘදඃ
		33	...	ඝඤ	...	ඝඤ්
513	...	7	...	තකාරද	...	ණකාරද
		13	...	සාධි	...	ශාඨි
		...		ජහී	...	ජහි
517	...	31	...	ණප් වේ,	...	අ වේ,
519	...	33	...	සෝ'ශුයතාසමාත්.		සෝ'ශුසතාසමිත්.
520	...	31	...	අගෙසතරසෙ	...	අගෙසතරසෙ අසත්‍යසෙ
522	...	27	...	අප්‍රාප්තවිෂයෙහි		රසංඥාවිෂය අප්‍රාප්තකල්හි
523	...	11	...	සදකාරය උභයපදය පිණිසද ඉකාරය නුණ්ආගමය පිණිසද උකාරය කත්‍රාවිප්‍රත්‍යයාගේ ස්ථානයෙහි විකල්පයෙන් ඉම් වීම පිණිසද අනුබන්ධ යෝ යි, බෘස්ල		සදිකාරය වර්තමාන කාලයෙහි කතෘදත්‍යය පිණිසද, ලුකාරය ස්වපාදිගණය පිණිසද අනුබන්ධයෝයි, බෘ-ස-

පිට.	පෙළ.	අශුද්ධ.	ශුද්ධ.
24	7	ඉකාරද	ඉකාර
	22	ඝි-අත්	ඝී-අත්
525	9	යකාදිගෙන්	යන්ගෙන්
	13	ජගයී	ප්‍රජගයී
	15	ජගෘවිඃ	ජගෘවිඃ
	24	ගෙස ගර,	ගෙස ගර පගර,
527	13	සෘකාරය	සෘකාරය
	28	සිසංඥ	සීසංඥ
529	1	වජ්ජාපීයෙහිවූ ;	වජ්ජාපීයෙහිද ;
	2	පරකල්හි	පරකල්හිද
	10	වතාහි උස් ආදි ප්‍රත්‍යයන් පර කල්හි ආදෙශගතා වේ.	වතාහි,
	16	යෙහි උසාදි ප්‍රත්‍ය [illegible]	යෙහිද, උසාදි ප්‍රත්‍යයන්
530	33	එප්	ඵප්
		රඛවි,	රණ්වවි,
531	33	මාසෘාන්ත්	මසෘාන්ත්
632	15	පරවූ කල්හිද;	පරවූ ;
534	22	ඥුව විරි	ඥුවි විරි
535	19	පුද්‍රාව, කියයුතු වේ, දගෙද්‍රා	පුද්‍රාව, දගෙද්‍ර
	30	අචි,	අචි,
	33	රචද	දචර
536	15	ඉම්, ඊම්, ‘ පුසතු ධෘඃ,	පුසතුධෘඃ, ඉම්, ඊම්,
	16	යෙහි වෘඬිසි, පරි නිවි	හෙයින් වෘඬිසි, නිවි පරි
	26	වුක්‍ෂල	වුක්‍ෂුල
	33	තස්මාස්,	තස්මාත්.
537	23	විපව	විපවද, ඉම්ද,
539	12	විචාගෙණෘ.	වචාගෙණෘ.
	14	ගහාරු	නෙවාරු
	16	ගොඃ	ගොව්ඃ,
541	7	සෘකාර	සෘකාර
542	30	සමාපතය	සමාපතිය
545	8	කිසංඥයාගේ සෘකාරයකට අකාර ද, එයින්	කිසංඥයාගේ
546	28	ඊම්, වගෙතා‘රසෘ, ඉම්,	වගෙසා‘රසෘ, ඉම්, ඊම්
547	10	තාධාතු	තෘත්ධාතු
	33	තෘශව	තෘවව
548	3	ඤුඃ 1.	ඤ 1.

පිට.		පෙළ.		අශුද්ධ.		ශුද්ධ.
551	...	3	...	දෘපෲ	...	දෘපෘ
		22	...	තථඃ,	...	තථොඃ,
552	...	34	...	සමහාරෙ	...	සමාහාරෙ
553	...	29	...	ජනඤ්ද්ච	...	ජනඤ්ච
		30	...	අමඤ්ච	...	කමඤ්ච
554	...	22	...	රඹචි	...	රණ්වචි
		26	...	ඉම්නිෂෙධ	...	ඉම්විකල්ප නිෂෙධ
		28	...	සංයොගාන්ත	...	ස්‍යයන්ත අන්ත
555	...	12	...	මිධාතු	...	ම්‍රිධාතු
		13	...	මෙසින් ඛා, ආකාරාන්ත යෙයින් ඉම් සත් වෙත්, ප්‍රාග්වතනඃ, ප්‍රණ්‍යමාසත. (මෙහි ඉම් විධානය පීකාවෙහි දක්නා ලැබේ, එසේද පදය හා නොමයෙදේ)		තත්, අම්, සි, මෙසින් ඛා, ප්‍රාග්වතනඃ, ප්‍රණ්‍යමාසත.
		27	...	විධාතු-	...	විධාතු-
556	...	22	...	බැඩිත්	...	බැවින්
		32	...	සඃවච	...	ස්‍යඃවච
558	...	22	...	අන්	...	ආන්
559	...	15	...	අභ්‍රාර්ක්ෂීත්	...	අභ්‍රාක්ෂීත්
		30	...	ප්‍රාපත	...	අප්‍රාපත
560	...	32	...	කාස්‍යාපායඃ	...	කාස්‍යාප්‍යපායඃ
561	...	16	...	(526)	...	(628)
563	...	25	...	අස්පඃක්‍ෂත්.	...	අස්පඃක්‍ෂත.
564	...	3	...	අමාක්ෂීත්,	..	අම්‍රාක්ෂීත්.
565	...	34	...	තස්ව	...	අස්ව
567	...	6	...	මමර,	...	මමාර,
569	...	5	...	තෘහධාතුද,	...	තෘද්ධාතුද,
		17	...	(739)	...	(759)
		24	...	ධාතුනු කෙරෙන්		ධාතුහට
		29	...	තකාරලොප නිෂෙධය	...	නුණ්ආගමය
570	...	6	...	අජධාතු, (568) නුණ්,	...	අන්ජධාතු
571	...	29	...	කරණලද කාය්‍යියාගේනිෂෙධයවූ ගුණයද සිප්‍රත්‍යයද පරකල්හි		ගුණවත්තාවූ සි පරකල්හි කාය්‍යිය නිෂෙධ කල්හි,
572	...	26	...	වත්නේය.	...	නොවත්නේය.
574	...	31	...	පාජෙ	...	උපාජෙ
575	...	26	...	විශ්කම්භාති, ... (625) ෂඃ-විස්කම්භෙති		(625) විස්කම්භෙති ෂඃ-විෂ්කම්භාති.

පිට.	පෙළ.	අශුද්ධ.	ශුද්ධ.
576 ...	10 ...	විෂ්කම්භ්නාදී කීයෙහයින් ශ්නා ප්‍රත්‍යය පරකල්හි ෂත්වය වේ....	ශ්නා ප්‍රත්‍යය ගත්බැවින් විෂ්කම්භ්නොති යන මෙහි ෂත්වය නොවේ.
	28 ...	විස්ර ...	ව්‍රස
	29 ...	විරී- ...	විරී-
577 ...	34 ...	(661) ...	(651)
578 ...	20 ...	බිහටහුසවද සංකාරයහට අකාරද වෙත්,	බිහුගේ සංසකාරයහට අකාරද,
579 ...	6 ...	විකල්පයෙන් තකාර ...	තකාර
	8 ...	තකාරලොප නිශෙධ පක්ෂයෙහි බි	කිත්රහිත පක්ෂයෙහි බිඅනත
581 ...	31 ...	සත්‍යාදශිත්. ...	සත්‍යාදශිති.
582 ...	28 ...	(601) ...	(641)
683 ...	22 ...	හටම ...	හට
	23 ...	යාකෙරෙන් ඤ්ඤි තත්වය ...	යාගේ ඤුකාරය ඉත්
584 ...	8 ...	ශාශතං ...	ශාසතං
	15 ...	කකාරය ...	කිකාරය
	27 ...	න්හභාගය ...	න්හිභාගය
585 ...	19 ...	(719) අඩි, ...	අඩි, (719)
587 ...	22 ...	කිසිතන්හි දක්නා ලැබේ. ...	කිසිකෙනෙක් කියත්.
588 ...	4 ...	ගොඨඃ ...	ගොඪඃ
	16 ...	අකාරය ...	ආකාරය
	18 ...	දුඃ ...	ධූඃ
589 ...	18 ...	ලූනො ...	ලූනො
	21 ...	අතනත ...	අත්ත
590 ...	21 ...	හුලි ...	හුප්
	33 ...	ඤුඩිඃ ...	ඤාඩිඃ.
591 ...	5 ...	මොවුන්ගේ ...	මොහුගේ
	7 ...	පෙරිරත් ...	ප්‍රෙරිරත්
	8 ...	අඩි, ...	අඩි, උඩි සංඥය හට මෙයින් ඉකාර වේ,
	9 ...	ආකාරයහට හ්‍රස්වද ඒකාරයහට තකාරද වෙත්, (638) උඩිහට හ්‍රස්වද (639) සත්වත්ද (640) ඔිහට ඉකාරද,	ඒකාරයහට තකාර වේ,
	11 ...	මේ සූත්‍රයෙන් උඩිහට ඉකාරද ...	ඤි හට ලොප්ද

පිට.	පෙළ.	අශුද්ධ.	ශුද්ධ.
591 ...	21 ...	අඞ්, ...	අඞ්, උඞ්හට මෙයින් විකල්පයෙන් ඉකාරද චිත්වාදියෙදුමෙන්, අජීස්රිපත්. ඉකාර නුවූ පක්‍ෂයෙහි,
	24 ...	මෙයින් උඞ්හට විකල්පයෙන් ඉකාරවේ,අජීස්රිපත්. ඉකාරනුවූ පක්‍ෂයෙහි	උඞ්සංඥයහට හ්‍රස්වද, ඤිහට ලොප්දමෙන්,
594 ...	1 ...	විලාලයයනතං ...	විලායයන්තං
596 ...	31 ...	ඡීයඃ, ...	ඡියඃ,
597 ...	23 ...	උකාර ...	ඌකාර
598 ...	3 ...	රමධාතු ...	රමාදි ධාතු
	19 ...	ප්‍රාපතියයි. ...	අප්‍රාපතියයි.
601 ...	23 ...	ඓෂ්‍ව්‍යයත් ...	ඓර්ෂ්යියත්
	25 ...	ඊර්ෂිසිෂති. ...	ඊර්ෂ්යිසිෂති
602 ...	2 ...	ශිශ්වායයිෂති, ...	ශිශ්වායයිෂති,
604 ...	8 ...	තරිතු ...	තරීතු
605 ...	7 ...	දිසී හා, තස ...	දිසීවේ, හාත්ස
	20 ...	ප්‍රතිෂ්‍රීෂති ...	ප්‍රතීෂිෂති
	33 ...	දිදරිෂති දිදරිෂති	දිදරිෂති දිධරිෂති
608 ...	32 ...	සෘදිශ්ච ...	සෘධිශ්ච
611 ...	1 ...	[illegible] ...	සෘධ-
	3 ...	දිදම්භිෂති. ...	දිදම්භිෂති.
	5 ...	සෘධ ...	සෘධ
612 ...	6 ...	අනකාර නිර්දෙශාත්, අකාර රහිත දුක්විම බැවින්; දවිතුම්වජති	දෙවිතුම්වජති
	10 ...	ශුටා ...	ශුටා
	26 ...	කල්හි ...	කල්හිද
	33 ...	කව්ච ...	කව්යෙව
613 ...	9 ...	මිත්සති. මිත්සති කියාද වෙත්. ...	මිත්සති.
	20 ...	සං ...	සන්
	22 ...	ඉස්ස ...	ඉස්
614 ...	7 ...	එකෙක් ...	එකක්හු
615 ...	16 ...	ද්‍රුප්‍රු ...	ද්‍රුප්‍රු
	...	චුඩාං ...	චූඩාං
	18 ...	ද්‍රුපලු ...	ද්‍රුප්‍රුපලු
	26 ...	ශ්‍රිශ්‍රාවයිෂති. ...	ශ්‍රිශ්‍රාවයිෂති.
	28 ...	ශ්‍රුන්වනතං ...	ශෘණ්වනතාං
	33 ...	ස්‍රුශ්ච ...	ස්‍රුශ්ච
616 ...	15 ...	සන් ...	සන් හා කත්වාචි
	26 ...	ලිලෙක්ෂති. ...	ලිලෙඛිෂති.

පිට.	පෙළ.	අශුද්ධ.	ශුද්ධ.
616	32	ශුද්ධි	වෘද්ධි
617	3	ප්‍රත්‍යයා පරකල්හි ද, වක්තාරුක්තනය	ප්‍රත්‍යයද
	5	ෂණ්‍යසවිත්	ෂණ්‍යස්විත්
	22	පරකල්හි,	පරකල්හිද,
618	6	විධත	විධාත
	7	ෂන්	ෂණ්
	12	ප්‍රතිෂිෂති,	ප්‍රතීෂිෂති,
	19	ශතදුර්ණු	ශතිෂ්ටූර්ණු
621	12	පුත	පුතඃ
	19	ශොශුයතෙ.	ශොශූයතෙ.
622	4	ගාඃධාතු	ගාඃධාතු
623	9	සුමනසා නං	සුමනසාං
626	17	වායතඃ	වායතෙඃ
629	3	(84)	(841)
629	16	ධාතුහට	ධාතුහු කෙරෙන්
630	4	උකාරද, එහෙයින්ම	උකාරද,
	16	පකාර ඉත් පරකල්හි	ඉත්සංඥ පකාරවත්
	29	වෙවිචජ්ති.	වෙවිචජ්ති.
631	1	හාකධ ගේ	හාකධාතුහුගේ
632	27	වරිවර්ති	වරීවර්ති
	32	බෙහෙර්ති	බෙභෙත්ති
634	3	විත්‍යාශය	විත්‍යාසය
636	17	දෘෂදිතා	දෘෂදිතා, දෘෂද්සිතා
637	26	ධනං,	ධන-
	31	ලිඞ්ගශෙවති	ලිශ්ශෙවති
	...	පාතනාස්ව	පාතාස්ව
	32	යාතශව	ජාතශව
638	17	ශ්‍රුහාදි	ශ්‍රුහ
640	20	විචෘජෙ	විචෘපෙ
641	9	දෙයසි	දෙතසි.
	13	මල්ලව	මල්ල
	28	(501)	(501) සම්පද්‍යති
642	22	සක්	අල්
643	28	නමශශබ්ද නපශ්	නමස්ශබ්දත පස්
644	8	අධර	අවර
645	2	මතුප්,	මතු,
	7	සුග්වනතමාච ෂෙට සුග්වන්,	සුග්වනතමාචෂෙට සුග්වන්,
646	4	මුෂී	ඡර්බෙ
	17	පරස්වරය	පූර්වස්වරය

පිට.	පෙළ.	අශුද්ධ.	ශුද්ධ.
647	3	හෘෂ	හෘශ
	4	(475)	(474)
648	4	ශ්ලාකයති.	ශලාකයති.
	20	මාෂ්ටි	මාර්ෂ්ටි
649	19	කණ්ඩූං	කණ්ඩූං
	30	කණ්ඩූරාදිසීත්‍යස	කණ්ඩූරාදිසිත්‍යස
	31	ආදිසීත්‍යස	ආදිසිත්‍යස
650	14	උභය	පරස්මෛ
	29	තසඃ	තශඃ
651	7	තසඃ,	තශඃ,
	18	ඤ්ඤි, (775) අකාර ලොපයයි	ඤ්ඤි,
	21	ඊකාරය	ඉධාතු
	27	අජේය	අජීා
653	11	ක්ෂාතෙනාං	ක්ෂාතෙතං
655	31	මෙහි	මෙහිදු
662	16	ශ්‍රධා	ශ්‍රාධඃ
	22	කෙරෙත්ද	කෙරෙත්
664	29	සඃ	සඃ ශබ්දඵඃ
665	16	ශතාං	සතාං
666	14	ගච්ඡති	වික්‍රාමති
669	32	සඩාක්	සඩාත්
671	1	විවාහාජීයෙන්	විවාහශබ්දයෙන්
	14	පෘථිවීං	පෘථ්වීං
674	15	ව්‍යතිලුනති	ව්‍යතිලුනනති
	26	ස මඃ	සමඃ
	33	සමඃවව	සමඃශව
675	7	ජිඥුෂයති	ජිඥුසති
	27	ඥාතනා	ඥාතන
676	24	මූහුඤ්ඤි	මුහුඤ්ඤි
677	27	විෂ්ණුඃ	විෂ්ණුඃ
678	21	සතාවිසිෂ්ට	සතාවිශිෂ්ට
		සොතාසිෂ්ට	සොතාශිෂ්ට
	28	එහිම,	(615)
679	11	ආතඃ 5.	ආතඃ 6.
	20	කෘත්වූ ඉණ් යන් තහුගේ	කෘත් ඉණ් දෙදෙනාගේ
	31	බැවිනි,	බැවින්
680	32	වාශමයමඑණ,	ෂටාදිජනි,
681	25	ඉණ්,	මිණ්,
	28	තයාදි	යතාදි
682	5	අගිලම්භඃ 5.	අගිලම්භඃ 6.
	8	හත්ජිලමහං,	හත්ජයිලමහං,

පිට.	පෙළ.	අශුඬ.	ශුඬ.
682 ...	9 ...	මොවුන් කෙරෙන් පරවූ ; ...	මොවුන්ගේ ;
683 ...	12 ...	කත්තාව ...	කත්තා ව
	33 ...	කත්තාඃ ...	කත්තූඃ
684 ...	5 ...	කත්තාඃ, ...	කත්තූඃ,
	7 ...	තමා විසින්ම ; ...	තෙමේම ;
	8 ...	සිඬකරණු ලැබේද ; ...	සිදුවේද ;
	11 ...	තමා විසින්ම බිඳෙනු ලැබේ. ...	තෙමේම බිඳේ.
685 ...	31 ...	වත්තාතෙ ...	වත්තෙතෙ
686 ...	2 ...	කිරං ...	කීරං
	19 ...	ස්නුප්‍රත්‍යයාන්තය,	ස්නුධාතුය,
687 ...	7 ...	අකාරයීෂට. ...	අකාරයිෂට.
	30 ...	සඃකාරය ...	සඃඃකාරය
688 ...	24 ...	ශිශ්‍රියත. ...	අශිශ්‍රියත.
	35 ...	අකර්මක ...	සකර්මක
690 ...	21 ...	භාවකූව, ...	භාවශව,
	22 ...	භාවං ...	භාවඃ
691 ...	2 ...	කම්මිණො ...	කම්මණො
692 ...	20 ...	භවිෂ්‍යතා, ...	භවිතා,
694 ...	11 ...	රුෂ්‍යති ...	රුස්‍යති
695 ...	8 ...	ප්‍රෙෂ්‍යාදෙ ප්‍රෂ්‍යය .	ද්‍රෙෂ්‍යාදෙ°, ප්‍රෙෂ්‍යය
700 ...	3 ...	භව්‍ය ...	භව්‍ය
701 ...	21 ...	යමක්හට ...	යමක්
	22 ...	ප්‍රත්‍යවාය විරුඬය සිඬකරන්නාවූනි යොගය කරන්නේද ...	දෝෂයෙක් වන්නේද
	24 ...	යමක්හට ...	යමක්
	25 ...	ප්‍රත්‍යවාය ...	දෝෂයෙක්
702 ...	17 ...	වාශිපි. ...	වාශිෂි.
	29 ...	මූෂ්ඩාන් ...	මුෂ්ටාන්
703 ...	5 ...	ලිංගයෙහි ...	ලිඞ්ගය
	11 ...	ඬව ...	ධවං
	14 ...	ක්‍රියා ...	ක්‍රියා
	27 ...	යොගයෙහි ...	යොගයෙහි
704 ...	7 ...	ආශිෂි ...	ආශිෂි
705 ...	10 ...	යදද්‍රාක්ෂි ...	යදද්‍රාක්ෂී
	26 ...	සුශ්මද් ...	සුෂ්මද්
	31 ...	ස්මර ...	ස්මාරං
706 ...	11 ...	වනවයෝ ...	වචනයෝ
708 ...	9 ...	ක්‍යප්‍රත්‍යය ...	ක්‍යප්ප්‍රත්‍යය
	21 ...	තමාම ...	තෙමේම

පිට.		පෙළ.		අශුද්ධ.		ශුද්ධ.
708	...	32	...	විශෙශශෙයන්	...	විශෙෂවූ
709	...	2	...	අන්ප්‍රත්‍යයා හා විශෙෂයෙන්	...	විශෙෂවූ අන්ප්‍රත්‍යයා විසින්
		7	...	කරණම්	...	කාරණම්
		34	...	ඨකුව	...	ඨකූව
710	...	2	...	හසාදී	...	හසාදි
		29	...	ශිශෙවත්	...	ශිශෙවති
713	...	7	...	යත්නෙන්	...	යත
			...	පරකලිහි	...	කලකල්හි
		19	...	කතවතු ප්‍රත්‍යයන්		ප්‍රත්‍යය
		21	...	මොවුන්ගේ ස්ථානයෙහි	...	මොවුන්ගේ
714	...	2	...	කතවතුප්‍රත්‍යයන්		ප්‍රත්‍යය
715	...	26	...	සමුඝ්‍යා	...	සමුඝ්‍යා
717	...	28	...	ශඝ්‍යං	...	සඝ්‍යං
718	...	6	...	ආලම්භන්‍ය	...	ආලම්භ්‍යා
720	...	16	...	සෘච	...	සෘච
721	...	3	...	සයඤා සමවසයඤා		සගඤා සමවසගඤා
722	...	13	...	ගෙහා	...	ගුහො
723	...	1	...	ක්‍ෂිබන්ධාඃ,ක්‍ෂිප්...		ක්‍ෂ්‍යබන්ධාඃ, ක්‍ෂ්‍යප්
		19	...	සිඩඃ,	...	සිඩ්‍යඃ,
724	...	2	...	ශබ්ද	...	ශබ්ද
725	...	15	...	අධ්‍යයනියං	...	අධ්‍යයනීයං
		31	...	තසමින්	...	තතතසමින්
726	...	23	...	ත්‍යඃණ්	...	ත්‍යඃත්
728	...	25	...	ජනං	...	ජන
		26	...	මධුං	...	මධූ
729	...	3	...	ළු,	...	ළූ,
		20	...	පටාදී	...	පචාදී
730	...	1	...	(53)	...	(50, 51)
		11	...	කත්‍යයෙහි ;	...	කත්ථායෙහි ;
		21	...	විශෙෂයෙන් කප්‍රත්‍යයා හා,	...	විශෙෂවූ කප්‍රත්‍යයා විසින්
		22	...	වූ සාමාන්‍යය තෙම ඨාත්ෂණ් යත් නෙන්	...	සාමාන්‍යයවූ ඨාත්ෂණ් යත්න
		32	...	අගමාදිශ්ච	...	ගමාදශ්ච
732	...	11	...	සාහි	...	සාහී
735	...	1	...	විශෙශඃ,	...	විශෙශෙ,
		9	...	(5442)	...	(542)
		26	...	ප්‍රත්‍යයෝ	...	ප්‍රත්‍යයෝද
737	...	5	...	කුරුත්	...	කුරු
742	...	28	...	ස්‍යති	...	ස්‍යතී
744	...	12	...	හ්‍යමඃ	...	හ්‍යමාදයඃ

පිට.	පෙළ.	අශුද්ධ.	ශුද්ධ.
744	14	වඞලිඞ	වඞංලිඞ
	20	සඞ්ඛං	ශඞ්ඛං (°)
745	18	චව්‍යපීය	ච්ව්‍යපීය
	33	රජශචව්‍යජඃ.	රජශ්චව්‍යජඃ.
747	2	පුරොඩා	පුරොඩාශ
	6	අකාරගමයි,	ආකාරගමයි,
	18	ද්‍රශ්‍යතෙ	දෘශ්‍යතෙ
748	1	අනනස්‍ය	අනන්‍යස්‍ය
	29	දංශ්‍යතෙ	දශ්‍යතෙ
749	23, 28	නෙශව	නෙශව
750	21	තවාශාශව	තවාශාසඃ
	34	ජාදයති යත්නනු කෙරෙන් ;	ජාදයති යත්න හට ;
754	33	චකාර	නකාර
	34	සංගච්ජනීති	සංගච්ජතෙ ඉති
756	32	න්‍යාදිඃ,	න්‍යදෘදිඃ,
757	24	දෘශි.	දෘශි.
759	10	ක්ෂි	ක්ෂී
	11	මූර්ජ	මුර්ජ
760	31	ස්‍යශව	ස්‍යච්ව
761	31	ජකාර	ජකාර
762	17	ආද්‍යූනඃ, ආද්‍යූන...	ආද්‍යූනඃ, ආද්‍යූනඃ
765	25	මෙහි,“	මෙහි “ විනතඃ,
766	2	විදං	විදඞ්
767	18	චූලලිතඃ	සුචූලලිතඃ
	31	අඤ්චශෙවති	අඤ්චවෙති
768	16	වීමොහනෙ	විමොහනෙ
769	9	ක්ෂමාජඃ	ක්ෂමාජඃ
	15	විකල්පයෙන් මෙ සින්	මෙයින්
	20	ප්‍රාගල්භෙ	ප්‍රාගල්භ්‍ය
771	5	කතවතු ප්‍රත්‍යයන් ගේ	ප්‍රත්‍යයාගේ
772	27	ත්‍යශ්ණීඃ	ත්‍යශ්ණීාඃ
773	13	නිරයාෂ	නිරයාස
	20	විරඤ්ජිතං	විරෙඤ්ජිතං
776	23	ගවදීන්	ගවාදීන්
778	32	සංඥයා කෙරෙන් පරවූ	සංඥයාගේ
779	20	ජග්ධං	ජග්ධං
	30	ප්‍රජග්ධ්‍ය	ප්‍රජග්ධ්‍ය
780	1	ප්‍රවිෂ්‍ය	ප්‍රවිශ්‍ය

(°) මෙබඳුවූ සෙසුතන්හිද මෙසේයි.

පිට.		පෙළ.		අශුද්ධ.		ශුද්ධ.
780		27	...	ආක්‍රොෂ	...	ආක්‍රොශ
		32	...	භාවයොශව	...	භාවයොශ්ච
782	...	9	...	(74)	...	(47)
		33	...	ධ්‍රුවස්ද්ච	...	ධ්‍රෞවස්ද්ච
783	...	33	...	ක්ෂිරිත්යශඃසක්ෂිත්,		ක්ෂිරිත් යශඃ ස ක්ෂිත්,
784	...	24	...	විවිච්වජවාන්	...	විවිචජවාන්
		27	...	ස-ඉත	...	සඃ-ඉත
		34	...	සාශ්ච	...	සඃශ්ච
785	...	4	...	යමක්	...	යමෙක්
		21	...	සකාරය	...	සඃකාරය
786	...	34	...	ශායත	...	ශාත
787	...	21	...	(543)	...	(670)
788	...	2	...	භාවජලෙඃ	...	භාවජිලෙඃ
789	...	10	...	අල	...	අලං
790	...	9	...	සෞසඤ්ඥඃ	...	සෞඤ්ඥඃ
		19	...	(649)	...	(694)
		29	...	ඉම්ද ගුණද	...	ගුණ
791	...	13	...	භික්ෂාකී	...	හික්ෂාකී
793	...	12	...	(720)	...	(820)
794	...	19	...	ගමයිත්	...	ගමයිත් කිද,
		22	...	චබිඃ	...	චබතිඃ
		33	...	සාශ්ච	...	සඃශ්ච
795	...	5	...	තය	...	යත
796	...	31	...	චන්ද්‍රරුඃ	...	වන්ද්‍රරුඃ
797	...	18	...	ප්‍රත්‍යයාදියද,	...	ප්‍රත්‍යයද
798	...	11	...	මදත්ක	...	ගදත්ක
799	...	16	...	ශිවජිදි	...	ශිවජිදී
800	...	13	...	පරිවාදඃ	...	පරීවාදඃ
801	...	32	...	නිපාතෙයෟ	...	නිපාතෙය
803	...	19	...	කෙකවකඃ,	...	කෙකවකාඃ,
804	...	28	...	ධොරතුඃ	...	ධොරද්‍රුඃ
805	...	28	...	ජෙනාඃ	...	ජෙවාඃ
807	...	26	...	ශ්ලාදෙශ	...	ආකාරාදෙශ
		27	...	[illegible]	...	කී
808	...	30	...	ධාතුහට	...	ධාතුහු කෙරෙත්
810	...	10	...	ස්වරය	...	ස්වරයා කෙරෙත්
		11	...	නොවෙත්,	...	නොවේ,
811	...	1	...	තම	...	තමා
		17	...	කෘධාතු	...	කෲධාතු
		23	...	වදප්‍රේරණයද වෙ ත්.	...	යනු ප්‍රේරණයයි.
		25	...	වර්චි	...	වර්ච්චි
		33	...	ශිෂ්ශ්ච	...	ශිෂිශ්ච
812	...	14	...	සපෘහා.	...	ස්පෘහා.
813	...	8	...	ක්ෂි-ෂි-ශ්‍රුතජී	...	ක්ෂීෂි-ශ්‍රුතජී
814	...	5	...	සත්‍රීයාං.	...	සත්‍රීයං.
		31	...	කෙරෙත්	...	කෙරෙත්

මුග්ධබොධ පඨනප්‍රයොජනම්.

ගීර්වාණවාණීං වදනං මුකුන්ද
සඞ්කීර්ත්තනඤ්චෙත්‍යුභයං හි ලොකෙ,
සුදුර්ලභං තච්ච න මුග්ධබොධා
න්න ලභ්‍යතෙ'තඃ පඨනීය මෙතත්.

ග්‍රන්ථකෘත් පරිචයඃ.

විද්වද්ධනෙශ්වරච්ඡාත්‍රො භිෂක් කෙශවනන්දනඃ,
බොපදෙවශ්චකාරෙදං විප්‍රො වෙදපදාස්පදම්.

බොපදෙව ප්‍රශංසා.

ද්‍රෞඝ්ඨිවාචස්පතිනෙව, පතනගපුරී ශෙෂාහිනෙවාභවත්,
යෙනෛකෙන විදුෂ්මතී වසුමතී මුඛ්‍යෙන සඞ්ඛ්‍යාවතාම්.
සො'යං ව්‍යාකරණාර්ණවෛකතරණිශ්ශාස්ත්‍රාර්ථචින්තාමණිර්,
ජීයාත් කොවිදගර්ව්වපර්ව්වතපවිඃ ශ්‍රීබොපදෙවඃ කවිඃ.

ශ්‍රීමද්විශුද්ධාර්ථවිදං දයාලුං
මුක්තිප්‍රදං මුක්තිගවෙෂකෙභ්‍යඃ,
යං දුඃඛප්‍රධර්ෂිං ජගදෙකනාථං
බුද්ධං ප්‍රවන්දෙ සිතපද්මවක්ත්‍රං.

ශ්‍රීබොපදෙවකවිනා ප්‍රකෘතස්‍ය විදුෂ්මතා,
මුග්ධබොධාඛ්‍ය ග්‍රන්ථස්‍ය තට්ටීකාං සමවෙක්ෂ්‍ය ච.

සිද්ධාන්තශෙඛරං නාම ව්‍යාඛ්‍යානං නිජභාෂයා,
ශ්‍රීසුමඞ්ගල සංඥෙන ක්‍රියතෙ යතිස්වාමිනා.

කෘෂ්ණජ්පීඛ්‍ය නගරෙ වසතා ප්‍රියවාදිනා,
සතාමස්තු විනොදාය ශබ්දශාස්ත්‍රධනෛෂිණාම්.

MUGDHABODHA WYAKARANA.

මුග්ධබොධ ව්‍යාකරණය.

MUGDHABÓDHAṆ WYÁKARAṆAM.

සිද්ධාන්ත ශෙඛර නම්වූ මුග්ධබොධ ව්‍යාඛ්‍යානය.

මුග්ධබොධං ව්‍යාකරණම්.

මඞ්ගලාචරණම්.

මුකුන්දං සච්චිදානන්දං ප්‍රණිපත්‍ය ප්‍රණීයතෙ,
මුග්ධබොධං ව්‍යාකරණං පරොපකෘතයෙ මයා.

(ස-) මයා, වොපදෙවාඛ්‍යවූ මා විසින්; සච්චිදානන්දං, නිත්‍යඥාන සුඛස්වරූපවූ; මුකුන්දං, මොක්ෂදායකවූ විෂ්ණුහු; ප්‍රණිපත්‍ය, (උත්තම භක්තිශ්‍රද්ධාතිශයෙන්) වැඳ; මුග්ධබොධං, මනා අවබොධ ජනකවූ නොහොත් අල්ප බුද්ධීන්ගේ අවබොධය කරන්නාවූ; ව්‍යාකරණං, ව්‍යාකරණ ශාස්ත්‍රය; පරොපකෘතයෙ, අනුන්ට උපකාර පිණිස නොහොත් ශ්‍රෙෂ්ඨොපකාර පිණිස; ප්‍රණීයතෙ, වෘත්තිසහිත කොට කරණු ලැබේ.

(මු-) **1. ඔං නමඃ ශිවාය.** (ඔං 1. නමඃ 1. ශිවාය 4.) ඉති නමස්කාර සූත්‍රං.*

---

* මුකුම් මුක්තිං දදාතීති—මුක්තිදාතාරං විෂ්ණුමිත්‍යපිඃ.
මුකුමව්‍යයමානන්දච නිර්වාණමොක්ෂවාචකං,
යස්තද්දදාති භක්තෙභ්‍යො මුකුන්දස්තෙන කීර්තිත.
ඉති බ්‍රහ්මවෛවර්තපුරාණම්.

ඔං ශබ්දයාගේ යෙදීම කරණකොටගෙණද මඞ්ගල්‍යය ප්‍රකාශකරණ ලද්දේය, ඒ මෙසේ කියන ලදී :—

ඔංකාරශ්චාථ ශබ්දශ්ච ද්වාවෙතෞ බ්‍රහ්මණඃ පුරා,
කණ්ඨං භිත්වා විනිර්යාතෞ තෙන මාඞ්ගලිකාවුභෞ ඉති.

ඔං යන්නෙන් විෂ්ණු ඊශ්වර බ්‍රහ්ම යන මූර්තිත්‍රයද මෙසේ කියනලදී :—

අකාරො විෂ්ණුරුද්දිෂ්ට උකාරස්තු මහෙශ්වරඃ,
මකාරෙණොච්‍යතෙ බ්‍රහ්මා ප්‍රණවෙන ත්‍රයො මතා ඉති.

(ස-) ඕං, මඞ්ගල්‍යයෙක් වේවා. ශිවාය, ගුණත්‍රය ඉක්ම පැවැත්තාවූ මහාදෙවයාට ; නමඃ, නමස්කාර වේවා. නො හොත්, ශිවාය, වහා ග්‍රන්ථසමාප්තිරූපවූ කල්‍යාණය පිණිස ; ඕං, විෂ්ණු ශිව බ්‍රහ්ම යන මොවුන්ට ; නමඃ, නමස්කාර වේවා.

නමස්කාර සූත්‍රං, නමස්කාර සූත්‍රය ; ඉති, මෙසේයි.

සූත්‍රයති අර්ථං ප්‍රත්‍යයතීති සූත්‍රං. තථා ච,

ස්වල්පාක්ෂරමසන්දිග්ධං සාරවත් විශ්වතො මුඛං,
අස්තොභමනවද්‍යඤ්ච සූත්‍රං සූත්‍රවිදො විදුරිති.

තච්ච ෂඩ්විධං :—

සංඥා ච පරිභාෂා ච විධිර්නියම එව ච,
අතිදෙශො'ධිකාරශ්ච ෂඩ්විධං සූත්‍රලක්ෂණමිති.

ව්‍යවහාරය පිණිස ශාස්ත්‍රයෙහි කරණලද ලකුණ සංඥනම්, ග්‍රන්ථයාගේ සංක්ෂෙප සමාප්තිය පිණිස කරණලද ලකුණු විශෙෂය පරිභාෂා නම් ; නොලද්දහුගේ ලැබීම විධි නම් ; හෙද ඕවිධ වේ—වර්ණයන්ගේ ඉපදවීම් රූපය, අභාව රූපය යන දෙකයි.—අභාවයද නැසීමය නිෂෙධයයි ව්විධ වෙයි. සාධාරණයෙන් ලද්දහුගේ විශෙෂයෙන් අවධාරණය නියම නම්. අන්‍ය ධර්මයක්හුගේ අන්තැනෙක්හි ආරොපණය අතිදෙශ නම්. පූර්වසූත්‍රයෙහි සිටි පදයාගේ පරසූත්‍රයන් කෙරෙහි ගැළපීම අධිකාර නම්. ඒ වනාහි ත්‍රිවිධ වේ :—

සිංහාවලොකිතාඛ්‍යශ්ච මණ්ඩූකප්ලුතිරෙව ච,
ගඞ්ගාස්‍රොත ඉව ඛ්‍යාතා අධිකාරාස්ත්‍රයො මතාඃ.
ආකාඞ්ක්ෂායාං තත්‍ර සර්වෂාමනුවෘත්තිඃ පරෙ භවෙදිති.

අපරඤ්ච :—

කාර්යී කාර්යං නිමිත්තඤ්ච ත්‍රිභිඃ සූත්‍රමුදාහෘතම්,
කදාචිත් කාර්යිකාර්යාභ්‍යං ක්වචිත් කාර්යනිමිත්තතඃ.
යස්‍ය නිර්දිශ්‍යතෙ කාර්යං ස කාර්යී ගදිතො බුධෛඃ,
ක්‍රියතෙ යත් තු තත් කාර්යමාදෙශප්‍රත්‍යයාගමම්.
යස්මාත් පරං පරෙ යස්මින් තන්නිමිත්තං ව්ධා මතං.

කාර්යීය කාර්යය නිමිත්තය යන මේ තුණින් සූත්‍රය කියන ලද්දේය.

කිසි තැනෙක්හි කාර්යී කාර්ය දෙකින් කියනලද්දේය. කිසි තැනෙක්හි කාර්ය නිමිත්තෙන් කියනලද්දේය, යම් ප්‍රකෘත්‍යාදියකගේ ස්ථානයෙහි ආදෙශ ප්‍රත්‍යය ආගම යන විධිය කේනා ලැබේද හෙතෙම කාර්යීයයි විඥයන් විසින් කියන ලද්දේය. යම් ආදෙශ ප්‍රත්‍යය ආගමයෙක් වනාහි කරණු

(මූ-) 2. ශං ශබ්දෛඃ. (ශං 1. ශබ්දඃ 3...) ශබ්දෛම්ඞ්ගලං සන්ත්.

(ස-) ශබ්දෛඃ, ශබ්දයන් කරණකොටගෙණ; මඞ්ගලං සන්ත්, මඞ්ගල්‍ය වන්නේය.

ලැබේද ඒතෙම කාර්‍ය්‍ය නම්. ප්‍රකෘත්‍යාදිවූ යම් නිමිත්තකින් පරවූ ආදෙශාදියද ප්‍රත්‍යයාදි යම් නිමිත්තක් පරකල්හි වූ ආදෙශාදියදැයි ඒ නිමිත්තතෙමේ අවධි අධාර වශයෙන් දෙප රිද්දෙකින් දන්නාලදී.

අනිකුදු සූත්‍ර විෂයවූ විශෙෂ නියමයෝයි.

බහිරඞ්ගවිධිභ්‍යඃ සන්දන්තරඞ්ගවිධිර්බලී,
ප්‍රත්‍යයාශ්‍රිතකාර්‍ය්‍යන්තු බහිරඞ්ගමුදාහෘතම්.
ප්‍රකෘත්‍යාශ්‍රිතකාර්‍ය්‍යං සන්දන්තරඞ්ගමිති ධ්‍රුවම්,
ප්‍රකෘතෙඃ පූර්‍ව්‍ව පූර්‍ව්‍වං සන්දන්තරඞ්ගතරං තථා.
සාවකාශවිධිභ්‍යඃ සන්ත් බලී නිරවකාශකඃ,
කස්‍යචිද් භින්නකාර්‍ය්‍යස්‍ය ප්‍රථමං පරතස්තථා.
සම්භවෙත් විෂයො යස්‍ය ස විධිඃ සාවකාශකඃ,
ආදෙශ හි විෂයො යස්‍ය පරතො න හි සම්භවෙත්.
ස පණ්ඩිතගණෛරුක්තො විධිර්නිරවකාශකඃ,
සාමාන්‍යස්‍ය විශෙෂස්‍ය සන්ද්විශෙෂ විධිර්බලී.
බහවො විෂයා යස්‍ය ස සාමාන්‍ය විධිර්භවෙත්,
අල්පඃ සන්ද් විෂයො යස්‍ය ස විශෙෂ විධිර්මතඃ.
ආගමාදෙශයොර්මධ්‍යෙ බලියානාගමො විධිඃ,
ආගමො'නුපඝාතී යඃ ප්‍රකෘතෙඃ ප්‍රත්‍යයස්‍ය ච.
තයොර්‍ය උපඝාතී ස ආදෙශඃ පරිකීර්තිතඃ,
සකලෙභ්‍යො විධිභ්‍යඃ සන්ද් බලී ලොපවිධිස්තථා,
ලොපස්වරාදෙශයොස්තු ස්වරාදෙශවිධිර්බලීති.

මෙහි අදහසයි, බාහිරවූ අවයව විධියට (විධානය හෝ ක්‍රමයට) වඩා අභ්‍යන්තරාවයව විධිය බලවත් වන්නේය. ප්‍රත්‍යයට අයත්වූ ආදෙශාදි කාර්‍ය්‍යය බාහිරාවයවයයි කියනලද්දේය. ශබ්දධාතු වශයෙන් ද්විවිධ ප්‍රකෘතියට අයත් ආදෙශාදි කාර්‍ය්‍යය නිත්‍යයෙන් අභ්‍යන්තරාවයව නම් වන්නේය. එසේම ප්‍රකෘතිහුගේ පූර්‍ව්‍ව පූර්‍ව්‍ව කාර්‍ය්‍යය අතිශයින් අභ්‍යන්තරාවයව වන්නේය. සාවකාශ විධානවලට වඩා නිරවකාශ විධානය බලවත් වන්නේය. වෙනස්වූ ආදෙශාදි කාර්‍ය්‍ය ඇති කිසිවක්හුගේ ප්‍රථමයෙහි හෝ එසේම පරව යමක්හුගේ ස්ථානය ලැබේද ඒ විධානය සාවකාශ විධානනම් වෙයි.

(මූ-) ඉති ප්‍රයෝජනාභිධෙය සම්බන්ධාඃ.*

(ස-) ප්‍රයෝජනාභිධෙයසම්බන්ධාඃ, ප්‍රයෝජනය අර්ථය සම්බන්ධය යන මොහු ; ඉති, මෙසේයි.

(මූ-) 3. අ ඉ උ ඍ ඏ ක, ඒ ඔ ඞ, ඓ ඖ ච, හ ය ව ර ල, ඤ ණ න ඞ ම, ඣ ඪ ධ ඝ භ, ජ ඩ ද ග බ, ඛ ඵ ඡ ඨ ථ, ච ට ත ක ප, ශ ෂ සාද්‍යන්තාඛ්‍යාඃ.

යමක්හුගේ ස්ථානය ආදියෙහි පමණක් වේද පරස්ථානයහට නොවේද හෙතෙම පණ්ඩිතයන් විසින් නිරවකාශ විධානයයි කියනලද්දේය. සාධාරණ විධානය විශෙෂ විධානය යන මේ දෙකින් විශෙෂ විධානය බලවත් වන්නේය. යමක්හුගේ ස්ථානයෝ බොහෝ වෙද්ද හෙතෙම සාධාරණ විධාන නම් වන්නේය, යමක්හුගේ ස්ථානය ස්වල්ප වන්නේද හෙතෙම විශෙෂ විධානයයි දන්නාලද්දේය. ආගම විධානය ආදෙශ විධානය යන දෙකින් ආගම විධානය බලවත්වන්නේය. ප්‍රකෘතිහුගේ ස්ථානයෙහි හෝ ප්‍රත්‍යයාගේ ස්ථානයෙහි යමක් නොනස්නා සුලුද ඒ ආගම නම් වෙයි. ඔවුන් අතුරෙන් යමක් නසන සුලුද ඒ ආදෙශයයි කියනලද්දේය. සියලු විධානයන් අතුරෙන් ලොප විධානය බලවත් වන්නේය. ලොප විධානය ස්වරාදෙශ විධානය යන දෙකින් ස්වරාදෙශ විධානය බලවත් වන්නේය.

* ශබ්දෛර්මඞ්ගලං ස්‍යාත් යී ප්‍රයෝජනාභිධෙය සම්බන්ධයන් කියයි, ශබ්දයන් කරණකොටගෙණ මඞ්ගල්‍යය ප්‍රකාශවනලද්දේ වන්නේය යනු අර්ථයි, ශබ්දව්‍යුත්පාදක ශාස්ත්‍රාරම්භෙ ශබ්දෛරෙව මඞ්ගලං කර්ත්තව්‍යං යනු න්‍යාය බැවිනි. අන්‍ය ශාස්ත්‍රාවබොධය තොම ව්‍යාකරණ ව්‍යුත්පන්න ශබ්දාර්ථාවබොධය අයතිකොට ඇත්තේය. වෙද පිළිබඳවූ යාගක්‍රියාතොමෝ ඒ ශාස්ත්‍ර දැන්ම අයතිකොට ඇත්තීය, ඒ ක්‍රියාඵලය ස්වර්ගාදියයි. එහෙයින් ශබ්දයන් කරණකොටගෙණ අවශ්‍යයෙන් මඞ්ගල්‍ය වෙයි. ඉති ප්‍රයෝජනාභිධෙයසම්බන්ධාඃ යන මෙහි ඉතිශබ්දය අව්‍යය බැවින් ප්‍රයෝජන පක්ෂයෙහිද සම්බන්ධ පක්ෂයෙහිද තෘතීයාන්තත්වයයි. අභිධෙය පක්ෂයෙහි ප්‍රථමාන්තත්වය දතයුතු, එහෙයින් "ඉති" එභිඃ ශබ්දෛර්ව්‍යාකරණස්‍ය ප්‍රයෝජනං මඞ්ගලරූපං, යී ප්‍රයෝජනයද, "ඉති" ඉමෙ ශබ්දාඃ ව්‍යාකරණස්‍යාභිධෙයාඃ—වාච්‍යාඃ යී අර්ථයද, "ඉති" එභිඃ ශබ්දෛඃ සහ ව්‍යාකරණස්‍ය සම්බන්ධඃ ව්‍යුත්පාද්‍ය ව්‍යුත්පාදකභාවඃ යන අර්ථයි.

(අ—ස 1...ආද්‍යන්තාබ්‍ධඃ 1 ...) එෂාං මධ්‍යෙ යෙ වර්ණ්‍ණා ස්තෙ ආදිවර්ණ්‍ණාන්තවර්ණ්‍ණ සමාහාරසංඥඃ ස්‍යුඃ.*

(ස-) එෂාං මධ්‍යෙ, අ ඉ උ සෘ ඍ ක යනාදි මේ අක්‍ෂරයන් අතුරෙහි ; යෙ වර්ණ්‍ණාඃ, යම් අක්‍ෂරයෝ වෙද්ද ; තෙ, ඔව්හු; ආදිවර්ණ්‍ණාන්තවර්ණ්‍ණ, ආදිවර්ණ්‍ණය හා අන්තවර්ණ්‍ණයද ඒ දෙක අතුරෙහි වූ වර්ණ්‍ණද යන මොවුන්ගේ ; සමාහාරසංඥඃ, ගලපා ගැන්ම සංඥකොට ඇත්තාහු ; ස්‍යුඃ, වෙත්.

(මු-) 4. **ඉත් කාගෙක.** (ඉත් 1. කෘතෙ 4.)

කශෛම්චිත් කාර්‍ය්‍යායොච්චාර්‍ය්‍යමාණෙ වර්ණ්‍ණ ඉත්සංඥඃ ස්‍යාත්.

(ස-) කශෛම්චිත් කාර්‍ය්‍යාය, කිසි කටයුත්තක් සඳහා ; උච්චාර්‍ය්‍යමාණඃ වර්ණ්‍ණඃ, කියනුලබන්නාවූ වර්ණ්‍ණයතෙම ; ඉත්සංඥඃ ස්‍යාත්, ඉත්සංඥ ඇත්තේ වන්නේය.

(මු-) තස්‍ය කාර්‍ය්‍යෙ අනුච්චාරඃ.

(ස-) තස්‍ය, ඒ ඉත්සංඥ ලද්දහුගේ ; කාර්‍ය්‍යෙ, ආදෙශාදි කටයුත්තක් ඇති කල්හි ; අනුච්චාරඃ, නොකීමයි (අවයව වශයෙන් නොසිටියි).

(මු-) යථා අච් කඛචාඃ සංඥාර්‍ථාඃ.

(ස-) යථා, ඉත්සංඥ ලද්දහුගේ ආදෙශාදි කාර්‍ය්‍යකාලයෙහි නොගැණීම මෙසේයි ; අච්, අකාරය පටන් චකාරය අවසන් කොට ඇති ප්‍රත්‍යාහාරයෙහි ; කඛචාඃ, කකාර ඛකාර චකාර යන තුණ; සංඥාර්‍ථාඃ, ඉත්සංඥාව ප්‍රයොජනකොට ඇත්තෝය (ඒ තුණ එහිදී අක්‍ෂරසංබන්‍ධවට නොගන්නා ලැබෙත්).

---

* මධ්‍යගතවර්ණ්‍ණ සහිතවූ ආදිවර්ණ්‍ණ අන්තවර්ණ්‍ණයෝ ගලපන ලද්දවූ අක් ආදි සංඥවෝ වන්නෝය, ඒ මෙසේයි, අක, අච, අව, අම, අබ, ඉක, ඉඛ, ඉච, ඉල යනාදියයි. අක් යනු කීකල අයන්න පටන් කගන්න දක්වා අ ඉ උ සෘ ඍ යන වර්ණ්‍ණයෝ ගන්නාලැබෙත්. අච් කී කල අයන්න පටන් චයන්න දක්වා අ ඉ උ සෘ ඍ එ ඔ ඓ ඖ යන මේ සියලු ස්වරවර්ණ්‍ණයෝ කියනු ලැබෙත්. දෙතැන්හිම අන්තයෙහි ක-ච-දෙක ගණනට නොගන්නා ලැබෙත්. අව යනාදියද එසේමැයි. හස් යී කීකල හකාර සකාර දෙදෙනා හා ඒ මධ්‍යයෙහි සිටි සියලු ව්‍යඤ්ජනයෝ කියනු ලැබෙත්.

(මූ-) හසෙ අකාර උච්චාරණාර්ථඃ.*

(ස-) හසෙ, හකාරය පටන් සකාරය අවසන්කොට ඇති ප්‍රත්‍යාහාරයෙහි ; අකාරඃ, අකාරයතෙම ; උච්චාරණාර්ථඃ, උච්චාරණය ප්‍රයොජනකොට පවති (ඒ අකාරයද ගණනට ගත යුතුනොවේ, ඔහුගේ ප්‍රයොජනය කීම පමණෙක් වේ).

(මූ-) **5. අ වත් ඍවදීපලු.** (අ 1. වත් 1. ඍව-ඩී-පලු1.)

අ ආ අ ඉති වර්ණත්‍රයං ක්‍රමෙණ ඍව-ඩී-පලු සංඥං ස්‍යාත්, වත් ශබ්දාත් ඉ ඊ ඉ ඉත්‍යාදිෂු ච.†

(ස-) අ ආ අ ඉති වර්ණත්‍රයං, අ ආ අ යන වර්ණත්‍රය ; ක්‍රමෙණ, පිළිවෙළින් ; ඍව-ඩී-පලු-සංඥං, ඍවසංඥ (හ්‍රස්වසංඥ)ද ඩීසංඥ (දීර්ඝසංඥ) ද පලුසංඥ (ප්ලුතසංඥ) ද ඇත්තේ ; ස්‍යාත්, වන්නේය ; වත්ශබ්දාත්, වත්ශබ්දය හෙතුකොටගෙණ ; ඉ ඊ ඉ ඉත්‍යාදිෂු ච, ඉ ඊ ඉ යන වර්ණයන් කෙරෙහිද පිළිවෙළින් ඍවඩීපලුසංඥ ඇත්තාහු වෙත්.

---

* ඍෘතෙ යනු එකාරාන්ත අව්‍යය ශබ්දයයි. එති ගච්ඡන්ති ඉත්. උච්චාරණමෙව අර්ථඃ ප්‍රයොජනං යස්‍ය ස උච්චාරණාර්ථඃ. උච්චාරණය ප්‍රයොජනකොට ඇති අකාරයද ඉත්සංඥයි.

† අශ්ව ආශ්ව අශ්ව ඉති සමාහාරෙ අා. වදිති ඉවාර්ථො අව්‍යයශබ්දඃ. ආයන්නෙන් අ ආ අ යන වර්ණත්‍රය ගළපන ලද්දේය. වත් යන අව්‍යයශබ්දයෙන් ඉ ඊ ඉ තුණද උ ඌ උ තුණද ඍ ඎ ඍ තුණද ඏ ඐ ඏ තුණද කියනුලැබෙත්. හ්‍රස්ව දීර්ඝ ප්ලුත ශබ්දයන් කෙරෙන් හකුලුවා ඍවඩීපලුසංඥ කරණලද්දීය, මෙසේ ඒ තුණෙහිම :—

එකමාත්‍රො භවෙත් හ්‍රස්වො ද්විමාත්‍රො දීර්ඝ උච්‍යතෙ,
ත්‍රිමාත්‍රස්තු ප්ලුතො ඥෙයො ව්‍යඤ්ජනඤ්චාර්ධමාත්‍රකම්.
කාලෙන යාවතා පාණිඃ පර්‍යෙති ජානුමණ්ඩලෙ,
ස මාත්‍රා කවිභිර්ඥෙයෙත්‍යුක්තඤ්චාමරවෙදිභිඃ.
දූරාහ්වානෙ ච ගානෙ ච රොදනෙ ච ප්ලුතො මතඃ.

එක් මාත්‍රයෙක් හ්‍රස්ව වන්නේය ; මාත්‍රවයෙක් දීර්ඝයයි කියනු ලැබේ ; ත්‍රිමාත්‍රයෙක් ප්ලුතයයි දන්නාලද්දේය ; ව්‍යඤ්ජන යද අඩමතෙක් වෙයි ; අත-සම්තාක් කලකින් දනමඬල කරා යේද ඒ කාලයතෙම මාත්‍රයයි පඬිහු විසින් දන්නාලද්දීය යනු අමරකොෂය දන්නවුන් විසින් කියන ලද්දේය. මාත්‍රානම් ස්වරයන්ගේ උච්චාරණ කාලවිශෙෂයට නම් වන්නේය. දුර සිටියක්හු කැඳවීමෙහිද ගී කීමෙහිද හැඬීමෙහිද ප්ලුතය දන්නාලදී.

(මූ-) ඍව එච් නාස්ති.*

(ස-) ඍවඃ, හ්‍රස්වවූ ; එච් නාස්ති, එච් ප්‍රත්‍යාහාරාන්තර්ගතවූ-එ-ඔ-ඓ-ඖ යන වර්ණයෙක් නැත්තේය.

(මූ-) 6. **ඣපො'ක් සමො ර්ණ ඍක් ච.** (ඣපඃ1. අක්1. සමඃ1. ර්ණඃ1. ඍක්1. ච1.)

සමානො ඣපො'ක් ච පරස්පරං ර්ණ-සංඥඃ ස්‍යාත්, ඍක් ච.

(ස-) සමානඃ, ඒකස්ථානයෙහි ජාතහෙයින් සමානවූ ; ඣපඃ, ඣප්ප්‍රත්‍යාහාරයෙහි අක්ෂරයෝද ; අක් ච, අක්ප්‍රත්‍යාහාරයෙහි වර්ණයෝද ; පරස්පරං, ඔවුනොවුන් ; ර්ණංසංඥඃ ස්‍යාත්, ර්ණ සංඥ (සමාන වර්ණ සංඥ) ඇත්තේ වන්නේය. ඍක් ච, ඍක් ප්‍රත්‍යාහාරයෙහි වර්ණයෝද ඔවුනොවුන් ර්ණසංඥ වන්නේය. (පාණිනිඃ, 1. 1. 9.)

(මූ-) සාම්‍යන්ත්වෛකස්ථානත්වම්.†

(ස-) සාම්‍යන්තු, සමානත්වය වනාහි ; ඒකස්ථානත්වං, එක් ස්ථානවත් බවයි.

(මූ-) අත්‍රයං එහ ක ඛ ග ඝ ඞාඃ කණ්ඨ්‍යාඃ.

(ස-) අත්‍රයං, අකාර තුන්ද ; එහ, එ ඔ ඓ ඖ හ යන පසද ; ක ඛ ග ඝ ඞාඃ, ක ඛ ග ඝ ඞ යන පසද ; කණ්ඨ්‍යාඃ, කණ්ඨයෙහි ජාතයෝයි.

---

* දීර්ඝ සංඥද ප්ලුත සංඥද වෙයි යන අර්ථයි.

† ඣපඃ අක් යි වෙන්වෙන් වශයෙන් පදයන්ගේ ග්‍රහණය කරණකොටගෙණ සම යන ශබ්දයාගේ වෙනම සම්බන්ධය වෙයි, එහෙයින් සමානවූ ඣප් ප්‍රත්‍යාහාරය ඔවුනොවුන් ර්ණ සංඥ ඇත්තේ වන්නේය, සමානවූ අක් ප්‍රත්‍යාහාරයද ඔවුනොවුන් ර්ණසංඥ ඇත්තේ වන්නේය යන අර්ථයි. ඣප අක් දෙදෙනාහට ඔවුනොවුන් ර්ණසංඥ වෙයි යන්නක් නොවෙයි. අක් යන්නෙහි අන්තර්ගතව පවත්නාවූද ඍක් යන්නාහුගේ වෙන් වශයෙන් නැවතත් ග්‍රහණයෙන් ඍ වර්ණ ඏ වර්ණ දෙක සමානස්ථානජ නුවූවෝද ඔවුනොවුන් ර්ණසංඥ වෙත්. ඒකස්ථානජවූ වර්ගයන් සම්බන්ධිවූ වර්ණයෝ ඔවුනොවුන් ර්ණසංඥ වන්නාහුය. අක් යන්නෙන් වාච්‍යවූද ඒකස්ථානජ වර්ණයෝ ඔවුනොවුන් ර්ණසංඥ වන්නාහුය. ඍ වර්ණ ඏ වර්ණයෝද ඔවුනොවුන් ර්ණසංඥ ඇත්තෝය යන්නද අතිශයින් ප්‍රකට වෙයි. ර්ණ යනු සවර්ණයයි.

(මූ-) ඉත්‍රයං ච ඡ ජ ඣ ඤ ශා ඒ ඓ යා සතාලව්‍යාඃ.

(ස-) ඉත්‍රයං, ඉකාර තුණද; ච ඡ ජ ඣ ඤ ශාඃ, ච ඡ ජ ඣ ඤ ශ යන සයද; ඒ ඓයාඃ, ඒ ඓ ය-යන තුණද; තාලව්‍යාඃ, තල්ල උත්පත්තිස්ථානයෝය.

(මූ-) ඍත්‍රයං ට ඨ ඩ ඪ ණ ර ෂා මූර්ධන්‍යාඃ.

(ස-) ඍත්‍රයං, ඍකාර තුණද; ට ඨ ඩ ඪ ණ ර ෂාඃ, ට ඨ ඩ ඪ ණ ර ෂ යන සතද; මූර්ධන්‍යාඃ, මුදුනෙහි ජාතයෝයි.

(මූ-) ඏත්‍රයං ත ථ ද ධ න ල සා වෝ දන්තාඃ.

(ස-) ඏත්‍රයං, ඏකාර තුණද; ත ථ ද ධ න ල සාඃ, ත ථ ද ධ න ල ස යන සතද; වඃ, වකාරද; දන්තාඃ, දන්තයෙන් ජාතයෝයි.

(මූ-) උත්‍රයං ප ඵ බ භ ම වා ඔ ඖ ඔෂ්ඨ්‍යාඃ.*

(ස-) උත්‍රයං, උකාර තුණද; ප ඵ බ භ ම වාඃ, ප ඵ බ භ ම ව යන සයද; ඔ ඖ, ඔ ඖ දෙකද; ඔෂ්ඨ්‍යාඃ, ඔෂ්ඨයෙන් ජාතයෝයි.

(මූ-) ඒෂාං මධ්‍යෙ යො යෙන සමඃ ස තස්‍ය තත්‍ර තතඃ.†

---

* ඒ ඓ ඔ ඖ යන මොවුන්ගේ උච්චාරණස්ථානය කණ්ඨ යයි කියා, ඒ ඓ යන දෙක තල්ලෙන් උච්චාරණයයි දක්වීම පිණිස තල්ලෙන් උච්චාරණ වර්ණයන් කෙරෙහිද, ඔ ඖ යන දෙදෙනාගේද දෙතොලින් උච්චාරණයයි දක්වීම පිණිස ඔෂ්ඨජ වර්ණයන් කෙරෙහි වෙන් වශයෙන් කීම වෙයි. එසේම අන්තාක්ෂරයන් කෙරෙහි වකාරයාගේ වෛයාකරණ මතයෙහි උච්චාරණස්ථානය ඔෂ්ඨයයි කියා දන්තජයයි දක්වන පිණිස දන්තජවර්ණයන් කෙරෙහි අන් තැනෙක්හි කීම වෙයි, එහෙයින් ඔහු දෙතන්හි දෙතන්හි උපදිත්.

† ඊට උදාහරණ මෙසේයි—අභවිද්ධං යන මෙහි, ඣප් ඣසොඃ, (64) යනාදි සූත්‍රයෙන් නිදර්ශිත ෂෂ්ඨීවිභක්තිහුගේ ස්ථානයෙහි වූ ආදෙශී සකාරද ආදෙශ දකාරද යන දෙදෙනාගේ දන්ත්‍යභාවයෙන් සමානත්වයයි. ශාන්තඃ යන මෙහි ආධාරවූ ත-නිමිත්ත පර කල්හි ආධෙයවූ අනුස්වාරයාහට, ඤපෙ යනාදි, (51) සූත්‍රයෙන් සමාන වර්ගීවූ නකාරය විමයි. වාග්ඝරිඃ, යන මෙහි, (61) ශහොඝව, යනාදි සූත්‍රයෙන් අවධිභූත කවර්ග නිමිත්තෙන් පර හකාරයහට ඝවර්ගීයාගේ ආදෙශයයි. මෙහි, තතඃතතස්‍යතත්‍ර, යි ක්‍රමයෙන් නොකියා ක්‍රම ඉක්මවා දක්වීම වර්ණයන් දෙදෙනකුගේ හෝ තුන්දෙනකුගේ ගැළපීමෙහි ඔවුන්ගේ පූර්ව පූර්වයාහට ප්‍රථම ප්‍රථම වර්ණයන්ගේ ප්‍රාප්තිය පිණිසයි.

(ස-) එෂාං මධ්‍යෙ, මේ කණ්ඨජ තාලුජ මූර්ධජ දන්තජ ඔෂ්ඨජ වර්ණයන් අතුරෙහි; යඃ, යම් වර්ණයෙක්; යෙන සමඃ, යම් වර්ණයක් හා සමානද; සඃ, ඒ වර්ණය තෙම; තස්‍ය, ඔහුගේ ස්ථානයෙහිද; තත්‍ර, ඒ නිමිත්ත පරකල්හිද; තතඃ, ඒ නිමිත්ත කෙරෙන් පරවද වන්නේය.

(මූ-) **7. චපොදිතාකානිතා ණඃ.** (චපා 3. උදිතා 3. අකා 3. අනිතා 3. ණඃ 1.)

උකාරෙතා චපෙන ඉද්‍රහිතෙනාකා ණො ගෘහ්‍යතෙ.*

(ස-) උකාරෙතා චපෙන, ඉත්සංඥ උකාරවත්වූ චටතකප යන චප්ප්‍රත්‍යාහාරයා විසින්ද; ඉද්‍රහිතෙන අකා, ඉත්සංඥයා රහිතවූ අ ඉ උ ඍ ඏ යන අක්ප්‍රත්‍යාහාරයා විසින්ද; ණො ගෘහ්‍යතෙ, ණ සංඥය (සමාන වර්ණය) ගන්නාලැබේ.

(මූ-) **8. ඉඩො'රලෙඩ් ගුඃ.** (ඉඩඃ 6. අර් අල් එඩ් 1. ගුඃ 1.)

ඉඩඃ ස්ථානෙ අර් අල් එඩ් එතෙ ගු-සංඥඃ ස්‍යුඃ.†

---

* චටතකප—යන වර්ණයෝ යම් විටෙක ඉත්සංඥවූ උකාරය හා යුක්තයෝද එකල්හි සමාන වර්ණයෝ ක්‍රමයෙන් ගණිත්. චුයන්නෙන් ච වර්ගයෙහි වර්ණ පඤ්චකය ගන්නාලැබේ. චුතුකුපු—කී කලද ඒ ඒ වර්ගයෝ එසේම කියනු ලැබෙත්. ඉත්සංඥ උකාර රහිතවූ, චටතකප—යන පසින් ඒ ඒ එකම තනිවූ වර්ණමාත්‍රය කියනුලැබේ. ඉත්සංඥ රහිතවූ, අ ඉ උ ඍ ඏ—යන මොව්හු යම් තැනක වෙද්ද එතන්හි සමාන වර්ණය ගණිත්, එහෙයින් ඉත්සංඥ රහිතවූ අකාරාදීන් විසින් ක්‍රමයෙන්, අ ආ අ—යන තුණද, ඉ ඊ ඉ යනාදීන්ගේද ප්‍රාප්තියයි, එසේද අකාරයා ආදිකොට ඇති ඏකාරයා අන්තකොට ඇති වර්ණයන් කෙරෙහි ඉත්සංඥ යුක්තවූ යම්කිසි වර්ණයක්හු විසින් එකම තනිවූ වර්ණය ගන්නාලැබේ—අත්-කී කල එකම-අ-යන වර්ණය කියනුලැබේ.

† ඉ උ ඍ ඏ එ ඔ—යන මේ වර්ණයන්ගේ ස්ථානයෙහි ක්‍රමයෙන් ආදෙශකරණලද්දවූ එ ඔ අර් අල් එ ඔ—යන වර්ණයෝ (ගු) ගුණසංඥ ඇත්තාහු වන්නාහුය. සමානස්ථානවත් බැවින් ඉවර්ණ එකාරයන්ගේ ස්ථානයෙහි එකාරය වෙයි. උවර්ණ ඔකාර දෙදෙනාහට ඔකාරය වෙයි. අර් අල් යන දෙදෙනාගේ අවයවවූ රකාර ලකාර දෙදෙනා හා සමග ඍ ඏ යන දෙදෙනාගේ සමානත්වයෙන් අවශ්‍යයෙන් ඔවුන්

(ස-) ඉඩඃ ස්ථානෙ, ඉ උ ඍ ඎ එ ඔ යන මේ ඉඩ් ප්‍රත්‍යාහාර යාගේ ස්ථානයෙහි; අර් අල් එඩ් එතෙ, අර් අල් එ ඔ යන සාමාන්‍ය විධිහු; ඏුසංඥඃ, ඏුසඥ (ගුණසංඥ) ඇත්තාහු; ස්‍යුඃ, වන්නාහුය.

(මු-) 9. **අච අරාලෙඡ් ව්‍රිඃ.** (අචඃ 6. අ අර් ආල් ඓච් 1. ව්රිඃ 1.)

අචඃ ස්ථානෙ අා අර් ආල් ඓච් එතෙ ව්රිසංඥඃ ස්‍යුඃ.*

(ස-) අචඃ ස්ථානෙ, අ ඉ උ ඍ ඎ එ ඔ ඓ ඖ යන මේ අච් ප්‍රත්‍යාහාරයාගේ ස්ථානයෙහි; ආ අර් ආල් ඓච් එතෙ, ආ-ආර්-ආල්-ඓ ඖ යන මොව්හු; ව්රිසංඥඃ ස්‍යුඃ, ව්රිසංඥ (වෘඞ්සංඥ) ඇත්තාහු වන්නාහුය.

(මු-) 10. **ප්‍රපරාපසංන්‍යවානුනිර්දුර්ව්‍යධිසූත්පරිප්‍රත්‍යභ්‍යත්‍ය ස්‍යුපාඩ් ගිඃ.** (ප්‍ර—ආඩ් 1. ගිඃ 1.)

එතෙ විංශති ඊගිසංඥඃ ස්‍යුඃ.†

දෙදෙනාගේ ගුණවීමෙහි ක්‍රමයෙන් අර් අල් යන මොහු වෙත්, සමූහයකගේ සමානත්වය නැති කල්හිද භාගයෙහිවූ සමාන ත්වය ගතයුතු බැවින් එසේ කියනලදී. වෘඞිවිධානයෙහිද එසේමැයි.

* අ ඉ උ ඍ ඎ එ ඓ ඔ ඖ—යන මේ වර්ණයන්ගේ ස්ථාන යෙහි ක්‍රමයෙන් ආදෙශකරණලද්දවූ ආ ඓ ඖ ආර් ආල්—යන වර්ණයෝ වෘඞිසංඥ ඇත්තාහ, ආදෙශවිශෙෂය වනාහි අක්‍ෂරයන් උපදනා ස්ථානයන්ගේ සමානත්වයෙන් පළමු පරිද් දෙන් දතයුතු.

† විංශතිශබ්දාදි සියලු ශබ්දයෝ සංඛ්‍යෙය සඞ්ඛ්‍යා දෙක්හි හැමතන්හි එකත්වයෙහි වෙති. මෙසේ විංශතිශබ්දාදීන්ගේ එකවචනාන්තත්වය වෙයි. මෙහි නිර් දුර් ශබ්දවය රකාරා න්තද, දන්ත්‍යසකාරාන්තද වෙත්. ක්‍රියායොගයෙහි වූ ප්‍රාදී හටම උපසර්ගසංඥයි, ද්‍රව්‍යාදිය හා යෙදුනාහට උපසර්ගසංඥ නොවන්නිය. ද්‍රව්‍යාදි යොගීහු වූකලී—ප්‍රෙජ යනාදියෙහි උපසර්ගසංඥ රහිත බැවින්, ගෙඩ්ඃ-යනාදි සූත්‍රයෙන් ගුණ නොවේ. ආදියෙහි ධාතු යෙදුනු කල පසුව ලිඞ්ගසංඥකල කල්හි උපසර්ගභාවය ඇත්තේමය.

ක්‍රියාවාචිත්වමාඛ්‍යාතුං ප්‍රසිඞො'ර්ඃ ප්‍රදර්ශිතඃ,
ප්‍රයොගතො'න්‍යෙ විඥෙයා අනෙකාර්ථා හි ධාතව, ඉති.

ක්‍රියාවාචිත්වය කියනුපිණිස ධාතුහුගේ ප්‍රකට අර්ථය දක්වන ලද්දේය. අන්‍යාර්ථයෝ ප්‍රයොගවශයෙන් දතයුත්තෝයි, එසේ

(ස.) එතෙ විංශතිඃ, ප්‍ර-පරා-අප-සං-නි-අව-අනු-නිර්දුර්-වි-අධි-සු-උත්-පරි-ප්‍රති-අභි-අති-අප-උප-ආඞ් යන මේ විස්ස; ගිසංඥාඃ, ගි-සංඥ (උපසර්ගසංඥ) ඇත්තාහු; ස්‍යුඃ, වන්නාහ.

මැයි ධාතුහු අනේකාර්ථයෝයි ධාතුපාඨයෙහි වොපදෙවහුගේ කීම බැවින් ධාතූන්ගේ අනේකාර්ථභාවය සිද්ධය, උපසර්ගයෝ ඒ ධාත්වර්ථය බබුලුවන්නෝමය වාචකයෝ නොවෙත්. උපසර්ගයා තමා ධාතුහුගේ ආලිඞ්ගණයවූ අර්ථය බබුලුවන බව ආදන සඥතාදිශෙහි සිතියයුතුයයි මාඝටීකායෙහි මල්ලිනාථතෙමේ කියයි. මෙසේද කියනලදී :—

නිපාතාශ්චාදයො ඥෙයා උපසර්ගාශ්ච ප්‍රාදයඃ,
ද්‍යොතකත්වාත් ක්‍රියායොගෙ ලොකාදවගතා ඉමෙ.

ක්‍රියායොගයෙහි ප්‍රකාශකයන් බැවින් ලොකයා කෙරෙන් අවබොධකරණලද්දාවූ චාදිවූ මේ නිපාතයෝද ප්‍රාදි උපසර්ගයෝද දතයුතුවෙත්. ප්‍රාදීහු ධාතූන්හා නොගැලපුනු අවස්ථායෙහි කිසියම් අර්ථයන්ගේ ප්‍රකාශකයෝ නොවෙත්, ක්‍රියාපදයා කෙරෙන්ද ධාතුමූලක ශබ්දයා කෙරෙන්ද පූර්ව යොදනු ලබන්නාහු බොහෝසේ ව්‍යවහාරකරණු ලැබෙත්. කිසි තැනෙක්හි උපසර්ග දෙකක්ද තුණක්ද සතරක් හෝ ගලපා ව්‍යවහාරකරණුලැබේ, මෙසේයි, විහාරඃ, ව්‍යවහාරඃ, සුව්‍යවහාරඃ, සමභිව්‍යවහාරඃ, යනුයි.

ධාත්වර්ථං බාධතෙ කශ්චිත් කශ්චිත් තමනුවර්තතෙ,
තමෙව විශිනෂ්ට්‍යන්‍යඃ උපසර්ගගතිස්ත්‍රිධා.

කිසි උපසර්ගයෙක් ධාත්වර්ථය බාධාකෙරෙයි, කිසි උපසර්ගයෙක් ඒ ධාත්වර්ථය අනුව පවතියි, අනිකෙක් ඒ ධාත්වර්ථයම ප්‍රභෙදකෙරෙයි. මෙසේ උපසර්ගයන්ගේ පැවැත්ම ත්‍රිවිධ වේ. කිසි තැනෙක්හි ප්‍රාදි උපසර්ගයෝ මූලපදයෙන් ප්‍රකාශකරණලද අර්ථයාගේ පරිවර්තනයකරන්නෝයි, ඒ මෙසේයි, ආදත්තෙ ආගච්ඡති. කිසි තැනෙක්හි ධාතුහුගේ අර්ථයෙහි වැළඳගණීත්, ඒ මෙසේයි—ප්‍රසූතෙ අවස්ථති. කිසිතැනෙක්හි මූල් පදයෙන් ප්‍රකාශිත අර්ථයෙහි විශෙෂයෙන් අන්‍යාර්ථයක් යොදත්—ප්‍රණමති අනුතාපඃ, යන මෙසේයි. තවද කවර පද විශෙෂයක්හුගේ ගැළපීමෙහි ප්‍රාදීහු ඒ අර්ථය පෙරලද්ද, ධාතූන්ගේ පදාර්ථයෙහි කවර අර්ථයක් යොදද්ද, කවර අර්ථයක් නොමයොදද්දැයි කියා හෝ ඒ සියල්ල නානාර්ථය වෙයි. පුරුෂොත්තම දෙවතෙම ප්‍රාදීන්ගේ අර්ථයන් කියයි.

ප්‍ර—යනු ගමනය-ආරම්භය-උත්කර්ෂය-සම්‍යක්ප්‍රකාරය-ප්‍රථමභාගය-ප්‍රසිද්ධය-උත්පත්තිය-ව්‍යවහාරය යන මෙහි වෙයි.

(මු-) අත්‍රාර්චායාං සවතී නාතික්‍රමෙ'තිඃ පයඃසියි ගතෞ,
අපිඃ පදාර්ථසම්භාවනෘ ගර්හානුඥා සමුච්චයෙ.*

පරා—සතුරු පිරිහීමය-අනාදරය-ආපසු හැරීමය-නිච්ඡය යන මෙහි වෙයි.

අප—අනාදරය-වැටීමය-සමූහය-විරූපභාවය-දුරුකිරීමය-තකද් යන්නහුගේ අර්ථය යන මෙහියි.

සං—උත්තමය-ආලිඞ්ගනය-හැමකල්හිය-යොග්‍යත්වය-සම්මුඛවීමය යන මෙහියි.

නි—නිශ්චය-නිෂෙධය යන මෙහියි.

අව—නිශ්චය-සමූහත්වය-අනාදරය යන මෙහියි.

අනු—පසුවය-සමානත්වය-ලක්‍ෂණය-වීප්සාය-ඉත්ථම්භාවය-කොඨාසය-හීනය-සමීපභාවය-සහාර්ථය-ආසන්නත්වය-දීඝත්වය-නැවත යන අර්ථය යන මෙහියි.

නිර්-නිස්—අතිශය-නිෂෙධය-නිශ්චය-පිටත්කිරීමය යන මෙහියි.

දුර්-දුස්—නිෂෙධය-දුකය-නින්‍දාය-ගර්හාය යන මෙහියි.

වි—විශෙෂය-විරූපභාවය-ඉත්සංඥා ඤකාරවත් නකාරාර්ථය-ගමනය-දානය යන මෙහියි.

අධි—උපරිභාවයෙහි.

සු—ප්‍රශංසාය, ශොභනය, අනායාසය, අතිශය, යන මෙහියි.

උත්—ඌර්ධ්වය, උත්තමතාවය, ප්‍රකටභාවය, සමීපභාවය යන මෙහියි.

පරි—සම්‍යක්ප්‍රකාරය, අතිශය, වීප්සාය, ඉත්ථම්භාවය, ලක්‍ෂණය, කොඨාසය, දුරුකිරීමය, නියමය යන මෙහියි.

ප්‍රති—ලක්‍ෂණය, දුරුකිරීමය, ප්‍රශංසාය, ඉත්ථම්භාවය, කොඨාසය, නැවත දීමය, සමානත්වය, විරොධය, වීප්සාය, සමාධිය යන මෙහියි.

අභි—හාත්පස්හිය, උභයාර්ථය, ලක්‍ෂණය, වීප්සාය, ඉත්ථම්භාවය, දුෂ්ටවූ ව්‍යවහාරය යන මෙහියි.

අති—අතිශය, ඉක්මීමය, ප්‍රශංසාවය, ක්‍රියාවෙහි අයොග්‍යතාවය යන මෙහියි.

අපි—ගැත්මය, අල්පත්වය, ක්‍රියාවෙහි යොග්‍යතාවය, නින්‍දාය, අනුදැනීමය, ගැළපීමය යන මෙහියි.

උප—ආශ්‍රිතය, පශ්චාත්භාවය, අනුකම්පාය, අධිකත්වය, හීනය, සම්පත්වය, ප්‍රථමත්වය යන මෙහියි.

ආඞ්—හාත්පස්හිය, ගැත්මය, ආපසු හැරීමය, සවල්පාර්ථය, සීමාය, පැතිරීමය යන මෙහියි.

* මේ අර්ථවිෂයෙහි වූ උපසර්ගයන් ගිසංඥා නොවන හෙයින්,

(ස-) අත්‍ර, මේ සූත්‍රයෙහි ; අර්චායාං, ප්‍රශංසායෙහි වූ ; සු-අති, සුසෙක්තෘති අතිසෙක්තෘති යනාදියෙහි සු-අති යන උපසර්ග දෙකද ; අතික්‍රමෙ, ඉක්මීමෙහි (එලොදයෙහිද ක්‍රියා ප්‍රවෘත්ති යෙහිද) වූ ; අතිඃ, අතිසික්ත්වති ශාලීන් යනාදියෙහි අති යන් නද ; ගතෞ, (ගමනාර්ථ ධාතූහු හා යෙදීමෙන්) ගමනාර්ථයෙහි වූ ; පය්‍යීධී, පරිසෙධති ගඞ්ගාං ජනඃ යනාදියෙහි පරි අධි යන දෙකද ; පදාර්ථ, අපිසික්ත්වති යනාදියෙහි අල්පාර්ථය ; සමභාව්‍ය, අපිසික්ත්වෙන් මූලසහස්‍රම් යනාදියෙහි ක්‍රියාවෙහි යොග්‍යතා යුක්තාවීමය ; ගර්හානුඥා, අපිසෙක්තෘති වෘෂලං බ්‍රාහ්මණකඃ, අපිසික්ත්ව යනාදියෙහි ගර්හා අනුමති දෙකය ; සමුච්චයෙ, අපිසික්ත්ව අපිස්තුහි යනාදියෙහි පදයන්ගේ ගැලපීමය යන මෙහි වූ ; අපිඃ, අපි යන උපසර්ගයද ; න, ඝිසංඥ නොවෙත්.

(මූ-) **11. භවාදිර් ධුඃ.** (භවාදිඃ 1. ධුඃ 1.)

භූසත්තායාමිත්‍යාදිගීර්ණෙ ධුසඥඃ ස්‍යාත්.*

(ස-) භූසත්තායාමිති, භූසත්තායාම් යන ; ආදිගීර්ණඃ, මේ ආදි ධාතුගණයතෙම ; ධුසඥඃ ස්‍යාත්, ධුසංඥ (ධාතුසංඥ) ඇත්තේ වන්නේය. [පාණිනිඃ 1. 3. 1.]

සුෂ්තුත්වා යනාදියෙහි, ව්‍යස්‍යග්‍යත්‍රකාර (548) යනාදියෙන් සමාසනුවූ කල්හි, ඝිකඃ යනාදියෙන් (572) ෂකාර නොවන්නේය. ක්ත්වාප්‍රත්‍යයාගේ ස්ථානයෙහි යප් ආදෙශයද ඝිසංඥ (1176) නොවන්නේය. කියනලද උපසර්ගයන්ගේ ඝිසංඥ නොවීමෙහි ප්‍රයොජනය මෙසේයි. තවද ඝිසංඥ ලද්දහුගේ නිපාතභාවය අවශ්‍යයෙන් කියයුතු වෙයි, නිපාතත්වය ඇති කල්හි අව්‍යයභාවය වෙයි, එබැවින් අතිරාජී යනු සිද්ධවිය— අව්‍යයභාවය ඇති කල්හි, ව්‍යංපූර්වම් යන මෙයින් (366) අති යන්නහුගේ පූර්වයෙහි පතනයවෙයි.

* භූසත්තායාමිත්‍යාදිගීර්ණඃ යනු භූශබ්දයාහට ධාතුසංඥව වැළැක්වීම පිණිස කීයයි. භූ යන මේ ආදි ධාතු ප්‍රකෘතිහු යම් කාලෙක්හි වීම හෝ විද්‍යමානතාදි ක්‍රියාවාචකයෝද එකල්හිම ධාතුසංඥවෝ වන්නාහුය. භවාදි ගණය මෙසේයි.

භවාද්‍යදාදී ජුහොත්‍යාදිර් දිවාදිඃ ස්වාදිරෙව ච,
තුදාදිශ්ච රුධාදිශ්ච තනක්‍ර්‍යාදිචුරාදයඃ.

(මු-) 12. **සිත්‍යාදිඃ ක්තිඃ.** (සිත්‍යාදිඃ 1. ක්තිඃ 1.)

ස්‍යාදිස්ත්‍යාදිශ්ච ක්තිසංඥඃ ස්‍යාත්.*

(ස-) ස්‍යාදිඃ, ලිඞ්ගයා කෙරෙන් පරව වියයුතුවූ ස්‍යාදි විභක්තිහුද ; ත්‍යාදිශ්ච, ධාතූහු කෙරෙන් වියයුතුවූ ත්‍යාදි විභක්තිහුද ; ක්තිසංඥඃ ස්‍යාත්, ක්තිසංඥ (විභක්තිසංඥ) ඇත්තේ වන්නේය.

(මු-) 13. **ක්වචබවාන්‍යෙකද්විබහුෂ්වෙකශඃ.**

(ක්වචබවානි 1...එකද්විබහුෂු 7...එකශඃ 1...)

ක්තෙරෙකෛකං වචනං ක්‍රමාත් ක්ව ච බව සංඥං ස්‍යාත්, තානි ච ක්‍රමාදෙකද්විබහුෂ්වර්ථෙෂු ප්‍රයුජ්‍යන්තෙ.†

(ස-) ක්තෙඃ, විභක්තිහුගේ ; එකෛකං වචනං, එක එක වචනය ; ක්‍රමාත්, පිළිවෙළින් ; ක්ව, ක්වසංඥ (එකවචනසංඥ)ද ; ච, චසංඥ (ද්විවචන සංඥ) ද ; බවසංඥං ස්‍යාත්, බවසංඥ (බහුවචන සංඥ)ද වන්නේය ; තානි ච, ඔව්හුද ; ක්‍රමාත්, පිළිවෙළින් ; එකද්විබහුෂ්වර්ථෙෂු, එකාර්ථය ද්ව්‍යර්ථය බහ්වර්ථය යන මොවුන් කෙරෙහි ; ප්‍රයුජ්‍යන්තෙ, යොදනුලැබෙත්.

(මු) 14. **ක්ත්‍යන්තාන්‍යෞ දළී.** (ක්ත්‍යන්තාන්‍යෞ 1.. දළී 1..)

---

* ද්වන්ද්වාත් පරඃ ශ්‍රූයමාණඃ ශබ්දඃ ප්‍රත්‍යෙකමභිසම්බධ්‍යතෙ, යන න්‍යාය හෙතුකොටගෙණ ස්‍යාදිස්ත්‍යාදිශ්ච යනු වෘත්තියෙහි කියයි. ශබ්දප්‍රකෘතිහු අවධිනිමිත්ත කොට යොදනුලබන්නාවූ සි-ඖ-ජස් යනාදි විභක්ති එක්විස්සද, ධාතූහු නිමිත්තකොට ගෙණ යොදනු ලබන්නාවූ-තිප්-තස් ආදි එක්සියඅසූවද ක්ති සංඥ හෙවත් විභක්තිසංඥ වන්නාහුය.

† එකාර්ථයෙහි එකවචනයද, ද්විසංඛ්‍යාවගේ අර්ථයෙහි ද්විවචනයද, එයින් වැඩියක් කියයුතුවූ අර්ථයෙහි බහුවචනයද යොදනුලැබේ. එකශබ්දයාගේ-ක-කාරයද වචන ශබ්දයාගේ-ව-කාරයද ගෙණ, ක්ව-යනු ලකුණුකරණලදී. ච-බව යනුද ඒ ක්‍රමයෙන් වෙයි. නිත්‍යයෙන් බහුවචනවූ ශබ්දයෝද වෙත්—ඒ මෙසේයි:—දාරාඃ, වර්ෂාඃ, සිකතාඃ, ජලෞකසඃ, වස්ත්‍රාන්ත වාචීවූ, දශාඃ යන්නද, බහුලාඃ, කෘත්තිකාඃ, මඝාඃ, ලාජාඃ, ගෘහාඃ, යනාදියයි. භට්ටාරකපාදාඃ, යනාදි තන්හි ගෞරවයෙහි සියලු ශබ්දයන් කෙරෙන් බහුවචනයි. විකල්පයෙහිද කිසිතැනක බහුවචනයි, සුමනසඃ සුමනාඃ, අප්සරසඃ අප්සරාඃ යනාදියයි.

ක්‍යන්තශබ්දො දසඤ්ඤා ස්‍යාත්, අන්‍යස්තු ලිසඤ්ඤඃ.*

(ස-) ක්‍යන්තශබ්දඃ, විභක්ත්‍යන්ත ශබ්දයතෙම ; දසංඥඃ ස්‍යාත්, දසංඥ (පදසංඥ) ඇත්තේ වන්නේය; අන්‍යස්තු, අන්‍යවූ විභක්ත්‍යන්තනුවූ ශබ්දය වනාහි ; ලිසංඥඃ, ලිසංඥ (ලිඞ්ග සංඥ) ඇත්තේ වන්නේය.

(මු-) **15. ලුපි න සන්ධ්‍යාද්‍යාවිධිඃ.** (ලුපි 7. න 1. සන්ධ්‍යාද්‍ය විධි 1..)

ලුබිති ලොපෙ කෘතෙ යො ලුප්තස්තදද්‍යන්තයොඃ සන්ධිර්න ස්‍යාත්, තදද්‍යස්‍ය ච යො විධිඃ ස ච න ස්‍යාත්.†

(ස-) ලුප් ඉති, ලුප් කියා ; ලොපෙ කෘතෙ, අභාවය කළ කල්හි ; යො ලුප්තඃ, යමෙක් නසනලද්ද ; තදද්‍යන්තයොඃ, ඒ ලොප්කරණලද්දහු කෙරෙන් ආදියෙහි වූ වර්ණයාගේ ස්ථාන යෙහිද අන්තයාගේ ස්ථානයෙහිද ; සන්ධිර්නස්‍යාත්, සංහිතා නොවන්නීය ; තදද්‍යස්‍ය ච, ඔහුගේ ආදියහටද ; යො විධිඃ, යම් කාර්‍ය්‍යයෙක් ඇද්ද ; ස ච න ස්‍යාත්, හෙද නොවන්නේය.

---

* ත්‍යලොපෙ ත්‍යලක්ෂණං යන න්‍යාය හෙතුකොටගෙණ ලොප්කරණලද විභක්ති ඇත්තවුන්ගේ පදත්වය වනාහි ආති දෙශික වෙයි. ඒ මෙසේයි, උමා, ගෞරී යනාදියයි.

† උදාහරණ මෙසේයි :—හර එහි, ඔහුගේ ආදියහටද කිසි යම් විධානයෙක් වේද හෙද නොවන්නේය, එහෙයින් රාජ භ්‍යාම් යන මේ ආදි තන්හි ආකාර නොවේ, දහෞ භසමීකර ණෙ යනාදිය ඥාපක බැවින් මේ විධානය වනාහි හැමතන්හි නොවේ, කිසිතැනෙක්හි ආදි අකාරයාගේ ස්ථානයෙහි විධා නය වෙයි. නඤ්ඤනිර්දිෂ්ටමනිත්‍යම් යන න්‍යායෙන් භස්මී කරණං යන මෙහි නාකාරය ලොප්කළ කල්හිද ප්‍රථම අකාර යාගේ ස්ථානයෙහි යම් කාරණයකින් වනාහි ඊකාරය වේද එහෙයිනි. මෙහි ප්‍රථමපදයෙන් සිඛ කල්හි නැවත අවර්ණ යාගේ ගැන්ම අවර්ණශ්‍රිතයාගේ වැළැක්වීම පිණිසයි, එහෙ යින් ලොප්කරණලද්දහුගේ ආදියෙහි අවර්ණයා නිමිත්තකොට පවත්නා විධානයද නොවන්නේය, මෙසේයි :—රාජභිඃ යන මෙහි එස් ආදෙශය නොවේ. අන්‍යවර්ණ ආශ්‍රිතයන් නිමිත්ත කොට වන්නේමය, මෙසේයි:—චක්‍රවර්තීෂු යනාදි තන්හි න කාරයහට ලොප්කළ කල්හිද ඉල්ප්‍රත්‍යහාරයා කෙරෙන් ෂකාරයවෙයි. මෙහි සන්ධිශබ්දයාගේ ගැන්මෙහි ප්‍රයොජ නය දමොදරඃ යන මෙහි තමාවිසින් කියනලද්දේය.

(මු-) **16. චාදිර්ගිර්ණිඃ.** (චාදිඃ 1. ගිඃ 1. නිඃ 1.)

චාදිගීණො ගිශ්ච නිසඤ්ඤඃ සත්‍යාත්.*

(ස-) චාදිගණිඃ, චකාරාදි ගණයද ; ගිශ්ච, ගිසංඥ ලද්දේද ; නිසංඥඃ සත්‍යාත්, නිසංඥ (නිපාතසංඥ) ඇත්තේ වන්නේය.

(මු) **17. ණමිතො'න්ත්‍යාචො'නෙත'න්ත්‍යස්‍යාදෞ.**

(ණම් ඉතඃ1...අන්ත්‍යාචඃ 5. අනෙත 7. අන්ත්‍යස්‍ය 6. ආදෞ 7.)

ණිත් යශෙශ්‍යාච්‍යාතෙ තස්‍යාන්ත්‍යාදචඃ පරො නිදනෙත ඛිද න්ත්‍යස්‍ය ස්ථානෙ මිදාදෞ ස්‍යාත්.†

(ස-) ණිත්, ඉත්සංඥවූ මූර්ධන්‍ය ණකාරය ; යස්‍ය, යමක්හු ගේ ස්ථානයෙහි ; උච්‍යතෙ, කියනුලැබේද ; තස්‍ය, ඔහුගේ ආගමය ; අන්ත්‍යාත්, අන්තයෙහි වූ ; අචඃ පරඃ, ස්වරයා කෙ රෙන් පරවද ; නිත්, දන්ත්‍ය නකාරයාගේ ඉත්ආගමය ; අනෙත, ස්ථානවත්හුගේ අන්තයෙහිද ; ඛිත්, ඛකාරයාගේ ඉත්ආදෙශය ; අන්ත්‍යස්‍යස්ථානෙ, ස්ථානවත්හුගේ අන්තවර්ණ යාගේ ස්ථානයෙහිද; මිත්, මකාර ඉත්සංඥය; ආදෞ, ස්ථාන වත්හුගේ ආදියෙහිද ; ස්‍යාත්, වන්නේය.

---

* චකාරාදි ගණයයි—ච, වා, හං, හා, හි, හෙ, හෛ, හො, අහ, ආහ, අහො, ආහො, අථ, අථො, චෙත්, යත්, යදි, අයෙ, අඩග, භොඃ, අමා, ඔම්, ඉති, රෙ, අරෙ, ඌරී, ඌරී, උරරි, එවං, කිල, කච්චිත්, බලු, යත්‍ර, තත්‍ර, යථා, තථා, යාවත්, තාවත්, තිර්‍යක්, නූනං, නඤ්, මා, මාඞ්, වෂට්,'වෞෂට්,'යුගපත්, භූයස්, ශශ්වත්, සචිත්, හන්ත, ස්වාහා, ස්වධා, ස්වස්ති, නමස්, සුෂ්ඨු, සම, අ, ආ, ඉ, ඊ, උ, ඌ, එ, ඓ, ඔ, ඖ, මේ ආදියයි.

ගිසංඥයෝද ප්‍ර ආදිකොට ඇති විස්සයි, මොව්හු නිපාතසංඥ වන්නාහුය. මෙහි ගි යන ශබ්දයෙන් ගිසංඥයෝම ගන්නා ලැබෙත්, එහෙයින්ම ප්‍රශංසාදියෙහි වූ සු අති ආදීන්ට ගිසංඥ නුවූ කල්හිද නිපාතසංඥ (අව්‍යයසංඥ) වෙත්.

† ණ මි-ණ න ඛ ම ඉත් යෙෂාං තෙ ණමිතඃ, අනෙත භවං අන්ත්‍යං අන්ත්‍යඤ්ච තත් අචෙචති තස්මාත් අන්ත්‍යාචඃ. යශෙශ්‍යාච්‍යාතෙ සී ෂෂ්ඨ්‍යන්තයෙන් දක්වූ බැවින් ප්‍රත්‍යයන් කෙරෙහි පැවැත්ම නොවේ, එහෙයින් ඉත්සංඥ ඛකාරවත්වූ ඛෙ ආදි විභක්තීහු ලිඟුහු කෙරෙන් පරයෝමය. එසේම මූර්ධන්‍ය ණකාර ඉත්සංඥවත්වූ ණප් ආදීහුද ධාතුහු කෙරෙන් පරයෝමය.

(මු-) 18. **පරයන්‍යඃ.** (පරඃ 1. ත්‍යඃ 1.)

ප්‍රකෘතෙඃ පරෝ යඃ ස ත්‍යසංඥඃ සත්‍යාත්.

(ස-) ප්‍රකෘතෙඃ, පදයාගේ මූලභාගයවූ ප්‍රකෘතිහු කෙරෙන්; පරෝ යඃ, පරවූ යමෙක් ඇද්ද ; සඃ, හෙතෙම ; ත්‍යසංඥඃ සත්‍යාත්, ත්‍යසංඥ (ප්‍රත්‍යයසංඥ) ඇත්තේ වන්නේය.

(මු-) 19. **අං අඃ නුවි.** (අං අඃ 1.. නුවි 1..)

අකාර උච්චාරණාර්ථඃ, බින්දුවිබින්දුමාත්‍රෞ වර්ණෞ ක්‍රමාත්නුවි සංඥෞ ස්තඃ.

(ස-) අකාරඃ, අකාරයතෙම ; උච්චාරණාර්ථඃ, උච්චාරණය ප්‍රයොජනවශයෙන් පවත්නේය ; බින්දු, බින්දුවද ; විබින්දුමාත්‍රෞ, බින්දුවය මාත්‍රවූ ; වර්ණෞ, වර්ණවය ; ක්‍රමාත්, පිළිවෙළින් ; නුවිසංඥෞ, නුසංඥ (අනුස්වාරසංඥ) ද, විසංඥ (විසර්ග සංඥ) ද යන මොව්හු ; ස්තඃ, වෙත්.

(මු-) 20. **ක + පෞ ෆ මූනෞ.** (ක + පෞ ෆ 1.. මූනෞ 1..)

වජ්‍රගජකුම්භාකෘතී වර්ණෞ ක්‍රමාත් මූනීසංඥෞ ස්තඃ*.

(ස-) වජ්‍රගජකුම්භාකෘතී, වජ්‍රායුධය හාද හස්තිකුම්භය හාද ආකාර ඇත්තාවූ ; වර්ණෞ, වර්ණවය ; ක්‍රමාත්, පිළිවෙළින් ; මූනීසංඥෞ, මූසංඥ (ජිහ්වාමූලීයසඥ) ද, නීසංඥ (උපාධ්මානීය සංඥ) ද යන දෙක ; ස්තඃ, වෙත්.

(මු-) 21. **හො ඛස්.** (හඃ 1. ඛස් 1.)

හකාරෝ ඛස් සංඥඃ ස්‍යාත්.

(ස-) හකාරඃ, හකාරයතෙම ; ඛස් සංඥඃ ස්‍යාත්, ඛස් සංඥ වන්නේය.

ඉති සංඥපාදඃ.†

සංඥපාදඃ, සංඥපාදය ; ඉති, මෙසේයි.

---

* ජිහ්වාමූලිය වර්ණය දිව මුලින් උච්චාරණය කළයුතුය, උපාධ්මානීයය ඔෂ්ඨවයෙන් උපදියි, උච්චාරණය වනාහි සඝෝෂශ්වාසයක් වැනියි.

නුවී පූර්වේණ සම්බන්ධෞ මූනෞ තු පරගාමිණෞ,
චත්වාරෝ යොගවාහාඛ්‍යාඃ ණත්වකර්මණ්‍යවො මතාඃ.
අවඃ ඛයං විරාජනෙත හසසතු පරගාමිණඃ.

† එකාර්ථය හා යුක්තවූ සූත්‍රසමූහය පාද නම්.

(මු-) **අථ සන්ධිඃ.***

(ස-) අථ, සංඥාපාදයට අනතුරුව; සන්ධිඃ, සන්ධිපාදය කියනුලැබේ.

(මු-) **22. සහ ණේ ඝිඃ.** (සහ 1. ණේ 7. ඝිඃ 1.)

ණේ පරෙ පූර්වස්‍ය ණේන සහ ඝිඃ ස්‍යාත්.†

(ස-) ණේ පරෙ, සමාන වර්ණයා පර කල්හි ; ණේන සහ, සමාන වර්ණයා හා සමග; පූර්වස්‍ය, පූර්වවර්ණයහට ; ඝිඃ ස්‍යාත්, දීර්ඝ වන්නේය.

(මු-) මුරාරිඃ, ලක්ෂ්මීශඃ, විෂ්ණූත්සවඃ, ධාතෲද්ධිඃ, සකෲදන්තඃ, හොතෲකාරඃ.

(ස-) මුර-අරිඃ යන මෙහි රකාරයෙහි සඞ්ගතවූ අකාරය වෙන්කොට රකාරය හල්කළ කල (මෙසේ සිටියි, මුර් අ අරිඃ) සමාන වර්ණයා පරකල්හි ඔහු හා සමග පූර්වවර්ණය හට මේ සූත්‍රයෙන් දීර්ඝකළ කල්හි එකම අයන්නෙක් වේ, නැවත ඒ

---

* ගැළපීම ස්වභාවකොට පවත්නා ශබ්දයන්ගේ වෙන්වීම ඇති කල්හි ඔවුන්ගේ කීම රළුවෙයි, කණට මධුර නොවෙයි, ඒ දෝෂයත් වැළැක්වීම පිණිස පූර්වශබ්දයාගේ කෙළවර අක්ෂරයාගේ හෝ අපරශබ්දයාගේ ප්‍රථමාක්ෂරයාගේ හෝ මේ දෙදෙනාගේම හෝ පෙරළීමෙන් ශබ්ද සම්බන්ධවූ දෙදෙනෙක් ගළපනු ලැබේද්ද මෙබඳුවූ සංයෝගය සන්ධියයි කියනලදී, මේ සන්ධිහුගේ සාධාරණ නියමයයි,

සන්ධිරෙකපදෙ නිත්‍යො නිත්‍යො ධාතූපසර්ගයොඃ,
සමාසෙපි ච නිත්‍යඃ ස්‍යාත් ස චාන්‍යත්‍ර විභාෂිතඃ.

† සමානවර්ණද්වය අතුරෙහි පූර්වවර්ණයාගේ හ්‍රස්වත්වය ඇති කල්හි පරවර්ණයාගේ වනාහි දීර්ඝත්වය ඇති කල්හිද, 1, පූර්වය හට දීර්ඝත්වය ඇති කල්හි පරයාහට හ්‍රස්වත්වය ඇති කල්හිද, 2, දෙදෙනාගේ හ්‍රස්වත්වය ඇති කල්හිද, 3, දීර්ඝත්වය ඇති කල් හිද, 4, පූර්වවර්ණය දීර්ඝවන්නේය. මෙසේයි, ශිව — ආඥා = ශිවාඥා, 1, උමා — අර්චා = උමාර්චා, 2, මුර — අරිඃ = මුරාරිඃ, 3, රාජා—ආගතඃ=රාජාගතඃ, 4, යනාදියයි. මේ සූත්‍රයෙහි සමාන වර්ණයා හා සමග දීර්ඝය කළ කල්හි පූර්වාපර නියමයක් නැති බැවින් හොතෲකාරඃ යන මෙහි පරවර්ණයහට දීර්ඝකළ කල්හි හොතෘකාරඃ යනු ඉෂ්ට නොවන්නේය. ඣප්ප්‍රත්‍යාහාරයාගේ සමානවර්ණත්වය ඇති කල්හිද දීර්ඝත්වයක් නොවනබැවින් අය් ප්‍රත්‍යාහාරයම දීර්ඝවන්නේය.

ආසන්න හල් රකාරයෙහි සංගතකරනු, මුරාරිඃ යනු වේ. ලක්ෂ්මී-ඊශඃ, විෂ්ණු-උත්සවඃ, ධාතෘ-ඍද්ධිඃ, ශක්ඳ-ඏදන්තඃ, හොතෘ-ඏකාරඃ යන තන්හිද මකාරාදීන්ගේ ඊකාරාදිය වෙන් කරනු, සමාන වර්ණයන් පර කල්හි ඔවුන් හා සමග පූර්ව ඊකාර-උකාර-ඍකාර-ඏකාර-ඎකාරයන්ට මෙම සූත්‍රයෙන් දීර්ඝව, ලක්ෂ්මීශඃ-විෂ්ණූත්සවඃ-ධාතෲද්ධිඃ-ශකෟදන්තඃ-හොතෲකාරඃ කියාද වෙත්.

(මූ) **23. ආද්ගුණවෘද්ධීන්‍යුපිම්.** (ආත් 5. ඉක්එචොඃ 6.. ණුච්රී 1..)

අවර්ණාත් පරයොරිගෙචොරවර්ණෙන සහ ක්‍රමාත් ණුච්රී ස්තඃ.

(ස-) අවර්ණාත් පරයොඃ, අවර්ණයා කෙරෙන් පරවූ; ඉක් එචොඃ, ඉක්ප්‍රත්‍යාහාරය (ඉ උ ඍ ඏ) හා එච්ප්‍රත්‍යාහාරය (එ ඔ ඓ ඖ) ද යන මොවුන් දෙදෙනා හට ; අවර්ණෙන සහ, අවර්ණයා හා සමග ; ක්‍රමාත්, ක්‍රමයෙන්; ණුච්රී ස්තඃ, ගුණ වෘද්ධි දෙක වෙත්.

(මූ) හෘෂීකෙශඃ.

(ස-) හෘෂීක-ඊශඃ යන තන්හි කකාර සංගතවූ අකාරය වෙන්වේ, ඒ අවර්ණය හා සමග ඊකාරය හට මෙයින් ගුණව එකාරයෙක් වේ, නැවත එකාරය කකාරය හා සංගතවේ, හෘෂීකෙශඃ යනු වේ.

(මූ-) දමොදරඃ, සන්ධිග්‍රහණාත් සන්ධිලුපෙ‍ෟව න සන්ධිඃ.*

(ස-) දමන් උදරඃ යන තන්හි නකාරයහට (118) නොලුප් යනාදියෙන් ලොප්වේ. නැවත මකාර සඞගත අකාරය වෙන්වේ, ඒ අවර්ණයා හා උකාරයහට මෙයින් ගුණඔකාරව, ඔකාරය මකාරය හා සංගතවේ, දමොදරඃ යනු වේ. සන්ධිග්‍රහණාත්, (15) සන්ධිශබ්දය පඨිත බැවින් ; සන්ධිලුපෙ‍ෟව, සන්ධිපාදයේ සූත්‍රයෙකින් ලොප්කළ කල්හිම ; න සන්ධිඃ, සන්ධිවිධානය බාධකවේ.

---

* ලුපි න සන්ධෟල්ලවිධි යන මෙහි සන්ධිශබ්දය ගැන්ම හෙතු කොටගෙණ සන්ධිපාදයේ සූත්‍රයෙකින් ලොප්කල කල්හිම සන්ධිනොවන්නේය, අන්‍යපාදයෙක්හි සූත්‍රයෙකින් ලොප්කල කල්හි වූකලී සන්ධිවන්නේය. එබැවින්, දමන්ශබ්දයාගේ නකාරයහට අන්‍ය පාදයෙක්හි සූත්‍රයෙකින් ලොප්කළ කල්හි දමොදරඃ සී සන්ධිවෙයි.

(මු-) මාධවර්ද්ධිඃ, ශිවල්කාරඃ.

(ස-) මාධව—ඍද්ධිඃ යන්නෙහි වකාරයාගේ අවර්ණයා කෙරෙන් ඍකාරය හට අවර්ණය හා සමග මෙයින් අර් සී ගුණව මාධවර්ද්ධිඃ යනු වේ. ශිව—ඏකාරඃ යන්නෙහි අවර්ණයා කෙරෙන් ඏකාරයහට මෙයින් අල් සී ගුණව, ශිවල්කාරඃ යනු වේ.

(මු-) කෘෂ්ණෛකත්වං මුකුන්දෞකඃ කෘෂ්ණෛක්‍යං භවෞෂධං.

(ස-) කෘෂ්ණ-එකත්වං යන්නෙහි අවර්ණයා කෙරෙන් එකාරයාහට මෙයින්-ඓ-සී වෘද්ධිව, කෘෂ්ණෛකත්වං. මුකුන්ද—ඔකඃ, යන්නෙහි අවර්ණයා කෙරෙන් ඔකාරයහට මෙයින්, ඖ, සී වෘද්ධිව මුකුන්දෞකඃ. කෘෂ්ණ—ඓක්‍යං, භව—ඖෂධං යන්නෙහි අවර්ණයන්ගෙන් ඓකාර ඖකාරයන්ට මෙයින් එම වර්ණයෝම වෘද්ධිසි, කෘෂ්ණෛක්‍යං, භවෞෂධං.

(මු-) **24. ගෙර්ධොරනෙධින එඞ්ඍකොඃ.** (ගෙඃ 6. ධොඃ 6. අන්-එධ්-ඉනඃ 6. එඞ්ඍකොඃ 6..)

ගෙරවර්ණාත් පරයොරෙධිනවර්ජිතස්‍ය ධොරෙඞ්ඍකොර වර්ණෙන සහ ක්‍රමාත් ඤුව්‍රී සතඃ.*

(ස-) ගෙඃ, උපසර්ගයාගේ; අවර්ණාත් පරයොඃ, අවර්ණයා කෙරෙන් පරවූ; එධිනවර්ජිතස්‍ය, එධ් ඉන් යන ධාතු රහිතවූ; ධොඃ, ලිඞ්ගසංඥ නොලද ධාතු සම්බන්ධිවූ; එඞ්ඍකොඃ, එඞ් ප්‍රත්‍යාහාර ඍක්ප්‍රත්‍යාහාර දෙදෙනාහට; අවර්ණෙන සහ, අවර්ණය හා සමග; ක්‍රමාත්, ක්‍රමයෙන්; ඤුව්‍රී සතඃ, ගුණ වෘද්ධි වෙත්.

(මු-) ප්‍රෛජතෙ පරෞබති අපාර්ජති.

(ස-) ප්‍ර—එජතෙ, පරා—ඔබති යන මෙහි අවර්ණයා

---

* උපසර්ගයන් අතුරෙහි—ප්‍ර පරා අප අව උප ආ (ඞ්) යන මොවුන් කෙරෙන් පරවූ, එධ—ඉන යන ධාතුරහිතවූ ලිඞ්ග සංඥ නොලද්දාවූ ධාතූන්ගේ එ ඔ යන මොවුන්ට ප්‍රාදීන්ගේ අවර්ණයා හා සමග ගුණ (8) වෙයි. ඍක්ප්‍රත්‍යාහාරය හට වෘද්ධි (9) වන්නීය. ලිඞ්ගසංඥ නොලද්දාහුගේ ගැන්මෙන් ලිඞ්ගසංඥ ලද ධාතූහුගේ එඞ් ඍක් යන දෙදෙනාහට ගුණ වෘද්ධි නොවෙත්, ඒ මෙසේසි, ප්‍ර—එජකඃ=ප්‍රෛජකඃ, ප්‍රෙජකඃ, සී නොවේ. ධාතූහුගේ ඏකාරය නැතිබැවින් එඞ් ඍතඃ යන මෙයිතුදු ඉෂ්ටසිද්ධිය ඇතිකල්හිද ඏකාරයාගේ ගැන්ම පරයා කෙරෙහි අනුවෘත්තිය සඳහාමය.

කෙරෙන් පරවූ එකාර ඔකාරයන්ට මෙයින් එම වර්ණ ගුණව, ප්‍රේජතෙ, පරොබති කියා වේ. අප—ඍච්ඡති යන්නෙහි අවර්ණයෙන් ඍකාරයහට මෙයින්, ආර් යි වෘද්ධිව අපාර්ච්ඡති.

(මූ-) අනෙධිනඃ කිං-උපෙධතෙ, අවෙති.

(ස-) අනෙධිනඃ කිං, සූත්‍රයෙහි අනෙධිනඃ යනු කුමටය? උපෙධතෙ, අවෙති යන මෙහි උපසර්ගයන්ගේ අවර්ණයා කෙරෙන් පරවූ ලිඞ්ගසංඥ නොලද එධ ඉන් යන ධාතූන්ගේ එකාරය හට මේ සූත්‍රයෙන් ගුණනොවීම ඇඟවීම පිණිසයි. උප—එධතෙ, අව—එති යන තන්හි (23) වෘද්ධිව, උපෙධතෙ, අවෙති.

(මූ-) **25. ලිඞ්ගධාත්වෝ.** (ලිඞ්ගධාඃ 6. වා 1.)

ලිඞ්ගධාතු පූර්වෝක්තං කාර්යං වා ස්‍යාත්.*

(ස-) ලිඞ්ගධාතු, නාමධාතුහට වනාහි; පූර්වෝක්තං කාර්යං, පළමු කියනලද්දාවූ උපසර්ගයාගේ අවර්ණයා කෙරෙන් එධ ඍක් ප්‍රත්‍යාහාරයන්ගේ ස්ථානයෙහි ගුණවෘද්ධිවිධානය; වා ස්‍යාත්, විකල්පයෙන් වන්නේය.

(මූ-) ප්‍රේකීයති ප්‍රෛකීයති, ප්‍රෝෂීයති ප්‍රෞෂීයති.

(ස-) ප්‍ර-එකීයති යන්නෙහි උපසර්ගයාගේ අවර්ණයා කෙරෙන් පරවූ එකාරයහට මෙයින් විකල්පයෙන් ගුණ එකාරයව ප්‍රේකීයති. පක්ෂයෙහි එකාරයහට ඓකාරය (23) වෘද්ධිව, ප්‍රෛකීයති. ප්‍ර-ඔෂීයති යන තන්හි ඔකාරයහට මෙයින් විකල්පයෙන් ගුණ ඔකාරයව, ප්‍රෝෂීයති. පක්ෂයෙහි ඔකාරයහට (23) වෘද්ධි ඖකාරයව, ප්‍රෞෂීයති.

(මූ-) ප්‍රාර්ෂභීයති ප්‍රර්ෂභීයති, ප්‍රාල්කාරීයති ප්‍රල්කාරීයති.

(ස-) ප්‍ර-ඍෂභීයති යන්නෙහි මෙයින් විකල්පයෙන් ආර් යි වෘද්ධි ආදෙශව, ප්‍රාර්ෂභීයති.

පක්ෂයෙහි අර් යි (23) ගුණව, ප්‍රර්ෂභීයති. ප්‍ර-ඏකාරීයති යන්නෙහි මෙයින් විකල්පයෙන් ආල් යි වෘද්ධිව, ප්‍රාල්කාරීයති. පක්ෂයෙහි අල් යි (23) ගුණව ප්‍රල්කාරීයති.

(මූ-) **26. ලොපො'පස්‍යාමාඬොඃ.** (ලොපඃ 1. අස්‍ය 6 ඔම්-ආඬොඃ 7..)

---

* ප්‍ර—ඔඩකාරීයති යන මේ ආදියෙහි, පූර්වාපරයොඃ පර විධිර්බලවාන් යන න්‍යාය හෙතුකොටගෙණ පරසූත්‍රයෙන් (26) අවර්ණයහට ලොප්කළ කල්හි, ප්‍රොඩකාරීයති යනු වේ. ප්‍රෞඩකාරීයති කියා නොවේ.

අවර්ණස්‍ය ඔමාඩොඃ පරයො ලොපඃ ස්‍යාත්.*

(ස-) ඔම් ආඩොඃ පරයොඃ, ඔම්ශබ්දයද ආදෙශකරණලද ආඩ් යන්නද පරකල්හි; අවර්ණස්‍ය, අවර්ණයහට; ලොපඃ ස්‍යාත්, ලොප්වන්නේය.

(මු-) ශිවායොනනමඃ, ශිවෙහි, බ්‍රහ්මොතං, රාජර්ෂිඃ.†

(ස-) ශිවාය-ඔම්-නමඃ (50—51) මකාරයහට අනුස්වාරව නැවත නකාරය වේ, ඔනනමඃ.

යකාරයෙහි අකාරයහට මෙයින් ලොප්වේ, ශිවායො ननමඃ. අ—ඉහි (23) ගුණයි = එහි.

ශිව—එහි වකාරයෙහි අකාරයහට මෙයින් ලොප්වේ, ශිවෙහි. අ—ඌතං (23) ගුණයි, ඔතං. බ්‍රහ්මා—ඔතං මකාරයෙහි අවර්ණයහට මෙයින් ලොප්වේ, බ්‍රහ්මොතං. ආඍෂිඃ පෙරසේම ගුණවේ, අර්ෂිඃ. රාජ—අර්ෂිඃ ජකාර යෙහි අවර්ණයහට මෙයින් ලොප්වේ, රාජර්ෂිඃ.

(මු-) ස්ථානිවද්දෙශඃ. වයොර්විභාෂයොර්මධ්‍යෙ විධිර්නිත්‍යඃ.‡

(ස-) ආදෙශඃ, ආදෙශයතෙම; ස්ථානිවත්, යම් අක්‍ෂරයක් හුගේ ස්ථානයෙහි යම් අන්‍යාක්‍ෂරයෙක් ආදෙශකරණලදද

---

* මෙහි අවර්ණයාගේ ගැන්ම සහශබ්දයාගේ නැවැත්ම පිණිසයි. ආදෙශ නොකරණලද ආඩ් යන්න පරකල්හි දීඝීකිරීමෙන්ම පදසිඩිය හෙතුකොටගෙණ අවර්ණලොපය නිරර්ථක බැවින් ආදෙශිත ආඩ් පරකල්හි අවර්ණයහට ලොප්වේ.

† මෙහි, ලොපො'ප්‍යාදෙශ උච්‍යතෙ, යන න්‍යාය හෙතු කොටගෙණ ආදෙශය ස්ථානිවත්ය යන මේ නියමයෙන් අකාරයාගේ ස්ථානිවත්වයෙන්, අයාං යෙවාඃ, යන මෙයින් (37) යකාරය ලොප්නොවේ.

‡ ස්ථානමස්‍යාස්තීති ස්ථානී, ආදිශ්‍යතෙ'සෞ ආදෙශඃ. වස්තු වශයෙන් වනාහි යම් තැනෙක්හි කැමතිනොවේද ඔවුන් කෙරෙහි ස්ථානිවත්වයෙක් නැත්තේය. එහෙයින්ම පුරාතනයෝ කැමතිවූ සිඩිය සඳහාම න්‍යාය ගණිත්, ඉෂ්ටසාධන යෙක් නැති තන්හි නොගණිත්.

පූර්වාපරසූත්‍ර දෙක්හි විකල්පවාචිවූ වාශබ්දය යුක්තකල්හි ඒ මධ්‍යයෙහි පවත්නා සූත්‍ර එකක හෝ දෙකක නොහොත් ඉන් වැඩියක වාශබ්දය පතිතනොවේ, එහෙයින් එම සූත්‍රගත විධානය විකල්පරහිතවේ, මෙසේයි, (25) ලිඩොචා, (28)

හෙතෙම ප්‍රථම වර්‍ණයවූ සථානය ඇත්තහු වැනි වෙයි. වයෝර්විභාෂයෝර්මධ්‍ය, විකල්ප දෙදෙනාගේ මධ්‍යයෙහි; විධිඃ, විධානයතෙම; නිත්‍යඃ, විකල්ප රහිතයි.

(මූ-) **27. එවෙ'නියොගෙ.** (එවෙ 7. අනියොගෙ 7.)

අවර්‍ණස්‍ය එවෙ පරෙ ලොපඃ සත්‍යත් අනියොගෙ.

(ස-) අනියොගෙ, නියමාර්ථයෙහි නුවූ; එවෙපරෙ, එව යන නිපාතය පරකල්හි; අවර්‍ණස්‍ය, අවර්‍ණයහට; ලොපඃ සත්‍යත්, ලොප්වන්නේය.

(මූ-) අද්‍යෛව. නියොගෙතු—අද්‍යෛව ගච්ඡ.

(ස-) අද්‍ය—එව යන මෙහි මෙයින් අවර්‍ණයහට ලොප්වේ, අද්‍යෙව. නියොගෙතු, නියමයෙහි වූකලී; අද්‍ය—එව ගච්ඡ (23) අවර්‍ණයා හා සමග වෘද්ධ්‍යදෙශයි, අද්‍යෛව ගච්ඡ.

(මූ-) **28. වෞෂ්ඨෞතෝඃ සෙ.** (වා 1. ඔෂ්ඨෞතෝඃ 7.. සෙ 7.)

අවර්‍ණස්‍ය ඔෂ්ඨෞතෝඃ පරයො ලොපඃ සත්‍යත් වා සෙ සති.*

වෞෂ්ඨෞතෝඃ සෙ, යන මේ සූත්‍ර දෙදෙනාගේ මධ්‍යයෙහි (26) ලොපො'සෙත්‍යමාඩොඃ, (27) එවෙ'නියොගෙ, යන මේ දෙදෙනාහට වාශබ්දය පතිතනොවේ.

යම්තැනෙක්හි වනාහි වාශබ්දය නියමය කියාද එහි වා ශබ්ද දෙදෙනාගේ මධ්‍යයෙහි පවත්නාහුගේ කැමැත්ත ඇතිවීමෙන් විකල්පරහිත බවද කැමැත්ත නැතිවීමෙන් විකල්ප බවද දතයුතු—(37) අයාං යෙවාඃ යන්නද (39) ගොර්වා යන්නද යන මේ සූත්‍රයන්ගේ මධ්‍යයෙහි (38) එඩො'තඃ, යන මොහුගේ නිත්‍යභාවය වෙයි. (66) සෙතුක බපඵෙවා, යන්නද, (71) යවාච් යන්නද මොවුන්ගේ මධ්‍ය යෙහි, (67) ශසි ශස් යන්නද (68) කඛපඵයෝ‍ර්මුනෞ‍ෂ්‍ය යන මොවුන් දෙදෙනාගේ විකල්පය වෙයි. (69) අතොඩවුඃ, යන්නද (70) අභොභගො යනාදියද යන මොවුන් දෙදෙනා ගේ නිත්‍යත්වය වෙයි.

* මෙහි වාශබ්දය නියමය කියන බැවින් සංඥ ශබ්දයක් පරකල්හි නිත්‍යයෙන් අවර්‍ණයහට ලොප්වන්නේය, එහෙයින් ප්‍රොෂ්ඨඃ, යනු වේ, වෘෂභයයි, මෙහි ප්‍ර-ඔෂ්ඨඃ මෙයින් අවර්‍ණය හට ලොප්ව, ප්‍රොෂ්ඨඃ. ප්‍රොෂ්ඨී යන්නද මෙසේමැයි, මත්ස්‍ය විශෙෂයෙකි.

(ස-) ඔෂ්ඨොත්වොඃ පරයොඃ, ඔෂ්ඨශබ්දයද ඔතුශබ්දයද මේ දෙක පරකල්හි ; සෙ සති, සමාසව සිටීමක් ඇති කල්හි ; වා, විකල්පයෙන් ; අවර්ණස්‍ය, අවර්ණයහට ; ලොපඃ ස්‍යාත්, ලොප්වන්නේය.

(මු-) විම්බොෂ්ඨඃ විම්බෞෂ්ඨඃ, ස්ථූලොතුඃ ස්ථූලෞතුඃ. සෙ කිං-තවෞෂ්ඨඃ.

(ස-) විම්බ — ඔෂ්ඨඃ යන්නෙහි අවර්ණයහට මෙයින් විකල්පයෙන් ලොප්වේ, විම්බොෂ්ඨඃ. තුබූපක්‍ෂයෙහි අවර්ණයා හා සමග ඔකාරයහට ඖ යී (23) වෘද්ධ්‍යාදෙශයයි, විම්බෞෂ්ඨඃ. ස්ථූල — ඔතුඃ යන්නෙහි අවර්ණයහට මෙයින් විකල්පයෙන් ලොප්වේ, ස්ථූලොතුඃ. පක්‍ෂයෙහි අවර්ණයා හා සමග ඔකාරයහට වෘද්ධ්‍යාදෙශයයි, ස්ථූලෞතුඃ. සෙකිං, සූත්‍රයෙහි සෙ සතු කුමටද? තව ඔෂ්ඨඃ යන තන්හි සමාසනුවූ හෙයින් මෙයින් අවර්ණයහට ලොප්නොවන පිණිසයි. අවර්ණයා හා සමග ඔකාරයහට (23) වෘද්ධ්‍යාදෙශයයි, තවෞෂ්ඨඃ.

(මු-) **29. ත්‍රීසෙ ත්වෘතො වෘං.** (ත්‍රීසෙ 7. තු 1. ඍතඃ 1. වෘං 2.)

අවර්ණාත් පරසෘතො වෘද්ධිමාප්නොති ත්‍රීසෙ සති.*

(ස-) ත්‍රීසෙ සති, තෘතීයාසමාසය වූ කල්හි; අවර්ණාත්, අවර්ණයා කෙරෙන්; පරසෘතඃ, පරවූ අව්‍යවධාන ඍතශබ්දයාගේ ඍකාරයතෙම; වෘද්ධිමාප්නොති, අවර්ණයා හා සමග වෘද්ධි ආදෙශයට පැමිණේ.

(මු-) ශීතාර්තඃ. ත්‍රීසෙ කිං පරමර්තඃ, ව්‍යවධානස්‍ය නානුවෘත්තිඃ.†

---

* අර්ථවශාත් විභක්තෙර්විපරිණාමඃ, යන න්‍යායයෙන්, ලොපො'සත්‍යමාඩොඃ, යන සූත්‍රයෙන් කියනලද්දවූ, අස්‍ය යන මේ විභක්තිය පෙරළා අවර්ණාත්යයි කියයි. වෘද්ධිවිධානය දක්නා බැවින් නියමයෙන් සහ යන්න යෙදේ.

† ශීතෙන ඍතඃ—යී තත්පුරුෂ සමාස වේ, ඍතඃ යනු පීඩිතවූ යන අර්ථයි. මෙසේම, ක්‍ෂුධයා-ඍතඃ-ක්‍ෂුධාර්තඃ, යනු වේ. පරමශ්චා සෞ ඍතශ්ච යී කර්මධාරයසමාස කළ කල්හි ඍතශබ්දයාගේ ඍකාරයහට වෘද්ධිනොවන හෙයින් ගුණයි. තුකාරය අන්තකොට ඇති පදයාගේ පරසූත්‍රයෙහි යෙදීමෙක් නැත්තේය. යන මේ ඇඟවීමෙන් ව්‍යවධානරහිත පදයාගේ පරසූත්‍රයෙහි ගැළපීම වෙයි යනු දක්වනලදී. අනිකෙක් වනාහි, ඥාපකසිද්ධමනිත්‍යම් යන න්‍යායයෙන් කිසිතැනෙක්හි නොකමැති තන්හි නොයෙදේ.

(ස-) ශීත—ඍතඃ අවර්ණයා කෙරෙන් පරවූ ඍකාරය අවර්ණයා හා සමග මෙයින් වෘද්ධ්‍යාදෙශයි, ශීතාර්ත්තඃ. තෘසෙ කිං, තෘසෙ යනු කුමටය? පරමර්ත්තඃ, යන මෙහි තෘතීයා සමාසය නොවන බැවින් මෙයින් වෘද්ධිනොවන බව ඇඟවීම පිණිසයි. පරම-ඍතඃ (23) අර් සි ගුණස්, පරමර්ත්තඃ. ඩවනතසෘ, තෘඅනන ශබ්දයාතමා; නානුවෘත්තිඃ, පරසූත්‍ර පසුපස්සේ අධිකාරවශයෙන් ගමන නොවේ.

(මු-) 30. ඍණ ප්‍ර වසන වත්සර වත්සතර දශ කම්බලස්‍ය ණඃ.. (ඍණ—කම්බලස්‍ය 6. ඍණඃ 1.)

එෂාමවර්ණාත් පරඍණෙ විරිමාපෙනාති, ඍණාර්ණං ප්‍රාර්ණං.*

(ස-) එෂාං, ඍණශබ්ද-ප්‍ර-වසන-වත්සර-වත්සතර-දශ-කම්බල යන මොවුන්ගේ; අවර්ණාත්, අවර්ණයා කෙරෙන්; පර ඍණඃ, පරවූ ඍණශබ්දයතෙම; විරිමාපෙනාති, අවර්ණයා හා සමග වෘද්ධ්‍යාදෙශයට පැමිණේ. ඍණ-ඍණං අවර්ණයා කෙරෙන් පර ඍකාරය හට මෙයින් අවර්ණයා හා සමග වෘද්ධියි, ඍණාර්ණං. ප්‍ර-ඍණං=ප්‍රාර්ණං යන්නෙහිද මෙයින්ම වෘද්ධියි.

(මු-) 31. ස්වාක්ෂයොරීරෙහිණ්‍යොඃ. (ස්ව-අක්ෂයොඃ 6.. ඊර-ඌහිණ්‍යොඃ 1..)

අනයොරවර්ණාත් පරාවෙතෞ විරිමාප්නුතඃ.

(ස-) අනයොඃ, ස්ව-අක්ෂ යන මේ දෙදෙනාගේ; අවර්ණාත් පරෞ, අවර්ණයා කෙරෙන් පරවූ; එතෞ, ඊර-ඌහිණී යන ශබ්දවය; විරිමාප්නුතඃ, වෘද්ධිආදෙශයට පැමිණෙත්.

---

* නයින් උපන් නය, ඍණාර්ණ නම්, උත්කෘෂ්ටවූ නය-ප්‍රාර්ණ නම්. වසන-ඍණං, අවර්ණයා හා සමග ඍකාරයහට මෙයින් වෘද්ධියි, වසනාර්ණං, වස්ත්‍රය සඳහා වූ නයයි. වත්සරාර්ණං යනාදීනුද මෙසේම මෙයින් වෘද්ධිව සිද්ධයෝයි, අව්රුද්දකින් දියයුතු නය වත්සරාර්ණ නම්. අව්රුද්දක් ඉක්මවා දියයුතු නය වත්සතරාර්ණ නම්. ජලදුර්ගයන් ඇත්තාවූ ප්‍රදෙශය දශාර්ණ නම්, එනම් දෙශය හා නදියයි. කම්බිලියක් සඳහා වූ නය, කම්බලාර්ණ නම්. කියනලද මේ ශබ්ද සතින් පිටත්වූ අන්‍යශබ්ද යත් හා යෙදුනු ඍණශබ්දය (23) ගුණවෙයි, ඒ මෙසේයි, අධම—ඍණඃ=අධමර්ණඃ, උත්තම—ඍණඃ=උත්තමර්ණඃ.

(මු-) සෛවරං, අක්ෂෞහිණී.*

(ස-) ස්ව-ඊරං අවර්ණයා කෙරෙන් පරවූ ඊකාරයහට අවර්ණයා හා සමග මෙසින් වෘද්ධ්‍යාදෙශයි, සෛවරං. අක්ෂ-ඌහිණී, අවර්ණයා හා සමග ඌකාරයහට මෙසින් ඖකාරය වෘද්ධ්‍යාදෙශයි, අක්ෂෞහිණී.

(මු-) 32. ප්‍රශ්‍යෙඪෛෂ්‍යාහාඃ. (ප්‍රස්‍ය 6. ඌඪ-ඌඪි-ඌහාඃ 1...)

ප්‍රස්‍යවර්ණාත් පරා ඒතෙ වීරිං යාන්ති.

(ස-) ප්‍රස්‍ය, ප්‍ර යන උපසර්ගයාගේ ; අවර්ණාත්, අවර්ණයා කෙරෙන් ; පරාඃ, පරවූ ; ඒතෙ, ඌඪ ඌඪි ඌහ යන මොවුන්ගේ ඌකාරයෝ ; වීරිං යාන්ති, අවර්ණයා හා සමග වෘද්ධ්‍යාදෙශයට යෙත්.

(මු-) ප්‍රෞඪඃ, ප්‍රෞඪිඃ, ප්‍රෞහඃ.†

(ස-) ප්‍ර-ඌඪඃ අවර්ණයා හා සමග ඌකාරයහට මෙසින් වෘද්ධියි, ප්‍රෞඪඃ. ප්‍ර-ඌඪිඃ, ප්‍ර-ඌහඃ යන මෙහිද අවර්ණයා හා සමග ඌකාරයහට මෙසින් වෘද්ධියි, ප්‍රෞඪිඃ, ප්‍රෞහඃ.

(මු-) 33. ඓවෙෂෙෂ්‍යෝ. (වා 1. ඒෂ-ඒෂ්‍යෝ 1 ..)

ප්‍රස්‍යවර්ණාත් පරාවෙතෞ වීරිං වා ප්‍රාප්නුතඃ.‡

---

* සූත්‍රයෙහි ඊර යන මොහුගේ අකාරය කීම ප්‍රයොජන කොට ඇත්තේය, එහෙයින් රකාරාන්තවූ ඊර් යන මොහුගේ ගැන්ම වෙයි, එබැවින් ඊර ඊර්න් යන මොවුන්ගේ ලාභය වෙයි. ඒ මෙසේයි, සෛවරං, සෛවරී, සෛවරිණී කියා වෙත්. අභිධාන රහිත බැවින් සෛවරා යනු මෙහි නොවන්නේය, මලාදිරහිතෙ සෛවරං ත්‍රිෂු ස්වච්ඡන්දමන්දයොඃ, කියා වෙයි. ඌහිණී යනු මූර්ධන්‍ය ණකාර නිර්දේශය හෙතුකොට ගෙණ—අක්ෂානුහිතුං ශීලමස්‍යඃ යන වාක්‍යයෙහි සංඥායෙහිම අක්ෂෞහිණී යනු වේ, සෙනාවයි, පාශකයද සත්‍රිද කියනු ලැබෙත්, අන්‍යාර්ථයෙහි වනාහි නොවේ.

† ඌඪාදී මේ ශබ්දත්‍රය ඌහධාතුහු කෙරෙන් ක්තප්‍රත්‍යයද, ක්ති ප්‍රත්‍යයද, ඝඤ් ප්‍රත්‍යයද විමෙන් සිද්ධයෝයි. වහ ධාතුහු කෙරෙන් පරව, ප්‍රාඪඃ (23), (බරයි) යනාදිය වේ.

‡ විකල්පයෙන් වෘද්ධිවිධාන බැවින් පක්ෂයෙහි නියමයෙන් ගුණවෙයි යනු දන්නාලැබේ, මෝතොමෝ වාශබ්දයාගේ නියමයයි. ප්‍රෙෂාදියෙන් ද්‍යුතනෙම කියනුලැබෙයි.

(ස-) ප්‍රස්‍ය, ප්‍ර යන්නහුගේ ; අවර්ණාත් පරෞ, අවර්ණයා කෙරෙන් පරවූ ; එතෞ, එෂ-එෂ්‍ය යන මේ දෙක ; වා, විකල්පයෙන් ; වෘද්ධිං ප්‍රාප්නුතඃ, වෘද්ධියට පැමිණෙත්.

(මූ-) ප්‍රෛෂඃ, ප්‍රෛෂ්‍යඃ. ප්‍රෙෂඃ, ප්‍රෙෂ්‍යඃ.

(ස-) ප්‍ර-එෂඃ අවර්ණයා හා එකාරයහට මෙයින් විකල්පයෙන් වෘද්ධියි, ප්‍රෛෂඃ. ප්‍ර-එෂ්‍යඃ එසේම මෙයින් විකල්පයෙන් වෘද්ධියි, ප්‍රෛෂ්‍යඃ. පක්ෂයෙහි අවර්ණයා හා එකාරයහට (23) ගුණයි, ප්‍රෙෂඃ, ප්‍රෙෂ්‍යඃ.

(මූ-) **34. මනීෂාඃ.** (මනීෂාඃ 1...)

මනීෂාද්‍යා නිපාත්‍යන්තෙ.*

(ස-) මනීෂාද්‍යාඃ, මනීෂාදීහු ; නිපාත්‍යන්තෙ, නිපාතනයෙන් සිද්ධකරණු ලැබෙත්.

(මූ-) මනීෂා, හලීෂා, ලාඞ්ගලීෂා, ශකන්ධුඃ, කුලටා, සීමන්තඃ, පතඤ්ජලිඃ, සාරඞ්ගඃ.†

(ස-) මනස්-ඊෂා අස්භාගය හට මෙහි නිපාතනයෙන් ලොපයි, මනීෂා. හල-ඊෂා, ලාඞ්ගල-ඊෂා, ශක-අන්ධුඃ, කුල-

---

* යමෙක් යමෙක් ලක්ෂණයෙන් නූපන්නේද ඒ සියල්ල නිපාතනයෙන් සිද්ධකටයුතුයයි කියයුතු. කිසිතැනෙක්හි වර්ණාගමවලින්ද, කිසිතැනෙක්හි වර්ණවිපර්‍ය්‍යාසවලින්ද, වර්ණවිකාරවලින්ද, වර්ණනාශවලින්ද, ධාත්වර්ථ විශෙෂවලින්ද, ඔහුගේ සිද්ධිය දතයුතු වන්නීය. නිපාතන භෙද පසෙකි, ඒ මෙසේයි :—

වර්ණාගමො වර්ණවිපර්‍ය්‍යයශ්ච
ද්වෞ චාපරෞ වර්ණවිකාරනාශෞ,
ධාතොස්තදර්ථාතිශයෙන යොගස්
තදුච්‍යතෙ පඤ්චවිධං නිරුක්තමිති.

† මනීෂා, බුද්ධියයි, ඊෂා, නඞ්ගලදණ්ඩයි. ශකන්ධුඃ, එනම් දෙශයේ ලිඳයි. කුලටා, වෙශ්‍යායයි. සීමන්තඃ, කියඹුවැල නම්වූ කෙශවින්‍යාසයයි. පතඤ්ජලිඃ, මුනිවිශෙෂයෙකි. සාරඞ්ගඃ, චාතක පක්ෂි ආදීහුයි. සූත්‍රයෙහි බහුවචන නිර්දෙශයෙන්ද වෘත්තියෙහි ආදි යන පදය ගත්බැවින්ද අන්‍යවූද පදයෝ නිපාතනයෙන් සිද්ධවෙත්. මේ ආදි බහුවචනාන්තයෝ ගණයාගේ ප්‍රකාශකයෝයයි පූර්වයෝ කියති. එසේමැයි, බෘහස්පතිඃ, වාචස්පතිඃ, වනස්පතිඃ, ගොෂ්පදං, ආස්පදං, තස්කරඃ, මස්කරී.

අටා යන මේ සියලුතන්හි අවර්ණයන්ට මෙම නිපාතනයෙන් ලොපයි, හලීෂා, ලාඞ්ගලීෂා, ශකන්ධුඃ, කුලටා. සීමන්-අන්තඃ අන්භාගය හට නිපාතනයෙන් ලොපයි, සීමන්තඃ. පතත්-අඤ්ජලිඃ අත්භාගය හට මෙහි නිපාතනයෙන් ලොපයි, පතඤ්ජලිඃ. සාර-අඞ්ගඃ යන්නෙහිද අවර්ණ ලොපය පෙර සේමයි, සාරඞ්ගඃ.

(මු-) 35. **යලායවායාවෝ'චීවඃ.** (යල් අය් අව් ආය් ආවඃ 1...අචි 7. ඉවඃ 6.)

ඉවඃ ස්ථානෙ ය් ව් ර් ල් අය් අව් ආය් ආව් එතෙ අචි පරෙ ක්‍රමාත් ස්‍යුඃ.*

(ස-) අචි පරෙ, අච්සංඥයා පරකල්හි ; ඉවඃ ස්ථානෙ, ඉව් සංඥයාගේ ස්ථානයෙහි ; ය් ව් ර් ල් අය් අව් ආය් ආව් එතෙ, ය් ව් ර් ල් අය් අව් ආය් ආව් යන මොව්හු ; ක්‍රමාත් ස්‍යුඃ, පිළිවෙළින් ආදෙශවෙත්.

(මු-) ත්‍ර්‍යම්බකඃ, විෂ්ණ්වීශෞ, ධාත්‍රච්‍යුතෞ, ලාකෘතිඃ, හරයෙ, සමහවෙ, නායකඃ, පාවකඃ.

(ස-) ත්‍රි-අම්බකඃ, ඉකාරයහට මෙයින්-ය්-ආදෙශයි, ත්‍ර්‍යම්බකඃ. විෂ්ණු—ඊශෞ, උකාරයහට මෙයින්-ව්-ආදෙශයි, විෂ්ණ්වීශෞ. ධාතෘ—අච්‍යුතෞ, ඍකාරය හට මෙයින්-ර්-වේ, ධාත්‍රච්‍යුතෞ. ඏ-ආකෘතිඃ, ඏකාරය හට මෙයින්-ල්-වෙයි, ලාකෘතිඃ. හරෙ-ඒ, රකාරයාගේ ඒකාරයහට මෙයින්-අය්-වේ, හරයෙ. සමෙහා-ඒ, ඔකාරයහට මෙයින්-අව්-වේ, සමහවෙ. නෛ-අකඃ, ඓකාරයහට මෙයින්-ආය්-වේ, නායකඃ. පෞ-අකඃ, ඖකාරයහට මෙයින්-ආව්-වේ, පාවකඃ.

අටවී, ආශ්වයුජං, පෘෂොදරඃ, කෙශවඃ, පරොක්ෂං, පශ්චාර්ධං, හරිශ්චන්ද්‍රඃ, භුවලෝකඃ, අන්‍යොන්‍යං, ඉතරෙතරං, පරස්පරං, පිශාචඃ, කපිත්ථඃ, නිෂ්කං, රත්නං, යන මේ ආදියයි.

* ඉ උ ඍ ඏ ඒ ඔ ඓ ඖ යන මේ වර්ණයන්ගේ ස්ථානයෙහි ක්‍රමයෙන් :—

ය් ව් ර් ල් අය් අව් ආය් ආව් යන මොව්හු අවර්ණ එච්සංඥ අසමාන ඉක් සංඥ යන මොවුන් පරකල්හි ක්‍රමයෙන් වන්නාහ. සමාන ඉක්සංඥයා පරකල්හි (22) දීර්ඝමවේ, ඒ මෙසේයි, ලක්ෂ්මීශඃ, සාමාන්‍ය විශෙෂයොර්මධ්‍ය විශෙෂවිධිර්බලවාන් යන න්‍යාය හෙතුකොටගෙණයි.

(මු-) **36. වාව ගොර්දනෙත.** (වා 1. අව 1. ගොඃ 6. දනෙත 7.)

ගොරිවඃ ස්ථානෙ අවඃ ස්‍යාවා අචි පරෙ දනෙත.*

(ස-) දනෙත, පදනතය හා යෙදුනාවූ ; අචි පරෙ, අච් සංඥයා පරකල්හි ; ගොඃ, ගොශබ්දයාගේ ; ඉවඃ ස්ථානෙ, ඉච් සංඥයාගේ ස්ථානයෙහි ; වා, විකල්පයෙන් ; අවඃ ස්‍යාත්, අව ආදෙශවන්නේය.

(මු-) ගවෙශඃ, ගවීශඃ. දනෙත කිං, ගවෙ. ගවෙන්ද්‍ර ගවාක්ෂ, නිත්‍යං.

(ස-) ගො-ඊශඃ, ගොශබ්දයාගේ ඔකාරය හට මෙයින් විකල්පයෙන් ස්වරාන්‍ත අව, ආදෙශයි, නැවත වකාරයාගේ අවර්ණයා හා (23) ඊකාරය හට ගුණයි, ගවෙශඃ. පක්ෂයෙහි ඔකාරයහට (35) අව් ආදෙශයි, ගවීශඃ. දනෙත කිං, දනෙත යනු කුමටය ? ගවෙ, ගො-එ, යන මෙහි එවිභක්තිය පදනතනුවූ බැවින් මෙයින් අව නොව පූර්වසූත්‍රයෙන් අව් වන බව ඇඟවීම පිණිසයි. ගො—ඉන්ද්‍රඃ=ගවෙන්ද්‍රඃ කියාද, ගො—අක්ෂඃ=ගවාක්ෂඃ, කියාද මෙම සූත්‍රයෙන් නිත්‍යයෙන් සිඩයි.

(මු-) **37. අයාං යෙවාර්ලුබ් වා.** (අයාං 6...යෙවාඃ 6 .. ලුප් 1. වා 1.)

දනෙත ස්ථිතානාමයාදීනාං යවයොර් ලුප් ස්‍යාවා.†

---

* ඉවඃ යනු මොහුගේ අනුවෘත්තියයි, වෘත්තියෙහි, ගොරිවඃ යනු කියනලද බැවින්, චිත්‍රා ගෞර්යස්‍ය යනාදියෙහි (330) ගවාබාදෙඃ, යනාදි සූත්‍රයෙන් ගොශබ්දයාගේ ඔකාරස්ථානයෙහි හ්‍රස්ව උකාරාදෙශකළ කල්හි, චිත්‍රගු, ආචාය්‍යීඃ—චිත්‍රගවාචාය්‍යීඃ යනාදිය සිඩයි. ගවීශ යන උදාහරණයට අනතුරුව, අයාං යෙවාඃ, කියා ලක්ෂණ කරණ බැවින් මෙහි වකාරලොපයෙක් නැත්තේය. කිසිකෙනෙක් සමාසයෙහි නොවෙත් යනු කියත්.

† අයාං යන බහුවචන නිර්දේශය ගණය පිණිසයි, පදනතයෙහි සිටියාවූ, අය් අව් ආය් ආව් යන මොවුන්ගේ යකාර වකාරයන්ට විකල්පයෙන් ලොප්වන්නේය. මෙහි වාශබ්දය ව්‍යවස්ථාවාචී බැවින් ඇතම් තැනක ලොප් නොවේ, ඇතම් තැනෙක විකල්පයෙන් ලොප්වන්නේය, ඇතම් තැනෙක නිත්‍යයෙන් ලොප්වන්නේයයි දන්නාලදී. අභිධානයෙන් උදාහරණයෝ දතයුත්තාහු වෙත්.

(ස-) දන්තෙ, පදන්තයෙහි ; සපිතානාං, සිටියාවූ ; අයාදී නාං, අයාදීන්ගේ ; යවයොඃ, යකාර වකාර දෙදෙනාහට ; වා, විකල්පයෙන් ; ලුප් ස්‍යාත්, ලොප්වන්නේය. [පාණිනිඃ 8. 3. 19.]

(මු-) හරඑහි හරයෙහි, සමහඉදං සමහාවිදං, ශ්‍රියාඑති ශ්‍රියායෙති, විෂ්ණොඋත්කඃ විෂ්ණාවුත්කඃ.

(ස-) හරෙ-එහි, රකාරයාගේ එකාරය හට (35) අය්, මෙයින්-ය්-හට විකල්පයෙන් ලොප්වේ, හරඑහි. ලොප් නොව තුබූ පක්ෂයෙහි, හරයෙහි.

සමහො-ඉදං, ඔකාරයහට (35) අව් වේ, මෙයින්, ව්හට විකල්පයෙන් ලොපයි, සමහඉදං. පක්ෂයෙහි, සමහවිදං. ශ්‍රියෛ-එති, ඓකාරයහට (35) ආය් වේ, ය්-යන්න මෙයින් විකල්පයෙන් ලොපයි, ශ්‍රියා එති, පක්ෂයෙහි, ශ්‍රියායෙති. විෂ්ණෞ-උත්කඃ, ඖකාරයහට (35) ආව් වේ, මෙයින් විකල්ප යෙන්-ව්-හට ලොපයි, විෂ්ණා උත්කඃ, පක්ෂයෙහි, විෂ්ණා වුත්කඃ.

(මු-) 38. එඞෝ'තඃ. (එඞඃ 5. අතඃ 6.)

දන්තෙ සපිතාදෙඞඃ පරස්‍යාකාරස්‍ය ලුප් ස්‍යාත්.*

(ස-) දන්තෙ, පදන්තයෙහි ; සපිතාත්, සිටියාවූ ; එඞඃ පර ස්‍ය, එඞ්සංඥයා කෙරෙන් පරවූ ; අකාරස්‍ය, අකාරයහට ; ලුප් ස්‍යාත්, ලොප් වන්නේය.

(මු-) හරෙ'ව, විෂ්ණො'ව.

(-ස) හරෙ-අව, මෙයින් අකාරයහට ලොප්වේ, හරෙ'ව. විෂ්ණො-අව, මෙයින් අකාරයහට ලොප්වේ, විෂ්ණො'ව. [පාණිනිඃ 6. 1. 109.]

(මු-) 39. ගොඃ. (ගොඃ 6. වා 1.)

ගො රති වා සන්ධිඃ†.

---

* පදන්තනුවූ තන්හි මෙසේයි, ශෙ—අනම්=(35) අය්ආදෙ ශයි, ශයනම්. භො—අනම්=(35) භවනම්.

† අර්ථවශාත් විභක්තිවිපරිණාමඃ යන න්‍යායෙන් අතඃ යන ෂෂ්ඨ්‍යන්ත පදය සප්තම්‍යන්තව සම්බන්ධය කෙරේනුයි එහෙයින් ගොරති යනු කියයි, ප්‍රකරණ වශයෙන් සන්ධි යනු ගන්නාලදී.

(ස-) අති, අකාරයා පරකල්හි; ගොඃ, ගොශබ්දයාගේ ස්ථානයෙහි; වා සන්ධිඃ, විකල්පයෙන් සන්ධිවේ. [පාණිනිඃ 6. 1. 122.]

(මූ-) ගවාග්‍රං, ගො'ග්‍රං, ගො අග්‍රං.

(ස-) ගො අග්‍රං, ඔකාරයහට (36) අව වේ; (22) දීඝීවේ, ගවාග්‍රං, ගො-අග්‍රං (38) ලොප්වේ, ගො'ග්‍රං, විකල්පයෙන් (39) ගො අග්‍රං.

(මූ-) 40. **නාඤෝඅනෙකා'නාඩි නිඃ පලුශව.** (න 1. අච් 1. ඔඅන්තඃ 1. අනාඩ් 1. නිඃ 1. පලුඃ 1. ච 1.)

අඤ්මාත්‍ර ඔකාරාන්තශ්ච නිරාඞ්වර්ජඃ සන්ධිං නාප්නොති පලුශ්ච.

(ස-) ආංවර්ජඃ, ආඩ් උපසර්ගය රහිතවූ; අඤ්මාත්‍රඃ, කෙවල ස්වරයවූ අච්සංඥමාත්‍ර අව්‍යයද; ඔකාරාන්තශ්ච නිඃ, ඔකාරාන්ත නිපාතයද; පලුශ්ච, පලුතයද යන මොවුන්ගේ අන්ත්‍යාවයව ස්වරයා හට; සන්ධිං නාප්නොති, අන්‍යශබ්දයක්හුගේ ආදිඅවයවය හා සන්ධිභාවයට නොපැමිණේ.* [පාණිනිඃ 1. 1. 14. 15.]

(මූ-) අ-අනන්ත, ඉ-ඊශ්වර, උ-උමෙශ, අහො-ඊශාන, කෘෂණ-එහි. අනාඩ් කිං.

(ස-) අ-අනන්ත, ස්වරමාත්‍ර නිපාතය මෙයින් සන්ධිනිෂෙධ විධානයි. ඉ-ඊශ්වර, උ-උමෙශ යනුද එසේම සන්ධිප්‍රතිෂෙධ විධානයි. අහො-ඊශාන, ඔකාරාන්ත නිපාත සන්ධිප්‍රතිෂෙධ කාය්‍යියි. කෘෂණ-එහි. මෙහි පලුතසන්ධි ප්‍රතිෂෙධ කාය්‍යියි. අනාඩ් කිං, සූත්‍රයෙහි අනාඩ් යනු කුමටද?

---

* අනන්ත-අ, ඊශාන-අහො යනාදියෙහි සන්ධි වන්නේ මය. ඔකාරාන්තඃයි වෙන්කිරීම හෙතුකොටගෙණ අච් යන පදයෙන් ව්‍යඤ්ජන රහිත ස්වරමාත්‍රයයි හැගේ. එසේ නොවේනම්, ව්‍රජවදරල (574) යනාදිය මෙන් අච් අන්ත කොට ඇති ව්‍යඤ්ජනයාගේම ලැබීම වන්නේය, එහෙයින්, අ ඉ උ ඍ ඏ එ ඓ ඔ ඖ යන එකඑක නිපාතයම ලැබෙයි, එසේම ඔකාරාන්තඃද නිපාතය වෙයි. නක්‍ෂත්‍රද්දිෂ්ටමන්ත්‍ර්‍යං, යන න්‍යාය හෙතුකොටගෙණ අහො'ති රම්‍යං යනාදිය සිධයි.

(මූ-) මය්‍යාද්‍යාමභිවිධෞ ක්‍රියායොගෙෂදර්ථයොඃ,
ය ආකාරඃ ස ඞිත් ප්‍රොක්තො වාක්‍යස්මරණයොරඞිත්.
ආත්මබොධාදෙකදෙශාද්‍යලොකෙත්‍යපරතෙහරිඃ,
ආ එවං තත්ත්වමය්‍යාද ආ එවං තත්කෘතං මයා.

(ස-) අනුබන්ධ රහිත ආ උපසර්ගයද ඞකාරානුබන්ධ ආ සත් නද යන දෙක්හි විශෙෂය දක්වීම පිණිසයි. මය්‍යාද්‍යාම්, අවධි රහිත සීමාව ඒ ඒ අර්ථයෙහි යෙදීමයයි කියනලද්දවූ මය්‍යාද්‍යාර්ථයෙහිද ; අභිවිධෞ, අවධි සහිතවූ සීමාව එසේම යෙදීමයයි කියනලද්දවූ අභිවිධියෙහිද ; ක්‍රියායොගෙෂදර්ථයොඃ, ක්‍රියාවාචක පදය කෙරෙන් පූර්වයෙහි යෙදීමයයි කියනලද්දවූ ක්‍රියායොගය-ස්වල්පාර්ථය යන දෙක්හි වූද ; ය ආකාරඃ, යම් ආ උපසර්ගයෙක් වේද හෙතෙම ; සඞිත් ප්‍රොක්තඃ, ඉත්සංඥ ඞකාර සහිතයයි කියනලදී. (කියනලද්දවූ අර්ථවිෂයෙහි ආ උපසර්ගය සන්ධිවෙයි) වාක්‍යස්මරණයොඃ, වාක්‍යාර්ථ ස්මරණාර්ථ දෙක්හි වූ ආ උපසර්ගයතෙම ; අඞිත්, ඉත්සංඥ ඞකාර රහිත යයි කියනලදී. (ආයන්න කියනලද්දවූ විධාර්ථයෙහි සන්ධි නොවේ.) හරිඃ, විෂ්ණුතෙම ; ආ-ආත්මබොධාත් (22) ආත්ම බොධාත් (මය්‍යාද්‍යර්ථයෙහි වූ ආයන්න සන්ධියි.) තමන් වැටහීම කෙලවරකොට ; ආ—එකදෙශාත් (23) ඓකදෙශාත්, (අභි විධ්‍යර්ථයෙහි ආයන්න සන්ධියි) කරචරණාදි එකදෙශයක් පැතිර; ආ—උපරතෙඃ (23) ඕපරතෙඃ, (ස්වල්පාර්ථයෙහි ආයන්න සන්ධියි.) මඳක් නොඇලුනවුන් විසින් ; ආ—ආලොකි = (22) ආලොකි, (ක්‍රියායොගයෙහි වූ ආයන්න සන්ධියි.) දක්නාලද් දේය ; තත්ත්වමය්‍යාද, පරමාත්මයාගේ සීමාතොමෝ ; ආ එවං, (පලමුවෙන් මෙසේ සිතුවේය) දැන් එසේයයි ; (අවබො ධයෙහි වාක්‍යයාගේ අන්පරිද්දෙකින් දක්වීමය යනු වාක්‍ය යයි.) මයා, මා විසින් ; තත් කෘතං, ඒතෙම කරණලද්දේයයි; ආඑවං, එසේ සිතන්නෙහි (යයි පරීක්ෂාවගේ අන්පරිද්දෙකින් වැටහීම ස්මරණයයි).

(මූ-) 41. වවබෙ'ර්ගෙව. (වවමෙ 7. අම්-ඊ-ඌ-එ 1.)
වෙව නිෂපනෙනා'ර්ශබෙද බෙ නිෂපනන ඊදූදෙදන්තාශව සන්ධිං නාප්නොති.*

* මෙහි ඊකාරාදීන්ගේ සන්ධිප්‍රතිෂෙධ බැවින් ඒ නිමිත්ත කොට ඇත්තහුගේද සන්ධිනිෂෙධය දතයුතු. එහෙයින්, ගඞ්ග අත්‍ර යනාදියෙහි අකාරලොපය නොවේ.

(ස-) චෙව නිෂ්පනනඃ, බහුවචනයෙහි නිෂ්පනනවූ ; අමී ශබ්දඃ, අමීශබ්දයාගේ අන්තස්වරයද ; වෙ නිෂ්පනනඃ, ද්විවචන යෙහි නිෂ්පනනවූ ; ඊත් ඌත් එත් අන්තශ්ච, අන්ත ඊකාර අන්ත ඌකාර අන්ත එකාර යන මෙයද ; සන්ධිං නාප්නොති, ගැළපීමට නොපැමිණේ. [පාණිනිඃ 1. 1. 11. 12.]

(මු-) අමී-ඊශාඃ, හරී-එතෞ, විෂ්ණූ-ඉමෞ, ගඞ්ගෙ-ඉමෙ.

(ස) අමී ඊශාඃ යනු බහුවචනයෙහි නිෂ්පනන අමීශබ්දයහට සන්ධිනිෂෙධයෙහි උදාහරණයි. හරී එතෞ යනු ද්විවචන යෙහි නිෂ්පනන ඊකාරාන්තයහටයි, විෂ්ණූ ඉමෞ යනු ද්විවච නයෙහි නිෂ්පනන ඌකාරාන්තයහටයි. ගඞ්ගෙ ඉමෙ යනු ද්විවචනයෙහි නිෂ්පනන එකාරයහටයි.

(මු-) චව වෙ කිං, අමුත්‍රයං වධ්වවීඃ.*

(ස-) චව වෙ කිං, චව වෙ යනු කුමටද ? අමී අයං, (35) අමුත්‍රයං (අමීරොගී) යනාදියෙහි එකවචනයෙහි වූ අමීශබ්දාන්ත සද, වධ්වා-අවීඃ, (319) වධූ-අවීඃ (35) වධ්වවීඃ යන තන්හි එක වචනයෙහි වූ ඌකාරයද සන්ධිප්‍රතිෂෙධ නොවන හෙයිනි.

(මු-) 42. ඔතෙනාමෙතෞ. (සෞත් 1. වා 1. ඉතෞ 7.)

සෞ ජාත ඔකාරඃ සන්ධිං වා නාප්නොති ඉතෞ පරෙ.

(ස-) ඉතෞ පරෙ, ඉතිශබ්දය පරකල්හි ; සෞජාත ඔකාරඃ, සිවිභක්තිය පරකල්හි උපන් ඔකාරයතෙම ; වා, විකල්පයෙන් ; සන්ධිං නාප්නොති, සන්ධියට නොපැමිණේ. [පාණිනිඃ 1. 1. 16.]

(මු-) විෂ්ණෝ-ඉති, විෂ්ණ-ඉති, විෂ්ණවිති.

(ස-) විෂ්ණෝ-ඉති, ඉතිශබ්දයා පරකල්හි සිවිභක්තියෙහි ජාත ඔකාරයතෙම මෙයින් විකල්පයෙන් සන්ධි නිෂෙධයි. විෂ්ණෝ-ඉති යන මෙහි ඔකාරයහට (35) අව් වේ, වකාරය හට (37) විකල්පයෙන් ලොප්වේ, විෂ්ණ ඉති, පක්ෂයෙහි විෂ්ණ විති යනු වේ. සිවිභක්තියෙහි වූ ඔකාරය උකාරාන්ත ශබ්දය හට සම්බොධනයෙහිම ලැබෙයි.

---

* මෙසේම නාසඝිඃ අවීඃ නාසඝිවීඃ යනාදියෙහි ඌකාරඊකාර දෙදෙනාගේ ද්විවචනනිෂ්පනනත්වයක් නැතිබැවින් සන්ධිවන් නේය. නඤූ නිර්දිෂ්ටමනිත්‍යං යන න්‍යායයෙන් ද්විවචනයෙහි වූ අදස් ශබ්දයාගේ එකාරයහට සන්ධිවන්නේය, එහෙයින්, අමුකෙ-ඉහ (35, 37) අමුක-ඉහ, අමුකයිහ, අමුකෙ-අත්‍ර (38)

(මූ-) 43. **උඤ් ඤිපාත් ත්වචි ව වා.** (උඤ් 1. ඤිපාත් 5. තු 1. අචි 7. ව 1. වා 1.)

උඤ් සන්ධිං වා නාප්නොති ඉතෞ පරෙ, ඤිපාත් පරස්තු චෙ වා ස්‍යාදචි.

(ස-) ඉතෞ පරෙ, ඉති යන්න පරකල්හි ; උඤ්, උ-යන නිපාතය ; වා, විකල්පයෙන් ; සන්ධිං නාප්නොති, සන්ධියට නොපැමිණේ ; අචි, අච්සංඥයා පරකල්හි ; ඤිපාත් පරඃ, ඤිප් සංඥයා කෙරෙන් පරවූ; උකාරයාගේ වස් තු, වකාරය වනාහි ; වා ස්‍යාත්, විකල්පයෙන් වන්නේය. [පාණිනිඃ 1. 1. 17., 8. 3. 33.]

(මූ-) උ-ඉති, විති. කිම්වුක්තං, කිමු-උක්තං.*

(ස-) උ-ඉති, යන තන්හි, උ-යන නිපාතය මෙයින් විකල්පයෙන් සන්ධිනිෂෙධයි, සන්ධි පක්ෂයෙහි උකාරයහට (35) වකාරයි, විති. කිමු-උක්තං, විකල්පයෙන් මෙයින් වකාරයි, කිම්වුක්තං. පක්ෂයෙහි කිමු-උක්තං.

(මූ-) 44. **වෙක් ස්වශ්වාණේ'සෙ.** (වා 1. ඉක් 1. ස්වඃ 1. ච 1. අණේ 7. අසෙ 7.)

අමූකෙ'ත්‍ර, මෙසේම මණීව යනාදීන් කෙරෙහි ද්විවචනයෙහි නිෂ්පන්නවූ ඊකාරයහටද ඉව යන්න පරකල්හි සන්ධිවන්නේය, මෙසේයි,

මණීභාර්‍ය්‍යා පතීචෛව දම්පතී ජම්පතී තථා,
රොදසී වා සසීචෛව ඉවෙ ජායාපතී තථා,
අමෛන්‍යරපීහ පඨ්‍යන්තෙ පෙචුෂිප්‍රභෘතාන්‍යපීති,

මණීවාදීහුයි. ඊකාර ඌකාරයන්ගේ දීර්ඝග්‍රහණය හෙතු කොටගෙණ, අහවාවහ්‍යාවාං යන මෙහි හ්‍රස්වයාගේ සන්ධිය වෙයි.

* ඤකාරය-න-යන නිපාතය මෙන් මොහුගේ අව්‍යය ඇඟවීම පිණිසයි. පූර්‍වයෙන් අනුවෘත්තිවූ වා යන්න කරණකොට ගෙණ උඤ් යන තැන් පටන් එක් අර්‍ථයෙක්ද ඤිපාත් යන්න පටන් තවත් අර්‍ථයෙක්දැයි දෙකෙක් වෙත්. විධානබලයෙන් සමානවර්‍ණයා පරකල්හිද උකාරය හට (35) වකාර වේ. දීර්ඝනොවේ (22). උකාරයාගේ ස්ථානිවත්වයෙන් අච්වත් බැවින් විකල්පයෙන්, දනෙත මඃ (53) යන මෙයින් මකාරය හට අනුස්වාරය නොවේ. විකල්පයෙහි (40) නාජෝ'න්තඃ, යන මෙයින් සන්ධිප්‍රතිෂෙධයි.

ඉක් සන්ධිං වා නාප්නොති ස්වශ්ච වා සමාදෙශ පරෙ, න තු සෙ, දූනෙත.*

(ස-) අචෙණ් පරෙ, අසමාන වණ්යා පරකල්හි ; ඉක්, ඉක් සංඥසතෙමෙ, වා, විකල්පයෙන් ; සන්ධිං නාප්නොති, සන්ධි සට නොපැමිණේ. වා, විකල්පයෙන් ; ස්වශ්ච සතත්, හ්‍රස්වද වන්නේය, සෙතු, සමාසවූ ඉක්සංඥය වූකලී ; දූනෙත, පදූනත යෙහි ; න, සන්ධිප්‍රතිෂෙධ නොවේ. [පාණිනිඃ 6. 1. 127.]

(මු-) ශාර්ඞ්ගි-අත්‍ර, ශාර්ඞ්ගි-අත්‍ර, ශාර්ඞ්ගෘත්‍ර.

(ස-) ශාර්ඞ්ගි-අත්‍ර, මෙහි මෙයින් විකල්පයෙන් සන්ධිප්‍රති ෂෙධයි, මෙයින් විකල්පයෙන් හ්‍රස්වද නොවේ. ශාර්ඞ්ගි අත්‍ර, මෙහි විකල්පයෙන් හ්‍රස්වයි, ශාර්ඞ්ගෘත්‍ර යනු විකල්පයෙන් (35) සන්ධිවූ තැනි.

(මු-) අසෙ කිං හර්යණ්‍ව.†

(ස) අසෙ කිං, සූත්‍රයෙහි අසෙ යනු කුමක් සඳහාද යත්? හර්යශ්ව, යනාදි තන්හි සමාසයෙහි සන්ධිනිෂෙධනොවීම ඇත වීම පිණිසයි.

(මූ-) 45. ඍකාත්. (ඍකි 7. අක් 1.)

අක් සන්ධිං වා නාප්නොති ඍකි පරෙ ස්වශ්ච වා සතත්.‡

---

* මණ්ඩූකප්ලුත්‍යනුවෘත්තියෙන් දූනෙත යන මොහුගේ අනු වෘත්තියයි. සන්ධිප්‍රතිෂෙධ සම්බන්ධ වාශබ්දයතෙම පූර්වසූත්‍ර යෙන් අනුවෘත්තිය වේමය, මෙහි නැවත වාශබ්දග්‍රහණය හ්‍රස්ව කිරීම සම්බන්ධකරණු පිණිසයි, අන්පරිද්දෙකින් වීනම් සන්ධි ප්‍රතිෂෙධ සම්බන්ධ වාශබ්දයාගේ සන්ධිප්‍රතිෂෙධයෙන්ම පැවති අර්ථවය ඇතිකල්හි හ්‍රස්වයාගේ නිත්‍යත්වය ප්‍රාප්තවන්නේය. මෙහි වාශබ්දය තමා ව්‍යවස්ථාවාචීබැවින් කිසිතැනෙක්හි අනි ත්‍යසමාසයෙහිද හ්‍රස්වවන්නේය, එහෙයින්, නද්‍යා අම්භඃ යන සමාසයෙහි, නදී-අම්භඃ, කියාද, නදි-අමභඃ කියාද, නද්‍යම්භඃ කියාද වෙත්.

† හර්යශ්ව යන මෙහි හ්‍රස්වාන්ත ප්‍රත්‍යුදාහරණයාගේ ඇතවී මෙන් හ්‍රස්වාන්තයාගේද පක්ෂයෙක්හි සන්ධිනොවෙයි යනු ප්‍රකාශිතයි, එහෙයෙන් වාරි-අත්‍ර සීද, වාර්‍යත්‍ර සීද වෙත්.

‡ මෙහි වාශබ්දවය අනුවෘත්තියි. යම්තැනෙක්හි හ්‍රස්ව යන්න යුක්තනොවේද එහිද විකල්පයෙන් සන්ධිවෙයි, එහෙ යින්, දධි-ඍච්ඡති, දධ්‍යර්ච්ඡති යනාදිය වෙයි. මෙහි, අසමාසෙ යනු අනුවෘත්ති නොවේ, එහෙයින්, මහාංශ්වාසො ඍෂිශ්ච යන

(ස-) ඍකි පරෙ, ඍක්සංඥයා පරකල්හි ; අක්, අක්සංඥය තෙමේ ; වා, විකල්පයෙන් ; සන්ධිං නාප්නොති, සන්ධියට නොපැමිණේ ; වා, විකල්පයෙන් ; ඍවශ්ච ඍකත්, හ්‍රස්වද වන්නේය. [පාණිනීඃ 6. 1. 128.]

(මූ-) බ්‍රහ්මා-ඍෂිඃ, බ්‍රහ්ම-ඍෂිඃ, බ්‍රහ්මර්ෂිඃ.

(ස-) බ්‍රහ්මා-ඍෂිඃ, යනු මෙයින් විකල්පයෙන් සන්ධිනොවීමෙහිද විකල්පයෙන් දීඝී වීමෙහිද උදාහරණයි. බ්‍රහ්මඍෂිඃ යනු මෙයින් විකල්පයෙන් හ්‍රස්වවීමෙහියි, බ්‍රහ්මර්ෂිඃ යනු විකල්පයෙන් සන්ධිවීමෙහියි. මේ අධ්‍යායෙහි යෙදෙන තන්හි එකාර දෙදෙනාගේද ඔකාර දෙදෙනාගේද ගුණවීමද, ඓකාර දෙදෙනාගේද ඖකාර දෙදෙනාගේද වෘද්ධියද ප්‍රකට වෙයි.

ඉති අච් සන්ධිපාදඃ.

හශ් සන්ධිඃ.

(මූ-) 46. සතු ශචුභිඃ ශචවශාත්. (සතු 1. ශචුභිඃ 3...ශචු 2. අශාත් 5.)

සකාරතවර්ගයෝඃ ශකාරෙණ චවර්ගේණ වා යොගෙ ශකාර චවර්ගෞ ක්‍රමාත් ප්‍රාප්නුතඃ, න තු ශාත් පරෞ.*

සමාසයෙහි, මහා ඍෂිඃ, මහඍෂිඃ, මහර්ෂිඃ යනු කිසිතැනෙක්හි කියයි. වස්තුවශයෙන් වනාහි මේ විධිය අන්‍යසමාසයෙහිම වෙයි, එහෙයින් පරාර්ච්ඡති යනාදියෙහි නොවේ.

* ශචුභිඃ යන බහුවචනය යොගක්‍රම රහිත බව ප්‍රකාශ කිරීම පිණිසයි. තෘතීයා විභක්තියෙන් ගැලපීම ප්‍රකාශ බැවින් යොගය ලැබෙයි. යොගයද මධ්‍යගතවූ අන්‍යාක්ෂරාදිය රහිතවීමයයි කියනලද අව්‍යවධානවූ පූර්වාපරයන් අතුරෙන් එක්තරා එකක්හුගේ පැවැත්මයි. එක්තැනෙක්හි දක්නාලද ශාස්ත්‍රාර්ථය අන්‍යවූ ස්ථානයෙහිද බාධකරහිත විමෙන් යෙදෙයි යන නියමයෙන් පරසූත්‍රයෙහි කියනලද "න ච දන්තාත් ටවර්ගාත් පරෞ" යන්නෙහි මෙන් මෙහිද, "න ච දන්තාත් චවර්ගාත් පරෞ" යන්න තැකිය යුතුයි. එහෙයින් අච් සන්ධිඃ යනාදියෙහි දන්ත්‍ය සකාරයහට තාලුජ ශකාරය නොවේ. අච්ශූ, නඤ්ශූ යනාදි තන්හි චවර්ගීයාගේ විභක්ත්‍යන්තභාවයක් නැතිහෙයින් පදාන්තභාවයෙක් නොමැත්තේය. ඥපතඥපිතො විධිනිලක්ෂණමනුසරති යන න්‍යාය හෙතුකොටගෙණ, නඤ්සමාසඃ, කෘඤ් ධාතුඃ යනාදිය සිඩයි.

(ස-) සකාර තවර්ගෞ, දන්ත්‍යෞ සකාර තවර්ග යන දෙක ; ශකාරෙණ, තාලුජ ශකාරය සමග හෝ ; වා, නොහොත් ; චවර්ගෙණ යොගෙ, චවර්ගය යන මේ දෙකින් එකක් හා සමග අව්‍යවධානයොගය ඇති කල්හි ; ක්‍රමාත්, පිළිවෙළින් ; ශකාර චවර්ගෞ, ශකාර චවර්ග දෙකට ; ප්‍රාප්නුතඃ, පැමිණෙත්. ශාත් පරෞ තු, තාලුජ ශකාරයා කෙරෙන් පරවූ සකාර තවර්ග දෙක වූකලී ; න, ශකාර චවර්ගාදෙශ නොවෙත්. [පාණිනීඃ 8. 4. 40. 44.]

(මූ-) සච්චිත්, ශාර්ඞ්ගිඤ්ජය. අශාත් කිං, ප්‍රශ්නඃ.

(ස-) සත්-චිත්, චකාර යොගයෙහි තකාරයට මෙයින් චකාර වේ, සච්චිත්. ශාර්ඞ්ගින්-ජය නකාරයහට මෙයින් ඤකාර වේ, ශාර්ඞ්ගිඤ්ජය. අශාත් කිං, අශාත් යනු කුමටය? ප්‍රශ්නඃ, ප්‍රශ්නඃ යන තන්හි තාලුජ ශකාරයා කෙරෙන් පරවූ නකාරයහට ඤකාරාදෙශ නොවන බව ඇඟවීම පිණිසයි.

(මූ-) 47. **ෂ්ටුභිඃ ෂ්ටවෂාදන්තමොඃ.** (ෂ්ටුභිඃ 3...ෂ්ටු 2. අෂි 7. අදන්තමොඃ 5.)

සකාරතවර්ගෞ ෂකාරෙණ ටවර්ගෙණ වා යොගෙ ෂකාර ටවර්ගෞ ක්‍රමාත් ප්‍රාප්නුතඃ, න තු ෂකාරෙ පරෙ න ච දන්තාත් ටවර්ගාත් පරෞ.*

(ස-) සකාර තවර්ගෞ, දන්ත්‍ය සකාර තවර්ග දෙක ; ෂකාරෙණ, මූර්ධන්‍ය ෂකාරය හා සමග හෝ ; වා, නොහොත් ; ටවර්ගෙණ, ටවර්ගය යන දෙකින් එකක් හා සමග ; යොගෙ, ව්‍යවධාන රහිතව යෙදෙන කල්හි ; ක්‍රමාත්, පිළිවෙළින් ; ෂකාර ටවර්ගෞ, ෂකාර ටවර්ග දෙකට ; ප්‍රාප්නුතඃ, පැමිණෙත්. ෂකාරෙ පරෙ තු, ෂකාරයා පරකල්හි වූකලී ; න, ටවර්ගය නොවේ. දන්තාත් ටවර්ගාත්, පදන්තවූ ටවර්ගයා කෙරෙන් ; පරෞ, පරවූ ෂකාර ටවර්ග දෙක ; නච, ආදෙශ නොවෙත්. [පාණිනීඃ 8. 4. 41—43.]

---

* පූර්වසූත්‍රයෙන් සතු සනු මෝහට අනුවෘත්තිය වේ. ෂ්ටුභිඃ යනු පළමු සූත්‍රය මෙනි. ෂට්-සන්තඃ යන මෙහි, න ණ ට න ඞ (57) යන මෙයින් ටකාරයාගේ ස්ථානයෙහි තන් කරණ හෙයින්ම, මේ සූත්‍රයෙන් වනාහි තකාරස්ථානයෙහි ටකාර නොවන්නේය.

(මූ-) තට්ටීකා, චක්‍රිණෝෂ්ණකසෙ. අෂි කිං? සත්-ෂෂ්ඨඃ, අදන්තතොඃ කිං? ෂට්-තෙ.

(ස-) තත්-ටීකා මෙයින් තකාරයහට ටකාරාදෙශයි, තට්ටීකා. චක්‍රින්-ෂෝෂ්ණකසෙ මෙයින් දන්ත්‍ය නකාරයහට මූර්ධන්‍ය ණකාරයි, චක්‍රිණෝෂ්ණකසෙ. අෂි කිං? සූත්‍රයෙහි අෂි යනු කුමටද? සත්-ෂෂ්ඨඃ, යනාදි තන්හි ෂකාරයා පරකල්හි තකාරයහට මෙයින් ටවර්ගාදෙශ නොවනබව ඇඟවීම පිණිසයි, අදන්ත තොඃ කිං? සූත්‍රයෙහි අදන්තතොඃ යනු කුමක් සඳහාද? ෂට්-තෙ යනාදියෙහි පදන්තවූ ටවර්ගයා කෙරෙන් පරවූ සකාර තවර්ගයන්ට ටවර්ගාදෙශ නොවනබව ඇඟවීම පිණිසයි.

(මූ-) 48. ෂණ්ණාං ෂණ්ණවති ෂණ්ණගර්යඃ. (ෂෂ්-නාං ෂෂ්-නවති-ෂට්නගර්යඃ 1...)

එතෙ නිපාත්‍යන්තෙ*

(ස-) එතෙ, ෂණ්ණාං ෂණ්ණවති ෂණ්ණගරී යන මොව්හු; නිපාත්‍යන්තෙ, නිපාතනයෙන් සිඬකරණු ලැබෙත්. ෂෂ්-නාං—ෂකාරයහට මෙයින් ණකාරව, (47) ෂණ්ණාං, ෂට්-නවතිඃ,—ටකාරයහට මෙයින් ණකාරයි, (47) ෂණ්ණවතිඃ, ෂට්-නගරී, මෙයින් ටකාරයහට ණකාරයි, ෂණ්ණගරී.

(මූ-) 49. ලෙ ලංසෙතොඃ. (ලෙ 7. ලඃ 1. තොඃ 6.)

ලෙ පරෙ තොර්ලීකාරඃ ස්‍යාත්. තල්ලයඃ, විද්වාල්ලිඛති.†

---

* අප්‍රධාන බැවින් යම් තැනෙක්හි ක්‍රම් ආගමය නොවන් නේද, එහි නිපාතනය නොමැත්තේය; එහෙයින් අතිෂාම කියාම වේ. ෂඩධිකා නවතිඃ ෂණ්ණවතිඃ. ෂණ්ණාං නගරී ෂණ්ණගරී. නගරී යන ස්ත්‍රීලිඞ්ගිකනිර්දේශය බැවින්; ෂඩ්නගරං යන මෙහි ණකාරාදෙශ නොවේ.

† අනුනාසිකය අර්ධචන්ද්‍රාකාර වර්ණයෙහි ප්‍රසිඬවෙයි, ඤම් සංඥය ස්වභාවයෙන් අනුනාසිකවෙයි, ඒ හෙතුවෙන් ඔහුගේ ස්ථානයෙහි හටගන්නාලබන යල් සංඥය සානුනාසික වෙයි —අර්ධ චන්ද්‍රාකාර වර්ණ පූර්වකම වන්නේය, කාරණ ගුණඃ කාර්‍යගුණ මාරභන්තෙ, යන න්‍යායෙන්ය යන අර්ථයි. මෙසේ අනුස්වාරයෙහි ජාතවූ සල්සංඥය සානුනාසික වෙයි. විද්වාල්ලිඛති යන මෙහි තකාරයාගේ ස්ථානයෙහි ජාතබැවින් ලකාරයහට අර්ධ චන්ද්‍රාකාර වර්ණය පූර්වවෙයි, අර්ධචන්ද්‍රාකාර වර්ණය අනුස්වාරය මෙන් පූර්වය හා සම්බන්ධවෙයි. අරඃ යනු

(ස-) ලෙ පරෙ, ලකාරයා පරකල්හි ; තොඃ, තවර්ගයහට ; ලකාරඃ ස්‍යාත්, ලකාරය වන්නේය.

තත්-ලයඃ, තකාරයහට මෙයින් ලකාරයයි, තල්ලයඃ. විද්වාන්-ලිඛති, මෙයින් නකාරයහට ලකාරයි, විද්වාල්ලිඛති [පාණිනිඃ 8. 4. 60.]

(මූ-) යලො ද්විධාරො නිරනුනාසිකඃ සානුනාසිකඃ,
ඤමොනුනාසිකස්තෙන තත්ස්ථානෙ සානුනාසිකඃ.

(ස-) අරොයලඃ, රකාරය රහිතවූ යලසංඥයතෙමේ ; නිරනුනාසිකඃ, අනුනාසිකා රහිතය; සානුනාසිකඃ, අනුනාසිකා සහිතයයි ; ද්විධා, ද්විවිධ වේ ; ඤමඃ, ඤම්සංඥයා ; අනුනාසිකඃ, අනුනාසිකවෙයි ; තෙන, එහෙයින් ; තත් ස්ථානෙ, ඔහුගේ ස්ථානයෙහි ; සානුනාසිකඃ, අනුනාසික සහිතවෙයි ; ඤම්සංඥයහට ආදෙශවූ කියනලද, යල්සානුනාසිකයි, නාසිකානුගතකොට ඒ ඒ වර්ණයන්ගේ ස්ථානයෙන් කියයුතු අක්ෂරයි.

(මූ-) **50. මනොර්නුර්ඣස්‍යපදාන්තෙ.** (මනොඃ 6.. නුඃ 1. ඣසි 7. අපදාන්තෙ 7.)

අපදාන්තෙ ස්ථිතයො ර්මනයොර්නුඃ ස්‍යාත් ඣසි පරෙ. රංස්‍යතෙ, වෘංහිතං.*

(ස-) ඣසි පරෙ, ඣස් සංඥයා පරකල්හි ; අපදාන්තෙ ස්ථිතයොඃ, පදාන්ත නුවූ තන්හි සිටියාවූ ; මනයොඃ, මකාර නකාර දෙදෙනාගේ ස්ථානයෙහි ; නුඃ ස්‍යාත්, අනුස්වාරය වන්නේය. රම්-ස්‍යතෙ මෙයින් පදාන්තනුවූ මකාරයහට අනුස්වාරය වේ,

---

කුමටය? අවාචරී යනාදියෙහි (261) ණකාරස්ථානයෙහි ජාත රකාරයද අනුනාසික නොවෙයි.

මෙහි පදාන්තයෙහි සිටියාවූ තකාර නකාර දෙදෙනාහට ලකාරාදෙශ දක්වූ උදාහරණ බලයෙන් පදාන්තෙ යනු දතයුතු වෙයි, එහෙයින් සුවන් ල් ශි (242) යන මෙහි නකාරයහට ලකාර නොවේ.

* රම්ස්‍යතෙ යනු රමධාතුහු කෙරෙන් ස්‍යතෙ විභක්තියි, පදමධ්‍යස්ථ පැමිණිබැවින් මකාරයාගේ පදාන්තභාවය නොවේ. වෘංහිධාතුහු කෙරෙන් ඉත්සංඥවූ ඉකාර යුක්තහෙයින් නුම් ආගම කලකල්හි ක්තප්‍රත්‍යයයි, එහෙයින් නකාරයාගේ පදාන්තරහිත බවයි. හො ඣස් (21) යන මෙයින් හකාරයහට ඣසත්වයයි.

රංස්‍යතෙ. වෑන්-හිතං, මෙයින් නකාරයහට අනුස්වාරයි, වෑංහිතං. [පාණිනිඃ 8. 3. 24.]

(මු-) **51. ඣපෙ ඤම් නොඃ.** (ඣපෙ 7. ඤම් 1. නොඃ 6.)

අදෘනෙත ස්ථිතස්‍ය නොර් ඣපෙ පරෙ ඤම් ස්‍යාත්. ශාන්තඃ, අඞ්කිතඃ.*

(ස-) අදෘනෙත, පදෘනත නුවූ තන්හි; ස්ථිතස්‍ය, සිටියාවූ; නොඃ, අනුස්වාරයහට; ඣපෙ පරෙ, ඣප්සංඥසා හෙවත් එක එක වර්ගාක්ෂරයක් පරකල්හි; ඤම් ස්‍යාත්, ඤම් ප්‍රත්‍යාහාරය වන්නේය.

ශාම්-තඃ (50) මකාරයහට අනුස්වාරයි, ශාංතඃ—මෙයින් අනුස්වාරයහට නකාරයි, ශාන්තඃ. අන්-කිතඃ (50) නකාරයහට අනුස්වාරයි, අංකිතඃ, මෙයින් ඞකාර වේ, අඞ්කිතඃ. [පාණිනිඃ 8. 4. 58.]

(මු-) **52. වා ත්වරයපෙ'රයං.** (වා 1. තු 1. අරයපෙ 7. අරයං 1.)

දෘනෙත අදෘනෙත වා ස්ථිතස්‍ය නො රෙඵවර්ජයපෙ පරෙ රෙඵවර්ජයම් වා ස්‍යාත්.†

---

* මෙහි පූර්වසූත්‍රයෙන් සම්බන්ධකරණු ලබන්නේද, නොඃ යී නැවත ගැන්ම සාධාරණවූ අනුස්වාරය ගැණීම පිණිසයි. අත්පරිද්දෙකින් වීනම් හුදකලා මකාර නකාරයන්ට ආදෙශිත අනුස්වාරය ගත්කල්හි, ජඞ්ඝන්‍යතෙ (827) යනාදිය සිදුනොවෙයි. ශාම්තඃ යනාදිය ශමධාතුහට හා අන්කධාතුහටද, කතයි.

† වෙන්වශයෙන් යොගය බැවින් අදෘනෙත යනු සම්බන්ධ නොවේ, එහෙයින් පදෘනතයෙහිද අපදෘනතයෙහිද මේ විධානයයි, එසේමැයි, පදෘනතයෙහි හෝ අපදෘනතයෙහි සිටියාවූ අනුස්වාරයහට, යවල-යන මොවුන් පරකල්හි විකල්පයෙන්, යවල, යන මොව්හු වන්නාහුය, පදෘනතයෙහි සිටියාහට වනාහි වර්ගාක්ෂරයා පරකල්හි තද්වර්ගාන්තයා විකල්පයෙන් වන්නේය යන අර්ථයි. පදෘනතයෙහිවූ අනුස්වාරයහට, යවල-යන මොවුන් පරකල්හි උදාහරණ මෙසේයි, ත්වය්‍යචඡ ත්වංයචඡ, සව්වෘණෝමි, සංවෘණෝමි, ත්වල්ලුබ්ධඃ ත්වං ලුබ්ධඃ. අපදෘනතයෙහි අනුස්වාරයහට, යවල-යන මොවුන් පරකල්හි මෙසේයි, ය යය්‍යම්‍යතෙ යං යම්‍යතෙ, ව් වව්ම්‍යතෙ වංවම්‍යතෙ ල ලල්ම්‍යතෙ ලංලම්‍යතෙ.

(ස-) රෙඵවජී යපෙ පරෙ, රකාරය රහිතවූ යප්සංඥයා පර කල්හි ; දූනෙත, පදූනතයෙහි හෝ ; වා, නොහොත් ; අදූනෙත, පදූනත නුවූ තන්හි ; ස්ථිතස්‍ය, සිටියාවූ ; නොඃ, අනුස්වාරයහට ; වා, විකල්පයෙන් ; රෙඵවජීයම්, රෙඵ රහිතවූ යම් සංඥයා ; ස්‍යාත්, වන්නේය. [පාණිනිඃ 8. 4. 59.]

(මූ-) යමො'නුනාසිකඃ. යँ යසම්‍යතෙ, යං යම්‍යතෙ, හරිම්හජ හරිංහජ. කම්පතෙ ඉති පූර්වේණ නිත්‍යං. අරෙ කිං රංරම්‍යතෙ.*

(ස-) යමො'නුනාසිකඃ, යම් ප්‍රත්‍යාහාරය අනුනාසික වෙයි. යං-යම්‍යතෙ මෙයින් අනුස්වාරයහට විකල්පයෙන් යකාරාදෙශයි, යँ යසම්‍යතෙ, පක්‍ෂයෙහි, යංයම්‍යතෙ. හරිං-හජ මෙයින් අනුස්වාරයහට විකල්පයෙන් මකාරයි, හරිම්හජ, පක්‍ෂයෙහි, හරිංහජ. කන්-පතෙ (50) නකාරයහට අනුස්වාරයි, කංපතෙ, (51) අනුස්වාරයහට මකාරයි, කම්පතෙ. ඉති පූර්වේණ නිත්‍යං, කම්පතෙ යනු පූර්වසූත්‍රයෙන් නිත්‍යයෙන් මකාරයි. අරෙ කිං, අරෙ යනු කුමක් සඳහාද ? රංරම්‍යතෙ, යන මෙහි ර පරකල්හි ය ආදෙශ නොවන බව ඇඟවීම පිණිසයි.

(මූ-) **53. දූනෙත මො'සම්‍රාජො හසෙ නුඃ.** (දූනෙත 7. මඃ 6. අසම්‍රාජඃ 6. හසෙ 7. නුඃ 1.)

දූනෙත ස්ථිතස්‍ය මස්‍ය හසෙ පරෙ නුඃ ස්‍යාත්, න තු සම්‍රාජඃ. ශිවං සෙත්‍යාති, අසම්‍රාජඃ කිං, සම්‍රාඩිති.†

---

* යලො'නුනාසිකඃ යන මෙහි ජයමානවූ යලසංඥයා අනුනාසික වෙයි, අනුනාසිකවාන් යනු අර්ථයි. අයී ආදි බැවින් අප්‍රත්‍යය වෙයි. යමො'නුනාසිකඃ යනු ලිපිකරුවන්ගේ ප්‍රමාද පාඨයි, එසේ කල්හි හරිම්හජ යන මෙහිද අනුනාසික පූර්වකවෙයි, ඤුම් පැමිණෙන බැවිනි. මෙහි අනුස්වාරය තමා අපදූනතයෙහි සිටි බැවින් පූර්වසූත්‍රයෙන්ම නිත්‍යයෙන් ආදෙශයි.

† ඉති ශබ්දය කරණකොටගෙණ සම්‍රාජ් ශබ්දය යම් අර්ථයෙක්හි ප්‍රසිද්ධ ඒ අර්ථය යුක්තකල්හිම මකාරයහට අනුස්වාරය නොවීමය යනු අවබොධකටයුතු. ප්‍රසිද්ධිය වනාහි :—

යෙනෙෂ්ටං රාජසූයෙන මණ්ඩලස්‍යෙශ්වරශ්ච යඃ,
ශාස්ති යශ්චාඥයා රාඥඃ ස සම්‍රාඩිත්‍යමරොකෙතඃ.

(ස-) හසෙ පරෙ, හස්සංඥයා පරකල්හි; දනොත, පදනත යෙහි; සපිතස්‍ය මස්‍ය, සිටියාවූ මකාරයහට; තුඃ සතත්, අනු ස්වාරශ වන්නේය. සම්‍රාජස්තු, සම්‍රාජ් ශබ්දයාගේ මකාරයහට වූකලී; න, අනුස්වාරය නොවේ. ශිවම්—සෙත්‍යති, මකාරය හට මෙයින් අනුස්වාරයි—ශිවං සෙත්‍යති. අසම්‍රාජඃ කිං, අස ම්‍රාජඃ යනු කුමටය, සම්—රාජ්—ඉති=සම්‍රාඩිති. මෙහි මකාර යහට අනුස්වාරය නොවේ. [පාණිනිඃ 8. 3. 25, 26.]

(මු) 54. **පුංසඃ සන් ඛප්‍යම් පරෙ'බේ‍ය.** (පුංසඃ 6. සන් 1. ඛපි 7. අම්පරෙ 7. අබේ‍ය 7.)

පුංසො මස්‍ය සන් සෘත්, අම්පරෙ ඛපි පරෙ, න තු බේ‍ය. පුංස්කොකිලඃ. අම්පරෙ කිං, පුං ක්‍ෂීරං. අබේ‍ය කිං, පුංඛ්‍යාතඃ.*

(ස-) අම් පරෙ, අම් පරකොට ඇත්තාවූ; ඛපි පරෙ, ඛප් සංඥයා පරකල්හි; පුංසො මස්‍ය, පුංස ශබ්දයාගේ මකාරය හට; සන් සෘත්, සන්ආගම වන්නේය. බේ‍යතු, බ්‍ය පරකල්හි වූකලී; න, සන් ආගම නොවන්නේය. පුම්-කොකිලඃ, මෙ යින් මකාරයාගේ ස්ථානයෙහි සන් ආගමයි, නැවත මකාරය හට (50) අනුස්වාරය වේ, පුංස්කොකිලඃ. අම්පරෙ කිං, අම්පරෙ යනු කුමටය? පුං ක්‍ෂීරං, යන තන්හි ඛප් සංඥයා අම් පරකොට නැතිහෙයින් මකාරස්ථානයෙහි සන් ආගම නොවනබව ඇඟ වීම පිණිසයි. අබේ‍ය කිං, අබේ‍ය යනු කුමක්සඳහාද? පුංඛ්‍යාතඃ, යන තන්හි බ්‍ය පරහෙයින් සන් ආගම නොවීම අඟවනු පිණි සයි. [පාණිනිඃ 8. 3. 6.]

(මු-) 55. **නො'ප්‍රශාමය්‍ජතෙ.** (නඃ 6. අප්‍රශාමඃ 6. ජතෙ 7.)

එහෙයින්, සංශොභනං රාජතෙ, යන වාක්‍යයෙහි, සංරාට් යනු වේ,—වන්‍දයයි, මෙහි අනුස්වාරය වේමය.

* අම්පරො යස්මාත් සො අම්පරඃ තස්මින්. ඛපි යන මො හුගේ විශෙෂණයයි. මකාරයතෙම පූර්වසූත්‍රයෙන් සම්බන්ධවේ. සන් යන්නහුගේ නකාරය ඉත්සංඥයි. (17) එහෙයින් මකාර යාගේ අන්තයෙහි සකාරාගම වෙයි. ලුප්ත සකාරයා තමා ආදි විධිශ බැවින් සකාරයහට විසර්ගය නොවේ. මෙසේම, පුංස්කෘ තිඃ පුංස්පානම් පුංශ්චාතකඃ යනාදියද වේ. පුමාංශ්චාසෞ කොකිලශ්චෙති පුංකොකිලඃ.

දීර්ඝාත් සම්හිතායාං නස්‍ය සත් සංහිතායාං, අමපරෙ ජතෙ පරෙ, න තු ප්‍රශාමඃ.*

(ස-) අමපරෙ, අම් පරකොට ඇත්තාවූ; ජතෙ පරෙ, ජත් සංඥයා පරකල්හි; දීර්ඝාත් සම්හිතායං, පදාන්තයෙහි සිටියාවූ; නස්‍ය, නකාරයහට; සත් සංහිතායාං, සත් ආගම වන්නේය. ප්‍රශාමස්තු, ප්‍රශාම් ශබ්දයාගේ ස්ථානයෙහි වූකලී; න, සත් ආගම නොවේ. [පාණිනීඃ 8. 3. 7.]

(මු-) ශාර්ඞ්ගිංශ්ජිණ්ඩි, චක්‍රිංස්ත්‍රාහි. අමපරෙ කිං සන්ත් සරුඃ. අප්‍රශාමඃ කිං ප්‍රශාන්තනොති.

(ස-) ශාර්ඞ්ගින්-ජිණ්ඩි, මෙයින්, සත්ආගම වේ, ශාර්ඞ්ගින් ස්ජිණ්ඩි, (50) නකාරයහට අනුස්වාරයද (46) දන්ත්‍ය සකාරය හට තාලුජ ශකාරයද වෙත්, ශාර්ඞ්ගිංශ්ජිණ්ඩි. චක්‍රින්-ත්‍රාහි මෙයින්, සත්ආගම වේ, (50) නකාරයහට අනුස්වාරාදෙශ වේ, චක්‍රිංස්ත්‍රාහි. අම්පරෙ කිං, අම්පරෙ යනු කුමටය? සන්ත් සරුඃ, යන තන්හි තකාරය අම්පරකොට නැතිබැවින් සත් ආගම නොවන පිණිසයි. ත්සරුඃ, යනු කඩු ආදියෙහි මිටයි. අප්‍රශාමඃ කිං, අප්‍රශාමඃ යනු කුමටය? ප්‍රශාන්තනොති, යන තන්හි-ප්‍රශාම් ශබ්දයහට සත් ආගම නොවන පිණිසයි. ප්‍රශාම්-තනොති (202) මකාරයහට නකාර වේ, ප්‍රශාන්තනොති.

(මු-) **56. කාංස්කාන් නෘඃං පි වා.** (කාංසකාන් 1. නෘඃං 1. පි 7. වා 1.)

(නිපාතන සූත්‍රයි.)

(ස-) කාන් කාන් යන පද දෙදෙනාහට, කාන්සකාන් යි මෙම සූත්‍රයෙහි නිපාතනයෙන් විකල්පයෙන් සිඩකරණු ලැබේ. පක්ෂයෙහි කාන් කාන් යනු වේ. නෘන්-පාහි යන මෙහි මෙම නිපාතනයෙන්, ප පරකල්හි විකල්පයෙන් නෘන් යන පදයාගේ ස්ථානයෙහි අනුස්වාරය සහිත විසර්ගය වේ, නෘඃං පාහි යනු වේ. පක්ෂයෙහි නෘන් පාහි. [පාණිනීඃ 8. 3. 10. 12. 37.]

---

* අමපරෙ යනුද, දීර්ඝාත යනුද, සත් යනුද අනුවෘත්තියයි. මෙහි සන්ධියෙහි ජාතනුවූ නකාරය ගතයුතුවෙයි, එහෙයින් කින්තත්‍ර යනාදියෙහි නකාරස්ථානයෙහි සත් ආගම නොවේ

(මූ-) **57. න ණ ට න ඩ ශචකත් ශ ශස් ස ශසි වා.** (න ණ ට න ඩඃ 6. චකත් 1. ශ ශස් ස ශසි 7. වා 1.)

දන්ත්‍ය ස්ථිතස්‍ය නස්‍ය චත් ශෙ, ණස්‍ය ටත් ශසි, ටන යෝස්තත් සෙ, ඩස්‍ය කත් ශසි ස්‍යාවා.*

(ස-) ශෙ, ශ පරකල්හි ; දන්ත්‍ය ස්ථිතස්‍ය, පදන්තයෙහි සිටියාවූ ; නස්‍ය, නකාරයාගේ ස්ථානයෙහි ; චත්, චත් ආගමද, ශසි, ශස් පරකල්හි ; ණස්‍ය, මූර්ධන්‍ය ණකාරයාගේ ස්ථානයෙහි ; ටත්, ටත් ආගමද ; සෙ, ස පරකල්හි ; ටන යෝඃ, ට-න-දෙදෙනාගේ ස්ථානයෙහි ; තත්, තත් ආගමද, ශසි, ශස් පරකල්හි ; ඩස්‍ය, ඩකාරයාගේ ස්ථානයෙහි ; වා විකල්පයෙන් ; කත් ස්‍යාත්, කත් ආගමද වන්නේය. [පාණිනිඃ 8. 3. 28—31.]

(මූ-) සඤ්ඡම්භුඃ සඤ්චශම්භුඃ සඤ්ශම්භුඃ, සුගණ්ටෂෂ්ඨඃ සුගණ්ෂෂ්ඨඃ, ෂට්ත්සන්තඃ ෂට්සන්තඃ, සන්ත්සඃ සන්සඃ, ප්‍රාඞ්ක්ෂෂ්ඨඃ ප්‍රාඞ්ෂෂ්ඨඃ.

(ස-) සන්-ශම්භුඃ මෙයින් චත් ආගම වේ, (50) නකාරය හට අනුස්වාරය වේ, (51) ඔහට ඤකාර වේ, (61) ශකාරය හට ඡකාරය වේ, සඤ්චඡම්භුඃ, ත්‍රයො යශ්‍යෛකවර්ගීයා මධ්‍යමස්තත්‍ර ලුප්‍යතෙ, යන මෙයින් චකාරලෝපය වේ, සඤ්ඡම්භුඃ, ශහට ඡ නුවූ පක්ෂයෙහි, සඤ්චශම්භුඃ, මෙයින් චත් නුවූ පක්ෂයෙහි (46) සඤ්ශම්භුඃ. සුගණ්-ෂෂ්ඨඃ, මෙයින් ටත් වේ, සුගණ්ටෂෂ්ඨඃ, විකල්ප පක්ෂයෙහි, සුගණ්ෂෂ්ඨඃ. ෂට් සන්තඃ, ටකාරයාගේ ස්ථානයෙහි මෙයින්-තත් ආගම වේ, ෂට්ත්සන්තඃ, විකල්පයෙන්, ෂට්සන්තඃ. සන්-සඃ, මෙයින් තත් ආගමයි, සන්ත්සඃ, විකල්පයෙන් සන්සඃ. ප්‍රාඞ්—ෂෂ්ඨඃ, මෙයින් කත් ආගමයි, ප්‍රාඞ්ක්ෂෂ්ඨඃ, විකල්ප යෙන් ප්‍රාඞ්ෂෂ්ඨඃ.

(මූ) **58. චපෝ'බෙ ජබ්.** (චපඃ 6. අබෙ 7. ජබ් 1.)

---

* ටශව නශව ටිනං, තශව ණශව ටිනඤ්ච ඩශෙවති තස්‍ය. චකාත් න චකත්, චක් යනු ප්‍රත්‍යාහාරයයි, චත් ටත් තත් කත් යන මේ සතරයි. දන්ත්‍ය යනු අනුවෘත්තියයි, වා ශබ්දය පරසූත්‍රයෙහි නිවෘත්තිය පිණිසයි. චත් ආදීන්ගේ නකාරය ඉත් වෙයි.

දන්තෙ ස්ථිතස්‍ය චපස්‍ය ජබ් ස්‍යාත් අබෙ පරෙ. වාගීශඃ, චිද්‍රූපඃ.*

(ස) අබෙ පරෙ, අබ් සංඥයා පරකල්හි ; දන්තෙ ස්ථිතස්‍ය, පදන්තයෙහි සිටියාවූ ; චපස්‍ය, චප් සංඥයාහට ; ජබ් ස්‍යාත්, ජබ් සංඥයා ආදෙශවන්නේය. වාක්-ඊශඃ, මෙයින් කකාරය හට ගකාරයි, වාගීශඃ. චිත්-රූපඃ, මෙයින් තකාරය හට දකාරයි, චිද්‍රූපඃ. ච-ට-ප යන මොවුන්ටද ජ ඩ බ යන මොහු වෙත්. [පාණිනිඃ 8. 2. 39.]

(මූ-) 59. ඤමෙ ඤම් වා. (ඤමෙ 7. ඤම් 1. වා 1.)

දන්තෙ ස්ථිතස්‍ය චපස්‍ය ඤමෙ පරෙ ඤම් වා ස්‍යාත්. එතන් මුකුන්දඃ, එතද් මුකුන්දඃ.†

(ස-) ඤමෙ පරෙ, ඤම්සංඥයා පරකල්හි ; දන්තෙ ස්ථිත ස්‍ය, පදන්තයෙහි සිටියාවූ ; චපස්‍ය, චප් සංඥයාහට ; වා, විකල්පයෙන් ; ඤම් ස්‍යාත්, ඤම්සංඥයා ආදෙශවන්නේය. එතත්-මුකුන්දඃ, මෙයින් තකාරයහට නකාරය වෙයි, එතන් මුකුන්දඃ, විකල්පයෙන් (58) එතද් මුකුන්දඃ. මෙසේම චටකප යන මොවුන්ට ඤණඞම යන මොහු වෙති. [පාණිනිඃ 8. 4. 45.]

(මූ-) 60. නිත්‍යං. (නිත්‍ය 7.)

නිත්‍ය මෙ පරෙ දන්තෙ ස්ථිතස්‍ය චපස්‍ය ඤම් ස්‍යාන්නිත්‍යං. චින්මයං, වාඞ්මයං.‡

(ස) නිත්‍ය මෙ පරෙ, ප්‍රත්‍යයා සම්බන්ධිවූ මකාරයා පර කල්හි ; දන්තෙ ස්ථිතස්‍ය, පදන්තයෙහි සිටියාවූ ; චපස්‍ය, චප් සංඥයාහට ; නිත්‍යං, නිත්‍යයෙන් ; ඤම් ස්‍යාත්, ඤම්සංඥයා ආදෙශවන්නේය.

චිත්-මයං, මෙයින් තකාරයහට නකාරය වෙයි, චින්මයං, වාක්-මයං, මෙයින් කකාරයහට ඞකාරය වේ, වාඞ්මයං. [පාණිනිඃ 8. 4. 45.]

---

* දන්තෙ යනු සම්බන්ධයි.

† චපඃ යනු සම්බන්ධයයි.

‡ විකල්ප දෙදෙනාගේ මධ්‍යයෙහි පවත්නා බැවින් මොහුගේ නිත්‍යත්වයයි. ප්‍රත්‍යයන් අතුරෙහි ඤණනඞ යන මොවුන් නැතිහෙයින් මෙ යනු කියයි.

(මූ-) **61. ශහොශ්චපාත් වාමි ඣභෞ.** (ශහොඃ 6.. චපාත් 5. වා 1. අමි 7. ඣභෞ 1..)

ද්‍යන්ත ස්ථිතාත් චපාත් පරයොඃ ශහකාරයොඃ ක්‍රමෙණාමි පරෙ ඣභෞ වා ස්තඃ*.

(ස-) අමි පරෙ, අම් පරකල්හි; ද්‍යන්ත ස්ථිතාත්, පදාන්තයෙහි සිටියාවූ; චපාත් පරයොඃ, චප් සංඥයා කෙරෙන් පරවූ; ශහකාරයොඃ, ශකාර හකාර දෙදෙනාහට; වා, විකල්පයෙන්; ක්‍රමෙණ, ක්‍රමයෙන්; ඣභෞ, ශකාරයහට ඣකාරයද හකාරයහට ඣභ් සංඥයද යන දෙක; ස්තඃ, වෙත්.

(මූ-) තච්ඣිවඃ තච්ශිවඃ, වාග්ඝරිඃ වාග්හරිඃ. අමි කිං, වාක් ශ්ච්‍යොතති.

(ස-) තත්-ශිවඃ, මෙයින් ශහට විකල්පයෙන් ඣකාරය වේ (46) = තච්ඣිවඃ, විකල්පයෙන් (46) = තච්ශිවඃ. වාක්-හරිඃ, හකාරයහට මෙයින් ඝ වේ, (58) = වාග්ඝරිඃ, විකල්පයෙන් (58) = වාග්හරිඃ. අමි කිං, අමි යනු කුමටය? වාක්ශ්ච්‍යොතති යන මෙහි චකාරය අම් පරකොට නැති හෙයින් ශහට, ඣ නොවනබව ඇඟවීම පිණිසයි. [පාණිනිඃ 8. 4. 62, 63.]

(මූ-) **62. ඞ්වාණ්ණඩෝ'චි ඞිඃ.** (ඞ්වාත් 5. ණඩඃ 1. අචි 7. ඞිඃ 1.)

ඞ්වාත් පරො ද්‍යන්ත ස්ථිතො ණඩො ඞිඃ ස්‍යාදචි පරෙ.

සුගණ්ණීශඃ සන්නච්‍යුතඃ ප්‍රත්‍යඞ්ඞාත්මා.†

---

* ශහොඃ යනු ස්ථානි නිර්දේශය බැවින් චප් යන්නහුගේ නැවැත්ම වේ. නියමයෙන් නැවත චප් යන්නහුගේ ග්‍රහණය වෙයි, මෙහි උත්තරවර්ණය හා සමානත්වය ගතයුතු, එහෙයින් චකාරයා කෙරෙන් හකාරයහට ඣ වේ, ටකාරයා කෙරෙන් හකාරයහට, ඪ වේ, තකාරයා කෙරෙන් හකාරයහට ධ වේ, කකාරයා කෙරෙන් හකාරයට ඝ වේ. පකාරයා කෙරෙන් හකාරයහට භ වේ. මෙහිද වාශබ්දයා ව්‍යවස්ථාවාචී බැවින් ලකාරය හා ඤම්සංඥයාද පරකල්හි නොවන්නේයයි හැඟෙයි, එහෙයින්, තත්-ශ්ලාඝ්‍යං, තත්-ශ්මශානං යන මේ ආදියෙහි නොවන්නේය.

† ඞිඃ යනු (485) සුච් ප්‍රත්‍යය අන්තකොට ඇති අව්‍යය ශබ්දයයි. මෙහි (181) අණ්ණෞ කියාද (993) ණිනන්තාත් ශෙ කියාද; (632) සන් යඞන්තා ඞිඃ, කියාද මේ ආදිය හැඟෙන බැවින් සමාසයෙහි වූ ණඩ හට ඞිත්ව නොවන්නේයයි හැඟෙයි,

(ස-) අචි පරෙ, ස්වරයා පරකල්හි; ඣාත් පරඃ, හ්‍රස්වයා කෙරෙන් පරවූ; ඞනෙත ඤිතඃ, පදාන්තයෙහි සිටියාවූ; ණඩඃ, ණඩසංඥයතෙම; චිඃ ස්‍යාත්, ද්විත්ව වන්නේය. [පාණිනීඃ 8. 3. 32.]

සුගණ්-ඊශඃ, මූර්ධන්‍ය ණ හට මෙයින් ද්විත්ව වේ, සුගණ්ණීශඃ. සන්-අච්‍යුතඃ, දන්ත්‍ය න හට මෙයින් ද්විත්ව වේ, සන්නච්‍යුතඃ. ප්‍රත්‍යඞ්-ආත්මා, ඞහට මෙයින් ද්විත්ව වේ, ප්‍රත්‍යඞ්ඞාත්මා.

(මූ-) 63. ඡෝ'චඃ. (ඡඃ 1. අචඃ 5.)
අචඃ පරශ්ඡකාරො චිඃ ස්‍යාත්.*

(ස-) අචඃ පරඃ, අච්සංඥයා කෙරෙන් පරවූ; ඡකාරඃ, ඡකාරයතෙම; චිඃ ස්‍යාත්, ද්විත්ව වන්නේය. [පාණිනීඃ 6. 1. 73—76.]

(මූ-) 64. ඣප්ඣසොඃ බස්ඣබො ශචප්ජබාවනෙත ච. (ඣප්ඣසොඃ 6 .. බස්ඣබොඃ 7 .. චප්ජබෞ 1 .. අනෙත 7. ච 1.)

ඣප්ඣසයොඃ ස්ථානෙ බස්ඣබයොඃ පරයොඃ ක්‍රමාත් චපජබෞ ස්තඃ, විරාමෙ ච. ශිවචඡායා, අච්ඡා.†

එහෙයින්, අනන්තඃ, සනන්තඃ තිඞන්තඃ යන මේ ආදීහු සිඩයහ. ඣාත් කිං, ඣාත් යනු කුමටය? ප්‍රාඞ්-ආසෙත යන මෙහි දීඝයා කෙරෙන් ද්විත්ව නොවේ. ප්‍රාඞාසෙත යි සන්ධියි.

* මෙහි මා (ඞ්) ආ (ඞ්) රහිතවූ දීඝයා කෙරෙන්ද පදාන්තයා කෙරෙන්ද විකල්පයෙන් ද්විත්වයයි කියයුතුයි, විශවජනාදීන් කෙරෙන් පරවූ ශබ්දයද විකල්පයෙන් ද්විත්වයි.

† බස්සංඥයා පරකල්හි ඣප්හුගේ ස්ථානයෙහි චප්ආදෙශයද, එසේම ඣබ් පරකල්හි ඣස්සංඥයාගේ ස්ථානයෙහි ජබ් ආදෙශයද වන්නේය. විරාමයා පරකල්හි ඔවුන් දෙදෙනාගේ ස්ථානයෙහි ඒ වර්ණයෝ දෙදෙන වන්නෝය යන අර්ථය කියනලදී. ප්‍රකටවූ අර්ථය මෙසේයි, බස්සංඥයා පරකල්හි වර්ගයන්ගේ ආදියෙහි වූ වර්ණයන් සතරදෙනාගේ ස්ථානයෙහි ඒ වර්ගයාගේ ප්‍රථම වර්ණය වන්නේය. ඣබ්සංඥයා පරකල්හි වනාහි ඒ වර්ගයාගේ තෘතීය වර්ණය වන්නේය. විරාම පරකල්හිවනාහි ඒ වර්ණවය වන්නේය. විරාමය යනු පරවර්ණයක්හුගේ නොවීමයි. සමාසත්වය බැවින් දන්ත්‍ය සකාරයහට දකාරය වන්නේය.

(ස-) ඣප් ඣසයොඃ ස්ථානෙ, ඣප්සංඥ ඣස්සංඥ යන මොවුන් දෙදෙනාගේ ස්ථානයෙහි ; බස් ඣබයොඃ පරයොඃ, බස්සංඥ ඣබ්සංඥ යන මොවුන් පරකල්හි ; ක්‍රමාත්, පිළිවෙළින් ; චපජබෞ, චප්සංඥ ජබ්සංඥ දෙක ; ස්තඃ, වෙත් ; විරාමෙ ච, විරාමයා පරකල්හිද මේ ආදෙශයෝ වෙත්. ශිවජායා, (63) ජකාරයහට ද්විත්ව වේ, මෙයින් ජකාරයහට චකාරය වේ, ශිවච්ජායා, අ-ජා, පළමු පරිද්දෙන් ද්විත්වව චකාරාදෙශව සිද්ධයි, අච්ජා යනු වේ. [පාණිනිඃ 8. 4. 53. 55—56.]

ඉති හස්සන්ධිපාදඃ.

විසන්ධිඃ.—විසර්ග සන්ධියයි.

(මූ-) **65. වෙඃ සො'ශසන්තෙ ඣතෙ**. (වෙඃ 6. සඃ 1. අශසන්තෙ 7. ඣතෙ 7.)

වෙඃ සකාරඃ ස්‍යාත් අශසන්තෙ ඣතෙ පරෙ. කෘෂ්ණශ් චින්ත්‍යඃ, හරිෂ්ටීකතෙ, විෂ්ණුස්ත්‍රාතා.

ශසන්තෙ තු කඃ-ත්සරුඃ.

(ස-) අශසන්තෙ, ශස්සංඥය අන්තයෙහි නුවූ ; ඣතෙ පරෙ, ඣත් සංඥයා පරකල්හි ; වෙඃ, විසර්ගයහට ; සකාරඃ ස්‍යාත්, සකාරය වන්නේය. කෘෂ්ණඃ-චින්ත්‍යඃ, මෙයින් විසර්ගයහට සකාර වේ, ඔහට (46) තාලුජ ශ වේ, කෘෂ්ණශ්චින්ත්‍යඃ. හරිඃ-ටීකතෙ, මෙයින් ස වේ, (47)=හරිෂ්ටීකතෙ. විෂ්ණුඃ-ත්‍රාතා, මෙයින් ස වේ, විෂ්ණුස්ත්‍රාතා. ශසන්තෙ තු, ශස් අන්තවූ කල්හි වනාහි ; කඃ-ත්සරුඃ, තකාරය සකාරයා අන්තකොට පවත්නා බැවින් විසර්ගයහට ශස් ආදෙශ නොවේ. [පාණිනිඃ 8. 3. 34—35.]

(මූ-) **66. සෙ තු කඛපඵෙ වා**. (සෙ 7. තු 1. කඛපඵෙ 7. වා 1.)

වෙඃ සකාරො වා ස්‍යාත් කඛපඵෙෂු පරෙෂු සෙ සති. භාස්කරඃ භාඃකරඃ, භාස්ඛරඃ භාඃඛරඃ, භාස්පතිඃ භාඃපතිඃ, භාස්ඵෙරුඃ භාඃඵෙරුඃ.*

---

* තුකාරය හෙතුකොටගෙණ මතුතන්හි සමාසානුවෘත්තිය නැත්තේය. මෙහිද, අශසන්තඃ යන විශෙෂණයාගේ අනුවෘත්තියයි, එහෙයින් අයඃ ක්ෂාමඃ යනාදියෙහි සන්ධිනොවේ.

(ස-) සෙ සති, සමාසවූකල්හි ; කඛපඵේෂු පරේෂු, කඛ පඵ යන මොවුන් පරකල්හි; වෙඃ, විසර්ගයහට ; වා, විකල්පයෙන් ; සකාරඃ සන්‍යත්, සකාරය වන්නේය. භාඃ-කරඃ, මෙයින් විසර්ගයහට සකාර වේ, භාස්කරඃ, විකල්පයෙන් භාඃ කරඃ. භාස්ඛරඃ යනාදී සයද පෙර සේම සිඬයහ. [පාණිනිඃ 8. 3. 46.]

(මූ-) 67. ශසි ශස්. (ශසි 7. ශස් 1.)

වෙඃ ශස් වා සන්‍යත් ශසි පරෙ. හරිශ්ශෙතෙ හරිඃශෙතෙ, සන්තාෂ්ෂට් සන්තාඃෂට්, ශිවස්සෙව්‍යඃ ශිවඃසෙව්‍යඃ.

(ස-) ශසි පරෙ, ශස් පරකල්හි ; වෙඃ, විසර්ගයහට ; වා, විකල්පයෙන් ; ශස් සන්‍යත්, ශස් සංඥය ආදෙශ වන්නේය. හරිඃ-ශෙතෙ, මෙයින් විසර්ගයහට ශ වේ, හරිශ්ශෙතෙ, විකල්පයෙන් හරිඃශෙතෙ. සන්තාඃ-ෂට්, මෙයින් විසර්ගයහට ෂ වේ, සන්තාෂ්ෂට්, විකල්පයෙන් සන්තාඃෂට්. ශිවඃ-සෙව්‍යඃ මෙයින් ස වේ, ශිවස්සෙව්‍යඃ, විකල්පයෙන් ශිවඃසෙව්‍යඃ. [පාණිනිඃ 8. 3. 36.]

(මූ-) 68. කඛපඵයොර්මූනෞ. (කඛපඵයොඃ 7.. මූනෞ 1..)

වෙර්මූනෞ ක්‍රමාත් වා සන්‍යතාං කඛපඵයොඃ පරයොඃ. හරි × කාම්‍යඃ හරිඃකාම්‍යඃ, මණි × බන්ධඃ මණිඃබන්ධඃ, කෘෂ්ණ ෆ පාතා කෘෂ්ණඃපාතා, භක්ති ෆ ඵලති, භක්තිඃඵලති.*

(ස-) කඛපඵයොඃ පරයොඃ, කඛපඵ යනමොවුන් පරකල්හි;

මෙහි වාශබ්දය ව්‍යවස්ථාවාචී වෙයි, එහෙයින් කාර කාම කංස කුම්භ කුශී කීල කර්ණී කර්ණ් කුත්සිත කාණ්ඩ කුතඃ කරොති කෘත්‍ය කාම්‍යක් පති පාත්‍ර පාඨ පාශ යන මොවුන් පර කල්හි නිත්‍යයෙන් වන්නේය. ප්‍රයොග වශයෙන් සෙසු තන්හිද වන්නේය, මෙසේයි, අයස්කාරඃ පයස්කුම්භඃ යනාදියයි, ගීඃකාරඃ ගීඃකාමඃ යනාදියෙහි නොවන්නේය, භාසං කරොතීති භාසා බරදෘතිකෘෂ්ණඃ, භාසාං පතිඃ, භාසා ඵේරුඃ, (ශෘගාල විශෙෂඃ) යනු ක්‍රමයෙන් වාක්‍යයි.

* මණ්ඩූකප්ලුත ගති වශයෙන් මෙහි අශසන්තාඃ යනු අනුවර්තනයයි. එහෙයින් කඃ ක්ෂිණඃ කඃ ප්සාති යනාදියෙහි මූ නී දෙක නොවෙත්. බන්ධාතු පරකල්හිද නොවෙත් යි කියයුතුයි, එහෙයින්, කඃ බන්තඃ යනු වේ.

වෙඃ, විසර්ගයහට ; වා, විකල්පයෙන් ; මුන්‍යෞ, මුසංඥයද (ජිහ්වාමූලීය) නීසංඥයද (උපාධ්මානීය) යන දෙක ; ක්‍රමාත්, පිළිවෙළින් ; ස්‍යාතාං, වන්නාහ. හරිඃ-කාම්‍යඃ, මෙයින් විසර්ගයහට මුසංඥය ආදෙශයි, හරි+කාම්‍යඃ, විකල්පයෙන් හරිඃ කාම්‍යඃ. මණෙඃ-බන්ධඃ, (68) මණෙ + බන්ධඃ, විකල්පයෙන් මණෙඃ-බන්ධඃ, කෘෂ්ණඃ-පාතා, (68) = කෘෂ්ණ ෆ පාතා, විකල්පයෙන් කෘෂ්ණඃ-පාතා. භක්තිඃ-එලති, (68) = භක්ති ෆ එලති, විකල්පයෙන් භක්තිඃ-එලති. [පාණිනිඃ 8. 3. 37.]

(මු-) 69. **අතො‘හබ්‍යුඃ.** (අතඃ 5. අත්-හබි 7. උඃ 1.)

අකාරාත් පරස්‍ය වෙරුකාරඃ ස්‍යාත් අකාරෙ හබි ච පරෙ. ශිවො‘ර්ච්‍යඃ ශිවො වන්ද්‍යඃ.*

(ස-) අකාරෙ, අකාරයද ; හබි ච පරෙ, හබ් සංඥයද පරකල්හි ; අකාරාත් පරස්‍ය, අකාරයා කෙරෙන් පරවූ ; වෙඃ, විසර්ගයහට ; උකාරඃ ස්‍යාත්, උකාරය වන්නේය. ශිවඃ-අර්ච්‍යඃ, මෙයින් විසර්ගයහට උකාරය වේ, ඔහට (23) ගුණවේ, (38) අකාරලොපය වේ, ශිවො‘ර්ච්‍යඃ, ශිවඃ-වන්ද්‍යඃ, (69, 23)=ශිවො වන්ද්‍යඃ. [පාණිනිඃ 6. 1. 113—114.]

(මු-) **70. අභො භගො අඝොභ්‍යො‘බෙ ලුප්.** (අභොභගො අඝොභ්‍යඃ 5...අබෙ 7. ලුප් 1.)

අවර්ණාත් භො භගො අඝොභ්‍යශ්ච පරස්‍ය වෙර් ලුප් ස්‍යාත් අබෙ පරෙ.

රුද්‍රනමස්‍යඃ, භො හරෙ, භගොරක්ෂ, අඝොයජ.†

---

* ඉෂ්ටනොවන බැවින් මෙහි අශසන්තඃ යන මොහුගේ අනුවෘත්තිය නැත්තේය, එහෙයින් රාමො‘ශ්නාති යනාදියෙහි සන්ධිවේමය. ශිවො‘ර්ච්‍යඃ යනාදියෙහි, ප්‍රකෘතෙඃ පූර්වපූර්වං ස්‍යාදනන්තරඞ්ගතරං තථා, යන න්‍යායෙන් විසර්ගයාගේ ස්ථානයෙහි ජාතවූ උකාරයා කෙරෙන් අභ්‍යන්තරාවයවවූ පූර්ව අකාරයාහට අයන්වන සන්ධිය බලවත්වන බැවින් ප්‍රථමයෙන් උකාරයහට වකාරය නොවේ.

† මෙහි භොඃ භගොඃ අඝොඃ යන පදයෝ භවත් භගවත් අඝවත් ශබ්දයන්ගේ ස්ථානයෙහි සම්බොධනයෙහි සිද්ධයෝයි, භොස් ආදීහු සකාරාන්ත අව්‍යයයෝයයිද දතයුත්තාහ. භො හරෙ යනු හෙ හරෙ යන අර්ථයි. භගොරක්ෂ යනු භගවන් රක්ෂ යන අර්ථයි. අඝො යජ යනු පාපින් යජ (පූජය) යන අර්ථයි.

(ස-) අබෙ පරෙ, අබ් සංඥයා පරකල්හි ; අවර්ණාත්, අවර්ණයා කෙරෙන්ද ; භොභගොඅඝොභ්‍යශ්ච, භො-භගො-අඝො යන මොවුන් කෙරෙන්ද ; පරස්‍ය, පරවූ ; වෙඃ, විසර්ගය හට ; ලුප් ස්‍යාත්, ලොප් වන්නේය. රුද්‍රඃ-නමස්‍යඃ, මෙයින් විසර්ගයහට ලොප්වේ, රුද්‍රනමස්‍යඃ, භොඃ-හරෙ, (70) = භො හරෙ, භගොඃ-රක්‍ෂ, (70)=භගොරක්‍ෂ, අඝොඃ-යජ, (70) = අඝොයජ.

(මු-) **71. යවා ඞි.** (ය 1. වා 1. අඞි 7.)

අවර්ණාත් භො භගො අඝොභ්‍යශ්ච පරස්‍ය වෙර්යො වා ස්‍යාදඞි පරෙ. ශිවයුග්‍රඃ ශිවඋග්‍රඃ, භොයච්‍යුත භො අච්‍යුත.*

(ස-) අඞි පරෙ, ස්වරයා පරකල්හි ; අවර්ණාත්, අවර්ණයා කෙරෙන්ද ; භොභගොඅඝොභ්‍යශ්ච, භො-භගො-අඝො යන මොවුන් කෙරෙන්ද ; පරස්‍ය, පරවූ ; වෙඃ, විසර්ගයහට ; වා, විකල්පයෙන් ; යඃ ස්‍යාත්, ය වේ. ශිවඃ-උග්‍රඃ, මෙයින් විසර්ගය හට යකාරය වේ, ශිවයුග්‍රඃ, විකල්ප පක්‍ෂයෙහි ශිවඃඋග්‍රඃ, (70) = ශිවඋග්‍රඃ, භොඃ-අච්‍යුත, (71) = භොයච්‍යුත, විකල්ප පක්‍ෂයෙහි (70) භොඅච්‍යුත. [පාණිනිඃ 8. 3. 17.]

(මු) **72. රිවො'බෙ.** (ර 1. ඉවඃ 5. අබෙ 7.)

ඉවඃ පරස්‍ය වෙ රෙඵඃ ස්‍යාදබෙ පරෙ. හරිරයං, චතුර්භුජඃ,

(ස-) අබෙ පරෙ, අබ්සංඥයා පරකල්හි; ඉවඃ පරස්‍ය, ඉව් සංඥයා කෙරෙන් පරවූ; වෙඃ, විසර්ගයහට; රෙඵඃ ස්‍යාත්, රකාරය වන්නේය; හරිඃ-අයං, මෙයින් විසර්ගයහට රකාරාදෙශ වේ, හරිරයං. චතුඃ-භුජඃ, (72)=චතුර්භුජඃ.

(මු-) **73. රො'වඃ.** (රඃ 6. අවඃ 5.)

අවඃ පරස්‍ය රෙඵස්‍ය වෙ රෙඵඃ ස්‍යාදබෙ පරෙ. භ්‍රාතරව. ධාතර්වද.†

---

* භො අච්‍යුත යනාදියෙහි (15) ලුපි න සන්ධි යනාදියෙන් සන්ධිනොවේ, එසේද, නඤ්නිර්දිෂ්ටමනිත්‍යං යන න්‍යායෙන්,

සෛෂ දශරථිරාමඃ සෛෂරාජා යුධිෂ්ඨිරඃ,

එෂෛෂ රථමාරුහ්‍ය මථුරාං යාති මාධවඃ.—යනාදිය සිද්ධයි.

† ව්‍යඤ්ජනයා කෙරෙන් පරවූ රෙඵයෙහි ජාතවූ විසර්ගයක් නැති බැවින්ම නියමයෙන් ස්වරයන් ලැබෙන කල්හි ඉව් සංඥය නවත්වනුපිණිස නැවත ස්වරයාගේ ග්‍රහණය වෙයි.

(ස-) අඛෙ පරෙ, අඛ්සංඥයා පරකල්හි; අචඃ පරස්‍ය, ස්වර ඝාඤනරෙන් පරවූ; රෙඵස්‍ය, රෙඵයාගේ ස්ථානයෙහි වූ; වෙඃ, විසර්ගයහට; රෙඵඃ ස්‍යාත්, රකාරය වන්නේය. ත්‍රාතර්-(102) ත්‍රාතඃ-අව, මෙයින් විසර්ගයහට රකාර වේ, ත්‍රාතරව, ධාතර්-(102)=ධාතඃ-ගච්ඡ=ධාතර්ගච්ඡ.

(මූ-) **74. ඛපි වා.** (ඛපි 7. වා 1.)

අචඃ පරස්‍ය රෙඵස්‍ය වෙ රෙඵඃ ස්‍යාද්වා ඛපි පරෙ.

ගීර්පතිඃ ගීෂ්පතිඃ ගීඃපතිඃ.*

(ස-) ඛපි පරෙ, ඛප්සංඥයා පරකල්හි; අචඃපරස්‍ය රෙඵස්‍ය, අච්සංඥයා කෙරෙන් පරවූ රෙඵයාගේ; වෙඃ, විසර්ගයහට; වා, විකල්පයෙන්; රෙඵඃ ස්‍යාත්, රකාර වන්නේය. ගිර්-(102) ගීඃ-පතිඃ, (74)=ගීර්පතිඃ, ගීඃ-පතිඃ, (66, 111) විකල්පයෙන්, ගීෂ්පතිඃ, පක්ෂයෙහි, ගීඃපතිඃ. [පාණිනිඃ 8. 2. 69.]

(මූ-) **75. නාහ්නො රකෙකෙනෟ.** (න 1. අහ්නඃ 6. රකෙකෙනෟ 7.)

අහ්නො රෙඵස්‍ය වෙ රෙඵො න ස්‍යාත් රෙඵෙ කෙ කෙනෟ ච පරෙ.†

---

* පූර්වසූත්‍රවලින් අච්සංඥයාගේ අනුවෘත්තිය වෙයි. මණ්ඩූකප්ලුතගතියෙන් (66) සෙතුකඛපයෙඃ, යන මෙයින්, සෙයනුද අනුවෘත්තියි. එහෙයින්, ඉයංගීඃ පතිරසෞ යනාදියෙහි නොවන්නේය. එසේම, ගිර්-ධුර්-අහන් යන මොවුන්ගේම විසර්ගයහට පති ශබ්දයා පරකල්හිම දතයුතු, එහෙයින්, ගීඃ-පාඨඃ, ආශීඃ-පතිඃ යනාදියෙහි නොවන්නේය. ප්‍රයොගානුසාරයෙන් කිසිතැනෙක්හි නිත්‍යද වෙයි, එහෙයින්, චතුෂ්පිං, යි තෙමේම කියන්නේය.

† මෙහි රෙඵ යනු-රාත්‍රි-රූප-රථන්තර ශබ්දයන්ගේ රකාරඃමය, එහෙයින්, අහා-රජනෞ, අහා-රවී යන මේ ආදියෙහි රකාරය වන්නේය. එසේම කති යන පදයෙන් ලොප්කරණ ලද විභක්තිහුගේද ග්‍රහණය වෙයි, එහෙයින්, දීර්ඝාහොනිදාඝඃ යනාදියෙහි (148) ව්‍යඤ්ජනයා කෙරෙන් සි හට ලොප්කළ කල්හිද රකාර නිෂෙධය වෙයි. විභක්තිහට ලොප්කල කල්හි වනාහි එහි රෙඵය වේමය. එහෙයින් ගතාහර්බලං යනාදියෙහි (168) සි හට ලොප්කළ කල්හි රෙඵය වන්නේය.

(ස-) රෙඵෙ කෙ ඛෙත්‍ය ච පරෙ, රකාරද කකාරද විභක්තිද යන මොවුන් පරකල්හි; අහනඃ, අහන්ශබ්දයාගේ අන්ත්‍යාවයවූ නකාරස්ථානයෙහි ජාතවූ; රෙඵස්‍ය වෙඃ, රෙඵයාගේ විසර්ගයහට; රෙඵො න ස්‍යාත්, රකාර නොවන්නේය.

(මූ-) අහොරාත්‍රඃ, අහස්කරඃ, අහොභිඃ.

(ස-) අහන්, (227)=අහර්, (102)=අහඃ-රාත්‍රඃ, මෙයින් විසර්ගයහට රකාර ප්‍රතිෂෙධය වේ, (69, 23) විසර්ගයහට උකාරාදෙශද ඕහට ගුණද වෙත්, අහොරාත්‍රඃ, අහඃ-කරඃ (66)=අහස්කරඃ, අහඃ-භිඃ (69,23)=අහොභිඃ.

(මූ-) **76. හශ්‍යෙතත්තදො'නඤ්කඃ සෙර්ලොපඃ.** (හශි 7. එතත්තදඃ 5. අනඤ්කඃ 5. සෙඃ 6. ලොපඃ 1.)

නඤ්ක්වර්ජා දෙතදස්තදශ්ච පරස්‍ය සෙර්ලොපඃ ස්‍යාත් හශි පරෙ.

එෂකෘෂ්ණඃ, සවිෂ්ණුඃ. අනඤ්කඃ කිං අසඃ ශිවඃ, එෂකොරුද්‍රඃ.*

(ස-) හශි පරෙ, ව්‍යඤ්ජනයා පරකල්හි; නඤ්ක්වර්ජාත්, නඤ් සමාසයද, අක්ප්‍රත්‍යයද (208) රහිතවූ; එතදස්තදශ්ච, එතද්ශබ්දයෙන් හා තද්ශබ්දයෙන්ද; පරස්‍ය, පරවූ; සෙඃ, සිවිභක්තිහට ජාතවූ විසර්ගයහට; ලොපඃ ස්‍යාත්, ලොප්වන්නේය. එෂඃ-කෘෂ්ණඃ, එතද්ශබ්දයා කෙරෙන් මෙයින් විසර්ගලොපයි, එෂකෘෂ්ණඃ, සඃ-විෂ්ණුඃ, (76)=සවිෂ්ණුඃ, තද්ශබ්දයා කෙරෙන් විසර්ගලොපයි. අනඤ්කඃ කිං, අනඤ්කඃ යනු කුමටය? අසඃ ශිවඃ යන මෙහි නකාර සමාසයෙහි වූ තද්ශබ්දයා කෙරෙන් පරවූ විසර්ගයහට ලොප්නොවන බව ඇඟවීමද, එෂකොරුද්‍රඃ, යන මෙහි එතද්ශබ්දයාගේ එෂ යන්න හා යෙදුනාවූ අක්ප්‍රත්‍යයා කෙරෙන් පරවූ විසර්ගයහට ලොප්

---

* න විද්‍යෙතෙ නඤ්කෞ යත්‍ර සො'නඤ්කස්තස්මාත්. සරූපවාචක-ස-ශබ්දයද, ඉෂ යන ධාතුවෙන් නිෂ්පන්නවූ එෂ ශබ්දයද යන මොවුන්ගේ වැළැක්වීම පිණිස එතද්ශබ්ද තද්ශබ්ද යන දෙදෙනාගේ ග්‍රහණය වෙයි. එෂකො රුද්‍රඃ යි සූත්‍ර නියමයාගේ ක්‍රමොල්ලඞ්ඝනයෙන් උදාහරණ දක්නා බැවින් එතද්ශබ්ද තද්ශබ්දයන් හා සමග නඤ්ක් දෙදෙනාගේ ක්‍රමයෙක් නැත්තේය.

නොවීම ඇඟවීමද ප්‍රයොජනකොට ඇත්තේය. [පාණිනිඃ 6. 1. 132.]

(මූ-) **77. ඪෝරර්ඪි ඝීශ්චාණුඃ.** (ඪෝරඃ 6.. ඪිරි 7. ඝීඃ 1. ච 1. (අන්සඃ) අණුඃ 6.)

ඪකාරස්‍ය ඪකාරෙ පරෙ, රෙඵස්‍ය රෙඵෙ පරෙ ලොපඃ ස්‍යාත් පූර්වස්‍ය ච ඍවර්ජස්‍ය ඝීඃ. රූඪඃ, හරීරම්‍යඃ. අණුඃ කිං තෘඪඃ. *

(ස-) ඪකාරෙ පරෙ, ඪකාරයා පරකල්හි ; ඪකාරස්‍ය, ඪකාරයහටද ; රෙඵෙ පරෙ, රකාරයා පරකල්හි ; රෙඵස්‍ය, රෙඵයහටද ; ලොපඃ ස්‍යාත්, ලොප්වන්නේය. ඍවර්ජස්‍ය, ඍකාර රහිතවූ ; පූර්වස්‍ය, පූර්වයහට ; ඝීශ්ච, දීඝද වේ. රූඪ-ඪඃ (77)=රූඪඃ, හරිඃ-රම්‍යඃ, (72)=හරිර්-රම්‍යඃ, (77)=හරීරම්‍යඃ.

අණුඃ කිං, අණුඃ යනු කුමටය? තෘඪඃ යනාදියෙහි ඍකාරය හට දීඝනොවන බව දක්වීම ප්‍රයොජනකොට වෙයි. තෘඪ-ඪඃ (77)=තෘඪඃ. [පාණිනිඃ 8. 3. 13—14, 6. 3. 111.]

ඉති විසන්ධිපාදඃ.—ඉති සන්ධ්‍යධ්‍යායඃ.

අධ්‍යායනම් එකාර්ථයෙන් යුක්තවූ පාද සමූහයයි.

සිද්ධාන්තශෙඛර නම්වූ මුග්ධබොධ ව්‍යාඛ්‍යානයෙහි සන්ධි අධ්‍යාය නිමි.

සංඥා.

(මූ-) **78. ලෙඃ සි ඖ ජස්, අම් ඖ ශස්, ටා භ්‍යාම් භිස්, ඞෙ භ්‍යාම් භ්‍යස්, ඞසි භ්‍යාම් භ්‍යස්, ඞස් ඔස් ආම්, ඞි ඔස් සුප්.** (ලෙඃ 5. සුප් 1...)

---

* න ඍ අනඃ තස්‍ය අණුඃ. මෙහි ලොපකාර්‍ය්‍යය මුඛ්‍ය බැවින් තෘඪ යනාදියෙහි ඍකාරයාගේ දීඝය නැතිකල්හිද, ඪ-ලොපය වෙයි. යම් තැනෙක්හි වනාහි ලොපය නොවේද එහි දීඝයද නොවන්නේය, දීඝවිධිය සම්බන්ධවන බැවිනි.

ස්වාදීන්‍යෙකවිංශති ලේඃ පරාණි ප්‍රයුජ්‍යන්තෙ. ජ ස ට ඩ පාඃ සිඩස්‍යොරිකාරශ්චෙතඃ.*

(ස-) සංඥා, සංඥාපාදය කියනුලැබේ.

ස්වාදීනි, සිවිභක්ති මුල්කොට ඇති ; එකවිංශතිඃ, එක්විස්ස ; ලේඃ පරාණි, රාමාදි ශබ්දප්‍රකෘතිහු කෙරෙන් පරවූවහු ; ප්‍රයුජ්‍යන්තෙ, යොදනු ලැබෙත්. ජශටඩපාඃ, ජ-ශ-ට-ඩ-ප-යන මේ වර්ණයෝද ; සිඩස්‍යොඃ, සි-විභක්ති-ඩසි-විභක්ති දෙදෙනාගේ ; ඉකාරශ්ච, ඉකාරද ; ඉතඃ, ඉත්සංඥයෝයි, විභක්ත්‍යවයව නොවෙත්. [පාණිනිඃ 6. 1. 2.]

(මූ-) 79. ත්‍රිශඃ ප්‍රී වී ත්‍රී චී පී ෂී පත්‍යඃ. (ත්‍රිශඃ 1... ප්‍රී-පත්‍යඃ 1...)

ස්වාදීනි ත්‍රීණි ත්‍රීණි ක්‍රමාත් ප්‍රී වී ත්‍රී චී පී ෂී පතී සංඥානි ස්‍යුඃ.†

(ස-) ස්වාදීනි, සිවිභක්ති මුල්කොට ඇති; ත්‍රීණි ත්‍රීණි, තුණ තුණ බැගින් ; ප්‍රී, ප්‍රීසංඥා (ප්‍රථමා සංඥා) ය ; වී, වීසංඥා (ද්විතීයා සංඥා) ය ; ත්‍රී, ත්‍රීසංඥා (තෘතීයා සංඥා) ය ; චී, චීසංඥා

---

* විභක්තීන්ගේ වෙන් වශයෙන් කෙවල ප්‍රයොගයෙක් නැත්තේය. රාමාදි ප්‍රකෘති ශබ්දයන්ගේද හුදකලා ප්‍රයොග යෙක් නැත්තේය, නාපදං ශාස්ත්‍රෙ ප්‍රයුඤ්ජීත යන න්‍යාය හෙතුකොටගෙණයි.

ජස්විභක්තිහුගේ ජයන්න ඉත්සංඥා වන්නේය, එසේම ශස්හුගේ, ශයන්නද, ටා, යන්නහුගේ, ටයන්නද, ඩෙ ඩ සි ඩස් ඩි යන මොවුන්ගේ, ඩයන්නද, සුප්හුගේ, පයන්නද, ඉත්වෙත්. සිඩසි යන දෙදෙනාගේ ඉකාරයද ඉත්වෙයි. ඉත්සංඥාතම් විභක්ත්‍යවයව නොවීමයි. සි-ජස්-ශස්-ටා-ඩෙ-ඩසි-ඩස්-ඩි-යන තන්හි ක්‍රමයෙන් ස්-අස්-අස්-ආ-ඒ-අස්-අස්-ඉ-යන මොහු වෙත්.

† සි-ඖ-ජස් තුණ ප්‍රීසංඥයි. අම්-ඖ-ශස් තුණ වීසංඥයි. ටා-භ්‍යාම්-භිස් ත්‍රීසංඥයි. ඩෙ-භ්‍යාම්-භ්‍යස් චීසංඥයි. ඩසි-භ්‍යාම්-භ්‍යස් පීසංඥයි. ඩස්-ඔස්-ආම් ෂීසංඥයි, ඩි-ඔස්සුප් පතීසංඥයි. ප්‍රථමාදීන්ගේ එකදෙශයක් ගෙණ නදෘදි බැවින් ඊප්‍රත්‍යය කළ කල්හි මේ සංඥාවෝ කරණලද්දෘහ, වෙන්වශයෙන් එක එක විභක්තිය එකවචන ද්විවචන බහුවචනයන් වාච්‍යකල්හි මොව්හු යොදනුලැබෙත් යනු අපීසි.

(චතුර්ථී සංඥා) ය ; පී, පීසංඥා (පඤ්චමී සංඥා) ය ; ඡී, ඡීසංඥා (ෂෂ්ඨී සංඥා) ය ; පතීසංඥානි, පතීසංඥා (සප්තමී සංඥා) ද ඇත්තාහු ; ස්‍යුඃ ; වන්නෝය.

(මු-) **80. සම්බුද්ධෞ සි ධීඃ.** (සම්බුද්ධෞ 7. සිඃ 1. ධිඃ 1.)

සම්බෝධනෙ විහිතඃ සිර්ධිසංඥඃ ස්‍යාත්.*

(ස-) සම්බෝධනෙ, අභිකක්‍ෂු තමා අභිමුඛකිරීම නම්වූ ආමන්ත්‍රණයෙහි ; විහිතඃ, කරණලද්දවූ ; සිඃ, සිවචනයතෙම ධිසංඥඃ ස්‍යාත්, ධිසංඥා ඇත්තේ වන්නේය.

(මු-) **81. ස්‍යමෞ ජස් ඝිඃ.** (සි අම්ඖජස් 1...ඝි ඃ 1.)

සිඅම්ඖ ජස් එතෙ ඝිසංඥඃ ස්‍යුඃ.†

(ස-) සිඅම්ඖජස් එතෙ, සි-අම්-ඖ-ජස් යනමේ විභක්තීහු ; ඝිසංඥඃ, ඝිසංඥා ඇත්තාහු ; ස්‍යුඃ, වන්නාහුය.

(මු-) **82. ශිඃ කලීවෙ.** (ශිඃ 1. කලීවෙ 7.)

නපුංසකෙ ශිරෙව ඝිසංඥඃ ස්‍යාත්.‡

(ස-) නපුංසකෙ, නපුංසක ලිඞ්ගයෙහි ; ශිරෙව, ජස් ශස් දෙදෙනාහට වූ ශි ආදෙශයම ; ඝිසංඥඃ, ඝිසංඥා ඇත්තේ ; ස්‍යාත්, වන්නේය.

(මු-) **83. දූනනවක් සඞ්ඛ.** (දූනනවත් 1. සඞ්ඛ 7.)

---

* සම්බුඩිඃ = සම්බෝධනං. චෙතනා අචෙතනාවත්වූ උභය පක්‍ෂයාගේ අභිමුඛකටයුතු කල්හි මේ නාමයෙකි, ඒ නාමාපී යෙහි කරණලද සිවිභක්තිහට ධිසංඥා වන්නීය.

† මෙහි ප්‍රීමෞඝිඃ සී සූත්‍රය කී කල්හි සම්බෝධනයෙහි සිහට ධිසංඥා විධානරූප විශෙෂය කරණකොටගෙණ ප්‍රථමාවගේ ඝිසංඥා රූප සාධාරණ විධිය බාධිතවන්නේය, එහෙයින් හෙ පත්ථාඃ (197) යන පදය සිඩනොවෙයි. ඖ යන මොහු අම් ජස් දෙදෙනා මධ්‍යයෙහි කීමෙන් ඖකාරවයෙහි ගැන්ම වෙයි, හෙද අන් පරිද්දෙකින් ක්‍රමොල්ලඞ්ඝන නිදේශයද අපාපී වන්නේය.

‡ මෙහි ජස් ශස් හැර ඝිසංඥා නොවන බැවින් වාරිණී යනාදි තන්හි, න සබ්මහන්නඃ යනාදියෙන් (164) දීඝී නොවේ.

සභයොඃ පරයොර්දාන්තවත් කාර්ය්‍යං ස්‍යාත්.*

(ස-) සභයොඃ පරයොඃ, සකාර භකාරයන් පරකල්හි ; දාන්තවත්, විභක්ත්‍යන්ත නුවූවත්ද පදාන්තයන් මෙන් ; කාර්ය්‍යං ස්‍යාත්, ආදෙශාදි විධි වන්නේය.

(මු-) 84. **ඝෙ ලිධ්වොර්හසඛසොරන්තෙ ච.** (ඝෙ 7. ලිධ්වොඃ 6.. හසඛසොඃ 7.. අන්තෙ 7. ච 1.)

ඝෙ පරෙ යත් කාර්ය්‍යං වක්‍ෂ්‍යතෙ තල්ලෙර්හසෙ ධොර්ඛසෙ ස්‍යාත්, අන්තෙ ච තයොඃ.†

(ස-) ඝෙ පරෙ, ඝි පරකල්හි ; යත් කාර්ය්‍යං, ආදෙශාදි යම් විධියෙක් ; වක්‍ෂ්‍යතෙ, කියනු ලැබේද ; තත්, ඒ තෙම ; හසෙ, ව්‍යඤ්ජනයා පර කල්හි ; ලෙඃ, ශබ්දප්‍රකෘතිහටද ; ඛසෙ, ඛස් සංඥයා පරකල්හි; ධොඃ, ධාතුහටද ; ස්‍යාත්, වන්නේය.

අන්තෙ ච, විරාමයා පරකල්හිද ; තයොඃ, ඒ ශබ්දප්‍රකෘති ධාතුප්‍රකෘතීන්ගේ ස්ථානයෙහිද කාර්ය්‍ය වේ.

(මු-) 85. **හසො'න්තඃ ඵඃ.** (හසඃ 1. අන්තඃ 1. ඵඃ 1.)

---

* සකාර භකාරයන් පරකල්හි වස්තුවශයෙන් පදාන්ත නුවූවාහටද පදාන්තයන් මෙන් කාර්ය්‍ය වන්නේය, මෙසේයි, සුහින්සු යනාදි තන්හි පදාන්ත බැවින්, මෙනාර්නුඃ යනාදියෙන් (50) අනුස්වාරය නොවන්නේය. එසේම පුමභ්‍යං පුංභ්‍යං යනාදි තන්හි පදාන්තබැවින්, දාන්තෙ මඃ (53) යනාදියෙන් මහට අනුස්වාරය කළ කල්හි, වාඞරයපෙ (52) යනාදියෙන් අනුස්වාර ස්ථානයෙහි විකල්පයෙන් මකාර වේ. මෙහි සභි යනු ස්‍යාදි විභක්තීන්ගේමය, එහෙයින්, විවාංසඃ යනාදියෙහි දාන්ත නොවන බැවින් (50) නහට අනුස්වාරයි, දමහ යනාදියෙහිද—නහට අනුස්වාරයි, අනුස්වාරයහටද (51) මකාර වේ. මෙහි, දවත්සභි, යි නොකියා, දාන්තවත්, යි කීමෙන් දාන්තභාවයෙහි කරණලද යම් විධියෙක් වේද එයම වන්නේය. විරාමයහට කරණලද විධානය නොවේ, එහෙයින් ලිට්සු යනාදියෙහි ඛප්ඛසොඃ යනාදියෙන් විරාමය ආශ්‍රයකොට ජබ් නොවේ.

† මෙහි හස යනු ස්‍යාදි විභක්තීන්ගේමය, එහෙයින්, දිශි හවං දිශ්‍යං යනාදියෙහි, ශච්ඡ්‍රාජ යනාදි සූත්‍රවලින් (154) ෂඩාදිය නොවන්නේය.

හසො විරාමශ්ච එසංඥඃ ස්‍යාත්.*

(ස-) හසඃ, ව්‍යඤ්ජනයද ; විරාමශ්ච, විරාමය හෙවත් පර වර්ණාභාවයද ; එසංඥඃ ස්‍යාත්, එසංඥ වන්නේය.

(මු-) 36. **සර්ව විශ්ව උභ උභය භවත් ත්වත් ඓක සම සිම නෙමාඃ, අන්‍යාන්‍යතරෙතර ඩතර ඩතමාඃ, ත්‍යද් තද් යද් එතදිදමදඃ කිම්ද්ව්‍යස්මද් යුෂ්මදඃ, පූර්ව පරාවර දක්ෂිණො ත්තරාපරාධරාන්තරස්වාඃ, ස්‍රිඃ** (සර්ව—නෙමාඃ 1... අන්‍ය—ඩතමාඃ 1... ත්‍යද්—යුෂ්මදඃ 1... පූර්ව—ස්වාඃ 1... ස්‍රිඃ 1.)

දභෙදො ගණභෙදාර්ථඃ. එතෙ පඤ්චත්‍රිංශත් ශබ්දාඃ ස්‍රිසංඥාඃ ස්‍යුඃ.†

(ස-) දභෙදඃ, සූත්‍රමධ්‍යයෙහි පදයන්ගේ වෙන්කිරීම ; ගණභෙදාර්ථඃ, සර්වාදි ගණ-අන්‍යාදි-ත්‍යදාදි-පූර්වාදි යන මේ ගණයන්ගේ භෙදය ප්‍රයොජනකොටයි. එතෙ පඤ්චත්‍රිංශත්ශබ්දාඃ, සර්වශබ්ද-විශ්ව (සකල) උභ උභය (ද්විත්වවිශිෂ්ටාර්ථ) භවත් (යුෂ්මදර්ථ) ත්වත් ත්ව (අන්‍යාර්ථ) එක සම (අතුල්‍ය) සිම (සර්ව) නෙම (අර්ධ හෝ සර්ව) අන්‍ය අන්‍යතර ඉතරකතර (දෙකකින්

---

* (202) ධොෂ්ණො නඃ එම්චි යන මෙහි, මච දෙදෙනාගේ වෙන්වශයෙන් ග්‍රහණ ස්වර සයෙන් මෙහි ව්‍යඤ්ජනයෝ ස්‍යාදීන්ගේමය, එහෙයින්, දෘෂ්ටඃ දෘෂ්ටිඃ යනාදියෙහි ෂො ඩඃ ඵෙ යන්නෙන් ඩ (155) සූත්‍ර නොවන්නේය, විරාමය වනාහි ස්‍යාදීන්ගේද ත්‍යාදීන්ගේද වෙයි. අන්තය විරාමයයි, පර වර්ණයන්ගේ නොවීමයි.

† සර්වශබ්දය මුල්කොට නෙමශබ්දය අන්තකොට ඇති එකාදශ ශබ්දයෝ සර්වාදි ගණයයි. අන්‍යශබ්දය මුල්කොට ඇති ඩතම ශබ්දය අන්තකොට ඇති පස අන්‍යාදි ගණයයි. ත්‍යදාදි යුෂ්මදන්ත දශශබ්දයෝ ත්‍යදාදි ගණයයි, පූර්වාදි ස්ව ශබ්දාන්තවූ නවශබ්දයෝ පූර්වාදි ගණයයි. මේ ගණයන්ගේ විශෙෂ විධාන සඳහා ගණ වෙන්කිරීම වෙයි. සර්වෙෂාං බුද්ධි ස්ථානාං නාම සර්වනාම. එක ශබ්දය යම් තැනෙක සංඛ්‍යා වාචීද එකල්හි එකවචනාන්තමය, යම් තැනෙක මුඛ්‍යාදි වාචීද එකල්හි ත්‍රිවචනාන්තද බහුවචනාන්තද වෙයි, ඩතර ඩතම දෙක ප්‍රත්‍යයයෝයි, එහෙයින් ඒ අන්‍යකොට ඇති කතරකතමාදීන්ගේ ග්‍රහණයයි. ඩතර ප්‍රත්‍යයාගේ අන්තත්වය ඇතිකල්හිද අන්‍යතර ග්‍රහණය අන්‍යතම ශබ්දය හට ස්‍රිසංඥා නිෂෙධය ප්‍රයොජනකොටයි.

එකක් වෙන්කිරීම සඳහා කවරෙක්දැයි ප්‍රශනකිරීමෙහි) කතම (කීපයකින් එකක් වෙන්කරණු පිණිස කවරෙක්දැයි ප්‍රශනකිරීමෙහි) ත්‍යද් තද් (පළමු කියනලද්දවූ බුඞියෙහි වූවෙක්) යද් (බුඞිවිශෙෂවිෂයවූ අනියමාර්‍ථ) එතද් (පූර්‍වයෙහි පැවැත්තාවූ බුඞියෙහි වූවෙක්) ඉදම් (පූර්‍වයෙහි පැවති දෘශ්‍යවූ චරාචර) අදස් (අසම්මුඛවූ දන්නාලද වස්තුවෙක්) කිම් (ප්‍රශන ය) ඞි (ද්විත්ව සංඛ්‍යාවෙන් යුක්ත) අස්මද් (ආත්මවාචී) යුෂ්මද් (අභිමුඛයෙහි විධානකටයුතුවූ චෙතනා යුක්තයෙක්) පූර්‍ව පර (අන්‍යාදිය) අවර (අන්තිම) දක්ෂිණ උත්තර අපර (පසුකාලාදිය) අධර (නීචාර්‍ථ) අන්තර (පරිධානවස්ත්‍රාදිය) ස්ව (තමා පිළිබඳ ආදිය) ශබ්දය යන මේ පඤ්චත්‍රිංශත් ශබ්දයෝ; ස්ත්‍රීසංඥඃ, ස්ත්‍රීසංඥ (සර්‍වනාමසංඥ) ඇත්තාහු; ස්‍යුඃ, වන්නාහ. [පාණිනිඃ 1. 1. 27.]

(මු-) සමො'තුල්‍යෙ, ව්‍යවස්ථායාං පූර්‍වාද්‍යො'ත්‍රාන්තරො'පුරි, වහිර්යොගොපසංව්‍යානෙ, ස්වස්ත්වඥාතිධනාභිධඃ.

(ස-) අත්‍ර, මේ සර්‍වාදි ගණයන් අතුරෙහි; සමඃ, සමශබ්දය තෙම; අතුල්‍යෙ, අසදෘශාර්‍ථයෙහිද; පූර්‍වාද්‍යඃ, පූර්‍වාදි ශබ්ද ගණය; ව්‍යවස්ථායාං, දිග්දෙශකාලාර්‍ථයෙහිද; අන්තරඃ, අන්තරශබ්දයතෙම; අපුරි, පුර රහිතවූ; වහිර්යොග, පිටත්හි ආශ්‍රිතවූ පදාර්‍ථයක් වාච්‍යකල්හිද; උපසංව්‍යානෙ, පරිධාන වස්ත්‍ර (අධොභාගයෙහි අඳනා පිළි) වාච්‍යකල්හිද; අඥාතිධනාභිධඃ, ඥාතිධනරහිතවූ ආත්ම ආත්මීයාර්‍ථවූ; ස්වස්තු, ස්වශබ්දයද යන සතර කොටස ස්ත්‍රීසංඥ වෙත්. [පාණිනිඃ 1. 1. 35.]

(මු-) 87. න ගෞණ්‍යාඛ්‍යා ච ත්‍රීසාසෙ. (න 1. ගෞණ්‍යාඛ්‍යා ච ත්‍රීසාසෙ 7.)

ගෞණත්වෙ, සංඥායාං චෙ, ත්‍රාඃ සෙ අසෙ ච, තෙ ස්ත්‍රී සංඥා න ස්‍යුඃ.

(ස-) තෙ, ඒ සර්‍වාදීහු; ගෞණත්වෙ, අප්‍රධානත්වයෙහිද; සංඥායාං, සංඥාඛ්‍ය නාමයෙහිද; චෙ, වන්වසමාසයෙහිද; ත්‍රාඃසෙ, තෘතීයා සමාසයෙහිද; අසෙච, තෘතීයා සමාසය විය යුතුවූ වාක්‍යයෙහිද; ස්ත්‍රීසංඥඃ, ස්ත්‍රීසංඥ ඇත්තාහු; න ස්‍යුඃ, නොවන්නෝය. සමො'තුල්‍ය යනාදීන්ගේ උදාහරණ මතු දක්වනුලැබේ. [පාණිනිඃ 1. 1. 29–31, 34.]

(මූ-) 88. **චෙ ජසි වා.** (චෙ 7. ජසි 7. වා 1.)

චෙ තෙ ඝ්‍රිසංඥා වා ස්‍යුර්ජසි පරෙ.

(ස-) ජසි පරෙ, ජස් පරකල්හි ; චෙ, ච්න්වසමාසයෙහි ; තෙ, ඒ සර්වාදීහු ; වා, විකල්පයෙන් ; ඝ්‍රිසංඥාඃ ස්‍යුඃ, ඝ්‍රිසංඥා ඇත්තාහු වන්නාහ. [පාණිනිඃ 1. 1. 31-32.]

(මූ-) 89. **පූර්වාද්‍යල්ප ප්‍රථම චරම තයායාර්ධ කතිපය නෙමාඃ.** (1...)

එතෙ සප්තදශශබ්දාඃ ඝ්‍රිසංඥා වා ස්‍යුර් ජසි පරෙ.*

(ස-) ජසි පරෙ, ජස් පරකල්හි ; එතෙ සප්තදශශබ්දාඃ, පූර්වාදිගණයෙහි ශබ්ද නවයද-අල්පප්‍රථමචරම යන ශබ්දද, තය අය ප්‍රත්‍යයාන්තයෝද-අර්ධකතිපයනෙම යන මේ සප්තදශශබ්දයෝ ; වා, විකල්පයෙන් ; ඝ්‍රිසංඥාඃ ස්‍යුඃ, ඝ්‍රිසංඥා ඇත්තාහු වන්නාහ. [පාණිනිඃ 1. 1. 33-34.]

(මූ-) 90. **තීයො ඞිති.** (තීයඃ 1. ඞිති 7.)

තීයාන්තඃ ශබ්දඃ ඝ්‍රිසංඥඃ ස්‍යාද් වා ඞිති පරෙ.†

(ස-) ඞිති පරෙ, ඉත්සංඥ ඞ පරකල්හි ; තීයාන්තඃ ශබ්ද තීයප්‍රත්‍යයාන්තවූ ද්විතීය තෘතීය ශබ්දය යන මේතෙම; වා, විකල්පයෙන් ; ඝ්‍රිසංඥඃ ස්‍යාත්, ඝ්‍රිසංඥ ඇත්තේ වන්නේය. [පාණිනිඃ 1. 1. 33.]

(මූ-) 91. **පූර්වෝ'න්ත්‍යාදුඞ්.** (පූර්වඃ 1. අන්ත්‍යාත් 5. උඞ් 1.)

අන්ත්‍යාත් වර්ණාත් පූර්වො වර්ණ උඞ් සංඥඃ ස්‍යාත්.‡

(ස-) අන්ත්‍යාත් වර්ණාත්, අන්තයෙහි වූ වර්ණය සීමාකොට ; පූර්වො වර්ණඃ, පූර්වවර්ණයතෙමේ ; උඞ්සංඥඃ ස්‍යාත්, උඞ්සංඥ ඇත්තේ වන්නේය. [පාණිනිඃ 1. 1. 65.]

---

* තය අය යන දෙක ප්‍රත්‍යයයෝයි, (460, 461) එහෙයින් ද්විතය ත්‍රිතය චය ත්‍රය යනාදිය වේ.

† තීය යනු ප්‍රත්‍යයයි, (457) එහෙයින් ද්විතීය තෘතීය ශබ්ද යෝ ගතයුත්තෝයි. තීය යනු එම ප්‍රත්‍යයාන්ත මාත්‍රයාගේ ග්‍රහණයයි, ජාතීය ප්‍රත්‍යයාන්තයන්ගේද ග්‍රහණය නොවෙයි. තීයප්‍රත්‍යයාන්තයාගේද අල්පාදි ශබ්දයන්ගේද අප්‍රධානත්ව යෙහි, න ගෞණත්‍යබ්‍ය යනාදියෙන් නිෂෙධ වෙයි, එහෙයින් අතිද්විතීයාය අනල්පාඃ කියාම වන්නේය. එසේම ජෛ මරයෝ කියත්.

‡ භින්නවිධිය බැවින් මොහුගේ නිත්‍යත්වය වෙයි.

(මූ-) 92. **අනන්‍ත්‍යජාදිෂපිඃ.** (අනන්‍ත්‍යජාදිඃ 1. පිඃ 1.)

අනෙන්‍ත්‍ය යො‘ච් තදාදිවර්‍ණ ෂපිසංඥඃ සත්‍යත්.*

(ස-) අන්‍ත්‍යඃ, අන්‍තයෙහි වූ ; යො අච්, යම් ස්වරයෙක් වේද ස්වරාන්‍ත ශබ්දයාගේ ඒ ස්වරයද ; තදාදිවර්‍ණඃ, හලන්‍ත ශබ්ද යාගේ හල්වර්‍ණය හා සමග ඔහුකෙරෙන් ආදියෙහි ස්වරය තෙමේද ; පිසංඥඃ සත්‍යත්, පිසංඥ ඇත්තේ වන්නේය. [පාණිනිඃ 1. 1. 64.]

(මූ-) 93. **ලුකි න තත්‍ර.** (ලුකි 7. න 1. තත්‍ර 7.)

ලුගිති ලොපෙ කෘතෙ යො ලුප්තස්තස්මින් පරෙ යත් කාර්‍ය්‍යං තන්න සත්‍යත්.†

(ස-) ලුගිති, ලුක් ක්‍රියා; ලොපෙ කෘතෙ, ලොපය කළකල්හි; යො ලුප්තඃ, යමෙක් ලොප්කරණලදද ; තස්මින් පරෙ, ඒ ලුප්තවර්‍ණයක් පරකල්හි ; යත් කාර්‍ය්‍යං, යම් ආදෙශ ආගම යෙක් ඇද්ද ; තන්න සත්‍යත්, ඒ නොවන්නේය.

(මූ-) 94. **ස්වරාදිනිච්තත්‍ය්‍යං ව්‍යං.** (ස්වරාදිනිවිත්ත්‍ය්‍යං 1. ව්‍යං 1.)

ස්වරාද්ගීණෙ නිශ්චකාරෙතස්තත්‍යශ්ච ව්‍යසංඥඃ ස්‍යුඃ.

(ස-) ස්වරාදිගීණඃ, ස්වර්-අන්තර්-ප්‍රාතර්-පුනර්-උච්චෙස්-නීචෙස්-ශනෛස්-විනා-සෘතෙ-යුගපත්-ආරාත්-පෘථක්-හ්‍යස්-ශ්වස්-දිවා-නක්තම්-සායම්-චිරම්-මනාක්-ඊෂත්-ජොෂම්-තූෂ්ණීම්-වහිස්-සමයා-නිකෂා-අන්තරා-අ න්‍ත රෙ ණ-සහසා-ස්වයම්-

---

* අන්ත්‍යශ්චාසෞ අච්චෙති අන්ත්‍යච්, අන්ත්‍යච්ච ආදිශ්ච සූත්‍රත්වාත් පුංසත්වං. ආදිශබ්දය කරණකොටගෙණ ලක්‍ෂණයෙන් අන්තයෙහි වූ ස්වරයද ඔවුන්ගේ ආදියද දතයුතුය එහෙයින් ස්වරාන්ත ශබ්දයන්ගේ අන්තයෙහි වූ ස්වරය පිසංඥ වෙයි, හසන්තයන්ගේ වනාහි අන්තයෙහි වූ ස්වරය සහිත පර භාගය පිසංඥ වෙයි. වෘත්තියෙහි, තදාදිවර්‍ණඃ යන මෙහි චකාරය ලිපිකාරයන්ගේ ප්‍රමාදයෙන් වැටුණේය.

† ලුඤ්ච ධාතුහු කෙරෙන් ක්විප් කළ කල්හි ලුක් යනු වේ. සියලු තන්හි ලොප්කිරීමෙන් අභිමත සිඬිය නොවෙයි, යම් හෙයකින් පයඃ යන මෙහි (168) ස්‍යමොර්ලුක් යන මෙයින් සිහට ලොප්කළ කල්හි (15) ආදිවිධිය බැවින් සහට විසර්ගය නොවේ, ආදි නොවන බැවින් (185) අඩ්සඃ යනාදියෙන් අකාරය දීඝීයට පැමිණීමද වන්නේය.

වෘථා-අඩා-සාමි-සාචි-වත්-තිරස්-නානා-ශම්-අලම්-කෘතම්-අස්ති-උපාංශු-දොෂා-මෘෂා-මුධා-මිථ්‍යා-පුරා-මිථො-මිථස්-ප්‍රායස්-මුහුස්-අභීක්ෂ්ණම්-සාකම්-සාර්ධම්-සමම්-සහ-නමස්-ධික් යන මේ ආදිවූ ස්වරාදි ගණයද ; නිඃ, නිපාතය ; (චාදි ගණයද නිසංඥයද යන මොහුයි) (16) වකාරෙතසත්‍යශ්ච, ඉත්සංඥ වකාර යුක්තවූ විච් රහිතවූ, වි-ච්වි-ච්වත්-වසාත්-වශස්-වකෘත්වස්-සුච්-වතරාං-වතමාං-ථාච්-ධාච්-ඩාච්-ත්‍රාච්-කත්වාච්-වතුම්-වණම් යන මේ ෂොඩශ ප්‍රත්‍යයෝද ; ව්‍යසංඥඃ ස්‍යුඃ, ව්‍යසංඥ (අව්‍යයසංඥ) වන්නෝය. [පාණිනිඃ 1. 1. 37.]

(මු-) 95. **හසො'නන්තරඃ ස්‍යඃ.** (හසඃ 1. අනන්තරඃ 1. ස්‍යඃ 1.)

අචානන්තරිතො හසඃ ස්‍යසංඥඃ ස්‍යාත්.

(ස-) අචානන්තරිතඃ, ස්වරයක්හුවිසින් අව්‍යවහිතවූ ; (වෙද වෙනිනුවූ හෝ සඬගතනුවූ) හසඃ, ව්‍යඤ්ජනයතෙම ; ස්‍යසංඥඃ, ස්‍යසංඥ (සංයොග සංඥ) ඇත්තේ ; ස්‍යාත්, වන්නේය. [පාණිනිඃ 1. 1. 7.]

(මු-) 96. **යූත් ස්ත්‍ර්‍යෙව දී.** (යූත් 1. ස්ත්‍රී 1. එව 1. දී 1.)

ඊදූදන්තො නිත්‍යස්ත්‍රීලිඞ්ගො දීසංඥඃ ස්‍යාත්.*

(ස-) ඊදූදන්තඃ, ඊකාර ඌකාරාන්තවූ ; නිත්‍යස්ත්‍රීලිඞ්ගඃ, නිත්‍යස්ත්‍රීලිඞ්ගවූ ශබ්දයතෙම ; දීසංඥඃ, දීසංඥ (නදීසංඥ) ඇත්තේ ; ස්‍යාත්, වන්නේය. [පාණිනිඃ 1. 4. 3.]

(මු-) 97. **නාස්ත්‍රී යුවඃ.** (න 1. අස්ත්‍රී 1. ඉයුවඃ 6.)

ඉයුවස්ථානාවීදූතෞ දීසංඥෞ න ස්තඃ, න තු ස්ත්‍රී.

(ස-) ඉය් උව්ස්ථානෞ, ඉය් උව් ආදෙශයට යොග්‍යවූ නිත්‍යස්ත්‍රීලිඞ්ගවූ ; ඊත් ඌතෞ, ඊ-ඌ අන්ත දෙක ; දීසංඥෞ, දීසංඥ ඇත්තානු ; න ස්තඃ, නොවෙත්. න තු ස්ත්‍රී, ස්ත්‍රීශබ්දය වනාහි දීසංඥ නැත්තී නොවන්නීය. [පාණිනිඃ 1. 4. 4.]

---

* ඊශ්ච ඌශ්ච යූ, තාභ්‍යාං ත් යූත්. ස්ත්‍රී එව යන මේ එව ශබ්දයෙන් නිත්‍යස්ත්‍රීලිඞ්ගය නියමකරණු ලැබේ. යම් අර්ථයෙක්හි යම් රූපයෙකින් ස්ත්‍රීලිඞ්ගික ශබ්දය වේද ඒ අර්ථයෙහි ඒ රූපයෙන් ඉදින් අන්‍ය ලිඞ්ගයක් භජනයනොකරන්නීද එකල්හි නිත්‍යස්ත්‍රීලිඞ්ගයයි. මෙසේයි, නදී ගෞරී යනාදියයි.

(මු-) 98. **වාමි.** (වා 1. ආමි 7.)

ඉයුව ඊදූච්ච දීසංඥෙ වා ස්‍යාදාමි පරෙ, න තු ස්ත්‍රී.

(ස-) ආමි පරෙ, ආම් විභක්ති පරකල්හි ; ඉයුවඊදූච්ච, ඉය්-උව් ආදෙශයට යොග්‍යවූ නිත්‍යස්ත්‍රීලිඞ්ගවූ ඊ-ඌ අන්ත දෙකද ; වා, විකල්පයෙන්; දීසංඥා ස්‍යාත්, දීසංඥ වන්නේය ; න තු ස්ත්‍රී, ස්ත්‍රීශබ්දය වනාහි දීසංඥ නොවන්නීය. [පාණිනීඃ 1. 4. 5.]

(මු-) 99. **ස්ත්‍රී යුච්ච ඞිති.** (ස්ත්‍රී 1. යුත් 1. ච 1. ඞිති 7.)

ස්ත්‍රීලිඞ්ග ඉදුදන්තා නිත්‍යස්ත්‍රීලිඞ්ග ඉයුව ඊදූච්ච දීසංඥාඃ ස්‍යුර්වා, ඞිති පරෙ, න තු ස්ත්‍රී.

(ස-) ඞිති පරෙ, ඉත්සංඥ ඞකාර පරකල්හි ; ස්ත්‍රීලිඞ්ගාඃ, සාධාරණ ස්ත්‍රීලිඞ්ගවූ ; ඉදුදන්තාඃ, ඉකාරාන්ත උකාරාන්ත ශබ්දද ; නිත්‍ය ස්ත්‍රීලිඞ්ගාඃ, චකාරයෙන් නියත ස්ත්‍රීලිඞ්ගවූ ; ඉයුව, ඉය්උව් ආදෙශ විය යුතුවූ ; ඊදූච්ච, ඊ ඌ අන්ත දෙකද ; වා, විකල්පයෙන් ; දීසංඥාඃ ස්‍යාත්, දීසංඥ වන්නීය. න තු ස්ත්‍රී, ස්ත්‍රීශබ්දයහට දීසංඥ විකල්පය නොවන්නීය. [පාණිනීඃ 1. 4. 6.]

(මු-) 100. **අස්‍යච්තාවේ‍යප් පිඃ.** (අස්‍යච්තාවේ‍යප් 1. පිඃ 1.)

ඝිවර්ජස්‍යාදෙරච් තසංඥවච් යකාරාච්ප් ච එතෙ පිසංඥාඃ ස්‍යුඃ *

(ස-) ඝිවර්ජ, ඝිසංඥයා රහිතවූ ; ස්‍යාදෙඃ, සිවිභක්ති ආදී හුගේ ; අච්, ස්වරද ; තසංඥෙ, තඞිත සංඥ කරණලද්දාවූ ; අච් යකාරෙ, ස්වරය යකාරය යන දෙකද ; ඊප්ච, ඊප්ප්‍රත්‍ය යද යන ; එතෙ, මොව්හු ; පිසංඥාඃ, පිසංඥ ඇත්තාහු ; ස්‍යුඃ, වන්නාහ.

(මු-) 101. **සංඛ්‍යාවත් ඩත්‍යතුබහුගණං නෙපි.** (සංඛ්‍යාවත් 1. ඩතිඅතුබහුගණාඃ 1...න 1. ඊපි 7.)

---

* න ඝිඃ අඝිඃ අඝෙරච් අස්‍යච්, අච්ච යශ්ච අචෞ, තස්‍ය තඞිතස්‍ය අචෞ තාචෞ, අස්‍යච්ච තාචෞ ච ඊප් ච තෙෂාං සමාහාරඃ අස්‍යච් තාචේ‍යප්. ඝිනානවිෂය බැවින් මොහුගේ නිත්‍යත්වය වෙයි.

ඩත්‍යතු බහු ගණනාං සංඛ්‍යාවත් කාර්ය්‍යං ස්‍යාත් න ඬ්‍යිපි.*

(ස-) ඩත්‍යතු, ඩතිඅතුප්‍රත්‍යයාන්තයද ; බහුගණනාං, බහු ශබ්ද ගණ ශබ්දද යන මොවුන්ගේ ස්ථානයෙහි ; සංඛ්‍යාවත්, සංඛ්‍යා ශබ්දයන්ට මෙන් ; කාර්ය්‍යං ස්‍යාත්, ආදෙශාදි විධාන වන්නේය ; ඪ්පිතු, ඪ්ප්ප්‍රත්‍යය විෂයෙහි වනාහි ; න, සංඛ්‍යා ශබ්දයන්ට මෙන් කාර්ය්‍ය නොවේ. [පාණිනිඃ 1. 1. 23, 25.]

ඉති සංඥපාදඃ.†

(මු-) අජන්ත පුංලිඞ්ග ශබ්දඃ.

(ස-) අජන්ත පුංලිඞ්ග ශබ්දඃ, ස්වරාන්ත පුංලිඞ්ග ශබ්ද යෙක් කියනු ලැබේ.

(මු-) රාමස් ඉති ස්ථිතෙ.

(ස-) රාමස් ඉති, රාමස් කියා ; ස්ථිතෙ, සිටිකල්හි ; මෙහි-රාම-යනු ලිඞ්ගය හෙවත් ශබ්දයයි. ස්-යනු 78-මේ ලකුණ යොදනලද්දවූ සූත්‍රයෙහි කියනලද්දවූ විභක්ති රූපයෙකි.

(මු-) **102.** ස්‍රො ර්විඃ ලෙ. (ස්‍රොඃ 6.. විඃ 1. ලෙ 7.)
සකාර රෙඵයොර්විඃ ස්‍යාත් ලෙ පරෙ.
රාමඃ. ඖජසොඃ සන්ධිඃ. රාමෞ රාමාඃ.‡

---

* ඩති අතු යනු ප්‍රත්‍යයෝයි, එහෙයින් ඒ අන්තකොට ඇත්තාවූ කති යති තති යාවත් තාවත් එතාවත් කියත් ඉයත් ශබ්දයන්ගේද බහුශබ්ද ගණශබ්දයන්ගේ ස්ථානයෙහිද සංඛ්‍යා වාචක ශබ්දයන්ගේ ස්ථානයෙහි මෙන් කාර්ය්‍යවන්නේය. ඪ්ප්ප්‍රත්‍යය විෂයෙහි නොවන්නේය. යම් තැනෙක්හි ඪ්ප් ප්‍රත්‍යය කටයුතුද එහි සංඛ්‍යා ශබ්ද වැනි නොවෙයි යන අර්ථයි.

† සම්‍යඥයතෙ'නයෙති සංඥ.

‡ පදාන්ත අපදාන්ත දෙක්හි සාධාරණවූ සකාර රෙඵ දෙදෙනාහට විසර්ගය වන්නේය. සිවිභක්ති ආදීන්ට අයත්වූ හස්ද විරාමයද පරකල්හිය යනුයි. පදාන්තයහට විරාමය පරකල්හි රාමඃ යනාදිය වේ. ව්‍යඤ්ජනයා පරකල්හි පයොභ්‍යාං යනාදිය වේ. අපදාන්තයහට ව්‍යඤ්ජනයා පරකල්හි-ශිස්‍යඃ ධූස්‍යඃ යනු වේ. පයස්වාන් භාස්වාන් යනාදි තන්හි ස්‍යාදීන් පිළිබඳවූ ව්‍යඤ්ජන පරත්වයක් නැතිහෙයින් විසර්ග නොවේ. ඖ පරෙ ජසි පරෙ ච සන්ධිර්භවති යන මෙයින් අන්‍ය ප්‍රකරණයෙහිද සූත්‍රානුවෘත්තිය වන්නීය යනු ප්‍රකාශිතය.

(ස-) එ පරෙ, එසංඥයා පරකල්හි ; සකාර රෙඑයොඃ, සකාර රෙඑසත දෙදෙනාගේ ස්ථානයෙහි ; විඃ සතත්, විසර්ග දෙශ වන්නේය.

විරාමයා පරකල්හි-ස්-හට මෙසින් විසර්ගය වේ, රාමඃ යනු වේ. එහි විරාම නම් නැවතීම හෝ අවසානයයි. ඔ්‍යජසොඃ සන්ධිඃ, ඔ්‍ය විභක්ති ජස් විභක්ති දෙදෙනාගේ සන්ධිය වේ. රාමශබ්දය වේ, මකාරයාගේ අකාරය වියුක්ත වේ, මකාර හල් වේ, (23) වෘද්ධිවූ ඖ වේ, නැවත ඖකාරය මකාරයෙහි සංගත වේ, රාමෞ යනු වේ. නැවත රාමශබ්දය වේ, ජස් වේ, රාම අස්-සි වේ. (22, 102) රාමාඃ.

(මූ-) **103. ඛ්‍වාදීඝාත්‍ං ධේරම්ශසාදෙ ර්ලොපඃ.** (ඛ්‍වාදීඝාත්‍ං 5 ·· ධි-අම්-ශසාදෙඃ 6. ලොපඃ 1.)

ඛ්‍වාත් දීසංඥකාච්ච පරස්‍ය ධෙරම්ශසාදෙශ්ච ලොපඃ සත්‍ත්. හෙරාම, රාමං රාමෞ.*

(ස-) ඛ්‍වාත්, හ්‍රස්වයා කෙරෙන්ද ; දීසංඥකාච්ච, දීසංඥයා කෙරෙන්ද යන මේ දෙකින් ; පරස්‍ය, පරවූ ; ධෙඃ, ධිසංඥය හටද ; අම්ශසාදෙශ්ච, අම් ශස් දෙදෙනාගේ ආදියහටද ; ලොපඃ සත්‍ත්, ලොපය වන්නේය; රාමශබ්දය වේ, සි වේ, (80, 103) හෙ රාම යනු වේ, රාම-(78) අම් (103) රාමම් (මො බින්දුරවසානෙ වා) මකාරය හට බින්දුව වේ, රාමං. රාම-ඖ, (23) රාමෞ. [පාණිනිඃ 6. 1. 69, 107.]

(මූ-) **104. ශස්නාමි සීඃ.** (ශස්නාමි 7. සීඃ 1.)

ශසි නාමි ච පරෙ ඛ්‍වස්‍ය සීඃ සත්‍ත්.†

---

* අම් ච ශස් ච අම් ශසෞ තයොරාදිඃ, ධිශ්ච අම්ශසාදීශ්ච සමාහාරෙ තස්‍ය. මෙහි-දීග්‍රහණය අම් ශස් දෙදෙනාගේ ආදියහට ලොපය පිණිසමය. හෙ ලක්ෂ්මි හෙ වධු යනාදියෙහි (153) හ්‍රස්වකළ කල්හි හ්‍රස්වයා කෙරෙන්ම ධිසංඥයහට ලොපය වන බැවිනි. මෙහි-ධිද්වස්‍යතො ලොපඃ යනු යම්හෙයකින් නොකරණලදද එබැවින්-අජරං කුලං යන මෙහි (166) සිහට අම් කළ කල්හි ඔහුගේද අකාරලොපය පිණිසයි.

† නාමි යනු නුම්ආගමයා සම්බන්ධවූ නකාරය සහිතවූ අම් පරකල්හි වෙයි, එහෙයින් ඥතිනාං යනාදියෙහි සම්බන්ධය නොවේ. ආම් යන්නහුගේ ගැණීමෙන්ම කැමැත්ත සිද්ධවූ

(ස-) ශසි නාම් ච පරෙ, ශස්විභක්තිය ද නාම්ද පරකල්හි; හ්වස්‍ය, හ්‍රස්වයහට ; ඎඃ ස්‍යාත්, දීර්ඝ වන්නේය. [පාණිනිඃ 6. 1. 102, 6. 4. 3.]

(මූ-) **105. පුංසි තු ශස් න.** (පුංසි 7. තු 1. ශස් 1. න 1.)

හ්වාත් පරඃ ශස් න ස්‍යාත් පුංලිඞ්ගෙ. රාමාන්.*

(ස-) පුංලිඞ්ගෙ, පුංලිඞ්ගයෙහි ; හ්වාත් පරඃ, හ්‍රස්වයා කෙරෙන් පරවූ ; ශස්, ශස්විභක්තිතොමෝ ; න ස්‍යාත්, නකාර වන්නීය. රාම-ශස් (104) දීර්ඝවේ, (105) ශස්හට නකාරවේ= රාමාන්. [පාණිනිඃ 6. 1. 103.]

(මූ-) **106. ටා භිස් ඞෙ ඞසි ඞසොසාමිනෛස්‍යාත් ස්‍ය යොසා'තඃ.** (ටා—ඔසාම් 6...ඉන—යොසඃ 1...අතඃ 5.)

අකාරාත් පරෙෂාමෙෂාං ස්ථානෙ එතෙ ක්‍රමාත් ස්‍යුඃ.†

(ස-) අකාරාත් පරෙෂාං, අකාරයා කෙරෙන් පරවූ ; එෂාං ස්ථානෙ, ටා-භිස්-ඞෙ-ඞසි-ඞස්-ඔස් යන මොවුන්ගේ ස්ථාන

කල්හි නාම් යනු කරණලද්දේනම්, "අගමාදෙශයොර්මධ්‍යෙ බලීයානාගමො විධිඃ" යන න්‍යාය අයතිකරණු පිණිස වෙයි, එහෙයින්, "ක්‍රොෂ්ටූනාම්" යන මෙහි ආදියෙහි නුම් කළ කල්හි (110) තෘන් ආදෙශය නොවන්නේය, (140). මෙසේ කළ කල්හි "රාමාන්" යනාදියෙහි දීර්ඝයාගේ ස්ථානිවත්ත්ව යෙන් හ්‍රස්වයා කෙරෙන් පරබැවින් ශස්හට නකාරවිධානය යම්සේද එසේ (110) නුමාගමය නොවෙයි යනු ප්‍රකාශකරණ පිණිසද වෙයි.

* තුග්‍රහණය පුංසි යන මොහුගේ පරසූත්‍රයන් කෙරෙහි සම් බන්ධය වැළැක්වීම ප්‍රයොජනකොට වෙයි. පුල්ලිඟුබව මෙහි අභිධානාදි නියමකරණලද විශෙෂ ධර්මවත් වෙයි. දාරාදීන් කෙරෙහිද වෘක්ෂාදීන් කෙරෙහිද නොපතළ බැවින් වෘෂ ණාදිමත් නොවෙයි. එසේද පුරාතනයෝ කියත් :—

"ශබ්දසංස්කාරසිද්ධ්‍යර්ථමුපායාඃ පරිකල්පිතාඃ,
සර්වසත්ත්වගතා ධර්මාඃ ශාස්ත්‍රෙ පුංස්ත්වාදයස්ත්‍රයඃ,
යෙ තු යොන්‍යාදි සම්බන්ධාඃ ප්‍රාණිජාතිය ගොචරාඃ,
න තෙ'භ්‍යුපායාඃ සිද්ධ්‍යන්ති කලත්‍රාදි තටාදිෂු.

† එස් අත් සී නොකොට ඓස් ආත් සී කිරීම නිර්ජරසෙඃ නිර්ජරසාත් යනු සිද්ධ්‍ය පිණිසයි.

යෙහි ; එතෙ, ඉන-ඵස්-අය-ආත්-ස්‍ය-යොස් යන මොව්හු ; ක්‍රමාත්, පිළිවෙළින් ; ස්‍යුඃ, වන්නාහ. [පාණිනිඃ 7. 1. 9, 12, 13.]

(මු-) **107. ෂ්‍රුණෝ'දූරෙ නො'චකුප්වනන්තරෙ'ප්‍යතද්දූඛපක්වයුවාහ්නඃ සසෙප්සත්‍යාදෙර්නෛකාචකොස්තු වා.**
(ෂ්‍රුඃ 5. ණඃ 1. අදූරෙ 7. නඃ 6. අචකුප්වනන්තරෙ 7. අපි 1. අතදූත් 5. තු 1. අපක්වයුවාහ්නඃ 6. සසෙප්සත්‍යදෙඃ 6. නෛකාචකොඃ 6. තු 1. වා 1.)

ෂකාරාත් රේඵාත් ඍවර්ණාච්ච පරස්‍ය අදූරෙණ ස්ථිතස්‍ය නස්‍ය ණඃ ස්‍යාත් අචකවර්ගපවර්ගව්‍යවධානෙ'පි. යත්‍ර දෙනස් තතො'න්‍යත්‍ර ගතාත් තු නිමිත්තාත් පරස්‍ය, සාච්ඡිතෙනෙපාස්‍යාදිනා ච සහිතස්‍ය, පක්වාදිවර්ජිතස්‍ය ස්‍යාත්, තසෛ්‍යවෛකාචඃ සකවර්ගාච්චාන්‍යස්‍ය වා ස්‍යාත්.* රාමෙණ.

---

* ෂ ච ර ච ඍශ්ච තස්මාත් ෂ්‍රුඃ. අච් ච කුශ්ච පුශ්ච තෛරන්තරං ව්‍යවධානං තස්මින්. තච්ච තත් දූක්චෙති තද්දූං, න තද්දූං=අතද්දූං තස්මාත්. මෙහි අතද්දූපද ලක්ෂණයෙන් අන්‍යපදයෙක්හි සිටියාවූ ෂකාරරෙඵ ඍවර්ණයෝ කියනු ලැබෙත්, එහෙයින්ම යත්‍ර දෙ නස්තතො'න්‍යත්‍රගතාත් යනු කියයි. පක්වඤ්ච යුවා ච අහශ්ච පක්වයුවාහානි, න විද්‍යන්තෙ පක්වයුවාහානි යස්මින් ස අපක්වයුවාහස්තස්‍ය. ඊප් ච ස්‍යාදිශ්ච ඊප්ස්‍යාදී, සාත්ඊප්ස්‍යාදී සෙප්ස්‍යාදී තාභ්‍යාං සහ වර්තතෙ යො'සෞ සසෙප්ස්‍යාදිස්තස්‍ය. එකො'ච් යස්‍ය ස එකාච්, කුඃ කවර්ගවාන්, එකාච්ච කුශ්ච එකාචකූ එකාචකවර්ගවච්ඡබ්දසම්බන්ධී, න එකාචකුඃ නෛකාචකුස්තස්‍ය.

අච් යනු මෙහි ප්‍රථමවකාරාන්තය වෙයි. අපි ශබ්දය හෙතු කොටගෙන අව්‍යවධානයෙහිද වෙයි, මෙසේයි, පූෂ්ණං චතුර්ණාං නෘණාං නෘණාං යනාදියයි.

එකස්වර ශබ්දයාගේද කවර්ග යුක්ත ශබ්දයාගේද නකාරය රහිතවූ නකාරයහට විකල්පයෙන් මූර්ධන්‍ය වෙයි යන මෙයින් එකස්වර සම්බන්ධිවූද කවර්ග සම්බන්ධිවූද නකාරයහට නිත්‍යයෙන් මූර්ධන්‍ය ණකාර වන්නේය, එයින් තොරවූවාහට විකල්පයෙන් වන්නේය යනු අර්ථයි.

පක්ව ශබ්දාදිය සමාස අසමාස යන දෙතන්හිම නිෂෙධ වෙයි.

(ස-) ෂකාරාත්, මූර්ධන්‍ය ෂකාරයා කෙරෙන්ද; රේඵාත්, රකාරයාකෙරෙන්ද; ඍවර්ණාච්ච, ඍවර්ණයාකෙරෙන්ද යන මේ තුණින්; පරස්‍ය, පරවූ ; අදූනෙත සපිතස්‍ය, පදූනතයෙහි නොසිටියාවූ ; නස්‍ය, දන්ත්‍ය නකාරයහට ; ණඃ ස්‍යාත්, මූර්ධන්‍ය ණකාරය වන්නේය. අව කවර්ග පවර්ග ව්‍යවධානෙ'පි, ෂකාර රකාර ඍවර්ණ යන මේ තුණින් එකක්හටද දන්ත්‍ය නකා

එසේම අවසංඥද කවර්ග පවර්ග යන මොවුන්ගේ මධ්‍යගත වීමෙහිද සමාස අසමාස දෙතන්හි දතයුතු වෙයි. එක ස්වර කවර්ග යන මොවුන් කෙරෙන් පරව සමාසයෙහි නිත්‍යයෙන් ණකාර වීම පිණිස උදාහරණ මෙසේයි, වෘත්‍ර හණෞ රම්‍යවිණ, මෙහි හන් යනුද වි යනුද එකස්වරයි. ශ්‍රී කාමිණී, ශ්‍රී කාමෙණ, මෙහි කවර්ගයයි. එකස්වර කවර්ග දෙකින් තොරවූවහට විකල්ප උදාහරණ මෙසේයි, හරි භාවිණී, හරිභාවිනී, ශ්‍රීභාවෙණ ශ්‍රීභාවෙන. හරිභාවිණා හරිභාවිනා. සමාසයා කෙරෙන් පරවූ ඊප්ප්‍රත්‍යය ගත් බැවින් හරෙභාවිනී හරිභාවිනී යනාදියෙහි මූර්ධන්‍ය නොවේ. පඤ්චාදීන්ගේ නකාරය වනාහි ගුරුපඤ්චන, (මෙහි ශබ්දයෙන් පර නකාරයි), චාරුසූනා, දීර්ඝාහ්නා යනාදියෙහි නොවේ.

ධාතුත් හා සමග ප්‍රාදීන්ගේ සමාසයෙහි මේ නියමය නො වන්නේය, ධාතුප්‍රකරණයෙහිද (549) කෘත් ප්‍රකරණයෙහිද (968) ඍට අන්පරිද්දෙන් ණත්වවිධාන බැවිනි. එසේම, නුවි පූර්වේණ සම්බද්ධෙ මූනෙය්‍ය තු පරගාමිණෙ, චත්වාරො යොග වාහාඛ්‍ය ණත්වකර්මණ්‍යවො මතාඃ. යන නියමයෙන් මොවුන් ගේ මධ්‍යගතවීමෙහිද ණත්වය වන්නේය, ඍට උදාහරණ මෙ සේයි, වෘංහණං, උර+කායෙණ, උරගචෙණඃ යනාදියයි. කෘක්ෂ්වති රක්ෂ්‍යතී යනාදියෙහි ක්ෂ පරබැවින් (50) නහට අනුස්වාරය කළකල්හි නැවත (51) අනුස්වාරයහට ඤකාර වීමෙහි, සකෘත් ගතො විප්‍රතිෂෙධො යද්බාධිතං තද්බාධිත මෙව යන න්‍යාය හෙතුකොටගෙන රකාරයෙන් ණත්ව නො වන්නේය. ක්ෂිණ්ණඃ ක්ෂුණ්ණඃ සමර්ණඃ යනාදියෙහි වූ කලී නකාරය පරකල්හි අනුස්වාරය නොවනබැවින් පූර්ව නකාරය හට ණත්ව කළකල්හි (47) ෂ්ටුභිඃ යනාදියෙන් පර නකාරය හටද ණත්වයයි. තවද නිර්භින්නඃ ප්‍රභින්නඃ යනාදියෙහි පූර්ව පදයා කෙරෙහි සිටියාවූ නිමිත්ත බැවින් සමාසයා කෙරෙන් පරවූ ඊප්ප්‍රත්‍යය ස්‍යාදි විභක්තිය යන මොවුන් හාද සහිතයා ගෙන් තොරවූ බැවින් ණත්ව නොවන්නේය.

මෙහි වාශබ්දයා තමා ව්‍යවස්ථාබැවින් කිසිතැනෙක්හි

රයහටද යන මේ දෙදෙනාහට මධ්‍යගතවූ අවසංඥය කවර්ගීය පවර්ගීය යන මෙයින් යම් එක්වර්ණයක් හෝ කීපයක් හෝ විද්‍යමාන කල්හිද, දන්ත්‍ය නකාරයහට මූර්ධන්‍ය ණකාරය ආදේශවන්නේය. (සමාසයෙහි වූ උත්තර පදයෙහි දන්ත්‍ය නකාරයහට විකල්පයෙන් මූර්ධන්‍යාදේශය දක්වීම පිණිස ලක්‍ෂණ මතු දක්වනු ලැබේ) යත්‍රදෙනඃ, සමාසයෙහිවූ උභය

ණත්වවිධි හෙතුව ඇතිකල්හි හෝ නැතිකල්හි නිත්‍යයෙන් ණත්වය වන්නේය, 1, කිසිතැනෙක්හි විකල්පයෙන්වන්නේය 2, කිසිතැනෙක්හි ණත්වවිධි හෙතුව විද්‍යමාන කල්හිද ණත්ව නොවන්නේය 3, මෙසේයි—පූර්වපදයා කෙරෙහි සිටි නිමිත්තෙන් පරවූ නකාරයහට අවසංඥ කවර්ග පවර්ගයන් මධ්‍යගත කල්හිද සංඥ විෂයෙහි ණකාර වෙයි. සූර්පණඛා, දැණසඃ ඛරණසඃ වාර්ධ්‍රිණසඃ, ඛරණාදඃ, නාරායණඃ, පරායණං, පාරායණං උත්තරායණං රාමායණං චාන්ද්‍රායණං, අග්‍රණීඃ ග්‍රාමණීඃ අක්ෂෞහිණී. සංඥයාං යනුද ශූර්පනඛඃ තාම්‍රනඛඃ, යනාදිය සංඥ නොවන බැවින් මූර්ධන්‍ය නොවන හෙයිනි. අව කුප්වනන්තරෙ යනුද කුමටය? ත්‍රිලොචනඃ, යනතන්හි චකාරය මධ්‍යගත බැවින් මූර්ධන්‍ය නොවන හෙයිනි. [පාණිනිඃ 8. 4. 3.] රෙඵාදි යුක්තවූ ඉසිලිය යුතුවූ වස්තු වාචක ශබ්දයා කෙරෙන් වාහන ශබ්දයහට නිත්‍යයෙන් ණත්වය වන්නේය, දභීවාහණම් යනාදියයි. අවකුප්වනන්තරෙ යනු කුමටය? රාජ වාහනං යනතන්හි ජකාර මධ්‍යගත බැවින් මූර්ධන්‍ය නොවන හෙයිනි. [පාණිනිඃ 8. 4. 8.] ත්‍රිචතුර් ශබ්දයන් කෙරෙන් වයො වාච්‍ය කල්හි හායන ශබ්දයහට මූර්ධන්‍ය වේ, මෙසේයි, ත්‍රිහායණඃ චතුර්හායණඃ.

ප්‍ර-පූර්ව-අපර යන මොවුන් මුල්කොට ඇති අහ්නශබ්දය හට නිත්‍යයෙන් ණත්වය වන්නේය, ප්‍රාහ්ණඃ යනාදියයි. [පාණිනිඃ 8. 4. 7.] ප්‍ර-නිර්-දුර්-පරි යන මෙයින් පරවූ නස යන්නහුගේද නකාරයහට වෙයි, ප්‍රණසඃ යනාදියයි.

අග්‍රෙ-කොටරා-සිධ්‍රකා-මිශ්‍රකා-සාරිකා-පුරගා-ශරාම්‍ර- කාර්ෂ්‍ය-පීයූක්ෂා-ඛදිර-ප්‍රනිරන්තරික්ෂු-(ප්‍ර-නිර්-අන්තර් යන මොවුන් මුල්වූ ඉක්ෂු)-ප්ලක්ෂ යන මොවුන් කෙරෙන්පරවූ වන යන්නහුගේ නහට නිත්‍යයෙන් ණත්ව වේ, අග්‍රෙවණං කොටරාවණං යනාදියයි. මොවුන් කෙරෙන් කුමටය? ඉන්ද්‍රවනං යනතන්හි නොවන පිණිසයි. [පාණිනිඃ 8. 4. 4, 5.] ද්විස්වර ත්‍රිස්වර වෘක්ෂවාචිවූ ශබ්දයන් කෙරෙන්ද ද්විස්වර ත්‍රිස්වර ඕෂධිවාචක යන් කෙරෙන්ද පරව සිටියාවූ වනශබ්දයාගේ නකාරයහට

පදයන් අතුරෙන් යම් උත්තර පදයෙක්හි දන්ත්‍ය නකාරය වූයේද; තතො'න්‍යත්‍රගතාත්, ඒ පදයා කෙරෙන් පූර්වපදයෙහි පවත්නාවූ ; නිමිත්තාත් පරස්‍ය තු, ෂකාරරේඵ ඍවර්ණ යන ත්‍රිවිධ නිමිත්තෙන් එක්තරා එකක්හු කෙරෙන් පරවූ වනාහි ; පක්වාදි වර්ජිතස්‍ය, පක්ව යුවන් අහන් යන ශබ්දයන්ගේ

විකල්පයෙන් ණත්ව වෙයි, අවකුප්වනන්තරයෙහිද වෙයි, තිමිරාදීන් කෙරෙන් පරයාහට නොවෙයි. මෙසේයි—ලොධ්‍රවණං ලොධ්‍රවනං, මන්දාරවණං මන්දාරවනං ශිරීෂිවණං ශිරීෂිවනං, හරිද්‍රාවණං හරිද්‍රාවනං යනාදියයි. ද්විස්වර ත්‍රිස්වර ශබ්දයන් කෙරෙන් යනු කුමටය ? දේවදාරුවනං යනාදියෙහි නොවන හෙයිනි. වෘක්ෂෞෂධිභ්‍යං යනු කුමටය ? දූර්වාවනං යන තන්හි නොවන පිණිසයි. අවකුප්වනන්තරෙ'පි යනු කුමටය ? පකීර්වනං යනාදියෙහි නොවන පිණිසයි. තිමිරාදීන් කෙරෙන් පරව තිමිරවනං ඉරිකාවනං යනාදිය වෙයි. [පාණිනිඃ 8. 4. 6.] පූර්ව පදයෙහි සිටියාවූ නිමිත්ත කෙරෙන් පරවූ පාන ශබ්දාවයවවූ න-හට විකල්පයෙන් ණත්ව වෙයි, මෙසේයි, ක්ෂීර පාණං ක්ෂීරපානං යනාදියයි. [පාණිනිඃ 8. 4. 9.]

ගිරිණදී ස්වර්ණදී චක්‍රණදී ගිරිණිතම්බ චක්‍රණිතම්බ ගිරිණබ ගිරිණඩ තූර්යමාණ මාෂෝණ අග්‍රේයණ ශබ්දයන්ගේ ස්ථානයේ විකල්පයෙන් ණත්ව වෙයි.

ත ථ ද ධ ප භ යුක්තවූ න-හට ණත්වය නොවන්නේය. මෙසේයි—කෘන්තති ග්‍රන්ථනං වෘන්දඃ රුන්ධන්ති තෘප්නොති ක්ෂුභ්නාති යනාදියයි. [පාණිනිඃ 8. 4. 29.]

පූර්වපදාන්තයෙහි වූ ෂකාරයා කෙරෙන් පරපදයෙහි වූ න-හට ණත්වය නොවන්නේය. මෙසේයි—හවිෂ්පානං ආයුෂ්කාමෙන යනාදියයි. [පාණිනිඃ 8. 4. 35.]

භගිනී කාමිනී භාමිනී යාමිනී යන මොවුන්ගේ ස්ථානයෙහි ණත්වය නොවන්නේය.

ස්වභාවයෙන් මූර්ධන්‍ය ණකාරවත් ශබ්දයෝයි.

වාණී තූණීර වෙණී ඵණිමණිලවණං කොණ කල්‍යාණ වාණඃ
ගොණී ඝොණී කණාණුර්ඝුණ විපණී පණං ස්ථාණු පූණ්‍යං විෂාණම්,
මාණික්‍යං ශොණශාණෞ ගුණගණ ගණිකා වෙණු සිංහාණ වීණා
නිර්වාණෙ නිස්වණෙණක්වණ කිණවණිජඃ කඞ්කණං පාණි තූණෞ
පිණ්‍යාකමපි වාණික්‍යමිත්‍යාද්‍යාඃ ස්‍යුඃ ස්වභාවතඃ—යනුයි.

අන්ත්‍යාවයවවූ දන්ත්‍ය නකාරය රහිතවූ ; සාව්හිතෙන, සමාසයා කෙරෙන් පරව කරණලද්දාවූ ; ඊප්පාසකදිනා ච සහිතස්‍ය, ඊප්ප්‍රත්‍යය හාද සකදි විභක්තීන් හාද යුක්තවූ දන්ත්‍ය නකාරයහට ; සකත්, විකල්පයෙන් මූර්ධන්‍ය ණකාරය වන්නේය. තමෙසෟව, එබඳුවූම සමාසයා සම්බන්ධවූ ; එකාවඃ, සමාසවූ එකස්වර ශබ්දයා කෙරෙන් පරවූ දන්ත්‍ය නකාර සද ; සකවර්ගාච්චාන්‍යස්‍ය, කවර්ග සහිත ශබ්දයා කෙරෙන් පරවූ දන්ත්‍ය නකාරද රහිතවූ දන්ත්‍ය නකාරයහට ; වා සකත්, විකල්පයෙන් මූර්ධන්‍ය ණකාර වන්නේය. රාමෙණ, රාම-ටා, (106) ඉන, (23) ගුණයි, (107) ණ වේ, රාමෙණ යනු වේ. [පාණිනිඃ 8. 4. 1, 2, 11-13.]

(මූ-) 108. **අකති මභවි.** (අ 1. ආ 1. කති-මභවි 7.)

අකාර ආකාරඃ සකත් කෙතම්භවෙෂු පරෙෂු. රාමාභ්‍යාං රාමෛඃ, රාමාය රාමාභ්‍යාං.*

(ස-) කෙතඃ, විභක්තිහුගේ ; මභවෙෂු පරෙෂු, මකාර භකාර වකාරයන් පරකල්හි ; අකාරඃ, අකාරය තෙමේ ; ආකාරඃ සකත්, ආකාර වන්නේය. [පාණිනිඃ 7. 3. 102.]

රාම-භ්‍යාම්, මෙයින් දීඝ වේ, රාමාභ්‍යාං, රාම-භිස්, (106, 23, 102) = රාමෛඃ. රාම-ඞෙ (106, 22) = රාමාය රාමාභ්‍යාං.

(මූ-) 109. **වෙච සෙභ්‍යඃ.** (වෙච 7. ස්භි 7. එඃ 1.)

අකාර එකාරඃ සකත් කෙත චේව සභයොඃ පරයොඃ.† රාමෙභ්‍යඃ. රාමාත් රාමාභ්‍යාං රාමෙභ්‍යඃ. රාමස්‍ය රාමයොඃ.

---

* මෙහි මකාර වකාර දෙක ත්‍යකදි විභක්තීන්ගේමය, සකදි විභක්තියෙහි ඔවුන් අවිද්‍යමාන බැවිනි. එසේවූ කල්හිද විභක්තිහුගේ ප්‍රථමාවයව මකාරයා පරකල්හිම මේ කාය්‍යීය වෙයි, එහෙයින් රාමම් යනාදියෙහි ආකාරය නොවේ. එහෙයින්ම, ඡවාං මාං යනාදිය සිඬකිරීම පිණිස ඩෙසෙකම්ඃ යි (216) මකාරය කළ කල්හිද, සභමෞෂ්වාඞ් (217) යි ආකාර විධානය වෙයි.

† මෙහි අකාරය සම්බන්ධයි. අකරයා කෙරෙන් පරවූ තාක දීන්ගේ බහුවචනයයි කියයුතුවූ ස-භ-යන මොවුන්ගේ අභාවය හෙතුකොටගෙන ස-භ-යන මොවුන්ගේ ග්‍රහණය සකදි විභක්තීන්ගේම වෙයි.

(ස-) ඣතෙව, විභක්ති සම්බන්ධි බහුවචනයෙහි වූ; සභයොඃ පරයොඃ, සකාර භකාරයන් පරකල්හි; අකාරඃ, අකාරයතෙම; එකාරඃ ස්‍යාත්, එකාරාදෙශ වන්නේය. [පාණිනිඃ 7. 3. 103.]

රාම-භ්‍යස් (109, 102) = රාමෙභ්‍යඃ, රාම-ඩසි (106, 22) = රාමාත්, රාම-ඩස් (106) = රාමස්‍ය, රාම-ඔස් (106, 102) = රාමයොඃ.

(මු-) **110. නුමාමඃ ස්වඩ්‍යාප්සංඛ්‍යාෂීණඃ.** (නුම් 1. ආමඃ 6. ස්වඩ්‍යාප්සංඛ්‍යාෂීණඃ 5.)

ස්වාත් ඩ්‍යා ආපො රෂනාන්තසංඛ්‍යායාශ්ච පරස්‍යාම ආදෞ නුම් ස්‍යාත් ඝීණත්වෙ.*

රාමාණාම්, රාමෙ රාමයොඃ.

(ස-) ස්වාත්, හ්‍රස්වයා කෙරෙන්ද; ඩ්‍යඃ, දීසංඥයා කෙරෙන්ද; ආපඃ, ආප් ප්‍රත්‍යයා කෙරෙන්ද; රෂනාන්තසංඛ්‍යායාශ්ච, රාන්ත ෂාන්ත නාන්තවූද යන මේ සංඛ්‍යාවාචී ශබ්දයන් කෙරෙන්ද; පරස්‍යාමඃ, පරවූ ආම් විභක්තිහුගේ; ආදෞ, ආදියෙහි; නුම් ස්‍යාත්, නුම් ආගම වන්නේය. ඝීණත්වෙ, දීඝීභාවය හා ණත්වය කළ කල්හි; (104, 107) රාමාණාම්, රාමාණාම් යනු වේ. රාමෙ, රාම—ඞි (23)=රාමෙ යනු වේ. රාම-ඔස් (106, 102) =රාමයොඃ යනු වේ. [පාණිනිඃ 7. 1. 54–55, 1. 1. 24.]

---

* රච ෂච නච ෂීණ, සංඛ්‍යාවාසෞ ෂීණචෙති සංඛ්‍යාෂීණ, ස්වශ්ච දීච ආප්ච සංඛ්‍යාෂීණ ච තත් තස්මාත්. නුම් යන්නහුගේ උම් යනු ඉත්සංඥයෝයි, උකාරය පූර්වාචාරීන්ගේ බහුල ව්‍යවහාරය සඳහා වෙයි. ඉත්සංඥ මකාරය ආදියෙහි ආගමය සඳහා වෙයි. (17) යෙන විධිස්තදන්තස්‍ය යන න්‍යාය හේතුකොට රෂනාන්ත යනු කියයි, ප්‍රධානවූ රාන්ත ෂාන්ත නාන්තයන්ගේම ග්‍රහණයයි, එහෙයින් ප්‍රියචතුරාං ප්‍රියෂෂාං යනාදියෙහි නුම් නොවෙයි. ඝීශ්ච ණත්වඤ්ච තෙ භවත ඉති ශෙෂඃ, මේ කීම (104, 107) සූත්‍රයන් දෙදෙනාගේ සිහිකිරීම පිණිසයි. හ්‍රස්වාන්ත ශබ්දනම් රාම යනාදියයි. නදීසංඥක ශබ්දනම් වාණී කාලී යනාදියයි. ආප්අන්තය නම් උමා බාලා යනාදියයි. රාන්ත නම් චතුර් යනුයි. ෂාන්තනම් ෂෂ් යනුයි, නාන්තනම් පඤ්චන් සප්තන් අෂ්ටන් නවන් යනාදියයි.

(මු-) **111. ක්විලාත් කෘතො'සාත් සඃ ෂො'දන්තෙනුව්‍යනන්තරෙ'පි ශාසවසඝස සාඪාඤ්ච.** (ක්විලාත් 5. කෘතඃ 1. අසාත් 1. සඃ 1. ෂඃ 1. අදන්තෙ 7. නුව්‍යනන්තරෙ 7. අපි 1. ශාසවසඝස සාඪාං 6...ච 1.)

කවර්ගාදිලාච්ච පරඃ කෘතඃ සාද්වර්ජෝ දමධ්‍යගඃ සකාරඃ ශාසාදෙශශ්ච ෂඃ ස්‍යාත් නුව්‍යවධානෙ'පි.* එතිෂෙධෙ, රාමෙෂු.

(ස-) කවර්ගාත්, කවර්ගයා කෙරෙන්ද; ඉලාච්ච පරඃ, ඉල් ප්‍රත්‍යාහාරයා කෙරෙන්ද පරවූ; කෘතඃ, ප්‍රත්‍යයාගමාදෙශ වශයෙන් කරණලද්දාවූ; (ධාතුප්‍රකෘති සකාර නූවූ) සාද්වර්ජඃ, වසාත් ප්‍රත්‍යය රහිතවූ; දමධ්‍යගඃ, පදමධ්‍යයෙහි වූ; සකාරඃ,

---

* නුශ්ච විශ්ච නුවී තාභ්‍යාමනන්තරං ව්‍යවධානං තස්මින්. මෙහි, නු-යනු නුණ්ණයමාදෞ (163) යනාදි සූත්‍රයෙන් කරණලද නුණ් ආගමයයි, අනුස්වාරය නොවෙයි, එහෙයින් හවීංෂි ධනූංෂි යනාදියෙහි ෂත්වය වෙයි, පුංසු යනාදියෙහි නොවෙයි. සර්පිඃෂු යනාදියෙහි අභ්‍යන්තරාවයව බැවින් පළමුකොට රඞ් හට විසර්ගය කළ කල්හි (187) නැවත ෂත්වය වේ, රෙඵයා කෙරෙන් නොවේ, එසේ කල්හි අහඃසු යනාදියෙහි ෂත්වයට පැමිණෙයි. සාත් යනු වසාත් ප්‍රත්‍යයයි (499), මෙසේයි— අග්නිසාත් හරිසාත් යනාදියයි. කෘතඃ යනු ප්‍රත්‍යයාදෙශාගම යන මොවුන් අතුරෙන් එක්තරා එකකට අයත්වන සකාරය යන අර්ථයි, එහෙයින් ප්‍රකෘති සකාරවත්වූ ධාතූන්ගේ සකාරයහට ෂත්ව නොවෙයි, මෙසේයි, සෙස්‍රියතෙ යනාදියයි. ශාසවසඝස යන මේ නොපෙරළනලද ධාතූන්ගේ සකාරය වෙන්වශයෙන් ගත්බැවින් ප්‍රත්‍යයාදෙශාගම වශයෙන් නොකරණලද්දාවූ ප්‍රකෘති සකාරද කවර්ග ඉල්සංඥය යන මොවුන් කෙරෙන් පරවූයේ ෂත්වය වන්නේය, මෙසේයි, ශිෂ්ටඃ උෂිතඃ ජක්ෂතුඃ යනාදියයි. සාඪ යන්න වූකලී සහධාතුහට (1028) විණ් ප්‍රත්‍යයෙන් නිෂ්පන්නවූ ඪකාරාන්තයාගේ ග්‍රහණයබැවින් ක්විල් යන්නහුගේ අපෙක්ෂත්වයක් නැත්තේය. එහෙයින් තුරාෂාට් යනාදි තන්හි ෂත්වය වෙයි. තුරාසාහම් යනාදියෙහි නොවෙයි. මේ සූත්‍රයෙහි අදන්තෙ යන්නක් කියා වෘත්තියෙහි, දමධ්‍යගඃ යි අර්ථ දක්වීම, සමාසයෙහි පදාන්තයේ සිටියාහටද කිසිතැනෙක්හි පදමධ්‍යයට ගියබැවින් ෂත්වය වන්නේයයි ප්‍රකාශකිරීම ප්‍රයොජනකොට වෙයි, එහෙයින් ගීෂ්පතිඃ නිෂ්කුෂඃ යනාදිය සිද්ධය.

සකාරයද ; ශාසාදෙශව, ශාසවසඝසසාඪ යන මොවුන්ගේ සකාරයහටද; ෂඃ ස්‍යාත්, ෂකාරවන්නේය; නුම්ව්‍යවධානෙ'පි, නුණ්ආගමය හා විසර්ගය යන මොවුන් මධ්‍යවූ කල්හිද ; (ෂකාර වන්නේය) එත්වෂත්වෙ, (109) එකාරභාවය හා (111) ෂකාරත්වයද කළ කල්හි ; රාම-සුප් = රාමෙෂු යනු වේ. [පාණිනිඃ 8. 3. 55—60.]

(මු-) එවං මුකුන්දනන්දගොවින්දාදයඃ.*

---

* වෙනස්වූ නියොගයක් නැත්තාවූ අකාරාන්ත පුංලිඞ්ගික ශබ්දයෝ යම් පමණ වෙද්ද ඒ සියල්ලෝ මෙසේ දතයුත්තෝය.

කියනලද නියමය ඉක්ම පැවැත්තාවූ ෂත්ව විධානයෝයි.

අග්නි යන්නහු කෙරෙන් ස්තුත් යන්නහුගේද, අඞ්ගුලි ශබ්දයා කෙරෙන් සඞ්ගශබ්දයාගේද, භිරුශබ්දයා කෙරෙන් ස්ථානශබ්දයාගේද, සකාරයහට සමාසයෙහි ෂත්වය වේ, මෙසේයි, අග්නිෂ්ටුත්, අඞ්ගුලිෂඞ්ගඃ භිරුෂ්ඨානං. [පාණිනිඃ 8. 3. 80-82.] දීර්ඝාන්ත අග්නිශබ්දයා කෙරෙන් සොමශබ්දයාගේ සකාරයහට සමාසයෙහි ෂත්වය වෙයි. මෙසේයි, අග්නීෂොමෞ. [පාණිනිඃ 8. 3. 82.] ජ්‍යොතිස් ආයුස් අග්නි යන ශබ්දයන් කෙරෙන් ස්තොම ශබ්දයාගේ සකාරයහට සමාසයෙහි ෂත්වය වෙයි. මෙසේයි, ජ්‍යොතිෂ්ටොමඃ, ආයුෂ්ටොමඃ, අග්නිෂ්ටොමඃ. [පාණිනිඃ 8. 3. 82-83.]

ගවි-යුධි යන දෙකින් ස්ථිර ශබ්දයාගේ සකාරයහට සමාසයෙහි ෂත්වය වෙයි. මෙසේයි, ගවිෂ්ඨිරඃ යුධිෂ්ඨිරඃ. [පාණිනිඃ 8. 3. 95.]

මාතෘ පිතෘ ශබ්ද දෙකින් පරවූ ස්වසෘශබ්දයාගේ සකාරයහට සමාසයෙහි ෂත්වය වෙයි. අලුප්තසමාසයෙහි වූකලි විකල්පයෙන් ෂත්වය වෙයි. මෙසේයි, මාතෘෂ්වසා පිතෘෂ්වසා. අලුප්ත සමාසයෙහි වනාහි මාතුඃෂ්වසා මාතුඃ ස්වසා පිතුඃෂ්වසා පිතුඃස්වසා. [පාණිනිඃ 8. 3. 84-85.] නි නදී දෙකින් ස්නාති යන්නහුගේ සකාරය හට කුශලාර්ථයෙහි ෂත්වය වේ, නිෂ්ණඃ නිෂ්ණාතඃ නදීෂ්ණඃ යනු වේ. [පාණිනිඃ 8. 3. 89.]

ප්‍රයන්නහු කෙරෙන් අග්‍රයෙහි ස්ථයන්නහට ෂත්වය වෙයි, ප්‍රෂ්ඨඃ යනුයි. [පාණිනිඃ 8. 3. 92.]

වියන්නහු කෙරෙන් ස්තෘණාති යන්නහට නාමයෙහි ෂත්වය වෙයි, විෂ්ටරඃ යනුයි. [පාණිනිඃ 8. 3. 93.]

වි-කු-පරි-ශමියන්නහු කෙරෙන් ස්ථලයන්නහට ෂත්වය

(ස-) මුකුන්දනන්දගොවින්දාදයඃ, මුකුන්ද යන මේ ආදීහුද ; එවං, මෙමෙස්මැයි.

වෙයි, විෂ්ඨලං කුෂ්ඨලං පරිෂ්ඨලං ශමිෂ්ඨලං යනු වේ. [පාණිනීඃ 8. 3. 96.]

අම්බ-ගො-භූමි-වි-ත්‍රි-කු-අඞ්ගු-මඤ්ජ්-පුඤ්ජ්-දිවි-අග්නි-වර්හි යන්නවුන් කෙරෙන් ස්ථයන්න හට ෂත්වය වේ, අම්බෂ්ඨඃ ගොෂ්ඨඃ භූමිෂ්ඨඃ විෂ්ඨඃ ත්‍රිෂ්ඨඃ කුෂ්ඨඃ අඞ්ගුෂ්ඨඃ මඤ්ජිෂ්ඨඃ පුඤ්ජිෂ්ඨඃ දිවිෂ්ඨඃ අග්නිෂ්ඨඃ වර්හිෂ්ඨඃ යනු වේ. කියනලද්ද වුන් කෙරෙන් කුමක් සඳහාද යත්, භූස්ථඃ, යන්නෙහි නූවූ බැවිනි. ස්ථයන්නහට කුමක් සඳහාද යත්, ගොස්ථිතිඃ, යන්නෙහි නොවන බව ඇඟවීම පිණිසයි. [පාණිනීඃ 8. 3. 97.]

ඉල්සංඥයා කෙරෙන් සංඥයෙහි එකාරයා පරකල්හි සකාරයහට ෂත්වය වේ, නක්ෂත්‍රවාචී ශබ්දයාකෙරෙන් වනාහි විකල්පයෙන් වේ. සුෂෙණඃ හරිෂෙණඃ වායුෂෙණඃ. නක්ෂත්‍රවාචී ශබ්දයා කෙරෙන් වූකලී, භරණීෂෙණඃ භරණීසෙනඃ. ඉලාත් යනු කුමටය? විෂ්වක් සෙනඃ, යන තැන්හි නොවන බැවිනි. එකාරයා පරකල්හි කුමටය? ත්‍රිස්‍රොතාඃ යන්නෙහි නොවන බව ඇඟවීම පිණිසයි. සංඥයෙහි කුමටය? පෘථ්වීසෙනඃ යන තැන්හි සංඥරහිත බැවින් නොවනබව ඇඟවීම පිණිසයි. [පාණිනීඃ 8. 3. 99, 100.]

සු-වි-නිර්-දුර් යන මොවුන් කෙරෙන් සම-සූති දෙදෙනා හට වේ, සුෂමං විෂමං නිඃෂමං දුඃෂමං, සුෂූතිඃ විෂූතිඃ නිඃෂූතිඃ දුඃෂූතිඃ. [පාණිනීඃ 8. 3. 88.]

ක ඛ ප ඵ යන සතර පරකල්හි නිස්-දුස්-වහිස්-ආවිස්-ප්‍රාදුර්-චතුර් යන මොවුන්ගේ සකාරය හට ෂත්වය වේ, නිෂ්පන්නඃ දුෂ්කරඃ වහිෂ්කාරඃ ආවිෂ්කාරඃ ප්‍රාදුෂ්පීතං චතුෂ්පථං යනාදියයි. [පාණිනීඃ 8. 3. 41.] නිස් යන්නහු කෙරෙන් තපති යන්න පරකල්හි නැවත නැවත නොකිරීමෙහි ස-හට ෂත්වය වේ.

නිෂ්ටපති සුවර්ණං පරීක්ෂකඃ. නැවත නැවත කිරීමෙහි වූකලී, නිස්තපති සුවර්ණං නිර්මාතා යනාදියයි. පුනඃ පුනර්ඹමතීත්‍යර්ථඃ. [පාණිනීඃ 8. 3. 102.] නිඃ-සු-දුර් යන මොවුන්කෙරෙන් සාමසෙධ සන්ධි යන මොවුන්ගේ සකාරයහට ෂත්වය වේ.

නිඃෂාමා සුෂාමා දුඃෂාමා යනාදියයි. [පාණිනීඃ 8. 3. 98.]

සතමහි යන්නහට අවාදිය පරකල්හි ආශ්‍රය සමීපය යන අර්ථ දෙක්හි ෂත්වය වෙයි, ග්‍රාමම් වෂ්ටභ්‍ය ආසෙත, අවෂ්ටභ්‍ය සෙනා, සමීපවූ වා යන අර්ථයි. [පාණිනීඃ 8. 3. 68.]

(මු-) 112. සෙුර්ජස්ඞෙඞසිඞීනාමිස්මෛස්මාත් ස්මිනො 'තඃ. (සෙුඃ 5. ජස් ඞෙ ඞසි ඞීනාං 6 ... ඉ ස්මෛ ස්මාත් ස්මිනඃ 1 ... අතඃ 5.)

අකාරාන්තාත් සෙුඃ පරෙෂාමෙෂාං ස්ථානෙ එතෙ ක්‍රමාත් ස්‍යුඃ. සර්වෙ සර්වස්මෛ සර්වස්මාත් සර්වස්මින්.*

(ස-) අකාරාන්තාත්, අකාරාන්තවූ ; සෙුඃ පරෙෂාං, සර්වනාමයා කෙරෙන් පරවූ ; එෂාං ස්ථානෙ, ජස් ඞෙ ඞසි ඞී යන මොවුන්ගේ ස්ථානයෙහි ; එතෙ, ඉ ස්මෛ ස්මාත් ස්මින් යන මොව්හු ; ක්‍රමාත් ස්‍යුඃ, ක්‍රමයෙන් වන්නාහුය. [පාණිනිඃ 7. 1. 14, 15, 17.]

සර්ව-ජස් (112, 23) සර්වෙ, සර්ව-ඞෙ (112) සර්වස්මෛ, සර්ව-ඞසි (112) සර්වස්මාත්, සර්ව-ඞී (112) සර්වස්මින්.

පරමෙෂ්ඨ්‍යාදිය නිපාතනය කරණුලැබේ, පරමෙෂ්ඨී සව්‍යෙෂ්ඨා ද්‍රුෂත් දිවිෂත් සුෂ්ඨු යනාදියයි. පරිස්විත්‍යාදීන් කෙරෙන් ෂත්වය නොවේ. පරිස්විතිඃ සුස්විතිඃ දුඃස්විතිඃ ක්‍ෂසරඃ ධූසරඃ, යනාදියයි.

ස්වභාවයෙන් මූර්ධන්‍ය ෂකාරවත් ශබ්දයෝ කියනු ලැබෙත්.

මඤ්ජූෂෙෂී ප්‍රදෙෂො වෘෂ වෘෂභමෘෂා ෂාඪ රාෂ්ට්‍රොෂ්ට්‍ර කෂටං

ග්‍රීෂ්මොෂ්මශ්ලෙෂ්ම භීෂ්මා විෂය විෂ විෂාණානි කූෂ්මාණ්ඩ ෂණ්ඩෞ,

කල්මාෂං මාෂමෙෂා මිෂ මිෂමහිෂා වෙෂ පාෂාණ යොෂිත් ශිෂ්‍යා මඤ්ජූෂාකාරො ෂරකරූෂ පුරී ෂාම්වරීෂාඃ කරීෂම්.

පීයූෂං ත්‍රපුෂා හෘෂීකවෂකා විෂත් පෘෂත් කිල්විෂං,

ප්‍රත්‍යූෂෙෂු කෂාකෂායකලුෂං යූෂං භිෂක් සර්ෂපෞ,

පුෂ්පං පුෂ්කරවාෂ්පශෂ්ප ශුෂිරං දූෂ්‍යං තුරුෂ්කෞෂධෙ,

මුෂ්කං ගොෂ්පද පෞරුෂෙ පරුෂම්ත්‍යෙතෙ තථා වාපරෙ.

* මෙහි-ජස් ඞීනාම් ඉ ස්මෛ ස්මාත් ස්‍ය ස්මින් යී කල කල්හි, අතිසර්වාය යන මෙහි සර්වනාමත්වය නැතිහෙයින් යම් හෙයකින් ස්මෛ යී නොවන්නේද එසේම අතිසර්වස්‍ය යන මෙහිද ඞස් විභක්තිහුගේ ස්ථානයෙහි ස්‍ය ආදෙශයාගේ සම්බන්ධය නොවන්නේය, ටාඞස් (106) යන මේ ආදි සූත්‍රයෙන්ද ස්‍යාදෙශවීම සුදුසු නොවෙයි, මෙයින්ම විශෙෂයෙන් ප්‍රතිෂෙධ බැවිනි.

(මු-) **113. අත් සුමාමඃ.** (ආත් 5. සුම් 1. ආමඃ 6.)

අවර්ණාන්තාත් සෙඃ පරස්‍ය ආම ආදේශ සුම් ස්‍යාත්. එත්ව ෂත්වෙ.

(ස-) අවර්ණාන්තාත් සෙඃ, අවර්ණාන්ත සර්වනාමයා කෙරෙන්; පරස්‍ය, පරවූ; ආම ආදේශ, ආම්විභක්තිහට පූර්වභාගයෙහි; සුම් ස්‍යාත්, සුම් ආගමය වන්නේය. එත්වෂත්වෙ, එකාරත්වය හා ෂත්වය කළ කල්හි ; සර්ව-ආම්, (113,) සර්ව-ස් ආම්, (109, 111.) සර්වේෂාං, [පාණිනිඃ 7. 1. 52.]

(මු-) සර්වේෂාං. ශේෂං රාමවත්. එවං විශ්වාදයො'කාරාන්තාඃ.

(ස-) සර්වේෂාම්, සර්වේෂාම් යනු වේ. ශේෂං රාමවත්, කියන ලද පදයන්ගෙන් පිටත් පද රාමශබ්දය සමවෙත්. සප්තම්‍යෙකවචනයෙහි විශේෂය දතයුතු. විශ්වාදයො'කාරාන්තාඃ, විශ්වශබ්දය ආදිකොට ඇති අකාරාන්ත ශබ්දයෝ; එවං, මෙසේ මැයි.

(මු-) උභශබ්දෙ ද්වාන්තඃ, උභෞ උභෞ උභාභ්‍යාං උභාභ්‍යාං උභාභ්‍යාං උභයොඃ උභයොඃ.*

(ස-) උභශබ්දඃ, උභශබ්දය; ද්වාන්තඃ, ද්විවචනාන්තයි. උභෞ යනාදිය ක්‍රමයෙන් වෙත්.

(මු-) ජසි, නෙමෙ නෙමාඃ. ශේෂං සර්වවත්.

(ස-) ජසි, ජස්විභක්ති පරකල්හි; නෙමෙ නෙමාඃ, නෙම-ජස් (112, 23) = නෙමෙ, වා (22) නෙමාඃ. ශේෂං සර්වවත්, සෙසු පද සර්වශබ්දය මෙනි.

(මු-) **114. පූර්වාදෙඃ ස්මාත්ස්මිනෞ වා.** (පූර්වාදෙඃ 5. ස්මාත්ස්මිනෞ 1.. වා 1.)

තෞ.

(ස-) තෞ, අකාරාන්ත පූර්වාදී ගණයා කෙරෙන් පළමු කියනලද ඞසි ඞි යන දෙතන්හි ස්මාත්ස්මින් යන ඒ දෙක විකල්පයෙන් වෙත්.

---

* උභශබ්දෙ ද්වාන්තඃ යනු මුඛ්‍යාභිප්‍රායෙන් කියන ලද්දේය, එහෙයින් අධිගතෞ උභෞ යෙන සඃ අධ්‍යුභඃ යනාදි යයි. උභය ශබ්දයත් ද්විවචනං න ප්‍රයුජ්‍යතෙ යනු ආචාර්ය පරම්පරාගතයි. එකත්වසංඛ්‍යාවාචක එකශබ්දයෙන් එකවචනයම වෙයි.

(මූ-) පූර්වස්මාත් පූර්වාත්, පූර්වස්මින් පූර්වේව. ශේෂං නෙමවත්. එවං පරාදයඃ.*

(ස-) පූර්ව-ඞසි (114) = පූර්වස්මාත්. වා (106, 22) පූර්වාත්. පූර්ව-ඞි (114) = පූර්වස්මින්. වා (23) පූර්වේ. [පාණිනිඃ 7. 1. 16.]

ශේෂං නෙමවත්, කියනලද විභක්ති දෙකින් පිටත්වූ සෙසු විභක්තීහු නෙම ශබ්දය මෙනි.

එවං පරාදයඃ, පරශබ්දාදීහුද එසේමැයි.

(මූ-) සමෝ'තුල්‍යෙ ඉත්‍යාද්‍යුක්තඃ.

නමඃ සමස්මාත් පූර්වස්මා අනන්තරස්මා අමේධසාං,
සුමේධසාමනන්තරස්මෛ සතාං ස්වස්මෛ ස්වයම්භුවෙ.
සමාසෙෂු පරාසෙෂාං මුක්තායෙ'ථානන්තරාය ච,
සදුස්වස්‍ය නමඃ ස්වාය මල්ලෛර්ජුෂ්ටාය ශාර්ඞ්ගිණෙ,
අතිසර්වාය සර්වාය සාධ්වන්‍යානාං සබ්විෂෙ,
කාලාවරාය කාලෙන පූර්වාය ජගතො නමඃ.

(ස-) සමෝ'තුල්‍යෙ ඉත්‍යාදි, සමෝ'තුල්‍යෙ යන මේ ආදි වශයෙන්; උක්තඃ, කියනලද්දවුන් කෙරෙන් උදාහරණ කියනු ලැබේ.

සමස්මාත්, සියල්ල කෙරෙන්; පූර්වස්මෛ, පූර්වකාලයෙහි පැවැත්තාවූ; (මෙහි සම ශබ්දය අතුල්‍යාර්ථයෙහිද පූර්වශබ්දය ව්‍යවස්ථාවාචකවූ කාලාර්ථයෙහිද වූහෙයින් සර්වසංඥ ලද්දේය.) අමේධසාං, අඥානයන්ගේ; අනන්තරස්මෛ, පිටත සිටියාවූ; සුමේධසාං, මනා බුද්ධිමතුන්ගේ; අනන්තරස්මෛ, සියලුකාලයෙහි සංසර්ගීය හෙතුකොට ගෙන පරිධාන වස්ත්‍රාසමාණවූ; සතාං, පණ්ඩිතයන්ගේ; ස්වස්මෛ, ආත්ම සමානවූ; ස්වයම්භුවෙ, බ්‍රහ්මයාට; නමඃ, නමස්කාර වේවා. (මෙහි අනන්තර ශබ්දය බහිර්යොගවාචිත්වයෙන්ද පරිධාන වස්ත්‍ර වාචිත්ව

* පූර්වාද්‍යල්ප යනාදි (89) සූත්‍රයෙන් ජස් පරකල්හි විකල්පයෙන් සර්වසංඥ නොකොට මෙහි, පූර්වාදෙඃ ඉස්මාත්ස්මිනෞ වා යනු යම්හෙයකින් නොකරණලදද එහෙයින් පූර්වශබ්දයා කෙරෙන් ජස් විභක්තිහුගේ ස්ථානයෙහි (511) තස් ප්‍රත්‍යයද පුංවත් ස්ත්‍රඃ යනාදියෙන් (320) පුංවත්ද කළ කල්හි පූර්වතඃ යනු වේ. විකල්පයෙන් සර්වසංඥකළ කල්හි (89) පූර්වාතඃ යන පද දෙක සිද්ධයි.

යෙන්ද ස්‍රිසංඥයි, ස්ව ශබ්දයද ඥාතිධනාර්ථයන්ගෙන් භින්න හෙයින් ස්‍රිසංඥයි.)

එෂු, මේ සත්වයන් කෙරෙහි ; සමාය, සමානවූ ; (මෙහි සම ශබ්දය තුල්‍යාර්ථත්වයෙන් ස්‍රිසංඥ නොවේ) එෂාං, මේ සත්වයන් කෙරෙහි ; පරාය, ශ්‍රේෂ්ඨවූ ; (මෙහි පර ශබ්දය ව්‍යවස්ථාවාචිත්වාභාවයෙන් ස්‍රිසංඥ නොවේ.) යදුස්වාය, යදු වංශයට ඥාතිවූ ; ස්වාය, යදුවංශයට ධනයවූ ; (මෙහි ස්ව ශබ්දය ඥාති ධන වාචිත්වයෙන් ස්‍රිසංඥ නොවේ) මල්ලෛඃ, ශූර යන් විසින් ; ජුෂ්ටාය ; ආශ්‍රයකටයුතුවූ ; (මෙහි පද්‍යය පූරණු පිණිස කියනලදී) ශාර්ඞ්ගිණෙ, විෂ්ණුහට ; මුකුන්දයෙ, නිවන් පිණිසද ; අර්ථාන්තරායච, කාමය මොක්‍ෂය යන අන්‍යාර්ථසඳහාද ; (මෙහි අන්තර ශබ්දය බහිර්යොගාදි භින්නාර්ථත්වයෙන් ස්‍රි සංඥ නොවේ) නමඃ, නමස්කාර වේවා.

අතිසර්වාය, සියල්ල ඉක්මපැවැත්තාවූ ; (මෙහි අප්‍රධානත්ව යෙන් සර්ව ශබ්දයහට ස්‍රිසංඥනිෂෙධයි) සාධ්වන්‍යතාං, සත් පුරුෂ අසත්පුරුෂ සියල්ලවුන්ගේ ; සබ්විෂෙ, මිත්‍රද සතු රුද වූ ; (මෙහි සාධ්වන්‍ය ශබ්දය චන්ද්‍ව සමාසයෙහි සිටීමෙන් ස්‍රිසංඥ නොවේ) ජගතඃ කාලාවරාය, ලොකයාගේ කාලයෙන් කනිෂ්ඨවූ ; (මෙහි අවරශබ්දය තෘතීයාතත්පුරුෂ සමාසය බැවින් ස්‍රිසංඥ නොවේ) ජගතඃ කාලෙන පූර්වාය, ලොක යාගේ කාලයෙන් පූර්වයෙහි වූ ; (මෙහි තෘතීයාතත්පුරුෂ සමාස වියයුතු වන වාක්‍යයෙහි සිටි බැවින් ස්‍රිසංඥ නොවේ) සර්වාය, විෂ්ණුට ; (මෙහි සර්ව ශබ්දය සංඥ වාචකත්වයෙන් ස්‍රිසංඥ නොවේ) නමඃ, නමස්කාර වේවා.

(මු-) ජසි-සාධ්වන්‍යෙ සාධ්වන්‍යඃ. ජසි-අල්පෙ අල්පාඃ. ශෙෂං රාමවත්. එවං ප්‍රථමාදයඃ. ද්විතීයශෛබ්‍ද ද්විතීයාය, ද්විතීයස්මාත් ද්විතීයාත්, ද්විතීයස්මින් ද්විතීයෙ. එවං තෘතීයඃ. නිර්ජරඃ.

(ස-) ජසි, ජස්විභක්ති පරකල්හි ; සාධ්වන්‍යෙ, සාධ්වන්‍යඃ, (88) වෙජසිවා යන මෙයින් සාධ්වන්‍ය ශබ්දයහට විකල්ප යෙන් ස්‍රිසංඥ කළ කල්හි සාධ්වන්‍යෙ සාධ්වන්‍යඃ යන පද ද්වය වේ.

ජසි, ජස් පරකල්හි ; අල්පෙ අල්පාඃ, (89) පූර්වාද්‍යල්ප යනාදි යෙන් විකල්පයෙන් අල්පශබ්දයහට ස්‍රිංසංඥ කළ කල්හි

අල්පෙ අල්පාඃ යනු වේ. එවං ප්‍රථමාදයඃ, ප්‍රථම ශබ්දාදීනෙ මාන්ත ශබ්දයෝද මෙසේමැයි. ජෞමරයෝ වනාහි උභය ශබ්දයද අසාන්තයයි සිතා උභයෙ උභයාඃ යී කියත්. ද්විතී යමෙසම, ද්විතීය-ඞෙ (90, 112) ද්විතීයමෙසම යනු වේ. ද්විතී යාය, විකල්පයෙන් ස්ත්‍රිසංඥ කළ කල්හි (106, 22) ද්විතීයාය යනුවේ. ද්විතීයස්මාත් ද්විතීයාත් ද්විතීයස්මින් ද්විතීයෙ යනු වේ. එවං තෘතීයඃ, තෘතීයශබ්දයද මෙසේමැයි. නිර්ජර-සි (102) නිර්ජරඃ. නිර්නාස්ති ජරා යස්‍ය යී බහුව්‍රීහි සමාසයි.

(මු-) **115. ජරස් ජරාචි තු.** (ජරස් 1. ජරා 1. අචි 7. තු 1.)

ජරාශබ්දෙ ජරස් වා ස්‍යාදචි පරෙ.

(ස-) ජරා ශබ්දඃ, ජරාශබ්දයතෙමේ; අචි පරෙ, ස්වරයා පරකල්හි; වා, විකල්පයෙන්, ජරස් ස්‍යාත්, ජරස් ආදෙශ වන්නේය.

(මු-) නිර්ජරසෞ නිර්ජරසඃ, නිර්ජරසම් නිර්ජරසෞ නිර්ජරසඃ, නිර්ජරසා.

(ස-) නිර්ජර-ඖ (115) = නිර්ජරසෞ, නිර්ජර-ජස් (115) = නිර්ජරසඃ, නිර්ජර-අම් (115) = නිර්ජරසම්, නිර්ජරසෞ නිර්ජරසඃ; නිර්ජරසා, නිර්ජර-ටා (115) = නිර්ජරසා යනු වේ.

(මු-) කෙචිද්‍දවිනාතාවිච්ඡන්ති, නිර්ජරසින, නිර්ජරෙසඃ, නිර්ජරසෙ නිර්ජරසඃ, නිර්ජරසාදිත්‍යාදි. පක්ෂෙ හසෙ ච රාමවත්.*

---

* පුංලිඞ්ගයෙහි සූත්‍රකරණයෙන් විකාරවූද ජරාශබ්දයාගේ ග්‍රහණයයි. එකදෙශවිකෘතමනන්‍යවත් භවති යන න්‍යාය හෙතුකොටගෙනයි, එහෙයින් ජරා ජර යන දෙදෙනාහටම අචි පරකල්හි විකල්පයෙන් ජරස් ආදෙශ වන්නේය. ප්‍රකරණබලයෙන් අචි යනු ස්‍යාදි විභක්ත්‍යචිහුගේම වෙයි, එහෙයින් නිර්ජරස්‍යචී නිර්ජරාචී යන මේ ආදියෙහි ජරස් ආදෙශ නොවේ. මෙහි තුශබ්දය ව්‍යවස්ථාපක වෙයි, ව්‍යවස්ථාවද කිසිකෙණෙක් පළමුකොට ඉන ආත් දෙක කැමති වෙතියි කියත්. බහිරඞ්ගවිධිර්භිඃ ස්‍යාදන්තරඞ්ගවිධිබ්ලි යන න්‍යාය හෙතුකොටගෙන පළමුකොට ජරස් ආදෙශ කළ කල්හි අම් විභක්තිහුගේ ආද්‍යක්ෂරයාගේ ලොපයද ශස්හට

(ස-) කෙචිත්, කිසිකෙණෙක් ; ආදෙ‍ශ, ජරස් ආදෙශ කිරීමට පළමු ; ඉන-ආතො, ටා විභක්තිහට ඉන ආදෙශය හා ඞසි විභක්තිහට ආත් ආදෙශයද යන ඉන ආත් ආදෙශ දෙක ; ඉච්ඡන්ති, කැමති වෙත්.

නිර්ජරසින, නිර්ජර-ටා (106, 115) = නිර්ජරසින, යනු වේ. නිර්ජරසෛඃ, නිර්ජර-භිස් (106, 115, 102) නිර්ජරසෛඃ, නිර්ජරසෙ, නිර්ජර-ඞෙ (115) නිර්ජරසෙ. නිර්ජරසඃ, නිර්ජර-ඞසි (115) නිර්ජරසඃ. නිර්ජරසාත්, නිර්ජර-ඞසි (106, 115) නිර්ජරසාත් යනු වේ. ඉත්‍යාදි, මේ ආදිය වේ. පක්‍ෂහසෙ ච රාමවත්, ජරස් ආදෙශනුවූ පක්‍ෂයෙහිද භ්‍යාම් භිස් භ්‍යස් සුප් යන මේ ව්‍යඤ්ජන සහිත විභක්තීන් පරකල්හිද රාම ශබ්දය මෙනි. [පාණිනිඃ 7. 2. 101.]

(මූ) 116. **පාදදන්තනාසිකාහෘදයාසෘගුදකදොස්යූෂන්ශකෘත්ශිරස්කාසාමපි ශසාදිෂු ... පද්දද්ස්නස්ෂන්නිශ්පෘන්මාසාසන්සනුනස්උදන්හෘද්සන් සකන්ශකන්ශිරීන් දෙෂණ්ඃ ශසාදිපෙ.** (පාද—දෙෂඃ 1...පද්—දෙෂණ්ඃ 1... ශසාදිපෙ 7.)

එෂාං ස්ථානෙ එතෙ ක්‍රමාත් ස්‍යුර්වා ශසාදෞ පෙ ච පරෙ. පදඃ පදෘ පද්භ්‍යාමිත්‍යාදි, දතඃ දතා දද්භ්‍යාමිත්‍යාදි.

(ස-) එෂාං ස්ථානෙ, පාදදන්තනාසිකාහෘදයආසෘක්යූෂන්ශකෘත්ශිරස්දෙෂ යන මොවුන්ගේ ස්ථානයෙහි ; එතෙ, පද්දත් ස්නන් නිශ් පෘත් මාස් ආසන් ස්නු නස් උදන් හෘද් අසන් යකන් ශකන් ශිරීන් දොෂන් යන මොව්හු ; ක්‍රමාත්, පිළිවෙළින් ; ශසාදෞ, ශස් ආදි විභක්තිහුද ; පෙච පරෙ, පිසංඥයාද පරකල්හි ; වා ස්‍යුඃ, විකල්පයෙන් ආදෙශවෙත්.

න්කාරයද නොවන්නේය. එසේම ටාඞෙඞසි යන විභක්තීන්ට ඉන අය ආත් යනුද නොවන්නෝය. තවද සර්වාවයවාදෙශය කරණකොටගෙන භූතපරතිය නැති බැවින් ආම් විභක්තිහුගේ ස්ථානයෙහි නුම් ආගමයද නොවන්නේය. එනෙයින් නිර්ජරසාම් යනු වේ. එසේම පදම්දතාම් යනාදිහුද වෙත්. ඇතම් පණ්ඩිතයෝ, සාවකාශවිධිභ්‍යඃ සකද්බලී නිරවකාශකඃ යන න්‍යායයෙන් ජරස් ආදෙශ කිරීමට පළමුව ටාඞසි යන දෙදෙනාගේ ස්ථානයෙහි ඉන ආත් දෙක කැමතිවෙත්.

පදඃ, පාද-ශස් (116, 102) පදඃ. පදා, පාද-ටා (116) පදා යනු වේ. පද්භ්‍යාම්, පාද-භ්‍යාම් (116) පද්භ්‍යාම්. දතඃ, දන්ත-ශස් (116) දතඃ. දතා, දන්ත-ටා (116) දතා. දද්භ්‍යාම්, දන්ත-භ්‍යාම්. (116, 58) දද්භ්‍යාම් යනු වේ. ඉති ආදි, මේ ආදිය වේ. [පාණිනිඃ 6. 1. 63.]*

(මු-) **117. සදානො'ල්ලොපො'ම්වස්‍යාත් ඞෞ වා ත්වීඞ්‍යොඃ.** (සදා 1. අනඃ 6. අත්ලොපඃ 1. අම්වස්‍යාත් 5. ඞෞ 7. වා 1. තු 1. ඊඞ්‍යොඃ 7..)

අනො'කාරස්‍ය නිත්‍යං ලොපඃ ස්‍යාත් ඞෞ පරෙ, ඊඞ්‍යොස්තු වා, න තු මස්‍යාත් වස්‍යාච්ච පරස්‍ය.

සුෂණිඃ සුෂ්ණි.†

---

* මෙහි ශස් විභක්ත්‍යාදිය ගැන්මෙන් පූර්වවිභක්තිහුගේ නිරාකරණය හෙතුකොටගෙන නපුංසකලිංගයෙහි ඖකාරයහට පිත්තිවය ඇති කල්හිද එහි ආදෙශ නොවන්නේය. පත්සු යන්නෙහි (64 ඛප් ඛසොඃ යනාදියෙන් දහට තකාරයි) වාශබ්දයාගේ ව්‍යවස්ථාවාචකත්වයෙන් කිසිතැනෙක්හි විකල්පයෙන් වන්නේය. 1. කිසි තැනෙක්හි නිත්‍යයෙන් වන්නේය. 2. කිසි තැනෙක්හි ප්‍රයොග වශයෙන් නොවන්නේය. 3. ඒ මෙසේයි, 1. ශස් ආදියෙහි විකල්පය තමා විසින්ම උදාහරණකරණලද්දේය. සුදතී සුදන්තී යනාදියෙහිද එසේමය. 2. කොශාපීයෙහි ශීර්ෂණ්‍යඃ, පිරියයුතුය යන අර්ථයෙහි උදකුම්භඃ යනාදියයි. 3. පා සෝදනා දිය යන අර්ථයෙහි පාද්‍යම් යනාදියයි.

† සදා යනු පළමු වාශබ්දයාගේ සම්බන්ධය නැවතීම පිණිසයි. නොහොත් සදා යන සප්තම්‍යන්තය ප්‍රධානත්වයෙහිද අප්‍රධානත්වයෙහිද යන අර්ථයි. එහෙයින් පූජිතපූෂණඃ පීතපූෂණඃ යනාදිය සිඩයි. මව වශෙවත් ම්වඃ (මවාන්තඃ) ම්ව ශබ්දාසෙ ස්‍යශෙවති ම්වස්‍යඃ, න ම්වස්‍යඃ අම්වස්‍යස්තස්මාත්, මවසංයොගාත්, යථා, කර්මණඃ යජ්වනඃ, යනාදියයි. ඊඞ්‍යොඃ යන්නෙහි ඕසන්න හා සමග යෙදීම හෙතුකොටගෙන ඊ යතු විභක්ති සංඛ්‍යාවේම ගතයුතු. එහෙයින් අහ්නී අහනී යනාදිය වේ. ඊප් පරකල්හි වනාහි නිත්‍යවේ. රාඥී විද්‍රුම්නී යනාදිය වේ. ධාතීප්නඃ පෞෂණඃ ධාතීරාඥඃ, මොවුන්ගේ ස්ථානයෙහි මේ සූත්‍රයෙන්ම සිඩවූ කල්හි (435) හන් ෂන් යනාදි සූත්‍රය මෙසේ හඟවයි. තද්ධිතයාගේ අච් පරකල්හිද යකාරය පරකල්හිද හැමතන්හි අන් යන්නහුගේ අකාර ලොපය නොවෙයි. එහෙයින් රාජන්‍යඃ මූර්ධන්‍යඃ යනාදිය සිඩයි.

(ස-) ශෞ පරෙ, ශිසංඥයා පරකල්හි ; අනො'කාරස්‍ය, අන් යන්නහුගේ අකාරයහට ; නිත්‍යං, නිත්‍යයෙන් ; ලොපඃ ස්‍යාත් ලොප්වන්නේය. ඊඞ්‍යස්තු, නපුංසකයෙහි ඖ හට ආදෙශවූ ඊකාරය ඞි යන දෙදෙනා පරකල්හි වනාහි ; වා, විකල්පයෙන් අකාරලොපය වේ. මස්‍යාත්වස්‍යාච්චතු, මකාර සංයොගයෙන්ද වකාර සංයොගයෙන්ද පරවූ අකාරයහට වනාහි ; න, ලොපය නොවේ. යූෂ්ණඃ, යූෂ-ශස් (116) යූෂන්-අස් (117, 107, 102) යූෂ්ණඃ. යූෂ්ණ යනුද මෙසේමැයි. [පාණිනිඃ 6. 4. 134, 136, 137.]

(මු-) **118. නො ලුප් ඓ'ඞෞ.** (නඃ 6. ලුප් 1. ඓ 7. අඞෞ 7.)

නස්‍ය ලුප් ස්‍යාත් අඞෞ ඓ පරෙ. යූෂභ්‍යාම්ත්‍යාදි.*

(ස-) අඞෞ ඓ පරෙ, ඞිසංඥයා රහිතවූ එසංඥයා පරකල්හි ; නස්‍ය ලුප්, ලිංගාන්තයෙහි වූ නොකරණලද නකාර ලොපය වේ. යූෂභ්‍යාම්ත්‍යාදි, යූෂ-භ්‍යාම් (116, 118) = යූෂභ්‍යාම් යනාදිය වේ. [පාණිනිඃ 8. 2. 7.]

(මු-) ඞෞ—යූෂ්ණි යූෂණි යූෂෙ. මාසඃ මාසා මාභ්‍යාම්ත්‍යාදි.

(ස-) ඞෞ, ඞි පරකල්හි ; යූෂ්ණි, යූෂ-ඞි (116, 117, 107.) යූෂ්ණි. යූෂණි යූෂෙ, විකල්පවයෙහි යූෂණි යූෂෙ යනු වේ. මාසඃ, මාස-ශස් (116, 102) මාසඃ යනු වේ. මාසා, මාස-ටා (116) මාසා. මාභ්‍යාම්, මාස-භ්‍යාම් (116, 102, 70) මාභ්‍යාම්. ඉත්‍යාදි, මේ ආදිය වේ.

(මු-) පක්ෂෙ ඝෞ ච රාමවත්, පද්දදයඃ පෘථක් ශබ්ද ඉත්‍යෙකෙ.†

---

* ඞිසංඥයා වර්ජිතකිරීම හෙතුකොටගෙනම ලිඞ්ගාන්ත නකාරයාගේ ප්‍රාප්තියයි. එහෙයින් (හනධාතුහට ක්‍යාදියද) අහන් යනාදියෙහි ප්‍රසඞ්ගය නොවේ. ප්‍රශාන් භවාන් යනාදියෙහි කරණලද නකාරය බැවින් නකාරයහට ලොප්නොවේ.

† පද් ශබ්දය මුල්කොට ඇති ශබ්දයෝ වෙන්වශයෙන් ඇත්තාහුයයි ඇතම් ආචාර්‍ය්‍යවරයෝ කියත්. වොපදෙවනුගේද මතය මෙසේම වෙයි, එහෙයින්ම කාරකයෙහි (251) ආවසතාත් සඝ්‍යනානඃ යනු ද්විතීයෙකවචනයෙහි තමා විසින් උදහරණ කරණලදී.

(ස-) පක්ෂෙ, පාදශබ්දාදීන්ගේ විකල්ප පක්ෂයෙහි ශසාදීන් පරකල්හි ; පාදාන් පාදෙන පාදාභ්‍යාම්, දන්තාන් දන්තෙන දන්තාභ්‍යාම් යනාදියද ; ඝෞච, ඝිසංඥසා පරකල්හි පාදඃ පාදෞ පාදඃ යනාදියද ; රාමවත්, රාමශබ්දය මෙනි. පදෘ දයඃ, පද් යනාදීහු ; පෘථක්ශබ්ද ඉති, වෙන්වශයෙන් ශබ්දයෝයයි ; ඒකෙ, කිසිකෙණෙක් කියති.

(මු-) 119. **සඞ්ඛ්‍යා-වි-සායාද්වාහ්නො'හන් ඩෞ.** (සඞ්ඛ්‍යා-වි-සායාත් 5. වා 1. අහ්නඃ 1. අහන් 1. ඩෞ 7.)

සඞ්ඛ්‍යා-වි-සායෙභ්‍යඃ පරස්‍යාහ්න ඉත්‍යස්‍ය අහන් වා ස්‍යාත් ඩෞ. ද්ව්‍යහ්නි ද්ව්‍යහනි ද්ව්‍යහ්නෙ, ව්‍යහ්නි ව්‍යහනි ව්‍යහ්නෙ, සායාහ්නි සායාහනි සායාහ්නෙ.*

(ස-) ඩෞ, ඩි පරකල්හි ; සඞ්ඛ්‍යා විසායෙභ්‍යඃ, සඞ්ඛ්‍යා වාචක ශබ්ද විශබ්ද සායශබ්ද යන මොවුන් කෙරෙන් ; පරස්‍ය, පරවූ ; අහ්න ඉත්‍යස්‍ය, අහ්න යන මේ අකාරාන්ත ශබ්දයහට ; වා, විකල්පයෙන් ; අහන් ස්‍යාත්, අහන් ආදෙශ වන්නේය. ද්ව්‍යහ්නි, ද්විඅහ්න-ඩි (119) ද්විඅහන් ඉ (117) ද්ව්‍යහ්නි. ද්ව්‍යහනි ද්ව්‍යහ්නෙ, විකල්පවයෙහි ද්ව්‍යහනි ද්ව්‍යහ්නෙ යනු වේ. ව්‍යහ්නි ව්‍යහනි ව්‍යහ්නෙ, ව්‍යහ්නි ව්‍යහනි ව්‍යහ්නෙ යනුද. සායාහ්නි සායාහනි සායාහ්නෙ, සායාහ්නි සායාහනි සායාහ්නෙ යනුද එසේමැයි. [පාණිනිඃ 6. 3. 110.]

(මු-) විශ්වපාඃ විශ්වපෞ විශ්වපාඃ, විශ්වපාං විශ්වපෞ.†

(ස-) විශ්වපාඃ, විශ්වපා-ස් (102) විශ්වපාඃ. විශ්වපෞ, විශ්වපා-ඖ (23) විශ්වපෞ. විශ්වපාඃ, විශ්වපා-අස් (22, 102) විශ්වපාඃ. විශ්වපාං, විශ්වපා-අම් (22) විශ්වපාම්. විශ්වපෞ, විශ්වපෞ යනු පෙර පරිද්දෙනි.

(මු-) 120. **ධොරාලොපො'ව්‍යසෞ.** (ධොඃ 6. ආලොපඃ 1. අවි 7. අසෞ 7.)

---

* ද්වයොරහ්නොර්භවඃ ද්ව්‍යහ්නඃ, විගතං අහඃ ව්‍යහ්නඃ, සායඤ්ච තදහශ්චෙති සායාහ්නඃ. සඛ්‍යහොරාඥඃ යනාදියෙන් (353) ෂප්‍රත්‍යය කළකල්හි, සර්වෛකදෙශ යනාදියෙන් (354) අහ්නාදෙශ වේ, එකල්හි මොවුන්ගේ අකාරාන්තත්වයයි.

† විශ්වං පාති රක්ෂති යඃ ස විශ්වපාඃ, විෂ්ණුයි.

ධොරාකාරස්‍ය ලොපඃ ස්‍යාත් අඝාවචි පරෙ. විශ්වපඃ විශ්වපා විශ්වපාභ්‍යාමිත්‍යාදි. එවං ශඞ්ඛධ්මාදයඃ.*

(ස-) අඝාවචිපරෙ, ඝිසංඥයා රහිතවූ අච් පරකල්හි ; ධොරාකාරස්‍ය, ධාතුහුගේ අවයවවූ ආකාරයහට ; ලොපඃ ස්‍යාත්, ලොප්වන්නේය. විශ්වපඃ, විශ්වපා—ශස් (120, 102) විශ්වපඃ, විශ්වපා, විශ්වපා-ටා (120) විශ්වපා. විශ්වපාභ්‍යාමිත්‍යාදි, විශ්වපාභ්‍යාම් යනාදිය වේ. ශඞ්ඛධ්මාදයඃ, ශඞ්ඛධ්මාදි ශබ්දයෝ ; එවං, මේ විශ්වපාශබ්දය මෙනි. [පාණිනිඃ 6. 4. 140.]

(මු-) ධොඃ කිං-හාහාඃ හාහා හාහාභ්‍යාමිත්‍යාදි. ශෙෂං විශ්වපාවත්.†

(ස-) ධොඃ කිං, සූත්‍රයෙහි ධොඃ යනු කුමටය ? 'හාහා ශබ්දයාගේ ආකාරයහට ධාතු අවයව නොවන බැවින් මෙයින් ලොප්නොවන පිණිසයි. හාහාඃ, හාහා-අස් (22, 102) හාහාඃ. හාහා, හාහා-ටා (22) හාහා ; හාහාභ්‍යාමිත්‍යාදි, හාහාභ්‍යාම් යනාදිය වේ. ශෙෂං විශ්වපාවත්, ශෙෂපද විශ්වපා ශබ්දය වැනිවේ.

(මු-) හරිඃ.

(ස-) හරිඃ, හරි-ස් (102) යරිඃ යනු වේ.

(මු-) **121. ඝුද්භ්‍යාමෞ ඝු.** (ඝුද්භ්‍යාං 5.. ඖ 1. ඝු 2..) ඉකාරොකාරාභ්‍යාං පර ඖ ක්‍රමාදිකාරොකාරෞ ප්‍රාප්නොති. හරී.‡

---

* තඞිතවූ අච් සංඥයද යකාරයද පරකල්හි යයොර් ලොපඃ (258) යනාදියෙන් ආකාරලොපයාගේ නිසමය ඇති කල්හි ධොරාලොපඃ පෙ යනු යම්හෙයකින් නොකරණ ලදද එහෙයින් ගොමායුඃ සත්‍යායුඃ පායුඃ, යනාදියෙහි (447) ආකාරයාගේ සිටීම පිණිසයි. ශඞ්ඛං ධමතීති ශඞ්ඛධ්මාඃ, පුණ්‍යං තායතෙ ඉති පුණ්‍යතාඃ යනාදියද මෙසේමැයි.

† හා-යනු ශබ්දං ජහාති යන වාක්‍යයෙහි උණාදියෙහි වූ ඩාප්‍රත්‍යයෙන් වේ. ඩසෙ‍්‍යචි යනාදියෙන් (610) ආකාර ලොපය කළ කල්හි හාහා යන ආකාරයාගේ ධාත්වවය වත්වය නොවන බැවින් ආකාරලොපය නොවේ. ක්විප්‍රත්‍යය කළ කල්හි වනාහි ධාත්වවයවත්වයෙන් ආකාරලොපය වේමය. හාහා යනු ගන්ධර්විසි. අප් අන්ත තුවූවන්ගේ ආකාරලොපයයි වාර්තික මතයි.

‡ ඉශ්ව උශ්ව ඝු, පසුව තකාරානුබන්ධයා හා යුක්තවූ වානු, යුත් තාභ්‍යාං.

(ස-) ඉකාරොකාරාභ්‍යං, ඉකාර උකාර දෙදෙනා කෙරෙන් ; පර ඔෟ, පරවූ ඔෟකාරයතෙම ; ක්‍රමාත්, ඉකාරයා කෙරෙන් පර ඔෟහටද උකාරයා කෙරෙන් පර ඔෟහටද යන ක්‍රමයෙන් ; ඉකාරොකාරෞ, ඉකාර උකාර දෙකට ; ප්‍රාප්නොති, පැමිණේ. හරී, හරි-ඔෟ (121, 22) හරී යනු වේ. [පාණිනිඃ 6. 1. 102.]

(මු-) **122. ණුර්ඩිජස්ඞිත්සු.** (ණුඃ 1. ඩිජස්ඞිත්සු 7...) ඉදුතොර්ණුඃ ස්‍යාත් ඩෞ ජසි ඞිති ච පරෙ හරයඃ.*

(ස-) ඩෞ, ඩිසංඥයා පරකල්හිද ; ජසි, ජස් පරකල්හිද ; ඞිති ච පරෙ, ඞිත්සංඥ ඩකාර පරකල්හිද ; ඉදුතොඃ, ඉකාර උකාර දෙදෙනාහට ; ණුඃ ස්‍යාත්, ගුණවූ එඔ වන්නේය. හරයඃ, හරි-ජස් (122, 35) හරයඃ. [පාණිනිඃ 7. 3. 108, 109, 111.]

(මු-) ත්‍යලොපෙ ත්‍යලක්ෂණං, හෙ හරෙ. හරිං හරී හරීන්.†

(ස-) ත්‍යලොපෙ, ප්‍රත්‍යයහට ලොප්කළ කල්හි ; ත්‍යලක්ෂණං, ප්‍රත්‍යය ලක්ෂණය අයතිකෙරේ. හෙ හරෙ, හෙ හරි-සි (80, 103, 122) හරෙ. හරිං, හරි-අම් (103) හරිං. හරී හරීන්, හරී හරීන් යනු වේ.

---

* මෙහි ඉ-උ-දෙදෙනා කෙරෙන් කරණලද්දවූම-ඩිසංඥයා පරකල්හිය යනු අවබොධ කටයුතු. එහෙසින් හෙ නදි හෙ සුභ්‍රූ යනාදියෙහි සුභ්‍රූදී යනාදියෙන් (153) හ්‍රස්වකළ කල්හි පසුව ගුණනොවේ. ඞිත්ද ප්‍රත්‍යක්ෂයා පරකල්හි දතයුතු වෙයි. අන්පර්ද්දෙකින් විනම් මමෛත්‍ර යන මෙහි ද්‍යාඩිතා මම් යන මෙයින් (156) අම් කළ කල්හිද මේ සූත්‍රයෙන් ගුණ වන්නේය.

† ප්‍රත්‍යයහට ලොප්කළ කල්හි ප්‍රත්‍යයාගේ ලක්ෂණය (ලකුණ) අයතිකරණුලැබෙයි යනු අර්ථයි. යම් කිසි ශබ්දයක්හු කෙරෙන් ප්‍රත්‍යය ලොප්කළ කල්හි ඒ ප්‍රත්‍යය සම්බන්ධිකාර්‍ය්‍යය වන්නේය යනු නිශ්චයයි. ඒ මෙසේයි, රාජ යන මේ ආදියෙහි (148) සිහට ලොප්කළ කල්හි (164) දීඝීවේ. වාචාමීශඃ වාගීශඃ යනාදියෙහි (319) විභක්තිහට ලොප්කළ කල්හි විභක්ත්‍යන්තයෙහි කරණලද පදසංඥව සිඩය. හෙ හරෙ යන මෙහි ආදිකොට ගුණකළ කල්හි, ස්ථානිවත්බ්ධයෙන්ම-ඩිසංඥයහට ලොපය සිඩ කල්හි, ත්‍යලොපෙ ත්‍යලක්ෂණං යන න්‍යාය අයතිකිරීම ස්ථානිවදදෙශඃ යන න්‍යායයාගේ නොයෙදීම ප්‍රකාශකිරීම ප්‍රයොජනකොට ඇත්තේය.

(මු-) **123. ටාදසශ්චාස්ත්‍රියාන්තු නා.** (ටා 1. අදසඃ 5. ච 1. අස්ත්‍රියාං 7. තු 1. නා 1.)

ඉදුද්භ්‍යාමදසශ්ච පරෂ්ටා නා ස්‍යාත්, න තු ස්ත්‍රියාම්.*

(ස-) ඉදුද්භ්‍යාං, ඉකාර උකාර දෙදෙනා කෙරෙන්ද ; අදසශ්ච පරඃ, අදස් ශබ්දයා කෙරෙන්ද පරවූ ; ටා, ටාවිභක්ති තොමෝ ; නාස්‍යාත්, නා ආදෙශ වන්නීය. ස්ත්‍රියාන්තු, ස්ත්‍රී ලිඞ්ගයෙහි වූකලී ; න, නොවන්නීය. [පාණිනිඃ 7. 3. 120.]

(මු-) හරිණා හරිභ්‍යාං හරිභිඃ, හරයෙ හරිභ්‍යාං හරිභ්‍යඃ.

(ස-) හරිණා, හරි-ටා (123, 107) හරිණා. හරිභ්‍යාං හරිභිඃ, හරිභ්‍යාං හරිභිඃ යනු වේ. හරයෙ, හරි-ඞෙ (122, 35) හරයෙ. හරිභ්‍යාං හරිභ්‍යඃ, හරිභ්‍යාං හරිභ්‍යඃ යනු වේ.

(මු-) **124. ඞස්‍යෙඞො ලොපඃ.** (ඞස්‍ය 6. එඞඃ 5. ලොපඃ 1.)

එඞඃ පරස්‍ය ඞසිඞසොර්ඞස්‍ය ලොපඃ ස්‍යාත්. හරෙඃ හරිභ්‍යාං හරිභ්‍යඃ. හරෙඃ හර්‍යොඃ හරීණාං.†

(ස-) එඞඃ පරස්‍ය, එඞ්සංඥයා කෙරෙන් පරවූ ; ඞසිඞසොර්ඞස්‍ය, ඞසි ඞස් දෙදෙනාගේ ඞකාරය හට ; (ඉත්සංඥ ඞකාරවත්වූ අකාරයහට) ලොපඃ ස්‍යාත්, ලොප්වන්නේය. හරෙඃ, හරි-ඞසි (122, 124, 102) හරෙඃ. හරිභ්‍යාං හරිභ්‍යඃ, හරිභ්‍යාං හරිභ්‍යඃ යනු වේ. හරෙඃ, හරි-ඞස්, පෙරසේම හරෙඃ යනු වේ. හර්‍යොඃ, හරි-ඔස් (35) හර්‍යොඃ. හරීණාං, හරි-ආම් (110, 104, 107.) හරීණාං. [පාණිනිඃ 6. 1. 110.]

(මු-) **125. ඉදුද්භ්‍යාං ඞෙර්ඞෞඃ.** (ඉදුද්භ්‍යාං 5. ඞෙඃ 6. ඞෞඃ 1.)

---

* මාත්සවශ්‍යෙ යනාදියෙන් (235) උකාර කළ කල්හි උකාරාන්තයා කෙරෙන්ම-නා ආදෙශය සිඞකල්හි අදස් යන්නාහුගේ ග්‍රහණය විභක්තීන් පිළිබඳවූ සියලු ක්‍රියාවන්ට අනතුරුවම උකාරය වෙයි යනු හැඟවීම පිණිස වෙයි. එහෙයින් අමුෂ්මෙ යන මේ ආදියෙහි පළමුකොටම ස්මෙ ආදෙශකළ කල්හි පසුව උකාරද ෂත්වයද වීමෙන් පදසිඞියයි.

† ඞඃ පරඃ අඃ ඞඃ තස්‍ය ඞස්‍ය, ඒඞ යන්නද ඞසි ඞස් දෙදෙනා හටම ලැබෙයි. එහෙයින් ඞසි ඞස් දෙදෙනාගේ ඞකාරය හටයයි කීයේය. එඞ යනු ප්‍රකෘති විකෘති දෙදෙනා හටමය. එහෙයින් ගොඃ ද්‍යොඃ යනාදිය වෙයි.

ඉදුද්භ්‍යාං පරස්‍ය ඩෙර්ඩෞඃ ස්‍යාත්, ඩ ඉත්.*

(ස-) ඉදුද්භ්‍යාං පරස්‍ය, ඉකාර උකාර දෙදෙනා කෙරෙන් පරවූ; ඩෙඃ, ඩිනට ; ඩෞඃ ස්‍යාත්, ඩෞආදෙශ වන්නේය. ඩඉත්, ඩකාරය ඉත්සංඥයි. [පාණිනිඃ 7. 3. 118-119.]

(මු-) **126. ටෙ-ර්ලොපො ඩිති, විංශතෙ—ස්තස්ඣෙ.** (ටෙඃ 6. ලොපඃ 1. ඩිති 7. විංශතෙඃ 6. තෙඃ 6. තු 1. අඩෙ 7.)

ඩිති පරෙ පූර්‍වස්‍ය ටෙර්ලොපඃ ස්‍යාත්, විංශතෙස්තෙස්තස්ව ඩෞ.†

හරෞ හරෙයොඃ හරිෂු. එවං ශ්‍රීපත්‍යග්නි රව්‍යාදයඃ.‡

(ස-) ඩිති පරෙ, ඉත්සංඥ ඩකාරයා පරකල්හි ; පූර්‍වස්‍ය ටෙඃ, පූර්‍වවූ ටිසංඥයහට ; ලොපඃ ස්‍යාත්, ලොප් වන්නේය. අඩෙ, ඩිවිභක්ති සම්බන්ධිනුවූ ඩිත් පරකල්හි ; විංශතෙස්තු, විංශතිශබ්දයාගේ වූකලී ; තෙඃ, තියන භාගයහට ලොප්වේ. (ඩි සම්බන්ධි ඩිත් පරකල්හී විංශති ශබ්දයාගේ ටිසංඥයහට ලොප්වේ.) [පාණිනිඃ 6. 4. 142-143.]

හරෞ, හරි-ඩි (125, 126) = හරෞ. හරෙයොඃ හරිෂු, හරෙයොඃ හරිෂු යනු වේ.

ශ්‍රීපත්‍යග්නිරව්‍යාදයඃ, ශ්‍රීපති අග්නි රවි යනාදි ශබ්දයෝ ; එවං, මේ හරි ශබ්දය හා සමයි.

---

* ඉදින්වනාහී, යුද්භ්‍යාං ඩෙරෞඃ කීයා ඉ-උ දෙදෙනාසමග ඩිහට ඖ විධානකළ කල්හි පරසූත්‍රයෙහි අඩෙ යනු කියයුතු නොවන්නේය එසේද ඩෞ ආදෙශ කිරීම පරසූත්‍රයෙහි සිවිභක්ත්‍යාදි පරිච්ඡෙදයට අයත්වන ඩිත් පරකල්හිම විංශති ශබ්දයාගේ තිහට ලොපය පිණිසමය, එහෙයින් විංශතිමාචෂ්ට විංශතයති යන මෙහි (855) ඣිප්‍රත්‍යයහට (467) ඩිත්වය ඇති කල්හිද ටිසංඥයහටම ලොපය වෙයි, තිහට නොවේ.

† විංශතෙඃ පූරණඃ යන අර්‍ථයෙහි විංශති ශබ්දයා කෙරෙන් (450) ඩට් කළ:තල්හි තියන භාගය ලොප්වේ, එකල්හි විංශං යනු වේ, ඩි පරකල්හි වනාහි විංශතෞ යනුයි

‡ ශ්‍රීපතිශ්ච අග්නිශ්ච රවිශ්ච තෙ ආදයො යෙෂාං තෙ. ආදි යන පදය හෙතුකොටගෙන විශෙෂරහිතවූ යම්තාක් පුංලිඞ්ග වූ හ්‍රස්ව ඉකාරාන්ත ශබ්දයෝ වෙද්ද ඔව්හු මෙසේය යනු අර්‍ථයි.

(මු-) **127. සඛ්‍යුද්භ්‍යාං සෙර්ඩාඬෙඃ.** (සඛ්‍යෘද්භ්‍යාං 5.. සෙඃ 6. ඩා 1. අඬෙඃ 6.)

සඛිශබ්දාත් ඍකාරාන්තාච්ච පරස්‍ය සෙර්ඩා ස්‍යාන්න තු ඬෙඃ. සඛා. අඬෙඃ කිං, හෙ සඛෙ.

(ස-) සඛිශබ්දාත්, සඛිශබ්දයා කෙරෙන්ද; ඍකාරාන්තාච්ච, ඍකාරාන්ත ශබ්දයා කෙරෙන්ද; පරස්‍ය, පරවූ; සෙඃ, සිහට; ඩා ස්‍යාත්, ඩාආදෙශ වන්නේයි; ඬෙස් තු, ඬිසංඥයාහට වූකලී; න, ඩා ආදෙශ නොවන්නේය.

සඛා, සඛි-සි (127, 126) = සඛා. අඬෙඃ කිං, අඬෙඃ යනු කුම වද? හෙ සඛෙ, හෙ සඛෙ යන තන්හි සිහට ඩා නොවන පිණිසයි. හෙ සඛෙ, සඛි-සි (103, 122) = හෙ සඛෙ.*

(මු-) **128. ඝෞ ව්‍රිඃ.** (ඝෞ 7. ව්‍රිඃ 1.)

සඛ්‍යුර් ඍකාරස්‍ය ච ව්‍රිඃ ස්‍යාත් අඬෞ ඝෞ පරෙ.†

(ස-) සඛ්‍යුඃ, සඛිශබ්දයාගේ අන්ත්‍යයහටද; ඍකාරස්‍ය ච, ඍකාරාන්ත ශබ්දයාගේ අන්ත්‍යයහටද; අඬෞ ඝෞ පරෙ; ඬිසංඥයා රහිතවූ ඝිසංඥයා පරකල්හි; ව්‍රිඃ ස්‍යාත්, වෘඩි වන්නීය.

(මු-) සඛායෞ සඛායඃ, සඛායම් සඛායෞ සඛීන්.

(ස-) සඛායෞ, සඛි-ඖ (128, 35) = සඛායෞ. සඛායඃ, ජස් පරකල්හි සඛායඃ යනු වේ; සඛායම් සඛායෞ, අම්-ඖ පරකල්හි සඛායම් සඛායෞ යනු වේ. සඛි-ශස් (104, 105) සඛීන් යනු වේ.

(මු-) **129. සඛ්‍යුෂ්ටාඞිතා-මා එ උසුසෞ.** (සඛ්‍යුඃ 5. ටාඞිතාං 6...ආ එ උස් උස් ඖ 1...)

සඛ්‍යුඃ පරෙෂාං ටාඞිතාං ස්ථානෙ ආ එ උස් උස් ඖ එතෙ ක්‍රමාත් ස්‍යුඃ.‡

---

* සඛා ච ඍච්ච තාභ්‍යාං සඛ්‍යෘද්භ්‍යාං.

† අපිවශාත් විභක්තෙර්විපරිණාමඃ යන න්‍යාය හෙතුකොට ගෙන සඛිශබ්ද ඍකාර දෙදෙනා කෙරෙන් ෂෂ්ඨ්‍යන්ත පදය වී අඬෙඃ යන පදයද සප්තම්‍යන්තව මෙහි සම්බන්ධවේ.

‡ ආ එ යනාදියෙහි සූත්‍රය බැවින් සන්ධි නොවේ. ටා විභක්ත්‍යාදීන්ගේ ස්ථානයෙහි ආ ආදී ආදෙශ කිරීම හා ආදී ආදෙශයන්ගේ වැළැක්වීම පිණිසයි. එසේද, කච්චිදපවාද විෂයෙ'ප්‍යුත්සර්ගෝ'භිනිවිශතෙ යන න්‍යාය හෙතුකොටගෙන

(ස-) සඛ්‍යුඃ පරෙෂාං, සඛිශබ්දයා කෙරෙන් පරවූ; ටාඞිතාං ස්ථානෙ, ටා විභක්ති ඉත් සංඥ ඞකාර යන මොවුන්ගේ ස්ථාන යෙහි; ආ එ උස් උස් ඖ, ආ එ උස් උස් ඖ යන; එතෙ, මොව්හු; ක්‍රමාත්, පිළිවෙළින්; ස්‍යුඃ, වන්නාහ.

(මු-) සඛ්‍යා සඛ්‍යෙ සඛ්‍යුඃ සඛ්‍යුඃ සඛ්‍යෞ. ශෙෂං හරිවත්.

(ස-) සඛ්‍යා, සඛි-ටා (129, 35) = සඛ්‍යා. සඛ්‍යෙ, සඛි-ඞෙ (129, 35) = සඛ්‍යෙ. සඛ්‍යුඃ සඛ්‍යුඃ සඛ්‍යෞ, සඛ්‍යුඃ යනාදීහු වෙත්. ශෙෂං, කියනලද්දවුන් කෙරෙන් අන්‍යවූ පද; හරිවත්, හරි ශබ්දය වැනියි.

(මු-) **130. පත්‍යුරසෙ.** (පත්‍යුඃ 5. අසෙ 7.)

පතිශබ්දාත් පරෙෂාං ටාඞිතාං ස්ථානෙ ආ එ උස් උස් ඖ එතෙ ක්‍රමාත් ස්‍යුර්න තු සෙ.*

(ස-) පතිශබ්දාත් පරෙෂාං, පතිශබ්දයා කෙරෙන් පරවූ; ටාඞිතාං ස්ථානෙ, ටා විභක්තිද ඉත්සංඥ ඞකාරද යන මොවුන් ගේ ස්ථානයෙහි; ආ එ උස් උස් ඖ, ආ එ උස් උස් ඖ යන; එතෙ, මොව්හු; ක්‍රමාත් ස්‍යුඃ, පිළිවෙළින් වෙත්. න තු සෙ, සමාසයෙහි වනාහි කියනලද ආදෙශයෝ නොවෙත්.

(මු-) පත්‍යා පත්‍යෙ පත්‍යුඃ පත්‍යුඃ පත්‍යෞ. අසෙ කිං, ශ්‍රීපතිනා ඉත්‍යාදි. ශෙෂං හරිවත්.

(ස-) පත්‍යා, පති-ටා (130, 35) = පත්‍යා. පත්‍යෙ පත්‍යුඃ

සඛිනා වානරෙන්ද්‍රෙණ යනාදිය සිද්ධයි. සඛ්‍යැද්භ්‍යං යන මේ ආදියෙහිද, සෞ චිරඃ යන මෙහිද සඛ්‍යුෂ්ටාඞිතාං යන මේ ආදියෙහිද මුඛ්‍යවූම සඛි ශබ්දයාගේ ග්‍රහණයයි. භාෂ්‍ය කාරතෙම අමුඛ්‍යවූද සඛිශබ්දයාගේ ග්‍රහණයයි කියයි. ඔහු ගේ මතයෙහි ජිතසඛා, ජිතසඛායෞ, ජිතසඛ්‍යා යනාදියද වෙයි. තවද පුංලිඞ්ගයෙහිම ග්‍රහණය වෙයි. ස්ත්‍රීලිඞ්ගයෙහි වූකලී නිත්‍යයෙන් ඊප් අන්තහෙයින් සඛී යනු වේ, ගෞරී ශබ්දය මෙනි. නපුංසක ලිඞ්ගයෙහි මොහුගේ ප්‍රයොග නැත් තේය.

* මෙහිද පූර්වසූත්‍රයෙහි මෙන් ක්‍රම සම්බන්ධයයි. න්‍යාය අය තිද වේ. එහෙයින් පතිනා නීයමානායාඃ යනු වෙයි. නෂ්ටෙ මෘතෙ ප්‍රව්‍රජිතෙ ක්ලීබෙ ච පතිතෙ පතෞ ඉති, සීතායාඃ පතයෙ නමඃ යනාදියද සිද්ධයි. ඡාන්දසම්යි කිසිකෙණෙක් කියත්.

පත්‍යුඃ පත්‍යොඃ, පත්‍යෞ යනාදියද දතයුතු. අසෙ කිං, අසෙ යනු කුමටය? ශ්‍රීපතිනා ඉත්‍යාදි, ශ්‍රීපති ශබ්දය සමාසවූහෙයින් ආ ආදෙශ නොව- නා- වනබව දැක්වීම පිණිසයි. ශ්‍රීපතිනා, ශ්‍රීපති-ටා (123) = ශ්‍රීපතිනා. ශෙෂං හරිවත්, පතිශබ්දයාගේ ඉතිරි පද හරිශබ්දය මෙනි.

(මූ-) කතිශබ්දො ව්වාන්තඃ.*

(ස-) කතිශබ්දඃ, කතිශබ්දය ; ව්වාන්තඃ, බහුවචනාන්තයි.

(මූ-) **131. ඩතිසඞ්ඛ්‍යෂ්ණෙණ ජස්ශසොර්ලුක්.** (ඩතිසඞ්ඛ්‍ය-ෂ්-ණ්ඃ 5. ජස්ශසොඃ 6 .. ලුක් 1.)

ඩත්‍යන්තාත් ෂාන්තනාන්තසඞ්ඛ්‍යායාශ්ච පරයොර්ජස්-ශසොර් ලුක් ස්‍යාත්.†

(ස-) ඩත්‍යන්තාත්, ඩතිප්‍රත්‍යයාන්තයා කෙරෙන්ද ; ෂාන්ත නාන්ත සඞ්ඛ්‍යායාශ්ච, ෂාන්තවූද නාන්තවූද ෂෂ්ශබ්ද පඤ්චන් ශබ්දාදීන් කෙරෙන්ද ; පරයොඃ, පරවූ ; ජස්ශසොඃ, ජස්ශස් දෙදෙනාහට ; ලුක් ස්‍යාත්, ලොප් වන්නේය. [පාණිනිඃ 1. 1. 24–25, 7. 1. 22.]

(මූ-) කති කති කතිභිඃ කතිභ්‍යඃ කතිභ්‍යඃ කතීනාං කතිෂු. එවං යති තති. ඩති-ෂ්-ණාන්ත සඞ්ඛ්‍යාස්මද්යුෂ්මදඃ සදෘශා ස්ත්‍රිෂු. ත්‍ර්‍යාදයඃ සඞ්ඛ්‍යාශබ්දාඃ ව්වාන්තාඃ.‡

---

* කතිශබ්දය කොතෙක් ප්‍රමාණ කරණ ලද්දෙක්ද යන අර්ථය කියන්නෙකි. එහෙයින් අනියත බහුවචනාර්ථයෙන් බහුවචන වූයේම වෙයි.

† ෂ ච න ච ෂ්ණ, සඞ්ඛ්‍යා චාසෞ ෂ්ණෞචෙති සඞ්ඛ්‍යාෂ්ණ, ඩතිශ්ච සඞ්ඛ්‍යාෂ්ණශ්චෙති තස්මාත්. ඩති යනු ප්‍රත්‍යයයි, එහෙයින් ඩති අන්තවූ කති-යති-තති යන තුනයි. මුඛ්‍යවූම මේ ශබ්දයන්ගේ ග්‍රහණය වෙයි. එහෙයින් ප්‍රියකතයඃ අතිෂෂඃ අතිපඤ්චානඃ යනාදියෙහි විභක්ති ලොපය නොවෙයි. ලොප් කරණ බැවින් කති යනාදියෙහි (122) ඍදී යනාදියෙන් ගුණනොවේ. පඤ්ච යනාදියෙහි නාන්ත බැවින් (164) දීර්ඝ නොවේ. (93) ලුකි න තත්‍ර, සී නිෂෙධ බැවිනි.

‡ ෂ ච න ච ෂ්ණෞ, ෂ්ණෞ අන්තෞ යස්‍ය සඃ ෂ්ණාන්තඃ, ෂ්ණාන්තශ්චාසෞ සඞ්ඛ්‍යාචෙති ෂ්ණාන්තසඞ්ඛ්‍යා, ඩතිශ්ච ව්‍යස්ද්ච ෂ්ණාන්තසඞ්ඛ්‍යා ච අස්මච්ච යුෂ්මච්ච තෙ. මුඛ්‍යවූම මොවුන්ගේ ග්‍රහණය වෙයි. යුෂ්මද් අස්මද් ශබ්දයන්ගේ

(ස-) කති, කති-ජස් (131) = කති. කති, කති-ශස් (131) = කති. කතිභිඃ කතිභ්‍යඃ කතිභ්‍යඃ කතීනාං කතිෂු, කතිභිඃ යනාදියද සිඩයි. එවං යති තති, යති තති ශබ්දද එසේම බහුවචන ජස් ශස් විභක්ති ලොපව සිඩයි. ඩති, ඩ්යන ලද ඩතිප්‍රත්‍යයාන්ත ශබ්දද ; ව්‍ය, අව්‍යය ශබ්දද ; ෂ්ණාන්ත සඞ්ඛ්‍ය, ෂාන්තනාන්ත සඞ්ඛ්‍ය වාචක ශබ්දද ; අස්මද් යුෂ්මදඃ, අස්මද් ශබ්දද යුෂ්මද් ශබ්දද ; ත්‍රිෂු, ලිඞ්ගත්‍රයෙහි ; සදෘශාඃ, සමානයෝසි. ත්‍ර්‍යාදයඃ සඞ්ඛ්‍යා ශබ්දාඃ, ත්‍රිශබ්දය මුල්කොට ඇති සඞ්ඛ්‍යාවාචක ශබ්දයෝ ; ව්වානන්තාඃ, බහුවචනාන්ත යෝසී.

(මූ-) **132. ත්‍රෙරයඞ් නාමි.** (ත්‍රෙඃ 6. අයඞ් 1. නාමි 7.)

ත්‍රිශබ්දස්‍ය අයඞ් ස්‍යාත් නාමි පරෙ, ඛ්‍යාදන්තස්‍ය සඵානෙ.*

(ස-) නාමි පරෙ, නාම් පරකල්හි ; ත්‍රිශබ්දස්‍ය, ත්‍රිශබ්දය හට ; අයඞ් ස්‍යාත්, අය ආදෙශ වන්නේය.

(මූ-) ත්‍රයාණං ත්‍රිෂු. විශබ්දෙ වානන්තඃ.†

(ස-) ත්‍රයාණං, ත්‍රි-ආම් (110, 132, 104, 107) = ත්‍රයාණං.

වනාහි මුඛ්‍යාමුඛ්‍යත්වයෙන් ගතයුතුවෙයි. ආදි ශබ්දයාගේ ව්‍යවස්ථා වාචකත්වයෙන් අෂ්ටාදශ ශබ්දය කෙළවරකොට ඇති ශබ්දයෝ ගන්නා ලැබෙත්, ඌනවිංශති ආදීන්ගේ වනාහි එකවචනාන්තත්වයම වේ, විංශති ආදීහු හැමකල්හි එකත්වයෙහි වෙත්. සර්ව්වාඃ සඞ්ඛ්‍යෙය සඞ්ඛ්‍යයොඃ යනු අමර කොෂයෙහි කීබැවිනි.

* මුඛ්‍යවූ ත්‍රි ශබ්දයාගේම ග්‍රහණයයි, එහෙසින් ප්‍රාප්තත්‍රීණං යනාදියෙහි (අයඞ්) නොවන්නේය. පරමාශ්ච තෙ ත්‍රයශ්චෙති තෙෂාං පරමත්‍රයාණං යනාදියෙහි මුඛ්‍යහෙයින් අය ඞාදෙශ වේමය. නාම්‍යයඞ් ත්‍රෙඃ සී ඇසීමට දුක්එළවන බැවින් නොකරණලදී. කිසිතැනෙක්හි නොවන්නේය යනු අපියයි කිසිකෙණෙක් කියත්, එහෙසින් ත්‍රීණාමිව සමුද්‍රාණං යනු සිඩයි. [පාණිනිඃ 7. 1. 53.]

† විශබ්දය ප්‍රධානයෙහිම ව්වචනාන්ත වෙයි, එහෙයින් ප්‍රියව්ඃ පුරුෂඃ යී අමුඛ්‍යයෙහි එකවචනාන්ත වෙයි. යම් ශබ්දයන්ගේ ආකෘතියගේ අන්‍යප්‍රකාරත්වයෙක්හට නොගණිද ඔව්හුම ආදියෙහි කියයුත්තාහ. එහෙයින්ම ඉකාරාන්ත ශබ්දයන්ගේ උදාහරණ කාලයෙහි ප්‍රථම වාරයෙහි ත්‍රිශබ්දය කියා පසුව විශබ්දය කියනලද්දේය.

ත්‍රිෂු, ත්‍රිෂු යනු වේ. ද්විශබ්දඃ, ද්විශබ්දය ; ද්වාන්තඃ, ද්විවචනාන්තයි.

(මු-) **133. ත්‍යදාං වෙරඃ ක්ත්‍යෙ.** (ත්‍යදාං 6...වෙඃ 6. අඃ 1. ක්ත්‍යෙ 7.)

ත්‍යදාදීනාං වෙරකාරඃ ස්‍යාත් ක්ත්‍යෙ පරෙ.

(ස-) ත්‍යදාදීනාං, ත්‍යද් තද් යද් එතද් ඉදම් අදස් කිම්ද්වි යුෂ්මද් අස්මද් යන මේ ත්‍යදාදිගණික ශබ්දයන්ගේ ; වෙඃ, විසංඥයහට ; ක්ත්‍යෙ පරෙ, විභක්ති පරකල්හි ; අකාරඃ ස්‍යාත්, අකාර වන්නේය. [පාණිනිඃ 7. 2. 102.]

(මු-) ද්වෞ ද්වෞ ද්වාභ්‍යාං ද්වාභ්‍යාං ද්වාභ්‍යාං ද්වයොඃ ද්වයොඃ.

(ස-) ද්වෞ, ද්වි-ඖ (133, 23)=ද්වෞ. ද්වෞ, ද්වෞ යනුද ප්‍රථමාවෙහි මෙනි. ද්වාභ්‍යාං, ද්වි-භ්‍යාම් (133, 108)=ද්වාභ්‍යාං. ද්වාභ්‍යාං ද්වාභ්‍යාං, පෙරසේමයි. ද්වයොඃ, ද්වි-ඕස් (133, 106)= ද්වයොඃ.

(මු-) වාතප්‍රමීඃ වාතප්‍රම්‍යෞ වාතප්‍රම්‍යඃ.†

(ස-) වාතප්‍රමීඃ යනාදිය සුගමයි.

(මු-) **134. ෂුතො'ම්ශසොර්ම්නාවදීර්ඝාඃ.** (ෂුතඃ 5. අම්ශසොඃ 6 .. ම්නෞ 1 .. අදීර්ඝාඃ 5.)

---

* අනුකරණ ශබ්දයහට ස්‍රීසංඥ නොවීමෙන් විසංඥයහට අත්තිවයක් නැති කල්හි ත්‍යදං යන පදය සිඬයි. බහුවචනය ගණය සඳහා වෙයි. ස්‍රීසංඥ වූ ත්‍යදාදීන්ගේම ටි හට අකාර වන්නේය, එහෙයින් අතිතද් අතිතදෞ අතිතදඃ යී වෙයි. අතිතන්දි කුලානි, යනාදියෙහි අප්‍රධානත්වයෙහි නොවන්නේය. යුෂ්මද් අස්මද් දෙදෙනාහට වනාහි අප්‍රධානත්වයෙහිද ටි හට අකාරයි. එසේම ද්වි යුෂ්මදස්මදං න තසි යනු කිය යුතු. එහෙයින් අතියුෂ්මාන් අත්‍යස්මාන් අතිත්වාන් අතිමාන් යනාදියයි. තස් පරකල්හි වනාහි ද්විතඃ යුෂ්මත්තඃ අස්මත්තඃ ත්වත්තඃ මත්තඃ අතියුෂ්මත්තඃ යනාදියයි. ලිඟුහු කෙරෙන් විභක්තිහුගේ අවශ්‍යකත්වයෙහිද, විභක්තිග්‍රහණය ප්‍රත්‍යක්ෂ විභක්ති පරකල්හිම දතයුතු. එහෙයින් සඃ එෂඃ යනාදියෙහි ව්‍යඤ්ජනයා කෙරෙන් පරකල්හි ආදියෙහි සිහට ලොපය නොවෙයි. ත්‍යදං ඬඞ්ක්ත්‍යෙ යනු සම්බන්ධයකින් නොකරණලදද එහෙයින් අධිකාර ලාඝවය සඳහාම වෙයි.

† වාතං ප්‍රමාතීති වාතප්‍රමීඃ. උණාදියෙහි වූ ඊ (කී) ප්‍රත්‍යයයි, මෘග විශෙෂයෙකි.

දිධුවජ්ජිාදීදූදන්තාත් පරයොරම්ශසොඃ ස්ථානෙ ක්‍රමාත් මනෞ ස්තඃ.

(ස-) දිධුවර්ජිාත්, දිසංඥ ධාතු රහිතවූ; ඊදූදන්තාත් පර යොඃ, ඊකාරාන්ත ඌකාරාන්තයන් කෙරෙන් පරවූ; අම් ශසොඃ ස්ථානෙ, අම්-ශස් යන විභක්තීන්ගේ ස්ථානයෙහි; ක්‍රමාත්, පිළිවෙළින්; මනෞ ස්තඃ, ම්-න් යන මොව්හු වෙත්.

(මු-) වාතප්‍රමීං වාතප්‍රම්‍යෞ වාතප්‍රමීන්, වාතප්‍රම්‍යා වාතප්‍රමීභ්‍යාමිත්‍යාදි.

(ස-) වාතප්‍රමීං, වාතප්‍රමී-අම් (134)=වාතප්‍රමීම්. වාතප්‍රම්‍යෞ, සුගමයි. වාතප්‍රමීන්, වාතප්‍රමී-ශස් (134)=වාතප්‍රමීන්.

වාතප්‍රම්‍යා වාතප්‍රමීභ්‍යාං, වාතප්‍රම්‍යා යනාදිය සුගමයි. ඉති ආදි, මේ ආදිය වේ.

(මු-) එවං අතිලක්‍ෂ්ම්‍යාදයඃ.*

(ස-) අතිලක්ෂ්මී ශබ්දාදියද මෙසේමැයි.

(මු-) සුධීඃ.†

(ස-) සුධීඃ, ඊකාරාන්ත සුධී ශබ්දයෙන් සිව්ඹිහට විසර්ගව සුධීඃ යනු වේ.

(මු-) **135. ධොරියුවචි.** (ධොඃ 6. ඉය්-උව් 1. අචි 7.) ධොරීදූතොඃ ස්ථානෙ ක්‍රමාදියුවෞ ස්තොʻචිපරෙ.

(ස-) ධොඃ, ධාතුහුගේ අවයවවූ; ඊදූතොඃ ස්ථානෙ, ඊකාර ඌකාර දෙදෙනාගේ ස්ථානයෙහි; අචි පරෙ, අච් පරකල්හි; ක්‍රමාත්, පිළිවෙළින්; ඉයුවෞ, ඉය්-උව් දෙක; ස්තඃ, වෙත්. [පාණිනිඃ 6. 4. 77.]

(මු-) සුධියෞ සුධියඃ ඉත්‍යාදි. එවං සුශ්‍රී යවක්‍රාදයඃ. ප්‍රධීඃ.‡

(ස-) සුධියෞ, සුධී-ඖ (135)=සුධියෞ. සුධියඃ, යනුද සුගමයි. ඉත්‍යාදි, මේ ආදිය වේ.

---

* ආදිපදයෙන් අතිතන්ත්‍රී බහුප්‍රෙයසී අතිවධූ අතිචමූ හූහූ යන මොව්හු මුල්කොට ඇත්තාහු වෙත්.

† සු ශොභනා ධීර්යස්‍යෙති සුධීඃ. ධ්‍යෛධාතුහට ක්විප් ප්‍රත්‍යය කළ කල්හි ධීඃ යනු වේ (1037.)

‡ ශ්‍රයන්ත්‍යෙනාං ශ්‍රීඃ, (1035) සුෂ්ඨු ශ්‍රීර් යස්‍ය සඃ සුශ්‍රීඃ. යවෙන ක්‍රීණාතීති යවක්‍රීඃ. ආදි ශබ්දය හෙතුකොටගෙන ශුද්ධධී-නී-සුඛු-කටප්‍රූ-ඛලයමභූ යන මොවුන් මුල්කොට ඇති ශබ්දයෝයි. ප්‍රකෘෂ්ටාධීර් යස්‍ය සඃ ප්‍රධීඃ.

එවං සුශ්‍රී යවක්‍ර්‍යාදයඃ, සුශ්‍රී යවක්‍රී ශබ්දාදියද මෙසේමැයි. ප්‍රධීඃ, ප්‍රධී ශබ්දයා කෙරෙන් සි හට විසර්ගව ප්‍රධීඃ යනු වේ.

(මූ) 136. **ක්වචාද්‍යනෙකාචො'සන්තද්දෘන් පුනර්වර්ෂාකාරාද්‍යන්‍යභූසුධියොර්ය්වෞ.** (ක්වචාද්‍යනෙකාචඃ 6. අසන්තත් 5. අදෘන්-සුධියොඃ 6 .. ය්වෞ 1 ..)

කාදෙර්ව්‍යඤ්ජනාදෙරනෙකාචශ්ච ධාතොරීදූතොරසන්තත් පරයොඃ ක්‍රමාත් ය්වෞ ස්තඃ අචි පරෙ, න තු දෘන්භූ පුනර්භූ වර්ෂාභූ කාරාභූභ්‍යො'න්‍යස්‍ය භූශබ්දස්‍ය සුධියශ්ච.*

---

* ක්වච්ච විච්ච ක්වචෞ, තෙ ආදී යස්‍ය ස ක්වචාදිඃ, ස ච අනෙකාච්ච ක්වචාද්‍යනෙකාච් තස්‍ය. දෘන් ච පුනර් ච වර්ෂා ශ්ච කාරා ච තා ආදයො යෙෂාං තෙ දෘන්පුනර්වර්ෂාකාරාදයඃ, තෙභ්‍යො'න්‍යඃ දෘන්පුනර්වර්ෂාකාරාද්‍යන්‍යඃ, ස චාසෞ භූශ්චෙති දෘන්පුනර්වර්ෂාකාරාද්‍යන්‍යභූඃ, ස ච සුධීශ්ච තෞ දෘන්පුනර්වර්ෂාකාරාද්‍යන්‍යභූසුධියෞ, නතෞ අදෘන්පුනර්වර්ෂාකාරාද්‍යන්‍යභූසුධියෞ, තයොඃ.

ය් වෞ යන ද්විවචනාන්තයා හා ක්‍රමනිෂ්පත්තිය පිණිස පූර්වසූත්‍රයෙන් යුතොඃ යි ද්විවචනාන්තව සම්බන්ධවේ. ඉය්-උව් දෙදෙනාගේ ප්‍රතිෂෙධය වූකල්හි (35) යලාසව්‍යාසා, යන මේ ආදියෙන් යකාරවකාර විධානය සිඩ කල්හිද (42) දීඝීය වලක්වනු පිණිස මේ සූත්‍රය වෙයි. එහෙයින් ධි පරකල්හි ප්‍රධ්‍යි යනු වේ. මෙහි දෘන්පුනර්වර්ෂාකාරාදිභූ ශබ්දයහට ව-විධානය කලකල්හි එයින් අන්‍යවූ භූශබ්දය වැළැක්වීම දුකින් හැඟෙන බැවින් ප්‍රකටකරණු පිණිසම එයින් අන්‍යවූ භූයන්න වැළැක්වීම කරණලදී. මෙහිද අචි යනු ස්‍යාදි විභක්තිහුගේමය. එහෙයින් ප්‍රධීශ්වර යනාදියෙහි සම්බන්ධ නොවේ. දෘන් යනු හිංසාර්ථ අව්‍යය ශබ්දයෙකි. තදෙසම භවතීති දෘන්භූඃ—සර්පය වජ්‍රය යන මෙහි වේ. පුනර්භූඃ ස්‍යාත් ද්විරූඪායාං, පුනර්නිවායාං වර්ෂාභූඃ ස්ත්‍රියාං කිඤ්චිලූකෙ ප්ලවෙ, කාරාභූර්නිගඩස්ථානෙ යනු කොෂයි.

මෙහිද මේ විශෙෂය වෙයි—ස්‍යාදි විභක්තීන්ගේ ඉපදීමට පළමු කාරක අව්‍යය දෙදෙනා හා සමග කරණලද සමාස ඇති ධාතුහුගේම ඊකාර ඌකාර දෙදෙනාහට ය-ව දෙක වෙත්. ස්‍යාදි අනන්තයාගේ සමාසය ඇතිකල්හි නොවේ, එහෙයින් භයනං භිඃ යි ක්විප්ප්‍රත්‍යය කලකල්හි, ඊෂත් භර්යෙෂාං තෙ ඊෂද්භියඃ යනාදිය වේ. එසේද වෘශ්චිකභියා පලායමානස්‍ය ආශීවිෂමුඛෙ නිපාතඃ යනු භාෂ්‍යමතයි. මෙහි වෘශ්චි

(ස-) කාදෙඃ, සෙනානී යනාදි කාරකාදිවූද ; ව්‍යාදෙඃ, ප්‍රධී යනාදි අව්‍යයාදි වූද ; අනෙකාචශ්ච, දීධී යනාදි අනෙකස්වර වූද ; ධොඃ, ධාතුහුගේ ; අස්‍යාත් පරයොඃ, සංයොග රහිතයා කෙරෙන් පරවූ; ඊදූතොඃ, ඊකාරඌකාර දෙදෙනාහට; අචිපරෙ, අච් පරකල්හි ; ක්‍රමාත්, ක්‍රමයෙන්; යවෞ ස්තඃ, ය්-ව් දෙක වෙත්; දෘන්භූ පුනර්භූ වර්ෂාභූ කාරාභූභ්‍යස්තු, දෘන්භූ ශබ්දාදි චතුෂ්කය කෙරෙන් වනාහි ; අන්‍යස්‍ය, අන්‍යවූ ; භූශබ්දස්‍ය, භූශබ්දයාගේ අන්තයහටද ; සුධියශ්ච, සුධීශබ්දයාගේ අන්තය හටද ; න, ය්-ව් ආදෙශ නොවෙත්.

(මු-) ප්‍රධ්‍යෞ ප්‍රධ්‍යඃ ඉත්‍යාදි. එවං දීධ්‍යාදයඃ. කව්‍යාද්‍යනෙකාචඃ කිං, ශුද්ධියෞ. අස්‍යාත් කිං, යවක්‍රියෞ. නීඃ නියෞ.*

(ස-) ප්‍රධ්‍යෞ, ප්‍රධී-ඖ (136)=ප්‍රධ්‍යෞ. ප්‍රධ්‍යඃ ඉත්‍යාදි, ප්‍රධ්‍යඃ යනාදියද වේ ; එවං දීධ්‍යාදයඃ, දීධී යනාදියද එසේමැයි. කව්‍යාද්‍යනෙකාචඃ කිං, කව්‍යාද්‍යනෙකාචඃ යනු කුමටද? ශුද්ධියෞ, මෙහි කව්‍යාදි නොවන බැවින් මෙයින් යකාරාදෙශ නොව පූර්ව සූත්‍රයෙන් ඉය් වෙයි දක්වීම පිණිසයි. අස්‍යාත් කිං, අස්‍යාත් යනු කුමටද? යවක්‍රියෞ යන මෙහි යවක්‍රී ශබ්දය සංයොගය අවයව බැවින් මෙයින් යකාර නොව පූර්වයෙන් ඉයාදෙශයයි දක්වනු පිණිසයි. නීඃ, නීශබ්දයෙන් සි හට විසර්ගව නීඃ යනු වේ. නියෞ යනුද (135) ඉයාදෙශව සිද්ධයි. [පාණිනිඃ 6, 4, 82, 85.]

(මු-) **137. න්‍යාප්දීභ්‍යො ඩෙරාම්.** (නී-ආප්-දීභ්‍යඃ 5...ඩෙඃ 6. ආම් 1.)

නීශබ්දාදාපො දීශ්ච පරස්‍ය ඩෙරාම් ස්‍යාත්. නියාම්, ශෙෂං සුධීවත්.

කස්‍ය භීඃ සී කාරකාදිත්වයක් නැති බැවිනැයි කිසි කෙණෙක් කියති. අන්‍යය වනාහි සුෂ්ඨුධීඃ ප්‍රකෘෂ්ටාධීඃ සී නිත්‍යස්ත්‍රීලිඞ්ගත්වය ඇතිකල්හි සුධී ප්‍රධී ශබ්දවය ශ්‍රීලක්ෂ්මී ශබ්ද වැනියයි කියනබැවින් ස්වමතයෙහි මේ ව්‍යවස්ථා නොවන්නිය.

* දීධීඞ් ක්ෂලු දෙවනෙ දීප්ත්‍යෞ යන ධාතුහු කෙරෙන් ක්විප් කලකල්හි දීධීඃ සී අනෙකස්වර ශබ්දය වෙයි. මෙහි ආදි පදයෙන් අග්‍රණී-සුතී-ලූනී-සුඛී ශබ්දයන් මුල්කොට ඇත්තෝයි. ශුද්ධා ධීර්‍යස්‍ය සඃ ශුද්ධධීඃ.

අග්‍රණීඃ අග්‍රණ්‍යඃ. ඞෞ, අග්‍රණ්‍යාම්, ශෙෂං ප්‍රධිවත්.*

(ස-) නීශබ්දත්, නීශබ්දයා කෙරෙන්ද ; ආපඃ, ආප්ප්‍රත්‍යයා කෙරෙන්ද ; දීර්ඝාච්ච, දීසංඥයා කෙරෙන්ද ; පරස්‍ය, පරවූ ; ඞෙඃ, ඞිවිභක්තිහුගේ ස්ථානයෙහි ; ආම් ස්‍යාත්, ආම් ආදෙශ වන්නේය.

නියාම්, නී-ඞි (137, 135) = නියාම්. ශෙෂං සුධිවත්, නී ශබ්දයාගේ ඉතිරිපද සුධීශබ්දය මෙන් සිඩකටයුතු. අග්‍රණීඃ, අග්‍රණීඃ යනු සුගමයි. අග්‍රණ්‍යෞ, අග්‍රණී-ඔ (136) = අග්‍රණ්‍යෞ. ඞෞ-අග්‍රණ්‍යාම්, ඞිවිභක්ති පරකල්හි නීශබ්දය මෙන් අග්‍රණ්‍යාම් යනු වේ. ශෙෂං ප්‍රධිවත්, සුගමයි. [පාණිනිඃ 7. 3. 116.]

(මූ-) 138. ත-න-ජ-බාදීසො ඔාවොඃ. (ත-න-ජ-බාත් 5. ඊයඃ 5. ඔඃ 1. වා 1. උඃ 1.)

තාත් තස්ථානජවර්ණාත් බාවච පරාදීකාරජාත් යකාරාත් පරෙ ඔසිඔසොර්ව උඃ ස්‍යාවා. සුත්‍යුඃ සුත්‍යඃ, ලූන්‍යුඃ ලූන්‍යඃ, සුබ්‍යුඃ සුබ්‍යඃ.†

---

* මෙහි කෙවල නීශබ්දයාගේද නී අන්තකොට ඇති යම් කිසි ශබ්දයක් මුල්කොට ඇත්තහුගේද ග්‍රහණයයි. එහෙයින් නියාං අග්‍රණ්‍යාං ග්‍රාමණ්‍යාං යනාදියයි. නපුංසකලිඞ්ගයෙහි වනාහි අභ්‍යන්තරාවයව බැවින් පළමුකොට හ්‍රස්වද නුත්ද කළ කල්හි අතිනිනි යනු වේ, කුලයෙහි. පුංවත්වූ පක්‍ෂයෙහි අතිනියාම් යනු වේ. අග්‍රෙ නයති යන වාක්‍යයෙහි ක්විප් කළ කල්හි අග්‍රණීඃ යනු වේ, නායකයයි.

† තකාරස්‍ය ස්ථානෙ ජාතඃ තජඃ, තශ්ච තජශ්ච බශ්ච තතජබං තස්මාත්, ඊකාරස්‍ය ස්ථානෙ යඃ ඊයස්තස්මාත්. සුතමිච්ඡති කියා හෝ සුතමිවාචරති කියා හෝ මේ ආදි වාක්‍යයෙහි සුතීයති යන සුතීයධාතුහු කෙරෙන් ක්විප් කළ කල්හි (775, 642) යකාර වකාර ලොප්ව සුතී ශබ්දය වෙයි. ලූනමිච්ඡතීති ලූනීඃ යනුද මෙසේමැයි, සුඛමිච්ඡතීති සුඛීඃ යනාදිය වෙයි. මෙහි තකාරයාගේ ස්ථානයෙහි ජාතවූ නකාරය යනු මෙසේ දතයුතු, ලූනශ්ඡෙච්ඡදෙ යන ලූ ධාතුහු කෙරෙන් පරව ක්ත ක්තවතූ (1050) යනාදියෙන් භාවයෙහි ක්ත වේ, ධාතුහු කෙරෙන් ල්වාදි (1052) යනාදියෙන් තකාරස්ථානයෙහි නකාර වේ, එකල්හි තකාරස්ථානයෙහි ජාත නකාර වත්වූ ලූන ශබ්දය වේ.

(ස-) තාත්, තකාරයා කෙරෙන්ද ; තස්ථානජාත් වර්ණාත්, තකාරස්ථානයෙහි ආදේශවූ වර්ණයා කෙරෙන්ද; ඛාච්ච පරාත්, ඛකාරයා කෙරෙන්ද පරවූ; ඊකාරජාත් යකාරාත්, ඊකාරය හට ආදේශවූ යකාරයා කෙරෙන් ; පරඃ, පරවූ ; ඞසිඞසොඃ, ඞසිඞස් දෙදෙනාගේ; ඞඃ, ඞකාරය ; වා, විකල්පයෙන් ; උඃ ස්‍යාත්, උකාරාදේශ වන්නේය. සුත්‍යුඃ, සුතී-ඞසි (136, 138) = සුත්‍යුඃ. සුත්‍යඃ, පක්ෂයෙහි සුත්‍යඃ යනු වේ. ලූන්‍යුඃ, ලූනී-ඞසි (136, 138) = ලූන්‍යුඃ. ලූන්‍යඃ යනු පක්ෂයයි. සුඛ්‍යුඃ, සුඛීශබ්දයාගේද සිද්ධ පෙර සේමයි. [පාණිනිඃ 6. 1. 112.]

(මු-) ශම්භුහරිවත් සාධ්‍යඃ. ශම්භුඃ ශම්භූ ශම්භවඃ, ශම්භුං ශම්භූ ශම්භූන්, සම්භුනා ශම්භුභ්‍යාං ශම්භුභිඃ, ශම්භවෙ ශම්භුභ්‍යාං ශම්භුභ්‍යඃ, ශම්භොඃ ශම්භුභ්‍යාං ශම්භුභ්‍යඃ, ශම්භොඃ ශම්භ්වොඃ ශම්භූනාම්, ශම්භෞ ශම්භ්වොඃ ශම්භුෂු. හෙ ශම්භො. එවං විෂ්ණු-වායු-භාන්වාදයඃ.*

(ස-) සම්භුඃ, ශම්භුශබ්දය ; හරිවත් සාධ්‍යඃ, හරිශබ්දය මෙන් සිද්ධකටයුතු. ශම්භුඃ, සාධ්‍යසුගමයි. ශම්භූ, සම්භු-ඖ (121) = ශම්භූ. ශම්භවඃ, ශම්භු-අස් (122, 35) = සම්භවඃ. ශම්භුං යනාදිය සුගමයි. විෂ්ණුවායුභාන්වාදයඃ, විෂ්ණ්වාදි ශබ්දයෝද ; එවං, මෙසේමැයි.

(මු-) **139. ක්‍රොෂ්ටොස්තුනස්තෘනනධෞ සෞ ස්ත්‍රියාඤ්ච.** (ක්‍රොෂ්ටොඃ 6. තුනඃ 6. තෘන් 1. අධෞ 7. සෞ 7. ස්ත්‍රියාං 7. ච 1.)

ක්‍රොෂ්ටු ශබ්දස්‍ය තුනඃ ස්ථානෙ තෘන් ස්‍යාත් අධෞ සෞ පරෙ ස්ත්‍රියාඤ්ච. න ඉත්.†

---

* හරි ශබ්දයෙහි කාර්‍ය්‍ය ඉකාරයහටයි, මෙහි උකාරයහටය යනු වෙනසි, සිද්ධකරණ සූත්‍රයෝ තුල්‍යයෝයි.

† ක්‍රොශති යන වාක්‍යයෙහි ක්‍රුශධාතුනු කෙරෙන් ඖණාදික තුන් ප්‍රත්‍යය වේ. ක්‍රොෂ්ටු යනු ලිඞ්ගයයි, ඔහුගේ තුන් යන්නහුගේ ස්ථානයෙහි තෘන් ආදේශය වන්නේය, තෘන් යන මොහුගේ නකාරය (143) ඍවර්ණස්තෘණෙඃ යන මෙයින් (තෘන්හට) ගුණප්‍රතිෂෙධ බැවින් සප්‍රයොජන වෙයි, නකාරය අන්තයෙහි ආගමය පිණිස ඉත්සංඥ නොවෙයි. එසේ කල්හි තුන් යන්නහුගේ ග්‍රහණය නිරර්ථක වන්නේය. අප්‍රධානයා

(ස-) අචෙධ්‍ය සෞ පරෙ, ඝිසංඥයා රහිතවූ ඝිසංඥයා පර කල්හි ; සත්‍රියාඤ්ච, සත්‍රීලිඞ්ගයෙහිද ; ක්‍රොෂ්ටුශබ්දස්‍ය, ක්‍රොෂ්ටුශබ්දයාගේ ; තුනඃ සථානෙ, තුන් ප්‍රත්‍යයාගේ සථානයෙහි; තෘන් ස්‍යාත්, තෘන්ආදෙශ වන්නේය. න ඉත්, නකාරය ඉත් සංඥයි. [පාණිනීඃ 7. 1. 95.]

(මූ-) (127) සඛ්‍යෘද්භ්‍යාම්ති. ක්‍රොෂ්ටා, හෙ ක්‍රොෂ්ටො. (128) සෞ ච්රිරිති, ක්‍රොෂ්ටාරෞ ක්‍රොෂ්ටාරඃ, ක්‍රොෂ්ටාරං ක්‍රොෂ්ටාරෞ ක්‍රොෂ්ටූන්.

(ස-) (127) සඛ්‍යෘද්භ්‍යාම්ති, කියනලද සංඛ්‍යාලක්‍ෂණය ආදියෙහි වූ සඛ්‍යෘද්භ්‍යාං සෙර්ඩාධෙඃ යන සූත්‍රයෙන් ; ක්‍රොෂ්ටා, ක්‍රොෂ්ටා යන පදය සිඬකටයුතු. ක්‍රොෂ්ටු-සි (127, 126) = ක්‍රොෂ්ටා. හෙ ක්‍රොෂ්ටො, හෙ ක්‍රොෂ්ටු-සි (80, 103, 122) = හෙ ක්‍රොෂ්ටො. (128) සෞ ච්රිරිති, ක්‍රොෂ්ටාරෞ, සෞ ච්රිඃ යන සූත්‍රයෙන්ද ක්‍රොෂ්ටාරෞ යන පදය සිඬකරණු. ක්‍රොෂ්ටු-ඖ (139, 128,) = ක්‍රොෂ්ටාරෞ. ක්‍රොෂ්ටාරඃ ක්‍රොෂ්ටාරං ක්‍රොෂ්ටාරෞ, මේ පදත්‍රය සුගමයි. ක්‍රොෂ්ටූන්, ක්‍රොෂ්ටු-ශස් (104, 105) = ක්‍රොෂ්ටූන්.

(මූ-) **140. වාච්‍යෞ.** (වා 1. අචි 7. අසෞ 7.) ක්‍රොෂ්ටාසතුනස්තෘන් වා ස්‍යාදසාවචි පරෙ. ක්‍රොෂ්ට්‍රා. *

ගේද ග්‍රහණය වෙයි, එහෙයින් බහුක්‍රොෂ්ටා දෙශ වෙයි. සත්‍රියාඤ්ච යී සත්‍රීලිඞ්ගයෙහි පැවති කල්හි අන්‍යනිමිත්තයාගේ අපෙක්‍ෂාව නොවෙයි, එහෙයින් ක්‍රොෂ්ට්‍රී, බහුක්‍රොෂ්ට්‍රී යන මෙහි තෘන් කළකල්හි (257) ඍකාරාන්තයා කෙරෙන් ඊප් වෙයි. ක්ලීවලිංගයෙහි වනාගි ආගම විධිය බලවත් බැවින් ආදියෙහි නුණ්කළ කල්හි බහු ක්‍රොෂ්ටූනි (වනාති) යනාදිය වේ.

* පූර්ව සූත්‍රයෙහි ඝිසංඥයා ගත්බැවින්ම මෙහි ඝිසංඥය රහිතවීම නියමයෙන් ලැබෙනකල්හි නැවත ඝිසංඥයාගේ ග්‍රහණය යම් කිසිකලෙක්හි යමක්හට ඝිසංඥත්වය ලැබේද ඒ ඝිසංඥයා පරකල්හි තෘන් ආදෙශය වැළැක්වීම පිණිසයි. එහෙයින්ම ශස් පරකල්හි තෘන් නොවේ. ක්ලීවලිඞ්ගයෙහි ශ්‍යාදෙශය (162) කළකල්හි ශස්හට (82) ඝිත්වය යම්හෙයකින් ලැබේද එහෙයිනි. පාණිනි ආදීහු ටා ආදි අච් පරකල්හියයි යෙති. මෙහි අච් යනු ස්‍යාදි විභක්තිහුගේම වේ. එහෙයින් ක්‍රොෂ්ටුරිදං (ෂණ්ප්‍රත්‍යයෙ) ක්‍රොෂ්ටවම් යනුයි.

(ස-) අඝෞ අචි පරෙ, ඝිසංඥයා රහිත අච් පරකල්හි ; ක්‍රොෂ්ටොඃ, ක්‍රොෂ්ටුශබ්දයාගේ ; තුනඃ, තුන්ප්‍රත්‍යයහට ; වා, විකල්පයෙන් ; තෘන් ස්‍යාත්, තෘන් ආදෙශ වන්නේය.

ක්‍රොෂ්ට්‍රා, ක්‍රොෂ්ටු-ටා (140, 35) = ක්‍රොෂ්ට්‍රා යනු වේ. [පාණිනිඃ 7. 1. 97.]

(මු-) **141. ඍතො ඞො ඩුඃ.** (ඍතඃ 5. ඞඃ 6. ඩුඃ 1.)

ඍකාරාත් පරෙ ඞසිඞසොර්ඞො ඩුඃ ස්‍යාත්. ඩ ඉත්. ක්‍රොෂ්ටුඃ ක්‍රොෂ්ටුඃ ක්‍රොෂ්ට්‍රොඃ ක්‍රොෂ්ටූනාම්.*

(ස-) ඍකාරාත් පරඃ, ඍකාරයා කෙරෙන් පරවූ ; ඞසිඞසොඃ, ඞසි ඞස් දෙදෙනාගේ ; ඞඃ, ඞකාරාවයවවූ අකාරයහට; ඩුඃ ස්‍යාත්, ඩ්වාදෙශ වන්නේය. ඩ ඉත්, ඩකාරය ඉත්සංඥ හෙයින් අවයව නොවේ. ක්‍රොෂ්ටුඃ, ක්‍රොෂ්ටු-ඞසි (140, 141, 126, 102) = ක්‍රොෂ්ටුඃ. ක්‍රොෂ්ටුඃ ක්‍රොෂ්ට්‍රොඃ යනු සුගමයි. ක්‍රොෂ්ටූනාම්, ක්‍රොෂ්ටු-ආම් (110, 104) = ක්‍රොෂ්ටූනාම්. [පාණිනිඃ 6. 1. 111.]

(මු-) **142. ඍ ර්ඞි ඝෞඃ.** (ඍඃ 1. ඞිඝෞඃ 7 ..)

ඍකාරස්‍ය ඍඃ ස්‍යාත් ඞෞ ඝෞ ච පරෙ. ක්‍රොෂ්ටරි ක්‍රොෂ්ට්‍රොඃ. පක්ෂෙ හසෙ ච ශම්භුවත්.

(ස-) ඞෞ ඝෞ ච පරෙ, ඞිවිභක්තිද ඝිසංඥයද පරකල්හි ; ඍකාරස්‍ය, ඍකාරයහට ; ඍඃ ස්‍යාත්, ගුණවන්නේය. ක්‍රොෂ්ටරි, ක්‍රොෂ්ටු-ඞි (140, 142) = ක්‍රොෂ්ටරි. ක්‍රොෂ්ට්‍රොඃ යනු සුගමයි. පක්ෂෙ, තෘන් නුවූ පක්ෂයෙහිද ; හසෙ ච, හස් පර කල්හිද ; ශම්භුවත්, ශම්භු ශබ්දය මෙනි. [පාණිනිඃ 7. 3. 110.]

(මු-) හූහූඃ හූහ්වෞ හූහ්වඃ ඉත්‍යාදි, වාතප්‍රමීවත්. එවමති චම්වාදයඃ.

සුභූඃ සුභුවෞ සුභුවඃ ඉත්‍යාදි, සුධීවත්. එවං කටප්‍රූඃ ස්වයම්භ්වාදයඃ.

සුලූඃ සුල්වෞ සුල්වඃ ඉත්‍යාදි, ප්‍රධීවත්. එවං දෘන්භූ ඛලප්වාදයඃ.

---

* ආගමාදෙශයොර්මධ්‍යෙ බලීයානාගමො විධිඃ—යනු න්‍යාය හෙයින් පළමුකොට නුම් ආගමය කළකල්හි අච්පරත්වයක් නැතිබැවින් ක්‍රොෂ්ටූනාම් යන්නෙහි තෘන් නොවේ.

(ස-) හූහූඃ හූහ්වෞ හූහ්වඃ ඉත්‍යාදි, යන මේ ආදිය සුගමයි. හූහූං හූහූන් යන පදවය අම්-ශස් පරකල්හි (134) සිඩකට යුතු. වාතප්‍රමීවත්, හූහූශබ්දය වාතප්‍රමීශබ්දය මෙනි. එව මතිචම්වාදයඃ, අතිචමූ යනාදියද මෙසේමැයි.

සුභූඃ සුභුවෞ සුභුවඃ ඉත්‍යාදි, යන මේ ආදිය වේ, සුභූ-ඖ (135) = සුභුවෞ. සුධීවත්, සුධීශබ්දය මෙනි. අනන්තරයද සුගමයි.

සුලූඃ යනාදියද සුගමයි. සුලූ—ඖ (136) = සුල්වෞ. ප්‍රධීවත්, ප්‍රධීශබ්දය මෙනි. එවං ද්‍රැන්භූ බලප්වාදයඃ, සුග මයි.

(මු-) ධාතා, තෘනන්තක්‍රොෂ්ටුවත්, ධෞ හෙ ධාතඃ. එවං නප්තෘ හොතෘ පොත්‍රාදයඃ. පිතා, හෙ පිතඃ.*

(ස-) ධාතා, ධාතෘ—සි (127, 126) = ධාතා. තෘනන්ත ක්‍රොෂ්ටුවත්, තෘන් අන්තකොට ඇති ක්‍රොෂ්ටු ශබ්දය මෙනි. ධෞ හෙ ධාතඃ, සි පරකල්හි හෙ ධාතඃ යනු වේ. හෙ ධාතෘ-සි (103, 142, 102) = ධාතඃ.

එවං නප්තෘහොතෘපොත්‍රාදයඃ, මේ ශබ්දත්‍රයාදියද මෙසේයි. පිතා හෙ පිතඃ, පිතා යන්න සබා යන්න මෙන්ද පිතඃ යන්න ධාතඃ යන්න මෙන්ද සිඩකරණු. [පාණිනිඃ. 6. 4. 11.]

---

* අවකාශරහිත බැවින් පළමුකොට සිහට ඩාආදෙශ වේ. පිහට ලොප්ද වේ. එහෙයින්ම (143) ගුණයාගේ සම්බන්ධය නොවේ. ධාතෘ ශබ්දය හා සමාන බැවින් නප්තෘශබ්දාදීහු (990) තෘනන්තයෝමය. එසේද—

> නප්තා ච හොතා ගදිතො'ථ පොතා
> ක්ෂත්තාථ නෙෂ්ටා තදනු ප්‍රශාස්තා,
> ශාස්තාථ ශංස්තා ච තෘ නන්තතුල්‍යාඃ
> අෂ්ටෞති ශබ්දාඃ බලු වෘහිහාජඃ.

මේ ශබ්දඅට නප්තෘ ශබ්දාදියෙහි ප්‍රසිඩයෝයි. නම් හු පූ ක්ෂද නිශ් ප්‍ර-ශාස ශාස ශංස, යන මේ ධාතුන් කෙරෙන් තෘන්ප්‍රත්‍ය යෙන් සූත්‍රයෙන්ද නිපාතනයෙන්ද සිඩයෝය. මෙසේ සම්තාක් තෘනන්තයෝ වෙද්ද ඔව්හු ධාතෘ ශබ්දය මෙන් දත යුත්තාහ.

(මු-) පිතා මාතා නනාන්දෘ නා සව්‍යෂ්ඨෘ භ්‍රාතෘ යාතරඃ,
ජාමාතා දුහිතා දෙවා න තෘනන්තා ඉමෙ දශ.*

(ස-) පිතා, පිතෘ ශබ්දය ; මාතා, මාතෘ ශබ්දය ; නනාන්දා, ස්වාමිහුගේ භගිනිය වාච්‍යවූ නනාන්දෘ ශබ්දය ; නා, නෘ ශබ්දය ; සව්‍යෂ්ඨෘ, රථයෙහි වාමභාගයෙහි සිටි වීරයා වාච්‍යවූ සව්‍යෂ්ඨෘ ශබ්දය ; භ්‍රාතෘ, භ්‍රාතෘශබ්දය ; යාතරඃ, ස්වාමිපුරුෂයාගේ කනිෂ්ඨභ්‍රාතෘහුගේ භාර්‍ය්‍යාව වාච්‍යවූ යාතෘ ශබ්දය ; ජාමාතා, දුවගේ ස්වාමියා වාච්‍යවූ ජාමාතෘ ශබ්දය ; දුහිතා, දුහිතෘ ශබ්දය ; දෙවා, ස්වාමිපුරුෂයාගේ කනිෂ්ඨ භ්‍රාතෘ වාච්‍යවූ දෙවෘ ශබ්දය ; ඉමෙ දශ, කියනලද මේ ශබ්දයෝ දශදෙන ; න තෘනන්තාඃ, තෘනන්තයෝ නොවෙත්.

(මු-) 143. ඝාවස්වසෘ තෘඞෙඃ. (ඝෞ 7. අස්වසෘතෘ ඞෙඃ 6 ··)

ඝෞ පරෙ ඍකාරස්‍ය ඞුඃ ස්‍යාත් න තු ස්වසෘතෘඞෙඃ. පිතරෞ, පිතරඃ, පිතරං පිතරෞ. ශෙෂං ධාතෘවත්. එවං ජාමාතෘභ්‍රාත්‍රාදයඃ.

(ස-) ඝෞ පරෙ, ඝිසංඥයා පරකල්හි ; ඍකාරස්‍ය, ඍකාර යහට ; ඞුඃ ස්‍යාත්, ගුණවන්නේය. ස්වසෘතෘඞෙඃ තු, ස්වසෘ ශබ්ද තෘනන්ත ශබ්ද දෙදෙනා හට වනාහි ; න, ගුණනොවේ.

පිතරෞ, පිතෘ-ඔෟ (143)=පිතරෞ. පිතරඃ යනු සුගමයි. පිතරං පිතරෞ, යනුද සුගමයි.

---

* මාතෘ ශබ්දය මාතෘවාචක වෙයි, ප්‍රමාණවාචකත්වය ඇති කල්හි තෘනන්තමය, එහෙයින් ධාත්‍රස්‍ය මාතාරෞ පුරුෂෞ යනු වේ. සව්‍යෂ්ඨෘ ශබ්දය ටවර්ගීයෙහි දෙවෙනි වර්ණය යුක්තයි. යාතෘ ශබ්දය මෙයින් සෙසුතන්හි තෘනන්ත වෙයි, එහෙයින් තිර්පිස්‍ය යාතාරෞ පුරුෂෞ යනු වෙයි. නනාන්දෘ සව්‍යෂ්ඨෘ නෘ දෙවෘ ශබ්දයෝ තෘන් අන්තයන් මෙන් හැගෙන් නෝ නොවෙත්, එසේද තෘනන්තත්වයෙන් නිපාතනයෙන් සිඩයෝය. එහෙයින් මේ ශබ්දයෝ දශදෙන ව්‍යුත්පත්තිවශයෙන් තෘනන්ත වූවෝද තෘනන්ත නොවෙත්, තෘනන්තකාර්‍ය්‍යයවූ (128) ඝෞ ව්රිඃ යන මෙයින් වෘඩිභජනය නොකෙරෙත් යන අපිසි. (143) ඝාව ස්වසෘ යන මේ ආදියෙන් ගුණවීම බන්ධ යනු නියමයි.

ශෙෂං ධාතෘවත්, ශෙෂපද ධාතෘ ශබ්දය මෙනි. එවං ජාමා තෘභ්‍රාත්‍රාදයඃ, සුගමයි.

(මූ-) **144. නෘච නාමි දීඃ.** (නෘඃ 6. ච 1. නාමි 7. දීඃ 1.) නෘශබ්දස්‍ය නාමි පරතො දීඃ ස්‍යාත් වා.

නෘෘණාං නෘණාම්. ශෙෂං පිතෘවත්.*

(ස-) නාමිපරතඃ, නාම් යන්න පරව සිටියාවූ; නෘශබ්දස්‍ය, නෘශබ්දයහට; වා, විකල්පයෙන්; දීඃ ස්‍යාත්, දීඝ වන්නේය. නෘෘණාම්, නෘ-ආම් (110, 144, 107) = නෘෘණාං. පක්‍ෂයෙහි නෘණාම් යනු වේ. [පාණිනීඃ 6. 4. 6.] ශෙෂං පිතෘවත්, නෘ ශබ්දයාගේ ඉතිරි පද පිතෘශබ්දය වැනියි.

(මූ-) **145. ඔරෞ ඝෞ.** (ඔඃ 6. ඖ 1. ඝෞ 7.) ඔකාරස්‍ය ඖකාරඃ ස්‍යාත් ඝෞ පරෙ.†

ගෞඃ ගාවෞ ගාවඃ.

(ස-) ඝෞ පරෙ, ඝි පරකල්හි; ඔකාරස්‍ය, ඔකාරයහට; ඖකාරඃ ස්‍යාත්, ඖකාරය වන්නේය.

ගෞඃ, ගො-සි (145, 102) = ගෞඃ. ගාවෞ, ගො-ඖ (145, 35) = ගාවෞ. ගාවඃ යනු සුගමයි.

(මූ-) **146. ආ අම්ශසොඃ.** (ආ 1. අම්ශසොඃ 7 ..) ඔකාරස්‍ය ආකාරඃ ස්‍යාත් අම් ශසි ච පරෙ.

ගාං ගාවෞ ගාඃ. ගවා ගොභ්‍යාමිත්‍යාදි. (124) ඞසෙඞ්‍ය ඞොලොප ඉති, ගොඃ ගොඃ.‡

(ස-) අම් ශසි ච පරෙ, අම් විභක්තිද ශස්විභක්තිද පරකල්හි; ඔකාරස්‍ය, ඔකාරයහට; ආකාරඃ ස්‍යාත්, ආකාර වන්නේය. ගාං, ගො-අම් (146, 22) = ගාං. ගාවෞ ගාඃ යනු සුබොධ්‍යයි. ගවා ගොභ්‍යාමිත්‍යාදි, ගවා ගොභ්‍යාම් යනාදිය වේ. (124) ඞසෙඞ්‍ය ඞොලොපඃ යන මෙයින් ඞකාරාවයවවූ අකාර

---

* නාමි යනු ප්‍රධානාප්‍රධාන නෘශබ්දය හට සාධාරණයි. එහෙයින් අති නෘෘණාම් අතිනෘණාම් යනු වේ.

† මෙහි ඔඃ යනු ඔප්‍රත්‍යයාන්තයාගේ ග්‍රහණයයි, එහෙයින් ගො ද්‍යෝ යනාදීහුගේම වේ.

‡ මෙහි ඔකාරයහට ආකාරය වන්නේය, විතීයාවගේ අකාරයා පරකල්හියයි යම් හෙයකින් නොකරණලදද එහෙයින් අපීය ප්‍රකටවේ.

ලොපය වේ. ගෞඃ ගෞඃ යන මේ පදවය වේ. [පාණිනිඃ 6. 1. 93.]

(මු-) **147. රෛ රා ස්භි.** (රෛ 1. රා 1. ස්භි 7.)

රෛශබ්දෙ රාඃ ස්‍යාත් සෙ භෙ ච පරෙ.*

රාඃ රායෞ රායඃ, රාභ්‍යාමිත්‍යාදි. ග්ලෞඃ ග්ලාවෞ ග්ලාවඃ ඉත්‍යාදි.

(ස-) සෙ භෙ ච පරෙ, සකාරද භකාරයද පරකල්හි; රෛශබ්දඃ, රෛශබ්දයතෙමේ; රාඃ ස්‍යාත්, රා ආදෙශ වන්නේය. රාඃ, රෛ-සි (147, 102) = රාඃ. රායෞ, රෛ-ඖ (35) = රායෞ. රායඃ යනු සුගමයි. රාභ්‍යාමිත්‍යාදි, රාභ්‍යාම් යනාදියයි. [පාණිනිඃ 7. 2. 85.]

ග්ලෞඃ, ග්ලෞ ශබ්දයෙන් පර සිහට විසර්ග්ගව ග්ලෞඃ යනු වේ. ග්ලාවෞ ග්ලාවඃ ඉත්‍යාදි, ග්ලාවෞ ග්ලාවඃ යනාදිය වේ.

ඉති අජන්තපුංලිඞ්ග පාදඃ.

අජන්තස්ත්‍රීලිඞ්ග ශබ්දඃ.

(ස-) අජන්තස්ත්‍රීලිඞ්ග ශබ්දඃ, ස්වරාන්ත ස්ත්‍රීලිඞ්ග ශබ්දය කියනුලැබේ.

(මු-) **148. ආබීබ්භසාත් සෙර්ලොපඃ.** (ආප්-ඊප්-භසාත් 5. සෙඃ 6. ලොපඃ 1.)

ආප ඊපො භසාච්ච පරස්‍ය සෙර්ලොපඃ ස්‍යාත්. උමා.†

---

* අප්‍රධානත්වයෙහිද රා ආදෙශය වේ, එහෙයින් නපුංසක ලිඞ්ගයෙහිද සුරාභ්‍යාම් සුරාසු යනු වේ. (167) ක්ලිවෙ ස්වඃ යන මෙයින් හ්‍රස්වකළ කල්හිද එකදෙශ විකෘත මනන්‍යවත් භවති යන න්‍යාය හෙතුකොටගෙන රා ආදෙශය වේ.

† ආප් ච ඊප් ච භස් ච තාස්මාත්, සූත්‍රය බැවින් අකාරාන්ත භාවයයි. (193) ස්‍යන්තාස්‍යරාත් යන මේ ආදියෙන් භස් සංඥයා කෙරෙන් සිහුගේ ලොපය ඉෂ්ටකල්හි මෙහි භස්හුගේ ගැන්ම සිහට ලොප් කිරීමට අනතුරුව ඔහු කෙරෙන් පූර්ව්‍ය හට කටයුතු නිෂ්පත්තිය පිණිසයි, ස්‍යන්තාස්‍යරාත් යන මේ ආදියෙන් ලොප්කල කල්හි වනාහි (15) ලුපි න සන්ධි යන මේ ආදියෙන් පූර්ව්‍යහට කටයුතු වැළැක්ම වෙයි. උං ශිවං මීයතෙ ජපති යන වාක්‍යයෙහි මාඞ්ලි ශබ්ද යන මේ ධාතුහට ඩප්‍රත්‍යය කළකල්හි (997) උම යන ශබ්දයා කෙරෙන් ස්ත්‍රීලිඞ්ගයෙහි ආප් කළ කල්හි උමා යන රූපය වෙයි.

(ස-) ආපඃ, ආප්ප්‍රත්‍යයා කෙරෙන්ද; ඊපඃ, ඊප් ප්‍රත්‍යයා කෙරෙන්ද; හසාච්ච, හස් සංඥයා කෙරෙන්ද; පරස්‍ය සෙඃ, පරවූ සිහට; ලොපඃ ස්‍යාත්, ලොප් වන්නේය. උමා, ආප් ප්‍රත්‍යයවත්වූ උමාශබ්දයා කෙරෙන් පරවූ සිවිභක්තිහට මෙයින් ලොප්ව උමා යනු වේ. [පාණිනිඃ 6. 1. 68.]

(මූ-) **149. ඖරාපඃ.** (ඊ 1. ඖඃ 1. ආපඃ 5.)

ආපඃ පර ඖරීඃ ස්‍යාත්. උමෙ උමාඃ*

(ස-) ආපඃ පරඃ, ආප් ප්‍රත්‍යයා කෙරෙන් පරවූ; ඖඃ, ඖකාරය; ඊඃ ස්‍යාත්, ඊකාර වන්නේය.

උමෙ, උමා-ඖ (149, 23) = උමෙ. උමාඃ, උමා-ජස් (22) = උමාඃ. [පාණිනිඃ 7. 1. 18.]

(මූ-) **150. ඞෙෙටෞසොඃ.** (ඞි-ටා-ඔසි 7. එඃ 1.)

ආප එඃ ස්‍යාත් ඞෞ ටෞසොශ්ච පරතඃ.

හෙ උමෙ. උමාම් උමෙ උමාඃ, උමයා උමාභ්‍යාම් උමාභිඃ.†

(ස-) ඞෞ, ඞිසංඥය පරකල්හිද; ටා ඔසොශ්ච පරතඃ, ටා-ඔස් යන දෙකද පරකල්හි; ආපඃ, ආප් ප්‍රත්‍යයහට; එඃ ස්‍යාත්, එකාර වන්නේය. හෙ උමෙ, උමා-සි, ඞිසංඥ වේ. (148, 150) = උමෙ. උමාම්, උමා-අම් (22) උමාම්. උමෙ යනු සුගමයි. උමාඃ, උමා-ශස් (22) = උමාඃ. උමයා, උමා-ටා (150, 35) = උමයා. ශෙෂය සුගමයි. [පාණිනිඃ 7. 3. 105, 106.]

(මූ-) **151. ඞිතාං යම්.** (ඞිතාං 6 ... යම් 1.)

ආපඃ පරෙෂාං ඞිතාං යම් ස්‍යාත්. ම ඉත්.

උමායෛ උමාභ්‍යාම් උමාභ්‍යඃ, උමායාඃ උමාභ්‍යාම් උමාභ්‍යඃ, උමායාඃ උමයොඃ උමානාම්.

---

* ඖ යන්නාහුගේ ස්ථානයෙහි ඊකාරය කිරීම ජරසී යනු සිද්ධිකිරීම පිණිසයි. ආප් යන්නාහුගේ ග්‍රහණයෙන් ඊප්-හස් දෙදෙනාගේ වැලැක්මයි.

† විභක්තිහුගේ පෙරළීමෙන් ආපඃ යන ෂෂ්ඨ්‍යන්තය සම්බන්ධ වේ. ඞෞ ටෞසොඃ යන දෙදෙනාහට විශෙෂණය පිණිස වෘත්තියෙහි පරතඃ යන පදය (511) තස් ප්‍රත්‍යයාන්තවයෙන් කියනලදී.

(137) ඞ්‍යාප්දීර්ඝාඩෙරාම්ති. උමායාම් උමයොඃ උමාසු. එවං දුර්ගාමායාම්බිකාදයඃ.*

(ස-) ආපඃ පරෙෂාං, ආප්ප්‍රත්‍යයා කෙරෙන් පරවූ ; ඞිතාං, ඉත්සංඥ ඞකාරයන්ගේ ස්ථානයෙහි ; යම් සහත්, යම් ආගම වන්නේය. ම ඉත්, මකාරය ඉත්සංඥ ඇත්තේයි. උමායෛ, උමා-ඞෙ (151, 23) = උමායෛ. ශෙෂය සුබොධ්‍යයි. උමායාඃ, උමා-ඞසි (151, 22) = උමායාඃ. ශෙෂය සුබොධ්‍යයි. උමායාඃ යනු සුගමයි. උමයොඃ, උමා-ඔස් (150, 35) = උමයොඃ. උමානාම්, උමා-ආම් (110) = උමානාම්. උමායාම්, උමා-ඞි, ඞ්‍යාප්දීර්ඝාඩෙරාම් යන්නෙන් ඞිහට ආම් වේ, (151, 22) = උමායාම්. ශෙෂය ප්‍රකටයි.

එවං දුර්ගාමායාම්බිකාදයඃ. [පාණිනිඃ 7. 3. 113.]

(මූ-) **152. ස්‍රෙඃ ස්‍යම් ස්වශ්ච.** (ස්‍රෙඃ 5. ස්‍යම් 1. ස්වඃ 1. ච 1.)

ස්‍රෙරාබන්තාත් පරෙෂාං ඞිතාං ස්‍යම් සහත් පූර්වස්‍ය ච ස්වඃ. සර්වස්‍යෛ සර්වස්‍යාඃ සර්ස්‍යාඃ, සර්වස්‍යාම්. ආමි, සර්වාසාම්. ශෙෂමුමාවත්. එවං විශ්වාදය ආබන්තාඃ.†

(ස-) ස්‍රෙඃ, ස්‍රිසංඥයා සම්බන්ධවූ ; ආබන්තාත් පරෙෂාං, ආප් අන්තයා කෙරෙන් පරවූ ; ඞිතාං, ඉත්සංඥ ඞකාරයන්ගේ ස්ථානයෙහි ; ස්‍යම් සහත්, ස්‍යම් (ස්‍ය) ආගම වන්නේය ; පූර්වස්‍ය ච, පූර්වවූ ආකාරයහටද ; ස්වඃ, හ්‍රස්ව වන්නේය. සර්වස්‍යෛ, සර්වා-ඞෙ (152, 23)=සර්වස්‍යෛ. සර්වස්‍යාඃ, සර්වා-ඞසි (152, 22)=සර්වස්‍යාඃ. සර්වස්‍යාම්, සර්වා-ඞි (137, 152, 22)= සර්වස්‍යාම්. ආමි, ආම් පරකල්හි ; සර්වාසාම්, සර්වා ශබ්දයා කෙරෙන් (113) ආත්සුම්වාමඃ යන්නෙන් සුම් ආගමව-සර්වාසාම් යනු වේ. ශෙෂය සුගමයි. [පාණිනිඃ 7. 3. 114.]

---

* ආපඃ යී පඤ්චම්‍යන්තයෙන් සම්බන්ධයයි. ය යනු අකාරාන්තයි. ඞිතියඃ යනු කිරීමෙහි (106) ටා- ඞිස් යනාදියෙන් අය යනාදි ආදෙශයට පැමිණීම වන්නේය. විශෙෂ විධාන වලින් තොරවූ දුර්ගා මායා අම්බිකාදි සියලු ආප්ප්‍රත්‍යයාන්ත ශබ්ද මෙසේ සිද්ධකටයුතුය යන අර්ථයි.

† විශ්වාදයඃ යන මෙහි ආදිශබ්දයෙන් ආප් අන්තවූ සර්ව නාම ශබ්ද යම්තාක් වෙද්ද සියල්ල මෙසේ දතයුතුවෙත්.

(මු-) අපුරී ත්‍යුක්තෙඃ අන්තරායෛ නගර්‍ය්‍යෛ.*

ද්විතීයස්‍යෛ ද්විතීයායෛ, ද්විතීයස්‍යාඃ ද්විතීයායාඃ, ද්විතීයස්‍යාං ද්විතීයායාම්. ශෙෂමුමාවත්. එවං තෘතීයා.

(ස-) අපුරීත්‍යුක්තෙඃ, පුර රහිතවූ අර්ථයෙහි සර්‍වසංඥයයි කියනලද බැවින්; අන්තරායෛ නගර්‍ය්‍යෛ, අන්තරායෛ නගර්‍ය්‍යෛ යනු වේ.

ද්විතීයස්‍යෛ ද්විතීයායෛ, (90) විකල්පයෙන් සර්‍වසංඥ කළ කල්හි ද්විතීයස්‍යෛ යනාදියෙහි සිද්ධසුබොධ්‍යයි. ද්විතීයස්‍යාඃ යනාදියද එසේම විකල්පයෙන් සර්‍වසංඥයි. ශෙෂමුමාවත් කියනලද්දවුන් කෙරෙන් ශෙෂ පද උමාශබ්දය මෙනි. එවං තෘතීයා, තෘතීයා ශබ්දය මෙසේමැයි. [පාණිනිඃ 7. 3. 115.]

(මු-) **153. සුභ්‍රූදී ද්ව්‍යජම්බාර්ථානාං ධෞ හ්‍රස්වඃ.** (සුභ්‍රූදිද්ව්-අච්-අම්බාර්ථානාං 6...ධෞ 7. හ්‍රස්වඃ 1.)

සුභ්‍රූවොද්‍යා ද්ව්‍යජම්බාර්ථානාඤ්ච හ්‍රස්වඃ ස්‍යාත් ධෞ පරෙ හෙ අම්බ. ශෙෂමුමාවත්.

එවමක්කාල්ලාදයඃ. ද්ව්‍යචඃ කිං, හෙ අම්බාලෙ, හෙ අම්බිකෙ.†

ජරා. (115) ජරස් ජරාච් තු. ජරසෞ. කෙචිදෘද වීඩ මිච්ඡන්ති. ජරසී ජරෙ. ජරසඃ, ජරාඃ ඉත්‍යාදි. (116) පාද දන්තාති, නාසිකා-පෘතනා-නිශානාං නස්-පෘත්-නිශඃ. නසඃ

* (86) සමො තුල්‍ය-යන මෙහි පූර රහිතවූ පිටත යෙදෙන්නාවූ අර්ථයෙහි අන්තර ශබ්දයාහට සර්‍වසංඥ විධාන බැවින් අන්තරායෛ (පිට පිහිටියාවූ පුරයට යන අර්ථයි) යන මෙහි සර්‍වසංඥ නොවන්නීය. එහෙයින්ම අන්තරා ශබ්දය උමාශබ්දය වැනියි.

† ද්වෞ අචෞ යෙෂාං තෙ ද්ව්‍යචඃ, අම්බාජනනී අර්ථො යෙෂාං තෙ අම්බාර්ථාඃ, ද්ව්‍යචශ්ච තෙ අම්බාර්ථාශ්චෙති ද්ව්‍යජම්බාර්ථාඃ සුභ්‍රූශ්ච දී ච ද්ව්‍යජම්බාර්ථාශ්ච තෙ තෙෂාම්. දීසංඥදීන්ගේ සාහචර්‍ය්‍යයෙන් සුභ්‍රූ ශබ්දය ස්ත්‍රීලිඞ්ගමය, පුංලිඞ්ගයෙහි වනාහි (122) හෙ සුභ්‍රො-යනු වේ. මාතෘවාචක ශබ්දය වනාහි මුඛ්‍යයම ගතයුතුයි. එහෙයින් හෙ ගෞරි හෙ අම්බ යනු වේ. අක්කා අල්ලා යන මෙහි ආදි ශබ්දයෙන් අත්තා අප්පා යනාදියයි.

නසා නොභ්‍යම්ත්‍යාදි. පෘතඃ පෘතා පෘද්භ්‍යම්ත්‍යාදි. නිශඃ නිශා.

(ස-) ධෞ පරෙ, ධිසංඥයා පරකල්හි ; සුභ්‍රුවඃ, සුභ්‍රූ ශබ්දය හටද ; ඥඃ, ඊසංඥයාහටද ; ව්‍යජමබාමීනාඤ්ච, ස්වරවයක්න් යුක්තවූ මාතෘ වාචක ශබ්දය යන මොවුන්ගේ ස්ථානයෙහි ; ස්වඃ ස්‍යාත්, හ්‍රස්ව වන්නේය.

හෙ අම්බ, අම්බා-සි (ධි) (153, 148) = අම්බ. ශෙෂමුමාවත්. සුගමයි. ශෙෂයද සුගමයි. ව්‍යචඃ කිං, ව්‍යචඃ යනු කුමටද? හෙ අම්බාලෙ යන තන්හි අම්බාලා ශබ්දයා ස්වරත්‍රයවත් බැවින් අන්ත ආකාරයහට හ්‍රස්ව නොවන හෙයිනි. හෙ අම්බිකෙ යනුද එසේමැයි. [පාණිනිඃ 7. 3. 107.]

ජරා, ජරාශබ්දයා කෙරෙන් පර සිහට ලොප්ව ජරා යනු වේඃ, (115) ජරස් ජරාවිත්‍ය, යන මෙයින් ඔෟ පරකල්හි ජරස් යන ආදෙශය වේ. ජරසෞ, ජරසෞ යනු වේ. කෙචිදද්‍ය විභක්ති මිච්ඡනති, ජරස් ආදෙශ කිරීමට පළමු ඔෟකාරයහට යෞරා පඃ යන්නෙන් ඊබ්බය කිසිකෙණෙක් කැමතිවෙත්. එකල්හි ජරසී ජරෙ, ජරසඃ ජරාඃ ඉත්‍යාදි, ජරසී යනාදිය වේ.

(මු-) **154. ශජරාජ භ්‍රාජ යජ ව්‍රජ සෘජ මෘජ ව්‍රශ්ච භ්‍රස්ජාං ෂඩ්භෞ.** (ශ—භ්‍රස්ජාං 6...ෂඩ් 1. භෞ 7.)

ශාන්තානාං ජාන්තානාං රාජාදෙශච ෂඩ් ස්‍යාත් භෞ පරෙ.*

(ස-) ශාන්තානාං, ශකාරාන්ත ශබ්දයන්ගේද ; (නිශාශබ්ද දීන්ගේ) ජාන්තානාං, ජකාරාන්ත ශබ්දයන්ගේද ; (ප්‍රව්‍රජශබ්ද දීන්ගේ) රාජාදෙශච, රාජන් ශබ්දදීන්ගේද ස්ථානයෙහි ; (ආදි ශබ්දයෙන් භ්‍රාජ යජ ව්‍රජ සෘජ මෘජ ව්‍රශ්ච භ්‍රස්ජ යන මොහුයි) භෞ පරෙ, භි පරකල්හි ; (හස්සංඥයද ඞස්සංඥ යද විරාමයයි) ෂඩ් ස්‍යාත්, ෂඩ් ආදෙශ වන්නේය. [පාණිනිඃ 8. 2. 36.]

(මු-) **155. ෂො ඩඃ ඓ.** (ෂඃ 6. ඩඃ 1. ඓ 7.)

ෂස්‍ය ඩඃ ස්‍යාත් ඓ පරෙ.

(ස-) ඓ පරෙ, ඓසංඥයා පරකල්හි ; ෂස්‍ය, ෂකාරයහට ; ඩඃ ස්‍යාත්, ඩකාර වන්නේය.

---

* ශ ශච ජ ච රාජ ච ඉත්‍යාදි වන්වෙ තෙෂාම්.

(මූ-) නිඞ්ඝහන්තං ඉච්චාදි. පක්ඛෙ ඝෙ ච උමාවත්.

(ස-) නිඞ්ඝහන්තං, නිශා-හන්තම් (116) = නිශ්-හන්තම් (154) = නිජ් (155) = නිඞ්ඝහන්තම්. ඉච්චාදි, මේ ආදිය වේ. පක්ඛෙ, නිශ් ආදෙශනුවූ පක්ෂයෙහිද ; ඝෙ ච, ඝීසංඥයා පරකල්හිද ; උමාවත්, උමාශබ්දය මෙනි.

(මූ-) ගොපා, විශ්වපාවත්. මතිහ්රිවත්, ස්ත්‍රීත්වාත් න ශස් න, න ටා නා. මතීඃ මත්‍යා.*

(ස-) ගොපා, ගොපාශබ්දය ; විශ්වපාවත්, විශ්වපාශබ්දය මෙනි. මතීඃ, මතිශබ්දය ; හරිවත්, හරිශබ්දය මෙනි. ස්ත්‍රීත්වාත්, ස්ත්‍රීත්වය හෙතුකොටගෙන ; නශස් න, ශස්විභක්තිහට නකාරාදෙශ නොවේ. න ටා නා, ටා විභක්තිහට නා යන ආදෙශ නොවේ. මතීඃ, මති-ශස් (103, 104, 102) = මතීඃ. මත්‍යා, මති-ටා (35) = මත්‍යා.

(මූ-) **156. ද්‍යා ඞිතාමම්.** (ද්‍ය්‍යුඃ 5. ඞිතාම් 6...අම් 1.)

ද්‍ය්‍යුඃ පරෙෂාං ඞිතාමම් ස්‍යාත්, ම ඉත්. මත්‍යෛ මතයෙ, මත්‍යාඃ මතෙඃ, මත්‍යාං මතෞ.†

(ස-) ද්‍ය්‍යුඃ පරෙෂාං, දීසංඥයා කෙරෙන් පරවූ ; ඞිතාම්, ඉත් සංඥ ඞකාරයන්ගේ ස්ථානයෙහි ; අම් ස්‍යාත්, අම් ආගම වන්නේය. ම ඉත්, මකාරය ඉත්සංඥ වේ. මත්‍යෛ, මති-ඞෙ (99, 156, 35, 23) = මත්‍යෛ. මතයෙ, මති-ඞෙ, නදී සංඥ විකල්ප පක්ෂයෙහි (122, 35) = මතයෙ. මත්‍යාඃ, මති-ඞසි (156, 35, 22, 102) = මත්‍යාඃ. නදී සංඥ විකල්පයෙහි

---

* ඡේ යනු ස්‍යාදීන්ගේ අවයවවූ ව්‍යඤ්ජනයා පරකල්හිද විරාමයා පරකල්හිද දතයුතු, ඛප්ඵබසොඃ යනාදියෙන් සමානබැවින් ෂකාරයහට ඛකාර වනකල්හිද නිශා ශබ්දයා කෙරෙන් සුප් කළකල්හි නිට්සු යනාදිය සඳහා මේ සූත්‍රය කීයේය. ගාං පෘපිවිං පාතීති ක්විපි (1032) ගොපාශබ්දඃ විශ්වපාවත්. මතීඃ, බුඞියයි. මතිශබ්දය හරිශබ්දය වැනිසි. එසේද ස්ත්‍රීලිඞ්ගයාගේ විශෙෂ විධාන නිෂෙධ දෙක වෙත්මය.

† ඉත්සංඥ ඞකාරයන්ගේ ස්ථානයෙහි විධාන බැවින් අම් ආගමයාගේ විභක්ත් සම්බන්ධිත්වය වේ, එහෙයින්ම ස්ත්‍රියෛ යනාදියෙහි සිවිභක්ති ආදීන්ගේ අච් පරකල්හී (135) ඩොරි යුවච් යන සූත්‍රයෙන් ඉයාදෙශයයි.

මතෙඃ, මති-ඞස් (122, 124, 102) = මතෙඃ. මත්‍යං, මති-ඞි (137, 35) = මත්‍යං. මතෞ, මති-ඞි (125, 126) = මතෞ. [පාණිනිඃ 7. 3. 112, 1. 4. 6.]

(මූ-) එවං ශ්‍රුති-ස්මෘති-බුද්ධ්‍යාදයඃ.

(ස-) ශ්‍රුති ස්මෘති බුද්ධ්‍යාදයඃ, ශ්‍රුති ස්මෘති බුද්ධි යන මේ ආදිවූ ක්තිප්‍රත්‍යයාන්ත ශබ්දයෝද, අන්‍යවූ ඉකාරාන්ත ස්ත්‍රීලිඞ්ග ශබ්දයෝද ; එවං, මෙසේමැයි.

(මූ-) **157. ස්ත්‍රියාං ත්‍රිචතුරොස්තිසෘචතසෘ ඍවත්කෙතෞ.** (ස්ත්‍රියාං 7. ත්‍රිචතුරොඃ 6.. තිසෘචතසෘ 1. ඍවත් 1. කෙතෞ 7.)

ත්‍රිචතුරොඃ ස්ත්‍රීලිඞ්ගෙ ක්‍රමාත් තිසෘචතස්‍රෞ ස්තඃ කෙතෞ පරෙ. කෙතෞ ච ඍවත්. තෙන න ණුච්රිඞීඃ.*

---

* තිසෘ චතසෘ යනු සමාහාර ද්වන්ද්වයයි. තිසෘ චතසෘ යන ඒ ආදෙශවය දීර්ඝ ඍකාරාන්තයන් වැනියහ, දීර්ඝයා සමාන යයි කීබැවින් හ්‍රස්වයන්ගේ ස්ථානයෙහි හටගන්නාවූ ගුණ වෘද්ධි දීර්ඝයෝ නොවෙත්. (143) ඍාවස්වසෘතෘණෙඃ යන්නෙන් ගුණද, (128) ඍෞ ච්රිඃ යන්නෙන් වෘද්ධිද, (104) ශස් නාම් ඞීඃ යන්නෙන් දීර්ඝද නොවෙත්, අන්‍යය වනාහි වේමය, එහෙයින් තිසෘණාම් යන හ්‍රස්වයා කෙරෙන් නුම් වෙයි. ශස් විභක්තිහුගේ අකාරලොපය නොවීම වනාහි ණුශ්ච ච්රිශ්ච ඞීශ්ච අශ්ච යී විග්‍රහකළ කල්හි ණුච්රිඞීඃ යන මෙයින් අකාර ක්‍ෂයියාගේද නිෂෙධය හෙයින් දතයුතු. මෙහි ප්‍රකරණ බලයෙන් ස්ත්‍රියාං යන්න ලැබුනු කල්හිද සූත්‍රයෙහි ස්ත්‍රියාං යනු ගැන්ම, ත්‍රිචතුර් ශබ්ද දෙදෙනාගේ යම් තැනෙක්හි ස්ත්‍රී අර්ථයෙහි පැවැත්ම නැත්තෝද ඔවුන් කෙරෙන් පරව කරණ ලද සමාස ඇතිකල්හි අන්‍ය පදාර්ථය ස්ත්‍රී අර්ථයෙහි පවත්නා කල්හිද එහි තිසෘ-චතසෘ දෙක ආදෙශ නොවෙත් යන අභි ප්‍රායාර්ථය සඳහා වෙයි, එහෙයින්, ප්‍රියා ස්ත්‍රයො යස්‍යඃ සා ප්‍රිය ත්‍රිඃ යනු වේ. පළමුකොට ස්ත්‍රීලිඞ්ගයෙහි පැවැත්තාවූ තිසෘ චතසෘ දෙක පසුව සමාසකළ කල්හි තුන්ලිඟුයෙහි පවත් නාවූද ඒ ශබ්දයන්ගේ ස්ථානයෙහි තිසෘ චතසෘ දෙක වෙත් මය යනු හැඟවීම පිණිසය, එහෙයින් ප්‍රියා ස්තිස්‍රො යස්‍ය සඃ (127) ප්‍රියතිසා යනු වේ, එසේම ක්ලීවලිංගයෙහිද ප්‍රිය තිසෘ කුලම් යනාදිය වේ. විභක්ති ලොපය කළකල්හි වනාහි ආදෙශය නොවේ, එහෙයින් තිසෘභිඃ කෘතං තිකෘතම් යනු වේ. තවද ඍාවස්වසෘ යනාදි සූත්‍රයෙන් කරණලද භින්නවූ

(ස-) ස්ත්‍රීලිඞ්ග, ස්ත්‍රීලිඞ්ගයෙහි ; ත්‍රිචතුරොඃ, ත්‍රිශබ්ද චතුර් ශබ්ද දෙදෙනාහට ; කොතෟ පරෙ, විභක්ති පරකල්හි ; ක්‍රමාත්, පඞ්ක්තීන් ; තිසෘ චතස්‍රෘ ස්තඃ, තිසෘ චතසෘ දෙක වෙත්. තෞ ච, ඒ තිසෘ චතසෘ දෙදෙනාද ; ඍවත්, ඍකාරය මෙන් සලකන්නේය. තෙන, එහෙයින් ; න ණුව්රිඝිාඃ, ගුණ වෘඩි දීඝියෝද අකාරලොපයද නොවෙත්.

(මූ-) තිස්‍රඃ තිස්‍රඃ තිසෘභිඃ තිසෘභ්‍යඃ තිසෘභ්‍යඃ තිසෘණාම් තිසෘෂු.

(ස-) තිස්‍රඃ, ත්‍රි-ජස් (157) = තිසෘ-අස් (35) තිස්‍රඃ. තිස්‍රඃ යන ද්විතීයාන්තයද සුගමයි. තිසෘභිඃ යනාදියද සුබොධ්‍යයි. [පාණිනිඃ 7. 2. 99.]

(මූ-) ටෙරත්වෙ සත්‍යාප්. ද්වෙ ද්වෙ ද්වාභ්‍යාම් ද්වාභ්‍යාම් ද්වාභ්‍යාම් ද්වයොඃ ද්වයොඃ.

(ස-) ටෙරත්වෙ සති, ද්විසංඛ්‍යයහට අත්ත්ව කළ කල්හි ; ආප්, ස්ත්‍රීලිංගයෙහි ආප් ප්‍රත්‍යය වේ. ඒ මෙසේයි, (133) ත්‍යදාං ටෙරඃ යනාදියෙන් ද්විසංඛ්‍යයහට අකාරය කළ කල්හි ද්ව-යන මේ අකාරාන්තයා කෙරෙන් (249) ස්ත්‍රියාමතඃ යනාදියෙන් ආප් ප්‍රත්‍යය වෙයි. ඉන්පසු, ද්වා යන ශබ්දයහට උමාශබ්දය මෙන් ද්වෙ යන රූපය වෙයි.

ද්වෙ, ද්වා-ඖ (149, 23) = ද්වෙ. ද්වෙ යනාදියද සුගමයි. ද්වයොඃ, ද්වා-ඔස් (150, 35) = ද්වයොඃ. ද්වයොඃ යන්නද එසේම සිඬයි.

(මූ-) ගෞරී ගෞර්‍යෞ ගෞර්‍යඃ, හෙ ගෞරි, ගෞරීං ගෞර්‍යෞ ගෞරීඃ, ගෞර්‍යා ගෞරීභ්‍යාං ගෞරීභිඃ, (156) ඥාඩිතා මඹ. ගෞර්‍යෛ ගෞරීභ්‍යාං ගෞරීභ්‍යඃ, ගෞර්‍යාඃ ගෞරීභ්‍යාම් ගෞරීභ්‍යඃ, ගෞර්‍යාඃ ගෞර්‍යොඃ ගෞරීණාං, ගෞර්‍යාං ගෞර්‍යොඃ ගෞරීෂු. එවං වාණී-කාලී-නද්‍යාදයඃ.

ත්‍රුණය වේමය, එහෙයින් හෙ ප්‍රියතිසදෛවදත්ත, (142) ප්‍රියතිසරි දෙවදත්ත යනු වේ. නකාරාන්ත බැවින් ලද දීඝියද (164) නොවැළකියයුතු, එහෙයින් ප්‍රියතිසෘණි කුලානි යනු වේ. ඞසි ඞස් දෙදෙනාගේ ස්ථානයෙහි ප්‍රියතිස්‍රඃ යන මෙහි අකාරයහට ආදෙශය බැවින් (141) ඞිවාදෙශයද නොවන්නේය. තිස්‍රඃ යනාදියෙහි දන්ත්‍යදෙශ කරණබැවින් ෂත්වය නොවේ.

(ස-) ගෞරී, ගෞරී-සි (148) = ගෞරී. ගෞර්‍ය්‍යෞ, ගෞරී-ඖ (35) = ගෞර්‍ය්‍යෞ යනාදිය වෙයි. හෙ ගෞරි, හෙ ගෞරී-සි (ධි)-(96) සූත් සෙත්‍රාවදී යන්නෙන් නදී සංඥ කළ කල්හි (148, 153 = ගෞරි. ගෞරීං, ගෞරී-අම් (103) = ගෞරීම් යනාදිය වේ. ශස් විභක්ති පරකල්හි ගෞරීඃ කියා වේ. ගෞර්‍ය්‍යා යනාදිය සුගමයි. (156) ඞෳඩිතාමම්, මේ සූත්‍රයෙන් අම් ආගම වේ. ගෞර්‍ය්‍යෛ, ගෞරී-ඩෙ (156, 35, 23) = ගෞර්‍ය්‍යෛ. ශෙෂයද සුගමයි. ආදි ශබ්දයෙන් විශෙෂ රහිතවූ ඊප්ප්‍රත්‍යයාන්ත ශබ්ද ඇතිතාක් මෙසේ දත යුතු වෙත්.

(මූ-) ලක්ෂ්මීඃ. අනීබන්තත්වාත් න සිලොපඃ. ශෙෂං ගෞරීවත්. එවං අවීතන්ත්‍ර්‍යාදයඃ. ස්ත්‍රී, හෙ ස්ත්‍රි.*

(ස-) ලක්ෂ්මීඃ, ලක්ෂ්මීඃ යනු වේ ; අනීබන්තත්වාත්, ඊප්ප්‍රත්‍යයාන්ත නොවන බැවින් ; න සිලොපඃ, ලක්ෂ්මී ශබ්දයාගේ සිහට ලොප් නොවේ. ශෙෂං, ලක්ෂ්මී ශබ්දයාගේ ශෙෂය ; ගෞරී වත්, ගෞරීශබ්දය මෙනි. අවීතන්ත්‍ර්‍යාදයඃ, අවී-තන්ත්‍රී යනාදිය ; එවං, මෙසේමැයි. ස්ත්‍රී, ස්ත්‍රී-සි (148) = ස්ත්‍රී.

හෙ ස්ත්‍රි, හෙ ස්ත්‍රී-සි (ධි)-(96) නදී සංඥ කළ කල් හි (153) ස්ත්‍රි.

(මූ-) **152. ස්ත්‍රී භ්‍රූර්ධුඃ.** (ස්ත්‍රී 1. භ්‍රූඃ 1. ධුඃ 1.) ස්ත්‍රීශබ්දො භ්‍රූශබ්දශ්ච ධුසංඥඃ ස්‍යාත්.†

---

* ලක්ෂ්මීඃ යන පදය ලක්ෂ කඩ්දශීනෙ යන ධාතුහු කෙරෙන් ඖණාදික මීප්‍රත්‍යයෙන් සිඩවෙයි, ඊප් ප්‍රත්‍යයාන්තව සිඩ නොවේ. එහෙයින්ම (148) සිලොපය නොවේ. එසේම අව-තන්ත්‍ර-තෘ යන ධාතූන් කෙරෙන් ඖණාදික ඊප්‍රත්‍යයෙන් අවීඃ තන්ත්‍රීඃ තරීඃ සී සිඩයි. තන්ත්‍රී ශබ්දය තකාරමධ්‍යයි. ආදිපදය කරණකොටගෙන ශ්‍රී හ්‍රී ධී භී ආදිවූ ක්විප් අන්තයන් ගේද ග්‍රහණයයි. එහෙයින් කියනලදී,

අවී තන්ත්‍රී තරී ලක්ෂ්මී ශ්‍රී හ්‍රී ධීභ්‍යාදි ශබ්දතඃ,
අනීබන්තතයා සෙ නී ලොපො ගෞණේ‍යා න හ්‍රස්වතා.

ජෞරමරයෝ වනාභි ප්‍රියපපීඃ බහුයජීඃ යන දෙකද මෙහි කියත්.

† ස්ත්‍රී භ්‍රූ දෙදෙනාගේ ඊ ඌ දෙක ධාත්වවයවත්වයක් නැති හෙයින්, (135) ඉය්-උව් ආදෙශ කිරීම සඳහා ධාතුසංඥවිධානය කරණලදී.

(135) ධොරියුවචි. ස්ත්‍රියෞ ස්ත්‍රියඃ.

(ස-) ස්ත්‍රී ශබ්දඃ, ස්ත්‍රී ශබ්දයද ; භ්‍රූඃ ශබ්දශච, භ්‍රූඃ ශබ්දයද; ධුසංඥඃ, ධාතුසංඥ ඇත්තේ ; සතත්, වන්නේය. ධොරියුවචි, මේ සූත්‍රයෙන් ඉය් ආදෙශ වෙයි. ස්ත්‍රියෞ, ස්ත්‍රී-ඖ (135) = ස්ත්‍රියෞ යනාදිය වේ. [පාණිනිඃ 6. 4. 79.]

(මු-) **159. ස්ත්‍රී වාම්ශසොඃ.** (ස්ත්‍රී 1. වා 1. අම්ශසොඃ 7‥)

ස්ත්‍රී ශබ්දෙ ධුසංඥෙ වා සතත් අම් ශසි ච පරෙ.*

(ස-) අමි, අම් පරකල්හිද ; ශසි ච පරෙ, ශස් පරකල්හිද ; ස්ත්‍රීශබ්දඃ, ස්ත්‍රීශබ්දයතෙම ; වා, විකල්පයෙන් ; ධුසංඥඃ සතත්, ධාතුසංඥ ඇත්තේ වන්නේය.

(මු-) ස්ත්‍රියං ස්ත්‍රීං ස්ත්‍රියෞ ස්ත්‍රියඃ ස්ත්‍රීඃ, ස්ත්‍රියා ස්ත්‍රීභ්‍යාං ස්ත්‍රීභිඃ, ස්ත්‍රියෛ ස්ත්‍රීභ්‍යාං ස්ත්‍රීභ්‍යඃ, ස්ත්‍රියාඃ ස්ත්‍රීභ්‍යාං ස්ත්‍රීභ්‍යඃ, ස්ත්‍රියාඃ ස්ත්‍රියොඃ ස්ත්‍රීණාම්, ස්ත්‍රියාම් ස්ත්‍රියොඃ ස්ත්‍රීෂු.†

(ස-) ස්ත්‍රියං, ස්ත්‍රී-අම් (159, 135) = ස්ත්‍රියං. ස්ත්‍රීං, ස්ත්‍රී-අම් (103) = ස්ත්‍රීං. ස්ත්‍රියෞ, ස්ත්‍රී—ඖ (158, 135) = ස්ත්‍රියෞ. ස්ත්‍රියඃ යනාදිය කියනලද ක්‍රමයෙන් දතයුත්තාහ. [පාණිනිඃ 6. 4. 80.]

---

* භ්‍රූඃ ශබ්දය වැළැක්වීම සඳහා ස්ත්‍රී ග්‍රහණයයි.

† ස්ත්‍රී ශබ්දයා කෙරෙන් අම්ද ශස්ද කළ කල්හි ස්ත්‍රියං ස්ත්‍රියඃ යනු වේ, මේ සූත්‍රයෙන් ධාතුසංඥ කළ කල්හි ආදියෙහි (135) ඉය් ආදෙශවේ. පසුව ඊජ් අනන්තර්වයක් නොමැති බැවින් (103) අම් ශස් දෙදෙනාගේ ආදිය හට ලොපය නොවන්නේය. ධුසංඥවිකල්ප පක්ෂයෙහි වනාහි (103) ස්ත්‍රීං ස්ත්‍රීඃ යනු වේ. ඞෙ ඞසි ඞස් ඞි විභක්තීන් පරකල්හි ස්ත්‍රියෛ ස්ත්‍රියාඃ ස්ත්‍රියාඃ ස්ත්‍රියාං යන මොවුන් කෙරෙහි (99) ස්ත්‍රී යූච්ච ඞිති යන මෙහි ස්ත්‍රීශබ්දය වර්ජිත බැවින් (96) නිත්‍යනදීසංඥ කළ කල්හි ආදියෙහි (156) ඈඩිතාමම්, යන මෙයින් අම් වේ, (137) ඞිහට ආම්ද වේ, පසුව ඉය් ආදෙශවේ. ආම්විභක්ති කළකල්හි ස්ත්‍රීණාම් යන මෙහි (98) වාමි යන සූත්‍රයෙහි ස්ත්‍රී ශබ්දය වර්ජිත බැවින් (96) නිත්‍යනදීසංඥ කළකල්හි ආගමවිධිය බලවත් බැවින් ආදියෙහි (110) නුම් වේ, එහෙයින්ම අච් පරත්වයක් නැති බැවින් ඉය් ආදෙශ නොවේ.

(මූ-) ශ්‍රීඃ ශ්‍රියෞ ශ්‍රියඃ. හෙ ශ්‍රීඃ. ඞිත්‍යාම් ච භෙදඃ. ශ්‍රියෛ ශ්‍රියෙ, ශ්‍රියාඃ ශ්‍රියඃ-ශ්‍රියාඃ ශ්‍රියඃ, ශ්‍රීණාං ශ්‍රියාං, ශ්‍රියාං ශ්‍රියි ශ්‍රීෂු.*

(ස-) ශ්‍රීඃ යනාදිය කියන ලද ක්‍රමයෙන් දතයුතු. ඞිත්‍යාම්ච භෙදඃ, ඉත්සංඥ ඞකාරය පරකල්හිද ආම් පරකල්හිද භෙදය කියනුලැබේ. ශ්‍රියෛ, ශ්‍රී-ඞෙ (99, 156, 135, 23)=ශ්‍රියෛ. ශ්‍රියෙ, ශ්‍රී-ඞෙ (135=විකල්පයෙන් ශ්‍රියෙ. ශ්‍රියාඃ යනාදිය උක්ත ක්‍රමයෙන් දන්නේය. ශ්‍රීණාම්, ශ්‍රී-ආම් (98, 110, 107)=ශ්‍රීණාං. ශ්‍රියාම්, ශ්‍රී-ආම් (135) විකල්පයෙන් ශ්‍රියාම්. ශ්‍රියාං, ශ්‍රී-ඞි (99, 137, 135) = ශ්‍රියාං. ශ්‍රියි, ශ්‍රී-ඞි (135) = විකල්පයෙන් ශ්‍රියි. ශ්‍රීෂු යනුද සුගමයි.

(මූ-) සුධ්‍යාදයඃ පුංවත්. සුෂ්ඨුධීඃ, ප්‍රකෘෂ්ටා ධීරිති නිත්‍ය ස්ත්‍රීත්වෙ සුධීප්‍රධ්‍යෞ ශ්‍රීලක්ෂ්මීවත්.†

(ස-) සුධ්‍යාදයඃ, සුධී ආදීහු ; පුංවත්, පුංලිඞ්ගය මෙන් දත යුතුවෙත්. සුෂ්ඨුධීඃ, ප්‍රකෘෂ්ටාධීඃ ඉති, සුෂ්ඨුධීඃ, ප්‍රකෘෂ්ටාධීඃ සී ;

---

* හෙ ශ්‍රීඃ යන මෙහි (97) නාස්ත්‍රී යුවඃ යන මෙයින් නදීසංඥනිෂෙධය බැවින් (153) හ්‍රස්ව නොවේ. ඉත්සංඥ ඞකාරය පරකල්හිද ආම් පරකල්හිද භෙදය ස්ත්‍රී ශබ්දයා කෙරෙන් ඇති විශෙෂය යන අර්ථයි. (99) ස්ත්‍රීයුවච ඞිති යන්නද (98) වාමි යන්නද මේ දෙකින් නදීසංඥ විකල්පය බැවින් රූපව යෙක යනු නියමය වෙයි.

† සු ශොභනා ධීඃසා යස්‍ය වා සී බහුව්‍රීහි කළකල්හි සුධී ශබ්දය හට ස්ත්‍රීලිංග පුංලිඞ්ග දෙක්හි සමානරූප බැවින් නිත්‍යස්ත්‍රීලිඞ්ගත්ව අභාවය කරණකොටගෙන නදීසංඥ නොවනබැවින් ස්ත්‍රීලිංගයෙහි කරණලද කාර්‍ය්‍ය නැතිකල්හි පුංලිඞ්ගය වැනිය යන අර්ථයි. ආදිශබ්දයෙන් සුශ්‍රී යවක්‍රී ප්‍රධී ආදියයි. ශොභනා වාසෞ ධීශ්චෙති සුධීඃ, ප්‍රකෘෂ්ටා වාසෞ ධීශ්චෙති ප්‍රධීඃ සීද කර්ම්ධාරය සමාස කළ කල්හි නිත්‍යස්ත්‍රීලිඞ්ගය බැවින් නදීසංඥ කළකල්හි සුධී ප්‍රධී දෙක ක්‍රමයෙන් ශ්‍රීලක්ෂ්මීශබ්ද මෙන් වෙත්, ඉය්ස්ථානිත්වයෙන් සුධී ශබ්දය ඉත්සංඥ ඞකාර පරකල්හිද ආම් පරකල්හිද (99, 98) විකල්පයෙන් නදීසංඥ කළකල්හි ශ්‍රීශබ්දය වැනි වෙයි, ප්‍රධී ශබ්දය වනාහි නිත්‍යස්ත්‍රීත්වය කරණකොටගෙන (96) නිත්‍යයෙන් නදීසංඥ කළ කල්හි ලක්ෂ්මී ශබ්දය වැනි වෙයි යන අර්ථයි, තනු ශබ්දය (279) ඌප් අනන්ත පක්ෂයෙහි වධූශබ්දය වැනි වෙයි. ඌප්අනන්ත නුවූ පක්ෂයෙහි ධෙනු ශබ්දය වැනි වෙයි යන අර්ථයි.

නිත්‍යස්ත්‍රීත්වෙ, නිත්‍යස්ත්‍රීත්වය ඇති කල්හි ; සුධී ප්‍රධ්‍යො, සුධී-ප්‍රධී දෙක ; ශ්‍රී ලක්ෂ්මීවත්, ශ්‍රී ශබ්දය හාද ලක්ෂ්මී ශබ්දය හාද සමානයෝයි.

(මූ-) ධෙනුර්මතිවත් සාධ්‍යඃ. ධෙනුඃ ධෙනූ ධෙනවඃ, ඉත්‍යාදි. වධූගෞරීවත්. වධූඃ වධ්වෞ වධ්වඃ ඉත්‍යාදි. එවං චමූතන්වාදයඃ.

.(ස-) ධෙනුඃ, ධෙනුශබ්දය ; මතිවත් සාධ්‍යඃ, මති ශබ්දය මෙන් සිඬකටයුතු. ධෙනුඃ ධෙනූ ධෙනවඃ ඉත්‍යාදි, ධෙනවඃ යනාදිය වේ. ධෙනු-ඖ (121, 22) = ධෙනූ. ධෙනු-ජස් (122, 35)=ධෙනවඃ. වධූගෞරීවත්, වධූශබ්දය ගෞරීශබ්දය මෙනි. වධූඃ වධ්වෞ වධ්වඃ ඉත්‍යාදි, වධ්වඃ යනාදිය වේ. එවං චමූතන්වාදයඃ, සුගමයි.

(මූ-) භ්‍රූඃ ශ්‍රීවත්. භ්‍රූඃ භ්‍රුවෞ භ්‍රුවඃ ඉත්‍යාදි. සුභ්‍රූඃ හෙ සුභ්‍රු. පුනර්භූඃ සුලූවත්. සුභූඃ පුංවත්. ස්වසා ධාතෘවත්. මාතා පිතෘවත්. ද්‍යෞගෞවත්. සුරාඃ පුංවත්. නෞඃ ග්ලෞවත්.*

(ස-) භ්‍රූඃ ශ්‍රීවත්, භ්‍රූශබ්දය ශ්‍රීශබ්දය මෙනි. භ්‍රූඃ, ප්‍රකටයි. භ්‍රුවෞ, භ්‍රූ-ඖ (158, 135) = භ්‍රුවෞ. භ්‍රුවඃ ඉත්‍යාදි, භ්‍රුවඃ යනාදිය වේ. සුභ්‍රූඃ. හෙ සුභ්‍රූ-සි-ධි (153, 103)=හෙ සුභ්‍රු.

---

* සන්නිපාතලක්ෂණො විධිරනිමිත්තං තද්විඝාතස්‍ය යන න්‍යායයෙන් ඞිසන්නිපාතයෙන් ජනිතවූ හ්‍රස්වවිධිය ඞිසංඥයාගේ ලොපකාරණය නොවේනුයි, එබැවින් සුභ්‍රූඃ යන පදය විසර්ගාන්තයයි කිසිකෙණෙක් කියති. පාණිනීයයෝ වනාහි හෙ සුභ්‍රූඃ යි කියති. පුනර්භූශබ්දය තමා (136) කවත්‍යාදි යනාදියෙන් වකාරය ලැබීමෙන් සුලූ ශබ්දය හා සමාන වෙයි, සියලු රූපයන්ගෙන් සමාන නොවෙයි, එහෙයින් මොහුගේ නිත්‍යස්ත්‍රීත්වය බැවින් දීසංඥ කළකල්හි සියලු තන්හි වධූ ශබ්දය වැනිමය. දන්භූ වර්ෂාභූ කාරාභූ ශබ්දයන්ගේ රූපද එසේමැයි. සුභූ ශබ්දයාගේ නිත්‍යස්ත්‍රීත්වයක් නැත්බැවින් දීසංඥ නොවීම හෙතුකොටගෙනය යන අර්ථයි. ධාතෘ ශබ්දය වැනිය යනු (128) වෘඞිය ලැබීමෙන්ද, පිතෘශබ්දය වැනිය යනු (143) ගුණය ට පැමිණීම හෙතුකොටගෙනද සමානවෙයි, සියලු රූපවලින් සමානත්වය නොවෙයි, එහෙයින් ශස් පරකල්හි ස්වසෘඃ මාතෘඃ යනු වේ. සු ශොභනො රාඃ ධනං යස්‍යඃ යන විග්‍රහයෙහි සුරෛශබ්දය රෛශබ්දය වැනිය යන අර්ථයි.

පුනර්භූඃ සුලූවත්, ප්‍රකටයි. සුභූඃ ප්‍රුංවත්, සුගමයි. ශෙෂයෝද සුගමයෝයි.

ඉති අජන්තස්ත්‍රීලිඞ්ග පාදඃ.

අජන්තක්ලීවලිඞ්ග ශබ්දඃ.

(ස-) අකාරාන්ත නපුංසකලිඞ්ග ශබ්දයෙක් කියනු ලැබේ.

(මු-) **160. ක්ලීවාත් ස්‍යමො‘ඩෙර්මො‘තඃ.** (ක්ලීවාත් 5. සි-අම්ඃ 6. අඩෙඃ 6. මඃ 1. අතඃ 5.)

අකාරාන්තාත් නපුංසකාත් පරස්‍යඩෙඃ සෙරමශ්ච මඃ ස්‍යාත්.*

(ස-) අකාරාන්තාත්, අකාරාන්තවූ, නපුංසකාත් පරස්‍ය, නපුංසක ලිංගික ශබ්දයා කෙරෙන් පරවූ ; අඩෙඃ, ඩිසංඥයා රහිතවූ ; සෙඃ, සිහටද ; අමශ්ච, අම්හටද ; මඃ ස්‍යාත්, මකාර වන්නේය. [පාණිනීඃ 7. 1. 24.]

(මු-) ඥානං හෙ ඥාන.

(ස-) ඥානං, ඥාන-සි (160)=ඥානං. හෙ ඥාන, හෙ ඥාන-ශි (සි) (103)=ඥාන.

(මු-) **161. ක්ලීවාද් යෞඃ.** (ක්ලීවාත් 5. ඊ 1. ඖඃ 1.) ක්ලීවාත් පර ඖරීඃ ස්‍යාත්. ඥානෙ.†

(ස-) ක්ලීවාත් පරඃ, නපුංසක ලිංගයා කෙරෙන් පරවූ ; ඖඃ, ඖකාරයතෙම ; ඊඃ ස්‍යාත්, ඊකාර වන්නේය.

ඥානෙ, ඥාන-ඖ (161, 23) = ඥානෙ. [පාණිනීඃ 7. 1. 19.]

---

* (103) ඞ්‍යාදීහ්‍රස්වම් යනාදියෙන් අම්විභක්තිහුගේ ආදිවර්ණ ලෝපය කළ කල්හි මකාරය වූයේද අම් යන මොහුගේ ස්ථාන යෙහි මකාරවිධානය (168) ස්‍යමෝර් ලුක් යන මෙයින් ඞ්‍යාදී හ්‍රස්වම් යන මොහු බාධිත බැවින් ලෝපක්‍රීම වළක්වනු පිණිසයි. ඥානම් යන මෙහි මකාරය විභක්තිහුගේ ආද්‍යවයවය හිනාන බැවින් (108) ආත්තිමභවි යන මෙයින් ආකාර නොවේ.

† මෙහි නැවත ක්ලීවාත් යනු ගැණීම සාධාරණය පිණිසයි, එහෙයින් සියලු ක්ලීවලිංගයා කෙරෙන් පරවූ ඖකාර තෙම ඊකාර වන්නේය.

(මු-) **162. ජස්ශසොඃ ශිඃ.** (ජස්ශසොඃ 6 ·· ශිඃ 1.)

ක්ලිවාත් පරස්‍ය ජසඃ ශසශ්ච ශිඃ ස්‍යාත්. ශ ඉත්.*

(ස-) ක්ලිවාත් පරස්‍ය, ක්ලීවලිඞ්ගයා කෙරෙන් පරවූ; ජසඃ, ජස්හටද ; ශසශ්ච, ශස්හටද ; ශිඃ ස්‍යාත්, ශ්‍යාදෙශ වන්නේය. ශ ඉත්, ශකාරයතෙම ඉත්සංඥයි. [පාණිනිඃ 7. 1. 20.]

(මු-) **163. නුම්ණ්‍යයමාදෞ ඣසනතරලාදෞ තු වා.** (නුණ් 1. අයමාදෞ 7. ඣසනතරලාදෞ 7. තු 1. වා 1.)

ක්ලිවස්‍ය ශෞ පරෙ නුණ් ස්‍යාත්, න තු යමාදෞ, ඣස නතරලයොරාදෞ තු වා ස්‍යාත්.†

(ස-) ශෞ පරෙ, ශ්‍යාදෙශය පරකල්හි ; ක්ලිවස්‍ය, ක්ලිව ලිංගයහට ; නුණ් ස්‍යාත්, නුණ් ආගම වන්නේය. යමාදෞතු, යමප්‍රත්‍යාහාරයාගේ ආදියෙහි වූකලි ; න, නුණ් නොවේ ;

---

* ඉත්සංඥ ශකාර කිරීම විශෙෂය ඇඟවීම පිණිස වෙයි. ඉ-යනු කල කල්හි සප්තමේ‍යක වචනයයි භ්‍රමය වෙයි. (188) අඩෞ සෞ ශෞ ඕඃ යන මේ ආදියෙහි විශෙෂකරණයද දුස්කර වෙයි. කති පඤ්ච අෂ්ට එලානි යනාදියෙහි (131) ලිඞ්ගයෙහි කරණලද කායඹින්ෂෙධ හෙයින් ශ්‍යාදෙශය නොවේ. අප්‍රධානයෙහි වනාහි අතිකතීනි අතිපඤ්චානි යනාදියෙහි වේමය.

† යම් යනු ප්‍රත්‍යාහාරයයි. යමස්‍යාදිඃ යමාදිඃ, න යමාදිඃ අයමාදිස්තස්මින්, ඣස් අන්තෙ යයොස්තෞ ඣසන්තෞ, ඣසන්තෞ ච තෞ රලෞ චෙති ඣසන්තරලෞ තයොරාදි ස්තස්මින්. නුණ් යන්නහුගේ ණකාරය ඉත්සංඥයි, අන්ත යෙහි වූ ස්වරයා කෙරෙන් පරව වේ. (17) උකාරය ඉත්සංඥයි, ලකුණ පිණිසයි. (නු) බින්දු මාත්‍රය නොවෙයි කියනු ලැබෙයි (242). නුණ් යන්න ප්‍රකෘතිය භජනය කරණ බැවින් ඥනාන් යනාදියෙහි නකාරාන්ත බැවින් (164) දීඝයි. චත්වාරි, ප්‍රශාම් යනාදියෙහි යමාදියෙහි කටයුතු බැවින් නුණ් ආගම නොවේ. මෙහි නුම්ණ්‍ය යමඃ ක්‍යා යම් අනන්තයාගේම නිෂෙධය කලකල්හි ස්වහර් ශබ්දයහට ජස් පරකල්හි ස්වම්හරි ජලානි යනාදියෙහි යම් අනන්‍යබැවින් නුණ් යන්නහුගේ යෙදීම නොවේ. මෙහි රලාදෞ යන්නෙන් ඌර්ජ්ශබ්ද සුව ල්ග් ශබ්දාදියයි.

ඛසන්තරලයොඃ, ඛස්සංඥයා අන්තකොට ඇති රකාර ලකාර දෙදෙනාගේ ; ආද්‍යෙ තු, ආදියෙහි වූකල්හි වනාහි ; වා ස්‍යාත්, විකල්පයෙන් නුණ් වේ. [පාණිනීඃ 1. 1. 42, 7. 1. 72.]

(මු-) 164. **නසබ්මහතෙනා'ධො ඝො'ධ්‍යෙ ශ්‍යෙ.** (නස්-අප්-මහත්-නඃ 6. අධොඃ 6. ඝීඃ 1. අධ්‍යෙ 7. ශ්‍යෙ 7.)

නසන්තස්‍යාපො මහතො නාන්තස්‍ය ච ධුවර්ජස්‍ය ඝීඃ ස්‍යාත් අධ්‍යෙ ශ්‍යෙ පරෙ. ඥානානි.*
වී ප්‍රීවත්. ශෙෂං රාමවත්. එවං වන-ධන-ඵලාදයඃ.

(ස-) අධ්‍යෙ ශ්‍යෙ පරෙ, ධිසංඥයා රහිතවූ ශි පරකල්හි ; ධුවර්ජස්‍ය, ධාතුරහිතවූ ; නසන්තස්‍ය, න්-ස්භාගය අන්තකොට ඇත්තාහටද ; ආපඃ, ආප් ශබ්දය හටද ; මහතඃ, මහත්ශබ්දය හටද ; නාන්තස්‍ය ච, නකාරය අන්තකොට ඇති ශබ්දය හටද ; ඝීඃ ස්‍යාත්, දීඝී වන්නේය. ඥානානි, ඥාන-ජස් (162, 163, 164) = ඥානානි. වී ප්‍රීවත්, විත්‍රීයාව ප්‍රථමාව මෙනි. ශෙෂං රාමවත්, එවං වන-ධන-ඵලාදයඃ. [පාණිනීඃ 6. 4. 8, 10, 11.]

(මු-) 165. **නො'න්ත්‍යදෙමෝ'නෙකතරාත්.** (නඃ 1. අන්ත්‍යදෙඃ 5. මඃ 6. අනෙකතරාත් 5.)

අන්ත්‍යදෙඃ පරස්‍ය ස්‍යමොම්ස්‍ය තඃ ස්‍යාත් න ත්වෙකතරාත් පරස්‍ය. අන්‍යත්.

---

* නස් ච අප් ච මහාංශ්ච න ච සමාහාරෙ තස්‍ය. න් ස්භාගය අන්තකොට ඇත්තාහටද අප්ශබ්දය හටද මහත්ශබ්දය හටද නකාරාන්තයාගේද ධාතු රහිතවූ අන්ත්‍යස්වරයහට ධිසංඥයා රහිතවූ ශි පරකල්හි දීඝීවෙයි යන අර්ථයි. මෙසේයි— විමාන්ආපඃ මහාන්. න-යනු නකාරාන්ත ලිංගයාගේ ග්‍රහණයයි, රාජා යනාදියයි. ඥානානි යනාදියෙහි නුණ් යන්න ලිංගභජනය කරණ බැවින් නකාරාන්තත්වය වෙයි. පචන් යනාදියෙහි වනාහි නකාරයාගේ ලිංගභජනය ඇතිකල්හිද ලිංගමධ්‍යයෙහි කලබැවින් නකාරාන්තත්වය නොවේ. අධ්‍යෙ යනු කුමටය? හෙ විවන් යනාදිය දීඝීනොවන පිණිසයි. පූර්වසූත්‍රයෙන් ශියන්නාහුගේ සම්බන්ධය ඇතිකල්හිද නැවතත් ශ්‍යෙ සී කීම තුන්ලිඟුයෙහි දීඝීය පිණිසයි. ක්ලීවලිඞ්ග අකාරාන්ත ශබ්ද ඇතිතාක් මෙසේයි.

අන්‍යෙ අන්‍යානි, හෙ අන්‍ය. පුනස්තද්වත්. ශෙෂං පුංවත්.*

(ස-) අන්‍යාදෙඃ පරස්‍ය, අන්‍යශබ්දාදීන් කෙරෙන් පරවූ; ස්‍යමොඃ, සි අම් දෙදෙනාගේ; මස්‍ය, මකාරයහට; තඃ ස්‍යාත්, තකාර වන්නේය. එකතරාත් පරස්‍ය තු, එකතර ශබ්දයා කෙරෙන් පරයාහට වනාහි; න, තකාර නොවේ. අන්‍යත්, අන්‍ය-සි (160, 165) = අන්‍යත්. අන්‍යෙ අන්‍යානි යනු වේ. හෙ අන්‍ය යනු වේ. පුනස්තද්වත්, ද්විතීයාව ප්‍රථමාව මෙනි. ශෙෂං පුංවත්, ශෙෂය පුංලිංගය මෙනි. [පාණිනිඃ 7. 1. 25.]

(මු-) එවං අන්‍යතරාදයඃ. අනෙකතරාත් කිම්? එකතරම්.

(ස-) එවං අන්‍යතරාදයඃ, අන්‍යතරාදියද එසේමැයි. අනෙකතරාත් කිම්? අනෙකතරාත් යනු කුමටය. එකතරම්, එකතරම් යන තන්හි තකාර නොවන හෙයිනි.

(මු-) **166. ජරාතො'ම් වා.** (ජරාතඃ 5. අම්. 1. වා 1.)

ජරාශබ්දාත් පරස්‍ය ස්‍යමොර්මස්‍ය අම් ස්‍යාත් වා. අජරසම් අජරම්, අජරසී අජරෙ, අජරාංසි අජරාණි, පුනස්තද්වත් ශෙෂං පුංවත්.†

---

* ප්‍රකරණ බලයෙන් සි අම් දෙදෙනාගේ ස්ථානයෙහි ජාතවූ මකාරයහට තකාරය වෙයි, එහෙයින් පුංලිංගයෙහි අම් පරකල්හි අන්‍යම් යනු වේ. අන්‍යතම ශබ්දයහට අන්‍යාදිත්වය නැති බැවින් අන්‍යතමම් කියාම වේ.

† ක්ලීවලිඞ්ගයෙහිද ජරාශබ්දයාගේ ග්‍රහණයෙන් අන්‍ය ශබ්දයක් හා ලද සමාස ඇත්තාවූ ජරාශබ්දයා කෙරෙන් යන අර්ථයි. නාස්ති ජරා යස්‍ය තත් අජරම්. ජරස් ආදෙශනුවූ පක්ෂයෙහි (103) ස්වදීභ්‍යාම් යනා මේආදියෙන් අම් යන්නහුගේ ආදිය ලොප්කළ කල්හි අජරම් යනු වේ. අම් ආදෙශය නුවූ පක්ෂයෙහිද අජරම් යනු වේ. මෙහි අම් යන්නහුගේ නිත්‍යත්වය ඇති කල්හි ඉෂ්ට පරිද්දෙන් වෙයි, එකල්හි වාග්‍රහණය ව්‍යවස්ථා පිණිසයි. ව්‍යවස්ථාවද-ද්විතීයෛකවචන අම් පර කල්හි අභ්‍යන්තර අවයව බැවින් බලවත්වූද ජරස් ආදෙශයා කෙරෙන් පළමුකොට අම් යන්නහුගේ ස්ථානයෙහි (160) මකාර වන්නේය, පසුව මේ සූත්‍රයෙන් අම් කළ කල්හි අම් යන්නහුගේ ස්ථිතිය වෙයි, එසේ නොකළහොත් ප්‍රථමකොට ජරස් ආදෙශකළ කල්හි (168) ස්‍යමොර් ලුක් යන්නෙන් අම් යන්නහුගේ ලොපය ප්‍රාප්තවන්නේය.

(ස-) ජරශබ්දයත් පරස්‍ය, ජරශබ්දයා කෙරෙන් පරවූ; ස්‍යමෝඃ, සි අම් දෙදෙනාගේ; මස්‍ය, මකාරයහට; වා, විකල්පයෙන්; අම් ස්‍යාත්, අම් යන ආදෙශය වෙයි. අජර සම්, අජර-සි (160,166, 115) = අජරසම්. ජරස් ආදෙශ නුවූ පක්‍ෂයෙහි, අජරම්, අජර-අම් (103) = අජරම්. අම් ආදෙශය නුවූ පක්‍ෂයෙහි, අජර-ම්-අජරම් යනු වේ. අජරසී, අජර-ඖ (161, 115) = අජරසී. අජරෙ, පක්‍ෂයෙහි (23) = අජරෙ. අජ රාංසි, අජර-ජස් (162, 115, 163, 164, 50) = අජරාංසි. අජ රාණි, අජර-ජස් (162, 163, 164, 107) අජරාණි. පුනස්තාවත්, විතීයාවද ප්‍රථමාව මෙනි. ශෙෂං පුංවත්, තෘතීයාදිය පුං ලිංගය මෙනි.

(මු-) (116) පාදදන්තාති ශීෂීහෘදයොදකාසනානාං ශීෂීන් හෘදුදනාසනඃ. ශීෂීාණි ශීර්ෂ්ණා ශීෂීභ්‍යාමිත්‍යාදි. හෘන්දිහෘදෘ හෘද්භ්‍යාමිත්‍යාදි. උදෘනි උද්නා උදභ්‍යාමිත්‍යාදි. ආසානි ආසනා ආසභ්‍යාමිත්‍යාදි. පක්‍ෂෙ ශෙෂෙ ච ඥනවත්.

(ස-) පාදදන්තාති, පාදදන්ත යනාදි සූත්‍රයෙන්; ශීෂීහෘද යොදකාසනානාං, ශීෂී හෘදය උදක ආසන යන මොවුන්ට; ශීෂීන් හෘදුදනාසනඃ, ශීෂීන් හෘද් උදන් ආසන් යන මේ ආදෙශයෝ වෙත්. ශීෂීාණි, ශීෂී-ශස් (162, 116, 164, 107) = ශීෂීාණි. ශීර්ෂ්ණා, ශීෂී-ටා (116, 117, 107) ශීර්ෂ්ණා. ශීෂී භ්‍යාං, ශීෂී-භ්‍යාම් (116, 118) ශීෂීභ්‍යාං. ඉත්‍යාදි. හෘන්දි, හෘදය-ශස් (162, 116, 163) හෘන්දි. හෘදෘ හෘද්භ්‍යාමිත්‍යාදි. උදෘනි, උදක-ශස් (162, 116, 164) උදෘනි. උද්නා, උදක-ටා (116, 117) උද්නා. උදභ්‍යාමිත්‍යාදි. ආසානි, ආසන-ශස් (162, 116, 164) = ආසානි. ආසනා ආසභ්‍යාමිත්‍යාදි. පක්‍ෂෙ, ශීෂීන් ආදි ආදෙශ නුවූ පක්‍ෂයෙහිද; ශෙෂෙ ච, ඉතිරි විභක්ති පර කල්හිද; ඥනවත්, ඥනශබ්දය මෙනි.

(මු-) **167. ක්ලීවෙ ස්වඃ.** (ක්ලීවෙ 7. ස්වඃ 1.)

ක්ලීවෙ ඊස්‍ය ස්වඃ ස්‍යාත්. ශ්‍රීපං ඥනවත්.

(ස-) ක්ලීවෙ, ක්ලීවලිංගයෙහි; ඊස්‍ය, දීඝීයහට; ස්වඃ ස්‍යාත්, හ්‍රස්ව වන්නේය.*

---

* යෙන විධිස්තදන්තස්‍ය යන න්‍යාය හෙතුකොටගෙන ක්ලීවලිඞ්ග ශබ්දයාගේ අන්තවූ දීඝීයහට හ්‍රස්ව වන්නේය,

ශ්‍රීපං, ශ්‍රීපා-සි (167, 160) = ශ්‍රීපං. ඥානවත්, ඥාන ශබ්දය මෙන් ශෙෂය සිඬකටයුතු. [පාණිනීඃ 1. 2. 47.]

(මු-) 168. **ස්‍යමොර් ලුක්.** (ස්‍යමොඃ 6 .. ලුක් 1.) ක්ලීවාත් පරයොඃ ස්‍යමොර් ලුක් ස්‍යාත්. වාරි.*

(ස-) ක්ලීවාත් පරයොඃ, ක්ලීවලිංගයා කෙරෙන් පරවූ; ස්‍යමොඃ, සි අම් විභක්තීන් දෙදෙනාහට; ලුක් ස්‍යාත්, ලොප් වන්නේය. වාරි, වාරි-සි (168) = වාරි. [පාණිනීඃ 7. 1. 23.]

(මු-) 169. **නුණ්ණිකො'ච්‍යනාමි.** (නුණ් 1. ඉකඃ 6. අචි 7. අනාමි 7.)

ඉගන්තස්‍ය ක්ලීවස්‍ය නුණ් ස්‍යාත් අචි පරෙ න ඣාමි. වාරිණී, වාරීණී.†

(ස-) ඉක් අන්තස්‍ය, ඉක්සංඥයා අන්තකොට ඇති; ක්ලීවස්‍ය, ක්ලීවලිඞග ශබ්දයහට; අචි පරෙ, අච් පරකල්හි; නුණ් ස්‍යාත්, නුණ්ආගම වන්නේය. ආමිතු, ආම් පරකල්හි වනාහි;

අන්‍යවූ නිමිත්ත අපෙක්ෂාවක් නැත්තේය යන අර්‍ථයි. ශ්‍රියං පාතීති ශ්‍රීපා, ක්ලීවලිංගයෙහි පවත්නා බැවින් හ්‍රස්ව කළ කල්හි ශ්‍රීපම් යනු වේ.

* (160) අකාරාන්ත ක්ලීවලිංගයා කෙරෙන් පරවූ සි අම් දෙදෙනාහට මකාරය විධානකිරීම හෙතුකොටගෙන මෙහි අකාරාන්ත නුවූ ක්ලීවලිංග ශබ්දයා කෙරෙන්යයි අවබොධ කටයුතු. ලොප්කිරීම කරණකොටගෙන (93) ලුකි න තත්‍ර යන මේආදියෙන් ප්‍රතිෂෙධ බැවින් ඒ ලොපය පරකල්හි තත්-කිම් යන මේ ආදියෙහි (133) විසංඥයහට අකාර නොවේ. විරාම යෙහි කරණලද්ද වනාහි වේමය, මෙසේයි, පයඃ හවිඃ යනාදී යයි.

† මෙහි යම්කිසි ප්‍රකාරයෙකින් ඉක් අන්තයාගේද ග්‍රහණ යයි, එහෙයින් ප්‍රඥානී සුනුනී සුරිණී යනාදියූ සිඬයි. නුණ් යන්නාහුගේ ණකාරය ඉත්සංඥ බැවින් අන්තයෙහි වූ ස්වරයා කෙරෙන් පරව වෙයි. ස්ථානයෙහි ජාතයාගේ ප්‍රකෘතිය භජනය කරණ බැවින් වාරිණී යනාදියෙහි නකාරාන්ත බැවින් (164) දීඝීවෙයි. අනාම් යනු ආම්රහිතවූ සි ආදීන් පිළිබඳවූ අච් පරකල්හිය යන අර්‍ථයි, එහෙයින් වාරීදම් යන මේ ආදියෙහි නොවන්නේය.

න, නුණ් නොවේ. වාරිණී, වාරි-ඖ (161, 169, 107) = වාරිණී. වාරීණි, වාරි-ජස් (162, 163, 164, 107) = වාරීණි. [පාණිනීඃ 7. 1. 73.]

(මු-) **170. ඤුර්ධෞ වා.** (ඤුඃ 1. ධෞ 7. වා 1.)

ඉගන්තස්‍ය ක්ලීවස්‍ය ඤුර්වා ස්‍යාත් ධෞ පරෙ. හෙ වාරෙ හෙ වාරි.*

(ස-) ධෞ පරෙ, ධිසංඥයා පරකල්හි; ඉගන්තස්‍ය ක්ලීවස්‍ය, ඉක්සංඥයා අන්තකොට ඇති ක්ලීවලිංගයහට ; වා, විකල්පයෙන්; ඤුඃ ස්‍යාත්, ගුණවන්නේය. හෙ වාරෙ හෙ වාරි, වාරි-වාරි-සි (ධි) (168, 170) = හෙ වාරෙ හෙ වාරි.

(මු-) වාරිණී වාරීණි, වාරිණා වාරිණෙ වාරිණඃ වාරිණඃ වාරිණොඃ වාරිණාම්. වාරිණි වාරිණොඃ. හශෙ හරිවත්.

(ස-) වාරිණී යනාදිය සුගමයි. හශෙ හරිවත්, හස් පරකල්හි හරිශබ්දය වැනි වෙයි.

(මු-) **171. පුංවද්වාර්ථොක්තපුංස්කං ටාද්‍යචි.** (පුංවත් 1. වා 1. අර්ථොක්තපුංස්කං 1. ටාද්‍යචි 7.)

ඉගන්තං ක්ලීවම් අර්ථෙන ප්‍රොක්තපුංස්කං පුංවත් වා ස්‍යාත් ටාද්‍යචි.†

---

* හෙ වාරෙ යන මේ ආදියෙහි ස්‍යමොර් ලුක් සී සි හට ලොප්කළ කල්හි (93) ලුකි න තත්‍ර යනාදියෙන් නිෂෙධ බැවින් (122) ඤුර්ධිජස් යන්න නොපැමිණි කල්හි මේ සූත්‍රයෙන් නැවත විකල්පයෙන් ගුණවිධානය වෙයි. මෙහිද යම්කිසි ඉක් අන්තයක්හුගේ ග්‍රහණයයි, එහෙයින් හෙ ප්‍රද්‍යෙ හෙ ප්‍රද්‍යු යනාදිය වෙයි.

† පුමානිව පුංවත්. අර්ථෙන එකාර්ථෙන උක්තඃපුමාන් යෙන තත් අර්ථොක්තපුංස්කම්. එහෙයින් කියනලදී :—

එකාර්ථෙ හි යඃ ශබ්දඃ පුංසි ක්ලීවෙ ච වර්තතෙ,
එකමෙවාර්ථමාබ්‍යාති උක්ත පුංස්කඃ ස උච්‍යතෙ.

මෙසේයි, ත්‍යාසති ආදිර්යස්‍ය තත් අනාදි කුලම් ආදිරහිත මිත්‍යර්ථඃ, එවං අනාදිඃ පුරුෂඃ, ආදිරහිත ඉත්‍යර්ථඃ. එහෙයින්ම අනාදිශබ්දය එකාර්ථවූයේ උක්තපුංස්ක වේ. එකාර්ථයෙන් කුමන ප්‍රයොජනද? පීලුනෙ ඵලාය. පීලු ශබ්දය ඵලවාචී කල්හි ක්ලීවලිංගය වෙයි, වෘක්ෂවාචී කල්හි පුංලිංගයෙහි වේ. මෙසේ එකාර්ථයෙන් උභයලිංගත්වයෙක් නැත්තේය.

අනාදයෙ අනාදිනෙ ඉත්‍යාදි. ශෙෂං වාරිවත්. අචේන කිම්? පීලුනෙ ඵලාය.

(ස-) ටාද්‍යචි, ටාවිභක්ත්‍යාදි ස්වරයන් පරකල්හි; ඉගන්තං ක්ලීවං, ඉක් අන්තකොට ඇති ක්ලීවලිඞ්ග ශබ්දයතෙම; අචේන, අචිය කරණකොටගෙන; ප්‍රොක්තපුංසකං, කියන ලද පුංලිංගය ඇත්තේද; වා, විකල්පයෙන්; පුංවත් ස්‍යාත්, පුංලිඞ්ගයෙන් යුක්තවන්නේය. අනාදයෙ, අනාදි-ඞෙ (171, 122, 35) = අනාදයෙ. අනාදිනෙ, අනාදි-ඞෙ විකල්ප පක්ෂයෙහි (169) = අනාදිනෙ. ඉත්‍යාදි. ශෙෂං වාරිවත්, ශෙෂය වාරිශබ්දය වැනි වේ. අචේන කිම්? අචේන සනු කුමටය. පීලුනෙ, ඵලාය යන මෙහි පීලුශබ්දය ලිඞ්ගව යෙහි සමානාර්ථ නොව නපුංසක ලිංගයෙහි ඵලය කියන බැවිනි. ඵලාය, ඵලයපිණිස. [පාණිනිඃ 7. 1. 74.]

(මූ) **172. දධ්‍යස්ථිසක්ථ්‍යක්ෂ්ණා'නඞ්.** (දධි අස්ථි-සක්ථි-අක්ෂ්ණඃ 6. අනඞ් 1.)

ඒෂාමනඞ් ස්‍යාත් ටාද්‍යචි, අඞාවිතෞ. (117) අනො'ල්ලොපඃ. දධ්නා දධ්නෙ දධ්නඃ දධ්නඃ දධ්නොඃ දධ්නාං දධ්නි දධනි දධ්නොඃ ශෙෂං වාරිවත්. ඒවං අස්ථි සක්ථි අක්ෂි.*

(ස-) ටාද්‍යචි, ටාවිභක්තිය ආදිකොට ඇති අච් පරකල්හි; ඒෂාං, දධි අස්ථි සක්ථි අක්ෂි යන මේ ශබ්දයන්ගේ ස්ථානයෙහි (ශබ්දයන්ගේ අන්තස්වරස්ථානයෙහි); අනඞ් ස්‍යාත්, අනඞ් ආදෙශ වන්නේය; අඞෞ ඉතෞ, අකාර ඞකාර දෙදෙන ඉත්සංඥ ඇත්තෝයි. අනොඅල්ලොපඃ, අන් යන්නහුගේ අකාරය ලොප් වේ. දධ්නා, දධි-ටා (172, 117) = දධ්නා.

ශෙෂං වාරිවත්, සෙසු විභක්ති පරකල්හි වාරි ශබ්දය වැනි වෙයි. ඒවං අස්ථි සක්ථි අක්ෂි. [පාණිනිඃ 7. 1. 75.]

---

* දධි ච අස්ථි ච සක්ථි ච අක්ෂි ච සමාහාරෙ ද්වන්ද්වඃ. (17) ඉත් සංඥ ඞකාර බැවින් අන්ත්‍යාගේ ස්ථානයෙහි වෙයි. අප්‍රධානත්ව යෙහිද මේ ආදෙශය වෙයි, එහෙයින් පීතදධ්නා පුරුෂෙණ කියා වේ. ධෘතාස්ථ්නා ශිවෙන, පීතදධ්නෙ ස්ත්‍රියෛ යනා දිය වේ. මෙහි ප්‍රසිද්ධවූ දධි ආදීන්ගේම ග්‍රහණය වෙයි, එහෙ යින් දධාතීති (1119) දධිඃ. මෝ'හට දධයෙ දධිනෙ ඤනාය යන මෙහි අනඞ් නොවන්නේය. දධ්නාම් යන මෙහි අභ්‍යන්තරාවයව බැවින් අනඞ් වේ. අම් යන්නහුගේ ස්ථාන යෙහි නුම් නොවේ.

(මූ-) සුධී සුධියෞ සුධියඃ, හෙ සුධෙ හෙ සුධී, ඞී ප්‍රිවත්, සුධියා සුධිනා ඉත්‍යාදි.* එවං ප්‍රධ්‍යාදයඃ.

(ස-) සුධී යනාදියෙහි දුෂ්කරවූ පදසිද්ධික්‍රමයෙක් හෝ දුරව බොධවූ අර්ථයෙක් හෝ නැත්තේය.

(මූ-) මධු මධුනී මධූනි, හෙ මධො හෙ මධු. ඞී ප්‍රිවත්. මධුනා මධුභ්‍යාමිත්‍යාදි. එවං අම්බුසාන්වාදයඃ. (116) පාදදන්තෙති ස්නු වා. ස්නූනි සානූනි ඉත්‍යාදි භෙදඃ. ධාතෘ ධාතෘණී ධාතෲණි. ධෙ-හෙ ධාතඃ හෙ ධාතෘ. ඞී ප්‍රිවත්. ධාත්‍රා ධාතෘණා ඉත්‍යාදි. එවං ඥාතෘ කර්ත්‍රාදයඃ.†

(ස-) මධු යනාදිය සුගමයි. එවං අම්බුසාන්වාදයඃ, අම්බු සානු යනාදියද මෙසේමැයි. පාදදන්තෙති ස්නු වා, පාදදන්ත යනාදි සූත්‍රයෙන් විකල්පයෙන් ස්නු ආදෙශ වේ. ස්නූනි, සානු-ශස් (162, 116, 169, 164) = ස්නූනි. සානූනි, සානු-ශස් විකල්ප පක්ෂයෙහි (162, 169, 164.) = සානූනි. ඉත්‍යාදි භෙදඃ, මේ ආදි භෙදය වේ. ධාතෘ යනාදියද සුබොධ්‍යයි. ධෙ, ධිසංඥයා පරකල්හි හෙ ධාතඃ හෙ ධාතඃ යනු වේ. ධාත්‍රා ධාතෘණා ඉත්‍යාදි, මේ ආදිය වේ. ශෙෂය ප්‍රකටයි.

(මූ-) **173. එචො යුත් හ්‍රස්වං.** (එචඃ 1...යුත් 1. හ්‍රස්වං 2.)

(ස-) එචඃ, එච් සංඥයෝ ; හ්‍රස්වං, හ්‍රස්වයට පැමිණෙන්නාහු ; යුත්, ඉකාර උකාර බවට පැමිණෙත්. [පාණිනිඃ 1. 1. 48.]

(මූ-) ප්‍රද්‍යු ප්‍රද්‍යුනී ප්‍රද්‍යූනි. හෙ ප්‍රද්‍යො හෙ ප්‍රද්‍යු. ඞී ප්‍රිවත්. ප්‍රද්‍යුවා ප්‍රද්‍යුනා ඉත්‍යාදි.

සුරි සුරිණී සුරීණි, හෙ සුරෙ හෙ සුරි, සුරයා සුරිණා සුරිභ්‍යාමිත්‍යාදි.

---

* සු ශොභනා ධීර් යස්‍යෙති සුධි කුලං. මේ ආදීන්ටද එකාර්ථයෙන් උක්තනපුංසකත්වයයි. ප්‍රධි ආදියද එසේමැයි.

† දධාතීති ධාතෘ කුලං, මොහටද එකාර්ථයෙන් උක්තනපුංසකත්වය වෙයි. එසේම ජානාතීති ඥාතෘ කුලං, කරොතීති කර්තෘ කුලමිත්‍යාදි. සුධි මධු ධාතෘ—ඔ (161, 169) සුධිනී මධුනී ධාතෘණී. සුධි මධු ධාතෘ-ජස් (162, 169, 164) = සුධීනි මධූනි ධාතෲණි. සම්බොධනයෙහි විකල්පයෙන් ගුණයි, (170). ටා විභක්තිය පටන් විභක්ති පරකල්හි විකල්පයෙන් පුංවත් වේ.

සුතු සුතුනි සුතුනි, හෙ සුතො හෙ සුතු, සුතාවා සුතුනා ඉත්‍යාදී.*

(ස-) ප්‍රද්‍යු යනාදිය පෙර පරිද්දෙන් දත්තේය. ප්‍රද්‍යුවා, ප්‍රද්‍යු-වා (171, 35)=ප්‍රද්‍යුවා, විකල්පයෙන් පුංවත් පක්ෂයෙහියි. ප්‍රද්‍යුනා, ප්‍රද්‍යු-වා (173, 169)=ප්‍රද්‍යුනා. ඉත්‍යාදී.

සුරි, සුරෛ ශබ්දයා කෙරෙන් සිහට ලොප්වේ, ඓකාර යට (173) එවොයුත් යනාදියෙන් ඉකාර කළ කල්හි සුරි යනු වේ. සුරිණී යනාදියද පෙර කී ක්‍රමයෙන් දත්තේය. සුරායා සුරිණ යනුද ප්‍රද්‍යුවා යනාදිය මෙනි. සුතු, සුතෞ ශබ්දයෙන් විභක්ති ලොප්ව හ්‍රස්වව සුතු යනු වේ. හෙ සුතො, හෙ සුතෞ-සි (173, 170, 103) හෙ සුතො. හෙ සුතු යනු විකල්ප පක්ෂයයි. ශෙෂයද පෙර සේමයි.

ඉති කලිවලිඞ්ගපාදඃ. ඉති අජන්තාධ්‍යායඃ.

ස්වරාන්තාධ්‍යාය නිමි.

හසනතාධ්‍යායඃ. හසනත පුංලිඞ්ග ශබ්දඃ.

(මු-) 174. විරූකතජක්ෂාදී ෂිඃ. (විරූකතජක්ෂාදී 1.. ෂිඃ 1.)

කෘතවිත්ව ශබ්දෙ ජක්ෂාදිශ්ච ෂිසංඥඃ ස්‍යාත්.†

(ස-) කෘත ෂිත්වශබ්දඃ, කරණලද ෂිත්ව ඇති ශබ්දද ; ජක්ෂා

---

* ප්‍රකෘෂ්ටාද්‍යෞඃ ස්වගෝ යස්මාත් තත් ප්‍රද්‍යු පුණ්‍යම්. ශොභනො රාඃ ධනං යස්‍ය තත් සුරි කුලං. ශොභනා නෞර්යස්‍ය තත් සුතු ජලං. මොවුන්ටද එකාර්ථයෙන් උකතපුංසකාත්වය වෙයි. ප්‍රද්‍යු ශබ්දය පුංවත් කළ කල්හි ගොශබ්දය වැනි වෙයි. සුරි ශබ්දය රෛශබ්දය වැනි වෙයි. සුතුශබ්දය ග්ලෞශබ්දය වැනි වෙයි.

† ප්‍රයොජන නැති බැවින් පළමු නොකියනලද්දවූ සංඥවක් විරූකතයි කියයි. (485) ෂිඃ උකතං යස්‍ය ස විරූකතඃ, සච ජක්ෂාදිශ්ච තෞ විරූකත ජක්ෂාදී. ජක්ෂාදියද-ජක්ෂතිශ්ච දරිද්‍රාති ශ්චකාසතිඃ ශාසතිරෙව ච, දීධීවෙවීච ජාගතීත්‍යිජ්ක්ෂාදිඃ සප්තධාතුභිඃ. ෂිත්ව සංඥ ඵලය වනාහි 192, 243, 563, 697 මේ සූත්‍රවලදී දතයුතු.

දීර්ඝව, ජඝෂාදියද; බිසංඥඃ ස්‍යාත්, බිසංඥ ඇත්තේ (විඛිසංඥ) වන්නේය.

(මු-) **175. ‍ෙහා ඪො ‍ෙහ්‍ය.** (හඃ 6. ඪඃ 1. ‍ෙහ්‍ය 7.) **හස්‍ය ඪඃ ස්‍යාත් ‍ෙහ්‍ය පරෙ.***

(ස-) ‍ෙහ්‍ය පරෙ, ඝි පරකල්හි ; හස්‍ය, හකාරයහට ; ඪඃ ස්‍යාත්, ඪකාර වන්නේය. [පාණිනිඃ 8. 2. 31.]

(මු-) (148) ආබිබ්හසාත් සෙර්ලොපඃ. (64) ඛඵ්ඛ්සොරිති, චප් ජබේ‍ය වා. ලිට් ලිඞ් ලිහේ‍ය ලිහඃ, ලිහං ලිහේ‍ය ලිහඃ, ලිහා ලිඞ්භ්‍යාමිත්‍යාදි.

(ස-) (148) ආබිබ්හසාත් සෙර්ලොපඃ, යන මේ සූත්‍රයෙන් ඝිහට ලොප්වේ. (64) ඛඵ්ඛ්සොඃ ඉති, ඛඵ්ඛ්සොඃ යනාදි සූත්‍රයෙන් ; චප් ජබේ‍ය වා, ඪකාරයහට විකල්පයෙන් ටකාර ඩකාර වෙත්. ලිට් ලිඞ්, ප්‍රථමෛකවචනයෝයි. ලිහේ‍ය ලිහඃ, ද්විවචන බහුවචනයෝයි. ලිහං ලිහේ‍ය යනාදිය සුගමයි.

(මු-) **176. දාදෙ ඝඃ.** (දාදෙඃ 6. ඝඃ 1.)

දකාරාදෙර්හස්‍ය ඝඃ ස්‍යාත් ‍ෙහ්‍ය පරෙ.†

(ස-) දකාරාදෙඃ, දකාරය ආදියෙහි සිටියාවූ ; හස්‍ය, හකාරයහට ; ‍ෙහ්‍ය පරෙ, ඝි පරකල්හි ; ඝඃ ස්‍යාත්, ඝකාර වන්නේය. [පාණිනිඃ 8. 2. 32.]

(මු-) **177. ඛභානතස්‍යාදිජබාං ඛභාඃ ‍ෙඑ ධොස්තු සධෙව'නෙත ච.** (ඛභානතස්‍ය 6. ආදිජබාං 6...ඛභාඃ 1... ‍ෙඑ 7. ධොඃ 6. තු 1. සධෙව 7. අනෙත 7. ච 1.)

---

* ලිඞ්ගයාගේද ධාතුහුගේද හකාරයහට ඝි පරකල්හි ඪකාර වෙයි යන අර්ථයි.

† ද ආදි යීස්‍ය ස දාදිස්තස්‍ය. දාදෙඃ යනු ශබ්දයාගේ හෝ ධාතුහුගේ විශෙෂණයයි. යම් ශබ්දයක්හුගේ හෝ ධාතුවක්හුගේ අන්තයෙහි සිටි හකාරයෙක් ඇද්ද ඒ හකාරයාගේම ආදියෙහි සිටි දකාරය යන අභිප්‍රායයි. එහෙයින් ධුක් ධුග්, ධ්‍රාක් ධ්‍රාග් යනාදිය වේ. දධිලිට් යනාදියෙහි නොවන්නේය යන අර්ථයි.

ඣභාන්තස්‍යාදෞ ස්ථිතානාං ජබානාං ඣභාඃ ස්‍යුඃ ෂෙ පරෙ, ධොස්තු ස්ධ්වෙ අන්තෙ ච.*

(ස-) ඣභාන්තස්‍ය, ඣභ්සංඥයා අන්තකොට ඇත්තහුගේ; ආදෞස්ථිතානං, ආදියෙහි සිටියාවූ ; ජබානාං, ජබ්සංඥයන්ට; ෂෙ පරෙ, ෂසංඥයා පරකල්හි ; ඣභාඃ ස්‍යුඃ, ඣභ්සංඥයෝ වන්නාහ ; ධොස්තු, ධාතුහට වනාහි ; ස්ධ්වෙ, සකාරය හා ධ්ව යන විභක්තිය පරකල්හිද ; අන්තෙ ච, විරාම පරකල්හිද ඣභ් වන්නාහ.

(මූ-) ධුක් ධුග්, දුහෞ දුහඃ, දුහං දුහෞ දුහඃ, දුහා ධුග්භ්‍යා මිත්‍යාදි.

(ස-) ධුක් ධුග්, දුහ්-සි (148, 176, 177, 64)=ධුක් ධුග්, ප්‍රථමෛකවචනයෝයි. දුහෞ දුහඃ යනාදීහු ප්‍රකටයහ. [පාණිනිඃ 8. 2. 37.]

(මූ-) **178. මුහාං ඛඩ් වා ෂෞ.** (මුහාං 6...ඛඩ් 1. වා 1. ෂෞ 7.)

මුහාදීනාං ඛඩ් වා ස්‍යාත් ෂෞ පරෙ. මුක් මුග් මුට් මුඩ් මුහෞ මුහඃ, මුහං මුහෞ මුහඃ, මුහා මුග්භ්‍යාං මුඩ්භ්‍යාමිත්‍යාදි.

---

* ඣභඃ අන්තෙ යස්‍ය ස ඣභාන්තඃ තස්‍ය ආදෞ ස්ථිතාඃ ජබාඃ තෙෂාං. ඒ මේ අර්ථයි—යම් ශබ්දයක්හුගේ හෝ ධාතුහුගේ අන්තයෙහි ඣභ් සංඥයා වේද, ඔහුගේම ආදියෙහි සිටියාවූ ජඩදගබ යන මොවුන්ගේ ස්ථානයෙහි ක්‍රමයෙන් ඣඪ ධඝභ යන මොහු ශබ්දය හට හස්විරාමයන් පරකල්හිද ධාතු හට සකාරය හා ධ්වයන්න පරකල්හිද විරාම පරකල්හිද වෙත් යන අර්ථයි. මෙහි විශෙෂයෙක් වේ, ආදියෙහි ජබ්සංඥයද අන්තයෙහි ඣභ් සංඥයද සිටි කල මධ්‍යයෙහි හස්වර්ණ යක්හුගේ හෝ එක ස්වරයක්හුගේ ව්‍යවධාන කල්හිද වන්නේය, ස්වර බොහොමයක් මධ්‍යගත කල්හි නොවන්නේය, එහෙයින් ගර්දභමාචෂ්ට යන්න ණිප්‍රත්‍යයද ක්විප්ප්‍රත්‍යයද කළකල්හි ; ගර්දභ් යනාදියෙහි නොවෙයි. ව්‍යධ්‍යෞ තාඩෙ යන ධාතුහුගේ අන්ත්‍ය වකාරය බැවින්ද මෘගාවිත් යනාදියෙහිදු නොම යෙදේ. ජකාරයට ඣකාරය නොවෙයි යනු ජෛමරයෝ කියත්, එහෙයින් ජජ් ශබ්දයහට ජජ් වෙයි; ජෙජ් ශබ්දයහට ජෙට් යන පදය වන්නේය.

එවං ද්‍රුහ සනුහ නශ සනිහඃ.*

(ස-) මුහාදිනාං, මුහාදීන්ගේ ස්ථානයෙහි ; ෂෝ පරෙ, ෂි පරකල්හි ; වා, විකල්පයෙන් ; ඝඪ ස්‍යාත්, ඝඪ ආදෙශ වන්නේය. මුක් මුග්, මුහ්-සි (148, 178, 64) = මුක් මුග්, මුට් මුඩ්, මුහ්-සි (148, 175, 64) පක්‍ෂයෙහි = මුට් මුඩ්. මුහෝ යනාදීහු ප්‍රකටයෝය. එවං ද්‍රුහ සනුහ නශ සනිහඃ, ද්‍රුහ් සනුහ් යනාදීහු එසේම වෙත්. [පාණිනිඃ 8. 2. 33, 63.]

(මූ-) **179. වාහෝ වෞ ෂෝ ශෙවතානතු වා.** (වාහඃ 6. වා 1. ඖ 1. ෂෝ 7. ශෙවතාත් 5. තු 1. වා 1.)

වාහෝ වාශබ්දස්‍ය ඖඃ ස්‍යාත් ෂෝ පරෙ, ශෙවතවාහසතු වා.†

විශෞහඃ විශෞහා ඉත්‍යාදි. ශෙෂං ලිඩ්වත්.

(ස-) ෂෝ පරෙ, පිසංඥයා පරකල්හි ; වාහඃ, වාහ්යන්නහුගේ ; වාශබ්දස්‍ය, වාශබ්දයහට ; ඖඃ ස්‍යාත්, ඖ ආදෙශවන්නේය. ශෙවතවාහසතු, ශෙවතවාහ් ශබ්දයහට වනාහි ; වා, විකල්පයෙන් ඖ ආදෙශ වන්නේය. විශෞහඃ, විශව වාහ්-ශස් (179) විශව-ඖහ්-ශස් (23) = විශෞහඃ. විශෞහා ඉත්‍යාදි, විශෞහා යනාදිය වේ. ශෙෂං ලිඩ්වත්, ශෙෂය ලිහ්ශබ්දය මෙනි.

(මූ-) **180. අනාදූඃ.** (අනාත් 5. ඌඃ 1.)

අනවර්ණාත් පරෝ වාහෝ වා ඌඃ ස්‍යාත් ෂෝ පරෙ. භූහඃ භූහා ඉත්‍යාදි.‡

---

* මුහාං යන බහුවචනය ගණය සඳහා වෙයි. ගණයද මුහ ද්‍රුහ සනුහ නශ සනිහ යන මොහුයි. ද්‍රුහ ශබ්දය හට මුහාදි පාඨබලයෙන් පක්‍ෂයෙක්හි හොඪෝ යන මෙයින් ඪකාර වේ. දාදෙඝඃ යන මෙයින් ඝකාර නොවේ, ධ්‍රුක් ධ්‍රුග් ධ්‍රුට් ධ්‍රුඩ් යනු වේ.

† වාහ් යනු වහධාතුහට (1028) විණ් ප්‍රත්‍යයෙන් සිධයි. ඔයි කිරීමෙන් සිධකල්හිද ඖයි කිරීම හස්කෙරෙන් පරයාගේද ලැබීම පිණිසයි, එහෙයින් වාචීාහ්ශබ්දයහට ශස් ආදියෙහි වාරෞහඃ යනාදිය වේ. පාණිනියෙහි අන්‍යප්‍රකාර වෙයි.

‡ අඃ අවර්ණඃ, න අඃ අනස්තස්මාත්. අනාත්. යාදෘග් ජාතියස්‍ය විප්‍රතිෂෙධො විධිරපි තාදෘග් ජාතියස්‍ය, යත නත්‍යය

(ස-) අනවර්ණාත් පරඃ, අවර්ණ රහිතවූ ස්වරයා කෙරෙන් පරවූ ; වාහඃ, වාහශබ්දයාගේ ; වා, වාකාරය තෙම ; පෞ පරෙ, පිසංඥයා පරකල්හි ; ඌඃ ස්‍යාත්, ඌකාර වන්නේය.

භූහඃ, භූවාහ්-ශස් (180) භූ ඌහ්-ශස් (22) = භූහඃ. භූහා, භූවාහ්-ටා (180, 22) = භූහා. ඉත්‍යාදි, මේ ආදිය වේ.

(මූ-) **181. අනඩුච්චතුරෝ'ණාණෞ ධිසෝඃ.** (අනඩුච්චතුරඃ 6. අණ් ආණෞ 1.. ධිසෝඃ 7..)

අනඩුහශ්චතුරශ්ච ධෞ පරෙ අණ් සෞ පරෙ ආණ් ස්‍යාත්, ණ ඉත්.*

(ස-) ධෞ පරෙ, ධිසංඥයා පරකල්හි ; අනඩුහඃ, අනඩුහ් ශබ්දයහටද ; චතුරශ්ච, චතුර් ශබ්දයහටද ; අණ්, අණ් ආගම වන්නේය ; සෞ පරෙ, සිසංඥයා පරකල්හි ; ආණ් ස්‍යාත් ආණ් ආගම වන්නේය.

ණ ඉත්, ණකාරය ඉත්සංඥයි. [පාණිනිඃ 7. 1. 98, 99.]

(මූ-) **182. හෝ නඃ සෞ.** (හඃ 6. නඃ 1. සෞ 7.)

අනඩුහෝ හස්‍ය නඃ ස්‍යාත් සෞ පරෙ, අනඩ්වාන්. හෙ අනඩ්වන්. අනඩ්වාහෞ අනඩ්වාහඃ, අනඩුහඃ අනඩුහා.†

(ස-) සෞ පරෙ, සි පරකල්හි ; අනඩුහඃ, අනඩුහ් ශබ්දයාගේ ; හස්‍ය, හකාරයහට ; නඃ ස්‍යාත්, නකාර වන්නේය.

හෙතුකොටගෙන අවර්ණය හා සමානජාති ඇත්තාවූ ස්වර වර්ණයම ගතයුතුවෙයි. ව්‍යඤ්ජනය ගතයුතු නොවෙයි. නැවතද පූර්වසූත්‍රය අවර්ණ විෂයද හස් විෂයද වෙයි, මේ සූත්‍රය ඉවර්ණය ආදිකොට ඇති ස්වරවිෂය වෙයි. භූවාහ් ශබ්දය මෙන් ශාලිවාහ් ශබ්දයහටද ශස් පරකල්හි (180, 35) = ශාල්‍යූහඃ යනාදිය වේ. අකාරාන්තය උපපදවූ වාහශබ්දයම මනා යයි කෛයටාදීහු කියත්, එහෙයින් ඒ මතයෙහි භූවාට් ශාලිවාට් මේ ආදි පදයෝ මනානොවෙත්.

* අනඩුච්චතුරඃ යන එකවචනය ක්‍රමය වැළැක්වීම පිණිසයි. අණාණෞ ධිසෝඃ යන දෙතන්හි ද්විවචනාන්ත බැවින් ක්‍රමය ඇත්තේමය. (17) ඉත් සංඥ ණකාරය බැවින් අන්තයෙහි වූ ස්වරයා කෙරෙන් පරව ආගමය වෙත්.

† දෙදෙනාගේ අනුවෘත්තියෙහිද චතුර්ශබ්දයාගේ හකාරයක් නැති බැවින් අනඩුහ් ශබ්දයහට කියාමය යන අර්ථයි.

අනඩ්වාන්, අනඩුහ්-සි (148, 181) = අනඩු-ආ-හ් (35, 182) = අනඩ්වාන්. හෙ අනඩ්වන්, හෙ අනඩුහ්-සි (ධි) (148, 181) = අනඩු-අ-හ් (35, 182) = හෙ අනඩ්වන්. අනඩ්වාහෞ යනාදියද උක්ත ක්‍රමයෙන් දන්නේය. [පාණිනිඃ 7. 1. 82.]

(මු-) **183. ස්‍රස්ධ්වස්වස්වනඩුහාං දඩ් ලෙ.** (ස්‍රස්ධ්වස්වසු අනඩුහාං 6...දඩ් 1. ලෙ 7.)

එෂාං දඩ් ස්‍යාත් ලෙ පරෙ, අඩාවිතෞ. අනඩුද්භ්‍යාමිත්‍යාදි.*

(ස-) ලෙ පරෙ, ලසංඥයා පරකල්හි; එෂාං, ස්‍රස්ධ්වස්වසු අනඩුහ් යන මොවුන්ගේ ස්ථානයෙහි; දඩ් ස්‍යාත්, දඩ් ආදෙශ වන්නේය; අඩෞ ඉතෞ, අකාර ඩකාර දෙක ඉත්සංඥයෝයි. අනඩුද්භ්‍යාම්, අනඩුහ්-භ්‍යාම් (183) = අනඩුද්භ්‍යාම්. [පාණිනිඃ 8. 2. 72.]

(මු-) **184. ශ්වෙතවාහවයාජුක්ථශාස්පුරොඩාශාං ඩස්ඩ්.** (ශ්වෙතවාහ–පුරොඩාශාං 6...ඩස්ඩ් 1.)

එෂාමන්ත්‍යස්‍ය ඩසඩ් ස්‍යාත් ලෙ පරෙ. ඩඩාවිතෞ.†

---

* ස්‍රන්සධ්වන්ස ධාතු දෙදෙනා කෙරෙන් ක්විප් ප්‍රත්‍යය කළ කල්හි ස්‍රස්ධ්වස් යන ශබ්ද දෙක වෙත්.

වසුඃ යනු (1096) ක්වසු ප්‍රත්‍යයාන්තවූ විවස් ශබ්දාදියයි. (17) දඩ් යන්නහුගේ ඉත්සංඥ ඩකාරත්වය හෙතුකොටගෙන අන්ත්‍යයාගේ ස්ථානයෙහි ආදෙශයයි. ඣප් ඣසොඃ යනාදියෙන් (64) සකාරයාගේ දකාරාදෙශය සිද්ධ කල්හිද, ස්‍රොර් විඃ ලෙ (102) යන මොහුගේ බලවත්භාවයෙන් බාධිත බැවින් මේ සූත්‍රයෙන් දඩ් විධානය වෙයි. සුවඃ යන මෙහි සු පූර්වවු-වසධාතුහට ක්විප් ප්‍රත්‍යය කළ කල්හි වසු ප්‍රත්‍යයාන්ත නොවන බැවින් දඩ් ආදෙශ නොවේ.

† ඩකාරය ඉත්සංඥ බැවින් අන්ත්‍යයාගේ ස්ථානයෙහි ආදෙශයයි. (126) ඉත්සංඥ ඩකාරය බැවින් ටිසංඥයාහට ලොප්වේ. අස් කියා මොහුගේ සිටීමයි. ශ්වෙතවාහ් අව යාජ් උක්ථශාස් පුරොඩාශ් යන මොවුන් කෙරෙන් ඩස් විධාන කිරීමෙන් සිද්ධකල්හිද, මොවුන්ගේ ස්ථානයෙහි ඩස්ඩ් ආදෙශ කිරීම ඩස්ඩ් ආදෙශයාගේ ලිඞ්ගභාජිත්වය සඳහා වෙයි. එහෙයින් ශ්වෙතවාහ ශබ්දාදීන්ගේ අස් අන්තත්වයෙන් අත්වසොʻධොඃ යනාදියෙන් දීර්ඝවන්නේය. අත්වසොʻධොඃ යන මෙහි අස් අන්ත ලිඞ්ගයාගේම ග්‍රහණයයි, එහෙයින් දන්ත්‍යශ්වාසෞ සවෙති දන්ත්‍යස් යන මෙහි දීර්ඝනොවේ.

(ස-) ඵෙ පරෙ, හස් හා විරාමයා පරකල්හි ; ඒෂාං, ශ්වෙතවාහ් අවයාජ් උක්ථශාස් පුරොඩාශ් යන මොවුන්ගේ ; අන්තස්‍ය, අන්තයහට ; ඩස් ඩ් ස්‍යාත්, ඩස් ඩ් ආදෙශවන්නේය. ඩඣාවිතෞ, ඩකාර ඣකාර දෙක ඉත්සංඥයෝයි. [පාණිනිඃ 8. 2. 67.]

(මූ-) **185. අත්වසොʻධොඃ සෞ ඝීʻධෞ.** (අතු-අසඃ 6. අධොඃ 6. සෞ 7. ඝීඃ 1. අධෞ 7.)

අත්වන්තස්‍යසන්තස්‍ය ච ඝීඃ ස්‍යාත් අධෞ සෞ පරෙ, න තු ධොඃ. ශ්වෙතවාඃ.*

(ස-) අධෞ සෞ පරෙ, ධිසංඥ රහිතවූ සි පරකල්හි ; අත්වන්තස්‍ය, (තද්ධිතයෙහි වූ මතුවතුප්‍රත්‍යයන් සම්බන්ධවූ) අතු අන්තයහටද ; අසන්තස්‍ය ච, අස්භාගාන්තයහටද ; ඝීඃ ස්‍යාත්, දීර්ඝ වන්නේය. න තු ධොඃ, ධාතුහුගේ ස්ථානයෙහි දීර්ඝ නොවේ. ශ්වෙතවාහ්, ශ්වෙතවාහ්-සි (148, 184, 126, 185, 102), ශ්වෙතවාඃ. ඉඳුයි. [පාණිනිඃ 6. 4. 14.]

(මූ-) **186. ඩස්ඩො ධෞ වා.** (ඩස්ඩඃ 6. ධෞ 7. වා 1.)

ඩස්ඩො ධෞ පරෙ ඝී වා ස්‍යාත්. හෙ ශ්වෙතවාඃ හෙ ශ්වෙතවඃ.

(ස-) ධෞ පරෙ, ධිසංඥයා පරකල්හි ; ඩස්ඩඃ, (184) ශ්වෙතවාහ යනාදියෙන් කරණලද ඩස්ඩ් ආදෙශයහට ; වා, විකල්පයෙන් ; ඝීඃ ස්‍යාත්, දීර්ඝ වන්නේය. හෙ ශ්වෙතවාඃ හෙ ශ්වෙතවඃ, ශ්වෙතවාහ්-සි (ධි) (148, 184, 126) ශ්වෙතවස් (186, 102) හෙ ශ්වෙතවාඃ, විකල්පයෙන් හෙ ශ්වෙතවඃ.

(මූ-) ශ්වෙතවාහෞ ශ්වෙතවාහඃ, ශ්වෙතවාහං ශ්වෙතවාහෞ ශ්වෙතෞහඃ ශ්වෙතවාහඃ, ශ්වෙතෞහා ශ්වෙතවාහා ශ්වෙතවොභ්‍යාමිත්‍යාදි.

---

* අතුශ්ච අස්ච තස්‍ය. අතුප්‍රත්‍යය නම්වූ අත්භාගය අන්ත වූවාහටද (441, 442) ධාතු අවයව රහිතවූ අස්භාගය අන්ත වූවාහටද (342, 343, 466, 1032, 1096, 1103) ධිසංඥයා රහිතවූ සිවිභක්ති පරකල්හි දීර්ඝවන්නේය යන අර්ථයි. අතු අන්තයාගේ දීර්ඝවීම මෙසේයි, ශ්‍රීමාන් මඝවාන්, යුෂ්මත් ශබ්දයාගේ අර්ථයෙහි භවාන් යනාදියයි. අතුඅන්තයාහටය යනු කුමටද? භවත් කුර්වන් යනාදියෙහි (1100) ශතෘප්‍රත්‍යයාන්තයහට දීර්ඝනොවන පිණිසයි. අධොඃ යනු කුමටය? සුවඃ යනතන්හි දීර්ඝනොවන පිණිසයි.

(ස-) ශ්වෙතවාහෞ යනාදි පද සතර සුබොධ්‍යසි. ශ්වෙතෞහඃ, ශ්වෙතවාහ්-ඞස් (179, 23)=ශ්වෙතෞහඃ. පක්‍ෂයෙහි ශ්වෙතවාහඃ. ශ්වෙතෞහා ශ්වෙතවාහා යනුද පෙර සේ සිඬකරණු. ශ්වෙතවොභ්‍යාම්, ශ්වෙතවාහ්-භ්‍යාම් (184, 126, 102, 69, 23)=ශ්වෙතවොභ්‍යාම්, ඉත්‍යාදි.

(මු-) (111) ක්‍ෂිලාදිතිෂඃ. තුරාෂාට් තුරාෂාඞ් තුරාසාහෞ තුරාසාහඃ, තුරාසාහං තුරාසාහෞ තුරාසාහඃ, තුරාසාහා තුරාෂාඞ්භ්‍යාමිත්‍යාදි.*

(ස-) ක්‍ෂිලාදිතිෂඃ, ක්‍ෂිලාත් යනාදියෙන් තුරාසාහ් යන්නහුගේ සකාර මූර්ධන්‍ය වේ. තුරාෂාට් තුරාෂාඞ්, තුරාසාහ්-සි (148, 175, 111, 64,) තුරාෂාට් තුරාෂාඞ්. තුරාසාහෞ යනාදියෙහි දුරවබොධ පදසිඞ්යක් දක්නා නොලැබේ.

(මු-) චත්වාරඃ චතුරඃ, චතුර්භිඃ චතුර්භ්‍යඃ චතුර්භ්‍යඃ. (110) නුමාම ඉති. චතුර්ණාම්.

(ස-) චත්වාරඃ, චතුර්-ජස් මෙහි චතුර් ශබ්දයාගේ උකාරයා කෙරෙන් පරව (181) අනඩුච්චතුරඃ යනාදියෙන් ආණ්ආගමය වේ. (35, 102) වකාරාදෙශාදිය වී චත්වාරඃ යනු වේ. ශස් විභක්ති ස්ථානයෙහි චතුරඃ යනු වේ. චතුර්භිඃ යනාදියද වේ. (110) නුමාමඃ යනාදියෙන් නුම් ආගම කළ කල චතුර්ණාම් යනු වේ.

(මු-) **187. රඬො විඃ සුපි.** (රඬඃ 6. විඃ 1. සුපි 7.) රඬො විඃ ස්‍යාත් සුපි පරෙ. නත්වන්‍යරෙඵස්‍ය. චතුර්ෂු.†

(ස-) සුපි පරෙ, සුප් පරකල්හි, රඬඃ, රඬ් යන්නහට ; විඃ ස්‍යාත්, විසර්ගය වන්නේය. අන්‍යරෙඵස්‍ය තු, අන්‍යවූ රෙඵයහට වනාහි ; න, විසර්ගාදෙශ නොවේ. චතුර්ෂු, චතුර්-සු (187, 111)=චතුර්ෂු. [පාණිනිඃ 8. 3. 16.]

---

* තුරං වෙගං සහතෙ ඉති (1028) තුරාසාහ්, ඉන්ද්‍රයායි.

† (102) ස්‍රොඃ යනාදියෙන් විසර්ගය සිඬකල්හිද මේ ආරම්භය නියමය පිණිසයි, එහෙයින් සුප් පරකල්හි රෙඵයහට විසර්ගය වන්නේ (227) රඬ්ආදෙශයහටම වන්නේය අන්‍යවූ රෙඵයහට නොවන්නේය, එහෙයින් චතුර්-සු (111)=චතුර්ෂු යනාදියෙහි (102) විසර්ගය නොවේ, පිපඨිඃෂු, සජූඃෂු, අහඃසු යනාදියෙහි වන්නේය.

(මූ-) ප්‍රියචත්වාඃ, හෙ ප්‍රියචත්වඃ, ප්‍රියචත්වාරෞ ප්‍රියචත්වාරඃ, ප්‍රියචත්වාරම් ප්‍රියචත්වාරෞ ප්‍රියචතුරඃ, ප්‍රියචතුරා ප්‍රියචතුර්භ්‍යා මිත්‍යාදි.*

(ස-) ප්‍රියචත්වාඃ, ප්‍රියචතුර්-සි (148, 181, 35, 102) ප්‍රියචත්වාඃ. හෙ ප්‍රියචත්වඃ යන්න අණ් ආගමයෙන් සිඬයි. ප්‍රියචත්වාරෞ යනාදි සතර ආණ් ආගමයෙන් සිඬයෝයි. ප්‍රියචතුරඃ යනාදියෙහි දුරවබොධ ක්‍රම රහිතයි.

(මූ-) (164) න සඛ් මහනන ඉති ඞීඝෙව, (118) නො ලුප්. රාජා හෙ රාජන්, රාජානෞ රාජානඃ, රාජානං රාජානෞ, (117) අනොʻල්ලොපඃ. රාඥඃ, රාඥා රාජභ්‍යාමිත්‍යාදි. ඞෞ-රාඥි රාජනි.†

(ස-) රාජන් සබ්දයහට නසඛ්මහනනඃ යනාදියෙන් දීඝත්වය කළ කල්හි (118) නොලුප් යනාදියෙන් නකාර ලොපය වේ, රාජා යනු වේ. හෙ රාජන් යනාදීහු ප්‍රකටයහ. (117) අන් යන්නහුගේ අකාර ලොපය වේ. රාඥඃ, රාජන්-ශස් (46,102) = රාඥඃ. රාඥා රාජභ්‍යාම් යනාදියද පෙර සේමැයි. ඞෞ, ඞි පර කල්හි, රාඥි යනු වේ. විකල්පයෙන් රාජනි යනු වේ.

(මූ-) (117) අම්වසංයොගාන්තාත් ඉති කිං බ්‍රහ්මණඃ යජ්වනඃ ඉත්‍යාදි. ශෙෂං රාජවත්.

(ස-) අම්වසංයොගාන්තාත්, සදෘනො යනාදි සූත්‍රයෙහි මකාර වකාර සංයොග ශබ්දයන් හැරයයි කියනලද බැවින්; බ්‍රහ්මණඃ, බ්‍රහ්මන් ශබ්දයාගේ අන් යන්නහුගේ අකාරය ලොප් නොවේ. බ්‍රහ්මන්-ශස් (107, 102) බ්‍රහ්මණඃ යජ්වනඃ යනුද එසේමැයි. ශෙෂං රාජවත්.

---

* ප්‍රියචත්වාඃ යනු ප්‍රියාශ්චත්වාරො යස්‍ය සඃ යී අප්‍රධානත්ව යෙහි ත්‍රිවිධලිඞ්ග භජනය වෙයි.

† රාජා යන මෙහි පළමුකොට නකාරයහට ලොප්කළ කල්හි (15) ඔහුගේ ආදියෙහි විධානය නිෂෙධ බැවින් දීඝ නොවන්නේය, එහෙයින් න සඛ් මහනනඃ යනාදියෙන් දීඝ කළ කල්හි නකාර ලොපය යනු කියයි. ප්‍රකෘතෙඃ පූර්ව පූර්වං සන්නිධානතරඞ්ගතරං තථා යනු න්‍යාය හෙයින් අභ්‍යන්තර අවයවත්වය හෙතුකොටගෙන පළමුකොට අකාරයාගේ දීඝය යන අභිප්‍රායයි. සි ලොපය වනාහි සියල්ලට පළමුමය, සර්වවිධිභ්‍යො ලොපවිධිර්බලවාන් යන න්‍යාය හෙතුකොට ගෙනය යන භාවයි.

(මූ-) **188. හන්පූෂාර්‍ය්‍යම්ණො'ධෞ සෞ ශෞ ඝීඃ.** (හන්-ඉනඃ 6. අධෞ 7. සෞ 7. ශෞ 7. ඝීඃ 1.)

එෂාං ඝීඃ ස්‍යාත් අධෞ සෞ පරෙ ශෞ ච. වෘත්‍රහා, හෙ වෘත්‍රහන්, වෘත්‍රහණෞ වෘත්‍රහණඃ, වෘත්‍රහණං වෘත්‍රහණෞ,*

(ස-) අධෞ, ධිසංඥ රහිතවූ ; සෞ පරෙ, සි පර කල්හි ; එෂාං, හන් පූෂන් අර්‍ය්‍යමන් යන මොවුන්ටද ඉන් යන භාගාන්තයහටද යන මොවුන්ගේ ස්ථානයෙහි ; ඝීඃ ස්‍යාත්, දීඝී වන්නේය. ශෞ ච, ශි පර කල්හිද දීඝී වන්නේය. වෘත්‍රහා, වෘත්‍රහන්-සි (148, 188, 118) = වෘත්‍රහා. හෙ වෘත්‍රහන් යනාදිය උක්තක්‍රමයෙන් දන්නේය. [පාණිනිඃ 6. 4. 12, 13.]

(මූ-) **189. හනො ඝ්නො ස්නො න ණඃ.** (හනඃ 6. ඝ්නඃ 6. ස්නඃ 1. න 1. ණඃ 1.)

හනස්ථානෙ ජාතස්‍ය ඝ්නස්‍ය ස්නඃ ස්‍යාත්, තස්‍ය ච නස්‍ය ණො න ස්‍යාත්. වෘත්‍රස්නඃ, වෘත්‍රස්නා වෘත්‍රහභ්‍යාමිත්‍යාදි. එවං පූෂන් අර්‍ය්‍යමන් ශාර්ඞ්ගින් යශස්වින් ප්‍රභෘතයඃ.†

(ස-) හනස්ථානෙ ජාතස්‍ය, හන යන ස්ථානයෙහි ජාතවූ ; ඝ්නස්‍ය, ඝ්න යන්නහට ; ස්නඃ ස්‍යාත්, ස්න යන ආදෙශ වන්නේය. තස්‍ය ච නස්‍ය, ඒ නකාරයහටද ; ණඃ, මූර්ධන්‍ය ණකාරය ; න ස්‍යාත්, නොවන්නේය. වෘත්‍රස්නඃ, වෘත්‍රහන් ශස්- (117, 189, 102) = වෘත්‍රස්නඃ. වෘත්‍රස්නා වෘත්‍රහභ්‍යාමිත්‍යාදි. ශෙෂයද සුබොධ්‍යයි. එවං පූෂන් අර්‍ය්‍යමන් ශාර්ඞ්

---

* හන ධාතුවෙන් නිෂ්පන්නවූ හන් යන මෝහටද, පූෂන් අර්‍ය්‍යමන් යන ශබ්ද දෙකටද, තද්ධිතයෙහි දණ්ඩින් යනාදිය සිද්ධවූ ඉන් භාගාන්තයහටද දීඝී වන්නේය යන අර්ථයි. නකාරාන්ත බැවින් (164) ලද්දාවූ දීඝියාගේ මේ නියමයයි එහෙයින් සි විභක්තියද ශි ආදේශයද පර කල්හිම මොවුන්ගේ දීඝීය වෙයි. අන්‍යවූ සි පරකල්හි දීඝී නොවෙයි. ප්ලීහන් දීඝාහන් අල්පාහන් යන මේ ආදීන්ගේ හන ධාතුවෙන් නිෂ්පන්නත්වයක් නැතිහෙයින් නසබ්මහතඃ යනාදියෙන්ම දීඝීයි. වෘත්‍රං හතවාන් ඉති වෘත්‍රහා. ඉන්ද්‍රයයි.

† හනඃ යනු හන ධාතු සම්බන්ධිවූ ඝ්න ශබ්දයහටමය යන අර්ථයි, එහෙයින් අග්නි පූර්වාග්ණ යන මේ ආදියෙහි ස්නාදෙශය නොවන්නේය. සම්භවය ඇතිකල්හි මූර්ධන්‍ය ණත්ව නිෂෙධය වනාහි වේ. පූෂා යනුද අර්‍ය්‍යමා යනුද සූර්‍ය්‍යයායි.

ගිත් යශස්වින් ප්‍රභෘතයඃ, පූෂන් යනාදියද මෙසේමැයි. [පාණිනිඃ 7. 3. 54, 8. 4. 22.]

(මූ-) **190. පූෂ්ණො ඞිර්ඩිඃ**. (පූෂණඃ 5. ඞිඃ 1. ඩිඃ 1. වා 1.)

පූෂි පූෂ්ණි පූෂණි*.

(ස-) පූෂණඃ, පූෂන් ශබ්දයා කෙරෙන් පරවූ; ඞිඃ, ඞි විභක්තිය ; වා, විකල්පයෙන් ; ඩිඃ, ඩිආදෙශ විධාන වන්නේය. පූෂි, පූෂන්-ඞි (190, 126)=පූෂි. පූෂ්ණි, පූෂන්-ඞි (117)= ඩිආදෙශයාගේ විකල්ප පක්‍ෂයෙහි-පූෂ්ණි. අකාර ලොප විකල්ප පක්‍ෂයෙහි-පූෂණි.

(මූ-) **191. මඝොනස්තුඩ් වා ක්‍විපෙත්‍යඃ**. (මඝොනඃ 6. තුඩ් 1. වා 1. ක්‍විපෙත්‍යඃ 7..)

මඝවන්ශබ්දස්‍ය තුඩ් වා ස්‍යාත් ක්‍විප්‍ පේ‍ච පරෙ, උඩාවිත්‍.†

(ස-) ක්‍විප්‍ පේ‍ච පරෙ, විභක්තිද පිසංඥයාද පරකල්හි ; මඝවන්ශබ්දස්‍ය, මඝවන් ශබ්දය හට ; වා. විකල්පයෙන් ; තුඩ් ස්‍යාත්, තුඩ් ආදෙශ වන්නේය. උඩාවිතෞ, උකාර ඩකාරවය ඉත්සංඥයෝයි. [පාණිනිඃ 6. 4. 128.]

(මූ-) **192. ව්‍රිදවො'චෙර්නුණ් ශෙ**. (උ-ඍ-ඉත්-අචඃ 6. අචෙඃ 6. නුණ් 1. ශෙ 7.)

උකාරෙත ඍකාරෙතො'චශ්ච නුණ් ස්‍යාත් ශෙ පරෙ. න තු වෙඃ.‡

---

* පූෂි යන මේ පදය පාණිනී ආදීන් විසින් නොගන්නා ලැබේ ; සාරස්වතී අනුසාරයෙන් මෙහි ලියනලදී.

† තුඩ්ආදෙශයාගේ ඉත්සංඥ උකාරය (192) නුණ් ආගමය ප්‍රයොජනකොට වෙයි. ඉත්සංඥ ඩකාරය අන්තවර්‍ණයාගේ ස්ථානයෙහි හටගැණීම පිණිස වෙයි. පි පරකල්හි මෙසේයි, මාඝවතං මාඝවත්‍යං මාඝවතී. මඝවද්භක්තිඃ යන පදය (93) ලක්ින තාතු යන මෙහි නඝ්‍ෂ, නිර්දිෂ්ටමනිත්‍යම් යන න්‍යාය හෙතුකොටගෙන සිඩයයි කිසිකෙණෙක් කියති. අනුවෘත්තියෙහිද වාශබ්දයාගේ ග්‍රහණය මතු නැවැත්ම පිණිසයි.

‡ උශ්ච ඍශ්ච වෘ, වෘඉත් යස්‍ය ස ඊරිත්, චිරිචච අචච තස්‍ය.

(ස-) උකාරෙතඃ, ඉත්සංඥ උකාරයාගේ ස්ථානයෙහිද ; ඍකාරෙතඃ, ඉත්සංඥ ඍකාරයහටද ; අචශ්ච, ගමනාර්‍ථ අඤ්චධාතු හටද ; ඝෞ පරෙ, ඝි පරකල්හි ; නුණ් ස්‍යාත්, නුණ් ආගම වන්නේය ; වෙඃ, ව්‍යියාගේ ස්ථානයෙහි ; න, නුණ් නොවේ. [පාණිනීඃ 7. 1. 70.]

(මු-) **193. ස්‍යාන්තාස්‍ය රාල්ලුප් ඝෞ.** (ස්‍යාන්තස්‍ය 6. අ රාත් 5. ලුප් 1. ඝෞ 7.)

ස්‍යාන්තාස්‍ය ලුප් ස්‍යාත් ඝෞ පරෙ, න තු රාත් පරස්‍ය.*

(ස-) ඝෞ පරෙ, ඝසංඥයා පරකල්හි ; ස්‍යාන්තාස්‍ය, සංයො ගාන්තයහට ; ලුප් ස්‍යාත්, ලොප් වන්නේය. රාත් පරස්‍ය තු, පූර්‍වයෙහි සිටි රකාර සංයොගයහට වනාහි ; න, ලොප් නොවේ.

(මු-) මඝවාන් මඝවා, හෙ මඝවන්, මඝවන්තෞ මඝවානෞ, මඝවන්තඃ මඝවානඃ, මඝවන්තං මඝවානං, මඝවන්තෞ මඝ වානෞ.

(ස-) මඝවාන්, මඝවන්-සි (148, 191, 192, 193, 185.)=මඝ වාන්. ඉන්ද්‍රයායි. නුඞ් ආදෙශයාගේ විකල්ප පක්‍ෂයෙහි-මඝවා, මඝවන්-(164, 118)=මඝවා. හෙ මඝවන්, මඝවන්-සි (ඝි)

අචි යනු ක්විප් ප්‍රත්‍යයාන්ත ගමනාර්‍ථවූ අඤ්ච ධාතුහුගේ ග්‍රහ ණයයි, එහෙයින් බහවො'චඃ (ඎරාඃ) යස්මින් ස බහ්වච් යන මේ ආදියෙහි නොවන්නේය. මෙහි අවෙඃ යන මේ ප්‍රති ෂෙධය ශතෘප්‍රත්‍යයහටමය. අනිකක්හට නොවෙයි යනු ව්‍යාඛ්‍යා නිවාස කියයි, එහෙයින් ක්වසු ප්‍රත්‍යය කළ කල්හි ජගන්වාන් පෙච්වාන් යනාදියෙහි වන්නේමය. වික්‍රීන් ආදියෙහි වනාහි සන්අන්තාදීන්ට මෙන් වශයෙන් ධාතුසංඥවිධාන බැවින් ව්‍යියා කරණකොට පවත්නා නුණ් ආගමයාගේ නිෂෙධය නොවන්නේය.

* ස්‍යස්‍ය අන්තඃ ස්‍යාන්තඃ තස්‍ය. සන්ධියෙහි නූපන් සංයො ගාන්තයහට ලොප්වන්නේය. ලොපය කරණ බැවින් (15) ආදියෙහි විධාන නොවන්නේය. සන්ධි අධ්‍යයෙහි කරණ ලද කාය්‍ය්‍ය වනාහි වන්නේමය, එහෙයින් පිපක්‍ෂ ශබ්දයහට මේ සූත්‍රයෙන් අන්තය ලොප්කළ කල්හි (64) ඛ්‍යප්ඛ්‍යොඃ යන මේ ආදියෙන් කකාරය ගකාර කළ කල්හි පිපක් පිපග් කියා වෙයි.

148, 191, 192, 193)=හෙ මඝවන්. තුඩ්හුගේ විකල්ප පක්‍ෂයෙහි-හෙ මඝවන්. මඝවනෙතා, මඝවන්-ඕ (191, 192)=මඝවනෙතා. විකල්ප පක්‍ෂයෙහි, මඝවානො, මඝවන් (164)=මඝවානො. ශෙෂයද ක්‍රමයෙන් දන්නේය.

(මූ-) 194. ශ්වයුවමඝොනාමුඬො'තෙ පෙ. (ශ්ව-යුව-මඝොනාං 6...උඃ 1. වඃ 6. අතෙ 7. පෙ 7.)

එෂාං වශබ්දස්‍ය උඃ ස්‍යාත් පෙ පරෙ න තු තෙ.*

(ස-) පෙ පරෙ, පිසංඥයා පරකල්හි; එෂාං, ශ්වන් යුවන් මඝවන් යන මේ ශබ්දයන්ගේ; වශබ්දස්‍ය, වකාරයහට; උඃ ස්‍යාත්, උකාර වන්නේය. න තු තෙ, තඬිත ප්‍රත්‍යයා පර කල්හි වනාහි උකාරාදෙශය නොවේ. [පාණිනිඃ 6. 4. 133.]

(මූ-) මඝවතඃ මඝොනඃ, මඝවතා මඝොනා, මඝවද්භ්‍යාං මඝවභ්‍යාමිත්‍යාදි.

(ස-) මඝවන්-ශස් (191, 102)=මඝවතඃ. තුඩ් යන්නහුගේ විකල්ප පක්‍ෂයෙහි (194, 23)=මඝොනඃ. ශෙෂය පළමු ක්‍රම යෙන් දන්නේය.

(මූ-) ශුනඃ ශුනා. යූනඃ යූනා ඉත්‍යාදි.

(ස-) ශ්වන්ශබ්දයාගේ වකාරය හට ශ්ව යුව යනාදියෙන් උකාරව ශස් පරකල්හි ශුනඃ කියා වේ. යුවන් යන්නහුගේ වකාරයහට එයින් උකාරව සන්ධිව ශස් පර කල්හි යූනඃ යනු වේ.

(මූ-) 195. අඞ්වණෙ'නඤ්සුඩ්තො'සො තු. (අඞ්වණඃ 6. අනඤඃ 6. තුඩ්1. තො 7. අසො 7. තු 1.)

---

* ශ්වන් ච යුවන් ච මඝවන් ච තෙ තෙෂාම්. මඝොනාං යනු දක්වූබැවින් නකාරාන්ත පක්‍ෂයෙහිම මේ විධානය වෙයි, එහෙයින් මඝවතඃ යනාදියෙහි නොවේ. අතෙ යනු තඬිත රහිතවූ පිසංඥයා පරකල්හි වෙයි, තඬිතයෙහි වනාහි ශෞව නං යෞවනං මාඝවතං කියා වේ. අප්‍රධානයෙහිද මේ විධා නය වෙයි, එහෙයින් ධෘතශුනඃ බහුයූනඃ දෘශ්‍ය මඝොනඃ යනු වේ.

නඤ්වර්ජස්‍යාර්වණෝ නස්‍ය තෘඩ් ස්‍යාත් අසෞ ත්‍යෙ පරෙ.*

(ස-) අසෞ ත්‍යෙ පරෙ, සිවිභක්තිර හිතවූ සියලු ප්‍රත්‍යයන් පර කල්හි ; නඤ්වර්ජස්‍ය, නඤ්සමාසයා රහිතවූ ; අර්වණඃ, අර්වන්ශබ්දයාගේ ; නස්‍ය, නකාරයහට ; තෘඩ් ස්‍යාත්, තෘඩ් ආදෙශ වන්නේය. [පාණිනිඃ 6. 4. 127.]

මු-) අර්වන්තෞ අර්වන්තඃ, අර්වන්තම් අර්වන්තෞ අර්වතඃ, අර්වතා අර්වද්භ්‍යාමිත්‍යාදි. අනඤඃ කිම් ? අනර්වා, හෙ අනර්වන්, අනර්වාණෞ අනර්වාණඃ, ඉත්‍යාදි, ශෙෂං යජ්වවත්.†

(ස-) අර්වන්-ඖ (195)=අර්වත් ඖ (192) =අර්වන්තෞ. අර්වන්තඃ යනාදි පදත්‍රයද පූර්වක්‍රමයමැයි. අර්වතඃ යනතන්හි ඝිසංඥ නොවන හෙයින් නුණ් නොවේ. ශෙෂය සුබොධ්‍යයි. අනඤඃ කිම්? සූත්‍රයෙහි අනඤඃ යනු කුමටය? අනර්වා, අනර්වා යන තන්හි නඤ්සමාසය බැවින් තෘඩ් නොවන පිණි සයි. අනර්වන්-සි (148, 164, 118)=අනර්වා, හෙ අනර්වන් යනාදිය වේ.

(මු-) 196. **පථිමථ්‍යෘභුක්ෂාං ථිතොර්නමෞ ශෞ.** (පථි-මථි-ඍභුක්ෂාං 6...ථි-ඉතොඃ 6 .. නමෞ 1 .. ශෞ 7.)

පථින් මථින් ඍභුක්ෂින් එෂාං ථස්‍ය නම් ස්‍යාත් ඉකාරස්‍ය චාකාරඃ ශෞ පරෙ.‡

---

* නාස්ති නඤ් යත්‍ර සො'නඤ්තස්‍ය. ඉත්සංඥ උකාරය (192) නුණ්ආගමය සඳහා වෙයි, ඉත්සංඥ ඩකාරය බැවින් අන්ත්‍යයාගේ (17) ස්ථානයෙහියි. අප්‍රධානත්වයෙහිද මේ විධානය වෙයි, එහෙයින් අත්‍යර්වන්තෞ යනාදිය වෙයි. අර්වතාං කුලම් අර්වත්කුලං යනාදියෙහි (319) විභක්තිහට ලොප්කළ කල්හිද, නඤා නිර්දිෂ්ට මනිත්‍යම් යන න්‍යාය හෙතුකොට ගෙන (93) ලුකි න තත්‍ර යන මෙයින් නිෂෙධය නොවේ. අර්වතඉදම් ආර්වතම් යනාදියෙහි ප්‍රත්‍යයා පර කල්හි වෙයි.

† අර්වා, අශ්වයයි. නඤ්සමාසය රහිතවූ අවස්ථාවෙහි සිවිභක්ති රහිත බැවින් නකාර සමාසය යුක්ත අවස්ථාවෙහි සි පර කල්හි වන්නේයයි සැකසිතා අනර්වා යනු කීය, මෙහිද නොවන්නේය යන අභිප්‍රායයි.

‡ පන්ථාශ්ච මන්ථාශ්ච ඍභුක්ෂාශ්ච තෙ තෙෂාං. ථ්ච ඉච්ච ථිතෞ තයොඃ. නම් ච ආශ්ච නමෞ. පථින් මථින් ශබ්දයන් දෙදෙනාගේම ථකාරයා කෙරෙන් ආදියෙහි නම් යනු වේ, ශබ්දයන් තුන්දෙනාගේම ඉකාරයහට ආකාරය වෙයි.

(ස-) පථින් මථින් ඍභුක්ෂින් එෂාං, පථින් මථින් ඍභුක්ෂින් යන මේ ශබ්දයන්ගේ ; ඵස්‍ය, ඵකාරයහට ; සෞ පරෙ, සි පර කල්හි ; නම් යනත්, නම් ආගම වන්නේය. ඉකාරස්‍ය ච, ඉකාරයහටද ; ආකාරඃ, ආකාර වන්නේය. [පාණිනිඃ 7. 1. 86, 87.]

(මු-) **197. ථෝ න්ථඃ සෞ.** (ථඃ 6. ආ 1. සෞ 7.)
පථ්‍යාදීනාං ථෝ න්ථඃ සෞ පරෙ. පන්ථාඃ පන්ථානෞ පන්ථානඃ. පන්ථානං පන්ථානෞ.*

(ස-) සෞ පරෙ, සි පර කල්හි ; පථ්‍යාදීනාං, පථින් ශබ්ද දීන්ගේ ; ථඃ, ථිසංඥයහට ; න්ථ යනත්, ආකාර වන්නේය. පථින්-සි (196, 197, 102) = පන්ථාඃ. ආලපනයෙහිද හෙ පන්ථාඃ. පථින්-ඖ (196) = පන්ථානෞ. ශෙෂය පෙර සේ මැයි. [පාණිනිඃ 7. 1. 85.]

(මු-) **198. ලොපො'ච්‍යසෞ.** (ලොපඃ 1. අචි 7. අසෞ 7.)
පථ්‍යාදීනාං ටෙර්ලොපඃ යනත් අසාවචි පරෙ. පථඃ පථා පථිභ්‍යාමිත්‍යාදි. එවං මථඃ, ඍභුක්ෂඃ.†

(ස-) අසාවචි පරෙ, සිසංඥයා රහිතවූ අච් පරකල්හි ; පථ්‍යාදීනාං, පථින් මථින් ඍභුක්ෂින් ශබ්දයන්ගේ ; ටෙඃ, ටිසංඥය හට ; ලොපඃ යනත්, ලොප්වන්නේය. පථින්-ශස් (198) පථඃ. පථා පථිභ්‍යාමිත්‍යාදි. ශෙෂය පෙර සේමැයි. [පාණිනිඃ 7. 1. 88.]

---

* සි පර කල්හි පූර්‍වසූත්‍රයෙන් ථකාරයාගේ ස්ථානයෙහි නම් යි කළ කල්හි ඉකාරය හට ආකාරය කළ කල්හි පන්ථාන් කියා සිටියි, රාජා යනු මෙනි. ආදියෙහි සිහට ලොප්කළ කල්හි (148) පසුව නකාර ලොපය කළ කල්හි (118) පන්ථාසි විසර්ගී රහිතවූ රූපය වේ, එසේම සම්බොධනයෙහි නකාරලොපය නුවූ කල්හි හෙ පන්ථාන් යනු ඉෂ්ටද නොවන්නේය, එබැවින් මේ සූත්‍රයාගේ කිරීම වෙයි. දන්වනාහි පළමුකොට ටිසංඥය හට ආකාර කළ කල්හි ව්‍යඤ්ජන පරත්‍වයක් නැතිහෙයින් සිහට විසර්ගී කළ කල්හි පන්ථාඃ හෙ පන්ථාඃ යනු වේ. අප්‍රධානත්‍වයෙහිද මේ විධානය වේ, එහෙයින් අපන්ථාඃ ක්‍රියා වේ.

† ලොපො'චි යි සූත්‍රය කළ කල්හි පථිමථ්‍යෘ භුක්ෂාං යනාදි විශෙෂවිධියෙන් බාධිත බැවින් සිසංඥ රහිතයාගේ ස්වරය

(මු-) (131) ඝති ෂඩ්භ්‍යෂ්ණි ඉති. පඤ්ච පඤ්ච පඤ්චභිඃ පඤ්චභ්‍යඃ පඤ්චභ්‍යඃ.

(ස) ඝති ෂඩ්භ්‍යෂ්ණිඃ, මේ ආදි සූත්‍රයෙන් පඤ්චන් ශබ්දයා කෙරෙන් ප්‍රථමා ද්විතීයා බහුවචන විභක්ති ලොපයයි, නකාර ලොපය කළ කල්හි පඤ්ච පඤ්ච යනු වේ. විභක්තිලොපය නොවන තන්හි පඤ්චභිඃ යනාදියයි.

(මු-) **199. නො නාමි ඝීඃ.** (නඃ 6. නාමි 7. ඝීඃ 1.)

නාන්තස්‍ය නාමි පරෙ ඝීඃ ස්‍යාත්. පඤ්චානාං පඤ්චසු.*

(ස-) නාමි පරෙ, නාම් පර කල්හි; නාන්තස්‍ය, නකාරාන්ත ශබ්දයහට; ඝීඃ ස්‍යාත්, දීර්ඝවන්නේය. පඤ්චන්-ආම් (110, 199, 118) = පඤ්චානාං පඤ්චසු. [පාණිනිඃ 6. 4. 7.]

(මු-) **200. වාෂ්ටනො ජස්ශසොර්ඖඃ.** (වා 1. අෂ්ටනඃ 5. ජස් ශසෙඃ 6.. ඖඃ 1.)

අෂ්ටනඃ පරයොර් ජස්ශසොර් ඖඃ ස්‍යාත් වා ඩ ඉත්. අෂ්ටෞ අෂ්ට, අෂ්ටෞ අෂ්ට.†

(ස-) අෂ්ටනඃ පරයොඃ, අෂ්ටන්ශබ්දයා කෙරෙන් පරවූ; ජස් ශසොඃ, ජස් ශස් විභක්ති දෙදෙනාහට; වා, විකල්ප

හටම පැමිණි කල්හි අෂෞයි නැවත කීම යාදෘග්ජාතීයස්‍ය යන න්‍යායයෙන්සිආදීන්ගේ අවිසංවාදයාගේම ප්‍රාප්තිය සඳහා වෙයි, එහෙයින් පඤ්චාන්තඃ පථ්‍යන්තඃ යනාදියෙහි නොයෙදෙන්නේය. ලොපඃ පෞසි කළ කල්හිද ස්ත්‍රීලිඞ්ගයෙහි නකාරාන්තහෙයින් ඊප්‍රත්‍යය කළ කල්හි අතිමථිනී අත්‍යෘභුක්ෂිණී යනාදියෙහි විලොපය ඉෂ්ටප්‍රාප්ත නොවන්නේය. ක්ලීව ලිඞ්ගයෙහි වනායි අතිමථි අත්‍යෘභුක්ෂි කුලෙ යනාදියෙහි විලොපය වන්නේමය, ජස් ශස් දෙදෙනාහට වනාහි අති මන්ථානි අත්‍යෘභුක්ෂාණි කුලානි යනු වේ. මන්ථාඃ, අළලන දණ්ඩයි. ඍභුක්ෂාඃ, ඉන්ද්‍රයායි.

* නුම් සම්බන්ධි නකාරෙණ සහිත ආම් = නාම් තස්මින් නාමි, එහෙයින් යජ්වනාං දණ්ඩිනාම් යන මේ ආදියෙහි නොයෙදේ.

† මුඛ්‍යයා කෙරෙහිම මේ විධානය වේ, එහෙයින් ප්‍රියාෂ්ටානඃ යන මේ ආදියෙහි නොවන්නේය. ඖ යන මොහුගේ විකල්ප පක්ෂයෙහි අෂ්ට යන මෙහි ලොපය බලවත් බැවින් පළමුකොට (131) ජස් ශස් දෙදෙනාහට ලොප්කළ කල්හි (93) ලුකි න තත්‍ර යන මෙයින් නිෂෙධ හෙයින් (201) ඩා ආදෙශය නොවේ.

යෙන්; ඩෞඃ සහිත්, ඩෞ ආදේශ වන්නේය; ඩ ඉත්, ඩකාරය ඉත්සංඥ වේ. අෂ්ටන්-ජස් (200, 126)=අෂ්ටෞ. පක්ෂයෙහි (131) ෂ්ණ්සඞ්ඛ්‍යා යනාදියෙන් ජස්හට ලොපයයි, අෂ්ට. එසේම ශස්විභක්ති පර කල්හි අෂ්ටෞ අෂ්ට යනු වේ. [පාණිනිඃ 7. 1. 21.]

(මු-) **201. ඩා ක්තෞ වා.** (ඩා 1. ක්තෞ 7. වා 1.)

අෂ්ටනො ඩා සහිත් වා ක්තෞ පරෙ, ඩ ඉත්. අෂ්ටාභිඃ අෂ්ටභිඃ, අෂ්ටාභ්‍යඃ අෂ්ටභ්‍යඃ, අෂ්ටාභ්‍යඃ අෂ්ටභ්‍යඃ, අෂ්ටානාම්, අෂ්ටාසු, අෂ්ටසු.*

(ස-) ක්තෞ පරෙ, විභක්ති පර කල්හි; අෂ්ටනඃ, අෂ්ටන් ශබ්දයාගේ නකාරය හට; වා, විකල්පයෙන්; ඩා සහිත්, ඩා ආදේශ වන්නේය; ඩ ඉත්, ඩකාරය ඉත්සංඥයි. අෂ්ටන්-භිස් (201, 22, 102)=අෂ්ටාභිඃ. (118) අෂ්ටභිඃ, පක්ෂයයි. ශෙෂය පූර්වොක්ත ක්‍රමයෙන් වේ. අෂ්ටන්-ආම් (110, 201, 22)=අෂ්ටානාම්. පක්ෂයෙහි අෂ්ටන්-ආම් (110, 199, 118)=අෂ්ටානාම්. අෂ්ටාසු අෂ්ටසු යනු වේ. [පාණිනිඃ 7. 2. 84.]

(මු-) **202. ධො ර්මො නඃ ම්වි.** (ධොඃ 6. මඃ 6. නඃ 1. ම්වි 7.)

ධොර්මස්‍ය නඃ සහිත් ම්වෙ ච පරෙ. ප්‍රශාන් ප්‍රශාමෞ ප්‍රශාමඃ, ප්‍රශාමං ප්‍රශාමෞ, ප්‍රශාන්භ්‍යාමිත්‍යාදි.†

---

* අනුවෘත්තියෙහිද වාශබ්දයාගේ ග්‍රහණය මතු නිවෘත්තිය පිණිසයි. ෂෂ්ඨියෙහි එකාකාර පදවයෙකි.

† සිවිභක්ති ආදින් සම්බන්ධවූ හස්සංඥයා හටම එසංඥ බව ඇති කල්හි වකාර මකාර දෙදෙනා නොලද කල්හි වෙන් වශයෙන් කීමයි. එහෙයින්ද ධාතුහුගේ අවයවවූ මකාරය හට එසංඥයා පර කල්හි නකාර වන්නේය. තිඞ් අන්තද කෘදන්තයන්ගේද යන මොවුන්ගේ ස්ථානයෙහි මකාරය හටද වම දෙදෙනා පර කල්හි නකාර වන්නේය යන අර්ථයි. ප්‍ර-ශම ධාතුහු කෙරෙන් ක්විප් කළ කල්හි ප්‍රශාම් ශබ්දයයි. (83) පදන්තවත් බැවින් නකාරයහට (50) අනුස්වාරය නොවේ. එසේම ස්ථානිවත් බැවින් නකාරයහට ලොප්නොවේ. (118) වකාර මකාර පර කල්හි නකාර වීමෙහි උදාහරණ මෙසේයි. ජඞ්ගන්මි ජඞ්ගන්වඃ ජඞ්ගන්මඃ, ජගන්වාන් යනාදියයි.

(ස-) ඓ මෙ වෙ ච පරෙ, ඒසංඥයාද මකාරද වකාරද යන මොවුන් පර කල්හි; ධොමීස්‍ය, ධාතුහුගේ මකාරයහට ; නඃ ස්‍යාත්, නකාරාදෙශ වන්නේය. ප්‍රශාම්-සි (148, 202)=ප්‍රශාන්. ප්‍රශාමෛ යනාදියෙහි කියයුත්තෙක් නොමැත්තේය. ප්‍රශාම්-භ්‍යාම් (202)=ප්‍රශාන්භ්‍යාම්. ඉත්‍යාදි. [පාණිනිඃ 8. 2. 64.]

(මු-) 203. **ඉදමො'යම්යං පුංස්ත්‍රියොඃ සෞ.** (ඉදමඃ 6. අයම්-ඉයම් 1.. පුංස්ත්‍රියොඃ 7.. සෞ 7.)

ඉදමඃ පුංලිඞ්ගස්ත්‍රීලිඞ්ගයොඃ ක්‍රමෙණායම්යමෞ ස්තඃ සෞ පරෙ. අයම්.*

(ස-) සෞ පරෙ, සි පර කල්හි ; පුංලිඞ්ග ස්ත්‍රීලිඞ්ගයොඃ, කියනලද ලිඟු දෙක්හි ; ඉදමඃ, ඉදම් ශබ්දයහට ; ක්‍රමෙණ, පඞ්ක්තියෙන් ; අයම්යමෞ, අයම් ඉයම් දෙක ; ස්තඃ, වෙත්. අයම්, ඉදම්-සි (148, 203) = අයම්. [පාණිනිඃ 7. 2. 108, 111.]

(මු-) 204. **දෙමො'දසශ්ච කෙතෞ.** (දඃ 6. මඃ 1. අද සඃ 6. ච 1. කෙතෞ 7.)

ඉදමො'දසශ්ච දස්‍ය මඃ ස්‍යාත් කෙතෞ පරෙ. ඉමෞ ඉමෙ, ඉමම් ඉමෞ ඉමාන්.†

(ස-) ඉදමො'දසශ්ච, ඉදම් ශබ්දයාගේද අදස් ශබ්දයාගේද ; දස්‍ය, දකාරයහට ; කෙතෞ පරෙ, විභක්ති පර කල්හි ; මඃ ස්‍යාත්, මකාරාදෙශ වන්නේය. ඉදම්-ඖ (133, 204, 23) = ඉමෞ. ඉදම්-ජස් (133, 204, 112, 23) = ඉමෙ. ශෙෂය උක්තක්‍රමයෙන් දන්නේය. [පාණිනිඃ 7. 2. 109.]

(මු-) 205. **ටෞසිදමො'නකො'නඃ.** (ටා-ඔසි 7. ඉදමඃ 6. අනකඃ 6. අනඃ 1.)

---

* අයම්යම් යනු ලොප්කරණලද ප්‍රථමාවිවචනාන්තයයි. පුංස්ත්‍රියොඃ යන මෙයින් සඞ්ඛ්‍යාවූ පරිද්දෙන් යන අර්ථයි. මේ ආදෙශය වනාහි මුඛ්‍යවයෙහිම වේ, අමුඛ්‍යවයෙහි වනාහි අතිදම් අතිදමෞ යනාදියයි.

† ප්‍රත්‍යක්ෂ වශයෙන් විභක්ති පරකල්හිය යන අර්ථයි. අස්‍ය පුත්‍රඃ-ඉදම් පුත්‍රඃ, අමුෂ්‍යකන්‍යා-අදඃ කන්‍යා-අමීභිඃ-කෘතම් අදඃ කෘතම්, යන මේ ආදියෙහි විභක්තිහට ලොප්කළ කල්හි දකාරයහට මකාරය නොවේ.

අනකඉදමඃ ටෞ සොඃ පරයොරනඃ ස්‍යාත්. අනෙන.*

(ස-) අනකඃ, අක් යන භාගය රහිතවූ ; ඉදමඃ, ඉදම් ශබ්දයහට ; ටෞ සොඃ පරයොඃ, ටා ඔස් යන විභක්තීන් පර කල්හි ; අනඃ ස්‍යාත්, අන ආදෙශ වන්නේය. ඉදම්-ටා (205, 106, 23) = අනෙන. [පාණිනිඃ 7. 2. 112.]

(මූ-) **206. ස්භ්‍යඃ.** (ස්භි 7. අඃ 1.)

අනක ඉදමඃ අඃ ස්‍යාත් සෙ භෙ ච පරෙ (108) ආකාතිමහවි. ආභ්‍යාං.†

(ස-) සෙ භෙ ච පරෙ, විභක්ත්‍යවයව සකාරයද භකාරයද පරකල්හි ; අනකඃ, අක්යන්න රහිතවූ ; ඉදමඃ, ඉදම් ශබ්දය හට ; අඃ ස්‍යාත්, අකාර වන්නේය. (108) ආකාතිමහවි, යන මෙයින් මෙහි ආකාර වේ. ඉදම්-භ්‍යාම් (206, 108) = ආභ්‍යාං. [පාණිනිඃ 7. 2. 113, 1. 1. 21.]

(මූ-) **207. භිස් භිසො'දසශ්ච.** (භිස් 1. භිසඃ 6. අදසඃ 5. ච 1.)

අනක ඉදමො'දසශ්ච පරස්‍ය භිසො භිසෙව ස්‍යාත්, න ඓවස්.‡

(ස-) අනකඃ, අක් ප්‍රත්‍යය රහිතවූ ; ඉදමඃ, ඉදම් ශබ්දයා

---

* නාස්ති අක් යස්‍ය සො'නක් තස්‍ය. ඉදම් ශබ්දයාගේ ග්‍රහණය අදස් ශබ්දයාගේ නිවෘත්තිය පිණිසයි.

† ස ච භ ච තස්මින්. ස් භි. අනකඃ යනුද ඉදමඃ යනුද සම්බන්ධයි. විභක්ති අවයවවූ සකාර භකාර දෙක පර කල් හිය යන අර්ථයි, එහෙයින් අස්‍යසිද්ධිඃ ඉදං සිද්ධිඃ යනාදියෙහි යෙදීමෙක් නැත්තේය. යමක් වනාහි නොකී කල්හිද- ඉමකස්මෛ ධනං දෙහි, අථ අස්මෛ භූමිං දෙහි, ඉමකාභ්‍යාං වෙදො'ධීතඃ, අථ ආභ්‍යාං ශාස්ත්‍රමධීතං, යනු ප්‍රයොගවෙයි—ඒ තෙම න ඣදු නිර්දිෂ්ටමනිත්‍යම් යන න්‍යාය හෙතුකොටගෙන සපිර කටයුතු වෙයි.

‡ මෙහි අනකඃ යනු විශෙෂණයයි. භිස් විභක්තිය මෙහි අන්‍ය ආකාරයකට නොපැමිණ තමන්ගේ රූපයෙන්ම සිටියි යන අර්ථයි, එහෙයින් අමුකෛ යනු සිද්ධයි. නෛසද සශවයි කල කල්හි සිද්ධවීම ඇත්තේද ගෞරවය කිසි තැනෙක්හි ඓස්ප්‍රාප්තිය පිණිසයි. එහෙයින් ඉමෛර් ගුණෛඃ යනාදිය සිද්ධයි.

කෙරෙන්ද ; අදසශ්ච, අදස් ශබ්දයා කෙරෙන්ද ; පරස්‍ය, පරවූ ; භිසඃ, භිස්විභක්තිහට ; භිසෙව ස්‍යාත්, භිස් කියාම වන්නේය. නත්වෛස්, ඓස් යන්නෙක් වනාහි නොවේ. [පාණිනිඃ 7. 1. 11.]

(මු-) (109) වෙවස්භ්‍යඃ, එභිඃ. (133) ටෙරත්ව, (204) දස්‍යමත්ව, (112) ඩෙ ස්මෛ, පශ්චාත් (206) අඃ. අස්මෛ ආභ්‍යාම් එභ්‍යඃ, අස්මාත් ආභ්‍යාම් එභ්‍යඃ, අස්‍ය අනයොඃ එෂාම්, අස්මින් අනයොඃ එෂු.

(ස-) (109) වෙවස්භ්‍යඃ, මෙයින් එකාරය වේ. ඉදම්-භිස් (207, 206, 109, 102) = එභිඃ. ටෙරත්ව, පිසංඥයාහට අත්ව කළ කල්හි ; දස්‍ය මත්ව, දකාරයහට මකාර කළ කල්හි ; ඩෙ ස්මෛ, ඩෙවිභක්තිහට ස්මෛ ආදෙශ කළ කල්හි ; පශ්චාත්, පසුව ; අඃ, අකාර වේ. ඉදම්-ඩෙ (133, 204, 112, 206.) අස්මෛ. ආභ්‍යාම් යනාදිය පූර්වොක්ත ක්‍රමයෙන් දන්නේය. ඉදම්-ආම්-(133, 204, 113, 206, 109, 111) එෂාම්. අස්මින් යනාදියද පෙර සේ දන්නේය.

(මු-) අනකඃ කිම්.

208. ත්‍යාදිව්‍යසභොස්ක්තිශ්‍රිශ්‍රෙර්වාක් ප්‍රාක් ටෙර්ව්‍යක දශ්ච. (ත්‍යාදි-ශ්‍රෙඃ 6. වා 1. අක් 1. ප්‍රාක් 1. ටෙඃ 5. ව්‍යක 1. දඃ 1. ච 1.)

ත්‍යාද්‍යන්තස්‍ය ව්‍යස්‍ය ස-භ-ඔස්-වජි-ක්ත්‍යන්තශ්‍රෙඃ ශ්‍රෙශ්ච ටෙඃ පූර්වො'ක් ස්‍යාවා, ව්‍යකස්‍ය දශ්ච.*

---

* ති ආදිර්‍යස්‍ය ස ත්‍යාදිඃ. ස ච භ ච ඔස්ච තෙ සභොසඃ, න විද්‍යන්තෙ සභො සො යත්‍ර සා අසභොස්, අසභොස් ක්ති ර්‍යස්මාත් සො'සභොස්ක්තිඃ, සචාසෞ ශ්‍රිශ්චෙති අසභොස්ක්ති ශ්‍රිඃ. ත්‍යාදිශ්ච ව්‍යශ්ච අසභොස් ක්තිශ්‍රිශ්ච ශ්‍රිශ්චෙති තස්‍ය. තිවිභක්ති ආදීන්ගේ උදාහරණ මෙසේයි, භවතකි භවතකඃ යනාදියයි. ප්‍රක පරකා උච්චකෛඃ ධකිත් යනාදියයි. සාමි යන අව්‍යය ශබ්දයාගේ පිසංඥයා කෙරෙන් පූර්වයෙහි අක් නොවන්නේයයි කියයුතු. පූර්වෙණක යුෂ්මාකකම් යනාදියයි. සභොස් යන විභක්ත්‍යන්තවූ සර්වනාමයාහට වනාහි, අස්මෛ ආසාම් ආභ්‍යාම් අනයොඃ යනාදියෙහි නොවේ. අසකෞ යුෂ්මකත් යනාදි තන්හි සභ යන වර්ණයන් නුවූ කල්හි වන්නේමය. විභක්ති රහිතවූ සර්වනාමයාහට වනාහි සර්ව

(ස-) පුබ්බ සුත්‍රවල-අනකඃ කිම්?, අනකඃ යනු කුමටය? අක් වූ කල අන යනාදිය නොවන හෙයිනි. තෘඥනතසෘ, තිවිභකතනෘදිය අනත ක්‍රියාපදය හටද; වෘසෘ, අවෘයශබ්දය හටද; ස-භ-ඔස්-වර්ජ, විභකතීන්ගේ සකාර භකාර දෙකද ඔස් විභකතියද වර්ජිතකොට ඇති; කතෘනතසෙ‍්‍රඃ, විභකතෘ නත සර්වනාමයහටද; ප්‍රෙශව, විභකති යෙදීමට පළමු කෙවල සර්වනාමයහටද; ටෙඃ පූර්වඃ, ටිසංඥයා කෙරෙන් පූර්වවූ; අක්, අක්ආගමය; වා සෘත්, විකල්පයෙන් වන්නේය. වෘකසෘ, අක් කළ කල්හි අවෘයශබ්දයාගේ කකාරයහට; දශව, දකා රද වන්නේය. [පාණිනිඃ 5. 3. 71, 72.]

(මු-) ඉමකෙන ඉමකාභෘම් ඉමකෙරිතෘදි.*

(ස-) ඉදම්-ටා-දකාරයෙහි ඝවරය විශුකතවේ, (204) දෙ මො'දසශව යනාදියෙන් දකාරයහට මකාර වේ, (208) තෘදි වෘස යනාදියෙන් ටිසංඥයා කෙරෙන් පූර්වයෙහි අක් ආගම වේ. (133) තෘදෘං ටෙරඃ යනාදියෙන් ටිසංඥයහට අකාර වේ, ඉමක යන අකාරානතයා කෙරෙන් (106) ටාඞ්ස් යනාදියෙන් ටාහට ඉන ආදෙශ වේ, (23) ආදිගෙචොර්ඥුච්ඡ් යන්නෙන් ගුණවේ, ඉමකෙන යනු වේ. ඉමකාභෘම් යනාදියද ක්‍රමයෙන් සිඛ කටයුතු.

(මු) **209. විටෞසි දෙතයො රෙනො'නුකෙතෟ.** (වි-ටා-ඔසි 7. ඉදෙතයොඃ 6 .. එනඃ 1. අනුකෙතෟ 7.)

වෘං ටෞසො ශව පරත ඉදමෙතදෙර්දෙතයොරෙනඃ සෘත් උකතසෘ පශවාදුකෙතෟ.†

කෙණ, සර්වකත්‍ර යනාදිය වෙයි. විභකතීන්ගේ ඉපදීමට පළමු අක් ආගමය කළ කල්හි නැවත විභකතෘනතවූවා හට අක් ආගමය නොවන්නේය, එහෙයින් සර්වකෙණක යනාදි ප්‍රයොගයෝ නොවන්නෝය.

* ඉමකෙන යන මේ ආදි තන්හි විභකති පිහිටුවීමට පළමු අක්ආගම කළ කල්හි (205) අන යන ආදෙශයද (206) අකා රාදෙශයද (207) ඞිස් ආදෙශයද යන මොව්හු නොවෙත්.

† ව් ච ටා ච ඔස්ච තස්මින්. ඉදශව එතශව තෞ තයොර් දෙතයොඃ. අනු පශ්චාත් උකතිඃ අනූකතිඃතසෘං. මෙහි නැවත කීමනම් යම් විභකතියෙකින් පළමු කීම වන්නේද ඒ විභකතියෙන්ම ඉදින් පසුව කීම වන්නේදයි දතයුතු,

(ස-) උක්තස්‍ය, ප්‍රථමකොට කියනලද ශබ්දයාගේ ; පශ්චාදුක්තෞ, නැවත කීමක් ඇති කල්හි ; ව්‍යං, ද්විතීයාවද ; ටෞසොශ්ච, ටා ඔස් දෙකද ; පරතඃ, පරකල්හි ; ඉදමෙතදෝඃ, ඉදම් එතද් ශබ්ද දෙදෙනාගේ ; ඉදෛතයොඃ, ඉද එත යන දෙදෙනාහට ; එනඃ ස්‍යාත්, එන යන ආදෙශය වන්නේය. [පාණිනිඃ 2. 4. 34.]

(මූ-) ඉමං විද්ධි හරෙර්භක්තං විද්ධ්‍යෛනං ශිවාර්චකම්,
ඉමාවිමාන් විත්ත ශෛවාන් එනාවෙනාංස්තු වෛෂ්ණවාන්.
අනෙන පූජිතඃ කෘෂ්ණෝ'ණෛනෙන ගිරිශෝ'ර්චිතඃ,
අනයොඃ කෙශවඃ ස්වාමී ශිවඃ ස්වාමී අනෛනයොඃ.*

(ස-) උදාහරණ මෙසේයි, එම්බා සත්පුරුෂය ; ඉමං, මේ ජනයා ; හරෙර්භක්තං, විෂ්ණුහට ශ්‍රද්ධා ඇත්තෙකැයි ; විද්ධි, දනුව ; පළමුකොට කීම මෙසේයි. නැවත, එනං, ඔහුම ; ශිවාර්චකං, මහදෙවියාට පුදන්නෙකැයි ; විද්ධි, දනුව ; පසුව කීම මෙසේයි. එම්බා සත්පුරුෂයෙනි, ඉමාවිමාන්, මොවුන් ; ශෛවාන්, ශිවභක්තිකයන් ; විත්ත, දනිව් ; ප්‍රථමකොට කීම මෙසේයි. එනෞ එනාන්තු, ඔවුන්ම ; වෛෂ්ණවාන්, විෂ්ණුභක්තිකයන් ; විත්ත, තොපි දනිව්. පසුව කීම මෙසේයි.

එහෙයින්-ඉමං භොජය, ඉමං ප්‍රෙරය යන මෙහි එකක්හුගේ භොජනයද අනිකකුගේ ප්‍රෙරණයද වෙයි, එහෙයින් නො වන්නේය. එසේම එකාර්ථයෙහිම වන්නේයයි දතයුතු, එහෙයින්—ඉමං ගුරුං ප්‍රණම ඉමං ශිවං පූජය යනාදියෙහි නොවන්නේය. ඉදෛතයොඃ යනු නිර්දේශ බැවින් මකාර දකාර දෙක හැර වෙයි, එහෙයින් ක්ලීව ලිඞ්ගයෙහි-එනත් යනු තෙමේම කියන්නේය. එන යී අන්‍ය ප්‍රකෘතියකුදු ඇත්තේය.

* මෙහි ඉමෞ ඉමාන් යන දෙදෙනාගේ විශෙෂණය ශෛවාන් යන පදයයි. එසේම එනෞ එනාන් යන දෙදෙනාගේ විශෙෂණය වෛෂ්ණවාන් යන පදයයි, මෙසේ කියන්නාවූ ආචාර්‍ය්‍යීවරයා විසින් නොයෙක් ලිඟු ඇත්තාවූද අනෙක වච නාන්තයෙන් යුක්තවූද විශෙෂ්‍යයන්ගේ ස්ථානයෙහි එක් විශෙෂණයෙක් පරයාගේම ලිඞ්ගයද සංඛ්‍යාවද භජනය කෙරෙයි යනු ප්‍රකාශකරණලදී. මෙහි ද්විතීයාවිභක්ති හට එක ම් බහුවචන පරකල්හිද ටා ඔස් යන විභක්තීන් දෙදෙනාහටද පිළිවෙළින් උදාහරණ ගෙනහැරදක්වනලදී.

(ස-) අනෙන, මොහු විසින් ; කෘෂ්ණඃ, විෂ්ණුතෙම ; පූජිතඃ, පුදනලදී ; අථ, නැවත ; එනෙන, ඔහු විසින් ම ; ගිරිශඃ, මහෙශ්වරතෙම ; අර්චිතඃ, පුදනලදී ; කෙශවඃ, විෂ්ණුතෙම ; අනයොඃ, මොවුන් දෙදෙනාගේ ; ස්වාමී, ස්වාමී වෙයි ; අථ, නැවත ; ශිවඃ, මහෙශ්වරතෙම ; එනයොඃ ස්වාමී, ඔවුන් දෙදෙනාගේම ස්වාමී වෙයි.

(මූ-) (133) ත්‍යදාං ටෙරඃ, කෙතෞ. කඃ කෞ කෙ, ඉත්‍යාදි. (177) ඣභාන්තස්‍යෙති බස්‍ය භඃ. භුත් භුද් බුධෞ බුධඃ, බුධා භුද්භ්‍යාමිත්‍යාදි.

(ස-) (133) ත්‍යදාං ටෙරඃ කෙතෞ. කියනලද මේ සූත්‍රයෙන් කිම් ශබ්දයාගේ ටිසංඥයහට අකාරාදෙශයි. කිම්-සි (133, 102) = කඃ යනු වේ. කෞ යනුද ත්‍යදාං යනාදි සූත්‍රයෙන් සාධ්‍යයි. කිම්-ජස් (133, 112, 23) = කෙ. ඉත්‍යාදි. (177) ඣභාන්තස්‍යෙති, මේ ආදි සූත්‍රයෙන් ; බස්‍ය භඃ, බකාරයහට භකාර වේ. බුධ්-සි (148, 177, 64) = භුත් භුද්. බුධෞ යනාදිය උක්ත ක්‍රමයෙන් දන්නේය.

(මූ-) **210. යුජිරො'සෙ නුම් ශෞ.** (යුජිරඃ 6. අසෙ 7. නුම් 1. ශෞ 7.)

යුජිරො යුජ්ශබ්දස්‍ය නුම් ස්‍යාත් ශෞ පරෙ, න තු සෙ.*

(ස-) ශෞ පරෙ, ශි පර කල්හි; යුජිරඃ, යුජිර යන්නහුගේ; යුජ් ශබ්දස්‍ය, යුජ් ශබ්දයහට ; නුම් ස්‍යාත්, යුජ් ශබ්දයාගේ ස්වරයා කෙරෙන් පරව නුම් ආගම වේ ; න තු සෙ, සමාස යෙහි යුජ් ශබ්දයහට වනාහි නුම් ආගම නොවේ. [පාණිනිඃ 7. 1. 71.]

(මූ-) **211. චවඞ් ක්‍රුඞ් යුඞ් ස්‍රග් දිග සෘගෘ ත්විත් දධෘක් දෘක් සපෘක් මෘගුෂ්ණිහාං කුඞ් හෞ.** (චවඞ්-උෂ්ණිහාං 6... කුඞ් 1. හෞ 7.)

චවර්ගාන්තානාමඤ්චාදීනාඤ්ච කුඞ් ස්‍යාත් හෞ පරෙ.†

---

* යුජිරඃ යනු කියන බැවින් “ යුජිර් යොගෙ ” යන ධාතුහු කෙරෙන් පරව ක්විප් ප්‍රත්‍යය අන්තකොට ඇත්තාවූම යුජ් ශබ්දයහටය යන අපීසි, යුජ් සමාධෞ යන ධාතුහට නොවෙයි යනු දතයුතුයි.

† චුශබ අන්ච ච ක්‍රුන්ච ච යුන්ජ ච ස්‍රජ් ච දිශ් ච අසෘජ් ච සෘත්විජ් ච දධෘෂ් ච දෘශ් ච සපෘශ් ච මෘශ් ච උෂ්ණිහ් ච

(ස-) හෞ පරෙ, ඝි පර කල්හි ; චවර්ගාන්තානාං, චවර්ගය අන්තකොට ඇති ශබ්දයන්ගේ ස්ථානයෙහිද ; අඤ්චාදී

නෙ තෙෂාම්. චු යනු චවර්ගයයි, ඒ චවර්ගයද ධාත්වවයවයයි කියාම දතයුතු, එහෙයින් බභ්වච් බහුනාඤ්ච් යනාදියෙහි නොවන්නේය. යුන්ජ යනු යුජ් ශබ්දයහට (210) නුණ් ආගමය කළ කල්හි රූපය වෙයි. අන්ච කෘන්ච යුන්ජ යන මොවුන්ගේ චවර්ගාන්තත්වයෙන්ම ප්‍රාප්තිය ඇතිකල්හි සූත්‍රයෙහි වෙන්වශයෙන් ග්‍රහණය නියමය පිණිස වෙයි, නියමයද මොවුන් තුන්දෙනාගේම (193) සංයොගාන්තලොපය කෙරෙන් පළමුකොට කුඞ් ආදෙශය වෙයි, අන්‍යවූ සංයොගයුක්ත චවර්ගාන්තයන්ගේ ස්ථානයෙහි වනාහි පළමුකොට සංයොගාන්තයහට ලොප්වෙයි, සූජ් අසෘජ් සෘජ්ව් යන මොවුන්ගේ චවර්ගාන්තත්වය ඇති කල්හිද (154) ශජ්‍රාජ යනාදියෙන් ෂඞ් ආදෙශය බාධාකරණු පිණිස ගැන්ම වෙයි. ඌර්ජ්වං සනිහ්‍යති යන වාක්‍යයෙහි ක්විප් ප්‍රත්‍යය කළ කල්හි උෂ්ණිහ් ශබ්දය වේ, මේ ශබ්දයහට (178) මුහාදි සූත්‍රයෙන් කරණලද ඝඞ් ආදෙශයාගේ විකල්පපක්ෂයෙහි (175) හොඪෙ, හෞ යන මෙයින් කරණලද ඪකාරාදෙශයාගේ බාධාව සඳහා ගැන්ම වෙයි. කුඞ් යන මෙහි කු යනු කවර්ගයයි, ඞකාරය ඉත්සංඥයි. චවර්ගයා කෙරෙහි ජකාරය (154) ශජ්‍රාජ යනාදියෙන් බාධිත බැවින්ද ධාතුහුගේ අවයවවූ ඤකාරයක් නැති බැවින්ද ච ජ ඣ යන මොවුන්ගේ ස්ථානයෙහි ක්‍රමයෙන් ක-ග-ඝ- යන මොව්හු වන්නාහුය යන අර්ථයි. චවර්ගසාහචර්යත්වයෙන් මෙහි ගන්නාලද අන්‍ය ශබ්දයන්ටද-ක-ග-ඝ යන මොවුන් අතුරෙන් එක්තරා එකක්ම වන්නේය. පසුව ඣප් ඣෂොඃ යනාදියෙන් යෙදෙන පරිද්දෙන් කකාර ගකාර දෙක වන්නෝය යන අර්ථයි. රුජ භුජ යන ධාතු දෙදෙනා කෙරෙන් ක්තප්‍රත්‍යය කළ කල්හි රුග්නඃ භුග්නඃ යනාදියෙහි අභ්‍යන්තරාවයව බැවින් පළමුකොට මේ සූත්‍රයෙන් ජකාරයහට ගකාරය කළකල්හි පසුව තකාරයහට නකාරයවෙයි. රාමානන්ද—තාර්කීශ්වර යන දෙදෙන වනාහි මෙහි කඞ් කොට රුග්න භුග්නාදිය සිඩකරණු පිණිස අන්‍ය සූත්‍රයක් කෙරෙත්. හෞ පරෙයනු චවර්ගාන්තය සඳහාම වෙයි, එහෙයින් චවර්ගාන්ත ධාතූන්ටද වන්නේය. අන්‍යවූ කෙවල ශබ්දයන්ගේම ග්‍රහණය බැවින් හස් පරකල්හිද විරාමයා පරකල්හිද යන අර්ථයි. විශ්වසෘජ් ශබ්දයහට විකල්පයෙන් කුඞ් ආදෙශය කියයුතු වෙයි, එහෙයින් විශ්වසෘක් විශ්වසෘට් යන දෙකම වේත්.

නාඤ්ච, අන්ච ක්‍රුන්ච යුන්ජ ස්‍රජ් දිශ් අසෘජ් ඍත්විජ් දධෘෂ් දෘශ් ස්පෘශ් මෘශ් උෂ්ණිහ් යන මොවුන්ගේ ස්ථාන යෙහිද; කුඞ් ස්‍යාත්, කුඞ්ආදෙශ වන්නේය. [පාණිනිඃ 3. 2. 59, 8. 2. 30, 62.]

(මු-) (50) ම්නොර්නුර් ඣස්‍ය දෘනෙත. (51) ඤපෙ ඤම් නොඃ. (193) ස්‍යනන්තස්‍යරාල් ලුප් වෙ. යුඞ් යුඤ්ජෞ යුඤ්ජඃ, යුඤ්ජං යුඤ්ජෞ යුජඃ, යුජා යුග්භ්‍යාමිත්‍යාදි.

(ස-) (50) ම්නොර්නුර්ඣස්‍ය දෘනෙත, යන මේ සූත්‍රයෙන් යුන්ජ් යන්නහුගේ නකාරයහට අනුස්වාරය වේ, (51) ඤපෙ ඤම් නොඃ, මෙම සූත්‍රයෙන් අනුස්වාරයහට ඞකාර වේ, (193) ස්‍යනන්තස්‍යරාල් ලුප් වෙ, යන මෙසින් සංයොගාන්ත කකාර ලොපය වේ. යුජ්-සි (148, 210, 211, 50, 51, 193)=යුඞ්. යුජ්-ඖ (210, 50, 51) = යුඤ්ජෞ. යුඤ්ජඃ යනාදියද ක්‍රමයෙන් දන්නේය.

(මු-) අසෙ කිං ? සුයුක් සුයුජෞ සුයුජඃ, ඉත්‍යාදි. යුජිරඃ කිං ? යුක් සමාධිමාන්. අන්ච ක්‍රුන්ච යුජාමෙව ප්‍රාක් කුඞ් පෘථක් ග්‍රහණාත්, තෙන ඛන් ඛඤ්ජෞ ඛඤ්ජඃ ඉත්‍යාදි.*

(ස-) අසෙ කිං ? යුජිරඃ යනාදි සූත්‍රයෙහි අසෙ යනු කුමටද ? සුයුක්, යන මේ ආදියෙහි ස්වාදිය හා සමාසවූ තන්හි නුම් ආගමය නොවන බව දක්වීම පිණිසයි. සුයුක් යන්න මෙම සූත්‍රයෙන් කුඞ් ආදෙශව සිඩවූ ප්‍රථමාන්තයයි. සුයුජෞ යනාදිය කුඞ් ආදෙශ නුවූ තැනි. යුජිරඃ කිං, යුජිරඃ යනු කුමටද? යුජ් සමාධෞ යන ධාතුවෙන් සිඩවූ යුජ්ශබ්දයාගේ ස්ථාන යෙහි නුම් නොවන බව දක්වීම පිණිසයි. යුජ් සමාධෞ යන ධාතුවෙන් සිඩවූ යුජ්ශබ්දයාගේ ප්‍රථමාන්තය ; යුක්, යුක් කියා වේ ; එහි අර්ථය—සමාධිමාන්, චිත්තයාගේ එකාග්‍ර තායෙන් යුක්ත ධ්‍යාන ඇත්තෙක්. පෘථක්ග්‍රහණාත්, වුයන් තෙන් සූත්‍රයෙහිම ආරම්භයෙහි චවර්ගීයාගේ ග්‍රහණය ඇති කල්හිද එම චවර්ගාන්තර්ගත ශබ්දයන් වෙන්වශයෙන් ග්‍රහණය බැවින් ; අන්ච ක්‍රුන්ච යුජාමෙව, යන මොවුන්ගේ ස්ථාන

---

* ඛජි පාඩ්ගුල්‍යෙ යන ඛන්ජ් ධාතුහු කෙරෙන් ච්වි ප්‍රත්‍යය කළ කල්හි ඛන්ජ්ශබ්දය වේ, එහි ප්‍රථමාවිභක්තිය ඛන් යනු වේ.

යෙහිම ; ප්‍රාක් කුඩ්, පළමුකොට කුඩ්ආදෙශය වේ ; එහෙයින්, බජ් පාඩ්ගුලෙ‍්‍ය-යන ධාතු-බන්ජ්-කියා වේ. බන්-සි (148, 211, 193)=**බන් යනු වේ. බඤ්ජෞ බඤ්ජුඃ යනුද පෙර පරිද්දෙන් දන්නේය.**

(මු-) (154) ශජ්රාජෙති-ෂඩ්. (155) ෂොඩඃ ඩෙ. රාට් රාඩ් රාජෞ රාජඃ. එවං විභ්‍රාට් දෙවෙට් පරිව්‍රාට් විශ්වසෘට් පරිමෘට්.*

(ස-) (154) ශජ්රාජෙති ෂඩ්. මෙයින් රාජ්ශබ්දයාගේ ජකාරයහට ෂඩ්ආදෙශ වේ ; (155) ෂොඩඃ ඩෙ, මෙයින් ෂකාරයහට ඩකාර වේ ; (64) ඣබ් ඣබෙසොඃ යනාදියෙන් ටකාරව, රාට් යනු වේ. රාඩ් කියාද වේ. රාජෞ රාජඃ යනාදියද ක්‍රමයෙන් දන්නේය. එවං විභ්‍රාට්, විභ්‍රාට් යනාදියද එසේම දන්නේය.

(මු-) **212. විශ්වරාජෝ'ද.** (විශ්වරාජඃ 6. අත් 1. ආ 1.) විශ්වරාජෝ'කාරස්‍ය ආ ස්‍යාත් ඝෞ පරෙ. විශ්වාරාට් විශ්වාරාඩ් විශ්වරාජෞ විශ්වරාජඃ.

(ස-) ඝෞ පරෙ, ඝි පර කල්හි ; විශ්වරාජඃ, විශ්වරාජ් ශබ්දයාගේ ; අකාරස්‍ය, වකාරයෙහි අකාරයහට ; ආ ස්‍යාත්, ආකාරාදෙශ වන්නේය. විශ්වරාජ්-සි (148, 154, 155, 64, 212.) විශ්වාරාට්. විශ්වාරාඩ් යනුද එයින්ම හැගේ. ඉතිරි පද සුබොධ්‍යයි. [පාණිනිඃ 6. 3. 128.]

(මු-) **213. ස්‍යාදෙඃ සො ලොපඃ කො'ෂ්ඨ්‍යාරක්ෂඃ.** (ස්‍යාදෙඃ 6. සඃ 6. ලොපඃ 1. කඃ 6. අෂ්ඨ්‍යාරක්ෂඃ 6.)

ස්‍යාදෙඃ ස්පිතස්‍ය සස්‍ය ලොපඃ ස්‍යාත් ඝෞ පරෙ, කස්‍ය ච—න තු ෂ්ඨාහර්මන්‍යස්‍ය ස්ථානෙ ජාතස්‍ය රක්ෂශ්ච.†

---

* රාජතෙ යන වාක්‍යයෙහි රාජ් ධාතුහු කෙරෙන් ක්විප් ප්‍රත්‍යය කළ කල්හි ප්‍රථමාවිභක්ති රූපය රාට් යනු වේ, එසේම රාඩ් කියාද වේ. එසේම විභ්‍රාජතෙ යන වාක්‍යයෙහි විභ්‍රාට් යනු වේ. දෙවාන් යජති යන වාක්‍යයෙහි දෙවෙජ් ශබ්දය වේ. පරිව්‍රජතීති, විශ්වං සෘජතීති, පරිමෘජතීති කියනලද මේ වාක්‍යවල පරිව්‍රාට් කියාද, භික්ෂුවයි. විශ්වසෘට් (විකල්පයෙන් විශ්වසෘක්) බ්‍රහ්මයායි, පරිමෘට් කියාද වෙත්, අමදින්නෙක්.

† ස්‍යඃ සංයොගඃ, ස්‍යස්‍යාදිඃ ස්‍යාදිඃ-ස්තස්‍ය. ෂශ්ච ඨශ්ච ෂඨෞ තාභ්‍යාමන්‍යඃ ෂඨන්‍යඃ, තතඃ (433) ඉදමපෙි ෂ්ණිප්‍රත්‍යයෙ ෂඨන්‍යඃ ෂඨන්‍යජාත ඉත්‍යපිඃ. රක්ෂ යන උපචාරය හෙතුකොට

(ස-) හො පරෙ, භි පර කල්හි ; සතෙදො සපිතස්‍ස, සං යොගයාගේ ආදියෙහි සිටියාවූ ; සස්‍ස, සකාරයහට ; ලොපඃ සතත්, ලොප් වන්නේය. කස්‍ස ච, කකාරයහටද ලොප් වන්නේය ; ෂඩාභාමන්‍යස්‍ස, ෂකාර ඪකාර දෙදෙනා කෙරෙන් අන්‍යයාගේ ; සථානෙ, සථානයෙහි ; ජතස්‍ය තු, ජතවූ කකාරයාහට වනාහි ; න, ලොප් නොවේ ; රක්‍ෂශව, රක්‍ෂ යන ධාතුහුගේ කකාරයහටද ලොප් නොවේ. [පාණිනිඃ 8. 2. 29.]

(මු-) භෘට් භෘඩ්. (64) ඣප් ඣසොරිති සස්‍ය දඃ, (46) සතුශ්චුභිඃ ශචව ශාදිති, භෘජ්ජෞ භෘජ්ජඃ ඉත්‍යාදි. ඌර්ක් ඌර්ග් ඌර්ජෞ ඌර්ජඃ ඉත්‍යාදි. සෘත්වික් සෘත්විග් සෘත්විජෞ සෘත්විජඃ ඉත්‍යාදි. අවයාඃ හෙ අවයාඃ හෙ අවයඃ අවයාජෞ අවයාජඃ, අවයොභ්‍යාමිත්‍යාදි.*

(ස-) භෘස්ජ්-සි (148, 213, 154, 155, 64.) = භෘට් භෘඩ්. (64) ඣප් ඣසොරිති, ඣප් ඣසොඃ යනාදි සූත්‍රයෙන් ; සස්‍ය දඃ, භෘස්ජ් යන්නහුගේ සකාරයහට දකාර වේ. (46) සතුශ්චුභිඃ ශ්චව ශාදිති, කියනලද සූත්‍රයෙන් දකාරයහට ජකාර වේ, භෘජ්ජෞ භෘජ්ජඃ ඉත්‍යාදි. ඌර්ජ්-සි (148, 211, 64.) = ඌර්ක් ඌර්ග්. ඌර්ජෞ ඌර්ජඃ ඉත්‍යාදි. සෘත්විජ්-සි(148, 211, 64.)=සෘත්වික් සෘත්විග්. සෘත්විජෞ යනාදිය පෙරසේමැයි. අවයාජ්-සි (148, 184, 126, 185, 102.) = අවයාඃ. (186) සම්බොධනයෙහි විකල්පයෙන් හෙ අවයාඃ හෙ අවයඃ යනු වේ.

ගෙන රක්‍ෂධාතු සම්බන්ධිය යන අර්ථයි, ෂඪන්‍යශව රක්‍ෂච ඉති සමාහාරෙ ෂඪන්‍යරක්‍ෂ, න ෂඪන්‍යරක්‍ෂ අෂඪන්‍යරක්‍ෂ තස්‍ය, කඃ ඉත්‍යස්‍ය විශෙෂණම්. විච්ට් ලිලිට් ආක්‍ෂිත් යනාදියෙහි කකාරලොපය වන්නේය, පිපක් ගොරක් යනාදියෙහි ලොප් නොවේ. කසත්‍රාතා යනාදියෙහි සංයොගය පදාන්තනොවන බැවින් නොවන්නේය.

* භ්‍රස්ජ් පාකෙ යන ධාතුහු කෙරෙන් ක්විප් ප්‍රත්‍යය කල කල්හි (661) ග්‍රහජ්‍යපාද්‍යොඃ යනාදියෙන් ජිආදෙශව භෘස්ජ් ශබ්දය වේ. ඌර්ජ් ජීවනෙ යන ධාතුහු කෙරෙන් ක්විප් ප්‍රත්‍යය කල කල්හි ඌර්ජ් ශබ්දය වේ. බල ඇත්තෙක්. සෘතෞ යජති යන වාක්‍යයෙහි සෘතු-යජ්-යන ධාතුහු කෙරෙන් ක්විප් ප්‍රත්‍යය කලකල්හි සෘත්වික් යනු වේ, පුරොහිතයයි. අව යජති යන වාක්‍යයෙහි නිපාතනයෙන් විණ් ප්‍රත්‍යය කල කල්හි අවයාජ් ශබ්දය වේ.

අවයාජේ යනාදිය සුබොධ්‍යයි, අවයාජ්-භ්‍යාම් (184, 126, 102, 69, 23.) = අවයොභ්‍යාම්, ඉත්‍යාදි.

(මූ-) **214. ත්‍යදාං තදොඃ සඃ සෞ.** (ත්‍යදාං 6...තදොඃ 6 .. සඃ 1. සෞ 7.)

ත්‍යදාදීනං තදයොඃ සඃ ස්‍යාත් සෞ පරෙ. ස්‍යඃ ත්‍යෞ ත්‍යෙ ඉත්‍යාදි සර්වවත්. එවං තද්. එෂඃ එතෞ එතෙ ඉත්‍යාදි.*

(ස-) සෞ පරෙ, සි පර කල්හි; ත්‍යදාදීනං, ත්‍යද් යනාදි ගණයාගේ; තදයොඃ, තකාර දකාර දෙදෙනාහට; සඃ ස්‍යාත්, සකාරය වන්නේය. ත්‍යද්-සි (133, 214, 102.)=ස්‍යඃ. ත්‍යද්-ඖ (133) =ත්‍යෞ, ත්‍යෙ ඉත්‍යාදි සර්වවත්, එවං තද්, තද්ශබ්දයද මෙසේමැයි. තද්ශබ්දයාගේ ප්‍රථමෛකවචනාන්තාදිය, සඃ තෞ තෙ, යනු වේ. එතද් ශබ්දයාගේ තකාරය හට සි පර කල්හි සකාරාදෙශාදිය වූ කල්හි ප්‍රථමාන්තය එෂඃ කියාද එහිම ද්විවචනය එතෞ කියාද, බහුවචනය එතෙ කියාද වෙත්. [පාණිනීඃ 7. 2. 106.]

(මූ-) (209) චී ටෞ සීදෙතයොරෙනො'නූක්තාවිති ප්‍රයොගස්තු ඉදම්වත්.

(ස-) (209) චී ටෞ සී දෙතයොරෙනො'නූක්තාවිති ප්‍රයොගස්තු, කියනලද සූත්‍රයෙහි ප්‍රයොගයවනාහි; ඉදම්වත්, එතං විද්ධි හරෙර්හිතං විධ්‍යෛථනං ශිවාර්චකම් යනාදිය මෙහි. කියනලද ඉදම්ශබ්දය.

(මූ-) **215. යුෂ්මදස්මදොස්ත්වා හෞ යුවාවෞ යූයවයෞ ත්වන්මදෞ තුභ්‍යමහ්‍යෞ තවමමෞ සි-ච-ජස්-ක්ව-ඩෙ-ඩස්සු.** (යුෂ්මද්-අස්මදොඃ 6 .. ත්ව-අහෞ 1 .. යුව ආවෞ 1 .. යූය-වයෞ 1 .. ත්වද්මදෞ 1 .. තුභ්‍ය-මහ්‍යෞ 1 .. තව-මමෞ 1 .. සි-ච-ජස්-ඛව-ඩෙ-ඩස්සු 7...)

අනයොඃ ක්‍රමාදෙතෙ ආදෙශාඃ එෂු පරෙෂු ක්‍රමාත් ස්‍යුඃ.†

---

* ත්‍යදාං යන බහුවචනය ගණය සඳහා වෙයි, ත්‍යද් තද් එතද් යන මේ ශබ්දයන්ගේ තකාරයහටද අදස් ශබ්දයාගේ දකාරයහටද සකාර වෙයි යනු නියමයයි. මෙහි ද්‍රිසංඥවූ ත්‍යද් ආදි ශබ්දයන්ගේ ග්‍රහණය හෙතුකොටගෙන අතිත්‍යද් යනාදි ශබ්දයන්ගේ තකාරයහට ආදෙශ නොවේ.

† ත්වශ්ච අහශ්ච ත්වාහෞ ඉත්‍යාදි ද්වන්ද්වඃ. සිශ්ච චශ්ච ජස් ච ඛශ්ච ඩෙශ්ච ඩස්ච තෙ තෙෂු. ච යනු ද්විවචනයයි,

(ස-) අනයොඃ, යුෂ්මද්-අස්මද් යන මේ ශබ්ද දෙදෙනාගේ ස්ථානයෙහි ; ක්‍රමාත්, පිළිවෙළින් ; එෂු පරෙෂු, සිවිභක්තිද ඞිවචනද-ජස්විභක්තිද-එකවචනද-ඞෙවිභක්තිද-ඞස්විභක්තිද යන මොවුන් පර කල්හි ; ක්‍රමාත්, පඩ්ක්තීන් ; එතෙ ආදෙශාඃ, ත්‍ව-අහ-දෙකද යුව-ආව දෙකද යූය-වය දෙකද ත්‍වද්-මද් දෙකද තුභ්‍ය-මහ්‍ය දෙකද තව-මම දෙකද යන මේ ආදෙශයෝ ; ස්‍යුඃ, වන්නාහ. [පාණිනිඃ 7. 2. 94, 92, 93, 97, 95, 96.]

(මූ-) **216. ඞෙසෂාම්ඃ.** (ඞෙසෂාඃ 6 ·· මඃ 1.)

යුෂ්මදස්මද්භ්‍යාං පරස්‍ය ඞෙ ඉත්‍යස්‍ය ශෙෂව මඃ ස්‍යාත්.

ත්‍වං, අහං.*

(ස-) යුෂ්මදස්මද්භ්‍යාං පරස්‍ය, යුෂ්මද් අස්මද් ශබ්ද දෙ දෙනා කෙරෙන් පරවූ ; ඞෙ ඉත්‍යස්‍ය, ඞෙ යන මේ විභක්ති හටද ; ශෙෂව, සිසංඥයාහටද ; මඃ ස්‍යාත්, මකාරාදෙශ වන්නේය. යුෂ්මද්-අස්මද්-සි (215, 216)=ත්‍වං, අහං. [පාණිනිඃ 7. 1. 28.]

(මූ-) **217. සභ මෞ ෂ්වාඞ්.** (සභ-අම්-ඖෂු 7··· ආඞ් 1.)

යුෂ්මදස්මදෞරාඞ් ස්‍යාත් සෙ භෙ අම් ඖකාරෙ ච පරෙ.

යුවාං ආවාං, යූයං වයං, ත්‍වාං මාං, යුවාං ආවාං.†

(ස-) සෙ භෙ අම් ඖකාරෙ ච පරෙ, සකාර භකාර අම් විභක්ති ඖකාරයද යන මොවුන් පර කල්හි ; යුෂ්මදස්මදොඃ, යුෂ්මද් අස්මද් ශබ්ද දෙදෙනාහට ; ආඞ් ස්‍යාත්, ආඞ් ආදෙශ වන්නේය. යුෂ්මද්, අස්මද්-ඖ (215, 217, 216)= යුවාං, ආවාං. යුෂ්මද්, අස්මද්-ජස් (215, 216)=යූයං, වයං.

ත්‍ව යනු එකවචනයයි. ප්‍රධානත්‍වයෙහිද අප්‍රධානත්‍වයෙහිද මේ විධානයයි, මෙසේයි, අතිත්‍වම් අත්‍යහම්.

* මේ සූත්‍රය ආදිකොට ඇති සූත්‍ර සතරෙක්හි විධානය ප්‍රධානාප්‍රධාන දෙක්හි සාධාරණයයි ආචාර්‍ය්‍ය සම්මතයි.

† ආඞ් යන්නහුගේ ඞයන්න ඉත්සංඥයි. අනන්‍ත්‍යවර්ණයා ගේ ස්ථානයෙහි ආදෙශවෙයි. හිස් පර කල්හි ආඞ් ආදෙශ කිරීම භිස්විභක්තීනුගේ ස්ථානයෙහි එස් ආදෙශය වැළැක්ම පිණිසයි. සකාර භකාර දෙදෙන ප්‍රත්‍යක්‍ෂවූ කල්හිම ආදෙ ශය වෙයි, එහෙයින් ත්‍වං යුෂ්මත් යනාදියෙහි ආඞ් නොවේ.

යුෂ්මද් අස්මද්-අම් (215, 217, 216) ත්වාං, මාං. යුවාං ආවාං යනු පෙර සේමැයි. [පාණිනිඃ 7. 2. 88.]

(මු-) **218. ශස්-භ්‍යස්-ඞසි-භ්‍යස්-ඞස්-සාමාං න-ඞභ්‍යම්-ත-ත-ඞ-ආකමඃ.** (ශස්—සාමාං 6... න—ආකමඃ 1...)

යුෂ්මදස්මද්භ්‍යාං පරෙෂාමෙෂාං ස්ථානෙ න-ඞභ්‍යම්-ත-ත-ඞ-ආකම් එතෙ ක්‍රමාත් ස්‍යුඃ, ඞ ඉත්. යුෂ්මාන් අස්මාන්.*

(ස-) යුෂ්මද් අස්මද්භ්‍යාං, යුෂ්මද් අස්මද් යන මේ ශබ්ද දෙදෙනා කෙරෙන්; පරෙෂාං, පරවූ; එෂාං ස්ථානෙ, ශස්-භ්‍යස්-ඞසි-භ්‍යස්-ඞස්-සාම් යන මොවුන්ගේ ස්ථානයෙහි; න-ඞභ්‍යම්-ත-ත-ඞ-ආකම්, න් යන්නය-ඞභ්‍යම්-යන්නය-ත් යන්නය-ත් යන්නය-ඞ යන්නය-ආකම් යන්නය යන; එතෙ, මොව්හු; ක්‍රමාත්, ක්‍රමයෙන්; ස්‍යුඃ, වන්නාහ; ඞ ඉත්, ඞකාරය ඉත්සංඥයි. යුෂ්මද්, අස්මද්-ශස් (133, 218, 104.)=යුෂ්මාන්, අස්මාන්. [පාණිනිඃ 7. 1. 29, 30, 32, 31, 27, 33.]

(මු-) **219. එඞ් ටාඞ්‍යාම්.** (එඞ් 1. ටා-ඞි-ආම් 7.)

යුෂ්මදස්මදො රෙඞ් ස්‍යාත් ටාඞ්‍යොඃ පරයොරාමි ච, ඞ ඉත්.†

---

* තමා සම්බන්ධිවූ සකාරයා හා යුක්තවූ, ආම් සාම්, ශස් ච භ්‍යස්ච ඉත්‍යාදිවන්වෙ තෙෂාම්. න ච ඞභ්‍යම් ච ඉත්‍යාදි වන්වෙ තෙ. මෙහි නකාරයෙහිද තකාර දෙක්හිද අකාරය උච්චාරණය ප්‍රයොජනකොට වෙයි. (131) ඞත්විෂ්ණන්ත යනාදි සූත්‍රයෙන් ලිඞ්ගයෙහි කරණලද කාය්‍ය්‍යී නිෂෙධ හෙයින් (105) පුංසි තු ශස් න යන සූත්‍රයාගේ අප්‍රාප්තිය ඇති කල්හි මෙයින් තුන්ලිඟුයෙහි ශස්හට නකාර විධානයයි. භ්‍යස්විභක්තිහට භ්‍යම් යනු නොකොට ඞභ්‍යම් යනු කිරීම (217) අඞ් වැළැක්වීම පිණිසයි. ඞස් යන්නහට ඞකාරය කිරීම (106) ස්‍යආදෙශය වැළැක්වීම පිණිසයි. ආම්විභක්තිහට සුම්ආගමය (113) මුඛ්‍යයෙහිම වෙයි, මෙහිද සාම් යන්නහට ආකම් විධානය බැවින් අප්‍රධානත්වයෙහි ආම්හට (219) එඞ් ආදෙශයම වෙයි.

† එඞ් යන්නහුගේ ඞකාරය ඉත්සංඥ වේ, අන්ත්‍යයාගේ ස්ථානයෙහි ආදෙශය වේ. මුඛ්‍යත්වයෙහි (218) සාම් යන්නහුගේ ස්ථානයෙහි ආකම්විධානය බැවින් මෙහි ආම් යී එම විභක්තිහුගේ ග්‍රහණය අප්‍රධාන අර්ථය සඳහාමය.

(ස-) ටාඞෙ‍ාඃ, ටාවිභක්ති ඞිවිභක්ති යන දෙක ; පරයොඃ, පර කල්හිද ; ආම්ච, ආම්විභක්ති පර කල්හිද ; යුෂ්මදස්මදොඃ, යුෂ්මද් අස්මද් ශබ්ද දෙදෙනාහට ; එඞ් ස්‍යාත්, එඞ් ආදෙශ වන්නේය. ඞ ඉත්, ඞකාරය ඉත්සංඥයි. [පාණිනිඃ 7. 2. 89.]

(මු-) ත්වයා මයා යුවාභ්‍යාං ආවාභ්‍යාං යුෂ්මාභිඃ අස්මාභිඃ, තුභ්‍යං මහ්‍යං යුවාභ්‍යාං ආවාභ්‍යාං යුෂ්මභ්‍යං අස්මභ්‍යං, ත්වත් මත් යුවාභ්‍යාං ආවාභ්‍යාං යුෂ්මත් අස්මත්, තව මම යුවයොඃ ආවයොඃ යුෂ්මාකං අස්මාකං.

(ස-) යුෂ්මද්, අස්මද්-ටා (215, 133, 219, 35) = ත්වයා, මයා. යුෂ්මද්, අස්මද්-භ්‍යාම් (215, 217) = යුවාභ්‍යාං, ආවාභ්‍යාං. යුෂ්මද්, අස්මද්-භිස් (133, 217, 102) = යුෂ්මාභිඃ, අස්මාභිඃ. යුෂ්මද්, අස්මද්-ඞෙ (215, 216) = තුභ්‍යං, මහ්‍යං. යුවාභ්‍යාම් ආවාභ්‍යාම් කියනලදී. යුෂ්මද්, අස්මද්-භ්‍යස් (218, 126) = යුෂ්මභ්‍යම්, අස්මභ්‍යම්. යුෂ්මද්, අස්මද්-ඞසි (133, 125, 218) = ත්වත්, මත්. යුවාභ්‍යාම් ආවාභ්‍යාම්. යුෂ්මද්, අස්මද්-භ්‍යස් (133, 218) යුෂ්මත්, අස්මත්. යුෂ්මද්, අස්මද්-ඞස් (215, 218, 126) = තව, මම. යුෂ්මද්, අස්මද්-ඔස් (215, 106, 102) = යුවයොඃ, ආවයොඃ. යුෂ්මද්, අස්මද්-ආම් (133, 113, 218, 22) යුෂ්මාකං, අස්මාකං.

(මු-) අතිත්වයාං අතිමයාං අතියුවයාං අත්‍යාවයාං අතියුෂ්මයාං අත්‍යස්මයාං.*

(ස-) අතියුෂ්මද්, අත්‍යස්මද්-ආම් (215, 133, 219, 35) = අතිත්වයාං, අතිමයාං. අතියුෂ්මද්, අත්‍යස්මද්-ආම් (215, 133, 219, 35) = අතියුවයාං, අත්‍යාවයාං. අතියුෂ්මද්, අත්‍යස්මද්-ආම් (133, 219, 35) = අතියුෂ්මයාං, අත්‍යස්මයාං.

---

* ත්වාමතික්‍රාන්තානාම් යන වාක්‍යයෙහි අතියුෂ්මද් ශබ්දය වේ, මාමතික්‍රාන්තානාම් යන වාක්‍යයෙහි අත්‍යස්මද් ශබ්දය වේ, නැවත අතිත්වයාං අතිමයාං යනු වේ. යුවාමතික්‍රාන්තානාම් යන වාක්‍යයෙහි අතියුවයාං යනු වේ, ආවාමතික්‍රාන්තානාම් යන වාක්‍යයෙහි අත්‍යාවයාම් යනු වේ. යුෂ්මාන් අතික්‍රාන්තානාම් යන වාක්‍යයෙහි අතියුෂ්මයාං යනු වේ, අස්මාන් අතික්‍රාන්තානාම් යන වාක්‍යයෙහි අත්‍යස්මයාං යනු වේ.

(මූ-) (215) ත්වයෝර්ථීසත්‍රපි ග්‍රහණාත්. එවං සර්වත්‍ර.*

---

* අතිත්වයාං යනාදියෙහි බහුවචනයෙහි ත්වද් ආදෙශයෝ කෙසේ වන්නෝද්‍යයි සලකා ත්වයෝඃ යනාදිය කීසි. එහෙයින් මේ අර්ථය වෙයි, යුෂ්මද් අස්මද් ශබ්ද දෙදෙනාහට ප්‍රධානත්වයෙහිද අප්‍රධානත්වයෙහිද (215) සිජස්-ඞෙ-ඞස් යන මොවුන් ස්වරූපයෙන් ගන්නා බැවින් ඔවුන් පර කල්හි ත්ව අහ යූය වය තුභ්‍ය මහ්‍ය තව මම යන මේ ආදෙශයෝ වන්නෝමය. සිජස් ආදීන් කෙරෙන් අන් තැන්හි යුෂ්මද් අස්මද් ශබ්ද දෙදෙනාහට මුඛ්‍යත්වයෙහි එකවචනයා පරකල්හි ත්වද් මද් දෙකද ද්විවචනය පර කල්හි යුව ආව දෙකද බහුවචනය පර කල්හි තමාගේ රූපයෙන් සිටීමද වෙයි. අප්‍රධානත්වයෙහි වනාහි පර විභක්තිය නොගෙන එකම යුෂ්මද් අස්මද් ශබ්ද යන්ගේ එකවචනයෙහි ත්වද් මද් දෙකද, ද්විවචනයෙහි යුව ආව දෙකද බහුත්වයෙහි තමන්ගේ රූපයෙන්ම සිටීමද වෙයි. උදාහරණ මෙසේයි :—ත්වාමතික්‍රාන්තඃ ත්වාමතික්‍රාන්තෞ ත්වාමතික්‍රාන්තාඃ යන මේ ආදි වාක්‍යයන් කෙරෙහි—අතිත්වං අතිත්වාං අතියූයම්, අතිත්වාං අතිත්වාං අතිත්වාන්, අතිත්වයා අතිත්වාභ්‍යාං අතිත්වාභිඃ, අතිතුභ්‍යං අතිත්වාභ්‍යාං අතිත්වභ්‍යං, අතිත්වත් අතිත්වාභ්‍යාං අතිත්වත්, අතිතව අතිත්වයෝඃ අතිත්වයාම්, අතිත්වයි අතිත්වයෝඃ අතිත්වාසු. යුවාමතික්‍රාන්තඃ යුවාමතික්‍රාන්තෞ යුවාමතික්‍රාන්තාඃ, යනාදි වාක්‍යයන් කෙරෙහි—අතිත්වං. අතියුවාං අතියූයම්, අතියුවාං අතියුවාං, අතියුවාන්, අතියුවයා අතියුවාභ්‍යාං අතියුවාභිඃ, අතිතුභ්‍යං අතියුවාභ්‍යාං අතියුවාභ්‍යඃ, අතියුවාත් අතියුවාභ්‍යාං අතියුවත්, අතිතව අතියුවයෝඃ අතියුවයාම්, අතියුවයි අතියුවයෝඃ අතියුවාසු. යුෂ්මානතික්‍රාන්තඃ යුෂ්මානතික්‍රාන්තෞ යුෂ්මානතික්‍රාන්තාඃ—යන මේ ආදි වාක්‍යයන් කෙරෙහි—අතිත්වං අතියුෂ්මාං අතියූයම්, අතියුෂ්මාං අතියුෂ්මාං අතියුෂ්මාන්, අතියුෂ්මයා අතියුෂ්මාභ්‍යාං අතියුෂ්මාභිඃ, අතිතුභ්‍යං අතියුෂ්මාභ්‍යාං අතියුෂ්මභ්‍යං, අතියුෂ්මත් අතියුෂ්මාභ්‍යාං අතියුෂ්මත්, අතිතව අතියුෂ්මයෝඃ අතියුෂ්මයාම්, අතියුෂ්මයි අතියුෂ්මයෝඃ අතියුෂ්මාසු. මාමතික්‍රාන්තඃ යන මේ ආදීන් කෙරෙහිද, ආවාමතික්‍රාන්තඃ යන මේ ආදීන් කෙරෙහිද අස්මානතික්‍රාන්තඃ යන මේ ආදීන් කෙරෙහිද යුෂ්මද් ශබ්දයාගේ ප්‍රයෝගය මෙසේමැයි. ත්වයා කෘතං ත්වත්කෘතම්, මමධනං මධනම්, ත්වාමිච්ඡති ත්වද්‍යති, ත්වාමාචෂ්ටෙ ත්වදයති, ත්වදීෂදූනං ත්වත් කාල්පං, යනාදීයෙහි විභක්තිහට ලොප්කළ කල්හිද එකවචනයාගේ අර්ථය ගෙන ත්වද් මද් ආදෙශය වන්නේමය. ද්විවචන

(ස-) ත්වවයොඃ, යුෂ්මදස්මදොඃ යනාදි සූත්‍රයෙහි එකවචන ද්විවචන දෙදෙන සඞ්ඛ්‍යවූ ; අර්ථසතපි, අර්ථයාගේද ; ග්‍රහණත්, ග්‍රහණය බැවින් අතිත්වියාං යනාදිය බහුවචනයෙහිද වෙයි. එවං සබ්බත්‍ර, සියලු තන්හි මෙසේම වෙයි.

(මූ-) ත්වයි මයි යුවයොඃ ආවයොඃ යුෂ්මාසු අස්මාසු.

(ස-) යුෂ්මද්, අස්මද්-ඞි (215, 133, 219, 35.) = ත්වයි, මයි. යුවයොඃ ආවයොඃ යනු සුගමයි. යුෂ්මද්, අස්මද්-සුප් (217) = යුෂ්මාසු, අස්මාසු.

(මූ-) **220. වී චි ෂීණං තෙවර්තෙවෙඩ්ඞිතෙව තෙත-මෙ-වාං-නෞවස්-නසෞ වා'පාද-වාක්‍යාදෞ-චවවා හාහෙවා දෘග් දෘශ්‍යපෙයි ත්වා-මාත්වමා.** (වී-චි-ෂීණං 6... තෙවඃ 3. . මෙවඃ 3...ඞ්ඞෙවෙඃ 3...තෙ-මෙ 1 .. වාං-නෞ 1 .. වස්-නසෞ 1 .. වා 1. අපාදවාක්‍යාදෞ 7. අ-ච වා හාහෙවා අදෘග් දෘශ්‍යපෙයිඃ 3...ත්වා-මා 1.. තු 1. අමා 3.)

යුෂ්මදස්මදොඃ වී චි ෂීණං තෙවඃ සහිතයො තෙතමෙ, වෙ වාං-නෞ, බෙවස්-නසෞ, ක්‍රමාද්වා ස්‍යාතාම්, අමා-යුක්තයො ස්තු ත්වා-මා, න තු පාදස්‍ය වාක්‍යස්‍ය චාදෞ ස්ථිතයොඃ, න ච චාද්‍යෛරදර්ශනාර්ථදෘශ්‍යර්ථ-යුක්තයො යොගෙ.*

යාගේ අර්ථයෙහි කිසිතැනෙක්හිද ආදෙශයෝ නොවෙත්යයි කියයුතු. මෙසේයි, යුවයොරයං යුෂ්මදීයං, යුවයොර්ධනං යුෂ්මධනම්, ආවයොර්ගුරුඃ අෂ්මද්ගුරුඃ, ආවාභ්‍යාං කෘතං අස්මත්කෘතම්, යුවාම්වජති යුවාම්වා වරති යන වාක්‍යයෙහි හෝ යුෂ්මදෘති. යුවාම්‍යාවජෙට යුෂ්මයති යන මේ ආදියෙහිද විවචනාර්ථයෙහි ආදෙශය නොවන්නේය.

* පාදශ්ච වාක්‍යඤ්ච පාදවාක්‍යෙ තයොරාදිඃ පාදවාක්‍යාදිඃ න පාදවාක්‍යාදිරපාදවාක්‍යාදිස්තස්මින්. පාදඃ පද්‍යචතුර්ථෛකභාගඃ, වාක්‍යං පරස්පරසාකාඞ්ක්ෂ පදසමූහඃ. දෘක් දර්ශනම්, න දෘක් අදෘක්, දෘශිර්දර්ශනමර්ථො යෙෂාං තෙ දෘශ්‍යර්ථාඃ, අදෘශි අදර්ශනෙ දෘශ්‍යර්ථාඃ අදෘග්දෘශ්‍යර්ථාඃ ; ච ච වා ච හා ච හ ච එව ච අදෘග්දෘශ්‍යර්ථාශ්ච තෙ ච වා හා හෙවා දෘග්දෘශ්‍යර්ථාඃ, පශ්චාත් තද්‍යොගෙ තෛඃ. මෙහි කිසිකෙනෙක් හාහ යන තන්හි-හ-අහ කියාද සිතත්. එසේම ස්වභාවයෙන් දර්ශනාර්ථවූ යම් ධාතුහු කෙනෙක් ඇත්තාහුද ; ඔව්හු ඉදින් ධාතූන් අනෙකාර්ථ බැවින් දර්ශන රහිතාර්ථයෙහි වෙද්ද එකල්හි ඔවුන්ගේ යොගයෙහිද මේ ආදෙශ නොවන්නෝය යන අර්ථයි. වී චි ෂීණං යන මේ ආදි සූත්‍රයාගේ උදාහරණ ක්‍රමයෙන් මෙහි මෙසේ දක්වනලදී.

(ස-) ද්වී චී ෂීණං, ද්විතීයා චතුර්ථී ෂෂ්ඨී විභක්තීන්ගේ ; ඓක්‍යෙඃ සහිතයොඃ, එකවචනයන් හා යුක්තවූ ; යුෂ්මදස්මදොඃ, යුෂ්මද් අස්මද් ශබ්දද්වයට ; තෙ මෙ, තෙ යනුද මෙ යනුද ; ද්වෙඃ, ද්විතීයාදීන්ගේ ද්විවචනයන් හා යුක්තවූ යුෂ්මද් අස්මද් ශබ්දයන්ට ; වාං නෞ, වාං යන්න හා නෞයන්නද ; බ්වෙඃ, බහුවචනයන් හා යෙදුනාවූ යුෂ්මද් අස්මද් ශබ්දයන්ට; වස්න සෞ, වස් නස් දෙකද ; ක්‍රමාත්, පිළිවෙළින් ; වා, විකල්ප යෙන්; ස්‍යාතාම්, වන්නෝය ; අමායුක්තයොස්තු, අම්විභක්තිය හා යුක්තවූ යුෂ්මද් අස්මද් ශබ්දයන්ට වනාහි; ත්වා මා, ත්වා යන ආදෙශයද මා යන ආදෙශයද වන්නෝය ; පාදස්‍ය, පද්‍යබන්ධ නයාගේ සතර පාදයෙන් එක්තරා එකක්හුගේද ; වාක්‍යස්‍ය ච, අන්‍යොන්‍යයන්ගේ අපෙක්ෂා සහිත පදයන්ගේ සමූහාත්ම කවූ වාක්‍යයක්හුගේ හෝ ; ආදෞ ස්ථිතයොස් තු, ආදියෙහි සිටියාවූ යුෂ්මද් අස්මද් ශබ්දයන්ට වනාහි ; න, තෙ මෙ යනා දීහු නොවෙත්. චවාහෛවෛඃ, ච වා හා හ එව යන මේ අව්‍යය ශබ්දයන් හා සමගද ; අදර්ශනාර්ථී දෘශ්‍යර්ථී ධීයශ්ච, අදර්ශනාර්ථී යෙහි වූ දර්ශනාර්ථී ප්‍රකෘතිවූ ධාතුහු හාද ; යොගෙ, යෙදීමක් ඇති කල්හිද ; න, තෙ මෙ යනාදි ආදෙශයෝ නොවන් නෝය. [පාණිනිඃ 8. 1. 22, 20, 21, 18, 24, 25, 23.]

(මු-) දාමොදරස්ත්වාවතු මාපි මිත්‍ර
දද්‍යාතු තෙ මෙ'පි මුදං මුකුන්දඃ,
නිහන්තු තෙ විෂ්ණුරඝානිමෙ'පි
රක්ෂත්වසෞ වාමපි නෞ මුරාරිඃ.

දද්‍යාතු වාං නාවපි ශර්ම කෘෂ්ණඃ
කරොතු වාං ශ්‍රීදයිතො දයාං නෞ,
පුෂ්ණාතු වො නො'පි හරිර්ධනං වො
දද්‍යාතු නො හන්ත්වශුභානි වො නඃ.

(ස-) මිත්‍ර, එම්බා මිත්‍රය ; දාමොදරඃ, ශ්‍රීකෘෂ්ණතෙම ; ත්වා, තාද ; මාපි, මාද ; අවතු, රකීවා ; මුකුන්දඃ, විෂ්ණුතෙම ; තෙ, තටද ; මෙ'පි, මටද ; මුදං, තුෂ්ටිය ; දද්‍යාතු, දෙනසේක්වා. විෂ්ණුඃ, විෂ්ණුතෙම ; තෙ, තාගේද ; මෙ'පි, මාගේද ; අඝානි, පාපයන් ; නිහන්තු, නසනසේක්වා. අසෞ මුරාරිඃ, මේ විෂ්ණුතෙම ; වාමපි, තොප දෙදෙනද ; නෞ, අප දෙදෙනද ; රක්ෂතු, රකීවා. කෘෂ්ණඃ, කෘෂ්ණතෙම ; වාං, තොප දෙදෙ

නාටද ; නෞ අපි, අප දෙදෙනාටද ; ශඞ්ඛ, සුවය ; දදතු, දෙනසේක්වා. ශ්‍රීදයිතඃ, ශ්‍රීවල්ලභතෙම ; වාං, තොප දෙදෙනාහටද ; නෞ, අප දෙදෙනාහටද ; දයාං, කරුණාව ; කරොතු, කරණසේක්වා. හරිඃ, විෂ්ණුතෙම ; වඃ, තොප සියලු දෙනද ; නොපි, අප සියලු දෙනද ; පුෂ්ණාතු, පොෂණය කෙරේවා. වඃ, තොප සියලු දෙනාටද ; නඃ, අප සියලු දෙනාටද ; ධනං, ධනය ; දදතු, දෙනසේක්වා ; වඃ, තොපගේද ; නඃ, අප සියල්ලගේද ; අශුභානි, අශුභයන් ; හන්තු, නසනසේක්වා. මෙහි ප්‍රථම පාදයෙහි ත්වාමා යනු ද්විතීයෛකවචනානතයෝයි. ද්විතීය පාදයෙහි තෙ මෙ යනු චතුර්ථ්‍යෙකවචනයෝයි, තෘතීය පාදයෙහි තෙ මෙ යනු ෂෂ්ඨ්‍යෙකවචනයෝයි, වාං නෞ යනු ක්‍රමයෙන් ද්විතීයා චතුර්ථී ෂෂ්ඨී ද්විවචනයෝයි, වඃ නඃ යනු ක්‍රමයෙන් ද්විතීයා චතුර්ථී ෂෂ්ඨී බහුවචනයෝයි.

(මූ-) අපාදවාක්‍යාදෞ කිං ?—යුෂ්මානවත්‍යවිරතං කෘෂ්ණ 'ස්මාන් පාතු ශඞ්කරඃ.

(ස-) අපාදවාක්‍යාදෞ කිං ? සූත්‍රයෙහි අපාදවාක්‍යාදෞ යනු කුමක් සඳහා කියන ලද්දේද යත් ; මෙහි ප්‍රත්‍යුදාහරණ කරණු ලැබේ—කෘෂ්ණඃ, කෘෂ්ණතෙම ; අවිරතං, නිරන්තරයෙන් ; යුෂ්මාන්, තොප සියල්ලවුන් ; අවතු, රක්නාසේක්වා. මෙහි පාදයාගේ ප්‍රථමභාගයෙහි සිටි බැවින් යුෂ්මද් ශබ්දයහට ක්යන ලද සූත්‍රයෙන් වඃ යන ආදෙශය නොවෙයි යනු දක්වීම පිණිසයි, ශඞ්කරඃ, ශඞ්කර හෙවත් මහාදෙවතෙම ; අස්මාන්, අප හැම ; පාතු, රක්නාසේක්වා. මෙහි වාක්‍යයාගේ ආදියෙහි සිටි බැවින් අස්මද්ශබ්දයහට නඃ යන ආදෙශය නුවූ බව දක්වීම පිණිස කියනලදී.

(මූ-) අවාදියොගෙ කිං ?

කුත්‍යං මහ්‍යඤ්ච දද්‍යාත් ස්වං—ගොවින්දො මහ්‍යමෙව ශම්,
ශ්‍රීකණ්ඨො මාමපෙක්ෂ්‍යත්වා—මාලොකයති පූජකම්.*

---

* මෙහි යුෂ්මද් අස්මද් ශබ්දයන් සමගම ; චකාරාදි අව්‍යය ශබ්දයන්ගේ යෙදීම ඇතිකල්හි ; තෙ මෙ යනාදි ආදෙශය ප්‍රතිෂෙධවෙයි. එහෙයින් ත්‍වමො ධනමෙව දද්‍යාත් තෙ-යනාදි යෙහි ආදෙශවන්නේමය. තෙ-මෙ යනාදි අව්‍යය ශබ්දයකුදු ඇති. එහෙයින්, ශ්‍රීශෙත සාසතාම් යනාදි ප්‍රයොග වන්නේ

(ස-) අචාදියොගෙ කිං, කුමටය ? ගොවින්දඃ, කෘෂ්ණතෙම ; තුභ්‍යං, තටද ; මහ්‍යඤ්ච, මටද ; ස්වං, ධනය ; දදෑත්, දෙන්නේය ; ශං, මඞ්ගල්‍යය; මහ්‍යමෙව, මටම දෙන්නේය ; මෙහි පාදයාගේ ආදියෙහි සිටි බැවින් මූලකී සූත්‍රයෙන් තෙ යන ආදෙශය නුවූයේය ; මහ්‍යඤ්ච යන්නෙහිද මහ්‍යමෙව යන්නෙහිද චාදියොගය බැවින් මෙ යන ආදෙශය නුවූයේය ; ශ්‍රීකණ්ඨඃ, ශිවතෙම ; මාං, මා ; අපෙක්ෂ්‍ය, හැරදමා ; පූජකම්, පුදන්නාවූ ; ත්වාං, තා ; ආලොකයති, පරීක්ෂා කරණසේක ; මෙහි ඊක්ෂධාතුවද, ලොකධාතුවද දශීනාර්ථ ඇත්තාහුද ; මෙහි චනාහි ත්‍යාගාර්ථයද විචාරාර්ථයද යුක්තවූවෝය, එහෙයින් දශීනාර්ථධාතුහුගේ අදශ්නාර්ථයෙහි විම හෙතුකොටගෙන ත්වා මා යන ආදෙශයෝ නොවෙත්.

(මූ-) **221. සඳනූකෙත සාදිප්‍රාඃ.** (සඳ 1. අනුකෙත 7. අසාදිප්‍රාඃ 5.)

අනයොරෙතෙ අන්වාදෙශෙ නිත්‍යං ස්‍යුඃ, න තු සපූර්වාත් ප්‍රථමාන්තාත් පරයොඃ.*

(ස-) අන්වාදෙශෙ, කියනලද්දහුගේ නැවත කීමක් ඇති කල්හි; අනයොඃ, මේ යුෂ්මද් අස්මද් ශබ්දයන්ගේ ස්ථාන යෙහි; එතෙ, තෙ මෙ යනාදි මේ ආදෙශයෝ ; නිත්‍යං ස්‍යුඃ, අවිකල්පයෙන් වන්නාහ ; සපූර්වාත්, පූර්වයෙන් ඊපි අන්‍ය පදයක් සහිතවූ ; ප්‍රථමාන්තාත් තු, ප්‍රථමාන්තයා කෙරෙන් පරව වනාහි ; පරයොඃ, පරවූ යුෂ්මද් අස්මද් ශබ්දයන්ගේ ස්ථාන යෙහි ; න, කියනලද ආදෙශයෝ නොවෙත්. පූර්වසූත්‍රයෙන් ම විකල්පයෙන් වන්නෝය.

(මූ-) යුයං වයං විනීතාස්තත්—පාතු වො නො මහෙශ්වරඃ,
යුයං වයං හිතාසෙතන සො'ස්මාන් පාතු ස වඃ ශිවඃ.

මය. වාමනතෙම ප්‍රථමා තෘතීයා දෙදෙනාගේ ස්ථානයෙහිද ආදෙශවෙතියි කීයේයි, එහෙයින්, " ගෙයෙ කෙන විත්තෙ‍‍ෘ වාං" වාං යුවාං යනු ප්‍රථමා යුක්තයාහට ආදෙශවන්නේය, එසේම " කාරිකා සෙත යතො'ත‍ාස්වාං" මෙහි-තෙ-ත්වයා-යන තෘතීයා යුක්තයාහට ආදෙශයයි.

* අනු පශ්චාදුක්තං අනූක්තං තස්මිං. ආදිනා පූර්වස්ථපදන්ත රෙණ සහ වර්තතෙ යා සා සාදිඃ, සාදිශ්චාසෞ ප්‍ර වෙති සාදිප්‍රි. පශ්චාන්තඤ්යොගෙ තසත්‍යඃ.

(ස-) යූයං, තොපි සියල්ලෝද ; වයං, අපි සියල්ලෝද ; විනීතාඃ, ශික්ෂිතයෝ වම්හ.

ප්‍රථමකොට කීම මෙසේයි. තත්, එහෙයින් ; මහෙශ්වරඃ, මහාදෙවතෙම ; වඃ, තොප සියල්ලවුන්ද ; නඃ, අප සියල්ලන්ද ; පාතු, රකීවා. පසුව කියන කල්හි අවිකල්පයෙන් ආදෙශය මෙසේයි. පූර්වව සිටි අන්‍යපදයක් සහිතවූ ප්‍රථමාන්තයා කෙරෙන් වනාහි—යූයං, තොපිද ; වයං, අපිද ; හිතාඃ, ඉෂ්ටවූවාහු වම්හ. තෙන, එහෙයින් ; සඃ, හෙතෙම ; අස්මාන්, අප ; පාතු, රකීවා ; සඃ ශිවඃ, ඒ ශිවතෙම ; වඃ, තොප රකීවා. මෙහි විකල්පයෙන් ආදෙශයයි. අස්මාන් යන්න කෙරෙන් පූර්වවූ සඃ යන්න අන්‍යපදය පූර්වකොට ඇති ප්‍රථමාවයි, අස්මාන් යනු ආදෙශනුවූ තැනයි. [පාණිනීඃ 8. 1. 26.]

(මු-) **222. නාවිශෙෂ්‍යණාද්‍යාමන්ත්‍රාත්.** (න 1. අවිශෙෂ්‍යණාද්‍යාමන්ත්‍රාත් 5.)

විශෙෂ්‍ය පූර්ව මනාමන්ත්‍ර්‍ය පූර්වඤ්ච හිත්වා අන්‍යස්මාදාමන්ත්‍රාදෙතෙ ආදෙශා න ස්‍යුඃ.*

(ස-) විශෙෂ්‍ය පූර්වම්, විශෙෂ්‍යවූ සම්බොධන පදයක් පූර්වකොට ඇත්තාවූ ආලපනයද ; අනාමන්ත්‍ර්‍ය පූර්වඤ්ච, ආමන්ත්‍රණයක් නුවූ අන්‍යපදයක් මුල්කොට ඇති ආලපනයද ; හිත්වා, වර්‍ජිතකොට ; අන්‍යස්මාදාමන්ත්‍රාත්, අන්‍ය ආලපනයක් කෙරෙන් ; එතෙ ආදෙශාඃ, මේ ආදෙශයෝ ; න ස්‍යුඃ, නොවන්නෝය. [පාණිනීඃ 8. 1. 72, 73.]

(මු-) ශමෙහා'ස්මාන් රක්ෂ ලක්ෂ්මීශ සෙව්‍ය නො'වාව සර්ව නඃ.

(ස-) ශමෙහා, ස්වාමිනි මහදෙවිය ; අස්මාන්, අප ; රක්ෂ,

---

* විශෙෂ්‍යඤ්ච අන්‍යච්ච තෙ විශෙෂ්‍යණාන්‍ය, අන්‍යදිති ආමන්ත්‍ර්‍යභිනනපදම්ත්‍යර්ථඃ. තෙ ආදී යස්‍ය තත් විශෙෂ්‍යණාන්‍යාදි, තච්ච තත් ආමන්ත්‍ර්‍යඤ්චෙති විශෙෂ්‍යණාන්‍යාද්‍යාමන්ත්‍ර්‍යං, පශ්වාත් නඤ්යොගෙ තස්මාත්.

මෙහි අර්ථය මුල්කොටගෙන පූර්වපදරහිත ආලපනයා කෙරෙන්ද විශෙෂණ පූර්වක ආලපනයා කෙරෙන්ද පරවූ යුෂ්මද් අස්මද් ශබ්දයන්ගේ ස්ථානයෙහි කියනලද ආදෙශයෝ නොවන්නෝය යනු භාවයයි.

රක්ෂාකලමැනව—යනු ආමන්ත්‍රණයෙන් පරව ආදෙශනොවීම දක්වන උදාහරණයයි. සෙව්‍ය, සෙවනයට යොග්‍යවූ; ලක්ෂ්මීශ, ස්වාමිනි විෂ්ණුදිව්‍යරාජය; නඃ, අප; අව, රක්නාසේක්වා—යන්නෙන් විශෙෂ්‍යය පූර්වවූ ආමන්ත්‍රණයා කෙරෙන් ආදෙශය වන බව දක්වන උදාහරණයයි. සව්, ස්වාමිනි විෂ්ණුදිව්‍යරාජය; නඃ, අප සියල්ලවුන්; අව, රක්නාසේක්වා. අන්‍ය පදයක් පූර්වකොට ඇති ආමන්ත්‍රණයා කෙරෙන් ආදෙශ වීම දක්වනු පිණිසයි.

(මු-) සුපාත් සුපාදෞ සුපාදඃ, සුපාදං සුපාදෞ.*

(ස-) සුපාද්-සි (148, 64)=සුපාත්. සුපාදෞ යනාදියද වේ.

(මු-) **223. පාත් පත් පෞ.** (පාත් 1. පත් 1. පෞ 7.)

පාදඃ පත් ස්‍යාත් පෞ පරෙ. සුපදඃ සුපදා සුපාද්භ්‍යාමිත්‍යාදි.†

(ස-) පෞ පරෙ, පිසංඥයා පර කල්හි; පාදඃ, පාද යන්න තෙම; පත් ස්‍යාත්, පද් යන ආදෙශය වන්නේය. සුපාද්-ශස් (223, 102)=සුපදඃ. සුපදා යනාදියද වේ. [පාණිනිඃ 6. 4. 130.]

(මු-) (211) ච්ව ඞිති කුඞ්, (50) නස්‍ය නුඃ. (51) නොර්ඞඃ. (193) ස්‍යනතස්‍ය ලුප්. ප්‍රාඞ් ප්‍රාඤ්චෞ ප්‍රාඤ්චඃ, ප්‍රාඤ්චං ප්‍රාඤ්චෞ. එවං ක්‍රුඤ්ච තිර්‍යඤ්චොදඤ්චාදයඃ.‡

---

* සු ශොභනෞ පාදෞ යස්‍ය යන විග්‍රහයෙහි (347) පාද යන තන්හි පාද් ආදෙශයයි.

† (347) පාද් යන්නහුගේ ස්ථානයෙහි ආදෙශකරණලද පාද්ශබ්දයහට පද් වන්නේය. ස්ත්‍රීලිඞ්ගයෙහි සුපදී, ත්‍රිපදී යනාදියයි. ක්ලීබයෙහි ත්‍රිපදී වස්තූන් යනු වේ.

‡ අන්චු ගතිපූජනයොඃ යන මේ ධාතුහට ක්විප් කල කල්හි (568) පූජාපි බැවින් නකාරයහට ලොප්නුවූ කල්හි ප්‍රාන්ච් කියා ලිඞ්ගය වේ. ගත්‍යපි අන්චුධාතුහට නකාරලොපය කල කල්හි ප්‍රාච් සී ලිඞ්ගයයි, එහිද (192) ච්රිදචඃ යනාදියෙන් ත්‍රාණ් කල කල්හි ප්‍රාඞ් ප්‍රාඤ්චෞ ප්‍රාඤ්චඃ යී ස්‍යාදි පඤ්චකයෙහි ශබ්ද දෙදෙනාහටම රූපය සමානවේ, ශස් ආදීන් පර කල්හි වනාහි පූජාපිධාතුහුගේ ශබ්දයහට ප්‍රාඤ්චඃ ප්‍රාඤ්චා ප්‍රාඞ්භ්‍යාං ප්‍රාඞ්ක්ෂු, ගත්‍යර්ථධාතුහුගේ ශබ්දයහටද ප්‍රාචඃ ප්‍රාචා ප්‍රාග්භ්‍යාං ප්‍රාක්ෂු, යන භෙදයයි. ක්‍රුඤ්චතීති ක්‍රුඞ්, තිරඃ—වක්‍රං අඤ්චතීති තිර්‍යඞ්, උද්-ඌර්ධ්වං අඤ්චතීති උදඞ්, සියලු තන්හි ක්විප් කලකල්හි රූපයෝයි.

(ස-) එව ඞ්ති කුඞ්, එව ඞ් යනාදියෙන් ප්‍රාඤ්ච් යන්නහුගේ චකාරස්ථානයෙහි කුඞ්ආදෙශ වේ; නස්‍ය නුඃ, නකාරයහට අනුස්වාරය වේ; නොර්ඞඃ, අනුස්වාරයහට ඞකාර වේ; සංත් තස්‍ය ලුප්, සංයොගාන්ත කකාරයහට ලොප්වේ. ප්‍රාන්ච්-සි (148, 211, 50, 51, 193)=ප්‍රාඞ්. ප්‍රාඤ්චෞ යනාදියද සිඬවේ. කුඤ්ච තිර්‍ය්‍යඤ්ච උදඤ්චාදීහුද මෙසේමැයි.

(මු-) **224. අචො'ල්ලොපො ර්ඝශච.** (අචඃ 6. අල්ලො පඃ 1. ඝීඃ 1. ච 1.)

අචො'කාරස්‍ය ලොපඃ සත් පෙ පරෙ, පූර්‍වස්‍ය ච ඝීඃ. ප්‍රතීචඃ ප්‍රතීචා ප්‍රත්‍යග්භ්‍යාමිත්‍යාදි.*

(ස-) පෙ පරෙ, පි පර කල්හි; අචඃ, අච් යන්නහුගේ; අකාරස්‍ය, අකාරයහට; ලොපඃ ස්‍යාත්, ලොප්වන්නේය; පූර්‍වස්‍ය ච, පූර්‍වයහටද; ඝීඃ ස්‍යාත්, දීඝී වන්නේය. ප්‍රත්‍යච්-ශස් (224, 102) අකාරයහට මේ සූත්‍රයෙන් ලොප්කළ කල්හි ඒ හෙතුවෙන්ම ස්වර රහිතවූ යකාරය හට ඉකාර වේ, මෙම සූත්‍රයෙන් ඉහට දීඝීද වේ, ප්‍රතීචඃ, ප්‍රතීචා යනුද ඒ ක්‍රමයෙන් දතයුතු. ප්‍රත්‍යච් භ්‍යාම් (211, 64) = ප්‍රත්‍යග්භ්‍යාම්. [පාණිනිඃ 6. 4. 138. 6. 3. 138.]

(මු-) **225. තිර්‍ය්‍යගමුමුයගදමුයගුදචාං තිරශචාමුමුර්චාදමුර්චොදීචඃ.** (තිර්‍ය්‍යක්-උදචාං 6...තිරශච-උදීචඃ 1...)

---

* අච් යනු ගත්‍යර්ථ අන්චධාතුහු කෙරෙන් ග්‍රහණයයි. ඝීශච යනු සම්භව පරකොට ඇති විධියයි, එහෙයින් ස්වභාව දීඝීයා කෙරෙන්ද අකාරලොපය වේ, මෙසේයි, නදීචඃ ගොචඃ යනාදියයි. ගොචඃ යන මෙහි පූර්‍වයෙහි හ්‍රස්වකිරීමක් නැති බැවින් දීඝීනොවේ, අකාරලොපයාගේ විශෙෂය බැවින් (39) ගොචේ යන මේහටද විෂය නොවේ. දිවං අඤ්චති යන වාක්‍ය යෙහි දිවච්ශබ්දයහට ශස් පර කල්හි මෙයින් අකාර ලොපය කළ කල්හි (140) වකාරයහට උකාරද, මෙයින් දීඝීද කළ කල්හි දූචඃ යනාදිය වෙයි. මෙහි අල්ලොපො ඝීශච යි කල කල්හි ඉෂ්ටසිඬිය ඇති කල්හි අච් යන්නහුගේ ග්‍රහණය පූර්‍වයෙහි අන්‍ය පදයෙහි සිටියාහුගේ අවශ්‍යක බව හැඟවීම පිණිසයි, එහෙයින් කෙවල අච් යන්නහුගේ—අචඃ අචා යනාදියෙහි ප්‍රසඞ්ගය නොවේ. ප්‍රති අඤ්චති යන වාක්‍යයෙහි ප්‍රත්‍යච් යි ලිඞ්ගයයි.

එෂාමෙතෙ ක්‍රමාත් ස්‍යුඃ පෞ පරෙ. තිරශ්චඃ තිරශ්චා තිර්‍ය්‍යග්භ්‍යාමිත්‍යාදි. අමුමුඊචඃ අමුමුඊචා අමුමුයග්භ්‍යාමිත්‍යාදි. එවමදමුයඞ්. උදීචඃ උදීචා උදග්භ්‍යාමිත්‍යාදි. ශෙෂං පූර්‍වවත්.

(ස-) එෂාං, තිර්‍ය්‍යච්-අමුමුයච්-අදමුයච්-උදච් යන මොවුන් ගේ ස්ථානයෙහි ; එතෙ, තිරශ්ච් අමුමුඊච් අදමුඊච් උදීච් යන මේ ආදෙශයෝ ; පෞ පරෙ, පි පර කල්හි ; ක්‍රමාත් ස්‍යුඃ, පිළිවෙළින් වන්නෝය.

(ස-) තිර්‍ය්‍යච්-ශස් (225, 102) = තිරශ්චඃ. තිරශ්චා යනාදි යද දතයුතු. අමුමුයච්-ශස් (225, 102) = අමුමුඊචඃ. අමුමුඊචා යනාදියද වේ. අදමුයච්-ශස් (225, 102) = අදමුඊචඃ. උදච්-ශස් (225, 102) = උදීචඃ. උදීචා යනාදියද දතයුතු. ශෙෂං පූර්‍වවත්, ශෙෂය පළමු මෙනි. [පාණිනිඃ 6. 4. 139. 6. 3. 94. 8. 2. 80.]*

(මු-) (154) ශජ්‍රාජෙති චස්‍ය ෂත්වෙ, තන්නිමිත්තස්‍ය ශස්‍ය සත්වෙ, (213) ස්‍යාදෙඃ සොලොපඃ, සුවෘට් සුවෘඩ් සුවෘශ්චෞ, සුවෘශ්චඃ ඉත්‍යාදි.†

(ස-) ශජ්‍රාජෙති, ශජ්‍රාජ යනාදි සූත්‍රයෙන් ; චස්‍ය, සුවෘශ්ච් ශබ්දයාගේ චකාරයහට ; ෂත්වෙ, ෂත්වය කළ කල්හි ; තන්නිමිත්තස්‍ය, ඒ චකාරය නිමිත්තකොට ඇති ; ශස්‍ය, ශකාරය හට ; සත්වෙ, සත්ව කළ කල්හි ; (213) ස්‍යාදෙඃ සොලොපඃ, මේආදි සූත්‍රයෙන් සංයොගවූ ස් යන්නහට ලොප්වේ. සුවෘශ්ච්-සි (148, 154) චකාරස්ථානයෙහි ෂකාරය වේ, එහෙයින් නිමිත්තාපායෙ නෛමිත්තිකස්‍යාප්‍යපායඃ යන න්‍යාය හෙතු කොටගෙන ශකාරස්ථානයෙහි සකාර වේ. නැවත (213, 155, 64) = සුවෘට්, සුවෘඩ්. සුවෘශ්චෞ යනාදියද දතයුතු.

---

* අමුමුඊචඃ අදමුඊචඃ යනු සන්ධිවිරහිත නිර්දේශය බැවින් සන්ධිනොවේ. තිරඃ අඤ්චතීති තිර්‍ය්‍යඞ්. අමුමඤ්චතීති අමුමුයඞ්-අදමුයඞ්. උත්අඤ්චතීති උදඞ්. හැමතන්හි අන්ච ධාතුහට ක්විප් වේ. ශෙෂය පළමු මෙනි, ප්‍රාන්චශබ්දය වැනිය යන අර්‍ථයි.

† සුවෘට් යනු, ව්‍රශ්චූශෙච්ඡෙදෙ යන ව්‍රශ්චධාතුහුගේ දන්ත්‍ය වර්ණය මධ්‍යගතයි. පසුව චකාරයොගය හෙයින් (46) තාලුජ මධ්‍යගත වේ. සුවෘශ්චති යන වාක්‍යයෙහි ක්විප් කළ කල්හි (661) ජී ආදෙශව සුවෘශ්ච යි රූපය වේ.

(මූ-) (164) න සබ්බමහනන ඉති සීඃ. (193) සඞනාතස්ස ලොපඃ. මහාන් මහාන්තෞ මහාන්තඃ, මහාන්තං මහාන්තෞ මහතඃ, මහතා මහද්භ්‍යාමිත්‍යාදි. භවන් භවන්තෞ භවන්තඃ, භවන්තං භවන්තෞ භවතඃ, භවතා භවද්භ්‍යාමිත්‍යාදි.

(ස-) නසබ්බමහනන ඉති, නසබ්බ මහනනඃ යනාදි සූත්‍රයෙන්; සීඃ, දීසී වේ. සඞනාතස්ස ලොපඃ, සංයොගාන්තය හට ලොප්වේ; මහත්-සි (148, 192, 164, 193) = මහාන්. මහත්-ඖ (192, 164) = මහාන්තෞ. ශෙෂය දන්නේය. භවත්-සි 148, 192, 193) භවන්. භවන්තෞ යනාදිය දන්නේය.

(මූ-) ශෙෂං මහවත්. (185) අභ්‍යසොධොරිති-ශ්‍රීමාන්, ශෙෂං භවවත්, එවං යශ ස්වද්‍දයඃ.*

(ස-) ශෙෂං මහද්වත්, ශෙෂය මහත්ශබ්දය මෙනි. අභ්‍යසොධොරිති, යන මේආදි සූත්‍රයෙන් දීසීවේ. ශ්‍රීමත්-සි (148, 192, 185, 193) = ශ්‍රීමාන්. ශෙෂං භවවත්, ශෙෂය භවද් ශබ්දය මෙනි. යශස්වත් ආදයඃ, යශස්වත් ශබ්දාදිය; එවං මෙසේයි.

(මූ-) **226. භගවදඝවද්භවතාං භගො'ඝො භො වා ඔෙ.** (භගවත් අඝවත් භවතාං 6 ... භගො අඝො භො 1 ... වා 1. ඔෙ 7.)

එෂාමෙතෙ ක්‍රමාත් ස්‍යුර්වා ඔෙ පරෙ. හෙ භගොඃ හෙ භගවන්, හෙ අඝොඃ හෙ අඝවන්, හෙ භොඃ හෙ භවන්, ශෙෂං ශ්‍රීමද්වත්.†

---

* මහාන් යනු, මහත්කපූජෙ යන ධාතුහු කෙරෙන් උණාදි සූත්‍ර සම්බන්ධිවූ අතුප්‍රත්‍යයයි, අතුප්‍රත්‍යයාන්තයහටද (164) නසබ්බමහනනඃ යන මේ ආදියෙහි මහත් යන්නහුගේ ග්‍රහණය හෙතුකොටගෙන සඞදීපඤ්චකයෙහි දීසීයි. භවන් යනු භූධාතුහු කෙරෙන් ශතෘප්‍රත්‍යය කළ කල්හි භවත් යන රූපය වෙයි. මෙයින් ප්‍රථමෛකවචනාන්තය භවන් යනු වේ. සර්වනාමභූත භවත්ශබ්දයාගේ රූපය වනාහි භාධාතුහු කෙරෙන් ඩවතුප්‍රත්‍යය කිරීමෙන් වේ. එහි සිව්භක්තිය පර කල්හි අතු අන්තය කරණකොටගෙන (185) දීසීයි. ශ්‍රීර්විද්‍යතෙ'ස්‍ය ශ්‍රීමාන්. එසේම යශො විද්‍යතෙ'ස්‍ය යශස්වාන් යනාදිය වේ.

† භගවත් අඝවත් ශබ්ද දෙක වතු අන්තයාගේද භවත් ශබ්දය ඩවතු අන්තයාගේද ග්‍රහණයයි. භගවදඝවද් භව

(ස-) එෂාං, භගවත් අඝවත් භවත් යන මොවුන්ගේ ස්ථාන යෙහි ; එතෙ, භගො අඝො භො යන මොව්හු ; ධෞ පරෙ, ධිසංඥයා පරකල්හි ; ක්‍රමාත්, පිළිවෙළින් ; වා ස්‍යුඃ, විකල්ප යෙන් වන්නෝය. භගවත්-සි (ධි) (226, 102)=හෙ භගොඃ. භගවත්-සි (ධි) (148, 192, 193) = හෙ භගවන්. හෙ අඝොඃ, යනාදියද ක්‍රමයෙන් දන්නේය. ශෙෂං ශ්‍රීමද්වත්.

(මු-) (192) අවෙරිත්‍යුක්තෙර්න නුණ්-දදත් දදතෞ දදතඃ ඉත්‍යාදි. එවං ජක්‍ෂත් ජාග්‍රදාදයඃ.*

(ස-) අවෙරිත්‍යුක්තෙඃ, සූත්‍රයෙහි අවෙඃ යී කියනලද බැවින් ; න නුණ්, නුණ් ආගම නොවන්නේය. දදත්-සි (148) = දදත්. ශෙෂය දන්නේය.

(මු-) (154) ශජ්‍රාජෙති ෂඩ්-විට් විඩ් විශෞ විශඃ, විශං විශෞ විශඃ, විශා විඩ්භ්‍යාමිත්‍යාදි. (178) මුහාං ඝඩ් ඉති-නක් නග් නට් නඩ් නශෞ නශඃ, නශං නශෞ නශඃ, නශා නග් භ්‍යාං නඩ්භ්‍යාමිත්‍යාදි. (184) ශ්වෙතවාහෙති ඩසඩ්-පුරොඩාඃ, හෙ පුරොඩාඃ හෙ පුරොඩඃ, පුරොඩාශෞ පුරොඩාශඃ, පුරො ඩාභ්‍යාමිත්‍යාදි. (211) විවඩිති කුඩ්-ස්පෘක් ස්පෘග් ස්පෘශෞ ස්පෘශඃ, ස්පෘශා ස්පෘග්භ්‍යාමිත්‍යාදි.

(ස-) ශජ්‍රාජෙති ෂඩ්, මේ ආදි සූත්‍රයෙන් විශ්හුගේ ශකාරය හට ෂඩ් ආදෙශයයි. විශ්-සි (148, 154, 155, 64) = විට්, විඩ්. විශෞ යනාදිය සුගමයි. මුහාං ඝඩ් ඉති, මුහාං ඝඩ් යනාදි

තාං වත උස් සී කළ කල්හි උස් අන්ත බැවින් රඩ් ආදෙශයට සුදුසුවෙයි. එකල්හි විසර්ගීය රෙඵයෙහි ජාත බැවින් හොඃ පතෙ යනාදියෙහි බපි වා යන මෝහට විෂයවන්නේය. මොවුන්ගේ ස්ථානයෙහි ටෙර්ඩොස් සී නොකිරීම වනාහි ප්‍රකටය පිණිස වෙයි. හෙ භගොඃ යනාදියෙහි හස් සංඥයා කෙරෙන් සිලොපයාගේ ප්‍රථමභාවය ඇතිකල්හිද සර්වාවයවා දෙශයාගේ බලවත්වය හෙතුකොටගෙන පළමුකොටම ආදෙශකළ කල්හි හස්පරත්වයක් නැති බැවින් සිහට ලොප් නුවූ කල්හි විසර්ගීය වේ. ශෙෂය ශ්‍රීමත් යන්න වැනිය යනු— (185) අත්වසොධොඃ යන මෙයින් දීර්ඝවන්නේය යන අර්ථයි.

* දදත් යනු දෘධාතුහු කෙරෙන් ශතෘප්‍රත්‍යය කිරීමෙන් රූපයයි, ද්විත්වය බැවින් නුණ් ආගම නොවේ. ජක්‍ෂත් ජාග්‍රත් ශාසත් චකාසත් බිභ්‍යත් ජහත් ආදීහුද මෙසේමැයි.

යෙන් විකල්පයෙන් ෂඞ් ආදෙශ වේ. නශ්-සි (148, 178, 64) = නක් නග්, තුබූ පක්ෂයෙහි (154, 155, 64) = නට් නඩ්. ශ්වෙතවාහෙහති ඩසඞ්, මේ ආදි සූත්‍රයෙන් ඩසඞ් ආදෙශවේ; පුරොඩාශ්-සි (148, 184, 126, 185, 102) = පුරොඩාඃ. හෙ පුරොඩාශ්-සි (ධි) (148, 184, 126, 186, 102) = හෙ පුරොඩාඃ, හෙ පුරොඩඃ. පුරොඩාශ්-භ්‍යාම් (184, 126, 102, 69, 23) = පුරොඩොභ්‍යාම්. ච්වඞිති කුඞ්, ච්වඞ යනාදි සූත්‍රයෙන් කුඞ් ආදෙශ වේ; ස්පෘශ්-සි (148, 211, 64) = ස්පෘක් ස්පෘග්. ස්පෘශෞ යනාදිය සුගමයි.*

(මූ-) දධෘක් දධෘග් දධෘෂෞ දධෘෂඃ, දධෘග්භ්‍යාමිත්‍යාදි. ෂට් ෂඩ් ෂඩ්භිඃ ෂඩ්භ්‍යඃ ෂණ්ණාං ෂට්සු.†

(ස-) දධෘෂ්-සි (148, 211, 64) = දධෘක්, දධෘග්. දධෘෂෞ, සුගමයි. ෂෂ්-ජස් (131, 155, 64) = ෂට්, ෂඩ්. ෂෂ්-ආම් (110, 48) = ෂණ්ණාං.

(මූ-) **227. සෂෙ සුස් සජුෂහනාං රඞ් ෂෙ'ක්ෂඃ.** (සෂ ඉස් උස්සජුෂ්අහ්නාං 6...රඞ් 1. ෂෙ 7. අක්ෂඃ 6.)

සස්‍ය ස්ථානෙ ජාතස්‍ය ෂස්‍ය ඉසුසඃ සජුෂෝ'හ්නශ්ච රඞ් ස්‍යාත් ෂෙ පරෙ. න තු ක්ෂාන්තස්‍ය.‡

---

* විශ නශ ස්පෘශ යන මේ ධාතුහු කෙරෙන් ක්විප් කළ කල්හි පිළිවෙළින් විශ් නශ් ස්පෘශ් යන ශබ්දයෝ වෙත්. පුරඃ අග්‍රෙ දෘශ්‍යතෙ'සෞ යන වාක්‍යයෙහි පුරොඩාඃ යනු වේ, හවිඃ, යාග ගිතෙලයි, දෘශධාතුහු කෙරෙන් විණ්ප්‍රත්‍යය කළ කල්හි නිපාතනයෙන් සිඬියයි. සම්බොධනයෙහි (186) ඩසඩොඩෞ වා යන සූත්‍රයෙන් විකල්පයෙන් දීඝීවේ.

† ධෘෂ් යන ධාතුහු කෙරෙන් ක්විප් කළ කල්හි නිපාතනයෙන් ධෘෂ්ශබ්දය සිඬයි. ෂණ්ණාං යනු නිපාතනයෙන් (48) සිඬවේ.

‡ දන්ත්‍ය සකාරයාගේ ස්ථානයෙහි ජාතවූ මූර්ධන්‍ය ෂකාරය සෂඃ යනු වේ. සෂශ්ච ඉස්ච උස්ච සජුෂ්ච අහන්ච තෙෂාං. පිපඨිෂ් විකීර්ෂ් බුභූර්ෂ් යනාදීන්ගේ ස්ථානයෙහි ක්විප්ප්‍රත්‍යය කිරීමට පළමු ෂත්වය කළ කල්හි සකාරයාගේ ස්ථානයෙහි ජාත ෂකාරය වේ. ඉස් උස් දෙක දන්ත්‍යාන්තයෝයි, මෙසේයි, පිසෘහත්‍යං සුපීඃ යනු වේ. තුසඩ්වානෙ සුතුඃ, හවිඃ ධනුඃ යනාදියද මෙසේමැයි, සජුෂඃ යන්න මූර්ධන්‍යාන්ත බැවින්

(ස-) සස්‍ය ස්ථානෙ, දන්ත්‍ය සකාරයාගේ ස්ථානයෙහි ; ජාතස්‍ය, ආදෙශකරණලද්දාවූ ; ෂස්‍ය, මූර්ධන්‍ය ෂකාරයහටද ; ඉසුසඃ, ඉස් උස් දෙදෙනාහටද ; සජුෂඃ, සජුෂ්ශබ්දය හටද ; අහ්නශ්ච, අහන්ශබ්දයහටද ; ඵෙ පරෙ, ඵසංඥයා පරකල්හි; රඩ් ස්‍යාත්, රඩ්ආදෙශ වන්නේය ; ක්‍ෂාන්තස්‍ය තු, ක්‍ෂඅන්තය හට වනාහි ; න, රඩ් ආදෙශ නොවේ. [පාණිනීඃ 8. 2. 66. 68.]

(මූ-) **228. ර්ව්‍යනච්තසීකො ධොර්ෂො'කුර්ජුරෝ'භෙඃ.** (ර්වි 7. අනච්තසි 7. ඉකඃ 6. ධොඃ 6. ඊඃ 1. අකුර්ජුරඃ 6. අභෙඃ 6.)

ධොරිකො ඊඃ ස්‍යාත් වි රෙ ඵෙ ච, න තු කුර්ජුරොඃ න ච භෙඃ කාචි තයෙ ච.*

අප්‍රාප්ත කල්හි වෙන්වශයෙන් කීමයි. ජුෂීප්‍රීතිසෙවනයොඃ, ජොෂණං යන වාක්‍යයෙහි ජුට් යනු වේ, සහ ජුෂා වර්ත්තෙ සා සා සජූඃ, ක්‍ෂාන්තයාහට වනාහි, ලිහෞ ඤදලස්වාදෙ, ලිලික්‍ෂති යන වාක්‍යයෙහි ක්විප් කළ කල්හි ලිලිට්, මෙහි හකාරය හට ඪකාර කළ කල්හි ෂඪොඃ කඃ සෙ යන්නෙන් ඪකාරයහට කත්වය කළ කල්හි ; ක්විලාත් යන මෙයින් සන්ප්‍රත්‍යයාගේ දන්ත්‍ය සකාරයහට ෂත්වය කළ කල්හිද ක්‍ෂාන්තත්ව බැවින් රඩ් ආදෙශ නොවේ. පිපඨීස්තවඃ යනු වේ, ආශීර්වාදයයි. අහර්නිශං යනාදියෙහි විභක්තිහට ලොප්කළ කල්හි විරාම පර කල්හි රඩ් ආදෙශය වන්නේමය.

* රච ච ච ඊ තස්මින් ර්වි, රෙඵසාහචර්‍ය්‍යත්වයෙන් මෙහි වකාරය දන්ත්‍ය වේ. එහෙයින් උබ්ජති යනු දීඝි නොවේ, නාස්තඩිතඃ නැශ්චාසෞ යචෙති තය, අචච තය ච අචිත යෞ, න විද්‍යතෙ අචිතයෞ යස්මාත් සො'නච්තය තස්මින්, අනච්තසි යනු ර්වි යන මොහුගේ විශෙෂණයයි. කුර් ච ජුර් ච කුරජුර, න කුරජුර අකුරජුර තස්‍ය. න බිරබිස්තස්‍ය. නාස්ති අච් තයශ්ච යස්මාත්, එබඳුවූ රෙඵයක් හෝ වකාරයක් හෝ පරකල්හි වෙයි, ඵසංඥයහට නොවෙයි. මෙහි ර්වි කියා රෙඵය ආදියෙහිද වකාරය පසුවද ග්‍රහණය වෙයි, වෘත්ත් යෙහි වනාහි විරෙඵෙ කියා විපරීත භාවය අනච්තයි යන මෙයින් ක්‍රමසම්බන්ධය වැළැක්වීම පිණිසයි. උදාහරණ මෙසේයි, රකාරය පර කල්හි ගීඃ ධූඃ පිපඨීඃ යනාදියයි. වකාරය පර කල්හි දීව්‍යති සීව්‍යති යනාදියයි. සූත්‍රයෙහි අනච් තයි යනු කුමටය? ගිරෞ දිවෞ යනාදිය ස්වර පර කල්හිද

(ස-) වී රෙඵෙ ච, විසර්ගීය හා රකාරයද පර කල්හි ; ධෝඃ, ධාතුහුගේ ; ඉකඃ, ඉක්සංඥයහට ; ඝීඃ සතත්, දීර්ඝවන්නේය. කුර්ඡුරොස්තු, කුර්ඡුර් දෙදෙනාහට වනානි ; න, දීර්ඝනොවේ. නච භෙඃ, භිසංඥවූ ධාතුහුගේ ව්‍යවයහටද දීර්ඝනොවේ ; අව්‍යත යෙච, ස්වරද තද්ධිතයෙහි වූ යකාරයද පරකල්හි ; න, දීර්ඝ නොවේ. [පාණිනීඃ 8. 2. 76, 79.]

(මු-) පිපඨීඃ පිපඨිෂෞ පිපඨිෂඃ, පිපඨීර්භ්‍යාං පිපඨීඃෂු. එවං චිකීර්ෂාදයඃ. දෝඃ දෝෂෞ දෝෂඃ, (116) පාදදන්නොති දෝෂන් වා. දෝෂ්ණඃ දෝෂඃ දෝෂ්ණා දෝෂා දෝෂභ්‍යාං දෝර්භ්‍යාමිත්‍යාදි. (213) සත්‍යදෙඃ සො ලොපඃ, විවිට් විවිඩ් විවික්ෂෞ විවික්ෂඃ, විවිඩ්භ්‍යාමිත්‍යාදි. පිපක් පිපග් පිපක්ෂෞ පිපක්ෂඃ, පිපග්භ්‍යාමිත්‍යාදි. එවං ගොරක් දිධක්ෂාදයඃ.

(ස-) පිපඨිෂ්-සි (148, 227, 228, 102)=පිපඨීඃ. පිපඨිෂෞ යනාදියද දන්නේය. චිකීර්ෂාදයඃ, චිකීර්ෂාදීහු ; එවං, මෙසේ මැයි. චිකීර්ෂ්-සි (148, 227, 77, 102)=චිකීඃ. (193) සත්‍යාත ස්‍ය යනාදියෙන් රඬ ලොපයයි ටීකා මතයි. චිකීර්ෂෞ යනාදි යද දන්නේය. දෝෂ්-සි (148, 227, 102)=දෝඃ. දෝෂෞ

ධුක්ෂීඃ දිව්‍යං ගනාදිය තද්ධිතයෙහි වූ යකාරය පර කල්හිද දීර්ඝ නොකිරීම සඳහා වෙයි. මෙහි තද්ධිතයෙහි වූ යකාරප්‍රත්‍යය හා සාහචර්‍ය්‍යය හෙතුකොටගෙන ස්වරය ප්‍රත්‍යයාගේ මය. එහෙයින් ගීර්පීඃ ආශීරාරම්භඃ, යනාදියෙහි ස්වර ප්‍රත්‍යය සම්බන්ධිනොවන බැවින් දීර්ඝවේමය. ධෝඃ යනු කුමටය? භවිඃ ධන්‍රුඃ යනාදියෙහි ධාතුහුගේ ඉක්ස්වර නොවන හෙයින් ස්වර පර කල්හි දීර්ඝනොක්රීම පිණිසයි. අකුර්ඡුරඃ යනු කුමටය? කුර්ය්‍යාත් ඡුර්ය්‍යාත් යනාදියෙහි ර පර කල්හි ඉක්හට දීර්ඝනොවන පිණිසයි. භෙඃ යනු කුමටය? රීධාතුහු කෙරෙන් සිවිභක්ති පර කල්හි රියේඃ යන්නෙහිද එරීඩ ධාතුහු කෙරෙන් සී කළ කල්හි විව්රිඩ යන්නෙහිද රකාර වකාර පරකල්හි භිසංඥයාගේ ඉක් ස්වරයහට දීර්ඝ නොවන පිණිසයි. මේ සූත්‍රයෙන් දීර්ඝකළ කල්හිද (559) ඣහබඵ හසී යන මේ ආදියෙන් නැවත අදීර්ඝවීමෙන්ම ඉෂ්ට සිද්ධිය ඇතිකල්හි කුමක් සඳහා මෙහි භිසංඥය හැරියේදයත්, මෙහි විශෙෂ විධිය බැවින්ද ඣහබඵ යනාදියෙන් නැවත හ්‍රස්ව නොවන බැවින්ද වේ.

දෘෂඃ. පාදදනොනති දෘෂන් වා, පාදදනාත යනාදි සූත්‍රයෙන් විකල්පයෙන් දෘෂන් යන ආදෙශ වේ.

දෘෂ්-ශස් (116, 117, 107, 102)=දෘෂණඃ. විකල්පයෙන් දෘෂඃ. ශෂයද දන්නේය. සෘදෙඃ සොලොපඃ, යහ මේ ආදි සූත්‍රයෙන් සංයොගාදි කකාර ලොපය වේ. විවික්ෂ්-සි (148, 213, 155, 64)=විවිට් විවිඩ්. පිපක්ෂ්-සි (148, 193, 64)= පිපක්, පිපග්. එවං ගොරක් දිධක්ෂාදයඃ, ගොරක්ෂ්-සි (148, 193, 64,) = ගොරක්, ගොරග්. ප්‍රථමෛකවචනයෙහි, දිධක් දිධග් යනු වේ.

(මු-) සුපීඃ සුපිසෞ සුපිසඃ, සුපීර්භ්‍යාං සුපීඃෂු, එවං සුතූඃ. විවාන් හෙ විවන් විවාංසෞ විවාංසඃ, විවාංසං විවාංසෞ.*

---

* පඨ යන ධාතුහට සන්ආගම කළ කල්හි පිපඨිෂ් යන ධාතුහට ක්විප්ද (775) හසාලෙලොපඃ යනාදියෙන් අකාර ලොප යද කළ කල්හි පිපඨිෂ් ක්‍රියා ලිඞ්ගය වේ. එවං චිකීෂ්‍රාදයඃ යන්නෙහි එවං යනු රඞ්ආදෙශය ලැබීම පිණිසයි, සියලු රූපයන්ගේ සමානත්වයක් සඳහා නොවේ. එහෙයින් චිකීර්ෂ් ශබ්දයහට සුප්විභක්ති කළ කල්හි ෂහට රඞ්ආදෙශයද (193) සත්‍යනතසත්‍යරාත් යන මේආදියෙහි සත්‍යනතස්‍ය සී භීනන පදයක් අගවන බැවින් රකාරයා කෙරෙන්ද රකාරයහට ලොප්ද කළ කල්හි, (187) රබොවිඃ සුපි යන නියමය හෙතු කොටගෙන රෙඵයහට විසර්ගය නුවූ කල්හිද (111) ක්විලොත් යනාදියෙන් ෂත්වයද කළ කල්හි චිකීර්ෂුඃ යන පදය වේ. වුවූ ර්ෂ් ශබ්දය මුල්කොට ඇත්තාහටද මෙසේමය. දෘඃ යනු, දස යන ධාතුහු කෙරෙන් ක්විප් කළ කල්හි නිපාතනයෙන් ඔත්ව යද ෂත්වයද කළ කල්හි දෘෂ් සී ලිඞ්ගය බාහුවාචකයි. විවිට් යනු විශධාතුහු කෙරෙන් සන්ආගමයද ක්විප්ද කළ කල්හි විවික්ෂ් ක්‍රියා ලිඞ්ගයයි. පච ධාතුහු කෙරෙන් සන් ආගමයද ක්විප්ද කළ කල්හි පිපක්ෂ්ශබ්දයාගේ චකාරයහට ජාතවූ කකාරයාගේ (213) ලොපය නුවූකල්හි, (193) සංයොගාන්තය හට ලොප්කළ කල්හි පිපක් පිපග් ක්‍රියා වේ. ගාංරක්ෂති යන වාක්‍යයෙහි ගොරක්ෂ් ශබ්දයාගේ (213) රක්ෂ යන්න හරින බැවින් කකාර ලොපය නොවේ. දහධාතුහු කෙරෙන් සන්ද ක්විප්ද කළ කල්හි දිධක් දිධග් යනාදිය වේ. සුපීඃ යනුද සුතූඃ යනුද සුපූර්වකොට ඇති පිසධාතුහු කෙරෙන්ද තුසධාතුහු කෙරෙන්ද ක්විප් කළ කල්හි ඉස් අනන බැවින්ද උස් අනන බැවින්ද රඞ් ආදෙශ වේ. විවාන් යනු විදධාතුහු කෙරෙන් ශතෘප්‍රත්‍යයද (1103) ශතෘප්‍රත්‍යයහට ක්වසු ආදෙශද කළ කල්හි විවස් ශබ්දයයි.

(ස-) සුපිස්-සි (148, 227, 228, 102) = සුපීඃ. සුතුස්-සි (148, 227, 228, 102) = සුතූඃ. විවස්-සි (148, 192, 164, 193) = විවාන්. හෙ විවස්-සි (ඞි) (148, 192, 193) = හෙ විවන්. [පාණිනිඃ 6. 4. 131.]

(මූ-) **229. වසොර්වඃ සෙමප්‍යුර්මතුප්‍යෙතඃ.** (වසොඃ 6. වඃ 1. සෙම් 1. අපි 1. උඃ 1. මතුප්‍යෙතඃ 7 ‥)

වසොර්වශබ්ද ඉමසහිතො'පි උඃ ස්‍යාත් මතෞ ප්‍යෙ ච පරෙ.

(ස-) මතෞ ප්‍යෙ ච පරෙ, මතුප්‍රත්‍යයද පිසංඥයද පර කල්හි ; වසොඃ, වසුප්‍රත්‍යයාගේ ; වශබ්දඃ, ස්වර සහිත වශබ්දයද ; ඉමසහිතොපි, ඉම් යන්න හා යුක්තවූයේද ; උඃ ස්‍යාත්, උකාර වන්නේය.

(මූ-) විදුෂඃ විදුෂා. (183) ස්‍රස් ධ්වස් වස්විති දඞ් විවද්භ්‍යාමිත්‍යාදි. පෙචිවාන් පෙචිවාංසෞ පෙචිවාංසඃ, පෙචිවාංසං පෙචිවාංසෞ පෙචුෂඃ, පෙචුෂා පෙචිවද්භ්‍යාමිත්‍යාදි. ජගන්වාන් ජගන්වාංසෞ ජගන්වාංසඃ, ජගන්වාංසං ජගන්වාංසෞ. වසෙස්තෙව තන්නිමිත්තස්‍ය නස්‍ය මත්වෙ.*

(ස-) විවස්-ශස් (229, 111, 102) = විදුෂඃ. ස්‍රස් ධ්වස් වස්විති දඞ්, මේආදි සූත්‍රයෙන් දඞ් ආදෙශයි; විවස්-භ්‍යාම් (183) = විවද් භ්‍යාම්. පෙච්වස්-සි (148, 192, 164, 193) = පෙචිවාන්. පෙචිවස්-ඖ (192, 164, 50) = පෙචිවාංසෞ. පෙචිවස්-ශස් (229,

---

* සූත්‍රයෙහි ච යනු අකාරාන්තග්‍රහණය බැවින් අකාර යුක්තයාහටම උකාර වේ. ඉම් සහිතයාහටයයි සම්භවය ඇති කල්හි වේ. වසු අන්තයා කෙරෙන් (442) මතුප්‍රත්‍යයාගේ යෙදීම නැති කල්හිද, මතුප්‍රත්‍යය පරකල්හි වසු යන්නහුගේ වකාරයහට උකාරවිධානය අභාවයි. "වසු අන්තයා කෙරෙන් (441) මතුප්‍රත්‍යයම වන්නේනුයි" විවස්ශබ්දයා කෙරෙන් මතුප්‍රත්‍යය කළ කල්හි විදුෂ්මාන්. පෙචිවාන් යනු පචධාතුහු කෙරෙන් වසු ප්‍රත්‍යය වේ. ගමධාතුහු කෙරෙන් ක්වසු කළ කල්හි, වකාර පරකල්හි (202) මකාරයහට නකාරද කළ කල්හි ජගන්වස් යී ලිඞ්ගයයි. වකාරයහට උත්ව කළ කල්හි—ශස් පර කල්හි ජගන්වස් ශබ්දයාගේ වකාරයහට උත්ව කළ කල්හි, ළුව වකාරෙ නිමිත්තං යස්‍ය ස තන්නිමිත්තස්තාදෘශස්‍ය නස්‍ය, නිමිත්තස්‍යාභාවෙ නෛමිත්තිකස්‍යාප්‍යභාවඃ යන න්‍යායයෙන් මත්වය කළ කල්හි ජගමුස් කියා සිටි කල්හිය යන අපීයි.

111, 102) = පෙවුෂඃ. මෙහි ඉම් සහිත වකාරය උකාර් දෙශයි. ජගන්වස්-සි (148, 192, 164, 193) = ජගන්වාන්. වසෙත්‍යෙථ, වස් යන්නහුගේ වකාරයහට උකාරය කළ කල්හි ; තන්නිමිත්තස්‍ය නස්‍ය මඃථෙ, ඒ වකාරය නිමිත්ත කොට පැවති නකාරයහට ප්‍රකෘතියෙන් පැවති මකාරය කළ කල්හි.

(මු-) **230. හන ගම ජන ඛන සසා මුඩ් ලොපො'ථෙ 'ච්‍යණෙ**. (හන-ඝසාං 6...උඩ් ලොපඃ 1. අථෙ 7. අචි 7. අණෙ 7.)

එෂාමුඩ්ලොපඃ ස්‍යාද්ණාවචි න තු ථෙ. ජග්මුෂඃ ජග්මුෂා ජගන්වද්භ්‍යාමිත්‍යාදි. එවං ජග්මිවාන්.

(ස-) අණාවචි, ගුණනුවූ අච් පරකල්හි ; එෂාං, හන ගම ජන ඛන ඝස යන මේ ධාතූන්ගේ ; උඩ් ලොපඃ ස්‍යාත්, උඩ් සංඥයහට ලොප්වන්නේය ; ථෙතු, ථප්‍රත්‍යයා පරකල්හි වනාහි ; න, උඩ්හට ලොප්නොවේ.

(ස-) ජගන්වස්-ශස් (229, 111, 102) = ජග්මුෂඃ. එවං ජග් මිවාන්, ජග්මිවස් ශබ්දයා කෙරෙන් ප්‍රථමාන්තයද මෙසේම වේ.* [පාණිනිඃ 6. 4. 98.]

(මු-) (164) අවධාරිත්‍යුක්තඃ, සුහින් සුහිංසෞ සුහිංසඃ. සුහින්භ්‍යාං. ධ්වත් ධ්වසෞ ධ්වසඃ, ධ්වද්භ්‍යාං. එවං ස්‍රත්, උක්ථශාඃ, හෙ උක්ථශාඃ හෙ උක්ථශඃ උක්ථශාසෞ උක්ථශා සඃ, උක්ථශොභ්‍යාමිත්‍යාදි.†

---

* මෙහි කියනලද ඝවරනම් ආඛ්‍යාතයෙහි කරණලද්දේම වේ. අකාරයහට ලොපයයි කරණලද සිඩිය ඇති කල්හිද උඩ්සංඥයහට ලොප්කිරීම (1119) ව්ඝවාදෞඩ් ලොපිනඃ යන සූත්‍රයෙහි මොවුන්ගේ ප්‍රාප්තිය පිණිසයි. ජගම්-උස් යි ගම යන්නහුගේ මෙයින් උඩ්සංඥය ලොප්කළ කල්හි ජග්මුෂඃ යනු වේ. ගම්ධාතුහු කෙරෙන් ක්වසුප්‍රත්‍යය කළකල්හි (1098) ජග්මිවාන් කියා ප්‍රථමාරූපය වේ.

† සුහිනස්ති යන වාක්‍යයෙහි ක්විප් කළ කල්හි සුහින්ස් යි ප්‍රකෘතිය වේ. ධ්වන්සධාතුහු කෙරෙන් ක්විප් කළ කල්හි ධ්වස් ශබ්දය වේ. උක්ථානි සාමාදිගානි ශංසති යන වාක්‍ය යෙහි (1029) විණ්ප්‍රත්‍යය කළ කල්හි නිපාතනයෙන් උක්ථ ශාස් ශබ්දය වේ.

(ස-) අචෝරිත්‍යුකොතඃ, නසබ්මහතානඃ යනාදි සූත්‍රයෙහි අචොඃ යී ධාතුහට දීඝ නොවෙයි කී හෙයින් සුහින්ස් ශබ්දයාගේ-න්ස් යන්නහට දීඝනොවේ. සුහින්ස්-සි (148, 193) = සුහින්. ධ්වස්-සි (148, 183, 64) = ධ්වත්. ස්‍රස්-සි (148, 183, 64) = ස්‍රත්. උක්ථශාස්-සි (148, 184, 126, 185, 102) = උක්ථශාඃ. උක්ථශාස්-සි (ධි) (148, 184, 126, 186, 102) = හෙ උක්ථශාඃ හෙ උක්ථශඃ. උක්ථශාස්-භ්‍යාම් (184, 126, 102, 69, 23) = උක්ථශොභ්‍යාම්.

(මූ-) **231. පුංසො'සුඞ් සෞ.** (පුංසඃ 6. අසුඞ් 1. සෞ 7.) පුංසො'සුඞ් ස්‍යාත් සෞ පරෙ.

උඞාවිතෞ. පුමාන් පුමාංසෞ පුමාංසඃ, පුම්භ්‍යාං පුංභ්‍යාම් ත්‍යාදි.*

(ස-) සෞ පරෙ, ඝිසංඥයා පරකල්හි ; පුංසඃ, පුම්ස් ශබ්දයහට ; අසුඞ් ස්‍යාත්, අසුඞ් ආදෙශවන්නේය. උඞාවිතෞ, උකාර ඞකාර දෙක ඉත්සංඥයෝයි. පුම්ස්-සි (148, 231, 192, 164, 193) = පුමාන්. පුම්ස්-ඖ (231, 192, 164, 50) = පුමාංසෞ. පුම්ස්-භ්‍යාම් (193, 53, 52) = පුම්භ්‍යාම්, පක්‍ෂයෙහි පුංභ්‍යාං. [පාණිනිඃ 7. 1. 89.]

(මූ-) **232. සෙර් ඩොශනස් පුරුදංශො'නෙහසො'ධෙඃ.** (සෙඃ 6. ඩා 1. උශනස් පුරුදංශස් අනෙහසඃ 5. අධෙඃ 6.) එභ්‍යඃ පරස්‍ය සෙර්ඩා ස්‍යාත් න තු ධෙඃ. උශනා.†

(ස-) එභ්‍යඃ, උශනස් පුරුදංශස් අනෙහස් යන මොවුන් කෙරෙන් ; පරස්‍ය, පරවූ ; සෙඃ, සිහට ; ඩා ස්‍යාත්, ඩා යන ආදෙශ වන්නේය. ධෙස් තු, ධිසංඥයාහට වනාහි; න, ඩා යන ආදෙශ නොවන්නේය.

උශනස්-සි (232, 126) = උශනා. [පාණිනිඃ 7. 1. 94.]

(මූ-) **233. ධෙර්ඞඞනෞ වොශනසඃ.** (ධෙඃ 6. ඞඞනෞ 1 .. වා 1. උශනසඃ 5.)

---

* අසුඞ් ආදෙශයාගේ උකාරය ඉත්සංඥ බැවින් (192) නුණ්ආගම වේ. ඞකාරය ඉත්සංඥ බැවින් අන්ත්‍යයාගේ ස්ථානයෙහි ආදෙශය වේ.

† උශනස් යනු සිකුරුයි. පුරුදංසස් යනු ඉන්ද්‍රයි. මේ ශබ්දය උකාර යුක්ත රෙළ ඇත්තේ වෙයි. අනෙහස් යනු කාලයයි.

උශනසඃ පරස්‍ය ඩෙර්ඩ ඩනෞ වා ස්‍යාඃ, ඩ ඉත්. හෙ උශන හෙ උශනන් හෙ උශනඃ, උශනසෞ උශනොභ්‍යාම්. අනෙහා හෙ අනෙහඃ අනෙහසෞ අනෙහසඃ, එවං පුරුදංශා. වෙධාඃ හෙ වෙධඃ වෙධසෞ වෙධසඃ ඉත්‍යාදි. (185) අධොරිත්‍යුක්තෙඃ, සුවඃ සුවසෞ.*

(ස-) උශනසඃ පරස්‍ය, උශනස් ශබ්දයා කෙරෙන් පරවූ ; ඩෙඃ, ඩිංසඥයහට ; ඩඩනෞ, ඩ ඩන් යන ආදෙශ දෙක ; වා ස්‍යාඃ, විකල්පයෙන් වෙත්. ඩ ඉත්, ඩකාරය ඉත්සඥයි.

(ස-) උශනස්-සි (ඩි) (148, 233, 126, 102,) = හෙ උශන, හෙ උශනන්, උශනස්-සි (ඩි) (148, 102) = හෙ උශනඃ. අනෙහස්-සි-(232, 126) අනෙහා, හෙ අනෙහඃ. පුරුදංශස්-සි (148, 232, 126) = පුරුදංශා. වෙධස්-සි (148, 185, 102) = වෙධාඃ. අධොරිත්‍යුක්තෙඃ, ධාතු රහිතයාහට දීඝීයයි කී බැවින්, සුවස්-සි (148, 102) = සුවඃ.

(මු-) **234. අදසඃ සෙරෞඃ.** (අදසඃ 5. සෙඃ 6. ඖඃ 1.)
අදසඃ පරස්‍ය සෙරෞඃ ස්‍යාත්. අසෞ.†

(ස-) අදසඃ පරස්‍ය, අදස් ශබ්දයා කෙරෙන් පරවූ ; සෙඃ, සිහට ; ඖඃ ස්‍යාත්, ඖ ආදෙශ වන්නේය. අදස්-සි (133, 214, 234, 23) = අසෞ. [පාණිනිඃ 7. 1. 107.]

---

* ඩ ඩන් දෙදෙනාගේ ඩකාරය ඉත්සංඥයි, අ-අන් යි සිටී. උශනස් ශබ්දයහට සම්බොධනයෙහි අකාරාන්තද නකාරාන්තද සකාරාන්තද යන රූපත්‍රයෙකි. සකාරාන්ත පක්ෂයෙහි (185) ඩ්සංඥය වර්ජිත බැවින් දීඝී නොවේ. විධධාතුහු කෙරෙන් අස්ප්‍රත්‍යය කළ කල්හි වෙධස් ශබ්දය වේ. වෙධාඃ යනු බ්‍රහ්මයායි. සුපූර්ව වසධාතුහු කෙරෙන් ක්විප් කළකල්හි සුවස් යන ශබ්දයහට ධාත්වවයව බැවින් (185) දීඝීනොවේ.

† මෙහි පූර්වයෙන් වාශබ්දය හුදෙක් ව්‍යවස්ථාවාචී වී සම්බන්ධවේ. ව්‍යවස්ථාවද—අක්ප්‍රත්‍යය හා යුක්තවූ අදස් ශබ්දයා කෙරෙන් පරවූ සිහට විකල්පයෙන් ඖකාරය වේ. අක්ප්‍රත්‍යය රහිතයා කෙරෙන් නිත්‍යයෙන් ඖකාරය වෙයි. එහෙයින් අසකෞ අමුකඃ පුමාන්, අසකෞ අමුකා ස්ත්‍රී යනු වේ. ක්ලීව ලිඞ්ගයෙහි වනාහි සිහට ලොප්කළ කල්හි,(93) ලුක් න තත්‍ර යී නිෂෙධ බැවින් (214) ත්‍යදං තදෞඃ යන මේ ආදීහුගේ (204) ද, දෛමො'දසශ්ච යන මේ ආදීහුගේද අප්‍රාප්තිය ඇති කල්හි අදකඃ කුලම් කියා වේ.

(මූ-) **235. මාත් සබ්බිසාවු ඌ.** (මාත් 5. සබ්බෙසි 1 .. ඌ 1 ..)

අදසො මාත් පරෙ සබ්බිසාවූදූතා වාප්නුතඃ. අමූ.*

(ස-) අදසඃ, අදස් ශබ්දයාගේ ; මාත් පරෙ, මකාරයා කෙරෙන් පරවූ ; සබ්බෙසි ; හ්‍රස්ව දීර්ඝ යන මේ දෙක ; උත් ඌ තෙ, උකාර ඌකාර දෙක ; ආප්නුතඃ, ලබත්.

අදස්-ඖ (133, 204, 23, 235) = අමූ. [පාණිනීඃ 8. 2. 80.]

(මූ-) **236. එයි වෙව.** (එඃ 1. ඊඃ 1. වෙව 7.)

අදසො මාත් පරෙ වෙව නිෂ්පනන එකාර ඊඃ සතත්. අමී. අමූං අමූ අමූන්. (123) ටාදසශ්වා සත්‍රියානානුනා. අමුනා අමූභ්‍යාං අමීභිඃ, අමුෂ්මෙ අමූභ්‍යාං අමීභ්‍යඃ, අමුෂ්මාත් අමූභ්‍යාං අමීභ්‍යඃ, අමුෂ්‍ය අමුයොඃ අමීෂාං, අමුෂ්මින් අමුයොඃ අමීෂු.†

(ස-) අදසඃ, අදස් ශබ්දයාගේ ; මාත් පරඃ, මකාරයා කෙරෙන් පරවූ ; වෙව නිෂ්පනනඃ, බහුවචනස්ථානයෙහි නිෂ්පනනවූ ; එකාරඃ, එකාරය තෙම ; ඊඃ සතත්, ඊකාර වන්නේය. අදස්-ජස් (133, 204, 112, 23, 236)=අමී. අදස්-අම් (133, 204, 103, 235) = අමූං. අදස්-ඖ (133, 204, 23, 235) = අමූ. අදස්-ශස් (133, 204, 105, 104, 235.) = අමූන්. ටාදසශ්වාසත්‍රියානානුනා, මෙයින් ටාවිභක්තිහට නා යන ආදෙශ වේ. අදස්-ටා (133, 204, 235, 123) = අමුනා. අදස්-භ්‍යාම් (133, 204, 108, 235) = අමූභ්‍යාම්. අම-භිස් (109, 236, 102) = අමීභිඃ. අදස්-ඞෙ 133, 204, 112, 235, 111) = අමුෂ්මෙ. අදස්-

---

* මාත් යනු කුමටය ? අමුෂ්‍ය යිෂ්‍යඃ අදඃ යිෂඃ, අමුෂ්‍ය සත්‍රී අදඃ සත්‍රී යනාදියෙහි විභක්ති ලොප්කළ කල්හි (93) ප්‍රත්‍යන තත්‍ර යන මෙයින් නිෂෙධ බැවින් (204) දකාරයාහට මකාරය නුවූ කල්හි මකාර පරත්වයක් නැති බැවින් උකාර නොවේ. මෙහි උකාරග්‍රහණයෙන්ම උච්චාරිය ලද කල්හි උ ඌ කියා වර්ණවයක්හුගේ ග්‍රහණය ප්‍රත්‍යය ආදෙශ දෙදෙනාගේ ස්ථාන යෙහි ඉත්සංඥ රහිත අක්සංඥයා විසින් සවර්ණග ගන්නා ලැබෙයි (7) යනු හැඟවීම පිණිසයි.

† පූර්ව සූත්‍රයෙන් මාත් යනු සම්බන්ධකරණුලැබේ. බහු වචනස්ථානයෙහි ජාතවූ එකාරය ඊකාර වන්නේය යන මේ නිදර්ශනය කරණකොටගෙන අමූසත්‍රියෙ අමූඑලෙ යනාදි යෙහි ඊකාර නොවන්නේය.

හ්‍යස් (133, 204, 109, 236, 102) අමීභ්‍යඃ. අම-ඞිස් (112, 235, 111) = අමුෂ්මාත්. අම-ඞස් (106, 235, 111) = අමුෂ්‍ය, අම-ආම් (113, 109, 236, 111) = අමීෂාං. ඉතිරි පද උක්තක්‍රමයෙන් දන්නේය. [පාණිනිඃ 8. 2. 81.]

ඉති හසන්ත පුංලිඞ්ගපාදඃ.—හසන්ත පුංලිඞ්ගපාදය නිමි.

හසන්ත ස්ත්‍රීලිඞ්ග ශබ්දඃ.

(මු-) **237. නහෝ ධඞ් ඝෞ.** (නහඃ 6. ධඞ් 1. ඝෞ 7.) නහෝ හස්‍ය ධඞ් ස්‍යාත් ඝෞ පරෙ.

උපානත් උපානද් උපානඝෞ උපානහඃ, උපානද්භ්‍යාං.*

(ස-) ඝෞ පරෙ, ඝි පර කල්හි ; නහඃ, නහ ධාතුහුගේ ; හස්‍ය, හකාරයහට ; ධඞ් ස්‍යාත්, ධඞ් ආදෙශ වන්නේය. උපානහ්-සි (148, 2ɔ7, 64) = උපානත්, උපානද්. [පාණිනිඃ 8. 2. 34.]

(මු-) (211) චවඞිති කුඞ්. උෂ්ණික් උෂ්ණිඝෞ උෂ්ණිග්භ්‍යාමිත්‍යාදි.†

(ස-) චවඞිති කුඞ්, මේආදි සූත්‍රයෙන් කුඞ් ආදෙශවේ. උෂ්ණිහ්-සි (148, 211) = උෂ්ණික්.

(මු-) **238. දිව ඖඞ් සෞ.** (දිවඃ 6. ඖඞ් 1. සෞ 7.) දිවඖඞ් ස්‍යාත් සෞ පරෙ.

ද්‍යෞඃ දිවෞ දිවඃ.‡

---

* ධකාරය ඉත්සංඥ බැවින් අන්ත්‍යයාගේ ස්ථානයෙහි ආදෙශය වේ, එහෙයින් ව්‍යාඛ්‍යාවෙහි හස්‍ය ධඞ් යනු කියනලදී. ඝෞ යනු ඝි බැවින් ලිඞ්ගයාගේද ධාතුහුගේද ග්‍රහණයයි. උපානහ්‍යතෙ'නයා යන වාක්‍යයෙහි ක්විප් කළ කල්හි උපානත් යන පදය වේ, පාදුකාවයි. ධාතුහට වනාහි අනාත් සිත් අනධ් යනාදිය වේ.

† ඌධ්ණිං සන්හ්‍යති යන වාක්‍යයෙහි උෂ්ණික් යන පදය වේ ; ඡන්දසයි, වෙදයෙහි ප්‍රසිද්ධයි.

‡ ද්‍යෞඃ යනු ස්වරාදෙශය බැවින් පළමුකොට වකාරයහට ඖකාරය කළකල්හි සිහට විසර්ගයයි. අප්‍රධානත්වයෙහිද මේ විධානය වේ ; එහෙයින් අතිද්‍යෞඃ කියාද වේ. දිව් යනු ස්වර්ගයයි, ආකාශයද කියනුලැබේ.

(ස-) සෞ පරෙ, සි පර කල්හි ; දිවඃ, දිව්ශබ්දයහට ; ඖඞ් සන්ත්, ඖඞ් ආදෙශවන්නේය. දිව්-සි (238, 35, 102) = ද්‍යෞඃ. [පාණිනිඃ 7. 1. 84.]

(මූ-) **239.** **වාම්‍යාඞ්.** (වා 1. අම් 7. ආඞ් 1.)

දිව ආඞ් සන්ත් වා අම් පරෙ.

ද්‍යාං දිවං දිවෞ දිවඃ දිවා.*

(ස-) අම් පරෙ, අම්විභක්ති පරකල්හි; දිවඃ, දිව්ශබ්දයහට; වා, විකල්පයෙන් ; ආඞ් ස්‍යාත්, ආඞ් ආදෙශවන්නේය. දිව්-අම් (239, 35, 22) = ද්‍යාං, පක්‍ෂයෙහි දිවං.

(මූ-) **240.** **උහස්‍යුඞ්.** (උහසි 7. උඞ් 1.)

දිව උඞ් ස්‍යාත් උවර්ණේ හසි ච පරෙ.

ද්‍යුභ්‍යාං.†

(ස-) උවර්ණේ, උවර්ණයද ; හසි ච පරෙ, හස්සංඥයද පර කල්හි; දිවඃ, දිව්ශබ්දයහට; උඞ් ස්‍යාත්, උඞ් ආදෙශවන්නේය. දිව්-භ්‍යාම් (240, 35) = ද්‍යුභ්‍යාං. [පාණිනිඃ 6. 1. 131.]

---

* මේ ආදෙශයද ප්‍රධානත්ව අප්‍රධානත්ව දෙක්හි වේ ; අති දිව් ශබ්දයාගේ රූපය අතිද්‍යාං අතිදිවං යනු වේ. ද්‍යෞ ශබ්දයාගේ රූපය ද්‍යාං යනු නොවේද ? දිව් ශබ්දයහට දිවම් සී පද දෙකක් සිද්ධකළ කල්හි වාම්‍යාඞ් යනු නිරර්ථක නොවේද යත් ? හෙද නොවෙයි, (146) ආ අම් ශසොඃ යන මෙහි මුඛ්‍යයාගේම ග්‍රහණයෙන් අතිද්‍යාං යන මොහුගේ ප්‍රාප්තිය නොවන හෙයිනි.

† මෙහි වා යනු සම්බන්ධනොවේ. කුමක් හෙයින්ද යත්, අනිෂ්ට හෙයිනි. ඉච්ඡයා හි ව්‍යවහිතමප්‍යනුවර්ත්‍යතෙ අව්‍යව හිතමපි නානුවර්ත්‍යතෙ සී තාන්ත්‍රිකයෝ කියති. ස්‍යාදි විභක්තීන් කෙරෙහි සකාර භකාර දෙක හැර අන්‍යවූ හස් සංඥයක් හුගේ අසම්භවය බැවින් සභි සී නොකොට හසි කියා ග්‍රහණය සාධාරණවූ හස් සංඥයාගේ ප්‍රාප්තිය පිණිසයි, එහෙයින් දිවඃ පතිඃ ද්‍යුපතිඃ යනාදිය වේ, මෙහි දිව්ශබ්දයාගේ වකාරය පදාන්තයෙහි සිටියේ දතයුතු, එහෙයින් දිවම්වජ්ජති යන වාක්‍යයෙහි දිව්‍යන් කියා හෝ දිව්භවො දිව්‍යඃ යනාදියෙහිද නොවේ. සී අම් දෙදෙනාහට ලොප්කළ කල්හිද උඞ් ආදෙශය වෙයි යනු කියයුතු, එහෙයින් සුද්‍යු කුලම් යනාදිය වේ.

(මූ-) ගීඃ ගිරෞ ගිරඃ. එවං පූඃ.*

(ස-) ගිර්-සි (148, 228, 102) = ගීඃ. පූර්ශබ්දයා කෙරෙන් ප්‍රථමාවිභක්තියෙහි පූඃ යනුද මෙසේම සිඩයි.

(මූ-) (157) ස්ත්‍රියාං ත්‍රිචතුර ඉති චතස්‍රඃ. චතස්‍රඃ චතස්‍රඃ චතස්‍රභිඃ චතස්‍රභ්‍යඃ චතස්‍රභ්‍යඃ චතසෘණාං චතසෘෂු.†

(ස-) ස්ත්‍රියාං ත්‍රිචතුරඉති, මේආදි සූත්‍රයෙන් ; චතසෘ, චතසෘ යන ආදෙශවේ. චතුර්-ජස් (157, 35, 102) = චතස්‍රඃ.

(මූ-) (133, 249) ටෙරකේ‍ව සත්‍යප්. කා කෙ කාඃ ඉත්‍යාදි, සර්‍වාවත්. එවං යද්.

(203) ඉදමො'යම්තීයං. ඉයං ඉමෙ ඉමාඃ, ඉමාං ඉමෙ ඉමාඃ, අනයා ආභ්‍යාං ආභිඃ, අනෛස්‍ය ආභ්‍යාං ආභ්‍යඃ.

අස්‍යාඃ ආභ්‍යාං ආභ්‍යඃ, අස්‍යාඃ අනයොඃ ආසාං, අස්‍යාං අනයොඃ ආසු.

(ස-) ටෙරතේ‍ව සත්‍යප්, පිසංඥයහට අත්‍ව්‍යය ඇති කල්හි ආප්ප්‍රත්‍යය වේ. කිම්-සි (148, 133, 249) = කා. කිම්-ඖ (133, 249, 22, 149, 23) = කෙ. ඉදමො'යම්තීයං, මේ ආදි සූත්‍රයෙන් ඉයං යනාදෙශ වේ. ඉදම්-සි (148, 203) = ඉයං. ඉදම්-ඖ (133, 204, 249, 22, 149, 23) = ඉමෙ. ඉදම්-ජස් (133, 204, 249, 22, 102) = ඉමාඃ. ඉදම්-ටා (205, 249, 22, 150, 35) = අනයා. ඉදම්-භ්‍යාම් (133, 204, 249, 22, 206, 22) = ආභ්‍යාම් ඉදම්-ඞෙ (133, 204, 249, 22, 152, 206, 23, = අනෛස්‍ය. ඉදම්-ඞසි (133, 204, 249, 22, 152, 206, 102) = අස්‍යාඃ. නොකියනලද සියල්ල කියනලද ක්‍රමයෙන් සර්‍වාශබ්දය මෙන් දන්නේය.

(මූ-) ස්‍රක් ස්‍රජෞ ස්‍රජඃ, ස්‍රග්භ්‍යාං. (133, 249) ටෙරකේ‍ව ආප්. සා තේ‍ය ත්‍යාඃ ඉත්‍යාදි. සර්‍වාවත්. එවං තද් එතද්.‡

---

* ගිරති යන වාක්‍යයෙහි ගෘ ධාතුහට ක්විප් කළකල්හි ගිර් ශබ්දය වේ ; ගිරෞ යනාදීන් කෙරෙහි රකාරය අච් පර කොට ඇති බැවින් දීඝීනොවේ.

† චතුර්ශබ්දය ස්ත්‍රීලිඞ්ග ත්‍රිශබ්දය මෙනි.

‡ සෘජ්‍යතෙ යන වාක්‍යයෙහි ක්විප් කළ කල්හි ස්‍රජ් ශබ්දය වේ.

(ස-) ස්‍රජ්-සි (148, 211) ස්‍රක්. ටෙරතෙහි ආප්, විසංඥයා හට අතහ කළ කල්හි ආප් ප්‍රත්‍යය වේ ; ත්‍යද්-සි (148, 133, 249, 22, 214) = ස්‍යා. ත්‍යෙ ත්‍යාඃ ඉත්‍යාදි. සර්ව්වාවත්, සර්ව්වා ශබ්දය මෙනි. එවං තද් එතද්, තද්ශබ්ද එතද්ශබ්ද දෙකද මෙසේමැයි.

(මූ-) වාක් වාචෞ වාචඃ, වාග්භ්‍යාං. අප් ශබ්දෝබ්වාන්තඃ. (164) නසබ්මහනාන ඉති ඝීඃ. ආපඃ අපඃ.*

(ස-) වාච්-සි (148, 211) = වාක්. අප්ශබ්දඃ, අප්ශබ්දය ; බ්වාන්තඃ, බහුවචනාන්තයි. නසබ්මහනාන ඉති, නසබ්මහනානඃ යනාදි සූත්‍රයෙන් ; ඝීඃ, දීඝීවේ. අප්-ජස් (164, 102)= ආපඃ. ශස් පර කල්හි අපඃ යනු වේ.

(මූ-) **241. භ්‍යපො දඞ.** (භි 7. අපඃ 6. දඞ 1.)

අපොදඞ ස්‍යාත් භි පරෙ.

අද්භිඃ අද්භ්‍යඃ 2, අපාං අප්සු.†

(ස-) භි පරෙ, භි පර කල්හි ; අපඃ, අප්ශබ්දයාගේ ස්ථාන යෙහි ; දඞ ස්‍යාත්, දඞ ආදෙශ වන්නේය. අප්-භිස් (241, 102) = අද්භිඃ. [පාණිනිඃ 7. 4. 48.]

(මූ-) දික් දිශෞ දිශඃ දිග්භ්‍යාමිත්‍යාදි. එවං දෘක් ත්විට් ත්විෂෞ ත්විෂඃ, ත්විඞ්භ්‍යාමිත්‍යාදි.‡

(ස-) දිශ්-සි (148, 211,) = දික්. දෘක් යන ප්‍රථමාන්තයද මෙසේමැයි. ත්විෂ්-සි (148, 155, 64) = ත්විට් ත්විඞ්.

---

* වක්ත්‍යනයා යන වාක්‍යයෙහි ක්විප් කළ කල්හි වාච් යන ශබ්දය වේ. වාක් යනු වාක්‍යයයි. බහුවචනාන්තය යනු ශබ්දශක්ති ස්වභාවයෙන් කියනලදී. ආපඃ යනු ජලයෝය යන අර්ථයි.

† මෙහි වාශබ්දයාගේ අනුවෘත්තිය නොවේ. මෙහි ප්‍රක රණ බලයෙන්-භ යනු ස්‍යාදි විභක්තීන්ගේම භකාරය වේ, එහෙයින් අබ්භයං යනාදියෙහි දඞ ආදෙශය නොයෙදේ. අප්‍රධානත්වයෙහිද මේ ආදෙශය වේ, එහෙයින් ස්වද්භ්‍යං යනාදිය වේ.

‡ දිශ් දෘශ් ත්විෂ් යන ධාතුහු කෙරෙන් ක්විප් කළ කල්හි දික් දෘක් ත්විට් යන මේ පදයෝ වෙති.

(මු-) සජුඃ සජුෂෞ සජුෂඃ, සජූර්භ්‍යාං සජුඃෂු. එවං ආශීඃ.*

(ස-) සජුෂ්-සි (148, 227, 228, 102) = සජුඃ. එවං ආශීඃ, රඞ් ආදෙශව එසේම ප්‍රථමෛකවචනය ආශීඃ යනු වේ.

(මු-) (234) අදසඃ සෙරෞඃ. අසෞ අමූ අමූඃ, අමුං අමූ අමූඃ, අමුයා අමූභ්‍යාං අමීභිඃ, අමුෂ්මෛ අමූභ්‍යාං අමීභ්‍යඃ, අමුෂ්මාත් අමූභ්‍යාං අමීභ්‍යඃ, අමුෂ්‍ය අමුයොඃ අමීෂාං, අමුෂ්මිං අමුයොඃ අමීෂු.

ඉති හසන්ත ස්ත්‍රීලිඞ්ගපාදඃ.

(ස-) අදසඃ සෙරෞඃ, යන මේ සූත්‍රයෙන් සිවිභක්තිහට ඖ යන ආදෙශවේ. අදස්-සි (133, 249, 22, 214, 234, 23)= අසෞ. අදස්—ඖ (133, 204, 249, 22, 23, 235) = අමූ. අදස්-ජස් (133, 204, 249, 22, 22, 235, 102) = අමූඃ. ක්‍රමයෙන් දන්නේය. අදස්-ටා (133, 204, 249, 22, 150, 35) = අමුයා. අදස්-ඞෙ (133, 204, 249, 22, 152, 235, 111, 23) = අමුෂ්මෛ. ඉතිරි පදයන් ක්‍රමයෙන් දන්නේය.

හසන්ත ස්ත්‍රීලිඞ්ගපාදය නිමි.

හසන්ත ක්ලීවලිඞ්ග ශබ්දඃ.

(මු-) (168.) ස්‍යමොර් ලුගිති. (183) ස්‍රස්ධ්වසනඩ්විති දඞ්. ස්වනඩුත් ස්වනඩුහී (181) අනඩුච්චතුරෝ'ණණිවිති, ස්වනඩ්වාංහි. පුනස්සතාවත්. ශෙෂං පුංවත්. චත්වාරි.†

(ස-) ස්‍යමොර් ලුගිති, මේ සූත්‍රයෙන් සිහට ලොපයි. ස්‍රස්ධ්වස්වස්විතිදඞ්, මේ ආදි සූත්‍රයෙන් අනඩුහ් ශබ්දයාගේ හකාරයහට දඞ්ආදෙශයයි. ස්වනඩුහ්—සි (168, 183, 64) = ස්වනඩුත්. ස්වනඩුහ්-ඖ (161) = ස්වනඩුහී. අනඩුච්චතු

---

* ජුෂ ධාතුහු කෙරෙන් ක්විප් කළ කල්හි ජුට් යන පදය වේ; ප්‍රීතියයි. සහ ජුෂා වර්ත්තතෙ යන වාක්‍යයෙහි සජුෂ් ශබ්දය වේ. ආ පූර්ව ශාස ධාතුහු කෙරෙන් ක්විප් කළ කල්හි ආශීඃ යන පදය වේ. ඉස් අන්ත බැවින් රඞ් ආදෙශවේ. විශෙෂ්‍යෙ ච වෙධාඃ සත්‍රී ත්වාශීර්හිතා ශංසාහිදංෂ්ට්‍රයොඃ යි අමරසිංහයන් විසින් දන්ත්‍යන්ත වර්ණයන්ගේ මධ්‍යයෙහි කථිත බැවිනි.

† ශොභනො'නඞ්වාන් යස්මින් ගොෂ්ඨෙ තත් ස්වනඩුත්.

රො‘ණ ණවිති, යන මේ ආදි සූත්‍රයෙන් අනඩුහ් ශබ්දයාගේ හකාරයෙන් පූර්වභාගයෙහි ආණ් ආගම වේ. අනඩුහ්-ජස් (162, 163, 181, 35, 50) = අනඩ්වාංහි. පුනඃසතවත්, ද්විතීයා විභක්තියද කියනලද ප්‍රථමාවිභක්තිය මෙනි. චතුර්-ජස් (162, 181, 35) = චත්වාරි.

(මූ-) බ්‍රහ්ම.

242. ක්ලීවෙ නො ලුඞ් වා ඝෙ. (ක්ලීවෙ 7. නඃ 6. ලුප් 1. වා 1. ඝෙ 7.)

නපුංසකෙ නස්‍ය ලුප් ස්‍යාත් වා ඝෙ පරෙ. හෙ බ්‍රහ්ම හෙ බ්‍රහ්මන්, බ්‍රහ්මණී. බ්‍රහ්මාණි අහඃ අහ්නී අහනී අහානි, අහොභ්‍යාං.*

(ස-) බ්‍රහ්මන්-සි (148, 118) බ්‍රහ්ම. ඝෙ පරෙ, ඝිසංඥයා පරකල්හි; නපුංසකෙනස්‍ය, නපුංසකලිඞ්ගයෙහි නකාරය හට; වා, විකල්පයෙන්; ලුප් ස්‍යාත්, ලොප්වන්නේය. බ්‍රහ් මන්-සි (ඝි) (148, 242) = හෙ බ්‍රහ්ම. පක්ෂයෙහි හෙ බ්‍රහ්මන්. බ්‍රහ්මන්-ඖ (161, 107)=බ්‍රහ්මණී. බ්‍රහ්මන්-ජස් (162, 164, 107)=බ්‍රහ්මාණි. අහන්-සි (148, 227, 102) = අහඃ. අහන්-ඖ (161, 117) = අහ්නී. වා අහනී. අහන්-ජස් (162, 164) = අහානි. අහන්-භ්‍යාම් (227, 102, 69, 23) = අහොභ්‍යාම්.

(මූ-) කිං කෙ කානි. ඉදං ඉමෙ ඉමානි.

(ස-) කිම්-සි (168)=කිං. කිම්-ඖ (133, 161, 23) = කෙ. කිම්-ජස් (133, 162, 163, 164)=කානි. ඉදං යනාදියද ක්‍රම යෙන් සිද්ධකරනු.

(මූ-) අසෘක් අසෘජී අසෘඤ්ජි, අසානි අසෘඤ්ජි අසනා අසෘජා අසභ්‍යාං අසෘග්භ්‍යාමිත්‍යාදි.

(ස-) අසෘජ්-සි (168, 211)=අසෘක්. රුධිරයයි. අසෘජ්-ජස් (162, 163, 50, 51)=අසෘඤ්ජි. අසෘජ්-ශස් (116, 162,

---

* (118) නො ලුප් ඓ‘ඝෙ යන සූත්‍රයෙන් ඝි පර කල්හි නිෂෙධ බැවින් නලොපය නොපැමිණි කල්හි මේ තොමෝ විභාෂාවන්නීය. ලොප්කිරීම හෙතුකොටගෙන ඔහු කෙරෙන් ආදියෙහි විධානයාගේ නිෂෙධය ඇතිකල්හි හෙ ධනි යනාදි යෙහි (170) ඤුඬෙ වා යන්නෙන් ගුණ නොවින්නේය.

164)=අසානි. වා-අසෘජ්-ශස් (162, 163, 50, 51)=අසෘඤ්ජි. අසෘජ්-ටා (116, 117)=අස්නා. අසෘජ්-භ්‍යාම් (116, 118)=අසභ්‍යාං. වා-අසෘජ්-භ්‍යාම් (211, 64)=අසෘග්භ්‍යාං.

(මු-) ඌර්ක් ඌර්ජී ඌන්ර්ජි ඌර්ජි. සුවල් සුවල්ගී සුවන්ල්ගි සුවල්ගි (163) නුණ්ණ්‍යමෙත්‍යත්‍ර ඛසන්තරලයොරාදෞ තු වා නුණ්. උකාරෙතො නුර්වින්දුමාත්‍රස්‍ය නාධ්‍ය.*

(ස-) ඌර්ජ්-සි (168, 211)=ඌර්ක්. ඌර්ජ්-ඖ (161)= ඌර්ජී. ඌර්ජ්-ජස් (162, 163)=ඌන්ර්ජි. වා ඌර්ජි. සුවල්ග්-සි (168, 193)=සුවල්. නුණ්ණ්‍යමෙත්‍යත්‍ර, නුණ්ණ්‍යමා යන මේ ආදියෙහි; ඛසන්තරලයොඃ, ඛස් ප්‍රත්‍යාහාරයෙහි වූ යම්කිසි වර්ණයක් අන්තකොට ඇති රකාර ලකාර දෙදෙනාගේ; ආදෞ තු, ආදියෙහි වනාහි; වා නුණ්, විකල්පයෙන් නුණ් ආගම වේ; උකාරෙතො නුඃ, ඉත්සංඥ උකාරවත්වූ නකාරයතෙමේ; බින්දුමාත්‍රස්‍ය, බින්දුමාත්‍රයක් හුගේ; නාධ්‍ය, සංඥ නොවන්නීය.

(මු-) තෘත් ත්‍යෙ තෘන්ති. එවං යත් තත් එතත්. (209) අනුක්තෞ තු එතත්. ගවාක් ගොචී ගවාඤ්චි. තිර්‍යක් තිරශ්චී තිර්‍යඤ්චි, එවං පරෙ. යකෘත් යකෘතී යකෘන්ති, යකානි යක්නා යකභ්‍යාං යකෘද්භ්‍යාමිත්‍යාදි. එවං ශකෘත්. දදත් දදතී.†

---

* ඌර්ජ්ධාතුහු කෙරෙන්ද සුවල්ග්ධාතුහු කෙරෙන්ද ක්විප් කළ කල්හි ඌර්ජ් සුවල්ග් ශබ්ද දෙක වෙත්. සංයම්‍යතෙ යන මේ ආදියෙහි (827) ඤම ජප ජභ යන මේ ආදියෙන් යථා නුඃ සී අනුස්වාරාගමය කරණුලැබෙයි, (163) නුණ්ණ්‍යමා යන මේ ආදියෙහි එසේ නොවෙයි.

† එතත් යනු (168) සිහට ලොප්කළ කල්හි (93) ලුකිත තත්‍ර සී නිෂෙධ කල්හිද (209) ඉද එත යන මොවුන්ගේ ස්ථානයෙහි එනාදෙශවිධානය සඵලකරණු පිණිස එත යන භාගයහට එනාදෙශ වන්නේය, (133) ව්සංඥයහට අව් නොවන කල්හි දකාරයාගේ සිටීම වෙයි. ගාමඤ්චති යන වාක්‍යයෙහි ක්විප් ආදිය කළ කල්හි ගවාක් යන පදය වේ. තිරඃ අඤ්චති යන වාක්‍යයෙහි තිර්‍යඞ් යන පදයයි. එවං පරෙ යනු. අදමුයක් ආදිශද එසේමය යන අර්ථයි. යකෘත්, යනු

(ස-) ත්‍යද්-සි (168, 64)=ත්‍යත්. ශෙෂයද දන්නේය අනුකොත්‍ය තු, කියනලද්දහුගේ නැවත කීම ඇති එතද්ශබ්ද යාගේ එත යන භාගයහට එත යන ආදෙශ කළ කල්හි; එතද්-සි (168, 209, 64)=එතත්. ගවාච්-සි (168, 211)= ගවාක්. ගවාච්-ඔ (161, 224)=ගොචි. තියඤ්ච්-සි (168, 211)=තියඞ්ක්. තියඤ්ච්-ඔ (161, 225)=තිරශ්චි. තියඤ්ඤ්චි. එවං පරෙ, අන්‍යෙසෝද එසේමැයි.

යක්‍ෘත්-ශස්-(116, 162, 164.) = යකානි. වා-යක්‍ෘනති. යකභ්‍යං යක්‍ෘද්භ්‍යං සී විකල්පයෙන් වේ. ශක්‍ෘත් යන පද යද එසේමැයි. දදත් දදතී, යන ප්‍රථමෙකවචන ව්වචන යෝද දන්නේය.

(මූ-) 243. වෙඃ ශතුර්ණුන් ශෞ. (වෙඃ 5. ශතුඃ 6. නුණ් 1. ශෞ 7.)

වෙඃ පරස්‍ය ශතුර් ණුන් සත්‍ත් වා ශෞ පරෙ. දදනති දදතී. එවං ජක්‍ෂත් ජාග්‍රදාදයඃ. තුදත්.*

(ස-) ශෞ පරෙ, ශිආදෙශයා පර කල්හි; වෙඃ පරස්‍ය, කරණලද විධි ඇති ශබ්දයා කෙරෙන් පරවූ; ශතුඃ, ශතෘ ප්‍රත්‍යයාගේ ස්ථානයෙහි; වා, විකල්පයෙන්; නුණ් සත්‍ත්, නුණ්ආගමය වන්නේය. දදත්-ජස් (162, 243) = දදනති. වා-දදති. [පාණිනිඃ 7. 1. 79.]

(මූ-) 244. ආදීපොඃ. (ආත් 5. ඊප්පොඃ 7 ..)

අවර්ණාත් පරස්‍ය ශතුර් නුණ් ස්‍යාවා ඊකාරෙ ඊපි ච පරෙ. තුදනතී තුදතී තුදනති. භාත් භානතී භාතී භානති. පචත්.†

රෙග විශෙෂයෙකි. ශක්‍ෘත් ශබ්දය තාලව්‍ය වර්ණාදියි. අමෙධ්‍ය වාච්‍ය වෙයි. (116) දෙතන්හි පාදදන්ත යනාදියෙන් යකන් ශකන් ආදෙශයයි. දදත් යනු දාධාතුහු කෙරෙන් ශතෘප්‍රත්‍යය කළ කල්හි රූපයයි.

* (192) විරිදවඃ යන සූත්‍රයෙහි විධිය නිෂෙධ බැවින් නො පැමිණි කල්හි මෝතොමෝ විභාෂා වන්නීය. තුදධාතුහු කෙරෙන් ශතෘප්‍රත්‍යය කළ කල්හි ක්‍රමයෙන් තුදත් යන පදයයි.

† ඊප් යන්නහුගේ වෙන්වශයෙන් ග්‍රහණය හෙතුකොට ගෙන ඊ යනු ක්ලිවාද්‍යෞඃ යන මෙයින් ආදෙශකරණලද ඊකාරයාගේ ග්‍රහණයයි, එහෙයින් තුදතා ඉදං තුදතීකං යන

(ස-) ඊකාරෙ ඊපි ච පරෙ, ඊකාරයද ඊප්ද පර කල්හි ; අවර්ණාත් පරස්‍ය, අවර්ණයා කෙරෙන් පරවූ ; ශතුඃ, ශතෘප්‍රත්‍යය හට ; වා, විකල්පයෙන් ; නුණ් ස්‍යාත්, නුණ් ආගම වන්නේය. තුදත්-ඖ (161, 244) = තුදන්තී. වා-තුදතී. තුදත්-ජස් (162, 163) = තුදන්ති. භාත් භාන්තී යනාදියද ඒ ක්‍රමයෙන් දන්නේය. [පාණිනිඃ 7, 1. 80.]

(මු-) **245. අප්ශ්‍යනො නිත්‍යං.** (අප්-ශ්‍යනඃ 5. නිත්‍යං 1.)

අපොශ්‍යනශ්ච පරස්‍ය ශතුර් නිත්‍යං නුණ් ස්‍යාත් ඊපොඃ පරයොඃ. පචන්තී පචන්ති. දීව්‍යත් දීව්‍යන්තී දීව්‍යන්ති.*

(ස-) ප්‍රථමෛකවචනය පචත් යනු වේ. ඊඊපොඃ පරයොඃ, ඖහට ආදෙශ්තවූ ඊකාරය හා ඊප්ද පර කල්හි ; අපඃ, ශප්‍රත්‍යයා පිළිබඳවූ අප් යන භාගයා කෙරෙන්ද ; ශ්‍යනශ්ච, දිවාදි ගණයෙහි වූ ඉත්සංඥ ශකාරවත්වූ ශ්‍යන්විකරණයා කෙරෙන්ද ; පරස්‍ය ශතුඃ, පරවූ ශතෘප්‍රත්‍යයහට ; නිත්‍යං, අවිකල්පයෙන් ; නුණ් ස්‍යාත්, නුණ් ආගම වන්නේය. පචත්-ඖ (161, 245) = පචන්තී. පචත්-ජස් (162, 163) = පචන්ති.

මේ ආදියෙහි යෙදීම නොවේ. ඖවිභක්ති කළ කල්හි තුදන්තී තුදතී යි විකල්පයෙන් නුණ් වේ. ජස් පර කල්හි පූර්ව සූත්‍රයෙන් (163) නිත්‍යයෙන් නුණ් වේ. භාධාතුහු කෙරෙන් ශතෘප්‍රත්‍යය කළ කල්හි භාත් යනු වේ. එසේම යා, වා, ස්නා, ශ්‍රා-ද්‍රා, පා, රා, ලා, ඛ්‍යා, මා, ප්සා යන ධාතූන් කෙරෙන්ද ශතෘප්‍රත්‍යය කළ කල්හි රූපයෝසි. ක්‍රී ආදීන් කෙරෙන් ආකාරලෝපය කළ කල්හිද ස්ථානිවත් බැවින් ක්‍රීණන්තී ක්‍රීණතී යනාදීහු වෙත්. මෙහි ශ්‍යතෘප්‍රත්‍යයහටද විකල්පයෙන් නුණ්ආගමය කියයුතු වෙයි, එහෙයින් යාස්‍යන්තී යාස්‍යතී භවිෂ්‍යන්තී භවිෂ්‍යතී යනාදිය වේ.

* ධාතූන් කෙරෙන් කරණලද බැවින් පරවූ අප් යන්නහුගේද ශ්‍යන් යන්නහුගේද ස්ථානයෙහිය යන අර්ථයි. ගච්ඡන්තී ගමයන්තී පුත්‍රකාම්‍යන්තී ශුනිය්‍යන්තී යන මේ ආදීහු වෙත්. මාලෙව්වා චරන්තී, මාලාන්තී, වීණෙව්වා චරන්තී වීණාන්තී කියාද දුර්ගසිංහ කියයි. විච්ඡ ධාතුහු කෙරෙන් පරව (637) විච්ඡාස්තුති පණෙව්වාඃ යන මෙයින් ආයප්‍රත්‍යය කළ පක්ෂයෙහි ශප්ප්‍රත්‍යය කළ කල්හි විච්ඡායන්තී යනු නිත්‍යයෙන් වෙයි, විකල්ප පක්ෂයෙහි තුදාදි බැවින් ශකාර කළ කල්හි (244) විච්ඡන්තී විච්ඡතී යනු වේ.

දිවෘත් යනාදියද කියනලද ක්‍රමයෙන් දන්නේය. [පාණිනිඃ 7. 1. 81.]

(මූ) සුවප් සුවපී. (164) නසබ් මහනෙනා'ඩොඝිඃ. සුවාම්පි, සුවපා. (241) හ්‍යපොදඞ්. සුවද්භිඃ. (227) සෂෙතිරඞ්. ධනුඃ ධනුෂී ධනූංෂි. එවං හවිඃ. පයඃ පයසී පයාංසි, පයසා පයොභ්‍යං. අදඃ අමූ අමුනි. ඕ ප්‍රිවත්.*

(ස-) සුවප් සුවපී යනු සුවප්ශබ්දයා කෙරෙන් එකවචන ද්විවචන වූ ප්‍රථමාවිභක්තිකයෝයි. නසබ්මහනෙනා'ඩොඝිඃ, මේ ආදි සූත්‍රයෙන් දීඝවේ. සුවප-ජස් (162, 163, 164, 50, 51)= සුවාම්පි. හ්‍යපොදඞ්, මේ සූත්‍රයෙන් පකාරයහට දඞ්ආදෙශවේ. සුවප්-භිස් (241, 102) = සුවද්භිඃ. සෂෙති රඞ්, මේආදියෙන් රඞ් වේ. ධනුෂ්-සි (168, 227, 102) = ධනුඃ. ධනුෂී යනු වේ. ධනූංෂි යනුද සුවාම්පි යන්න මෙන් සිධකටයුතු. එවං හවිඃ, හවිෂ් ශබ්දයද එසේමැයි. පයස්-භ්‍යම් (102, 69, 23) = පයොභ්‍යං. අදස්-සි (168, 102) = අදඃ. අදස්-ඕ (133, 204, 161, 23, 235) = අමූ. අදස්-ජස් (162, 133, 204, 163, 164, 235) = අමුනි.

ඉති හසන්ත ක්ලීවලිඞ්ග පාදඃ.

හසන්තකලීවලිඞ්ග පාදය නිමි.

(මූ-) **246. වත්‍යල්ලුක් කෙතඃ.** (වත්‍ත් 5. ලුක් 1. කෙතඃ 6.)

වත්‍ත් පරස්‍ඃ කෙතර් ලුක් ස්‍යත්. සුවඃ ප්‍රාතඃ, ච වා හා

---

* ශොභනා ආපො යත්‍ර සරසි තත් සුවප්, (404) නාඩ්‍යාං සුවතොඃ යන මේ ආදියෙන් සමාසාන්තයාගේ නිෂෙධය වෙයි. ධන ධාතුහු කෙරෙන් උස් වේ. ධනුඃ යනු පදය වේ. හූ ධාතුහු කොරෙන් ඉස් වේ, හවිඃ යන පදය වේ. පයඃ සී (168) සිහට ලොප්කල කල්හි, (93) ලුකි න තත්‍ර සී නිෂෙධ බැවින් (185) දීඝ නොවේ. එසේම අදඃ යන මෙහිද (214) දකාරයහට සකාර නොවේ. අම්විභක්ති පර කල්හි (204) දකාරයහට මකාරද නොවේ.

මෙහෙ උච්චෛඃ උච්චකෛඃ ධික් ධකිත්, ප්‍ර පරා, හරිවත් කෘත්වා.*

(ස-) ව්‍යාත් පරස්‍යඃ, අව්‍යයශබ්දයා කෙරෙන් පරවූ; ස්‍යාඃ, විභක්තිහට; ලුක් ස්‍යාත්, ලොප් වන්නේය. ස්වර්-සි (246, 102) = ස්වඃ. ඉතිරි අව්‍යයශබ්දයන් කෙරෙන්ද මෙසේම විභක්ති ලොපයි. ස්වඃ ප්‍රාතඃ, යන මේ අව්‍යයවය ස්වරාදි ගණයෙහි උදාහරණයෝයි. චකාරාදීහු නිපාතයන්ගේ ගණ යෙහි උදාහරණයෝයි. ප්‍ර පරා යන දෙක ගිසංඥ ලද ගණ යෙහි උදාහරණයෝයි. හරිවත් කෘත්වා යන දෙක තඞිත

---

* අව්‍යය ශබ්දයන්ගේ ලිඞ්ගකාර්‍ය්‍යයක් නැති බැවින් පුංලි ඞ්ගාදි පාදයන් කෙරෙහි නොකියා වෙන් වශයෙන් උපන්‍යාස කරණලද්දේය. මෙසේයි :—

සදෘශං ත්‍රිෂු ලිංගෙෂු සර්වාසු ච විභක්තිෂු,
වචනෙෂු ච සර්වෙෂු යන්නව්‍යෙති තදව්‍යයං, යි.

පූර්වකාලිකයෝ කීහු. අලිඞ්ගිකවූ අව්‍යයශබ්දයන්ගේ විශෙෂණයාගේ වනාහි නපුංසකත්වයම වෙයි, සාධාරණය හෙතු කොටගෙන නපුංසකයයි වචන බැවිනි. විභක්තිහට ලොප් කරණ බැවින් විභක්ති නිමිත්තකොට ඇති කාර්‍ය්‍යයෙක් නොව න්නේය, එහෙයින් ස්වඃ නමඃ යනාදියෙහි සිහට ලොප්කළකල් හි (185) අත්වසොධොඃ යනාදියෙන් දීඝ නොවන්නේය, විසර්ග වනාහි විරාමයා ආශ්‍රයකොට වන්නේමැ. එසේම බලු නනු යනාදියෙහි (122) ඤුර්ඞිජස් යනාදියෙන් ගුණනොවන්නේය. අව්‍යයශබ්දයා කෙරෙන් විභක්ති උත්පත්තිහුගේ ප්‍රයොජනය වනාහි පදත්වයයි, එහෙයින් උද්ගච්ඡති උන්මජ්ජති යනාදි යෙහි තකාරයහට (58, 59) දකාර නකාර දෙක වන්නෝය. මෙසේ විභක්තිලොපය කළ කල්හිද විභක්ත්‍යර්ථයාගේ විද්‍යමා නත්වයෙන් ස්වර්ගච්ඡති ස්වඃ පතති යනාදියෙහි ස්වර්ගයාගේ කර්මත්වාදි හැගීම වන්නේමය. මෙහි සංඥ සූත්‍රයන් කෙරෙහි (94) චතුර්විධ අව්‍යයයන්ගේ උදාහරණ ස්වඃ යනාදි වශයෙන් ක්‍රමයෙන් දක්වයි. උච්චකෛඃ ධකිත් (208) යන මොහු පිසංඥයා කෙරෙන් පූර්වයෙහි අක් ආගමයද අව්‍යයාන්තයහට කකාරද වේ. හරිරිව හරිවත්, යන්න තඞිතයෙහි ච්වත් ප්‍රත්‍යයාන්තයි. කෘධාතුහු කෙරෙන් කෘදන්ත ක්ත්වාච්ප්‍රත්‍යය කළ කල්හි කෘත්වා යනු වී.

කෘදන්ත ප්‍රත්‍යයවත් ගණ්‍යාගේ උදාහරණයෝයි. [පාණිනිඃ 2 4. 82.]

(මු-) **247. උදඃ සඃ ස්ථාස්තම්භොඃ.** (උදඃ 5. සඃ 6. ස්ථාස්තම්භොඃ 6 ..)

උදඃ පරයොරනයොඃ සස්‍ය ලුක් ස්‍යාත්. උත්ථානං උත්තම්භඃ.

(ස-) උදඃ පරයොඃ, උද් ශබ්දයා කෙරෙන් පරවූ ; අනයොඃ ස්ථා ස්තම්භ යන මේ දෙදෙනාගේ ; සස්‍ය, සංයොග සකාරය හට ; ලුක් ස්‍යාත්, ලොප්වන්නේය. උද්-ස්ථානං (247, 64) = උත්ථානං. උද්-ස්තම්භඃ (247, 64) = උත්තම්භඃ. [පාණිනිඃ 8. 4. 61.]

(මු-) **248. වාතො'වාපෙ‍්‍යාඃ.** (වා 1. අතඃ 6. අවාපෙ‍්‍යාඃ 6 ..)

අවාපෙ‍්‍යාරකාරස්‍ය ලුක් ස්‍යාත් වා. වගාහඃ අවගාහඃ, පිධානං අපිධානං.*

(ස-) අවාපෙ‍්‍යාඃ, අව අපි යන දෙදෙනාගේ ; අකාරස්‍ය, අකාරයහට ; වා, විකල්පයෙන් ; ලුක් ස්‍යාත්, ලොප්වන්නේය. අවගාහඃ (248) = වගාහඃ, වා-අවගාහඃ. පිධානං අපිධානං යනුද එසේම සිඩ්ධරනු.

ඉති ව්‍යපාදඃ.

ඉති හසන්තාධ්‍යායඃ.

සිඩ්ධාන්තශෙඛර නම්වූ මුග්ධබොධ ව්‍යාඛ්‍යානයෙහි

හසන්තාධ්‍යාය නිමි.

---

* අව අපි යන උපසර්ග දෙදෙනාගේ විකල්පයෙන් අකාර ලොප විධානය මෙහි සාධාරණ වශයෙන් වෙයි. කිසිකෙණෙක් වනාහි වතරන් වතිණිඃ වතංසඃ වගාහඃ, පිනහ්‍යති පිනඩඃ පිදධාති පිධානං හුදෙක් මේ පදයෝ විකල්පයෙන් වෙත්යයි කියති. මෙහි අපි යන උපසර්ගයාගේම ග්‍රහණය වෙයි.

ප්‍රචලිතාව්‍යයශබ්ද සංග්‍රහඃ.

අ, අභාව, භෙද, අප්‍රාශස්ත්‍ය, ඊෂත්, සාදෘශ්‍ය, විරොධ
අකස්මාත්, අකාරණ, හඨාත්
අග්‍රතස්, ප්‍රථමෙ, සම්මුඛෙ
අඝොස්, භොඃ, සම්බොධන
අඞ්ග, භොඃ, සම්බොධන
අචිරාත්, ශීඝ්‍ර
අඤ්ජසා, ශීඝ්‍ර, යථාර්ථ
අට්ටට්ට, උච්චශබ්ද
අතස්, අතඑව
අතීව, අතිශය, අධික
අත්‍ර, එඉ, එඉස්ථානෙ
අථ, අනන්තර, මඞ්ගල, අථවා
අථකිං, ආරකි, හීං
අථො, අනන්තර, මඞ්ගල
අද්ධා, සත්‍ය, යථාර්ථ
අද්‍ය, ආජි, එක්ෂණෙ
අධරාත්, අධරෙණ, } නීචෙ
අධස්, අධස්තාත්, නීචෙ, අධතෙ
අධුනා, ඉදානීං
අනුපදම්, අනන්තර
අන්තතස්, ශෙෂෙ, න්‍යූනකල්පෙ
අන්තර්, මධ්‍ය, ශෙෂෙ, අන්තඃකරණ
අන්තරා, ව්‍යතිරෙකෙ, මධ්‍ය
අන්තරෙණ, විනා
අන්‍යත්, අන්‍යප්‍රකාර
අන්‍යතරෙද්‍යුස්, දුසෙර එකදිනෙ
අන්‍යතස්, අන්‍යත්‍ර
අන්‍යත්‍ර, අන්‍යස්ථානෙ
අන්‍යථා, අන්‍යප්‍රකාර
අන්‍යදා, අන්‍යසමයෙ
අන්‍යෙද්‍යුස්, අන්‍යදිනෙ
අපරෙද්‍යුස්, අන්‍යදිනෙ
අභිතස්, සර්වදිකෙ
අමා, සහ, චන්ද්‍රකලා
අමුත්‍ර, පරලොකෙ
අයි, සම්බොධන, ප්‍රශ්න
අයෙ, ඔහො, ස්මරණ, සම්බොධන
අරෙ, අරෙරෙ, සම්බොධන
අර්වාක්, අර්වාච්, } පූර්වෙ, පශ්චාත්, චක්‍ර
අලම්, ව්‍යර්ථ, සමර්ථ
අවශ්‍යම්, නිශ්චය
අස්තම්, අදර්ශන, නාශ
අස්ති, ආජෙ
අස්තු, හ උෟක
අහහ, අහහා, } ආහා, උෟහු
අහෙ, සම්බොධනෙ
අහො, ආශ්චර්ය
අහොවත, කරුණා, ආහා
අහ්නාය, ශීඝ්‍ර
ආ, සමරණෙ, ඔ
ආං, ස්වීකාරෙ, හා
ආඃ, විරක්ති, පීඩා
ආරාත්, දූර, සමීප
ආවිස්, ප්‍රකාශ
ආහො, ආහොස්විත්, } සන්දෙහ, ප්‍රශ්න
ඉ, ඛෙද, කොප
ඉතරෙද්‍යුස්, අන්‍යදිනෙ
ඉති, එඉ, ශෙෂ, අතඑව
ඉතිහ, පරස්පරා
ඉත්ථම්, එඉ ප්‍රකාර
ඉදානීම්, එක්ෂණෙ
ඉව, සදෘශ, වාක්‍යාලඞ්කාර
ඉස්, ඛෙද, විස්මය
ඊෂත්, අල්ප

උ, විතර්ක, පාදපූරණෙ
උච්චකෛස්,
උච්චෛස්, } උච්ච අධික
උත, සංශය, සමුච්චය
උතාහෝ,
උතාහෝස්විත්, } ප්‍රශ්න, විකල්ප
උත්තරතස්,
උත්තරාත්,
උත්තරෙණ, } උත්තරෙ
උත්තරෙද්‍යුස්, පරදිනෙ
උදක්, උත්තරදික්
උපජෝෂම්,
උපයොෂම්, } ආනන්ද
උපාංශු, නිර්ජන
උභයතස්. උභයතඃ
උභයෙද්‍යුස්, උභයදිනෙ
උම්, ක්‍රොධ, ප්‍රතිඥ
උරරී,
උරී,
උරුරී, } ස්වීකාර
ඌ, දුඃඛ
ඌම්, ගර්ව, ක්‍රොධ
ඌරරී,
ඌරී,
ඌරුරී, } ස්වීකාර
ඍතෙ, විනා
එ, සමරණ, සම්බොධන
එකදා, එකසමයෙ
එතර්හි, එක්ෂණෙ
එව, අවධාරණ
එවම්, එ ඉ ප්‍රකාර, සම්මති
ඓ, සමරණ, සම්බොධන
ඔ, සම්බොධන, සමරණ
ඕම්, ප්‍රණව, ස්වීකාර
ඖ, සම්බොධන
කච්චිත්, ප්‍රශ්න, ඉච්ඡාප්‍රකාශ
කති, කත, කියත්
කථම්, කිරූපෙ

කදා,
කදාචන,
කදාචිත්,
කර්හි,
කර්හිචිත්, } කථන, කවෙ
කාමම්, යථෙෂ්ට
කිඤ්ච, කිඥු, ආරෙ
කිඤ්චන,
කිඤ්චිත්, } අල්ප, කියදංශ
කින්තු, පරන්තු
කින්නු, සංශය
කිම්, කුත්සිත, ප්‍රශ්න, විතර්ක
කිමු,
කිමුත, } කිංචිත් විතර්ක, සම්භාවනා
කිම්වා, අථවා
කිල, නිශ්චය, අලීක, සම්භාවනා, ප්‍රසිද්ධි
කු, කුත්සිත, පාප
කුතස්, කින්නිමිත්ත, කොථාහ ඉතෙ
කුත්‍ර, කොථාය
කුත්‍රචිත්, කොනසථලෙ
කෙශාකෙශි, චූලාචූලී
ක්ව, කොථාය
ක්වචන,
ක්වචිත්, } කොථාඔ
ඛලු, නිශ්චය, වාක්‍යාලඞ්කාර
චතුර්ධා, චාරිප්‍රකාර, චාරිවාර
චිරම්, චිරරාත්‍රාය, චිරස්‍ය
චිරාත්, චිරාය, චිරෙ, චිරෙණ, චිරකාල, බහුකාල
චෙත්, යදි
ජාතු, කදාචිත්, කථන
ජෝෂම්, නීරව, සුඛ
ඣටිති, ශීඝ්‍ර
තත්, තන්නිමිත්ත, තවෙ
තතස්, තදනන්තර, තන්නිමිත්ත
තත්‍ර, තථාය

තථා, සෙඉ ප්‍රකාර
තදා, තදානීම්, } තත්කාලෙ, තථන
තාවත්, වාක්‍යාලඞකාර, තත
තිරස්, වක්‍ර. අප්‍රකාශ
තිර්‍ය්‍යක්, වක්‍ර. පාර්ශ්ව
තු, පුනඃ, කිනතු
තූෂ්ණීම්, මෞන, ස්ථිර
ත්‍රෙධා, ත්‍රෛධස්, } තින ප්‍රකාර
දක්ෂිණතස්, දක්ෂිණාත්, දක්ෂිණෙන, } ඩානිදිකෙ
දණ්ඩාදණ්ඩි, ලාඨාලාඨි
දිවා, දිනෙ
දිෂ්ට්‍යා, භාග්‍යක්‍රමෙ
දුෂ්ඨු, කු, නින්දිත
ද්‍රාක්, ශීඝ්‍ර
ද්විධා ද්වෙධා, ද්විවාර, දුඉප්‍රකාර
ධික්, නින්දා
න, නඤ්, } නා, නිෂෙධ
නක්තම්, රාත්‍රිතෙ
නමස්, නමස්කාර, ප්‍රණාම
නවතිධා, නව්වු ඉප්‍රකාර
නවතිශස්, නව්වූ ඉවාර
නවධා, නයප්‍රකාර, නායවාර
නවශස්, නය නයවී
නහි, නා, } නිෂෙධ
නානා, බහුවිධ
නාම, ආඛ්‍ය, සම්භාවනා
නාස්ති, නාඉ, නහෙ
නිකෂා, නිකටෙ
නිතරාම්, අවශ්‍ය, අත්‍යන්ත
නිත්‍යදා, සර්වදා
නීචෛකෙස්, නීචෛස්, } ක්ෂුද්‍ර, අල්ප
නම් නිශ්චය, විතර්ක

නො, නිෂෙධ, නා
න්‍යක්, නීච, ඝෘණ්‍ය
පඤ්චධා, පාඤ්චප්‍රකාර, පාචවාර
පරම්, කෙවල, අනන්තර
පරශ්වස්, ආගාමි තෘතීයදිනෙ
පරාක්, වක්‍ර, කුටිල
පරිතස්, චාරිදිකෙ
පරුත්, පරෙද්‍යුවි, පරෙද්‍යුස් } පරදිනෙ
පශ්චාත්, පරෙ, } පශ්චිමෙ
පුනඃ, පුනර්, } වාරම් වාර, පුනඃපුනඃ
පුනර්, අප්‍රථම, පුන
පුරතස්, සම්මුඛෙ
පුරස්, පුරස්තාත්, } පූර්වදිකෙ, ප්‍රථමෙ, සම්මුඛෙ
පුරා, පූර්ව, භවිෂ්‍යත්, නිකටෙ
පූර්වෙණ, පූර්වදිකෙ, පූර්වෙ
පූර්වෙද්‍යුස්, පූර්වදිනෙ
පෘථක්, භින්න, නීච
පෘෂ්ඨතස්, පශ්චාත්භාගෙ
ප්‍රකාමම්, යථෙෂ්ට, ස්වෙච්ඡාක්‍රමෙ
ප්‍රග, ප්‍රත්‍යූෂෙ
ප්‍රත්‍යක්, පශ්චාත්, පූර්ව පශ්චිම
ප්‍රත්‍යහම්, ප්‍රතිදින
ප්‍රත්‍යුත, වෛපරීත්‍ය
ප්‍රසහ්‍ය, හඨාත්, බලපූර්වක
ප්‍රාක්, පූර්ව
ප්‍රාතර්, ප්‍රභාත
ප්‍රාදුස්, ව්‍යක්ත
ප්‍රාධ්වස්, ආනුකූල්‍ය
ප්‍රායශස්, බාහුල්‍යරූපෙ
ප්‍රායස්, බාහුල්‍ය
ප්‍රාහ්ණෙ, ප්‍රභාතෙ

ප්‍රෙත්‍ය, පරකාලෙ, පරලොකෙ
එව්, මන්ත්‍රාංශවිශෙෂ, අනුකාරශබ්ද
බහුශස්, බාහුල්‍යරූපෙ
භගොස්, සම්බොධන
භූයස්, බාහුල්‍ය, වාරම්වාර
භූරි, බහු
භූරිශස්, බහුවාර
භෘශම්, අතිශය, වහුවාර
භො,
භොස්, } සම්බොධන, හෙ
මංක්ෂු, ශීඝ්‍ර, අතිශය
මත්, මදීය
මනාක්, ඊෂත්, අල්ප
මම, මමතා, මායා
මා, නින්‍දා, නිෂෙධ, නා
මිථස්, පරස්පර, ගොපනෙ
මිථ්‍යා,
මුධා, } වෘථා, නිෂ්ඵල
මුෂ්ටාමුෂ්ටි,
මුෂ්ටිමුෂ්ටි, } කීලාකීලි
මුහුස්, වාරම්වාර
මෘෂා, මිථ්‍යා
යත්, යෙ හෙතු. යෙමන, යාහාතෙ
යතස්, යෙ හෙතු, යබන, යෙමන
යත්‍ර, යෙථානෙ
යථා, යෙමන, සත්‍ය, අනතික්‍ර[ම
යථාතථම්,
යථායථම්,
යථාර්හම්,
යථාවත්,
යථාස්වම්, } යථායොග්‍ය, යථාර්ථ
යථාශක්ති, ශක්ත්‍යනුසාරෙ
යථෙප්සිතම්, ඉච්ඡානුරූප
යද්, යබන, යෙහෙතු
යදි, සම්භාවනා

යාවත්, පරිමාණ, සාකල්‍ය, පර්‍යන්ත
යුගපද්, එකකාලෙ
රහස්, නිර්ජනෙ
වත්, සදෘශ
වත, ඛෙද, හර්ෂ, විස්මය
වරම්, උත්කෘෂ්ට
වෂට්,
වෞෂට්, } ආහුතිරමන්ත්‍ර
වහිස්, වාහිර
වා, විකල්ප, විතර්ක, සමුච්චය, උපමා, වාක්‍යපූරණ
විධිවත්, යථාවිධි
විනා, ව්‍යතිරෙකෙ
විශ්වක්,
විෂ්වක්, } සර්වත්‍ර, සර්වත්‍රපී
ශනෛස්, ක්‍රමශඃ, අල්ප
ශශ්වත්, නිරන්තර, වාරම්වාර
ශාන්තම්, නිවෘත්ත, වාරිත
ශ්‍රත්, ශ්‍රද්ධා
ශ්වස්, ආගාමිදිනෙ
සංවත්, වත්සර
සකෘත්, එකවාර, සදා
සත්‍රා, සහිත
සදා, සර්වදා
සද්‍යස්, තත්ක්ෂණෙ, තබනි
සන්තතස්,
සමන්තාත්, } සකලදිකෙ
සමම්, සහිත, එකදා
සමයා, සමීපෙ, මධ්‍ය
සමුපජොෂම්, භාග්‍යවශතඃ, හර්ෂ
සම්‍යක්, සත්‍ය, සුන්‍දර, සමුදය
සර්වතස්, සකලදිකෙ
සර්වත්‍ර, සකලස්ථානෙ
සර්වථා, සකලප්‍රකාරෙ
සර්වදා, සකලසමයෙ
සහසා, හඨාත්
සාකම්, සහිත

සාක්‍ෂාත්, ප්‍රත්‍යක්‍ෂ
සාචි, වක්‍ර, නත
සාමි, කියදංශ
සාම්ප්‍රතම්, සම්ප්‍රති, උචිත
සායම්, සන්ධ්‍යාකාල
සාර්ධම්, සහිත
සුචිරම්, බහුකාල
සුතරාම්, අත්‍යන්ත, අවශ්‍ය, අගත්‍ය
ස්ථානෙ, උචිත
ස්ම, අතීත
ස්වතස්, නිජභ ඉතෙ
ස්වධා, මන්ත්‍රවිශෙෂ
ස්වයම්, නිජෙ
ස්වර්, ස්වර්ගී, ආකාශ
ස්වස්ති, ශුභ
ස්වාහා, මන්ත්‍රවිශෙෂ
ස්විත්, ප්‍රශ්න, තර්ක, සංශය
හ, සම්බොධන, පාදපූරණ
හංහො, සම්බොධන
හඤ්ජෙ, හෘත්‍යර ප්‍රතිසම්බොධන
හණ්ඩෙ, නීචාර ප්‍රතිසම්බොධන
හන්ත, භෙද, හර්ෂ
හලා, සඛී ප්‍රතිසම්බොධන
හා, විෂාද, ශොක, පීඩා
හිරුක්, භින්න, මධ්‍ය
හිහි, හී, හීහී — ආහ්ලාද, හාස්‍ය
හුම්, හූම් — ස්වීකාර, නිෂෙධ
හෙ, හහෙ, හෛ, හො — සම්බොධන
හ්‍යම්, පරදිනෙ

ප්‍රපරාදයො විංශතිරුපසර්ගාශ්චාව්‍යයශබ්දාඃ—ද්‍රෂ්ටව්‍යාඃ පෘ-9. එතද් භින්නා අපි අව්‍යයශබ්දාඃ බහවඃ සන්ති.

(මු-) ස්ත්‍රීත්‍යඃ.

249. ස්ත්‍රියාමතආප්. (ස්ත්‍රියාං 7. අතඃ 5. ආප් 1.)

ස්ත්‍රීලිඞ්ග ස්ථිතාදකාරාන්තාදාප් ස්‍යාත්. මෙධා, සර්වා.*

---

* ලිඞ්ගසාධන යොග්‍යවූ ආප් ආදීන්ද දුෂ්කර හයින් ස්ත්‍රී ලිඞ්ග පාදයෙහි නොකියා ස්ත්‍රියාම් යනාදි ක්‍රමයෙන් වෙන් වශයෙන් කියයි. ලිඞ්ගයන්ගේ ස්ත්‍රීත්ව විවක්‍ෂාවක් ඇති කල්හි ස්‍යාදීන්ගේ උත්පත්තිය කෙරෙන් පූර්වභාගයෙහිම යෙදෙන පරිද්දෙන් ආප් ආදිහු වන්නෝය. ත්‍යාද් ආදීන් කෙරෙන් වනාහි ස්‍යාදි විභක්ති ක්‍රමෙන් පසුව (133) විසංඥයහට අත්ත්ව කළ කල්හි අකාරාන්තයා කෙරෙන් ආප් ප්‍රත්‍යය වන්නේය. එහෙයින්ම ත්‍යද් ආදීන්ගේ විසංඥයහට අත්ත්වය ඇති කල්හි ආප්ප්‍රත්‍යය වෙයි, (157, 240) යනු තමන් විසින් කියනලද්දේය. ආප් ඊප් දෙදෙනාගේ පකා

(ස-) ස්ත්‍රීලිඞ්ග, ස්ත්‍රීලිඞ්ගයෙහි ; සපිතාත්, පැවැත්තාවූ ; අකාරාන්තාත්, අකාරාන්ත ශබ්දයා කෙරෙන් ; ආප් සෑත්, ආප්ප්‍රත්‍යය වේ. මෙධ-(249, 22) = මෙධා. සබ්බා යනුද එසේමැයි. [පාණිනීඃ 4. 1. 4.]

(මු-) **250. හසාවා.** (හසාත් 5. වා 1.)

ස්ත්‍රියාං හසන්තාදාප් සෑවා. වාචා, වාක්. දිශා, දික්.*

(ස-) ස්ත්‍රියාං, ස්ත්‍රීලිඞ්ගයෙහි පැවැත්තාවූ; හසන්තාත්, හස් අන්ත ශබ්දයා කෙරෙන් ; වා, විකල්පයෙන් ; ආප් සෑත්, ආප් ප්‍රත්‍යය වන්නේය. වාච් (250)=වාචා. වා-වාච්-සි (148, 211) =වාක්. දිශ් (250)=දිශා. වා දිශ්-සි (148, 211)=දික්.

(මු-) **251. මනො ඩාප්.** (මනඃ 5. ඩාප් 1.)

ස්ත්‍රියාං මනන්තාත් ඩාප් සෑවා.†

රය වනාහි (148) ආබ්බිහසාත් යන මේ ආදීන් කෙරෙහි ගොපා ශ්‍රීපා යන මොවුන් මුල්කොට ඇත්තවුන්ගේ අප්‍රාප්තිය සඳහා භෙදය ප්‍රයොජනකොට ඇත්තේය. ඌප් ප්‍රත්‍යයාගේ පකාරය වනාහි (363) රූපකාලෙපෙචවූප් යනාදියෙහි හ්‍රස්වාදීන්ගේ ප්‍රාප්තිය පිණිස විශෙෂණය ප්‍රයොජනකොට වෙයි. මෙධා යනු මෙධ ධාතුහු කෙරෙන් (1154) අප්‍රත්‍යය කළ කල්හි, මෙධ යන නිත්‍යස්ත්‍රීලිඞ්ගයා කෙරෙන් ආප් ප්‍රත්‍යයයි. පක්ෂයෙහි වූ ස්ත්‍රීලිඞ්ගයා කෙරෙන් වනාහි සබ්බා.

* පණ්ඩිතයන්ගේ ප්‍රයොගානුසාරයෙන්ම විකල්පයෙන් ආප් වන්නේය. සියලු හසන්ත ශබ්දයන් කෙරෙන් නොවන්නේය, මෙසේයි :—

ක්ෂුධා වාචා දිශා ක්‍රුඤ්චා විපාශා ච ස්‍රජා රුජා,
ගිරොෂ්ණි හා දෙවවිශා, පක්ෂෙක්ෂුඩ්වාග්දිගාදයඃ.

† ඩකාර පකාර දෙක ඉත්සංඥයෝයි. සීමෙ යනු සිධාතුහු කෙරෙන්ද, පාමෙ යනු පාධාතුහු කෙරෙන්ද මන් ප්‍රත්‍යය වූ කල්හි සීමන් පාමන් යනු සිඩයි, මොහු දෙදෙනා කෙරෙන් ඩාප් ප්‍රත්‍යය කළ කල්හි ඖවිභක්තියද කළ පසු සීමෙ පාමෙ යනු වේ. පක්ෂයෙක්හි සීමානෞ පාමානෞ කියා වේ. සීමසීමෙ ස්ත්‍රියාමුභෙ, පාමපාමා විචර්චිකා (රොග විශෙෂඃ) ඉත්‍යමරඃ. සිවිභක්ති කළ කල්හි විකල්ප පක්ෂයෙහි රූපයන් සමානබැවින් උදාහරණ නොකරණලදී. දදාති යන වාක්‍යයෙහි දාමා යනුද එසේමැයි, මෝහටද දාම දාමෙ යනු වේ. නැවතද සුධර්මෙ සුධර්මාණෞ, බහුපර්මෙ බහුපර්මානෞ යනු වේ.

සීමෙ සීමානෞ, පාමෙ පාමානෞ.

(ස-) ස්ත්‍රියාං, ස්ත්‍රීලිඞ්ගයෙහි පවත්නාවූ ; මනන්තාත්, මන් භාගය අන්තකොට ඇති ශබ්දයා කෙරෙන් ; වා, විකල්පයෙන් ; ඩාප් ස්‍යාත්, ඩාප්ප්‍රත්‍යය වන්නේය. සීමන් (251, 126) = සීමා-ඖ (149, 23) = සීමෙ. වා, සීමන්-ඖ (164) = සීමානෞ. පාමන් ශබ්දයද මෙසේමැයි. [පාණිනිඃ 4. 1. 13.]

(මු-) **252. හෙ‘නඃ.** (හෙ 7. අනඃ 5.)

ස්ත්‍රියාං හෙ සපීතාදනන්තාත් ඩාප් ස්‍යාවා. බහුයජ්වෙ බහුයජ්වානෞ.*

(ස-) ස්ත්‍රියාං, ස්ත්‍රීලිඞ්ගයෙහි පවත්නාවූ ; හෙ සපීතාත්, බහුව්‍රීහි සමාසයෙහි සිටියාවූ ; අනන්තාත්, අනන්ත ශබ්දයා කෙරෙන් ; වා, විකල්පයෙන් ; ඩාප් ස්‍යාත්, ඩාප්ප්‍රත්‍යය වන්නේය.

බහුයජ්වන් (252, 126) = බහුයජ්වා-ඖ (149, 23)= බහුයජ්වෙ. බහුයජ්වන්-ඖ (164) = බහුයජ්වානෞ. [පාණිනිඃ 4. 1. 12.]

(මු-) **253. ඊප් චාම්වස්‍යාත්.** (ඊප් 1. ච 1. අම්ව ස්‍යාත් 5.)

මස්‍යවස්‍යාන්‍යපරානනන්තාත් හෙ සපීතාත් ස්ත්‍රියාමීප් ඩාප් ච ස්‍යාවා. බහුරාඥ්‍යෞ බහුරාජෙ බහුරාජානෞ.

(ස-) මස්‍ය වස්‍යාන්‍යපරානනන්තාත්, මකාර සංයොගය වකාර සංයොගය යන මේ දෙකින් පිටත් අන්‍ය ශබ්දයන් කෙරෙන් පරව සිටි අන් යන භාගය අන්තකොට ඇත්තාවූ ; හෙ සපීතාත්, බහුව්‍රීහිසමාසයෙහි පැවති ශබ්දයා කෙරෙන් ; ස්ත්‍රියාං, ස්ත්‍රීලිඞ්ගයෙහි ; වා, විකල්පයෙන් ; ඊප් ඩාප් ච ස්‍යාත්, ඊප්ප්‍රත්‍යයද ඩාප්ප්‍රත්‍යයද වන්නේය.

---

* මකාරයාගේ සංයොගය වකාරයාගේ සංයොගය යන දෙදෙනා කෙරෙන් පරවසිටි අන්භාගය අන්තකොට ඇත්තාහු කෙරෙන්ම මේ විධානය වෙයි, එයින් පිටත් තන්හි ඩාප් ප්‍රත්‍යය කිරීම පරසූත්‍රයෙන් වළක්වනලද බැවිනි. බහවො යජ්වානො යයොඃ සභයොසෙත සහෙ යන විග්‍රහයෙහි බහුයජ්වෙ යනු වේ. බහු බ්‍රහ්මෙ බහු බ්‍රහ්මාණෞ යනුද, සුධර්මෙ සුධර්මාණෞ යනාදියද මෙසේමැයි.

බහුරාජන් (253, 117, 46) බහුරාඥී-ඖ (35) = බහුරාඥ්‍යෞ. වා-බහුරාජන් (253, 126) = බහුරාජා-ඖ (149, 23) = බහුරාජෙ. බහුරාජන්-ඖ (164) = බහුරාජානෞ. [පාණිනිඃ 4. 1. 28.]*

(මු-) **254. කාප්‍යනාශිරකෙ'දිදයත්තත්ක්‍ෂිපාදෙඃ.** (කාපි 7. අනාශිරකෙ 7. අත් 1. ඉත් 1. අයත්තත්ක්‍ෂිපාදෙඃ 6.)

ආශිරර්ථකවර්ජෙ කාපි පරෙ අකාර ඉකාරඃ ස්‍යාත්, න තු යත්-තත්-ක්‍ෂිපාදෙඃ. සර්විකා කාරිකා. ආශිරකෙ තු ජීවකා. යදාදෙස්තු යකා සකා, ක්‍ෂිපකා ධ්‍රුවකා චටකා.†

---

* ම ච ව ච මවං, මවඤ්ච තත් ස්‍යශ්චෙති මවස්‍යඃ, න මවසො'මවස්‍යස්තස්මාත්, මව ඉත්‍යනෙන මවාන්ත උච්‍යතෙ. ව්‍යඤ්ජනයොං මස්‍ය වස්‍යාන්‍යපරානන්තාදිති, මස්‍යශ්ච වස්‍යශ්ච තෞ තාභ්‍යාමන්‍යඃ මස්‍ය වස්‍යාන්‍යඃ තස්මාත් පරො'න් මස්‍ය වස්‍යාන්‍යපරාන්, සො'න්තො යස්‍ය තස්මාදිති විග්‍රහඃ. බහුරාඥ්‍යෞ යනු බහවො රාජානො යයොඃ සභයො සෙනා යන විග්‍රහයෙහි බහුරාජන් ශබ්දය වේ. දෘෂ්ටපූෂණ්‍යෞ දෘෂ්ටපූෂෙ දෘෂ්ටපූෂාණෞ සුදෘම්නෙ‍්‍යෞ සුදෘමෙ සුදෘමානෞ ස්ත්‍රියෞ යනාදියද මෙසේමැයි. (276) න මන්සංඛ්‍ය යන මේ ආදියෙන් ඊප් ප්‍රත්‍යයාගේ නිෂේධය වනාහි බහුව්‍රීහි සමාසයා කෙරෙන් අන්තන්හි දතයුතු වෙයි. එහි බහුයුවා පූඃ දෘෂ්ටමඝවා ස්ත්‍රී යන මේ දෙතන්හි ඊප් ප්‍රත්‍යය නොවන්නේය, ඩාප් ප්‍රත්‍යය වනාහි වන්නේය යනු කියයුතු.

† කයුක්ත ආප් කාප් තස්මින්. ආශිෂි අකඃ ආශිරකඃ, නාස්ති ආශිරකො යත්‍ර සො'නාශිරකස්තස්මින් කාපීත්‍යස්‍ය විශෙෂණං. යාදෘග්ජාතීයස්‍ය විප්‍රතිෂෙධො විධිරපි තාදෘග් ජාතීයස්‍යෙති න්‍යායාත් ආශිරකවර්ජිතාත් කෘතකකාරස්‍ය ග්‍රහණං න තු ප්‍රකෘතෙඃ, එහෙයින් (ප්‍රකෘති කකාරයහට නොව මේ නිෂේධය ප්‍රත්‍යයගත කකාරයහට වන හෙයින්) තක ධාතුහු කෙරෙන් පචාදි බැවින් අන්ප්‍රත්‍යය කළ කල්හි තකා යන්නද, ශක ධාතුහු කෙරෙන් අන් කළ කල්හි ශකා යන මේ ආදියෙහි ධාතුගත කකාරය බැවින් ඉකාරය නොවන්නේය. මමෙයං යන මෙහි වනාහි මාමිකා යනු ආදෙශ බැවින් කරණලද කකාරයම වෙයි. සර්විකා යන මෙහි සර්වා යන මෝහට (208) පිසංඥයා කෙරෙන් පූර්වයෙහි අක් වෙයි, සර්වකා යන මෙහි කාප් පර කල්හි සර්වශබ්දයාගේ

(ස-) ආශිරර්ථකචපෙ, ආශීර්වාදය අර්ථවශයෙන් පවත්නාවූ අකප්‍රත්‍යය රහිතවූ ; කාපි පරෙ, කකාර යුක්තවූ ආප්ප්‍රත්‍යය පර කල්හි ; අඃකාරඃ, අකාරතෙම ; ඉකාරඃ ස්‍යාත්, ඉකාර වන්නේය ; යත්තත්ක්ෂිපාදෙඃසතු, යද් ශබ්ද තද් ශබ්ද ක්ෂිපාදි ගණයෙහි ශබ්ද යන මොවුන්ගේ ස්ථානයෙහි අකාරය වනාහි ; න, ඉකාර නොවන්නේය. සර්වකා (254) කකාරයුක්ත ආප් ප්‍රත්‍යයා පරකල්හි අකාරයහට ඉකාරව සර්විකා යනු වේ. කාරකා (254) = කාරිකා. ආශීරකෙතු, ආශීර්වාදයෙහි වූ අකප්‍රත්‍යයා පර කල්හි වනාහි ; ජීවකා, වකාරයෙහි අකාරය හට ඉකාර නොවන හෙයින් ජීවකා කියාම වේ. යදෘදෙසතු, යද්ශබ්දාදීන්ගේ ස්ථානයෙහි වනාහි ; යකා සකා, ඉකාර නොවන හෙයින් යකා සකා යනු වේ. ක්ෂිපාදි ගණයෙහි වූ ශබ්දයන්ගේ අකාරයහටද ඉකාර නොවේ. [පාණිනිඃ 7. 3. 44. 45.]

(මු-) **255. ගෛවෂසූතපූත්‍රවඃකෘරසඩදෘජහසත්‍රාධුත්‍යෙක්‍ය ඵා.** (ගෛවෂ-ධුත්‍යෙක්‍යඃ 6 .. ඵා 1.)

අකාරයහට ඉකාරයයි. කාරිකා යනු කරෙති යා යන වාක්‍යයෙහි කෘධාතුහු කෙරෙන් (990) ණකප්‍රත්‍යය කළ කල්හි ආප්ප්‍රත්‍යයද කොට කාරකා යන මෙහි කාප් පර කල්හි අකාරයතෙම ඉකාර වේ. ජීවකා යනු ජීවතාත් යන වාක්‍යයෙහි (1006) ආශිෂි යන සූත්‍රයෙන් අකප්‍රත්‍යය වේ, පසුව ස්ත්‍රී ලිඞ්ගයෙහි ජීවකා යනු වේ, ආශීර්වාදය රහිත කල්හි ජීවිකා කියාම වේ. යකා සකා යනු යා සා යන පදවයහට (208) විසංඥයා කෙරෙන් පූර්වයෙහි අක් කළ කල්හි යකා සකා යනු වේ. කියනලද ජීවකාදිය-කා-යන රූපයෙන් සමාන බැවින් කියනලද විධානයෙන් බාධිතයි. ක්ෂිපාදිය වනාහි—

“ ක්ෂිපකා ධ්‍රුවකා චෛව කරකා ධාරකෙෂ්ටකා,
එඩකා චටකාද්‍යාශ්ච පිත්‍ර්‍යණ්මෂ්ටකා භවෙත්.
උපත්‍යකාධිත්‍යකා ච තාරකා භද්‍රභංශයොඃ,
වර්ණකා වස්ත්‍රභෙදෙ ස්‍යාත් ශකුනෞ වා තු වර්තිකා.”

ඉෂ්ටකා යනු ඉෂධාතුහු කෙරෙන්ද අෂ්ටකා යනු අශධාතුහු කෙරෙන්ද උණාදීන් සම්බන්ධවූ තකප්‍රත්‍යය වේ. අෂ්ටකා තාරකා වර්ණිකා යන මොවුන්ට අන්‍යාර්ථයෙහි අෂ්ටකා යනාදිය වේ. අෂ්ටිකා යනු බාරී නම්වූ කිරියයි. වර්ණිකා යනු නටාදීන්ගේ නාමයයි. වර්තිකා යනු පහන්වැටියයි.

වාදෙද්ධුත්‍ය වර්ජ්‍යයොඃ කයයොඃ ශ්චාකාර ඉකාරඃ ස්‍යවා කාපි. ද්විකෙ ද්වකෙ, චටකිකා චටකකා, ආර්යිකා ආර්යකා. ධුත්‍යයොස්තු-නායිකා ක්ෂත්‍රියිකා.*

---

* ද්ව යනු ද්විශබ්දයාගේ ටිසංඥයහට අත්ව කළ කල්හි රූපය වෙයි. එෂඃ යනු එතද් ශබ්දයහට සි පරකල්හි රූප යයි. ත්‍ය යනු ප්‍රත්‍යයහට සංඥා නොවන්නීය, කුමක්ද (525) ත්‍යත්‍ර යනාදියෙන් කරණලද ත්‍යප්‍රත්‍යයාගේ ග්‍රහණ යයි. ධුශ්ච ත්‍යශ්ච ධුත්‍යෞ, න ධුත්‍යෞ අධුත්‍යෞ. ක ච ය ච කයෞ, අධුත්‍යයොඃ කයෞ අධුත්‍යකයෞ. ද්වශ්ච එෂශ්ච සූතශ්ච පුත්‍රශ්ච වෘන්දාරශ්ච ස්වශ්ච ඥශ්ච අජශ්ච භස්ත්‍රා ච එෂාං සමාහාරඃ ද්වෙෂ සූත පුත්‍ර වෘන්දාර ස්වඥාජ භස්ත්‍රං, තච්ච අධුත්‍යකෞ ච තෞ තයොඃ. ද්විශබ්දාදි ශබ්ද නවකයාගේ අකාරයහට කාප් පරකල්හි විකල්පයෙන් ඉකාර වන්නේය, ධාතුහුගේ කකාර යකාර දෙක හැර ත්‍යස්ව රූපයාගේද යකාරය හැර (මේ තුණ සමාන බැවින් නොගැන්ම දක්වීමයි) අන්‍යවූ යම් කකාර යකාරයෝ ඇද්ද ඔවුන්ගේ අකාරයහටද කාප් පර කල්හි විකල්පයෙන් ඉකාර වන්නේය යන අර්ථයි. ද්විකෙ ද්වකෙ යනු ද්විශබ්දයා කෙරෙන් පරව ඖ විභක්ති කළ කල්හි (133) ටිසංඥයහට අත්වද, (208) ටිසංඥයා කෙරෙන් පූර්වයෙහි අක් කළ කල්හි, (249) ආප්ප්‍රත්‍යයද වී ද්වකා සී සිටි කල්හි මේ සූත්‍රයෙන් විකල්පයෙන් අකාරයහට ඉකාරද වෙත්. එෂිකා එෂකා යනුද සූතිකා සූතකා යනුද පුත්‍රිකා පුත්‍රකා යනුද වෘන්දාරිකා වෘන්දාරකා යනාදියද මෙසේමැයි. භස්ත්‍රිකා භස්ත්‍රකා යනු වේ. භස්ත්‍රා චර්මප්‍රසෙවිකා යනු අමර තෙම කියයි. භස්ත්‍රා එව යන වාක්‍යයෙහි (433) ස්වාර්ථයෙහි කකාර කළ කල්හි (437) හ්‍රස්වද භස්ත්‍රකා සී සිටි කල්හි මේ සූත්‍රයෙන් විකල්පයෙන් ඉකාරද වෙත්. භස්ත්‍ර ඒ අකාරාන්ත ශබ්දයයි කිසිකෙණෙක් කියති. මොවුන්ගේ අප්‍රධානත්වයෙහිද බහුස්විකා බහුස්වකා යනාදිය වේ. චටකිකා යනු චට ධාතුහු කෙරෙන් උණාදීන් සම්බන්ධවූ අකප්‍රත්‍යය වේ, නැවත චටකා ශබ්දයා කෙරෙන් (433) ස්වාර්ථයෙහි කකාරාදිය වේ. ආර්යිකා යනු ඍධාතුහු කෙරෙන් (971) ණ්‍යණ් කළ කල්හි ආර්යාශබ්දයා කෙරෙන් ස්වාර්ථයෙහි කකාරාදියයි. දෙතන්හි විකල්පයෙන් අකාරයහට ඉකාර වේ. නායිකා යනු නීධාතුහු කෙරෙන් (990) ණකප්‍රත්‍යය කළ කල්හි නායකශබ්දයා කෙරෙන් ආප්ප්‍රත්‍යයයි, ධාතු සම්බන්ධවූ යකාරය බැවින් මේ සූත්‍රයාගේ ප්‍රාප්තිය නැති කල්හි පූර්වසූත්‍රයෙන් නිත්‍යයෙන්

(ස-) වාදෙඃ, ව යන්න සීමාකොට ඇත්තාවූ එෂ-සූත-පුත්‍ර-වෘන්දාර-ඣව-ඥ-අජ-භස්ත්‍රා යන මොවුන්ගේද ; ධ්‍රුත්‍යවර්ජයොඃ, ධාතූන්ගේ සකාර යකාරද තඞිතයෙහි ත්‍යප්‍රත්‍යයාගේ යකාරද රහිතවූ ; කයයොශ්ච, ප්‍රත්‍යයන් සම්බන්ධිවූ කකාර යකාර දෙදෙනාගේද ; අකාරඃ, අකාරය ; කාපි, කකාර යුක්ත ආප් පර කල්හි ; වා, විකල්පයෙන් ; ඉකාරඃ ස්‍යාත්, ඉකාර වන්නේය. වකා-(255)=විකා-ඖ (149, 23)=විකෙ. වා වකෙ. ප්‍රත්‍යයන්ගේ කකාර යකාරයන්ට වනාහි, වටකකා-(255) = වටකිකා. වා, වටකකා. ආර්යකා (255) = ආර්යිකා. වා, ආර්යකා. ධ්‍රුත්‍යයොස්තු, ධාතූන්ගේ හා ත්‍ය ප්‍රත්‍යයාගේද ස්ථානයෙහි වනාහි ; නායිකා ඝටත්‍යිකා, මෙතන්හි විකල්ප රහිත බැවින් පූර්වසූත්‍රයෙන් නිත්‍යයෙන් අකාරයහට ඉකාරයි. [පාණිනිඃ 7. 3. 46, 47.]

(මූ-) **256. වාවවාපො'නුක්තපුංසකස්‍ය.** (වා 1. ආත් 1. ච 1. ආපඃ 6. අනුක්තපුංසකස්‍ය 6.)

ආපඃ ස්ථානෙ ජාතො'කාර ඉද්වච ස්‍යාවා කාපි න තූක්ත පුංසකස්‍ය.

ගඞ්ගිකා ගඞ්ගාකා ගඞ්ගකා. උක්තපුංසකස්‍ය තු ශුභ්‍රිකා.*

ඉකාර වේ. ධාතුහුගේ කකාරයහට ඉකාරය මෙසේයි, චක ධාතුහු කෙරෙන් ණකප්‍රත්‍යය කළ කල්හි චාකිකා යනාදිය පූර්වසූත්‍රයෙන් නිත්‍යයෙන් වේ. ඝටත්‍යිකා යනු ඝට භවා යන වාක්‍යයෙහි (525) ඝටත්‍ය, ඔහු කෙරෙන් ස්වාර්ථයෙහි (433) කකාරය කළ කල්හි ඝටත්‍යකා යී සිටියි, එකල්හි පෙර සූත්‍රයෙන් නිත්‍යයෙන් ඉකාරයි. තත්‍රත්‍යිකා දාක්ෂිණාත්‍යිකා අමාත්‍යිකා යන මේ ආදිය මෙසේමැයි. ත්‍යප්‍රත්‍යය ස්වරූපය නිෂෙධ හෙයින් භ්‍රාතෘව්‍යිකා භ්‍රාතෘව්‍යකා යනු වේ.

* උක්තඃ පුමාන් යෙන තත් උක්තපුංසකං, න උක්තපුංසක මනුක්තපුංසකං (ලිඞ්ගං) තස්‍ය. ආප්ප්‍රත්‍යයාගේ ස්ථානයෙහි (437) කෙ'කඃ ස්වඃ යන මේ ආදියෙන් ජාතවූ යම් අකාරයෙක් වේද ඔහුගේ ස්ථානයෙහි ඉකාරයද ආකාරයද කාප් පරකල්හි විකල්පයෙන් වන්නේය, පක්ෂයෙක්හි අකාරයම සිටිනේය. ගඞ්ගා එව යන වාක්‍යයෙහි (433, 437) ගඞ්ගකා යී සිටි කල්හි මේ සූත්‍රයෙන් අකාරයහට ඉකාරයි, ආකාරයද වේ. පක්ෂයෙක්හි අකාරය සිටියි. දුර්ගිකා දුර්ගාකා දුර්ගකා යනාදියද මෙසේමැයි. ශුභ්‍රඃ පුමාන් කියාද වේනුයි මේතෙම උක්ත පුංස්කශබ්දය වෙයි.

(ස-) කාපි, කකාර යුක්තවූ ආප් පර කල්හි ; ආපඃ ස්ථානෙ, ආප්ප්‍රත්‍යයාගේ ස්ථානයෙහි ; ආතො'කාරඃ, ආතවූ අකාරය තෙම ; වා, විකල්පයෙන් ; ඉත්, ඉකාර වේ ; ආච්ච ස්‍යාත්, ආකාරද වන්නේය ; උක්තපුංස්කස්‍ය තු, උක්තපුංස්ක ශබ්දය හට වනාහි ; න, ඉකාරාදිය නොවේ. ගඞ්ගකා-(256)= ගඞ්ගිකා. ගඞ්ගාකා. වා ගඞ්ගකා. උක්තපුංස්කස්‍ය තු, උක්තපුංස්ක ශබ්දයහට වනාහි ; ශුභ්රිකා, මෙහි පූර්වසූත්‍රයෙන් නිත්‍යයෙන් ඉකාරයයි, මේතෙම සමාන බැවින් බාධිතයි. [පාණිනිඃ 7. 3. 48, 49.]

(මූ-) **257. ෂ්ට්වෘන්නෘඤ්චවාහනදාදෙරීප්.** (ෂ්ට්වෘ උසඃ ඉත් න්ඍඃ අඤ්චවාහනදාදෙඃ 5. ඊප් 1.)

ෂකාරෙතෂ්ටකාරෙත උකාරෙත ඍකාරෙතො නාන්තා-ඍදන්තා-දඤ්චොවාහොනදාදෙශ්ච ඊප් ස්‍යාත් ස්ත්‍රියාං.*

---

* ෂච ටච උශ්ච ඍශ්ච ෂ්ට්වෘරඃ, තෙ ඉතො යෙෂාං තෙ ෂ්ට්වෘරිතඃ, තෙ ච නච ඍශ්ච අඤ්ච ච වාහ ච නදාදිශ්චෙති තස්මාත්. හුදකලා නකාර ඍකාර දෙදෙනාගේ අසම්භවය බැවින් ඒ අන්තකොට ඇති ශබ්ද දෙදෙනාගේ ග්‍රහණයයි. මෙහි ඉත්සංඥ ෂකාරයද ඉත්සංඥ ටකාරයද නදාදි ශබ්දද මුඛ්‍යයන්ගේම ග්‍රහණය වෙයි, එහෙයින් බහුවෛෂණිවා, බහු භූෂණ බහුනදා යන මේ ආදියෙහි ඊප්‍රත්‍යය නොවන්නේය. අප්‍රධානවූද අන්‍යයන්ගේ ස්ථානයෙහි ඊප් වෙයි, එහෙයින් අතිවිදුෂී, අතිපචන්තී, අතිදණ්ඩිනී, අතිකර්ත්‍රී, අතිප්‍රතීචී, අතිශාලෘහී යනාදිය වන්නේමය.

නදාදියද—

නදො මදශ්වර ශෛව්‍යරො ගෞරවෙල භෂ ප්ලවාඃ,
දරකන්දර තර්කාරාසතරුණඃ කණ කාකිණෞ.
කදලාමලකෞ සූද හරීතක විභීතකාඃ,
ගවො දෙවො ධාතකශ්ච මාතාමහ පිතාමහෞ.
ද්‍රෝණඃ සුවර්ණකෞ පාත්‍ර කොෂාතක පුටාසතාටඃ,
කවාටමාචටො නාටො නටො භොට පටෞ ශඨඃ.
වරාටඃ ශෂ්කුලඃ සූචඃ ශචොමණ්ඩල කුණ්ඩලෞ,
ලොහිතාණ්ඩා'ථකුෂ්මාණ්ඩ මඨපුෂ්කලපිප්පලාඃ.
කදලඃ කන්දලඃ පිණ්ඩ කාකලෞ ශල්ලකොචාෂඃ,
අනඩුත් සූර්මිකොලෞච පිසඛගාතසවෙතසාඃ.

(ස-) ෂකාරෙතඃ, ඉත්සංඥ ෂකාරයා කෙරෙන්ද ; ටකාරෙතඃ, ඉත්සංඥ ටකාරයා කෙරෙන්ද ; උකාරෙතඃ, ඉත්සංඥ උකාරයා කෙරෙන්ද ; ඍකාරෙතඃ, ඉත්සංඥ ඍකාරයා කෙරෙන්ද ; නාන්තාත්, නකාරාන්ත ශබ්දයා කෙරෙන්ද ; ඍදන්තාත්, ඍකාරාන්ත ශබ්දයා කෙරෙන්ද ; අඤ්චඃ, අඤ්චධාතුහු කෙරෙන්ද ; වාහඃ, වාහධාතුහු කෙරෙන්ද ; නද්‍යාදෙශ්ච, නද්‍යාදි ශබ්දයන් කෙරෙන්ද ; ස්ත්‍රියාං, ස්ත්‍රී ලිඞ්ගයෙහි ; ඊප් ස්‍යාත්, ඊප්ප්‍රත්‍යය වන්නේය. [පාණිනිඃ 4. 1. 5, 6, 15, 41, 61.]

(මු-) **258. යයො ඊලොපො'ස්‍යුකෙතෞ පෞ.** (යයොඃ 6 .. ලොපඃ 1. අස්‍යු-කෙතෞ 7. පෞ 7.)

ඉවර්ණාවර්ණයො ලෝපඃ ස්‍යාත් අයාවකෙතෞ පෞ පරෙ. ෂ-වෛෂ්ණවී වරාකී.*

මාලතඃ ශමසූපෞ ච විල්වමණ්ඩපකෙකයාඃ,
ගඩුජෝ මහමණ්ඩෞ ච සුෂවඃ පෘථිවඃ පෘථුඃ.
ඍෂ්‍ය මනුෂ්‍ය මත්ස්‍යශ්ච සූකරො ගවයො හයඃ,
මහත් වෘහත් තරඃ ශෘඞ්ගඃ එතද්‍යූනද්‍යාදයඃ.

පුත්‍රශබ්දයද නද්‍යාදි ගණයෙහි කිසිකෙණෙක් කියති.

* ඉශ්ච අශ්ච තෞ යෞ, තයොඃ යයොඃ. ස්‍යුශ්ච කෙතිශ්ච ස්‍යුකේතී, න විද්‍යෙතෙ ස්‍යුකේතී යත්‍ර පෞ සො'ස්‍යුකෙතිස්තස්මින්. මෙහි අශ්ච ඉශ්ච යී සමාසකළ කල්හි එලෝපඃ යී කළකල්හි එකාරලොපයයි සංශයෙක් වෙයි, එබැවින් යයොඃ යනු කියන ලදී. (470) ප්‍රෙෂ්ඨඃ ශ්‍රෙෂ්ඨඃ යනාදියෙහි ප්‍ර ශ්‍ර යනාදි ආදෙශය අකාරාන්ත නිර්දේශය බැවින් අකාරලොපය නොවේ. පාරසෛත්‍රෙණයඃ යන මෙහි වනාහි (416) වීපදවෘද්ධි විධානය බැවින් ඊකාරලොපය නොවේ. සූත්‍රයෙහි අස්‍යුකෙතෞ යනු කුමට ද? ඌර්ණ් යුඃ රාමෙණ යනාදියෙහි ස්‍යු යනු පරහෙයින් අවර්ණයාගේ ලොපාභාවය දක්වනු පිණිසයි, යකාරය පිසංඥයි, 446, සූත්‍රයෙහි වූ ඌර්ණායුඃ යන මෙහි-යු-යනුරහිතවූ පිසංඥයයි දතයුතු. වෛෂ්ණවී යනු විෂ්ණුර්දේවතා අස්‍යාඃ යන අර්ථයෙහි, විෂ්ණුශබ්දයා කෙරෙන් (433) විකාරසඞ්ඝ යනාදියෙන් ෂණ්ප්‍රත්‍යය කළකල්හි වෛෂ්ණව ශබ්දයා කෙරෙන් ඊප්ප්‍රත්‍යය වේ. වරාකී යනු වෘධාතුහු කෙරෙන් (1111) හිඤ්ජල්ප යනාදියෙන් ෂාකප්‍රත්‍යය කළ කල්හි වරාකශබ්දයා කෙරෙන් ඊප්‍රත්‍යයයි.

(ස-) අයාවකෙතා, යුයනුද විභක්තිද රහිතවූ ; පෙ පරෙ, පිසංඥයා පර කල්හි ; ඉවර්ණාවර්ණයොඃ, ශබ්දයා කෙරෙන් පරවූ ඉවර්ණ අවර්ණ දෙදෙනාහට ; ලොපඃ ස්‍යාත්, ලොප්වන්නේය. ෂ, ඉත්සංඥ ෂකාරවත් ශබ්දයන්ගේ උදාහරණ දක්වනුලැබේ. වෛෂණව-(257, 258) = වෛෂණවී. වරක (257, 258) = වරකී. [පාණිනිඃ 6. 4. 148.]

(මු-) 259. **ක්‍යඛ්‍යච්වෞ චානාත්‍යපත්‍යෂ්ණ්‍යස්‍ය.** (ක්‍ය ඛ්‍යච්වෞ 7. ච 1. අනාති 7. අපත්‍යෂණ්‍යස්‍ය 6.)

අපත්‍යපී-ෂණ්‍යස්‍ය ලොපඃ ස්‍යාත් අයාවකෙතා පෙ පරෙ, ක්‍ය ඛ්‍ය ච්වෞ ච, නත්වාකාරෙ. ගාර්ගී.*

(ස-) අයාවකෙතා, යුයනුද විභක්තිද රහිතවූ ; පෙ පරෙ, පිසංඥයා පර කල්හි ; අපත්‍යපී ෂණ්‍යස්‍ය, අපත්‍යපීයෙහි වූ ෂණ්‍යප්‍රත්‍යයහට ; ලොපඃ ස්‍යාත්, ලොප් වන්නේය. ක්‍යඛ්‍ය ච්වෞ ච, නාමධාතුප්‍රකරණයෙහි වූ ක්‍යඛ්‍යප්‍රත්‍ය දෙක හා තඩිතයෙහි ච්විප්‍රත්‍යය පර කල්හිද ෂණ්‍යප්‍රත්‍යයහට ලොප් වේ ; ආකාරෙ තු, ආකාරයා පර කල්හි වනාහි ; න, ෂණ්‍යප්‍රත්‍යය ලොපය නොවේ. ගාග්‍ය (257, 259,) = ගාර්ගී. [පාණිනිඃ 6. 4. 151, 152.]

---

* ක්‍යශ්ච ඛ්‍යශ්ච ච්විශ්චෙති ක්‍යඛ්‍යච්වි තස්මින්. න ආත් අනාත් තස්මින්. අපත්‍ය ෂණ්‍ය අපත්‍යෂණ්‍ය තස්‍ය. චකාරය හෙතුකොටගෙන යුයන්න හා විභක්තිරහිතවූ පි පර කල්හිද ක්‍රියා සම්බන්ධයි. ගාර්ගී යනු ගර්ගස්‍ය ස්ත්‍ර්‍යපත්‍යං යන වාක්‍යයෙහි අපත්‍යපීයෙහි (415) ෂණ්‍යප්‍රත්‍යය කළ කල්හි, ගාර්ග්‍ය ශබ්දයා කෙරෙන් (257) ඉත්සංඥ ෂකාරවත් බැවින් ඊප්ප්‍රත්‍ය සද මේ සූත්‍රයෙන් පි පර කල්හි ෂණ්‍යප්‍රත්‍යයහට ලොප්ද වෙත්. ක්‍යප්‍රත්‍යයා පර කල්හි ගාර්ගීම්ච්ඡති යන වාක්‍යයෙහි යකාරය ලොප්ව (843) ගාර්ගීයති යනු වේ. ඛ්‍ය කළ කල්හි ගාර්ග්‍ය ඉවාචරති (848) යන වාක්‍යයෙහි ගාර්ගීයතෙ යනු වේ. ච්විප්‍රත්‍යය කළ කල්හි අගාර්ගේ‍යා ගාර්ගේ‍යා භවති. (495) යන වාක්‍යයෙහි ගාර්ගී භවති යනු වේ. විභක්ති පර කල්හි ගාර්ගේ ඥනාදිය වේ. ආකාරය පර කල්හි වනාහි ගාර්ග්‍යායණඃ යනු වේ. අපත්‍යෂණ්‍යස්‍ය යනු කුමටය? සුභගස්‍ය භාවඃ සෞභාග්‍යං යන්නෙහි ෂණ්‍යප්‍රත්‍යය අපත්‍යපීයෙහි නොවන හෙයිනි. සෞභාග්‍යමිච්ඡති (843) සෞභාග්‍යීයති යනු වේ, අන්‍යපීයි.

(මූ-) **260. සූර්‍ය්‍යාගස්ත්‍යස්‍ය තිෂ්‍යපුෂ්‍යස්‍ය ෂණ්‍යමත්ස්‍ය ස්‍යෙයෙපොර්භෂ්ණෙ ඊපි යඃ.** (සූර්‍ය්‍යාගස්ත්‍යස්‍ය 6. තිෂ්‍ය පුෂ්‍යස්‍ය 6. ෂණ්‍යමත්ස්‍යස්‍ය 6. ඊයෙපොඃ 7 .. භෂ්ණෙ 7. ඊපි 7. යඃ 6.)

එෂාං යස්‍ය ලොපඃ ස්‍යාත් ඊයෙපොඃ පරයොඃ, නක්‍ෂත්‍රෂ්ණෙ ඊපි ච.

සෞරී ආගස්තී චාතුරී.*

(ස-) ඊයෙපොඃ පරයොඃ, ඊයප්‍රත්‍යය ඊප්ප්‍රත්‍යය යන මොවුන් පර කල්හි ; එෂාං, සූර්‍ය්‍ය අගස්ත්‍ය යන ශබ්දයන්ගේ ; යස්‍ය, යකාරයහට ; ලොපඃ ස්‍යාත්, ලොප් වන්නේය. නක්‍ෂත්‍රෂ්ණෙ, නක්‍ෂත්‍රවාචී ෂණ්ප්‍රත්‍යයා පර කල්හි තිෂ්‍ය පුෂ්‍ය ශබ්දයන්ගේද ; ඊපි ච, ඊප්ප්‍රත්‍යයා පර කල්හිද ෂණ්‍ය මත්ස්‍ය ශබ්දයන්ගේද යකාරයහට ලොප්වන්නේය. සෞර්‍ය්‍ය (257, 260) = සෞරී. ආගස්තී යනුද මෙසේමැයි. චාතුර්‍ය්‍ය (257, 260) = චාතුරී. [පාණිනිඃ 6. 4. 149.]

(මූ-) ට-ත්‍රයී භූෂණ්ඩී. උ-විදුෂී ශ්‍රීමතී භවතී. (245) අප් යනොර්නිත්‍යං, ස්‍යඃ-පචන්තී. (244) ආදීපොඃ, තුදන්තී තුදතී, භාන්තී භාතී. න-දණ්ඩිනී අඞ්චතී රාඥී ශුනී, මඝවතී මඝොනී. ස්‍යඃ-කර්ත්‍රී ක්‍රොෂ්ට්‍රී. අන්ච-ප්‍රතීචී ප්‍රත්‍යඤ්චී තිරශ්චී තිර්‍ය්‍යඤ්චී, අමුමුඊචී අදමුඊචී උදීචී. වාහ-භාරෞහී ශ්වෞතෞහී ශ්වෙතවාහී ශාලූහී. නදී මත්සී ගෞරී.

(ස-) ට, අයට්ප්‍රත්‍යයාගේ ඉත්සංඥ ටකාර යුත් උදාහරණ බොධකයි. ත්‍රය (257, 258) = ත්‍රයී. භූෂණ්ඩී යනුද මෙසේ මැයි. උ, ඩවතුප්‍රත්‍යයාගේ ඉත්සංඥ උකාර යුක්ත උදාහරණ දක්වනු ලැබේ. විවස් (257, 229, 111) = විදුෂී. ශ්‍රී මත් (257) ශ්‍රීමතී. භවත් (257) = භවතී, මතුඩවතුප්‍රත්‍යය

---

* ෂණ්‍ය යනු අපත්‍යාර්ථ රහිතයාගේ ග්‍රහණයයි, අපත්‍යාර්ථය පූර්වසූත්‍රයෙහි ගත් බැවිනි. සෞරී යනු සූර්‍ය්‍යයාගේ මේය යන අර්ථයෙහි (433) ෂණ් කල කල්හි සෞර්‍ය්‍ය යි සිටියි, එකල්හි (257) ඉත්සංඥ ෂකාර බැවින් ඊප්ප්‍රත්‍යය කල කල්හි මෙයින් යකාරලොපයි. ආගස්තී යනුද එසේමැයි. චාතුරී යනු චතුරස්‍ය භාවඃ යන අර්ථයෙහි (433) ෂණ්‍ය කල කල්හි චාතුර්‍ය්‍ය යි සිටියි, (257) ඊප් කල කල්හි මෙයින් යකාරලොපයි, ඔෞචිතී යනුද මෛත්‍රී යනුද සාමග්‍රී යනුද මෙසේමැයි.

යෝයි. අප්‍යනො නිත්‍යං, යන මේ සූත්‍රයෙන් නිත්‍යයෙන් නුණ්ආගම වේ, ඍ, ශතෘප්‍රත්‍යයාගේ ඉත්සංඥ ඍකාරවත් උදාහරණ කියනුලැබේ. පචත් (257, 245) = පචන්තී. ආදී පොඃ, යන මෙයින් විකල්පයෙන් නුණ් ආගමයි. තුදත් (257 244) = තුදන්තී. නුණ් නුවූ පක්ෂයෙහි තුදතී යනු වේ, භාන්තී භාතී යනුද එසේමැයි. න, නකාරාන්ත ශබ්දයන්ගේ උදාහරණ බොධකයි. දණ්ඩින් (257) = දණ්ඩිනී. අර්වන් (257, 195) = අර්වතී.

රාජන් (257, 117, 46)=රාඥී. ශ්වන් (257, 194) ශුනී. මඝවන් (257, 191) = මඝවතී. වා, මඝවන් (257, 194) = මඝොනී. ඍ, ඍකාරාන්ත ශබ්දයන්ගේ උදාහරණාවබොධය පිණිසයි. කර්තෘ (257)=කර්ත්‍රී. ක්‍රොෂ්ටෘ (257)=ක්‍රොෂ්ට්‍රී. අන්ච, අන්චධාතුහු කෙරෙන් උදාහරණ දක්වනු ලැබේ. ප්‍රත්‍යච් (257, 224) = ප්‍රතීචී, ප්‍රත්‍යඤ්ච් (257) = ප්‍රත්‍යඤ්චී. තිර්‍යච් (257, 225) = තිරශ්චී. තිර්‍යඤ්ච් (257)=තිර්‍යඤ්චී. අමුමුයච්, අදමුයච්, උදච්, (257, 225) = අමුමුඊචී, අදමුඊචී, උදීචී. වාහ, වාහ යනු වහධාතුහු කෙරෙන් උදාහරණකිරීම පිණිසයි. භාරවාහ් (257, 179) = භාරෞහී. ශ්වෙතවාහ් (257, 179)=ශ්වෙතෞහී. වා, ශ්වෙතවාහී. ශාලිවාහ් (257, 180) = ශාල්‍යූහී. නදී, නදී යනු නද්‍යාදී ගණයෙහි උදාහරණ කිරීම පිණිසයි. මත්ස්‍ය (257, 260) = මත්සී. ගෞර (257, 258) = ගෞරී.*

---

* ත්‍රයී යනු ත්‍රයාණාං පූරණී යන අර්ථයෙහි (461) ත්‍රිශබ්දයා කෙරෙන් අයට්ප්‍රත්‍යය වෙයි. භූෂ්‍යතෙ'නයා යන වාක්‍යයෙහි භූෂධාතුහු කෙරෙන් කරණවාච්‍ය කල්හි (1134) අනට්ප්‍රත්‍යය වේ, ඉත්සංඥ ටකාරවත් බැවින් ඊප්ප්‍රත්‍යය වේ. විදුෂී යනු විදධාතුහු කෙරෙන් ශතෘප්‍රත්‍යය වේ, ශතෘස්ථානයෙ (1103) ක්වසුප්‍රත්‍යය වේ, විවස් ශබ්දයා කෙරෙන් ඉත්සංඥ උකාරවත් බැවින් ඊප්ප්‍රත්‍යය වේ, (229) වකාරයාගේ ස්ථානයෙහි උකාර වේ, ශ්‍රීමතී යනු ශ්‍රීරස්ත්‍යස්‍යාඃ යන වාක්‍යයෙහි (441) ශ්‍රීශබ්දයා කෙරෙන් මතුප්‍රත්‍යය වේ, ඉත්සංඥ උකාරවත් බැවින් ඊප් වේ, භවතී යනු භාධාතුහු කෙරෙන් උණාදික ඩවතුප්‍රත්‍යය වේ, භවත්ශබ්දයා කෙරෙන් ඊප් වේ. පචන්තී යනු පචධාතුහු කෙරෙන් (1100) ශතෘප්‍රත්‍යයයි. තුදධාතුහු කෙරෙන්ද භා ධාතුහු කෙරෙන්ද ශතෘප්‍රත්‍යය කළ කල්හි විකල්පයෙන්

(මු-) **261. ඤවබසාවනො රඞීප් වා තු හෙ.** (ඤවබසාත් 5. වනඃ 5. රඞ 1. ඊප් 1. වා 1. තු 1. හෙ 7.)

ඤදවඃ බසාවච විහිතාත් වන ඊප් සහත්, වනෙඃ රඞ ච ස්ත්‍රියාං හෙ තු වා. ආවාවරී ධීවරී හරිදෘශ්වරී බහුධීවරී බහුධීවා.*

(ස-) ඤදවඃ බසාවච, ඤකාරාන්ත ධාතුද ස්වරාන්ත ධාතුද බස්අන්ත ධාතුද යන මොවුන් කෙරෙන්; විහිතාත්, කරණ ලද්දාවූ; වනඃ, වන්ප්‍රත්‍යයා කෙරෙන්; ස්ත්‍රියාං, ස්ත්‍රීලිඞ්ග

නුඤ් ආගමයි. දණ්ඩිනී යනු දණ්ඩා‘ස්‍යාස්තිඃ යන වාක්‍යයෙහි (444) ඉන් වේ. අර්චිනී යනු අර්චින්ශබ්දයා කෙරෙන් නාන්ත බැවින් ඊප්ප්‍රත්‍යය කළ කල්හි (195) නුඞ් ආදෙශයි. රාජන් ශබ්දයා කෙරෙන් ඊප් කළ කල්හි (117, 46) රාඥී යනු වේ. ශුනී යනු ශ්වන්ශබ්දයා කෙරෙන් ඊප් කළ කල්හි (194) වකාරයහට උකාර වේ. මඝවන්ශබ්දයා කෙරෙන් ඊප් කළ කල්හි (191) තුඞ් යන්නාහුගේ විකල්පය වේ, විකල්පපක්ෂයේ (194) වකාරයහට උකාරයි. කර්ත්‍රී යනු කරොති සා සා යන්නෙහි කෘධාතුහු කෙරෙන් (990) තෘන් වේ, ඉන් පසු සෘකාරාන්තයා කෙරෙන් ඊප් වේ. ක්‍රොෂ්ට්‍රී යනු ක්‍රොෂ්ටුශබ්දයහට ස්ත්‍රීලිඞ්ගයෙහි (139) තෘන් යන්නාහුගේ ස්ථානයෙහි තෘන් වේ, නැවත ඊප් වේ. අන්ච යනු අන්චධාතුහු කෙරෙන් ක්විප් අන්තයහට යන අර්ථයි, ප්‍රතිපූර්වක අන්චධාතුහු කෙරෙන් (1032) ක්විප් කළ කල්හි (567) නකාර ලොපයයි, ප්‍රත්‍යච්ශබ්දයා කෙරෙන් ඊප් කළ කල්හි (224) ප්‍රතීචී, පූජාර්ථයෙහි (568) නලොපය නුවූ කල්හි ප්‍රත්‍යඤ්චශබ්දයා කෙරෙන් ඊප් වේ, ප්‍රත්‍යඤ්චී. තිර්‍ය්‍යච්ශබ්දයා කෙරෙන් ඊප් කළ කල්හි (225) තිරශ්චී. තිර්‍ය්‍යඤ්චශබ්දයා කෙරෙන් ඊප් කළ කල්හි තිර්‍ය්‍යඤ්චී. වාහ යනු විණ් අන්ත වහධාතුහටය යන අර්ථයි. භාරං වහති යන්නෙහි (1028) විණ්ප්‍රත්‍යය කළ කල්හි භාරවාහ් ශබ්දයා කෙරෙන් ඊප් වේ, (179) වාස්ථානයේ ඖ වේ. ශ්වේතවාහ් ශබ්දයෙන් ඊප් කළ කල්හි විකල්පයෙන් ඖ වේ, ශාලිවාහ් යන්නෙන් ඊප් කළ කල්හි (180) වායන්න ඌ වේ. ජාතෙරතඃ යනාදියෙහි උඞසංඥ යකාර රහිත බැවින් අප්‍රාප්ත කල්හි නදාදි බැවින් ඊප් වේ.

* මෙහි වන් යනු (1032) ත්‍රාසු සිස් යනාදියෙන් කරණ ලද වන්ප්‍රත්‍යයයි. අවාවරී යනු ඔණධාතුහු කෙරෙන් (1032) වනිප් වේ, (1031) ණකාරයහට ආකාර කළ කල්හි (35) ඔකාරයහට අව්ද අවාවන් යී සිටි කල්හි මෙයින් ඊප්ද රඞආදෙශද

යෙහි ; ඊප් සත්‍යත්, ඊප්ප්‍රත්‍යය වන්නේය. වනඃ, වන්ප්‍රත්‍යයාගේ නකාරයහට ; රඞ් ච, රඞ්ආදේශද වන්නේය ; හෙතු, බහුව්‍රීහි සමාසයෙහි වනාහි ; වා, විකල්පයෙන් ඊප්ප්‍රත්‍යය හා රඞ්ආදේශයද වන්නෝය. අවාවන් (261) = අවාවරී. මේ ණකාරාන්ත ධාතුයි. ධීවන් (261)=ධීවරී. මේ ස්වරාන්ත ධාතුයි. හරිදෘශ්වන් (261) = හරිදෘශ්වරී. මේ බස්අන්තයයි. බහුධීවන් (261) = බහුධීවරී. බහුධීවා, විකල්පයෙන් බහුධීවා කියාද වේ, මේ බහුව්‍රීහි සමාසයෙහි උදාහරණ වේ. [පාණිනිඃ 4. 1. 7.]

(මූ-) **262. ඤනශ්චොධඃ සංඛ්‍යාදිදෘමවයො'පී-හායනාඬෙ.** (ඤ් 1. නඃ 1. ච 1. උධස්-සංඛ්‍යාදි-දෘම-වයො'පී-හායනාත් 5. හෙ 7.)

උධසඃ සංඛ්‍යාපූර්වාත් දෘම්නො වයො'පි-හායනාච්ච ඊප් ස්‍යාත් හෙ, සස්‍ය ච නඃ ස්‍යාත්. පීනොධ්නී විදෘම්නී ත්‍රිහායනී.

(ස-) හෙ, බහුව්‍රීහි සමාසයෙහි ; උධසඃ, උධස් ශබ්දයා කෙරෙන්ද ; සංඛ්‍යාපූර්වාත්, සංඛ්‍යාපූර්වකොට පවත්නාවූ ; දෘම්නඃ, දෘමන්ශබ්දයා කෙරෙන්ද ; වයො'පි හායනාච්ච, වයො අපි වශයෙන් පවත්නා සංඛ්‍යාපූර්වවූ හායනශබ්දයා කෙරෙන්ද ; ඊප් ස්‍යාත්, ඊප්ප්‍රත්‍යය වන්නේය. සස්‍ය, උධස් ශබ්දයාගේ සකාරය හට ; නශ්ච ස්‍යාත්, නකාරාදේශද වන්නේය.

(ස-) පීනොධස් (262, 117) = පීනොධ්නී. විදෘමන් (262,

වෙත්, ධීවරී යනු ධාධාතුහු කෙරෙන් (1032) ක්වනිප් වේ, (612) ධී වේ, ධීවන් ශබ්දය වේ. විභාවරී යනාදියද මෙසේමැයි. හරිදෘශ්වරී යනු හරිං පශ්‍යති යා යන්නෙහි හරි දෘශ ධාතුහු කෙරෙන් ක්වනිප් වේ, හරිදෘශ්වන් යනු වේ, වනිප් යන්නාහුගේ වකාරය තමා අනන්‍ය බැවින් ක්ඩස් පරත්වයක් නැත්හෙයින් (154) ෂඩ් නොවේ. බහුධීවරී යනු බහවො ධීවානඃ (කෛවර්ත්තාඃ) යස්‍යාං නද්‍යාං සී බහුව්‍රීහි කළ කල්හි ඊප් ආදිය වේ. ඊප් නුවූ පක්‍ෂයෙහි රඞ්ආදේශයද නොවේ. එකයොග නිර්දිෂ්ටානාං. සහ වා ප්‍රවෘත්තිඃ සහ වා නිවෘත්තිඃ යන න්‍යාය හෙතුකොටගෙන පක්‍ෂයෙක්හි බහුධීවන්-සි (148, 164, 118) බහුධීවා යනු වේ. ණව බසාත් කිං? යජ්වා.

117) = විදාමිනී. විහායන (262, 258) = විහායනී. [පාණි නිඃ 5. 4. 131, 4. 1. 25, 26, 27.]*

(මු-) **263. ජාතෙරතො'සත්‍රී-යු ඩ්-ස ත් කා ණ්ඩ ප්‍රා ක් ප්‍රා න්තශතෙකාදි පුෂ්පසම්භස්ත්‍රාජිනෛකශණපිණ්ඩාදිඵල නාදිමූලාත්.** (ජාතෙඃ 5. අතඃ 5. අසත්‍රී-මූලාත් 5.)

ජාතිවාචිනො'කාරාන්තාත් ස්ත්‍රියාමීප් ස්‍යාත් න තු සත්‍රීයුඩා දෙඃ. මෘගී හංසී ශිතපාකී. සත්‍රීයුඩාදෙස්තු මක්ෂිකා වෛශ්‍ය සත්පුෂ්පා සංඵලා අමූලා. ජාතෙඃ කිං? මන්දා.†

(ස-) ජාතිවාචිනඃ, ජාතිවාචිවූ ; අකාරාන්තාත්, අකාරාන්ත

---

* වයඃ අපීතං යස්‍ය ස වයො'පීඃ ස චාසෞ හායනශ්චෙති වයො'පිහායනඃ, දාම ච වයො'පිහායනශ්ච ං තෞ, සඞ්ඛ්‍යා ආදිර්යයොස්තෞ සඞ්ඛ්‍යාදී, තෞ ච තෞ දාමවයො'පිහාය නෞ චෙති සඞ්ඛ්‍යාදිදාමවයො'පිහායනෞ, උධස් ච සඞ්ඛ්‍යාදී දාමවයො'පිහායනෞ චෙති තස්මාත්. බහුව්‍රීහෞ සස්‍ය නඃ ස්‍යාත් යී සමාසවය බැවින් උධස් ශබ්දයාගේ සකාරයහට මන කාරාදෙශය වෙයි. මෙ යන මේ පදයාගේ නැවත ගැන්ම පරසූත්‍රයෙහි සම්බන්ධනොකිරීම පිණිසයි. පීනොධ්නී යනු පීනං උධො යස්‍යාඃ සා ගෞඃ, පීනොධස් (මහත් බුරුල්ල ඇත්තී) ශබ්දයා කෙරෙන් ඊප් හා සකාරයහට නකාරාදෙශද වෙත්. ද්වෙ දාමනී (රජ්ජ්‍වෞ) යස්‍යාඃ සා ද්විදාමිනී, ගෞඃ, ගවදෙනයි. සඞ්ඛ්‍යාශබ්ද රහිතයාහට වනාහි සුදාමෙ සුදාමානෞ යී (253) පූර්වසූත්‍රයෙන් විකල්පයෙන් වන්නේය. ද්වෞ හායනෞ වයො යස්‍යාඃ සා ද්විහායනී, වර්ෂද්වයක් ඇති දෙනයි. සඞ්ඛ්‍යාපූර්ව නුවූ ශබ්දයහට වනාහි ගතහායනා යනු වී. වයො'පීඃ යනු කුමටය? විහායනා ශාලා යන තන්හි ප්‍රාණීන්ගේ වයස නො වන බැවින් ඊප්ප්‍රත්‍යය නොවන බව හැඟවීම පිණිසයි. වයො නම් ප්‍රාණීන්ගේ ඉක්මගියාවූ පරමායුෂයි.

† සත්‍රී යනු නිත්‍යස්ත්‍රීලිඞ්ග ශබ්දයයි. ය උඩ් යස්‍ය ස යුඩ්. සච්ච කාණ්ඩශ්ච ප්‍රාක් ච ප්‍රාන්තශ්ච ශතශ්ච එකශ්ච තෙ ආදයො යස්‍ය තත් සත්කාණ්ඩ ප්‍රාක් ප්‍රාන්තශ තෛකාදි, තච්ච තත් පුෂ්පශ්චෙති තත්. සම් ච භස්ත්‍රා ච අජිනශ්ච එකශ්ච ශණශ්ච පිණ්ඩශ්ච තෙ ආදයො යස්‍ය තත් සංභස්ත්‍රා ජිනෛකශණ පිණ්ඩාදි, තච්ච තත් ඵලශ්ච චෙති තත්. නශ්ච ආදිර්යස්‍ය තත් නාදි, නාදි ච තත් මූල ශ්චෙති නාදිමූලං. තතඃ සත්‍රී ච යුඩ් ච සත්කාණ්ඩ ප්‍රාක් ප්‍රාන්ත ශතෛකාදි පුෂ්පශ්ච සංභස්ත්‍රාජිනෛකශණපිණ්ඩා දිඵලශ්ච නාදිමූලශ්චෙති. පශ්චාත් නඤ් සමාසෙ අසත්‍රී

ශබ්දයා කෙරෙන් ; ස්ත්‍රියාං, ස්ත්‍රීලිඞ්ගයෙහි ; ඊප් ස්‍යාත්, ඊප්
වන්නේය ; ස්ත්‍රියුඞාදෙස්තු, නිත්‍යස්ත්‍රීලිඞ්ගික ශබ්ද ඌඞ්සංඥ
යකාරයුක්ත ශබ්ද යන මොවුන් ආදිකොට පවත්නා සත්
පුෂ්ප කාණ්ඩපුෂ්ප ප්‍රාක්පුෂ්ප ප්‍රාන්තපුෂ්ප ශතපුෂ්ප එකපුෂ්ප
යන මොවුන්ද සම්ඵල භස්ත්‍රාඵල අජිනඵල එකඵල ශණඵල
පිණ්ඩඵල යන මොවුන්ද අමූලශබ්දය යන මේ ශබ්දයන්
කෙරෙන් වනාහි ; න, ඊප්ප්‍රත්‍යය නොවන්නේය. ජාති
වාචක අකාරාන්තත්වයෙන් සමාන බැවින් නිත්‍යස්ත්‍රීලිඞ්ග

යුඞ් සත්කාණ්ඩප්‍රාක්ප්‍රාන්තශතෛකාදි පුෂ්පසංභස්ත්‍රාජි
නෛකශණ පිණ්ඩාදිඵල නාදිමූලං ත්‍යස්මාත්. මෘගජාතිඃ
ස්ත්‍රී මෘගී හංසජාතිඃ ස්ත්‍රී හංසී, ශීතෙ පාකො යස්‍යාඃ සා ශීත
පාකී, ඖෂධිවිශෙෂඃ. ජාතිවාචී ශබ්දයන්ගේ මුඛ්‍යයා කෙරෙ
න්ම ඊප්ප්‍රත්‍යය වෙයි, එහෙයින් බහුමෘගා භූමිඃ අබ්‍රාහ්මණ
පුරී යනාදියෙහි මෘගාදිය අප්‍රධානබැවින් ඊප් නොවන්නේය.
ශීතපාකී යනාදියෙහි වනාහි අප්‍රධානත්වයෙහි ජාතිභාවයයි,
එහෙයින් මෙහි ජාතිහුගේ මුඛ්‍යත්වයම වෙයි. නිත්‍යස්ත්‍රීලිඞ්ග
ශබ්දයා කෙරෙන් මක්ෂිකා බලාකා යනාදියයි. යුඞ් ශබ්දයා
කෙරෙන් වෛශ්‍යා ක්ෂත්‍රියා යනාදියයි. හෘෂ්‍ය හය ගවය
ආදීන්ගේ යුඞ්ත්වය බැවින් ඊප් නොපැමිණී කල්හි නදාදිගණ
පාඨයෙහි යුක්තබැවින් ඊප් වෙයි. පුෂ්පශබ්දයා කෙරෙන්
වනාහි ශත්පුෂ්පා කාණ්ඩපුෂ්පා යනාදිය වේ. සත් ආදි
කොට ඇති මේ ශබ්දයන් හා යුක්තවූ පුෂ්ප ශබ්දයෙන් ඊප්
නොවීම කුමක් හෙයින්ද? ශඞ්ඛපුෂ්පී චොරපුෂ්පී යනාදි
යෙහි අන්‍යශබ්දයන් හා යුක්තවූ පුෂ්පශබ්දයා කෙරෙන් ඊප්
වන බැවිනි. ජාතිවාචක නුවූ පුෂ්පශබ්දයා කෙරෙන් වනාහි
බහුපුෂ්පා ලතා යන මෙහි ඊප් නොවේ. ඵලශබ්දයා කෙරෙ
න් වනාහි සංඵලා භස්ත්‍රා ඵලා යනුවේ, භස්ත්‍ර යනු අකාරාන්ත
වූයේද වේ, එහෙයින් භස්ත්‍රඵලා යනු වේ, සං යනාදි මේ ශබ්ද
යන් හා යුක්තවූ ඵලශබ්දයෙන් ඊප් නොවීම කුමක් සඳහාද?
රක්තඵලී යනාදියෙහි අන්‍ය ශබ්දයන් හා යුක්තවූ ඵලශබ්ද
යෙන් ඊප් වන බැවිනි. ජාතිවාචක නුවූ ඵලශබ්දයා කෙරෙන්
වනාහි බහුඵලා යනාදියෙහි ඊප් නොවේ. නඤ් මුල්කොට
ඇති මූලශබ්දයෙන් අමූලා යී ඊප් නොවේ. නඤ් පූර්වවූ මූල
ශබ්දය නිෂෙධබැවින් ශතමූලී යනාදිය නඤ් සමාසය නො
වන හෙයින් ඊප් වේ. ජාතිවාචක නුවූ මූලශබ්දයා කෙරෙන්
දෘඪමූලා යී ඊප් නොවේ. මන්දා යනු මන්දගුණයුක්ත ස්ත්‍රියයි,
ජාතිභාවයක් නැතිහෙයින් ඊප් නොවේ.

ශබ්දාදීහු නිෂේධයෝයි. මෘග (263, 258) = මෘගී. හංසී ශිතපාකී යනුද එසේම දන්නේය. ස්ත්‍රියුඩාදෙසතු, නිත්‍යස්ත්‍රීලිඞ්ගිකශබ්ද උඩ්සංඥවූ යකාරවත් ශබ්ද යන මේආදීන් කෙරෙන් වනාහි ; මක්ෂිකා, නිත්‍යස්ත්‍රීලිඞ්ගයා කෙරෙන් මෙසින් ඊප් නිෂේධබැවින් ආප්ප්‍රත්‍යය වේ. වෛශ්‍ය, උඩ්සංඥ යකාරයුක්තයා කෙරෙන්ද එසේම ආප්ප්‍රත්‍යයයි. සත්පුෂ්පා, සත්පුෂ්ප ශබ්දයා කෙරෙන්ද එසේම ආප්ප්‍රත්‍යය වේ. සංඵලා, මේ ශබ්දයෙන්ද ආප්ප්‍රත්‍යයයි. අමූලා, නකාර පූර්ව සමාසයවූ මූල ශබ්දය බැවින් ආප්ප්‍රත්‍යයයි. ජාතෙඃ කිං ? ජාතිවාචක ශබ්දයා කෙරෙන් ඊප්ප්‍රත්‍යය කිරීම කුමටය ? මන්‍දා, මන්‍දගුණ යුක්ති යන ගුණවාච්‍යයන් කෙරෙන් ඊප්ප්‍රත්‍යය නොවන බව ඇඟවීම පිණිසයි. [පාණිනිඃ 4. 1. 63, 64.]

(මූ-) ආකෘතිග්‍රහණා ජාතිර්ලිඞ්ගානාඤ්ච න සර්‍වභාක්,
සකෘදාඛ්‍යාතනිර්ග්‍රාහ්‍යා ගොත්‍රඤ්ච චරණෛඃ සහ.
ගාර්ගී කඨී කෞථුමී.

(ස-) ජාතිඃ, ජාතියතොමෝ ; ආකෘතිග්‍රහණා, අවයව සටහන්යයි කියනලද ආකාරය අවබොධකිරීමද ; ලිඞ්ගානාඤ්ච, ලිඞ්ගයන්ද ; න සර්‍වභාක්, සියල්ල භජනය නොකරන්නීද ; සකෘත්, එක්විටක් ; ආඛ්‍යාත, උපදෙශ දීමෙන් ; නිර්ග්‍රාහ්‍යා, මනාව අවබොධකළ හැක්කීද ; චරණෛඃ සහ, වේදෛකදෙශයක් වූ පාදයන් හා සමග ; ගොත්‍රඤ්ච, පුත්‍ර පෞත්‍රාදි ගොත්‍රයද යන සතරද වෙයි.

ගාර්ග්‍ය (263, 260) = ගාර්ගී. කඨ (263, 258) = කඨී. කෞථුමී යනුද මෙසේමැයි.*

---

* නැවත ජාතිවාචකශබ්ද අවබොධකරවනුපිණිස ආකෘතිග්‍රහණා යනාදි වශයෙන් ජාතිලක්ෂණ කියයි. ආක්‍රියතෙ ව්‍යජ්‍යතෙ අනයෙති, ආකෘතිරවයව සංස්ථානං, ආකෘත්‍යා ග්‍රහණං ඥානං යස්‍යාඃ සා ආකෘතිග්‍රහණා ජාතිඃ, ජාතිතොමෝ ආකෘතිග්‍රහණයය, ආකෘතියෙන් (ආකාරයෙන්) ප්‍රකාශවන්නීය යන අර්ථයි. එහෙයින් මනුෂ්‍ය ගො මෘග හංසාදීන්ගේ වෙනස් වෙනස්වූ අවයව සටහන් ආකාරයෙන් වැටහෙනුලබන මනුෂ්‍යත්ව ගොත්ව මෘගත්ව හංසාදිභාවය ජාති නම්. මෙසේ මේ ලක්ෂණය විද්‍යමාන කල්හි බ්‍රාහ්මණ ක්ෂත්‍රිය වෛශ්‍ය ශුද්‍රයන්ගේ වෙන්වශයෙන් ආකාරයයි කියනලද අවයවසටහනක් නැති හෙයින් බ්‍රාහ්මණාදීන්ගේ ජාතිභාවයට නොපැමිණියේය

(මු-) 264. ගුණාද්වොතො'ඛරුසෙන්‍යාඛ්‍යඃ. (ගුණාත් 5. වා 1. උතඃ 5. අ-ඛරුසෙත්‍යාඛ්‍යඃ 5.)

ගුණවාචකාදුකාරාන්තාත් ස්ත්‍රියාමීප් ස්‍යාද්වා, න තු ඛරොඃ සෙත්‍යාඛ්‍යාච්ච. මෘද්වී මෘදුඃ. ඛරුසෙත්‍යාඛ්‍යස්තු ඛරුඃ පාණ්ඩුඃ. ගුණාත් කිං?

සත්ත්වෙ නිවිශතෙ'පෛති—පෘථක්ජාතිෂු දෘශ්‍යතෙ,
ආධෙයශ්චාක්‍රියාජශ්ච සො'සත්ත්වප්‍රකෘතිර්ගුණඃ. ධෙනුඃ.

(ස-) ගුණවාචකාත්, ගුණය කියන්නාවූ හෝ ගුණවිශිෂ්ටවූ; උකාරාන්තාත්, උකාරාන්ත ශබ්දයා කෙරෙන්; ස්ත්‍රියාං, ස්ත්‍රී ලිඞ්ගයෙහි; වා, විකල්පයෙන්; ඊප් ස්‍යාත්, ඊප්ප්‍රත්‍යය වන්නේය; ඛරොඃ, ඛරුශබ්දයා කෙරෙන්ද; සෙත්‍යාඛ්‍යාච්ච තු, උඞ් සංඥවූ සංයොගයුක්තයා කෙරෙන්ද වනාහි; න, ඊප්ප්‍රත්‍යය නොවන්නේය. මෘදු (264) = මෘද්වී. වා මෘදුඃ. ඛරුසෙත්‍යාඛ්‍ය ස්තු, ඛරුශබ්දය උඞ්සංඥවූ සංයොග යුක්තය යන මොවුන් කෙරෙන් ඛරුඃ පාණ්ඩුඃ යනු වේ. ගුණාත් කිං? ගුණාත් යනු කුමටය.

සත්ත්වෙ, ද්‍රව්‍යය කෙරෙහි; නිවිශතෙ, යමෙක් ආශ්‍රය කෙරේද; අපෛති, ඒ ද්‍රව්‍යය කෙරෙන් පහවේද; පෘථක්, වෙන්වශයෙන්; ජාතිෂු, අන්‍ය ද්‍රව්‍යයන් කෙරෙහි; දෘශ්‍යතෙ, දක්නාලැබේද; ආධෙයශ්ච, ඉපදියයුතු හෝ ද්‍රව්‍යාත්මකවූ ආධාරයා විසින් ඉසිලියයුතුද; අක්‍රියාජශ්ච, ක්‍රියායෙන් ඉපදියයුතු

නොවොත් ජාතිය දතනොහැකියයි ලිඞ්ගානාං සී අන්‍යලක්‍ෂණයක් කියයි. සමක් ලිඞ්ගත්‍රය භජනයනොකරන්නීද ඕතොමෝ ජාති නම් වන්නීය යන අර්ථයි. එසින් බ්‍රාහ්මණාදීන්ගේ විලිඞ්ගමාත්‍රභජනය කරණකොටගෙන බ්‍රාහ්මණාදි ශබ්ද ජාතිවාචකයයි පහළවෙයි. මෙසේ ඇති කල්හිද හංසයා දක්නාවූ හංසයන් පෙර නොදන්නාලද මිනිසක්හු විසින් ඒ හංසයාගේ ආකාරයෙන් හංසභාවය අවබොධකිරීම නොහැකිවනුලැබෙයි. එහෙයින් හංසත්වය ජාති නොවෙයි යන මේනිසා පළමු කියනලද ලක්‍ෂණය දෘෂ වෙයි, එසේම දෙවදත්තාදි සංඥශබ්දයාගේද ත්‍රිලිඞ්ගභාජිත්වය බැවින් ජාතිභාවයට නොපැමිණීම හෙතුකොටගෙන විතීය ලක්‍ෂණයද දෘෂ වෙයි. මෙසේ කියනලද මේ දෘෂ දෙක පහකිරීම පිණිස සකෘත් සී ලක්‍ෂණ දෙදෙනාගේ විශෙෂයක් කියයි. එක්වරක් උපදෙශ දීම

නොවේද ; අසත්වප්‍රකෘතිඃ, අද්‍රව්‍යප්‍රකෘති වූයේද ; සඃ, හෙ තෙම ; ගුණඃ, ගුණ නම් වේ. ධෙනුඃ, කියනලද ලක්‍ෂණාත්මකවූ ගුණයොගයක් නැති හෙයින් ධෙනුශබ්දයා කෙරෙන් ඊප්ප්‍රත්‍යය නොවේ. [පාණිනිඃ 4. 1. 44.]*

කරණකොටගෙන නියමයෙන් අවබොධකිරීම හැකිවනු ලබන්නී ජාතිය යන අර්ථයි. එයින් පළමු හංසයන් නොදන්නාක්හට හංසතෙම මෙබඳුයයි උපදෙශදානයකළ කල්හි, පසුව හංසයක්හු දක්නාහට ඒ ආකාරයෙන් හංසයාගේ දැනගැන්ම හැකිවනු ලැබේයයි ප්‍රථම ලක්‍ෂණයාගේ දෙෂයෙක් නොවෙයි. මෙසේ දෙවදත්තාදි සංඥශබ්දයාගේ එකක්හුගේ හැඟීමපිණිස උපදෙශ ලද කල්හි අන්‍යයන්ගේ හැඟීමෙහි ඥානයෙක් නැති බැවින් ජාතියක් නැත්තේය යන විතීය ලක්‍ෂණයාගේද දෙෂයෙක් නොවෙයි. මෙසේ ලක්‍ෂණ දෙක ඇති කල්හිද ගාර්ග්‍යාදීන්ගේද කඨාදීන්ගේද ආකාරයෙන් හැඟෙන බවක් නැති හෙයින්ද ත්‍රිලිඞ්ග භජනත්වයෙන්ද ජාති බවට නොපැමිණෙයි. එහෙයින් පරිභාෂාත්මකවූ ජාතිලක්‍ෂණය ගොත්‍රඤ්ච යී කියයි. පුත්‍ර පෞත්‍රාදීන්ගේ වංශයෙන් වූ පරම්පරාගත ගොත්‍රයද චරණයයි කියනලද වෙදයාගේ එක දෙශයද යන මේ දෙකද ජාතිය යන අර්ථයි. පාදය ජාතියයි කී හෙයින් වෘක්‍ෂ ලතා වර්ගයන්ගේ ජාතිත්වය ගතයුතුවෙයි. ගර්ගස්‍ය අපත්‍යං ස්ත්‍රී යන වාක්‍යයෙහි (415) ෂ්‍ණ්‍යප්‍රත්‍යය කළ කල්හි ගාර්ග්‍යශබ්දයෙන් ගාර්ගී යී සිද්ධයි. උඞ්සංඥ යකාරය බැවින් ඊප්ප්‍රත්‍යය නිෂෙධ කල්හිද විශෙෂවිධානය බැවින් ගාර්ග්‍යාදීන්ගේ නිෂෙධය නොවේ. ඉත්සංඥ ෂකාරවත්බැවින් පූර්වසූත්‍රයෙන් (257) ඊප්ප්‍රත්‍යය ලැබෙන කල්හිද ගාර්ග්‍යාදීන්ගේ ජාතිසංඥඵලය වනාහි ගාර්ගී භාර්‍ය්‍යා යස්‍ය සෞ ගාර්ගීභාර්‍ය්‍යඃ යනාදියෙහි (328) පුම්වත්වීම නිෂෙධය පිණිසයි. ගාර්ගී චාසෞ භාර්‍ය්‍යා ච යී කර්මධාරයසමාසකළ කල්හි ගාර්ග්‍ය භාර්‍ය්‍යා යනාදියෙහි වනාහි (350) පුම්වත් වේ, ගාර්ග්‍යත්වං යනාදියෙහි වකාශ් නැවත (350) පුම්වත්භාවය නිෂෙධද වෙයි. සෘග්වෙදාත්මකවූ කඨශාඛාව පුහුණුකරවන්නෙක් කඨඃ යී කියනුලැබේ. ඔහුගේ භාර්‍ය්‍යාව කෙරෙහි මේ සූත්‍රයෙන් ඊප්ප්‍රත්‍යයයි. කෞථුමී යනාදියද එසේමැයි.

* ස්‍යඃ සංයොග උඞ් යස්‍ය ස සොපධ, ඛරුශව සොපධ වෙති, න ඛරුසොපධ අඛරුසොපධ තස්මාත්. ගුණවාචකාත් යනු ගුණං වක්ති යන වාක්‍යයෙහි කර්තෘයෙහි ණකප්‍රත්‍යය වේ. අභෙදොපචාරයෙන් ගුණවිශිෂ්ට ද්‍රව්‍යවාචකවූ උකාරාන්තයා

(මූ-) 265. **පාදෙ‍ශාණ්‍යාදි ස්වාඞ්ගතො'කෙතඊවා.** (පාද්-ස්වාඞ්ගතඃ 5. අකෙතඃ 5. වා 1.)

පාදඃ ශොණ්‍යාදෙඃ ස්වාඞ්ගාත් ඉකාරාන්තාච්ච ස්ත්‍රියාම්ප් ස්‍යාවා. න තු කෙතඃ.

ත්‍රිපදී ත්‍රිපාත්, ශොණී ශොණා චණ්ඩී චණ්ඩා බිම්බොෂ්ඨී බිම්බොෂ්ඨා.

(ස-) පාදඃ, පාද්ශබ්දයා කෙරෙන්ද ; ශොණ්‍යාදෙඃ, ශොණ්‍යාදි ගණිකශබ්දයා කෙරෙන්ද ; ස්වාඞ්ගාත්, ස්වාඞ්ගවාචක ශබ්දයා කෙරෙන්ද ; ඉකාරාන්තාච්ච, ඉකාරාන්ත ශබ්දයා කෙරෙන්ද ;

කෙරෙන් යන අර්ථයි. මෘදුගුණ යුක්ත ස්ත්‍රීතොමෙ‍ා් මෘද්වී යනුයි, වා මෘදුඃ. මෙසේම පට්වී පටුඃ ලඝ්වී ලඝුඃ, ගුර්වී ගුරුඃ යනාදියද වේ, ඒ සියල්ල ගුණසබ්දයි. බරුශබ්දය ශුක්ලගුණයෙන් යුක්තහෙයින් ප්‍රාප්ත කල්හි නිෂෙධය වෙයි. ගුණය කියයි. ශ්‍යාමතාවය (නීලවර්ණය) අඹ ආදි ඵලය කෙරෙහි ආශ්‍රිතද පසුව පැසීගිය කල්හි ඒ වර්ණය එයින් යම් සේ පහවයේද ශුක්ලත්වාදි ගුණයද එසේම පහවෙයි. එසේම වෙන්වශයෙන් ජාතීන් කෙරෙහිද අන්‍ය ද්‍රව්‍යයන් කෙරෙහිද දක්නාලැබේද අඹ ආදියෙහි මෙන් කෙසෙල් ආදියෙහි දක්නාලැබේද හෙතෙම ගුණය නම් වෙයි යන අර්ථයි. මෙසේ ඇති කල්හිද ගමනාදි කර්මයාගේ ද්‍රව්‍යය කෙරෙහි ප්‍රවෙශය නික්මීමය යන මේ යෙදීමෙන් නොයෙක් ද්‍රව්‍යයන් කෙරෙහි දැකීම හෙතුකොටගෙන ගුණ බවට පැමිණීම වෙයි, එහෙයින් ආධෙයශ්ච යි කියයි. ආධෙයශ්ච අක්‍රියාජශ්ච, අනිත්‍යද නිත්‍යද වෙයි යන අර්ථයි. පුලුස්සනලද්දවූ ඝටාදීන්ගේ රක්තතාදි ගුණය ඉපදවිය යුතු වෙයි. ආකාශාදීන්ගේ මහත්ත්වාදි ගුණය නිත්‍යවෙයි. ගුණ කීපයක් අනිත්‍යයෝ වෙත්, කීපයක් නිත්‍යයෝ වෙත්යයි අභිප්‍රායාර්ථයි. කර්මය වනාහි හැමතන්හිම අනිත්‍යයයි ඒ දුරුකෙරෙයි. ඉදින් එසේ වීනම් ඒ ද්‍රව්‍යයද ගුණය වේවා—අවයවී ද්‍රව්‍යය වනාහි ආරම්භක අවයවයෙහි ප්‍රවෙශවෙයි අවයව විනාශවීම හෙතුකොටගෙන එයින් පහද වෙයි, මෙසේ අන්‍ය ද්‍රව්‍යයන් කෙරෙහිද දක්නාලැබෙයි. ද්‍රව්‍යයෝ වනාහි කිසිවෙක් අනිත්‍යද කිසිවෙක් නිත්‍යද වන්නාහු වෙති. අසත්ත්වප්‍රකෘති යනු එහෙයින් කියනලදී. සත්ත්වං ප්‍රකෘතිඃ ස්වරූපං යස්‍ය ස සත්ත්වප්‍රකෘතිඃ න සත්ත්වප්‍රකෘතිරසත්ත්වප්‍රකෘතිඃ. ද්‍රව්‍ය රහිතය යන අර්ථයි. ධෙනුඃ යනු ගුණලක්ෂණයොග රහිත බැවින් ඊප් නොවේ.

ස්ත්‍රියාං, ස්ත්‍රීලිඞ්ගයෙහි ; වා, විකල්පයෙන් ; ඊප් ස්‍යාත්, ඊප් ප්‍රත්‍යය වන්නේය. න තු ක්තෙඃ, ක්තිප්‍රත්‍යයා කෙරෙන් වන්නාහි ඊප් නොවන්නේය. ත්‍රිපාද් (265, 223) = ත්‍රිපදී. වා ත්‍රිපාත්. ශොණී ශොණා යනු විකල්පයෙන් ඊප්ප්‍රත්‍යයයි. චණ්ඩී යනාදියද එසේම විකල්පයි.

(මු-) ස්වාඞ්ගාත් කිං?

ස්වාඞ්ගං ස්‍යාදද්‍රවං මූර්තං—ප්‍රාණිස්ථමවිකාරජං,
දෘෂ්ටං තත්‍රාතත්ස්ථමපි—තවත් තාදෘශි ච ස්ථිතං.

බහුස්වේදා ද්‍රවත්වාත්, සුඥානා අමූර්තත්වාත්. මුසුඛා ශාලා අප්‍රාණිස්ථිතත්වාත්. සුශොඵා විකාරජත්වාත්. සුකෙශී සුකෙශා රථ්‍යා අප්‍රාණිස්ථස්‍යාපි ප්‍රාණිනි දෘෂ්ටත්වාත්. සුස්තනී සුස්තනා ප්‍රතිමා ප්‍රාණිවත් ප්‍රාණිසදෘශෙ ස්ථිතත්වාත්. රාජී රාජිඃ, ක්තස්තු බුද්ධිඃ මතිඃ.*

---

* පාද් ච ශොණාදිශ්ච ස්වාඞ්ගඤ්ච ඉච්ච තස්මාත්. න ක්තිඃ අක්තිස්තස්‍යඃ. (347) සඞ්ඛ්‍යාසුපමානාත් යනාදියෙන් ආදෙශ කරණලද පාද්ශබ්දයා කෙරෙන්ද ශොණාදි ගණයා කෙරෙන්ද ස්වාඞ්ගවාචකශබ්දයා කෙරෙන්ද ක්තිප්‍රත්‍යයරහිතවූ ඉකාරාන්තයා කෙරෙන්ද ස්ත්‍රීලිඞ්ගයෙහි විකල්පයෙන් ඊප්ප්‍රත්‍යය වන්නේය යන අර්ථයි. ශොණාදි ගණය මෙසේයි :—

ශොණඃ කෘපණ කල්‍යාණෞ—පුරාණඃ කලමස්තථා,
විකටොදර චණ්ඩාශ්ච—සාධාරණ විශඞ්කටෞ,
සහායාරාලභරුජා—විශාලාද්‍යාස්තථාපරෙ.

යන මොහුයි. කටි ශ්‍රොණී යන ශබ්දවය මුල්කොට ඇති ස්වාඞ්ගශබ්දයන්ගේ ඉකාරාන්තත්වයෙන් ලද්දහු කෙරෙන්ද මුඛනඛාදීන්ගේද ස්ත්‍රීත්වයක් නැතිහෙයින් මෙහි ස්වාඞ්ගය අප්‍රධානම වෙයි. එහෙයින් බිම්බොෂ්ඨී දීර්ඝනඛී යනාදියයි. ත්‍රිපදී යනු ත්‍රයඃ පාදාඃ යස්‍යාඃ සී බහුව්‍රීහි සමාස කළ කල්හි (347) පාදශබ්දයහට පාද්ආදෙශද මෙයින් ඊප්ද වෙත්, සඞ්ඛ්‍යාධාරපාත්‍රි, පක්ෂයෙහි ත්‍රිපාත් යනු වේ. ශොණවර්ණා ස්ත්‍රී ශොණී. වා ශොණා. චණ්ඩී චණ්ඩා යනුද ශොණාදි ගණයයි. අතිශයින් කිපෙන තැනැත්තියයි. බිම්බා ඉව ඔෂ්ඨෞ යස්‍ය ඉති බිම්බොෂ්ඨී, බිම්බොෂ්ඨා ස්ත්‍රී, ස්වාඞ්ගවාචක බැවින් විකල්පයෙන් ඊප් වේ. [පාණිනිඃ 4. 18, 43, 54.]

පදයන් වැළැක්වීම ක්‍රියයි.—බහවඃ ස්වේදාඃ (ඝර්මාඃ) යස්‍යාඃ සා බහුස්වේදා, ස්වේදස්‍ය ද්‍රවත්වාත්. න ස්වාඞ්ගත්වමිත්‍යර්ථඃ,

(ස-) ස්වාඞ්ගාත් කිං? ස්වාඞ්ගාත් යනු කුමටය.

අද්‍රවං, නොවැගිරෙන්නාවූද ; මූර්ත්තං, අවයව ආකාරවත්වූද; ප්‍රාණිස්ථං, ජීවිතවත්හු කෙරෙහි පිහිටියාවූද; අවිකාරජං, ධාතුවෛෂම්‍යාදි රූපවිකාරය හෙතුකොටගෙන ජාතනූවූද ; අතත්ස්ථමපි, ඒ ප්‍රාණරහිතයා කෙරෙහි පිහිටියේද ; තත්‍ර

ද්‍රවත්වාත්, වැගිරෙණ බැවින්. සුෂ්ඨු ඥානං යස්‍යාඃ සා සුඥානා, ඥානස්‍ය අමූර්ත්ත්වාත්, රූපාකාර නොවන බැවින්. සුෂ්ඨු මුඛං යස්‍යාඃ සා සුමුඛා, ශාලා, ශාලාවයි. මෙහි ශාලාමුඛය ප්‍රාණ රහිතයා කෙරෙහි සිටි බැවින් ඊප් නොවේ. සුෂ්ඨු ශොථඃ (ශොථඃ) යස්‍යාඃ සා සුශොථා, ශොථය විකාරජ බැවින් ස්වාඞ්ග නොවේ, ස්වාඞ්ග නොවෙයි යනු සියලු තන්හි යෙදිය යුතු. සුෂ්ඨු කෙශා යස්‍යාඃ සා සුකෙශී සුකෙශා රථ්‍යා යී ද්විතීයලක්‍ෂණයට උදාහරණයි. සුෂ්ඨු ස්තනෞ යස්‍යාඃ සා සුස්තනී සුස්තනා, පිළිමය යනු තෘතීයලක්‍ෂණයට උදාහරණයි. රාජී රාජඃ යනු රාජධාතුහු කෙරෙන් ඉප්‍රත්‍යයයි, ශොණී ශමී මණී වෙණී ශ්‍රෙණී රජනී අවනී යනාදීයද මෙසේමැයි. පක්‍ෂයෙක්හි ශොණිඃ යනාදීහු වෙත්. නිෂෙධො යජ්ජාතී යස්‍ය විධිරපි තජ්ජාතී යස්‍ය යන මේ න්‍යායය හෙතුකොටගෙන, ක්තිප්‍රත්‍යය නිෂෙධ බැවින් කෘදන්තවූ ඉකාරාන්ත ශබ්දයන් කෙරෙන්ම මේ විධානය වෙයි. එහෙයින් සුගන්ධිඃ යුවජානිඃ යනාදියෙහි ඊප් නොවන්නේය.

ස්වාඞ්ගවාචක ශබ්දයන්ගේ විශෙෂයයි.

බොහෝවූ ස්වරයුක්ත ස්වාඞ්ගශබ්දයන් අතුරෙහි නාසිකා උදර ශබ්ද දෙදෙනා කෙරෙන්ම ඊප්ප්‍රත්‍යය විකල්පයෙන් වන්නේය. තුඞ්ගනාසිකී තුඞ්ගනාසිකා කියාද ක්‍ෂීණොදරී ක්‍ෂීණොදරා යනුද වේ. මොවුන් දෙදෙනා කෙරෙන් විකල්පයෙන් ඊප්ප්‍රත්‍යය කිරීම කුමටය? පෘථුජඝනා, චාරුවදනා, දීර්ඝලොචනා යනාදිය විකල්පයෙන් ඊප් නොවන හෙයිනි.

සංයොගවත්වූ උඞ්සංඥ ස්වාඞ්ගශබ්දයන් අතුරෙහි ජඞ්ඝා ඔෂ්ඨ කණ්ඨ කර්ණ ශෘඞ්ග අඞ්ග දන්ත ගාත්‍ර අන්ත්‍ර පුච්ඡ යන මොවුන් කෙරෙන්ම ඊප්ප්‍රත්‍යය විකල්පයෙන් වන්නේය, දීර්ඝජඞ්ඝී දීර්ඝජඞ්ඝා යන මේ ආදියයි. මොවුන් කෙරෙන් ඊප් වීම කුමටය? සුනෙත්‍රා සුගුල්ඵා යන අන්‍යවූ උඞ්සංඥසංයොගයුක්ත ශබ්දයන් කෙරෙන් ඊප්ප්‍රත්‍යය නොවන හෙයිනි. [පාණිනිඃ 4. 1. 55.]

ප්‍රොෂ්ඨී ජගලාන්ත්‍රී යන මෙහි නිත්‍යයෙන් සංඥයෙහි ඊප් වේ, ප්‍රොෂ්ඨී ශඵරී. ජගලාන්ත්‍රී යනු ඔෂධිවිශෙෂයෙකි. ශර

දෘෂ්ටං, ඒ ප්‍රාණිසහිතයා කෙරෙහි දක්නාලද්දේද ; තවත්, ඒ ප්‍රාණියුක්තයක්හු කෙරෙහි මෙන් ; තාදෘශිව ස්ථිතම්, ඒ ප්‍රාණියුක්තයක්හු වැනි ද්‍රව්‍යයෙහි සිටියේද ; ස්වාඞ්ගං ස්‍යාත්, අද්‍රව මූර්ති අවිකාරජ වස්තු ස්වාඞ්ග නම් වන්නේය. ද්‍රවත්වාත්, ද්‍රවත්වය හෝ වැගිරීම (ගලායාම) යුක්ත හෙයින් ස්වාඞ්ග නොවන්නේ ; බහුස්වේදා, බහුස්වේදා යන තන්හි ඊප් ප්‍රත්‍යය නොවේ. අමූර්ත්තත්වාත්, ආකාරත්වයක් නැති හෙයින් ස්වාඞ්ග නොවනුයේ ; සුඥනා, මෙහි ඊප්ප්‍රත්‍යය නොවේ. අප්‍රාණි ස්ථිතත්වාත්, ප්‍රාණියුක්තයක්හු කෙරෙහි නොපිහිටි බැවින් ස්වාඞ්ග නොවන්නේ ; සුමුඛා, යන මෙහි ඊප්ප්‍රත්‍යය නොවේ. සුමුඛා යනු ශාලාවයි.

මෙහි මුඛය ප්‍රාණිරහිතයා කෙරෙහි සිටිබැවින් ස්වාඞ්ග නොවන්නේය. විකාරජත්වාත්, ධාතුවෛෂම්‍යයෙන් වූ විකාරයෙන් ජාතභාවයෙන් ස්වාඞ්ගනොවන්නේ ; සුශෝථා, යන මෙහි ඊප්නොවේ, අප්‍රාණිස්ථස්‍යාපි, ප්‍රාණිරහිතයාකෙරෙහිසිටියාහුගේද ; ප්‍රාණිනිදෘෂ්ටත්වාත්, ප්‍රාණවත්හු කෙරෙහි දක්නාලද බැවින් ස්වාඞ්ගවනුයේ ; සුකෙශී සුකෙශා යී විකල්පයෙන් ඊප්ප්‍රත්‍යයයි. ඒ කුමක්ද ? රථ්‍යා, රථයන්ගේ ගමනට යොග්‍ය වූ ප්‍රශස්ත මාර්ගයයි, නොහොත් අභ්‍යන්තර මාර්ගයයි. මේ

කවර විෂ මණි යන්නවුන් කෙරෙන් පරවූ පුච්ඡශබ්දයා කෙරෙන් නිත්‍යයෙන් ඊප්ප්‍රත්‍යයයි, ශර පුච්ඡී යනාදියයි. උපමාන පූර්වවූවන් කෙරෙන් පරවූ පුච්ඡ පක්ෂ යන මොවුන් දෙදෙනා කෙරෙන් ඊප් නිත්‍යයි. ශවපුච්ඡී කාකපක්ෂී යනාදියයි, උපමානපූර්වයා කෙරෙන් පරවූ ශබ්දයෙන් ඊප්ප්‍රත්‍යය වීම කුමටය ? සිතපක්ෂා හංසී යන මෙහි උපමානපූර්ව නුවූ හෙයින් පක්ෂශබ්දයෙන් ඊප් නොවනපිණිසයි.

ක්‍රොඩ ඛුර බාල ශඵ ගුද ප්‍රොථ ගල භග ශ්‍රීවාදි ශබ්දයන් කෙරෙන් ඊප් නොවේ. [පාණිනිඃ 4. 1. 56.]

සහශබ්දය හා විද්‍යමාන ශබ්දය නඤ්පූර්ව සමාසය යන මොවුන් කෙරෙන් පරවූ ස්වාඞ්ගශබ්දයා කෙරෙන් ඊප් නොවේ, සකෙශා යනාදියයි. [පාණිනිඃ 4. 1. 57.]

නඛ මුඛ ශබ්ද දෙදෙනා කෙරෙන් සංඥයෙහි ඊප් නොවේ. ශූර්පණඛා වාලමුඛා යනු වේ. [පාණිනිඃ 4. 1. 58.]

මන්ත්‍රාර්ථයෙහි පාද් යන මොහු කෙරෙන් ඊප් නොවේ. චතුෂ්පාදා, යනු වේ, ඍක්වේදයයි. [පාණිනිඃ 4. 1. 9.]

විපිය ද්‍රවයද අමූර්තිබවයද ධාතුවෛෂම්‍යයද නැත්තේය විපිය ප්‍රාණිරහිතවූයේද කෙශයන් ප්‍රාණියුක්තයා කෙරේ දක්නා හෙයින් ඊප්ප්‍රත්‍යයයි. ප්‍රාණීවත්, ප්‍රාණියුක්තයක්හු මෙන් ; ප්‍රාණිසදෘශෙ, ප්‍රාණියුක්තයක්හු වැනිවූ ද්‍රව්‍යයෙහි; ස්පීතබාත්, සිපිබැවින් ; සුස්තනී සුස්තනා යී විකල්පයෙන් ඊප්ප්‍රත්‍යයයි. ඒ කුමක්ද? ප්‍රතිමා, ප්‍රතිමාරූපයයි ; ප්‍රතිමාවද වැගිරීම් අමූර්ති බා විකාරජ රහිතයි. ප්‍රතිමාව ප්‍රාණිරහිතවූයේද එබඳුවූම ප්‍රාණිසහිතයන් කෙරෙහි ස්තනය විද්‍යමානහෙයින් ස්ත්‍රීලිංගයි නැවත ඉකාරාන්තයා කෙරෙන් උදාහරණය, රාජ් රාජීඃ, විකල්පයෙන් ඊප්ප්‍රත්‍යයි. කෙතාසතු, ක්තිප්‍රත්‍යයාන්තයා කෙරෙන් වනාහි ; බුද්ධිඃ මතිඃ යන මෙහි ඊප්ප්‍රත්‍යය නොවේ.

(මූ-) **266. ධාත් ක්‍රීතාත්.** (ධාත් 5. ක්‍රීතාත් 5.)

ධනෙන ක්‍රීයතෙ ස්ම, ධනක්‍රීතී.*

(ස-) ධාත්, කරණපූර්වවූ ; ක්‍රීතාත්, ක්‍රීතශබ්දයා කෙරෙන් පරව ස්ත්‍රීලිංගයෙහි ඊප්ප්‍රත්‍යය වන්නේය. ධනෙන ක්‍රීයතෙ ස්ම, යන මේ වාක්‍යයෙහි වූ ධනක්‍රීතශබ්දයා කෙරෙන් මෙසින් ඊප් වේ. (258) යශොලොපඃ යනාදියෙන් මෙහි අකාර ලොපය වෙයි. ධනක්‍රීතී යනු වේ. [පාණිනිඃ 4. 1. 50.]

(මූ-) **267. ක්තාදල්පෙ.** (ක්තාත් 5. අල්පෙ 7.)

ධාදිත්‍යෙව. අභ්‍රලිප්තී, අභ්‍රෙණ ලිප්‍යතෙ ස්ම.†

(ස-) ධාදිත්‍යෙව, ධාත් යනු මෙහි සම්බන්ධවේ. ක්තාත්, කරණපූර්වවූ ක්තප්‍රත්‍යයා කෙරෙන් ; අල්පෙ, කරණයාගේ අල්පත්වය ඇති කල්හි ස්ත්‍රීලිංගයෙහි ඊප්ප්‍රත්‍යය වන්නේය ;

---

* ක්තප්‍රත්‍යයාගේ උත්පත්තිය කෙරෙන් පළමුකොටම සමාසකළ කල්හි මේ විධානය වෙයි, එහෙයින් ධනෙන ක්‍රීයතෙ ස්ම යී වාක්‍යය වෙයි. ධනෙන ක්‍රීතා ධනක්‍රීතා යන මෙහි ඊප් නොවන්නේය. ධාත් යනු කුමටය? රාඥා ක්‍රීයතෙ ස්ම රාජක්‍රීතා යන තන්හි කරණ නොවන හෙයින් ඊප් නොවන බව හැඟවීම පිණිසයි.

† මෙහිද ක්තප්‍රත්‍යය ඉපදීම කෙරෙන් පළමු සමාසය වේ එබැවින් අභ්‍රෙණ ලිප්‍යතෙ ස්ම යන වාක්‍යය කියයි. අල්පෙ යනු කුමටය? ජලපූර්ණ ඝටී ගනාදියෙහි අල්පය නොවන හෙයින් ඊප් නොවන පිණිසයි.

අඟුලිප්ති, මෙයින් ඊප්ව අඟුලිප්තී යනු වේ. අඟුණ ලිප්‍යතෙ සම, අඟුණ ලිප්‍යතෙ සම යනු වාක්‍යයයි. [පාණිනි: 4. 1. 51.]

(මු-) **268. ස්වාඞ්ගාදෙ.** (ස්වාඞ්ගාත් 5. හෙ 7.)

ස්වාඞ්ගාත් පරෙ හෙ සප්තිතො යඃ ක්තස්තස්මාදීප් ස්‍යාත්. ශඞ්ඛභින්නී.*

(ස-) ස්වාඞ්ගාත් පරඃ, ස්වාඞ්ගවාචක ශබ්දයා කෙරෙන් පරවූ ; හෙ සප්තිතඃ, බහුව්‍රීහිසමාසයෙහි සිටියාවූ ; යඃ ක්තඃ, යම් ක්තප්‍රත්‍යයාන්ත ශබ්දයෙක් ඇද්ද ; තස්මාදීප් ස්‍යාත්, ඔහු කෙරෙන් පරව ඊප්ප්‍රත්‍යය වන්නේය. ශඞ්ඛභින්නී, ශඞ්ඛභින්නශබ්දයා කෙරෙන් මෙයින් ක්තප්‍රත්‍යයාන්තයෙන් ඊප්ප්‍රත්‍යයව (258) යයොලොපඃ යනාදියෙන් අකාරලොපය වේ. ශඞ්ඛභින්නී යනු වේ. [පාණිනි: 4. 1. 52.]

(මු-) **269. වාච්ඡන්නාජ්ජාතෙඃ.** (වා 1. අච්ඡනනාත් 5. ජාතෙඃ 5.)

ආච්ඡාදනජාතිවර්ජ්ජාත් ජාතිවාචිනඃ පරාත් හෙ සප්තාත් ක්තාදීප් ස්‍යාද්වා. ඉක්ෂුභක්ෂිතී ඉක්ෂුභක්ෂිතා. ජනනාතනු වස්ත්‍රච්ඡන්නා.†

(ස-) ආච්ඡාදන ජාතිවර්ජාත්, වස්ත්‍රජාති වර්ජිතවූ ; ජාතිවාචිනඃ පරාත්, ජාතිවාචී ශබ්දයා කෙරෙන් පරවූ ; හෙ සප්තාත්,

---

* වෙනස්වූ යොගය බැවින් ධාත් යනුද අල්පෙ යනුද සම්බන්ධනොවේ. හුදකලාවූ ක්තාත් යන්න සම්බන්ධවේ. ශංඛො (ලලාටාස්ථි) භින්නො යස්‍යා ඉති ශංඛභින්නී. ශංඛො නිධෞ ලලාටාස්ථ්නි යනු අමරවාක්‍යතෙම කියයි. උපසර්ග ව්‍යවධාන යෙහිද කිසිතැනෙක්හි ඊප් වන්නේය. මෙසේයි :—ඔෂ්ඨවික්ෂතී යනුයි. මෙහි—කෘත මිත ජාත ප්‍රතිපන්න යන මොවුන් කෙරෙන් නොවන්නේය, විවාහයෙහි පාණිගෘහීතො යස්‍යා සා පාණිගෘහීතී පත්නී, අන්තයන්හි පාණිගෘහීතා ඊද වක්තව්‍යයි.

† ජනනං වස්ත්‍රජාතිඃ, නාස්ති ජනනං යත්‍ර සො‘ච්ජනනස්තස්මාත්. ඉක්ෂුර්භක්ෂිතො යස්‍යා සා ඉක්ෂුභක්ෂිතී ඉක්ෂුභක්ෂිතා යනු වේ. වෘකදෘෂ්ටී වෘකදෘෂ්ටා යනාදියද මෙසේමැයි. වස්ත්‍රං ඡන්නං පරිහිතං යස්‍යා සා වස්ත්‍රච්ඡන්නා, මෙසේම වසනප්‍රාප්තා යනාදියෙහිද නොවන්නේය. මෙහිද කෘතාදීන් කෙරෙන් නොවන්නේය, එහෙයින් ඉක්ෂු කෘතා යනාදිය වෙයි.

බහුව්‍රීහිසමාසයෙහි සිටියාවූ ; ක්තාත්, ක්තප්‍රත්‍යයාකෙරෙන් ; වා, විකල්පයෙන් ; ඊප් ස්‍යාත්, ඊප්ප්‍රත්‍යය වන්නේය. ඉක්ෂුභක්ෂිතී, ඉක්ෂුභක්ෂිත ශබ්දයා කෙරෙන් විකල්පයෙන් ඊප්ව 258) අකාර ලොප්ව ඉක්ෂුභක්ෂිතී යනු වේ. වා ඉක්ෂුභක්ෂිතා. ඡන්නාන්තා, වස්ත්‍රජාති වාචී ශබ්දයා කෙරෙන් වනාහි ; වස්ත්‍රච්ඡන්නා, වස්ත්‍රච්ඡන්නා සි වේ. [පාණිනීඃ 4. 1. 53.]

(මූ-) **270. පත්න්‍යමපාලකාන්තාත්.** (පත්න්‍යං 7. අපාලකාන්තාත් 5.)

පුංවාචකාදපාලකාන්තාදීප් ස්‍යාත් භාර්‍ය්‍යායාං. ගොපී. පාලකාන්තාන්තා. ගොපාලිකා.

(ස-) අපාලකාන්තාත්, පාලකශබ්දය අන්තකොට පවත්නා ශබ්දය රහිතවූ ; පුංවාචකාත්, පුංලිඞ්ගවාචකවූ ශබ්දයා කෙරෙන් ; භාර්‍ය්‍යායාං, අඹුව කෙරෙහි ; ඊප් ස්‍යාත්, ඊප්ප්‍රත්‍යය වන්නේය. ගොපී, ඊප්ව අකාරලොපව ගොපී යනු වේ. පාලකාන්තාන්තා, පාලකශබ්දය අන්තකොට පවත්නාහු කෙරෙන් වනාහි ; ගොපාලිකා, ගොපාලිකා යනු වේ. [පාණිනීඃ 4. 1. 48.]*

(මූ-) **271. බ්‍රහ්මරුද්‍රභවසර්වමෘඩේන්ද්‍රවරුණාද්‍යානඞ් ච.** (බ්‍රහ්ම-වරුණාත් 5. ආනඞ් 1. ච 1.)

---

* පාලකෝ'න්තො යස්‍ය ස පාලකාන්තඃ, පශ්වාන්තනාද්‍යොගෙ තස්මාත්. පාලක යන්න අන්තකොට ඇති ශබ්දය වර්ජිත බැවින් මේ විධානය අකාරාන්තයා කෙරෙන්ම වෙයි. තවද පාලකශබ්දයාගේ ග්‍රහණයෙන්ම අභිමතය සිද්ධ කල්හි අන්තග්‍රහණය—පාලකශබ්දය කෙළවරකොට ඇති ජ්‍යෙෂ්ඨාදි ගණයාගේ ප්‍රාප්තිය පිණිසයි, එහෙයින් ජ්‍යෙෂ්ඨ කනිෂ්ඨ මධ්‍යමොත්තම ගොපාලක පශුපාලක යන මේ ශබ්ද රහිතවූ පුංලිඞ්ගවාචකවූ අකාරාන්තයා කෙරෙන් භාර්‍ය්‍යාව වාච්‍ය කල්හි ඊප්ප්‍රත්‍යය වන්නේය යන අර්ථයි. ගොපස්‍ය පත්නී= ගොපී, පිතාමහී මාතාමහී යනාදියද මෙසේමැයි. ගොපාලකස්‍ය පත්නී ගොපාලිකා (249, 254) = ජ්‍යෙෂ්ඨා කනිෂ්ඨා මධ්‍යමා උත්තමා පශුපාලිකා යනුද මෙසේමැයි. ගොපී යනාදීන් කෙරෙහි ජාතිය බැවින් ඊප් යන්න සිද්ධ කල්හි වලක් වනලද්දවුන්ගේද ප්‍රාප්තිය පිණිස මෙහි උදාහරණ වෙයි, එහෙයින් ක්ෂත්‍රියස්‍ය පත්නී ක්ෂත්‍රියී, වෛශ්‍යස්‍ය පත්නී වෛශ්‍යී යනාදිය වේ.

එභ්‍යඃ පත්‍නාශ්‍යම්ප් සථාත්, තෙෂාමානඞ් ච. බ්‍රහ්මාණී රුද්‍රාණී.*

(ස-) එභ්‍යඃ, බ්‍රහ්මන් රුද්‍ර භව සර්ව මෘඩ ඉන්‍ද්‍ර වරුණ යන මේ ශබ්දයන් කෙරෙන් ; පත්න්‍යං, භායර්‍යාව කෙරෙහි ; ඊප් සථාත්, ඊප්ප්‍රත්‍යය වන්නේය. තෙෂාම්, ඒ ශබ්දයන්ගේ ස්ථානයෙහි ; ආනඞ් ච, ආනඞ්ආදෙශයද වන්නේය. බ්‍රහ්මන් (271, 22, 107) බ්‍රහ්මාණී. රුද්‍ර (271, 107) රුද්‍රාණී. [පාණිනිඃ 4. 1. 49.]

(මු-) **272. මාතුලොපාධ්‍යාය ක්ෂත්‍රියාචාර්‍ය්‍ය සූර්‍ය්‍යාර්‍ය්‍යාද්වා.** (මාතුල-අර්‍ය්‍යාත් 5. වා 1.)

මාතුලානී මාතුලී. අන්‍යෙ ත්වීපමපි විකල්පයන්ති, තද මාතුලෙත්‍යාදි. තවා ශබ්දෙ ව්‍යවස්ථාප්‍යඃ. ආචාර්‍ය්‍යානී අත්‍ර න ණත්වං.†

---

* බ්‍රහ්මා ච රුද්‍රශ්ච භවශ්ච සර්වශ්ච මෘඩශ්ච ඉන්‍ද්‍රශ්ච වරුණශ්ච තස්මාත්. ප්‍රධානවූ ඊප්ප්‍රත්‍යයාගේ අනුකූලත්වයෙන් පඤ්චම්‍යන්ත බව වෙයි. ඉත්සංඥ ඞකාර බැවින් ආන යන්න අන්ත්‍යයාගේ ස්ථානයෙහි වෙයි. බ්‍රහ්මණඃ පත්නී බ්‍රහ්මාණී, රුද්‍රාණී භවානී යනාදියද මෙසේමැයි. ශිවානී යනාදිය ක්සිකෙණෙක් කියති.

† මාතුලශ්ච උපාධ්‍යායශ්ච ක්ෂත්‍රියශ්ච ආචාර්‍ය්‍යශ්ච සූර්‍ය්‍යශ්ච අර්‍ය්‍යශ්ච තස්මාත්. ඊප් ආනඞ් යන දෙදෙනාගේ සම්බන්ධය වේ. මාතුලස්‍ය පත්නී යන වාක්‍යයයි. අන්‍යයන්ගේ මත යෙහි ඊප්ප්‍රත්‍යයද විකල්පවේ, එහෙයින් මාතුලා යනාදිය ශෙෂපක්ෂයෙහි වේ. ස්වමතයෙහි වනාහි වාශබ්දයාගේ ව්‍යව ස්ථාභාවයෙන් දතයුතුවෙයි, අභිධානශාස්ත්‍රයෙහි නියමකරණ ලද පදයෝ වෙත්ය යන භාවයයි, මෙසේයි—උපාධ්‍යායශබ්දයා කෙරෙන් පරව භායර්‍යාවයෙහි ආනඞ් යන්න විකල්පයෙන් ආදෙශවන්නේය. එහෙයින් උපාධ්‍යායානී උපාධ්‍යායී යනු වේ. තමා විසින් ව්‍යාඛ්‍යාක්රීමෙහි හුදකලාව ඊප්ප්‍රත්‍යය විකල්ප වේ, එහෙයින් උපාධ්‍යායී උපාධ්‍යායා යනුයි. අර්‍ය්‍ය ක්ෂත්‍රිය දෙකින් භායර්‍යාව වාච්‍ය කල්හි අර්යී ක්ෂත්‍රියී යනු වේ. ජාතියෙහි අර්‍ය්‍යාණී අර්‍ය්‍යා ක්ෂත්‍රියාණී ක්ෂත්‍රියා යනු වේ. ආචාර්‍ය්‍ය ශබ්දයා කෙරෙන් භායර්‍යා වාච්‍ය කල්හි ආචාර්‍ය්‍යානී යනු වේ. තම විසින් ව්‍යාඛ්‍යා කිරීමෙහි ආචාර්‍ය්‍යා යනු වේ. සූර්‍ය්‍ය නම්වූ ක්සිවක්හුගේ අඹුතොමෝ සූරී යනු වී. (260) දෙවතාව කෙරෙහි වනාහි සූර්‍ය්‍යා යනු වේ. මහාශූද්‍ර ශබ්දයා කෙරෙන්

(ස-) මාතුලොපාධ්‍යාය ක්‍ෂත්‍රියාචාර්‍ය්‍ය සූර්‍ය්‍යාර්‍ය්‍යාත්, මාතුල උපාධ්‍යාය ක්‍ෂත්‍රිය ආචාර්‍ය්‍ය සූර්‍ය්‍ය අර්‍ය්‍ය යන මේ ශබ්දයන් කෙරෙන් භාර්‍ය්‍යාව කෙරෙහි ඊප් වන්නේය ඔවුන්ගේ ස්ථානයෙහි ; වා, විකල්පයෙන් ආනඞ්ආදෙශයද වන්නේය. මාතුල (272) = මාතුලානී. වා, මාතුලී. අන්‍යෙ තු, අන්‍යයෝ වනාහි ; ඊප මපි, ඊප්ප්‍රත්‍යයද; විකල්පයනති, විකල්පයෙන් කෙරෙත්; තදා, එකල්හි ; මාතුලෙත්‍යාදි, මාතුලා යන මේ ආදිය වේ. තවා ශබ්දඃ ව්‍යවස්ථාප්‍යඃ, එබැවින් වාශබ්දය නියමය කියන්නේය. ආචාර්‍ය්‍යානී, ඊප්ප්‍රත්‍යය ආනඞ්ආදෙශය පෙරසේමැයි. අත්‍ර, මෙහි ; න ණත්වං, මූර්ධන්‍ය ණකාර නොවේ.

(මූ-) **273. වෘෂාකප්‍යග්නිමනුපූතක්‍රතුකුසිත කුසීදාදෛඞ ච.** (වෘෂාකපි-කුසීදාත් 5. ඓඞ 1. ච 1.)

එභ්‍යඃ පත්න්‍යාමීප් ස්‍යාත් තෙෂාමෛඞ ච. වෘෂාකපායී අග්නායී මනායී.*

(ස-) එභ්‍යඃ, වෘෂාකපි අග්නි මනුපූතක්‍රතු කුසිත කුසීද යන මොවුන් කෙරෙන්; පත්න්‍යාං, භාර්‍ය්‍යාව කෙරෙහි ; ඊප් ස්‍යාත්, ඊප්ප්‍රත්‍යය වන්නේය. තෙෂාං, ඔවුන්ගේ ස්ථානයෙහි ; ඓඞ ච, ඓඞආදෙශයද වන්නේය. වෘෂාකපි, (273, 35) = වෘෂාකපායී. අග්නායී මනායී යනුද පෙර සේමැයි. [පාණිනිඃ 4. 1. 36, 37, 38.]

(මූ-) **274. නාරී සඛී ශවානී යවනානී හිමාන්‍යරණ්‍යානී මනාවී පතිවත්න්‍යන්තර්වත්නී පත්නී භාජී ගොණී නාගී**

භාර්‍ය්‍යාව කෙරෙහි ජාතියෙහිද ඊප්ප්‍රත්‍යයම වේ, මහාශුද්‍රී යනු වේ. ආචාර්‍ය්‍යානී යන මෙහි රෙඵයා කෙරෙන් ණත්ව කිරීමෙහිද වාශබ්දව්‍යවස්ථායෙන් ණත්ව නොවන්නේය.

* වෘෂාකපිශ්ච අග්නිශ්ච මනුශ්ච පූතක්‍රතුශ්ච කුසිතශ්ච කුසීදශ්ච තස්මාත්. මෙහිද ප්‍රධානවූ ඊප්ප්‍රත්‍යයාගේ අපෙක්‍ෂත්වයෙන් පඤ්චම්‍යන්තත්වය වෙයි. මත්තෙහි වාග්‍රහණය කරණකොටගෙන මධ්‍යයෙහි පවත්නා බැවින් මොහුගේ නිත්‍යත්වය වේ. ඓඞ යන මොහුගේ ඉත්සංඥ ඞකාරත්වය හෙතුකොටගෙන අන්තයාගේ ස්ථානයෙහි ආදෙශයයි. වෘෂාකපෙඃ පත්නී වෘෂාකපායී, හරවිෂ්ණු වෘෂාකපී යනු අමරතෙම කියයි. පූතක්‍රතුඃ, ඉන්ද්‍රයායි.

සථලී කුණ්ඩී කාලී කුශී කාමුකී සටී කවරී නීල්‍යශිශ්ව්‍යඃ. (නාරී-අශිශ්ව්‍යඃ 1...) එතෙ නිපාත්‍යන්තෙ.*

(ස-) එතෙ, නාරී සඛී යවානී යවනානී හිමානී අරණ්‍යානී මනාවී පතිවත්නී අන්තර්වත්නී පත්නී භාජී ගොණී නාගී සථලී කුණ්ඩී කාලී කුශී කාමුකී ඝටී කවරී නීලී අශිශ්වී යන මොවුහු ; නිපාත්‍යන්තෙ, නිපාතනයෙන් සිද්ධකරණුලැබෙත්. [පාණිනිඃ 4. 1. 32, 33, 35, 38, 42, 62.]

(මු-) **275. පද්ධතී ශක්තී යුවත්‍යනඩ්වාහී ශ්වෙතෙත්‍යනී හරිණී හරිණී රොහිණී ලොහිත්‍යසික්නී පලික්නෙත්‍ය වා.** (පද්ධතී-පලික්න්‍යඃ 1...වා 1.)

---

* නිපාතනය වනාහි අර්ථවිශෙෂයෙහි වෙයි යන අර්ථයි.
නරජාති ස්ත්‍රියාං නාරී වයස්‍යායාං සඛී මතා,
යවනානී ලිපෙභේදෙ යවානී ගර්හිතෙ යවෙ.
හිමානී හිමසංහත්‍යාං අරණ්‍යානී මහාවනෙ,
මනාවී ච මනොඃ පත්නී පතිවත්නී සභර්තෘකා.
අන්තර්වත්නී ච ගර්භිණ්‍යාං පත්නී පාණිගෘහීතිකා,
භාජී ස්‍යාත් ව්‍යඤ්ජනෙ ච ගොණී ධාන්‍යාදිපාත්‍රකෙ.
නාගී ස්ත්‍රියාං ස්‍යාත් ස්ථූලායාං කානනායාඤ්චාභිදන්තිනොඃ,
සථලී අකෘත්‍රිමා භූමිඃ කුණ්ඩී පාත්‍රවිශෙෂකෙ.
කාලී ච කෘෂ්ණවර්ණායාං කුශීලොහවිකාරකෙ,
කාමුකී මදනා යත්තා ඝටී ක්ෂුද්‍රඝටී මතා.
කවරී කෙශවින්‍යාසෙ නීලී ප්‍රාණිනි වෞෂධෞ,
අශිශ්වී ශිශුරික්තායාං ස්ත්‍රියාමෙව නිපාතනං.

මෙහි නාරී යනු නෘශබ්දයා කෙරෙන්ද නරශබ්දයා කෙරෙන්ද ඊප්ප්‍රත්‍යය කළ කල්හි නිපාත්‍යය වේ. සඛී යනු ඉකාරාන්ත බැවින් (265) විකල්ප පක්ෂයෙහි ඊප්ප්‍රත්‍යය පැමිණි කල්හි නිත්‍යාර්ථ නිපාතය වේ. යවනජාතිඃ ස්ත්‍රී යන අර්ථයෙහි යවනී යනු වේ. මනොඃ පත්නීත්‍යර්ථේ මනායී කියාද පූර්වසූත්‍රයෙන් (273) ඓඩ්ආදෙශ වේ. පත්වත්නී යන මෙහි පතිඃ යනු විවාහකළ එකෙක්, එහෙයින් පතිමතී යනු සෙනාවයි. අල්පත්වය කැමති කල්හි බොහෝසෙයින් ලිඞ්ගසාධාරණත්වයෙන් ඊප්ප්‍රත්‍යය වේ. එහෙයින් මඝී පටී ඡත්‍රී වංශී මෘණාලී යනාදිය වේ. අල්පො වෘක්ෂඃ වෘක්ෂකඃ යනාදියෙහි ඊප්ප්‍රත්‍යය නොවේ. එකඃ පතිරස්‍යා ඉත්‍යර්ථේ එකපත්නී, සමානඃ පතිරස්‍යාඃ සපත්නී යනු මෙහි වක්තව්‍යයි. වීරපත්නී භ්‍රාතෘපත්නී පුත්‍රපත්නී සපිණ්ඩපත්නී යන මේ ආදියද මෙසේමැයි.

පක්‍ෂෙ-පඬතිඃ ශකතිඃ යූනී අනඩුහී ශ්‍යෙතා එතා හරිතා හරිතා රොහිතා ලොහිතා අසිතා පලිතා. අසික්නී අවෘද්ධා, පලික්නී වෘද්ධා.*

(ස-) පඬතී ශක්තී යුවතී අනඩ්වාහී ශ්‍යෙනී එනී හරිණී හරිණී රොහිණී ලොහිනී අසික්නී පලික්නී යන මොහු විකල්පයෙන් නිපාතනය කරණුලැබෙත්. පක්ෂෙ, පක්‍ෂයෙක්හි ; පඬතිඃ, පඬති යනු වේ. ශකති යනාදියද විකල්ප පක්‍ෂයෙහි දන්නේය. අසික්නී, අසික්නි යනු ; අවෘද්ධා, වෘද්ධනුවූ

---

* පාදස්‍ය හතිඃ පඬතී, ශකධාතුහු කෙරෙන් ක්තිප්‍රත්‍යය කළ කල්හි ශක්ති යනු වේ, ශස්ත්‍රභෙදයයි. (බලයෙහි වනාහි ශකතිඃ යනුයි) ක්තිප්‍රත්‍යයාන්තත්වයෙන් (265) අප්‍රාප්ත කල්හි ඊප්ප්‍රත්‍යයාගේ විකල්පයයි. යුවන්ශබ්දයා කෙරෙන් තිප්‍රත්‍යය කොට විකල්පයෙන් නිපාත්‍යය වේ. යුවතී කියාද යුවතිඃ කියාද වෙත්. අනඩුහ්ශබ්දයා කෙරෙන් ඊප්ප්‍රත්‍යය (257) කළ කල්හි ආණ් ආගමය විකල්පයෙන් නිපාත්‍යයවේ. ශ්‍යෙත එත හරිත හරිත රොහිත ලොහිත යන වර්ණ වාචක ශබ්ද යන් කෙරෙන් විකල්පයෙන් ඊප් වේ, තකාරයහට නකාරයද නිපාතනය කරණුලැබේ, නක්‍ෂත්‍රයෙහි හරිණී රොහිණී යි නිත්‍යයෙන් ඊප් වේ. අසිතශබ්දයා කෙරෙන් වෘද්ධනුවූ ස්ත්‍රිය කෙරෙහිද පලිතශබ්දයා කෙරෙන් මැහැල්ල කෙරෙහිද ඊප්ද තකාරයහට ක්න යන්නද නිපාතනය කරණුලැබේ. පක්‍ෂයෙක්හි-පඬතී ශකති යන ශබ්ද දෙදෙනා කෙරෙන් ඊප්නිෂෙධයි. යූනී අනඩුහී යන්නෙහි (257) ඊප් වේ.

ඊශ්වරශබ්දයා කෙරෙන් විකල්පයෙන් ඊප්ව ඊශ්වරී ඊශ්වරා යනු මෙහි වක්තව්‍යයි, කෙවල සුමඞ්ගල මාසක භාගධෙය භෙෂජ සමාන පාප ආයඃකෘත දීඝජිහ්ව අවර රෙවක දෙවක කෙකය භිඃෂුකාදීන් කෙරෙන් නාමයෙහි ඊප් වේ. කෙවලී යනාදියයි. නාම්නි යනු කුමටය? කෙවලා යන්නෙහි නාම නොවන බැවින් ඊප් නොවන පිණිසයි. [පාණි නිඃ 4. 1. 30.]

හොඩාදි රහිතවූ වෘද්ධනුවූ වයසෙහි පවත්නාවූ ශබ්දයා කෙරෙන් මුඛ්‍යයෙහි ඊප් වේ. කුමාරී කිශෝරී කරභී තරුණී යනාදියයි. අප්‍රධානත්වයෙහි වනාහි බහුකුමාරා පුරී යනු වේ. වෘද්ධත්වයෙන් යුක්ත වයසෙහි ස්ථවිරා වෘද්ධා යනු වේ. හොඩාදීන් කෙරෙන් වනාහි, හොඩා බාලා වත්සා කන්‍යා යනාදියයි. ත්‍රයාණාං ඵලානාං සමාහාරඃ ත්‍රිඵලා, මෙහි ස්ත්‍රීත්වයද ආප්ද නිපාත්‍යයි. [පාණි නිඃ 4. 1. 20.]

තැනැත්තියයි. පලික්නී, පලික්නී යනු; වෘද්ධා, මහලු තැනැත්තියයි. [පාණිනිඃ 4. 1. 39, 45, 77.]

(මු-) **276. න මන්සඞ්ඛ්‍යාස්වස්‍රජාදේඃ.** (න 1. මන්-සඞ්ඛ්‍යා-ස්වසෘ-අජාදේඃ 5.)

එභ්‍යඃ ඊප් න ස්‍යාත්. සීමා, පඤ්ච, ස්වසා මාතා, අජා බාලා. (101) නෙපීත්‍යූකෝනඃ-යාවතී බහ්වී.

(ස-) එභ්‍යඃ, මන්ප්‍රත්‍යය අන්තකොට ඇත්තාහු කෙරෙන්ද සඞ්ඛ්‍යාවාචකයා කෙරෙන්ද ස්වසෘශබ්දාදීන් කෙරෙන්ද අජාදීන් කෙරෙන්ද යන මොවුන් කෙරෙන්; ඊප් න ස්‍යාත්, ඊප්ප්‍රත්‍යය නොවන්නේය. සීමා, සීමා යනු මන්ප්‍රත්‍යයාන්තයා කෙරෙන් ඊප්ප්‍රත්‍යය නිෂේධයෙහි උදාහරණයි. පඤ්ච, පඤ්ච යනු සංඛ්‍යාවාචක ශබ්දයා කෙරෙන් ඊප්නිෂේධයෙහි උදාහරණයයි කිසිකෙණෙක් කියති, සාධාරණ නිෂේධය බැවින් ඒකස්‍ය පත්නී ඒකා යනාදියෙහි ඊප් නොවෙයි අන්‍යයෝ කියති. ස්වසා මාතා, ස්වසා යනුද මාතා යනුද ස්වසෘ ශබ්දයා කෙරෙන්ද මාතෘශබ්දාදීන් කෙරෙන්ද ඊප්නිෂේධයි. අජා, අජා යනුද; බාලා, බාලා යනුද අජාදීන්ගෙන් ඊප්නිෂේධයෙහි උදාහරණයෝයි.

නෙපීත්‍යූකෝනඃ, ඊප්ප්‍රත්‍යයා පර කල්හි ඩත් අතුප්‍රත්‍යයන්ගේ හා බහුශබ්ද ගණශබ්දයන්ගේ ස්ථානයෙහිද සඞ්ඛ්‍යා ශබ්දයන් මෙන් කාර්‍ය්‍ය නොවෙයි යනු කියනලද බැවින් අතුප්‍රත්‍යයාන්තවූ යාවත්ශබ්දයා කෙරෙන්ද ගුණ වාචකවූ බහු ශබ්දයා කෙරෙන්ද ඊප්ප්‍රත්‍යය වේ, සඞ්ඛ්‍යා ශබ්දයන්ගේ මෙන් කාර්‍ය්‍ය නොවේ, යාවතී බහ්වී යනු වේ. [පාණිනිඃ 4. 1. 4, 10, 11.]*

---

* ස්වසා ච අජශ්ච ස්වස්‍රජෞ, තෞ ආදී යයෝස්තෞ ස්වස්‍රජාදී, මන්ච සඞ්ඛ්‍යා ච ස්වස්‍රජාදී චෙති තස්මාත්. සීමන් ශබ්දයා කෙරෙන් (251) ඩාප්ප්‍රත්‍යයාගේ අප්‍රාප්තිපක්ෂයෙහි නකාරාන්තත්වයෙන් ලද්දාවූ (257) ඊප්ප්‍රත්‍යයාගේ නිෂේධය වේ. අතිපරිමා යනාදියද මෙසේමැයි. මෙහි මන් යන්නාහු කෙරෙන් ඊප් යන්නාහුගේ වැළැක්වීම නකාරාන්තත්වයෙන් ලද්දාවූ ඊප්ප්‍රත්‍යයාගේම (257) නිෂේධය පිණිසයි, එහෙයින් ලබ්ධසීම්නෝ ලබ්ධසීමේ ලබ්ධසීමානෞ යන මේ ආදීන් කෙරෙහි (253) ඊප්වාම්වස්‍යාත් යන මෙයින් ඊප්ප්‍රත්‍යය වන්

(මූ-) **277.** උතො'යුඩ්ඪරජ්ජ්වාදෙර් නුප්‍රාණිජාතෙරූඞ්.

(උතඃ 5. අයුඩ්ඪරජ්ජ්වාදෙඃ 5. නුප්‍රාණිජාතෙඃ 5. ඌඞ් 1.)

ස්ත්‍රියාමූකාරාන්තාත් නෘජාතෙරප්‍රාණිජාතෙශ්ච ඌඞ් ස්‍යාත් න තු යුඩ්ඪො රජ්ජ්වාදෙශ්ච.

න්නේමය. සඞ්ඛ්‍යාවාචක ශබ්දයන් කෙරෙහි එක වි ෂඩ් බහු ශබ්ද ගණශබ්ද යන මොවුන්ගේ ස්ථානයෙහි ඊප්ප්‍රත්‍යයාගේ අසම්භවය වෙයි. තිසෘ චතසෘ ශබ්ද දෙදෙනා කෙරෙන් ස්වසෘ ආදි පාඨ බැවින්ම ඊප් නිෂෙධය වෙයි, එහෙයින්ද පඤ්චන්ශබ්දය ආදිකොට ඇති අෂ්ටාදශන්ශබ්දය අන්තකොට ඇති ශබ්දයන්ගේ ප්‍රධානත්වයෙහි (131) ත්‍රිලිඞ්ගයෙහි සමත්ව විධානයෙන්ම ලිඞ්ගකාර්‍ය්‍ය නිෂෙධය සිඬ කල්හි, මෙහි සඞ්ඛ්‍යා ශබ්දයන්ගේ වැළැක්වීම නකාරාන්ත සඞ්ඛ්‍යාශබ්දයන් කෙරෙන් ගෞණත්වයෙහි ඊප්ප්‍රත්‍යය නිෂෙධය පිණිසයි, එහෙයින් ප්‍රියපඤ්චා වෙශ්‍යා යනාදියෙහිද, අපඤ්චා යනාදියෙහිද (253) ඊප්වාම්වස්‍යාත් යන මෙයින් ඊප් නොවන්නේය, එසේම අතිපඤ්චා ස්ත්‍රී යනාදියෙහි (257) ෂ්ට්ව්රිත්නුඤ්ච්වාහ යන මේ ආදියෙන් ඊප්ප්‍රත්‍යය නොවන්නේය. තවද මෙහි නඤ් යන්නහුගේ අල්පාර්ථත්වයෙන් විංශති ෂෂ්ඨි යනාදීන් කෙරෙන් (265) පාදෙජ්ඣාණ්‍යාත් යන මේ ආදියෙන් ඊප්ප්‍රත්‍යය විකල්පයෙන් වන්නේමය. පඤ්ච යන උදාහරණය ලිපිකරුවන්ගේ ප්‍රමාදය වේ. පඤ්ච යන උදාහරණය හෙතුකොට ගෙන නකාරාන්ත සඞ්ඛ්‍යාවාචක ශබ්දයා කෙරෙන්ම ඊප් නිෂෙධයයි කිසිකෙණෙක් කියති. සාධාරණවශයෙන් නිෂෙධ බැවින් එකස්‍යා පත්නී එකා යන මේ ආදියෙහි ඊප් නොවන්නේයයි අන්‍යයෝ කියති. ස්වසෘ ආදියද—ස්වසෘ මාතෘ යාතෘ දුහිතෘ නනාන්දෘ තිසෘ චතසෘ කති යති තති යන මේ දශයයි. මෙහි මාතා යනු ජනිකාවයි. යාතා යනු ස්වාමීහුගේ භ්‍රාතෘහුගේ අඹුවයි, එහෙයින් ධාන්‍යස්‍ය මාත්‍රී කියාද තිපිස්‍ය යාත්‍රී කියාද මේආදියෙහි ඊප් වේමය. තිසෘ චතසෘ යන මොවුන් සඞ්ඛ්‍යාවාචක බැවින් නිෂෙධ කල්හි මෙහි අප්‍රධානත්වයෙහි ග්‍රහණයයි, එහෙයින් ප්‍රියතිසා ප්‍රියචතසා යනාදියයි. කති යති තති යන මොවුන්ගේ ප්‍රධානත්වයෙහි (131) ලිඞ්ගකාර්‍ය්‍ය නිෂෙධ බැවින් අප්‍රධානත්වයෙහි ප්‍රියකති යන මේ ආදියෙහි ඊප් නොවන්නේය.

අජාද්‍යද—අජ බාල අශ්ව වඩව එඩක චටක කොකිල පරභෘත පරපුෂ්ට අන්‍යපුෂ්ට කරට වර්ත්තික මූෂික පිපීලිකාදියයි. ස්වාඞ්ග ජාති දෙදෙනා කෙරෙන් පරවූ කෘත මිත ජාත ප්‍රති

කුරූඃ කර්කන්ධූඃ. ප්‍රාණිජාතෙස්තු ධෙනුඃ. යුඞ්රජ්ජ්වාදෙස්තු අධ්වර්ය්‍යුඃ රජ්ජුඃ හනුඃ.*

(ස-) නෘජාතෙඃ, මනුෂ්‍යජාති වාචකවූද ; අප්‍රාණිජාතෙශ්ච, ජීවිතාරහිත ජාති වාචකවූද; උකාරාන්තාත්, උකාරාන්ත ශබ්දයා කෙරෙන් ; ස්ත්‍රියාං. ස්ත්‍රීලිඞ්ගයෙහි ; ඌප් ස්‍යාත්, ඌප්ප්‍රත්‍යය වන්නේය. යුඞඃ, උඞ්සංඥ යකාරයුක්තයා කෙරෙන්ද ; රජ්ජ්වාදෙශ්ච තු, රජ්ජුශබ්දාදීන් කෙරෙන්ද වනාහි; න, ඌප් ප්‍රත්‍යය නොවන්නේය. කුරූඃ, මනුෂ්‍යජාති වාචක උකාරාන්තයා කෙරෙන් ඌප්ප්‍රත්‍යයයි. කර්කන්ධූඃ, අප්‍රාණිජාති වාචක උකාරාන්තයා කෙරෙන් ඌප්ප්‍රත්‍යයයි. ප්‍රාණිජාතෙස්තු, ප්‍රාණියුක්ත ජාති වාචක උකාරාන්තශබ්දයා කෙරෙන්ද ; ධෙනුඃ, ධෙනු යන්න මනුෂ්‍යජාතිය නොවන බැවින් ඌප් නොවේ. අධ්වර්ය්‍යුඃ, අධ්වර්ය්‍යුශබ්දය උඞ්සංඥ යකාර යුක්ත ජාතිවාචක උකාරාන්තයා කෙරෙන් ඌප් නොවීමෙහි උදාහරණයි. රජ්ජුඃ හනුඃ, යන මේ ශබ්දවය ජාතිවාචක උකාරාන්තවූ රජ්ජු ආදියෙහි ඌප් නොවීමෙහි උදාහරණයි. [පාණිනිඃ 4. 1. 66.]

පනාන යන මොහුද මෙසේමැයි. කෙශකෘතාහස්තම්තා යනාදියයි. නෙපීත්‍යුකෙතඃ යනු (101) ඊප් කටයුතු තන්හි ඩති අතු බහුගණ වාචී ශබ්ද යන මොවුන්ගේ ස්ථානයෙහි සඞ්ඛ්‍ය ශබ්ද වැන්වීම නිෂෙධහෙයින් යාවතී යන මෙහි ඉත්සංඥ උකාරත්වයෙන් (257) ඊප් වේ. බහ්වී යන මෙහි (261) ගුණවාචකත්වයෙන් ඊප් වෙයි.

* ය උඞ් යස්‍ය ස යුඞ්, රජ්ජුරාදිර්යස්‍ය ස රජ්ජ්වාදිඃ, යුඞ් ච රජ්ජ්වාදිශ්ච තත් යුඞ්රජ්ජ්වාදි, නාස්ති යුඞ්රජ්ජ්වාදි යස්‍යං සා අයුඞ් රජ්ජ්වාදිස්තස්‍යාඃ. නා ච අප්‍රාණී ච තත් නෘප්‍රාණී, තෙචච තත් ජාතිශ්චෙති නෘප්‍රාණිජාතිස්තස්‍යාඃ. කුරූ ශබ්දයතෙම කුරු දෙශවාසී මනුෂ්‍යජාතිය වාච්‍යවෙයි. කාරූඃ යනුද මෙසේමැයි. කර්කන්ධූ ශබ්දය ප්‍රාණිරහිත ඩෙබරජාතිය වාච්‍යයි. අලාබූඃ යනුද එසේමැයි. කෘකවාකූඃ ඔතූඃ යනුද ධෙනූඃ යන්න මෙනි. අධ්වර්ය්‍යුඃ යනු වරණත්වය කරණකොටගෙන ජාතිවාචී බැවින් ලදකල්හි උඞ්සංඥ යකාරයුක්ත බැවින් නිෂෙධය වේ. අධ්වර්ය්‍යුඃ යනු බැමිණියයි. රජ්ජූ ආදියද රජ්ජුඃ හනුඃ කඞ්ගුඃ ප්‍රියඞ්ගුඃ ස්නායුඃ යනාදියයි.

(මු-) **278. වාමලක්ෂණශඵසහසහිතසංහිතොපමානාදූරොඃ.** (වාම-උපමානාත් 5. ඌරොඃ 5.)

වාමොරූඃ රම්භොරූඃ.*

(ස-) වාමලක්ෂණශඵසහසහිතසංහිතොපමානාදූරොඃ, වාම ශබ්දය ලක්ෂණශබ්දය ශඵශබ්දය සහශබ්දය සහිතශබ්දය සංහිතශබ්දය උපමානවාචක ශබ්දය යන මොවුන් කෙරෙන් පරවූ ඌරුශබ්දයා කෙරෙන් ස්ත්‍රීලිඞ්ගයෙහි ඌප්ප්‍රත්‍යය වෙයි. වාමොරූඃ යනු වාමශබ්දයා කෙරෙන් පරවූ ඌරු ශබ්දයා කෙරෙන් ඌප්ප්‍රත්‍යයයි. රම්භොරූඃ යනු උපමාන වාචක ශබ්දයා කෙරෙන් ඌප්ප්‍රත්‍යයයි. [පාණිනිඃ 4. 1. 69. 70.]

(මු-) **279. තන්වාදෙර්වා.** (තන්වාදෙඃ 5. වා 1.)

තනූඃ තනුඃ. චඤ්චූඃ චඤ්චුඃ.†

(ස-) තන්වාදෙඃ, තනු ආදී ශබ්දගණයා කෙරෙන්; වා, ස්ත්‍රී ලිඞ්ගයෙහි විකල්පයෙන් ඌප් වෙයි. තනූඃ, තනූඃ යනු ඌප් ප්‍රත්‍යයවූ පක්ෂයයි; නුවූ පක්ෂයෙහි තනුඃ යනු වේ. චඤ්චු ශබ්දයද එසේමැයි.

ඉති ස්ත්‍රීප්‍රත්‍යපාදඃ.—ස්ත්‍රීප්‍රත්‍ය පාදයයි.

---

* වාමශ්ච ලක්ෂණශ්ච ශඵශ්ච සහශ්ච සහිතශ්ච සංහිතශ්ච උපමානඤ්ච තස්මාත්. වාමෞ සුන්දරෞ ඌරූ යස්‍යාඃ සා වාමොරූඃ. උපමාවාචක ශබ්දයා කෙරෙන් පරව චනාහි; රම්භෙ ඉව ඌරූ යස්‍යාඃ සා රම්භොරූඃ. කරභොරූඃ යනුද මෙසේමැයි. ක්‍රියනලද මේ ශබ්දයන් කෙරෙන් පරවූ ඌරු ශබ්දයා කෙරෙන් ඌප් වීම කුමටද? වෘත්තොරුඃ පීනොරුඃ යනාදි අන්‍යශබ්ද යුක්තයා කෙරෙන් නොවන පිණිසයි.

† තනුරාදිර්යස්‍ය තස්මාත්. තනු ආදිය මෙසේයි.
තනුශ්චඤ්චුරුරුර්ජිරුඃ කඞ්ගු පඞ්ගු ප්‍රියඞ්ගවඃ,
ගණ්ඩුඃ කුහුරිතිප්‍රොක්තාස්තන්වාදෞ සරයූස්තථා.

තනුශබ්දයා කෙරෙන් අප්‍රධානත්වයෙහිද වරතනූඃ සුතනූඃ යනාදිය වේ. මෙහි බාහු අන්තවූ කමණ්ඩලු කද්රු යන මොවුන් කෙරෙන් නිත්‍යයෙන් සංඥයෙහි ඌප් වන්නේය යනු වක්තව්‍යයි. භද්‍රබාහූඃ යනාදියයි. ශ්වශුරස්‍ය පත්නී ශ්වශ්‍රූඃ යනු නිපාත්‍යයයි.

අථ කාරකං.

(මු-) 280. **ල්‍යර්ථසම්බුද්ධ්‍යුක්තාර්ථෙ ප්‍රී.** (ල්‍යර්ථ-සම්බුද්ධි-උක්තාර්ථෙ 7. ප්‍රී 1.)

ලෙරර්ථෙ සම්බොධනෙ ත්‍යෛරුක්තාර්ථෙ කෙ සති ච ප්‍රී ස්‍යාත්. කෘෂ්ණඃ ශ්‍රීඃ ඥානං. හෙ විෂ්ණො.*

---

* ස්‍යාදි විභක්තීන් හා සමග ලිඞ්ගයන්ගේ රූපයන් දක්වා ල්‍යර්ථ යන මේආදි වශයෙන් ස්‍යාදි විභක්තීන්ගේ අර්ථයන් දක්වයි. ලිර්ලිඞ්ගං, ලෙරර්ථො ල්‍යර්ථඃ, සම්බුද්ධිඃ සම්බොධනං, උක්තාර්ථො යස්‍ය තත් උක්තාර්ථං කාරකං, ල්‍යර්ථශ්ච සම්බුද්ධිශ්ච උක්තාර්ථඤ්ච එතෙෂාං සමාහාරස්තස්මින්.

අර්ථයනම් අභිධෙයයයි. එසේද කියනලදී :—

ශබ්දෙනොච්චාර්‍ය්‍යමාණෙන යද්වස්තු ප්‍රතිපාද්‍යතෙ,
තස්‍ය ශබ්දස්‍ය තද්වස්තු ඥෙයතාමර්ථ සංඥයා.

යනු පූර්වාචාර්‍ය්‍යහු කියත්. එසේද "අස්මාත් ශබ්දාදයමර්ථො බොද්ධව්‍යඃ" සී ඊශ්වරයාගේ කැමැත්ත අභිධාන නම් වී, එයින් අවබොධකටයුත්ත අභිධෙය නම් වේ. ශක්තිඥානයද ව්‍යාකරණාදීන් හෙතුකොටගෙන වෙයි. මෙසේයි :—

ශක්තිග්‍රහං ව්‍යාකරණොපමාන
කොශාප්තවාක්‍යාත් ව්‍යවහාරතශ්ච,
සාන්නිධ්‍යතඃ සිද්ධපදස්‍ය වෘද්ධාඃ
වාක්‍යස්‍ය ශෙෂාත් විවෘතෙර්විදන්ති.

ලිඞ්ගාර්ථය පස්පරිද්දෙකින් නොහොත් තුන්පරිද්දෙකින් වේ. ඒ කියනලදී :—

ස්වාර්ථො ද්‍රව්‍යඤ්ච ලිඞ්ගඤ්ච සඞ්ඛ්‍යා කර්මාදිරෙව ච,
අමී පඤ්චෛව ලිඞ්ගාර්ථාස්ත්‍රයඃ කෙෂාඤ්චිදග්‍රිමා.

යනුයි. ස්වාර්ථ නම් විශෙෂණයයි, ද්‍රව්‍ය නම් විශෙෂ්‍යයි, ලිඞ්ග නම් පුංස්ත්වාදියයි, සඞ්ඛ්‍යා නම් එකත්වාදියයි. කර්මාදිය නම් කර්ම කර්තෘ ආදියයි.

ලිඞ්ගයාගේ අර්ථයෙහිද, සම්බොධනයෙහිද, ප්‍රත්‍යයන් විසින් උක්තාර්ථයෙහි කාරකයද ඇති කල්හි ප්‍රථමාවිභක්තිය වන්නීය යන අර්ථයි. තවද ලිඞ්ගාර්ථයෙන් තොරවූ කර්මාදි අර්ථය තෙම යම් කලෙක්හි කියනු කැමතිවනු නොලැබේද එකල්හිම ලිඞ්ගයා කෙරෙන් ප්‍රථමා වන්නීය. අන් පරිද්දෙකින් වීනම් කෘෂ්ණං ස්මරාමි යන මේ ආදියෙහිද ප්‍රථමාවිභක්ති වන බැවිනි. ලිඞ්ගාර්ථයාගේ එකත්ව ද්විත්ව බහුත්වය ඇති කල්හි ක්‍රමයෙන් එකවචන ද්විවචන බහුවචනයෝ යෙදිය යුත්තාහු

සඞ්වා'ෙච්ෂ්‍ය ජීවනඃ පාතා දානීයඃ ප්‍රභවො ලයඃ.*

(ස-) ලෛරපේ, ලිඞ්ගයාගේ අර්ථයෙහිද; සම්බොධනෙ, සම්බුද්ධියෙහිද; තෛෂ්‍රුක්තාපේ, කර්මාදි ප්‍රත්‍යයන් විසින් උක්තාර්ථයෙහි; කෙ සති ච, කාරකයක් ඇති කල්හිද; ප්‍රී සහත්, ප්‍රථමාවිභක්ති වන්නීය.

කෘෂ්ණඃ-ශ්‍රීඃ-ඥානං යනු ලිඞ්ගාර්ථයෙහි ප්‍රථමාව දක්වනු පිණිස ලිඞ්ගත්‍රයෙහි වූ උදාහරණයෝයි. හෙ විෂ්ණෙ යනු සම්බොධනයෙහි ප්‍රථමාව දක්වනු පිණිසයි.

වෙත් (13). මෙසේයි :—ඝටඃ ඝටෞ ඝටාඃ. එකො වෞ බහවඃ යනාදියෙහි වනාහි සඞ්ඛ්‍යාවෝම ලිඞ්ගාර්ථය වේ. විභක්ති ප්‍රයොගය වනාහි—"නාපදං ශාස්ත්‍රෙ ප්‍රයුඤ්ජීත" යන නියමය හෙතුකොටගෙන පදත්වය සඳහාද, කර්මත්වාදිය හැඟීම පිණිසද වෙයි. එහෙයින්ම ප්‍රත්‍යයන්ගේ ප්‍රයොජනය ප්‍රකෘති අර්ථයෙන් යුක්තවූ ස්වාර්ථබොධකත්වය පිණිසයයි පූර්වයෝ කියත්. පුංස්ත්වාදියද ලිඞ්ගාර්ථයයි අගවන්නෝ කෘෂ්ණඃ ශ්‍රීඃ ඥානං යනු කියයි. න හි ක්‍රියාරහිතං වාක්‍යමස්ති යන න්‍යාය හෙතුකොටගෙන සියලු තන්හිම ක්‍රියාව අධ්‍යාහාර කිරීම කාරණකොටගෙනම කියනලද අර්ථවත් බැවින් ප්‍රථමාව ප්‍රාප්ත කල්හි ලිඞ්ගාර්ථාවබොධය කෙසේ වේද යත්—පරිහාර කීයනු ලැබේ, කර්තෘ ආදි පදයෙන් යුක්තවූ සමාප්තනුවූ ක්‍රියාපද යම් තැනෙක්හි වේද එහිම ක්‍රියාව අධ්‍යාහාරවෙයි, යම් තැනෙක්හි හුදකලාවූ ප්‍රසිද්ධ ශබ්දයෙක් යොදනු ලැබේද එහි ඒ න්‍යායයාගේ අවසරයෙක් නොවෙයි. එසේම එකාදි ශබ්දයෙක් යම් කලෙක්හි සඞ්ඛ්‍යය වාච්ද එකල්හි ඝටාදියක් හා සමානාධිකරණ වන්නේද එහි ලිඞ්ගාර්ථයෙහි ප්‍රථමා වන්නීය. මෙසේයි :—එකො ඝටඃ, ප්‍රස්ථා ව්‍රීහිඃ, යනාදියයි.

අභිමුඛ කටයුතුවූ විධානය සම්බුද්ධිනම් වී. වෘක්ෂ ලතෙ මේ ආදි චෙතනා රහිත ශබ්දයෙහි වනාහි උපචාර වශයෙන් සම්බුද්ධියයි. [පාණිනිඃ 2. 3. 46, 47.]

* උක්තාර්ථයෙහි සඞ්වඃ යනාදිය උදාහරණ කෙරෙයි. අර්ච්‍යතෙ'සම් යන වාක්‍යයෙහි කර්මයෙහි ඝ්‍යණ්ප්‍රත්‍යය වෙයි, අර්ච්‍යඃ යනු වේ.

ජීව්‍යතෙ'නෙනෙති ජීවනඃ, කරණයෙහි අනට්ප්‍රත්‍යය වෙයි. පාතීති පාතා, කර්තෘයෙහි තෘන්ප්‍රත්‍යය වෙයි. දීයතෙ'ස්මෙ යන වාක්‍යයෙහි දානීයඃ යනු වේ, කෘත්‍යල්‍යුටො කහාවෙ (965) යන මෙයින් සම්ප්‍රදානයෙහි අනීයප්‍රත්‍යයවෙයි. ප්‍රභව

සර්‍වඃ, ශිවතෙම ; අවර්‍ය්‍යඃ, පිදිය යුක්තෙක් ; මෙහි අවර්‍ය්‍යඃ යන කර්‍මප්‍රත්‍යයාන්තයා විසින් සර්‍වඃ යන කර්‍මය උක්තයි. සර්‍වඃ, ශිවතෙම ; ජීවනඃ, ජීවනයෙක් ; මෙහි ජීවනඃ යන කරණ ප්‍රත්‍යයාන්තයා විසින් සර්‍වඃ යී කරණය උක්තයි. සර්‍වඃ, ශිව තෙම ; පාතා, පාලනය කරන්නෙක් ; මෙහි පාතා යන කර්‍තෘයෙහි වූ ප්‍රත්‍යයාන්තයා විසින් සර්‍වඃ යන කර්‍තෘ උක්තයි. සර්‍වඃ, ශිවතෙම ; දානීයඃ, දියයුත්තෙක් ; මෙහි දානීයඃ යන සම්ප්‍රදාන කාරකාන්තයා විසින් සර්‍වඃ යී සම්ප්‍රදානය උක්තයි. සර්‍වඃ, ශිවතෙම ; ප්‍රභවඃ, උත්පත්තිස්ථානයයි ; මෙහි ප්‍රභවඃ යන අපාදානකාරකාන්තයා විසින් සර්‍වඃ යී අපාදානය උක්තයි. සර්‍වඃ, ශිවතෙම ; ලයඃ, ආලිඞ්ගනය කරණුලබන්නෙක් ;

ත්‍යස්මාත් යන වාක්‍යයෙහි ප්‍රභවඃ යනු වේ, මෙහි අපාදානයෙහි අල්ප්‍රත්‍යය වෙයි. ලීයතෙ'ස්මින් යන වාක්‍යයෙහි ලයඃ යනු වේ, මෙහි අධිකරණයෙහි අල්ප්‍රත්‍යයයි. තෛත්‍යරූකතාජෙ කෙ යී බහුවචන නිර්දෙශය බැවින් අන්‍යයන් විසින් උක්තාර්ථයෙහිද ප්‍රථමායි—එසේද වාර්ත්තිකයෙහි "තිඞ් කෘත්තද්ධිත සමාසෛරභිහිතෙ ප්‍රථමා" යී කියනලදී, තිවිභක්ත්‍යාදිය විසින් අභිහිතයෙහි ප්‍රථමා මෙසේයි :—රාමො වනං යයෞ, මෙහි කර්තෘතෙම උක්තයි. රාමෙණ රාවණො ජඝ්නෙ, මෙහි කර්‍මය උක්තයි. තද්ධිතප්‍රත්‍යයා විසින් උක්ත කල්හි, වාචා කෘතං වාචිකං, මෙහි කර්‍මය උක්තයි. තර්කං වෙත්ත්‍යධීතෙ වා තාර්කිකඃ, මෙහි කර්තෘ උක්තයි. සමාසයන් විසින් උක්තවීමෙහි උදාහරණ මෙසේයි, ආරූඪො වානරො යං ස ආරූඪවානරො වෘක්ෂඃ, ජිතානඞ්ගො යෙන ස ජිතානඞ්ගඃ බුද්ධඃ, කෘතා පූජා යෙන ස කෘතපූජො භක්තඃ, දත්තා භූමිර් යස්මෛ ස දත්තභූමිර් විප්‍රඃ, නිර්ගතාඃ පක්ෂිණො යස්මාත් ස නිර්ගතපක්ෂී වෘක්ෂඃ, සුශුද්ධා තාරා යස්මින් තත් සුතාරමාකාශං—මොවුන් කෙරෙහි ක්‍රමයෙන් කර්‍ම කරණ කර්ත්තෘ සම්ප්‍රදාන අපාදාන අධිකරණ කාරකයෝ උක්තයෝයි. අව්‍යයශබ්දයා විසින් කියනලද්දාවූ අර්ථයෙහිද ප්‍රථමාව වන්නීය. මෙසේයි :—විෂවෘක්ෂො'පි සංවර්ද්‍ධ්‍ය ස්වයං ඡෙත්තුමසාම්ප්‍රතම්. කෘෂ්ණ ඉති යනාදියයි. කෘෂ්ණෙති මඞ්ගලං නාම යන මේ ආදියෙහි ඉතිශබ්දයාගේ වර්ණමාත්‍රාභිධායකත්වයෙන් විභක්ත්‍යුත්පත්තියක් නොවේ, ඉතිශබ්දයම විභක්තිකාර්‍ය්‍යය කෙරෙයි. පීතමම්බරං යස්‍යාසෞ පීතාම්බරො හරිඃ යනාදියෙහි සම්බන්ධයෙන් උක්තාර්ථ ඇති කල්හිද ප්‍රථමායයි වක්තව්‍යයි.

මෙහි ලයඃ යන අධිකරණ කාරකාන්තයා විසින් සර්වඃ යී අධිකරණය උක්තයි. මේ ප්‍රත්‍යයන් විසින් උක්තාර්ථයෙහි ෂට් කාරකයන්ගේ ප්‍රථමාවිභක්ති උදාහරණයි.

(මූ-) 281. **කර්මක්‍රියාවිශෙෂණාභිනිවිශාධිශීඞ්ස්ථාසන්‍වධ්‍යුපාවස—ඞං ඪං ඞී.** (කර්ම-ඞං 1. ඪං 1. ඞී 1.)

කාර්‍ය්‍යං ක්‍රියාවිශෙෂණං අභිනිවිශාදෙර්ඞඃශ්ච ඪසංඥං සත්‍යත් තත්‍ර ච ඞී.

රාමං නමති සානන්දං ධර්මාභිනිවිශ්‍ය සන්.
ශ්‍රීශො'ධිශෙතෙ'හිමධිෂ්ඨිතො'ධ්‍යධි
මධ්‍යස්‍ය ඝොෂං මථුරාමනුෂ්‍ය,
යො වාරකාමධ්‍යුෂිතො විකුණ්ඨ
මුපාවසච්චාවසතාත් ස හෘනනඃ.*

(ස-) කාර්‍ය්‍යං, ප්‍රයොජනයයි කියනලද්දාවූ ක්‍රියාවගේ කර්මයද ; ක්‍රියාවිශෙෂණං, ක්‍රියාවිශෙෂණයද ; අභිනිවිශාදෙඃ, අභිනි

---

* ක්‍රියායා විශෙෂණං ක්‍රියාවිශෙෂණං. අභෙර්නිඃ අභිනිඃ, අභිනෙර්විශඃ අභිනිවිශඃ, ශීඞ් ච ස්ථාශ්ච ආස ච ශීඞ්ස්ථාස, අධෙඃ ශීඞ්ස්ථාස අධිශීඞ්ස්ථාස, අනුශ්ච අධිශ්ච උපශ්ච ආඞ් ච තෙ අන්වධ්‍යුපාඃ, තෙභ්‍යො වසඃ අන්වධ්‍යුපාවසඃ, තතඃ අභිනිවිශශ්ච අධිශීඞ්ස්ථාස ච අන්වධ්‍යුපාවසශ්ච තෙෂාං ඩං. පශ්චාත් කර්ම ච ක්‍රියාවිශෙෂණඤ්ච අභිනිවිශාධිශීඞ්ස්ථාසන්වධ්‍යුපාවසඩඤ්ච එතෙෂාං සමාහාරඃ. ක්‍රියාවිශෙෂණයෙහි වනාහි එකම විතීයෛකවචනය වන්නේය, ක්‍රියාව ලිඞ්ගසඞ්ඛ්‍යා විනිර්මුක්ත බැවිනි.

ක්‍රියතෙ යත් තත් කර්ම, කාර යන්න සර්වක්‍රියා වාචකත්වය හෙතුකොට කර්තෘහුගේ ක්‍රියාවෙන් කරණකොටගෙන යමක් සිදුකරණුලැබේද ඒ කර්මනම් වෙයි යනු නියමයි. “ක්‍රියාවෙන් ප්‍රකාශවූයේ කර්මය” යී ක්‍රමදීශ්වර කියයි. ඒ කර්මයද නිර්වර්ත්‍යය විකාර්‍ය්‍යය ප්‍රාප්‍යයයි ත්‍රිවිධවෙයි. නිර්වර්ත්‍යතෙ උත්පාද්‍යතෙ යත් තත් නිර්වර්ත්‍යං, මෙසේයි—ඝටං කරොති පුත්‍රං ප්‍රසූයතෙ යනාදියයි. වික්‍රියතෙ විද්‍යමානං වස්තු අවස්ථාන්තරං නීයතෙ යත් තත් විකාර්‍ය්‍යං. හෙද ප්‍රකෘතිහුගේ උච්ඡේදකය ප්‍රකෘතිහුගේ අන්‍යවූ ගුණයක් දුරීමද්‍යයි ද්විවිධ වේ.

මෙසේයි, කාෂ්ඨං දහති සුවර්ණං කුණ්ඩලං කරොති යනාදියයි. නිර්වර්ත්‍ය විකාර්‍ය්‍ය දෙකින් අන්‍යවූයේ ප්‍රාප්‍ය නම් වේ, මෙසේයි-ග්‍රාමං ගච්ඡති යනාදියයි. එසේද කියනලදී—

යන මේ උපසර්ගයන් පූර්වවූ විශධාතුහු ආදිකොට ඇති—අධි යන උපසර්ගයා කෙරෙන් පරවූ ශීඞ්ධාතු ස්ථාධාතු ආසධාතු යන මේ ධාතුද—අනු අධි උප ආඞ් යන මේ උපසර්ගයන් කෙරෙන් පරවූ වසධාතුය යන මොවුන්ගේ යොගයෙහි ; ඞක්ච, අධිකරණයද ; ඵසංඥං ස්‍යාත්, කර්මසංඥ වන්නේය ; තත්‍ර ච, ඒ කර්මයෙහිද ; ඞී, ද්විතීයාවිභක්තිවිධානය වන්නේය. [පාණිනිඃ 2. 3. 2, 1. 4. 46, 47, 48.]

සන්, සත්පුරුෂතෙම ; ධර්මාන් අභිනිවිශ්‍ය, ධර්මයෙහි ප්‍රවෙශව ; සානන්දං, හර්ෂ සහිතව ; රාමං නමති, නාරායණයාට නමස්කාර කෙරෙයි. යඃ ශ්‍රීශඃ, යම් ශ්‍රීපතියෙක්තෙම ; අබ්ධිං,

---

යදසජ්ජායතෙ පූර්වං ජන්මනා යත් ප්‍රකාශතෙ.
තන්නිර්වර්ත්‍යං විකාර්‍ය්‍යඤ්ච කර්ම ද්වෙධා ව්‍යවස්ථිතං.
ප්‍රකෘත්‍යුච්ඡෙදසම්භූතං කිඤ්චිත් කාෂ්ඨාදි භස්මවත්,
කිඤ්චිත් ගුණාන්තරොත්පත්‍යා සුවර්ණාදිවිකාරවත්.
ක්‍රියා කෘතවිශෙෂාණාං සිද්ධිර්‍යත්‍ර න විද්‍යතෙ,
දර්ශනාදනුමානාද්වා තත් ප්‍රාප්‍යමිහ කථ්‍යතෙ.

ක්‍රියා ධාත්වර්ථස්තස්‍ය විශෙෂණං ක්‍රියාවිශෙෂණං. ඒද සමානාධිකරණම වෙයි. සමානාධිකරණ නුවූ විශෙෂණයෙහි (288) තෘතීයාවිධාන කළ බැවිනි, තවද වෙන්වූ රූප ඇති ක්‍රියාවිශෙෂණයාගේ කර්මත්වාදියක් නැත්තේය. එහෙයින් සාධුඃ පාකඃ සාධු පාකෙ‍ා යනාදිය වේ. කෘදභිහිතො භාවො ද්‍රව්‍යවත් ප්‍රකාශතෙ, යන න්‍යාය කරණකොටගෙන ද්‍රව්‍යත්වාති දෙශයෙන් පාකයාගේ භින්නරූපත්වයයි. ක්‍රියාවිශෙෂණයාගේ කර්මත්වය ඇතිකල්හිද අකර්මකධාතුන්ගේ අකර්මකත්වයම වෙයි, කර්මනිබන්ධනකාර්‍ය්‍යං කිම්පි න ස්‍යාත් යන නියමයයි. කර්මසංඥ ප්‍රයොජනය වනාහි ස්තොකං තිෂ්ඨති යන වාක්‍යයෙහි ස්තොකති ශබ්දයහට (136) කර්තව්‍යෙනොකාවඃ යනාදියෙන් කාරකාදි බැවින් යකාර ප්‍රාප්තිය යනාදියයි. රාමං නමති යනාදියෙහි රාමං යනු නමස්කාර ක්‍රියාවෙන් ප්‍රකාශ කටයුතු කර්මයයි. සානන්දං යනු ක්‍රියාවිශෙෂණයයි. ආනන්දෙන සහ වර්ත්තතෙ යත් තත්, ආනන්ද සහිතවූ එයින් භින්නනුවූ නමස්කාරය යන අර්ථයි. ධර්මාන් යනු අභි නි දෙදෙනා කෙරෙන් පරවූ විශධාතුහට අධිකරණාර්ථයෙහි කර්මය ප්‍රකාශකිරීමයි. මෙහි අහිං යනු අධිපූර්වවූ ශීඞ්ධාතුහුගේද, අබ්ධිං යනු අධිපූර්වවූ ස්ථා ධාතුහුගේද, ඝොෂං යනු අධිපූර්වවූ ආසධාතුහුගේද, මථුරාං යනු අනුපූර්ව වසධාතුහුගේද, වාර

සාගරයෙහි ; අධිෂ්ඨිතඃ, සිටියේ ; අහිං, සර්පරාජයා කෙරෙහි ; අධිශෙතෙ, සයනයකෙරේද ; (යමෙක්) ඝොෂං, ගොවර්ධනී පර්වතයෙහි වූ ගොපාලග්‍රාමයෙහි ; අධ්‍යාස්‍ය, නැවතී ඉඳ ; මථුරාං, මථුරා යන නාමයෙන් ප්‍රසිඬවූ රාජධානියෙහි ; අනූෂ්‍ය, වාසයකොට ; ද්වාරකාං, ද්වාරකා නම් ස්වකීය පුරයෙහි ; අධ්‍යුෂිතඃ, විසූයේ ; විකුණ්ඨං, එනම් ලොකයෙහි ; උපාවසච්ච, වාසයකෙළේද ; සඃ, ඒ ශ්‍රීපතිතෙම ; නඃ, අපගේ ; හෘත්, සිත්හි ; ආවසතාත්, වසනසේක්වා. ආශීර්වාදයි.

(මු-) **282. දෙශාධ්වකාලභාවං වාකර්මෛඃ.** (දෙශ-අධ්වන්-කාල-භාවං 1. වා 1. අකර්මෛඃ 3...) අකර්මෛර්ධුභිර්යොගෙ එතෙ කර්මසංඥා වා ස්‍යුඃ.

නදීර්මෙෂු චොෂිත්වා ක්‍රොශානනලෙෂ්වහර්න්ශි,
චංක්‍රමිත්වා ප්‍රියානීතිං රාමො රක්ෂො වධෙ සජ්ජිතඃ.*

කාං යනු අධිපූර්ව වසධාතුහුගේද, විකුණ්ඨං යනු උපපූර්ව වසධාතුහුගේද, හෘත් යනු ආපූර්ව වසධාතුහුගේද, යන මොවුන්ගේ යොගයෙහි අධිකරණාර්ථයෙහි කර්මසංඥ වීම ප්‍රකාශයි. හෘත් යනු හෘද් ශබ්දයාගේ රූපයයි. ආවසතාත් යනු තුප් විභක්තිහුගේ ස්ථානයෙහි (956) තාතඞ් ආදෙශයයි. කර්මීය වාච්‍ය කල්හිද මොවුන්ගේ කර්මත්වය වෙයි. මෙසේයි, නකුලාධිෂ්ඨිතො භයඃ, බලෛරධ්‍යුෂිතාස්තස්‍ය මලයාද්‍රෙරුපත්‍යකාඃ යන මේ ආදියයි. ගෘහෙ අධිෂ්ඨානං කල්‍යාණෙ අභිනිවෙශඃ යන මේ ආදී ප්‍රයොගය වනාහි ආතිදෙශිකමනිත්‍යම් යන න්‍යාය හෙතුකොටගෙන සර්පරකටයුතු. මෙහි අධිපූර්වවූ ශීඞ් ස්ථා ආස යන මේ අකර්මක ධාතුන්ගේම ග්‍රහණයයි. එහෙයින්-වනෙ රාජනමධිතිෂ්ඨත්-සී අපෙක්ෂාකෙරෙයි යන අර්ථයයි යන මේ ආදියයි.

* දෙශශ්ච අධ්වා ච කාලශ්ච භාවශ්ච තෙෂාං සමාහාරස්තත්. නාස්ති කර්මං කර්ම යෙෂාං තෙ අකර්මාඃ තෛඃ. දෙශ යනු වෙන් වශයෙන් එක එක පෙදෙසක්වූ නදී වන පර්වතාදියයි. අධ්වන් යනු මාර්ග පරිමාණවූ ක්‍රොශනල්ලාදියයි. මෙසේයි :—

කිෂ්කුර්හස්තෙ විතස්ත්‍යෙ ච නල්වඃ කිෂ්කුචතුඃශතම්,
චතුර්හස්තො ධනුස්තස්‍ය සහස්‍රං ක්‍රොශ උච්‍යතෙ.
ක්‍රොශද්වයනාතු ගව්‍යූතිස්තද්වයං යොජනං විදුඃ, යනුයි.

(ස-) අධෛර්බුභිර්යොගෙ, අකර්මකධාතූන් හා යෙදෙන කල්හි; එතෙ, දෙශාධ්වන් කාලභාව යන මේ සතර; වා, විකල්පයෙන්; ඩසංඥඃ, කර්මසංඥ ඇත්තාහු; ස්‍යුඃ, වන්නෝය.

රාමඃ, රාමතෙම; නදීඃ, නදීප්‍රදෙශයෙහිද; වනෙෂු ච, වනපර්වත ප්‍රදෙශවලද; උෂිත්වා, වාසයකොට; අහඃ, දවල් කාලයෙහිද; නිශි, රාත්‍රිකාලයෙහිද; ක්‍රොශාන්, ක්‍රොශයෙන් ප්‍රමාණකරණලද මාර්ගයන්හිද; නලෙලෂු, නලලයෙන් ප්‍රමාණ කරණලද මාර්ගවලද; චංක්‍රමිත්වා, ඒ ඒ තැන චංක්‍රමණයකොට; ප්‍රියානීතිං, ජානකීබිසවගේ කැඳවාගෙන ඊමෙහිද; රක්ෂොවධෙ ච, රාක්ෂසයන්ගේ නැසීමෙහිද; ස්ථිතඃ, යෙදී සිටියේය. [පාණිනිඃ 2. 3. 5.]

(මු-) **233. සදධ්වාදි ව්‍යාප්තෞ සමෛර්වඃ සිධෙ තු ධං.** (සද 1. අධ්වාදි 1. ව්‍යාප්තෞ 7. සමෛර්වඃ 3...සිධෙ 7, තු 1. ධං 1.)

සමෛර්ධුභිර් යොගෙ අත්‍යන්ත සංයොගෙ අධ්වාදයො නිත්‍යං ඩසංඥඃ ස්‍යුඃ, අපිසිධෞ තු ධසංඥඃ.

භ්‍රාන්ත්‍යඃ කෘෂ්ණෙ'න්විතඃ ක්‍රොශං මාසං ගුරුගෘහෙ ස්ථිතඃ,
ගුරූපදෙශං නිභාන්තො මාහාත්මන්‍යෙධ්‍යෂ්ට වාඞ්මයං.*

කාලයනම් ක්ෂණ දණ්ඩ මුහූර්ත ප්‍රහර දින රාත්‍රි පක්ෂ මාස වත්සරාදියයි. භාවයනම් ධාතුහුගේ අර්ථයයි. අකර්මකධාතුහුද—සත්තා ලජ්ජා ස්ථිති ජාගරණං වෘද්ධික්ෂය භය ජීවිත මරණං, ශයන ක්‍රීඩා රුචිදීප්ත්‍යර්ථා නෛතෙ කර්මණි ධාතව උක්තාඃ යනුයි. විස්තරය වනාඝ් (932) න්‍යාදි ඤ්‍යන්තාඃ යනාදියෙන් දතයුතු. නදීඃ යනාදියයි. මෙහි උෂිත්වා යන වසධාතුහුගේ යොගයෙහි නදීඃ යනු කර්මත්වයයි, පක්ෂයෙහි වනෙෂු යනු (309) සප්තමියයි. චංක්‍රමිත්වා යනු වක්‍රං ක්‍රාමති යන වාක්‍යයෙහි යඞ් වේ, නැවත ක්ත්වාච් ප්‍රත්‍යය වේ. වක්‍ර ගමනාර්ථවත් බැවින් අකර්මකත්වයෙහි ඒ යොගය බැවින් ක්‍රොශාන් යනුද අහඃ යනුද කර්මත්වය වේ, නුවූ පක්ෂයෙහි නල්ලෙෂු සීද නිශි සීද සප්තමියි. ස්ථිතඃ යනු ස්ථා ධාතුහුගේ යොගයෙහි ප්‍රියානීතිං යනු කර්මත්වය වේ, කර්මනුවූ පක්ෂයෙහි රක්ෂො වධෙ යනු සප්තමියයි.

* සද නිත්‍යං, ව්‍යාප්තිඃ සාකල්‍යෙනාභිසම්බන්ධඃ අවිච්ඡෙද ඉති යාවත්. මෙහි අන්විතඃ යනු සකර්මධාතුයොගයෙහි ක්‍රොශයෙහි අනුගමනක්‍රියායොගයාගේ විච්ඡෙදයක් නැති බැවින්

(ස-) සංවේචඃ ධුනිඃ යොගෙ, සකර්මකාකර්මක සර්ධාතූන් හා යොගය ඇති කල්හි ; අත්‍යන්තසංයොගෙ, ක්‍රියාවිච්ඡෙදයක් නැතිව නිත්‍යසම්බන්ධය වූ කල්හි ; අධ්වාදයඃ, අධ්ව කාල භාව තුන ; නිත්‍යං, නියමයෙන් ; ඵසංඥඃ ස්‍යුඃ, කර්මසංඥ ඇත්තාහු වෙත්නාහුය ; අපීසිද්ධෞ තු, ප්‍රයොජනය සිඛ කල්හි වනාහි ; ධසංඥඃ, කරණසංඥ ඇත්තාහුයි.

කෘෂ්ණඃ, කෘෂ්ණකුමාරතෙම ; ක්‍රොශං, සකල ක්‍රොශයෙහි; භෘත්‍යෛරන්විතඃ, සෙවකයන් හා සමග යුක්තවූයේ ; මාසෞ, අවිච්ඡින්නවූ දෙමාසය මුළුල්ලෙහි ; ගුරුගෘහෙ ස්ථිතඃ, ආචාරීන්ගේ නිවසෙහි සිටියේ ; ගුරූපදෙශං, සමස්ත ගුරූපදෙශයෙහි ; නිභෘතඃ, අතිශයින් ඇළුනේ ; මාසාභ්‍යාං, අවිච්ඡින්නවූ දෙමසකින් ; වාඞ්මයං, සකලශාස්ත්‍රය ; අධ්‍යෛෂ්ට, හදෑළේය. [පාණිනිඃ 2. 3. 6.]

(මු-) 284. **ෂො'ණෞ ණෙඃ ශබ්දශනගතිඥපීාඩ්ග්‍රහදෘශශ්‍රො—රබාදනී ක්‍රන්දශබ්දයන්වාදසූතසවහාහිංසාභක්‍ෂාභෘකෘමාභිවාදිදෘශස්තු වා.** (ෂඃ 1. අණෞ 7. ණෙඃ 6. ශබ්ද-ශ්‍රොඃ 6. අබාද-භක්‍ෂඃ 6. භෘකෘමාභිවාදිදෘශඃ 6. තු 1. වා 1.)

අණ්‍යන්තානාං ශබ්දපීාදීනාං යො ෂඃ ස ණ්‍යන්තානාං ඵං ස්‍යාත්, න තු බාදෘදෙඃ, හ්‍රාදෙස්තු වා.*

කර්මත්වය වේ. එසේම ස්ථිතඃ යන මොහුගේ යොගයෙහි මාසෞ යන්නද, නිභෘතඃ යන මොහුගේ යොගයෙහි ගුරූපදෙශං යන්නද කර්මත්වය වේ. අධ්‍යෛෂ්ට යන මොහුගේ යොගයෙහි මාසාභ්‍යාං යනු හැදෑරීමෙන් ජන්‍යවූ ඥනාත්මක ප්‍රයොජනයාගේ සිද්ධත්වයෙන් කරණත්වය වේ. අපීසිද්ධියෙන් පිටත් තන්හි ජඩෙන මාසෞ ග්‍රනෙථො'ධීතඃ යන මෙහි කුමකුත් නොදන්නාලද්දේය යන අපීයි.

* අශනං භොජනං පානඤ්ච, ඥ ඥනං. ශබ්දශ්ච අශනඤ්ච ගතිශ්ච ඥශ්ච ශබ්දශනගතිඥඃ, තෙ අපීා යෙෂාං තෙ ශබ්දශනගතිඥපීාඃ. නාස්ති ඵං කර්ම යෙෂාං තෙ අඵාඃ. ශබ්දශනගතිඥපීාශ්ච අඵාශ්ච ග්‍රහශ්ච දෘශශ්ච ශ්‍රුශ්චෙති තෙෂාං සමාහාරස්තස්‍ය. සූතඃ සාරථිඃ ගවාදිනියන්තා ච, ෂඃ කර්තා යස්‍ය ස සූතෂඃ, න සූතෂො'සූතෂඃ, ස චාසෞ වහශ්චෙති අසූතෂවහඃ. න හිංසා අහිංසා, අහිංසායාං භක්‍ෂඃ අහිංසාභක්‍ෂඃ. බාද

(ස-) අණ්‍යන්තානාං, ණිප්‍රත්‍යයා අනන්තනුවූ ; ශබ්දාර්ථාදීනාං, උච්චාරණාර්ථය මුල්කොට ඇති භක්ෂණාර්ථයෝය ගමනාර්ථයෝය ඥානාර්ථයෝය අකර්මකධාතුය ග්‍රහධාතුය දෘශධාතුය ශ්‍රුධාතුය යන මොවුන්ගේ ; යඃ ඝඃ, යම් කර්තෘපදයෙක් වේද ; සඃ, ඒකර්තෘපදයතෙම ; ණ්‍යන්තානාං, ණිප්‍රත්‍යයාන්තවූ උච්චාරණාර්ථාදීන්ගේ යෙදීමෙහි ; ඩං ස්‍යාත්, කර්මසංඥ වන්නේය ; ඛාදාදෙස්තු, ඛාද යන්න මුල්වූ නීය ක්‍රන්දය අයය

ශ්ච නීශ්ච ක්‍රන්දශ්ච අයශ්ච ශබ්දායශ්ච හ්වාශ්ච අදශ්ච අසූතඝවහශ්ච අහිංසාභක්ෂශ්ච තේෂාං සමාහාරඃ, පශ්චාන්නඤ් යොගෙ අ — ඛාදනීක්‍රන්දය ශබ්දායහ්වාදසූතඝවහාහිංසාභක්ෂ සතස්‍ය. අහෙඪාදිඃ අභිවාදිඃ, අභිවාදිශ්ච දෘශශ්ච අභිවාදිදෘශෞ, මෙ ආත්මනෙපදෙ අභිවාදිදෘශෞ මාභි—වාදිදෘශෞ. හෘශ්ච කෘශ්ච මාභිවාදිදෘශෞ චෙති සමාහාරෙ තස්‍ය.

ශබ්දාර්ථාඃ යනු උච්චාරණාර්ථයෝයි. ශබ්දය කර්මකොට ඇති ධාතුහුය යනු නිශ්චයයි. අශනාර්ථාඃ යනු භක්ෂණාර්ථයෝයි. ගත්‍යර්ථයෝනම් ගමනාර්ථයෝයි. ප්‍රවෙශ ආරොහණ තරණ ප්‍රාපණාර්ථයෝද ගමනාර්ථයෝයි. ඥාර්ථාඃ යනු ඥානාර්ථයෝයි. අඪාඃ යනු අකර්මකවූ සත්තාදි ධාතුයි. මෙහි දෘශ ශ්‍රු යන ධාතු දෙදෙනාගේ ඥානාර්ථය විද්‍යමාන කල්හිද නැවත ගැන්ම කිසි තැනෙක්හි අන්‍යාර්ථයක් ඇති කල්හිද කර්මය වන්නේය යනු හැඟවීම පිණිසයි. ඛාද අද භක්ෂ යන මොවුන්ගේ ආහාරාර්ථභාවය හෙතුකොටගෙනද, නී අය වහ යන මොවුන්ගේ ගමනාර්ථභාවය හෙතුකොටගෙනද, ක්‍රන්ද හ්වා යන මේ දෙදෙනාගේ ශබ්දාර්ථභාවය හෙතුකොටගෙනද, ශබ්දාර්ථශන ගති යන්නෙන් කර්මභාවය ඇති කල්හි මෙසින් නිෂෙධය වේ. ශබ්දය යනු නාමධාතුවයි. ශබ්දං කරොති යන අර්ථයෙහි (851) සිද්ධයි. මොහුගේ ශබ්දාර්ථභාවය හෙතුකොටගෙන නොහොත් අකර්මකභාවය හෙතුකොටගෙන ප්‍රාප්තිය ඇති කල්හි මෙහි නිෂෙධයි. ණිප්‍රත්‍යයාන්තවූ ක්‍රියාව ප්‍රකාශකළ බැවින්ම ණිප්‍රත්‍යයාන්ත නුවූ කර්තෘහුගේ කර්මත්වය සිද්ධ කල්හිද මේ සූත්‍රය නියමාර්ථය පිණිස වේ, එනම් අන්‍යයන්ගේ ස්ථානයෙහි කර්ම නොවෙයි යන අර්ථයි. මෙහිද ශබ්දාර්ථාදිවූ එක්වරක් ණිප්‍රත්‍යයාන්තවූවන්ගේම ග්‍රහණයයි, එහෙයින් පිතා පුත්‍රෙණ ශිෂ්‍යං වෙදං පාඨයති යන මේ ආදියෙහි පුත්‍රාදීන්ගේ කර්මත්වය නොවේ. මෙහි අකර්මකධාතුහුගේ (282) දෙශාදීන්ගේ කර්මත්වය ඇති කල්හිද, එසේම අධිපූර්වවූ ශීඞ් ආදීන් කෙරෙන් අධිකරණයාගේ කර්මත්වය ඇති කල්හිද, ණිප්‍රත්‍යයාන්ත නුවූ කාලය සම්බන්ධිවූ කර්තෘ

ශබ්දායය හ්වාය අදය සූතයක්හු කර්තෘනුවූ වහධාතුය හිංසා රහිතවූ භක්ෂධාතුය යන මොවුන්ගේ ස්ථානයෙහි වනාහි; න, කර්මසංඥ නොවේ ; හ්‍රාදෙසතු, හෘ යන්න මුල්වූ කෘධාතුය ආත්මනෙපදයෙහි වූ අභිපූර්ව වාදිධාතුය දෘශධාතුය යන මොවුන්ගේ ස්ථානයෙහි වනාහි ; වා, විකල්පයෙන් කර්මසංඥ වේ. [පාණිනිඃ 1. 4. 52, 53.]

(මූ-) ගෙයමධ්‍යාපයද් ගොපාන් යාඥිකානනමභොජයත්,
ස්වධාමාගමයච්ඡත්‍රූන් භක්තාංස්තත්වමබොධයත්.
ධර්මමස්ථාපයද් විෂ්ණුර්වේදානග්‍රාහයද් විධිම්,
දෛත්‍යානදර්ශයච්ඡක්තිං වෙණුමශ්‍රාවයච්චගාඃ.*

(ස-) විෂ්ණුඃ, විෂ්ණුතෙම ; ගොපාන්, ගොපාලයන් ලවා ; ගෙයං, ගීතිකාව ; අධ්‍යාපයත්, කියවූයේය. සූත්‍රයෙහි ශබ්ද

හටද කර්මභාවය වන්නේය යනු වක්තව්‍යයි, එහෙයින්ම (932) අනනෙතන ගොපී රජනිමජාගරී යනු තමාම කියන්නේය. ත්‍රිවර්ගපාරීණමසෞ භවනතමධ්‍යාසයන්නාසනමෙකමින්ද්‍රඃ, යනු භට්ටිතෙම කියයි. මෙසේ සකර්මක ධාතූන්ගේ අකර්මකත්වය ඇති කල්හි ණිප්‍රත්‍යයාන්තයා හා නොයෙදුනාවූ කර්තෲහුගේ කර්මත්වය වන්නේය, මෙසේයි—ශත්‍රුරාහතෙ පීඩිතො භවති, ශූරඃ ශත්‍රූමාඝාතයති. නැවතද අන්තැනෙක්හිද කර්මත්වය වෙයි, මෙසේයි—එලං ත්‍යජිතෙඃ නෘපෙඃ යනු රඝුවංශයෙහි වෙයි.

* අධීඞ්ල අධ්‍යයනෙ යන මොහු කෙරෙන් ණිප්‍රත්‍යයයි, ණිප්‍රත්‍යයාන්ත නුවූ කාලයෙහි වූ කර්තෘවූ ගොපයන්ගේ කර්මත්වයයි, සියලු තන්හි මෙසේමැයි. භුජ ධෞ ත්‍රාණෙ භක්ෂෙ මේ ධාතුහු කෙරෙන් ණිප්‍රත්‍යයයි. ඔෞගම් ගතෞ යන ධාතුහු කෙරෙන් ණිප්‍රත්‍යයයි. බුධෞ ධ අවගමනෙ, යන ධාතුවෙන් ණිප්‍රත්‍යයයි. ෂ්ඨා ස්ථානෙ, යන ධාතුවෙන් ණිප්‍රත්‍යයයි. ග්‍රහ උපාදානෙ, යන ධාතුවෙන් ණිප්‍රත්‍යයයි. දෘ ශිරෞ ප්‍රෙක්ෂෙ, යන ධාතුවෙන් ණිප්‍රත්‍යයයි. ශ්‍රු ශ්‍රවණෙ, යන ධාතුවෙන් ණිප්‍රත්‍යයයි. (මොවුන්ගේ ණිප්‍රත්‍යයාන්ත නුවූ අවස්ථාතොමෝ ක්‍රමයෙන් දක්වනු ලබන්නීය. ගොපා ගෙයං අධ්‍යෛයත, ගොපා යාඥිකානනමභුඤ්ජත, ශත්‍රවඃ ස්වධාම අගච්ඡන්, භක්තාස්තත්ත්වමබුධ්‍යන්ත, ධර්මො'තිෂ්ඨත්, විධිම්වේදාන ගෘහ්ණන්, දෛත්‍යාඃ ශක්තිමපශ්‍යන්, ගාවො වෙණුමශෘණ්වන්.)

ධාතුයි. විෂ්ණුඃ, විෂ්ණුතෙම ; ගොපාන්, ගොපාලයන් ලවා; යාඥිකාන්නං, යාගබත ; අභොජයත්, අනුභව කරවූයේය. අශනාපි ධාතුයි. විෂ්ණුඃ, විෂ්ණුතෙම ; ශත්‍රූන්, සතුරන් ත්‍රාසා ; ස්වධාම, වෛකුණ්ඨ ලොකයට ; අගමයත්, හැරවූයේය. ගත්‍යර්ථයයි. විෂ්ණුඃ, විෂ්ණුතෙම ; භක්තාන්, ශ්‍රද්ධා ඇත්තවුන් ලවා ; තත්ත්වං, බ්‍රහ්මතත්ත්වය ; අබොධයත්, අවබොධ කරවූයේය. ඥාර්ථයයි. විෂ්ණුඃ, විෂ්ණුතෙම ; ධර්මං, ධර්මය ; අස්ථාපයත්, පිහිටුවූයේය. අකර්මකයි. විෂ්ණුඃ, විෂ්ණුතෙම ; විධිං, බ්‍රහ්මයා ලවා ; වෙදාන්, වෙදයන් ; අග්‍රාහයත්, ධාරණය කරවූයේය. ග්‍රහධාතුයි. විෂ්ණුඃ, විෂ්ණුතෙම ; දෛත්‍යාන්, අසුරයන් ලවා ; ශක්තිං, බලය ; අදර්ශයත්, ප්‍රකාශ කරවූයේය. දෘශ ධාතුයි. විෂ්ණුඃ, විෂ්ණුතෙම ; ගාඃ, ගවයන් ලවා ; වෙණුං, වීණානාදය ; අශ්‍රාවයච්ච, ශ්‍රවණය කරවූයේය. ශ්‍රුධාතුයි.

(මු-) බාදෙදස්තු—රක්‍ෂාංස්‍යබාදයදනායයදූර්ධ්වලොක-
මාක්‍රන්දයත් කපිභිරායයද්ගුරාමඃ,
ශබ්දයයන් රිපුමජූහවද්දයච්ච
ශෛලානවාහයදභක්‍ෂය දිෂ්ටභක්‍ෂ්‍යං.*

---

* බාදෘ භක්‍ෂණෙ යන ධාතුවෙන් ණිප්‍රත්‍යයයි, මෙහි ණිප්‍රත්‍යයාන්තනුවූ කල්හි කර්තෘවූ කපීන්ගෙ ණිප්‍රත්‍යයාන්තවූ අවස්ථාවෙහි කර්මත්වය නැතිකල්හි අනුක්ත කර්තෘ වන බැවින් (288) තෘතීයා වන්නීය, සියලුතන්හි මෙසේමැයි. අනායයත් යනු නී ඤ ප්‍රාපණෙ, යන ධාතුවෙන් ණිප්‍රත්‍යයයි. ආක්‍රන්දයත් යනු ආඞ් පූර්වවූ ක්‍රදිතු රොදනෙ ආහ්වානෙ, යන ධාතුහු කෙරෙන් ණිප්‍රත්‍යයයි. ආයයත් යනු අයඞ් ගතෞ යන ධාතුවෙන් ණිප්‍රත්‍යයයි. ශබ්දායයන් යනු ශබ්දය ධාතුහු කෙරෙන් ණිප්‍රත්‍යයද ශත්‍රප්‍රත්‍යයද වෙත්. අජූහවත් යනු හ්වෙ ඤ ස්පර්ධායාං යන ධාතුවෙන් ණිප්‍රත්‍යයයි. ආදයත් යනු අද්ලෘ භක්‍ෂ, යන ධාතුවෙන් ණිප්‍රත්‍යයයි. අවාහයත් යනු වහෘ ඤ ප්‍රාපණෙ, යන ධාතුවෙන් ණිප්‍රත්‍යයයි. අභක්‍ෂයත් යනු භක්‍ෂ භක්‍ෂණෙ යන්නෙන් ණිප්‍රත්‍යයයි. (මොවුන්ගෙ ණිප්‍රත්‍යයාන්තනුවූ අවස්ථාවෙහි ක්‍රමයෙන් උදාහරණ මෙසේයි. කපයඃ රක්‍ෂාංසි අඛාදන්, කපයඃ රක්‍ෂාංසි ඌර්ධ්වලොකමනයත්, කපයඃ රක්‍ෂාංසි ආක්‍රන්දන්, කපයඃ රක්‍ෂාංසි ආයන්ත, කපයඃ ශබ්දයමානාඃ රිපුං ආහ්වන්, කපයඃ ශෛලාන් අවහන්, කපයඃ ඉෂ්ටභක්‍ෂං අභක්‍ෂන් යනුයි.)

(ස-) ඛාදාදෙසතු, ඛාදාදීන්ගේ ස්ථානයෙහි වනාහි ණිප්‍රත්‍යය වූ කල්හි කර්මයෙහි ද්විතීයා නොව තෘතීයා වන්නීය. රාමඃ, රාමතෙම ; කපිභිඃ, වඳුරන් ලවා ; රක්ෂාංසි, රකුසන් ; අඛාදයත්, භක්ෂණයකරවූයේය ; ද්විතීයා නොව තෘතීයා වූ තැනි ; රාමඃ, රාමතෙම ; කපිභිඃ, වඳුරන් ලවා ; රක්ෂාංසි, රකුසන් ; ඌර්ධ්වලොකං, වෛකුණ්ඨලොකයට ; අනායයත්, පැමිණවූයේය; නීධාතුහට කර්මය නුවූ තැනි. රාමඃ, රාමතෙම ; කපිභිඃ, වඳුරන් ලවා ; රක්ෂාංසි, රකුසන් ; ආක්‍රන්දයත්, කැඳවූයේය ; ක්‍රන්දධාතුහට කර්මය නුවූ තැනි. රාමඃ, රාමතෙම ; කපිභිඃ, වඳුරන් ලවා ; රක්ෂාංසි, රකුසන් ; ආශු, වහා ; ආයයත්, පැමිණවූයේය ; අයධාතුහට කර්මය නුවූ තැනි. රාමඃ, රාමතෙම ; කපිභිඃ, වඳුරන් ලවා ; රක්ෂාංසි, රකුසන් ; ශබ්දායයත්, ශබ්ද කරවන්නේ ; ශබ්දායධාතුහට කර්මය නුවූ තැනි. රිපුං, සතුරාට ; අජූහවත්, ස්පර්ධාකරවූයේය ; හ්වාධාතුහට කර්ම නොවීමයි. රාමඃ කපිභිඃ, රිපුං, සතුරා ; ආදයච්ච, භක්ෂණයද කරවූයේය ; රාමඃ කපිභිඃ, ශෛලාන්, පර්වතයන් ; අවාහයත්, පැමිණවූයේය ; රාමඃ කපිභිඃ, ඉෂ්ටභක්ෂ්‍යං, පල අල ආදිය ; අභක්ෂයත්, භක්ෂණය කරවූයේය.

(මූ-) සාරථිස—හිංසාර්ථයොස්තු—

වාහානවාහයත් පාර්ථමරීංශ්චාභක්ෂයද්ධරිඃ.*

(ස-) සාරථිස, සාරථියක්හු කර්තෘකොට ඇති වහධාතුහට ද ; හිංසාර්ථයොස්තු, හිංසාර්ථවූ භක්ෂ යන්න හටද යන මේ දෙක්හි ණිප්‍රත්‍යය වූ කල්හි කර්මයෙහි ද්විතීයා වීමෙහි උදාහරණ දක්වනුලැබේ.

හරිඃ, විෂ්ණුතෙම ; වාහාන්, අසුන් ලවා; පාර්ථං, අර්ජුන කුමාරයා ; අවාහයත්, සාරථියෙක් වී ඉසිලවූයේය ; හරිඃ, විෂ්ණුතෙම ; වාහාන්, අසුන් ලවා ; අරීන්, සතුරන් ; අභක්ෂයච්ච, භක්ෂණයද කරවූයේය, හිංසාද කරවූයේය.

---

* මෙහි අවාහයත් යන මෙහි සාරථියක්හු කර්තෘකොටඇති බැවින්ද, අභක්ෂයත් යන මෙහි හිංසාර්ථය බැවින්ද ණිප්‍රත්‍යයාන්තනොවූ කාලයෙහි කර්තෘවූ අසුන්ගේ කර්මත්වයයි. (වාහාඃ පාර්ථමවහන්, වාහාඃ අරීනභක්ෂන් යනු ණිප්‍රත්‍යයාන්ත නොවූ අවස්ථාවයි.)

(මූ-) භ්‍රාදෙසත්‍ව—

ශෛලානවාහයත් කීශාන් සෘක්ෂෛර්වෘක්ෂානජීහරත්,
කපීනකාරයත් සේතුං වානරෛරපි රාඝවඃ.
සෝභිවාදයතෙ වෘද්ධාන් ජානකීං ලක්ෂ්මණේන ච,
සීතාං රාමෙණ චාත්මානමදර්ශයත ලක්ෂ්මණඃ.*

(ස-) භ්‍රාදෙසත්‍ව, භ්‍රාදි ධාතූන්ගේ වනාභි විකල්පයෙන් ද්විතීයා තෘතීයා දෙක වීමෙහි උදාහරණයි. රාඝවඃ, රාමතෙම; කීශාන්, වානරයන් ලවා ; ශෛලාන්, පර්වතයන් ; අවාහයත්, පැමිණවූයේය ; පක්ෂයෙහි — සෘක්ෂෛඃ, වලසුන් ලවා ; වෘක්ෂාන්, වෘක්ෂයන් ; අජීහරත්, ගෙන්වූයේය ; රාඝවඃ, රාමතෙම ; කපීන්, වඳුරන් ලවා ; සේතුං, හෙය ; අකාරයත්, කරවූයේය; පක්ෂයෙහි—රාඝවඃ, රාමතෙම ; වානරෛරපි, වඳුරන් ලවාද ; සේතුං, හෙය ; අකාරයත්, කරවූයේය ; රාඝවඃ, රාමතෙම ; ජානකීං, සීතාව ලවා ; වෘද්ධාන්, වෘද්ධයන් ; අභිවාදයතෙස්ම, වැන්දවූයේය ; පක්ෂයෙහි—රාඝවඃ, රාමතෙම ; ලක්ෂ්මණේන ච, ලක්ෂ්මන්කුමාරයා ලවාද ; වෘද්ධාන්, වෘද්ධයන් ; අභිවාදයතෙස්ම, වැන්දවූයේය ; ලක්ෂ්මණඃ, ලක්ෂ්මන් කුමාරතෙම ; සීතාං, ජානකිය ලවා; ආත්මානං, තමා; අදර්ශයත, දක්වූයේය. පක්ෂයෙහි—ලක්ෂ්මණඃ, ලක්ෂ්මන් කුමාරතෙම ; රාමෙණ ච, රාමකුමාරයා ලවාද ; ආත්මානං, තමා ; අදර්ශයත, දක්වූයේය.

---

* අභිවාදයතෙ යනු අභිපූර්වවූ වදධාතූතෙම ණිප්‍රත්‍යයාන්ත වූයේ නමස්කාරයෙහි වැටේ, නැවත ණිප්‍රත්‍යය කළ කල්හි, (641) පූර්ව ණිහට ලොපව, (919) එලවත්වූ කර්තෘ ඇති කල්හි ආත්මනෙපදයයි. එක්වරක් ණිප්‍රත්‍යය කළ කල්හි අභිවාදිධාතුහට නමස්කාරය අර්ථකොට ඇති බැවින් ශිෂ්‍යො ගුරුමභිවාදයති යන මේ ආදියෙහි (281) නිත්‍යයෙන්ම කර්මත්වයයි. අදර්ශයතෙ යනු, ණිප්‍රත්‍යයාන්ත නොවූ කාලයෙහි කර්මවූ ලක්ෂ්මන්හට ණිප්‍රත්‍යයාන්තවූ කාලයෙහි කර්තෘ වන බැවින් (899) ණෙදර්ශෙ යනාදියෙන් ආත්මනෙපදයයි. පිතා පුත්‍රං චන්ද්‍රං දර්ශයති යනාදියෙහි ණිප්‍රත්‍යයාන්ත නුවූ කාලයෙහි කර්තෘවූ පුත්‍රයාගේ නිත්‍යයෙන්ම කර්මත්වයයි. (කීශාඃ ශෛලානවහන්, සෘක්ෂාඃ වෘක්ෂාන් අහාර්ෂුඃ, කපයඃ සේතුමකුර්වන්, වානරා අපි. ජානකී වෘද්ධානභිවාදයතිස්ම, ලක්ෂ්මණශ්ච, සීතා ලක්ෂ්මණමපශ්‍යත්, රාමශ්ච ලක්ෂ්මණමපශ්‍යත්, යනු ණිප්‍රත්‍යයාන්ත නොවූ අවස්ථාවයි.)

(මූ-) යාච්ඤාදුපි දුහවිප්‍රච්ඡ රුධ බ්‍රෑ ශාස ජි නී වහඃ, හෘ දණ්ඩ ග්‍රහ කෘෂ් මන්ථ මුෂ් පචාද්‍යාධවො විඨාඃ.

(යාච්ඤාදුපි—වහඃ 1...හෘ—පචාද්‍යාඃ 1...ධවඃ 1...විඨාඃ 1...)

(ස-) යාච්ඤාදුපි, යාච්ඤාව අර්ථකොට ඇති ධාතුද ; දුහ, දුහ ධාතුද ; වි, විධාතුද ; ප්‍රච්ඡ, ප්‍රච්ඡධාතුද ; රුධ, රුධ ධාතුද ; බ්‍රෑ, බ්‍රෑධාතුද ; ශාස, ශාසධාතුද ; ජි, ජිධාතුද ; නී, නීධාතුද ; වහඃ, වහධාතු යන මොහුද ; හෘ, හෘධාතුද ; දණ්ඩ, දණ්ඩ ධාතුද ; ග්‍රහ, ග්‍රහධාතුද ; කෘෂ්, කෘෂ්ධාතුද ; මන්ථ, මන්ථ ධාතුද ; මුෂ්, මුෂ්ධාතුද ; පචාද්‍යාධවඃ, පචධාතු ආදි ධාතුහුද ; විඨාඃ, විකර්මකයෝයි. [පාණිනිඃ 1. 4. 51.]*

(මූ-) තමර්පියෙ'හං මොක්ෂං යො ගොපෛර්දුග්ධමදුග්ධගාඃ,
ඵලාන්‍යවාචිනොද් වෘක්ෂාන් වාර්තීනාඃ පප්‍රච්ඡ වල්ලවාන්.
රුරොධ ගොකුලං ගොපීරබ්‍රවීච්ච මනොහරං,
ගොපාලානන්වශාත් කෙලිංසත්‍රාජය්‍යං ජ්ගාය තාන්.
වෘන්දාවනමනෛෂීද්ගා-ස්තච්ඡ්ශුනවහද්ව්‍රජං,
ජහාරාරණ්‍යමාභීරීර්දෛත්‍යාන් ප්‍රාණානදණ්ඩයත්.
ජග්‍රාහ යජ්ඤනො භොජ්‍ය-මකෂීත් පූතනාං බලං,
මමන්ථාමෘතමම්භොධිං මුමොෂ දිතිජාංශ්ච තත්,
යො'සෞ පචති ලොකානාං පුණ්‍යපාපං සුඛාසුඛං.†

---

* යාච්ඤා අර්ථො යෙෂාං තෙ යාච්ඤාර්ථාඃ. යාච අර්ථ නාථ ප්‍රභෘතයඃ. පශ්චාත් වන්වෙ වහපර්‍යන්තානං එකං පදං, ශෛල්‍යාකාඛ්විරාමාර්ථං පෘථක් පදකරණං. පචආද්‍යෙ යෙෂාං තෙ පචාද්‍යාඃ, පශ්චාත් හෘශ්ච දණ්ඩිශ්ච ඉත්‍යාදි වන්වඃ. වෙ ඝේ යෙෂාං තෙ විඨාඃ. මේ ධාතුහු ස්වභාවයෙන් විකර්මකයෝ වෙත් යන අර්ථයි. කර්තෘහුගේ ක්‍රියාප්‍රකාශත්වය හෙතුකොටගෙන මුඛ්‍යයාහට කර්මත්වය සිඩයි, මේ සූත්‍රයෙන් වනාහි අප්‍රධාන ශබ්දයහට කර්මත්වය කරණුලැබේ. ප්‍රත්‍යක්ෂවූ ක්‍රියා සම්බන්ධත්වය මුඛ්‍යත්වය වේ, පරස්පරයා විසින් ක්‍රියාසම්බන්ධත්වය අප්‍රධානත්වය වෙයි.

† මෙහි පචාද්‍යාඃ යන ආදිපදයෙන් ගුරුඃ ශිෂ්‍යං ග්‍රාමං ප්‍රාපිණෙති යනාදිය වේ. බ්‍රෑ යන මෙයින් බෘව යන අර්ථයාගේ ග්‍රහණයයි, එහෙයින් ගද වද යන ධාතු මුල්කොට ඇත්තාවුන්ගේ සංග්‍රහය වේ. තණ්ඩුලාන් ඔදනං පචති, වෘක්ෂං නෞකාං කරොති, සුවර්ණං කුණ්ඩලං කරොති යනාදියෙහි ප්‍රකෘති විකෘතිභාවයෙන් එකම කර්මය වෙයි. එහෙයින් තණ්ඩුලාඃ

(ස-) අහං, මම ; තං, ඒ විෂ්ණුහු ; මොක්ෂං, මොක්ෂය ; අර්ථයෙ, යාච්ඤාකෙරෙමි ; යඃ, යමෙක්තෙම ; ගොපෛඃ, ගොපාලයන් හා සමග ; ගාඃ, ගොධෙනූන් ; දුග්ධං, කිරි ; අදුග්ධ, දෙව්යේද ; යඃ, යමෙක්තෙම ; වෘක්ෂාන්, වෘක්ෂයන් ; ඵලානි, ඵලයන් ; අවාචිනොත්, නෙලාගත්තේද ; යඃ, යමෙක්තෙම ; වල්ලවාන්, ගොපාලයන් ; වාර්තීනාඃ, වෘත්තාන්තයන් ; පප්‍රච්ඡ, දන්නාකැමති වූයේද ; යඃ, යමෙක්තෙම ; ගොපීඃ, ගොපල්ලු අඟනන් ඇතුළත සිටුවන්නේ ; ගොකුලං, ගොපල්ලු කුලය ; රුරොධ, ආවරණයකෙළේද ; යඃ, යමෙක්තෙම ; ගොපීඃ, ගොපල්ලු අඟනන්ට ; මනොහරං, සිත්කළුවූ වාක්‍යය ; අබ්‍රවීච්ච, කීයේද ; යඃ, යමෙක්තෙම ; ගොපාලාන්, ගොපාලයන්ට ; කෙලීන්, ක්‍රීඩාවන් ; අන්වශාත්, ශික්ෂණයකරවූයේද ; යඃ, යමෙක්තෙම ; තත්‍ර, ඒ ක්‍රීඩාවිෂයෙහි ; තාන්, ඒ ගොපාලයන් ; අජය්‍යං, ජයග්‍රහණය කළනොහැකිවූ ක්‍රීඩාව ; ජිගාය, පරාජයකෙළේද ; යඃ, යමෙක්තෙම ; වෘන්දාවනං, වෘන්දා වනයට ; ගාඃ, ගවයන් ; අනෛෂීත්, පැමිණවූයේද ; යඃ, යමෙක්තෙම ; තච්ඡිශූන්, ගවපැටවුන් ; ව්‍රජං, ගාලට ; අවහත්, ගෙනගියේද ; යඃ, යමෙක්තෙම ; ආභීරීඃ, ගොපාලාඞ්ගනාවන් ; අරණ්‍යං, වනයට ; ජහාර, පැමිණවූයේද ; ය යමෙක්තෙම ; දෛත්‍යාන්, අසුරයන්ට ; ප්‍රාණාන්, ප්‍රාණයන් ගෙන ; අදණ්ඩයත්, අනුශාසනා කෙළේද ; යඃ, යමෙක්තෙම ; යජ්වනාඃ, විධානයෙන් කරණලද යාගයන් ; භොජ්‍යං, ආහාරය ; ජග්‍රාහ, ගත්තේද ; යඃ, යමෙක්තෙම ; පූතනාං, එනම් අසුරාඞ්ගනාව ඇද ; බලං, බලය ; අකෂීත්, ගත්තේද ; යඃ, යමෙක්තෙම ; අම්භොධිං අමෘතං මමන්ථ, සාගරය අලලා අමෘතය නැඟූයේද ; යඃ, යමෙක්තෙම ; තත්, ඒ අමෘතය ; දිතිජාන්, අසුරයන්ට ; මුමොෂ, කඩකෙළේද ; යො'සෞ, යම්මේ කෘෂ්ණතෙම ; ලොකානාං, ලොකයන්ගේ ; පුණ්‍යපාපං,

---

ඔදනං පච්‍යතෙ යන මෙහි දෙදෙනම උක්ත බැවින් ගෞණ මුඛ්‍ය ව්‍යවහාරයෙක් නැත්තේය. එසේද ප්‍රකෘතිහුගේ සම්බන්ධ්‍යනුසාරයෙන්ම ක්‍රියාවගේ ප්‍රයොගය වේ.

එහෙයින් කියනලදී :—

ප්‍රකෘතෙර්විකෘතෙශ්චාපි යත්‍රොක්තත්වං ද්වයොරපි,
වාචකඃ ප්‍රකෘතෙඃ සම්බන්ධං ගෘහ්ණාති විකෘතෙර්න තු, යනුයි.

පුණ්‍යපාපය ; සුඛාසුඛං, සැපතටද දුකටද ; පවති, පිරිණැම්ම කෙරේද ; තමහං මොක්‍ෂං අර්පියෙ පි සම්බන්ධකරණු.

(මු-) 286. **ධික්සමයානිකෂාහානන්තරානන්තරෙණෛනාති යෙනතෙනාභ්‍යුභයපරිසර්වතොවිනර්තේ'භිපරිප්‍රත්‍යනූපද්ව්‍යුපර්‍ය්‍යධො'ධිභිඃ.** (ධික්-'ධිභිඃ 3...)

එභිර්‍යොගෙ, ද්වි ස්‍යාත්.

වීප්සෙත්ථම්භාවචිහ්නෙ'භිරෙතෂු භාගෙ පරිප්‍රතී,
අනුරෙතෂු සහාර්ථෙ ච හීනෙ'නූපෞ මතාවිහ.*

(ස-) එභිර්‍යොගෙ, ධික්-සමයා-නිකෂා-හා-අන්තරා-අන්තරෙණ-එන-අති-යෙන-තෙන-අභි-උභය-පරි-සර්වතඃ-විනා-ඍතෙ-අභි-පරි-ප්‍රති-අනු-උප-දෙවර බැගින් වූ උපරි-අධඃ-අධි, යන මොවුන් හා ද යෙදීමක් ඇති කල්හි ; ද්වි ස්‍යාත්, ද්විතීයා විභක්ති වන්නීය.

අභිඃ, අභි යන මේතෙම ; වීප්සෙත්ථම්භාවචිහ්නෙ, වීප්සා-ඉත්ථම්භාව-චිහ්න යන මෙහිද ; පරිප්‍රතී, පරි ප්‍රති යන දෙක ; තෙෂු, ඒ වීප්සා-ඉත්ථම්භාව-චිහ්න යන මොවුන් කෙරෙහිද ; භාගෙ, කොඨාසයෙහිද ; අනුඃ, අනු යන මේ තෙම ; තෙෂු, ඒ වීප්සා-ඉත්ථම්භාව-චිහ්න-භාග යන මොවුන් කෙරෙහිද ;

---

* අභිශ්ච උභයශ්ච පරිශ්ච සර්වශ්ච තෙභ්‍යස්තස්. උපරිශ්ච අධශ්ච අධිශ්ච තෙ, ද්වයශ්ච තෙ උපර්‍ය්‍යධො'ධයශ්චෙති තෙ උපර්‍යුපරි අධො'ධඃ අධ්‍යධි ඉති ද්විරුක්තාඃ, පශ්චාත් ද්වන්ද්වඃ. ධික් යනු පිළිකුල් කිරීමය-නින්දා කිරීමය යන දෙක්හි වෙයි. සමයා යනුද නිකෂා යනුද සමීපාර්ථයෝසි. හා යනු කලකිරීමය ශොකය පීඩාය යන මෙහි වේ. අන්තරා යනු මධ්‍යයයි. අන්තරෙණ-විනා-ඍතෙ යන මේ තුණ වෙන්කිරීමය යන අර්ථ ඇත්තෝය. එන යනු (519) වෛනොපී යන මෙයින් කරණලද එනප්‍රත්‍යයාන්තයි. අති යනු ඉක්ම යන අර්ථයි. යෙන තෙන යනු යම්බඳු එබඳු යන අර්ථයි. අභිතඃ යනු සමීපභාවාදියෙහි වේ. උභයතඃ යනු උභයදිශාවන්ගේ යන අර්ථයි. පරිතඃ සර්වතඃ යන දෙක හාත්පසින් යන අර්ථයි. ද්‍රව්‍ය ගුණ ක්‍රියාභිර්‍යුගපත්ව්‍යාප්තුමිච්ඡා වීප්සා. කස්‍යචිත් ප්‍රකාරස්‍යාපත්තිරිත්ථම්භාවඃ. චිහ්නං ලක්‍ෂණං. අන්‍යත්ස්පෂ්ටං. මෙහි අභි යනාදිය උපසර්ග නොවේමය. මෙහි යොගය වනාහි අර්ථය හා සමගමය ශබ්දය හා සමග නොවේ.

සහාපේ ච, සහාපීයෙහිද ; අනූපෞ, අනු-උප යන දෙදෙන ; හීනෙ, හීනාපීයෙහිද ; ඉහ, මේ ද්විතීයා විධානයෙහි ; මතෞ, දන්නාලද්දේය. [පාණිනිඃ 1. 4. 83—88, 90—93, 95, 97, 2. 3. 8.]

ධිග්ලෝකමීශ්වරාභක්තං සමයා මාධවං රමා,
නිකෂා ගිරිශං ගෞරී හා ලෝකං කේශවද්විෂං.

කෘෂ්ණෝ'න්තරා බ්‍රහ්මශම්භූ නාන්තරේණාච්‍යුතං සුඛං,
දක්ෂිණේන හරිං රුද්‍රෝ ගෝවින්දමති නේශ්වරඃ.

යේනේශං හරිරීශස්තං තේනේශමභිතෝ'ර්චකාඃ,
රාමකෘෂ්ණාවුභයතෝ ගෝපේශං පරිතඃ පරේ.

ප්‍රමථාඃ සර්වතඃ සර්වං ශම්භුං නේශාර්චනං විනා,
මුක්තිනීත්‍යා'ච්‍යුතෝපාසතිං භූතං භූතමති ප්‍රභුඃ.

භක්තෝ විශුමභි ප්‍රාඥෝ ගෝවින්දමභි තිෂ්ඨති,
හරිං පශ්‍යභවල්ලක්ෂ්මී හීරං ප්‍රති හලාහලං.

විෂ්ණුමන්වර්ච්‍යතේ භර්ගඃ ශක්‍රාදය උපාච්‍යුතං,
ලෝකානුපර්ය්‍යු පශ්‍යාසේත'ධෝ'ධෝ'ධ්‍යධි ච මාධවඃ.

(ස-) ඊශ්වරාභක්තං, ශිවභක්තියෙන් තොරවූ ; ලෝකං, ලෝකයතෙම ; ධික්, නින්දා කටයුතු වේයි ; රමා, කමලා තොමෝ ; මාධවං, මධුමාසයාගේ (වසන්ත කාලයාගේ) ; සමයා, ආසන්නයෙහි වීය ; ගෞරී, උමාතොමෝ ; ගිරිශං, ඉසුරුහුගේ ; නිකෂා, ආසන්නයෙහි වීය ; ලෝකං, ලෝකය ; කේශවද්විෂං, විෂ්ණුහට සතුරු වෙයි ; හා, හෙතෙම කල කිරිය යුතුවූ හෝ ශෝක කටයුතු වෙයි ; හා රාම ! හා තාත ! යනාදියෙහි හාශබ්දය කියන්නහුගේ ශෝකාදිය ප්‍රකාශ කරණ බැවින් රාම යනාදියෙහි ද්විතීයා නොවන්නීය, සම්බෝධනයෙහි ප්‍රථමාමය. කෘෂ්ණඃ, කෘෂ්ණතෙම ; බ්‍රහ්මශම්භූ, බ්‍රහ්ම මහේශ්වර දෙදෙනාගේ ; අන්තරා, මධ්‍යයෙහි වෙයි ; අච්‍යුතං, විෂ්ණුහු ; අන්තරේණ, හැර ; න සුඛං, සැපයෙක් නැත්තේ වෙයි ; රුද්‍රඃ, ඉසුරුතෙම ; හරිං, විෂ්ණුහුගේ ; දක්ෂිණේන, දක්ෂිණ දිශාවෙහි සිටියේය ; ගෝවින්දං, විෂ්ණු හට ; අතීශ්වරඃ, ඉක්මවූ ඊශ්වරයෙක් ; න, නැත්තේය ; හරිඃ, විෂ්ණුතෙම ; ඊශං, ඊශ්වරයාහට ; යේන, යම්බඳුද ; ඊශඃ, ඊශ්වරතෙම ; තං, ඒ විෂ්ණුහට ; තේන, එබඳු වෙයි ;

විෂ්ණුතෙම ඊශ්වරයාහට යම් බඳුද ඊශ්වරද විෂ්ණුහට එබඳුය යන අර්ථයි ; විෂ්ණු ඊශ්වර දෙදෙන අභින්නයෝය යනු නියමවූ අර්ථයයි.

අර්චකාඃ, පුදන්නෝ ; ඊශං, ඊශ්වරයාගේ ; අභිතඃ, සමීපයෙහි වෙත් ; රාමකෘෂ්ණෞ, රාම කෘෂ්ණ දෙදෙන ; ගොපේශං, නන්දයාගේ ; උභයතඃ, උභයපාර්ශ්වයෙහි වෙත්. පරෙ, අන්‍යවූ ගොපාලයෝ ; ගොපේශං, නන්දගොපාලයාගේ ; පරිතඃ, හාත්පස්හි වෙත්. ප්‍රමථාඃ, ශිවගණයෝ ; සර්වං, ශිවහට ; සර්වතඃ, සියලු දිශාවෙහි වෙත්. ඊශාර්චනං, ඊශ්වරයා පිදීම ; විනා, හැර ; ශර්ම, සැපයෙක් ; න, නැත්තේය ; අච්‍යුතොපාසනං, විෂ්ණුහුගේ සෙවනය ; ඍතෙ, හැර ; මුක්තිඃ, මිදීමක් ; න, නැත්තේය ; ප්‍රභුඃ, ඊශ්වරතෙම ; භූතං භූතංඅභි, සර්වසත්වයන් කෙරෙහි වෙයි. මෙහි වීප්සායෙහි විධියි. භක්තඃ, භක්ති ඇති තැනැත්තේ ; විෂ්ණුං අභි, ඊශ්වර විෂයෙහි භක්තියට පැමිණියේය. ඉත්ථම්භාවයට පැමිණීමයි. ප්‍රාඥඃ, ප්‍රඥතෙම ; ගොවින්දං අභි, ගොවින්දයා ලකුණු කොට ; තිෂ්ඨති, සිටියි. මෙහි චිහ්නාර්ථය වෙයි. ලක්ෂ්මීඃ, කමලාතොමෝ ; හරිං පරි, විෂ්ණුහුගේ භාගයෙහි ; අභවත්, වීය. සාගරය ඇලලූ කල්හි ලක්ෂ්මීතොමෝ හරිහුගේ භාගයෙහි වීය යන අර්ථයි. හලාහලං, විෂය ; හරං ප්‍රති, ඊශ්වරයාගේ භාගයෙහි ; අභවත්, වූයේය. භර්ගඃ, ශිවතෙම ; විෂ්ණුං අනු, විෂ්ණුහු හා සමග ; අර්ච්‍යතෙ, පුදනුලැබේ. ශක්‍රාදයඃ, ශක්‍රාදි දෙවියෝ ; උපාච්‍යුතං, විෂ්ණුහු කෙරෙන් හීනයෝයි. මාධවඃ, විෂ්ණුතෙම ; ලොකාන් උපරිඋපරි, ලොකයන්ගේ උපරිභාගය සමීපයෙහි ; ආසෙත, හිඳියි. මාධවඃ, විෂ්ණුතෙම ; ලොකාන්, ලොකයන්ගේ ; අධොʻධඃ, අධොභාගය සමීපයෙහි ; ආසෙත, හිඳියි. මාධවඃ, විෂ්ණුතෙම ; ලොකාන්, ලොකයන්ගේ ; අධ්‍යධි, ඒ ඒ තන්හි සමීපයෙහි ; ආසෙත, හිඳියි.*

---

* මෙහි සාමීප්‍යයෙහි ද්විත්ව වේ. උපර්‍ය්‍යුපරිබුද්ධීනාං චරන්තීශ්වරබුද්ධයඃ, යන මෙහි, උපරිබුද්ධීනාං, ශ්‍රෙෂ්ඨබුද්ධීන්ගේ උපරි යන අර්ථය වෙයි, එහෙයින් දෙවරක් උපරි යන යොගය නොවෙයි. මෙහි ව්‍යාප්තිඅර්ථයෙහි යාවත්ශබ්දයාගේ යෙදීමෙහි ද්විත්‍යාව වක්තව්‍ය වී.

(මු-) **287. දිවො ඪං වා.** (දිවඃ 6. ඪං 1. වා 1.)

දිවො ඪං ඞං ස්‍යාද්වා. අක්‍ෂෛ-රක්‍ෂාන් වා දීව්‍යතීශඃ.*

(ස-) දිවඃ, ක්‍රීඩාර්ථ දිව්ධාතුහට ; වා, විකල්පයෙන් ; ඪං, කරණය ; ඞං ස්‍යාත්, කර්මසංඥ වන්නේය. ඊශඃ, ඊශ්වර තෙම ; අක්‍ෂෛඃ, අක්‍ෂයන් කරණකොටගෙන ; වා, නොහොත් ; අක්‍ෂාන්, අක්‍ෂයන් ; දීව්‍යති, ක්‍රීඩාකෙරෙයි. [පාණිනිඃ, 1. 4. 43.]

(මු-) **288. සාධනහෙතුවිශෙෂණභෙදකං ඪං කර්ත්‍රා සඃත්‍රී.** (සාධන-භෙදකං 1. ඪං 1. කර්ත්‍රා 1. සඃ1. ත්‍රී1.)

නෙත්‍රෛඃ පුණ්‍යෙන භූෂාභිර්නාම්නා දෘෂ්ටඃ ශිවො ජනෛඃ.†

---

* මෙහි වාශබ්දය ව්‍යවස්ථාවාචීයි, එහෙයින් දීව්‍යති යන මොහුගේ කරණය නිත්‍යයෙන් කර්මසංඥ වන්නීය, විතීයාව වනාහි විකල්පයෙන් වන්නීය යන අර්ථයි. එහෙයින්ම දිව් යන මොහට හැමකල්හි සකර්මක බැවින් අක්‍ෂා දීව්‍යන්තෙ යි කර්මයෙහි ප්‍රත්‍යය වෙයි, අක්‍ෂාණං දෙවිතා යි කෘත්යොගයෙහි කර්මයෙහි ෂෂ්ඨී වන්නීය යන මේ ආදියයි.

† සාධ්‍යතෙ කර්ම නිෂ්පාද්‍යතෙ'නෙනෙති සාධනං කරණං. එසේද ක්‍රියාවක් සිඬකටයුතු කල්හි බොහෝ කාරණයන්ගේ මධ්‍යයෙහි යම් වස්තුවෙක් අව්‍යවධානවශයෙන් ක්‍රියානිෂ්පත්තිකාරණය කියනු කැමතිද එයම සාධනය වෙයි. එහෙයින්ම—කරණං සාධකතමං යි අමරතෙම කියයි. එහෙයින් කියනලදී :—

කාරණ ව්‍යවධානෙන තු ක්‍රියානිෂ්පත්තිකාරණං,
යශෛව විවක්‍ෂිතං තෙෂු කරණං තත් ප්‍රකීර්ත්තිතං, යනුයි.

ඵලසාධනයොග්‍යවූයේ හෙතුයි. විද්‍යා යශඃ ධනෙන කුලං යනාදියයි. කර්ත්‍රාදීනං සාධනං, යදධීනා කර්තුඃ ප්‍රවෘත්තිඃ ස හෙතුරිති සාධනහෙතොර්භෙදඃ. විශෙෂ්‍යතෙ'නෙනෙති විශෙෂණං, ජටාභිස්තාපස ඉත්‍යාදි. භෙදයති සාමාන්‍යවර්ගමෙ ඉතරෙභ්‍යො ව්‍යවච්ඡිනත්ති යත් තත් භෙදකං, නාම්නා ශිව ඉත්‍යාදි. විශෙෂණං විද්‍යමානං භෙදකන්ත්වවිද්‍යමානමිත්‍යන යොර්භෙදඃ. ප්‍රකෘත්‍යා පටුඃ, ජාත්‍යා බ්‍රාහ්මණඃ, ජන්මනා අන්ධඃ, ස්වභාවෙනොදාරඃ, සුඛෙන යාති, සාකල්‍යෙනාදත්තෙ, ප්‍රායෙණ වෛෂ්ණවඃ, දශාහෙන ශුධ්‍යති, අක්‍ෂ්ණා කාණඃ යනාදියෙහි පටුත්වභවනාදීන්ගේ ප්‍රකෘති ආදීහුගේ සාධනත්ව විවක්‍ෂායෙන් කරණයෙහි තෘතීයායයි දුර්ගසිංහ කියයි. යමෙක්

(ස-) සාධන, සාධනය ; හෙතු, හෙතුය ; විශෙෂණ, විශෙෂණය ; භෙදකං, භෙදකය යන මේතෙම ; ධං, ධසංඥ හෙවත් කරණසංඥ ඇත්තේ වේ ; කර්තා, කර්තෘතෙම ; ඝඃ, ඝසංඥ ඇත්තේ වේ ; ත්‍රී, මේ දෙතන්හි තෘතීයා වන්නීය. නෙත්‍රෛඃ, නෙත්‍රයන් කරණකොටගෙන ; පුණ්‍යෛන, පුණ්‍ය හෙතුවෙන් ; භූෂාභිඃ, අලඞ්කාරවලින් යුක්තවූ ; ශිවඃ, ශිව තෙම ; නාම්නා, නාමභෙදයෙන් ; ජනෛඃ, ජනයන් විසින්; දෘෂ්ටඃ, දක්නාලද්දේය. [පාණිනිඃ 2. 3. 18, 21, 23.]

(මු-) **289. සහවාරණසමොනාර්ථාර්ථිවිනාපෘථඞ්නානාභෙද්‍යඃ.** (සහ-නානාභෙද්‍යඃ. 3...)

එභිර්යොගෙ ත්‍රී සත්‍යත්.

සහෙශාච්චෛ‘ච්‍යුතො, භෙදෙනාලං, තෙන සමො‘සත් කඃ,
විකාරෛ රහිතඃ ශම්භුඃ, සනාමඪ්ඃ ශිවාර්ථියා.
ශ්‍රීතේශෙන විනා, ශම්භුඃ පෘථක් විශෙවන, තත් පුනඃ,
න නානා ශම්භුනා, රාමාත් වණිණෙධාක්‍ෂජො‘වරඃ.

(ස-) එභිර්යොගෙ, සහ-වාරණ-සම-ඌන-ප්‍රයොජන-යන මොවුන් අර්ථකොට ඇත්තාවූද, විනා-පෘථක්-නානා යන මේ ආදීන්ගේ යොගයක් ඇති කල්හිද; ත්‍රී සත්‍යත්, තෘතියාවිභක්ති වන්නීය.

අච්‍යුතඃ, විෂ්ණුතෙම; ඊශා සහ, ඊශ්වරයා හා සමග ; අච්ර්‍ෂ්‍යඃ, පිදිය යුත්තෙක් වෙයි ; සාක සාර්ධ සම යන මේ ආදීන් හා සමගද මෙසේම යෙදියයුතු. විෂ්ණු ඊශ්වර දෙදෙනාගේ ; භෙදෙන, භෙදයෙන් ; අලං, ප්‍රයොජන නොවෙයි ; භෙදය වෘර්ථය යන අර්ථයි. මා ස්ම මා යන මේ ආදීවූ වාරණාර්ථයන් හා සමග යෙදීමෙහිද මෙසේමැයි. තෙන, ඒ විෂ්ණුහු හා ; සමඃ, සමානවූ ; කඃ, කවරෙක්නම් ; අස්ති, ඇත්තේද ; සමාන-තුල්‍ය-තුලා-උපමා යන මේ ආදීන් හා සමගද මෙසේම යෙදියයුතු, ඉවශබ්දයාගේ වනාහි සාදෘශ්‍යත්වය ප්‍රකාශකිරීම හෙතුකොටගෙන වාචකත්වයක් නැතිබැවින් ඔහු හා යෙදී

තෙම කෙරේද හෙතෙම කර්තෘ වෙයි. කෘත්‍ය ආශ්‍රයකොට පවත්නේ කර්තෘයයි තාර්කිකයෝ කියත්. සාධන හෙතු විශෙෂණ භෙදකං ඉති සමාහාර වන්වඃ. ධං යනු කරණයයි ඝඃ යනු කර්තෘයි.

මෙහි තෘතීයා නොවන්නීය. ශම්භුඃ, ඊශ්වරතෙම ; විකාරෛඃ, කාමක්‍රොධාදියෙන් ; රහිතඃ, හීනවෙයි ; අල්පාදි ශබ්දයන් හා යෙදීමෙහිද මෙසේමැයි. සතාං, සාධූන්ට ; ශිවාර්චයා, ශිවපූජාවෙන් ; අර්ථඃ, ප්‍රයොජන වෙයි. ඊශෙන විනා, ඊශ්වරයාගෙන් තොරව ; ශ්‍රීඃ, ත්‍රිවර්ගසම්පත්තිය ; න, නැත්තීය ; ශම්භුඃ, ඊශ්වරතෙම ; විශෙවන, විශ්වයාගේ නස්නා ස්වභාවය හෙතුකොටගෙන විශ්වයාගෙන් ; පෘථක්, වෙන් වෙයි. තත් පුනඃ, ඒ විශ්වතෙම ; ශම්භුනා, ඊශ්වරයාගෙන් ; න නානා, විශ්ව තමා ඊශ්වරාත්මය බැවින් භින්න නොවෙයි. ආද්‍යශබ්දය හෙතුකොටගෙන—අධොක්ෂජඃ, කෘෂ්ණතෙම ; රාමාත්, බලදෙවයාට වඩා ; වර්ෂෛණ, වර්ෂයෙකින් ; අවරඃ, කනිෂ්ඨවූයේය. [පාණිනිඃ 2. 3. 44. වක්තව්‍යම්. පාණිනිඃ 19, 32, 72.]*

(මූ-) **290. කාලභාඩ්ඪෙ වා.** (කාලභාත් 5. ඩෙ 7. වා 1.) කාලවාචිනො නක්ෂත්‍රාත් ඩෙ ත්‍රී සත්‍වා.

රොහිණ්‍යාමභවත්කෘෂ්ණො රොහිණ්‍යාසීච්ච චණ්ඩිකා.†

(ස-) කාලවාචිනඃ, කාලවාචීවූ ; නක්ෂත්‍රාත්, අශ්විනාදි

---

* අර්ථඃ ප්‍රයොජනං සහ ච වාරණඤ්ච සමශ්ච ඌනශ්ච අර්ථශ්ච තෙ ආර්ථාඃ අභිධෙයාඃ යෙෂාං තෙ සහවාරණසමොනාර්ථාර්ථාඃ. නානා ආද්‍යෞ යෙෂාං තෙ නානාද්‍යාඃ තතඃ, සහවාරණසමොනාර්ථාර්ථාශ්ච විනා ච පෘථක් ච නානාද්‍යාශ්ච තෙ තෛඃ. මෙහි අර්ථය හා සමග යෙදෙන කල්හි තෘතීයා වන්නීය, ශබ්දයහා සමග නොවේ, එහෙයින් සභාගතඃ පිත්‍රා යනාදියෙහි ව්‍යවධානයෙහිද තෘතීයා වන්නීය, එසේම සභාර්ථාදීන් හා සමග හැඟීම ඇත්කල්හි වන්නීය. මෙහි අවර ශබ්දයාගේ යෙදීමෙහි වර්ෂෙණ සී තෘතීයායි. මෙහි ප්‍රසිත උත්සුක දෙදෙනා හා සමග යෙදෙන කල්හි තෘතීයා සප්තමී දෙක වන්නෝයයි වක්තව්‍යයි.

† නක්ෂත්‍රවාචකවූ අශ්විනී ආදි ශබ්දයෝ චන්ද්‍රපත්නීවූ ඒ ඒ නක්ෂත්‍රයුක්ත කාලයෙහිද වැටෙත්. මෙහි රොහිණ්‍යාං යනු අධිකරණයෙහිපි, රොහිණ්‍යා යනු විකල්පයෙන් තෘතීයායි. පුෂ්‍යෙ පුෂ්‍යෙණ වා ගච්ඡෙත් යනාදියද මෙසේමැයි. කාලෙ යනු කුමටය? රොහිණ්‍යාං ප්‍රීතිශ්චන්ද්‍රස්‍ය යන්නෙහි කාලවාචී නොවනහෙයින් විකල්පයෙන් තෘතීයා නොවනබව ඇඟවීම පිණිසයි.

නක්ෂත්‍ර ශබ්දයා කෙරෙන් ; ඩෙ, අධිකරණයෙහි ; වා, විකල්ප යෙන් ; ත්‍රි සහත්, තෘතීයා වන්නීය.

කෘෂ්ණඃ, කෘෂ්ණතෙම ; රොහිණ්‍යං, රොහිණී නක්ෂත්‍රයෙන් යුක්ත කාලයෙහි ; අභවත්, අවතරණය වූයේය. චණ්ඩිකා ච, පාර්ත්ථිද ; රොහිණ්‍යා, රෙහෙණයෙන් ; ආසීත්, අවතීර්ණවූවාය. [පාණිනීඃ 2. 3. 45.]

(මූ-) **291. මානාවිප්සායාං ඩෙ.** (මානාත් 5. වීප්සායං 7. ඩෙ 7.)

ශතං ශතං පයො'පිප්‍යත් වත්සාන් විෂ්ණුඃ ශතෙන ගාඃ. විද්‍රෝණෙන ක්‍රීණාති, පඤ්චකෙන ක්‍රීණාති, ඛිද්‍රෝණං පඤ්චකං.*

(ස-) ඩෙ, කර්මයෙහි යොදනුලබන්නාවූ ; මානාත්, පරිමාණවාචක ශබ්දයාකෙරෙන් නොහොත් කර්මයහට විශෙෂණ වූවහු කෙරෙන් ; වීප්සායාං, විප්සාවාච්‍ය කල්හි විකල්ප යෙන් තෘතීයා වන්නීය.

විෂ්ණුඃ, විෂ්ණුතෙම ; ශතං ශතං, සියය සියය ; වත්සාන්, වස්සන් ලවා ; පයඃ, කිරි ; අපීප්‍යත්, පෙවූයේය. විෂ්ණුඃ, විෂ්ණුතෙම ; ශතෙන, සියයක් ලවා ; ගාඃ, ගවයන්ට ; පයඃ, කිරි ; අපීප්‍යත්, පෙවූයේය.

(ස-) විද්‍රෝණෙන, ද්‍රෝණවයෙකින් ප්‍රමාණ කරණලද්දවූ ද්‍රව්‍ය; ක්‍රීණාති, ක්‍රීණනයකෙරෙයි ; ඛිද්‍රෝණං ක්‍රීණාති, ඛිද්‍රෝණං

---

* මානං ඉයත්තා පරිච්ඡෙදකං, එහෙයින් මෙහි පරිමාණ වාචකයාගේද සංඛ්‍යා වාචකයාගේද ග්‍රහණයයි. මෙහි ශතං යනු කර්මයෙහි වෙයි. ශතෙන යනු විකල්පයෙන් තෘතීයායි. ශතං ශතං යනු අනුක්ත වීප්සායෙහි විධියයි, ශතෙන යන තෘතීයාව විසින් වීප්සාව කියනලද බැවින් විධි නොවේ. ශතං ශතං වත්සාඃ ගාවශ්ච පයඃ අපාන් යනු ණිප්‍රත්‍යය රහිතවූ වාක්‍යයයි, වත්සාන් යනුද ගාඃ යනුද ණිප්‍රත්‍යය නුවූකල්හි කර්තෘහට කර්මවිධියයි. ද්‍රෝණ දෙකක් පමණවූ ද්‍රව්‍ය ක්‍රීණනය කෙරෙයි යන අර්ථයි. පශුන් පස්පස්දෙන බැගින් ක්‍රීණනය කෙරෙයි යන අර්ථයි. විද්‍රෝණෙන යනුද පඤ්චකෙන යනුද කර්මයෙහි විකල්පයෙන් තෘතීයායි. ද්වෞ ද්වෞ ද්‍රෝණෞ පරිමාණමස්‍ය යන සමාසයෙන්ද, පඤ්ච පඤ්ච පරිමාණමස්‍ය යන මේ අර්ථයෙහි කරණලද්දවූ තද්ධිතප්‍රත්‍යයා විසින්ද උක්ත බැවින් විධි නොවේ.

ක්‍රීණාති කියාද වෙයි. පඤ්චකෙන ක්‍රීණාති කියාද වේ. පඤ්චකං ක්‍රීණාති, පඤ්චකං ක්‍රීණාති සිදු වේ.

(මු-) **292. සංඥෝ'ස්මෘතෞ.** (සංඥඃ 6. අස්මෘතෞ 7.)

ස්මරණාදන්‍යස්මින්නර්ථෙ වර්ත්තමානස්‍ය සංපූර්වස්‍ය ජානාතෙ ර්ණෙ ත්‍රී ස්‍යාද්වා.

සංජානීෂ්ව ස්ව-මීශා ච සංජානීහි තතඃ ශිවං.*

(ස-) ස්මරණාත්, ස්මරණය කෙරෙන්; අන්‍යස්මින්නර්ථෙ, අන්‍යාර්ථයෙහි; වර්ත්මානස්‍ය, පවත්නාවූ; සංපූර්වස්‍ය, සං යන්න මුල්කොට ඇති; ජානාතෙඃ, ඥාධාතුහට; ණෙ, කර්මයෙහි; වා, විකල්පයෙන්; ත්‍රී ස්‍යාත්, තෘතීයා වන්නීය.

ස්වං, (එම්බා සත්පුරුෂය තෝ) තමා; ඊශා ච, ශිවහුද; සංජානීෂ්ව, මනාකොට දනුව; තතඃ, (ස්මෘතියෙහි වනාහි) ඊට අනතුරුව; ශිවං, ඊශ්වරයා; සංජානීහි, සිහිකරව. [පාණිනිඃ 2. 3. 22.]

(මු-) **293. සංදානො හෙ'ධර්මෙ නිත්‍යං.** (සංදානඃ 6. හෙ 7. අධර්මෙ 7. නිත්‍යං 1.)

සංපූර්වදානසම්බන්ධිනි අධර්මෙ හෙ ත්‍රී ස්‍යාන්නිත්‍යං.

සංයච්ඡතෙ ස්ම ගොප්‍යෙෂ්ටං ශ්‍රීශඃ සංයච්ඡති ශ්‍රියෛ.†

(ස-) සංපූර්ව, සං යන්න පූර්වකොට ඇති; දානසම්බන්ධිනි, දාන දානෙ යන මොහුගේ ප්‍රයොගයෙහි; අධර්මෙ හෙ, අධර්ම සම්ප්‍රදානයෙහි; නිත්‍යං, අවිකල්පයෙන්; ත්‍රී ස්‍යාත්, තෘතීයා වන්නීය.

ශ්‍රීශඃ, ශ්‍රීපතිතෙම; ගොප්‍යා, පරස්ත්‍රියට; ඉෂ්ටං, කැමති දෙයක්; සංයච්ඡතෙස්ම, දුන්නේය. ශ්‍රීශඃ, ශ්‍රීපති තෙම; ශ්‍රියෛ, ස්වකීය භාර්‍ය්‍යාවට; ඉෂ්ටං, ප්‍රියවූවක්; සංයච්ඡති, දෙයි.

---

* සමොඥඃ සංඥස්තස්‍ය, න ස්මෘතිරස්මෘතිස්තස්‍යාං. මෙහි සංජානීෂ්ව යි සම්ප්‍රතෙරස්මෘතෞ (898) යන මෙයින් ආත්මනෙපදය වෙයි. මෙහි ඊශා යනු කර්මයෙහි තෘතීයායි. ස්වං යනු විකල්ප පක්ෂයයි.

† මෙහි ගොප්‍යා යනු අධර්මසම්ප්‍රදානයෙහි තෘතීයායි. දානඃ සාපෙච්ච්‍යෙපි (908) යන්නෙන් ආත්මනෙපදයයි. අධර්මෙ යනු කුමටය—ශ්‍රියෛ සංයච්ඡති යන්නෙහි ධර්මසම්ප්‍රදානය හෙයින් තෘතීයා නොවන බව ප්‍රකාශවීම පිණිසයි.

(මු-) **294. යස්මෛ දිත්සාසූයාක්‍රොධේර්ෂ්‍යාරුචිද්‍රොහස්ථාහ්නුශ්ලාඝස්පෘහිශප්‍රාධීක්ෂාප්‍රතිශ්‍රුප්‍රත්‍යනුගෘධාය්‍යර්ථීභං චී තාදර්ථ්‍යෙ ච.** (යස්මෛ 4. දිත්සා--ධාය්‍යර්ථීඃ 1...භං 1. චී 1. තාදර්ථ්‍යෙ 7. ච 1.)

යස්මෛ දෘතුමිච්ඡා, අසූයාදයඃ ස්ථාදෙරර්ථශ්ච යස්මෛ, තද් භසංඥං ස්‍යාත්, තත්‍ර චී, තාදර්ථ්‍යෙ ච.*

(ස-) යස්මෛ, යමක්හට ; දෘතුමිච්ඡා, දෙනුකැමතිද ; අසූයාදයඃ, ගුණයෙහි දෝෂාරොපණය ආදිකොට ඇති ක්‍රොධයයි කියන ලද චිත්තවිකාර විශෙෂය ඊර්ෂ්‍යාවයයි කියන ලද නොයිවසීමය අනුරාගය ද්‍රොහය යන මොවුහුද ; ස්ථාදෙරර්ථශ්ච, ස්ථාධාතුය හ්නුධාතුය ශ්ලාඝධාතුය ස්පෘහිධාතුය ශපධාතුය රාධධාතුය ඊක්ෂධාතුය ආ ප්‍රති පූර්වවූ ශ්‍රුධාතුය ප්‍රති අනු පූර්වවූ ගෘධාතුය ධාරිධාතුය යන මේ ධාතූන්ගේ අර්ථයද ; යස්මෛ, යමක්හටද ; තත්, ඒතෙම ; භසංඥං ස්‍යාත්, සම්ප්‍රදානසංඥ ඇත්තේ වන්නේය. තත්‍ර, ඒ සම්ප්‍රදානයෙහි ; චී, චතුර්ථී වන්නීය. තාදර්ථ්‍යෙ ච, තාදර්ථ්‍යයෙහිද චතුර්ථී වන්නීය. [පාණිනිඃ 2. 3. 13, 1. 4. 33—41.]

---

* ආප්‍රතිභ්‍යාං ශ්‍රුඃ ආප්‍රතිශ්‍රුඃ, ප්‍රත්‍යනුභ්‍යාං ගෘඃ ප්‍රත්‍යනුගෘඃ, ස්ථාශ්ච හ්නුශ්ච ශ්ලාඝශ්ච ස්පෘහිශ්ච ශප ච රාධ ච ඊක්ෂ ච ආප්‍රතිශ්‍රුශ්ච ප්‍රත්‍යනුගෘශ්ච ධාරිශ්ච තෙ, තෙෂාමර්ථාඃ ස්ථාහ්නුශ්ලාඝස්පෘහිශප්‍රාධීක්ෂාප්‍රතිශ්‍රුප්‍රත්‍යනුගෘධාය්‍යර්ථාඃ. තතඃ, දිත්සා ච අසූයා ච ක්‍රොධශ්ච ඊර්ෂ්‍යා ච රුචිශ්ච ද්‍රොහශ්ච ස්ථාහ්නුශ්ලාඝස්පෘහිශප්‍රාධීක්ෂාප්‍රතිශ්‍රුප්‍රත්‍යනුගෘධාය්‍යර්ථාශ්ච තෙ.

දෙනුකැමැත්ත දිත්සා නම්, කෘශිස්ථවිප්‍රාය ගාං දදාති යනාදිය සිඛකිරීම පිණිස ඉච්ඡාපයක්තතයාගේ ග්‍රහණයයි. දානය වනාහි ස්වකීය ද්‍රව්‍යභාවය නැසීමට අනතුරුව අන්‍යයා සන්තක ද්‍රව්‍යභාවයට පැමිණීමට අනුකූල ක්‍රියාවයි. එහෙයින්ම රජකස්‍ය වස්ත්‍රං දදාති යන මේ ආදියෙහි සම්ප්‍රදානත්වය නොවෙයි. ශත්‍රවෙ භයං දදාති යනාදි ප්‍රයොගය වනාහි උපචාර වශයෙන් වේ. ගුණයන් කෙරේ දෝෂාරොපණය අසූයා නම් වී. ක්‍රොධය නම් චිත්තවිකාර විශෙෂයයි. ඊර්ෂ්‍යාව නම් නොයිවසීමයි.

රුචිය නම් අනුරාගයයි. ද්‍රොහය නම් අනිෂ්ටවූ හැසිරීමයි. අසූයාදි අර්ථයෙන් යුක්තවූ ධාතූන්ගේ කර්තෘහුගේ යමක්හට අසූයාදියද ඒතෙම සම්ප්‍රදානයයි. ස්ථාධාත්වර්ථයතෙම මෙහි

(මූ-) දදතු සද්භ්‍යඃ ස සුඛං හරිඃ, සමරිත්
ගොපීගණෝ'සූයති කුප්‍යතීෂ්‍යතී,
සම රොචතෙ ද්‍රුහ්‍යති තිෂ්ඨතෙ හ්නුතෙ-
ශ්ලාඝිෂ්ට යශෙම ස්පෘහයත්‍ය ශපත ච.

(ස-) ස හරිඃ, ඒ විෂ්ණුතෙම ; සද්භ්‍යඃ, සත්පුරුෂයන්ට ; සුඛං දදතු, සැප දෙනසෙක්වා. සද්භ්‍යඃ යනු දෙනුකැමැත්ත හෙතුකොටගෙන සම්ප්‍රදානඛයයි. යශෙම, යම් නාරායණ යක්හට ; ගොපීගණඃ, ගොපාලභාර්‍ය්‍යා සමූහයතෙම ; සම රත්, කාමය හෙතුකොටගෙන ; අසූයතිසම, ගුණයන් කෙරේ

සිට තමන් අභිප්‍රාය අඟවන කැමැත්ත වේ. එසේම හ්නු ශ්ලාඝ ශපධාතූන්ගේද ක්‍රමයෙන් සැඟවීමය ස්තුතිකිරීමය ශාපකිරීමය යන මෙයින් තමන්ගේ අභිප්‍රාය අඟවනු කැ මැත්ත අර්ථයයි. එහෙයින්ම ස්ථාහ්නුශ්ලාඝශප යන මොවුන් ගේ අඟවනු කැමැත්තයයි ක්‍රමදීශ්වර කියයි. ස්ථාදි ධාතූන් ගේ ප්‍රයොගයෙහි යමක්හට තමන්ගේ අභිප්‍රාය අඟවනු කැම තිද ඒතෙම සම්ප්‍රදානය වෙයි. ස්පෘහිධාතුහුගේ කර්මයම සම්ප්‍රදාන වෙයි. රාධ යනු දිවාදිගණයාගේද ස්වාදිගණයා ගේද ග්‍රහණයයි. රාධ ඊක්ෂ යන දෙදෙනාගේ මෙහි ශුභාශුභ දෙක පරීක්ෂාකොට බැලීම අර්ථයි. යමක්හුගේ ශුභාශුභ දෙක පරීක්ෂාකොට බලාද ඒතෙම සම්ප්‍රදානය වෙයි. ආ ප්‍රති දෙක මුල්කොට ඇති ශ්‍රුධාතුහුගේ අයතිකිරීම අර්ථයයි, ඒ අයතියද යමක් සම්බන්ධයෙහි කරණුලැබේද ඒතෙම සම්ප්‍රදානය වෙයි. ප්‍රති අනු දෙක පූර්වකොට ඇති ගෘධාතුහුගේ (ගිරධාතුහට නොවේ) පූර්වකොට කියන්නහුගේ උත්සාහය අර්ථයයි, එහි පළමුකොට කියන්නා සම්ප්‍රදානයයි. ධාරි යනු ධෘධාතුතෙම ණිච් අන්තයි, ගන්නාලද නය නොගෙවීම ඒ ධාතුහුගේ අර්ථය වේ, එහි යමක්හුගේ ධනය ගන්නාලදද ඒතෙම සම්ප්‍ර දානයයි. ඔහුකෙරෙන්ද දිත්සාදි ධාරි අර්ථය කෙළවරකොට ඇත්තවුන්ගේ යමක් විෂයකොට පවත්නේද හෙතෙම සම්ප්‍රදානසංඥා ඇත්තේ වන්නේය. එහිද චතුර්ථි වන්නීය යන අර්ථයි. තාදර්ථ්‍යෙ යනු-සචාසෞ අර්ථශ්චෙති තදර්ථඃ තස්‍ය භාවස්තාදර්ථ්‍යං, එවඤ්ච තස්තෛ්‍යා නිවෘත්තිස්තදර්ථඃ තදපි එව තාදර්ථ්‍යං, තතශ්ච, තාදර්ථ්‍යඤ්ච තාදර්ථ්‍යඤ්ච ඉත්‍යෙකශෙෂෙ තාදර්ථ්‍යං තස්මින්, යත් ප්‍රයොජනං තස්මාත් යස්‍ය නිවෘත්ති ස්තස්මාදපි චතුර්ථීත්‍යර්ථඃ. මෙසේයි—ඥනාය පාඨඃ, මශකාය ධූමඃ යනාදියයි.

දෙෂාරොපණය කෙළේද ; අසූං කරොතීති, කණ්ඩ්වාදිත්වාත් (854) කාඃ, සමශබ්දයාගේ යෙදීමෙහි (934) අතීතයෙහි කී සංඥය වේ. එසේම යසෙම කුපාතිසම, යමක්හට කිපියේද ; ඊර්ෂ්‍යාතිසම, ඊර්ෂ්‍යාකෙළේද ; යසෙමරොචතෙ සම, යමක්හට රුචිවූයේද ; යමක්හට ඇළීමට ස්ථාන වූයේද යන අර්ථයි. යසෙම ද්‍රුහ්‍යතිසම, යමක්හට ද්‍රොහකෙළේද ; ගොපීගණො යසෙම තිෂ්ඨතෙසම, ගොපාලාඞගනා සමූහය යමක්හට තමන්ගේ අභිප්‍රාය දන්වීමට කැමතිවිද ; තිෂ්ඨතෙ යනු (869) ආත්මනෙපදයයි. යසෙම හ්නුතෙසම, සැඟවීමෙන් යමක් හට තමන්ගේ අභිප්‍රාය දන්වීමට කැමතිවිද ; යසෙම අශ්ලා ඝිෂට, සතුතිකිරීමෙන් යමක්හට තමන්ගේ අභිප්‍රාය අඟවන්ට කැමතිවිද ; යසෙම ස්පෘහයති සම, යමක්හට කැමතිවිද ; යසෙම අශපතච, යමක්හට ශාපකිරීමෙන් තමන් අදහස දන්වීමට කැමතිවිද ; අශපත යනු (868) ආත්මනෙපදයයි.

(මු-) ගගෞ රාධ්‍යති රාමාය කෘෂ්ණායසෙමඤතෙ ව්‍රජෙ,
ශුභාශුභං පයෂ්‍යාලොචයදිත්‍යපිඃ,
විභීෂණායාශුශ්‍රාව රාජ්‍යං ප්‍රත්‍යශෘණොද් යශඃ,
ප්‍රතිඥතවා නිත්‍යපිඃ.
රාමඃ, ප්‍රත්‍යගෘණාත්තසෙම ලක්ෂ්මණො'න්වගෘණාත් කපිඃ.
රාමං වදන්තං ප්‍රොත්සාහයාමාස ඉත්‍යපිඃ.
සඬ්වා ධාරයතෙ සච්වං සද්භ්‍ය, සතං හජ මුක්තයෙ.

(ස-) ගගීඃ, ගගීසෘෂිතෙම ; ව්‍රජෙ, ගවයන්ගේ ස්ථානයෙහි; රාමාය, බලදෙවහට ; රාධ්‍යතිස්ම, නිරීක්ෂණය කෙළේය ; කෘෂ්ණය, කෘෂ්ණහට ; ඊක්ෂතෙස්ම, බැලූයේය ; ශුභාශුභං පයෂ්‍යාලොචයත් ඉත්‍යපිඃ, රාමහුගේද කෘෂ්ණහුගේද ශුභාශුභ දෙක පරීක්ෂාවෙන් යෙදී බැලූයේය යන අර්ථයි. රාමඃ, රාම තෙම ; විභීෂණාය, විභීෂණහට ; රාජ්‍යං, රාජ්‍යාභිෂෙකය ; ආශු ශ්‍රාව, දීමපිණිස ප්‍රතිඥ කෙළේය ; යශශ්ච, යශසද ; ප්‍රත්‍ය ශෘණොත්, දීමට ප්‍රතිඥ කෙළේය ; ප්‍රතිඥතවානිත්‍යපිඃ, ප්‍රතිඥ කෙළේය (පොරොන්දුවූයේය) යන අර්ථයි. ලක්ෂ්මණඃ, ලක්ෂ් මන්තෙම ; තස්මෙ, ඒ රාමහට ; ප්‍රත්‍යගෘණාත්, උත්සාහ කරවූයේය ; කපිඃ, සුග්‍රීවතෙම ; (තස්මෙ රාමාය, ඒ රාමහට) අන්වගෘණාත්, උත්සාහ කරවූයේය ; රාමං වදන්තං ප්‍රොත්සාහ යාමාස ඉත්‍යපිඃ, විභීෂණහට රාජ්‍යයද යශසද දෙන්නෙමැයි කියන්නාවූ රාමහට සාධුවාදවලින් උත්සාහ කරවූයේය යන

අපිසි. සව්වඃ, මහාදෙවතෙම ; සද්ගෘඃ, භක්ති ඇත්තවුන්ට ; සව්වං, කැමතිවනලද දෙය ; ධාරයතෙ, දරා. දයා බහුල බැවින් ශිවහුගේ අධමණ්ඛවයෙන් (නිගමයෙන් ගෙවිය යුතු වන නයක්වශයෙන්) නිර්දෙශයයි. ධාරයතෙ යනු එලවත් කර්‍තෘයෙහි (919) ආත්මනෙපදයයි. හෙ සාධො මුක්තයෙ, මුක්තිය සඳහා ; තං, ඒ මහාදෙවයා ; භජ, භජනයකරව.*

(මු-) **295. ශක්තාපීවෂඩ්ඪිතසුඛස්වාහාස්වධාස්වස්තිනමොගිඃ.** (ශක්තාපි—නමොගිඃ 3...)

එභිර්යොගෙ ච් ස්‍යාත්.

දෛත්‍යෙභ්‍යො'ලං හරිඃ, පුෂ්ණෙ
වෂට්, සද්භ්‍යො හිතං සුඛං,
ස්වාහාග්නයෙ, ස්වධා පිතෘ,
ස්වස්ති ධාතෘ, නමඃ සතෙ.†

(ස-) එභිර්යොගෙ, ශක්තාපීයෝස — වෂට්ය — හිතාපීය — සුඛාපීය—ස්වාහාය—ස්වධාය—ස්වස්තිය—නමස්ය යනමොවුන් හා යොගයෙහි ; ච් ස්‍යාත්, චතුර්ථි වන්නීය.

---

* පයඃ ලොවයත් යනු අකිතො වා වුරාදයඃ යනු ඥාපක බැවින් ලොවඃ බීකෂ යන ධාතුහු කෙරෙන් භ්වාදි ගණය බැවින් ස්වාපියෙහි ක්ෂිප්‍රත්‍යය වේ. ධාරයතෙ යනු එලවත් කර්‍තෘයෙහි (919) ආත්මනෙපදය වේ. මෙහි මුක්තයෙ යනු තාදර්ථ්‍යයෙහි චතුර්ථියි. යම් තැනෙක්හි නිමිත්තයාගේ යොගයතෙම කර්මකාරකය හා සමග පවතීද එහි (311) සප්තමිගම වේ, ඒ මෙසේයි—වනෙහූ රජකමවධීත් යනුයි. මෙහිවනාහි සව් යන්න හා සමග මුක්තියගේ යොගය නොවේ.

† ශක්තඃ අපි යෙෂාං තෙ ශක්තාපීඃ අලං ශක්තප්‍රභුප්‍රභෘතයඃ, තෙ ච වෂට් ච හිතඤ්ච සුඛඤ්ච ස්වාහා ච ස්වධා ච ස්වස්ති ච නමශ්ච තෛඃ. මෙහි හිත සුඛ යනු හිතාපි සුඛාපි දෙදෙනාගේ ග්‍රහණයයි. වෂට් ස්වාහා ස්වධා ස්වස්ති නමඃ යන මොවුන්ගේද තද්‍යගාපියන්ගේද මන්ත්‍රාපියන්ගේද ග්‍රහණයයි. නාරායණං නමස්කෘත්‍ය යනාදියෙහි උපපදවිභක්තෙඃ කාරකවිභක්තිර්ගරීයසී, යනු න්‍යාය හෙයින් කර්මත්වය වේ. අග්නි ආදීන්ට යමක් දියයුතුද ඒතෙම ක්‍රමයෙන් ස්වාහා යනාදිය කියා දියයුතුය යන අර්ථයි. මෙහි ශක්තිය අපිකොට ඇත්තවුන් හා සමගද හිත සුඛ යන මොවුන් හා සමගද යෙදෙන කල්හි ෂෂ්ඨියද වෙයි යනු ව්‍යාඛ්‍යානයි.

හරිඃ, විෂ්ණුතෙම ; දෛත්‍යෙභ්‍යඃ, අසුරයන්ට වධා ; අලං, සමර්ථවෙයි ; පුෂ්පේණ, සූර්‍ය්‍යයාට ; වෂට්, පිදියයුත්තෙක් වෂට් යනු කියා පිදියයුතුය ; සද්භ්‍යඃ, සත්පුරුෂයන්ට ; හිතං, හිත වෙයි ; සද්භ්‍යඃ, සත්පුරුෂයන්ට ; සුඛං, සැපවෙයි ; අග්නයෙ, ගින්නට ; ස්වාහා, ස්වාහා කියා පිදියයුතුය ; පිතෘභ්‍යඃ, පිතෘ දෙවතාවාට ; ස්වධා, ස්වධා යනු කියා පිදියයුතුය ; ධාත්‍රෙ, බ්‍රහ්මයාට ; ස්වස්ති, ස්වස්ති යනු කියා පිදියයුතුය ; සතෙ, විෂ්ණුහට ; නමඃ, නමඃ යනු කියා පිදියයුතුය. [පාණිනිඃ 2. 3. 16.]

(මූ-) **296. චේනාශිෂි වා.** (චේත 3. [අථවා චේ 7. න 1.] ආශිෂි 7. වා 1.)

සද්භ්‍යඃ සතාං වා ශං භූයාත්.

(ස-) චේන, යොදනුලබන්නාවූ ක්‍රියාවාචක පදයක් හා යෙදෙන කල්හි ; ආශිෂි, ආශිර්වාදයක් හැඟෙන කල්හි ; වා, විකල්පයෙන් චතුර්ථී වන්නීය ; නොහොත්—ආශිෂි, ඉෂ්ටාර්ථයක් ප්‍රකාශකරණ කල්හි ; වා, විකල්පයෙන් චතුර්ථී වන්නීය ; චේ, කර්මයක් ප්‍රයොගකරණුලබන කල්හි ; න, චතුර්ථී නොවන්නීය.

(ස-) සද්භ්‍යඃ, පණ්ඩිතයන්ට ; ශං, මඞ්ගල්‍යයෙක් ; භූයාත්, වේවා ; වා, නොහොත් ; සතාං, පණ්ඩිතයන්ගේ ; ශං, මඞ්ගල්‍යය ; භූයාත්, වේවා.* [පාණිනිඃ 2. 3. 73.]

(මූ-) **297. පරික්‍රියෙ ධෙ වා.** (පරික්‍රියඃ 6. ධෙ 7. වා 1.)

---

* ඓශබ්දයෙන් කර්මයද ක්‍රියාවද කියනුලැබේ, ඓශබ්දයාගේ ක්‍රියාවාචීත්වය-ශෙවාදිචේ ක්තඃ (1092) යන මෙහි ක්‍රියාරම්භයෙහියයි තමාම කියන්නේය. කර්මයෙහි වනාහි කෘෂ්ණඃ සතාං ශං කරොතු යනාදියෙහි නොවන්නේය. ආශිෂි යනු කුමටය? තෙෂාං කුශලං ජාතං යන මෙහි ආශිර්වාදයෙහි නොවනහෙයින් විකල්පයෙන් චතුර්ථී නොවන පිණිසයි. සද්භ්‍යඃ සතාං වා යී පක්‍ෂයෙක්හි ෂෂ්ඨීවිධාන බැවින් මේ විධානය ෂෂ්ඨ්‍යර්ථයමය, එහෙයින් ග්‍රාමෙ කුශලං භූයාත් යනාදියෙහි ෂෂ්ඨී නොවන්නීය. මෙහි කුශල ආයුෂ්‍ය ප්‍රයොජන හිතසුඛශොභනාර්ථයන් හා සමගම යෙදෙන කල්හි දතයුතු වෙයි.

භක්ත්‍යා මුක්තිඃ පරික්‍රීතා සද්භිර්විෂ්ණෝ රූෂාරිභිඃ.*

(ස-) පරික්‍රියඃ, පරි යන්න මුල්කොට ඇති ක්‍රීධාතුහුගේ ප්‍රයොගයෙහි ; ඩෙ, කරණයෙහි ; වා, විකල්පයෙන් චතුර්ථී වන්නීය.

සද්භිඃ, පණ්ඩිතයන් විසින් ; විෂ්ණෝඃ, විෂ්ණුහුගේ සමීප යෙන් ; භක්ත්‍යා, භක්තිය කරණකොටගෙන ; මුක්තිඃ, මුක්තිය ; පරික්‍රීතා, පරික්‍රීණනය කරණලද්දීය ; අරිභිඃ, සතු රන් විසින් ; රූෂා, රොෂය කරණකොටගෙන ; මුක්තිඃ, මුක්තිය ; පරික්‍රීතා යනු ශෙෂයයි. [පාණිනිඃ 1. 4. 44.]

(මු-) 298. ගත්‍යර්ථමන්‍යඩෙ චෙෂ්ටාවඥෙ'නධ්වාකාක ශුකශෘගාලනාවන්නෙ වා. (ගත්‍යර්ථමන්‍යඩෙ 7. චෙෂ්ටා වඥෙ 7. අනධ්වා-අන්නෙ 7. වා 1.)

ගත්‍යර්ථමන්‍යතෙඃ ර්ණෙ ක්‍රමාත් මාර්ගකාකාදිවර්ජෙ චෙෂ්ටා වඥයොඃ ශ්චි ස්‍යාද්වා.

ව්‍රජාය ව්‍රජති ශ්‍රීශො ව්‍රජං ව්‍රජති කෙශවඃ,
න ත්වා තෘණාය මන්‍යෙ'හං න ත්වා මන්‍යෙ තෘණං බල.

චෙෂ්ටාවඥෙ කිං—

මනසා චාරකාමෙති ත්වාං මන්‍යෙ'හං ජනාර්දනං.

අධ්වාද්‍යෙ තු—

ගච්ඡත්‍යනන්තඃ පන්ථානං න ත්වා කාකං ස මන්‍යතෙ.†

---

* උදාහරණ දෙකින් විකල්පය දක්වනලද්දේය. ද්‍රෝණාය ද්‍රෝණෙන වා පරික්‍රීතො වෘෂලඃ යනුද මෙසේමැයි. පරි යන්නහු කෙරෙන් කුමටය? ශතෙන ක්‍රීතො'ශ්වඃ යන මෙහි චතුර්ථී නොවන හෙයිනි. මේ විධානය වෛතනයෙහිමයයි ක්‍රමදීශ්වර කියයි. ව්‍යවස්ථාව පිණිස පරසූත්‍රයෙහි වාශබ්දය නියමයෙන් කියයුතු කල්හි වාශබ්ද දෙදෙනකුගේ මධ්‍ය වර්තිත්වයෙන් මේ සූත්‍රයාගේ නිත්‍යත්වය පැමිණි කල්හි, වා ශබ්දය විකල්පය සඳහා වේ.

† ගතිරර්ථො යස්‍ය ස ගත්‍යර්ථඃ, ස ච මන්‍යශ්ච තත් තස්‍ය ඩං තස්මින්. චෙෂ්ටා ච අවඥා ච තත් තස්මින්. න අධ්වා අනධ්වා, කාකශ්ච ශුකශ්ච ශෘගාලශ්ච නෞශ්ච අන්නඤ්ච තත්, න තත් අකාකශුකශෘගාලනාවන්නං, අනධ්වා ච අකාකශුකශෘගාල නාවන්නඤ්ච ඩයොඃ සමාහාරස්තස්මින්. යථාක්‍රමය දක් වනු පිණිස තත්කාරසමාස දෙදෙනාගේ යොගයයි. චෙෂ්ටා

(ස-) ගත්‍යර්ථ මන්‍යත්‍යොඃ, ගමනාර්ථධාතුය මනධාතුය යන මොහු දෙදෙනාගේ ස්ථානයෙහි ; මාර්ගකාකාදි වර්ජේ, මාර්ගය කාක ශුක ශෘගාලනෞ අනන යන මොවුන් වර්ජිතකොට ඇති ; ණේ, කර්මයෙහි ; චෙෂ්ටාවඥයොඃ, කායිකක්‍රියාය අවමානය යන දෙක හැඟෙන කල්හි ; ක්‍රමාත්, පිළිවෙළින් ; වා, විකල්පයෙන් ; චී ස්‍යාත්, චතුර්ථීවිභක්ති වන්නීය.

ශ්‍රීශඃ, ශ්‍රීපතිතෙම ; ව්‍රජාය, ගවයන්ගේ ස්ථානයට ; ව්‍රජති, යේ ; කෙශවඃ, විෂ්ණුතෙම ; ව්‍රජං, එනම් ප්‍රදෙශයට ; ව්‍රජති, පාදගමනින් යේ ; හෙ බල, එම්බා ක්‍රෑර පුරුෂය ; අහං, මම ; ත්වා, තා ; තෘණාය, තණපතකට ; න මන්‍යෙ, නොසිතමි ; හෙ බල, එම්බා ක්‍රෑරය; අහං, මම; ත්වා, තා; තෘණං, තණපතකට ; න මන්‍යෙ, නොසිතමි.

චෙෂ්ටාවඥෙ කිං, චෙෂ්ටාවඥෙ යනු කුමටය? මනසා, සිත කරණකොටගෙන ; ද්වාරකාමෙති, ද්වාරකාපුරයට යේ ; යන මෙහි පාදගමන වූ කායිකක්‍රියාවක් නැතිහෙයින් ගමනාර්ථ ධාතුහු කෙරෙන් විකල්පයෙන් චතුර්ථී නොවන පිණිසයි ; අහං, මම ; ත්වාං, තා ; ජනාර්දනං මන්‍යෙ, විෂ්ණුයයි සිතමි ; යන මෙහි මනධාතුහුගේ අවඥාරහිත කර්මය හැඟෙන කල්හි චතුර්ථී නොවන පිණිසයි.

අධ්වාදෞ තු, මාර්ග කාක ශුකාදියෙහි වනාහි ; අනන්තඃ, විෂ්ණු නොහොත් බලදෙවතෙම ; පන්ථානං, මාර්ගය; ගච්ඡති, යේ, යන මෙහි මාර්ගය කර්ම වූ බැවින් ගමනාර්ථ ධාතුහු කෙරෙන් චතුර්ථී නොවන්නීය ; සඃ, හෙතෙම ; ත්වා, තා ; කාකං, කාක යක්හු තරමටද ; න මන්‍යතෙ, නොසිතා ; යන මෙහි කාක ශබ්දය කර්මවූ බැවින් මනධාතුහු කෙරෙන් චතුර්ථී නොවන් නීය. [පාණිනිඃ 2. 3. 12, 17.]

නම්, කයින් කරණලද ක්‍රියාවයි ; අවඥනම්, අධමත්වයෙන් සිත්මයි එයද ගමනාර්ථ ධාතුහු කෙරෙන් මාර්ගවර්ජිතවූ කර්මයෙහි චෙෂ්ටාව හැඟෙන කල්හිද, මනධාතුහු කෙරෙන් අවඥව හැඟෙන කල්හි කාකාදිවර්ජිතවූ කර්මයෙහිද විකල්පයෙන් චතුර්ථී වන්නීය, එහෙයින්ම ත්වා යන මෙහි චතුර්ථී නොවන්නීය ; ශුකාදි කර්මයෙහිද එසේම චතුර්ථී නොවන් නීය.

(මු-) 299. **යතො'පායභීජුගුප්සාපරාජයප්‍රමාදාදානභූත්‍රාණවිරාමාන්තර්ධිවාරණං ඞං පී.** (යතඃ 5. අපාය—වාරණං 1. ඞං 1. පී 1.)

යත එතෙ තත් ඞසංඥං ස්‍යාත්, තත්‍ර පී.

විභීෂණඃ පදාද්භ්‍රෂ්ටො භ්‍රාතුර්භීතො ජුගුප්සිතඃ,
පාපාත් පරාජිතො දුඃඛා දප්‍රමත්තො විධෙඃ සතඃ.
අත්තවිද්‍යො මුනෙර්ජාතො භ්‍රාතුස්ත්‍රාතො නිජෙ භවාත්,
විරතො'න්තර්හිතො දුෂ්ටාත් ශොකාත් රාමෙණ වාරිතඃ.*

(ස-) එතෙ, අපාය-භී-ජුගුප්සා-පරාජය-ප්‍රමාද-ආදාන-භූ-ත්‍රාණ-විරාම-අන්තර්ධි-වාරණ යන මොව්හු ; යතඃ, යමක්හු කෙරෙන් වෙද්ද ; තත්, ඒතෙම ; ඞසංඥං ස්‍යාත්, අපාදාන සංඥා ඇත්තේ වන්නේය ; තත්‍ර, ඒ අපාදානයෙහි ; පී, පඤ්චමී විභක්ති වන්නීය.

විභීෂණඃ, විභීෂණතෙම ; පදාත්, ථානතුරෙන් ; භ්‍රෂ්ටඃ, පතිතවූයේය ; භ්‍රාතුඃ, විභීෂණතෙම රාවණයා කෙරෙන් ; භීතඃ, භයවූයේය ; විභීෂණතෙම—පාපාත්, පාපය කෙරෙන් ; ජුගුප්සිතඃ, පිළිකුල් කෙරෙමින් වැළැක්කේය ; දුඃඛාත්, දුකින් ; පරාජිතඃ, ඉවසිය නොහැක්කෙන් තොරවූයේය ; විධෙඃ, ශාස්ත්‍රොක්ත ක්‍රියායෙන් ; අප්‍රමත්තඃ, නොනැවැත්තේය ; සතඃ, පණ්ඩිතයා කෙරෙන් ; අත්තවිද්‍යඃ, ගන්නාලද විද්‍යා ඇත්තේය ; මුනෙඃ, විශ්වාමිත්‍ර කෙරෙන් ; ජාතඃ, උපන්නේය ; භ්‍රාතුඃ, රාවණයා කෙරෙන් වධ යෙදීමෙන් ; නිජෙඃ, තමා පිළිබඳ ක්‍රියාවන් විසින් ; ත්‍රාතඃ, රක්නාලද්දේය ; භවාත්, සංසාර ව්‍යාපාරය කෙරෙන් ; විරතඃ, නැවැත්තේය ; දුෂ්ටාත්, රාවණයා කෙරෙන් ; අන්තර්හිතඃ, සැඟවුනේය ; විභීෂණතෙම—රාමෙණ, රාම විසින් ; ශොකාත් වාරිතඃ, තා

---

* අපායශ්ච භීශ්ච ජුගුප්සා ච පරාජයශ්ච ප්‍රමාදශ්ච ආදානඤ්ච භූශ්ච ත්‍රාණඤ්ච විරාමශ්ච අන්තර්ධිශ්ච වාරණඤ්චෙති සමාහාරඃ. අපාය නම් චලනයයි, භී යනු භයයි, ජුගුප්සා යනු පිළිකුල් කිරීමෙන් සිත තොරකිරීමයි, පරාජය නම් ඉවසිය නොහැක්කෙන් නැවැත්මයි, ප්‍රමාදය නම් ශාස්ත්‍රවිහිත ක්‍රියාවන් නොකිරීමයි, ආදානය නම් ග්‍රහණයයි, භූ යනු උත්පත්තියයි පහළවීමද වේ, ත්‍රාණය නම් රක්‍ෂාකිරීමයි. විරාමය නම් නැවැත්මයි, අන්තර්ධි යනු අන්තර්ධානයයි, වාරණය නම් නිවාරණයයි.

මම ලංකාවෙහි රජකරන්නෙමි මේ ආදිවූ ප්‍රියවචන කියා ශොකයෙන් තොරකරණලද්දේය. යවෙභ්‍යො, ගාං වාරයති, කූපා දණ්ඩං වාරයති යනාදියද මෙසේමැයි. [පාණිනිඃ 2. 3. 28, 1. 4. 25—31.]

(මූ-) 300. **අන්‍යාරභ්‍යපීරාත් වහිර්විනර්තෙ ප්‍රතිපය්‍ය්‍යපාඞ් දික්ශබ්දෛර්යොගෙ හෙතු යබපේ ච.** (අන්‍ය—ශබ්දෙඃ 3... හෙතුයබපේ 7. ච 1.)

එභිර්යොගෙ හෙතෞ යබන්තස්‍යාපි ච පී ස්‍යාත්,
ආඞ් ව්‍යාප්තිසීම්නොස්ත්‍යාගෙ'න්‍යෙ ප්‍රතිදානනිධෞ ප්‍රති,
නෙතරො විෂ්ණුරීශානාත්, භවාත් ප්‍රභෘති සො'ර්ච්‍යතෙ.

සො'ස්මද්දූරාත් වහිස්ස්වාත් ශං විනා නාපො ව්‍යාසාදෘතෙ,
භක්තඃ ප්‍රත්‍යමෘතං ශම්භොඃ ප්‍රද්‍යුම්නඃ කෙශවාත් ප්‍රති.

පශ්‍යන්නනන්තාත් ත්‍රසස්තාපාඃ ආමෘත්‍යොඃ සෙව්‍යතාං හරිඃ,
බ්‍රහ්මාස්ත්‍යසකලාත් පූර්වඃ කෘෂ්ණද්‍රුමො'චරෙ ගදඃ.

ආනන්දදීශ්වරඃ ශෛලාදාසනාදීක්ෂතෙ'ලකාං.

ශෛලමාරුහ්‍ය ආසනෙ උපවිශ්‍යෙත්‍යපීඃ.

(ස·) එභිර්යොගෙ, අන්‍යපි ආරභ්‍යපි ආරාත් වහිස් විනා ඍතෙ ප්‍රති පරි අප ආඞ් දික්ශබ්ද යන මොවුන් හා යෙදීමක් ඇති කල්හිද ; හෙතෞ, හෙතුයෙහිද ; යබන්තස්‍යාපි ච, යප් ආදෙශාන්තයාගේ අපියෙහිද ; පී ස්‍යාත්, පඤ්චමිවිභක්ති වන්නීය.

ආඞ්, ආඞ් යන මේ උපසර්ගය ; ව්‍යාප්තිසීම්නොඃ, අභිවිධිය අවධිය යන මෙහිද ; ප්‍රති, ප්‍රති යන මේ උපසර්ගය ; ප්‍රතිදාන නිධෞ, ප්‍රතිදාන ප්‍රතිනිධි යන දෙක්හිද ; අන්‍යෙ, පරි අප යන දෙක ; ත්‍යාගෙ, දුරුකිරීමෙහිද වෙත්. විෂ්ණුඃ, විෂ්ණු තෙම ; ඊශානාත්, ඊශ්වරයා කෙරෙන් ; නෙතරඃ, අන්‍ය යෙක් නොවේ ; සඃ, ඒ විෂ්ණුතෙම ; භවාත් ප්‍රභෘති, ජන්ම යෙහි පටන් ; අර්ච්‍යතෙ, පුදනුලැබේ.

ප්‍රාතඃකාලං සමාරභ්‍ය යන මේ ආදිය වනාහි, උපපදවිභ ක්තෙඃ කාරකවිභක්තිර්ගරීයසී යන න්‍යාය හෙතුකොටගෙන කර්මයෙහි විතීයායි. සඃ, ඒ විෂ්ණුතෙම ; අස්මද්දූරාත්, අපගේ සමීපයෙහි වේ. ස්වාත්, තාගේ ; වහිඃ, පිටති ; ව්‍යාසාත්, ධර්මය කෙරෙන් ; විනා, වෙන්වද ; ඍතෙ, හැරද ; ශං, සැපතෙය

ක්ද ; අර්ථඃ, ධනයෙක්ද ; න, නැත්තේය ; ශමෙහාඃ, ඊශ්වරයා කෙරෙන් ; භක්තෙඃ ප්‍රති, භක්ති ඇත්තාහට ප්‍රතිදානය ; අමෘතං, මොක්ෂයයි. යමෙක් ඊශ්වරයා කෙරෙහි භක්තිය කෙරේද ඊශ්වරතෙම ඔහට මොක්ෂය දෙයි යන අර්ථයි.

ප්‍රද්‍යුම්නඃ, කාමදෙවතෙම ; කෙශවාත් ප්‍රති, විෂ්ණුහට සමානයි ; ත්‍රයස්තාපාඃ, ආධ්‍යාත්මික ආධිදෛවික ආධිභෞතික යන නම් ඇති මේ තාප තුන ; අනන්තාත් පරි, අනන්තයා විසින් දුරුකරණලද්දාහුය ; එසේම අපානන්තාත් ත්‍රයඃ තාපාඃ කියාද වේ. ආමෘත්‍යොඃ, මරණ කෙළවරකොට හෙවත් සීමා කොට ; හරිඃ, විෂ්ණුතෙම ; සෙව්‍යතාං, සෙවනය කරණු ලැබේවා ; ආසකලාත්, සියලු ලොකය පැතිර ; බ්‍රහ්ම, බ්‍රහ්ම තෙම ; අස්ති, ඇත්තේය ; රාමඃ, බලරාමතෙම ; කෘෂ්ණාත්, කෘෂ්ණ කෙරෙන් ; පූර්වඃ, පූර්වකාලයෙහි වූයේය, ජ්‍යෙෂ්ඨය යන අර්ථයි ; ගදඃ, ගද නම්වූ බාලකතෙම ; කෘෂ්ණාත්, කෘෂ්ණ කෙරෙන් ; අවරඃ, පශ්චිමකාලයෙහි වූයේය ; කනිෂ්ඨය යන අර්ථයි ; ඊශ්වරඃ, ඊශ්වරතෙම ; අනඞ්ගාත්, අනඞ්ගය හේතු කොටගෙන ; ශෛලාත්, පර්වතයට නැඟී ; ආසනාත්, ආසන යෙහි හිඳ ; අලකාං, කුවෙරපුරිය ; ඊක්ෂතෙ, බලයි. මෙහි ආරුහ්‍ය යන යප් ආදෙශයාගේ අර්ථයෙහි ශෛලාත් යනු කර්මයෙහි පඤ්චමියයි, උපවිශ්‍ය යන යප් ආදෙශයාගේ අර්ථයෙහි ආසනාත් යනු අධිකරණයෙහි පඤ්චමියයි. කර්මාධිකරණ දෙක හැර අන්තැනෙක්හි යප්ආදෙශයාගේ අර්ථයෙහි පඤ්චමී නොවන්නීයයි පූර්වාචාර්‍ය්‍යහු කියත්. ශෛලමාරුහ්‍ය, පර්වතයට නැඟී, ආසනෙ උපවිශ්‍ය ඉති, ආසනයේ හිඳයයි ; අර්ථඃ, අර්ථයි.* [පාණිනිඃ 2. 3. 10, 11, 29, 32. 1. 4. 88, 89, 92.]

---

* අන්‍යශ්ච ආරභ්‍යශ්ච අන්‍යතරභ්‍යෞ, තෞ අර්ථෞ යෙෂාං තෙ අන්‍යතරභ්‍යර්ථාඃ. දිශි වර්ත්තමානාඃ ශබ්දාඃ දික්ශබ්දාඃ, අන්‍යතර භ්‍යර්ථාශ්ච ආරාච්ච ඍතෙශ්ච විනා ච ඍතෙ ච ප්‍රති ච පරි ච අප ච ආඞ් ච දික්ශබ්දාශ්ච තෙ තෛඃ. යප් යනු ක්ත්වාච් ප්‍රත්‍යයාගේ ස්ථානයෙහි යප් ආදෙශයයි. හුදකලාවූ ඒ ප්‍රත්‍යයා නොවන බැවින් ඒ ප්‍රත්‍යය අන්තකොට ඇත්තාහුගේ ග්‍රහණයයි. තදන්ත යෙපි යබර්ථඃ. හෙතුශ්ච යබර්ථශ්චෙති හෙතුයබර්ථං තස්මින්. දික්ශබ්දයෝය යනු දික්දෙශකාලවාචීන්ගේ නිර්දේශයයි, ඔව් හුද පූර්ව පර ආදිහුද ප්‍රාක් උදක් ප්‍රත්‍යක් ආදිහුද වෙත්. කිසි සේත් මෙහි දික් දෙශ කාල යන තුන්දෙනා අතුරෙන්ම යම්

(මූ-) **301. වාරාද්දූරෙභ්‍යඃ.** (වා 1. ආරාද්දූරෙභ්‍යඃ 3...)

දූරාන්තිකාර්ථෙභ්‍යඃ පී ස්‍යාද්වා.

රාමාද්‍රුද්‍රස්‍ය යො දූරං පාපාද්දුඃඛස්‍ය සො'න්තිකං.*

(ස-) දූරාන්තිකාර්ථෙභ්‍යඃ, දූරාර්ථ සමීපාර්ථයන් හා යෙදෙන කල්හි ; වා, විකල්පයෙන් ; පී ස්‍යාත්, පඤ්චමී වන්නීය.

යඃ, යමෙක්තෙම ; රාමාත්, රාමයාහටද ; රුද්‍රස්‍ය, රුද්‍රයාහටද ; දූරං, දූරස්ථානයෙහි සිටීද ; සඃ, හෙතෙම ; පාපාත්, පාපයාගේද ; දුඃඛස්‍ය, දුඃඛයාගේද ; අන්තිකං, සමීපයෙහි සිටියි. මෙහි දූරං අන්තිකං කියාද සප්තම්‍යර්ථයෙහි ද්විතීයායි. [පාණිනිඃ 2. 3. 34.]

(මූ-) **302. සමාභ්‍යෙනාක්ෂිසකාශකාබ්ධිනසුඛෙර්නිර්ධාරෙ සම්බන්ධෙ ඞේ ච ෂී.** (සමාර්ථ — සුඛෛඃ 3...නිර්ධාරෙ 7. සම්බන්ධෙ 7. ඞේ 7. ච 1. ෂී. 1.)

එභිර්යොගෙ ඞසු ච ෂී ස්‍යාත්.

යඃ සර්වස්‍ය සමො යශ්ච දක්ෂිණෙනොත්තරා ස්ථිතඃ,
උපර්‍යධඃ පූර්වතශ්ච පශ්චාත්, යස්‍යාඛිලං හිතං.
සුඛඤ්ච, තස්‍ය දෙවානාං වශ්‍යස්‍ය පදයොභිජෙ.†

කෙණෙක් වාචකයෝද ඔවුන්ගේම ග්‍රහණයයි, එහෙයින් කාලමාත්‍ර වාචකවූ මාසාදීන් ප්‍රසඞ්ගය නොවේ. ප්‍රති පරි අප ආඞ් යන මේ සතරදෙනාගේ අර්ථවිශෙෂයෙහිම ග්‍රහණයයි, ආඞ් ව්‍යාප්තිඃ යනාදිය කියයි. විනා ඍතෙ යන දෙදෙනාගේ යෙදීමෙහි (284) ද්විතීයාද, විනාශබ්දය හා යෙදීමෙහි (289) තෘතීයාද වෙයි යනු අවබොධ කටයුතු.

* ආරාත් ඉත්‍යව්‍යයස්‍ය අර්ථ ඉව අර්ථො යෙෂාං තෙ ආරාදර්ථා ස්තෛඃ. ආරාත් දූරසමීපයොරිත්‍යමරඃ. අත ආහ දූරාන්තිකාර්ථෛරිති.

† සමො'ර්ථො යෙෂාං තෙ සමාර්ථාඃ, සමාන සම තුල්‍ය සදෘශා දීහුයි. සමාර්ථාශ්ච එනශ්ච ආශ්ච රිශ්ච අස්ච තස්ච තාත්ච හිතඤ්ච සුඛඤ්ච තානිතෛඃ. එන ආරි අස් තස් තාත් ඉමෙ තෙ තද්ධිතාඃ තෙෂාඤ්ච කෙවලානාම සම්භවාත් තදන්තානාං ග්‍රහණං. එන යනු (519) වෛතොපී යන මෙයින් වේ, ආ යනු (520) දක්ෂිණොත්තරාදෘතී යන මෙයින් වේ, රි යනු (524) නිපාතනයෙන් වේ, අස් යනු (522) අත එව අස්, තස් යනු (511) තස්කෙතඃ යන මෙයින් වේ, තාත් යනු (518) දික්

(ස-) එහිර්යොගෙ, සමාපියන් හාද එනප්‍රත්‍යය ආප්‍රත්‍යය රිප්‍රත්‍යය අස්ප්‍රත්‍යය තස්ප්‍රත්‍යය තාත්ප්‍රත්‍යය යන මොවුන් අන්තකොට ඇත්තාවුන් හා යෙදෙන කල්හිද හිත සුඛශබ්ද යන් හා යෙදෙන කල්හිද ; එෂු ච, නිර්ධාරණය සම්බන්ධය කර්මය යන මොවුන් කෙරෙහිද ; ෂී සත්‍යත්, ෂෂ්ඨී වන්නීය.

යඃ, යමෙක්තෙම ; සර්වස්‍ය, සියලු ලොකයාහට ; සමඃ, සමානද ; යඃ, යමෙක් ; සර්වස්‍ය, සියලු ලොකයාගේ ; දක්ෂිණෙන, දක්ෂිණදිශාභාගයෙහි ; ස්ථිතඃ, සිටීද ; යශ්ච, යමෙක්තෙමේද ; සර්වස්‍ය, සියලු ලොකයාගේ ; උත්තරා, උත්තරදිශාවෙහි ; ස්ථිතඃ, සිටීද ; උපරි, ඌර්ධ්වභාගයෙහිද ; අධඃ, අධොභාගයෙහිද ; පූර්වතඃ, පූර්වකාලයෙහිද ; පශ්චාත්, උත්තරකාලයෙහිද ; සර්වස්‍ය යන්න හා සමගද ස්ථිතඃ යන්න හා සමගද සියලු තන්හි සම්බන්ධවෙයි. යස්‍ය, යමක්හට ; අඛිලං, සියලු ලොකය ; හිතං, මිත්‍රද ; සුඛඤ්ච, සැප උපදවන්නේද ; දෙවානාං වරිෂ්ඨස්‍ය, දෙවියන්ට ශ්‍රෙෂ්ඨවූ ඊශ්වරයාගේ ; පදයොඃ, පාදසමීපයෙහි ; භජෙ, භජනයකෙරෙම් ; අහං යනු ශෙෂයයි. [පාණිනිඃ 2. 3. 30, 31, 41, 50, 72.]

(මු-) **303. ඥෙ'ඥානෙ ධෙ.** (ඥඃ 6. අඥානෙ 7. ධෙ 7.)

ශම්භොර්මුකුන්දෙ ජානීතෙ, භක්ත්‍යා ජානාති ශඞ්කරං.

ශම්භුනා සාධනෙන මුකුන්දෙ ප්‍රවර්ත්තතෙ ඉත්‍යර්ථඃ, ප්‍රවෘත්‍යර්ථශ්ච ජානාතිඃ.

(ස-) අඥානෙ, ඥානාර්ථයෙහි නුවූ ; ඥඃ, ඥධාතුහුගේ ස්ථානයෙහි ; ධෙ, කරණාර්ථයෙහි ෂෂ්ඨී වන්නීය. ශම්භොඃ, ඊශ්වරයා කරණකොටගෙන ; මුකුන්දෙ, විෂ්ණුහු කෙරෙහි ; ජානීතෙ, භක්තිඇති තැනැත්තේ පවතී ; භක්තඃ යනු ශෙෂයයි, (897) අඥාත් යන මෙයින් ආත්මනෙපදයයි. අඥානෙ යනු කුමටය? භක්ත්‍යා ශඞ්කරං ජානාති යන මෙහි ඥධාතුහුගේ අර්ථය බැවින් කරණාර්ථයෙහි ෂෂ්ඨිය නොවන පිණිසයි. භක්ත්‍යා, ආදරය කරණකොටගෙන ; ශඞ්කරං, ඊශ්වරයා ; ජානාති, අවබොධකෙරෙයි.

ශබ්දෘත් යන මේ ආදියෙන් වේ, ජාති ගුණ ක්‍රියාවන්ගේ උත්කර්ෂයෙන් හෝ අපකර්ෂයෙන් ස්වකීය ජාතියෙහි වූවක්හු කෙරෙන් වෙන්කිරීම නිර්ධාරණ නම්. සම්බන්ධයද අවයවාවයවිභාව ජන්‍යජනකත්වාදි අනෙකවිධ වේ.

ශම්භුනා සාධනෙන ; ඊශ්වරයා සතුටුවූ කල්හි ; මුකුන්දෙ, විෂ්ණුහු කෙරෙහි ; ප්‍රවර්තිතෙ ඉත්‍යර්ථඃ, පැවැත්ම වෙයි කියා ශම්භුශබ්දයාගේ කරණත්වයයි. ජානාතිඃ, ඥධාතුතොමෝ, ප්‍රවෘත්‍යර්ථශ්ච, ධාතූන් අනෙකාර්ථබැවින් පැවැත්මය යන අර්ථයි. [පාණිනිඃ 2. 3. 51.]

(මු-) **304. තෘප්ත්‍යර්ථානාං වා.** (තෘප්ත්‍යර්ථානාං 6... වා 1.)

ශෘඞ්ගාරස්‍ය හරිස්තෘප්තඃ, පූර්ණඃ ශාන්තෙන ශඞ්කරඃ.*

(ස-) තෘප්ත්‍යර්ථානාං, තෘප්ත්‍යර්ථ ධාතූන්ගේ කරණයෙහි ; වා, විකල්පයෙන් ෂෂ්ඨී වන්නීය.

හරිඃ, විෂ්ණුතෙම; ශෘඞ්ගාරස්‍ය, ශෘඞ්ගාරය කරණකොට ගෙන ; තෘප්තඃ, සතුටුවූයේය. තෘප්තඃ යනු කර්තෘයෙහි ක්ත ප්‍රත්‍යයයි. පක්ෂයෙක්හි—ශඞ්කරඃ, ඊශ්වරතෙම ; ශාන්තෙන, ශාන්තය කරණකොටගෙන ; පූර්ණඃ, පිනාගියේය ; පූරධාතුහු කෙරෙන් කර්තෘයෙහි ක්තප්‍රත්‍යයයි.

(මු-) **305. ඩෙ සෙ කෘත්‍යව්‍යයක්‍යුකක්තවතුඛලර්ථක්තොච්ශත්‍රානවසුශීලාර්ථතෘන් භව්‍යණ්‍යර්ථණිනි.** (ඩසෙ 7. කෘති 7. අ-ව්‍ය කි උක ක්තවතු ඛලර්ථ ක්ත උත් ශතෘ ආන වසු ශීලාර්ථතෘන් භව්‍ය ණ්‍යර්ථ ණිනි 7.)

ව්‍යාදි වපෙ කෘති ප්‍රයුජ්‍යමානෙ ඩෙ සෙ ච ෂී ස්‍යාත්.†

---

* තෘප්තිරර්ථො යෙෂාං තෙ තෘප්ත්‍යර්ථාස්තෙෂාං, පූර්තිඃ යනු මෙහි පිනවීමයි, එහෙයින්ම තෘප්ති විශෙෂය වෙයි.

නාග්නිස්තෘප්‍යති කාෂ්ඨානාං නාපගානාං මහොදධිඃ.
නාන්තකඃ සර්වභූතානාං න පුංසාං වාමලොචනා.

† ඩක්ද්ච ෂක්ද්ච ඩෂං තය්මින්. ව්‍ය යනු චතුම් කත්වාච් වණම් යන අව්‍යයප්‍රත්‍යයන් සඳහායි. ඛලඃ අර්ථ ඉව අර්ථො යස්‍ය ස ඛලර්ථඃ, (1161) ඊෂද්දුඃ සොඃ යන මේ ආදියෙන් වූ ඛල්ද, (1162) ආතො'නඃ යන මේ ආදියෙන් වූ අනප්‍රත්‍යය, යන මේ දෙක ඛලර්ථයි. උත් යනු උකාරාන්ත ප්‍රත්‍යයෝයි, ෂ්ණුක් ඉෂ්ණු ස්නු ක්නු ආලු ආරු ඉත්නු යනාදියයි. ශතෘ යන මෙයින් උපලක්ෂණත්වයෙන් සමානවූ ස්‍යතෘ යනනද ග්‍රහණය වෙයි. ආන යන මෙයින් ශාන කාන ස්‍යමාන යන මොවුන්ගේ ග්‍රහණයයි. ශීලමර්ථො යස්‍ය ස ශීලාර්ථඃ, සචාසෞ තෘන් වෙති ශීලාර්ථතෘන් භව්‍යං යනු භවිෂ්‍යත්කාලයයි, ඝෘණ

(ස-) ව්‍යාදිවජේ, අව්‍යයප්‍රත්‍යය ක්තිප්‍රත්‍යය උකප්‍රත්‍යය ක්තවතු ප්‍රත්‍යය ඛලර්ථප්‍රත්‍යය ක්තප්‍රත්‍යය උකාරාන්ත ප්‍රත්‍යය ශතෘ ප්‍රත්‍යය ආනප්‍රත්‍යය වසුප්‍රත්‍යය ශීලාර්ථතෘන් ප්‍රත්‍යය භවිෂ්‍යත් ඍණ දෙක අර්ථකොට ඇති ණින් ප්‍රත්‍යය යන මොවුන් රහිතවූ ; කෘති, කෘදන්තයක් ; ප්‍රයුජ්‍යමානෙ, යොදනුලබන කල්හි ; සේ, අනුක්ත කර්මයෙහිද ; සෙ ච, අනුක්ත කර්තෘයෙහිද ; ෂී ස්‍යාත්, ෂෂ්ඨී වන්නීය. [පාණිනිඃ 2. 3. 65, 69, 70.]

(මූ-) ජගතාං කාරකඃ කෘෂ්ණඃ, කෘතිර්මුරරිපොරියං.

ව්‍යාදෞ තු—
සෘෂ්ට්වා දධිං ශාරුකමෙතදර්භකාන්
උන්නීතවන්තං, යතිභිඃ සුදර්ශිතං,
ඥාතං, හරිං, ජිෂ්ණු රඝානි සංස්තුවන්
මුදං දධානො'ර්පිතමීයිවාන් න කඃ.
ශං දෘතා හෘත් කදෘගාමී දෘයී මොක්ෂමෘණං ශිවඃ.

(ස-) කෘෂ්ණඃ, කෘෂ්ණතෙම ; ජගතාං, ලොකයන් ; කාරකඃ, කරන්නේ වේ. ඉයං, මේ බ්‍රහ්මාණ්ඩයතොමෝ ; මුරරිපොඃ, විෂ්ණුහු විසින් ; කෘතිඃ, කිරීමයි.

(ස-) ව්‍යාදෞතු, සූත්‍රයෙහි හරණලද්දාවූ අව්‍යයාදි ප්‍රත්‍යයන් ඇති කල්හි වනාහි ; එතත්, මේ ලොකය ; සෘෂ්ට්වා, මවා ; දධිං, දරන්නාවූ ; ශාරුකං, හිංසාද කරන්නාවූ ; අර්භකාන්, පුදන්නවුන් ; උන්නීතවන්තං, ඌර්ධ්වභාගය කරා පමුණුවන් නාවූ ; යතිභිඃ, යොගීන් විසින් ; සුදර්ශිතං, අනායාසයෙන් දක්නාලබන්නාවූ; ඥාතං, දන්නාලද්දාවූද ; හරිං, විෂ්ණුහට ; සංස්තුවන්, ස්තුතිකරන්නාවූ ; අඝානි, පාපයන් ; ජිෂ්ණුඃ, ජය ගන්නා සුලුවූ ; මුදං, සන්තොෂය ; දධානඃ, දරන්නාවූ ; කඃ, කවර ජනයෙක්; අර්පිතං, කැමතිවනලද්දකට ; න ඊයිවාන්, නොපැමිණියේද.

ශං, කල්‍යාණය ; දෘතා, දෙන සුලුවූ ; ඍණං, නයක් මෙන්

නම් නැවත දියයුතු බැවින් ගන්නාලද්දයි, භව්‍යඤ්ච ඍණඤ්ච භව්‍යර්ණෙ, තෙ අර්ථෙ යස්‍ය ස භව්‍යර්ණාර්ථඃ සචාසෞ ණින් චෙති භව්‍යර්ණාර්ථණින්. තතඃ ව්‍යඤ්ච ක්තිශ්ච උකශ්ච ක්තවතුශ්ච ඛලර්ථශ්ච ක්තශ්ච උශ්ච ශතෘශ්ච ආනශ්ච වසුශ්ච ශීලාර්ථතෘන් ච භව්‍යර්ණාර්ථණින් ච තෙ න විද්‍යන්තෙ යත්‍ර කෘතිඃ අව්‍යක්තියුකක්තවතු ඛලර්ථොක්තොච්ඡානවසු ශීලාර්ථතෘන් භව්‍යර්ණාර්ථණින් තස්මින්.

අවශ්‍යයෙන් දියයුතුවූ ; මොක්ෂං, මොක්ෂය ; දායී, දෙනසුලුවූ ; ශිවඃ, ශිවතෙම ; කදා, කවර කලෙක ; භෘත්, සිතට ; ආගාමී, එන්නේද.*

---

* කාරකඃ යනු කරොතීති යන වාක්‍යයෙහි කෘධාතුහු කෙරෙන් (990) තෘණ්ණකෞ ණෙ යන්නෙන් ණකප්‍රත්‍යයව සිද්ධයි. මොහුගේ යොගයෙහි ජගතාං සී කර්මයෙහි ෂෂ්ඨීයයි. කෘතිඃ යනු කරණං යන වාක්‍යයෙහි (1147) භාවයෙහි ක්ති ප්‍රත්‍යයව සිද්ධයි. මොහුගේ යොගයෙහි කර්තෘයෙහි මුරරිපොඃ සී ෂෂ්ඨීයයි. මෙහි (1166) සෘෂ්ට්වා යන අව්‍යයශබ්දයාගේ කර්මයෙහි එතත් ජගත් යන මෙහි ෂෂ්ඨී නොවේ. කෘෂ්ණං ද්‍රෂ්ටුං යාති, කෘෂ්ණං සමාරං සමාරං නමති යනුද මෙසේමැයි. (1119) දඩිං යන කිප්‍රත්‍යයාන්තයාගේ කර්මය ජගත් කියා වේ, මෙහි ෂෂ්ඨී නොවන්නීය. (1110) ශාරුකං යන මොහුගේ කර්මය ජගත් යන්නයි, මෙහි ෂෂ්ඨී නොවන්නීය. (1050) උන්නීතවනන්තං යන මොහුගේ කර්මවූ අජිකාන් යන මෙහි ෂෂ්ඨී නොවන්නීය. (1163) සුදර්ශනම් යන මොහුගේද (1050) ඥතම් යන මොහුගේද කර්තෘයෙහි යතිභිඃ යන මෙහි ෂෂ්ඨී නොවන්නීය. (1107) ජිෂ්ණුඃ යන මොහුගේ කර්මයෙහි අඝානි යන මෙහි ෂෂ්ඨී නොවන්නීය. දුඃඛං සහිෂ්ණුඃ යනුද ධනං ගෘහයාලුඃ යනුද, චන්ද්‍රං දිදෘක්ෂුඃ යනුද මෙසේමැයි. (1100) සංස්තුවන් යන මොහුගේ කර්මයෙහි හරිම් යන මෙහි ෂෂ්ඨී නොවන්නීය. (1096, 1100) දධානඃ යන මොහුගේ කර්මයෙහි මුදම් යන මෙහි ෂෂ්ඨී නොවන්නීය. හරිං සෙතාස්‍යමානඃ යනුද මෙසේමැයි. (1096) ඊයිවාන් යන මොහුගේ කර්මයෙහි අපිතම් යන මෙහි ෂෂ්ඨී නොවන්නීය. ශං දාතා යන මෙහි ශීලාර්ථිතෘන් අන්තවූ දාතා යන මොහට ශං යන කර්මයෙහි ෂෂ්ඨී නොවන්නීය. දායී යන සෘණාර්ථී ණින් අන්තයහට මොක්ෂම් යන කර්මයෙහි ෂෂ්ඨී නොවන්නීය. භව්‍යාර්ථී ණින් අන්තවූ ආගාමී යන මොහට භෘත් යන කර්මයෙහි ෂෂ්ඨී නොවන්නීය.

ද්විකර්මකයන්ගේ ස්ථානයෙහි වනාහි කර්ම දෙදෙනාහටම ෂෂ්ඨී වන්නාහ, විෂ්ණෝමෝක්ෂස්‍ය යාචකො භක්තඃ යනාදියයි. කිසිකෙණෙක් අප්‍රධාන කර්මයෙහිම ෂෂ්ඨී කියති, මෙසේයි—විෂ්ණෝමෝක්ෂං යාචකො භක්තඃ යනාදියයි. ජෛමරයෝ වනාහි කර්තෘවූ කෘදන්තයෙහි ද්විකර්මකයන්ගේ මුඛ්‍යයෙහිම ෂෂ්ඨී කියති, මෙසේයි—ගාං දුග්ධස්‍ය දෞග්ධා ගොපඃ යනාදියයි. කිසිතැනෙක්හි අව්‍යයාදි කෘත්ප්‍රත්‍යයන්ගේ ප්‍රයොගයෙහිද ප්‍රයොගානුසාරයෙන් කර්තෘ කර්ම දෙදෙනාහට ෂෂ්ඨී වන්නීයයි මෙහි වක්තව්‍යයි.

(මු-) **306. කාමුකසඬ්ධාර්ථක්තෙන.** (කාමුකසත්ධාර්ථක් තෙන 3.)

කාමුකශබ්දෙන වර්ත්තමානධයොර්විහිතෙන ක්තෙන ච යොගෙ ඨෙ සෙ ච ෂී ස්‍යාත්.

යො ලක්ෂ්ම්‍යාඃ කාමුකො ඥාතඃ සතාං තස්‍යෙදමාසිතං.*

(ස-) කාමුකශබ්දෙන, කාමුකශබ්දය හා සමගද; වර්ත්තමාන ධයොර්විහිතෙන, වර්තමානකාලය අධිකරණය යන මේ දෙක්හි කරණලද්දවූ ; ක්තෙන ච, ක්තප්‍රත්‍යය හාද ; යොගෙ, යෙදෙන කල්හි ; ඨෙ, කර්ම්මයෙහිද ; සෙ ච, කර්තෘයෙහිද යන දෙක්හි ; ෂී ස්‍යාත්, ෂෂ්ඨී වන්නීය.

යඃ, යම් ශ්‍රීකෘෂ්ණයෙක් ; ලක්ෂ්ම්‍යාඃ, ලක්ෂ්මිය ; කාමුකඃ, කැමතිවේද ; යඃ, යමෙක්තෙම ; සතාං, පණ්ඩිතයන් විසින් ; ඥාතඃ, දන්නාලැබේද ; තස්‍ය, ඔහු විසින් ; ඉදං, මෙහි ; ආසිතං, හිඳීමයි. [පාණිනිඃ 2. 3. 67, 68.]

(මු-) **307. ල්‍යභාවක්තාසත්‍යාණකසඨෙ ෂෙ වා.** (ල්‍ය— සඨෙ 7. ෂෙ 7. වා. 1.)

ල්‍ය භාවාර්ථක්ත සත්‍රිවිහිතං අං ණකඤ්ච හිත්වා අන්‍යත්‍ර සඨෙ ෂෙ ෂී ස්‍යාවා.

---

* සත් වර්ත්තමානකාලඃ, ධං අධිකරණං, සංශ්ච ධශ්ච සන්ධෞ තෞ අර්ථෞ යස්‍ය ස සන්ධාර්ථඃ. සචාසෞ ක්තශ්චෙති සන්ධාර්ථක්තඃ, කාමුකශ්ච සන්ධාර්ථක්තශ්ච තත්තෙන. (305) පූර්ව සූත්‍රයෙහි උක ක්ත යන ප්‍රත්‍යයන් වර්ජිත බැවින් නොපැමිණි කල්හි නැවත විධානයයි. මෙහි කාමුකඃ යනු කම්ධාතුහු කෙරෙන් (1110) කර්තෘයෙහි ඌක වේ, මොහුගේ කර්ම්මයෙහි ලක්ෂ්ම්‍යාඃ යි ෂෂ්ඨීයි. ඥාතඃ යනු (1095) වර්තමානයෙහි ක්ත වේ, මොහුගේ කර්තෘයෙහි සතාං යි ෂෂ්ඨී වී. ආසිතම් යි (1094) අධිකරණයෙහි ක්ත වේ, මොහුගේ කර්තෘයෙහි තස්‍ය යි ෂෂ්ඨී වී. මෙහි සන්ධ ක්තෙන යන මෙසින්ම ඉෂ්ටසිද්ධිය ඇති කල්හි අපිශබ්දයාගේ ග්‍රහණය ශීලිතාදීන් කෙරෙන් වර්තමාන කාලයෙහි ක්තානතයාහටද කර්තෘයෙහි ෂෂ්ඨී නොවන්නීයයි අවබොධ කරවයි, එහෙයින් ශීලිතො'යමනෙන, රක්ෂිතො'ය මනෙන යනාදිය වේ.

ත්වයා මම ච කෘෂ්ණෙ'ච්‍යඃ සනාතං භෘත්‍ර ස යස්‍යතු,
සෘෂෙටඃ කෘතිභෘතිර්යෙනා, චිකීෂ්‍ර යස්‍ය භෙදිකා.*

(ස-) ල්‍යු, ල්‍යුඞීය ප්‍රයොගකරණුලබන කල්හිද ; භාවා ඞීකොත, භාවාඞීයෙහි වූ ක්‍යප්‍රත්‍යය ප්‍රයොගකරණුලබන කල් හිද ; ස්ත්‍රිවිහිතං, ස්ත්‍රිලිඞ්ගයෙහි කරණලද්දාවූ ; අංණකස්‍ව හිත්වා, අකාරය හා ණකප්‍රත්‍යය යන මෙ දෙක හැර ; අන්‍යත්‍ර, අන්‍යවූ ස්ත්‍රිලිංගයෙහි කරණලද්දාවූ ; සඞෙ, සකම්කවූ කෘදන්ත යක් ප්‍රයොගකරණුලබන කල්හිද ; ඝෙ, කර්තෲඞීයෙහි ; වා, විකල්පයෙන් ; ෂී ස්‍යාත්, ෂෂ්ඨී වන්නීය.

එම්බා සත්පුරුෂය, ත්වයා, තාවිසින්ද ; මම ච, මාවිසින්ද ; ස කෘෂණඃ, ඒ කෘෂණතෙම ; අච්‍යඃ, පිදියයුතු වෙයි ; අර්චධාතුහු කෙරෙන් කම්ය වාච්‍ය කල්හි (971) ස්‍යණ්, කර්තෘයෙහි ත්ව යාඊ තෘතීයායි, පක්‍ෂයෙක්හි මම ඊ ෂෂ්ඨීයි. හි, යම්හෙය කින් ; අත්‍ර, මේ තීර්ථයෙහි ; ත්වයා, තාවිසින්ද ; මම ච, මා විසින්ද ; සනාතං, සනානය කිරීමයි, සනාධාතුහු කෙරෙන් භාවයෙහි ක්තයි, ත්වයා ඊද මම ඊද තෘතීයා ෂෂ්ඨී දෙකයි. යස්‍ය, යම් කෘෂණියක්හු විසින් ; සෘෂෙටඃ, සෘෂ්ටිය ; කෘතිඃ, කිරීමද, යෙන, යම් කෘෂණියක්හු විසින් ; සෘෂෙටඃ, සෘෂ්ටිය ; භෘතිඃ, ගැන්මද වෙයි. කෘති යනුද භෘති යනුද කෘ භෘ ධාතුන් කෙරෙන් භාවයෙහි (1147) ක්තියි. මොහුගේ කර්තෘයෙහි යස්‍ය ඊ ෂෂ්ඨීයි, පක්‍ෂයෙක්හි යෙන ඊ තෘතීයාඊ. දෙතන්හි සෘ ෂෙටඃ ඊ කම්යෙහි (305) ෂෂ්ඨීයි. (1148) භාතිඃ සුඛානාං දරි ද්‍රස්‍ය දරිද්‍රෙණ යනුද, (1150) පරිචයඃ ගුරොඃ ශිෂ්‍යස්‍ය ශිෂ්‍යෙණ යනුද, (1158) චණිනා විෂ්ණෙඃ භක්තස්‍ය භක්තෙන සනාදියද මෙසේමැයි. සඞ යනු කුමටද? සාධොඃ වෘත්ඃ සනාදියෙහි කර්තෘයෙහි පූර්ව සූත්‍රයෙන් (305) නිත්‍යයෙන් ෂෂ්ඨීයි. අසත්‍ර්‍යණක යනු කුමටද? යස්‍ය, යම් කෘෂණියක්හු විසින් ; සෘෂෙටඃ, සෘෂ්ටිය ; චිකීෂ්‍ර, කරණුකැමැත්තද ; භෙ දිකා, නැසීමද වී, චිකීෂ්‍ර යනු සන්අන්තවූ කෘධාතුහු කෙරෙන්

* ල්‍යස්තවඃදිඃ, භාවෙ ක්තඃ භාවක්තඃ. අශ්ච ණකශ්ච අණ කෞ, ස්ත්‍රියාමණකෞ ස්ත්‍ර්‍යණකෞ, න විද්‍යෙතෙ ස්ත්‍ර්‍යණකෞ යත්‍ර සො'ස්ත්‍ර්‍යණකඃ. සෙන සහ වර්තතෙ යො'සෞ සඞඃ, අස්ත්‍ර්‍යණකශ්චාසෞ සඞශ්චෙති අස්ත්‍ර්‍යණකසඞඃ, ල්‍යශ්ච භාව ක්තශ්ච අස්ත්‍ර්‍යණකසඞශ්චෙති තස්මින්.

(1153) ස්ත්‍රීලිඞ්ගයෙහි කරණලද අප්‍රත්‍යයයි. හෙදිකා යනු (990) ස්ත්‍රීලිඞ්ගයෙහි කරණලද ණකප්‍රත්‍යයයි. දෙතන්හි යස්‍ය සී කර්තෘයෙහි (305) නිත්‍යයෙන් ෂෂ්ඨී වන බැවිනි. (1155) ඉච්ඡා මුකෙතසතපස්විනඃ යනුද, (1156) කථා කෘෂණස්‍ය භකතානාම් යතාදියද මෙසේමැයි. කර්මයෙහිද කර්තෘයෙහිද ෂෂ්ඨීවිධානයෙහි මේතෙම ව්‍යකතව්‍යයි.

අස්ත්‍රීවිහිත කෘද්භිස්තු යොගෙ ෂෂ්ඨී නියම්‍යතෙ,

එකද්‍වතුභයප්‍රාප්තෞ කර්මණ්‍යෙව න කර්තරි.

තව්‍යාදීනාං ප්‍රයොගෙතු වයොරෙව හි නෙෂ්‍යතෙ.

මෙසේයි—වෙදස්‍ය පාඨශ්ජාත්‍රෙණ, ග්‍රාමස්‍ය ගමනං පා

ජේන යනාදිය වේ.

කර්මයාගේ අධ්‍යාහාරයෙහිද කර්තෘයෙහි ෂෂ්ඨී නොවේ, මෙසේයි—භොජනමනෙන යනාදියයි. තව්‍යාදියෙහි වනාහි යාචිතව්‍යඃ කෘෂ්ණෙ මොක්ෂං භකෙතන යනාදියයි.

කාං දිශාං වා න ගන්තව්‍යං, සභාං වා න ප්‍රවෙෂ්ටව්‍යං යනාදි යෙහි කර්මය විද්‍යමානකල්හිද භාවයෙහි කෘදන්ත ප්‍රත්‍යය වන් නේයයි භාෂ්‍යාදීන්ගේ මතයි. [පාණිනිඃ 2. 3. 71.]

(මු-) 308. **ස්වාමීශ්වරාධිපතිදායාදසාක්ෂිප්‍රතිභූප්‍රසූතකුශලායුක්තනිපුණසාධුසුජන්‍මෙභිර්නාදරෙ ජ්ති ච.** (ස්වාමී—සුජන්‍මෙභිඃ 3...නාදරෙ 7. ජ්ති 1. ච 1.)

ස්වාමී මුකුන්දඃ සර්වෙෂාං, සාක්ෂී සර්වෙෂ්වබොක්ෂජඃ,

නිශ්‍යග්නස්ත්‍රිරගුණෙශ්‍රොපෙත්‍ය'පත්‍යෙ මාතුරුදන්‍යජං.*

---

* සුවො'ෂ්ඨා වාරඃ, සුවො'ෂ්ඨි ඉව අෂ්ඨො යස්‍ය ස සුජ්ෂ්ඨිඃ. වාරු ෂියා කරණකොටගෙන ඉෂ්ටසිඞ්ධිය ඇති කල්හි සුජ්ෂ්ඨියාගේ ග්‍රහ ණය සුජ්ෂ්ඨිප්‍රත්‍යයාන්තයන්ගේ ප්‍රාප්තිය පිණිසයි. අන්පරිද් දෙක්න් වීනම් වාරාදි ශබ්දයන් කෙරෙන්ද ෂෂ්ඨී සප්තමී වන බැවිනි. සුජ්ෂ්ඨිප්‍රත්‍යයද ව්‍යකෘත්වස් සුච් (484, 485) යන දෙකයි ධාච්ප්‍රත්‍යයද සුජ්ෂ්ඨියයි ජේ‍යමරයෝ කියති. ස්වාමී ච ඊශ්වර ශ්ච අධිපතිශ්ච දායාදශ්ච සාක්ෂී ච ප්‍රතිභූශ්ච ප්‍රසූතශ්ච කුශ ලශ්ච ආයුක්තශ්ච නිපුණශ්ච සාධුශ්ච සුජ්ෂ්ඨිශ්ච ඍත තෛඃ න ආදරෙ නාදරස්තස්මින්.

ත්‍රිඃ යනු (485) සුච්ප්‍රත්‍යයයි. අගූඃ යනු ඉනධාතුහු කෙරෙ ඊ අත් වේ (682, 675). දිනෙ දිනස්‍ය වා පඤ්චකෘත්වඃ පඨ යනාදියද මෙසේමැයි. කාල අධිකරණත් යනු කුමටය, හෙච්ර්ගුඩ්ක්තෙ යන තන්හි නොවන පිණිසයි.

(ස-) ස්වාමීශ්වරාධිපතිදායාදසාක්ෂි ප්‍රතිභූ ප්‍රසූත කුශලායුක්ත නිපුණ සාධුසුප්‍රපෛඃ, ස්වාමිය—ඊශ්වරය—අධිපතිය—දායාදය—සාක්ෂිය—ප්‍රතිභූය—ප්‍රසූතය—කුශලය — ආයුක්තය—නිපුණය—සාධුය—චකෘත්වස්ය—සුප්‍රපිය යන මොවුන් හා යොග යෙහිද ; නාදරෙ ච, අනාදරයක් හැඟෙන කල්හිද ; ප්‍ති, ෂෂ්ඨී සප්තමී වන්නාහ.

මුකුන්දඃ, විෂ්ණුතෙම ; සර්වෙෂාං, සියල්ලවුන්ගේ ; ස්වාමී, ස්වාමී වෙයි. මුකුන්දඃ සර්වේෂු ස්වාමී කියාද වේ. අධොක්ෂජඃ, විෂ්ණුතෙම ; සර්වේෂු, සියල්ලවුන් කෙරෙහි ; සාක්ෂී, සාක්ෂියි. අධොක්ෂජඃ සර්වේෂාං සාක්ෂී කියාද වෙයි. කෘෂ්ණඃ සර්වේෂාං සර්වේෂු ච ඊශ්වරඃ, කෘෂ්ණඃ සර්වේෂාං සර්වේෂු ච අධිපතිඃ යනාදියද මෙසේමැයි. ස්වාමිය ඊශ්වරය අධිපතිය යන මොවුන් ගේ එකාර්ථභාවය ඇති කල්හිද වෙන්වශයෙන් ගත්බැවින් ස්වාමී අර්ථකොට ඇති අනුක්තවූ අන්‍යශබ්දයන් හා යෙදීම ඇති කල්හි ෂෂ්ඨී සප්තමී නොවන්නීය. එහෙයින් කෘෂ්ණඃ සර්වේෂාං පතිඃ යනාදියෙහි සම්බන්ධයෙහි ෂෂ්ඨීයම වන්නීය. කෘෂ්ණේ දායාදවේෂු දායාදවානාං වා දායාදඃ (ඥාතිඃ) යන අර්ථයද, චෛත්‍රො මෛත්‍රෙ මෛත්‍රස්‍ය වා ප්‍රතිභූඃ (ලග්නකඃ) යන අර්ථයද, කෘෂ්ණඃ යාදවෙ යාදවස්‍ය වා ප්‍රසූතඃ (ජාතඃ) යන අර්ථයද වෙයි. කුශල ආයුක්ත දෙදෙනා හා සමග යෙදෙන කල්හි ඔවුන්ගේ පරත්‍වයෙහිම ෂෂ්ඨී සප්තමී වන්නාහ, මෙසේයි—ඡාත්‍රඃ පාඨෙ පාඨස්‍ය වා කුශලඃ ආයුක්තඃ, කියා හෝ වේ (තත්පරඃ). සෙසු තන්හි කලාසු කුශලඃ (සුශික්ෂිතඃ) කියා වේ. රථෙ ආයුක්තඃ (බද්ධඃ) මේආදීන් කෙරෙහි සප්තමී වන්නීය. නිපුණ සාධු දෙදෙනා කෙරෙන් ප්‍රශංසායෙහි මෙසේම වේ. සුප්‍රපියන් හා සමග කාල අධිකරණ දෙදෙනා කෙරෙන්ම වේ, මෙසේයි—ගොපස්‍යඃ, ගොපාලාඞ්ගනාවෝ ; අපත්‍යෙ රුදති, පුත්‍රයා හඬන කල්හි හඬන්නාවූ පුත්‍රයාටද ; මාතුඃ රුදත්‍යශ්ච, හඬන්නාවූ මවටද අනාදර කොට ; නිශිත්‍රඃ අහ්නඃත්‍රිඃ, රුදුවල් තුන්වරක් ; අජං, කෘෂ්ණනු කරා ; අගුඃ, පැමිණියාහ. [පාණිනිඃ 2. 3. 38—40, 43.]

(මු-) 309. **කාලභාවාධාරං ඛං ප්‍ති.** (කාල-භාව-ආධාරං 1. ඛං 1. ප්‍ති 1.)

එතෙ ධසංඥඃ ස්‍යුඃ, තත්‍ර ප්තී.*

(ස-) එතෙ, කාල භාව ආධාර යන මොව්හු ; ධසංඥඃ ස්‍යුඃ, ධසංඥ වන්නාහ. තත්‍ර, එහි; ප්තී, සප්තමී වන්නීය. [පාණිනිඃ 2. 3. 7, 36, 37.]

(මු-) සාමීප්‍යාශ්ලෙෂවිෂයෛර්ව්‍යාප්ත්‍යාධාරශ්චතුර්විධඃ,
රෙමෙ ශරදි ගොවින්දො ගොපීභිරුදිතෙ විධෞ.
කාලින්ද්‍යාං, කානනෙ, කෙලෞ කුශලඃ, සකලෙ සජිතඃ.

(ස-) සාමීප්‍ය, සාමීප්‍යාධාරය ; ආශ්ලෙෂ, ආශ්ලෙෂාධාරය ; විෂයෛඃ, විෂයාධාරය යන මොවුන් හා සමග ; ව්‍යාප්ත්‍යාධාරඃ, ව්‍යාප්ත්‍යාධාරයයි කියාද ; චතුර්විධඃ, චතුර්විධයි. ක්‍රම යෙන් උදාහරණයි—ගොවින්දඃ, කෘෂ්ණතෙම ; ශරදි, ශරත් කාලයෙහි ; විධෞ, චන්ද්‍රයා ; උදිතෙ, උදයක්‍රියාවට අනතුරුව ; කාලින්ද්‍යාං, කාලින්දී (යමුනා) නදී සමීපයෙහිවූ තීර යෙහි; කානනෙ, වනෛකදෙශයෙහි ; ගොපීභිඃ, ගොපාලාඞ්ගනාවන් හා සමග ; කෙලෞකුශලඃ, ක්‍රීඩා විෂයෙහි දක්ෂවූයේ ; රෙමෙ, ක්‍රීඩාකෙළේය. සකලෙ, සියලුලොව පැතිර ; සජිතඃ, සිටියේය.†

(මු-) 310. අධිකෙශාෂීපාධිභ්‍යාං. (අධික-ඊශ-අපී-උප-අධිභ්‍යාං 3 ..)

අධිකාෂීනොපෙන ස්වාම්‍යෂීනාධිනා ච යොගෙ ප්තී ස්‍යාත්.

ගුණ උපපරාර්ධෙ ස්‍යුර්විෂ්ණෞරධි හරෞ සුරාඃ.‡

---

* කාලශ්ච භාවශ්ච ආධාරශ්ච තෙෂාං සමාහාරඃ. ධං යනු අධිකරණයයි, ප්තී යනු සප්තමියයි. කාල නම් ක්‍ෂණ දණ්ඩ මුහුර්තාදියයි. භාව නම් ධාත්වර්ථයයි, යමක්හුගේ ක්‍රියාවට අනතුරුව අන්‍ය ක්‍රියාවක් ලකුණුකරණු ලැබේද හෙතෙම මෙහි භාව නම් වේ.

† ආධ්‍රියතෙ පදාර්ථො'ස්මින් ඉති ආධාරඃ, සතු චතුර්විධඃ යථා—සාමීප්‍යෙති සමීපස්‍ය භාවඃ සාමීප්‍යං, ආශ්ලෙෂ එකදෙශ සම්බන්ධඃ, විෂයඃ ප්‍රතිපාද්‍යාදිඃ, ව්‍යාප්තිඃ සාකල්‍යෙන සම්බන්ධඃ.

‡ අධිකශ්ච ඊශශ්ච තෞ අපෙෂී යයොඃ තෞ අධිකෙශාෂීෞ, උපශ්ච අධිශ්ච තෞ උපාධී, අධිකෙශාෂීෞ ච තෞ උපාධී චෙති තාභ්‍යාං. ස්වාමී අපෙෂීන යි මොහුගේ උභයාර්ථ භාවයයි. පරාර්ධ නම් කෙළවර සඞ්ඛ්‍යාවයි, එසේද ක්‍යනලදී,

(ස-) අධිකාපේනොපෙන, අධිකාපීවූ උප යන්න හා සම ගඳ ; ස්වාම්‍යපේනාධිනා ච, ස්වාම්‍යපීයෙහිවූ අධි යන්න හා සම ගඳ ; යොගෙ, යෙදෙන කල්හි ; ප්තී සත්‍ත්, සප්තමී වන්නීය.

විෂ්ණොඃ, විෂ්ණුහුගේ ; ගුණාඃ, ගුණයෝ ; උපපරාඞ්ධේ, පරාඞ් නම්වූ කෙළවර සඞ්ඛ්‍යාවෙන් අධිකවූවාහු ; සන්ති, වන් නෝය. සුරාඃ, දෙවියෝ ; හරෞ අධි, විෂ්ණුහුගේ පිරිවර වෙත්. අධිසුරෙෂු හරිඃ, හරිතෙම දෙවියන්ගේ ස්වාමී වෙයි යන අපීයෙහිද මෙසේයි. [පාණිනිඃ 2. 3. 9.]

(මූ-) **311. යේනාපීාත්.** (යේන 3. අපීාත් 5.)

යේන යොගෙ නිමිත්තාත් ප්තී සත්‍ත්. චර්මෙසු රජකම වධීත් කෘෂ්ණඃ.*

(ස-) යේන යොගෙ, ක්‍රියාවගේ නිමිත්ත කර්මය හා ඉදින් යෙදේද එකල්හි ; නිමිත්තාත්, ඒ ක්‍රියානිමිත්ත කෙරෙන් ; ප්තී සත්‍ත්, සප්තමී වන්නීය.

කෘෂ්ණඃ, කෘෂ්ණතෙම ; චර්මෙසු, චර්මයන් කාරණකොට ගෙන ; රජකං, රජකයා ; අවධීත්, නැසුයේය.

(මූ-) **312. කේතනා යේ.** (කේතනා 3. යේ 7.)

එකං දශ ශතඤ්චෛව සහස්‍රමයුතං තථා,
ලක්ෂඤ්ච නියුතඤ්චෛව කොටිරර්බුද මෙවච.
වෘන්දඃ ඛර්වො නිඛර්වශ්ච ශඞ්ඛපද්මෞ ච සාගරඃ,
අන්ත්‍යං මධ්‍යං පරාඞ්ඤ්ච දශවෘද්ධ්‍යයථොත්තරම්. යනුයි.

* අපීය නම් නිමිත්තයි. ක්‍රියාවගේ නිමිත්ත ඉදින් කර්මය හා යෙදුනේ වන්නේද එකල්හි ඒ නිමිත්ත කෙරෙන් සප්තමී වන්නේය යන අපීයි. අවධීත් යන ක්‍රියාවගේ නිමිත්තවූ චර්මයාගේ හනනක්‍රියාවට කර්මවූ රජකයා සමග යෙදීම හෙතුකොටගෙන චර්මෙසු යී සප්තමියයි.

චර්මණි ද්වීපිනං හන්ති, දන්තයොර්හන්ති කුඤ්ජරං,
කෙශෙෂු චමරීං හන්ති, සීම්නි පුෂ්කලකො හතඃ.

(සීමා අණ්ඩකොෂඃ, පුෂ්කලකො ගන්ධමෘගඃ) යනුද මෙසේමැයි. කීත්‍ර්තායෙ ද්වීප්නං හන්ති යනාදියෙහි කර්මය හා සංයොගයක් නැතිබැවින් සප්තමී නොවන්නීය. මුක්තාඵලාය කර්ණම් යනාදීහු අප ප්‍රයොගයෝයි.

ක්තාද්විහිතෙනෙනා යොගෙ ඩෙ ප්තී ස්‍යාත්. වෙදෙ 'ධීතී.*

(ස-) ක්තාත් විහිතෙන, ක්තප්‍රත්‍යයා කෙරෙන් කරණලද් දවූ ; ඉනායොගෙ, අව්‍යවධානවූ ඉන්ප්‍රත්‍යය හා යෙදීම ඇති කල්හි ; ඩෙ, කර්මයෙහි ; ප්තී ස්‍යාත්, සප්තමී වන්නීය.

වෙදෙ, වෙදය ; අධීතී, හැදෑරීම් ඇත්තේය.

(මු-) 313. **නිර්ධාරෙ'ධිකෙන ක්‍රියාන්තඃ කාලාධ්වනොශ්ච පී ච.** (නිර්ධාරෙ 7. අධිකෙන 3. ක්‍රියාන්තඃ කාලාධ්වනොඃ 7.. ච 1. පී 1. ච 1.)

ශ්‍රෙෂ්ඨං කෘපාලුෂ්වක්‍රෝධෙඃ රුද්‍රෛකාදශකෙ'ධිකං,
මූර්ත්‍යෂ්ටකාත්, ශිවං ධ්‍යායන්, භුඤ්ජීථා ව්‍යහ්නි වා ත්‍ර්‍යහාත්.
භූස්ථා යොජනලක්ෂෙ'ර්කං පශ්‍යල්ලක්ෂවයාම්බුධිං.

(ස-) නිර්ධාරෙ, නිර්ධාරණයක් හැඟෙනකල්හිද අධිකෙන, අධිකශබ්දය හා යෙදීමෙහිද ; ක්‍රියාන්තඃ, ක්‍රියාවන් දෙදෙනකුගේ මධ්‍යයෙහි පවත්නාවූ ; කාලාධ්වනොශ්ච, කාලයෙහි හා මාර්ගයෙහිද ; පී ච, පඤ්චමී සප්තමී දෙක වන්නාහුය.

එම්බා සත්පුරුෂය—කෘපාලුෂු, දයාබහුලයන් අතුරෙහිද ; අක්‍රෝධෙඃ, අක්‍රෝධීන් කෙරෙන්ද ; ශ්‍රෙෂ්ඨං, ප්‍රශස්තවූ ; රුද්‍රෛකාදශකෙ, රුද්‍රගණයෙහි වූ එකාදශකයෙහිද ; මූර්ත්‍යෂ්ටකාත්, අෂ්ටමූර්තිය කෙරෙන්ද ; අධිකං, අධිකවූ ; ශිවං, ඊශ්වරයා ; ධ්‍යායන්, අනුස්මරණයකරන්නේ ; ව්‍යහ්නි, දෙදිනයෙක්හි ; වා, නොහොත් ; ත්‍ර්‍යහාත්, තුන්දිනයෙකින් ; භුඤ්ජීථාඃ, අනුභවකරන්නෙහි ; භූස්ථඃ, භූමියෙහි සිටි තැනැත්තේ ; යොජනලක්ෂෙ, යොදුන් ලක්ෂයෙහි වූ; අර්කං, හිරු ; පශ්‍යත්,

---

* ක්තාදින් ක්තෙන් තෙන ක්තෙනා. අධීතිති අධීත මධ්‍යයනම් තදස්‍යාස්තීති අධීතී, මොහුගේ යොගයෙහි වෙදෙ යී කර්මයෙහි සප්තමී වන්නීය. මෙහි (444) ඉන් වේ. ක්ත ප්‍රත්‍යයා කෙරෙන් අව්‍යවහිතවූ ඉන්ප්‍රත්‍යය හා යොගයෙහිම මේ විධානයයි, එහෙයින් කෘතඤ්ච තත්පූර්වඤ්චෙති කෘත පූර්වං තදස්‍යාස්තීති කෘතපූර්වී, කටං කෘතපූර්වී, වෙදමධීත පූර්වී යනාදියෙහි නොවන්නේය. තවද මුඛ්‍ය කර්මයෙහිම මේ විධානය වන්නේය, එහෙයින් මාසමධීති යනාදියෙහි නො වන්නේය.

දක්නේය. ලක්ෂවයාත්, දෙලක්ෂයෙකින් ; විධුං ; චන්ද්‍රමණ්ඩලය ; පශ්‍යත්, දක්නේය.* [පාණිනිඃ 2. 3. 41, 42.]

(මූ-) 314. **සීමාන්තර්මාර්ගාත් ප්‍රී චානෙත.** (සීමාන්තර්—මාර්ගාත් 5. ප්‍රී 1. ච 1. අනෙත 7)†

සොමනාථාච්ඡතං ක්‍රොශාඃ කෘෂ්ණඃ ක්‍රොශෙෂු චායුතෙ,
ගඞ්ගා යමුනයොර්මධ්‍යෙ කති ක්‍රොශාශ්ච ජාන්තවී.

(ස-) සීමාන්තඃ, සීමා දෙදෙනාගේ මධ්‍යයෙහි පවත්නාවූ ; මාර්ගාත්, මාර්ගපරිමාණවාචක ශබ්දයා කෙරෙන් ; අනෙත, අන්තය හැඟෙන කල්හි ; ප්‍රී ච, ප්‍රථමාද සප්තමීද වන්නාහ.

සොමනාථාත්, සොමනාථ කෙරෙන් ; ශතං ක්‍රොශාඃ, ක්‍රොශ සියයෙකින් අන්තයෙහි ; කෘෂ්ණඃ, කෘෂ්ණතෙම පවතියි.

---

* ක්‍රියයොරන්තඃ ක්‍රියාන්තඃ, කාලශ්ච අධ්වා ච තෞ කාලාධ්වානෞ, ක්‍රියාන්තශ්ච තෞ කාලාධ්වානෞ චෙති තයොඃ. ජාති ගුණ ක්‍රියාවන්ගේ උත්කර්ෂයෙන් හෝ අපකර්ෂයෙන් හෝ ස්වජාතියෙන් වෙන්කිරීම නිර්ධාර නම්. කාලනම් ක්ෂණ දණ්ඩ මුහුර්ත ප්‍රහාරාදියයි. අධ්වනම් නල්ල ක්‍රොශාදි අධ්වපරිමාණයයි. මෙහි නිර්ධාරයෙහි කෑපාලුණු අකාදෙශව සී සප්තමී පඤ්චමී දෙක වෙත්. (302) ෂෂ්ඨීයද වීය. කාකාත් කොකිලඃ කෘෂ්ණඃ යනාදි නිර්ධාරණයෙහි පඤ්චමීම වන්නීය. ෂෂ්ඨී සප්තමී දෙක නොවන්නෝයයි වක්තව්‍යයි. රුද්‍රෛකාදශකෙ මුහුර්ත්‍යෂ්ටකාච්ච සී අධිකශබ්දය හා යොගයෙහි සප්තමී පඤ්චමී දෙක වෙත්. ව්‍යහ්නි ත්‍ර්‍ය හා වා සී ධ්‍යානක්‍රියා භොජනක්‍රියා දෙදෙනාගේ මධ්‍යයෙහි පවත්නා කාලය කෙරෙන් සප්තමී පඤ්චමී දෙක වෙත්. මෙහි භුසපිතික්‍රියා දර්ශනක්‍රියා යන දෙදෙනාගේ මධ්‍යයෙහි පවත්නා මාර්ගයෙහි යොජනලක්ෂයීද ලක්ෂවයාත් කියාද සප්තමී පඤ්චමී දෙක වන්නාහ. ඒකාදශානාං සමූහඃ ඒකාදශකං රුද්‍රාණමෙකාදශකං රුද්‍රෛකාදශකං තස්මින්. අෂ්ටානාං සමූහොෂ්ටකං මුහුර්තානාමෂ්ටකං මුහුර්ත්‍යෂ්ටකං තස්මාත්. ද්වයොරහ්නොර්භවඃ කාලඃ සී තද්ධිතාර්ථ ද්විගු කළ කල්හි ව්‍යහ්නඃ ඇතු වේ. ඔහු කෙරෙන් සප්තමී විභක්ති කළ කල්හි (119) ව්‍යහ්නි යනු වේ. ත්‍රයාණමහ්නාං සමාහාරඃ ත්‍ර්‍යහස්තස්මාත්. භුවි තිෂ්ඨතීති භූස්ථඃ.

† අන්තය හැඟීම නැති කල්හි හුදෙක් ප්‍රථමා වන්නීය යන අර්ථයද වක්තව්‍යයි.

සීම්නොරන්තඃ, සචාසෞ මාර්ගශ්චෙති සීමාන්තමාර්ගස්තස්මාත්.

අයුතෙ ක්‍රොශෙෂු ච, අයුතක්‍රොශාන්තයෙහි පවතියි යන අර්ථයි. මෙහි සොමනාථ කෘෂණ් දෙදෙනා සම්බන්ධවූ සීමා වන්ගේ මධ්‍යයෙහි පවත්නා මාර්ගය වූ ශතං ක්‍රොශාඃ යන මොහු කෙරෙන් අනන්තය හැඟෙන කල්හි ප්‍රථමායි. අයුතෙ ක්‍රොශෙෂු ච යන මොහු කෙරෙන් සප්තමීද වන්නීය. ශතං යනුද අයුතෙ යනුද බහුවචනවූ විශෙෂණ ඇති කල්හිද අභිධාන බැවින් එකත්වයයි, විංශත්‍යාද්‍යාඃ සදෛකත්වෙ සර්වාඃ සංඛ්‍යෙය සංඛ්‍යයොඃ යනු අමරකොෂ බැවිනි. අන්‍යෙන යනු කුමටය? ගඞ්ගායමුනයොර්මධ්‍යෙ, ගඞ්ගා යමුනා නදී දෙක අතුරෙහි ; ජාහ්නවී, ජාහ්නවීනදීතොමෝ ; කතික්‍රොශාශ්ච, ක්‍රොශ කොතෙක් පැතිර සිටිද්ද ? මෙහි හුදකලාව ප්‍රථමා වී. විතීයාපි නොකරණ කල්හි මෙහි (283) විතීයා වීම සුදුසුවෙයි. හිමාලයමාරභ්‍ය ආසමුද්‍රාත් ගඞ්ගා, යම් දෙශයෙක්හි ජහ්නු මුනිහු විසින් බොනලද්දී හරණලද්දීද එතැන්පටන් සාගරය දක්වා ජාහ්නවී කියා ගංගානදියට අන්‍ය නාමයෙක් වෙයි. ජාහ්නවී නදිය හා සමග මධ්‍යදෙශයෙහිදී යමුනානදිය එකාබද්ධ වූවාය.

(මු-) 315. ත්‍ර්‍යාදයො'ර්ථාපෛකත්‍යොඃ ස්‍යුස්තු සර්වාඃ.
(ත්‍රි-ආදයඃ 1...අර්ථාපෛකත්‍යොඃ 5. ස්‍යුඃ 5. තු 1. සර්වාඃ 1...)

අර්ථාපෛනෛකත්‍යෙ ත්‍ර්‍යාදයඃ ස්‍යුඃ, ස්‍යුස්තු සර්වාඃ.*
භුක්තාන්‍යෙර්ථනාපිස්‍ය මුක්තෙඃ කිං කායසිං නාර්ථ්‍යතෙ'ච්‍යුතඃ.

(ස-) අර්ථාපෙන, නිමිත්තාර්ථවූ ලිඞ්ගයා හා සමග ; එකත්‍යෙඃ, සමානවිභක්තිකවූ විශෙෂණලිඞ්ගයා කෙරෙන් ; ත්‍ර්‍යාදයඃ ස්‍යුඃ, තෘතීයාදි පඤ්චවිභක්තීහු වන්නාහුය. ස්‍යුස්තු, එබඳුවූ සර්වනාමයා කෙරෙන් පරව වනාහි ; සර්වාඃ, ප්‍රථමාදි සියලු විභක්තීහු වන්නාහුය.

(ස-) භුක්ත්‍යා, අනුභවයයි කියනලද ; අර්ථෙන, නිමිත්ත කරණකොටගෙන ; මුක්තෙඃ, මුක්තිනම්වූ ; අර්ථිස්‍ය, අර්ථිකොට ඇත්තාහට ; අච්‍යුතඃ, විෂ්ණුතෙම ; අර්ථ්‍යතෙ, පුදනුලැබේ.

---

* ත්‍රි ආදිර්යාසාං තාඃ, අර්ථො නිමිත්තං, ස එව අර්ථො'භිධෙයො යස්‍ය සො'ර්ථාර්ථඃ, එකා (අභින්නා) කතිර්යස්මාත් ස එකකතිඃ, අර්ථාපෛන සහ එකකතිඃ අර්ථාපෛක කතිස්තස්මාත්.

කිං කාර්‍ය්‍යං න අර්‍ථ්‍යතෙ, කුමක් කටයුතුකොටගෙන පුදනු නොලැබේද ; සර්‍වෛම කාර්‍ය්‍යාය, සියලු කාර්‍ය්‍ය සඳහා ජනයන් විසින් පුදනුලැබේ. මෙහි නිමිත්තාර්‍ථවූ අර්‍ථශබ්දයාගේ විශෙෂණයා කෙරෙන් හුකත්‍ය සී තෘතීයා වන්නීය. මුකෙනාඃ සී ෂෂ්ඨීයි. මුකනයෙ අර්‍ථාය, මුකෙතරම්ාත්, මුකෙතෘ අර්‍ථෙ කියාද මෙසේම වේ. කිං කාර්‍ය්‍යං යන මෙහි කාර්‍ය්‍යං යන මේ නිමිත්තාර්‍ථයාගේ විශෙෂණවූ කිං යන මේ සර්‍වනාමයා කෙරෙන් ප්‍රථමායි, ද්විතීයාදියද මෙසේමැයි. හෙතුකාරණ නිමිත්තාදි ශබ්දයන් විශෙෂණවීම හෙතුකොටගෙනද මෙසේමැයි. එසේද අල්පස්‍ය හෙතොර්‍බහුහාතුමිච්ඡන් සී රඝුවංශයි.

(මු-) **316.** සංඥාඃ කං. (සංඥාඃ 1 ... කං 1.)

ඒ ධ ස හ ජ ඩාඃ කසංඥාඃ ස්‍යුඃ.

ඉති කපාදඃ.

(ස-) ඒධසහජඩාඃ, මේ පාදයෙහි කර්‍මය කරණය කර්‍තෘය සම්ප්‍රදානය අපාදානය අධිකරණය යන යම් සංඥාවෝ කියන ලද්දෝද ඔහු ; කසංඥාඃ ස්‍යුඃ, කසංඥා හෙවත් කාරකසංඥා ඇත්තාහු වන්නාහුය. ක්‍රියානිමිත්තකාරකයයි දුර්‍ගසිංහ මතයයි. ක්‍රියාන්වයිත්වය කාරකත්වයයි කිසිකෙණෙක් කියති. චෛත්‍රස්‍ය ධනං යනාදියෙහි ධනාදියම කැමතිවනලද්දේ වන්නේය, ගච්ඡති යනාදියක් කැමති නොවන්නේය, එහෙයින් සම්බන්ධයාගේ ක්‍රියානිමිත්තභාවයක් නැති බැවින් කාරකත්වයෙක් නැත්තේය. ලිංගාර්‍ථ සම්බොධන දෙක්හිද මෙසේමැයි. ගෘහෙ ප්‍රවිශති යනාදියෙහි ගෘහාදීන්ගේ කර්‍මභාවයෙන් ද්විතීයාව ප්‍රාප්ත කල්හි අධිකරණාපෙක්ෂාවෙන් සප්තමී වන්නීය, විවක්ෂාවශාඩ් කාරකාණි භවන්ති යනු න්‍යාය බැවිනි. මහාකවිප්‍රයොගාදීහු විවක්ෂාවෙන් සැලකියයුත්තාහුය, ස්ථිතෙගීතිශ්චින්තනීයා යනු න්‍යාය බැවිනි. එහෙයින් සෙවච්ඡයා ග්‍රාමෙ ගච්ඡති යනාදි ප්‍රයොගයෝ නොකටයුත්තෝයයි ආචාර්‍ය්‍යපරම්පරාගත වාක්‍ය දන්නෝ කියති. දෙදෙනාගේ එක්වර පැමිණි කල්හි වනාහි—

කර්‍තෘකර්‍මාධිකරණං කරණං සම්ප්‍රදානකං,
අපාදානඤ්ච සන්දෙහෙ පරං පූර්‍වේණ බාධ්‍යතෙ.

යනු වචන බැවින් නියමයි. ඒ මෙසේයි ; පශ්‍ය මෘගො ධාවති යනාදියයි. ජෞමරයෝද මෙසේම කියති,

අපාදාන සම්ප්‍රදාන කරණාධාරකර්මණාං,
කර්තුශ්චාන්‍යොන්‍යසන්දෙහෙ පරමෙකං ප්‍රවර්තතෙ, යනුයි.

කාරකයයි.

අථ සමාසඃ.

(මු-) **317**. **ඓදක්‍යං සො'න්වයෙ.** (ඓදක්‍යං 1. සඃ 1. අන්වයෙ 7.)

ද්වයොර්බහූනාං වා දානාමෛක්‍යං සසංඥං ස්‍යාත්. තච්චාන්වයෙ සති කාර්‍ය්‍යං.

යථා—වන්ද්‍යෞ චරණෞ කෘෂ්ණස්‍ය ඉත්‍යපි, කෘෂ්ණචරණෞ වන්ද්‍යෞ ඉති ස්‍යාත්, න තු කෘෂ්ණවන්ද්‍යෞ චරණාවිති.*

---

* ස්‍යාදි විභක්තීන්ගේ අර්ථ දක්වා ස්‍යාදන්තනාදීන්ගේ එකපදී කරණය පිණිස ඓදක්‍යං යනු කියයි. දශ්ච දශ්ච තෙ දෙ, දශ්ච දශ්ච දශ්ච තානි දානි, දෙච දානිච තානි දානි, දානාමෛක්‍යං ඓදක්‍යං, ඓක්‍යං ඒකතා. දං පදං තච්ච ස්‍යාදන්තමෙව. තථා ච—නාම්නාං සමාසො යුක්තාර්ථස්තත්ස්ථාලොප්‍ය විභක්තය ඉති සර්ව්වවර්ම්මා. නාම්නාං යනු ස්‍යාදන්ත ලිඞ්ගයන්ගේ යනු අර්ථයි. ප්‍රණමති යනාදියෙහි සමාසය වනාහි (548) ව්‍යස්‍යග්‍යනුකාර යනාදි අන්‍යවිධානයෙකින් වෙයි. පද දෙදෙනකුගේ නොහොත් බොහෝ පදයන්ගේ ඓක්‍යය එකපදීකරණය සසංඥ වන්නේය යනු අර්ථයි. සඃ යනු සමාසයයි. ඒ එකපදීභාවයද අන්වය ඇති කල්හි කට යුතුවෙයි. අන්වය නම්, අභිප්‍රාය විෂයවූවන්ගේ සම්බන්ධයයි. හෙද කිසිතැනෙක්හි විශෙෂ්‍ය රූපයෙන් වෙයි, කිසිතැනෙක්හි විශෙෂණ රූපයෙන් වෙයි, ද්වන්ද්වයෙහි වනාහි සාහිත්‍ය රූපයෙන් අන්වය වෙයි. සාහිත්‍ය නම් ගැළපීමයි. කෘෂ්ණ චරණෞ යන මෙහි අවයවාවයවීභාවය සම්බන්ධය වෙයි. කෘෂ්ණ යන මොහු වන්ද්‍යෞ යන මොහු හා සමග සම්බන්ධ නොවන බැවින් කෘෂ්ණ වන්ද්‍යෞ කියා සමාස නොවේ. යම් කලෙක්හි වනාහි කෘෂ්ණහු විසින් වැන්දයුතුවූ කිසිවක්හුගේ චරණයෝ යන අර්ථය වේද එකල්හි කර්තෘත්ව සම්බන්ධයෙන් කෘෂ්ණවන්ද්‍යෞ කියා වන්නේමය. තවද යම් තැනෙක්හි විරුද්ධ පද හෝ කාරක පද යන මෙයින් තොරවූ පද අපෙ

(ස-) අථ, ඉක්බිති ; සමාසඃ, සමාසය කියනුලැබේ.
වයොඃ, දෙදෙනෙක්වූ ; වා, නොහොත් ; බහූනාං, බොහෝවූ ; දනාං, පදයන්ගේ ; ඓක්‍යං, ඒකපදීකරණය ; සසංඥං, සසංඥ හෙවත් සමාසසංඥ ඇත්තේ ; සත්‍යාත්, වන්නේය. තච්ච, ඒ ඓක්‍යයද ; අන්වයෙ සති, අපෙක්‍ෂාවශයෙන් සම්බන්ධය ඇති කල්හි ; කාය්‍ය්‍යං, කටයුතු. යථා, මෙසේයි—වන්‍දෙ, නමස්කාර කටයුතුවූ ; චරණෙ, පා දෙක ; කෘෂ්ණස්‍ය ඉති, කෘෂ්ණයාගේය යන ; අපි, අපියෙහි ; කෘෂ්ණ චරණෙ වන්‍දෙ ඉති, කෘෂ්ණ චරණෙ වන්‍දෙ කියා ; සත්‍යාත්, වන්නේය ; කෘෂ්ණ වන්‍දෙ චරණෙ ඉති තු, කෘෂ්ණ වන්‍දෙ චරණෙ කියා වනාහි ; න, නොවන්නේය. වන්‍දෙ චරණෙ කෘෂ්ණස්‍ය ඉත්‍යපි, යන මේ අපියෙහි, කෘෂ්ණ චරණෙ වන්‍දෙ ඉති සත්‍යාත්, කෘෂ්ණ චරණෙ වන්‍දෙ කියා සමාසවන්නේය. න තු කෘෂ්ණ වන්‍දෙ චරණෙ ඉති, කෘෂ්ණ වන්‍දෙ චරණෙ කියා සමාසනොවේ. [පාණිනිඃ 2. 1. 1.]

(මු-) 318. **භින්නාන්‍යෛකාර්ථව්‍යාදිසංඛ්‍යාව්‍යාදීනාං ච හ සෂගචාඃ.** (භින්න—ව්‍යාදීනාං 6...ච-චාඃ 1...)
භින්නාර්ථානාං දනාං සශ්ච සංඥඃ, අන්‍යාර්ථානාං දනාං හසංඥඃ, ඒකාර්ථානාං දනාං යසංඥඃ, ව්‍යාදිකාන්‍යන්ත පූර්වදනාං ෂසංඥඃ, සංඛ්‍යා පූර්වදනාං ගසංඥඃ, ව්‍යපූර්වදනාං වසංඥඃ සත්‍යාත්.*

ක්‍ෂාව පවත්නේද එහි සමාස නොවන්නේය. මෙසේයි—සෘඬස්‍ය රාඥ මාතංගාඃ යන මෙහි සෘඬස්‍ය රාජමාතඬගාඃ යි නොවන්නේය. යම් තැනෙක්හි විරුඛ පදය කාරක පදය යන මොවුන්ගේ අපෙක්‍ෂාව පවත්නීද එහි සමාසවේමය, මෙසේයි—රාමස්‍ය නාම මහිමා, කෘෂ්ණ මාශ්‍රිතමනාඃ, චාණෙන භින්න හෘදයඃ යන මේ ආදිය වන්නේමය. එසේද—විරුඛ පදය කෙරෙන් අන්‍යවූ යම් කාරකයක්හු කෙරෙන්ද වන්නේය, වෘත්තිශබ්දෛකදෙශස්‍ය සම්බන්ධසෙතන නෙෂ්‍යතෙ, යනු පූර්වයෝ කියති. මෙසේද, නිත්‍ය‘නිත්‍ය විකල්පශ්ච සමාසඃ කර්තීර්ච්ඡයා, කියා පූර්වයෝ කියති. සමාසය චතුර්විධ වේ—සර්වපදාර්ථ ප්‍රධානය, සර්වපදාර්ථ අප්‍රධානය, පූර්වපදාර්ථ ප්‍රධානය, උත්තරපදාර්ථ ප්‍රධානය යන මොහුයි, මෙසේයි—හරිහරෞ, නීලාම්බරඃ, අතිරාජ්, කෘෂ්ණශ්‍රිතඃ.

* භින්නශ්ච අන්‍යශ්ච ඒකශ්ච තෙ අර්ථා යෙෂාං තානි භින්නාන්‍යෛකාර්ථානි. ව් (ව්තියා) ආදිර්යාසාං තා ව්‍යාදයඃ, තාසාඤ්ච

(ස-) භින්නාර්ථානාං දානාං, වෙන්වෙන්වූ අර්ථ ඇති පදයන්ගේ ; සඃ, සමාසය ; ද්වසංඥඃ, ද්වසංඥ ඇත්තේ (හෙවත් ද්වන්ද්ව සංඥ) ද ; අන්‍යාර්ථානාං දානාං, සමාස කරණු ලබන පදයා කෙරෙන් අන්‍යවූ පදයන්ගේ සමාසය; හසංඥඃ, හසංඥ ඇත්තේ (හෙවත් බහුව්‍රීහිසංඥ) ද ; එකාර්ථානාං දානාං, විශෙෂ්‍ය විශෙෂණභාවයට පැමිණියාවූ සමානාර්ථවත්වූ පද

කෙවලානාමසම්භවාත් තදන්තා එව ගෘහ්‍යන්තෙ. ද්ව්‍යාද යශ්ච සංඛ්‍යා ච ව්‍යඤ්ච ද්ව්‍යාදි සංඛ්‍යා ද්ව්‍යානි, තානි ආදීනි යෙෂාං තානි. භින්නානෙ‍්‍යකාර්ථානි ච ද්ව්‍යාදි සංඛ්‍යා ද්ව්‍යාදීනි ච තෙෂාං. ද්වශ්ච හශ්ච යශ්ච ෂශ්ච ගශ්ච වශ්ච තෙ.

සංඥී සංඥාවන්ගේ සමසංඛ්‍යා භාවය හෙතුකොටගෙන සංඛ්‍යා වූ පරිද්දෙන් භින්නාර්ථානාම් යනාදිය දක්වයි. වෙන් වෙන් වශයෙන් අර්ථවත්වූ භින්නාර්ථවූ පදයන්ගේ සමාසය ද්වසංඥ ඇත්තේ වන්නේය. ද්ව යනු ද්වන්ද්වයයි. හරිහරෞ යනාදියෙහි භෙදයෙක් නැත්තේය. ශිවරාමයොඃ යනාදි වචන බැවින් වස්තු වශයෙන් පදාර්ථයන්ගේ භෙදරහිත කල්හිද, භෙදවිවක්ෂායෙන් ද්වන්ද්ව වේ. එහෙයින්ම, විනායකෙ විඝ්නරාජ ද්වෛමාතුර ගණාධිපාඃ—යනාදිය වේ. පදාර්ථතාවච්ඡෙදක භෙදයෙනැයි කිසිකෙණෙක් කියත්. පදයෙහි ඉපදියයුතුවූ ප්‍රතිපත්තිවිෂය භෙදයෙනැයි ඇතම් කෙණෙක් කියති. තවද ද්වන්ද්වය සර්වපදාර්ථ ප්‍රධාන වූයේද පරපදයාගේ ලිඞ්ගය භජනය කෙරෙයි, මෙසේයි—ඝටශ්ච ඵලඤ්ච ඝටඵලෙ, ඵලඤ්ච ඝටශ්ච ඵලඝටෞ, ස්ත්‍රී ච පුත්‍රෞ ච ස්ත්‍රීපුත්‍රාඃ යනාදියයි. සමාස කරණු ලබන්නාවූ පදයා කෙරෙන් භින්නවූ අන්‍යාර්ථවූ පදයන්ගේ සමාසය හසංඥ ඇත්තේ වන්නේය. හ යනු බහුව්‍රීහියයි. ඒ වනාහි සර්වපදාර්ථ අප්‍රධානයි. හෙද තද්ගුණ සංවිඥානය අතද්ගුණ සංවිඥානයයි ද්විවිධ වේ. යම් තැනෙක්හි සමාස කරණු ලබන පදාර්ථය සමාසවාච්‍යයා කෙරෙහි පවතීද හෙතෙම තද්ගුණ සංවිඥාන නම් වේ, මෙසේයි—ත්‍රිලොචනඃ, ශිවයි; එයින් අන්‍ය වූයේ අතද්ගුණසංවිඥාන නම් වේ, මෙසේයි—භූතකංසඃ, කෘෂ්ණයි. ය යනු කර්මධාරයයි. ෂ යනු තත්පුරුෂයයි හෙද උත්තරපද ප්‍රධානයි. සංඛ්‍යාපූර්ව පදයන්ගේ තස්‍යාර්ථෙ ඊ කියනු ලබන නියම ඇති බැවින් තද්ධිතාර්ථවූ සමාහාරයෙහි උත්තරපදයා පර කල්හිද සංඛ්‍යාවාචකයන් පූර්වකොට ඇති පදයන්ගේ සමාසය ගසංඥ වන්නේය. ග යනු ද්විගු සමාසයයි. තද්ධිතාර්ථයෙහි වූ උත්තරපදයා පර කල්හිද ද්විගු සමාසය උභයපදාර්ථප්‍රධාන වෙයි.

යන්ගේ සමාසය ; යසංඥඃ, යසංඥ ඇත්තේ (හෙවත් කර්මධාරය සංඥ) ද ; ව්‍යාදික්ත්‍යන්තපූර්වදානාං, ද්විතීයාදි විභක්ත්‍යන්තපද පූර්වකොට ඇත්තවුන්ගේ සමාසය ; ෂසංඥඃ, ෂසංඥ ඇත්තේ (හෙවත් තත්පුරුෂසංඥ) ද; සංඛ්‍යාපූර්වදානාං, සංඛ්‍යා වාචකයන් පූර්වකොට ඇති පදයන්ගේ සමාසය, ගසංඥඃ, ගසංඥ ඇත්තේ (හෙවත් ද්විගු සංඥ) ද ; ව්‍යපූර්වදානාං, අව්‍යය ශබ්ද පූර්වකොට ඇති පදයන්ගේ සමාසය ; වසංඥඃ, වසංඥ (හෙවත් අව්‍යය සංඥ) ඇත්තේද ; ස්‍යාත්, වන්නේය.

(මූ-) **319. කෙනර්ලුක් ත්‍යෙ ච.** (කෙනඃ 6. ලුක් 1. ත්‍යෙ 7. ච 1.) සෙ සපිතායාඃ කෙනර්ලුක් ස්‍යාත්, ත්‍යෙ ච පරෙ.*

ව්‍ය පූර්ව පදයන්ගේ—වඃ කසාමීප්‍ය යනාදි නියමය බැවින් කාරකාදි අර්ථයෙහි අව්‍යයපද පූර්වකොට ඇති පදයන්ගේ සමාසය, වසංඥ ඇත්තේ වන්නේය. ව යනු අව්‍යයසමාස යයි, හෙද පූර්වපදප්‍රධානයි.

* සමාසයෙහි ලොපය මෙසේයි—හරිහරෞ, පීතාම්බරඃ, පරමාත්මා, කෘෂ්ණශ්‍රිතඃ, පඤ්චගුඃ, උපකෘෂ්ණං. ප්‍රත්‍යයන් පරකල්හි මෙසේයි—ශ්‍රීමාන්, පුත්‍රකාම්‍යති, වාචිකං, ක්‍ෂත්‍රියඃ, මාථුරඃ, හෛමඃ, ග්‍රාම්‍යං, මේ ආදියෙහි ප්‍රථමාදියට ලොප් වේ. තවද තාත්‍රත්‍යඃ සාර්වත්‍රිකඃ යනාදියෙහි ත්‍රාදෙශයහට ලොපාභාවය වනාහි ස්‍යාදි ප්‍රකරණය හැර තද්ධිත ප්‍රකරණයෙහි ත්‍රාදෙශවිධාන සාමර්ථ්‍යයෙන් වෙයි. ස්‍යාදෙඃ යනු කුමටය? පචති තරාං යනාදියෙහි තිප් ආදියට ලොප් නොවන හෙයිනි. ලොප්කිරීම කරණකොටගෙන ත්‍යලොපෙ ත්‍යලක්ෂණං යන න්‍යාය හෙතුකොටගෙන ලැබියයුතුවූ විභක්ති නිමිත්ත කොට ඇති කාය්‍යීය ලුකි න තත්‍ර යන්නෙන් (93) නිෂෙධ බැවින් නොවන්නේය, එහෙයින් කස්‍ය පුත්‍රඃ කිං පුත්‍රඃ යනාදියෙහි (133) පිසංඥයහට අකාර නොවන්නේය, ධාතාරං ගතඃ ධාතෘගතඃ යනාදියෙහි (128) වෘද්ධි නොවන්නීය. සජ්වාචාසෞ විප්‍රශ්චෙති සජ්වප්‍රඃ යනාදියෙහි (164) දීර්ඝ නොවේ. විරාමයා පරකල්හි කරණලද්ද වනාහි වන්නේමය. එහෙයින් බ්‍රහ්මාච්‍යුතෞශාඃ යනාදියෙහි (118) නකාර යහට ලොප් වේ. පයොවිකාරඃ යනාදියෙහි (102) සහට විසර්ගය වේ. තවද ත්වයාකෘතං ත්වත්කෘතං යනාදියෙහි (215) එකත්වය අර්ථකොට ඇති කල්හි ත්වත් ආදෙශය වන්නේමය, එක වචන ද්විවචනයන්ගේ අර්ථයද ග්‍රහණයයි කියනලද බැවිනි. යුව් ආව යන ආදෙශ දෙක වනාහි ද්විවචනයා පර කල්හිම වන්නාහුය, ද්විත්ව අර්ථය පර කල්හි නොවන්නේය යනු කිය යුතුයි, එහෙයින් යුවාභ්‍යාං කෘතං යුෂ්මත්කෘතං යනාදිය වේ.

(ස-) සෙ සපිතායාඃ, සියලු සමාසයෙහි සිටියාවූ ; ස්‍යතෙඃ, ස්‍යාදිවිභක්තිහට; ලුක් ස්‍යාත්, ලොප් වන්නේය. ත්‍යෘ ව පරෙ, සියලු ප්‍රත්‍යයන් පර කල්හිද විභක්තිහට ලොප් වන්නේය. [පාණිනිඃ 2. 4. 71.]

ධන්වසමාසඃ, (ච).

(මූ-) ඉතරෙතරයොගෙ ච සමාහාරෙ ච චො විධා.

හරිශ්ච හරශ්ච හරිහරෞ. බ්‍රහ්මා ච අච්‍යුතශ්ච ඊශශ්ච බ්‍රහ්මාච්‍යුතෙශාඃ.*

(ස-) ධන්වසමාසඃ, ධන්වසමාසය කියනු ලැබේ. චඃ, ධන්වසමාසයතෙම ; ඉතරෙතරයොගෙ ච, ඉතරෙතරයොග නම්වූ අවයව ප්‍රධානකොට ඇති සමාසයෙහිද ; සමාහාරෙ ච, සමාහාරයයි කියනලද සමූහ ප්‍රධානකොට ඇති සමාසයෙහිද වන්නේයයි ; ව්ධා, ව්ප්‍රකාර වෙයි.

හරිශ්ච හරශ්ච යන වාක්‍යයෙහි (317) සමාස සංඥද (318) ධන්වසංඥද කොට පූර්වොත්තරපදයන්ගේ විභක්තිහට (319) ලොප්කළ කල්හි වාක්‍ය අප්‍රයොගකොට (14) ලිඞ්ගසංඥ කළ කල්හි ලිඟුහු කෙරෙන් ප්‍රථමා ඖවිභක්ති කොට හරි හරෞ යී සිඬකටයුතු. බ්‍රහ්මා ච අච්‍යුතශ්ච ඊශශ්ච යන වාක්‍යයෙහිද එසේම සමාසාදි සංඥ කළ ඉක්බිති බ්‍රහ්මාච්‍යු තෙශාඃ යී සිඬකරණු.

---

* ඉතරෙතරයොගය අවයවප්‍රධාන වෙයි, එහෙයින් අව යවයෙහි කරණලද ව්ත්‍ව බහුත්වයෙහි වෙත්. සමාහාරය සමූහප්‍රධාන වෙයි. එහෙයින් සමූහය එකවචන බැවින් එකවචනම වෙයි යනු භෙදයයි. හරිශ්ච හරශ්ච යන වාක්‍ය යෙහි සිවිභක්ති දෙකට ලොප්කළ කල්හි හරිහර යන සමූහ යට (14) ලිඞ්ගසංඥ කළ කල්හි අවයව දෙකක් එක්කොට ගැළපූ බැවින් ව්වචන වේ. රාජදණ්ඩිනෞ යනාදියෙහිවනාහි පූර්වපදයාගේ විභක්තිහට ලොප්කළ කල්හි (118) විරාම පර තන්හි කරණලද නකාරලොපය වන්නේය, පරපදයාගේ විභක්තිලොපය කළ කල්හිද නැවත ලිඞ්ගසංඥ කළ කල්හි විභක්ති වන්නීය. විරාම පර කල්හි කරණලද නකාරලොපා දිය නොවන්නේමය. බ්‍රහ්මාච්‍යුතෙශාඃ යන මෙහි අවයව තුණක් ගළපනලද බැවින් බහුවචනයි. ඝටෞ ච ඝටෞ ච ඝටාඃ, යන මෙහි අවයව සතරක් ඝටනයකළ බැවින් බහුවච නයි. සමාසවූ පදයාගේ ලිඞ්ගය වනාහි පරපදයාගේ යම් ලිඞ්ගයෙක් වේද එම ලිඞ්ගයම වෙයි.

(මු-) 320. පුංවත් සෙ. (පුංවත් 1. සෙ 6.)

සෙ සපිතායාඃ සෙ පුංවත් සඤත් තෙෂ ච පරෙ. පූර්වපශ්චිමෙ.*

(ස-) සෙ සපිතායාඃ, සමාසයෙහි සිටියාවූ ; සෙ, සර්වනාමය හට ; පුංවත් සඤත්, පුංවත් වන්නේය ; තෙෂ ච පරෙ, ප්‍රත්‍යයා පර කල්හිද පුංවත් වන්නේය. පූර්වා ච පශ්චිමා ච යන වාක්‍යයෙහි පූර්වපශ්චිමෙ යනු වේ. පූර්වා යන්නහට මෙයින් පුංවත් වේ.

(මු-) 321. සෘතො ඩා තත්පුත්‍රෙ සගොත්‍රවිද්‍යෙ ච.

(සෘතඃ 6. ඩා 1. තත්පුත්‍රෙ 7. සගොත්‍රවිද්‍යෙ 7. ච 7.)

ච සපිතස්‍ය සෘදන්තස්‍ය ඩා සඤත් සෘදන්ත පුත්‍රෙ ච පරෙ සගොත්‍රවිද්‍යෙ.

---

* පුමාන් ඉව යන වාක්‍යයෙහි පුංවත් යනු වේ. තෙෂ ච යනු අනුවර්තනය කරණු. තවද ත්‍ය යන ශබ්දයෙන් මෙහි විභක්ති රහිතවූ ප්‍රත්‍යය ගතයුතු වේ, එසේද විභක්තීන්ගේ ස්ථානයෙහි තද්ධිතප්‍රත්‍යය කල කල්හි පුංවත් වන්නේමය. මෙසේයි—සර්වස්‍යං යන තන්හි සර්වතඃ යනාදිය වේ. සියලු සමාසයෙහි සියලු ප්‍රත්‍යය පර කල්හිද සර්වනාමයහට පුංවත් භාවය වන්නේය යන අර්ථයි. මෙහි සමාසගතවූ පූර්වපදයාගේ සර්වනාමයහටම පුංවත් වන්නේය. පරපදයාහට නො වන්නේය. එහෙයින්ම පශ්චිමා ච පූර්වා ච යන වාක්‍යයෙහි පශ්චිමාපූර්වෙ යන මෙහි පූර්වා යන පරපදයාගේ ස්ත්‍රීසංඥයාහට පුංවත්භාවය නොවන්නේය. (87) න ගෞණ්‍යඛ්‍ය යන මේ ආදියෙන් වන්වයහට ස්ත්‍රීසංඥය නිෂෙධ බැවින් පූර්වපශ්චිමෙ යන මෙහි පුංවත් භාවය කෙසේදැයි නොකිය යුතුය. න ගෞණ්‍යඛ්‍ය යන මේ ආදියෙන් වන්වසමාස කල කල්හිම ස්ත්‍රීසංඥනිෂෙධය කරණුලැබේ. පුංවත් සෙ යන මෙයින් සමාසයෙහි සිටියාහටම පුංවත් භාවය කරණු ලැබේ යනු විරුද්ධනොවන බැවිනි. සර්වා ප්‍රියා යස්‍ය ස සර්වප්‍රියඃ යනාදියෙහි මෙයින් පුංවත්භාවය වෙයි. (329) පූරණී ප්‍රියා යන මේ ආදීයෙන් වනාහි (327) පුංවත් සත්‍රයුක්ත යනාදියෙන් කරණ ලද්දවූම පුංවද්භාවයාගේ නිෂෙධය වන්නේය. සර්වාසාං පතිඃ සර්වපතිඃ යන මේ ආදියද මෙසේමැයි. ප්‍රත්‍යයා පර කල්හි මෙසේයි—සර්වාමිච්ඡති සර්වකාම්‍යති යනාදියයි.

මාතා පිතරෞ පිතා පුත්‍රෞ හොතා පොතාරෞ.*

(ස-) වෙ ඍපිතස්‍ය, ද්වන්ද්වසමාසයෙහි සිටියාවූ ; ඍදන්තස්‍ය, පූර්‍වවූ ඍකාරාන්ත ශබ්දයහට ; සගොත්‍රවිද්‍යෙ, පූර්‍වාපරයන්ගේ සමාන ගොත්‍ර සමානවිද්‍යත්වය ඇතිකල්හි ; පුත්‍රෙ පරෙ ච, පුත්‍රශබ්දයා පර කල්හිද ; ඍදන්තෙ, ඍකාරාන්ත ශබ්දයා පර කල්හිද ; ඩා ස්‍යාත්, ආකාරාදෙශ වන්නේය.

මාතාපිතරෞ, මාතා ච පිතා ච තෞ යන වාක්‍යයෙහි මාතාපිතරෞ යනු වේ. පිතා පුත්‍රෞ, පිතා ච පුත්‍රශ්ච තෞ යන වාක්‍යයෙහි පිතාපුත්‍රෞ යනු වේ. හොතා පොතාරෞ, හොතා ච පොතා ච තෞ හොතා පොතාරෞ. [පාණිනිඃ 6. 3. 25.]

(මූ-) **322. ද්වගෛක්‍යද්වං ක්ලීබං.** (ද්වගෛක්‍යද්වං 1. ක්ලීබං 1.)

ද්වෛක්‍යං ගෛක්‍යං ද්වශ්ච ක්ලීබං ස්‍යාත්.†

---

* ඍච පුත්‍රශ්ච තත් පුත්‍රං තස්මින්. මෙහි තත්ශබ්දයා විසින් පූර්‍වයෙහි සිටි ඍකාරාන්තයම කියනු ලැබේ. ගොත්‍රඤ්ච විද්‍යාච තෙ, සමානෙ ගොත්‍රවිද්‍යෙ යස්‍ය තත් සගොත්‍රවිද්‍යං තස්මින්. මාතාපිතරෞ පිතාපුත්‍රෞ යන මේ දෙතැන්හි සමාන ගොත්‍රත්වයයි. හොතා පොතාරෞ යන මෙහි සමාන විද්‍යත්වයයි. සගොත්‍රවිද්‍යෙ යනු කුමටය? ජාමාතෘ පුත්‍රෞ දෘතෘ හොකතාරෞ යනාදියෙහි ආකාරාදෙශ නොවන හෙයිනි. මෙහි පුත්‍රශබ්දයෙන් පුත්‍රාර්ථ ශබ්දද කියනු ලැබෙයි යනු කිසි කෙණෙක් කියති, එහෙයින් දුහිතාත්මජෞ යනාදිය වෙයි. එසේද මෙහි විපද ද්වන්ද්වයෙහිම ආකාරාදෙශය වෙයි, එහෙයින් හොතා ච පොතා ච යෂ්ටා ච තෙ හොතෘපොතෘයෂ්ටාරඃ යන මෙහි නොවන්නේය. විපද වාක්‍යයෙහි වනාහි වන්නේමය. මෙහි මාතාපිතරෞ යනු උදාහරණ කරන්නාහු විසින් බොහෝ සෙයින් ද්වන්ද්වයෙහි ස්ත්‍රීලිඞ්ගික ශබ්දයාගේ පූර්‍වව පැවැත්මයයි හඟවනලද්දේය.

† ද්වශ්ච ගශ්ච තෞ තයොරෛක්‍යං, ද්වගෛක්‍යඤ්ච ද්වශ්ච තත්. ඓක්‍යං සමාහාරඃ. අව්‍යයීභාවයාගේ ක්ලීබත්ව ඵලය වනාහි උපසංඝ්‍රං උපලක්ෂ්මි යනාදියෙහි (167) හ්‍රස්වය වෙයි. ගුරූපඝ්‍රං වෘක්ෂච්ඡායං රක්ෂඃසභං නෘපසභං දාසීසභං ස්ත්‍රීසභං ගොශාලං යනාදියද ක්ලීබලිඞ්ග වේමයයි වක්තව්‍යයි.

(ස-) චෛසෲක්‍යං, ද්වන්ද්ව සමාසයාගේ සමාහාරය ද ; ගෛසෲක්‍යං, ද්විගුසමාසයාගේ සමාහාරයද ; ද්වශ්ච, අව්‍යයී භාව සමාසයද ; ක්ලීවං සත්‍යත්, නපුංසකලිඟු වන්නේය. [පාණිනිඃ 2. 4. 1, 2, 17, 18.]

(මු-) **323. ෛචකත්‍යාච්චුදෂහො'ඃ.** (ෛචකත්‍යත් 5. චුදෂහඃ 5. අඃ 1.)

චවර්ගාන්තාද්දෂහාන්තාත් ෛචකත්‍යදඃ සත්‍යත්. වාක් ච ත්වක්ච ද්වයොඃ සමාහාරඃ වාක්ත්වචං, ශ්‍රීස්‍රජං ශමීදෘශදං වාක්ත්විෂං පීඨච්ඡත්‍රොපානහං.*

(ස-) ෛචකත්‍යත්, සමාහාර ද්වන්ද්වසමාසයෙහි වූ ; චවර්ගාන්තාත්, චවර්ගාන්තයා කෙරෙන්ද ; දෂහාන්තාත්, දකාරාන්ත ෂකාරාන්ත හකාරාන්තයන් කෙරෙන්ද පරව ; අඃ සත්‍යත්, අකාර වන්නේය. වාක්ච ත්වක්ච ද්වයොඃ සමාහාරඃ යන වාක්‍යයෙහි වාක්ත්වචං යනු වේ. ශ්‍රීශ්ච ස්‍රක්ච ද්වයොඃ සමාහාරඃ යන වාක්‍යයෙහි ශ්‍රීස්‍රජං යනු වේ. ශමී ච දෘශච්ච ද්වයොඃ සමාහාරඃ ශමීදෘශදං, වාක්ච ත්විට්ච ද්වයොඃ සමාහාරඃ වාක්ත්විෂං, පීඨඤ්ච ඡත්‍රඤ්ච උපානච්ච එතෙෂාං සමාහාරඃ පීඨච්ඡත්‍රොපානහං. චවර්ගාන්තාදීන් කෙරෙන් අප්‍රත්‍යය වේ. [පාණිනිඃ 5. 4. 106.]

---

* චුශ්ච දශ්ච මූර්ධන්‍ය ෂශ්ච හ චෙති චුදෂහ තස්මාත්. (527) ආදිසතඃ යන මෙයින් මේ අප්‍රත්‍යයාදීන් තබිත බැවින්, (431) නදං තසෞ යන මේ ආදියෙන් පදාන්තත්වය නිෂේධ කල්හි වාක්ත්වචං යනාදියෙහි විරාමයා ආශ්‍රයකොට (211) කුඩ් ආදිය නොවන්නේය. මෙසේද සමාසයෙහි කියනලද ප්‍රත්‍යයෝ අන්තයෙහි වූ පදයා කෙරෙන්ම වන්නාහුය, එහෙයින් ත්වක්පත්‍රං සබ්පුත්‍රඃ යනාදියෙහි පූර්වපදයා කෙරෙන් කිසි ප්‍රත්‍යයෙක් නොවන්නේය.

ද්ව යනු කුමටය? පඤ්චානාං වාචාං සමාහාරඃ පඤ්චවාක් කියා ද්විගුසමාස කළකල්හි අප්‍රත්‍යය නොවන්නේය. ඓක්‍යං යනු කුමටය? ප්‍රාවෘට් ශරදෞ යන ඉතරෙතර සමාසයෙහි නොවන්නේය, සමාහාරයෙහි වනාහි ප්‍රාවෘට් ශරදම් යි වන්නේමය.

(මූ-) 324. ඌර්වෂ්ඨීවං පදෂ්ඨීවං ධෙන්වනඩුහෞ අහොරාත්‍රඃ ස්ත්‍රීපුංසෞ වාඞ්මනසෙ ඍක්සාමෙ දූරගවං අක්ෂිභ්‍රුවං ඉත්‍යාදයඃ සාධ්‍යාඃ.* ඉති වඃ.

(ස-) ඉත්‍යාදයඃ සාධ්‍යාඃ, ඌර්වෂ්ඨීවං යනාදීහු නිපාතනයෙන් සිද්ධකටයුත්තාහ.

ඌරූ ච අෂ්ඨීවන්තෞ ච ඌර්වෂ්ඨීවං, පාදෞ ච අෂ්ඨීවන්තෞ ච පදෂ්ඨීවං, දෙතන්හි නිපාතනයෙන් අප්‍රත්‍යය වේ. පාද ශබ්දයහට පද් ආදෙශද වේ. ධෙනුශ්ච අනඩ්වාංශ්ච ධෙන්වනඩුහෞ, මේ ආදීන් කෙරෙන්ද අප්‍රත්‍යයයි. අහශ්ච රාත්‍රිශ්ච අහොරාත්‍රඃ, සමාහාරයෙහිද පුංලිඞ්ග වේ. සංඛ්‍යා පූර්වත්වය ඇතිකල්හි වනාහි නපුංසකත්වය වේ, මෙසේයි-ත්‍රිරාත්‍රං යනාදී යයි. ස්ත්‍රී ච පුමාංශ්ච ස්ත්‍රීපුංසෞ, වාක්ච මනශ්ච වාඞ්මනසෙ, ඍක් ච සාම ච ඍක්සාමෙ, ටෙර්ලෝපෙ යනාදි වක්ෂ්‍යමාන සූත්‍රයෙන් නකාර ලොපයි. දූරශ්ච ගාවශ්ච දූරගවං, අක්ෂිණී ච භ්‍රුවෞ ච අක්ෂිභ්‍රුවං, ඉත්‍යාදයඃ යන ආදිශබ්දයෙන් ෂට් සමාසයන් කෙරෙහි නොකියනලද්දාහු කියනු ලැබෙත්. [පාණිනි 5. 4. 77.]

ද්වන්ද්ව සමාසයයි.

---

* එහි අන්‍ය සමාසයන් කෙරෙහි නොකියනලද්ද ෂට් සමාසයෙහිම කියයුතු වෙයි, ද්වන්ද්වයෙහි නොකියනලද්දාහු වනාහි මෙහි කියනු ලැබෙත්. නක්තන්දිවං රාත්‍රින්දිවං අහර්දිවං, ඍග්යජුෂං. අග්නීෂොමෞ සූර්‍ය්‍යාචන්ද්‍රමසෞ මිත්‍රාවරුණෞ. ශොණිගඞ්ගං, මුඛනාසිකං ප්‍රයොගානුසාරයෙන් ඉතරෙතර යොගයද සමාහාරයද මෙසේ දතයුතුවෙයි.

නිපාතනයෙන් එකශෙෂයද ද්වන්ද්වය වන්නේය—දිශාමාත්‍රයක් මෙසේයි, අශ්වීච අශ්වශ්ච අශ්වෞ. හංසී ච හංසශ්ච හංසෞ. යුවතී ච යුවා ච යුවානෞ. භ්‍රාතා ච ස්වසා ච භ්‍රාතරෞ. පුත්‍රශ්ච දුහිතා ච පුත්‍රෞ. ශ්වශ්‍රූශ්ච ශ්වශුරශ්ච ශ්වශුරෞ. මාතා ච පිතා ච පිතරෞ. ජායා ච පතිශ්ච ජම්පතී. දම්පතී කියාද වෙයි, රාමශ්ච රාමශ්ච රාමෞ. රාමශ්ච රාමශ්ච රාමශ්ච රාමාඃ යන මේ ආදියයි.

(මු-) පීතමම්බරං යස්‍යාසෞ පීතාම්බරො හරිඃ. නීලමුජ්ජ්වලං වපුර්යස්‍යාසෞ නීලොජ්ජ්වලවපුඃ කෘෂ්ණඃ.*

(ස-) පීතං, රන්වන්වූ නොහොත් ශ්වෙතවර්ණවූ ; අම්බරං, වස්ත්‍රය; යස්‍ය, යමක්හුගේද ; අසෞ, මේ තෙම ; පීතාම්බරඃ,

---

* පීතාම්බරඃ යන මෙහි සමාසකරණු ලබන්නාවූ පීතං අම්බරං යන පදයන් කෙරෙන් අන්‍යවූ හරිඃ යන පදයතෙම දන්නාලැබේ. ත්‍රිපද බහුව්‍රීහියෙහිද මෙසේම නීලොජ්ජ්වල වපුඃ යන මෙහි සමාසකරණු ලබන්නාවූ නීලං උජ්ජ්වලං වපුඃ යන පදයන් කෙරෙන් අන්‍යවූ කෘෂ්ණ යන පදයතෙම දන්නා ලැබේ. සතරපද වූ බහුව්‍රීහියද මෙසේමැයි, ඒ මෙසේයි— ආරූඪා වෘද්ධා බහවො වානරා යං ස ආරූඪවෘද්ධබහුවානරො වෘක්ෂඃ යනාදියයි. බොහෝසෙයින් සමානාධිකරණ වූ පදයන්ගේ අන්‍යාර්ථීභාවය ඇතිකල්හි බහුව්‍රීහිය වන්නේය යනු අවබොධ කටයුතු. (333) සහ මාත්‍රා වර්තතෙ යො'සෞ සමාතෘකඃ යනු උදාහරණ කරන්නාවූ ග්‍රන්ථකාරයාණන් විසින් වනාහි කිසිකලෙක්හි භින්නාධිකරණපදයන්ගේද බහුව්‍රීහිය වන්නේය යනු හඟවනලද්දේය, එහෙයින්ම ධර්මේ වෘත්තිර්යස්‍ය'සෞ ධර්මවෘත්තිඃ යනාදිය වේ. නැවතද පීතාම්බරඃ යි උදාහරණ කරන්නහු විසින් විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය දෙදෙනාගේ සමාසයෙහි විශෙෂණයම පූර්වවන්නේය යනු ලකුණුකරණ ලද්දේය, එහෙයින් පීතාම්බරඃ යන මෙහි අම්බරපීතඃ යි නොවන්නේය. (268) ශඞ්ඛභිනානි යනාදිය උදාහරණ කරන්නහු විසින් කිසිතැනෙක්හි ක්තප්‍රත්‍යයාන්ත විශෙෂණය පරදවන්නේයයි ලකුණුකරණ ලද්දේය, එහෙයින් අග්න්‍යාහිතඃ ආහිතාග්නිඃ යනාදිය වන්නේය. වස්තු වශයෙන් පූර්වපද උත්තර පදයන්ගේ නියමය ප්‍රයොගානුසාරයෙන් දන්නේය. ද්විතීයාදි විභක්ත්‍යන්ත අන්‍යපදාර්ථයෝ බහුව්‍රීහියයි සියල්ලන් විසින් සලකනු ලැබෙත්, මෙසේයි :—ආරූඪො වානරො යං ස ආරූඪවානරො වෘක්ෂඃ. ජිතඃ කාමො යෙන ස ජිතකාමස්තපස්වී. උපනීතං භොජනං යස්මෛ ස උපනීතභොජනො'තිථිඃ. නිර්ගතො ජනො යස්මාත් ස නිර්ගතජනො දෙශඃ. පීතාම්බරඃ යනු ෂෂ්ඨ්‍යන්ත අන්‍යපදාර්ථයයි. උෂිතා විහගා යස්මින් ස උෂිතවිහගො වෘක්ෂඃ යනාදියයි. ස්වමතයෙහි වනාහි ප්‍රථමාන්ත අන්‍යපදාර්ථයද සමාසවෙයි, මෙසේයි—සමාතෘකඃ යනාදියයි. ද්විතීයාව ආදිකොට ඇති ප්‍රථමාව අන්තකොට ඇති සප්තවිභක්තික අන්‍යපදයන්ගේ ක්‍රමයෙන් උදාහරණයි.

පීතාම්බරඃ යනු වේ. හරිඃ, විෂ්ණුයි. නීලං, නීලවර්ණවූ; උජ්වලං, බබලන්නාවූ; වපුඃ, ශරීරය; යස්‍ය, යමක්හුගේද; අසෞ, මේ තෙම; නීලොජ්වලවපුඃ, නීලොජ්වලවපුඃ යනු වේ. කෘෂ්ණඃ, කෘෂ්ණයි.

(මු-) (107) ෂරුර්ණෙ'ද්‍යන්ත න ඉති. හරිභාවිණී හරිභාවිනී, ශ්‍රීභාවෙණ ශ්‍රීභාවෙන, රම්‍යවිණ ශ්‍රීකාමෙණ. රම්‍යපක්ෂෙන රම්‍යසූනා රම්‍යාහ්නා.*

(ස-) ෂරුර්ණෙ'ද්‍යන්ත න ඉති, ෂරුර්ණෙ'ද්‍යන්ත නඃ යන මේ ආදි සූත්‍රයෙන්; හරිභාවිණී, යන මෙහි එකස්වරනුවූ ශබ්ද කවර්ගීයුක්තනුවූ ශබ්දයන්ගේ සමාසයෙහිවූ පූර්වපදයාගේ රකාරයා කෙරෙන් විකල්පයෙන් අව්පවර්ගීව්‍යවධානයෙහි නහට ණකාරයි; හරිභාවිනී යනු මූර්ධන්‍ය නුවූ ඉතිරි දන්ත්‍ය පක්ෂයයි. ශ්‍රීභාවෙණයනුද එසේමැයි. රම්‍යවිණ යනුද ශ්‍රීකාමෙණ යනුද එකස්වරශබ්දයද කවර්ගීයුක්ත ශබ්දයද යන මොවුන් හා සමාසයෙහි රකාරයා කෙරෙන් නිත්‍යයෙන් ණත්වයයි. රම්‍යපක්ෂෙන රම්‍යසූනා රම්‍යාහ්නා යන තුන් සමාසයෙහි මූර්ධන්‍ය දෙශ නුවූ තැනි.

---

* හරිං භාවයිතුං ශීලමස්‍යඃ යන වාක්‍යයෙහි භූක් ශුද්ධිචින්තයොඃ යන මොහු කෙරෙන් (993) ණින්ප්‍රත්‍යය කළ කල්හි, (641) ණිහට ලොප් වේ, (257) නකාරාන්ත බැවින් ඊප් කළ කල්හි, සමාසයා කෙරෙන් කරණලද ඊප් යන්න හා යුක්තවූ නහට (107) විකල්පයෙන් ණත්ව වේ. මෙහි (266) ධාත් ක්‍රතාත් යනු හඟවනලද බැවින් ස්‍යාදි විභක්තීන්ගේ උත්පත්තිය කෙරෙන් පූර්වයෙහිද කාරකයන්ගේ සමාසය වෙයි, එසේද කෘති කාරකොපපදානාං කෘද්භිඃ සමාසවචනං· ප්‍රාක් සුබුත්පත්තෙඃ යනු භාෂ්‍යයි. ශ්‍රියාං භාවො යස්‍ය'සෞ ශ්‍රීභාවඃ තෙන ශ්‍රීභාවෙණ ශ්‍රීභාවෙන, මෙහි සමාසයා කෙරෙන් නකාරයහට විකල්පයෙන් ණත්වයයි. දෙතන්හි එකස්වරකවර්ගීයුක්ත ශබ්දයන්ගෙන් තොර බැවින් විකල්පයයි. රම්‍යො විඃ පක්ෂී යත්‍ර තෙන රම්‍යවිණා, ශ්‍රියාං කාමො යස්‍ය තෙන ශ්‍රීකාමෙණ, මේ දෙතන්හි එකස්වරශබ්ද කවර්ගීයුක්ත ශබ්ද සම්බන්ධ බැවින් නිත්‍යයෙන් ණත්වයයි. රම්‍යං පක්ෂං යස්මින් තෙන රම්‍යපක්ෂෙන, රම්‍යො යුවා යස්මින් තෙන රම්‍යසූනා, රම්‍යං අහර්යස්මින් තෙන රම්‍යාහ්නා, මොවුන් කෙරෙහි පක්ෂ යූවන් අහන් යන මොවුන් වර්ජිත බැවින් ණත්ව නොවේ.

(මු-) **325. නඤො'න්‍යෙ වාජ්ඣසොඃ.** (නඤඃ 6. අන්‍යෙ 1 .. වා 1. අච්—හසොඃ 7 ..)

නඤො'චි පරෙ අන් හසෙ ච අඃ ස්‍යාත් සෙ වා.

නාස්ත්‍යන්තො යස්‍යාසෞ අනන්තඃ නානන්තඃ. අච්‍යුතඃ නච්‍යුතඃ.*

(ස-) සෙ, සමාසයෙහි වූ ; නඤඃ, නකාරයාහට ; අචි පරෙ, ස්වරයා පර කල්හි ; අන්, විකල්පයෙන් අන් වන්නේය ; හසෙ ච ; හස් පර කල්හිද ; වා, විකල්පයෙන් ; අඃ ස්‍යාත්, අකාර වන්නේය.

යස්‍ය, යමක්හට, අන්තඃ, නැසීමෙක් ; නාස්ති, නැත්තේද ; අසෞ, මෙතෙම, අනන්තඃ, අනන්ත නම්. නානන්තඃ යනු අන් ආදෙශ නුවූ පක්ෂයයි. අච්‍යුතඃ යනු හස් පර කල්හි නකාරයහට අකාරාදෙශවූ තැනි. නච්‍යුතඃ යනු හස් පර කල්හි නකාරයහට විකල්පයෙන් අකාර නුවූ තැනි. [පාණිනිඃ 6. 3. 73, 74.]

(මු-) **326. මහතෛතකාර්ථෙ ජාතීයසාසකරවිශිෂ්ටෙ තු ති ච.** (මහත් 6. ත 1. ආ 1. එකාර්ථෙ 7. ජාතීය—විශිෂ්ටෙ 7. තු 1. ති 1. ච 1.)

---

* අන්ච අශ්ච අන්‍යෙ. අච්ච හස්ච අජ්ඣසෞ තයොඃ. නාස්ති අන්තඃ යන මෙහි අන්තඃ යනු නැසීමයි. නාස්ති ච්‍යුතං නාශො යස්‍ය ස අච්‍යුතඃ නච්‍යුතඃ. ච්‍යුතං යනු ච්‍යු ධාතුහු කෙරෙන් භාවයෙහි ක්ත වේ. ච්‍යුතධාතුහු කෙරෙන් කර්තෘයෙහි (996) ක්ත ප්‍රත්‍යය කළ කල්හි ච්‍යුතඃ යනු වේ, නස්නා සුලුය යන අර්ථයයි කිසිකෙණෙක් කියති. ඔවුන්ගේ මතයෙහි නච්‍යුතඃ අච්‍යුතඃ යනු වේ, ච්‍යුත රහිතය යන අර්ථයි. එසේද—

තත් සාදෘශ්‍යමභාවශ්ච තදන්‍යත්වං තදල්පතා,
අප්‍රාශස්ත්‍යං විරොධශ්ච නඤර්ථාඃ ෂට් ප්‍රකීර්තිතාඃ. යනු පුරාතනයෝ කියත්.

උදාහරණ මෙසේයි :—න බ්‍රාහ්මණො'බ්‍රාහ්මණඃ, බ්‍රාහ්මණයා හා සමානය යන අර්ථයි. පාපස්‍යාභාවො'පාපං, පාපරහිතභාව යයි. නඝටො'ඝටඃ, ඝටය නුවූ අනිකෙක් යන අර්ථයි. අනුදරී, අල්ප උදර ඇත්තී යන අර්ථයි. අකෙශී, ප්‍රශස්ත නුවූ කෙශ ඇත්තී යන අර්ථයි. අසුරඃ, දෙවියන්ට විරුද්ධයෙක් යන අර්ථයි.

මහතස්ස අා සනත් එකාථෙ, ජාතීයාදෙ‍ා තු තී ච. මහා බලඃ.*

(ස-) එකාථෙ, සමානාර්ථවූ විශෙෂ්‍යශබ්දයා පර කල්හි ; මහතඃ, මහත්ශබ්දයාගේ ; තඃ, තකාරයතෙම ; අා සනත්, ආකාර වන්නේය ; ජාතීයාදෞ තු, ජාතීයප්‍රත්‍යය ඝාසශබ්දය කර ශබ්දය විශිෂ්ටශබ්දය යන මොවුන් පර කල්හි වනාහි ; තී ච ; මහතී යන්නහුගේ තීකාරයද ආකාරාදෙශ වන්නේය. මහත් බලං යස්‍ය සෞ යන වාක්‍යයෙහි මහාබලඃ යනු වේ ; තකාරයහට ආකාර වේ. [පාණිනිඃ 6. 3. 46.]

(මු-) **327. පුංවත් සත්‍යූකානපුංසකඃ ස්ත්‍රියාං ධ්‍යමානිනාච ශසනානතරාදෙ‍ා චාරූපෙ‍ය.** (පුංවත් 1. ස්ත්‍රී 1. උකතාපුංසකඃ 1. ස්ත්‍රියාං 7. ධ්‍ය—තරාදෞ 7. ච 1. අරූපෙ‍ය 7.)

මෙහි වාකාරය ව්‍යවස්ථාවාචී බැවින් නාකාදීන් කෙරෙහි නකාරයහට අන්ආදෙශයද අකාරාදෙශයද නොවන්නේය. මෙසේයි :—

නාකො නවෙද නකුලශ්ච නක්‍රො
නාසත්‍ය නක්ෂත්‍ර න පාච්ච න භ්‍රාට්,
නපුංසකං වෙ නමුචින්බඤ්ච
නාදෙශමෙතෙෂු වදනති ධීරාඃ, යනුයි.

[පාණිනිඃ 6. 3. 75.]

* එකො'ථො යස්‍ය ස එකාර්ථස්තස්මින්. ජාතීයශ්ච ඝාසශ්ච කරශ්ච විශිෂ්ටශ්ච සමාහාරෙ තස්මින්. ජාතීය යනු (487) ප්‍රත්‍යයයි, ඝාස-යනුද, කර-යනුද, විශිෂ්ට-යනුද ශබ්දයෝයි. මහතී කීර්තිර්යස්‍යසෞ මහාකීර්තිඃ යනුද මෙසේමැයි. විශෙෂ්‍ය ශබ්දයන්ගේ පරත්වය කර්මධාරය සමාසයෙහිද ලැබෙයි, එහෙයින් මහතී චාසෞ කීර්තිශ්ච යන මෙහි මහාකීර්තිඃ කියා වෙයි.

එකාථෙ යනු කුමටද ? මහාංශ්ච පණ්ඩිතශ්ච මහත්පණ්ඩිතෞ, මහතඃ පුත්‍රඃ මහත්පුත්‍රඃ යන මේ ආදියෙහි තකාරයහට ආකාර නොවන්නේය. ජාතීයාදියෙහි වනාහි මහතො මහතා වා ප්‍රකාරඃ යන අර්ථයෙහි (487) මහාජාතීයඃ යනු වේ. මහතො මහත්‍යා වා ඝාසො මහාඝාසඃ. මහතො මහත්‍යා වා කරො මහාකරඃ. මහතො මහත්‍යා වා විශිෂ්ටඃ මහාවිශිෂ්ටඃ. අමහාන් මහාන් භූතඃ මහද්භූතශ්චන්ද්‍රඃ, අමහතී මහතී භූතා මහද්භූතා බ්‍රාහ්මණී යනාදියෙහි අභූත තද්භාවයෙහි නොවන්නේයයි ව්‍යක්තව්‍යයි.

උක්තපුංස්කඃ ස්ත්‍රීලිඞ්ගඃ පුංවත් ස්‍යාත් එකාර්ථෙ ස්ත්‍රීලිඞ්ගෙ, ඩ්‍යාදෞ ච න තු රූපෙ.*

---

* පුමානිව පුංවත්. උක්තඃ පුමාන් යෙන ස උක්තපුංස්කඃ, එකස්මින්නර්ථෙ යඃ ස්ත්‍රීපුංසයොර්වර්තතෙ ස උක්තපුංස්කා ඉති යාවත්. ශස් අන්තෙ යස්‍ය ස ශසන්තඃ, තර ආදිර්යස්‍ය ස තරාදිඃ, ශසන්තශ්චාසෞ තරාදිශ්චෙති ශසන්තතරාදිඃ. ඩ්‍යශ්ච මානින් ච තශ්ච ත්වශ්ච ශසන්තතරාදිශ්ච තත් තස්මින්. න රූපෙඅ'රූප්‍යස්තස්මින්. එකාර්ථෙ ඉත්‍යනුවර්තතෙ. උදාහරණයි, සුන්දරී භාර්‍ය්‍යා යස්‍ය ස සුන්දරභාර්‍ය්‍යඃ, මෙහි විශෙෂ්‍යවූ ස්ත්‍රීලිඞ්ගිකශබ්දයා පරකල්හි පූර්ව උක්තපුංස්කාශබ්දයහට පුංවත් වේ. සුන්දරී චාසෞ භාර්‍ය්‍යා චෙති සුන්දරභාර්‍ය්‍යා යනුද එසේමැයි. ඩ්‍යප්‍රත්‍යයාදිය පරකල්හි වනාහි සුන්දරීවාචරති (848) සුන්දරායතෙ. ආත්මානං සුන්දරීං මන්‍යතෙ යා සා (993) සුන්දරමානිනී. සුන්දය්‍ය්‍යා භාවඃ (438) සුන්දරතා සුන්දරත්වං. මෙහි පුංවත් වේ. ශසන්තතරාදිය වනාහි—තරප්තමප්‍ච රූපශ්ච තරාං තමාං තථා, ඉෂ්ඨයස්සු ඉමන්කල්පෞ දෙශ්‍යදෙශීය ඉත්‍යපි. බහුඃ පාශශ්චරෞරූප්‍යශ්චශස් වෛතෙ තරාදයඃ යනුයි. මෙසේයි—(462) ඉයමනයොරතිශයෙන ශුභ්‍රා ශුභ්‍රතරා ඉයමාසාමතිශයෙන ශුභ්‍රා ශුභ්‍රතමා. (464) අතිශයෙන ශුභ්‍රා ශුභ්‍රරූපා. (465) අනයොරතිශයෙන කා කිනතරාම්, ආසාමතිශයෙන කා කිනතමාම්. (466) අතිශයෙන ලක්ෂ්වී ලඝිෂ්ඨා ලඝීයසී. (475) ලස්ව්‍යභාවො ලඝිමා (477) ඊෂදූනා ශුභ්‍රා ශුභ්‍රකල්පා. ශුභ්‍රදෙශ්‍යා ශුභ්‍රදෙශීයා. (478) ඊෂදූනා ශුභ්‍රා බහුශුභ්‍රා. මෙහි බහු යන්නහු පරකොට නොසිටිය බැවින් පුංවත් නොවේ. බහුශබ්දයද ශසන්තතරාදිය ආරම්භකරණ ක්‍රියනු ලබන්නාවූ තද්ධිත ප්‍රකරණයෙහි ශසන්තතරාදිය විධානකරන්නාවූ සූත්‍රවර්ගයාගේ මධ්‍යපාතය හා අපෙක්ෂා කරණ බැවිනි. (479) කුත්සිතා ශුභ්‍රා ශුභ්‍රපාශා. (480) භූතපූර්වා ශුභ්‍රා ශුභ්‍රචරී. (481) ශුභ්‍රායා භූතපූර්වො ගෞඃ ශුභ්‍රාරූප්‍යඃ, මෙහි රූප්‍යප්‍රත්‍යය හරණ බැවින් පුංවත්නොවේ. (482) බහ්වීදේහි බහුශො දෙහි යනුයි. උක්තපුංස්කඃ යනු කුමටය? ගඞ්ගා භාර්‍ය්‍යඃ යන තන්හි උක්තපුංස්කා නොවන හෙයින් පුංවත් නොවන පිණිසයි. තස්‍යාඃ, තතඃ, තස්‍යාං, තත්‍ර, තදා, තර්හි යනාදියෙහි (320) පුංවත් සෙඃ යන්නෙන් පුංවත් වෙයි. හස්තිනීනාං සඞ්ඝඃ හාස්තිකං, අග්නායී දෙවතා අස්‍ය ආග්නෙයඃ, කුක්කුට්‍යා අණ්ඩං කුක්කුටාණ්ඩං, මෘග්‍යාඃ ක්ෂීරං මෘගක්ෂීරං, මෘග්‍යාඃ පදං මෘගපදං, කාක්‍යාඃ ශාවකඃ කාකශාවකඃ යන මේ ආදියෙහිද පුංවද්භාවය වක්තව්‍යයි.

(ස-) උභතපුංසකඃ, උභතපුංසකවූ ; ස්ත්‍රීලිඞ්ගඃ, ස්ත්‍රීලිඞ්ග ශබ්දයතෙම ; එකාර්ථෙ, සමානාර්ථ විශෙෂ්‍යවූ ; ස්ත්‍රීලිඞ්ගෙ, ස්ත්‍රීලිඞ්ගශබ්දයා පර කල්හි ; පුංවත් ස්‍යාත්, පුංලිඞ්ගය මෙන් වන්නේය ; ඩ්‍යදෞ ච, ඩ්‍යප්‍රත්‍යය-මානින්‍ය-තප්‍රත්‍යය-ඞප්‍ර ත්‍යය- ශස් අන්තකොට ඇති තරප්‍රත්‍යය මුල්කොට ඇති ප්‍රත්‍ය යන් පර කල්හිද පුංවත් වන්නේය. න තු රූපෙ, රූප්‍ය ප්‍රත්‍යයා පරකල්හි වනාහි පුංවත් නොවන්නේය. [පාණිනිඃ, 6. 3. 34, 35, 36.]

(මු-) **328. නොප්තාකකොඩ්පූරණ්‍යාඛ්‍යසුමුක්තවිකාර ඊණ්තං ජාතිස්වාඞ්ගප් ස්වමානිනි.** (න 1. ඌප්— ණීතං 1. ජාතිස්වාඞ්ගප් 1. තු 1. අමානිනි 7.)

ඌබන්තං තස්‍යකස්‍ය වා කෙන කකාරෙඬ්, පූරණීත්‍යන්තං, සංඥභූතම්, ඉම්-උම්-රක්තාර්ථ-විකාරාර්ථවර්ජං ණීතනාන්තඤ්ච, පුංවනනස්‍යාත්, ජාතිස්වාඞ්ගවිහිතෙබන්තනාතු මානින් වර්ජෙ.

(ස-) ඌබන්තං, ස්ත්‍රීලිඞ්ගයෙහි ඌප්ප්‍රත්‍යයාන්ත පදයද ; තස්‍යකස්‍ය වා, තද්ධිතයාගේ හෝ කෘදන්ත අකප්‍රත්‍යයාගේ ; කෙන, කකාරය කරණකොටගෙන ; කකාරෙඬ්, උඬ්සංඥ කකාරයුක්ත පදයද ; පූරණී ත්‍යන්තං, ඩ්තීයාදී පූරණී ප්‍රත්‍ය යාන්ත පදයද ; සංඥභූතම්, දත්තාභද්‍රාදී සංඥරූප පදයද ; ඉම්උම්රක්තාර්ථවිකාරාර්ථවර්ජං, ඉම්යන්න හා උම්යන්නද යන තද්ධිතයෙහි වූ අගම දෙකද රක්තාර්ථ විකාරාර්ථ දෙකද රහිතවූ; ණීතනාන්තඤ්ච, ඉත්සංඥ ණකාරයුක්තවූ තද්ධිතාන්තපදයද; පුංවනනස්‍යාත්, පුංවත් නොවන්නේය. මානින්වර්ජෙ, මානින් යන්න රහිතවූ ශබ්දයා පර කල්හි ; ජාතිස්වාඞ්ගවිහිතෙ බන්තනාතු, ජාතියෙහිද ස්වාඞ්ගයෙහිද කරණලද ස්ත්‍රීලිඞ්ගික ඊප්ප්‍රත්‍යයාන්තය පුංවත් නොවේ.* [පාණිනිඃ 6. 3. 37—41.]

---

* තශ්ච අකශ්ච තාකෞ, තයොඃ කඃ තාකකඃ, සඋඬ්යස්‍ය ස තාකකොඬ්. ඉශ්ච උශ්ච යුතාභ්‍යාං මයුම්, (417) (මකාරය වෙනවෙනම සම්බන්ධකිරීමෙන් ඉම් උම් යනු අර්ථයි) රක්තඤ්ච විකාරශ්ච තෞ රක්තවිකාරෞ, තෞ අර්ථෞ යෙෂාං තෙ රක්ත විකාරාර්ථාඃ. යුම් ච රක්තවිකාරාර්ථාශ්ච තෙ, න විද්‍යන්තෙ තෙ යත්‍ර සො'යුමුක්ත විකාරාර්ථඃ, මූර්ධන්‍ය ණ ඉත් යස්‍ය ස ණීත්, ණීචචා සෞ තශ්චෙති ණීතතඃ, අයුමුක්තවිකාරාර්ථශ්චාසෞ ණීතත ශ්චෙති අයුමුක්තවිකාරාර්ථණීතතඃ. පශ්චාත් ඌප්ච තාක

(මූ-) 329. **පූරණී ප්‍රියා මනොඥා සුභගා දුර්භගා ක්‍ෂාන්තා කාන්තා වාමනා වාමා චපලා බාලා සමා සචිවා තනයා දුහිතෘ ස්වා කල්‍යාණී භක්තෞ.** (පූරණී—භක්තෞ 7.)

එෂු පරෙෂු පුංවන්නස්‍යාත්.*

(ස-) එෂු පරෙෂු, පූරණී ආදිවූ මේ ශබ්දයන් පර කල්හි ; පුංවන්නස්‍යාත්, පුංවත් නොවන්නේය. [පාණිනිඃ 6. 3. 34.]

(මූ-) 330. **ගවාබාදෙඃ ස්වො'න්තෙ ගෞණ්‍යෙ'නීයසඃ.** (ගවාබාදෙඃ 6. ස්වඃ 1. අන්තෙ 7. ගෞණ්‍යෙ 7. අනීයසඃ 5.)

අන්ත ස්ථිතස්‍ය ගොඃ ආපඊප ඌපශ්ච ස්වඃ ස්‍යාත් අප්‍රධානත්වෙ සති, නතීයසඃ. ශීතගුඃ ධ්වස්තමායඃ කාලතනුඃ. ඊයසස්තු බහුප්‍රෙයසී.†

(ස-) අප්‍රධානත්වෙ සති, අප්‍රධානත්වය ඇතිකල්හි ; අන්ත ස්ථිතස්‍ය, අන්තයෙහි සිටියාවූ ; ගොඃ, ගොශබ්දයහටද ; ආපඊපඌපශ්ච, ආප් ඊප් ඌප් යන මොහටද ; ස්වඃ ස්‍යාත්, හ්‍රස්ව වන්නේය. ඊයසස්තු, ඊයස්ප්‍රත්‍යයා කෙරෙන් පරවූ ඊප් යන්නහට වනාහි; න, හ්‍රස්ව නොවේ.

ඊයස් යන්නහු කෙරෙන් පරයාහට හ්‍රස්ව නොවේ. මේ නිෂෙධය බහුව්‍රීහියෙහිම වෙයි, එහෙයින් ප්‍රෙයසීමතික්‍රාන්තඃ අතිප්‍රෙයසිඃ බලඉත්‍යාදි. අර්ධං පිප්පල්‍යාඃ අර්ධපිප්පලි,

---

කොඩ ච පූරණී ච ආඛ්‍යා ච අයුම්‍රක්තවිකාරාපීණීත්‍යාශ්ච සමාහාරෙ තත්. ජාතිශ්ච ස්වාඞ්ගඤ්ච ජාතිස්වාඞ්ගෙ, තාභ්‍යාමීප් ජාතිස්වාඞ්ගෙප්. න මානින් අමානින් තස්මින්.

* පූරණී චෙත්‍යාදි ද්වන්ද්වෙ තස්මින්. පූරණී යනු පූරණ ප්‍රත්‍යයාන්ත ස්ත්‍රීලිඞ්ග ශබ්දයයි. මෙහි භක්තිශබ්දය කර්මයෙහි කරණලද ක්තිප්‍රත්‍යයාන්තයයි අවබොධ කටයුතුයි. භාවසාධනයෙහි වනාහි පුංවත් වන්නේමය. මෙහි කිසි කෙණෙක් ක්‍ෂාන්තා තනයා යන මොවුන් දෙදෙනාගේ ස්ථාන යෙහි ක්‍ෂමා තරුණී දෙක කියත්, බාලා වාමා ශබ්ද දෙකද නොකියත්. මෙඝදූතයෙහි දෘෂ්ටභක්තිර්භවාන්‍ය කියයි. රඝුවංශයෙහිද දෘඪභක්තිරිති ජ්‍යෙෂ්ඨෙ යනු කියයි. භාවයෙහි කරණලද බැවින් පුංවත්භාවය වේ. ප්‍රසූතතනයා යන්න වනාහි ප්‍රසූතං තනයයා යස්‍යා කියා ව්‍යධිකරණ බහුව්‍රීහියි.

† ආප් ආදිර්යස්‍ය සඃ, ගෞශ්ච අබාදිශ්ච තත්තස්‍ය. ගුණස්‍ය භාවො ගෞණ්‍යං තස්මිං. න ඊයස් අනීයස් තස්මාත්.

එසේම අඕඛාරී අඕනගරී යන මේ ආදීහුගේ හ්‍රස්වනිෂේධය
වක්තව්‍ය වෙයි. පුංවත්භාවයාගේ විධිනිෂේධවිෂයෙහි රූප
නියමකොට ශිතගුඃ යනාදිය උදාහරණ කෙරෙයි. ශීතා
ශීතලා ගෞඃ කිරණා යස්‍යාසෞ ශීතගුඃ, චන්ද්‍රයායි ; ධ්වස්තා
මායා යස්‍ය ස ධ්වස්තමායඃ ; දෙතන්හි පූර්වශබ්දයහට පුංවත්
භාවය වෙයි, පරයාහට මෙයින් හ්‍රස්ව වෙයි. බහුව්‍රීහි විෂ
යෙහි ඊප් අන්තය (332) කප්‍රත්‍යයෙන් බාධිත බැවින් උදා
හරණ නොකරණලදී. කාලී තනූඃ යස්‍යාසෞ කාලතනුඃ, පූර්වය
හට පුංවත් වේ, පරශබ්දයහට මෙයින් හ්‍රස්ව වේ. සෙසු තැන්
හිද අප්‍රධානත්වයෙහි පඤ්චගුඃ අතිමාෂඃ අතිස්ත්‍රිඃ යනාදියද
මෙසේමැයි. ඊයසස්තු, ඊයස්ප්‍රත්‍යයා කෙරෙන් පරව
වනාහි ; වහ්ව්‍යඃ ප්‍රෙයස්‍යො යස්‍ය ස වහුප්‍රෙයසී කෘෂ්ණඃ,
විෂ්ණුයි, පූර්වවූ ශබ්දයහට පුංවත්භාවය වේ, පරශබ්දයහට
ඊයස් ප්‍රත්‍යය වර්ජිත බැවින් හ්‍රස්ව නොවේ. (148) ඊප්
ප්‍රත්‍යයා කෙරෙන් සිහට ලොප් වේ. සමාසාන්තවිධිය අනිත්‍ය
බැවින් (332) මෙහි කප්‍රත්‍යය නොවේ. මෙහි හ්‍රස්වය නිෂේධ
බැවින් සුප්‍රෙයසීකුලම් යන මෙහි (167) ක්ලීවෙ ස්වඃ යන
මෙයින්ද හ්‍රස්ව නොවන්නේය. ප්‍රයොගානුසාරයෙන් සෙසු
තැන්හිද මෙසේමැයි. [පාණිනිඃ 1. 2. 48.]

(මූ-) ඌඞාදෙස්තු (328)—වාමොරූභාර්‍ය්‍යඃ රසිකාභාර්‍ය්‍යඃ
පාචිකාභාර්‍ය්‍යඃ ෂෂ්ඨීජායඃ දත්තාජායඃ මෛථිලීභාර්‍ය්‍යඃ. බ්‍රාහ්ම
ණීභාර්‍ය්‍යඃ සුකෙශීභාර්‍ය්‍යඃ. අමානිනි කිං—බ්‍රාහ්මණමානිනී.
ශුමාදෙස්තු වෛයාකරණභාර්‍ය්‍යඃ සෞවශ්වභාර්‍ය්‍යඃ කාෂාය
කණ්ඨඃ හෛමමුද්‍රිකඃ.

(ස-) ඌඞාදෙස්තු, ස්ත්‍රීලිඞ්ගයෙහි කරණලද්දාවූ ඌප්
ආදියහට වනාහි ; වාමෞ සුන්දරෞ ඌරූ යස්‍යාඃ සා වාමො
රූඃ (278), වාමොරූඃ භාර්‍ය්‍යා යස්‍ය සඃ, වාමොරූ භාර්‍ය්‍යඃ.
රසං වෙත්ති රසිකා (429), රසිකා භාර්‍ය්‍යා යස්‍ය සඃ, රසිකා
භාර්‍ය්‍යඃ. පචති (990) පාචිකා, පාචිකාභාර්‍ය්‍යා යස්‍ය සඃ,
පාචිකාභාර්‍ය්‍යඃ. ෂණ්ණාං පූරණී (455) ෂෂ්ඨී. ෂෂ්ඨී ජායා
යස්‍ය සඃ, ෂෂ්ඨීජායඃ. දත්තා (ඉතිසංඥා) ජායා යස්‍ය සඃ. මිථි
ලායාං භවා (429) මෛථිලී, මෛථිලී භාර්‍ය්‍යා යස්‍ය සඃ. මො
වුන් කෙරෙහි පූර්වපදවූ ඌප්අන්තාදීන්ගේ පුංවද්භාවය
නිෂේධ වේ. බ්‍රාහ්මණී (267) භාර්‍ය්‍යා යස්‍ය සඃ බ්‍රාහ්මණී

භාය්‍ර්‍යඃ, සුකෙශී (265) භාය්‍ර්‍යා යස්‍ය සඃ සුකෙශීභාය්‍ර්‍යඃ, දෙතන්හි ජාතිස්වාංග දෙක්හි කරණලද ඊප්අන්තය පුංවත් නොවේ. අමානිනි කිං, කුමටය? බ්‍රාහමණිමානිනී යන මෙහි පුංවත් වන හෙයිනි. ආත්මානං බ්‍රාහමණීං මන්‍යතෙ යා සා බ්‍රාහමණිමානිනී, මනධාතුහු කෙරෙන් (993, 257) ණින්, ඊප් දෙක වෙත්. මෙහි මානින් යන්න පරකල්හි පුංවත් වේ. පුමාදෙසතු, ඉම් උම් ආදිකොට ඇති රක්තවිකාරයන්ගේ වනාහි උදාහරණ කියනු ලැබේ. ව්‍යාකරණං වෙත්ති අධීතෙ වා යා සා (429, 417) වෛයාකරණී, සා භාය්‍ර්‍යා යස්‍ය සඃ. සු සුන්දරඃ අශ්වො යස්‍ය සඃ ස්වශ්වඃ, ස්වශ්වස්‍යෙයං (437, 417) සෞවශ්වී, සා භාය්‍ර්‍යා යස්‍ය සඃ. කෂායෙන රක්තා කාෂායී (429) කාෂායී කන්ථා යස්‍ය සඃ. හෙම්නො විකාරඃ (437) හෛමී, සා මුද්‍රිකා යස්‍ය සඃ. මොවුන් කෙරෙහි ඉම් උම් රක්තවිකාරාපිවර්ජිත බැවින් පුංවත් වේ. සියලු තන්හි පරපදයන්ගේ හ්‍රස්වය වේ.

(මු-) පූරණ්‍යාදෞ තු (329).

331. භෙ පූරණී ප්‍රමාණ්‍යොඃ. (භෙ 7. පූරණී ප්‍රමාණ්‍යොඃ 5 ·· අඃ 1.) ආහ්‍යාම් අඃ ස්‍යාත් භෙ.

(258) යමොලෞපො'ප්‍යුකෙත්‍යෞ පෞ. කල්‍යාණීපඤ්චමා රාත්‍රයඃ, කල්‍යාණීප්‍රියඃ. මුඛ්‍යාත්‍රපූරණී ග්‍රාහ්‍යා, තෙන.

(ස-) පූරණ්‍යාදෞ තු, පූරණීප්‍රියා යනාදි සූත්‍රයෙහි කියන ලද පූරණී යනාදිය පරකල්හි වනාහි උදාහරණ කරණු කැමතිව සූත්‍රයක් කියයි.

භෙ, බහුව්‍රීහි සමාසයෙහි; ආහ්‍යාම්, පූරණී ප්‍රමාණී යන මොවුන් දෙදෙනා කෙරෙන්; අඃ ස්‍යාත්, අප්‍රත්‍යය වන්නේය. [පාණිනිඃ 5. 4. 116.]

කල්‍යාණී පඤ්චමාඃ යනු වේ, රාත්‍රයඃ, රාත්‍රීහුයි. කල්‍යාණීප්‍රියඃ යනු වේ. අත්‍ර, මෙහි; මුඛ්‍යා, ප්‍රධානවූ; පූරණී, පඤ්චමීයයි කියනලද පූරණීතොමෝ; ග්‍රාහ්‍යා, ගතයුතු වන්නීය. තෙන, එහෙයින්.*

---

* පූරණීත්‍යාදිඃ. ප්‍රමීයතෙ'නයා ඉති ප්‍රමාණී. පූරණී ච ප්‍රමාණී ච තාභ්‍යාං. පඤ්චානාං පූරණී පඤ්චමී. (451) කල්‍යාණී ප්‍රශස්තා පඤ්චමී රාත්‍රි යාසු රාත්‍රිෂු තාරාත්‍රය!

(මු-) **332**. **ඎකඃ කඃ**. (දී—සෘතඃ 5. කඃ 1.)

දීසංඥකාද්‍ෛනතාවච කඃ ස්‍යාත් හෙ. කල්‍යාණීපඤ්චමීකඃ පක්‍ෂඃ. රාත්‍රිඃ පූරණීවාච්‍ය චෙති පූර්වත්‍ර මුඛ්‍යත්වං. ස්ත්‍රීප්‍රමාණඃ.*

(ස-) දීසංඥකාත්, නදීසංඥ කශබ්දයා කෙරෙන්ද ; සෘද

කල්‍යාණී පඤ්චමාඃ, මෙහි පඤ්චමීශබ්දයා පර කල්හි (329) පුංවත්භාවය නුවූයේය. පඤ්චමීශබ්දයා කෙරෙන් මේ සූත්‍රයෙන් අප්‍රත්‍යය කළ කල්හි යයොලෝපඃ යනාදි සූත්‍රයෙන් ඊප්හට ලොප්කළ කල්හි, (249) ආප්ප්‍රත්‍යය වේ. කල්‍යාණී ප්‍රියා යස්‍ය ස කල්‍යාණීප්‍රියඃ, (329, 330) කල්‍යාණීමනොඥඃ යනාදියද මෙසේමැයි. මුඛ්‍යත්‍ර යන මෙහි පූරණී යන වාක්‍යයෙන් වාච්‍යවූ පඤ්චමීශබ්දය පර කල්හි පුංවත්භාවය ප්‍රතිෂෙධ කල්හි පූරණී යන වාක්‍යයෙන් පරව අප්‍රත්‍යය කළ කල්හිද දෙතන්හි ප්‍රධානවූ පූරණීතොමෝ දතයුතු වන්නීය. ප්‍රධානත්වයද සමාස වාච්‍යයන්ට අසාධාරණධර්මවත් බවයි. කල්‍යාණී පඤ්චමා යන මෙහි සමාසවාච්‍යවූ රාත්‍රීන්ගේ යම් අසාධාරණධර්මවූ රාත්‍රිත්වයෙක් ඇද්ද හෙද ඒ රාත්‍රීන් අතුරෙහි පඤ්චමීරාත්‍රියෙහිද වැටේ, එහෙයින් පූරණීවාච්‍යයාගේ මුඛ්‍යත්වය වේ. තෙන යනු පරසූත්‍ර උදාහරණයෙහි කල්‍යාණපඤ්චමීකඃ පක්‍ෂඃ යන මෙහි පඤ්චමී යන්න අප්‍රධාන බැවින් පුංවද්භාවය නිෂෙධ නොවේ, අප්‍රත්‍යයද නොවේ යන මොහු හා සම්බන්ධ වේ.

* දීච සෘවච ඎත් තස්මාත්. (96) මේ වනාහි උපලක්‍ෂණමාත්‍රය වෙයි, අන්‍යශබ්දයන් කෙරෙන්ද බහුව්‍රීහි සමාසයෙහි ප්‍රයොගානුසාරයෙන් කප්‍රත්‍යය වක්තව්‍ය වෙයි. කල්‍යාණී පඤ්චමී යස්මින් පක්‍ෂෙ සඃ කල්‍යාණපඤ්චමීකඃ පක්‍ෂඃ, මෙහි සමාසවාච්‍යයහට අසාධාරණධර්මය පක්‍ෂය බවයි, ඒ වනාහි පඤ්චමීරාත්‍රියෙහි නොවැටේ, එහෙයින් පඤ්චමී යන්නෙහි ප්‍රධානත්වය රහිත බැවින් පුංවත්භාවය නිෂෙධ නොවේ (329) අප්‍රත්‍යයද නොවේ (331) කල්‍යාණී යනමෙහි (327) පුංවත්කළ කල්හි, පඤ්චමී යන මේ නදීසංඥකයා කෙරෙන් මෙසින් කප්‍රත්‍යය වේ. රාත්‍රිඃ පූරණී වාච්‍ය ච යන මෙහි පූර්වයෙහි කල්‍යාණීපඤ්චමාරාත්‍රයඃ යනමේ උදාහරණයෙහි රාත්‍රිය සමාස වාච්‍යය යන අර්ථයි, පූරණීවාච්‍යය පඤ්චමීවාච්‍යය යන අර්ථයි, එහෙයින් පඤ්චමී ශබ්දයාගේ මුඛ්‍යත්වය වෙයි. ස්ත්‍රී ප්‍රමාණී යස්‍ය ස ස්ත්‍රී ප්‍රමාණඃ, ස්ත්‍රී ශබ්දය උක්තපුංස්ක නොවන බැවින් (327) පුංවද්භාවය නොවෙයි, ප්‍රමාණී ශබ්දයා කෙරෙන් (331) අප්‍රත්‍යය වෙයි.

න්තාවච, ඍකාරාන්ත ශබ්දයා කෙරෙන්ද ; ශෙ, බහුව්‍රීහි සමාසයෙහි ; කඃ ස්‍යාත්, කප්‍රත්‍යය වන්නේය. කල්‍යාණි පඤ්චමීකඃ යනු වේ. පක්‍ෂඃ, පක්‍ෂයයි. රාත්‍රිඃ පූරණී වාච්‍ය වෙති, කල්‍යාණී පඤ්චමා රාත්‍රයඃ යන මේ උදාහරණයෙහි රාත්‍රිය සමාසය වාච්‍යවූ පඤ්චමිය වාච්‍ය වන්නීය යන ; පූර්වත්‍ර, පූර්වඋදාහරණයෙහි ; මුඛ්‍යත්වං, පඤ්චමීශබ්දයාගේ ප්‍රධානත්වය වෙයි. [පාණිනිඃ 5. 4, 153.]

(මූ-) **333. සහඃ සො වා.** (සහඃ 6. සඃ 1. වා 1.)
සහස්‍ය ශෙ සඃ ස්‍යාද්වා.

සහ මාත්‍රා වර්තතෙ යො'සෞ සමාත්‍රකඃ සහමාත්‍රකඃ.*

(ස-) ශෙ, බහුව්‍රීහියෙහි ; සහස්‍ය, සහශබ්දයහට ; වා, විකල්පයෙන් ; සඃ ස්‍යාත්, සකාරාදෙශ වන්නේය. සහමාත්‍රා වර්තතෙ යො'සෞ යන වාක්‍යයෙහි සමාත්‍රකඃ යනු වේ. පක්‍ෂයෙහි සහමාත්‍රකඃ යනු වේ. [පාණිනිඃ 6. 3. 82.]

(මූ-) **334. සක්ථ්‍යක්‍ෂ්ණඃ ෂඃ ස්වාඞ්ගෙ.** (සක්ථ්‍යක්‍ෂ්ණඃ 5. ෂඃ 1. ස්වාඞ්ගෙ 7.)

ආභ්‍යාං ශෙ ෂඃ ස්‍යාත් ස්වාංගෙ. දීර්ඝසක්ථඃ, පුණ්ඩරීකවදක්‍ෂිණී යස්‍යාසෞ පුණ්ඩරීකාක්‍ෂඃ. ස්වාඞ්ගෙ කිං දීර්ඝසක්ථිශකටං.†

---

* සමාත්‍රකඃ යන්නෙහි (332) කප්‍රත්‍යය වන්නේය. මේ සූත්‍රයෙන් විකල්පයෙන් සහශබ්දයහට සකාර වන්නේය. කිසි කෙණෙක් වනාහි ප්‍රථමාන්ත අන්‍යපදාර්ථ බහුව්‍රීහිය නොසලකන්නාහු මාත්‍රා සහිතඃ සමාත්‍රකඃ යී තෘතීයා තත්පුරුෂයයි කියත්. මෙසේම සහසමානං උදරං යස්‍ය සඃ සොදරඃ සහොදරඃ යනාදියද වේ.

† සක්ථි ච අක්‍ෂි ච තත් සක්ථ්‍යක්‍ෂි තස්මාත්. ස්වස්‍ය ආත්මනඃ අඞ්ගං ස්වාඞ්ගං තස්මින්. ස්වාඞ්ග ලක්‍ෂණය කියන ලද්දේය (265), ස්වාඞ්ගවාචීවූ මොවුන් කෙරෙන් යන අර්ථයි. ෂප්‍රත්‍යයාගේ ෂකාරය (257) ඊප්ප්‍රත්‍යය ප්‍රයොජනකොට ඇත්තේය. අකාරය සිටී. පුණ්ඩරීකවත් යනු පුණ්ඩරීක නම් ශ්වෙතපද්මයයි, එම අක්‍ෂිය නොවේ, එබැවින් ලක්‍ෂණයෙන් ඒ සමානය යන අර්ථයි. එහෙයින්ම වාක්‍යයෙහි පුණ්ඩරීකවත් යනු කියනලදී, එසේම ව්‍යාඝ්‍රශවා යනු (358) තමා විසින් කියනුලැබෙයි. උදාහරණ දෙක්හි මෙයින් ෂප්‍රත්‍යය කළ කල්හි (258) ඉකාරලොපය වේ. ඉත්සංඥ ෂකාර බැවින් ස්ත්‍රීලිඞ්ගයෙහි දීර්ඝසක්ථී, සරොජාක්‍ෂී යනු වේ. ශකටය ප්‍රාණරහිත බැවින් දීර්ඝසක්ථි යනු වේ.

(ස-) ආසක්තං, සක්ථි අක්ෂි යන මේ දෙදෙනා කෙරෙන් ; හෙ, බහුව්‍රීහියෙහි ; ස්වාඞ්ගෙ, තමාගේ අවයවය වාච්‍ය කල්හි ; ෂඃ සතත්, ෂප්‍රත්‍යය වන්නේය. දීර්ඝසක්ථිනී (ඌරූ) යස්‍ය සඃ යන වාක්‍යයෙහි දීර්ඝසක්ථඃ යනු වේ. පුණ්ඩරීකාක්ෂඃ යනු වේ. ස්වාඞ්ගෙ කිං, ස්වාඞ්ගෙ යනු කුමටද? දීර්ඝසක්ථි ශකටං යන තන්හි ශකටය ප්‍රාණ්‍යවයව නොවන හෙයින් ෂ ප්‍රත්‍යය නොවන බව ඇඟවීම පිණිසයි. [පාණිනිඃ 5. 4. 113.]

(මූ-) 335. **දාරුණ්‍යඞ්ගුලෙඃ.** (දාරුණි 7. අඞ්ගුලෙඃ 5.) පඤ්චාඞ්ගුලං දාරු.*

(ස-) අඞ්ගුලෙඃ, අඞ්ගුලි ශබ්දයා කෙරෙන් පරව ; දාරුණි, කාෂ්ඨවාචී කල්හි බහුව්‍රීහියෙහි ෂප්‍රත්‍යය වන්නේය. පඤ්චාඞ්ගුලං, පඤ්චඅඞ්ගුලයඃ (පරිමාණං) අස්‍ය යන වාක්‍ය යෙහි පඤ්චාඞ්ගුලං යනු වේ. දාරු, කාෂ්ඨයයි. [පාණිනිඃ 5. 4. 114.]

(මූ-) 336. **ද්විත්‍රෙර්මූර්ධ්නඃ.** (ද්විත්‍රෙඃ 5. මූර්ධ්නඃ 5.)†

(ස-) ද්විත්‍රෙඃ, ද්විශබ්ද ත්‍රිශබ්ද යන මොහු දෙදෙනා කෙරෙන් පරවූ ; මූර්ධ්නඃ, මූර්ධන් ශබ්දයා කෙරෙන් බහුව්‍රීහියෙහි ෂ ප්‍රත්‍යය වන්නේය. [පාණිනිඃ 5. 4. 115.]

(මූ-) 337. **නෙවාර්ලොපොත්තො තෙ'ච්‍ය.** (නෙඃ 6 .. ලොපොත්තො 1.. තෙ 7. අච්‍ය 7.)

නස්‍ය ලොපඃ සතත් උවර්ණස්‍ය ඔත් සතදච් යෙ ච තෙ. විමූර්ධඃ.‡

---

* ස්ත්‍රීලිඞ්ගයෙහි වනාහි ඉත්සංඥ ෂකාරය බැවින් ඊප් කළ කල්හි පඤ්චාඞ්ගුලී යනු වේ, සමිත්. දාරුණි යනු කුම ටද? පඤ්චාඞ්ගුලා ශිලා යන තන්හි ෂප්‍රත්‍යය නොවන පිණි සයි. මෙහි තද්ධිතාර්ථ ද්විගුසමාස කළ කල්හි, (367) සංඛ්‍ය ව්‍යතත් යනාදියෙන් අප්‍රත්‍යය කළ කල්හි, ස්ත්‍රීලිඞ්ගයෙහි ආප්‍රත්‍යයයි.

† ද්විශ්ච ත්‍රිශ්ච තත් තසමාත්.

‡ න ච උශ්ච නු තයොඃ. ලොපශ්ච ඔත්ච ලොපොත්තො. අච්ච යශ්ච අච්‍යං තසමින්, තෙ ඉත්‍යස්‍ය විශෙෂණං. (336) ෂප්‍රත්‍යය කොට මෙයින් නකාරලොපය කළ කල්හි, (258) අකාරලොපය වේ, විමූර්ධඃ යනු වේ. ත්‍රයො මූර්ධානො යස්‍ය

(ස-) තෙ, තද්ධිතසංඥවත්වූ ; අචි, ස්වරයා පර කල්හිද ; යෙ ච, යකාරයා පර කල්හිද ; නස්‍ය, නකාරයහට ; ලොපඃ ස්‍යාත්, ලොප් වන්නේය ; උවර්ණස්‍ය, උවර්ණයහට ; ඔත් ස්‍යාත්, ඔකාර වන්නේය. ද්විමූර්ධඃ, ද්වෞ මූර්ධානෞ යස්‍ය සඃ යන වාක්‍යයෙහි ද්විමූර්ධඃ යනු වේ. [පාණිනිඃ 6. 4. 144, 146.]

(මූ-) **338. සංඛ්‍යායා ඩො'බහොඃ.** (සංඛ්‍යායාඃ 5. ඩඃ 1. අබහොඃ 5.)

බහුවර්ජායාඃ සංඛ්‍යායා ඩඃ ස්‍යාත් හෙ. පඤ්ච ෂට් පරිමාණං යෙෂාං තෙ පඤ්චෂාඃ, උපගතාඃ දශ යෙෂාං තෙ උපදශාඃ. බහොස්තු උපබහවඃ.*

(ස-) බහුවර්ජායාඃ, බහුශබ්දය රහිතවූ ; සංඛ්‍යායාඃ, සංඛ්‍යා ශබ්දයා කෙරෙන් ; හෙ, බහුව්‍රීහි සමාසයෙහි ; ඩඃ ස්‍යාත්, ඩප්‍රත්‍යය වන්නේය. පඤ්චෂාඃ යනු වේ. උපදශාඃ යනු

ස ත්‍රිමූර්ධඃ යනුද මෙසේමැයි. ස්ත්‍රීලිඞ්ගයෙහි ද්විමූර්ධී ත්‍රිමූර්ධී යනු වේ, රාක්ෂසීයයි, ද්විත්‍රෙඃ යනු කුමටද ? බහුමූර්ධා යන තන්හි ෂප්‍රත්‍යය නොවන පිණිසයි, (431) නදං තසෞ යනාදියෙන් පදාන්තත්වනිෂෙධ බැවින් (118) නොලුප් ඓ'ධෞ යන මොහු ගේ අප්‍රාප්තිය ඇතිකල්හි නකාරලොපය සඳහා මේ තෙම කියනලදී, ඔකාරාදෙශය මෙසේයි—බාහවඃ, බාභ්‍රව්‍යඃ යන මේ ආදියයි. කිසිතැනෙක නොවන්නේය, මෙසේයි :— ස්වායම්භුවං යනු වේ.

* නාස්ති බහුර්යත්‍ර සා අබහුස්තස්‍යාඃ. බහුශබ්දය (101) සංඛ්‍යාවත් යන මේ ආදියෙන් සංඛ්‍යාවද් අතිදෙශ බැවින් සංඛ්‍යාභාවය ලත්කල්හි නිෂෙධයි. පඤ්චෂාඃ යනු ඩප්‍රත්‍යය කළකල්හි (126) ටිලොපයයි. ද්විත්‍රාඃ චතුඃ පඤ්චාඃ යනාදියද මෙසේමැයි. උපගතා විංශතිර්යස්‍ය ස උපවිංශඃ, ඩප්‍රත්‍යය කළ කල්හි විංශතිශබ්දයාගේ ති යන භාගයහට ලොප් වේ (126) යයොලොපඃ යනාදියෙන් අකාරලොපයයි (258) උපගතා බහවො යෙෂාං තෙ උපබහවඃ, බහුශබ්දය හරණ බැවින් සංඛ්‍යෙයවෘත්තිය සංඛ්‍යාශබ්දයා කෙරෙන්ම ග්‍රහණයයි. එහෙයින් අෂ්ටාභිඃ සහ වර්තතෙ යා සා සාෂ්ටා පඤ්චාශත් යන මෙහි සංඛ්‍යාවෘත්ති බැවින් ග්‍රහණය නොවන්නේය. ශොභනං ප්‍රාතර්යස්‍ය තත් සුප්‍රාතං යන මෙහි ඩප්‍රත්‍යය වක්තව්‍යයි.

වේ. බහොසතු, බහුශබ්දයා කෙරෙන් වනාහි ; උපබහවඃ, ඩප්‍රත්‍යය නොවන හෙයින් උපබහවඃ යනු වේ. [පාණිනිඃ 5. 4. 73.]

(මු-) 339. **නාභෙර්නාම්නි.** (නාභෙඃ 5. නාම්නි 7.)

පද්මනාභඃ.*

(ස-) නාභෙඃ, නාභිශබ්දයා කෙරෙන් පරව ; නාම්නි, බහුව්‍රීහි සමාසයෙහි වූ සංඥයෙහි ඩප්‍රත්‍යය වන්නේය. පද්මනාභඃ, පද්මං නාභෞ යස්‍ය යන්නෙහි හෝ පද්මවත්නාභිර්යස්‍ය යන වාක්‍යයෙහි පද්මනාභඃ යනු වේ. විෂ්ණුයි.

(මු-) 340. **ලොම්නො'න්තර්බහිර්භ්‍යාං.** (ලොම්නඃ 5. අන්තර්-බහිර්භ්‍යාං 5..)

අන්තලෝමඃ බහිලෝමඃ.

(ස-) අන්තර්බහිර්භ්‍යාං, අන්තර්ශබ්ද වහිර්ශබ්දයන් කෙරෙන් පරවූ; ලොම්නඃ, ලොමන්ශබ්දයා කෙරෙන් බහුව්‍රීහියෙහි ඩප්‍රත්‍යය වන්නේය.

අන්තලෝමානි යස්‍ය සඃ අන්තලෝමඃ, බහිලෝමානි යස්‍ය සඃ බහිලෝමඃ.† [පාණිනිඃ 5. 4. 117.]

(මු-) 341. **නඤ්දුඃසොඃ සක්ථෙනා වා.** (නඤ්දුඃසොඃ 5. සක්ථ්නඃ 5. වා 1.)

අසක්ථඃ අසක්ථිඃ.‡

(ස-) නඤ්දුඃසොඃ, නකාරනිපාතසමාසය දුර්ශබ්දය සුශබ්දය යන මොවුන් කෙරෙන් පරවූ; සක්ථ්නොඃ, සක්ථිශබ්දයා

---

* වජ්‍රනාභඃ යනුද මෙසේමැයි, ඌර්ණනාභෞ යස්‍ය ස ඌර්ණනාභඃ. අන්‍යයෝ ඌර්ණනාභිඃ කියති. නාම්නි යනු කුමටය? ගම්භීරනාභිඃ යන තන්හි නාමය නොවන හෙයින් ඩප්‍රත්‍යය නොවන පිණිසයි. අරවින්දනාභිඃ යන්න වනාහි සමාසාන්ත විධානයාගේ අනිත්‍යත්වයෙන් හෝ සංඥ නොවන බැවින් හෝ වේ.

† පෘථක්යොගය බැවින් නාම්නි යනු අනුවර්තනය නොවේ. මොවුන් කෙරෙන් ඩප්‍රත්‍යය කිරීම කුමටය? දීඝලොමා යන තන්හි ඩප්‍රත්‍යය නොවන පිණිසයි.

‡ නඤ්ච දුශ්ච සුශ්චෙති තස්මාත්. මෙහි ස්වාඞ්ගනුවූයේම ග්‍රහණය වෙයි, ස්වාඞ්ගයෙහි වනාහි (334) පූර්වසූත්‍රයෙන්ම ෂප්‍රත්‍යය වෙයි.

කෙරෙන් බහුව්‍රීහි සමාසයෙහි විකල්පයෙන් ඩප්‍රත්‍යය වන්නේය.

නාස්ති සක්ථි යස්‍ය සො'සක්ථඃ විකල්පයෙන් අසක්ථිඃ. දුර්සක්ථි යස්‍ය ස දුඃසක්ථඃ වා දුඃසක්ථිඃ. ශොභනං සක්ථි යස්‍ය ස සුසක්ථඃ, වා සුසක්ථිඃ. [පාණිනිඃ 5. 4. 121.]

(මු-) **342. අස් ප්‍රජායාඃ.** (අස් 1. ප්‍රජායාඃ 5.)

අප්‍රජාඃ සුප්‍රජාඃ.*

(ස-) ප්‍රජායාඃ, නඤ්දුඃ සු යන මොවුන් කෙරෙන් පරවූ ප්‍රජාශබ්දයා කෙරෙන් ; අස්, බහුව්‍රීහියෙහි අස්ප්‍රත්‍යය වන්නේය. නාස්ති ප්‍රජා යස්‍යසෞ අප්‍රජාඃ. දුෂ්ප්‍රජාඃ සුප්‍රජාඃ යනුද මෙසේමැයි. [පාණිනිඃ 5. 4. 122.]

(මු-) **343. මන්‍දල්පාච්ච තු මෙධායාඃ.** (මන්‍දල්පාත් 5. ච 1. තු 1. මෙධායාඃ 5.)

අමෙධාඃ සුමෙධාඃ මන්‍දමෙධාඃ.†

(ස-) මන්‍දල්පාච්ච, මන්‍දශබ්ද අල්පශබ්ද යන දෙකද චකාරයෙන් නඤ්දුඃ සු යන මොවුන් කෙරෙන්ද පරවූ ; මෙධායාඃ, මෙධාශබ්දයා කෙරෙන් බහුව්‍රීහියෙහි අස්ප්‍රත්‍යය වන්නේය.

නාස්ති මෙධා යස්‍ය සඃ අමෙධාඃ, සු සුන්‍දරී මෙධා යස්‍ය සඃ සුමෙධාඃ, මන්‍ද මෙධා යස්‍ය සඃ මන්‍දමෙධාඃ. දුර්මේධාඃ යනුද මෙසේමැයි.

---

* වා යනු අනුවර්තනය නොවේ. අස්ප්‍රත්‍යය කළ කල්හි, (258) යස්‍යෙතිචඃ යනාදියෙන් අකාරලොපය වේ, (185) අත්‍යසොධාඃ යනාදියෙන් දීඝ් වේ. මෙහි නකාරාදීන්ගේ මධ්‍යගතවූ අන්‍යශබ්ද රහිතයා කෙරෙන් පරවූයේ කැමතිවන ලදී, එහෙයින් සුගුණී ප්‍රජා යනාදියෙහි ප්‍රත්‍යය නොවන්නේය.

† මන්‍දශබ්ද අල්පශබ්ද තස්මාත්. මෙයින් අස්ප්‍රත්‍යය වන්නේය, (258) ආකාරලොපය වේ. (185) දීඝ්යි. මෙහිදු නකාරාදීන්ගේ අව්‍යවහිතොත්තරත්වය කැමතිවනලදී එහෙයින් මන්‍දබහුමෙධඃ යනාදියෙහි අස්ප්‍රත්‍යය නොවන්නේය. තු යනු අනන්තබැවින් මන්‍දාදීන්ගේ පරභාගයෙහි අනුවෘත්තිය නොවේ.

(මු-) **344. ධර්මාදන්.** (ධර්මාත් 5. අන් 1.) සුධර්මා.*

(ස-) ධර්මාත්, පූර්වපදයා කෙරෙන් පරවූ ධර්මශබ්දයා කෙරෙන්; අන්, බහුව්‍රීහියෙහි අන්ප්‍රත්‍යය වන්නේය. සුධර්මා යස්‍ය ස සුධර්මා. [පාණිනිඃ 5. 4. 124.]

(මු-) **345. නඤ්සුත්‍රිව්‍යුපාච්චතුරෝ'ඃ.** (නඤ්සුත්‍රිවිඋපාත් 5. චතුරඃ 5. අඃ 1.)

එභ්‍යශ්චතුරෝ'ඃ ස්‍යාත් හෙ. අචතුරඃ සුචතුරඃ.†

(ස-) එභ්‍යඃ, න නිපාතය සුශබ්දය ත්‍රිශබ්දය විශබ්දය උපශබ්දය යන මොවුන් කෙරෙන් පරවූ ; චතුරඃ, චතුර්ශබ්දයා කෙරෙන් ; හෙ, බහුව්‍රීසමාසයෙහි ; අඃ ස්‍යාත්, අප්‍රත්‍යය වන්නේය. න සන්ති චත්වාරි යස්‍යාසෞ අචතුරඃ. සුෂ්ඨු චත්වාරි යස්‍ය සෞ සුචතුරඃ. එසේම ත්‍රීණි චත්වාරි වා පරිමාණං යෙෂාං තෙ ත්‍රිචතුරාඃ. විගතාශ්චත්වාරො යස්‍ය ස විචතුරඃ. උපගතාශ්චත්වාරො යස්‍යාඃ සා උපචතුරා යනු වේ. [පාණිනිඃ 5. 4. 77.]

(මු-) **346. භාන්නෙතුඃ.** (භාත් 5. නෙතුඃ 5.)

නක්ෂත්‍රාත් නෙතෘශබ්දාත් අඃ ස්‍යාත් හෙ. මෘගනෙත්‍රා රාත්‍රිඃ.‡

(ස-) නක්ෂත්‍රාත්, නක්ෂත්‍රවාචකවූ ; නෙතෘශබ්දාත්, නෙතෘශබ්දයා කෙරෙන් ; හෙ, බහුව්‍රීහියෙහි ; අඃ ස්‍යාත්, අප්‍රත්‍යය වන්නේය. මෘගඃ නෙතා යස්‍යාඃ සා මෘගනෙත්‍රා යනු වේ. රාත්‍රිඃ, රාත්‍රියයි.

---

* මෙයින් අන්ප්‍රත්‍යය වන්නේය, (258) අකාර ලොපයයි, (164) දීර්ඝයි. සධර්මා විධර්මා බහුධර්මා යනාදියද මෙසේමැයි. මෙහි නොකරණලද සමාස ඇති පූර්වපදයා කෙරෙන් යනු වක්තව්‍යයි එහෙයින් පරමහිතො ධර්මො යස්‍ය සඃ පරමහිතධර්මඃ යනාදියෙහි අන්ප්‍රත්‍යය නොවන්නේය.

† නඤ්ච සුශ්ච ත්‍රිශ්ච විශ්ච උපශ්චෙති තස්මාත්.

‡ මෘගඃ මෘගශිරො නක්ෂත්‍රං නෙතා ප්‍රාපකො යස්‍යාඃ සා රාත්‍රිඃ මෘගනෙත්‍රා. මෘගඃ යනු මෘගශිර නක්ෂත්‍රයයි. නෙතා යනු පමුණුවන්නෙකි. අප්‍රත්‍යය කළකල්හි (249) ආප්‍රත්‍යය වන්නේය. පුෂ්‍යනෙත්‍රා යනාදියද මෙසේමැයි. යම් නැකතක් උදාවූ කල්හි රාත්‍රිය පවත්නීද ඒ නක්ෂත්‍රයතෙම ඒ රාත්‍රියගේ නෙතෘයි.

(මු-) 347. **සඞ්ඛ්‍යාසූපමානාත් පාත් පාදෙ'හස්ත්‍යාදෙඃ.**
(සඞ්ඛ්‍යාසු උපමානාත් 5. පාත් 1. පාදඃ 1. අහස්ත්‍යාදෙඃ 5.)
එභ්‍යඃ පාදස්‍ය පාත් ස්‍යාත් හෙ, න තු හස්ත්‍යාදෙඃ.
ද්විපාත් සුපාත් ව්‍යාඝ්‍රපාත්. හස්ත්‍යාදෙස්තු හස්තිපාදඃ.*

(ස-) එභ්‍යඃ, සඞ්ඛ්‍යාශබ්ද සුශබ්ද උපමානවාචක ශබ්ද යන මොවුන් කෙරෙන් පරවූ ; පාදස්‍ය, අකාරාන්ත පාදශබ්දයහට; හෙ, බහුව්‍රීහි සමාසයෙහි ; පාත් ස්‍යාත්, පාද් යනාදෙශ වේ. හස්ත්‍යාදෙස්තු, හස්ත්‍යාදිශබ්දයන් කෙරෙන් පරව වනාහි ; න, ආදෙශ නොවන්නේය. ද්වෞ පාදෞ යස්‍ය ස ද්විපාත්. ශෝභනෞ පාදෞ යස්‍ය ස සුපාත්. ව්‍යාඝ්‍රස්‍යෙව පාදෞ යස්‍ය ස ව්‍යාඝ්‍රපාත්. හස්ත්‍යාදෙස්තු, හස්ත්‍යාදි ශබ්දයන් කෙරෙන් වනාහි ; හස්තින ඉව පාදෞ යස්‍ය ස හස්තිපාදඃ යනු වේ. [පාණිනිඃ 5. 4. 138.]

(මු-) 348. **කුම්භාදෙරීපි.** (කුම්භාදෙඃ 5. ඊපි 7.)
කුම්භාදෙඃ පරස්‍ය පාදස්‍ය පාත් ස්‍යාත් හෙ ඊපි පරෙ.
(223) පාත් පත් පෞ. කුම්භපදී ශතපදී. ඊපි කිං කුම්භපාදඃ.†

(ස-) කුම්භාදෙඃ පරස්‍ය, කුම්භාදිශබ්දයන් කෙරෙන් පරවූ ;

---

* සඞ්ඛ්‍යා ච සුශ්ච උපමානඤ්ච තස්මාත්. න හස්ත්‍යාදිරහස්ත්‍යාදිස්තස්මාත්. උපමානතායෙන් ලද කල්හි හස්ත්‍යාදීහුගේ නිෂෙධයයි. හස්ත්‍යාදීහු මෙසේයි :—

හස්තිකටොලඃ කණ්ඩාලො ගණ්ඩාලො ගණිකාමහාන්,
දාසී කුශූල ඉත්‍යෂ්ටෞ හස්ත්‍යාදෞ පරිකීර්තිතාඃ.

කටොලඃ යනු චාණ්ඩාලයි. ගණ්ඩාලඃ යනු ධාන්‍යාදි ආධාරවිශෙෂයයි.

† මෙහි ඊපි යනු විෂයසප්තමියයි, ඊප් කටයුතු කල්හි යන අර්ථයි. මෙයින් පාදශබ්දයහට පාද්ආදෙශ වන්නේය. (265) ඊප් වේ, (223) පද් ආදෙශ වේ. කුම්භාදිය මෙසේයි—

කුම්භාෂ්ටජාලාඃ ශතශූත්‍රගොධාඃ
විෂ්ණුඃ ශිතිර්ද්‍රොණකුණී ච කෘෂ්ණඃ,
නිරාර්ද්‍රසූචීසකෘදෙකදාස්‍යෙ
විඃ ශූකරො වෛකලසො'පිවෙත්.

පූර්වසූත්‍රයෙන්ම පාද්ආදෙශය සිද්ධ කල්හි මේතෙම නියමාර්ථය පිණිසයි, එහෙයින් ඊප්ප්‍රත්‍යය නුවූ පක්ෂයෙහි පාද් ආදෙශ නොවේ.

පාදස්‍ය, පාදශබ්දයහට ; ඊපි පරෙ, ඊප්ප්‍රත්‍යය පරවිෂයෙහි ; භෙ, බහුව්‍රීහියෙහි ; පාත් ස්‍යාත්, පාද් යනාදෙශ වන්නේය.

පාත් පත් පෙ෴ යන්නෙන් පද්ආදෙශ වේ. කුම්භාවිව පාදෞ යස්‍යාඃ සා කුම්භපදී. ශතං පාදා යස්‍යාඃ සා ශතපදී. ඊපි කිං, ඊප්ප්‍රත්‍යය කළ විෂයෙහි කුමටය? කුම්භපාදඃ යන තන්හි පාද්ආදෙශ නොවන පිණිසයි. [පාණිනිඃ 5. 4. 139.]

(මු-) **349. ව්‍යතීහාරෙ චිඃ පූර්ව්වා දීඝෝ'න ව්‍යා වා.** (ව්‍යතීහාරෙ 7. චිඃ 1. පූර්ඃ 1. ඝීඃ 1. අනච් 7. අ 1. වා 1.)

ව්‍යතීහාරෙ යො හස්තස්මාත් චිඃ ස්‍යාත්, පූර්ව්වස්‍ය ච ඝීඃ ස්‍යාත්, අ වා නච්චි. කෙශෙෂු කෙශෙෂු ගෘහීත්වා යද්යුද්ධං ප්‍රවෘත්තං—කෙශා කෙශි. දණ්ඩෛශ්ච දණ්ඩෛශ්ච ප්‍රහෘත්‍ය යද්යුද්ධං ප්‍රවෘත්තං—දණ්ඩා දණ්ඩි. මුෂ්ටා මුෂ්ටි මුෂ්ටී මුෂ්ටි, බාහා බාහවි බාහූ බාහවි. අචි තු අස්‍යසි.*

(ස-) ව්‍යතීහාරෙ, ව්‍යතීහාරයෙහි ; යඃ හඃ, යම් බහුව්‍රීහි සමාසයෙක් වේද ; තස්මාත්, ඒ සමාසයා කෙරෙන් ; චිඃ ස්‍යාත්, චිප්‍රත්‍යය වන්නේය. පූර්ව්වස්‍යච ඝීඃ ස්‍යාත්, පූර්ව්පදයහට දීඝීද

---

* අන්‍යොන්‍යයන් සමාන ජාතිවන් ක්‍රියාවන් කිරීම ව්‍යතීහාරයයි. ඉත්සංඥ චකාරය අව්‍යය සඳහායි (94) ඉකාරය සිව්යි. කෙශාකෙශි දණ්ඩාදණ්ඩි යන දෙතන්හි පූර්ව්පදයාගේ අකාරයහට දීඝීවේ පරපදයා කෙරෙන් චිප්‍රත්‍යය වන්නේය, (258) අකාරලොපයි, (246) විභක්තිහට ලොප්වේ. මුෂ්ට්‍යාදි දෙතන්හි පූර්ව්පදයාගේ ඉකාර උකාරයන්ට ආකාරවේ පක්‍ෂයෙහි ඉකාර උකාරයන්ට දීඝීවේ, පරපදයාගේ අනතුරෙන් චිප්‍රත්‍යයවේ, බාහුශබ්දයාගේ වනාහි විශෙෂසූත්‍රය බැවින් (337) උකාරයහට ඔකාර වේ, (35) ඔකාරයහටද අව් වේ. අස්‍යසි යන මෙහි පරපදයා කෙරෙන් චිප්‍රත්‍යයත් පූර්ව්පදයාහට වනාහි ආකාර නොවේ ස්වරපර බැවින් දීඝීද නොවේ. උදාහරණ ලූපකභාවයෙන්, එහි ගෙන ඒ කරණකොටගෙන පැහැර යුද්ධය ඇතිකල්හි ව්‍යතීහාරයෙහි යම් බහුව්‍රීහියෙක් වේද එහිම මේ විධානයයි, එහෙයින් කායඃශ්ච කායඃශ්ච ගෘහීත්වා, රථෙ ච රථෙ ච ස්ථිත්වා යනාදියෙහි චිප්‍රත්‍යයාදිය නොවන්නේය.

බහුව්‍රීහියෙහි ජායාවට ජානි කියාද ධනුෂ්ශබ්දයහට ධන්වන් කියාද, ජානුව-යට ඥ යනාදිය ප්‍රයොගානුසාරයෙන් වක්තව්‍යයි. මෙසේයි—යුවජානිඃ, අධිජ්‍යධන්වා, ප්‍රඥඃ සංඥඃ යනාදියයි.

වන්නේය. ආවා, විකල්පයෙන් ආකාර වන්නේය. න භවි, ස්වරයා පරකල්හි වනාහි පූර්වපදයහට දීර්ඝද ආකාරද නොවේ. මුෂ්ටිභිර්මුෂ්ටිභිඃ ප්‍රහෘත්‍ය යද්යුද්ධං ප්‍රවෘත්තං මුෂ්ටාමුෂ්ටි, පක්ෂයෙක්හි මුෂ්ටී මුෂ්ටි. බාහුභිර්බාහුභිඃ ප්‍රහෘත්‍ය යද්යුද්ධං ප්‍රවෘත්තං බාහාබාහවි, පක්ෂයෙක්හි බාහූබාහවි. අසිභිඃ අසිභිඃ ප්‍රහෘත්‍ය යද්යුද්ධං ප්‍රවෘත්තං අස්‍යසි. [පාණිනිඃ 5. 4. 127, 2. 2. 27, 6. 3. 137.]

ඉති භඃ.

බහුව්‍රීහිය නිමි.

(මු) කර්මධාරයසමාසඃ. (ස.)

පරමශ්චාසාවාත්මා චෙති—පරමාත්මා.

සංශ්චාසෞ චිච්චාසා—චානන්දශ්චෙති—සච්චිදානන්දඃ.*

---

* උත්තරපදද්විගුසමාස ද්වන්ද්වසමාස බහුව්‍රීහිසමාස යන මොවුන් රහිතවූ සමාසයෙක් පදයන්ගේ බහුත්වය ඇතිකල්හි නැත්තේයයි දුර්ගසිංහ ක්‍රමදීශ්වර දෙදෙන කියති. ඒ මතය අයතිනොකරන්නේ පද තුණකින්ද සච්චිදානන්දඃ යි කර්මධාරය කියයි. ආනන්දයතීති ආනන්දඃ, ආනන්දඃ යනු විශෙෂ්‍ය පදයයි, තුන්දෙනාගේ විශෙෂණත්වය ඇති කල්හි සමාසය උත්පත්ති නොවන හෙයිනි. කුබ්ජකුණ්ඨඃ පටුවිස්පෂ්ටඃ යන මේ ආදියෙහි දෙදෙනාගේ විශෙෂණත්වය ඇති කල්හිද විශෙෂ්‍ය විශෙෂණයාගේ කැමති පරිද්දෙන් වන බැවින් එකක්හුගේ විශෙෂ්‍යභාවය සලකනුලැබේ. විශෙෂණයාගේ වනාහි පූර්වසිටීමම වේ. එහෙයින් බ්‍රාහ්මණදීර්ඝඃ යනු නොවේ. ගෞරාදීහුගේ වනාහි විශෙෂණත්වයද විශෙෂ්‍යත්වයද වෙයි, එහෙයින් ගෞරවිප්‍රඃ, විප්‍රගෞරඃ යනාදිය වේ. ගෞරාදිය මෙසේයි— ගෞර කඩාර ජරඨ කපිල ගඬුල කාණ බොඩ ඛඤ්ජ කුබ්ජ කුණ්ඩ බල වෘඩ භික්ෂුක තනු යනුයි.

මයූර ව්‍යංසකාදියද, ශාකපාර්ථිවාදියද නිපාතනය කරණු ලැබෙත්. ව්‍යංසයති ඡලයතීති ව්‍යංසකොධූර්ත්තඃ, විපූර්ව අංස ධාතුහු කෙරෙන් ණකප්‍රත්‍යයයි, මයූරශ්චාසෞ ව්‍යංසකශ්චෙති මයූරව්‍යංසකඃ, උද්ධර උත්සෘජ ඉති යස්‍යාං ක්‍රියායාං සා උද්ධරොත්සෘජා, උද්ධමවිධමා, උත්පතනිපතා අශ්නීතපිවතා යනාදියද මෙසේමැයි. ශාකඃ ශකතිඃ ප්‍රධානං යස්‍ය සඃ ශාකප්‍රධානඃ, ශාකප්‍රධානඃ පාර්ථිවඃ ශාකපාර්ථිවඃ, නිපාතනයෙන් මධ්‍යපද ලොපය වෙයි. ශ්‍රීහර්ෂනාමා නෘපතිඃ ශ්‍රීහර්ෂනෘපතිඃ,

(ස-) කර්මධාරයසමාසග කියනුලැබේ.

පරමශ්වාසෞ, පරම වූයේද මේ තෙමේය ; ආත්මා ච, ආත් මන් වූයේද මේ තෙමේය යන වාක්‍යපීයෙහි පරමාත්මා යනු වේ. සංශ්වාසෞ විච්චාසෞ ආනන්දශ්ච යන වාක්‍යයෙහි සච් චිදානන්දඃ.

(මු-) **350. කොඩාදිඃ පුංවත්යජාතීයදෙශීයෙ තත්වෙ ත්ව ජාත්‍යාඛ්‍යඃ.** (කොඩාදිඃ 1. පුංවත් 1. යජාතීයදෙශීයෙ 7. තත්වෙ 7. තු 1. අජාත්‍යාඛ්‍යඃ 1.)

(මූ-) කොඩ් පූරණ්‍යාදිඃ පුංවත් ස්‍යාත් යාදෞ, තත්වයොස්තු ජාතිසංඥ වර්ජං.

පාචකස්ත්‍රී, පඤ්චමභාර්‍ය්‍යා.*

මෙරුනාමා මහීභෘත් මෙරුමහීභෘත්, මුඛයුක්තා නාසිකා මුඛ නාසිකා යනාදියද මෙසේයි. මයූරව්‍යංසකාදියද ශාකපාර්ථිවා දියද ආකෘතිගණයයි. ප්‍රයොගානුසාරයෙන් මෙසේ අවබොධ කටයුතු.

* ක උඩ් යස්‍ය ස කොඩ්, කොඩ් ආදිර් යස්‍ය ස කොඩාදිඃ. යශ්ච ජාතීයශ්ච දෙශියශ්ච තත් තස්මින්. තශ්ච ත්වශ්ච තත්වං තස්මින්. ජාතිශ්ච ආඛ්‍යා ච ජාත්‍යාඛ්‍යෙ, න විද්‍යෙතෙ ජාත්‍යාඛ්‍යෙ යත්‍ර කොඩාදෞ සො'ජාත්‍යාඛ්‍යඃ. (327) පුංවත් ස්ත්‍ර්‍යුක්තපුංස් කඃ යන මේ ආදියෙන් උක්තපුංස්කවූ ඌංසංඥ කකාරාදියට පුංවද්භාවය යෙදුනු කල්හි (328) නොප්තාකකොඩ් යන මේ ආදියෙන් නිෂෙධ වෙයි, එකල්හි, කර්මධාරයාදියෙහි නැවත මෙයින් විධානය කරණුලැබේ. ජාතීයප්‍රත්‍යයා පර කල්හි පුංවත්භාවය නොයෙදුනු කල්හිද මේ සූත්‍රයෙන් විශෙෂවිධා නය වෙයි. මෙසේයි—රසිකා චාසෞ භාර්‍ය්‍යා චෙති රසිකභා ර්‍ය්‍යා යනාදියයි, පඤ්චමීචාසෞ භාර්‍ය්‍යා චෙති පඤ්චමභාර්‍ය්‍යා. දත්තාභාර්‍ය්‍යා යනුද මෛථිලභාර්‍ය්‍යා යනුද බ්‍රාහ්මණභාර්‍ය්‍යා යනුද සුකෙශභාර්‍ය්‍යා යනුද මෙසේමැයි. (487) රසිකජාතීයා, (477) රසිකදෙශීයා, (438) රසිකතා රසිකත්වං යනුයි. කොඩාදි භින්නයහට වනාහි දීර්ඝජාතීයා යනාදීන්ගේ පුංවද්භාවය නොවේ. උක්තපුංස්කඃ යනු කුමටය? ගඞ්ගිකාභාර්‍ය්‍යා යනාදි අනුක්තපුංස්කයන්ට පුංවත් නොවීම පිණිසයි. අජාත්‍යාඛ්‍යඃ යනු කුමටය? බ්‍රාහ්මණීත්වං දත්තාත්වං යන තන්හි පුංවත් නොවන පිණිසය. කොඩාදිඃ යනාදියෙන් යම් ශබ්දයන්ගේ පුංවත්භාවය නිෂෙධකරණලද්දේද ඒශබ්දයෝ කිසිකෙණෙක් වනාහි ගන්නාලැබෙත්, එහෙයින් (329) පූරණීප්‍රියා යනාදි

(ස-) කොපධ, තද්ධිතයෙහි වූද කෘදන්ත ණකප්‍රත්‍යයෙහි වූද උපධසංඥ කකාරද ; පූරණ්‍යාදිඃ, පූරණීප්‍රත්‍යයාන්තය ආඛ්‍යස ඉම් උම් දෙකද රක්තාර්ථ විකාරාර්ථ දෙකද යන සතර රහිත තද්ධිතාන්ත ඉත්සංඥ ණකාරයද ජාතිස්වාඞ්ග දෙක්හි කරණ ලද ඊප්අන්ත පදයද ඉදින් උක්තපුංසක වන්නේද එකල්හි එකාර්ථවූ (විශෙෂ්‍යවූ) ස්ත්‍රීලිඞ්ගයා පර කල්හි ; යාදෞ, කර්මධා රයාදියෙහි ; පුංවත් ස්‍යාත්, පුංවත් වන්නේය. ජාතීය දෙශීය ප්‍රත්‍යයන් පර කල්හිද පුංවත් වන්නේය. තත්වයොස්තු, තප්‍ර ත්‍යය ත්වප්‍රත්‍යය යන මොවුන් පර කල්හි ; ජාතිසංඥාවර්ජං, ජාති සංඥා දෙක රහිතවූ උක්තපුංස්කවූ උපධසංඥ කකාරාදිය පුංවත් වන්නේය.

පාචකස්ත්‍රී, පාචිකාචාසෞ ස්ත්‍රීචෙති පාචකස්ත්‍රී. පඤ්චම භාර්‍ය්‍යා පඤ්චමී චාසෞ භාර්‍ය්‍යාචෙති පඤ්චමභාර්‍ය්‍යා. දෙතන්හිම මෙයින් පුංවත් වේ. [පාණිනීඃ 6. 3. 42.]

(මු-) **351. ද්විත්‍ර්‍යෂ්ටාධිකා වාත්‍රයො'ෂ්ටාස්ත්‍රිදශාදෞ'නන්ත්‍ය ෂට්කෙ ත්වනශීතෞ වා.** (ද්විත්‍ර්‍යෂ්ටාධිකාඃ 1...ආත්‍රයො'ෂ්ටාඃ 1...ත්‍රිදශාදෞ 7. අනන්ත්‍යෂට්කෙ 7. තු 1. අනශීතෞ 7. වා 1.)

එෂාමෙතෙ ක්‍රමාත් ස්‍යුඃ දශාදිත්‍රිකෙ, චත්වාරිංශදාදිෂට්කෙ අශීතිවර්ජෙ තු වා.

ද්ව්‍යධිකාදශ ද්වාදශ, ත්‍රයොදශ අෂ්ටාදශ. ද්වා චත්වාරිංශත් ද්වි චත්වාරිංශත්. අනශීතෞ කිං, ද්ව්‍යශීතිඃ.*

යෙහි නිෂෙධ කල්හිද කර්මධාරයෙහි පුංවත්භාවය වෙයි යනු කියත්, මෙසේයි—කල්‍යාණපඤ්චමී මහාෂ්ටමී මහානවමී කල්‍යාණප්‍රියා යනාදියයි.

කොපධාදියනම් (328) නොප්ධාතකකොපධ යන මේ ආදී සූත්‍රයෙහි යම් ප්‍රත්‍යයාදීහු කියනලද්දාහුද, පූරණ්‍යාදියනම් (329) පූරණීප්‍රියා යන මේ ආදී සූත්‍රයෙහි යම් ශබ්දයෝ කියනලද් දෝද ඔව්හු ජාතීය දෙශීය ප්‍රත්‍යයන් පර කල්හිද කර්මධාර යෙහිද පුංවත්වන්නෝය. තත්ව යනු පරකල්හි වනාහි ජාති වාචකයාහටද සංඥාවාචකයාහටද නොවන්නේය යන අර්ථයයි රාමතර්කවාගීශතෙම කියයි.

* ද්වෞච ත්‍රයශ්ච අෂ්ට ච තෙ ද්විත්‍ර්‍යෂ්ටානඃ, ද්විත්‍ර්‍යෂ්ටභිඃ සහිතා අධිකාඃ ද්විත්‍ර්‍යෂ්ටාධිකාඃ, ශාකපාර්ථිවාදි බැවින් සහිත යන පදය හට ලොප්වේ, ඔන්වයා කෙරෙන් පරවූ අධිකශබ්දය වෙන්

(ස-) දශාදිත්‍රිකෙ, දශන්ශබ්දය ආදිකොට ඇති විංශතිශබ්දය ත්‍රිංශත්ශබ්දය යන මේ ත්‍රිකය පර කල්හි ; එෂාං, ද්වි ත්‍රි අෂ්ටන් යන මොවුන් අධිකකොට ඇත්තවුන්ගේ ස්ථානයෙහි; එතෙ, ද්වා-ත්‍රයස්-අෂ්ටා යන මොවුහු ; ක්‍රමාත්, පිළිවෙළින් ; ස්‍යුඃ, වන්නාහ ; අශීති වර්ජේ, අශීතිශබ්දය රහිතවූ ; චත්වාරිංශදාදිෂට්කෙ තු, චත්වාරිංශත්ශබ්දය ආදිකොට ඇති ෂට්කය පරකල්හි වනාහි ; වා, විකල්පයෙන් ද්වා-ත්‍රයස්-අෂ්ටා යන ආදෙශයෝ කර්ම්ධාරයසමාසයෙහි වෙත්. ද්ව්‍යධිකාශ්ච තෙ දශ චෙති ද්වාදශ, ත්‍ර්‍යධිකාශ්ච තෙ දශ චෙති ත්‍රයොදශ, අෂ්ටාධිකාශ්ච තෙ දශ චෙති අෂ්ටාදශ, ද්ව්‍යධිකාචාසෞ චත්වාරිංශච්චෙති ද්වාචත්වාරිංශත්, පක්ෂයෙක්හි ද්විචත්වාරිංශත්. අනශීතෞ කිං, අනශීතෞ යනු කුමටය? ද්ව්‍යශීති, යනාදි තන්හි ද්වා යනාදි ආදෙශ නොවන බව දැක්වීම පිණිසයි. [පාණිනිඃ 6. 3. 47, 48, 49.]

(මු) 352. **වෛකොනස්‍යෛකාද්නෛකාන්නෞ සඞ්ඛ්‍යායාං.** (වා 1. එකොනස්‍ය 6. එකාද්නඑකාන්නෞ 1.. සඞ්ඛ්‍යායාං 7.)

එකාද්නවිංශතිඃ, එකාන්නවිංශතිඃ එකොනවිංශතිඃ.*

වෙන්ච සම්බන්ධ බැවින් ද්ව්‍යධික ත්‍ර්‍යධික අෂ්ටාධික යන අර්ථයි. ද්වාශ්ච ත්‍රයශ්ච අෂ්ටාශ්ච ද්වාත්‍රයො'ෂ්ටාඃ. දශ ආද්‍යා යෙෂාං තෙ දශාද්‍යාඃ, ත්‍රයාණාං දශාද්‍යානාං සමාහාරඃ ත්‍රිදශාද්‍යං තස්මින්. ෂණ්ණාං සමූහඃ ෂට්කං, අන්ත්‍යඤ්ච තත් ෂට්කඤ්චෙති තස්මින්. න අශීතිරනශීතිස්තස්‍යාං. චත්වාරිංශත් පඤ්චාශත් ෂෂ්ටි සප්තති නවති යන පස පරකල්හි විකල්පයෙන් වන්නෝය යන අර්ථයි. ශාකපාර්ථිවාදි බැවින් අධික යන පදයහට ලොප් වේ. ද්වාවිංශතිඃ ත්‍රයොවිංශතිඃ අෂ්ටාවිංශතිඃ යනුද, ද්වාත්‍රිංශත් ත්‍රයස්ත්‍රිංශත් අෂ්ටාත්‍රිංශත් යනුද මෙසේමැයි. ද්වාපඤ්චාශත් ද්විපඤ්චාශත් ද්වාෂෂ්ටිඃ ද්විෂෂ්ටිඃ, ද්වාසප්තතිඃ ද්විසප්තතිඃ, ද්වානවතිඃ ද්විනවතිඃ යන මේ ආදියද මෙසේමැයි. අශීතිශබ්දයා පර කල්හි ආදෙශ නොවේ, එහෙයින් ද්ව්‍යශීතිඃ ත්‍ර්‍යශීතිඃ අෂ්ටාශීතිඃ කියා වේ. කර්ම්ධාරයෙ යනු කුමටය? ද්ව්‍යධිකා දශ යත්‍ර සද්ව්‍යධිකදශ යනාදියෙහි ආදෙශ නොවන්නේය යනු දැක්වීම පිණිසයි.

* වාශබ්දය ව්‍යවස්ථාවාචී බැවින් මෙහි සඞ්ඛ්‍යාව විංශත්‍යාදියමය, එහෙයින් එකොනාශ්ච තෙ දශ චෙති එකොනදශ කියා වේ. යෙ යනු කුමටය? එකොනා විංශතිර් යත්‍ර ස එකොනවිංශතිඃ යන බහුව්‍රීහියෙහි ආදෙශ නොවන පිණිසයි.

(ස-) සඞ්ඛ්‍යායාං, සඞ්ඛ්‍යාවාචකවූ විංශතිශබ්දාදිය පරකල්හි; එකොනස්‍ය, එකොනශබ්දයහට ; වා, විකල්පයෙන් කර්ම්ධාරය සමාසයෙහි ; එකාද්න එකානනෞ, එකාද්න එකානන යන මොහු වෙත්. එකාද්න විංශතිඃ, එකොනා චාසෞ විංශතිශ්චෙති එකාද්නවිංශතිඃ, එකානනවිංශතිඃ, එකොනාචාසෞ විංශතිශ්චෙති එකානනවිංශතිඃ, පක්ෂයෙක්හි එකොනවිංශතිඃ යනු වේ. [පාණිනිඃ 6. 3. 76.]

(මූ-) **353. සඛ්‍යහොරාඥඃ ෂඃ ෂගෙ ච.** (සඛි-අහන්-රාඥඃ 5. ෂඃ 1. ෂගෙ 7. ච 1.)

එභ්‍යඃ ෂඃ ස්‍යාත් යෙ ෂෙ ගෙ ච. ප්‍රියසඛඃ පරමාහඃ මහාරාජඃ.*

(ස-) එභ්‍යඃ, සඛි අහන් රාජන්යන මේ ශබ්දයන් කෙරෙන්; යෙ, කර්ම්ධාරයසමාසයෙහිද ; ෂගෙ ච, තත්පුරුෂ ද්විගුසමාස දෙක්හිද ; ෂඃ ස්‍යාත්, ෂප්‍රත්‍යය වන්නේය. ප්‍රියශ්චාසෞ සඛා චෙති ප්‍රියසඛඃ මෙයින් ෂප්‍රත්‍යය වේ, (258) සඛිහුගේ ඉකාර ලොපය වේ. ඉත්සංඥ ෂකාර බැවින් ස්ත්‍රීලිඞ්ගයෙහි ඊප් වේ, (257) ප්‍රියසඛී යනු වේ. පරමශ්ච තත් අහශ්චෙති පරමාහඃ, ෂප්‍රත්‍යය කළකල්හි (337) නකාරලොපයද, (258) අකාර ලොපයද වේ. අභිධාන බැවින් අහන්අන්තය පුංලිඞ්ග වේ. මහාංශ්චාසෞ රාජා චෙති මහාරාජඃ, (326) මහත්ශබ්දයාගේ තකාරයහට ආකාර වේ, ෂප්‍රත්‍යය කළ කල්හි නලොපයද අකාරලොපයද වේ. [පාණිනිඃ 5. 4. 91.]

(මූ-) **354. සර්වෛකදෙශසඞ්ඛ්‍යාතසඞ්ඛ්‍යාව්‍යයාන්නෛකාන්නෛක්‍යෙ'හ්නො'හ්නඃ.** (සර්ව—ව්‍යයාත් 5. න 1. එකාත් 5. න 1. ඓක්‍යෙ 7. අහ්නඃ 6. අහ්නඃ 1.)

එභ්‍යඃ පරස්‍ය අහන් ඉත්‍යස්‍ය ස්ථානෙ අහ්නඃ ස්‍යාත් යාදෞ නචෛකාත් න චෛක්‍යෙ.†

---

* සඛා ච අහශ්ච රාජා චෙති තස්මාත්. කෘෂ්ණස්‍ය සඛා කෘෂ්ණසඛඃ, ත්‍රයාණං සඛීනාං සමාහාර ත්‍රිසඛං යනුද මෙසේ මැයි. යාදෞ යනු කුමටය? කෘෂ්ණඃ සඛා යස්‍ය ස කෘෂ්ණසඛිඃ යන මෙහි බහුව්‍රීහියෙහි ෂප්‍රත්‍යය නොවන පිණිසයි.

† සර්වශ්ච එකදෙශශ්ච සඞ්ඛ්‍යාතශ්ච සඞ්ඛ්‍යා ච ව්‍යයශ්ච සමාහාරෙ තස්මාත්, න එකො නෛකස්තස්මාත්, න ඓක්‍යං නෛක්‍යං තස්මින්. දිනයාගේ එකෙකභාගයෙහි පවත්නා වූ පූර්වාදිය එකදෙශයයි.

(ස-) එභ්‍යඃ පරස්‍ය, සර්වශබ්ද එකදෙශවාචී ශබ්ද සඞ්ඛ්‍යාත ශබ්ද එකශබ්ද රහිතවූ සඞ්ඛ්‍යශබ්ද ව්‍යශබ්ද යන මොවුන් කෙරෙන් පරවූ ; අහන් ඉත්‍යස්‍ය, අහන් යන මොහුගේ ; ස්ථානෙ, ස්ථානයෙහි; සාදෞ, කර්මධාරයාදියෙහි ; අහ්නඃ ස්‍යාත්, අහ්නාදෙශ වන්නේය. නපෛකාත්, එකශබ්දයා කෙරෙන් අහ්නාදෙශ නොවන්නේය. න චෛක්‍යෙ, සමාහාර ද්විගු සමාසයෙහිද අහ්නාදෙශ නොවන්නේය. [පාණිනිඃ 5. 4. 88.]

(මු-) **355. ප්‍රාග්වත් නො ණෙ‘නො‘හ්නස්‍ය.** (ප්‍රාග්වත් 1. නඃ 6. ණඃ 1. අතඃ 5. අහ්නස්‍ය 6.)

සර්වාහ්ණඃ පූර්වාහ්ණඃ, එකාතතු එකාහඃ. අත ඉති කිං, ත්‍රිශිරහොභිජාතඃ ත්‍ර්‍යහ්නඃ.*

(ස-) ප්‍රාග්වත්, පළමු මෙන් ; අතඃ, අකාරයා කෙරෙන් පරවූ ; අහ්නස්‍ය, අහ්න යන්නහුගේ ; නඃ, දන්ත්‍ය නකාරය හට ; ණඃ, මූර්ධන්‍ය ණකාර වේ. සර්වඤ්ච තත් අහශ්චෙති සර්වාහ්ණඃ, පූර්වඤ්ච තත් අහශ්චෙති පූර්වාහ්ණඃ. එකාතතු, එකශබ්දයා කෙරෙන් වනාහි ; එකාහඃ, අහ්නාදෙශ නොවන හෙයින් එකාහඃ යනු වේ. අත ඉති කිං, අතඃ යනු කුමටද ? ත්‍රිශිරහොභිජාතඃ යන වාක්‍යයෙහි ත්‍ර්‍යහ්නඃ යනු වේ. මෙහි

---

* ප්‍රාග්වත් යන මේආදියෙන් (107) ෂ්රුඃ අවකුප්වනතරෙ‘පි යනුද ප්‍රාප්තයි. එසේද—ෂකාරරෙඵ සෘවර්ණ යුක්තවූ අකාරාන්තයා කෙරෙන් පරවූ අහ්න යන අකාරාන්තවූ දන්ත්‍ය නකාරයහට මූර්ධන්‍ය ණකාර වන්නේය අව කු පු යන මොවුන් මධ්‍යවූ කල්හිද වන්නේය. ප්‍රාහ්ණඃ අපරාහ්ණඃ යනාදියද සර්වාහ්ණඃ යනු මෙනි, ෂප්‍රත්‍යයද අහ්න ආදෙශයද මූර්ධන්‍යාදෙශයද වෙත්, (353, 354, 355). එකඤ්ච තදහශ්චෙති එකාහඃ, ෂප්‍රත්‍යයද නකාරලොපයද අකාරලොපයද වෙත් (353, 337, 258). ත්‍ර්‍යහ්න යනු තද්ධිතාර්ථ ද්විගුසමාසයයි, ප්‍රත්‍යුදහරණය සඳහා මෙහි කියනලදී. අහ්න යන්න අකාරාන්තය යනු කුමටද? දීර්ඝාණි අහානි යස්‍යාං සා දීර්ඝාහ්නී යන මෙහි නොවන පිණිසයි. ශරත්. ප්‍රාග්වත් යනු කුමටද? සඞ්ඛ්‍යාතාහ්නඃ ව්‍යහ්නඃ යන මෙහි නොවන පිණිසයි. පූර්ව සූත්‍රයෙහි නෛක්‍ය යනු කුමටද? වයොරහ්නොඃ සමාහාරඃ ව්‍යහඃ යන තන්හි අහ්න ආදෙශ නොවන පිණිසයි. මොවුන්ගේ ස්ථානයෙහි අභිධාන බැවින් පුංලිඟුයි.

අකාරයා කෙරෙන් පරනුවූ බැවින් මූර්ධන්‍ය නොවන පිණිසයි. [පාණිනිඃ 8. 4. 7.]

(මූ-) **356. කෞටග්‍රාමාත් තක්ෂ්ණඃ.** (කෞටග්‍රාමාත් 5. තක්ෂ්ණඃ 5.) කෞටතක්ෂඃ.*

(ස-) කෞටග්‍රාමාත්, කෞටශබ්ද ග්‍රාමශබ්ද යන මොවුන් කෙරෙන් පරවූ ; තක්ෂ්ණඃ, තක්ෂන් ශබ්දයා කෙරෙන් පරව කර්මධාරය සමාසාදියෙහි ෂප්‍රත්‍යය වන්නේය. කෞටශ්චාසෞ තක්ෂා චෙති කෞටතක්ෂඃ. [පාණිනිඃ 5. 4. 95.]

(මූ-) **357. ජාතමහද්වෘද්ධාදුක්ෂ්ණඃ.** (ජාතමහත්වෘද්ධාත් 5. උක්ෂ්ණඃ 5.)

ජාතොක්ෂඃ මහොක්ෂඃ.†

(ස-) ජාතමහත්වෘද්ධාත්, ජාත ශබ්ද මහත්ශබ්ද වෘද්ධශබ්ද යන මොවුන්කෙරෙන් පරවූ ; උක්ෂ්ණඃ, උක්ෂන් ශබ්දයා කෙරෙන් කර්මධාරයාදියෙහි ෂප්‍රත්‍යය වන්නේය. ජාතශ්චාසෞ උක්ෂා චෙති ජාතොක්ෂඃ, මහාංශ්චාසෞ උක්ෂාචෙති මහොක්ෂඃ. [පාණිනිඃ 5. 4. 77.]

(මූ-) **358. ශුනො'ත්‍යප්‍රාණ්‍යුපමානාත්.** (ශුනඃ 5. අති-අප්‍රාණ්‍යුපමානාත් 5.)

අතෙඃ ප්‍රාණිවර්ජාදුපමානාච්ච ශුනඃ ෂඃ ස්‍යාත් යාදෞ. ආකර්ෂ ඉව ශ්වා ආකර්ෂශ්වඃ.

ප්‍රාණිනස්තු වත්‍යස්‍ර ඉව ශ්වා වත්‍යස්‍රශ්වා.‡

(ස-) අතෙඃ, අතිශබ්දයා කෙරෙන්ද ; ප්‍රාණිවර්ජාත්, ප්‍රාණිරහිතවූ ; උපමානාච්ච, උපමානවාචී ශබ්දයා කෙරෙන්ද

---

* කූටස්‍යං භවඃ කෞටඃ. ග්‍රාමස්‍ය තක්ෂා ග්‍රාමතක්ෂඃ.

† වෘද්ධොක්ෂඃ යනුද මහොක්ෂඃ යනු මෙනි, යාදෞ යනු කුමටය? මහාන් උක්ෂා යස්‍ය සමහොක්ෂා ශිවඃ.

‡ න ප්‍රාණී අප්‍රාණී, අප්‍රාණී චාසෞ උපමානඤ්චෙති අප්‍රාණ්‍යුපමානං. අතිශ්ච අප්‍රාණ්‍යුපමානඤ්චෙති තස්මාත්. ආකර්ෂ්‍යතෙ'නෙනෙති ආකර්ෂඃ. ආකර්ෂ ශබ්දයෙන් ලක්ෂණයෙන් ඇදීම සමානයෙක් කියනු ලැබේ. ඒ හැඟවීම පිණිස ඉවශබ්දය වේ. අතිශබ්දයා කෙරෙන් වනාහි ; ශ්වානමතික්‍රාන්තඃ අතිශ්වඃ යනු වේ. වත්‍යස්‍රශබ්දයෙන් ලක්ෂණයෙන් වත්‍යස්‍ර සමානයා කියනු ලැබෙයි, වත්‍යස්‍රශ්චාසෞ ශ්වාචෙති වත්‍යස්‍රශ්වා. ප්‍රාණිඋපමානයා කෙරෙන් ෂප්‍රත්‍යය නොවේ.

පරවූ ; ශුනඃ, ශ්වන්ශබ්දයා කෙරෙන් ; යාදෞ, කර්මධාරය සමාසාදියෙහි ; ෂඃ ස්‍යාත්, ෂප්‍රත්‍යය වන්නේය. ආකර්ෂ ඉව ශ්වා යන වාක්‍යයෙහි ආකර්ෂශ්වඃ යනු වේ. ප්‍රාණිනස්තු, ප්‍රාණිවත් ශබ්දයා කෙරෙන් වනාහි ; ව්‍යාඝ්‍ර ඉව ශ්වා යන වාක්‍යයෙහි ව්‍යාඝ්‍රශ්වා යනු වේ. [පාණිනිඃ 5. 4. 96, 97.]

(මූ-) **359. පූර්වෝත්තරමෘගාච්චෝපමානතෝඃ සක්ථ්නඃ.** (පූර්ව-උත්තර-මෘගාත් 5. ච 1. අනතෝඃ 5. සක්ථ්නඃ 5.)

එභ්‍යඃ පූර්වෝක්තාච්ච අතිවර්ජිතාත් සක්ථ්නඃ ෂඃ ස්‍යාත් යාදෞ. පූර්වසක්ථං.*

(ස-) එභ්‍යඃ, පූර්ව-උත්තර- මෘග යන මොවුන් කෙරෙන්ද ; අතිවර්ජිතාත්, අතිශබ්දය රහිතවූ ; පූර්වෝක්තාච්ච, පළමු කියන ලද අප්‍රාණී උපමානවාචක ශබ්දයා කෙරෙන්ද පරවූ ; සක්ථ්නඃ, සක්ථි ශබ්දයා කෙරෙන් ; යාදෞ, කර්මධාරය සමාසාදියෙහි ; ෂඃ ස්‍යාත්, ෂප්‍රත්‍යය වන්නේය. පූර්වඤ්ච තත් සක්ථි චෙති පූර්වසක්ථං. [පාණිනිඃ 5. 4. 98.]

(මූ-) **360. දෙශාත් බ්‍රහ්මණඃ කුමහද්භ්‍යාන්තු වා.** (දෙශාත් 5. බ්‍රහ්මණඃ 5. කු-මහද්භ්‍යං 5 .. තු 1. වා 1.)

කුත්සිතෝ බ්‍රහ්මා කුබ්‍රහ්මඃ කුබ්‍රහ්මා.†

(ස-) දෙශාත්, දෙශවාචක ශබ්දයා කෙරෙන් පරවූ ; බ්‍රහ්මණඃ, බ්‍රහ්මන් ශබ්දයා කෙරෙන් කර්මධාරය සමාසාදියෙහි ෂ ප්‍රත්‍යය වන්නේය. කුමහද්භ්‍යාන්තු, කුශබ්ද මහත් ශබ්ද යන මොවුන් කෙරෙන් පරව වනාහි ; වා, විකල්පයෙන් ෂ ප්‍රත්‍යය වන්නේය. කුත්සිතෝ බ්‍රහ්මා යන වාක්‍යයෙහි කුබ්‍රහ්මඃ යනු වේ. පක්ෂයෙහි කුබ්‍රහ්මා යනු වේ. [පාණිනිඃ 5. 4. 104, 105.]

---

* පූර්වශ්ච උත්තරශ්ච මෘගශ්ච තස්මාත්. නාස්ති අතිර්යත්‍ර සෝ'නතිස්තස්මාත්. උත්තරසක්ථං යනුද පූර්වසක්ථං යනු මෙති. මෘගස්‍ය සක්ථි මෘගසක්ථං, ඵලකමිවසක්ථි ඵලකසක්ථං. ප්‍රාණී උපමානයා කෙරෙන් පරව වනාහි ව්‍යාඝ්‍ර සක්ථි යනු වේ. අතිශබ්දයා කෙරෙන් වනාහි සක්ථි අතික්‍රාන්තඃ අතිසක්ථිඃ.

† අවන්තෞ බ්‍රහ්මා අවන්තිබ්‍රහ්මඃ, මහාංශ්චාසෞ බ්‍රහ්මාචෙති මහාබ්‍රහ්මඃ, විකල්පයෙන් මහාබ්‍රහ්මා. මෙහි බ්‍රහ්මන් ශබ්දය බ්‍රාහ්මණවාචී වේ.

(මූ-) 361. **සරෝ'නෝ'යෝ'ශ්මනඃ සංඥාජාත්‍යෝඃ.** (සරස් අනස් අයස් අශ්මනඃ 5. සංඥාජාත්‍යෝඃ 7..)

මහානසං උපානසං ලොහිතායසං පිණ්ඩාශ්මඃ අමෘතාශ්මඃ.*

(ස-) සරෝ'නෝ'යෝ'ශ්මනඃ, සරස්ශබ්ද අනස්ශබ්ද අයස් ශබ්ද අශ්මන්ශබ්ද යන මොවුන් කෙරෙන් ; සංඥාජාත්‍යෝඃ, සංඥායෙහිද ජාතියෙහිද යන මේ දෙක්හි කර්මධාරයාදියෙහි ෂප්‍රත්‍යය වේ. මහච්ච තත් අනශ්චෙති මහානසං, සංඥයි, උපගතං අනඃ උපානසං, ජාතියයි, ලොහිතං අයඃ ලොහිතායසං, සංඥයි, කාලායසං, ජාතියයි, පිණ්ඩ ඉව අශ්මා පිණ්ඩාශ්මඃ, සංඥයි, අමෘතං අශ්මා අමෘතාශ්මඃ, ජාතියයි. [පාණිනිඃ 5. 4. 94.]

(මූ-) 362. **සර්වෛකදෙශසංඛ්‍යාතපුණ්‍යවර්ෂාදීර්ඝාද්‍රාත්‍රෙඃ.** (සර්ව—දීර්ඝාත් 5. රාත්‍රෙඃ 5.)

රාත්‍රෙරෙකෛකදෙශෙ වර්තමානඃ පූර්වාදිරෙකදෙශඃ. පූර්වරාත්‍රඃ අපරරාත්‍රඃ.†

(ස-) සර්වෛකදෙශසංඛ්‍යාතපුණ්‍යවර්ෂාදීර්ඝාත්, සර්වශබ්දය රාත්‍ර්‍යෙකදෙශවාචි ශබ්දය සඞ්ඛ්‍යාතශබ්දය පුණ්‍යශබ්දය වර්ෂා ශබ්දය දීර්ඝශබ්දය යන මොවුන් කෙරෙන් පරවූ ; රාත්‍රෙඃ, රාත්‍රි වාචක ශබ්දයා කෙරෙන් කර්මධාරයාදියෙහි ෂප්‍රත්‍යය වන්නේය. රාත්‍රෙඃ, රාත්‍රියගේ ; එකෛකදෙශෙ, එක එක භාග යෙක්හි ; වර්තමානඃ, පවත්නාවූ ; පූර්වාදිඃ, පූර්වභාගාදිය ; එකදෙශඃ, එකදෙශ නම් වේ. පූර්වා චාසෞ රාත්‍රිශ්චෙති පූර්වරාත්‍රඃ, රාත්‍රියගේ පූර්වභාගය යන අර්ථයි. අභිධාන බැවින් රාත්‍රිඅන්තයන්ට පුංලිඞ්ග වේ. අපරරාත්‍රඃ යනුද මෙසේමැයි. [5. 4. 87.]

---

* සරස් ච අනස් ච අයස් ච අශ්මන් චෙති තස්මාත්, සංඥා ච ජාතිශ්ච සංඥාජාතී තයොඃ. ජලස්‍ය සරඃ ජලසරසං, සංඥයි. මණ්ඩූකසරසං, ජාතියයි. සංඥාජාත්‍යෝඃ යනු කුමටය? දීර්ඝ සරඃ දෘඪානඃ හ්‍රස්වායඃ හග්නාශ්මා යන මෙහි සංඥාජාති රහිත බැවින් ෂප්‍රත්‍යය නොවන බව දැක්වීම පිණිසයි.

† සර්වශ්ච එකදෙශශ්ච සඞ්ඛ්‍යාතශ්ච පුණ්‍යශ්ච වර්ෂාශ්ච දීර්ඝශ්ච තස්මාත්. සර්වා චාසෞ රාත්‍රිශ්චෙති සර්වරාත්‍රඃ. අපරා චාසෞ රාත්‍රිශ්චෙති අපරරාත්‍රඃ, මධ්‍යරාත්‍රඃ යනුද සඞ්ඛ්‍යාතරාත්‍රඃ යනුද පුණ්‍යරාත්‍රඃ යනුද වර්ෂාණං රාත්‍රිඃ වර්ෂාරාත්‍රඃ යනුද දීර්ඝරාත්‍රඃ යනුද මෙසේමැයි.

(මු-) 363. **ගොරතාෂි.** (ගොඃ 5. අතාෂි 7.)

ගොශබ්දාත් ෂඃ ස්‍යාත් යාදෞ, න තු තාෂි. පරමගවඃ.*

(ස-) ගොශබ්දාත්, ගොශබ්දයා කෙරෙන් පරව ; යාදෞ, කර්‍මධාරයාදියෙහි; ෂඃ ස්‍යාත්, ෂප්‍රත්‍යය වන්නේය. තාෂි තු, තප්‍රත්‍යයාගේ අර්ථයෙහි වනාහි ; න, ෂප්‍රත්‍යය නොවන්නේය. පරමශ්චාසෞ ගෞශ්චෙති පරමගවඃ. [පාණිනිඃ 5. 4. 92.]

(මු-) 364. **නාවො'ර්ධාත් ගෙ ච.** (නාවඃ 5. අර්ධාත් 5. ගෙ 7. ච 1.)

අර්ධාත් පරාත් නෞශබ්දාත් ෂඃ ස්‍යාත්, අතාෂි ගෙ ච. අර්ධනාවං.†

(ස-) අර්ධාත් පරාත්, අර්ධශබ්දයා කෙරෙන් පරවූ ; නෞශබ්දාත්, නෞශබ්දයා කෙරෙන් ; ෂඃ ස්‍යාත්, ෂප්‍රත්‍යය වන්නේය. අතාෂි, තප්‍රත්‍යය රහිත අර්ථයෙහිද ; ගෙච, ද්විගුසමාසයෙහිද ෂප්‍රත්‍යය වන්නේය. අර්ධඤ්ච තත් නෞශ්චෙති අර්ධනාවං, අභිධාන බැවින් නපුංසකත්වයයි. [පාණිනිඃ 5. 4. 99. 100.]

(මු) 365. **ඛාර්‍ය්‍යා වා.** (ඛාර්‍ය්‍යාඃ 5. වා 1.)

අර්ධඛාරං අර්ධඛාරී.‡

ඉති ෂඃ.

---

* රාඥො ගෞඃ රාජගවඃ. ත්‍රයාණාං ගවාං සමාහාරඃ ත්‍රිගවං. පඤ්චගාවො ධනමස්‍ය පඤ්චගවධනඃ. අතාෂි යනු කුමටය? පඤ්චභිර්ගොභිඃ ක්‍රීතඃ පඤ්චගුඃ යන තන්හි ෂප්‍රත්‍යය නොවන පිණිසයි.

† මේ සූත්‍රයෙහිද මතු සූත්‍රයෙහිද කර්‍මධාරාදිහුගේ අනුවෘත්තිය ඇති කල්හිද අභිධානවූ අර්ධශබ්දයා කෙරෙන් පරවූ නෞශබ්දයා කෙරෙන් කර්‍මධාරයෙහිම ෂප්‍රත්‍යය වන්නේය, නැවත ගෙ ච යි කියන බැවින් නෞශබ්දයා කෙරෙන් ෂප්‍රත්‍යය වන්නේය අතාෂි ගෙ ච යි අන්‍යාර්ථයෙක් අවබොධ කට යුතු. අර්ධාත් යනු කුමටය? ද්විනෞඃ, යන තන්හි ෂප්‍රත්‍යය නොවන පිණිසයි. ත්‍රිනාවං ද්විනාවධනඃ යනුද මෙසේමැයි. තාර්ථයෙහි වනාහි පඤ්චභිඃ නෞභිඃ ක්‍රීතඃ පඤ්චනෞඃ යන තන්හි ෂප්‍රත්‍යය නොවේ.

‡ තප්‍රත්‍යය රහිතවූ ද්විගුසමාසයෙහිද ෂප්‍රත්‍යය වන්නේය යනු අර්ථයි. අර්ධඤ්ච තත් ඛාරී චෙති අර්ධඛාරං. අභිධාන හෙයින් ක්ලීවත්වය වේ. පක්ෂයෙහි අර්ධඛාරී යනු වේ. ත්‍රිඛාරං ත්‍රිඛාරි, ද්විඛාරධනඃ ද්විඛාරීධනඃ. තප්‍රත්‍යයාර්ථයෙහි වනාහි ද්වාභ්‍යාං ඛාරීභ්‍යාං ක්‍රීතඃ ද්විඛාරිඃ.

(ස) ඛාර්‍ය්‍යාඃ, අර්ධශබ්දයා කෙරෙන් පරවූ ඛාරීශබ්දයා කෙරෙන් කර්මධාරය සමාසයෙහි; වා, විකල්පයෙන් ෂප්‍රත්‍යය වන්නේය. අර්ධඛාරං අර්ධඛාරී යනු වේ. [පාණිනිඃ 5. 4. 101.]

කර්මධාරයසමාසය නිමි.

(මු-) තත්පුරුෂසමාසඃ, (ෂ).

කෘෂ්ණමාශ්‍රිතඃ කෘෂ්ණාශ්‍රිතඃ.

366. ව්‍යං පූර්වං. (ව්‍යං 1. පූර්වං 1.)

පරං ව්‍යං පූර්වං ස්‍යාත් සෙ සති.

රාජානමතික්‍රාන්තා අතිරාජ්, අතිශ්වී, අන්‍යග්නඃ, අතිස්ත්‍රිඃ.*

---

* විතීයාදිවූ විභක්ත්‍යන්ත පද පූර්වකොට ඇත්තවුන්ගේ සමාසය තත්පුරුෂයයි කියනලද්දේය. (318) කෘෂ්ණමාශ්‍රිතඃ යි ක්‍රමයෙන් උදාහරණකෙරෙයි. ක්‍රියාවිශෙෂණවූ විතීයාන්තාදීන්ගේ සමාසයද මෙසේමැයි, ඒ මෙසේයි—නිත්‍යභිරුඃ මන්‍දගාමී, මාසං ව්‍යාප්‍යස්ථිතඃ මාසස්ථිතඃ යන මේ ආදියයි.

ස්‍යාදි විභක්ත්‍යන්තය හා සමග නඤ් යන අව්‍යයශබ්දයාගේ සමාසය නඤ් තත්පුරුෂයයි, ඒද ප්‍රථමාන්ත පද පූර්වකමය. මෙසේයි—න බ්‍රාහ්මණඃ අබ්‍රාහ්මණඃ. නඤ්සමාසයද පර්යුදාසය ප්‍රසජ්‍යප්‍රතිෂෙධයද්‍යයි ද්විවිධ වෙයි. කියනලද්දේය,

ප්‍රධානත්වං විධෙර්යත්‍ර—ප්‍රතිෂෙධෙ'ප්‍රධානතා,
පර්යුදාසඃ ස විඥෙයො—යත්‍රොත්තරපදෙන නඤ්.
අප්‍රාධාන්‍යං විධෙර්යත්‍ර—ප්‍රතිෂෙධෙ ප්‍රධානතා,
ප්‍රසජ්‍ය ප්‍රතිෂෙධො'සෞ—ක්‍රියයා සහ යත්‍ර නඤ්.

අබ්‍රාහ්මණඃ යනාදියෙහි පරපදාර්ථය හා සමාන අර්ථ ඇති බැවින් විධිහුගේ ප්‍රධානත්වය වෙයි, ප්‍රතිෂෙධභාගයෙහි තාත්පර්‍ය්‍යාභාවය බැවින් ප්‍රතිෂෙධයාගේ අප්‍රධානත්වය වෙයි එහෙයින්ම පර්යුදාස නඤ්හුගේ පරපදයා හා සමග අපෙක්ෂා සහිත බැවින් සමාස වේ. කිඤ්චිත් න කුර්වාණඃ යනාදියෙහි විධිභාගයෙහි තාත්පර්‍ය්‍යාභාවයෙන් විධිහුගේ අප්‍රාධාන්‍යය වෙයි ප්‍රතිෂෙධයාගේද ප්‍රධානත්වය වෙයි, එහෙයින්ම ප්‍රසජ්‍ය ප්‍රතිෂෙධ නඤ්හුගේ ක්‍රියාව හා සමග සම්බන්ධවන බැවින් ස්‍යාද්‍යන්තයා හා සමග අපෙක්ෂා සහිත බවක් නැති හෙයින් සමාස නොවේ. මෙසේ දකු—ප්‍රාදීන් හා සමග ස්‍යාද්‍යන්තයාගේ නිත්‍යසමාසය වෙයි. නිත්‍යසමාසයෙහි ස්වපදවිග්‍රහයෙක් නැත්තේය, අන්‍යපදයක් හා සමග අර්ථකථනය වෙයි. කුපුරු

(ස-) කෘෂ්ණම් ආශ්‍රිතඃ යන වාක්‍යයෙහි කෘෂ්ණශ්‍රිතඃ යනු වේ.

සෙ සති, සමාසවන කල්හි ; පරං ව්‍යං, පරවූ අව්‍යයශබ්දය ; පූර්වං ස්‍යාත්, පූර්ව වන්නේය. රාජා නමති ක්‍රාන්තා යන වාක්‍යයෙහි අතිරාජී යනු වේ. ශ්වානමති ක්‍රාන්තා අතිශ්වී, අහරති ක්‍රාන්තඃ අත්‍යහ්නඃ, ස්ත්‍රියමතික්‍රාන්තඃ අතිස්ත්‍රිඃ. [පාණිනිඃ 2. 2. 30.]

(මු-) **367. සඞ්ඛ්‍යාව්‍යයාද්‍රාත්‍ර්‍යඞ්ගුලිභ්‍යාමඃ.** (සඞ්ඛ්‍යා-ව්‍යයාත් 5. රාත්‍රි-අඞ්ගුලිභ්‍යාං 5 .. අඃ 1.)

සඞ්ඛ්‍යායා ව්‍යයාච්ච පරාභ්‍යාං රාත්‍ර්‍යඞ්ගුලිභ්‍යාමඃ ස්‍යාත් යාදෞ, න තු තාපේ. අතිරාත්‍රඃ අත්‍යඞ්ගුලඃ.*

ෂඃ කාජලං ප්‍රගතඃ දුර්ජනඃ සුජනඃ යන මේ ආදිය ශිෂ්ටප්‍රයොගානුසාරයෙන් නිත්‍යසමාසයයි දතයුතුවෙයි.

සමාසාන්තප්‍රත්‍යයන්ගේම නිමිත්තවූ යාදීහුගේ මෙහි පූර්ව නිපාතයෙහි අනුවෘත්තියෙක් නැත්තේය එහෙයින් සමාස මාත්‍රයෙහි මොහුගේ විධානය බැවින් උපකෘෂ්ණම් යන අව්‍යයී භාවයෙහිද පූර්වනිපාතය වෙයි. අතිරාජී යී (353) ෂප්‍රත්‍යය කළ කල්හි (337, 258) නකාර අකාර ලොපය කළ කල්හි (257) ෂකාර ඉත්සංඥ බැවින් ඊප්‍රත්‍යය වන්නේය. අතිශ්වී යන්නෙහිද (358) ෂප්‍රත්‍යයයි. සෙස්ස පළමු මෙනි. අත්‍යහ්නඃ යන්නෙහි (353) ෂ වේ, (354) අහ්නාදෙශ වේ. අතිස්ත්‍රිඃ යන්න පූර්වපදාර්ථ ප්‍රාධාන්‍යයෙන් (330) හ්‍රස්වයි. අතිමායඃ අතිවාමොරූඃ යනුද මෙසේමැයි. රාජානමති ක්‍රාන්තා අතිරාජී යනු උදාහරණ කරන්නහු විසින් අති ආදීන් හා සමග ද්විතීයාන්තයාගේ සමාසයයි ප්‍රකාශකරණලද්දේය. එහෙයින් වෙලාමුද්ගතඃ උද්වෙලඃ, ජ්‍යාමධිරූඪං අධිජ්‍යං, මුඛමභිගතඃ අභිමුඛඃ, යනාදිය අවබොධ කටයුතු. මෙහි ප්‍රයොගානුසාරයෙන් අව්‍යයභින්නයාගේද පූර්වනිපාතය වක්තව්‍ය වෙයි, මෙසේයි— වනස්‍යාග්‍රෙ අග්‍රෙවනං. රාත්‍රීණං ගණඃ ගණරාත්‍රං, අන්තරං ගෘහං ගෘහාන්තරං, යනාදියයි. මෙහි අනන්තර ශබ්දය අන්‍යාර්ථයි.

* සඞ්ඛ්‍යා ච ව්‍යශ්ච සඞ්ඛ්‍යාව්‍යං තස්මාත්, එකවචනය යථා සංඛ්‍යං යනු වැළැක්වීම පිණිසයි. මෙහි මණ්ඩූකප්ලුතාධිකාරය බැවින් යාදීන්ගේ අනුවෘත්තිය වේ. අතිරාත්‍රඃ යනාදී දෙතන්හි මෙයින් අප්‍රත්‍යය කළ කල්හි (258) ඉකාර ලොපයයි. ත්‍රයාණං රාත්‍රීණං සමාහාරඃ ත්‍රිරාත්‍රං, ද්වයොරඞ්ගුල්‍යොඃ සමාහාරඃ ද්‍ව්‍යඞ්ගුලං යනුද මෙසේමැයි. තාපේ යනු කුමටය? මෙ

(ස-) සඞ්ඛ්‍යායාඃ, සඞ්ඛ්‍යාවාචී ශබ්දයා කෙරෙන්ද ; ව්‍යයච, අව්‍යයශබ්දයා කෙරෙන්ද ; පරාභ්‍යං, පරවූ ; රාත්‍ර්‍යඞ්ගුලිභ්‍යං, රාත්‍රිශබ්ද අඞ්ගුලිශබ්ද දෙදෙනා කෙරෙන් ; යාදෞ, කර්මධාර යාදියෙහි ; අඃ ස්‍යාත්, අප්‍රත්‍යය වන්නේය ; තාපේ තු, තද්ධිතා පීයෙහි වනාහි ; න, අප්‍රත්‍යය නොවන්නේය. රාත්‍රිමතික්‍රා න්තා'ති රාත්‍රඃ, අඞ්ගුලිමතික්‍රාන්තා'ත්‍යඞ්ගුලඃ. [පාණිනිඃ 5. 4. 86.]

(මු-) හරිණා ත්‍රාතො හරිත්‍රාතඃ. විෂ්ණවෙ දත්තං විෂ්ණු දත්තං. අච්‍යුතාත් ජාතං අච්‍යුතජාතං. කෘෂ්ණස්‍ය සභා කෘෂ්ණ සභඃ, මහාඝාසඃ, ග්‍රාමතක්‍ෂඃ, මෘගසක්ථං, ජලසරසං, මණ්ඩූක සරසං. රාජගවඃ, වර්ෂාරාත්‍රඃ.*

(ස-) හරිත්‍රාතඃ යනු තෘතීයා තත්පුරුෂයයි. විෂ්ණුදත්තං යනු චතුර්ථී තත්පුරුෂයයි. අච්‍යුතජාතං යනු පඤ්චමීතත්පුරු ෂයයි. කෘෂ්ණසභඃ යනාදීහු ෂෂ්ඨීතත්පුරුෂයෝයි. මහතො දෙශස්‍ය මහත්‍යා භූම්‍යා වා ඝාසඃ මහාඝාසඃ. (326) මහත්ශබ් දයාගේ තකාරයහට හෝ තීකාරයහට ආකාරයයි. ග්‍රාමස්‍ය තක්‍ෂා ග්‍රාමතක්‍ෂඃ, (356) ෂප්‍රත්‍යයයි. මෘගස්‍ය සක්ථි මෘග සක්ථං (359). ජලස්‍ය සරඃ ජලසරසං, මණ්ඩූකස්‍ය සරඃ මණ්ඩූකසරසං (361). රාඥෞ ගෞඃ රාජගවඃ (363). වර්ෂාණං රාත්‍රිඃ වර්ෂාරාත්‍රඃ (362). මාසස්‍ය ජාතඃ මාසජාතඃ යනාදියද මෙසේමැයි.

අඞ්ගුලී පරිමාණමස්‍ය වඞ්ගුලි යන මෙහි අප්‍රත්‍යය නොවන බව දක්වීම පිණිසයි. ව්‍යඞ්ගුලං ක්‍ෂෙත්‍රං, ව්‍යඞ්ගුලා භූමිඃ යනාදියෙහි යවෝදරපරිමාණවූ අඞ්ගුලශබ්දය හා සමාස කල කල්හි සිඬයි.

* ඛඞ්ගච්ඡින්නඃ රථව්‍රජ්‍යා මාසපූර්වඃ මාසොනඃ වර්ෂාවරඃ ගුඩමිශ්‍රඃ යනාදියද හරිත්‍රාතඃ යනු මෙනි. දධ්නා මිශ්‍රිත ඔද නඃ දධ්‍යොදනඃ, ගුඩෙන මිශ්‍රිතා ධානාඃ ගුඩධානාඃ, හස්තිනා යුක්තො රථඃ හස්තිරථඃ අශ්වරථඃ යනුද මෙසේමැයි, මේ ආදියෙහි ශාකපාර්ථිවාදි බැවින් මධ්‍යපද ලොපය වේ. ගො භ්‍යා හිතඃ ගොහිතඃ, යූපාය දාරු යූපදාරු, අශ්වාය ඝාසඃ අශ්ව ඝාසඃ යනාදියද විෂ්ණුදත්තං යන්න මෙනි. වෘකභීතඃ, ධර්ම භීතඃ, අශ්වපතිතඃ, අර්ජුනපරාජිතඃ, සපීරක්ෂිතඃ, සටභින්නඃ යනාදියද අච්‍යුතජාතං යනු මෙනි.

(මු-) 368. **මුඛ්‍යාශ්වොරසඃ.** (මුඛ්‍යාර් උරසඃ 5.)

මුඛ්‍යාර්ථාදුරස්ශබ්දාදඃ ස්‍යාත් ස්‍යාදෞ.

අශ්වොරසං, මුඛ්‍යො'ශ්ව ඉත්‍යර්ථඃ. පුරුෂෙෂු උත්තමඃ පුරුෂොත්තමඃ, අවන්තිෂු බ්‍රහ්මා අවන්තිබ්‍රහ්මඃ.*

ඉති ෂඃ.

(ස-) මුඛ්‍යාර්ථාත්, මුඛ්‍යාර්ථවූ ; උරස්ශබ්දාත්, උරස්ශබ්දයා කෙරෙන් ; ස්‍යාදෞ, ස්‍යාදියෙහි ; අඃ ස්‍යාත්, අප්‍රත්‍යය වන්නේය. අශ්වස්‍ය උරඃ අශ්වොරසං, මෙයින් අප්‍රත්‍යයයි. මුඛ්‍යඃ අශ්වඃ ඉති, ප්‍රධාන අශ්වය යන ; අර්ථඃ, අර්ථයි. පුරුෂොත්තමඃ යනු සප්තමීතත්පුරුෂයයි. අවන්තිබ්‍රහ්මඃ යන මෙහි (360) ෂප්‍රත්‍යයයි. [පාණිනිඃ 5. 4. 93.]

තත්පුරුෂ සමාසය නිමි.

(මු-) ද්විගුසමාසඃ, (ග).

තස්‍යාවේ—විෂයෙ, වාවෙ‍්‍යා අපත්‍යාර්ථෂ්ණිකාදිකං,

ප්‍රොජ්ඣ්‍යජාදෞ, සමාහාරෙ, ගස්ත්‍රිධොත්තරදෙපරෙ.

පඤ්චභිර්ගොභිඃ ක්‍රීතඃ පඤ්චගුඃ.†

---

* මුඛ්‍යො'ර්ථො යස්‍ය තත් මුඛ්‍යාර්ථං, මුඛ්‍යාර්ථඤ්චතත් උරශ්චෙති තස්මාත්. අශ්වස්‍ය උරඃ ප්‍රධානං අශ්වොරසං. උරස්ශබ්දය හෘදයවාචකයි, මෙහි ව්‍යාඞ්ග ලක්ෂණයෙන් ප්‍රධානාර්ථයයි. මුඛ්‍යාර්ථාත් යනු කුමටය ? ව්‍යාඝස්‍ය උරඃ ව්‍යාඝොරඃ යන තන්හි අප්‍රත්‍යය නොවන පිණිසයි. ව්‍යාඝයාගේ වක්ෂය යන අර්ථයි.

විලෙශයඃ යනාදීන් කෙරෙන් විභක්තිහට ලොප්නොකිරීමද වනෙචරඃ යනාදීන් කෙරෙන් විකල්පයෙන් ලොපයද මෙහි වක්තව්‍යයි. මෙසේයි—විලෙශයඃ බලෙශයඃ, උරසිලොමා, කණ්ඨෙකාලඃ, වනෙචරඃ වනචරඃ, ඛෙචරඃ ඛචරඃ, ත්වචිසාරඃ ත්වක්සාරඃ, සරසිජං සරොජම් යන මේ ආදියයි.

† ෂ්ණිකාදිකං යනු ෂ්ණිඃ එව ෂ්ණිකඃ යනු වේ. ෂකෞ-නු කුලත්වයෙන් ස්වාර්ථයෙහි කප්‍රත්‍යය වන්නේය, ෂ්ණි මුල්කොට ඇත්තේ යන අර්ථයි. යම්තැනෙක්හි තද්ධිතාර්ථවිෂයෙහි සමාස කරණුලැබේද එහි තද්ධිතප්‍රත්‍යයාගේ උත්පත්තිය කෙරෙන් පූර්වඅවස්ථාවෙහි සමාස කල කල්හි ඔහු කෙරෙන් ප්‍රත්‍යයාගේ උත්පත්තිය වූ කල්හි ව්‍යාඝි ආදිය වේ; මෙසේයි, ෂයොර්මාත්‍රොඃ අපත්‍යං යන මෙහි ලැබිය යුතුවූ ෂ්ණප්‍රත්‍යයාගේ උත්පත්තිය

(ස-) ගඃ, ද්විගුසමාසයතෙම ; තස්‍යාපි, තද්ධිතයාගේ අර්ථයෙහිද ; සමාහාරෙ, ත්‍රිභුවනං යනාදි සමාහාරයෙහිද ; උත්තරපදෙපරෙ, උත්තරපදයා පර කල්හි පඤ්චගවධනඃ සීද වන්නේ; ත්‍රිධා, තුන්පරිච්ඡෙදකින් වෙයි.

(තද්ධිතාර්ථයෙහිද දෙපරිච්ඡෙදකින් වෙයි, මෙසේයි) තස්‍යාපි, තද්ධිතප්‍රත්‍යයමාත්‍රයාගේ අර්ථයවූ ; විෂයෙ, විෂයෙහි ද්වෛමාතුරඃ සීද; (එකෙක් වෙයි) අපත්‍යාර්ථේෂ්ණිකාදිකං, අපත්‍යාර්ථේෂ්ණිකප්‍රත්‍යයාදිය ; ප්‍රාජ්ඣ්‍ය, හැර; අජාදෙඃ, ස්වරාදිතද්ධිතයාගේ අර්ථය ; වාච්‍යෙ, කියයුතු කල්හි පඤ්චගුඃ ; (අනිකයි) කියාද වෙයි. [පාණිනිඃ 2. 1. 51.]

(මු-) 369. **ද්වෛග්‍යාදතො'පාත්‍රාදෙරීප්.** (ද්වෛග්‍යාත් 5. අතඃ 5. අපාත්‍රාදෙඃ 5. ඊප් 1.)

ද්වෛග්‍යදකාරාන්තාදීප් ස්‍යාත් න තු පාත්‍රාදෙඃ. ත්‍රයාණං ලොකානාං සමාහාරඃ ත්‍රිලොකී. පාත්‍රාදෙස්තු ද්විපාත්‍රං ත්‍රිපාත්‍රං ත්‍රිභුවනං චතුර්යුගං.*

කෙරෙන් පූර්වඅවස්ථාවෙහි ද්වයොඃ මාත්‍රොඃ යන මොවුන් දෙදෙනාගේ එකපදත්වය වූ කල්හි ද්විමාතෘ යන පදයා කෙරෙන් (415) ෂ්ණප්‍රත්‍යයද, (416) ඊ යන මෝහට වෘද්ධිද, (425) ඌර් යනුද කළ කල්හි ද්වෛමාතුරඃ යන පදය වේ. පඤ්චානාං නාපිතානාං අපත්‍යං පාඤ්චනාපිතිඃ යනාදියද මෙසේමැයි. වාච්‍ය කල්හි මෙසේයි—පඤ්චභිර්ගොභිඃ ක්‍රීතඃ පඤ්චගුඃ යනමෙහි කර්මය වාච්‍ය කල්හි කරණකාරකයා කෙරෙන් (429) ඨඤෙකාත් යනාදියෙන් ලැබියයුතු වන ප්‍රත්‍යයාගේ අර්ථය වාච්‍ය කල්හි, සමාසයා විසින්ම තද්ධිතයාගේ උක්තාර්ථත්වය ඇති කල්හි, උක්තාර්ථානාමප්‍රයොගඃ යනු න්‍යාය බැවින් තද්ධිතප්‍රත්‍යයාගේ උත්පත්තිය නැති කල්හි (330) ගවාබාදෙඃ යනාදියෙන් හ්‍රස්ව වෙයි. අජාදෙඃ යනු කුමටය ? ද්වයොර් මූර්ධ්නොර්භවඃ ද්විමූර්ධනඃ යනාදියෙහි තද්ධිතප්‍රත්‍යයා කෙරෙන් පූර්වයෙහි සමාසකළ කල්හි, ද්විමූර්ධන්ශබ්දයා කෙරෙන් (433) ෂණ්ප්‍රත්‍යයයි, මෙහි විෂයෙහිම ද්විගු වේ, වාච්‍යයෙහි නොවේ. සමාහාරයෙහි මෙසේයි—ත්‍රිභුවනං. උත්තරපදයා පර කල්හි මෙසේයි—පඤ්චගවධනඃ.

* ගස්‍ය ඓක්‍යං ද්වෛග්‍යං (සමාහාරද්විගුඃ) තස්මාත්. පාත්‍රමාදිර් යස්‍ය ස පාත්‍රාදිඃ, න පාත්‍රාදිරපාත්‍රාදිඃ තස්මාත්. සමාහාරද්විගුසමාසයන්ගේ (322) ක්ලීවත්වය ඇති කල්හිද, ඊප් ප්‍රත්‍යයාගේ විධානය හෙතුකොටගෙන නිත්‍යස්ත්‍රීත්වය ප්‍රකාශ

(ස-) අකාරාන්තාත්, අකාරාන්තවූ ; ද්වෛගකෘත්, සමාහාර ද්විගුසමාසයා කෙරෙන් ; ඊප් ස්‍යාත්, ඊප්ප්‍රත්‍යය වන්නේය ; පාත්‍රාදෙස්තු, පාත්‍රාදි ශබ්දයා කෙරෙන් වනාහි ; න, ඊප් ප්‍රත්‍යය නොවන්නේය. ත්‍රිලොකශබ්දයා කෙරෙන් ඊප්ප්‍රත්‍ය යයි. පාත්‍රාදෙස්තු, පාත්‍රාදිශබ්දයා කෙරෙන් වනාහි; ද්වයොඃ පාත්‍රයොඃ සමාහාරඃ ද්විපාත්‍රං. ත්‍රිපාත්‍රං යනාදියද මෙසේමැයි. [පාණිනිඃ 4. 1. 21.]

(මු-) **370. වානාපඃ.** (වා 1. අන්-ආපඃ 5.)

අනන්තාදාපශ්ච ඊප් ස්‍යාද්වා.

පඤ්චකර්මී පඤ්චකර්‍ම්මං ත්‍රිඛට්වී ත්‍රිඛට්වං.*

(ස-) අනන්තාත්, අන් අන්තයා කෙරෙන්ද ; ආපශ්ච, ආප් අන්තවූද සමාහාර ද්විගුසමාසයා කෙරෙන්; වා, විකල්පයෙන්; ඊප් ස්‍යාත්, ඊප්ප්‍රත්‍යය වන්නේය.

පඤ්චානාං කර්‍ම්මණාං සමාහාරඃ පඤ්චකර්මී, පක්‍ෂයෙක්හි පඤ්චකර්‍ම්මං. ත්‍රිඛට්වී ත්‍රිඛට්වං යනුද මෙසේමැයි.

(මු-) **371. තාපේමානාත්කාණ්ඩාත් ත්වක්‍ෂෙත්‍රෙ.** (තාපෙ 7. මානාත් 5. කාණ්ඩාත් 5. තු 1. අක්‍ෂෙත්‍රෙ 7.)

ත්‍රිහස්තී, ත්‍රිකාණ්ඩී රජ්ජුඃ. ක්‍ෂෙත්‍රෙ තු ත්‍රිකාණ්ඩා භූමිඃ.

(ස-) තාපෙ, තද්ධිතාපී ද්විගුසමාසයෙහි ; මානාත්, පරිමාණ වාචක ශබ්දයා කෙරෙන් ඊප්ප්‍රත්‍යය වන්නේය. කාණ්ඩාත් තු, කාණ්ඩශබ්දයා කෙරෙන් වනාහි ; අක්‍ෂෙත්‍රෙ, ක්‍ෂෙත්‍ර රූහි

කරණ ලද්දේය. ආදිශබ්දයෙන් ත්‍රිගුණං චතුර්ගුණං චතුඃශතං චතුෂ්පථං චතුර්මුඛං පඤ්චගවං පඤ්චනාවං ද්විඛාරං යනාදියද ප්‍රයොග වශයෙන් දතයුතු, අතඃ ගනු කුමටය? ත්‍රයාණාං ජගතාං සමාහාරඃ ත්‍රිජගත් යනාදියෙහි හලන්තයා කෙරෙන් ඊප්ප්‍රත්‍යය නොවන හෙයිනි.

* මෙහි වාශබ්දය සමුච්චයාර්ථයි. සමුච්චය කරණකොට ගෙන (367) සඛ්‍යාවෘත් යනාදි සූත්‍රයෙන් මණ්ඩූකගතියෙන් අනුවෘත්තනය කොට අප්‍රත්‍යයද වන්නේය යන අර්ථයි. සමුච්චයාකෘෂ්ටං නොත්තරත්‍ර යන න්‍යාය හෙයින් පරසූත්‍රයෙහි අප්‍රත්‍යය අනුවෘත්තනය නොවේ. පඤ්චකර්මී යන්නෙහි මේ සූත්‍රයෙන් ඊප් කළකල්හි (337) න ලොපයද (258) අකාර ලොපයද වී පඤ්චකර්මී යනු වේ. පක්‍ෂයෙක්හි මෙයින්ම සමුච්චයෙන් ලද අප්‍රත්‍යයයි, (322) ක්ලීවත්වයයි. ත්‍රිතක්‍ෂී ත්‍රිතක්‍ෂං යනාදියද මෙසේමැයි.

තාර්ථයෙහි ඞීප්ප්‍රත්‍යය වන්නේය. ත්‍රයඃ ආඪකාඃ පරිමාණමස්‍යඃ ත්‍ර්‍යාඪකී, ධාන්‍යරාශියයි, ද්වෞ ද්‍රෝණෞ පරිමාණමස්‍යඃ ද්විද්‍රෝණී යනාදියද මෙසේයි. ත්‍රයඃ කාණ්ඩාඃ (නලාඃ) පරිමාණමස්‍යඃ ත්‍රිකාණ්ඩී, රජ්ජුඃ, රැනයි. ක්ෂෙත්‍රෙ තු, ක්ෂෙත්‍රයෙහි වනාහි ; ත්‍රිකාණ්ඩා, ත්‍රිකාණ්ඩා යනු වේ. භූමිඃ, ක්ෂෙත්‍රෛකදෙශභූමියයි. [පාණිනිඃ 4. 1. 22, 23.]

(මූ-) **372**. **පුරුෂාද්වා.** (පුරුෂාත් 5. වා 1.)

ද්විපුරුෂී ද්විපුරුෂා. ත්‍රිසඛං ත්‍රිගවං ත්‍රිනාවං, ත්‍රිඛාරං ත්‍රිඛාරි, ත්‍ර්‍යහඃ.

(ස-) පුරුෂාත්, පරිමාණවාචක පුරුෂශබ්දයා කෙරෙන් තද්ධිතාර්ථී ද්විගුසමාසයෙහි ; වා, විකල්පයෙන් ඞීප්ප්‍රත්‍යය වන්නේය. ද්වෞ පුරුෂෞ පරිමාණමස්‍යඃ ද්විපුරුෂී, පක්ෂයෙහි ද්විපුරුෂා යනු වේ, භිත්තියයි. ත්‍රයාණං සඛීනාං සමාහාරඃ ත්‍රිසඛං (353). ත්‍රයාණං ගවාං සමාහාරඃ ත්‍රිගවං (363). ත්‍රිසෘණං නාවාං සමාහාරඃ ත්‍රිනාවං (364). ත්‍රිසෘණං ඛාරීණං සමාහාරඃ ත්‍රිඛාරං (365), පක්ෂයෙක්හි ත්‍රිඛාරි (167). ත්‍රයාණමහ්නාං සමාහාරඃ ත්‍ර්‍යහඃ (353). අභිධාන බැවින් පුංලිඟුයි. (354) සඞ්ඛ්‍යෛකදෙශ යනාදියෙහි සමාහාරය වර්ජිත බැවින් අහ්නාදෙශ නොවන්නේය. [පාණිනිඃ 4. 1. 24.]

(මූ-) **373**. **ද්විත්‍රෙර්වාඤ්ජලෙරඃ.** (ද්විත්‍රෙඃ 5. වා 1. අඤ්ජලෙඃ 5. අඃ 1.)

ද්ව්‍යඤ්ජලං ද්ව්‍යඤ්ජලි, ද්ව්‍යඞ්ගුලං, ත්‍රිරාත්‍රං.*

(ස-) ද්විත්‍රෙඃ, ද්විශබ්දය ත්‍රිශබ්දය යන මේ දෙදෙනා කෙරෙන් පරවූ ; අඤ්ජලෙඃ, අඤ්ජලිශබ්දයා කෙරෙන් තද්ධිතාර්ථී ද්විගුසමාසයෙහි ; වා, විකල්පයෙන් ; අඃ, අප්‍රත්‍යය වන්නේය.

---

* ත්‍ර්‍යඤ්ජලං ත්‍ර්‍යඤ්ජලි යනුද ද්ව්‍යඤ්ජලං යනාදිය මෙනි. ත්‍රිලොචන වනාහි තද්ධිතාර්ථ රහිතවූ ද්විගුසමාසයෙහි ද්වි ත්‍රි ශබ්ද දෙදෙනා කෙරෙන් පරවූ අඤ්ජලිශබ්දයා කෙරෙන් අප්‍රත්‍යය කෙරෙයි. ඔහුගේ මතයෙහි ද්වයොරඤ්ජල්‍යොඃ සමාහාරඃ ද්ව්‍යඤ්ජලං ද්ව්‍යඤ්ජලි කියා වේ, එසේම ද්වාවඤ්ජලීප්‍රියෞ යස්‍ය ස ද්ව්‍යඤ්ජලප්‍රියඃ ද්ව්‍යඤ්ජලිප්‍රියඃ යි සමාහාර උත්තරපද පරයන්ගේ උදහරණයි. තද්ධිතාර්ථයෙහි වනාහි ද්වාභ්‍යාමඤ්ජලිභ්‍යාං ක්‍රීතඃ ද්ව්‍යඤ්ජලිඃ කියා වේ.

ද්වාවඤ්ජලීපරිමාණමස්‍ය ද්ව්‍යඤ්ජලං, ජලයයි. පක්ෂයෙක්හි අප්‍රත්‍යය නුවූ කල්හි ජලයට විශෙෂණ බැවින් ක්ලීවත්වයයි. ද්වයොරඞ්ගුල්‍යොඃ සමාහාරඃ ද්ව්‍යඞ්ගුලං, තිසෘණාං රාත්‍රීණාං සමාහාරඃ ත්‍රිරාත්‍රං, දෙතැන්හි (367) සඞ්ඛ්‍යාවත්වාත් යනාදියෙන් අප්‍රත්‍යයයි. [පාණිනීඃ 5. 4. 102.]

(මූ-) පඤ්චගාවො ධනං යස්‍යාසෞ පඤ්චගවධනඃ ද්විනාවධනඃ ද්විභාරධනඃ ද්ව්‍යහ්නප්‍රියඃ.

ඉති ගඃ.

(ස-) පඤ්චගවධනඃ යනු උත්තරපදයා පර කල්හි උදාහරණයි, මෙහි උත්තරපදයෙහි වූ ධනශබ්දයා පරකල්හි ද්විගු සමාසයෙහි, (363) අප්‍රත්‍යයයි. ද්වෙ නාවෞ ධනමස්‍ය ද්විනාවධනඃ (364) අප්‍රත්‍යයයි. ද්වෙ භාර්යෞ ධනමස්‍ය ද්විභාරධනඃ ද්විභාරීධනඃ (365) විකල්පයෙන් අප්‍රත්‍යයයි. ද්වෙ අහනී ප්‍රියෙ යස්‍යාසෞ ද්ව්‍යහ්නප්‍රියඃ, (353, 354) අප්‍රත්‍යයද අහ්නආදෙශයද වෙත්.

ද්විගු සමාසය නිමි.

(මූ-) අව්‍යයීභාවසමාසඃ, (ව).

වඃ කසාමීප්‍යසාදෘශ්‍යසාකල්‍යානුක්‍රමර්ද්ධිෂු,
වීප්සා පර්‍ය්‍යන්ත යොග්‍යත්ව පශ්චාදර්ථානතික්‍රමෙ,
ශබ්දප්‍රාදුර්භාවාභාව යෞගපද්‍යෙෂ්වනෙකධා.

(ස-) වඃ, අව්‍යයීභාවයතෙම ; ක, කාරකය ; සාමීප්‍ය, සමීපභාවය ; සාදෘශ්‍ය, සමානත්වය ; සාකල්‍ය, නිඃශෙෂත්වය ; අනුක්‍රම, අනුක්‍රමය ; ඍද්ධිෂු, සමෘද්ධිය යන මොවුන් කෙරෙහිද ; වීප්සා, එකවිට සම්බන්ධකිරීමට කැමතිවීමද ; පර්‍ය්‍යන්ත, කෙළවරය ; යොග්‍යත්ව, යොග්‍යභාවය ; පශ්චාදර්ථ, පශ්චාත්අර්ථය ; අනතික්‍රමෙ, අනතික්‍රමය යන මෙහිද ; ශබ්දප්‍රාදුර්භාව, ශබ්දයන්ගේ උත්පත්තිය ; අභාව, අභාවය ; යෞගපද්‍ය, එක කාලත්වය යන ; එෂු, මේ තුදුස් අර්ථයන් කෙරෙහිද ; අනෙකධා, ප්‍රයොගානුසාරයෙන් අනෙකප්‍රකාරයෙන්ද වෙයි. හෙද ස්‍යාද්‍යන්තයන් හා සමග අව්‍යයශබ්දයන්ගේ නිත්‍යසමාසය වෙයි.

(මූ-) **374. වාත් කෙතෙර්මා'තො'පතඃ.** (වාත් 5. කෙතඃ 6. මඃ 1. අතඃ 5. අපතඃ 6.)

අකාරාන්තාත් වාත් පරස්‍යඃ කෙතර්මඃ ස්‍යාත් න තු පඤ්චම්‍යාඃ.*

(ස-) අකාරාන්තාත්, අකාරාන්තවූ ; වාත්, අව්‍යයීභාවසමාසයා කෙරෙන්; පරස්‍යඃ, පරවූ; කෙතඃ, විභක්තිහට; මඃ ස්‍යාත්, මකාරය වන්නේය; පඤ්චම්‍යාස්තු, පඤ්චමී විභක්තිහට වනාහි ; න, මකාර නොවන්නේය.

(මූ-) කෘෂ්ණමධිකෘත්‍ය ප්‍රවෘත්තා කථා, අධිකෘෂ්ණං. අපඤ්චම්‍යාඃ කිං, කෘෂ්ණස්‍ය සමීපාත් ගතඃ, උපකෘෂ්ණාත් ගතඃ.†

(ස-) අධිකෘෂ්ණං යනු කාරකයහට උදාහරණයි. අපඤ්චම්‍යාඃ කිං, අපඤ්චම්‍යාඃ යනු කුමටය? උපකෘෂ්ණාත් යන පඤ්චමිහුගේ ස්ථානයෙහි මකාරය නොවන බව දැක්වීම පිණිසයි. කෘෂ්ණස්‍ය සමීපං උපකෘෂ්ණං යි සමීපාර්ථයයි. උපකෘෂ්ණාත්, කෘෂ්ණ සමීපයෙන්; ගතඃ, ගියේය. [පාණිනිඃ 2. 4. 83.]

(මූ-) **375. තෘප්තම්‍යොර්වා.** (තෘප්තම්‍යොඃ 6 .. වා 1.)

උපකෘෂ්ණං උපකෘෂ්ණේන කාර්‍ය්‍යං.

උපකෘෂ්ණං උපකෘෂ්ණේ ස්ථිතඃ.‡

(ස-) තෘ ප්තම්‍යොඃ, අකාරාන්ත අව්‍යයීභාවසමාසයා කෙරෙන් පරවූ තෘතීයා සප්තමී දෙදෙනාහට ; වා, විකල්පයෙන් මකා

---

* අකාරාන්ත ශබ්දයහට අව්‍යයීභාවසමාස කළ කල්හි (319) කෙතර්ලුක්තෙව්‍යව යන්නෙන් විභක්තිහට ලොප්ද, නැවත ලිඞ්ගසංඥද කළ කල්හි, උපදිනුලබන්නාවූ විභක්තීන්ගේ ස්ථානයෙහි මකාරය වන්නේය.

† කෘෂ්ණමධිකෘත්‍ය යී, කයනු යම්හෙයකින් සාධාරණයෙන් කියනලද්දේද එතකුදු වුවත් ද්විතීයා සප්තමී දෙදෙනාගේ අර්ථ සම දතයුතු වෙයි. මෙහි කෘෂ්ණම් යී කර්මාර්ථයෙහි අධිශබ්දය කරණකොටගෙන (366) ව්‍යං පූර්වං යී අධිශබ්දයාගේ පූර්වනිපාතය වේ, (319) කෘෂ්ණම් යන ද්විතීයාවහට ලොප්කළ කල්හි අධිකෘෂ්ණ යන මෝහට නැවත ලිඞ්ගසංඥ කළ කල්හි හට ගත්තාවූ සිහුගේ ස්ථානයෙහි මෙයින් ම් වෙයි, සියලු තන්හි මෙසේමැයි. සප්තම්‍යර්ථයෙහි වනාහි ස්ත්‍රීෂ්වධිකෘත්‍යප්‍රවෘත්තා (ස්ත්‍රීය කෙරෙහි පැවති) යා කථා සා අධිස්ත්‍රි යනාදිය වේ. උපකෘෂ්ණාත් යී අපඤ්චම්‍යාඃ යන මොහුගේ උදාහරණ කිරීමෙන්ම සමීපත්වයෙහි උදාහරණය දක්වනලදී. කුම්භස්‍ය සමීපං උපකුම්භං යනාදියද මෙසේමැයි. මෙහි උපශබ්දයාගේ අර්ථය සමීපත්වය වේ.

‡ උපගඞ්ගං උපගඞ්ගේන (322, 167) යනාදියද මෙසේමැයි.

රය වන්නේය. උපකෘෂ්ණං උපකෘෂ්ණෙන, කෘෂ්ණහුගේ සමීපයෙන්; කාය්‍යීං, සම්පත්තිය කටයුතු. සප්තමියෙහි වනාහි කෘෂ්ණස්‍ය සමීපෙ ස්ථිතඃ. උපකෘෂ්ණං, විකල්පයෙන් උපකෘෂ්ණෙ යනු වේ. ස්ථිතඃ, සත්පුරුෂතෙම සිටියේය. [පාණිනිඃ 2. 4. 84.]

(මූ-) **376. ලුක් පරත්.** (ලුක් 1. පරත් 5.)

අකාරාන්තාදන්‍යස්මාත් වාත් පරස්‍යඃ කෙතර්ලුක් ස්‍යාත්.

(ස-) අකාරාන්තාත්, අකාරාන්තයා කෙරෙන් ; අන්‍යස්මාත්, අන්‍යවූ ඉවි අන්තවූද හලන්තවූද ; වාත්, අව්‍යයීභාව සමාසයා කෙරෙන් ; පරස්‍යඃ, පරවූ ; කෙතඃ, සියලු විභක්තිහට ; ලුක් ස්‍යාත්, නිත්‍යයෙන් ලොප් වන්නේය. [පාණිනිඃ 2. 4. 82.]

(මූ-) **377. සහඃ සො‘කාලෙ.** (සහඃ 6. සඃ 1. අකාලෙ 7.)

සහස්‍ය සඃ ස්‍යාත් න තු කාලෙ.

හරෙඃ සදෘශං සහරි. කාලෙ තු, සහ පූර්වාහ්ණං.

(ස-) සහස්‍ය, අව්‍යයීභාව සමාසයාගේ පූර්වයෙහි පවත්නාවූ සහශබ්දයහට ; සඃ ස්‍යාත්, සකාරාදෙශ වන්නේය. කාලෙතු, කාලවාචී ශබ්දයා පරකල්හි ; න, සකාරාදෙශ නොවන්නේය. සහරි යන මෙහි සහශබ්දයාගේ අර්ථය සදෘශය යනුයි. සහ ශබ්දයහට මෙයින් සකාරයි. ඉකාරාන්තයා කෙරෙන් පරවූ විභක්තිහට ලොප්වේ. කාලෙ තු, කාලවාචී කල්හි වනාහි ; සහ පූර්වාහ්ණං යනු වේ. ශ්ලොකයෙහි සාදෘශ්‍ය යන්නට මේ උදාහරණයි, මෙහි පූර්වාහ්ණ යන්න පරකල්හි සහශබ්දයහට සකාරාදෙශ නොවේ, පූර්වාහ්ණය සදෘශය යන අර්ථයි. [පාණිනිඃ 6. 3. 81.]

(මූ-) තෘණෙන සහ සකලමත්ති සතෘණං. ජ්‍යෙෂ්ඨමනු ක්‍රම්‍ය අනුජ්‍යෙෂ්ඨං. මද්‍රාණං සමෘද්ධිඃ සුමද්‍රං. විෂ්ණුං විෂ්ණුං ප්‍රති ප්‍රතිවිෂ්ණු. අග්නි ග්‍රන්ථ පර්‍ය්‍යන්තමධීතෙ සාග්නි. රූපස්‍ය යොග්‍යං අනුරූපං. ශිවස්‍ය පශ්චාත් අනුශිවං. ශක්තිමනති ක්‍රම්‍ය යථාශක්ති. හරෙඃ ශබ්දඃ ප්‍රාදුර්භූතඃ ඉතිහරි. පාපස්‍ය භාවඃ අපාපං. චක්‍රෙණ යුගපදෙහි සචක්‍රං. යාවන්තඃ ශ්ලොකාස්තාවන්තො‘ච්‍යුතප්‍රණාමාඃ යාවච්ඡ්ලොකං.

(ස-) සාකල්‍යාදියෙහි ක්‍රමයෙන් උදාහරණ කෙරේ, සතෘණං යනු, අදනීයවූ මඳකුදු ඇද්ද ඒ නොහරියි යන අර්ථයි, මෙහි සහශබ්දයාගේ අර්ථය සාකල්‍යයයි. සහශබ්දයහට සකා

රයි. ජ්‍යෙෂ්ඨමනුක්‍රම්‍යං යනු ජ්‍යෙෂ්ඨයාහට හීනව පවතියි යන අර්ථයි. මෙහි හීනාර්ථවූ අනු යන්න හා සෙදීමෙහි (286) ජ්‍යෙෂ්ඨං යි විතීයායි, අනුශබ්දයාගේ අර්ථය අනුක්‍රමය යනුයි, මේ අනුක්‍රමධාතුව අකර්මකයි. මද්‍රාණං මද්‍රදෙශානාං සමෘද්ධිඃ සුමද්‍රං, වර්තතෙ යන අර්ථයි, සුභික්ෂං වර්තතෙ යනුද මෙසේමැයි, මෙහි සුශබ්දයාගේ අර්ථය සමෘද්ධියයි. විෂ්ණුං විෂ්ණුං ප්‍රති යි (286) විතීයායි, ප්‍රතිවිෂ්ණු යන මෙහි සමාසයා විසින් විප්සාව තමා කීයනලද බැවින් විත්ව නොවේ, පරිවිෂ්ණු අනුවිෂ්ණු යනාදියද මෙසේමැයි. සාග්නි යන මෙහි පර්‍යන්තාර්ථයෙහි අව්‍යයීභාවය වෙයි, සහශබ්දයහට සකාරාදෙශ වේ. අග්නි ග්‍රන්ථය කෙරෙන් පරවූ කිසිවකුත් නොහදෑලේය යන අර්ථයි. යොග්‍යතාර්ථයෙහි අනුරූපං (සුදුස්සක්) දඳති යනාදියයි. අනු ශිවං යනු පශ්චාදර්ථයෙහියි, භක්ති ඇත්තෝ ශිවට අනුව සිටිත් යන අර්ථයි, අනුරථං පාදෘතාඃ යනාදියද මෙසේමැයි. යථා ශක්ති යනු අනතික්‍රමාර්ථයෙහියි, දදෘති යන අර්ථයි. යථාබලං ධාරයති යනාදියද මෙසේමැයි. මෙහිද අතිශබ්දයොගයෙහි විතීයායි (286). ඉති හරි යන මෙහි ඉතිශබ්දයාගේ අර්ථය පහලවීමයි, හරි යන ශබ්දය ලොකයෙහි ප්‍රකාශිතය යන අර්ථයි.

අපාපං යන මෙහි නඤර්ථය අභාවය වෙයි, මෙහෙද සංසර්ගා භාවයම වෙයි, භෙදය නොවේ. (325) නඤ් යන්නහුගේ ස්ථානයෙහි අකාර වෙයි. නිර්මක්ෂිකං යනාදියද මෙසේමැයි. ගෙ විෂ්ණෙ චක්‍රෙණ සහ, චක්‍රය හා සමග ; යුගපත්, එක විට ; මෙහි, ගදෑවදරව යන අර්ථයෙහි සචක්‍රං යනු වේ. සහ ශබ්දයහට සකාර වේ. ශ්ලොකයේ අනෙකධා යන මෝහට එක් උදාහරණයක් දක්වා, ශ්ලොකයන් මෙපමණ බැවින් ප්‍රණමයන් මෙතෙක් බව සලකනලද්දීය යන අර්ථයෙහි යාව ච්ඡ්ලොකං. යාවද්භොජන පාත්‍රං බ්‍රාහ්මණාන් නිමන්ත්‍රයස්ව යනාදියද මෙසේමැයි. යෙ යෙ තථා භූතාඃ යථාතථං, යෙ යෙ යථාභූතාඃ යථායථං. තිෂ්ඨන්ති වහන්ති ආයාන්ති ගාවො යස්මින් කාලෙ යන මෙහි ක්‍රමයෙන් තිෂ්ඨද්ගු වහද්ගු ආයතීගවං යන මේ ආදීහු දතයුත්තාහ. [පාණිනිඃ 2. 1. 17.]

(මූ-) 378. ශරද්විපාඩයශ්චෙතොමනො විඩුපානඩිමවද් විද්දිවනඩුද්දික්චතුර්යතතාදෙ'ඃ. (ශරද්—තද්ඃ 5. අඃ 1.)

එහෙත අඃ ස්‍යාත් වෙ. උපශරදං.*

(ස-) එභ්‍යඃ, ශරද්ශබ්ද විපාශ්ශබ්ද අයස්ශබ්ද චෙතස්ශබ්ද මනස්ශබ්ද විශ්ශබ්ද උපානහ්ශබ්ද හිමවත්ශබ්ද විද්ශබ්ද දිව් ශබ්ද අනඩුහ්ශබ්ද දිශ්ශබ්ද චතුර්ශබ්ද යද්ශබ්ද තද්ශබ්ද යන මොවුන් කෙරෙන් ; වෙ, අව්‍යයීභාවසමාසයෙහි ; අඃ ස්‍යාත්, අප්‍රත්‍යය වන්නේය, ශරදඃ සමීපං උපශරදං. එසේම, උප විපාශං, උපායසං, උපචෙතසං, උපමනසං, උපවිශං, උපොපා නහං, උපහිමවතං, උපවිදං, උපදිවං, ප්‍රත්‍යනඩුහං, ප්‍රතිදිශං, උපචතුරං, උපයදං, උපතදං, කියාද වෙත්. [පාණිනිඃ 5. 4. 107.]

(මු-) **379. ජරායා ජරස් ච**. (ජරායාඃ 6. ජරස් 1. ච 1.) උපජරසං.

(ස-) ජරයාඃ, ජරාශබ්දයහට අව්‍යයීභාවසමාසයෙහි ; ජරස් ච, ජරස්ආදෙශද අප්‍රත්‍යයද වෙත්.

ජරායාඃ සමීපං උපජරසං. මෙහින් ජරස්ආදෙශය හා අප්‍රත්‍ය යයි. [පාණිනිඃ 5. 4. 107.]

(මු-) **380. සරජසොපශුනෙ**. (සරජස-උපශුනෙ 1 ‥) නිපාත්‍යෙ.

(ස-) නිපාත්‍යෙ, සරජස-උපශුන යන දෙක නිපාතනය කරණුලැබෙත්. රජසා සහ සකලමත්ති සරජසං, මෙහි නිපාතනයෙන් අප්‍රත්‍යයයි. ශුනඃ සමීපං උපශුනං, නිපාතන යෙන් ශ්වන් ශබ්දයාගේ වකාරයහට උකාරයි, අප්‍රත්‍යයද වෙයි. [පාණිනිඃ 5. 4. 77.]

---

* ශරච්ච විපාට්ච අයශ්ච චෙතශ්ච මනශ්ච විට්ච උපානච්ච හිමවාංශ්ච විද්ච දෞශ්ච අනඩ්වාංශ්ච දික්ච චතුශ්ච යච්ච තච්ච තත් ත්‍යස්මාත්. උපවිපාශං යනුද උපායසං යනුද උප චෙතසං යනුද උපමනසං යනුද උපවිශං යනුද උපොපානහං යනුද උපහිමවතං යනුද උපවිදං යනුද උපදිවං යනුද ප්‍රත්‍ය නඩුහං යනුද ප්‍රතිදිශං යනුද උපචතුරං යනුද උපයදං යනුද උපතදං යනුද උපශරදං යනු මෙනි.

(මූ-) 381. **සමපරඃප්‍රත්‍යනුභ්‍යො'ක්ෂ්ණඃ.** (සම්පරස් ප්‍රති අනුභ්‍යඃ 5... අක්ෂ්ණඃ 5.)

සමක්ෂං.*

(ස-) සමපරඃප්‍රත්‍යනුභ්‍යඃ, සම්ශබ්ද පරස්ශබ්ද ප්‍රතිශබ්ද අනුශබ්ද යන මොවුන් කෙරෙන් පරවූ ; අක්ෂ්ණඃ, අක්ෂිශබ්දයා කෙරෙන් අව්‍යයීභාවසමාසයෙහි අප්‍රත්‍යය වන්නේය. අක්ෂ්ණඃ සමීපං සමක්ෂං. [පාණිනිඃ 5. 4. 107.]

(මූ-) 382. **අනඃ.** (අනඃ 5.)

අනන්තාත් අඃ සෘත් වෙ. අධ්‍යාත්මං.

(ස-) අනන්තාත්, අන් යන්න අන්තකොට ඇත්තහු කෙරෙන් ; වෙ, අව්‍යයීභාවසමාසයෙහි ; අඃ සෘත්, අප්‍රත්‍යය වන්නේය. වෙන්වූ යොගය බැවින් සම් ආදීහුගේ අනුවෘත්තිය නොවේ. ආත්මානමධිකෘත්‍ය අධ්‍යාත්මං, (337, 258) අධිරාජං අධිපූෂං යනාදියද මෙසේමැයි. [පාණිනිඃ 5. 4. 108.]

(මූ-) 383. **ක්ලීවාවා.** (ක්ලීවාත් 5. වා 1.)

උපචර්මං උපචර්ම.

(ස-) ක්ලීවාත්, ක්ලීවලිඞ්ගවූ අන්අන්තයා කෙරෙන්; වා, විකල්පයෙන් අව්‍යයීභාව සමාසයෙහි අප්‍රත්‍යය වන්නේය. චර්මණඃ සමීපං උපචර්මං, විකල්පයෙන් උපචර්ම යනු වේ. අහරහඃ ප්‍රති ප්‍රත්‍යහං ප්‍රත්‍යහඃ යනාදියද මෙසේමැයි. [පාණිනිඃ 5. 4. 109.]

(මූ-) 384. **ඣප්නදීපෞර්ණමාස්‍යාග්‍රහායණ්‍යාගිරෙර්වා.** (ඣප්—ගිරෙඃ 5. වා 1.)

උපසමිධං උපසමිත් උපනදං උපනදි.

ඉති වඃ.

---

* සම් ච පරශ්ච ප්‍රතිශ්ච අනුශ්ච තෙභ්‍යඃ. අක්ෂ්ණෝඃ පරඃ පරොක්ෂං, පරශබ්දයා කෙරෙන් නිපාතනයෙන් අස් කළ කල්හි පරස් යන අව්‍යයශබ්දය වේ. අක්ෂ්ණෝරභිමුඛං ප්‍රත්‍යක්ෂං, අන්වක්ෂං කියාද වේ, මොවුන් කෙරෙහි අක්ෂිශබ්දයා කෙරෙන් අප්‍රත්‍යය කළ කල්හි (258) ඉකාරලොපයයි. ප්‍රත්‍යක්ෂඃ පරොක්ෂඃ යනු වනාහි ඉන්ද්‍රියවාචිවූ අකාරාන්ත අක්ෂශබ්දයා කෙරෙන්, අක්ෂාණං ප්‍රති ප්‍රත්‍යක්ෂඃ අක්ෂාණං පරඃ පරොක්ෂඃ යී ෂෂ්ඨීසමාස කළ කල්හි (366) ව්‍යං පූර්වං යන්නෙන් පූර්වනිපාතය වේ.

(ස-) ඣප්, ඣප්ප්‍රත්‍යාහාරාන්තයා කෙරෙන්ද; නදීපෞර්ණමාස්‍යාග්‍රහායණීගිරෙඃ, නදීශබ්ද පෞර්ණමාසීශබ්ද ආග්‍රහායණීශබ්ද ගිරිශබ්ද යන මොවුන් කෙරෙන් ; වා, විකල්පයෙන් අව්‍යයීභාවසමාසයෙහි අප්‍රත්‍යය වන්නේය. සමිධඃ සමීපං උපසමිධං, අප්‍රත්‍යයයි. විකල්පයෙන් උපසමිත් යනු වේ. උපතඩිතං උපතඩිත් යනුද මෙසේමැයි. නද්‍යාඃ සමීපං උපනදං, විකල්පයෙන් උපනදී යනු වේ. උපපෞර්ණමාසං උපපෞර්ණමාසි, උපාග්‍රහායණං උපාග්‍රහායණී, උපගිරං උපගිරි යනුද මෙසේමැයි.

අප්‍රත්‍යය නුවූ පක්‍ෂයෙහි දීර්ඝාන්තයන්ට ක්ලීවෙ ස්වඃ සී හ්‍රස්වයි (167). මෙහි වාග්‍රහණය පරසූත්‍රයෙහි නිවෘත්තිය පිණිසයි. [පාණිනිඃ 5. 4. 110—112.]

අව්‍යය නිමි.

ෂට්සමාසඃ.

(මූ) **385. පථ්‍යප්පුරඃ ෂෙ.** (පථින්-අප්-පුරඃ 5. ෂෙ 7.) **එභ්‍යඃ ස්‍යත් ෂෙ සති.***

සඛිපථෞ, රම්‍යපථො දෙශඃ, මහාපථඃ, දක්‍ෂිණාපථඃ, චතුෂ්පථං, උපපථං, විමලාපංසරඃ, විෂ්ණුපුරං.

(ස-) එභ්‍යඃ, පථින්ශබ්ද අප්ශබ්ද පූර්ශබ්ද යන මේ ශබ්දයන් කෙරෙන් ; ෂෙසති, ෂට්විධවූ සමාසය ඇති කල්හි ; අඃ ස්‍යත්, අප්‍රත්‍යය වන්නේය. සඛා ච පන්ථාශ්ච සඛිපථෞ, (චඃ). රම්‍යඃ පන්ථාඃ යත්‍ර සඃ රම්‍යපථඃ දෙශඃ, දෙශයයි, (හඃ). මහාංශ්චාසෞපන්ථාශ්චෙති මහාපථඃ (යඃ). දක්‍ෂිණස්‍යාං දිශි දක්‍ෂිණෙ දෙශෙ වා පන්ථාඃ දක්‍ෂිණාපථඃ (ෂඃ). දක්‍ෂිණා සී සප්තමීහුගේ ස්ථානයෙහි (520) ආකාර වේ, තද්ධිතාදෙශය බැවින් (319) ආකාරලොපය නොවේ. උත්තරාපථඃ යනුද මෙසේමැයි. චතුර්ණාං පථාං සමාහාරඃ චතුෂ්පථං (ගඃ). පථඃ සමීපෙ උපපථං (වඃ). මේ සියලු තන්හි අප්‍රත්‍යය කළ කල්හි (337) නකාරලොපයද (258) ඉකාරලොපයද වේ. විමලා

---

* පන්ථාශ්ච ආපශ්ච පූශ්ච තත් තස්මාත්.

ආපො යස්මින් තත් විමලාපං සරඃ, විලයි. විප්ශේණඃ පුඃ විප්ශ්‍ණු පුරං අභිධාන බැවින් ක්ලීවත්වය වේ. [පාණිනිඃ 5. 4. 74.]

(මූ-) 386. ව්‍යනනගේර්යො'පො'නාත්. (වි-අනතර්-ගෙඃ 5. ඊ 1. අඃ 1. අපඃ 6. අනාත් 5.)

එභ්‍යො'නවර්ණනෙනාභ්‍යො'පො'කාර ඊඃ ස්‍යාත්. ඊපං අන්තරීපං සමීපං. අනාත් කිං ප්‍රාපං.

(ස-) එභ්‍යඃ, විශබ්ද අන්තර්ශබ්ද ගිසංඥය යන මොවුන් කෙරෙන් පරවූ ; අනවර්ණනෙනාභ්‍යඃ, අවර්ණාන්තනුවූ කියන ලද ගිසංඥයා කෙරෙන් පරවූ ; අපඃ, අප්ශබ්දයාගේ ; අකාරඃ, අකාරයතෙම ; ඊඃ ස්‍යාත්, ඊකාර වන්නේය. වයොර්දිශො රාපො යත්‍ර තත් ව්පං. අන්තගීතා ආපො යත්‍ර තත් අන්ත රීපං. සම්‍යක් ආපො යත්‍ර තත් සමීපං. අතීපං ප්‍රතීපං යනාදි යද මෙසේමැයි. අනාත් කිං, අනාත් යනු කුමටය? ප්‍රගතා ආපො යත්‍ර තත් ප්‍රාපං යන මෙහි අකාරාන්ත ගිසංඥයා කෙරෙන් ඊකාරාදෙශ නොවන පිණිසයි. [පාණිනිඃ 6. 3. 97.]*

(මූ-) 387. සමාපානූපෞ. (සමාප-අනූපෞ 1 ..)

නිපාත්‍යෞ. සමාපො දෙවයජනං, අනූපොදෙශඃ.

(ස-) නිපාත්‍යෞ, සමාප අනූප දෙක නිපාතනය කරණු ලැබෙත්. සම්විතා ආපො යත්‍ර ස සමාපඃ දෙවයජනං, දෙව් යන් පිදීමයි. අනුගතා ආපො යත්‍ර ස අනූපඃ දෙශඃ, දෙශයයි. මේ අපී දෙක්හිම නිපාතනය වේ. අන් තන්හි සමීපං අන්වීපං යනු වේ. [පාණිනිඃ 6. 3. 98.]

(මූ-) 388. සම්තුම්මනඃ-කාමෙ'වශ්‍යම් ලේ‍ය'නන්‍යලොපං, සම්-මාංසෞ තුහිත-තතෙ පාක- පවනෙ වා. (සම් 1. තුම් 1. මනඃ-කාමෙ 7. අවශ්‍යම් 1. ලේ‍ය 7. අනන්‍ය-ලොපං 2. සම්මාංසෞ 1 .. තු 1. හිතතතෙ 7. පාකපවනෙ 7. වා 1.)

සම්තුම් ච මනඃ-කාමයොඃ, අවශ්‍යම් ලේ‍ය, අනන්‍යලොපං යාති, සම්හිතතතයොඃ, මාංසඃ පාකපවනයොර්වා. සමනාඃ සකාමඃ, රන්තුමනාඃ රන්තුකාමඃ, අවශ්‍යසෙව්‍යඃ, සහිතඃ සං

---

* බෞ ච අන්තශ්ච ගිශ්ච තත් තස්මාත්. න අඃ අනස්ත ස්මාත්.

හිතඃ, සතතඃ සන්තතඃ, මාංස්පාකඃ මාංසපාකඃ, මාංස්පචනං මාංසපචනං*

(ස-) මනඃ කාමයොඃ, මනස් කාම යන මොවුන් පර කල්හි; සම්තුම් ච, සම් තුම් යන මෙ දෙකද ; ල්‍යෙ, ල්‍යපිය පර කල්හි; අවශ්‍යම්, අවශ්‍යම් යන්නද ; අන්ත්‍යලොපං, සමාසයෙහි අන්තයෙහි පිහිටි අක්ෂරලොපයට ; යාති, පැමිණේ ; හිත තතයොඃ, හිතතත දෙක පර කල්හි ; සම්, සම් යන්නද ; පාකපචනයොඃ, පාක පචන දෙක පර කල්හි ; මාංසඃ, මාංස ශබ්දයද ; වා, සමාසයෙහි විකල්පයෙන් අන්තයෙහි වූ අක්ෂර ලොපයට පැමිණේ.

සම්‍යක් මනො යස්‍ය සමනාඃ, සම්‍යක් කාමො යස්‍ය සකාමඃ, මෙහි මෙයින් මකාරලොපයි. තුම් යනු (1164) වතුම් යන්නයි. රන්තුං මනො යස්‍ය රන්තුමනාඃ, රන්තුං කාමො යස්‍ය රන්තුකාමඃ. මකාරලොපයි. ල්‍ය යනු තව්‍යාදියයි (987) අවශ්‍යම් සෙව්‍යඃ අවශ්‍යසෙව්‍යඃ, මකාරලොපයි. අවශ්‍යකරණීයඃ යනාදියද මෙසේයි. සම්‍යක් හිතං යස්‍ය සහිතඃ, මකාරලොපයි, විකල්පයෙන් සංහිතඃ. සම්‍යක් තතං යස්‍ය සතතඃ, මකාරලොපයි, විකල්පයෙන් සන්තතඃ. මාංසස්‍ය පාකඃ මාංස්පාකඃ, විකල්පයෙන් මාංසපාකඃ. මාංසස්‍ය පචනං මාංස්පචනං, දෙතැන්හි අකාරලොපයි, විකල්පයෙන් මාංසපචනං. සමාස නුවූ කල්හි වනාහි අන්ත්‍යලොපය නොවේ. ගිසංඥ ප්‍රාදුර් ආදිය මධ්‍යගතවූ කල්හිද මෙසේයි, අවශ්‍ය ප්‍රවාච්‍යඃ, අවශ්‍යාධ්‍යයි කරණීයඃ යනාදියයි.

(මූ-) **389. ධුරො'නක්ෂස්‍යඃ.** (ධුරඃ 5. අනක්ෂස්‍ය 6. අඃ 1.)

රාජධුරා. අක්ෂස්‍ය තු අක්ෂධූඃ.

(ස-) ධුරඃ, ධුර්ශබ්දයා කෙරෙන් පරව ; අඃ, සමාසයෙහි අප්‍රත්‍යය වන්නේය. අනක්ෂස්‍ය, අක්ෂසම්බන්ධිවූ ධුර්ශබ්දයාගේ ස්ථානයෙහි අප්‍රත්‍යය නොවේ. ධුර් යනු භාරයයි. රාඥෙ

---

* සම් තුම් යනු පද භෙදයයි මනඃ කාම දෙක්හි ක්‍රමය නිරාකරණය පිණිසයි. මනශ්ච කාමශ්ච තස්මින්. සම් ච මාංසශ්ච තෙෂු, හිතඤ්ච තතඤ්ච තස්මින්, පාකශ්ච පචනඤ්ච තස්මින්.

ධූඃ රාජධුරා. මහාධුරා යනාදියද මෙසේමැයි. ස්ත්‍රීත්වය බැවින් ආප්‍රත්‍යය වේ. අක්‍ෂනම් රථචක්‍රයයි. අක්‍ෂස්‍ය ධූඃ අක්‍ෂ ධූර් යන මෙහි අප්‍රත්‍යය නොවන්නේය. [පාණිනිඃ 5. 4. 74.]

(මු-) 390. **සෘචඃ.** (සෘචඃ 5.)

සෘචඃ පරෝ'ඃ සනත් සෙ. අර්ධර්චං.

(ස-) සෘචඃ පරඃ, සෘච්ශබ්දයා කෙරෙන් පරව ; සෙ, සමාසයෙහි ; අඃ සනත්, අප්‍රත්‍යය වන්නේය.

අර්ධඤ්ච තත් සෘක් චෙති අර්ධර්චං, සෘචො'ර්ධමිති වා අර්ධර්චං, අප්‍රත්‍යය වෙයි. අභිධානය බැවින් ක්ලීවත්වය වේ. සප්ත සෘචො යස්මින් ස සප්තර්චඃ යනුද මෙසේමැයි. මන්ත්‍රයයි. [පාණිනිඃ 5. 4. 74.]

(මු-) 391. **නඤ්බහොර්මාණවකචරණෙ.** (නඤ්බහොඃ 5. මාණවකචරණෙ 7.)

අනෘචො මාණවකඃ, බහ්වෘචඃ චරණඃ. අන්‍යත්‍ර අනෘක් සාම, බහ්වෘක් සූක්තං.*

(ස-) නඤ්බහොඃ, නඤ්සමාසයා කෙරෙන්ද බහුශබ්දයා කෙරෙන්ද පරවූ සෘච්ශබ්දයා කෙරෙන් ; මාණවකචරණෙ, මාණවකචරණ ශබ්දයන් වාච්‍ය කල්හි ක්‍රමයෙන් අප්‍රත්‍යය වන්නේය. නාස්ති සෘක් යස්‍ය සො'නෘචො මාණවකඃ, මාණවකයයි (ශිශුඃ.) බහ්ව්‍යඃ සෘචො යත්‍ර ස බහ්වෘචඃ චරණඃ වෙදෛකදෙශඃ. අන්‍යත්‍ර, සෙසුතන්හි; න සෘක් අනෘක් සාම, සාමවෙදයයි. බහ්වෘක් යනු පළමු මෙනි, සූක්තං, හෙද වෙද යාගේ භාගයෙකි. සාම-සූක්ත යනු වෙදාංශවිශෙෂයෝයි. [පාණිනිඃ 5. 4. 74.]

(මු-) 392. **ප්‍රත්‍යන්වවාත් සාමලොම්නඃ.** (ප්‍රති අනු අවාත් 5. සාම-ලොම්නඃ 5.)

ප්‍රති සාමං ප්‍රති ලොමං.†

(ස-) ප්‍රත්‍යන්වවාත්, ප්‍රතිශබ්ද අනුශබ්ද අවශබ්ද යන

---

* නඤ්ච බහුශ්ච තත් තස්මාත්. සූත්‍රය බැවින් පුරුෂත්වය වේ. මාණවකශ්ච චරණශ්ච තස්මින්.

† ප්‍රතිශ්ච අනුශ්ච අවශ්ච තස්මාත්.

මොවුන් කෙරෙන් පරවූ ; සාමලොම්නඃ. සාමන්ශබ්ද ලොමන්ශබ්ද යන මොවුන් කෙරෙන් සමාසයක් ඇති කල්හි අප්‍රත්‍යය වන්නේය. සාමසාමප්‍රති ප්‍රතිසාමං, ලොම ලොම ප්‍රති ප්‍රතිලොමං. වීප්සායෙහි අව්‍යයීභාවය වේ. අනුලොමං අනුසාමං යනුදු මෙසේමැයි. [පාණිනිඃ 5. 4. 75.]

(මු-) 393. **අක්ෂ්ණො'චක්ෂුෂි.** (අක්ෂ්ණඃ 5. අචක්ෂුෂි 7.)

ගවාමක්ෂීව ගවාක්ෂඃ. චක්ෂුෂිතු, විප්‍රාක්ෂි.*

(ස-) අචක්ෂුෂි, චක්ෂුස්වාච්‍ය නුවූ කල්හි ; අක්ෂ්ණඃ, අක්ෂිශබ්දයා කෙරෙන් සමාසයෙහි අප්‍රත්‍යය වන්නේය. ගවාක්ෂඃ යනු වාතායනයයි. චක්ෂුෂිතු, චක්ෂුස්හි වනාහි ; විප්‍රස්‍ය අක්ෂි විප්‍රාක්ෂි යන මෙහි අප්‍රත්‍යය නොවේ. විශාලාක්ෂඃ පද්මාක්ෂඃ සී බහුව්‍රීහි කළ කල්හි චක්ෂුර්භිනනවූ අර්ථය වාච්‍ය කල්හි අප්‍රත්‍යය වේ. [පාණිනිඃ 5. 4. 76.]

(මු-) 394. **බ්‍රහ්මහස්තිරාජපණ්‍යාත්වර්චසඃ.** (බ්‍රහ්ම-පණ්‍යාත් 5. වර්චසඃ 5.)

බ්‍රහ්මවර්චසං හස්තිවර්චසං රාජවර්චසං පණ්‍යවර්චසං.†

(ස-) බ්‍රහ්මහස්තිරාජපණ්‍යාත්, බ්‍රහ්මන්ශබ්ද හස්තින්ශබ්ද රාජන්ශබ්ද පණ්‍යශබ්ද යන මොවුන් කෙරෙන් පරවූ ; වර්චසඃ, වර්චස්ශබ්දයා කෙරෙන් සමාසයෙහි අප්‍රත්‍යය වන්නේය. බ්‍රහ්මණො වර්චඃ බ්‍රහ්මවර්චසං, හස්තිනොවර්චඃ හස්තිවර්චසං, රාඥොවර්චඃ රාජවර්චසං, පණ්‍යඤ්ච තත් වර්චශ්චෙති පණ්‍යවර්චසං. [පාණිනිඃ 5. 4. 78.]

(මු-) 395. **සමවාන්ධාත් තමසඃ.** (සම්-අව-අන්ධාත් 5. තමසඃ 5.)

සන්තමසං.

(ස-) සමවාන්ධාත්, සම්ශබ්ද අවශබ්ද අන්ධශබ්ද යන මොවුන් කෙරෙන් පරවූ ; තමසඃ, තමස්ශබ්දයා කෙරෙන් සමාසයෙහි අප්‍රත්‍යය වන්නේය. සන්තතං විස්තීර්ණං තමඃ සන්තමසං, අවක්ෂීණං තමඃ අවතමසං, අන්ධං තමඃ අන්ධතමසං. [පාණිනිඃ 5. 4. 79.]

---

* න චක්ෂුඃ අචක්ෂුස් තස්මින්.

† බ්‍රහ්මා ච හස්ති ච රාජා ච පණ්‍යඤ්ච තස්මාත්.

(මූ-) 396. **ශ්වොවසීයස-ශ්වඃශ්‍රේයස-නිඃශ්‍රේයසං.** (ශ්වොවසීයස—නිඃ ශ්‍රේයසං 1.)

එතෙ නිපාත්‍යඃ.

(ස-) එතෙ, ශ්වොවසීයස ශ්වඃශ්‍රේයස නිඃශ්‍රේයස යන මොව්හු ; නිපාත්‍යඃ, නිපාතනයෙන් සිඬකරණු ලැබෙත්. ශ්වඃ ශොභනං වසීයඃ ශ්වොවසීයසං, කල්‍යාණයයි. ශ්වඃ ශොභනං ශ්‍රේයඃ ශ්වඃශ්‍රේයසං, කල්‍යාණයයි, නිර්නිශ්චිතං ශ්‍රේයො නිඃශ්‍රේයසං. නිර්වාණයයි. අව්‍යයයන් අනෙකාර්ථ බැවිනි. [පාණිනිඃ 5. 4. 77, 80.]

(මූ-) 397. **තප්තාන්වවාද්‍රහසඃ.** (තප්ත-අනු-අවාත් 5. රහසඃ 5.)

තප්තරහසං.

(ස-) තප්තාන්වවාත්, තප්තශබ්ද අනුශබ්ද අවශබ්ද යන මොවුන් කෙරෙන් පරවූ ; රහසඃ, රහස් ශබ්දයා කෙරෙන් සමාසයෙහි අප්‍රත්‍යය වන්නේය. තපධාතුහු කෙරෙන් ක්තඃ යෙහි ක්ත කොට තප්තං යනු වේ. තප්තඤ්ච තත් රහ ශ්චෙති තප්තරහසං නොකියයුතු වචනයයි. අකථ්‍යං යත් භවෙත් වාක්‍යං තත් තප්තරහසං විදුඃ, රහොරහඃ අනුරහසං, අවගතං රහඃ අවරහසං. [පාණිනිඃ 5. 4. 81.]

(මූ-) 398. **ප්‍රත්‍යුරසානුගවෙ.** (ප්‍රත්‍යුරස-අනුගවෙ 1..)

එතෙ නිපාත්‍යෙ.

(ස-) එතෙ, ප්‍රත්‍යුරස අනුගව දෙක ; නිපාත්‍යෙ, නිපාතනයෙන් සිඬකරණු ලැබෙත්. උරසි ප්‍රතිවර්තතෙ ප්‍රත්‍යුරසං, අධිකරණාර්ථයෙහි අව්‍යයීභාවයයි. ගවාං අනු ආගතං අනුගවං ශකටයයි. සෙසු තන්හි ප්‍රතිගතමුරඃ ප්‍රත්‍යුරඃ, ගවාං පශ්චාත් අනුගු යනුයි. [පාණිනිඃ 5. 4. 82.]

(මූ-) 399. **ගෙරධ්වනඃ.** (ගොඃ 5. අධ්වනඃ 5.)

ප්‍රාධ්වො රථඃ.

(ස-) ගොඃ, ගිසංඥයා කෙරෙන් පරවූ ; අධ්වනඃ, අධ්වන් ශබ්දයා කෙරෙන් සමාසයෙහි අප්‍රත්‍යය වන්නේය. ප්‍රගතඃ අධ්වානං, සී හෝ ප්‍රගතොʻධ්වා යෙන යන වාක්‍යයෙහි ප්‍රාධ්වඃ යනු වේ. රථඃ, රථයයි. ප්‍රත්‍යධ්වං යනුද මෙසේමැයි. ශකටයයි. [පාණිනිඃ 5. 4. 85.]

(මූ-) 400. **පාණ්ඩුදක්කෘෂ්ටාත් භූමෙඃ.** (පාණ්ඩු-උදක්-කෘෂ්ටාත් 5. භූමෙඃ 5.)

පාණ්ඩුභූමො දෙශඃ.*

(ස-) පාණ්ඩුදක්කෘෂ්ටාත්, පණ්ඩුශබ්ද උදච්ශබ්ද කෘෂ්ට ශබ්ද යන මොවුන් කෙරෙන් පරවූ ; භූමෙඃ, භූමිශබ්දයා කෙරෙන් සමාසයෙහි අප්‍රත්‍යය වන්නේය. පාණ්ඩුර්භූමිර්යස්මින් ස පාණ්ඩුභූමඃ, දෙශඃ, දෙශයයි. උදීචී උද්ගතා භූමිර් යස්මින් ස උදග්භූමඃ, දෙශයයි. පුංවත්වූ බැවින් උදක් යී සිටී. කෘෂ්ටා භූමිර්යස්මින් ස කෘෂ්ටභූමඃ, දෙශයයි. කෘෂ්ට ස්ථානයෙහි කෘෂ්ණ යී කිසිකෙණෙක් කියති.

(මු-) 401. **සඞ්ඛ්‍යායා නදීගොදාවරීභ්‍යාඤ්ච.** (සඞ්ඛ්‍යායාඃ 5. නදී-ගොදාවරීභ්‍යාං 5 ච 1.)

පඤ්චනදං සප්තගොදාවරං, ද්විභූමඃ ප්‍රාසාදඃ.

(ස-) සඞ්ඛ්‍යායාඃ, සඞ්ඛ්‍යාශබ්දයා කෙරෙන් පරවූ ; නදීගොදාවරීභ්‍යාඤ්ච, නදීශබ්ද ගොදාවරී ශබ්ද යන දෙදෙනා කෙරෙන්ද චකාරය කරණකොටගෙන භූමිශබ්දයා කෙරෙන්ද සමාසයෙහි අප්‍රත්‍යය වන්නේය. පඤ්චානාං නදීනාං සමාහාරඃ පඤ්චනදං, සප්තානාං ගොදාවරීණං සමාහාරඃ සප්තගොදාවරං, ද්වෙ භූමී යත්‍ර ස ද්විභූමඃ, ප්‍රාසාදඃ, ප්‍රාසාදයයි. [පාණිනිඃ 2. 1. 20.]

(මු-) 402. **නිසඃ ශතො ඩඃ.** (නිසඃ 5. ශතඃ 5. ඩඃ 1.)

නිස්ත්‍රිංශඃ නිශ්චත්වාරිංශඃ.

(ස-) නිසඃ, නිර්ශබ්දයා කෙරෙන් පරවූ ; ශතඃ, ශත්අන්තයා කෙරෙන් ; ඩඃ, සමාසයෙහි ඩප්‍රත්‍යය වන්නේය. නිර්ගතා ත්‍රිංශත් යස්‍ය ස නිස්ත්‍රිංශඃ, නිශ්චත්වාරිංශඃ යනුද නිෂ්පඤ්චාශඃ යනුද මෙසේමැයි. නිසඃ යනු කුමටය? දුස්ත්‍රිංශත් යනාදියෙහි අප්‍රත්‍යය නොවන පිණිසයි.

(මු-) 403. **සූත් සුරභිපූතෙගන්ධාදිච්චාතූපමානාත්.** (සු උත්-සුරභිපූතෙඃ 5. ගන්ධාත් 5. ඉඃ 1. වා 1. තු 1. උපමානාත් 5.)

---

* උදක් යනු උත් පූර්වවූ අඤ්චධාතුහු කෙරෙන් කර්තෘයෙහි ක්විප් වෙයි, කෘෂ්ට යනු කෘෂධාතුහු කෙරෙන් ක්තප්‍රත්‍යය වෙයි.

සුගන්ධිඃ, පද්මගන්ධිඃ පද්මගන්ධඃ.*

(ස-) සූත් සුරභිපූතෙඃ, සුශබ්ද උත්ශබ්ද සුරභිශබ්ද පූතිශබ්ද යන මොවුන් කෙරෙන් පරවූ ; ගන්ධාත්, ගන්ධශබ්දයා කෙරෙන් ; ඉඃ, සමාසයෙහි ඉප්‍රත්‍යය වන්නේය. උපමානාත්තු, උපමානාර්ථ ශබ්දයා කෙරෙන්; වා, විකල්පයෙන් ඉප්‍රත්‍යය වන්නේය. ශොභනො ගන්ධො යස්‍ය ස සුගන්ධිඃ. උද්ගන්ධිඃ සුරභිගන්ධිඃ පූතිගන්ධිඃ යනුද මෙසේමැයි, ඉප්‍රත්‍යයයි. පද්මස්‍යෙව ගන්ධො යස්‍ය සඃ පද්මගන්ධිඃ, විකල්පයෙන් පද්මගන්ධඃ. [පාණිනිඃ 5. 4. 135, 137.]

(මූ-) 404. **නාර්චායාං ස්වතෙඃ සඛ්‍යාදෙරඃ.** (න 1. අර්චායාං 7. සු-අතෙඃ 5. සඛ්‍යාදෙඃ 5. අඃ 1.)

ස්වතිභ්‍යාං පරාත් සඛ්‍යාදෙරෙ න ස්‍යාත් පූජායාං.

ශොභනො රාජා සුරාජා, අතිශයෙන රාජා අතිරාජා. අර්චායාං කිං, ගාමතික්‍රාන්තඃ අතිගවඃ.†

(ස-) ස්වතිභ්‍යාං, සු අති යන උපසර්ගයන් කෙරෙන් ; පරාත්, පරවූ ; සඛ්‍යාදෙඃ, සඛිශබ්දාදීන් කෙරෙන් ; පූජායාං, පූජායෙහි ; අඃ න ස්‍යාත්, අප්ප්‍රත්‍යය නොවන්නේය. (353) සඛ්‍යහොරාත්‍රඃ යනාදි සූත්‍රයෙහි පටන් (399) ගෙරධ්වනඃ යන්න අන්තකොට ඇත්තවුන් කෙරෙහි යම් සූත්‍රවලින් අප්‍රත්‍යය විහිතද ඒ අප්‍රත්‍යය නොවෙයි යන අර්ථයි. සුරාජා අතිරාජා යනු අප්‍රත්‍යය නුවූ තැනී. මෙහි සු අති ශබ්ද ප්‍රශංසායෙහියි. අතිශයෙන ශවා අතිශවා යනුද, සුගෞඃ සුරාත්‍රිඃ සුපන්ථාඃ යනුද එසේමැයි. අර්චායාං කිං ? අර්චායාං යනු කුමටද ? අතිගවඃ යන මෙහි පූජාර්ථය නොවන හෙයින් අප්‍රත්‍යය අබාධිත බව දක්වීම පිණිසයි. අතිගවඃ යන මෙහි අතිශබ්දය ප්‍රශංසායෙහි නොවේ. අතිසඛඃ යනාදියද මෙසේමැයි. [පාණිනිඃ 5. 4. 69.]

---

* සුශව උචච සුරභිශව පූතිශව තඤමාත්. මෙහි සමවාය සම්බන්ධයෙන් යුක්තව පවත්නාවූ ගන්ධශබ්දයා කෙරෙන් ඉප්‍රත්‍යය වන්නේයයි සම්ප්‍රදායයි, එහෙයින් සුගන්ධො වායුඃ කියා වස්තුවශයෙන් ශිෂ්ටප්‍රයොගානුසාරයෙන්ම වේ. තවද ගුණවාචිවූ ගන්ධශබ්දයා කෙරෙන්ම ඉප්‍රත්‍යය වෙයි, එහෙයින් ශොභනානි ගන්ධද්‍රව්‍යාණි යස්‍යං සා සුගන්ධා විපණිඃ යනු වේ.

† සුශව අතිශව තඤමාත් ස්වතෙඃ.

(මූ-) 405. **කිමඃ ක්ෂෙපෙ.** (කිමඃ 5. ක්ෂෙපෙ 7.)
කිං රාජා.

(ස-) ක්ෂෙපෙ, නින්දායෙහි වූ ; කිමඃ, කිම්ශබ්දයා කෙරෙන් පරව යට කියනලද අප්‍රත්‍යය නොවේ. කුත්සිතො රාජා කිං රාජා, ප්‍රජාපාලනය නොකරන්නෙක්. මේ අප්‍රත්‍යය නුවූ තැනි. කිංගෞඃ යනුද එසේමැයි, භාරෝද්වහනය නොකරන්නෙක්. නින්දායාං යනු කුමටය? කෙෂාං රාජා කිංරාජඃ කෙෂාං ගෞඃ කිංගවඃ යන මේ ආදියෙහි අප්‍රත්‍යයාගේ අබාධිතත්වය ඇඟවීම පිණිසයි. [පාණිනිඃ 5. 4. 70, 2. 1. 64.]

(මූ-) 406. **නඤො'හචෙ.** (නඤඃ 5. අ-හ-චෙ 7.)
නඤඃ පරාත් සඛ්‍යාදෙරො න ස්‍යාත්, න තු හ-චයොඃ. අසඛා-හවෙතු—අනපං සරඃ, අධුරං.*

(ස-) න ඤඃ පරාත්, න නිපාත සමාසයා කෙරෙන් පරවූ ; සඛ්‍යාදෙඃ, සඛිශබ්දාදීන් කෙරෙන් ; අඃ න ස්‍යාත්, අප්‍රත්‍යය නොවන්නේය. හචයොස්තු, අන්‍යපදසමාස අව්‍යයසමාස යන දෙක්හි වනාහි ; න, අප්‍රත්‍යය නිෂෙධ නොවේ. න සඛා අසඛා, නකාර තත්පුරුෂයයි. මෙහි අප්‍රත්‍යය නොවේ. හචෙ තු අන්‍යපද අව්‍යයසමාස දෙක්හි ; න සන්ති ආපො යත්‍ර තත් අනපං සරඃ විලයි. (385) අප්‍රත්‍යය වේ. ධුරො'භාවඃ අධුරං, ශකටයයි. (389) අප්‍රත්‍යය වේ. [පාණිනිඃ 5. 4. 71.]

(මූ-) 407. **පථො වා.** (පථඃ 5. වා 1.)
අපථං අපන්ථාඃ. හ-චෙ තු-අපථො දෙශඃ, අපථං.

(ස-) පථඃ, හචභින්නසමාසයෙහි නකාරයා කෙරෙන් පරවූ පථින්ශබ්දයා කෙරෙන් ; වා, විකල්පයෙන් අප්‍රත්‍යය වන්නේය. න පන්ථාඃ අපථං, තත්පුරුෂයයි, විකල්පයෙන් අපන්ථාඃ යනු වේ. හචෙ තු, හ-ච-යන සමාස දෙක්හි වනාහි ; නාස්ති පන්ථා යස්මින් ඉති අපථඃ, දෙශයයි, පථො'භාවඃ ඉති අපථං, දෙතන්හි (385) අප්‍රත්‍යය නිත්‍යයි. [පාණිනිඃ 5. 4. 72.]

(මූ-) 408. **කත් ක්වච්ත්‍රිරථවදෙ,** (කත් 1. කු 1. අච්-ත්‍රි-රථ-වදෙ 7.)

---

* හයශ්ච වයශ්ච හචං, න හචං අහචං තස්මින්.

කොඃ ස්ථානෙ කත් සෘත් සෙ අජ්ජදෞ පරෙ. කදනනං කත්ත්‍රයඃ.*

(ස-) අජ්ජදෞ, අච්සංඥය ආදිකොට ඇත්තාවූද ත්‍රිශබ්දද රථශබ්දද වද යන මොවුන්; පරෙ, පරකල්හි; කොඃ ස්ථානෙ, කුශබ්දයාගේ ස්ථානයෙහි; සෙ, සමාසයෙහි; කත් සෘත්, කත් යන ආදෙශ වන්නේය. මෙහි කුශබ්දය කුත්සිතවාචි අව්‍යයයි. අව්‍යය කුමටය? කොඃ (පෘථිව්‍යාඃ) උෂ්ට්‍රඃ කූෂ්ට්‍රඃ යනාදියෙහි කදෘදෙශ නොවන්නේය යනු දක්වීම පිණිසයි. කුත්සිතමන්නං කදන්නං, අච්සංඥයයි. කදෘකාරඃ කදෞෂධං යනුද මෙසේයි. කුත්සිතාස්ත්‍රයඃ කත්ත්‍රයඃ, කද්‍රථඃ කද්වදඃ යනුද මෙසේයි. මේ සූත්‍රයාගේ කර්මධාරයමය, අභිධානබැවින් කුත්සිතො රථො යස්‍ය යනාදියෙහි කදෘදෙශ නොවේ. [පාණිනිඃ 6. 3. 101, 102.]

(මු-) 409. කාක්‍ෂෙ. (කා 1, අක්‍ෂෙ 7.

කාක්‍ෂං.

(ස-) අක්‍ෂෙ, අක්‍ෂශබ්දයා පරකල්හි සමාසයෙහි කුශබ්දය හට; කා, කා යනාදෙශ වන්නේය. කුත්සිතමක්‍ෂං (ඉන්ද්‍රියං) කාක්‍ෂං. අක්‍ෂ යි සාධාරණවශයෙන් කී බැවින් කුත්සිතෙ අක්‍ෂිණී යස්‍ය ස කාක්‍ෂො විප්‍රඃ යන මෙහි අක්‍ෂිශබ්දයා කෙරෙන් (334) ෂප්‍රත්‍යය කළ කල්හිද කාදෙශ වන්නේය. [පාණිනිඃ 6. 3. 104.]

(මු-) 410. පථිපුරුෂෙ වා. (පථි-පුරුෂෙ 7. වා 1.)

කාපථඃ කුපථඃ, කාපුරුෂඃ කුපුරුෂඃ.

(ස-) පථිපුරුෂෙ, පථින්ශබ්ද පුරුෂශබ්ද යන මොවුන් පරකල්හි කුශබ්දයහට සමාසයෙහි; වා, විකල්පයෙන් කා යන ආදෙශ වන්නේය. කුත්සිතඃ පන්ථාඃ කාපථඃ, මෙයින් කාදෙශයි. පක්‍ෂයෙහි කුපථඃ. කුත්සිතඃ පුරුෂඃ කාපුරුෂඃ, විකල්පයෙන් කුපුරුෂඃ. [පාණිනිඃ 6. 3. 106.]

(මු-) 411. කොරීෂදථෙ. (කොඃ 6. ඊෂදථෙ 7.)

ඊෂජ්ජලං කාජලං.

(ස-) ඊෂදථෙ, ඊෂදර්ථයෙහි පවත්නාවූ; කොඃ, කුශබ්දය හට සමාසයෙහි කා යන ආදෙශ වන්නේය. කුශබ්දයාගේ

---

* අච්ච ත්‍රිශබ්ද රථශබ්ද වදශබ්ද තෘෂ්මින්.

ග්‍රහණය පපින්-පුරුෂ යන දෙදෙනාගේ අනනුවර්තනය පිණි සයි. ලක්ෂ්‍යානුසාරයෙන් යම්කිසි ශබ්දයක් පරකල්හි යන අපිසි. ඊෂදන්නං කාන්නං යනාදියද මෙසේයි. [පාණිනිඃ 6. 3. 105.]

(මු-) 412. **කත්කවෙ ච වාග්නුෂ්ණෙ.** (කත්-කවෙ 1.. ච 1. අග්නි-උෂ්ණෙ. 7.]

කදග්නිඃ කවාග්නිඃ කාග්නිඃ, කදුෂ්ණං කවොෂ්ණං කොෂ්ණං.

(ස-) අග්න්‍යුෂ්ණෙ, අග්නි උෂ්ණ දෙක පරකල්හි ; කත්කවෙ ච, ඊෂදර්ථයෙහි වූ කුශබ්දයාගේ ස්ථානයෙහි කත්-කව යන ආදෙශයෝද චකාරය හෙතුකොටගෙන කා යනාදෙශ යද වෙත්.

ඊෂදග්නිඃ කදග්නිඃ, ඊෂදග්නිඃ කවාග්නිඃ මෙයින් කත්-කවාදෙශයි. ඊෂදග්නිඃ කාග්නිඃ මෙයින් කාදෙශයි. ඊෂදුෂ්ණං කදුෂ්ණං, ඊෂදුෂ්ණං කවොෂ්ණං, ඊෂදුෂ්ණං කොෂ්ණං. අග්නිඋෂ්ණ දෙක පරකල්හි කදාදියයි. [පාණිනිඃ 6. 3. 107.]

(මු-) 413. **ජ්‍යොතිර්ජනපදරාත්‍රි නාභි බන්ධු ගන්ධ පිණ්ඩ ලොහිත කුක්ෂි වෙණි බ්‍රහ්මචාරී තීර්ථ පත්නී පක්ෂෙ සමානඃ සඃ.** (ජ්‍යොතිඃ—පක්ෂෙ 7. සමානඃ 1. සඃ 1.)

සමානං ජ්‍යොතිර්යස්‍යසෞ සජ්‍යොතිඃ.

(ස-) ජ්‍යොතිර්ජනපදරාත්‍රි නාභි බන්ධු ගන්ධ පිණ්ඩ ලොහිත කුක්ෂි වෙණි බ්‍රහ්මචාරී තීර්ථ පත්නී පක්ෂෙ, ජ්‍යොතිස්ශබ්ද ජනපදශබ්ද රාත්‍රිශබ්ද නාභිශබ්ද බන්ධුශබ්ද ගන්ධශබ්ද පිණ්ඩශබ්ද ලොහිතශබ්ද කුක්ෂිශබ්ද වෙණින්ශබ්ද බ්‍රහ්මචාරින්ශබ්ද තීර්ථශබ්ද පත්නීශබ්ද පක්ෂශබ්ද යන මොවුන් පරකල්හි ; සමානඃ, සමාසයෙහි සමානශබ්දයතෙම ; සඃ, සකාරාදෙශ වන්නේය. සජනපදඃ යනුද සජ්‍යොතිඃ යනු මෙනි, ජනපදපර්‍ය්‍යාය ශබ්දග්‍රහණය බැවින් සමානො දෙශඃ සදෙශඃ කියාද වේ. සරාත්‍රිඃ සනාභිඃ සබන්ධුඃ සගන්ධඃ සපිණ්ඩඃ සලොහිතඃ සකුක්ෂිඃ සවෙණිකඃ කියාද වේ. බ්‍රහ්මචර්‍ය්‍යාදි සම්බන්ධය කරණකොටගෙන සමාන ශබ්දය ඒකාර්ථය තුල්‍යව නොවේ, සමානෙ එකස්මින් බ්‍රහ්මණි වෙදෙ චරති යන වාක්‍යයෙහි (993) ග්‍රහාදී බැවින් ණින් කළ කල්හි බ්‍රහ්මචාරින්ශබ්දය පරකල්හි සමානශබ්දය සකාර වේ, එකබ්‍රහ්ම

ව්‍රතාචාරාමිථඃ සබ්‍රහ්මචාරිණඃ-යනු අමරකොෂයි. සමානාත් ඒකස්මාත් තීර්ථාත් ගුරොඃ පඨති යන වාක්‍යයෙහි (429) ෂණ්‍ය ප්‍රත්‍යය කළ කල්හි (නොහොත් ෂණ්ප්‍රත්‍යය කළ කල්හි) තීර්ථ ශබ්දය පරකල්හි සමානශබ්දය සකාරාදෙශවේ. යකාර නූවූ පක්‍ෂයෙහි සමානං තීර්ථං යස්‍ය කියා හෝ වාක්‍යයි. තීර්ථ මෘෂි ජුෂ්ට ජලෙ ගුරෞ කියා වේ, සතීර්ථ්‍යශ්චෛක ගුරවඃ සීද අමර කොෂයි. සමාන එකඃ පතිරස්‍යාඃ යන වාක්‍යයෙහි නිපාතන යෙන් පත්‍යුශබ්දයහට පත්නආදෙශ කළ කල්හි ඊප් කොට සමානශබ්දයහට සකාරව සපත්නී කියා වේ. සමානඃ පක්‍ෂඃ (සහායඃ) සපක්‍ෂඃ යනුද මෙසේමැයි. [පාණිනිඃ 6. 3. 85, 86, 87.]

(මූ-) 414. **රූප නාම ගොත්‍ර ස්ථාන වර්ණ වයො වචන ධර්ම ජාතීයොදර්යෙෂු වා.** (රූප—උදර්යෙෂු 7. වා 1.)

සරූපඃ සමානරූපඃ.

ඉති සමාස පාදඃ.

(ස-) රූප නාම ගොත්‍ර ස්ථාන වර්ණ වයො වචන ධර්ම ජාතී යොදර්යෙෂු, රූපශබ්ද නාමන්ශබ්ද ගොත්‍රශබ්ද ස්ථානශබ්ද වර්ණශබ්ද වයස්ශබ්ද වචනශබ්ද ධර්මශබ්ද ජාතීයශබ්ද උදර්යශබ්ද යන මොවුන් පරකල්හි; වා, විකල්පයෙන් සමාසයෙහි සමානශබ්දයහට සකාරාදෙශ වේ. සමානං රූපං යස්‍ය සෞ සරූපඃ. විකල්පයෙන් සමානරූපඃ යනු වේ. සමානමෙකං නාම යස්‍ය ස සනාමා. සගොත්‍රඃ සස්ථානඃ සවර්ණඃ සවයාඃ සවචනඃ සධර්මා (344) යනුද මෙසේ මැයි. සමානස්‍ය ප්‍රකාරඃ ඉති (487) සජාතීයඃ. සමානෙ එකස්මින් උදරෙ භවති යන වාක්‍යයෙහි (429) උදරශබ්දයා කෙරෙන් ෂණ්‍යප්‍රත්‍යය කළ කල්හි සොදර්යඃ යනු වේ. මොවුන් කෙරෙහි විකල්ප පක්‍ෂයෙහි සමානශබ්දය ආදෙශ රහිතව සිටියි. [පාණිනිඃ 6. 3. 85, 88.]

සමාසපාදය නිමි.

තද්ධිතඃ.

(මු-) 415. **බාහ්වාද්‍යතො'ත්‍ර්‍යාබාදෙර්ගර්ගාදෙර්නඩාදෙඃ පිතෘෂ්වස්‍රාදෙරේවත්‍යාදෙඃ ශෙෂශිවාදෙඃ ෂ්ණි-ෂ්ණෙය-ෂ්ණ්‍ය-ෂ්ණායන-ණීය-ෂ්ණික-ෂණ අපත්‍යෙ.** (බාහ්වාද්‍යතඃ 5. අත්‍ර්‍යාබාදෙඃ 5. ගර්ගාදෙඃ 5. නඩාදෙඃ 5. පිතෘෂ්වස්‍රාදෙඃ 5. රේවත්‍යාදෙඃ 5. ශෙෂශිවාදෙඃ 5. ෂ්ණි—ෂ්ණඃ 1... අපත්‍යෙ 7.)

එභ්‍යඃ පරා එතෙ ක්‍රමාත් ස්‍යුරපත්‍යෙපි.*

(ස-) එභ්‍යඃ, බාහු ආදියද අකාරාන්ත ශබ්දාදියද අත්‍රි ආදියද ආප් ඊප් ඌප් ප්‍රත්‍යයද ගර්ගාදියද නඩාදියද පිතෘ ෂ්වසෘ ආදියද රේවත්‍යාදියද ශෙෂශබ්දද ශිවාදියද යන මේ සපත ගණයන් කෙරෙන් ; පරාඃ, පරව සිටියාවූ ; එතෙ, ෂ්ණි-ෂ්ණෙය-ෂ්ණ්‍ය-ෂ්ණායන-ණීය-ෂ්ණික-ෂණ යන මේ ප්‍රත්‍යයෝ සත ; අපත්‍යෙපි, පුත්‍රාපීයෙහි ; ක්‍රමාත් ස්‍යුඃ, ක්‍රමයෙන් වෙත්. [පාණිනිඃ 11. 1. 162.]

(මු-) 416. **ණිත්තෙ වෘද්ධිරාද්‍යචඃ සුභග-සුපඤ්චාලාදෙස්තු ව්‍යඤ්ජනාද්‍යානාං.** (ණිත්තෙ 7. වෘද්ධිඃ 1. ආද්‍යචඃ 6. සුභග-සුපඤ්චාලාදෙඃ 6 ·· තු 1. ව්‍යඤ්ජනාද්‍යානාං 6...)

---

* බාහුරාදිර්යස්‍ය සඃ, බාහ්වාදිශ්ච අච්ච තත්තස්මාත්. අත්‍රිශ්ච ආප් ච තෞ ආදී යස්‍ය සඃ අත්‍ර්‍යාබාදිස්තස්මාත්, අත්‍ර්‍යාදෙඃ ආබාදෙශ්චෙත්‍යපිඃ. ගර්ගආදිර්යස්‍ය තස්මාත්. නඩආදිර්යස්‍ය තස්මාත්. පිතෘෂ්වසා ආදිර්යස්‍ය තස්මාත්. රේවතීආදිර්යස්‍ය තස්මාත්. උක්තාදන්‍යඃ ශෙෂඃ, ශිවආදිර්යස්‍ය සඃ ශිවාදිඃ, ශෙෂශ්ච ශිවාදිශ්ච තත්තස්මාත්. සූත්‍ර බැවින් සියලු තන්හි පුරුෂලිඞ්ගත්වයයි. ෂ්ණිශ්ච ෂ්ණෙයශ්ච ෂ්ණ්‍යශ්ච ෂ්ණායනශ්ච ණීයශ්ච ෂ්ණිකශ්ච ෂණශ්ච තෙ. න පතති වංශො යෙන තදපත්‍යං, පුත්‍රය පෞත්‍රය ප්‍රපෞත්‍රාදියද කන්‍යාද කියනු ලැබෙත්. ක්‍රමය මෙසේයි, බාහු ආදීන් කෙරෙන්ද අකාරාන්තයන් කෙරෙන්ද ෂ්ණිප්‍රත්‍යයයි, අත්‍රි ආදීන් කෙරෙන්ද ආප් ආදීන් කෙරෙන්ද ෂ්ණෙයප්‍රත්‍යයයි, ගර්ගාදියෙන් ෂ්ණ්‍යයයි, නඩාදියෙන් ෂණායනයයි, පිතෘ ෂ්වසෘ ආදියෙන් ණීයයයි. රේවත්‍යාදියෙන් ෂ්ණිකයයි, ශෙෂයෙන්ද ශිවාදියෙන්ද ෂණයයි. මොවුන්ගේ ඉත්සංඥ ෂකාරය ඊප්ප්‍රත්‍යය සඳහායි, ඉත් ණකාරවෘද්ධිය අර්ථයි.

අචාං මධ්‍යෙ ආද්‍යචො වෘද්ධිඃ ස්‍යාත් ඤ්ණිති තෙ පරෙ, සුභගාදෙස්තු ද්වයොරාද්‍යයොඃ, සුපඤ්චාලාදෙස්තු අන්ත්‍යස්‍ය දස්‍ය.*

(ස-) ඤ්ණිති තෙ පරෙ, ඉත්සංඥවූ ණකාරවත් තද්ධිතප්‍රත්‍යයා පර කල්හි ; අචාං මධ්‍යෙ, ස්වරයන් අතුරෙහි ; ආද්‍යචඃ, ආදි ස්වරයහට ; වෘද්ධිඃ ස්‍යාත්, වෘද්ධි වන්නීය. සුභගාදෙස්තු, සුභගාදිහුගේ වනාහි; ද්වයොරාද්‍යයොඃ, පද දෙදෙනාගේ ආදිස්වරයහටද; සුපඤ්චාලාදෙස්තු, සුපඤ්චාලාදිහුගේ වනාහි ; අන්ත්‍යස්‍ය දස්‍ය, අන්තයෙහි වූ පදයාගේ ආදිස්වරයහටද වෘද්ධි වන්නීය.

(මු-) (337) ඤෙවාල්ලොපෙ‍්‍යතෙ‍්‍ය තෙ'චෙ‍්‍ය. බාහොරපත්‍යං බාහවිඃ, උපවින්දොරපත්‍යං ඖපවින්දවිඃ, උඩුලොම්නො'පත්‍යං ඖඩුලොමිඃ, අග්නිශර්මණො'පත්‍යං ආග්නිශර්මිඃ. කෘෂ්ණස්‍ය පත්‍යං කාර්ෂ්ණිඃ.†

---

* මූර්ධන්‍ය ණ ඉත් යස්‍ය ස ණිත්, ඤිච්චාසෞ ණිච්චෙති ඤ්ණිතඃ තස්මින්. ආදිශ්චාසෞ අච්චෙති ආද්‍යච් තස්‍ය. සුභගශ්ච සුපඤ්චාලශ්ච සුභගසුපඤ්චාලෞ, තෞ ආදී යයොස්තෞ සුභගසුපඤ්චාලාදී තයොඃ. ද්වෙ ච අන්ත්‍යශ්ච ද්ව්‍යන්ත්‍යානි, ද්ව්‍යන්ත්‍යානි ච තානි දූනි චෙති ද්ව්‍යන්ත්‍යදූනි තෙෂාං. පළමුකොට (9) ස්වරයන්ම වෘද්ධිස්ථානීන්වයෙන් දක්වීම ඇති කල්හිද නැවත මෙහි ස්වරග්‍රහණය පරසූත්‍රයෙහි ආදිස්වරයාගේ අනුවෘත්තිය පිණිසයි. සාධාරණවශයෙන් සර්වශබ්දයන්ගේ ස්වරයන් කෙරෙහි ආදිස්වරය හට වෘද්ධියි, සුභගාදීන්ගේ පද දෙදෙනාගේ ආදිස්වරයහට වෘද්ධියි, සුපඤ්චාලාදීන්ගේවනාහි එකම අන්ත්‍යපදයාගේ ආදිස්වරයහට වෘද්ධිවන්නීය. ඤ්ණිත්තද්ධිතයා පර කල්හි යන අර්ථයි. [පාණිනිඃ 7. 2. 117.]

† බාහු ආදීන් කියයි, බාහු නම් කිසිවක්හුගේ පුත්‍රය යන අර්ථයෙහි, බාහොඃ යන පදය කෙරෙන් ඤ්ණි වේ.

ඤ-ණ-දෙක ඉත්සංඥ ඇත්තෝයි, ඉකාරය සිටියි, (319, 337, 35) බාහවි යන භාගයහට නැවත ලිඞ්ගසංඥ කළ කල්හි ස්‍යාදි විභක්ති වන්නීයි, සියලු තන්හි මෙසේයි. විභක්ති වූ පරිද්දෙන් වාක්‍ය වෙයි. ඒ විභක්ත්‍යන්තයා කෙරෙන් ප්‍රත්‍යය වෙයි. ඖපවින්දවිඃ යනුද මෙසේයි. ඖඩුලොමිඃ යනමෙහි ඤ්ණි ප්‍රත්‍යය කළ කල්හි (337, 258) නකාරලොපයද අකාරලොපයද වේ. ආග්නිශර්මිඃ යනුද මෙසේමැයි. කාර්ෂ්ණිඃ යන මෙහි (258) අකාරලොපයි. බාහ්වාදි ගණය වනාහි බාහු උපබාහු උපවින්දු උඩුලොමන් අග්නිශර්මන් සුශර්මන් කෘෂ්ණ යුධිෂ්ඨිර අර්ජුන ශාම්බ ගද ප්‍රද්‍යුම්න රාම සත්‍යක යනාදියයි.

(ස-) බොලෝපෞතෞ තෙ'වෙ, යන මේ සූත්‍රයෙන් බාහු ශබ්දයාගේ උකාරයහට ඔකාර වේ. බාහොරපත්‍යං, බාහොරපත්‍යං යන වාක්‍යයෙහි ; බාහවිඃ, බාහවිඃ යනු වේ, ෂ්ණ්‍රප්‍රත්‍යයයි. උපවිඤුරපත්‍යං යන වාක්‍යයෙහි ඖපවිඤවිඃ යනු වේ, ෂ්ණ්‍රප්‍රත්‍යයයි, මෙයින් වෘඞියි. ඖඩුලොමිඃ යනාදිය වේ.

(මූ-) 417. **ය්වොර්යුම් දෘනෙන'ස්වඞ්ගව්‍යඞ්ගව්‍යඩ ව්‍යව හාර ව්‍යාශාමස්වාගත ස්වධ්වර ණිනඃ.** (ය්වොඃ 6 .. යුම් 1 .. දෘනෙත 7. අස්වඩග—ණිනඃ 6.)

ආද්‍යචඃ ස්ථානෙ ජාතයොර්දෘනෙත ස්ථිතයොර්යවයොඃ ස්ථානෙ ක්‍රමාදිමුමෞ ස්තා ණ්ඉති තෙ පරෙ, න තු ස්වඩගාදෙඃ.*

(ස-) ආද්‍යචඃ ස්ථානෙ ජාතයොඃ, ආදිස්වරයාගේ ස්ථානයෙහි ජාතවූ ; දෘනෙත ස්ථිතයොඃ, පදනතයෙහි සිටියාවූ ; යවයොඃ ස්ථානෙ, යකාර වකාර දෙදෙනාගේ ස්ථානයෙහි ; ණ්ඉතිතෙ පරෙ, ඉත්සංඥ ණකාරවත්වූ තඞිතසංඥයා පරකල්හි; ක්‍රමාත්, පඞ්ක්තීන්; ඉමුමෞ, ඉම් උම් දෙදෙන ; ස්තඃ, වෙත්. ස්වඞ්ගාදෙස්තු, ස්වඩගව්‍යඩගව්‍යඩව්‍යවහාර ව්‍යායාමස්වාගතස්වධ්වර ණින්ප්‍රත්‍යයාන්තය යන මොහට වනාහි ; න, ඉම් උම් නො වෙත්.

(මූ-) 418. **මාර ස්වර ස්වඃස්වසති ස්වාදුමෘදු ව්‍යල්කසශ්වඃ ශ්ව න්ස්ථ්‍යකෘත ස්ව ස්වාධ්‍යාය ස්වශ්‍රාමෙකාන්‍යග්‍රොධානාං ශ්වාපදන්‍යඞ්කොසතු වා නත්විති ශ්වාදෙඃ.** (වාර-න්‍යග්‍රොධානාං 6...ශ්වාපද-න්‍යඩකොඃ 6. තු 1. වා 1. න 1. තු 1. ඉති 7. ශ්වාදෙඃ 6.)

---

* යව වව ය්වෞ තයොඃ ඉශ්ච උශ්ච යු තාභ්‍යාං ම් යුම්. මෙසේ ලොප්කරණලද ප්‍රථමාවිවචනය යථාක්‍රමය පිණිසයි, ස්වඞ්ගශ්ච ව්‍යඞ්ගශ්ච ව්‍යඩශ්ච ව්‍යවහාරශ්ච ව්‍යායාමශ්ච ස්වාගතශ්ච ස්වධ්වරශ්ච ණින් ච තත්, පශ්චානනසද්යොගෙ තස්‍ය. ස්වඞ්ගාදිහු සපතශබ්දයෝයි, ණින් යනු (1141) කෘත්ප්‍රත්‍යයයි. එහෙයින් ණින්ප්‍රත්‍යයාන්තයාගේ ග්‍රහණයයි. ආද්‍යචඃ යනුද ණ්ඉතෙත යනුද අනුවර්තනය වේ. ඉත්සංඥ මකාරය බැවින් ඉම් උම් දෙක ආදියෙහි වෙත්. ණිත්තඞිතයා පර කල්හි ආදියෙහි ඉම් උම් කළ කල්හි පසුව වෘඞියි.

ද්වාරාදෙරවිතීයස්‍ය න්‍යග්‍රොධස්‍ය ච ය්වොරියුම් සඤිත්, ශ්වාපද න්‍යඞ්කොස්තු වා, න තු ශ්වාදෙරිකාරාදෞ තෙ.*

(ස-) ද්වාරාදෙඃ, ද්වාරශබ්දය ආදිකොට ඇති ස්වරශබ්ද ස්වර්ශබ්ද ස්වස්තිශබ්ද ස්වාදුමෘදු ශබ්ද ව්‍යල්කසශබ්ද ශ්වස්ශබ්ද ශ්වන්ශබ්ද ස්ඵ්‍යකෘතශබ්ද ස්වශබ්ද ස්වාධ්‍යයශබ්ද ස්වග්‍රාම්ශබ්ද යන මේ ශබ්දගණයාගේද ; අවිතීයස්‍ය න්‍යග්‍රොධස්‍ය ච, විතීය යක්හු රහිතවූ න්‍යග්‍රොධශබ්දයාගේද ; ය්වොඃ, යකාර වකාර යන දෙදෙනාහට ; ඉයුම් සඤිත්, ඉම් උම් ආගම වන්නේය. ශ්වාපදන්‍යඞ්කොස්තු, ශ්වාපදශබ්ද න්‍යඞ්කුශබ්ද යන මේ දෙදෙනාහටවනාහි ; වා, විකල්පයෙන් ඉම්උම් ආගම වන්නේය. ශ්වාදෙඃ, ශ්වන්ශබ්ද ස්ඵ්‍යකෘත-ස්ව-ස්වාධ්‍යය-ස්වග්‍රාම-න්‍යග්‍රොධ යන සදෙනාගේ ; ඉකාරාදෞතෙ තු, ඉකාරාදි තද්ධිතයා පර කල්හි වනාහි ; න, ඉම්උම් නොවේ. [පාණිනිඃ 7. 3. 4.]

(මු-) වෛයශ්විඃ සෞවශ්විඃ, ස්වඞ්ගාදෙස්තු ස්වාඞ්ගිඃ ව්‍යාඞ්ගිඃ ව්‍යාඩිඃ.

(ස-) පූර්වසූත්‍රයාගේ උදාහරණ දක්වයි—විගතො'ශ්වො යස්‍ය සඃ ව්‍යශ්වඃ ව්‍යශ්වස්‍යාපත්‍යං වෛයශ්විඃ, අකාරාන්ත බැවින් ඉඤ්ප්‍රත්‍යය කළ කල්හි ව්‍යශ්ව යන්නහුගේ වි යන මෙහි ආදෙශවූ යකාරයා කෙරෙන් පූර්වව මෙයින් ඉම් කළ කල්හි ඒ ඉකාරයහට වෘද්ධියි, එසේම—ශොභනො'ශ්වො යස්‍ය සඃ ස්වශ්වඃ ස්වශ්වස්‍යාපත්‍යං සෞවශ්විඃ, ස්වශ්වශබ්දයාගේ වකාරයා කෙරෙන් පූර්වව මෙයින් උම් කළ කල්හි ඒ උකාරයහට වෘද්ධියි.

ආද්‍යචඃ ස්ථානෙ ඤිතයොඃ යනු කුමටය? දධිප්‍රියො'ශ්වො යස්‍ය ස දධ්‍යශ්වඃ, මධුප්‍රියො'ශ්වො යස්‍ය ස මධ්වශ්වඃ, තස්‍ය

---

* එකො'විතීයශ්වාසෞ න්‍යග්‍රොධශ්චෙති එකන්‍යග්‍රොධඃ. ද්වාරඤ්ච ස්වරශ්ච ස්වරිති රෙඵාන්තමව්‍යයඤ්ච ස්වස්තීත්‍යව්‍යයඤ්ච ස්වාදුමෘදුශ්ච ව්‍යල්කසශ්ච ශ්වස් ඉති සාන්තමව්‍යයඤ්ච ශ්වා ච ස්ඵ්‍යකෘතශ්ච ස්වශ්ච ස්වාධ්‍යයශ්ච ස්වග්‍රාමශ්ච එකන්‍යග්‍රොධශ්ච තෙ තෙෂාං. ශ්වාපදශ්ච න්‍යඞ්කුශ්චෙති තස්‍ය. ශ්වා ආදිර්යස්‍ය ස ශ්වාදිස්තස්‍ය. ද්වාරශබ්දාදීන්ගේ යකාර වකාරයන් පදාන්ත නොවන බැවින්ද ආදිස්වරයාගේ ස්ථානයෙහි හටනොගත් බැවින්ද පූර්වසූත්‍රයෙන් අප්‍රාප්ත කල්හි මේ වාක්‍යය වෙයි.

ත්ස්‍ය අපත්‍යං දධ්‍යශ්විඃ මධ්වශ්විඃ යනාදියෙහි ඉම් උම් ආගම නොවන පිණිසයි. ද්‍යුතෙතා ස්‍යිතයොඃ යනු කුමටය? ඉධාතුහු කෙරෙන් ශතෘප්‍රත්‍යය කළ කල්හි යත් යන ශබ්දයයි, යතඃ ඉදං යාතං යනු වේ, එසේම වයොවිශ්‍රීයොභිවං ව්වාර්ෂිකං යනාදියෙහි ඉම් උම් නොවන්නේය.

(ස-) ස්වඞ්ගාදෙස්තු, ස්වඞ්ගාදිහට වනාහි ; ශොභනං අඞ්ගං යස්‍ය ස ස්වඞ්ගඃ ස්වඞ්ගස්‍යාපත්‍යං ස්වාඞ්ගිඃ, විගතං අඞ්ගං යස්‍ය සඃ ව්‍යඞ්ගඃ ව්‍යඞ්ගස්‍යාපත්‍යං ව්‍යාඞ්ගිඃ, ව්‍යධස්‍යාපත්‍යං ව්‍යාධිඃ යනාදියෙහි යකාර වකාර දෙදෙන පදාන්ත බැවින්ද ආදිස්වර යාගේ ස්ථානයෙහි ජතහෙයින්ද ලත් කල්හි නිෂෙධයයි. වෘද්ධියි, යයොර්ලොපඃ යනාදියෙන් අකාරලොපයයි. ණින්අන් තය හට වනාහි ව්‍යාවක්‍රොශියන්නයි. ව්‍යවක්‍රුශ ධාතු හට (1141) ණින්ප්‍රත්‍යය කළ කල්හි ව්‍යවක්‍රොශශබ්දයා කෙරෙන් ස්වාර්ථයෙහි ෂණ කළ කල්හි ඊප්ප්‍රත්‍යව ඒ සිද්ධයි.

(මූ) 419. **ව්‍යාසාදෙර්ඩක් ෂ්ණෙ.** (ව්‍යාසාදෙඃ 6. ඩක් 1. ෂ්ණෙ 7.) වෛයාසකිඃ සෞධාතකිඃ.

(ස-) ෂ්ණෙ, ෂ්ණිප්‍රත්‍යය පර කල්හි ; ව්‍යාසාදෙඃ, ව්‍යාසාදි ශබ්දගණයාගේ ස්ථානයෙහි; ඩක්, ඩක්ආදෙශ වන්නේය. ඉත්සංඥ ඩකාර බැවින් අන්ත්‍යයාගේ ස්ථානයෙහි අක් සී සිටියි.

ව්‍යාසස්‍යාපත්‍යං වෛයාසකිඃ, ව්‍යාසශබ්දයා කෙරෙන් ෂ්ණි ප්‍රත්‍යය වෙයි, යකාරයා කෙරෙන් පූර්වයෙහි (417) ඉම් වේ. (416) ඉකාරයහට වෘද්ධි ඓකාරය වේ, මෙයින් ඩක්ආදෙශ වේ. එසේම සුධාතුරපත්‍යං සෞධාතකිඃ, සුධාතෘශබ්දයා කෙරෙන් ෂ්ණිප්‍රත්‍යයයි, ආදිස්වරයහට වෘද්ධියි, ඍකාරස්ථාන යෙහි ඩක් වේ. ව්‍යාසාදිගණය වනාහි ව්‍යාස නිෂාද චණ්ඩාල විශ්ව සුධාතෘ ආදියයි.

(මූ-) ආත්‍රෙයඃ ශෞභ්‍රෙයඃ. ගාඞ්ගෙයඃ මාහෙයඃ යෞවතෙයඃ.

(ස-) අත්‍ර්‍යාදිය කියයි. අත්‍රෙරපත්‍යං ආත්‍රෙයඃ, ශුභ්‍රස්‍යාපත්‍යං ශෞභ්‍රෙයඃ. ආප්‍රත්‍යයාදිය කියයි, ගඞ්ගායා අපත්‍යං ගාඞ්ගෙයඃ, මහ්‍යා අපත්‍යං මාහෙයඃ, යුවත්‍යා අපත්‍යං යෞවතෙයඃ. සර්වස්ථානයෙහි ෂ්ණෙයප්‍රත්‍යය කළ කල්හි සුදුසු පරිද්දෙන් (258) ඉවර්ණ අවර්ණ දෙදෙනාට ලොප් වේ. අත්‍ර්‍යාදි ගණය වනාහි අත්‍රි ශුභ්‍ර පූරු මෘකණ්ඩු පාණ්ඩු කද්‍රූ බ්‍රහ්ම කුමාරිකා රොහිණී විමාතෘ විධවා රුක්මිණී ගොධා නවී යනාදියයි.

(මූ-) 420. **ඔර්ලොපො'කද්‍රූපාණ්ඩ්වොරෙයෙ.** (ඔඃ 6. ලොපඃ 1. අකද්‍රූ—පාණ්ඩ්වොඃ 6 .. එයෙ 7.)

උවර්ණස්‍ය එයෙ පරෙ ලොපඃ ස්‍යාත් නත්වනයොඃ. කාමණ්ඩලෙයඃ. තයොස්තු කාද්‍රවෙයඃ පාණ්ඩවෙයඃ.

(ස-) එයෙ පරෙ, එය යන්න පර කල්හි ; උවර්ණස්‍ය, උවර්ණයහට ; ලොපඃ ස්‍යාත්, ලොප් වන්නේය. අනයොස්තු, කද්‍රූ පාණ්ඩු යන දෙදෙනාගේ උකාරයහටවනාහි ; න, ලොප් නොවේ.

කමණ්ඩලොඃ කමණ්ඩල්වා වා අපත්‍යං කාමණ්ඩලෙයඃ. ඪ්ණෙයප්‍රත්‍යය කළ කල්හි මෙයින් උවර්ණ ලොපයයි. තයොස්තු, ඔවුන්ගේ වනාහි ; කද්‍රුවා අපත්‍යං කාද්‍රවෙයඃ, පාණ්ඩාරපත්‍යං පාණ්ඩවෙයඃ. දෙතන්හි උවර්ණ ලොපය නුවූ කල්හි (337) උවර්ණයහට ඔකාර වෙයි, ඔකාරස්ථානයෙහි (35) අව් වෙයි. කමණ්ඩලුශබ්දය චතුෂ්පාද බැවින් ජාතිවිශෙෂය වෙයි. [පාණිනිඃ 6. 4. 147.]

(මූ-) 421. **කල්‍යාණ්‍යාදි සුභගා දුර්භගා බන්ධකී රජකී බලිවර්දී ජ්‍යෙෂ්ඨා කනිෂ්ඨා මධ්‍යමා පරස්ත්‍ර්‍යනු සෘෂ්ට්‍යනු දෘෂ්ටි කුලටාභ්‍ය ඉනෙයඃ.** (කල්‍යාණී—කුලටාභ්‍යඃ 5...ඉනෙයඃ 1.)

සෞභාගිනෙයඃ දෞර්භාගිනෙයඃ.

(ස-) කල්‍යාණී-කුලටාභ්‍යඃ, කල්‍යාණී-සුභගා-දුර්භගා-බන්ධකී -රජකී-බලිවර්දී-ජ්‍යෙෂ්ඨා-කනිෂ්ඨා-මධ්‍යමා-පරස්ත්‍රී-අනුසෘෂ්ටි-අනුදෘෂ්ටි-කුලටා යන මේ ත්‍රයොදශ ශබ්දයන් කෙරෙන් පරවූ ෂෙණ්‍යප්‍රත්‍යයාගේ ස්ථානයෙහි ; ඉනෙයඃ, ඉනෙය වන්නේය.

අර්ථවශාත් විභක්තෙර්විපරිණාමඃ යන න්‍යාය හෙතුකොට ගෙන එයෙ යන සප්තම්‍යන්ත පදය ෂෂ්ඨ්‍යන්තව අනුවර්තනයයි. ස්ථානිවත් බැවින් වෘද්ධි, ස්ත්‍රීලිඞ්ගයෙහි ඊප්ද වේ. කුලටාශබ්දය මෙහි කුලය හරණලද පතිව්‍රතාව වාච්‍යයි. අසතිය වාච්‍ය කල්හි වනාහි (422) පරසූත්‍රයෙහි ප්‍රාප්ත වෙයි. කල්‍යාණ්‍යා අපත්‍යං කාල්‍යාණිනෙයඃ, ස්ත්‍රීලිඞ්ගයෙහි කාල්‍යාණිනෙයී යනාදිය වේ. සුභගායා අපත්‍යං සෞභාගිනෙයඃ, දුර්භගායා අපත්‍යං දෞර්භාගිනෙයඃ, දෙතන්හි (416) සුභගාදිබැවින් උභයපදයහට වෘද්ධියි. පරස්ත්‍රියා අපත්‍යං පාරස්ත්‍රෛණෙයඃ යන මෙහි (258) ඊවර්ණලොපය සෙදුනු කල්හි දුසුභගාදි

පාඨසාමර්ථ්‍යයෙන් (258) ඊකාරලොපය නොවේ, ඉදිරියෙහි (22) සන්ධිවූ කල්හි පසුව ඕහටම වෘද්ධියි. [පාණිනිඃ 4. 1, 126.]

(මු-) 422. **ක්‍ෂුද්‍රාගොධාභ්‍යො වෛරාරෞ.** (ක්‍ෂුද්‍ර-ගොධා භ්‍යඃ 5⋯ වා 1. ඓරාරෞ 1 ..]

නාටෙරඃ නාටෙයඃ, ගෞධෙරඃ ගොධාරඃ ගෞධෙයඃ.*

(ස-) ක්‍ෂුද්‍රාගොධාභ්‍යඃ, ක්‍ෂුද්‍රාවාචක ශබ්ද ගොධාදිගණ යන මොවුන් කෙරෙන්; වා, විකල්පයෙන්; ඓරාරෞ, ඪණ්‍ය ප්‍රත්‍යයාගේ ස්ථානයෙහි ඓර ආර යන මොව්හු වෙත්.

ක්‍ෂුද්‍රා යනු කුලශීලහීනයෝද අඞ්ගහීනයෝද වෙත්. ගොධාඃ යනු ගොධාදිගණයයි. මෙහි වාශබ්දය ව්‍යවස්ථාවාචී බැවින් ක්‍ෂුද්‍රාවාචී ශබ්දයන් කෙරෙන් පරවූ ඪණ්‍යප්‍රත්‍යයහට විකල්පයෙන් ඓර ආදෙශය වෙයි.

ගොධාදි ශබ්දයන් කෙරෙන් පරවූ ඪණ්‍යහට විකල්පයෙන් ඓර ආර දෙක වෙති. කුලශීල හීනයෝ දක්වනු ලැබෙත්, නටස්‍ය අපත්‍යං නාටෙරඃ, ඓරාදෙශනුවූ පක්‍ෂයෙහි නාටෙයඃ යනු වේ. කුලටායා අපත්‍යං කෞලටෙරඃ, විකල්පයෙන් කෞලටෙයඃ යනුද මෙසේමැයි. සතීවාච්‍යකල්හි වනාහි පූර්ව සූත්‍රයෙන් ඉනෙයාදෙශය වූ කල්හි කෞලටිනෙයඃ යනු වේ. දාස්‍යා අපත්‍යං දාසෙරඃ දාසෙයඃ යනාදියද මෙසේමැයි. අඞ්ගහීනයෝ මෙසේයි, කාණායා අපත්‍යං කාණෙරඃ කාණෙයඃ යනාදියයි. ගොධායා අපත්‍යං ගෞධෙරඃ ගෞධාරඃ යනු වේ, විකල්පයෙන් ගෞධෙයඃ යනුයි. [පාණිනිඃ 4. 1. 129, 131.]

(මු-) ගාර්ග්‍යඃ වාත්ස්‍යඃ ජාමදග්න්‍යඃ පාරාශර්‍ය්‍යඃ.

(ස-) ගර්ගාදීන් කියයි—ගර්ගස්‍යාපත්‍යං ගාර්ග්‍යඃ. වත්සස්‍යාපත්‍යං වාත්ස්‍යඃ, ජමදග්නෙරපත්‍යං ජාමදග්න්‍යඃ, පරාශරස්‍යාපත්‍යං පාරාශර්‍ය්‍යඃ. සියලුතන්හි ගර්ගාදි බැවින් ඤ්‍යප්‍රත්‍යය කළ කල්හි ආදිස්වරයහට වෘද්ධිවූ කල්හි (258) ලැබෙන පරිද්දෙන් ඉවර්ණ අවර්ණ දෙකට ලොපයි. ස්ත්‍රීලිඞ්ගයෙහි (259) යකාරලොපය කළකල්හි ගාර්ගී යනාදිය වෙයි.

(මු-) 423. **ඔදෞතො'ජ්වත් තකාද්‍ය—ක්‍යඞ්‍යඃ.** (ඔත්-ඖතඃ 5. අච්වත් 1. තකාද්‍ය-ක්‍ය-ඞ්‍යඃ 1. .)

---

* ක්‍ෂුද්‍රාශ්ච ගොධාශ්ච තාභ්‍යඃ, ඓරශ්ච ආරශ්ච ඓරාරෞ.

ඔදෞද්භ්‍යං පරස්තසංඥඃ කෘත්සංඥකශ්ච යඃ ක්‍යධ්‍යෞ ච අජ්වත් ස්‍යාත්.*

(ස-) ඔදෞද්භ්‍යං, ඔකාර ඖකාර දෙදෙනා කෙරෙන් ; පරඃ, පරවූ ; තසංඥකඃ, තද්ධිතසංඥ වූද ; කෘත්සංඥකශ්ච ; කෘත්සංඥ වූද ; යඃ, යකාරයද ; ක්‍යධ්‍යෞ ච, නාමධාතුයෙහි වූ ක්‍යප්‍රත්‍යය හා ධ්‍යප්‍රත්‍යය යන දෙක්හි යකාරයද ; අජ්වත්; අච්සංඥ ලද්දවුන් මෙන් ; ස්‍යාත්, වන්නේය.

(මු-) බාභ්‍රව්‍යඃ.

(ස-) බභ්‍රෝරපත්‍යං බාභ්‍රව්‍යඃ, මෙහි බභ්‍රුශබ්දයා කෙරෙන් ෂ්ණ්‍ය කළ කල්හි (337) උකාරයහට ඔකාරද ; මෙයින් යකාරයහට අච්වත්ද කළකල්හි (35) ඔකාරහට අව්ද වේ. නාවා තාර්‍යං නාව්‍යං යන මෙහිද (429) ෂ්ණ්‍යප්‍රත්‍යය කළ කල්හි, මෙයින් ස්වරතුල්‍යත්වයද ඖ ස්ථානයෙහි ආව් ආදෙශ වද සිඩයි. කෘත්ප්‍රත්‍යයාගේ යකාරය පරකල්හි සතව්‍යං භාව්‍යං යනාදිය සිඩයි. ගාමිච්ඡති ගව්‍යති, නාවමිච්ඡති නාව්‍යති යන මෙහි (843) ක්‍යප්‍රත්‍යය කළ කල්හි යකාරය අච්වත් වෙයි. ගෞරිවාචරති ගව්‍යතෙ, නෞරිවාචරති නාව්‍යතෙ යන දෙතන්හි (848) ධ්‍යප්‍රත්‍යය වූ කල්හි ස්වර වැනි වෙයි.

(මු-) නාඩායනඃ ගාර්ගීයණඃ දාක්ෂායණී. පෛතෘෂ්වස්‍රියඃ මාතෘෂ්වස්‍රියඃ. රෛවතිකඃ, ආශ්වපාලිකඃ. යාදවඃ ආඞ්ගිරසඃ.

(ස-) නඩාදි සතර ක්‍යයි, නඩස්‍යාපත්‍යං නාඩායනඃ, ගාර්ගී‍ස්‍යාපත්‍යං ගාර්ගීයණඃ, දක්ෂස්‍යාපත්‍යං ස්ත්‍රී දාක්ෂායණී, සියලු තන්හි නඩාදි බැවින් ෂ්ණායන ප්‍රත්‍යය වේ. නඩාදියද ප්‍රයොග වශයෙන් දතයුතු. පිතෘෂ්වසුරපත්‍යං පෛතෘෂ්වස්‍රියඃ, මාතෘෂ්වසුරපත්‍යං, මාතෘෂ්වස්‍රියඃ, දෙතන්හි පිතෘෂ්වස්‍රාදි බැවින් ෂ්ණීයප්‍රත්‍යයයි. රෙවත්‍යා අපත්‍යං රෛවතිකඃ, අශ්වපාලස්‍යාපත්‍යං ආශ්වපාලිකඃ, දෙතන්හි රෙවත්‍යාදි බැවින් ෂ්ණිකප්‍රත්‍යයයි. වාරපාලිකඃ යනාදියද මෙසේමැයි. යදෝරපත්‍යං යාදවඃ, අඞ්ගිරසො'පත්‍යං ආඞ්ගිරසඃ. රඝොරපත්‍යං රාඝවඃ යනාදියෙහිද මෙසේම ශෙෂය බැවින් ෂ්ණ ප්‍රත්‍යය වේ.

---

* ඔච්ච ඖච්ච තස්මාත්. අච් ඉව අජ්වත්, තශ්ච කෘච්ච තෞ, තයොර්යඃ තකෘද්යඃ, තකෘද්යශ්ච ක්‍යශ්ච ධ්‍යශ්ච තෙ.

(මූ-) 424. **මන්වර්ජාන්වර්මෝක්ෂස්‍යෙනෝ'ධ්වාත්මනෝ'පත්‍යෂ්ණෙ'විකාරෂ්ණභාවකර්මය ඊනෙ න න-ලොපඃ.** (මන්වර්ජ්ජාන්වර්ම්මෝක්ෂස්‍යනඃ 6. අනඃ 6. අධ්වාත්මනඃ 6. අපත්‍යෂ්ණෙ 7. අවිකාරෂ්ණභාවකර්ම්මයෙ 7. ඊනෙ 7. න 1. න-ලොපඃ 1.)

මන්වර්ජ්ජස්‍යතෙනා වර්ම්මණඃ උක්ෂ්ණඃ ස්‍යාත්—පරස්‍යෙනාශ්ච අපත්‍යාර්ථ-ෂ්ණෙ, අනෙනා විකාරාර්ථවර්ජ්ජ ෂ්ණෙ භාවකර්ම්මාර්ථ වර්ජ්ජ යෙ ච, අධ්වාත්මනොරීනෙ, න-ලොපො න ස්‍යාත්. සාජ්වනඃ භාද්‍රවර්ම්මණඃ ඖක්ෂ්ණඃ චාක්‍රිණඃ.*

(ස-) අපත්‍යාර්ථෂ්ණෙ, අපත්‍යාර්ථ ෂ්ණප්‍රත්‍යයා පරකල්හි ; මන් වර්ජ්ජස්‍ය, මන්යන්නරහිතවූ ; අනඃ, අන්යන්නහුගේද ; වර්ම්මණඃ, වර්ම්මන් ශබ්දයාගේද ; උක්ෂ්ණඃ, උක්ෂන් ශබ්දයාගේද ; ස්‍යාත් පරස්‍ය, සංයොගයා කෙරෙන් පරවූ ; ඉනශ්ච, ඉන් යන්නහුගේද; විකාරාර්ථවර්ජ්ජ ෂ්ණෙ, විකාරාර්ථය රහිතවූ ෂ්ණ ප්‍රත්‍යයා පරකල්හිද; භාවකර්ම්මාර්ථවර්ජ්ජ යෙ ච, භාවාර්ථ කර්ම්මාර්ථ

---

* මනං වර්ජයතීති මන්වර්ජඃ (1009) මන්වර්ජශ්චාසෞ අන් චෙති මන්වර්ජාන්. ස්‍යඃ සංයොගඃ, ස්‍යාදින් ස්‍යන්. මන්වර්ජාන් ච වර්ම ච උක්ෂා ච ස්‍යන් ච මන්වර්ජාන් වර්මෝක්ෂස්‍යන් තස්‍ය. අධ්වා ච ආත්මා ච තස්‍ය. අපත්‍යෙ ෂ්ණඃ අපත්‍යෂ්ණ ස්තස්මින්. න විකාරො'විකාරඃ, අවිකාරෙ ෂ්ණඃ අවිකාරෂ්ණඃ, භාවශ්ච කර්ම ච භාවකර්මණී න භාවකර්මණී අභාවකර්මණී, අභාවකර්මණොර්යඃ අභාවකර්මයඃ, අවිකාරෂ්ණශ්ච අභාවකර්මයශ්ච අවිකාරෂ්ණභාවකර්මයං තස්මින්. මෙහි විකාරාර්ථය රහිතවූ ෂ්ණප්‍රත්‍යය පර කල්හි සියලු අන්අන්තයන්ගේ නකාරලොපය නිෂෙධ කල්හි, අපත්‍යාර්ථෂ්ණප්‍රත්‍යයා පර කල්හි මන් අන්තයාගේ නකාරලොපය සඳහා මන්වර්ජාන් යනු කියයි, අපත්‍ය ෂ්ණප්‍රත්‍යයා පරකල්හි මන් යන්න රහිත වූම අන් අන්තයාගේ නලොපය නිෂෙධයි, මන් අන්තය හට වනාහි නලොපය වන්නේමය, අපත්‍යාර්ථය රහිතවූ ෂ්ණ ප්‍රත්‍යයා පරකල්හි වනාහි මන් අන්තයහටද නකාරලොපය නිෂෙධවෙයි. මන් අන්තය වර්ජිත බැවින් වර්මන්හුගේද නකාරලොපය ප්‍රාප්තකල්හි ඔහුගේ නකාරලොප නිෂෙධය සඳහා නැවත වර්මන් ශබ්දයාගේ ග්‍රහණයයි. උක්ෂන් ශබ්දයාගේ මෙහි ග්‍රහණය නියමය සඳහාමය, එහෙයින් උක්ෂන් ශබ්දයාගේ නකාරලොපනිෂෙධය අපත්‍යෂ්ණ පර කල්හිම වෙයි, අන්‍යෂ්ණ පර කල්හි නලොපය වන්නේමය.

රහිතවූ සකාරයා පරකල්හිද ; අනඃ, අන්යන්නහුගේද ; ඊනෙ, ඊනප්‍රත්‍යයා පරකල්හි ; අධ්වාත්මනඃ, අධ්වන් ආත්මන් ශබ්ද දෙදෙනාගේද ; නලොපඃ, නකාරලොපය ; න සන්, නොවන්නේය.

(මූ-) ශෛවඃ වාශිෂ්ඨඃ.

(ස-) ශිවාදීන් කියයි—ශිවස්‍යාපත්‍යං ශෛවඃ, වශිෂ්ඨස්‍ය පත්‍යං වාශිෂ්ඨඃ. ශිවාදිය වනාහි ශිව-වශිෂ්ඨ-යස්ක-කකුත්ස්ථ- ඉක්ෂ්වාකු-භූමි-සපත්නී-ඌර්ණනාභ ආදියයි.

(මූ-) 425. සඞ්ඛ්‍යාසංභද්‍රාන්මාතුරුච් ෂ්ණෙ. (සඞ්ඛ්‍යා-සං-භද්‍රාත් 5. මාතුඃ 6. උර් 1. ෂ්ණෙ 7.)

ද්වෛමාතුරඃ.*

(ස-) ෂ්ණෙ, ෂ්ණප්‍රත්‍යයා පර කල්හි ; සඞ්ඛ්‍යා සංභද්‍රාත්, සඞ්ඛ්‍යාවාචක ශබ්ද සම්සබ්ද භද්‍රශබ්ද යන මොවුන් කෙරෙන් පරවූ ; මාතුඃ, මාතෘශබ්දයහට ; උර්, උර් ආදෙශ වේ.

ඉත්සංඥ ඩකාර බැවින් අන්ත්‍යයාගේ ස්ථානයෙහි වේ. ද්වයොර්මාත්‍රොරපත්‍යං ද්වෛමාතුරඃ, මෙහි තද්ධිතාර්ථ විෂයෙහි වූ ද්විගුසමාසයෙහි වෙයි. ශෙෂය බැවින් ෂණ්ප්‍රත්‍යය කළ කල්හි එකපදයවූ බැවින් ද්විශබ්දයාගේ ඉකාරයහට (416) වෘද්ධියි. තිසෘණාං මාතෘණාමපත්‍යං ත්‍රෛමාතුරඃ, ෂණ්ණාං

යජ්වනොʻපත්‍යං යාජ්වනඃ, භද්‍රවර්මණොʻපත්‍යං භාද්‍රවර්මණඃ, දෙතන්හි ශෙෂය බැවින් ෂණ්ප්‍රත්‍යයයි, මේ සූත්‍රයෙන්නලොප නිෂෙධයයි. මන් අන්ත්‍යයහට වනාහි සුසාම්නොʻපත්‍යං සෞසාමඃ යනාදියයි. අපත්‍යෙෂණ් යනු කුමටද? චර්මණා පරිවෘතො රථඃ චාර්මණඃ. උක්ෂ්ණොʻපත්‍යං ඖක්ෂ්ණඃ. (435) උඩ්ලොපයයි, අපත්‍යාර්ථ නුවූ ෂණ් පරකල්හි වනාහි, උක්ෂ්ණ ඉදං ඖක්ෂං චර්ම. චක්‍රිණොʻපත්‍යං චාක්‍රිණඃ, ශාඞ්ගිනඃ, දාණ්ඩිනඃ යනාදියද මෙසේමැයි, සංයොගයා කෙරෙන් පරවූ ඉන්යන්න හුගේ නකාරලොපය නිෂෙධයි. අවිකාර ෂණ් පරකල්හි අන් යන්නහට උදාහරණ මෙසේයි—බ්‍රහ්ම ජානාති බ්‍රාහ්මණඃ, සාම්න ඉදං සාමනං යනාදියයි. භාවකර්මරහිතවූ ය පරකල්හි මෙසේයි, මූර්ධ්නි භවඃ මූර්ධන්‍යඃ, බ්‍රහ්මණි සාධුඃ බ්‍රහ්මණ්‍යඃ යනාදියයි.

* සඞ්ඛ්‍යා ච සම් ච භද්‍රශ්ච තස්මාත්.

මාත්‍ෘණමපත්‍යං ෂාණ්මාතුරඃ, යනුද මෙසේමැයි. සංමාතුර පත්‍යං සාංමාතුරඃ, භද්‍රමාතුරඃ යනුද මෙසේමැයි.

(මූ-) 426. නන් පුංසත්‍රියොඃ. (නන් 1. පුංසත්‍රියොඃ 6 ..)

පෞංස්නඃ ස්ත්‍රෛණඃ.

(ස-) පුංසත්‍රියොඃ, ෂණ්ප්‍රත්‍යයා පරකල්හි පුංසශබ්ද ස්ත්‍රී ශබ්ද යන මේ දෙදෙනාගේ ස්ථානයෙහි ; නන්, නන්ආගම වන්නේය. ඉත්සංඥ නකාරබැවින් අන්තයෙහි වේ, නකාරය අකාරාන්තයි. පුංසො'පත්‍යං පෞංස්නඃ, ස්ත්‍රියා අපත්‍යං ස්ත්‍රෛණඃ, දෙතන්හිම ෂණ්ප්‍රත්‍යය කළකල්හි නන්ආගමයද (416) වෘද්ධිද කොට (258) අකාරලොපය දතයුතු. ඉදං යනාදි අර්ථයෙහි ෂණ් කළකල්හිද එසේම වෙයි, මෙසේයි—පුංස ඉදං පෞංස්නං, ස්ත්‍රීණං සමූහඃ ස්ත්‍රෛණං.

(මූ-) 427. කුඤ්ජාදෙර්ණායනො'ස්ත්‍රිබෙබ'පත්‍යෙ. (කුඤ්ජාදෙඃ 5. ණායන්‍යඃ 1. අස්ත්‍රිබෙබ 7. අපත්‍යෙ 7.)

කුඤ්ජාදෙරපත්‍යඑව ණායන්‍යඃ ස්‍යාත් න තු ස්ත්‍රියාං න ච බෙව.

කෞඤ්ජායන්‍යඃ බ්‍රාධ්නායන්‍යඃ. ස්ත්‍රීබෙබ තු කෞඤ්ජායනී කෞඤ්ජායනාඃ.*

(ස-) කුඤ්ජාදෙඃ, කුඤ්ජාදිගණයා කෙරෙන් ; අපත්‍යඑව, අපත්‍යාර්ථයෙහි ; ණායන්‍යඃ ස්‍යාත්, ණායන්‍යප්‍රත්‍යය වන්නේය ; ස්ත්‍රියාං, ස්ත්‍රීලිඞ්ගයෙහිද ; ච්වෙ තු, බහුවචනයෙහිද යන මෙහි වනාහි ; න, ණායන්‍යප්‍රත්‍යය නොවේ.

කුඤ්ජාදිය නඩාදියෙහි ඇතුළත් ගණයෙකි, ණායන්‍ය ප්‍රත්‍යය විසින් ෂ්ණායන ප්‍රත්‍යය බාධාකරණු ලැබේ. කුඤ්ජ ස්‍යාපත්‍යං කෞඤ්ජායන්‍යඃ, බ්‍රධ්නස්‍යාපත්‍යං බ්‍රාධ්නායන්‍යඃ. ඉත්සංඥ ණකාර බැවින් ආදිස්වරයහට වෘද්ධියි. ස්ත්‍රීබෙබ තු, ස්ත්‍රීත්‍ව බහුවචන දෙක්හි වනාහි ; කුඤ්ජස්‍යාපත්‍යං ස්ත්‍රී කෞඤ්ජායනී, කුඤ්ජස්‍යාපත්‍යානි පුමාංසඃ කෞඤ්ජායනාඃ. මේ දෙතන්හි නඩාදි බැවින් ෂණායනප්‍රත්‍යයමය. කුඤ්ජාදිය වනාහි—කුඤ්ජ බ්‍රධ්න ශඞ්ඛ බුධ යනාදියයි.

---

* ස්ත්‍රී ච ච්වශ්ච ස්ත්‍රිච්වං, න ස්ත්‍රීච්වං අස්ත්‍රිච්වං තස්මින්.

(මු-) 428. **ගර්ගයස්කවිදාදි—භෘග්වත්‍රිකුත්සාඞ්ගිරොවශිෂ්ඨ ගොතම රූඪාත් ලුක් චෙව'ස්ත්‍රියාං.** (ගර්ග—රූඪාත් 5. ලුක් 1. චෙව 7. අස්ත්‍රියාං 7.)

දෙශතුල්‍යාඛ්‍යඃ ක්ෂත්‍රියො රූඪඃ. එභ්‍යඃ පරෙෂාමුක්තානාං ත්‍යානාං චෙව විහිතානාං ලුක් ස්‍යාත් න තු ස්ත්‍රියාං.*

(ස-) දෙශතුල්‍යාඛ්‍යඃ, දෙශතුල්‍යවූ නම් ඇති ; ක්ෂත්‍රියඃ, ක්ෂත්‍රියතෙම ; රූඪඃ, රූඪනම්. එභ්‍යඃ පරෙෂාං, ගර්ගාදි යස්කාදි විදාදි භෘගු අත්‍රි කුත්ස අඞ්ගිරස් වශිෂ්ඨ ගොතම රූඪ යන මොවුන් කෙරෙන් පරවූ ; චෙව විහිතානාං, බහ්වර්ථයෙහි කරණලද්දාවූ ; උක්තානාං ත්‍යානාං, කියනලද ප්‍රත්‍යයන්ට ; ලුක් ස්‍යාත්, ලොප් වන්නේය ; ස්ත්‍රියාං තු, ස්ත්‍රීලිඞ්ගයෙහි වනාහි ; න, ප්‍රත්‍යයන්ට ලොප් නොවේ.

වඞ්ග යනු දෙශවිශෙෂයෙකි, වඞ්ගං පාති යන වාක්‍යයෙහි (429) ෂණ්ප්‍රත්‍යය කළ කල්හි වාඞ්ගඃ යනු වේ, රාජාදියයි. උක්තානාං ත්‍යානාං යනු අපත්‍යාර්ථ ප්‍රත්‍යයන්ටය යන අර්ථයි. ලොප්කිරීම හෙතුකොටගෙන (93) ත්‍යලොපෙ ත්‍යලක්ෂණං යන න්‍යායයෙන් වෘද්ධ්‍යාදිය නොවන්නේය.

(මු-) ගර්ගාඃ වත්සාඃ යස්කාඃ ලහ්‍යාඃ, විදාඃ උර්වාඃ, භෘගවඃ අත්‍රයඃ කුත්සාඃ අඞ්ගිරසඃ වශිෂ්ඨාඃ ගොතමාඃ, අඞ්ගාඃ වඞ්ගාඃ කලිඞ්ගාඃ. ස්ත්‍රියාන්තු භාර්ග්‍යඃ.

(ස-) ගර්ගස්‍යාපත්‍යානි වත්සස්‍යාපත්‍යානි, මේ දෙතන්හි ගර්ගාදි බැවින් ෂණ්‍යප්‍රත්‍යයහට මෙයින් ලොප්වේ. යස්කස්‍යාපත්‍යානි ලහ්‍යස්‍යාපත්‍යානි යන මෙහි යස්කාදි බැවින් ෂණ්‍යහට මෙයින් ලොප්වේ, යස්කාඃ ලහ්‍යාඃ යනු වේ. විදස්‍යාපත්‍යානි උර්වස්‍යාපත්‍යානි යන මෙහි විදාදි බැවින් මෙයින් ප්‍රත්‍යයහට ලොප් වේ, විදාඃ උර්වාඃ යනු වේ. භෘගොරපත්‍යානි යන මෙහිද ප්‍රත්‍යයහට මෙයින් ලොප් වේ, භෘගවඃ යනු වේ. යස්කාදියද විදාදියද ශිවාදියෙහි ඇතුළත් ගණ දෙකෙකි. යස්කාදිය මෙසේයි, යස්ක පුෂ්කර කඤ්ක මඤ්ඡක ලහ්‍යරක්ෂා

* ගර්ගශ්ච යස්කශ්ච විදශ්ච තෙ ආදයො යෙෂාං තෙ ගර්ගයස්කවිදාදයඃ. ආදිශබ්දය එකක් පාසා සම්බන්ධ බැවින් ගර්ගාදි යස්කාදි විදාදයඃ යනු අර්ථයි. තෙ ච භෘගුශ්ච අත්‍රිශ්ච කුත්සශ්ච අඞ්ගිරාශ්ච වශිෂ්ඨශ්ච ගොතමශ්ච රූඪශ්ච තස්මාත්. දෙශෙන තුල්‍යා ආඛ්‍යා යස්‍ය සඃ දෙශතුල්‍යාඛ්‍යඃ.

මුඛ ක්‍රෞෂ්ටුපාද යනාදියයි. විදාදිය මෙසේයි, විද පුත්‍ර උර්ව කාශ්‍යප කුශික භරවාජ උපමන්‍යු ආපස්තම්බ ශරවත් රථන්තර විශ්වානර යන මොවුන් මුල්කොට ඇත්තාහුයි. අත්‍රෙරපත්‍යානි, මෙහි ෂෙණියප්‍රත්‍යයහට මෙයින් ලොප් වේ, අත්‍රයඃ යනු වේ.

කුත්සස්‍යාපත්‍යානි අඞ්ගිරසො'පත්‍යානි වශිෂ්ඨස්‍යාපත්‍යානි ගෞතමස්‍යාපත්‍යානි යන මෙහි ෂණ්ප්‍රත්‍යය හට ලොප් වේ, කුත්සාඃ අඞ්ගිරසඃ වශිෂ්ඨාඃ ගෞතමාඃ යනු වේ. අඞ්ගස්‍ය රාඥෝ'පත්‍යානි, එසේම වඞ්ගස්‍යාපත්‍යානි කලිඞ්ගස්‍යාපත්‍යානි යනාදියෙහි ෂණ්ප්‍රත්‍යයහට මෙයින් ලොප් වේ, අඞ්ගාඃ වඞ්ගාඃ කලිඞ්ගාඃ යනු වේ. කිසි තැනෙක්හි ප්‍රසිද්ධ ක්‍ෂත්‍රියද රූඪයයි කියයුතු. මෙසේයි—රඝූනාමන්වයං වක්‍ෂ්‍ය, ඉක්ෂ්වාකූණාම්දං හි කුලව්‍රතං කියාද රඝුවංශයෙහි වෙයි. නාථො යදූනාම් යී උද්භටතෙම කියයි. අස්ත්‍රියාං යනු කුමටද? භෘගොරපත්‍යානි ස්ත්‍රියඃ යන මෙහි ෂණ්ප්‍රත්‍යයහට ලොප්නුවූ කල්හි භාර්ගවීශබ්දයා කෙරෙන් ජස්විභක්ති කළ කල්හි භාර්ගව්‍යඃ කියා වන හෙයිනි. අපත්‍යාර්ථප්‍රත්‍යයානාං යනු කුමටද? භෘගොරිමෙ භාර්ගවාඃ මන්ත්‍රාඃ යනාදියෙහි අපත්‍යාර්ථය නොවන හෙයින් ෂණ්ප්‍රත්‍යයහට ලොප් නොවේ. එසේම ප්‍රියා ගාර්ගී යස්‍ය ස ප්‍රියගාර්ගීඃ යන මෙහි සමූහයාගේ එකත්වය ඇති කල්හිද ගාර්ගී ශබ්දයාගේ බහුත්වය ඇති කල්හි ප්‍රයුක්තභාවයෙන් ෂණ්‍යප්‍රත්‍යයාගේ ලොපය වේමය. එසේම ප්‍රියො ගාර්ගෝ යෙෂාං තෙ ප්‍රියගාර්ග්‍යාඃ, යන මෙහි සමූහයාගේ බහුත්වය ඇති කල්හිද ගාර්ගීශබ්දයාගේ එකත්වය ඇති කල්හි ප්‍රයුක්ත බැවින් ෂණ්‍යහට ලොප් නොවේ. ප්‍රියයස්කාඃ ප්‍රියයාස්කාඃ යනාදිහුද එසේමැයි.

(මු-) 429. **ඪසෙ කාත් ෂ්ණ්කකණ්ණ්ණෙයාශ්වානිතශ්ච.** (ඪසෙ 7. කාත් 5. ෂ්ණ්ක කණ් ණ් න ඉයාඃ 1...ච 1. අනිතඃ 1...ච 1.)

කාත් පරා එතෙ පූර්වෙ ච සෙතො'නිතශ්ච ස්‍යුඃ ඪෙ සෙ ච වාච්‍යඃ.*

---

* ඪස්ද්ව සශ්ච ඪසං තස්මින්. ෂ්ණ්කශ්ච කණ් ච ණ්නශ්ච ඉයශ්ච තෙ. නාස්ති ඉත් යෙෂාං තෙ අනිතඃ.

(ස-) කාත් පරඃ, කාරකයා කෙරෙන් පරවූ; එතෙ, ෂ්ණික-කණ්-ණීන-ඉය යන මොව්හුද ; පූර්‍වෙ ච, පළමු කියනලද සප්තප්‍රත්‍යයෝද ; සෙතඃ. ඉත්සහිතයෝද ; අනිතශ්ච, ඉත් රහිතයෝද ; ශේෂෙ ච වාච්‍යෙ, කර්‍මයද කර්‍තෘහුද වාච්‍යකල්හි; ස්‍යුඃ, වන්නෝය. ණීනෙයශ්ච යන චකාරය කරණකොට ගෙන පූර්‍වෝක්ත ෂ්ණික මුල්වූ ප්‍රත්‍යයෝ සමුච්චය කරණු ලැබෙත්. අනිතශ්ච යන චකාරය කරණකොටගෙන සෙතඃ යන අන්‍යවිශෙෂණය සමුච්චය කරණු ලැබේ. එහෙයින් ප්‍රත්‍යයඑකොළස සියලුකාරකයන් කෙරෙන් කර්‍මයද කර්‍තෘද වාච්‍ය කල්හි වෙත්, ප්‍රයොගානුසාරයෙන් කිසිතැන්හි ඉත්රහිත යෝද වන්නාහුය යන අර්‍ථයි. ඉත්රහිතාඃ යනු කියනබැවින් (416) ඉත්ණකාරවත් තද්ධිතයා පරකල්හි වෘද්ධි නොවන්නීය. අර්‍ථවිශෙෂයෙහි ප්‍රත්‍යයවිශෙෂය වනාහි අභිධානය හෙතු කොටගෙන දතයුතු.

(මු-) තර්‍කං වෙත්ති අධීතෙ වා තාර්‍කිකඃ, පදකඃ, ක්‍රමකඃ, වෛයාකරණඃ ; වාචා කෘතං වාචිකං, පාණිනීයං ; ශක්ත්‍යා යුධ්‍යතෙ'සෞ ශාක්තීකඃ, යාෂ්ටිකඃ ; තිෂ්‍යෙණ යුක්තා රාත්‍රිඃ තෛෂී, පෞෂී. ක්ෂත්‍රාය සාධුඃ ක්ෂත්‍රියඃ, යඥාය හිතං යඥියං, මථුරායා ආගතඃ මාථුරඃ ; ඉහ හවං ඓහිකං, කාදාචිත්කං, ග්‍රාමීණඃ, ග්‍රාම්‍යඃ, මූර්ධන්‍යඃ, නාදෙයඃ, ශාලීයඃ, නාගරඃ, අග්‍ර්‍යඃ.

(ස-) තර්‍කං වෙත්ති අධීතෙ වා යන වාක්‍යයෙහි තර්‍කං යන මේ කර්‍මකාරකයා කෙරෙන් කර්‍තෘ වාච්‍යකල්හි මෙයින් ෂ්ණිකප්‍රත්‍යය වේ, වෘද්ධි කළ කල්හි තාර්‍කිකඃ යනු වේ. පදං වෙත්ති අධීතෙ වා පදකඃ යනුද, ක්‍රමං වෙත්ති අධීතෙ වා ක්‍රමකඃ යනුද මෙසේයි, මේ දෙතැන්හි ඉත්රහිත කණ්ප්‍රත්‍යය වේ. ව්‍යාකරණං වෙත්ති අධීතෙ වා වෛයාකරණඃ, මෙහි ව්‍යාකරණශබ්දයා කෙරෙන් ෂණ්ප්‍රත්‍යය කළ කල්හි (417) යකාරස්ථානයෙහි ඉම් වේ, ඕහට වෘද්ධියි. වාචා කෘතං වාචිකං, මෙහි වාචා යනමේ කරණ කාරකයා කෙරෙන් කර්‍මය වාච්‍ය කල්හි ෂ්ණිකප්‍රත්‍යය වේ, (431) මෙහි තදංතසෞ යන මේ ආදියෙන් පදාන්තත්වය නිෂෙධ බැවින් (211) විරාම රහිත කල්හි කුඩ් ආදිය නොවේ. පාණිනිනා කෘතං පාණිනීයං, මෙහි පාණිනිනා යන කර්‍තෘකාරකයා කෙරෙන් කර්‍මය වාච්‍ය කල්හි ණීයප්‍රත්‍යය වෙයි. ශර්‍වවර්‍මණා කෘතං ශාර්‍වවර්‍මිකං යනාදියද මෙසේමැයි. ශාක්තීකඃ යන මෙහි කරණකාරකයා කෙරෙන් කර්‍තෘ වාච්‍ය

කල්හි ඡ්ණීක වෙයි. යෂ්ට්‍යා යුධ්‍යතෙ අසෞ යාෂ්ටීකඃ. තිෂ්‍යෙණ නක්‍ෂත්‍රෙණ යුක්තා රාත්‍රිඃ තෛෂී, පුෂ්‍යෙණ නක්‍ෂත්‍රෙණ යුක්තා රාත්‍රිඃ පෞෂී, දෙතන්හි තිෂ්‍යෙණ පුෂ්‍යෙණ යන කර්තෘ කාරකයා කෙරෙන් කර්මය වාච්‍ය කල්හි ෂණ්ප්‍රත්‍යයයි, වෘද්ධි කළ කල්හි, (260) යකාරලොපය වේ, (257) ෂිත්බැවින් ඊප් වේ. ක්‍ෂත්‍රියඃ යඥියං, යන මේ දෙතන්හි තාදර්ථ්‍යයෙහිද හිත ශබ්දයොගයෙහිද චතුර්ථ්‍යන්තවූ කාරක රහිතයා කෙරෙන්ද ඉයප්‍රත්‍යය වේ, සූත්‍රයෙහි කාරකාත් යන්න වනාහි ප්‍රධානෙන ව්‍යපදෙශා භවන්ති යන න්‍යාය හෙතුකොටගෙන කියනලද්දේය.

(308) ස්වාමීශ්වරාධිපති යන මේ ආදියෙන් සම්බන්ධ විවක්‍ෂායෙහිම ෂෂ්ඨී සප්තමී විධාන හෙයින් ක්‍ෂත්‍රාය සාධුඃ යන මෙහි නිමිත්තාර්ථයෙහි චතුර්ථියි. මාථුරඃ යන මෙහි මථුරායාඃ යන අපාදානකාරකයා කෙරෙන් කර්තෘ වාච්‍ය කල්හි ෂණ් වේ. ඉහ යන අධිකරණකාරකයා කෙරෙන් කර්තෘ වාච්‍ය කල්හි ඡ්ණීකප්‍රත්‍යයව ඓහිකං, කදාචිත් භවං කාදාචිත්කං යනුද මෙසේමැයි, මෙහි කණ්ප්‍රත්‍යයයි. ග්‍රාමෙ භවඃ ග්‍රාමීණඃ, මෙහි ණීනප්‍රත්‍යයයි. ග්‍රාමෙ භවඃ ග්‍රාම්‍යඃ, මෙහි ෂණ්‍යප්‍රත්‍යයයි; මූර්ධ්නි භවො මූර්ධන්‍යඃ, මෙහි ෂණ්‍ය කළ කල්හි (424) න ලොප නිෂෙධය වේ. නද්‍යාං භවො නාදෙයඃ, මෙහි ෂෙණයප්‍රත්‍යයයි; ශාලායාං භවඃ ශාලීයඃ, මෙහි ණීයප්‍රත්‍යයයි; නගරෙ භවො නාගරඃ, මෙහි ෂණ්ප්‍රත්‍යයයි; අග්‍රෙ භවඃ අග්‍ර්‍යඃ, මෙහි ෂණ්‍ය ප්‍රත්‍යයයි. මේ උදාහරණයන් කෙරෙහි ලැබෙන පරිද්දෙන් ඉවර්ණ අවර්ණයන්ගේ ලොපය වෙයි, ප්‍රත්‍යයෝද ඉත්යුක්ත වූවෝද ඉත්යුක්ත නුවූවෝද දතයුත්තාහ. මෙසේ ප්‍රයොගානුසාරයෙන් කාරකයා කෙරෙන් කර්තෘද කර්මයද වාච්‍ය කල්හි ප්‍රත්‍යයෝ වන්නෝය.

(මු-) 430. **ව්‍යොර්ලොපො'නාරච්ඡශ්වතො'ච්‍ය'යෞ.** (ව්‍යොඃ 6. ලොපඃ 1. අනාරාත්—ශශ්වතඃ 6. අචි—යෙ 7. අයෞ 7.) පෞනඃ පුනිකඃ, වාහ්‍යඃ වාහිකඃ.*

---

* ව්‍යස්‍ය විඃ ව්‍යවිසන්තස්‍ය. ආරාච්ච ශශ්වච්ච තත්, න තත් අනාරාච්ඡශ්වත් තස්‍ය. අච්ච යශ්ච අච්‍යං තස්මින්. නාස්ති යුර්යස්මින් අයුස්තස්මින්.

(ස-) අයෙ‍්‍ය, යුප්‍රත්‍යය රහිතවූ ; අවෙ‍්‍ය, තද්ධිතයෙහි වූ ස්වර යද යකාරයාද පර කල්හි ; අනාරාවජශ්වතඃ, ආරාත්ශබ්ද ශශ්වත්ශබ්ද රහිතවූ ; ව්‍යවෙඃ, අව්‍යයශබ්දයාගේ ටිසංඥයහට ; ලොපඃ, ලොප් වන්නේය.

පුනඃපුනගීවඃ යන වාක්‍යයෙහි (429) ෂ්ණිකප්‍රත්‍යය කොට (416) වෘද්ධි කොට මෙයින් ටිලොපය කළ කල්හි පෞනඃ පුනිකඃ යනු වේ. වහිර්හිවඃ යන වාක්‍යයෙහි ෂණ්‍ය ෂ්ණිකප්‍රත්‍ය යන් කොට වෘද්ධි කොට ටිලොපය කළ කල්හි වාහ්‍යඃ වාහිකඃ යනු වේ. සායං ප්‍රාතර්භවඃ සායම්ප්‍රාතිකඃ යනාදියද මෙසේසි. අයෙ‍්‍ය කිං, අයෙ‍්‍ය යනු කුමටය? ශංයුඃ යන තන්හිද අභංයුඃ යන තන්හිද යු පරකල්හි ටිසංඥයහට ලොප් නොවන පිණිසයි. ආරාත්-ශශ්වත් දෙදෙනාහට උදාහරණ පරසූත්‍රයෙහි දෙනලදී. මෙහි ආරාත්-ශශ්වත් දෙදෙනා වර්ජිත බැවින් අව්‍යය ලද කල්හි නැවත ව්‍ය යන්නහුගේ ග්‍රහණය කිසි තන්හි අව්‍යයයාගේ ටිලොපාභාවය ඇඟවීම පිණිසයි, එහෙයින්—සුෂ්ඨු භාවඃ සෞෂ්ඨවං, ශං විද්‍යතෙ'ස්‍ය ශංයඃ එසේම කංයඃ කියා වේ.

(මු-) 431. **න දං තසෙ‍්‍ය ත්වසත්‍යෙපි ච.** (න 1. දං 1. තසෙ‍්‍ය 1 ·· තු 1. අසත්‍යෙපි 7. ච 1.)

අයාවචි යෙ ච තෙ පූර්වං දසංඥං න ස්‍යාත් තානත-සාන්තෙ‍්‍ය තු අසත්‍යෙපි ච. ආරාතීයඃ ශාශ්වතිකඃ.*

(ස-) තෙ, තද්ධිතයෙහි වූ ; අචි, ස්වරයද ; අයෙ‍්‍ය, යුප්‍රත්‍යය රහිතවූ ; යෙ ච, යකාරයද පරකල්හි ; පූර්වං, පූර්වපදය ; දසංඥං න ස්‍යාත්, පදසංඥ නොවන්නේය. තානත සානෙත‍්‍ය තු, තානතශබ්ද සානතශබ්ද දෙක වනාහි ; අසත්‍යෙපි ච, විද්‍යමානාපීයෙහිද පදසංඥ නොවන්නේය.

තස්මින් නිර්දිෂ්ට පූර්වස්‍ය යන න්‍යායය හෙයින් පූර්වය පද සංඥ නොවන්නේය යනු කියයි.

අවෙ‍්‍ය'යෙ‍්‍ය යනු අනුවර්ත්තනයයි. (319) ප්‍රත්‍යයා පරකල්හි විභක්තිහට ලොප්ද ලොප්කරණලද විභක්ති අශ්‍රයකොට පද ත්වයද ඇති කල්හි මේ සූත්‍රයෙන් නිෂෙධ කරණු ලැබේ. ආරාතීයඃ යනු ආරාත් භවඃ යන වාක්‍යයෙහි (429) ඊයප්‍රත්‍යය

* තශ්ව සශ්ව තසෙ‍්‍ය. අසති අපෙිා යස්‍ය තස්මින්.

කළ කල්හි මේ සූත්‍රයෙන් පදත්වය නිෂෙධ හෙයින් (58) චපො'බෙජබ් යන්නෙන් ආදෙශ නොවේ. එසේම ශශ්වත් භවඃ යන වාක්‍යයෙහි ෂ්ණික ප්‍රත්‍යය කළ කල්හි ශාශ්වතිකඃ යනු වේ. යකාර පරකල්හි මෙසේයි, ත්ව ච ඉදං ත්වාච්‍යං, දිශි භවං දිශ්‍යං යනාදියෙහි මෙයින් පදාන්තත්වාභාවය බැවින් (211) විරාම පරකල්හි කුඩ්ආදෙශාදිය නොවේ. ආනඩුහ්‍යං මධුලිහ්‍යං ගොදුහ්‍යං ඖපානහම් යනාදියෙහි මෙසේම ක්‍රම යෙන් දඩ්ඝඝධඞ් නොවේ, (183, 175, 176, 237). තාන්ත සාන්ත දෙක මෙසේයි—තඩිතො භාවඃ තාඩිත්‍යං. අසත්‍යපී යෙහි තඩිත්වාන් යනාදියෙහි තකාරයහට (58) දකාර නොවේ. පයසො විකාරඃ පායස්‍යං යනුද මෙසේමැයි, ඍතාදියයි. පායසං, කිරෙන් පිසනලද බතයි.

අසත්‍යපීයෙහි පයස්වාන් පයස්වී තෙජස්වී යනාදියෙහි පදාන්තනුවූ හෙයින් සිවිභක්ත්‍යාදි හස් පරත්වයක් නැති හෙයිනැයි කිසිකෙණෙක් (102) සකාරයහට විසර්ග නොකෙරෙත්. අයෞ යනු කුමටය? ශංයුඃ අහංයුඃ යනුයි, මෙහි පදාන්තබැවින් (53) මකාරයහට අනුස්වාරය වෙයි. අචේ‍ය යනු කුමටය ? වාඞ්මයං දිඞ්මාත්‍රං යනාදියෙහි පදාන්තබැවින් (64) විරාමවිහිතකාර්‍ය්‍යය වන්නේමය. තවද නඥනිර්දිෂ්ට මනිත්‍යම් යන න්‍යාය හෙයින් භවදීයම් යනාදියෙහි පදාන්ත බැවින් (58) ජබ් ආදෙශවේ. ශංයුඃ යනාදියෙහි මකාරයහට (53) අනුස්වාරය වෙයි.

(මු-) **432. අහ්නො'හ්නො'නීනෙ.** (අහ්නඃ 6. අහ්නඃ 1. අනීනෙ 7.)

ආහ්නිකං. ඊනෙ තු ව්‍යහීනඃ. සුපාඤ්චාලකඃ අධිපාඤ්චාලකඃ.*

(ස-) තඩිතයෙහි වූ ස්වරයා පර කල්හිද යුප්‍රත්‍යය රහිතවූ යකාරයා පර කල්හිද, අහ්නඃ, අහන්ශබ්දයහට ; අහ්නඃ, අහ්නාදෙශ වන්නේය ; අනීනෙ, ඊනප්‍රත්‍යයා පර කල්හි අහ්නාදෙශ නොවන්නේය.

අහ්නි භවං ආහ්නිකං (429) ෂ්ණික ප්‍රත්‍යය වේ, මෙයින්

---

* න ඊනො'හ්නීනසත්‍යශ්ම්‍යත්. තු යනු අනන්ත බැවින් අසති අචේ යන මෝහට අනුවෘත්ති නොවේ.

අත්නාදෙශ වේ, (416) වෘඬිසි. ඡනෙ තු, ඡනප්‍රත්‍යය කළ කල්හි වනාහි, වයොරන්තොතීවඃ සී තබිතාපීවිෂයව්ගුසමාස යෙහි (429) ඡනප්‍රත්‍යය කළ කල්හි අත්නාදෙශය නිෂේධ බැවින් (337, 258) ව්‍යතීනඃ යනු වේ. (416) සුපඤ්චාලාදින් උදාහරණ කෙරෙයි—සුපඤ්චාලෙ (දෙශෙ) භවඃ, අඞ්පඤ්චාලෙ භවඃ යනු වාක්‍යයි, සුපාඤ්චාලකඃ යනු වේ, අඞ්පාඤ්චාලකඃ යනු වේ, දෙතන්හි (429) කණ් වේ, පරපදයාහට වෘද්ධිසි. සුපඤ්චාලාදිය වනාහි—සුපඤ්චාල අඞ්පඤ්චාල සර්වපඤ්චාල පූර්වපඤ්චාල දක්ෂිණපඤ්චාල උත්තරපඤ්චාල ගුරුලඝු පිතෘපිතාමහ වාතපිත්ත වාතශ්ලෙෂ්ම එකපුරුෂ පූර්වපුරුෂ පූර්වභායන අපරභායන ද්විසංවත්සර ද්විවර්ෂ ත්‍රිසප්තති ද්විනිෂ්ක ද්විසුවර්ණ ප්‍රොෂ්ඨපද භාද්‍රපද යනාදියයි.

(මූ-) දෞවාරිකඃ සෞවරං සෞවං සෞවස්තිකඃ සෞවාදුමෘදවං වෛයල්කසං ශෞවං ශෞවනං ස්වෛයක්‍රෘතං සෞවං සෞවාධ්‍යයිකං සෞවග්‍රාමිකං නෛයග්‍රොධං. එකෙතිකිං න්‍යග්‍රොධමූලිකං. ශෞවාපදං ශ්වාපදං, නෛයඞ්කවං න්‍යඞ්කවං. ශ්වාගණිකං.

(ස-) (418) ද්වාරාදින් උදාහරණ කෙරේ, ද්වාරෙ නියුක්තඃ දෞවාරිකඃ, (429) ඡණිකප්‍රත්‍යය වේ, වකාරයහට උම් ආගම වේ, ඔහට වෘද්ධිසි, ද්වාරයයි ස්වරාන්තශබ්දයාගේ ග්‍රහණය බැවින් රෙඵාන්තයාගේ ස්ථානයෙහි උම් ආගම නොවේ, එහෙයින්—ද්වාරි නියුක්තඃ ද්වාරිකඃ යනු වේ. ස්වරෙ භවං සෞවරං, ස්වරමධිකෘත්‍ය කෘතො ග්‍රන්ථඃ සෞවරඃ කියා හෝ වේ, ෂණ්ප්‍රත්‍යය වේ, වකාරයහට උම් ආගම වේ, ඔහට වෘද්ධිසි. සියලු තන්හි මෙසේයි. ස්වඃ (ස්වගේ) භවං සෞවං, මෙහි ස්වර්ශබ්දයා කෙරෙන් ෂණ වේ, (430) විසංඥයහට ලොප් වේ. ස්වස්තීති වක්ති සෞවස්තිකඃ, ස්වස්තිය යම්පරිද්දෙකින් වන්නේද එපරිද්දෙන් කියයි. ස්වස්ති වක්‍ෂ්‍යති කියා හෝ වේ, ඡණිකප්‍රත්‍යය කළ කල්හි විසංඥයාහට ලොප් වේ. ස්වාදුමෘදුනා කෘතං නොහොත් ස්වාදුමෘදුනි සංසකෘතං යන වාක්‍යයෙහි සෞවාදුම්‍රදවං යනු වේ, බතයි. ව්‍යල්කසඃ යනු අව්‍යුත්පන්නයයි, ව්‍යල්කසෙ භවං වෛයල්කසං. ඇතම් කෙනෙක් වනාහි ව්‍යල්කස ශබ්දය ද්වාරාදි ගණයෙහි නොකියත්, ඔව්හු වනාහි විගතො‘කීඃ ව්‍යකීඃ තං සෘති ව්‍යකීසඃ,

කපිලිකාදි බැවින් රකාරයහට ලකාර වේ, තත්‍ර භවඃ ශෛවල්කසඃ, මෙසේ ආදිස්වරයාගේ ස්ථානයෙහි ජාත බැවින් (417) යකාරස්ථානයෙහි ඉම් ආගමය වේ, ඕහට වෘද්ධියයි කියත්. ශ්වඃ (පරදිනෙ) භවං ශෞවං, ෂණ්ප්‍රත්‍යය කල කල්හි ටිහට ලොප් වේ. (භට්ටිකාව්‍යයෙහි) ශෞවස්තිකත්වං කියා වේ, ශ්වඃ යනු පරදිනයයි, තද්ධිතප්‍රත්‍යය කල කල්හි ගච්ඡතීති ශ්වස්තිකඃ (996) කප්‍රත්‍යය වේ. ශ්වස්තික එව ශෞවස්තිකස්තස්‍ය භාවඃ යන මෙහි ශ්වස් ශබ්දයාගේ වකාරයහට උම් ආගමය වේ. ශුනි භවං ශෞවනං, (424) අවිකාරෂණ් පරකල්හි නලොප නිෂෙධය වෙයි. (194) ශ්ව යුවමඝොනාං යන මේ ආදියෙන් තද්ධිතප්‍රත්‍යයා පරකල්හි වර්ජිත බැවින් වකාරයහට උකාර නොවේ. ස්ථ්‍ය කෘතෙ භවං ස්ථෛයකෘතං, ස්ථ්‍යඃ බාදිරඃ බඩ්ගඃ, තෙන කෘතං යී තෘතීයා තත්පුරුෂය වේ. ස්ව (ධනෙ ආත්මනි වා) භවං සෞවං. ස්වාධ්‍යායෙ වෙදෙ භවං සෞවාධ්‍යායිකං වෛදාධ්‍යයනං. ස්වග්‍රාමෙ භවං සෞවග්‍රාමිකං. ස්වශබ්දයාගේ ග්‍රහණයෙන්ම ඉෂ්ටසිද්ධිය ඇති කල්හි ස්වාධ්‍යාය ස්වග්‍රාම දෙදෙනාගේ ග්‍රහණය අන්‍යවූ ශබ්දයන්ගේ ආදියෙහි සිටියාවූ ස්ව ශබ්දයාගේ නිෂෙධයපිණිසයි, එහෙයින් ස්වශබ්දස්‍යෙදං ස්වාශබ්දං, ස්වොදරං පූරයතීති සෞදරිකඃ යනාදිය වේ. න්‍යඃග්‍රොධෙ භවං නෛයග්‍රොධං, න්‍යග්‍රොධ යනු නුගගසයි. එක යනු කුමටය? න්‍යග්‍රොධමූලෙ භවං න්‍යග්‍රොධමූලිකං යන මෙහි කෙවල න්‍යග්‍රොධශබ්දය නොවන හෙයින් ඉම්ආගම නොවන පිණිසයි. ශ්වාපදෙ භවං ශෞවාපදං, විකල්පයෙන් ශ්වාපදං යනු වේ. න්‍යඞ්කෞ (මෘගෙ) භවං නෛයඞ්කවං, විකල්පයෙන් න්‍යාඞ්කවං යනු වේ. දෙතන්හි විකල්පයෙන් වකාරයහට උම් ආගමය වේ. ශුනාං ගණඃ ශ්වගණඃ, ශ්වගණෙ භවං ශ්වාගණිකං, මෙහි (418) ශ්වාදියහට තද්ධිත ඉකාරාදිය පරකල්හි නිෂෙධබැවින් වකාරයහට උකාර නොවේ, ඉකාරෙ යනු කුමටය? ශ්වදංෂ්ට්‍රායාං භවඃ ශෞවාදංෂ්ට්‍රඃ යනාදියෙහි උම් වන්නේමය, මෙහි (34) මනීෂාදිබැවින් අකාරදීඝය වේ.

(මු-) 433. විකාරසඞ්ඝභාවෙදං කිතස්වාපීාදෞ. (විකාර—ස්වාපීාදෞ 7.)

එළ්වපීෂු ච තෙ තත්‍ර ස්‍යුඃ. හෙම්නො විකාරඃ හෛමඃ

ආප්‍යඃ ආග්නෙයඃ, භික්ෂාණං සමූහඃ භෛක්ෂං ආශ්වං ගාණි ක්‍යං රාජකං, ගුරොර්භාවඃ ගෞරවං යෞවනං සාම්‍යං වෛරූ ප්‍යං රාජ්‍යං සෞහාර්‍දං, විෂ්ණෝරිදං වෛෂ්ණවං ත්වදීයං මාස වනං ශෛවනං.*

(ස-) එජ්වපේෂු ච, විකාරය සමූහය භාවය ඉදමර්ථය හිතාර්ථය ස්වාර්ථාදිය යන මේ අර්ථයන් කෙරෙහි ; තෙභ්‍යඃ, ඒ (415) ෂ්ණ්ෂෂ්ණය ෂණ්‍ය ෂණායන ණීය ෂ්ණික ෂණ (429) ෂ්ණ්ක කණ් ණීන ඉය යන එකාදශප්‍රත්‍යයෝ ; ස්‍යුඃ, වන්නෝය.

භෛක්ෂඃ යන මෙහි මේ සූත්‍රයෙන් ෂණප්‍රත්‍යය කළ කල්හි (416) වෘද්ධි වන්නීය, (337, 258) නකාරය හටද අකාරයහටද ලොප්වේ. අපාං විකාරඃ ආප්‍යඃ යන්නද මෙසේමැයි, මෙහි ෂණ්‍යප්‍රත්‍යය වෙයි. අග්නෙර්විකාරඃ ආග්නෙයඃ, මෙහි ෂෙණ යප්‍රත්‍යයයි. භෛක්ෂං යන්නෙහි ෂණයයි. අශ්වානාං සමූහඃ ආශ්වං, මෙහි ෂණප්‍රත්‍යය කළ කල්හි (432) අශ්වාදෙශ වේ. ගණිකානාං සමූහඃ ගාණික්‍යං, මෙහි ෂණ්‍යප්‍රත්‍යයයි. රාඥං සමූහඃ රාජකං, මෙහි කණ් වේ. ගෞරවං යන මෙහි ෂණයි. යූනාං භාවඃ යෞවනං, (424) අවිකාර ෂණප්‍රත්‍යයා පරකල්හි නකාරලොපය නොවේ, (194) තද්ධිතවර්ජිත බැවින් වකාරය හට උකාර නොවේ. සමස්‍ය භාවඃ සාම්‍යං, විරූපස්‍ය භාවො වෛරූප්‍යං දෙතන්හි ෂණ්‍යප්‍රත්‍යය වෙයි. රාඥො භාවඃ රාජ්‍යං, ෂණ්‍යප්‍රත්‍යය කළ කල්හි (337, 258) නකාර අකාර දෙක ලොප්වෙත්. සුහෘදො භාවඃ සෞහාර්‍දං, ෂණප්‍රත්‍යයයි, (416) සුභගාදි බැවින් උභයපදය හට වෘද්ධියි. වෛෂ්ණවං යන මෙහි ෂණ කළ කල්හි (337) උවර්ණයහට ඔකාර වේ, (35)

---

* ස්වස්‍ය ආත්මනො'ර්ථඃ අභිධෙයඃ ස්වාර්ථඃ, ස්වාර්ථ ආදිර්යස්‍ය ස ස්වාර්ථාදිඃ. විකාරශ්ච සඞ්ඝශ්ච භාවශ්ච ඉදම් ච හිතඤ්ච ස්වාර්ථාදියශ්ච සමාහාරෙ තස්මින්. ප්‍රකෘතිහුගේ අන්‍ය අවස්ථාව කට පැමිණීම විකාරනම් වේ, සඞ්ඝ යනු සමූහයයි, භාවය නම් අසාධාරණ ධර්මයයි, ඉදම් යනු සම්බන්ධයාගේ උපලක්ෂණයයි, හිතනම් ඉෂ්ටසාධනයයි, ස්වාර්ථය නම් ප්‍රකෘති අර්ථයෙන් තොරනුවූවක්. මෙහි ක්‍යනලද ප්‍රත්‍යයෝ ඉත් සහිතයෝද රහිතයෝද වෙත්, මෙහිද යම් ශබ්දයක්හු කෙරෙන් යම් අර්ථයෙක්හි යම් ප්‍රත්‍යයෙක් ඉත් සහිතව හෝ ඉත් රහිතව වන්නේද මේ සියල්ල ලක්ෂණානුසාරයෙන්ම දතයුතුවෙයි.

අච්ආදෙශ වේ. තව ඉදං තාවදීයං, මෙහි ණීය වෙයි, (215) තාවද දෙශයි. මඝවත ඉදං මාඝවතං, (191) තුඞ්පක්‍ෂයෙහි මාඝවතං යනුයි. ශුන ඉදං ශෞවනං, දෙතන්හි ෂණ් කළ කල්හි (194) වකාරයහට උකාර නොවේ, (424) අචිකාර ෂණ් පර කල්හි නකාරලොපය නිෂෙධයි.

(මු-) 434. ඍතෝ රෙ. (ඍත් 1. රඃ 1. යෙ 7.)

පිත්‍ර්‍යං.

(ස-) යෙ, තඬිතයෙහි වූ යකාරයා පරකල්හි; ඍතඃ, ඍකාරයතෙම රකාරාදෙශ වේ.

පිතුරිදං පිත්‍ර්‍යං, ඉත් රහිත ෂණ්‍යප්‍රත්‍යය වේ. යෙ යනු කුමටය? පෛතෘකං යන මෙහි කණ් පර බැවින් රකාරාදෙශාභාවය ඇඟවීම පිණිසයි.

(මු-) 435. හන්ෂන්ධෘතරාඥාමුඞ්ලොපඃ ෂෙණ. (හන්ෂන්ධෘතරාඥං 6...උඞ්ලොපඃ 1. ෂෙණ 7.)

වාර්ත්‍රඝ්නං පෞෂ්ණං ධාර්තරාඥං. එෂාං කිං, සාමනං.*

(ස-) ෂෙණ, ෂණ්ප්‍රත්‍යය පර කල්හි; හන් ෂන් ධෘත රාඥං, හන් යන්නද ෂන්භාගාන්තයද ධෘතරාජන්ශබ්දයද යන මොවුන්ගේ; උඞ්ලොපඃ, උඞ්සංඥයහට ලොප්වේ. වෘත්‍රඝ්න ඉදං යන වාක්‍යයෙහි (433) ෂණ් කළ කල්හි වෘත්‍රහන් යන මොහුගේ උඞ්ලොපය වේ (189) හ්නස්ථානයේ ඝ්නාදෙශ වේ, (416) ආදිස්වරයහට වෘඬියි, වාර්ත්‍රඝ්නං යනු වේ. පූෂණ් ඉදං පෞෂ්ණං, ධෘතරාඥ ඉදං ධාර්තරාඥං යනුද මෙසේමැයි. උක්‍ෂන්ශබ්දයහට වනාහි අපත්‍යාර්ථයෙහි ෂණ් කළ කල්හි ඖක්ෂ්ණඃ යනු (424) පළමු උදාහරණ කරණලද්දේය. එෂාං කිං, මොවුන්ගේ ස්ථානයෙහි උඞ්ලොපය කුමක්සඳහාද යත්? සාම්න ඉදං සාමනං යන මෙහි පූර්වසූත්‍රයකින්ද (117) උඞ්

---

* හන් ච ෂන් ච ධෘතරාජන් ච තෙෂාං. ෂන් යනු ෂන්භාගාන්තයයි, එහෙයින් උක්‍ෂන් පූෂන් යන මොවුන් මුල්කොට ඇත්තවුන්ගේ ග්‍රහණයයි. (117) සඳනො'ල්ලොපඃ යන මේ ආදියෙන්ම අකාරලොපය ලද කල්හි මේ සූත්‍රය නියමය සඳහා දක්වනලදී, එහෙයින් ෂණ් පරකල්හි මොවුන්ගේම උඞ්ලොපය වන්නේය, අනිකක්හුගේ උඞ්ලොපය නොවන්නේය.

ලොපය නොවේ. සියලු තන්හි අවිකාරණ්ණ පරකල්හි න කාරලොපය නොවේ 424.

(මු-) 436. **යුෂ්මදස්මද්ත්වන්මද්‍රං යුෂ්මාකාස්මාක තවක මමකාඃ ණ්ණඛීනෙ.** (යුෂ්මද්—මද්‍රං 6...යුෂ්මාක—මමකාඃ 1...ණ්ණඛීනෙ 7.)

යෞෂ්මාකං යෞෂ්මාකීණං, ආස්මාකං අස්මාකීනං, තාවකං තාවකීනං, මාමකං මාමකීනං.

(ස-) ණ්ණඛීනෙ, ණ්ණප්‍රත්‍යය ඛීනප්‍රත්‍යය යන මොවුන් පර කල්හි; යුෂ්මදස්මද්ත්වන්මද්‍රං, යුෂ්මද්ශබ්ද අස්මද්ශබ්ද ත්වද් මද් යන මොවුන්ගේ ස්ථානයෙහි; යුෂ්මාකාස්මාක තවක මමකාඃ, යුෂ්මාකය අස්මාකය තවකය මමකය යන මේ ආදෙශයෝ ක්‍රමයෙන් වෙත්.

යුෂ්මාකමිදං යන වාක්‍යයෙහි ණ්ණප්‍රත්‍යයද ඛීනප්‍රත්‍යයද වෙත්, විභක්තිහට ලොප්වේ, යුෂ්මාකාදෙශ කළ කල්හි වෘද්ධියි, යෞෂ්මාකං යෞෂ්මාකීණං යනු වේ. අස්මාකමිදං යන වාක්‍ය යෙහි ආස්මාකං අස්මාකීනං යනුද මෙසේමැයි. තව ඉදං යන වාක්‍යයෙහි ණ්ණප්‍රත්‍යයද ඛීනප්‍රත්‍යයද වෙත්, යුෂ්මද් ශබ්දයහට එකවචන බැවින් (215) ත්වද්ආදෙශ වේ, මේ සූත්‍ර යෙන් තවකාදෙශ වේ, වෘද්ධි කළ කල්හි තාවකං තාවකීනං යනු වේ. මම ඉදං යන වාක්‍යයෙහි මාමකං යනුද මාමකීනං යනුද මෙසේමැයි.

(මු-) සූයභාග හිතං සෞරීයං ආගසතියං ආත්මනීනං.

(ස-) සෞරීයං යනාදිය හිතාර්ථයෙහි උදාහරණ කෙරෙයි, සූයභාය යන මොහු කෙරෙන් ඛීයප්‍රත්‍යය වේ, විභක්ති ලොප් වේ, (260) යකාරලොපය වේ. ආගසතියං යනුද මෙසේමැයි. ආත්මනෙ හිතං ආත්මනීනං, මෙහි ඛීනප්‍රත්‍යය කළ කල්හි (424) නකාරලොපය නිෂෙධයි.

(මු-) චොර එව චෞරඃ ත්‍රෛලොක්‍යං රාමකඃ.

(ස-) චෞරඃ යි ස්වාර්ථයෙහි උදාහරණ කෙරෙයි, ත්‍රිලොකී එව. ත්‍රෛලොක්‍යං, මෙහි ණ්‍යප්‍රත්‍යය වේ, වෘද්ධි කළ කල්හි (258) ඊකාරලොපය වේ. ස්වාර්ථප්‍රත්‍යයාන්තයෝ පූර්වලිංගයෝමය යන නියමය ඇති කල්හිද අභිධාන බැවින් මෝහට ක්ලීව ත්වය වෙයි. රාම එව රාමකඃ මෙහි කණ්ප්‍රත්‍යය වේ. කප්‍රත්‍යය අන්‍යාර්ථයෙහිද වෙයි, මෙසේයි—

අඥානෙ කුත්සිතෙ චෛව සංඥායාමනුකම්පනෙ,
තද්‍යුක්තනීතාවප්‍යල්පෙ වාචෙ‍්‍ය හ්‍රස්වෙ ච කඃ ස්මෘතඃ.

යනු පුරාතනයෝ කියත්, තද්‍යුක්තන්තෙ‍ා යනු අනුකම්පා යුක්ත නීතියෙහි යන අර්‍ථයි.

(මු-) 437. කෙ'කඃ ස්වා හෙ තු වා. (කෙ 7. අකඃ 6. ස්වඃ 1. හෙ 7. තු 1. වා 1.)

කන්‍යකා, සුකන්‍යකඃ සුකන්‍යාකඃ.

(ස-) කෙ, කණ්ප්‍රත්‍යයා පර කල්හි ; අකඃ, අක්ප්‍රත්‍යාහාර යාගේ ස්ථානයෙහි ; ස්වඃ, හ්‍රස්ව වේ, හෙ තු, බහුව්‍රීහි සමාස යෙහි වනාහි ; වා, අක්හට විකල්පයෙන් හ්‍රස්ව වේ. කන්‍යා එව යන වාක්‍යයෙහි කන්‍යකා යනු වේ, මෙහි ඉත් රහිතවූ කණ් කළ කල්හි මෙයින් හ්‍රස්ව වෙයි, ස්වාර්‍ථප්‍රත්‍යයාන් තයෝ ඒ ලිංගයෝමනුයි (249) ආප් වේ. මෘණාලිකා යනුද රාමොරුකා යනුද සෙනානීකා යනුද මෙසේමැයි. ශොභනා කන්‍යා යස්‍ය සී බහුව්‍රීහිසමාස කළ කල්හි සුකන්‍යකඃ යනු වේ, හ්‍රස්ව නුවූ පක්‍ෂයෙහි සුකන්‍යාකඃ යනු වේ. අකඃ යනු කුමටය? නෞරෙව නෞකා යන මේ ආදියෙහි අක්භින්නස්ථානයෙහි හ්‍රස්ව නොවන හෙයිනි.

හස් පර කල්හිද කිසි තැනෙක්හි හ්‍රස්වය ව්‍යක්තව්‍යයි, මෙසේයි—කාලිදාසඃ, චෛදෙහිබන්ධුඃ, කෙන කිදන්තුරිතං, නාඩින්ධම යන මේ ආදිය ප්‍රයොගානුසාරයෙන් වේ.

(මු-) ශිවො දෙවතා යස්‍යසෞ ශෛවඃ, ශාක්තයඃ.

(ස-) (433) ශෛවඃ සී ආදි යන පදයහට උදාහරණ කියසී, මෙහි ෂ්ණප්‍රත්‍යයයි. ශක්තිර්දේවතා යස්‍යසෞ ශාක්තයඃ සනුද එසේමැයි, මෙහි ෂ්ණෙයප්‍රත්‍යය වෙයි. ශාක්තඃ වෛෂ්ණවඃ ගාණපත්‍යඃ යනුද මෙසේමැයි. ප්‍රයොගානුසාරයෙන් අර්‍ථවිශෙෂයෙහි තද්ධිතප්‍රත්‍යයෝ වන්නෝයයි ආදිපදයෙන් ප්‍රකාශිතයි.

(මු-) 438. ත්වතෞ භාවෙ. (ත්ව-තෞ 1 .. භාවෙ 7.)

සාධුත්වං ජඩතා, පාචකත්වං, බ්‍රාහ්මණත්වං.

(ස-) භාවෙ, භාවාර්‍ථයෙහි ; ත්වතෞ, සම්බන්ධයා කෙරෙන් ත්වප්‍රත්‍යය තප්‍රත්‍යය යන දෙක වෙත්. අභිධාන බැවින් ත්වා න්තයාගේ ක්ලීවත්වයයි, තාන්තයාගේ ස්ත්‍රීත්වයද වන්නේය. භාවය වනාහි ප්‍රවෘත්තිනිමිත්තයි, යම් ධර්‍මයක් කරණකොට

ගෙන මේ තෙම ගොනෙකැයි වැටහීම වේද ඒ ස්වභාවය මෙතම ගොශබ්දයාගේ භාවය යන අර්ථයි. සාධොස්‍ස භාවඃ සාධුත්වං, ජඩායා භාවඃ ජඩතා, දෙතන්හි (327) පුංවද්භාවයයි. පාචිකායා භාවඃ පාචකත්වං, මෙහි (328) පුංවද්භාවය නිෂෙධකල්හිද (350) විශෙෂවිධානය හෙතුකොටගෙන පුංවද්භාවය වේ. ෂණ්ඨස්‍ය භාවඃ ෂණ්ඨත්වං යනුද; මෛථිලස්‍ය භාවඃ මෛථිලත්වං යනාදියද මෙසේමැයි. බ්‍රාහ්මණ්‍යා භාවඃ බ්‍රාහ්මණීත්වං (350) අජාත්‍යන්තඃ යී කී බැවින් පුංවද්භාවය නොවේ, දත්තාත්වං යනාදියද මෙසේමැයි. ත්ව-ත යන ප්‍රත්‍යයන් දෙදෙනාගේද භාවයෙහි කරණලද්දාවූ ෂ්‍යඤාදි ප්‍රත්‍යයාගේද සාධාරණ විශෙෂත්වයක් නැති බැවින් බාධ්‍යබාධකත්වය නැති කල්හි ජඩස්‍ය භාවඃ ජඩත්වං ජඩතා ජාඩ්‍යං, ගුරොර්භාවඃ ගුරුත්වං ගුරුතා ගෞරවම් යනාදිය වන්නේමය.

(මූ-) 439. **ලිකො'සීත් සඃ ෂ-ස්ති.** (ලි-ඉකඃ 5. අ-සීත් 5. සඃ 6. ෂඃ 1. ති 7.)

අ-සීත් ලිකඃ සඃ ෂඃ ස්‍යාත් තද්ධිතෙ තෙ. යජුෂ්ට්වං, සීත් තු ගීස්ත්වං.*

(ස-) තද්ධිතෙ තෙ, තද්ධිතයෙහි වූ තකාරයා පර කල්හි ; අසීත්, දීසියා රහිතවූ ; ලිකඃ, ලිඞ්ගයාගේ ඉක්සංඥයා කෙරෙන් පරවූ ; සඃ, සකාරයාහට ; ෂඃ ස්‍යාත්, ෂකාර වන්නේය. යජුෂො භාවඃ යජුෂ්ට්වං, හවිෂ්ට්වං යනුද මෙසේමැයි. සීත් තු, දීසියා කෙරෙන් වනාහි ; ගිරො භාවඃ ගීස්ත්වං_ධූස්ත්වං යනුද මෙසේමැයි. මේ දෙතන්හි (228) දීසී වේ, රේඵය හට (102) විසර්ගයයි (65) විසර්ගයාහට සකාර කළ කල්හි, ෂකාරත්වය ලත් කල්හි දීසියා කෙරෙන් පරබැවින් නිෂෙධයි. ලිකඃ යනු කුමටය? බහුසතරාං යන තන්හි ෂකාර නොවන හෙයිනි.

(මූ-) 440. **ච්වත් සාමෙ‍්‍යා.** (ච්වත් 1. සාමෙ‍්‍යා 7.)

උපමානාර්ථෙ ච්වත් ස්‍යාත්. කෘෂ්ණ ඉව කෘෂ්ණවත්.†

(ස-) උපමානාර්ථෙ, උපමානාර්ථයෙහි ; ච්වත් ස්‍යාත්, ස්‍යාද්‍යන්තයා කෙරෙන් ච්වත්ප්‍රත්‍යය වන්නේය. මෙහි චකාරය

---

* ලෙරික් ලික් තස්මාත්. නාසති සො යනු සො'සීස් තස්මාත්.

† සමස්‍ය භාවඃ සාම්‍යං තස්මින්.

අව්‍යය සඳහා වෙයි (94). කෘෂ්ණ ඉව කෘෂ්ණවත් යන මෙහි ශිවො භාති යනු ශෙෂයි. එසේම කෘෂ්ණමිව කෘෂ්ණවත් කියාද වේ, ශිවං මන්‍යෙ යනු ශෙෂයි. එසේම සියලු විභක්ත්‍යන්තයන් කෙරෙන් වවත්ප්‍රත්‍යය කළ කල්හි විභක්තිහට ලොප් වේ. උපමානයක්‍රියාවිශෙෂණය පිළිබඳම වෙයි. එහෙයින් පුත්‍රෙණ තුල්‍යඃ ස්ථූලඃ යනාදියෙහි ක්‍රියා රහිත සාමාන්‍ය ඇති කල්හි නොවන්නේය.

(මූ-) 441. **මතුරස්ත්‍යර්ථෙ.** (මතුඃ 1. අස්ති-අර්ථෙ 7.)

ශ්‍රීරස්ති යස්‍යසෞ ශ්‍රීමාන්, විදුෂ්මාන් දෞෂ්මාන්.*

(ස-) අස්ත්‍යර්ථෙ, අස්ති අස්‍ය අස්මින් වා යන අර්ථයෙහි; මතුඃ, ප්‍රථමාන්ත පදයා කෙරෙන් මතුප්‍රත්‍යය වන්නේය. ඉත්සංඥ උකාරයතෙම (192) නුණ්ආගමය සඳහාද, (185) දීර්ඝය සඳහාද, ස්ත්‍රීලිඞ්ගයෙහි (257) ඊප්ප්‍රත්‍යය ප්‍රයොජන කොටද වෙයි. එහෙයින්—ශ්‍රීමාන් ශ්‍රීමතී යනු වේ. ශ්‍රීරස්ති යස්මින් යන වාක්‍යයෙහිද ශ්‍රීමාන් යනු වේ. විද්වාන් අස්ති ගස්‍ය යස්මින් වා යන වාක්‍යයෙහි විදුෂ්මාන් යනු වේ, මෙහි (229) මතුප්‍රත්‍යය පර කල්හි වසුප්‍රත්‍යයාගේ වකාරයහට උකාරවිධාන සම්බන්ධයෙන්ම, (442) අකාරයාගේ උඞ්සංඥභාවයෙන් ලැබියයුතු වන වතුප්‍රත්‍යය බාධාකොට මතුප්‍රත්‍යය වන්නේය, එහෙයින් වකාරයා හට උකාරය කළ කල්හි, (431) න දං තමසෞ යන

* අස්ති අර්ථො යස්‍ය යස්මින් වා සඃ අස්ත්‍යර්ථො විද්‍යමාන සම්බන්ධස්තස්මින්. කර්මධාරයසමාසයා කෙරෙන් මතුප්‍රත්‍යයාර්ථය ජාතනොවෙයි. ඉදින් බහුව්‍රීහි වීනම් අර්ථය ලැබෙයයි පූර්වාචාරීහු කියති, එහෙයින් ශොභනා බුද්ධිඃ සී කර්මධාරය කළ කල්හි සුබුද්ධිරස්ත්‍යස්‍යෙති සුබුද්ධිමාන් ජනඃ කියා නොවන්නේය, ශොභනා බුද්ධිර් යස්‍යසෞ සුබුද්ධිඃ සී බහුව්‍රීහියෙන් ඒ අර්ථය හැඟෙන බැවිනි. දුර්ගසිංහතෙම මතුප්‍රත්‍යයාදීන්ගේ ස්ථාන කියයි,

භූම නින්දා ප්‍රශංසාසු නිත්‍යයොගෙ'තිශායනෙ,
සංසර්ගෙ'ස්තිවිවක්ෂායාමමී මත්වාදයො මතාඃ.

මෙසේයි—භූමියෙහි ගොමාන් යනු වේ. නින්දාවෙහි පාපී යනු වේ. ප්‍රශංසාවෙහි රූපවාන්. නිත්‍යයොගයෙහි ක්ෂීරිණො වෘක්ෂාඃ කියා වේ. අතිශායනයෙහි උදරවතී කන්‍යා කියා වේ. සංසර්ගයෙහි දණ්ඩී පාන්ථඃ කියා වේ.

මේ ආදියෙන් පදන්තභාවය නිෂෙධ හෙයින්, (183) දඞ්ආදෙශයාගේ ප්‍රාප්තිය නැති කල්හි (111) ෂත්වය වෙයි. දෞරස්ති යස්‍ය ස දෞෂ්මාන් සනුද මෙසේමැයි.

(මූ-) 442. මොඩ්ම-ඣපාත් වතුඃ. (ම-අ-උඩ්-ම-අ-ඣපාත් 5. වතුඃ 1.)

මකාරොඩො'වර්ණොඩො මකාරාන්තා — දවර්ණාන්තාත්, ඣපාන්තාච්ච, වතුඃ, ස්‍යාදස්ත්‍යර්ථෙ.

ලක්ෂ්මීවාන්, යශස්වාන් භාස්වාන්, කිංවාන්, ඥානවාන්, විද්‍යාවාන්, විද්‍යුත්වාන්.*

(ස-) මකාරොඩඃ, උඩ්සංඥමකාරයා කෙරෙන්ද ; අවර්ණොඩඃ, උඩ්සංඥ අවර්ණයා කෙරෙන්ද ; මකාරාන්තාත්, මකාරාන්තයාකෙරෙන්ද; අවර්ණාන්තාත්, අවර්ණාන්තයා කෙරෙන්ද; ඣපාන්තාච්ච, ඣප්ප්‍රත්‍යාහාරාන්තයා කෙරෙන්ද ; අස්ත්‍යර්ථෙ, විද්‍යමානාර්ථයෙහි ; වතුඃ ස්‍යාත්, වතුප්‍රත්‍යය වන්නේය. මෙහිද පූර්වසූත්‍රයෙහි මෙන් උකාරය ඉත්සංඥයි. ලක්ෂ්මීරස්ත්‍යස්‍ය ලක්ෂ්මීවාන්, උඩ්සංඥ මකාරයා කෙරෙන් ප්‍රත්‍යය වූ තැනි. යශො'ස්ත්‍යස්‍ය යශස්වාන්, භා අස්ත්‍යස්‍ය භාස්වාන්, උඩ්සංඥ අවර්ණයා කෙරෙන් ප්‍රත්‍යය වූ තැනි. කිම් අස්ත්‍යස්‍ය කිම්වාන්, මකාරාන්තයා කෙරෙන් වූ තැනි. ඥානමස්ත්‍යස්‍ය ඥානවාන්, විද්‍යා අස්ත්‍යස්‍ය විද්‍යාවාන්, මේ අවර්ණාන්තයා කෙරෙන්වූ තැනි. විද්‍යුත් අස්ත්‍යස්‍ය විද්‍යුත්වාන්, ඣප්ප්‍රත්‍යාහාරයා කෙරෙන් වූ තැනි. සියලු තන්හි අස්මින් කියා හෝ වාක්‍යයි. යශස්වාන් භාස්වාන් විද්‍යුත්වාන් යන මේ තන්හි (431) පදන්තත්වය නිෂෙධ බැවින් සකාරයහට විසර්ගය නොවේ, (58) තකාරස්ථානයේ දකාරද නොවේ. පදසිද්ධිය වනාහි පළමු මෙනි.

කුමුද-වෙතස-නඩාදි ශබ්දයන්ගේ අකාරලොපය නිපාතනයෙන් වේ, එහෙයින් කුමුද්වාන් වෙතස්වාන් නඩ්වාන් යනාදියයි. රාජන්වාන් යන මෙහි නකාරලොපාභාවය නිපාතනයයි. [පාණිනිඃ 8. 2. 13.]

(මූ-) 443. ස්‍රඞ්මෙධාස්මායාත් වින් වා. (ස්‍රජ්-මෙධා-අස්-මායාත් 5. වින් 1. වා 1.)

---

* ම ච අශ්ච මෞ, මෞ උඩෞ යයොසෙතෞ මොඩෞ, මොඩෞ ච ම ච අශ්ච ඣප් වෙති ත්‍යස්මාත්.

ස්‍රග්වී මෙධාවී තෙජස්වී මායාවී. පක්ෂෙ ස්‍රග්වාන් ඉත්‍යාදි.*

(ස-) ස්‍රඞ් මෙධාස් මායාත්, ස්‍රජ්ශබ්දය මෙධාශබ්දය අස්භාගාන්ත ශබ්දය මායාශබ්දය යන මොවුන් කෙරෙන් ; වා, විකල්පයෙන් ; වින්, අස්ත්‍යර්ථයෙහි වින්ප්‍රත්‍යය වන්නේය. පක්ෂයෙහි පූර්වසූත්‍රයෙන් වතුප්‍රත්‍යය වන්නේය. ස්‍රක් අස්ත්‍යස්‍ය ස්‍රග්වී, මෙහි පදාන්තත්‍වා නිෂෙධරහිත බැවින් විරාම පර කල්හි (211) කුඞ්ආදෙශයයි, නැවත (188) දීඝ වේ, (118) නකාර ලොපය වේ. මෙධා අස්ත්‍යස්‍ය මෙධාවී, තෙජෝ'ස්ත්‍යස්‍ය තෙජස්වී, මායාස්ත්‍යස්‍ය මායාවී. ආමයො'ස්ත්‍යස්‍ය ආමයාවී යී නිපාතනයෙන් අකාරයහට ආකාර වේ. පක්ෂෙ, පක්ෂයෙහි ; ස්‍රග්වාන් ඉත්‍යාදි, ස්‍රක් අස්ත්‍යස්‍ය ස්‍රග්වාන් මෙධාවාන් තෙජස්වාන් මායාවාන් යන මේ ආදිය වේ.

(මු-) 444. **නෛකාජාදින් වා.** (නෛකාජාත් 5. ඉන් 1. වා 1.)

අනෙකාචො'වර්ණාන්තාදින් වා ස්‍යාදස්ත්‍යර්ථෙ. ඥානී ශිඛී.†

(ස-) අනෙකාචඃ, අනෙකස්වරවූ ; අවර්ණාන්තාත්, අවර්ණාන්ත ශබ්දයා කෙරෙන් ; අස්ත්‍යර්ථෙ, විද්‍යමානාර්ථයෙහි ; වා, විකල්පයෙන් ; ඉන් ස්‍යාත්, ඉන්ප්‍රත්‍යය වන්නේය. ඥානං අස්ත්‍යස්‍ය ඥානී, ශිඛා අස්ත්‍යස්‍ය ශිඛී, මාලී දණ්ඩී යනාදියද මෙසේමැයි. පක්ෂයෙහි ඥානවාන් ශිඛාවාන් යනු වේ, මෙහි වතුප්‍රත්‍යයයි.

(මු-) 445. **ශං-කං-භ්‍යං ය-යු-ත-තු-ති-ව-භාඃ.** (ශං-කං-භ්‍යං 5 .. ය—භාඃ 1...)

ශංයඃ ශංයුඃ ශන්තඃ ශන්තුඃ ශන්තිඃ ශංවඃ ශංභඃ.

(ස-) ශංකංභ්‍යම්, ශම් කම් යන මේ මකාරාන්ත අව්‍යයශබ්දයන් දෙදෙනා කෙරෙන් ; යයු තතුති වභාඃ, යය-යුය-තය-තුය-තිය-වය-භය යන මේ ප්‍රත්‍යයෝ අස්ත්‍යර්ථයෙහි වෙත්. ශං කල්‍යාණං විද්‍යතෙ'ස්‍ය ශංයඃ, මෙහි විසංඥයාගේ ලොපාභාවය බීජයයි (430) දතයුතු. එසේම (431) නක්‍ෂත්‍රනිර්දිෂ්ට මනිත්‍යම් යන න්‍යාය හෙයින් දන්තත්‍වා නිෂෙධාභාවය ඇති

* ස්‍රක් ච මෙධා ච අස් ච මායාචෙති සමාහාරෙ ත්‍යස්මාත්.

† න එකො නෙකඃ, නෛකො'ච් යස්‍ය ස නෛකාච්, නෛකාච්වාසෞ, අශ්වෙති නෛකාජඃ තස්මාත්.

කල්හි (50) මකාරයහට අනුස්වාරය වේ. ශංයුඃ යනාදියද මෙසේමැයි. කං වාරිණී ච මූර්ධ්නීත්‍යමරඃ.

(මු-) 446. **ගෝ තෘණ මේධා දන්ත කාණ්ඩ දෘබල බලි පඤ්ච චූඩා ඵේන ලෝම පාම ප්‍රඥා මධු කේශ රජඃ එලෝර්ණා ශෘඞ්ගනිද්‍රාශීවාතාදේර්මින් සෙරොරෙරමොලෙහතලෙල ශනණ රවවලෙන ස්වාරකාලවකින් වා**. (ගෝ—වාතාදෙඃ 5. මින්—කින් 1. වා 1.)

එභ්‍ය එතෙ ක්‍රමාත් ස්‍යුඃ අසත්‍යපේ වා. ගෝමී.

(ස-) එභ්‍යඃ, ගෝ-තෘණ-මෙධා-දන්ත-කාණ්ඩ-දෘ-බල-බලි-පඤ්ච-චූඩා-ඵේන-ලෝම - පාම - ප්‍රඥා - මධු - කේශ - රජස්-එල - ඌර්ණා-ශෘඞ්ග-නිද්‍රා-අශීස්-වාතා යන මේ ආදි ශබ්දයන් කෙරෙන්; එතෙ, මින්-ස-ඉර-උර-ඊර-ම-ඌල-ඉභ-ත-ල-ඉල-ශ-න-ණ-ර-ව-වල-ඉන-යු-ආරක-ආලු-අ-කින් යන මේ ප්‍රත්‍යයෝ; ක්‍රමාත්, පඞ්ක්තීන්; අසත්‍යපේ, විද්‍යමානාපියෙහි; වා ස්‍යුඃ, විකල්පයෙන් වන්නෝය.

ගාවො විද්‍යන්තෙ'ස්‍ය යන වාක්‍යයෙහි මෙයින් මින් වේ, ගෝමී. පක්ෂයෙහි-ගෝමාන්යනු වේ. වාතාදෙඃ යනාදි පදය සියල්ලතන්හි යෙදියයුතු. මෙහි සාධාරණ වශයෙන් ඉදින් කියන ලද්දේද එසේද අපිවිශෙෂයෙහි දතයුතු.

(මූ-) 447. **නාම්න්‍යසත්‍යපේ'වො ඊඃ**. (නාම්නි 7. අසත්‍යපේ 7. අවඃ 6. ඊඃ 1.)

(ස-) නාම්නි, නාමයක් වාච්‍යකල්හි; අසත්‍යපේ, විද්‍යමානාපියෙහි වූ ප්‍රත්‍යයන් පරකල්හි; අවඃ, ස්වරයාගේ ස්ථානයෙහි; ඊඃ, දීර්ඝ වේ.

(මූ-) ස්වාමී, තෘණසඃ, මෙධිරඃ රථිරඃ, දන්තුරඃ, කාණ්ඩීරඃ අණ්ඩීරඃ, දෘමඃ ද්‍රුමඃ, බලූලඃ වාතූලඃ, බලිභඃ තුන්දිභඃ, පඤ්චතඃ මරුත්තඃ, චූඩාලඃ මාංසලඃ, ඵේන්ලඃ පිච්ඡිලඃ, ලෝමශඃ රෝමශඃ, පාමනඃ අඞ්ගනා, ප්‍රාඥඃ ශ්‍රාද්ධඃ, මධුරඃ කුඤ්ජරඃ, කේශවඃ මානවඃ, රජස්වලා කෘෂීවලඃ, එලිනඃ වර්හිණඃ, ඌර්ණායුඃ අහංයුඃ, ශෘඞ්ගාරකඃ වෘන්දාරකඃ, නිද්‍රාලුඃ දයාලුඃ, අශීසඃ වෛජසනතඃ, වාතකී අතිසාරකී.

(ස-) ස්වා'ස්‍යාස්තීති ස්වඃ යන මොහු කෙරෙන් මින් ප්‍රත්‍යය වේ, මෙයින් දීර්ඝ වේ, ස්වාමී යනු ඊශ්වරයි. තෘණං අස්ත්‍යස්‍ය තෘණසඃ, මෙධා අස්ත්‍යස්‍ය මෙධිරඃ යනාදි වාක්‍ය

මෙසේයි. ලැබෙන පරිද්දෙන් (258) ඉවර්ණාවර්ණයන්ගේ ලොපයයි. සියලුතන්හි අභිධාන බැවින් ස්ත්‍රී පුංලිඞ්ග නියම යයි. මොවුන් කෙරෙන් භිනනබූවෝ කියනුලැබෙත්—චූඩාදි බැවින් පාංශුලඃ ශ්‍යාමලඃ පිඞගලඃ කපිලඃ කණ්ඩූලඃ පෘථුලඃ පක්ෂ්මලඃ මඤ්ජුලඃ මෘදුලඃ වටුලඃ පෙශලඃ ශුක්ලඃ තුන්දිලඃ යන මෙ ශබ්දයෝ වෙත්. රොමාදි බැවින් කපිශඃ කර්කශඃ යන මොහුයි. පාමාදි බැවින් වාමනඃ යනුයි. ප්‍රඥාදි බැවින් වාත්තිඃ ශාර්කරඃ ශෛකතඃ යන මොහුයි. මධ්වාදි බැවින් ශුෂිරඃ ඌෂරඃ පුෂ්කරඃ මුඛරඃ නඛරඃ පාණ්ඩුරඃ බන්ධුරඃ යන මොහුයි. කෙශාදිබැවින් විෂ්‍ණුවඃ රාජීවඃ ගාණ්ඩීවඃ යන මොහුයි. රජස්ආදි බැවින් දන්තාවලඃ යනුයි. එලාදිබැවින් මලිනඃ යනුයි. නිද්‍රාදි බැවින් තන්ද්‍රාලුඃ ලජ්ජාලුඃ ශ්‍රද්ධාලුඃ කෘපාලුඃ යන මොහුයි, මේ ආදීහු ප්‍රයොගානුසාරයෙන් දතයුත්තාහු වෙත්.

(මු-) 448. වාග්මිවාචාටවාචාලාඃ. (වාග්මි—වාචාලාඃ 1...) වාචො‘ස්‍යාස්ත්‍යර්ථෙ එතෙ නිපාත්‍යන්තෙ.*

(ස-) වාචො‘ස්‍යාස්ති, වාචො අස්ති යන මේ අර්ථයෙහි; එතෙ, වාග්මි වාචාට වාචාල යන මේ ශබ්දයෝ; නිපාත්‍යන්තෙ, වාච්ශබ්දයාගේ ස්ථානයෙහි නිපාතනය කරණු ලැබෙත්.

(මු-) 449. ජන-බලාදි-ගො-රථ-වාතාත්තෙන්ත්‍රකඩ්‍යාලං සඞ්ඝෙ. (ජන-වාතාත් 5. තෙන්ත්‍රකඩ්‍යාලං 1. සඞ්ඝෙ 7.)

ජනතා බන්ධුතා, බලිනී හලිනී, ගොත්‍රා, රථකඩ්‍යා, වාතූලඃ.

(ස-) ජනබලාදි ගොරථවාතාත්, ජනාදි ශබ්ද බලාදි ශබ්ද ගොශබ්ද රථශබ්ද වාතශබ්ද යන මොවුන් කෙරෙන්; සඞ්ඝෙ, සමූහාර්ථයෙහි; තෙන්ත්‍රකඩ්‍යාලං, තප්‍රත්‍යය ඉන්ප්‍රත්‍යය ත්‍රප්‍රත්‍යය කඩ්‍යප්‍රත්‍යය ඌලප්‍රත්‍යය යන මේ ප්‍රත්‍යය ගණය වේ. ජනානාං සමූහඃ ජනතා, බන්ධුතා යනුද මෙසේමැයි. බලානාං සමූහඃ බලිනී, හලිනී යනුද මෙසේමැයි. ජනාදියද

---

* නිපාතනය වනාහි අර්ථවිශෙෂයෙහි කියනලදී, වාග්මී යනු ප්‍රශංසායෙහි වෙයි, වාචාට වාචාල දෙදෙන නින්‍දාවෙහි වෙත්, අධික කථා ඇති බැවින යන අර්ථයි.

බල්‍යාදියද ප්‍රයොගානුසාරයෙන් දතයුතු. ගවාං සමූහඃ ගොත්‍රා, රථානාං සමූහඃ රථකඩ්‍යා, වාතානාං සමූහඃ වාතූලඃ, අභිධාන බැවින් ඌලප්‍රත්‍යයාන්තයහට පුංස්ත්වයද අන්‍යයන්ට ස්ත්‍රීත්වයද වෙත්.*

(මූ-) **450. සඞ්ඛ්‍යායා ඩට් පූරණෙ.** (සඞ්ඛ්‍යායාඃ 5. ඩට් 1. පූරණෙ 7.)

එකාදශානාං පූරණඃ එකාදශඃ.

(ස-) සඞ්ඛ්‍යායාඃ, සඞ්ඛ්‍යාවාචක ශබ්දයා කෙරෙන් ; පූරණෙ, පූරණාර්ථයෙහි ; ඩට්, ඩට්ප්‍රත්‍යය වන්නේය. ඩකාර ටකාර දෙක ඉත්සංඥ ඇත්තෝයි, අකාරය සිටියි, ඉත්සංඥ ඩකාර බැවින් (126) ටිසංඥයහට ලොප් වේ, ටිත්ත්වයෙන් (257) ඞීප් වේ. පූර්‍යතෙ සම්පද්‍යතෙ අනෙනෙති පූරණඃ කරණයෙහි අනට්ප්‍රත්‍යය වේ. දශන්ශබ්දය කෙළවරකොට ඇති ශබ්ද යන් විශෙෂ ප්‍රත්‍යයෙකින් බාධිත බැවින් ඔවුන් හැර එකා දශානාං පූරණඃ එකාදශඃ යී උදාහරණ කෙරෙයි, එකාදශ සඞ්ඛ්‍යාව යම් කරණයෙකින් පිරීම වන්නේද ඒතෙම එකා දශනම් වෙයි, පුත්‍රයයි, පුත්‍රයන් දශයක් කෙරෙන් පරය යන අර්ථයි. ද්වාදශ යනාදියද මෙසේයි, ස්ත්‍රීලිඞ්ගයෙහි එකාදශී යනාදියයි.

(මූ-) **451. නො'සඞ්ඛ්‍යාදෙර්මට්.** (නඃ 5. අසඞ්ඛ්‍යාදෙඃ 5. මට් 1.)

අසඞ්ඛ්‍යාදෙර්නාන්තසඞ්ඛ්‍යායා මට් ස්‍යාත් පූරණෙ. පඤ්චමඃ.

(ස-) අසඞ්ඛ්‍යාදෙඃ, ආදියෙහි සඞ්ඛ්‍යා ශබ්ද රහිතවූ ; නාන්තසඞ්ඛ්‍යායාඃ, නකාරාන්ත සඞ්ඛ්‍යාවාචකශබ්දයා කෙරෙන් ; පූරණෙ, පූරණාර්ථයෙහි ; මට් ස්‍යාත්, මට්ප්‍රත්‍යය වන්නේය. පඤ්චානාං පූරණඃ-පඤ්චමඃ (118) නකාරයහට ලොප් වේ, ටිත්ත්වබැවින් (257) පඤ්චමී යනාදිය වේ. සප්තමඃ අෂ්ටමඃ නවමඃ දශමඃ යනුද මෙසේයි. අසඞ්ඛ්‍යාදෙඃ යනු

---

* ජනශ්ච බලශ්ච තෙ ආදී යස්‍ය ස ජනබලාදිඃ, ස ච ගොශ්ච රථශ්ච වාතශ්ච තත්තස්මාත්. තශ්ච ඉන් ච ත්‍රශ්ච කඩ්‍යශ්ච ඌලශ්ච තත්.

† සඞ්ඛ්‍යා ආදිර්යස්‍ය ස සඞ්ඛ්‍යාදිඃ, න සඞ්ඛ්‍යාදිරසඞ්ඛ්‍යාදි ස්තස්මාත්.

කුමටය? එකාදශඃ ද්වාදශඃ යනාදියෙහි සඞ්ඛ්‍යාශබ්දය ආදි යෙහි වූ කල්හිමට්ප්‍රත්‍යය නොවන හෙයිනි. මුඛ්‍යවූ මේ ශබ්ද යන්ගේම ග්‍රහණයයි, එහෙයින්—අතිපඤ්චානාං පූරණඃ යනාදියෙහි මට්ප්‍රත්‍යය නොවන්නේය.

(මූ-) 452. **තමට් ෂෂ්ට්‍යාදේඃ**. (තමට් 1. ෂෂ්ට්‍යාදේඃ 5.)

අසඞ්ඛ්‍යාදේඃ ෂෂ්ට්‍යාදේඃ පූරණෙ තමට් ස්‍යාත්. ෂෂ්ටිතමඃ සප්තතිතමඃ. සඞ්ඛ්‍යාදේස්තු එකෂෂ්ටඃ.*

(ස-) අසඞ්ඛ්‍යාදේඃ, ආදියෙහි සඞ්ඛ්‍යාශබ්දයක් රහිතවූ; ෂෂ්ට්‍යාදේඃ, ෂෂ්ටිශබ්දාදිය කෙරෙන්; පූරණෙ, පූරණාර්ථයෙහි; තමට් ස්‍යාත්, තමට්ප්‍රත්‍යය වන්නේය. ෂෂ්ටෙඃ පූරණඃ ෂෂ්ටි තමඃ, සප්තතෙඃ පූරණඃ සප්තතිතමඃ. ඌනෂෂ්ටිතමඃ යනුද අශීතිතමඃ යනාදියද මෙසේයි. සඞ්ඛ්‍යාදේස්තු, ආදියෙහි සිටි යාවූ සඞ්ඛ්‍යාවාචක ශබ්දයා හා යෙදුනාවූ ෂෂ්ටිශබ්දයා කෙ රෙන්වනාහි; එකෂෂ්ටඃ, (450) ඩට්ප්‍රත්‍යයව එකෂෂ්ටඃයනු වේ.

(මූ-) 453. **ශතාදි-මාස-සංවත්සරාත්**. (සතාදි—සංවත්ස රාත් 5.)

එභ්‍යස්තමට් ස්‍යාත් පූරණෙ. ශතතමඃ එකශතතමඃ, මාස තමඃ සංවත්සරතමඃ.†

(ස-) එභ්‍යඃ, ශත ශබ්දාදිය මාසශබ්දය සංවත්සරශබ්දය යන මේ ශබ්දයන් කෙරෙන්; පූරණෙ, පූරණාර්ථයෙහි; තමට් ස්‍යාත්, තමට්ප්‍රත්‍යය වන්නේය. වෙන්වූ යොගය බැවින් අසඞ්ඛ්‍යා දේඃ යනු අනුවෘත්තිය නොවේ, එහෙයින් සඞ්ඛ්‍යාදි වූද අසඞ් ඛ්‍යාදි වූද මේ ශබ්දයන් කෙරෙන් යනු අර්ථයි. ශතස්‍ය පූරණඃ ශතතමඃ එකශතස්‍ය පූරණඃ එකශතතමඃ. මාසස්‍ය පූරණඃ මාස තමඃ, සංවත්සරස්‍ය පූරණඃ සංවත්සරතමඃ. එකමාසතමඃ එකවත්සරතමඃ යනාදියද මෙසේමැයි.

(මූ-) 454. **විංශත්‍යාදේර්වා**. (විංශත්‍යාදේඃ 5. වා 1.)

විංශතිතමඃ විංශඃ, ත්‍රිංශත්තමඃ ත්‍රිංශඃ.‡

(ස-) විංශත්‍යාදේඃ, ආදියෙහි සඞ්ඛ්‍යාශබ්ද යුක්තවූ හෝ ආදි යෙහි සඞ්ඛ්‍යාශබ්ද රහිතවූ හෝ විංශතිශබ්දාදීන් කෙරෙන්;

---

* ෂෂ්ටිරාදිර්යස්‍ය ස ෂෂ්ට්‍යාදිස්තස්මාත්.

† ශතාදිශ්ච මාසශ්ච සංවත්සරශ්ච තත්තස්මාත්.

‡ විංශතිරාදිර්යස්‍ය ස තස්මාත්.

වා, පූරණාර්ථයෙහි විකල්පයෙන් තමට්ප්‍රත්‍යය වන්නේය. විංශතෙඃ පූරණඃ විංශතිතමඃ, පක්ෂයෙහි (450) ඩට් වේ, (126) තිහට ලොප්වේ, (258) අකාරලොපය වේ, විංශඃ යනු වේ.

ත්‍රිංශතෙඃ පූරණඃ ත්‍රිංශත්තමඃ, යනුද ත්‍රිංශඃ යනුද මෙසේමැයි. සඞ්ඛ්‍යාදි ශබ්දයා කෙරෙන් වනාහි; එකවිංශතිතමඃ එකවිංශඃ යන මෙ ආදියයි. පූර්ව සූත්‍රයෙන් (452) සඞ්ඛ්‍යාදි ශබ්ද වර්ජිත කල්හිද මේ සූත්‍රයෙන් සඞ්ඛ්‍යාදිවූ ෂෂ්ට්‍යාදි ශබ්දයන් කෙරෙන් පූරණාර්ථයෙහි තමට් ප්‍රත්‍යය විකල්පයෙන් වක්තව්‍යයි, එහෙයින් එකෂෂ්ටිතමඃ එකෂෂ්ටඃ යනාදිය වේ. ආදි යන පදයෙන් නවතිශබ්දය කෙළවරකොට නියමකරණු ලැබේ.

(මූ-) 455. **චතුඃ-ෂඩ්-ඩති-කතිපයාත් ථට්.** (චතුඃ—කතිපයාත් 5. ථට් 1.) චතුර්ථඃ ෂෂ්ඨඃ කතිථඃ කතිපයථඃ.*

(ස-) චතුඃ ෂඩ් ඩති කතිපයාත්, චතුර්ශබ්ද ෂෂ්ශබ්ද ඩති ප්‍රත්‍යයාන්තශබ්ද කතිපයශබ්ද යන මොවුන් කෙරෙන්; ථට්, පූරණාර්ථයෙහි ථට්ප්‍රත්‍යය වන්නේය. ඩති යනු ප්‍රත්‍යයයි (508), එහෙයින් ඩතිප්‍රත්‍යයාන්තවූ කති යති තති යන මොවුන්ගේ ග්‍රහණයයි. චතුර්ණාං පූරණඃ චතුර්ථඃ, ෂෂ්ඨඃ යනාදියද මෙසේමැයි. විද්‍යමාන විභක්ති ඇත්තවුන්ගේ පදත්වය ස්වභාවයෙන් පවත්යි, ලුප්ත විභක්තිකයන්ගේ පදත්වය වනාහි ආතිදෙශිකමය, එහෙයින්ද—ආතිදෙශිකමනිත්‍යම් යන න්‍යාය හෙයින් චතුර්ථඃ ෂෂ්ඨඃ යන දෙතන්හි පදත්වයක් නැති බැවින් විරාමයක් නැත්තේනුයි (102) රකාරය හට විසර්ගය නොවේ, (155) ෂකාරයහටද ඩකාර නොවේ.

(මූ-) 456. **බහු-ගණ-පූග-සඞ්ඝාතොඃ තිථට් තලොපශ්ච.** (බහු-අතොඃ 5. තිථට් 1. තලොපඃ 1. ච 1.)

බහුතිථඃ යාවතිථඃ.†

(ස-) බහුගණපූගසඞ්ඝාතොඃ, බහුශබ්ද ගණශබ්ද පූගශබ්ද සඞ්ඝශබ්ද අතුප්‍රත්‍යයාන්තශබ්ද යන මොවුන් කෙරෙන්; තිථට්, පූරණාර්ථයෙහි තිථට් ප්‍රත්‍යය වේ; තලොපශ්ච, තිථට් පරකල්හි තකාරලොපයද වේ.

---

* චතුර් ච ෂෂ් ච ඩතිශ්ච කතිපයශ්ච තත්‍යාසමාත්.

† බහුශ්ච ගණශ්ච පූගශ්ච සඞ්ඝශ්ච අතුශ්ච තත්‍යාසමාත්.

අතු යනු ප්‍රත්‍යයයි (508), එහෙයින් යාවත් තාවත් එතාවත් කියත් ඉයත් යන මොවුන්ගේ ග්‍රහණයයි. තිථ්ප්‍රත්‍යයා පර කල්හි මධ්‍යගතවූ අන්‍යවර්ණයක් රහිතවූ පූර්වයෙහි සිටි තකාරයහට ලොප්වේ, බහූනාං පූරණඃ බහුතිථඃ, යාවතාං පූරණඃ යාවතිථඃ, තාවතිථඃ එතාවතිථඃ කියතිථඃ ඉයතිථඃ කියාද වේ.

(මු-) 457. **ද්විතීය තෘතීය තුර්‍ය්‍ය තුරීයාඃ.** (1...)

එතෙ නිපාත්‍යන්තෙ.

(ස-) එතෙ, ද්විතීය තෘතීය තුර්‍ය්‍ය තුරීය යන මේ ශබ්දයෝ; නිපාත්‍යන්තෙ, නිපාතනයෝයි. ද්වයොඃ පූරණඃ ත්‍රයාණාං පූරණඃ චතුර්ණාං පූරණඃ කියා ක්‍රමයෙන් වාක්‍යයෝයි, තුර්‍ය්‍ය යන මෙහි (228) තද්ධිත යකාරය හරණලද බැවින් දීර්ඝ නොවේ.

(මු-) 458. **සඞ්ඛ්‍යායා ධාච් ප්‍රකාරෙ.** (සඞ්ඛ්‍යායාඃ 5. ධාච් 1. ප්‍රකාරෙ 7.) චතුඃ ප්‍රකාරං චතුර්ධා.

(ස-) සඞ්ඛ්‍යායාඃ, සඞ්ඛ්‍යාවාචක ශබ්දයා කෙරෙන්; ප්‍රකාරෙ, ප්‍රකාරාර්ථයෙහි ; ධාච්, ධාච්ප්‍රත්‍යය වන්නේය.

සඞ්ඛ්‍යායාඃ යන මෙයින් (101) සඞ්ඛ්‍යාතුල්‍යයන්ගේද ග්‍රහණයයි, එහෙයින් සඞ්ඛ්‍යාවාචකවූ ඩති-අතු-බහුශබ්ද ගණ ශබ්දයන් කෙරෙන්ද ප්‍රකාරාර්ථයෙහි ධාච්ප්‍රත්‍යය වන්නේය. ධාච් යන්නෙහි චකාරය ඒ ප්‍රත්‍යයාන්තයාගේ අව්‍යයත්වය දක්වනු පිණිසයි. ප්‍රකාරො භෙදසාදෘශ්‍යෙ යනු අමරකොෂයි. චතුඃ ප්‍රකාරං යනු චත්වාරඃ ප්‍රකාරා යස්‍ය තත් යි විග්‍රහයි. කතිධා යනාදියද මෙසේමැයි. මේ ප්‍රත්‍යයතෙම සියලු විභක්ත්‍යර්ථයෙහිම වෙයි. එහෙයින්—චතුඃ ප්‍රකාරාන් භුඞ්ක්තෙ, චතුඃ ප්‍රකාරෛඃ භුඞ්ක්තෙ යනාදියෙහි චතුර්ධා භුඞ්ක්තෙ කියා වෙයි. කිසි කෙනෙක් වාරාර්ථයෙහිද ධාච් වෙයි යනු කියති.

(මු-) 459. **ද්වෛධං ද්වෙධා, ත්‍රෛධං ත්‍රෙධා ෂොඪෛකධ්‍යං වා.** (ද්වෛධං—එකධ්‍යං 1... වා 1.)

එතෙ නිපාත්‍යන්තෙ වා ප්‍රකාරෙ. පක්ෂේ ද්විධා ත්‍රිධා ෂඩ්ධා එකධා.

(ස-) එතෙ, ද්වෛධං-ද්වෙධා-ත්‍රෛධං-ත්‍රෙධා-ෂොඪා-එකධ්‍යං යන මොව්හු ; ප්‍රකාරෙ, ප්‍රකාරාර්ථයෙහි ; වා, විකල්පයෙන් ; නිපාත්‍යන්තෙ, නිපාතනයෙන් සිද්ධකරණු ලැබෙත්. ද්විප්‍රකාරං යන වාක්‍යයෙහි ද්වෛධං කියාද ද්වෙධා කියාද වෙත්. ත්‍රිප්‍රකාරං ත්‍රෛධං—ත්‍රෙධා යනුයි. ෂට්ප්‍රකාරං ෂොඪා, එකප්‍රකාරං එකධ්‍යං.

පක්ෂෙ, පක්ෂයෙහි ; ද්විධා, පළමු සූත්‍රයෙන් ධාච්ප්‍රත්‍යයට ද්විප්‍රකාරං ද්විධා යනු වේ. ත්‍රිප්‍රකාරං ත්‍රිධා, ෂට්ප්‍රකාරං ෂඩ්ධා, ඒකප්‍රකාරං ඒකධා. ෂඩ්ධා යන මෙහි (155) ඩප්‍රත්‍යය කළ කල්හි, පදාන්තවූ ටවර්ගීය පර බැවින් (47) ධකාරයහට ඪකාර නොවේ.

(මූ-) 460. **සඞ්ඛ්‍යායා අවයවෙ තයට්**. (සඞ්ඛ්‍යායාඃ 5. අවයවෙ 7. තයට් 1.)

චතුරවයවං චතුෂ්ටයං.

(ස-) සඞ්ඛ්‍යායාඃ, සඞ්ඛ්‍යාවාචක ශබ්දයා කෙරෙන් ; අවයවෙ, අවයවයෙහි ; තයට්, තයට්ප්‍රත්‍යය වන්නේය. ටකාරය ඉත්සංඥයි. නැවත සඞ්ඛ්‍යාග්‍රහණය ඩති අතු බහුගණ යන්ගේ අප්‍රාප්තිය පිණිසයි. විකල්ප දෙදෙනකුගේ මධ්‍යයෙහි විධිනිත්‍යයි. චත්වාරෝ'වයවා යස්‍ය තත් (කුලං) චතුරවයවං යන වාක්‍යයෙහි චතුෂ්ටයං යනු වේ, (102, 65, 439, 47). ස්ත්‍රීලිඞ්ගයෙහි චතුෂ්ටයී යනු වේ.

(මූ-) 461. **ද්විත්‍රෙර්වායට්**. (ද්විත්‍රෙඃ 5. වා 1. අයට් 1.)

ද්වයං ද්විතයං, ත්‍රයං ත්‍රිතයං.*

(ස-) ද්විත්‍රෙඃ, ද්විශබ්ද ත්‍රිශබ්ද යන මොවුන් කෙරෙන් ; වා, විකල්පයෙන්; අයට්, අවයවයෙහි අයට්ප්‍රත්‍යය වෙයි. ද්ව්‍යවයවං ද්වයං, ද්ව්‍යවයවං ද්විතයං. ත්‍ර්‍යවයවං ත්‍රයං, ත්‍ර්‍යවයවං ත්‍රිතයං. ද්විශබ්ද ත්‍රිශබ්ද දෙකින් පරව මෙයින් අයට්ප්‍රත්‍යය වේ, (258) ඉකාරලොපය වේ, ද්වයං ත්‍රයං යනු වේ. පක්ෂයෙක්හි පූර්වසූත්‍රයෙන් තයට්ප්‍රත්‍යය වේ, ද්විතයං ත්‍රිතයං යනු වේ. ස්ත්‍රීලිඞ්ගයෙහි ද්වයී ත්‍රයී යනු වේ.

(මූ-) 462. **තරතමෞ ද්විබහූනාමෙකොත්කර්ෂෙ**. (තර—තමෞ 1.. ද්විබහූනාං 6...එකොත්කර්ෂෙ 7.)

ද්වයොරෙකස්‍යාතිශයෙ තරො බහූනාං තමඃ ස්‍යාත්. අයමනයොරතිශයෙන විද්වාන් විද්වත්තරඃ, අයමෙෂාමතිශයෙන විද්වාන් විද්වත්තමඃ. ශුභ්‍රතරා ශුභ්‍රතමා.†

(ස-) ද්වයොඃ, දෙදෙනා අතුරෙන් ; එකස්‍ය, එකක්හුගේ ;

* ද්වෛ ච ත්‍රයශ්ච තත් තයමාත් ද්විත්‍රෙඃ.

† තරශ්ච තමශ්ච තෞ. ද්වෞ ච බහවශ්ච ද්විබහවස්තෙෂාං.

අතිශයෙ, උත්කර්ෂයෙහි ; තරඃ, තරප්‍රත්‍යය වන්නේය ; බහූනාං, බොහෝදෙනා අතුරෙන් එකක්හුගේ උත්කර්ෂයෙහි ; තමඃ ස්‍යාත්, තමප්‍රත්‍යය වන්නේය. ව්බහූනාං යනු (313) නිර්ධාරණයෙහි ෂෂ්ඨියි. ව්බහූනාං යී බහුවචනාන්තත්වය ඇතිකල්හිද ශබ්දසාම්‍යය හෙතුකොටගෙන තර තම දෙදෙනා කෙරෙන් ක්‍රමය දතයුතු වෙයි. උත්කර්ෂය අතිශයයි. මෙසේ උත්කර්ෂාර්ථවත් ප්‍රත්‍යයාන්තයෝ පූර්වලිඞ්ගයෝමය. විවත්තරඃ විවත්තමඃ යන දෙතන්හි විද්‍වගේ උත්කර්ෂය හැඟෙයි, (183) දඩ් ආදෙශ වෙයි, (64) දකාරයහට තකාර වෙයි. ඉයමනයොරතිශයෙන ශුභ්‍රා ශුභ්‍රතරා, ආසාමතිශයෙන ශුභ්‍රා ශුභ්‍රතමා, (327) පුංවද්භාවය වේ. අතිශයෙන සාධ්වී සාධුතරා යනාදියද මෙසේමැයි.

(මු-) 463. **රූපකල්පෙ චෙබ්ජු ඣං වා ව්‍රින්තු පුංවච්ච.** (රූපකල්පෙ 7. ච 1. ඊප්–ඌප් 1. ඣං 1. වා 1. ව්රිත් 1. තු 1. පුංවත් 1. ච 1.)

චකාරාත් තර-තම-රූප-කල්පෙෂු ඊබන්තමූබන්තඤ්ච ඣං ස්‍යාද්වා උදෘදිතනු පුංවච්ච. ස්ත්‍රිතරා ස්ත්‍රීතරා, වාමොරුතරා වාමොරූතරා. විදුෂිතරා විදුෂීතරා විවත්තරා, සතිතරා සතීතරා සත්තරා.*

(ස-) චකාරාත්, සූත්‍රයෙහි චකාරය හෙතුකොටගෙන ; තර තම රූප කල්පෙෂු, තර-තම-රූප-කල්ප යන මොවුන් පර කල්හි ; ඊබන්තං, ඊප් අන්තයද ; ඌබන්තඤ්ච, ඌප්ප්‍රත්‍යයාන්තයද ; වා, විකල්පයෙන් ; ඣං ස්‍යාත්, හ්‍රස්ව වන්නේය. උදෘදිත්තු, ඉත්සංඥවූ උකාර ඍකාර දෙක වනාහි ; පුංවච්ච, විකල්පයෙන් පුංවද්භාවයද වන්නේය. (327) පුංවත් ස්ත්‍ර්‍යූක්ත යන මේ ආදියෙන් නිත්‍යයෙන් පුංවද්භාවය පැමිණි කල්හි මේ සූත්‍රයෙන් විකල්පවිධානයයි. ඉයමනයොරතිශයෙන ස්ත්‍රී ස්ත්‍රිතරා, පක්ෂයෙහි ස්ත්‍රීතරා යනු වේ. ඉයමනයොරතිශයෙන වාමොරූඃ වාමොරුතරා, පක්ෂයෙහි වාමොරූතරා යනු වේ, දෙතන්හි ස්ත්‍රියගේ සෞන්දර්‍ය්‍යගතවූ උත්කර්ෂය හැඟේ. මේ සූත්‍රයෙන් විකල්පයෙන් හ්‍රස්වයි. විදධාතුහු

---

* රූපශ්ච කල්පශ්ච රූපකල්පං තස්මින්. ඊප් ච ඌප් ච ඊබූප්. උශ්ච ඍශ්ච ඌ, ඌ ඉත් යස්‍ය ව්රිත්.

කෙරෙන් ශතෘප්‍රත්‍යයයි (1103) ඔහුගේ ස්ථානයෙහි ක්වසු ප්‍රත්‍යයයි, (257) නැවත ඊප්ප්‍රත්‍යයයි, (229) වකාරයහට උකාර වේ, විදුෂී යනු වේ, නැවත ඉයමනයොරතිශයෙන විදුෂී විදුෂිතරා, පක්‍ෂයෙහි විදුෂීතරා. පුංවත්පක්‍ෂයෙහි විද්වත්තරා යනු වේ. එසේම අසධාතුහු කෙරෙන් (1100) ශතෘප්‍රත්‍යය වේ, ඊප් කළ කල්හි සතී යනු වේ; නැවත ඉයමනයොරතිශයෙන සතී යන වාක්‍යයෙහි තරප්‍රත්‍යය කළ කල්හි මේ සූත්‍රයෙන් විකල්පයෙන් හ්‍රස්ව වේ, පක්‍ෂයෙහි පුංවත්ද වේ.

(මූ-) 464. **ත්‍යාදෙශ්ච රූපඃ.** (ත්‍යාදෙඃ 5. ච 1. රූපඃ 1.)

ලෙස්ත්‍යාදෙශ්චොත්කර්ෂෙ රූපඃ ස්‍යාත්. පටුරූපඃ, පචතිරූපං.

(ස-) ලෙඃ, ලිඟුහු කෙරෙන්ද; ත්‍යාදෙශ්ච, තිවිභක්ත්‍යාදි අන්තයා කෙරෙන්ද; උත්කර්ෂෙ, අතිශයාර්ථයෙහි; රූපඃ ස්‍යාත්, රූපප්‍රත්‍යය වන්නේය. යෙන විධිස්තදන්තස්‍ය යන න්‍යාය හෙතුකොටගෙන ත්‍යාද්‍යන්තයා කෙරෙන්ද චකාරය හෙතු කොටගෙන ලිඞ්ගයා කෙරෙන්ද රූපප්‍රත්‍යය වන්නේය. මෙහි එකම ප්‍රත්‍යයහට අර්ථයක් හා සමග ක්‍රමසම්බන්ධයක් නොවන බැවින් එකම උත්කර්ෂයෙහි කියාම සම්බන්ධයයි. අතිශයෙන පටුඃ පටුරූපඃ, අතිශයෙන පට්වී පටුරූපා (327) පුංවද්භාවය වේ. අතිශයෙන පචති පචතිරූපං, මෙහි ක්‍රියාවගේ උත්කර්ෂයයි. අතිශයෙන පචන්ති පචන්තිරූපං යනුද මෙසේමැයි. මේ ආදීන් කෙරෙහි කර්තෘහුගේ වචනානුසාරයෙන් තිප් ආදීහු යොදනු ලැබෙත්. අන්‍යය වනාහි ක්‍රියාව තමා පුංස්ත්වාදීන්ගේ අභාවයෙන් රූපාන්තවූ ක්‍රියාපදයහට ලිඞ්ගනියමයක් නැතිකල්හි සාධාරණත්වය හෙතුකොටගෙන නපුංසකත්වය වේ, එසේම ක්‍රියාවගේ සඞ්ඛ්‍යාභාවයෙන්ද පළමු එළවනලද්දාවූ එකවචනයම වෙයි.

(මූ-) 465. **කිමෙත්‍යාච්චාද්‍රව්‍යෙ චතරාං-චතමාං.** (කිම්-එ-ත්‍යාත් 5. ච 1. අද්‍රව්‍යෙ 7. චතරාං-චතමාං 1..)

කිම එදන්තාත් ත්‍යාත් ත්‍යාද්‍යන්තාච්ච විබහූත්වමෙකොත්කර්ෂෙ චතරාං චතමාං ස්තඃ න තු ද්‍රව්‍යෙ. කිංතරාං ප්‍රාහ්ණෙ

තරං උච්චෛස්තරං, පචතිතරං. එවං චතමාං. ද්‍රව්‍යෙ තු උච්චෛස්තරඃ.*

(ස-) කිමඃ, කිම්ශබ්දයා කෙරෙන්ද ; එදන්තාත්, එකාරාන්තයා කෙරෙන්ද ; ච්‍යාත්, අව්‍යයශබ්දයා කෙරෙන්ද ; තාඤන්තාච්ච, තාඤන්තයා කෙරෙන්ද; ද්විබහූනාං, දෙදෙනකු අතුරෙන් හෝ බොහෝදෙනකු අතුරෙන් ; එකොත්කර්ෂේ, එකක්හුගේ උත්කෘෂ්ටභාවයක් කියන කල්හි ; චතරං චතමාං, චතරං යන්නද චතමාං යන්නද යන මේ දෙදෙන ; ස්තඃ, වෙත්. න තු ද්‍රව්‍යෙ, ද්‍රව්‍යයෙහි වනාහි නොවේ.

මණ්ඩූකගතියෙන් ද්විබහූනාං එකොත්කර්ෂේ යනු සම්බන්ධවේ. සූත්‍රයෙහි චකාරය හෙතුකොටගෙන තාඤන්තයා කෙරෙන්ද චතරං චතමාං ප්‍රත්‍යයෝ වෙත්. එසේද, වාතුකෘෂ්ටං නොතාඤන්ත සී කීහෙයින් තාඤන්තයාගේ පසුව අනුවෘත්තිය නොවේ. ද්‍රව්‍යයෝ මෙසේයි, ක්ෂිත්‍යප් තෙජෝ මරුද්ව්‍යොම— කාල දිග් දෙහිනො මනඃ යන මේ නවයයි, දෙදෙනකු අතුරෙන් එකක්හුගේ උත්කෘෂ්ටයක් කියන කල්හි චතරංප්‍රත්‍යයයි, බොහෝදෙනකු අතුරෙන් එකක්හුගේ උත්කෘෂ්ටයක් කියන කල්හි චතමාංප්‍රත්‍යය යනු ක්‍රමයයි. ඉත්සංඥ චකාරය අව්‍යය පිණිසයි. මෙහි කිම් ආදීන් අතුරෙහි යම් ශබ්දයෝ ගුණාදිය කියද්ද ද්‍රව්‍යයද කියද්ද ඔවුන් කෙරෙන් ගුණාදිය වාච්‍ය කල්හි මේ ප්‍රත්‍යයෝ වෙත්. ද්‍රව්‍ය වාච්‍යකල්හි නොවෙත්. ඉදමනයොරතිශයෙන කිම් කිංතරාං, මෙහි කිම්ශබ්දය කුත්සිතාර්ථයි. වයොරතිශයෙන ප්‍රාග්ණෙ ප්‍රාහ්ණෙතරාං, එකාරාන්තයා කෙරෙන් ප්‍රත්‍යයවිධාන සම්බන්ධයෙන් සප්තමී විභක්තිහට ලොප් නොවේ. අයමනයොරතිශයෙන උච්චෛඃ උච්චෛස්තරාං, (ශබ්දයයි) නීචෛස්තරාං යනුද සුතරාං නිතරාං යනාදියද මෙසේයි, ඉදමනයොරතිශයෙන පචති පචතිතරාං, මෙහි පචනක්‍රියාවගේ උත්කර්ෂයයි. එවං චතමාං, චතමාං යනුද මෙසේයි. ද්‍රව්‍යෙ තු, ද්‍රව්‍යයෙහි වනාහි ; උච්චෛස්තරඃ තරුඃ, ගසයි. මෙහි කිසිසේත් ද්‍රව්‍යයෙහි උත්කෘෂ්ටභාවය නොවෙයි එසේද යම් කලෙක්හි ගුණ

* කිම් ච එඦ ච්‍යඤ්ච කිමෙච්‍යං තස්මාත්. න ද්‍රව්‍යමද්‍රව්‍යං තස්මින්. චතරං ච චතමාං ච තෞ.

ක්‍රියා ප්‍රකර්ෂය ද්‍රව්‍යයෙහි ආරොපණය කරණුලැබේද එකල්හිම මේ ප්‍රතිෂෙධය වෙයි, පූර්වසූත්‍රයෙන් (462) තර තම දෙක වෙත්. [පාණිනිඃ 5. 4. 11.]

(මූ-) 466. **ගුණාද්වෙෂ්ඨෙයසූ.** (ගුණාත් 5. වා 1. ඉෂ්ඨ-ඊයසූ 1..)

ගුණවාචිනො විබහූනාමෙකොත්කර්ෂෙ ක්‍රමාදිෂ්ඨෙයසූ ඊයස්විෂ්ඨෞ වා සතඃ.

(ස-) ගුණවාචිනඃ, ගුණවත් වාචීහු කෙරෙන්; විබහූනාං, දෙදෙනකු හෝ බොහෝදෙනකු අතුරෙන්; එකොත්කර්ෂෙ, එකක්හුගේ උත්කෘෂ්ටත්වයක් කියන කල්හි; ක්‍රමාත්, පඩකත්හින්; ඉෂ්ඨෙයසූ, ඉෂ්ඨ-ඊයසු (ඊයස්) ප්‍රත්‍යය දෙකද; ඊයස්විෂ්ඨෞ, ඊයසු-ඉෂ්ඨ දෙකද; වා, විකල්පයෙන්; සතඃ, වන්නෝය. ගුණවාචිනඃ යනු ගුණවත් වාචීහුගේම ග්‍රහණය වෙයි, ගුණය පමණක් කියන්නාහුගේ නොවෙයි, එහෙයින් ශුක්ලියාන් පටඃ කියා වන්නේය. පටස්‍ය ශුක්ලියාන් කියා නොවන්නේය. විබහූනාමෙකොත්කර්ෂෙ යනු සම්බන්ධ වේ.

ඉදින් වනාහි අන්‍යවත්‍රකරණවල විබහූනාං යන මේ කරණ කොට ගෙන ඊයසු-ඉෂ්ඨ දෙදෙනාගේ ක්‍රමයෙක් දක්නා ලැබේද, එසේද, වොපදෙවාචාරීහු විසින් ක්‍රමවිපරීතවූ ප්‍රයොගය දක්නාබැවින් ඉෂ්ඨෙයසූ ඊයස්විෂ්ඨෞ වා සතඃ යි කියන ලදී.

(මූ-) 467. **ණිදිමංශ්ච ඩිතෙනකාචඃ.** (ණි-ඉමත් 1. ච 1. ඩිත් 1. නෙකාචඃ 5.)

ණිර්මන් ඉෂ්ඨ ඊයසුශ්ච අනෙකාචො ලෙඃ පරෝ ඩිත් ස්‍යාත්. ලඝිෂ්ඨඃ, ලඝීයාන්.*

(ස-) අනෙකාචඃ, අනෙකස්වරවූ; ලෙඃ පරඃ, ලිගුහු කෙරෙන් පරවූ; ණිඃ, ණිප්‍රත්‍යය; ඉමන්, ඉමන්ප්‍රත්‍යය; ඉෂ්ඨඊයසුශ්ච, ඉෂ්ඨය-ඊයසුය යන ප්‍රත්‍යයෝද; ඩිත් ස්‍යාත්, ඩිත්සංඥ වන්නේය. චකාරය කරණකොටගෙන ඉෂ්ඨ-ඊයසුප්‍රත්‍යයෝයි. ඉමන්ප්‍රත්‍යයාගේ සාහචර්‍ය්‍යයෙන් මෙහි ණිප්‍රත්‍යය ලිගුහු කෙරෙන් පරවූයේම වෙයි. එහෙයින් ජාගරයති යනාදියෙහි

---

* ණිශ්ච ඉමන් ච තත් ණිදිමන්. නාස්ති එකො'ච් යස්‍ය ස නෙකාච් තස්මාත්.

නොයෙදෙයි. අයමනයොරෙෂාං වා අතිශයෙන ලඝුඃ ලඝිෂ්ඨඃ, ඉෂ්ඨප්‍රත්‍යය වේ, මේ සූත්‍රයෙන් ඔහට ඩිත්වත් වේ, (126) ටිලොපය වේ. ඊයසුප්‍රත්‍යයට ටිසංඥයහට ලොප්ව ලඝීයස් යන්නහු කෙරෙන් සිලොපද ව්‍රිදචඃ යනාදියෙන් නුණ්ද නසම්මහතනඃ යනාදියෙන් දීඝීද සකාරලොපයද කළ කල්හි ලඝීයාන් යනු වේ. පක්‍ෂයෙහි ලඝුතරඃ යනුද ලඝුතමඃ යනුද වෙත්.

(මු-) 468. **ලුඞ්මද්වද්විනාං.** (ලුක් 1. මත්-වත්-විනාං 6...) මතිෂ්ඨඃ. මෙධිෂ්ඨඃ.*

(ස) ඣිප්‍රත්‍යය ඉමන්ප්‍රත්‍යය ඉෂ්ඨප්‍රත්‍යය ඊයසුප්‍රත්‍යය යන මොවුන් පරකල්හි, මද්වද්විනාං, මත්-වත්-වින් යනමොවුන්ට; ලුක්, ලොප් වේ. අතිශයෙන මතිමාන් මතිෂ්ඨඃ, මේ සූත්‍රයෙන් මතුප්‍රත්‍යයහට ලොප් වේ, ඩකාරවත් බැවින් ටිලොපය වේ. අතිශයෙන මෙධාවාන් අතිශයෙන මෙධාවී කියා හෝ යන මේ වයෙහි ඉෂ්ඨප්‍රත්‍යය වූ කල්හි වතු-වින් යන මොවුන්ට ලොප්වේ, ඉත්සංඥ ඩකාර බැවින් ටිලොපය කළ කල්හි මෙධිෂ්ඨඃ. මතීයසී මෙධීයසී යනාදියද මෙසේමැයි. [පාණිනීඃ 5. 3. 65.]

(මු-) 469. **තෘන් ලොප්‍යඃ.** (තෘන් 1. ලොප්‍යඃ 1.) කරිෂ්ඨඃ.

(ස-) ඣි-ඉමන්-ඉෂ්ඨ-ඊයසුප්‍රත්‍යයන් පරකල්හි ; තෘන්ලොප්‍යඃ, තෘන්යන්නහට ලොප් වේ. අතිශයෙන කර්තෘ කරිෂ්ඨඃ, මෙහි තෘන්ප්‍රත්‍යයහට ලොප් වේ, ත්‍යලොපෙ ත්‍යලක්‍ෂණම් යන න්‍යායයෙන්, (542) ගුණකළ කල්හි එකස්වර වූ බැවින් ඩිද්වද්භාවය නොවේ. කරීයාන් යනුද මෙසේමැයි. කර්තුභාවඃ කරිමා. කර්තාරමාචෂ්ටෙ කාරයති, මෙහි තෘන්හට ලොප් කළ කල්හි එහි වියයුතු ගුණය වැළකෙයි, ඣි පර කල්හි නැවත (577) වෘද්ධියි.

(මු-) 470. **වාඪාන්තික ස්ථූල දූර යුව ක්‍ෂිප්‍ර ක්‍ෂුද්‍ර ප්‍රිය ස්ථිර ස්ඵිරොරු ගුරු බහුල තෘප්‍ර දීර්ඝ හ්‍රස්ව වෘද්ධ වෘන්දාරකාඃ—සාධ නෙද ස්ථව දව යව ක්‍ෂප ක්‍ෂොද ප්‍රස්ථ ස්ඵ වර ගර වංහ ත්‍රප ද්‍රාඝ හ්‍රස වර්ෂ වෘන්දාඃ.** (වාඪ—වෘන්දාරකාඃ 1...සාධ—වෘන්දාඃ 1...)

---

* මතුව වතුව වින් ච තෙෂාං.

එෂාං ස්ථානෙ ක්‍රමාදෙතෙ ස්‍යුඃ ඉෂ්ඨාදිෂු.

සාධිෂ්ඨඃ නෙදිෂ්ඨඃ ස්ථවිෂ්ඨඃ දවිෂ්ඨඃ යවිෂ්ඨඃ ක්ෂෙපිෂ්ඨඃ ක්ෂොදිෂ්ඨඃ ප්‍රෙෂ්ඨඃ ස්ථෙෂ්ඨඃ ස්ඵෙෂ්ඨඃ වරිෂ්ඨඃ ගරිෂ්ඨඃ වංහිෂ්ඨඃ ත්‍රපිෂ්ඨඃ ද්‍රාඝිෂ්ඨඃ හ්‍රසිෂ්ඨඃ වර්ෂිෂ්ඨඃ වෘන්දිෂ්ඨඃ.*

(ස-) එෂාං ස්ථානෙ, වාඪ අන්තිකාදි මොවුන්ගේ ස්ථානයෙහි ; එතෙ, සාධ නෙදාදි මේ ආදෙශයෝ ; ඉෂ්ඨාදිෂු, ඉෂ්ඨප්‍රත්‍යයාදිය පර කල්හි ; ක්‍රමාත් ස්‍යුඃ, ක්‍රමයෙන් වන්නෝය.

ස්ඵිරඃ යනු ප්‍රචුරාර්ථයි, උරුඃ යනු මහත්වූ යන අර්ථයි, තෘප් නොතීති තෘපඃ, ඖණාදික රෙඵයයි, වෘන්දාරකඃ යනු දෙවියෙක් නොහොත් මුඛ්‍යයෙක්. ක්‍රමය මෙසේයි—

වාඪ අන්තික ස්ථූල දූර යුවන් ක්ෂිප්‍ර ක්ෂුද්‍ර ප්‍රිය ස්ථිර
සාධ නෙද ස්ථව දව යව ක්ෂෙප ක්ෂොද-ප්‍ර ස්ථ
ස්ඵිර උරු ගුරු බහුල තෘප්‍ර දීර්ඝ හ්‍රස්ව වෘද්ධ වෘන්දාරක
ස්ඵ වර ගර වංහ ත්‍රප ද්‍රාඝ හ්‍රස වර්ෂ වෘන්ද.

මොවුන් අතුරෙහි යම් ශබ්දයෝ ගුණවාචක නොවෙද්ද ඔවුන් කෙරෙන්ද ඉෂ්ඨාදීන් පර කල්හි ආදෙශවිධානසම්බන්ධය හෙතුකොටගෙන ඉෂ්ඨාදීහු වෙත්. අයමනයොරෙෂාං වා අතිශයෙන වාඪඃ යන වාක්‍යයෙහි සාධිෂ්ඨඃ, මෙසේ සියලු තන්හි ප්‍රථමාන්තයෙන් වාක්‍යය වෙයි. ඉෂ්ඨප්‍රත්‍යය කළ කල්හි මේ සූත්‍රයෙන් සාධාදි ආදෙශයෝ වෙත්, (467) ඩිත්ත්ව කළ කල්හි (126) ටිලොපය වේ. නෙදිෂ්ඨඃ යනාදියෙහිද වාක්‍ය හා සිද්ධියද මෙසේම දතයුතු. ප්‍රෙෂ්ඨඃ ස්ථෙෂ්ඨඃ ස්ඵෙෂ්ඨඃ යන මොවුන් කෙරෙහි එකස්වර බැවින් ඩිත්ත්ව නොවේ. එකස්වර ශබ්දයන් වර්ජිතකිරීම් සම්බන්ධයෙන්ම (258) යයොලොපඃ යන මේ ආදියෙන් අකාරලොපය නොවේ. රාම තකීවාගීශතෙම වනාහි ප්‍ර ස්ථ ස්ඵ යන මොවුන් හැර සියල්ලෝ හසන්ත ආදෙශයෝ වෙත්, එකස්වර බැවින් ඉෂ්ඨාදීන්ට ඩිත්ත්වය නොවෙයි යනු කියයි. [පාණිනිඃ 5. 3. 63, 6. 4. 156, 157.]

(මූ-) **471. ප්‍රශස්‍යඃ ශ්‍රඃ.** (ප්‍රශස්‍යඃ 1. ශ්‍රඃ 1.) ශ්‍රෙෂ්ඨඃ.

(ස-) ප්‍රශස්‍යඃ, ප්‍රශස්‍යශබ්දයතෙම ; ශ්‍රඃ, ඉෂ්ඨාදීන් පරකල්හි

* වාඪශ්ච අන්තිකශ්ච ඉත්‍යාදි, සාධශ්ච නෙදශ්චෙත්‍යාදි ච වන්වඃ.

ශ්‍රආදෙශ වන්නේය. අයමනයොරෙෂාං වා අතිශයෙන ප්‍රශස්‍යඃ, ඉෂ්ඨප්‍රත්‍යය පරකල්හි මේ ශබ්දයහට ශ්‍රආදෙශද ගුණද වෙත්, ශ්‍රෙෂ්ඨඃ. ශ්‍රෙයාන් යනුද මෙසේමැයි. ප්‍රශස්‍යස්‍ය භාවඃ ශ්‍රෙමා. [පාණිනිඃ 5. 3. 60.]

(මු-) 472. **ජ්‍යෙ වෘද්ධශ්චෙයස්වොඃ.** (ජ්‍යඃ 1. වෘද්ධඃ 1. ච 1. ඊයස්වී 1. ආඃ 1.]

වෘද්ධඃ ප්‍රශස්‍යශ්ච ඤ්‍යාදෞ ජ්‍යඃ ස්‍යාත්, තස්මාච්චෙයසොරී ආඃ ස්‍යාත්. ජ්‍යෙෂ්ඨඃ ජ්‍යායාන්.

(ස-) ඤ්‍යාදෞ, ඤිප්‍රත්‍යයාදිය පරකල්හි ; වෘද්ධඃ, වෘද්ධශබ්දයද ; ප්‍රශස්‍යශ්ච, ප්‍රශස්‍යශබ්දයද ; ජ්‍යඃ ස්‍යාත්, ජ්‍යාදෙශ වන්නේය ; තස්මාච්ච, ඔහු කෙරෙන් පරවූද ; ඊයසොඃ, ඊයසු ප්‍රත්‍යයාගේ; ඊඃ, ඊකාරයතෙම ; ආඃ ස්‍යාත්, ආකාරවන්නේය. ඊයසොඃ ඊ ඊයස්වී කියා ලුප්තප්‍රථමෛකවචනයයි. අයමනයොරෙෂාං වා අතිශයෙන වෘද්ධඃ ප්‍රශස්‍යො වා ජ්‍යෙෂ්ඨඃ, මෙහි ජ්‍යාදෙශවූ කල්හි ගුණයි. ජ්‍යායාන් යනුද මෙසේමැයි, මෙහි ජ්‍යාදෙශයා කෙරෙන් පරවූ ඊයසුප්‍රත්‍යයාගේ ඊකාරයහට ආකාරවේ. පූර්වසූත්‍රයෙන් (470) වර්ෂිෂ්ඨඃ වර්ෂීයාන් කියාද වෙයි. [පාණිනිඃ 5. 3. 61, 62.]

(මු-) 473. **පෘථු මෘදු කෘශ භෘශ දෘඪ පරිවෘඪස්‍යර්ඤුඃ.** (පෘථු —පරිවෘඪස්‍ය 6. ඍත් 1. රඃ 1.)

එෂාමෘකාරස්‍ය ඤ්‍යාදෞ රඃ ස්‍යාත්. ප්‍රථිෂ්ඨඃ.*

(ස-) එෂාං, පෘථු මෘදු කෘශ භෘශ දෘඪ පරිවෘඪ යන මොවුන්ගේ; ඍකාරස්‍ය, ඍකාරයහට ; ඤ්‍යාදෞ, ඤිප්‍රත්‍යයාදිය පර කල්හි ; රඃ ස්‍යාත්, රකාර වන්නේය. අයමනයොරෙෂාං වා අතිශයෙන පෘථුඃ ප්‍රථිෂ්ඨඃ, ඩිත්වත් බැවින් ටිසංඥයහට ලොප්වේ. ම්‍රදිෂ්ඨඃ ක්‍රශිෂ්ඨඃ භ්‍රශිෂ්ඨඃ ද්‍රඪිෂ්ඨඃ පරිව්‍රඪිෂ්ඨඃ යනුද මෙසේමැයි. ප්‍රථීයාන් ප්‍රථිමා යනාදියද වේ.

(මු-) 474. **යුවාල්පෞ කන් වා.** (යුවාල්පෞ 1.. කන් 1. වා 1.)

කනිෂ්ඨඃ, යවිෂ්ඨඃ අල්පිෂ්ඨඃ. එවමීයසුඃ.

(ස-) ඤිප්‍රත්‍යයාදිය පර කල්හි, යුවාල්පෞ, යුවන්ශබ්ද අල්පශබ්ද දෙක ; වා, විකල්පයෙන් ; කන්, කන්ආදෙශ වන්

---

* පෘථුශ්ච මෘදුශ්චෙත්‍යාදි වත්වෙ තස්‍ය.

යේය. අයමනයොරෙෂාං වා අතිශයෙන යුවා අල්පො වා කනිෂ්ඨඃ, ඉෂ්ඨප්‍රත්‍යයයි, යුවන් අල්ප දෙදෙනාහට උදාහරණ වාක්‍යය මෙසේයි, පක්‍ෂයෙක්හි යුවන්ශබ්දයහට (470) යවිෂ්ඨඃ. අල්පශබ්දයහට අල්පිෂ්ඨඃ. එවමීයසුඃ, ඊයසුප්‍රත්‍යය පර කල්හිද මෙසේමැයි. කනීයාන් යනුද මෙසේයි. පක්‍ෂයෙක්හි යවීයාන් අල්පීයාන් කියාද වෙත්.´ [පාණිනිඃ 5. 3. 64.]

(මූ-) 475. **ගුණාදිමන් භාවෙ.** (ගුණාත් 5. ඉමන් 1. භාවෙ 7.)

ගුණවාචින ඉමන් සෑහත් භාවෙ. ලඝිමා.

(ස-) ගුණවාචිනඃ, ගුණවද්වාචී ශබ්දයා කෙරෙන් ; භාවෙ, භාවයෙහි ; ඉමන් සෑහත්, ඉමන්ප්‍රත්‍යය වන්නේය. ගුණවාචිනඃ යනු ගුණවද්වාචිනඃ යන අර්ථයි. එහෙයින් ගුණවත්නුවූ කල්හි රූපස්‍ය භාවඃ රූපත්වං, රසස්‍ය භාවඃ රසත්වං යනාදියයි, රූපිමා රසිමා යනාදියක් නොවේ. ශුක්ලිමා කාලිමා නීලිමා යනාදිය වනාහි ශුක්ලාදි ගුණවත්වූ ඝටාදිහුගේම ධර්මයයි. ලඝොර්භාවඃ, ලඝ්වත්‍භාවඃ, ලඝුනො භාවඃ යන වාක්‍ය තුණෙහි ම ලඝිමා යනු වේ, (327) පුංවද්භාවයයි, (467) ඩිත්ත්වද, (126) විලොපයද වෙත්. අභිධාන බැවින් ඉමන්ප්‍රත්‍යයාන්තය පුංලිඞගම වේ. හුදෙක් ප්‍රියස්‍ය භාවඃ ප්‍රෙමා, ප්‍රෙම යනු පුංලිඞ්ගද ක්ලිවලිඞ්ගද වේ. ප්‍රෙමා නා ප්‍රියතා හාර්දං ප්‍රෙම ස්නෙහඃ යි අමරකොෂයි. [පාණිනිඃ 5. 1. 122.]

(මූ-) 476. **භූයො භූමභූයිෂ්ඨාඃ.** (භූයස්-භූමන්-භූයිෂ්ඨාඃ 1...)

බහො-රීයස්විමන්නිෂ්ඨාන්තස්‍ය ක්‍රමාදෙතෙ නිපාත්‍යන්තෙ.

(ස-) ඊයස්විමන්නිෂ්ඨාන්තස්‍ය, ඊයසු-ඉමන්-ඉෂ්ඨ යන මොවුන් අන්තකොට ඇති ; බහොඃ, බහුශබ්දයහට ; ක්‍රමාත්, පිළිවෙළින්; එතෙ, භූයස්-භූමන්-භූයිෂ්ඨ යන මොහු ; නිපාත්‍යන්තෙ, නිපාතනය කරණුලැබෙත්. අතිශයෙන බහුඃ කියා බහුශබ්දයෙන් ඊයසුප්‍රත්‍යය කළ කල්හි මේ නිපාතනයෙන් භූයස් යනු වේ, ඉෂ්ඨප්‍රත්‍යය කළ කල්හි භූයිෂ්ඨ. බහොර්භාවඃ යි ඉමන්ප්‍රත්‍යය කළකල්හි භූමන් යනු වේ. [පාණිනිඃ 6. 4. 158, 159.]

(මූ-) 477. **ත්‍යදෙශ්චොනෙ කල්පදෙශ්‍යදෙශීයාඃ.** (ත්‍යදෙඃ 5. ච 1. ඔනෙ 7. කල්පදෙශ්‍යදෙශීයාඃ 1...)

ලෙසන්‍යදෘනතාවව ඊෂද්නෙ‍ා'පෙ එතෙ ස්‍යුඃ. ඊෂදූනො විවාන්—විවත්කල්පඃ විවද්දෙශ්‍යඃ විවද්දෙශීයඃ. තාර්කික දෙශීයා. පචතිකල්පං.*

(ස-) ලෙඃ, ලිංගයා කෙරෙන්ද; න්‍යදෘනතාවව, න්‍යදෘනතයා කෙරෙන්ද; ඊෂදූනෙ අපේ, ස්වල්පයක් ඌනය යන අර්ථයෙහි; එතෙ, කල්ප-දෙශ්‍ය-දෙශීය යන මොහු ; ස්‍යුඃ, වන්නෝය. විවත්කල්පඃ යන්නෙහි (183) විරාම පරකල්හි දඞ්ආදෙශ වේ. (64) විවද්දෙශ්‍යඃ විවද්දෙශීයඃ යනුද මේ ක්‍රමයැයි. මොවුන් ගේ පූර්වලිඞ්ගතාවයමය. ඊෂදූනා දීක්‍ෂා දීක්‍ෂාකල්පා දීක්‍ෂාදෙශ්‍යා දීක්‍ෂාදෙශීයා, මොවුන් පර කල්හි (327) ශසන්තතරාදි බැවින් පුංවද්භාවය වේ. ඊෂදූනා තාර්කිකී තාර්කිකදෙශීයා, (350) පුංවද්භාවය වේ. ඊෂදූනං යථා ස්‍යාත්තථා පචති පචතිකල්පං, පචතඃ කල්පං, පචන්ති කල්පං යනාදියද මෙසේමැයි. [පාණිනිඃ 5. 3. 67.]

(මු-) 478. **ලෙර් බහුඃ ප්‍රාක්.** (ලෙඃ 5. බහුඃ 1. ප්‍රාක් 1.) ඊෂදූනඃ පටුඃ බහුපටුඃ.

(ස-) ලෙඃ, ස්‍යදෘනතවූ ලිඞ්ගයා කෙරෙන්; බහුඃ, බහුයන්න වන්නේය ; ප්‍රාක්, පරස්ථානයෙහි වූ ඒ බහුයන්න පූර්ව වන්නේය. ලෙඃ යන්නහුගේ නැවත ගැන්ම තිවිභක්ත්‍යදීන්ගේ නැවැත්ම පිණිසයි. බහුපටුඃ යනු විභක්තිහට ලොප්කළ කල්හි පරවසිටි බහුප්‍රත්‍යය පූර්වවේ, නැවත ලිංගසංඥ කළ කල්හි විභක්ති වේ. ඊෂදූනා විදුෂී බහුවිදුෂී, මෙහි බහුප්‍රත්‍යය ශස්අන්ත තරාදිත්වය ඇති කල්හිද පරව සිටින බවක් නැති බැවින් (327) පුංවද්භාවය නොවේ. [පාණිනිඃ 5. 3. 68.]

(මු-) 479. **පාශඃ කුත්සායාං.** (පාශඃ 1. කුත්සායාං 7.) කුත්සිතො භිෂක් භිෂක්පාශඃ.

(ස-) කුත්සායාං, නින්දිතයා කෙරෙහි ; පාශඃ, ස්‍යදෘනතයා කෙරෙන් පාශප්‍රත්‍යය වන්නේය. මෙහි භිෂක්ශබ්දයා කෙරෙන් පරව කුත්සිතාර්ථයෙහි පාශප්‍රත්‍යයව භිෂක්පාශඃ යනු වේ. කුත්සිතා විදුෂී විවත්පාශා, ශසන්ත තරාදි බැවින් පුංවද් භාවය වේ. [පාණිනිඃ 5. 3. 47.]

---

* ති ආදිර්ගස්‍ය ස ත්‍යාදිස්‍යස්මාත්. අ (ඊෂත්) ඌනඃ ඔනස්‍ය සම්න්, (26) අකාරලොපඃ. කල්පශ්ච දෙශ්‍යශ්ච දෙශීයශ්ච තෙ.

(මු-) 480. **චරට් භූතපූර්‍වෙ.** (චරට් 1. භූතපූර්‍වෙ 7.)

භූතපූර්‍වෙ‘ර්ථෙ චරට් ස්‍යාත්. භූතපූර්‍ව ආඪ්‍යඃ ආඪ්‍යචරඃ.

(ස-) භූතපූර්‍වෙ‘ර්ථෙ, ප්‍රාග්භූතාර්ථයෙහි ; චරට් ස්‍යාත්, ස්‍යාද්‍ය න්තයා කෙරෙන් චරට්ප්‍රත්‍යය වන්නේය. ආඪ්‍යචරඃ. ටකාරය ඊප්ප්‍රත්‍යය ප්‍රයොජනකොට ඇත්තේය. භූතපූර්‍වඃ ආඪ්‍යඃ, (වර්‍තමානයෙහි නොවේ) භූතපූර්‍වා ආඪ්‍යා ආඪ්‍යචරී, භූතපූර්‍වා විදුෂී විවචරී, ශසනාත තරාදි බැවින් (327) පුංවද්භාවය වේ. පූර්‍වග්‍රහණය බැවින් යම්තැනෙක්හි වර්‍තමානතාවය හැගේද එහි ප්‍රත්‍යය නොවන්නේය. මෙසේසි, ඊශ්වරො භූතඃ යනුයි. [පාණිනිඃ 5. 3. 53.]

(මු-) 481. **ෂෂ්ඨ්‍යා රූප්‍යශ්ච.** (ෂෂ්ඨ්‍යාඃ 5. රූප්‍යඃ 1. ච 1.)

ෂෂ්ඨ්‍යන්තාත් රූප්‍යඃ චරට් ච ස්‍යාත් භූතපූර්‍වෙ‘ර්ථෙ. කෘෂ්ණස්‍ය භූතපූර්‍වෝ ගෞඃ—කෘෂ්ණ රූප්‍යඃ කෘෂ්ණචරඃ. ශුභ්‍රාරූප්‍යඃ ශුභ්‍රචරඃ.

(ස-) භූතපූර්‍ව අර්ථෙ, ප්‍රාග්භූතාර්ථයෙහි ; ෂෂ්ඨ්‍යන්තාත්, ෂෂ්ඨ්‍යන්ත ලිඞ්ගයා කෙරෙන් ; රූප්‍යඃ, රූප්‍යප්‍රත්‍යය වන්නේය, චරට් ච ස්‍යාත්, චරට්ප්‍රත්‍යයද වන්නේය. කෘෂ්ණරූප්‍යඃ කියාද කෘෂ්ණචරඃ කියාද වෙත්. ශුභ්‍රායාඃ (ගොඃ) භූතපූර්‍වෝ ගෞඃ ශුභ්‍රා රූප්‍යඃ, මෙහි රූප්‍යප්‍රත්‍යය (327) වර්ජිත බැවින් පුංවත් නොවේ. ශුභ්‍රචරඃ, මෙහි පුංවත් වේමය. [පාණිනිඃ 5. 3. 54.]

(මු-) 482. **බහ්වල්පාර්ථාත් කාච්ශස් වා.** (බහ්වල්පාර්ථාත් 5. කාත් 5. ශස් 1. වා 1.)

බහ්වර්ථාදල්පාර්ථාච්ච කාත් පරශ්ශස් ස්‍යාවා. බහුශො දෙහි භූරිශඃ අල්පශඃ සොකශඃ.*

(ස-) බහ්වර්ථාත්, බහ්වර්ථ වූද ; අල්පාර්ථාච්ච, අල්පාර්ථ වූද ; කාත් පරඃ, කාරකයා කෙරෙන් පරව ; ශස්, ශස්ප්‍රත්‍යය ; වා, විකල්පයෙන් ; ස්‍යාත්, වන්නේය. කාත් යන මොහුගේ විශෙෂණයයි. ඉත්සංඥ චකාරය අව්‍යය පිණිසයි. පෘථක් යොගය හෙතුකොට ගෙන භූතපූර්‍වේ යන මොහුගේද ෂෂ්ඨ්‍යාඃ යන මොහුගේද සම්බන්ධය නොවේ. බහුශඃ යන මෙහි බහුන්

---

* බහුශශ්ච අල්පශශ්ච බහ්වල්පෞ, තෞ අර්ථෞ යස්‍ය ස තස්මාත්.

බහ්වී බහූනි වා දෙති යන මේ අර්ථයෙහි කර්මකාරකයා කෙරෙන් චශස්ප්‍රත්‍යය වේ. භූරිශඃ යන මෙහි භූරි යන අව්‍යය බහ්වර්ථයි. සඞ්ඝශඃ යනුද පූගශඃ යනුද වෘන්දශඃ යනාදියද මෙසේමැයි. බහුභිර්නේතෘභිඃ පශ්‍යති, බහුභ්‍යො දෙහි, බහුෂු තිෂ්ඨේෂු සනාතඃ යනාදියෙහි බහුශඃ යනු වේ. අල්පං දෙහි අල්පශඃ, ස්තොකශඃ යනුද මෙසේමැයි. ක්‍රමශඃ යන්නද ව්‍යක්තාව්‍යයි. කාත් යනු කුමටය? බහූනාං ස්වාමී යන මෙහි කාරක නොවන හෙයින් ප්‍රත්‍යය නොවන පිණිසයි. [පාණිනිඃ 5. 4. 42.]

(මු-) 483. **සඞ්ඛ්‍යෙකාර්ථාත් වීප්සායාං.** (සඞ්ඛ්‍ය—එකාර්ථාත් 5. වීප්සායාං 7.)

කති කති කතිශඃ ගණශඃ යාවච්ඡඃ තාවච්ඡඃ, ද්විශඃ, පාදශඃ.*

(ස-) සඞ්ඛ්‍යෙකාර්ථාත්, සඞ්ඛ්‍යාවාචක කාරකයා කෙරෙන්ද එකභාගාර්ථ කාරකයා කෙරෙන්ද; වීප්සායාං, වීප්සායෙහි චශස්ප්‍රත්‍යය වන්නේය. කති කති දෙහි කතිශඃ, එසේම ගණං ගණං දෙහි ගණශඃ, යාවන්තං යාවන්තං යාවච්ඡඃ, තාවන්තං තාවන්තං තාවච්ඡඃ, (101) සඞ්ඛ්‍යාතුල්‍ය බැවින් චශස් ප්‍රත්‍යය වේ. ද්වෞ ද්වෞ ද්විශඃ, ත්‍රිශඃ යනාදියද මෙසේමැයි. එකභාගාර්ථයා කෙරෙන් වනාහි, පාදං පාදං පාදශඃ යනු වේ. පණං පණං පණශඃ යනාදියද මෙසේමැයි. ප්‍රත්‍යයා විසින් වීප්සාව ක්යනලද බැවින්, අනුක්තවීප්සායෙහි ද්විත්වය නියම හෙයින් මෙහි ද්විත්වය නොවේ. [පාණිනිඃ 5. 4. 43.]

(මු-) 484. **චකෘත්වස් වාරෙ.** (චකෘත්වස් 1. වාරෙ 7.)

කතිවාරාන් භුඞ්ක්තෙ කතිකෘත්වඃ, ගණකෘත්වඃ, පඤ්චකෘත්වඃ.

(ස-) සඞ්ඛ්‍යාවාචක ශබ්දයා කෙරෙන් පරව, වාරෙ, වාරාර්ථයෙහි; චකෘත්වස්, චකෘත්වස්ප්‍රත්‍යය වන්නේය. සඞ්ඛ්‍යා රහිතයාහට වාරාර්ථය නොලැබෙයි යනු දක්වනු පිණිස කතිවාරාන් යනු කියයි. ඉත්සංඥ චකාරය බැවින් අව්‍යයයි. ගණකෘත්වඃ යනුද මෙසේමැයි. (101) සඞ්ඛ්‍යාවත්ත්වයයි. පඤ්චවාරාන් පඤ්චකෘත්වඃ. දශකෘත්වඃ යනාදියද මෙසේමැයි. (246) විභක්තිහට ලොප්කළ කල්හි, (185) දීර්ඝ නොවේ. [පාණිනිඃ 5. 4. 17.]

---

* එකඃ එකභාගඃ, එකඃ අර්ථො යස්‍ය ස එකාර්ථඃ, සඞ්ඛ්‍ය ච එකාර්ථශ්ච සමාහාරෙ තස්මාත්.

(මු-) 485. **සුච් චතුර්ද්විත්‍රිභ්‍යඃ.** (සුච් 1. චතුර්-ද්වි-ත්‍රිභ්‍යඃ 5.)

එභ්‍යඃ සුච් ස්‍යාත් වාරෙ. චතුඃ ද්විඃ ත්‍රිඃ.*

(ස-) එභ්‍යඃ, චතුර් ද්වි ත්‍රි යනමේ ශබ්දයන්කෙරෙන්; වාරෙ, වාරාර්ථයෙහි; සුච් ස්‍යාත්, සුච්ප්‍රත්‍යය වන්නේය. සූත්‍රයබැවින් පුංස්ත්වය වේ, සුච්ප්‍රත්‍යයාවිසින් ච්ඡස්‍යස් බාධාකරණු ලැබේ. සුච් යන්නහුගේ උකාරය උච්චාරණප්‍රයොජනය පිණිසයි, චකාරය අව්‍යය පිණිසයි. චතුඃ යනු චතුරො වාරාන් යන අර්ථයෙහි සුච්ප්‍රත්‍යය වේ, (102) රකාරයහට විසර්ගය වේ, විසර්ගයහට (67) සකාර වේ, (213) ඒ සකාරයහට ලොප් වේ, නැවත සුච්ප්‍රත්‍යයාගේ සකාරයහට විසර්ගය වේ. ද්වෞ වාරෞ ද්විඃ යනුද ත්‍රීන් වාරාන් ත්‍රිඃ යනුද මෙසේමැයි. [පාණිනිඃ 5. 4. 18.]

(මු-) 486. **මයට් තද්රූපෙ.** (මයට් 1. තද්රූපෙ 7.)

තදාත්මකෙ'ර්ථෙ මයට් ස්‍යාත්. විෂ්ණ්වාත්මකං විෂ්ණුමයං. වාඞ්මයං.†

(ස-) තදාත්මකෙ අර්ථෙ, ඔහුගේ ආත්මය යන අර්ථයෙහි; මයට් ස්‍යාත්, ස්‍යාද්‍යන්තයා කෙරෙන් මයට්ප්‍රත්‍යය වන්නේය. වෙන්වූ යොගය බැවින් කිසිවක් සම්බන්ධ නොවේ. ප්‍රකරණ බලයෙන් ස්‍යාද්‍යන්තයා කෙරෙන් යනු සම්බන්ධයි. විෂ්ණ්වාත්මකං යනු විෂ්ණුරාත්මා යස්‍ය තත් විෂ්ණුමයං ජගත්, වාගාත්මකං වාඞ්මයං යනුද මෙසේමැයි, ශාස්ත්‍රං. හිරණ්‍යාත්මකං හිරණ්මයං යන මෙහි නිපාතනයෙන් යකාරලොපය වේ. ඉත්සංඥ ටකාරවත් බැවින් ඊප්ප්‍රත්‍යය කළ කල්හි තෛජෝමයී යනු වේ. ගවයාගේ පුරීෂයෙහි ඉදම්පීයෙහිද මයට්ප්‍රත්‍යය වක්තව්‍යයි. [පාණිනිඃ 5. 4. 21.]

(මු-) 487. **ප්‍රකාරෙ ජාතීයඃ.** (ප්‍රකාරෙ 7. ජාතීයඃ 1.)

තාර්කිකජාතීයා.

(ස-) ස්‍යාද්‍යන්තයා කෙරෙන්, ප්‍රකාරෙ, ප්‍රකාරාර්ථයෙහි; ජාතීයඃ, ජාතීයප්‍රත්‍යය වේ.

ප්‍රකාරශබ්දය සාදෘශ්‍යවාචී වෙයි පුංලිඞ්ගයයි, ඒ යුක්තය යන අර්ථයෙහියි. තාර්කිකාඃ ප්‍රකාරඃ තාර්කිකජාතීයා, (350)

---

* චතුශ්ච ද්විශ්ච ත්‍රිශ්ච තෙභ්‍යස්මාත්.

† තදෙව රූපං ආත්මා යස්‍ය තත් තද්රූපං තස්මින්.

පුංවද්භාවය වේ. තාර්කිකතුල්‍ය සත්‍රී යන අර්ථයි. පටුජාති යො ජනඃ යනුද මෙසේමැයි, මෘදුජාතීයං එලං. තවද විදු ෂ්‍යඃ ප්‍රකාරඃ විදුෂීජාතීයා, මෙහි ජාතීයප්‍රත්‍යය ශසනානතරාදි භිනාන බැවින් (327) පුංවත් නොවේ. [පාණිනිඃ 5. 3. 69.]

(මූ-) 488. **ඩිතෙන චුඤ්චුවණෙ‍ෟ.** (විතෙන 7. චුඤ්චු-වණෙ‍ෟ 1 ..)

විද්‍යාචුඤ්චුඃ විද්‍යාචණඃ.

(ස-) සඤ්ඥනතයා කෙරෙන්, විතෙන, ඒ කරණකොටගෙන ප්‍රසිඛය යන අර්ථයෙහි ; චුඤ්චු චණෙ‍ෟ, චුඤ්චුප්‍රත්‍යය හා චණ ප්‍රත්‍යයද වන්නෝය. විද්‍යයා ඛ්‍යාතඃ විද්‍යාචුඤ්චුඃ, විද්‍යයාඛ්‍යාතඃ විද්‍යාචණඃ යනු වේ. [පාණිනිඃ 5. 2. 26.]

(මූ-) 489. **නිර්‍වෘතෙත භාවාදිමඃ.** (නිර්‍වෘතෙත 7. භාවා ත් 5. ඉමඃ 1.)

පාකිමඃ.

(ස-) භාවාත්, භාවයෙහි කරණලද කෘදනතයා කෙරෙන් ; නිර්‍වෘතෙත, ඒ කරණකොටගෙන නිෂ්පනනය යන අර්ථයෙහි ; ඉමඃ, ඉමප්‍රත්‍යය වන්නේය. පාකෙන නිෂ්පනනඃ පාකිමඃ යනු වේ, (258) අකාරලොපය වේ. පචනං යන වාක්‍යයෙහි භාව වාච්‍ය කල්හි (1134) ඝඤ් වේ, පාකඃ යනු වේ.

(මූ-) 490. **පශුභ්‍යඃ ස්ථානවිෂට්කෙ ගොෂ්ඨගොයුගෂඩ් ගවං.** (පශුභ්‍යඃ 5...ස්ථාන-ව්-ෂට්කෙ 7. ගොෂ්ඨ-ගොයුග-ෂඩ්ගවං 1.)

ගොගොෂ්ඨං ගොගොයුගං ගොෂඩ්ගවං.*

(ස-) පශුභ්‍යඃ, පශුවාචක ශබ්දයන් කෙරෙන්; ස්ථානවිෂට් කෙ, ස්ථාන-ද්වික-ෂට්ක යන මේ අර්ථ වාච්‍ය කල්හි ; ගොෂ්ඨ-ගොයුග-ෂඩ්ගවං, ගොෂ්ඨප්‍රත්‍යය ගොයුගප්‍රත්‍යය ෂඩ්ගව ප්‍රත්‍යය යන මොහු ක්‍රමයෙන් වන්නෝය. ගවාං ස්ථානම් ගොගොෂ්ඨං, මහිෂගොෂ්ඨං යනුද මෙසේමැයි. ගොර්ද්විකං ගොගොයුගං, හරිණගොයුගං යනුද මෙසේමැයි. ගවාං ෂට්කං ගොෂඩ්ගවං, හරිණෂඩ්ගවං යනුද මෙසේමැයි. ස්වභාවයෙන් මොවුන්ගේ ක්ලීවත්වය වේ.

---

* ස්ථානඤ්ච වෙ‍ෟ ච ෂට්කඤ්ච තස්මින්. ගොෂ්ඨඤ්ච ගොයුගඤ්ච ෂඩ්ගවඤ්ච තත්.

(මූ-) 491. ගුණ්ඩාක්ෂභ්‍යෝ'පකෘෂ්ටෙ ර-෴රෞ. (ගුණ් ඩාක්ෂභ්‍යඃ 5...අපකෂේ 7. ර-෴රෞ 1..)

අපකෘෂ්ටා ගුණ්ඩා ගුණ්ඩාරඃ ශමීරඃ කුටීරඃ, උක්ෂතරී.*

(ස-) ගුණ්ඩාක්ෂභ්‍යඃ, ගුණ්ඩාදිශබ්ද උක්ෂන් ආදි ශබ්ද යන මොවුන් දෙදෙනා කෙරෙන් ; අපකෂේ, හීනාර්ථයෙහි ; ර-෴ රෞ, රප්‍රත්‍යය ෴රප්‍රත්‍යය යන දෙදෙනා වෙත් ; ගුණ්ඩාදීන් කෙරෙන් රප්‍රත්‍යයද උක්ෂන් ආදීන් කෙරෙන් ෴රද වෙත්. ගුණ්ඩා යනු මදසථානයයි. අල්පා ශමී ශමීරඃ, අල්පා කුටී කුටීරඃ යනුද මෙසේමැයි. අභිධාන බැවින් හැමතන්හි පුංසත්වය වේ. අපකෘෂ්ටා (ගත යෞවනා) උක්ෂා උක්ෂතරී, අපකෘෂ්ටා (බාලිකා) වත්සා වත්සතරී යනාදියද මෙසේමැයි. [පාණිනිඃ 5. 3. 88, 91.]

(මූ-) 492. පීලුතිලොමාකර්ණ්‍යාදෙඃ කුණතෛල කටජාහං පාකස්නෙහරජොමූලෙ. (පීලු—කර්ණ්‍යාදෙඃ 5. කුණ—ජාහං 1. පාක—මූලෙ 7.)

පීලුකුණඃ, තිලතෛලං, උමාකටඃ, කර්ණීජාහං.†

(ස-) පීලුතිලොමාකර්ණ්‍යාදෙඃ, පීල්වාදි ශබ්ද තිලාදි ශබ්ද උමාදි ශබ්ද කර්ණ්‍යාදි ශබ්ද යන මොවුන් කෙරෙන් ; පාක ස්නෙහරජොමූලෙ, පාකය ස්නෙහය රජස්ය මූලය යන මේ අර්ථයෙහි ; කුණතෛල කටජාහං, කුණප්‍රත්‍යය තෛලප්‍රත්‍යය කටප්‍රත්‍යය ජාහප්‍රත්‍යය යන මොහු ක්‍රමයෙන් වෙත්. පීලොඃ පාකඃ පීලුකුණඃ තිලස්‍ය ස්නෙහඃ තිලතෛලං, උමායා රජඃ උමාකටඃ, කර්ණ්‍යාස්‍ය මූලං කර්ණීජාහං. අභිධානබැවින් කුණකටා න්තයන්ගේ පුංසත්වය වේ, තිලජාහඅන්තයන්ට ක්ලීවත්වය වේ. [පාණිනිඃ 5. 2. 24.]

(මූ-) 493. ක්ෂෙත්‍රෙ ශාකටශාකිනෞ. (ක්ෂෙත්‍රෙ 7. ශාකට—ශාකිනෞ 1..) ඉක්ෂුශාකටං ඉක්ෂුශාකිනං.

(ස-) ක්ෂෙත්‍රෙ, ඔහුගේ ක්ෂෙත්‍රය යන අර්ථයෙහි ; ස්‍යාද්‍යන්තයා කෙරෙන් පරව, ශාකට ශාකිනෞ, ශාකට-ශාකින් යන ප්‍රත්‍ය

---

* ගුණ්ඩාශ්ච උක්ෂාණශ්ච තෙ තෙභ්‍යඃ. උභයත්‍ර බහුවචනං ගණාර්ථං. රශ්ච ෴රශ්ච තෞ.

† පීලුශ්ච තිලශ්ච උමා ච කර්ණීශ්ච තෙ ආදයො යස්‍ය තස් මාත්. කුණශ්ච තෛලශ්ච කටශ්ච ජාහශ්ච තත්. පාකශ්ච ස්නෙහශ්ච රජශ්ච මූලශ්ච තත්තස්මින්.

යෝ වෙත්. ඉක්‍ෂොඃ ක්‍ෂෙත්‍රං ඉක්‍ෂුශාකටං, ඉක්‍ෂොඃ ක්‍ෂෙත්‍රං ඉක්‍ෂුශාකිනං. යම්හෙයකින්ව නාහි සාධාරණවශයෙන් කිය නලද්දේද එසේවිතමුදු කිසිකෙනෙක් ඉක්‍ෂුහුගේමයයි කියත්, ඉක්‍ෂු මුල්කොට ඇත්තවුන් කෙරෙන්යයි අන්‍යයෝ කියත්.

(මු-) 494. **ඉතො'ස්‍ය ජාතෙ**. (ඉතඃ 1. අස්‍ය 6. ජාතෙ 7.) ඵලිතං.

(ස-) අස්‍ය ජාතෙ, මොහුගේ හටගත් කල්හි යන අර්ථයෙහි; ඉතඃ, ස්‍යාද්‍යන්තයා කෙරෙන් ඉතප්‍රත්‍යය වන්නේය. ඵලමස්‍ය ජාතං ඵලිතං වනං, ඵලිතො වෘක්‍ෂඃ, ඵලිතා ලතා. ඵලා දීන් කෙරෙන්ම මේ විධානයයි ජෞමරයෝ කියත්, ඵලාදිය වනාහි—

එල පුෂ්පාඞ්කුරපල්ලවගර්ව්වං
කණ්ටක සුන්දර ශර කල්ලෝලං,
හෂී කුතූහල කිසලය ගණ්ඩං
හස්තක කඤ්චුක සුඛ සීමන්තං.
තන්ද්‍රා තිලකං ශෛවල රොගං
කජ්ජල කුඞ්මල කොරක වෙගං,
නිද්‍රා මුද්‍රා මද ගල රොෂං
කර්ද්දම කන්දර කුසුම තරඞ්ගං.

සංඥා තාරක මූත්‍ර පුරීෂං පුලක විචාරං ව්‍රණ ශෘඞ්ගාරං,
ස්තවක පිපාසා ලජ්ජා දෝහං නිෂ්ක්‍රමණජ්වර දුඃඛ ද්‍රෝහං.
අභුදීක්‍ෂා වර්ම මූර්ජා රණ පණ්ඩා වෘෂා ක්‍ෂුධාඃ,
සෘජීෂාඞ්ගාර රොමාඤ්ච ප්‍රබාල ව්‍යාධි චන්ද්‍රකාඃ,
පිණ්ඩාත්කෂිං බුභුක්‍ෂා ච ඝවරොත්කණ්ඨෙ ච මඤ්ජරී.

අනිකුදු ගභීාදි ශබ්දයෝ විද්‍යමාන වෙත්. [පාණිනිඃ 5. 2. 36.]

(මු-) 495. **ච්විඃ කෘභ්වස්ස්වභූතතද්භාවෙ'ස්වාවිසීාවව්‍යස්‍ය**. (ච්විඃ 1. කෘ-භූ-අස්සු 7...අභූතතද්භාවෙ 7. අ-ස්වෙ 1 .. ඊසී 1 .. අව්‍යස්‍ය 6.)

අභූතතද්භාවෙ'පේ කෘභ්වස්තිෂු පරෙෂු ච්විඃ ස්‍යාත්, තස්මිං ශ්වාවර්ණස්‍ය ස්වයොරීකාර ඊ ස්‍යාඃ න තු ව්‍යස්‍ය.*

---

* කාශ්ච භුශ්ච අස්ච තෙ තෙෂු. අභූතස්‍ය අජාතස්‍ය තද් රූපෙණ භාව උත්පත්තිරභූතතද්භාවඃ.

(ස-) අභූතතද්භාවෙ'පි, පෙර නූපන්නාහුගේ ඒ රූප යෙන් ඉපදීමය යන අර්ථයෙහි ; කෘභ්වස්තිෂු පරෙෂු, කෘධාතු භූධාතු අසධාතු යන මොවුන් පර කල්හි ; ච්විඃ ස්‍යාත්, ච්වි ප්‍රත්‍යය වන්නේය ; තස්මිංශ්ච, එහිද ; අවර්ණස්‍යොඃ, ච්වි ප්‍රත්‍යයා පරකල්හි ප්‍රකෘතිහුගේ අන්තයෙහි සිටියාවූ අවර්ණ හ්‍රස්ව දෙදෙනාහට ; ඊකාර ඊකාර ශ්‍රී, ඊකාර දීර්ඝ දෙක ; ස්‍යාඃ වෙත්. න තු ව්‍යස්‍ය, අව්‍යයශබ්දයහට ඊකාරයද දීර්ඝයද නො වෙත්. කාෂ්ඨං භස්ම කරොති යන මේ වනාහි අභූතතද් භාවය නොවේ. තවද අභස්ම භස්ම කරොති යන මෙහි අභූතතද්භාවය වන්නේය. අව්‍යස්‍ය කියා ෂෂ්ඨ්‍යන්ත නිර්දේ ශය බැවින් අව්‍යයශබ්දයා කෙරෙන් වනාහි ච්විප්‍රත්‍යය වන් නේය. ච්විප්‍රත්‍යයාගේ ඉකාරය ලකුණු පිණිසයි, ඉත්සංඥ චකාරය අව්‍යය පිණිසයි. [පාණිනිඃ 5. 4. 50, 7. 4. 32.]

(මු-) 496. තෙත්‍ය වමාත්‍රො ලොප්‍යඃ. (ත්‍යඃ 1. වමාත්‍රඃ 1. ලොප්‍යඃ 1.)

වකාරමාත්‍ර ස්‍යෙත්‍ය ලොප්‍යඃ ස්‍යාත්. අකෘෂණං කෘෂණං කරොති කෘෂ්ණී කරොති, කෘෂ්ණී භවති කෘෂ්ණී ස්‍යාත්.

(ස-) වකාරමාත්‍රස්ත්‍යඃ, වකාරය පමණක් ඉතිරිවූ ප්‍රත්‍යය තෙම ; ලොප්‍යඃ ස්‍යාත්, ලොප්කටයුතු වන්නේය. එහෙයින් ච්විප්‍රත්‍යයද, (1028) විණ්ප්‍රත්‍යයද, (1030) විට්ප්‍රත්‍යයද, (1032) ච්විප්‍රත්‍යයද ක්විප්ප්‍රත්‍යයද යන පස්දෙනාගේ ලොපය වන් නේය.

අකෘෂණං කෘෂණං කරොති යන වාක්‍යයෙහි කෘෂණ ශබ්දයා කෙරෙන් ච්විප්‍රත්‍යය වේ, මේ සූත්‍රයෙන් ඉතිරි වකා රයහට ලොප් වේ, පූර්වයෙහි පවත්නා අකාරයහට ඊකාර වේ, කෘෂ්ණීකරොති යනු වේ. කෘෂ්ණීභවති කෘෂ්ණීස්‍යාත් යනුද මෙසේමැයි. මෙහි අස්ති යන පදය නොගෙන ස්‍යාත් යි කීබැවින් ධිසංඥ විභක්ත්‍යන්තවූ අසධාතුහු පරකල්හි ච්වි ප්‍රත්‍යය වන්නේය යනු දක්වනලදී. එහෙයින්ම අස යන්න හට ලිඩන්තයාගේම ප්‍රයොගයෙහි ශබ්දශක්තිස්වභාවයෙන් අභූතතද්භාවය හැඟෙයි යනු ගොයිචන්ද්‍රතෙම කියයි. කියනු ලබන සූත්‍රයන් කෙරෙහිද අස යන්නහුගේ ප්‍රයොගයෙහි මෙසේ අර්ථ සැලකියයුතු වෙයි. අමාලාං මාලාං කරොති, මාලී කරොති, ආකාරයහට ඊකාරය වන්නේය. අශාන්තිං ශාන්තිං

කරොති ශාන්තී කරොති, ඉකාරයහට දීඝී වේ. අවර්ණ හ්‍රස්ව රහිත ස්ථානයෙහි වනාහි අමහාන්තං මහාන්තං කරොති මහත් කරොති යනාදිය වේ. අකර්ම්ම කර්ම්ම කරොති කර්මී කරොති. අඥූතිනං ඥූතිනං කරොති ඥූතී කරොති, යනාදියෙහි (118) නකාරයහට ලොප්කළ කල්හි න නිපාතය අල්පාර්ථ බැවින් ඔහුගේ ආදිවිධානය නිෂෙධනුවූ කල්හි, අකාර හ්‍රස්ව දෙදෙනා හට ඊකාරදීඝීයෝ වෙත්. අව්‍යයශබ්දයහට වනාහි අව්‍යථා ව්‍යථා කෘත්වා යන වාක්‍යයෙහි ව්‍යථාකෘත්‍ය යනාදියෙහි ච්විප්‍රත්‍යයාන්තයාහට (548) සමාසකළකල්හි, (1176) ක්ත්වාච්ප්‍රත්‍යයහට යප්ආදෙශයයි. සාචීකෘත්‍ය යන්න වනාහි, නඤ් නිර්දිෂ්ටම නිත්‍යං යනු න්‍යාය හෙයින් දීඝී වේ. [පාණිනිඃ 5. 4. 50, 7. 4. 26, 32.]*

(මූ-) 497. **යඞ්ධ්‍යක්‍යෙ චර්ද්‍රී.** (යඞ්-ධ්‍ය-ක්‍යෙ 7. ච 1. ඍත් 1. රී 1.)

ඍකාරෙ රී ස්‍යාත් යඞි ධ්‍යෙ ක්‍යෙ ච්වෞ ච. මාත්‍රීකරොති.

(ස-) යඞිධ්‍යෙක්‍යෙච්වෞච, යඞ්ප්‍රත්‍යය ධ්‍යප්‍රත්‍යය ක්‍යප්‍රත්‍යය ච්විප්‍රත්‍යය යන මොවුන් පරකල්හි; ඍකාරඃ, ඍකාරයතෙම; රී ස්‍යාත්, රී යන ආදෙශ වන්නේය.

අමාතරං මාතරං කරොති මාත්‍රීකරොති, මාතෘශබ්දයා කෙරෙන් ච්විප්‍රත්‍යය කළ කල්හි ඍකාරයහට රීආදෙශ වන්නේය. යඞ්ප්‍රත්‍යය වූකල්හි—වෙක්‍රීයතෙ. ධ්‍යක්‍යප්‍රත්‍යයන් පරකල්හි (848) මාතෙවාචරති මාත්‍රීයතෙ, පිතරමිවාචරති (847) පිත්‍රීයති. [පාණිනිඃ 7. 4. 27.]

(මූ-) 498. **මනශ්චක්ෂුශ්චෙතො'රූරජො'රහො'න්තලොපශ්ච්වෞ.** (මනඃ—රහඃ 6. අන්තලොපඃ 1. ච්වෞ 7.)

මනීකරොති.†

(ස-) ච්වෞ, ච්විප්‍රත්‍යය පරකල්හි; මනශ්ච ක්ෂුශ්චෙතො'රූ රජොරහඃ, මනස්ශබ්ද චක්ෂුෂ්ශබ්ද චෙතස්ශබ්ද අරුෂ්ශබ්ද රජස්ශබ්ද රහස්ශබ්ද යන මේ ගණයාගේ; අන්තලොපඃ, අන්ත්‍යයහට ලොප් වේ. අමනො මනඃ කරොති මනීකරොති.

---

* ච චාසෞ මාත්‍රශ්චෙති චමාත්‍රඃ.

†. මනශ්ච චක්ෂුශ්ච චෙතශ්ච අරුශ්ච රජශ්ච රහශ්ච තත්තාස්‍ය.

සකාරයහට ලොප් කළ කල්හි අකාරයහට ඊකාරය වේ. චක්ෂූ කරොති යනුද මෙසේමැයි, ෂකාරයහට ලොප්කළකල්හි දීඝී වේ. චෙතීකරොති, අරූ කරොති, රජීකරොති, රහීකරොති, කියාද වෙත්. [පාණිනිඃ 5. 4. 51.]

(මු-) 499. **කාර්ත්ස්න්‍යායත්‍යොඃ සම්පද්‍යක්‍රාදෞ වසාද් වා.** (කාර්ත්ස්න්‍යායත්‍යොඃ 7 ·· සම්පද්‍ය—ක්‍රාදෞ 7. වසාත් 1. වා 1.)

සාකල්‍යෙ අධීනත්වෙ ච සම්පද්‍යති කෘභ්වස්තිෂු පරෙෂු ච වසාත් ස්‍යාද්වා. කෘත්ස්නං ලවණං ජලං සම්පද්‍යතෙ — ජලසාත් සම්පද්‍යතෙ. රාජායත්තං සම්පද්‍යතෙ — රාජසාත් සම්පද්‍යතෙ.

(ස-) සාකල්‍ය, සකලත්වයද; අධීනත්වෙ ච, අයත්තිබවද වාච්‍ය කල්හි; සම්පද්‍යති, සම්පද්‍යතෙයන්න පරකල්හිද; කෘභ්වස්තිෂු, කෘ-භූ-අස යන ධාතූන් ; පරෙෂු ච, පරකල්හිද ; වා, විකල්පයෙන් ; වසාත් ස්‍යාත්, වසාත්ප්‍රත්‍යය වන්නේය. කෘත්ස්නං ලවණං ජලං සම්පද්‍යතෙ යන වාක්‍යයෙහි ජලසාත් සම්පද්‍යතෙ යනු වේ. රාජසාත් සම්පද්‍යතෙ යනුද එසේමැයි.

සම්පද්‍යතෙච යන මෙයින්ම ඉෂ්ටය සිඩ කල්හි නැවත කෘ ආදීන්ගේ ගැන්ම පරසූත්‍රයෙහි අනුවර්ත්තනය පිණිසයි, චානුකෘෂ්ටං නොත්තරත්‍ර යන න්‍යාය කාරණකොටගෙන අනුවර්ත්තනය බාධා වන බැවිනි. වසාත්ප්‍රත්‍යයාගේ වකාරය අව්‍යය පිණිසයි. කෘත්ස්නං ලවණං ජලං කරොති ජලසාත් කරොති යනු වේ. ජලසාත් භවති ජලසාත් ස්‍යාත් යනුද මෙසේමැයි. පක්ෂයෙක්හි කෘත්ස්නං ලවණං ජලං සම්පද්‍යතෙ කියාද, රාජායත්තං සම්පද්‍යතෙ කියාද වෙත්. [පාණිනිඃ 5. 4. 52, 53, 54.]*

(මු-) 500. **දෙයෙ ත්‍රාච්ච.** (දෙයෙ 7. ත්‍රාච් 1. ච 1.)

දෙයෙ'පි ත්‍රාච් වසාච්ච ස්‍යාත් සම්පද්‍යාදෞ.

දෙවාය දෙයං කරොති දෙවත්‍රා කරොති, දෙවසාත් කරොති.

---

* කෘත්ස්නං සකලං, තස්‍ය භාවඃ කාර්ත්ස්න්‍යං. ආයත්තිරධීනත්වං. කාර්ත්ස්න්‍යඤ්ච ආයත්තිශ්ච කාර්ත්ස්න්‍යායත්තී තයොඃ. සංපද්‍යඃ සංපූර්වක දෛවාදික පදධාතුඃ, සම්පද්‍යශ්ච ක්‍රාදිශ්ච තත් තස්මින්.

(ස-) සම්පද්‍යාදෞ, සම්පද්‍ය යනාදිය පරකල්හි; දෙයෙ'පි, දියයුතුය යන අර්ථයෙහි; ත්‍රාච්, ත්‍රාච්ප්‍රත්‍යය ද; චසාච්ච, චසාත්ප්‍රත්‍යය ද; ස්‍යාත්, වන්නේය. දෙවාය දෙයං කරොති යන වාක්‍යයෙහි දෙවත්‍රා කරොති යනු වේ. දෙවාය දෙයං කරොති යන වාක්‍යයෙහි දෙවසාත් කරොති. ත්‍රාච්, දෙවත්‍රා. චසාත්, දෙවසාත්. දානාපි දාධාතුහු කෙරෙන් කර්ම්ය වාච්‍ය කල්හි යප්‍රත්‍යයව දෙයං යනු සිද්ධයි, චකාරය අව්‍යය පිණිසයි. දෙවත්‍රා සම්පද්‍යතෙ කියාද දෙවසාත් සම්පද්‍යතෙ කියාද වෙත්. සම්පද්‍ය ආදීන්ගේ පරභාගයේ සිටි යාවූ සම්බන්ධයෙහිද වන්නේය, එහෙයින් අකරොද්විරෙශ්වරඃ ක්ෂිතෞ විෂදූරම්භඵලානි භස්මසාත් කියා වේ. [පාණිනිඃ 5. 4. 55.]

(මු-) **501. අනෙකාචො'ව්‍යක්තානුකරණාත් ඩාච් වානිතෞ ද්විශ්ච.** (අනෙකාචඃ 5. අව්‍යක්තානුකරණාත් 5. ඩාච් 1. වා 1. අනිතෞ 7. ද්විඃ 1. ච 1.)

අනෙකාචො'ව්‍යක්තානුකරණාත් සම්පද්‍යාදෞ ඩාච් ස්‍යාද්වා, නත්විතෞ, තස්මිංශ්ච ද්විර්භාවඃ.*

(ස-) අනෙකාචඃ, අනෙකස්වර වූ; අව්‍යක්තානුකරණාත්, ධ්වන්‍යාත්මකවූ අව්‍යක්තවූ අනුකරණශබ්දයා කෙරෙන් පරව; සම්පද්‍යාදෞ, සම්පද්‍ය යනාදිය පරකල්හි; වා, විකල්පයෙන්; ඩාච් ස්‍යාත්, ඩාච්ප්‍රත්‍යය වන්නේය; න ත්විතෞ, ඉති යන්න පර කල්හි නොවේ. තස්මිංශ්ච, ඒ ඩාච්ප්‍රත්‍යය කළකල්හි; ද්විර්භාවඃ, ද්විත්ව වේ. වාශබ්දය තමා ව්‍යවස්ථාවාචීබැවින් ඉති යන්න පරකල්හිද අනුකරණශබ්දයාගේ ද්විත්වය වක්තව්‍යයි. [පාණිනිඃ 5. 4. 57.]

(මූ-) **502. තලොපො'තඃපිස්ත්විතෞ වෙස්ත්වන්තො වා.** (ත 1. ලොප්‍යඃ 1. අතඃ 6. පිඃ 1. තු 1. ඉතෞ 7. වෙඃ 6. තු 1. අන්තඃ 1. වා 1.)

තස්‍යාද්‍යන්තස්‍ය තලොපො ඩාචි, ඉතෞ තු පිලොපඃ, වෙස්තු අන්ත්‍යා ලොපො වා.

---

* එකො'ච් යස්‍ය ස එකාච්, න එකාච් අනෙකාච් තස්මාත්. අව්‍යක්තො ධ්වන්‍යාත්මකශබ්දඃ, තස්‍ය අනුකරණං අව්‍යක්තානුකරණං තස්මාත්. න ඉති අනිති තස්මින්.

(ස-) ඩාච්, ඩාච්ප්‍රත්‍යයා පරකල්හි ; අදන්තස්‍ය, අත්භාගය අන්තකොට ඇත්තාවූ ; තස්‍ය, ඒ අනුකරණශබ්දයාගේ ; තලොපඃ, තකාරලොපය කටයුතු වේ ; ඉතෞ තු, ඉතිශබ්දය පරකල්හි වනාහි ; ටිලොපඃ, ටිසංඥයහට ලොප්කටයුතුවේ. වෙසතු, ම්‍රිඩයාගේවනාහි ; අන්ත්‍යඃ, අන්තවූ වර්ණය ; වා, විකල්පයෙන් ; ලොපඃ, ලොප්කටයුතු වේ.

(මූ-) පටපටා කරොති. එකාවසතු සෑක් කරොති. ඉතෞ තු පටදිති කරොති—පටිති, පටත් පටෙති පටත්පටදිති.

(ස-) පටත්ශබ්දයා කෙරෙන් (501) ඩාච්ප්‍රත්‍යය කළකල්හි මේ සූත්‍රයෙන් තකාරලොපය වේ, පට යන මෝහට පූර්වසූත්‍රයෙන් ද්විත්ව කළ කල්හි පටපටා කරොති යනු වේ. එකාවසතු එකස්වරශබ්දයා කෙරෙන්; සෑක් කරොති යනු වේ, මෙහි ඩාච් නොවේ. ඉති පරකල්හි මේ සූත්‍රයෙන් ටිසංඥයහට ලොප්ව පටිති යනු වේ. ස්ථානිවත් බැවින් (58) වප්‍යන්නහට ජබ් නොවේ. ම්‍රිඩයාගේ වනාහි අන්තවර්ණය තෙම විකල්පයෙන් ලොප් වේ. පටත්පටෙති පටත්පටදිති යනු වේ.

(මූ-) **503. තීයසම්බබීජසඞ්ඛ්‍යාදිගුණාත් කෘඤ් කෘෂෞ.**
(තීය—ගුණාත් 5. කෘඤ් 7. කෘෂෞ 7.)

එභ්‍යඃ කරොතෞ ඩාච් ස්‍යාත් කෘෂෞ. ද්විතීයං කර්ෂණං කරොති ද්විතීයාකරොති සම්බාකරොති, බීජෙන සහ කර්ෂණං කරොති බීජාකරොති, ද්විගුණාකරොති.*

(ස-) එභ්‍යඃ, ද්විතීය තෘතීය යන මෙහි වූ තීයප්‍රත්‍යය සම්බය බීජය සඞ්ඛ්‍යාදිවූ ගුණශබ්දය යන මොවුන් කෙරෙන් ; කරොතෞ, කරොති යන්නපරකල්හි; කෘෂෞ, කර්ෂණාර්ථයෙහි; ඩාච් ස්‍යාත්, ඩාච්ප්‍රත්‍යය වන්නේය. ද්විතීයං කර්ෂණං කරොති යන වාක්‍යයෙහි ද්විතීයාකරොති යනු වේ. දෙවරක් ක්ෂෙත්‍රය සී සෑම කෙරෙයි යන අර්ථයි. සම්බං කර්ෂණං කරොති යන වාක්‍යයෙහි සම්බාකරොති යනුද එම අර්ථමැයි. කියනලද දෙකම සමානාර්ථයි. බීජාකරොති යන්න කියනලද්දෙමය. ද්විගුණං කර්ෂණං කරොති ද්විගුණා කරොති, ත්‍රිගුණා කරොති යනාදියද එසේමැයි. [පාණිනි: 5. 4. 58, 59.]

---

* සඞ්ඛ්‍යා ආදිර්යස්‍ය ස සඞ්ඛ්‍යාදිඃ, ස වාසෞ ගුණශ්චෙති සඞ්ඛ්‍යාදිගුණඃ. තීයශ්ච සම්බශ්ච බීජඤ්ච සඞ්ඛ්‍යාදිගුණශ්ච තස්මාත්.

(මු-) 504. **සමය නිෂ්කුල දුඃඛ ශූල සත්‍යාද් යාපන නිෂ්කොෂ ප්‍රාතිකූල්‍ය පාකාශපථෙ.** (සමය—සත්‍යාත් 5. යාපන—අශපථෙ 7.)

එභ්‍යඃ ක්‍රමාදෙතෙෂ්වපෙක්‍ෂු ඩාච් ස්‍යාත් කෘඤි පරෙ. සමයා කරොති නිෂ්කුලා කරොති දුඃඛා කරොති ශූලා කරොති සත්‍යා කරොති.*

(ස-) කෘඤි පරෙ, කෘධාතුව පර කල්හි ; එභ්‍යඃ, සමය-නිෂ්කුල-දුඃඛ-ශූල-සත්‍ය යන මේ ශබ්දයන් කෙරෙන් පරව ; ක්‍රමාත්, පිළිවෙළින් ; එතෙෂ්වපෙක්‍ෂු, යාපනය නිෂ්කොෂය ප්‍රාතිකූල්‍යය පාකය අශපථය යන මෙ අර්ථයන් කෙරෙහි ; ඩාච් ස්‍යාත්, ඩාච්ප්‍රත්‍යය වන්නේය.

සමයා කරොති යනු සමයං යාපයතීත්‍යර්ථඃ, කාලය ඉක්මවයි යන අර්ථයි. නිෂ්කුලා කරොති යනු දාඩිමං නිෂ්කොෂයතීත්‍යර්ථඃ, අභ්‍යන්තරාවයවය නිකුත්කිරීම නිෂ්කොෂ නම්. නිෂ්කොෂ රහිතාර්ථයෙහි ශත්‍රුං නිෂ්කුලං කරොති යනු වේ. දුඃඛා කරොති යනු සතුරාට පීඩාකෙරෙයි යන අර්ථයි, මෙහි ප්‍රාතිකූල්‍යය විපක්‍ෂ භාවයයි. ශූලා කරොති යනු මාංසය උල හාසමග පුලුස්සයි යන අර්ථයි, මෙහි පාකයයි. සත්‍යා කරොති යනු මුනි තෙමේ සත්‍යය කියයි යන අර්ථයි. මෙහි අශපථය හෙවත් දිවිරීම නැත්තේය යන අර්ථයයි. දිවිරීමෙහි වනාහි සත්‍යං දිව්‍යං කරොති යනු වේ. [පාණිනිඃ 5. 4. 60, 62, 64, 65, 66.]

(මු-) 505. **සපත්‍ර නිෂ්පත්‍රාත් ප්‍රියසුඛාත් මද්‍රභද්‍රාත් පීඩානුකූල්‍යවපනෙ.** (සපත්‍රනිෂ්පත්‍රාත් 5. ප්‍රියසුඛාත් 5. මද්‍රභද්‍රාත් 5. පීඩානුකූල්‍යවපනෙ 7.)

එභ්‍යඃ ක්‍රමාදෙතෙෂ්වපෙක්‍ෂු ඩාච් ස්‍යාත් කෘඤි. සපත්‍රාකරොති නිෂ්පත්‍රාකරොති මෘගං. ප්‍රියාකරොති සුඛාකරොති. මද්‍රාකරොති භද්‍රාකරොති.

(ස-) කෘඤි, කෘධාතුව පරකල්හි ; එභ්‍යඃ, සපත්‍ර-නිෂ්පත්‍ර දෙකින්ද ප්‍රිය-සුඛ දෙකින්ද මද්‍ර-භද්‍ර දෙකින්ද යන මොවුන් කෙරෙන් ; ක්‍රමාත්, පඞ්ක්තීන් ; එතෙෂ්වපෙක්‍ෂු, පීඩාය අනුකූල්‍යය

---

* සමයශ්ච නිෂ්කුලඤ්ච දුඃඛඤ්ච ශූලඤ්ච සත්‍යඤ්ච තස්මාත්. යාපනඤ්ච නිෂ්කොෂශ්ච ප්‍රාතිකූල්‍යඤ්ච පාකශ්ච අශපථඤ්ච තස්මින්.

වපනය යන මේ අර්ථයන් කෙරෙහි ; ඩාච් ස්‍යාත්, ඩාච්ප්‍රත්‍යය වන්නේය. සපත්‍රං කරොති මෘගං යන වාක්‍යයෙහි සපත්‍රා කරොති යනු වේ. සපත්‍රාකරොති යනු වැදිතෙම ඊය මෘග ශරීරයෙහි ප්‍රවෙශ කෙරෙයි යන අර්ථයි. නිෂ්පත්‍රං කරොති මෘගං නිෂ්පත්‍රාකරොති යනු වේ. නිෂ්පත්‍රාකරොති යනු මෘගයා නිෂ්පත්‍රකෙරෙයි එනම් ඊය මෘගශරීරයෙන් පිටත් කෙරෙයි යන අර්ථයි.

මේ පීඩාවයි. අන්‍යත්‍ර වෘක්ෂං සපත්‍රං (පත්‍රයුක්තං) කරොති ප්‍රාවෘට්, නිෂ්පත්‍රං (පත්‍රරහිතං) කරොති ග්‍රීෂ්මඃ. ප්‍රියාකරොති සුඛාකරොති සඛායං, මිත්‍රයාගේ සිත්ගැණීම කෙරෙයි යන අර්ථයි. ආනුකූල්‍ය නම් චිත්තාරාධනාවයි. මද්‍රභද්‍ර යන දෙකම මඞ්ගල්‍යාර්ථයෝයි. මද්‍රං කරොති භද්‍රං කරොති මද්‍රාකරොති භද්‍රා කරොති, කරනැවෑමිතෙම බාලයා මඞ්ගල්‍ය පූර්වකොට මුඩුකෙරෙයි යන අර්ථයි. වපන නම් ඉස මුඩුකිරීමයි. [පාණිනිඃ 5. 4. 61, 63, 67.]

(මූ-) 506. **දඝ්නමාත්‍රවයසච් මාණෙ.** (දඝ්න-මාත්‍ර-වයසච් 1. මාණෙ 7.)

පරිමාණෙපි එතෙ ස්‍යුඃ. ගජපරිමාණඃ—ගජදඝ්නඃ ගජමාත්‍රඃ ගජවයසඃ.*

(ස-) පරිමාණෙ, පරිමාණාර්ථයෙහි ; එතෙ, දඝ්නච් මාත්‍රච් වයසච් යන මේ ප්‍රත්‍යයෝ ; ස්‍යුඃ, වන්නෝය. ගජපරිමාණඃ යන වාක්‍යයෙහි ගජදඝ්නඃ යනු වේ. ගජපරිමාණඃ ගජමාත්‍රඃ, ගජපරිමාණඃ ගජවයසඃ. වකාරයාගේ වෙනවෙනම සම්බන්ධය වේ. මෙහි පරිමාණය ඌර්ධ්වපරිමාණයයි. ගජඃ ඌර්ධ්ව පරිමාණමස්‍ය ගජපරිමාණඃ යන මේ අර්ථයෙහි මේ ප්‍රත්‍යයෝ වෙත්. චිත්ත්ව බැවින් ඊප්ද වේ. [පාණිනිඃ 5. 2. 37.]

(මූ-) 507. **සඞ්ඛ්‍යාශන්ශතො ඩින්.** (සඞ්ඛ්‍යාශන්ශතඃ 5. ඩින් 1.)

දශි ත්‍රිංශි.†

(ස-) සඞ්ඛ්‍යාශන්ශතඃ, සඞ්ඛ්‍යාවාචකවූ (දශත් යනාදිහුගේ)

---

* දඝ්නශ්ච මාත්‍රශ්ච වයසශ්ච සමාහාරෙ තස්මාත්ට.

† ශත් ච ශත් ච ශන්ශත්, සඞ්ඛ්‍යා වාසෞ ශන්ශත් චෙති තස්මාත්.

ශන් යන්නහු කෙරෙන්ද (ත්‍රිංශත් යනාදිහුගේ) ශත් යන්නහු කෙරෙන්ද ; ඩින්, පරිමාණාර්ථයෙහි ඩින් ප්‍රත්‍යය වන්නේය. හුදකලාවූ ශන් ශත් යන මොවුන් නැතිහෙයින් ඒ අන්තයන්ගේ ග්‍රහණයයි. ඩකාරය ඉත්සංඥයි. දශ පරිමාණමස්‍ය යන වාක්‍යයෙහි දශි යනු වේ. ත්‍රිංශි යනුද මෙසේමැයි. ඩින් ප්‍රත්‍යයද (126) ඊසංඥයාහට ලොප්ද වෙත්. විභක්ති පර කල්හි ඉන් අන්තයහට දීඝ වේ. ශන් අන්ත සඞ්ඛ්‍යාවාචකයෝ නම් දශන් ශබ්දය පටන් අෂ්ටාදශන් ශබ්දය අන්තකොට ඇත්තාහුයි. ශත් අන්ත සඞ්ඛ්‍යාවාචක ශබ්දයෝ නම් ත්‍රිංශත් එක ත්‍රිංශත් යනාදියයි.

(මු-) 508 **කති යති තති යාවත්තාවදෙතාවත් කියදියන්තඃ.** (කති—ඉයන්තඃ 1...)

කිං-යත්තදෘං ඩත්‍යන්තානාං යත්-තදෙතත්-කිම්-ඉදමාං වත්‍වන්තානාං එතෙ ක්‍රමාත් නිපාත්‍යන්තෙ මානෙ.

(ස-) ඩත්‍යන්තානාං, ඩතිප්‍රත්‍යයාන්තවූ ; කිංයත්තදෘං, කිම් ශබ්ද යද්ශබ්ද තද්ශබ්දයන්ගේ ස්ථානයෙහිද ; වත්වන්තානාං, වතුප්‍රත්‍යය අන්තකොට ඇත්තාවූ ; යත්තදෙතත් කිම්ඉදමාං, යද්ශබ්ද තද්ශබ්ද එතද්ශබ්ද කිම්ශබ්ද ඉදම්ශබ්දයන්ගේ ස්ථානයෙහිද ; එතෙ, කති යති තති යාවත් තාවත් එතාවත් කියත් ඉයත් යන මොව්හු; ක්‍රමාත්, පිළිවෙළින්; මානෙ, පරිමාණාර්ථයෙහි; නිපාත්‍යන්තෙ, නිපාතනයෙන් සිඬකරණුලැබෙත්. කිං පරිමාණමෙෂාං කති, යත් පරිමාණමෙෂාං යති, තත් පරිමාණමෙෂාං තති. යත් පරිමාණමස්‍ය යාවාන්, තත් පරිමාණමස්‍ය තාවාන්, එතත් පරිමාණමස්‍ය එතාවාන්, කිං පරිමාණමස්‍ය කියාන්, ඉදං පරිමාණමස්‍ය ඉයාන්. වතුප්‍රත්‍යයාගේ උකාරය ඉත්සංඥ බැවින් ස්ත්‍රීලිඞ්ගයෙහි යාවතී යනාදිය වේ. [පාණිනිඃ 5. 2. 41.]

(මු-) 509. **දශාදෙර්ඩො යුතෙ ශතාදෞ.** (දශාදෙඃ 5. ඩඃ 1. යුතෙ 7. ශතාදෞ 7.)

එකාදශං ශතං විංශං ශතං.*

(ස-) දශාදෙඃ, එකාදශන් ශබ්දය ආදිකොට ඇති ෂෂ්ටි ශබ්දය අන්තකොට ඇති ශබ්දයන් කෙරෙන් ; ශතාදෞ,

* දශ ආදිර්යස්‍ය ස දශාදිස්තාස්මාත්.

ශතශබ්ද සහස්‍රශබ්ද වාච්‍යවූ ; යුතෙ, යුක්ත යන (අධිකය යන) අර්ථයෙහි ; ඩඃ, ඩප්‍රත්‍යය වන්නේය. මෙහි අතද්ගුණ සංවිඥාන බහුව්‍රීහියෙන් දශන්ශබ්දය හැරදමා ඒකාදශන්ශබ්දාදීන්ගේ ග්‍රහණයයි. දෙතන්හි මෙසේම ආදිශබ්ද දෙදෙනා ව්‍යවස්ථා වාචීබැවින් දශාදෙඃ යනු ෂෂ්ටිශබ්දය කෙළවරකොට ඇත්තවූන්ගේමද ශතාදෞ යනු ශතශබ්ද සහස්‍රශබ්ද දෙදෙනාගේමද ග්‍රහණයයි. ඒකාදශභිර්යුතං යන වාක්‍යයෙහි ඒකාදශං ශතං යනු වේ, ඉත්සංඥ ඩකාරය බැවින් (126) ටිලොපය වේ. විංශත්‍යා යුතං විංශං ශතං යනුද මෙසේමැයි, මෙහි විංශතිශබ්දයාගේ ති යන භාගයහට (126) ලොප්කළ කල්හි, (258) අකාරලොපය වේ. [පාණිනීඃ 5. 2. 45, 46.]

(මූ-) **510. කිංයත්තදෙකාන්‍යාත් විබහූනාමෙකනිර්ධාරෙ ඩතරඩතමෞ.** (කිං-අන්‍යාත් 5. විබහූනාං 6... එකනිර්ධාරෙ 7. ඩතර ඩතමෞ 1 ..)*

(ස-) කිං යත්තදෙකාන්‍යාත්, කිංශබ්ද යද්ශබ්ද තද්ශබ්ද ඒකශබ්ද අන්‍යශබ්ද යන මොහු කෙරෙන් ; විබහූනාං, දෙදෙනකුගේද බොහෝදෙනකුගේද අතුරෙන් ; එකනිර්ධාරෙ, ද්‍රව්‍යගුණක්‍රියාදිය කරණකොටගෙන එකක්හුගේ වෙන් කිරීමෙහි ; ඩතරඩතමෞ, ඩතර ප්‍රත්‍යය ඩතමප්‍රත්‍යය යන දෙක වෙත්.

(මූ-) අනයොඃ කතරො වෛෂ්ණවඃ, එෂාං කතමඃ ශෛවඃ.

(ස-) අනයොඃ, මොවුන් දෙදෙනා අතුරෙන් ; කතරඃ, කවරෙක් ; වෛෂ්ණවඃ, විෂ්ණු දෙවතාකොට ඇත්තේද ? එෂාං, මොවුන් අතුරෙන් ; කතමඃ, කවරෙක් ; ශෛවඃ, ශිව දෙවතාකොට ඇත්තේද? අනයොර්මධ්‍යෙ කඃ යන වාක්‍යයෙහි කතරඃ යනු වේ, එෂාං මධ්‍යෙ කඃ යන වාක්‍යයෙහි කතමඃ යනු වේ. යතරඃ යතමඃ එකතරඃ එකතමඃ අන්‍යතරඃ අන්‍යතමඃ යනුද මෙසේමැයි. ඉත්සංඥ ඩකාරයා පර කල්හි ටිලොපයයි. [පාණිනීඃ 5. 3. 92, 93, 94.]

(මූ-) **511. තස් කෙනඃ.** (තස් 1. කෙනඃ 6.)

---

* කශ්ච යශ්ච ස ච එකශ්ච අන්‍යශ්ච තතතාස්මාත්. වෞ ච බහවශ්ච තෙ තෙෂාං. එකස්‍ය නිර්ධාර එකනිර්ධාරඃ තස්මින්. ඩතරශ්ච ඩතමශ්ච තෞ.

කෙතඃ ස්ථානෙ තස් ස්‍යාත්.

කෘෂ්ණතඃ සර්වතඃ අමුතඃ.

(ස-) කෙතඃ, සර්වලිඞ්ගයන් කෙරෙන් පරවූ සියලු විභක්ති හුගේ ස්ථානයෙහි ; තස්, තස්ආදෙශ වන්නේය. මෙසේ සාධාරණ වශයෙන් කීයේද ශිෂ්ටප්‍රයොගානුසාරයෙන් ප්‍රයොග කටයුතුමය. වෙන්වූ යොගය බැවින් පූර්වසූත්‍රයන් ගෙන් කිසිවකුදු අනුවර්තන නොවේ. කෘෂ්ණඃ කෘෂ්ණම් කෘෂ්ණෙන කෘෂ්ණාය කෘෂ්ණස්‍ය කෘෂ්ණෙ යන මොවුන් ගේ ස්ථානයෙහි කෘෂ්ණතඃ යනු වේ. සර්වතඃ යනුද මෙසේ මැයි. අමුතඃ යන තස්ආදෙශය තමා විභක්තිස්ථානයේ ජාත බැවින් සියලු සාධාරණවිභක්ති නිමිත්තවූ කාර්‍ය්‍යය වන්නේමය, එහෙයින් (133) විසංඥයාගේ ස්ථානයෙහි අකාර වේ, (204) දකාරස්ථානයෙහි මකාර වෙයි, (235) හ්‍රස්වස්ථානයෙහි උකාර වෙයි. විභක්ති විශෙෂ විහිතයා වනාහි ප්‍රත්‍යක්ෂ විභක්ති පරකල්හිම වෙයි, එහෙයින් ජස් ආදීන්ගේ ස්ථාන යෙහි තස් ආදෙශ කළ කල්හි හරිතඃ යනාදියෙහි (122) ගුණාදිය නොවන්නේය, එසේද විභක්තිස්ථානයෙහි තස් ආදීවූ යම් ආදෙශයෝ වෙද්ද, ඒ අන්තයන්ගේ අව්‍යයත්වයයි පූර්වාචාර්‍ය්‍යහු කියති. ත්‍රාච් ථාච් භින්නයන්ගේ අව්‍යයභාව යෙක් නැත්තේයයි කිසිකෙනෙක් කියති. [පාණිනිඃ 5. 3. 7, 14.]

(මූ-) **512. දෙවාදෙර්වීප්තෙත්‍යස්ත්‍රාච්.** (දෙවාදෙඃ 5. වීප් තෙත්‍යඃ 6 .. ත්‍රාච් 1.)

දෙවත්‍රා වන්දෙ රමෙ වා.

(ස-) දෙවාදෙඃ, දෙවාදීන් කෙරෙන් පරවූ ; වීප්තෙත්‍යඃ, විතීයා සප්තමීන්ගේ ස්ථානයෙහි ; ත්‍රාච්, ත්‍රාච්ප්‍රත්‍යය වන් නේය. දෙවං දෙවෞ දෙවාන් වා වන්දෙ යන මෙහි දෙවත්‍රා වන්දෙ යනු වේ. දෙවෙ දෙවයොඃ දෙවෙෂු වා රමෙ යන මෙහි දෙවත්‍රා රමෙ යනු වේ. දෙවාදිය මෙසේයි, දෙවො බහුඃ පුරුර්මර්ත්‍යො මනුෂ්‍යඃ පුරුෂශ්ච ෂට්. [පාණිනිඃ 5. 4. 55, 56.]

(මූ-) **513. ත්‍රිබහොශස්ත්‍රා'ද්ව්‍යාදෙඃ පත්‍යඃ.** (ත්‍රි-බහොඃ 5. ත්‍රඃ 1. අද්ව්‍යාදෙඃ 5. පත්‍යඃ 6.)

ත්‍රෛබහොශ්ච පරස්‍යඃ පත්‍යස්ත්‍රඃ ස්‍යාත්, න තු ව්‍යස්මද් යුෂ්මදඃ.

සර්වස්මින් සර්වත්‍ර, තත්‍ර බහුත්‍ර.*

(ස-) සෙප්‍රඃ බහොශ්ච, ඞිසංඥයා කෙරෙන්ද සඞ්ඛ්‍යාවාචී බහු ශබ්දයා කෙරෙන්ද ; පරස්‍යඃ, පරවූ ; පත්‍යාඃ, සප්තමීවිභක්ති හුගේ ස්ථානයෙහි ; ත්‍රඃ ස්‍යාත්, ත්‍රආදෙශ වන්නේය. ව්‍යස්මද් යුෂ්මදස්තු, ඞිශබ්ද අස්මද්ශබ්ද යුෂ්මද්ශබ්දයන්ගේ ස්ථාන යෙහි වනාහි ; න, ත්‍රආදෙශ නොවන්නේය. ව්‍යාදියද (86) ත්‍යදාදි ගණසමාප්තිය කෙළවරකොට ඇත්තේය. එහෙයින් ඞිඅස්මද් යුෂ්මදඃ යනු කීයේය. සර්වස්මින් සර්වයොඃ සර්වේෂු යන මෙහි හෝ සර්වත්‍ර යනු වේ. සර්වස්‍යාං සර්වයොඃ සර්වාසු යන මෙහිද සර්වත්‍ර යනු වේ. (320) ප්‍රත්‍යයා පරකල්හි පුංවද්භාවය වේ. තස්මින් තයොඃ තෙෂු, තස්‍යාං තයොඃ තාසු යන මෙහි හෝ තත්‍ර යනු වේ, (133) ටිසංඥයාගේ ස්ථානයෙහි අකාරය වේ. බහුෂු යන වාක්‍ය යෙහි බහුත්‍ර යනු වේ. [පාණිනිඃ 5. 3. 10.]

(මූ-) **514. සර්වෛකාත් කාලෙ දා.** (සර්වෛකාත් 5. කාලෙ 7. දා 1.)

සර්වස්මින් කාලෙ සර්වදා.†

(ස-) කාලෙ, කාලයෙහි පවත්නාවූ ; සර්වෛකාත්, සර්ව ශබ්ද එකශබ්ද යන මොවුන් කෙරෙන් ; දා, සප්තමීහුගේ ස්ථානයෙහි දාආදෙශය වන්නේය. සර්වදා යන්නෙහි අප්‍රකට වූවෙක් නොවේ. එසේම, එකස්මින් කාලෙ යන වාක්‍යයෙහි එකදා යනු වේ. [පාණිනිඃ 5. 3. 15.]

(මූ-) **515. කිමන්‍යයත්තදෙර්හිශ්ච.** (කිමන්‍යයත්තදඃ 5. ර්හිඃ 1. ච 1.)

එභ්‍යඃ පත්‍යර්හි දා ච ස්‍යාත්. කස්මින් කාලෙ කර්හි කදා.‡

(ස-) එභ්‍යඃ, කිම්ශබ්ද අන්‍යශබ්ද යද්ශබ්ද තද්ශබ්ද යන මොවුන් කෙරෙන් පරව ; පත්‍යාඃ, සප්තමීවිභක්තිහුගේ ස්ථාන යෙහි ; ර්හිඃ, කාලාර්ථයෙහි ර්හිආදෙශයද ; දා ච ස්‍යාත්, දාආදෙ ශයද වන්නේය. කර්හි යන්න දතයුතු. අන්‍යස්මින් කාලෙ

---

* ස්‍රිශ්ච බහවශ්ච තත්‍රතස්මාත්. ඞිරාදිදීඝ්‍ය ස ව්‍යාදිනී ව්‍ය දිරව්‍යාදිසතස්මාත්.

† සර්වශ්ච එකශ්ච තත්‍රතස්මාත්.

‡ කශ්ච අන්‍යශ්ච යශ්ච සච තත් තස්මාත්.

අන්‍යර්හි, යස්මින් කාලෙ යර්හි, තස්මින් කාලෙ තර්හි යනු වේ. කස්මින් කාලෙ කදා, අන්‍යස්මින් කාලෙ අන්‍යදා, යදා තදා යනුද එසේමැයි. [පාණිනි: 5. 3. 21.]

(මු-) **516. තදෙ දානීං වා.** (තද: 5. දානීං 1. වා 1.) තදානීං තර්හි තදා.

(ස-) තද:, කාලයෙහි පවත්නා තද්ශබ්දයා කෙරෙන් පරව ; වා, විකල්පයෙන් ; දානීං, සප්තමී ස්ථානයෙහි දානීං ආදෙශය වන්නේය. තස්මින් කාලෙ තදානීං, පක්ෂයෙහි තස්මින් කාලෙ තර්හි, තස්මින් කාලෙ තදා යනු වේ. [පාණිනි: 5. 3. 19.]

(මු-) **517. පූර්වාන්‍යාන්‍යතරෙතරාපරාධරොත්තරොභයා දෙද්‍යුසහ්නි.** (පූර්ව—උභයාත් 5. එද්‍යුස් 1. අහ්නි 7.) පූර්වස්මින්නහ්නි පූර්වේද්‍යු:.*

(ස-) පූර්වාන්‍යාන්‍යතරෙතරාපරාධරොත්තරොභයාත්, පූර්ව ශබ්ද අන්‍යශබ්ද අන්‍යතරශබ්ද ඉතරශබ්ද අපරශබ්ද අධරශබ්ද උත්තරශබ්ද උභයශබ්ද යන මොවුන් කෙරෙන් පරව ; අහ්නි, දිනය වාච්‍ය කල්හි ; එද්‍යුස්, සප්තමීවිභක්තිහට එද්‍යුස් ආදෙශ වන්නේය.

පූර්වේද්‍යු: යන මෙහි, (527) ආදිස්ථ: යන මෙයින් තද්ධිතප්‍රකරණයෙහි කියනලද ආදෙශයන්ටද තද්ධිතසංඥාවිධාන කරණලද බැවින් (258) අකාරලොපය වේ. අන්‍යේද්‍යු: අන්‍යතරේද්‍යු: ඉතරේද්‍යු: අපරේද්‍යු: අධරේද්‍යු: උත්තරේද්‍යු: උභයේද්‍යු:, යනුද මෙසේමැයි. [පාණිනි: 5. 3. 22.]

(මු-) **518. දික්ශබ්දාත් දිග්දෙශකාලෙ සතාත් ප්‍රිපිප්‍ත්‍යා'වො ලුක්.** (දික්ශබ්දාත් 5. දිග්දෙශකාලෙ 7. සතාත් 1. ප්‍රිපිප්ත්‍ය: 1...අව: 5. ලුක් 1.) පරස්තාත් ප්‍රාක්.†

(ස-) දිග්දෙශකාලෙ, දිශා දෙශ කාල යන මොවුන් වාච්‍ය කල්හි ; දික්ශබ්දාත්, දිග්වාචී ශබ්දයා කෙරෙන් පරවූ; ප්‍රිපිප්ත්‍ය:, ප්‍රථමා පඤ්චමී සප්තමී විභක්තීන්ගේ ස්ථානයෙහි ; සතාත්, සතාත්ප්‍රත්‍යය වන්නේය. අව:, අන්වධාතුහු කෙරෙන්

---

* පූර්වශ්ච අන්‍යශ්ච අන්‍යතරශ්ච ඉතරශ්ච අපරශ්චඅධරශ්ච උත්තරශ්ච උභයශ්ච තත්තස්මාත්.

† දිශි වර්ත්තමාන: ශබ්දෙ දික්ශබ්ද:, ස ච පූර්වාදි: ප්‍රාගාදිශ්ච.

වූ ක්විප්ප්‍රත්‍යයෙන් සිඩ කරණලද අව්‍යසංඥයා කෙරෙන් පරවූ සත්‍යාත්ප්‍රත්‍යයහට ; ලුක්, ලොප් වන්නේය. දිශාවෙහි පවත් නා ශබ්දය දික්ශබ්දයයි, හෙද පූර්වාදියයි, ප්‍රාක් ආදියද වේ.

ග්‍රන්ථකාරයා විසින් විභක්ති තුන්දෙනාහටම පරසතාත් යන එක උදාහරණය යොදනලදී, පරසතාත් යන මෙහි පරා දික් පරෙ දෙශඃ පරඃ කාලඃ, පරස්‍යා දිශඃ පරස්මාත් දෙශාත් පරස්මාත් කාලාත්, පරස්‍යං දිශි පරස්මින් දෙශෙ පරස්මින් කාලෙ යනු වාක්‍යයෝයි. ප්‍රාක් යනු ප්‍රාචීදික්, ප්‍රාක්දෙශඃ, ප්‍රාක් කාලො වා යන මේ වාක්‍යයන්හි ප්‍රථමා ස්ථානයෙහි සතාත්ප්‍රත්‍යය වෙයි, ඕහට ලොප්වේ. මනීෂාදි බැවින් පුංවත් වේ. පඤ්චමී සප්තමී විභක්තීන්ගේ ස්ථානයෙහිද මෙසේම දතයුතු. [පාණිනිඃ 5. 3. 27, 30.]

(මු-) **519. එෙනා'පි.** (වා 1. එනඃ 1. අ-පි 1.) පූර්වෙණ.

(ස-) අපි, පඤ්චමීවිභක්ති රහිතවූ ප්‍රථමා සප්තමී දෙක්හි; වා එනඃ, දිග්දෙශකාල යන මෙහි පවත්නාවූ දික්ශබ්දයා කෙරෙන් විකල්පයෙන් එන යන ආදෙශ වන්නේය.

පූර්වඃ පූර්වස්මින් වා යන අර්ථයෙහි පූර්වෙණ යනු වේ. [පාණිනිඃ 5. 3. 35.]

(මු-) **520. දක්ෂිණොත්තරාභ්‍යාමාහි.** (දක්ෂිණොත්තරාත් 5. ආ ආහි 1 ..)

දක්ෂිණා දක්ෂිණාහි. උත්තරා උත්තරාහි.*

(ස-) දක්ෂිණොත්තරාත්, දිග්දෙශකාල යන මෙහි පවත් නාවූ දක්ෂිණ උත්තර යන ශබ්දයන් කෙරෙන් ; ආහි, ප්‍රථමා සප්තමී විභක්තීන්ගේ ස්ථානයෙහි ආප්‍රත්‍යයද ආහිප්‍රත්‍යයද වන්නෝය.

ද්විවචනය ක්‍රමය වලක්වන පිණිසයි. මේ දෙදෙන විශෙෂ බැවින් සතාත්ප්‍රත්‍යය බාධකයෝයි. දක්ෂිණඃ දක්ෂිණස්මින් වා දක්ෂිණා, දක්ෂිණාහි යනුද මෙසේමැයි. උත්තරඃ උත්තරස්මින් වා උත්තරා, උත්තරාහි යනුද මෙසේමැයි. [පාණිනිඃ 5. 3. 36, 37, 38.]

(මු-) **521. වාධරාච්චාත්තාඃ.** (වා 1. අධරාත් 5. ච 1. අත් 1. තාඃ 1...)

---

* ආශව ආශ්ශව නො෴ ආහි.

අධරාත් අධරස්මාත්, දක්ෂිණාත් දක්ෂිණස්මාත්.

(ස-) අධරාච්ච, අධරශබ්දයාකෙරෙන්ද චකාරය හෙතුකොට ගෙන දක්ෂිණඋත්තරශබ්දයන් කෙරෙන්ද; තාඃ, දිග්දෙශ කාල යන මෙහි ඒ ප්‍රථමා පඤ්චමි සප්තමී විභක්තීන්ගේ ස්ථානයෙහි ; වා, විකල්පයෙන්;ආත්, ආත්ප්‍රත්‍යය වන්නේය. අධරඃ අධරස්මාත් අධරස්මින් වා අධරාත්. දක්ෂිණඃ දක්ෂිණස් මාත් දක්ෂිණස්මින් වා දක්ෂිණාත්. උත්තරාත් යනුද මෙසේමැයි. විකල්පපක්ෂයෙහි අධරස්මාත් දක්ෂිණස්මාත් යනු වේ. බහුල ප්‍රයොග දක්නා බැවින් පඤ්චම්‍යන්ත උදාහරණයි. (පාණි නිඃ 5. 3. 34.]

(මු-) **522. පූර්වාධරාවරාඃ පුරාධාවාඃ සතාදසොඃ.** (පූර්වා ධරාවරාඃ 1... පුරාධාවාඃ 1... සතාදසොඃ 7 ..)

පුරස්තාත් පුරඃ,අධස්තාත් අධඃ, අවස්තාත් අවඃ. අතඑව අස්.*

(ස-) සතාදසොඃ, සතාත් අස් යන මොහු දෙදෙන පර කල්හි ; පූර්වාධරාවරාඃ, පූර්වශබ්ද අධරශබ්ද අවරශබ්ද යන මොවුන්ගේ ස්ථානයෙහි ; පුරාධාවාඃ, පුර-අධ-අව යන මේ ආදෙශයෝ වෙත්. පුරස්තාත් යනු පූර්වශබ්දයා කෙරෙන් (518) ප්‍රථමාදි විභක්තිහට සතාත් ආදෙශද මේ සූත්‍රයෙන් පුරආදෙශද වන්නේය. අස් පර කල්හි පුරආදෙශ වේ, (258) අකාරලොපයව පුරඃ යනු වේ. එසේම අධරශබ්දයා කෙරෙන්ද අධස්තාත් අධඃ යනු වේ. අවරශබ්දයා කෙරෙන් අවස්තාත් අවඃ යනු වේ.

අතඑව අස්, එහෙයින්ම අස්විධායක සූත්‍රයක් නැතිකල්හිද අස් පර කල්හි මේ සූත්‍රයෙන් ආදෙශවිධාන බැවින්ම මේ ශබ්දයන් කෙරෙන් ප්‍රථමාදි විභක්තීන්ගේ ස්ථානයෙහි අස් වන්නේයයි ව්‍යාඛ්‍යායි. [පාණිනිඃ 5. 3. 39, 40.]

(මු-) **523. ත්‍රවන් ථාච් ප්‍රකාරෙ.** (ත්‍රවත් 1. ථාච් 1. ප්‍රකා රෙ 7.)

යෙභ්‍යස්ත්‍ර උක්තා ස්තෙභ්‍යඃ ප්‍රකාරෙ ථාච් ස්‍යාත් සව තවත්. සර්වප්‍රකාරං සර්වථා.

---

* පූර්වශව අධරශව අවරශව තෙ, පුරශව අධශව අවශව තෙ. සතාච්ච අස් ච තෞ තයොඃ

(ස-) සෙසභ්‍යඃ, යම් ශබ්දයන් කෙරෙන්; ථා උක්තඃ, ථා ප්‍රත්‍යය කියනලදද; තෙභ්‍යඃ, ඒ විශබ්දාදිය රහිතවූ සිසංඥ ශබ්ද බහුශබ්ද යන මොවුන් කෙරෙන් පරවූ තිතීයාදි විභක්තීන්ගේ ස්ථානයෙහි; ප්‍රකාරෙ, සාදෘශ්‍යයෙහි; ථාච් සහ්‍යත්, ථාච් ප්‍රත්‍යය වන්නේය. ස ච, ඒ ප්‍රත්‍යයද; තවත්, ඒ ප්‍රත්‍යය මෙනි. චකාරය අව්‍යය සඳහායි. මුඛය චන්ද්‍රයා වැනියයි කී කල්හි චන්ද්‍රයාගේ සෞම්‍යත්වයෙන් සම්සේ සාම්‍යය ගන්නාලැබේද ධවලත්වාදිය කරණකොටගෙනයයි ගන්නා නොලැබේද එසේම මෙහිද ථාවත්සී කී කල්හි (513) අව්‍යාදි සිබහු අනන්තර ජාත්‍යව ස හා සමගම සමානත්වය ගතයුතුවෙයි, සප්තම්ස්ථාන ජාත්‍යව යෙන් නොවෙයි. ප්‍රකාරය සදෘශභාවයයි, ස ච තවත් යන මෙයින්, (320) ප්‍රත්‍යය පරකල්හි පුංවද්භාවාදිය වන්නේයයි ප්‍රකාශකරණලදී. සර්වං ප්‍රකාරං, සර්වේණ ප්‍රකාරේණ, සර්වස්මෛ ප්‍රකාරාය, සර්වස්මාත් ප්‍රකාරාත්, සර්වස්‍ය ප්‍රකාරස්‍ය, සර්වස්මින් ප්‍රකාරෙ — සර්වථා කියා වේ. තෘතීයාවෙහිම ථාච්ප්‍රත්‍යය වෙයි යනු කිසිකෙනෙක් කියති. [පාණිනිඃ 5. 3. 23.]

(මූ-) **524. කුතඃ ක්ව කුහ කුත්‍රෙතො'තො'ත්‍රෙහසදෛතර්හ්‍යධුනෙදානීං පශ්චාදුපර්‍ය්‍යුපරිෂ්ටාත් පරෙද්‍යවිසද්‍යො 'ද්‍යෛෂමඃ පරුත් පරාරිත්ථං කථම්.** (කුතඃ-කථම් 1..)

එතෙ නිපාත්‍යන්තෙ. කස්මාත්-කුතඃ, කස්මින්-ක්ව කුහ කුත්‍ර, අස්මාත්-ඉතඃ, එතස්මාත්-අතඃ, එතස්මින්-අත්‍ර, අස්මින්-ඉහ, සර්වදා-සදා, අස්මින් කාලෙ-එතර්හි අධුනා ඉදානීං, පශ්චිමං- පශ්චාත්, ඌර්ධ්වං-උපරි උපරිෂ්ටාත්, පරස්මින් අහනි-පරෙද්‍යවි, සමානෙ'හනි-සද්‍යඃ, අස්මින්නහනි-අද්‍ය, අස්මින් වර්ෂෙ-ඓෂමඃ, පූර්වස්මින් වර්ෂෙ-පරුත්, පූර්වතරස්මින් වර්ෂෙ-පරාරි, ඉදම්ප්‍රකාරං- ඉත්ථං, කිම්ප්‍රකාරං-කථම්.

(ස-) එතෙ, කුතඃ ක්ව කුහ කුත්‍ර ඉතඃ අතඃ අත්‍ර ඉහ සදා එතර්හි අධුනා ඉදානීං පශ්චාත් උපරි උපරිෂ්ටාත් පරෙද්‍යවි සද්‍යඃ අද්‍ය ඓෂමඃ පරුත් පරාරි ඉත්ථං කථම් යන මොව්හු; නිපාත්‍යන්තෙ, නිපාතනයෙන් සිද්ධකරණු ලැබෙත්. මෝ තොමෝ වනාහි ටීකායි, සියලුම පොත්වල මුල මැද ප්‍රවෙශ වූවාහු දක්නා ලැබෙත්. කස්මාත් යන වාක්‍යයෙහි කුතඃ යනු වේ. ස්මාත් යන පඤ්චමීවිභක්තිස්ථානයෙහි තස් ආදෙශව කිංශබ්දයාගේ අත්‍ව වූ ටිසංඥයහට මෙම නිපාතනයෙන්

උකාරාදේශව සිඩයි. සෙස්සද මෙසේම ක්‍රමයෙන් සිඩයි. [පාණිනිඃ 5. 3. 7, 12, 13, 10, 3, 5, 11, 6, 16, 17, 18, 32, 31, 22, 24, 25—7. 2. 104, 105.]

(මු-) **525. ත්‍යත්‍රාද්‍ය චිරදක්ෂිණාද්‍යාදෙස්ත්‍යෂ්ටන-ත්න-ත්‍යණ්-මා භවාදෞ.** (ත්‍යත්‍ර—ආද්‍යාදෙඃ 5. ත්‍ය—මාඃ 1... භවාදෞ 7.)

එභ්‍යඃ එතෙ ක්‍රමාත් ස්‍යුඃ භවාද්‍යෙෂු.

ත්‍යත්‍රත්‍යඃ තත්‍රත්‍යඃ, අද්‍යතනී හ්‍යස්තනී, චිරතනඃ පරුතනඃ දාක්ෂිණාත්‍යඃ පාශ්චාත්‍යඃ, ආදිමඃ මධ්‍යමඃ.*

(ස-) භවාද්‍යෙෂු, භවාදි අර්ථයෙහි ; එභ්‍යඃ, ත්‍යත්‍ර-අද්‍ය- චිර-දක්ෂිණ-ආදි යන මොවුන් කෙරෙන් ; එතෙ, ත්‍ය-ෂටන-ත්න-ත්‍යණ්-ම යන මොව්හු ; ක්‍රමාත් ස්‍යුඃ, පිළිවෙළින් වන්නාහ. මෙහි විභක්තිය නොසලකා ශබ්දයා කෙරෙන්ම ක්‍රමග්‍රහණ යයි. ත්‍ය ෂටන ත්න ත්‍යණ් මං කියා හෝ පාඨය වේ. ත්‍යත්‍රාදියෙන් ත්‍යප්‍රත්‍යයද අද්‍ය ආදියෙන් ෂටන ප්‍රත්‍යයද, චිරාදියෙන් ත්න ප්‍රත්‍යයද, දක්ෂිණාදියෙන් ත්‍යණ් ප්‍රත්‍යයද, ආදි ආදියෙන් මප්‍රත්‍යයද වන්නේය, තත්‍ර භවඃ යනාදි අර්ථයන් කෙරෙහි ත්‍යත්‍ර භවඃ ත්‍යත්‍ර වසති වා යන අර්ථයෙහි ත්‍ය ත්‍යතඃ යනුවේ, තත්‍රත්‍යඃ යනුද මෙසේමැයි. අද්‍ය භවා අද්‍යතනී, (257) ෂිත්ත්ව බැවින් ඊප්ප්‍රත්‍යය වන්නේය, හ්‍යඃ (පූර්වදිනෙ) භවා හ්‍යස්තනී යනුද මෙසේමැයි. අද්‍යාදි බැවින් ශ්වස්තනඃ, චිරන්තනඃ, දිවාතනඃ, දෝෂාතනඃ, සායන්තනඃ, සදාතනඃ, සනාතනඃ, පුරාතනඃ යන මේ ආදියද වේ. චිරෙ භවඃ යන වාක්‍යයෙහි චිරත්නඃ යනු වේ, පරුත් භවඃ පරුත්නඃ, දක්ෂිණ භවඃ දාක්ෂිණාත්‍යඃ, දක්ෂිණ යනු (520) ආප්‍රත්‍යය වේ, ඉත් සංඥ ණකාර බැවින් (416) වෘද්ධියි. පශ්චාත් භවඃ පාශ්චාත්‍යඃ යනුද මෙසේමැයි. ආදිශබ්දයෙන් පෞරස්ත්‍යඃ යනාදියයි. ආදෞ භවඃ යන වාක්‍යයෙහි ආදිමඃ යනු වේ. මධ්‍යෙ භවඃ මධ්‍යමඃ. [පාණිනිඃ 4. 2. 98, 104, 4. 3. 8, 23.]

---

* ත්‍යත්‍රශ්ච අද්‍යශ්ච චිරශ්ච දක්ෂිණශ්ච ආදිශ්ච තෙ ආද යො යස්‍ය ස තස්මාත්. ත්‍යශ්ච ෂ්ටනශ්ච ත්නශ්ච ත්‍යණ් ච මශ්ච තෙ.

(මු-) **526. කිමඃ ක්‍ෂ්‍යන්තාත් චිච්චනෞ.** (කිමඃ 5. ක්‍ෂ්‍යන්තාත් 5. චිත්-චනෞ 1 ..)

කස්‍යචිත් කදාචිත්, කස්‍යචන කදාචන.

(ස-) ක්‍ෂ්‍යන්තාත්, විභක්ත්‍යන්තවූ; කිමඃ, කිම්ශබ්දයා කෙරෙන්; චිච්චනෞ, චිත් ප්‍රත්‍යය චනප්‍රත්‍යය දෙක වෙත්.

අසාකල්‍යෙ තු චිච්චනඃ යනු අමරකොෂයෙහි කීබැවින් චිත් චන යන අව්‍යයශබ්දයන්ගේ යෙදීමෙන් කශ්චිත් කොචිත් කෙචිත් කාචිත් කිඤ්චිත් යනාදි පද සිබ කල්හිද මේ සූත්‍රයාගේ කිරීම කශ්චිත් කදාචිත් යනාදීහුගේ එකපදත්වනිෂ්පත්තිය පිණිසයි. එහෙයින් කාදාචිත් කං යන්‍යාදියෙහි (416) පූර්වපදය හට වෘද්ධ්‍යාදිය වන්නේය.

(මු-) **527. ආදිඝත්‍යඃ.** (ආදිඃ 1. තඃ 1.)

(323) වෛකත්‍යච්වුදඤහොඃ ඉත්‍යෙතමකාරමාරභ්‍ය යස්ත්‍ය උක්තඃ ස තසංඥඃ ස්‍යාත්.

ඉති තපාදඃ.

ඉති ස්‍යාද්‍යන්තාධ්‍යායඃ. ස්‍යාද්‍යන්තාධිකාරඃ සමාප්තඃ.

(ස-) වෛකත්‍යච්වුදඤහොඃ ඉති, වෛකත්‍යච්වුදඤහොඃ යන; එතමකාරමාරභ්‍ය, මේ අකාරය පටන්; යස්ත්‍ය උක්තඃ, යම් ප්‍රත්‍යයෙක් කියනලදද; සඃ, ඒ ප්‍රත්‍යයසමූහයතෙම; තසංඥඃ ස්‍යාත්, තද්ධිතසංඥ ඇත්තේ වන්නේය.

ප්‍රධානෙන ව්‍යපදෙශා භවන්ති යන න්‍යාය බැවින් තද්ධිත ප්‍රකරණයෙහි කියන ලද විභක්තිස්ථානවල උපන්නාවූ ආදෙශයන්ටද තද්ධිතසංඥ වන්නේනුයි.

එහෙයින් (519) පූර්වෙණ යනාදියෙහි (258) පිසංඥයා පර කල්හි අකාරලොපාදිය සිබයි.

තපාදඃ, තද්ධිතපාදය; ඉති, මෙසේ නිදර්ශිතයි.

සිද්ධාන්තශෙඛර නම්වූ මුග්ධබොධව්‍යාඛ්‍යානයෙහි
ස්‍යාද්‍යන්තාධිකාරය මෙසේ සමාප්තයි.

ත්‍රෛලොක්‍යනාථො වදතාං පුරොගො
දයාසමුද්‍රො ජගතාං විනෙතා,
සෞබොධනිස්තත්ත්වසඛා මයාර්චෙච්‍ය
බුද්ධඃ සදා සො භවපාරගො යඃ.

අථ ත්‍යාදිරුච්‍යතෙ.

සංඥා.

(මු-) 528. ධොඃ—තිප් තස් අන්ති සිප් ථස් ථමිප්වස් මස්-තෙ ආතෙ අන්තෙ සෙ ආථෙ ධ්වෙ ඒ වහෙ මහෙ (කී).

යාත් යාතාම් යුස් යාස් යාතම් යාත යාම් යාව යාම—ඊත ඊයාතාම් ඊරන් ඊථාස් ඊයාථාම් ඊධ්වම් ඊය ඊවහි ඊමහි (ඛී).

තුප් තාම් අන්තු හිතම් ත ආනිප් ආවප් ආමප්-තාම් ආතාම් අන්තාම් ස්ව ආථාම් ධ්වම් ඓප් ආවහෙප් ආමහෙප් (ගී).

දිප් තාම් අන් සිප් තම් ත අමප් ව ම—ත ආතාම් අන්ත ථාස් ආථාම් ධ්වම් ඉ වහි මහි (ඝී).

දි තාම් අන් සි තම් ත අම් වම-තන් ආතාම් අන්ත ථාස් ආථාම් ධ්වම් ඉ වහි මහි (ඞී).

ණප් අතුස් උස් ථප් අථුස් අණප් වම—ඒ ආතෙ ඉරෙ සෙ ආථෙ ධ්වෙ ඒ වහෙ මහෙ (චී).

තා තාරෞ තාරස් තාසි තාසථස් තාසථ තාස්මි තාස්වස් තාස්මස්-තා තාරෞ තාරස් තාසෙ තාසාථෙ තාධ්වෙ තාහෙ තාස්වහෙ තාස්මහෙ (ඡී.)

යාත් යාස්තාම් යාසුස් යාස් යාස්තම් යාස්ත යාසම් යාස්ව යාස්ම-සීෂ්ට සීයාස්තාම් සීරන් සීෂ්ඨාස් සීයාස්ථාම් සීධ්වම් සීය සීවහි සීමහි (ජී)

ස්‍යති ස්‍යතස් ස්‍යන්ති ස්‍යසි ස්‍යථස් ස්‍යථ ස්‍යාමි ස්‍යාවස් ස්‍යාමස්—ස්‍යතෙ ස්‍යෙතෙ ස්‍යන්තෙ ස්‍යසෙ ස්‍යෙථෙ ස්‍යධ්වෙ ස්‍යෙ ස්‍යාවහෙ ස්‍යාමහෙ (ඣී)

ස්‍යත් ස්‍යතාම් ස්‍යන් ස්‍යස් ස්‍යතම් ස්‍යත ස්‍යම් ස්‍යාව ස්‍යාම—

ස්‍යත ස්‍යෙතාම් ස්‍යන්ත ස්‍යථාස් ස්‍යෙථාම් ස්‍යධ්වම් ස්‍යෙ ස්‍යාවහි ස්‍යාමහි (ළි).*

(ධෝඃ 5. තිප්—ස්‍යාමහි 1...)

එතානි සාශීති ශතසඞ්ඛ්‍යකානි ධෝඃ පරාණි ප්‍රයුජ්‍යන්තෙ.†

(ස-) සාශීති ශතසඞ්ඛ්‍යකානි, අසූවක් සහිතවූ සියයක් ගණන් ඇත්තාවූ; එතානි, තිප් තස් යනාදි ස්‍යාමහි අන්ත කොට ඇති මේ විභක්තීහු; ධෝඃ පරාණි, ධාතුහු කෙරෙන් පරවූවාහු; ප්‍රයුජ්‍යන්තෙ, යොදනු ලැබෙත්. ධෝඃ යන පඤ්චමී අන්තය තිප් ආදීන්ගේ ප්‍රත්‍යයභාවය ඇඟවීම පිණිසයි.

(මූ-) **529. කී බි ගි ඝි පි ඝී ඩි ඩී තීන්‍යේෂ්ටාදශශඃ.** (කී—ඒ්‍යඃ 1...අෂ්ටාදශශඃ 1...)‡

තාන්‍යෂ්ටාදශාෂ්ටාදශ ක්‍රමාදෙතත් සංඥානි ස්‍යුඃ.

(ස-) තානි, ඒ තිප් ආදි ප්‍රත්‍යයෝ; අෂ්ටාදශ අෂ්ටාදශ, අට ළොස අටළොස බැගින්; ක්‍රමාත්, පිළිවෙළින්; එතත් සංඥානි, කී බි යනාදි මේ සංඥා ඇත්තාහු; ස්‍යුඃ, වන්නාහ. ඒ තිප් ආදීහු අටළොස බැගින් වික්‍රමයෙන් කී ආදි සංඥා ඇත්තාහු වන්නාහුය යන අර්ථයි.

(මූ-) **530. පඤ්ච රඃ ශිච්ච.** (පඤ්ච 1...රඃ 1. ශිත් 1. ච 1.)

තාඃ පඤ්ච රසංඥාඃ ස්‍යුඃ ශිච්ච.

(ස-) තාඃ පඤ්ච, කී බි ගි ඝී පි යන ඔව්හු පස්දෙන; රසංඥාඃ ස්‍යුඃ, රසංඥා ඇත්තාහු වන්නෝය; ශිච්ච, ඉත්සංඥා ශකාරයද රසංඥා වන්නේය.

රීසංඥායාහට රසංඥා කිරීමෙහි ප්‍රයොජනය වනාහි අභූත්

---

* අථ යනු මධ්‍යමඞ්ගල්‍යයයි, සිවිභක්ත්‍යාදිය කීමට අනතුරුව යන අර්ථයි. අථ යන මොහුගේ මඞ්ගල්‍යප්‍රමාණත්වය පළමු කියනලදී. ත්‍යාදිරුච්‍යතෙ යනු ශිෂ්‍යයන්ගේ අවබොධය පිණිස දක්වයි. ප-නා-ණ දිසෙත්‍යරිකාරශ්චෙතඃ යනු වාර්තිකසූත්‍රයි. මෙහි සංඥා කියනුලබන්නීය.

† සහ අශීත්‍යා වර්තතෙ යත් තත් සාශීති, තච්ච තත් ශතඤ්චෙති සාශීතිශතං තත් සංඛ්‍යා යෙෂාං තානි සාශීති ශතසඞ්ඛ්‍යකානි, වචනයෝය යන අර්ථයි.

‡ අෂ්ටාදශ අෂ්ටාදශ යනු වීප්සාවෙහි (483) වශස්ප්‍රත්‍ය යයි, අෂ්ටාදශශඃ.

යනාදියෙහි (554) වසො'රසෘ යනාදි සූත්‍රයෙන් ඉම් ආගම නොවීමයි. ඉත්සංඥ පකාර රහිත රඛයෙන් ඉත්සංඥ ඛකාරවත් බැවින් (532) ගුණද නොවේ (542). ඉත්සංඥ ශකාරවත් ප්‍රත්‍යයාහට රසංඥ කිරීමෙන් (තු දෙ෴ ඤ ශ ව්‍යථෙ) තුදති යනාදියෙහි ගුණ නොවේ, භවත් දීව්‍යන් යනාදීන් කෙරෙහි ශත්‍රුප්‍රත්‍යයා පරකල්හි ශප් ශ්‍යන් ආදියද වේ.

(මු-) **531. නවශඃ පමෙ ඤිතො'න්‍යඛිද්භ්‍යාං සෙ.** (නවශඃ 1... පමෙ 1.. ඤිතඃ 5. අන්‍යඛිද්භ්‍යං 5.. සෙ 7.)

තාන් නව නව ක්‍රමාත් පමසංඥනි ස්‍යුඃ, තෙ ච ඤිතො ධොඃ පරෙ සතඃ, තදන්‍යඛිද්භ්‍යාන්තු ක්‍රමෙණ සෙතා සෙ.*

(ස-) තානි, ඒ තිප් ආදි ප්‍රත්‍යයෝ ; නව නව, නවය නවය බැගින් ; ක්‍රමාත්, පිළිවෙළින් ; පමසංඥනි, පරස්මෛපද අත්මනෙපද සංඥ ඇත්තාහු ; ස්‍යුඃ, වන්නාහ ; තෙ ච, ඒ පරස්මෛපද ආත්මනෙපද දෙකද ; ඤිතො ධොඃ, ඉත්සංඥ ඤකාරවත් ධාතුහු කෙරෙන් ; පරෙ, පරවූවාහු ; සතඃ, වන්නාහ. තදන්‍ය ඛිද්භ්‍යාන්තු, ඉත්සංඥ ඤකාර රහිත ධාතුය ඉත්සංඥ ඛකාරවත් ධාතුය යන මොවුන් දෙදෙනා කෙරෙන් ; ක්‍රමෙණ, පිළිවෙළින් සෙ, කර්තෘවාච්‍ය කල්හි ; සතඃ පරස්මෛපද ආත්මනෙපද දෙක වෙත්. නව නව ඉති (483) නවශඃ. ප යනු පරස්මෛපදයයි, අන්‍යයා උදෙසා පවත්නා යාගඵලය අවබොධකරණ ස්වරූපයට යොග්‍යවෙයි. ම යනු ආත්මනෙපදයයි, තමා උදෙසා පවත්නා ඵලය අවබොධ කරණ ස්වරූපයට යොග්‍යවෙයි. ඉත්සංඥ ඤකාරවත් ධාතුහු කෙරෙන් උභයපදයද ඉත්සංඥඤකාරාතුබන්ධ රහිත ධාතුහු කෙරෙන් පරස්මෛපදයද ඉත්සංඥ ඛකාරවත් ධාතුහු කෙරෙන් ආත්මනෙපදයද වෙත්.

(මු-) **532. ඛිදපිද්‍රඃ.** (ඛිත් 1. අපිත් 1. රඃ 1.)

අපිත් රො ඛිත් ස්‍යාත්.†

(ස-) අපිත් රඃ, ඉත්සංඥ පකාර රහිතවූ රසංඥයතෙම ;

---

* පඤ්ච මඤ්ච පමෙ, ඤ ඉත් යස්‍ය ස තස්මාත් ඤිතඃ, ඛ ඉත් යස්‍ය ස ඛිත්, අන්‍යශ්ච ඛිච්ච අන්‍යඛිතෞ තාභ්‍යාං.

† ඛ ඉත් යස්‍ය ස ඛිත්, ප ඉත් යස්‍ය ස පිත්, න පිත් අපිත්.

ඛිත් ස්‍යාත්, ඉත්සංඥ ඛකාර වන්නේය. අපිත් ඝී භිනනපදය පරසූත්‍රයෙහි අනුවෘත්තිය පිණිසයි.

(මු-) 533. **කිත් ඝී ඝීපං.** (කිත් 1. ඝී 1. ඝීපං 1.)

අපිත් ඝී ඝ්‍යඃ පඤ්ච කිත්සංඥං ස්‍යාත්.

(ස-) අපිත්, ඉත්සංඥ පකාර රහිතවූ ; ඝී, ඝීසංඥයද ; ඝ්‍යඃ පඤ්ච, ඝීසංඥයාගේ පරස්මෛපදයද ; කිත්සංඥං ස්‍යාත්, ඉත්සංඥ කකාර ඇත්තේ වන්නේය.

(මු-) 534. **දාධා දා.** (දාධා 1. දා 1.)

අපිත් දා ධා ච දාසංඥඃ ස්‍යාත්.

(ස) අපිත්, ඉත්සංඥ පකාර රහිතවූ ; දා, දා යන ධාතුවද ; ධා ච, ධා යන ධාතුවද ; දාසංඥඃ ස්‍යාත්, දාසංඥ ඇත්තේ වන් නේය.

දා ධා යන මේ ධාතු දෙක, ස්වරූපය වේ, එහෙයින් දා ල ලූනෙ, දා තු දානෙ, ඩුදාඤ්ලි ඩුධාඤ්ලි යන මේ සතර දෙනාටද, එසේම දෙඞපාලනෙ, දෛයචෙෂ්ටෙ, ධෙටපානෙ, යන තුණටද, එචො'ශිතඃ (608) යන්නෙන් ආකාර කළ කල්හි දාසංඥ වන්නේය, ශිත් පරකල්හි ආකාර නොවන බැවින් දාසංඥ නැත්තේ වෙයි. අපිත් යන මෙයින් දෛප ශොධනෙ යන මෝ්හට දාසංඥ නිෂෙධය වේ. දාසංඥවගේ ඵලය වනාහි (549, 552, 612, 811) මේ සූත්‍රවලදී දතයුතු වෙයි.

(මු-) 535. **යලො'චෙක් ජීඃ.** (යලඃ 6. අචා 3. ඉක් 1. ජීඃ 1.)

අචායුක්තස්‍ය යලස්‍ය ස්ථානෙ ඉක් ක්‍රමාත් ජීසංඥඃ ස්‍යාත්.

(ස-) අචායුක්තස්‍ය, ස්වරවර්ණයක් හා යුක්තවූ ; යලස්‍ය ස්ථානෙ, ය-ව-ර-ල-යන යල් ප්‍රත්‍යාහාරයාගේ ස්ථානයෙහි ; ක්‍රමාත්, ක්‍රමයෙන් ; ඉක්, ඉ-උ-ඍ-ඏ- යන මේ ආදෙශිත ඉක් සංඥයතෙම ; ජීසංඥඃ ස්‍යාත්, ජීසංඥ ඇත්තේ වන්නේය.

ඵලය වනාහි (651, 661) මේ ආදී තන්හි දතයුතු වෙයි. ලකාරයහට ජ්‍යාදෙශය නොලැබේ, යල්සංඥනුකූල බැවින් අන්තයෙහි පතනය වේ.

(මු-) 536. **ස ක්‍යාත් ඞිස්තු වා.** (සක්‍යාත් 1. ඞිඃ 1. තු 1. වා 1.)

ජීඃ පුනාති ස්‍යාත්, ඞිසතු වා ස්‍යාත්.

(ස-) පුනඃ, නැවත; ජඃ න ස්‍යාත්, ජසංඥ නොවන්නේය; ද්විස්තු වා ස්‍යාත්, ද්විත්වයද නොවන්නේය.

සකෘත්ජඃ යනු සම්බන්ධකරණුලැබේ. යාවත් සම්භවස්තාවද්විධිඃ යනු න්‍යාය බැවින් නැවත සාමග්‍ර්‍යසම්බන්ධය ඇතිකල්හිද නැවත ජ්සංඥ නොවේ, එහෙයින් ව්‍යථ ව්‍යධ ව්‍යච ව්‍යෙ යන මේ ආදි ධාතූන්ගේ ස්ථානයෙහි එක්වරක් යකාරයහට ඉකාර කළකල්හි නැවත වි යන මොහුගේ ස්ථානයෙහි උකාරය නොවන්නේය. ද්විස්තු වා යන මෙහි වාශබ්දය සමුච්චයාර්ථයි, ද්විත්වයද නැවත නොවන්නේය යන අර්ථයි, එහෙයින් කිත යන්න මුල්කොට ඇති ධාතුහට සන්ආගමය කළ කල්හි ද්විත්ව වේ, චිකිත්සධාතුහට, චිකිත්සිතුම්ච්ඡති යි නැවත සන් කළ කල්හි චිකිත්සිෂති යනාදියෙහි නැවත ද්විත්ව නොවන්නේය. එසේම කෘධාතුහට යඞ්ආදෙශ කළ කල්හි ද්විත්ව වේ, චෙක්‍රීයධාතුහට සන්ආගම කළ කල්හි චෙක්‍රීයිෂතෙ යනාදියෙහිද නැවත ද්විත්ව නොවෙයි යනු දුර්ගාදස කීයයි. වස්තුවශයෙන් වනාහි ද්විස්තුවා යී වාශබ්දයාගේ ව්‍යවස්ථිත විභාෂාර්ථයයි, එහෙයින් කරණලද ද්විත්ව ඇත්තවුන්ට නැවත ද්විත්ව නොවේ, ජක්ෂාදීන්ට වනාහි (174) ද්විත්ව සංඥව ඇති කල්හිද නැවත ද්විත්ව වන්නේය යන අර්ථයි.

(මු-) **537. ප්‍රාගච්කාර්‍යාදචි ද්විඃ.** (ප්‍රාක් 1. අච්කාර්‍යාත් 5. අචි 7. ද්විඃ 1.)

අචි පරෙ අච්කාර්‍යාත් ප්‍රාක් ද්විඃ ස්‍යාත්.

(ස-) අචි පරෙ, ස්වරයක් පරකල්හි; අච්කාර්‍යාත් ප්‍රාක්, ස්වරයක්හුගේ ස්ථානයෙහි කටයුතුවූ ආදෙශකාර්‍යය කෙරෙන් පළමු; ද්විඃ ස්‍යාත්, ද්විත්ව වන්නේය. ඉන් පසු ආදෙශ වන්නේය.

ප්‍රාක්ශබ්දයාගේ යෝගයෙහි (300) පඤ්චමී විභක්තියයි. පළමුකොට ද්විත්ව වන්නේ මෙසේයි, නිනාය ජුහාව යන මේ ආදි තන්හි පළමුකොට ද්විත්ව වේ, පසුව වෘද්ධිද සන්ධිද වෙත්. යම්තැනෙක්හි එක්විට ස්වරයහට ආදෙශද ද්විත්වද යන දෙදෙනාගේ යෙදීම වේද මේ නියමය එහිමය. මේ නියමයද බොහෝසෙයින් වේ, එහෙයින් අරිරිෂති යනාදියෙහි පළමුකොට ගුණද සන්ධිද වී පසුව ද්විත්ව වෙයි.

(මු) **538. ද්වෙඃ පූර්වඃ හිඃ.** (ද්වෙඃ 5. පූර්වඃ 1. හිඃ 1.)

වෙධෝ පුබ්බොභාගො ඛිසඤ්ඤො සහත්.

(ස-) වෙධෝ, විතවූ ධාතුහුගේ; පුබ්බොභාගො, පූර්වභාගය තෙම; ඛිසඤ්ඤො සහත්, ඛිසංඥ වන්නේය.

වෙ යනු ධෝ යන මොහුගේ විශෙෂණයයි, ධෝ යනු අධිකාරයෙන් ලද්දේය, සමාරං සමාරං නමති යනාදියෙහි ධාතුත්වයක් නැත්තෙන් පූර්වභාගයහට ඛිත්ව නොවේ.

(මූ-) 539. සඛෙ‍ඝ සුරු. (සවෙඝ 1 .. සුරු 1 ..)

සෙඛා සුසඤ්ඤෙ ඝො රුසඤ්ඤො සහත්.

(ස-) සඛො, හ්‍රස්වයතෙම; සුසඤ්ඤො, සුසංඥ (ලඝුසංඥ) ඇත්තේ වන්නේය; ඝො, දීඝයතෙම; රුසඤ්ඤො, රුසංඥ (ගුරුසංඥ) ඇත්තේ; සහත්, වන්නේය. ලඝුගුරුසංඥවන්ගේ ඵලය (582, 639) මේ ආදියෙහි දතයුතු.

(මූ) 540. සඛො සෙත්‍ය රුඃ. (සඛො 1. සෙත්‍ය 7. රුඃ 1.)

සෙත්‍ය පරෙ සෙඛා රුසඤ්ඤො සහත්.

ඉති සංඥාපාදඃ.

(ස-) සෙත්‍ය පරෙ, සංයොගයා පරකල්හි; සඛො, හ්‍රස්වයතෙම; රුසඤ්ඤො සහත්, රුසංඥ (ගුරුසංඥ) ඇත්තේ වන්නේය. සෙත්‍යරුඃ යන මෙතෙකින්ම ඉෂ්ටසිද්ධිය ඇතිකල්හි සඛ යනු කීම කිසිතැනෙක්හි ඡන්දසෙහි සංයොගයා පරකල්හි ගුරු නොවන්නේයයි ප්‍රකාශකිරීම පිණිසයි, එහෙයින්ම ප්‍රශ්නෙ වා යනු පිඬගලසූත්‍රයි.

පවත්.

(මූ-) භූ සත්තායාං.

භූ තිප් ඉති සප්තෙ—

541. සෙ ශප් රෙ. (සෙ 7. ශප් 1. රෙ 7.)

රෙ පරෙ ධොඃ ශප් සහත් සෙ'ති.

(ස-) භූ සත්තායාං, භූ යන ධාතු වීමෙහි වේ; රෙ පරෙ, ර සංඥයා පරකල්හි; ධොඃ, ධාතුහු කෙරෙන්; සෙ අපේ. කර්තෘ වාච්‍ය කල්හි; ශප් සහත්, ශප්ප්‍රත්‍යය වන්නේය.

ශප්ප්‍රත්‍යයාගේ ශ් ප් දෙක ඉත්සංඥ වෙත්, අකාරය පවතී.

ඉත්සංඥ ශකාරය බැවින් (597) ස්ථාදන යනාදි සූත්‍රයෙන් තිෂ්ඨ යනාදි ආදෙශයි. (921) කර්ම භාව දෙක්හි යක්ආගමයා විසින් බාධාකරණලද්දහු කෙරෙන් ඉතිරිව සිටි අර්ථයවූ කර්තෘයෙහිම නියමයෙන් ශප්ප්‍රත්‍යය වන්නේය, එහෙයින් මෙහි සෙ යනු ඉදින් ව්‍යර්ථ වේද යත්, ඊට හෙතු කියනුලැබේ— කර්ම කර්තෘහු වාච්‍ය කල්හි (927) ඓවද් ඵසඃ යනාදියෙන්යක් ආගමාදීන් අතිදෙශ බැවින් ශප් ප්‍රත්‍යයාදීන්ගේ බාධාව ඇති කල්හි, චිකීෂිතෙ යනාදියෙහි (931) සන් ශ්‍රන්ථ යනාදියෙන් නැවත යක්ආගමාදිය නිෂෙධ කල්හි භාගයෙක්හි කර්තෘවාච්‍ය බැවින් ශප් ආදීහු වන්නාහ. එහෙයින් යක් ආදිය නිෂෙධ කල්හි ශප් ආදීන්ගේ බාධකය නියමයෙන් ශප් ආදියෙන් නොවිය යුතුයයි කියයුතු, සකෘද් ගතෞ විප්‍රතිෂෙධෞ යද් බාධිතං තද්බාධිතමෙව යන න්‍යාය හෙතුකොටගෙන නැවත ශප් නොයෙදෙනබැවිනි. එහෙයින්ම අගුඪ යන මෙහි (657) සක් ආගමය නොපැමිණි පක්ෂයෙහි සිප්‍රත්‍යය නිෂෙධ කල්හි ශප්ප්‍රත්‍යයද නොවන්නේය.

(මූ-) **542. ඤුර්සු ඛශ්චාකාඛිති.** (ඤුඃ 1. සූඛඃ 6. ච 1. අ-කඛිති 7.)

අන්ත්‍යස්‍ය ඝුසංඥෙ ඛශව ඤුඃ ස්‍යාත් න තු කිති ඛිති.
භවති ගවතඃ.*

(ස-) අන්ත්‍යස්‍ය, ධාතුහුගේ අන්තයෙහි වූ ඉඛිසංඥයහටද; සූසංඥ උඛශව, සුසංඥවූ උඛහටද; ඤුඃ ස්‍යාත්, ගුණවන්නේය; කිති ඛිති තු, ඉත්සංඥ කකාරයද ඉත්සංඥ ඛකාරයද පර කල්හි වනාහි; න, ගුණ නොවන්නේය.

වකාරය හෙතුකොටගෙන (8) අන්තයෙහි වූ ඉඛිසංඥය හටද ගුණ වේ, යාදෘග් ජාතී යස්‍ය විප්‍රතිෂෙධෞ විධිරපි තාදෘග් ජාතීයස්‍ය යන න්‍යාය හෙතුකොටගෙන කිත් ඛිත් ප්‍රත්‍යය දෙ කින් තොරවූ අන්‍යප්‍රත්‍යයක් පර කල්හි යන අර්ථයි. නිමිත්ත හට මධ්‍යගත නුවූ පූර්වයෙහි පවත්නා ධාතුන්ගේ ස්ථානයෙහිද ධාතුන් කෙරෙන් පරවූ ශ්නු ශප් යන මොවුන්ටද ගුණ වන් නේය. එසේම (842) කාම්‍යක්ප්‍රත්‍යයහට කිත්ඛකරණය

---

* ඝුශබාසෙ උඛිවෙති සූඛ තස්‍ය, ක ච ඛ ච කඛෞ. කඛෞ ඉතෞ යස්‍ය ස කඛිත්, න කඛිත් අකඛිත් තස්මින්.

බැවින් කිසි තැනෙක්හි ළිඞ්ගයහටද ගුණවන්නේය, මෙසේයි, මුදමාවෙෂ්ට මොදයති යනාදියයි. භූධාතුහු කෙරෙන් තිප්ප්‍රත්‍යයද ශප්ප්‍රත්‍යයද වේ, ඌකාරයහට මෙයින් ගුණවූ ඔකාරයද (35) අව් ආදෙශද වෙත්. භවති යනු වේ. භවතඃ යනුද මෙසේමැයි.

(මූ-) **543. ලොපො'තො'දෙවොඃ.** (ලොපඃ 1. අතඃ 6. අත්—එවොඃ 7 ..)

අකාරස්‍ය ලොපඃ ස්‍යාත් අකාරෙ එව් ච පරෙ. භවන්ති, භවසි භවථඃ භවථ. (108) අක්‍රීමහවි. භවාමි භවාවඃ භවාමඃ.

(ස-) අකාරෙ, අකාරයද ; එව් ච පරෙ, එව්සංඥයද පර කල්හි ; අකාරස්‍ය, ශප්ප්‍රත්‍යයගත අකාරයහට ; ලොපඃ ස්‍යාත්, ලොප්වන්නේය. භවන්ති යනු වේ. ශෙෂසිඞ සුග මයි. භවථඃ භවථ යනු වේ. අක්තිමහවි යන සූත්‍රයෙන් ශප්ප්‍රත්‍යයගත අකාරයහට දීර්ඝව භවාමි භවාවඃ භවාමඃ යනු වේ.

මෙහි අදෙවොඃ යී ප්‍රකරණබලයෙන් ධාතුහු කෙරෙන් පරභාගයෙහි ජාතවූවාහුගේම ග්‍රහණයයි, මෙසේයි, භවන්ති භවෙ භවන් බුභූෂිති යනාදියයි. මුරාරිඃ කෞෂෙණිකඨං යනාදියෙහි නොවෙයදේ. ලොපො'තො'දෙතොඃ කියාම පාඨය මනාවේ, එකාර රහිත වූවන්ගේ පරභවයක් අනියම බැවිනි. අදෙවොඃ යන්න ලිපිකර ප්‍රමාදයෙන් ආයේය.

(මූ-) **544. භුවඃ ප්‍රාප්තෞ වා මං.** (භුවඃ 5. ප්‍රාප්තෞ 7. වා 1. මං 1.)

ප්‍රාප්තෞ භුවො මං ස්‍යාවා සෙ. භවතෙ.

(ස-) ප්‍රාප්තෞ, ප්‍රාප්ත්‍යර්ථයෙහි වූ; භුවඃ, භූධාතුහු කෙරෙන්; සෙ, කර්තෘයෙහි; වා, විකල්පයෙන්; මං ස්‍යාත්, ආත්මනෙපදය වන්නේය. භවතෙ යනු වේ. සිඞ පෙර සේමැයි.

භූසත්තායාං යී ගණපාඨය බැවින් භූධාතුහුගේ අර්ථය සත්තා මය, සත්තා යනුද උත්පත්තියද විද්‍යමානභාවයද වන්නාහ. මේ අර්ථයෙහි පරස්මෛපදයම වෙයි (531). යම් කලෙක්හි වනාහි ප්‍රාප්ත්‍යර්ථය වේද එකල්හි ආත්මනෙපදයද වෙයි යන මේ අර්ථය කියනු පිණිස මේ සූත්‍රය වෙයි. කිසිකෙනෙක් ආත් මනෙපදයම වෙයි කියති. සෙ යනු මණ්ඩූකප්ලුතාධිකාරය හෙතුකොටගෙන සම්බන්ධ වේ. ආත්මනෙපද ප්‍රකරණය

හැර මෙහි මේ සූත්‍රය කිරීම විරලවූ ප්‍රසිද්ධිය අභාවනු පිණිසද ප්‍රථමකොට යොදනලද භූධාතුහුගේ පදසමූහය දක්වනු පිණිසද වෙයි.

(මු-) **545. ඝාථාතොා'තඃ.** (ඊ 1. අ 1. ආථ-ආතඃ 6. අතඃ 5.)

අකාරාත් පරයොරාථාතොරාකාර ඊඃ ස්‍යාත්. භවෙතෙ භවෙතෙ, භවසෙ භවෙථෙ භවධ්වෙ, භවෙ භවාවහෙ භවාමහෙ.*

(ස-) අකාරාත් පරයොඃ, අකාරයා කෙරෙන් පරවූ; ආථ ආතොඃ, ආථෙ ආතෙ යන මොවුන්ගේ; ආකාරඃ, ආකාරය තෙම; ඊඃ ස්‍යාත්, ඊකාරාදෙශ වන්නේය. ආකාරයහට මෙසින් ඊකාරව භවෙතෙ යනු වේ. එසේම ආකාරයහට; ඊකාරව භවෙථෙ යනු වේ, දෙතන්හිම (23) ගුණ වේ. ශෙෂය සුගමයි.

ඊ අ යනු භින්නපදයයි. ආථ ආත යනු කෙවලවිභක්තීන්ගේ අසම්භවය හෙයින් ඒ ආදිකොට ඇති විභක්තීන්ගේ ග්‍රහණයයි.

(මු-) **546. ධ්‍යා යා යුස් යාමාමීයුසීයම්.** (ධ්‍යඃ 6. යා-යුස්-යාමාම් 6...ඊ-ඊයුස්-ඊයම් 1...)

අකාරාත් පරෙෂාං ධ්‍යඃ යා යුස් යාම් එෂාං ස්ථානෙ ඊ ඊයුස් ඊයම් එතෙ ක්‍රමාත් ස්‍යුඃ. භවෙත් භවෙතාං භවෙයුඃ, භවෙඃ භවෙතං භවෙත, භවෙයං භවෙව භවෙම, භවෙත භවෙයාතාං භවෙරන්, භවෙථාඃ භවෙයාථාං භවෙධ්වං, භවෙය භවෙවහි භවෙමහි. භවතු භවතාං භවන්තු.

(ස-) අකාරාත් පරෙෂාං, අකාරයා කෙරෙන් පරවූ; ධ්‍යඃ යායුස් යාම්, ධිසංඥයාගේ යා යුස් යාම් යන; එෂාං ස්ථානෙ, මොවුන්ගේ ස්ථානයෙහි; ඊ ඊයුස් ඊයම්, ඊ ඊයුස් ඊයම් යන; එතෙ, මේ ආදෙශයෝ; ක්‍රමාත් ස්‍යුඃ, ක්‍රමයෙන් වන්නෝය. භවෙත් යනාදිය සුගමයි.

ධ්‍යඃ යනු ගැන්ම අකාරාන්ත ධාතුහු කෙරෙන් භිසංඥයාගේ අප්‍රාප්තිය පිණිසයි.

---

* ආථ ව ආතවෙති නාස්‍ය.

(මු-) 547 **හෙර්ලොපො'සෙඤප්නොශ්ච.** (හෙඃ 6. ලොපඃ 1. අසෙඤප්නොඃ 5. ච 1.)

අකාරාදසඤ්ඤහඤමුප්නුභ්‍යඤ්ච හෙලෝපඃ ස්‍යාත්.* භව භව තං භවත, භවාහි.

(ස-) අකාරාත්, අකාරයා කෙරෙන්ද ; අසංහඤං, සංයොග රහිතවූ ; උප්නුභ්‍යඤ්ච, උප්ප්‍රත්‍යය නුප්‍රත්‍යය යන මොවුන් කෙරෙන්ද පරවූ ; හෙඃ, හිවිභක්තිහට ; ලොපඃ ස්‍යාත්, ලොප් වන්නේය. භූධාතු, හිවිභක්ති වේ, ශප් වේ, ගුණව-අව් වේ, මෙයින් විභක්ති ලොප්ව, භව යනු වේ. භවතං යනාදියද දතයුතු.

චකාරය හෙතුකොටගෙන අකාරයා කෙරෙන්ද ලොප්වේ. (622) උප් නු දෙදෙනා කෙරෙන් උදාහරණ තනු හිනු යනු වේ. සංයොග රහිතයන් කෙරෙන් නොවීම කෙසේද? ආප්නුහි යනු වේ.

(මු-) 548. **ව්‍යස්‍ය ග්‍යනුකාර ඩාච් ච්චි කණෙ'ලං සන්ම නො'දෙ'න්තඃ පුරෝ'ස්තං තිරඃ කාරිකොයර්‍යාදෙර්ධෞ සඃ.** (ව්‍යස්‍ය 6. ගි-උයර්‍යාදෙඃ 6. ධෞ 7. සඃ 1.)

එෂාං ව්‍යනාං ධෞ පරදෙ සඃ ස්‍යාත්.†

(ස-) ධෞ පරදෙ, ධාතුනිෂ්පන්න ක්‍රියාසම්බන්ධවූ පරපදයක් ඇතිකල්හි; එෂාං ව්‍යනාං, ගිංසංඥ අනුකරණශබ්ද ඩාච්ප්‍රත්‍යය ච්චිප්‍රත්‍යය කණෙශබ්ද අලංශබ්ද සත්ශබ්ද මනස්ශබ්ද අදස් ශබ්ද අන්තර්ශබ්ද පුරස්ශබ්ද අස්තංශබ්ද තිරස්ශබ්ද කාරිකා ශබ්ද උරී ආදි ශබ්ද යන මේ අව්‍යයයන්ට ; සඃ ස්‍යාත්, සමාස වන්නේය.

අනුකාර නම් ඛාත් පටත් යනාදි අනුකරණශබ්දයි. ඩාච් ච්චි යන මේ දෙක ප්‍රත්‍යයෝයි, (501, 495), මෙහි කියනලද ඒ ප්‍රත්‍යයාන්ත ශබ්දයන්ගේ ග්‍රහණයයි. උදාහරණ මෙසේයි, ප්‍රණම්‍ය, ගිසංඥයා හා සමාසයයි. ඛාත් කෘත්‍ය, අනුකරණ

---

* නාසති සෙඤ යත්‍ර සො'ස්‍යඃ, උප් ච නුශ්චෙති උප්නුඃ, අසඤ්චාසාවුප්නුශ්චෙති අසෙඤප්නුස්තස්මාත්.

† ගිශ්ච අනුකාරශ්ච ඩාච්ච ච්චිශ්ච කණෙ ච අලම් ච සත් ච මනස් ච අදස් ච අන්තර් ච පුරශ්ච අස්තම් ච තිරස් ච කාරිකා ච උයර්‍යාදිශ්චෙති තස්‍ය.

යයි, පටපටාකෘත්‍ය ඩාච්ප්‍රත්‍යයයි, කෘඤ්ඤ්භූශ, ච්විප්‍රත්‍යයයි, කණෙ මනස්ශබ්දයෝ දෙදෙන තෘප්ති අර්ථයෝයි. කණෙකෘත්‍ය මනඃකෘත්‍ය, පයඃපිවති යනු ශෙෂයයි, අලඞ්කෘත්‍ය, සත්, යනු ආදරයෙහියි, සත්කෘත්‍ය, න නිපාතය පූර්ව කල්හිද අසත්කෘත්‍ය යනු වේ. අදඃකෘත්‍ය, අන්තර්ගීත්‍ය, පුරස්කෘත්‍ය අස්තං යනු උපලබ්ධියෙහියි. අස්තඞ්කෘත්‍ය, තිරොභූය. කාරිකා යනු මය්‍යාද යත්න පීඩා යන මේ අර්ථයි, කාරිකාකෘත්‍ය. උරීකෘත්‍ය, ආදිශබ්දයෙන් උරරී ඌරී යන මේ ආදීන්ගේ ග්‍රහණයයි. මොවුන් කෙරෙහි සමාසයා කෙරෙත් (1176) ක්ත්වාච් ප්‍රත්‍යයහට යකාර වේ. මෙහි සමාසය එකපදමාත්‍රයයි, වත්වාදි සංඥ වනාහි ස්‍යාදි විභක්ත්‍යන්තයන්ටමය, එබැවින් සමාස ප්‍රකරණයෙහි මේ සූත්‍රය නොගන්නාලද්දේය. ධාතුප්‍රකරණයෙහි කියනලද ණත්වවිධානයා කෙරෙන් පූර්වකොට සමාස කිරීම හෙතුකොටගෙන සමාසනුවූ කල්හි ණත්ව නොවන්නේ යයි ප්‍රකාශිතයි.

(මු-) 549. **ප්‍රාගවනෙනා ණෝ'න්තරදුරෙගී ණෝදිහන මීනාහින්වානිප් ශාන්තනශො, ගද නද පත පද දා මා සො හනවා යාද්‍රාප්සා වප වහ ශමචි දිහාන්ත නෙර්ථාඩ්වන නිංස නිඤ නිඤ්ජ මවාන්තහනො, කඛාද්‍යෂාන්තාන්තනෙඃ.** (ප්‍රාග්වත් 1. නඃ 6. ණඃ 1. අන්තර්-අදුර්ගෙඃ 5. ණෑදි-නශඃ 6. ගද-නෙඃ 6. වා 1. තු 1. අන-හනඃ 6. අක-නෙඃ 6.)

ණාදෙර්ථා හිනෙන්ත ර්මීනාතෙර්හිනොතෙ රානිපඃ ශාන්තනශො ගදෘද්‍යන්තනෙශ්ච නස්‍ය අන්තරෙ දුර්ජගෙශ්ච පරස්‍ය ණවිධිහෙතෞ සති ණඃ ස්‍යාත්, අනාදෙර්මීවාන්තහනෙන්තඃ කාදි-ඛාදි-ෂාන්තවර්ජවන්තනෙශ්ච වා ස්‍යාත්.

(ස-) ණාදෙර්ථාඃ, ගණපාඨයෙහි ණකාරාදි ධාතුහුගේද ; හනෙන්තඃ, හනධාතුහුගේද ; මීනාතෙඃ, මීධාතුහුගේද ; හිනොතෙඃ, හිධාතුහුගේද ; ආනිපඃ, ආනිප්ප්‍රත්‍යයාගේද ; ශාන්තනශඃ, ශකාරාන්ත නශධාතුහුගේද ; ගදෘද්‍යන්තනෙශ්ච, ගද-නද-පත-පද-දා-මා-සො-හන-වා-යා-ද්‍රා-ප්සා-වප-වහ-ශම-චි-දිහ යන්න අන්තවූ නියන්නහුගේද ; අන්තරඃ, අන්තර්ශබ්දයා කෙරෙන්ද ; දුර්ජගෙශ්ච, දුර් යන උපසර්ගය රහිතවූ ගිසංඥයා කෙරෙන්ද ; පරස්‍ය, පරවූ ; නස්‍ය, දන්ත්‍ය

නකාරයහට ; ණවිධිහෙතෞ සති, මූර්ධන්‍ය ණකාර කිරීමට හෙතු ඇතිකල්හි ; ණඃ ස්‍යාත්, මූර්ධන්‍ය ණකාර වන්නේය. අනාදෙඃ, අන ධාතු ආදිකොට ඇති නිංස-නින්ද-නික්ෂ යන ධාතූන්ගේද ; මවාන්තහන්තෙඃ, මකාරය අන්තවූද වකාරය අන්තවූද හනධාතුහුගේද ; කාදිඛාදිෂාන්ත වර්ජවන්තානෙශ්ච, කකාරාදිවූද ඛකාරාදිවූද ෂකාරය අන්තකොට ඇත්තාවූද යන මේ තුන්කොටස රහිතවූ ධාතු අන්තකොට ඇත්තවුන්ගේ නියත්න හටද ; වා ස්‍යාත්, විකල්පයෙන් මූර්ධන්‍ය ණකාර වන්නේය.

උදාහරණ මෙසේයි, ප්‍රණයති, නාදෙශීඃ යනු ක්බැවින් ප්‍රකෘෂ්ටොනයඃ ප්‍රනයඃ යනාදියෙහි ලිඞගය බැවින් ණකාර නොවේ, ප්‍රහණ්ෂ්‍යති යනාදියයි. ගිසංඥයා කෙරෙන් පරවූ ණකාරාදි ධාතුහට හා-හන ධාතුහටද උදාහරණයි. මීනා යනු ශනාප්‍රත්‍යය හා යෙදුනාවූ මීඤ්ගවධෙ යන ධාතුහුගේද, හිනු යනු ශ්නුප්‍රත්‍යය හා යුක්තවූ හිධාතුහුගේද ග්‍රහණයයි. ප්‍රමීණාති ප්‍රහිණෝති යනු වේ. ආනිප් යනු විභක්තියයි. ප්‍රහවාණි. ප්‍රණිශ්‍යති යනු ශකාරාන්ත නශධාතුහු බැවින් ණත්වයයි ; ප්‍රනෂ්ටඃ යන මෙහි ශකාරාන්ත නොවන බැවින් ණකාර නොවේ. ගදාදි අන්තකොට ඇති නි හට උදාහරණ මෙසේයි—ප්‍රණිගදති ප්‍රණිනදති ප්‍රණිපතති, පද්‍යෞ ඞ ගතෞ ප්‍රණිපද්‍යතෙ. දා යනු දාසංඥ ඇත්තාහුගේ ග්‍රහණයයි, එහෙයින්—ප්‍රණියච්ඡති ප්‍රණිදදාති ප්‍රණිදධාති, දෙඞපාලනෙ දෛයවෙජදෙ ධෙටපානෙ යන ධාතූන් තුන් දෙනාට (608) ආකාර කළකල්හි ප්‍රණිදාස්‍යතෙ ප්‍රණිදාස්‍යති ප්‍රණිධාස්‍යති යනාදියෙහි ණත්වය වන්නේය. ඉත්සංඥ ශකාරයා පරකල්හි ආකාරය නොවන බැවින් දාසංඥ නුවූකල්හි ප්‍රනිදයතෙ ප්‍රනිදාති ප්‍රනිධයති යනාදියෙහි නොවන්නේමය.

එසේම දීඞ යක්ෂයෙ, ද්ඛ ෂඨ්‍යාම් යනාදි සූත්‍රයෙන් ඛාදෙශ කළ කල්හි ප්‍රණිදාස්‍යතෙ යන මෙහි ණත්වය වන්නේමය. මා යනු ස්වරූපග්‍රහණය බැවින් මාඞ්ලිශබ්දෙ ප්‍රණිමිමීතෙ යන්නෙහි ණකාර වේ, මාලවමානෙ ප්‍රණිමාති, මාඞ යච, යන මොහුගේ ස්ථානයෙහිද ණකාර වේ, ප්‍රණිමායතෙ, ඩුමිඤ් ලක්ෂෙපෙ යන්නෙහිද මෙසේමැයි. මීඞ්ය මීඞ්ග යන මොවුන්ගේ ස්ථානයෙහි (745) ඛාදෙශ කළ කල්හි ණත්ව

වත්තේස, එසේම මෙඞ යන මෝහට (608) ආකාර කළ කල්හිද වත්තේමය. අත් ආදියහට විකල්පයෙන් වේ, මෙසේයි, ප්‍රාණිති ප්‍රානිති යනාදියයි. ප්‍රනි කරොති ප්‍රනිබා දති ප්‍රනිෂිෂති යනාදියෙහි කකාරාදිවූද බකාරාදිවූද ෂකා රාන්තයා අන්තවූද නියන්න බැවින් ණත්වය නොවේ. එයින් තොරවූ නියන්න බැවින් ප්‍රණිපචති ප්‍රනිපචති යනාදියෙහි විකල්පයි.*

(මූ-) අන්තාඞ්වාණි ප්‍රභවාණි. දුරසතු දුභීවානි. භවාව භවාම.

භවතාං භවෙතාං භවන්තාං, භවස්ව භවෙථාං භවධ්වං, භවෙ භවාවහෛ භවාමහෛ.

(ස-) අන්තාඞ්වාණි ප්‍රභවාණි යන මෙහි ආනිප්‍රත්‍යයාගේ නකාරයහට ණත්වය වේ. දුර් යනු මොහු කෙරෙන් පරව දුභීවානි යනු වේ. භවාව භවාම යනාදිය සුකරයි.

(මූ-) **550. ඞී ඪි ෂී ෂ්වම් ධොරමා.** (ඞී ඪි ෂි ෂු 7...අම් 1. ධොඃ 6. අමා 3.)

අසු පරාසු ධොරම් ස්‍යාත් න තු මායොගෙ. අභවත් අභවතාං අභවන්, අභවඃ අභවතං අභවත, අභවං අභවාව අභවාම, අභවත අභවෙතාං අභවන්ත, අභවථාඃ අභවෙථාං අභවධ්වං, අභවෙ අභවාවහි අභවාමහි.

(ස-) අසු පරාසු, ඞී ඪී ෂී යන මේ විභක්තීන් පරකල්හි ;

---

* නාසත්දුර් යත්‍ර සො'දුඃ, අදුශ්චාසෞ ගිශ්චෙති අදුර්ගිඃ. අන්තර්ච අදුර්ගිශ්චෙති තස්මාත්. මූර්ධන්‍ය ණාදිශ්ච හන ච මීනාශ්ච හිනුශ්ච ආනිප් ච තාලව්‍ය ශාන්ත නශචෙති තස්‍ය, මූර්ධන්‍ය ණාදිඃ යනු (570) ණකාරොපදෙශ කොට දතයුතුවෙයි. (569) නැවත දන්ත්‍යභාවයට ප්‍රාප්තිය වන්නේය යනුයි. ගදශ්ච නදශ්චෙත්‍යාදි වත්වෙ ගද—දිහාඃ, තෙ අන්තෙ යස්‍ය ස ගද—දිහාන්තඃ, ස චාසෞ නිශ්චෙති ගද—දිහාන්ත නිස් තස්‍ය. මවෞ අන්තෙ යස්‍ය ස මවාන්තඃ, සචාසෞ හන චෙති මවාන්තහන, අන ච නිංස ච නින්ද ච නික්ෂ ච මවාන්ත හන චෙති තස්‍ය. කබෞ ආද්‍යෞ යෙෂාං තෙ කබාද්‍යාඃ, මූර්ධන්‍ය ෂො'න්තො යෙෂාං තෙ ෂාන්තාඃ, කබාද්‍යාශ්ච ෂාන්තාශ්ච කබාද්‍යෂාන්තාඃ, න කබාද්‍යෂාන්තාඃ අකබාද්‍යෂාන්තාඃ, තෙ අන්තෙ යස්‍ය සඃ අකබාද්‍ය ෂාන්තාන්තඃ, සචාසෞ නිශ්චෙති තස්‍ය.

ධෝඃ, ධාතුහට ; අම් සතත්, අම්ආගම වන්නේය. මායොගෙතු, මායන්නහුගේ යොගයෙහි වනාහි ; න, අම් නොවේ.

ණාදිහනමීනාදීන්ගේ අනුවෘත්තිය සලකා ධෝඃ යනු කියයි. මා යන මෙයින් මාස්මශබ්දයාගේද ග්‍රහණය වෙයි. යොගය වනාහි අපීයෙන් වෙයි, අව්‍යවහිතත්වයෙන් නොවෙයි. අම් යනු ආගමයයි, ඉත්සංඥමකාරය (17) ආදියෙහි ආගමය පිණිසයි. අභවත් යනු, භූධාතුයි—ඊසංඥ දිප් වේ, මෙයින් අම් ආගමයි, (541, 542, 35, 64,) ශප්ප්‍රත්‍යයද, ගුණද, ඔකාරස්ථානයෙහි අව්ද, දකාරස්ථානයෙහි ත්ද වෙත්, සියලුතන්හි දත යුතු.

(මු-) **551.** **ටනං සිඃ.** (ටනං 7. සිඃ 1.)

ධෝඃ සිඃ සතත් ටනං.

(ස-) ටනං, ඊසංඥයා පරකල්හි ; ධෝඃ, ධාතුහු කෙරෙන් පරව ; සිඃ සතත්, සිආගමය වන්නේය. මෙහි ඉකාර ඉත් වේ. අපීගත විශෙෂයට වඩා නිමිත්තගත විශෙෂය බලවත් බැවින් මේ සිප්‍රත්‍යයතෙම ශප්ප්‍රත්‍යය ශ්‍යන්ආගමාදීන්ගේද යක් යන්නහුගේද බාධාව කරන්නේ වෙයි, එහෙයින් කතීංයෙහි අභවිෂ්ට, කම්යෙහි අභාවිෂාත්‍යාං යනාදිය වේ.

(මු-) **552.** **භූ ස්ථාපිවදෙනො ලුක් පෙ.** (භූ-ස්ථා-පිව-දෘ-ඉතඃ 5. ලුක් 1. පෙ 7.)

එභ්‍යඃ සෙර්ලුක් සතත් පෙ. අභූත් අභූතාං.*

(ස-) එභ්‍යඃ, භූධාතු-ස්ථා-පිව-දෘ-ඉත් යන මේ ධාතුහු කෙරෙන් පරවූ ; පෙ, පරස්මෛපදයෙහි වූ ; සෙඃ, සි ආගමයහට ; ලුක් සතත්, ලොප් වන්නේය. අභූත් යනාදිය පෙර පරිද්දෙන් සිඩකරනු.

පිව යනු නිර්දෙශය බැවින් පාල රක්ෂණේ පෛ ශොෂෙ යන මොවුන්ගේ ස්ථානයෙහි අපාසීත් යනු වේ. දෘ යනු දෘ සංඥ ලද ධාතුයි, එහෙයින් දෛපශොධනෙ යන මෝහට අදාසීත් යනු වේ. අභූත් යන මෙහි ඊ සංඥයාරත්ව බැවින් (554) වසොඃරස්‍ය යනාදියෙන් ඉම් නොවේ. ඩිත්ත්ව බැවින් ගුණ නොවේ (542). ලොප්කරණ බැවින් (574) වෘඩි නොවන්නීය.

---

* භූශ්ච ස්ථාශ්ච පිවශ්ච දෘශ්ච ඉත්වෙති තස්මාත්.

(මූ-) **553. භුවො වන් විඪ්‍යච්.** (භුවඃ 6. වන් 1. විඪ්‍යච් 7.)

භුවො වන් ස්‍යාත් වි ඪේ්‍යරච් පරෙ. අභූවන්. අභූඃ අභූතං අභූත, අභූවං අභූව අභූම.

(ස-) වි ඪ්‍යඃ, විසංඥ ඪිසංඥ දෙදෙනාගේ ; අච් පරෙ, ස්වරයා පරකල්හි; භුවඃ, භූධාතුහුගේ ස්ථානයෙහි; වන් ස්‍යාත්, වන්ආගම වන්නේය.

භුවඃ කියා ෂෂ්ඨ්‍යන්ත භූධාතුහට වන්ආගම කිරීම ධාතුහුගේ අවයවයක් බැවින් ඒ පරකල්හි භූධාතුහට (542) ගුණ නිෂෙධය පිණිසයි. වන් යන්නහුගේ අකාරය උච්චාරණය පිණිසයි. නකාරය ඉත්සංඥයි, (17) අන්තයෙහි වේ. භූ ධාතු වේ, අන්විභක්ති වේ (550, 551, 552, 553) අභූවන් යනු වේ. අභූඃ යනාදියද කියනලද ක්‍රමයෙන් දතයුතු.

(මූ-) **554. වසො'රසේ‍යමනෞදිතඃ.** (වසඃ 6. අරස්‍ය 6. ඉම් 1. අනෞදිතඃ 5.)

අනෞදිතො ධොඃ පරස්‍ය අරස්‍ය වසස්‍ය ඉම් ස්‍යාත්. අභවිෂ්ට අභවිෂාතාං.*

(ස-) අනෞදිතඃ, ඉත්සංඥවූ ඖ යන්න රහිතවූ ; ධොඃ, ධාතුහු කෙරෙන් ; පරස්‍ය, පරවූ ; අරස්‍ය වසස්‍ය, රසංඥයා රහිතවූ වස්ප්‍රත්‍යාහාරයහට ; ඉම් ස්‍යාත්, ඉම් ආගම වන්නේය.

වස යනු අන්තස්ථ දන්ත්‍ය වකාරාදි ප්‍රත්‍යාහාරයයි, මකාරය ඉත්සංඥයි, (17) ආදියෙහි ඉකාර වෙයි. ඉම්ආගමය වස් යන්නහුගේ ස්ථානයෙහි ජාත්‍යත්වය කාරණකොටගෙන ඊට සමාන බැවින් වස්යන්නහුගේ ගුණගුණභාවය කාරණකොටගෙන ඉම්යන්නහුගේද ගුණගුණභාවය වේ, එහෙයින් විවරිථ යනාදියෙහි ගුණ වෙයි, දූදු විව යනාදියෙහි ගුණ නොවේ. ඉත්සංඥවූ ඖකාරය වනාහි ගණපාඨවලින් දතයුතු. අභවිෂ්ට යනාදිය උක්තක්‍රමයෙන් දතයුතු.

(මූ-) **555. මාන්තො'දනතඃ.** (මාන්තඃ 6. අත් 1. අනතඃ 5.)

---

* න රෙ'රසන්තස්‍ය. නාස්ති ඖත් ඉත් යස්‍ය සඃ අනෞදිත් තස්මාත්.

මස්සන්ත් ඉත්‍යස්ස අත් සාන්ත් නාඨකාරාන් පරස්ස. අභවිෂත, අභවිෂඨාඃ අභවිෂාඨාං.*

(ස-) මස්ස, ආත්මනෙපදයාගේ ; අන්ත් ඉති, ඉකාරවිශ්ලෙෂවූ අන්ත් යන; අස්ස, මෝහට ; අත් සාන්ත්, අත් වන්නේය; අකාරාත් පරස්ස, අකාරයා කෙරෙන් පරවූ අන්ත් යන්නහට; න, අත් ආදෙශ නොවේ.

අන්ත් යනු භසනනයාගේ ග්‍රහණයයි, එහෙයින් අනන අනෙන අනනාං යන මොවුන්ටද, ආදෙශ වේ. අනතඃ යනු කුමටය? එඩනෙන යන මෙහි අකාරයා කෙරෙන් පරව ආදෙශ නොවන හෙයිනි, (543) ලොපො'තො'දෙවොඃ යන්නෙන් අකාරලොපයහට ස්ථානිවත්ත්වය සිම් බැවිනි.

(මු-) **556. ඨෙ ස—ලොපො වා.** (ඨෙ 7. සලොපඃ 1. වා 1.)

ඨෙ පරෙ සස්ස ලොපො වා සාන්ත්.

(ස-) ඨෙ පරෙ, ධකාරයා පර කල්හි ; සස්ස, සකාරයහට; වා, විකල්පයෙන්; ලොපඃ සාන්ත්, ලොප් වන්නේය.

(මු-) **557. ඞී ඞී ඞී ඨො සිවඃ සෙමස්තු හලො වා.** (ඞී ඞී ඞී ධඃ 6. ඪ 1. ඉවඃ 5. සෙමඃ 5. තු 1. හලඃ 5. වා 1.)

ඉවඃ පරස්සාසාං ධස්ස ඪඃ සාන්ත් සෙම්හලාත් පරස්ස තු වා සාන්ත්. අභවිඪ්වං අභවිඩ්වං, (64) ඣප් ඣබසොරිති සස්ස දඃ— අභවිද්ඪ්වං, අභවිෂි අභවිෂ්වහි අභවිෂ්මහි.†

(ස-) ඉවඃ පරස්ස, ඉච්සංඥයාකෙරෙන් පරවූ ; ආසාං ධස්ස, ඞී ඞී ඞී යන මෙ සංඥාවත් විභක්තීන්ගේ ධකාරයහට ; ඪඃ සාන්ත්, ඪකාරාදෙශ වන්නේය ; සෙම් හලාත්, ඉම්ආගමය සහිතවූ හල්ප්‍රත්‍යාහාරයා කෙරෙන්; පරස්ස තු, පරවූ ධකාරය හට වනාහි ; වා සාන්ත්, විකල්පයෙන් ඪකාර වන්නේය.

භූධාතු වේ, ධ්වංවිභක්තියි, (550, 551, 554, 542, 35, 356) ඉන්පසු මෙ සූත්‍රයෙන් ධකාරයහට විකල්පයෙන් ඪකාර වේ, අභවිඪ්වං, අභවිඩ්වං. සකාරලොපය නුවූ පක්ෂයෙහි සකා

---

* මස්ස ආත්මනෙපදස්ස අන්ත් මාන්ත් තස්ස.

† ඞීඞීඞීනාං ධ ඞීඞීඞීධ තස්ස. සහ ඉමා වර්තතෙ'සෞ සෙම් තස්මාත්. ආසාං ඞීඞීඞීනාං.

රයහට ඣප්ඣබෙසොඃ යනාදි සූත්‍රයෙන් දකාර වේ, අභවිද්ධ්වං යනු වේ. අභවිෂි යනාදිය පළමු පරිද්දෙන් සිඬකටයුතු.

(මු-) 558. **ධුර්විෂ්ඨ්‍යාඩි.** (ධුඃ 1. විඃ 1. ඨ්‍යාඩි 7.)

ඨ්‍යං අඩි ච ධුර්විඃ ස්‍යාත්.*

(ස-) ඨ්‍යං, සීසංඥයා පරකල්හිද ; අඩි ච, අඩ පරකල්හිද ; ධුඃ, ධාතුතෙම ; විඃ ස්‍යාත්, විත්‍ව වන්නේය. ප්‍රකරණය හෙතු කොටගෙනම ධාතුහුගේ ප්‍රාප්තිය ඇතිකල්හි නැවත ගැන්ම සීසංඥයා විසින් අව්‍යවහිත පූර්වධාතුහටම විත්‍ව වන්නේය යනු ඇඟවීම පිණිසයි, එහෙයින් ඉන්දුම්බභූව යනාදියෙහි ඉන්දුදි හට විත්‍ව නොවේ. විප්සාදි අපිියෙහි පදයන්ගේ විත්‍වයද ව්‍යක්තව්‍යයි. මෙහි අඩ යනු (613)

(මු-) 559. **ඣභඛඵහසීක්වර්‍ණාං ජබ් චප් ජසාචච්වාඃ බෙඃ.** (ඣභ්-සෘවර්‍ණාං 6...ජබ්-ච්වාඃ 1...බෙඃ 6.)

බෙර්ඣභ ඛඵ හකාරසී කවර්ගී සෘවර්ණානාං ක්‍රමාත් ජබ් චප් ජකාර සාච චවර්ගාකාරාඃ ස්‍යුඃ.†

(ස-) බෙඃ, බිසංඥයාගේ ; ඣභඛඵහකාරසීකවර්ගීසෘවර්ණ නාං, ඣභ්ප්‍රත්‍යාහාරය ඛඵ්ප්‍රත්‍යාහාරය හකාරය දීසී ස්වරය කවර්ගීය සෘවර්ණීය යන මොවුන්ගේ ස්ථානයෙහි ; ජබ්, ජබ් ප්‍රත්‍යාහාරයද ; චප්, චප්ප්‍රත්‍යාහාරයද ; ජකාර, ජකාරයද ; සාච, හ්‍රස්වස්වරයද ; චවර්ගී, චවර්ගීයද ; අකාරාඃ, අකාරය යන මොව්හු ; ක්‍රමාත් ස්‍යුඃ, ක්‍රමයෙන් වන්නෝය.

(මු-) 560. **භුවො'ඩ ඨ්‍යං ඝභාවෙ තු වා.** (භුවඃ 6. අඩ 1. ඨ්‍යං 7. ඝභාවෙ 7. තු 1. වා 1.)

භුවඃ බෙරඩ ස්‍යාත් ඨ්‍යං ඝභාවයොස්තු වා.

(ස-) ඨ්‍යං, සීසංඥයා පරකල්හි ; භුවඃ, භූධාතුහුගේ ; බෙඃ, බිසංඥයහට ; අඩ ස්‍යාත්, අඩ්ආදෙශ හෙවත් අකාරය වන් නේය ; ඝභාවයොස්තු, කර්ම භාව දෙක්හි වනාහි ; වා, විකල් පයෙන් අකාර වන්නේය.

---

* සී ච අඩ ච ඨ්‍යාඩ තස්මින්.

† ඣභ් ච ඛඵ් ච හශ්ච සීශ්ච කුශ්ච සෘශ්ච තෙ තෙෂාං. ජබ් ච චප් ච ජශ්ච සාශ්ච චුශ්ච අශ්ච තෙ. ක්‍රමය මෙසේයි—

ඣභ් ඛඵ් හ සී කු සෘවර්ණ

ජබ් චප් ජ සා චු අ

(මූ) බභූව බභූවතුඃ බභූවුඃ, බභූවිථ බභූවථුඃ බභූව, බභූව බභූවිව බභූවිම, බභූවෙ බභූවාතෙ බභූවිරෙ, බභූවිෂෙ බභූවාථෙ බභූවිධ්වෙ බභූවිඪ්වෙ, බභූවෙ බභූවිවහෙ බභූවිමහෙ. ෂේ භාවෙ ච බභූවෙ බුභූවෙ ඉති ප්‍රයොගෞ.

(ස-) බභූව යනාදිය ලිට්වකල කල්හි බ්සංඥයාගේ භකාරය හට බකාර වේ, මේ සූත්‍රයෙන් ඣවරයහට අඩ ආදෙශයි. කර්ම භාව දෙක්හි බභූවෙ යනාදියද වෙත්.

(මූ-) භවිතා භවිතාරෞ භවිතාරඃ, භවිතාසි භවිතාස්ථඃ භවිතාස්ථ, භවිතාස්මි භවිතාස්වඃ භවිතාස්මඃ, භවිතා භවිතාරෞ භවිතාරඃ, භවිතාසෙ භවිතාසාථෙ භවිතාධ්වෙ, භවිතාහෙ භවිතාස්වහෙ භවිතාස්මහෙ.

(ස-) භවිතා යනාදිය (554, 542, 35) ක්‍රමයෙන් සිඬකටයුතු.

(මූ-) භූයාත් භූයාස්තාං භූයාසුඃ, භූයාඃ භූයාස්තං භූයාස්ත, භූයාසං භූයාස්ව භූයාස්ම, භවිෂීෂ්ට භවිෂීයාස්තාං භවිෂීරන්, භවිෂීෂ්ඨාඃ භවිෂීයාස්ථාං භවිෂීධ්වං භවිෂීඪ්වං, භවිෂීය භවිෂීවහි භවිෂීමහි.

භවිෂ්‍යති භවිෂ්‍යතඃ භවිෂ්‍යන්ති, භවිෂ්‍යසි භවිෂ්‍යථඃ භවිෂ්‍යථ, භවිෂ්‍යාමි භවිෂ්‍යාවඃ භවිෂ්‍යාමඃ ; භවිෂ්‍යතෙ භවිෂ්‍යෙතෙ භවිෂ්‍යන්තෙ, භවිෂ්‍යසෙ භවිෂ්‍යෙථෙ භවිෂ්‍යධ්වෙ, භවිෂ්‍යෙ භවිෂ්‍යාවහෙ භවිෂ්‍යාමහෙ.

අභවිෂ්‍යත් අභවිෂ්‍යතාං අභවිෂ්‍යන්, අභවිෂ්‍යඃ අභවිෂ්‍යතං අභවිෂ්‍යත, අභවිෂ්‍යං අභවිෂ්‍යාව අභවිෂ්‍යාම, අභවිෂ්‍යත අභවිෂ්‍යෙතාං අභවිෂ්‍යන්ත, අභවිෂ්‍යථාඃ අභවිෂ්‍යෙථාං අභවිෂ්‍යධ්වං, අභවිෂ්‍යෙ අභවිෂ්‍යාවහි අභවිෂ්‍යාමහි.

භවතකි භවතකඃ. ප්‍රණිභවති ප්‍රතිභවති.

(ස-) භූයාත් යනාදිය ඉත්සංඥ කකාරබැවින් ගුණ නොවේ. භවිෂීධ්වං යන මොවුන්ගේ ධකාරයහට ඪකාරය වන්නේයයි කීමෙන් ව්‍යවධානයෙහිද ඪකාර වේ. භවිෂ්‍යති යනාදීහු සුගමයෝයි. භවතකි යනාදියෙහි (208) ටිසංඥයා කෙරෙන් පූර්වයෙහි අක් වේ. ප්‍රණිභවති යනාදිය (549) අකඛාද්‍ය ෂාන්තාන්ත නිහට විකල්පයෙන් ණකාරයි.

(මූ-) එවං වෙතතීත්‍යාදයඃ.

(ස-) එවං වෙතතීත්‍යාදයඃ යන මෙයින් යම් පදයන් කෙරෙහි විශෙෂකාර්‍ය්‍යයෝ නැත්තෝද ඔව්හු මෙසේ වෙත්ය

යන අර්‍ථයි. විශෙෂ කාර්‍ය්‍ය සඳහා රූදෘදෘසහි යනාදි සූත්‍රයන් කියයි.

(මු-) (2) චිතීසංඥනෙ.*

---

* චිත යන ධාතුයි, ඊකාරය අනුබන්‍ධයයි, සංඥනෙ යනු උත්කෘෂ්ටඥනයෙහි වැටේ යනුයි. ප්‍රසඞ්ගවශයෙන් ගණපාඨයේ කියනලද අනුබන්‍ධයෝද ඔවුන්ගේ ප්‍රයොජනයෝද කියනුලැබෙත්.

අ-යන මේ ස්වරය සුඛොච්චාරණය ප්‍රයොජනයි.

ආ-යනු නිෂ්ඨාකාලයෙහි භාවාදිකර්‍මයෙහි විකල්පයෙන් ඉට් වනු පිණිසයි. (භාවයද ක්‍රියාරම්භයද වාච්‍යකල්හි ක්‍ත ක්‍තවතුප්‍රත්‍යයන්ගේ ස්ථානයෙහි විකල්පයෙන් ඉට් වේ. (1077).

ඉ-යනු නුණ්ප්‍රත්‍යයවත් වේ. (568) නකාරලොපය නොවේ.

ඉර්-යනු විකල්පයෙන් අඞ්වත් වෙයි. (565) ස්වමතයෙහි ඞප්‍රත්‍යයයි.

ඊ- අනිට් නිෂ්ඨඃ, (1071), ඉත්සංඥවූ ඊකාරවත් ධාතුහු කෙරෙන් ක්‍තක්‍තවතුස්ථානයේ ඉට් නොවේ.

උ-ක්ත්වාවෙට්. ඉත්සංඥවූ උකාරවත් ධාතුහු කෙරෙන් ක්ත්වාස්ථානයේ වා ඉට්. (1172).

ඌ-වෙට්. (573) ඉත්සංඥවූ ඌකාරවත් ධාතුහු කෙරෙන් විකල්පයෙන් ඉම් වේ.

ඍ-චඞි අ හ්‍රස්වඃ. (638) ඉත්ඍකාරයක්හි කෙරෙන් වූ අඞ් පරකල්හි උඞ්හට හ්‍රස්ව නොවනු පිණිසයි.

ෲ-මේ ස්වරය උඞ්හට විකල්පයෙන් හ්‍රස්ව වීම පිණිසයි. (779).

ඎ-අඞ්යුක්තවෙයි. (565) මේ අනුබන්‍ධය ඩාගමය සඳහායි.

එ-සිචි අ-වෘඞිඃ. (576) එකාරානුබන්‍ධය සි පරකල්හි උඞ්සංඥවූ අකාරයහට වෘඞි නොවීම පිණිසයි.

ඓ- යජාදිඃ (651) ඓකාරානුබන්‍ධය යජාදිගණය සඳහායි.

ඔ-නිෂ්ඨාත න. (1052) ක්‍ත ක්‍තවතු දෙදෙනාගේ තකාරයහට නකාර වන පිණිසයි.

ඖ-අනිට්. (554) මේ අනුබන්‍ධය ඉම් නොවන පිණිසයි.

ක-චුරාදිගණයාගේ අනුබන්‍ධයයි. (773).

කි-විකල්පයෙන් චුරාදියයි. (773).

ග-කුටාදි ගණයයි. (378).

ඝි- ජ්වාදිරපි-ජ්වාදිගණය සඳහාද (769) ඉදින් පුධාතුරහිත වීනම් තකාරයහට නකාර වීම පිණිස ල්වාදියද වේ. (1052) එකගණයෙහිම ජ්වාදි ල්වාදි දෙකක් සඳහායි.

(මු-) 561. **රුදාද්‍යසතිසෙර්දිසෙත ඊම්.** (රුදාද්‍යසතිසෙඃ 5. දිසෙතඃ 6 .. ඊම් 1.) එහෙත දිසෙත රීම් සනත්.*

(ස-) එභ්‍යඃ, රුදාදි ගණික ධාතුය අසධාතුය විසංඥෙයෙහි

ස-රුදාදි ගණයයි. (561, 695) ඊම්ද ඉම්ද යන මේ දෙක වීම පිණිසයි.

ඩ-තඩ්වාන්. (531) කර්තෘ වාච්‍ය කල්හි ආත්මනෙපදය වීම පිණිසයි.

ජ-ජ්වලාදියයි. (1000)

ඤ-උභයපදය සඳහායි. (531)

ඤි-අද්‍යතනඃ. (1095) වර්තමාන කාලයෙහි කතප්‍රත්‍යය වීම පිණිසයි.

ටු-සාථුඃ. (1142) භාවයෙහි අථුප්‍රත්‍යය වීම පිණිසයි.

ඩු-ත්‍රිමක් යුතඃ. (1143) ත්‍රිමක්ප්‍රත්‍යය යුක්තවෙයි.

ණ-එණාදිඃ. (579) එණාදි ගණයයි. තෘඑලාදි සූත්‍රයෙහි දතහැකියි.

ත-අදන්තඃ. අත්අන්තඃ, අකාරාන්ත ධාතුහුගේ අනුබන්ධයයි. (775)

ද-තනාදිඃ. (688)

ධ-රුධාදිඃ. (738)

න-ස්වාදිඃ. (738)

ප-මුචාදිඃ. (741)

භ-ශමාදිඃ. (740) ධාතු අටකින් යුත් එනම් ගණයයි. දිවාදි ගණයෙහි අන්තර්ගතයි.

ම-ඝටාදිඃ. ඤි පරකල්හි හ්‍රස්වයි. ඉණ් ණම් දෙක පර කල්හි විකල්පයෙන් දීර්ඝයි. (798)

මි-ඤිචි ඉණ් ණමොඃ වා හ්‍රස්වඃ. ඉණ් ණම් දෙදෙනා පර කල්හි විකල්පයෙන් හ්‍රස්වයි. (799)

ය-දිවාදිඃ. (738)

ර-වෛදිකඃ. වෙදයෙහි කියනලද ධාතුයි.

ල-අදාදිඃ. (670)

ලි-හ්වාදිඃ. (726)

ලු-ස්වපාදිඃ. (661)

ව-වෘතාදිඃ. (648)

ශ-තුදාදිඃ. (738)

ශි-කුටාදිඃ. (755)

ෂ-කෘදඩ්වාන්. (1156) කෘදන්තයෙහි ඩකාරය වේ. .

ක්ෂ-ජක්ෂාදිඃ. (174)

* රුදාදිශ්ච අසතිශ්ච සිශ්චෙති තස්මාත්. දිශ්ච සිශ්චතයොඃ.

සිප්‍රත්‍යය යන මොවුන් කෙරෙන් පරවූ ; දිසෙතඃ, දියන්න සම්බන්ධිවූ ප්‍රත්‍යය සිවිභක්තිය යන මොවුන්ගේ ස්ථානයෙහි ; ඊම් ස්‍යාත්, ඊම්ආගම වන්නේය.

රුද-ස්වප-ශ්වස-ප්‍රපූර්වඅන-ජක්‍ෂ යන මේ ධාතු පස රුදාදි ගණයයි. අස්ති යනු අසධාතුවයි, ධාතුහුගේ රූපය කීමෙහි තිප්ප්‍රත්‍යය වේ. සි යනු (551) ටතංසිඃ යන්නෙන්වූ ප්‍රත්‍යයයි. රුදාදි අස්ති යන ධාතු වර්ග දෙකින් පරව ඣිසංඥවූ දිසි විභක්ති හටම ඊම් වෙයි, රුදාදි ගණයා කෙරෙන් ඊසංඥයා පර කල්හි සි ආගමය මධ්‍යගතවීම කරණකොටගෙනද අසධාතුහට භූ ආදෙශවීම කරණකොටගෙනද ඊසංඥයහට දිසි දෙක නො ලැබෙන බැවිනි. සිආගමය කෙරෙන් වනාහි ඊසංඥවූ දිසි දෙදෙනා හටම වෙයි, ඣිසංඥය පරකල්හි නොලැබෙන බැවිනි.

(මු-) **562. ඣස් ස්වාත් ඣසිම ඊමි සෙර්ලොපඃ.** (ඣස්-ස්වාත් 5. ඣසි 7. ඉමඃ 5. ඊමි 7. සෙඃ 6. ලොපඃ 1.)

ඣසාත්, ස්වාච්ච පරස්‍ය ඣසි, ඉමඃ පරස්‍ය ඊමි, සෙර්ලොපඃ ස්‍යාත්. අවෙතීත් අවෙතිෂ්ටාං.*

(ස-) ඣසි, ඣස් සංඥයා පරකල්හි ; ඣසාත්, ඣස්සංඥයා කෙරෙන්ද ; ස්වාච්ච, හ්‍රස්වයා කෙරෙන්ද ; පරස්‍ය, පරවූද ; ඊමි, ඊම්ආගමය පර කල්හි ; ඉමඃ, ඉම්ආගමයා කෙරෙන් ; පරස්‍ය, පරවූද ; සෙඃ, සිආගමයහට ; ලොපඃ ස්‍යාත්, ලොප් වන්නේය.

ඣස් යනු ප්‍රත්‍යාහාරයයි. අවෙතීත් යනු, විතී සංඥනෙ යන ධාතුයි, ඊසංඥදි-විභක්තියි, (550, 551, 554, 542, 561, 562, 22, 64). අවෙතිෂ්ටාං යන මෙහි, ඉමඃ පරස්‍ය ඊමි එව යනු නියමය බැවින් හ්‍රස්වයා කෙරෙන් පරවූද සි හට ලොප් නොවේ. අවෙෂ්ට අසෙතාෂ්ට යනාදියෙහි, ලොපස්වරාදෙශ යොස්තු ස්වරාදෙශවිධිර්බලී යන න්‍යාය හෙයින් ආදිකොට ගුණකල කල්හි සිහට ලොප් නොවන්නේය.

(මු-) **563. අනුස් සිචෙ රභුවඃ.** (අන් 1. උස් 1. සිචෙඃ 5. අභුවඃ 5.)

---

* ඣශව ස්වශෝති තස්මාත්.

සෙර්වෙශ්ච පරස්‍ය අත උස් ස්‍යාත් න තු භුවඃ. අවෙතිෂුඃ, අවෙතීඃ.*

(ස-) සෙඃ, සිආගමයා කෙරෙන්ද; වෙශ්ච, විත්‍වයා කෙරෙන්ද; පරස්‍ය, පරවූ; අතඃ, අන්විභක්තිහට; උස් ස්‍යාත්, උස්ආදෙශ වන්නේය. භුවඃ තු, භූධාතුහු කෙරෙන් පරව වනාහි, න, උස් නොවේ.

සිආගමයා කෙරෙන් පරවූ ඊසංඥයාගේ අන්විභක්තිය උස් ආදෙශ වේ, විත්‍වයා කෙරෙන් පරවූ උස්ආදෙශය ඕසංඥයාහටමය. මෙසේසි, විතධාතු-අන්, අම් ආගමද සිද ඉම්ද ධාතුහට ගුණද මෙයින් උස් ආදෙශාදියද වෙත්, අවෙතිෂුඃ. විතධාතු-ඊ-සි, අම්ද, සිද, ඉම්ද. ගුණද, ඊම්ද සිහට ලොප්ද දීර්ඝාදියද වෙත්, අවෙතීඃ යනු වේ, අස්‍ථුඃ අපුඃ අදුඃ අගුඃ, මොවුන් කෙරෙහි (552) සිහට ලොප්කළ කල්හි, ත්‍යලොපෙ ත්‍ය ලක්ෂණං යනු න්‍යාය බැවින් සිආගමයා කෙරෙන් පරබැවින් අන්විභක්තිතොමෝ උස් වන්නීය. විත්‍වයාහට වනාහි අජක්ෂුඃ යනාදිය වේ.

(මු-) 564. **බෙරාද්‍යචො ලොපෙස්‍ය'නු ශස්බපාද්‍යන්තා න්‍යස්‍යාද්‍යෙන්ත්‍ය.** (බෙඃ 6. ආද්‍යචඃ 5. ලොපඃ 1. අනු 1. ශස්—අන්තෙ 1..)

බෙරාද්‍යචඃ පරොභාගො ලොපඃ ස්‍යාත්, පශ්චාත් ශසාදිබපාන්තො යදි සෙස්‍ය'වශිෂ්ටස්‍යාස්‍යාදිලෝපඃ, යද්‍යන්තාද්‍යශස්‍ය ස්‍යාන්තො ලොපඃ. විවෙත විවිතතුඃ විවිතුඃ.†

(ස-) බෙඃ, බිසංඥයාගේ; ආද්‍යචඃ, ප්‍රථමස්වරයා කෙරෙන්; පරොභාගඃ, පරභාගයතොම; ලොපඃ ස්‍යාත්, ලොප් කටයුතු වන්නේය. පශ්චාත්, ආදිස්වරයා කෙරෙන් පරභාගයක් නැති කල්හි නොහොත් පරභාගය ලොප්කළ පසු; ශසාදිබපාන්තඃ, ශස් ආදිකොට ඇති බප් අන්තයතොම; යදිසෙස්‍ය'ව

---

* සිශ්ච විශ්ච සිවිස්‍යස්මාත්.

† ආදිශ්චාසෞ අචෙචති ආද්‍යච් තස්මාත්. ශස් ච බප්ච ශස්බපෞ ආදිශ්ච අන්තශ්ච ආද්‍යන්තෞ, ශස්බපෞ ආද්‍යන්තෞ යස්‍ය ස ශස්බපාද්‍යන්තඃ, ස ච අන්‍යශ්ච තෞ ශස්බපාද්‍යන්තාන්‍යෞ, තෞ ච තෞ සෞ චෙති ශස්බපාද්‍යන්තාන්‍යසෞ තයොරාද්‍යන්තෞ ශස්බපාද්‍යන්තාන්‍යස්‍යාද්‍යන්තෞ.

ශිෂ්ටඃ, ඉදින් සංයොගයෙක් ඉතිරිකොට ඇත්තේද ; තස්‍ය, ඔහුගේ, ආදිඃ ලොප්‍යඃ, ආදියෙහි සිටි වර්ණයතෙම ලොප් කට යුතුවෙයි ; යද්‍යනන්තදෘශඃ, ඉදින් ශස් ආදියෙහිද බප් අනන්ත යෙහිද සිටි සංයොගයෙක් රහිතද ; තස්‍ය, ඒ අසදෘශ සංයොගයාගේ ; අනන්ත්‍යා ලොප්‍යඃ, අනන්තය ලොප් කටයුතුවේ.

බෙරාදෘචඃ යන මෙහි ආදිය නම් ස්වරයන් කෙරෙහිය යනුයි. අනු යනු පසුව යන අර්ථයි, එනම් ප්‍රථමස්වරයා කෙකෙරෙන් පරභාගයක් නැති කල්හි යන අර්ථයි. එහෙයින් යම් බිසංඥයක්හුගේ ආදිස්වරයා කෙරෙන් පරභාගයෙක් ඇත්තේද ඔහුගේ ඒ භාගය ලොප්කළාට පසුවද, යමක්හට වනාහි පරභාගයෙක් නැත්තේද එහි ප්‍රථමයෙන්ම ශසාදිබපාන්ත සංයොගයාගේ ආදි වර්ණය ලොප්කටයුතු වෙයි, එබඳු නුවූ සංයොගයාගේ අනන්තවර්ණය ලොප්වන්නේය. චිචෙත යනු චිත ධාතුවයි, ණප් විභක්තියයි (558) ද්විත්ව වෙයි, මෙයින් බිහුගේ තකාරලොපය වෙයි, (542) ගුණයි, චිචෙත යනු වේ. අතුස්-උස් විභක්ති කළ කල්හි (533) ගුණ නොවන හෙයින් චිචිතතුඃ චිචිතුඃ යනු වේ.

(මු-) 3. ච්‍යුතිර්ක්ෂරණෙ.

565. ශාසුලිද්ද්‍යුත් පුෂාදෙර්ඩ්ෂ්වීපෙ ජෘඃ ශ්වි සතන්ගු විජු මූචු ම්ලුචු ග්‍රුචු ග්ලුඤ්චිවිරිතස්තු වා. (ශාසු-පුෂාදෙඃ 5. ඩඃ 1. වීපෙ 7. ජෘඃ—ඉරිතඃ 5. තු 1. වා 1.)

ශාසොඃ ඏකාරෙතො ද්‍යුතාදෙඃ පුෂාදෙශ්ච ඩඃ සත් වීපෙ, ජ්‍රාදෙස්තු වා.

අච්‍යුතත් අච්‍යොතීත් චුච්‍යොත.*

(ස-) ශාසොඃ, ශාසුධාතුහු කෙරෙන්ද ; ඏකාරෙතඃ, ඉත් සංඥ ඏකාර යුක්තයා කෙරෙන්ද ; ද්‍යුතාදෙඃ, ද්‍යුතාදිවූ ධාතූන් තෙවිස්ස කෙරෙන්ද; පුෂාදෙශ්ච, පුෂාදිවූ ධාතූන් සතළොස කෙරෙන්ද; වී පෙ, පරස්මෛපදයෙහි වූ වීසංඥයා පරකල්හි; ඩඃ සත්, ඩකාරවන්නේය. ජ්‍රාදෙස්තු, ජෘධාතු ආදිකොට

---

* ඏ ඉත් යස්‍ය ස ළිත්. ද්‍යුත්ච පුෂ්ච ද්‍යුත් පුෂෞ, තෞ ආදී යයො සෙතෞ ද්‍යුත් පුෂාදී. ශාසුශ්ච ළිච්ච ද්‍යුත් පුෂාදී චෙති තස්මාත්. ඉර් ඉත් යස්‍ය ස ඉරිත්, ජෘශ්ච ශ්විශ්ච සතන්ගුශ්ච විජුශ්ච මුචුශ්ච ම්ලුචුශ්ච ග්‍රුචුශ්ච ග්ලුඤ්චුශ්ච ඉරිචෙචති තස්මාත්.

ඇති ශ්වි-සතන්භු-විෂු-මුවු-මිලුවු-ගුවු-ශ්ලුඤ්වු-ඉත්සංඥ ඉර් වත්ධාතු යන මොවුන් කෙරෙන් ; වා, ඊසංඥ පරස්මෛ පදයෙහි විකල්පයෙන් ඛකාර වන්නේය.

ඝවමතයෙහි ඍකාර ඉත්ත්වයෙන් ම සිඛ කල්හිද දෘත් පුෂ් යනාදීන්ගේ ග්‍රහණය පූර්වාචාර්‍යයන්ට අනුකූලවන පරිද්දෙන් වෙයි. ශාසු මුල්කොට ඇත්තවුන්ගේ ඉත්සංඥ උකාරය ලකුණු පිණිසයි. දෘතාදීහු ආත්මනෙපද ඇත්තෝයි, මෙහි වනාහි ඊසංඥ පරස්මෛපදයා පරකල්හි ඛ ආගම විධාන සම්බන්ධයෙන් ඊසංඥයා පරකල්හි උභයපද ඇත්තාහු වෙත්. දෘතාදීහුද දෘත වෘත සෲන්‍ද කෘප යනාදි තෙවිසසකි. පුෂාදීහුද පුෂමුහ තෘප යන මොව්හු මුල්කොට ඇති සතලොසයි. දුර්ගසිංහතෙම වනාහි අනිකුදු පුෂාදි ධාතූන් කීයේය. වොපදෙවහු විසින් වනාහි ගණපාඨයෙහි සියල්ලෝ ඉරිත්ත්වයෙන් දක්වන ලද්දෝයි. අච්‍යුතත් යන මෙහි ඉරිත්ත්වයෙන් විකල්පයෙන් ඛ ආගමවේ. ඛකාරය වනාහි සි ආගමයහට බාධකයි, එහෙයින් පක්‍ෂයෙක්හි ඊ පරකල්හි සි ආගමය වේමය. ඊසංඥ ණප් පරකල්හි චුචොතත යනු වේ.

(මු-) (4) මන්‍ථ විලොඩනෙ.

566. **සනත් ඨ්‍යපිත් කිවා.** (සනත් 5. ඊ 1. අපිත් 1. කිත් 1. වා 1.)

(ස-) සනත්, සංයොගයා කෙරෙන් පරවූ ; අපිත් ඊ, ඉත් සංඥ පකාර රහිතවූ ඊසංඥයතෙම ; වා, විකල්පයෙන් ; කිත්, කිත්සංඥ වන්නේය.

පරසූත්‍රයෙහි හසුඩ නො ලොපො'ණෞ ඨනනාතු වා යනු කලකල්හි, ඉත්සංඥ පකාර රහිත ඊසංඥයා කෙරෙහි නකාරලොපය විකල්පයෙන් සිඛ කල්හි වෙන්වශයෙන් මේ සූත්‍රය කිරීම භ්‍රස්ජධාතුහට, (751) භ්‍රස්ජො'රෙ ණෞ හජ් වා යන මෙයින් බහජේ යන මෙහි හර්ජාදෙශය පිණිසයි.

(මු-) **567. හසුඩනො ලොපො'ණෞ.** (හසුඩනඃ 6. ලොපඃ 1. අණෞ 7.) ධොහීස උඩො නසෲ ලොපඃ සනදණෞ. මමථතුඃ මමන්‍ථතුඃ, මථනත්.*

* උඩ් වා සෞ න වෙති උඩන, හසො හසනනාධාතොරුඩ් න හ සුඩන තසෲ නාස්ති ණුඝිසමින් (පරෙ) සො'ණුසනසමින්.

(ස-) අණෙ‍්‍ය, ගුණප්‍රතිෂෙධ ප්‍රත්‍යයන් පර කල්හි ; ධොහිසඃ, හස්අන්ත ධාතුහුගේ ; උඩඃ, උඩ්සංඥවූ ; නස්‍ය, නකාරයහට ; ලොපඃ ස්‍යාත්, ලොප් වන්නේය.

මන්ථධාතුහු කෙරෙන් අතුස්, පූර්ව්සූත්‍රයෙන් විකල්පයෙන් කිත් වෙයි, මෙයින් නකාරලොපය වෙයි, මමථතුඃ. පක්‍ෂයෙහි කිත්ත්‍ව අභාවයෙන් අගුණත්වය නුවූ බැවින් නකාරලොපය නොවේ, මමන්ථතුඃ. මථ්‍යාත් යනු (533) නිත්‍යයෙන් කිත් කළ කල්හි නිත්‍යයෙන් නකාරලොපය වේ.

(මූ-) (5) කුපි හිංසා සංකෙලශයොඃ.

568. නෙදිත් පූජාපිශ්චොඃ. (න 1. ඉදිත්-පූජාපිශ්චොඃ 6 ..)

ඉදිතො ධොඃ පූජාපිස්‍යාඤ්ච තෙශච න ලොපො න ස්‍යාද ණෙ‍්‍ය.

අත එවෙදිතොනුණ්. ප්‍රතිකුන්ථ්‍යාත්. (549) කාදිඩ්වානතණඃ.*

(ස-) ඉදිතොධොඃ, ඉත්සංඥ ඉකාරවත්වූ ධාතුහුගේද ; පූජාපිස්‍ය, පූජාපියෙහි වූ ; අඤ්චතෙශච, අඤ්චධාතුහුගේද ; නලොපඃ, නකාරලොපය ; අණෙ‍්‍ය, ගුණ නිෂෙධ ප්‍රත්‍යයන් පරකල්හි ; න ස්‍යාත්, නොවන්නේය.

ඉකාරානුබන්ධ ධාතුහට නකාරයෙක් නැත්තේමය කෙසේ නකාරයාගේ ලොපය නිෂෙධකරණු ලැබේද ? එහෙයින් අතඑව යනාදිය කියයි.

අතඑව, නලොප නිෂෙධ හෙයින්ම ; ඉදිතොනුණ්, ඉත්සංඥ ඉකාරවත් ධාතුහු කෙරෙන් මෙයින් නුණ්ආගම වන්නේය. ප්‍රතිකුන්ථ්‍යාත් යනු වේ, මෙහි ප්‍රතිපූර්ව ධාතුහු කෙරෙන් යාත්. (549) කාදිඩ්වානතණඃ, කකාරාදි ධාතුව බැවින් ප්‍රාග්වත් යනාදි සූත්‍රයෙන් නිහට ණකාර නොවේ.

(මූ-) (6) ෂිධු ගත්‍යාං.

569. හ්වාද්‍යාදිෂණඃ සෙනා'ශෙට්‍යෂ්වක්‍යාෂිවාං. (හ්වාද්‍යාදිෂ්ණඃ 6. ස්නඃ 1. අශෙට්‍ය ෂ්වක්‍යා ෂ්ඨිවාං 6...)

හ්වාදෙරාදෙ‍්‍ය සපිතයොඃ ෂණයොඃ ස-නෞ ස්‍යාඃ, න තු ශෙට්‍ය ෂ්වක්‍යා ෂ්ඨිවාං.

---

* ඉත් ඉකාරඃ ඉත් යස්‍ය ස ඉදිත්, පූජාපිශචාසෞ අඤ්ච චෙති පූජාපිඤ්ච, ඉදිච්ච පූජාපිඤ්ච ච තයොඃ.

(ස-) භ්වාදෙඃ භූසත්තායාම් යනාදි දශධාතු ගණයාගේ ; ආදෞ ඝපිතයොඃ, ප්‍රථමභාගයෙහි සිටියාවූ; ෂණයොඃ, මූර්ධන්‍ය ෂකාර ණකාර දෙදෙනාහට ; සනෞ සනඃ, දන්ත්‍ය සකාර නකාර දෙක වෙත්.

ෂෛඨ්‍යෂ්වෂ්කෂ්ඨිවාං, ෂෛඨ්‍ය-ෂ්වෂ්ක-ෂ්ඨිව් යන මේ ධාතුන්ගේ ෂකාරයහට ; න තු, සකාර නොවේ.

භ්වාදිඃ යනු භූසත්තායාම් යනාදි දශධාතුගණයයි, ඒ මෙසේයි

> භ්වාද්‍යදාදී ජුහොත්‍යාදිර් දිවාදිඃ ස්වාදිරෙව ච,
> තුදාදිශ්ච රුධාදිශ්ච තනක්‍ර්‍යාදි චුරාදයඃ.

ධාතුහුගේ සම්බන්ධය ඇතිකල්හිද භූ ආදීන්ගේ ග්‍රහණය නාමධාතුහුගේ නිරාකරණය පිණිසයි.*

(මූ-) 570. **සෙක සික සෘප සෘ සෘජ ස්තෘ ස්ත්‍යාගෙන්‍ය දන්ත්‍යජන්තසාදයඃ, ෂොපදෙශා ධවඃ, ස්වක්ක ස්විත් ස්වත් ස්වඤ්ජ ස්වප ස්මිඞශ්ච. ණොපදෙශා ස්තවනානනර්ද නාථ නාධ නන්ද නක්ක නෘ නටඃ.** (සෙක—අනෙඃ 1...දන්ත්‍යජන්තසාදයඃ 1...ෂොපදෙශාඃ 1...ධවඃ 1...ස්වක්ක—ස්මිඞඃ 1...ච 1. ණොපදෙශාඃ 1... තු 1. අනෘත්—නටඃ 1...)†

සෙධති.

(ස-) සෙක සීක සෘප සෘ සෘජ සතෘ සත්‍යාගෙන්‍ය, සෙකධාතුය සීකධාතුය සෘපධාතුය සෘධාතුය සෘජධාතුය සතෘධාතුය සෛත්‍යධාතුය යන මේ ධාතුන් රහිතවූ; දන්ත්‍යජන්තසාදයඃ, දන්ත්‍යවර්ණයක් අන්තකොට ඇත්තාවූද ස්වරාන්තවූද සකාරයක් ආදියෙහි සිටි ධාතුහු ; ෂොපදෙශාධවඃ, ෂොපදෙශ (පාඨයෙහි ෂකාරවූ) ධාතුහුයි; ස්වක්කස්විත් ස්වත් ස්වඤ්ජ ස්වපස්මිඞශ්ච, ස්වක්කධාතුය ස්විත්ධාතුය ස්වත්ධාතුය

---

* භූඃ ආදිර්යස්‍ය ස භ්වාදිඃ, භ්වාදෙරාදිඃ භ්වාද්‍යාදිඃ, ෂව ණව ෂණී, භ්වාද්‍යාදෞ ෂණී භ්වාද්‍යාදිෂණී තස්‍ය.

† සෙකච සීකච සෘපච සෘශ්ච සෘජච සතෘශ්ච සත්‍යශ්ච තෙ, තෙභ්‍යො‘න්‍ය. දන්ත්‍යශ්ච අච්ච දන්ත්‍යාචෞ තෞ අන්තෞ යස්‍ය ස දන්ත්‍යජන්තඃ, ස චාසෞ සශ්චෙති දන්ත්‍යජන්තසඃ, ස ආදිර්යෙෂාං තෙ දන්ත්‍යජන්තසාදයඃ. නෘචච නර්දච ඉත්‍යාදිවද්වඃ, න සන්ති නෘත් නර්ද නාථනාධ නන්දනක්ක නෘනටාඃ යෙෂු ධාතුෂු තෙ.

ෂ්වඤ්ජධාතුය ෂ්වපධාතුය ෂ්මිඞ්ධාතුය යන මොව්හුද ධාතු සංඥා කාලයෙහි ෂොපදෙශ වෙත්. අනෘනනර්දනාථ් නාධ නන්දනක්කනෘනටසතු, නෘත්ධාතුය නර්දධාතුය නාථ්ධාතුය නාධධාතුය නන්දධාතුය නක්කධාතුය නෘධාතුය නටධාතුය යන මොවුන් රහිතවූ ධාතූහු වනාහි ; ණොපදෙශාඃ, පාඨයෙහි ණකාරොපදෙශ ධාතූයි.

අඞ්කයක් සහිතවූ ආර්යායෙන් ෂොපදෙශ ණොපදෙශ දෙක දක්වයි. ස්ත්‍යෛ යනු ෂ්ට්‍යෛධාතුයි, (608) ඓස්ථානයෙහි ආකාර වේ. දන්ත්‍යවර්ණයක් අනන්තකොට ඇත්තාවූ හෝ ස්වරයක් අනන්තකොට ඇත්තාවූ හෝ යම් සකාරයෙක් වේද ඒ සකාරය ආදිකොට ඇති ධාතූහු ෂොපදෙශ ධාතූහුයි, ෂකාරයහට උපදෙශය යම් ධාතු සංඥාකාලයෙක්හි මූර්ධන්‍ය ෂාදිත්වයෙන් කියනලද්දාහුද ඔව්හුයි. ස්වරාන්ත සකාරාදි බැවින් සෙකාදියද දන්ත්‍යාන්ත සකාරාදි බැවින් ස්ත්‍යෛ ෂ්ට්‍යෛ යන මේ දෙදෙනද ෂොපදෙශත්වය ප්‍රාප්තකල්හි මෙහි නිෂෙධ කෙරේ. ස්වක්කාදීන් ස්වරාන්ත සකාරාදිද දන්ත්‍යාන්ත සකාරාදිද නොවනහෙයින් වෙන්වශයෙන් ගැන්ම වේ. උදූටො යනු විද්‍යොතෙ යො වඃ ප්‍රත්‍යය සඤ්ජඃ, අන්තඃස්ථං තං විජානීයාත් තදන්ත්‍ය වර්ගීය උච්‍යතෙ, යනු වචන බැවින් ස්වප ධාතූහුගේ වකාරය දන්ත්‍යත්ව කල්හිද වෙන්වශයෙන් ග්‍රහණය කිසි තැනෙක්හි ෂොපදෙශාභාවය හඟවනු පිණිසයි, මෙසේයි—සාන්ත්වක සාන්ත්වනෙ යනාදියයි. ෂොපදෙශඵලය වනාහි තුෂ්ටාව යනාදියෙහි කරණලද සකාරය බැවින් (111) ෂත්වයයි. ණොපදෙශාඃ යනු ධාතුසංඥාකාලයෙහි මූර්ධන්‍ය ණාදිත්වයෙන් කියනලද්දාහුයි. ණොපදෙශ ඵලය වනාහි (549) ණත්වය වෙයි. සෙධති යනු ෂිධධාතුයි, ස්වරාන්තාදි හෙයින් ෂොපදෙශයි. (569) ෂකාරයහට සකාර වේ.

(මු-) **571. ව්‍යවජස්‍ය ගත්‍යපිවදෙ සඃ.** (ව්‍යවජස්‍ය 6. ගත්‍යපිවදෙ 7. සඃ 1.)

ගත්‍යපේ වදෙ ච ධෞ පරදෙ ව්‍යස්තවජස්‍ය සඃ ස්‍යාත්. අවජසෙධති.

(ස-) ගත්‍යපේ, ගමනාපීයෙහි වූද ; වදෙ ච, වදධාතුවද ; ධෞ පරදෙ, ධාතුවක් පර පදයෙහි සිටි කල්හි ; ව්‍යස්‍ය, අව්‍යයශබ්දය සම්බන්ධිවූ; අවජස්‍ය, අවජශබ්දයහට; සඃ ස්‍යාත්, සමාස වන්නේය.

අච්ඡ යනු අභිමුඛාර්ථයෙහි නිපාතයයි, අච්ඡසෙධති අභිමුඛ යට යෙයි යන අර්ථයි. එසේම අච්ඡවදති යනු අභිමුඛයෙහි කියයි යනුයි. (548) මේ තෙම ව්‍යස්‍යග්‍යනුකාර යන මෝහට විශෙෂයයි.

(මූ-) **572. ශිකඃස්තුස්තුභ සො සුවාස්‍යන්ත—සුඤ්ජං ස්ථා සෙනිසන්ජ ස්වන්ජා'ගතිසෙධා'ප්‍රතිසද'යඞ්සිවා'නඞ්ස්තම්භා'නනව්‍යවස්වනපරිනිවිසෙවසුම'නඞ්සිවා'නො'ඞ්සහාං සඃ ෂො'ම්‍යපි දශස්ථාදෙස්තු වෙශ්ච.** (ශි—ඉකඃ 5. ස්තු—සුඤ්ජං 6...ස්ථා—සහාං 6...සඃ 1. ෂඃ 1. අම් 7. අපි 1. දශස්ථාදෙඃ 6. තු 1. වෙඃ 6. ච 1.)

ස්ත්වාදෙරස්‍යන්තසුඤ්ජඃ ස්ථාදෙරගත්‍යර්ථ සෙධො'ප්‍රතිපූර්වසදෙ යඞ්වර්ජසිවො'ඞ්වර්ජස්තම්භො'නනාර්ථව්‍යවපූර්වස්වනඃ පරිනිවිපූර්වසෙවසුම'ඞ්වර්ජසිවඔ'ඞ්වර්ජසහාඤ්ච ශෙරිකඃ පරඃ සඃ ෂඃ ස්‍යාත් අම්‍යන්තරෙ'පි, දශානාං ස්ථාදීනාන්තු විරුක්තානාඤ්ච. නිෂෙධති න්‍යෂෙධත්. ගතෞ තු—ගඩගාං ව්‍යසෙධත්.*

(ස-) ස්ත්වාදෙඃ, ස්තු-ආදිකොට ඇති ස්තුභ-සො-සු-යන ධාතුහුගේද ; අස්‍යන්ත සුඤ්ජඃ, ස්‍යවිභක්තිය අන්තනුවූ සුඤ්ජ්ධාතුහු

---

* ශෙරික් ශික් තස්මාත්. ස්‍යඃ ස්වරූපඃ, (න තු සංයොගඃ) සො'න්තො යස්‍ය ස ස්‍යන්තඃ, න ස්‍යන්තො'ස්‍යන්තඃ, ස්වාශ්ච සුඤ්ජ්චෙති අස්‍යන්ත සුඤ්ජ්. ස්තුශ්ච ස්තුභශ්ච සොශ්ච සුවශ්ච අස්‍යන්ත සුඤ්ජ්ච තෙෂාං. අගතෞ සෙධඃ අගතිසෙධඃ, නාස්ති ප්‍රති යස්මින් සො'ප්‍රතිඃ, සචාසෞ සදශ්චෙති අප්‍රතිසදඃ, නාස්ති යඞ් යස්මාත් සො'යඞ් සචාසෞ සිවශ්චෙති අයඞ්සිවඃ, නාස්ති අඞ් යස්මාත් සො'නඞ් සචාසෞ ස්තම්භශ්චෙති අනඞ්ස්තම්භඃ, වි-අවාභ්‍යාං ස්වනඃ ව්‍යවස්වනඃ අනෙන (භක්ෂණෙ) ව්‍යවස්වනඃ අනනව්‍යවස්වනඃ ; නාස්ති අඞ් යස්මාත් සො'නඞ් සචාසෞ සිවශ්චෙති අනඞ්සිවඃ, ඔශ්ච අඞ් ච ඔ'ඞෞ, න විද්‍යෙතෙ ඔ'ඞෞ යස්‍ය සඃ අනො'ඞ්, සචාසෞ සහශ්චෙති අනො'ඞ්සහ ; සෙවශ්චසුම්ච අනඞ්සිවශ්ච අනො'ඞ්සහශ්ච තෙ සෙව සුම'නඞ් සිවා'නො'ඞ් සහඃ, පරිශ්ච නිශ්ච විශ්ච පරිනිවයඃ, තෙභ්‍යඃ සෙව සුම'නඞ්සිවා'නො'ඞ්සහඃ පරිනිවිසෙවසුම'නඞ්සිවා'නො'ඞ්සහඃ, පශ්චාත් ස්ථාශ්ච සෙනිශ්ච සන්ජශ්ච ස්වන්ජශ්ච අගතිසෙධශ්ච අප්‍රතිසදශ්ච අයඞ්සිවශ්ච අනඞ්ස්තම්භශ්ච අනනව්‍යවස්වනශ්ච පරිනිවිසෙවසුම'නඞ්සිවා'නො'ඞ්සහශ්ච තෙ තෙෂාං. දශානාං ස්ථාදීනාං සමාහාර ස්‍යාස්‍ය.

ගේද; ස්ථාදෙඃ, ස්ථා-ධාතු සෙනි-යන නාමධාතු සන්ජ-ස්වන්ජ යන ධාතුහුගේද; අගත්‍යර්ථ සෙධඃ, ගමනාර්ථයෙහි නුවූ සිධ ධාතුහුගේද; අප්‍රතිපූර්ව සදඃ, ප්‍රතිපූර්ව නුවූ සදධාතුහුගේද; යඞ්වර්ජ සිවඃ, යඞ්ප්‍රත්‍යය රහිතවූ සිවධාතුහුගේද; අඞ්වර්ජ සහමහඃ, අඞ්ප්‍රත්‍යය රහිතවූ සහමහධාතුහුගේද; අනනාර්ථ ව්‍යවපූර්ව ස්වනඃ, ආහාරාර්ථවූ වි අව පූර්ව ස්වනධාතුහුගේද; පර්‍ය්‍යාදිපූර්වසෙවසුම, පරි නි වි යන මොවුන් පූර්වවූ සෙව ධාතුය සුම්ආගමය; අඞ්වර්ජසිව, අඞ්ප්‍රත්‍යය රහිත සිව ධාතුය; ඔ'ඞ්වර්ජ සහාශ්ච, ඔ අඞ් දෙක රහිතවූ සහ ධාතුය යන මොවුන්ගේද; (සෙව පටන් සහධාතුව දක්වා පරි නි වි පූර්වයි,) ගෙරිකඃ පරඃ සඃ, ඝිසංඥයාගේ ඉක්සංඥයා කෙරෙන් පරවූ සකාරයතෙම; අම්‍යනතරෙපි, අම් යන්න මධ්‍යගතවූ කල්හිද; ෂඃ ස්‍යාත්, ෂකාර වන්නේය; ස්ථාදීනාන්තු දශානාං, ස්ථාදි සෙව අන්ත දශදෙනාගේ වනාහි; විරුක්ත්‍යානාඤ්ච, විභිවයන්ගේ ස්ථානයෙහිද ෂකාර වන්නේය. නිෂෙධති, යන තන්හි නි පූර්ව සිධ ධාතුයි, තිප්, නැවත ශප්ද ගුණද වෙත්, නැවත මෙයින් ෂකාර වේ, නිෂෙධති යනු වේ. න්‍යෂෙධත් යන මෙහි නි පූර්ව සිධ වේ, ඝිසංඥ දිප් වේ, නැවත අම්ආගමය වේ, ශප්ද ගුණද වෙත්, ඉකාරස්ථානයෙහි යකාර වේ, නැවත අම්ආගම ව්‍යවධානයෙහි මෙයින් ෂකාර වේ, (64) දකාරය හට තකාර වේ, න්‍යෂෙධත් යනු වේ. ගතෞ තු, ගමනාර්ථයෙහි වනාහි; ගඩගාං ව්‍යසෙධත් යන්නෙහි ෂකාර නොවේ.

මෙහි සුව යනු තුදාදිගණයෙහි ෂූශක්ෂපෙ යන මොහුගේ ග්‍රහණයයි. ෂූඩ්ල ෂූයොඩ යන මොවුන් දෙදෙනාහට විසූතෙ විසූයතෙ යනාදියෙහි නොවේ. සතු සතුභ යන මෙහි අභිෂෙට්‍යති විෂෙටාහතෙ යනාදියෙහි ෂකාරවිධිය පිණිසයි. සො සුව යන දෙතන්හි විෂ්‍යති විෂුවති යනු වේ.

සුඤ්ධාතුහට විෂුණොති යන මෙහි ෂකාර වේ. සනනතය හට වනාහි විසොෂ්‍යති, විසවිෂ්‍යති යනාදියෙහි නොවේ. ස්ථා ධාතුහට නිෂ්ඨාස්‍යති යනු වේ. සෙනි යනු නාමධාතුවයි, සෙනාශබ්දයා කෙරෙන් (858) ණිදි වේ, අභිෂෙණයති. සන්ජ ස්වන්ජ දෙදෙනා කෙරෙන් නිෂජති, නිෂ්වජතෙ යනු වේ. තවද සෙධ යනු දූක්වූ බැවින් දිවාදිගණයෙහි නිසිධ්‍යති යනාදියෙහි ෂත්වය නොවේ. සදධාතුහුගේ ස්ථානයෙහි නිෂීදති යනු වේ, ප්‍රතිපූර්ව කල්හි ප්‍රතිසීදති යනු වේ. සිව ධාතුවෙහි

නිෂික්ද්වති, යඬ කල කල්හි විසෙසිව්‍යතෙ යනු වේ. සතමහ ධාතුවෙහි විෂ්ටභ්නාති විෂ්ටභ්නොති, අඩ් වූ කල්හි ව්‍යතෂ්ත මහත් යනු වේ. ආහාරාපී ව්‍යවපුෂ් ෂ්වනධාතුවෙහි විෂ්වණති අවෂ්වණති, ක්ෂීරං ශිශුඃ. අනභ්‍යඑයෙහි විෂ්වනති වීණා. අවෂ්වණති යන මෙහි ව්‍යවෂ්වන යනු කීබැවින් ශිකරහිතයා කෙරෙන්ද ෂත්වය වේ. ව්‍යවාත් යනු කුමටය? පරිෂ්වනති යනාදීයෙහි නොවන පිණිසයි. පරිෂෙවතෙ නිෂෙවතෙ විෂෙවතෙ යනු සෙවධාතුහට ෂකාරවන තැනි. සුම් යනු (753, 766) සුම් ආගමයයි. පරිෂ්කරොති යන්නෙහි ෂත්වයයි. සිව යනු පරිෂීව්‍යති යන්නෙහි ෂත්වයයි, අඩ් පරකල්හි පර්‍යසීෂිවත් යන්නෙහි නොවේ. පරිආදි නිමිත්තකවූ ෂත්වය ඞිසංඥයහට නිසිධ්‍යයි, තොෂ්වූයතෙ, යනාදියෙහි ඞිනිමිත්ත වූ ෂත්වය වේමය, ඞිනිමිත්තවූ මූලධාතුහට ෂත්වය ක්විලාත් යනාදියෙන් වේම යයි ශ්‍රීපතිදත්තතෙමේ කියයි, සහ යන්නෙහි පරිෂහතෙ යනුයි, ඔකාරය ඇතිකල්හි නිසොඪා, අඩ් පරකල්හි පර්‍යසීෂහත් යනුයි. අම්ආගමය ම්ධ්‍යගතවූ කල්හි ප්‍රත්‍යෂවාවීත් ගනු වේ. ක්විලාත් යන මෙහි යම්සේද එසේම මෙහිද විසර්ගී ව්‍යවධානයෙහිද ෂත්වය වන්නේය, නිඃෂෞති යනාදියයි. ක්විලාත්, යනාදි සූත්‍රයෙන් ලද්දවූ ෂත්වය මෙහි මේ සූත්‍රයෙන් උපසර්ගය නිමිත්තකොටගෙනම නියම කරණු ලැබේ, එහෙයින් විස්නෞති ප්‍රතිස්නාති යනාදියෙහි ෂත්වය නොවේ.

(මූ-) (7) ෂිවූශාසෙත්‍ර මාඩගලේ‍යඃ ච.

573. වෙමුදිත් ෂ්වර ච්‍යාය ස්ඵාය ප්‍යාය සූතිසූය ධූෂද්රධාදි නිෂ්කුෂො'රවසො රුදුසුනොස්තවඨ්‍යාඃ. (වා 1. ඉම් 1. ඌදිත්—නිෂ්කුෂඃ 5. අරවසඃ 6. රුදුසුනොඃ 5. තු 1. අඨ්‍යාඃ 6.)

එහෙත්‍ය වසසත්‍රස්‍ය ඉම් සත්‍යත් වා රෞතාතදෙසනු සීවර්ජං. අසෙධිත්.*

(ස-) එභ්‍යඃ, ඌකාර ඉත්සංඥ ධාතුද ෂ්වෘධාතුද ච්‍යාය ධාතුද ස්ඵායධාතුද ප්‍යායධාතුද අදාදිගණික සූධාතුද දිවාදි

---

* ඌත් ඉත් යස්‍ය ස ඌදිත්, රධ ආදිඃසස්‍ය ස රධාදිඃ, නිසඃ කුෂනිෂ්කුෂ, ඌදිච්ච ෂ්වරශ්ච ච්‍යායශ්ච ස්ඵායශ්ච ප්‍යායශ්ච සූතිශ්ච සූයශ්ච ධූෂද්ච රධාදිශ්ච නිෂ්කුෂචෙති තස්මාත්. රුශ්ච දුශ්ච සුශ්ච නුශ්ච තෘස්මාත්.

ගණ්‍යක සුධාතුද බූක්‍ෂධාතුද රධාදිධාතුද නිර්පූර්ව කුෂධාතුද යන මොවුන් කෙරෙන් පරවූ ; අරසෘ වසසෘ, රසංඥයා රහිත වස්ප්‍රත්‍යාහාරයාගේ ස්ථානයෙහි ; වා, විකල්පයෙන් ; ඉම් ස්‍යාත්, ඉම්ආගම වන්නේය ; රෞතාදෙස්තු, රු-දු-සු-නු යන මොවුන් කෙරෙන් වනාහි ; සීවර්ජං, සීසංඥය රහිතය හට විකල්පයෙන් ඉම්ආගමය වේ. අසෙධීත් යන්නෙහි ෂිධධාතුව, සෙකසීක යනාදි සූත්‍රයෙන් ඝවරාන්ත ෂකාරය බැවින් ෂොපදෙශයි, නැවත හ්වාදෘදිෂණිඃ යනාදියෙන් සකාරවූ සිධධාතුහු කෙරෙන් විසංඥදිවිභක්තිද, අම් ආගමද සි ආගමයද වෙත්. ඌකාරවත් ධාතු බැවින් විකල්පයෙන් ඉම් වේ, ගුණ වේ ඊම් වේ, ඉම්ආගමයා කෙරෙන් පර සි හට ලොප් වේ, (22, 64) දීසීද තකාරාදෙශද වෙත්. අසෙධීත් යනු වේ.

ඝවර යනු ඝවඃ ඌශබ්දෙපතාපයොඃ යන ධාතුයි, සජාතීය අන්‍යධාතුවක් නැතිබැවින් ඝවඃ සී කීමෙන්ම ඉෂ්ටසිද්ධිය ඇති කල්හි ඝවරග්‍රහණය කිසි තැනෙක්හි නිෂෙධය බාධාකොට මේ විකල්පය වෙයි යනු ඇඟවීම පිණිසයි, එහෙයින්ම (616) නෙමෘතස්ථපඃ යනාදියෙන් ඉම් නිෂෙධය ඇතිකල්හිද සඝවරිඨ සඝවෂී කියා මේ සූත්‍රයෙන් විකල්පයෙන් ඉම් වෙයි ; සූති සූය කියා අදාදියද දිවාදියද ගත්බැවින් ෂුශ ක්‍ෂපෙ යන මෝ හට තුදාදියෙහි අසාවීත් කියා නිත්‍යයෙන් ඉම් වේ. රධාදිය වනාහි රධ-තෘප-දෘප-මුහ-දුහ-ෂ්ණුහ-ෂ්ණිහ-නශ යන ධාතු අටයි. ඉත්සංඥ ඌකාරයෙන්ම විකල්පය ඝවමතයෙහි සිඛකල්හි ඝවරධාදි දෙදෙනාගේ මෙහි කීම පූර්වාචාරීන්ට අනුකූල වීම පිණිසයි. රුදුසුනු යන මොවුන්ගේ සීපරකල්හි විකල්පයාගේම වැලැක්වීම වෙයි, (584) නෙමසුම් යනු නියමය බැවින් නිත්‍යයෙන් ඉම් වේමය.

(මු-) **574. වෘජවදරලජනිමො'ක්‍ෂිශ්විජාගුර්ව්‍රිඃ සෞ පෙ.** (වෘජ-වද-අර්-අල්-අච්-අනිමඃ 6. අක්‍ෂිශ්විජාගුඃ 6. ව්‍රිඃ 1. සෞ 7. පෙ 7.)

වෘජෙච්දෙරරන්තස්‍යලන්තස්‍යජන්තස්‍යනිමශ්ච සෞ පෙ ව්‍රිඃ ස්‍යාත් නතු ක්‍ෂිශ්වි ජාගෘණං අවෙසත් සීත්, අසෙධිෂාං.*

---

* නාස්ති ඉම් යස්මාත් සො'නිම්. වෘජශ්ච වදශ්ච අර්ච අල්ච අච්ච අනිම් චෙති තස්‍ය. ක්‍ෂිශ්ච ශ්විශ්ච ජාගෘශ්චෙති තත්, න තත් අක්‍ෂිශ්වි ජාගෘ තස්‍ය.

(ස-) වුජෙඃ, වුජධාතුහටද; වදෙඃ, වදධාතුහටද; අරන්තස්‍ස, අර්භාගාන්තයාහටද; අලන්තස්‍ස, අල්භාගාන්තයාහටද; අජන්තස්‍ස, අච්අන්ත ධාතුහටද ; අනිමශ්‍ච, ඉම්ආගමරහිත ධාතුහටද ; සෞපෙ, පරසෙම පදයෙහි වූ සිආගමය පර කල්හි ; වීරිඃ සත්‍යත්, වෘඩි වන්නීය. ක්‍ෂිග්විජිගෘණනාත්‍ය, ක්‍ෂිප්‍රත්‍යය අන්තවූ ධාතු ශ්විධාතු ජාගෘධාතු යන මොවුන්ගේ ස්‍ථානයෙහිවනාහි; න, වෘඩි නොවන්නීය. අවෛසත්සීත්, යන මෙහි ඉතිරිවූ පක්‍ෂයෙහි ආදෙශිත සිධධාතුව වේ, ඊසංඥ-දි-ප්‍රත්‍යය වේ අම්ආගමද සිආගමද වෙත්, ඊම්ආගමය වේ, කියනලද ලක්‍ෂණයෙන් අනිම්ධාතු බැවින් ධාතුහුගේ ඉකාරයහට වෘඩියි (64) ධාතුහුගේ ධස්‍ථානයෙහි-ත්-ආදෙශ වේ, එයින් දකාර ස්‍ථානයෙහිද තකාර වේ, අවෛසත්සීත් යනු වේ.

අර් අල් යනු ඒ අන්තකොට ඇත්තවුන්ගේ ග්‍රහණයයි, අච් යනු ස්‍වරවර්ණයෝයි, වුජෙඃ වදෙඃ යනු ධාතුහුගේ ස්‍වරූප කථනයෙහි ඉප්‍රත්‍යය කියයුතුයි. අනිම් යනු යම් කලෙක්හි ඉම් නොවන්නේද එකල්හිමය, එහෙයින් අවෛසත් සීත් යන මෙහි ඉම්ආගමයාගේ විකල්පපක්‍ෂයෙහි ඉම් නොවන බැවින් සිධධාතුහුගේ ඉකාරයහට වෘඩි ඓකාරය වේ. වුජ යන්නහුගේ සාහචර්‍ය්‍යය හෙතුකොටගෙන වද යනු දන්ත්‍ය වකාරාදි වෙයි. (699) ජාග්‍රො'ණප් යනාදියෙන් ගුණ පැමිණි කල්හිද මෙහි ජාගෘධාතු වර්ජනය විශෙෂවිධානයෙන් පැමිණියහුගේ වෘඩිය නිෂෙධය පිණිසයි.

(මූ-) **575. ඣභාත් තථො ර්ධො'ධඃ.** (ඣභාත් 5. තථොඃ 6 ·· ධඃ 1. අධඃ 5.)

ඣභාත් පරයො ස්තථයොර්ධඃ ස්‍යාත් න තු ධාඤඃ. අවෛසධාං.

(ස-) ඣභාත්, ඣභප්‍රත්‍යාහාරයා කෙරෙන් ; පරයොඃ, පරවූ; තථයොඃ, තථ දෙදෙනාහට ; ධඃ ස්‍යාත්, ධකාරවන්නේය ; ධාඤඃසතු, ධාඤධාතුහු කෙරෙන් වනාහි ; න, ධකාරාදෙශ නොවේ.

අවෛසධාං යන මෙහි පක්‍ෂයෙහි සිධධාතුහු කෙරෙන් ඊසංඥ තාංවිභක්තියි, අම්ආගමද සිආගමද වෙත්, වුජවද දියෙන් වෘඩියි, ඣාස්ඣාත් යනාදි සූත්‍රයෙන් සිආගමයහට ලොප් වේ, මෙයින් තකාරයහට ධකාර වේ, (64) ධාතුහුගේ ධකාරයහට දකාර වේ, අවෛසධාං යනු වේ. ධාඤධාතුහු කෙරෙන් වනාහි ධත්ත යනු වේ.

(මු-) 8. බදසෞ්යෙෂී වධෙ ච.

576. හසාදෙඃ සෙමො'න්මේ‍යදිත් ක්‍ෂණශ්වසවධො වොඩතඃ සෞ පෙ ව්‍රිඃ. (හසාදෙඃ 6. සෙමඃ 6. අ-හ-ම-ය-එදිත් ක්‍ෂණශවසවධඃ 6. වා 1. උඩතඃ 6. සෞ 7. පෙ 7. වි්‍රඃ 1.)

හමයාන්තාදෙකාරෙතඃ ක්‍ෂණාදෙශ්වාන්‍යස්‍ය සෙමො හසාදෙරුඩො'කාරස්‍ය වි්‍රඃ ස්‍යාත් වා සෞ පෙ.*

(ස-) හමයාන්තාත්, හකාරාන්ත මකාරාන්ත යකාරාන්ත ධාතූන් කෙරෙන්ද ; එකාරෙතඃ, ඉත්සංඥ එකාරවත් ධාතූහු කෙරෙන්ද ; ක්‍ෂණාදෙශ්ව, ක්‍ෂණශ්වසවධ යන ධාතූහු කෙරෙන්ද ; අන්‍යස්‍ය, අන්‍යවූ ; සෙමඃ, ඉම්ආගම සහිතවූ ; හසාදෙරුඩඃ, හස් ආදියෙහි වූ ධාතූහුගේ උඩිසංඥවූ ; අකාරස්‍ය, අකාරයහට ; සෞපෙ, පරස්මෛපදයෙහි සිපරකල්හි ; වා, විකල්පයෙන් ; වි්‍රඃ ස්‍යාත්, වෘඩි වන්නීය.

හකාරාන්තාදීහු ක්‍රමයෙන් මෙසේයි, අවහීත් අක්‍රමීත් අහසීත් අකවීත් අක්‍ෂණීත් අශ්වසීත් අවධීත් යන මොවුන්ගේ ස්ථානයෙහි වෘඩිරහිතයි.

(මු-) ප්‍රත්‍යබාදීත්, බාදිඛ්‍යානත ණඃ, (546). අබදීත්.

(ස-) ප්‍රතිපූර්ව බදධාතූහු කෙරෙන් ඊසංඥ-දි-විභක්ති අම්ආගමද සිප්‍රත්‍යයද ඉම්ද, ඊම්ආගමයද, වෙත්, මෙයින් උඩිසංඥ අකාරයහට විකල්පයෙන් වෘඩියි, ඛාස් ස්වාත් යනාදියෙන් සිහට ලොප්ද, ඉවර්ණයහට දීඝද, ඉකාරයහට යකාරද වෙත්, බාදි ධාතුබැවින් ප්‍රාග්වන්නොණඃ යනාදියෙන් ණකාර නොවේ, දකාරයහට තකාර වේ. ප්‍රත්‍යබාදීත් යනු වේ. වෘඩි අභාවපක්‍ෂයෙහි අබදීත් යනු වේ.

(මු-) **577. ඤ්ණිත්‍යනෙත්‍යප්‍රුඩතොඃ.** (ඤ්ණිති 7. අනෙත්‍යප්‍රුඩතොඃ 6 ‥)

---

* හස් ආදිඊස්‍ය ස තස්‍ය. සහ ඉමා වර්ත්තතෙ යඃ ස සෙම් තස්‍ය. එත් ඉත් යස්‍ය ස එදිත්, හච මච යච එදිච්ච ක්‍ෂණශ්ච ශ්වසශ්ච වධශ්ච තාන්, න තාන් අහෙම්‍යදිත් ක්‍ෂණශ්වස වධ තස්‍ය. උඩිවාසෞ අචෙචති උඩත් තස්‍ය.

ධොරන්ත්‍යස්‍යෙච උපධා'කාරස්‍යච වෘද්ධිඃ ස්‍යාත් ඤිති ණිති ච. වබාද.*

(ස-) ධොඃ, ධාතුහුගේ; අන්ත්‍යස්‍ය ඉචඃ, අන්තයෙහි වූ ඉච්සංඥයහටද; උපධා'කාරස්‍ය ච, උපධාසංඥ අකාරයහටද; ඤිති, ඉත්සංඥ ඤකාරය පර කල්හිද; ණිති ච, ඉත් ණකාර පර කල්හිද; වෘද්ධිඃ ස්‍යාත්, වෘද්ධි වන්නීය. බදධාතුහු කෙරෙන් ඊසංඥ ණිප්ද, තිබද, ඛෙරාද්‍යචඃ යනාදියෙන් ධිසංඥයාගේ දකාරලොපයද, ඞබභබඵ යනාදියෙන් බකාරයහට වකාරද වෙත්, මේ සූත්‍රයෙන් වෘද්ධියි. වබාද යනු වේ.

මෙහි නැවත උපධාසංඥවූ අකාරය ගත් බැවින් හසාදීන්ගේ අනුවර්ත්නය නොවේ, එහෙයින් ධාතුමාත්‍රයාගේ අන්ත්‍ය ඉච් හටද උපධාසංඥවූ අකාරයහටද වෘද්ධි වන්නීයයි ගතයුතු. උපධඃ යනු යම්කිසි පරිද්දෙකින් උපධාසංඥවූ අකාරයාගේ ග්‍රහණයයි, එහෙයින් අභාජී අලාභි යනාදියෙහි (926) නකාරලොපය කළ කල්හි නැවත උපධාසංඥ අකාරයහට වෘද්ධියි. මෙහි වෘත්තියෙහි ධොඃ යනු කී බැවින් තවයති යනාදියෙහි ඤප්‍රත්‍යය යුක්තයාහට ධාතුසංඥ (631) කළ කල්හි තව ශබ්දය ධාතු නොවන බැවින් උපධාසංඥ අකාරයහට වෘද්ධි නොවී. ජාගරයති යනාදියෙහි (699) ගුණකළ කල්හි එක නිමිත්තකං කාර්‍ය්‍යං කාර්‍ය්‍යාන්තරස්‍ය බාධකං යන න්‍යාය බැවින් නැවත වෘද්ධි නොවී.

(මූ-) 578. ණප්‍යුත්තමෛකවචනෙ වා. (ණපි 7. උත්තමෛකවචනෙ 7. වා 1.) වබාද වබද.

(ස-) උත්තමෛකවචනෙ, අන්තයෙහි උත්තමපුරුෂෛකවචනවූ; ණපි, ණප් පර කල්හි ධාතුහුගේ අන්තයෙහි වූ ඉච්සංඥයා හටද උපධාසංඥ අකාරයාහටද; වා, විකල්පයෙන් වෘද්ධියි. බදධාතු වේ, ඊසංඥ අන්ත්‍ය ණප්ද, තිබද, දකාරලොපයද, බකාරයහට වකාරද වෙත්, විකල්පයෙන් වෘද්ධියි, වබාද යනු වේ, වෘද්ධි නුවූ පක්ෂයෙහි වබද යනු වේ.

(මූ-) (9) ගදභාෂෙ. ප්‍රණිගදති.

---

* ඤදවණ්ච ඤද්ණෞ ඤද්ණෞ ඉතෞ යස්‍ය ස ඤද්ණිත් තස්මින්. අන්ත්‍යශ්වාසෞ ඉචෙචති අන්ත්‍යච්, උපධාවාසාව චෙචති උපධත්, අන්ත්‍යච්ච උපධච්ච තෞ තයොඃ.

(ස-) පරස්මෛපදයෙහි වූ ප්‍රතිපූර්ව ගදධාතු වේ, තිප්විභක්තිද, ශප්ප්‍රත්‍යයද, (549) ගදධාතුව බැවින් ණිකාරද වෙත්, ප්‍රණිගදති සනු වේ.

(මු-) (10) බදස්ථෛයෙහි.

579. ත්‍රෘ ඵල භජ ත්‍රප ශ්‍රථ ග්‍රථ දභාද්‍යන්තාස්‍යහසාං ඨ්‍යඃ කිත්-සෙමථප්‍යෙඃ ඛිලොපශ්චා-ශශ දද වාද්‍යන්‍යථා-ඛිඤු නලොපිනාං ජෘවමභ්‍රම ත්‍රස ඵණාදි වධාර්ථී-රාධානතු වා. (ත්‍රෘ—හසාං 6...ඨ්‍යඃ 6. කිත්සෙමථපි 7. අත් 1. එඃ 1. ඛිලොපඃ 1. ච 1. අශශ—නලොපිනාං 6...ජෘ—රාධාං 6... තු 1. වා 1.)

ත්‍රාදීනාමාද්‍යන්තස්ථිතාස්‍යහසානාඤ්ච අකාරඃ ඨ්‍යඃ කිති සෙමථපි ච එඃ ස්‍යාත් ඛිලොපශ්ච, න තු ශශෙ දදෙවිකාරාදෙරන්‍යථාභූතඛෙර්ඤුමතො නලොපිනශ්ච, ජෘවමභ්‍රම ත්‍රස ඵණාදීනාං හිංසාර්ථස්‍ය රාධෙශ්ච වා ස්‍යාත්.*

බෙදතුඃ බෙදුඃ බෙදිථ. අන්‍යථාභූතඛෙස්තු, බබදතුඃ.

(ස-) ත්‍රාදීනාං, ත්‍රෘ ආදිකොට ඇති ඵල භජ ත්‍රප ශ්‍රථ ග්‍රථ දභ යන මොවුන්ගේද ; ආද්‍යන්ත ස්ථිත, ආදි අන්ත දෙක්හි සිටියාවූ ; අස්‍ය හසානාඤ්ච, සංයොග රහිතවූ හස්සංඥයන්ගේද ; අකාරඃ, අකාරයතෙම ; ඨ්‍යඃ, ඨිසංඥයාගේ ; කිති, කිත් පර කල්හිද ; සෙමථපි ච, ඉම්ආගම සහිත ථප්විභක්ති පර කල්හිද ; එඃ ස්‍යාත්, එකාර වන්නේය ; ඛිලොපශ්ච, ඛිසංඥයහට ලොප්ද වන්නේය ; ශශෙඃ, ශශධාතුහුගේද ; දදෙඃ

---

* ස්‍යඃ සංයොගඃ, න සො'ස්‍යඃ අස්‍යශ්චාසෞ හස චෙති අස්‍යහස, ආද්‍යන්තයොඃ අස්‍යහස්යෙෂාං තෙ ආද්‍යන්තාස්‍යහසඃ, ත්‍රෘශ්ච ඵලශ්ච භජශ්ච ත්‍රපශ්ච ශ්‍රථශ්ච ග්‍රථශ්ච දභශ්ච ආද්‍යන්තාස්‍යහසශ්ච තෙෂාං. සහ ඉමා වර්තතෙ යඃ ස සෙම්, සෙම් චාසෞ ථප්චෙති සෙම්ථප්, කිච්ච සෙම්ථප්ච තස්මින්. අන්තඃස්ථ වකාර ආදිර්යස්‍ය ස වාදිඃ, අන්‍යථා අන්‍යප්‍රකාරඃ ඛිර් යස්‍ය සො'න්‍යථාඛි, ඤුශ්ච නලොපශ්ච තෞ ඤුනලොපෞ, තෞ විද්‍යෙතෙ යයො සෙතෞ ඤුනලොපිනෞ. ශශශ්ච දදශ්ච වාදිශ්ච අන්‍යථාඛිශ්ච ඤුනලොපිනෞ ච තෙ, පශ්චාත් නඤ් සමාසෙ තෙෂාං. වධාර්ථීශ්චාසෞ රාධශ්චෙති වධාර්ථීරාධ, ජෘශ්ච වමශ්ච භ්‍රමශ්ච ත්‍රසශ්ච ඵණාදිශ්ච වධාර්ථීරාධ ච තෙ තෙෂාං.

ද ධාතුහුගේද ; වකාරාදෙඃ, අනතස්ථ දන්ත්‍ය වකාර ආදි කොට ඇති ධාතුහුගේද ; අන්‍යථාභූත බෙඃ, අන් පරිද්දෙකින් ආදෙශිත බිසංඥයාගේද ; ඤුමතඃ, ගුණයුක්ත ධාතුහුගේද ; නලොපිනශ්ච, උඞ්සංඥ නකාරලොපය කළ ධාතුහුගේද යන මොවුන්ගේ අකාරය ; න තු, එකාර නොවේ ; ජෘවමභ්‍ර මත්‍රසඵණාදීනාං, ජෘධාතු වමධාතු භ්‍රමධාතු ත්‍රසධාතු ඵණාදි ගණයෙහි ධාතු යන මොවුන්ගේ ද ; හිංසාපිස්‍ය රාධශ්ච හිංසාපියෙහි වූ රාධධාතුහුගේද අකාරයහට; වා සත්‍යත්, විකල් පයෙන් එකාර වන්නේය.

බදධාතුහු කෙරෙන් ඝී. අතුස් වේ, ව්ඛ වේ, සංයොග රහිත අල්පන්ත දෙක්හි ව්‍යඤ්ජනවත් ධාතුහුගේ අකාරයහට මෙයින් එකාර හා කෙවල බිහට ලොප් වේ, සකාරයහට විසර්ග වේ, බෙදතුඃ යනු වේ. ඝී-උස්විභක්තිව එසේම බෙදුඃ යනු වේ. බදධාතුහු කෙරෙන් ඝී, ථප් වේ, ව්ඛ වේ, වසො'ර ස්‍ය යනාදියෙන් ඉම් වේ, ඉම් සහිත ථප් පර කල්හි අකා රයහට එකාර හා බිහට ලොප් වේ, බෙදිථ යනු වේ. අන්‍යථාභූතබෙසතු, අන් පරිද්දෙන් වූ බිසංඥයහට වනාහි වබදතුඃ යන මෙහි අකාරය එකාර නොවේ. තෘධාතුහට ගුණවියයුතු බැවින්ද ඵල භජ දෙදෙනාහට ආදෙශිත බිසංඥ බැවින්ද ත්‍රප යන්න සංයොගාදි බැවින්ද ශ්‍රථ ග්‍රථ දෙදෙනා සංයොගාදිද නකාරලොපද බැවින්ද දම්භයන්නාහුගේ නකාර ලොප බැවින්ද එකාරාදෙශ වැලකුනු කල්හි වෙන් වශයෙන් නියමය පිණිස කියනලදී. ඵණාදිය වනාහි ඵණ රාජ භ්‍රාජ භ්‍රාශ භ්ලාශ ස්‍යම ස්වම යන මොහුයි. මෙහි ඵණාදිපාඨ සම්බ න්ධයෙන්ම ආකාරයහටද එකාරබව වෙයි, වධාපිරාධ යන්න හුගේ ගැන්මද එසේමැයි. බෙදතුඃ යනාදිය වර්ගයෙහි බකා රාදි බැවින් එකාරනිෂෙධය නොවේ. දන්ත්‍ය වකාරාදියහට වනාහි වවජතුඃ වවනතුඃ වවසතුඃ යනාදිය වේ.

(මු-) (11) ණිදශබෙද.

(569) ෂ්වාදෲදිති ණෙණ නඃ. නදති. ප්‍රණිනදති.

(ස-) ෂ්වාදෲදිෂණිඃ යනාදි සූත්‍රයෙන් මූර්ධන්‍ය ණකාරය හට දන්ත්‍ය නකාර වේ, නදති යනු වේ. (549) ප්‍රණිනදති යන මෙහි නදධාතුව පරකොට ඇති බැවින් නියන්නට මූර්ධන ණකාර වේ.

(මු-) (12) අඤ්ඡි පීඩායාං.

580. ස්‍යන්තාදාද්‍යෘදාද්‍යශ්නොඃ භෙ රාන් ඨං වා ත්වාඤ්ජෙඃ. (ස්‍යන්තාදාදි-ඍදාදි—අශ්නොඃ 6. භෙඃ 6. ආන් 1. ඨං 7. වා 1. තු 1. ආඤ්ජෙඃ 6.)

ස්‍යන්තෙනා යො'කාරාදිස්තස්‍ය ඍකාරාදෙ රශ්නොතෙශ්ච භෙරාන් ස්‍යාත් ඨං ආඤ්ජතෙස්තු වා. ආනඤ්ඡි.*

(ස-) ස්‍යන්තඃ, සංයොගය අන්තකොට ඇති ; යඃ අකාරාදිඃ, යම් අකාරාදි ධාතුවෙක් ඇද්ද ; තස්‍ය, ඒ ධාතුහුගේද ; ඍකාරාදෙඃ, ඍකාරය ආදිකොට ඇති ධාතුහුගේද ; අශ්නොතෙශ්ච, අශධාතුහුගේද ; භෙඃ, භිසංඥයහට ; ඨං, ඨීසංඥයා පරකල්හි; ආන් ස්‍යාත්, ආන්ආදෙශ වන්නේය ; ආඤ්ජතෙස්තු, ආඤ්ජධාතුහුගේ භිසංඥයහට ඨී පරකල්හි වනාහි ; වා, විකල්පයෙන් ආන්ආදෙශ වන්නේය.

මෙහි ඍදාදි යනු අන්තයෙහි සිටි අන්‍යවර්ණ සහිත ඍකාරාදි ධාතුම වෙයි, එහෙයින් ඍධාතුහුගේ ගැන්ම නොවෙයි. ආනඤ්ඡි යනු අඤ්ඡිධාතුයි, ණප්විභක්තිද, ඩිඩද, භිසංඥයාගේ ස්ථානයෙහි ආන්ද වෙත්.

(මු-) (13) ඉදි පරමෛශ්වර්යෙ.

581. භූයො'මජාදෙඃ. (භූයඃ 1. අම් 1. අජාදෙඃ 6.)

අජාදෙරම් කෘතෙ පුනරම් ස්‍යාත්. ඓන්දත්.†

(ස-) අජාදෙඃ, ස්වරයක් ආදිකොට ඇති ධාතුහුගේ ස්ථානයෙහි; අම් කෘතෙ, ෂී වී පී යනාදියෙන් අම්ආගමය කළකල්හි; පුනඃ, නැවත; අම් ස්‍යාත්, අම්ආගමය වන්නේය, ඉදධාතු වේ, (568) තෙදිත් යනාදියෙන් නුණ් වේ, ඉන්ද යනු වේ, ඩීසංඥ දිප් වේ, (550) අම් කළ කල්හි, ඉදිරියේ ධාතුහුගේ ඉකාරය හා සමග සන්ධිවේ, නැවත මෙයින් අම්ආගම වේ, නැවතත් එයින් සන්ධිවේ, ඉදිරියෙහි අම් ආගම දෙකක්හට සන්ධි කළ

---

* ස්‍යඃ සංයොගො'න්තො යස්‍ය ස ස්‍යන්තඃ. අත් ආදිර්යස්‍ය සඃ අදාදිඃ. ස්‍යන්තශ්චාසෞ අදාදිශ්චෙති ස්‍යන්තාදාදිඃ ඍත් ආදිර්යස්‍ය ස ඍදාදිඃ. ස්‍යන්තාදාදිශ්ච ඍදාදිශ්ච අශ්නුශ්චෙති තස්‍ය.

† අච් ආදිර්යස්‍ය සො'ජාදිස්තස්‍ය.

කල්හි නැවත අම් කිරීම ප්‍රයොජන නොවන බැවිනි. ඊජිෂිෂ්වම් ධොරමා අජාදෙර්විරිශව, මෙසේ කිරීමෙන් සිඬවන කල්හි නැවත මේ සූත්‍රය කිරීම ආදෙශකරණලද්දවූද ස්වර යක් ආදියෙහි සිටි ධාතුහට නැවත අම්ආගමවිධානය පිණි සයි, එහෙයින් යජධාතුහට ඓජ්‍යත ක්‍යාද වශධාතුහට ඖෂ්ටාම් යනාදියද සිඬයි.

(මු-) **582. ර්විජාදි-දයායාසකාසත්‍යානෙකාචො'නෘච්ඡූර්ණෝර්ණොෂ් ඨතාමාම්.** (ර්විජාදි-අනෙකාචඃ 5. අනෘච්ඡූර්ණෝඃ 5. ඨතං 7.) ආම් 1.)

රුසංඥෙජාදෙර්දය අය ආස එභ්‍යඃසත්‍යන්තා දනෙකාචශ්ච ආම් ස්‍යාත් ඨතං න තු සෘච්ඡූර්ණෝඃ.*

(ස-) රුසංඥෙජාදෙඃ, ගුරුසංඥවූ ඉච් සංඥයා ආදිකොට ඇති ධාතුහුකෙරෙන්ද ; දය අය ආස එභ්‍යඃ, දය-අය-ආස යන මේ ධාතූන්කෙරෙන්ද; ත්‍යන්තාත්, ප්‍රත්‍යය අන්තකොට ඇති ධාතුහුකෙරෙන්ද ; අනෙකාචශ්ච, අනෙකස්වරවත් ධාතුහු කෙරෙන්ද ; ඨතං, ඊසංඥයා පරකල්හි ; ආම්ස්‍යාත්, ආම් ආගමය වන්නේය. සෘච්ඡූර්ණෝස්තු සෘච්ඡ-ඌර්ණු යන මේ ධාතූන් කෙරෙන් පරව වනාහි ආම් ආගමය ; න, නො වන්නේය.

ත්‍ය යනු ප්‍රත්‍යයාන්තයයි. අනෙකස්වරභාවයෙන්ම ප්‍රත්‍ය යාන්තය ලදකල්හි වෙන්වශයෙන් ගැන්ම ස්වාමාස (848) යනාදිය පිණිසයි.

(මු-) **583. භවස්ක්‍රණ්වාමඃ.** (භූඅස්කෘ 1...අනු1. ආමඃ 5.)

භූඅස්කෘ එතෙ ආමන්තාදනු ප්‍රයුජ්‍යන්තෙ.

ඉන්‍දූම්බභූව ඉන්‍දූමාස ඉන්‍දූඤ්චකාර.

(ස-) භූඅස්කෘ එතෙ, භූධාතු අස්ධාතු කෘධාතු යන මොව්හු; ආමන්තාත්, ආම්ආගමාන්තයා කෙරෙන් ; අනුප්‍රයුජ්‍යන්තෙ, අනුව යොදනු ලැබෙත්.

---

* රුර්ගුරුඃ. රුශ්වාසෞ ඉච්චෙති ර්විච්, ර්විච් ආදිර්යස්‍ය ස ර්විජාදිඃ, ර්විජාදිශ්ච දයශ්ච අයශ්ච ආසශ්ච ත්‍යශ්ච අනෙකාචෙවති තස්මාත්. සෘච්ඡ්ච ඌර්ණුශ්ච සෘච්ඡූර්ණූඃ න සෘච්ඡූර්ණූඃ තස්මාත්.

ආම්ඃසී පඤ්චම්‍යන්තයා කෙරෙන්ම පරව ප්‍රයොගය සිඞකල්හි අනුශබ්දයාගේ ග්‍රහණය ක්‍රියාවිශෙෂණ උපසර්ගයන් දෙදෙනාගේ ව්‍යවධානයෙහිද යෙදීම පිණිසයි, එහෙයින් තං පාතයාම් ප්‍රථමමාස යනුද, උක්‍ෂාම්ප්‍රචක්‍රුඃ යනුද රඝුහට්ටිහු කියති· පූර්‍වසූත්‍රයාගේ අනුවෘත්තියෙහිද නැවත ආම්හුගේ ගැන්ම සාධාරණ ආම් ලැබීම පිණිසයි. එහෙයින් (607) දරිද්‍රාකාශ යනාදියෙන්ද, (728) පශාම්වා යනාදියෙන්ද වූ ආම්යන්නහු කෙරෙන්ද භූආදීන්ගේ පසුව ප්‍රයොගවෙයි. මෙහි ආත්මනෙපදයෙහි වූ ධාතූන් කෙරෙන් අසභූ යන මොවුන්ගේ අනුප්‍රයොගයෙහි කර්ත්තෘකාරකයෙහි කරණලද ආත්මනෙපදයාගේ ස්ථානයෙහි පරස්මෛපදාදෙශය වක්තව්‍යවෙයි, කරධාතුහුගේ අනුප්‍රයොගයෙහි වනාහී මූලධාතුහටම පරස්මෛපද ආත්මනෙපදයෝ සිටිත්. ඉන්ධාමාස යන මෙහි අසධාතුහුගේ අනුප්‍රයොග බලයෙන්ම (692) භූ ආදෙශය නොවේ.

ඉන්ධධාතුවේ, සී-ණප්වේ, ර්විජාදිදය යනාදියෙන් ගුරුසංඥක ඉච් ආදි ධාතුහුකෙරෙන් ආම් වේ, මෙයින් භූධාතු ප්‍රයොගයද බිත්වද බි හට බකාරද, බි ස්ථානයෙහි අකාරද, භුවොවන් යනාදියෙන් වන්ද වෙත්. ඉන්ධාම්බභූව යනු වේ. ඉන්ධාමාස යනුද ඒ ක්‍රමයෙන් සිඞකටයුතු. ඉන්ධාම් යන්නහු කෙරෙන් මෙයින් කෘධාතු වේ, ධාතුහට බිත්වද, ඍකාරයහට අකාරද, කකාරයහට චකාරද, ඤ්ණිත්‍යනෙත්‍යජ්ඣතොඃ යන්නෙන් වෘඞිද, මකාරයහට බින්දුද, බින්දුහට ඤකාරද වෙත්, ඉන්ධාඤ්චකාර යනු වේ.

(මු-) **584. නෙම'සුම් කෘ සෘ වෘ භෘ ස්තු ද්‍රු ශ්‍රු ස්‍රො-රෙව ථ්‍යඃ.** (න 1. ඉම් 1. අසුම් කෘ-ස්‍රොඃ 5. එව 1. ථ්‍යඃ 6.)

එභ්‍ය එව ථ්‍ය ඉම් න ස්‍යාත්, අන්‍යස්මාදිමො'පි ස්‍යාත්. ඉන්ධාඤ්චකර්ථ.*

(ස-) එභ්‍ය එව, සුම්ආගම රහිතවූ කෘධාතුය සෘධාතුය වෘධාතුය භෘධාතුය ස්තුධාතුය ද්‍රුධාතුය ශ්‍රුධාතුය ස්‍රුධාතුය යන මොවුන් කෙරෙන්ම ; ථ්‍යඃ, සී සංඥයාගේ ස්ථානයෙහි ; ඉම්

---

* නාසති සුම් යස්‍ය සඃ අසුම්, අසුම් චාසෞ කෘශ්චෙති අසුම්කෘඃ, අසුම් කෘශ්ච සෘශ්ච වෘශ්ච භෘශ්ච ස්තුශ්ච ද්‍රුශ්ච ශ්‍රුශ්ච ස්‍රුශ්චෙති තස්මාත්.

නසතත්, ඉම් ආගම නොවන්නේය. අනිමො'පි, ඉම් රහිත වූද ; අන්‍යස්මාත්, අන්‍ය ධාතුහු කෙරෙන් ; සත්‍යත්, ඉම් ආගම වන්නේය.

(587) නෙ මෙකාච් යන මේ ආදියෙහි වෘධාතුව ඉම් නිෂෙධයෙන් වර්ජිත බැවින් ලද්දවූ ඉම් ආගමයාගේ නිෂෙධය පිණිස මෙහි වෘධාතුහුගේ ග්‍රහණයයි. එකස්වරභාවයෙන් ඉම්රහිතවූද ඉතිරිවූ සප්තධාතූන්ගේ මෙහි ග්‍රහණය නියමය පිණිසයි. නියමයද ඉම් රහිත ධාතූන් අතුරෙහි තත්වූ මේ ධාතූන් කෙරෙන්ම සීසංඥයා පරකල්හි ඉම් ආගම නොවන්නේය. ඒව ශබ්දය කරණකොටගෙන ඉම්රහිතවූද ඉතිරි ධාතූන් කෙරෙන් සීසංඥයාගේ ස්ථානයෙහි ඉම් වන්නේය යනු ප්‍රකාශයි. ඉන්දු ක්ද්ච කෘෂී යන මෙහි සුම්ආගම රහිතවූ කෘධාතුව බැවින් ඉම් නිෂෙධය වේ. පදසිද්ධියෙහි කියයුත්තෙක් නැත්තේ වෙයි.

(මූ-) (14) ණිදිකුතසායාං.

ප්‍රණින්දති ප්‍රන්දති.

(ස-) අදෙයිත නකාර ඇති නිදධාතුවයි, නුණ් ආගමයි, ප්‍රපූර්ව නින්දධාතුහු කෙරෙන් තිප් ශප් වේ (549) නිහට මූර්ධන්‍ය ණකාරය විකල්පයෙන් වේ. ප්‍රණින්දති ප්‍රනින්දති යනු වේ.

(මූ-) (15) උබගතෞ.

585. බෙර්යො රියුවණේ. (බෙඃ 6. යොඃ 6. ඉයුව් 1. අණේ 7.)

බෙරිවර්ණෝවර්ණයොඃ ක්‍රමාදියුවෞ ස්‍යතාං අණේ පරෙ උවොබ. අණේ කිං ඌබතුඃ.*

(ස-) බෙඃ, බිසංඥයාගේ ; ඉවර්ණෝවර්ණයොඃ, ඉවර්ණ උවර්ණ දෙදෙනාහට ; අණේ පරෙ, අසමාන වර්ණයා පරකල්හි ; ක්‍රමාත්, ක්‍රමයෙන් ; ඉයුවෞ, ඉය් උව් දෙදෙන ; ස්‍යතාං, වන්නාහ. උබධාතුවේ, සීසංඥණප්ද, ද්විත්වද, බිසංඥ බකාරලොපද, මූලයාගේ උකාර ගුණද, මෙයින් බිසංඥ උකාරයහට උව්ද වෙත්, උවොබ යනු වේ. අණේ කිං, අණේ යනු කුමටය? ඌබතුඃ යන මෙහි සමානවර්ණයා පරකල්හි උව් යන ආදෙශ නොවනහෙයිනි. උබධාතු වේ,

* ඉශව උශව යු තස්‍ය යොඃ, ඉය් ච උව් ච තත්.

ඕසංඥ අතුස්, ද්විත්ව වේ, ඛකාරලොපයද වේ, කිත් බැවින් ගුණ නොවේ, සමානවර්ණ බැවින් දීඝීවේ, සකාරයහට විසර්ග වේ ඌඛතුඃ යනු වේ.

(මු-) (16) අන්චු ගති පූජනයොඃ.

(568.) නෙදිත් පූජාපාඤ්චොරිති, අඤ්චත්‍යත්. ගතෞ තු අචත්‍යත්.

(ස-) අන්චධාතුයි, ධාතුහුගේ උකාරය ඉත්සංඥයි, ඉත් උකාර ප්‍රයොජනය ක්ත්වාප්‍රත්‍යස්ථානයෙහි විකල්ප ඉම් වීමයි. පරස්මෛපදයෙහි වූ ධාතුහු කෙරෙන් ඕසංඥ-යාත් වේ, නෙදිත් යනාදියෙන් පූජාර්ථයෙහි අන්චධාතුහුගේ නකාර ලොපය නොවේ, නකාරයහට බින්දු වේ, බින්දුහට ඤකාර වේ, අඤ්චත්‍යත් යනු වේ. ගතෞ තු, ගමනාර්ථයෙහිවූ අන්ච ධාතුහුගේ නකාරයහට වනාඞි-හසුඞ්නඃ යනාදි සූත්‍රයෙන් ලොපය වේ, අචත්‍යත් යනු වේ.

මු-) (17) ම්‍රුචු ඉර්ගත්‍යං.

(565) ශාසුලිද්ෆූ දිති ඞො වා, අම්‍රුචත් අම්‍රොචීත්.

එවං (18) ම්ලුචු ග්‍රුචු ග්ලුඤ්චු.

(19) ආජි ආයාමෙ.

ආනාඤ්ජ ආඤ්ජ.

(20) වජ ගතෞ.

වවජතුඃ, වවජිථ. (579) වාදිත්වානන එඃ.

(ස-) ම්‍රුචධාතු වේ, උකාර පළමුමෙන් ඉත්සංඥ වෙයි, දී දිවිභක්තියි, අම් වේ, ඉත්සංඥ ඉර් යන්න බැවින් ශාසුලිද්ෆූත් යනාදියෙන් විකල්පයෙන් ඞ වේ. දකාර තකාර වේ, අම්‍රු චත් යනු වේ. තුබූ පක්ෂයෙහි අම්ආගම සිආගම ඉම්ආගම, ඊම්ආගම වෙත්, ඞස් ස්වාත් යනාදියෙන් සිහට ලොප්, ගුණ වේ, ඊකාර සහිත ඉකාරයහට දීඝීවේ, අම්‍රොචීත් යනු වේ. එවං, මෙසේම අම්ලුචත් අම්ලොචීත් කියාද අග්‍රුචත් අග්‍රො චීත් කියාද අග්ලුචත් අග්ලොචීත් කියාද වෙත්. ආජධාතු වේ, ඉකාර ඉත්සංඥයි, ණප්වේ, නෙදිත් යනාදියෙන් නුණ් වේ, නකාරයහට බින්දු වේ, බින්දුහට ඤකාරද, ද්විත්වද, (580) ඩිහට විකල්පයෙන් ආන්ද වෙත්, ආනාඤ්ජ යනු වේ. තුබූ පක්ෂ යෙහි ආඤ්ජ යනු වේ. වජධාතු දනත්‍යවකාරාදියි, ඕසංඥ අතුස් වේ, ද්විත්වද, ඛිසංඥ ජකාරයහට ලොප්ද වෙත්, තෘඃඑල

භජ යනාදියෙන් වකාරාදි ධාතුභේද හෙයින් අකාරයහට එකාරනොවේ, සකාරයහට විසර්ග වේ, වවජතුඃ යනු වේ. වජ ධාතුහු කෙරෙන් ථප් වේ, ත්‍රිවාදිය වූකල්හි ඉම්ආගම වේ, වවජිථ යනු වේ.

(මූ-) (21) ව්‍රජ ගතෞ.

(574) ව්‍රජවදෙති චිරිඃ. අව්‍රාජීත්.

(22) අජගතෞ ක්‍ෂෙපණෙ ච.

586. ව්‍යඤ්ජෝ'රෙ වා ඣනවස්‍යසඤ්ල්ක්‍යපි. (වි 1. අජඃ 6. අරෙ 7. වා 1. තු 1. අන-වසි 7. අ සඤ් අල් ක්‍යපි 7.)

අජතෙ රරෙ විඃ ස්‍යාත්, අනතොඃ වසෙ ච වා ස්‍යාත්, න තු ඝ ඤ්‍ය දෞ.*

පරස්මෛපදයෙහි වූ ව්‍රජ ධාතු වේ, අම්ආගම සි ආගමද වසො'රස්‍ය යනාදියෙන් ඉම්ආගමද ඊම්ද ඉම්ආගමයා කෙරෙන් සිහට ලොප්ද ව්‍රජ වද යනාදියෙන් වෘද්ධිද ඉකාරයහට දීර්ඝද දකාරයහට තකාරද වෙත්, අව්‍රාජීත් යනු වේ.

අරෙ, රසංඥයා රහිතවූ විභක්ති පරකල්හි ; අජතෙඃ, අජ ධාතුහට ; විඃ ස්‍යාත්, විආදෙශ වන්නේය ; අනතොඃ, අනට් ප්‍රත්‍යය පර කල්හිද ; වසෙ ච, වස්ප්‍රත්‍යාහාරයා පරකල්හිද ; වා ස්‍යාත්, විකල්පයෙන් විආදෙශ වන්නේය ; ඝඤ්‍යදෞ තු, ඝඤ් ආදිකොට ඇති අල් ක්‍යප් යන මොවුන් පර කල්හි වනාහි ; න, විආදෙශ නොවේ.

අන යනු (1134) අනට්ප්‍රත්‍යයයි. ඝඤ් යනුද අල් යනුද ක්‍යප් යනුද (1134, 1150) ප්‍රත්‍යයෝයි.

(මූ-) **587. නෙමෙකාජාද්‍යුදාතො'ශ්වි ශ්‍රි ඩී ශී යු රු නු ස්නු ක්‍ෂු ක්‍ෂ්ණු වුඃ.** (න 1. ඉම් 1. එකාච්-ආත්-ඉ-උත්-ඍ තඃ 5. අශ්වි-වුඃ 5.)

ශව්‍යාදෙරනෙ‍්‍යභ්‍ය එකාජ්භ්‍ය ආදන්තවර්ණනෙතාදන්ත ඍදන්තෙභ්‍ය ඉම් න ස්‍යාත්. අවෛෂීත් ආජීත්. විවාය.

(ස-) ශව්‍යාදෙඃ, ශ්විධාතු ආදිකොට ඇති ශ්‍රිධාතු ඩීධාතු ශීධාතු යුධාතු රුධාතු නුධාතු ස්නුධාතු ක්‍ෂුධාතු ක්‍ෂ්ණුධාතු

---

* අනශ්ච වස්ච තස්මින්. ඝඤ්ච අල්ච ක්‍යප්ච ඝඤල් ක්‍යප් න ඝඤල්ක්‍යප් අඝඤල්ක්‍යප් තස්මින්.

වෘධාතු යන මොවුන් කෙරෙන් ; අනේ‍යභ්‍යඃ, අන්‍යවූ ; එකාජ්භ්‍යඃ, එකස්වරවූ ; ආදන්ත, ආකාරාන්ත ධාතුද ; ඉවර්ණාන්ත, ඉවර්ණාන්ත ධාතුද; උදන්ත, උකාරාන්ත ධාතුද ; ඍදන්තෙභ්‍යඃ, ඍකාරාන්ත ධාතුද යන මොවුන් කෙරෙන්; ඉම් න ස්‍යාත්, ඉම්ආගම නොවන්නේය.

මේ සූත්‍රයතෙම සාධාරණවිධානයෙන් ලද්දාවූ ඉම්ආගමය නිෂෙධ කරන්නේ වෙයි, අන්‍යවූ විශෙෂවිධාන වශයෙන් වනාහි ඉම්ආගම වන්නේමය, මෙසේසි, (598) යම රම යනාදියෙන් ඉම් වෙයි, අපාසීත් යනු වේ, (623) සුසතු ධොඃ යනාදියෙන් ඉම් වේ, අසතාවීත්, (617) ස්‍යස්‍යඊනඃ යන්නෙන් ඉම් වේ, කරිෂ්‍යති යනාදියද වේ. ශූ යනු ශූල මිශ්‍රණෙ ශූඬග බන්ධෙ යන ධාතුහු දෙදෙනා කෙරෙහි වේ. එසේම වෘ යනු ස්වාදි ක්‍ර්‍යාදි ගණ දෙදෙනා කෙරෙහි ප්‍රසව වේ. මෙහි රු නු යන දෙදෙනාගේ ග්‍රහණය නිත්‍ය ඉම්ප්‍රාප්තිය පිණිසයයි කිසි කෙනෙක් කියති. අවෛෂීත් යන මෙහි අජධාතු වේ, අම් ආගම හා සිආගමද වෙත්. වස් පර කල්හි අජධාතුහට පූර්ව සූත්‍රයෙන් විකල්පයෙන් වීආදෙශ වේ, ඊම් වේ, එකස්වර ඉකාරාන්ත ධාතු බැවින් ඉම්නිෂෙධ වේ, ඉම්රහිත බැවින් ව්‍රජ වද යනාදියෙන් වෘද්ධියි, ඣලාත් යනාදියෙන් ෂකාරද, දකාරයහට තකාරද වෙත්, අවෛෂීත් යනු වේ. ආජීත් යන මෙහි තුබ් පක්ෂයෙහි නැවතත් අම්ආගමද, අකාරවය දීර්ඝද, වසො'ර ස්‍ය යනාදියෙන් ඉම්ද, සිහට ලොපද ඉවර්ණය දීර්ඝද වෙත්, තකාර වේ, ආජීත් යනු වේ. විවාය යන මෙහි ධාතුහු කෙරෙන් ණප් වේ, රසංඥ රහිත කල්හි නිත්‍යයෙන් ධාතුහට වීආදෙශද ම්ඩද වෙත්, (577) වෘද්ධියි ඓකාරයහට ආය් වේ, විවාය යනු වේ.*

(මු-) 588. **ශ්නුධ්වො රණ්වච්යුව් යො ඡ්‍යෙ ඣවස්‍යාන් ඛෙනාකාවො ඡ්‍යඃ.** (ශ්නු ධ්වොඃ 6 .. අණ්වච් 7. ඉයුව් 1.

* එකො'ච් යස්‍ය ස එකාච් ආත්ච ඉශ්ච උත්ච ඍත්චෙති ආදෑදූත්, එකාච්චාසෞ ආදෑදූචෙචති එකාජාදෑදූත් තස්මාත්. ශ්විශ්ච ශ්‍රිශ්ච ඩීශ්ච ශීශ්ච යුශ්ච රුශ්ච නුශ්ච ස්නුශ්ච ක්‍ෂුශ්ච ක්ෂ්ණුශ්ච වෘශ්ච තෙ, න විද්‍යන්තෙ තෙ යත්‍ර තාත් අශ්වි ශ්‍රි ඩී ශී යුරුනු ස්නු ක්‍ෂු ක්ෂ්ණු වෘ තස්මාත්.

යොඃ 6. ව්‍යෙ 1 .. තු 1. අසංහත් 5. නෛකාචොඃ 6 .. ව්‍යොඃ 6 ..)

ශ්නොධොශ්ච ඉවර්ණොවර්ණයොරචි ඉයුවෞ ස්තඃ, අනෙකාචොස්තු අසංහත් පරයොඃ ක්‍රමාදුවර්ණවර්ණයොර්ව්‍යෞ ස්තඃ. විව්‍යතුඃ විව්‍යුඃ.*

(ස-) අනාවචි, ගුණනුවූ ස්වරයක් පරකල්හි; ශ්නොඃ, ශ්නු ප්‍රත්‍යයාගේද; ධොශ්ච, ධාතුහුගේද; ඉවර්ණොවර්ණයොඃ, ඉවර්ණ උවර්ණ දෙදෙනාහට; ඉයුවෞස්තඃ, ඉය් උව් දෙක වෙත්; අසංහත් පරයොඃ, සංයොගයාකෙරෙන් පරනුවූ; අනෙකාචොඃ, අනෙකස්වරවූ; උවර්ණවර්ණයොස්තු, ශ්නුප්‍රත්‍යය ධාතුය යන මොවුන්ගේ උවර්ණ ඉවර්ණ දෙදෙනාහට වනාහි; ක්‍රමාත්, පිළිවෙළින්; ව්‍යෞ ස්තඃ, ව් ය් දෙක වෙත්. විව්‍යතුඃ යන මෙහි අජ ධාතුහු කෙරෙන් අතුස් වේ, ධාතුහට විඅදෙශද, ද්විත්වද, සංයොග රහිත අනෙකස්වරධාතුහුගේ ඉකාරයහට මෙයින් ය්ද, නැවත විසර්ගාදෙශද වෙත්, විව්‍යතුඃ යනු වේ. විව්‍යුඃ යනු බහුවචනයෙහි එසේම සිඩයි. යොඃ යන එකවචනාන්තයහට ඉයුව් යන මෙයින්ම ක්‍රමය වේ, ශ්නුප්‍රත්‍යයාගේ ඉවර්ණයක් නැති බැවින් ශ්නුධ්වොඃ යන ද්විවචනාන්තය හා සමග ක්‍රමය නො වේ. එහෙයින් මේ නියමයයි, ගුණනුවූ ස්වරයක් පර කල්හි ශ්නුහුගේ උවර්ණයහට උව් ආදෙශ වන්නේය, ධාතුහුගේ ඉවර්ණ උවර්ණ දෙදෙනාහට ක්‍රමයෙන් ඉය් උව් දෙක වෙත් යන මෙසේයි. මෙසේ ව්‍යොඃ යන ද්විවචනාන්තයහට ශ්නුධ්වොඃ යන ද්විවචනාන්තය හා සමග ක්‍රමය වේ, එහෙයින් මේ නියමයයි—අනෙකස්වරවූ ශ්නුප්‍රත්‍යයාගේ අසංයොගයා කෙරෙන් පරවූ උවර්ණයහට වකාර වෙයි, අනෙකස්වරවූ ධාතුහුගේද අසංයොගයා කෙරෙන් පරවූ කෙවල ඉවර්ණය හට යකාර වන්නේය යනුයි. එචොයවායාවඃ යන මේ ආදි සූත්‍රයහට ධාතුප්‍රකරණයෙහි මේ විශෙෂනියමයයි.

---

* ශ්නුශ්ච ධුශ්ච ශ්නු ධූ තයොඃ. නාස්ති ගුණ් යස්මින් සො'ගුණ්ඃ, අගුණ්ශ්චාසාවචෙචති අගුණ්ච් තස්මින්, ඉය්ච උව්ච තත් ඉයුව්. ඉශ්ච උශ්ච යු තස්‍ය. වච යච තෞ ව්‍යෞ. න සංහතො'සංහතස්තස්මාත්. න එකො නෛකඃ, නෛකො'ච් යයො ස්තෞ තයොඃ නෛකාචොරිති ශ්නුධ්වොරිත්‍යස්‍ය විශෙෂණං. උශ්ච ඉශ්ච වි තයොඃ ව්‍යොඃ.

(මු-) 589. **සෘජ්දෘශ ච්පාඨාත්වතො නිත්‍යානිම්තෘ-ථපො වෙමනෘවෙ‍්‍ය‘දඃ.** (සෘජදෘශඅච්පාඨාත්වතඃ 5. නිත්‍යානිම්තෘඃ 5. ථපඃ 6. වා 1. ඉම් 1. අන්සෘවෙ‍්‍ය‘දඃ 5.)

සෘජෙර්දෘශෙරජන්තාත් භ්වාදිපාඨෙ අකාරවතො නිත්‍යම්ම් රහිතතෘත්‍යාත් ථප ඉම් වා ස්‍යාත් න තු සෘ වෙ‍්‍යඤ අද්භ්‍යඃ. චිචයිථ චිචෙථ.

(ස-) සෘජෙඃ, සෘජධාතුහු කෙරෙන්ද; දෘශෙඃ, දෘශ්ධාතුහු කෙරෙන්ද; අජන්තාත්, ස්වරාන්ත වූද; භ්වාදි පාඨෙ අකාර වතඃ, භ්වාදි දශධාතුගණ පාඨයේ අකාර යුක්තවූද; නිත්‍ය ම්ම්රහිත තෘත්‍යාත්, නිත්‍යයෙන් ඉම්ආගම රහිත ප්‍රත්‍යයවත්හු කෙරෙන්ද පරවූ; ථපඃ, ථප්ප්‍රත්‍යයහට; වා, විකල්පයෙන්; ඉම්ස්‍යාත්, ඉම්ආගම වන්නේය; සෘවෙ‍්‍යඤ අද්භ්‍යස්තු, සෘධාතු වෙ‍්‍යඤධාතු අදධාතු යන මොවුන් කෙරෙන් වනාහි; න, විකල්පයෙන් ඉම්ආගම නොවන්නේය.

සෘජාදීන්ගේ උදාහරණයි, සසර්ජිථ සස්‍රෂ්ඨ දදර්ශිථ දද්‍රෂ්ඨ. ස්වරාන්තයා කෙරෙන්—චිචයිථ චිචෙථ, නිනයිථ නිනෙථ, ජුහ විථ ජුහොථ. පාඨකාලයෙහි අකාරවත් ධාතුහුගේ උදාහර ණයි, පච—පෙචිථ පපක්ථ, වච—උවචිථ උවක්ථ යනාදියයි. පාඨ යන්න නොගෙන එකම අත්වතඃ යන්න කළ කල්හි කෘෂධාතුහු කෙරෙන් ථප් කොට (604) සෘකාරයහට රෙඵය කළ කල්හි ක්‍රෂ කියා වේ, අකාරවත් බැවින් චක්‍රෂිථ චක්‍රෂ්ඨ යනාදිය ඉෂ්ටනොවේ. නිත්‍යානිම්තෘඃ යනු කුමටය? ශිශ්‍රයිථ ශෙ ශිථ යනාදියෙහි නිත්‍යයෙන් ඉම් වෙයි. සෘවෙ‍්‍ය‘දඃ යන මෙහි සෘශබ්දයහට සෘවර්ණාන්ත වාච්‍යත්වය ඇති කල්හිද, නොවේ. දීඝී සෘකාරාන්තයන්ටද වෘ යන මෝහටද ඉම්සහිත ප්‍රත්‍යය බැවින් යෙදීම නැති කල්හි, (616) නෙමෘතාස්ථපො‘වෘස්කෘඃ යන මෙයින් වෘ සෘ ස්තෘ යන මොවුන් රහිත සෘකාරාන්තයා කෙරෙන් ථප්යන්නහට ඉම් නිෂෙධ කල්හි, සෘ ස්තෘ යන මේ දෙදෙනාම නිත්‍යයෙන් ඉම් රහිත ප්‍රත්‍යය බැවින් මේ සූත්‍ර යෙන් විශෙෂවිධානය හෙතුකොටගෙන විකල්පයෙන් ඉම් පැමිණිකල්හි නිෂෙධය වෙයි, (584) නෙමසුම් යනාදිය නියම බැවින් (554) වසො‘රස්‍ය යන මේ ආදියෙන් නිත්‍යයෙන් ඉම් වන්නේමය. අජධාතුහු කෙරෙන් ථප් වේ, විආදෙශ කළ කල්හි ස්වරාන්ත බැවින් මෙයින් විකල්පයෙන් ඉම් වේ, ගුණ

දිගද වේ, චිචයිථ යනු වේ, ඉම් නුවූ පක්‍ෂයෙහි චිචෙථ යනු වේ.*

(මු-) (23) ක්‍ෂික්‍ෂයෙ.

590. දීර්ඝෝ'ජ්‍යරෙ. (දීර්ඝඃ 1. අච් 1. යි 7. අරෙ 7.)

අජන්තස්‍ය දීර්ඝඃ ස්‍යාත් අරෙ යෙ පරෙ. ක්‍ෂීයාත්.†

(ස-) අරෙ, රසංඥයා රහිතවූ; යෙ පරෙ, යකාරය පර කල්හි; අජන්තස්‍ය, ස්වරාන්ත ධාතුහට; දීර්ඝඃ ස්‍යාත්, දීර්ඝ වන්නේය.

අරෙ යනු, යි යන මොහුගේ විශෙෂණයි. මෙහි සාධාරණයෙන් ස්වරාන්ත නිර්දේශය බැවින් ශිවඉවාචරති, හරිරිවාචරති, ශිවායතෙ හරීයතෙ යනාදියෙහි ලිඞ්ගාන්තයහටද දීර්ඝ වේ. ධාතුහුගේ අන්තයෙහි සිටි ප්‍රකෘති වූද විකාර වූද ස්වරයහට දීර්ඝ වේ, මෙසේයි, භ්වෙ—භූයාත්, ශ්වි—ශූයාත් යනාදියෙහි ජ්‍යදෙශ කළ කල්හිද දීර්ඝ වේ. ස්‍රියාත් ක්‍රියාත් යනාදීයෙහි වනාහි (620) ඍකාරස්ථානයෙහි හ්‍රස්වාන්තවූ රි ආදෙශබලයෙන් දීර්ඝ නොවේ. ක්‍ෂිධාතුහු කෙරෙන් ඝී—යාත් වේ, මෙයින් දීර්ඝ වේ, ක්‍ෂීයාත් යනු වේ.

(මු-) (24) කටෙ වර්ෂාවරණයොඃ.

අකටීත්, එදිත්වාන්න විරිඃ (576).

(ස-) අකටීත්, යන මෙහි ධාතුහුගේ එකාරය ඉත්සංඥ බැවින් වෘද්ධි නොවන්නීය. හසාදෙඃ සෙමඃ යනාදි සූත්‍රයෙහි ඒ ප්‍රකාශවෙයි. ධාත්වර්ථය වර්ෂායෙහිද ආවරණයෙහිද යන අර්ථ දෙක්හි වේ. අකටීත් යන මෙහි කටධාතු වේ, වසො'රස්‍ය යනාදියෙන් ඉම්ආගමද ඊම්ද වෙත්, එකාරය ඉත්සංඥ බැවින් හසාදෙඃ සෙමඃ යනාදියෙන් වෘද්ධි නොවන්නීය. ස්ඩස් ස්වාත් යනාදියෙන් සිහට ලොප් වේ, අකටීත් යනු වේ.

---

* අත් අසත්‍යස්‍ය අත්වාන්, පාඨෙ (දශවිධ ගණපාඨෙ) අත්වාන් පාඨාත්වාන්. ඍජ ච දෘශ ච අච්ච පාඨාත්වාං ශ්චෙති තස්මාත්. නිත්‍යම් අනිම් තෘ (ප්‍රත්‍යයො) යස්මාත් ස නිත්‍යනිම්තා තස්මාත්. නිත්‍යනිම්තුරිති අජන්තස්‍ය පාඨාත්වතශ්ච විශෙෂණං. ඍශ්ච වේ‍යශ්ච අදවෙති ඍවේ‍ය'ද න ඍවේ‍ය'ද අනෘවේ‍ය'ද තස්මාත්.

† න රඃ අරස්තස්මින් අරෙ. යිඉත්‍යස්‍ය විශෙෂණං.

(මු-) (25) ගුපූරක්‍ෂණෙ.

591. කමඍතො ගුපූධූපපණපනො ණිඞීයඞායා ධුඃ. (කමඃ 5. ඍතඃ 5. ගුපූධූපපණපනඃ 5. ණිඞ්ඊයඞ් ආයඃ 1...ධුඃ 1.)

කමො ණිඞ් ඍතෙරීයඞ් ගුපාදෙරායඃ ස්‍යාත් ස්වාථෙ, තදන්තශ්ච ධුසංඥඃ. ගොපායති.*

(ස-) කමඃ, කමධාතුහු කෙරෙන් ; ණිඞ්, ණිඞ්ප්‍රත්‍යය වේ ; ඍතෙඃ, ඍත්ධාතුහු කෙරෙන් ; ඊයඞ්, ඊයඞ්ප්‍රත්‍යය වේ ; ගුපාදෙඃ, ගුපූධාතු ආදිකොට ඇති ධූපධාතු පණධාතු පනධාතු යන මොවුන් කෙරෙන් ; ස්වාථෙ, ස්වාථියෙහි ; ආයඃ ස්‍යාත්, ආයප්‍රත්‍යය වන්නේය ; තදන්තශ්ච, ඒ ප්‍රත්‍යයාන්තයද ; ධුසංඥඃ ස්‍යාත්, ධාතුසංඥ ඇත්තේ වේ.

ණිඞ්ප්‍රත්‍යයාගේ ණකාරය වෘද්ධිය පිණිසයි, ඞකාරය ආත්මනෙපදය පිණිසද ගුණාභාවය පිණිසද වෙයි, එහි ඉකාරමාත්‍රයෙක් ප්‍රත්‍යය වෙයි යනු භාවයි. ඊයඞ්ප්‍රත්‍යයාගේ ඞකාරය ආත්මනෙපදය පිණිසද ගුණනොවීම පිණිසද වේ, අර්ථවිශෙෂයක් නොකියන බැවින් ස්වාථියෙහිම වෙත්. ගුපධාතුහු කෙරෙන් ආයප්‍රත්‍යය වේ, ගුණද, ධාතුසංඥද, වෙත්, ගොපාය ධාතුහු කෙරෙන් තිප් වේ, ගොපායති. ආයාන්තයාකෙරෙන් උභයපදයද වේ (636). ආයප්‍රත්‍යයාන්තයා කෙරෙන් විකල්පයෙන් උභයපදයයිද කියනුලැබෙයි. [පාණිනිඃ 3. 1. 28, 29. 30.]

(මු-) **592. වාරෙ** (වා 1. අරෙ 7.)

එභ්‍ය එතෙ වා ස්‍යුරරෙ විෂයෙ. අගොපායීත් අගොපීත් අගෞප්සීත්. ගොපායාමාස ජුගොප.

(ස-) අරෙ විෂයෙ, රසංඥ රහිත විෂයෙහි ; එභ්‍යඃ, කම-ඍත-ගුපූ-ධූප-පණ-පන යන මොවුන් කෙරෙන්; එතෙ, ණිඞ් ප්‍රත්‍යය ඊයඞ්ප්‍රත්‍යය ආයප්‍රත්‍යය යන මොව්හු ; වා ස්‍යුඃ, විකල්පයෙන් වෙත්.

අරෙ යනු විෂයසප්තමියයි, එහෙයින් රිසංඥයා කෙරෙහිම සිප්‍රත්‍යය මුල්කොට ඇති ප්‍රත්‍යය සලකනු ලැබේනුයි රිප්‍රත්‍යයා

---

* ගුපූශ්ච ධූපශ්ච පණශ්ච පන චෙති තස්මාත්. ණිඞ්ච ඊයඞ්ච ආයශ්ච තෙ.

දීන්ගේ උත්පත්තියට පළමුවම ආදෙශයෝ වෙත්, ඉන් පසු ධාතුසංඥ කළ කල්හි ඊ ආදී විභක්ති උත්පත්තියයි, අගොපායීත් යනු අයාන්තබවයෙන් ධාතුසංඥ කළ කල්හි අන්‍ය ධාතුවක් බැවින් (554) නිත්‍යයෙන් ඉම් වේ, ඊම්ද සිලොපයද වෙත්. පක්‍ෂයෙහි ඉත්සංඥ ඌකාරය බැවින් (573) විකල්පයෙන් ඉම් වේ, අගොපීත් යනු වේ, අගෞප්සීත් යනු ඉම්රහිත බැවින් (574) වෘඩියි. ගොපායාමාස යනු (582) ප්‍රත්‍යයාන්ත බැවින් හෝ අනෙකස්වරභාවයෙන් හෝ ආම් වේ.

(මු) එවං (26) ධූපතාපෙ.

(27) තපෞ සන්තාපෙ.

(554) ඖදිත්වාත් නෙම්. අතාප්සීත්.

(ස-) ධූපධාතුහුගේ ඌකාරය ඉත්සංඥ නොවන බැවින් ඊසංඥ දිවිභක්තියි, අධූපායීත් අධූපීත් කියා නිත්‍යයෙන් ඉම් වේ. තපෞ යන මෙහි ඖකාරය ඉත්සංඥ බැවින් ඉම්ආගමය නොවේ, අතාප්සීත් යනු වේ.

(මු-) (28) චමු අදනෙ.

593. ෂ්ඨිවු ක්ලමාචමො'පි ඝිඃ. (ෂ්ඨිවු-ක්ලම-ආචමඃ 6. අපි 7. ඝිඃ 1.)

එෂාං ඝිඃ ස්‍යාදපි.. ආචාමති. ආඩඃ කිං—චමති විචමති. (576) මාන්තත්වාත් න වෘද්ධිඃ, අචමීත්.*

(ස-) චමධාතුහුගේ උකාරය අනුබන්ධය පිණිසයි, ක්ත්වා ප්‍රත්‍යයස්ථානයෙහි විකල්පයෙන් ඉම් වේ. එෂාං, ෂ්ඨිවු-ක්ලම-ආපූර්ව චම යන මෙ ධාතූන්ගේ ස්ථානයෙහි ; අපි, සෙ ශප් යනාදියෙන් වූ අප් පර කල්හි ; ඝිඃ ස්‍යාත්, දීඝී වන්නේය. ආපූර්ව චමධාතුහට මෙයින් දිඝීකළ කල්හි ආචාමති යනු වේ. ආඩඃ කිං, ආඩ්පූර්වයහට් දීඝී වීම කුමටය ? චමති යන තන්හි කෙවල චමධාතුහටද, විචමති යන තන්හි අන්‍ය උපසර්ග පූර්වකොට ඇති ධාතුහටද දීඝී නොවන පිණිසයි. මාන්තත්වාත්, මකාරාන්ත බැවින්; න වෘද්ධිඃ, වෘඩි නොවන්නීය. අචමීත් යනු වේ. [පාණිනිඃ 7. 3. 75.]

(මු-) (29) ක්‍රමුපාදවික්‍ෂෙපෙ.

---

* ෂ්ඨිවුශ්ච ක්ලමශ්ච ආචමශ්ච තෙෂාං.

594. ක්‍රමක්ලම භ්‍රමභ්‍රාසභ්නාස ත්‍රසත්‍රුටලෂයස සංයසඃ ශ්‍යන් වා රෙ සෙ. (ක්‍රම—සංයසඃ 5. ශ්‍යන් 1. වා 1. රෙ 7. සෙ 7.)

එභ්‍යෝ සේ'පේ ශ්‍යන් ස්‍යාත් වා රෙ පරෙ. ක්‍රම්‍යති.*

(ස-) එභ්‍යඃ, ක්‍රම-ක්ලම-භ්‍රම-භ්‍රාස-භ්නාස-ත්‍රස-ත්‍රුට-ලෂ-යස-සංයස යන මොවුන් කෙරෙන් ; සේ'පේ, කර්ත්‍රර්ථයෙහි ; රෙ පරෙ, රසංඥයා පර කල්හි ; වා, විකල්පයෙන් ; ශ්‍යන් ස්‍යාත්, ශ්‍යන්ආගමය වන්නේය. ක්‍රම්‍යති යනු වේ.

මෙහි භ්‍රාස භ්නාස දෙක දන්ත්‍යාන්තයෝද තාලව්‍යාන්තයෝද වෙත්. සංයසඃ යන්නහුගේ ග්‍රහණය අන්‍යඋපසර්ග යන්ගේ නිරාසය පිණිසයි. ශ්‍යන් යන්නහුගේ ශන් යනු ඉත්සංඥ වෙයි. යකාරය සිටියි, මේතෙම ශප්ප්‍රත්‍යය බාධා කෙරෙයි. ශිත්ත්ව බැවින් (530) රසංඥ කළ කල්හි, (532) ඞිත්ත්ව බැවින්, ත්‍රුට්‍යති යන මෙහි (542) ගුණ නොවේ. නකාරය වනාහි ත්‍රුට්‍යන්ති යනාදියෙහි (245) නුණ්පීය පිණිසයි. ශ්‍යන් පර කල්හිද දීර්ඝයයි ගොවින්දභට්ටතෙම කියයි, ඔහුගේ මතයෙහි ක්‍රාම්‍යති යනාදියයි. ශ්‍යන්ආගම විකල්පපක්ෂයෙහි ඒ ඒ ගණයන්ගේ ප්‍රත්‍යය වෙයි. [පාණිනිඃ 3. 1. 70, 71, 72.]

(මූ-) **595. ක්‍රමඃ පෙ'පි දීඃ.** (ක්‍රමඃ 6. පෙ 7. අපි 7. දීඃ 1.)

ක්‍රාමති.

(ස-) ක්‍රමඃ, ක්‍රමධාතුහට ; පෙ, පරස්මෛපදයෙහි ; අපි, අප්ප්‍රත්‍යය පරකල්හි; දීඃ, දීර්ඝ වන්නේය. ක්‍රාමති, ක්‍රමධාතුහු කෙරෙන් විභක්තිද ශප්ප්‍රත්‍යයද මෙයින් දීර්ඝද කළ කල ක්‍රාමති යනු වේ. පෙ යනු කුමටද? වික්‍රමතෙ යන තන්හි ආත්මනෙපදයෙහි දීර්ඝ නොවන පිණිසයි. අපි යනු කුමටද? ක්‍රමිෂ්‍යති යන තන්හි අප් රහිත කල්හි දීර්ඝ නොවීම පිණිසයි. [පාණිනිඃ 7. 3. 76.]

(මූ-) **596. ස්නුක්‍රමො'මෙ'රවස ඉම්.** (ස්නුක්‍රමඃ 5. අමෙ 7. අරවසඃ 6. ඉම් 1.)

ආභ්‍යාං වසස්‍යාරස්‍ය ඉම් ස්‍යාන්න තු මෙ. අක්‍රමීත්.

---

* ක්‍රමශ්ච ක්ලමශ්චෙත්‍යාදි වන්වෙ තස්මාත්.

(ස) ආභත්‍යං, ස්නුධාතු ක්‍රමධාතු යන මොවුන් දෙදෙනා කෙරෙන් පරවූ; අරස්‍ය වසස්‍ය, රසංඥක රහිතවූ වස්ප්‍රත්‍යාහාරය හට; ඉම් ස්‍යාත්, ඉම්ආගම වන්නේය; න තු මෙ, ආත්මනෙ පදයෙහි වනාහි කියනලද ධාතූන් කෙරෙන් ඉම්ආගම නො වන්නේය. අක්‍රමීත්, ක්‍රමධාතු-මෙයින් ඉම්, මකාරාන්ත හෙ යින් වෘද්ධි රහිතයි, සිලොපාදියයි. අක්‍රමීත් යනු වේ.

ස්නු ක්‍රම යන ධාතු දෙකින් ඉම්ආගමය සිද්ධ කල්හිද නැවත ඉම්විධානය, සිද්ධෙ සත්‍යාරම්භො නියමාය යන න්‍යාය හෙතු කොටගෙන ආත්මනෙපදයෙහි නොවන්නේය යන නියමය පිණිසයි. එහෙයින් කර්මය වාච්‍ය කල්හි ක්‍රමධාතුහු කෙරෙන් වේ, අක්‍රාමි යන මෙහි ඉම් සහිතත්වය නැති බැවින් (744) හ්‍රස්ව නොවේ. යාදෘග් ජාතීයස්‍ය විප්‍රතිෂෙධො විධිරපි තාදෘග් ජාතී යස්‍ය යන න්‍යාය හෙතුකොටගෙන ස්නුධාතුහු කෙරෙන් පර ස්මෛපදයෙහිම මෙයින් ඉම් සිද්ධ කල්හි, නැවත (587) නෙ මෙකාජ් යනාදියෙහි ස්නුධාතුහු කෙරෙන් ප්‍රසවවූ ස්නුවිතඃ ස්නුවිතවාන් යනාදියෙහි ඉම්ප්‍රාප්තිය පිණිසයි.

(මු-) (30) ඔෟ යමු උපරමෙ.

597. ෂ්ඨාදෘනපාඝ්‍රාධ්මාම්නාර්තිදෘශ ශත්සද් ගමිෂ්යම ජනාං තිෂ්ඨයච්ඡ පිවජාජිඝ්‍රධමමනර්ඡපශ්‍යශීයසීදගච්ඡෙච්ඡ යච්ඡජාඃ ශිති. (ෂ්ඨා—ජනාං 6...තිෂ්ඨ—ජාඃ 1...ශිති 7.)

එෂාමෙතෙ ක්‍රමාත් ස්‍යුඃ ශිති පරෙ' යච්ඡති.*

(ස-) එෂාං, ෂ්ඨා-දෘ-පා-ඝ්‍රා-ධ්මා-ම්නා-ඍ-දෘශ-ශත්-සද්-ගම-ඉෂ්-යම-ජන-මේ ධාතූන්ගේ ස්ථානයෙහි; එතෙ, තිෂ්ඨ-යච්ඡ-පිව-ජා-ජිඝ්‍ර-ධම-මන-ඍච්ඡ-පශ්‍ය-ශීය-සීද-ගච්ඡ-ඉච්ඡ-යච්ඡ-ජා යන මොව්හු; ශිති පරෙ, ඉත්සංඥ ශකාරයා පරකල්හි; ක්‍රමාත් ස්‍යුඃ, ක්‍රමයෙන් වන්නෝය. යච්ඡති යනු වේ.

දෘනයි ඉත්සංඥ නකාරවත් දෘධාතුහුගේ ග්‍රහණය අන්‍යවූ දෘධාතූන්ගේ ශත්‍ය ශාන ප්‍රත්‍යයන් පර කල්හි යච්ඡාදෙශය වැලැක්ම පිණිසයි. පා යනු පානාර්ථවූ පාධාතුහුගේ ග්‍රහණ යයි. අර්ති යනු ඍගතෞ ඍර්ලිගත්‍යාං යන ධාතු දෙදෙනා ගේ ග්‍රහණයයි. ඉෂ යනු තුදාදිගණික ධාතුහටමය. ජන

---

* ෂ්ඨා ච දෘනවෙත්‍යාදි වන්මෙ තෙෂාං. තිෂ්ඨච යච්ඡ මෙ ත්‍යාදි වන්මෙ තෙ.

යනු දිවාදි ගණිකය හටමය. මෙහි මෙර යනු නොකියා ශිති යනු කීම ඉයර්ති යන මෙහි (670) ශප්හට ලොප් කළ කල්හි රසංඥයා පර කල්හි සෘච්ඡාදෙශය වැලැක්ම පිණි සයි. [පාණිනිඃ 7. 3. 78.]

(මු-) **598. යම-රම-නමාතඃ පෙ සෙරිම් සන් චෛෂාං.** (යම—ආතඃ 5. පෙ 7. සෙඃ 6. ඉම් 1. සන් 1. ච 1. එෂාං 6...)

යමාදෙරාදන්තාච්ච සෙරිම් ස්‍යාත් පෙ, තෙෂාංඤ්ච සන්. අයංසීත් අයංසිෂ්ටාං.*

(ස-) යමාදෙඃ, යම ආදිකොට ඇති රම නම යන මෙ ධාතුන් කෙරෙන්ද; ආදන්තාච්ච, ආකාරාන්ත ධාතුන් කෙරෙන්ද; පෙ, පරස්මෛපදයෙහි; සෙඃ, සිආගමයහට; ඉම් ස්‍යාත්, ඉම්ආගමය වන්නේය; තෙෂාං ච, ඒ චතුර්විධයේ ධාතුන්ගේ ස්ථානයෙහිද; සන්, සන්ආගමය වන්නේය. නකාරය ඉත් බැවින් ධාතුහුගේ අන්තයෙහි සකාරාගමය වේ. පෙ යනු කුමටය? අරංසතඅදෘසත යන මේ ආදියෙහි ආත්මනෙපදයෙහි ඉම් සන් නොවන පිණිසයි. අයංසීත්, යමධාතු වේ, මෙසින් ඉම්ආගම සන්ආගම දෙකද, සිහට ලොප්ද, ඉවර්ණයට දීඝද, මකාරයහට බින්දුද, දකාරයහට තකාරද වෙත්, අයංසීත් යනු වේ. එහිම ද්විවචන තාංවිභක්තිය කළ කල්හි අයංසිෂ්ටාං යනු වේ. [පාණිනිඃ 7. 2. 73.]

(මු) (589) සෘජදෘශෙති වෙම්, යෙමිථ, යයන්ථ. එවං (31) ණමෞ ශබ්දනත්‍යොඃ.

(32) හයගතෞ.

අහයීත් (576) සාන්තක්ෂණාන ව්‍රිඃ.

(33) දලම් භෙදෙ.

(574) ව්‍රජවදෙති ව්‍රිඃ, අදලීත්.

(34) ඤිඵලා විසරණෙ.

ඵෙලතුඃ ඵෙලුඃ ඵෙලිථ.

(ස-) යෙමිථ, යන තන්හි යමධාතුහු කෙරෙන් සීසඥ ථප් වේ, ද්විත්ව වේ, පාඨයෙහි අකාර විශිෂ්ට ධාතු බැවින් සෘජ දෘශාදි

---

* යම ච රම ච නම ච ආත් ච තස්මාත්.

සූත්‍රයෙන් විකල්පයෙන් ඉම් වේ, අද්‍යතනයෙහි සංයොග රහිත හසන්ත ධාතු බැවින් අකාරයහට එකාරයද සමස්ත බිසංඥයහට ලොප්ද වෙත්, යෙමිඵ යනු වේ. ඉම්ආගමයෙන් ශෙෂවූ පක්‍ෂයෙහි බිසංඥයාගේ ස්වරයා කෙරෙන් පරභාග යෙහි මකාර ලොපාදිය කළකල්හි යයජ්ඵ යනු වේ. ණමධාතු හුගේ ඔෟකාරය ඉම් නොවීමෙහි ඉත්සංඥයි, ශබ්දය නැමීම හෝ නමස්කාරය යන අර්ථ දෙක්හි වේ පරස්මෛපදයි. යම ධාතුව මෙන් අනංසීත් අනංසිෂ්ටාං නෙමිඵ නනන්ඵ ක්‍රියා වේ. අහසීත් යන මෙහි හය ගතෞ යන ධාතුහු කෙරෙන් දිව්භක් තිව අම්ආගම සිආගම වසො'රස්‍ය යනාදියෙන් ඉම්ආගමද, ඊම්ද වෙත්, හසාදෙඃ යනාදි සූත්‍රයෙන් යාන්ත බැවින් වෘඩි නොවන්නේය. සිලොපාදිය වී අහසීත් යනු වේ.

දලධාතුහු කෙරෙන් දිව්භක්තිව අල්අන්ත ධාතු බැවින් ව්‍රජ වද යනාදියෙන් වෘඩියි, අදලීත් යනු වේ. ඤිඵලා විසර ණෙ, පරස්මෛපදික ඵලධාතුහුගේ ඤිඅනුබන්ධය වර්තමාන කාලයෙහි ක්තප්‍රත්‍යය සඳහායි, ආකාරය භාව ක්‍රියාරම්භ දෙ ක්හි වූ ක්ත ක්තවතු ප්‍රත්‍යයන්ගේ ස්ථානයෙහි විකල්පයෙන් ඉම්ආගමය පිණිසය, විසරණෙ යනු උත්පාදයෙහියි. බිසංඥය හට ලොප් කොට අකාරයහට එකාර කළ කල්හි ඵෙලතුඃ යනු වේ, ඵෙලුඃ ඵෙලිඵ යනුද සිඛකටයුතු.

(මූ-) (35) ත්සර ඡද්මගතෞ. අත්සාරීත්.

(36) ෂ්ඨිවුනිරසනෙ.

(593) ෂ්ඨිවුක්ලමෙති ඨීඃ, ෂ්ඨීවති.

(ස-) ඡද්මගතෞ වඤ්චාගමන්හි වේ. වසො'රස්‍ය යනාදි යෙන් ඉම්ද අර්අන්ත බැවින් ව්‍රජාදියෙන් වෘඩිද වෙත්. අත් සාරීත් යනු වේ. ෂ්ඨිවුනිරසනෙ, මුඛයෙන් සෙම් ආදිය පහ කිරීමෙහි වේ. ෂ්ඨිවු ක්ලම යනාදියෙන් දීඝ වේ. ෂ්ඨීවති යනු වේ.

(මූ-) **599. ෂ්ඨිවජාදේ‍යාඃ බෙඡ්ඨ ඡොඃක්ත වා.** (ෂ්ඨිව අජාද්‍යොඃ 6 .. බෙඃ 6. ඨ-ජොඃ 6 .. ත 1. වා 1.)

තිෂ්ඨේව පිෂ්ඨේව, ෂ්ඨිවත්‍යත්.

(ස-) ෂ්ඨිව්, ෂ්ඨිව්ධාතුහුගේද ; අජාද්‍යොඃ, අජාදි ධාතුහුගේද; බෙඃ, බිසංඥ වූ ; ඨජොඃ, ඨකාර ජකාර දෙදෙනාහට ; වා, විකල්පයෙන්; ත, තකාර වේ.

ඡ්ඨිව්ධාතුහු කෙරෙන් ඝිසංඥවූ ණිප් වේ, ඞ්ථ වේ, බෙරා දෘවඃ යනාදියෙන් වකාරය ලොප්වේ, නැවත ශස් ආදි බප් අන්ත සංයොගයාගේ ආදිවර්‍ණය වූ ෂකාරය ලොප්වේ, මෙසින් බිසංඥ ඨකාරයහට විකල්පයෙන් තකාර වේ, ගුණ වේ, තිෂ්ඨෙව යනු වේ. තුබූ පක්‍ෂයෙහි (559) ටකාර කළ කල්හි ටිෂ්ඨෙව යනු වේ. ධාතුහු කෙරෙන් යාත්විභක්තිව (228) දීඝිවේ, ෂ්ඨිව්‍යත් යනු වේ. උජ්ශ් බන්ධ සමාපනෙ. විකල්පයෙන් ෂකාරයහට තකාර වේ, උතිච්ජිෂති උච්චිජිෂති යනු වේ.

(මු-) (37) ජි ජයෙ.

600. ජෙර්ගිඃ සන් ණේ‍යාඃ. (ජෙඃ 6. ගිඃ 1. සන්-ණේ‍යාඃ 7..)

ජිගාය.

(ස-) සන් ණේ‍යාඃ, සන්ආගම ඝිසංඥ යන මොවුන් පරකල්හි; ජෙඃ, ජිධාතුහට; ගිඃ, ගිආදෙශ වන්නේය. ජිධාතුහු කෙරෙන් ණිප් වේ, මෙයින් ගිආදෙශ වේ, ද්විත්ව වේ, කවර්‍ගීය හට චවර්‍ගීය වේ, ණි පර කල්හි වෘද්ධියි, ආය් වේ, ජිගාය යනු වේ. විකල්ප දෙදෙනාගේ මධ්‍යවර්ති බැවින් නිත්‍යවිධියයි. ජිගීෂති යනාදියයි. ජිධාතුහුගේ තුප්ස්ථානයෙහි තිප්ද අනාතුස්ථානයෙහි අනතිද වක්‍යාව්‍යයි. [පාණිනිඃ 7. 3. 57.]

(මු-) (38) රක්‍ෂ පාලනෙ.

ප්‍රතිරක්‍ෂති, ෂාන්තාඛ්‍යානත ණඃ, (549).

(39) අක්‍ෂූ ව්‍යාප්තෞ.

601. වාක්‍ෂ-කාශාපීතක්‍ෂඃ ශ්නු සෙ රෙ. (වා 1. අක්‍ෂ කෘශාපීතක්‍ෂඃ 5. ශ්නුඃ 1. සෙ 7. රෙ 7.)

ආභ්‍යං රෙ පරෙ ශ්නුඃ ශ්‍යාත් වා සෙ'පි. අක්ෂ්ණොති අක්‍ෂති.*

(ස-) ප්‍රතිරක්‍ෂති යන මෙහි, ෂාන්තාඛ්‍යානතණඃ, ප්‍රාග්වන්නඃ යනාදි සූත්‍රයෙන් ෂකාරාන්තධාතු බැවින් මූර්‍ධන්‍යාදෙශ නොවේ. අක්‍ෂූව්‍යාප්තෞ, අක්‍ෂධාතු ව්‍යාප්තියෙහි වේ, පරස්මෛපදයි, ඌකාරය වෙමුදිත් යනාදි සූත්‍රයෙන් විකල්පයෙන් ඉම්ආගමය පිණිස ඉත්සංඥයි.

---

* කෘශාපීශ්චාසෞ තක්‍ෂ චෙති කෘශාපීතක්‍ෂ, අක්‍ෂශ්ච කෘශාපීතක්‍ෂ චෙති තස්මාත්.

ආඛ්‍යං, අක්‍ෂධාතු කෘශාපීයෙහි වූ තක්‍ෂධාතු යන මොවුන් කෙරෙන්; රෙ පරෙ, රසංඥයා පර කල්හි ; සෙ'පී, කතෘහු ගේ අපීයෙහි ; වා, විකල්පයෙන් ; ශ්නුඃ ස්‍යාත්, ශ්නුප්‍රත්‍යය වන්නේය. ශ්නුප්‍රත්‍යයාගේ ශකාරය ඉත්සංඥයි, නුයන්න වේ. අක්‍ෂධාතුහු කෙරෙන් තිප් වේ, විකල්පයෙන් ශ්නුප්‍රත්‍ය සද, ගුණද, ෂ්රෑර්ණෝ'දුනෙන යනාදියෙන් මූර්ධන්‍ය ණකාරද වෙත්, අක්ෂ්ණෝති යනු වේ, පක්‍ෂයෙහි ශප්ප්‍රත්‍යය ව අක්‍ෂති යනු වේ. තක්ෂ්ණෝති තක්‍ෂති කාෂ්ඨං, කාෂ්ඨය තුනීකෙරෙයි යන අර්ථයි. කෘශාපීඃ යනු කුමටද? සන්තක්‍ෂති වෛරං සාධුඃ යන තැන්හි කෘශාපීය නොවන හෙයින් ශ්නුප්‍රත්‍යය නොවන පිණිසයි, සොරා හයකෙරෙයි යන අර්ථයි. [පාණිනිඃ 3. 1. 75, 76.]

(මූ-) (588) ශ්නු ධ්වොරිත්‍යුව්, අක්ෂ්ණුවන්ති. (573) ඌදිත්වාදිම් වා, ආක්‍ෂීත්, (213)

ස්‍යදෙඃ සො ලොපඃ.

(ස-) අක්‍ෂධාතුහුකෙරෙන් අනජ් වේ, ශ්නු වේ, ශ්නුධ්වොඃ යනාදියෙන් උව් වේ, මූර්ධන්‍ය ණකාර වේ, අක්ෂ්ණුවන්ති යනු වේ. අම්ආගම සිආගම වේ, ඌදිත්වාදිම්වා, ඌකාරය ඉත් බැවින් වෙමුදිත් යනාදියෙන් විකල්පයෙන් ඉම් වේ, හුයොම ජ්ධෙඃ යන්නෙන් නැවත අම්ආගම වේ, සිලොපාදියවූ පසු ආක්‍ෂීත් යනු වේ. ස්‍යදෙඃ සො ලොපඃ යනාදිය සිහිකළ යුතු.

(මූ-) **602. ෂඪොඃ කඃ සෙ.** (ෂඪොඃ 6 .. කඃ 1. සෙ 7.)

ෂස්‍ය ඪස්‍ය ච කඃ ස්‍යාත් සකාරෙ පරෙ. ආක්‍ෂීත්, ආක්‍ෂිෂ්ටාං ආෂ්ටාං, ආක්‍ෂිෂුඃ ආක්‍ෂුඃ.

(ස-) ෂස්‍ය, ෂකාරයහටද ; ඪස්‍යච, ඪකාරයහටද ; සකාරෙ පරෙ, සකාරය පරකල්හි ; කඃ ස්‍යාත්, කකාර වන්නේය. ටී පරකල්හි සි වේ, ඊම් වේ, (213) කකාරලොපය වේ, මෙයින් ෂකාරයහට කකාර වේ, (111) කකාරයා කෙරෙන් සකාරයහට මූර්ධන්‍ය ෂ වේ, නැවත අම්ආගමාදියව ආක්‍ෂීත් යනු වේ.

අක්‍ෂධාතුහු කෙරෙන් ථී, තාං වේ, වෙමුදිත් යනාදියෙන් ඉම්ද, නැවත අම්ද, දීඝීද, ෂත්වයද වෙත්, තකාරයහට ෂ්ටු හිඃ යනාදියෙන් ටකාර වේ, ආක්‍ෂිෂ්ටාං යනු වේ, පක්‍ෂයෙහි

ස්‍යාදෙඃ ස්කොලොපඃ යනාදියෙන් කකාරලොපය වේ, ඣස් ඣවාත් යනාදියෙන් සිහට ලොප් වේ, ආෂ්ටාං යනු වේ. අක්‍ෂ ධාතුහු කෙරෙන් ට් අන්විභක්ති වේ, සි වේ විකල්පයෙන් ඉම් වේ, අනුස්සිවෙඃ යනාදියෙන් අන්හට උස් වේ, නැවත අම්ආග මාදියව ආක්‍ෂිෂුඃ, යනු වේ. පක්‍ෂයෙහි කකාරලොපය වේ, ෂකාරයහට කකාර වේ, කවර්ගීයා කෙරෙන් ෂත්වය වේ, ආක්‍ෂුඃ යනු වේ. [පාණිනිඃ 8. 2. 41.]

(මු-) එවං (40) තක්‍ෂූ කාශ්‍යෙ.

කෘශාපීඃ කිං, නිශිත්සනෙ සනතක්‍ෂති.

(41) ණික්‍ෂ චුම්බනෙ.

(549) ප්‍රණික්‍ෂති ප්‍රනික්‍ෂති.

(42) කෘෂෞ විලෙඛනෙ.

(ස-) එවං තක්‍ෂූකාශ්‍යෙ, ක්‍ෂීණතායෙහි වූ තක්‍ෂධාතුද මෙසේම තක්‍ෂ්ණොති තක්‍ෂති යනු වේ. කෘශාපීඃ කිං, කෘශාපීඃ යනු කුමටය? කෘශාපීය නුවූ කල්හි නිශිත්සනයෙහි ශ්නු ප්‍රත්‍යය නොවනහෙයිනි. නිශිත්සනෙ, නිශිත්සනාපීයෙහි ; සනතක්‍ෂති, සනතක්‍ෂති යනු වේ. ප්‍රාග්වනනඃ යනාදියෙන් නික්‍ෂධාතුහුගේ නයන්නට විකල්පයෙන් මූර්ධන්‍ය වේ, ප්‍රණික්‍ෂති ප්‍රනික්‍ෂති යනු වේ. විලෙඛනෙ, කෘෂධාතු වැඩි තැන් කපා හැරීමෙහිද සීසෑමෙහිද ආකර්ෂණයෙහිද ඉරි ගැසීමෙහිද වේ.

(මු-) 603. **කෘෂ මෘශ ස්පෘශ තෘප දෘප සෘපඃ සිජ්ටත්‍යං වා.** (කෘෂ-සෘපඃ 5. සිඃ 1. ටත්‍යං 7. වා 1.)

එභ්‍යඃ සිච්වා ස්‍යාත් ටත්‍යං*

(ස-) එභ්‍යඃ, කෘෂ මෘශ ස්පෘශ තෘප දෘප සෘප යන මේ ධාතුන් කෙරෙන් ; ටත්‍යං, ටීසංඥයා පරකල්හි ; වා, විකල්පයෙන් ; සිඃ ස්‍යාත්, සිප්‍රත්‍යය වන්නේය. පක්‍ෂයෙක්හි කෘෂ මෘශ ස්පෘශ යන මොවුන් කෙරෙන් (605) සක් ප්‍රාප්තිය වේ, තෘප දෘප සෘප යන මොවුන් කෙරෙන් ඞප්‍රාප්තිය වේ, (565.)

(මු-) 604. **වර්ද්‍රො'කිජ්ඣසෙ දෘශ සෘජොස්තු නිත්‍යං.** (වා 1. ස්‍යාත් 1. රඃ 1. අකිත්ඣසෙ 7. දෘශ සෘජොඃ 6 .. තු 1. නිත්‍යං 1.)

---

* කෘෂව මෘශ වෙත්‍යාදි තස්මාත්.

කෘශාදීනාමෘකාරො රඃ සන්ත් වා අකිත්ඛසෙ, 286 දෘශ සෘජෝස්තු නිත්‍යං අක්‍රාක්ෂීත් අකාර්ක්ෂීත්*

(ස-) කෘශාදීනාං, කෘශ ආදිකොට ඇති මෘශ ස්පෘශ තෘප දෘප සෘප යන මොවුන්ගේ ; සෘකාරඃ, සෘකාරයතෙම ; අකිත් ඛසෙ, කිත් රහිත ඛස් පරකල්හි ; වා, විකල්පයෙන් ; රඃ සන්ත්, ස්වරාන්තරකාර වන්නේය ; දෘශ සෘජෝස්තු, දෘශ සෘජ දෙදෙනාහට වනාහි ; නිත්‍යං, නිත්‍යයෙන් රකාර වේ.

කෘශාදීහු අනුවර්තනයයි. වාග්‍රහණය පරසූත්‍රයෙහි අනුවෘත්තිය වැලැක්වීම පිණිසයි අකිත් ඛසෙ යන මෙයින් ගුණවූ ඛස් පරකල්හි යන අපීයි, එහෙයින් දිදෘක්ෂතෙ යනු වේ, සිසෘක්ෂති යන මෙහි ඉම් රහිත සන් පරවූ බැවින් (804) ගුණරහිත කල්හි, සෘකාරයහට රකාර නොවේ. කිසි කෙනෙක් වනාහි අකිත් කථනය ඞිත් ඛස් අප්‍රාප්තිය පිණිසය, එහෙයින් දෘශධාතුහු කෙරෙන් යඞ් ලොප්කළ කල්හි දරිද්‍රෂ්ට යනාදිය වෙයි කියති. කෘෂධාතුහු කෙරෙන් ඊසංඥදි වේ, අම් වේ, පූර්වසූත්‍රයෙන් විකල්පයෙන් සිද්ද, ඊම්ද, මෙයින් සෘකාරස්ථානයෙහි විකල්පයෙන් අකාරාන්ත රකාරද වෙත්, වෘජ වද යනාදියෙන් රකාරයෙහි අකාරයහට වෘද්ධියි, ෂඪොඃ යනාදියෙන් ෂකාරයහට කකාරද, ක්විලාත් යනාදියෙන් ෂකාරද, දකාර තකාරද වෙත්, අක්‍රාක්ෂීත් යනු වේ. පක්ෂයෙහි සෘකාරයහටම වෘද්ධියි. පෙරසේමැයි. අකාර්ක්ෂීත් යනු වේ.

(මූ-) **605. හශෂෝ'නිම්ඉප්ධො'දෘශඃ සක් වත්‍යං ශ්ලිෂස්තවාලිඞගනෙ.** (හශෂඃ 5. අනිම් ඉප්ධඃ 5. අදෘශඃ 5. සක් 1. වත්‍යං 7. ශ්ලිෂඃ 5. තු 1. ආලිඞගනෙ 7.)

අනිම්ඉප්ධො හශෂාන්තාත් දෘශවර්ජාත් සක් සන්ත් වත්‍යං, ශ්ලිෂතෙ ස්ත්වාලිඞගනෙ'පී. අකෘක්ෂත්.†

(ස-) දෘශ වර්ජාත්, දෘශධාතු රහිතවූ ; අනිම්, ඉම් ආගමය නැත්තාවූ ; ඉප්ධඃ, උධසංඥ ඉච් යුක්තවූ ; හශ ෂාන්තාත්,

---

* නාස්ති කිත් යස්මින් සො'කිත්, සචා සෞ ඛස් චෙති තස්මින්.

† හශ්ච තාලව්‍යශශ්ච මූර්ධන්‍යෂශ්චෙති තස්මාත්. නාස්තිඉම් යස්මාත් සො'නිම්, ඉච් උධ යස්‍ය ස ඉප්ධ, අනිම්චාසෞ ඉප්ධ චෙති තස්මාත්. නාස්ති දෘශ් යත්‍ර සො'දෘශ් තස්මාත්.

හකාරාන්ත ශකාරාන්ත ෂකාරාන්ත ධාතුහු කෙරෙන්; ච්ලං, ඊ පරකල්හි; සක් ස්‍යාත්, සක් වන්නේය; ශ්ලිෂතෙ ස්තු, ශ්ලිෂධාතුහු කෙරෙන් චනාඃහි; ආලිඞ්ගනෙ'පී, ආලිඞ්ගනාර්ථයෙහි ඊ පරකල්හි සක් වේ. කකාර ඉත්සංඥයි සකාරය ශෙෂ වේ.

(ස-) අනිම්පුඩඃ යනු හශෂඃ යන්නාහුගේ විශෙෂණයයි. මේතෙම සිහට බාධකයි. අකෘක්ෂත් යනු සිආගම විකල්ප පක්ෂයෙහි (603), මෙයින් සක් වේ, ෂකාරය හට කකාර වේ, ෂත්වය වේ. [පාණිනිඃ 3. 1. 45, 46, 47.]

(මු-) (43) රුෂ හිංසායාං.

606. වෙම්සහලුභභෘස්තුශුවවසත්‍වශරුෂරිෂිෂොසෙතා'රස්‍ය. (වා 1. ඉම් 1. සහ—ඉෂොඃ 5. තඃ 6. අරස්‍ය 6.)

එභ්‍යස්තස්‍යාරස්‍ය ඉම් ස්‍යාද්වා. රොෂිතා රොෂ්ටා.*

(ස-) එභ්‍යඃ, සහ-ලුභ-භෘ-ස්තු-ශුව-වස-තු-අශ-රුෂ-රිෂ-ඉෂු යන මොවුන් කෙරෙන්; අරස්‍ය තස්‍ය, රසංඥයා රහිතවූ තකාරය හට; වා, විකල්පයෙන්; ඉම් ස්‍යාත්, ඉම් වන්නේය.

මේ ධාතූන් කෙරෙහි කිසි ධාතුවක් හට ඉම් නොපැමිණි කල්හිද කිසිවක් හට නිත්‍යයෙන් ප්‍රාප්ත කල්හිද මේතෙම විකල්පවිධානයයි. ඉෂු යනු ගත් බැවින් ඉෂුශචාඤ්ජෙ යන මෝ හටම විකල්පය වේ. ඉෂගාභික්ෂ්ණ්‍යෙ ඉෂ්‍ය සපීණෙ යන මේ ධාතූන්ගේ ස්ථානයෙහි නිත්‍යමය. රුෂධාතුහු කෙරෙන් ඊසංඥතා වේ, මෙයින් විකල්පයෙන් ඉම්ද නැවත ගුණද වෙත්, රොෂිතා යනු වේ. පක්ෂයෙහි ෂ්ටුභිඃ යනාදියෙන් තකාරයහට ටකාර වේ, රොෂ්ටා යනු වේ. [පාණිනිඃ 7. 2. 48.]

(මු-) එවං (44) රිෂ හිංසායාං.

(45) උෂ දාහෙ.

607. දරිද්‍රා කාශ කාස ජාගෘෂො වාම්ධ්‍යං. (දරිද්‍රා—රුෂඃ 5. වා 1. ආම් 1. ධ්‍යං 7.)

එභ්‍ය ආම් වා ස්‍යාත් ධ්‍යං. (583) හ්වස්ක්‍රපවාම ඉති. ඔෂාම්බභූව උවොෂ.

(ස-) එභ්‍යඃ, දරිද්‍රා-කාශ-කාස-ජාගෘ-උෂ යන මේ ධාතූන්

---

* සහ ච ලුභ ච භෘශ්ච ස්තුශ්ච ශුව ච වස ච තුශ්ච අශ ච රුෂ ච රිෂ ච ඉෂුශ්ච තස්මාත්.

කෙරෙන්; ඨක්‍ෂං, ශී පරකල්හි ; වා, විකල්පයෙන්; අම්සක්‍ෂත්, අම්ආගම වන්නේය.

දරිද්‍රා ජාගෘධාතු දෙදෙනාහට (582) නිත්‍යයෙන් අම් පැමිණි කල්හි මෙහි විකල්පය පිණිස ග්‍රහණයයි. උෂධාතුහු කෙරෙන් සී—ණිප්, මෙයින් අම්, ගුණවේ, භ්වස්ක්‍රන්වාමඃ යන්නෙන් භූධාතු වේ, ඕහට ද්විත්‍ව වේ, බිසංඥය හට බකාර වේ. අඩ් වේ, වන් වේ, ඔෂාම්බභූව යනු වේ. පක්‍ෂයෙහි උෂධාතු හට ද්විත්‍ව වේ, බිසංඥ ෂකාරය හට ලොප් වේ, මූලධාතුහුගේ උකාරයහට ගුණ වේ, බිසංඥ උකාරයාගේ ස්ථානයෙහි (585) උව් වේ, උවොෂ යනු වේ. [පාණිනිඃ 3. 1. 38.]

(මූ-) (46) ශශ ප්ලුතගතෞ.

ශශාශ ශශශතුඃ ශශශිථ.

(47) මිහෘ සෙචනෙ.

(605) හශෂෝ'න්මිති සක්. (175) හොඪෝ හෞ. අමික්‍ෂත්.

(77) ඪ්රෙ ඪ්රි සී ශවාත්‍රුරිති, මෙඪා.

(ස-) ශශ ප්ලුත ගතෞ, පරස්මෛපදයෙහි වූ ශශධාතු පැනයාමෙහි හා සරසයාමෙහි වේ.

ශශධාතුහු කෙරෙන් ණප් වේ, ද්විත්‍වද බිසංඥ ශකාරලොප යද, ඍද්ණිති යනාදියෙන් වෘද්ධිද වන්නාහුය. ශශාශ යනු වේ. ශශශතුඃ යන මෙහි ශශධාතු වර්ජිත බැවින් තෘඵල යනාදියෙන් එකාර නොවේ, ශශශතුඃ යනාදිය වේ.

මිහධාතුහු කෙරෙන් හශෂඃ යනාදියෙන් සක්ද, හොඪෝ හෞ යන්නෙන් හකාරයහට ඪකාරද, ෂඪෝඃ යනාදියෙන් ඪකාරයහට කකාරද වෙත්, ෂත්‍වාදිය වේ. අමික්‍ෂත් යනු වේ. මිහධාතුහු කෙරෙන් ඩිතාවිභක්ති වේ, හකාර ඪකාර වේ, ගුණ වේ, ඣභාත් යනාදියෙන් තකාර ධකාර වේ, ෂ්ටුනිඃ යනාදියෙන් ධකාරයහට ඪකාර වේ, ඪ්රෙ ඪ්රි යනාදියෙන් ඪකාර ලොපය වේ. මෙඪා යනු වේ.

(මූ-) (48) දහෘ භස්මීකරණෙ.

(176) දාදෙඝඃ. (177) ඣභාන්තස්‍යෙති දස්‍ය ධඃ. අධාක්‍ෂීත්.

(49) චහ කල්කනෙ.

අචහීත්. (576) හාන්තක්‍ෂාත් න වෘද්ධිඃ.

(50) ශුච ශොකෙ. (606) ශොචිතා ශොකතා.

(ස-) දහධාතුහු කෙරෙන් ටී—දි වේ, අම්, සි, ඊම්, දෘදෙඃසීඃ හකාරස්ථානයෙහි ස වේ, ඣභාන්තස්‍ය යනාදියෙන් දකාරය හට ධ වේ, ව්‍රජ වද යනාදියෙන් වෘඩිසි, ඣප් ඣසොඃ යනාදියෙන් සකාරයහට කකාරද, ෂකාරාදියද වෙත්, අධාක්ෂීත් යනු වේ. වහධාතුහු කෙරෙන් වසො'රස්‍ය යනාදියෙන් ඉම්, හකාරාන්ත බැවින් වෘඩි නොවන්නීය. සිහට ලොපාදිය වේ, අවක්ෂීත් යනු වේ. ශුචධාතුහු කෙරෙන් ඩී—තා වේ, වෙම් සහ යනාදියෙන් විකල්පයෙන් ඉම්ද නැවත ගුණද වෙත්, ශොචිතා යනු වේ. පක්ෂයෙහි ච්වඩ ක්‍රුඩ යනාදියෙන් කුඩ වේ, ගුණ වේ, ශොක්තා යනු වේ.

(මු-) (51) ග්ලෛ හර්ෂක්ෂයෙ.

608. එචො'ශිත්‍යාඃ. (එචඃ 6. අශිති 7. ආඃ 1.)

ධොරෙ ච ආඃ ස්‍යාත් අශිති.

(ස-) අශිති, ඉත්සංඥ ශකාර රහිත ප්‍රත්‍යයන් පර කල්හි ; ධොඃ, ධාතුහුගේ අන්ත්‍යාවයවවූ ; එචඃ, එච්ප්‍රත්‍යාහාරයාගේ ස්ථානයෙහි ; ආඃ ස්‍යාත්, ආකාර වන්නේය.

එචඃ යනු ධාතුහුගේ අන්ත්‍යාවයවයහටම වේ, එහෙයින් අචෛෂ්‍ය කීත් යනාදියෙහි නොවන්නේය. එකල්හි එචඃ යනු නොකරණලද්දෘහටම වේ, එහෙයින් සෙතාස්‍යති යනාදියෙහි නොවන්නේය. අශ්ති යනු විෂයසප්තමියයි, එහෙයින් ආදියෙහි ආ යනු වේ, පසුව ප්‍රත්‍යයොත්පත්තිය වේ, එහෙසින්ම, සාමගඃ යන මෙහි ආකාරාන්තයා කෙරෙන් (997) ඩප්‍රත්‍යය වේ. මෙහි අරෙ යනු නොකියා අශිති යනු කීම, ධෛධාතුහට-ටීසංඥ- දි කළ කල්හි අධාත් යන මෙහි ලොපවිධානය බලවත් බැවින් පළමුකොට සිහට ලොප්කළ කල්හි ර පරකල්හිද ආ—ප්‍රාප්තිය පිණිසයි. ග්ලෛ ධාතුහුකෙරෙන් යඞ යන්න ලොප්කළ කල්හි, බිගාත්, ජාග්ලාත් යනාදියෙහිද ර පරකල්හිද ආකාරප්‍රාප්තිය පිණිසයි. [පාණිනිඃ 6. 1. 45.]

(මු-) (598) යමරමෙතීම් සනෞ. අග්ලාසීත්.

609. ණිබාතො ඩෞඃ. (ණප් 1. ආතඃ 5. ඩෞඃ 1.)

ආදන්තාත් පරො ණප් ඩෞඃ ස්‍යාත්. ජග්ලෞ.

(ස-) ග්ලෛධාතුහු කෙරෙන් ටී-දිව අම්ආගම සිආගමව ඓකාරය ආකාර වේ, යමරම යනාදියෙන් ආකාරාන්ත හෙයින් ඉම් සක් ආගම වේ, ඊම් වේ, සිලොපාදිය වී අග්ලාසීත් යනු වේ.

ආදන්තාත් පරඃ, ආකාරාන්තයා කෙරෙන් පරවූ ; ණල්, ණල්විභක්තිතොමෝ ; ඩෞඃ ස්‍යාත්, ඩෞආදෙශ වන්නේය. ඩකාරය ඉත්සංඥයි, ඖකාරය සිටියි.

ඖ යනු නොකොට ඩෞ යනු කිරීම කිසි තැනෙක්හි එක පදයෙහිද සන්ධි නොවන්නේය යනු ඇඟවීම පිණිසයි, එහෙයින් තිතඋඃ (චාලනී) අමුමූර්ච්ච් අදමූර්ච්ච් යනාදිය සිඬයි. ග්ලෛධාතුහු කෙරෙන් ශී—ණල් වේ, පූර්වයෙන් ආකාරදා විත්වද, ඛිහට හ්‍රස්වද, කවර්ගයහට චවර්ගයද, විශදෘශ සංයොග ලකාර ලොපයද, මෙයින් ණල්ස්ථානයෙහි ඩෞද, ඩකාරයා පර කල්හි ආකාරලොපයද වෙත්, ජග්ලෞ යනු වේ. [පාණිනිඃ 7. 1. 34.]

(මූ-) 610. **උස්‍යෙචිම්‍යණ්වරාචි ලොපඃ.** (උසි 7. එචි 7. ඉමි 7. අණ්වරාචි 7. ලොපඃ 1.)

උසි එචි ඉමි අගුණරරස්‍යචි ධොරාතො ලොපඃ ස්‍යාත්.

ජග්ලතුඃ ජග්ලුඃ ජග්ලිථ ජග්ලාථ.*

(ස-) උසි එචි ඉමි, උස් එච් ඉම් යන මොවුන් පර කල්හිද; අගුණරරස්‍යචි, ගුණරහිතවූ රකාරභින්නයාගේ අච් පර කල් හිද ; ධොඃ, ධාතුහුගේ ; ආතඃ, ආකාරයහට ; ලොපඃ ස්‍යාත්, ලොප් වන්නේය.

වෙත්වශයෙන් පද ගත් බැවින් උස් යනාදිය පර කල්හි අණු යන්නහුගේ සම්බන්ධය නොවේ. උස් පර කල්හි මෙසේයි, අප්සුඃ යනු වේ. එච් පර කල්හි අධිජගෙ යනු වේ. ඉම් පර කල්හි ජග්ලිථ යනු වේ, අණ්වරාච් පර කල්හි ජග් ලතුඃ යනු වේ. අනන්තර්ධිඃ (1145). ජග්ලතුඃ ජග්ලුඃ ජග්ලිථ ජග්ලාථ යනු සිඬකරණු. [පාණිනිඃ 6. 4. 64.]

(මූ-) 611. **ස්‍යදෙර්ඩෙ'ස්ථා වා ඩ්‍යණෙ.** (ස්‍යදෙඃ 6. ඩෙ 1. අස්ථඃ 6. වා 1. ඩ්‍යණෙ 7.)

ස්‍යදෙරාදන්තස්‍ය ස්ථාවර්ජිස්‍ය ඩෙ ස්‍යාත් වා ඩ්‍යණෙ. ග්ලෙයාත් ග්ලායාත්.†

(ස-) ඩ්‍යණෙ, කිසංඥ ගුණරහිතයා පරකල්හි ; ස්ථාවර්ජිස්‍ය,

---

* නරො'රඃ නාස්ති ණුර්යස්මින් සො'ණුඃ, අණුශ්චාසාවර ශ්චෙති අණ්වරඃ, තස්‍ය අච් අණ්වරාච් තස්මින්.

† ස්‍යආදිර්යස්‍ය ස ස්‍යාදිස්තස්‍ය. ඩිතඅණුඃ ඩ්‍යණුස්තස්මින්.

ස්ථාධාතු වර්ජිතකොට ඇත්තාවූ ; ස්‍යාදෞ, සංයෝගාදියෙහි වූ ; ආදන්තස්‍ය, ආකාරාන්තයහට ; වා, විකල්පයෙන් ; ඓ ස්‍යාත්, ඓආදෙශ වන්නේය. ඓ යන මොහුගේ ඪකාරය ඉත්සංඥ වන්නේය, අන්ත්‍යයාගේ ස්ථානයෙහි ඒකාරය වෙයි, පරසූත්‍රයෙහි ස්ථාධාතුහුගේ ග්‍රහණයෙන්ම මෙහි ස්ථාධාතුහුගේ ප්‍රාප්තිය නැති කල්හි නැවත මෙහි ස්ථාධාතු වර්ජිත කිරීම, පර සූත්‍රයෙහි, අරහසෙඩ්‍යපි ඊ යන ශෙෂභාගයෙන්ම ස්ථාග්‍රහණයාගේ සාපෙක්ෂත්වය ඇති කල්හි, සංයෝගාදියෙහි වූ ආකාරාන්ත බැවින් මේ සූත්‍රයෙන් ඤිසංඥ ගුණරහිතයා පර කල්හි ස්ථාධාතුහුගේ විකල්ප ප්‍රාප්තිය වැලැක්වීම පිණිසයි. ග්ලෛධාතුහු කෙරෙන් ඤී–යාත් වේ, ඓකාරයහට එචෝ‘යි ත්‍යාඃ යන්නෙන් ආකාර වේ, ආකාරයහට මෙයින් විකල්පයෙන් ඓආදෙශව ග්ලෙයාත් යනු වේ, ඓආදෙශ නූවූ පක්ෂයෙහි ග්ලායාත් යනු වේ. [පාණිනිඃ 6. 4. 68.]

(මූ-) (52) ගෛ ශබ්දෙ.

612. දාමාගෛහාකපිවසොසෙථා‘රහසෙ ඩ්‍යපි ඊ. (දා-ස්ථඃ 6. අරහසෙ 7. තු 1. අයපි 7. ඊ 1.)

එෂාං ඤ්‍යගුණෙ ඓ ස්‍යාත්, අරහසෙ ත්වගුණෙ යප් වර්ජෙ ඊ ස්‍යාත්.

ගෙයාත්.*

(ස-) එෂාං, දා-මා-ගෛ-හා-පා-සො-ස්ථා යන මොවුන්ගේ ස්ථානයෙහි ; ඤ්‍යගුණෙ, ඤිසංඥ ගුණරහිතයා පරකල්හි ; ඓ ස්‍යාත්, ඓආදෙශ වන්නේය. යප්වර්ජෙ, යප්ප්‍රත්‍යය වර්ජිතවූ ; අගුණෙ, ගුණනූවූ ; අරහසෙ තු, රසංඥ රහිත හස් පර කල්හි වනාහි ; ඊ ස්‍යාත්, කියනලද ධාතුන්ගේ ස්ථානයෙහි ඊආදෙශ වන්නේය. ඪකාර ආදෙශය පිණිසයි, ඊකාරය සිටියි.

ඤ්‍යගුණෙ යනු අනුවර්තනයයි, එහෙයින් විධාන දෙකෙකි. යප් ප්‍රත්‍යය වර්ජිත බැවින්ම අරහසෙ යන මෝහට අගුණෙ යන විශෙෂණය ලද්දේය, යාදෘග් ජාතියස්‍ය යන න්‍යාය බැවිනි. දා යනු දාසංඥ ලද ධාතුයි, මා යනු මාඞ්වරූපධාතුයි, එහෙයින්

---

* දාශ්ච මාශ්චෙත්‍යාදි වත්මෙ තස්‍ය. අරශ්චාසෞ හසශ් චෙති තස්මින්.

මාලමානෙ, මාඞ්ලිශබ්දෙ, මාඞසව, මෙඞ ප්‍රතිදානෙ යන මොවුන්ගේ ග්‍රහණයයි. ගෛශබ්දෙ යන් නාහු කෙරෙන් ඝී—යාත් වේ, මෙයින් ධාතූහුගේ ස්වරයහට ඊආදෙශ වේ, ගෙයාත් යනු වේ. [පාණිනිඃ 6. 4. 67.]

(මූ-) (53) ෂ්ට්‍යෛසංඝාතෙ ධ්වනෞ.

ෂ්ට්‍යායති. (54) දෛප ශෝධනෙ.

(534) පිත්ත්වාන්න දාසංඥා. අදාසීත්. දායාත්.

(ස-) සංඝාතෙ, සමූහයෙහිද ; ධ්වනෞ, ධ්වනියෙහිද වේ. ෂ්ට්‍යෛධාතූහු කෙරෙන් තිවිභක්තිව ශප්‍රත්‍යයව ඓකාරය හට ආය් ආදෙශව ෂ්ට්‍යායති යනු වේ. පිත්ත්වාන්නදාසංඥා, ඉත්සංඥා පකාරය බැවින් දෛධාතුහට දාසංඥා නොවේ. දෛධාතූහු කෙරෙන් ලී-දි වේ, අම්ආගමද සිආගමද වෙත්, ඓකාරයහට ආකාරද, යමරම යනාදියෙන් ඉම් සන්ද, ඊම්ද, වෙත්, සිහට ලොප් වේ, ඉකාර ඊකාර දීර්ඝාදිය වේ, අදාසීත් යනු වේ. දෛධාතූහු කෙරෙන් ඝී-යාත් වේ, ඓකාරයහට ආකාර වේ, දායාත් යනු වේ.

(මූ-) (55) ධෙට පානෙ.

(257) ට ඊබපීඃ.

613. ණිශ්‍රිස්‍රුද්‍රුකමො'ඞ සෙ ටත්‍යං ශ්විධෙටධ්වනෙ‍්‍යලාර්දදූනෙස්තු වා. (ණි-කමඃ 5. අඞ 1. සෙ 7. ටත්‍යං 7. ශ්වි-ධෙට-ධ්වනි-එලි-අර්දි-ඌනෙඃ 5. තු 1. වා 1.)

ණ්‍යන්තාදිභ්‍යෂ්ටත්‍යමඞ් සත්‍යත් සෙ'පෙ, ශව්‍යදෙසතු වා. (558) බූර්ම්ෂඨ්‍ය ඕති, අදධත්.*

(ස-) ටර්බපීඃ, යනු කීහෙයින්, මුණ්ජනීයි, සතානඩයි යනාදිය වේ. (1017)

ණ්‍යන්තාදිභ්‍යඃ, ණිප්‍රත්‍යයාන්තය ආදිකොට ඇති ශ්‍රි-ස්‍රු-ද්‍රු-කම යන මේ ධාතූන් කෙරෙන්: ටත්‍යම්, ටීසංඥයා පර කල්හි ; සෙ අපෙ, කර්තෘයෙහි ; අඞ සත්‍යත්, අඞ වන්නේය. ශ්ව්‍යදෙසතු, ශ්වි ආදිකොට ඇති ධෙ-ධ්වනි-එලි-අර්දි-ඌනි යන මේ

---

* ණිශ්ච ශ්‍රිශ්ච ස්‍රුශ්ච ද්‍රුශ්ච කම්වෙති තස්මාත්. ශ්විශ්ච ධෙටශ්ච ධ්වන්ශ්ච එලිශ්ච අර්දිශ්ච ඌනිශ්චෙති තස්මාත්.

ධාතුහු කෙරෙන් වනාහි ; වා, විකල්පයෙන් පිසංඥ කතෘයෙහි අඩ් වන්නේය. අකාරය සිට්යි.

සූත්‍රයබැවින් පුංස්ත්වය වේ. ධ්වනි ආදිය ණිප්‍රත්‍යයාන්තයි, ධ්වනිඃ යනු ඝටාදි බැවින් (798) හ්‍රස්ව වේ, අකාරාන්ත චුරාදිය වේ. ධෙධාතුහු කෙරෙන් මෙයින් අඩ්ද, එකාරයහට ආකාරද, ච්ඩද වෙත්, ඩහබථ යනාදියෙන් බිසංඥයහට හ්‍රස්ව හා ධකාරයහට දකාරද වෙත්, උසෝ‍්‍යච්ම් යනාදියෙන් අකාරයහට ලොපාදිය වේ, අදධත් යනු වේ. [පාණිනිඃ 3. 1. 48, 49, 51.]

(මු-) **614. ධෙශාච්ඡාසාසූඃ සෙඃ පෙ ලුග්වා.** (ධෙ—ස්‍රූඃ 5. සෙඃ 6. පෙ 7. ලුක් 1. වා 1.)

අධාත් අධාසීත්.

(ස-) ධෙශාච්ඡාසාසූඃ, ධෙධාතු ශොධාතු ඡොධාතු සොධාතු ස්‍රාධාතු යන මොවුන් කෙරෙන් පරවූ ; සෙඃ, සිහට ; පෙ, පරස්මෛපදයෙහි ; වා, විකල්පයෙන්; ලුක්, ලොප් වේ.

ධෙ යන ධාතුහුගේ ගැන්ම (552) සිහට ලොප් පැමිණි කල්හි විකල්පය පිණිසයි. පක්ෂයෙහි ධෙධාතු, එකාරයහට ආකාර වේ, මෙයින් සිහට විකල්පයෙන් ලොප් වේ, අධාත් යනු වේ. ඉතිරි පක්ෂයෙහි යමරම යනාදියෙන් ඉම් සන්, ඊම්ආගම වෙත්, ඩස් ඩාත් යනාදියෙන් සිහට ලොප් වේ. දීඝාදිය වී අධාසීත් යනු වේ. [පාණිනිඃ 2. 4. 78.]

(මු-) (56) පාපානෙ.

(597) ඝ්‍රාදෘනෙති පිව. පිවති. (552) භූස්ථාපිවෙති සෙර් ලුක්. අපාත්, පෙයාත්.

(57) ස්‍රාගන්ධොපාදනෙ.

ජිස්‍රති. අස්‍රාත් අස්‍රාසීත්.

(ස-) පාධාතුහුකෙරෙන් ශප්, ඝ්‍රාදෘන යනාදියෙන් පිවආදෙශවේ, පිවආදෙශය අකාරාන්ත බැවින් ගුණ නොවේ. පිවති යනු වේ. පාධාතුහු කෙරෙන් භූස්ථාපිව යනාදියෙන් සිහට ලොප්වේ, අපාත් යනු වේ. පාධාතුහු කෙරෙන් යාත් වේ, දම්‍රාගෙහාක යනාදියෙන් ධාතුහුගේ ආකාරයහට එ වේ, පෙයාත් යනු වේ. ස්‍රාධාතුහු කෙරෙන් තිප් ශප් වෙත්, ඝ්‍රාදෘන යනාදියෙන් ජිස්‍රාදෙශ වේ, ජිස්‍රති යනු වේ. ස්‍රාධාතුහු කෙරෙන් දි වේ, අම්ආගම සිආගම වෙත්, ධෙශාච්ඡා යනාදියෙන් සිහට විකල්පයෙන් ලොප් වේ, අස්‍රාත් යනු වේ.

පක්ෂයෙහි සමරම යනාදියෙන් ඉම් සන්ද, ඊම්ද වෙත්, ඣස්ඣවාත් යනාදියෙන් සිහට ලොපාදිය වේ, අධ්මාසීත් යනු වේ.

(මු-) (58) ධ්මාශබ්දෘග්නිසංයොගයොඃ.

ධමති. අධ්මාසීත්.

(59) ෂ්ඨා ගතිනිවෘත්තෞ.

තිෂ්ඨති. න්‍යෂ්ඨාත්, නිතෂ්ඨෞ. ස්ථෙයාත්.

(ස-) ධ්මාධාතුහු කෙරෙන් තිප් ශප් වේ, ස්ථාදෘන යනාදියෙන් ධමආදෙශව ධමතියනු වේ. ධ්මාධාතුහු කෙරෙන් දිවිභක්ති අම්සිආගම වෙත්, ඉම්සන්, ඊම්ආගම වෙත්, ඣස්ඣවාත් යනාදියෙන් සිහට ලොප්ද, දීඝාදියද වෙත්, අධ්මාසීත් යනු වේ. ෂ්ඨාධාතු වේ, හ්වාද්‍යෘදිෂණිඃ යනාදියෙන් මූර්ධන්‍ය ෂකාරයහට දන්ත්‍ය සකාර වේ, නිමිත්තාපායෙ නෛමිත්තිකස්‍යාප්‍යපායඃ යන න්‍යායයෙන් ඨකාරයහට ථකාර වේ, ස්ථා යන්නෙන් තිප් ශප් වේ, ධාතුහට ස්ථාදෘනපා යනාදියෙන් තිෂ්ඨාදෙශ වේ, තිෂ්ඨති යනු වේ. නිපූර්ව ස්ථාධාතුහු කෙරෙන් වී-දිවිභක්ති වේ, අම් සි ආගම වෙත්, භූස්ථාපිව යනාදියෙන් සිහට ලොප් වේ, ශිකඃ ස්තුස්තුභ යනාදියෙන් ෂකාර වේ, ෂ්ටුභිඃ යනාදියෙන් ථකාරයහට ඨකාර වේ, ඉකාර යකාර වේ, දකාර තකාර වේ, න්‍යෂ්ඨාත් යනු වේ. නිපූර්ව ස්ථාධාතුහු කෙරෙන් ණප් වේ, ද්විත්ව වේ, ද්විසංඥ ආකාරය හ්‍රස්ව වේ, ඛෙරාද්‍යවඃ යනාදියෙන් සකාරලොපය වේ, ඣභබඨ යනාදියෙන් ථකාරයහට තකාරය වේ, ශිකඃස්තු යනාදියෙන් ද්විත්වධාතුහට ෂත්වය වේ, ථකාර ඨකාර වේ, ණබාතඃ යනාදියෙන් විභක්තිහට ඖ ආදෙශ වේ, පිසංඥලොපය වේ, නිතෂ්ඨෞ යනු වේ. ස්ථාධාතුහු කෙරෙන් යාත් වේ, දෘමාගෛහාක යනාදියෙන් ධාතුහුගේ ආකාරයහට එආදෙශ වේ, ස්ථෙයාත් යනු වේ.

(මු-) (60) ම්නා අභ්‍යාසෙ.

මනති.

(61) දෘ-න දෘනෙ.

ප්‍රණියච්ඡති ප්‍රණ්‍යදත්. දෙයාත්.

(ස-) ම්නාධාතුහු කෙරෙන් තිවිභක්ති, ශප්ව ස්ථාදෘන යනාදියෙන් මනආදෙශව මනති යනු වේ. දෘන යන්නහුගේ නකාරය දනාඊය පිණිසයි. ප්‍ර-නිපූර්ව දෘධාතුහු කෙරෙන් තිප් ශප්

වේ, යවඡ්ආදෙශ වේ, ප්‍රාග්වත් යනාදියෙන් ගදෘදන්තබැවින් මූර්ධන්‍ය ණකාර වේ, ප්‍රණියවඡ්ති යනු වේ. ප්‍රතිපූර්ව දධාතුහු කෙරෙන් දි වේ, අම් සි වෙත්, භූසථාපිව යනාදියෙන් සිහට ලොප් වේ, පෙර මෙන් ණකාරාදිය වේ, ප්‍රණ්‍යදත් යනු වේ. දෙයාත් යන්නෙහි දමාගෙ යනාදියෙන් ඩෙආදෙශ වේ.

(මු) (62) ඡ්වඃ කෞටිල්‍යෙ.

615. ස්‍යාද්‍යර්ත්‍යෘතො ණුර්යඞ් යක් සීඪ්‍යණෙ ස්කුසනු ඨ්‍යං. (ස්‍යාදි-අර්ති-ඍතඃ 6. ණුඃ 1. යඞ්යක්සීඪ්‍යණෙ 7. ස්කුඃ 6. නු 1. ඨ්‍යං 7.)

ස්‍යාදෙරර්තෙ ර්ඍකාරස්‍ය ණුඃ ස්‍යාත් යඞි යකි සීඩෙඪ්‍යරණෙ ච, ස්කුස්තු ඨ්‍යමෙව. ජග්වරතුඃ.*

(ස-) ස්‍යාදෙඃ, සංයොගය ආදියෙහිවූ ධාතුහුගේද; අර්තෙඃ, සංයොග රහිතවූ ඍකාරධාතුහුගේද; ඍකාරස්‍ය, ඍකාරය හට; යඞි, යඞ්ප්‍රත්‍යය පරකල්හිද; යකි, යක්ප්‍රත්‍යය පරකල් හිද; සීඩෙඪ්‍යඃ, සීසංඥ ඩීසංඥ දෙදෙනාගේ; අණෙ ච, කිත් සංඥවූ ගුණ රහිත විභක්ති පර කල්හිද; ණුඃ ස්‍යාත්, ගුණ වන්නේය; ස්කුස්තු, සුම්පූර්ව කෘධාතුහට වනාහි; ඨ්‍යමෙව, යී පර කල්හිම ගුණ වේ.

ඍකාර සාහචය්‍යීය හෙතුකොටගෙන ස්‍යාදෙඃ යනු ඍකාරාන්තයාහටමය, එහෙයින් ස්පෘශධාතු මුල්කොට ඇති ධාතූන් ගේ ප්‍රාප්තිය නොවේ. ඪ්‍යණු යනු සි පරස්මෛ පදයාගේම ග්‍රහණයයි, එහෙයින් ස්තෘෂීෂ්ට යනාදියෙහි ආත්මනෙපද යෙහි (659) කිත්ත්ව කල්හිද මෙයින් ගුණ නොවේ. ස්කුඃ යනු (766) සුම්යුක්තවූ කෘධාතු යන අර්ථයි. ජ්වෘධාතුහු කෙරෙන් ඕ-අතුස්, ද්විඞ වේ, ඔිසංඥ ඍකාරය හට අකාරද හකාරය හට ජකාරද වෙත්, බෙරාද්‍යචඃ යනාදියෙන් විෂදෘශ සංයොග වකාරලොපය වේ, මෙයින් ඍකාරයහට ගුණ වේ, ජග්වරතුඃ යනු වේ. [පාණිනිඃ 7. 4. 10, 29.]

(මු-) **616. නෙමෘතස්ථපො'වෘසකුඃ.** (න 1. ඉම් 1. ඍතඃ 5. ථපඃ 6. අවෘ-සෘ-ස්කුඃ 5.)

---

* ස්‍යඃ සංයොග ආදිර්යස්‍ය ස ස්‍යාදිඃ, ස්‍යාදිශච අර්තිශච ස්‍යාදෘර්තී, තයොඃ ඍත් ස්‍යාදෘර්ත්‍යෘත් තස්‍ය. නාසති ණුර් යස්මින් සො'ණුඃ, සීඩෙඪ්‍යරණුඃ සීඪ්‍යණුඃ, යඞ් ච යක් ච සීඪ්‍යණු යෙචති තස්මින්.

වෘ සෘ ස්කෘ වර්ජාත් ඍකාරාන්තාත් ථප ඉම් න ස්‍යාත්. ජහ් වර්ථ.*

(ස-) වෘ සෘ ස්කෘ වර්ජාත්, වෘධාතු සෘධාතු සුම් සහිත කෘධාතු යන මොවුන් වර්ජිතකොට ඇත්තාවූ ; ඍකාරාන්තාත්, ඍකාරාන්ත ධාතුහු කෙරෙන් පරවූ ; ථපඃ, ථප්විභක්තිහුගේ ස්ථානයෙහි ; ඉම් න ස්‍යාත්, ඉම්ආගම නොවන්නේය.

(584) නෙමසුම් යන මේආදියෙන් වෘධාතුහු කෙරෙන් සීසංඥමාත්‍රයහට ඉම්නිෂේධ කල්හිදු මෙහි වෘග්‍රහණය හෙතුකොට ගෙන ථප්විභක්තිහට ඉම් වේ, එහෙයින් වවරිථ යනු වේ, අන්තන්හි වනාහි වවෘව යනාදිය වේ. ස්වෘ ධාතුහුගේ ඉත්සංඥ ඌකාරත්වය ඇති කල්හිද (573) වෙමූදිත් යනාදියෙහි ස්වර ග්‍රහණය හෙතුකොට සස්වරිථ සස්වර්ථයයි විකල්පයෙන් ඉම් වේමය. මෙහි වෘසෘ-ස්කෘ යන මොවුන් වර්ජිතබැවින් එකස්වර යන් කෙරෙන්ම නිෂේධය වක්තව්‍යවෙයි. එහෙයින් ජජාගරිථ යනු වේ. හ්වෘධාතුහු කෙරෙන් සී-ථප් වේ, ද්විත්වවේ, ද්විසංඥයහට අකාරාදෙශ හා ජකාරාදෙශද විශ්ලෙෂ සංයොගයාගේ වකාරයහට ලොපද නෙමසුම් යනාදියෙන් අන්‍ය අනිම්ධාතු බැවින් ඉම් පැමිණි කල්හි මෙයින් ඉම්ප්‍රතිෂෙධද ඍුර්ස්‍ය යනාදියෙන් ගුණද වෙත්, ජහ්වර්ථ යනු වේ.

(මූ-) **617. ස්‍යස්‍ය ඍද්ධනඃ.** (ස්‍යස්‍ය 6. ඍත්-හනඃ 5.)

ඍදන්තහනතිභ්‍යං ස්‍යස්‍ය ඉම් ස්‍යාත්. හ්වරිෂ්‍යති.†

(ස-) ඍදන්තහනතිභ්‍යං, ඍකාරාන්ත ධාතු හනධාතු යන මොවුන් දෙදෙනා කෙරෙන් පරවූ; ස්‍යස්‍ය, ස්‍යයන්නහුගේ ස්ථානයෙහි ; ඉම් ස්‍යාත්, ඉම් වන්නේය.

ස්‍යස්‍ය යනු ස්‍යස්වරූපයාගේ ග්‍රහණයයි, එහෙයින් ස්‍යති ස්‍යතස් ස්‍යන්ති යන මේ ආදීන්ගේ ස්ථානයෙහිමය. ඉම් යන්නහුගේ අනුවෘත්තිය සියල්ලහටමය, නඤ්විශෙෂණය හට නොවේ, ස්වභාවයෙන් ඉම් රහිතවූ හනධාතුහුගේ ඉම් නිෂෙධය විකල්ප බැවිනි. ස්වෘධාතුහු තමා ඌකාර ඉත්සංඥ බැවින් විකල්පයෙන් ඉම්ආගමත්වය ඇති කල්හිදු විශෙෂ

---

* වෘශ්ච සෘශ්ච ස්කෘශ්ච තෙ, න විද්‍යන්තෙ තෙ යත්‍ර සඃ අවෘසස්කෘඃ තස්මාත්.

† ඍච්ච හන ච තස්මාත්.

විධාන හෙයින් මෙයින් නිත්‍යයෙන් ඉම් වේ, එහෙයින් ස්වරිෂ්‍යති කියාම වේ. ශ්වෘධාතුහු කෙරෙන් ස්‍යති වේ, මෙයින් ඉම් වේ, ඍුර්ඤු යනාදියෙන් ගුණ වේ, ශ්වරිෂ්‍යති යනු වේ. [පාණිනීඃ 7. 2. 70.]

(මු-) (63) ස්වෘ උෟශබ්දෝපතාපයොඃ.

(573) වෙමූදිතීම් වා. අස්වාරීත් අස්වාර්ෂීත්. සස්වරිථ සස්වර්ථ.

(ස-) ස්වෘධාතු ශබ්දය උපතාපය යන දෙක්හි පරස්මෛපද යෙහි වේ, උෟකාරය විකල්පයෙන් ඉම් වීම පිණිසයි. ධාතුහු කෙරෙන් ථී දිවිභක්ති අම්සිආගම වෙමූදිත්යනාදියෙන් විකල්පයෙන් ඉම් වෙත්, ස්වරාන්ත ධාතු බැවින් ව්‍රජවද යනාදියෙන් වෘද්ධියි, ඊම්වේ, ඣස්ස්වාත් යනාදියෙන් සිහට ලොප් වේ, අස්වාරීත් යනු වේ. පක්ෂයෙහි ඉම්ආගමනිෂේධය වේ, ක්විලාත් යනාදියෙන් ෂත්වය වේ, අස්වාර්ෂීත් යනු වේ. ස්වෘධාතුහු කෙරෙන් ධීසංඥ ථප් වේ, ද්විත්ව වේ, ඛිසංඥ ඍකාරයහට අකාර වේ. ඛෙරාද්‍යුවඃ යනාදියෙන් අනාද්‍යශසංයොග වකාරලොපය වේ, වෙමූදිත් යනාදියෙන් විකල්පයෙන් ඉම් වේ, (542) ගුණ වේ, සස්වරිථ යනු වේ. පක්ෂයෙහි ඉම්නිෂේධව සස්වර්ථ යනු වේ.

(මු-) (64) ස්‍ෘ ගතෞ.

618. වක්ත්‍යස්‍ය ඛ්‍යා ලිප සිච ශ්වො ඩො ෂෙ ඞ්‍යං සෘසතු වා ලිබ්භ්‍යස්තු මෙ. (වක්ති—ශ්වඃ 5. ඩඃ 1. ෂෙ 7. ඞ්‍යං 7. සෘඃ 5. තු 1. වා 1. ලිබ්භ්‍යඃ 5...තු 1. මෙ 7.)

වක්ත්‍යාදෙඃ ෂෙ'ඵි ඩඃ ස්‍යාත් ඞ්‍යං, සෘ සෘභ්‍යාන්තු වා, ලිපාදෙස්තු මෙ වා ස්‍යාත්.*

(ස-) වක්ත්‍යාදෙඃ, වචධාතු ආදිකොට ඇති අසධාතුද ඛ්‍යාධාතුද ලිපධාතුද සිචධාතුද ශ්වෙධාතුද යන මොවුන් කෙරෙන්; ෂෙ'ඵි, කර්තෘෂියෙහි; ඞ්‍යං, ඩීසංඥයා පර කල්හි; ඩඃ ස්‍යාත්, ඩප්‍රත්‍යය වන්නේය; සෘ සෘභ්‍යාන්තු, සෘ සෘ දෙදෙනා කෙරෙන් වනාහි; වා, ඩී පර කල්හි විකල්පයෙන් ඩප්‍රත්‍යය වේ; ලිපාදෙස්තු, ලිප ආදිකොට ඇති සිච ශ්වෙ යන

---

* වක්තිශ්ච අස්‍යශ්ච ඛ්‍යාශ්ච ලිපශ්ච සිචශ්ච ශ්වාශ්ච තත් තස්මාත්. සෘශ්ච සෘශ්ච සෘ තස්මාත් සෘඃ.

මොවුන් කෙරෙන් චනාඟි; මෙ, ආත්මනෙපදයෙහි; වා සෘත්, ච්ලි පර කල්හි විල්පයෙන් ඞප්‍රත්‍යය වන්නේය. ඞප්‍රත්‍යයාගේ ඞකාරය ඉත්සංඥ වෙයි, අකාරය සිටී. වක්තිඃ යනු අදාදිගණයෙහි වූ වච ධාතුවයි, අස්‍ය යනු දිවාදි ගණයෙහි වූ අසධාතුයි. ලිම්භ්‍යඃ යන බහුවචනය ගණය පිණිසයි, ලිප සිච හ්වෙ යන මොව්හුයි. අසධාතුහු කෙරෙන් පරස්මෛපදයෙහි ඞප්‍රත්‍යය (565) සිඛමය, මෙහි චනාඟි ආත්මනෙපදය පිණිස වෙයි. එහෙයින් (876) ආත්මනෙපදයෙහි නිරාසථත යනු වේ. [පාණිනිඃ 3. 1. 52, 53, 54.]

(මු-) **619. දෘශෝර්ණුඃ.** (දෘශොඃ 6 ·· ණුඃ 1.)

දෘශෙර් සෘවර්ණාන්තස්‍ය ච ණුඃ සෘත් ඞෙ.

අසරත් අසාර්ෂීත්.*

(ස-) දෘශෙඃ, දෘශධාතුහුගේද ; සෘවර්ණාන්තස්‍ය ච, සෘවර්ණාන්ත ධාතුහුගේද ස්ථානයෙහි ; ඞෙ පරෙ, ඞ පර කල්හි ; ණුඃ සෘත්, ගුණ වන්නේය. ඞෙ යනු සප්තම්‍යන්තවශයෙන් අනුවෘත්තියයි. සෘධාතුහු කෙරෙන් වක්ත්‍යස්‍ය යනාදියෙන් ඞප්‍රත්‍යය වේ, මෙයින් ගුණ වේ, අසරත් යනු වේ. ඞ නුවූ පක්‍ෂයෙහි සිආගමද ඊම්ද වෙත්, සෘකාරාන්ත ධාතු බැවින් නෙමෙකාව් යනාදියෙන් ඉම්නිෂෙධ වේ, (574) වෘඩියි, ෂකාරාදිය වේ, අසාර්ෂීත් යනු වේ. [පාණිනිඃ 7. 4. 16.]

(මු-) **620. සෘඞ්ඃ ශයක්ඹිඞෙ.** (සෘත් 1. රිඃ 1. ශ-යක්-ඹිඞෙ 7.)

ස්‍රියාත්†

(ස-) ශයක්ඹිඞෙ, තුදාදි ගණයෙහි වූ ශප්‍රත්‍යය යක්ප්‍රත්‍යය ඹිසංඥ පරස්මෛපදයද පර කල්හි ; සෘඞ්ඃ, හ්‍රස්ව සෘකාරය තෙම රිආදෙශ වන්නේය. සෘධාතුහු කෙරෙන් ඹි-යාත් වේ, මෙයින් සෘකාරයහට රිආදෙශ වන්නේය. ස්‍රියාත් යනු වේ. [පාණිනිඃ 7. 4. 28.]

(මු-) (65) සෘ ගතෞ.

සෘච්ඡති. ආරත් ආර්ෂීත්. ආර ආරතුඃ, ආරිථ. අසෘීෂ්ට.
(66) ශ්‍රු ශ්‍රවණෙ.

---

* දෘශ ච සෘශ්ච ඉතෘ තයොඃ.

† ශශ්ච යක්ච ඹිපඤ්ච තස්මින්.

621. ශ්‍රොඃ ශ්නුසෙ රෙ ජිශ්ච. (ශ්‍රොඃ 5. ශ්නුඃ 1. සෙ 7. රෙ 7. ජිඃ 1. ච 1.)

ශ්‍රුවො සෙ'පෙ ශ්නුඃ ස්‍යාත් රෙ, ශ්‍රුවශ්ච ජිඃ. ශෘණොති. ශෘණුතඃ ශෘණ්වන්ති.

(ස-) සෘධාතුහුකෙරෙන් තිව්භක්තිව ශප්ප්‍රත්‍යයව ස්වා දෘනපා යනාදියෙන් ධාතුහට සෘවජ්‍යදෙශව සෘචජති යනු වේ. සෘධාතුහු කෙරෙන් වක්ත්‍යස්‍ය යනාදියෙන් විකල්පයෙන් ඩප්‍රත්‍යය වේ, දෘශ්‍රොර්ණුඃ යන්නෙන් ගුණද, නැවත අම්ආගමාදියද වෙත්, අරත් යනු වේ. පක්‍ෂයෙහි සිආගම ඊම්ආගමද වෙත්, එකස්වර සෘකාරාන්ත ධාතු බැවින් නෙමෙකාච් යනාදියෙන් ඉම්නිෂෙධ වේ, ව්‍රජවද යනාදියෙන් වෘඩි ආදිය වේ, අර්ෂීත් යනු වේ. ධාතුහු කෙරෙන් ණප්, විභ වේ, ඩිසංඥ සෘකාරය අකාර වේ, (577) වෘඩියි, දීඝ වේ, ආර යනු වේ. ධාතුහු කෙරෙන් අතුස්, විභ වේ, ඩිසංඥ සෘකාරයහට අකාරද, (615) ගුණද වෙත්, ආරතුඃ යනු වේ. ධාතුහු කෙරෙන් ථප්, විභද, සෘකාරයහට අකාරද, සෘජ දෘශ යනාදි සූත්‍රයෙහි විකල්පය සෘකාර රහිත බැවින් එයින් නිත්‍යයෙන් ඉම්ද, (542) ගුණද වෙත්, ආරිථ යනු වේ. ධාතුහු කෙරෙන් ස්‍යාත්, (615) ගුණ වේ, අසෘිත් යනු වේ.

ශ්‍රුවඃ ශ්‍රුධාතුහු කෙරෙන්පරව; සෙ'පෙ, කර්ත්‍රුපියෙහි; රෙ, රසංඥයා පර කල්හි ; ශ්නුඃ ස්‍යාත්, ශ්නුප්‍රත්‍යය වන්නේය ; ශ්‍රුවඃ, ශ්‍රුධාතුහුගේ උකාරවත්වූ රකාරයහට ; ජිශ්ච, එයින්ම ජ්‍යාදෙශවූ සෘකාරද වේ. ශ්නු යන මෙහි ශකාර ඉත්සංඥ වෙයි, නු යනු සිටියි.

ශ්නුප්‍රත්‍යයතෙම ශප්හට බාධක වෙයි. ශ්‍රුධාතුව ස්වාදි ගණයෙහි නොකොට භ්වාදි ගණයන් කෙරෙහි කී බැවින් කිසිතැනෙක්හි ශ්‍රවති කියාද වෙයි. ශ්නුප්‍රත්‍යයව ජ්‍යාදෙශව ණුර්ෂුඩශ්ච යනාදියෙන් ගුණව (107) ණකාරව ශෘණොති යනු වේ. ගුණනුවූ තන්හි විවචනයෙහි ශෘණුතඃ යනු වේ. බහුවචනයෙහි ශ්නුප්‍රත්‍යයාගේ උකාරයහට (588) වකාරව ශෘණ්වන්ති යනු වේ. [පාණිනිඃ 3. 1. 74.]

(මු-) **622. නුපො'ස්‍යසෙත්‍යල්ලොපො එම් වා.** (නුපඃ 6. අස්‍යස්‍ය 6. උලෙලාපඃ 1. එම් 7. වා 1.)

අසංසස්‍ය නො රූපශ්ච උකාරස්‍ය වා ලොපඃ ස්‍යාත් වමයොඃ පරයොඃ.*

ශෘණ්වඃ ශෘණුවඃ ශෘණ්මඃ ශෘණුමඃ. (547) හෙලීපො 'සෙ‍ය්‍යති, ශෘණු. ශුශ්‍රූව.

(ස-) අසංසස්‍ය, සංයොග රහිතවූ ; නොඃ, ශ්නුප්‍රත්‍යයාගේද; උපශ්ච, ශුප්ප්‍රත්‍යයාගේද ; උකාරස්‍ය, උකාරයහට ; වමයොඃ පරයෙඃ, වකාර මකාර දෙක පර කල්හි ; වා, විකල්පයෙන් ; ලොපඃ ස්‍යාත්, ලොප් වන්නේය.

මෙහි නු යනු ශ්නුප්‍රත්‍යයයි, උප් යනු තනාදිගණයන්ගෙන් කරණලද (688) ශුප්ප්‍රත්‍යයයි. ශෘණොති, තනොති යනාදි යෙහි, ලොපස සවරාදෙශය යන මොවුන් අතුරෙහි, සවරාදෙශ විධිබීලි යන න්‍යායයෙන් අදියෙහි ගුණ වේමය. ශ්‍රැධාතුහු කෙරෙන් කීසංඥ වස් වේ, ශ්‍රොඃ යනාදියෙන් ශ්නුප්‍රත්‍යයද ජ්‍යදෙශයද වෙත්, ණත්වය වේ, මෙයින් විකල්පයෙන් උකාර ලොපාදිය වේ, ශෘණ්වඃ යනු වේ. උකාර ලොපය නුවූ පක්‍ෂ යෙහි ශෘණුවඃ යනු වේ. ශෘණ්මඃ ශෘණුමඃ යනුද සුගමයි. (547) හිවිභක්තිලොපය වේ, ශෘණු යනු වේ. ශ්‍රැධාතුහු කෙරෙන් ඨීසංඥ-ව විභක්තියි, ද්විත්වයි, බිසංඥයාගේ විශ්‍ලෂසංයොග රකාරයහට ලොප් වේ, නෙමසුම් යන්නෙහි ශ්‍රැධාතුව නිෂෙධ බැවින් ඉම් නොවේ, ශුශ්‍රැව යනු වේ.

(මූ-) (67) සුගමතෙඃ.

623. සුස්තු ධොඃ සෙරිම් පෙ. (සු-ස්තු-ධොඃ 5. සෙඃ 6. ඉම් 1. පෙ 7.)

අසාවිත්. සුෂවිථ සුෂුවිව. සවිතා සොතා.†

(ස-) සුස්තුධොඃ, සුධාතු ස්තුධාතු ධූධාතු යන මොවුන් කෙරෙන්; සෙඃ, සිඅාගමයාගේ ස්ථානයෙහි ; පෙ, පරස්මෛපද යෙහි ; ඉම්, ඉම්ආගම වේ.

සුධාතුහට (573) විකල්පය ප්‍රාප්තකල්හි නිත්‍යයෙන් ඉම්ආගමය සඳහා මෙහි ග්‍රහණයයි. ස්තු ධූ යන මේ දෙදෙනාහට (587) එකස්වරවූ උකාරාන්තත්වයෙන් නිෂෙධ කල්හි මෙහි

---

* නුශ්ච උප් චෙති තස්‍ය. න සෙ‍ය්‍ය'ස්‍යස්තස්‍ය. උතො ලොපඃ උලෙලාපඃ. වච මච වම තස්මින්.

† සුශ්ච ස්තුශ්ච ධූශ්ච තස්මාත්.

ග්‍රහණය වෙයි. පෙ යනු කුමටය? අසවිෂ්ට අසොෂ්ට අසෙතා ෂ්ට අධොෂාතාං යන මෙහි ආත්මනෙපද බැවිනි. (573) රුදු සුනොස්ඛවඨ්‍යඃ යන නියමයෙන් සුෂවිථ සුෂුවිව යනාදියෙහි නිත්‍යයෙන් ඉම් වේ. සුධාතුහු කෙරෙන් දිවිභක්ති, මෙයින් ඉම්, ව්‍රජවද යනාදියෙන් ඍවරානතධාතු බැවින් වෘඩියි, ර්ම වේ, ඍඩස්ඍවාත් යනාදියෙන් සිහට ලොපාදිය වේ, අසාවීත් යනු වේ. සුධාතුහු කෙරෙන් සී-ථප්, ව්ඛයි, සුධාතු බැවින් වෙමුදිත් යනාදියෙන් නිත්‍යයෙන් ඉම්, ගුණාදිය වේ, සුෂවිථ යනු වේ. සුධාතුහු කෙරෙන්-ව-විභක්ති, නිත්‍යයෙන් ඉම්, ශ්නුධ්වොඃ යනාදියෙන් උව් ආදිය වේ, සුෂුවිව යනු වේ. ධාතුහු කෙ රෙන් සී-තාවිභක්ති, වෙමුදිත් යනාදියෙන් විකල්පයෙන් ඉම් වේ, සවිතා යනු වේ. පක්ෂයෙහි සොතා යනු වේ. [පා ණිනිඃ 7. 2. 72.]

(මු-) (68) ස්‍රුගතෞ.

(613) ණිශ්‍රිත්‍යඩ්. අසුස්‍රුවත්. සුස්‍රොථ, සුස්‍රුව.

(ස-) ස්‍රුධාතුහු කෙරෙන් දි-වේ, (613) අඩ්, ව්ඛද, බිසංඥ විෂදෘශසංයොගයාගේ අනනාවර්ණරකාරලොපයද, ශ්නුධ්වොඃ යනාදියෙන් උව්ආදෙශද වෙත්, අසුස්‍රුවත් යනු වේ. ස්‍රුධා තුහු කෙරෙන් ථප් වේ, ව්ඛාදිය වේ, නෙමසුම් යනාදියෙහි නියමය කරණකොටගෙන සෘජ දෘශ යනාදියෙන් නිෂෙධ බැවින් ඉම් නොවේ, සුස්‍රොථ යනු වේ. සුස්‍රුව යන්නද කියන ලද ක්‍රමයෙන් දතයුතු.

(මු-) (69) දුගතෞ.

අදූවීත් අදෞෂීත්. දුදුවිව.

(70) ද්‍රුගතෞ. අදුද්‍රුවත් දුද්‍රුව.

(71) ගම්ලෘ ගතෞ. ගච්ඡති. (565) ලිදිඛාත් ඩඃ.

අගමත්. ජගාම. (230) හන ගමෙත්‍යුඩ්ලොපඃ, ජග්මතුඃ ජග්මුඃ. ජගම්ථ ජගන්ථ.

(ස-) දුධාතුහු කෙරෙන් වෙමුදිත් යනාදියෙන් විකල්ප යෙන් ඉම්ආගම වේ, ඍවරානත බැවින් ව්‍රජ වද යනාදියෙන් වෘඩි ආදියයි, අදූවීත් යනු වේ. ඉම් නුවූ පක්ෂයෙහි අදෞෂීත් යනු වේ. දුධාතුහු කෙරෙන් සී-ව විභක්ති, ව්ඛයි, වෙමුදිත් යනාදියෙන් නිත්‍යයෙන් ඉම් වේ, ශ්නුධ්වොඃ යනාදියෙන් ව්ආදෙශ වේ, දුදුවිව. ද්‍රුධාතුහු කෙරෙන් විභක්ති ආදිය

කලු කල්ෂි ඤ්ශ්‍රි යනාදියෙන් අඞ්, ද්විත්වද, විශෘශසංයොග රකාරලොපයද, ශ්නුඞ්වොඃ යනාදියෙන් ව්ආදෙශද වෙත්, අදුද්‍රුවත්. ධාතුහුකෙරෙන් ඝිසංඥ-චකාර වේ, ද්විත්වද, රකාර ලොපයද, නෙමසුම් යනාදියෙන් ඉම්නිෂෙධද වෙත්, දුද්‍රැවං. ගම්ලෞ යන මෙහි ලකාර ඞප්‍රත්‍යය සඳහාද ඖකාරය ඉම් නිෂෙධයසඳහාද වෙත්. ගමධාතුහුකෙරෙන් විභක්තිව, ශප් ප්‍රත්‍යයව ස්ථාදූන යනාදියෙන් ගච්ඡාදෙශව ගච්ඡති. ළිදිත්වා ත්ඞඃ, ලකාර ඉත් බැවින් ඞප්‍රත්‍යය වේ, ගමධාතුහු කෙරෙන් විභක්තිව අම්ආගමව ශාසුලිදෘත් යනාදියෙන් ඞප්‍රත්‍යයාදිය වේ, අගමත්. ගමධාතුහු කෙරෙන් ණප්විභක්තිව ද්විත්වයාගේ ආදියෙහි වූ මකාර ලොප්ව ජකාරාදෙශව (577) වෘද්ධිව ජගාම. ධාතුහු කෙරෙන් අතුස්, ද්විත්වාදිය වේ, හන ගම යනාදියෙන් උඩ්ලොපාදිය වේ, ජග්මතුඃ. බහුවචනයෙහි ජග්මුඃ. ධාතුහු කෙරෙන් ථප්, ද්විත්වාදිය වේ, පාඨයෙහි අකාර යුක්ත ධාතු බැවින් සෘජ දෘශ යනාදියෙන් විකල්පයෙන් ඉම් වේ, ජගමිථ. මකාරයහට අනුස්වාරාදි ආදෙශව ජගන්ථ.

(මූ-) **624. ගමො'මෙ ස ඉම් මාහීාත්තු වා.** (ගමඃ 5. අමෙ 7. සඃ 6. ඉම් 1. මාහීාත් 5. තු 1. වා 1.)

ගමඃ පරස්‍ය සස්‍ය ඉම් ස්‍යාත් න තු මෙ, මයොගත්‍යාත්තු වා. ගමිෂ්‍යති.*

(ස-) ගමඃ පරස්‍ය, ගම යන ධාතුහු කෙරෙන් පරවූ ; සස්‍ය, සකාරයාගේ ස්ථානයෙහි ; ඉම් ස්‍යාත්, ඉම් වන්නේය ; මෙතු, ආත්මනෙපදයෙහි වනාහි ; න, ඉම් නොවේ ; මයොගත්‍යාත්තු, ආත්මනෙපදයට යොග්‍යවූ ගමධාතුහුකෙරෙන් පරව වනාහි; වා, විකල්පයෙන් ඉම් වේ.

(875) සමොගම්‍යෘච්ඡ යන මේ ආදියෙන් ආත්මනෙපදවිධාන බැවින්, සමගංස්ත සංගංස්‍යතෙ යන මේ ආදියෙහි ඉම් නොවේ. ආත්මනෙපද යොග්‍ය ස්ථානයෙහි වනාහි සංජිගමිෂුඃ සංජිගංසුඃ යනාදියෙහි විකල්පයෙන් ඉම් වේ. ගමධාතුහු කෙරෙන් ස්‍යති වේ, මෙයින් ඉම්ආගමවේ, ගමිෂ්‍යති. [පාණිනිඃ 7. 2. 58.]

(මූ-) සෘප්ලෞ ගතෞ.

* මං ආත්මනෙපදං අභීතීති මාභිසතාස්මාත්.

අස්‍රාප්සීත් අසාර්ප්සීත් අසෘපත්.

(ස-) සෘපධාතුහුගේ ලකාරය ඩප්‍රත්‍යය පිණිසයි, ඖකාරය ඉම්නිෂේධය පිණිසයි. සෘපධාතුහු කෙරෙන් කෘෂ මෘෂ යනාදියෙන් විකල්පයෙන් සිප්‍රත්‍යයද, ඊම්ද, වර්ද්‍රඃ යනාදියෙන් සෘකාරයහට විකල්පයෙන් අකාරාන්ත රකාරද, ඉම් රහිත ධාතුබැවින් වෘජ වද යනාදියෙන් වෘඩ්ද වෙත්, අස්‍රාප්සීත්. රකාර නුවූ පක්‍ෂයෙහි අසාර්ප්සීත්. සි නුවූ පක්‍ෂයෙහි ශාසුලිදෘත් යනාදියෙන් ඩකාර වේ, අසෘපත්.

(මු-) (73) සකාන්දිරෝ ගති-ශොෂණයොඃ.

625. විස්කම්නානිඪ්-වි-සු-නිර්දුඃෂ්වපඃ සඃ ෂො, නිනිර් විස්ඵුර-ස්ඵුල පරිවිස්කන්ද‘ප්‍රාණීස නිපරිනිර්ව්‍යභ්‍යනු ස්‍ය න්දස්තු වා. (විස්කම්නා—ෂ්වපඃ 6. සඃ 1. ෂඃ 1. නිනිර්—ස්‍යන්දඃ 6. තු 1. වා 1.)

විස්කම්නාතෙණ් වජිවර්‍යාදි පූර්වස්‍ය ෂ්වපශ්ච සඃ ෂඃ ස්‍යාත්, න්‍යාදි පූර්ව ස්ඵුරස්ඵුලොඃ පරිවිස්කන්දතෙඃ අප්‍රාණිසන්‍යාදිපූර්වස්‍ය ස්‍යන්දතෙශ්ච ස්‍යාවා. පරිෂ්කන්දති පරිසකන්දති.*

(ස-) විස්කම්නාතෙඃ, විපූර්ව සකාභධාතුහුගේද; වවජී, වකාර රහිතවූ ; වර්‍යාදිපූර්වස්‍ය, විඋපසර්ගයා ආදිකොට ඇති සුඋපසර්ගය නිර්උපසර්ගය දුර්උපසර්ගය යන මොවුන් පූර්වකොට ඇත්තාවූ; ෂ්වපශ්ච, ෂ්වපධාතුහුගේද ; සඃ, දන්ත්‍ය සකාරය ; ෂඃ ස්‍යාත්, මූර්ධන්‍ය ෂකාර වන්නේය ; න්‍යාදිපූර්ව, නියන්න මුල්කොට ඇති නිර් වි යන මේ උපසර්ගයන් පූර්වවූ ; ස්ඵුරස්ඵුලොඃ, ස්ඵුර ස්ඵුල යන දෙදෙනාගේද ; පරිවිස්කන්දතෙඃ, පරි වි යන උපසර්ග මුල්කොට ඇති සකන්දධාතුහුගේද ; අප්‍රාණිස, ප්‍රාණවත් කර්තෘ රහිතවූ ; න්‍යාදිපූර්වස්‍ය, නි ආදිකොට පරි නිර් වි අභි අනු

* වෙඃ සකම්නාඃ විසකම්නාඃ විශ්ච සුශ්ච නිර්ච දුර්ච තෙභ්‍යඃ ෂ්වප්, නිශ්ගිතො වඃ යස්‍ය ස නිර්වඃ, නිර්වශ්චාසෞ විසුනිර්දුඃ ෂ්වප්චෙති, පශ්චාත් විස්කම්නාශ්ච නිර්විසුනිර්දුඃ ෂ්වප්ච තාස්‍ය. නිශ්ච නිර්ච විශ්ච තෙ, තෙභ්‍යඃ ස්ඵුර ස්ඵුලෞ, පරිවිභ්‍යාං සකන්දඃ පරිවිස්කන්දඃ, නිශ්ච පරිශ්ච නිර්ච විශ්ච අභිශ්ච අනුශ්ච තෙ, තෙභ්‍යඃ ස්‍යන්දනිපරිනිර්ව්‍යභ්‍යනුස්‍යන්ද, අප්‍රාණිසඃ (කර්තා) යස්‍ය සො‘ප්‍රාණිසඃ, සචාසෞ නිපරිනිර්ව්‍යභ්‍යනුස්‍යන්දචෙති අප්‍රාණිසනිපරිනිර්ව්‍යභ්‍යනුස්‍යන්ද, පශ්චාත් නිනිර්විස්ඵුරස්ඵුලෞ ච පරිවිස්කන්දශ්ච අප්‍රාණිසනිපරිනිර්ව්‍යභ්‍යනුස්‍යන්දචෙති තාස්‍ය.

යන මොවුන් පූර්‍වවූ ; ස්‍යන්දතෙශ්ච, ස්‍යන්දධාතුහුගේද සකාරය තෙම ; වා, විකල්පයෙන් ; ස්‍යාත්, මූර්ධන්‍ය ෂකාර වන්නේය.

ස්කභ්නා යනු ශ්නාන්ත නිර්දේශය බැවින් විස්කභ්නොති යන මෙහි ෂත්වය නොවන්නේය. නිර් යනු යම්විටක ස්වප ධාතුහට ජ්‍යදෙශය වන්නේද යන අර්ථයි. අප්‍රාණිෂ යනු ස්‍යන්ද විශෙෂණ බැවින්, නිස්‍යන්දතෙ (මදංමූස්ද්වති) හස්තීයන මෙහි ෂත්වය නොවේ. පරිපූර්ව ස්කන්දධාතු වේ, තිප්, ශප්, මෙසින් විකල්පයෙන් ෂත්වය වේ, පරිෂ්කන්දති. පක්ෂයෙහි පරිස්කන්දති යනු වේ. [පාණිනිඃ 8. 3. 72, 73, 74, 75, 76, 77, 88.]

(මූ-) (74) තෘඃ ප්ලවන-තරණයොඃ.

626. ඍතො ණුඃ කිත්ඨ්‍යං. (ඍතඃ 6. ණුඃ 1. කිත් ඨ්‍යං 7.) තෙරතුඃ.*

(ස-) කිත්ඨ්‍යං, කිත්සංඥවූ ඨ්‍යසංඥයා පරකල්හි ; ඍතඃ, ධාතුහුගේ ඍකාරයහට ; ණුඃ, ගුණ වන්නේය. තෘධාතුහු කෙරෙන් ඨ්‍ය අතුස්, ද්විත්ව වේ, මෙසින් ගුණ වේ, තෘඵලභජ යනාදියෙන් එකාර හා බිසංඥයහට ලොපද වේ, තෙරතුඃ. දීර්ඝ ඍකාරයහට ගුණකිරීම කවරහෙයක්න්ද? චක්‍රතුඃ යන තන්හි ගුණ නොවක පිණිසයි. [පාණිනිඃ 7. 4. 11.]

(මූ-) **627. වෘතො වෙමොෂො'ඨ්‍යඨීපසෙඃ.** (වෘ ඍතඃ 5. වා 1. ඉමඃ 6. ඪඃ 1. අඨ්‍ය-ඨී-පසෙඃ 6.)

වෘඩො වෘඤ ඍදන්තාච්ච ඉමො ඪඃ ස්‍යාත් වා න තු ඨ්‍යඃ ඨීඃ පසෙශ්ච.

තරීතා තරිතා. ඨ්‍ය ඨී පසෙස්තු තෙරිථ, තරිෂීෂ්ට, අතාරිෂ්ටාං.†

(ස-) වෘඩඃ, ආත්මනෙපදයෙහි වෘධාතුහු කෙරෙන්ද ; වෘඤඃ, උභයපදික වෘධාතුහු කෙරෙන්ද ; ඍදන්තාච්ච, දීර්ඝ ඍකාරාන්තයා කෙරෙන්ද ; වා, විකල්පයෙන්; ඉමඃ, ඉම්හට; ඪඃ ස්‍යාත්, දීර්ඝ වන්නේය. ඨ්‍යඃ, ඨ්‍යසංඥයාහටද ; ඨීඃ, ඨීහටද; පසෙශ්ච, පරස්මෛපදයෙහි ස්‍යගමයාහටද ; න තු, ඉම්දීර්ඝය නොවේ.

කෘධාතුහු කෙරෙන් තා වේ, වසො'රස්‍ය යනාදියෙන් ඉම්

---

* කිච්චා සෙෆ ඨ්‍ය චෙති කිත්ඨි තාස්‍යං.

† වෘශ්ච ඍච්ච තස්මාත්. පෙ සිඃ පසිඃ, ඨීච පසිශ්චෙති, න ඨ්‍යඨී පසිඃ අඨ්‍යඨීපසිස්තස්‍ය.

වේ, ඔහට මෙයින් විකල්පයෙන් දීර්ඝ වේ, ඎුර්ඡුඩශ්ච යනාදියෙන් ගුණ වේ, තරීතා. පක්ෂයෙහි, තරිතා. සි ෂි පසෙසතු, සිෂි පරස්මෛපදයෙහි සිහට වනාහි ; තෲධාතුහු කෙරෙන් එප් කොට ච්ඩ කොට වසො'රස්‍ය යනාදියෙන් ඉම් කොට ඎුර්ඡුඩශ්ච යනාදියෙන් ගුණ කොට තෲඑලභජ යනාදියෙන් එකාර හා බිලොපයද කොට, තෙරිථ. සීසංඥයාගේ නිෂෙධොදාහරණයි. එම ධාතුහු කෙරෙන් සීෂ්ටවිභක්ති කොට ඉම්ආගමද ගුණාදියද කොට, තරිෂීෂ්ට යනු කරනු, ෂීසංඥ ත්‍රාංවිභක්ති කොට අම්ආගම සිආගම ඉම්ආගමද කොට ෂකාර කොට ස්වරාන්ත ධාතු බැවින් ව්‍රජවද යනාදියෙන් වෘද්ධි කොට ෂ්ටුභිඃ යනාදියෙන් ටකාර කොට අතාරිෂ්ටාං යනු කරනු. සිආගමයාගේ නිෂෙධයයි. ක්‍රමවිරුඩ උදාහරණය වනාහි නිෂෙධ ක්‍රමානුසාරයෙන් වෙයි. [පාණිනිඃ 7. 2. 38, 40.]

(මු-) **628. ඎදිරණාවුරොෂ්ඨ්‍යාත්.** (ඎත් 1. ඉර් 1. අණෞ 7. උර් 1. තු 1 ඔෂ්ඨ්‍යාත් 5.)

ඎකාර ඉර් ස්‍යාදණෞ, ඔෂ්ඨ්‍යාත් පරස්තු උර්. තීර්ය්‍යාත්.

(ස-) ඎකාරඃ, ධාතුහුගේ ඎකාරයතෙම ; අණෞ, ගුණ නුවූ කල්හි ; ඉර් ස්‍යාත්, ඉර් වන්නේය ; ඔෂ්ඨ්‍යාත් පරස්තු, ඔෂ්ඨ්‍යජයා කෙරෙන් පරව වනාහි ගුණ නුවූ කල්හි ධාත්වන්ත ඎකාරය; උර්, උර්ආදෙශ වන්නේය.

මෙහි පොඃ යනු නොකියා ඔෂ්ඨ්‍යාත් යනු කීම දන්ත්‍ය වකාරයහටද ප්‍රාප්තිය පිණිසයි, එහෙයින් වෘධාතුහු කෙරෙන් සන් කළ කල්හි, වුවූර්ෂති යනු වේ (805) දීර්ඝ වේ, ඔෂ්ඨ්‍යජයා කෙරෙන් පරබැවින් මෙයින් උර් වේ. ඔෂ්ඨ්‍යජයා කෙරෙන් යනු ධාතුඅවයවයක් කෙරෙන් පරබවයි, එහෙයින් සම්පූර්ව ඎධාතුහට සමීර්ය්‍යාත් කියාම වේ. තෲධාතුහු කෙරෙන් සී-යාත් වේ, මෙයින් ඉර් වේ, ච්වෘනච් යනාදියෙන් ඉකාර දීර්ඝ වේ, තීර්ය්‍යාත්.

(මු-) (75) ෂන්ජෞ සඞ්ගෙ.

629. ෂන්ජ දන්ශ ෂ්වන්ජෝ'පි න ලොපඃ. (ෂන්ජ-දන්ශ-ෂ්වන්ජඃ 6. අපි 7. න-ලොපඃ 1.)

නිෂජති. න්‍යෂාඞ්ක්ෂීත්. නිෂෂඤ්ජ, සසජතුඃ සසඤ්ජතුඃ.*

---

* ෂන්ජශ්ච දංශශ්ච ෂ්වන්ජශ්ච තස්‍ය.

(ස-) ෂන්ජධාතුහුගේ ඔෟකාරය ඉම්නිෂේධය පිණිසයි. ඤිඅනුබන්ධය වර්‍තමානයෙහි ක්තාදිය පිණිසයි. අපි, අප් පර කල්හි ; ෂන්ජ දන්ශ ෂ්වන්ජඃ, ෂන්ජධාතු දන්ශධාතු ෂ්වන්ජධාතු යන මොවුන්ගේ ස්ථානයෙහි ; න ලොපඃ, නකාර ලොපය වේ.

මොවුන් කෙරෙන් ශප් කිත් යනු නොකොට නලොප විධානය, දශිකණ්දශේ යන ඉකාරානුබන්ධ චුරාදිගණික දශධාතුහු කෙරෙන් ඤිප්‍රත්‍යයාගේ විකල්පපක්‍ෂයෙහ්-දශතෙ යන මෙහි (568) නකාරලොපය නිෂෙධ කල්හිද මෙයින් නකාරලොපය පිණිසයි. සෙක සීක යනාදියෙහි කී පරිද්දෙන් ෂන්ජ ධාතුව ස්වරාන්තබැවින් ෂොපදෙශයි, එහෙයින්, ධ්වාද්‍යාදිෂණඃ යනාදියෙන් සකාර කොට නිපුණ් එම සන්ජධාතුහු කෙරෙන් තිප් කොට ශප් කොට මෙයින් නකාරලොපය කොට ශිකඃ සතු යනාදියෙන් ෂකාර කොට-නිෂජති. නිපුණ් සන්ජධාතුහට ඉම්රහිත බැවින් ව්‍රජ වද යනාදියෙන් වෘඩියි, ච්වර්ඩ්කුඩ් යනාදියෙන් චවර්ගාන්ත බැවින් කුඩ් වේ, කකාරයා කෙරෙන් ෂකාර වේ, අම්ආගමව්‍යවධාන බැවින් ශිකඃ සතු යනාදියෙන් ධාතුසකාරයහට ෂකාර වේ, න්‍යෂාඞ්ක්‍ෂීත්. නිපුණ් සන්ජ ධාතුහු කෙරෙන් ණප්, ද්විත්ව වේ, බිසංඥයාගේ ස්වරයා කෙරෙන් පරභාගයහට ලොප්ද, ද්විත්වස්ථානයෙහි සකාරයහට ශිකඃසතු යනාදීන් ෂකාරද, නකාරයහට අනුස්වාරය හා ඕහට ඤකාරද වෙත්, නිෂෂඤ්ජ. සඤ්ජධාතුහු කෙරෙන් අතුස්, ද්විත්ව කොට බිසංඥයාගේ අනන්තභාගයට ලොප් කොට, ස්‍යත් ඨ්‍යපිත් යනාදියෙන් විකල්පයෙන් කිත්සංඥ කොට හසුඞ්නඃ යනාදියෙන් නකාර ලොප්කොට සසජතුඃ. කිත් නුවූ පක්‍ෂ යෙහි සසඤ්ජතුඃ. [පාණිනිඃ 6. 4. 25.]

(මූ-) (76) දෘශිරෞ ප්‍රෙක්‍ෂණෙ.

පශ්‍යති. අදශීත්. (604) වර්‍ද්‍රෙ‘කිදිති. අද්‍රාක්‍ෂීත්.

(ස-) දෘශධාතුහුගේ ඉර් යන්න විකල්පයෙන් ඞප්‍රත්‍යය පිණිසයි. ඔෟයන්න ඉම්නිෂේධය පිණිසයි. දෘශධාතුහු කෙරෙන් ශප්ප්‍රත්‍යයව ස්ථාදෘන යනාදියෙන් පශ්‍යාදෙශ වේ, පශ්‍යති. එම ධාතුහු කෙරෙන් විභක්ති කළ කල්හි සාසුලිද්‍යුත් යනාදියෙන් විකල්පයෙන් ඞ වේ, දෘශ්‍රොර්ණුඃ යන්නෙන් ගුණ වේ, අදශීත්. ඞ නුවූ පක්‍ෂයෙහි සිආගම ඊම්ආගම

වෙත් වර්ද්‍රෙ‘කිත් යනාදියෙන් ඍකාරයහට රකාර වේ, ව්‍රජවද යනාදියෙන් වෘද්ධියි, ශජ්රාජ යනාදියෙන් ශකාරයහට ෂඩ් වේ, ෂඩොඃකඃ යනාදියෙන් ෂකාරයහට කකාර වේ, ෂත්වය වේ, අද්‍රාක්ෂීත්.

(මු-) (589) ඍජදෘශෙ තීම් වා, දදර්ශිථ දද්‍රෂ්ඨ.

(77) දන්ශෞ දංශනෙ. අදාඞ්ක්ෂීත්.

(ස-) දෘශධාතුහු කෙරෙන් ථප්ද විභවද බිසංඥයාගේ ඍකාරයහට අකාරද එම ශකාරයහට ලොප්ද ඍජ දෘශ යනාදියෙන් විකල්පයෙන් ඉම්ද ඹුර්ඝුඛශව යනාදියෙන් ගුණද කළ කල්හි-දදර්ශිථ යනු වේ. පක්ෂයෙහි වර්ද්‍රෙ‘කිත් යනාදියෙන් ඍකාර රකාර වේ. ශජ්රාජ යනාදියෙන් ෂඩ් වේ. ෂ්ටුභිඃ යනාදියෙන් ථකාරයහට ඨකාර වේ, දද්‍රෂ්ඨ. දන්ශ ධාතුහට ඉම්රහිත බැවින් ව්‍රජවද යනාදියෙන් වෘද්ධියි, ශකාරයහට ෂඩ්ආදෙශ වේ, ඹහට ෂඩොඃ කඃ යනාදියෙන් කකාර වේ, කවර්ගීයා කෙරෙන් ෂත්වය වේ, අදාඞ්ක්ෂීත්.

(මූ-) (78) කිතනිවාසෙ රොගාපනයනෙ සංශයෙ ච.

630. කිත්තිජගුපඃ සන්නෙම් මාන ශාන දාන වධස්තු බෙ ර්ඝි ච. (කිත්—ගුපඃ 5. සන් 1. න 1. ඉම් 1. මාන—වධඃ 5. තු 1. බෙඃ 6. ඝි 1. ච 1.)

කිතාදෙඃ සන් ස්‍යාත්, ඉම් න ස්‍යාත්, මානාදෙස්තු බෙර්ඝි ච.

ක්‍රමාදෙතෙ‘ත්‍ර සන්දෙහෙ ක්ෂාන්ති නින්දා විචාරණෙ,
නිශානාර්ජව නින්දාසු රුග්ජයෙ‘පි කිතො මතඃ.*

(ස-) කිතාදෙඃ, කිතධාතු ආදිකොට ඇති තිජ ගුප යන මේ ධාතූන් කෙරෙන් ; සන් ස්‍යාත්, ස්වාර්ථයෙහි සන්ආගම වන්නේය ; ඉම් න ස්‍යාත්, ඉම්ආගම නොවන්නේය ; මානාදෙස්තු, මානධාතු ආදිකොට ඇති ශානධාතු දානධාතු වධධාතු යන මොවුන් කෙරෙන් වනාහි සන්ආගමයද ; බෙඃ, බිසංඥය හට ; ඝිච, ඝිආදෙශද වන්නේය.

අත්‍ර, මේ සන්ප්‍රත්‍යයාගේ ස්ථානයෙහි ; එතෙ, කිත්තිජගුප මාන ශාන දාන වධ යන මොව්හු ; සන්දෙහෙ, සැකයෙහිද ; ක්ෂාන්ති, ක්ෂාන්තියෙහිද ; නින්දා, නින්දායෙහිද ; විචාරණෙ,

---

* කිත්ච තිජ්ච ගුප්ච තස්මාත්. මානශ්ච ශානශ්ච දානශ්ච වධච තස්මාත්.

පරීක්ෂා කිරීමෙහිද ; නිශානාජීව තිඤසු, තියුණුකිරීමය සෘජුභාවය නිඤය යන මේ අර්ථයන් කෙරෙහි ; ක්‍රමාත්, පිළිවෙළින් දන්නාලද්දූහ ; ක්තඃ, කිතධාතුවතෙම ; රුග්ජයෙ අපි, රොග ප්‍රතිකාරයෙහිද ; මතඃ, දන්නාලදී.

සන්දෙහය විරුද්ධවූ අනෙකකොටිවිෂයක ඥානයයි, මේ අර්ථයෙහි අකර්මක වෙයි, මෙසේයි, ශාසෙත්‍ර විකිත්සති යනුයි. ක්ෂාන්තිය සහනයයි. නිඤ නම් දෛෂවද්භාවයෙන් කීමයි. විචාරණය නම් මෙසේද නොවේදැයි ප්‍රමාණ ගැළපීමයි. ආර්ජව නම් අකුටිලත්වයයි. යන මේ අර්ථයන් කෙරෙහි සකර්මකමය. අර්ථය නොදක්වනලද බැවින් ස්වාර්ථයෙහිම සන් වෙයි.

(මූ-) **631. සන්ඤ්‍යාදිර්ධුඃ.** (සන්ඤ්‍යාදිඃ 1. ධුඃ 1.)
සනන්තා ඤ්‍යාද්‍යන්තාශ්ච ධුසංඥාඃ ස්‍යුත්.

(ස-) සනන්තඃ, සන්ප්‍රත්‍යයාන්තයද ; ඤ්‍යාද්‍යන්තාශ්ච, ඤිප්‍රත්‍යය ආදිකොට ඇති යඞ්-කාම්‍යක්-ක්‍යඃ-ඞ්‍යඃ-ක්විප් ප්‍රත්‍යයාන්තයද; ධුසංඥාඃ ස්‍යුත්, ධුසංඥ වන්නේය, සන්ප්‍රත්‍යයාන්තයට හා ඤ්‍යාදිප්‍රත්‍යයාන්තයන්ටද ධාතුසංඥ කිරීම (528) තිප්
ආදිය වීම පිණිසයි.

(මු-) **632. සන්යඞන්තො ද්විඃ.** (සන්-යඞ්-අන්තඃ 1. ද්විඃ 1.)
චිකිත්සති. අචිකිත්සීත්. චිකිත්සාමාස.

ඉති පවත්පාදඃ.*

(ස-) සන් යඞන්තඃ, සන්ප්‍රත්‍යයාන්තයද යඞ්ප්‍රත්‍යයාන්තයද ; ද්විඃ, ද්විත්ව වේ.

තද්ගුණ සම්විඥාන බහුව්‍රීහියෙන් සන්යඞ්ප්‍රත්‍යයන් සමග ද්විත්ව වන්නේය යන අර්ථයි. කිසිකලෙක්හි අතත්ගුණ සම්විඥාන බහුව්‍රීහියෙහි හුදකලා ධාතුවද ද්විත්වවන්නේය. එහෙයින් මොක්ෂතෙ යන මෙහි සන්ප්‍රත්‍යය හැර මුචධාතුහට ද්විත්ව කළ කල්හි (815) මොචාදෙශයයි.

කිත්ධාතුහු කෙරෙන් කිත්තිජගුපඃ යනාදියෙන් සන්ප්‍රත්‍යය හා එයින්ම ඉම්නිෂෙධයද වේ, ඤුර්තානිම් යන්නෙන් ගුණ

---

* සන්ච යඞ්ච සන්යඞෞ, තෞ අන්තෞ යස්‍ය ස සඞ්යඞන්තඃ.

නිෂෙධද, සන් ඤ්‍යාදිඃ යනාදියෙන් ධාතුසංඥද, මෙයින් ව්ත්වද, ඛිසංඥයාගේ ස්ථානයෙහි අනන්තලොපයද චකාරද වෙත්, තිප්විභක්තිද ශප්‍රත්‍යයද වෙත්, චිකිත්සති. එසේම කොට අම්ආගම සිආගම කොට වසො'රස්‍ය යනාදියෙන් ඉම්ද ඊම්ද කොට සිලොපාදිය කළකල්හි අචිකිත්සීත්. පළමු පරිද් දෙන් කළ කල චිකිත්සධාතුහු කෙරෙන් ණප් වේ, ර්විජාදි යනාදියෙන් ආම්ද, අසධාතුද, ද්විත්වද, ඛිසංඥ සකාරලොප යද වෙත්, චිකිත්සාමාස.

පවත්පාදඃ, පරස්මෛපද වත්ධාතුන්ගේ පාදය ; ඉති, මෙ සේ නිදර්ශිතයි.

මවත්පාදඃ.

(මු-) (79) එධඞවෘධෞ.

එධතෙ. ඓධිෂ්ට. එධාඤ්චක්‍රෙ.

(80) දදඞ දානෙ.

(579) අශශදදෙත්‍යුක්තඃ, දදදෙ.

(81) ෂ්වක්කඞසර්පණෙ.

(569) අෂෙට්‍යෂ්වක්කෙත්‍යුක්තඃ, ෂ්වක්කතෙ. ෂෂ්වක් කෙ.

(82) ඍජඞ ආර්ජවෙ. ආනෘජෙ.

(83) තිජඞ ක්ෂමානිශානයොඃ. තිතික්ෂතෙ.

(84) ෂ්වන්ජෞ ඞසඞ්ගෙ. නිෂ්වජතෙ.

(ස-) මවත්පාදඃ, ආත්මනෙපද යුක්ත පාදය කියනු ලැබේ. එධ ධාතුහුගේ ඞකාරය ආත්මනෙපදය ප්‍රයොජන කොට පවත්නා අනුබන්ධයයි. ශප්‍රත්‍යයව එධතෙ. ධාතුහු කෙරෙ න් පරව ඊ-තන් වේ, අම්, (23) වෘද්ධියි, සිආගමද, වසො'රස්‍ය යනාදියෙන් ඉම්ද, ෂකාරද, ටකාරද වෙත්, ඓධිෂ්ට. ධාතුහු කෙරෙන් ඨී-එ, ගුරුවූ ඉච් ආදි ධාතු බැවින්-ර්විජාදි යනාදි යෙන් ආම්ද, ග්වස්ක්‍රභ්වාමඃ යන්නෙන් කෘධාතුද, ඔහට ද්විත්වද ඛ්සංඥ ඍකාරයහට අකාරද, එයින්ම චකාරද, මකාරයහට අනුස්වාරද ඔහට ඤකාරද ඍකාර රකාරද වෙත්, එධාඤ්ච ක්‍රෙ. දදධාතුහු කෙරෙන් ඨී-එ. ද්විත්වාදිය වේ, අශශදද යනු සූත්‍ර බැවින් එකාර නොවේ, දද දෙ.

අශෙෂ්ට්‍යෂ්වක්ක යනු කීබැවින් ෂ්වක්කධාතුහට හ්වාදෲ දිෂණීඃ යනාදියෙන් සකාර නොවේ ශප්‍රත්‍යය කළ කල්හි ෂ්වක්කතෙ. එම ධාතුහු කෙරෙන් සී-එ ද්විත්ව වේ, ද්විසංඥයා ගේ භාගය ලොප්වේ අනාදෘශ සංයොගයාගේ වකාරලොපය වේ, ෂෂ්වක්කෙ.

සෘජධාතු සෘප්‍රභාවයෙහි වේ සෘජධාතු ද්විත්ව වේ, ද්විසංඥ ජකාරලොපය වේ, සෘනතාදෘත් යනාදියෙන් ද්විසංඥ සෘකාරය හට ආත් වේ, ආනෘජෙ.

තිජධාතු ක්ෂමාවය තියුණුකිරීමය යන දෙක්හි වේ. තිජ ධාතුහු කෙරෙන් ක්ත්තිජගුපඃ යනාදියෙන් සන්, චවඩ්ක්‍ෂඩ් ගනාදියෙන් චවර්ගාන්තබැවින් ජකාරයහට කුඞ්, සන්ක්‍ෂුදිර් බුඃයන්නෙන් ධාතුසංඥ වෙයි, ෂකාර වේ, සන්යඩන්තඃ යනාදි යෙන් ද්විත්වද, ද්විසංඥයාගේ භාගයහට ලොප්ද, තෙවිභක්තිද, ශප්ද වෙත්, තිතික්ෂතෙ.

ෂ්වන්ජධාතු ඇලීමෙහි වේ. ෂ්වන්ජධාතුහට හ්වාදෲදිෂණීඃ යනාදියෙන් සකාර වේ, නිපූර්ව ස්වන්ජධාතුහු කෙරෙන් තෙ විභක්ති, ශප්ප්‍රත්‍යයද, සන්ජ දන්ශ යනාදියෙන් නකාරලො පයද, ගිකඃසතු යනාදියෙන් ෂකාරාදෙශද වෙත්; නිෂ්වජතෙ.

(මු-) 633. **නිවිපරිස්වඤ්ජස්තු සුමාදෙඃ සඃ ෂො'ම් වා.**
(නි—සුමාදෙඃ 6. සඃ 6. ෂඃ 1. අම් 7. වා 1.)*

න්‍යෂ්වඞ්ක්ත න්‍යස්වඞ්ක්ත. සස්වජෙ සස්වඤ්ජෙ.

(ස-) නිවිපරිස්වඤ්ජසතු සුමාදෙඃ, නි-වි-පරි-පූර්වවූ ස්වඤ්ජ ධාතු ස්තුධාතුද සුම්ආගමයුක්ත අඩ්රහිත සිවධාතුද ම අඩ් රහිත සහධාතුද යන මොවුන්ගේ ; සඃ, දන්ත්‍යසකාරයහට ; අම්, අම්ආගම කළ කල්හි ; වා, විකල්පයෙන් ෂඃ, මූර්ධන්‍ය ෂකාර වේ.

නිපූර්ව ස්වන්ජධාතුහු කෙරෙන් සිහට ලොප් වේ, කුඞ්, නකාර අනුස්වාර වේ, ඕහට ඩකාර වේ, මේ සූත්‍රයෙන් විකල් පයෙන් ෂත්වය වේ, න්‍යෂ්වඞ්ක්ත. පක්ෂයෙහි න්‍යස්වඞ්ක්ත. ධාතු ද්විත්ව වේ, ද්විසංඥයහට කායඞ්ද, සෘත් ඨ්‍යපිත් යනාදි

* සුම් ආදිර් යස්‍ය ස සුමාදිඃ, ස්වන්ජශ්ච සතුශ්ච සුමාදිශ් චෙති. නිශ්ච විශ්ච පරිශ්ච තෙ, තෙභ්‍යඃ ස්වන්ජස්තු සුමා දිඃ තස්‍ය.

යෙන් විකල්පයෙන් කිත්ද, හසුඞනඃ යනාදියෙන් නකාර ලොපයද වෙත්, සස්වජෙ. පක්‍ෂයෙහි සස්වඤ්ජෙ.

(මු-) **634. සත්ස්වඤ්ජො ෂ්ඪ්‍යං නාබෙඃ.** (සත්ස්වඤ්ජඃ 6.. ඪ්‍යං 7. න 1. අබෙඃ 6.)

බිවර්ජස්‍යානයොඃ සඃ ෂො න ස්‍යාත් ඪ්‍යං. විෂස්වජෙ විෂස්වඤ්ජෙ.*

(ස-) ඪ්‍යං, ඪිසංඥයා පරකල්හි; බිවර්ජස්‍ය, බිසංඥය වර්ජිත කොට පවත්නාවූ ; අනයොඃ, සද්ධාතු ස්වඤ්ජධාතු යන මේ දෙදෙනාගේ; සඃ, දන්ත්‍ය සකාරයතෙම; ෂඃ න ස්‍යාත්, මූර්ධන්‍ය ෂකාර නොවන්නේය.

මේ නිෂෙධයෙහි බිවර්ජිත හෙයින් බිසංඥයහට ෂත්වය වේමය. ඪ්‍යං යනු කුමටය ? විෂාෂ්වජ්‍යතෙ යන මෙහි බිසංඥය මූලය යන දෙදෙනාගේම ෂත්වය වේ. විෂස්වජෙ, යන්නෙහි විශෙෂය මූලයහට මේ සූත්‍රයෙන් ෂත්වය නොවීමයි, විෂස්වඤ්ජෙ, මෙහිද මූලයහට ෂත්වය නොවේ.

(මූ-) (85) ත්‍රපූෂඞ් ලජ්ජායාං.

අත්‍රපිෂ්ට අත්‍රපත. ත්‍රෙපෙ. (86) ජභඞ් ජම්භනෙ.

635. නුණ් ජභො'චි. (නුණ් 1. ජභඃ 6. අචි 7.)

අජම්භිෂ්ට.

(87) ෂ්ටුභඞ්ස්තම්භෙ. විෂ්ටොභතෙ.

ව්‍යෂ්ටොභිෂ්ට.

(ස-) ත්‍රපධාතුහුගේ ඌකාරය විකල්පයෙන් ඉම් වීම පිණිසයි, ෂකාරය කෘත්ඛප්‍රත්‍යය වීම පිණිසයි. ඞයන්න ආත්මනෙපදය පිණිසයි. ත්‍රපධාතුහු කෙරෙන් ඊ-තන්, වෙමූදිත් යනාදියෙන් විකල්පයෙන් ඉම් වේ, ඉතිරි ආගමාදිය සුගමයි, අත්‍රපිෂ්ට. ඉම් නුවූ පක්‍ෂයෙහි අත්‍රප්ත. ධාතුහුකෙරෙන් ඊ-එ, ම්ඛ වේ, තෘඑල යනාදියෙන් එකාර වේ, කෙවල ඛිහට ලොප්ද වේ, ත්‍රෙපෙ.

ජභඃ, ජභධාතුහුගේ ස්ථානයෙහි ; අචි, ස්වරයා පරකල්හි; නුණ්, නුණ්ආගමය වේ, නුණ් යන්නහුගේ ණකාර උකාර දෙක ඉත්සංඥ වෙත්. ප්‍රකරණබලයෙන් ආත්මනෙපදයහට මප්‍රත්‍යය වෙයි දතයුතු.

---

* සද්ච ස්වඤ්ජ ච තෞ තයොඃ. න බිරබ්ස්තාස්‍ය අබෙඃ.

භජධාතුහුකෙරෙන් වසො'රසෘ යනාදියෙන් ඉම්, මෙයින් නුණ්, අනුස්වාරාදෙශාදිය කියනලද ක්‍රමය වේ, අජම්භිෂට.

ෂ්ටුහධාතුහට සෙකසීක යනාදියෙන් ෂොපදේශ වේ, හ්වා ෂූද්ෂණඃ යනාදියෙන් සකාර වේ, ටකාරයහට තකාර වේ, විපූර්ව් සතුහධාතු වේ, ශප්, ෂුර්ෂුඩඃ යනාදියෙන් ගුණ වේ, ගීකඃස්තුස්තුභ යනාදියෙන් ෂත්වය වේ, විෂ්ටොභතෙ, විපූර්ව් ධාතුහු කෙරෙන් වි-තත් වේ, අම්ආගම සිආගම. වසො'රසෘ යනාදියෙන් ඉම්ද වෙත්, ගුණ වේ, ගීකඃ යනාදියෙන් අම්ආගම ව්‍ය වධානයෙහි ෂත්වය වේ, ව්‍යෂ්ටොභිෂට.

(මු-) (88) පණඞව්‍යවහාරෙ, ස්තුතෞ ච.

(591) කමසෘතෙතාඃයඃ. පණායතෙ.

(ස-) පණධාතුහු කෙරෙන් කමසෘතඃ යනාදියෙන් ආය හු ඔහට ධාතුසංඥද වන්නිය, පණායධාතුහු කෙරෙන් තෙවිභක් තිද ශප්ප්‍රත්‍යයද වෙත්, පණායතෙ.

(මු-) 636. **සනඃ පමෙ ධොවාඞාසාත්.** *(සනඃ 5. පමෙ 1.. ධොඃ 6. වා 1. තු 1. ආයාත් 5.)*

පණායති. අපණායිෂට අපණිෂට. පණායාඤ්චකෙ පෙණෙ.

(ස-) ධොඃ, ධාතුහුගේ ස්ථානයෙහි; සනඃ, සන්ප්‍රත්‍යයාන්ත යා කෙරෙන්; පමෙ, පරස්මෛපද ආත්මනෙපදදෙක වෙත්; ආයාත් තු, ආයප්‍රත්‍යයා කෙරෙන් වනාහි ; වා, විකල්පයෙන් පරස්මෛපද ආත්මනෙපද දෙක වෙත්. ඒ මෙසේයි, පරස් මෛපදයට හිමි ධාතුහු කෙරෙන් පරවූ සනන්තයාකෙරෙන් පරස්මෛපදය වෙයි, ආත්මනෙපදයට යොග්‍යවූ ධාතුහු කෙ රෙන් වූ සන්ප්‍රත්‍යයා කෙරෙන් ආත්මනෙපදය වෙයි, උභය පදයෙහි ධාතුහු කෙරෙන් වූ සන්අන්තයා කෙරෙන් උභය පදය වෙයි. වාශබ්දය ව්‍යවස්ථිත විකල්පාර්ථ බැවින් ආත්මනෙ පදයෙහි වූ ධාතුවෙන් වූ ආයප්‍රත්‍යයා කෙරෙන් ආත්මනෙපද පරස්මෛපද දෙකද පරස්මෛපදයෙහි වූ ධාතුවෙන් වූ ආය ප්‍රත්‍යයා කෙරෙන් උභයපදයද වෙත්, එහෙයින් ගුපධාතුහු කෙරෙන් ගොපායති කියාම වේ. මෙහි පණායති යනු ආය පක්ෂයෙහි විකල්පොදාහරණයි. අපණායිෂට අපණිෂට යනු 592) වාරෙ යන මෝහට උදාහරණයි. පණධාතුහුකෙරෙන් කමසෘතඃ යනාදියෙන් ආයප්‍රත්‍යයද එයින්ම ධාතුසංඥද වන් නිය, පණායධාතුහු කෙරෙන් විභක්තිව ශප්‍රත්‍යයව පණායති.

ධාතුහු කෙරෙන් වාරෙ යන්නෙන් විකල්පයෙන් ආයප්‍රත්‍යය වේ, එම ධාතුහු කෙරෙන් පී—තන්, අම්ආගම සිආගම ඉම් ආදිය වෙත්, අපණායිෂ්ට. ආය නුවූ පක්‍ෂයෙහි අපණිෂ්ට. ක්‍රමයෙන් පණායධාතුහු කෙරෙන් සී—එ, ර්විජාදි යනාදියෙන් ආම්, ත්වජ්ක්‍රන්වාමඃ යන්නෙන් කෘධාතු වේ, ද්විත්ව වේ, ද්විසංඥ ඍකාරයහට අකාර හා කවර්ගයහට චවර්ගාදිය වේ, පණායාඤ්චක්‍රෙ. පක්‍ෂයෙහි ධාතුහට ද්විත්වව තෘඑල යනාදියෙන් එකාර හා ද්විලොපයද වේ, පෙණෙ.

(මු-) **637. විච්ඡාස්තුතිපණෙ වායඃ.** (විච්ඡ-අස්තුතිපණඃ 5. වා 1. ආයඃ 1.)

පණායතෙ පණතෙ.*

(ස-) විච්ඡාස්තුතිපණඃ, විච්ඡධාතුහු කෙරෙන්ද ස්තුත්‍යර්ථයෙහි නුවූ පණධාතුහු කෙරෙන්ද; වා, විකල්පයෙන්; ආයඃ, ආයප්‍රත්‍යය වන්නේය.

ස්තුතිරහිත බැවින් ව්‍යවහාරාර්ථයෙහි වෙයි යන අර්ථයි, ව්‍යවහාරයද ක්‍රයවික්‍රය ස්වරූපයි. පණධාතුහු කෙරෙන් මෙයින් විකල්පයෙන් ආය කළ කල්හි එයින් ධාතුසංඥද නැවත ශප්ප්‍රත්‍යයද වෙත්, පණායතෙ. ආය නුවූ පක්‍ෂයෙහි, පණතෙ.

(මු-) එවං (89) පන ඞීඩෙ.

(90) කමුඩකාමෙනත්‍ය.

කාමයතෙ. (613) ඤ්‍යන්තාත්වාදඩ්.

(ස-) එවං පන ඞී ඩෙ, පනධාතුහු කෙරෙන්ද එසේම පනායති පනායතෙ යනු වේ. කමුධාතුහුගේ උකාරය ක්ත්වාච් ප්‍රත්‍යය වූ කල්හි විකල්පයෙන් ඉම් වීම පිණිසයි. ඩකාරය ආත්මනෙපදය පිණිසයි. කමධාතුහු කෙරෙන් කමසෘතඃ යනාදියෙන් ඤිප්‍රත්‍යය හා එයින්ම ධාතුසංඥද වන්නීය, ඤ්ණිති යනාදියෙන් වෘද්ධියි, කාමයතෙ. ඤ්‍යන්තාත්වාදඩ් යනු, ඤිශ්‍රිද්‍රු යනාදියෙන් කමධාතුහු කෙරෙන් ච්‍යීසංඥයෙහි අඩ් වන බව සිහිකරවීම පිණිසයයි කියනලදී.

(මු-) **638. ඤ්‍යඩ්‍යුඩඃ ස්වා'නග්ලොපි ශාස්වෘදිතඃ.** (ඤ්‍යඩි 7. උඩඃ 6. ස්වඃ 1. අනග්ලොපි-ශාසු-සෘදිතඃ 6.)

---

* න ස්තුති රස්තුතිඃ අස්තුංතෞ පණ අස්තුතිපණ, විච්ඡශ්ච අස්තුතිපණශ්චෙති තස්මාත්.

අග්ලොපිනඃ ශාසො ඍකාරෙතශ්චාන්‍යස්‍ය උඩඃ ස්වඃ සන්‍වත් ඤෙඃ පරෙ අඩ් පරෙ.*

(ස-) ඤෙඃ පරෙ, ඤිප්‍රත්‍යයා කෙරෙන් පරවූ ; අඩ් පරෙ, අඩ්යන්න පර කල්හි ; අග්ලොපිනඃ, ලොප්කරණලද අක් යුක්ත ධාතුහු කෙරෙන්ද ; ශාසොඃ, ශාසුධාතුහු කෙරෙන්ද ; ඍකාරෙතශ්ච, ඉත්සංඥ ඍකාරයුක්ත ධාතුහු කෙරෙන්ද ; අන්‍යස්‍ය, අන්‍යවූ ; උඩඃ, උඩ්සංඥයහට ; ස්වඃ සන්‍වත්, හ්‍රස්ව වන්නේය.

ඤෙඃපරෙ අඩ්පරෙ යනු කියනබැවින් ඤිප්‍රත්‍යයාකෙරෙන් පූර්‍වභාගයාගේම උඩ්සංඥයහට හ්‍රස්ව වන්නේය. අග්ලොප-ශාස-ඉත්ඍකාර යන මොවුන්ගේ ස්ථානයෙහි වනාහි, අචූකටත්, අශශාසත්, අඩුඪෞකත්. යනාදිය වේ.

(මූ-) 639. **ඹඃ සන්‍වද්ඝෞ, ඝොහීසාදෙඃසීශ්ච, ල්‍යනෙකාචො ස්ඞකලිහලෙ වා.** (ඹඃ 6. සන්‍වත් 1. ඝෞ 7. ඝොඃ 6. හසාදෙඃ 6. සීඃ 1. ච 1. ල්‍යනෙකාචොඃ 6 .. තු 1. අකලිහලෙඃ 6. වා 1.)

අනග්ලොපිනඃ ඹඃ ඝෞ ඩ්වක්ෂරෙ පරෙ සන්‍වත් කාය්‍යං ස්‍යාත් ඤ්‍යඩ්, ඝොශ්ච ඹහීසාදෙඃ සීඃ ස්‍යාත්, කලිහලිවර්ජස්‍ය ලෙරනෙකාචශ්ච සන්‍වවා ස්‍යාත්.†

(ස-) අනග් ලොපිනඃ ඹඃ, අක්ලොපධාතු රහිත ඹිසංඥය හට; ඝෞඩ්වක්ෂරෙ පරෙ, ලඝුවූ ස්වරයුක්තධාතුහුගේ අක්ෂරයා පරකල්හි ; ඤ්‍යඩ්, ඤිප්‍රත්‍යයා කෙරෙන් පරවූ අඩ් පරකල්හි; සන්‍වත්, සන්ආගමස්ථානයෙහි මෙන් ; කාය්‍යං ස්‍යාත්, ආගමාදෙශාදි කාය්‍ය වන්නේය; එහිම, ඝොඃ, ලඝුසංඥවූ; හසාදෙඃ ඹඃ, ව්‍යඤ්ජනයක් ආදිකොට ඇති ධාතුහුගේ ඹිසංඥයහට ; සීඃ ස්‍යාත්, දීඝීවන්නේය; කලිහලිවර්ජස්‍ය, කලිහලි යන නාමධාතු රහිතවූ ; ලෙඃ, ලිඞ්ගයාහටද ; අනෙකාචශ්ච, අනෙකස්වර ධාතුහුගේ ඹිසංඥයහටද ; වා, විකල්පයෙන් ; සන්‍වත් ස්‍යාත්, සන්ආගමස්ථානය මෙන් කාය්‍ය වන්නේය. අක්ලොපය

---

* ඤෙඃ පරෙ'ඩ් ඤ්‍යඩ් තස්මින්. අකො ලොපඃ අග්ලොපඃ සො'ස්‍යාස්තීති අග්ලොපී. ඍත් ඉත් යස්‍ය ස ඍදිත්. අග් ලොපීච ශාසුශ්ච ඍදිචෙචති. පශ්චාත් නඤ්ද්‍යොගෙ තස්‍ය.

† සන් ඉව සන්‍වත්, ලිශ්ච අනෙකාච්ච තෞ තයොඃ, කලිශ්ච හලිශ්චෙති කලිහලිඃ. න කලිහලිඃ අකලිහලිස්තස්‍ය.

රහිත ධාතුය ශාසුධාතුය ඉත්සංඥ ඍකාරයුක්ත ධාතුය යන මොවුන්ගේ අනුවර්තනය ඇති කල්හිද, ශාසුධාතු ඉත්සංඥ ඍකාරයුක්ත ධාතු යන මොවුන්ගේ ලඝුස්වරයුක්ත ධාත්වක්ෂරයන්ගේ පරත්වයක් නැති බැවින් අනුවර්තිය නොලත් කල්හිද, චකාසෘක්ෂලූදීප්තෘයන මේ ධාතුහුගේ ඉත්සංඥඍකාර යුක්තවූයේද අනේකස්වර යුක්ත බැවින් විශේෂයෙන් බාධිත හෙයින් කෙවලවූ, අනග්ලොපිනඃ යන්න කියනලදී.

(මු-) 640. **බ්‍යෙස්‍යත් සනි.** (බ්‍යස්‍ය 6. ඉත් 1. සනි 7.)

බෙරවර්ණස්‍ය ඉත් සත් සනි පරෙ.

(ස-) සනි පරෙ, සන්ප්‍රත්‍යයා පර කල්හි ; බෙඃ, බිසංඥයාගේ ; අවර්ණස්‍ය, අවර්ණයහට ; ඉත් සතත්, ඉකාර වන්නේය.

(මු-) 641. **ඤෙර්ලොපො'නාල්විෂ්ණ්වාය්‍යාන්තෙත්න්වාමිම් ශිති.** (ඤෙඃ 6. ලොපඃ 1. අනාලු—ශිති 7.)

ආලු ඉෂ්ණු ආය්‍ය අන්ත ඉත්නු ආම් ඉම් ශිත් එහෙත'න්‍යත්‍ර ඤෙර්ලොපඃ සතත්.

අචීකමත අචකමත. කාමයාඤ්චක්‍රෙ චකමෙ.*

(ස-) ආලු, ආලුය ; ඉෂ්ණු, ඉෂ්ණුය ; ආය්‍ය, ආය්‍යය ; අන්ත, අන්තය ; ඉත්නු, ඉත්නුය ; ආම්, ආම්ය ; ඉම්, ඉම්ය ; ශිත්, ශිත්ය යන ; එභ්‍යඃ, මොවුන් කෙරෙන් ; අන්‍යත්‍ර, අන්‍යවූ ප්‍රත්‍යයන් පර කල්හි ; ඤෙඃ, ඤිප්‍රත්‍යයහට ; ලොපඃ සතත්, ලොප් වන්නේය.

අලුප්‍රත්‍යයාදිය පර කල්හි—ස්පෘහයාලුඃ, කාරයිෂ්ණුඃ ස්පෘහයාය්‍යඃ, මණ්ඩයන්තඃ, ස්තනයිත්නුඃ, කාරයාමාස, කාරයිෂ්‍යති, කාරයති යනාදියයි. කමධාතු වේ, වාරෙ යන්නෙන් විකල්පයෙන් ඤිප්‍රත්‍යය වේ (577) වෘද්ධියි, කාමි යන මෝහට (631) ධාතුසංඥයි, පී-තන්, අම්, (613) අඩ්, (638) හ්‍රස්ව වේ, ධුර්විඃ යනාදියෙන් ද්විත්ව වේ, ධිසංඥ මිභාගය ලොප්වේ, ධිසංඥ කකාරයහට චකාර වේ, අඩ් යන්න පර බැවින් (639) සන්වත්, (640) අකාරයහට ඉකාර වේ, (639) ධිසංඥය දීර්ඝද, මෙහින් ඤිහට ලොප්ද වෙත්, අචීකමත. ඤි නුවූ පක්ෂයෙහි අචකමත. ධාතුහු කෙරෙන් වාරෙ යන්නෙන් විකල්පයෙන් ඤි

---

* ආලුශ්ච ඉෂ්ණුශ්ච ආය්‍යශ්ච අන්තශ්ච ඉත්නුශ්ච ආම්ච ඉම්ච ශිච තෙ, න විද්‍යන්තෙ තෙ යත්‍ර ස තස්මින්.

වේ, වෘද්ධිසී, පෙර මෙන් ධාතුසංඥද වේ, ඝී-එ, ඊවිච් යනාදි යෙන් ආම්, කෘධාතුහට චිඛ වේ, ඛිසංඥවූ සෘවර්ණයහට අකාරද කකාරයහට චකාරද වෙත්, මකාරයහට අනුස්වාරද ඔහට ඥකාරද-සෘකාර රකාරද-ශුර්ස්‍රුඩඃ යනාදියෙන් ඤිහට ගුණද වෙත්, අය් වේ, කාමයාඤ්චක්‍රෙ. ඤි නුවූ පක්‍ෂයෙහි, චකමෙ.

(මු-) (91) අයඩ ගතෞ.

ආයිස්වං, ආයිධ්වං ආයිඪ්වං-අයාඤ්චක්‍රෙ.

(92) එවං දයඩගතෞ.

(93) ස්ඵායීඩවෘද්ධෞ. අස්ඵායිෂට.

(ස-) අයධාතුහු කෙරෙන් ථී-ධ්වං වේ, අම්ආගම සිආගමද වසො'රසෑ යනාදියෙන් ඉම්ආගමද වෙත්, ධෙ සලොපඃ යනාදියෙන් විකල්පයෙන් සකාරලොපය වේ, ථී ඝී ඞී යනාදියෙන් විකල්පයෙන් ධකාරයහට ඪකාර වේ, ආයිස්වං. ඪකාර නුවූ පක්‍ෂයෙහි ආයිධ්වං. අන්‍ය පක්‍ෂයෙහි ඣප් ඣසොඃ යනාදියෙන් සකාරයහට දකාර වේ, ආයිඪ්වං. ධාතුහු කෙරෙන් ඝී-එ, ඊවිච් යනාදියෙන් ආම් වේ, කෘධාතුහට ච්ඛ වේ, ඛිසංඥයහට ආදෙශාදිය කළ කල්හි, අයාඤ්චක්‍රෙ. ස්ඵාය ධාතුහුගේ ඊකාරානුබන්ධය කතකතවතුස්ථානයෙහි ඉම් නොවීම පිණිසයි. ඩකාරයද අනුබන්ධයි. (573) විකල්පයෙන් ඉම් කළ කල්හි අස්ඵායිෂට.

(මු-) **642. ය්වොර්ලොපො හස්‍යෙ.** (ය්වොඃ 6 .. ලොපඃ 1. හසි 7. අයෙ 7.) අස්ඵාසත.*

(ස-) අයෙ, යකාරය රහිතවූ ; හසි, හස් පරකල්හි; ය්වොඃ, ධාත්වන්තවූ යකාර වකාර දෙදෙනාහට ; ලොපඃ, ලොප් වන්නේය.

වකාරය දෘෂ්ටාන්තයි. ඉම් නුවූ පක්‍ෂයෙහි ස්ඵායධාතුහු කෙරෙන්, ථී-තාන්, අම් ආදි ආගම වේ, මෙයින් යකාර ලොපය වේ, අස්ඵාසත. ස්ඵාතා ප්‍යාතා යනුද මෙසේයි. හසි යනු කුමටද? ස්ඵායතෙ. සෙවතෙ යනාදියෙහි ස්වරයා පර කල්හි ලොප්නොවන පිණිසයි. අයෙ යනු කුමටද? දිව්‍යති යන තන්හි යකාරය පර කල්හි ලොප් නොවන පිණිසයි.

(මු-) (94) ඔප්‍යායීඩවෘද්ධෞ.

---

* යව වච ය්වෙ‍ා තයොඃ.

643. පදස්තනීණ් ණෙ ස ප්‍යායතායදීපපූර ජන බුධස්තු වා. (පදඃ 5. තනි 7. ඉණ් 1. ණෙ 7. ප්‍යාය—බුධඃ 5. තු 1. වා 1.)

පදෙ ණෙ'පී ඉණ් ස්‍යාත් තනි, ප්‍යායාදෙස්තු වා.

(ස-) ප්‍යායධාතුහුගේ ඔකාරය ක්‍ත්‍යක්‍තවතුස්ථානයෙහි තකාරයහට නකාර වීම පිණිස අනුබන්ධයි. ඊකාර එම ප්‍රත්‍යයන්ගේ ස්ථානයෙහි ඉම් නොවීම පිණිස අනුබන්ධයි.

තනි, ථිසංඥ තන් පර කල්හි ; පදඃ, පදධාතුහු කෙරෙන් ; ණෙ'පී, කර්තෲපීයෙහි ; ඉණ් ස්‍යාත්, ඉණ්ආගම වන්නේය ; ප්‍යායාදෙස්තු, ප්‍යායධාතු ආදිකොට ඇති තාය-දීප-පූර-ජන-බුධ යන ධාතුහු කෙරෙන් වනාහි ; වා, තන් පර කල්හි විකල්පයෙන් ඉණ්ආගම වේ. ඉණ්ප්‍රත්‍යයාගේ ණකාරය වෘද්ධිය පිණිස ඉත්සංඥයි. මේතෙම සිප්‍රත්‍යයහට බාධකයි.

(මූ-) 644. **ඉණස්තන් ලොප්‍යඃ.** (ඉණඃ 5. තන් 1. ලොප්‍යඃ 1.) අපාදි අපාදිෂාට අපාදස්ත.

(ස-) ඉණඃ, ඉණ්ආගමයා කෙරෙන් පරවූ ; තන්, තන් ප්‍රත්‍යය ; ලොප්‍යඃ, ලොප්කටයුතු වන්නේය.

ඉණඃ යනු සාධාරණපීයයි, එහෙයින් (921) රතනොර්යශ්ණෞ යන මේ සූත්‍රයෙන් කරණලද ඉණ්ප්‍රත්‍යයා කෙරෙන්ද තන්විභක්තිහුගේ ලොපය වෙයි. පදස්තනීණ්ණෙ යන මෙහි තන්විභක්තිහුගේ ස්ථානයෙහි ඉණ් කළ කල්හි ලාඝවයෙහිද, ථි පර කල්හි සිආගමය පැමිණෙයි, තන්ස්ථානයෙහි ජාතභාවයෙන් ඉන් යන්නහු කෙරෙන් ඩිත්ත්වයෙන් අබොධීත් යන මෙහි ගුණහානියද වන්නේය. ප්‍යායධාතුහු කෙරෙන් ථි-තන්, පූර්වසූත්‍රයෙන් විකල්පයෙන් ඉණ් වේ, මෙයින් තන් විභක්තිලොපය වේ. අපාදි.

ධාතුහු කෙරෙන් තන් කළ කල්හි අම්ආගම සිආගම වෙත්, වෙමුදිත් ස්නාදියෙන් ඉණ් විකල්ප පක්ෂයෙහි ඉම් ආදිය වේ, අපාදිෂාට. ඉම් නුවූ පක්ෂයෙහි (642) සකාරය ලොප්කළ කල්හි, අපාදස්ත.

(මූ-) 645. **ප්‍යායඃ පීර්යඞ්ගෙඨ්‍යඃ.** (ප්‍යායඃ 6. පීඃ 1. යඞ්ගෙඨ්‍යඃ 7..) පිප්‍යෙ.

(ස-) යඞ්ගෙඨ්‍යඃ, යඞ්ප්‍රත්‍යයද ඝීසංඥයද පර කල්හි ; ප්‍යායඃ, ප්‍යායධාතුහට ; පීඃ, පීආදෙශ වන්නේය. ප්‍යායධාතුහු කෙරෙන් ඝී එ, මෙයින් පීආදෙශ වේ, ද්විත්වද, ඛිසංඥයහට හ්‍රස්වද

වෙත්, අනෙකක්ෂර ධාතු බැවින් ශ්නුඩ්වොඃ සනාදියෙන් ඊකාරයහට යකාර වේ, පිපෙෂ.

(මු-) (95) තායෘඞ සන්තාන පාලනයොඃ. අතායි අතායිෂ්ට.

(96) ශලඩචලනෙ.

අශලිස්වං අශලිඩ්වං අශලිඬවං.

(ස-) තායධාතුහුගේ ඍකාරය ක්‍ෂිප්‍රත්‍යයා කෙරෙන් අඩ් කල කල්හි හ්‍රස්වනිෂෙධය පිණිස අනුබන්ධයයි. පුලුල්කිරීම්, පාලන දෙක්හි වෙයි. තායධාතුහු කෙරෙන්, චි-තන්, පදසත නිණ් යනාදියෙන් විකල්පයෙන් ඉණ් වේ, ඉණ්සතත් යනාදි යෙන් තන් ලොප්වේ, අතායි. පක්‍ෂයෙහි ඉම් ආදිය වේ, අතායිෂ්ට. ශලධාතුහු කෙරෙන් ටී-ධ්වං, අම්ආගම සිආගම, ව‘සොරසඃ යනාදියෙන් ඉම්ආගමද වෙත්, ධෙ සලොපඃ යනා දියෙන් විකල්පයෙන් සකාර ලොප්වේ, ටි ඨි ඪි යනාදියෙන් ධකාරයහට විකල්පයෙන් ඪකාර වේ, අශලිඪ්වං. ඪකාර නුවූ පක්‍ෂයෙහි, අශලිඩ්වං. සකාරලොපනිෂෙධ පක්‍ෂයෙහි ඣප්ඣසොඃ යනාදියෙන් සකාරහට දකාර වේ, අශලිඬවං.

(මු-) (97) ෂෙවෘඞ සෙවනෙ

පරිෂෙවතෙ, න්‍යෂෙවිෂ්ට, විෂිෂෙවෙ, ප්‍රතිසෙවතෙ.

(ස-) සෙවධාතුහුගේ ඍකාරය ක්‍ෂිප්‍රත්‍යයා කෙරෙන් අඩ් වූ කල හ්‍රස්ව නොකිරීම පිණිසයි. පරිපූර්ව සෙවධාතුහු කෙ රෙන් විභක්ත්‍යාදිය කල කල්හි (572) මූර්ධන්‍ය ෂකාර වේ, පරි ෂෙවතෙ. එම සූත්‍රයෙන් අම්ආගමය ඇති කල්හිද මූර්ධන්‍ය ෂකාර වේ, න්‍යෂෙවිෂ්ට. ද්විත්ව කල කල්හිද එසින්ම මූර්ධන්‍ය දෙශ වේ, විෂිෂෙවෙ. ප්‍රතිපූර්ව කල්හි මූර්ධන්‍යවිධානයක් නැති හෙයින් ආදෙශ නොවේ, ප්‍රතිසෙවතෙ.

(මු-) (98) කාශෘඞදීප්තෞ. කාශාමාස චකාශෙ.

(ස-) කාශධාතුහුගේ ඍකාර ඞකාර දෙක අනුබන්ධයි, එහි ප්‍රයොජනය යට කියනලදී. කාශධාතුහු කෙරෙන් (607) විකල්පයෙන් ආම් වේ, කාශාම්ාස. ආම් නුවූ පක්‍ෂයෙහි, චකාශෙ.

(මු-) එවං (99) කාසෘඞකුශබ්දෙ.

(100) ඊහඞචෙෂ්ටායාං.

ඓහිස්වං ඓහිඩ්වං ඓහිඬවං.

(ස-) එවං, දන්ත්‍යසකාරවත් කාසෘධාතුවද කාශෘධාතුහුගේ

ක්‍රමයටම සිඬකටයුතු. ඊහධාතුහු කෙරෙන් ටී-ඩ්වං, අම් ආගම සිආගම ඉම්ආගම වෙත්, ධෙ සලොපො වා යන්නෙන් විකල්පයෙන් සකාරලොපය වේ, ටී සී ඝී යනාදියෙන් ධකාරයහට ඉම්සහිත හල් බැවින් විකල්පයෙන් ඒකාර වේ, ආදිගෙවොඃ යනාදියෙන් ගුණ වේ, නැවතත් අම්, ආදිගෙවොඃ-වෘඞිසි, ඓහිඪ්වං, ඒ නුවූ පූර්වපක්‍ෂයෙහි, ඓහිඞ්වං, සකාරලොපය නුවූ පක්‍ෂයෙහි, ඓහිඪ්වං.

(මු-) (101) රුධවධෙ ගත්‍යෞං. අරවිෂ්ට අරොෂ්ට. රුරුවිෂෙ.

(ස-) රුධාතුහු කෙරෙන් ටී-තන් වේ, අම්ආගම සිආගමද, වෙමුදිත් යනාදියෙන් විකල්පයෙන් ඉම්ද වෙත්, ගුණ වේ, අරවිෂ්ට. ඉම් නුවූ පක්‍ෂයෙහි අරොෂ්ට. ඝී-සෙ, ඝීසංඥය විකල්ප රහිත බැවින් (584) නිත්‍යයෙන් ඉම්, ශ්නුධ්වොඃ යනාදියෙන් උව්ආදෙශ වේ, රුරුවිෂෙ.

(මු-) (102) දෙඩපාලනෙ.

646. වෙර්දෙඩො දිගිෂ්ඨ්‍යං. (වෙඃ 6. දෙඩඃ 6. දිගිඃ 1. ඨ්‍යං 7.)

විරුක්තස්‍ය දෙඩො දිගිඃ සන්ත් ඨ්‍යං. දිගෙෂ.

(ස-) ඨ්‍යං, ඝීසංඥයා පර කල්හි ; විරුක්තස්‍ය, විත්වූ ; දෙඩඃ, ආත්මනෙපදයෙහිවූ දෙධාතුහට ; දිගිඃ සන්ත්, දිගිආදෙශ වන්නේය. දෙධාතුහු කෙරෙන් ඝී-ඒ, විත්ව වේ, මෙයින් දිගි වේ, ශ්නුධ්වොඃ යනාදියෙන් ඉකාරයහට යකාර වේ, දිගෙ.

(මු-) (103) ඔ ඝී ඩනහොගතෞ. අඩයිෂ්ට.

(ස-) ඝීධාතුහුගේ ඔකාරය ක්‍ත ක්තවතුස්ථානයෙහි තකාරයහට නකාර වීම පිණිස අනුබන්ධයයි. ඝීධාතුහට නෙමෙකාව් යනාදියෙහි ඝීවර්ජිත බැවින් ඉම් වේ, ඝීයන්නෙහි ඊකාරයහට ගුණව අය්ආදෙශ වේ, අඩයිෂ්ට.

(මු-) (104) ගුපඩ ගොපන කුත්සනයොඃ. ජුගුප්සතෙ.

(105) මානඞ්විචාරෙ. මීමාංසතෙ.

(106) බධඞ නිෂ්‍යාං. බීභත්සතෙ.

(ස-) ගුපධාතුහු කෙරෙන් කිත්තිජගුපඃ යනාදියෙන් සන් වේ, සන් ක්‍යඞ්ඃ යනාදියෙන් ධාතුසංඥයි, සන්යඞනඃ යනාදියෙන් ඩ්විධද, ඩ්සංඥයාගේ භාගයහට ලොපද, ඩ්සංඥයහට

චවර්ගයද වෙත්, ජුගුප්සතෙ. මානධාතුහු කෙරෙන් කිත් තිජගුපඃ යනාදියෙන් සන් වේ, ධාතුසංඥද, නකාරයහට අනුස්වාරද, මාංසධාතුහට සංයඬිනාතඃ යනාදියෙන් ඊත්වද, ඛසංඥයාගේ භාගය ලොප්ද, මානධාතුව බැවින් ඛසංඥය හට කිත්තිජගුපඃ යනාදියෙන් ඊද වෙත්, මීමාංසතෙ. බධ ධාතුහු කෙරෙන් කිත්තිජ යනාදියෙන් සන් වේ, ඣභානත ස්ස යනාදියෙන් බකාරයහට භකාරයද, ධාතුසංඥද, ඊත්වද, ඛසංඥයාගේ භාගය ලොප්ද, ඛසංඥයහට කිත්තිජ යනාදි යෙන් ඊද වෙත්, බීභත්සතෙ.

(මු-) (107) ද්‍යුත ඞ දීප්තෞ. (563 ශාසුලිද්‍යුදිතීඞඃ, තෙනෙව පං, අද්‍යුතත්, අද්‍යොතිෂ්ට.

(ස-) ද්‍යුතධාතුහුගේ ඞකාරය අනුබන්ධයයි, තෙනෙවපං, (563) සූත්‍රයෙහි පරස්මෛපදයමය, ඞානුබන්ධද වන බැවින් ධාතු උභයපදයි. ද්‍යුතධාතුහු කෙරෙන් ශාසුලිද්‍යුත් යනාදි යෙන් ඞ වේ, අද්‍යුතත්. වසො'රස්ස යනාදියෙන් ඉම්, ගුණාදිය වේ, අද්‍යොතිෂ්ට.

(මු-) 647. **ද්‍යුත්-ස්වාපෙතඃ ඛෙර්ජීඃ.** (ද්‍යුත්-ස්වාපෙතඃ 6.. ඛෙඃ 6. ජීඃ 1.)

දිද්‍යුතෙ.*

(ස-) ද්‍යුත්ස්වාපෙතඃ, ද්‍යුතධාතුද ණිඅන්තවූ ස්වාපිධාතුද යන දෙදෙනාගේ ; ඛෙඃ, ඛසංඥයහට ; ජීඃ, ජතදෙශ වන්නේය.

ද්‍යුතධාතුහු කෙරෙන් සී-ඒ, ඊත්ව වේ, ඛසංඥයාගේ තකා රයහට ලොප්වේ, මෙසින් ඛසංඥයාගේ ස්වර සහිත යකා රයහට ජතදෙශ (ඉකාර) ය වේ. දිද්‍යුතෙ.

(මු-) (108) වෘතඞ වෘ වර්තනෙ.

648. **වෘද්භ්‍යො නෙම් පෙ ස්‍යසනොර්වා ත්ව මෙ.** (වෘද් භ්‍යඃ 5...න 1. ඉම් 1. පෙ 7. ස්‍යසනොඃ 6.. වා 1. තු 1. අමෙ 7.)

වෘතාදෙඃ ස්‍යසනො රිම් න සතත් පෙ, මාදන්‍යත්‍ර තු වා.

අත එව පං. වර්ත්ස්‍යති. මෙතු වර්තිෂ්‍යතෙ.

(ස-) වෘතධාතුහුගේ ඞකාරය වෘතාදිය පිණිසයි, ඞකාර

---

* ද්‍යුතශ්ච ස්වාපිශ්ච තයොඃ

යෙහි ප්‍රයොජන උක්තයි. වෘතාදෙඃ, වෘතධාතු ආදිකොට ඇති ධාතූන් කෙරෙන් පරවූ; ස්‍යසනොඃ, ස්‍යතිවිභක්තිය සන්ය යන මොවුන්ගේ ස්ථානයෙහි; පෙ, පරස්මෛපදයෙහි; ඉම් න ස්‍යාත්, ඉම්ආගමය නොවන්නේය. මාත්, ආත්මනෙපදයා කෙරෙන්; අන්‍යත්‍ර තු, පිටත් තන්හි වනාහි; වා, විකල්පයෙන් ඉම්නිෂෙධ වේ. අතඃ එව, එහෙයින්ම; (උභය පදය බැවින්) පං, පරස්මෛපදය වේ.

වෘතධාතුහු කෙරෙන් තී—ස්‍යති, මෙයින් ඉම් නොවේ, වර්ත්ස්‍යති. සන්ප්‍රත්‍යය කළ කල්හි විවෘත්සති. ශම තු, ආත්මනෙපදයෙහි වනාහි; වෘතධාතුහු කෙරෙන් තී—ස්‍යතෙ, මෙයින් ඉම් වේ, වර්ත්තිෂ්‍යතෙ. සන් කළ කල්හි; විවර්ත්තිෂතෙ. ආත්මනෙපදයෙන් පිටත් තන්හි; විවර්තිෂා. විවෘත්සා යනාදියයි. වෘතාදිය මෙසේයි, වෘතුර්වෘධුඃ ශෘධුඃ ස්‍යන්දූඃ කෘපූඃ පඤ්චවෘතාදයඃ. [පාණිනීඃ 7. 2. 59, 1. 3. 92.]

(මු-) (109) ස්‍යන්දූඞ් ක්ෂරණෙ.

නිෂ්‍යන්දතෙ නිස්‍යන්දතෙ. ඝෘතං. නිස්‍යන්දතෙ හස්තීති ප්‍රාණිස්ථානනෂඃ.

(ස-) ස්‍යන්දධාතුහුගේ ඌකාරය විකල්පයෙන් ඉම්වීමපිණිස අනුබන්ධයි. නිපූර්ව ස්‍යන්දධාතුහු කෙරෙන් තී — තෙ, ශප්, විසකාභ්නා යනාදියෙන් විකල්පයෙන් ෂකාරවේ, නිෂ්‍යන්දතෙ, පක්ෂයෙහි, නිස්‍යන්දතෙ. ඝෘතං, දක්වනලද උදාහරණය ද්‍රව මෙන් වන පක්ෂයෙහි ගිතෙල් සඳහායි. නිස්‍යන්දතෙ හස්තී යන මෙහි, ප්‍රාණිස්ථාත්, ප්‍රාණිවත් කර්තෘඃ බැවින්; න ෂඃ, මූර්ධන්‍ය ෂකාර නොවේ. හස්තියා වෑරෙයි යන අර්ථයි.

(මු-) (110) කෘපූඞ් කම්පනෙ.

649. කෘපඃ කෟපො'කෘපාදෞ. (කෘපඃ 6. කෟපඃ 1. අකෘපාදෞ 7.)

කෘපඃ ස්ථානෙ කෟපඃ ස්‍යාත් න තු කෘපාදෞ. කල්පතෙ.*

(ස-) කෘපඃ ස්ථානෙ, කෘපධාතුහුගේ ස්ථානයෙහි; කෟපඃ ස්‍යාත්, කෟපආදෙශ වන්නේය; කෘපාදෞ තු, කෘපාදියෙහි වනාහි; න, කෟපාදෙශ නොවන්නේය; කෘපාදිය මෙසේයි, කෘපා කෘපාණිඃ කෘපණඃ කෘපීටයොව කෘපඃ කෘපී යන මොහුයි. කෘපධාතුහු කෙරෙන් විභක්ති හා ශප්‍රත්‍යයද වූ කල්හි මෙ

* කෘපා ආදිර්යස්‍ය ස කෘපාදි, තද්‍යොගෙ තස්මින්.

යින් කෟපආදෙශ වන්නේය, ගුණ වන්නේය, කල්පතෙ. [පාණිනිඃ 8. 2. 18.]

(මූ-) 650. **නෙම් පෙ ධ්‍යඃ.** (න 1. ඉම් 1. පෙ 7. ධ්‍යඃ 6.)

කෟපො ධ්‍ය ඉම් න ස්‍යත් පෙ. අතඑව පං. කල්ප්තා. පෙ කිං කල්පිතා කල්ප්තා. කල්ප්ස්‍යති, මෙතු කල්පිෂ්‍යතෙ. කල්ප්ස්‍යතෙ.

(ස-) කෟපඃ, කෟපධාතුහු කෙරෙන්; ධ්‍යඃ, ධීසංඥයාගේ ස්ථානයෙහි; පෙ, පරස්මෛපදයෙහි; ඉම් න ස්‍යත්, ඉම් ආගමය නොවන්නේය. අතඑව, එහෙයින්ම; පං, පරස්මෛ පදය වේ.

ද්‍යුතාදීන් කෙරෙන් වීසංඥයා පරකල්හි උභයපදත්වය වේ. වෘතාදිය ද්‍යුතාදි ගණයෙහි අන්තර්ගත හෙයින් වී පර කල්හිද ස්‍ය-සන් දෙදෙනාහටද උභයපදත්වය වෙයි. කෟප ධාතුව වනාහි ද්‍යුතාදි බැවින්ද වෘතාදි බැවින්ද නෙම්පෙධ්‍යඃ යන්නෙන්ද වී පර කල්හිද ස්‍ය-සන් දෙදෙනාහට ධී පර කල්හිද උභයපදත්වය වෙයි, සෙසු තන්හි සියල්ලෝම ආත්මනෙ පදයෝයි. කෟපධාතුහු කෙරෙන් ධීසංඥ පරස්මෛපද තා විභක්තියි, කෟපඃ කෟපඃ යනාදියෙන් කෟපධාතුහට කෟපආදෙශ වේ, මෙයින් ඉම්නිෂෙධ වේ, ගුණවේ, කල්ප්තා. පෙ යනු කුමටය? ආත්මනෙ පදයෙහි ඉම්ආගම නිෂෙධය නොවන පිණිසයි, ඒ මෙසේයි, කෟපධාතුහු කෙරෙන් ආත්මනෙපද ධීසංඥ තා වේ, වෙමුදිත් යනාදියෙන් විකල්පයෙන් ඉම් වේ, කෟපආදෙශ වේ, ගුණයි, කල්පිතා. ඉම් නුවූ පක්ෂයෙහි කල්ප්තා. කෟපධාතුහු කෙරෙන් ති-ස්‍යති, කෟපආදෙශ වේ, ගුණදිය වේ, වෘද්භ්‍යනෙම් යනාදියෙන් ඉම්නිෂෙධයි. කල්ප්ස්‍යති. මෙතු, ආත්මනෙපදයෙහිවනාහි; කල්පිෂ්‍යතෙ, කල්ප්ස්‍යතෙ. [පාණිනිඃ 7. 2. 60, 1. 3. 93.]

(මූ-) (111 ව්‍යථිෂ්මධි පීඩායාං.

651. ව්‍යථ ග්‍රහ ජ්‍යා වය ව්‍යධ වශ ව්‍යච ප්‍රච්ඡ ව්‍රශ්ච භ්‍රස්ජ ස්වප වච යජාදෙඃ බෙර්ජිෂ්ඨ්‍යං. (ව්‍යථ—යජාදෙඃ 6. බෙඃ 6. ජිඃ 1. ඨ්‍යං 7.]

එෂාං බෙර් ජිඃ ස්‍යත් ඨ්‍යං. විව්‍යථෙ.*

---

* ව්‍යථශ්ච ග්‍රහශ්ච ජ්‍යාශ්ච වයශ්ච ව්‍යධශ්ච වශශ්ච ව්‍යචශ්ච ප්‍රච්ඡශ්ච ව්‍රශ්චශ්ච භ්‍රශ්ජශ්ච ස්වපශ්ච වචශ්ච යජාදිශ්චෙති තාස්‍ය.

(ස-) ව්‍යථධාතුහුගේ ෂකාරය ඛප්‍රත්‍යය පිණිසද මකාරය ෂටාදිය පිණිසද අනුබන්ධයෝයි.

එෂාං, ව්‍යථ-ග්‍රහ-ජ්‍යා-වය-ව්‍යධ-වශ-ව්‍යච-ප්‍රච්ඡ-ව්‍රශ්ච-භ්‍රස්ජ-ස්වප-වච-යජ-යන මේ ආදීන්ගේ ; ඛෙඃ, ඛිසංඥාහට ; ඨ්‍යං, ඝිසංඥයා පර කල්හි ; ජිඃ සත්‍යත්, ජ්‍යාදෙශ වන්නේය.

වය යනු මෙහි වෙඤ්ස්ථානයෙහි (663) වය් ආදෙශයයි. ඕහටද වෙඤ් යන ස්ථානයෙහි ජ්‍යාභාවයෙන්ම යජාදිබැවින් ජ්‍යාදෙශය සිද්ධ කල්හි නැවත මෙහි ග්‍රහණය (662) ඨ්‍යං න වෙ ප්‍රච්ඡාං යත මෙයින් ජ්‍යාදෙශනිෂෙධය බාධාකිරීම පිණිසයි. ග්‍රහ ප්‍රච්ඡ ව්‍රශ්ච භ්‍රස්ජ යනමේ සතරදෙනාගේ ඛිසංඥයා හට ජ්‍යාදෙශ කළ කල්හි (559) ස්‍යකාරය හට අකාර වෙයි එකල්හි ජ්‍යාදෙශ කිරීමෙහි ඵලයක් නැති කල්හිද මෙහි ග්‍රහණය ග්‍රහාදිගණය පිණිසයි, එහෙයින් ගෘහ්‍යතෙ පෘච්ඡ්‍යතෙ යනාදියෙහි (661) ග්‍රහාදි බැවින් ජ්‍යාදෙශ වෙයි. යජාදිය වනාහි මෙසේයි :—

යජිවපිවහිශ්චෛව වෙඤ්ව්‍යෙඤ්හ්වෙඤ් වසතිස්තථා,
වදිවශිශ්වයතිශ්චෛවතෙ නව යජාදයඃ.

ව්‍යථධාතු, ඛි-එ, වීථ්‍ය වේ, ඛිසංඥ ථකාරලොපය වේ, මෙයින් ඛිසංඥ යකාරයහට ජ්‍යාදෙශ ඉකාර වේ, විව්‍යථෙ. [පාණිනිඃ 7. 4. 68, 6. 1. 17.]

(මු-) (112) ඤිදිත්වරාශ්මඩ් ස්‍යදෙ.
අත්වරිෂ්වං අත්වරිඪ්වං අත්වරිඪවං.

මවත්පාදඃ.

(ස-) ත්වරධාතුහුගේ ඤි යනු වර්තමානකාලයෙහි ක්තක්ත වතුප්‍රත්‍යයන් පිණිසද ආකාරය භාවවාච්‍යකල්හිද ක්‍රියාරම්භයෙහිද ක්තාක්තවතුස්ථානයෙහි විකල්පයෙන් ඉම් වීම පිණිසද අනුබන්ධයෝයි. ෂකාර මකාර ඩකාරානුබන්ධයන්ගේ ප්‍රයොජනය කියනලදමැයි. පිසංඥ ධ්වංවිභක්තිසි ((556, 557) විකල්ප දෙක්හි පද තුණයි, අත්වරිෂ්වං අත්වරිඪ්වං අත්වරිඪවං.

මවත්පාදය නිමි.

මිශ්‍රඃ.

(මූ-) (113) පත ඝ ජ ගත්‍යෛශ්වර්යයොඃ.

652. වච්‍යස්‍ය-ශ්වි-පතාං වොචසථ-ශ්ව-පප්තා ඞෙ. (වචි-අස්‍ය-ශ්වි-පතාං 6...වොචඅසථශ්වපප්තාඃ 1. ඞෙ 7.)

එෂාමෙතෙ ක්‍රමාත් ස්‍යුර් ඞෙ. ප්‍රණ්‍යපප්තත්.*

(ස-) පතධාතුහුගේ ඝකාරය ඞප්‍රත්‍යය වීම පිණිසද ජකාරය ජ්වලාදිගණය පිණිසද අනුබන්ධයෝයි. එෂාං, වච-අස්‍ය-ශ්වි-පත යන මේ ධාතුන්ගේ ස්ථානයෙහි ; එතෙ, වොච-සථ-ශ්ව-පප්ත යන මොව්හු ; ඞෙ, ඞප්‍රත්‍යයා පර කල්හි ; ක්‍රමාත්, පිළිවෙළින් ; ස්‍යුඃ, ආදෙශ වන්නාහ.

වචි යනු අදාදි ගණයමැයි, හ්වාදිගණයා කෙරෙන් ඞප්‍රත්‍යය නොවන බැවිනි. අස යනු දිවාදි ගණයමය, අන්‍යයා කෙරෙන් ඞප්‍රත්‍යය නොවන බැවිනි. ප්‍රනිපූර්ව පතධාතුහු කෙරෙන් ලී-දි, ශාසුලිද්‍යුත් යනාදියෙන් ඞ, මෙයින් පප්තාදෙශ වේ, ගදාදිබැවින් ප්‍රාග්වතෙනාණඃ යනාදියෙන් නහට ණකාර වේ, ප්‍රණ්‍යපප්තත්. [පාණිනිඃ 7. 4. 17—20.]

(මූ-) (114) ණ ජටූ වම උද්ගිරණෙ.

වෙමතුඃ වවමතුඃ, වෙමිථ වවමිථ.

(115) භ්‍රමුජණ චලනෙ.

(594) ක්‍රම ක්ලමෙති ශ්‍යන් වා. භ්‍රම්‍යති භ්‍රමති. භ්‍රෙමතුඃ බභ්‍රමතුඃ.

(116) සහ ජ ඞ ශක්ත්‍යෞ.

ව්‍යෂහත ව්‍යසහත. (606) වෙමසහෙතීම් වා. පරිෂහිතා.

(ස-) වම්ධාතුහුගේ ණකාරය එණාදි ගණය සඳහාද ජකාරය ජ්වලාදිය සඳහාද ටූ යනු අථුප්‍රත්‍යය සඳහාද අනුබන්ධයෝයි. ඞාදිය රහිතබැවින් පරස්මෛපදයි. උමධාතුහු කෙරෙන්, ඝී-අතුස්, ව්‍යිත්වයි, ත්‍රෘඵල යනාදියෙන් එණාදිය බැවින් විකල්පයෙන් එ, ද්විලොපයද වේ, වෙමතුඃ. එකාරනුවූ පක්‍ෂයෙහි වවමතුඃ. ධාතුහුකෙරෙන් ඝී-ථප්, ද්විත්වකොට වසොඃර ස්‍ය යනාදියෙන් ඉම්, විකල්පයෙන් එකාර වේ, වෙමිථ,

---

* වචිශ්ච අස්‍යශ්ච ශ්විශ්ච පත ච තෙ තෙෂාං, වොච ච අසථශ්ච ශ්වශ්ච පප්තශ්ච තෙ.

එකාරනුවූ පක්‍ෂයෙහි, වවම්ථ. භ්‍රමධාතුහු කෙරෙන් ක්‍රමක්ලම යනාදියෙන් විකල්පයෙන් ශ්‍යන්ප්‍රත්‍යය වේ, භ්‍රම්‍යති. ශ්‍යන් නුවූ පක්‍ෂයෙහි, භ්‍රමති. අකාරයහට විකල්පයෙන් එකාරද ද්විසංඥයහට ලොප්ද වෙත්, භ්‍රෙමතුඃ. පක්‍ෂයෙහි ද්විසංඥ යාගේ අන්‍යභාගය ලොප්කොට සංයොගයාගේ අන්‍යවර්‍ණය හටද ලොප්කරණු. භකාරයහට බකාර වේ, බභ්‍රමතුඃ. විපූර්‍ව් සහ ධාතුහු කෙරෙන් ක්ත-ත, අම්, ශප්, ගිකඃසතු යනාදියෙන් ෂකාර වේ, ව්‍යෂහත. ව්‍යසහත ධාතුහු කෙරෙන් ක්ත-තා, වෙම්සහ යනාදියෙන් ඉම් වේ, ගිකඃසතු යනාදියෙන් ෂකාර වේ, පරිෂහිතා.

(මු-) 653. **සහ-වහො'ඥ ඩ්.** (සහවහඃ 6. අත් 1. ඔ 1. ඩ් 7.)

සහවහොරකාර ඔ ස්‍යාත් ඩෙ පරෙ. ඞ්සොඪා. (572) ඔත්වාන්‍ත ෂඃ.

(ස-) සහවහොඃ, සහධාතුය වහධාතුය යන දෙදෙනාගේ; අකාරඃ, අකාරයතෙම ; ඩෙ පරෙ, ඩකාරයා පර කල්හි ; ඔ ස්‍යාත්, ඔකාර වන්නේය.

පක්‍ෂයෙහි නිපූර්‍ව් සහ-ක්ත-තා, හොඪා හෙ‍ෟ යන්නෙන් හකාරයහට ඩකාර වේ, ඩභාන්‍තාථොඃ යනාදියෙන් තකාරයහට ධකාර වේ, ෂ්ටුත්‍වඃ යනාදියෙන් ධකාරයහට ඪකාර වේ, අකාරයහට මෙයින් ඔකාර වේ, ගිකඃසතු යනාදියෙන් ඔකාර වර්ජ්ත හෙයින් ෂත්වය නොවේ, ඪ්රෙර්ඪ්රි යනාදියෙන් ඪකාරලොපය වේ, නිසොඪා. [පාණිනිඃ 6. 3. 112.]

(මු-) (117) ෂද ඍ ජෙ‍ෟ විශාදෙ ගතෞ.

නිෂීදති. න්‍යෂදත්. නිෂසාද. ප්‍රතෙසතු ප්‍රතිසීදති.

(ස-) ෂදධාතුහට ත්වාද්‍යාදිෂණිඃ යනාදියෙන් සකාර වේ, නිපූර්‍ව් සදධාතුහු කෙරෙන් තිප් වේ, ශප්, සථාද්‍යන යනාදියෙන් සීදාදෙශයි, ගිකඃසතු යනාදියෙන් ෂත්වය වේ, නිෂීදති. නිපූර්‍ව් සදධාතුහුකෙරෙන් ටි-දිඅම් ආගමයි, ශාසුලිද්‍යුත් යනාදියෙන් ඩප්‍රත්‍යය වේ, ගිකඃසතු යනාදියෙන් අම්ව්‍යවධානයෙහි ෂත්වාදිය වේ, න්‍යෂදත්. නිපූර්‍ව් සද, ක්ත-ණප්, ද්විත්වයි, සත් ස්වක්ජොඃ යනාදියෙන් ද්විහට ෂත්වය වේ, ඤ්ණිත්‍යනොත්‍යව් යනාදියෙන් වෘද්ධියි, නිෂසාද. ප්‍රතිපූර්‍ව් එම ධාතුහුගේ සකාරයහට ෂත්වය නොවේ, ප්‍රතිසීදති.

(මු-) (118) ශද ඏ ශාතනෙ.

654. ශදෙඃ'පි මං. (ශදඃ 5. අපි 7. මං 1.)

ශීයතෙ. අශදත්.

(ස-) ශදධාතු සුවයෙහි වේ. අපි, ශප්ප්‍රත්‍යයා සම්බන්ධවූ අප් පර විෂයෙහි ; ශදඃ, ශදධාතුහු කෙරෙන් ; මං, ආත්මනෙ පදය වේ.

යම් යම් තැනෙකක්හි ශප්ප්‍රත්‍යය වන්නේද ඒ ඒ තන්හි ආත්මනෙපදය වන්නේය. ශදධාතුහු කෙරෙන් තෙ, ශප්, ස්ථාදෘත යනාදියෙන් ශීය වේ, ශීයතෙ. ශපි කිං, අශදත් යනාදියෙහි ආත්මනෙපදය නොවන හෙයිනි. ධාතුහු කෙරෙන් ටී-දි, ශාසුලිදයුත් යනාදියෙන් ඩ, අශදත්. [පාණිනිඃ 1. 3. 6.]

(මු-) (119) ඵණ මිණ ගතෞ. ඵෙණතුඃ පඵණතුඃ, ඵෙණිථ පඵණිථ.

(120) රාජෘ ඤුණ දීප්තෞ.

රෙජතුඃ රරාජතුඃ, රෙජෙ රරාජෙ. (579) විධිබලාදෘතො'පේ‍යත්වං.

(ස-) ඵණධාතුහුගේ මියන්න ණිච පර කල්හි ඉණ් ණම් යන මොවුන්ගේ ස්ථානයෙහි විකල්පයෙන් හ්‍රස්වය සඳහා අනුබන්ධයි. ඵණාදි ගණය බැවින් අකාරයහට විකල්පයෙන් එකාර හා බිහට ලොප්ද වේ, ඵෙණතුඃ. පක්ෂයෙහි, පඵණතුඃ. ඵණධාතුහට ථිව කළ කල්හි වසෝ'රස්‍ය යනාදියෙන් ඉම් වේ, විකල්පයෙන් එකාරාදෙශ වේ, ඵෙණිථ. පක්ෂයෙහි, පඵණිථ. රාජධාතුහුද ඵණාදි බැවින් ආකාරයහටද විකල්පයෙන් එකාර වේ, රෙජතුඃ, පක්ෂයෙහි, රරාජතුඃ. ඕසංඥයා පර කල්හි රෙජෙ, රරාජෙ. විධිබලාත්, තෘඵල යනාදි සූත්‍රයෙහි ඵණාදි ගණයා කෙරෙන් විකල්පයෙන් එකාරාදෙශවිධානය හෙතුකොටගෙන ; ආතඃ අපි, ආකාරයා කෙරෙන්ද ; එත්වං, මෙහි එකාරාදෙශත්වය වේ.

(මු-) එවං (121) ටු භ්‍රාශෘ ඩ ණ දීප්තෞ.

භ්‍රාශ්‍යතෙ භ්‍රාශතෙ. භ්‍රෙශෙ බභ්‍රාශෙ.

එවං (122) ටු භ්ලාශෘ ඩණ භාසි.

(ස-) භ්‍රාශධාතුහුගේ සෘ යනු ඤිප්‍රත්‍යයා කෙරෙන් අඞ පර කල්හි උඞසංඥයහට හ්‍රස්ව නොවීම දක්වන පිණිසද, ටු යනු

අටුප්‍රත්‍යය පිණිසද අනුබන්ධයෝසි. භ්‍රාශධාතුහු කෙරෙන් ක්‍රමක්ලම යනාදියෙන් විකල්පයෙන් ශ්‍යන්, භ්‍රාශ්‍යතෙ. පක්‍ෂයෙහි භ්‍රාශතෙ. ඵණාදි බැවින් විකල්පයෙන් එකාරාදෙශයි, භ්‍රෙශෙ. පක්‍ෂයෙහි, බභ්‍රාශෙ. භාසනාර්ථවූ භාශධාතුවද එසේම සිඩයි. භ්‍රාශ භ්ලාශ ධාතූහු දන්ත්‍ය සාන්තයෝද වෙත්.

(මු-) (123) ෂ්වනණ ශබ්දෙ. විෂ්වණති අවෂ්වණති මාංසං, ව්‍යෂ්වණත් විෂ්වෙණතුඃ විෂෂ්වණතුඃ. විස්වනති වීණං, නිස්වනති අන්නං, (572) අනනව්‍යවෙත්‍යුක්තෙර් න ෂඃ.

(ස-) ෂ්වනධාතු ෂොපදෙශයි, හ්වාද්‍යූදිෂණිඃ යනාදියෙන් සකාරයි. විෂ්වණති, අවෂ්වණති මාංසං, යන දෙතන්හි වි-අව යන උපසර්ග පූර්ව ස්වනධාතුව බැවින් විධානබලයෙන් ආහාරාර්ථයෙහි-ගිකඃ ස්තු යනාදියෙන් ෂකාර වේ, ෂකාරයා කෙරෙන් නකාරයද මූර්ධන්‍ය වේ. මාංස අනුභව කෙරෙයි යන අර්ථයි. ව්‍යෂ්වණත් යන මෙහි ඕසංඥ දිප්, අම්ව්‍යවධානයෙහි එසින්ම ෂත්වය වේ, විෂ්වෙණතුඃ යන මෙහි ඵණාදි බැවින් විකල්පයෙන් එකාරයද බ්ලොපයද වෙත්, ද්විරුක්තයෙහි ෂත්වය වේ, පක්‍ෂයෙහි විෂෂ්වණතුඃ යනුද එසේම ෂත්වය වේ, විස්වනති වීණා යන මෙහි ආහාරාර්ථය නොවන බැවින් ෂත්වය නොවේ, වීණාව නාදකෙරෙයි. නිස්වනති අන්නං යන මෙහි කියනලද උපසර්ග පූර්වතුවූ බැවින් ෂත්වය නොවේ. බත් අනුභව කෙරෙයි යන අර්ථයි. අනනව්‍යවෙත්‍යුක්තෙඃ, සූත්‍රයෙහි අනන වි අව යනු කීබැවින්; න ෂඃ, ෂකාර නොවේ.

(මු-) (124) ඛනු ඤ විදෘරෙ.

(230) හනගමෙත්‍යුඩ්ලොපඃ, චඛ්නතුඃ චඛ්නෙ.

(මූ-) **655. ඛන-සන-ජනාං ඛා ඣසෙ, යෙ තු වා.** (ඛන-සන-ජනාං 6...ඛා 1. ඣසෙ 7. යෙ 7. තු 1. වා 1.)

ඛායාත් ඛන්‍යාත්.

(ස-) ඛනධාතු-අතුස්, ද්විත්වාදියද, හන ගම යනාදියෙන් උඩ්ලොපයද වෙත්, චඛ්නතුඃ. චඛ්නෙ යනුද එසේම සිඩයි. ඛන සන ජනාං, ඛනධාතුය සනධාතුය ජනධාතුය යන මොවුන්ගේ ස්ථානයෙහි; ඣසෙ, ඣස් පරකල්හි; ඛා, ඛා යන මේ ආදෙශය වන්නේය; යෙ තු, විභක්ත්‍යවයවවූ ය පර

කල්හි; වා, විකල්පයෙන් උක්ත ධාතූන්ගේ ස්ථානයෙහි ඛාදෙශ වන්නේය.

මෙහි ඉත්සංඥ පකාරවූ ඣස් පර කල්හි ඛාදෙශ නොවන්නේයයි බොධ්‍යයි, එහෙයින් යඞ් යන්න ලොප්කළ කල්හි චංඛනීති චංඛන්ති යනාදිය වේ. ක්‍යඤ්ප්‍රත්‍යයාගේ යකාරය රහිතවූ යකාරයා පර කල්හිද එසේම බොධ්‍ය වෙයි. එහෙයින් ජන්‍යම් යනාදිය වෙයි. ඛනධාතුහු කෙරෙන් ඞ්-යාත්, මෙයින් නකාරයහට ඛාදෙශවේ, ස්වරය සමානයා හා දිඝීකළ කල්හි, ඛායාත්. පක්ෂයෙහි, ඛන්‍යාත්, [පාණිනිඃ 6. 4. 42.]

(මූ-) (125) චායෘ ඥ නිශාමනෙ අර්චෙ.

අචායීත්, (642) ය්වොලෝප ඉති, අචාසීත්.

(126) ලෂ ඥ ස්පෘහායාං. ලෂ්‍යති ලෂති.

(ස-) චායධාතු, ඊ-දි, අම්, සි, වෙමුදිත් යනාදියෙන් ඉම්, ඊම්, අචායීත්. චායධාතු, ඊ-දි, අම්ආගමාදිය වේ, ය්වොලෝපඃ යනාදියෙන් යකාර ලොප්වේ, අචාසීත්. ලෂධාතු. ක්‍රම ක්ලම, විකල්පයෙන් ශ්‍යන් ලෂ්‍යති, පක්ෂයෙහි, ලෂති.

(මූ-) (127) ගුහූ ඥ සංවරණෙ.

(මූ-) **656. ගුහො ණෞරූඃ.** (ගුහඃ 6. ණෞඃ 6. ඌඃ 1.)

ගුහො ණෞරූඃ සතත්.

ගුහති ගුහතෙ. අගූහීත් අඝුක්ෂත්.

(ස-) ගුහඃ, ගුහධාතුහුගේ ; ණෞඃ, ගුණකරණ ලද්දහුගේ ස්ථානයෙහි ; ඌඃ සතත්, ඌකාර වන්නේය.

කිතකයෙහි (983) ගුහ්‍යං ගොහ්‍යං යනාදි උදාහරණ කරන්නාහු විසින් ස්වරයා පර කල්හිම මේ විධානය වන්නේයයි ප්‍රකාශකරණලදී, එහෙසින් ගුහිතා ගොඪා, ගුහිෂ්‍යති ඝොක්ෂ්‍යති යනාදිය වේ. ගුහධාතුයි, තිප්, ශප්, ලඝූපධඃ යනාදියෙන් ගුණ වේ, මෙයින් ගුණ ස්ථානයෙහි ඌකාරය වේ, ගූහති. ගූහතෙ යන්නද එසේමැයි. ගුහ, දි. අම්, සි, වෙමුදිත්, ඉම්, ඊම, ගුණයි, මෙයින් ඌකාරය වේ, අගූහීත්. හශෂඃ යනාදියෙන් සක්, හොඪොහෙ, යන්නෙන් හකාරයහට ඪකාර වේ, ඣභාන්තස්‍යාදිජවාං යනාදියෙන් ගකාරයහට ඝකාර වේ, ෂඪොඃ කඃ සෙ යන්නෙන් ඪකාරයහට කකාර වේ, කකාරයා කෙරෙන් ෂත්වය වේ, අඝුක්ෂත්. [පාණිනිඃ 6. 4. 89.]

(මු-) **657. ගුහදුහදිහලිහාං පීමදන්තෙ‍ා න සිඃ සක් වා.** (ගුහ-දුහ-දිහ-ලිහාං 6...පීමදනෙත්‍ය 7. න 1. සිඃ 1. සක් 1. වා 1.)

එෂාං පීමදනෙත්‍ය පරෙ සිර් න ස්‍යාත්, සක් ච වා ස්‍යාත්. අගුඬ් අඝුක්‍ෂත.*

(ස-) එෂාං, ගුහධාතු දුහධාතු දිහධාතු ලිහධාතු යන මේ ධාතූන්ගේ ; පීමදනෙත්‍ය පරෙ, පීසංඥයාගේ ආත්මනෙපද යෙහි දන්ත්‍යවර්ණයා පර කල්හි ; සිර් න ස්‍යාත්, ස්‍යාගම නො වන්නේය ; වා, විකල්පයෙන් ; සක් ච ස්‍යාත්, සක්ආගමයද වන්නේය.

එෂාං සිර් න ස්‍යාත් යී පඤ්චමීවිභක්තිය හැර ෂෂ්ඨීනිර්දේශය කරණකොටගෙන ගුහධාතූහුගේ ඉම් සහිත පක්‍ෂයෙහි ජාතවූ ස්‍යාගමයතෙම පීමදන්ත්‍ය අක්‍ෂරයා පරකල්හි නොසිටි නේය, ස්‍යාගමයාගේ සථානයෙහි ජාතත්වය කරණකොට ගෙන ශප්ප්‍රත්‍යයාගේ ප්‍රසඞ්ගය නොවේ. අනිම්පක්‍ෂයෙහි (605) හශෂඃ යන මේ ආදියෙන් ජාතවූ සක්ආගමයද විකල්ප යෙන් සිටිනේය යන අපීයි, එහෙයින් සක් යන්නහුගේ අභාවපක්‍ෂයෙහිද ශප්හුගේ ප්‍රසඞ්ගය නොවේ. එසේම දුහ දිහ ලිහ යන මොවුන්ගේ ඉම්රහිත උඞ්සංඥ ඉච්වර්ණයන්ගේ හාන්තත්වය හෙතුකොටගෙන ස්‍යාගමයාගේ ප්‍රාප්තිය නැත් තේය, සක් වනාහි විකල්පයෙන් වන්නේමය. සක් යන්න හුගේ අභාවපක්‍ෂයෙහි ශප්හුගේ ප්‍රසඞ්ගය නොවේ, සකෘද් ගතෞ විප්‍රතිෂෙධෙ‍ා යද්බාධිතං තද්බාධිතමෙව යන න්‍යාය බැවින යන අපීයි. ගුහ ධාතුයි, පී-තන්, අම්, මෙයින් ස්‍යාගමය නිෂෙධවේ, හො ඪොහෙ‍ා යන්නෙන් හකාරයහට ඪකාර වේ, ඪහාත් තථොඃ යනාදියෙන් තකාරයහට ධකාර වේ, ෂ්ටුභිඃ යනාදියෙන් ධකාරයහට ඪකාර වේ, ඪ්රෙඪ්ඪ්රි යනාදියෙන් ඪකාර ලොපයද පූර්වඋකාර දීර්ඝද වෙත්, අගූඪ. ගුහධාතු වේ, පී-තන්, අම් වේ, මෙයින් සක් වේ, හොඪො හෙ‍ා යන්නෙන් ඪකාර වේ, ඝඩභාන්තස්‍ය යනාදියෙන් ගකා රයහට ඝකාර වේ, ෂඪොඃ කඃ සෙ යන්නෙන් ඪකාරයහට කකාර වේ, කවර්ගයා කෙරෙන් ෂත්වය වේ, අඝුක්‍ෂත. [පාණි නීඃ 7. 3. 73.]

---

* ටත්‍යං පීමං, පීමෙ දන්ත්‍යඃ පීමදන්ත්‍යස්තස්මින්.

(මු-) 653. **සකො'ල්ලොපො'ච්‍ය ච්වෙ.** (සකඃ 6. අත් ලොපඃ 1. අචි 7. අච්වෙ 7.)

සකො'කාරස්‍ය ලොපඃ ස්‍යාදච්වෙ අචි පරෙ. අගුහිෂි අඝු ක්ෂි, අගුහ්වහි අඝුක්ෂාවහි. දන්ත්‍ය කිං අගුහිෂ්මහි අඝුක්ෂා මහි. අච්වෙ කිං අගුහිෂත අඝුක්ෂන්ත.*

(ස-) අච්වෙ අචි පරෙ, බහුවචන රහිතවූ ස්වරයා පරකල්හි; සකඃ, සක්ආගමයාගේ; අකාරස්‍ය, අකාරයහට; ලොපඃ ස්‍යාත්, ලොප්වන්නේය.

ගුහධාතු වේ, ටී-ඉ, අම්, සි, වෙමුදිත් ඉම්, ගුණවේ, ගුහොණෙ රූඃ යන්නෙන් ඌකාර වේ, ෂත්වය වේ, අගුහිෂි. පක්ෂයෙහි හශෂඃ යනාදියෙන් සක්, හොඪොහෞ, ඣභාන්තස්‍ය, ෂඪොඃ කඃ, ෂත්වය වේ, මෙයින් සක්ප්‍රත්‍යයාගේ අකාරලොපය වේ, අඝු ක්ෂි. ගුහධාතු වේ, ටී-වහි, ගුහදුහ යනාදියෙන් ස්‍යාගමනිෂෙධ යද සක් යන්නහුගේ විකල්පයද වෙත්, වකාරය දන්ත්‍ය බැවින් ඣසත්වය නොවේ, එකල්හි හොඪොහෞ යන්නෙහි අප්‍රාප්තියයි, අගුහ්වහි. නැවත පක්ෂයෙහි ගුහධාතු වේ, හශෂඃ යනාදියෙන් සක් වේ, හොඪොහෞ, ඣභාන්තස්‍ය, ෂඪොඃ කඃ, ෂත්ව වේ, ආකතිමහවි, අඝුක්ෂාවහි. දන්ත්‍ය කිං, දන්ත්‍ය යනු කුමටය? දන්ත්‍යවර්ණය රහිත කල්හි සි වීම පිණිසයි. ඒ මෙසේයි, ගුහධාතු වේ, ටී-මහි, අම්, සි, වෙමුදිත්, ගුණවේ, ගුහොණෙ රූඃ, අගුහිෂ්මහි. පක්ෂයෙහි හශෂඃ යනාදියෙන් සක් වේ, හොඪොහෞ, ඣභාන්තස්‍ය, ෂඪොඃකඃ, ආකතිමහවි අඝුක්ෂාමහි. අච්වෙ කිං, අච්වෙ යනු කුමටය? බහුවචනයෙහි වූ ස්වරයා පර කල්හි ලොපය නොවන පිණිසයි, ඒ මෙසේයි, ගුහධාතු, බහුවචනවූ අන්තිවිභක්ති වේ, වෙමුදිත්, ගුණයි, ගුහොණෙ රූඃ, මානොන්ා'දන්තඃ යන්නෙන් අන්ත්හට අත්, අගුහිෂත. පක්ෂයෙහි හශෂඃ යනාදියෙන් සක් වේ, හොඪො හෞ, ඣභාන්තස්‍ය, ෂඪොඃ කඃ සෙ, ලොපො'තඃ යනාදියෙන් අකාරලොපය වේ, අඝුක්ෂන්ත. අඝුක්ෂන්ත යන මෙහි ඉම් විකල්ප පක්ෂයෙහි සක් වෙයි, මෙහි බහුවචන රහිත බැවින් මෙයින් අකාරලොපය නොවේ, අන්‍යය වනාහි ලොපො'තො දෙචොඃ යන්නෙන් අකාරලොපය වේ, ඔහුගේ ස්වාධ්‍යාය

---

* අතො ලොපඃ අලොපඃ. න ච්වං අච්වං තස්මින්.

යෙන් අන්‍යස්ථානයෙහි අත් නොවේ. අකාරලොපය කළ කල්හි නියමයෙන් වන්නාවූද, අච්චෙ යන කීම හඟවයි—(26) ලොපො'ස්‍යමාඩොඃ යන්නද, (543) ලොපො'තො'දෙචොඃ යන්නද, (775) හසාල්ලොපො'ශිත්‍යද්‍යොඃ යන්නද යන මොවුන් කෙරෙන් අන්‍යවූ සූත්‍රයකින් අකාරලොපය හට ස්ථානිවත්වයෙක් නැත්තේය, එහෙයින්, (670) ලුගද්හෙ‍‍ත්‍ය'පඃ යනාදියෙන් අකාර ලොපය කළ කල්හි ස්ථානිවත්වය අයත් නොවන බැවින්, (555) මාමෙන්තා'දනතඃ යන සූත්‍රයාගේ ප්‍රවෘත්තිය ඇති කල්හි-දුහතෙ දිහතෙ ලිහතෙ යනාදිය සිද්ධ වෙයි. [පාණිනීඃ 7. 3. 72.]

(මු-) (128) හෘඤ හෘත්‍යං.

659. ඉගුධූර්මඞ්සීස්‍යනිම් කිද්ගමස්තු වා. (ඉගුධුඃ 5. මඞ්සීසි 1. අනිම් 1. කිත් 1. ගමඃ 5. තු 1. වා 1.)

ඉගුධ ඍවර්ණාන්තාච්ච පරා මෙ ඞිතා අනිම් සී සිශ්ච කිත් ස්‍යාත් ගමස්තු වා. අහෘත අහෘෂාතාං හෘෂීෂ්ට.

(ස-) ඉගුධ්, ඍවර්ණාන්තාච්ච, ඉක්ප්‍රත්‍යාහාරයෙහි වූ උධ් සංඥ ස්වරවත් ධාතුහු කෙරෙන්ද ඍවර්ණාන්ත ධාතුහු කෙරෙන්ද ; පරාඃ, පරවූ ; මෙ ඞිතාඃ, ආත්මනෙපදයෙහි සිටියාවූ ; අනිම් සී, ඉම්රහිත සීසංඥයද ; සිශ්ච, ඉම්රහිත පිසංඥයෙහි වූ ස්‍යාගමයද ; කිත් ස්‍යාත්, කිත්සංඥ වන්නේය ; ගමස්තු, ගමධාතුහු කෙරෙන් වනාහි ; වා, සීසංඥයද සිප්‍රත්‍යයද විකල්පයෙන් කිත්සංඥ වන්නේය.*

හෘධාතුහු කෙරෙන් පී-තන්, අම්, සි, එකස්වරවූ ඍකාරාන්ත ධාතුව බැවින් නෙමෙකාච් යනාදියෙන් ඉම්නිෂෙධ වේ, මේ සූත්‍රයෙන් ස්‍යාගමයහට කිත්සංඥ වේ, හ්‍රස්වයා කෙරෙන් ඣසස්වාත් යනාදියෙන් සිහට ලොප් වේ, අහෘත. හෘ-ආතාං, අම්, සි, ඉම්නිෂෙධ වේ, මෙයින් කිත්සංඥ වේ, ෂත්වය වේ, අහෘෂාතාං. හෘ-සී-සීෂ්ට, ඉම්නිෂෙධ වේ, කිත්සංඥ වේ, හෘෂීෂ්ට. අනිම් යනු මඞ්සීසි යන්නහුගේ විශෙෂණයයි. ගමධාතුහු කෙරෙන් වනාහි ආත්මනෙපදයෙහි (875) සමගත, සමගංස්ත. [පාණිනීඃ 1. 2. 11—13.]

---

* ඉක් උධ් යස්‍ය ස ඉගුධ්, භිද බුධ ඍජ ප්‍රභෘතිඃ. ඉගුධ් ච ඍශ්ච ඉගුධෘඃ තස්මාත්. සී ච සිශ්චෙති, මෙ (ආත්මනෙපදෙ) සීසි මඞ්සී. නාස්ති ඉම් යස්‍ය සො'නිම්.

(මූ-) (129) වුඩුභාෘඤ භාතිපූරෙණයොඃ. බභාව.

(130) දෘන ඤ ආර්ජවෙ ජීදි. දීදෘංසති, දීංදෘංසතෙ.

එවං (131) ශාන ඤ තෙජෙ. ශීශාංසති.

(132) භජේෘ ඤ භාගසෙවයොඃ. භෙජෙ, භෙජිථ බභක්ථ.

(133) ශ්‍රිඤ සෙවායාං. (613) ඤිශ්‍රිත්‍යඞ්, අශිශ්‍රියත්. ශ්‍රයිතා.

(ස-) භාධාතු, ඕ-ව, නෙමසුම්-ඉම්නිෂෙධ වේ, ව්ඞසි, ඞාභ බථ-සෘකාරයහට අකාරද භකාරයහට බකාරද වෙත්, බභාව. දෘනධාතු වේ, කිත්තිජ යනාදියෙන් සන් වේ, මිනොර්තුඃ, බින්දු වේ, දෘංස යන්න හට, සන්ඤනදිර්බුඃ යන්නෙන් ධාතුසංඥසි, කී-තිප්, ශප්, සන්යඞතඃ, ව්තිව වේ, බිසංඥයෙහි නකාරය හට ලොප් වේ, බිසංඥ ආකාර හ්‍රස්ව වේ, මානාදි බැවින් බිසං ඥයහට ඕ වේ, දීදෘංසති. දීදෘංසතෙ යනුද සුගමයි. ශාන ධාතුහුගේ සන්‍ාතයෙහි, ශීශාංසති ශීශාංසතෙ යනුද එසේම සිඩයි. භජධාතු, සී-එ, ව්තිව වේ, තෘඵලභජ, අකාරයහට එකාර හා කෙවල බිසංඥයහට ලොප්ද වෙත්, භෙජෙ. භජ ධාතු-ථප්, විතිව වේ, පාඨයෙහි අකාරයුක්ත ධාතු බැවින් විකල්පයෙන් ඉම් වේ, තෘඵලභජ, එකාර හා සමස්ත බිහට ලොප්ද වෙත්, භෙජිථ. පක්ෂයෙහි (211) කුඞ් වේ, බිසංඥ ජකාරය හට ලොප් වේ, බභක්ථ. ඤිශ්‍රි යනාදියෙන් අඞ් වේ, ධුර්ව්ෂ් ඨ්‍යඞ්, ව්තිව වේ, විෂදෘශසංයොගයාගේ අනත්‍යවර්ණ රකාරලොපය වේ, ශ්නුඞ්වොඃ යනාදියෙන් ඉවර්ණයහට ඉය් වේ, අශිශ්‍රියත්. ශ්‍රි-ඞී-තා, නෙමෙඃනාව්, ඉම්, ගුණවේ, යලායවා. ශ්‍රයිතා.

(මූ-) (134) රන්ජේෘ ඤ රාගෙ.

660. රන්ජො'පෂකානාසස්ණිනෞ නලොපො ඤෞ තු මෘගරමණෙ. (රන්ජඃ 6. අප්-ෂක-අන-අස්-අස්ණිනෞ 7. න-ලොපඃ 1. ඤෞ 7. තු 1. මෘගරමණෙ 7.)

රජති රජතෙ. රරජතුඃ රරඤ්ජතුඃ.*

(ස-) අප් ෂක අන අස් ස්ණිනෞ, ශප්ප්‍රත්‍යයාගේ අප්යන්නද ෂක්ප්‍රත්‍යයද අන්ප්‍රත්‍යයද අස්ප්‍රත්‍යයද ස්ණිතිප්‍රත්‍යයද යන මොවුන් පර කල්හි ; රන්ජඃ, රන්ජධාතුහුගේ ; න ලොපඃ, නකාරලොපය වේ, ඤෞ තු, ඤිප්‍රත්‍යය පරකල්හි වනාහි ; මෘගරමණෙ, මෘගරමණාර්ථයෙහි නකාරලොපය වේ.

රන්ජධාත, මෙයින් නකාරලොපය වේ. රජති. රජතෙ

* අප් ච ෂකශ්ච අනශ්ච අස්ච ස්ණිතිශ්චෙති තාසමින්.

යනුද එසේම සිද්ධයි. රන්ජ, ඞී-අතුස්, ද්විත්ව වේ, ද්විසංඥයාගේ පරභාගය ලොප්වේ, ස්‍යත් ධ්‍යපිත් යනාදියෙන් විකල්පයෙන් ක්ත්, හසුඞනඃ, නකාරලොපය වේ, රරජතුඃ. නකාරලොපය රහිත පක්‍ෂයෙහි නකාරයහට බින්දු වේ, බින්දුහට ඤකාර වේ, රරඤ්ජතුඃ. [පාණිනිඃ 6. 4. 26.]

(මු-) (135) ත්විෂෙ ඤද කානෙනත්‍ය. අත්වික්‍ෂත්. ත්වික්‍ෂිණව.

(ස-) ත්විෂ-වී-දි, හශෂඃ, සක්, ෂඪොඃ කඃ, ෂකාරයහට කකාරය වේ, සකාරයහට ෂත්වය වේ, අත්වික්‍ෂත්. ත්විෂ-ඞී, සිෂව. ඉගුම්ඛුඞීස්‍යතිම් යනාදියෙන් කිත්, ෂඪොඃ කඃ, කකාර වේ, ෂත්වය වේ, ත්වික්‍ෂිෂව.

(මු-) (136) යජෛ ඤද්‍ය දෙවාර්චාදූන සඞ්ගකාතෙ‍්‍ය.

(651.) ව්‍යථ්ග්‍රහෙත් ජිඃ. ඉයාජ.

661. **ග්‍රහස්වපාදෙතඃ කඞිත් කිතොර්ජිඃ.** (ග්‍රහස්වපාදෙඃ 6 .. කඞිත්ක්තොඃ 7 .. ජිඃ 1.)

ග්‍රහාදෙඃ කිති ඞිති, ස්වපාදෙඃකිති, ජිඃ ස්‍යත්. ඊජතුඃ ඊජුඃ, ඉයජිථ ඉයෂ්ඨ.*

(ස-) යජධාතුහුගේ ඓකාරය යජාදිගණය සඳහා වෙයි; ඉතිරිවූ අනුබන්ධයෝ පට කියනලද්දෝයි. යජධාතු-ඞී-ණප්. ද්විත්ව වේ, ද්විසංඥ ජකාරලොපය වේ, ව්‍යථ්ග්‍රහ, ජ්‍යදෙශ වේ, ස්ද්ණීත්‍යනත, වෘද්ධිය, ඉයාජ.

කිති ඞිති, කිත් ඞිත් පරකල්හි ; ග්‍රහාදෙඃ, ග්‍රහාදිධාතුහටද; කිති, කිත් පරකල්හි ; ස්වපාදෙඃ, ස්වපාදිධාතුහටද ; ජිඃ ස්‍යත්, ජ්‍යදෙශ වන්නේය.

ව්‍යථ්ග්‍රහ යනාදි සූත්‍රයෙහි ක්‍යනලද්දවූ ග්‍රහාදීහුද ස්වපාදීහුද දතයුත්තාහ. යජධාතු-ඞී-අතුස්, ද්විත්වාදිය වේ, ව්‍යථ්ග්‍රහ, ද්විසංඥයහට ජ්‍යදෙශ වේ, මෙයින් මූලයහට ජ්‍යදෙශ වේ, ස්වරවය දීර්ඝවේ, ඊජතුඃ. මේ ක්‍රමයෙන් ඊජුඃ යනුද සිද්ධයි. යජධාතු-ථප්, ද්විත්වාදිය වේ, ව්‍යථ්ග්‍රහ. ද්විසංඥයහට ජ් වේ, ස්‍යජදෘශ පාඨයෙහි අකාරවත් අනිම්ධාතුබැවින ඉම් වේ. ඉයජිථ, ඉම්රහිත පක්‍ෂයෙහි, ෂඪ වේ, ෂ්ටුභිඃ, ථකාරයහට ඨකාරයි, ඉයෂ්ඨ. [පාණිනිඃ 6. 1. 15. 16.]

(මු-) (137) ඞිවෙව වපෙ‍්‍ය ඤද මුණ්ඩ වීජොප්තෙත්‍යඃ.

ප්‍රණ්‍යූවාප. (138) වහෙහ ඤද්‍ය ප්‍රාපණෙ.

ප්‍රණ්‍යූවාක්‍ෂීත්, අවොඪ. උවාහ, උහෙහ.

---

* ග්‍රහශ්ච ස්වපශ්ච ග්‍රහස්වපෞ, තෞ ආදීයයො සෙත්‍ය තයොඃ. කඞෞ ඉතෞ යස්‍ය ස කඞිත්, කඞිච්ච කිච්ච කඞිත් කිතෞ තයොඃ.

(ස-) වපධාතුව මුණ්ඩනය බීජවාපනග යන දෙක්හි වෙයි. තනතුවාපනයෙහිද අන්තන්හි කියයි. ප්‍ර නි පූර්ව වපධාතු-ණප්, ද්විත්ව වේ, ද්විසංඥ පකාරය ලොප්වේ, ව්‍යුත්ග්‍රහ, ජ් වේ, ඤ්ණිත්‍යනෙතච්, වෘද්ධියි, ප්‍රාග්වනානඃ, මූර්ධන්‍ය වේ, ප්‍රණ්‍යුවාප. ප්‍ර නි පූර්ව වහධාතු, ව්‍රජවද, වෘද්ධියි, හොඪොහෙ, ෂඪොඃ කඃ, ප්‍රාග්වනානඃ, ප්‍රණ්‍යවාක්ෂීත්. වහ-හොඪොහෙ, සිලොපය වේ, ඣභානතථඃ, තකාරයහට ධකාර වේ, (47) සහවහඃ, වකාර යෙහි අකාරයහට ඔකාර වේ, ඪ්රොර්ඪ්රි, ඪකාරලොපයි. අවොඪ. වහ-ඝී-ණප්, ද්විත්වාදිය වේ, ව්‍යුත්ග්‍රහ, ද්විසංඥයහට ජ්‍යාදෙශ වේ, ඤ්ණිත්‍යනෙතච්, වෘද්ධියි, උවාහ. වහධාතු-ඝී-ඒ, ද්විත්වාදිය වේ, ව්‍යුත්ග්‍රහ, ද්විසංඥයහට ජ්‍යාදෙශ වේ, ග්‍රහස්ව පාදෙඃ, මූලධාතුහට ජ්‍යාදෙශ වේ, ස්වරවය දීර්ඝවේ, ඌහෙ.

(මූ-) (139) වෙ ශ්‍රෙද සූතෙ.

662. ඨ්‍යං න වෙ-ප්‍රවජාං. (ඨ්‍යං 7. න 1. වෙ-ප්‍රවජාං 6...)

වෙඤ ප්‍රවජි ව්‍රශ්චි භ්‍රශ්ජීනාං ජිති සත්‍යත් ඨ්‍යං. වවෙ, වවතුඃ.

(ස-) වෙඤ ප්‍රවජි ව්‍රශ්චි භ්‍රශ්ජීනාං, වෙධාතු ප්‍රවජ ධාතු ව්‍රශ්චධාතු භ්‍රශ්ජධාතු යන මොවුන්ගේ ස්ථානයෙහි; ඨ්‍යං, ඝීසංඥයා පරකල්හි: ජිර් න සත්‍යත්, ජ්‍යාදෙශ නොවන්නේය.

වෙධාතු-ණප්, ඒචො'යිතාඃ, ද්විත්ව වේ, ද්විආකාරයහට හ්‍රස්ව වේ, මෙයින් ජිනිෂෙධය වේ, ණබාතොඖඃ, නැවත විලොපය වේ. වවෙ. වෙධාතු-අතුස්, ඒචො'යිතාඃ, ද්විත්ව හා ද්විසංඥය හට හ්‍රස්වද වේ, උසේ‍යවීම්, මූලධාතුහුගේ ආකාරයහට ලොප් වේ, වවතුඃ. ප්‍රවජ යන්නහුගේ බහුවචනය ගණය සඳහායි. වෙධාතුහට ජ්‍යාදෙශනිෂෙධ කල්හිද ඒ ධාතුහට ආදෙශවූ වයයන්න හට ජ්‍යාදෙශය නිෂෙධ නොවේ, වයයන්න හටද නිෂෙධවීනම් ව්‍යුත්ග්‍රහ යනාදියෙහි වයයන්නහුගේ ග්‍රහණය ව්‍යර්ථවන හෙයිනි. [පාණිනිඃ 6. 1. 40.]

663. වෙශ්‍රො වය් වා. (වෙඤඃ 6. වය් 1. වා 1.)

වෙශ්‍රො වය් සත්‍යවා ඨ්‍යං.

උවාය ඌයතුඃ.

(ස-) ඨ්‍යං, ඝීසංඥයා පර කල්හි; වෙඤඃ, වෙධාතුහට ; වා, විකල්පයෙන්; වය් සත්‍යත්, වය්ආදෙශ වන්නේය.

වෙධාතු-ණප්, මෙයින් වය්ආදෙශ වේ, ද්විත්ව වේ, ද්විසංඥ

යකාරය ලොප් වේ, ව්‍යඨ්ග්‍රහ, ඛිසංඥයහට ජ්‍යාදෙශ වේ, ඤ්ණිත්‍යනොතච්, වෘඛිසී, උවාය. වෙධාතු-අතුස්, මෙයින් වය් වේ, ඞ්ඞාදිය වේ, ව්‍යඨ්ග්‍රහ, ඛිසංඥයහට ජ්‍යාදෙශ වේ, ග්‍රහස්වප, මූලයහට ජ්‍යාදෙශවේ, ස්වරවය දීඝවේ, ඌයතුඃ. [පාණිනිඃ 2. 4. 41, 6. 1. 38.]

(මූ-) 664. **යවඃ කිති.** (ය 1. වඃ 1. කිති 7.)

වෙඤෙ යස්‍ය වඃ ස්‍යාවා ඨ්‍යං කිති. ඌවතුඃ.

(ස-) වෙඤඃ, වෙධාතුහුගේ ; යස්‍ය, යකාරයහට ; ඨ්‍යං කිති, ඞීසංඥ කිත් පර කල්හි ; වා, විකල්පයෙන් ; වඃ ස්‍යාත්, වකාර වන්නේය.

වෙධාතුහුගේ යකාරයක් නැති බැවින් ඔහට ආදෙශවූ වය් යන්නහුගේම යකාරයහට යන අපීසි. වෙධාතු-වෙඤෙ වය් වා, ඞ්ඞ වේ, ඛිසංඥ යකාරය ලොප්වේ, ව්‍යඨ්ග්‍රහ, ජ්‍යාදෙශ වේ, ග්‍රහස්වප, මූලයහට ජ්‍යාදෙශ වේ, මෙයින් යකාරයහට වකාර වේ, ඌවතුඃ. [පාණිනිඃ 6. 1. 39.]

(මූ-) (140) ව්‍යෙ ඤෙදවෘතෞ.

665. **නා ව්‍යෙ ඡ්ඨ්‍යං.** (න 1. අ 1. ව්‍යෙඃ 6. ඨ්‍යං 7.)

ව්‍යෙ ඤෙ අ න ස්‍යාත් ඨ්‍යං. විව්‍යය.

(ස-) ඨ්‍යං, ඞීසංඥයා පර කල්හි ; ව්‍යෙඤඃ, ව්‍යෙධාතුහට ; අ න ස්‍යාත්, අකාර නොවන්නේය. අනුවෘත්තියෙහිද ඨ්‍යං යනු ගැන්ම කිත් යන්නහුගේද වා යන්නහුගේද නිවෘත්තිය පිණිසයි. ව්‍යෙධාතු-ණප්, මෙයින් අකාරනිෂෙධය වේ, ඞ්ඞ වේ, ව්‍යඨ්ග්‍රහ, ඛිසංඥයහට ජ්‍යාදෙශ වේ, ඤ්ණිත්‍යනොතච්, වෘඛිසී, ඓකාරය හට ආය්ආදෙශ වේ, විව්‍යය. [පාණිනිඃ 6. 1. 46.]

(මූ-) 666. **ජිං වාන්ත්‍යඃ කිති.** (ජිං 2. වා 1. අන්ත්‍යඃ 1. කිති 7.)

වෙඤේ‍යෙඤෙ'න්ත්‍ය භාගො ජිං වා ප්‍රාප්නොති ඨ්‍යං කිති. විව්‍යතුඃ විව්‍යයතුඃ, විව්‍යයිථ.

(ස-) වෙ ව්‍යෙ ඤඃ, ඞ්ඞකරණලද ව්‍යෙධාතුහුගේ ; අන්ත්‍යභාගඃ, අන්තයෙහි වූ භාගයතෙම ; ඨ්‍යං කිති, ඞීසංඥවූ කිත්සංඥයා පර කල්හි ; වා, විකල්පයෙන් ; ජිං ප්‍රාප්නොති, ජ්‍යාදෙශයට පැමිණේ.

(661) ග්‍රහස්වපාද්‍යොඃ යනාදියෙන් ප්‍රාප්ත ජ්‍යාදෙශයාගේ විකල්පවිධානයයි. ජිං වා කිති කියා සූත්‍රය යෙදූ කල්හි ආදි,

ජිව්ධානයයි, එකල්හි පසුව, චි යන මෝහට ව්ත්‍වයි, එකල්හි යජාදිබැවින් (651) ඛිසංඥයහට, ජිව්ධාන වෙයි, එකල්හි උවඃ තුඃ යනු අනිෂ්ටරූපය වන්නේය, (536 ජනදෙශය නැවත නොවන්නේය යන මෝහට මෙහි විෂයනොවන්නේය විත්‍වවූ වෙධාතුව තමා අන්‍ය ප්‍රකෘතිය බැවිනි. වෙඤධාතු-අතුස්, නාවෙෂ්ඨනං, ආකාර නොවේ, විත්‍ව වේ, වෘථග්‍රහ, ඛිසංඥය හට ජනදෙශ වේ, මෙයින් මූලධාතුහට ජනදෙශ වේ, ග්නුඩ් වොඃ යනාදියෙන් ඉකාරයහට යකාර වේ, විව්‍යතුඃ. මේ සූත්‍ර යෙන් මූලයහට ජනදෙශ විකල්ප පක්‍ෂයෙහි එකාරස්ථාන යෙහි අය් කළ කල්හි, විව්‍යතුඃ. විව්‍යයිථ යන මෙහි සෘජ දෘශ යනාදියෙහි වෙධාතු වර්ජිත බැවින්-වසො'රස්‍ය යනාදියෙන් නිත්‍යයෙන් ඉම් වේ, සියලු තන්හි නැවත (536) ජිව්ධානය නිෂෙධ බැවින්, චි යන මෝහට ජනදෙශ නොවේ.

(මු-) (141) හ්වෙශ්ඡෙ ස්පර්ධායාං ශබ්දෙ ච. අහ්වත්, අහ් වත අහ්වාසත.

667. හ්වො මෙ ර්ජිඃ. (හ්වඃ 6. වෙඃ 6. ජිඃ 1.)

වෙර් හ්වෙශ්ඡෙ ජිඃ සාත්. ජුහාව ජුහුවතුඃ.

(ස-) හ්වෙ-ටී-දි, වකත්‍යස්‍යබාහ, ඩ වේ, එවො'ශිති, උසෙ‍‍ය වීම්, ආකාරලොපය වේ, අහ්වත්. හ්වෙ-ටී-තන්, වක්ත්‍යස්‍ය, ඩ වේ, එවො'ශිති, උසෙ‍‍යවීම්, ආකාරලොපය වේ, අහ්වත. පක්‍ෂයෙහි ආකාරලොපය නොවේ, අහ්වාසත.

වෙඃ, වීත්‍වවූ ; හ්වෙඤඃ, හ්වෙධාතුහට ; ජිඃ සාත්, දෙත න්හි ජනදෙශ වන්නේය. හ්වෙධාතු-සී-ණප්, ව්ත්‍ව වේ, මෙයින් දෙතන්හිම ජනදෙශ වේ, ඛිසංඥ හකාරයහට ජකාර වේ, ඤ්ණිත්‍යනොනාච්, වෘඩියි, ආව් වේ, ජුහාව. (588) උකාරය හට උව් වේ, ජුහුවතුඃ.

ජියන්න නැවත ගත් බැවින්, ඨ්‍යං යන්නද, කිති යන්නද, වා යන්නද යන මේ තුන්දෙනාගේ අනුවෘත්තිය නොවේ. හ්වෙධාතුහට යම් තැනෙක්හි විත්‍වද එහි බිහටද මූලයහටද විත්‍ව වෙයි යන අපිසි, මෙසේයි, අජුහවත් ජුහූෂති, ගනාදියයි. [පාණිනිඃ 6. 1. 33.]

(මු-) (142) ඵෙ වසෙ‍ෟ නිවාසෙ.

668. ස න් ස්‍යරෙ. (ස 6. ත් 1. සි 7. අරෙ 7.)

සස්‍ය ත සාදරෙ සෙ පරෙ.

අවාත්සීත් අවාතතාං, උවාස ඌෂතුඃ.

(ස-) අරෙ, රසංඥය රහිතවූ; සෙ පරෙ, සකාරයපරකල්හි; සස්‍ය, ධාත්වන්ත සකාරයහට ; ත ස්‍යාත්, තකාර වන්නේය.

වසධාතු-අනිම් ධාතු බැවින් ව්‍රජ වද යනාදියෙන් වෘද්ධිසි, මෙයින් සකාරයහට තකාර වේ, අවාත්සීත්. එම ධාතුහු කෙරෙන් තාං වේ, සිආගමය ලොප්වේ, මෙයින් සකාරයහට තකාර වේ, අවාත්තාං. එම ධාතුහු කෙරෙන් ණප් වේ, ද්විත්ව වේ, ද්විසංඥයාගේ අන්ත්‍යලොපය වේ. ව්‍යථග්‍රහ, ද්විහට ජස දෙශ වේ, ක්ෂ්ණ්ත්‍යෙනතාච්, වෘද්ධියි, උවාස. එම ධාතුහු කෙරෙන් අතුස් වේ, ද්විත්වාදිය වේ, ව්‍යථග්‍රහ, ද්විහට ජි වේ, ග්‍රහස්වප, මූලයහට ජි වේ, ෂත්වාදිය වේ, ඌෂතුඃ.

(මූ-) (143) වශෙද වාච්.

අවෂවදති. (574) ව්‍රජවදෙති ච්රිඃ. අවාදීත්. උවාද ඌදතුඃ.

(ස-) අවෂපූර්ව්වූ වදධාතුහු කෙරෙන් තිප්, ශප්, ව්‍යවජ්ජස්‍ය, යනාදියෙන් සමාස වේ, අවෂවදති. සම්මුඛයෙහි කියයි යන අර්ථයි. වදධාතු-දි අම් ආදිය වේ, වසො'රසස්‍ය, ඉම්, ඊම්, ව්‍රජවද, සිලොපාදිය වේ, අවාදීත්. එම ධාතුහු කෙරෙන් ණප් වේ, ද්විත්ව වේ, ව්‍යථග්‍රහ, ජි වේ, ණප් පරකල්හි වෘද්ධි වන්නීය. උවාද. ද්විසංඥය හටද මූලය හටද ඒ ඒ සූත්‍රවලින් ජි කළ කල්හි, ඌදතුඃ.

(මූ-) (144) ට්වෙව ඔ ශ්වි ඉර් ගති වෘද්ධ්‍යොඃ.

(565) ශාසුලිඩ්දීති ඩඃ වා. අශවත්. (613) ක්ෂුශ්‍රිත්‍යඩ් වා. අශිශ්වියත්. අශවයීත්.

(ස-) ශ්විධාතු-ශාසුලිදෘත්, ඩ, වව්‍යස්‍යශ්වි, හලන්ත ශවාදෙශය වේ, අශවත්. පක්ෂයෙහි (613) අඩ, ද්විත්ව වේ, විෂදෘශ සංයොග වකාරලොපය වේ, ශ්නුධ්වොඃ, ඉය්, අශිශ්වියත්. නැවත පක්ෂයෙහි නෙමෙකාච් යනාදියෙහි ශ්වි වර්ජිත බැවින් වසො'රසස්‍ය, ඉම්, ව්‍රජවද යනාදියෙහි ශ්වි වර්ජිත හෙයින් වෘද්ධිනිෂෙධයි. ගුණවේ, අය් වේ, සිලොපයවේ, අශවයීත්.

(මූ-) 669. **ශෙවර්ජිඃවා යඩ් ඩේත්‍යර් ක්‍යාඩ්සනොඃ.** (ශෙවඃ 6. ජිඃ 1. වා 1. යඩ්ඩේත්‍යඃ 7 .. ක්‍යාඩ්සනොඃ 7 ..)

ශෙවර්ජිඃවා ස්‍යාත් යඩි ඩ්‍යං ඩෙඃ පරෙ අඩි සනි ච.*

ශුශාව ශිශ්වාය, ශුශුවතුඃ ශිශ්වියතුඃ. ශවයිතා. ශූයාත්.

ඉති මිශ්‍රපාදඃ. ඉති භ්වාද්‍යධ්‍යායඃ.

---

* යඩ් ච ඩී ච තෞ තයොඃ, අඩ් ච සන් ච අඩ්සනෞ, ඩෙඃ පරෞ අඩ්සනෞ තයොඃ.

(ස-) ඤඞ, ඤඞ පර කල්හිද ; ඨ්‍යං, ඊසංඥයා පර කල්හිද; ඤෙඃ පරෙ, ඤිප්‍රත්‍යයා කෙරෙන් පරවූ; ආඞ සති ච, ආඞ ප්‍රත්‍යයද සන්ප්‍රත්‍යයද පර කල්හ් ; ශ්වෙඃ, ශ්විධාතුහට ; වා, විකල්පයෙන්; ජිඃ සත්‍යත්, ජ්‍යාදෙශ වන්නේය.

ශ්විධාතු-ණප්, මෙයින් ජ්‍යාදෙශ වේ, විත්ව වේ, ඤ්ණිත්‍ය නෙත්‍යව්, ආව්, ශුශාව. පක්‍ෂයෙහි විත්ව වේ, අන්‍යාදෘශසංයොගයාගේ අනත්තවකාරලොපය වේ, නැවත වෘඞ වන්නීය, ආය් වේ, ශිශ්වාය. ශ්විධාතු-අතුස්, මෙයින් ජ්‍යාදෙශ වේ, ව්ත්ව වේ, ශ්නුධ්වොඃ, උව්, ශුශුවතුඃ. පක්‍ෂයෙහි බිසංඥයාගේ භාගය පළමු පර්ද්දෙන් ලොප්වේ, ශ්නුධ්වොඃ, ඉය්, ශිශ්වියතුඃ. ශ්විධාතු-ඞී-තා, නෙමෙකාච්, ඉම්, ගුණයි, අය්, ශ්වයිතා. ශ්විධාතු-ඞී-යාත්, ග්‍රහඤ්‍යපාදෙඃ, ජ්‍යාදෙශ වෙයි. ඤො'ජ්‍යපරෙ, දීඝීවේ, ශූයාත්. [පාණිනිඃ 6. 1. 30.]

මිශ්‍රපාදය නිමි.

අදාදිඃ.

(මූ-) (145) අදලෙ භක්‍ෂණෙ.

670. ලුගද්භ්‍යො'පඃ. (ලුක් 1. අද්භ්‍යඃ 5...අපඃ 6.)

අදාදෙඃ පරස්‍යපො ලුක් ස්‍යාත්. අත්ති.

(ස-) අදාදෙඃ, අදාදිගණයා කෙරෙන් ; පරස්‍ය, පරවූ ; අපඃ, ශප්ප්‍රත්‍යයෙන් වූ අප්හට ; ලුක් ස්‍යාත්, ලොප් වන්නේය. අදධාතු-තිප්, ශප්, ලුගද්භ්‍යඃ, මෙයින් අප්හට ලොප්, (64) ඛප්ඛසොඃ, දකාරයහට තකාර වේ, අත්ති.

අද්භ්‍යඃ යන බහුවචනය ගණය පිණිසයි, සෙ ශප්‍රෙ යන සූත්‍රයෙහි අදාදිවර්ජනය නොකොට ලොප්කිරීම කිසිකලෙක්හි, මෙම ගණයෙහි ශප්ප්‍රත්‍යයාගේ සපිතිය පිණිසයි, එහෙයින් අහනත් යනාදියවේ, නැවතද, (1069) අප්සුකත ධාතුහට ගුණ විකල්ප කල්හි, අදාදිගණයෙහි වූ රුදධාතුහු කෙරෙන් රොදිතං රුදිතං යනාදිය සිඩයි. අප්ප්‍රත්‍යය ලොප්කිරීම හෙතුකොට ගෙන ස්‍රුවඃ ස්‍රුවන්ති යනාදියෙහි (93) ලුකි න තත්‍ර යන්නෙන් නිෂෙධ බැවින් ගුණ නොවේ. [පාණිනිඃ 2. 4. 72.]

(මූ-) **671.** හුඣසො හෙර්ධිඃ. (හුඣසඃ 5. හෙඃ 6. ධිඃ 1.)

හොර්ඣසාවච පරස්‍ය හෙර්ධිඃ ස්‍යාත්. අඞි.

(ස-) හොර්ඣසාවච, හුධාතුහු කෙරෙන්ද ඣස්සංඥයා කෙරෙන්ද ; පරස්‍ය, පරවූ ; හෙඃ, හිවිභක්තිහට ; ධිඃ ස්‍යාත්, ධ්‍යාදෙශ වන්නේය.

අදධාතු-හි-හි-ශප්, ලුගද්භ්‍යඃ, මෙයින් හිවිභක්තිහට-ධ්‍යාදෙශවේ, අඩි. හුධාතු-ජුහුධි. රුධ-රුන්ධි. වශධාතු-උඩ්ඪි. චකාසධාතු-චකාධි යනාදියයි. (956) විශෙෂවිධාන බැවින් තාතඞ් ආදෙශස්ථානයෙහි නොවන්නේය. එහෙයින් ඣං අනනං අත්‍යාත් කියාද විකල්පයෙන් අඩි කියාද වෙත්. [පාණිනිඃ 6. 4. 101.]

(මු-) **672. හසාද්භ්‍යාං දිසෙර් ලොපාමෞ.** (හස-අද් භ්‍යං 5 .. දිසෙඃ 6. ලොපාමෞ 1 ..)

හසාත් පරයොර් දිසේ‍යාර් ලොපඃ ස්‍යාත්, අදඃ පරයොරම් ස්‍යාත්. ආදත් ආදඃ.

(ස-) හසාත් පරයොඃ, හස්සංඥයා කෙරෙන් පරවූ ; දිසේ‍යාඃ දිප්විභක්ති සිප්විභක්ති දෙදෙනාහට ; ලොපඃ ස්‍යාත්, ලොප් වන්නේය. අදඃ පරයොඃ, අදධාතුහු කෙරෙන් පරවූ දිප් විභක්ති සිප්විභක්ති දෙදෙනාහට ; අම් ස්‍යාත්, අම්ප්‍රත්‍යය වන්නේය.

අදධාතු-හි-දිප්, ශප්, ලුගද්භ්‍යඃ, කියීපිඥු, මේ ආදි සූත්‍රයෙන් අම්ආගමයයි, භුගො'ම්, දීඝාදිය වේ, ආදත්. සිප් පර කල්හි ආදඃ යනුද මෙසේමැයි. දිසෙඃ යන එකවචනය ක්‍රමනිරාකර ණය පිණිසයි, දිසෙඃ යනු ඝිසංඥයෙහිමය, ටිසංඥයෙහි වනාහි සිආගම මධ්‍යගත හෙයින් ද්‍යාදිය නොලැබේ. [පාණිනිඃ 7. 3. 100.]

(මු-) **673. ඝස්ලදඃ සන්ට්‍යල්ඝඤි.** (ඝස්ඝ 1. අදඃ 6. සන්-ටි-අල්-ඝඤි 7.)

අදෙ ඝස්ඝ ස්‍යාත් සනි ට්‍යමලි ඝඤි ච. (565) ලිත් ඛ්‍යාත්ඩඃ. අඝසත්.*

(ස-) සනි, සන්ප්‍රත්‍යයා පර කල්හිද ; ට්‍යමලි, ටිසංඥ විභක්ති අල්ප්‍රත්‍යය යන මොවුන් පර කල්හිද ; ඝඤි ච, ඝඤ් ප්‍රත්‍යයා පර කල්හිද ; අදඃ, අදධාතුහුගේ ස්ථානයෙහි ; ඝස් ඝ ස්‍යාත්, ඝස් ඝ ආදෙශ වන්නේය.

---

* සන් ච ටි ච අල් ච ඝඤ ෙවති තස්මින්.

ඝකාරය ඉත්, ඝස් යී සිටියි. අදධාතු-වී-දි-අම්, මෙයින් ඝස් ආදෙශවේ, ශාසුලිද්ද්‍යුත්, ඞ, අඝසත්. සන් පර කල්හි ජඝත් සති. වී පර කල්හි, අඝසත්, (230) ඞ වර්ජන බැවින් උඞ්හට ලොප් නොවේ. අල්-ඝඤ් පර කල්හි, ප්‍රඝසඃ. ඝාසඃ යනු වේ. [පාණිනිඃ 2. 4. 37, 38.]

(මු-) **674. ඨිතං වා.** (ඨිතං 7. වා 1.)

ජඝාස ආද. (230) හනගමෙත්‍යුඩිලොපඃ. ජක්ෂතුඃ ආදතුඃ, ජඝසිථ ආදිථ.

(ස-) ඨිතං, ඨිසංඥයා පර කල්හි අදධාතුහට ; වා, විකල්ප යෙන් ඝස්ෂ ආදෙශ වන්නේය.

අදධාතු-ඨි-ණප්, මෙයින් විකල්පයෙන් ඝස්ආදෙශ වේ, ද්විත්වයි, ඩිසංඥ සකාරයහට ලොප්, ඩිසංඥ ඝකාරය හට ගකාරද, නැවත ඕහට ජකාරද වෙත්, ඝද්ණිත්‍යනත, වෘධියි, ජඝාස. පක්ෂයෙහි අදධාතුහට ද්විත්ව වේ, නැවත ඩිසංඥයා ගේ දකාරයහට ලොප්ද, දීර්ඝද වෙත්, ආද. අදධාතු-ඨි-අතුස්, ඝස්ආදෙශ වේ, ද්විත්වද, ඩිසංඥයාගේ භාගයහට ලොපාදියද වෙත්, (230) හනගම, ඝස්හුගේ උඩ් අකාර ලොපය වේ, (64) ඛපස්ඛෙසොඃ, ඝකාරයහට කකාරද, ශාසවසඝස යනාදිය කීබැවින් ක්විලාත් යනාදියෙන් ෂත්වයද වෙත්, ජක්ෂතුඃ. ඝස් නුවූ පක්ෂයෙහි ද්විත්වව පළමු මෙන් සිඩයි, ආදතුඃ. අද ඝස යන ධාතූන් දෙදෙනා කෙරෙන් ආද-ජඝාස යනාදිය සිඩ කල්හිද මේ සූත්‍රය කිරීම ථප් පර කල්හි ඝසධාතුහුගේ අද ධාතු හා තුල්‍යත්වය ඇඟවීම පිණිසයි, එහෙයින් (589) අදධාතු වර්ජනයෙන්ම ඝසධාතුහුගේ වර්ජනය සිඩ කල්හි ඝසධාතුහට ජඝසිථ යන මෙහි (584) නිත්‍යයෙන් ඉම් වේ.

අදධාතු-ඨි-ථප්-විකල්පයෙන් ඝස්ආදෙශද , ද්විත්වද, ඩිසංඥ යාහට කළයුතු කාර්‍ය්‍යද, ඉම්ද වෙත්, ජඝසිථ. ඝස්විකල්ප පක්ෂයෙහි ආදිථ. [පාණිනිඃ 2. 4. 40.]

(මු-) (146) ප්සා ල භක්ෂණේ.

ප්‍රණිප්සාති.

675. ඕෂ විදෘතො'නුස් වා. (ඕෂ-විද-ආතඃ 5. අන් 1. උස් 1. වා 1.)

මෙණ්ට වේවතෙත රාදනතාවව පරෙ'න් උස් සත්වා. අප් සුඃ අප්සාත්.

(ස-) ප්‍රණිප්සාති යන මෙහි (549) ණිත්වය වේ. වෙෂෙටඃ, විෂධාතුහු කෙරෙන්ද ; වෙතෙතඃ, විදධාතුහු කෙරෙන්ද ; ආදන්තාච්ච, ආකාරාන්ත ධාතුහු කෙරෙන්ද ; පරඃ, පරවූ ; අන්, අන්විභක්තිතොමෝ ; වා, විකල්පයෙන් ; උස් ස්‍යාත්, උස්ආදෙශ වන්නීය.

පසාධාතු-ඣි-අන්, ශප්, (670) ලුගද්භ්‍යඃ, අකාරලොපයි, අම් ආගමද, මෙයින් උස්ද වෙත්, උස්‍යෙවීම්, ආකාරලොපයයි, අප්සුඃ. උස් නුවූ පක්ෂයෙහි, අප්සාන්. [පාණිනිඃ 3. 4. 109, 110, 112.]

(මු-) (147) වශ ල කාන්තෞ. වෂ්ටි. (661) ග්‍රහස්වපාද්‍යෛරිති ජිඃ.

උෂ්ටඃ උශන්ති. අවට්. උවාශ.

(ස-) වශධාතු කැමතිවීම හෝ ඉච්ඡාවයි. වශධාතුහු කෙරෙන් තිප්, ශප්, (670) ලුගද්භ්‍යඃ, ශෂ්රාජ, ෂකාර වේ, ෂ්ටුභිඃ, වෂ්ටි. වශ-තස්, ශප්, ලුගද්භ්‍යඃ, ග්‍රහස්වපාද්‍යෛඃ, ජි, ශකාරය හට (154) ෂඞ්ආදෙශ වේ, ෂ්ටුභිඃ, උෂ්ටඃ. උශන්ති යනුද මෙසේම ජ්‍යදෙශයි. වශ-ඣි-දිප්, ශප්, ඹහට ලොප්වේ, අම්, ශකාරයහට ෂඞ්, (672) හසාද්භ්‍යං, දිප්හට ලොප්ද, ෂොඪඃ ඪේ, ඪකාරද, ඛප්ඛසොඃ, ඪකාරයහට-ටකාරද වෙත්, අවට්. වශධාතු-ඝී-ණප්, ද්විත්වද, බිසංඥ ශකාරයහට ලොප්ද වෙත්, (651) ව්‍යථග්‍රහ, බිහට ජි, ඤ්ණිත්‍යන්ත, උවාශ.

(මු-) (148) හන ලෞ හිංසා-ගත්‍යොඃ.

676. වනතනාද්‍යනිමාං ඤමලොපො ඛඤ්ඝප්‍යතිකාඃ ණෙණෞ. (වනතනාද්‍යනිමාං 6...ඤමලොපඃ 1. ඛඩ්යපි 7. අතිකි 7. අණෙණෞ 7.)

එෂාං ඤමලොපඃ ස්‍යාත්, අණෙණෞ ඛසෙ යපි ච, න තු තිකි. ප්‍රණිහතඃ. (189) හනොහ්නොඝ්නඃ, ඝ්නන්ති. ප්‍රහණ්වඃ ප්‍රහන්වඃ, ප්‍රහණ්මඃ ප්‍රහන්මඃ.*

(ස-) අණෙණෞඛසෙ, ගුණරහිතවූ ඛඩ්සංඥයා පර කල්හිද;

---

* තන ආදිර් යස්‍ය ස තනාදිඃ. නාස්ති ඉම් යස්මාත් සඃ. වනශ්ච තනාදිශ්ච අනිම් වෙති තෙෂාං. යප් යනු ක්ත්වාච් ප්‍රත්‍යයාගේ ස්ථානයෙහි උපන්නේ වෙයි. තික් යනු (1007) ප්‍රත්‍යයයි. නාසති ඉර් යස්මින් ස තාස්මින්.

යපි ච, යප්ආදෙශය පර කල්හිද ; එෂාං, වනධාතුද තනාදි ධාතුද ඉම්රහිත ධාතුද යන මොවුන්ගේ ; ඣම්, ඣම්ප්‍රත්‍ය හාරය ; ලොපඃ ස්‍යාත්, ලොප්වන්නේය. තිකි තු, තික්ප්‍රත්‍යය පරකල්හි වනාහි; න, ඣම්සංඥයහට ලොප් නොවේ.

ප්‍ර-නි පූර්‍ව හනධාතු-ක්ත-තස්, ශප්ලොප වේ, ඉම්රහිත ධාතු බැවින් මෙයින් නකාරලොපයද, (549) ප්‍රාග්වනානඃ, යනාදි යෙන් මූර්‍ධන්‍ය නකාරද වෙත්, ප්‍රණිහතඃ. හනධාතු-අන්ති, ශප් ලොප්ද, (230) හනගම, අකාරලොපයද වෙත්, (189) හනො හ්නො ඝ්නඃ, ඝ්නාදෙශද වේ, ඝ්නන්ති. ප්‍රපූර්‍ව හන ධාතු-වස්, ශප් ලොප්වේ, මවාන්ත හනෙතඃ යනු කී බැවින් (549) ප්‍රාග්වනානඃ, ප්‍රහණ්වඃ. පක්‍ෂයෙහි ප්‍රහන්වඃ. ප්‍රහණ්මඃ. ප්‍රහන්මඃ යනුද මෙසේයි. [පාණිනිඃ 6. 4. 37.]

(මු-) **677. ජහ්‍යෙධි-සාධි හන්‍යස්ති-ශාස්ති හිනා.** (ජහි-එධි-සාධි 1. හනි-අසති-ශාසති 6. හිනා 3.)

එෂාං හියුක්තානාං ක්‍රමාදෙතෙ ස්‍යුඃ. ජහි.*

(ස-) හියුක්තානාං, හිවිභක්ති යුක්තවූ ; එෂාං, හනධාතු අසධාතු ශාසධාතු යන මේ ධාතුන්ගේ ස්ථානයෙහි ; එතෙ, ජහි එධි සාධි යන මේ ආදෙශයෝ ; ක්‍රමාත් ස්‍යුඃ, ක්‍රමයෙන් වන්නාහ.

හනධාතු-හි-හි, ශප්, ලුගද්‍යෙහ්‍ය'පඃ, විභක්ති සහිතවූ ධාතු හට මෙයින්, ජහි වේ, ජහි. [පාණිනිඃ 6. 4. 35, 36. 119.]

(මු-) **678. හනො වධ ෂ්වීඪ්‍යලි වීමෙ තු වා.** (හනඃ 6. වධඃ 1. වීඪ්‍යලි 7. වීමෙ 7. තු 1. වා 1.)

හනො වධඃ ස්‍යාත් වහං ඪ්‍යාමලි ච, වීමෙ තු වා. අවධීත්.†

(ස-) වහං, වීසංඥයා පර කල්හිද ; ඪ්‍යාං, ඪීසංඥයා පරකල් හිද ; අලි ච, අල්ප්‍රත්‍යයා පර කල්හිද ; හනඃ, හනධාතුහට ; වධඃ ස්‍යාත්, වධාදෙශ වන්නේය ; වීමෙ තු, ආත්මනෙපද යෙහි වීසංඥයා පරකල්හි වනාහි ; වා, විකල්පයෙන් හන ධාතුහට වධාදෙශ වන්නේය.

---

* ජහිශ්ච එධිශ්ච සාධිශ්ච තත්. හනිශ්ච අසතිශ්ච ශාස්තිශ්ච තෙෂාං.

† වී ච ඪී ච අල් චෙති තස්මින්.

හනධාතු-මෙයින් වධාදෙශද, ඉම්ද ඊම්ද වෙත්, හසාදෙඃ සෙමඃ යනාදියෙහි වධවර්ජිත බැවින් වෘද්ධිනිෂෙධයි, සිහට ලොප්වේ, අවධීත්. අල් යනු (1134) ප්‍රත්‍යයයි. ට්‍යාදියෙහි හනධාතුහුගේ ප්‍රයොගය නිෂෙධකොට භ්වාදිගණික වධ ධාතුව යොදනුලැබෙයි යනු තාත්පර්‍ය්‍යයි. වධ්‍යාත් යනුද එසේමැයි, (අල්) වධඃ. ඊසංඥ ආත්මනෙපදයෙහි ආවධිෂ්ට ආහත යනාදිය වේ. [පාණිනිඃ 2. 4. 42, 43, 44.]

(මු-) **679. ඝෙර් ඝො ෂො ඤ්ණිති ච.** (ඝෙඃ 5. හඃ 6. ඝඃ 1. ඤ්ණිති 7. ච 1.)

ඝෙඃ පරස්‍ය හනො හස්‍ය ඝඃ ස්‍යාත්, ඤිති ණිති ච. ජඝාන, ජඝ්නතුඃ. ඝනනා. වධ්‍යාත්. ප්‍රහණිෂ්‍යති.

(ස-) ඤිති ණිති ච, ඉත්සංඥ ඤකාරද ඉත්සංඥ ණකාරද පරකල්හි; ඝෙඃ පරස්‍ය, ඝිසංඥයා කෙරෙන් පරවූ; හනඃ හස්‍ය, හනධාතුහුගේ හකාරයහට; ඝඃ ස්‍යාත්, ඝකාරාදෙශ වන්නේය.

සූත්‍රයෙහි චකාරය හෙතුකොටගෙන අර්‍ථයෙක් වෙයි, ඝිසංඥයා කෙරෙන් පරවූ හනධාතුහුගේ හකාරයහට ඝකාර වෙයි යනු එක් අර්‍ථයෙකි, ඤිත් ණිත් පර කල්හිද ඝකාර වෙයි යනු අනික් අර්‍ථයයි. හනධාතු-ඝී-ණප්, ද්විත්වද, ඝිසංඥයා ගේ නකාරලොපයද, හකාරයහට ජකාරද, මූලධාතුහුගේ හකාරයහට මෙයින් ඝකාරද වෘද්ධිද වෙත්, ජඝාන. හන-අතුස්, ද්විත්වද, ඝිසංඥයාහට කාර්‍ය්‍යද වෙත්, හනගම, උඩ්සංඥ අකාරයහට ලොප්, හනොඝ්නඃ, ඝ්නාදෙශ වේ, ජඝ්නතුඃ. හන-ඞී-තා, ඝනනා. හන-ඤී-යාත්, හනොවධඃ, වධ්‍යාත්, ප්‍ර පූර්ව හන-තී-ස්‍යති, (617) ස්‍ය ස්‍යර්ද්ධනඃ, (549) ප්‍රාග්වන්‍යාඃ, ප්‍රහණිෂ්‍යති. [පාණිනිඃ 7. 3. 54.]

(මු-) (149) දෘ ලභිසපීණෙ.

680. රපිධස්‍යුතො'ඝෙර් ච්රිඃ. (ර-පිත්-හස් 7. උතඃ 6. අඝෙඃ 6. ච්රිඃ 1.)

අඝෙඝො ඍකාරස්‍ය ච්රිඃ ස්‍යාත් පිති හසෙ රෙ. ද්‍රෞති දෘතඃ දෘවනති.*

(ස-) පිති, ඉත්සංඥ පකාරවත්වූ; හසෙ රෙ, රසංඥ හස්

---

* ර ශ්‍රවාසෞ පිච්චාසෞ හශෙවති තස්මින්. න ව්‍රව්ස්‍යතස්‍ය.

පර කල්හි ; අචෙඃ, විත්ව නුවූ ; ධොඃ, ධාතුහුගේ; ඌකාරස්‍ය, අන්ත ඌකාරයහට ; වෘද්ධිඃ ස්‍යාත්, වෘද්ධි වන්නේය.

ද්‍යුධාතු-තිප්, ශප්, ලොප්වේ, මෙයින් වෘද්ධියි, ද්‍යෞති. ද්‍යුධාතු, තස්, ශප්හට ලොප් වේ, ඉත් පකාර රහිත බැවින් වෘද්ධි නො වන්නීය, ද්‍යුතඃ. ද්‍යුධාතු-අන්ති, ශප්හට ලොප්වේ, ශ්නුධාතුභ්‍රුවොඃ, (588) උව්වේ, ද්‍යුවන්ති. එසේම, යෞති රෞති කියාද වෙත්. අචෙඃ යනු කුමටද? ද්‍යුහොති, යන තන්හි විත්වූබැවින් වෘද්ධ්‍යභාවය දක්වීම පිණිසයි. [පාණිනිඃ 7. 3. 89.]

(මු-) (150) යු ල මිශ්‍රණෙ අමිශ්‍රණෙ ච. යෞති යවිතා.

(151) නු ල ස්තුතෞ. අනාවීත් අනෞෂීත්. නුනුවිව.

(152) ක්ෂ්ණු ල තෙජනෙ. ක්ෂ්ණවිතා.

(153) ෂ්ණු ල ප්‍රස්නුතාත්‍යං.

(ස-) යෞති යන්න පෙර ද්‍යෞති යන්න මෙන් සිඩකටයුතු. යුධාතු-ඩී-තා, (587) නෙමෙකාච් යනාදියෙන් ඉම්නිෂෙධ රහිත බැවින් (554) වසො'රස්‍ය යනාදීන් ඉම්ද, ගුණාදියද වෙත්, යවිතා. නුධාතු-දි, (573) වෙමූදිත්, (574) ව්‍රජවද, වෘද්ධියි, අනාවීත්. ඉම් නුවූ පක්ෂයෙහි ෂත්වය වේ, අනෞෂීත්. නුධාතු-ශී-ච, විත්ව වේ, වෙමූදිත් යනාදියෙහි අඩ්‍යඃ යනු කී හෙයින් නිත්‍යයෙන් (584) ඉම්, ශ්නුධාතුභ්‍රුවොඃ, උව් වේ, නුනුවිව. ක්ෂ්ණුධාතු-ඩී-තා, නෙමෙකාච් යනාදියෙන් ඉම්නිෂෙධරහිත බැවින් වසො'රස්‍ය යනාදියෙන් ඉම්, ගුණාදිය වේ, ක්ෂ්ණවිතා. ගණපාඨයෙහි ෂ්ණු යී ෂොපදෙශධාතුයි, (569) ෂ්වාද්‍යුදිෂණඃ යනාදියෙන් සකාරව, ස්නුධාතුයි.

(මු-) (596) ස්නුක්‍රමො'මෙ ඉති ඉම්. අස්නාවීත්.

(154) ඉන ල ගතෞ.

681. ඉණො'ච්‍යණෞ. (ය 1. ඉනඃ 6. අචි 7. අණෞ 7.)

ඉණො යඃ ස්‍යාද්‍ණවචි. යන්ති.

(ස-) ස්නුධාතු-දි, ස්නුක්‍රමඃ, ඉම්, ව්‍රජවද, ස්වරාන්තහෙයින් වෘද්ධියි, අස්නාවීත්. ඉනධාතුහුගේ නකාරය, භූස්ථාපිච යනාදියෙහි විශෙෂය ඇඟවීම පිණිසයි.

අණාවචි, ගුණනුවූ ස්වර පර කල්හි ; ඉනඃ, ඉනධාතුහුගේ ස්ථානයෙහි ; යඃ ස්‍යාත්, යකාර වන්නේය. ස්නුධාතුභ්‍රුවොඃ යනාදියෙන් පැමිණියයුතුවූ, ඉය-යන්නහුගේ බාධාව මෙයින් වේ. ඉධාතු-අන්ති, ශප්හට ලොප්වේ, මෙයින් යකාරාදෙශ වේ, යන්ති. [පාණිනිඃ 6. 4. 81.]

(මු-) 682. **ගා ලුඞ්**. (ගා 1. ලුඞ් 7.)

ඉණො ගා ස්‍යාත් ලුඞ්. අගාත්, ඉයාය.

(ස-) ලුඞ්, ලිසංඥයා පර කල්හි; ඉණඃ, ඉණ්ධාතුහට; ගා ස්‍යාත්, ගාදෙශ වන්නේය.

ඉධාතු-දි, මෙයින් ගාදෙශ වේ, අගාත්. ඉධාතු-ණප්, ද්විත්ව වේ, ණප් පර කල්හි වෘද්ධියි, (585) බෙර්ය්වොඃ යනාදියෙන් ඛිසංඥවූ ඉවර්ණයහට ඉය් වේ, ඉයාය. [පාණිනිඃ 2. 4. 45.]

(මු-) 683. **බෙඃ කිති සීඃ**. (බෙඃ 6. කිති 7. සීඃ 1.]

ඉනඃ බෙඃ සීඃ ස්‍යාත් කිති ඨ්‍යාං. ඊයතුඃ.

(ස-) කිති ඨ්‍යාං, කිත්සංඥවූ සී පරකල්හි; ඉනඃ බෙඃ, ඉන ධාතුහුගේ ඛිසංඥයහට; සීඃ ස්‍යාත්, දීඝී වන්නේය.

සීසංඥය හැර ද්විත්වවූ ඉනධාතුහුගේ කිත්සංඥයක් නැති බැවින් වෘත්තියෙහි ඨ්‍යාං යනු කියනලදී.

ඉධාතු-අතුස්, ද්විත්ව වේ, සිනො'ච්‍යණෞ, යකාරද, මෙයින් ඛිහට දීඝීද වෙත්, ඊගතුඃ. [පාණිනිඃ 7. 4. 69.]

(මු-) 684. **අගෙ ඊඪ්‍යාං**. (අගෙඃ 6. ඪ්‍යාං 7.)

අගෙරිනො සීඃ ස්‍යාත් කිති ඪ්‍යාං. ඊයාත්. අගෙඃ කිං, අන්වියාත්.

(ස-) කිති ඪ්‍යාං, කිත්සංඥවූ සීවිභක්ති පර කල්හි; අගෙරිනඃ, ගිසංඥ පූර්වූවූ ඉන්ධාතුහට; සීඃ ස්‍යාත්, දීඝී වන්නේය.

ඉධාතු-යාත්, මෙයින් දීඝී වේ, ඊයාත්. අගෙඃ යනු කුමටය? අන්වියාත්, යන මෙහි ගිසංඥවූ උපසගීයා කෙරෙන් වූ ඉධාතු හට දීඝී නොවීම දක්වීම පිණිසයි. [පාණිනිඃ 7. 4. 24.]

(මු-) (155) අධික ල ස්මරණෙ.

685. **ඉන්වදිකඃ**. (ඉන්වත් 1. ඉකඃ 6.)

ඉන ඉව ඉකඃ කාය්‍යීං ස්‍යාත්. රූපඹ තවත්.

(ස-) ඉක යන්නහුගේ කකාරය ලකුණ පිණිසයි, අධිග්‍රහණය අන්‍යඋපසගී පූර්වූද කෙවලවූද ධාතුහුගේ නොගැණීම පිණිසයි.

ඉන ඉව, ඉනධාතුහට මෙන්; ඉකඃ, ඉක ධාතුහුගේ; කාය්‍යීං ස්‍යාත්, කාය්‍යී වන්නේය. රූපඤ්ච තවත්, රූපයද එබඳු වෙයි. රූපයද එබඳුය යන මෙයින් සියලු තන්හිම වන්නේය යනු ප්‍රකටවෙයි, එහෙයින් (806) ගමීනිඞොඃ යන මෙහිද ග්‍රහණය වෙයි, එහෙයින්ම ඉකධාතුහු කෙරෙන්ද,

අධිජගම්ෂති-ක්‍රියා වේ. සසීතයොරාෂවයොරධීයත්, යනාදිය-භට්ටිකාව්‍යයෙහි වෙයි. අතිදෙශිකයාගේ අනිත්‍යත්වයෙන්, ඉන තුල්‍යත්වාභාවය හෙතුකොටගෙන (681) යආදෙශය බාධාකොට, (588) ඉයාදෙශය වෙයි.

(මු-) (156) යා ල ගතෞ. ප්‍රණියාති.

එවං (157) වා ල ගමන-හිංසයොඃ.

(158) ද්‍රා ල ස්වප්නෙ පලායනෙ ච.

(159) ඛ්‍යා ල ඛ්‍යාතෞ කථනෙ. අඛ්‍යත්.

(160) මා ල ච මානෙ. ප්‍රණිමාති. මෙයාත්.

(ස-) ප්‍ර-නි පූර්‍ව යාධාතු-තිප්, ශප්හට ලොප් වේ, ප්‍රාග්වත් නඃ, ප්‍රණියාති. වාධාතු-ද්‍රාධාතු-දෙකද එසේම සිඬකටයුතු. ඛ්‍යාධාතු-දි, (618) වාක්‍යත්‍යස්‍ය, ඬ, උසෙස්‍යවීම්, ආකාරලොපය වේ, අඛ්‍යත්. මාධාතුහුගේ චකාරය පදපූරණය පිණිසයි. ප්‍රණිමාති, යනු පළමු පරිද්දෙන් සිඬකටයුතු.

මාධාතු-සී-යාත්, (612) දුමාගෙහාක, ඔ, මෙයාත්.

(මු-) (161) විද ල ඥානෙ.

686. වෙත්තනඃ කිපං ඝිපං වා. (වෙත්තඃ 5. කිපං 1. ඝිපං 1. වා 1.)

විදඃ පරස්‍ය කත්‍යඃ පස්‍ය ඨත්‍යඃ පං ස්‍යාවා. වෙද විදතුඃ විදුඃ, වෙත්ථ විදථුඃ විද, වෙද විව විද්ම. පක්‍ෂෙ සුගමං.

(ස-) විදඃ පරස්‍ය, විදධාතුහු කෙරෙන් පරවූ ; කත්‍යඃ, කිසංඥයාගේ ; පස්‍ය, පරස්මෛපදයහට ; ඨත්‍යඃ, ඝිසංඥයා සම්බන්ධවූ ; පං, පරස්මෛපදය ; වා ස්‍යාත්, විකල්පයෙන් වන්නේය.

විදධාතු-කී-තිප්, මෙයින් විකල්පයෙන් තිප්හට ණප්ද, ගුණද වෙත්, වෙද. විදධාතු-කී, තස්, මෙයින් විකල්පයෙන්, අතුස් වේ, විදතුඃ. විද-අන්ති, මෙයින් අන්තිහට, උස් වේ, විදුඃ.

විද-සිප්, මෙයින්-විකල්පයෙන්, ථප්, ගුණ වේ, වෙත්ථ. විද-ථස්, මෙයින්-ථස්හට-අථුස් වේ, විදථුඃ. විද-ථ, මෙයින්, ථවිභක්තිහට, ණප් වේ, විද. විද-මිප්, මෙයින්, මිප්හට, ණප්,

ගුණ වේ, වෙද. විද-වස්, මෙයින්, වස්හට, වකාර වේ, විව
විද-මස්, මෙයින්, මස්හට, මකාර වේ, විද්ම. පක්‍ෂ, පක්‍ෂ
යෙහි උදාහරණ ; සුගමං ; සුඛාවබොධ වෙයි. හෙද දක්ව
ලැබේ, වෙත්ති විත්තඃ විදන්ති, වෙත්සි විත්ථඃ විත්ථ, වෙද්
විවඃ විද්මඃ. ස්ථානිවද්භාවෙදශඃ යන න්‍යාය හෙතුකොටගෙන
පරස්මෛපදයාගේ, කී පරස්මෛපදය හා තුල්‍යත්වය හෙතු
කොටගෙන කිත් නොවේ, (687) ඩාම්ද නොවේ, වෙත්
යනාදියෙහි ඉම් හෝ නොවේ. කී පරස්මෛපද විභක්තීන
ගේ ආකාරභෙදය පමණක්ම වෙයි. [පාණිනිඃ 3. 4. 83.]

(මු-) 687. **ඩාම් වා ඨ්‍යං ග්‍යානතු කුනු.** (ඩාම් 1. වා 1
ඨ්‍යං 7. ග්‍යං 7. තු 1. කෘ 1. අනු 1.)

වෙත්තෙෂඨ්‍යං ඩාම් වා ස්‍යාත්, ග්‍යනාතු කෘඤ එවානු
ප්‍රයොගඃ.

(ස-) වෙත්තෙඃ, විදධාතුහු කෙරෙන් පරව ; ඨ්‍යං, ඨිසංඥය
පරකල්හි ; වා, විකල්පයෙන් ; ඩාම් ස්‍යාත්, ඩාම් වන්නේය
ගිසංඥයා පරකල්හිද විදධාතුහු කෙරෙන් විකල්පයෙන් ඩා
වන්නේය ; ග්‍යනාතු, ගිසංඥයා පරකල්හි වනාහි ; කෘඤඑව
කෘධාතුවම ; අනුප්‍රයොගඃ, අනුප්‍රයොග වේ, අස්භූ යන ධාතුන
ගේ ප්‍රයොගය නොවේ. ඩාම් යන මෙහි ඩකාරය ඉත්සංඥ
වෙයි, ගුණනිෂෙධය පිණිසයි. [පාණිනිඃ 3. 1. 41.]

(මු-) 688. **තන්භ්‍යඃ ශුප් රෙ සෙ.** (තන්භ්‍යඃ 5...ශුප් 1
රෙ 7. සෙ 7.)

විද්‍යාඩකරොතු වෙත්තු.

(ස-) සෙ, කර්තෘයෙහි වූ ; රෙ, රසංඥයා පරකල්හි ; තන
භ්‍යඃ, තනාදිගණයේ ධාතුන් කෙරෙන් ; ශුප්, ශුප්ප්‍රත්‍යය වේ

විදධාතු-ගී-තුප්, ඩාම්වාඨ්‍යං, ඩාම්, කෘධාතුප්‍රයොගයද වේ
තන්භ්‍යඃ, ශුප්, කෘධාතුහටද ශුප්හටද ගුණ වෙත්, විද්‍යා
කරොතු. පක්‍ෂයෙහි ශප්හට ලොප්ද ගුණද දකාරයහට
තකාරද වෙත්, වෙත්තු. ශුප්ප්‍රත්‍යයාගේ ශකාර පකාර
දෙක ඉත්සංඥයෝයි, උකාරය සිටියි, මේතෙම ශප්ප්‍රත්‍යය
හට බාධකයි. [පාණිනිඃ 6. 4. 110.]

(මු-) 689. **කෘඤො'වණෙ රෙ.** (කෘඤඃ 6. අත්. 1. උ 1
අණෙ 7. රෙ 7.)

කෘඤො'කාර උඃ සන්ත් අණ්‍යෙ රෙ. විදුඞ්කුරුතාං විත්තාං. අවිදුඃ අවිදන්.*

(ස-) අණ්‍යෙ රෙ, ගුණ රහිතවූ ප්‍රත්‍යය මුල්කොට ඇති රසංඥයා පරකල්හි ; කෘඤඃ, කෘධාතුහුගේ ; අකාරඃ, අකාරය ; උඃ සන්ත්, උකාර වන්නේය.

විදධාතු-ශී-තාං, ඩාම්වාධ්‍යං, ඩාම්, කෘධාතු ප්‍රයොගයද වේ, තන්භ්‍යඃ, ශුප්, කෘධාතුහට ගුණද, ඒ ගුණ කළ කල්හි අකාරයහට මෙයින් උකාරද වෙත්, විදුඞ්කුරුතාං. පක්‍ෂයෙහි ශප්, ඹහට ලොප්ද, දකාරයහට තකාරද වෙත්, විත්තාං. විදධාතු-ඣි-අන්, අම්, ශප්හට ලොප් වේ, (675) විෂවිදෘතඃ, අන්හට උස්, අවිදුඃ. උස් නුවූ පක්‍ෂයෙහි අවිදන්. අණ්‍යෙ යනු රෙ යන මොහුගේ විශෙෂණයයි, ගුණ රහිතවූ ප්‍රත්‍යය පූර්‍ව සිටියාවූ ර පරකල්හි යන අර්‍ථයි. [පාණිනිඃ 6. 4. 110.]

(මූ-) 690. ඝ්‍යං සෙ ර වා දධොඃ. (ඝ්‍යං 7. සෙ 7 ර 1. වා 1. දධොඃ 6 ..)

දධො රෙඑඃ සන්වා සෙ ඝ්‍යං. අවෙඃ අවෙත්, අවිත්තාං අවිත්ත. විදාම්බභූව විවෙද.

(ස-) ඝ්‍යං සෙ, ඝීසංඥවූ සි පරකල්හි ; දධොඃ, ධාත්වන්ත දකාර ධකාර දෙදෙනාහට ; වා, විකල්පයෙන් ; රෙඑඃ සන්ත්, රකාර වන්නේය.

විදධාතු-ඣී-සිප්, අම්, ශප්හට ලොප්ද, ගුණද වෙත්, හසාද්භ්‍යං, සිහට ලොප්ද, මෙයින් දකාරයහට විකල්පයෙන් රෙඑද වෙත්, අවෙඃ. පක්‍ෂයෙහි සිහට ලොප්ද, ගුණද වෙත්, අවෙත්. විදධාතු-ඣී-තාං, අම්, ශප්හට ලොප්ද, දකාරයහට තකාරද වෙත්, අවිත්තාං. විද-ඣී-ත, අම්, දකාරයහට තකාර වේ. අවිත්ත. විදධාතු-ඝී-ණප්, ඩාම්වාධ්‍යං, ඩා, හ්වස්ක්‍රත්වාමඃ, භූධාතුප්‍රයොගයද, භූධාතුහට ද්විත්වද වෙත්, භුවො'ඞ්ධ්‍යං, ඛ්සථානයෙහි අඞ්, ඝධ හ බ ඵ භ, ඛ්හට බකාර වේ, භුවොවන්, විදාම්බභූව. පක්‍ෂයෙහි ධාතුහට ද්විත්වද, ඛිසංඥ දකාරයහට ලොප්ද, ගුණද වෙත්, විවෙද. [පාණිනිඃ 8. 2. 75.]

(මූ-) (162) අස ල භුවි.

---

* නාසති ණුඃ (ගුණ් ප්‍රත්‍යයඃ) යස්මාත් සො'ණුසත්සමාත්.

691. ලෝපෝ'ස්ත්‍යසෝර්ධිද්‍රෝ රස්ත්‍යං. (ලෝපඃ 1. අස්ති-අ-සෝඃ 6 .. ධි-ත්-ර-සෝඃ 7 .. අස්ත්‍යං 7.)

අස්තේරකාරස්‍ය ධිති රෙ, සස්‍ය ච සෙ, ලෝපඃ ස්‍යාත්, න තු ස්ත්‍යං. ස්තඃ සන්ති, අසි, එධි, ආසීත් ආස්තාං.*

(ස-) ධිති රෙ, ඉත්සංඥ ධකාරවත්වූ රසංඥයා පරකල්හි ; අස්තේඃ, අසධාතුහුගේ ; අකාරස්‍ය, අකාරයහටද ; සෙ, සකාරයා පරකල්හි ; සස්‍ය ච, සකාරයහටද ; ලෝපඃ ස්‍යාත්, ලොප් වන්නේය ; ස්ත්‍යනතු, ස්තිසංඥයා පරකල්හි වනාහි ; න, අකාර සකාරයන්ට ලොප් නොවේ.

අසධාතු-කි-තස්, ශප්හට ලොප්ද, මෙයින් අකාරලොපයද වෙත්, ස්තඃ. බහුවචනයෙහි, සන්ති. අසධාතු-කි-සිප්, ශප් හට ලොප්ද, මෙයින් සකාරලොපයද වෙත්, අසි. අසධාතු-ඟි-හි, ශප්හට ලොප් වේ, ජහෝ‍ර්‍ධි, හිවිභක්ති සහිතවූ අස ධාතුහට, එධ්‍යාදෙශ වේ, එධි. අසධාතු-ඝි-දිප්, අම්, ඊම්, හුයෝ'මජාදෙඃ, දීඝිවේ, ආසීත්. අසධාතු-ඝි-තාං, අම්, ශප්හට ලොප්ද, නැවතත් අම්ද, දීඝිද වෙත්, ආස්තාං. ස-සි. අකාරාන්ත වර්ණග්‍රහණය නොකළහෙයින්, සි-සෙ-සච යන මේ ධාතුන් තුන්දෙනාගේ ග්‍රහණයයි. රසංඥයා පරනුවූ කල්හි (692) භ්වාදෙශය කරණකොටගෙන අස යන්නාහුගේ සිටීම නොලැබෙන බැවින් එකම ධිත් ග්‍රහණයෙන් සිඩ කල්හි, රසංඥයාගේ ග්‍රහණය රසංඥය පරනුවූ කල්හි කිසිතැනෙක්හි අසධාතුහට භ්වාදෙශ නිෂෙධය පිණිසයි. [පාණිනිඃ 6. 4. 111.]

(මු-) **692. භූරරෙ.** (භූඃ 1. අරෙ 7.)

අස්තේ භූඃ ස්‍යාදරෙ. අභූත්.

(ස-) අරෙ, රසංඥයා පරනුවූ කල්හි ; අස්තේඃ, අසධාතු හට ; භූඃ ස්‍යාත්, භ්වාදෙශ වන්නේය.

අසධාතු-දි, අම්, සි, මෙයින් භ්වාදෙශයද, නැවත සිලොපයද වෙත්, අභූත්. මේ ආදෙශය බැවින් භූධාතුහු කෙරෙන් වන්නාවූ සියලු කාය්‍ය්‍ය වන්නේය. [පාණිනිඃ 2. 4. 52.]

---

* අශ්ච සච අසෞ, අස්තරසෞ තයෝඃ. ධිච්චාසෞ රශ්චෙති ධිද්‍රඃ, ධිද්‍රශ්ච සච තෞ තයෝඃ.

(මූ-) 693. ප්‍රාදුර්ගිකාඃ සඃ ෂො'චෙප. (ප්‍රාදුර්ගිකාඃ 5. සඃ 6. ෂඃ 1. අචිමයෙ 7.)

ප්‍රාදුඃෂනති, ප්‍රාදුඃෂ්‍යාත්. නිෂනති.*

(ස-) අචෙප, ස්වරයක්හු හෝ යකාරය පරකල්හි; ප්‍රාදුර්ගිකඃ, ප්‍රාදුර්ශබ්දයා කෙරෙන්ද, ගිසංඥවූ ඉක්සංඥයාකෙරෙන්ද පරවූ; සඃ, අසධාතුහුගේ සකාරයහට; ෂඃ, මූර්ධන්‍ය ෂකාර වන්නේය.

ප්‍රාදුර් පූර්වවූ අසධාතු, ක්‍ෂි-අනති, ශප්හට ලොප්වේ, ලොපො'සත්‍යසොඃ, ධාතුහුගේ අකාරයහට ලොප්ද, මෙයින් ෂත්වයද වෙත්, ප්‍රාදුඃෂනති. ප්‍රාදුර් පූර්ව අසධාතුහු කෙරෙන් යාත්ව අකාර ලොප්ව ෂත්වය වේ, ප්‍රාදුඃ ෂ්‍යාත්. නි උපසර්ගයා කෙරෙන් පරවූ අසධාතුහුගේ අකාරයහට එසේම ලොප්ව මෙයින් ෂත්වය වේ, නිෂනති. අචි යෙව යනු කුමටය? ප්‍රාදුඃ සන්තඃ යනාදියෙහි තකාරය පරකල්හි ෂත්වය නොවන පිණිසයි. [පාණිනිඃ 8. 3. 87.]

(මූ-) (163) මෘජූ ල ෂ ශු ධෞ.

694. මෘජො'කඞිති වෘද්ධි ර්වා ත්වච්‍යණෞ. (මෘජඃ 6, අකඞිති 7. වෘද්ධිඃ 1. වා 1. තු 1. අචි 7. අණෞ 7.)

අකඞිති මෘජෝ වෘද්ධිඃ ස්‍යාත්, අණචි තු වා. මාර්ෂ්ටි මෘෂ්ටඃ, මාර්ජන්ති මෘජන්ති.†

(ස-) අකඞිති, ඉත්සංඥ කකාර-ඞකාර වර්ජිතවූ ප්‍රත්‍යයන් පරකල්හි; මෘජඃ, මෘජධාතුහට; වෘද්ධිඃ ස්‍යාත්, වෘද්ධි වන්නීය; අණචි තු, ගුණරහිතවූ ස්වරයන් පරකල්හි වනාහි; වා, විකල්පයෙන් එම ධාතුහට වෘද්ධි වන්නීය.

මෘජධාතු-තිප්, ශප්හට ලොප්වේ, මෙයින් වෘද්ධියි, ශ්ච්‍රජ, ෂ්ටුනාඃ, මාර්ෂ්ටි. මෘජ—තස්, ඉත්සංඥ ඞකාරවත් බැවින් මෙයින් වෘද්ධි නොවේ, ශ්ච්‍රජ, ෂ්ටුනාඃ, මෘෂ්ටඃ. මෘජ-අන්ති, ශප්හට ලොප්වේ, මෙයින් විකල්පයෙන් වෘද්ධියි, මාර්ජන්ති. ගුණ නූවූ අචි පරකල්හි වෘද්ධිබාධක පක්‍ෂයෙහි මෘජන්ති. මෘජ යනු අදාදිගණය චුරාදිගණය යන දෙක්හි ධාතු දෙදෙනාගේ ග්‍රහණයයි. මෘජෝ ණෞ වෘද්ධිඃ, සි කියනලද කල්හි

* ගෙරික් ගික්, ප්‍රාදුශ්ච ගික්ච තසමාත්.

† ක-ඞෞ ඉතෞ යස්‍ය ස කඞිත්, න කඞිත් අකඞිත් තස්මින්.

සිඬිය වූකල්හි, අකඬිති යනු කීම, මාර්ක්‍ෂති යන මෙහි ඉම් රහිත සන් පරතන්හි (804) ගුණරහිත කල්හිද වෘඬිලාභය පිණිසයි. [පාණිනිඃ 7. 2. 114.]

(මු-) (164) වච ලේ‍ය වාචි. (652) වච්‍යසෲශ්චි පතාමිති වොච. අවොචත්. උවාච ඌචතුඃ.

(ස-) වචධාතු-දි, අම්, ව්‍යාත්‍යස්‍ය, ඩ, වච්‍යසෲශ්චිපතාං, වොච, අවොචත්. වච-ණප්, ව්ඞ්වද, ඞිසංඥ වකාරලොපයද, ව්‍යථග්‍රහ, ජිද වෙත්, ඤ්ණීත්‍යනත, වෘඬිසි, උවාච. වච-සි, අතුස්, ච්ඞ්වද, ඞිකායඝිද, ව්‍යථග්‍රහ, ජිද වෙත්, ග්‍රහසඩපාදේ‍යාඃ, මූලයහට ජිද, දීසිද වෙත්, ඌචතුඃ. මේ ධාතුහු කෙරෙන් අනති අන්‍යා ප්‍රයොගයෝ නැත්තෝය.

(මු-) (165) රුදිර් ල ස රොදනෙ.

695. **රුද්භ්‍යො'යො හස්‍යෙස්‍යම්.** (රුද්භ්‍යඃ 5. අයඃ 6. හස්‍යස්‍ය 6. ඉම් 1.)

රුදාදෙඃ පරස්‍ය අයස්‍ය හසස්‍ය රස්‍ය ඉම් ස්‍යාත්. රොදිති රුදිතඃ. අයඃ කිම්, රුද්‍යාත්.

(ස-) රුදධාතුහුගේ ඉර් යන්න විකල්පයෙන් ඩප්‍රත්‍යය පිණිසයි, සකාරය රුදාදිගණය පිණිසයි. ලකාරය කියන ලදී. රුදාදෙඃ පරස්‍ය, රුදාදිගණයා කෙරෙන් පරවූ ; අයසඃ, යකාර රහිතවූ; රස්‍ය, රසංඥයා සම්බන්ධිවූ; හසස්‍ය, ව්‍යඤ්ජන යාගේ ස්ථානයෙහි ; ඉම් ස්‍යාත්, ඉම් ආගම වන්නේය.

රුදධාතු-තිප්, මෙයින් ඉම්ආගමද, ගුණද, ශප්හට ලොප්ද වෙත්, රොදිති. තස් පර කල්හි රුදිතඃ. අයඃ කිම්, අයඃ යනු කුමටද? රුද්‍යාත් යනාදි තන්හි යකාරය පර කල්හි ඉම් නොවන බව දක්වීම පිණිසයි. රුද්භ්‍යඃ යන බහුවචනය ගණය පිණිසයි. ගණය වනාහි (561) කියනලදී. මෙතෙම අප්‍රාප්තවිෂයෙහි විධානය වෙයි, එහෙයින් රොදිෂ්‍යති යනාදි යෙහි (554) ඉම් වන්නේමය. [පාණිනිඃ 7. 2. 76.]

(මු-) 696. **දිසෙස්‍යරම් වා.** (දිසෙස්‍යඃ 6. අම් 1. වා 1.)

රුදාදෙඃ පරයොර්දිසෙස්‍ය රම් ස්‍යාවා. අරොදත් අරොදීත්, අරොදඃ අරොදීඃ.

(ස-) රුදාදෙඃ පරයොඃ, රුදාදිගණයා කෙරෙන් පරවූ ; දිසෙස්‍යඃ, දිප්විභක්ති සිප්විභක්ති දෙදෙනාහට ; වා, විකල්ප යෙන් ; අම් ස්‍යාත්, අම්ආගම වන්නේය.

රුදධාතු-ඊ-දිප්, අම්, මෙයින් විකල්පයෙන් අම්, ගුණ වේ, අරොදත්. පක්‍ෂයෙහි ඊම්, අරොදීත්. රුද-ඊ-සිප්, ධාතුහු කෙරෙන් මෙයින් විකල්පයෙන් අම්, ගුණ වේ, අරොදඃ. පක්‍ෂයෙහි ඊම් කළ කල්හි අරොදීඃ. දිස්‍යොඃ යනාදිය ඊසංඥයාගේමය, ඊ පර කල්හි ස්‍යාගමය මධ්‍යගතවීම හෙතුකොට ගෙන දි-සිවිභක්ති නොලැබේ. අම් යන්නාහුගේ මකාරය ඉත්සංඥබැවින් ආදියෙහි අකාරාගමවේ. [පාණිනිඃ 7. 3. 99.]

(මූ-) (166) ඤි ෂ්වපෞ ස්ලු ෂවප්නෙ.

විෂවපිති, (625) සවත්වානන ෂඃ. විසුෂ්වාප, දුඃෂුෂුපතුඃ, (625) නිෂ්වත්වාත් ෂඃ.

(ස-) ෂ්වපධාතුහුගේ ඤිකාරය උභයපදය පිණිසද ඉකාරය නුම්ආගමය පිණිසද උකාරය ක්ත්වාප්‍රත්‍යයාගේ ස්ථානයෙහි විකල්පයෙන් ඉම් වීම පිණිසද අනුබන්ධයෝයි, ඔෟ ස්ල යන මොවුන්ගේ ප්‍රයොජන උක්තයි. විපූර්ව ෂ්වපධාතු-තිප්, රුද්භ්‍යඃ'යඃ, ඉම්, සවත්වානන ෂඃ, විස්කභ්නා යනාදියෙහි ෂවපධාතුහු ජ්‍යදෙශ නොව වකාරයුක්ත බැවින් ෂත්වය නොවේ, විෂවපිති. විපූර්ව ෂවපධාතු-ණප්, ඞිත්වද, ඞිසංඥ පකාරයහට ලොප්ද, ව්‍යථිග්‍රහ, ඞිහට ජිද වෙත්, ශීක්‍ෂඃසතු යන මෙහි, දශසථාදෙඃ යනාදිය නියම බැවින් මෙහි ඞිහට ෂත්වය නොවේ, ඞි කෙරෙන් පරවූ මූලධාතුහට, ක්විලාත් යනාදියෙන් ෂත්වය වේ, ණප් පරකල්හි වෘද්ධියි, විසුෂ්වාප. දුර් පූර්ව ෂවපධාතු-අතුස්, ග්‍රහෂවපාද්‍යෛඃ, ජ්, විස්කභ්නා, ජ්‍යදෙශ කල්හි වකාර රහිත බැවින් ෂත්වයද, නැවත ඞිත්වව ඞිකායඃද වෙත්, දුඃෂුෂුපතුඃ. නිෂ්ත්වාත් ෂඃ, මෙහි වකාර රහිත බැවින් ෂත්වයයි.

(මූ-) (167) අන ස් ලු ප්‍රාණනෙ.

ප්‍රාණිති ප්‍රානිති.

(ස-) ප්‍රපූර්ව අනධාතු-තිප්, රුද්භ්‍යඃ'යඃ, ප්‍රාග්වන්නඃ, දීඝී වේ, ප්‍රාණිති. පක්‍ෂයෙහි ප්‍රානිති.

(මූ-) (168) ශ්වස ස ලු ප්‍රාණනෙ.

ශ්වසිති. අශ්වසීත්. 576) ක්‍ෂණදිත්වානන වරිඃ.

(169) ජක්‍ෂ ක්‍ෂ ලු ක භක්‍ෂ හාසයොඃ. ජක්‍ෂිති.

697. අන්තො'ද්වෙඃ. (අනතඃ 6. අත් 1. වෙඃ 5.)

වෙඃ පරස්‍යාන්තො'ත් ස්‍යාත්. ජක්‍ෂති.

(ස-) රුද්භ්‍යඃ'යඃ, ඉම්ව, ශ්වසිති, යනු වේ. අම් ආදිය වී,

වසෝ'රස්‍ය යනාදියෙන් ඉම්ව, අශ්වසීත්. හසාදෙඃ යනාදි යෙහි ක්‍ෂණාදි බැවින් වෘද්ධි නොවන්නීය. (676) ජක්‍ෂධාතුහුගේ ක්‍ෂ-යන්න ජක්‍ෂාදිය සඳහා අනුබන්ධයි. (696) රුදාදි බැවින් ඉම් කළ කල්හි, ජක්‍ෂිති. වෙඃ පරස්‍ය, විභාගය කෙරෙන් පරවූ; අනතඃ, වෙන්කරණලද ඉකාර ඇති අන්ත්‍යන්නහට; අත් ස්‍යාත්, අත් වන්නේය. ජක්‍ෂ-අනති, වෙන්කරණලද ඉකාරද ඇති අන්ත්‍යහට මෙයින් අත් වේ, ජක්‍ෂති. අන්ත් සී හසන්තානිර්දෙශය බැවින් අනති අන්තු අනතාං යනාදීන්ගේ ග්‍රහණයයි. දදති යනුද ජක්‍ෂති යන්න මෙනි. චිකීර්‍ෂිතනි යනාදියෙහි (543) ශප්හට ලොප්කළ කල්හි ස්‍ථානිවද්භාව බැවින් අනතියන්නහට අත් නොවේ. [පාණිනිඃ 7. 1. 4.]

(මු-) (563) අනුස්සිවෙරිති. අජක්‍ෂුඃ.

(170) ජාගෘ ක්‍ෂයෙ ජාගරණෙ.

698. ණුරුස්‍යණ්‍යාං. (ණුඃ 1. උසි 7. අණ්‍යං 7.)

වෙරුසි පරෙ ණුඃ ස්‍යාත් න තු ණ්‍යං. අජාගරුඃ, අජාගඃ. අජාගරීත්. ජාගරාමාස ජජාගාර.

(ස-) ජක්‍ෂධාතු-සි-අන්, ශප්හට ලොප්වේ, අනුස්සිවෙඃ, අන්හට උස්, අජක්‍ෂුඃ.

උසි පරෙ, උස්ආදෙශය පර කල්හි ; වෙඃ, විරුක්තධාතු හට ; ණුඃ ස්‍යාත්, ගුණ වන්නේය ; ණ්‍යන්තු, ඤිසංඥය පර කල්හි වනාහි ; න, ගුණ නොවේ.

ජාගෘධාතු-සි-අන්, ශප්හට ලොප් වේ, අනුස්සිවෙඃ, උස්, මෙයින් ගුණවේ, අජාගරුඃ. ජාගෘධාතු-සි-සිප්, අම්, ශප් හට ලොප්ද, ගුණද වෙත්, හසාද්‍භ්‍යං, සිප්හට ලොප් වේ, අජාගඃ. ජාගෘධාතු-වසෝ'රස්‍ය, ව්‍රජවද යන මෙහි ජාගෘවර් ජිත හෙයින් වෘද්ධි නොවන්නේය, ගුණද, සිහට ලොප්ද වෙත්, අජාගරීත්. ජාගෘධාතු-දරිද්‍රකාස, ආම්, ගුණද, හ්වස්ක්‍රත්වාමඃ, දීඝීද වෙත්, ජාගරාමාස. පක්‍ෂයෙහි ද්විත්වද, දීඝීවූ ඩිසංඥය හට හ්‍රස්වද වෙත්, ණප් පර කල්හි වෘද්ධියි, ජජාගාර. [පාණි නිඃ 7. 3. 83.]

(මු-) 699. ජාග්‍රො'ණබ්විණ්ඩිති ක්වසුකානෙ තු වා.
(ජාග්‍රඃ 6. අ-ණප්-වි-ඉණ්ඩිති 7. ක්වසු-කානෙ 7. තු 1. වා 1.)

ජාගතේර්ඊ ණුඃ සතත් න තු ණපි වෙ෴ ඉණ් ඞිති ච, ඛසෙ෴ කානෙ තු වා. ජජාගරතුඃ.*

(ස-) ජාගතේඃ, ජාගෘධාතුහට ; ණුඃ සතත්, ගුණ වන්නේය ; ණපිවෙ෴ඉණ්ඞිතිචතු, ණප්-වි-ඉණ්-ඞිත් යන මේ ප්‍රත්‍යයන් පරකල්හිවනාහි ; න, ගුණ නොවේ ; ඛසු කානෙ තු, ඛසු-කාන යන මොවුන් පරකල්හි වනාහි ; වා, විකල්පයෙන් ගුණවේ.

ජාගෘධාතු-අතුස්, මෙයින් ගුණද වේ, ජජාගරතුඃ. ජාග්‍රඃ යන මෙහි සූත්‍රය බැවින්, සෘතොඩොඩුඃ යනාදියෙන් ඞිවාදෙශ නොවේ, මේ ප්‍රත්‍යයවිෂයෙහි ගුණනිෂෙධ හෙයින් අනික් සියලු තන්හිම ගුණ වන්නේය යන අපීයි. ණි පර කල්හි, ජාගරයති කියාද, ඝඤ් පරකල්හි ජාගරඃ කියාද, යක් පර කල්හි ජාගයීතෙ කියාද, යප් පරකල්හි, ජාගර්‍ය්‍ය කියාද, ඞී-ශුාත් පරකල්හි ජාගෘශීාත් කියාද වෙත්. ණප් ආදිය පර කල්හි වනාහි ජජාගාර ජාගෘවිඃ (1131) අජාගාරි කියාද, ජාගෘතඃ ජාග්‍රති කියාද, මේ ආදිය සිඩයි. ඛසු කාන ප්‍රත්‍යයන් පරකල්හි ජජාගර්වාන් ජජාගෘවාන් ජජාගරාණඃ ජජාග්‍රාණඃ කියාද වෙත්. [පාණිනිඃ 7. 3. 85.]

(මු-) (171) දරිද්‍රා ඝඝ දු දුගීතාතං.

700. දරිද්‍රො ඩිර් හසෙ'ණෙ෴ හාග්හොඝස්තු වා. (දරිද්‍රඃ 6. ඩිඃ 1. හස්-රෙ 7. අණෙ෴ 7. හාක්හොඃ 6 .. තු 1. වා 1.)

දරිද්‍රාතෙර් ඩිඃ සතත් අණෙ෴ හසෙ රෙ පරෙ, හාග්හොඝතු වා. දරිද්‍රිතඃ.

(ස-) අණෙ෴, ගුණනූවූ ; හසෙ රෙ, ර සම්බන්ධිවූ හස් පර කල්හි ; දරිද්‍රාතෙඃ, දරිද්‍රාධාතුහට ; ඩිඃ සතත්, ඩාදෙශ වන්නේය ; හාග්හොඝතු, හාකධාතු හිධාතු යන මොවුන්ගේ ස්ථානයෙහි වනාහි ; වා, විකල්පයෙන් ඩාදෙශ වන්නේය. ඩකාරය ඉත් වේ, ඉකාරය සිටියි.

දරිද්‍රාධාතු-තස්, මෙයින් ඩාදෙශය වේ, දරිද්‍රිතඃ. [පාණිනිඃ 6. 4. 114, 115, 116.]

---

* ණප් ච විශ්ච ඉණ් ච ඩිචෙචති තත්, පශ්චාතනාඤ්යොගෙ තස්මින්.

(මු-) **701. ශ්නාවෙත්‍යරාලොපො‘ණෞ හසෙ ඞ්වදඃ.**
(ශ්නාවෙත්‍යඃ 6 .. ආ 1. ලොපඃ 1. අණෞ 7. හසෙ 7. තු 1. ඊ 1. අදඃ 6.)

ශ්නා ඉත්‍යස්‍ය වෙශ්‍ච ආ ලොපඃ ස්‍යාත්, අණෞ හසෙ තු දවර්ජ-මී ස්‍යාත්. දරිද්‍රති.

(ස-) ශ්නා ඉත්‍යස්‍ය, ශ්නා යන්නහුගේද ; වෙශ්‍ච, චීත්වවූ ධාතූහුගේද ; ආලොපඃ ස්‍යාත්, ආකාරයහට ලොප් කටයුතු වන්නේය ; අණෞ හසෙ තු, ගුණරහිතවූ රසංඥ හස් පර කල්හි වනාහි ; දවර්ජම්, දධාතුරහිතවූ ආකාරය ; ඊ ස්‍යාත්, ඊකාර වන්නේය.

දරිද්‍රාධාතු-අනති, ශප්හට ලොප්ද, චිත්වධාතුබැවින් මෙයින් ආකාරලොපයද වෙත්, අනෙතා‘ද්වෙඃ, ඉකාර විශ්ලෙෂ අන්ත් යන්නහට අත් වේ, දරිද්‍රති. මෙහි අණෞ රෙ සී කිය යුතු වෙයි, එහෙයින් ඛ්‍යාධාතුහට යඞ් කළ කල්හි චාඛ්‍යායතෙ යනාදියෙහි යෙදීම නොවේ. ගුණනුවූ හස් පරකල්හිවිනාහි ක්‍රීණීතෙ ජහීතෙ යනාදිය වේ, ද ධා යන ධාතුහට වනාහි දත්ත ධත්ත යනු වේ. [පාණිනිඃ 6. 4. 112, 113.]*

(මු-) **702. දරිද්‍ර ආලොපො‘සනකානෙ‘රෙ ටත්න්තු වා.**
(දරිද්‍රඃ 6. ආලොපඃ 1. අ-සන්-අක-අනෙ 7. අරෙ 7. ටත්‍යං 7. තු 1. වා 1.)

දරිද්‍ර ආලොපඃ ස්‍යාදරෙ, න තු සනි අකෙ අනෙ ච, ටත්න්තු වා.

අදරිද්‍රීත් අදරිද්‍රාසීත්. දරිද්‍රාමාස ද‍දරිද්‍ර. දරිද්‍රත්‍යත්.†

(ස-) අරෙ, රසංඥයා රහිත විභක්ති පරකල්හි ; දරිද්‍රඃ, දරිද්‍රාධාතුහුගේ; ආලොපඃ ස්‍යාත්, ආකාරලොපය වන්නේය; සනි, සන්ප්‍රත්‍යයා පරකල්හිද; අකෙ, අකප්‍රත්‍යයා පරකල්හිද; අනෙ ච, අන පරකල්හිද ; න තු, ආකාරලොපය නොවේ; ටත්න්තු, ටිසංඥයා පරකල්හි වනාහි ; වා, විකල්පයෙන් ආකාරලොපය වේ.

දරිද්‍රාධාතු-වසො‘රස්‍ය, ආකාර ලොපයද, නැවත සි ලොප දීඝාදියද වෙත්, අදරිද්‍රීත්. පක්ෂයෙහි යමරම, යනාදි

---

* ශ්නාශ්‍ච විශ්‍ච තෞ තයොඃ.

† සන් ච අකශ්‍ච අනශ්‍ච තත්, න තත් අසනකානං තස්මින්.

යෙන් ඉම් හා සන්, අම්, ඊම් පළමු පරිද්දෙන් වේ, සන් ආගමය බැවින් ආකාරලොපය නොවේ, අදරිද්‍රාසීත්. දරිද්‍රා ධාතු-දරිද්‍රාකාස, ආම්, හ්වස්ක්‍රඤ්වාමඃ, දරිද්‍රාමාස. පක්‍ෂයෙහි අනන්තරඩගත්ව බැවින් මෙයින් ආකාරලොපයද, ධාතුහට ද්විත්වද, ඛිසංඥභාගයහට් ලොප්ද වෙත්, දදරිද්‍ර. දරිද්‍රාධාතු-ඝී-යාත්, මෙයින් ආකාරලොපය වේ, දරිද්‍ර්‍යාත්. සන් ආදිය පරකල්හි මෙසේයි, දිදරිද්‍රා සති, දරිද්‍රා යකඃ, දරිද්‍රාණං. පාණිනි ආදීහු වනාහි ඩෞ ආදෙශය බලවත්යයි සිතා දදරිද්‍රෞ යී උදාහරණ කරති.

(-මු) (172) චකා සෘ ක්‍ෂ ලු දීප්තෞ.

(671) හුඣල්භ්‍යො හෙර්ධිඃ. චකාධි. (64) ඣබප් ඣබසොරිති සස්‍ය දඃ. චකාද්ධි.

(ස-) චකාස ධාතුහුගේ සෘකාරය ණිප්‍රත්‍යයා කෙරෙන් පරවූ අඩ් පරකල්හි උඩ්සංඥගහට හ්‍රස්වනිෂෙධය පිණිසයි. චකාසධාතු-ශි, හි, හුඣල්භ්‍යො හෙර්ධිඃ, ධි වේ, ධෙසලොපොවා යි සකාරලොපය වේ, චකාධි. චකාස, හි, පෙර මෙන් ධි වේ, ඣබප්ඣබසොඃ, යනාදියෙන් සකාරයහට දකාර වේ, චකාද්ධි.

(මු-) **703. ඝ්‍යං දෞ තා සඃ.** (ඝ්‍යං 7. දෞ 7. ත 1. සඃ 6.)

ඝ්‍යං දෞ පරෙ සස්‍ය ත ස්‍යාත්. අචකාත්.

(ස-) ඝ්‍යං, ඝිසංඥයා සම්බන්ධවූ ; දෞ පරෙ, දිප් පරකල්හි; සස්‍ය, ධාතුහුගේ සකාරයහට ; ත ස්‍යාත්, තකාර වන්නේය.

චකාසධාතු-ඝී-දිප්, අම්, මෙයින් සකාරයහට තකාර වේ, ශප්හට ලොප් වේ, හසාද්භ්‍යං දිසෙඃ, දිහට ලොපයි, අචකාත්. විකල්ප දෙදෙනාගේ මධ්‍යයෙහි පැවති බැවින් නිත්‍ය වේ. [පණිනිඃ 8. 2. 73.]

(මු-) **704. සෞ. වා.** (සෞ 7. වා 1.) අචකාත් අචකාඃ.

(ස-) සෞ, ඝිසංඥ සි පරකල්හි ; වා, සකාරයහට විකල්පයෙන් තකාර වන්නේය.

චකාසධාතු-ඝී-සිප්, අම් ; ශප්හට ලොප්ද, මෙයින් සකාරයහට විකල්පයෙන් තකාරද වෙත්, හසාද්භ්‍යං, සිහට ලොප් වේ, අචකාත්. පක්‍ෂයෙහි සකාරය තකාර නොව විසර්ගය වේ. අචකාඃ. [පාණිනිඃ 8. 2. 74.]

(මු-) (173) ශාස ක්‍ෂ ලු ශාසනෙ.

705. ශාසුඞිඩස්ෙඩ'ණෙ ෙකව් ඞාශාසශව. (ශාසඋඞ් 1. ඉත් 1. හස්ෙඩ 7. අණෙ 7. ෙකව් 7. තු 1. ආශාසඃ 6. ච 1.)

ශාසෙත රුඞ ඉත් ස්‍යාත් අණෙ හසෙ ඩෙ ච, ෙකව් තු ආශාසශව. ශිෂ්ටඃ. ශාධි. අශිෂත්.*

(ස-) අණෙ හසෙ, ගුණනුවූ හස් පරකල්හිද ; ඩෙ ච, ඩකාරයා පරකල්හිද ; ශාසෙතඃ, ශාසධාතුහුගේ ; උඞ්, උඞ්සංඥ ආකාරයතෙම ; ඉත් ස්‍යාත්, ඉකාර වන්නේය ; ෙකව් තු, ක්විප්‍ර ප්‍රත්‍යයා පරකල්හි වනාහි ; ආශාසශව, ආඞ්පූර්ව ශාසධාතුහුගේ උඞ්සංඥයහටද ඉත් වන්නේය.

ශාසධාතු-තස්, ශප්හට ලොප්ද, මෙයින් ආකාරයහට ඉකාරද ; ශාසධාතු හෙයින් ක්විලාත් යනාදියෙන් ෂත්වයද වෙත්, ශිෂ්ටඃ. ශාසධාතු-හි-හි, ශප්හට ලොප් වේ, ජහෙත්‍යධි, ශාධි. ශාසධාතු-ඊ-දි, අම්, ශාසුලිද්දපුත්, ඩ, මෙයින් ඉකාරද, ෂත්වයද වෙත්, අශිෂත්. අණෙ යනු නියමයෙන් හස් යන්නහුගේ විශෙෂණයයි. ශාස යනු, ශාස ක්‍ෂ ලූ ශාසනෙ යන මෝහටමය. ෙකව් තු ආශාසශව යනු ආඞ් පූර්වවූ ශාසඩල ආශිෂි යන මෝහට ක්විප් කළ කල්හිමය. ගුණනුවූ හස් පරකල්හි වනාහි, ආශාසෙත යනාදියෙහි ආත්මනෙපදයෙහි උපන්නාහට ඉත් නොවේ. ක්විප් පරකල්හි මෙසේයි, මිත්‍රං ශාසතීති මිත්‍රශීඃ, ආශාසෙත ඉති ආශීඃ (1033). [පාණිනීඃ 6. 4. 34.]

(මූ-) (174) වක්‍ෂ ඩල වදෙ. වෂෙට.

(ස-) වක්‍ෂධාතු-තෙ, ශප්හට ලොප්ද, ස්‍යාදෙඃ සොලොපඃ, කකාරලොපයද වෙත්, ෂ්ටුභිඃ, වෂෙට.

(මූ-) **706. වක්‍ෂඃ ක්සාඥ ඛ්‍යාඥ'රෙ'ත්‍යාගොසසනෙ.** (වක්‍ෂඃ 6. ක්සාඥ-ඛ්‍යාඥ 1. අරෙ 7. අත්‍යාගොසසනෙ 7.)

වක්‍ෂඃ ක්සාඥ ඛ්‍යාඥ ස්‍යාදරෙ, න තු වර්ජනෙ උසි අසි අනෙ ච.

අක්සාසීත් අක්සාසත, අඛ්‍යත් අඛ්‍යත. ත්‍යාගෙ තු සමචක්‍ෂිෂ්ට.†

(ස-) අරෙ, රසංඥයා වර්ජිත විෂයෙහි ; වක්‍ෂඃ, වක්‍ෂධාතුහට ; ක්සාඥ ඛ්‍යාඥ ස්‍යාත්, ක්සාඥ—ඛ්‍යාඥ යන මේ ආදෙශ

---

* ශාස උඞ් ශාසුඞ් තත්. හස් ච ඩශව තස්මින්.

† ක්සාඥ ච ඛ්‍යාඥ ච තත්. නරෙ'රස්තස්මින්. ත්‍යාගශව උස් ච අස් ච අනශව තත්. නඤ්යොගෙ තස්මින්.

වත්තේය; වජිනෙ, වජිනාපීයෙහි වූ; උසි අසි අනෙතු ව, උස්-අස්-අන යන මොවුන් පරකල්හි වනාහි; න, කියනලද ආදෙශ නොවන්නේය.

චක්‍ෂධාතු-මෙයින්, ක්සාදෙශයි, දි, අම්, සි, ආකාරාන්තයා කෙරෙන්, (598) සමරම, ඉම්ද, සන්ද, ඊම්ද, සිහට ලොප්ද, දීඝද වෙත්, අක්සාසීත්. චක්‍ෂධාතු-මෙයින් ක්සාදෙශයි, ඒකස්වර ආකාරාන්තාදෙශය බැවින්, නෙමෙකාච් යනාදියෙන් ඉම්නිෂෙධ වේ, අක්සාසත. චක්‍ෂධාතු-මෙයින් ඛ්‍යාදෙශයි, චක්‍ෂ්‍යාස්‍ය, ඩ, උසේ‍යවීම්, ආකාරලොපයි, අඛ්‍යත්. වී-තන් කලකල්හි අඛ්‍යත. තාත්‍යගෙතු, තා්‍යගයෙහි වනාහි උස් ආදි ප්‍රත්‍යයන් පරකල්හි ආදෙශ නොවේ. සම්පූර්වී චක්‍ෂධාතු-වසො'රස්‍ය, සමචක්‍ෂිෂ්ට.

ක්සාඤ් ඛ්‍යාඤ් යන දෙතන්හි ඤකාරානුබන්ධ බැවින් උභයපදයයි. අරෙ යනු විෂයසප්තමියි. එහෙයින් විභක්ත්‍යුත්පත්තිය කෙරෙන් පළමු මේ ආදෙශ දෙක වන්නාහ. වජිනාපීයෙහි උසාදිප්‍රත්‍යය පරකල්හිද ආදෙශ නොවන්නේය. ක්සාඤ් යනු තාලව්‍ය මධ්‍යයයි පාණිනි ක්‍රමදීශ්වරයෝ කියත්. අන්‍යමත හා අනුකූල බැවින් වොපදෙවහු විසින් දන්ත්‍ය මධ්‍යයයි කියනලදී. දන්ත්‍යවදාදෙශ විධාන සාමර්ථ්‍යයෙන් ෂත්වය නොවන්නේය. [පාණිනිඃ 2. 4. 54.]

(මු-) **707**. **ඨ්‍යාං වා**. (ඨ්‍යාං 7. වා 1.)

චක්ෂේ‍යා චක්ෂෙ, චඛ්‍යේ‍යා චඛ්‍යෙ, චචක්‍ෂෙ.

(ස-) ඨ්‍යාං, ඝිසංඥයා පරවිෂයෙහි; වා, චක්‍ෂධාතුහට විකල්පයෙන් ක්සාඤ්-ඛ්‍යාඤාදෙශ වන්නේය.

චක්‍ෂධාතු, මෙයින් ක්සාඤාදෙශය වේ, ණප්, ද්විත්වද, විෂදෘශ සංයොගයාගේ සකාරයහට ලොප්ද වෙත්. ඛිසංඥය හට හ්‍රස්වද, කකාරයහට චකාරද වෙත්, ණබාතො ඩේ‍යඃ, පිසංඥයහට ලොප් වේ, චක්ෂේ‍යා. එ-විභක්ති කල කල්හි, චක්ෂෙ. මෙයින්ම ඛ්‍යාඤ් කල කල්හි, චඛ්‍යේ‍යා, චඛ්‍යෙ යනු වේ. පක්‍ෂයෙහි චක්‍ෂධාතු-එ, ද්විත්වද, ඛිසංඥවූ-ක්‍ෂහට ලොප්ද වෙත්, චචක්‍ෂෙ. [පාණිනිඃ 2. 4. 55.]

(මු-) (175) ඊඩ ඩල සතුතෞ. ඊට්ටෙ.

(ස-) ඊඩධාතු-තෙ, ෂ්ටුභිඃ, ඣබ්ඣෙසොඃ, ඩකාරයහට ටකාර වේ, ඊට්ටෙ.

(මූ-) **708. සංඛ්‍යා රසෝම් ජනිඞ්ශඃ.** (සඞ්වඃ 6. රස්‍ය 6. ඉම් 1. ජන-ඊඞ-ඊශඃ 5.)

එභ්‍යඃ පරස්‍ය සස්‍ය ධ්වස්‍ය ච රස්‍ය ඉම් ස්‍යාත්. ඊඩිෂෙ ඊඩිධ්වෙ.

(ස-) එභ්‍යඃ පරස්‍ය, ජන-ඊඞ-ඊශ යන මේ ධාතූන් කෙරෙන් පරවූ; රස්‍ය, රසංඥයා සම්බන්ධිවූ; සස්‍ය, විභක්ත්‍යව යවවූ සකාරයහටද; ධ්වස්‍යව, ධ්වවිභක්තිහටද; ඉම් ස්‍යාත්, ඉම්ආගම වන්නේය.

ඊඩධාතු-කී-සෙ, මෙයින් ඉම්, ෂත්වය වේ, ඊඩිෂෙ. ඊඩිධ්වෙ යනු සුගමයි. ජනධාතු ජුහෝත්‍යාදිහුගේම වේ, දිවාදිගණියාගේ නොවේ, ඔහට ශ්‍යන් ප්‍රත්‍යයා විසින් මධ්‍ය ගත බැවිනි. මේ සූත්‍රයතෙම අප්‍රාප්ත කල්හි විධානයයි, නියමය නොවේ, එහෙයින්, ජනිතා ඊඩිතා යන මේ ආදියෙහි, වසො'රස්‍ය, ඉම් වන්නේමය. [පාණිනිඃ 7. 2. 78.]

(මූ-) (176) ආස ධ ල උපවෙශනෙ. ආසෙත.

(582) ඊවිජාදිත්‍යාම්. ආසාංචක්‍රෙ.

(177) වස ධ ල ආච්ඡාදනෙ. වසිතා වස්තා.

(178) නිසි ධ ල චුම්බනෙ. ප්‍රණිංසෙත ප්‍රනිංසෙත.

(ස-) ආස-කී-තෙ, ශප්හට ලොප් වේ, ආස්තෙ. ඊවිජාදි යනාදි සූත්‍රයෙන් ආම් කළ කල කෘධාතුහට ගීසංඥයා බැවින් ද්විත්වව, ධිසංඥයහට, අකාරාදෙශ, චකාරාදෙශයි, ආසාංචක්‍රෙ. වසධාතු, ඞී-තා, වෙම් සහ, විකල්පයෙන් ඉම්, වසිතා, පක්‍ෂයෙහි වස්තා. ප්‍රපූර්ව නිසධාතු-තෙ, අත එවෙදිතො නුණ්, ශප්හට ලොප් වේ, ප්‍රාග්වනනඃ, ප්‍රණිංසෙත. මූර්ධන්‍ය නුවූ පක්‍ෂයෙහි, ප්‍රනිංසෙත.

(මූ-) (179) සූ ධ ල ප්‍රසවෙ. සූතෙ.

709. සූතෙ ඊන ඤුගීත්‍යං. (සූතෙඃ 6. න 1. ඤුඃ 1 ගත්‍යං 7.) සුවෙ.

(573) වෙමූදිතීම් වා. අසවිෂ්ට අසොෂ්ට.

(ස-) සූතෙ යනු සුගමයි.

ගත්‍යං, ගිසංඥයා පරකල්හි; සූතෙඃ, සූධාතුහට; ඤුනී, ගුණ නොවන්නේය.

සූධාතු-ගි-එප්, මෙයින් ගුණ නොවේ, ශ්නුධ්වො රජවි, උව්, සු ෟවෙ. සූධාතු-වෙමූදිත්, විකල්පයෙන් ඉම්, ගුණවේ,

අව්ද, ෂඩ්ද වෙත්, අසවිෂ්ට. පක්‍ෂයෙහි අසොෂ්ට. [පාණිනිඃ 7. 3. 88.]

(මු-) (180) ශී ඞ ල ශයනෙ.

710. ශීඞො රෙ ඤුඃ. (ශීඞඃ 6. රෙ 7. ඤුඃ 1.) ශෙතෙ ශයාතෙ.

(ස-) රෙ, ගුණ නිමිත්තවූද අගුණ නිමිත්තවූද රසංඥයා පරකල්හි ; ශීඞඃ, ශීඞ්ධාතුහට ; ඤුඃ, ගුණ වන්නේය.

ශෙතෙ යනු සුගමයි. ශීඞ්ධාතු-අතෙ, මෙයින් ගුණව-ශයාතෙ යනු වේ. [පාණිනිඃ 7. 4. 21.]

(මු-) **711. මානෙතා රම් විදසතු වා.** (මාන්තඃ 6. රම් 1. විදඃ 5. තු 1. වා 1.)

ශීඞඃ පරස්‍ය මස්‍යානෙතා රම් ස්‍යාත්. වෙත්තෙසතු වා. ශෙරතෙ. අශයිෂ්ට.*

(ස-) ශීඞඃ පරස්‍ය, ශීඞ්ධාතුහු කෙරෙන් පරවූ ; මස්‍යාන්තඃ, ආත්මනෙපදය සම්බන්ධිවූ අන්ත් යන්නහුගේ ස්ථානයෙහි ; රම් ස්‍යාත්, රම්ආගම වන්නේය ; වෙත්තෙසතු, විදධාතුහු කෙරෙන් පරව වනාහි ; වා, විකල්පයෙන් රම් වන්නේය.

ශීඞ්ධාතු-අනෙත, මෙයින් රම්, ශීඞො රෙ ඤුඃ, ශප්හට ලොප් වේ, මානෙතා'දනතඃ, අත්, ශෙරතෙ. ශී-නෙමෙ කාච්, යනාදියෙන් ප්‍රසවකිරීම හෙතුකොටගෙන, වසො'රස්‍ය, ඉම්, ගුණද, අය්ද වෙත්, අශයිෂ්ට. විද යනු ශීඞ සාහචර්‍ය්‍යය හෙතුකොටගෙන අදාදියෙහි කියනලද්දහුගේම ග්‍රහණයයි. [පාණිනිඃ 7. 1. 6.]

(මු-) (181) අධීඞ්ල අධ්‍යයනෙ. අධීතෙ

712. ගීඞ ෂ්විචෙථ්‍යා වා. (ගි 1. ඉඞඃ 6. පිචෙථ්‍යාඃ 7 ·· වා 1.) ඉඞො ගි ස්‍යාත් වා. පි-චෙථ්‍යාඃ පරයොඃ. ඝිඩ්ධානන ඤුඃ. අධ්‍යගීෂ්ට අධ්‍යෙෂ්ට.

(ස-) ගණපාඨයෙහි අධිපූර්ව ඉඞධාතුහු තමා දක්වූ බැවින් අධිපූර්ව ධාතුහුගේම ප්‍රයොගය වේ, හුදකලා ධාතුහුගේ ප්‍රයොගය නොවේ. අධි-ඉ-තෙ, ශප්හට ලොප්ද, දීඝීද වෙත්, අධීතෙ.

පිචෙථ්‍යාඃ පරයොඃ, පිසංඥය-පිසංඥය යන දෙක පරවිෂයෙහි;

---

* මාස්‍යාන්ත් මාන්ත් තස්‍ය.

ඉඞඃ, ඉඞධාතුහට ; වා, විකල්පයෙන් ; ගීඃ ස්‍යාත්, ග්‍යාදෙශ වන්නේය. සිච්වාත්, ගීයන්න දීඝ බැවින් ; න ඤුඃ, ගුණ නොවේ.

අධි-ඉ-තන්, අම්, මෙයින් විකල්පයෙන් ගී වේ, සිප්‍රත්‍යයයි. ඒකස්වර ඉවර්ණාන්තය බැවින් ඉම් නොවේ, යකාරද, ෂත්වාදි සද වෙත්. අධ්‍යගීෂ්ට. පක්ෂයෙහි අම්, ආදිගෙවොඃ, ගුණ වේ, සි, නැවත (518) අම්ව වෘද්ධියි, ඉකාරයහට යකාර වේ, අධ්‍යෛෂ්ට. [පාණිනිඃ 2. 4. 50.]

(මු-) **713. ඨ්‍යං ගා ක්‍ෂ්‍යාඞ්සනොස්තු වා**. (ඨ්‍යං 7. ගා 1. ක්‍ෂ්‍යාඞ්සනොඃ 7 .. තු 1. වා 1.)*

ඉඞො ගා ස්‍යාත් ඨ්‍යං, ක්‍ෂෙඃ පරෙ අඞ් සනි ච වා. අධිජගෙ. අධ්‍යගීෂ්‍යත අධ්‍යෛෂ්‍යත.

(ස-) ඨ්‍යං, ඨීසංඥය පරකල්හි ; ඉඞඃ, ආත්මනෙපදයෙහි වූ ඉධාතුහට ; ගා ස්‍යාත්, ගාදෙශ වන්නේය ; ක්‍ෂෙඃ පරෙ, ක්‍ෂිප්‍රත්‍යයා කෙරෙන් පරවූ කල්හිද ; අඞ්, අඞ් පරකල්හිද ; සනිච, සන් පරකල්හිද; වා, විකල්පයෙන් ගාදෙශ වන්නේය.

අධි-ඉ-ක්‍ෂි-ඒ, මෙයින් ගාදෙශ වන්නේය ; ද්විත්වද, බිහට හ්‍රස්වද, ජකාරද වෙත්, උසේ‍යවීම්, ආකාරලොපයි, අධිජගෙ. අධි-ඉ-පී-ස්‍යත, අම්, (712) ගීකළකල්හි අධ්‍යගීෂ්‍යත. පක්ෂයෙහි අම්ද, ගුණද, වෘද්ධිද වී, අධ්‍යෛෂ්‍යත. [පාණිනිඃ 2. 4. 49.]

(මු-) (182) දීධීර්ඛ ක්‍ෂලු දෙවනෙ දීප්තෞ.

714. දීධීවෙවේ‍යා න ඤුඃ. (දීධී-වෙව්‍යඃ 6. න 1. ඤුඃ 1.)

දීධ්‍යෛ.†

(ස-) දීධීවෙව්‍යඃ, දී ධී ධාතුද-වෙ වී ධාතුද යන දෙදෙනාහට; න ඤුඃ, ගුණ නොවේ.

දීධී-ගි-ඒප්, මෙයින් ගුණනිෂෙධයි, අනෙකස්වර ධාතු බැවින්, ශ්නුධ්වොඃ යන මේ ආදියෙන් ඊකාරයහට, යකාර වේ, දීධ්‍යෛ. ද්විවචනාන්තත්වය ඇති කල්හි පරසූත්‍රයෙහි අනුවර්තනය කරණුලබන්නවුන්ගේ යථාසංඛ්‍යත්ව ප්‍රසඞ්ගය වන්නේය. සියලුතන්හි මොවුන් දෙදෙනාහට ගුණ නොවන්නේය. [පාණිනිඃ 1. 1. 6.]

---

* අඞ් ච සන් ච අන්සනෞ, ක්‍ෂෙරඞ්සනෞ ක්‍ෂ්‍යාඞ්සනෞ තයොඃ.

† දීධී ච වෙවී ච සමාහාරෙ තස්‍ය.

(මූ-) **715. ලොපො'න්ත්‍යස්‍ය යොඃ.** (ලොපඃ 1. අන්ත්‍යඃ 1. යොඃ 7 ..)

දීධී-වෙවෙත්‍ය රන්තා ලොපඃ ස්‍යාත් යකාරෙවර්ණයොඃ.

අදීධිෂට.*

(ස-) යකාරෙවර්ණයොඃ, යකාර-ඉවර්ණ දෙදෙනා පරකල්හි ; දීධීවෙව්‍යොඃ, දීධී-වෙවී යන මොවුන් දෙදෙනාගේ; අන්තඃ, අන්තය ; ලොපඃ ස්‍යාත්, ලොප්කටයුතු වන්නේය.

දීධී-ඊ-තන්, අම්, සි, වසො'රස්‍ය, මෙයින් ඊකාරය හට ලොප්වේ, අදීධිෂට. [පාණිනිඃ 7. 4. 53.]

(මූ-) (183) එවං වෙවීඊ ඩ ක්‍ෂ ලූ ඊ-ල-වත්.

(184) ච්ෂෙෘ ක්‍ෂල වෙවරෙ.

(675) ච්ෂවිදුතො'නුස් වා. අච්ෂුඃ අච්ෂන්. අච්ෂට. අච්ක්‍ෂත්.

(ස-) එසේම වෙවීධාතුව ඊලධාතුව මෙන් කාන්ති ගති ව්‍යාප්ති ක්‍ෂෙප ප්‍රජන ඛාදන යන මෙහි වේ. ච්ෂ-සි-අන්, අම්, ශප්හට ලොප් වේ, ච්ෂවිදුතඃ, අච්ෂුඃ. පක්‍ෂයෙහි, අච්ෂන්. ච්ෂ-සි-ත, අම්, අච්ෂට. ච්ෂ-හශෂො'න්ම්, සක්, ෂඪොඃ කඃ, ෂත්වය වේ, අච්ක්‍ෂත්.

(මූ-) (185) දුහෙෘ ක්‍ෂල දොහනෙ. අධුක්‍ෂත්, අධුක්‍ෂත අදුග්ධ.

(ස-) දුහධාතු-හශෂො'න්ම්, සක්, හොඪො හෙෘ, ඣභාන්තස්‍ය, දකාරයහට ධකාරද, ෂඪොඃකඃ, ෂත්වද වෙත්, අධුක්‍ෂත්, ඊ-තන් කළ කල්හි අධුක්‍ෂත. පක්‍ෂයෙහි ගුහදුහ ලිහාං, යනාදියෙන් සි නිෂෙධයි, දාදෙඝඃ, ඝකාරද, ඣභාන්තාථොඃ, තකාරයහට ධකාරද, ඣබ්ඣබෙසොඃ, ඝකාරයහට ගකාරද වෙත්, අදුග්ධ.

(මූ-) (186) එවං දිහෙෘ ක්‍ෂල ලෙපනෙ. ප්‍රණ්දෙග්ධි අධික්‍ෂත්.

(187) ඌර්ණු ක්‍ෂල ආච්ඡාදනෙ.

716. ඌර්ණොඃ පිඩ්වෙත්‍රණ්නුඃ. (වා 1. ඌර්ණොඃ 6. පිත්-හස්-ඊර 7. ණුඃ 1.)

---

* ය ච ඉශ්ච තෙෘ සී තයොඃ යොඃ.

ඌර්ණෝර්ණුඃ සත්වා පිති හසෙ රෙ. ඌර්ණෝති ඌර්ණෞති (680) රපිඩසූත ඉති විරිඃ.*

(ස-) ප්‍ර-නි-දිහ-තිප්, දෘඉදඝීඃ, ඪභාතතළෝඃ, ඛබ්ඛබෙසොඃ; ඝකාරයහට ගකාරද, ගුණද වෙත්, ප්‍රාග්වනනඃ, ප්‍රණිදෙග්ධි. දිහ-දි, අම්, ඛබහාන්තස්‍ය, දකාරයහට ධකාරද, හොඪොහෞ, හකාරයහට ඪකාරද වෙත්, හශෂො'න්ම්, සක්, ෂඪොඃ කඃ, ඪකාරයහට කකාරයද, ෂත්වයද වෙත්, අධික්ෂත්.

පිති, ඉත්සංඥ පකාරවත්වූ ; හසෙ රෙ, රසංඥවූ හස් පර කල්හි ; ඌර්ණෝඃ, ඌර්ණුධාතුහට ; වා, විකල්පයෙන් ; ණුඃ සත්ත්, ගුණ වන්නේය.

විකල්පයෙන් ගුණවූ කල්හි ඌර්ණෝති. පක්ෂයෙහි, රපිඩසූතඃ, වෘද්ධියි, ඌර්ණෞති. [පාණිනිඃ 1. 2. 3.]

(මු-) **717.** ඝත්තං. (ඝත්තං 7.)

ඌර්ණෝර්ණුඃ සත්ත් පිති හසෙ ඝත්තං. ඖර්ණෝත්.

(ස-) පිති, ඉත්සංඥපකාරවත්වූ ; හසෙ ඝත්තං, ඝිසංඥ හස් පරකල්හි ; ඌර්ණෝඃ, ඌර්ණුධාතුහට ; ණුඃ සත්ත්, ගුණ වන්නේය.

ඌර්ණු-ඝි-දිප්, මෙයින් ගුණවේ, අකාරය හා සමග ඌකාරයහට ආදිගෙවොර්ණුව්රී, ගුණයි, හුයොමජාදෙඃ, එයින්ම වෘද්ධියි, ඖර්ණෝත්. නිත්‍යත්‍වීය පිණිස වෙත්වශයෙන් විධාන යයි.

(මු-) **718.** ණුව ච්‍ර ෂවත්තං. (ණු-උව්-විරිඃ 1. වත්තං 7.)

ඌර්ණෝ ර්ණුඃ උව් විරිඃ එතෙ ස්‍යුෂවත්තං. ඖණිවීත් ඖර්ණුවීත් ඖර්ණවීත්.†

(ස-) වත්තං, පිසංඥගා පරකල්හි ; ඌර්ණෝඃ, ඌර්ණුධාතුහට ; ණුඃ උව් විරිඃ, ගුණය-උව්ආදෙශය-වෘද්ධිය යන ; එතෙ, මොව්හු ; ස්‍යුඃ, වන්නාහ.

ඌර්ණු-වසො'රස්‍ය, මෙයින් ගුණද, අව්ද, අකාරයා හා සමග ගුණද, නැවත අම්ද, වෘද්ධිද වෙත්, ඖණිවීත්. මෙයින් උවාදෙශ වේ, ඖර්ණුවීත්. මෙයින් වෘද්ධියි, ඖර්ණවීත්. [පාණිනිඃ 1. 2. 3.]

---

* පිච්චාසෞ හස්වාසෞ රශෙචති තස්මින්.

† ණුශච උව් ච විරිශච, සමාහාරෙ පුංස්ත්වං සෞත්‍රාත්.

(මු-) **719. නාජනන්තාදෙරාදිර් ද්විඃ.** (න 1. අජනන්තාදෙඃ 6 ආදිඃ 1. ද්විඃ 1.)

අනන්තාදිස්ථිතාචො ධොරාදිර් ද්විර්න සතත්.*

(ස-) අනන්තාදිස්ථිතාචඃ, ආද්‍යනන්ත දෙක්හි සිටියාවූ ස්වරවත්වූ; ධොඃ, ධාතුහුගේ ; ආදිඃ, ආදිවර්ණය ; ද්විර්නසතත්, ද්විත්ව නො වන්නේය. [පාණිනිඃ 6. 1. 2.]

(මු-) **720. සෲදෞ නවද්‍රො'යෙ.** (සෲදෞ 7. නවදරඃ 1...අයෙ 7.)

සෲදෞ ස්ථිතා නවදරා ද්වි නී සෲ නී තු යෙ. ඌර්ණුනාව.†

(ස-) සෲදෞ, සංයොගාදියෙහි ; ස්ථිතාඃ, සිටියාවූ ; නවදරාඃ, නකාර-වකාර-දකාර-රකාර යන මොව්හු ; ද්විනීසෲඃ, ද්විත්ව නොවන්නාහ ; යෙ තු, යකාරයා පරකල්හි වනාහි ; න, ද්විත්වනිෂෙධ නොවෙත්.

ඌර්ණු-ණප්, නාජනන්තාදෙඃ, ආදි ඌකාරවිශ්ලෙෂවූද, සෲදෞනවද්‍රඃ, රකාර විශ්ලෙෂවූද, (558) ද්විත්ව වේ, ණකාරයා පරකල්හි වෘද්ධිද, ආව්ද වෙත්, ඌර්ණුනාව. අයෙ යනු පරවසිටි යකාරය හා යෙදුනාවූ පූර්වයෙහි පවත්නා නවදර යන මොහු ද්විත්ව වෙත් යනුයි. මෙහිද අජනන්තා දෙධොඃ යනු අනුවර්තනය වේ, එසේ නොවේනම්, ද්‍රුද්‍රාව, කියයුතු වේ, දද්‍රෞ යනාදියෙහි දකාරයහට ද්විත්වනිෂෙධ වේ. [පාණිනිඃ 6. 1. 3.]

(මූ-) **721. ඞිදිම් වොර්ණොඃ.** (ඞිත් 1. ඉම් 1. වා 1. ඌර්ණොඃ 5.)

ඌර්ණොඃ පර ඉම් ඞිත් සෲවා. ඌර්ණුවිතා ඌර්ණවිතා.

(ස-) ඌර්ණොඃ පරඃ, ඌර්ණුධාතුහු කෙරෙන් පරවූ ; ඉම්, ඉම්ආගමයතෙම ; වා, විකල්පයෙන් ; ඞිත් සෲත්, ඞිත් වන්නේය.

ඌර්ණු-ඩී-තා, වසො'රස්‍ය, මෙයින් විකල්පයෙන් ඞිත්, ශ්නුධ්වොඃ, උව්, ඌර්ණුවිතා. පක්ෂයෙහි ඤුර්ක්ෂූඩශව, ගුණ වේ, අව්, ඌර්ණවිතා.

---

* අනන්තශ්ච ආදිශ්ච තෞ අනන්තාදී, අචෞ අනන්තාදී යස්‍ය ස තස්‍ය.

† සෲඃ සංයොගසතාසත්‍යාදි සතාසමින්. න ව ව ච ර ච ද ච තෙ.

(මූ-) (188) ෂ්ටු ඤුල සතුතෞ.

722. පිඩස්‍රසෙය්‍යම් බ්‍රැවො යඞ්ලුග්රුතුසෙතා සතු වා. (පිත්-හස්-රස්‍ය 6. ඊම් 1. බ්‍රැවඃ 5. යඞ්ලුක්-රුතු-සෙතාඃ 5. තු 1. වා 1.)

බ්‍රැවඃ පරස්‍ය පිතො හසො රස්‍ය ඊම් ස්‍යාත් යඞ්ලුගාදෙසතු වා. සතවීති සෞති, අභිෂ්ටෞති. න්‍යෂ්ටාවීත් න්‍යසතාවීත්. අසෙතාෂ්ට. තුෂ්ටුව. සතවිතා සෙතාතා.*

(ස-) බ්‍රැවඃපරස්‍ය, බ්‍රැධාතුහු කෙරෙන් පරවූ; පිතඃ, ඉත් සංඥ පකාරවත්වූ; හසො රස්‍ය, හස්සංඥාතවූ රසංඥයාහට; ඊම් ස්‍යාත්, ඊම් වන්නේය; යඞ්ලුගාදෙසතු, යඞ්ප්‍රත්‍යය ලොප ධාතු ආදිකොට ඇති රුධාතු-තුධාතු-සතුධාතු යන මොවුන් කෙරෙන් පරව ; වා, විකල්පයෙන් ඊම්ප්‍රත්‍යය වන්නේය.

සතු-තිප්, ශප්හට ලොප් වේ, මෙයින් ඊම්, ගුණවේ, සතවීති. පක්‍ෂයෙහි, රපිඩස්‍යුතඃ, වෘඩියි, සෞති. ශිකඃ සතු සතුහ, ෂත්වය වේ, අභිෂ්ටෞති. නි-සතු-දි, අම්, සි, ඉම්, ඊම්, සුස්තුධොඃ, ව්‍රජවද, ස්වරාන්තයෙහි වෘඩියි, පරන්වි යනාදියෙන් ෂත්වයද, ෂ්ටුභිඃ, සිලොපාදියද වෙත්, න්‍යෂ්ටාවීත්. ෂත්ව විකල්ප පක්‍ෂයෙහි න්‍යසතාවීත්. ස්තු-තන්, අම්, සි, සුස්තුධොඃ, පරස්මෛපදයෙහි ඉම්විධාන බැවින් ආත්මනෙපදයෙහි නිෂෙධද, ගුණද වෙත්, දීඝිය බැවින් ඣස් ඣා ජ්ඣ සීමඃ, සිලොපය නොවේ, ෂත්වය වේ, අසෙතාෂ්ට. ස්තු-ඞ්-ව, ද්විත්වද, ශසාදි ඛපාන්ත සංයොගයාගේ ආදි සකාරයහට ලොප්ද වෙත්, නෙමසුම්, ඉම්නිෂෙධද, ෂත්වාදියද වෙත්, තු ෂ්ටු ව. ස්තු-ඞ්-තා, වෙම් සහ, විකල්පයෙන් ඉම්, ගුණවේ, සතවිතා. පක්‍ෂයෙහි සෙතාතා. [පාණිනිඃ 7. 3. 93.]

(මූ-) (189) වූ ක්‍ෂල ක්‍ෂුතෙ. ක්‍ෂවිතා.

(190) රුලඞ්වතෞ. රවීති රෞති. රවිතා රොතා.

(191) තුලවෘත්ති-හිංසා-පූර්තිෂු. තවීති තෞති. තවිතා තොතා.

(ස-) ක්‍ෂුධාතු කිවිසීමෙහි වේ, ක්‍ෂු-ඞ්-තා, නෙමෙකාච්, යනාදියෙන් විමුක්තකල බැවින් වසො'රස්‍ය, ඉම්, ගුණවේ,

---

* පිච්චාසෞ හශ්චාසෞ රශ්චෙති පිඩස්‍රසතස්‍ය. යඞ් ලුක් යස්මාත් ස යඞ්ලුක්, ස ච රුශ්ච තුශ්ච සතුශ්චෙති තස්මාස්

ක්‍ෂවිතා. රුධාතු-තිප්, පිඩසූත්‍රයෙන්, විකල්පයෙන් ඊම්ද, ගුණද වෙත්, රවීති. පක්‍ෂයෙහි රපිඩසූත්‍රඃ, වෘද්ධියි, රෞති. රුධාතු-ඞී-තා, වෙමුදිත්, විකල්පයෙන් ඉම්, ගුණවේ, රවිතා. පක්‍ෂයෙහි, රෝතා. තුධාතු-තිප්, පිඩසූත්‍රයෙන්, ඊම්, ගුණ වේ, තවීති. පක්‍ෂයෙහි රපිඩසූත්‍රඃ, වෘද්ධියි, තෞති. තුධාතු-ඞී-තා, වෙම්සහ, විකල්පයෙන් ඉම්ද, ගුණද වෙත්, තවිතා, පක්‍ෂයෙහි තෝතා.

(මු-) (192) බ්‍රූඤුල උකෙතෞ. බ්‍රවීති.

723. පඤ්ච තිප් පඤ්ච ණබ්වාහශ්ච. (පඤ්ච 1...තිප් 1...පඤ්ච 1...ණප් 1...වා 1. ආහඃ 1. ච 1.)

බ්‍රුවඃ පරෙෂාං පඤ්චානාං තිබාදීනාං පඤ්ච ණබාදයො වා ස්‍යුඃ, බ්‍රුවශ්චාහඃ ස්‍යාත්. ආහ ආහතුඃ ආහුඃ.

(ස-) බ්‍රූධාතු-තිප්, ගුණයි, පිඩසූත්‍රයෙන්, ඊම්, අව්, බ්‍රවීති.

බ්‍රුවඃ පරෙෂාං, බ්‍රූධාතුහු කෙරෙන් පරවූ ; පඤ්චානාං තිබාදීනාං, තිප්විභක්ත්‍යාදි පඤ්චවිභක්තීන්ගේ ස්ථානයෙහි ; ණබාදයඃ පඤ්ච, ණප්විභක්ත්‍යාදි පස ; වා ස්‍යුඃ, විකල්පයෙන් වන්නාහ. බ්‍රුවශ්ච, බ්‍රූධාතුහටද ; ආහඃ ස්‍යාත්, ආහාදෙශ වන්නේය. බ්‍රූධාතු-තිප්, මෙයින් තිප්හට ණප්ද, ධාතුහට ආහාදෙශද වෙත්, ආහ. බ්‍රූධාතු-තස්, මෙයින් තස්හට අතුස් ආදෙශද, ධාතුහට ආහාදෙශද වෙත්, ආහතුඃ. අන්තිහට මෙයින් උස්ආදෙශකල කල්හි ආහුඃ. ආහාදෙශය ණබාදි ආදෙශ පක්‍ෂයෙහිමය. තිබාදීන්ගේ ස්ථානයෙහි ණබාදිආදෙශ කරණ බැවින් ද්විත්ව නොවේ, අතීතකාලය හැඟිමෙක්ද නැත්තේය. තිප්හට, ණප්ද ; තස්හට, අතුස්ද, අන්තිහට, උස්ද, සිප්හට, ථස්ද, ථස්හට, අථුස්ද, යනමේ ක්‍රමය වේ. [පාණිනිඃ 3. 4. 84.]

(මු-) **724. හසත ථි.** (හඃ 6. ත 1. ථි. 7.]

ආහො හස්‍ය තඃ ස්‍යාත් ථෙ පරෙ. ආත්ථ ආහථුඃ. පක්‍ෂෙ සුගමං.

(ස-) ථෙ පරෙ, ථකාරයා පරකල්හි ; ආහඃ, ආහ යන්නහුගේ ; හස්‍ය, හකාරයහට ; තඃ ස්‍යාත්, තකාරාදෙශ වන්නේය.

බ්‍රූධාතු-සිප්, පඤ්චතිප්, ථප්ද, ධාතුහට ආහාදෙශද, මෙයින් හකාරයහට තකාරද වෙත්, ආත්ථ. බ්‍රූධාතු-ථස්, පූර්ව සූත්‍රයෙන් ථස්විභක්තිහට, අථුස්ආදෙශද, ධාතුහට ආහාදෙ

ශද වෙත්, ආහතුඃ. පක්‍ෂෙ සුගමං, පක්‍ෂයෙහි සුගමයි. ඒ මෙසේයි, බ්‍රෑධාතු-සිප්, පිබසුස්‍යොම්, ඊම්ද, ගුණද වෙත්, බ්‍රවීෂි. ද්විවචනය බ්‍රෑථඃ. ආහ යන මොහුගේ විභක්තික්‍රමය ඉක්මවීමෙන් අනුවෘත්තිය වේ. පිබසුස්‍යොම්, යනාදියෙහි බ්‍රෑයන්නාහුගේ ස්වරූපග්‍රහණය හෙතුකොටගෙන මෙහි ඊම් නොවේ.

(මු-) **725. වචො'රෙ.** (වචඃ 1. අරෙ 7.)

බ්‍රැවො වචඃ ස්‍යාදරෙ. අවොචත්. උවාච, ඌචෙ.

අද්‍යදිඃ සමාප්තඃ.

(ස-) අරෙ, රසංඥහිනාන විෂයෙහි ; බ්‍රැවඃ, බ්‍රෑධාතුහට ; වචඃ ස්‍යාත්, වචාදෙශ වන්නේය.

බ්‍රෑධාතු-දි, අම්, මෙසින් වචාදෙශ වේ, වක්ත්‍යස්‍ය, ඩ, වච්‍යස්‍යශ්විපතාං, වොච කියා වේ, අවොචත්. බ්‍රෑධාතු-ණප්, මෙසින් වචාදෙශද, නැවත ද්විත්වද, ධිසංඥ වකාරලොපයද වෙත්, ව්‍යථග්‍රහ, ධිහට ජි, ණප් පරකල්හි වෘද්ධි වන්නීය, උවාච. ව්‍යථග්‍රහ, යනාදියෙන් ධිහටද, ග්‍රහස්වපාද්‍යොඃ යනාදියෙන් මූලයහටද, ජ්‍යාදෙශව, එප්‍රත්‍යය පරකල්හි, ඌචෙ. විභක්තිහුගේ ක්‍රමය ඉක්මවීමෙන්, බ්‍රෑ යන මොහුගේ අනුවෘත්තිය වේ. අරෙ යනු විෂයසප්තමියයි, එහෙයින් වාච්‍යං යන මෙහි බ්‍රෑධාතුහට, වච්ආදෙශය සලකා (971) හසනන්ත බැවින්, ඝ්‍යණ් ප්‍රත්‍යය වේ. එසේම වී පරකල්හි (618) වක්ත්‍යස්‍යඛ්‍ය යන මේආදියෙන්, ඩප්‍රත්‍යය වන්නේය යනු සලකා, ඩප්‍රත්‍යයා කෙරෙන් පූර්වම, වචාදෙශයයි. එසේම සියලුතන්හි රසංඥ නොවීම සලකන කල්හිම වචාදෙශය වන්නේය. . සියලුතන්හි බ්‍රෑධාතු ඤකාරානුබන්ධ හෙයින් උභයපදය වේ, එහෙයින් අවොචත් අවොචත යනාදිය වේ.

අද්‍යදිය නිමි.

(මු-) (193) සුලි හොමෙ.

726. ඡ්වාදි රෙ ඕඃ. (ඡ්වාදිඃ 1. රෙ 7. ඕඃ 1.)

ඡ්වාදිර් ඕඃ ස්‍යාත් රෙ පරෙ. ජුහොති.*

(ස-) හුධාතුහුගේ, ලි යනු ඉත්සංඥයි, ධාතුන්ගේඅදාදිත්‍ව යද ඡ්වාදිත්‍වයද දක්විම පිණිසයි.

රෙ පරෙ, රසංඥයාපරකල්හි ; ඡ්වාදිඃ, ඡ්වාදිධාතුගණය ; ඕඃ ස්‍යාත්, ඕත්‍ව වන්නේය.

හුධාතු-තිප්, ශප්, ලුගද්හෙත්‍ය‘පඃ, ඡ්වාදි රෙ ඕඃ, ඕසංඥය හට ජකාරද ; ගුණද වෙත්, ජුහොති. රපිඩස්‍යූතඃ, යනාදි යෙහි ඕත්‍වය වර්ජිත බැවින් වෘඕ නොවන්නීය. [පාණිනිඃ 6. 1. 10.]

(මු-) **727. ඡ්වො ව්ව්‍යණෙ‍ෟ.** (ඡ්වඃ 6. ව් 1. අව් 7. අණෞ 7.)

හොරුකාරස්‍ය ව් ස්‍යාත් අණෞවව් රෙ. ජුහ්වති. ජුහුධි. †

(ස-) අණෞවව් රෙ, ගුණරහිත රසංඥවූ ස්‍වරයා පරකල්හි ; හොඃ, හුධාතුහුගේ ; උකාරස්‍ය, උකාරයහට ; ව් ස්‍යාත්, වකාර වන්නේය.

හුධාතු-අන්ති, ශප්හට ලොප්වේ, ඡ්වාදි රෙ, ඕසංඥයහට ජකාරද, මෙයින් උකාරයහට වකාරද, අනෙතා‘ත්, යන මේ ආදියෙන් ඉකාරවිශ්ලෙෂ අන්ත් යන්නහට අත්ද වෙත්, ජුහ් වති. හුධාතු-ශී-හි, ඕත්‍වද, ඕහට ජකාරද වෙත්, හුඣ්ඩසො හෙඃ, ජුහුධි. අණෞ යනු කුමටය? ජුහවානි, යන මෙහි ගුණ වූ තන්හි වකාර නොවන හෙයිනි. රෙ යනු කුමටය? ජුහු වතුඃ යන මෙහි රසංඥ නුවූ තන්හි වකාර නොවන හෙයිනි.

(මු-) **728 පශාම් වා හී—ඡ්රී—භෘ—හො ඨ්‍යං.** (පශාම් 1. වා 1. හී-ඡ්‍රී-භෘ-හොඃ 5. ඨ්‍යං 7.)

එභ්‍යඃ පශාම් වා ස්‍යාත් ඨ්‍යං. ජුහවාමාස ජුහාව.

(ස-) ඨ්‍යං, ඔිසංඥයා පරකල්හි ; එභ්‍යඃ, හීධාතු-ඡ්‍රීධාතු-භෘධාතු-හුධාතු යන මොවුන් කෙරෙන් පරව ; වා, විකල්ප යෙන් ; පශාම්, පශාම්ආගමය ; ස්‍යාත්, වන්නේය.

හුධාතු-ණප්, මෙයින් පශාම්ප්‍රත්‍යය වේ, පශාම් යන්නහුගේ

---

* හුඃ (ධාතුඃ) ආදිර් යස්‍ය ස ඡ්වාදිඃ.

† හොරුඃ හුඃ තස්‍ය ඡ්වඃ.

පකාරය ඉත් බැවින් ගුණයි, ශකාරය ඉත්සංඥ වෙයි, ආම් සී සිටියි, ශකාරය කරණකොටගෙන රසංඥ බැවින්, ශ්වාදිරෙ, ද්විත්වයි, ද්විහට ජකාරද, මූලධාතුහට ගුණද, අව්ද වෙත්, ශ්වස් ක්‍රත්වාමඃ, ජුහවාමාස. පක්‍ෂයෙහි ධාතුහට ද්විත්වද, ද්විසංඥයා හට කාය්‍යීද, ණප් පරකල්හි වෘද්ධිද, ආව්ද වෙත්, ජුහාව. [පාණිනිඃ 3. 1. 39.]

(මු-) (194) ඤිභී ලිභීතාතං.

බිභෙති. (700) දරිද්‍රෞ ඊරිති, බිභිතඃ බිභීතඃ, බිභ්‍යති. බිභයාමාස බිභාය.

(195) ශ්‍රීලිලජ්ජායාං. ජිහ්‍රයාමාස ජිහ්‍රාය.

(ස-) භීධාතු-තිප්, ද්විත්වද, ගුණද වෙත්, බිභෙති. භීධාතු-තස්, දරිද්‍රෞඊඃ, ඊ, ද්විත්වවේ, බිභිතඃ. ඊ නුවූ පක්‍ෂයෙහි, බිභීතඃ. භීධාතු-අන්ති, ශප්හට ලොප්ද, ද්විත්වද වෙත්, අනෙතා 'මෙඃ, අත්, අනෙකස්වරධාතු බැවින්, ශ්නු ධවොඃ, ඊකාරය හට යකාරයි, බිභ්‍යති. භීධාතු-ණප්, පශාම්වා, ආම්, ශ්වස්ක්‍රත්වාමඃ, බිභයාමාස. පශාම් විකල්පපක්‍ෂයෙහි, මූලයහට-ණප් පරකල්හි වෘද්ධියි, බිභාය. ණප් පරකල්හි ශ්‍රීධාතුහු කෙරෙන්, ජිහ්‍රයාමාස, පක්‍ෂයෙහි ජිහ්‍රාය යනු වේ.

(මු-) (196) පෘලි පූර්ත්තෞ.

729. පෘභ්‍රාමෙදර් ඊඃ ද්වෙ රෙ. (පෘ-සෘ-භෘ-ආදෙඃ 6. ඊඃ 1. ද්වෙඃ 6. රෙ 7.)

පෘ-සෘ-භෘ-මාඞ-හාඞාං ද්වෙර් ඊඃ ස්‍යාත් රෙ. පිපර්ති.

(ස-) රෙ, රසංඥයා පරකල්හි ; පෘ සෘ භෘ මාඞ හාඞාං, පෘධාතු සෘධාතු භෘධාතු මාධාතු හාධාතු යන මොවුන්ගේ ; ද්වෙඃ, ද්විසංඥයහට ; ඊඃ ස්‍යාත්, ඉත්‍වදෙශ වන්නේය. ඞකාරය ඉත්සංඥ වෙයි, ද්විසංඥයා සම්බන්ධිවූ ස්වරයහට ඉකාරය වේ.

පෘධාතු-තිප්, ශප්හට ලොප්ද, ද්විත්වද, මෙයින් ද්විහට ඉත්‍වදෙශද, ගුණද වෙත්, පිපර්ති. භ්‍රාදිය වනාහි භෘධාතුව පටන් ශ්වාදිගණයාගේ සමාප්තිය සීමාකොට පවතියි එහෙයින් භෘමාඞ හාඞ යනු ක්‍යයි, මෙසේයි—සෘ ඉයර්ති, බිභර්ති, මිමීතෙ, ජිහීතෙ යනුයි. රෙ යනු කුමටය? රසංඥ පරනුවූ කල්හි, පපාර බභාර යනාදියෙහි ඉත්‍වදෙශ නොවන හෙයිනි. [පාණිනිඃ 7. 4. 76.]*

---

* පෘශ්ච සෘශ්ච භ්‍රාදිශ්ච තත්‍යාස්‍ය.

(මු-) **730. පුංසො වා.** (පුඃ 6. සීඃ 1. වා 1.)
පිපූර්ත්ථාඃ පිපෘතඃ. පපරතුඃ පප්‍රතුඃ, (579) ඍමත්ඛාතාන එඃ.
පුඃ, පෘධාතුහට ; වා, විකල්පයෙන් ; සීඃ, දීඝී වන්නේය.

පෘධාතු-තස්, ද්විත්වද, කිත්සංඥයහට, පෘඃභ්‍රාදෙඃ, කිද, මෙයින් පෘහට දීඝීද, සෘඃදිරණෞ, සෘකාරයහට උර්ද, ඊවාඃනවතයි, උකාරයහට දීඝීද වෙත්, පිපූර්ත්ථාඃ. මෙයින් දීඝීරහිත පක්ෂයෙහි පිපෘතඃ. පෘධාතු-අතුස්, ද්විත්වද, කිත්සංඥයාගේ සෘකාරයහට අකාරද, මූලයහට මෙයින් දීඝීද, සෘතොඃඍඃ, ගුණද වෙත්, ඍමත්ඛාතාන එඃ, ගුණවත් හෙයින් තෘඃඵලභජ යනාදියෙන් එකාර නොවේ, පපරතුඃ. දීඝීාභාවපක්ෂයෙහි පප්‍රතුඃ. අනිෂ්ට හෙයින් බෘරෙ යනුද අනුවර්තනය නොවේ. ඤිපෘඃලිතුපාල නෙ යී දීඝීානත පෘධාතුව සිටි කල්හිද හ්‍රස්වානතය හටද දීඝීානතයහට මෙන් පදසිඞිය පිණිස මේ සූත්‍රකරණය වෙයි.

(මු-) (197) ඔහාකලිත්‍යාගෙ. ජහාති, ජහිතඃ ජහීතඃ, ජහති.

(ස-) හාධාතු-තිප්, ද්විත්වද, කිහට හ්‍රස්වද ජකාරද වෙත්, ජහාති. හාධාතු-තස්, ද්විත්වද, කිකායසීද වෙත්, දරිද්‍රෞඛිඃ, විකල්පයෙන් ඛි වේ, ජහිතඃ. පක්ෂයෙහි, ශ්නාදෙෘඃ, ඊකාර වේ, ජහීතඃ. හාධාතු-අනති, ද්විත්වාදියද, ශ්නාදෙෘඃ, ආකාර ලොපයද වෙත්, අනෙතා'වෙඃ, අත් වේ, ජහති.

(මු-) **731. හාකො'නතලොපඃ ඛ්‍යං.** (හාකඃ 6. අනත ලොපඃ 1. ඛ්‍යං 7.) ජහ්‍යාත්.

(ස-) ඛ්‍යං, කීසංඥයා පර කල්හි ; හාකඃ, හාධාතුහුගේ ; අනතලොපඃ, අනතවූ ආකාරයහට ලොප්වේ.

හාධාතු-කී-යාත්, ශප්හට ලොප්ද, ද්විත්වද වෙත්, මෙයින් මූලධාතුහුගේ ආකාරලොපය වේ, ජහ්‍යාත්. හාකොඃඛ්‍යං, යී කල කල්හි සිඞිය වන්නේ නමුදු ප්‍රථමකොට ද්විත්ව වෙයි, පසුව අනතලොපය වෙයි යනු හැඟවීම පිණිස අනතලොපඃ යනු කියනලදී, එහෙයින් පළමුකොට ද්විත්ව කල කල්හි පසුව මූලයාගේ ආකාරය ලොප් වේ, අන්පරිද්දෙකින් වීනම් (537) ප්‍රාගච්කායසීාදච් චිඃ යන නියමයෙන් හස් පරකල්හි පසුව ද්විත්වකලකල්හි කිසංඥයාහට අත්අනතඛවස්‍යාතය වන්නේය. එසේම ජහිතඃ යනාදියෙහි පළමුකොටම ද්විත්වවේ. [පාණිනිඃ 6. 4. 118.]

(මු-) **732. හෞ ඛා වා.** (හෞ 7. ඛා 1. වා 1.)

හාකො ඛා ස්‍යාත් වා හෞ. ජහාහි ජහිහි ජහීහි. හෙයාත්.

(ස-) හෞ, හිවිභක්ති පරකල්හි ; හාකඃ, හාධාතුහට ; වා, විකල්පයෙන් ; ඛා ස්‍යාත්, ඛාදෙශ වන්නේය.

හාධාතු-හි-හි, ද්විත්වද, ඞ්කායශීද, මෙයින් ඛාදෙශද වෙත්, ජහාහි. පක්ෂයෙහි දරිද්‍රෝ ඞිඃ, ඛ්‍යාදෙශ වේ, ජහිහි. නැවතත්, පක්ෂයෙහි ද්‍යුමාගෙහාක, ඞී වේ, ජහීහි. හාධාතු-ඞී-යාත්, ද්‍යුමාගෙහාක, යනාදියෙන් ඒ වේ, හෙයාත්. [පාණිනිඃ 6. 4. 117.]

(මු-) (198) ඍර් ලිඟත්‍යං. ඉයර්ති.

(199) ජනමලිඞජනෞ. ජඥිෂෙ, ජඥිධ්වෙ.

(ස-) ඍධාතු-තිප්, ද්විත්ව වේ, පෘභ්‍රාදෙඃ, බිහට ඉ, මූලයහට ගුණද, බෙර්ය්වොඃ, ඉකාරයහට ඉයාදෙශද වෙත්, ඉයර්ති.

ජනධාතුහුගේ මකාරය ඞටාදිය පිණිස අනුබන්ධයයි. ජනධාතු-කී-සෙ, ද්විත්වද, බිසංඥයාගේ නකාරලෝපයද වෙත්, සධ්වොරසෘම්, ඉම්, (230) උඞ්සංඥයහට ලෝපද, (46) නකාරයහට ඤකාරයද, ෂත්වයද වෙත්, ජඥිෂෙ. ධ්වෙවිභක්ති පරකල්හි, ජඥිධ්වෙ.

(මු-) (200) ත්ජිරෞ ඤලි පොෂණෙ ශොධනෙ ච.

733. නිජාං බෙ රෙ ණුඃ. (නිජාං 6...බෙඃ 6. රෙ 7. ණුඃ 1.)

නිජ-විජ-විෂාං බෙර් ණුඃ ස්‍යාත් රෙ. නෙනෙක්ති නෙනික්තඃ.

(ස-) රෙ, රසංඥයා පරකල්හි ; නිජවිජවිෂාං, නිජධාතු විජධාතු විෂධාතු යන මේ ධාතුගණයාගේ ; බෙඃ, බිසංඥයහට ; ණුඃ ස්‍යාත්, ගුණ වන්නේය.

නිජධාතු-තිප්, ශප්හට ලෝපද, මෙයින් බිහට ගුණද, මූලයහටද-ණුර්ෂූඛශව, ගුණද, චවඞ්කෘඞ්, ජකාරයහට කකාරද වෙත්, නෙනෙක්ති. තස් පර කල්හි නෙනික්තඃ. නිජාං යන මොහුගේ බහුත්වය ගණය පිණිසයි. ගණයද පාඨයෙහි ත්වාදිවූ උභයපදයෙහි සමාපනය කෙළවරකොට ඇත්තේ වෙයි, එහෙයින් නිජවිජවිෂාං යනු කියයි. විජධාතුහට, වෙවෙක්ති, යනුද විෂධාතුහට, වෙවෙෂ්ටි යනුද එසේමැයි. මෙහි විචධාතුහුගේද, බිහට ගුණයයි වක්තව්‍යයි. [පාණිනිඃ 7. 4. 75.]

(මු-) **734. න වෘධො'චි.** (න 1. වෘධඃ 6. අචි 7.)

වෙරුධො ණුර් න සකදචි පරෙ. නෙනිජානි.*

(ස-) අචි පරෙ, ස්වරයා පර කල්හි; වෙරුධඃ, ඩියා සම්බ න්ධවූ උඩ්සංඥයහට ; ණුර් න සතත්, ගුණ නොවන්නේය.

නිජධාතු-ශී-අනි, ච්ඩද, ධිසංඥයාහට කාය්‍යීද, නිජාංඬෙඃ, ධිහට ගුණද, මූලයහට මෙයින් ගුණනිෂෙධද වෙත්, නෙනි ජානි. මෙහි අචි යනු රසංඥවිෂයෙහිමය. වෙවිජානි යනුද එසේමැයි, යඩ්හට ලොප්කළ කල්හි, ලෙලිහීති මොමුචීති යනාදියද වේ. උඩඃ යනු කුමටය? ජුහවානි, යන්නෙහි උඩ්රහිත බැවින් ගුණවන පිණිසයි. රෙ යනු කුමටය? නිනෙජ යනාදියෙහි රකාර නුවූ හෙයින් ගුණවන පිණිසයි. අචි යනු කුමටය? නෙනෙක්ති යන්නෙහි ස්වරරහිතයා පර කල්හි ගුණවන පිණිසයි. [පාණිනීඃ 7. 3. 87.]

(මු-) එවං (201) විජිරෙ ශ්ලුලි විවෙකෙ.

(202) විෂ්ර්ලි ශ්ලෞ ව්‍යාප්තෞ. අවිෂත් අවික්ෂත්.

(ස-) විජධාතුහු කෙරෙන් වෙවිජානි යනුද එසේමැයි. විෂ ධාතු-දි, අම්, ශාසුලිද්‍යූත්, ඩ, අවිෂත්. ඩ රහිත පක්ෂයෙහි, හශෂො'නිම්ච්, සක්, ෂඪොඃ කඃ, ෂහට කකාරද, ෂත්වයද වෙත්, අවික්ෂත්.

(මු-) (203) ඩුදා ශ්ලුලි දානෙ.

ප්‍රණිදදාති. අද ඉත්‍යුක්තෙ-රාලොපඃ. දත්තෙ.

(ස-) ප්‍ර-නි-දා-තිප්, ච්ඩද, ධිහට හ්‍රස්වද, ප්‍රාග්වනනඃ, ණකා රද වෙත්, ප්‍රණිදදාති. අද ඉත්‍යුක්තෙඃ, ශ්නා යනාදි සූත්‍ර යෙහි-අදඃ යනු කීබැවින් ; ආලොපඃ, ශ්නාව්‍යඃ යනාදි සූත්‍ර යෙන් ආකාරයහට ලොප්වේ, දාධාතු-තෙ, ච්ඩද, ධිසංඥය හට කාය්‍යීද, ශ්නාව්‍යඃ, ආකාරලොපයද, ඣප්ඣසොඃ, දකා රයහට තකාරද වෙත්, දත්තෙ.

(මු-) **735. වෙක්ෂර්දා-ධොර් දෙ-ධෙ හෞ.** (වෙක්ෂ 6 .. දා-ධොඃ 6 .. දෙ-ධෙ 1 .. හෞ 7.)

වෙර් දාශ්ච වෙර් ධාශ්ච දෙ ධෙ ච සතත් හෞ. දෙහි.†

(ස-) වෙර් දාශ්ඃ, ච්ඩවූ උභයපදයෙහි වූ දාධාතුහටද ;

---

* වෙරුඩ් වෘඩ් තසෘ.

† දාශ්ච ධාශ්ච තෞ තයොඃ දාධොඃ.

වෙර් ධාඃඥඃ, ඊත්වවූ එසේම වූ ධාධාතුහටද ; හෞ, හිවිභක්ති පරකල්හි ; දෙ ධෙ ච ස්‍යාත්, දෙආදෙශද ධෙආදෙශද වන් නේය.

දා-හි, ඊත්වද, මෙයින් දෙආදෙශද වෙත්, දෙහි. ධෙහි යනුද මෙසේමැයි. දෙච ධෙච යන ලුප්තප්‍රථමා ද්විවචනය ක්‍රමය පිණිසයි. මෙහි ඩුදාඥ්ලි-ඩුධාඥ්ලි යී දෙදෙනාගේම ග්‍රහණයයි. අන්‍යවූ දාසංඥක ධාතුන්ට හි පරකල්හි ඊත්ව නොවන බැවිනි. [පාණිනිඃ 6. 4. 119.]

(මු-) **736. ස්ථාදෙර් ඕ ෂ්ටිමෙ න ඤුඃ.** (ස්ථාදෙඃ 6.. ඕඃ 1. ටිමෙ 7. න 1. ඤුඃ 1.)

ස්ථාදෙර් ඕඃ ස්‍යාත් ටිමෙ, තස්‍ය ච න ඤුඃ. අදිත අදිෂාතාං.*

(ස-) ටිමෙ, ටිසංඥ ආත්මනෙපදයා පරකල්හි ; ස්ථාදෙඃ, ස්ථාධාතු-දාධාතු යන මේ දෙදෙනාහට ; ඕඃ ස්‍යාත්, ඕආදෙශ වන්නේය ; තස්‍ය ච, ඔහටද ; න ඤුඃ, ගුණ නොවන්නේය. ඕකාරය ඉත්සංඥ වෙයි, ඉකාරය සිටියි.

දාධාතු-මෙයින් ඕ වේ, හ්‍රස්වයා කෙරෙන් සිහට ලොප්වේ, අදිත. ආතාංප්‍රත්‍යය කළ කල්හි, අදිෂාතාං. මෙහි දා යනු දාසංඥකයි. ආතාං පරකල්හි ඣස් පරනුවූ බැවින් සිලොපය නොවේ.

(මු-) (204) ඩුධාඥ්ලි ධාරණෙ. ප්‍රණිදධාති.

737. ධො ද ධො'න්තලොපෙ තථි. (ධඃ 6. ද 1. ධඃ 1. අන්තලොපෙ 7. තථි 7.)

ධාඥෙ දස්‍ය ධඃ ස්‍යාත් තථයොඃ පරයොඃ, අන්තලොපෙ සති. ධත්ත. ධෙහි. අධිත.

(ස-) ප්‍ර-නි-ධාධාතු, තිප්, ප්‍රාග්වනනඃ, ණත්වද වෙත්, ප්‍රණිදධාති.

අන්තලොපෙ සති, ධාතුහුගේ අන්තලොපය කළ කල්හි ; තථයොඃ පරයොඃ, ත-ථ දෙක පරකල්හි ; ධාඥඃ, ධාධාතුහුගේ ; දස්‍ය, දකාරයහට ; ධඃ ස්‍යාත්, ධකාර වන්නේය.

ධාධාතු-තෙ, ද්විත්වද, ධි ධකාරයහට දකාරද වෙත්, ශ්නාවෙත්‍යඃ, මූලයාගේ ආකාරලොපයද, මෙයින් ධිසංඥ දකාරය හට ධකාරද, මූලයාගේ ධකාරයහට, ඣප්ඣබෙසොඃ, තකාරද

---

* ස්ථාශ්ච දාශ්ච තෞ තයොඃ.

වෙත්, ධත්ත. ධාධාතු-ශ්ලි-හි, ද්විත්වද, ඝ්වොර් ද්‍යධෝඃ, ද්විත්වය හට ධෙආදෙශද වෙත්, ධෙහි. ධාධාතු-තන්, අම්, සි, ස්ථා දෙඃ, ඪි, දධාද, දසංඥ වෙයි, හ්‍රස්වයා කෙරෙන් සිහට ලොප් වේ, අධිත. මේ සූත්‍රයෙහි ආදෙශය ධාධාතුහුගේ දකාරාදෙශ වූ බිසංඥයහටමය. [පාණිනිඃ 8. 2. 38.]

(මු-) (205) ඩුභෘඤ් ධාරණපොෂණයොඃ. බිභෘතඃ, බිභර්ති බිභරාමාස බභාර.

(ස-) භෘධාතු-තස්, ද්විත්වද, බිසංඥයාගේ ඍකාරයහට අකාරද, එයින් භකාරයහට බකාරද, භෘඤාදෙර් ඉඃ, බිහට ඉත්වදෙශද වෙත්, බිභෘතඃ. භෘධාතු-අන්ති, ද්විත්වව බිකායසී වේ, ඉත්වදෙශද වේ, අදභ්‍යස්තාත්, අත්, ඍකාරයහට රකාර වේ, බිභ්‍රති. භෘධාතු-ණප්, ද්විත්ව වේ, පශාම් වා. පශාම්, භෘඤාදෙඃ, බිභරාමාස. පක්ෂයෙහි ණප් පර කල්හි වෘද්ධියි, බභාර.

(මු-) (206) මාඞ් මානෙ ශබ්දෙ. ප්‍රණිමිමීතෙ. මිමාතෙ. මිමතෙ.
එවං (207) ඔහාඞ් ගතෞ.

ඉති අදාදි පාදඃ.

(ස-) ප්‍ර-නි-පූර්ව මාධාතු-තෙ, ද්විත්ව වේ, භෘඤාදෙර් ඉඃ, ඊ, ශ්නාභ්‍යස්තයොඃ, ආකාරයහට ඊකාරද, ප්‍රාග්වනනඃ, ණත්වයද වෙත්, ප්‍රණිමිමීතෙ, මාධාතු-ආතෙ, ද්විත්වද, බිකායසීද, ශ්නාභ්‍යස්තයොඃ, ආකාරලොපයද වෙත්, මිමාතෙ. මාධාතු-අන්ත, ද්විත්වද, බිකායසීද, ශ්නාභ්‍යස්තයොඃ, ආකාරලොපයද වෙත්, මානෙතා'දන්තඃ, අත්, මිමතෙ.

අදාදි පාදය නිමි.

දිවාදිඃ.

(මු-) (208) දිවු ක්‍රීඩායාං.

738. දිව-සු-තුද-රුධ-ක්‍ර්‍යාදෙර් යන් ශ්වනාණ්නාඃ ශිද් සෙ රෙ. (දිව-ක්‍ර්‍යාදෙඃ 5. යන්-නාඃ 1...ශිත් 1...සෙ 7. රෙ 7.)

එභ්‍යඃ සෙ'පි යන් නු අ නාණ් නා එතෙ රෙ පරෙ ක්‍රමාත් ස්‍යුඃ, තෙ ච ශිතඃ. දීව්‍යති.*

---

* දිවශ්ච සුශ්ච තුදශ්ච රුධශ්ච ක්‍රීශ්චෙති, තෙ ආදයො යෙෂාං තස්මාත්. යන් ච නුශ්ච අශ්ච නාණ්ච නාශ්ච තෙ.

(ස-) එහ්‍යඃ, දිවාදිධාතු-ස්වාදිධාතු-තුදදිධාතු-රුධාදිධාතු-ක්‍ර්‍යාදිධාතු යන මොවුන් කෙරෙන් ; සේ'පේ, කර්තෘපීයෙහි ; යන්නුඅනණ්නාඃ, යන්ප්‍රත්‍යය, නුප්‍රත්‍යය, අප්‍රත්‍යය, නණ් ප්‍රත්‍යය, නාප්‍රත්‍යය යන ; එතෙ, මෙ ප්‍රත්‍යයෝ ; රෙ පරෙ, රසංඥයා පර කල්හි ; ක්‍රමාත්, පිළිවෙළින්; ස්‍යුඃ, වන්නාහ. තෙ ච, ඒ ප්‍රත්‍යයෝද ; ශිතඃ, ඉත්සංඥ ශකාරවත් වෙත්.

දිව්ධාතු-තිප්, මෙයින් ශ්‍යන්, ඒ්‍යනච්තයි, දීඝ වේ, දිව්‍යති. ආදිශබ්දයාගේ වෙන්වශයෙන් සම්බන්ධය වේ, ශිත් යනු බහු වචනාන්තයි. ඔව්හුද ශිතඃ යන මෙ කරණකොටගෙන දිවාදි ගණයා කෙරෙන්, ශ්‍යන්ප්‍රත්‍යයද-ස්වාදිගණයාකෙරෙන්, ශ්නු ද-තුදදියෙන්, ශප්‍රත්‍යයද-රුධාදියෙන්, ශ්නණ්ප්‍රත්‍යයද, ක්‍ර්‍යාදි ගණයෙන්, ශ්නාප්‍රත්‍යයද වෙත්. ශිත් කළ බැවින් (530) රසංඥ කළ කල්හි, ඉත්සංඥ පකාර රහිත රසංඥයා ඞිත් බැවින් (532) ඞිත්ත්වය වේ, ශ්‍යන් ආදිය පර කල්හි (542) ගුණ නොවේ. මෙ ප්‍රත්‍යයෝ ශප්‍රත්‍යයහට බාධකයෝයි. ශ්නණ් යනු ණකාරානුබන්ධ හෙයින් (17) රුධාදි ධාතූන්ගේ අන්ත්‍යස්ව රයා කෙරෙන් පරව වන්නේද ශප්ප්‍රත්‍යය බාධාකෙරෙයි. නැවතද රුධාදෙඃ යන ෂෂ්ඨ්‍යන්තයෙන් අපිය අවබොධකට යුතු, විරුද්ධධර්මසමවායෙ භූයසාං ස්‍යාත් සධර්මකත්වං යන න්‍යාය කරණකොටගෙනද පඤ්චම්‍යන්තයෙන් යුක්තවෙයි. [පාණි නිඃ 3. 1. 69, 73, 77, 78, 81.]

(මු-) (209) ෂිව්‍යු තන්තු සන්තානෙ. නිෂීව්‍යති. න්‍යෂෙවීත්. න්‍යසෙවීත්.

(ස-) ෂිව්ධාතුහුගේ යකාරය දිවාදිය පිණිසයි, විව්මෙහි වේ, නිපූර්ව ෂිව්ධාතු-ස්වරාන්ත ෂකාරාදි බැවින් සෙක සික යනාදි යෙන් ෂොපදෙශයි, හ්වාදෑදිෂණිඃ, සකාරයි, තිප්, දිවසුතුද-ශ්‍යන්, ගිකඃ සතුසතුභ, ෂකාරයි, ඒ්‍යනච්තයි, දීඝ වේ, නිෂීව්‍යති. නි-සිවධාතු-දි, අම්, සි, ඊම්, වසො'රස්‍ය, ඉම්, නිවි පරි යනාදි යෙන් විකල්පයෙන් ෂත්වයද, සිලොපයද, ගුණද වෙත්, න්‍යෂෙ වීත්. ෂකාරාභාව පක්‍ෂයෙහි න්‍යසෙවීත්.

(මු-) (210) නෘතිය නර්තනෙ.

739. නෘත් කෘත් චෘත් ඡෘත් තෘදෙ'රසො'සෙරිම් වා.

(නෘත්—තෘදඃ 5. අරසඃ 6. අසෙඃ 6. ඉම් 1. වා 1.)

එභ්‍යඃ පරස්‍යාරස්‍ය සිවර්ජස්‍ය සස්‍ය ඉම් ස්‍යාවා. නර්තිෂ්‍යති නර්ත්ස්‍යති. සෞ තු අනර්තීත්.*

(ස-) එභ්‍යඃ පරස්‍ය, නෘත්ධාතු-කෘත්ධාතු-චෘත්ධාතු-ඡෘත් ධාතු-තෘද්ධාතු යනමෙ පඤ්චධාතූන්කෙරෙන් පරවූ; අරස්‍ය, රසංඥ වර්ජිතවූ ; සිවර්ජස්‍ය, ටිසංඥයාගේ ස්‍යාගමය රහිතවූ ; සස්‍ය, සකාරයහට ; වා, විකල්පයෙන් ; ඉම් ස්‍යාත්, ඉම් වන්නේය.

නෘත්ධාතු-ස්‍යති, මෙසින් විකල්පයෙන් ඉම්, ගුණ වේ, නර්තිෂ්‍යති. ඉම්රහිත පක්ෂයෙහි, නර්ත්ස්‍යති. සෞ තු, ස්‍යාගමය පරකල්හි වනාහි ; නෘධාතු-වසෝ'රස්‍ය, ගුණද, සි ලොපයද වෙත්, අනර්තීත්, යන මෙහි සි පරකල්හි නිත්‍ය යෙන් ඉම් වේ. [පාණිනිඃ 7. 2. 57.]

(මූ-) (211) ත්‍රසී යභයෙ.

(594) ක්‍රමක්ලමෙති ශ්‍යන් වා. ත්‍රස්‍යති ත්‍රසති. තත්‍රාස ත්‍රෙසතුඃ තත්‍රසතුඃ.

(212) ජෘ ඉෂීඃ ජරාසාං. ජීර්‍ය්‍යති. අජරත් අජාරීත්.

ජෙරතුඃ ජජරතුඃ. ජරීතා ජරිතා.

(ස-) ත්‍රස-ක්‍රම ක්ලම, ශ්‍යන්, ත්‍රස්‍යති. පක්ෂයෙහි ශප්, ත්‍රසති, ත්‍රසධාතු ඞී-ණප්, ද්විත්වද, බි සකාරයහට හා සංයොග රකාරය හටද ලොප්, ණකාරයා පරකල්හි වෘද්ධිසි, තත්‍රාස. ත්‍රසධාතු-අතුස්, ද්විත්වද, තෘඑලභජ, එකාර හා සකල බිහට ලොප්ද වෙත්, ත්‍රෙසතුඃ. පක්ෂයෙහි ද්විත්වද බිසංඥ සකාරය හා රකා රයහට ලොප්ද කළ කල්හි තත්‍රසතුඃ.

ජෘධාතුහුගේ ෂකාරය කෘදන්තවූ කල්හි ඞප්‍රත්‍යය පිණිස අනුබන්ධයයි. ඉර්-ය-යන මේ අනුබන්ධයන්ගේ ප්‍රයොජනය කියනලදී. ජෘධාතු-දිවසූතුද, ශ්‍යන්, (628) ඉර්, (228) දීඝීවේ, ජීර්‍ය්‍යති. ජෘධාතු-දි, ශාසුලිද්දූත්, ඞ, දෘශොර් ඞුඃ, ගුණ වේ, අජරත්. පක්ෂයෙහි අම්, සි, වසෝ'රස්‍ය, ර්ම්, වෘජවදරල්, අජාරීත්. ජෘධාතු-අතුස්, ද්විත්වද, ස්‍යතොඃඞුඃ, තෘඑලභජ, එකාරයද, බිලොපයද වෙත්, ජෙරතුඃ. බිලොප රහිත පක්ෂ යෙහි ජජරතුඃ. ජෘධාතු-තා, වසෝ'රස්‍ය, ගුණවේ, වෘතො වෙමොඞීඃ, ජරීතා. පක්ෂයෙහි ජරිතා.

---

* නෘශ්ච ඉතාදිවන්වඃ. අරශවාසෞ සශෙවති තස්‍ය අරසඃ.

(මු-) (213) ශොය නිශාණෙ.

740. යන්‍යොතශමාදිමිදෙ ලොපසීණු. (යනි 7. ඔ-ශමාදි-මිදඃ 6. ලොප-සී-ණුඃ 1.)

ඔකාරස්‍ය ලොපඃ ශමාදෙ සීා මිදෙර් ණුඃ ස්‍යාත් යනි.*

(ස-) යනි, යන්ප්‍රත්‍යය පර කල්හි ; ඔකාරස්‍ය, ධාත්වන්ත ඔකාරයාහට ; ලොපඃ, ලොප්වේ ; ශමාදෙඃ, ශමාදි ධාතුහට ; සීඃ, දීසී වේ ; මිදෙඃ, මිදධාතුහට ; ණුඃ ස්‍යාත්, ගුණ වන්නේය. දෙතන්හි සමාහාරයෙහි ක්‍රම යෙදීමයි. ගණපාඨයේ භකාරය ඉත් වූයේ ශමාදියයි, හෙද-ශම ශ්‍රම දම ක්‍ෂම තම භ්‍රම මද ක්ලම යන අටයි. [පාණිනිඃ 7. 3. 71, 74, 82.]

(මු-) ශ්‍යති. අශාත් අශාසීත්.

(ස-) ශොධාතු-තිප්, දිවසුතුද, ශ්‍යන්, මෙයින් ඔකාරලොපය වේ, ශ්‍යති. ශොධාතු-දි, අම්, සි, එචො'ශිත්‍යඃ, (614) ධෙශාච්ඡාසාස්‍රඃ, විකල්පයෙන් සිහට ලොපයි, අශාත්. පක්‍ෂයෙහි යමරමනමාතඃ, ඉම්, සන්, ඊම් අශාසීත්.

(මු-) එවං (214) ඡොයලූනෙ.

(215) ෂොයනාශෙ. ප්‍රණිෂ්‍යති. න්‍යෂාත්. න්‍යෂාසීත්. සෙයාත්.

(ස-) ප්‍ර-නි-සො-තිප්, දිවසුතුද, ශ්‍යන්, යන්‍යොතශමාදි, ප්‍රාග්වනෙනාණඃ, ශීකඃ සතු සත්‍යභ, ෂත්වය වේ, ප්‍රණිෂ්‍යති. නි පූර්ව සො-එචො'ශිත්‍යඃ, ධෙශාච්ඡාසාස්‍රඃ, සිහට ලොප්ද, අම්ව්‍යව ධානයෙහි, ශීකඃ යනාදියෙන් ෂත්වයද වෙත්, න්‍යෂාත්. පක්‍ෂයෙහි යමරමනමාතඃ, ඉම්, සන්, ඊම්, ඣස්ඣාජ්ඣසි, පෙර සේම ෂත්වය වේ, න්‍යෂාසීත්. සොධාතු-සී-යාත්, දෘමාගෙහාක, එ, සෙයාත්.

(මු-) (216) දෘයවෙජ්දෙ. ප්‍රණ්‍යදත්. දෙයාත්.

(ස-) ප්‍ර-නි-දෘධාතු-දි, එචො'ශිත්‍යඃ, භූස්ථාපිබ, (552) සිහට ලොප්වේ, ප්‍රාග්වනනඃ, ප්‍රණ්‍යදත්. දෘධාතු-සී-යාත්, දෘමාගෙහාක, එ, දෙයාත්.

(මු-) (217) රාධ්‍යෘණ හිංසෙ. රෙධතුඃ රරාධතුඃ. බධාජීඃ කිං, ආරරාධතුඃ.

(218) ව්‍යධ්‍යෘ තාඩෙ. විධ්‍යති. විව්‍යධ, විවිධතුඃ.

---

* ඔශ්ච ශමාදිශ්ච මිදච තස්‍ය. ලොපශ්ච සීශ්ච ණුශ්ච තත්

(ස-) රාධධාතු-අතුස්, විඩද, තෘඵලභජ, ආකාරයාහට විකල්පයෙන් එකාර හා බිලොපයද වෙත්, රෙධතුඃ. පක්‍ෂයෙහි රරාධතුඃ. බධාපීඃ කිං, තෘඵලාදි සූත්‍රයෙහි වධාපීය කුමටද? ආරරාධතුඃ, යන මෙහි ආරාධනාපී රාධධාතුව වධාපීයෙහි නොවන බැවින් තෘඵලභජ යනාදි සූත්‍රයෙන් ආදෙශාදි කාර්‍යසී නොවන පිණිසයි. ව්‍යධධාතු-තිප්, ශ්‍යන්, ග්‍රහඥවපාදෞඃ, ජ්‍යදෙශ වේ, විධ්‍යති. ව්‍යධධාතු-ණප්, විතවද, ව්‍යථ ග්‍රහජ්‍ය, බිහට ජීද, ණප් පර කල්හි වෘඞිද වෙත්, විව්‍යධ. ව්‍යධධාතු-අතුස්, විතවද, බිකායසීද, ව්‍යථග්‍රහජ්‍ය, බිහට ජීද, ග්‍රහඥවපාදෞඃ, මූලයහට ජීද වෙත්, විවිධතුඃ.

(මූ-) (219) පුෂේ‍යෟ ශ පොෂණෙ.

(565) ශාසුලිදෘදිති ඞඃ. අපුෂත්.

(220) ශ්ලිෂේ‍යෟ ඎ ශ ශ්ලෙෂෙ. අශ්ලිෂත්. ආලිඞ්ගනෙ තු අශ්ලික්‍ෂත්.

(ස-) පුෂධාතු-දි-ශාසුලිදෘත්, ඞ, අපුෂත්. ශ්ලිෂධාතු-දි, ශාසුලිදෘත්, අශ්ලිෂත්. ආලිඞ්ගනෙ තු, ආලිඞ්ගනයෙහි වනාහි ; ශ්ලිෂ-දි, හශෂො'නිම්පුඞඃ, ඉම්රහිත ෂකාරාන්ත උඞ්සංඥ ඉක්ප්‍රත්‍යාහාරයෙන් සක්, ෂඪොඃ කඃ, ෂකාරයහට කකාරද ෂත්වයද වෙත්, අශ්ලික්‍ෂත්.

(මූ-) (221) රධ්‍ය ශ පාක හිංසයොඃ.

741. නුණ් රධො මුචාං නශ්මස්ජො රභලභො'න සීම වේ‍ය ඣස්‍යරධ්‍යචි. (නුණ් 1. රධඃ 6. මුචාං 6...නශ්-මස්ජඃ 6. රභලභඃ 6. අනසීමචි 7. එ 7. ඣසි 7. අරධ්‍යචි 7.)

රධෂ්සීවජේම්වජේ'චි, මුචාදෙරතේ‍ය, නශ-මස්ජෝර්ඣසෙ, රභ-ලභො රසීවජේ'චි, නුණ් ස්‍යාත්.

අරන්ධත්. රන්ධා රධා. ධ්‍යනාතු රරන්ධිව රෙධිව, රරන්ධිම රෙධිම.*

(ස-) සීවජේම්වජේ, සීසංඥහිතනාවූ ඉම්රහිතවූ ; අචි, ස්වර වර්ණයක් පරකල්හි ; රධඃ, රධධාතුහුගේ ස්ථානයෙහිද ; අතේ‍ය, අප්‍රත්‍යය පරකල්හි ; මුචාදෙඃ, මුචාදි ධාතුහුගේ

---

* න සී අසී, අධ්‍ය ඉම් අසීම්, නාස්ති අසීම් යත්‍ර සඃ අනසීම්, අනසීම්වාසෞ අචෙවති අනසීමචි තස්මින්. රශ්ච සී ච රධේ‍යෟ, න රධේ‍යෟ අරධේ‍යෟ, තයොරචි අරධ්‍යචි තස්මින්.

ස්ථානයෙහිද ; ඣසෙ, ඣස්ප්‍රත්‍යාහාරයා පරකල්හි ; නශමස්ජෝඃ, නශ්ධාතු-මස්ජධාතු දෙදෙනාගේ ස්ථානයෙහිද ; රසීවජේ, රසංඥය සීසංඥය යන දෙක රහිතවූ ; අචි, ස්වරයා පරකල්හි ; රභලභඃ, රභධාතුහට හා ලභධාතුහටද ; නුණ් ස්‍යාත්, නුණ්ප්‍රත්‍යය වන්නේය.

රධධාතු-දි, ශාසුලිඞ්ත්, ඩ, මේ සූත්‍රයෙන් ධාතුහුගේ ස්වරයාකෙරෙන් පරව නුණ්ප්‍රත්‍යය වේ, ණකාරයද උකාරයද ඉත්සංඥ වෙයි, ස්වර රහිත නකාරය සිටියි, අරන්ධත්. නුණ් කිරීම හෙතුකොටගෙනම, හසුඞ්නඃ, යන මේආදියෙන් නකාරලොපය නොවේ. රධධාතු-ඩී-තා, වෙමුදිත්ස්වර, විකල්පයෙන් ඉම් වේ, රධිතා. ඉම් නුවූ පක්ෂයෙහි ඣභාත්තථොඃ, තකාරයහට ධකාර වේ, ඣප්ඣබෙසොඃ, ධකාරයහට දකාර වේ, රද්ධා.

ඨ්‍යනාත්‍ර, සී පරකල්හි වනාහි රධධාතු-සී-ච, ඊත්ව, ධිසංඥ ධකාරයහට ලොපද, වෙමුදිත් ස්වර, ඉම්ද, මෙයින් නුණ්ආගමයද වෙත්, රරන්ධිව. ඉම් රහිත පක්ෂයෙහි ත්‍ෘඵලභජ, අකාරයහට එකාරද ධිලොපයද වෙත්, රෙධිව. සීසංඥ-මව්භක්ති පරකල්හි, රරන්ධිම-රෙධිම යනුද සිඩයි. රධධාතුහට සීසංඥයාගේ ඉම් පරකල්හිද සාධාරණ අච් පරකල්හිද නුණ්ප්‍රත්‍යය වන්නේය, සීසංඥ ඉම් වර්ජිතකොට ඇති එයින් අන්‍යවූ ඉම් පරකල්හි නොවන්නේය යනු තාත්පර්‍ය්‍යාර්ථයි. ඨ්‍යම්අචි සී කළකල්හි වනාහි, රරන්ධතුඃ යනාදියෙහි සීසංඥයාගේ අච් පරකල්හි නුණ්ප්‍රත්‍යයාගේ අප්‍රාප්තිරූපය අනිෂ්ට වන්නේය. මුචාං යන බහුවචනය ගණය පිණිසයි. එහෙයින් මුචාදෙඃ යනු වේ, මුචාදිය නම්, පකාරානුබන්ධ ධාතූහුයි, මුච සිච ලිප ලුප කෘත විදාදි ධාතු වෙත්. අත්‍ය යනු තුදාදි බැවින් ජාතවූ ශප්‍රත්‍යයා පරකල්හි යන අර්ථයි, එහෙයින් සඥ පරකල්හි, මොකඃ කියා වේ. රසීවජේ'ච් යනු රසංඥහිනානවූ සීහිනානවූ අච් පරකල්හිය යන අර්ථයි. [පාණිනිඃ 7. 1. 59, 60, 61, 63, 64.]

(මු-) (222) තෘපෘඤ්ශප්‍රීණනෙ. අතර්පීත් අත්‍රාප්සීත් අතාර්ප්සීත් අතෘපත්.

(ස-) තෘපධාතු-දි, කෘෂ මෘෂ ස්පෘශ, විකල්පයෙන් සි වේ, වෙමුදිත්, ඊම්, ගුණද, සිලොපයද වෙත්, `අතර්පීත්. ඉම් රහිත පක්ෂයෙහි වර්ද්‍රො'කිත්, ඍකාරයහට රකාර වේ, ව්‍රජවදරල්, අත්‍රාප්සීත්. රකාරාදෙශ විකල්ප පක්ෂයෙහි ව්‍රජවද

රල්, අතාර්ප්සීත්. සතගම විකල්ප පක්‍ෂයෙහි, ශාසුලිදෘත්, අතෘපත්.

(මු-) එවං (223) දෘප්‍ය ඉර්ෂ්‍යි හර්ෂමොහනයොඃ.

(224) මුහ්‍යුඝි ඝ වෛචිත්ත්‍යෙ.

මොහිතා. (178) මුහාං ඝඪ්ති. මොග්ධා මොඪා.

(ස-) මුහ-තා, වෙමුදිත්, ගුණ වේ, මොහිතා. ඉම් රහිත පක්‍ෂයෙහි, මුහාංඝඪ් වා, ඝකාරද, ඣභාත්තථොඃ, තකාරයහට ධකාරද, ඣබජ්ඣබශොඃ, ඝකාරයහට ගකාරද වෙත්, මොග්ධා. ඝකාරාදෙශ රහිත පක්‍ෂයෙහි ගුණවූ කල්හි හොඪොහෙ, හකාරයහට ඪකාරද, ඣභාත්තථොඃ, තකාරයහට ධකාරද, ෂ්ටුහිඃ, ඪ්රොර්ඪ්රි, ඪකාරලොපයද වෙත්, මොඪා.

(මු-) (225) ණශ අදර්ශනෙ.

742. ණශ නෙශ වා ඣෙ. (නශ 1. නෙශ 1. වා 1. ඣෙ 7.)

ප්‍රාණෙශත් ප්‍රාණශත්. නශිතා ප්‍රනංග්ධා ප්‍රනංෂ්ටා. අශානතාඩ්වාත්. (549) න ණඃ.

(ස-) ඣෙ, ඣප්‍රත්‍යයා පරකල්හි ; නශ, නශධාතුතෙම ; වා, විකල්පයෙන් ; නෙශ, නෙශාදෙශ වේ.

ප්‍රපූර්ව නශධාතු-දි, අම්, ශාසුලිදෘත්, මෙයින් විකල්පයෙන් නෙශාදෙශ වේ, ප්‍රාග්වනත්‍යඃ, ප්‍රාණෙශත්. පක්‍ෂයෙහි ප්‍රාණශත්. නශධාතු-තා, වෙමුදිත්, නශිතා. පක්‍ෂයෙහි ප්‍රපූර්ව නශධාතු-තා, මුහාංඝං වා, ඝඪ්, නුණ්රධොමුචාං, නුණ්, ඣභාත්තථොඃ, තකාරයහට ධකාරද, ඣබජ්ඣබශොඃ, ඝකාරයහට ගකාරද වෙත්, ප්‍රාග්වනනඃ, යනාදියෙන් ශකාර රහිත හෙයින් ණකාර නොවේ, ප්‍රනංග්ධා. ඝකාරවිකල්ප පක්‍ෂයෙහි ශච්ජ් රාජ, ෂඪ්, ෂ්ටුහිඃට්චසෑ, ප්‍රනංෂ්ටා, අශානතාඩ්වානනණඃ, ශානත නොවන හෙයින් මූර්ධන්‍ය ණකාර නොවේ.

(මු-) (226) ශමුහ්‍ය ඉර් උපශමෙ. ප්‍රණිශාම්‍යති.

(227) කලම්‍ය හිර් ග්ලානෞ; ක්ලාම්‍යති ක්ලාමති.

(228) අසු ඉර් ක්‍ෂෙපෙ. ආසථත්.

(ස-) ප්‍ර-නි-පූර්ව ශමධාතු-තිප්, දිවසුතුද, ශ්‍යන්, යනොත්‍යශමාදි, දීඝීවේ, ප්‍රාග්වනනඃ, ප්‍රණිශාම්‍යති. කලමධාතු-ක්‍රම ක්ලම, විකල්පයෙන් ශ්‍යන්, යනොත්‍යශමාදි, ක්ලාම්‍යති. පක්‍ෂයෙහි ශප්, ෂ්ටිච්කලම, ක්ලාමති. අසධාතු-වකත්‍යස්‍යඛ්‍ය, ඞ, වච්‍යස්‍යශ්චිපතාං, අසථාදෙශ වේ, ආසථත්.

(මූ-) (229) යසූ ඉර් යත්නෙ. යස්‍යති යසති, සංයස්‍යති සංයසති අන්‍යත්‍ර ප්‍රයස්‍යති.

(230) ලුභ්‍ය ඉර් ගාර්ධ්‍යෙ. ලොභිතා ලොබ්ධා.

(231) ඤිදිරමිද්‍යූස්නෙහෙ. මෙද්‍යති.

(232) සූයොඞ්සූතෞ. අසවිෂ්ට අසොෂ්ට.

(ස-) යසධාතු-ක්‍රම කලම භ්‍රම, ශ්‍යන්, යස්‍යති. පක්ෂයෙහි ඞ, යසති. සංපූර්වක යසධාතු-ක්‍රම කලම භ්‍රම, සංයස්‍යති. පක්ෂයෙහි සංයසති. අන්‍යත්‍ර, සංපූර්ව නුවූ යසධාතුහට, දිවසූත්‍රද, නිත්‍යයෙන් ශ්‍යන් වේ, ප්‍රයස්‍යති. ලුභධාතු-ඞී-තා, වෙම්සඝ ලුභ, ඉම්, ගුණවේ, ලොභිතා. පක්ෂයෙහි, ලොබ්ධා.

මිදධාතු-දිවසූත්‍රද, ශ්‍යන්, යනෙත්‍යශමාදි, ගුණ වේ, මෙද්‍යති. සූධාතු ප්‍රසවයෙහි වේ. සූධාතු-ඞී-තන්, සි, වෙමුදිත්, ගුණවේ, අසවිෂ්ට. ඉම්විකල්ප පක්ෂයෙහි අසොෂ්ට.

(මූ-) (233) ඔදී ඞයක්ෂයෙ.

743. දීඞ්ෂ්ඨ්‍යං සන් යබ්ණෞ ඞා සනි තු වා. (දීඞඃ 6. ඨ්‍යං 7. සන් 1. යප්ණෞ 7. ඞා 1. සනි 7. තු 1. වා 1.)

දීඞෂ්ඨ්‍යං සන්, යපි ණෞ ච ඞා, සනි තු වා ස්‍යාත්. අදාසත. දිදීයෙ.*

(ස-) ඨ්‍යං, සීසංඥයා පරකල්හි ; දීඞඃ, දීඞධාතුහට ; සන්, සන්ප්‍රත්‍යය වන්නේය ; යපි, ක්ත්වාච්ප්‍රත්‍යයහට ආදෙශවූ යප් පර කල්හිද ; ණෞ ච, ගුණකිරීමට යොග්‍යයා පර කල්හිද ; ඞා, ඞාදෙශ වන්නේය ; සනි තු, සන් පරකල්හි වනාහි; වා ස්‍යාත්, විකල්පයෙන් ඞා වන්නේය.

දීධාතු-තන්, සි, මෙයින් ඞාදෙශය වේ, අදාසත. ඞකාරය ඉත්බැවින් අන්ත්‍යයාගේ ස්ථානයෙහි ආ වේ. දීධාතු-සී-එ, ඞිත්වද, මෙයින් යන්ද, ඞිහට හ්‍රස්වද වෙත්, දිදීයෙ.

(මූ-) (234) ජනීම්‍යඞ ප්‍රාදුර්භාවෙ. ජායතෙ.

(ස-) ජනධාතු-තෙ, දිවසූත්‍රද, ස්ථාදෘනපාඥ, ජාදෙශ වේ, ජායතෙ.

(මූ-) **744. ජනඛඩඃ සෙමමො'කමවමාචමො ස්ද්ණ්ත්-ක්‍යාදිණි ස්ඛා'මයමවිශ්‍රමස්තු වා.** (ජන-ඛඩඃ 6. සෙමමඃ 6. අ-කමව්මාචමඃ 6. ස්ද්ණිත්-ක්‍යාදිණි 7. ස්ඛඃ 1. අමයම-විශ්‍රමඃ 6. තු 1. වා 1.)

---

* යප් ච ණුශව සමහාරෙ තස්මින්.

ජනො බධඃ සෙමො'මනතාස්‍ය ච කමචමාචම-වජ්ජස්‍ය ඝවඃ ඝනත් ඤ්ණිති කෘති ඉණි ච අම-යම-විශ්‍රමසතු වා. අජනි අජනිෂට ජඥෙ,*

(ස-) කෘති, කෘත්සංඥවූ; ඤ්ණිති, ඉත්සංඥ ඤකාර ණකාර යන මොවුන් පරකල්හිද ; ඉණි ච, ඉණ් පරකල්හිද ; කම චමාචම වජ්ජස්‍ය, කමධාතු චමධාතු ආඞ්පූර්ව චමධාතු යන මොවුන් වර්ජිතකොට ඇත්තාවූ ; ජනඃ, ජනධාතුහටද ; බධඃ, බධධාතුහටද ; සෙමඃ, ඉම්ආගමය සහිතවූ ; අමනතාස්‍ය ච, අම් නතයාහටද, යන මොවුන් තුන්දෙනාහට ; ඝවඃ ඝනත්, හ්‍රස්ව වන්නේය ; අමයමවිශ්‍රමසතු, අමධාතු යමධාතු විපූර්ව ශ්‍රමධාතු යන මේ තුන්දෙනාහට ; වා, කියනලද ප්‍රත්‍යයන් පර කල්හි විකල්පයෙන් හ්‍රස්ව වන්නේය.

ජනධාතු-ටී-තන්, පදසතනීණ්, ඉණ්, ඉණසතන්ලොපඃ, ඉත්සංඥ ණිකාරයා පරකල්හි වෘඞියි, මේ සූත්‍රයෙන් හ්‍රස්වවේ, අජනි. පක්‍ෂයෙහි සිප්‍රත්‍යයද, ෂඞ්යද වෙත්, අජනිෂට. ජන ධාතු-ඝී-එ, ඞිත්වද, ඞිසංඥයාගේ නකාරලොපයද, හනගම ජන, උඞ්ලොපයද වෙත්, සතුශ්චුභිඃ, ජඥෙ. [පාණිනිඃ 7. 3. 34, 35.]

(මු-) (235) දීපීඞ්‍ය සෘදීපනෙ. අදීපි. අදීපිෂට.

එවං (236) පූරීඞ්‍ය පූරණෙ.

(237) පදේ‍යා ඞගතෞ.

(643) පදසතනීණ් සෙ ඉති. ප්‍රණ්‍යපාදි, අපත්සාතාං.

(ස-) දීපධාතු-ටී-තන්, පදසතනීණ්, ඉණ්වේ, ඉණසතන්ලො පඃ, අදීපි. ඉණ් නුවූ පක්‍ෂයෙහි, අදීපිෂට. පූරධාතු, පූරය නෙ, වෘඞියෙහි වේ. ප්‍රතිපූර්ව පදධාතු-ටී-තන්, පදසතනීණ් සෙ, ඉණ් වේ, ඤ්ණිත්‍යනත්‍ය, වෘඞියි, ඉණසතන්ලොපඃ, ප්‍රාග්වනනඃ, ප්‍රණ්‍යපාදි. පදධාතු-ටී-ආතාං, සි, ඣබජ්ඣබසොඃ, අපත්සාතාං.

---

* ජනශ්ච බධ ච තතාසස්‍ය. ඉමා සහ වර්තමානඃ සෙම් සෙම් වාසෞ අම් චෙති තසස්‍ය, අමශ්ච චමශ්ච ආ-චම් ච තෙ, න සනති තෙ යත්‍ර ස තසස්‍ය, ඤ ච ණ ච ඤ්ණෞ, තෞ ඉතෞ යස්‍ය ස ඤ්ණිත්, ඤ්ණිච්චාසෞ කෘචෙච්ති ඤ්ණිත්කෘත්, ඤ්ණිත්කෘච්ච ඉණ් ච තතාසස්මින්. අමශ්ච යමශ්ච විශ්‍රම ච තතාසස්‍ය.

(මු-) (238) බුධෙ‍්‍යා ධ අවගමනෙ. අබොධි අබුධ.

(239) නහෙ‍්‍යාඤ්‍යාබනෙධ.

(237) නහො ධඞ් හෙ‍්‍යා. අනාත්සීත්, අනඞ.

ඉති දිවාදිපාදඃ.

(ස-) බුධධාතු-තන්, පදසතනීණ්, ඉත්ණකාර පරකල්හි ගුණයි, ඉණ්සතන්, අබොධි. පක්‍ෂයෙහි, වත්‍ං සිඃ, ඉගුඩුම්ඹීස්‍ය නිම්, සිහට කිත්සංඥ වෙයි, ඣසඣාත්, සිහට ලොප්ද, ඵභා ත්‍යතාථොඃ, තකාරයහට ධකාරද, ඣප්ඣබසොඃ, ධකාරයහට දකාරද වෙත්, අබුධ. නහධාතු-දි, සි, ඊම්, වුජවද, වෘඞියි, නහොධඞ්, ඣප්ඣබසොඃ, ධකාරයහට තකාරවේ, අනාත්සීත්, නහධාතු-තන්, නහොධඞ්, සිලොපය වේ, ඵභාත්‍යතාථොඃ, තකාරයහට ධකාරවේ. ඣප්ඣබසොඃ, ධකාරයහට දකාර වේ, අනඞ.

දිවාදිය නිමි.

ස්‍වාදිඃ.

(මු-) (240) ශ්‍රුඤ්‍ය න බනෙධ. සුනොති, අභිෂුණෙති, සුනු තඃ සුන්වන්ති.

(623) සුසතු ධොරිතීම්. ව්‍යෂාවීත්. අසවිෂ්ට අසොෂට සුෂුව්ව. විසව්ෂ්‍යති විසොෂ්‍යති, (572) ස්‍යනන්තත්වානන ෂඃ.

(ස-) සුධාතු-දිවසුතුද, ශ්නු, ශ්‍රුර්ස්‍රුඹශව, සුනොති. අභිසු-ශ්නු, ශිකඃ සතු සතුහ, ෂත්වග වේ, (107) ණත්වයයි, අභිෂු ණෙති. සු-සුනුතඃ. සු-ශ්නු, ශ්නුඩ්වොරන්වව්, ව්රූපයි, සුන්ව න්ති. විපූර්ව සුධාතු-සි, සුසතුධොඃ, ඉම් වේ, ඊම්, වුජවද, ශිකඃ සතු සතුහ, ෂත්වය වේ, ව්‍යෂාවීත්. සුධාතු-සි, වෙමුදිත්, ෂත්වය වේ, අසවිෂ්ට. ඉම්රහිත පක්‍ෂයෙහි, අසොෂට. සුධාතු-ඝී-ව, ද්ත්ව වේ, රූදුසුනොස්ත්ව ඵ්‍යඃ, ඉම්නිෂෙධ බැවින්. නෙමසුම් යන නියමයෙන් නිත්‍යයෙන් ඉම්, ශ්නුඩ්වොඃ, උව්, ක්විලාත්, සුෂුව්ව. විපූර්ව සුධාතු-තී-ස්‍යති, වෙමුදිත්, ගුණ වේ, සංයො

ගාන්ත බැවින්, ශීකඃ සතු සතුහ, ෂත්වය නොවේ, ක්විලාත්, ෂත්වය වේ, විසවිෂ්‍යති. ඉම්රහිත පක්‍ෂයෙහි, විසොෂ්‍යති.

(මූ-) (241) ඩුමිඤූන ක්‍ෂෙපෙ.

745. මිමෙත්‍යර්සබ්ණෞ ඛා'බලලි ලියස්තු වා. (මිමෙත්‍යඃ 6 ·· යප්-ණෞ 7. ඛා 1. අබල්-අලි 7. ලියඃ 6. තු 1. වා 1.)

අමාසීත්. ප්‍රණ්‍යමාසත.

(ස-) අබලලි, බල්ප්‍රත්‍යය අල්ප්‍රත්‍යය යන මොවුන් වර්ජිතවූ ; යබ්ණෞ, ශප්ප්‍රත්‍යය-ගුණවීමට යොග්‍ය ප්‍රත්‍යය යන මොවුන් පරකල්හි ; මිමෙත්‍යඃ, මිධාතු-මීධාතු යන මොවුන්ගේ ස්වරයහට ; ඛා, ඛාදෙශ වන්නේය ; ලියස්තු වා, ලීධාතුහට වනාහි විකල්පයෙන් ඛාදෙශ වන්නේය.

මීධාතු-සි, මෙයින් අන්තයහට ඛා, යමරමනමාත්‍යඃ, ඉම්, සක්, ඊම්, අමාසීත්. ප්‍රනිපූර්‍ව මිධාතු-මෙයින් ඛා, ආකාරාන්ත හෙයින් ඉම් සක් වෙත්. ප්‍රාග්වනානඃ, ප්‍රණ්‍යමාසත. (මෙහි ඉම්විධානය ටීකාවෙහි දක්නාලැබේ, එසේද පදය හා නොම යෙදේ) මිඤූන, මීඞය, මීඤූග, මීකි, යන ධාතුන්ගේ ස්ථාන යෙහි ඛා වේ. [පාණිනිඃ 6. 1. 50, 51.]

(මූ-) (242) චිඤූන චිත්‍යං.

746. චෙඃ කි ර්වා සන්ලෙඨ්‍යඃ. (චෙඃ 6. කිඃ 1. වා 1. සන්-ලෙඨ්‍යඃ 7 ··)

චිකාය චිචාය. චිකේ‍ය චිචේ‍ය.

(ස-) සන්ලෙඨ්‍යඃ, සන්ප්‍රත්‍යය ලිංසංඥය යන මොවුන් පරකල්හි ; චෙඃ, චිධාතුහට ; වා, විකල්පයෙන් ; කිඃ, කත්‍යදෙශ වන්නේය.

චිධාතු-ණප්, මෙයින් ධාතුහට කත්‍යදෙශද, නැවත ද්විත්වද, වෘද්ධිද වෙත්, චිකාය. කත්‍යදෙශරහිත පක්‍ෂයෙහි, චිචාය. චිධාතු-ඒ, මෙයින් කත්‍යදෙශ වේ, චිකේ‍ය. පක්‍ෂයෙහි චිචේ‍ය. [පාණිනිඃ 7. 3. 58.]

(මූ-) (243) ස්තෘඤූන ස්තෘතෞ.

747. ස්තෘද්‍යෘදෘද්වු-රස්කු ලෙර්වම් සන්මනීෂෙඃ. (ස්තෘද්‍යෘදෘද්වුඃ 5. අස්කුඃ 5. වා 1. ඉම් 1 සන්-මනීෂෙඃ 7.)

සකෘවර්ජිස්තෘද්‍යෘදන්තා-දෘදන්තාච්ච වෘකෙඞ වෘඩශච සෙනා

මෙ ස්ථිතයොර් සීසෙට්‍යශ්ච ඉම් ස්‍යාද්වා. අස්තරිෂ්ට අස්තෘත. ස්තරිෂීෂ්ට ස්තෘෂීෂ්ට.*

(ස-) ස්කෘවර්ජී, සුම්ආගමයෙහි සංයොග සකාරයුක්ත කෘ ධාතු රහිතවූ; ස්කාදි සෘදන්තාත්, සංයොගාදිවූ සෘකාරාන්ත ධාතුහු කෙරෙන්ද; සෲදන්තාච්ච, සෲකාරාන්තයා කෙරෙන්ද; වෘඤඃ, උභයපදික වෘධාතුහු කෙරෙන්ද; වෘඞශ්ච, ආත්මනෙපදික වෘධාතුහු කෙරෙන්ද පරවූ; සනඃ, සන් ප්‍රත්‍යයහටද; මෙ ස්ථිතයොඃ, ආත්මනෙපදභයෙහි සිටියාවූ; සීසෙට්‍යශ්ච, සීසංඥය-සෙට්ගමය යන මොවුන්ගේ ස්ථානයෙහිද; වා, විකල්පයෙන්; ඉම් ස්‍යාත්, ඉම්ආගම වන්නේය.

ස්තෘධාතු-සි, මෙයින් සිහට ඉම්, ගුණද, ෂත්වයද වෙත්, අස්තරිෂ්ට. ඉම්රහිත පක්ෂයෙහි, ඉගුඩ්ඃ, මෙයින් සිහට කිත් බැවින් ගුණ නොවේ, ඣසස්වාත්, සිලොපය වේ, අස්තෘත. ස්තෘධාතු-සී-සීෂ්ට, මෙයින් ඉම්, ගුණ වේ, ස්තරිෂීෂ්ට. ඉම් නූවූ පක්ෂයෙහි ඉගුඩ්ඃ, කිත්හෙයින් ගුණ නොවේ, ස්තෘෂීෂ්ට. [පාණිනිඃ 7. 2. 42, 43.]

(මු-) (244) වෘඤූනවෘතෙෘ.

අවාරීත්. අවරීෂ්ට අවරිෂ්ට අවෘත. වවරිථ, වවෘව. වරිෂීෂ්ට වෘෂීෂ්ට.

(ස-) වෘධාතු-වෘතෙෘ, වරණාර්ථයෙහි වේ. වෘධාතු-නෙමෙකාච්, මෙයින් ප්‍රතිප්‍රසව බැවින්, වසො'රස්‍ය, ඉම්, ස්වරාන්ත බැවින් වෘජ්වද, ඣසස්වාත්, අවාරීත්. වෘධාතු-තන්, ස්කද්‍රෘදෘද්වුඃ, ඉම්, වෘෘතොවෙමොසීඃ, ඉම්හට දීර්ඝද, ගුණද වෙත්, අවරීෂ්ට. දීර්ඝනුවූ පක්ෂයෙහි, අවරිෂ්ට. ඉම්විකල්ප පක්ෂයෙහි ඉගුඩ්ඃ, කිත්බැවින් ගුණ නොවේ, ඣසස්වාත්, අවෘත. වෘධාතු-සී-ථප්, විත්ව වේ, තෙමෘතාස්ථපඃ, යනාදියෙහි ප්‍රතිප්‍රසව බැවින්, වසො'රස්‍ය, ගුණවේ, වවරිථ. වෘධාතු-සී-ව, නෙමසුම්, ඉම්නිෂෙධ වේ, වවෘව. වෘධාතු-සී-සීෂ්ට, ස්කද්‍රෘදෘද්වුඃ, විකල්පයෙන් ඉම්, ගුණවේ, වරිෂීෂ්ට. ඉම්රහිත පක්ෂයෙහි, ඉගුඩුම්සීස්‍යාතිම්, කිත්බැවින් ගුණ නොවේ, වෘෂීෂ්ට.

---

* ස්ක ආදිර් යස්‍ය ස ස්කාදිඃ, ස්කාදිශ්චාසෞ සෘශ්චෙති ස්කාද්‍රෘත්, ස්කාද්‍රෘච්ච සෲච්ච වෘශ්චෙති තස්මාත්. නාස්ති සකෘර් යස්මින් සො'සකෘස්තස්මාත්. සී ච සිශ්ච සීසී, මෙ (ආත්මනෙපදෙ) සීසී මසීසී, සන් ච මසීසිශ්ච තස්‍ය.

(මු-) (245) බුන්‍දනකමෙප.

(623) සුසතුමොරිතීම්, අධාවිත්.

(246) ෂින වඞ්නෙ ගතෞ. ප්‍රෂිණෝති.

(ස-) බුධාතු-සුසතුබොඃ, වුජවදරලච්, අධාවීත්. ප්‍රපූර්ව ෂිධාතු-දිවසුතුද, ශ්නු, ශ්නුහට ගුණද, ප්‍රාග්වනානඃ, ණකාරද වෙත්, ප්‍රෂිණෝති.

(මු-) **748. ෙහඃ ෙබරනඞි ෂිඃ.** (ෙහඃ 6. ෙබඃ 5. අනඞි 7. ෂිඃ 1.)

ෙබඃ පරස්‍ය ෙහර්ෂිඃ ස්‍යානන තු අඞි. ජිෂාය.

(ස-) ෙබඃ පරස්‍ය, බිසංඥයා කෙරෙන් පරවූ ; ෙහඃ, හිධාතු හට ; ෂිඃ ස්‍යාත්, ෂ්‍යාදෙශ වන්නේය ; අඞි තු, අඞ්ප්‍රත්‍යයා පර කල්හි වනාහි ; න, හිධාතුහට ෂ්‍යාදෙශ නොවේ.

හිධාතු-ණප්, ව්ත්‍වද, බ්සංඥයහට ජකාරාදෙශද, මෙයින් ෂ්‍යාදෙශද වෙත්, ණකාරයා පර කල්හි වෘඞියි, ජීෂාය. [පාණිනීඃ 7. 3. 56.]

(මු-) (247) කෘවි න කෘතෞ හිංසෙ.

749. කෘවිධිවේ‍යාඃ කෘධි ශ්නෞ. (කෘවි-ධිවේ‍යාඃ 6 ‥ කෘධි 1 ‥ ශ්නෞ 7.)

කෘණෝති. අකෘණ්වීත්, (568) අතළුවෙදිතො නුණ්. වකෘණ්ව. කෘණ්විතා. කෘණ්ව්‍යාත්.

(ස-) ශ්නෞ, ශ්නුප්‍රත්‍යයා පරකල්හි ; කෘවිධිවේ‍යාඃ, කෘවි-ධිව් යන ධාතු දෙදෙනාහට ; කෘධි, කෘ-ධි යන මේ දෙක වෙත්.

කෘව්ධාතු-දිවසුතුද, ගුණද, මෙයින් කෘද වෙත්, කෘණෝති. කෘව්ධාතු-අතළුවෙදිතඃ, නුණ්, වසො'රස්‍ය, ඊම්, අකෘණ්වීත්. කෘව්ධාතු-නුණ් වේ, කෘණ්වධාතු-ණප්, ව්ත්‍ව, බ්සංඥයාගේ ආද්‍යස්වරයා කෙරෙන් පරභාග ලොපාදිය වේ. වකෘණ්ව. කෘණ්වධාතු-ඞ්-තා, වසො'රස්‍ය, කෘණ්විතා. කෘණ්වධාතු-ඞී-යාත්, කෘණ්ව්‍යාත්. අකෘණ්වීත් යනාදියෙහි වකාරයාගේ දන්ත්‍යභාවයෙන් ඣසත්‍වය නැතිබැවින් වකාරයා පර කල්හි (50) තකාරයහට අනුස්වාරය නොවේ.

(මු-) (248) දන්ගු න දන්ගෙ. දෙහතුඃ දදම්භතුඃ.

750. ශ්‍රන්ථ-ග්‍රන්ථ-දන්භාං ඵපි න-ලොපො වා. (ශ්‍රන්ථ-ග්‍රන්ථ-දන්භාං 6...ඵපි 7. න-ලොපඃ 1. වා 1.)

දෙභිථ දදම්භිථ.

(ස-) දන්භධාතු-අතුස, ව්ත්ව වේ, ස්‍යාත් ඨ්‍යාපිත්, හසුඩනඃ, නකාරලොපය වේ, ත්‍රෘඵලභජ, එකාර හා ඩ්හට ලොප්ද වෙත්, දෙභතුඃ, නකාර ලොපය නුවූ පක්‍ෂයෙහි නකාරයහට අනුස්වාරාදෙශ හා ඹහට මකාරාදෙශද වෙත්, දදම්භතුඃ.

ඵපි, ඵප්විභක්ති පරකල්හි; ශ්‍රන්ථග්‍රන්ථ දන්භාං, ශ්‍රන්ථ ධාතු-ග්‍රන්ථධාතු-දන්භධාතු යන මොවුන්ගේ; නලොපඃ, නකාරලොපය; වා, විකල්පයෙන් වේ. මෙහි, ඵප් ක්වාසී කාලකල්හි ඉකාරානුබන්ධ වූ දභි-ග්‍රථි යන දෙදෙනාහට ඵප් විභක්ති පරකල්හි (568) න්ලොප නිෂෙධය වන්නේය.

දන්භධාතු-ඵප්, වසො'රසඃ, මෙහි කියනලද සූත්‍රයෙන් නකාරලොපය වේ, ත්‍රෘඵලභජ, එකාරාදෙශ හා ඩ්හට ලොප්ද වෙත්, දෙභිථ. පක්‍ෂයෙහි දදම්භිථ.

(මු-) (249) ධිවිනප්‍රීණනෙ. ධිනොති.

(250) අශූඞ ව්‍යාප්තිසංඝාතෙ‍ෂු.

(580) ස්‍යාන්තාදිති බෙරාන්. ආනශෙ.

ඉති ස්‍වාදිපාදඃ.

(ස-) ධිව්ධාතු-ශ්නු, ක්‍ෂවිධිවෙ‍ෂු, ධ්‍යාදෙශද, ප්‍රත්‍යයහට ගුණද වෙත්, ධිනොති. අශධාතු-ඝී-එ, ව්ත්ව වේ, ස්‍යාන්තාත්, ඩ්හට අන්, ආනශෙ.

ස්වාදිපාදය නිමි.

තුදාදිඃ.

(මූ-) (251) තුදෙ෴ ඤශව්‍යථෙ. තුදති තුදතෙ.

(252) භ්‍රස්ජෙ෴ඤශපාකෙ. භෘජ්ජති. අභ්‍රාක්ෂීත්.

(ස-) තුදධාතු-දිවසුතුද, ශප්‍රත්‍යය වේ, මොහුගේ ශකාරය ඞිත් බැවින් ගුණ නොවේ, තුදති. තුදතෙ යනුද එසේමැයි. භ්‍රස්ජධාතු-දිවසුතුද, ග්‍රහඥවපාද්‍යොඃ, ජ්‍යදෙශ වේ, එනම් ස්වර සහිත රකාරයහට ඍකාර වේ, ඣප්ඣඛසොඃ, සකාරයහට දකාර වේ, භෘජජති. භ්‍රස්ජධාතු-ශජ්රාජභ්‍රාජ, ෂඪ, ව්‍රජවද, ස්‍යදෙඃ සොලොපඃ, ෂඪොඃ කඃ සෙ, ෂත්වය වේ, අභ්‍රාක්ෂීත්.

(මූ-) **751**. **භ්‍රස්ජො'රෙ ණෙ෴ භර්ජ වා**. (භ්‍රස්ජඃ 6. අරෙ 7. ණෙ෴ 7. භර්ජ 1. වා 1.)

බභර්ජ බභ්‍රජ්ජ, බභ්‍රජ්ජෙ බභර්ජෙ.

(ස-) ණෙ෴, ගුණකිරීමට යොග්‍යවූ; අරෙ, රසංඥකිතන ප්‍රත්‍යය පරකල්හි; භ්‍රස්ජඃ, භ්‍රස්ජධාතුහට; වා, විකල්පයෙන්; භර්ජ, භර්ජාදෙශ වන්නේය. අරෙ යනු කීබැවින් අභ්‍රාර්ක්ෂීත් යන මෙහි සිරූපගුණ යුක්තයා පරකල්හිද එයින් මත්තෙහි වීසංඥ-දිරූප-රසංඥයා විද්‍යමාන බැවින් භර්ජාදෙශ නොවේ.

භ්‍රස්ජධාතු-ණප්, මෙයින් විකල්පයෙන් භර්ජ වේ, විත්වද, ඞිසංඥයහට කාය්‍යීද වෙත්, බභර්ජ. පක්ෂයෙහි සකාරයහට (64) දකාරද, (46) දකාරයහට ජකාරද වෙත්, බභ්‍රජජ. භ්‍රස්ජ ධාතු-සී-එ, (566) කිත්ත්වය ඇති කල්හිද (662) ඨ්‍යං න වෙ ප්‍රච්ඡාං යන්නෙන් ජී-නිෂේධය වේ, බභ්‍රජ්ජෙ. කිත්ත්වවිකල්ප පක්ෂයෙහි ගුණසාධනයොග්‍යත්වය ඇති කල්හි භර්ජාදෙශ වේ, බභර්ජෙ. [පාණිනිඃ 6. 4. 47.]

(මූ-) (253) මුචලෙ෴ ඤශප මොක්ෂෙ.

(741) නුණ් රධ ඉති නුණ්. මුඤ්චති. අමුචත්. අමුක්ත.

(ස-) මුචධාතුහුගේ අනුබන්ධ පකාරය මුචාදි ධාතුහු හඟවන ලකුණයි. මුචධාතු, ශප්‍රත්‍යය වේ, නුණ්රධොමුචාං, නුණ්, මුඤ්චති. මුචධාතු (565) ඉත්ලකාර බැවින් ඞප්‍රත්‍යය වේ, අමුචත්. මුචධාතු, පී-තන්, ඞප්‍රත්‍යය ප්‍රාප්ත කල්හි ස්‍යගම වේ, ඉම් නුවූ කල්හි සිහට (659) කිත්ත්ව බැවින් ගුණ නොවේ, (562) සිහට ලොප්ද, චවඬ්ක්‍රූඬ්, කුඞ්ද වෙත්, අමුක්ත.

(මු-) 254) ඤුලිපෘ ඤශඋපලෙපනෙ. අලිපත්. අලිපත. අලිප්ත.

(ස-) ලිපධාතු (618) ඞ, අලිපත්. ලිපධාතු, ආත්මනෙපදයෙහි එම සූත්‍රයෙහි වාශබ්දයෙන් ඞප්‍රත්‍යය වේ, අලිපත. පක්ෂයෙහි සි, (659) කිත්සංඥද, (562) සිහට ලොප්ද වෙත්, අලිප්ත.

(මු-) (255) ෂිචෘ ඤශප උක්ෂණෙ.

නිෂිඤ්චති. න්‍යෂිචත්. න්‍යෂිචත. න්‍යෂික්ත. නිෂිෂෙච.

(ස-) ෂිචධාතු-උක්ෂණෙ, තෙමීමෙහි වේ. නිපූර්ව ෂිචධාතු, (741) නුණ්, (572) ෂත්වය වේ, නිෂිඤ්චති. නි-ෂිචධාතු, (618) ඞ වේ, න්‍යෂිචත්. නි-ෂිචධාතු, ආත්මනෙපදයෙහි එසින්ම විකල්පයෙන් ඞප්‍රත්‍යය වේ, න්‍යෂිචත. පක්ෂයෙහි සි වේ, (659) කිත්සංඥද, (562) සිහට ලොප්ද, කුඞ්ද, අම්ව්‍යවධානයෙහි ෂත්වයද වෙත්, න්‍යෂික්ත. නි-ෂිචධාතු, සී-ණප්, විරුක්තයාහටද (572) ෂත්වය වේ, නිෂිෂෙච.

(මු-) (256) කෘතී ශපච්ඡිදි.

(739) නෘත් කෘදිතීම් වා. කර්තිෂ්‍යති කර්ත්ස්‍යති.

(257) ෂූශ ක්ෂෙපෙ. විෂුවති ව්‍යෂාවීත්.

(ස-) කෘත් ධාතුහුගේ ඊකාරානුබන්ධය ක්තක්තවතුස්ථානයෙහි ඉම්නිෂෙධය පිණිසයි. කෘතධාතු, තී-ස්‍යති, නෘත් කෘත් වෘත්, ඉම්, කර්තිෂ්‍යති. පක්ෂයෙහි කර්ත්ස්‍යති.

විපූර්ව ෂූධාතු-(588) උව, (572) ෂත්වය වේ, විෂුවති. වි-ෂූ ධාතු-(573) වෙමුදිත් යනාදි සූත්‍රයෙහි ෂූති ෂූශ ධාතුන්ගේ ග්‍රහණය හෙතුකොටගෙන මේ ධාතුහු කෙරෙන් (554) නිත්‍යයෙන් ඉම් වේ, (574) ඍවරාන්ත බැවින් වෘද්ධියි, අම්ආගමය වූ කල්හිද ෂත්වය වේ, ව්‍යෂාවීත්.

(මු-) (258) ව්‍රශ්චූශඡෙදෙ.

වෘශ්චති. අව්‍රශ්චීත් අව්‍රාක්ෂීත්. වව්‍රශ්ච වව්‍රශ්චතුඃ.

(ස-) ව්‍රශ්චධාතු-(661) ජ්‍යාදෙශ වේ, වෘශ්චති. ව්‍රශ්චධාතු-(573) විකල්පයෙන් ඉම්, අව්‍රශ්චීත්. පක්ෂයෙහි (574) ඉම් නුවූ බැවින් වෘද්ධියි, (154) චකාරයහට ෂඩ්ද, නිමිත්තාසත්‍යපායෙ නෛමිත්තිකස්‍යාපායඃ යන න්‍යායෙන් තාලුජ ශකාරයහට දන්ත්‍ය සකාරයද, (213) සකාරලොපයද, (602) ෂකාරයහට කකාරද වෙත්, අව්‍රාක්ෂීත්.

(ස-) ව්‍රශ්චධාතු-ණප්, ද්විත්වද, (662) ජ්ප්‍රතිෂේධයද වෙත්, වව්‍රශ්ච. අතුස් වේ, වව්‍රශ්චතුඃ.

(මු-) (259) ඍච්ඡගමනමෝහකාඨින්‍යෙෂු.

752. ඍච්ඡත්‍යෘතාං. (ඍච්ඡඃ 6. ඍඃ 1. ඍතාං 7.) ආනර්ච්ඡ.

(ස-) ඍච්ඡධාතු ගමනය මෝහය කඨිනත්වය යන මෙහි වේ.

ඍතාං, ඍසංඥයා පර කල්හි ; ඍච්ඡඃ, ඍච්ඡධාතුහට ; ඍඃ, ගුණ වේ.

ඍච්ඡධාතුහට ලසුවූ උඩසංඥයා තමා අභාවබැවින්ද අතුස් ආදි විභක්ති පර කල්හිද කිත්ත්ව බැවින් ගුණ නොවූ කල්හි මේ විධානයතෙම සාධාරණ ඍවිෂය වෙයි. එහෙයින්, ආනර්ච්ඡ ආනර්ච්ඡතුඃ යනාදිය වේ. ඍච්ඡධාතු-ඍ-ණප්, ද්විත්ව වේ, (580) ඍහට ආත්, මෙයින් ගුණවේ, ආනර්ච්ඡ. [පාණිනිඃ 7. 4. 11.]

(මු-) (260) කෘෘශවික්ෂෙපෙ.

(526) ඍෘදිරණ්විති ඉර්. කිරති. චකරතුඃ. කරීතා කරිතා.

(ස-) කෘෘධාතු-ශ, ඍෘදිරණෙ෴ යනාදියෙන් ඍෘකාරස්ථානයෙහි ඉර් වේ, කිරති. කෘෘධාතු-ඍ-අතුස්, (626) ගුණ වේ, චකරතුඃ. කෘෘධාතු-ඩ-තා, (554) ඉම්, (627) ඉම්හට විකල්පයෙන් දීඝීද, ගුණද වෙත්, කරීතා. දීඝී නුවූ පක්ෂයෙහි කරිතා යනු වේ.

753. (මු-) **ප්‍රත්‍යුපොපාත් ක්‍රඃ සුම් හිංසාච්ඡෙදෙ.** (ප්‍රති-උප-උපාත් 5. ක්‍රඃ 6. සුම් 1. හිංසාච්ඡෙදෙ 7.]

ප්‍රත්‍යුපාඩිංසායාං උපාච්ඡෙදෙ කිරතෙඃ සුම් ස්‍යාත්. ප්‍රතිසකිරති උපසකිරති.*

(ස-) ප්‍රත්‍යුපාත්, ප්‍රති උප යන උපසර්ගයන් දෙදෙනා කෙරෙන් ; හිංසායාං, හිංසාර්ථයෙහිද ; උපාත්, උප යන්න කෙරෙන් ; ඡෙදෙ, ඡෙදනාර්ථයෙහිද ; කිරතෙඃ, කෘෘධාතුහට ; සුම් ස්‍යාත්, සුම්ආගම වන්නේය.

ප්‍රතිපූර්ව කෘෘධාතු-තිප්, ශ-මෙයින් හිංසාර්ථයෙහි ධාතුහු කෙරෙන් පූර්වයෙහි සුම්ආගම වේ, (628) ඍෘකාරයහට ඉර්, ප්‍රති

* ප්‍රතිශ්ච උපශ්ච ප්‍රත්‍යුපං, ප්‍රත්‍යුපඤ්ච උපශ්ච ප්‍රත්‍යුපොපං තස්මාත්, හිංසා ච ඡෙදශ්ච හිංසාච්ඡෙදං, තස්මින්.

සඃ්රති. හිංසාකෙරෙයි යන අර්ථයි. (572) පරිනිවිසෙවසුම යනු කීබැවින් මෙහි ප්‍රතිපූර්වයහට ෂත්වය නොවේ. උපපූර්ව කෘධාතු-තිප්, ශ-මෙයින් සුම්අගම වේ, (628) ඉර්, උපස්කිරති හිංසාකෙරෙයි, සිඳියි හෝ යන අර්ථයි. [පාණිනිඃ 6. 1. 140, 141.]

(මු-) (261) තෘන් පශ ප්‍රිණනෙ.

754. තෘන්පාං න-ලුක් වා ශ-ණෞ. (තෘන්පාං 6...න 1. ලුක් 1. වා 1. ශ-ණෞ 7.)

තෘන්ප තුන්ප තෘන්ඵ තුන්ඵ රින්ඵ ගුන්ඵ දෘන්භ උන්භ ශුන්භාං නකාරස්‍ය ලුක් වා ස්‍යාත් ශෙ ණෞ ච. තෘපති තෘම්පති.

(ස-) තෘන්ප-තුන්ප-තෘන්ඵ-තුන්ඵ-රින්ඵ-ගුන්ඵ-දෘන්භ-උන්භ-ශුන්භාං, කියනලද තෘන්පාදි නවධාතුන්ගේ ; නකාරස්‍ය, නකාරයහට ; ශෙ, ශප්‍රත්‍යය පරකල්හිද ; ණෞ ච, ගුණයොග්‍යප්‍රත්‍යයක් පරකල්හිද; වා, විකල්පයෙන්; ලුක් ස්‍යාත්, ලොප් වන්නේය. බහුවචනය ගණය සඳහායි, ගණයද ධාතු නවයක් ඇත්තේ වෘත්තියෙහි තමා විසින් ප්‍රකාශකරණලදී.

තෘන්පධාතු, තිප්, මෙයින් විකල්පයෙන් නකාරලොපය වේ, තෘපති. නකාරලොපය නුවූ පක්ෂයෙහි අනුස්වාරාදෙශව තෘම්පති යනු වේ.

(මු-) (262) වෘතීශපහිංසෙ. වර්තිෂ්‍යති වර්ත්ස්‍යති.

(ස-) වෘතධාතුහුගේ අනුබන්ධ ඊකාරය ක්තක්තවතුප්‍රත්‍යයන්ගේ ස්ථානයෙහි ඉම්නිෂෙධය පිණිසයි. වෘධාතු, ඛී-ස්‍යති, (739) විකල්පයෙන් ඉම්ද, ගුණද වෙත්, වර්තිෂ්‍යති. ඉම් රහිත පක්ෂයෙහි වර්ත්ස්‍යති.

(මු) (263) ප්‍රච්ඡ් ශ ඥීප්සෙ. පෘච්ඡති. අප්‍රාක්ෂීත්. පප්‍රච්ඡ පප්‍රච්ඡතුඃ.

(ස-) ප්‍රච්ඡධාතු-ඥීප්සෙ, දැනගන්නා කැමතිව ප්‍රශ්න කිරීමෙහි වේ.

ප්‍රච්ඡධාතු, (661) ජ්‍යාදෙශ වේ, පෘච්ඡති. ප්‍රච්ඡධාතු, සි, ඊම්, (154) ෂඩ්ආදෙශද, (602) ෂකාරයහට කකාරයද වෙත්, (574) ඉම්රහිත බැවින් වෘද්ධියි, (111) ෂත්වය වේ, අප්‍රාක්ෂීත්. ප්‍රච්ඡධාතු, ණප්, ද්විත්වාදිය වේ, (662) ජිනො වේ, පප්‍රච්ඡ. පප්‍රච්ඡතුඃ.

(මූ-) (264) සෘජෙ ශ විසගේ.

අස්‍රාක්ෂීත්. සසර්ජ්ඨ සස්‍රෂ්ඨ.

(ස-) සෘජධාතු, විසගේ, ත්‍යාගයෙහි හෝ මල නික්මීමෙහි වේ.

සෘජධාතු, පී-දි, සි, ඊම්, (604) නිත්‍යයෙන් සෘකාරස්ථාන යෙහි රකාර වේ, (574) වෘඩියි.

(154) ෂඪආදෙශද, (602) ෂකාරයහට කකාරද වෙත්, අස්‍රා ක්ෂීත්. සෘජ, ඕ-ථප්, (589) විකල්පයෙන් ඉම්, ගුණ වේ, සසර් ජ්ථ. ඉම් රහිත පක්ෂයෙහි (604) නිත්‍යයෙන් සෘකාරයහට රකාරද, ෂඪආදෙශද, (47) ථකාරයහට ඨකාරද වෙත්, සස්‍රෂ්ඨ.

(මූ-) (265) ටුමස්ජෙ ශ සනානෙ. මජ්ජති. අමාඞ්ක්ෂීත්.

(ස-) මස්ජධාතුහුගේ අනුබන්ධ-ටු යනු අථුප්‍රත්‍යය පිණිසයි. මස්ජධාතු, තිප්, ශ, (64) සකාරයහට දකාරයද, (46) දකා රයහට ජකාරයද වෙත්, මජ්ජති. මස්ජ, වී-දි, (741) නුණ්, (213) සලොපයද, ව්‍රජවද, වෘඩිද, කුඪද, (50) (51) ඛකාරයද වෙත්, අමාඞ්ක්ෂීත්.

(මූ-) (266) ස්පෘශෙ ශ ස්පෘශි.

අස්ප්‍රාක්ෂීත් අස්පාර්ක්ෂීත් අස්පෘක්ෂත්.

(ස-) ස්පෘශධාතු, පී-දි, (603) විකල්පයෙන් සි, (604) සෘකා රයහට විකල්පයෙන් රකාර වේ, ව්‍රජවද, සී වෘඩිසි, (154) ෂඪ, ෂකාරයහට (602) කකාරද වෙත්, අස්ප්‍රාක්ෂීත්. පෙර මෙන් සි, රකාර රහිත පක්ෂයෙහි සෘකාරයහට වෘඩිසි, අස්පා ර්ක්ෂීත්. සි-රහිත පක්ෂයෙහි (605) සක්ද, (154) ෂඪද, ඕහට කකාරද වෙත්, අස්පෘක්ෂත්.

(මූ-) (267) විචඡශගතෞ.

විචඡායති විචඡති. අවිචඡායීත් අවිච්ඡීත්.

(ස-) විචඡ, (637) විකල්පයෙන් ආයප්‍රත්‍යය වේ, (631) ධාතු සංඥයි, තිප්, ශප්, විචඡායති. ආය රහිත පක්ෂයෙහි ශප්‍රත්‍යය වේ, විචඡති. විචඡ, විකල්පයෙන් ආයප්‍රත්‍යයද, ධාතුසංඥද, සත්‍යගමයද වෙත්, ඉම්, ඊම්, සිලොපාදිය වේ. අවිචඡායීත්. පක්ෂයෙහි අවිච්ඡීත්.

(මූ-) (268) මෘශෙ ශමෘශි.

අම්‍රාක්ෂීත් අමාර්ක්ෂීත් අමෘක්ෂත්.

(ස-) මෘශධාතු-(603) විකල්පයෙන් සි, (604) විකල්පයෙන් රකාර වේ, වෘද්ධිසි, ෂඪ්අදෙශද, ෂකාරයහට කකාරද වෙත්, අම්‍රාක්ෂීත්. මෘශ, රකාර නුවූ පක්ෂයෙහි ඍකාරයහට වෘද්ධිසි, පෙර මෙන් සි වේ, ශකාරයහට ෂකාර හා ඕහට කකාරද වේ, අමාර්ක්ෂීත්. මෘශධාතු-සි රහිත පක්ෂයෙහි (605) සක්, (154) ෂඪ, ඕහට කකාර වේ, අමෘක්ෂත්.

(මු-) (269) ඉෂුශවාඤ්ඡෙ.

ඉච්ඡති. (606) වෙමසහෙ තීම් වා, එෂිතා එෂ්ටා.

(ස-) ඉෂධාතු-වාඤ්ඡෙ, කැමතිවීමෙහි වේ.

ඉෂ-තිප්, (597) ඉච්ඡාදෙශ වේ, ඉච්ඡති. ඉෂ, ඞ්-තා, (606) ඉම්විකල්පයද, ගුණද වෙත්, එෂිතා. පක්ෂයෙහි එෂ්ටා යනු වේ.

(මු-) (270) කුටශි කෞටිල්‍යෙ.

755. කුටාං ණුර් ඤ්ණීති. (කුටාං 6...ණු-ව්රි .. ඤ්ණීති 7.)

කුටාදෙර් ණුර් ව්‍රිශව සත්‍යත් ඤිති ණීති ච. නාන්‍යත්‍ර. අකුටීත්. චුකොට.

(ස-) කුටධාතු, කෞටිල්‍ය, කුටිලත්වයෙහි වේ, ශිඅනුබන්ධය කුටාදිගණය සඳහායි.

ඤිති, ඉත්සංඥ ඤකාරයා පර කල්හිද ; ණීති ච, ඉත් සංඥ ණකාරයා පර කල්හිද ; කුටාදෙඃ, කුටාදි ධාතුගණයා හට ; ණුඃ, ගුණද ; ව්‍රිශව සත්‍යත්, වෘද්ධිද වන්නීය. නාන්‍යත්‍ර, අන්‍යප්‍රත්‍යයන් පරකල්හි කුටාදිධාතූන්ට ගුණවෘද්ධි නොවෙත්.

ඤිත් ණීත් දෙක පරකල්හි ගුණවෘද්ධි දෙක සිද්ධකල්හි නැවත විධානය නියමය සඳහා වෙයි, එහෙයින් ඤිත් ණීත් පරකොට ඇත්තාවූ කුටාදිධාතූන්ගේ ස්ථානයෙහි මුත් අන්ප්‍රත්‍යයන් පර තන්හි ගුණවෘද්ධි දෙක නොවෙත් යනු නියමයයි. ඤිත් ණීත් පරකල්හි ගුණසාමග්‍රිවීමෙහි ගුණද වෘද්ධිසාමග්‍රිවීමෙහි වෘද්ධිද වන්නේය යන අර්ථයි. අකුටීත් කුටිෂ්‍යති කුටනං යනාදියෙහි ගුණනොවේ. නුශිස්තවනෙ යන මේආදීන්ගේ ස්ථානයෙහි, අනුවිත් යනාදියෙහි ගුණද වෘද්ධිද නොවෙත්, ගුණනොවන බැවින් උව්අදෙශද වේ. නුවිෂ්‍යති යනාදියෙහිද මෙසේ දතයුතු. ඤිත් ණීත් දෙදෙනාහට වනාහි, කොටයති චුකොට යනාදි යෙහි ගුණම වේ. නාවයති නුනාව යනාදියෙහි වෘද්ධිමය. කුටාදියද, කුට පුට තුැට ලුට ස්ඵුට ස්ඵුර යන මොවුන් මුල්

කොට ඇති ශ්‍යනුබන්ධවූ දෙසාළිසක් ධාතුමත් ගණයයි. ලිබ මිල යන ධාතුවය විකල්පයෙන් කුටාදි මධ්‍යගත වෙත් යයි පුරාතනයෝ කියති.

කුටධාතු-ලී-දි, අම්, සි, (554) ඉම්, ඊම් මෙයින් ගුණනිෂෙධය වේ, සිලොපාදිය වේ, අකුටීත්. කුට, සී-ණප්, ද්විත්වද, ද්විසංඥයාගේ ටකාරලොපයද, ද්වි සම්බන්ධි කවර්ගයහට චවර්ගයද, ණිත් පර කල්හි මෙයින් ගුණද වෙත්, චුකොට, පාණිනිඃ 1. 2. 1.]*

(මූ-) (271) ව්‍යචයි ව්‍යාජෙ. විචති. විව්‍යාච, විවිචතුඃ.

(ස-) ව්‍යචධාතු, ව්‍යාජෙ, කපටභාවයෙහි වේ.

ව්‍යචධාතු-තිප්, ශප්‍රත්‍යය වේ, (661) ස්වරසහිත යකාරයහට ජිසංඛ්‍යාත ඉකාර වේ, විචති. ව්‍යචධාතු, ණප්, ද්විත්ව වේ, චකාරලොපය වේ, ව්‍යථග්‍රහ, ද්විහට ජි වේ, මෙයින් වෘද්ධියි, විව්‍යාච. ව්‍යච, අතුස්, ද්විත්වද, චකාරලොපයද, ද්විසංඥයහට ජිද, ග්‍රහස්වපාද්‍යොඃ, මූලධාතුහට ජිද වෙත්, විවිචතුඃ.

(මූ-) **756. ව්‍යචො ජි රඞ්ණිදසි.** (ව්‍යචඃ 6. ජිඃ 1. අඞ්ණිදසි 7.) විචිතා.†

(ස-) ව්‍යචඃ, ව්‍යචධාතුහට ; ජිඃ, ජ්‍යාදෙශ වන්නේය ; අඞ්ණිදසි, ඉත් ඞකාර ණකාර දෙකද අස්ප්‍රත්‍යයද යන මොවුන් පරකල්හි ජ්‍යාදෙශ නොවේ.

ව්‍යච, ඩී-තා, ඉම්, මෙයින් ජ්‍යාදෙශ වේ, කුටාදි බැවින් ගුණ නොවේ, විචිතා. විචිෂ්‍යති විච්‍යතෙ විව්‍යාච විවිචතුඃ යනාදිය වේ, ඞිත් ණිත් අස් යන මොවුන් පර කල්හි වනාහි ව්‍යාචයති ව්‍යාචකඃ උරුව්‍යචාඃ යනු වේ. (1032.) පාණිනි මතයෙහි වනාහි ජි නොවේ.

(මූ-) (272) ත්‍රුට ඡිචෙඡදෙ. ත්‍රුට්‍යති ත්‍රුටති.

(ස-) ත්‍රුටධාතු, තිප්, (594) ක්‍රමකලම, විකල්පයෙන් ශ්‍යන් වේ, ත්‍රුට්‍යති. පක්ෂයෙහි ශප්‍රත්‍යය වේ, ත්‍රුටති.

(මූ-) (273) ස්ඵුරයි ස්ඵූර්තෞ. නිෂ්ඵුරති නිස්ඵුරති.

(ස-) ස්ඵුරධාතු, ස්ඵූර්තෞ, චඤ්චලවීමෙහිද විකාශයෙහිද අවබොධයෙහිද වේ.

---

* ඞ ච ණ ච ඞ්ණෞ තෞ ඉතෞ යස්‍ය ස ඞ්ණිත් තස්මින්.

† ඞ ච ණ ච ඞ්ණෞ තෞ ඉතෞ යස්‍ය ස ඞ්ණිත්. ඞ්ණිච්ච තස්ච ඞ්ණිදස්, තඞ්භයොගෙ තස්මින්.

නි-ස්ඵුර, ශ, තිප්, (625) විකල්පයෙන් ෂත්වය වේ, නිෂ්ඵුරති. ෂකාරනිෂෙධ පක්ෂයෙහි නිස්ඵුරති.

(මු-) එවං (274) ස්ඵුලශි ස්ඵූර්ති වලනයොඃ.

(275) නුශිස්තවනෙ. අනුවීත්, නුනාව.

(ස-) ස්ඵුලධාතු, ස්ඵූර්ති, විකාශය අවබොධය යන මෙහිද ; වලනයොඃ, වලනය යන මේ දෙක්හි ; එවං, මෙසේම නිෂ්ඵුලති නිස්ඵුලති යනාදි පදසිඬියයි.

නුධාතු, ස්තවනෙ, ස්තුතික්‍රියෙහි වේ.

නු, ටී-දී, අම්, සි, ඉම්, ඊම්, කුටාදි බැවින් ගුණ වෘඞ් නිෂෙධ කල්හි (588) උව්, සිලොපාදිය වේ, අනුවීත්. ණප් පරකල්හි එම ධාතුහට ද්විත්වද, ඞිසංඥයහට හ්‍රස්වද වෙත්, (755) ඌකාරයහට ඔෟකාරය වෘඞියි, ආව්, නුනාව.

(මු-) (276) මෘඞශමෘතෞ.

757. මෘඞ ෂ්ටිඬේ‍යා මං. (මෘඬඃ 5. ටීඬේ‍යඃ 7. මං 1.)

ටත්‍යං ඞ්‍යාමතෘ ච මෘඬො මං ස්‍යාත්.

(620) සෘද්‍රිඃ ශයක්ෂිපෙ. මි‍්‍රයතෙ. අමෘත, මෘෂීෂ්ට. එණුකිං, මමාර, මරිෂ්‍යති.*

(ස-) මෘධාතු, මෘතෞ, මරණයෙහි වේ, ඞකාරානුබන්ධය ආත්මනෙපදය පිණිසයි.

ටත්‍යං, ටීසංඥයා පරකල්හිද ; ඞ්‍යාං, ඞී පරකල්හිද; අතෘ ච, තුදදිගණයෙහි අප්‍රත්‍යය පර කල්හිද ; මෘඞඃ, මෘධාතුහු කෙරෙන් පරව ; මං ස්‍යාත්, ආත්මනෙපදයෙහි වූ ප්‍රත්‍යය වන්නේය.

මෘධාතුහුගේ ඞිත්ත්වය ඇති කල්හිද ; ටී-ඞී-අප්‍රත්‍යය යන මොවුන්ගේ විෂයෙහි ආත්මනෙපදය වන්නේය යනු නියමයි. අන්තන්හි වනාහි පරස්මෛපදයම වේ, ආත්මනෙපදමිච්ඡන්ති පරස්මෛපදිනාං ක්වචිත් යන න්‍යායයෙන් කිසිතැනෙක්හි මෙයින් අන්‍යයද වන්නේයයි කිසිකෙනෙක් කියත්.

මෘධාතු, මෙයින් කී-තෙ, ශප්‍රත්‍යය වේ, (620) සෘද්‍රිඃ ශයක් ෂිපෙ, යන්නෙන් සෘකාරයහට රිආදෙශය වේ, (588) ඉකාරයහට ඉය්, ම්‍රියතෙ. මෘධාතු,ටී-තන්, අම්, සි, එකස්වර ධාතු බැවින් ඉම්නිෂෙධද, (659) කිත්සංඥ බැවින් ගුණනිෂෙධද,

---

* ටී ච ඞී ච අශ්ච ටීඞ්‍යං, තස්මින් විෂයසප්තමී.

හ්‍රස්වයා කෙරෙන් සිලොපයද වෙත්, අමෘත. මෘ, සී-සිෂ්ට, නෙමෙකාච්, ඉම්නිෂෙධද, සෘකාරයා කෙරෙන් පරවූ ඉම් රහිත සීසංඥය බැවින් (659) කිත්සංඥවූ කල්හි ගුණනිෂෙධ යද, ෂත්වයද වෙත්, මෘෂීෂ්ට.

එෂු කිං, ටි-සී-අප්‍රත්‍යය යන මොවුන් පර කල්හි ආත්මනෙ පදය විම කුමටය? මමර, මරිෂ්‍යති, යන මේ ආදියෙහි අන්‍ය විභක්තීන් පරකල්හි පරස්මෛපදය විමපිණිසයි. [පාණි නිඃ 1. 3. 61.]

(මු-) (277) ඔවිජීඩශහී-කම්පෙ.

758. විජෙ ඊණ්‍ණු ඊනෙමි. (විජෙඃ 6. ණුඃ 1. න 1. ඉමි 7.) විජෙ ඊණු නි සතදිමි. අවිජීෂ්ට.

ඉති තුදදිපාදඃ. චතුර්ථාණධ්‍යායඃ.

(ස-) විජධාතුහුගේ ඔකාරය ක්තක්තවතු ප්‍රත්‍යයන්ගේ තකාරයහට නකාර වීම පිණිසයි, ඊකාරය ක්තක්තවතුප්‍රත්‍ය යන්ගේ ස්ථානයෙහි ඉම්නිෂෙධය පිණිසයි, ඔකාරය ආත්ම නෙපදය පිණිසයි, ශකාරය තුදදිය පිණිසයි, හී-කම්පෙ, භය චලන දෙක්හි වේ.

ඉමි, ඉම් පරකල්හි; විජෙඃ, විජීධාතුහුගේ ස්ථානයෙහි; ණුර් න සතත්, ගුණ නොවන්නේය.

විජධාතු-ටි-තන්, අම්, සි, ඉම්, මෙයින් ගුණනොවේ, අවිජිෂ්ට. විජෙඃ කිදිම්-සී කලකල්හි සිබවන්නේද ප්‍රකටකිරිම පිණිස මෙසේ කරණලදී. [පාණිනිඃ 1. 2. 2.]

තුදදිපාදය නිමි.

රුධාදිඃ.

(මු-) (278) රුධිරෙෆ්‍රධඤ් ඤාවරණෙ. රුණධි.

759. නණෙ නනු'ණෙෆ. (නණඃ 6. න් 1. රෙ 7. අණෙෆ 7.)

නණෙ නකාරඃ සතදණෙෆ රෙ. රුණධඃ රුණධන්ති.

(-ස) රුධධාතුහුගේ ඉර් යන්න විකල්පයෙන්-ධප්‍රත්‍යය වීම

ද-ඖකාරය ඉම් නොවීමද-ධකාරය රුධාදියද-ඤිකාරය වර්තමානකාලයෙහි ක්තප්‍රත්‍යයද-ඤකාරය උභයපදයද පිණිසයි, ආවරණෙ, වැලැක්මෙහි වේ.

රුධධාතු, තිප්, (738) ශ්නණ් උකාරයා කෙරෙන් පරව. අකාරාන්ත නකාරයද, (107) ණත්වයද, (575) තකාරයහට ධකාරද, (64) ධකාරයහට දකාරයද වෙත්, රුණද්ධි, මෙහි ශකාර ණකාර දෙක ඉත් වෙත්.

අණෞ රෙ, ගුණයොග්‍ය ප්‍රත්‍යයන් රහිතවූ රසංඥයා පර කල්හි ; නණඃ, නණ්ප්‍රත්‍යයාගේ අකාරාන්ත නකාරයහට ; නකාරඃ ස්‍යාත්, හලන්ත නකාරය වන්නේය. රසංඥයා රහිත කල්හි නණ්ප්‍රත්‍යය අසම්භව බැවින් මෙහි. රෙ යනු ප්‍රකටකිරීම පිණිසයි.

රුධධාතු-තස්, (738) ශ්නණ්, මෙයින් හලන්ත නකාර වේ, තකාරයහට පෙරසේම ධකාරය වේ, ත්‍රයො යත්‍රෛකවර්ගියා මධ්‍යමස්තත්‍ර ලුප්‍යතෙ යනු ප්‍රමාණ බැවින් මධ්‍යවර්තීති ධකාරයහට ලොප් වේ, තවර්ගීයා හා යුක්තවූ නකාරයහට ණත්වය නොවේ. රුන්ධඃ. රුන්ධන්ති යනු ප්‍රකටයි. [පාණිනිඃ 6. 4. 111.]

(මු-) අරුණත්, අරුණඃ අරුණත්. අරුධත් අරෞත්සීත්.

(ස-) රුධධාතු, ඛී-දිප්, ශ්නණ්, (672) දිප්හට ලොප්ද, (64) ධකාරයහට තකාරද වෙත්, අරුණත්. රුධ, ඛී, සිප්, ශ්නණ්, (672) සිහට ලොප්ද, (690) ධකාරයහට විකල්පයෙන් රකාරද, රකාරයහට විසර්ගයද වෙත්, අරුණඃ. ධකාරයහට රකාරාභාවපක්ෂයෙහි (64) ධකාරයහට තකාර වේ, අරුණත්. රුධි, ඩී, දි, (565) ඉර් ඉත්ත්ව බැවින් විකල්පයෙන් ඞකාරය වේ, අරුධත්. ඞ විකල්පපක්ෂයෙහි ඉම් රහිත බැවින් (574) වෘද්ධියි, (64) ධකාරයහට තකාර වේ, අරෞත්සීත්.

(මු-) (279) ඡෘදුඤදීදෛවනෙ. (739) ඡර්දිෂ්‍යති ඡර්ත්ස්‍යති.

(ස-) ඡෘදධාතුහුගේ අනුබන්ධ උකාරය ක්ත්වාප්‍රත්‍යයස්ථානයෙහි විකල්පයෙන් ඉම්ආගමය පිණිසයි.

ඡෘදධාතු, තී, ස්‍යති. (739) විකල්පයෙන් ඉම් වේ, ඡර්දිෂ්‍යති. පක්ෂයෙහි ඡර්ත්ස්‍යති.

(මු-) එවං (280) තෘදුඤදිර් නාදරෙ.

(281) තෘහූධහිංසෙ.

(මු-) **760. තෘහ ඉණ් පිබසෙ.** (තෘහඃ 6. ඉණ් 1. පිත්-හස්-රෙ 7.)

තෘහො නණි ඉණ් සෘත් පිති හසෙ රෙ. තෘණෙඞි තෘණ් ඪඃ තෘංහනති. අතර්හීත් අතෘක්ෂත්.

(ස-) තෘහධාතුද, එවං, මෙසේම තර්දිෂ්‍යති තර්ත්ස්‍යති යි සිඛයි.

තෘහධාතුහුගේ අනුබන්ධ ඌකාරය විකල්පයෙන් ඉම් වීම පිණිසයි.

පිති හසෙ රෙ, ඉත්සංඥ පකාරවත්වූ හස් සම්බන්ධිවූ රසංඥයා පරකල්හි ; තෘහඃ, තෘහධාතුහුගේ ; නණිඃ, නණ්ප්‍රත්‍යය හට ; ඉණ් සෘත්, ඉණ්ආගම වන්නේය.

තෘහධාතු, තිප්, (738) ස්‍යකාරයා කෙරෙන් ස්වර සහිත නකාරයද, නකාරයාගේ ස්වරයා කෙරෙන් පරව මෙයින් ඉකාරයද, අකාරයා හා ඉකාරය ගුණද, තෘණෙහ යි සිටිකල්හි (175) හකාරයහට ඪකාරද, (575) තකාරයහට ධකාරද, (47) ධකාරයහට ඪකාරද, (77) ඪකාරලොපයද වෙත්, තෘණෙඞි. තෘහ, තස්, (738) නණ්, (739) නකාරය හලන්ත වේ, හකාරය හට ඪකාරද, තකාරයහට ධකාරද, ධකාරයහට ඪකාරද, මධ්‍යඪකාර ලොපයද වෙත්, තෘණ්ඪඃ. තෘහ, අනති, (738) නණ්, (50) නකාරයහට අනුස්වාරය වේ, තෘංහනති. තෘහ, ඌකාරය ඉත්බැවින් ඉම්, සෘදිය දන්නේය, අතර්හීත්. ඉම් විකල්ප පක්ෂයෙහි (605) ඉම්රහිත බැවින් සක්, හකාරයහට ඪකාරද, ඪකාරයහට කකාරද වෙත්, අතෘක්ෂත්. තුදාදි ගණයාගේම-තෘහධාතුහු කෙරෙන් ඉත්සංඥ ඌකාරයයි කාතන්ත්‍ර මතයි. [පාණිනිඃ 7. 3. 92.]*

(මු-) (282) හිසිධකිහිංසෙ.

761. නණො න ලොපෙ‍්‍යා. (නණිඃ 5. න 1. ලොපෙ‍්‍යාඃ 1.) හිනස්ති.

(ස-) හිස ධාතුහුගේ ඉකාරය නකාරලොප නිෂෙධය පිණිසයි.

නණිඃ, නණ්යන්නහු කෙරෙන් පරවූ ; න ලොපෙ‍්‍යාඃ, නකාරයතෙම ලොප්කටයුතු වන්නේය.

---

* පිච්චාසෙෘ හස්වාසෙෘ රශෙවති තස්මින්.

හිස, තිප්, (568) නුණ්, එකල්හි-හින්ස යනු වේ, රුධාදි බැවින් නණ්, එකල්හි හිනන්ස යනු වේ, මෙයින් පර නකාරයහට ලොප්වේ, හිනස්ති යනු වේ.

(මු-) (283) අන්ජූධඤ්ජිව්‍යක්තිගති මූක්‍ෂණේ. අනක්ති.

(ස-) අන්ජධාතු, ව්‍යක්ති, ප්‍රකටකිරීමය; ගති, ගමනය; මූක්‍ෂණේ, රුස්කිරීමය යන මෙහි වේ. අජධාතු, (568) නුණ්, රුධාදි බැවින් නණ්, (761) පරනකාරයහට ලොප්ද, කුඞ්ද වෙත්, අනක්ති.

(මු-) **762. අන්ජඃ සෙ ඉම් පෙ.** (අන්ජඃ 5. සෙඃ 6. ඉම් 1. පෙ 7.)

අන්ජඃ පරස්‍ය සෙරිම් ස්‍යාත් පෙ. ආඤ්ජීත්, ආනඤ්ජ.

(ස-) අන්ජඃ පරස්‍ය, අන්ජධාතුහු කෙරෙන් පරවූ; සෙඃ, සිප්‍රත්‍යයහට; පෙ, පරස්මෛපදයෙහි; ඉම් ස්‍යාත්, ඉම් වන්නේය. අන්ජධාතුහු තමා ඌකාරය ඉත්සංඥ යුත් බැවින් විකල්පයෙන් ඉම් වන කල්හි නිත්‍යාර්ථය පිණිස මේ සූත්‍රයෙහි විධානයයි.

අන්ජධාතු, ති, දි, සි, මෙයින් ඉම්, ඊම්, අකාරදීර්ඝද, සිලොපාදියද වෙත්, ආඤ්ජීත්. අන්ජ, ණප්, ද්විත්වද, (580) ද්විසංඥය හට ආන්ද වෙත්, ආනඤ්ජ. [පාණිනිඃ 7. 2. 71.]

(මු-) (284) ඤිඉන්ධිධ දීප්ත්‍යෞ.

ඉන්ධාඤ්චක්‍රෙ.

ඉති රුධාදිපාදඃ.

(ස-) ඉන්ධ, (582) ගුරුසංඥක ධාතුහු කෙරෙන් ආම්, කෘප්‍රයොගයද, ධාතුසංඥද වෙත්, සී-එ, ද්විත්වද, ද්වි සම්බන්ධිවූ සෘකාරයහට අකාරද කකාරයහට චකාරද වෙත්, නැවත, සෘකාරය හට රෙඑයද, මකාරයහට අනුස්වාරය හා ඕහට ඤකාරද වෙත්, ඉන්ධාඤ්චක්‍රෙ.

රුධාදිපාදය නිමි.

(මු-) (285) තනුස්සද විසත්‍යතෙ.

තනොති තනුතඃ තන්වන්ති, තන්වඃ තනුවඃ, තන්මඃ තනුමඃ.

(ස-) තනුධාතුහුගේ උකාරය ක්ත්වාච්ප්‍රත්‍යයාගේ ස්ථාන යෙහි විකල්යෙන් ඉම් වීම පිණිසයි. දකාරය තනාදි ගණය ඇඟවීම පිණිසයි, විසත්‍යතෙ, පැතිරීමෙහි වේ.

තනධාතු, (688) ශ්‍රප්, (542) ශ්‍රප්ප්‍රත්‍යයාගේ උකාරයහට ගුණවේ, තනොති. තන, ශ්‍රප්, තනුතඃ. තන, අන්ති, ශ්‍රප්, (35) තන්වන්ති. තන, වස්, උ, (622) විකල්පයෙන් උකාර ලොපය වේ, තන්වඃ. ලොපනිෂෙධපක්ෂයෙහි තනුවඃ. තන, මස්, උ, (622) උකාරය විකල්පයෙන් ලොප්වේ, තන්මඃ. තනුමඃ.

(මු-) **763. සෙර් ලුක් ත-ථාසො ඍතන්හෙත්‍ව‘කුඤ්චා.** (සෙඃ 6. ලුක් 1. ත-ථාසොඃ 7.. තන්හ්‍යඃ 5...අකුඃ 5. වා 1.)

කෘවර්ජිත් තනාදෙඃ සෙර් ලුක් ස්‍යාවා ත-ථාසොඃ පරයොඃ. අතත අතනිෂ්ට, අතථාඃ අතනිෂ්ඨාඃ.*

(ස-) තථාසොඃ පරයොඃ, වි-ආත්මනෙපදයෙහි තන්-ථාස් යන දෙක පරකල්හි; කෘවර්ජිත් තනාදෙඃ, කෘධාතු රහිතවූ තනාදීන් කෙරෙන් පරවූ ; සෙඃ, සිහට ; වා, විකල්පයෙන් ; ලුක් ස්‍යාත්, ලොප් වන්නේය.

ථාස් යන්නහුගේ සාහචර්‍යය හෙතුකොටගෙන ත-යන විභක්තිය ආත්මනෙපදයාගේමය, අන් පරිද්දෙකින් වීනම් පරස්මෛපදයාගේ තාං තං ත යන මොවුන් පරකල්හි අතා නිෂ්ටාං අතානිෂ්ටං අතානිෂ්ඨ යන මොවුන් කෙරෙහිද ප්‍රසව වන බැවිනි. තථාඃ සි කීකල අර්ථය සිඩ කල්හිද, ථාස් යන්න හුගේ ග්‍රහණය අර්ථය ප්‍රකටකිරීම පිණිසයි. අතත අතථාඃ යනු තනධාතුහු කෙරෙන් වි-තන් හා ථාස්හට ස්‍යගමාදිය වේ, මේ සූත්‍රයෙන් සිහට ලොප්කල කල්හි ලොප්කිරීම හෙතු කොටගෙන (93) ත්‍යලොපෙ ත්‍යලක්ෂණම් යන න්‍යාය හෙතු කොටගෙන කරණලද කාශ්‍යයාගේ නිෂෙධයවූ ගුණයද සිප්‍ර ත්‍යයද පරකල්හි ගුණරහිතවූ-ත-ථාස් දෙක පර කල්හි (676) ඤම්ලොපය වේ. කෘධාතු වර්ජිතකිරීම කුමක්සඳහාද යත්, අකෘත අකෘථාඃ යන මේ දෙතන්හි (659) සිහට කිත් බැවින්

---

* තශ්ච ථාශ්ච තෙ තයොඃ

ගුණරහිත කල්හි (562) නිත්‍යයෙන් සිහට ලොප්වන බැවිනි. පක්ෂයෙහි තනධාතු, තන්, අම් ; සි, ඉම් වේ, අතනිෂ්ට. ථාස් විභක්තිහුගේ පක්ෂයෙහිද එසේම සිඩව අතනිෂ්ඨාඃ. [පාණිනිඃ 2. 4. 79.]

(මු-) (286) ෂනු ඤුද දානෙ.

සනොති. අසාත අසනිෂ්ට, අසාථාඃ අසනිෂ්ඨාඃ. සායාත් සන්‍යාත්.

(ස-) ෂනධාතු-(569) ෂකාරයහට සකාර වේ, තිප්, ශ්නුප්, ගුණවේ, සනොති. සන, ටී, තන්, අම්, සි, මෙයින් විකල්පයෙන් සිලොපයද, (655) ඩාද වෙත්, අසාත. සිලොප රහිත පක්ෂයෙහි ඉම් වේ, අසනිෂ්ට. සන, ථාස්, අම්, සි, විකල්පයෙන් සිලොපයද, (655) ඩාද වෙත්, අසාථාඃ. පක්ෂයෙහි අසනිෂ්ඨාඃ. සන, යාත්, විකල්පයෙන් ඩා වේ, සායාත්. ඩා රහිත පක්ෂයෙහි සන්‍යාත් යනු වේ.

(මු-) (287) ක්ෂණුඤුදවධෙ. අක්ෂණීත්.

(ස-) ක්ෂණධාතුහුගේ උකාරය පෙර සේම අනුබන්ධයි.

ක්ෂණධාතු, ඉම්, ඊම්, (576) ක්ෂණාදි බැවින් වෘද්ධිනිෂෙධයි, සිලොපය වේ, අක්ෂණීත්.

(මු-) (288) ක්ෂිණු ඤුද හිංසායාං.

764. නොප්‍යූධො ණුර්වා ත්වෘතඃ. (න 1. උපි 7. උඩඃ 6. ණුඃ 1. වා 1. තු 1. ඍතඃ 6.)

ක්ෂිණොති.

(ස-) උපි, තනාදි ධාතුහුගේ ශ්නුප් සම්බන්ධි උප් පර කල්හි ; උඩඃ, ධාතුහුගේ උඩ්සංඥයහට ; න ණුඃ, ගුණ නොවන්නේය; ඍතඃ තු, උඩ්සංඥ ඍකාරයහට වනාහි ; වා, විකල්පයෙන් ගුණ වන්නේය.

ක්ෂිණ, තිප්, (688) උප්, උප් පරකල්හි ධාතුහුගේ උඩ් ඉකාරයහට මෙයින් ගුණනිෂෙධයි.

තිප් පර කල්හි උප්ප්‍රත්‍යයාගේ උකාරයහට (542) ගුණයි, ක්ෂිණොති.

(මු-) (289) ඍණු ඤුද ගතෞ. ඍණොති අර්ණොති.

(ස-) ඍණ, තිප්, උඩ් ඍකාරයහට මෙයින් විකල්පයෙන් ගුණනිෂෙධ වේ, උප්හුගේ උකාරයහට ගුණ වේ, ඍණොති. පක්ෂයෙහි උඩ් ඍකාරයහට මෙයින් ගුණ වේ. උප්හුගේ උකා

රයහටද ගුණයි, අර්ණෝති. තෘණෝති. තර්ණෝති යනාදි යද මෙසේමැයි. උඩඃ යනු කුමටය? කරෝති යන මෙහි අන්තඍකාරයහට නිත්‍යයෙන් ගුණවන හෙයිනි.

(මූ-) (290) උ කෘඤාදකරණේ. කරෝති.

(ස-) කෘධාතුහුගේ උ යන්න ත්‍රමක් යන්නහට අනුබන්ධයි.

කෘධාතු, තිප්, උප්, ධාතුහුගේ අන්තයහට නිත්‍යයෙන් ගුණයි, උප්හටද ගුණ වේ, කරෝති.

(මූ-) 765. කුරුඃබ් ලොපො වමේ‍ය. (කුඃ 5. උබ්ලොපඃ 1. ව්මේ‍ය 7.)

කුර්වඃ කුර්මඃ, කුයඃත්. ව කෘව.*

(ස-) ව්මේ‍ය, වකාර-මකාර-යකාර යන මොවුන් පරකල්හි; කුඃ. කෘධාතුහු කෙරෙන් පරවූ ; උප්, උප්ප්‍රත්‍යයහට ; ලොපඃ, ලොප් වන්නේය.

කෘධාතු, වස්, උප්, මෙයින් උප්හට ලොප්වේ, (228) කුර් වර්ජිත බැවින් දීඝ නොවේ, ධාතුහට ගුණද, (689) අකාරය හට උකාරද වෙත්, කුර්වඃ. කුර්මඃ යනුද එසේමැයි. කෘ, ඊ, යාත්, එසේම සිබව-කුයඃත්. කරෝමි යන මෙහි, ලොපස්වර දෙශයොසතු ස්වරදෙශවිධ්ර් බලි, යන න්‍යායයෙන් ගුණම වේ. කෘ, ඊ-ව, විකාදිය වේ, (584) නිෂෙධ බැවින් ඉම් නො වේ, වකෘව. [පාණිනිඃ 6. 4. 108, 109.]

(මූ-) 766. සම්පරෙඃ සුමුපාත්තු භූෂා-සඞ්ඝ-ප්‍රතියත්න-විකෘතාධ්‍යාහාරෙ. (සම්පරෙඃ 5. සුම් 1. උපාත් 5. තු 1. භූෂා-සඞ්ඝ-ප්‍රතියත්න-විකෘතාධ්‍යාහාරෙ 7.)

ආභ්‍යං කෘඤඃ සුම් ස්‍යාත් උපාත්තු භූෂාදෟවෙපි.

(ස-) ආභ්‍යං, සම්ය-පරිය-යන උපසර්ගයන් කෙරෙන් පරවූ; කෘඤඃ, කෘධාතුහට ; සුම් ස්‍යාත්, සුම්ආගම වන්නේය ; උපා තතු, උප යන්නහු කෙරෙන් පරව වනාහි ; භූෂාදෟවෙපි, භූෂා යන්න ආදිකොටඇති සඞ්ඝ-ප්‍රතියත්න-විකෘත-අධ්‍යාහාර යන මේ අර්ථයන් කෙරෙහි සුම්ආගමය වන්නේය. භූෂා යනු අලඞකාර කිරීමයි, සඞ්ඝ යනු සමූහයයි, ප්‍රතියත්නය නම් අන්‍ය ගුණයක පිහිටීමයි, විකෘත නම් ස්වරූපයාගේ අන්‍යථා භාවයයි, අධ්‍යාහාර නම් වාක්‍යයාගේ නොඅසනලද්දවූ කැම තිවූ ශබ්දයන්ගේ ගැන්මයි.

---

* ව ච ම ච යච ව්මේ‍යං තස්මින්.

(මු-) සංස්කරොති, සමස්කෘෂාතාං, සඤ්චස්කරිථ, සඤ්චස් කරිව, සංස්ක්‍රියාත්, සංස්කෘෂීෂ්ට, පරිෂ්කරොති, පය්‍යීෂ්කාර් ෂීත්, පය්‍යීස්කාර්ෂීත්, උපස්කරොති.

(ස-) සම් පූර්‍ව්‍ව කෘධාතු, තිප්, මෙයින් කෘධාතුහු කෙරෙන් පූර්‍ව්‍යෙහි සුම් වේ, සුම් යන්නහුගේ උකාරය ලකුණක් පිණි සයි, මකාරය ඉත්සංඥ වෙයි, කරොති යන්න පළමු පරිද්දෙන් වේ, මකාරයහට අනුස්වාරය වේ, සංස්කරොති යනු වේ. සම්-කෘ, වී-ආතාං, අම්, සි, (747) ස්කෘ යන්න වර්ජිත බැවින් ඉම් නොවේ, (659) කිත්සංඥ කල කල්හි ගුණ නොවේ, මෙයින් සුම්, ෂත්වය වේ, සමස්කෘෂාතාං. සම්-කෘ, සී-ථප්, ද්විත්වාදිය වේ, (616) ස්කෘ වර්ජිත බැවින් ඉම්, ගුණද, සුම්ද වෙත්, සඤ් චස්කරිථ. සම්-කෘ, සී-ව, සුම්, (584) අසුම් සී කී බැවින් ඉම්ද, ද්විත්වාදියද, ගුණද වෙත්, සඤ්චස්කරිව. සම්-කෘ, ඕ-යාත්, සුම්, (615) ස්කුස්තුල්‍යමෙව, සී කියනලද බැවින් ගුණනිෂෙ ධද, (620) ඍකාරයහට රිකාරද වෙත්, සංස්ක්‍රියාත්. සම්-කෘ, ඕ-සීෂ්ට, සුම්, (659) කිත් කල කල්හි ගුණ නොවේ, එක ස්වර ඍවර්ණ ධාතු බැවින් ඉම්නිෂෙධ වේ, සංස්කෘෂීෂ්ට. පරි-කෘ, තිප්, සුම්, (572) ෂත්වය වේ, පරිෂ්කරොති. පරි-කෘ, වී-දි, අම්, සි, ඊම්, වෘජවද, වෘධියි, සුම්, (633) විකල්පයෙන් ෂත්වය වේ, පය්‍යීෂ්කාර්ෂීත්. පක්ෂයෙහි පය්‍යීස්කාර්ෂීත්. උප-කෘ, තිප්, සුම්, උපස්කරොති. [පාණිනිඃ 6. 1. 136, 138, 139.]

(මු-) **767. හස්ත පාණෞ ප්‍රාධ්වං ජීවිකොපනිෂදෞ ව්‍යස්‍ය කෘඤි සන්තිරො මධ්‍යෙ පදෙ නිවචනෙ මනස්‍යුරස්‍යු පාජෙ'නනාජෙ සාක්ෂාද්‍රෙදස්තු වා.** (හස්ත—උපනිෂදඃ 6. ව්‍යස්‍ය 6. කෘඤි 7. සඃ 1. තිරස්—සාක්ෂාද්‍රෙදඃ 6. තු 1. වා 1.) හස්තකරොති, තිරස්කරොති කරොති-තිරඃ.

ඉති තනාදිපාදඃ.

(ස-) කෘඤි, කෘධාතුපදය පර කල්හි; ව්‍යස්‍ය, අව්‍යයවූ; හස්ත පාණෞ ප්‍රාධ්වං ජීවිකොපනිෂදඃ, හස්ත යනාදි පදය හට; සඃ, සමාස වේ; තිරො මධ්‍යෙ පදෙ නිවචනෙ මනසි උරසි පාජෙ අනනාජෙ සාක්ෂාද්‍රෙදස්තු, තිරස් ආදි අව්‍යයාහට වනාහි; වා, විකල්පයෙන් කෘධාතුපදය පරකල්හි සමාසවේ

මේ සමාසකිරීම එකපදයක් කිරීමමයි, වත්වාදීන් අතුරෙන් එකක් නොවේ, හස්තෙ යන්න පූර්වූ කෘධාතු, තිප්, කරොති යී සිබව මෙයින් සමාස වේ, හස්තෙකරොති. තිරස්කරොති යන්න විකල්පයෙන් මෙයින් සමාස වේ, පක්‍ෂයෙහි කරොති-තිරඃ යනු වේ. සමාසකිරීමද (366) අව්‍යයශබ්දය පූර්වයෙහි පතිතවීම් නියමය සඳහාද ක්ත්වාච්ප්‍රත්‍යයහට යප්ආදෙශය සඳහාද වේ. හස්තෙ, පාණෞ යනු ස්වීකාරයෙහියි. ප්‍රාධ්වම් යනු බන්ධනානුකූල භාවයෙහියි. ජීවිකා උපනිෂද් දෙක උප මායෙහියි. තිරස් යනු අන්තර්ධානයෙහියි. මධ්‍යෙ-පදෙ-නිව චනෙ-මනසි-උරසි යන පස වැලඳනොගැන්මෙහිම වෙත්. වැලඳගැන්මෙහි වනාහි උරසි කෘත්වා හස්තං ශෙතෙ, පදෙ කෘත්වා මස්තකං ශෙතෙ ශ්වා, යන මේ ආදියෙහි සමාස නො වේ. උපාජෙ අන්‍වාජෙ යනු බලාධානාර්ථයෙහි වේ. සාක්‍ෂාත් ආදියහට අභූතතද්භාවයෙහි වේ. ආදිශබ්දයෙන් මිථ්‍යා අඩා නමස් ආවිස් ප්‍රාදුස් වහිස් වශෙ යනාදියයි. [පාණිනිඃ 1. 4. 71—79.]

තනාදිපාදය නිමි.

ක්‍ර්‍යාදිඃ.

(මු-) (291) ඩු ක්‍රීඤ්‍ද්‍රව්‍යවිපය්‍යයෙ.

ක්‍රීණාති. (701) ශ්නාභ්‍යස්තයොරාතඃ, ක්‍රීණන්ති.

(292) ස්කුඤ් න උඬ්‍රනෙ.

768. ස්තු ස්කන්භු ස්කුන්භු ස්තන්භු ස්තුන්භුභ්‍යඃ ශ්නු ශ්නෞ ච. (ස්කු — ස්තුන්භුභ්‍යඃ 5...ශ්නුශ්නෞ 1.. සෙ 7. පරෙ 7.)

එතෙභ්‍ය සෙ'පි ශ්නුඃ ශ්නා ච ස්‍යාත් පරෙ පරෙ. ස්කුනොති ස්කුනාති, විස්කභ්නොති විෂ්කභ්නාති, (625) ෂඃ-විස්තභ්නොති එවං විස්කුභ්නොති විස්කුභ්නාති, විෂ්ටභ්නොති විෂ්ටභ්නාති, ව්‍යෂ්ටභත් ව්‍යෂ්ටම්භිත්, විතෂ්ටම්භ. ස්තුභ්නොති ස්තුභ්නාති.

(ස-) ක්‍රීධාතු, ද්‍රව්‍යවිපය්‍යයෙ, ද්‍රව්‍ය පෙරලාගැන්මෙහි වේ. ක්‍රීධාතු, තිප්, (738) ශ්නාප්‍රත්‍යය වේ, ක්‍රීණාති. ක්‍රී-අන්ති, (738) ශ්නා, (701) ආකාරයහට ලොප් වේ, ක්‍රීණන්ති.

ස්කුධාතු, උඩෘතෞ, නඟාගැන්මෙහි වේ.

රෙ පරෙ, රසංඥයා පර කල්හි; එභ්‍යඃ, ස්කු-ස්තන්භු-ස්කුන්භු-ස්තන්භු-ස්තුන්භු යන මොවුන් කෙරෙන්; සෞ'පී, කර්ත්‍රපීයෙහි; ශ්නුඃ, ශ්නුප්‍රත්‍යයද; ශ්නා ච, ශ්නාප්‍රත්‍යයද; ස්‍යාත්, වන්නේය.

ස්කුධාතු, තිප්, මෙයින් ශ්නුප්‍රත්‍යයද, (542) ගුණද වෙත්, ස්කුනොති. එම ධාතුහු කෙරෙන් මෙයින් ශ්නාප්‍රත්‍යය වේ, ස්කුනාති. විපූර්ව ස්කන්භධාතු, ශ්නු, (567) නකාර ලොපයද, ගුණද වෙත්, විස්කභ්නොති. ශ්නා කළ කල්හි (625) ෂත්වය වේ, විෂ්කභ්නාති. සූත්‍රයෙහි විස්කභ්නා සී කීහෙයින් ශ්නා ප්‍රත්‍යය පර කල්හි ෂත්වය වේ. වි-ස්කුන්භ, නකාරලොපයද, ශ්නුහට ගුණද වෙත්, විස්කුභ්නොති. ශ්නා, විස්කුභ්නාති. වි-ස්තන්භ, ශ්නු, (572) ෂත්වය වේ, (47) තකාරයහට ටකාර වේ, විෂ්ටභ්නොති. විෂ්ටභ්නාති යන්නෙහිද සිද්ධ දතයුතු. වි-ස්තන්භ, වී, දි, අම්, (565) ඩ, නකාරලොපයද, (572) ෂත්වයද වෙත්, ව්‍යෂ්ටභත්. ඩාභාවපක්ෂයෙහි අම්, සි, ඉම්, ඊම්, සි ලොපාදිය වේ, ව්‍යෂ්ටම්භීත්.

වි-ස්තන්භ, සී-ණප්, ද්විත්වද, ඛිකායඊද, (572) ෂත්වයද වෙත්, විතෂ්ටම්භ. ස්තුන්භ, ශ්නු, ගුණද, නකාරලොපයද වෙත්, ස්තුභ්නොති. ශ්නා කළ කල්හි, ස්තුභ්නාති. [පාණිනිඃ 3. 1. 82.]

(මු-) (293) මීඤුග බධෙ.

(745) මිමෙත්‍ය රිති ඩා, අමාසීත් අමාස්ත.

(ස-) මී-වී-දි, අම්, සි, ඊම්, (745) ඩා, යමරම, ඉම් සන්, සි ලොපාදිය වේ, අමාසීත්.

මී-වී-තන්, අම්, සි, ඩා වේ, අමාස්ත.

(මු-) (294) පූඤ්ගි ශොධනෙ.

769. ප්වාදෙඃ ඎො නෙ ව්‍ය්‍රාදෙස්තු වා. (පු-ආදෙඃ 6. ඎවඃ 1. නෙ 7. ව්‍ය්‍රි-ආදෙඃ 6. තු 1. වා 1.)

ප්වාදීනාං ඎවඃ ස්‍යාත් නා-තෙ‍්‍යඃ පරෙ ව්‍ය්‍රාදෙස්තු වා. පුනාති.

(ස-) නාතෙ‍්‍ය පරෙ, ශ්නාප්‍රත්‍යය පර කල්හි; ප්වාදීනාං, ප්වාදි ධාතුන්ගේ ස්ථානයෙහි; ඎවඃ ස්‍යාත්, හ්‍රස්ව වන්නේය; ව්‍ය්‍රාදෙස්තු, ව්‍ය්‍රී ආදි ධාතුහට වනාහි; වා, නා පරකල්හි විකල්පයෙන් හ්‍රස්ව වන්නේය.

පූධාතු, තිප්, ශ්නා, මෙයින් ඌකාරයහට හ්‍රස්ව වේ, පුනාති. ප්වාදිය වනාහි, පූ ලූ ධූ ක්‍ඎ ස්තෘ වෘ ශෘ ස්වෘ මෘ පෘ දෘ ඣෘ භෘ ගෘ ජෘ සෘ ජ්‍ඤා රී ලී ල්පී ව්රී ල්වී හ්රී යනමොහුයි. [පාණිනිඃ 7. 3. 80.]

(මූ-) (295) කෘඤායි හිංසෙ.

අකරීෂට අකරිෂ්ට අකීර්ෂට. කරිෂීෂ්ට කීර්ෂීෂ්ට.

(ස-) කෘ, (747) විකල්පයෙන් ඉම්, (627) විකල්පයෙන් ඉම්හට දීඝද, ගුණද වෙත්, අකරීෂ්ට. ඉම්හට දීඝාභාවපක්ෂ යෙහි අකරිෂ්ට. ඉම් රහිත පක්ෂයෙහි (659) කිත් කලකල්හි (628) ඍකාරයහට ඉර්, (228) ඉකාර දීඝවේ, අකීර්ෂ්ට. කෘ, සී, සීෂ්ට, (747) විකල්පයෙන් ඉම්, ගුණද, ෂත්වයද වෙත්, කරිෂීෂ්ට. ඉම්විකල්ප පක්ෂයෙහි (628) ඍකාරයහට ඉර්, දීඝවේ, කීර්ෂීෂ්ට.

(මූ-) (296) ධූඤායි කම්පෙ.

ධුනාති. අධාවීත් අධෞෂීත්.

(ස-) ධූධාතු, ශ්නා, (769) හ්‍රස්ව වේ, ධුනාති. ධූ, වී-දි, (573) විකල්පයෙන් ඉම්, ඊම්, ඌකාරාන්ත ධාතු බැවින් වෘද්ධිද, වෘද්ධියි, අධාවීත්. ඉම්විකල්ප පක්ෂයෙහි එයින්ම වෘද්ධිව අධෞෂීත්.

(මූ-) (297) ග්‍රහඤාදානෙ. ගෘහ්ණාති.

(ස-) ග්‍රහ, ශ්නා, (661) ජ්‍ඤාදෙශ වේ, ගෘහ්ණාති.

(මූ-) **770. හසාහනාණො හෞ.** (හසාත් 5. නා 1. ආනඃ 1. හෞ 7.)

හසාත් පරෙ නා ආනඃ ස්‍යාත් හෞ පරෙ. ගෘහාණ. අග්‍රහීත්. ජග්‍රාහ ජගෘහතුඃ ජග්‍රහිථ.

(ස-) හෞ පරෙ, හිවිභක්ති පරකල්හි; හසාත් පරඃ, හස් සංඥයා කෙරෙන් පරවූ; නා, ශ්නාප්‍රත්‍යයතෙම; ආනඃ ස්‍යාත්, ආනාදෙශ වන්නේය.

ග්‍රහධාතු, හි, හි, ශ්නා, (661) ජ්, මෙයින් නාහට ආන වේ, (547) අකාරයා කෙරෙන් පරවූ හිවිභක්තිහට ලොප් වේ, ගෘහාණ. බධාන පුෂාණ මුෂාණ යනාදියද මෙසේමැයි. හසාත් යනු කුමටය? ජානීහි යනාදියෙහි ස්වරයාකෙරෙන් ආනාදෙශ නොවන පිණිසයි. ග්‍රහධාතු, ඉම්, (576) හකාරාන්ත බැවින් වෘද්ධි නොවන්නීය, සිලොපාදිය වේ, අග්‍රහීත්. ග්‍රහ, සී-ණප්, ද්විත්වද, (661) ද්විසංඥයහට ජ්ද, ද්විසංඥ ඍකාරයහට අකාරද

වෙත්, ණකාරය පරකල්හි වෘද්ධි, ජග්‍රාහ. ග්‍රහ, ඝී, අතුස්, ද්විත්වද, ඛිකාර්‍යද, (661) මූලයහට ජිද වෙත්, ජගෘහතුඃ. ග්‍රහ, ථප්, ද්විත්වාදිය වේ, (554) ඉම්, ජග්‍රහිථ. [පාණිනිඃ 3. 1. 83.]

(මු-) **771.** **ග්‍රහෙ රිමො ඝීො'ථ්‍යාං.** (ග්‍රහෙඃ 5. ඉමඃ 6. ඝීඃ 1. අථ්‍යාං 7.)

ග්‍රහෙඃ පරස්‍ය ඉමො ඝීඃ ස්‍යාත් න තු ථ්‍යාං. ග්‍රහීතා.

(ස-) ග්‍රහෙඃ පරස්‍ය, ග්‍රහධාතුහු කෙරෙන් පරවූ; ඉමඃ, ඉම්හට; ඝීඃ ස්‍යාත්, දීඝී වන්නේය; ථ්‍යන්තු, ඝීසංඥයා පරකල්හි වනාහි; න, ඉම්හට දීඝී නොවේ.

ග්‍රහධාතු, ඝී-තා, (554) ඉම්, මෙයින් ඉම්හට දීඝී වේ, ග්‍රහීතා. ග්‍රහීතුං ග්‍රහීෂ්‍යති, යනාදියද මෙසේමැයි. ඝී පර කල්හි වනාහි ජග්‍රහිථ ජගෘහිව කියා වේ. [පාණිනිඃ 7. 2. 37.]

(මු-) (298) ශෘඥ් හිංසෙ.

772. **ශෘ පෘ ද්‍රාං ඍඛා වා කිති ථ්‍යාං.** (ශෘ-පෘ-ද්‍රාං 6... ඍඛඃ 1. වා 1. කිත් ථ්‍යාං 7.)

එෂාං ඍඛඃ ස්‍යාත් කිති ථ්‍යාං වා. ශශ්‍රතුඃ ශශරතුඃ.

(ස-) කිති ථ්‍යාං, කිත් සම්බන්ධිවූ ඝීසංඥයා පරකල්හි; එෂාං, ශෘධාතු පෘධාතු දෘධාතු යන මොවුන්ගේ ස්වරයහට; වා, විකල්පයෙන්; ඍඛඃ ස්‍යාත්, හ්‍රස්ව වන්නේය.

ශෘධාතු, අතුස්, ද්විත්ව වේ, (559) ඛිහට හ්‍රස්වද ඍකාරයහට අකාරද වෙත්, මූලධාතුහුගේ ස්වරයහට මෙයින් විකල්පයෙන් හ්‍රස්වද ඕහට (35) රකාරද වෙත්, ශශ්‍රතුඃ. හ්‍රස්වාභාවපක්ෂයෙහි (626) ගුණ වේ, ශශරතුඃ.

(මු-) එවං (299, 300) පෘඥ් පාලනෙ, දෘඥ් විදරෙ.

(ස-) පෘධාතුහු කෙරෙන් පප්‍රතුඃ පපරතුඃ, කියාද, දෘධාතුහු කෙරෙන් දද්‍රතුඃ දදරතුඃ කියාද මෙසේම සිද්ධයෝයි. [පාණිනිඃ 7. 4. 12.]

(මු-) (301) ජෘෂ් ජරයාං. ජිනාති, ජිජ්‍යෞ.

(ස-) ජ්‍යාධාතු, තිප්, ශ්නා, (661) ජ්‍යාදෙශ වේ, ජිනාති. ජ්‍යා, ඝී-ණප්, ද්විත්වද, (651) ඛිහට ජ්‍යාදෙශද, (609) ණප්හට ඖද වෙත්, ජිජ්‍යෞ.

(මු-) (302) ව්‍රීඥ් වෘතෞ. ව්‍රිණාති ව්‍රීණාති.

(ස-) ව්‍රී, ශ්නා, (769) විකල්පයෙන් හ්‍රස්ව වේ, ව්‍රිණාති. හ්‍රස්ව රහිත පක්ෂයෙහි ව්‍රීණාති.

(මූ-) (303) ඥග බොධෙ. ජානාති.

(ස-) ඥධාතු, (597) ජාදෙශ වේ, ජානාති.

(මූ-) (304) ශ්‍රන්ථගමොක්ෂෙ.

ශ්‍රථ්නාති. ශ්‍රෙථතුඃ ශශ්‍රන්ථතුඃ, ශ්‍රෙථිථ ශශ්‍රන්ථිථ.

(ස-) ශ්‍රන්ථ, ශ්නා, (567) නකාරලොපය වේ, ශ්‍රථ්නාති. ශ්‍රන්ථ, අතුස්, ද්විත්ව වේ, (566) විකල්පයෙන් කිත්, (567) විකල්පයෙන් නකාරලොපයද, (579) ද්විලොපයද, එසීන්ම අකාරයහට එකාරද වෙත්, ශ්‍රෙථතුඃ. නකාරලොපනිෂෙධ පක්ෂයෙහි ද්විලොපයද, අනාදෘශ සංයොගයාගේ රකාර ලොපයද වෙත්, ශශ්‍රන්ථතුඃ. ශ්‍රන්ථ, ථප්, (750) නකාරලොපය විකල්පයෙන් වේ, (579) අකාරයහට එකාරද, ද්විලොපයද වෙත්, ශ්‍රෙථිථ. නකාරලොපනිෂෙධ පක්ෂයෙහි ද්විලොපාදියද, ඉම්ද වෙත්, ශශ්‍රන්ථිථ.

(මූ-) (305) එවං ග්‍රන්ථගගෙහෙ.

(ස-) ග්‍රථ්නාති. ග්‍රෙථතුඃ ජග්‍රන්ථතුඃ, ග්‍රෙථිථ ජග්‍රන්ථිථ යනුද මෙසේමැයි.

(මූ-) (306) කුෂගනිෂ්කොෂෙ.

(573) වෙමුදිතීම් වා. නිරකොෂීත් නිරකුක්ෂත්.

(ස-) කුෂධාතු, නිෂ්කොෂෙ, කොෂය කෙරෙන් බීජ මිදීමෙහි වේ.

නිර්පූර්ව කුෂ, (573) විකල්පයෙන් ඉම්, ගුණද, සිලොපාදියද වෙත්, නිරකොෂීත්. ඉම්නිෂෙධ පක්ෂයෙහි (605) සක්, (602) ෂකාරයහට කකාර වේ, නිරකුක්ෂත්.

(මූ-) (307) අශගභොජනෙ.

අශිතා අෂ්ටා.

(ස-) අශ, ඩි, තා, (606) විකල්පයෙන් ඉම්, අශිතා. ඉම් රහිත පක්ෂයෙහි (154) අෂ්ටා.

(මූ-) (308) වෘඤගවරණෙ.

අවරීෂ්ට අවරිෂ්ට අවෘත. වවෘෂෙ. වරිෂීෂ්ට වෘෂීෂ්ට.

ඉති ක්‍ර්‍යාදිපාදඃ.

(ස-) වෘධාතු, වරණෙ, වැළකීමෙහි වේ.

වෘ, (747) විකල්පයෙන් ඉම්, (627) ඉම්හට විකල්පයෙන්

දීඝීද, ගුණද වෙත්, අවරීෂට. ඉම්හට දීඝීරහිත පක්‍ෂයෙහි අවරීෂට. ඉම්නිෂෙධ පක්‍ෂයෙහි (659) සිහට කිත්ත්වයද, (562 සිලොපයද වෙත්, අවෘත. වෘ-සී-සෙ, ඞිත්වද, (584) ඉම්නිෂෙධයද, ඛිසංඥයහට අකාරද, ෂත්වයද වෙත්, වවෘෂෙ. වෘ, ඞී-සීෂට, (747) විකල්පයෙන් ඉම්, ගුණ වේ, වරිෂීෂට. පක්‍ෂයෙහි (659) කිත්සංඥ කළ කල්හි ගුණ නොවේ, ෂත්වය වේ, වෘෂීෂට

කෘතාදිපාදය නිමි.

චුරාදිඃ.

(මු-) (309) චුර කිසෙතයෙ.

773. චුරෙණ්‍යා ඤිර්වා. (චුශීඃ 5...ඤිඃ 1. වා 1.)

චුරාදෙර් ඤිඃ ස්‍යාද්වා ස්වාර්ථෙ.

චොරයති චොරයතෙ. අචූචුරත්. චොරයාමාස. චොර්‍යාත්. පක්‍ෂෙ චොරතීත්‍යාදි.

(ස-) චුරධාතු, සෙතයෙ, සොරකම්හි වේ. කි-යනු චුරාදිය පිණිසයි.

චුරාදෙඃ, චුරාදිගණයෙහි ධාතුහු කෙරෙන්; ස්වාර්ථෙ, ස්වකීයාර්ථයෙහි; වා, විකල්පයෙන්; ඤිඃ ස්‍යාත්, ඤිප්‍රත්‍යය වන්නේය.

වාශබ්දය තමා ව්‍යවස්ථාවාචී බැවින් චුරාදීන් කෙරෙන් නිත්‍යයෙන් ඤිප්‍රත්‍යය වෙයි, චුරාදිගණයෙහි අන්තර්ගීත ගණයවූ යුජාදිය කෙරෙන් විකල්පයෙන් ඤිප්‍රත්‍යය වෙයි යන අර්ථයි. පක්‍ෂයෙහි අන්‍ය ගණයක්හුගේ නියමයක් නැතිබැවින් සාධාරණගණයවූ භ්වාදිය යන අර්ථයි. චුරධාතුහු කෙරෙන් යම්, කි-කාරානුබන්ධකරණයෙක් ඇද්ද පක්‍ෂයෙහි චොරති යන උදාහරණය වේද ඒතෙම කිසිතන්හි චුරාදීන් කෙරෙන් ඤිප්‍රත්‍යයාගේ අනිත්‍යත්වය හැඟවීම පිණිසයි. අනිර්දිෂ්ටාර්ථාඃ ප්‍රත්‍යයාඃ ස්වාර්ථෙ භවන්ති යන න්‍යාය හෙතුකොටගෙන චුරාදීන් කෙරෙන් ස්වාර්ථයෙහි, ඤි-ප්‍රත්‍යය වෙයි. චුරාදීන් කෙරෙන් ඤිප්‍රත්‍යයාගේ ඤකාරඉත්ත්වය ඇති කල්හිද උභයපදය නොවන්නේය, අන්පරිද්දෙකින් විනම්, ස්‍යමඤක්විතකේ යනාදීන්ගේ ඤකාරානුබන්ධය ව්‍යර්ථ වන්නේය, එහෙයින් ඉත්ඛකාරවත්වූ චුරාදීන් කෙරෙන් ආත්මනෙපදයද, ඉත්

ඤකාරවත් චුරාදීන් කෙරෙන් උභයපදයද, ඒ දෙකින් නො රවූ චුරාදීන් කෙරෙන් පරස්මෛපදයද වෙත්. මෙහි යම් උභයපදෝදාහරණයෙක් වේද එතෙම කිසිතන්හි ආත්මනෙ පදසිඛිය පිණිසයි.

චුර, ඤි, (542) උකාරයහට ගුණ වේ, එකල්හි චොරි කියා වේ, (631) ඔහට ධාතුසංඥ කල කල්හි, තිප්, ශප්, ගුණ වේ, චොරයති. චොරයතෙ යනුද එසේම සිඛවේ. චොරිධාතු, (613) අඞ්, ධාතුහට ද්විත්වද, (564) ඛසංඥවූ රියන්නහට ලොප්ද, (559) ඛිසංඥ ඔකාරයහට උකාරද, (638) මූලධාතු හුගේ ඔකාරයහට හ්‍රස්වද, 639) ඛිඋකාරයහට දීර්ඝද, (641) ඤිහට ලොප්ද වෙත්, අචූචුරත්. චොරිධාතු, සී-ණප්, (582) ආම්, ඉකාරයහට ගුණ වේ, එකාරයහට අය්, (583) අස්, ද්විත්වද, ඛිසංඥ සකාරලොපයද, සමානවර්ණ දීර්ඝයද වෙත්, චොරයා මාස. චොරිධාතු, සී-යාත්, (641) ඤිහට ලොප්වේ, චොර්යාත්. ඤිප්‍රත්‍යය නිෂෙධ පක්‍ෂයෙහි, චුර-තිප්, ශප්, ගුණවේ, චොරති යනාදිය වේ. [පාණිනිඃ 3. 1. 25.]

(මූ-) (310) කෲතක සංශබ්දෙ.

774. කීත්තඃ කෲතඃ. (කීර්තිතඃ 1. කෲතඃ 6.)

කෲතඃ කීර්තිතඃ සත් ඤෞ. කීර්තිතයති.

(ස-) ඤෞ, ඤිප්‍රත්‍යය පරකල්හි; කෲතඃ, කෲතධාතුහට කීත්තිඃ සත්, කීත්තාදෙශ වන්නේය.

සියලුතන්හි කීත්තාදෙශ කල කල්හි, ගණපාඨයෙහි කෲත ධාතුහුගේ කිරීම කිසිතැනෙක්හි කීර්තාදෙශ නොවන්නේය යනු ඇඟවීම පිණිසයි, එහෙයින් අචිකෲතත් යන්නද වේ, ක්‍රමදීඝවරද එසේම කියයි.

කෲත, ඤි, මෙයින් කීත්තාදෙශ වේ, ශප්‍රත්‍යයද, ගුණද වෙත්, කීත්තයති. [පාණිනිඃ 7. 1. 101, 8. 2. 78.]

(මූ-) (311) ගණත්ක සඞ්ඛ්‍යානෙ.

775. හසාල්ලොපො'ශිත්‍යද්යොඃ. (හසාත් 5. ලොපඃ 1. අශිති 7. අත්-යොඃ 6 ..)

හසාත් පරයොඃ අකාරයකාරයොර් ලොපඃ සත්‍යශිති. ගණයති.

(ස-) ගණධාතුහුගේ තකාරය අකාරාන්ත ධාතුව ඇඟවීම පිණිසයි.

අශිති, ඉත්සංඥ ශකාර රහිතවූ ප්‍රත්‍යයත් පරකල්හි; හසාත්පරයෝඃ, හස්සංඥයා කෙරෙන් පරවූ; අකාරයකාරයෝඃ, අකාර යකාර දෙදෙනාහට; ලොපඃ ස්‍යාත්, ලොපයවන්නේය.

ප්‍රකරණ බලයෙන් ධාතුසංඥකවූ අකාර යකාරයන්වම ලොප්වේ, එහෙයින්, හසති යන මේ ආදියෙහි ලොප්නොවේ. හසාත් යනු කුමටය? බොභූයිතා යන තන්හි ස්වරයා කෙරෙන් යකාරයහට ලොප්නොවන පිණිසයි. අශිති යනු කුමටය? ඊෂ්‍යීති යන තන්හි ලොප්නොවන පිණිසයි. අරෙ යී නොකියා සූත්‍රයෙහි අශිති යනු කීම, මව්‍යබන්ධෙ යන ධාතුහුගේ යඞ්ලොපය වේ, නැවත කි-යාත් කල කල්හි මංමව්‍යාත් යන මෙහි යකාරලොපය පිණිසයි.

ගණධාතු, (773) ඤිප්‍රත්‍යය කල කල්හි මෙසින් අකාරලොපය වේ, ලොපො'ජ්‍යදෙශ උච්‍යතෙ යන න්‍යායෙන් ස්ථානිවත් බැවින් වෘද්ධි නොවන්නීය, එසේම කුණත්කාභාසමන්ත්‍රයෝඃ යනාදීන් කෙරෙන් කුණයති යනාදියෙහි ගුණ නොවේ, නැවත, ගණි යන්නහට ධාතුසංඥ වෙයි, තිප්, ශප්, ගුණ වේ, අය්, ගණයති. [පාණිනිඃ 6. 4. 48, 49.]

(මු-) **776. වෙඩ් ගණකථඃ බෙර් ඤ්‍යාඩි.** (වා 1. ඊඩ් 1. ගණ-කථඃ 6. බෙඃ 6. ඤ්‍යාඩි 7.)

ගණ-කථයොඃ බෙරීඩ් ස්‍යාත් වා ඤ්‍යාඩි. අජීගණත් අජගණත්, (639) අග්ලොපිත්වානන ඉඃ.

(ස) ඤ්‍යාඩි, ඤිප්‍රත්‍යයා කෙරෙන් පරවූ අඩ්ප්‍රත්‍යය පරකල්හි; ගණකථයොඃ, ගණ කථ ධාතු සම්බන්ධිවූ; බෙඃ, බිහට; වා, විකල්පයෙන්; ඊඩ් ස්‍යාත්, ඊඩ්ආදෙශ වන්නේය.

ගණධාතු, ඤිප්‍රත්‍යය වේ, පූර්වසූත්‍රයෙන් ණකාරයෙහි අකාරලොපය වේ, ගණිධාතු, ති-දි, අම්, (613) අඩ්, ව්ත්වාදියද, ණි භාගග ලොප්ද වෙත්, මෙසින් බිසංඥයාගේ අකාරයහට ඊඩ්, (601) ඤිහට ලොප්වේ, අජීගණත්. ඊඩ් රහිත පක්‍ෂයෙහි අජගණත්. අග්ලොපිත්වානන ඉඃ, (639) බෙඃ සන්වත් යනාදි සූත්‍රයෙහි අකාරලොපය වර්ජිත බැවින් බිසංඥයහට ඉකාර නොවේ. [පාණිනිඃ 7. 4. 97.]

(මු-) (312) කථත්කවාක්‍ය ප්‍රබන්ධෙ. අචිකථත් අචකථත්.

ඉති චුරාදිපාදඃ. චතුර්ථඃ ඛණ්ඩඃ.

(ස- කථ්, ණිච්, අකාරලොපය වේ, කථිධාතු, අඞ්, ච්ඞාදිය වේ, මෙයින් ටිහට විකල්පයෙන් ඊඞ් වේ, ණිචිහට ලොප් වේ, අචීකථත්. ඊඞ් නුවූ පක්‍ෂයෙහි අචකථත් යනු වේ.

චුරාදිපාදය නිමි.

ණ්‍යන්තඃ.

(මු-) **777.** ණිඃ **ප්‍රේරණෙ.** (ණිඃ 1. ප්‍රේරණෙ 7.)

ධොර් ණිඃ ස්‍යාත් ප්‍රේරණෙ'පි.

(ස-) ධොඃ, ධාතුහුකෙරෙන්; ප්‍රේරණෙ'පි, ප්‍රේරණාපියෙහි; ණිඃ ස්‍යාත්, ණිප්‍රත්‍යය වන්නේය.

ත්වයා තත් ක්‍රියතාං, තා විසින් මේතෙම කරණුලැබේවා, යන මේආදි වශයෙන් ක්‍රියාවන් කෙරෙහි නියොග කිරීම ප්‍රේරණ නම්. මෙසේයි, භෘත්‍යං කර්ම කාරයති, යනාදියයි. චෙතනා රහිතයා කෙරෙහි වනාහි උපචාර වශයෙන් වේ, මෙසේයි, පරිශ්‍රමඃ ක්‍ෂුධාං වර්ධයති යනාදියයි. ධොඃ යන ව්‍යාඛ්‍යානය සර්වප්‍රකාර ධාතූන්ගේ ප්‍රාප්තිය පිණිසයි, එහෙයින්, භවන්තං ප්‍රේරයති භාවයති, කාමයමානං ප්‍රේරයති කාමයති, චිකිත්සන්තං ප්‍රේරයති චිකිත්සයති, චොරයන්තං ප්‍රේරයති චොරයති, චිකීර්ෂන්තං ප්‍රේරයති චිකීර්ෂයති, යනාදියයි. ප්‍රේරණාපියෙහි ණිප්‍රත්‍යයා කෙරෙන් පරවද ණිප්‍රත්‍යය වන්නේය, මෙසේයි, පිතා පුත්‍රෙණ ශිෂ්‍යං වෙදං පාඨයති යනාදියයි. මෙහි පුත්‍රතෙම කියවන්නාහටම කර්තෘ වෙයි කියන්නාහට කර්තෘ නොවේ, එහෙයින් (284) පුත්‍රයාහටම කර්මත්වය නොවන්නේය. ණිප්‍රත්‍යයා කෙරෙන් ණිත්ත්වයබැවින් ණ්‍යන්තධාතුහු කෙරෙන් උභයපදය ලැබේ. [පාණිනිඃ 3. 1. 26.]

(මු-) කුර්වන්තං ප්‍රේරයති කාරයති. අචීකරත්.

(ස-) කෘධාතු-කුර්වන්තං ප්‍රේරයති යන අර්ථයෙහි මෙයින් ණිප්‍රත්‍යයද, (577) අන්ත්‍ය ඉච්හට වෘද්ධිද, කාරි යන්නහට (631) ධාතුසංඥාද වෙත්, තිප්, ශප්, ණිහට ගුණවේ, කාරයති යනු වේ. කෘධාතු-කුර්වන්තං ප්‍රෛරිරත් යන වාක්‍යයෙහි මෙයින් ණි, (537) ප්‍රාගච්කාර්‍ය්‍යාද්විඃ කියා සූත්‍රය බැවින් ණි කළ කල්හි, ච්ලෙඃ චඞඃ යි වක්‍ෂ්‍යමාණ නියමයෙන්, කෘ ඉ-යන්නහට ධාතුසංඥා වෙයි, චි-දි, (550) අම්, (613) අඞ්, (558)

කෘ ඉ-යන්නහට ද්විත්ව කළ කල්හි (564) ඛිසංඥ ඉකාරලෝපයද, (559) ඍකාරයහට අකාරද, කකාරයහට චකාරද, වෘද්ධිද, (638) ආකාරයහට හ්‍රස්වද, (639) සන්වත්ද, (640) ඛිසංඥ අකාරයහට ඉකාරද, (639) ලඝු ඛ්හට දීර්ඝද, (641) ඤිහට ලෝප්ද වෙත්, අචීකරත්. සියලුතන්හි සාධන ප්‍රකාරය මෙසේයි.

(මූ-) අශශාසත්, අඩුඪෞකත්. අශූශවත් අශිශ්වයත්. ව්‍යතස්තම්භත්, පයසීසිවත්, ව්‍යසීසහත්. (572) සාඩ ත්වානතඃ.

(ස-) ශාස අනුශිෂ්ටෞ, ශාශතං ප්‍රෛරිරත් යන වාක්‍යයෙහි ඤි, ශාසිහට ධාතුසංඥ වෙයි, අඩ්, ද්විත්වද, ඛ් සම්බන්ධ විභාගයහට ලෝප්ද, ඛ්හට හ්‍රස්වද වෙත්, (638) ශාසධාතුහු තොර බැවින් හ්‍රස්ව නොවේ, ලඝු ධාත්වක්ෂරයක්හු නැතිබැවින් සන්වත්කාර්‍ය්‍ය නොවේ, ඤිහට ලෝප් වේ, අශශාසත්.

ඪෞක ප්‍රෛරණෙ ගත්‍යක්දව යන ධාතු, ඪෞකමානං ප්‍රෛරිරත් යන වාක්‍යයෙහි ඤි, ඪෞකි ධාතුසංඥ වෙයි, ඊ-දී, අඩ්, ද්විත්වද, ඛිභාගයවූ කකාරයහට ලෝප්ද, දීර්ඝවූ ඛිහට හ්‍රස්ව උකාරද, ඪකාරයහට ඩකාරද වෙත්, (638) ඍකාර ඉත් ධාතු බැවින් හ්‍රස්ව නොවේ, ඤිහට ලෝප්වේ, අඩුඪෞකත්.

ශ්වයන්තං ප්‍රෛරිරත් යනු වාක්‍යයි, ශ්වි ගතිවෘද්ධ්‍යෝ ඤි, (537) ප්‍රාගච්කාර්‍ය්‍යාත් යනු නියමබැවින් පළමුව ද්විත්ව වේ, (669) ශ්වෙර් ජිඃ යන මෙහි වාශබ්දය ව්‍යවස්ථා බැවින් ඛිහටද මූලයහටද ජි, එනම්, ඉකාරයුක්ත වකාරයහට උකාර වේ, ද්විත්ව ශු, ඉ-ධාතු, ඊ-දී, අම්, අඩ්, ඛ් ඉකාරලෝපය වේ, ඤි පරකල්හි වෘද්ධියි, ඖකාරයහට ආව්ද, (638) ආකාරයහට හ්‍රස්වද, සන්වත්ද, (639) ඛිහට දීර්ඝද, ඤිලෝපයද වෙත්. අශූශවත්. ජි විකල්ප පක්ෂයෙහි අශිශ්වයත්.

විෂ්ටම්භමානං ප්‍රෛරිරත් යනු වාක්‍යයි, විපූර්ව ස්තන්භ ස්තම්භෙ, ඤි, ස්තන්භිධාතු, ඊ-දී, අම්, අඩ්, ද්විත්වයි, න්භභාගයද සංයෝගයාගේ ආදියෙහි සකාරයද ලෝපයි, ඤිලෝපයද වේ, (572) අඩ් තොරබැවින් ෂත්වය නොවේ, ව්‍යතස්තම්භත්.

පරිෂීව්‍යන්තං ප්‍රෛරිරත් යන වාක්‍යයෙහි පරිපූර්ව ෂිවතන්තු සන්තානෙ, ඤි, ගුණයි, සෙව්ධාතුහු කෙරෙන් ඊ-දී, අම්, අඩ්, ද්විත්වද, ඛිසංඥ විභාගයහට ලෝප්ද, ඛිහට හ්‍රස්වද, (638) උඩ්හට හ්‍රස්වද, (639) සන්වත්ද, ඛිහට දීර්ඝද වෙත්, (572) අඩ්

තොරබැවින් ඡඩ්වය නොවේ, පයඝිසිසිවත්. පයඝිාදිනිමිත්තවූ ඛ්හටද ඡඩ්වය නොවේ.

විඡ්හම්මානං පේ‍රරිරත් යන වාක්‍යයෙහි විපූර්ව සහ ශකේ‍ා යන ධාතුහු කෙරෙන්ද සිඬව ඡඩ්වය නොවනබැවින් ව්‍යසී සහත් යනු වේ.

(මූ-) අචිචකාසත් අවචකාසත්. ඔ්‍ඤ්දත් ඔ්‍බ්ජිජත් ආඩ්ඩිඩත් ආර්ච්චිචත්. අරරම්භත් අලලම්භත්. අජීහයත්, (748) අනබ්භ්‍යකෙතර් න ඛිඃ. අදිධ්වනත් අධ්වනයීත්, එළිලත් එලයීත්, ආර්ද්දිදත් ආර්ද්දයීත්, ඔ්‍නිනත් ඔ්‍නයීත්.

(ස-) චකාසතං පේ‍රරිරත් යන වාක්‍යයෙහි චකාස දීපේ‍ා යන ධාතුයි, ඤි, චකාසි, අඩ්, චිඬ වේ, ඛිසංඥ කාසිභාගය හට ලොප් වේ, (638) ඍකාර ඉත්බැවින් හ්‍රස්ව නොවේ, (639) අනෙකස්වර බැවින් විකල්පයෙන් සන්වත්ද, (640) ඛිසංඥයාගේ අකාරයහට ඉකාරද, (639) ඉකාරදීඝියද වෙත්, අචීචකාසත්. සන්වත් නුවූ පක්ෂයෙහි, අවචකාසත්. උන්‍දීකෙලදෙ, උබ්ජශාජීවෙ, අද්ඩ අභියොගෙ, අර්ච්චඤ් පූජෙ, යන මේ ධාතු සතරදෙනාගේ ස්ථානයෙහි උන්‍දනතං උබ්ජනතං අද්ඩනතං අර්ච්චනතං පේ‍රරිරත් යන වාක්‍යයන් කෙරෙහිද ඤි කළකල්හි උන්‍දි උබ්ජි අද්ඩි අර්ච්චි කියා වේ, (719) අඩ්, නාජනතාදෙඃ යනාදියෙන් ආදිඅක්‍ෂරය හැර, (720) නවද්‍රඃ යනාදියෙන්, න-ච-ද-ර, යන අක්‍ෂරයන්ද හැර චිඬයි, දි-ජි-ඩි-චි-යන මේ භාගයන්ට චිඬද, අකාර උකාරයන්ගේ ගුණද, (581) නැවතත් සතර තන්හිම අම්ද වෙත්, ඔකාරයන්ට දෙතන්හි වෘඩියි, අක්‍රයා හා අකාරයහට දෙතන්හි දීඝියි, ඤි හට ලොප්වේ, ඔ්‍ඤ්දිදත්, ඔ්‍බ්ජිජත්, ආඩ්ඩිඩත්, ආර්ච්චිචත් යනු වේ.

රභධාතු, ඤි, (741) නුණ්, තකාරයහට අනුස්වාරයද, අනුස්වාරයහට මකාරද වෙත්, රම්භමානං පේ‍රරිරත් යන වාක්‍යයයි, රම්භිධාතු, අඩ්, චිඬද, ඛිභාගලොපයද වෙත්, (639) ගුරුවූ ධාතුඅක්‍ෂරය පරබැවින් සන්වත් නොවේ, ඤිලොපය වේ, අරරම්භත්, රභශබේද යන ධාතුයි. ලම්භමානං පේ‍රරිරත් යන වාක්‍යයෙහි, අලලම්භත් යනුද එසේම සිඬයි, ලභ ශබේද යන ධාතුයි.

හිනවනතං පේ‍රරිරත් යන වාක්‍යයෙහි, හි වඩීනෙ ගතේ‍ාච යන ධාතුයි, ඤි, හීඉ, යී ධාතුසංඥ වේ, අඩ්, චිඬද, ඛිභා

ගය ලොප්ද, හකාරයහට ජකාරද, ඤි පරකල්හි වෘද්ධිද, (638) උඩ්හට හ්‍රස්වද වෙත්, (748) අඩ් තොරබැවින් හිස්ථානයෙහි සි නොවේ, සන්වත්ද, හසාදි ධාතුහුගේ ඩ්හට දීඝද, ඤිහට ලොප්ද වෙත්, අජීහසත්.

ම් ධ්වනරවෙ, ඉලශ ශයෙ, අර්ද්ද පීඩායාං, ඌනත්ක පරිහාණෙ යන මේ සතරදෙනාහට ධ්වනන්තං ඉලන්තං අර්ද්දන්තං ඌනයන්තං ප්‍රෙරිරත් යන වාක්‍යයන් කෙරෙහි ඤි කළ කල්හි ධ්වනි, එලි, අර්දි, ඌනි, යන මේ සතර කෙරෙන් (613) විකල්පයෙන් අඩ් වේ, එලි, ඌනි, යන දෙදෙනාහට (719) ආදිස්වරය හැර ද්විත්වයි, අර්දි යන මොහුගේ (719, 720) ආදි ස්වරයද රකාරයද හැර, දි යන මෝහට ද්විත්වයි, ධ්වනි යන මොහුගේ ධිසංඥ නිහාගයද අන්‍යදෘශ සංයොගයාගේ වකාරයද ලොප්වේ, ධි සම්බන්ධි ධකාරයහට දකාරද, සන්වත්ද, (640) ධිසංඥයාගේ අකාරයහට ඉකාරද ඤිහට ලොප්ද වෙත්, අදිධ්වනත්. වෘද්ධි, ඓලිලත්. ආර්ද්දිදත්. ඖනිනත් යනු වේ. අඩ් නුවූ පක්‍ෂයෙහි ධ්වනිධාතුහු කෙරෙන්-ලී-දි, අම්, සි, (554) ඉම්, ඊම්, ධ්වනි යන මෙහි (577) වෘද්ධිකළ කල්හි (798) ඝටාදිබැවින් හ්‍රස්ව වේ, අධ්වනයීත්. එකාරයහට වෘද්ධි, ඓලයීත්. ආර්ද්දයීත්. ඖනයීත් යනු වේ, මේ තුන්තන්හි ඉකාරයහට ගුණයි.

(මු-) 778. **ස්මෘදෘත්වරප්‍රථම්‍රදස්තෘස්පශෝ'ඩ් බෙර් ඤ්‍යඩි වෙෂ්ට චෙෂ්ටොස්තු වා.** (ස්මෘ-ස්පශඃ 6. අඩ් 1. බෙඃ 6. ඤ්‍යඩි 7. වෙෂ්ටචෙෂ්ටොඃ 6 .. තු 1. වා 1.)

එෂාං බෙරඩ් ස්‍යාත් ඤ්‍යඩි වෙෂ්ට-චෙෂ්ටොස්තු වා.

අසස්මරත් අදදරත් අතත්වරත් අපප්‍රථත් අමම්‍රදත් අතස්තරත් අපස්පශත්, අවවෙෂ්ටත් අවිවෙෂ්ටත්, අචචෙෂ්ටත් අචිචෙෂ්ටත්.

(ස-) ඤ්‍යඩි, ඤිප්‍රත්‍යයා කෙරෙන් පරවූ අඩ් පරකල්හි; එෂාං, ස්මෘධාතු දෘධාතු ත්වරධාතු ප්‍රථධාතු ම්‍රදධාතු ස්තෘධාතු ස්පශ ධාතු යන මොවුන්ගේ ; බෙඃ, බසංඥයහට ; අඩ් ස්‍යාත්, අඩ් වන්නේය; වෙෂ්ටචෙෂ්ටොස්තු, ඤිප්‍රත්‍යයා කෙරෙන් පරවූ අඩ් පරකල්හි වෙෂ්ටධාතු චෙෂ්ටධාතු යන දෙදෙනාගේ බ්හට වනාහි; වා, විකල්පයෙන් අඩ් වන්නේය.

ස්මෘ යන මෙයින් ස්මෘ ස්මෘතෞ, ස්මෘමඖත් කෙ යන දෙකයි; දෘභයහිවිදෘරෙ; ඤිත්වරජ්මඩ්ස්‍යදෙ; ප්‍රථම ෂඛ්‍යාතෞ:

ම්‍රදමණ්ඩ්ක්ෂොදෙ; සතෘණ්‍යඥ්ජාදනෙ; සපශණ්‍යග්‍රන්ථ-බාධයොඃ, යන මේ සපතධාතූන්ගේ ඩ්හට අඩ්ආදෙශයයි. ඩ්හට අඩ් විධාන කිරීමෙන් (640) ඩ්‍යසෝ්‍යත් සනි ඊ ඉකාරය නොවේ, (639) හසාදි ධාතූන්ගේ ඩිහට දීඝීද නොවන්නේය යන අපීයි. චෙෂ්ට වෙෂ්ට යන ධාතු දෙදෙනාගේ ඩ්හට අඩ් නුවූ පක්‍ෂ යෙහි ගුඑිකෂර පරත්වයෙන් (639) සන්වත්භාවය නොලත් කල්හි ඩ්හට දීඝී නොවන්නේය.

ස්මරන්තං ප්‍රෙරිරත් යන වාක්‍යයෙහි ස්මෘධාතු, ණිඃ, (577) වෘඩිසී, සමාරි යන මෝ්හට ධාතුසංඥ වේ, (613) අඩ්, ඩ්ත්වද, ඩ්කාශ්‍යීද (638) උඩ්හට හ්‍රස්වද, මෙයින් ඩිහට අඩ්ද වෙත්, අසස්මරත්. දීයසීනන්තං ප්‍රෙරිරත් යන වාක්‍යයෙහි අදදරත් යනුද, ත්වරමාණං ප්‍රෙරිරත් යන වාක්‍යයෙහි අතත්වරත් යනුද, ප්‍රථමානං ප්‍රෙරිරත් යන වාක්‍යයෙහි අපප්‍රථත් යනුද, ම්‍රද මානං ප්‍රෙරිරත් යන වාක්‍යයෙහි අමම්‍රදත් යනුද, සතෘණන්තං ප්‍රෙරිරත් යන වාක්‍යයෙහි අතසතරත් යනුද, සපශන්තං සපශමානං වා ප්‍රෙරිරත් යන වාක්‍යයෙහි අපසපශත් යනුද, වෙෂටමානං ප්‍රෙරිරත් යන වාක්‍යයෙහි අවවෙෂටත් යනුද, චෙෂටමානං ප්‍රෙරිරත් යන වාක්‍යයෙහි අචචෙෂටත් යනුද එසේමැයි. මෙයින් ඩිහට අඩ් නුවූ පක්‍ෂයෙහි අවිවෙෂ් ටත්, අචිචෙෂ්ටත් යනු වේ.

මෙහි දෘඩ ශාදරෙ යන හ්‍රස්වාන්ත දෘධාතුහුගේ ග්‍රහණයයි කිසිතන්හි දක්නාලැබේ, ඒ ධාතුහට ද්‍රියමාණං ප්‍රෙරිරත් යි වාක්‍යයි. සතෘණ්‍යනසතෘතෙ යි හ්‍රස්වාන්ත සතෘධාතුතෙම මෙහි නොගන්නාලද්දේය, මොහුගේ වනාහි පදය අතිසත රත් කියාම වේ. [පාණිනීඃ 7. 4. 95, 96.]

(මූ-) **779. භ්‍රාජ භ්‍රාස භාස භාෂ දීප ජීව මීල පීඩ කණ වණ භණ ශ්‍රණ ලප ලුප ලුට හෙඨාං වොඩඃ ස්‍වඃ.** (භ්‍රාජ— හෙඨාං 6...වා 1. උඩඃ 6. ස්‍වඃ 1.)

එෂාමුඩඃ ස්‍වඃ සනත් වා ණ්‍යඩ්. අබිභ්‍රජත් අබභ්‍රාජත්.

(ස-) ණ්‍යඩ්, ණිප්‍රත්‍යයා කෙරෙන් පර අඩ් පරකල්හි; එෂාං, භ්‍රාජ-භ්‍රාස-භාස-භාෂ-දීප-ජීව-මීල-පීඩ-කණ-වණ- භණ- ශ්‍රණ- ලප-ලුප-ලුට-හෙඨ-ධාතු යන මොවුන්ගේ; උඩඃ, උඩ්හට; වා, විකල්පයෙන්; ස්‍වඃ ස්‍යාත්, හ්‍රස්ව වන්නේය.

වුභ්‍රාජෘඩණිභාසි, වුභ්‍රාසෘඩණිභාසි, භාසෘඩදීපෙතෟ, භාෂෘඩ

වාචි, දීපීඞඍ දීපනෙ, ජීවඍ ප්‍රාණනෙ, මීලෘ නිමෙෂෙ, පීඩඍ කබාධෙ, කණඍ ආර්ත්තස්වරෙ, ඍ වණ ශබ්දෙ, ඍ භණ ශබ්දෙ, ශ්‍රණඍ දානෙ, ඍ ලප භාෂෙ, ලුපඍ ශපඡෙදෙ ජෙදෙ, ලුට්‍යඍ විලොඩනෙ, හෙඨඍ ඤබාධෙ, යන මොව්හු සොළොසෙක් වෙත්. වුභ්‍රාශඍඞණ්භාසි යන තාලව්‍යනන්තයද මෙහි ගන්නා ලද්දේය, මෙහි ග්වෙධාතුවද කිසිතැනෙක්හි කියයි, ඒ ප්‍රමාණ නොවෙයි. මෙහි වාග්‍රහණය වාශබ්දවයකගේ මධ්‍යවර්ත්තිත්ව යෙන් නිත්‍යත්වය වැලැක්ම පිණිසයි. මොවුන් අතුරෙහි ගණපාඨයෙහි භ්‍රාසධාතුහුගේ හ්‍රස්ව ඍකාරය අනුබන්ධයි, ශ්‍රණ ධාතුහටද ඍකාරයාගේ අනුබන්ධය නොවේ, කිසිවක්හුගේ අපෙක්ෂාකිර්ම හෙතුකොට ගෙනයයි දුර්ගාදාසතෙම කියයි, වස්තුවශයෙන් වනාහි ප්‍රාඞ් ආදියම වෙයි.

භ්‍රාජමානං ප්‍රෛරිරත් යන වාක්‍යයට අනතුරුව භ්‍රාජධාතු, ඤි, භ්‍රාජිධාතුසංඥයි, අඞ්, විත්වද, බිසංඥ ජිභාගය ලොප්ද, රකාරලොපයද වෙත්, මෙයින් උඞ්හට විකල්පයෙන් හ්‍රස්වද (639) සන්වත්ද, බි සම්බන්ධි අකාරයහට ඉකාරද වෙත්, අබි භ්‍රජත් යනු වේ. පක්ෂයෙහි අබභ්‍රාජත්. [පාණිනිඃ 7. 4. 3.]

(මු-) **780. වර්දූඞො ධුඃ.** (වා 1. ඍදුඞඃ 6. ධුඃ 1.)

ඍදූඞො ධොර් ධුරෙව සනත් වා ඤ්‍යඞි. අවීවෘතත් අව වර්ත්තත්.*

(ස-) ඤ්‍යඞි, ඤිප්‍රත්‍යයා කෙරෙන් පරවූ අඞ් පර කල්හි; ඍදුඞඃ, උඞ්සංඥ ඍකාරවත්වූ; ධොඃ, ධාතුහට; වා, විකල්ප යෙන්; ධුරෙව සනත්, ධුසංඥම වන්නේය.

ඤ්‍යන්තවූ වෘතධාතු මුල්කොට ඇති උඞ්සංඥ ඍකාරවත් ධාතුහට ඩිවිභක්තිය පර කල්හි විකල්පයෙන් ගුණනිෂෙධය වන්නේය යන අර්ථයි. කෘපධාතුහට (649) කෘපාදෙශ කළ කල්හිද උඞ්සංඥ ඍකාර ප්‍රකෘති බැවින් අචිකෘපත් අචකල් පත් යන දෙකම වන්නේය. මෙහි වාග්‍රහණය පරසූත්‍රයෙහි අනුවෘත්තිය නිවෘත්තිය පිණිසයි.

වර්ත්තමානං ප්‍රෛරිරත් යන වාක්‍යයට අනතුරුව වෘතධාතු ඤි, මෙයින් ගුණනිෂෙධය වේ, එහෙයින් වෘතිධාතුසංඥ වේ. (613) අඞ්, විත්ව වේ, සන්වත් වේ, (640) බිසංඥ අකාරයහට

---

* ඍත් උඞ් යස්‍ය ස ඍදුඞ් තස්‍ය.

ඉකාර වේ, හසාදි ධාතුහුගේ ලඝු ස්වරහට දීර්ඝ වේ, ණිලොපය වේ, අචිචෘතත්." ගුණනිෂෙධ නුවූ පක්‍ෂයෙහි ගුණවේ, වර්ති ධාතුසංඥ වේ, අඞ්, ද්විත්ව වේ, අවවර්තීත්. [පාණිනිඃ 7. 4. 7.]

(මූ-) **781. ස්වපො ජිඃ.** (ස්වපඃ 6. ජිඃ 1.)

ස්වපො ජිඃ සන්‍යත් ණ්‍යඞි. අසූෂුපත්.

(ස-) ණ්‍යඞි, ණිප්‍රත්‍යයා කෙරෙන් අඞ් පරකල්හි; ස්වපඃ, ස්වපධාතුහට; ජිඃ සන්‍යත්, ජ්‍යදෙශ වන්නේය.

ස්වපන්තං ප්‍රෛරිරත් යන වාක්‍යයෙහි ස්වප-ණි, ස්වාපිධාතු, ලි-දි, අඞ්, මෙයින් ජි වේ, සුපියන්නහට ද්විත්ව වේ, හස්ආදි ලඝු ස්වරහට දීර්ඝ වේ, (111) ෂත්වය වේ, අසූෂුපත්. [පාණිනිඃ 26. 1. 18.]

(මූ-) **782. ශාච්ඡා සාහ්වා ව්‍ය වෙ පාං ණෞ යන්.** (ශා—පාං 6...ණෞ 7. යන් 1.)

එෂාං ණෞ පරෙ යන් සන්‍යත්. ශායයති පායයති.

(ස-) ණෞ පරෙ, ණි පරකල්හි; එෂාං, ශොධාතු ඡොධාතු සොධාතු හ්වෙධාතු ව්‍යෙධාතු වෙධාතු පාධාතු යන මොවුන් ගේ ස්ථානයෙහි; යන් සන්‍යත්, යන්ප්‍රත්‍යය වන්නේය.

ශොය නිශානෙ, ඡොය ලූනෙ, ෂොය නාශෙ, හ්වෙ ඤ ස්පර්ධෙ, ව්‍යෙඤ වෘතෙ, වෙඤ සූතෙ, පාපානෙ පෛ ශොෂෙ යන මේ ධාතුයි. යන්ප්‍රත්‍යයාගේ නකාරය ඉත්සංඥයි, අනන්තයෙහි වේ.

ශ්‍යන්තං ප්‍රෙරයති, ශොධාතු, ණි, (608) ඔකාරයහට ආකාර වේ, මෙයින් යන් වේ, ශායිධාතුසංඥ, තිප්, ශප්, ඉකාරය ගුණ වේ, අය් වේ, ශායයති. පිබන්තං පායන්තං වා ප්‍රෙරයති— පාධාතු-ණි, පායයති. [පාණිනිඃ 7. 3. 37.]

(මූ-) **783. වෙඃ පිවඃ පීප්‍යා ණ්‍යඞි.** (වෙඃ 6. පිවඃ 6. පීප්‍යඃ 1. ණ්‍ය ඞි 7.)

අපීප්‍යත්.

(ස-) ණ්‍යඞි, ණිප්‍රත්‍යයා කෙරෙන් පරවූ අඞ් පර කල්හි; වෙඃ, ද්විත්වවූ; පිවඃ, පාධාතුහට; පීප්‍යඃ, පීප්‍යආදෙශ වන්නේය.

පිබන්තං ප්‍රෛරිරත්, පාධාතු, ණි, (782) යන්, පායිධාතු, ලි-දි, අම්, අඞ්, ද්විත්ව වේ, මෙයින් පීප්‍ය වේ, අපීප්‍යත්. පිවඃ යනු කුමටය? පෛධාතුහට, අපීපයත්, පාල රක්‍ෂණෙ යන

ධාතුහට අපීපලත් යන මේආදියෙහි පෛධාතුහටද පාලධාතු හටද පීපතදෙශ නොවන හෙයිනි. [පාණිනීඃ 7. 4. 4.]

(මු-) 784. **හ්‍රී ව්ලී රී ක්නූ යෲ ක්ෂ්මා ය්‍යාතාං පණ් ණු ශ්ච ණෞ.** (හ්‍රී—ආතාං 6...පණ් 1. ණුඃ 1. ච 1. ණෞ 7.)

හ්‍රෙපයති ව්ලෙපයති රෙපයති ක්නොපයති අපීයති ක්ෂ්මාපයති ස්ථාපයති.

(ස-) හ්‍රී ව්ලී රී ක්නූ යෲ ක්ෂ්මා ය්‍යාතාං, හ්‍රීධාතු ව්ලීධාතු රීධාතු ක්නූධාතු යෲධාතු ක්ෂ්මාධාතු ආකාරාන්ත ධාතු යන මොවුන්ගේ ස්ථානයෙහි; ණෞ, ණිප්‍රත්‍යය පරකල්හි; පණ්, පණ් ආගම වන්නේය; ණුශ්ච, ගුණද වන්නේය.

හ්‍රී ලි ලජ්ජ යන ධාතුද, ව්ලී ශි ගත්‍යං යන ධාතුද, ඔරී ඞය ක්ෂරණේ රීශි වධෙ යන ධාතු දෙකද, ක්නූසීඞ ද්‍රුහීඹෙ යන ධාතුද, යෲනී හිංසෙ යෲර්ලි ගත්‍යං යෲ ප්‍රාපෙ යන මේ ධාතු තුණද, ක්ෂ්මාසීඞ විධූනනෙ යන ධාතුය යන මේ සදෙනාගේද, ආකාරාන්ත ධාතුද යන මොවුන්ගේ ස්ථානයෙහිසි. ඉත්සංඥ ණකාරය අන්ත්‍යස්වරයා කෙරෙන් ප්‍රත්‍යය වීම පිණිසයි. පණ් කලකල්හි පකාරයද ධාතුවයව බැවින් ලඝු උඞ් සංඥයෙක් නැත්තේය (542) එහෙයින් ගුණ නුවූ කල්හි මෙසින් ලැබෙන පරිද්දෙන් ගුණවිධාන කෙරේ.

ජිහ්‍රියතං ප්‍රෙරයති යන වාක්‍යයෙහි හ්‍රීධාතු, ණි, මෙයින් පණ්ද ගුණද වෙත්, හ්‍රෙලිධාතුසංඥ වෙයි, තිප්, ශප්, (542) ගුණද, එකාරයහට අය්ද වෙත්, හ්‍රෙපයති යනු වේ. ව්ලීනන්තං, රීයමාණං රිණන්තං වා, ක්නූයමානං, යෲණ්වන්තං ඉයුතං යෲවජන්තං වා, ක්ෂ්මායමාණං, තිෂ්ඨන්තඤ්ච ප්‍රෙරයති යන වාක්‍යයන් කෙරෙහි ව්ලෙපයති රෙපයති ක්නොපයති අපීයති ක්ෂ්මාපයති ස්ථාපයති යන පදයෝ වෙත්. සිඞ පෙර පරිද්දෙනි.

ආදෙශ කරණලද්දවූ ආකාරාන්තයෝද පණ්ප්‍රත්‍යයව සිඞ වෙත්, එහෙයින්, දෛඞ පාලනෙ යන ධාතුවෙහි (608) දාපයති ඩුක්‍රිඤගද්‍රව්‍යවිපයඝීයෙ යන ධාතුවෙහි, ක්‍රාපයති යනාදියද වේ, (793) ඊකාරස්ථානයෙහි ආකාර වේ. [පාණිනීඃ 7. 3. 36.]

(මු-) 785. **ස්ඵා ඞා ක්‍ෂුඞ්ඃ.** (ස්ඵාඞඃ 6. ක්‍ෂ්‍යඞ් 7 ඉඃ 1.)

තිෂ්ඨතෙරුඩ ඉඃ ස්‍යාත් ණ්‍යඩි. අතිෂ්ඨිපත්.

(ස-) ණ්‍යඩි, ණිප්‍රත්‍යයා කෙරෙන් පරවූ අඩ පරකල්හි; තිෂ්ඨතෙඃ, ස්ථාධාතුහුගේ; උඩඃ, උඩහට; ඉඃ ස්‍යාත්, ඉකාර වන්නේය; ණි අඩ පර කල්හි පණ්ප්‍රත්‍යය කළ කල්හි, ස්ථාප යන මොවුන්ගේ උඩසංඥයහට ඉකාර වන්නේය යන අර්ථයි.

තිෂ්ඨන්තං ප්‍රෙරිරත් යන වාක්‍යයෙහි ස්ථාධාතු, ණි, (784) පණ්, ස්ථාපිධාතු, චී-දි, අම්, අඩ, ච්ඛ වේ, ඛිභාගයහට ලොප් හා සකාරලොපය වේ, ඛි සම්බන්ධි ආකාරයහට හ්‍රස්වද ථකාරයහට තකාරද වෙත්, (638) උඩහට හ්‍රස්වද (639) සන්වත්ද (640) ඛිහට ඉකාරද, ෂත්වයද, ථකාරයහට ඨකාරද, මේ සූත්‍රයෙන් උඩහට ඉකාරද වෙත්. අතිෂ්ඨිපත්. [පාණිනිඃ 7. 4. 5.]

(මු-) **786. ජ්‍ර‍ා වා.** (ජ්‍රඃ 6. වා 1.)

අජිඝ්‍රිපත් අජිඝ්‍රපත්.

(ස-) ජ්‍රඃ, ණිප්‍රත්‍යයා කෙරෙන් අඩ පරකල්හි ඝ්‍රාධාතුහට පණ් කළ කල්හි ඝ්‍රාපභාගයාගේ උඩසංඥයහට; වා, විකල්ප යෙන් ඉකාරාදෙශ වන්නේය.

ජිඝ්‍රන්තං ප්‍රෙරිරත් යන වාක්‍යයෙහි ඝ්‍රාධාතු, ණි, (784) ආකාරාන්තයා කෙරෙන් පණ්ප්‍රත්‍යය වන්නේය, ඝ්‍රාපිධාතු, චී-දි, අම්, අඩ, ච්ඛද, ඛිසංඥ පිභාගයහටද සංයොගයෙහි රකා රයහටද ලොප්වේ, ඛි සම්බන්ධි දීර්ඝයහට හ්‍රස්වද ඝකාරයහට ගකාරද ඕහට ජකාරද වෙත්, ඛිහට සන්වත්ද, ඛිසංඥයාගේ අකාරයහට ඉකාරද වෙත්, මෙයින් උඩහට විකල්පයෙන් ඉකාර වේ, අජිඝ්‍රිපත්. ඉකාර නුවූ පක්‍ෂයෙහි අජිඝ්‍රපත්. [පාණිනිඃ 7. 4. 6.]

(මු-) **787. පාති-ස්ථාශොර්ලන්-වඩෞ ණෞ.** (පාති-ස්ථා යොඃ 6 .. ලන්-වඩෞ 1 .. ණෞ 7.)

පාලයති ස්ථාවයති.

(ස-) ණෞ, ණිප්‍රත්‍යයා පර කල්හි; පාතිස්ථායොඃ, පාල රක්‍ෂණෙ යන ධාතුය ස්ථාසීඩවෘධෞ යන ධාතුය යන මොවුන් දෙදෙනාහට; ලන්වඩෞ, ලන්ප්‍රත්‍යය වඩප්‍රත්‍යය යන මො වුහු ක්‍රමයෙන් වන්නෝය. ලන්යන්නහුගේ නකාරය ඉත් බැවින් අනන්‍යයෙහිද වඩයන්නහුගේ ඩකාරය ඉත් බැවින්

අන්ත්‍යයාගේ ස්ථානයෙහිද ල-ව දෙක වෙත්. පාන්තං ප්‍රෙරයති යන වාක්‍යයෙහි පාධාතු-ඤි, මෙයින් ලන්ප්‍රත්‍යය වේ, පාල්ධාතු, තිප්, ශප්, ගුණ වේ, පාලයති. ස්ඵායමානං ප්‍රෙරයති යන වාක්‍යයෙහි ස්ඵායධාතු, ඤි, මෙයින් වඞ්, ස්ඵාව්, තිප්, ශප්, ගුණවේ, ස්ඵාවයති. [පාණිනිඃ 7. 3. 41.]

(මු-) 788. **ප්‍රී-ධූඤෝර් නන් වා.** (ප්‍රී-ධූඤෝඃ 6.. නන් 1. වා 1.)

ප්‍රීණයති ප්‍රායයති, ධූනයති ධාවයති.*

(ස-) ඤිප්‍රත්‍යයා පරකල්හි, ප්‍රීධූඤෝඃ, ප්‍රීඤ්න තර්පණේ යන ධාතුය ප්‍රීඤ්ගකාරෙනත්‍ය යන දෙදෙනාහටද, ධූඤ්ගිකම්පෙ යන ධාතුහටද; වා, විකල්පයෙන්; නන්, නන්ප්‍රත්‍යය වන්නේය. නකාරය ඉත්බැවින් අන්ත්‍යයෙහි නකාරය වේ. ධූඤ් යී ඤකාරානුබන්ධය ගත්බැවින් අන්‍යානුබන්ධ ධාතුන්ගේ ස්ථානයෙහි නන් නොවෙයි යන අපීයි.

ප්‍රීණ්වන්තං ප්‍රීණන්තං වා ප්‍රෙරයති යන වාක්‍යයෙහි ප්‍රීධාතු, ඤි, මෙයින් විකල්පයෙන් නන්, ණත්ව වේ, ප්‍රීණ්ධාතු, තිප්, ශප්, ඉකාරයහට ගුණද, අය්ද වෙත්, ප්‍රීණයති. නන් නුවූ පක්ෂයෙහි ප්‍රීධාතු, ඤි, (577) ධාතුහුගේ ඊකාරයහට වෘද්ධියි, ආය් වේ, ප්‍රායිධාතු, තිප්, ශප්, ගුණද, අය්ද වෙත්, ප්‍රායයති. ධූනන්තං ප්‍රෙරයති යන වාක්‍යයෙහි ධූධාතු, ඤි, මෙයින් විකල්පයෙන් නන්, ධූනිධාතු, තිප්, ශප්, ගුණාදිය වේ, ධූනයති. නන් නුවූ පක්ෂයෙහි ධූධාතු, ඤි, (577) ඌකාරයහට වෘද්ධියි, ආව්, ධාවිධාතුහු කෙරෙන් තිප් ආදිය වේ, ධාවයති.

(මු-) 789. **රුහඃ පඞ් වා.** (රුහඃ 6. පඞ් 1. වා 1.)

රෝපයති රෝහයති.

(ස-) ඤිප්‍රත්‍යයා පරකල්හි, රුහඃ, ඤිජරුහෝ ජන්‍යං යන ධාතුහට; වා, විකල්පයෙන්; පඞ්, පඞ් වන්නේය. ඞකාර ඉත්බැවින් අන්ත්‍යයාගේ ස්ථානයෙහි පකාර වේ, මෙහි වාග්‍රහණය පරසූත්‍රයෙහි අනුවෘත්තිය නිවෘත්තිය පිණිසයි.

---

* ප්‍රීඤ්ච ධූඤ්ච ප්‍රීධූඤෞ, තයෝ ච තයෝ ඤෝඃ (ඤානුබන්ධෝ) වෙතීතයෝඃ.

රොහන්තං ප්‍රේරයති යන වාක්‍යයෙහි රුහධාතු, ණිච්, මෙසින් විකල්පයෙන් පඞ්, ගුණ වේ, රොපිධාතු, තිප් ආදිය වේ, රොපයති. පඞ් නුවූ පක්‍ෂයෙහි රොහයති. රුපධාතුහු කෙරෙන්, රොපයති යනු සිඬවන කල්හිද, රොපයති යන මොහුගේ උත්පාදනාර්ථය ඇඟවීම පිණිස රුහ හට පඞ් වේ. [පාණිනිඃ 7. 3. 43.]

(මු-) **790. ශදෙ'ගතෞ තඞ්.** (ශදඃ 6. අ-ගතෞ 7. තඞ් 1.)

ශාතයති. ගතෞ තු, ගාඃ ශාදයති ගොපඃ.

(ස-) ණිප්‍රත්‍යය පරකල්හි, ශදඃ, ශද්ඏ ශාතෙ යන මේ ධාතුහට; තඞ්, තඞ් වන්නේය; අගතෞ, ණි පරකල්හි ගමනාර්ථයෙහි, ශදධාතුහට තඞ් නොවන්නේය.

ශියමානං ප්‍රේරයති යන වාක්‍යයෙහි, ශදධාතු, ණිච්, මෙසින් තඞ්, (577) වෘද්ධි, ශාතිධාතුසංඥද, තිප් ආදියද වෙත්, ශාතයති, (ගසින් ඵල) හෙලවයි යන අර්ථයි, ගතෞ තු, ගමනාර්ථයෙහි වනාහි; ගාඃ ශාදයති ගොපඃ යනු වේ, ශාදයති ගමයතීත්‍යර්ථඃ. මේ ආදියෙහි තඞ්ආදෙශය නොවේ. [පාණිනිඃ 7. 3. 42.]

(මු-) **791. ලාලෙ‍ය්‍යාර් ලන්නනෞ ස්නෙහද්‍රවෙ වා.** (ලා-ලෙ‍ය්‍යාඃ 6 .. ලන්-නනෞ 1 .. ස්නෙහද්‍රවෙ 7. වා 1.)

ලාතෙලීන් ලියො නන් සෘත් ස්නෙහද්‍රවෙ'පි ණෞ වා. විලාලයති විලාපයති.

විලීනයති, (745) ඞිමෙඤරිති ඩා වා, විලාපයති විලායයති ඝෘතං. ස්නෙහද්‍රවෙ කිං, ලෞහං විලාපයති විලායයති.

(ස-) ණෞ, ණිප්‍රත්‍යයා පරකල්හි; ස්නෙහද්‍රවෙ'පි, ඝෘතයාගේ ගලායාම් අර්ථයෙහි; ලාතෙඃ, ලාල වශ්‍රහෙ යන ධාතුහට; වා, විකල්පයෙන්; ලන්, ලන්ප්‍රත්‍යය වන්නේය; ලියඃ, ලී ක්‍රුවණෙ යන ධාතුහට; නන් සෘත්, නන්ප්‍රත්‍යය වන්නේය.

සාමාන්‍ය ලීග්‍රහණයයි ජෛමරයෝ කීගත්, විලාතනං ප්‍රේරයති යන වාක්‍යයෙහි වි පූර්ව ලාධාතු, ණිච්, මේ සූත්‍රයෙන් විකල්පයෙන් ලන්, විලාලිධාතු, තිප්, ශප්, ගුණ වේ, විලාලයති. ලන් නුවූ පක්‍ෂයෙහි (784) ආකාරාන්තයා කෙරෙන් පුක්, විලාපයති.

විලාලයයන්තං ප්‍රෙරයති, වි පූර්‍ව ලීධාතු, ණිං, මෙයින් විකල්පයෙන් නන්, විලීනිධාතු, තිප් ආදිය වේ, විලීනයති. පක්‍ෂයෙහි විපූර්‍ව ලීධාතු, (745) ලීහට විකල්පයෙන් ඞා, (784) ආකාරාන්තයා කෙරෙන් විකල්පයෙන් පණ් වේ, විලාපිධාතු, තිප් ආදිය වේ, විලාපයති. පණ් නුවූ පක්‍ෂයෙහි ලීහට වෘඞියි, විලායිධාතු, තිප් ආදිය වේ, විලායයති. ඉදතන්හි, ඝෘතං, ගිතෙල ද්‍රවකරවයි යන අර්‍ථයි. ස්නෙහද්‍රවෙ යනු කුමටය? ලෞහං විලාපයති විලායයති යන තන්හි ස්නෙහද්‍රව්‍ය නොවන හෙයින්, ලන්-නන් දෙක නොවන බව දක්වීම පිණිසයි. [පාණිනිඃ 7. 3. 39.]

(මු-) 792. වො ජන් ධූතෞ (වඃ 6. ජන් 1. ධූතෞ 7.)

වාතෙ ජින් සත්‍යත් කම්පනෙ ණෞ.

වාජයති. ධූතෞ කිං, කෙශාන් වාපයති.

(ස-) ණෞ, ණිප්‍රත්‍යයා පරකල්හි; කම්පනෙ, කම්පනාර්‍ථයෙහි ; වාතෙඃ, වාල ගමන හිංසයොඃ යන ධාතුහට; ජන් සත්‍යත්, ජන්ප්‍රත්‍යය වන්නේය.

වාන්තං ප්‍රෙරයති යන වාක්‍යයෙහි වාධාතු, ණිං, මෙයින් ජන්, වාජිධාතු, තිප් ආදිය වේ, වාජයති. වාතයතෙමපත්‍ර කම්පා කරවයි යන අර්‍ථයි. ධූතෞ කිං, කුමටය? කෙශාන් වාපයති යන මෙහි කම්පාවෙහි නොවන බැවින් ජන් නොවන පිණිසයි. කෙශාන් වාපයති යනු කෙශයන් ශුඞ හෝ සකස් කරවයි යන අර්‍ථයි. [පාණිනිඃ 7. 3. 38.]

(මු-) 793. ක්‍රීජීඞො'ජා චි ස්ඵුර ප්‍රජනාර්‍ථ—විනාශ්තු වා.
(ක්‍රී-ජී-ඉඞඃ 6. අච් 1. ආ 1. චි-ස්ඵුර-ප්‍රජනාර්‍ථවිනාං 6 ... තු 1. වා 1.)

එෂාමච ආ සත්‍යත් ණෞ, චාදෙසතු වා. ක්‍රාපයති ජාපයති අධ්‍යාපයති.*

(ස-) ණෞ, ණිප්‍රත්‍යයා පර කල්හි ; එෂාං, ඞු ක්‍රීඤ්ද්‍රව්‍ය විනිමයෙ යන ධාතුය, ජි ජයෙ යන ධාතුය, අධිඞ්ල අධ්‍යයනෙ යන ධාතුය යන මොවුන්ගේ; අචඃ, අච්සංඥයහට; ආ සත්‍යත්,

---

* ක්‍රීශච ජීශච ඉඞ් ච සමාහාරෙ තස්‍ය. ප්‍රජනො ගර්‍භග්‍රහණම් අර්‍ථො යස්‍ය සඃ ප්‍රජනාර්‍ථිඃ, සවාසෞ විශෙෂවති ප්‍රජනාර්‍ථවීඃ, චිශච ස්ඵුරශච ප්‍රජනාර්‍ථවීශච තෙෂාං.

ආකාර වන්නේය; ච්‍යදෙසතු, චිධාතු ආදිකොට ඇති ස්ඵුර ධාතු ප්‍රජනාඊ චීධාතු යන මොවුන්ගේ ස්ථානයෙහි වූකලී; වා, විකල්පයෙන් අච්හට ආකාර වන්නේය.

ක්‍රීණනාතං ප්‍රෙරයති යන වාක්‍යයෙහි ක්‍රීධාතු, ණි, මෙයින් ඊකාරයහට ආකාර වේ, (784) පණ්, ක්‍රාපිධාතු, තිප් ආදිය වේ, ක්‍රාපයති. ජයනාතං ප්‍රෙරයති යන වාක්‍යයෙහි ජිධාතුහු කෙරෙන් ජාපයති. අධීයානං ප්‍රෙරයති යන වාක්‍යයෙහි අධි පූර්වවූ ඉධාතුහු කෙරෙන් අධ්‍යාපයති. [පාණිනිඃ 6. 1. 48. 54. 55.]

(මූ-) අධ්‍යජීගපත් අධ්‍යාපිපත්. චාපයති චායයති. චපයති චයයති (798) මිත්ත්වාත් හ්‍රස්ව ඉති ප්‍රක්‍රියාරත්නෙ දෘෂ්ටං—ස්ඵාරයති ස්ඵොරයති. වාපයති වායයති, ගාඃ පුරොවාතො ගර්භං ග්‍රාහයතීත්‍යර්ථඃ.

(ස-) අධීයානං ප්‍රෛරිරත් යන වාක්‍යයෙහි අධිපූර්ව ඉධාතු, ණි, (713) ගාආදෙශ වේ, පණ්, ගාපි, ඩි-දි, ද්විසංඥ පිභාගය ලොප්වේ, (613) අඩ්, ද්විසංඥ ආකාරයහට හ්‍රස්වද ගකාරයහට ජකාරද වෙත්, (638) උඩ්හට හ්‍රස්වද, සන්වත්ද, (640) ද්විසංඥ අකාරයහට ඉකාරද, (639) ඩිහට දීර්ඝද වෙත්, අධ්‍යජීගපත්. ගාආදෙශ නුවූ පක්ෂයෙහි අධිපූර්ව ඉධාතු, ණි, (793) ඉකාරයහට ආකාර වේ, පණ්, ආපි, ඩි-දි, අම්, අඩ්, (719) ආදිස්වරය රහිත පිභාගය ද්විත්ව වේ, අධ්‍යාපිපත්. චින්වනාතං ප්‍රෙරයති යන වාක්‍යයෙහි චිධාතු, ණි, මෙයින් ඉකාරයහට ආකාර වේ, පණ්, චාපයති. ආකාර නුවූ පක්ෂයෙහි (577) ඉකාරයහට වෘද්ධ්‍යාදිය වේ, චායයති. චපයති චයයති, යන මේ දෙතන්හි (798) ඝටාදිජනී යනාදි සූත්‍රයෙන් මිත්ත්ව බැවින් ආකාරයහට හ්‍රස්ව කරණලද්දැයි ප්‍රක්‍රියාරත්නයෙහි දක්නාලදී. ස්ඵුරන්තං ප්‍රෙරයති යන වාක්‍යයෙහි ස්ඵුරධාතු, ණි, මෙයින් විකල්පයෙන් උකාරයහට ආකාර වේ, ස්ඵාරිධාතු, තිප් ආදිය වේ, ස්ඵාරයති. උකාරයහට ආකාර නුවූ පක්ෂයෙහි ස්ඵොරයති. විනන්තං වියන්තං වා ප්‍රෙරයති යන වාක්‍යයෙහි අජධාතු, ණි, (586) ධාතුහට විආදෙශද, මෙයින් විකල්පයෙන් ආකාරද, ආකාරාන්තයා කෙරෙන් පණ්ද වෙත්, වාපි, තිප් ආදිය වේ, වාපයති. ආකාර නුවූ පක්ෂයෙහි ඉකාරයහට (577) වෘද්ධි, වායයති, පුරොවාතඃ, පූර්වදිග වාතයතෙම; ගාඃ, දෙනුන්; ගර්භං ග්‍රාහයතීති, ගැබ්ගන්වයි යන; අර්ථඃ, අර්ථයයි. වර්ෂාකාල

වල පූර්වදිග වාතය හමන කල්හි ගොඩෙනුහු ගැබ්ගණිත් යනු ප්‍රසිද්ධයි. ප්‍රක්‍රියාරත්නය යනු එක්තරා වෛයාකරණ ග්‍රන්ථයෙකි.

(මු-) 794. ස්මිභෙ‍යා සාත් ධවපෙි මඤ්ච. (ස්මිභෙ‍යා: 6 .. සාත් 5. ධවපෙි 7. මං 1. ච 1.)

අනයොරව ආ සාත් සාත් ධවපෙි ඤෙ මඤ්ච. විස්මාපයතෙ භාපයතෙ මුණ්ඩඃ. සාත් කිං, කුඤ්චිකයෙනං විස්මායයති භායයති.

(ස-) සාත්, කර්තෘහු කෙරෙන්; ධවපෙි ඤෙ, ධාතුවිපීයෙහි ඤ‍ිප්‍රත්‍යය හැමෙන කල්හි; අනයොඃ, ස්මිඩස්මිතෙ යන ධාතුය ඤිභිලීභිතාඃ යන ධාතුය යන මොවුන්ගේ; අවඃ, අව් හට; ආ සාත්, ආකාර වන්නේය; මඤ්ච, එකල්හි ආත්මනෙ පදයද වන්නේය.

විස්මයමානං ප්‍රෙරයති — ස්මි, ඤි, මෙයින් ඉකාරයහට ආකාර වේ, ආකාරාන්තයා කෙරෙන්, පණ්, විස්මාපයතෙ. බිභ්‍යතං ප්‍රෙරයති, භිධාතු, ඤි, මෙයින් ආකාරාදෙශ වේ, භාපයතෙ යනු වේ. මුණ්ඩඃ, මුඩුහිස් ඇති තැනැත්තේ විස්ම කරවයි, භයකරවයි යන අර්ථයි. විස්මාපයතෙ භාපයතෙ ව්‍යාසූඃ යන මෙහිද මෙසේම කර්තෘහු කෙරෙන්ම ධාතුවිපය හැමෙයි. සාත් කිං, සාත් යනු කුමටය? කුඤ්චිකයා, එනම් මත්ස්‍යවිශෙෂය කරණකොටගෙන; එනං, මේ ජනයා; දෙවදත්තා විස්මායයති භායයති යන මෙහි කුඤ්චිකයා කර්තෘ නොව දෙවදත්තයා කර්තෘවූ බැවින් මෙයින් ස්වරයහට ආකාරාදෙශද ආත්මනෙපදයද නොවන පිණිසයි. බඩිගාදිනා විස්මායයති භායයති යන මේ ආදියෙහිද මෙසේම කරණකාරකයා කෙරෙන් ධාතුවිනිෂ්පත්තියයි, කර්තෘහු කෙරෙන් නොවේ. [පාණිනිඃ 1. 56. 57. 1. 3. 68.]

(මු-) 795. ශි ඊෂිෂ් වා. (ෂඃ 1. ෂිෂ් 1. වා 1.)

භියො ස-භයෙ භිෂ් සාත්වා ඤෙ මඤ්ච. භිෂයතෙ මුණ්ඩඃ.

(ස-) ඤෙ, ඤ‍ිප්‍රත්‍යයා පරකල්හි; ස-භයෙ, කර්තෘහු කෙරෙන් භය උපදනා කල්හි; භියඃ, භිධාතුහට; වා, විකල්පයෙන්; භිෂ් සාත්, ෂිෂ්ආදෙශ වන්නේය; මඤ්ච, ආත්මනෙ පදයද වන්නේය.

භිභ්‍යතං ප්‍රෙරයතෙ, භීධාතු, ණිච්, මෙයින් භීෂ් වේ, භීෂි, භීෂයතෙ මුණ්ඩඃ. භීෂ් නුවූ පක්‍ෂයෙහි පූර්වසූත්‍රයෙන් ආකාරා දෙශව භාපයතෙ යනු වේ. භීෂයතෙ භාපයතෙ ව්‍යස්‍රඃ යනුද එසේමැයි. භාත් යනු කුමටය? බඩිගෙන තං භායයති යන තන්හි භීෂ්ආදෙශද ආත්මනෙපදයද නොවන පිණිසයි. [පාණිනිඃ 7. 3. 40.]

(මු-) **796. දූෂෙරොදූඃ.** (දුෂෙඃ 6. ඔත් 1. ඌඃ 1.)

දූෂෙරොකාර ඌඃ ස්‍යාත් ණෞ. දූෂයති.

(ස-) ණෞ, ණිප්‍රත්‍යයා පරකල්හි; දුෂෙඃ, දුෂයන්නහුගේ; ඔකාරඃ, ඔකාරය තෙම; ඌඃ ස්‍යාත්, ඌකාර වන්නේය. ඉර්දුෂ්‍යවෛකෘතෙ යන ධාතුහට ණිප්‍රත්‍යය නිමිත්තකොට ඇති ගුණය කල කල්හි දොෂ් යන මොහුගේ ඔකාරයහට ඌකාර වෙයි යන අර්ථයි. දුෂෙ ඝීඃ සි කල කල්හි වනාහි දොෂඃ දොෂණං යන මේ ආදි පද සිද්ධනොවෙයි. දුෂ්‍යන්තං ප්‍රෙරයති, දුෂධාතු, ණිච්, ගුණ, දොෂ්ධාතු, තිප්, ශප්, මෙයින් ඔකාරයහට ඌකාර වන්නේය. දූෂයති.

(මු-) **797. චිත්තවිකාරෙ වා.** (චිත්තවිකාරෙ 7. වා 1.)

දූෂයති දොෂයති චිත්තං.

(ස-) ණිප්‍රත්‍යයා පරකල්හි, චිත්තවිකාරෙ, චිත්තවිකාරය හැඟෙන කල්හි; දුෂධාතුහුගේ ඔකාරයහට; වා, විකල්පයෙන් ඌකාර වන්නේය.

දොෂ් යන්නහුගේ ඔකාරයහට මෙයින් විකල්පයෙන් ඌකාරය වේ, දූෂයති. ඌකාර නුවූ පක්‍ෂයෙහි දොෂයති. චිත්තං, සිතයි. [පාණිනිඃ 6. 4. 90.]

(මු-) **798. ඝටාදි ජනී ජෘෂ ක්නසරජාමමාරතොෂනිශා නනිශාමාපී-ඥං සෙවා'කමාමචමොණ්ඩිණිණමොස්තු සීශ්ච ජාගුශ්ච.** (ඝටාදි—ඥං 6...සෙවඃ 1. අකමාමචමඃ 6. ණ්ඩිණිණ මොඃ 7 .. තු 1. සීඃ 1. ච 1. ජාගුඃ 6. ච 1.)

ඝටාදිජ්‍යෘදෙරමන්තස්‍ය මාරාදීපී-ඥශ්ච ණෞ සෙවඃ ස්‍යාත් න තු කමාම්චමාං, ණෞඃ පරයොරිණ්—ණමොස්තු සීශ්ච ජාගුශ්ච සෙවා සීඃ.*

---

* මාරශ්ච තොෂශ්ච නිශානශ්ච නිශාමශ්ච තෙ අර්පා යෙස්‍ය ස මාරතොෂනිශානනිශාමාර්පීඃ, ස චාසෞ ඥශ්චෙති මාරතොෂ

(ස-) ඤෞ, ඤි පරකල්හි; ඝටාද්‍යෘදෙඃ, ඝටාදිය ආදිකොට ඇති ජනීධාතු-ජෲෂධාතු-ක්නසධාතු-රජධාතුහටද; අමන්තස්‍ය, අම් අන්තකොට ඇති රමධාතුහටද; මාරාද්‍යාපීඥෙශ්ච, මාර ආදිකොට ඇති තොෂ නිශාන නිශාම යන මොවුන්ගේ අපි යන් කෙරෙහි පවත්නාවූ ඥධාතුහටද; ඝවඃ ස්‍යාත්, හ්‍රස්ව වන්නේය; කමාමවමාන්තු, කමධාතු අමධාතු වමධාතු යන මොවුන්ගේ ස්වරයහට වනාහි; න, හ්‍රස්ව නොවන්නේය; ඤෙඃ පරයොඃ, ඤිප්‍රත්‍යයා කෙරෙන් පරවූ; ඉණ්ණමොස්තු, ඉණ් ණම් දෙක පරකල්හි; ඝීශ්ච, එම ධාතු සත්දෙනාහට දීඝීද වන්නේය; ජාගුඃ, ජාගෘධාතුහුගේ; ඝවඃ, හ්‍රස්වයද; ඝීශ්ච, දීඝීයද වන්නෝය.

ගණපාඨයෙහි ඝටාදිය, මකාරානුබන්ධයි, එහෙයින්ම, ඝට ඡම්බචෙෂ්ටෙ යන මේ ධාතුහුගේ ග්‍රහණයයි, ඝටකඞ්ංසෙ යන මේ ධාතුහුගේ ග්‍රහණය නොවේ. ආදිශබ්දයෙන් ඇති තාක් මානුබන්ධ ධාතුන්ගේ ග්‍රහණයයි. ජනීග්‍රහණයෙන් ජනීම්‍යඞ් ප්‍රාදුර්භාවෙ යන මොහුගේ ප්‍රාප්තියයි, ජනම්ලිච යන මේ ධාතුහට මකාරානුබන්ධත්වය ඇති කල්හිද ප්‍රාප්ති රහිතයි. ජෲෂග්‍රහණය හෙතුකොටගෙන ජෲගි. කි ජ්‍යානෙ යන මොහුගේ ප්‍රාප්තියයි. අම යන මෙයින් අමන්තමාත්‍රයාගේ ග්‍රහණයයි. කම අම වම යන මේ ධාතුන් ඊට අනන්තර්ගත බැවින් සූත්‍රයෙහි වර්ජිතයයි. මාර නම්, මැරීමයි; තොෂ නම්, පරිතොෂණයයි ; නිශාන නම්, තියුණුකිරීමයි; නිශාම නම්, දර්ශනයට ප්‍රෙරණයයි. ක්‍රමයෙන් මෙසේයි, ඥපයති ශත්‍රුං වීරඃ, ඥපයති, මරවයි. ඥපයති පුත්‍රං පිතා, ඥපයති, සන්තොෂ කරවයි. ඥපයති ඛඞ්ගං කර්මකාරඃ, ඥපයති, තියුණු කරවයි. ඥපයති රූපං කාමිනී, කාමිනිය ස්වකීය අවයව දක්වන්නීය. ක්‍රමදීශ්වරාදීහු නිශාම නම් ඥනප්‍රෙරණයයි කියත්, එහෙයින්ම විඥපනාපියෙහි විඥප්තියයිද ප්‍රයොග වෙයි. [පාණිනිඃ 6. 4. 92, 93, 7. 3. 34.]

නිශානනිශාමාපීඥඃ. ඝටාදිශ්ච ජනීශ්ච ජෲෂශ්ච ක්නසශ්ච රජශ්ච අමශ්ච මාරතොෂනිශානනිශාමාපීඥශ්ච තෙතෙෂාං. කම්ච අමච වම්ච කමාමවම, න කමාමවම අකමාමවම තස්‍ය. ඉණ්ච ණම්ච ඉණ්ණමෞ, ඤෙඃපරෞ ඉණ්ණමෞ ඤිණ්ණමෞතයොඃ.

(මු-) ඝටයති ව්‍යථයති ප්‍රථයති ජනයති ජරයති ක්නසයති, රජයති මෘගාන් රමයති, ඥපයති. කමාදෙසතු, කාමයති ආමයති චාමයති.

(ස-) ඝටමානං ප්‍රෙරයති යන වාක්‍යයෙහි ඝටධාතු, ණිච්, වෘද්ධි, ඝාටිධාතු, තිප්, ශප්, ගුණද, මෙසින් හ්‍රස්වද වෙත්, ඝටයති. ව්‍යථමානං, ප්‍රථමානං, ජායමානං, ජීර්‍ය්‍යන්තං, ක්නස්‍යන්තං, රජන්තං, රමමාණං, ජානන්තං, කාමයමානං, අමන්තං, චමන්තං ප්‍රෙරයති කියාද එක එක සියලු වාක්‍යයෝසී. මෙසින් හ්‍රස්වව ව්‍යථයති යනාදිය වේ. රජයති යන මොහුගේ අර්ථය මෘගාන් රමයති කියා වේ, එහෙයින් (660) මෘගරමණාර්ථයෙහි රන්ජධාතුහුගේ නකාරය ලොප්වේ, රමයති යන මෙසින් අමන්ත උදාහරණයද දක්වනලදී.

කමාදෙසතු, කමාදි ධාතුහට වනාහි, කාමයති යනාදියෙහි හ්‍රස්ව නොවේ. ණිප්‍රත්‍යයා කෙරෙන් පරවූ ඉණ්-ණම් දෙක පරකල්හි වනාහි, අඝටි අඝාටි, ඝටං ඝටං ඝාටං ඝාටං යනාදිය වේ. ජාගෘධාතුහට වනාහි—අජාගරි අජාගාරි. ජාගරං ජාගරං ජාගාරං ජාගාරං යනු වේ.

(මු) 799. ජ්වල හ්වල හ්මල ග්ලා ස්නා වනරමන මෝ‘ගෙ ඊවා. (ජ්වල—නමඃ 6. අ—ගෙඃ 6. වා 1.)

එෂාමගිනාං හ්‍රස්වඃ ස්‍යාත්වා ණෞ.

ජ්වලයති ජ්වාලයති, ග්ලපයති ග්ලාපයති. අගෙඃ කිං, ප්‍රජ්වලයති ප්‍රග්ලාපයති.

(ස-) ණෞ, ණිප්‍රත්‍යයා පරකල්හි ; අගිනාං, ගිසංඥයා රහිතවූ ; එෂාං, ජ්වල ජම බල ජීවිශෝඃ යන ධාතුය, හ්වල-හ්මල චචාලෙ යන ධාතුහුය, ග්ලෛකලමෙ යන ධාතුය, ෂ්ණාල ශොධනෙ යන ධාතුය, වනුම ව්‍යාපෘතෞ යන ධාතුය, රමුඩජෙ ක්‍රීඩෙ යන ධාතුය, නමෙශබ්දනතෙතඃ යන ධාතුය යන මොවුන්ගේ ස්ථානයෙහි ; වා, විකල්පයෙන් ; හ්‍රස්වඃ ස්‍යාත්, හ්‍රස්ව වන්නේය.

ජ්වලන්තං ප්‍රෙරයති යන වාක්‍යයෙහි, ජ්වලධාතු, ණිච්, වෘද්ධිසී, ජ්වාලිධාතු, තිප්, ශප්, මෙසින් විකල්පයෙන් හ්‍රස්වද, ගුණාදියද වෙත්, ජ්වලයති. හ්‍රස්ව නුවූ පක්ෂයෙහි ජ්වාලයති. ග්ලායන්තං ප්‍රෙරයති යන වාක්‍යයෙහි ග්ලපයති, පක්ෂයෙහි ග්ලාපයති. අගෙඃ කිං, අගෙඃ යනු කුමටද? ප්‍රජ්වලයති යන තැන්හි

ඝිසංඥයා යුක්තහෙයින් නිත්‍යයෙන් හ්‍රස්ව වන හෙයින්ද ප්‍රග්ලාපයති යන තන්හි ඝි යුක්තබැවින් නිත්‍යයෙන් හ්‍රස්ව නොවන හෙයින්ද වේ. පූර්වසූත්‍රයෙහි ග්ලා ස්නා යන ධාතු දෙදෙනා නොලත් කල්හිද අන්‍යධාතුන්ගේ නිත්‍යයෙන් ලැබීමද ඇති කල්හි මෙයින් විකල්පය වෙයි, එහෙයින්ම, ප්‍රජ්වලයති යනාදියෙහි ඝටාදිබැවින් නිත්‍යයෙන් හ්‍රස්ව වෙයි, ප්‍රග්ලාපයති ප්‍රස්නාපයති යන දෙතන්හි හ්‍රස්ව නොවේ. රම යන මෙහි, වම ඍ කිසිතන්හි පාඨයි.

(මු-) 800. වා ශම යම එණ ඝිස්ඛදං. (වා 1. ශම යම එණ ඝි-ස්ඛදං 6...)

එෂාං ඤ්ඤඃ ස්‍යාවා ඤෙ‍ඥ. ශමයති ශාමයති, යමයති යාමයති, එණයති ඵාණයති, පරිස්ඛදයති පරිස්ඛාදයති.*

(ස-) ඤෙඥ, ඤි පරකල්හි; එෂාං, ශමධාතු යමධාතු එණධාතු ඝිසංඥයා කෙරෙන් පරවූ ස්ඛදධාතු යන මොවුන්ගේ ඤ්ඤරයහට; වා, විකල්පයෙන්; ඤ්ඤඃ ස්‍යාත්, හ්‍රස්ව වන්නේය.

මෙහි වාශබ්දය ව්‍යවස්ථාහෙයින්, ශමුඝිර්යශමෙ යන මෝහට නිත්‍යයෙන් හ්‍රස්ව වේ, ශම ඩ කාලො වෙ යන මෝහට නිත්‍යයෙන් හ්‍රස්ව නොවේ. ඔඥ යමු උපරමෙ යන මෝහට නිත්‍යයෙන් හ්‍රස්ව වේ, යමකම් පරිවෙශනෙ යන මෝහට වනාහි විකල්පයෙන් හ්‍රස්ව වේ. එසේම අව පරි දෙක පූර්වවූ, ස්ඛදධාතුහටම විකල්පයෙන් හ්‍රස්වයයි කාතන්ත්‍රාදීහු කියති, අන්‍යවූ ඝිසංඥයක් පූර්වවූද කෙවලවූද එමධාතුහට ඝටාදිබැවින් නිත්‍යයෙන්ම හ්‍රස්වයි. ශාම්‍යන්තං ශාමයමානං වා, යමයන්තං එණන්තං පරිස්ඛදමානඤ්ච ප්‍රෙරයති යනු වාක්‍යයෝයි. සිද්ධ සුගමයි.

(මු-) 801. හන ඝාන්ධ — ණ ඛිණ් ඤ්ණිති. (හනඃ 6. තඞ් 1. අ-ණප්-ඉණ් 7. ඤ්ණිති 7.)

ඤිති ණිති ච පරෙ හනෙනඝාතඩ ස්‍යාත් න තු ණපි ඉණ් ච.†
ඝාතයති.

(ස-) ඤිති, ඉත්සංඥ ඤකාරයද; ණිති ච, ඉත්සංඥ ණකා

---

* ශෙඃ ස්ඛද ඝිස්ඛද, ශමච යමච එණච ඝිස්ඛදච තෙෂාං

† ණප් ච ඉණ් ච ණබිණ්, න ණ ඛිණ් අණඛිණ් තස්මින්.
ඤ ච ණ ච ඤ්ණෞ, තෞ ඉතෞ යස්‍ය ස ඤ්ණිත් තස්මින්.

රයද; පරෙ, පරකල්හි; හනෙතඃ, හනධාතුහට; තඞ් ස්‍යාත්, තඞ් ආදෙශ වන්නේය. ණිපි ඉණී ච තු, ණිප්ද ඉණ්ද පර කල්හි වනාහි; න, හනධාතුහට තඞ්ආදෙශ නොවන්නේය. තඞ් යන්නහුගේ ඞකාරය ඉත්සංඥ වෙයි. අනන්ත්‍යයාගේ ස්ථානයෙහි තකාර වේ.

ඝ්නන්තං ප්‍රෙරයති—හනධාතු, ණි, මෙයින් නකාරයහට තකාරද, (679) හකාරයහට ඝකාරද වෙත්. (577) වෘද්ධියි, ඝාති, (631) ධාතුසංඥ වෙයි, ඝාතයති. ණිප්ද ඉණ්ද පර කල්හි ජඝාන, අඝානි යනු වේ. [පාණිනිඃ 7. 3. 32.]

(මූ-) **802. සිඃ සන් වෙර්ෂ්‍යා ද්විඃ.** (සිඃ 1. සන් 1. වා 1. ඊර්ෂ්‍යඃ 6. ද්විඃ 1.) ඓර්ෂ්‍යියත්.

ඉති ණ්‍යන්තපාදඃ.

(ස-) ණිප්‍රත්‍යය කළ කල්හි ද්විත්වහෙතුවෙහි, ඊර්ෂ්‍යඃ, ඊර්ෂ්‍ය ධාතුහට; සිඃ, සි යනු; ද්විඃ, ද්විත්ව වන්නේය යනු එක් අර්ථයෙකි. සන්, සන් කළ කල්හි; සිඃ, සි යනු; වා, විකල්පයෙන්; ද්විඃ, ද්විත්ව වන්නේය; සන්, සන්තෙම; වා ද්විඃ, විකල්පයෙන් ද්විත්ව වන්නේය යනු අන්‍යාර්ථය වෙයි.

ඊර්ෂ්‍යන්තං ප්‍රෛරිරත් යන වාක්‍යයෙහි ඊර්ෂ්‍ය—ණි, (775) යකාරලොපය නිත්‍ය කල්හිද සිහට ද්විත්වවිධානය හඟවන බැවින් යකාරයහට ලොප්නොවේ, ඊර්ෂ්‍යි යන මෝහට (631) ධාතුසංඥ කළ කල්හි, චි-ඞ්, (613) අඩ් වේ, මේ සූත්‍රයෙන් ඊ කාර ෂකාර රකාර වර්ජිතවූ, සියන්නහට ද්විත්ව කළ කල්හි ගුණ වේ, අම් වේ, නැවත වෘද්ධියි, ණිහට ලොප් වේ, ඓර්ෂ්‍යි යත් යනු වේ. සන්, (554) ඉම්, සි යන මෝහට ද්විත්ව කළ කල්හි, ඊර්ෂ්‍යිසිෂති. සන් යන්නහට ද්විත්ව කළ කල්හි, ඊර්ෂ්‍යිෂිෂති යනු වේ.

ණ්‍යන්තපාදය නිමි.

සනන්තඃ.

(මූ-) **803. සන්නිච්ඡායාං.** (සන් 1. ඉච්ඡායාං 7.) ධොඃ පරඃ සන් ස්‍යා දිච්ඡායෙ.

අත්තුමිච්ඡති ජිඝත්සති. දිදෘක්ෂතෙ දිදීක්ෂතෙ, දිද්‍රූක්ෂතෙ,

උතිච්ඡිෂති උච්චිඡිෂති, අධිජිගාපයිෂති අධ්‍යාපිපයිෂති, ශුශාව යිෂති ශිශ්වායයිෂති, ජුහාවයිෂති.

(සූ-) ඉච්ඡාර්ථෙ, ඉච්ඡාර්ථයෙහි; ධොඃ පරඃ, ධාතුහුකෙරෙන් පරව; සන් ස්‍යාත්, සන්ප්‍රත්‍යය වන්නේය.

යම් ධාතුවක්හුගේ යම් අර්ථයෙක් ඇද්ද ඒ අර්ථය විෂයකොට පවත්නාවූ ඉච්ඡාර්ථයෙහි ඒ ධාතුහු කෙරෙන් සන්ප්‍රත්‍යය වන්නේය යන අර්ථයි. අත්තුමිච්ඡති යන වාක්‍යයෙන්, තුම්ප්‍රත්‍යය ගර්භකොට පවත්නා ධාතුහු කෙරෙහිම ඉච්ඡාවෙහි සන් වෙයි, අදනමිච්ඡති යන රූපයෙහි වනාහි සන් නොවෙයි. තුම් ගර්භායාමිච්ඡායාං සන් යනු ජෞමරයෝද කියති. ඉච්ඡායෙහි සන්අන්තයා කෙරෙන් නැවත සන්ප්‍රත්‍යය නොවන්නේය, ඉච්ඡාව කෙරෙන් අන්‍ය ඉච්ඡාවක් අසම්භව හෙයිනි. ස්වාර්ථයෙහි සන්අන්තයා කෙරෙන් වනාහි වන්නේමය, චිකිත්සිෂති යනාදියයි. චේතනා රහිතයාගේ ඉච්ඡාව නැති කල්හිද නදී කූලං පිපතිෂති යනාදියෙහි විවක්‍ෂායෙහි සන් වේ. සන්ප්‍රත්‍යයද කියන්නහුගේ කැමැත්තෙන් විකල්පමය, පක්‍ෂයෙහි වාක්‍යයාගේම සිටීමයි. සන්ප්‍රත්‍යයාගේ ඉත්සංඥ නකාරය ලකුණ පිණිසයි, අකාරාන්තවූ සකාරය සිටියි. අදධාතු, අත්තුමිච්ඡති, මෙයින් සන් වේ, (673) අදධාතුහට ඝස්ආදෙශ වේ, ඉත්සංඥ ඔෟකාරය බැවින් ඉම් නොවේ, (668) සකාරයහට, ත්ආදෙශ වේ, ඝත්ස—(631) ධාතුසංඥද, (632) ද්විත්වද, ධි සංඥ-ත්ස යන්නහට ලොප්ද, ධිසංඥ ඝකාරයහට ගකාරද වචනීයද වෙත්, (640) ධිහුගේ අකාරයහට ඉකාර වේ, තිප්, ශප්, (543) සන් යන්නහුගේ අකාරලොපය වේ, ජිඝත්සති. සන්අන්ත ධාතුහට (636) සනඃ පමෙ යනාදියෙන් පරස්මෛපදාදි නියමය වේ. දෘතුමිච්ඡති යන වාක්‍යයෙහි දෘධාතු, සන්, ඒකස්වර ඍකාරාන්තය බැවින් ඉම් නොවේ, (743) විකල්පයෙන් ඩා වේ, දෘසධාතුසංඥද, ද්විත්වද වෙත්, ධිසංඥ සකාරයහට ලොප්, ධිසංඥ ආකාරයහට ඉකාර වේ, දිදෘසතෙ. ඩා නුවූ පක්‍ෂයෙහි දීසයන්නහට ද්විත්වාදිය වේ, දිදීෂතෙ. ද්‍යුතිතුමිච්ඡති, ද්‍යුතධාතු, සන්, ඉම්, ගුණ වේ, ද්‍යොතිෂධාතු, ද්විත්වවේ, ධිසංඥ, තිසභාගය ලොප්වේ, (647) ධිහට ජ්‍යාදෙශ වේ, දිද්‍යොතිෂතෙ. උච්ඡ්තුමිච්ඡති, උච්ඡධාතු, සන්, ඉම්, උච්ඡිෂධාතු, (719) උකාර රහිත ඡිෂධාතුහට ද්විත්ව වේ, ධිසංඥ-ෂභාගය

ලොප්වේ, (599) ඛ්සංඥ ජකාරයහට විකල්පයෙන් තකාර වේ, උතිච්ජිෂති. ඛ්හට තකාරාභාවපක්ෂයෙහි ජකාරයහට චකාර වේ, උච්චිජිෂති. අධ්‍යාපයිතුමිච්ඡති, අධිපූර්ව ඉධාතු, ණිච්, සන්, (713) ඉකාරයහට විකල්පයෙන් ගාදෙශ වේ, (784) ආකාරාන්තයා කෙරෙන් පුක් වේ, ගාපි ධාතුසංඥ වෙයි, (554) ඉම්, ගුණ, අය්, ගාපයිෂ යන්නහට ද්විත්ව වේ, ඛ්සංඥ-පයිෂ-භාගයහට ලොප්ද, ඛ්සංඥ ගකාරයහට ජකාරයද, ඛ්සංඥ ආකාරයහට ඉකාරද, තිප් ආදියද වෙත්, අධිජිගාපයිෂති. ගාදෙශ රහිත පක්ෂයෙහි (793) ඉකාරයහට ආකාර වේ, පුක්, ආපයිෂ යනු වේ, (719) ආකාරය හැර- පයිෂ යන්නහට ද්විත්ව වේ, ඛ්සංඥ-යිෂභාගයහට ලොප්, ඛ්සංඥ අකාරයහට ඉකාරද, ඉකාරයහට යකාරද වෙත්, අධ්‍යාපිපයිෂති. ශ්වාපයිතුමිච්ඡති, ශ්වි-ණිච්, සන්, ඉම්, (669) ශ්විධාතුහට විකල්පයෙන් ජි, (537) ශුඉඉස යන මොහට ද්විත්ව වේ, ඛ්සංඥ-ඉඉසභාගය හට ලොප්ද, (577) වෘද්ධ්‍යාදියද වෙත්, ගුණ, අය්, ශුශාවයිෂ, තිප්, ශප්, ශුශාවයිෂති. ජ්‍යාදෙශරහිත පක්ෂයෙහි, ශ්විඉඉසයන්න හට ද්විත්වාදිය වේ, ඉකාරයහට වෘද්ධියි, අන්‍ය ඉකාරයහට ගුණයි, ශිශ්වායයිෂති. හ්වායයිතුමිච්ඡති—හ්වෙ, ණිච්, සන්, (608) එකාරයහට ආකාර වේ, හ්වාඉස යන්නහට ද්විත්ව වේ, (667) ද්විත්ව ධාතුහට ජ්‍යාදෙශ වේ, ඛ්සංඥ හකාරයහට ජකාර වේ, වෘද්ධි, ආව්, ගුණ, අය්, ජුහාවයිෂ, තිප්, ශප්, ජුහාවයිෂති [පාණිනිඃ 3. 1. 7.]

(මූ-) 804. **ඍුර්ණානිමි.** (ඍුඃ 1. න 1. අනිම් 7.)

අනිම් සනි ඍුර්න ස්‍යාත්. විවෘත්සති විවර්තිෂතෙ, නිනෘත්සති නිනර්තිෂති, තිතරීෂති තිතරිෂති තිතීර්ෂති.*

(ස-) අනිම්සනි, ඉම් රහිත සන් පරකල්හි; ඍුර් න ස්‍යාත්, ගුණ නොවන්නේය.

පූර්වසූත්‍රයෙහි සන් යන මොහුගේ විභක්තිවිපර්යාසයෙන් මෙහි අනුවෘත්තියයි. යම් තැනෙක්හි ගුණස්ථානය ලැබේද එහිම සන් යන්නහුගේ ගුණරහිතත්වය වේ, එහෙයින් ජිඝාංසති යනාදියෙහි (676) ඤුම්ලොපය නොවේ. වර්තිතුමිච්ඡති යන වාක්‍යයෙහි වෘතධාතු, සන්, (648) සන් යන්නහට පරස්මෛ

---

* නාස්ති ඉම් යස්‍ය සඃ අනිම් තස්මින්.

පදයෙහි ඉම්නිෂෙධකල්හි මෙයින් ගුණනිෂෙධද, වෘත්සධාතු හට ද්විත්වද, ද්විසංඥ ත්සභාගලොපයද, ද්විසංඥ ඍකාරයහට අකාරද, එම අකාරයහට ඉකාරද වෙත්, විවෘත්ස යන්නනු කෙරෙන් තිප්, ශප්, විවෘත්සති. ආත්මනෙපදයෙහි (648) ඉම්, ගුණ වේ, ඉතිරි සියල්ල පෙර මෙනි, විවර්තිෂතෙ. නර්තිතුමිච්ඡති, නෘතධාතු, සන්, ඉම්ද ගුණද නොවෙත්, නිනෘත්සති. ගුණවූ පක්ෂයෙහි නිනර්තිෂති, මෙහි ඉම්ද වේ. තරිතුමිච්ඡති—තෘධාතු, (747) විකල්පයෙන් ඉම්ද, (627) ඉම්හට විකල්පයෙන් දීර්ඝද වෙත්, තිතරීෂති. දීර්ඝාභාවපක්ෂයෙහි තිතරිෂති. ඉම්රහිත පක්ෂයෙහි ගුණ නොවන බැවින් (628) ඍකාරයහට ඉර්ද, (228) ඉහට දීර්ඝද වෙත්, තිතීර්ෂති. [පාණිනිඃ 6. 4. 16.]

(මු-) **805. ඝො'ජ්ඣනිඞ්ගමාං.** (ඝීඃ 1. අජ්ඣනිඞ්ගමාං 6...)

අජන්තස්‍ය හන්තෙරිඞඃ ස්ථානෙ ජාතස්‍ය ගමශ්ච ඝීඃ ස්‍යාත් අනිම් සනි. දුධ්වූර්ෂති දිධ්වරිෂති, වුවූර්ෂති විවරීෂති විවරිෂති, සඤ්චිස්කීර්ෂති, ජිගීෂති, චිකීෂති චිචීෂති, ජිඝාංසති.*

(ස-) අනිම්සනි, ඉම් රහිත සන් පර කල්හි; අජන්තස්‍ය, ස්වරාන්ත ධාතුහටද; හන්තෙඃ, හනධාතුහටද; ඉඞඃස්ථානෙ ජාතස්‍ය, ඉඞ්ධාතුහුගේ ස්ථානයෙහි ආදෙශයෙන් ජාතවූ; ගමශ්ච, ගමයන්නහටද; ඝීඃ ස්‍යාත්, දීර්ඝ වන්නේය. ධ්වර්තුමිච්ඡති ධ්වෘ—සන් (747) ඉම්රහිත පක්ෂයෙහි ස්වරාන්තයහට මෙයින් දීර්ඝ වේ, (628) ආදියෙහි උර්, ද්විත්වාදියද, (228) දීර්ඝද වෙත්, දුධ්වූර්ෂිධාතු, තිප් ආදිය වේ, දුධ්වූර්ෂති. ඉම්ප්‍රත්‍යය වූ පක්ෂයෙහි, දිධ්වරිෂති. වරිතුමිච්ඡති වෘ—සන් (747) ඉම්හට විකල්පපක්ෂයෙහි මෙයින් දීර්ඝකල කල්හි ඍකාරස්ථානයෙහි උර්ද, ද්විත්වාදියද වෙත්, වුවූර්ෂති. ඉම් පක්ෂයෙහි (627) ඉම්හට විකල්පයෙන් දීර්ඝවේ, විවරීෂති. දීර්ඝනුවූ ඉම්පක්ෂයෙහි විවරිෂති. සංස්කර්තුමිච්ඡති සම් පූර්ව කෘධාතු, (766) සුම් වේ, සංස්කෘ වේ, සන්, (747) ස්කෘ වර්ජිතබැවින් ඉම් නොවේ, එහෙයින් (804) ගුණ නොවේ, මෙයින් ඍකාරයහට දීර්ඝවේ, ඍකාරයහට ඉර්, (228) ඉහට දීර්ඝද, ස්කීර්ෂිධාතුහට ද්විත්වද වෙත්, ද්විසංඥ ර්ෂීභාගය හටද සංයොග සකාරයහටද ලොප් වෙත්, ද්විසංඥ කකාරය

* ඉඞො ගම් ඉඞ්ගම්, අච්ච හන්ච ඉඞ්ගම් ච තෙෂාං.

හට වකාරයද ඊකාරයහට හ්‍රස්වද වෙත්, තිප් ආදිය වේ, සඤ් චිච්කීර්ෂති. ජෙතුම්වජති ජි—සන්, (600) ගාදෙශ වේ, මෙයින් දීඝ කල කල්හි ශ්ෂයක් නහට විත්වාදිය වේ, ජිගීෂති. චෙතුම්වජති චි — සන්, (746) විකල්පයෙන් කාදෙශ වේ, මෙයින් දීඝ වේ, කීෂධාතුහට ද්විත්වාදිය වේ, චිකීෂති. කාදෙශාභාව පක්ෂයෙහි චිචීෂති. හන්තුම්වජති හන-සන්, මෙයින් දීඝ හා, නස යන්නහට ද්විත්වාදිය වේ, (679) හකාරයහට ඝකාර වේ, ජිඝාංසති. [පාණිනිඃ 2. 4. 47, 48.]

(මූ-) 806. ගමිනිඞොඃ. (ගම් 1. ඉන්-ඉඞොඃ 6 ..)

ඉනිඞොඃ සථානෙ ගමිඃ සන්ත් සනි. ජිගමිෂති, අධිජිගාංසතෙ.

(ස-) සනි, සන්ප්‍රත්‍යයා පර කල්හි; ඉනිඞොඃ, ඉනධාතු ඉඞධාතු දෙදෙනාගේ; සථානෙ, සථානයෙහි; ගමිඃ සන්ත්, ගමිආදෙශ වන්නේය.

ගමිඃ යනු ඉකාරානුබන්ධයෙන් යුක්ත ගමධාත්වාදෙශය වන්නේය යන අර්ථයි. ගමධාතුවෙන්ම පදය සිඞවන කල්හි ඉනධාතුහුගේ සථානයෙහි ගමාදෙශ කිරීම, ගමනාර්ථ ඉනධාතුහට ගමාදෙශ වන්නේය ඥනාර්ථවූ ඉනධාතු හට ගමාදෙශ නොවන්නේය යනු ඇඟවීම පිණිසයි, එහෙයින් ඥනාර්ථයෙහි ප්‍රතීෂති යනු සනන්තයාගේ අවසානයෙහි තමා විසින්ම උදාහරණ කරණලදී.

එතුම්වජති ඉ-සන්, මෙයින් ධාතුහට ගමි යන ආදෙශය කල කල්හි (624) ඉම්, ගම්ෂධාතුහට ද්විත්වාදිය වේ, ජිගමිෂති. අධ්‍යෙතුම්වජති අධිපූර්ව ඉ-සන්, ගමාදෙශද, (805) දීඝද වෙත්, ඉධාතුහු තමා ඞකාරසථානයෙහි බැවින් ආත්මනෙපද විෂයෙහි, ගමො'මෙස ඉම් යනාදියෙහි ආත්මනෙපද වර්ජිත බැවින් ඉම්ප්‍රත්‍යයාගේ නොවීමෙහි මකාරයහට අනුස්වාරව ගාංස යන මෝහට ද්විත්වාදිය වේ, අධිජිගාංසතෙ.

(මූ-) 807. නෙමුගුහගුහඃ. (න 1. ඉම් 1. උ-ගුහ-ග්‍රහඃ 5.)

උවර්ණනතාත් ගුහො ග්‍රහශ්ච සන ඉම් න සන්ත්. ජුහූෂති, බුභූෂති, ජුඝුක්ෂති.*

---

* උශ්ච ගුහශ්ච ග්‍රහශ්ච තස්මාත්.

(ස-) උවර්ණාන්තාත්, උවර්ණාන්ත ධාතුහු කෙරෙන්ද; ගුහඃ, ගුහධාතුහු කෙරෙන්ද; ග්‍රහශ්ච, ග්‍රහධාතුහු කෙරෙන්ද; සනඃ, සන්ප්‍රත්‍යයහට; ඉම් න ස්‍යාත්, ඉම් නොවන්නේය.

හොතුම්ච්ඡති හු-සන්, මෙයින් ඉම් නිෂෙධයි, (805) දීඝී කළ කල්හි හූෂයන්නහට ද්විත්වාදිය වේ, ජුහූෂති. එසේම හ්වාතුම්ච්ඡති හ්වෙ-සන්, (608) එකාරයහට ආකාර වේ, හ්වාස යන මෝහට ද්විත්ව කළ කල්හි (667) වීරූක්තයහට ජ්‍යාදෙශ වේ, නැවත දීඝී කළ කල්හි ජුහූෂති යන්නද වේ.

මෙහිද උකාරාන්ත බැවින් මෙයින් ඉම්නිෂෙධ වේ, භවිතුමිච්ඡති බුභූෂති, දීඝී ඌකාරාන්ත බැවින් ඉම්නිෂෙධ වේ. ගුහිතුම්ච්ඡති ගුහ-සන්, මෙයින් ඉම්නිෂෙධ වේ, (175) හකාරයහට ඪකාරද, (177) ගකාරයහට ඝකාරද, (602) ඪකාරය හට කකාරද වෙත්, ඝුක්ෂ යන මෝහට ද්විත්වාදිය වේ, ජුඝුක්ෂති. [පාණිනීඃ 7. 2. 12.]

(මු-) **808. ග්‍රහස්වපප්‍රච්ඡාං ජීඃ.** (ග්‍රහ-ස්වප-ප්‍රච්ඡාං 6...ජීඃ 1.)
එෂාං ජීඃ ස්‍යාත් සනි.
ජිඝෘක්ෂති සුෂුප්සති.

(ස-) සනි, සන්ප්‍රත්‍යයා පර කල්හි; එෂාං, ග්‍රහධාතු ස්වප ධාතු ප්‍රච්ඡධාතු යන මොවුන්ගේ ස්ථානයෙහි; ජීඃ ස්‍යාත්, ජ්‍යාදෙශ වන්නේය.

ග්‍රහීතුම්ච්ඡති ග්‍රහ—සන්, පූර්වසූත්‍රයෙන් ඉම්නිෂෙධද, මේ සූත්‍රයෙන් ජීද, හකාරයහට ඪකාරද, ගකාරයහට ඝකාරද, ඪකාරයහට කකාරද, ඝෘක්ෂ යන මෝහට ද්විත්වාදියද වෙත්, ජිඝෘක්ෂති. ස්වප්තුම්ච්ඡති ස්වප-සන්, ඖකාරය ඉත්බැවින් ඉම් නොවේ, මෙයින් ජ්‍යාදෙශද, සුප්ස යන්නහට ද්විත්වාදියද, (111) ෂත්වයද වෙත්, සුෂුප්සති. [පාණිනීඃ 6. 1. 16.]

(මු-) **809. ස්මිඬ පූඬ රන්ජශූකිරගිරද්‍රිය ධරිශ ප්‍රච්ඡ ඉම්.** (ස්මිඬ-පූඬ-සෘ-අන්ජ-අශූ-ප්‍රච්ඡඃ 5. ඉම් 1.)

එභ්‍යඃ පරස්‍ය සන ඉම් ස්‍යාත්. සිස්මයිෂතෙ පිපවිෂතෙ අරිරිෂති අඤ්ජිජිෂති අශිශිෂතෙ චිකරිෂති පිපෘච්ඡිෂති.*

(ස-) එභ්‍යඃ පරස්‍ය, ස්මිධාතු-පූධාතු-සෘධාතු-අන්ජධාතු-

---

* ස්මිඬ ච පූඬ ච සෘශ්ච අන්ජ ච අශූශ්ච ක්රශ්ච ගිරශ්ච ද්‍රියශ්ච ධරියශ්ච ප්‍රච්ඡ ච තස්මාත්.

අශධාතු-කෘධාතු-ගෘධාතු-දෘධාතු-ධෘධාතු-ප්‍රච්ඡධාතු යන මොවුන් කෙරෙන් පරවූ; සනඃ, සන්ප්‍රත්‍යයාගේ ස්ථානයෙහි; ඉම් සහිත්, ඉම්ප්‍රත්‍යය වන්නේය.

ස්මිඩපූඞධාතු දෙදෙනාගේ ඞකාරය ආත්මනෙපදිත්වය හැඟවීමපිණිසයි. අශූ යන මෙහි ඌකාරය අනුබන්ධයයි. කිරගිර ද්‍රියධ්‍රිය යනු කෘගෘදෘධෘ යන මේ ධාතූන්ගේ ග්‍රහණයයි. කෘ ගෘ දෘ ධෘ යන මේධාතූන්ගේ (587) ඒකස්වරවූ ඉවර්ණය අන්තයෙහි පවත්නා බැවින්ද ඒකස්වර ඍවර්ණය අන්තයෙහිද කෙවල ඍවර්ණයද වූ බැවින්ද, පූ යන මොහුගේ (807) උවර්ණය අන්තවූ බැවින්ද, ප්‍රච්ඡ යන මොහුගේ ඔෟකාරය ඉත්සංඥබැවින්ද, ඉමාගමය නොපැමිණිකල්හිද, අන්ජ අශ යන මේ දෙදෙනාගේ (573) ඌකාරය ඉත්සංඥබැවින්ද, කෘ ගෘ යන දෙදෙනාගේද (747) විකල්ප ප්‍රාප්තිය ඇති කල්හිද, නිත්‍යත්වය පිණිස මෙයින් විධානයයි. සෙමතුං පවිතුං අර්තතුං අඤ්ජිතුං අශිතුං කරීතුං ප්‍රෂ්ටුං යනු වෙන්වෙන් වශයෙන් ඉච්ඡති යන්න හා සමග වාක්‍යයෝයි. ස්මිධාතු, සන්, මෙයින් ඉම්, (537) ප්‍රථමයෙන් ගුණත්වය නිෂෙධයි, එහෙයින්, ෂත්වයද, ස්මි ඉෂ ධාතුසංඥද, ද්විත්වාදියද, ගුණද අය්ද වෙත්, සිස්මයිෂතෙ යන මෙහි (819) ස්ථිතෙත්වාඃ යන නියමයෙන් මූල ධාතුහට ෂත්වය නොවේ. පූධාතු-සන්, මෙයින් ඉම්, පූඉස යන මෝහට (537) ප්‍රාගච්කායෂ්ඨාත් යනාදි න්‍යමය හෙයින් පළමුව ද්විත්ව කළ කල්හි (816) කියතුලබන්නාවූ ජයල්පොඃ යනාදියෙන් ධිසංඥ උකාරයහට ඉකාර වේ, පිපවිෂතෙ යනු වේ. සෘධාතු, සන්, ඉම්, සෘඉස යන මොහුගේ සෘකාරයහට ගුණ කළ කල්හි, අරිෂ යන මොහුගේ (719) ආදිස්වරය හැර-රිෂ යන මෝහට ද්විත්ව වේ, සිධකළ කල්හි, අරිරිෂති යනු වේ. අන්ජධාතු-අන්ජිෂ යන මොහුගේ ආදිස්වරයද නකාරයද හැර (720) ජිෂු යන මෝහට ද්විත්වද, ධිසංඥ සකාර ලොපයද වෙත්, අඤ්ජිජිෂති. අශධාතු, සන්, ඉම්, අශිෂධාතු (719) අකාර රහිත, ශිෂභාගයහට ද්විත්වද, ධිසංඥලොපයද වෙත්, අශිශිෂතෙ. කෘධාතු, සන්, ඉම්, ගුණ, කරිෂ, ද්විත්වයි, ධිහට ලොප්, චිකරිෂති. (627) ඉම්හට දීඝීකළ කල්හි, චිකරීෂති කියාද වේ. එසේම, ජිගර්ෂති ජිගරිෂති දිදරීෂති දිදරිෂති කියාද වෙත්, ප්‍රච්ඡධාතු-සන්, ඉම්, (808) රකාරයහට සෘකාර

සද, පෘච්ඡිෂයන්නහට විකල්පද වෙත්, පිපෘච්ඡිෂති. [පාණිනි: 7. 2. 74, 75.]

(මු-) 810. භ්‍රස්ජශ්‍රිස්වෘයූර්ණුභරදරිද්‍රාසන තන පත ඥප ඵ්ඛිදන්භිවො වා. (භ්‍රස්ජ—ඉවඃ 5. වා 1.)

එභ්‍යඃ සන ඉම් සණවා. බිභර්ජිෂති බිභ්‍රජ්ජිෂති බිභ්‍රක්ෂති, ශිශ්‍රයිෂති ශිශ්‍රීෂති, සිස්වරිෂති සුස්වූෂති, සියවිෂති යුයූෂති, ඌර්ණුනුවිෂති ඌර්ණුනවිෂති ඌර්ණුනූෂති, විභරිෂති බුභූෂිති, දිදරිද්‍රිෂති දිදරිද්‍රාසති, සිසනිෂති සිෂාසති, තිතනිෂති තිතංසති; තිතාංසතීත්‍යෙකෙ. පිපතිෂති.*

(ස-) එභ්‍යඃ, භ්‍රස්ජෝඤ්ශපාකෙ යන ධාතුය ශ්‍රිඤ්සෙවායාං යන ධාතුය ස්වෘඌශබ්දෞපතාපයොඃ, යුලමිශ්‍රණෙ, ඌර්ණුඤ් ආච්ඡාදනෙ, භෘඤ්භරණෙ, දරිද්‍රාදුර්ගතෞ, ෂනදුඤ්දනෙ, තනුඤ්විස්තාරෙ, පතගතෞ, පත්‍යධෛශ්‍යෙ යන මේදකය, ඥප්ම මාරණදෞ, සෘධුනිවෘත්තෞ, දන්භුන දම්භ, ඉවාන්තධාතුය යන මොවුන් කෙරෙන් පරවූ; සනඃ, සන්ප්‍රත්‍යයාගේ ස්ථානයෙහි; වා, විකල්පයෙන්; ඉම් සණත්, ඉම්ප්‍රත්‍යය වන්නේය. මෙහි භර යනු භ්වාදි ගණයාගේ ග්‍රහණයයි, භෘලි භෘති පුෂ්ටෞ යන ජුහොත්‍යාදිහුගේ ග්‍රහණය නොවේ, අභිමතවූ මේ ධාතුහුගේ රූපය බුභූෂිති කියාම වේ. ඉව යනු දිව ෂිව ෂ්ඨිවාදි ඉවශබ්දය අන්ත කොට ඇති ධාතුයි. ස්වෘ යන ධාතුහුගේ විකල්පයෙන් ඉම්භාවය ඇති කල්හිද මෙහි ගැනීම, රු දුසුනොස්ථඃ යන මොවුන් (573) ගේ විකල්පයෙන් ඉම්භාවය ඇති කල්හිද සන් පර කල්හි විකල්පවිධියක් නැතැයි හැඟවීම පිණිසයි, එහෙයින්, නෙමුගුහග්‍රහඃ යී ඉම්නිෂේධ කල්හි රුරූෂති දුදූෂති සුසූෂති නුනූෂති කියාම වේ.

භ්‍රෂ්ටුමිච්ඡති—භ්‍රස්ජධාතු, සන්, මෙයින් ඉම්, (751) විකල්පයෙන් භජ්ජාදෙශද, භර්ජිෂ යන්නහට ද්විත්වාදියද වෙත්, බිභර්ජිෂති. භජ්ජාදේශාභාවපක්ෂයෙහි භ්‍රස්ජ—ඉස යන මෙහි (64) සකාරයහට දකාරද, (46) දකාරයහට ජකාරද, භ්‍රජ්ජිෂයන්න

* භ්‍රස්ජ ච ශ්‍රිශ්ච ස්වෘශ්ච යුශ්ච ඌර්ණුශ්ච භරශ්ච දරිද්‍රාශ්ච සනශ්ච තනශ්ච පතශ්ච ඥපශ්ච සෘදිශ්ච දන්භශ්ච ඉවච තත්තසමාත්.

හට ද්විත්වාදියද වෙත්, බිභ්‍රජ්ජිෂති. ඉම්නිෂේධපක්‍ෂයෙහි (213) සංයොග සකාරලොපය කළ කල්හි (154) ෂඩ්, (602) ෂකාරයහට කකාරද, භ්‍රක්‍ෂ යන මෝහට ද්විත්වාදියද වෙත්, බිභ්‍රක්‍ෂති. ශ්‍රයිතුම්ච්ඡති ශ්‍රි-සන්, ඉම්, ශ්‍රිඉෂ, ද්විත්වද, බිසංඥ ඉඥභාගයහට ලොප්ද, මූලයහට ගුණද වෙත්, ශිශ්‍රයිෂති. ඉම් නුවූ පක්‍ෂයෙහි (805) දීර්ඝද, ශ්‍රිෂයන්නහට ද්විත්වාදියද වෙත්, ශිශ්‍රීෂති. ස්වරිතුං ස්වර්තුං වා ඉච්ඡති යන වාක්‍යයෙහි ස්වෘධාතු, සන්, ඉම්, ගුණ, ස්වරිෂධාතු, ද්විත්ව වේ, රිෂභාගයද සංයොගයාගේ වකාරයද ලොප්වෙත්, සිස්වරිෂති. පක්‍ෂයෙහි ඍකාරයහට දීර්ඝකළ කල්හි (628) උර්, (228) ඕහට දීර්ඝද, ස්වූර්ෂයන්නහට ද්විත්වාදියද වෙත්, සුස්වූර්ෂති. යවිතුම්ච්ඡති යුධාතු, සන්, ඉ, යුඉෂ-යන්නහට (537) ප්‍රාගච්කාසඞ්ඝාත් යන නියමයෙන් පළමු කොට ද්විත්ව කළ කල්හි නැවත ගුණාදිය වේ, යුයවිෂ-යන්නහුගේ (816) බිසංඥයා සම්බන්ධවූ උකාරයහට ඉකාර වේ, යියවිෂති. ඉම්විකල්ප පක්‍ෂයෙහි (805) උකාරයහට දීර්ඝ කළ කල්හි යූෂයන්නහට ද්විත්වාදිය වේ, යුයූෂති. ඌර්ණවිතුම්ච්ඡති උර්ණුඉෂ යන්නහුගේ (721) ඉම්හට ඩිත්ත්වය කළ කල්හි, (588) උකාරහට උව, ඌර්ණුවිෂ යන්නහුගේ (719, 720) ඌකාරයද රකාරයද හැර-ණුවිෂ යන්නහට ද්විත්වාදිය වේ, ඌර්ණුනුවිෂති, ඉම්හට ඩිත්ත්ව විකල්ප පක්‍ෂයෙහි ගුණ වේ, උර්ණුනවිෂති. ඉම්රහිත පක්‍ෂයෙහි ඉම්රහිත සන් පරකල්හි (805) දීර්ඝ වේ, ඌර්ණුනූෂති. හර්තුම්ච්ඡති හෘධාතු, සන්, ඉම්, ගුණ වේ, හරිෂධාතුහට ද්විත්ව වේ, ජිහරිෂති. ඉම්විකල්ප පක්‍ෂයෙහි ඍකාරයහට දීර්ඝද, ඍකාරස්ථානයෙහි උර්ද, ඕහට දීර්ඝද, හූර්ෂයන්නහට ද්විත්වාදියද වෙත්, ජුහූර්ෂති. දරිද්‍රිතුම්ච්ඡති දරිද්‍රාධාතු, සන්, මෙයින් ඉම්, (610) ආකාරය ලොප් වේ, දරිද්‍රිෂයන්නහට ද්විත්වාදිය වේ, දිදරිද්‍රිෂති. ඉම්විකල්ප පක්‍ෂයෙහි (702) සන්වර්ජිත බැවින් ආකාරය හට ලොප් නොවේ, දිදරිද්‍රාසති. සනිතුම්ච්ඡති සනධාතු, සන්, ඉම්, සනිෂධාතු, ද්විත්වාදිය වේ, (819) ඤිස්තෙවාඃ ෂෙඃ යනාදි සූත්‍රයෙන් මූලධාතුහට ෂත්වය නොවේ, සිසනිෂති. ඉම්නිෂේධ පක්‍ෂයෙහි (655) නකාරයහට ආදේශවේ, සාසධාතුහට ද්විත්වාදිය වේ, (819) ඤිස්තෙවාඃ ෂෙඃ යනාදි සූත්‍රයට විෂය නොවේ, සිෂාසති. තනිතුම්ච්ඡති, තනිෂධාතුහට ද්විත්වාදිය වේ, තිතනිෂති. ඉම්නිෂේධ පක්‍ෂයෙහි (50) නකාරයහට අනුස්වාරය

කල කල්හි තංසයන්නහට ව්ත්‍වාදිය වේ, තිතංසති. (804) ඤුර්නාතිම් යන මෙහි ගුණ සැලකිය යුතු කල්හිම ඉම්රහිත සන්හට ගුණ නොවේ, එහෙයින්ම මෙහි (676) ඤම්ලොපය නොවේ. පාණිනීය-ජෞමරයෝ, තිතාංසති කියාද කැමති වෙත්. පතිතුම්වඡති, පිපතිෂති.

(මු-) **811. මිමීමාදරභලභශකපතපදහිංසාපීරාධො'චො, නිම්සනිස් ඛිලොපශ්ච.** (මි—රාධඃ 6. අචඃ 6, අනිම්සනි 7. ඉස් 1. ඛිලොපඃ 1. ච 1.)

එෂාමච ඉස් සන්‍යාත් ඛිලොපශ්චානිම්සනි. (213) සන්‍යදෙඃ සො ලොපඃ. පිත්සති. ජිඥපයිෂති.

(ස-) අනිම් සනි, ඉම්රහිත සන්ප්‍රත්‍යයා පර කල්හි; එෂාම්, මි-මී-මා-දා-රභ-ලභ-ශක-පත-පද-හිංසාපී රාධධාතු යන මොවුන්ගේ; අචඃ, ස්වරයහට; ඉස් සන්‍යාත්, ඉසාදෙශ වන්නේය; ඛිලොපශ්ච, ඛිසංඥයහට ලොප්ද වන්නේය.

ඩුමිඤ්පක්ෂෙපෙ යන ධාතුය, මීඤ්ගවධෙ යන ධාතුද, මීකි ගත්‍යං යන ධාතුද යන දෙකය, මා යනු මාලචමානෙය, මාඞ ලිශබ්දෙය මාඩයචය, මෙඩප්‍රතිදානෙය, මෙඩයතුව යන ධාතුය යන පසද, දා-සනු-දාසංඥක ධාතුයි, එහෙයින් දානලූනෞය, දාතුදනෙය, ඩුදාඤ්ලිය, දෙඞපාලනෙය, දෛයවෙජදෙය ඩුධාඤ්ලිධාරණෙය, ධෙටපානෙ යන ධාතුය යන සතද, රභෞඩරා භසේ‍ය යන ධාතුය, ලභෞඩලාභෙ යන ධාතුය, ශකඞ්ය, යන ධාතුය, ශකන උෞශකෙත‍ෞ යන ධාතුය යන දෙකද, පත ශජ ගත්‍යං යන ධාතුය පත්‍යෛඩශෞ්‍ය යන ධාතුය යන දෙකද, පදෛෞඩගතෞ යන ධාතුය, රාධෞ සිධෞ යන ධාතුය මෙහි චනාහි හිංසාපීයයි, යන මොව්හු වෙත්. උෞකාරය ඉත්සංඥ බැවින් ස්වමතයෙහි ශකධාතුහුගේ ඉමාගමය විකල්ප වූයේද අන්‍යවූ බොහෝදෙනාගේ මතයෙහි ඉම්රහිතයි.

පතිතුම්වඡති, පූර්වසූත්‍රයෙන් ඉම්රහිත පක්ෂයෙහි, පත්සයන්නහට විත්‍ව කල කල්හි, මෙයින් ඛිසංඥයහට ලොප්ද අකාරයහට ඉසාදෙශද වන්නේය, පිස්ත්ස-යී සිටිකල්හි (213) සකාරලොපය වේ, පිත්සති. ඥපයිතුම්වඡති-ඥ-ඤ්, (784) ආකාරාන්තයා කෙරෙන් පණ්, ඥපිධාතුහු කෙරෙන් සන්, පූර්වසූත්‍රයෙන් ඉම්, ගුණද, ඥපයිෂයන්නහට විත්‍වාදියද වෙත්, ජිඥපයිෂති. [පාණිනිඃ 7. 4. 54.]

(මූ-) 812. ඥපඍීධාපාමීත්සඃ (ඥප-ඍීධ-ආපාං 6...ඊත්සඃ 1...)

එෂාමච ඊඊර්ඊ එතෙ ක්‍රමාත් සනඃ ඛිලොපශ්චානිම් සනි. ඥීප්සති. අර්ද්දිධිෂති ඊර්ත්සති. දීදම්භිෂති.*

(ස-) අනිම් සනි, ඉම් රහිත සන් පර කල්හි; එෂාං, ඥප ධාතු-ඍධධාතු-ආපධාතු යන මොවුන්ගේ; අචඃ, ස්වරයහට; ඊඊර්ඊ එතෙ, ඊය ඊර්ය ඊය යන මොව්හු; ක්‍රමාත්, ඥපයන් නහුගේ අකාරයහට ඊකාරද-ඍධ යන්නහුගේ ස්වරයහට ඊර් යන්නද-ආප යන්නහුගේ ස්වරයහට ඊකාරද යන පිළි වෙළින්; සනඃ, වන්නෝය; ඛිලොපශ්ච, ඛිසංඥයහට ලොප්ද වන්නේය.

(810) භ්‍රස්ජශ්‍රි යනාදියෙහි ඉම් රහිත පක්ෂයෙහි මෙයින් කෙවල ඛිසංඥයහට ලොප්ද ඥකාරයෙහි අකාරයහට ඊකා රද වෙත්, (641) ණිප්‍රත්‍යයහට ලොප්, ඥීප්සති.

අර්ධිතුම්වඡති—ඍධ, සන්, (810) ඉම්, ගුණ වේ, අර්ධිෂ යන්නහුගේ අකාරයද රකාරයද හැර ධිෂයන්නහට ඛිත්වා දිය වේ, අර්දිධිෂති. ඉම් රහිත පක්ෂයෙහි ඍධධාතු, සන්, (64) ධකාරයහට තකාර වේ, ඍත්ස යන්නහුගේ ඍකාරය හැර ත්සයන්නහට ඛිත්වද, මෙයින් ඛිලොපයද ඍකාරයහට ඊර්ආදෙශද වෙත්, ඊර්ත්සති. දම්භිතුම්වඡති දන්භ, සන්, (810) ඉම්, දම්භිෂධාතුහට ඛිත්වාදිය වේ, දිදම්භිෂති. [පාණි නිඃ 7. 4. 55. 58.]

(මූ-) 813. දභො ධෙ. (දභඃ 6. ධෙ 1..)

දන්භෙ රච ඉ ඊච සනදනිම් සනි ඛිලොපශ්ච.

ධිප්සති ධීප්සති, අනකාර නිර්දේශාත්. දිදෙම්භිෂති.†

(ස-) අනිම් සනි, ඉම්ආගම රහිතවූ සන් පර කල්හි; දන් භෙඃ, දන්භ ධාතුහුගේ; අචඃ, අච්සංඥය හට; ඉ, ඉකාරයද; ඊ ච සත්, ඊකාරයද වන්නේය; ඛිලොපශ්ච, ඛිසංඥයහට ලොප්ද වන්නේය.

දන්භ-සන්, භ්‍රස්ජ යනාදි සූත්‍රයෙන් ඉම්ප්‍රත්‍යයාගේ අභාව පක්ෂයෙහි, මෙසූත්‍රයෙහි-දභ යී නකාර රහිත නිර්දේශයබැවින්

---

* ඥපශ්ච ඍධ ච ආප ච තෙෂාං. ඊශ්ච ඊර් ච ඊශ්ච තෙ ඊත්සඃ.

† ඉශ්ච ඊශ්ච ඊ, තෙ ධෙ.

ගුණ සැලකීම නැති කල්හිදු ඉම් රහිත සන් පර කල්හි නකාරලොපයද, (177) දකාරයහට ධකාරද, (64) භකාරය හට පකාරද, ධප්සයන්නහට ද්විත්වද වෙත්, මෙයින් ද්විසංඥය හට ලොප්ද අකාරයහට ඉකාරද වෙත්, ධිප්සති. එසේම සිධකොට අකාරයහට ඊකාර කළ කල්හි ධීප්සති යනු වේ. අනකාර නිර්දේශාත්, අකාර රහිත දක්වීම බැවින්; දවිතුමිච්ඡති දිව-සන්, (810) ඉවාන්තයා කෙරෙන් විකල්පයෙන් ඉම්, ගුණ වේ, දෙවිෂධාතුහට ද්විත්වාදිය වේ, දිදෙවිෂති. [පාණිනි: 7. 4. 56.]

(මු-) 814. **ඡ්වොඃ ශූඨාවණෞ ඣස්ක්වෞ සඞ් ලුග්වො ස්තු වා.** (ඡ්වොඃ 6 .. ශූඨෞ 1 .. අණෞ 7. ඣස්ක්වෞ 7. සඞ්-ලුක්-වොඃ 7 .. තු 1. වා 1.)

ඡකාරවකාරයොඃ ශකාරොඨෞ ස්‍යාතාම් අණෞ ඣසෙ ක්වෞ ච, සඞ් ලුකි වෙ ච වා සතඃ. දුද්‍යූෂති.*

(ස-) අණෞ, ගුණ නුවූ; ඣසෙ, ඣසප්‍රත්‍යාහාරයා පර කල්හිද; ක්වෞ ච, ක්විප්‍රත්‍යයා පර කල්හිද; ඡකාරවකාරයොඃ, ඡකාර වකාර දෙදෙනාහට; ශකාරොඨෞ, ශකාර ඌට් යන දෙක; ස්‍යාතාම්, වන්නාහ; සඞ් ලුකි, සඞ්ප්‍රත්‍යය ලොප් කළ කල්හිද; වෙ ච, වකාරයා පරකල්හිද; වා සතඃ, විකල්පයෙන් ශකාර ඌට් යන ආදෙශයෝ වෙත්.

ඣස් යනු ප්‍රත්‍යාහාරයයි. ඡකාරයහට ශකාරද වකාරයහට ඌට්ආදෙශයද යන ක්‍රමයයි. අණෞ යන වෙන්වූ පදයක් කිරීම හෙතුකොටගෙන සඞ්ප්‍රත්‍යයහට ලොප්කළ කල්හි ඔහු ගේ සම්බන්ධාභාවය වූ කල්හි ගුණවූද ගුණනුවූද ඣස් පර කල්හි විකල්පයෙන් වන්නාහ; වකාරයා පරකල්හි වනාහි සඞ්ලොපය කළ කල්හි අන්තන්හිද සියලු වකාරය පර කල්හි විකල්පයෙන් වන්නාහ, ක්විප්‍රත්‍යයාගේ පෘථක්ග්‍රහණය හෙතු කොටගෙන එකම ක්විප්‍රත්‍යයාගේ වකාරයා පරකල්හි නිත්‍යය යන අපීසි. (810) ඉම් රහිත පක්ෂයෙහි, දිව-සන්, ඉම් රහිත සන්ප්‍රත්‍යයාගේ ස්ථානයෙහි ගුණ නොවන කල්හි මෙයින් වකාරයහට ඌකාර වේ, ද්‍යූෂයන්නහට ද්විත්වාදිය වේ, දුද්‍යූෂති. [පාණිනි: 6. 4. 19, 20.]

---

* ඡ ච ව ච ඡ්වෞ තයොඃ. ශ ච ඌට් ච තෞ. ඣස්ච ක්විච තස්මින්. සඞ්ලුක් ච වච සඞ්ලුග්වෞ තයොඃ.

(මූ-) මිත්සති දිත්සති ධිත්සති, රිප්සතෙ ලිප්සතෙ, ශික්‍ෂති, පිත්සතෙ, ප්‍රතිරිත්සති, හිංසාපීඃ කිං ආරිරාත්සති. ඊප්සති.

(ස-) හ්‍රස්ජශ්‍රි යන මේ ආදි සූත්‍රයාගේ උදාහරණයෝ කියන ලද්දෙය, මිත්සති යනාදියෙන්, ම්මිමාදා යන මේ ආදි සූත්‍රයාගේ උදාහරණයන් කියයි.

මෙතුං මාතුං වා ඉච්ඡති මි-මී-මා යන මෙ ධාතූන් කෙරෙන් සන්ද, ඉම්රහිත සන් පර කල්හි ස්වරයාගේ ස්ථානයෙහි ඉසාදෙශද වෙත්. මිසස, යන මෙහි (668) සකාරයහට තකාරද, ද්විත්වයාහට ලොප්ද වෙත්, මිත්සති. මීත්සති කියාද වෙත්. ආත්මනෙපදයන්ගේ වනාහි මිත්සතෙ කියා වේ. දාතුම් ඉච්ඡති දා-සන්, (811) ස්වරයාගේ ස්ථානයෙහි ඉසාදෙශද (668) සකාරයහට තකාරද වෙත්, දිත්සධාතුහට ද්විත්වාදියද වේ, දිත්සති. ධාතුම්ච්ඡති ධා, සන්, මිත්සතියන්න මෙන් සිධකටයුතු, ධිත්සති. රබ්ධුම්ච්ඡති ලබ්ධුම්ච්ඡති-රභ-ලභ යන ධාතූන් කෙරෙන් සන් වේ, අකාරයහට ඉස්, (213) සකාර ලොපයද, (64) භකාරයහට පකාරයද, රිප්සයන්නහටද ලිප්සයන්නහටද ද්විත්වද, ද්විහට ලොප්ද වෙත්. රිප්සතෙ. කියාද-ලිප්සතෙ කියාද වෙත්. ශක්තුම්ච්ඡති ශක-සන්, ස්වරයාගේ ස්ථානයෙහි ඉස්, (213) සංයොග සකාරලොපයද, සංප්‍රත්‍යයාගේ සකාරයහට (111) ෂත්වයද, ශික්‍ෂයන්නහට ද්විත්වද, ද්විහට ලොප්ද වෙත්, ශික්‍ෂති. ශික්‍ෂතෙ කියාද වේ. පතතුම්ච්ඡති පද-සන්, ඉස්, ඉසසයන්නහුගේ සකාරලොපය වේ, පිත්සයන්නහට ද්විත්වද, ද්විලොපයද වෙත්, පිත්සතෙ. ප්‍රතිරාද්ධුම්ච්ඡති ප්‍රති-රාධධාතු හිංසාපීයෙහි වෙයි, එහෙයින්ම ස්වරයාගේ ස්ථානයෙහි ඉසාදෙශයද ද්විලොපයද වන්නේය, ප්‍රතිරිත්සති. හිංසාපීඃ කිං, හිංසාපී යනු කුමටය? ආරිරාත්සති-යන මෙහි අපූර්ව රාධධාතුහු තමා අරාධනාපී හෙයින් ඉසාදෙශද කෙවල ද්විලොපයද නොවන හෙයිනි. ආප්තුම්ච්ඡති ආප-සන්, (812) ආකාරයහට ඊකාර වේ, ඊප්සයන්නහට ද්විත්ව වේ. ද්විලොපයද වේ, ඊප්සති.

(මූ-) **815. මුචො'කේ වෙ මෝ ච වා සනි.** (මුචඃ 6. අකේ 7. වෙඃ 6. මොච 1. වා 1. සනි 7.)

අක්ස්‍යා මුචො වෙඃ ස්ථානෙ මොච වා ස්‍යාත් සනි. මොක්‍ෂතෙ මුමුක්‍ෂතෙ.

(ස-) අඤ්ඤස්‍ය, අකර්මකවූ; මුචඃ, මුචධාතු සම්බන්ධිවූ; වෙඃ ස්ථානෙ, ද්විත්වයාගේ ස්ථානයෙහි; සනි, සන් පර කල්හි; වා, විකල්පයෙන්; මොච, මොච යන ආදෙශය; ස්‍යාත්, වන්නේය.

අඤ්ඤස්‍ය වෙ ර්මුචො මොච වා ස්‍යාත් සනි යනු කීබැවින් සන් ප්‍රත්‍යය හැර හුදකලා මුචධාතුහට ද්විත්ව වෙයි යනු තාත්පය්‍ය්‍යීයි. මොක්තුමිච්ඡති, අකර්මක ධාතුහුගේ විවක්ෂාව ඇති කල්හි පාපය කෙරෙන් තමාම මිදුනු එකෙක් වීම කැමතිය යන අර්ථයි. මුච-සන්, ඕෟකාරය ඉත්සංඥ බැවින් ඉම් නොවේ, ද්විත්වවූ මුචධාතුහට මොච යන ආදෙශය කළ කල්හි (211) කුඞ්, (111) ෂත්වයයි, මොක්ෂ යන ධාතු වේ, මොක්ෂතෙ. මොචාදෙශ විකල්ප පක්ෂයෙහි-මුමුක්ෂතෙ යනු වේ. අඤ්ඤ යනු කුමටය? මුමුක්ෂති වත්සං ගොපඃ, යන මෙහි කර්මසහිතබැවින් මොචාදෙශද අත්මනෙපදද විකල්පය නොවන පිණිසයි. [පාණිනිඃ 7. 4. 57.]

(මු-) 816. ජසල්පොඃ බ්‍යෙරීඃ. (ජ-සල්-පොඃ 5. බ්‍යඃ 6. ඉ 1. ඒ 7.)

බෙරුවර්ණස්‍ය ජකාර-යල-පවර්ගාත් පරෙ අවර්ණෙ පරෙ ඉඃ ස්‍යාත් සනි. ජුගතෙ෴, ජිජාවයිෂති. රිරාවයිෂති, පිපාවයිෂති බිභාවයිෂති. ජසල්පොඃ කිං නුනාවයිෂති. අතඑව ශෙෂ෴ විතෙව ච්රීඃ.*

(ස-) සනි, සන්ප්‍රත්‍යයා පර කල්හි; ජසල්පවර්ගාත්, ජකාරය-ය-ව-ර-ල-යන සතරය-පවර්ගය යන මොවුන් කෙරෙන්; පරෙ, පරවූ; අවර්ණෙ පරෙ, අවර්ණයා පර කල්හි; බ්‍යෙඃ, බිසංඥයාගේ; උවර්ණස්‍ය, උවර්ණයහට; ඉඃ ස්‍යාත්, ඉකාර වන්නේය. ඒ-යනු අශබ්දයා කෙරෙන් සප්තමියයි.

අන්‍යයන් විසින් මධ්‍යගත නුවූ සන්ප්‍රත්‍යයක්හු නැතිබැවින් ව්‍යවහිතවූ සන් පර කල්හිය යන අර්ථයි. ජුගතෙ෴, ජුගතෙ෴ යනු ධාතුපාඨයෙහි වාක්‍යයි. ජාවයිතුමිච්ඡති ජු-ණිද්, සන්, ඉම්, (537) ප්‍රාගච්කායර්‍යාදච් ද්විඃ යන නියමයෙන්, ජුඉඉෂ-සන්න හට ද්විත්ව කළ කල්හි පසුව වෘද්ධ්‍යාදිය වේ, ජුජාවයිෂ කියා සිටි කල්හි මේ සූත්‍රයෙන් ජකාරයා කෙරෙන් පරවූ අවර්ණයා පර කල්හි බිසංඥයාගේ උකාරයහට ඉකාර වේ, ජිජාවයිෂති.

---

* ජශ්ච යලව පුශ්ච තස්මාත්. බෙරුඃ බ්‍යසතස්‍ය.

රාවයිතුම්වඡති, පාවයිතුම්වඡති, භාවයිතුම්වඡති යනු වාක්‍යයි, රුධාතු පූධාතු භූධාතු යන තුණින් ණිච්-ප්‍රත්‍යයාදිය වේ, රකාර-පකාර-භකාර යන මොවුන් කෙරෙන් පරවූ අවර්ණයා පර කල්හි බ්සංඥ උවර්ණයහට මෙයින් ඉකාර වේ, රිරාවයිෂති, පිපාවයිෂති, බිභාවයිෂති යනු වේ. ජයල්පොඃ කිං, ජයල් පොඃ යනු කුමටය? නාවයිතුම්වඡති යන වාක්‍යයෙහි නුනාව යිෂති, යන මෙහි නකාරයා කෙරෙන් පරවූ අවර්ණයා පර කල්හි බ්සංඥයාගේ උකාරයහට ඉකාර නොවන හෙයිනි. අතඑව, එහෙයින්ම; ණෞග, නුධාතුහු කෙරෙන් ණිප්‍රත්‍යය කළ කල්හි; ද්වෙඩ, ද්විත්වකළ කල්හි; ඩිරිඃ, පසුව වෘද්ධියි, යනු පරීක්‍ෂා කටයුතු. එසේම සුෂාවයිෂති ජුහාවයිෂති යනාදි තන්හි බ්සංඥ උකාරයහට ඉකාර නොවන්නේය. ජවනතං ප්‍රෛරිරත් යනාදි වාක්‍යයෙහි අජීජවත් යනාදියෙහිදු (639) බ්සංඥයාහට සන්වත්කළ කල්හි මේ සූත්‍රයෙන් බ්සාංඥයාගේ උකාරයාහට ඉකාර වේ. [පාණිනිඃ 7. 4. 80.]

(මූ-) **817. ශ්‍රුස්‍රුස්නුද්‍රුප්‍රු ප්ලුච්‍යුඩාං වා,** (ශ්‍රු—චුඩාං 6...වා 1.) ශ්‍රිශ්‍රාවයිෂති ශුශ්‍රාවයිෂති.*

(ස-) ශ්‍රුස්‍රුස්නුද්‍රුපලුච්‍යුඩාං, සන් පරකල්හි ශ්‍රු ශ්‍රවණෙ යන ධාතුය, ස්‍රු ගතෞ යන ධාතුය, ෂ්ණු ලප්‍රස්නුතත්‍යං යන ධාතුය, ද්‍රු-ප්‍රුඩ-ප්ලුඩ-ච්‍යුඩව ගතෞ යන ගමනාර්ථ ධාතු සතරද යන මොවුන්ගේ බ්සංඥයා සම්බන්ධවූ උවර්ණයහට; වා, විකල්ප යෙන් ඉකාර වන්නේය. අව්‍යවහිත අවර්ණයක්හු නැත්බැවින් වර්ණවය ව්‍යවහිතවූ අවර්ණයා පර කල්හිය යන අර්ථයි. ශ්‍රු ධාතු මුල්වූ ධාතු ගත් බැවින් ජයල්පොඃ යන්න අනුවර්තනය නොවේ. ශ්‍රාවයිතුම්වඡති ශ්‍රු-ණිච්, සන්, ද්විත්වාදිය කළ කල්හි බ්සංඥයාගේ උකාරයහට විකල්පයෙන් ඉකාර වේ, ශ්‍රිශ්‍රාවයි ෂති. උකාරයහට ඉකාරනිෂෙධ පක්‍ෂයෙහි ශුශ්‍රාවයිෂති. එසේම ශ්‍රුන්වනතං ප්‍රෛරිරත් යන වාක්‍යයෙහි, ශ්‍රු-ණිච්, ලි-දි, අඩ්, ශ්‍රුඉ-යන්නහට ද්විත්වාදිය කළ කල්හි සන්වත්භාවය ඇති කල්හි මෙයින් බ්සංඥ උකාරයහට විකල්පයෙන් ඉකාර වේ, අශ්‍රිශ්‍රවත්. ඉකාර රහිත පක්‍ෂයෙහි, අශුශ්‍රවත් යනාදිය වේ. [පාණිනිඃ 7. 4. 81.]

---

* ශ්‍රුශ්ච ස්‍රුශ්ච ස්නුශ්ච ද්‍රුශ්ච ප්‍රුශ්ච ප්ලුශ්ච ච්‍යුඩ ච තෙෂාං.

(මු-) 818. ව්‍යුධෝ'වො හසාදෙඃ සෙමඃ ක්ත්වාච්ච කිද්වා රුදවිදමුෂස්තු නිත්‍යං. (ව්‍යුධඃ 5. අවඃ 5. හසාදෙඃ 5. සෙමඃ 5. ක්ත්වාච් 1. ච 1. කිත් 1. වා 1. රුද-විද-මුෂඃ 5. තු 1. නිත්‍යං 1.)

හසාදෙඃ සෙම උකාරොධ ඉකාරොධශ්ච වාන්තවර්ජාත් සන් ක්ත්වාච්ච කිත් වා සන්ත් රුදාදෙස්තු නිත්‍යං. රුරුවිෂතෙ රුරොවිෂතෙ, ලිලිබිෂති ලිලෙබිෂති. රුදාදෙස්තු රුරුදිෂති විවිදිෂති මුමුෂිෂති. වාන්තඃ කිං දිදෙවිෂති.*

(ස-) වාන්තවර්ජාත්, වකාරාන්ත ධාතු රහිතවූ; හසාදෙඃ, ව්‍යඤ්ජනයක් ආදියෙහි පවත්නාවූ; සෙමඃ, ඉ සහිතවූ; උකාරොධඃ, උධ්සංඥ උකාරයුක්ත ධාතුහු කෙරෙන්ද; ඉකාරොධශ්ච, උධ්සංඥ ඉකාරවත් ධාතුහු කෙරෙන්ද පරවූ; සන්, සන් ප්‍රත්‍යයද; ක්ත්වාච්ච, ක්ත්වාච්ප්‍රත්‍යයද යන දෙක; වා, විකල්පයෙන්; කිත් සන්ත්, කිත්සංඥ වන්නේය; රුදාදෙස්තු, රුද ආදිකොට ඇති විද-මුෂ යන ධාතුහු කෙරෙන් පරවූ සන් ප්‍රත්‍යය වනාහි; නිත්‍යං, නිත්‍යයෙන් කිත්සංඥ වන්නේය.

උධ්සංඥ උකාරයුක්තවූද උධ්සංඥඉකාර යුක්තවූද වර්ගයෙහි වූ බකාරාන්ත ධාතුවක් නැති බැවින් මෙහි වකාරය දන්ත්‍යමය. ක්ත්වාච්ච යන චකාරය කරණකොටගෙන ප්‍රකරණවශයෙන්, සන්ප්‍රත්‍යය අදනා ලැබේ. රොචිතුම්චඡති රුච—සන්, ඉම්, උධ්සංඥ උකාරවත් බැවින් මෙයින්, සන්හට කිත්සංඥ කළ කල්හි ගුණ නොවේ; රුච්ෂයන්න හට චිත්වාදිය වේ, රුරුචිෂතෙ. පක්ෂයෙහි ගුණකළ කල්හි, රොචිෂයන්න හට චිත්වාදිය වේ, රුරොචිෂතෙ. ලෙබිතුම්චඡති ලිබධාතු, උධ්සංඥ ඉකාරයුක්ත බැවින් මෙයින් සන්හට විකල්පයෙන් කිත්සංඥ වේ, ලිලිබිෂති. කිත්විකල්ප පක්ෂයෙහි ගුණවේ, ලිලෙබිෂති. රුදාදෙස්තු, රුදාදිධාතුහට වනාහි; රොදිතුම්චඡති රුද, සන්, ඉම්, නිත්‍යයෙන් කිත් වේ, රුරුදිෂති. වෙදිතුම්චඡති විදධාතු, නිත්‍යයෙන් කිත් වේ, විවිදිෂති. මොෂිතුම්චඡති මුෂධාතු, නිත්‍යයෙන් කිත් වේ, මුමුෂිෂති. ක්ත්වාච් පරකල්හි විකල්පයෙන් කිත් වේ, රුචිත්වා රොචිත්වා යනාදිය

---

* උශ්ච ඉශ්ච වී, තෞ උධෞ යස්‍ය ස ව්‍යුධ් තස්මාත්. නාස්ති ව (වකාරාන්තඃ) යත්‍ර සඃ අව තස්මාත්.

වේ. වාන්තඃ කිං, වාන්තඃ යනු කුමටය ? දෙවිතුමිච්ඡති යන මෙහි වකාරාන්තවූ, දිදෙවිෂති යන්න කිත් නොවන බැවිනි. එසේම, ක්ත්වාප්‍රත්‍යයා පරකල්හිද, වකාරාන්තය කිත් නොවේ, දෙවිත්වා යනු වේ. [පාණිනිඃ 1. 2. 8, 6.]

(මූ-) 819. ණිස්තෞත්‍යොඃ ඉණඃ සඃ ෂඃ ෂණ්‍යස්විත්ස්වත්සහඃ. (ණි-ස්තෞත්‍යොඃ 6.. ඉණඃ 6. සඃ 1. ෂඃ 1. ෂණි 7. අස්විද් ස්වද්සහඃ 6.)

ඉණඃ පරස්‍ය ණ්‍යන්තස්තෞත්‍යොඃ. සස්‍ය ෂත්වභූතෙ ෂණි ෂඃ ස්‍යාත් න තු ස්විද-ස්වද-සහාං. සුෂ්වාපයිෂති තුෂ්ටූෂති. ණිස්තෞත්‍යොඃ කිං සිසික්ෂති. ෂණීති කිං තිෂ්ඨාසති. ඉණඃ කිං ප්‍රතීෂිෂති.

ඉති සනන්තපාදඃ.

(ස-) ඉණඃ පරස්‍ය, ඉණ්සංඥයා කෙරෙන් පරවූ ; ණ්‍යන්තස්තෞත්‍යොඃ, ණිප්‍රත්‍යයාන්තවූ ධාතුය ස්තුධාතුය යන මොවුන්ගේ ; සස්‍ය, දන්ත්‍ය සකාරයාහට ; ෂත්වභූතෙෂණි, ෂත්වවූ ෂණ් පරකල්හි ; ෂඃ ස්‍යාත්, මූර්ධන්‍ය ෂකාර වන්නේය ; ස්විද ස්වදසහාංතු, ස්විදධාතු ස්වදධාතු සහධාතු යන මොවුන්ගේ සකාරයන්ට වනාහි ; න, ෂකාර නොවේ.

මේ නියමයතෙම ෂත්වය පැමිණිකල්හි වෙයි. ෂත්වවූ ෂණ් පරකල්හි ඉණ්සංඥයා නිමිත්තවූ මූලධාතුහට ෂත්වය ණිප්‍රත්‍යයාන්තය ස්තුධාතුය යන දෙදෙනාහටම වන්නේය අන්‍යයක්හට නොවන්නේය යන අර්ථයි. ෂත්ව නුවූ සන් පරකල්හි, එසේම ඉණ්සංඥ රහිතයා කෙරෙන් පරවූ ෂත්වවූ ෂන් පරකල්හිද, පූර්වනියමයම බලවත්වෙයි, ස්විද ස්වද සහ යන මොවුන්ගේ ස්ථානයෙහි ණ්‍යන්තයන්ගේම නිෂේධය වෙයි. ස්වාපයිතුමිච්ඡති ස්වප—ණි, සන්,ඉම්, ණි පරකල්හි වෘද්ධි, ගුණවේ, ස්වාපයිසයන්නහට ද්විත්වද, (647) ඊහට ජද, (111) සන්යන්නහුගේ සකාරයහට ෂත්වයද, මෙයින් මූලධාතුහට ෂත්වයද වෙත්. සුෂ්වාපයිෂති. ස්තොතුමිච්ඡති ස්තු—සන්, (805) දීර්ඝද, ස්තූෂ යන්නහට ද්විත්වද, මෙයින් මූලධාතුහුගේ සකාරයහට ෂත්වයද වෙත්, තුෂ්ටූෂති. ණිස්තෞත්‍යොඃ කිං, ණිස්තෞත්‍යොඃ යනු කුමටය? සෙක්තුමිච්ඡති සිච—සන්, (211) කුඞ්, සික්සයන්න හට

විධිද, (111) ප්‍රත්‍යයහට ෂත්වයද වෙත්, සිසික්‍ෂති. මෙහි ක්‍ෂී අනන්තද සතුධාතුද නොවන බැවින් මූලයහට ෂත්වය නොවන හෙයිනි. සුසූෂති යනාදිය මෙසේමැයි. ෂණ්ති කිං, ෂණ් යනු කුමටය? ස්ථාතුම්ච්ඡති ස්ථා-සන්, ස්ථාසයන්නහට ෂිත්වා දිය කළකල්හි නිමිත්තාර හිත බැවින් සන්යන්නහට ෂත්ව නුවූ කල්හි මේ සූත්‍රයෙහි නියමය නොරවූ බැවින් (111) අන්‍යවිධානයෙකින් මූලයහට ෂත්වය වේ, තිෂ්ඨාසති යන මෙහි ෂත් පරනොවන හෙයින් මෙයින් ෂත්වය නොවන බැවිනි.

බෙඃ කිං, බෙඃ යනු කුමටය? ප්‍රත්‍යේතුම්ච්ඡති ප්‍රති ඉධාතු-සන් (719) ඉකාරය නොහෙන සන්ප්‍රත්‍යයම විධිකළ කල්හි (640) බිහට ඉකාරය වේ, ප්‍රත්‍යයහට ෂත්වය වේ, මූලධාතු නිමිත්තවූ බිසංඥයහට ෂත්වය වේ, ප්‍රතීෂිෂති, මෙහි බිසංඥයා කෙරෙන් පරව සිටි මූලධාතුවක් නැති බැවින් මේ නියමය ප්‍රවෙශයට අනවකාශ බව හෙයිනි. ස්විදූදීන්ගේ වනාහි සිෂෙවදයිෂති යනාදියෙහි ෂත්වය නොවේ. [පාණිනිඃ 8. 3. 61, 62.]

සනන්තය නිමි.

යඩන්තඃ.

(මු-) 820. **මූත්‍රසූත්‍රසූචාටශත්‍යූර්ණු හසාද්‍යේකාචො'ශුහරුචො මුහුර්භෘශාර්ථෙ යඩ්.** (මූත්‍ර—ඒකාචඃ 5. අශුහරුචඃ 5. මුහුභෘශාර්ථෙ 7. යඩ් 1.)

එභ්‍යඃ ශුභරුචවර්ජෙභ්‍ය යඩ් ස්‍යාත් පෞනඃපුන්‍යෙ අතිශයෙ චාර්ථෙ.*

(ස-) ශුභරුචවර්ජෙභ්‍යඃ, ශුභ-රුච යන ධාතු රහිතවූ; එභ්‍යඃ, මූත්‍රය-සූත්‍රය-සූචය-අටය-අශය-අතීතිය-ඌර්ණුය- ව්‍යඤ්ජනයක් මුල්කොට ඇති ඒකස්වර ධාතුය යන මොවුන් කෙරෙන්; පෞනඃපුන්‍යෙ, වරින්වර යන අර්ථයෙහිද; අතිශයෙචාර්ථෙ, අතිශයාර්ථයෙහිද; යඩ් ස්‍යාත්, යඩ්ප්‍රත්‍යය වන්නේය.

---

* හසාදිශ්චාසෞ ඒකාචෙච්චති හසාද්‍යේකාච්. මූත්‍රශ්ච සූත්‍රශ්ච සූචශ්ච අට ච අශ ච අතීතිශ්ච ඌර්ණුශ්ච හසාද්‍යේකාචෙච්චති තස්මාත්. න විද්‍යේතෙ ශුභරුචෞ යත්‍ර තස්මාත්. මුහුශ්ච භෘශශ්ච මුහුභෘශෞ තයොරර්ථස්තස්මින්.

හසාදෙ‍්‍යකාචඃ යනු සාමාන්‍ය ග්‍රහණය බැවින් මූත්‍ර සූත්‍ර සූච යන මොවුන්ගේ අකාරාන්තත්වයෙන් අනෙකස්වරයන් බැවින්ද, අට-අශ-අතීති-ඌර්ණු-යන මොවුන්ගේ ස්වරාදිභාවයෙන්ද නොලත් කල්හි වෙන්වූ ධාතූන්ගේ කීමයි. යඞ්ප්‍රත්‍යයාගේ අනුබන්ධ ඞකාරය ගුණනිෂෙධයද ආත්මනෙපදයද පිණිසයි. අකාරාන්ත යකාරය සිටියි. [පාණිනිඃ 3. 1. 22.]

(මූ-) 821. **ගත්‍යර්ථාද් ගෘලුපසදචරජප ජභදන්ශදහො වක්‍රගහේ.** (ගත්‍යර්ථාත් 5. ගෘ—දහඃ 5. වක්‍රගහේ 7.)

ගත්‍යර්ථාත් වක්‍රෙ, ග්‍රාදෙගීර්හායාං, යඞ් ස්‍යාත් න තු පූර්වොක්තෙ, තද්‍යුක්තෙ තු ස්‍යාත්.*

(ස-) ගත්‍යර්ථාත්, ගමනාර්ථ ධාතූහු කෙරෙන්; වක්‍රෙ, වක්‍රාර්ථයෙහිද; ග්‍රාදෙඃ, ගෘධාතු ආදිකොට ඇති ලූපධාතු සදධාතු චරධාතු ජපධාතු ජභධාතු දන්ශධාතු දහධාතු යන මොවුන් කෙරෙන්; ගර්හායාං, නින්‍දාවෙහිද; යඞ් ස්‍යාත්, යඞ්ප්‍රත්‍යය වන්නේය; පූර්වොක්තෙ තු, පළමු කියනලද; පෞනඃ පුන්‍ය අතිශයාර්ථයෙහි වනාහි; න, වක්‍රගර්හා දෙක කෙරෙන් නොවන්නේය; තද්‍යුක්තෙ තු, පෞනඃ පුන්‍යාර්ථය හා සමග හෝ අතිශයාර්ථය හා සමග යෙදුනාවූ වක්‍ර ගර්හා දෙක්හි වනාහි; ස්‍යාත්, යඞ්ප්‍රත්‍යය වන්නේය.

ගත්‍යර්ථාත් කියාද ගෘලුපාදෙඃ කියාද පදවශයෙන් වෙන් කිරීම වක්‍ර ගර්හා දෙක හා සමග සංබන්‍ධක්‍රමය පිණිසයි. පූර්ව සූත්‍රයෙහි සාමාන්‍යයෙන් ගත්බැවින් මෙහි ගත්‍යර්ථාත් යනු ව්‍යඤ්ජනාදිවූ එකස්වර ධාතූන් කෙරෙන්මය. [පාණිනිඃ 3. 1. 23, 24.]

(මූ-) 822. **බෙර් ණුඃ.** (බෙඃ 6. ණුඃ. 1.)

යඞි පරෙ බෙර් ණුඃ ස්‍යාත්.

පුනඃ පුනරතිශයෙන වා මූත්‍රයති මොමූත්‍ර්‍යතෙ, සොසූත්‍ර්‍යතෙ සොසූච්‍යතෙ.

(ස-) යඞි පරෙ, යඞ්ප්‍රත්‍යයා පර කල්හි; බෙඃ, ඞිසංඥගහට; ණුඃ ස්‍යාත්, ගුණ වන්නේය.

පුනඃ පුනරතිශයෙන වා යන මෙහි ක්‍රියාවිශෙෂණයෙහි තෘතීයායි. පුනඃ පුනරතිශයෙන වා මූත්‍රයති යන වාක්‍යයෙහි

---

* ගෘශ්ච ලූප ච සද ච චර ච ජප ච ජභ ච දන්ශ ච දහ ච තස්මාත්. වක්‍රඤ්ච ගර්හා ච වක්‍රගර්හං තස්මින්.

මූත්‍රත්කප්‍රස්‍රාවෙ යන ධාතු, චුරාදි හෙයින් ණි, (775) අකාර ලොපයද, මූත්‍රිධාතුහු කෙරෙන් යඞ්ප්‍රත්‍යයද, (641) ණිප්‍රත්‍යය ලොප්ද, (632) මූත්‍ර්‍යයන්නහට ද්විත්වද, බිසංඥලොපයද, බිහට මෙයින් ගුණද, මොමූත්‍ර්‍යයන්නහට (631) ධාතුසංඥද වෙත්, යඞ්ප්‍රත්‍යයාගේ ඞිත්ත්වය හෙතුකොටගෙන ආත්මනෙපදය වේ, ශප්, (543) යඞයන්නහුගේ අකාරලොපය වේ, මොමූත්‍ර්‍ය තෙ යනු වේ. පුනඃ පුනරතිශයෙන වා සූත්‍රයති සූත්‍රත්ක ග්‍රන්ථනෙ වෙෂ්ටනෙ ච, සූත්‍රධාතු, යඞ්, ධාතුහුගේ අකාර ලොපයද, සූත්‍ර්‍යධාතුහට ද්විත්වාදියද වෙත්, සොසූත්‍ර්‍යතෙ. පුනඃ පුනරතිශයෙන වා සූචයති සූචත්කපෛශුන්‍යෙ, සූචධාතු, යඞ්, සොසූච්‍යතෙ.

(මු-) 823. ෙඪා'නිතඃ. (ඪඃ 1. අ-නිතඃ 6.)

අ-නකාරෙතඃ බෙඃ ඪඃ ස්‍යාත් යඞි.

අටාට්‍යතෙ අශාශ්‍යතෙ අරායඨතෙ ඌර්ණොනූයතෙ. දෙදී යතෙ මෙමීයතෙ ජෙගීයතෙ ජෙහීයතෙ පෙපීයතෙ සෙෂී යතෙ තෙෂ්ඨීයතෙ.*

(ස-) යඞි, යඞ්ප්‍රත්‍යය පර කල්හි ; අනකාරෙතඃ, ඉත්සංඥ නකාර රහිතවූ; බෙඃ, බිසංඥයහට; ඪඃ ස්‍යාත්, දීඝ වන්නේය

පුනඃ පුනරතිශයෙන වා වක්‍රං අටති (නොහොත්) වක්‍රං අටති අට ගමනෙ, අටධාතු, යඞ්, අට්‍යයන්නහුගේ (819) අකාර රහිතවූ ට්‍යයන්නහට ද්විත්වද, බිසංඥ යකාරය හට ලොප්ද, මේ සූත්‍රයෙන් අකාරයහට දීඝද වෙත්, අටාට්‍යතෙ යනු වේ. එසේම පුනඃ පුනරශ්නාති යන වාක්‍යයෙහි අශ ධාතු, යඞ්, අශ්‍යයන්නහට අකාර රහිතව ද්විත්වාදිය වේ, අශා ශ්‍යතෙ. පුනඃ පුනර්ක්‍රං ඍච්ඡති ඉයර්ති වා යන වාක්‍යයෙහි අරායඨතෙ යනු වේ, ඍ, යඞ්, (615) ගුණ වේ, අයඨයන්නහුගේ අකාරය හැර (720) අයෙ යනු කීබැවින් යඨයන්නහට ද්විත්ව කළ කල්හි බිසංඥ යකාරලොපය වේ, අරයඨ යන බිසංඥය හට මෙයින් දීඝ වේ. පුනඃ පුනරූර්ණොති ඌර්ණු, යඞ්, (590) දීඝ වේ, ඌර්ණූය යන්නහුගේ (719, 720) ඌකාර රකාර දෙක හැර, ණූය යන්නහට ද්විත්වද, බිහට ගුණද වෙත්,

---

* න ඉත් යෙෂාං තෙ නිතඃ (නීන් නුත් රීන්) න විද්‍යනෙත නිතො යස්‍ය සො'නිත් තස්‍ය.

ඌර්ණෝනූයතෙ. මෙහි රෙඵය සම්බන්ධ නොවන බැවින් මූලධාතුහුගේ නකාරයහට දන්ත්‍යත්වය වේ. ව්‍යඤ්ජනයක් ආදියෙහි පවත්නා ඒකස්වර ධාතූන්ගේ උදාහරණ කියයි, පුනඃපුනදීදෘති දෘධාතු, යඞ්, (612) ඞි, දීය යන්නහට ද්විත්වාදිය වේ, දෙදීයතෙ. පුනඃ පුනර්මාති යන වාක්‍යයෙහි මාධාතුහු කෙරෙන් මෙමීයතෙ යනු වේ. පුනඃ පුනර්ගායති යන වාක්‍යයෙහි ගෛධාතු, යඞ්, (612) ඞි, ගීයධාතුසංඥා, ද්විත්වද, ධිහට ලෝපද, ගුණාදියද වෙත්, ජේගීයතෙ. පුනඃ පුනර්ජහාති හා ධාතු, පළමු පරිච්ඡෙදෙන් සිද්ධකටයුතු. ජේජීයතෙ. පුනඃ පුනඃ පිවති පාධාතු, සිද්ධ පළමු පරිච්ඡෙදෙන් කටයුතු. පෙපීයතෙ. පුනඃ පුනඃ සාති සොධාතු, (620) ඕ ආදිය වේ, සෙෂීයතෙ, පුනඃපුනඃ තිෂ්ඨති ෂ්ඨාධාතු, යඞ්, ඞි, ස්ථීයධාතුහට ද්විත්වාදිය වේ, තෙෂ්ඨීයතෙ. [පාණිනිඃ 7. 4. 8. 3.]

(මු-) ශොශූයතෙ ශෙශ්වීයතෙ සාස්මර්යතෙ, චෙක්‍රීයතෙ සඤ්චෙෂ්ක්‍රීයතෙ, විසෙසිව්‍යතෙ, යඞන්තානාං ෂඃ. වක්‍රං ව්‍රජති වාව්‍රජ්‍යතෙ.

(ස-) පුනඃ පුනඃ ශ්වයති ශ්විධාතු, යඞ්, (669) විකල්පයෙන් ජ්‍යාදෙශද, (590) දීර්ඝද, ශූයයන්නහට ද්විත්වාදියද, ගුණද වෙත්, ශොශූයතෙ. ජි-විකල්ප පක්ෂයෙහි, ශෙශ්වීයතෙ. පුනඃ පුනඃ ස්මරති ස්මෘ, යඞ්, (615) ගුණද, ස්මර්යන්නහට ද්විත්වාදියද, මෙයින් ධිහට දීර්ඝද වෙත්, සාස්මර්යතෙ. පුනඃ පුනඃ කරොති කෘධාතු, යඞ්, (497) ඍකාරයහට රීආදෙශ වේ, ක්‍රීය යන්නහට ද්විත්වාදිය වේ, චෙක්‍රීයතෙ. පුනඃ පුනඃ සංස්කරොති සං-කෘ-යඞ්, (766) සුම් (615) ස්කුස්තුධ්‍යමෙච යන නියම යෙන් ගුණ නොවේ, සඤ්චෙෂ්ක්‍රීයතෙ. පුනඃ පුනර්විෂ්ඤ්චති විපූර්වකසිච-යඞ්, (572) ගිසංඥයා නිමිත්තකොටද ධිසංඥයා නිමිත්තකොටද ෂත්වය නොවන්නේය. දශස්ථාදෙර්වෙෂ්ච යන විධානපරිච්ඡෙදෙන් නිෂෙධයෙහිද එසේමැයි. විසෙසිව්‍යතෙ. පුනඃපුනර්වක්‍රං ව්‍රජති ව්‍රජධාතු, යඞ්, ව්‍රජ්‍යධාතුහට ද්විත්වාදියද, මෙයින් දීර්ඝද වෙත්, වාව්‍රජ්‍යතෙ යනු වේ.

(මු-) **824.** **ග්‍රෝරලඃ.** (ග්‍රුඃ 6. ර 1. ලඃ 1.)

ගිරතෙ රො ලඃ ස්‍යාත් යඞි.

ගර්හිතං ගිරති ජෙගිල්‍යතෙ, ලොලුප්‍යතෙ සාසද්‍යතෙ.

(ස-) යඞි, යඞ් පරකල්හි; ගිරතෙඃ, ගෘධාතුහුගේ; රඃ, රකාරයතෙම; ලඃ ස්‍යාත්, ලකාර වන්නේය.

ගෲනිගරණෙ, ගර්හිතං ගිරති ගෲධාතු, යඞ්, (628) ඎ හට ඉර් වේ, මෙයින් රකාරයහට ලකාර වේ, ගිල්‍යධාතුහට ද්විත්වාදියද වේ, ඛෙර් ජුඃ, ජෙගිල්‍යතෙ. වෘත්තියෙහි ගිරතෙඃ යනු කීබැවින් ගෲධාතුහට ජෙගීයතෙ යනු වේමය. ගර්හිතං ලුම්පති ලුපධාතු, සිඛ පෙර සේමැයි, ලොලුප්‍යතෙ. ගර්හිතං සීදති සදධාතු, සද්‍යයන්නහට ද්විත්වාදියද, (823) දීර්ඝද වෙත්, සාසද්‍යතෙ. [පාණිනිඃ 8. 2. 20.]

(මු-) **825. කොශ්චුර්වා.** (කොඃ 6. චුඃ 1. වා 1.)

කොඃ ඛෙ ශ්චුඃ ස්‍යාද්වා යඞි.

චොකූයතෙ කොකූයතෙ.

(ස-) යඞි, යඞ්ප්‍රත්‍යය පර කල්හි; කොඃ, කුඞ ශබ්දෙ යන ධාතුහුගේ; ඛෙඃ, ඛසංඥයහට; වා, විකල්පයෙන්; චුඃ ස්‍යාත්, චු වන්නේය.

මණ්ඩූකගතියෙන් ඛෙඃ යනු මොහුගේ අනුවෘත්තියයි. පුනඃපුනඃ කවතෙ යන වාක්‍යයෙහි කු, යඞ්, (590) දීර්ඝද, මෙයින් ඛිහට විකල්පයෙන් චුද වෙත්, චොකූයතෙ. චු රහිත පක්ෂයෙහි, කොකූයතෙ යනු වේ. [පාණිනිඃ 7. 4. 63.]

(මු-) **826. නීන් වඤ්ච ස්‍රන්සධ්වන්සභ්‍රන්ශකස පතපද ස්කන්දාං.** (නීන් 1. වඤ්ච—ස්කන්දාං 6...)

එෂාං ඛෙර් නීන් ස්‍යාත් යඞි. වනීවච්‍යතෙ.

(ස-) යඞි, යඞ් පර කල්හි; එෂාං, වඤ්චධාතු ස්‍රන්සධාතු ධ්වන්සධාතු භ්‍රන්ශධාතු කසධාතු පතධාතු පදධාතු ස්කන්ද ධාතු යන මොවුන්ගේ; ඛෙඃ, ඛසංඥයහට; නීන් ස්‍යාත්, නීන් වන්නේය.

වන්චුගත්‍යර්ථං යන ධාතුය, ස්‍රන්සුඅවභ්‍රංශෙ යන ධාතුය, ධ්වන්සුඅවගතෞ යන ධාතුය; භ්‍රන්ශුයඞ අධඃ පාතෙ යන ධාතුය, කසජගතෞ යන ධාතුය, පතඎගත්‍යර්ථං යන ධාතුය, පදමෛසථ්‍යෙ යන ධාතුය පද්‍යෘඞගතෞ යන ධාතු දෙකය, ස්කන්දිර්ගතිශොෂණෙ යන ධාතුය යන මොව්හු වෙත්. නීන් යන්නහුගේ නකාර ඉත්සංඥයි, අන්තයෙහි නී කියා වේ. මෙහි පතඎගත්‍යර්ථං යන ධාතුහුගේම ග්‍රහණයයි, පත්‍යෛශ්චර්‍ය යන මේ ධාතුහට පාපත්‍යතෙ කියාම වේ, එහෙයින් (1118) පාපතිඃ ක්‍රියා තෙමේම උදාහරණ කරන්නේය. වක්‍රං

වඤ්චති, වන්චධාතු, යඞ්, (567) නකාරලොපය වේ, වච්‍ය යන්නහට ද්විත්ව කළ කල්හි මෙයින් බ්හට නීක්, වනීවච්‍යතෙ. (823) නකාරය ඉත්සංඥ බැවින් දීර්ඝ නොවේ. සනීස්‍රස්‍යතෙ, දනීධ්වස්‍යතෙ, බනීභ්‍රශ්‍යතෙ, චනීකස්‍යතෙ, පනීපත්‍යතෙ, පනීපද්‍යතෙ, චනීස්කද්‍යතෙ යනුද මෙසේමැයි. [පාණිනිඃ 7. 4. 84.]

(මු-) 627. **ඤුමජපජභදහදන්ශභන්ජපශශපො'තොනුන් ලවයස්තු වා.** (ඤුම—ශපඃ 6. අතඃ 6. නුන් 1. ල-ව-යඃ 6. තු 1. වා 1.)

ඤුමන්තානං ජපාදීනඤ්ච අදන්තස්‍ය බෙර් නුන් ස්‍යාත් යඞි, ලවයාන්තස්‍ය තු වා.

ජඤ්ජප්‍යතෙ ජංජයතෙ.*

(ස-) යඞ්, යඞ්ප්‍රත්‍යය පර කල්හි; ඤුමන්තානං, ඤුම් අන්තවූ ධාතූන්ගේද; ජපාදීනඤ්ච, ජපධාතු ආදිවූ ජභ-දහ-දන්ශ-භන්ජ-පශ-ශපධාතු යන මොවුන්ගේද; අදන්තස්‍ය, අකාරාන්තවූ; බෙඃ, බිසංඥයහට; නුන් ස්‍යාත්, නුන්ආගම වන්නේය; ලවයාන්තස්‍ය තු, ලකාරාන්ත වකාරාන්ත යකාරාන්ත ධාතුහට වනාහි; වා, විකල්පයෙන් යඞ් පර කල්හි නුන් වන්නේය.

මෙහි නු-යන්නහුගේ කෙවලග්‍රහණයයි, නකාර ඉත්සංඥ හෙයින්, නු-යන්න අන්තයෙහි වේ, උකාර ඉත්සංඥ නොවේ, එහෙයින්, නු-යනු අනුස්වාරයයි, අන්පරිද්දෙකින් වීනම්, යංයම්‍යතෙ, රංරම්‍යතෙ යනාදියෙහි ඣස්පරත්වය නොමැති බැවින් (50) අනුස්වාරය නොවන්නේය. යෙන විධිස්තදන්තස්‍ය යන න්‍යාය හෙතුකොටගෙන, ලවය-යනු ලාන්තවාන්ත යාන්තයන්ගේය යන අර්ථයි. ල-ය-මධ්‍යයේ කීබැවින් වකාරය දන්ත්‍යමය. පුනඃ පුනර්ජායතෙ, ජන-යඞ්, (655) ආදෙශයාගේ විකල්ප පක්‍ෂයෙහි, ජන්‍ය යන මොහට ද්විත්ව වේ, මෙයින් බිසංඥයහට අනුස්වාරයද වේ, (51) අනුස්වාරයහට නිත්‍යයෙන් ඤුම්, ජෞමරයෝවනාහි අනුස්වාරයාගේ පදන්තත්වය සලකා (52) විකල්පයෙන් ඤුම් කෙරෙත්. නකාරය ඉත් බැවින් (823) බ්හට දීර්ඝ නොවේ. ජනධාතුහුගේ ස්ථානයෙහි (655)

---

* ඤුමශ්ච ජපශ්ච ජභශ්ච දහශ්ච දන්ශශ්ච භන්ජශ්ච පශශ්ච ශප ච තස්‍ය.

ඛාදෙශපක්‍ෂයෙහි-ජ්ජියතෙ යනු වේ, මේ උදාහරණය ඣම් අන්තයහටයි, මේ සූත්‍රයාගේ උදාහරණය පිණිස පළමුකොට ඛාදෙශාභාව පක්‍ෂය දක්වනලදී. [පාණිනිඃ 7. 4. 84, 86.]

(මු-) 828. හනො වා ස්නී. (හනඃ 6. වා 1. ස්නී 1.)

ජෙස්නීයතෙ ජඞ්ඝන්‍යතෙ. ජඤ්ජප්‍යතෙ. චඤ්චල්‍යතෙ චාචල්‍යතෙ, මම්මව්‍යතෙ මාමව්‍යතෙ, දන්දය්‍යතෙ දාදය්‍යතෙ.

(ස-) හනඃ, යඞ් පරකල්හි හනධාතුහට; වා, විකල්පයෙන්; ස්නී, ස්නීආදෙශ වන්නේය.

පුනඃපුනර්හන්ති, හනධාතු, යඞ්, මෙසින් ධාතුහට ස්නීද, ස්නීය-යන්නහට ද්විත්වාදියද වෙත්, ඛිසංඥ සකාරයහට ගකාරද ඔහට චවර්ගියද වෙත්, බෙර් ණුඃ සී ගුණයි, ජෙස්නීයතෙ. විකල්ප පක්‍ෂයෙහි, හන්‍ය යන මෝහට ද්විත්වකළ කල්හි පූර්ව සූත්‍රයෙන් ඛිහට නුන් වේ, (679) ඛිසංඥයා කෙරෙන් පරවූ හකාරයහට ඝකාර වේ, ජඞ්ඝන්‍යතෙ. මේ උදාහරණයද ඣම්අන්තයහටයි. ගර්හිතං ජපති, ජපධාතු, ද්විත්වාදිය කළ කල්හි පූර්වසූත්‍රයෙන් නුන් වේ, ජඤ්ජප්‍යතෙ. ජඤ්ජභ්‍යතෙ, දන්දහ්‍යතෙ, දන්දශ්‍යතෙ, බම්භජ්‍යතෙ, පම්පශ්‍යතෙ, ශංශප්‍යතෙ යනුද මෙසේම පූර්වසූත්‍රයෙන් නුන් වී සිඬයි. ජපාදි ධාතුන්ගේ උදාහරණ දක්වනලදී. වක්‍රං චලති චලධාතු, චඤ්චල්‍යතෙ, නුන්විකල්ප පක්‍ෂයෙහි චාචල්‍යතෙ. පුනඃපුනර්මවති මවධාතු, මම්මව්‍යතෙ, නුන්විකල්ප පක්‍ෂයෙහි මාමව්‍යතෙ. වක්‍රං දයති දයධාතු, දන්දය්‍යතෙ, විකල්ප පක්‍ෂයෙහි, දාදය්‍යතෙ. මේ තුන්තන්හි පූර්වසූත්‍රයෙන් විකල්පයෙන් නුන්ආගමයි. නුන් පක්‍ෂයෙහි ඛිහට දීඝී නොවේ. මේ උදාහරණ තුණ පූර්වසූත්‍රයෙහි, ලවය-යන මොවුන් අන්තවූ ධාතුන්ගේ වෙත්.

(මු-) 829. චරඵලො රුංවෙවා ඬො න ණුඃ. (චරඵලොඃ 6 .. උත් 1. ච 1. උඩඃ 6. න 1. ණුඃ 1.)

චරඵලොඃ බෙර් නුන් සත් උඩ උකාරශ්ච යඞ්, තස්‍ය ච න ණුඃ.

චඤ්චූර්‍ය්‍යතෙ පම්ඵුල්‍යතෙ.

(ස-) යඞ්, යඞ්ප්‍රත්‍යය පර කල්හි; චරඵලොඃ, චර ඵල යන ධාතුන්ගේ; බෙඃ, ඛිසංඥයහට; නුන් සත්, නුන්ආගම වන්නේය; උඩඃ, උඩ්සංඥ අකාරයහට; උකාරශ්ච, උකාරද වන්නේය; තස්‍යච, ඒ උකාරයහටද; න ණුඃ, ගුණ නොවන්නේය.

බෙර් නුක් යනු අනුවර්තනය කෙරේ, ඛිසංඥයාගේ උඞ් සංඥයක් නැති බැවින් මූලධාතුහුගේ උඞ්හට උකාරද වේ, යඞ්ප්‍රත්‍යයහට ලොප්කල කල්හි යෙදුනාවූ ගුණයාගේ නිෂෙධය පිණිස. න ඍුඃ යනු කියනලදී. චක්‍රං චරති චරධාතු. යඞ්, චයඞ්යන්නහට ද්විත්වකල කල්හි ඛිහට මෙයින් නුක්අගමද, මෙයින්ම මූලධාතුහුගේ අකාරයහට උකාරද, (228) ඕහට දීඝීද වෙත්, චඤ්චූර්‍යතෙ. පුනඃ පුනඃ ඵලති යන වාක්‍යයෙහි පම්ඵුල්‍යතෙ යනු වේ. [පාණිනිඃ 7. 4. 86, 87.]

(මූ-) **830. රීගෘවතඃ.** (රීක් 1. ඍවතඃ 6.)

ඍකාරවතො ධොඃ ඛෙඃ රීක් ස්‍යාත් යඞි. නරීනෘත්‍යතෙ.*

(ස-) යඞි, යඞ්ප්‍රත්‍යය පරකල්හි; ඍකාරවතො ධොඃ, ඍකාරයුක්ත ධාතුහුගේ; ඛෙඃ, ඛිසංඥයහට; රීක් ස්‍යාත්, රීක් ආගම වන්නේය; කකාරය ඉත්සංඥයි.

ඍකාරවතඃ යන මෙයින් යම් කලෙක්හි ඍකාරයාගේ පැවැත්ම වේද, එකල්හිම ඛිහට රීක් වෙයි යන අර්ථයි, එහෙයින් චෙක්‍රීයතෙ යනාදියෙහි (497) ඍකාරයහට, රිආදෙශ කල කල්හි, රීක්ආගම නොවේ, යඞ්ප්‍රත්‍යයහට ලොප් කල කල්හි චනාභි, චරීකර්ත්ති යනාදියෙහි වන්නේමය, එසේම ග්‍රහ ප්‍රච්ඡ ව්‍රශ්ච ආදීන්ට (661) ජ්‍යාදෙශ කල කල්හි, ඍකාර වත් බැවින්, රීක්ආගම වන්නේය, එහෙයින් ජරීගෘහ්‍යතෙ පරීපෘච්ඡ්‍යතෙ වරීවෘශ්ච්‍යතෙ යනාදිය වේ.

පුනඃ පුනර්නෘත්‍යති නෘත, යඞ්, නෘත්‍ය යන මෙ‍ෝහට ද්විත්ව කල කල්හි ඛිසංඥ ත්‍යයන්නහට ලොපයද, ඛි-ඍකාරයහට අකාරද, නැවත ඛිහට මෙයින් රීක්ද වෙත්, ක්ෂුභ්නාදි බැවින් ණත්ව නොවේ, නරීනෘත්‍යතෙ. [පාණිනිඃ 7. 4. 90.]

(මූ-) **831 වෙඤ්ස්වපස්‍යමාං ජීඃ.** (වෙඤ්ස්වපස්‍යම්ඃ 6. ජීඃ 1.)

එෂාං ජීඃ ස්‍යාත් යඞි.

වෙවීයතෙ සොෂුප්‍යතෙ සෙසිම්‍යතෙ.

(ස-) යඞි, යඞ්ප්‍රත්‍යය පර කල්හි; එෂාං, වෙඤ්තන්තුසන්තානෙ යන ධාතුය, ඤිෂ්වප්ශයෙ යන ධාතුය, ස්‍යමුශබ්දෙ යන ධාතුය යන මොවුන්ගේ ස්ථානයෙහි; ජීඃ ස්‍යාත්, ජ්‍යාදෙශ වන්නේය.

---

* ඍත් විද්‍යතෙ යස්‍ය ස ඍත්වාන් තස්‍ය.

(661) ස්වපාදෙඃ කිති ජිඃ යනාදි නියමය බැවින් එහි නොලත් කල්හි මේ විධානයයි. අනිෂ්ට බැවින් බෙඃ යනු මොහුගේ අනුවෘත්තිය නොවේ. වේ‍යධාතු, යඞ්, මෙයින් ජ්‍යදෙශද. (590) දීඝීද, වීය-යන්නහට ද්විත්වාදියද වෙත්, වෙවීයතෙ. ස්වප-යඞ්, මෙයින් ජී, සුප්‍යයන්නහට ද්විත්වාදියද, (111) ෂත්වයද වෙත්, සොෂුප්‍යතෙ. ස්‍යමධාතු, යඞ්, ජී, සිම්‍ය-යන්නහට ද්විත්වාදිය වේ, සෙසිම්‍යතෙ, තුන්තන්හිම, බෙර් ෂුඃ යන්නෙන් ගුණසි. [පාණිනිඃ 6. 1. 19.]

(මු-) 832. න වශඃ. (න 1. වශඃ 6.)

වශෙර් ජිනී සත්‍යත් යඞ්. වාවශ්‍යතෙ.

(ස-) යඞ්, යඞ් පර කල්හි; වශෙඃ, වශලකාන්තෞ යන ධාතුහට; ජිර් න සත්‍යත්, ජ්‍යදෙශ නොවන්නේය.

වශධාතුහු තමා ග්‍රහාදි බැවින් ජ්‍යදෙශය ලද කල්හි මෙයින් නිෂෙධයි. පුනඃ පුනර්භෘශං-වශ-යඞ්, මෙයින් ජ්‍යදෙශනිෂෙධයද, (823) දීඝීද වෙත්, වාවශ්‍යතෙ. [පාණිනිඃ 6. 1. 20]

(මු-) 833. චායඃ කී. (චායඃ 6. කී 1.)

චාය තඃ කී සත්‍යත් යඞ්. චෙකීයතෙ.

(ස-) යඞ්, යඞ් පරකල්හි; චායතෙඃ, චායධාතුහට; කී සත්‍යත්, කීආදෙශ වන්නේය.

පුනඃපුනරතිශයෙන වා චායති චායධාතු, යඞ්, මෙයින් කත්‍යදෙශද, කීයධාතුහට ද්විත්වාදියද, ගුණද වෙත්, චෙකීයතෙ. [පාණිනිඃ 6. 1. 21.]

(මු-) 834. ෂ්‍රාධ්මොර් ඞී. (ෂ්‍රා-ධ්මොඃ 6 .. ඞී 1.)

ජෙෂ්රීයතෙ දෙධ්මීයතෙ.

(ස-) ෂ්‍රාධ්මොඃ, යඞ්ප්‍රත්‍යය පර කල්හි ෂ්‍රාධාතු ධ්මාධාතු යන මොවුන්ගේ ස්ථානයෙහි; ඞී, ඞ්‍යදෙශ වන්නේය.

ඞී යන මොහුගේ ඩකාරය ඉත්සංඥයි. ධාත්වන්තයාගේ ස්ථානයෙහි ඊකාරය වන්නේය. පුනඃපුනර් ජිඝ්‍රති ෂ්‍රා-යඞ්, මෙයින් ඞී වේ, ජෙෂ්රීයතෙ. පුනඃපුනර්ධමති ධ්මාධාතු, යඞ්, ආකාරයහට මෙයින්, ඞී, ධ්මීයධාතුහට ද්විත්ව වේ, දෙධ්මීයතෙ. [පාණිනිඃ 7. 4. 31.]

(මු-) 835 ශිඞො ඩය් යෙ'ණෞ. (ශීඞඃ 6. ඩය් 1. යෙ 7 අණෞ 7.) ශාශය්‍යතෙ.

(ස-) අණෞ යෙ, ගුණරහිත යකාරයා පරකල්හි; ශීඞඃ, ශී ධාතුහට; ඞය්, ඞය් වන්නේය.

ඞකාරය ඉත්, ධාත්වන්තයාගේ ස්ථානයෙහි අය් කියා සිටියි. අණෞ යෙ යනු කිබැවින් කර්ම වාච්‍ය කල්හි යක් වේ, ශය්‍යතෙ යනු වේ. ක්ත්වාච්ප්‍රත්‍යයාගේ ස්ථානයෙහි යප් වේ, සංශය්‍ය යනු වේ, ක්‍යප්ප්‍රත්‍යග වේ, ශය්‍ය යනු වේ. පුනඃපුනඃ ශෙතෙ ශීධාතු, යඞ්, මෙයින් ඞය් වේ, ශය්‍ය, යන්නහට ද්විත්වාදිය වේ, ශාශය්‍යතෙ. [පාණිනිඃ 7. 4. 22.]

(මූ-) 836. **යඞො ලුග් වාපො ලුක් පං ද්විර්ණ්වාදි ච ධුක් නන්තු වා'නි තු නිත්‍යං නොතඃ.** (යඞඃ 6. ලුක් 1. වා 1. අපඃ 6. ලුක් 1. පං 1. ද්විඃ 1. ණ්වාදි 1. ච 1. ධුක්නන්තං 1. තු 1. වා 1. අනි 7. තු 1. නිත්‍යං 1. න 1. උතඃ 5.)

යඞො ලුක් ස්‍යාද්වා, ලුකි සති අපො ලුක් පං ද්විත්වං බෙර් ණුරිත්‍යාදි කාය්‍යීඤ්ච ස්‍යාත්, ධුග්‍රහණකෘතනාතු වා ස්‍යාත්, අනි තු නිත්‍යං ලුක් ස්‍යාත්, උදන්තාත් ත්වනි න ස්‍යාත්.

(ස-) යඞඃ, යඞ්ප්‍රත්‍යයහට; වා, විකල්පයෙන්; ලුක් ස්‍යාත්, ලොප් වන්නේය; ලුකි සති, ලොප්කළ කල්හි; අපඃ, ශප්ප්‍රත්‍යයාගේ අකාරයහට; ලුක්, ලොප් වේ; පං, පරස්මෛපදය වේ. ද්විත්වං, ද්විත්ව වේ; බෙර්ණුරිත්‍යාදිකාය්‍යීඤ්ච, බෙර්ණුඃ යනාදි යඞන්තයන්ගේ කාය්‍යීද; ස්‍යාත්, වන්නේය; ධුග්‍රහණකෘතනාතු, ධාතුග්‍රහණයෙන් කියනලද කාය්‍යී වනාහි; වා ස්‍යාත්, විකල්පයෙන් වන්නේය; අනි තු, අන්ප්‍රත්‍යයා පර කල්හි වනාහි; නිත්‍යං ලුක් ස්‍යාත්, යඞ්හට නිත්‍යයෙන් ලොප් වන්නේය; අනි, අන් පර කල්හි; උදන්තාත්තු, උකාරාන්ත ධාතුහු කෙරෙන් වනාහි; න ස්‍යාත්, යඞ්හට ලොප් නොවන්නේය.

යඞ්ප්‍රත්‍යයහට ලොප් කිරීම කරණකොටගෙන ප්‍රත්‍යලොපෙ ප්‍රත්‍යලක්ෂණම් යන න්‍යායක්‍රමයෙන් ලද්දාවූ කාය්‍යීයාගේ ලුකි න තත්‍ර යන්නෙන් නිෂෙධ බැවින් (497) යඞ් ඞ්‍යෙක්‍ය වර්ජ්‍ය යන්නද, (615) ස්‍යාදූර්ත්ත්වෙතො ණුඃ යනාදියද, (567) හසුඞ් නො ලොපඃ යනාදීහු නොවන්නෝය, යඞ්ප්‍රත්‍යයාගේ අන්තත්වයෙන් කරණලද කාය්‍යී වන්නේමය, එහෙයින් ධාතුසංඥද සී පරකල්හි ආම්ආගමද වන්නේය. යඞ් පර කල්හි කරණලද ගුණවීම් ආදි කාය්‍යීයාගේ ලුකි න තත්‍ර යන්නෙන් නිෂෙධ බැවින් නොලද කල්හි මේ සූත්‍රයෙන් විධාන කිරීමයි. ධුග්‍රහ

ෂේකත්‍වං යනු, යම් තැනෙක්හි කිසි සූත්‍රයෙක්හි ධාතුවිශෙෂ ග්‍රහණය මුල්කොට පවත්නා යම් කාය්‍ය්‍යයෙක් කියනලද්ද ඒ කාය්‍ය්‍ය විකල්පයෙන් වන්නේය යනු දක්වයි. අතිතු යනු (993) පචාදි බැවින් අන්ප්‍රත්‍යය කළ කල්හි ඔහු පර කල්හි නිත්‍යයෙන් යඞ්ප්‍රත්‍යයහට ලොප් වන්නේය, හ්‍රස්ව උකාරාන්ත ධාතුහු කෙරෙන් පරවූ යඞහට වන්‍යාහි අන් පර කල්හි ලොප් නොවන්නේය.

තිප්ප්‍රත්‍යයා විසින්ද ශප්ප්‍රත්‍යයා විසින්ද අනුබන්ධයා විසින්ද ගණයෙන්ද යමක් දක්වනලද්ද, යම්කිසි එකස්වරග්‍රහණ යෙක් ඇද්ද, මෙ පස යඞ්ප්‍රත්‍යයහට ලොප් කළ කල්හි නො වේ. යඞ්ප්‍රත්‍යයහට ලොප්කළ කල්හි ඉම්රහිතයන්ගේ ස්ථාන යෙහිද ඉම්සහිත බව ආචාය්‍ය්‍යයෝ රුචිවෙති, යන මේ පුරාතන වචනයද සිහිකටයුතු. තිපා ශපානුබන්ධෙන නිර්දිෂ්ටං යත් ගණෙන ච, යච්චෛකාච්ග්‍රහණං කිඤ්චිත් පඤ්චෛතාන් න යඞ් ලුකි, යනුයි. (686) වෙතෙතඃ යනාදියෙහි තිප් ප්‍රත්‍යයා විසින් කියනලද බැවින්ද, (573) ස්වර යනාදිය ශප් ප්‍රත්‍යයා විසින්ද, (710) ශීඩ යනාදිය අනුබන්ධයෙන්ද, (695) රුද්භ්‍යඃ යනාදියෙහි ගණයෙන්ද, (576) එකස්වරයා කෙරෙන් කියයුතු බැවින්ද, ඒ ඒ කාය්‍ය්‍ය නොවන්නේය යනු අර්ථයි. ඉම් රහිතයන්ගේ ඉම්සහිත බව (841) බෙභිදිතා යනාදියෙහි වේ. [පාණිනි: 2. 4. 74.]

(මු-) බොභවීති බොභොති, බොභූතඃ බොභුවති. අබොභ වීත් අබොභොත් අබොභූතාං අබොභුවන්, අබොභූත අබොභු වීත් බොභුවාඤ්චකාර.

(ස-) පුනඃපුනර්භවති යඞ් ලුකි යන වාක්‍යයට අනතුරුව භූධාතු, යඞ්, යඞහට ලොප්ද, ද්විත්වද, ද්විත්වහට ගුණද වෙත්, බොභූයන්නහට ධාතුසංඥා කළ කල්හි තිප්, ශප්, ශප්හට ලොප්ද, (722) ඊම්ද, ගුණද වෙත්, බොභවීති යනු වේ. ඊම් විකල්ප පක්ෂයෙහි දෙතන්හි ගුණ වේ, බොභොති. සියලු තන්හි මෙසේමැයි. බොභූතඃ, යන මෙහි ඞකාර ඉත්සංඥ බැවින් ගුණ නොවේ. අන්ති, (697) අන්ත්ස්ථානයෙහි අත්, (588) උව් වේ, බොභුවති. සි-දිප්, (722) විකල්පයෙන් ඊම් වේ, අබොභවීත්. ඊම්විකල්ප පක්ෂයෙහි අබොභොත්. සි-තාං, අබොභූතාං. සි-අන්, (563) භූවර්ජිත බැවින් උස්

නොවේ, (588) උවආදෙශ වේ, අබොභුවන්. වී-දී, (552) බුග්‍රහණෙකත බැවින් විකල්පයෙන් සිහට ලොප් වේ, අබොභූත්. පක්‍ෂයෙහි (84) රසංඥ නුවූ කල්හි ගුණනිෂෙධ බැවින් උවාදෙශ වේ, අබොභුවීත්. සී-ණප්, (582) ප්‍රත්‍යයානත බැවින් ආම් වේ, උවාදෙශද, (583) කෘධාතුප්‍රයොගයද වෙත්, බොභුවාඤ්චකාර.

(මු-) වන්වඤ්චීති වනීවඞකති, වනීවකතඃ වනීවචති. ජඞ්ගමීති ජඞ්ගනත්, ජඞ්ගතඃ, ජඞ්ග්මති ජඞ්ගමති, ජඞ්ගමීමි ජඞ්ගන්මි, ජඞ්ගන්වඃ, ජඞ්ගන්මඃ. ජඞ්ඝනීති ජඞ්ඝනති, ජඞ්ඝතඃ, ජඞ්ඝ්නති ජඞ්ඝනති. චඤ්චුරීති චඤ්චූර්ති. චාබාතඃ චඞ්බනතඃ, චඞ්බ්නති චඞ්බනති. ජාජතඃ ජඤ්ජනතඃ, ජඞ්ඥති ජඤ්ජනති. දෙදිවීති දෙද්‍යොති දෙදෙති, දෙද්‍යූතඃ දෙදිතඃ, දෙද්‍යූවඃ දෙදිවඃ. වෙවිච්ජීති වෙවෙෂ්ටි, වෙවිශ්වඃ වෙවිච්ජ්වඃ.

(ස-) පුනඃ පුනර්වඤ්චති යඞ් ලුකි-වඤ්චධාතු, යඞ්, ඔහට ලොප්ද, ව්‍යවාදියද වෙත්, (826) බිහට නීන්, වනී වඤ්චධාතුහට තිප්, ඊම්, වනීවඤ්චීති යනු වේ, ඊම්විකල්පපක්‍ෂයෙහි (211) කුඞ්, (50, 51) නකාරයහට අනුස්වාරයද අනුස්වාරයහට ඞකාරයද වෙත්, වනීවඞකති. පුනඃපුනර්වඤ්චතො යඞ් ලුකි යනු වාක්‍යයි, තස්විභක්ති, (567) නකාරලොපය වේ, වනීවකතඃ. අනති, (697) අන්ත්ස්ථානයෙහි අත්, නකාරලොපය වේ, වනීවචති. පුනඃපුනර්ගච්ඡති යඞ් ලුකි යනු වාක්‍යයි, ගමධාතු, යඞ්, යඞ්හට ලොප් වේ, (827) ඛිහට නුන්, ජඞ්ගමධාතු, තිප්, විකල්පයෙන් ඊම්, ජඞ්ගමීති. පක්‍ෂයෙහි මකාරයහට අනුස්වාරය කළ කල්හි ඔහට නකාර වේ, ජඞ්ගනති. පුනඃපුනර්ගච්ඡතො යඞ් ලුකි යනු වාක්‍යයි, තස්, (676) ඤම්ලොපය වේ, ජඞ්ගතඃ. පුනඃපුනර්ගච්ඡන්ති යඞ් ලුකි ගමධාතු, අනති, (230) බුග්‍රහණෙකත බැවින් විකල්පයෙන් උඞ්ලොපය වේ, අන්ත්හට අත් වේ, ජඞ්ග්මති. උඞ්ලොපවිකල්ප පක්‍ෂයෙහි ජඞ්ගමති. පුනඃ පුනර්ගච්ඡාමි යඞ් ලුක් මිප්, විකල්පයෙන් ඊම් වේ ජඞ්ගමීමි. පක්‍ෂයෙහි (202) ගමධාතුහුගේ මකාරයහට නකාරය වේ, ජඞ්ගන්මි. පුනඃපුනර්ගච්ඡාවඃ යඞ් ලුකි වස්, මකාරයහට නකාර වේ, ජඞ්ගන්වඃ. පුනඃපුනර්ගච්ඡාමඃ යඞ් ලුකි මස්, මකාරයහට නකාර වේ, ජඞ්ගන්මඃ, පුනඃපුනර්හන්ති යඞ් ලුක් හනධාතු, යඞ්, ඔහට ලොප් වේ, ගමධාතු මෙන්, අඩිකය

චනාඝි, (679) හකාරයහට ඝකාර වේ, ජඞ්ඝනීති, ජඞ්ඝනති ජඞ්ඝතඃ, ජඞ්ඝ්නති, ජඞ්ඝනති, යන මේ සියල්ල සිඬයි. පුනඃපුනශ්ක්‍රං චරති යඞ් ලුක් චරධාතු, යඞ්, ඔහට ලොප් වේ, (722) ඊම් වේ, (829) ඛිහට නුන්, ළංසංඥසහට එයින්ම උකාරද, එහෙයින්ම ගුණනිෂෙධද වෙත්, චඤ්චූරීති. ඊම්විකල්ප පක්‍ෂයෙහි (228) උකාරයහට දීඝී වේ, චඤ්චූර්ති. පුනඃපුනඃ ඛනතො යඞ් ලුකි යන වාක්‍යයෙහි ඛනධාතු, යඞ්, ලොප්වේ, තස්, (655) ධූඝනත්වභාවයෙන් විකල්පයෙන් ඩාදෙශ කළ කල්හි, ඤමඅනත නොවන බැවින් ඛිහට නුන් නොවේ, (823) දීඝී වේ, චා ඛාතඃ. පක්‍ෂයෙහි ඤමනත බැවින් ඛිහට නුන් වේ, ච ඞ්ඛනතඃ. අනති (230) විකල්පයෙන් උඞ්ලොපය වේ, අන්ත්හට අත්, ච ඞ් ඛ් න ති. උඞ්ලොප නිෂෙධ පක්‍ෂයෙහි චඞ්ඛන ති. ආගමාදෙශයොම්ධ්‍යෙ බලීයානාගමො විධිඃ යනු න්‍යාය බැවින්, තිප්-සිප් ආදීන් කෙරෙහි ආදියෙහි (722) ඊම් කළ කල්හි ඩාදෙශ නොවන කල්හි චඞ්ඛනීති චඞ්ඛනති යනාදිය වේ, ඊම්හට විකල්ප පක්‍ෂයෙහිද පකාර ඉත් පර කල්හි ඣඛස් පර විෂයෙහි නිෂෙධ බැවින් ඩාදෙශ නොවෙයි යනු අවබොධ කටයුතු. පුනඃපුනජ්ජායතෙ යන වාක්‍යයට අනතුරුව ජනධාතු, යඞ්, ලොප් වේ, ඛනධාතුහු මෙන් සිඬකටයුතු, ජජාතඃ ජඤ්ජනතඃ, ජඞ්ඥති ජඤ්ජන ති යන සතර සිඬ කරණු. පුනඃපුනර් දීව්‍යති යඞ් ලුක් දිවධාතු, යඞ්හට ලොප් වේ, දෙදිවධාතු වේ, තිප් කළ කල්හි, දෙදිවීති, (734) නිෂෙධ බැවින් ගුණ නොවේ. ඊම්හට විකල්ප පක්‍ෂයෙහි (814) වකාරයහට ඌට්, ඌකාරයහට ගුණ වේ, දෙද්‍යොති. ඌට්හට විකල්ප පක්‍ෂයෙහි (642) වකාරලොපය වේ, නැවත ගුණවේ, දෙදෙති. තස් වස් යන මේ දෙතන්හි විකල්පයෙන් ඌට්, පක්‍ෂයෙක්හි වකාරලොපයද වේ, දෙද්‍යූතඃ දෙදිතඃ, දෙද්‍යූවඃ දෙදිවඃ පුනඃපුනර්විච්ඡායති යඞ් ලුකි යන වාක්‍යයෙහි විච්ඡ ධාතු, යඞ්හට ලොප් වේ, වෙවිච්ඡධාතු, තිප්, වෙවිච්ඡීති. ඊම්හට විකල්ප පක්‍ෂයෙහි (814) ඡකාරයහට ශකාරද, ගුණද වෙත්, (154) ෂඞ්, වෙවෙෂ්ටි. වස්විභක්‍ති වේ, විකල්පයෙන් ඡකාරයහට ශකාර වේ, වෙවිශ්වඃ. ශකාර නුවූ පක්‍ෂයෙහි වෙවිච්ඡ්වඃ යනු වේ.

(මු-) 837. **හාකඃ ඛෙර් නා ඝීඃ.** (හාකඃ 6. ඛෙඃ 6. න 1. ඝීඃ 1.) ජහෙති ජහාති.

(ස-) යඞ්ප්‍රත්‍යයහට ලොප් කළ කල්හි-භාකඃ, භාකධගේ; බෙඃ, බ්සංඥයහට: න ඝඃ, දීඝ නොවේ.

(823) ඝො'නිතඃ යන්නෙන් ලත් දීඝයාගේ නිෂෙධය මෙයින් වේ. පුනඃපුනර්ජහාති යඞ් ලුකි හාධාතු, යඞහට ලොප් වේ, තිප්, ධාතුහට ද්වි වේ, බ්හට හ්‍රස්වද හකාරයහට ජකාරද වෙත්, මෙයින් (823) දීඝනිෂෙධයද, ඊම්ද වෙත්, ආකාරය හා සමග ඊකාරයහට ගුණවේ, ජහෙති. ඊම්නිෂෙධපක්‍ෂයෙහි ජහාති යනු වේ.

(මූ-) **838. දන්ශො න-ලොපො වා.** (දන්ශඃ 6. න-ලොපඃ 1. වා 1.)

දන්දශීති දන්දංශීති, දන්දෂ්ටි දන්දංෂ්ටි.

(ස-) යඞ්ප්‍රත්‍යයහට ලොප් කළ කල්හි, දන්ශඃ, දන්ශධාතුහුගේ; න-ලොපඃ, නකාරලොපය; වා, විකල්පයෙන් වන්නේය.

පුනඃපුනර්දශති යඞ් ලුකි දන්ශධාතු, යඞහට ලොප් වේ, මෙයින් නකාරයහට ලොප් වේ, දශධාතුහට ද්විත්වද, (827) බ්හට නුක්ද, ඊම්ද වෙත්, දන්දශීති. නකාරලොප විකල්ප පක්‍ෂයෙහි දන්දංශීති. ඊම්රහිත පක්‍ෂයෙහිද විකල්පයෙන් නකාරලොපය වේ, දන්දෂ්ටි, නකාරලොපවිකල්ප අනිම් පක්‍ෂයෙහි, දන්දංෂ්ටි යනු වේ, මෙහි ඊම්රහිත පක්‍ෂයෙහි (154) ෂඞ්, (47) තකාරයහට ටකාර වේ.

(මූ-) **839. ජිර් න වා.** (ජිඃ 1. න 1. වා 1.)

සාස්වපීති සොෂුපීති සාස්වප්ති සොෂොප්ති.

(ස-) යඞ්ප්‍රත්‍යයහට ලොප් කළ කල්හි, වා, විකල්පයෙන්; ජිඃ න, යඞ් නිමිත්තකොට ඇති ජ්‍යදෙශය නොවන්නේය. එහෙයින් (831) ව්‍යෙස්වපස්‍ය මො ජිඃ යන මොහුගේම නිෂෙධය වේ. ජිඃා යනු කළ කල්හි ජ්‍යදෙශයාගේම විකල්පය ලැබේ. වස්තුවශයෙන් වනාහි (661) ග්‍රහාදි ධාතුන්ගේ ස්ථානයෙහි ජ්‍යදෙශය නිත්‍යමය.

පුනඃ පුනඃ ස්වපිති යඞ් ලුකි ස්වපධාතු, යඞහට ලොප් වේ, ස්වපධාතුහු කෙරෙන් තිප්, ද්වි වේ, බ්සංඥභාගයද සංයොගාන්ත වකාරයද ලොප් වෙත්, (823) බ්හට දීඝද, ඊම්ද වෙත්, (831) ව්‍යෙස්වප යනාදියෙන් පැමිණි ජ්‍යදෙශය මේ සූත්‍රයෙන් විකල්පයෙන් නිෂෙධ වේ, සාස්වපීති. ජ්‍යදෙශ පක්‍ෂයෙහි

සොෂුපීති, මෙහි පලමුකොට ජි, පසුව ම්හ්වද, (734) ගුණනිෂෙධයද වෙත්, ඒම්විකල්පවූ ජ්‍යදෙශනිෂෙධ පක්‍ෂයෙහි සාෂ්‍වප්ති. එම ජ්‍යදෙශ පක්‍ෂයෙහි සොෂොප්ති, දෙතැන්හි (111) වෘධාතු-වාවෘති වෙවයිති, වාවෘති වෙවෙති, යනුද, සෘම ධාතු, සංසෘමීති සෙසිමීති, සංසෘනති සෙසෙනති, යනුද මෙසේමැයි.

(මු-) 840. රීගෙනා රින්රගෙනෟ වා. (රීනඃ 6. රින්-රගෙනෟ 1 .. වා 1.)

රීනඃ සථානෙ රින්රගෙනෟ වා සතඃ යඞ් ලුකි. චරිකරීති චකීරීති චරීකරීති චරිකර්ති චකර්ති චරීකර්ති.

(ස-) යඞ් ලුකි, යඞ්හට ලොප්කල කල්හි; රීනඃ සථානෙ, රීන්ආගමයාගේ සථානයෙහි; වා, විකල්පයෙන්; රින් රගෙනෟ සතඃ, රින්ආගමද-රන්ආගමද යන දෙක වෙත්.

සූත්‍රය බැවින් ණතවය නොවේ, මෙහි වාශබ්දග්‍රහණය පර සූත්‍රයෙහි නිවෘත්තිය පිණිසයි. රීනඃසථානෙ යනු රීන්ආගමයාගේඋත්පත්තිසථානයෙහි යනඅර්ථයි, අන්පරිද්දෙකින් වීනම් නකාරය ඉත්බැවින් රීන්ආගමයාගේ අන්තයෙහි රින්-රන් දෙදෙනාගේ යෙදීම වන්නේය. රන්ආගමයාගේ අකාරය උච්චාරණය පිණිසයි. පුනඃ පුනඃ කරොති යඞ් ලුකි කෘධාතු, යඞ් ලොප්කල කල්හි තිප්, කෘධාතුහට ද්විත්වාදිය වේ, රීසථාන සම්බන්ධිවූ (830) රීන් කටයුතුවූ සථානයෙහි මෙයින් රින්ආගමයද, ඒම්ද, මූලයහට ගුණද වෙත්, චරිකරීති. රන්ආගම පක්‍ෂයෙහි, චකීරීති, රීන් පක්‍ෂයෙහි, චරීකරීති. ඊම්විකල්ප පක්‍ෂයෙහි, රින්-රන්-රීන් යන තුන්තන්හිම-චරිකර්ති, චකර්ති, චරීකර්ති යන පදත්‍රය වේ.

එසේම වෘතධාතු, වරිවෘතීති වර්වෘතීති වරීවෘතීති වරිවර්ති වර්වර්ති වරීවර්ති යනාදිය වේ. ඍධාතුහු කෙරෙන් වනාහි අරියරීති අරරීති අරියර්ති අරර්ති, මෙහි (585) අසමානවර්ණයා පර කල්හි ඞ්හට ඉය වේ. [පාණිනිඃ 7. 4. 91, 92.]

(මු-) 841. යඞ්ලුක් ක්‍යලොපෙ'රෙ න ණුවී. (යඞ්ලුක්-ක්‍යලොපෙ 7. අරෙ 7. න 1. ණු-වී 1 ..)

බෙභිදිතා මර්මෘජිතා, අරෙ කිං බෙභෙර්ති මර්මාර්ෂ්ටි.*

ඉති යඞන්තපාදඃ.

---

* යඞ් ලුක් ච ක්‍යලොපශ්ච තත්‍රාස්මින්.

(ස-) අරෙ, රසංඥ රහිත ප්‍රත්‍යයන් පර කල්හි; යඩ්ලුක් ක්‍යලොපෙ, යඩ්ලොපය ක්‍යලොපයද යන මේ කළ කල්හි; ඤු වීරී, ගුණ වෘඩි දෙක; න, නොවෙත්.

පුනඃපුනරත්ශයෙන වා භෙන්නා භිදධාතු, යඩ්හට ලොප් වේ, බෙභිදධාතුහු කෙරෙන් ක්-තා, (554) ඉම්ද, මෙයින් ගුණ නිෂෙධද වෙත්. බෙභිදිතා. පුනඃපුනම්ාර්ජිතා මෘජධාතු, යඩ්හට ලොප්ද, විඩාදියද වෙත්, පූර්වසූත්‍රයෙන් ඊන් ස්ථාන යෙහි රන්, මර්මෘජධාතු, ක්-තා, ඉම්, (694) මෘජේ‍ය කඩිති යනාදියෙන් පැමිණියාවූ වෘඩි ඇති කල්හි මෙයින් නිෂෙධය වේ. මර්මෘජිතා. අරෙ කිං, අරෙ යනු කුමටය? බෙභෙත්ති මර්මාර්ෂ්ටි යන මෙහි රසංඥහිනන ප්‍රත්‍යයන් පර කල්හි ගුණ වෘඩි වන බැවිනි. ක්‍යලොපය කළ කල්හි (845) සමිධිතා යනාදිය වේ. ජේ‍යමරයෝ වනාහි ලොප්කරණලද යඩ් ඇති අනනයා කෙරෙන් ක්ප්‍රත්‍යය කළ කල්හි විකල්පයෙන් වෘඩිය කෙරෙත්. බොභාවයති බොභවයති යනාදිය වේ.

යඩන්තපාදය නිමි.

ලිඞුඃ.

(මූ-) 842. ලෙඃ කාම්‍යන් සෙවච්ඡායාං. (ලෙඃ 5. කාම්‍යන් 1. සෙවච්ඡායාං 7.)

ලෙඃ පරඃ කාම්‍යක් ස්‍යාත් ආත්මෙච්ඡායාං. ආත්මනඃ පුත්‍රමිච්ඡති පුත්‍රකාම්‍යති.

(ස-) ආත්මෙච්ඡායාං, තමාගේ ඉච්ඡාව ඇති කල්හි; ලෙඃ පරඃ, ලිඞ්ගයා කෙරෙන් පරව; කාම්‍යක් ස්‍යාත්, කාම්‍යක් ප්‍රත්‍යය වන්නේය.

තමා පිළිබඳවූ ඉච්ඡාවගේ කර්මවූ යම් ලිඞ්ගයෙක් සමාසනුවූ විශෙෂණපදයක් කෙරෙන් හෝ නොහොත් තමා කෙරෙන් තොරවූ සම්බන්ධ පදයක් කෙරෙන් හෝ පරවූයේ ඉදින් නොවන්නේද එකල්හි ඒ විතීයාන්ත ලිඞ්ගයා කෙරෙන් කාම්‍යක්ප්‍රත්‍යය වන්නේය යන අර්ථයි. එහෙයින්, මහාන්තං පුත්‍රමිච්ඡති රාඥඃ පුත්‍රමිච්ඡති යනාදි තන්හි, කාම්‍යප්‍රත්‍යය නොවන්නේය; සමාසයෙහිවනාහි, මහාපුත්‍රමිච්ඡති රාජපුත්‍රමිච්ඡති යනාදියෙහි ප්‍රත්‍යය වන්නේය යනු දතයුතු. කාම්‍යක්ප්‍රත්‍ය

යාගේ කකාරය ඉත්සංඥ බැවින්, ආත්මනො මුක්තිමිච්ඡති මුක්තිකාම්‍යති යනාදි තන්හි ගුණ නොවේ. ආත්මනඃ පුත්‍රමිච්ඡති යන වාක්‍යවින්‍යාශය හෙතුකොටගෙන විතීයාන්තවූ ලිඞ්ගයා කෙරෙන් යනු අවබොධ කටයුතු. එහෙසින් ආත්මනඃ පුත්‍ර ඉෂ්‍යතෙ යන මෙහි ප්‍රත්‍යය නොවන්නේය. ආත්මනඃ පුත්‍රමිච්ඡති යන වාක්‍යයෙහි, පුත්‍රං යන විතීයාන්තයා කෙරෙන් මෙයින්, කාම්‍යක්ප්‍රත්‍යය වේ, (319) කෘතර් ලුක්ත්‍යෙ ච යන්නෙන් ප්‍රත්‍යය පර කල්හි විභක්තිහට ලොප්වේ, පුත්‍රකාම්‍යයන්නහට (631) ධාතුසංඥ වෙයි, තිප්, ශප්, (543) අකාරලොපයද වේ, පුත්‍රකාම්‍යති යනු වේ. [පාණිනිඃ 3. 1. 9.]

(මු) 843. **ක්‍යො'ම්ව්‍යාද් යශ්ච**. (ක්‍යඃ 1. අම්ව්‍යාත් 5. ඊඃ 1. අඃ 1. ච 1.)

මාන්ත-ව්‍ය-වර්ජාත් ලෙඃ ක්‍යඃ ස්‍යාත් ස්වෙච්ඡායාං, තස්මින්න වර්ණ ඊ ස්‍යාත්.*

(ස-) ස්වෙච්ඡායාං, ආත්මෙච්ඡායෙහි; මාන්ත-ව්‍යවර්ජාත්, මකාරාන්ත ලිඞ්ගය අව්‍යය යන දෙක වර්ජිතවූ; ලෙඃ, අන්‍ය ලිඞ්ගයා කෙරෙන්; ක්‍යඃ ස්‍යාත්, ක්‍යප්‍රත්‍යය වන්නේය; තස්මින්, ඒ ක්‍යප්‍රත්‍යයා පර කල්හි; අවර්ණඃ, ශබ්දාන්තයෙහි වූ අවර්ණයතෙම; ඊ ස්‍යාත්, ඊකාර වන්නේය.

මෙහි චකාරය කරණකොටගෙන කාම්‍යක්ප්‍රත්‍යයද වන්නේයයි ප්‍රකාශිතයි, එහෙසින් සියලු ලිඟුහු කෙරෙන් ක්‍යප්‍රත්‍යයද කාම්‍යක්ප්‍රත්‍යයද වන්නේය, මකාරාන්තය අව්‍යයශබ්දය යන මේ ශබ්දයන් කෙරෙන් එකම කාම්‍යක්ප්‍රත්‍යයම වන්නේය යනු නිශ්චයයි. ක්‍යප්‍රත්‍යයාගේ කකාරය ඉත්සංඥ වෙයි,. ගුණ නොවීම පිණිසයි, යකාරය සිටියි. [පාණිනිඃ 3. 1. 8. 7. 4. 33.]

(මු-) ඥානීයති. (423) ඔදෞතො'ජ්වදිති. ගව්‍යති නාව්‍යති. (497) යඞ්ඝඃක්‍යෙ ඉති. කර්ත්‍රීයති. (259) ක්‍යඞ්‍යච්වෞ ච. ගාර්ගීයති.

(ස-) ආත්මනො ඥානමිච්ඡති යන වාක්‍යයෙහි ඥානං යන්නහු කෙරෙන් මෙයින් ක්‍යප්‍රත්‍යය වේ, ක්‍ය පරකල්හි අකාරයහට එයින්ම ඊකාර වේ, ඥානීයධාතු, තිප්‍රත්‍යයාදිය වේ,

---

* මව ව්‍යක්ෂ්ව ම්ව්‍යං, නාස්ති ම්ව්‍යං යත්‍ර සො'ම්ව්‍යස්තස්මාත්.

ඤාණීයති. පුත්තීයති යනාදියද මෙසේමැයි. ඤාණකාම්‍යති යන්නද පූර්වසූත්‍රයෙන් ප්‍රත්‍යයව සිද්ධයි. අවර්ණයහට ඊකාරාදෙශය කීබැවින් කඤ්ඤමිච්ඡති කඤ්ඤීයති යන මෙහි ආකාරයහට ඊකාර වේ. පූර්වසූත්‍රයෙන් ප්‍රත්‍යයව කඤ්ඤාකාම්‍යති යන්න සිද්ධයි. ආත්මනො ගාමිච්ඡති යන වාක්‍යයෙහි මෙයින් ක්‍ය වේ ප්‍රත්‍යය පර නිමිත්තින් විභක්තිය ලොප් කළ කල්හි ගොශබ්දය වේ, ගොශබ්දයා කෙරෙන් පරවූ යප්‍රත්‍යය (423) ඔදෞතොජ්වත් යනාදියෙන් ස්වරවත් වේ, එහෙයින් අච්සංඥයා පර කල්හි ඔකාරයහට අව් වේ, ගව්‍යධාතුහු කෙරෙන් තිප් ආදිය වේ, ගව්‍යති, මෙහි ක්‍ය පරකල්හි දෘනාත්වය අයති නොවන බැවින් (36) අකාරාන්ත අවයන්න නොවේ. ආත්මනොනාවමිච්ඡති නාව්‍යති යන මෙහිද ඖකාරයා කෙරෙන් පරවූ ක්‍යප්‍රත්‍යයාගේ යකාරයහට පළමු පරිද්දෙන් ස්වරවත් වේ, නාව්‍යති. ආත්මනඃ කර්තාරමිච්ඡති කර්තෘශබ්දය වේ, ක්‍ය, කර්තෘශබ්දයාගේ ඍකාරයහට (497) රීආදෙශ වේ, කර්ත්‍රීයති. ආත්මනො ගාර්ග්‍යමිච්ඡති ක්‍ය පරකල්හි (259) ෂණ්‍ය ප්‍රත්‍යයාගේ යකාරලොපය වේ, මෙයින්ම අකාරයහට ඊකාරද වේ, ගාර්ගීයති.

(මූ-) 844. **න ලොපඃ ක්‍යඞ්‍යොඃ**. (න-ලොපඃ 1. ක්‍ය-ඞ්‍යො 7.) රාජීයති.

(ස-) ක්‍යඞ්‍යොඃ, ක්‍යප්‍රත්‍යය-ඞ්‍යප්‍රත්‍යය යන මොවුන් පර කල්හි; න ලොපඃ, නකාරාන්ත ලිඞ්ගයාගේ නකාරයහට ලොප් වන්නේය.

(118) නොලුප් ඓ ධෞ යන මෙයින් විරාමයා පර කල්හි නකාරයහට ලොප් කළ කල්හි (15) තදුදිවිධිර් න ස්‍යාත් යනු කීබැවින් මෙයින් ලොපවිධානයයි. එසේද ක්‍යඞ්‍ය දෙක ඇති කල්හි විරාම පරකල්හි කරණලද කිසිත් කාර්‍ය්‍යයෙක් නො වන්නේය යනුද ගැළපියයුතු වෙයි. එහෙයින් විවාංසමිච්ඡති විවස්‍යති යන මෙහි (183) දඞ් නොවේ. ලිහමිච්ඡති ලිහ්‍යති යන මෙහි (175) හකාරයහට ඪකාර නොවේ. දුහමිච්ඡති දුහ්‍යති මෙහි හකාරයහට (176) ඝකාර නොවේ. වාචමිච්ඡති වාච්‍යති මෙහි (211) කුඞ් නොවේ. පුමාංසමිච්ඡති පුංස්‍යති මෙහි (193) ස්‍යන්තලොපය නොවේ. නමඃකරොති නමස්‍යති මෙහි (102) විසර්ගය නොවේ. සර්පිරිච්ඡති ධනුරිච්ඡති සර්

පිෂ්‍යති ධනුෂ්‍යති යනාදියෙහි (227) රඞ නොවේ. ගිරම්ච්ඡති ගීර්‍යති ධුරම්ච්ඡති ධූර්‍යති යනාදියෙහි ඊ නාමි විරාම්පරත්ව සක් නැතිබැවින් (228) ඉක්හට දීර්ඝ වේ. රාජානම්ච්ඡති යන වාක්‍යයෙහි පූර්වසූත්‍රයෙන් ක්‍යප්‍රත්‍යයද, මෙයින් අනන්තනකාර ලොපයද, අකාරයහට ඊකාරද වෙත්, රාජීයති.

(මු-) 845. **හසාත්තයොර්වා රෙ.** (හසාත් 5. තයොඃ 6.. වා 1. අරෙ 7.)

හසාත් පරයොඃ ක්‍යඩ්‍යයොර්ලොපඃ ස්‍යාද්වා අරෙ. සමිධිතා සමිධයිතා. අම්ව්‍යත් කිං, කිං කාම්‍යති ස්වඃ කාම්‍යති.

(ස-) අරෙ, රසංඥ රහිත ප්‍රත්‍යයත් පර කල්හි; හසාත් පරයොඃ, හස්සංඥයා කෙරෙන් පරවූ; ක්‍යඩ්‍යයොඃ, ක්‍ය ඩ්‍ය දෙදෙනාහට; වා, විකල්පයෙන්; ලොපඃ ස්‍යාත්, ලොප් වන්නේය.

විභක්තිවිපරිණාමයෙන් ක්‍ය ඩ්‍ය දෙදෙනාගේ අනුවෘත්තියයි. සමිධ මෙෂ්ටා යන වාක්‍යයෙහි ක්‍ය, සමිධ්‍යධාතු, ඊ-තා, (554) ඉම්, මෙයින් විකල්පයෙන් ක්‍යලොපය වේ, සමිධිතා. ක්‍ය ලොප විකල්ප පක්ෂයෙහි සමිධයිතා. දෘෂදමෙෂ්ටා දෘෂදිතා යනුද මෙසේමැයි. හසාත් යනු කුමටය? ඥනීයිතා යන තන්හි ව්‍යඤ්ජනයා කෙරෙන් පරනොවන බැවින් යකාර ලොපය නොවන බව ඇඟවීම පිණිසයි. අරෙ යනු කුමටය? සමිධ්‍යති යන මෙහි ර පරකල්හි යකාරලොපය නොවීම ඇඟවීම පිණිසයි.

අම්ව්‍යත් කිං, අම්ව්‍යත් යනු කුමටය? කිම් කාම්‍යති ස්වඃ කාම්‍යති යනාදියෙහි මකාරාන්තයා කෙරෙන්ද අව්‍යයශබ්දයා කෙරෙන්ද කාම්‍යක්ප්‍රත්‍යය වන බව ඇඟවීම පිණිසයි. අම්ව්‍යත් කිං යනාදිය (843) කොත‘ම්ව්‍යත් යන මෝහට ප්‍රත්‍යුදාහරණයි, කිම්ච්ඡති ස්වරිච්ඡති කියා කිංකාම්‍යති යනාදියෙහි වාක්‍යයි, දෙතන්හි කාම්‍යක්ප්‍රත්‍යය වේ, ස්වඃ කාම්‍යති යනාදියද මෙසේමැයි. [පාණිනිඃ 6. 4. 50.]

(මු-) 846. **ධනොදකාශනවෘෂාශ්වලෙර්ග්‍රහසානානනජාහාමෙෂි ඕ ධනඩ් ධාසන්සනසනෙඞ ක්‍යෙ න ෂඃ.** (ධන—ලෙඃ 6. ග්‍රහ—අමෙෂි 7. ඕ 1. ධනඩ් 1. ඕ 1. සන් 1. සන‘සනෙඞ 1.. ක්‍යෙ 7. න 1. ෂඃ 1.)

ධනස්‍ය ග්‍රහණෙ ඩා උදකස්‍ය පානෙ ඩනඞ් අශනස්‍ය අන්තෙ ඩා වෘෂාශ්වයොර්ජාහෙ සන් ලෙරෙපි කාමෙ‍්‍ය සන් අසන් ච ස්‍යාත් ක්‍යෙ සඃ ෂො න ස්‍යාත්.*

(ස-) ක්‍යෙ, ක්‍යප්‍රත්‍යයා පරකල්හි; ධනස්‍ය ග්‍රහණෙ ඩා, ධනයාගේ ග්‍රහණය කැමති කල්හි ධනශබ්දයහට-ඩාදෙශද ; උදකස්‍යපානෙ ඩනඞ්, ජලයාගේ පානය කැමත්කල්හි උදක ශබ්දයහට ඩනඩාදෙශයද; අශනස්‍ය අනනෙ ඩා, අනනයාගේ භක්‍ෂණය කැමති කල්හි අශනශබ්දයහට-ඩාදෙශයද; වෘෂා ශ්වයොර්ජාහෙ, මෛථුනය කැමති කල්හි වෘෂශබ්ද අශ්වශබ්ද දෙදෙනාහට; සන්, සන්ආගමයද; ලෙරෙපි කාමෙ‍්‍ය, ඉච්ඡාවී සෙහි මෙයින් අන්‍යවූ ලිඞ්ගයහට ; සන් අසන් ච, සන්ආග මය-අසන්ආගමයද; ස්‍යාත්, වන්නේය; සඃ, සකාරයතෙම; ෂඃ න ස්‍යාත්, මූර්ධන්‍ය ෂකාර නොවන්නේය.

ඩායන්නෙහි ඩකාරය ඉත්සංඥයි. අනනස්ථානයෙහි අ වේ, ඩනඞ් යන්නෙහි ඩ ඞ දෙක ඉත්සංඥයි, අන කියා සිටියි, සන් යන මෙහි නකාරය ඉත්සංඥයි, ක්‍යෙ පරෙ යනු සියලු තන්හි අවබොධ කටයුතු. ක්‍යෙ පරෙ යනු කියන බැවින් ඉච්ඡාව ලද කල්හි වෙයි, නැවත වෘත්තියෙහි, කාමෙ‍්‍ය යනු කියන බැවින් අතිතෘෂ්ණායාං යන අර්ථය දතයුතු වෙයි. සඃ ෂො න ස්‍යාත් යන මේතෙම සන්ආගමය හටමය, එහෙයින් ධනුෂ්‍යති සර්පිෂ්‍යති යනාදියෙහි ෂත්වය වන්නේමය. සියලු තන්හිම කර්මකාරකයා කෙරෙන්ම වන්නේය. [පාණිනිඃ 7. 4. 34, 7. 1. 51.]

(මූ-) ධනායති උදන්‍යති අශනායති වෘෂස්‍යති අශ්වස්‍යති, දධිස්‍යති දධ්‍යස්‍යති. ග්‍රහාදෞ කිං ධනීයති.

(ස-) ධනං ග්‍රහීතුමිච්ඡති යන වාක්‍යයෙහි ධනං, (843) ක්‍ය වේ, මෙයින් ධනශබ්දයාගේ අන්තයහට ඩා වේ, ධනායධාතු, තිප්, ශප්, ධනායති. ධනශබ්දයාගේ අර්සඬකාවනය ප්‍රාචී නයන්ගේ මතයි, එහෙයින් විස්ත්‍රං ධනායති යනාදි ප්‍රයොග

---

* වෘෂශ්ච අශ්වශ්ච වෘෂාශ්වං, ධනඤ්ච උදකඤ්ච අශන ඤ්ච වෘෂාශ්වඤ්ච ලිඞ්ගශ්චෙති ත්‍යාස්‍ය. ග්‍රහශ්ච පානනඤ්ච අනනඤ්ච (භක්‍ෂණං) යානශ්ච අර්ථශ්ච තත්‍රාසමින්. සන් ච අසන් ච සනසනෞ.

වෙයි. උදකං පාතුමිච්ඡති–ක්‍ය, මෙයින් උදකශබ්දයාගේ අකාරයහට ධනඞ්, අන් පර කල්හි උදක්යන් නහුගේ අක් භාගයහට (126) ලොප් වේ, උදන්‍යධාතු, තිප් ආදිය වේ, උදන්‍යති. අශනං (අනනාදි) භොක්තුමිච්ඡති ක්‍ය, මෙයින් අන්‍යාස්වරයහට ධා වේ, අශනායති. මෙහිද අර්ථසඞ්කොච යෙහි අශනායති, පායසම් කියාද ප්‍රයොග වේ. මෙහි වෘෂ යනු ශුක්‍රබහුල පුරුෂයි, වෘෂං අශ්වං වා ජබ්ධුං (සඞ්ගමයිතුං) ඉච්ඡති ක්‍ය, මෙයින් ස්වරයා කෙරෙන් සන් වේ, වෘෂස්‍යති අශ්වස්‍යති. මෙහිද අර්ථසඞ්කොචයෙන් පුරුෂං වෘෂස්‍යති කියාම ප්‍රයොග වේ. දධීච්ඡති, සන්, දධිස්‍යති. අසන්, දධ්‍යස්‍යති. දෙතන්හි ෂත්වය නොවේ. මෙහි ලිඞ්ගස්‍ය අපේකාමෙ‍ය යනු කීබැවින් අර්ථසඞ්කොචය නැත්තේමය, එහෙයින් දධ්‍යස්‍යති තක්‍රං යනු නොවන්නේය. ක්‍ෂීරස්‍යති ලවණස්‍යති යනාදියද මෙසේමැයි. ආදියෙහිද ධිශබ්දඋදාහරණය කරණකොටගෙන අකාරාන්තනුවූ ලිඞ්ගයහටයයි කිසිතන්හි වේ. අතිතෘෂ්ණායාං යනු කුමටය ? දධීයති යනාදියෙහි සන් අසන්ප්‍රත්‍යය නොවීම පිණිසයි. ග්‍රහාදෞ කිං, ග්‍රහාදිපානාශනාදිය කුමටය ? ධනීයති යනාදියෙහි කෙවලඉච්ඡාර්ථයෙහි ධා ආදිය නොවීම ඇඟවීම පිණිසයි. ධනමිච්ඡති ධනීයති. උදකීයති අශනීයති වෘෂීයති අශ්වීයති යනුද මෙසේමැයි.

(මු-) 847. **ඩ්ඩොපමානාදාචාරෙ ක්‍යඃ.** (ඩ්-ඩොපමානාත් 5. ආචාරෙ 7. ක්‍යඃ 1.)

ඩාත් ධාවෙචාපමානාත් ක්‍යඃ ස්‍යාදාචාරෙ'ර්ථෙ.

ශිවමිවාචරති ශිවීයති විෂ්ණුං, විෂ්ණාවිවාචරති විෂ්ණූයති ශිවෙ.*

(ස-) ආචාරෙ'ර්ථෙ, ආචාරාර්ථයෙහි ; උපමානාත්, උපමාන වාචකවූ ; ඩාත්, කර්මකාරකයා කෙරෙන්ද; ධාවච, අධිකරණ කාරකයා කෙරෙන්ද ; ක්‍යඃ ස්‍යාත්, ක්‍යප්‍රත්‍යය වන්නේය.

විෂ්ණුං ශිවමිව ආචරති, මෙයින් ක්‍ය, (843) අකාරයහට ඊකාර වේ, ශිවීයති. ශිවෙවිෂ්ණෞ විවාචරති, මෙයින් ක්‍ය, (590) දීඝී වේ, විෂ්ණූයති. කාම්‍යගාදි ප්‍රත්‍යයන්ගේ ස්ථාන

---

* ඩශ්ච ධශ්ච ඩධං, ඩධශ්ච තදුපමානශ්චෙති ඩධොපමානං තස්මාත්.

යෙහි කකාර ඉත්කළ බැවින් ධාතුවිහිත කාය්‍ය නාමධාතු යෙහිද වන්නේයයි අවබොධ කටයුතු. ක්‍ය පර කල්හි අධිකරණ උපමානයාගේ නකාරලොපය නොවන්නේයයි වක්තව්‍යයි, එහෙයින් රාජනි ඉවාචරති රාජන්‍යති ගුරෞ යනු වේ. රාජානමිවාචරති යන මෙහි රාජීයති කියාම වේ. ක්‍ෂීරොදීයන්ති යනාදි පදය ආත්මානං ක්‍ෂීරොදමිවාචරන්ති යනාදි වාක්‍ය යෙහි කර්‍මොපමානයා කෙරෙන් ක්‍ය පරකල්හි සිඬකටයුතු. [පාණිනිඃ 3. 1. 10.]

(මු-) 848. **ඞාත් ඩ්‍යක්වි සලොපශ්ච වා ගල්භ-ක්ලීව-හොඩාත් තු මං.** (ඞාත් 5. ඩ්‍ය-ක්වි 1 .. ස-ලොපඃ 1. ච 1. වා 1. ගල්භ-ක්ලීව-හොඩාත් 5. තු 1. මං 1.)

ඞාදුපමානාදාචාරෙ'ර්ථෙ ඩ්‍ය-ක්වී ස්තඃ, සස්‍ය ච වා ලොපඃ, ගල්භාදෙස්තු ක්වාවපිමං.

කෘෂ්ණ ඉවාචරති කෘෂ්ණයතෙ කෘෂ්ණති, ස්වායතෙ ස්වති, ස්වාමාස (582) ත්‍යනන්තත්වාදාම්. පයායතෙ පයස්‍යතෙ. ගල්භායතෙ, ගල්භතෙ.

(ස-) උපමානාත්, උපමාන වාචකවූ; ඞාත්, කර්තෘහු කෙරෙන්; ආචාරෙ'ර්ථෙ, ආචාරාර්ථයෙහි; ඩ්‍ය ක්වී ස්තඃ, ඩ්‍යප්‍රත්‍යය ක්විප්‍රත්‍යය යන මොව්හු වෙත්; සස්‍ය ච, සකාරයහටද; වා ලොපඃ, විකල්පයෙන් ලොප් වේ; ක්වාවපි, ක්විප්‍රත්‍යයා පර කල්හිද; ගල්භාදෙස්තු, ගල්භ ආදිකොට ඇති ක්ලීව-හොඩ යන මොහු කෙරෙන් වනාහි; මං, ආත්මනෙපදය වේ.

ක්වචිදෙකදෙශස්‍ය යනු න්‍යාය හෙයින් උපමානාත් යනු අනුවර්ත්තනයකොට, සම්බද්ධස්‍යසම්බෙන න නිත්‍යකාඞ්ක්‍ෂෙණ සඞ්ගතිඃ යනු න්‍යාය හෙයින් ඞාත් යන මොහු හා සමග සම්බන්ධය වේ. ඩ්‍යප්‍රත්‍යය කළ කල්හි ඩිත්ත්ව බැවින් ආත්මනෙපදය වේ, ක්විප්‍රත්‍යය කළ කල්හිද ගල්භාදීන් කෙරෙන් ආත්මනෙපදය කරණුලැබේ. කෘෂ්ණ ඉවාචරති මෙයින් ඩ්‍ය, (590) දීර්ඝ වේ, කෘෂ්ණායතෙ. හරීයතෙ යනුද විෂ්ණූයතෙ යනුද මෙසේමැයි. (497) පිත්‍රීයතෙ කියාද වේ. (423) ගව්‍යතෙ නාව්‍යතෙ යනුද සිඬකරණු. (259) ගාර්ගීයතෙ කියාද වේ. (844) රාජායතෙ දණ්ඩීයතෙ කියාද වෙත්. (327) විද්‍යුෂීවාචරති විවස්‍යතෙ, සතීවාචරති සත්‍යතෙ, සුන්දරීවාචරති සුන්දරායතෙ, ශුනීවාචරති ශ්වායතෙ කියාද වෙත්. කෘෂ්ණඃ යන

කාරකයා කෙරෙන් පරව මෙයින් ක්විප්‍රත්‍යය වේ, ඉත්සංඥ කකාරය ගුණනිෂෙධය පිණිසයි, ඉකාරය උච්චාරණය පිණිසයි. එහෙයින් වකාරමාත්‍ර ප්‍රත්‍යයහට (496) ලොප් වේ, කෘෂ්ණ යන්නහට (631) ධාතුසංඥයි, තිප්, ශප්, (543) අකාරලොපය වේ, කෘෂ්ණති. හරිරිවාචරති ක්වි, හරයති, විෂ්ණවති පිතරති යනාදියද මෙසේම සිද්ධයි. ස්ව ඉවාචරති මෙයින් ඩ්‍ය, ස්වායතෙ, මෙයින් ක්වි, ස්වති යනු වේ. ස්ව ඉවාචචාර, මෙයින් ක්වි, වකාරය ලොප්වේ, ස්වධාතුහු කෙරෙන් සී-ණප්, (582) ප්‍රත්‍යයාන්තබැවින් ආම්, අසධාතුප්‍රයොගයද, ව්ඩාදියද, දීර්ඝද වෙත්, ස්වාමාස. පය ඉවාචරති මෙයින් ඩ්‍ය, මෙයින්ම විකල්පයෙන් සකාරලොපයද වේ, පයායතෙ, සකාරලොප විකල්පපක්ෂයෙහි පයස්‍යතෙ. ඔජායතෙ අප්සරායතෙ දුර්මනායතෙ යන මොවුන් කෙරෙහි නිත්‍යයෙන් සකාරලොපය වක්තව්‍යයි. ගල්භ ඉවාචරති ඩ්‍ය, ක්විද වේ, දෙතන්හි ආත්මනෙපදයද වේ, ගල්භායතෙ ගල්භතෙ යනු වේ. එසේම ක්ලීවායතෙ ක්ලීවතෙ හොඩායතෙ හොඩතෙ ක්‍යාද වේ. ගල්භතෙමේ අහංකාරියි, ක්ලීව නම් නපුංසකයි. [පාණිනිඃ 3. 1. 11.]

(මු-) 849. **භෘශාදෙ ශ්ච්ව්‍යර්ථෙ වා ත-ස-ලොපශ්ච.**
(භෘශාදෙඃ 5. ච්ව්‍යර්ථෙ 7. වා 1. ත-ස-ලොපඃ 1. ච 1.)

භෘශාදෙ ශ්ච්ව්‍යර්ථෙ ඩ්‍ය-ක්වි වා ස්තඃ, තස්මින් ත-ස-ලොපශ්ච. භෘශායතෙ භෘශති භෘශීභවති. වෙතායතෙ ශශ්වායතෙ වෙහායතෙ.*

(ස-) භෘශාදෙඃ, භෘශාදි ශබ්දගණයා කෙරෙන්; ච්ව්‍යර්ථෙ, අභූතතද්භාවාර්ථයෙහි ; ඩ්‍ය ක්වි, ඩ්‍යප්‍රත්‍යය ක්විප්‍රත්‍යය යන දෙක; වා ස්තඃ, විකල්පයෙන් වන්නෝය ; තස්මින්, ඒ ඩ්‍ය ක්වි දෙක පරකල්හි; ත-ස ලොපශ්ච, තකාර සකාරයන්ගේ ලොපයද වේ.

වෘත්තියෙහි තස්මින් යනු ඩ්‍යප්‍රත්‍යයද ක්විප්‍රත්‍යයද පර කල්හි ත-ස ලොපය නිත්‍යය යන අර්ථයි. අභෘශා භෘශා භවති මෙයින් ඩ්‍ය, (590) දීර්ඝ වේ, භෘශාසධාතුහු කෙරෙන්

* භෘශ ආදිර්යස්‍ය ස තස්මාත්. ච්වෙර්ථඃ ශ්ච්ව්‍යර්ථඃ අභූත තද්භාවඃ තස්මින්. තශ්ච සශ්ච තෞ තයොඃ ලොපඃ ත-ස ලොපඃ.

තෙ, භෘශායතෙ. ක්වි, භෘශති. පක්‍ෂයෙහි (495) ච්විප්‍රත්‍යය වේ, භෘශීභවති. අචෙතශ්චෙතො භවති චෙතායතෙ යනු වේ, මෙහි ඩ්‍යප්‍රත්‍යයද සකාරලොපයද, (590) දීඝයද වෙත්, ක්විප්‍රත්‍යය වේ, චෙතති. පක්‍ෂයෙහි (498) සලොපය වේ. චෙතීභවති. අශශ්වත්ශශ්වද් භවති ඩ්‍ය-ක්වි දෙක වෙත්, ශශ්වායතෙ-ශශ්වති, මේ දෙතන්හි තකාරලොපය වේ, පක්‍ෂයෙහි ශශ්වද්භවති යනු වේ, එසේම අවෙහද් වෙහද් භවති වෙහායතෙ වෙහති වෙහද්භවති කියාද වෙත්, වෙහත් යනු ගැබ නසන දෙයයි. භෘශාදි ගණය මෙසේයි, භෘශ ශීඝ්‍ර චපල මෘහ දුඃඛ පණ්ඩිත ප්‍රතීප උත්සුක ශුචි වෙහත් ශශ්වත් උන්මනස් සුමනස් දුර්මනස් අභිමනස් ඔජස් තෙජස් වර්චස්, ඩාච් ප්‍රත්‍යයාන්ත ශබ්දද ලොහිත ධර්ම හරිත නීල-මන්ද්‍ර ඓන භද්‍ර මල්ලව වර්මන් නිද්‍රා කෘපා කරුණා යන තිසයි.

මෙහි නිද්‍රාදි ශබ්දය ධර්මවචන වූයේද ශබ්දශක්තිස්වභාවය හෙතුකොටගෙන ධර්මවචනමයි, එහෙයින් නිද්‍රායතෙ ජනඃ. නොනිදන්නෙක් නිදන්නෙක් වෙයි යන අර්ථයි. [පාණිනිඃ 3. 1. 12.]

(මු-) 850. ඩාජ් ලොහිතාදෙඃ ෂඤ්ච. (ඩාච්-ලොහිතාදෙඃ 5. පං 1. ච 1.)

ඩාජන්තාත් ලොහිතාදෙශ්ච ච්ව්‍යර්ථෙ ඩ්‍ය-ක්වී වා ස්තඃ ෂඤ්ච, පටපටායතෙ පටපටායති පටපටාති පටපටා ස්‍යාත්. ලොහිතායතෙ ලොහිතායති ලොහිතති ලොහිතී ස්‍යාත්, ධර්මායතෙ ධර්මායති ධර්මති ධර්මී ස්‍යාත්.

(ස-) ඩාජන්තාත්, ඩාච්ප්‍රත්‍යයාන්ත ශබ්දගණයා කෙරෙන්ද; ලොහිතාදෙශ්ච, ලොහිතාදි ශබ්දගණයා කෙරෙන්ද ; ච්ව්‍යර්ථෙ, අභූත තද්භාවාර්ථයෙහි; වා, විකල්පයෙන් ; ඩ්‍ය ක්වී ස්තඃ, ඩ්‍යප්‍රත්‍යය ක්විප්‍රත්‍යය දෙකවෙත්; ෂඤ්ච, පරස්මෛපදයදවේ.

(501) කෘ භූ අස යන මොවුන් පර කල්හි ඩාච්ප්‍රත්‍යයෙන් යුක්ත ශබ්ද ඉදින් සිඛවේද එසේද වුවත් මෙහි ඩාච්ප්‍රත්‍යයාන්ත ශබ්දයන් කෙරෙන්, ඩ්‍ය-ක්වි යන මේ ප්‍රත්‍යයන්ගේ විධාන සාමාර්ථ්‍යය හෙතුකොටගෙන, ඩ්‍යය-ක්විය යන ප්‍රත්‍යයවිෂයෙහිද, ඩාච් වන්නේය යනු කියයුතු. ෂඤ්ච යන මේ චකාරය කරණකොටගෙන, ඞිත්ත්වයෙන් ලද්දාවූ ආත්මනෙපදයද වන්නේය යනු ප්‍රකාශිතයි. අපටත් පටත් ස්‍යාත් යන වාක්‍ය

යෙහි ඩ්‍යවිෂයෙහි ඩාච්ප්‍රත්‍යයද විහිවයද (501) කළකල්හි පට පටා-යනුවේ, ඩාච්ප්‍රත්‍යයාන්තයා කෙරෙන් මෙසින් ඩ්‍යප්‍රත්‍යය වේ, ආත්මනෙපදයෙහි, පටපටායතෙ යනු වේ. පරස්මෛපද යෙහි-පටපටායති. මෙසින් ක්විප්‍රත්‍යය වේ, පටපටාති. විකල්ප පක්ෂයෙහි ච්විප්‍රත්‍යය වේ, පටපටා ස්‍යාත්. එසේම අලොහිතො ලොහිතො භවති යන වාක්‍යයෙහි-ලොහිතායතෙ ලොහිතායති ලොහිතාති ලොහිතී ස්‍යාත්, කියා වේ. අධර්මො ධර්මො භවති යන වාක්‍යයෙහි ධර්මායතෙ ධර්මායති ධර්මාති ධර්මී ස්‍යාත් කියාද වේ. ලොහිතාදි ගණයද භෘශාදි ගණන්තවූ ලොහිත ශබ්දාදියෙහි වූ දෙළසයි. [පාණිනි 3. 1. 13, 1. 3. 90.]

(මූ-) **851. ශබ්දසුඛකෂ්ටාදෙඃ කෘතිවෙදපාපෙ ඩ්‍යඃ.** (ශබ්දසුඛකෂ්ටාදෙඃ 5. කෘතිවෙදපාපෙ 7. ඩ්‍යඃ 1.)

ශබ්දාදෙඃ කෘතෞ සුඛාදෙරනුභවෙ කෂ්ටාදෙඃ පාපාර්ථෙ ප්‍රවෘත්තිරිත්‍යස්මින්නර්ථෙ ඩ්‍යඃ ස්‍යාත්.

ශබ්දං කරොති ශබ්දායතෙ, වෛරායතෙ. සුඛමනුභවති සුඛායතෙ, දුඃඛායතෙ. කෂ්ටං කර්ම කරොති කෂ්ටායතෙ.*

(ස-) ශබ්දාදෙඃ කෘතෞ, ශබ්ද යන මේ මුල්කොට පවත්න වුන් කෙරෙන් කිරීමෙහිද ; සුඛාදෙරනුභවෙ, සුඛශබ්දාදියෙන් අනුභවයෙහිද ; කෂ්ටාදෙඃ, කෂ්ටශබ්දාදියෙන් ; පාපාර්ථෙ, පාපජනක කර්මයෙහිද ; ප්‍රවෘත්තිරිත්‍යස්මින්නර්ථෙ, පැවැත්මය යන මේ අර්ථයෙහි ; ඩ්‍යඃ ස්‍යාත්, ඩ්‍යප්‍රත්‍යය වන්නේය.

වෙද යනු විදලඥනෙ යන මේ ධාතුහු කෙරෙන් ඝඤ් ප්‍රත්‍යය කළ කල්හි රූපයයි. ශබ්දං කරොති යන වාක්‍යයෙහි මෙසින් ඩ්‍යප්‍රත්‍යයද, (590) දීඝීද, ශබ්දායධාතුහු කෙරෙන් තෙද වෙත්, ශබ්දායතෙ. වෛරං කරොති වෛරායතෙ යනුද එසේමැයි. සුඛමනුභවති සුඛායතෙ. දුඃඛමනුභවති දුඃඛායතෙ. කෂ්ටං කර්ම කරොති කෂ්ටායතෙ යනුද එසේමැයි.

ශබ්දාදිය මෙසේ යි,

ශබ්ද වෛර ප්‍රතීපාභ්‍ර කණ්වනීහාර දුර්ද්දිනාඃ,
කලහඃ සුදිනං මෙඝඃ කොටා අටවා අටා තථා,
සීකා මොටා ච පොටා ච ප්ලුෂ්වා ශබ්දාදිරීරිතඃ.

---

* ශබ්දශ්ච සුඛඤ්ච කෂ්ටඤ්ච තාන් ආදිර් යස්‍ය තස්මාත්. කෘතිශ්ච වෙදශ්ච පාපඤ්ච තස්මින්.

සුඛාදියද මෙසේයි,

සුඛං දුඃඛඤ්ච තෘප්තඤ්ච කෘපණඃ කරුණස්තථා,
ප්‍රතීපාලීකසොඪාස්‍ර කෘච්ඡ්‍රාං ගාඪාඃ සුඛාදයඃ.

කණ්ඩ්වාදිය මෙසේයි,

කණ්ඩූඤ්ච මන්තු ගහනඤ්ච කක්ෂඃ,
කෘච්ඡ්‍රඤ්ච කණ්ඩ්වාදිෂු පඤ්චශබ්දාඃ.

[පාණිනිඃ 3. 1. 14, 17, 18.]

(මු-) 852. **වාෂ්පොෂ්මඵෙනධූමාදුද්වමනෙ.** (වාෂ්ප-ධූමාත් 5. උද්වමනෙ 7.)

වාෂ්පායතෙ උෂ්මායතෙ ඵෙනායතෙ ධූමායතෙ.

(ස-) වාෂ්පොෂ්ම ඵෙන ධූමාත්, වාෂ්පශබ්ද උෂ්මන්ශබ්ද ඵෙනශබ්ද ධූමශබ්ද යන මොවුන් කෙරෙන්; උද්වමනෙ, උඟුළු නිඃසාරණාර්ථයෙහි ඛ්‍යප්‍රත්‍යය වන්නේය.

වාෂ්පං උද්වමති මෙයින් ඛ්‍ය වේ, (590) දීඝීයි, වාෂ්පායතෙ යනු වේ. උෂ්ම උද්වමති උෂ්මායතෙ. ඵෙනමුද්වමති ඵෙනායතෙ. ධූමමුද්වමති ධූමායතෙ. [පාණිනිඃ 3. 1. 16.]

(මු-) 853. **රොමන්ථාච්චර්වණෙ.** (රොමන්ථාත් 5. චර්වණෙ 7.) රොමන්ථායතෙ ගෞඃ.

(ස-) රොමන්ථාත්, රොමන්ථශබ්දයා කෙරෙන් පරව; චර්වණෙ, චමාරා සපකොට විකීමය යන අර්ථයෙහි ඛ්‍යප්‍රත්‍යය වන්නේය. පූර්වසූත්‍රයෙන් උද්වමනයන්න අනුවර්තනයයි දතයුතු.

රොමන්ථාන් චර්වයති, මෙයින් ඛ්‍ය, (590) දීඝීවේ, රොමන්ථායතෙ. ගෞඃ. [පාණිනිඃ 3. 1. 15.]

(මු-) 854. **නමස්තපොවරිවඃ කණ්ඩ්වාදිභ්‍යඃ ක්‍යඃ කෘතෙ.** (නමස්—කණ්ඩ්වාදිභ්‍යඃ 5...ක්‍යඃ 1. කෘතෙ 7.)

නමස්කරෙති නමස්‍යති, තපස්‍යති වරිවස්‍යති, කණ්ඩූයති කණ්ඩූයතෙ, චිත්‍රීයතෙ, මහීයතෙ, ශ්‍රීණීයතෙ.*

(ස-) නමස්තපොවරිවඃ කණ්ඩ්වාදිභ්‍යඃ, නමශ්ශබ්ද තපශ් ශබ්ද වරිවශ්ශබ්ද කණ්ඩ්වාදි ගණයෙහි ශබ්ද යන මොවුන් කෙරෙන්; කෘතෙ, කරෙති යන අර්ථයෙහි; ක්‍යඃ, ක්‍යප්‍රත්‍යය වන්නේය.

---

* නමස් ච තපස් ච වරිවස් ච කණ්ඩ්වාදිශ්ච තෙභ්‍යඃ.

වරිවස්ශබ්දයෙන් සෙවය කියනුලැබේ. කණ්ඩ්වාදිගණය කෙරෙහි කණ්ඩූශබ්දයාගේ ඤකාරානුබන්ධය කරණකොට ගෙනද චිත්‍රි මහි හ්‍රිණී යන මේ ශබ්දයන්ගේ ඩකාරානුබන්ධය කරණකොටගෙනද ක්‍යප්‍රත්‍යය පරකල්හිද යෙදෙන පරිද් දෙන් උභයපදයද ආත්මනෙපදයද වෙත්. කණ්ඩ්වාදි ගණයමෙසේසි, කණ්ඩූඤ චිත්‍රිඩ මහිඩ හ්‍රිණීඩ අසු මසතු වල් ගු ලොට තිරස් උරස් උෂස් කුසුම මගධ මෙධා සුඛ දුඃඛ චරණ හරණ දූෂණ අධර චරම භිෂජ් ගද්ගද එලා මෙලා බෙලා උත්තම පස්පශ යනාදියයි. නමස්කරොති තපස්කරොති වරි වඃ කරොති කණ්ඩූං කරොති චිත්‍රි කරොති මහිං කරොති හ්‍රිණීං කරොති යනු වාක්‍යයි. මෙයින් ක්‍යප්‍රත්‍යයව සිධයි. [පාණි නිඃ 3. 1. 15, 19, 27.]

(මු-) 855. **ලෙඃ කෘත්‍යාඛ්‍යානෙ** ඤිඃ. (ලෙඃ 5. කෘති— ආඛ්‍යානෙ 7. ඤිඃ 1.)

ලෙඃ පරෙ ඤිඃ ස්‍යාත් කෘත්‍යා වාඛ්‍යානෙ ච. ප්‍රශ්නං කරොති ආචෂ්ටෙ වා ප්‍රශ්නයති, ඌඨයති ඖඩිඨත්. ඖජිඨදිත්‍යෙකෙ. (468) ලුඞ් මචිනාම්ති. ඊණ්මන්තමාචෂ්ටෙ ඊශයති. ස්‍රැග් වන්තමාචෂ්ටෙ ස්‍රැවයති. ස්‍රග්විනමාචෂ්ටෙ ස්‍රජයති.

(ස-) ලෙඃ පරඃ, ලිඞගයා කෙරෙන් පරව; කෘතෞ, කරොති යන අර්ථයෙහිද; ආඛ්‍යානෙ ච, කථනාර්ථයෙහිද; ඤිඃ ස්‍යාත්, ඤිප්‍රත්‍යය වන්නේය.

අනුවෘත්ත්යෙහිද කෘතෞ යන කීම ප්‍රකටකිරීම පිණිසයි. ලෙඃ යනු කියනබැවින් පදාන්තකාර්‍ය්‍යය නොවන්නේය, එහෙ යින් ඛවයති යනාදියෙහි (211) කුඞ් නොවේ. ඉත්සංඥඤකා රය උභයපදයපිණිසයි. ප්‍රශ්නං කරොති ආචෂ්ටෙවා ප්‍රශ්න, මෙයින් ඤි වේ, (467) ඩිත්ත්ව බැවින් (126) ටිහට ලොප්ද, ප්‍රශ්නි-යන්නහට (631) ධාතුසංඥද, (542) ගුණද වෙත්, ප්‍රශ් නයති. වහධාතුහු කෙරෙන් ක්ති, ඌඪි ක්‍රියා සිධවේ, ඌඪි මාචෂ්ට යන වාක්‍යයෙහි ඌඪිශබ්දයාකෙරෙන් ඤි, ඤිප්‍රත්‍යය ඩිත්ත්වබැවින් ටිසංඥාහට ලොප්කළකල්හි ඌඪිධාතුවේ, තිප්, ගුණ වේ, ඌඨයති. ඌඪිමාඛ්‍යාතවාන් ඌඪි, ට්-ද්, අම්ආගමද, (581) නැවත අම්ද, (613) අඞ්ප්‍රත්‍යයද, (719) ඌකාරවර්ජිතවූ ඪියන්නහට ද්විත්වද වෙත්, (641) ඤිහට ලොප්කළ කල්හි, ඖඩිඨත්. කිසි කෙනෙක් ඖජිඨත් යනු කියති, ඒ වාමනාදී

හුයි. ඊශධාතු, ක්විප්, ඊට්, නැවත ඊට් විද්‍යුතෙ අසෘ යන වාක්‍යයෙහි (441) මතුප්, (154) ෂඩ්, (155) ෂකාරයහට ඩකාරද, (64) ඩකාරයහට ටකාරද, (59) ටකාරයහට ණකාරද වෙත්, ඊණ්මනන මාචෂෙට, ඊණ්මන්, මෙයින් ණි, (468) මතුහට ලොප්, යා යසෘ ලිඞ්ගසෘ පූර්වාප්‍රකෘතිඃ සා තසෘ යන න්‍යාය බැවින් නැවත තාලව්‍ය ශකාරයාගේ සිටීයයි. ඊශි ධාතුයි, ගුණකළකල්හි ඊශයති. ස්‍රග්වනනමාචෂෙට ස්‍රග්වන්, මෙයින් ණි, වතුහට ලොප්කළකල්හි පූර්ව අවයවය වේ, ස්‍රැවි, ගුණ වේ, ස්‍රැවයති. ලුඞ් මද්වද්විනාං යන බහුවචන කරණ කොටගෙන අනට් කනවතු ඝඤ් අල් අනඞ් යුක්ත ඊප් යන මොවුන්ගේ ලොපය වක්තව්‍යයි. එහෙයින් ගමනමාචෂෙට ගමයති, කිියාද, ගතවනනමාචෂෙට ගමයති, කියාද, බන්ධනමාචෂෙට බන්ධයති-කියාද, වධමාචෂෙට ඝාතයති කියාද, බ්‍රහ්මාණීමාචෂෙට බ්‍රහ්මයති යනාදිය වේ. ස්‍රග්විනමාචෂෙට ස්‍රග්වින්, ණි, වින්හට ලොප් කළ කල්හි පූර්ව ජකාරය සිටියි, ස්‍රජ්, ගුණ වේ, ස්‍රජයති.

(මූ-) 856. **ශ්වෙතාශ්වාශ්වතරගාලොඩිතාහ්වරකාණා ශ්වතරෙතකලොපඃ.** (ශ්වෙතාශ්ව-ආහ්වරකසෘ 6. අශ්ව-කලොපඃ 1.)

ශ්වෙතාශ්වමාචෂෙට ශ්වෙතයති අශ්වයති, ගාලොඩයති, ආහ්වරයති.*

(ස-) ශ්වෙතාශ්වාශ්වතරගාලොඩිතාහ්වරකසෘ, ශ්වෙතාශ්වශබ්ද අශ්වතරශබ්ද ගාලොඩිතශබ්ද ආහ්වරකශබ්ද යන මොවුන්ගේ; අශ්වතරෙතක, අශ්ව-යන භාගය, තර-යන භාගය, ඉත-යන භාගය, ක-යන භාගය යන මොවුන්ට ක්‍රමයෙන්; ලොපඃ, ලොප් වන්නේය.

ශ්වෙතාශ්වමාචෂෙට ණි, අශ්වභාගයහට මෙයින් ලොප්, ණිමංශච-යනාදියෙන් ඩිත්, ටිලොපයයි, ශ්වෙති, තිප්ද ගුණද වෙත්, ශ්වෙතයති. අශ්වතර මාචෂෙට ණි, තරභාගය මෙයින් ලොප්, ඩිත් වේ, අශ්වයති. ගාලොඩිතමාචෂෙට. පූර්ව

---

* ශ්වෙතාශ්වශච අශ්වතරශච ගාලොඩිතශච ආහ්වරකශච තත් තසෘ. අශ්වශච තරශච ඉතශච කශච තෙෂාං ලොපඃ.

සූත්‍රයෙන් ණ්‍යි, මෙයින් ඉතභාගය ලොප් වේ, ගාලොඩිධාතුයි, ගාලොඩයති. ආහ්වරකමාචෂ්ටෙ ණ්‍යි, මෙයින් කකාරලොප යද, ඩිත්ද වෙත්, ආහ්වරයති. උන්මාදශීලෙ රොගාර්තෙ මූඪෙ ගාලොඩිතො මතඃ, යනු කියනලදී. ආහ්වරක යනු අස්පෂ්ට වාක්‍යයයි.

(මු-) **857. නාප් සත්‍යාර්ථවෙදෛකාජන්තඃ.** (නාප් 1. සත්‍යාර්ථවෙදෛකාජන්තඃ 6.)

සත්‍යාදෙ රෙකාචො'කාරාන්තස්‍ය ච ණෞ නාප් ස්‍යාත් න ඉත්. සත්‍යාපයති අර්ථාපයති වෙදාපයති ස්වාපයති. (470) වාඪාන්තිකෙති සාධාදයඃ, සාධයති. ප්‍රශස්‍යමාචෂ්ටෙ. ශ්‍රාපයති.*

(ස) සත්‍යාදෙඃ, සත්‍යශබ්දය ආදිවූ අර්ථශබ්දය වෙදශබ්දය යන මේ ශබ්දයන්ගේ ස්ථානයෙහිද; එකාචඃ, එකස්වරවූ; අකාරාන්තස්‍යච, අකාරාන්ත ශබ්දයහටද; ණෞ, ණ්‍යි පරකල්හි; නාප් ස්‍යාත්, නාප් වන්නේය; න ඉත්, නකාරය ඉත්සංඥයි.

සත්‍යමාචෂ්ටෙ යන වාක්‍යයෙහි (855) ණ්‍යි, මෙයින් නාප්ද, පරස්වරයහට දීර්ඝද, සත්‍යාපිධාතුහු කෙරෙන් තිප් ආදියද වෙත්, සත්‍යාපයති, සත්‍යය කියයි. අර්ථමාචෂ්ටෙ අර්ථාපයති. වෙදමාචෂ්ටෙ වෙදාපයති. ස්වමාචෂ්ටෙ ස්වාපයති. (470) වාඪාන්තික යනාදියෙන් වාඪාදීන්ගේ ස්ථානයෙහි සාධාද්‍යාදෙශ වෙත්, වාඪමාචෂ්ටෙ යන වාක්‍යයෙහි ණ්‍යිප්‍රත්‍යයව සාධයති, එසේම අන්තිකමාචෂ්ටෙ නෙදයති, ස්ථූලමාචෂ්ටෙ ස්ථවයති, දූරමාචෂ්ටෙ දවයති, යුවානමාචෂ්ටෙ යවයති, (474) කන් කළ කල්හි, කනයති, ක්ෂිප්‍රමාචෂ්ටෙ ක්ෂෙපයති, ක්ෂුද්‍රමාචෂ්ටෙ ක්ෂොදයති, ප්‍රියමාචෂ්ටෙ ප්‍රාපයති, ස්ථිරමාචෂ්ටෙ ස්ථාපයති, ස්ඵිරමාචෂ්ටෙ ස්ඵාවයති, උරුමාචෂ්ටෙ වරයති, ගුරුමාචෂ්ටෙ ගරයති, බහුලමාචෂ්ටෙ බංහයති, තෘප්‍රමාචෂ්ටෙ ත්‍රපයති, දීර්ඝමාචෂ්ටෙ ද්‍රාඝයති, හ්‍රස්වමාචෂ්ටෙ හ්‍රසයති, වෘද්ධමාචෂ්ටෙ වර්ෂයති, (472) ජ්‍ය ආදෙශකළ කල්හි ජ්‍යාපයති යනු වේ, වෘන්දාරකමාචෂ්ටෙ වෘන්දයති, කර්තාරමාචෂ්ටෙ (469) තෘන් ලොප්කළ කල්හි කාරයති, (471) ප්‍රශස්‍යස්ථානයෙහි ශ්‍රාදෙශ

---

* එකාච්චාසෞ අච්චෙති එකාජත් සත්‍යශ්ච අර්ථශ්ච වෙදශ්ච එකාජ්චච තත් තස්‍ය.

කළ කල්හි ශ්‍රාපයති, (472) ජ්‍යාපයති කියාද වේ, (473) පෘථු
මාචෂ්ටෙ ප්‍රථයති, මෘදුමාචෂ්ටෙ ම්‍රදයති, කෘශමාචෂ්ටෙ ක්‍රශ
යති, භෘශමාචෂ්ටෙ භ්‍රශයති, දෘඪමාචෂ්ටෙ ද්‍රඪයති, පරිවෘඪමා
චෂ්ටෙ පරිව්‍රඪයති. (475) අල්පමාචෂ්ටෙ කනයති අල්පයති
කියාද වේ, බහුමාචෂ්ටෙ භාවයති, වහොර්භූඃ යනු වක්තව්‍යයි.

(මූ-) **858. ණිඃ කල්‍යාදේඃ.** (ණිඃ 1. කල්‍යාදේඃ 5.)
කල්‍යාදෙරර්ථවිශෙෂෙ ණිඃ ස්‍යාත්.

කලිං ගෘහ්ණාති කලයති, අචකලත්. හලයති, අජහලත්. කෘතයති, අචීකෘතත් අචකෘතත්. වර්ණයති, ත්වචයති. තූස්තානි විනිහන්ති විතූස්තයති. වස්ත්‍රං සංඡාදයති සංවස්ත්‍රයති.*

(ස-) කල්‍යාදේඃ, කල්‍යාදි ශබ්දයන් කෙරෙන්; අර්ථවිශෙෂෙ, අර්ථවිශෙෂයෙහි; ණිඃ ස්‍යාත්, ණිප්‍රත්‍යය වන්නේය.

කලිහලීකාමධෙනු ශබ්දයන් සර්වාර්ථවාචක බැවින්යයි පූර්වාචාරීහු කියත්. කිරීමෙහිද ආඛ්‍යානයෙහිද පූර්වයෙහි ණිප්‍රත්‍යය විධානකළ හෙයින් මෙහි අර්ථවිශෙෂයෙහි වන්නේය යනු කියනලදී. කලිං ගෘහ්ණාති යනාදිවශයෙන් අර්ථයද තෙමේම වර්ණනාකෙරෙයි, කලිංගෘහ්ණාති කලිශබ්දයා කෙරෙන් ණි, (467) ඞිත්, ඊසංඥයහට ලොප් වේ, කලි යන ධාතුයි, ගුණ වේ, කලයති. (639) කලිහලිවර්ජනබැවින් සන්වත් නොවේ, කලිමග්‍රහීත් යන වාක්‍යයෙහි කලිශබ්දයා කෙරෙන් ණි, ඞිත්, කලි ධාතු, වී-දී, අම්, ණිශ්‍රි ද්‍රු ස්‍රු යනාදියෙන් අඞ්, ද්විත්වාදිය වේ, අචකලත් යනු වේ. හලිං ගෘහ්ණාති ණි, හලයති, හලිමග්‍රහීත්, ණි, ඞිත්වත් වේ, හලිධාතු, වී-දී, අම්, අඞ්, ද්විත්වාදිය වේ, අජහලත්. කෘතං ගෘහ්ණාති, ණි, කෘතයති, කෘතමග්‍රහීත්, ණි, කෘතිධාතු, වී-දී, ද්විත්වාදිය වේ, අඞ්, සන්වත් වේ, සන් පර කල්හි ඞිහට ඉකාරද, බෙඃ සන්වද් සො, දීර්ඝද, ණිහට ලොප්ද වෙත්, අචීකෘතත්. සන්වත් රහිත පක්‍ෂයෙහි, අචකෘතත්. වර්ණං ගෘහ්ණාති වර්ණයති. ත්වචං ගෘහ්ණාති ත්වචයති. තූස්තානි විනිහන්ති විපූර්ව තූස්ත යන්න වේ, ණි, විතූස්තයති, තූස්ත රහිතයක් කෙරෙයි යන අර්ථයි, තූස්තං රෙණෞ ච පාපෙ ච ජටායාඤ්ච නපුංසකම් යනු මෙදිනිකොෂයෙහියි. වස්ත්‍රං සංඡාදයති සංවස්ත්‍රයති. [පාණිනිඃ 3. 1. 21.]

---

* කලි ආදිර් යස්‍ය ස කල්‍යාදිස්තස්මාත්.

(මු-) වර්ණෛ සංනහ්‍යති සංවර්මයති. චූර්ණෛරවධ්වංසතෙ අවචූර්ණයති. හස්තිනා අතික්‍රාමති අතිහස්තයති. වීණයා උපගායති උපවීණයති. තූලෛරවකුෂ්ණාති අවතූලයති. ශ්ලොකෛරුපස්තෞති උපශ්ලොකයති. සෙනයා අභිමුඛං යාති අභිෂෙණයති. අභිෂිෂෙණයිෂති.

(ස-) වර්ණෛ (කවචයෙන්), සංනහ්‍යති (බඳියි), ඤි, සංවර්මයති. චූර්ණෛඃ, (චූර්ණද්‍රව්‍යවලින්), අවධ්වංසතෙ (විසුරුවයි), කිසිකෙනෙක් නාශයති යනු කියති, අවචූර්ණයති. හස්තිනා යනු උපලක්ෂණයි, අශ්විනා අතික්‍රාමති අත්‍යශ්වයති කියාද වේ. තූලෛඃ (මතින දඬුවලින්), අවකුෂ්ණාති (ප්‍රමාණකෙරෙයි), අවතූලයති. අභිෂෙණයති යන මෙහි, (572) ශිකඃ යනාදියෙන් ෂත්වය කළ කල්හි (107) ණත්වය වේ. අභිෂෙණයිතුමිච්ඡති යන වාක්‍යයෙහි සෙනිධාතුහට සන්, (554) ඉම්, ද්විත්වාදිය කළ කල්හි දශසථාදෙඃ යනු කීහෙයින් ද්විත්වයහට ෂත්ව වේ, අභිෂිෂෙණයිෂති

(මු-) රූපං පශ්‍යති රූපයති. ලොමාන්‍යනුමාර්ෂ්ටි අනුලොමයති. හස්තෞ නිරස්‍යති අතිහස්තයති. පුච්ඡමුත්ක්ෂිපති උත්පුච්ඡයතෙ. භාණ්ඩානි සංචිනොති සංභාණ්ඩයතෙ. චීවරං සංමාර්ජයති පරිදධාති වා සඤ්චීවරයතෙ භික්ෂුඃ.

(ස-) රූපං පශ්‍යති (බලයි) රූපයති, ලොමාන්‍යනුමාෂ්ටි (ආමර්ශනය කෙරෙයි) අනුලොමන්, ඤි, ඩිත්වත්ද, විලොපයද වෙත්, අනුලොමයති. භාණ්ඩානි (මූලධනයන්) සඤ්චිනොති (රැස්කෙරෙයි) සංභාණ්ඩයතෙ. භාණ්ඩං පාත්‍රෙ වණිග්මූලධනෙ භූෂාශ්ව භූෂයොඃ යනු මෙදිනීකොශයි. සංමාර්ජයති (ශුද්ධකෙරෙයි) පරිදධාති (වැළඳගණියි) සංවර්මයති යන මේ ආදිකොට ඇති උදාහරණ හතෙහි කරණකාරකයා කෙරෙන්ම ඤි වේ, එහෙයින්ම මේ ප්‍රයොගයෝ සකර්මකයෝයි, අන් තන්හි කර්මකාරකයා කෙරෙන් වේ, එහෙයින් බොහෝසෙයින් අකර්මකයෝයි. මේ උදාහරණයන් අතුරෙහි පුච්ඡභාණ්ඩචීවරි යන මොවුන් කෙරෙන් ආත්මනෙ පදයි, අන්‍යයන් කෙරෙන් පරස්මෛ පදයයි ප්‍රාචීනසම්මතයි. [පාණිනිඃ 3. 1. 20.]

(මු-) 859. **ලිඩො ර්යපෙෂ්ටං ඤිඃ, කණ්ඩ්වාද්‍යජාදේ‍යාස්තු තෘතීයානාදේ‍යාඃ.** (ලිඩොඃ 6. යපෙෂ්ටං 2. ඤිඃ 1. කණ්ඩ්වාදි-අජාදේ‍යාඃ 6 .. තු 1. තෘතීයානාදේ‍යාඃ 6 ..)

පුපුත්‍රීයිෂති පුතිත්‍රීයිෂති පුත්‍රීයියිෂති, පුත්‍රීයිෂිෂති, පුපුතිත්‍රී යියිෂිෂති. කණ්ඩූයියිෂති, අශිශ්වීයිෂති.*

ඉතිලිධූ පාදඃ.—චතුර්ගණධාතයඃ.

(ස-) ලිධොඃ, නාමධාතුහට ; යථෙෂ්ටං, ඉෂ්ටය නොයික්ම; ද්විඃ, ද්විත්ව වන්නේය; කණ්ඩ්වාද්‍යජාද්‍යොඃ, කණ්ඩ්වාදි ධාතුද ඝවරාදිධාතුද යන මේ දෙදෙනාහට ; තෘතීයානාද්‍යොඃ, ප්‍රථමයා සම්බන්ධිවූ තෘතීයවර්ණයහටද අන්‍යය සම්බන්ධිවූ ආදි වර්ණය රහිතවූ දෙවන තුන්වන වර්ණාදියහටද ද්විත්ව වන්නේය.

යථෙෂ්ටං යනු ක්‍රමයෙන්ද එක වරදයන අර්ථයි, කෙසේද කිසිතන්හි ප්‍රථම වර්ණයහටද කිසි තන්හි ද්විතීය වර්ණාදිය හටද කිසිතන්හි සියල්ලවුන්හටද ද්විත්ව වේ. පුත්‍රමිවාචරති ශිෂ්‍යං යන වාක්‍යයෙහි (847) ක්‍යප්‍රත්‍යයද, (843) අකාරයහට ඊකාරද වෙත්, පුත්‍රීයධාතු, නැවත පුත්‍රීයිතුමිච්ඡති, සන්, ඉම් (554) පුත්‍රීයිෂයන්නාහුගේ පු-ත්‍රී-යි-ෂ යන මොවුන්හටද සියල්ලහට එකවරද ක්‍රමයෙන් ද්විත්ව වේ, ආදිවර්ණය ද්විත්වකල තන්හි පුපුත්‍රීයිෂති. දෙවන වර්ණය ද්විත්වකලතන්හි පුතිත්‍රීයි ෂති. තුන්වන්න ද්විත්වකල තන්හි පුත්‍රීයියිෂති. සතරවන්න ද්විත්වකල තන්හි පුත්‍රීයිෂිෂති. සතරම එකවිට ද්විත්වකලතන්හි පුපුතිත්‍රීයියිෂිෂති. කණ්ඩූං කරොති යන වාක්‍යයෙහි (854) ක්‍යප්‍රත්‍යය වේ, නැවත කණ්ඩූයිතුමිච්ඡති යන වාක්‍යයෙන් සන්, ඉම්, ෂත්වය වේ, කණ්ඩූයිෂ යන මේ ධාතුහුගේ තුන් වන වර්ණයවූ, යි යනමේ වර්ණයහට ද්විත්ව වේ, කණ්ඩූයියිෂති. අශ්වමිවාචරති. ගාං යන වාක්‍යයෙහි (847) ක්‍ය වේ, නැවත අශ්වීයිතුමිච්ඡති යන වාක්‍යයෙහි සන්, අශ්වීයිෂධාතුව වූ කල්හි ද්විතීය වර්ණයහට ද්විත්ව වේ, අශිශ්වීයිෂති. තුන්වන්න හට ද්විත්වකලකල්හි අශ්වීයියිෂති. සතරවන්නහට ද්විත්වකල කල්හි අශ්වීයිෂිෂති යනු වේ.

නාමධාතු පාදය මෙසේ සමාප්තයි.

---

* ආද්‍යෞලිඃ පශ්චාත් ධූඃ ලිධූඃ නාමධාතුඃ ඉති යාවත්, ඉෂ්ට මනතික්‍රම්‍ය යථෙෂ්ටං (ක්‍රියාවිශෙෂණං) කණ්ඩූරාදියස්‍ය ස්‍ය ස කණ්ඩ්වාදිඃ, අච් ආදියස්‍ය ස්‍ය සඃ අජාදිඃ කණ්ඩවාදිශ්ච අජාදිශ්ච තයොඃ. තෘතීයශ්ච අනාදිශ්ච තයොඃ.

පං.

(මු-) **860. ඞෙ පං පරානු-කෘප්‍රත්‍යභ්‍යති-ක්‍ෂිපප්‍රවහපරිමෘෂව්‍යාපරි-රමො වා තූපරමඃ.** (ඞෙ 7. පං 1. පරානුකෘප්‍රති අභිඅති-ක්‍ෂිපප්‍රවහපරිමෘෂවිආපරිරමඃ 5. වා 1. තු 1. උප රමඃ 5.) එභ්‍යඃ පං ස්‍යාත් ඞෙ, උපරමස්තු වා. පරාකරොති අනුකරොති, ප්‍රතික්‍ෂිපති, ප්‍රවහති, පරිමෘෂ්‍යති, විරමති ආරමති පරිරමති, උපරමති උපරමතෙ විෂ්ණුඃ.*

(ස-) එභ්‍යඃ, පරා-අනු දෙදෙනා කෙරෙන් පරවූ කෘධාතුය-ප්‍රති-අභි අති යන මොවුන් කෙරෙන් පරවූ ක්‍ෂිපධාතුය-ප්‍ර උපසර්ගයා කෙරෙන් පරවූ වහධාතුය-පරිපූර්වවූ මෘෂධාතුය-වි-ආ-පරි යන මොවුන් පූර්වවූ රමධාතුය-යන මොවුන්කෙරෙන්; ඞෙ, කර්තෘයෙහි; පං ස්‍යාත්, පරස්මෛපදය වන්නේය; උප රමස්තු, උප පූර්ව රමධාතුහු කෙරෙන් වනාහි; වා, විකල්ප යෙන් උභයපදය වන්නේය.

මේ නියමය කරණකොටගෙන කෘ-ක්‍ෂිප-වහ-මෘෂ යන මේ ධාතූන් සතරදෙනාගේ ඉත්සංඥ ඤකාරත්වය ඇති කල්හිද කියනලද උපසර්ගයන් හා යෙදුනු කල්හි ආත්මනෙපදය නො වන්නේය. යම් ශබ්දයන් හා යෙදීමෙහි (286) ද්විතීයාවිභක්ති කරණලද්දීද, ඒ අනු ආදීන්ගේ ග්‍රහණය මෙහි නැත්තේය, එහෙයින්-වෘක්‍ෂමනුකුරුතෙක්‍යා ආත්මනෙපදයම වන්නේය. පරාකරොති අනුකරොති යනු පරා අනුපූර්ව කෘධාතුහුකෙරෙන් පරස්මෛපදයෙහි උදාහරණයි, කෘධාතුහු කෙරෙන් (688) ශුප් කළකල්හි ධාතුහටද ප්‍රත්‍යයාහටද ගුණව කරොති යනු වේ. ප්‍රතික්‍ෂිපති යනාදියද ඒ ඒ උපසර්ගයන් කෙරෙන් වූ ඒ ඒ ධාතූන්ගේ උදාහරණයි. උපරමති උපරමතෙ යනු උභයපදොදාහරණයි, ක්‍රීඩා කෙරෙයි යන අර්ථයි. [පාණිනිඃ 1. '3. 79, 85.]

(මු-) **861. කම්පාන්නාපෛධබුධයුධප්‍රුද්‍රුස්‍රුජනනශො' ක්‍ෂිප්‍රාණිසා-ණ්‍යාච්ච ඤෙඃ.** (කම්ප—නසඃ 5. අක්‍ෂි—ප්‍රාණිසා ණ්‍යාත් 5. ච 1. ඤෙඃ 5.)

---

* පරානුභ්‍යං කෘඃ පරානුකෘඃ, ප්‍රත්‍යභ්‍යතිභ්‍යඃ ක්‍ෂිපඃ ප්‍රත්‍යභ්‍යතික්‍ෂිපඃ, ප්‍රාවහඃ ප්‍රවහඃ, පරෙර්මෘෂඃ පරිමෘෂඃ, ව්‍යාපරිභ්‍යො රම ව්‍යාපරිරම. තතඃ, පරානුකෘශ්ච ප්‍රත්‍යභ්‍යතික්‍ෂිපශ්ච ප්‍රවහශ්ච පරිමෘෂශ්ච ව්‍යාපරිරමශ්චෙති තස්මාත්.

චලයති භොජයති අධ්‍යාපයති, බොධයති යොධයති ප්‍රාවයති ද්‍රාවයති ස්‍රාවයති ජනයති නාශයති, ශායයති කෘෂ්ණං යශොදා. අප්‍රාණිකාත් කිං, ශොෂයතෙ ශාලිං. අණ්‍යාත් කිං, හත්තිං කාරයතෙ. අණෙදෟ කිං, රූපයතෙ හරිඃ.*

ඉති පපාදඃ.

(ස-) කම්පනනාදීනං, චලනාදිධාතුය-ආහාරාදිධාතුය-ඉඩ් ධාතුය යන මොහුද; බුධ යුධ ප්‍රැ ද්‍රැ ස්‍රැ ජන නසඃ, බුධධාතුය-යුධධාතුය-ප්‍රැධාතුය-ද්‍රැධාතුය-ස්‍රැධාතුය-ජනධාතුය-නශධාතුය යන මොවුන් කෙරෙන්ද පරවූ; ණෙඃ, ණිප්‍රත්‍යයා කෙරෙන්ද; අණිප්‍රාණිකාණ්‍යාච්ච, ණිප්‍රත්‍යය රහිතවූ ප්‍රාණසහිතයක්හු කර්තෘවශයෙන් පවත්නා අකර්මකධාතුහු කෙරෙන් පරවද නැවත ණිප්‍රත්‍යය වූ කල්හිද කර්තෘයෙහි පරස්මෛපදය වන්නේය.

මෙයින් ඵලවත් කර්තෘයෙහිද ආත්මනෙපදය නොවන්නේය යනු අවබොධ කටයුතු. චලයති ජනයති යනුද ඝටාදි බැවින් හ්‍රස්ව වන්නේය. ණි රහිත ප්‍රාණිකර්තෘ අකර්මකය, කෘෂ්ණඃ ශෙතෙ කියයි, එහෙයින් ණ්‍යන්තයා කෙරෙන් පරස්මෛපදයයි. චලධාතු, (773) ණි, (775) අකාරලොපයයි, චලිධාතු, තිප්, ශප්, ගුණවේ, චලයති, කම්පාදීයෙහි පරස්මෛපදයයි. භොජයති, යනු ආහාරාදීයෙහි උදාහරණයයි. අධිපූර්ව ඉඞධාතු, ණි, (793) ඊකාරයහට ආකාරයි, (784) පත්, ආපිධාතු, තිප්, ශප්, ගුණ වේ, අධ්‍යාපයති. ප්‍රැධාතු, ණි, වෘද්ධියි, ඖකාරයහට ආව්, ප්‍රාවිධාතු, ප්‍රාවයති.

ද්‍රාවයති යනාදිය සුගමයි. ශායයති යනු ප්‍රාණවත් කර්තෘවූ අකර්මකධාතුහු කෙරෙන් ණිප්‍රත්‍යය වීමෙන් පරස්මෛපදය වූ තැනි, යශොදා යන්න සප්‍රාණි කර්තෘයි. අප්‍රාණිකාත් කිං,

---

* කම්පශ්චලනං, අශනං භොජනං, තෙ අර්ථා යෙෂාං තෙ කම්පනනාදීඃ, තෙ ච ඉඞ ච බුධශ්ච යුධශ්ච ප්‍රැශ්ච ද්‍රැශ්ච ස්‍රැශ්ච ජනශ්ච නශ ච තස්මාත්. ප්‍රාණී කො යස්‍ය ස ප්‍රාණිකඃ, නාස්ති ණිං යස්‍ය සො'ණිඃ, ප්‍රාණිකශ්චාසෞ අණිශ්චෙති ප්‍රාණිකාණිඃ අණෙදෟ ප්‍රාණිකාණිඃ අණිප්‍රාණිකාණිස්තස්මාත්.

ප්‍රාණිරහිත කර්තෘහු කෙරෙන් කුමක් වේද? ශොෂයතෙ ශාලිං යන මේ ආදියෙහි ප්‍රාණිරහිත කර්තෘයෙහි ආත්මනෙපදය වේ. අර්‍ථාත් කිං, අර්‍ථාත් යනු කුමටය? හකතිං කාරයතෙ යනාදි යෙහි සකර්මකධාතුහු කෙරෙන් ආත්මනෙපදය වන බව ඇඟ වීම පිණිසයි. අඤෙ‍්‍ය කිං, අඤෙ‍්‍ය යනු කුමටය?, රූපයතෙ හරිඃ යන මෙහි, රූපත්කතත් කෘතෞ යන නිත්‍යයෙන් චුරාදි යෙහි වූ ධාතුයි, නියමයෙන් ඤි රහිත අවස්ථාවකට නොපැමිති බැවින් මේ නියමය නොයෙදේ, එහෙයින් උභය පදයම වන බැවිනි.

පරස්මෛපදපාදය මෙසේයි.

මං.

(මු-) 862. විපරා-ජි පරිව්‍යව-ක්‍රීණි-විශානුප්‍රච්ඡා මං. (වි—ප්‍රච්ඡඃ 5. මං 1.)

එභ්‍යො මං ස්‍යාත් සෙ. විජයතෙ පරාජයතෙ, පරික්‍රීණීතෙ නිවිශතෙ, ආනුතෙ ආපෘච්ඡතෙ.*

(ස-) එභ්‍යඃ, වි-පරා යන උපසර්ග පූර්වවූ ජිධාතුය-පරි-වි-අව යන උපසර්ග පූර්වවූ ක්‍රීධාතුය-නිපූර්ව විශධාතුය-ආඞ්පූර්ව-නුධාතු-ප්‍රච්ඡධාතු දෙකය යන මොවුන් කෙරෙන්; සෙ, කර්තෘයෙහි; මං ස්‍යාත්, ආත්මනෙපදය වන්නේය. විජයතෙ යනාදි උදාහරණ සඝ ඒ ඒ උපසර්ගයන් හා ඒ ඒ ධාතුන්ගේ යෙදීමෙහි ආත්මනෙපද වීම දක්වීම පිණිසයි.

සෙ යනු පූර්ව සූත්‍රය කෙරෙන් අනුවර්තනයයි. ඩුක්‍රීඤ්‍ග ද්‍රව්‍ය විපර්‍ය්‍යයෙ යන මේ ආදි ඤකාරානුබන්ධධාතුන්ගේ ස්ථානයෙහි ආත්මනෙපදවිධානය ඵලරහිත කර්තෘයෙහිද ආත්මනෙපදප්‍රාප්තිය පිණිසයි. සකලස්ථානයෙහි මෙසේමැයි. නිවිශ යන මේ යොගය කරණකොටගෙන, ප්‍රණිවිශති යනාදියෙහි ආත්මනෙපදය නොවන්නේය. [පාණිනිඃ 1. 3. 17, 18, 19.]

---

* වි-පරාභ්‍යාං ජිඃ, පරි-ව්‍යවෙභ්‍යඃ ක්‍රිඃ, නෙර්විශඃ, ආඞො නු-ප්‍රච්ඡ්‍යෞ. තතඃ විපරාජිශ්ච පරිව්‍යවක්‍රිශ්ච නිර්විශශ්ච ආනුප්‍රච්ඡ්‍යෞ චෙති තස්මාත්.

(මු-) 863. **ආ-දාඤො'ස්වප්‍රසාරෙ.** (ආ-දාඤඃ 5. අස්වප්‍රසාරෙ 7.)

ආදත්තෙ. ස්වප්‍රසාරෙ තු ව්‍යාදදාති මුඛං කෘෂ්ණඃ.*

(ස-) ආ දා ඤඃ, ආඞ්පූර්වවූ දාඤධාතුහු කෙරෙන් කර්තෘයෙහි ආත්මනෙපදය වන්නේය; අස්වප්‍රසාරෙ, ස්වාවයව විස්තාරණ (ශරීරාවයව විවෘත) කිරීමෙහි එම ධාතුහු කෙරෙන් ආත්මනෙපදය නොවන්නේය.

ආදත්තෙ, ගණීයි. ස්වප්‍රසාරෙ තු, ස්වාවයවයන්ගේ විවෘත කිරීමෙහි වනාහි ; ව්‍යාදදාති මුඛං කෘෂ්ණඃ, කෘෂ්ණතෙම ස්ව මුඛය විවෘතකෙරෙයි යන අර්ථයි. [පාණිනිඃ 1. 3, 20.]

(මු-) 864. **ආ-ගමෙඃ ක්‍ෂාන්තෞ.** (ආගමෙඃ 5. ක්‍ෂාන්තෞ 7.) ආගමයතෙ කාලං.

(ස-) ආගමෙඃ, ආඞ් පූර්වවූ ණිප්‍රත්‍යයාන්ත ගම්ධාතුහු කෙරෙන්; ක්‍ෂාන්තෞ, ප්‍රතීක්‍ෂණාර්ථයෙහි කර්තෘයෙහි ආත්මනෙපදය වන්නේය.

ආගමයතෙ කාලං, කාලයක් ඉවසයි යන අර්ථයි. ආනයනාද්‍යර්ථයෙහි (පැමිණවීම) පරස්මෛපදයම වේ.

(මු-) 865. **පර්‍යන්වවාඞඃ ක්‍රීඩඃ.** (පරි-අනු-අව-ආඞඃ 5. ක්‍රීඩඃ 5.)

පරික්‍රීඩතෙ අනුක්‍රීඩතෙ අවක්‍රීඩතෙ ආක්‍රීඩතෙ.†

(ස-) පර්‍යන්වවාඞඃ, පරි-අනු-අව-ආඞ් යන මේ උපසර්ගයන් කෙරෙන් පරවූ ; ක්‍රීඩඃ, ක්‍රීඩධාතුහු කෙරෙන් කර්තෘයෙහි ආත්මනෙපදය වන්නේය. පරි යනාදි උපසර්ගයන්ගෙන් පරවූ ක්‍රීඩති යන්නහු කෙරෙන් ආත්මනෙපදය විමෙහි පරික්‍රීඩතෙ යනාදීන් ක්‍රමයෙන් උදාහරණයි. සහාර්ථයෙහිවූ අනු පූර්වවූ ක්‍රීඩධාතුහු කෙරෙන් ආත්මනෙපදය නොවේ, එහෙයින් බාලකමනුක්‍රීඩති යන මෙහි ආත්මනෙපදය නොවේ. [පාණිනිඃ 1, 3. 21.]

(මු-) 866. **සමො'කූජනෙ.** (සමඃ 5. අකූජනෙ 7.)

සංක්‍රීඩතෙ. කූජනෙ තු සංක්‍රීඩති චක්‍රං.

---

* ස්වං ස්වාඞ්ගං, ස්වස්‍ය ප්‍රසාරො විස්තාරණං ස්වප්‍රසාරඃ, නඤ් යොගෙ තස්මින්.

† පරිශ්ච අනුශ්ච අවශ්ච ආඞ් ච තස්මාත්.

(ස-) සමඃ, සම් යන උපසර්ගයා කෙරෙන් පරවූ ක්‍රීඩති යන්නහු කෙරෙන්; අකූජනෙ, අව්‍යක්තශබ්දය රහිතවූ අර්ථයෙහි කර්තෘයෙහි ආත්මනෙපදය වන්නේය. සංක්‍රීඩතෙ, ක්‍රීඩාකෙරේ යන අර්ථයයි. සංක්‍රීඩති චක්‍රං, යනු චක්‍රය අව්‍යක්ත ශබ්ද කෙරෙයි යන අර්ථයි. අව්‍යක්තශබ්දයෙහි පරස්මෛ පදයි.

(මු-) 867. **ක්‍රො'පාඩ්ඪානනවාසෙච්ඡ චතුෂ්පාද්වෙ සුම් ච.** (කෘඃ 5. අපාත් 5. හර්ෂානනවාසෙච්ඡෙ 7. චතුෂ් පාද්වෙ 7. සුම් 1. ච.)

අපස්කිරතෙ මත්තඃ කුක්කුටඃ ශ්වා වා. අන්‍යත්‍ර මල්ලො 'පකිරති, ගජො'පකිරත්‍යම්භඃ.*

(ස-) හර්ෂානනවාසෙච්ඡෙ, සන්තොෂයට කාරණවූ භක්ෂණයට කැමැත්ත ඇති කල්හිද සන්තොෂය හෙතුකොටගෙන විසීමට ඉච්ඡාව ඇති කල්හිද; චතුෂ්පාද්වෙ, පශුවාචී ශබ්ද පක්ෂිවාචී ශබ්ද යන මොවුන් කර්තෘවාචිව සිටි කල්හි; අපාත්, අප උපසර්ගයා කෙරෙන් පරවූ; කෘඃ, කෘධාතුහු කෙරෙන් පරව ආත්මනෙපදය වන්නේය; සුම් ච, සුම්ආගමයද වන්නේය.

මත්තඃ කුක්කුටඃ, සතුටුවූ කුක්කුටතෙම; අපස්කිරතෙ, භක්ෂණය කැමැත්තේ පොළොව නියයෙන් ඉරිගසයි; වා, නොහොත්; ශ්වා, බල්ලුතෙමේ; අපස්කිරතෙ, විසීම කැමැත්තේ සතුටින් භූමිය නියගායි. මෙහි කෘධාතුව ආලිඛනාර්ථයෙහිම දතයුතු. අන්‍යත්‍ර, පශුපක්ෂිවාචී නුවූ අන්‍යාර්ථයෙහි; මල්ලො 'පකිරති, ධූලි නන්වන පිණිස භූමිය ආලිඛනය කෙරෙයි, යන මෙහි ආත්මනෙපදය නොවෙයි. ගජො'පකිරත්‍යම්භඃ, හස්තිතෙම ජලය උඩුකුරුව නගයි යන අර්ථයි. මේ අර්ථයෙහිද ආත්මනෙපදය නොවේ. මෙහි, තුල්‍යයොගනිර්දිෂ්ටානාං සහ වා ප්‍රවෘත්තිඃ සහ වා නිවෘත්තිඃ යන න්‍යාය කරණකොට ගෙන ආත්මනෙපදාභාව පක්ෂයෙහි සුම්ආගමයද නොවන්නේය. [පාණිනිඃ 6. 1. 142.]

---

* අන්නාද්‍යච වාසශ්ච තෞ, තයොරිච්ඡා අන්නවාසෙච්ඡා, හර්ෂේණ අන්නවාසෙච්ඡා යස්‍ය ස හර්ෂානනවාසෙච්ඡස්තස්මින්. චතුෂ්පාච්ච විශ්ච තත්තස්මින්.

(මූ-) 868. **ශපථාශීර්ගීත්‍යනුකාරෙ ශප-නාථ-හෘඤඃ.** (ශපථ-ආශීර්ගීත්‍යනුකාරෙ 7. ශප-නාථ-හෘඤඃ 5.)

කෘෂ්ණය ශපතෙ ගොපී. මොක්ෂාය නාථතෙ මුනිඃ. පෛතෘකමනුහරතෙ අශ්වඃ.

(ස-) ශපථාශීර්ගීත්‍යනුකාරෙ, දිවිරීමය ඉෂ්ටාශීයක් පහලකිරීමය ගමන් සමානකිරීමය යන මෙහි ; ශපනාථ හෘඤඃ, ශපධාතුය නාථධාතුය හෘඤධාතුය යන මොවුන් කෙරෙන් කර්තෘයෙහි ආත්මනෙපදය වන්නේය.

ශපෙ ආක්‍රොශෙ යන මේ ධාතුහු කෙරෙන් ශපථයෙහිද, නාථෘ ඛතාපාශිෂොපෛශ්වර්‍ය'ශීෂු යන මොහු කෙරෙන් ආශීර්වාදයෙහිද, හෘඤ හරණෙ යන මේ ධාතුහු කෙරෙන් ගමන් සමානකිරීමෙහිද වේ. ශපථ නම් පුත්‍රාදීන්ගේ ශරීරස්පර්ශාදියෙන් මිථ්‍යානිරාකරණයයි.

ගොපී, ගොපාල භාර්‍යාතොමෝ; කෘෂ්ණාය ශපතෙ, කිසිවක්හුගේ ශරීරය ස්පර්ශකොට මාවිසින් මේතෙම නොකරණලදැයි දිවිරීමෙන් විෂ්ණුහු සතුටුකිරීමට කැමැත්තීය යන අර්ථයි. ශපථය කෙරෙන් අන්තන්හි අනියම බැවින් උභයපදයමය. මොක්ෂාය නාථතෙ මුනිඃ, මුනිතෙම මොක්ෂය මට වන්නේයයි ආශංසනයකෙරෙයි යන අර්ථයි. දෙතන්හි (294) චතුර්ථියි. නාථධාතුහට ආත්මනෙපදිත්වය ඇති කල්හිද ආශීර්වාදය හැර අනික්තන්හි පරස්මෛපදයම වේ. අශ්වඃ, අශ්වතෙම, පෛතෘකං, පිතෘසම්බන්ධවූ ගමන; අනුහරතෙ, අනුව කෙරෙයි, පියහු මෙන් යෙයි යන අර්ථයි. ගතිග්‍රහණය හෙතුකොට ගෙන රූපාදි අනුකාරයෙහි නොවන්නේය යනුයි.

(මූ-) 869. **ප්‍රතිඥා-නිර්ණය-ප්‍රකාශෙ සංප්‍රව්‍යවාච්ච ස්ථඃ.** (ප්‍රතිඥා-නිර්ණයප්‍රකාශෙ 7. සංප්‍රවිඅවාත් 5. ච 1. ස්ථඃ 5.)

නිත්‍යං ශබ්දමාතිෂ්ඨතෙ. ත්වයි තිෂ්ඨතෙ විවාදඃ. රාමාය තිෂ්ඨතෙ සීතා. සන්තිෂ්ඨතෙ ප්‍රතිෂ්ඨතෙ විතිෂ්ඨතෙ අවතිෂ්ඨතෙ. සමස්ථිත.

(ස-) ප්‍රතිඥා නිර්ණය ප්‍රකාශෙ, ප්‍රතිඥාව නිර්ණයාව ප්‍රකාශව යන මෙහි; සංප්‍රව්‍යවාච්ච, සං උපසර්ග ප්‍ර-වි-අව යන මේ උපසර්ගයන් කෙරෙන්ද පරවූ; ස්ථඃ, ස්ථාධාතුහු කෙරෙන් කර්තෘයෙහි ආත්මනෙපදය වන්නේය.

චකාරය හෙතුකොටගෙන අර්ථයෙක් වේ. ප්‍රතිඥනම් අඞ්ගීකාරයයි, (අයතිකිරීම), නිර්ණය නම් නිශ්චයයි, ප්‍රකාශ නම් ස්වකීයාභිප්‍රාය ප්‍රකටකිරීමයි. නිත්‍යං ශබ්දමාතිෂ්ඨතෙ, යන මෙහි නිත්‍යං යනු ශබ්දයාගේ විශෙෂණයයි. මීමාංසකතෙම ශබ්දය නිත්‍යය යන ප්‍රතිඥව කෙරෙයි යනඅර්ථයි. මීමාංසකඃ යනු ශෙෂයයි. ත්වයි විවාදස්තිෂ්ඨතෙ යනු නිර්ණයයි. සීතා රාමාය තිෂ්ඨතෙ යනු රාමහට තමාගේ අභිප්‍රාය ප්‍රකාශකෙරෙයි යන අර්ථයි. (294) මෙහි චතුර්ථියි. සන්තිෂ්ඨතෙ යනාදිය උපසර්ගයන් කෙරෙන්වූ එම ධාතුහට උදාහරණයි. සමස්ථිත යන මෙහි (736) ථිආදෙශ වේ. (පාණිනිඃ 1. 3. 22, 23.]

(මූ-) **870. උදෙ'නූර්ධ්වෙ ඊහෙ.** (උදඃ 5. අනූර්ධ්වෙ ඊහෙ 7.)

මුක්තාවුත්තිෂ්ඨතෙ. අන්‍යත්‍ර ආසනාදුත්තිෂ්ඨති, ග්‍රාමාච්ඡත මුත්තිෂ්ඨති.*

(ස-) උදඃ, උත්යන්න පූර්වවූ ස්ථාධාතුහු කෙරෙන් කර්තෘයෙහි ආත්මනෙපදය වන්නේය; අනූර්ධ්වෙ ඊහෙ, ඌර්ධ්වගතවූ ශරීරය පිළිබඳ යත්නයක් ඇති කල්හි ආත්මනෙපදය නොවන්නේය.

මුක්තාවුත්තිෂ්ඨතෙ යනු මුක්ත්‍යෙ, මුක්තිවිෂයෙහි (නිර්වාණය කෙරෙහි) කායිකවූ යත්නය කෙරෙයි යන අර්ථයි. අන්‍යත්‍ර, ශරීරය ඌර්ධ්වගත කිරීමෙහි උත්සාහ ඇති තන්හි ආසනාදුත්තිෂ්ඨති, කියා පරස්මෛපදය වේ, කර්තෘ තමන් ශරීරය නඟා සිටීමට උත්සාහවත් බැවින් ආත්මනෙපදය නොවේ, ග්‍රාමාච්ඡතමුත්තිෂ්ඨති, යන මෙහි ගමින් සියයෙක් උපදියි යන අර්ථයි, ඉපදීමට කර්තෘවූ සියය තමා කර්තෘහුගේ කය පිළිබඳ උත් සාහ රහිත බැවින් ආත්මනෙපදය නොවේ. [පාණිනිඃ 1. 3. 24.]

(මූ-) **871. මන්ත්‍රණෙපාත්.** (මන්ත්‍රණෙ 3. උපාත් 5.)

ගායත්‍ර්‍යා උපතිෂ්ඨතෙ අර්කං.

(ස-) මන්ත්‍රණෙ, මන්ත්‍ර කිරීමෙන් යුක්තවූ; උපාත්, උප යන උපසර්ගයා කෙරෙන් පරවූ ස්ථාධාතුහු කෙරෙන් කර්තෘයෙහි ආත්මනෙපදය වන්නේය.

---

* න ඌර්ධ්වං අනූර්ධ්වං, අනූර්ධ්වෙ ඊහා (චෙෂ්ටා) යස්‍ය සඃ අනූර්ධ්වෙ හස්තස්මින්.

ගායත්‍රෘ, මන්‍ත්‍රයෙන් යුක්තව; උපතිෂ්ඨතෙ, ඉරුට ලන්ව හිඳිසි යන අර්ථයි. මනෙත්‍රණ යනු කුමටය? සුවතිර් යෞව නෙන භර්තාරමුපතිෂ්ඨති යන මෙහි මන්‍ත්‍රයෙන් යුක්තවීම් රහිත හෙයින් ආත්මනෙ පදය නුවූ බැවිනි. [පාණිනිඃ 1. 3. 25.]

(මූ-) 872. මෛත්‍ර්‍යධ්වසඞ්ගාරාධෙ. (මෛත්‍රී-අධ්ව-සඞ්ග-ආරාධෙ 7.)

සන්තමුපතිෂ්ඨතෙ සාධුඃ. ගඞ්ගාමුපතිෂ්ඨතෙ පන්ථාඃ. පතිමුපතිෂ්ඨතෙ නාරී. විෂ්ණුමුපතිෂ්ඨතෙ වෛෂ්ණවඃ.

(ස-) මෛත්‍ර්‍යධ්වසඞ්ගාරාධෙ, මිත්‍රභාවය මාර්ගය සඞ්ගමය සතුටුකිරීමය යන මේ අර්ථයන් කෙරෙහි උප පූර්ව ස්ථාධාතුහු කෙරෙන් කර්තෘයෙහි ආත්මනෙපදය වන්නේය.

මිත්‍රස්‍ය භාවො මෛත්‍රී, අධ්වා යනු මාර්ගයයි, සඞ්ගනම් සඞ්ගමයයි, ආරාධ නම් සතුටුකිරීමයි. සාධුඃ, සත්පුරුෂතෙම; සන්තං, සත්පුරුෂයා; උපතිෂ්ඨතෙ, මිත්‍රකෙරෙයි යන අර්ථයි. පන්ථාඃ, මාර්ගයතෙම; ගඞ්ගාමුපතිෂ්ඨතෙ, ගඞ්ගාවට යෙයි යන අර්ථයි. මාර්ගය කර්තෘ වූ කල්හි ආත්මනෙපදයයි. මාර්ගය කර්තෘ වූ කල්හි කුමක් වේද? පන්ථානමුපතිෂ්ඨති යන මෙහි මාර්ගය කර්තෘ නුවූ බැවින් පරස්මෛපදය වන්නේය. පතිමුපතිෂ්ඨතෙ නාරී, ස්වාමියා හා සමග භාර්‍යාතොමෝ ඇඳිම කරන්නීය යන අර්ථයි. විෂ්ණුමුපතිෂ්ඨතෙ, විෂ්ණුහු සතුටු කෙරෙයි යන අර්ථයි.

(මූ-) 873. ලිප්සායාං වා. (ලිප්සායාං 7. වා 1.)

භික්ෂුර්ධාර්මිකමුපතිෂ්ඨතෙ උපතිෂ්ඨති වා.

(ස-) ලිප්සායාං, ලැබීමට කැමතිය යන අර්ථයෙහි; වා, උප පූර්ව ස්ථාධාතුහු කෙරෙන් කර්තෘයෙහි විකල්පයෙන් ආත්මනෙ පදය වන්නේය.

ලබ්ධුමිච්ඡා ලිප්සා. ධාර්මිකමුපතිෂ්ඨතෙ, ධාර්මිකයා කෙරෙන් ලැබීමට කැමතිවෙයි යන අර්ථයි. මෙහි උභයපදෝදාහරණයි.

(මූ-) 874. අස්ථාත්. (අස්ථාත් 5.)

ඥානමුපතිෂ්ඨතෙ.

(ස-) අස්ථාත්, උප පූර්ව අකර්මක ස්ථාධාතුහු කෙරෙන් පරව කර්තෘයෙහි ආත්මනෙපදය වන්නේය.

විකල්පවයක්හුගේ මධ්‍යයෙහි පැවතිබැවින් නිත්‍යයි. ඥානමුපතිෂ්ඨතෙ යනු ඥානය එළඹ සිටියේ වෙයි යන අර්ථයි. [පාණිනිඃ 1. 3. 26.]

(මු-) **875. සමොගමෘච්ඡ ප්‍රච්ඡස්වෘශ්‍රුවෙත්ත්‍යර්තිදෘශඃ** (සමඃ 5. ගම-දෘශඃ 5.)

සඞ්ගච්ඡතෙ, සමගත සමගංසත, සඞ්ගසීෂ්ට සඞ්ගංසීෂ්ට. සමෘච්ඡතෙ, සංපෘච්ඡතෙ, සංස්වරතෙ, සංශෘණුතෙ, සංවිද්‍රතෙ සංවිදතෙ, සමියෘතෙ සම්පශ්‍යතෙ. අඬාත් කිං, ගඞ්ගාං සඞ්ගච්ඡති.

(ස-) සමඃ, සම්උපසර්ගයා කෙරෙන් පරවූ; ගමෘච්ඡ් ප්‍රච්ඡස්වෘශ්‍රුවෙත්ත්‍යර්තිදෘශඃ, ගමධාතුය ඍච්ඡධාතුය ප්‍රච්ඡධාතුය ස්වෘධාතුය ශ්‍රුධාතුය විදධාතුය ඍධාතුය දෘශධාතුය යන අකර්මකවූ මොවුන් කෙරෙන් කර්තෘවාච්‍ය කල්හි ආත්මනෙපදය වන්නේය.

මොව්හු සකර්මක වූවාහුද විවක්ෂා වශයෙන් අකර්මකයෝයි. සම් පූර්ව ගම-කී-තෙ, ශප්, (597) ගච්ඡආදේශ වේ, සඞ්ගච්ඡතෙ. සම්-ගම, ටී-තන්, අම්, සි, (659) සිහට කිත්සංඥ වෙයි, (676) ඥම් ලොපයි, (562) සිහට ලොප් වේ, සමගත. කිත්සංඥඅභාව පක්ෂයෙහි (50) මකාරයහට අනුස්වාරයයි, සමගංසත. සම්-ගම-ඊ-සීෂ්ට, ඥම් ලොප්වේ, සඞ්ගසීෂ්ට. පක්ෂයෙහි මකාරයහට අනුස්වාරය වේ, සඞ්ගංසීෂ්ට. සම්-ඍ-තෙ, (597) ඍච්ඡ්ආදෙශ වේ, සමෘච්ඡතෙ. සම්-ප්‍රච්ඡ-තෙ, තුදාදිබැවින් ශප්‍රත්‍යයද, (661) ප්‍රච්ඡධාතුහට ජ්‍යාදෙශද වෙත්, සංපෘච්ඡතෙ. සම්-ස්වෘ-තෙ, ගුණ වේ, සංස්වරතෙ. සම්-ශ්‍රු-තෙ, (621) ශ්නුප්‍රත්‍යයද, ජ්‍යාදෙශයද වෙත්, සංශෘණුතෙ. සම්-විද. අනෙත, (555) අන්තස්ථානයෙහි අත්ද, (722) විකල්පයෙන් රම්ද වෙත්, සංවිද්‍රතෙ. රම්ආගමවිකල්ප පක්ෂයෙහි සංවිදතෙ. සම්-ඍර්ලිඞ්ගත්‍යං, තෙ, (726) ඊත්වද, (729) ඩ්සංඥයහට ඩිද, (585) ඉකාරයහට ඉය්ආදෙශද වෙත්, සමියෘතෙ. සම්-දෘශ-තෙ, (597) පශ්‍ය යන ආදෙශය වේ, සම්පශ්‍යතෙ. අඬාත් කිං, අඬාත් යනු කුමටද? ගඞ්ගාං සඞ්ගච්ඡති යන මෙහි සකර්මකවූ කල්හි ආත්මනෙපදය නොවන බැවිනි. අර්ථග්‍රහණය කරණකොට ගෙන භ්වාදි ගණයෙහිද ආත්මනෙපදය වන්නේය, එහෙයින් සමෘච්ඡතෙ ක්‍රියාද වේ. [පාණිනිඃ 1. 3. 29, 1. 2. 13, 7. 1. 7.]

(මු-) 876. **ගෙර්වාස්‍යූහො ණෙ ච.** (ගෙඃ 5. වා 1. අස්‍යූහඃ 5. ණෙ 7. ච 1.)

නිරස්‍යතෙ නිරස්‍යති. සමූහතෙ සමූහති.

(ස-) ගෙඃ, ගිසංඥයා කෙරෙන් පරවූ; අස්‍යූහඃ, අසධාතු ඌහධාතු යන මොවුන් කෙරෙන්; ණෙ ච, කර්මය විද්‍යමාන කල්හිද; වා, විකල්පයෙන් කර්තෘයෙහි ආතමනෙපදය වන්නේය. චකාරය හෙතුකොටගෙන කර්මරහිත කල්හිද ආත්මනෙපදය වන්නේය.

නිර් පූර්ව අස-තෙ, (738) ශ්‍යන්, නිරස්‍යතෙ. නිරස්‍යති. සම්පූර්ව ඌහධාතු, සමූහතෙ, සමූහති.

(මු-) 877. **ගෙරූහඃ ස්වො යෙ'ණෞ.** (ගෙඃ 5. ඌහඃ 6. ස්වඃ 1. යෙ 7. අණෞ 7.)

බ්‍රහ්ම සමුහ්‍යාත්.

(ස-) අණෞ යෙ, ගුණිතුවූ යකාරයා පරකල්හි ; ගෙරූහඃ, ගිසංඥයා කෙරෙන් පරවූ ඌහ ධාතුහට; ස්වඃ, හ්‍රස්ව වන්නේය.

සම්-ඌහ-සී-යාත්, මෙයින් හ්‍රස්ව වේ, සමුහ්‍යාත්. බ්‍රහ්ම, පරමේශ්වරයා; සමුහ්‍යාත්, බ්‍රහ්මවිෂයෙහි විතර්කය කරන්නේය යන අර්ථයි. පූර්වසූත්‍රයෙන් ආත්මනෙපද විකල්පපක්ෂයෙහි පරස්මෛපදයයි. [පාණිනිඃ 7. 4. 23.]

(මු-) 878. **ආත්මාඞ්ගඛ්‍යා-දඛ්‍යාච්චා-හනයමඃ.** (ආත්මාඞ්ගඛ්‍යාත් 5. අඛ්‍යාත් 5. ච 1. ආ-හන-යමඃ 5.)

උරආහතෙ පාදමායච්ඡතෙ, ආහතෙ ආයච්ඡතෙ. අන්‍යත්‍ර ශත්‍රුමාහන්ති පරශිර ආයච්ඡති.

(ස-) ආත්මාඞ්ගඛ්‍යාත්, ආත්මාවයවකර්ම වූද ; අඛ්‍යාච්ච, ආත්මාවයවකර්ම රහිතවූද; ආහනයමඃ, ආඞ් පූර්ව හනධාතු යමධාතු යන දෙදෙනා කෙරෙන් කර්තෘ වාච්‍ය කල්හි ආත්මනෙපදය වන්නේය. මණ්ඩූකගතියෙන් ණෙ යනුද මං යනුද අනුවර්තනයයි. ස්වාඞ්ගඛ්‍යාත් සී නොකියා ආත්මාඞ්ගඛ්‍යාත් යනු කීම, (265) පාරිභාෂිකස්වාඞ්ගයාගේ නිරාකරණය පිණිසයි. එහෙයින්ම පරශිරආයච්ඡති යන මෙහි ආත්මනෙපදය නොවේ. උර ආහන්තෙ, ළයට තාඩනය කෙරෙයි යන අර්ථයි, පාදමායච්ඡතෙ, පාදය දීර්ඝ කෙරෙයි යන අර්ථයි, මේ දෙතන්හි ස්වකීය ශරීරාවයවයන්ගේ කර්මත්වයෙන් ආත්මනෙපදය ප්‍රකටයි. කර්මයක්

කිරීම නොකැමති තන්හි, ආහතෙ, ආයච්ඡතෙ, අන්‍යත්‍ර, ස්වාඞ්ගය කර්ම නුවූ තන්හි, ශත්‍රුං ආහන්ති, පරශිර ආයච්ඡති යී අන්‍යයන් පිළිබඳ ශරීරයාගේ කර්මත්වයෙන් පරස්මෛපදය ස්ඵුටයි. [පාණිනිඃ 1. 3. 28.]

(මු-) 879. **හනඃ කිත් සිඃ.** (හනඃ 5. කිත් 1. සිඃ 1.)

හනඃ පරඃ සිඃ කිත් ස්‍යාත්.

ආහත ආවධිෂ්ට, ආහසාතාං ආවධිෂාතාං.

(ස-) හනඃ පරඃ, හනධාතුහු කෙරෙන් පරවූ ; සිඃ, සිආගමය ; කිත් ස්‍යාත්, කිත්සංඥ වන්නේය.

ආඞ් පූර්ව හන, පළමු සූත්‍රයෙන් ආත්මනෙපදය වූ කල්හි, ථීතන්, වධාදෙශවිකල්පපක්ෂයෙහි මෙයින් සිහට කිත් බැවින් (676) ඤම්ලොපයද (562) නැවත සිලොපයද වෙත්, ආහත. වධාදෙශපක්ෂයෙහි (554) ඉම්, ආවධිෂ්ට. ආඞ්-හන, ආතාං, වධාදෙශ නුවූ පක්ෂයෙහි, ආහසාතාං, වධාදෙශපක්ෂයෙහි, ආවධිෂාතාං. [පාණිනිඃ 1. 2. 18, 2. 4. 44.]

(මු-) 880. **යමඃ සූචනෙ වා ත්වුවාහෙ.** (යමඃ 5. සූචනෙ 7. වා 1. තු 1. උවාහෙ 7.)

ආයත. රාමඃ සීතාමුපායත උපායංස්ත.

(ස-) යමඃ, යමධාතුහු කෙරෙන් ; සූචනෙ, ඉඞ්ගිතාදියෙන් ඇඟවීමෙහි සි ආගමය ආත්මනෙපදයෙහි කිත් වන්නේය ; උවාහෙතු, විවාහාර්ථයෙහි වනාහි ; වා, විකල්පයෙන් ආත්මනෙපදයෙහි සිප්‍රත්‍යය කිත්සංඥ වන්නේය.

ආ-යම ථී-තන්, සි, මෙයින් සිහට කිත්, ඖකාරය ඉත් බැවින් ඉම් නොවේ, (676) ඤම්ලොපය වේ, ආයත. (909) උපයමඃ යී කියනුලබන සූත්‍රයෙන් ආත්මනෙපදය වූ කල්හි මෙයින් විකල්පයෙන් සිහට කිත්ත්වය වේ, උපායත. විවාහාර්ථයෙහි විකල්පයෙන් සිහට කිත් නුවූ පක්ෂයෙහි මකාරයහට අනුස්වාරයද සිලොපනිෂෙධයද වෙත්, උපායංස්ත. [පාණිනිඃ 1. 2. 15, 16.]

(මු-) 881. **ව්‍යුත්තපඃ.** (වි-උත්-තපඃ 5.)

විතපතෙ උත්තපතෙ පාණිං ජනඃ.

ආත්මාඞ්ගඪාදඪාච්ච කිං මඡ්ං විතපත්‍යකීඃ.

(ස-) ව්‍යුත්තපඃ, විඋපසර්ග උත්උපසර්ග යන මොවුන් කෙරෙන් පරවූ ආත්මාවයව කර්ම වූද ආත්මාවයව කර්ම නූවූද තප ධාතුහුකෙරෙන් කර්තෘ වාච්‍යකල්හි ආත්මනෙපදය වන්නේය. මණ්ඩූකප්ලුතියෙන් සෙ යනුද මං යනුද අනුවර්ත්තනයයි. ජනඃපාණිං උත්තපතෙ, ජනතෙම හස්තය උත්තපත කෙරෙයි යනඅර්ථයි. විතපතෙ ක්‍රියාද වේ. එසේම ජනතෙම උත්තප් තොහවති කියා වේ, ආත්මාවයව කර්මරහිතයා කෙරෙන්ද විත පතෙ උත්තපතෙ කියා ආත්මනෙපදයම වේ, ආත්මාඞ්ගඝ්ඨාද ඝ්ඨාච්ච කිං, ආත්මාඞ්ගඝ්ඨාත් යනුද අඝ්ඨාත් යනුද කුමටද? මහීං විතපත්‍යර්කඃ, යන මෙහි ආත්මාවයව කර්මයද අකර්මකයද නූවූ බැවින් පරස්මෛපදය ඇඟවීමපිණිසයි. [පාණිනිඃ 1. 3. 27.]

(මූ-) 882. **තපො ඝ්ඨාද් යක් ච රෙ.** (තපොඃඝ්ඨාත් 5. යක් 1. ච 1. රෙ 7.)

තප්‍යතෙ තපස්තාපසඃ. රෙ කිං අතප්ත.*

(ස-) තපො ඝ්ඨාත්, තපස කර්මවශයෙන් පවත්නාවූ තපධාතුහු කෙරෙන් කර්තෘ වාච්‍ය කල්හි ආත්මනෙපදය වන්නේය; රෙ, රසංඥයා පර කල්හි; යක් ච, යක්ප්‍රත්‍යයද වන්නේය යන අර්ථයි.

වෙන්වූ විධානය බැවින් ව්‍යුත් යනු අනුවර්ත්තනය නොවේ. තපො ඝ්ඨාත් යන මෙයින් ආත්මාඞ්ග ඝ්ඨාදඝ්ඨාත් යනුද නිරස්ත කරණලදී. මෙහි යක්ප්‍රත්‍යයතෙම ශප්ප්‍රත්‍යයාගේ වැළැක්ම කෙරෙයි. තපස්තප්‍යතෙ, තපස් කෙරෙයි යන අර්ථයි. එසේම තපේ‍යත තප්‍යතාං අතප්‍යත කියාද වේ. ඊ-තන්, අතප්ත යනු වේ, මෙහි නිමිත්තගත විශෙෂය බැවින් සත්‍යගමයි, යක් නොවේ, ඖෟකාරය ඉත් බැවින් ඉම් නොවේ, (562) සිලොපය වේ. රෙ කිං, රෙ යනු කුමටද? අතපත යන මෙහි රසංඥ රහිතවූ බැවින් යක් නොවන බව ඇඟවීම පිණිසයි.

(මූ-) 883. **සෘජඃ ශ්‍රාඞ්ඝාත් තනිණ්** ච. (සෘජඃ 5. ශ්‍රාඞ්ඝාත් 5. තනි 7. ඉණ් 1. ච 1.)

සෘජ්‍යතෙ ස්‍රජං භක්තඃ. අසර්ජි. ශ්‍රාඞ්ඝාත් කිං, සෘජති ස්‍රජං මාලිකඃ.†

---

* තපඃ ඝ්ඨං (කර්ම) යස්‍ය ස තපොඝ්ඨස්තස්මාත්.

† ශ්‍රාඞ්ඃ ඝඃ යස්‍ය සඃ ශ්‍රාඞ්ඝස්තස්මාත්.

(ස-) ශ්‍රාඬ්‍ාත්, ශ්‍රද්ධා ඇත්තාක්හු කර්තෘවශයෙන් පවත්නාවූ; සෘජඃ, සෘජ්ධාතුහු කෙරෙන් පරව කර්තෘ වාච්‍ය කල්හි ආත්මනෙපදය වන්නේය; තති, තත්විභක්ති පර කල්හි; ඉණ්, ඉණ්ප්‍රත්‍යයද වන්නේය. චකාරය හෙතුකොටගෙන රසංඥයා පර කල්හි යක්ප්‍රත්‍යයද වන්නේය.

භක්තඃ, ශ්‍රද්ධාවන්ත ජනතෙම; ස්‍රජං, මාලාව; සෘජ්‍යතෙ, කෙරෙයි; මෙහි ශ්‍රද්ධාවන්තයාගේ කර්තෘත්වයයි. සෘජධාතුහු කෙරෙන් මෙයින් ආත්මනෙපදයද යක්ප්‍රත්‍යයද වූ තැනි. සෘජ-තන්, මෙයින් ඉණ්, සි බාධකයි, අම්, ගුණ වේ, (644) තන්විභක්තිහට ලොපයි, අසර්ජි. ශ්‍රාඬ්‍ාත් කිං, කුමටද? සෘජති ස්‍රජං මාලිකඃ, යන මෙහි කර්තෘවූ මල්කරුතෙමේ ශ්‍රද්ධාවෙන් යුක්තයක්හු නොවන බැවින් පරස්මෛපදභාවය ඇඟවීම පිණිසයි. ශ්‍රත් යන අව්‍යයශබ්දය පූර්වවූ ධාධාතුහු කෙරෙන් ඩප්‍රත්‍යය වන්නේය, (1157) ශ්‍රද්ධා යනු වේ, ශ්‍රද්ධා විද්‍යතෙ'ස්‍ය යන වාක්‍යයෙහි (446) ප්‍රඥාදි බැවින් ණප්‍රත්‍යය වන්නේය, ශ්‍රාද්ධ යනු වේ. රසංඥයා පර කල්හි යක්ප්‍රත්‍යය කුමටද ? සසර්ජ, යන මෙහි රසංඥය නොවන හෙයින් යක් නොවීම පිණිසයි.

(මූ-) 884. නිසං ව්‍යුපහ්වඃ. (නි-සං-වි-උප-හ්වඃ 5.)

නිහ්වයතෙ සංහ්වයතෙ විහ්වයතෙ උපහ්වයතෙ.

(ස-) නිසංව්‍යුපහ්වඃ, නි උපසර්ග සං-වි-උප යන මෙ උපසර්ගයන් කෙරෙන්ද පරවූ හ්වෙඤ්ධාතුහු කෙරෙන් කර්තෘ වාච්‍ය කල්හි ආත්මනෙපදය වන්නේය.

අනිෂ්ට බැවින් යක්ප්‍රත්‍යය ඉණ්ප්‍රත්‍යය දෙක අනුවෘත්ති නොවේ. නි-හ්වෙ-තෙ, ශප්, නිහ්වයතෙ. ක්‍රමයෙන් උදාහරණයි. [පාණිනිඃ 1. 3. 30.]

(මූ-) 885. ස්පර්ධායා-මාඞඃ. (ස්පර්ධායාං 7. ආඞඃ 5.)

කෘෂ්ණ ශ්චාණූරමාහ්වයතෙ.

(ස-) ස්පර්ධායං, පරාභිභවෙච්ඡාවක් හැඟෙණකල්හි; ආඞඃ, ආඞ්උපසර්ගයා කෙරෙන් පරවූ හ්වෙඤ්ධාතුහු කෙරෙන් කර්තෘයෙහි ආත්මනෙපදය වන්නේය.

කෘෂ්ණඃ, කෘෂ්ණතෙම; චාණූරං, එනම් අසුරයා ; ආහ්වයතෙ, අභිභවකෙරෙ. ස්පර්ධායාං යනු කුමටද? පිතා පුත්‍රමාහ්ව

යති යනාදියෙහි අභිභවෙච්ඡාරහිත බැවි පරස්මෛපදය විමයි. [පාණිනිඃ 1. 3. 31.

(මු-) 886. **සුචනාවක්ෂෙපණ සෙවාසාහසප්‍රතියත්න කථොපයොගෙ කෘඤඃ.** (සුචන—උපයොගෙ 7. කෘඤඃ 5.)

අපකුරුතෙ, ශ්‍යෙනො වර්තිකාමුපකුරුතෙ, විෂ්ණුං ප්‍රකුරුතෙ, පරදාරාන් ප්‍රකුරුතෙ, එධොදකස්‍යොපස්කුරුතෙ, ගීතාඃ ප්‍රකුරුතෙ, ශතංප්‍රකුරුතෙ.

(ස-) සූචනාවක්ෂෙපණ සෙවාසාහස ප්‍රතියත්නකථොපයොගෙ, සූචනය අවක්ෂෙපණය සෙවාය සාහසය ප්‍රතියත්නය කථාය උපයොගය යන මෙ අර්ථයන් කෙරෙහි; කෘඤඃ, කෘඤ ධාතුහුකෙරෙන් කර්තෘ වාච්‍යකල්හි ආත්මනෙපදය වන්නේය.

සූචනය නම්, අනුන්ගේ දොෂාදිය පහලකිරීමයි. අවක්ෂෙපණය නම්, නින්‍දාකිරීමයි. සෙවා නම්, අනුව පැවැත්මයි. සාහස නම්, පසුව වන දොෂය නොසලකා හිංසා සොරකම් පරදාරගමනාදිය කිරීමයි. ප්‍රතියත්න නම්, අන්‍ය ගුණයකට පැමිණීමයි. කථා නම්, කථාකිරීමයි. උපයොග නම්, සුචරිතාදිය පිණිස ද්‍රව්‍ය වියදමයි. අපකුරුතෙ, කිසිවක්හුගේ දොෂය පහලකෙරේය යන අර්ථයි. ශ්‍යෙනො වර්තිකාමුපකුරුතෙ, උකුසුතෙම වටුවාට නින්‍දාකෙරෙයි. විෂ්ණුං ප්‍රකුරුතෙ, විෂ්ණුහු සෙවනයකෙරේ. පරදාරාන් ප්‍රකුරුතෙ, බලාත්කාරයෙන් පරදාරාවන් කෙරෙහි ද්‍රෝහව පවතියි. එධොදකස්‍ය, කාෂ්ඨරසයාගේ; උපස්කුරුතෙ, අග්නිසංයොගයෙන් අන්‍යගුණයකට පැමිණීම කෙරෙයි, ප්‍රතියත්නාර්ථයෙහි (766) සුම් වේ. ගීතාඃ ප්‍රකුරුතෙ, ගීකියයි. ශතං ප්‍රකුරුතෙ, ද්‍රව්‍ය සියයක් නියොග කෙරෙයි. [පාණිනිඃ 1. 3. 32.]

(මු-) 887. **අධෙඃ ශක්තෞ.** (අධෙඃ 5. ශක්තෞ 7.)

දෛත්‍යානධිකුරුතෙ කෘෂ්ණඃ.

(ස-) ශක්තෞ, අභිභවයෙහි; අධෙඃ, අධිපූර්වවූ කෘඤ ධාතුහු කෙරෙන් කර්තෘ වාච්‍ය කල්හි ආත්මනෙපදය වන්නේය. කෘෂ්ණඃ, කෘෂ්ණතෙම; දෛත්‍යාන්, අසුරයන්; අධිකුරුතෙ, අභිභවනය කෙරෙයි. [පාණිනිඃ 1. 3. 33.]

(මු-) 888. **ශබ්දකර්මණොවෙඃ.** (ශබ්දකර්මණ 5. වෙඃ 5.)

ස්වරාන් විකුරුතෙ, වායුර්විකුරුතෙ. අන්‍යත්‍ර චිත්තං විකරොති කාමඃ*.

(ස-) වෙඃ, විඋපසර්ගයා කෙරෙන් පරවූ ; ශබ්දාඵාඵාත්, ශබ්දය කර්මවූද කර්මරහිතවූද කෘඤ්ධාතුහුකෙරෙන් කර්තෘවාච්‍ය කල්හි ආත්මනෙපදය වන්නේය.

ස්වරාන්, ශබ්දයන් ; විකුරුතෙ, විශෙෂයෙන කෙරෙයි. මෙහි ශබ්දය කර්මයි, වායුර්විකුරුතෙ, වාතයතොම විකාරවූයේ වෙයි. මෙහි ධාතුව කර්මරහිතයි. අන්‍යත්‍ර, අන්‍යාර්ථයෙහි; චිත්තං විකරොති කාමඃ යන මේ අද්‍යර්ථයෙහි විපූර්ව කෘධාතුව ශබ්දය කර්මවත් නොවනහෙයින්ද අකර්මක නොවනහෙයින්ද පරස්මෛපදය වේ. [පාණිනිඃ 1. 3. 34, 35.]

(මු-) 889. **ඥනාර්චොත්ක්ෂෙපොපනයන භෘතිවිගණනව්‍යයෙෂු නීඤඃ.** (ඥන—ව්‍යයෙෂු 7...නීඤඃ5.)

ශාස්ත්‍ර නයතෙ, විෂ්ණුංනයතෙ, දණ්ඩමුන්නයතෙ, පුත්‍රමුපනයතෙ, භෘත්‍යමුපනයතෙ, ඍණං විනයතෙ, ද්‍රව්‍යං විනයතෙ.

(ස-) ඥන, ප්‍රමාණකටයුත්තාහුගේ නිශ්චය ; අර්ච, පූජාය, උත්ක්ෂෙප, එසවීම හෝ නැගීමය; උපනයන, යඥසූත්‍රදාන සංස්කාරය; භෘති, වැටුප්ය; විගණන, නයගෙවීමය ; ව්‍යයෙෂු, මේ තෙම වනාහි මේ ද්‍රව්‍ය කරණකොටගෙන කටයුතුයයි නියොගය යනමේ අර්ථයන් කෙරෙහි පවත්නාකල්හි ; නීඤඃ, නීඤධාතුහුකෙරෙන් කර්තෘයෙහි ආත්මනෙපදය වන්නේය.

ශාස්ත්‍ර නයතෙ, ප්‍රමෙය නිශ්චයකෙරේ ; විෂ්ණුං නයතෙ, විෂ්ණුට පුදයි ; දණ්ඩමුන්නයතෙ, දණ්ඩ ඔසවා ; පුත්‍රමුපනයතෙ, පුත්‍රයා යඥසූත්‍රදානයෙන් සංස්කාරකෙරෙයි ; භෘත්‍යමුපනයතෙ, මෙහෙකරුහට වැටුප්දෙයි ; ඍණං විනයතෙ, නය ශුධකෙරේ ; ද්‍රව්‍යං විනයතෙ, මේ කරණකොටගෙන කටයුතුයයි ද්‍රව්‍ය නියොග කෙරේ. [පාණිනිඃ 1. 3. 36.]

---

* ශබ්දෙ ඵං යස්‍ය සඃ, නාස්ති ඵං යස්‍ය සො'ඵඃ, ශබ්දඵශ්ච අඵශ්ච තත්තස්මාත්.

(මු-) 890. **සස්ථාමූර්තිකාත්.** (සස්ථාමූර්තිකාත් 5.)

ක්‍රොධං විනයතෙ. සස්ථං කිං, ගුරොඃ ක්‍රොධං විනයති. අමූර්තිං කිං, ගණ්ඩං විනයති.*

(ස-) සස්ථාමූර්තිකාත්, කර්තෘයෙහි සිටි අශරීරික හෝ ආකාර රහිත කර්මයා කෙරෙන් පරවූ නීඤ ධාතුහු කෙරෙන් කර්තෘ වාච්‍ය කල්හි ආත්මනෙපදය වන්නේය.

ක්‍රොධං විනයතෙ, ක්‍රොධය සමනය කෙරෙයි. මෙහි ක්‍රොධය කර්තෘකෙරෙහි පිහිටි ආකාරරහිත අශරීරික කර්මයයි. සස්ථං කිං, සස්ථං යනු කුමටය? ගුරොඃ ක්‍රොධං විනයති යනාදියෙහි ක්‍රොධය කර්තෘ කෙරෙහි නොපිහිටි බැවින් පරස්මෛපදයි. අමූර්තිං කිං, අමූර්තිං යනු කුමටය? ගණ්ඩං විනයති යනාදියෙහි ගණ්ඩය ආකාරවත් බැවින් පරස්මෛපදයි. [පාණිනිඃ 1. 3. 37.]

(මු-) 891. **වෘත්ත්‍යුත්සාහතායනෙ ක්‍රමඃ පරොපක්‍රමඃ.** (වෘත්ති-උත්සාහ-තායනෙ 7. ක්‍රමඃ 5. පරා-උප-ක්‍රමඃ 5.)

සෘක්ෂු ක්‍රමතෙ බුද්ධිඃ. ධර්මාය ක්‍රමතෙ සාධුඃ. ශතාං ශ්‍රීඃ ක්‍රමතෙ. පරාක්‍රමතෙ උපක්‍රමතෙ.

(ස-) වෘත්ත්‍යුත්සාහතායනෙ, අප්‍රතිබන්ධය උත්සාහය වැඩිය යන මේ අර්ථයන් කෙරෙහි; ක්‍රමඃ, ක්‍රමධාතුහු කෙරෙන් පරවද; පරොපක්‍රමඃ, පරා උප යන උපසර්ගයන් කෙරෙන් පරවූ ක්‍රමධාතුහු කෙරෙන්ද කර්තෘයෙහි ආත්මනෙපදය වන්නේය.

බුද්ධිඃ, බුද්ධිතොමෝ; සෘක්ෂු, වෙදවිෂයෙහි; ක්‍රමතෙ, නොනස්නාලද්දී වන්නීය. ධර්මාය ක්‍රමතෙ, ධර්මය පිණිස යත්න කෙරේ. ශ්‍රීඃ ක්‍රමතෙ, ශ්‍රීතොමෝ වැඩෙන්නීය. [පාණිනිඃ 1. 3. 38, 49.]

(මු-) 892. **ආඞො හොද්ගමෙ.** (ආඞඃ 5. හොද්ගමෙ 7.)

ආක්‍රමතෙ අර්කඃ. හොද්ගමෙ කිං, ආක්‍රාමති ධූමඃ, ඛං ව්‍යාප්නොතීත්‍යර්ථඃ.†

---

* සෙ කර්ත්තරි තිෂ්ඨතීති සස්ථං, සස්ථං අමූර්තිං ඪං යස්‍ය ස තස්මාත්.

† හා ජ්‍යොතී රස්‍යාස්තීති හඃ අර්කආදිත්‍යාදඃ.

(ස-) හොද්ගමෙ, චන්ද්‍රසූය්‍ය්‍යාදීන්ගේ උදයෙහි ; ආඞඃ, ආඞ් උපසග්ගයා කෙරෙන් පරවූ ක්‍රමධාතුහු කෙරෙන් කත්තෘ වාච්‍ය කල්හි ආත්මනෙපදය වන්නේය.

ආක්‍රමතෙ අක්‍ක:, ඡිරු නැගෙයි ; හොද්ගමෙ කිං, හොද්ගමෙ යනු කුමටය ? ආක්‍රාමති ධූම:, යනාදියෙහි ධූමය අහස්හි පැතිරෙයි යන අර්‍ථාදියෙහි පරස්මෛපදයි. [පාණිනිඃ 1. 3. 40.]

(මු-) 893. වෙඃ පද්භිඃ. (වෙඃ 5. පද්භිඃ 3...)

සාධු වික්‍රමතෙ වාජී. පද්භිඃ කිං, වාජිනා වික්‍රාමති රාජා.

(ස-) පද්භිඃ, පාදයන් කරණකොට ගෙන ධාත්වර්‍ථය නිෂ්පනන කල්හි ; වෙඃ, වි උපසග්ගයා කෙරෙන් පරවූ ක්‍රමධාතුහු කෙරෙන් කත්තෘයෙහි ආත්මනෙපදය වන්නේය.

සාධු වික්‍රමතෙ වාජී, අසුපාදයන් කරණකොටගෙන මනාව යෙයි. පද්භිඃ කිං, පද්භිඃ යනු කුමටද ? වාජිනා ගච්ඡති රාජා යනාදියෙහි පරස්මෛපදයි. [පාණිනිඃ 1. 3. 41.]

(මු-) 894. ප්‍රෝපාදාරම්භෙ. (ප්‍ර-උපාත් 5. ආරම්භෙ 7.)

භොක්තුං ප්‍රක්‍රමතෙ උපක්‍රමතෙ.

(ස-) ආරම්භෙ, ආරම්භය කියනකල්හි ; ප්‍රෝපාත්, ප්‍ර-උප යන දෙදෙනා කෙරෙන් පරවූ ක්‍රමධාතුහු කෙරෙන් කත්තෘ වාච්‍ය කල්හි ආත්මනෙපදය වන්නේය.

භොක්තුං ප්‍රක්‍රමතෙ, අනුභවය පිණිස ආරම්භකෙරේ. උපක්‍රමතෙ. [පාණිනිඃ 1. 3. 42.]

(මු-) 895. වා'ගෙඃ. (වා 1. අගෙඃ 5.)

ක්‍රමතෙ ක්‍රාමති.*

(ස-) අගෙඃ, ගිසංඥයා රහිතවූ ක්‍රමධාතුහු කෙරෙන් ; වා, විකල්පයෙන් කත්තෘයෙහි ආත්මනෙපදය වන්නේය.

උපසග්ග රහිතවූ ක්‍රමධාතුහු කෙරෙන් උභයපදය වෙයි යන අර්‍ථයි. ක්‍රමතෙ ක්‍රාමති. [පාණිනිඃ 1. 3. 43.]

(මු-) 896. නිහ්නවෙ ඥඃ. (නිහ්නවෙ 7. ඥඃ 5.)

ශතමපජානීතෙ.

---

* නාසති ශ්‍රී සසමින් සොංගිසනසමාත්.

(ස-) නිහ්නවෙ, විද්‍යමාන දෙය අවිද්‍යමාන වශයෙන් සඟවා කියන කල්හි ; ඥඃ, ඥධාතුහු කෙරෙන් පරව කර්තෘයෙහි ආත්මනෙපදය වන්නේය. ශතමපජානීතෙ, සියවරක් සඟවා කියයි. [පාණිනිඃ 1. 3. 44.]

(මු-) 897. අකර්මකාත්. (අකර්මකාත් 5.)

සර්පිෂො ජානීතෙ.

(ස-) අකර්මකාත්, කර්මරහිතවූ ඥධාතුහු කෙරෙන් කර්තෘ වාච්‍ය කල්හි ආත්මනෙපදය වන්නේය.

සර්පිෂො ජානීතෙ, ගිතෙල් කරණකොටගෙන පවත් යන අර්ථයි. (303) ඥො'විදර්ථස්‍ය කරණෙ යන මෙයින් කරණයෙහි ෂෂ්ඨී යයි. [පාණිනිඃ 1. 3. 45.]

(මු-) 898. සංප්‍රතිභ්‍යාමනාධ්‍යානෙ. (සංප්‍රතිඃ 5. අනාධ්‍යානෙ 7.)

සංජානීතෙ ප්‍රතිජානීතෙ. අනාධ්‍යානෙ කිං, පුත්‍රං සංජානාති.

(ස-) අනාධ්‍යානෙ, සිහිකිරීම් රහිතවූ අර්ථයෙහි ; සංප්‍රතිඃ, සං ප්‍රති යන උපසර්ගයන් කෙරෙන් පරවූ ඥධාතුහු කෙරෙන් කර්තෘයෙහි ආත්මනෙපදය වන්නේය.

සංජානීතෙ ප්‍රතිජානීතෙ යනු අයත්කෙරෙයි යන අර්ථයි. අනාධ්‍යානෙ කිං, අනාධ්‍යානෙ යනු කුමටද? පුත්‍රං සංජානාති යනාදියෙහි සිහිකිරීම් අර්ථයෙහි පරස්මෛපදයයි. [පාණිනිඃ 1. 3. 46.]

(මු-) 899. සනෝ'නෝ'සනශ්ච ස. (සනඃ 5 ණෙ 7. අසනශ්ච 7. ස 7.)

දර්ශයතෙ භවො භක්තාන්. අසනශ්ච යත් ඩං නාවෙවත්. ස ඉති කිං-දර්ශයති ශම්භුං භක්තාන් භක්තිඃ. සමෘතෙශ්ච තු සමාරයති භක්තාන් හරිඃ.

(ස-) අසනශ්ච, සන්ප්‍රත්‍යය නැතිකල්හි ; ණෙ, කර්මයෙහි ; සෙ, සන්ප්‍රත්‍යයාන්ත තන්හි ඒ කර්මය කර්තෘත්වයෙන් සිටිකල්හි ; සනඃ, සන්ප්‍රත්‍යයාන්ත ධාතුහු කෙරෙන් කර්තෘයෙහි ආත්මනෙපදය වන්නේය ; සමෘත්‍යර්ථයෙහි ආත්මනෙපදය නොවන්නේය.

භක්තාඃ භවං පශ්‍යන්ති යනු සන්ප්‍රත්‍යය රහිත කල්හි පරස්මෛපදයෙහි යෙදීමයි. දර්ශයතෙ භවො භක්තාන් යනු සන්ප්‍රත්‍යයාන්තවූ කල්හි යෙදීමයි, සන් රහිතකල්හි වූ භවං

යන කර්මය ණිඞ් යෙදූ කල්හි භවඃ යි ආත්මනෙපදයෙහි කර්තෘත්වයෙන් සිටියි. ආත්මානං යන කර්මය ශෙෂයයි.

අණෞ යත් කර්ම ණෞ චෙත් ස ඉති කිං, සෙ යනු කුමටය? දර්ශයති ශම්භුං භක්තාන් භක්තිඃ යන මෙහි භක්තිය කර්තෘවූ බැවින් ආත්මනෙපදය නොවිමයි. භක්තාඃ ශම්භුං පශ්‍යන්ති යන මෙහි ණිඞ් රහිත කල්හි ශම්භුං යි කර්මයෙන් සිටි පදය ණිඞ් යොජිත කල්හි කර්තෘ නොව භක්තිඃ යන්න කර්තෘත්වයෙන් සිටිහෙයින් පරස්මෛපදය විමයි. සමෘතෙ ත්‍ය, සමෘතියෙහි වනාහි ණිඞ්ප්‍රත්‍යයාන්ත නුවූ කල්හි කර්මවූ හරිශබ්දය ණිඞ්ප්‍රත්‍යයාන්තවූ කල්හි කර්තෘත්වය ඇතිකල්හිද සමරණීය බැවින් ආත්මනෙපදය නොවෙ. [පාණිනිඃ 1. 3. 67.]

(මූ-) 900. **ඥානයත්න ප්‍රලොභෙ වදඃ.** (ඥාන-යත්න-ප්‍රලොභෙ 7. වදඃ 5.)

පාණිනිර්වදතෙ, ක්ෂෙත්‍රෙ වදතෙ, ශිෂ්‍යමුපවදතෙ.

(ස-) ඥානයත්න ප්‍රලොභෙ, ඥානය-යත්නය-ප්‍රලොභය යන මේ අර්ථයන් කෙරෙහි ; වදඃ, වදෛ වාචි යන ධාතුහු කෙරෙන් කර්තෘ වාච්‍ය කල්හි ආත්මනෙපදය වන්නේය.

පාණිනිර්වදතෙ, පාණිනිතෙම කීම දනී යන අර්ථයි. ක්ෂෙත්‍රෙ වදතෙ, ක්ෂෙත්‍රයෙහි යත්න කෙරෙයි යන අර්ථයි, ශිෂ්‍යමුපවදතෙ, ශිෂ්‍යයාට ලොභ උපදවයි යන අර්ථයි. [පාණිනිඃ 1. 3. 47.]

(මූ-) 901. **අනොරකර්මකාත්.** (අනොඃ 5. අකර්මකාත් 5.)

අනුවදතෙ.

(ස-) අනොඃ, අනුපූර්වවූ ; අකර්මකාත්, අකර්මකවූ වදධාතුහු කෙරෙන් කර්තෘයෙහි ආත්මනෙපදය වන්නේය.

අනුවදතෙ, රාමතෙම යම්සේ කියාද කෘෂ්ණද එසේ කියයි යන අර්ථයි. අකර්මකාත් යනු කුමටය? පූර්වොක්තං අනුවදති, යන තන්හි කර්මවත් කල්හි පරස්මෛපදය විමයි. [පාණිනිඃ 1. 3. 49.]

(මූ-) 902. **විමති-ව්‍යක්තසහොක්ත්‍යාඃ.** (විමති-ව්‍යක්ත සහොක්ත්‍යාඃ 7..)

විවදන්තෙ ශිෂ්‍යාඃ. ව්‍යක්තං කිං, සංප්‍රවදන්ති ඛගාඃ.*

---

* විවිධාමතිර් විමතිඃ, ව්‍යක්තා වාචො සහොක්තිශ්චෙති ව්‍යක්තසහොක්තිඃ, විමතිශ්ච ව්‍යක්තසහොක්තිශ්ච තෙ තාභ්‍යාඃ.

(ස-) විමති, විවිධවූ මතිඇත්තේය ; ව්‍යක්තසංභොක්තාඃ, ව්‍යක්තවූ කථාව අන්‍යයන් හා සමග කෙරේ යන මේ අර්ථයද යන දෙක්හි පවත්නාවූ වදධාතුහු කෙරෙන් කර්තෘයෙහි ආත් මනෙපදය වන්නේය.

විවදන්තෙ ශිෂ්‍යාඃ යනු අර්ථයෙහි උදාහරණයි, ශිෂ්‍යයෝ විවිධවූ ඥානය මුල්කොට පවත්නා කථාව කෙරෙත් යනු එක උදාහරණාර්ථයයි. ව්‍යක්තව අන්‍යයන් හා සමග කියත් යනු අන්‍යාර්ථයයි. ව්‍යක්තං කිං, ව්‍යක්තං යනු කුමටය? සංප්‍රවදන්ති ඛගාඃ යන්නෙහි විවිධඥාන රහිතවූ අව්‍යක්තශබ්දයෙහි පව ත්නා වදධාතුවෙහි ආත්මනෙපදය නොවීමයි. [පාණිනිඃ 1. 3. 48.]

(මු-) 903. තද්‍යොගෙ වා. (තද්‍යොගෙ 7. වා 1.)

විප්‍රවදන්තෙ විප්‍රවදන්ති වෛද්‍යාඃ.

(ස-) තද්‍යොගෙ, ඒ විමතිය ව්‍යක්තවූ සංභොක්තිය යන මොවුන්ගේ යොගයෙහි වදධාතුහු කෙරෙන් ; වා, විකල්ප යෙන් කර්තෘයෙහි ආත්මනෙපදය වන්නේය.

විප්‍රවදන්තෙ වෛද්‍යාඃ, වෛද්‍යයෝ විවිධඥාන පූර්වකවූ කථාව කියත් ක්‍යාද, ව්‍යක්තවූ කථාව අන්‍යයන් සමග කෙරෙත් කියාද අර්ථයි. උභයපදයම වේ. [පාණිනිඃ 1. 3. 50.]

(මු-) 904. අවාද් ගිරඃ. (අවාත් 5. ගිරඃ 5.)

අවගිරතෙ.

(ස-) අවාත් ගිරඃ, අවපූර්වවූ ගිරධාතුහු කෙරෙන් කර්තෘ යෙහි ආත්මනෙපදය වන්නේය. අවගිරතෙ, යනු ඊට උදා හරණයි. [පාණිනිඃ 1. 3. 51.]

(මු-) 905. සමඃ ප්‍රතිඥායාං. (සමඃ 5. ප්‍රතිඥායාං 7.)

ශතං සංගිරතෙ.

(ස-) සමඃ ප්‍රතිඥායාං, සම් උපසර්ගයා කෙරෙන් පරවූ ගිර ධාතුහු කෙරෙන් ප්‍රතිඥාර්ථයෙහි කර්තෘ වාච්‍ය කල්හි ආත්මනෙ පදය වන්නේය.

ශතං සංගිරතෙ, සියයක් ප්‍රතිඥා කෙරෙයි යන අර්ථයි. [පාණිනිඃ 1. 3. 52.]

(මු-) 906. උච්චරඃ සඃකාත්. (උත්චරඃ 5. සඃකාත් 5.)

ධර්මමුච්චරතෙ-සඃකාත් කිං, ධූම උච්චරති.

(ස-) උච්චරඃ සඪාත්, සකර්මකවූ උත් පූර්ව චරධාතුහු කෙරෙන් කර්තෘයෙහි ආත්මනෙපදය වන්නේය.

ධර්මමුච්චරතෙ, ධර්මය උත්ක්‍රමණය හෝ උල්ලඞ්ඝනය කෙරෙයි. සඪාක් කිං, සඪාත් යනු කුමටය? ධූමඋච්චරති යන්නෙහි චරධාතුව කර්ම රහිත කල්හි ආත්මනෙපදය නොවීමයි. ධූමය ඌර්ධ්වභාගයට නඟියි. [පාණිනි 1. 3. 53.]

(මු-) **907. සමස්තෘතා.** (සමඃ 5. තෘතා 3.)

අශ්වෙන සඤ්චරතෙ.

(ස-) තෘතා, කරණ තෘතීයාන්තයා සමග යෙදුනු කල්හි; සමඃ, සම් උපසර්ගයා කෙරෙන් පරවූ චරධාතුහු කෙරෙන් කර්තෘයෙහි ආත්මනෙපදය වන්නේය.

අශ්වෙන සඤ්චරතෙ, අශ්වයා කරණකොටගෙන සඤ්චාරණය කෙරේ. හෙතුයෙහිද සහාර්ථයෙහිද තෘතීයාව හා සමග ආත්මනෙපදය නොවන්නේය, එහෙයින් පූර්ණෙන සඤ්චරති පුත්‍රෙණ සඤ්චරති යන හෙත්වර්ථ සහාර්ථ දෙක්හි ආත්මනෙපදය නොවේ. [පාණිනිඃ 1. 3. 54.]

(මු-) **908. දානඃ සා චෙච්චථ්‍යර්ථෙ.** (දානඃ 5. සා 1. චෙත් 1. චථ්‍යර්ථෙ 7.)

දාස්‍යා සංයච්ඡතෙ කාමී. චථ්‍යර්ථෙ කිං, දාස්‍යා සංයච්ඡති භික්ෂාං භික්ෂවෙ.

(ස-) සා, ඒ තෘතීයාතොමෝ ; චෙත්, ඉදින් ; චථ්‍යර්ථෙ, චතුර්ථ්‍යර්ථයෙහි වන්නීද එකල්හි ඒ තෘතීයාන්තයා හා සමග සංපූර්වවූ; දානඃ, දානධාතුහු කෙරෙන් ආත්මනෙපදය වන්නේය.

කාමීජනතෙමේ; දාස්‍යා සංයච්ඡතෙ, දාසියට වස්ත්‍රාදිය දෙයි යන අර්ථයි. චථ්‍යර්ථෙ කිං, චථ්‍යර්ථෙ යනු කුමටය? දාස්‍යා, දාසිය කරණකොටගෙන; භික්ෂාං සංයච්ඡති යන මෙහි කරණාර්ථයෙහි දානධාතුහු කෙරෙන් ආත්මනෙපදය නොවෙයි. ආත්මනෙපදෝදාහරණයෙහි දාස්‍යා යන්න (293) අධර්මසම්ප්‍රදානයෙහි තෘතීයායි. [පාණිනිඃ 1. 3. 55.]

(මු-) **909. උප-යමො විවාහෙ.** (උපයමඃ 5. විවාහෙ 7.)

රාමඃ සීතාමුපායත උපායංස්ත.

(ස-) උපයමඃ, උප පූර්වවූ යමධාතුහු කෙරෙන්; විවාහෙ, විවාහාර්ථයෙහි කර්තෘ වාච්‍ය කල්හි ආත්මනෙපදය වන්නේය.

විවාහාපීයෙන් ස්වීකාරාර්ථය වක්තව්‍යයයි දුර්ගාදසතෙමේ කීයයි, එහෙයින් විශ්වාමිත්‍රාදසත්‍රමුපයෙමෙ යනාදිය වේ. උප-යම-ටී-තන්, සි, (880) සිහට විකල්පයෙන් කිත්සංඥ බැවින් (676) ඤම්ලොපය කල කල්හි (562) සිහට ලොප්වේ, උපායත. රාමතෙම සීතාව විවාහ කෙළේය. කිත්ත්ව විකල්ප පක්‍ෂයෙහි (50) මකාරයහට අනුස්වාරය වේ, උපායංස්ත. [පාණිනිඃ 1. 3. 56.]

(මු-) 910. **භුජො'ශනෙ.** (භුජඃ 5. අශනෙ 7.)

ශාලීන් භුඞ්ක්තෙ ගෞඃ. අනශනෙ තු පෘථ්වීං භුනක්ති රාජා.

(ස-) අශනෙ, භොජනාපීයෙහිවූ; භුජඃ, භුජධාතුහුකෙරෙන්; කර්තෘයෙහි ආත්මනෙපදය වන්නේය. ගෞඃ, ගවතෙම; ශාලීන්, ධාන්‍යයන්; භුඞ්ක්තෙ, කයි; අනශනෙ තු, භොජන භිනනාපීයෙහි වනාහි; පෘථිවීං භුනක්ති රාජා, රජතෙම පෘථිවිය පාලනය කෙරෙයි. උපභොගාපීයෙහිද කිසිතැන්හි මහා කවිප්‍රයොගාදියෙහි ආත්මනෙපදය වන්නේය යනු වක්තව්‍යයයි. ඒ මෙසේයි, බුභුජෙ පෘථිවීපාලඃ පෘථිවීමෙව කෙවලාම්, යනාදියෙහියි. [පාණිනිඃ 1. 3. 66.]

(මු-) 911. **සංක්ෂ්ණුඃ.** (සංක්ෂ්ණුඃ 5.)

ශස්ත්‍රං සංක්ෂ්ණුතෙ.

(ස-) සංක්ෂ්ණුඃ, සංපූර්වවූ ක්ෂ්ණුධාතුහුකෙරෙන් කර්තෘයෙහි ආත්මනෙපදය වන්නේය. සංක්ෂ්ණුතෙ, තියුණු කෙරේ. [පාණිනිඃ 1. 3. 65.]

(මු-) 912. **යුජිර උද්ගාව්‍යවො'යඥපාත්‍රෙ.** (යුජිරඃ 5. උද්ගාව්‍යවඃ 5. අයඥපාත්‍රෙ 7.)

උද්යුඞ්ක්තෙ ප්‍රයුඞ්ක්තෙ. යඥපාත්‍රෙ තු ප්‍රයුනක්ති සෘවං.*

(ස-) උද්ගාව්‍යවඃ, උත්හු කෙරෙන්ද ගිසංඥයාගේ ස්වරයා කෙරෙන්ද පරවූ; යුජිරඃ, යුජිරේ යොගේ යන ධාතුහු කෙරෙන් පරව කර්තෘයෙහි ආත්මනෙපදය වන්නේය; අයඥපාත්‍රෙ, යඥපාත්‍රය යොදනුලබන කල්හි ආත්මනෙපදය නො වන්නේය.

උද්යුඞ්ක්තෙ යනු උත්පූර්ව යුජිරධාතුයි, ප්‍රයුඞ්ක්තෙ යනු

---

* උත් ව, ගෙරවව තනනස්මාත්.

ප්‍රපුච්ඡි. යඥපාත්‍රෙ තු ප්‍රයුනක්ති ස්‍රැවං, නුගපතක ආකාරවූ උගුරුස්ස දණ්ඩෙන් කරණලද ස්‍රැච් නම් යාගපාත්‍රය යාග යෙහි නියොගකෙරෙයි යන අර්ථයි. මෙහි පරස්මෛපදයයි. [පාණිනිඃ 1. 3. 64.]

(මු-) 913. **ප්‍රතාරෙ වඤ්චි-ගර්ධ්ඃ.** (ප්‍රතාරෙ 7. වඤ්චි-ගර්ධ්ඃ 5.)

වටුං වඤ්චයතෙ ගර්ධයතෙ. ප්‍රතාරෙ කිං, ශ්‍යෙනො'හිං වඤ්චයති.

(ස-) වඤ්චිගර්ධ්ඃ, වඤ්චුගත්‍යාං, ගෘධිර්ශුලිප්සෙ යන ධාතු දෙකින් ප්‍රෙරණය ඤ්‍යන්තය යන දෙදෙනා කෙරෙන් පරව; ප්‍රතාරෙ, වඤ්චාකිරීමෙහි කර්තෘයෙහි ආත්මනෙපදය වන් නේය.

විසංවාදනයයි දුර්ගසිංහතෙමේ කියයි. වටුං, බ්‍රාහ්මණකුමා රයා; වඤ්චයතෙ ගර්ධයතෙ, වඤ්චාකරවයි යන අර්ථයි. ප්‍රතා රෙ කිං, ප්‍රතාරෙ යනු කුමටය? ශ්‍යෙනො අහිං වඤ්චයති, පක්‍ෂිතෙම සර්පයා ගමන් කරවයි යන මෙහි වඤ්චා රහිත බැවින් ආත්මනෙපදය නොවේ. [පාණිනිඃ 1. 3. 69.]

(මු-) 914. **පූජාභිභවෙ ච ලාපෙඃ.** (පූජාභිභවෙ 7. ච 1. ලාපෙඃ 5.)

ජටාභිර්ලාපයතෙ. ශ්‍යෙනො වර්තිකාමුල්ලාපයතෙ. පුත්‍ර මුල්ලාපයතෙ. එෂු කිං, ඝෘතං විලාපයති.

(ස-) පූජාභිභවෙ ච, පූජාවෙහිද අභිභවයෙහිද චකාරය හෙතුකොටගෙන ප්‍රතාරණයෙහිද; ලාපෙඃ, ලාපි යන්නහු කෙරෙන් කර්තෘයෙහි ආත්මනෙපදය වන්නේය.

ලීධාතුහු කෙරෙන් ඤිප්‍රත්‍යය වන්නේය, (745) ඕා, පක්‍ෂ යෙහි ලාධාතුහු කෙරෙන් ඤිප්‍රත්‍යය වේ, ධාතුවය ආකා රාන්ත බැවින් (784) පණ්. ලාපි යන රූපයයි. ජටාභිඃ, ජටිලකෙශවලින් නොහොත් පුෂ්ප ජටාවලින්; ලාපයතෙ, පූජාකරවයි. ශ්‍යෙනඃ, උකුසුතෙම; වර්තිකාමුල්ලාපයතෙ, වර්තිකා (වටු) ධෙනුව අභිභවය කරවයි. පුත්‍රමුල්ලාපයතෙ, පුත්‍රයා වඤ්චාකරවයි. එෂු කිං, මේ කියනලද්දවුන් කෙ රෙහි ආත්මනෙපදය කුමටය? ඝෘතං විලාපයති, යන මෙහි ද්‍රවීකරණාර්ථයෙහිවූ, ලාධාතුහු කෙරෙන් පරස්මෛපදය විමයි.

(මූ-) **915. මිථ්‍යා කාරෙ රභ්‍යාසෙ.** (මිථ්‍යා 5. කාරෙඃ 5. අභ්‍යාසෙ 7.) පදං මිථ්‍යාකාරයතෙ.

මිථ්‍යා කිං, සාධු පදං කාරයති. අභ්‍යාසෙ කිං, සකෘත් පදං මිථ්‍යා කාරයති.

(ස-) මිථ්‍යා, මිථ්‍යාශබ්දයා කෙරෙන් පරවූ ; කාරෙඃ, කාරි යන්නාහු කෙරෙන් අභ්‍යාසෙ, පෞනඃපුන්‍යයෙහි කර්තෘ වාච්‍ය කල්හි ආත්මනෙපදය වන්නේය.

පදං මිථ්‍යා කාරයතෙ, ස්වරාදියෙන් දූෂ්‍යවූ පදය නැවත නැවත උච්චාරණය කරවයි. මිථ්‍යා කිං, මිථ්‍යා යනු කුමටය? සාධු පදං කාරයති, දූෂ්‍යනුවූ පදය නැවත නැවත උච්චාරණය කරවයි, යන අර්ථයෙහි පරස්මෛපදය වීමයි. අභ්‍යාසෙ කිං, අභ්‍යාසෙ යනු කුමටද? සකෘත් පදං මිථ්‍යා කාරයති, ස්වරාදියෙන් දූෂ්‍යවූ පදය එක්වරක් උච්චාරණය කරවයි යන මේ අර්ථයෙහි පරස්මෛපදය වීමයි. [පාණිනිඃ 1. 3. 71.]

(මූ-) **916. ව්‍යතීහාරෙ ගතිහිංසාශබ්දාර්ථ-හසාන්‍ය හෘවහො'නන්‍යොන්‍යාර්ථෙ.** (ව්‍යතීහාරෙ 7. ගති—වහඃ 5. අනන්‍යොන්‍යාර්ථෙ 7.)

ව්‍යති භවතෙ අර්කමින්දූඃ, ව්‍යති හරතෙ ව්‍යති වහතෙ. ව්‍යති ජක්ෂිෂ්ව ව්‍යතිජක්ෂිධ්වං.*

(ස-) ගති හිංසා ශබ්දාර්ථ හසාන්‍ය, ගමනාර්ථධාතු හිංසාර්ථ ධාතු ශබ්දාර්ථධාතු හසධාතු යන මේ ධාතූන් කෙරෙන් අන්‍යවූ ධාතූන් කෙරෙන්ද ; හෘ වහඃ, හෘධාතු වහධාතු යන මොවුන් කෙරෙන්ද ; ව්‍යතීහාරෙ, ව්‍යතීහාරයෙහි කර්තෘයෙහි ආත්මනෙපදය වන්නේය ; අනන්‍යොන්‍යාර්ථෙ, අන්‍යොන්‍යාර්ථශබ්ද ප්‍රයොගකරණුලබන කල්හි නොවන්නේය.

ව්‍යතිභවතෙ අර්කමින්දූඃ, හිරු චන්ද්‍රයා අස්තයට ගිය කල්හි යම්සේ උදයවේද චන්ද්‍රතෙමේද හිරු අස්තගතවූකල්හි එසේම උදයවෙයි යනු ව්‍යතීහාරයයි, එහෙයින් චන්ද්‍රතෙම හිරු මෙන්

---

* ගතිශ්ච හිංසා ච ශබ්දශ්ච ගතිහිංසාශබ්දාඃ, තෙ අර්ථා යෙෂාං තෙ ගතිහිංසාශබ්දාර්ථාඃ. තෙ ච හසශ්ච තෙ ගතිහිංසාශබ්දාර්ථහසාඃ, තෙභ්‍යො'න්‍යඃ ගතිහිංසාශබ්දාර්ථ හසාන්‍යඃ, ගතිහිංසාශබ්දාර්ථහසාන්‍යශ්ච හෘශ්ච වහශ්චෙති තස්මාත්. අන්‍යොන්‍යස්‍ය අර්ථ ඉව අර්ථො යස්‍ය සො'න්‍යොන්‍යාර්ථඃ න අන්‍යොන්‍යාර්ථො'නන්‍යොන්‍යාර්ථස්තස්මින්.

අසනාවෙයි යන අර්ථයි. අන්‍යොන්‍යයන් ඒකජාතීය ක්‍රියාකරණය ව්‍යතීහාරයයි. හෘ-වහ ධාතුවය ගමනාර්ථ බැවින් වෙනම ගැන්මයි. ව්‍යති හරතෙ ව්‍යති වහතෙ කාෂණ්ං බාලකඃ. එසේම ව්‍යතිහරණෙන ධාන්‍යං චෞරඃ, ව්‍යති වහමානා භාරං කාෂකාඃ යනාදිය වේ. ව්‍යති ජඥිෂ්ව, ඛිං යනු ශෙෂයයි. ව්‍යති ජඥිධ්වං, යූයං යනුද ශෙෂයයි. මෙහි ජනමලිජ් නෞ, (726) විඩද, (708) ඉම්ද, (230) ළුඞ්ලොපයද වෙත්. [පාණිනිඃ 1. 3. 14, 15, 16.]

(මු-) 917. හො'සෙනා රෙනි. (හඃ 1. අසෙතඃ 6. එනි 7.) අසෙතාභිඃ සන්‍යදෙකාරෙ පරෙ. ව්‍යතිහෙ.

(ස-) එකාරෙ පරෙ, එකාරයා පරකල්හි; අසෙතඃ, අසධාතුහට ; හඃ සන්‍යත්, හකාර වන්නේය. ව්‍යති අසධාතු, කී—එ, මෙයින් ධාතුහට හකාර වේ, ව්‍යතිහෙ.

(මු-) ගත්‍යර්ථාදෙසතු, ව්‍යතිසර්පන්ති ව්‍යතිස්නන්ති ව්‍යති ජල්පන්ති ව්‍යතිහසන්ති අන්‍යොන්‍යාර්ථෙ තු පරස්පරං ව්‍යතිලුනන්ති.

(ස-) ගත්‍යර්ථාදෙසතු, ගත්‍යර්ථාදීහු කෙරෙන් වනාහි; ව්‍යති සර්පන්ති යන මෙහි ගමනාර්ථයෙහිද ව්‍යතිස්නන්ති යන මෙහි හිංසාර්ථයෙහිද ව්‍යතිජල්පන්ති යී ශබ්දාර්ථයෙහිද ව්‍යති හසන්ති යී හසධාතුහු කෙරෙන්ද පරස්මෛපදයි. අන්‍යොන්‍යාර්ථෙ තු, අන්‍යොන්‍යාර්ථයෙහි වනාහි; පරස්පරං ව්‍යති ලුනන්ති යී පරස්පරශබ්දයෙන්ම ව්‍යතිහාරය කියනලද බැවින් ආත්මනෙපදය නොවේ. සම්‍යග්විනිමයෙනො භෞ දධතුර් භුවනවයම් යී රඝුවංශයෙහි විනිමය ශබ්දයද අන්‍යොන්‍යාර්ථ බැවින් ආත්මනෙපදය නොවේ.

(මු-) 918. සම්‍ය දෘශ'නානුඥනාප්‍රතිශ්‍රොඃ සනඃ. (ස්ම්‍ය—ශ්‍රොඃ 5. සනඃ 5.)

එභ්‍යඃ සනන්තෙභ්‍යො මං සන්‍යත්. සුස්මූෂතෙ දිදෘක්ෂතෙ ජිඥසතෙ ශුශ්‍රෑෂතෙ. අන්‍යත්‍ර අනුජිඥසති ආශුශ්‍රෑෂති ප්‍රතිශුශ්‍රෑෂති.*

---

* නාසති අනුර් යස්මින් සො'නනුඃ, සවාසෞ ඥශෙචති අනනුඥඃ. න විද්‍යෙතෙ ආප්‍රතී යස්මින් සො'නාප්‍රතිඃ, සවාසෞ ශ්‍රෑශෙචති අනාප්‍රති ශ්‍රෑඃ. ස්ම්‍යචච දෘශ්ච අනනුඥශ්ච අනාප්‍රතිශ්‍රෑශෙචති තස්මාත්.

(ස-) සනන්තෙභ්‍යඃ, සන්ප්‍රත්‍යයාන්තවූ ; එභ්‍යඃ, ස්මෘධාතු දෘශධාතු දෙකද අනුපූර්ව ඥාධාතුද ආ ප්‍රති වය පූර්වවූ ශ්‍රුධාතුද යන මේ දෙක රහිතවූවන් කෙරෙන්ද ; මං සෘත්, කර්තෘයෙහි ආත්මනෙපදය වන්නේය.

සුස්මූර්ෂතෙ, යනාදි පද සතර කියනලද ධාතු සතරදෙනා හට උදාහරණයි. අන්‍යත්‍ර, අනුපූර්ව ඥාධාතු ආදි නිෂෙධවිෂයෙහි; අනුජිඥාෂයති යනු අනුපූර්ව ඥාධාතුහු කෙරෙන් පරස්මෛපද යෙහි වීමයි. ඉතිරි පද දෙක ආ ප්‍රති පූර්ව ශ්‍රුධාතුහු කෙරෙන් පරස්මෛපදයි. [පාණිනිඃ 1. 3. 57, 58, 59.]

(මූ-) 919. **ඤිඞ් ඤ්‍යන්ත-පිවධෙනෘවදවසද මරුචාද පරි මුහායමයසො'ගිඥපවද ග්‍රන්ථොත් සමාසමඃ එලිනි.** (ඤිත් —යසඃ 5. අගිඥ-සමඃ 5. එලිනි 7.)

ඤිතො - ඤ්‍යන්තපිවාදෙ - රගිජ්ඥාතෙ-රපවදෙ'ග්‍රන්ථො දෘදිපූර්වයමශ්ච එලවති සෙ මං සෘත්.*

(ස-) ඤිතඃ, ඉත්සංඥ ඤකාරයා කෙරෙන්ද ; ඤ්‍යන්තපිවාදෙඃ, ඤිප්‍රත්‍යයාන්තවූ පිවධාතු ආදිකොට ඇති ධෙ-නෘත-වද-වස-දම-රුච-අද-පරිපූර්ව මුහ-ආපූර්ව යම-යස ධාතු දෙකද යන මොවුන් කෙරෙන්ද ; අගිජ්ඥාතෙඃ, ගිසංඥයා රහිතවූ ඥාධාතුහු කෙරෙන්ද; අපවදඃ, අපපූර්වවූ වදධාතුහු කෙරෙන්ද; අග්‍රන්ථොදෘදි පූර්වසමශ්ච, ග්‍රන්ථභින්නාර්ථයෙහි වූ උත්ද සම් ආ දෙකද පූර්වවූ යමධාතුහුකෙරෙන්ද; එලවති සෙ,එලයෙන් යුක්තවූ කර්තෘහු ඇති කල්හි ; මං සෘත්, ආත්මනෙපදය වන්නේය.

මෙහි ඤිත් පදයෙන් ගණපාඨයෙහි ඤානුබන්ධ ධාතුහුද ඤි ප්‍රත්‍යයාන්ත ධාතුහුද ගන්නාලැබෙත්. ඒ ඤිත්ත්වයෙන්ම

---

* පරෙරර් මුහඃ පරිමුහඃ, ආඞො යම-යසෞ ආයමයසෞ, පිවශ්ච ධෙශ්ච නෘත්ව වදශ්ච වසශ්ච දම ච රුචශ්ච අදශ්ච පරිමුහශ්ච ආයමයසෞ චෙති තත්. ඤ්‍යන්තාශ්චාසෞ පිවධෙනෘවදවසදමරුචාද පරිමුහායමයස්චෙති තත්. ඤිච්ච ඤ්‍යන්ත පිවාදි—යස් චෙති තස්මාත්. නාස්ති ගිර් යස්මින් සො'ගිඃ, අගිශ්චාසෞ ඥශ්චෙති අගිඥඃ. අපාත් වදඃ අපවදඃ. උද්ච සම්ච ආශ්ච උත්සමාඃ, තෙභ්‍යඃ යම් උත්සමායම්, න ග්‍රන්ථො'ග්‍රන්ථඃ, අග්‍රන්ථෙ උත්සමායම් අග්‍රන්ථොත්සමායම් තතඃ අගිඥශ්ච අපවදශ්ච අග්‍රන්ථොත් සමායම් චෙති තස්මාත්.

ණිප්‍රත්‍යයාන්තය ලද කල්හි ණ්‍යන්ත පිවාදීහුගේ ගැන්ම (861) කම්පානනාපේ ඩ යනාදියෙන් කරණලද පරස්මෛ පදයාගේ වැළැක්ම පිණිසයි. අන්පරිද්දෙකින් වීනම් පිව-ධෙ-අද යන මේ ධාතූන් ආහාරාර්ථී බැවින් අන්‍යවූ ධාතූන් ණි ප්‍රත්‍යය රහිත කල්හි ප්‍රාණවත් කර්තෘවූ අකර්ම බැවින් පරස්මෛ පදප්‍රාප්තිය වන්නීය, එහෙයින්ද කම්පානනාපේ ඩ යනාදි විශෙෂවිධානය කෙරෙන් පිටත්වූ සියලු ණ්‍යන්ත ධාතූන් කෙරෙන් ඵලවත් කර්තෘහු ඇතිකල්හි ආත්මනෙපදය සිඩයි. තවද, ස්‍යම්ණ්‍යක්විතකේ යනාදි චුරාදිගණයෙහි වූ ණ්‍යනුබන්ධයා කෙරෙන් චුරාදි ධාතූන් කෙරෙහි වූ ණිප්‍රත්‍යයාගේ ණකාරය කරණකොටගෙන ණකාරානුබන්ධිත්වයක් නැතැයි ප්‍රකාශ කරණ බැවින් ගණයෙහි කියනලද ණකාරානුබන්ධයෙන් හීනනවූ චුරාදීන් කෙරෙන් මේ ව්‍යවස්ථාව නොවන්නීය. [පාණිනිඃ 1. 3. 72—77.]

(මු-) යජතෙ. පායයතෙ ධාපයතෙ නර්තයතෙ වාදයතෙ වාසයතෙ දමයතෙ රොචයතෙ ආදයතෙ පරිමොහයතෙ ආයාමයතෙ ආයාසයතෙ. ජනිතෙ අපවදතෙ උද්යච්ඡතෙ සංයච්ඡතෙ ආයච්ඡතෙ. ශ්‍රෞතේ තු වෙදමුද්යච්ඡති. ඵලිනි කිං, යජති යාජකඃ.

(ස-) යජෛ ජ්‍යෛ දෙවාර්ච්චාදෞ, යන ධාතුවෙන් යජතෙ ඊ සිඩයි, මේ ඉත්සංඥ ණකාරධාතුයි.

ණිප්‍රත්‍යයාන්තයෝ නම්, පා පානෙ, ධෙට පානෙ, නෘත්‍ය නර්තනෙ, වදෛ වාචි, වස නිවාසෙ, දමුහ්‍ය ඉර්ශමෙ, රුචඞ් ශ ප්‍රීතිප්‍රකාශයොඃ, අද ලෞ භක්‍ෂෙ, මුහ ඤුක් ශ වෛචිත්‍ය්‍ය, ඖයමුපරමෙ, ඉර්යසඤයතනෙ, යන මේ එකොළස ණ්‍යන්තයෝයි. ඤුගබොධෙ, වදෛවාචි, ඖයමුපරමෙ, යන මේ තුණ උත් සම් ආ පූර්වයි. ශ්‍රෞතේ තු, ශ්‍රත්‍යෙහි වනාහි ; වෙදමුද්ගච්ඡති, වෙදවබොධය පිණිස යත්න කෙරෙයි. ඵලිනි කිං, ඵලිනි යනු කුමටය ? යජති යාජකඃ, ධනාදිය ලැබීම පිණිස අනුන් සඳහා යාගකරණ යාජකයාහට යාග ඵලය හිමිනොවන බැවින් ඔහු ශුඩ කර්තෘවූ කල ආත්මනෙ පදය නොවේ. යාගඵලය වියදම දී යාගකරවන්නාහටයි.

ඉති මපාදඃ.

ආත්මනෙපදපාදය නිමි.

ඨභාවං.

(මු-) 920. ඨ-භාවෙ මං. (ඨ-භාවෙ 7. මං 1.)

ධොර් ඨේ භාවෙ ච මං ස්‍යාත්.

(ස-) ධොඃ, ධාතුහු කෙරෙන් පරව ; ඨේ, කර්‍මයෙහිද ; භාවෙ ච, භාවයෙහිද ; මං ස්‍යාත්, ආත්මනෙපදය වන්නේය.

භාවෙමාද්‍යං යනු කියන්නේය, එසේද මෙහි භාවග්‍රහණය පරසූත්‍රයෙහි අනුවෘත්තිය පිණිසයි. වෘත්තියෙහි ධොඃ යනු කීම ධාතුමාත්‍ර ප්‍රාප්තිය පිණිසයි, එහෙයින් පච්‍යතෙ, චිකිත්ස්‍යතෙ, කායීෂ්‍යතෙ, පිපක්‍ෂ්‍යතෙ, පාපච්‍යතෙ යනාදිය වේ. කර්‍මය වාච්‍යකල්හි ප්‍රත්‍යයෙන් කර්‍මයම කියනලද බැවින් කර්‍මපදයාගේ සඞ්ඛ්‍යානාම-යුෂ්මද් අස්මදාදි අනුසාරයෙන් ක්‍රියාපදයාගේ වචනාදිය වන්නේය. [පාණිනිඃ 1. 3. 13.]

(මු-) 921. ර-තනොර් යගිණෞ. (ර-තනොඃ 7.. යක්-ඉණෞ 1..)

ධොඃ රෙ පරෙ යක් තනි පරෙ ඉණ් ස්‍යාත් ඨේ භාවෙ ච. ස්තූයතෙ විෂ්ණුඃ, ස්තූයෙත, ස්තූයතාං, අස්තූයත. අස්තාවි.

(ස-) රෙ පරෙ, රසංඥයා පරකල්හි ; ඨේ, කර්‍මයෙහිද ; භාවෙ ච, භාවයෙහිද ; ධොඃ, ධාතුහු කෙරෙන් පරව ; යක්, යක්ප්‍රත්‍යය වන්නේය ; තනි පරෙ, තන්විභක්ති පරකල්හි ; ඉණ් ස්‍යාත්, ඉණ්ප්‍රත්‍යය වන්නේය.

අර්‍ගත විශෙෂයා අපෙක්‍ෂාකිරීමට වඩා නිමිත්තගත විශෙෂය බලවත් බැවින් රිසංඥයෙහි සිප්‍රත්‍යයා විසින් යක් ප්‍රත්‍යය බාධාකරණු ලැබේ, ඉණ්ප්‍රත්‍යයා විසින්ද සිප්‍රත්‍යය, බාධාකරණුලැබේ. යක් කළ කල්හි කකාරය ඉත් බැවින් ගුණ නොවේ, කකාරය ගුණවෘඩි නිෂෙධයයි කාශිකායෙහි කියයි. ණිත්ත්ව බැවින් ඉණ් පරකල්හි වෘඩියි. ස්තු-කී-තෙ, මෙයින් යක්, (590) දීඝීවේ, ස්තූයතෙ විෂ්ණුඃ, විෂ්ණුඃ යනු කර්‍මයි, ජනෛඃ යනු ශෙෂයයි, විෂ්ණුතෙම ජනයන් විසින් ස්තුති කරණුලැබේ. කී-ඊත, යක්, ස්තූයෙත. ගි-තාං, ස්තූයතාං. ඞී-ත, අස්තූයත, ස්තු-වී-තන්, අම්, මෙයින් ඉණ් (577) වෘඩියි, (644) තන්ලොපය වේ, අස්තාවි. [පාණිනිඃ 3. 1. 66, 67.]

(මූ-) **922. හනග්‍රහදෘශචඃ සිධ්‍යාදෙර්මිණ් වා.** (හනග්‍රහ දෘශ-අචඃ 5. සිධ්‍යාදෙඃ 6. මිණ් 1. වා 1.)

එභ්‍යඃ පරාසාං සිධීඛීතීපීනාං මිණ් වා ස්‍යාත් ඪභාවෙ. අස්තාවිෂාතාං අස්තොෂාතාං හරිහරෞ. තුෂ්ටුවෙ, ස්තාවිතා ස්තවිතා ස්තොතා, ස්තාවිෂීෂ්ට ස්තොෂීෂ්ට, ස්තාවිෂ්‍යතෙ ස්තොෂ්‍යතෙ, අස්තාවිෂ්‍යත අස්තොෂ්‍යත.*

(ස-) ඪභාවෙ, කර්ම භාව දෙක්හි; එභ්‍යඃ, හනධාතු ග්‍රහධාතු දෘශධාතු ස්වරාන්ත ධාතු යන මොවුන් කෙරෙන්; පරාසාං, පරවූ; සි-ධී-ඛී-තී-පීනාං, සිප්‍රත්‍යය-ධීසංඥය ඛීසංඥය තීසංඥය පීසංඥය යන මොවුන්ගේ ස්ථානයෙහි; වා, විකල්පයෙන්; මිණ් ස්‍යාත්, මිණ්ප්‍රත්‍යය වන්නේය.

මිණ් යන්නහුගේ මකාරය ඉත්බැවින් ආදියෙහි වේ, ණිත් ඞබැවින් වෘද්ධියි, මෙතෙම ඉම්හුගේ බාධකයි. ස්තු-පී-ආතාං, සි, සිහුගේ ආදියෙහි මෙයින් මිණ් වේ, උකාරයහට (577) වෘද්ධියි, අස්තාවිෂාතාං, පක්ෂයෙහි (587) ඉම්නිෂෙධයි, (542) ගුණ වේ, අස්තොෂාතාං. හරිහරෞ යනු කර්මයි. ස්තුධාතු, ඛී-එ, ද්විත්වයි, ඛිකායෂී වේ, (588) උව්, (47) තකාරයහට ටකාරයි, තුෂ්ටුවෙ. ස්තු-ධී-තා, මෙයින් විකල්පයෙන් මිණ්, වෘද්ධියි, ස්තාවිතා, මිණ්විකල්ප පක්ෂයෙහි (606) විකල්පයෙන් ඉම්, ගුණ වේ, ස්තවිතා, ඉම්නිෂෙධ පක්ෂයෙහි ස්තොතා. ඛී-සීෂ්ට, මෙයින් මිණ්, ස්තාවිසීෂ්ට, මිණ්විකල්ප පක්ෂයෙහි ස්තොසීෂ්ට. තී-ස්‍යතෙ, මිණ්, වෘද්ධියි, ස්තාවිෂ්‍යතෙ, පක්ෂයෙහි ස්තොෂ්‍යතෙ. පී-ස්‍යත, අස්තාවිෂ්‍යත, පක්ෂයෙහි අස්තොෂ්‍යත. [පාණිනිඃ 6. 4. 62.]

(මූ-) ස්මර්‍යතෙ, අර්‍යතෙ සංස්ක්‍රියතෙ.

(ස-) ස්මෘධාතු, තෙ, යක්, (615) ගුණ වේ, ස්මර්‍යතෙ, ඍ ධාතු; තෙ, යක්, එසේම ගුණ වේ, අර්‍යතෙ, සං-කෘ-තෙ, (766) සුම්, එහ්ම, ස්කුසතු ඨ්‍යං එව යනු නියමබැවින් ගුණ නුවූ කල්හි (620) ඍකාරයහට රිආදෙශ වේ, සංස්ක්‍රියතෙ.

(මූ-) **923. නෙණ්තපො'නුතාපෙ.** (න 1. ඉණ් 1. තපඃ 5. අනුතාපෙ 7.) අන්වතප්ත. දීයතෙ.

---

* හනශ්ච ග්‍රහශ්ච දෘශ ච අච්ච තත්තස්මාත්. සිශ්ච ධ්‍යාදිශ්ච (ධී ඛී තී පී) තත්තස්‍ය.

(ස-) තපඃ, තපධාතුහු කෙරෙන් පරව; අනුතාපෙ, අනුතාපාපීයෙහි; න ඉණ්, කර්ම්ම භාව දෙක්හි තන් පර කල්හි ඉණ් ප්‍රත්‍යය නොවන්නේය.

අනුපූර්ව තපධාතු, තන්, ඉණ් නිෂෙධ කල්හි සිප්‍රත්‍යයද අකාරාගමයද වන්නේය; ඖකාරය ඉත්බැවින් ඉම් නොවේ, (562) සිලොපය වේ, අන්වතප්ත. දීයතෙ යන මෙහි, ඩුදාඤලි දානෙ, දානල්ලනෙ, දාලශොධනෙ, දෙඩපාලනෙ, දෙදසවෙඡදෙ යන මේ ධාතූන්ගේ ස්ථානයෙහි (612) දාමාගෙ යනාදියෙන් ඊ, (921) යක් වේ. [පාණිනිඃ 3. 1. 65.]

(මූ-) **924. යත් ඤණිත්කෘදිණ්‍යාතඃ.** (යත් 1. ඤ්ණිත් කෘදිණි 7. ආතඃ 5.)

ආදන්තානාං යත් ස්‍යාත් ඤ්ණිති කෘති ඉණි ච.*

(ස-) ඤ්ණිතිකෘති, ඉත්සංඥාවූ ඤකාර-ණකාර දෙකින් යුක්තවූ කෘදන්ත ප්‍රත්‍යයන් පර කල්හි; ආදන්තානාං, ආකාරාන්ත ධාතූන්ගේ ස්ථානයෙහි; යත් ස්‍යාත්, යත්ආගමය වන්නේය; ඉණි ච, ඉණ් පර කල්හිද යත් වන්නේය.

ආකාරාන්ත ධාතූන් කෙරෙන් ණිප්ප්‍රත්‍යයාගේ ස්ථානයෙහි (609) ඩෞවිධාන කළ බැවින්ද, ක්විප්‍රත්‍යයා පරකල්හිද (784) පණ්විධාන කළ බැවින්ද මෙහි ඤ්ණිත් යන මෙයින්ම සිද්ධ කල්හි කෘත්වූ ඉණ් යන්නහුගේ ග්‍රහණය, දරිද්‍රාධාතුහු කෙරෙන් ණිප් කළ කල්හි, අදරිද්‍ර යන මෙහි යත්ආගමය වැළැක්වීම පිණිසයි, අන්පරිද්දෙකින් වීනම්, ලොපො'ප්‍යාදෙශඋච්‍යතෙ යන න්‍යායයෙන් ලොපයාගේ ආදෙශත්වය ඇති කල්හි, ආගමාදෙශයොර්මධ්‍යෙ බලීයානාගමො විධිඃ යන න්‍යාය හෙතු කොටගෙන (702) දරිද්‍රආලොපඃ යනාදි සූත්‍රය බාධාකොට මෙයින් යත්ආගමය ලද බැවින්. [පාණිනිඃ 7. 3. 33.]

(මූ-) අදායි, අදායිෂාතාං අදිෂාතාං.

(ස-) දාධාතු-තන්, (921) ඉණ් වේ, (644) තන්විභක්තිහට ලොප් වේ, මෙයින් යත්ප්‍රත්‍යය වන්නේය, අදායි. ආතාං, සි, (922) මිණ්, ඉණ් මිණ් ප්‍රත්‍යයන් දෙදෙනාගේ භෙදරහිත බැවිනි, මෙයින් යත්, අදායිෂාතාං. මිණ්ප්‍රත්‍යයාගේ විකල්ප

---

* ඤ ච ණ ච ඤ්ණෞ, තෞ ඉතෞ යස්‍ය ස ඤ්ණිත්, සචාසෞ කෘච්චෙති ඤ්ණිත්කෘත්, ස ච ඉණ් ච තස්මින්.

පක්‍ෂයෙහි, (736) ස්ථාදෙඃ යනාදියෙන් ඩ්, අදිෂාතාං. ස්වරාන්තධාතුහු කෙරෙන් මිණ්ප්‍රත්‍යයයි.

(මු-) හන්‍යතෙ, අවධි අඝානි, අඝානිෂාතාං අවධිෂාතාං අහසාතාං.

(ස-) හනධාතු-තෙ, (921) යක්, හන්‍යතෙ. හනධාතු, තන්, ඉණ්, තන්විභක්තිහට ලොප් වේ, (678) වධාදෙශයි, (577) වෘඬියි, (744) නැවත හ්‍රස්ව වේ, අවධි, වධාදෙශ විකල්පපක්‍ෂයෙහි (679) හකාරයහට ඝකාර වේ, වෘඬියි, අඝානි. ආතාං, සි, මිණ්, හකාරයහට ඝකාර වේ, වෘඬියි, අඝානිෂාතාං. මිණ්ප්‍රත්‍යයාගේ විකල්පපක්‍ෂයෙහි වධාදෙශ වේ, (554) ඉම්, අවධිෂාතාං. ඔහුගේ විකල්පපක්‍ෂයෙහිද (879) හනඃ කිත් සිඃ යන්නෙන් සිහට කිත්, (676) ඤම් ලොපයයි, අහසාතාං. හනධාතුහට උදාහරණයි.

(මු-) ගෘහ්‍යතෙ, අග්‍රාහි, අග්‍රාහිෂාතාං අග්‍රහීෂාතාං.

(ස-) ග්‍රහධාතු, තෙ, යක්, (661) ජ්‍යාදෙශ වේ, ගෘහ්‍යතෙ. ග්‍රහ-තන්, ඉණ්, වෘඬියි, තන්විභක්තිහට ලොප් වේ, අග්‍රාහි. ආතාං, සි, මිණ්, වෘඬියි, අග්‍රාහිෂාතාං. පක්‍ෂයෙහි, ඉම්, (771) ඉම්හට දීඝී වේ, අග්‍රහීෂාතාං. ග්‍රහධාතුහු කෙරෙන් මිණ්හට උදාහරණයි.

(මු-) දෘශ්‍යතෙ, අදර්ශි, අදර්ශිෂාතාං අදෘක්‍ෂාතාං.

(ස-) දෘශ-තෙ, යක්, දෘශ්‍යතෙ. දෘශ-ටී-තන්, ඉණ්, ගුණයි, තන්හට ලොප්වේ, අදර්ශි. ටී-ආතාං, සි, මිණ්, ගුණවේ, අදර්ශිෂාතාං. පක්‍ෂයෙහි ඍකාරය ඉත් බැවින් ඉම් නොවේ, (154) ෂඩ්, (602) ෂකාරයහට කකාරද, (659) සිහට කිත්වත්ද, (111) ෂත්වයද වෙත්, අදෘක්‍ෂාතාං.

(මු-) ශම්‍යතෙ. මොහො මුකුළෙදන, අශමි අශාමි, අශමිෂාතාං අශාමිෂාතාං, අශමයිෂාතාං.

(ස-) ශමධාතු, ඤි, වෘඬියි, (798) ඝටාදියෙන් හ්‍රස්වද, ශමියන්නහු කෙරෙන් යක්ද, (641) ඤිහට ලොප්ද වෙත්, ශම්‍යතෙ. මොහඃ යනු ඤිප්‍රත්‍යය රහිත කර්තෘහුගේ කර්මය බැවින් උක්තකර්මයෙහි (280) ප්‍රථමායි. ශමධාතු, ඤි, වෘඬියි, ශාමිධාතු, තන්, ඉණ්, වාශමයමථණ යනාදියෙන් විකල්පයෙන් හ්‍රස්වද, නැවත තන්හට ලොප්ද වෙත්, අශමි, අශාමි. ආතාං, සි, (922) ස්වරාන්ත බැවින්, මින්, ඤිණණමොසතු යනාදි

යෙන් හ්‍රස්වද දීඝිද වන්නෝය. අශමිෂාතාං, අශාමිෂාතාං. මින් විකල්ප පක්‍ෂයෙහි ඉම්, ඤිහට ලොප් නොවේ, අශමයි ෂාතාං.

(මූ-) 925. භාවෙ මාද්‍ය්‍යං. (භාවෙ 7. මාද්‍යං 1.)

මස්‍යාද්‍යං වචනං භාවෙ ප්‍රයුජ්‍යතෙ. මයා භූයතෙ, අභාවි, බභූවෙ. බුභූවෙ, භාවිතා භවිතා. ශම්‍යතෙ මුනිනා, අශමි. අකාමි අවාමි ආවාමි. ව්‍යශ්‍රමි ව්‍යශ්‍රාමි. අවධි. අජාගාරි, ජෛග්‍ර තු අජාගරි අජාගාරි.

(ස-) භාවෙ, භාව වාච්‍ය කල්හි ; මස්‍යාද්‍යංවචනං, ආත්මනෙ පදයාගේ ආදිවචනය ; ප්‍රයුජ්‍යතෙ, යොදනුලැබේ.

භාවයෙහි තිබාදි විභක්තීහු අකර්මක ධාතූහු කෙරෙන්ම වන්නාහුය. කෘත්ප්‍රත්‍යයෝ වනාහි සකර්මක ධාතූහු කෙරෙන්ද වන්නාහ. භාවය නම් ධාත්වර්ථයයි. ධාත්වර්ථය වාච්‍ය බැවින් යුෂ්මද් අස්මද් දෙදෙනාගේ වාච්‍යත්වය නැති කල්හි, සෙ ආදි ප්‍රත්‍යයෝ නොවන්නෝය, නැවතද ධාත්වර්ථයහට ද්විත්වාදිය අවිවක්‍ෂිත බැවින් ද්විවචන බහුවචනයෝ නොවන්නෝය, ධාත්වර්ථයහට ද්විත්වාදීහුගේ විවක්‍ෂාවත් කල්හිද, පුත්‍රා භ්‍යාං භූයතෙ යනාදියෙහි ද්විවචනාදිය නොවන්නේයයි කියනලදී. මයා භූයතෙ, යන මෙහි මයා යනු අනුක්තකර්තෘයෙහි තෘතීයාවයි. භූසත්තායාම් යන අකර්මක ධාතූහු කෙරෙන් භාවයෙහි, කී-තෙ, යක්, භූයතෙ. භූ-චී-තන්, ඉණ්, වෘද්ධියි, තන් හට ලොප් වේ, අභාවි. භූ-ඨී-එ, ද්විත්වකල කල්හි (560) ද්විසංඥයහට විකල්පයෙන් අද්, බභූවෙ, අද්විකල්ප පක්‍ෂයෙහි බුභූවෙ. මේ වනාහි අන්‍යයෝ කැමති නොවෙත්. ඨී-තා, ඉණ්, වෘද්ධියි, භාවිතා, ඉණ් විකල්ප පක්‍ෂයෙහි ඉම් වේ, භවිතා. ශමුඪිර්යයශමෙ, තෙ, යක්, ශම්‍යතෙ මුනිනා. මුනි තෙම ශාන්තවෙයි යන අර්ථයි. චී-තන්, ඉණ්, වෘද්ධ, (744) ජනවධඃ නයාදියෙන් හ්‍රස්වද, තන් ලොපයද වෙත්, අශමි. එහිම කම වම ආචම යන මොවුන් තොරබැවින් ඔවුන් කෙරෙහි හ්‍රස්ව නොවේ. අකාමි අවාමි ආවාමි. විපූර්ව ශ්‍රමධාතු, තන්, ඉණ්, වෘද්ධියි, අමයම විශ්‍රමස්තු වා යන මෙයින් විකල්පයෙන් හ්‍රස්ව වේ, ව්‍යශ්‍රමි ව්‍යශ්‍රාමි. එසේම මාධාතු, අමි ආමි, අයමි අයාමි කියාද වේ. වධහතෙ‍ෟ, චී-තන්, මෙහිද හ්‍රස්ව වේ, අවධි. ජාගෘධාතු, තන්, ඉණ්, (699) ජාග්‍රො'ණප් යනාදි

පෙන් ගුණ නිෂෙධ වේ, වෘද්ධි, අජාගාරි. ක්විප්‍රත්‍යයයි, (798) ක්විණණමොඃසතු ඊශච ජාගුශව යන්නෙන් විකල්පයෙන් හ්‍රස්ව කළ කල්හි පදවයෙක් වේ, අජාගරි අජාගාරි.

(මූ-) 926. භන්ජගිලම්භො වෙණණමොඃ නලොපඃ. (භන්ජ්-අගිලම්භඃ 5. වා 1. ඉණණමොඃ 7.. න-ලොපඃ 1.)

අභාජි අභඤ්ජි, අලාභි අලම්භි. ගෞ තු ප්‍රාලම්භි.*

(ස-) ඉණණමොඃ, ඉණ්ප්‍රත්‍යය-ණම්ප්‍රත්‍යය යන මේ දෙක පර කල්හි ; භන්ජිලම්භඃ, භන්ජධාතුය ගිසංඥයා රහිතවූ ලම්භධාතුය යන මොවුන් කෙරෙන් පරවූ ; න ලොපඃ, නකාරලොපය ; වා, විකල්පයෙන් වන්නේය.

භන්ජ ධෞමොටනෙ, ටි-තන්, ඉණ්, මෙයින් නකාරලොප යද, උඩ්සංඥ අකාරයහට වෘද්ධිද, තන්ලොපයද වෙත්, අභාජි. නකාරලොපය නුවූ පක්‍ෂයෙහි උඩ්සංඥයක් නැති බැවින් වෘද්ධි නොවේ, අභඤ්ජි. ලභෞ ඩයප්‍රාපෙතෞ, ටි-තන්, ඉණ්, (741) නුණ්, මෙයින් නකාරලොප පක්‍ෂයෙහි වෘද්ධියි, අන්තන්හි වෘද්ධි නොවේ, අලාභි. නකාරලොපය නුවූ පක්‍ෂ යෙහි අලම්භි. ගෞ තු, ගිසංඥයා උපපදවූ කල්හි වනාහි ; ප්‍රාලම්භි යන මෙහි නකාරය නිත්‍යයෙන් ලොපරහිතයි. [පාණිනිඃ 6. 4. 32, 7. 1. 69.]

(මූ-) 927. ඍවද් ඍකො'ඍෙ. (ඍවත් 1. ඍකඃ 1. අඍෙ 7.)

ඍමෙව කර්‍මං ප්‍රාප්තං ඍකඃ, ස ච ඍවත් ස්‍යාත් න තු ඍෙ සති.†

(ස-) ඍමෙව, කර්‍මයම ; කර්‍මං ප්‍රාප්තං, කර්තෘත්වය ලද්දේ ; ඍකඃ, කර්‍මකර්තෘ නම් වේ; ස ච, ඒ කර්‍මකර්තෘද; ඍවත් ස්‍යාත්, කර්‍මය මෙන් වන්නේය; ඍෙ සති, එක් කර්‍මයක් කර්තෘත්ව යෙන් කැමතිවීමෙහි අනික් කර්‍මය විද්‍යමාන කල්හි ; න තු, නොවන්නේය.

එහෙයින්, සාධ්‍යතෙ රාජා ස්වයමෙව භූමිං යනු නොවන් නේය. ඍවත් යන මෙයින් කර්‍මය වාච්‍යකල්හි කරණලද යක්

---

* නාස්ති ගිර් යස්මින් සො'ගිඃ, සචාසෞ ලම්භශ්චෙති. අගි ලම්භ භන්ජ ච අගිලම්භ ච තතස්‍ථඃ.

† ඍඤ්ච තත් කරොති ඍකඃ.

ප්‍රත්‍යය ඉණ්ප්‍රත්‍යය චිණ්ප්‍රත්‍යයද ආත්මනෙපදයද අතිදෙශ කරණු ලැබෙත්. කර්මකර්ත්තෘහුගේ කර්මත්වය කරණු නො ලැබේ.

ධාත්වර්ථයෝ කිසිකෙනෙක් කර්මය කෙරෙහි සිටියාහුද කිසි කෙනෙක් කර්ත්තෘහු කෙරෙහි සිටියාහුද වෙත්. මෙහි කර්මය කෙරෙහි පිහිටි අර්ථ ඇති ධාතූන්ගේ කර්මයහට කර්ත්තෘත්වය විවක්ෂායි. කර්ත්තෘහු කෙරෙහි පිහිටි අර්ථ ඇති ධාතූන්ගේ නොමවෙයි, එහෙයින් පච්‍යතෙ ඔදනඃ ස්වයමෙව, භිද්‍යතෙ කාෂ්ඨං ස්වයමෙව යනා මේ ආදිය වන්නේය, බාද්‍යතෙ ඔදනඃ ස්වයමෙව ගම්‍යතෙ ග්‍රාමඃ ස්වයමෙව යනා මේ ආදිය වනාහි නොවන්නේය යනු අවබොධ කටයුතු. එසේද පූර්වාචාරීහු—

කර්මස්ථෙ'පි ච ධාත්වර්ථෙ කර්මකර්ත්තා ච කර්මවත්,
කර්ත්තෘස්ථෙ'පි ච ධාත්වර්ථෙ කර්මකර්ත්තා ච කර්ත්තෘවත්.
කර්මස්ථඃ පචතෙර්භාවඃ කර්මස්ථාශ්ච භිදාදයඃ,
කර්ත්තෘස්ථො බුධ්‍යතෙර්භාවඃ කර්ත්තෘස්ථාශ්ච ගමාදයඃ.

යනු කියත්.

පචති යන්නහුගේ වීම සහල් ආදීන්ගේ වික්ලින්තිය (ඉදීම) තණ්ඩුලාදීන් කෙරෙහිම වන්නේය පිසන්නා කෙරෙහි නොවේ, එසේම භිදාදීහුගේ වීම වූ හෙදදිය කාෂ්ඨාදීන් කෙරෙහිමය හෙදදිය කරන්නහු කෙරෙහි නොවේ. බුධ්‍යති යන්නහුගේ භාවය වූ ඥානය ශිෂ්‍යයන් කෙරෙහිම වේ ග්‍රන්ථාදිය කෙරෙහි නොවේ, එසේම ගමාදීන්ගේ භාවය වූ පාදචලනාදිය කර්ත්තෘහු කෙරෙහිම වේ, ග්‍රාමාදිය කෙරෙහි නොවේ. එසේද—

නිර්වර්ත්‍යෙ ච විකාර්‍ය්‍යෙ ච කර්මවද් භාව ඉෂ්‍යතෙ,
න තු ප්‍රාප්‍යෙ කර්මණීති සිද්ධාන්තො'යං ව්‍යවස්ථිතඃ.

තවද එක ක්‍රියාවක්හුගේ කර්මයහට කර්තෘත්වය විවක්ෂා කරණුලැබෙයි යනු අවබොධ කටයුතු, එහෙයින් පචත්‍යො දනං දෙවදත්තඃ රාධ්‍යතෙ ඔදනඃ ස්වයමෙව යනා මෙහි නො වන්නේය. [පාණිනිඃ 3. 1. 87.]

(මූ-) තථා ච—

ක්‍රියමාණන්තු යත්කර්ම ස්වයමෙව ප්‍රසිද්ධ්‍යති
සුකරෛඃ ස්වෛර්ගුණෛඃ කර්ත්තෘ කර්මකර්තෙති තද්විදුඃ.
ස්වයමෙව භිද්‍යතෙ කාෂ්ඨං, අභෙදි.

(ස-) තථා ච, එසේද කියනලදී. කෙවලක්‍රියාව කෙරෙහි එකක්හුගේ කර්මත්වයද කර්තෘත්වයද කෙසේ ලැබේද යන මේ සංශයනිරාකරණය සඳහා ශ්ලොකයක් කියා.

ක්‍රියමාණං, සිද්ධකරණු ලබන්නාවූ ; යත් කර්ම, යම් කර්මයෙක් ; කර්තෘඃ, කරන්නහුගේ ; සුකරෛඃ, සැපසේ සිද්ධකළහැක්කාවූ ; ස්වෛඃ, ස්වකීය කර්මය සම්බන්ධිවූ ; ගුණෛඃ, ගුණයන් කරණකොටගෙන ; ස්වයමෙව, තමා විසින්ම ; ප්‍රසිද්ධ්‍යති, සිද්ධකරනුලැබේද; තත්, ඒතෙම ; කර්මකර්තා ඉති, කර්මකර්තෘයයි; විදුඃ, දනිත්. බුධාඃ යනු ශෙෂයයි.

කාෂ්ඨං, අනිකක්හු විසින් බිඳිනුලබන්නාවූ කාෂ්ඨයතෙම; ස්වයමෙව භිද්‍යතෙ, තමාවිසින්ම බිඳෙනු ලැබේ. කාෂ්ඨයාගේ අතිශයින් බිඳෙනසුලු බව නම්වූ ගුණය කර්තෘහුගේ සුකරත්වයෙන් තෙමේම බිඳීම හටගණීසි යන අර්ථයි. ආඛ්‍යාතයා විසින් උක්ත බැවින් කාෂ්ඨං යනු ප්‍රථමායි. භිද, ඊ—තන්, ඉණ්, තන්හට ලොප් වේ, අභෙදි.

(මු-) **928. කුෂි-රන්ජඃ ශ්‍යන්-පෙ වාරෙ.** (කුෂි-රන්ජඃ 5. ශ්‍යන් පෙ 1 .. වා 1. රෙ 7.)

කුෂ්‍යති කුෂ්‍යතෙ, රජ්‍යති රජ්‍යතෙ.*

(ස-) රෙ, රසංඥවිෂයෙහි; කුෂි රන්ජඃ, කුෂිධාතුය රන්ජ ධාතුය යන මොවුන් කෙරෙන් ; වා, විකල්පයෙන් කර්මකර්තෘ වාච්‍ය කල්හි; ශ්‍යන් පෙ, ශ්‍යන්ද පරස්මෛපදයද යන දෙක වන්නෝය.

කුෂගෟ නිෂ්කර්ෂෙ, ර පරකල්හි ; පරස්මෛපදයද, ශ්‍යන්ද මෙසින් වන්නෝය. කුෂ්‍යති. විකල්ප පක්‍ෂයෙහි ආත්මනෙ පදයදයක්ද වන්නෝය. කුෂ්‍යතෙ. රන්ජෙඃ රඤ්ජනෙ, (567) නලොපය වේ, රජ්‍යති. විකල්ප පක්‍ෂයෙහි රජ්‍යතෙ. රෙ යනු කුමටය? අකොෂි, චුකුෂෙ, අරඤ්ජි, රරජෙ රරඤ්ජෙ, යන මෙහි රසංඥ නොවන බැවින් ශ්‍යන්පරස්මෛපද නොවන පිණිසයි. පං වා ඊ කළ කල්හි සිද්ධවීම ඇති කල්හිද ශ්‍යන් විධානය කුෂ්‍යන්ති රජ්‍යන්ති යන මෙහි (245) නිත්‍යයෙන් නුණ් වීම පිණිසයි. [පාණිනිඃ 3. 1. 90.]

* කුෂිශ්ච රඤ්ජ ච තත්තස්මාත්. ශ්‍යන් ච පඤ්ච තෙ.

(මූ-) 929. **චෙණ්ජ්දුහඃ.** (වා 1. ඉණ් 1. අජ්දුහඃ 5.)

අජන්තාත් දුහශ්ච ඉණ් ශ්‍යවා ඨ සෙ. අකාරි අකෘත, අදෝහි අදුග්ධ.

(ස-) ඨ සෙ, කර්ම්ම කර්තෘයෙහි තන්විභක්ති පර කල්හි; අජන්තාත්, ස්වරාන්ත ධාතූහු කෙරෙන්ද; දුහශ්ච, දුහධාතූහු කෙරෙන්ද; වා, විකල්පයෙන්; ඉණ් ස්‍යාත්, ඉණ්ප්‍රත්‍යය වන්නේය.

වාශබ්දයාගේ ග්‍රහණය වා යන්නහුගේ මත්තෙහි සම්බන්ධය නිවෘත්තිය පිණිසයි. කෘධාතු-තන්, මෙයින් ඉණ්ද, (644) තන්හට ලොප්ද, (577) වෘද්ධිද වෙත්, අකාරි. විකල්ප පක්‍ෂයෙහි සි, (659) සිහට කිත්ත්වයද (562) සිහට ලොප්ද වෙත්, අකෘත. දුහ-තන්, ඉණ්, ගුණද, තන්හට ලොප්ද වෙත්, අදෝහි. ඉණ් විකල්ප පක්‍ෂයෙහි (657) සිහට නිෂෙධ කල්හි සක් යන්නහුගේ අප්‍රාප්ති පක්‍ෂයෙහි (176) හකාරයහට ඝකාරද, (575) තකාරයහට ධකාරද (64) ඝකාරයහට ගකාරද වෙත්, අදුග්ධ. [පාණිනිඃ 3. 1. 62, 63.]

(මූ-) 930. **න තපරුධසඞ්පචදුහඃ.** (න 1. තප-රුධ-සඞ්-පච-දුහඃ 5.)

තපො රුධඃ සඞ්ගාත්‍යං පචදුහාභ්‍යාඤ්ච ඉණ් න ස්‍යාත් ඨ සෙ. අතප්ත, අරුද්ධ. අපක්ත ආම්‍රඃ ඵලං, අදුග්ධ ගෞර්දුග්ධං. අතඑවානයොර් ඬෙ'පි ඨඤ්ච්‍යං.*

(ස-) ඨසෙ, කර්ම කර්තෘ වාච්‍ය කල්හි; තපො රුධඃ, තපධාතු රුධධාතූහු කෙරෙන්ද; සඞ්ගාත්‍යං, සකර්මකවූ; පචදුහාභ්‍යාඤ්ච, පච දුහ යන ධාතූන් කෙරෙන්ද; ඉණ් න ස්‍යාත්, ඉණ්ප්‍රත්‍යය නොවන්නේය.

තප-තන්, ඉණ් නිෂෙධ කල්හි, සි, ඉත්සංඥ ඖකාරවත් ධාතූහු බැවින් ඉම් නොවේ, සිලොපය වේ, අතප්ත. රුධ-තන්, සි, ඔහට කිත්සංඥද, තකාරයහට ධකාරද, ධාතුවෙහි ධකාරයහට දකාරද වෙත්, අරුද්ධ. ආම්‍රඃ, කාලය විසින් ඵල පාකය කරණු ලබන්නාවූ ආම්‍රවෘක්‍ෂයතෙම; ඵලං අපක්ත

---

* ඓන සහ වර්ත්තතෙ යො තො සඓ, සඓ ච තෞ පච දුහෞ චෙති, තතඃ තපශ්ච රුධශ්ච සඞ්පචදුහෞ චෙති තස්මාත්.

යනු වේ. ගෞඃ, ගොපාලයා විසින් කිරි දෝනා ලබන්නාවූ දෙන්තොමෝ; ක්ෂීරං අදුග්ධ, මෙහි සකර්මක පච දුහ යන ධාතුහු කෙරෙන් ඉණ් නිෂේධ කල්හි සිහට ලොප් වේ, දෙතන්හි ඉත්සංඥ ඖකාරය යුක්ත බැවින් ඉම් නොවේ. අත එව, සූත්‍රයෙහි සකර්මක පච දුහ යන ධාතූන්ගේ ග්‍රහණයහෙයින්ම; අනයොර් යෝ'පි, මොවුන් දෙදෙනාහට අන්‍ය කර්මත්වය ඇති කල්හිද; ඒකත්වං, කර්මකර්තෘත්වයයි අවබෝධ කළ යුතු. [පාණිනීඃ 3. 1. 64, 88.]

(මු-) 931. **සන ශ්‍රන්ථ ග්‍රන්ථ බ්‍රෑ කෲ ගෲ දුහ නම—භූෂාදීත් යක් ච ඤි ස්නු ශ්‍රි මාඞාත්මවම් ඉණ්.** (සන—භූෂාදීත් 5. යක් 1. ච 1. ඤි—මාඞාත් 5. තු 1. අමිණ් 1.)

සනන්තාදෙ රිණ් යක් ච න ස්‍යාත් එසෙ, ඤ්‍යන්තාදෙස්තු මිණ්වර්ජං.*

(ස-) සනන්තාදෙඃ, සන්ප්‍රත්‍යයාන්ත ධාතු ආදිකොට ඇති ශ්‍රන්ථධාතු ග්‍රන්ථධාතු බ්‍රෑධාතු කෲධාතු ගෲධාතු දුහධාතු නමධාතු භූෂාදී ධාතු යන මොවුන් කෙරෙන්; එසෙ, කර්මකර්තෘයෙහි; ඉණ් යක් ච න ස්‍යාත්, ඉණ්ප්‍රත්‍යයද යක්ප්‍රත්‍යයද නොවන්නේය; ඤ්‍යන්තාදෙස්තු, ඤිප්‍රත්‍යයාන්තය ආදිකොට ඇති ස්නුප්‍රත්‍යයාන්තය, ශ්‍රිධාතුය-ආත්මනෙපදයෙහි වූ අකර්මක ධාතූහ යන මොවුන් කෙරෙන් පරව වනාහි: මිණ්වර්ජං, මිණ්ප්‍රත්‍යයෙන් තොරවූ ඉණ්ප්‍රත්‍යය-යක්ප්‍රත්‍යයද නොවන්නේය, මිණ්ප්‍රත්‍යය වන්නේමය යන අර්ථයි.

ඉණ්ප්‍රත්‍යයාගේ නිෂේධය චකාරය කරණකොටගෙනයි. ඉණ්ප්‍රත්‍යය හා අභින්නවූ බැවින් මිණ්ප්‍රත්‍යයද කර්මකර්තෘයෙහි නොවන්නේය. ඤිප්‍රත්‍යයාන්තාදීන් කෙරෙන් මිණ් රහිතවූ ඉණ්ද යක්ද නොවන්නේය. මිණ් වනාහි වන්නේමය. දුහධාතුහු කෙරෙන් පූර්වසූත්‍රයෙන් ඉණ්ප්‍රත්‍යය නිෂේධ කල්හි මෙහි ග්‍රහණය යක්ප්‍රත්‍යයාගේ නිෂේධය පිණිසයි. ඤිප්‍රත්‍ය

---

* සන් සනන්තඃ. භූෂා අදෞ යස්‍ය ස භූෂාදිඃ. සන් ච ශ්‍රන්ථශ්ච ග්‍රන්ථශ්ච බ්‍රෑශ්ච කෲශ්ච ගෲශ්ච දුහශ්ච නමශ්ච භූෂාදිශ්චෙති තස්මාත්. ඤිර්ඤ්‍යන්තඃ, මෙ (ආත්මනෙපදෙ) අඃ (අකර්මකඃ) මාඞඃ. ඤිශ්ච ස්නුශ්ච ශ්‍රිශ්ච මාඞශ්චෙති තස්මාත්. න මිණ් අමිණ්.

යාන්තය බ්‍රෑධාතුය සත මොවුන්ගේ විකර්මකත්වය ඇති කල්හිද එබැවින්ම මොවුන්කෙරෙන් කර්මයෙහිද කර්මකර්තෘත්වයයි දතයුතු. [පාණිනිඃ 3. 1. 89.]

(මූ-) විකීෂීතෙ අවිකීර්ෂිෂ්ට. ශ්‍රථ්නීතෙ අශ්‍රන්ථිෂ්ට, ග්‍රථ්නීතෙ අග්‍රන්ථිෂ්ට. බ්‍රෑතෙ අවොචත. කිරතෙ අකීර්ෂ්ට, ගිරතෙ අගීර්ෂ්ට. දුග්ධෙ අදුග්ධ. නමතෙ අනංසත. තංසතෙ අතංසිෂ්ට. කාරයතෙ, අචීකරත අකාරිෂ්ට අකාරයිෂ්ට. ස්නුතෙ අස්නාවිෂ්ට අස්නොෂ්ට. ශ්‍රයතෙ අශිශ්‍රියත අශ්‍රායිෂ්ට, අශ්‍රයිෂ්ට. ආහතෙ, ආවධිෂ්ට ආඝානිෂ්ට ආහත.

(ස-) යං කර්තෘම්ච්ඡති ස ස්වයමෙව විකීෂීතෙ යන වාක්‍යයෙහි විකීෂිධාතු වේ, යක් ප්‍රතිෂෙධ කළ කල්හි භාගයෙක්හි කර්තෘවාචක බැවින් ශප් වේ, විකීෂීතෙ. ඊ—තන්, ඉණ් නිෂෙධයි, (551) සි, අභිනනබැවින් මිණ්හටද නිෂෙධයි, (554) ඉම් වේ, අවිකීර්ෂිෂ්ට. සකෘද්ගතෞ විප්‍රතිෂෙධෞ යද් බාධිතං තද්බාධිතමෙව යන න්‍යාය හෙතුකොටගෙන සිප්‍රත්‍යය බාධකයාහට ඉණ්ප්‍රත්‍යයාගේද නිෂෙධය ඇති කල්හි නැවත සිප්‍රත්‍යය කෙසේ වන්නේද යත්, න්‍යායයා තමා සියලු තන්හි අධිකාර නොවන බැවිනි. ශ්‍රන්ථගමොක්ෂෙ, කී-තෙ, යක්හට නිෂෙධ කල්හි භාගයෙක්හි කර්තෘසංඥ බැවින් (738) ශ්නාප්‍රත්‍යයද, (701) ශ්නාභ්‍යස්තයොරාතඃ යනාදියෙන් ඊකාරද, (567) නකාරලොපයද වෙත්, ශ්‍රථ්නීතෙ. ඊ-තන්, ඉණ් නිෂෙධ කල්හි සිප්‍රත්‍යය වන්නේය, ඉම්ප්‍රත්‍යයද වන්නේය, අශ්‍රන්ථිෂ්ට. ග්‍රන්ථගදභෙ යන ධාතුහටද එසේම සිධවේ, ග්‍රථ්නීතෙ අග්‍රන්ථිෂ්ට. ශ්‍රන්ථතෙ ග්‍රන්ථතෙ යනු භ්වාදිගණයෙහි ක්‍රියාවෙක් උදාහරණ කෙරෙයි. බ්‍රෑ-තෙ, යක් නිෂෙධ කල්හි ශප් වේ, අදාදි බැවින් ශප්හට ලොප්වේ, බ්‍රෑතෙ. ඊ-තන්, ඉණ්ප්‍රත්‍යයහට නිෂෙධ කල්හි රසංඥ රහිත විෂයෙහි (725) වච ආදෙශද, (618) ඩප්‍රත්‍යයද, (652) වොචාදෙශද වෙත්, අවොචත. කෘෂවික්ෂෙපෙ, තෙ, යක්ප්‍රත්‍යය නිෂෙධ කල්හි තුදාදි බැවින් (738) ශප්‍රත්‍යයද, (628) ඍකාරයහට ඉර්ද වෙත්, කිරතෙ. ඊ-තන්, ඉණ්නිෂෙධ කල්හි සි, (747) ස්‍යාද්‍යෘත් යනාදියෙන් ඉම්ප්‍රත්‍යයාභාව පක්ෂයෙහි (659) සිහට කිත්ත්වයයි, ඉර්ද, (228) දීඝද වෙත්, අකීර්ෂ්ට. ඉම් පක්ෂයෙහි වනාහි අකරිෂ්ට අකරීෂ්ට කියාද වෙත්. ගෘශනිගර

ණෙ යන ධාතුහටද ශිරාතෙ, අශිර්ෂ්ට යන්නද පළමු පරිද්
දෙන්ම සිඩයි. දුහ-තෙ, යක්ප්‍රත්‍යයහට නිෂෙධ කල්හි ශප්,
ශප්ප්‍රත්‍යයහට ලොප්ද, (176) හකාරයහට ඝකාරද, තකාරය
හට ධකාරද වෙත්, දුග්ධෙ. වී-තන්, පූර්වසූත්‍රයෙන්ම ඉණ්
නිෂෙධ කල්හි (657) සක්ප්‍රත්‍යයාගේ අප්‍රාප්ති පක්ෂයෙහි සිහට
නිෂෙධය වේ, අදුග්ධ. නම-තෙ, යක්හට නිෂෙධ කල්හි ශප්
වේ, නමතෙ. වී-තන්, ඉණ් නිෂෙධ කල්හි සි, ඉත්සංඥ ඖකා
රය බැවින් ඉම් නොවේ, අනංසත. තංසධාතුව භූෂාපියෙහි
වේ, තංසතෙ, අතංසිෂ්ට යනු වේ. කෘධාතු, ඤි, කාරිධාතුහු
කෙශරන් තෙවිභක්ති, යක්ප්‍රත්‍යයහට නිෂෙධ කල්හි ශප්,
කාරයතෙ. වී-තන්, ඉණ් නිෂෙධ කළ කල්හි (613) අඞ්,
ද්විත්වාදිය වේ, අචීකරත. අඞ්ප්‍රත්‍යයාගේ නිත්‍යත්වය ඇති
කල්හිද මෙහි, මිණ් වර්ජං යනු කීමෙන් මිණ්ප්‍රත්‍යයාගේ
ප්‍රාප්තිය අනුසරණයකොටගෙන ඤිප්‍රත්‍යයාන්තය ශ්‍රිධාතුය
යන මේ දෙදෙනා කෙරෙන් පරවූ පක්ෂයෙහි විසංඥයෙහි
සි, එබැවින් මිණ්, ඤිහට ලොප්වේ, අකාරිෂ්ට. මිණ්ප්‍රත්‍ය
යාගේ අප්‍රාප්ති පක්ෂයෙහි ඉම්, ඤිහට ලොප් නුවූ කල්හි,
අකාරයිෂ්ට යනු වේ. ෂ්ණුලප්‍රස්නුත්‍යං, ස්නු-තෙ, යක්හට
නිෂෙධ කල්හි ශප්, ශප්හට ලොප් වේ, ස්නුතෙ. වී-තන්,
ඉණ් නිෂෙධ කල්හි සි, මිණ්, වෘද්ධ්‍යාදිය වේ, අස්නාවිෂ්ට.
මිණ්ප්‍රත්‍යයාගේ අප්‍රාප්ති පක්ෂයෙහි (596) ස්නුක්‍රමො'මෙ
යනු නියම බැවින් ඉණ් නිෂෙධ වේ, අස්නොෂ්ට. ශ්‍රිඤ්සෙ
වනෙ, තෙ, යක් නිෂෙධ කල්හි ශප්, ශ්‍රයතෙ. වී-තන්, ඉණ්
නිෂෙධ කල්හි අඞ්, ද්විත්වාදිය වේ, ශිශ්‍රියත. මිණ් කළ පක්ෂ
යෙහි අශ්‍රායිෂ්ට. ඉණ් පක්ෂයෙහි අශ්‍රයිෂ්ට. ආපූර්ව හන-තෙ,
යක්හට නිෂෙධ කළ කල්හි ශප්, ශප්හට ලොප්ද, (676)
ඤම්ලොපයද වෙත්, ආහතෙ. වී-තන්, ඉණ්හට නිෂෙධ
කල්හි සි, මිණ්, (678) වධාදෙශද, වෘද්ධිද, (744) හ්‍රස්වද
වෙත්, ආවධිෂ්ට. වධාදෙශ නොවන පක්ෂයෙහි (679) හකා
රයහට ඝකාරද, වෘද්ධ්‍යාදියද වෙත්, ආඝානිෂ්ට. මිණ්ප්‍රත්‍ය
යාගේ අභාව පක්ෂයෙහි (879) සිහට කිත්වයද, ඤම්ලො
පයද, සිහට ලොප්ද වෙත්, ආහත. ආඞ් පූර්වවූ හනති යන්
නහු අකර්මක බැවින්ද (878) ආත්මනෙපදවිධාන හෙයින්ද,
අකර්මකය කර්මකත්‍රීත්ව අසම්භව බැවින් මේ ආත්මනෙපද
යෙහි වූ කර්මය අකර්මක වූයේයයි දතයුතු.

(මූ-) 932. නයාදි-ක්‍ෂ්‍යන්තාණිගත්‍යර්ථා
මුඛ්‍යෙ ණෙ ණත්‍යමාප්නුයුඃ,
ගෞණෙ යාචාදයො'න්‍යෙ තු
යථෙෂ්ටං ද්විණ් ධුෂ්විති.*

(ස-) ද්විකර්මකධාතූන් කෙරෙන් කර්මය වාච්‍යවීමෙහි ප්‍රත්‍යය වූ කල්හි මුඛ්‍යකර්මය හෝ ගෞණකර්මය හෝ ප්‍රධාන අප්‍රධාන දෙකම හෝ කුමන කර්මයෙක් උක්තවේදැයි යන මේ සන්දෙහය ඇති කල්හි විධානයක් නයාදි යනාදින් කියා.

ද්විණ්ධුෂු, ද්විකර්මක ධාතූන් කෙරෙහි ; නයාදි, නීධාතු ආදි කොට ඇති වහධාතු හෘධාතු දණ්ඩිධාතු ග්‍රහධාතු කෘෂධාතු මන්ථධාතු මුෂධාතු පචාදිධාතූය යන නවයද ; ක්‍ෂ්‍යන්තාණිගත්‍යර්ථාඃ, ණිප්‍රත්‍යයාන්තවූ අකර්මකධාතූද ණිප්‍රත්‍යයාන්තවූ ගත්‍යර්ථ ධාතූද යන මේ ධාතූහු ; මුඛ්‍යෙණෙ, මුඛ්‍යකර්මය වාච්‍යවූ ස්ථාන යෙහි ; ණත්‍යං, කර්මප්‍රත්‍යයට ; ආප්නුයුඃ, පැමිණෙන්නාහ ; යාචාදයඃ, යාච්ඤාර්ථධාතු ආදිකොට ඇති දුහධාතු විධාතු ප්‍රච්ඡ ධාතු රුධධාතු බ්‍රෑධාතු ශාසධාතු ජිධාතු යන මේ ධාතූහු අට ; ගෞණෙ, ගෞණකර්මය වාච්‍ය කල්හි කර්මප්‍රත්‍යය වන්නාහ ; අන්‍යෙ තු, අන්‍යවූ ද්විකර්මකධාතූහු වනාහි ; යථෙෂ්ටං, මුඛ්‍ය කර්මය හෝ ගෞණකර්මය වාච්‍ය කල්හි ඉෂ්ට පරිද්දෙන් කර්ම ප්‍රත්‍යය වන්නාහුය යනු නියමයයි. ණිප්‍රත්‍යයාන්තයෝ නම්, ශබ්දාර්ථධාතු අශනාර්ථධාතු ග්‍රහධාතු කෘෂ්ධාතු ශ්‍රෑ හෘ කෘ යන මේ ධාතු අටමය. කිසිවෙක් අන්‍යයන් කෙරෙහි කියයි. මුඛ්‍යත්වය නම් ප්‍රත්‍යක්‍ෂ ක්‍රියායෙන් යුක්තවීමයි. ගෞණත්වය නම් දූරැව සිටියාවූ වසනලද ක්‍රියායෙන් යුක්තවීමයි. මෙහි යථෙෂ්ටං යනු අනිශ්චයෙන් කියනලද්දේය, සියලු තන්හි ණිප්‍රත්‍යයාන්තයන්ගේ ප්‍රයොජ්‍ය කර්මයම උක්තවෙයි යනු පාණිනි සම්මතින් ක්‍රමදීශ්වරයෝ කියත්.

(මූ-) නිත්‍යෙ විජනමජගරි රජනිමගම් මුදමයාචි සමෙහාගං,
ගොපී භාවමකායශීත භාවශෛවනා මනනෙතන.

ඉති ණිභාවපාදඃ.

---

* නාස්ති ණං (කර්ම) යස්‍ය සො'ණඃ. අණිශ්ච ගත්‍යර්ථශ්ච අණිගත්‍යර්ථෞ, ක්‍ෂ්‍යන්තෞ ච තෞ අණිගත්‍යර්ථෞ චෙති ක්‍ෂ්‍යන්තාණිගත්‍යර්ථෞ. නයාදයශ්ච ක්‍ෂ්‍යන්තාණිගත්‍යර්ථාශ්ච තෙ.

(ස-) නීතේ‍ය යනාදීන් උදාහරණයන් කියයි.

අනන්තෙන, කෘෂ්ණයා විසින්; ගොපී, ගොපභාර්‍ය්‍යාතොමෝ; විජනං, ජනශූන්‍ය වනයට; නීතේ‍ය, පමුණුවනලද්දීය; මෙහි ගොපී යන මුඛ්‍යකර්‍මය උක්ත වෙයි; අනන්තෙන, කෘෂ්ණයා විසින්; ගොපී, ගොපීතොමෝ; රජනීං, රාත්‍රියෙහි; අජාගරි, නිද්‍රාවර්ජිත කරවනලද්දීය; (282) දෙශාධ්ව කාල යන මෙයින් කාලාධිකරණවූ රජනීහුගේ කර්‍මත්වය ඇති කල්හි සකර්‍මක වූද, ස්වභාවයෙන් අකර්‍මකවූ ජාගෘධාතුහුගේ ණිප්‍රත්‍යය රහිත කාලයෙහි කර්තෘවූ ගොපියහට (284) කර්‍මත්වය වෙයි, ඔහු කෙරෙන්ද ප්‍රෙරණක්‍රියාවගේ මුඛ්‍යකර්‍මය ගොපී යනුයි, උක්ත වෙයි; අනන්තෙන, කෘෂ්ණයා විසින්; ගොපී, ගොපීතොමෝ; මුදං, සන්තොෂයට; අගමි, පමුණුවනලද්දීය; මෙහිද ගොපීතොමෝ මුඛ්‍යකර්‍මයනුයි උක්තයි; අගමි යනු ණිප්‍රත්‍යයාන්ත ගමධාතුහු කෙරෙන්, ඊ-තන් වෙයි. අනන්තෙන, කෘෂ්ණයා විසින්; ගොපී, ගොපීතොමෝ; සම්භොගං, සම්භොගය; අයාචි, ප්‍රාර්ථනා කරණලද්දීය; මෙහි ගොපීතොමෝ ගෞණකර්‍මයනුයි උක්තයි. යථෙෂ්ටං යන්නට උදාහරණ කියයි, අනන්තෙන, භාවං, භාවවිශෙෂය; අකාර්‍ය්‍යත, කරවනලද්දීය; මෙහි ගොපිය මුඛ්‍යකර්‍මයනුයි උක්තයි. අනන්තෙන, එනාං ගොපීං, මේ ගොපිය ලවා; භාවශ්ච, භාවයද; අකාර්‍ය්‍යත, කරවනුලැබූයේය, මෙහි භාවං යන ගෞණකර්‍මය උක්තයි. අකාර්‍ය්‍යත යනුද කාරි යනුද ණ්‍යන්තධාතුහු කෙරෙන් ශීසංඥ තවිභක්තියි.

අකර්‍මක ධාතුහු වනාහි,

සත්තා ජීවන දීප්තිශයනක්‍රීඩානිවාසක්ෂයා
'ව්‍යක්තධ්වාන නභොගතිස්ථිති ජරාලජ්ජාප්‍රමාදෝදයෙ,
උන්මාදෙ ච පලායනභ්‍රමණයොඃ ඛ්‍යාතෞ ක්ෂචෙවොටනෙ
මොහෙධාවන යුද්ධශුද්ධි දහනෙ ශාන්තෞ පලුතෞ මජ්ජනෙ.
දීප්තෞ ජාගර ශොෂ චක්‍රගමනොත්සාහෙ මෘතෞ සංශයෙ
ග්ලානෞමන්දගතෞ ච නෘත්‍යපතනෙචෙෂ්ටාක්‍රුධොරොදනෙ,
වෘද්ධෞ භාවකෘතෞ ච සිද්ධිවිරතෞ හර්ෂොපවෙශෙ බලෙ
කම්පොද්වෙග නිමෙෂ ස්වාගයතනාසෙවෙධවෝ'කර්‍මකාඃ.

(ස-) සකර්‍මක ධාතුහුද කර්‍මයක් විවක්ෂානුවූ කල්හි අකර්‍මක ධාතුහු ලෙවත්, එසේද ගොසීවනුතෙම කියයි.

ධාතොරර්ථාන්තරෙ වෘත්තෙ ධාත්වර්ථෙනොප සංග්‍රහාත්,
ප්‍රසිද්ධෙරවිවක්ෂාතඃ කර්ම්මණො'කර්ම්මකා ක්‍රියෙ-ති.

ධාත්වර්ථය හා සමග කර්මය සංග්‍රහය හෙතුකොටගෙන යන අර්ථයි. මෙසේයි, තපස්‍යති මුනිඃ යනාදියයි.

කර්මභාවපාදය නිමි.

කෘත්ඃ.

(මු-) 933. භවද්භූතභවිෂ්‍යෙ ත්‍රිශඃ ක්‍යාද්‍යාඃ. (භවත්-භූත-භවිෂ්‍ය 7. ත්‍රිශඃ 1...ක්‍යාද්‍යාඃ 1...)

ක්‍යාද්‍යාඃ ක්‍යාදය ස්තිප්‍රස්තිසුඃ ක්‍රමාත් වර්ත්තමානාතීතභවිෂ්‍යත්සු කාලෙෂු ස්‍යුඃ.*

(ස-) ක්‍යාද්‍යාඃ ක්‍යාදයඃ, ක්‍ී ආදිකොට ඇති ඛී ගී යන විභක්ති හුද ඝී ටී ඩී යන විභක්තිහුද ඪී ඞී තී යන විභක්තිහුද ; ත්‍රිස්ත්‍රිසුඃ, තුණතුණ බැගින් ; ක්‍රමාත්, ක්‍ී-ඛී-ගී-යන මේ තුණ වර්ත්මානයෙහිද ඝී-ටී-ඩී-යන තුණ අතීතයෙහිද ඪී-ඞී-තී-යන තුණ අනාගතයෙහිද යන මේ ක්‍රමයෙන් ; වර්ත්තමානාතීතභවිෂ්‍යත්සු, වර්තමානය අතීතය අනාගතය යන ; කාලෙෂු, කාලයන් කෙරෙහි ; ස්‍යුඃ, වන්නාහ.

මෙහි කාලෙ යන විශෙෂ්‍යපදය අධ්‍යාහාර කටයුතු. භවත් යනු වර්තමාන කාලයෙහි ශතෘප්‍රත්‍යය විධාන කළ බැවින් වර්තමාන කාලයෙහි වේ, භූත යනු අතීතයෙහි ක්තප්‍රත්‍යය විධාන බැවින් අතීතකාලය වේ, භවිෂ්‍ය යනු භවිෂ්‍යත්කාල යයි. තව්‍යාදි ප්‍රත්‍යයන්ගේ විධානය සාධාරණ කාලයෙහි වූයේද මෙහි භවිෂ්‍යත්කාලයෙහි, යප්‍රත්‍යයයි. පටන්ගන්නා ලද ක්‍රියාවගේ සමාප්තිය හෝ අවශානය දක්වා පවත්නා කාලය වර්තමාන වේ, මෙසේයි, මහාභාරතං පඨති, කියා වේ. ඒ වර්තමානය චතුර්විධ වේ—මෙසේයි,

ප්‍රවෘත්තොපරතශ්චෛව, වෘත්තාවිරතඑව ච,
නිත්‍යප්‍රවෘත්තඃ, සාමීප්‍යෙ, වර්තමානශ්චතුර්විධඃ.

---

* භවංශ්ච භූතශ්ච භව්‍යශ්ච තත්තස්මිං. ක්‍ී ආද්‍යා, යාසාං තාඃ.

ක්‍රමයෙන් උදාහරණ මෙසේයි, මාංසං නඛාදති යනුයි, මෙහි පළමු පැවති මාංස අනුභවයෙන් වැළැක්කේය යන අර්ථයි. ඉහ කුමාරාඃ ක්‍රීඩන්ති, යන මෙහි මෙකල්හි ක්‍රීඩාවක් නැත්තේද පළමු ක්‍රීඩාව බුද්ධියෙහි පවත්නා බැවින් වර්තමානය වේ. පර්වතාස්තිෂ්ඨන්ති, යන මෙහි නිත්‍යප්‍රවෘත්තිය බැවින් වර්තමාන වේ. තවද පර්වතයන්ගේ නිත්‍යප්‍රවෘත්තියෙහිද සම්බන්ධ විවක්ෂායෙන් භූත භවිෂ්‍යත් කාල දෙක්හිද ප්‍රයොග වන්නේය. සාමීප්‍යය භූතසාමීප්‍යය භවිෂ්‍යත් සාමීප්‍යයයි කියාද ද්විවිධ වේ, මෙසේයි, ආගමනයට අනතුරුවද, එෂො හමාගච්ඡාමි, යි කියයි. එසේම ගමන කෙරෙන් පළමුද, එෂො'හං ගච්ඡාමි යනු කියත්.

යම් කාලයෙක්හි ක්‍රියාසමාප්තිය වන්නීද ඒ අතීතයයි, ඒ අතීතයද අද්‍යතනය (අද පැවති ක්‍රියා) හ්‍යස්තනය (ඊයේ දවස්හි වූ ක්‍රියා) පරොක්ෂයයි (ඇසට ගොචර නුවූ) ක්‍රියා ත්‍රිවිධ වේ. ක්‍රමයෙන් උදාහරණ මෙසේයි—සඃ අද්‍යාභවත්, සහ්‍යො'ද්‍රාක්ෂීත්, ස බහුදිනං ජගාම. අද්‍යතනයෙහි, ඩීසංඥය වේ, හ්‍යස්තනයෙහි, ටීසංඥය වේ, පරොක්ෂායෙහි, ඞීසංඥය වෙයි. ව්‍යභිචාරවශයෙන් තුන්කල්හිම වන්නේයයි කිසිවෙක් ඒ පිළිනොගණීයි. භවිෂ්‍යත් කාලයද අද්‍යතන භවිෂ්‍යත්, අනද්‍යතනභවිෂ්‍යත්, දූරභවිෂ්‍යත්යයි ත්‍රිවිධ වේ, මෙසේයි, අද්‍යභවිෂ්‍යතා, ශ්වො භවිෂ්‍යති, වත්සරාන්තෙ භවිෂ්‍යති යන මේ ක්‍රමයෙනි.

(මු-) ශෙතෙ ස චිත්තාශයනෙ මම මීන කූර්ම—
කොලො'හවනනෘහරිවාමනජාමදග්න්‍යඃ,
යො'භූද්බභූව භරතාග්‍රජකෘෂ්ණබුද්ධඃ
කල්කී සතාඤ්ච භවිතා ප්‍රහරිෂ්‍යතෙ'රීන්.

(ස-) ඩීසංඥය, ගීසංඥය, ඞීසංඥය, පීසංඥය, යන මේ විභක්තීන්ගේ විශෙෂවිධානය මතු කියන්නේයයි ඒ සතර හැර ශෙතෙ යනාදි උදාහරණ කෙරේ.

යඃ, යමෙක්තෙම ; මීනකූර්මකොලඃ, මත්ස්‍යාවතාරය, කූර්මාවතාරය යන දෙදෙනා හා සමග වරාහාවතාරයෙක් ; අභවත්, වූයේද ; නෘහරිවාමනජාමදග්න්‍යඃ, නරසිංහය—වාමන නම් පස්වන අවතාරය යන දෙදෙනා හා සමග—පරශුරාමාවතාරයෙක් ; අභූත්, යමෙක් වූයේද ; භරතාග්‍රජකෘෂ්ණබුද්ධඃ,

රාමකුමාරය—කෘෂ්ණ කුමාරය යන අවතාර දෙදෙනා හා සමග—බුද්ධාවතාරයෙක් ; බභූව, යමෙක් පරොක්ෂාකාලයෙහි වූයේද ; කල්කී, කලියුගාවශානයෙහි කල්කී නම් දශවන අවතාරයෙක් ; භවිතා, යමෙක් මතු වන්නේද ; සතාං, පණ්ඩිතයන්ගේ ; අරීන්, සතුරන් ; ප්‍රහරිෂ්‍යතෙ, යමෙක් මතු පැහැරගන්නේද ; සඃ, තෙතෙම ; මම, මාගේ ; චිත්තාශය නෙ, සිත් නැමැති යහනෙහි ; ශෙතෙ, සයනය කෙරේ.

මෙහි අභවත් යනු ඞීසංඥ ප්‍රත්‍යයයි, අභූත් යනු ටිසංඥ ප්‍රත්‍යයයි, බභූව යනු ඕසංඥ ප්‍රත්‍යයයි, භවිතා යනු ඩීසංඥ ප්‍රත්‍යයයි, ප්‍රහරිෂ්‍යතෙ යනු තීසංඥ ප්‍රත්‍යයයි, ශෙතෙ යනු කීසංඥයයි.

(මූ-) 934. **කී ස්මෙනාතීතෙ.** (කී 1. ස්මෙන 3. අතී තෙ 7.)

ස්මෙන යොගෙ අතීතෙ කාලෙ කී සත්‍යාත්. හනති ස්ම රාවණං රාමඃ.

(ස-) කී, කීසංඥයතෙම ; ස්මෙනයොගෙ, ස්ම යන නිපා තය හා යෙදුනු කල්හි ; අතීතෙකාලෙ, ඉක්මගිය කාලයෙහි ; සත්‍යාත්, වන්නේය.

රාමඃ, රාමතෙම ; රාවණං, රාවණයා ; හන්තිස්ම, නැසුයේය. [පාණිනිඃ 3. 2. 1. 18.]

(මූ-) 935. **යාවත් පුරාභ්‍යාං භවිෂ්‍යෙ.** (යාවත්-පුරාභ්‍යාං 3 ⋯ භවිෂ්‍ය 7.)

යාවද් භවති කල්කී, පුරාදෘශ්‍යතෙ කල්කී.

(ස-) යාවත් පුරාභ්‍යාං, යාවත් පුරා යන මේ දෙදෙනා හා යෙදුනු කල්හි ; භවිෂ්‍යෙ, භවිෂ්‍යත් කාලයෙහි කීසංඥය වන්නේය. කල්කීතෙම යම්තාක් වන්නේද කියයි.

පුරා යන නිපාතය සමීපවූ භවිෂ්‍යත්කාලයෙහි වේ. පුරා යන්නහා සාහචර්‍ය්‍යයෙන් යාවත් යනුද අව්‍යයයි. එහෙයින්ම යාවද්දත්‍යාති තාවද් භොක්ෂ්‍යතෙ යනාදියෙහි අව්‍යයනිනන කල්හි වර්ත්තමානකාලික විභක්ති නොවේ. යාවද් භවති පුරා දෘශ්‍යතෙ-යන මෙහි යාවත් පුරා ශබ්දයන්ගේ යොගයෙහි භවිෂ්‍යත්කාලාර්ථයෙහි වර්ත්තමානකාලික විභක්තියි. [පාණි නිඃ 3. 3. 4.]

(මූ-) 936. **කදාකර්හිභ්‍යාං වා.** (කදාකර්හිභ්‍යාං 3 ⋯ වා 1.)

කදා පශ්‍යාමි ගොවින්දං, කර්හි ද්‍රක්ෂ්‍යාමි ශඞ්කරං.

(ස-) කදාකර්හිභ්‍යාං, කදා කර්හි යන මේ දෙදෙනාහා සමග; වා, විකල්පයෙන් භවිෂ්‍යත්කාලයෙහි කීසංඥවිභක්ති වන්නීය. ගොවින්දයා කවරකාලයෙක්හි දක්නෙම්ද කියා වේ.

පශ්‍යාමි සී ද ද්‍රක්ෂ්‍යාමි සීද විකල්පය දක්වනලදී. පශ්‍යාමි යනු, කීසංඥවිභක්තියි. ද්‍රක්ෂ්‍යාමි යනු, තීසංඥවිභක්තියි. [පාණිනිඃ 3. 3. 5.]

(මු-) **937. කිම්භිර්ලිප්සායාං.** (කිම්භිඃ 3...ලිප්සායාං 7.)

ඩතරඩතමක්‍යත්‍යන්ත-කිමො-රූපෛපර්යොගෙ භව්‍යෙ කී වා සතත් ලිප්සායාං.

කතරඃ කතමඃ කො වා භික්ෂාං රාෂ්‍යති රාති වා.

(ස-) ලිප්සායාං, ලැබීමට කැමැත්තක් හැඟෙන කල්හි ; ඩතර ඩතමක්‍යත්‍යන්ත කිමඃ, ඩතරප්‍රත්‍යය-ඩතමප්‍රත්‍යය-විභක්ත්‍යන්ත කිම්ශබ්දය යන මොවුන්ගේ; රූපෛපර් යොගෙ, රූපයන් හා සමග යෙදීමක් ඇති කල්හි; භව්‍යෙ, භවිෂ්‍යත් කාලයෙහි; වා, විකල්පයෙන්; කී සතත්, කීසංඥවිභක්ති වන්නීය. කොවා භික්ෂාං රාති, කවරෙක්නම් භික්ෂාව දෙන්නේද. කිම්භිඃ යන බහුවචනය කරණකොටගෙන සියලු ක්‍රම ඇත්තාවූ කිම්ශබ්ද රූපයන්ගේ ප්‍රාප්තියයි. වයොර්මධ්‍ය කඃ බහූනාං මධ්‍ය කඃ යනු වේ. (510) රාස්‍යති යනු තීසංඥ ප්‍රත්‍යයයි, රාති යනු කීසංඥප්‍රත්‍යයයි, රාල දානෙ ධාතුයි. [පාණිනිඃ 3. 3. 6.]

(මු-) **938. ලිප්ස්‍යසිද්ධෞ.** (ලිප්ස්‍ය-සිද්ධෞ 7.)

ලිප්ස්‍යෙනාන්නාදිනා ස්වර්ගාදෙඃ සිද්ධෞ සත්‍යාං භව්‍යෙ කී වා සතත්.

යො භික්ෂාං දදාති දාස්‍යති වා ස ස්වර්ගං යාති යාස්‍යති වා.

(ස-) ලිප්ස්‍යෙන, ලබනු කැමතිවනු ලබන්නාවූ ; අන්නාදිනා, ආහාරාදියක් කරණකොටගෙන ; ස්වර්ගාදෙඃ, ස්වර්ගාදිහුගේ; සිද්ධෞ සත්‍යාං, සිද්ධිය ඇති කල්හි ; භව්‍යෙ, භවිෂ්‍යත් කාලයෙහි ; වා, විකල්පයෙන් ; කී සතත්, කීසංඥවිභක්ති වන්නීය. යො භික්ෂාං දදාති ස ස්වර්ගං යාති, යමෙක් භික්ෂාව දෙන්නේද හෙතෙම ස්වර්ගයට පැමිණෙන්නේය.

පෘථක්යොගය බැවින් කිම්භිඃ යනු අනුවර්ත්තනය නොවෙයි. යො භික්ෂාං යනාදි උදාහරණයෙහි වූ වාක්‍යයෙන් දෙන්නාවූ

කිසිවක්හු ලවා උත්සාහ වර්ධනය කරවයි. ප්‍රරෝචනායෙහි ජෛමරයෝ කියත්. දදාති යාති යනු කීසංඥයි, දාස්‍යති යාස්‍යති යනු තීසංඥයි. [පාණිනිඃ 3. 3. 7.]

(මු-) 939. **ගෘෂී ශංසයොඃ.** (ගෘපීශංසයොඃ 7..)

ගත්‍අපේ ප්‍රෛෂ්‍යාදෞ ආශංසායාඤ්ච භවේ‍ය කී වා ස්‍යාත්. ගුරුශ්චෙදායාති ආයාස්‍යති වා, අථ ත්වං වෙදමධීෂ්ව වයං තකීමධීමහෙ.

(ස-) ගත් අපේ, ගීසංඥයාගේ අර්ථයෙහිද; ප්‍රෛෂාදෞ ‍ං ප්‍රෛෂ්‍යය (ක්‍රියායෙහි නියොගකිරීම) ආදිකොට ඇති ප්‍රාප්තකාල අනුමත යන මෙහිද; ආශංසායාඤ්ච, සම්භාවනායෙහිද; භවේ‍ය, භවිෂ්‍යත් කාලයෙහි; වා, විකල්පයෙන්; කී ස්‍යාත්, කීසංඥය වන්නේය.

වෘත්තියෙහි ප්‍රෛෂාදෞ යනු කියන බැවින් (954) මතු කියනුලබන්නාවූ විධි ආදිකොට ඇති ගීසංඥයාගේ අර්ථයන් කෙරෙහි ප්‍රෛෂ්‍ය ප්‍රාප්තකාල අනුමත යන මොව්හු ගන්නා ලැබෙත්. ගුරුශ්චෙදායාති, ඉදින් ආචාර්‍ය්‍යතෙම එන්නේනම්; අථ ත්වං වෙදමධීෂ්ව, එකල්හි තෝ වේදය හදාරන්නෙහිවා; වයංතර්කමධීමහෙ, අපි තර්කය හදාරන්නමෝ.

ගුරුශ්චෙදායාති යනු සම්භාවනාවෙහියි, ත්වං වෙදං අධීෂ්ව, යනාදිය ගීසංඥයාගේ අර්ථයෙහි අනුමතියෙහි උදාහරණ දෙකයි, අධීෂ්ව යන මොහුගේ පක්ෂයෙහි, අධීෂෙ යි කීසංඥය වෙයි, අධීමහෙ යන මොහුගේ පක්ෂයෙහි, අධ්‍යාමහෙ කියා ගීද වන්නේය. ආශංසායෙහි ශීඝ්‍රාර්ථයන් හා භව්‍යයෙහි තීසංඥය නිත්‍යයෙන් වන්නේය යනු වක්තව්‍යයි, එහෙයින්, වෘෂ්ටිශ්චෙදායාස්‍යති ශීඝ්‍රං ධාන්‍යං වප්ස්‍යාම යනු වේමය. [පාණිනිඃ 3. 3. 8.]

(මු-) 940. **ජාත්වපිභ්‍යාං සදා ක්ෂෙපෙ.** (ජාතු-අපිභ්‍යාං 3.. සදා 7. ක්ෂෙපෙ 7.)

ජාතු නින්දසි ගොවින්දමපි නින්දසි ශඞ්කරං.

(ස-) ජාත්වපිභ්‍යාං, ජාතු අපි යන දෙදෙනා සමග යෙදීම ඇති කල්හි; සදා, සියලු කාලයෙහි නිත්‍යයෙන්; ක්ෂෙපෙ, ගර්හාර්ථයෙහි කීසංඥ වන්නීය. සවේෂු කාලෙෂු යනු අධිකාරයි.

ගොවින්දං, ගොවින්දයාට; ජාතු, කිසිකලෙක්හි; නින්දසි, ගර්හා කරන්නෙහි. [පාණිනිඃ 3. 3. 142.]

(මු-) **941. කථමා බී ච වා.** (කථමා 3. බී 1. ච 1. වා 1.)

කථං නින්දස්‍යජං නින්දෙඃ ශම්භුං, දෙවිං-නිනින්දිථ.

(ස-) කථමා, කථම්ශබ්දය හා යෙදෙන කල්හි සියලු කාලයෙහි; වා, විකල්පයෙන්; බී ච, බීසංඥයද චකාරය කරණ කොටගෙන කීසංඥයද ගර්හාවෙහි වන්නේය. අජං, විෂ්ණුට; කථං නින්දසි, කෙසේ ගර්හා කෙරෙහි.

කථංශබ්දය වාක්‍ය තුණෙහිම යෙදියයුතුයි. නින්දසි යනු කීසංඥයයි, නින්දෙඃ යනු බීසංඥයයි, නිනින්දිථ යනු සීසංඥයයි. [පාණිනිඃ 3. 3. 143.]

(මු-) **942. කිම්භිඃ බිතෞ.** (කිම්භිඃ 3... බිතෞ 1 ..)

කො නින්දිෂ්‍යති ලක්ෂ්මීශං නින්දෙත් කතරඊශ්වරං.

(ස-) කිම්භිඃ, ඩතරඩතමයන් හා සමගද විභක්ත්‍යන්තවූ කිං ශබ්ද යන මොවුන්ගේ රූපයන් හා යෙදෙන කල්හි සියලු කාලයෙහි ගර්හාවෙහි; බිතෞ, බීසංඥ තීසංඥ දෙක වන්නේය. නින්දිෂ්‍යති යනු, තීසංඥයයි, නින්දෙත් යනු, බීසංඥයයි. [පාණිනිඃ 3. 3. 144.]

(මු-) **943. අන්‍යෛශ්චා ශ්‍රද්ධා මර්ෂෙ.** (අන්‍යෛඃ 3... ච 1. අශ්‍රද්ධාමර්ෂෙ 7.) කිම්භිශ්ච.*

(ස-) කිම්භිශ්ච යනු වෘත්තියයි. අන්‍යෛශ්ච, ඩතරඩතම විභක්ත්‍යන්ත කිම්ශබ්දය යන මොවුන්ගේ රූපයන් හා සමගද, අන්‍යවූ ශබ්දයන් හා සමගද යෙදෙනකල්හි සියලු කාලයෙහි; අශ්‍රද්ධාමර්ෂෙ, අසම්භාවනාය, නොයිවසීමය යන අර්ථයන් කෙරෙහි බී තී දෙක වන්නාහ. මෙහි ක්ෂෙපෙ යනු අනුවර්ත්තනය නොවේ.

(මු-) න ශ්‍රද්දධෙ මර්ෂයෙ නො යත් ස ගර්හිෂ්‍යතෙ හරිං,
හරං ගර්හේත කො නින්දෙත් විෂ්ණුං නින්දිෂ්‍යතීශ්වරං.

---

* ශ්‍රද්ධායා අභාවඃ අශ්‍රද්ධං මර්ෂස්‍යාභාවඃ අමර්ෂං. අශ්‍රද්ධඤ්ච අමර්ෂඤ්ච තත්තස්මින්.

(ස-) සඃ, ඒ ජනතෙම ; යත්, යම්හෙයකින් ; හරිං, විෂ්ණුට; ගර්හිෂ්‍යතෙ, නින්දා කරන්නේද; හරං, මහාදෙවයාට; ගර්හෙත, ගර්හා කෙරේද ; එබැවින් මම ; නශ්‍රද්දධෙ, ඒ ජනයාට සම්භාවනා නොකෙරෙම්. නොමර්ෂයෙ, ක්‍ෂමානොකෙරෙම් ; කඃ, කවරෙක්; විෂ්ණුං, විෂ්ණුට ; නිඳෙත්, නින්දාකරන්නේද ; ඊශ්වරං, ඊශ්වරයාට ; නින්දිෂ්‍යති, නින්දාකරන්නේද ; එබැවින් මම සම්භාවනා නොකෙරෙම් ක්‍ෂමා නොකෙරෙම් යනු යෙදෙයි. [පාණිනිඃ 3. 3. 145.]

(මු-) 944. **කිං කිලාස්ත්‍යර්ථෙෂු ත්‍රී.** (කිං කිලාස්ත්‍යර්ථෙෂු 3 .. ත්‍රී 1.)

ත්වං කිංකිල හෘෂීකෙශං නින්දිෂ්‍යසි, න මංස්‍යසෙ,
මහාදෙවඤ්චාස්ති නාම, ශ්‍රද්දධෙ නො න මර්ෂයෙ.

(ස-) කිං කිලාස්ත්‍යර්ථෙෂු, කිං යන්නෙන් පරවූ කිලශබ්දය-අස්ති යන පදාර්ථය යන මොවුන් දෙදෙනා හා යෙදීම ඇති කල්හි අසම්භාවනාය අක්‍ෂමාය යන අර්ථයන් කෙරෙහි ; ත්‍රී, සියලු කාලයෙහි ත්‍රීසංඥය වන්නේය. ත්වං, තෝ ; කිංකිල, නිශ්චයෙන් ; හෘෂීකෙශං, නාරායණයාට ; නින්දිෂ්‍යසි, නින්දා කරන්නෙහි ; අස්තිනාම, වෙයි ; සම්භාවනාවෙහියි, මහාදෙවඤ්ච, මහදෙවියාද; නමංස්‍යසෙ, නොසලකන්නෙහිය; එහෙයින් මම, නොශ්‍රද්දධෙ, සම්භාවනානොකෙරෙම්; න මර්ෂයෙ, ක්‍ෂමා නොකෙරෙම්. [පාණිනිඃ 3. 3. 146.]

(මු) 945. **ජාතු-යද්-යදා-යදිභිඃ බී.** (ජාතු-යද්-යදා-යදිභිඃ 3...බී 1.)

නමර්ෂයෙ ශ්‍රද්දධෙ නො ජාතු නිඳෙජ්ජනාදීනම්.

(ස-) ජාතු යද් යදා යදිභිඃ, ජාතු යන්නය, යද් යන්නය, යදා යන්නය, යදි යන්නය යන මොවුන් හා යෙදෙන කල්හි සියලු කාලයෙහි අශ්‍රද්ධාමර්ෂයෙහි; බී, බීසංඥය වන්නේය.

ජාතු, පින්වත්තෙම ක්සිකලෙක්හි; ජනාදීනං, විෂ්ණුට; නිඳෙත්, නින්දා කරන්නේනම් (ඒ ක්‍රියාවට මම); න මර්ෂයෙ, ක්‍ෂමා නොකෙරෙම්; නොශ්‍රද්දධෙ, සම්භාවනා නොකෙරෙම්; එසේම, යන්නිඳෙත්, යදා නිඳෙත්, යදි නිඳෙත් කියාද වෙත්. [පාණිනිඃ 3. 3. 147.]

(මු-) 946. **යච්ච-යත්‍රාභ්‍යාං ශෙක්‍ෂපව්ත්‍රෙ ච.** (යච්ච-යත්‍රාභ්‍යාං 3 .. ශෙක්‍ෂපව්ත්‍රෙ 7. ච 1.)

යච්ච නින්දෙත් විභුං, ගර්හේ චිත්‍රං ශ්‍රද්ධාං න මර්ෂයෙ.

(ස-) යච්ච යත්‍රාභ්‍යාං, යච්ච, යත්‍ර යන මේ දෙක හා සමග ; ක්ෂෙපචිත්‍රෙ ච, නින්දා ආශ්චර්ය්‍ය යන මෙහිද චකාරයෙන් අශ්‍රද්ධාමර්ෂයෙහිද යෙදෙන කල්හි සර්වකාලයෙහි, ඛීසංඥය වන්නේය.

යච්ච, ජනතෙම යම්හෙයකින් ; විභුං නින්දෙත්, ඊශ්වරයාට නින්දා කෙරේද ; ගර්හේ, ඔහට මම ගර්හා කෙරෙමි. චිත්‍රං, ඒ ආශ්චර්ය්‍ය වෙයි ; ශ්‍රද්ධාං න, එහි මම සම්භාවනා නොකෙරෙමි ; න මර්ෂයෙ, ඒ මම ක්ෂමා නොකෙරෙමි. යත්‍ර නින්දෙත් යනුද එසේම යෙදෙයි. [පාණිනිඃ 3. 3. 148—150.]

(මු-) 947. **චිත්‍රෙ ත්‍යයදිනා.** (චිත්‍රෙ 7. තී 1. අයදිනා 3.)

යදි වර්ජිතෙන ශබ්දමාත්‍රෙණ යොගෙ චිත්‍රෙ ගම්‍යෙ සදා තී ස්‍යාත්.

චිත්‍රං ද්‍රක්ෂ්‍යති නාමාන්ධඃ කෘෂ්ණං පශ්‍යෙත් යදීශ්වරං.

(ස-) යදි වර්ජිතෙන, යදි යන්න රහිතවූ ; ශබ්දමාත්‍රෙණ යොගෙ, ශබ්දමාත්‍රය හා යෙදෙන කල්හි ; චිත්‍රෙ ගම්‍යෙ, ආශ්චර්ය්‍යය හැඟෙණ කල්හි ; සදා, සර්වකාලයෙහි ; තී ස්‍යාත්, තීසංඥය වන්නේය.

අන්ධඃ, අන්ධයෙක් ; කෘෂ්ණං ද්‍රක්ෂ්‍යති, කෘෂ්ණහු දක්නේනම් ඒ ; චිත්‍රං නාම, ආශ්චර්ය්‍ය නම් වෙයි ; නාම යනු සම්භාවනාවෙහියි, යදිශබ්ද වර්ජිතවීමෙන් කුමක් වේද ? අන්ධඃ, අන්ධයෙක් ; ඊශ්වරං, මහාදෙවයා ; යදි පශ්‍යෙත්, ඉදින් දක්නේවිනම් ඒ ; චිත්‍රං, ආශ්චර්ය්‍යයි. මෙහි ඛීසංඥයාගේ යොගය දක්වන්නහු විසින් යදිශබ්දය හා යෙදීමෙහි ආශ්චර්ය්‍යය හැඟෙන කල්හි සියලු කාලයෙහි ඛීසංඥය වන්නේය යනු ප්‍රකාශකරණලදී. [පාණිනිඃ 3. 3. 151.]

(මු-) 948. **වාඪෙ'ප්‍යුතාභ්‍යාං ඛී.** (වාඪෙ 7. අපි-උතාභ්‍යාං 3 ·· ඛී 1.)

අපි හන්‍යාදඝං ශම්භු රුත දුඃඛං ජයෙදජඃ.

(ස-) වාඪෙ, අතිශයාර්ථයෙහි පවත්නාවූ ; අපි උතාභ්‍යාං, අපි උත දෙදෙනා හා යෙදෙන කල්හි ; ඛී, සර්වකාලයෙහි ඛීසංඥය වන්නේය.

ශම්භුඃ, ඊශ්වරතෙම ; අඝං, පාපය ; අපි හන්‍යාත්, පාපහනනයෙහි අතිශයින් යොග්‍යය යන අර්ථයි ; අජඃ, කෘෂ්ණතෙම ;

දුඃඛං, දුක; උතජයෙත්, ජයගැන්මෙහි අතිශයින් යෝග්‍යය යන අර්ථයි. [පාණිනිඃ 3. 3. 152.]

(මූ-) 949. **ප්‍රෞඪ්‍යා සම්භාවනෙ.** (ප්‍රෞඪ 3. සම්භාවනෙ 7.)

ප්‍රෞඪිඃ සාමර්ථ්‍යං සම්භාවනං ක්‍රියාසු යෝග්‍යතාධ්‍යවසායඃ. ප්‍රෞඪිහෙතුක සම්භාවනොපාධිකෙ'පි වර්ත්තමානාත් ධොඃ සදා ලිඞ් ස්‍යාත්. අපි- හිං ස්‍යාත් ජගන්නාථො මහාපාතකපඤ්චකං.

(ස-) ප්‍රෞඪිඃ සාමර්ථ්‍යං, ප්‍රෞඪි යනු සමර්ථභාවයයි; සම්භාවනං, සම්භාවනය නම්; ක්‍රියාසු යෝග්‍යතාධ්‍යවසායඃ, ක්‍රියාවන් කෙරෙහි යෝග්‍යභාවය වැලඳගැන්මයි; ප්‍රෞඪිහෙතුකසම්භාවනොපාධිකෙ'පි, සාමර්ථ්‍යයට හෙතුවූ ක්‍රියාවන් කෙරෙහි යෝග්‍යතාව වැලඳගැන්ම භෙදවශයෙන් පවත්නාවූ අර්ථයෙහි; වර්ත්තමානාත් ධොඃ, පවත්නාවූ ධාතුහු කෙරෙන්; සදා, සියලු කාලයෙහි; ලිඞ් ස්‍යාත්, ලිඞ්සංඥප්‍රත්‍යය වන්නේය.

ජගන්නාථඃ, විෂ්ණුතෙම; මහාපාතකපඤ්චකං, බ්‍රාහ්මණයන් මැරීමය සුරාපානය සොරකමය ආචාර්‍ය්‍යභාර්‍ය්‍යාවන් හා විසීමය මේ සතරම ක්‍රීමය යන මේ පස; අපි හිංස්‍යාත් සාමර්ථ්‍යයෙන් නැසීමෙහි යෝග්‍යයෙක යන අර්ථයි. [පාණිනිඃ 3. 3. 154.]

(මූ-) 950. **ශ්‍රද්ධාද්‍යෛර්වා'යදි.** (ශ්‍රද්ධාද්‍යෛඃ 3...වා 1. අයදි 7.)

ශ්‍රද්දධෙ'ජං භජෙඃ ප්‍රාණෛර් භක්ෂ්‍යසෙ'ජං බභක්ථ තං.*

(ස-) ශ්‍රද්ධාද්‍යෛඃ, ශ්‍රද්ධාදිය හා සමග යොගයෙහි ප්‍රෞඪ්‍යසම්භාවනයෙහි සියලුකාලයෙහි; වා, විකල්පයෙන් ලිඞ්සංඥප්‍රත්‍යය වන්නේය; අයදි, යද්ශබ්දයා හා යොගයෙහි ලිඞ් නොවන්නේය.

ප්‍රාණෛඃ, සාමර්ථ්‍යය කරණකොට ගෙන; අජං, විෂ්ණුහු; භජෙඃ, තෝ සෙවනය කෙරෙහි; ලිඞ්සංඥයයි, ශ්‍රද්දධෙ, මම භක්ති ඇත්තෙමි; පක්ෂයෙහි, අජං, විෂ්ණුහු; භක්ෂ්‍යසෙ, භජනය කරන්නෙහි; ලෘට්සංඥයයි, තං, ඒ විෂ්ණුහු; බභක්ථ, භජනය කෙළෙහි; අයදි යනු කුමටය? ශ්‍රද්දධෙ'ජං භවාන්

---

* න යද් අයද් තස්මින්

ප්‍රාණෛෂීජෙත් යත් පුරුෂොත්තමං, යන මෙහි පූර්වසූත්‍රයෙන් (949) නිත්‍යයෙන් බි වේ. [පාණිනිඃ 3. 3. 155.]

(මු-) **951. භවෙ‍්‍ය වා ඵලහෙත්වොඃ.** (භවෙ‍්‍ය 7. වා 1. ඵලහෙත්වොඃ 7..)

ශං යායාච්චනතමෙදීශං, ශ්‍රීශං නංස්‍යති යාස්‍යති.

(ස-) ඵලහෙත්වොඃ, ඵලක්‍රියායෙහිද හෙතුක්‍රියායෙහිද පවත් නාවූ ධාතුහු කෙරෙන්; භවෙ‍්‍ය, භවිෂ්‍යත්කාලයෙහි; වා, විකල්පයෙන් බිසංඥය වන්නේය.

වාග්‍රහණය පරසූත්‍රයෙහි වා සම්බන්ධය නිවෘත්තිය පිණිසයි. ඵලය කාය්‍ය්‍යයයි. හෙතුනම් කාරණයයි. ඊශං, ජනතෙම ඊශ්වරයා; චෙත්, ඉදින්; නමෙත්, නමස්කාර කරන්නේද; ශංයායාත්, කල්‍යාණයට පැමිණෙන්නේය; ඊශ්වරයා හට නමස්කාරය හෙතුයි, කල්‍යාණප්‍රාප්තිය ඵලයයි. පක්ෂයෙහි, ශ්‍රීශං, විෂ්ණුහු; නංස්‍යති, ඉදින් නමස්කාර කරන්නේද; යාස්‍යති, කල්‍යාණයට පැමිණෙන්නේය. [පාණිනිඃ 3. 3. 156.]

(මු-) **952. කාමොක්තෙ'කච්චිති.** (කාමොක්තෙ 7. අකච්චිති 7.)

කාමං භජෙත් භවාන් භර්ගං කච්චිදර්ච්චිෂ්‍යතෙ ශිවං.

(ස-) කාමොක්තෙ, ඉච්ඡාප්‍රකාශයෙහි සියලු කාලයෙහි බිසංඥය වන්නේය; අකච්චිත්, කච්චිත්ශබ්දයාගේ යොගයෙහි බිසංඥය නොවන්නේය.

භවාන්, පින්වත්තෙම; කාමං, ඉෂ්ටවූ පරිද්දෙන්; භර්ගං, ඊශ්වරයා; භජෙත්, භජනය කරන්නේය: මෙසේ වක්තෘහුගේ ඉච්ඡාවෙන් මේ වාක්‍යයයි, අකච්චිත් යනු කුමටය? කච්චිත්, ඉච්ඡාව ප්‍රකාශකරන්නෙක්. ශිවං, ඊශ්වරයා; අර්ච්චිෂ්‍යතෙ, පුදන්නේය; මෙසේ කච්චිත්ශබ්දයෙන් වක්තෘහුගේ ඉච්ඡාව ප්‍රකාශ කිරීමෙහි අනාගත කාලයෙහි වේ. [පාණිනිඃ 3. 3. 153.]

(මු-) **953. ශී චෙච්ඡාර්ථෛඃ.** (ශී 1. ච 1. ඉච්ඡාර්ථෛඃ 3...)

ඉච්ඡාමි ශර්වං සෙවෙත ශ්‍රීපතිං සෙවතාං භවාන්, කාමොක්ත ඉති කිං, ඉච්ඡන් කරොති.

(ස-) ඉච්ඡාර්ථෛඃ, ඉච්ඡාර්ථයන් හා යොගයෙහි සියලු කාලයෙහි (කාමොක්ත) ඉච්ඡාවක් ප්‍රකාශ කරණ කල්හි; ශී ච, බිසංඥයද ශීසංඥයද වන්නේය.

ඉච්ඡාමි, මම කැමැත්තෙමි ; භවාන්, පින්වත්තෙම ; ශිවං, මහාදෙවයා ; සෙවෙත, සෙවනය කරන්නේය ; ශ්‍රීපතිං, විෂ්ණුහු; සෙවතාං, සෙවනය කෙරේවා ; මෙහි ඉච්ඡාව ප්‍රකාශවන කල්හි බීසංඥ ගීසංඥ දෙකයි. කාමොක්ත ඉති කිං, කාමොක්ත යනු කුමටය ? ඉච්ඡන්, කැමති තැනැත්තේ කරෙති යන මෙහි ඉච්ඡාප්‍රකාශය නැත්තේනුයි බීසංඥ ගීසංඥ නොවෙත්. [පාණිනිඃ 3. 3. 157.]

(මූ-) 954. **විධිනිමන්ත්‍රණාමන්ත්‍රණාධ්‍යෙෂණ සංප්‍රශ්න ප්‍රාර්ථනාප්‍රෙෂ්‍යප්‍රාප්තකාලාදෞ.** (විධි—ප්‍රාප්තකාලාදෞ 7.)

සඥ.

යාගං කුර්‍යාත්, ඉහ භුඤ්ජීත භවාන්, ඉහ ශයීත භවාන්, පුත්‍රමධ්‍යාපයෙත් භවාන්, කිං භො වෙදමධීයීය උත තර්කමධීයීය, භො භොජනං ලභෙය, ප්‍රෙෂිතස්ත්වං ගඞ්ගාං ගච්ඡෙඃ, ප්‍රාප්ත සෙත කාලස්තපඃ කුර්‍යාඃ. එවං ගී.*

(ස-) විධිනිමන්ත්‍රණාමන්ත්‍රණාධ්‍යෙෂණ, විධිය නිමන්ත්‍රණය ආමන්ත්‍රණය අධ්‍යෙෂණය; සංප්‍රශ්නප්‍රාර්ථනාප්‍රෙෂ්‍යප්‍රාප්තකාලාදෞ, සම්ප්‍රශ්නය ප්‍රාර්ථනාය ප්‍රෙෂ්‍යය ප්‍රාප්තකාලය ආදිකොට ඇති අනුමතිය යන මොවුන් කෙරෙහි සියලු කාලයෙහි බීසංඥයද ගීසංඥයද වන්නේය. සඥ යනු වෘත්තියයි.

අප්‍රාප්තයාගේ පැමිණීම කරණ තැනැත්තේ විධි නම්, මෙසේයි, යාගං කුර්‍යාත්, යාගය කරන්නේය; යමක්හට නොකරණ කල්හි ප්‍රත්‍යවාය විරුද්ධය සිද්ධකරන්නාවූ නියොගය කරන්නේද ඒ නිමන්ත්‍රණයයි, මෙසේයි, ඉහ භුඤ්ජීත භවාන්, පින්වත්තෙම මෙහි අනුභවකරන්නේය; යමක්හට නොකිරීමෙහි ප්‍රත්‍යවාය නොවන්නේද ඒ ආමන්ත්‍රණයයි, මෙසේයි, ඉහ ශයීත භවාන්, පින්වත්තෙම මෙහි සයනය කරන්නේය; අධ්‍යෙෂණය නම් සත්කාරපූර්වකවූ නියොජනයයි, මෙසේයි, පුත්‍රමධ්‍යාපයෙත් භවාන්. සංප්‍රශ්නය නම් දැනගැන්මට කැමැත්තයි, මෙසේයි, කිං භො වෙදමධීයීය උත තර්කමධීයීය. අහං යනු ශෙෂයයි. ප්‍රාර්ථනා නම් යාච්ඤාවයි, මෙසේයි, භො

---

* විධිශ්ච නිමන්ත්‍රණඤ්ච ආමන්ත්‍රණඤ්ච අධ්‍යෙෂණඤ්ච සංප්‍රශ්නශ්ච ප්‍රාර්ථනා ච ප්‍රෙෂ්‍යඤ්ච ප්‍රාප්ත කාලාදිශ්චෙති තස්මින්.

භොජනං ලභෙය, අහං යනු ශෙෂයයි. ක්‍රියාවෙහි ප්‍රෙරණය ප්‍රෙෂ්‍යයයි, මෙසේයි, ප්‍රෙෂිතස්ත්වං ගඞ්ගාං ගච්ඡෙඃ. ප්‍රාප්ත කාලයනම් ඒ ක්‍රියාවට සුදුසුවන කාලයාගේ ලාභයයි, මෙසේයි, ප්‍රාප්තසෙත කාලඃ තපඃ කුයඝිඃ. ආදිශබ්දය හෙතු කොටගෙන අනුමතියෙහිද වේ, මෙසේයි, ශ්‍රාඩමහං කරිෂ්‍යෙ යනු වේ. ප්‍රශ්නයෙහි, කුරුෂ්ව යනු වේ. අනුමතියෙහි ඛිසංඥයාගේ ප්‍රයොගය නොවේ. ගිසංඥයද එසේමැයි, යාගං කරොතු යනාදියයි. [පාණිනිඃ 3. 3. 161—163.]

(මු-) 955. **සම්භිනාශිෂොර් ගි.** (සමභිනා-ආශිෂොඃ 7 .. ගි 1.)

සිඤ්චුමපි ශොෂයාණි.

(ස-) සමභිනායිෂොඃ, නුපුළුවන්වූ ක්‍රියාවෙහි වැලඳගැණීමය ඉෂ්ටාපියාගේ පහලකිරීමය යන දෙක්හි ; ගි, ධාතුනු කෙරෙන් පරව ගිසංඥය වන්නේය.

සිඤ්චුමපි ශොෂයාණි, සාගරයද වියලවම්, සමපිනයයි. ජීවතු භවාන් යනු ආශිඃාදයයි. [පාණිනිඃ 3. 3. 173.]

(මු-) 956. **තුහෙ‍්‍යා සතාතඞ් වාශිපි.** (තුහෙ‍්‍යඃ 7 .. තාතඞ් 1. වා 1. ආශිෂි 7.)

පාතු පාතාවා ශිවඃ, පාහි පාතාවා ශිව.

(ස-) ආශිෂි, ආශිඃාදයෙහි ; තුහෙ‍්‍යඃ, තුවිභක්ති හිවිභක්ති දෙක පරකල්හි ; වා, විකල්පයෙන් ; තාතඞ්, තාත්ආදෙශ වන්නේය.

ශිවඃ පාතු, වා නොහොත් ශිවඃ පාතාත් කියාද වේ. තුහට තාත්ආදෙශයි. ශිව පාහි, වා, නොහොත්, ශිවපාතාත් කියා වේ. මේ තාත්ආදෙශය සඃවයවාදෙශයයි, එහෙයින් ඉත් සංඥ ඞකාරය ඇති කල්හිද අන්ත්‍යයාගේ ස්ථානයෙහි ආදෙශ නොවෙයි. ඞිත්ඛ්ය වනාහි භවාන් රාජත්වං කුරුතාත් යනාදියෙහි ගුණ නොවීම පිණිසද, වශලකානෙත‍්‍ය—භවාන් ඝවශී මුෂ්ඨාත් යනාදියෙහි ජ්‍යාදෙශය ලැබීම පිණිසද වෙයි. [පාණිනිඃ 7. 1. 35.]

(මු-) 957. **මුහුර්භෘශාපෙ කිතඝ්ඛ්වං.** (මුහුර්භෘශාපෙ 7. හිතඝ්ඩ්වං 1...)

පෞනඃ පුන‍්‍යෙ අතිශයෙ වාපෙ සඳ කාලෙ ග‍්‍යහිතඝ්ඩ්වං ස්‍යුඃ.

මුහුර්භෘශං වා ලුනාති ලුලාව ලවිෂ්‍යති වා—ලුනීහි ලුනීත ලුනීෂ්ව ලුනීධ්වං.

(ස-) පෞනඃපුන්‍යෙ අතිශයෙවාර්ථෙ, නැවතනැවතය යන අර්ථයෙහි හා අතිශයාර්ථයෙහිද; සදාකාලෙ, සියලු කාලයෙහි; ලිංගයෙහි යුෂ්මද් අස්මද් ශබ්දයන් ප්‍රයොග කරනුලබන කල්හි ඔවුන්ගේ එකත්වයෙහිද ද්විත්ව බහුත්වයෙහිද, ගතඃ, හිසංඥයාගේ; හිතස්වධ්වං, හි-ත-ස්ව-ධ්වං යන මේ විභක්ති සතර; ස්‍යුඃ, වන්නාහ.

එහි මේතෙම විශෙෂයයි—කර්තෘ වාච්‍ය කල්හි පරස්මෛපදයහට, හි-ත යන ප්‍රත්‍යය දෙකද, ආත්මනෙපදයහට, ස්ව-ධ්ව යන දෙකද උභයපදයහට සතරමද වෙත්. මුහුර්භෘශං වා ලුනාති යන්නෙහි වර්තමාන කාලයයි, ලුලාව යනු අතීත කාලයයි, ලවිෂ්‍යති යනු අනාගත කාලයයි. ලුනීහි යනාදිය හිසංඥයහට උභයපදයෙහි උදාහරණයි. ක්‍රියාසමුච්චය ඇති කල්හිම මේ විධානයයි වක්තව්‍යයි. මෙසේයි,

පුරීමවස්කන්ද ලුනීහි නන්දනං,
මුෂාණ රත්නානි හරාමරාඞ්ගනාඃ.

යනු මෙහි අතීතකාලයෙහි ප්‍රයොගයි, රාවණතෙම කර්තෘයි. [පාණිනිඃ 3. 4. 2.]

(මූ-) 958. **මාස්මෙන ඞිටේ‍යෟ.** (මාස්මෙන 3. ඞීටේ‍යෟ 1..)

මාස්මශබ්දෙන යොගෙ සදා ඞි-ටේ‍යෟ ස්තඃ. මාස්ම භවත් දුඃඛං, මාස්ම භූත් ශොකඃ.

(ස-) මාස්මශබ්දෙන යොගෙ, මාස්මශබ්දය හා යෙදෙන කල්හි; සදා, සියලු කාලයෙහි; ඞි ටේ‍යෟ, ඞීසංඥ ටීසංඥ දෙක; ස්තඃ, වෙත්.

මාස්ම භවත් යන්නෙහි, ඞීසංඥයයි, මාස්මභූත් යන්නෙහි, ටීසංඥයයි. මාස්ම යන්නහුගේ යොගයෙහි (550) අම්ආගම නිෂෙධය වේ. මෙහි මාස්ම යන්නහුගේ යෙදීම මධ්‍යගත වූයේ හෝ නුවූයේ හෝ වෙයි. [පාණිනිඃ 3. 3. 176.]

(මූ-) 959. **මා ටී වා.** (මා 3. ටී 1. වා 1.)

මායොගෙ සදා ටී ස්‍යාවා.

මා විරංසීත් සුඛං, මා විරමතු, මා විරංස්‍යති.

(ස-) මායොගෙ, මාශබ්දය හා යෙදෙන කල්හි; වා, විකල්පයෙන්; සදා ටි ස්‍යාත්, සියලු කාලයෙහි ටීසංඥය වන්නේය.

මා-වි-යන ශබ්ද පූර්‍වවූ රමධාතු, (860) ටී-දී, මායොගයෙහි අම්නිෂෙධයි, සි, ඊම්, ඔෟකාරය ඉත්බැවින් ඉම් නිෂෙධයි, මකාරයහට අනුස්වාරය වේ, මාවිරංසීත්. මෙහිද මායොගය ව්‍යවහිත වූයේ හෝ නුවූයේ හෝ වෙයි. [පාණිනිඃ 3. 3. 175.]

(මු-) 960. **ඞ්‍යාශිෂි.** (ඞී 1. ආශිෂි 7.)

ජීව්‍යාච්චිරං සජ්ජනඃ.

(ස-) ආශිෂි, ආශිරර්ථය හැඟෙන කල්හි ; ඞී, ඞීසංඥය වන්නේය.

සජ්ජනඃ, සත්පුරුෂතෙම ; චිරං, චිරාත්කාලයක්; ජීව්‍යාත්, ජීවත් වන්නේය. ආශිරර්ථයද භව්‍යයෙහිම වන්නේය. නියමයෙන් සර්‍වකාලයෙහි යනු නිවෘත්තියයි. [පාණිනිඃ 3. 4. 116.]

(මු-) 961. **ස්මෘර්ථෛස්ත්‍යයදිත්වතීතෙ.** (ස්මෘර්ථෛඃ 3...තී 1. අයදි 7. තු 1. අතීතෙ 7.)

ස්මරණාර්ථෛර් යොගෙ අතීතෙ කාලෙ තී ස්‍යාත්. යච්ඡබ්දශ්චෙන්න ප්‍රයුජ්‍යතෙ.

ස්‍යාපවාදො'යං. ස්මරස්‍යෙනං නංස්‍යසීශං, යත් ස්මරස්‍යෙන මඃ ශිවං.*

(ස-) ස්මරණාර්ථෛර් යොගෙ, ස්මෘධාතුහුගේ අර්ථය වැනිවූ අර්ථයන් හා යෙදෙනකල්හි ; චෙත්, ඉදින් ; යච්ඡබ්දඃ, යද් ශබ්දය; න ප්‍රයුජ්‍යතෙ, යොදනු නොලැබේද; අතීතෙ කාලෙ, අතීත කාලයෙහි ; තී ස්‍යාත්, තීසංඥය වන්නේය. අයං, මේ සූත්‍රයතෙම; ස්‍යාපවාදඃ, සීසංඥය හට බාධාව විශෙෂයයි, එහෙයින් යද්ශබ්දයාගේ ප්‍රයොගයෙහි මොහුගේ අප්‍රාප්තියෙහි සීසංඥයම වන්නේය, ටී සී දෙක නොවන්නේය. ත්වං ඊශං නංස්‍යසි එනං ස්මරසි යන මෙහි තීසංඥයයි. යත් ත්වං ශිවං ආනමඃ තත් ස්මරසි යන මෙහි සීසංඥයයි. [පාණිනිඃ 3. 2. 112.]

(මු-) 962. **වානෙකස්මාස්‍යෙ.** (වා 1. අනෙකස්මාස්‍යෙ 7.)

අනෙකස්මාස්‍යෙ ප්‍රයොක්තරි සති ස්මරණාර්ථෛර් යොගෙ

---

* ස්මෘධාතොරර්ථ ඉව අර්ථො යෙෂාං තෙ තෛඃ. න යද් අයද් තස්මින්.

අතීතෙ ති වා ස්‍යාත්. ධ්‍යායසීදං යදීශානං ද්‍රක්ෂ්‍යති ස්තොෂ්‍යතෙ භවාන්.*

(ස-) අනෙක ස්මාර්යෙහි, එකක් නුවූ සිහිකරවිය යුතුවූ; ප්‍රයොක්තරිසති, යොදවන්නා ඇති කල්හි ; ස්මරණපෙර්‍යොගෙ, ස්මරණීය හා යෙදෙන කල්හි; අතීතෙ, අතීත කාලයෙහි; වා, විකල්පයෙන්; ති ස්‍යාත්, තිසංඥය වන්නේය.

භවාන්, පින්වත්තෙම ; යත් ඊශානං, යම් ඊශ්වරයක්හු; ද්‍රක්ෂ්‍යති, දක්නේද; ස්තොෂ්‍යතෙ ච, ස්තුති කරන්නේද; ඉදං, මේ දැකීම් ස්තුති දෙක ; ධ්‍යායසි, සිහිකෙරෙහි ; පක්ෂයෙහි, ධ්‍යායසීදං යදද්‍රාක්ෂීදස්තාවීච්ච ශිවං භවාන් යනාදිය වේ. සිහි කරවිය යුත්තාහුගේ අන්‍යොන්‍ය සාකාංක්ෂත්වය ඇති කල්හි මේ විධානය වන්නේය, එහෙයින්, ස්මරසි යත් ත්වං තත්‍රාපිබඃ කාශිමගච්ඡශ්ච යනාදියෙහි නොවන්නේය. [පාණිනිඃ 3. 2. 114.]

(මූ-) 963. **ධ්වර්ථාසම්භවෙ ෂී.** (ධ්වර්ථාසම්භවෙ 7. ෂී 1.)

ධොරර්ථස්‍යානිෂ්පත්තෞ සදා ෂී ස්‍යාත්. ඥානඤ්චෙදභවිෂ්‍යත් සුඛමභවිෂ්‍යත්.

(ස-) ධොරර්ථස්‍ය, ධාත්වර්ථයාගේ; අනිෂ්පත්තෞ, නිෂ්පත්තිය නුවූ කල්හි; සදා, තුන්කල්හි; ෂී ස්‍යාත්, ෂීසංඥය වන්නේය. චෙත්, ඉදින්; ඥානමභවිෂ්‍යත්, ඥානය වන්නේනම්; සුඛමභවිෂ්‍යත්, සැපත වන්නේය.

මේතෙම පරබැවින් සියල්ලවුන්ගේ බාධකයි. ඥානයාගේ අසම්භවය හෙතුකොට ගෙන සුඛයාගේද අසම්භවයනුයි ධ්වර්ථාසම්භවඃ. යනු කියයි. මේ විධානය භවිෂ්‍යත්කාලයෙහි මයයි කිසිකෙණෙක් කියති. [පාණිනිඃ 3. 3. 139.]

(මූ-) 964. **ලියුෂ්මදස්මදිත්‍යාදිත්‍රිශඃ.** (ලියුෂ්මද්අස්මදි 7. ත්‍යාදි 1...ත්‍රිශඃ 1...)

ලෙ යුෂ්මදි අස්මදි ච ත්‍යසත්‍යපි ප්‍රයුජ්‍යමානෙ ත්‍යාදීනි ත්‍රීණි ත්‍රීණි ක්‍රමාත් ස්‍යුඃ.†

---

* ස්මාර්යෙති යත් තත් ස්මාර්යමිති ඥාපනතාත් කර්මණි යඃ. අනෙකමෙකභින්නං ස්මාර්යං ස්මරණීයං යෙන සො'නෙක ස්මාර්යස්තස්මින්.

† ලිශ්ච යුෂ්මච්ච අස්මච්ච තත්තස්මින්.

(ස-) ලෙ, ලිඞ්ගය කර්තෘ වූ කල්හිද; යුෂ්මදි, යුෂ්මද්ශබ්දය කර්තෘ වූ කල්හිද; අස්මදි ච, අස්මද්ශබ්දය කර්තෘ වූ කල්හිද; ත්‍යසත්‍යපෙ ප්‍රයුජ්‍යමානෙ, ප්‍රත්‍යයාගේ කර්මකර්තෘත්වය ප්‍රයොග කරණුලබන කල්හි; ත්‍යාදීනි, තිවිභක්ති ආදිවූ සිවිභක්ති ආදි වූද මිවිභක්ති ආදිවූද; ත්‍රීණි ත්‍රීණි, තුණ තුණ බැගින්; ක්‍රමාත්, ක්‍රමයෙන්; ස්‍යුඃ, වන්නාහ. එසේම, (920) ඪභාවෙ මං යන මෙයින් කර්මය වාච්‍යවූ ප්‍රත්‍යය කටයුතු කල්හි, ලිඞ්ගය කර්මය වූ කල්හි තෙ ආදි තුණද, යුෂ්මද්ශබ්දය කර්මය වූ කල්හි සෙ ආදි තුණද, අස්මද්ශබ්දය කර්මය වූ කල්හි එ ආදි තුණද වෙත්. ඔවුන්ගේ එකත්ව ද්විත්ව බහුත්වය ඇති කල්හි විභක්තීන්ගේද එකවචන ද්විවචන බහුවචනවයෝ වන්නාහුය යන අර්ථයි. [පාණිනිඃ 1. 4. 101, 105, 107, 108.]

(මු-) ජානාති යො'ඛිලං යඤ්ච න ජානීතඃ ශ්‍රුතිස්මෘතී,
ශාස්ත්‍රාණි ච න ජානන්ති ස මයා සෙව්‍යතෙ ශිවඃ.
භාසි ත්වමෙකො විශෙෂශ භාථො'ච්‍යුත ශිවෞ යුවාං.
භාථ යූයං හරිහරබ්‍රහ්මාද්‍යාඃ පාහ්‍යනෙකශඃ.

(ස-) යඃ ශිවඃ, යම් ඊශ්වරයෙක්; අඛිලං ජානාති, සියලු ලොව දනීද; ශ්‍රුතිස්මෘතී, ශ්‍රුතිස්මෘති දෙක; යං න ජානීතඃ, යමක්හු අභවන්ට නොහැකි වෙද්ද; මේතෙම අභ්‍යන්තරවූ ඥෑර්ථයයි, ශාස්ත්‍රාණි ච, ශාස්ත්‍රයෝද ; යං න ජානන්ති, යමක්හු අභවන්ට නොහැකි වෙද්ද; මෙසේ එකත්ව ද්විත්ව බහුත්වයන් කෙරෙහි කර්තෘයෙහි ප්‍රත්‍යයයි, සඃ, ඒ ඊශ්වරතෙම ; මයා සෙව්‍යතෙ, මා විසින් සෙවනය කරණුලැබේ. කර්මයෙහි ප්‍රත්‍යය මෙසේයි, හෙ විශෙෂශ, ස්වාමිවූ විශෙෂශය; ත්වං, නුඹවහන් සේ; එකො භාසි, හුදකලාව බබලන්නෙහිය ; හෙ අච්‍යුත ශිවෞ, භවත් අච්‍යුත ශිවයෙනි ; යුවාං, නුඹවහන්සේලා දෙ දෙන; භාථඃ, බබලව්; හෙ හරිහරබ්‍රහ්මාද්‍යාඃ, ස්වාමිවූ විෂ්ණු ඊශ්වර බ්‍රහ්මාදීහු; අනෙකශඃ, අනෙකප්‍රකාරයෙන්; යූයං භාථ, නුඹවහන්සේලා බබලව්. මෙසේ යුෂ්මද්ශබ්දයෙහි වූ කර්තෘයෙහි එකත්ව ද්විත්ව බහුත්වයන් කෙරෙහි උදාහරණයෝයි. පාහි, නිරන්තරයෙන් හෝ අතිශයින් පාලනය කරව් යන අර්ථයි, අස්මාන් යනු ශෙෂයයි. (957) මුහුර්භෘශාර්ථෙ යන්නෙන් හිවිභක්ති වේ.

(මූ-) එකො භවාමිස්මභවෙ'හමාදෞ
දාරෛරථො භෞස්ම භවාව ආවාං,
වයං භවාමො බහවඃ සම පුත්‍රෛ
ස්ත්වත්මායයාද්‍යාපි විභො ප්‍රසීද.
ඉති කතිපාදඃ.
ඉති ත්‍යාද්‍යන්තාධ්‍යායඃ.

(ස-) භවෙ, සංසාරයෙහි; ආදෞ, උත්පත්ති කාලයෙහි; අහං, මම; එකො භවාමිස්ම, හුදකලා වූයෙමි; අථ, ඉක්බිත්තෙන්; දාරෛඃ, දරුවන් හා සමග; ආවාං උභෞ, අපි දෙදෙන; භවාවස්ම, වූම්හ ; පුත්‍රෛඃ, එසේම පුත්‍රයන් හා සමග ; වයං බහවඃ, අපි බොහෝදෙනෙක්; භවාමඃ ස්ම, වීමු; ත්වන්මායයා, මේ සියල්ල නුඹවහන්සේගේ මායාවෙන් වෙයි ; එහෙයින් හෙ විභො, ස්වාමිය ; අද්‍යාපි, දැනුදු ; ප්‍රසීද, පැහැදවදාලමැනව; යම් පරිද්දෙකින් නැවත නොවන්නෙම්ද යන අභිප්‍රායයි. මෙහි අස්මද්ශබ්දය කර්‍තෘ වූ කල්හි එකත්ව ද්විත්ව බහුත්වයෙහි උදාහරණයෝයි. මුඛ්‍යවූ යුෂ්මද් අස්මද් ශබ්දයන්ගේ ග්‍රහණයයි. අප්‍රධානවූ ශබ්දයන්ගේ වනාහි ලිඞ්ගයෙහි කරණලද විභක්ති මෙසේයි, අත්වං භවති අනහං භවති යනාදියයි. එවං—

ප්‍රකෘතෙර් විකෘතෙශ්චාපි යත්‍රොක්තත්වං වයොරපි,
වාචකඃ ප්‍රකෘතෙඃ සඞ්ඛ්‍යාං ගෘහ්ණාති විකෘතෙර් න තු.

යනු පූර්වාචාර්‍ය්‍යන් කියති.

මෙසේයි, එකො වෘක්‍ෂඃ පඤ්ච නෞකා භවති, පඤ්චවෘක්‍ෂා එකා නෞකාභවන්ති, යනාදියයි.

කතිපාදය නිමි.

අථ කෘදන්තඃ. ලඝුඃ.

(මූ-) **965. කෘධොඃ ක-භාවෙ.** (කෘත් 1. ධොඃ 5. ක-භාවෙ 7.)

වක්‍ෂ්‍යමාණ-ප්‍රත්‍යයඃ කෘත්සංඥඃ ස්‍යාත්, ස ච ධොඃ පරඃ ස්‍යාත්, ස ච කෙ භාවෙ ච ස්‍යාත්.

(ස-) වක්‍ෂ්‍යමාණ ප්‍රත්‍යයඃ, කියනුලබන්නාවූ ප්‍රත්‍යයතෙම ; කෘත්සංඥඃ ස්‍යාත්, කෘත්සංඥා ඇත්තේ වන්නේය; ස ච, ඒ කෘත්ප්‍රත්‍යයද ; ධොඃ පරඃ ස්‍යාත්, ධාතූහු කෙරෙන් පරවූයේ

වන්නේය; ස ච, හෙද; කෙහාවෙ ච ස්‍යාත්, කාරකයෙහිද භාවයෙහිද වන්නේය.

කියනුලබන්නාවූ තව්‍යදිවූ වණ්ම්ප්‍රත්‍යය අන්තකොට ඇති ප්‍රත්‍යයසමූහය කෘත්සංඥ ඇත්තේ වන්නේය යන අර්‍ථයි, හෙද ධාතුවිශෙෂයා කෙරෙන් කරණලද්දේද ප්‍රයොගානුසාරයෙන් අන්‍යධාතූහුකෙරෙන්ද වන්නේය යනුයි, එහෙයින්, සච ධොඃ පරඃ ස්‍යාත් යනු කියයි, ධොඃ යනු ධාතුමාත්‍රයා කෙරෙන් යන අර්‍ථයි, එහෙයින් (1150) ශීවූජාදී ධාතූන් කෙරෙන් කරණලද ක්‍යප්‍රත්‍යය ඊරධාතූහු කෙරෙන්ද වන්නේය, මෙසේයි, ඊය්‍යඃ යනාදියයි. එසේම අර්‍ථවිශෙෂයෙහි කරණලද කෘත්ප්‍රත්‍යයද ප්‍රයොගානුසාරයෙන් අන්‍යාර්‍ථයන්කෙරෙහිද වන්නේය යනුයි, එහෙයින්, ඝ ච් කෙ භාවෙ ච ස්‍යාත් යනු කියයි, එහෙයින් කර්‍ම භාව දෙක්හි කරණලද තව්‍යප්‍රත්‍යයතෙම වසධාතූහුකෙරෙන් කර්‍තෘයෙහිද වන්නේය, මෙසේයි, වසතීති වාස්තව්‍යඃ, මෙහි මනීෂාදි බැවින් වෘද්ධියි. එසේද සම්ප්‍රදාන කරණාධිකරණ යන මොවුන් කෙරෙහිද අනීයප්‍රත්‍යය වන්නේය, මෙසේයි, දදාත්‍යස්මෛ දානීයඃ, විප්‍රඃ, බමුණුයි, ස්නායතෙ'නෙනෙති-ස්නානීයං ජලං, ජලයයි, රම්‍යතෙ'ස්මින්නිති රමණීයං ගෘහං. එසේම කර්‍තෘයෙහිද ඝ්‍යණ් වේ. මෙසේයි, නියොක්තුමර්‍හති නියොග්‍යඃ ප්‍රභුඃ, යනාදියයි, ස්වාමියයි. එහෙයින්ම (1183) ක්‍යඬොඃ කභාව ඉත්‍යුක්තෙතරත්‍රාපි ප්‍රයොගතඃ, යනු තමාම කියන්නේය. [පාණිනිඃ 3. 1. 91, 93.]

(මූ-) 966. **සරූපො බාධ්‍යඃ** (සරූපඃ 1. බාධ්‍යඃ 1.)

සමානරූපස්‍යත්‍යඃ කෘතා බාධ්‍යතෙ. නත්වසරූපඃ.

(ස-) සමානරූපස්‍යත්‍යඃ, සමානරූපවූ ප්‍රත්‍යයතෙම; කෘතා, කෘත්ප්‍රත්‍යයා විසින්; බාධ්‍යතෙ, බාධාකරණුලැබේ. නත්වස රූපඃ, අසමාන රූපවූ කෘත්ප්‍රත්‍යයතෙම බාධාකරණු නොලැබේ. විශෙෂයෙන් සාධාරණයාගේ බාධාව නියමකෙරෙයි, විශෙෂයෙන් කෘත්ප්‍රත්‍යයා විසින් සාධාරණවූ කෘත්ප්‍රත්‍යය තෙම බාධාකරණුලැබෙයි යන අර්‍ථයි.

සරූපත්වය වනාහි අනුබන්ධය හැර සිටින්නාවූ භාගයා සමග සමානාවයවභාවයයි, මෙසේයි, විශෙෂයෙන් ඝ්‍යණ් ප්‍රත්‍යයා විසින් සාධාරණවූ යකාරයම බාධාකරණු ලැබෙයි, තව්‍ය අනීය දෙක බාධාකරණු නොලැබෙත්. එසේම එකාර්‍ථයෙහිම සරූපත්වය ගන්නාලැබේ, භින්නාර්‍ථත්වය ඇති කල්හි

බාධාකරණු නොලැබේ, එහෙයින්, පචාදි බැවින් කර්තෘයෙහි කරණලද අච්ප්‍රත්‍යයා හා විශෙෂයෙන් සාධාරණවූ සමාන රූප වූද ඝඤ්ප්‍රත්‍යය බාධාකරණු නොලැබේ, එහෙයින්ම, පචති යන වාක්‍යයෙහි, පචඃ යනු වේ, පචනං පාකඃ යනාදිය වන්නේමය. එසේම (1158) ක්ති ෂි යනාදියෙන් ස්ත්‍රීලිඞ්ගයෙහි කරණලද, අනප්‍රත්‍යයා විසින් අනට්ප්‍රත්‍යය බාධාකරණු නොලැබේ, එහෙයින්, කාරණා කරණම් යනාදිය වේ. අන්තන්හිද එසේමැයි. [පාණිනිඃ 3. 1. 94.]

(මූ-) **967. තව්‍යානීයයා ඊ-භාවෙ.** (තව්‍ය-අනීය-යාඃ 1... ඊ-භාවෙ 7.)

ධාරෙතෙ සෲර්ඊ-භාවේ. චෙතව්‍යං චයනීයා චෙයං පුණ්‍යං භවිතව්‍යං භවනීයං භව්‍යං ත්වයා.*

(ස-) ධොඃ, ධාතුහු කෙරෙන් පරව; ඊභාවෙ, කර්ම භාව දෙක්හි; එතෙ, තව්‍යප්‍රත්‍යය අනීයප්‍රත්‍යය යප්‍රත්‍යය යන මොව්හු; සෲඃ, වන්නාහ.

(933) භවද්භූතභවේ‍ය යන මෙහි භවේ‍ය යනු භවිෂ්‍යත්කාල වාචී ප්‍රයොගය බැවින් තව්‍යාදීහු භවිෂ්‍යත්කාලයෙහි වන්නාහයි කියත්. මෙහි විශෙෂකථනයක් නැති බැවින් අන්‍ය කාලයෙහිදු වෙත්.

(ස-) චීයතෙ යත් තත් චි, මෙයින් තව්‍ය වේ, එකස්වරඉවර්ණාන්තධාතුහු බැවින් ඉම් නොවේ, (542) ගුණයි, චෙතව්‍යශබ්දය වේ, ලිඞ්ගාපීයෙහි ප්‍රථමායි, චෙතව්‍යං, පුණ්‍යයයි, එසේම අනීයප්‍රත්‍යය කල කල්හි චයනීයං. යප්‍රත්‍යය කල කල්හි චෙයං යනු වේ. මෙහි පුණ්‍යම් යන කර්මය ක්ලීවලිඞ්ගයබැවින් ඔහට විශෙෂණවූ චෙතව්‍ය යනාදීන්ගේද ක්ලීවත්වය වේ. භූයතෙ භූ, තව්‍ය, ගුණ වේ ඉම් වේ, භවිතව්‍යං භවනීයං, (423) භව්‍යං යන මෙහි යකාරයහට ස්වරවත්ද, (35) ඔකාරයහට අව්ද වෙත්. භාවප්‍රත්‍යයාන්ත බැවින් ක්ලීවත්වයයි. එසේමැයි.

අනාම්නි කාරකෙ වාචේ‍ය වාච්‍යලිඞ්ගඃ කෘදුච්‍යතෙ,
භාවෙ ල්‍යපීබලපීානතා අනට්ාද්‍යා නපුංසකෙ.
කත්‍යල්‍යන්තාශ්ච ස්ත්‍රියාං ඥෙයාඃ, පුංස්‍යප්ඝඤ්ලෞ තථා.
අනේ‍යෂාන්තු කෘතාං ලිඞ්ගං වෙදිතව්‍යං ප්‍රයොගතඃ.
[පාණිනිඃ 3. 1. 96, 97.]

---

* තව්‍යශ්ච අනීයශ්ච යශ්ච තෙ. ඊශ්ච භාවශ්ච තත්‍රාසම්න්.

(මු-) 968. **නෝ'වෝ'න්තරදුර්ගේඃ ප්‍රාග්වර්ණෙණෝ'ඛ්‍යාභාභූ පූඤ්කමගමප්‍යායවෙපානිජාදීදිතො ක්‍ෂි-හසාදීජුඛස්තු වා.** (නඃ 6. අවඃ 5. අන්තරදුර්ගේඃ 5. ප්‍රාග්වත් 1. ණඃ 1. අඛ්‍යා-අනිජාදීදිතඃ 5. ක්‍ෂිහසාදීජුඛඃ 5. තු 1. වා 1.)

අන්තරෙර්දුර්-වර්ජ්ජෙශ්ච පරස්‍ය ණවිධිහෙතෞ සති න ස්‍යාවඃ පරස්‍ය ණඃ ස්‍යාත්, න තු ඛ්‍යාදෙඃ ඉජාදිවර්ජ්ජේදිතශ්ච, ක්‍ෂ්‍යන්තාඛ සාදීජුඛස්තු වා.*

(ස-) අන්තරඃ, අන්තර්ශබ්දයා කෙරෙන් පරවූද; දුර්වර්ජ්ජෙශ්ච, දුර් යන උපසර්ගය රහිතවූ උපසර්ගයා කෙරෙන්ද; පරස්‍ය, පරවූ; අවඃ පරස්‍ය, ස්වරයා කෙරෙන් පරවූ; නස්‍ය, දන්ත්‍ය නකාරයහට; ණවිධි හෙතෞ සති, ණකාරවිධානයට හෙතු විද්‍යමාන කල්හි; ණඃ ස්‍යාත්, මූර්ධන්‍ය ණකාර වන්නේය; ඛ්‍යාදෙඃ, ඛ්‍යාධාතු ආදිකොට ඇති භාධාතු භූධාතු පූඤ්ධාතු කමධාතු ගමධාතු ප්‍යායධාතු වෙපධාතු යන මොවුන් කෙරෙන්ද; ඉජාදිවර්ජ්, ඉච්සංඥ වර්ණයන් ආදියෙහි වූ ධාතුහු තොරවූ; ඉදිතශ්ච තු, ඉත්සංඥ ඉකාරවත් ධාතුහු කෙරෙන්ද වනාහි; න, නකාරයහට ණකාර නොවේ; ක්‍ෂ්‍යන්තාත්, ක්‍ෂිප්‍රත්‍යයාන්තයා කෙරෙන්ද; හසාදීජුඛස්තු, ව්‍යඤ්ජනයක් ආදියෙහි වූ උඛසංඥ ඉච්ප්‍රත්‍යාහාර වර්ණවත් ධාතුහු කෙරෙන්ද වනාහි; වා, විකල්පයෙන් ණකාර වන්නේය.

කෙවලවූද ක්‍ෂිප්‍රත්‍යයාන්තවූද ඛ්‍යාදීන්ගේ ණකාරනිෂෙධය වේ. [පාණිනිඃ 8. 4. 29—34.]

(මු-) අන්තර්යාණීයං ප්‍රයාණීයං, ප්‍රයාපණීයං ප්‍රයාපනීයං, ප්‍රකොපණීයං, ප්‍රකොපනීයං. ඛ්‍යාදෙස්තු-ප්‍රඛ්‍යානීයං ප්‍රඛ්‍යාපනීයං, ප්‍රභානීයං ප්‍රභාපනීයං, ප්‍රභවනීයං ප්‍රභාවනීයං, ප්‍රපවනීයං ප්‍රපාවනීයං, ප්‍රකමනීයං ප්‍රකාමනීයං, ප්‍රගමනීයං ප්‍රප්‍යායනීයං ප්‍රවෙපනීයං ප්‍රකම්පනීයං. ඉජාදෙස්තු ප්‍රෙඞ්ඛණීයං.

(ස-) අන්තර්ශබ්ද පූර්වවූ යාධාතු, භාවයෙහි අනීයප්‍රත්‍යයද,

---

* නාස්ති දුර්යත්‍ර සො'දුඃ, අදුශ්චාසෞ ගිශ්චෙත් අදුර්ගිඃ, අන්තර් ච අදුර්ගිශ්ච තාභ්‍යාස්මාත්, ඉච් ආදිර් යස්‍ය ස ඉජාදිඃ, න ඉජාදිඃ අනිජාදිඃ, අනිජාදිශ්චාසෞ ඉදිච්චෙති අනිජාදීදිත්. ඛ්‍යාශ්ච භාශ්ච භූශ්ච පූඤ්ච කමශ්ච ගමශ්ච ප්‍යායශ්ච වෙපශ්ච අනිජාදීදිච්චෙති, පශ්චානනක්ෂ්යොගෙ තස්මාත්. හසාදිශ්චාසෞ ඉජුඛ් චෙති හසාදීජුඛ්, ක්‍ෂිශ්ච හසාදීජුඛ් චෙති තස්මාත්.

මෙසින් ණකාරද වෙත්, අන්තර්යාණීයං. ප්‍රපාසිණෞ ප්‍රයාණං ප්‍රහීණඃ ප්‍රහාණීඃ යනාදියද මෙසේමැයි. ප්‍රයාණීයං යනුද මෙසේමැයි. මේ දෙතන්හිම අව්සංඥයා කෙරෙන් පර නකාරයි. විකල්පයෙන් ණකාරත්වය කියයි, ප්‍රපූර්ව යාධාතු, ණිද, (784) පණ්ද, ප්‍රයාපිධාතුහු කෙරෙන් භාවයෙහි අනීයද, ණිහට ලොප්ද වෙත්, ණිප්‍රත්‍යයෙන් පර බැවින් මෙසින් ණකාර වේ, ප්‍රයාපණීයං. විකල්පපක්ෂයෙහි ප්‍රයාපනීයං. ප්‍රපූර්ව කුප ධාතු, භාවයෙහි අනීයද, ගුණද, හසාදි ඉපුද්ධධාතු බැවින් මෙසින් ණත්වයද වෙත්, ප්‍රකොපණීයං, විකල්ප පක්ෂයෙහි ප්‍රකොපනීයං. මෙහි අව කවර්ගපවර්ග ව්‍යවධානය ඇත්තේද විකල්පයෙන් ණකාර නිෂෙධයි. ඛ්‍යාදෙසතු, ඛ්‍යාදීන් කෙරෙන් වනාහි; ඛ්‍යා කථනෙ, ප්‍රපූර්වයි, අනීය වේ, ප්‍රඛ්‍යානීයං, අවකවර්ගව්‍යවධාන වූයේද ණකාර නොවේ. ප්‍රඛ්‍යා, ණි වේ, (784) ආකාරාන්තයා කෙරෙන් පණ්ද, අනීයද වෙත්, ප්‍රඛ්‍යාපනීයං. ප්‍රපූර්ව භාධාතු ප්‍රභානීයං, ප්‍රභාපනීයං ප්‍රපූර්ව භූසත්තායාං, ප්‍රභවනීයං, ප්‍රභාවනීයං. ප්‍රපූර්ව පූඤ්ගිශොධෙ, ප්‍රපවනීයං, ප්‍රපාවනීයං, ප්‍රපූර්ව කමුධාතු ප්‍රකමනීයං, ප්‍රකාමනීයං. ප්‍රපූර්ව ගමධාතු ප්‍රගමනීයං. ප්‍රපූර්ව ප්‍යායීඞ්වෘද්ධෞ ප්‍රප්‍යායනීයං. ප්‍ර-වෙප්චලෙ ප්‍රවෙපනීයං. ඉත්සංඥ ඉකාර යුක්ත ධාතු කියනු ලැබේ. ප්‍රකපිචලනෙ ප්‍රකම්පනීයං. හුදකලා වූද ණිප්‍රත්‍යයාන්ත වූද ගමාදීන්ගේ මෙහි සමානරූපයි. ඉජාදෙසතු, ඉච් සංඥයා ආදිකොට ඇති ධාතූන් කෙරෙන් වනාහි නිත්‍යයෙන් ණකාර වේ. ප්‍රඉඛධාතු අනීය, නුන්, නකාරයහට අනුස්වාරය වේ, අනුස්වාරයහට ඞකාරයද, මෙසින් මූර්ධන්‍ය ණකාරද වෙත්, ප්‍රෙඞ්ඛණීයං.

(මූ-) 969. **ඛනාත්වෙ රෙ යෙ.** (ඛනාත්–වෙඃ 6. එ 1. යෙ 7.)

ඛන ආදන්තස්‍ය ච වෙ-රෙ ස්‍යාත් යෙ පරෙ. ඛෙයං දෙයං.*

(ස-) යෙ පරෙ, යප්‍රත්‍යය පරකල්හි; ඛන, ඛනධාතුහුගේද; ආදන්තස්‍ය ච, ආකාරාන්ත ධාතුහුගේද; වෙඃ, විසංඥයහට; එ ස්‍යාත්, එකාර වන්නේය.

ඛනධාතු, ඛන්‍යතෙ යන වාක්‍යයෙහි (971) ක්‍යණ්, මෙසින්

* ඛන ච ආච්ච ඛනාතෙ෧ ඛනාතො ෂීඃ ඛනාත්විත්‍යස්‍ය.

පිසංඥවූ අන්භාගයහට එකාර වේ, ඛෙයං. දීයතෙ යන වාක්‍යයෙහි දාධාතුහු කෙරෙන් (967) භාවයෙහි යප්‍රත්‍යයයි, පිසංඥ ස්වරයහට එකාර වේ, දෙයං, මෙහි දාස්වරූපධාතු ගතයුතු. ප්‍රකරණබලයෙන් යෙ යනු ල්‍යසංඥකවූ යකාරය පර කල්හිය යන අර්ථයි. ල්‍යසංඥ කෙ යනු කුමටය? ඛන්‍යතෙ දීයතෙ ප්‍රඛන්‍ය ප්‍රදාය යනාදියෙහි පිසංඥයහට එකාර නොවන්නේය. [පාණිනිඃ 3. 1. 111, 6. 4. 65.]

(මු-) **970. ස්‍යණ්-රාවශ්‍යකෙ.** (ස්‍යණ් 1. ඔඃ 5. ආවශ්‍යකෙ 7.)

උවර්ණාන්තාදවශ්‍යම්භාවෙ'පි ස්‍යණ් ස්‍යාත් ඒ භාවෙ· විප්‍රෙණ ශුචිනා භාව්‍යං.*

(ස-) අවශ්‍යම්භාවෙ'පි, අවශ්‍යයෙන් වීමය යන අර්ථයෙහි; ඒ භාවෙ, කර්ම්ම භාව දෙක්හි; උවර්ණාන්තාත්, උවර්ණාන්ත ධාතුහු කෙරෙන්; ස්‍යණ් ස්‍යාත්, ස්‍යණ්ප්‍රත්‍යය වන්නේය.

ක්‍රියාවගේ අවශ්‍යයෙන් වීමය යන අර්ථයි. ස්‍යණ්ප්‍රත්‍යයාගේ සකාර ණකාර දෙක ඉත් වෙත්, යකාරය සිටියි. භූධාතු භූයතෙ, භාවයෙහි මෙයින් ස්‍යණ්, (577) වෘද්ධියි, (423) යකාරයහට ස්වරවත් වේ, (35) ඔකාරයහට ආව්, භාව්‍යං, එසේම තපස්විනා විෂ්ණුඃ ස්තාව්‍යඃ යනාදිය වේ. අනාවශ්‍යකයෙහි වනාහි යප්‍රත්‍යය කළ කල්හි, භව්‍යං, ක්‍යප් කළකල්හි ස්තුත්‍යඃ යනු වේ. [පණිනිඃ 3. 1. 125.]

(මු-) **971. හසඃ ය්වාසොඃ.** (හස්-සෘයුආ-සොඃ 5.)

හසන්තාත් සෘවර්ණාන්තාත් යෞතෙ රාසුනොතෙශ්ච ස්‍යණ් ස්‍යාත් ඒ භාවෙ. වාහ්‍යං ඝාත්‍යං ජන්‍යං බධ්‍යං, කාර්‍ය්‍යං, යාව්‍යං, ආසාව්‍යං.†

(ස-) හසන්තාත්, හසන්ත ධාතුහු කෙරෙන්ද; සෘවර්ණාන්තාත්, සෘවර්ණාන්ත ධාතුහු කෙරෙන්ද; යෞතෙඃ, යුධාතුහු කෙරෙන්ද; ආසුනොතෙශ්ච, ආඞ්පූර්ව් සුධාතුහු කෙරෙන්ද; ඒ භාවෙ, කර්ම් භාව දෙක්හි; ස්‍යණ් ස්‍යාත්, ස්‍යණ්ප්‍රත්‍යය වන්නේය.

පෘථක්යොග බැවින් ආවශ්‍යකෙ යනු අනුවෘත්ති නොවේ.

---

* අවශ්‍යම්භාවඃ ආවශ්‍යං, ආවශ්‍යමෙව ආවශ්‍යකං තස්මින්.

† හස් ච සෘශ්ච යුශ්ච ආ-සුශ්ච තස්මාත්.

උහ්‍යතෙ යත් තත්, වහධාතු, ඝ්‍යණ්, (577) වෘද්ධියි, වාහ්‍යං. හන්‍යතෙ යත් තත් හනධාතු, ඝ්‍යණ්, (679) හකාරයහට ඝකාර වේ, වෘද්ධි, (801) නකාරයහට තඞ්, ඝාත්‍යං. ජායතෙ ඉති, ජන ධාතු. (965) කභාවෙ, යනු කීබැවින් කර්තෘයෙහි ඝ්‍යණ්, ජන්‍යං. බධ්‍යතෙ යත් තත්, වධධාතු, ඝ්‍යණ්, බධ්‍යං. දෙතැන්හි වෘද්ධියි, (744) ජනවධඃ යනාදියෙන් හ්‍රස්ව වේ, ක්‍රියතෙඉති, කෘඤ් කෘඥ යන්නෙන් හ්‍රස්ව දීර්ඝ දෙකින් කර්මයෙහි ඝ්‍යණ් පරකල්හි වෘද්ධි, කාර්‍ය්‍යං. යූයතෙඉති, යුධාතු, කර්මයෙහි ඝ්‍යණ්, වෘද්ධියි, යාව්‍යං. ආසූයතෙ ඉති ආඞ්පූර්ව සුධාතු, ඝ්‍යණ්, වෘද්ධි, (423) ස්වරවත්ද, ආව්ද වෙත්, ආසාව්‍යං. [පාණිනිඃ 3. 1. 124, 126.]

(මු-) **972. චජොඃ කගෞ ඝිත්‍යසෙට්ක්ත-යඥාඞ්ග-යජ-ගත්‍යර්ථවඤ්චාං.** (ච-ජොඃ 6 .. ක-ගෞ 1 .. ඝිති 7. අසෙට්ක්ත-යඥාඞ්ග-යජ-ගත්‍යර්ථවඤ්චාං 6...)

ඝිති පරෙ ච-ජොඃ ක-ගෞ ස්තො න තු සෙට්ක්තාදෙඃ.

පාක්‍යං රොග්‍යං. ගතෞ තු, වඤ්ච්‍යං. අන්‍යත්‍ර වඞ්ක්‍යං කාෂ්ඨං.*

(ස-) ඝිති පරෙ, ඉත්සංඥ ඝකාරයා පර කල්හි ; චජොඃ, චකාර ජකාර දෙදෙනාහට; කගෞ, කකාර ගකාර දෙක; ස්තඃ, වන්නාහ; සෙට්ක්තාදෙස්තු, ඉට් සහිත ක්ත ක්තවතු ප්‍රත්‍යයන් ආදිකොට ඇති යාගාවයවවූ යජධාතුය ගමනාර්ථ වඤ්චධාතුය යන මොවුන්ගේ ස්ථානයෙහි වනාහි; න, චජ යන මොවුන්ගේ ස්ථානයෙහි ක ග නොවේ. යමක්හු කෙරෙන් ක්තප්‍රත්‍යය කරණලදද ඒ ධාතුහු කෙරෙන් ඉට් වෙයි යන අර්ථයි.

පච්‍යතෙ ඉති පචධාතු, (971) කර්මයෙහි ඝ්‍යණ්, වෘද්ධියි, මෙයින් චකාරයහට කකාර වේ, පාක්‍යං. රුජ්‍යතෙ ඉති රුජ ධාතු, ඝ්‍යණ්, ගුණද, මෙයින් ජකාරයහට ගකාරද වෙත්,

---

* සෙට් ක්තො යස්මාත් ස සෙට් ක්තඃ, යඥස්‍යාඞ්ගං යඥාඞ්ගං, යඥාඞ්ගයජෞ යඥාඞ්ගයජඃ, ගත්‍යර්ථශ්චාසෞ වඤ්ච චෙති ගත්‍යර්ථවඤ්ච. සෙට් ක්තශ්ච යඥාඞ්ග යජශ්ච ගත්‍යර්ථවඤ්ච චෙති, තතො නඤ්යොගෙ තෙෂාං.

රෝග්‍යං. එසේම ඝඤ් කල කල්හි පාකඃ රෝගඃ යනු වේ. ක්ත ක්තවතුප්‍රත්‍යයන් වූකල ඉම් වන ධාතුහු කෙරෙන් වනාහි, යාච-ණ්‍යණ්, යාච්‍යඃ යනාදිය වේ, මෙහි චකාරයහට කකාර නොවේ. යාගාවයව වාච්‍යවූ යජධාතුහු කෙරෙන් වනාහි ඝඤ් කල කල්හ් ප්‍රයාජඃ අනුයාජඃ උපාංශුයාජඃ ඍතුයාජඃ, ප්‍රධාන යාගයක්හුගේ අවයවවූ මේ සතර වාච්‍ය කල්හි ජකාරයහට ගකාර නොවේ. යඥාංග යනු කුමටය? යාගඃ, ප්‍රධාන යාගවාචකවූ මොහට ගකාර වේ. ගතෞ තු, ගමනාර්‍ථයෙහි වූ වඤ්චු ගත්‍යාං යන ධාතුහු කෙරෙන් ණ්‍යණ් වේ, වඤ්ච්‍යං යනු වේ, වඤ්චෙත්‍ය ග්‍රාමඃ, ගමනාර්‍ථ බැවින් මෙහි කකාර නොවේ. අන්‍යත්‍ර, ගමනාර්‍ථයෙහි නුවූ වක්‍රිභාවාර්‍ථයෙහි වන්ච ධාතුහු කෙරෙන් ණ්‍යණ් කල කල්හි, වඞ්ක්‍යං, කාෂ්ඨං, කාෂ්ඨ යයි. [පාණිනිඃ 7. 3. 52, 62, 63.]

(මු-) 973. නාවශ්‍යකෙ ත්‍යජ-යජ-ප්‍රවචාඤ්ච ණ්‍යණ්. (න 1. ආවශ්‍යකෙ 7. ත්‍යජ-යජ-ප්‍රවචාං 6...ච 1. ණ්‍යණි 7.)

ආවශ්‍යකෙ'ර්‍ථේ ඒෂාඤ්ච චජොඃ කගෞ න ස්‍යාතාං ණ්‍යණි. අවශ්‍යං පාච්‍යං, ත්‍යාජ්‍යඃ යාජ්‍යඃ ප්‍රවාච්‍යඃ.

(ස-) ණ්‍යණි, ණ්‍යණ්ප්‍රත්‍යය පරකල්හි; ආවශ්‍යකෙ'ර්‍ථේ, ක්‍රියාවගේ නියමයෙන් විමය යන අර්‍ථයෙහි සියලු ධාතුන්ගේද; ඒෂාඤ්ච, ත්‍යජ යජ ප්‍රපූර්‍ව වචධාතු යන මොවුන්ගේද ආවශ්‍යකවූද අනාවශ්‍යකවූද අර්‍ථයෙහි; චජොඃ, චකාර ජකාර දෙදෙනාහට; කගෞ, කකාර ගකාර දෙක; න ස්‍යාඃ, නොවෙත්.

අවශ්‍යං පච්‍යතෙ ඉත් පච යන ධාතු වේ, (971) කර්‍මයෙහි ණ්‍යණ්ද, වෘද්ධිද, මෙයින් කකාර නිෂෙධයද වෙත්, අවශ්‍යං පාච්‍යං. අවශ්‍යං රොජ්‍යං යනුද මෙසේමැයි. ත්‍යාජ්‍යඃ යාජ්‍යඃ ප්‍රවාච්‍යඃ. ත්‍යජ යජ ප්‍රවචාං යන බහුවචනය කාරණකොට ගෙන මොච්‍යඃ ශොච්‍යඃ යනාදියෙහිද ප්‍රයොගානුසාරයෙන් කකාර ගකාරයන්ගේ නිෂෙධය වක්තව්‍යයි. [පාණිනිඃ 7. 3. 65, 66.]

(මු-) 974. භුජ-වච-නිප්‍රයුජො'නන්‍යාශබ්දශකෙ‍ෂු. (භුජ-වච-නිප්‍රයුජඃ 6. අනන-අශබ්ද-ශකෙෂු 7.)

භුජෙ භක්ෂ්‍ය'ර්‍ථේ, වචො'ශබ්දෙ'ර්‍ථේ, නි ප්‍ර පූර්‍වස්‍ය යුජඃ ශක්‍ය'ර්‍ථේ, චජොඃ කගෞ න ස්‍යාතාං ණ්‍යණි. භොජ්‍යං, වාච්‍යං,

නියොජ්‍යඃ, ප්‍රයොජ්‍යඃ. එෂු කිං, භොග්‍යා භූඃ, වාක්‍යං පද-සමුදයඃ, නියොක්තුමර්හතීති නියොග්‍යඃ ප්‍රභුඃ.*

(ස-) භක්ෂ්‍යෙ'පි, අනුභව කටයුතුවූ ආහාරාර්ථයෙහි; භුජඃ, භුජධාතුහුගේද; අශබ්දෙ'පි, ශබ්ද රහිතවූ කියයුතුය යන අර්ථයෙහි ; වචඃ, වචධාතුහුගේද; ශක්‍යෙ'පි, ශක්‍යාර්ථයෙහි ; නිප්‍රපූර්වස්‍ය යුජඃ, නිපූර්ව ප්‍රපූර්වවූ යුජධාතුහුගේද; චජොඃ, චකාර ජකාර දෙදෙනාහට ; කගෞ, කකාර ගකාර දෙක; ණ්‍යති, ණ්‍යත් පර කල්හි ; න ස්තඃ, නොවෙත්.

භුජ්‍යතෙ යත් තත් භුජ අභ්‍යවහරණෙ, කර්මයෙහි ණ්‍යත්ද, ගුණද වෙත්, භොජ්‍යං, අන්නාදියයි. උච්‍යතෙ ඉති වචධාතු, ණ්‍යත්, වෘද්ධියි, වාච්‍යං, කියයුතුය යන අර්ථයි. නියොක්තුං ශක්‍යතෙ'සෞ නිපූර්ව යුජධාතු, නියොජ්‍යඃ, නියොගකිරීමට හැක්වූවෙක් සෙවකයයි. ප්‍රයොක්තුං ශක්‍යතෙ'සෞ ප්‍රපූර්ව යුජ-ප්‍රයොජ්‍යඃ, සෙවකයයි. එෂු කිං, මේ අර්ථයන් කෙරෙහි කකාර ගකාර දෙක නොවීම කුමටය? භුජ්‍යතෙ යා සා ඉති භුජ පාලනෙ, ණ්‍යත්, ගුණ වේ, ජකාරයහට ගකාර වීමයි, භොග්‍යා, අනුශාසනා කටයුත්තීයයි හෝ පාලනය කටයුත්ත් යන අර්ථයි, භූඃ, පෘථිවියයි.

වචධාතු, චකාරයහට කකාර වේ, වාක්‍යං, පරස්පරාකාඞ්ක්ෂා යුක්ත පදසමූහයයි. නියොක්තුමර්හති නිපූර්ව යුජ, නියොග්‍යඃ, නියොග කිරීම පිණිස යොග්‍යයෙක් වෙයි යන අර්ථයි. මෙහි (965) කභාවෙ යනු කීබැවින් කර්තෘකාරකයෙහි ණ්‍යත් වේ. ප්‍රභුඃ, ස්වාමියි. [පාණිනිඃ 7. 3. 67—69.]

(මූ-) **975. පාය්‍ය ධාය්‍ය ප්‍රණාය්‍යානාය්‍ය කුණ්ඩපාය්‍ය සඤ්චාය්‍ය රාජසූය සාන්නාය්‍ය නිකාය්‍ය පරිචාය්‍යොපචාය්‍ය චිත්‍යාග්නිචිත්‍යා සමූහ්‍යාමාවස්‍යා-මාවාස්‍යා ශාජ්‍යාඃ.** (පාය්‍ය —යාජ්‍යාඃ 1...)

එතෙ ණ්‍යන්තා නිපාත්‍යන්තෙ. පාය්‍යං මානං. දධාත්‍යග්නිමිති ධාය්‍යා සාමිධෙනී, ධාය්‍යා ඍත්විජඃ. ප්‍රණාය්‍යො'සම්මතඃ ප්‍රියො වා. ආනාය්‍යො දක්ෂිණාග්නිඃ. කුණ්ඩෛඃ පීයතෙ අත්‍ර සොම ඉති කුණ්ඩපාය්‍යඃ ක්‍රතුඃ. සඤ්චාය්‍යඃ ක්‍රතුඃ. රාඥ

* භුජශ්ච වචශ්ච නිප්‍රාභ්‍යාං යුජ ච තස්‍ය. අන්නාච්ච අශබ්දාච්ච ශක්‍යාච්චෙත් තස්මින්.

සූයතෙ රාජසූයඃ ක්‍රතුඃ. සාන්නාය්‍යං හවිඃ. නිකාය්‍යො නිවාසඃ. පරිචාය්‍යො'ග්නිඃ, උපචාය්‍යො'ග්නිඃ, චිත්‍යො'ග්නිඃ. අග්නෙශ්චයනං අග්නිචිත්‍යා. සමූහ්‍යො'ග්නිඃ සංවාහ්‍ය ඉත්‍යීජිඃ. අමා සහ වසතො'ස්‍යාං චන්ද්‍රාර්කාවිත්‍යමාවස්‍යා අමාවාස්‍යා. යජ්‍යන්ත්‍යනයා ඉති යාජ්‍යා. නිපාත්‍යොහ්‍යර්ථවිශෙෂෙ.

(ස-) ඝ්‍යණන්තාඃ, ඝ්‍යණ්ප්‍රත්‍යයාන්තවූ; එතෙ, මේ පාය්‍ය ධාය්‍ය යනාදීහු; නිපාත්‍යන්තෙ, අර්ථවිශෙෂයෙහි නිපාතනය කරනුලැබෙත්. පා පානෙ, ඝ්‍යණ්, පාය්‍යං, මානං, පරිමාණයයි. නිපාතනයෙන් අන්‍යවූ අර්ථය, පෙයං යනු වේ, පියයුතු ද්‍රව්‍යයෙක්. ධා ධාතු, ඝ්‍යණ්, දධාත්‍යග්නිමිති ධාය්‍යා සාමධෙනී, යාගගින්න දල්වන මන්ත්‍රයයි. ධාය්‍යාඃ යනුද මෙසේමැයි, ඍත්විජඃ, යාගකරන්නෝ. නිපාතනයෙන් පිටත්හි, ධෙයං යනු වේ. ප්‍රණීයතෙ'සෞ ප්‍රණාය්‍යඃ, ප්‍රපූර්ව නීධාතු, ඝ්‍යණ්, අසම්මතඃ, සම්මත නොකරණලද්දෙක්; වා, නොහොත්; ප්‍රියඃ, ප්‍රියයෙක්. නිපාතනයෙන් පිටත් තන්හි, ප්‍රණෙයඃ යනු වේ, අයතියෙක්. ගාර්හපත්‍යාදග්නෙරානීය යඃ ප්‍රණීයතෙ ස ආනාය්‍යඃ, ආඞ්පූර්ව නීධාතු, ඝ්‍යණ්, දක්ෂිණාග්නිඃ, පිදීමට යොග්‍යවූ ගින්නයි. නිපාතනයෙන් පිටත් තන්හි, ආනෙයඃ යනු වේ. කුණ්ඩෛඃ පීයතෙ අත්‍ර සොම ඉති කුණ්ඩපාය්‍යඃ ක්‍රතුඃ, යාගයයි, පාධාතු, ඝ්‍යණ්. නිපාතනයෙන් පිටත් තන්හි, කුණ්ඩපෙයං යනු වේ, ක්ෂීරයයි, සොම යනු ලතාවිශෙෂයක්හුගේ රසයයි. සඤ්චීයතෙ'සෞ සඤ්චාය්‍යඃ, සං පූර්ව චිධාතු, ඝ්‍යණ්, ක්‍රතුඃ, යාගයයි, අන්තන්හි, සඤ්චෙයං යනු වේ, පුණ්‍යං, සුචරිතයයි. රාඥ සූයතෙ මඞ්ගලපූර්වකං ස්නායතෙ'ස්මින්නිති රාජසූයඃ, සුධාතු, ඝ්‍යණ්, ක්‍රතුඃ, යාගයයි. අන් තන්හි සව්‍යං යනු වේ. සන්නීයතෙ ඉදං සාන්නාය්‍යං, සංපූර්ව නී, ඝ්‍යණ්. හවිඃ, ගිතෙල්. අන් තන්හි සන්නෙයං. නිචීයතෙ'සෞ නිකාය්‍යඃ, නිපූර්ව චිධාතු, ඝ්‍යණ්, නිවාසඃ, ගෘහයයි. අන් තන්හි නිචෙයං යනු වේ. පරිචීයතෙ අසෞ පරිචාය්‍යඃ, පරිපූර්ව චිධාතු, ඝ්‍යණ්, අග්නිඃ, අන්‍යස්ථානයෙහි පරිචෙයං. උපචීයතෙ'සෞ උපචාය්‍යඃ, උපපූර්ව චිධාතු, අග්නිඃ, අන්‍යස්ථානයෙහි උපචෙයං. චීයතෙ'සෞ චිත්‍යඃ, අග්නිඃ, අන්‍යස්ථානයෙහි චෙයං යනු වේ. අග්නෙශ්චයනං, යන වාක්‍යයෙහි, අග්නිචිත්‍යා යනු වේ. සමූහ්‍යතෙ'සෞ සමූහ්‍යඃ, සං වහ-

ඝ්‍යණ්, නිපාතනයෙන් ජ්‍යදෙශද දීඝීද වෙත්, අග්නිඃ. අන්‍ය ස්ථානයෙහි, සංවාහ්‍යඃ, යනුයි. අමා (අව්‍යයං) චන්ද්‍රස්‍ය කලා තයා සහ වසතො'ස්‍යාං තිථෞ චන්ද්‍රාකෞ, යන අර්ථයෙහි අමා වසත්‍යඃ, අමාපූර්ව වසධාතු, ඝ්‍යණ් වේ, අමාවාස්‍යං, යන පද දෙක වෙත්. යජනාත්‍යනයා, යන වාක්‍යයෙහි යාජ්‍ය යනු වේ. ඍක් යනු වෙදකොඨාසයයි. නිපාතඃ හි, නිපාතය වනාහි; අර්ථවිශෙෂෙ, අර්ථවිශෙෂයෙහි වෙයි. [පාණිනිඃ 3. 1. 114, 122, 127—132.]

(මු-) 976. **පුශක සහ තක චත යත ශසො'චම වප රප ලප ත්‍රප දභො ශො භජ ජප යජානමස්තු වා.** (පු-ශසඃ 5. අචම-දභඃ 5. යඃ 1. භජ-ආනමඃ 5. තු 1. වා 1.)

පවර්ගාන්තාත් ශකාදෙශ්ච චමාදිවර්ජිත් යඃ ස්‍යාත් ඒභාවෙ, භජාදෙස්තු වා. රම්‍යං ශක්‍යං සහ්‍යං තක්‍යං චත්‍යං යත්‍යං ශස්‍යං භජ්‍යං භාග්‍යං, ජප්‍යං ජාප්‍යං, යජ්‍යං යාජ්‍යං, ආනම්‍යං ආනාම්‍යං. චමාදෙස්තු ආචාම්‍යං වාප්‍යං රාප්‍යං ලාප්‍යං ත්‍රාප්‍යං දාභ්‍යං-අනකාරනිර්ද්දෙශාත්.

(ස-) පවර්ගාන්තාත්, පවර්ගාන්තයා කෙරෙන්ද; ශකාදෙශ්ච, ශකධාතු ආදිකොට ඇති සහධාතු තකධාතු චතධාතු යත ධාතු ශසධාතු යන මොවුන් කෙරෙන්ද; චමාදි වර්ජිත්, චම ධාතු ආදිකොට ඇති වප-රප-ලප-ත්‍රප-දභ යන මේ ධාතු රහිතවූ ධාතූන් කෙරෙන්; ඒභාවෙ, කර්ම භාව දෙක්හි; යඃ ස්‍යාත්, යප්‍රත්‍යය වන්නේය; භජාදෙස්තු, භජ-ජප-යජ-ආඞ්පූර්ව නම ධාතු යන මේ ධාතූන් කෙරෙන්; වා, විකල්පයෙන් යප්‍රත්‍යය වන්නේය.

(971) හස් අන්තයා කෙරෙන් ලද්දාවූ ඝ්‍යණ්ප්‍රත්‍යයාගේ බාධාව පිණිස මේ ප්‍රත්‍යය වෙයි. රමතෙ යත් තත් ඉති රම්, මෙසින් පවර්ගාන්ත ධාතුහු කෙරෙන් යප්‍රත්‍යයයි, රම්‍යං. තප්‍යං ලභ්‍යං ආදීයද එසේමැයි. ශක-ය, ශක්‍යං. සහ ශහ්‍යං. තක තක්‍යං. චත චත්‍යං. යත යත්‍යං. ශස ශස්‍යං. භජ භජ්‍යං, පක්ෂයෙහි, (971) ඝ්‍යණ් ජකාරයහට ගකාර වේ, වෘද්ධියි, භාග්‍යං. ජප ජප්‍යං, පක්ෂයෙහි වෘද්ධියි, ජාප්‍යං. යජ යජ්‍යං, පක්ෂයෙහි යාජ්‍යං, මෙහි යාගාවයව යජධාතු බැවින් ජකාරයහට ගකාර නොවේ. ආඞ්පූර්ව නම ආනම්‍යං. ආනාම්‍යං. චමාදෙස්තු, චමාදි ධාතූන් කෙරෙන් වනාහි; ආඞ්පූර්ව

චම, වෑඩිසි, ආචාම්‍යං. චාප්‍යං යනාදියද එසේමැයි. ආචාම්‍යං යනාදි තන්හි ඝ්‍යණ් වේ. අනකාරනිර්ද්දෙශාත්, දන්හු නද මෙහ යන මොහුගේ නකාර රහිත පාඨය බැවින් නකාරලොපය කළකල්හි (577) වෑඩිසි.* [පාණිනිඃ 3. 1. 98. 99, 126.]

(මු-) **977. යාඞ ලභො මුණ්.** (යි 1. ආලභඃ 6. මුණ් 1.)

ආඞ්පූර්වස්‍ය ලභො මුණ් ස්‍යාත් යකාරෙ පරෙ. ආලම්භ්‍යො ගෞඃ.

(ස-) යකාරෙ පරෙ, යප්‍රත්‍යය පර කල්හි; ආඞ්පූර්වස්‍ය ලභඃ, ආඞ්පූර්ව ලභධාතුහට; මුණ් ස්‍යාත්, මුණ්ආගම වන්නේය.

ආලභ්‍යතෙ ඉති ආඞ්පූර්ව පවර්ගාන්ත ලභධාතුව ලද කල්හි (976) යප්‍රත්‍යයයි, මෙයින් මුණ්ආගම වේ, ආලම්භ්‍යො යනු වේ. ගෞඃ, ගවයයි, ආලම්භ්‍යඃ යනු මැරිය යුත්තේය යන අර්ථයි. [පාණිනිඃ 7. 1. 65.]

(මු) **978. උපාත් ස්තුතෞ.** (උපාත් 5. ස්තුතෞ 7.)

උපපූර්වස්‍ය ලභො මුණ් ස්‍යාත් යෙ පරෙ ප්‍රශංසායාං. උපලම්භ්‍යඃ සාධුඃ. ස්තුතෞ කිං උපලභ්‍යමස්මාත් කිඤ්චිත්.

(ස-) උපපූර්වස්‍ය ලභඃ, උපපූර්වවූ ලභධාතුහට; යෙ පරෙ, යප්‍රත්‍යය පර කල්හි; ප්‍රශංසායාං, ප්‍රශංසායෙහි; මුණ් ස්‍යාත්, මුණ්ආගම වන්නේය.

උපපූර්ව ලභ (976) යප්‍රත්‍යයයි, මෙයින් මුණ් වේ, උපලම්භ්‍යඃ සාධුඃ, සත්පුරුෂතෙම ස්තුති කටයුතු වෙයි. ස්තුතෞ කිං, ස්තුතෞ යනු කුමටය ? උපලභ්‍යමස්මාත් කිඤ්චිත් යන මෙහි ස්තුත්‍යර්ථය නොවන හෙයින් ලභධාතුහු කෙරෙන් මුණ් නො වේ. උපලභ්‍යං යනු ලැබියයුත්තය යන අර්ථයි. [පාණිනිඃ 7. 1. 66.]

(මු-) **979. ගද-මද-යම-චරාචරෙ'ගෙර් යඃ.** (ගද මද යම චර ආචරඃ 5. අගෙඃ 5. යඃ 1.)

අගිභ්‍ය එභ්‍යො යඃ ස්‍යාත් ඝ්‍යභාවෙ. ගද්‍යං මද්‍යං යම්‍යං චර්‍ය්‍යං ආචර්‍ය්‍යං. අගෙඃ කිං, ප්‍රගාද්‍යං අභිචාර්‍ය්‍යං.

---

* පුශ්ච ශඃතශ්ච සහශ්ච තකශ්ච චතශ්ච යතශ්ච ශස සෙති තස්මාත්. චමශ්ච වපශ්ච රපශ්ච ලපශ්ච ත්‍රපශ්ච දභ ච තෙ, න විද්‍යන්තෙ නතා තෙ යත්‍ර සො'චම-වප-රප-ලප-ත්‍රප-දභ, තස්මාත්. හජශ්ච ජපශ්ච යජශ්ච අ-නමෙවෙති තස්මාත්.

(ස-) අගිහ්‍යඃ, ගිසංඥයා රහිතවූ; එභ්‍යඃ, ගද-මද-යම-චර-ආඞ්පූර්‍ව චර යන මොවුන් කෙරෙන් පරව; ඵභාවෙ, කර්‍ම භාව දෙක්හි; යඃ සතත්, යප්‍රත්‍යය වන්නේය.

මේ ප්‍රත්‍යයද ඝ්‍යණ්ප්‍රත්‍යයහට බාධා පිණිසයි. ගද්‍යතෙ යත් තත් ගදධාතු, මෙයින් යප්‍රත්‍යය වේ, ගද්‍යං. මද්‍යං යනාදියද එසේමැයි. ආඞ්පූර්‍ව චර, ය, ආචය්‍ර්‍යං. අගෙඃ කිං, අගෙඃ යනු කුමටය? ප්‍රගාද්‍යං අභිචාය්‍ර්‍යං යනාදියෙහි ගිසංඥය පූර්‍ව බැවින් යප්‍රත්‍යය නොවන හෙයිනි. ගිසංඥය පූර්‍වවූඑම ධාතුහු කෙරෙන් ඝ්‍යණ්ප්‍රත්‍යයමැයි, වෘඞිද වෙයි. [පාණිනිඃ 3. 1. 100.]

(මු-) 980. **පණ්‍යාවද්‍යාවය්‍ර්‍යාවාය්‍ර්‍යවහ්‍යජය්‍යක්‍ෂය්‍යක්‍රය්‍යාර්‍ය්‍යොපසර්‍ය්‍යා ජය්‍ර්‍යං.** (පණ්‍ය — අජය්‍ර්‍යං 1.)

එතෙ යාන්තා නිපාත්‍යන්තෙ.

පණ්‍යං විකේ‍රයං. අවද්‍යමනිෂ්ටං. වය්‍ර්‍යා කන්‍යා, වය්‍ර්‍යං ශ්‍රෙෂ්ඨං. ආවාය්‍ර්‍යො ගුරුඃ. උහ්‍යතෙ'නෙනෙති වහ්‍යං ශකටං. ජෙතුං ශක්‍යං ජය්‍යං, එවං ක්‍ෂය්‍යං. ක්‍රය්‍යං හට්ටෙ ප්‍රසාරිතං. අය්‍ර්‍යඃ ස්වාමි වෛශ්‍යො වා. උපසිය්‍යතෙ ඉත්‍යුපසය්‍ර්‍යා ඍතුමතී. න ජීය්‍ර්‍යතීති අජය්‍ර්‍යං සඞ්ගතං.

(ස-) එතෙ, පණ්‍යවද්‍ය යන මේ ආදීවූ; යාන්තාඃ, යප්‍රත්‍යයාන්ත ශබ්දයෝ; නිපාත්‍යන්තෙ, නිපාතනය කරනුලැබෙත්.

පණව්‍යවහාරෙ සතු තෙ‍ාචපණධාතු, යප්‍රත්‍යය කළකල්හි මෙයින් සිඞයි, පණ්‍යං, විකේ‍රයං, විකිණියයුතුවූ ද්‍රව්‍යයයි. නිපාතනයෙන් පිටත් තන්හි, පාණ්‍යඃ යනු වේ, සතුති කටයුත්තෙක් යන අර්‍ථයි, විෂ්ණුයි. න උද්‍ය තෙ ඉති නඤ්පූර්‍ව වදධාතු, යප්‍රත්‍යයයි, අවද්‍යං යනු වේ, අනිෂ්ටං, අනිෂ්ටයයි, නින්‍දකටයුතුය යන අර්‍ථයි. අන්‍යස්ථානයෙහි, අවාද්‍යං යනු වේ, වාක්‍යයයි, ඝ්‍යණ් වේ. වෘධාතු, ඝ්‍යණ්, වය්‍ර්‍යා කන්‍යා, කන්‍යාවයි, කන්‍යාදානය පිණිස කටයුතුවූ ක්‍රියාභෙද ඇත්තිය. වය්‍ර්‍යං ශ්‍රෙෂ්ඨං, පිදියයුතුවූ. අන්‍යස්ථානයෙහි වාය්‍ර්‍යං යනු වේ. ඍකාරාන්තයෙන් ඝ්‍යණ් වේ. ආවාය්‍ර්‍යතෙ'නෙනෙති ආඞ්පූර්‍ව චරධාතු, ඝ්‍යණ්, ආචාය්‍ර්‍යඃ, ගුරුඃ, ගුරුයි. අන්‍යස්ථානයෙහි ආචය්‍ර්‍යං, පූර්‍වසූත්‍රයෙන් යප්‍රත්‍යය වෙයි. උහ්‍යතෙ'නෙනෙති වහධාතු, යප්‍රත්‍යයයි, වහ්‍යං ශකටං, ගැලයි. අන්‍යස්ථානයෙහි වාහ්‍යං,

හසන්තයා කෙරෙන් ඝ්‍යණ් වේ. ජේතුං, ශක්‍යං ජි, නිපාතනයෙන් සිද්ධයි, ජය්‍යං. අන්‍යස්ථානයෙහි, ජේයං යනු වේ. එවං ක්‍ෂය්‍යං, ක්‍ෂය්‍යං යනුද මෙසේමැයි. ක්‍ෂේතුං ශක්‍යං ක්‍ෂි, යප්‍රත්‍යය වේ, ක්‍ෂය්‍යං, අන්‍යස්ථානයෙහි, ක්‍ෂේයං. ක්‍රේතුං ශක්‍යං ක්‍රී, ක්‍රය්‍යං, හට්ටෙ ප්‍රසාරිතං, ක්‍රයවික්‍රයස්ථානයෙහි පිළිවෙළින් තබනලද්දවූ ද්‍රව්‍යයි, අන්‍යස්ථානයෙහි, ක්‍රේයං යනු වේ. ඍධාතු, අර්‍ය්‍යඃ, ස්වාමී, ස්වාමියයි, වෛශ්‍ය වා, නොහොත් වෛශ්‍යයෙක්. අන්‍යස්ථානයෙහි ආර්‍ය්‍යඃ, (971) මෙහි ඝ්‍යණ් වේ. උපස්‍රියතෙ ඉත්‍යුපසර්‍ය්‍යා, උපපූර්‍ව ඍධාතු, එළබියයුත්තිය; ඍතුමතී, ඔසප්ව ස්නානය කළ තැනැත්තී යන අර්‍ථයි. අන්‍යස්ථානයෙහි උපසාර්‍ය්‍යං, මෙහි ඝ්‍යණ් වේ. න ජීර්‍ය්‍යතීති න පූර්‍ව ජෘධාතු, අජර්‍ය්‍යං, සඞ්ගතං, ගළපනලද්දකී, සුදුසුය යන අර්‍ථයි. අන්‍යස්ථානයෙහි, අජාර්‍ය්‍යං, ඝ්‍යණ් ප්‍රත්‍යය වේ. [පාණිනිඃ 3. 1. 101—105.]

(මූ-) **981. දෘ හෘ ජුෂ ස්තවින්-ශාසෘදුඞ්-වෘඤෙ'කෘපචෘතසෘච පාණිසෘජ්සමවසෘජඃ ක්‍යප්.** (දෘ—වෘඤඃ 5. අකෘප—සමවසෘජඃ 5. ක්‍යප් 1.)

දෘදෙර් සෘකාරෙණෙඩො වෘඤශ්ච කෘපාදිවර්ජිත් ක්‍යප් ස්‍යාත් ඪභාවෙ.*

(ස-) කෘපාදිවර්ජිත්, කෘපධාතු ආදිකොට ඇති ෘතධාතු සෘචධාතු පාණිශබ්දයා කෙරෙන් පරවූ සෘජ්ධාතු සම් යන්නෙන් පරවූ අවපූර්ව සෘජධාතු යන මේ ධාතූන් රහිතවූ; දෘදෙඃ, දෘධාතු හෘධාතු ජුෂධාතු ස්තුධාතු ඉන්ධාතු ශාසධාතු යන මොවුන් කෙරෙන්ද; සෘකාරෙඩඃ, උඞ්සංඥ සෘකාර යුක්ත ධාතූහු කෙරෙන්ද; වෘඤශ්ච, වෘධාතූහු කෙරෙන්ද; ඪභාවෙ, කර්ම භාව දෙක්හි; ක්‍යප් ස්‍යාත්, ක්‍යප්ප්‍රත්‍යය වන්නේය. [පාණිනිඃ 3. 1. 109, 110.]

(මූ-) **982. ස්වස්‍ය තන් පිති.** (ස්වස්‍ය 6. තන් 1. පිති 7.)

---

* සෘත් උඞ් යස්‍ය ස සෘදුඞ්, දෘශ්ච හෘශ්ච ජුෂශ්ච ස්තුශ්ච ඉන් ච ශාස ච සෘදුඞ් ච වෘඤ්චෙති තස්මාත්. පාණෞ සෘජ් පාණිසෘජ්, සමො'වඃ සමවඃ, සමවාත් සෘජ් සමවසෘජ්, කෘපශ්ච ෘතශ්ච සෘචශ්ච පාණිසෘජ් ච, සමවසෘජ් ච තත්, පශ්චානන ඤ්‍යොගෙ තස්මාත්.

හ්‍රස්වාන්තස්‍ය තුක් ස්‍යාත් පිති. ආදෘත්‍යඃ භෘත්‍යඃ ජුෂ්‍යඃ ස්තුත්‍යඃ ඉත්‍යඃ ශිෂ්‍යඃ වෘධ්‍යඃ වෘත්‍යඃ. ක්‍ලෘපාදෙස්තු කල්ප්‍යං චර්ත්‍යං අර්ච්‍යං පාණිසර්ග්‍යා සමවසර්ග්‍යා රජ්ජුඃ.

(ස-) පිති, ඉත්සංඥ පකාරයුක්ත කෘත්ප්‍රත්‍යය පර කල්හි; හ්‍රස්වාන්තස්‍ය, හ්‍රස්වාන්ත ධාතුහට; තුක් ස්‍යාත්, තුක්ආගම වන්නේය.

මෙහි යම්කිසි ප්‍රකාරයෙකින් හ්‍රස්වාන්ත ධාතුහුගේ ග්‍රහණ යයි, ප්‍රකෘතියෙන් හ්‍රස්වාන්ත ධාතුහුගේ ග්‍රහණය නොගන ලදී, එහෙයින් විතත්‍ය යනාදියෙහි ඤම්ලොපය කළ කල්හි මෙයින් තුක්ආගම වේ. ක්‍යප්ප්‍රත්‍යය කිත් බැවින් ගුණ නොවේ. [පාණිනිඃ 6. 1. 71.]

(ස-) ආඞ්පූර්ව් දෘධාතු, (981) ක්‍යප් වේ, පිත් බැවින් මෙයින් තුක්ආගම වේ, කකාරය ඉත් බැවින් ගුණනිෂෙධයි. ආදෘත්‍යඃ. භෘධාතු, ක්‍යප්-තුක්, භෘත්‍යඃ. ජුෂධාතු, ජුෂ්‍යඃ. ස්තුධාතු, ස්තුත්‍යඃ. ඉණ්ධාතු, ඉත්‍යඃ. ශාසධාතු, ක්‍යප්, (705) උඞ්හට ඉකාරද, (111) ෂත්වයද වෙත්, ශිෂ්‍යඃ. වෘධධාතු, උඞ්සංඥ ඍකාර ධාතුයි. අනන්තර්භූත ණිප්‍රත්‍යයාගේ අර්ථ ඇති බැවින් සකර්මකත්වය ඇති කල්හි කර්මයෙහි ක්‍යප් වේ, වෘධ්‍යඃ, වර්ධනය කටයුත්තෙක් යන අර්ථයි. වෘඤ්ධාතු, වෘත්‍යඃ. වෘඤ්ධාතුහුගේ අනුබන්ධ ඤකාරය හෙතුකොටගෙන වෘඤ් යන මේ ධාතුහට වාර්‍ය්‍යඃ කියා වේ. ක්‍ලෘපාදෙස්තු, ක්‍ලෘපාදීය කෙරෙන් වනාහි; ක්‍ලෘප, ණ්‍යත්, (649) ක්‍ලෘප ආදෙශද, ගුණද වෙත්, කල්ප්‍යං. චෘත, (971) ණ්‍යත්, ගුණ වේ, චර්ත්‍යං. ඍච, ණ්‍යත්, ගුණ වේ, අර්ච්‍යං, සෙම්කතධාතු බැවින් චකාරයහට කකාර නොවේ. පාණෞ සෘජ්‍යතෙ'සෞ පාණිපූර්ව් සෘජ, ණ්‍යත්, (972) ජකාරයහට ගකාර වේ, පාණිසර්ග්‍යා. සමවසෘජ්‍යතෙ'සෞ යන වාක්‍යයෙහි සං යන්නහු කෙරෙන් පරවූ අවපූර්ව් සෘජධාතු, ණ්‍යත්, සමවසර්ග්‍යා, රජ්ජුඃ, රැහැණයි. [පාණිනිඃ 6. 1. 71.]

(මූ-) 983. **කෘ වෘෂ මෘජ ගුහ දුහ ශංස සංහා ප්‍රත්‍යපි ග්‍රහො වා.** (කෘ—ග්‍රහඃ 5. වා 1.)

එභ්‍යඃ ක්‍යප් ස්‍යාත් වා ණ්‍යභාවෙ. කෘත්‍යං කාර්‍ය්‍යං, වෘෂ්‍යං වර්ෂ්‍යං, මෘජ්‍යං මාර්ග්‍යං, ගුහ්‍යං ගොහ්‍යං, දුහ්‍යං දොහ්‍යං, ශස්‍යං

ශංස්‍යං, සංභෘත්‍යඃ සංභාර්‍ය්‍යඃ, ප්‍රතිගෘහ්‍යං ප්‍රතිග්‍රාහ්‍යං, අපිගෘහ්‍යං අපිග්‍රාහ්‍යං.

(ස-) එගත්‍යඃ, කෘ-වෘෂ-මෘජ-ගුහ-දුහ-ශන්ස-සම් පූර්ව භෘ-ප්‍රතියන්න කෙරෙන්ද අපියන්න කෙරෙන්ද පරවූ ග්‍රහධාතු යන මොවුන් කෙරෙන්; ඒභාවෙ, කර්ම භාව දෙක්හි; වා, විකල්පයෙන්; ක්‍යප් ස්‍යාත්, ක්‍යප්ප්‍රත්‍යය වන්නේය.

සියලු තන්හි විකල්ප පක්‍ෂයෙහි (971) ඝ්‍යණ් වේ. ක්‍රියතෙ යත් තත් ඉති කෘ, මෙයින් ක්‍යප් වේ, තන්ආගමව, කෘත්‍යං. පක්‍ෂයෙහි ඝ්‍යණ්, (577) වෘද්ධි, කාර්‍ය්‍යං. වෘෂ, ක්‍යප්, වෘෂ්‍යං, පක්‍ෂයෙහි ගුණ වේ, වර්ෂ්‍යං. මෘජ, මෘජ්‍යඃ, පක්‍ෂයෙහි (694) වෘද්ධි, (972) ජකාරයහට ගකාර වේ, මාර්ග්‍යං. ගුහ්‍යතෙ යත් තත් ඉති ගුහ, ක්‍යප්, ගුහ්‍යං, පක්‍ෂයෙහි-ඝ්‍යණ්, ගුණ වේ, (656) ගුහොණෞරූඃ යන මෙහි ස්වර පර කල්හි විධානය බැවින් ඌකාර නොවේ, ගොහ්‍යං. දුහ්‍යතෙ යත් තත් ඉති දුහ, කර්මයෙහි ක්‍යප් වේ, දුහ්‍යං, පක්‍ෂයෙහි ගුණ වේ, දොහ්‍යං. ශන්ස, කර්මයෙහි ක්‍යප් වේ, (567) නකාරලොපය වේ, ශස්‍යං, පක්‍ෂයෙහි ශංස්‍යං. සංපූර්ව භෘ, තන්ආගම වේ, සංභෘත්‍යඃ, පක්‍ෂයෙහි වෘද්ධි, සංභාර්‍ය්‍යඃ. ප්‍රතිගෘහ්‍යතෙ ඉති ප්‍රතිපූර්ව ග්‍රහ, ක්‍යප්, (661) ජ්‍යදෙශ වේ, ප්‍රතිගෘහ්‍යං, පක්‍ෂයෙහි, වෘද්ධි, ප්‍රතිග්‍රාහ්‍යං. අපිපූර්ව ග්‍රහ, අපිගෘහ්‍යං, පක්‍ෂයෙහි අපිග්‍රාහ්‍යං යනුද පෙර සේමැයි. [පාංණිනිඃ 3. 1. 112, 113, 118, 120.]

(මු-) 984. **ගෘහ්‍ය විනීය විපූය ජිත්‍යා සූර්‍ය රුච්‍ය ව්‍යථ්‍ය භිද්‍යොද්ධ්‍ය පුෂ්‍ය සිධ්‍ය තිෂ්‍යාජ්‍ය යුග්‍ය කෘෂ්ටපච්‍ය කුප්‍ය භාර්‍ය්‍යාඃ.** (ගෘහ්‍ය—භාර්‍ය්‍යාඃ 1...)

එතෙ ක්‍යබන්තා නිපාත්‍යන්තෙ. ප්‍රගෘහ්‍යං පදං, කෘෂ්ණගෘහ්‍යඃ කෘෂ්ණවර්ගීයඃ, ගෘහ්‍යා'ස්වෛරී, ග්‍රාමගෘහ්‍යා ග්‍රාමබාහ්‍යා. විනීයඃ කල්කඃ. විපූයො මුඤ්ජඃ. ජිත්‍යා හලිඃ. සරතීති සූර්‍ය්‍යඃ, එවං රුච්‍යඃ, අව්‍යථ්‍යඃ. කූලං භිනත්තීති භිද්‍යො නදඃ. වාරි උජ්ඣතීති උද්ධ්‍යො නදඃ. කාය්‍යං පුෂ්ණාතීති පුෂ්‍යො නක්‍ෂත්‍රං. කාර්‍ය්‍යං සාධයතීති සිධ්‍යඃ, ස එව තිෂ්‍යො'පි. ආජ්‍යං ඝෘතං. යුග්‍යං වාහනං. කෘෂ්ටෙ ස්වයං පච්‍යතෙ ඉති කෘෂ්ටපච්‍යා ව්‍රීහිඃ. කුප්‍යං සුවර්ණරූප්‍යභින්නමන්‍යත්. භාර්‍ය්‍යා වධූඃ ක්‍ෂත්‍රියා ච.

(ස-) ක්විබන්තාඃ, ක්විප්ප්‍රත්‍යයාන්තවූ; එතෙ, ගෘහ්‍ය විනීය යනාදී ශබ්දයෝ; නිපාත්‍යන්තෙ, නිපාතනය කරනුලැබෙත්.

පද පක්‍ෂ පරතන්ත්‍ර බහිර්භූත යන මොවුන් කෙරෙහි ගෘහ්‍ය යනු නිපාතනය කරනුලැබෙත්. ප්‍රපූර්ව ගෘහ. ක්‍යප්, ප්‍රගෘහ්‍යං, පදං, පදයයි. කෘෂ්ණගෘහ්‍යඃ, කෘෂ්ණවර්ගීයඃ යනු කෘෂ්ණ භූමෞග්පක්‍ෂයයි, පාණ්ඩවකුමාරය යන අර්ථයි. ගෘහ්‍යඃ, අසෛව්‍රී, සෛවණයෙන් නොහැසිරෙන්නෙක්, ග්‍රාමගෘහ්‍ය, ග්‍රාමවාහ්‍ය යනු ගමින් පිටත්හි වූ නදිය යන අර්ථයි. මෙසින් අන්තන්හි ග්‍රාහ්‍යං යනු වේ.

විපූර්ව ණී, ක්‍යප්, විනීයඃ, කල්කඃ, කල්කයයි. අන්තන්හි විනෙයඃ යනු වේ, භික්මියයුතුය යන අර්ථයි. විපූර්ව පූ, විපූයඃ, මුඤ්ජඃ, මුඤ්ජ යනු පිලගස්. අන්‍යත්තන්හි විපව්‍යඃ, ජි. ජිත්‍ය, හලිඃ, මහනඟුලයි. අන්තන්හි ජෙයඃ. සරතීති සෘ, සූය්‍යඃ, කතෘයෙහි ක්‍යප්, නිපාතනයෙන් සිඩයි, හිරුයි. අන් තන්හි සෘ-සාය්‍යඃ. රොචතෙ ඉති රුච්‍යඃ නවාර්ථෙ අච්‍යර්ථඃ යනුද මෙසේමැයි. කූලං භිනත්තීති භිද, භිද්‍යඃ, නදඃ, නොකරණ ලද ජලප්‍රවාහයයි. වාරි උජ්ඣතීති උජ්ඣ, ක්‍යප් වේ, නිපා තනයෙන් සිඩයි, උඩ්ඃ, නදඃ. කාය්‍යං පුෂ්ණාතීති පුෂ, පුෂ්‍යඃ නක්‍ෂත්‍රං, පුසනැකතයි. කාය්‍යං සාධයතීති සාධ, සිඩ්ඃ, එම නැකතයි, ස එව. තොෂයතීති තුෂ, තිෂ්‍යො'පි, එම නැකතයි. අජ්‍යතෙ ම්‍රක්‍ෂ්‍යතෙ'නෙනෙති අන්ජ, ආජ්‍යං ඝෘතං, ගිතෙලයි. යුජ්‍යතෙ යත් තත් යුජ, යුග්‍යං, ජකාරයහට ගකාර වේ, වාහනං. කෘෂ්ටෙ ස්වයං පච්‍යතෙ ඉති කෘෂ්ටපූර්ව පච, කර්මකතෘයෙහි ක්‍යප් වේ, කෘෂ්ටපච්‍යා ව්‍රීහිඃ. කුප්‍යතෙ යත් තත් කුප, කුප්‍යං. සුවර්ණ රූප්‍යවයෙන් අන්‍යතරයෙක්, සුවර්ණ රජත දෙදෙනාහට වනාහි, ගොප්‍යංයනු වේ. භ්‍රියතෙ'සෞ භෘ, භාය්‍යා, බධූඃ, අඹුවයි; ක්‍ෂත්‍රියා ච. [පාණිනිඃ 3. 1. 114—117, 121.]

(මු-) 985. ලෙ ර්වදඃ ක්‍යප්යෞ. (ලෙඃ 5. වදඃ 5. ක්‍යප් යෞ 1..)

ලෙඃ පරත් වදඃ ක්‍යප් යෞ සතඃ ඊභාවෙ. බ්‍රහ්මණ උද්‍යතෙ ඉති බ්‍රහ්මොද්‍යං බ්‍රහ්මවද්‍යං, කථා.

(ස-) ලෙඃ පරත්, ලිඞගයා කෙරෙන් පරවූ; වදඃ, වදධාතුහු කෙරෙන් පරව; ඊභාවෙ, කර්මභාව දෙක්හි; ක්‍යප් යෞ, ක්‍යප් ප්‍රත්‍යය යප්‍රත්‍යය දෙක; සතඃ, වන්නාහ.

ක්‍යප් යනුද ය-සනුද දෙක ක්‍යප්ප්‍රත්‍යයාගේ විකල්පය දක් වයි. බ්‍රහ්මණා, බ්‍රාහ්මණයා විසින්; උද්‍යතෙ ඉති, බ්‍රහ්මන්ශබ්ද පූර්‍ව-වද, (661) ජ්‍යදෙශද, නකාරලොපයද, (23) ගුණද වෙත්, බ්‍රහ්මොද්‍ය. යප්‍රත්‍යය වේ, බ්‍රහ්මවද්‍ය, කථා, කථාවයි. භාව යෙහි වනාහි බ්‍රහ්මොද්‍යං බ්‍රහ්මවද්‍යං; යනාදියෙහි ස්‍යාද්‍යන්තාවූ උපපදයාගේ කෘදන්තධාතුව හා සමාසය විකල්ප්‍ය වෙයි. [පාණිනිඃ 3. 1. 106.]

(මු-) 986. මෘෂොද්‍යං නිත්‍යං. (මෘෂොද්‍යං 1. නිත්‍යං 1.)

(ස-) මෘෂොද්‍යං, මෘෂොද්‍යං යනු; නිත්‍යං, නිත්‍යයි. මෘෂා උද්‍යතෙ ඉති මෘෂොද්‍යං, නිත්‍යයෙන් ක්‍යප් වේ, (661) ජ්‍යදෙශයි. නිත්‍යම් යනු කිම කරණකොටගෙන, මෘෂාවද්‍යං යනු නොවේ. [පාණිනිඃ 3. 1. 114.]

(මු-) 987. භූ-හනඃ ක්‍යප් භාවෙ න තශ්ච. (භූ-හනඃ 5. ක්‍යප් 1. භාවෙ 7. න 1. තඃ 1. ච 1.)

ලෙඃ පරාභ්‍යාමාභ්‍යාං ක්‍යප් ස්‍යාත් භාවෙ, හනොනස්‍ය තශ්ච. බ්‍රහ්මභූයං බ්‍රහ්මත්වං, බ්‍රහ්මහත්‍යා.

(ස-) ලෙඃ පරාභ්‍යාං, ලිඞ්ගයා කෙරෙන් පරවූ; ආභ්‍යාං, භූ ධාතු හනධාතු යන මේ දෙකින් පරව; භාවෙ, භාවයෙහි; ක්‍යප් ස්‍යාත්, ක්‍යප්ප්‍රත්‍යය වන්නේය; හනඃ, හනධාතුහුගේ; නස්‍ය, නකාරයහට; තශ්ච, තකාරාදෙශද වන්නේය.

බ්‍රහ්මණො භාවඃ, බ්‍රහ්මන්ශබ්ද පූර්‍ව භූ, මෙයින් ක්‍යප්ද, නකාරලොපයද වෙත්, බ්‍රහ්මභූයං; බ්‍රහ්මත්වය යන අර්‍ථයි. බ්‍රහ්මණො හනනං, බ්‍රහ්මන්ශබ්ද පූර්‍ව හන, (676) ස්‍යම්ලොප යද, (982) තන්ආගමද වෙත්, බ්‍රහ්මහත්‍යා. අභිධාන බැවින් ස්ත්‍රීලිඞ්ගතාවයයි. [පාණිනිඃ 3. 1. 107, 108.]

(මු-) 988. ධොඃ කෙලිමො ඒෂෙ. (ධොඃ 5. කෙලිමඃ 1. ඒෂෙ 7.)

ධොඃ පරඃ කෙලිමඃ ස්‍යාත් ඒෂෙ. ස්වයමෙව පච්‍යන්තෙ ඉති පචෙලිමාස්තණ්ඩුලාඃ. එවං භිදෙලිමාඃ මාෂාඃ.*

(ස-) ධොඃ පරඃ, ධාතුහු කෙරෙන් පරව; ඒෂෙ, කර්‍මකර්තෘ යෙහි; කෙලිමඃ ස්‍යාත්, කෙලිමප්‍රත්‍යය වන්නේය.

---

* ඒෂ්ව තත් ස්‍යෙවෙති ඒෂඃ තස්මින්.

ධාතුහුගේ ග්‍රහණය සියලු ධාතූන්ගේ ප්‍රාප්තිය පිණිසයි. කෙලිමප්‍රත්‍යයාගේ කකාරය ඉත්සංඥා·බැවින් ගුණ නොවේ. ස්වයමෙව පච්‍යන්තෙ ඉති පචෙලිමාඃ, පච, මෙයින් කෙලිම ප්‍රත්‍යය වේ. කාලයෙකින් පැසෙනුලබන්නාවූ සහල් තමා විසින්ම පිසනුලැබෙත් යන අර්ථයි.

එවං භිදෙලිමාඃ, ඡිදෙලිමාඃ, යනුද මෙසේමැයි, මාෂාඃ, උඳුයි. ඡිද, කෙලිමප්‍රත්‍යයයි. ඡිදෙලිමං යනුද මෙසේමැයි, කාෂ්ඨං. මෙඝෙන මුච්‍යමානං වාරි ස්වයමෙව මුච්‍යතෙ ඉති මුචෙලිමං යනාදියද වේ.

(මූ-) 989. **තෙ ල්‍යඃ, ශක්‍යාර්හ්‍යප්‍රෛෂානුඥාප්‍රාප්තකාලෙ වා.** (තෙ 1...ල්‍යඃ 1...ශක්‍ය—ප්‍රාප්තකාලෙ 7. වා 1.)

තව්‍යාදයො ල්‍ය-සංඥාඃ ස්‍යුඃ, තෙ ච ශක්‍යාද්‍යර්ථෙෂු වා ස්‍යුඃ. වොඪුං ශක්‍යො වොඪව්‍යඃ වහනීයඃ වාහ්‍යඃ. ස්තොතුමර්හඃ ස්තොතව්‍යඃ ස්තවනීයඃ ස්තුත්‍යඃ. ප්‍රෛෂිතස්ත්වං ත්වයා ගන්තව්‍යං ගමනීයං ගම්‍යං. අනුඥාතස්ත්වං ත්වයා අධ්‍යෙතව්‍යං අධ්‍යයනීයං අධ්‍යෙයං. ප්‍රාප්තඑෂ කාලඃ ත්වයා ධ්‍යාතව්‍යං ධ්‍යානීයං ධ්‍යෙයං.*

ඉති ල්‍යපාදඃ.

(ස-) තව්‍යාදයඃ, තව්‍යප්‍රත්‍යය ආදිකොට ඇති, අනීයප්‍රත්‍යය, යප්‍රත්‍යය, ඝ්‍යණ්ප්‍රත්‍යය, ක්‍යප්ප්‍රත්‍යය, කෙලිමප්‍රත්‍යය යන මේ ප්‍රත්‍යයෝ; ල්‍යසංඥාඃ, ල්‍යසංඥා ඇත්තාහු; ස්‍යුඃ, වන්නාහුය; තෙ ච, ඒ ප්‍රත්‍යයෝද; ශක්‍යාද්‍යර්ථෙෂු, ශක්‍යාර්ථය ආදිකොට ඇති අර්හ්‍යය ප්‍රෛෂ්‍යය අනුඥාය ප්‍රාප්තකාලය යන මේ අර්ථයන් කෙරෙහි; වා ස්‍යුඃ, විකල්පයෙන් වන්නාහ. වාශබ්දය සමුච්චයාර්ථයි, එහෙයින්, ශක්‍යාදිවූ අර්ථාභාවයෙහිද වන්නාහුය යන අර්ථයි. ල්‍යසංඥාදිවූ කෘදන්ත ශබ්දයන්ගේ නාමසංඥාව කියත්—

උණාද්‍යන්තං කෘදන්තඤ්ච තද්ධිතාන්තං සමාසජං,
නාමසංඥා භවෙදෙෂාං ස්‍යාද්‍යුත්පත්තිස්තතඃ පරං.

---

* ශක්‍යශ්ච අර්හ්‍යශ්ච ප්‍රෛෂ්‍යශ්ච අනුඥා ච ප්‍රාප්තකාලශ්ච තස්මින්.

අනන්‍යාර්ථයන් කෙරෙහි පූර්වෝදාහරණයෝයි, ශක්‍යාදිවූ අර්ථයන් කෙරෙහි උදාහරණයන් වොඪුං යනාදි වශයෙන් කියයි. වොඪුං ශක්‍යඃ වහ, තව්‍ය, (175) හකාරයහට ඪකාරද, (653) අකාරයහට ඔකාරද, (575) තකාරයහට ධකාරද, (47) එම ධකාරයහට ඪකාරද, (77) ඪකාරයහට ලොප්ද වෙත්, වොඪව්‍යඃ, මඳබරයි, ඤවලෙපාහාරඃ, යනු ශෙෂයයි. ශක්‍යතෙ'සෞ ශක, කර්මයෙහි යප්‍රත්‍යයයි, ශක්‍යඃ. වහනීයඃ යනු වහධාතුහු කෙරෙන් අනීය ප්‍රත්‍යයයි. වහ—(971) ඤ්‍යණ් වේ, (577) වෘද්ධියි, වාහ්‍යඃ. සෙතාතුමහර්හඃ ෂ්ටු, තව්‍ය, ස්තොතව්‍යඃ, අහර්තෙ යොග්‍යඃ ක්‍රියතෙ'සාවිති අහර්හඃ. අහ්‍යනන්තරවූ ඤ්‍යප්‍රත්‍යයාගේ අර්ථය බැවින් කර්මයෙහි යප්‍රත්‍යයයි. ස්තවනීයඃ. ස්තු—(981) ක්‍යප්, (982) තන්ආගම වේ, ස්තුත්‍යඃ. ගුරුඃ යනු ශෙෂයයි. මේ උදාහරණවය කර්මය වාච්‍ය කල්හි වෙයි. ප්‍රෙෂිතස්ත්වං ත්වයා ගන්තව්‍යං, ගම, ප්‍රෙෂිතාර්ථයෙහි තව්‍ය, (202) මකාරයහට නකාර වේ. ගමනීයං ගම්‍යං යන දෙකද වෙත්. අනුඥාතස්ත්වං ත්වයා අධ්‍යෙතව්‍යං, අධිපූර්ව ඉ, අනුඥාතාර්ථයෙහි තව්‍ය, ගුණයි. අධ්‍යයනීයං අධ්‍යෙයං, යන පදයෝද වෙත්. ප්‍රාප්තසෙත කාලඃ ත්වයා ධ්‍යාතව්‍යං, ධ්‍යෛ, ප්‍රාප්තකාලාර්ථයෙහි තව්‍ය, (608) ඓකාරයහට ආකාර වේ. ධ්‍යානීයං ධ්‍යෙයං, (611) ආකාරයහට එකාර වේ. [පාණිනිඃ 3. 3. 163, 169, 171.]

ල්‍යපාදය නිමි.

තෘණාදිඃ.

(මු-) **990. තෘණ්ණකෞ සෙ.** (තෘණ්-ණකෞ 1 ·· සෙ 7.)

ධොස්තෘ න්—ණකෞ සෙ ස්තඃ. කරොතීති—කර්තා, කාරකඃ, දරිද්‍රායකඃ.

(ස-) ධොඃ, ධාතුහු කෙරෙන් පරව; සෙ, කර්තෘර්ථයෙහි; තෘන් ණකෞ, තෘන්ප්‍රත්‍යය ණකප්‍රත්‍යය දෙක; ස්තඃ, වෙත්.

තෘන් යන මොහුගේ දන්ත්‍යනකාරයයි, ඖණාදික තෘප්‍රත්‍යයාන්තවූ පිතෘ ආදි ශබ්දයන්ගේ විශෙෂාර්ථයයි. ණකප්‍රත්‍යයාගේ ණකාරය (577) වෘද්ධිය පිණිසයි. තෘන්ප්‍රත්‍යය ශීලාද්‍යර්ථයෙහිද වන්නේයයි අවබොධ කටයුතු, එහෙයින්ම ග්‍රන්ථකර්තෘහු විසින් (305) ශීලාද්‍යර්ථතෘන් යනු කියනලදී. කරො

තීති කෘ, මෙයින් තෘන්ප්‍රත්‍යය වේ, (542) ධාතුහුගේ ඍකාරය හට ගුණයි, නම්වත්ව සිවිභක්තිව කර්තා යනු වේ. කරෝතීති කෘ—මෙයින් ණකප්‍රත්‍යය වේ, (577) ඍකාරයහට වෘද්ධියි, කාරකඃ. දරිද්‍රා, මෙයින් ණක වේ, (702) දරිද්‍ර ආලොපඃ යනාදියෙහි අකප්‍රත්‍යය තොර බැවින් ආකාරයහට ලොප් නොවේ, (924) කෘදන්තයා පර කල්හි යන් වේ, දරිද්‍රායකඃ. [පාණිනිඃ 3. 1. 133.]

(මු-) **991. ගලෙචොපක-පාදහාරකෞ ණේ.** (ගලෙචොපක-පාදහාරකෞ 1 .. ණේ 7.) එතෞ නිපාත්‍යෞ ණේ.

(ස-) ණේ, කර්ම්‍ය වාච්‍ය කල්හි; එතෞ, ගලෙචොපක පාද හාරක යන මොව්හු දෙදෙන; නිපාත්‍යෞ, ණකප්‍රත්‍යය කළ කල්හි නිපාතනය කරණුලැබෙත්.

ගලෙ චුප්‍යතෙ'සෞ ගලෙපූර්ව චුප, කර්මයෙහි ණකප්‍රත්‍යය වේ, නිපාතනයෙන් සිද්ධයි, ගලෙචොපකඃ. පාදාභ්‍යාං හ්‍රියතෙ'සෞ පාදශබ්ද පූර්ව හෘ, ණකප්‍රත්‍යයයි, වෘද්ධියි. පාදහාරකඃ.

(මු-) **992. මාභ්‍යාත් ක්‍රමො නෙම් තෘණඃ.** (මාභ්‍යාත් 5. ක්‍රමඃ 5. න 1. ඉම් 1. තෘණඃ 6.)

ප්‍රක්‍රන්තා උපක්‍රන්තා. අන්‍යත්‍ර ක්‍රමිතා අතික්‍රමිතා.

(ස-) මාභ්‍යාත්, ආත්මනෙපදය වීමට යොග්‍යවූ ප්‍ර-උප පූර්වවූ; ක්‍රමඃ, ක්‍රමධාතුහු කෙරෙන්; තෘණඃ, තෘන්ප්‍රත්‍යයාගේ ස්ථාන යෙහි; නෙම්, ඉම් නොවන්නේය.

ප්‍රක්‍රමතීති ප්‍රපූර්ව ක්‍රම, තෘන්, (50) මකාරයහට අනුස්වාරයද, (51) අනුස්වාරය හට නකාරයද වෙත්, ප්‍රක්‍රන්තා, (894) ප්‍ර-උප පූර්ව ක්‍රමධාතුහට ආත්මනෙපද යොග්‍යත්වය වේ. උපක්‍රම තීති-උපක්‍රන්තා. අන්‍යත්‍ර, ප්‍ර-උප පූර්වවීමෙන් ආත්මනෙපද යොග්‍යත්වය නුවූ කල්හි; ක්‍රමිතා අතික්‍රමිතා, ප්‍ර-උප පූර්වනුවූ කල්හි ඉම් වේ.

(මු-) **993. ග්‍රහනන්දිපචාදෙර් ණිනනාන් ශෙ.** (ග්‍රහ-නන්දි-පච-ආදෙඃ 5. ණින්-අන-අන් 1. ශෙ 7.)

ග්‍රහාදෙර් ණින්, නන්දාදෙරනඃ පචාදෙරන් ස්‍යාත් ශෙ.

ග්‍රාහී ස්ථායී ප්‍රපායිණෞ, නන්දනඃ විචක්ෂණඃ ජනාර්දනඃ මධුසූදනඃ ලවණඃ, පචඃ දෙවඃ ලෙල්‍යඃ ලොලුවඃ රෞරූයඃ.*

---

* ග්‍රහශ්ච නන්දිශ්ච පචශ්ච තෙ ආදයො යස්‍ය ස තස්මාත්. ණින් ච අනශ්ච අන් ච තත්.

(සං-) ග්‍රහාදෙඃ, ග්‍රහාදි ධාතුහු කෙරෙන්; ණින්, ණින්ප්‍රත්‍ය යද; නන්‍දනාදෙඃ, නන්‍දනාදි ධාතුහු කෙරෙන්; අනඃ, අනප්‍රත්‍ය යද; පචාදෙඃ, පචාදි ධාතුහු කෙරෙන්; අන්, අන්ප්‍රත්‍යයද; සෙ, කර්ත්‍රර්‍ථයෙහි; සන්ත්, වන්නේය.

ණින්ප්‍රත්‍යයාගේ ණකාර ඉත්සංඥය (577) වෘද්ධ්‍යර්‍ථසයි, අනප්‍රත්‍යයාගේ නකාරය අකාරාන්තයි. අන් යන මොහුගේ නකාරය ඉත්සංඥ වෙයි, අප්‍රත්‍යයා කෙරෙන් විශෙෂාර්‍ථ පිණිසයි. ගණයෝද ප්‍රයොගානුසාරයෙන් අවබොධ කට යුත්තෝයි. (305) එසෙ කෘති යනු මෙහි තමාගේ වචන බැවින් කිසිතන්හි භවිෂ්‍යත්කාලයෙහි සෘණිපියෙහිද ණින් ප්‍රත්‍යය වන්නේය. මෙසේ (660) තමාවිසින් කියනලදබැවින් ස්ණිනිප්‍රත්‍යයද වක්තව්‍යයි, මෙහි සකාරය ඉත්සංඥයි, අන්‍ත්‍ය ඉකාරයහටද ඉත්සංඥයි, ණකාරයද ඉත්සංඥයි. ඉන් යනු සිටියි.

(සං-) ගෘහ්ණතීති ග්‍රහ, ණින් වේ, ණකාර බැවින් වෘද්ධියි, ග්‍රාහී. තිෂ්ඨතීති ෂ්ඨා, ණින්ද, (924) යන්ද වෙත්, ස්ථායී. ප්‍රපිවතඃ ප්‍රපූර්‍ව පා, ණින්, (924) යන් වේ, (968) ණත්වය වෙ, ප්‍රපායිණෞ. අවපවර්‍ගීව්‍යවධානයෙන් ණත්වය දක්වීම පිණි සම ව්වචනාන්තවූ පදයයි. උත්සාහී උද්‍දාසී උද්භාසී මන්ත්‍රී සංමර්ද්දී නිරක්‍ෂී නිශ්‍රාවී නිවාසී නිවාපී ඒසායී යනාදියද දත යුතු. නන්‍දයතීති නන්‍ද, අනප්‍රත්‍යය වේ, (641) ණිහට ලොප් වේ, නන්‍දනඃ. විචෂ්ටෙ ඉති විපූර්‍ව චක්‍ෂ, අන වේ, (706) අන ප්‍රත්‍යය තොරබැවින් චක්‍ෂ යන්නහට ක්සාඤ් ඛ්‍යාඤ් ආදෙශය නොවේ, (107) ණත්වය වේ, විචක්‍ෂණඃ. ජනං අර්‍දය තීති ජනං යන්න පූර්‍ව අර්‍දි, මෙයින් අනප්‍රත්‍යය වේ, ජනා ර්‍දනඃ. මධුං සූදයතීති මධු යන්න පූර්‍ව ෂූද, අනප්‍රත්‍යය වේ, මධුසූදනඃ, දෙතන්හි ණිහට ලොප් වේ. ජන යනුද මධු යනුද අසුරවිශෙෂයෝයි. ලුනාතීති ලූ, අන ලවණඃ, ඛඩ්ග යයි, ස්වභාවයෙන් ණත්ව වේ. වාසනඃ මදනඃ දූෂණඃ සාධ නඃ වර්‍ධනඃ ශොභනඃ රොචනඃ සහනඃ තපනඃ දමනඃ ජල්පනඃ රමණඃ දර්‍පනඃ සංක්‍රන්‍දනඃ සංකර්‍ෂණඃ සංහර්‍ෂණඃ යවනඃ විභීෂණඃ යනුද දතයුතු. පචතීති පච, පචඃ, අන් වේ. දීව්‍ය තීති දිව, දෙවඃ අන්, (956) කප්‍රත්‍යයහට බාධකයි. ලෙලියතෙ ඉති ලී, (820) යඞ්, ද්විත්වද, (822) ගුණද, අන්, (836) අන් පර

කල්හි නිත්‍යයෙන් ඝඬහට ලොප්ද, (841) ගුණ නිෂෙධ කල්හි (588) ඊකාරයහට යකාරද වෙත්, ලෙලූඃ. ලොලූ යතෙ ඉති ලූ, යඞ්, ද්විත්වාදිය වේ, අන්, යඬහට ලොප්වේ, ඌකාරයහට උව් වේ, ලොලුවඃ. රොරූයතෙ ඉති රූ, යඞ් ආදියයි, අන්ද, උකාරාන්තයා කෙරෙන් අන් කල කල්හි යඬහට ලොපනිෂෙධයද වෙත්, (543) යඞ්ප්‍රත්‍යයාගේ අකාරලොපය වේ, රොරූයඃ. [පාණිනිඃ 3. 1. 134.]

(මූ-) 994. **චික්ලිද චක්නස චරාචර චලාචල පතාපත වදාවද ඝනාඝන පාටපටා වා.** (චික්ලිද—පාටපටාඃ 1... වා 1.)

එතෙ අනන්තා නිපාත්‍යන්තෙ වා. පක්‍ෂෙ, කෙලදඃ ක්නසඃ චරඃ චලඃ පතඃ වදඃ ඝනඃ පාටඃ.

(ස-) අනන්තාඃ, අන්ප්‍රත්‍යය අන්තයෙහිවූ; එතෙ, චික්ලිද-චක්නස යනාදි ශබ්දයෝ; වා, විකල්පයෙන් ; නිපාත්‍යන්තෙ, නිපාතනයෙන් කරනුලැබෙත්. ක්ලිදූ ඉර්කෙලදෙ, අන් වේ, නිපාතනයෙන් විකල්පයෙන් චික්ලිද යනු වේ. ක්නසු-ම උඩෘතෞ, අන් වේ, නිපාතනයෙන්, චක්නස යනු වේ. චරගතෞ, නිපාතනයෙන්, චරාචරඃ. චලජගතෞ, චලාචලඃ. පතඛජගත්‍යං, පතාපතඃ. වදෙදවාචි, වදාවදඃ. හනලවඬෙ ගතෞ, ඝනාඝනඃ. පටකත්විෂි, පාටපටඃ. මොව්හු පටාදිහුයි. අටතන්හි අන් වේ, පාටපටඃ යන මෙහි පාටූපටඃ යනු වාමදු යෝ කියත්. පක්‍ෂෙ, කියතලද අටතන්හි පක්‍ෂයෙහි කෙලදඃ යනාදිහු වෙත්. මෙහි පාටඃ යන්න චුරාදි බැවින් ණිඦ ප්‍රත්‍යය කල කල්හි වෘඞියි.

(මූ-) 995. **රාත්‍රෙර්මින් වා කෘති.** (රාත්‍රෙඃ 6. මන් 1. වා1. කෘති 7.)

රාත්‍රෙර්මින් සත්‍යවා කෘති. රාත්‍රිඤ්චරඃ රාත්‍රිචරඃ.

(ස-) කෘති, කෘත්ප්‍රත්‍යයාන්ත ධාතුහු පරකල්හි, රාත්‍රෙඃ, රාත්‍රිශබ්දයහට ; වා, විකල්පයෙන් ; මන් සත්‍යත්, මන්ආගම වන්නේය.

මන් යන්නහුගේ අකාර නකාර දෙක ඉත්සංඥයෝයි, නකාර ඉත්බැවින් අන්තයෙහි මකාරය සිටියි. රාත්‍රෞ චරතීති චර, පචාදිබැවින් අන් කල කල්හි මෙයින් මන් වේ,

(53) මකාරයහට අනුස්වාරාදිය වේ, රාත්‍රිඤ්චරඃ, පක්‍ෂයෙහි රාත්‍රිචරඃ. අගදඞ්කාරඃ සත්‍යඞ්කාරඃ, (1009) ෂණ්ප්‍රත්‍යයද, තිමිඞ්ගිලඃ (996) කඃ යනාදියෙහිද මන්ආගමය වක්‍තව්‍යයි. [පාණිනිඃ 6. 3. 72.]

(මු-) 996. කෲ ගෲ ඥා ප්‍රීජුඩඃ කො—දුහො ඝඩ් ච. (කෲ-ගෲ-ඥා-ප්‍රී-ඉජුඩඃ 5. කඃ 1. දුහඃ 6. ඝඩ් 1. ච 1.)

ක්‍රාදෙරිජුඩශ්ච කඃ ස්‍යාත්, තස්මිංශ්ච දුහො ඝඩ් ස්‍යාත් ශෙ. කිරඃ ගිරඃ ඥඃ ප්‍රියඃ ක්‍ෂිපඃ භූරුහඃ කාමදුඝා ගෞඃ.*

(ස-) ක්‍රාදෙඃ, කෲධාතු මුල්කොට ඇති ගෲධාතු ඥාධාතු ප්‍රීධාතු යන මොවුන් කෙරෙන්ද; ඉජුඩශ්ච, ඉච්ප්‍රත්‍යාහාරයා සම්බන්ධිවූ උඩ්සංඥවත් ධාතූහු කෙරෙන්ද; ශෙ, කර්තෘයෙහි; කඃ ස්‍යාත්, කප්‍රත්‍යය වන්නේය; තස්මිංශ්ච දුහඃ, ඒ කප්‍රත්‍යයා පර කල්හිද දුහධාතුහුගේ හකාරයහට; ඝඩ් ස්‍යාත්, ඝකාරා දෙශ වන්නේය.

දුහො ඝඤ්ච, යන මේ චකාරය හෙතුකොටගෙන උඩ්සංඥ ඉච්ප්‍රත්‍යාහාරයා කෙරෙන් කප්‍රත්‍යය කළ කල්හි යන අපිසි. පරසූත්‍රයෙන්, ඛප්‍රත්‍යයා විසින් සිඛ කල්හිද මෙහි, ඥාධාතුහුගේ ග්‍රහණය පරසූත්‍රයෙහි උපපද පූර්වවූ ධාතූහු කෙරෙන්ම, ඛප්‍රත්‍යය වන්නේය, මෙහි වනාහි කෙවලවූ, ඥාධාතූහු කෙරෙන්, කප්‍රත්‍යය වෙයි යනු හැඟවීම පිණිසයි. මෙහි ඉජුඩ් මාත්‍රය නිමිත්ත බැවින් විශෙෂයෙන් කප්‍රත්‍යයා හා සර්වධාතු නිමිත්තකභාවයෙන් වූ සාමාන්‍යයතෙම ඨාත් ෂණ් යන්නෙන් (1009) බාධාකරණලැබේ. කිරතීති කෲ, කප්‍රත්‍යයවේ, (628) ඉර්, කිරඃ. ගිරතීති ගෲ, ඉර් වේ, ගිරඃ. ජානාතීති ඥා, (610) ආකාරලොපය වේ, ඥඃ. ප්‍රීණාතීති ප්‍රී, (588) ඊකාරයාගේ ස්ථානයෙහි ඉය වේ, ප්‍රියඃ. ක්‍ෂිපතීති ක්‍ෂිප, ක්‍ෂිපඃ. භුවිරොහතීති භූශබ්දපූර්ව රුහ, භූරුහඃ. දෙතන්හි ඉජුඩ් කෙරෙන් කප්‍රත්‍යය වේ. කාමං දොග්ධීති කාමශබ්දපූර්ව දුහ, කප්‍රත්‍යය කළ කල්හි හකාරයහට මෙයින් ඝකාර වේ, (249) ආප්, කාමදුඝා, ගෞඃ, සුරභිධෙනුයි. [පාණිනිඃ 3. 1. 135, 136, 3. 2. 70.]

---

* ඉච් උඩ් යස්‍ය ස ඉජුඩ්, කෲශ්ච ගෲශ්ච ඥාශ්ච ප්‍රීශ්ච ඉජුඩ් චෙති තස්මාත්.

(මූ-) **997. හනජනාද්ගමාදෙර් ඩඃ.** (හන-ජන-ආත්-ගමාදෙඃ 5. ඩඃ 1.)

හනො ජනඅදනතාත් ගමාදෙශ්ච ඩඃ ස්‍යාත් සෙ. ශොකාපහඃ වරාහඃ සරසිජං පඞ්කජං අජඃ ගොදඃ ද්විපඃ ප්‍රහ්වඃ ආශුගඃ නගඃ ගිරිශඃ, වාරි චරතීති වාර්චො හංසඃ.*

(ස-) හනඃ, හනධාතුහු කෙරෙන්ද; ජන අදනතාත්, ජන ධාතුය අකාරාන්ත ධාතුය යන මොහු කෙරෙන්ද; ගමාදෙශ්ච, ගමාදි ධාතුහු කෙරෙන්ද; සෙ, කර්තෘයෙහි; ඩඃ ස්‍යාත්, ඩප්‍රත්‍යය වන්නේය.

උදාහරණදර්ශනය කරණකොටගෙන උපපදපූර්වවූ ධාතුහු කෙරෙන්ම ඩප්‍රත්‍යය වෙයි යන අර්ථයි. ශොකමපහන්තීති ශොක යන්න පූර්ව අප යන්නහු කෙරෙන් හන, මෙයින්—ඩප්‍රත්‍යයයි, විභක්තිලොපයද ටිසංඥයහට ලොප්ද වෙත්, ශොකාපහඃ. වරමාහන්තීති වර යන්න පූර්වවූ ආයන්න කෙරෙන් හනධාතු, වරාහඃ. සරසි ජායත ඉති සරස් පූර්ව ජන, සරසිජං. විභක්තිහට ලොප් නොවේ. පඞ්කාජ්ජායත ඉති පඞ්කජං. න ජායත ඉති අජඃ. ගාං දදාතීති ගො යන්න පූර්ව දා, ගොදඃ. ද්වාභ්‍යාං පිබතීති ද්විපූර්ව පා, ද්විපඃ. ප්‍රහ්වයතීති ප්‍රපූර්ව හ්වෙ, (608) ආකාර වේ, ප්‍රහ්වඃ. ආශුගච්ඡතීති ආශු පූර්ව ගම, ආශුගඃ. න ගච්ඡතීති නගඃ. ගිරෞ ශෙත ඉති ගිරිපූර්ව ශී, ගිරිශඃ. වාරිචරතීති වාර්පූර්ව චර, වාර්චඃ, හංසඃ. තමොපහඃ දුඃඛාපහඃ ද්විජඃ අනුජඃ සහජඃ යනාදියද මෙසේයි. [පාණිනිඃ 3. 2. 48, 49, 40.]

(මූ) **998. ධෙට-දෘශ-පා-ඝ්‍රා-ධ්මඃ ශඃ.** (ධෙට—ධ්මඃ 5. ශඃ 1.)

එභ්‍යඃ ශඃ ස්‍යාත් සෙ. උද්ධයඃ උත්පශ්‍යඃ උත්පිබඃ උජ්ජිඝ්‍රඃ උද්ධමඃ.

(ස-) එභ්‍යඃ, ධෙධාතු දෘශධාතු පාධාතු ඝ්‍රාධාතු ධ්මාධාතු යන මොවුන් කෙරෙන්; සෙ, කර්තෘයෙහි; ශඃ ස්‍යාත්, ශප්‍රත්‍යය වන්නේය.

ශප්‍රත්‍යයාගේ ශකාරය රසංඥය සඳහා ඉත් වෙයි, අකාරය

---

* හන ච ජන ච ආච්ච අගමාදිශ්ච තස්මාත්.

සිටියි. උත්ධයතීති උත් පූර්ව ධෙ, (541) ශප්ප්‍රත්‍යයවේ, එකාරයහට අය්, (543) අකාර ලොපයද, තකාරයහට දකාරද වෙත්, උද්ධයඃ. උත්පශ්‍යතීති උත් පූර්ව දෘශ, ශප්ද, පශ්‍යාදෙශද වෙත්, උත්පශ්‍යඃ. උත්පිවතීති උත් පූර්ව පා, උත්පිවඃ. උජ්ජිඝ්‍රතීති උත් පූර්ව ඝ්‍රා, උජ්ජිඝ්‍රඃ. උද්ධමතීති උත් පූර්ව ධ්මාශබ්දාග්නිසංයොගයොඃ, උද්ධමඃ. සියලු තන්හි, ර පර කල්හි, ශප්ද (597) පිවාදි ආදෙශද වෙත්, සාහචර්‍ය්‍යයෙන් මෙහි පාධාතු භ්වාදි ගණයෙහිමය. උදාහරණයන්ගෙන් හඟවන බැවින් මේ විධානය උපසර්ග සහිතමය. ව්‍යාඝ්‍රඃ යන මෙහි සංඥාව අපෙක්ෂා කරණබැවින් ඩප්‍රත්‍යයමය. [පාණිනිඃ 3. 1. 137.]

(මූ-) 999. **සාහි සාති වෙති වෙදේ‍යජි ධාරි පාරි ලිම්ප වින්දේ‍යාඃ.** (සාහි—වින්දඃ 5. අගෙඃ 5.)

අගිභ්‍යඃ එභ්‍යඃ ශඃ ස්‍යාත් ෂෙ. සාහයඃ සාතයඃ වෙතයඃ වෙදයඃ එජයඃ ධාරයඃ පාරයඃ, ලිම්පඃ වින්දඃ ගොවින්දඃ.

(ස-) අගිභ්‍යඃ, ගිසංඥයා රහිතවූ; එභ්‍යඃ, සහ-සාත-විත-විද-එජ-ධෘ-පෘ-ලිප-විදධාතු යන මොවුන් කෙරෙන්; ෂෙ, කර්තෘයෙහි; ශඃ ස්‍යාත්, ශප්‍රත්‍යය වන්නේය.

ෂහජ්ඣශකෙතෟ, සාතකසුඛෙ, චිතීසංඥානෙ, විදල්මතෞ, එජෘකම්පෙ, ධෘඤධස්ථිතෞ, පෘලිපාලනෙ, මේ ධාතුහු ණිප්‍රත්‍යයාන්තයෝයි. ෂ්ලිපෞ ශපඤලෙපනෙ, විදඣශපඤෞ ලාභෙ, යන මේ දෙදෙනාහට (741) මුචාදි බැවින් නුම් වේ, සාහයතීති සහ (777) ණි, වෘද්ධි, ධාතුසංඥා, මෙයින් ශප්‍රත්‍යයද, ශප්ද, ගුණද, අය්ද, (543) අකාරලොපයද වෙත්, සාහයඃ. සාතයතීති සාතයඃ. චෙතයතීති චෙතයඃ. වෙදයතීති වෙදයඃ. එජයතීති එජයඃ. ධාරයතීති ධාරයඃ. පාරයතීති පාරයඃ යනුද එසේම දතයුතු. ලිම්පතීති ලිප, (738) තුදාදිබැවින් ශප්‍රත්‍යයද, නුම්ද, අකාරලොපයද වෙත්, ලිම්පඃ. වින්දතීති වින්දඃ. ගාං වින්දතීති ගොවින්දඃ යනුද ලිම්පඃ යන්න මෙන් සාධ්‍යයි. උදෙජයඃ යන මෙහි වනාහි උද්ශබ්දයාගේ උපසර්ග ප්‍රතිරූපකත්වයෙන් අනුපසර්ග බැවින් ශප්‍රත්‍යය වේ. [පාණිනිඃ 3. 1. 138.]

(මූ-) 1000. **දුනී භුජ්වලාද්‍යාසුෑසංස්‍රො ර්ණො වා.** (දු—සංස්‍රොඃ 5. ණඃ 1. වා 1.)

අශ්‍යභ්‍ය එහෙත ණඃ සතත් සෙ වා. දවඃ දවඃ, නායඃ නයඃ, භාවඃ භවඃ, ජ්වාලඃ ජ්වලඃ, වාලඃ වලඃ, ආස්‍රාවඃ ආස්‍රවඃ, සංස්‍රාවඃ සංස්‍රවඃ.

(ස-) අශ්‍යභ්‍යඃ, ශ්‍රීසංඥයා රහිතවූ; එහ්‍යඃ, දුධාතු නීධාතු භූධාතු ජ්වලාදිධාතු ආඞ්පූර්ව ස්‍රුධාතු සංපූර්වක ස්‍රුධාතු යන මොවුන් කෙරෙන්; සෙ, කර්තෘ වාච්‍ය කල්හි; වා, විකල්පයෙන්; ණඃ සතත්, ණප්‍රත්‍යය වන්නේය.

ණප්‍රත්‍යයාගේ ඉත්සංඥය වෘද්ධිය පිණිසයි, අකාරය සිටියි. දුනොතීති දු, මෙයින් ණප්‍රත්‍යයද, වෘද්ධිද වෙත්, දවඃ. පක්ෂයෙහි, පචාදි බැවින් අත් වේ, දවඃ. නයතීති නී, ණප්‍රත්‍යයද වෘද්ධ්‍යාදියද පෙර මෙනි, නායඃ, පක්ෂයෙහි නයඃ. භවතීති භූ, භාවඃ, පක්ෂයෙහි, අත් කළ කල්හි භවඃ. ජ්වලතීති ජ්වල, ජ්වාලඃ, පක්ෂයෙහි, ජ්වලඃ. චලතීති චල, චාලඃ, පක්ෂයෙහි, චලඃ. ආස්‍රවතීති ආඞ්පූර්ව ස්‍රු, ආස්‍රාවඃ, පක්ෂයෙහි, ආස්‍රවඃ. සංස්‍රවතීති සංස්‍රාවඃ, පක්ෂයෙහි, සංස්‍රවඃ. ආස්‍රු සංස්‍රු යනු දන්ත්‍යාදියි. ජ්වලාදි බැවින් කොවඃ කුවඃ, ග්‍රාහඃ ග්‍රහඃ යනාදිය වේ. කප්‍රත්‍යය කළ කල්හි, ගෘහං කියාද වේ. [පාණිනිඃ 3. 1. 180—182.]

(මු-) **1001. ශ්වස ව්‍යධෙන තන දුවහාසඃ.** (ශවස—හාසඃ 5.)

එහෙත ණඃ සතත් සෙ. ශ්වාසඃ ව්‍යාධඃ ප්‍රත්‍යයඃ අවතානඃ දායඃ ධායඃ අවහාරඃ අවසායඃ.*

(ස-) එහ්‍යඃ, ශ්වසධාතු ව්‍යධධාතු ඉනධාතු තනධාතු දධාතු අවපූර්ව හෘධාතු ද-සාධාතුද යන මොවුන් කෙරෙන්; සෙ, කර්තෘවාච්‍ය කල්හි; ණඃ සතත්, ණප්‍රත්‍යය වන්නේය.

වෙන්වශයෙන් සූත්‍රයක් කිරීම නිත්‍යය පිණිසද අශෙඃ යන මොහුගේ නිවෘත්තිය පිණිසද වේ. ශ්වසිතීති ශ්වස, ණප්‍රත්‍යය වේ, වෘද්ධියි, ශ්වාසඃ. විධ්‍යතීති ව්‍යධ, ව්‍යාධඃ. ප්‍රත්‍යෙතීති ප්‍රතිපූර්ව ඉන, වෘද්ධියි, ප්‍රත්‍යයඃ. අවතනොතීති අවපූර්ව තන, අවතානඃ. දදාතීති දා, (924) යත් වේ, දායඃ. දධාතීති

---

* භෘශව සාශව භෘසෙ, අවාත් භෘසෙ අවභෘසෙ. ශවසශව ව්‍යධශව ඉන ච තන ච දාශව අවභෘසෙ වෙත් තස්මාත්.

ධා, යන් වේ, ධායඃ. දු යනු දුසංඥයි. අවහරතීති අවපූර්ව හෘ, අවහාරඃ. අවස්‍යතීති අවපූර්ව සා, (608) ආකාර වේ, යන්, අව සායඃ. [පාණිනිඃ 3. 1. 141.]

(මු-) **1002. නෘත්ඛනරන්ජඃ ෂකඃ.** (නෘත්-ඛන-රන්ජඃ 5. ෂකඃ 1.)

එභ්‍යඃ ෂකඃ ස්‍යාත් සෙ. නර්තකී ඛනකී රජකී.

(ස-) එභ්‍යඃ, නෘත්ධාතු ඛනධාතු රන්ජධාතු යන මොවුන් කෙරෙන් පරව; සෙ, කර්තෘ වාච්‍ය කල්හි; ෂකඃ ස්‍යාත්, ෂක ප්‍රත්‍යය වන්නේය.

ෂකප්‍රත්‍යයාගේ ෂකාරය (257) ඊප්ප්‍රත්‍යය පිණිසයි. අක යි සිටියි. නෘත්‍යති යා සෙති නෘත, මෙයින් ෂක, ගුණ වේ, නර්තකී. ඛනති යා සෙති ඛන, ඛනකී. රජති යා සෙති රන්ජ, (660) ෂක කල කල්හි නකාරලොපය වේ, රජකී, ස්ත්‍රී ලිඞ්ගයෙහි ඊප් වෙයි. [පාණිනිඃ 3. 1. 145.]

(මු-) **1003. ගෛ ණිනට් ථකෞ.** (ගඃ 5. ණිනට්—ථකෞ 1 ..)

ගායතෙ රෙතෞ සෙ ස්තඃ. ගායනී, ගාථකඃ.

(ස-) ගායතෙඃ, ගායති යන්නහු කෙරෙන්; සෙ, කර්තෘ වාච්‍ය කල්හි; එතෞ, ණිනට්-ථක යන මේ ප්‍රත්‍යයෝ; ස්තඃ, වන්නාහ.

ණිනට් යන්නහුගේ ණිකාරය ඉත්සංඥ බැවින් වෑඩියි, ටකාරය ඉත් බැවින් ඊප් වේ, අන යි සිටියි. ගායති යා සෙති ගෛ, ණිනට්ප්‍රත්‍යයයි, (608) ආකාරද, (924) යන්ද, (257) ඊප්ද වෙත්, යයොර්ලොපඃ, ගායනී. ථකප්‍රත්‍යය කල කල්හි ගායතීති, ගාථකඃ යනු වේ. [පාණිනිඃ 3. 1. 146, 147.]

(මු-) **1004. හායනඃ.** (හායනඃ 1.)

අයං නිපාත්‍යතෙ. හාවං ජහාතීති හායනො වර්ෂඃ, අම්බු ජහාතීති හායනො ව්‍රීහිඃ.

(ස-) අයං, හායනඃ යන මේතෙම; නිපාත්‍යතෙ, නිපාතනය කරනුලැබේ.

හාවං ජහාතීති හා, ණිනට්, යන්, නිපාතනයෙන් සිඬයි, හායනඃ, වර්ෂඃ. අම්බු ජහාතීති හායනඃ ව්‍රීහිඃ. හායන ව්‍රීහි

දෙකින් පිටත් තත්ෂි හාතඃ යනු වේ, නිපාතො භාෂිවිශෙෂඃ, යනු කීබැවිනි. [පාණිනිඃ 3. 1. 148.]

(මු-) 1005. **ප්‍රු ද්‍රු ස්‍රු සෘ ල්වො'කඃ.** (පෘ-ල්වඃ 5. අකඃ 1.)

එහෙන'කඃ සෘත් සෙ.

ප්‍රවකඃ ද්‍රවකඃ ස්‍රවකඃ සරකඃ ලවකඃ.

(ස-) එභ්‍යඃ, ප්‍රුධාතු ද්‍රුධාතු ස්‍රුධාතු සෘධාතු ලූධාතු යන මොවුන් කෙරෙන් පරව ; සෙ, සාධුකාරිවූ කර්තෘයෙහි; අකඃ සෘත්, අකප්‍රත්‍යය වන්නේය. සාධුකාරිණි කර්තරි යනු වක්තව්‍යසි. සාධුප්‍රවත ඉති ප්‍රු, අක, (5442) ගුණ වේ, ප්‍රවකඃ. සාධු ද්‍රවතීති ද්‍රු, අක වේ, ගුණසිද්‍රවකඃ. සාධු ස්‍රවතීති ස්‍රු, ස්‍රවකඃ.සාධු සරතීති සෘ, සරකඃ. සාධු ලූනාතීති ලූ, ලවකඃ. සාධුකාරිණි යනු කුමටය? ප්‍රොතා යනු වේ. [පාණිනිඃ 3. 1. 149.]

(මු-) 1006. **ආශිෂි.** (ආශිෂි 7.)

ජීවතාදිති ජීවකඃ.

(ස-) ආශිෂි, ආශිර්වාදය හැඟෙන කල්හි සියලු ධාතුහු කෙරෙන් කර්තෘයෙහි අකප්‍රත්‍යය වන්නේය.

(956) තාතඬ වේ, ජීවතාදිති ජීව්, අක වේ, ජීවකඃ. නන්දකඃ වර්ධකඃ යනාදියද එසේමැයි. ස්ත්‍රීලිඞ්ගයෙහි ජීවිකා. [පාණිනිඃ 3. 1. 150.]

(මු-) 1007. **නාම්න්‍යනෙ‍්‍යා තික් ච.** (නාම්නි 7. අනෙ‍්‍යා 1...තික් 1. ච 1.)

ධොරාශිෂි අනෙ‍්‍යා'පි කෘතඃ ස්‍යුඃ, තික් ච, සංඥායාං. දෙවරාතඃ, රන්තිඃ.

(ස-) ධොඃ, ධාතුහු කෙරෙන්; ආශිෂි, ආශිර්වාදපීයෙහිද; සංඥායාං, සංඥයෙහිද; අනෙ‍්‍යා'පි කෘතඃ, අනිකුදු කෘත්ප්‍රත්‍යයෝ කර්තෘයෙහි; ස්‍යුඃ, වනනාහ; තික් ච, තික්ප්‍රත්‍යයද වන්නේය.

දෙවාය රාසාත් දෙවශබ්ද පූර්ව කරාදුනෙ, කර්තෘයෙහි ක්ත වේ, දෙවරාතඃ. එසේම දෙවාය දෙයාත් දදුනෙ, ක්ත වේ, දද්දෙධඃ, දුහට දත් වේ, දෙවදත්තඃ. යඥය දෙයාත් යඥදත්තඃ, විරොභූයාත් වීරභූඃ, මිත්‍රං භූයාත් මිත්‍රභූඃ, යනාදියෙහි

ක්විප් වේ. රමතාං රම, තික්, රන්තිඃ, (676) තික් හොර බැවින් ඤම්ලෝපය නොවේ. [පාණිනිඃ 3. 3. 174.]

(මු-) **1008. සති-සාතී වා.** (සති-සාතී 1 .. වා 1.)

සන්තිශ්ච.*

(ස-) සතිසාතී, ෂනධාතුහු කෙරෙන් ආශීර්වාදාර්ථයෙහි තික් ප්‍රත්‍යයාහට කර්තෘයෙහි සතිසාතී යන මේ දෙක; වා, විකල්පයෙන් නිපාතනය කරනුලැබේත්.

සනුතාත් ෂන දානෙ තික්, සතිඃ, සාතිඃ. පක්‍ෂයෙහි සනුතාත්, (1033) ඉම්නිෂේධයි, (676) ඤම්ලෝපය නොවේ. සන්තිශ්ච, සන්තිඃ කියාද වේ.

(මු-) **1009. ඨාත් ෂණ්.** (ඨාත් 5. ෂණ් 1.)

ඨාත් පරාත් ධෝඃ ෂණ් සන්‍යාත් සෙ.

කුම්භකාරඃ, අසටං සටං කරොතීති සටීකාරඃ.

(ස-) ඨාත් පරාත්, කර්මකාරකයා කෙරෙන් පරවූ; ධෝඃ, ධාතුහු කෙරෙන් ; සෙ, කර්තෘයෙහි; ෂණ් සන්‍යාත්, ෂණ්ප්‍රත්‍යය වන්නේය.

ෂණ්ප්‍රත්‍යයාගේ ඉත්සංඥ ණකාරය වෘද්ධිය පිණිසයි, ඉත්සංඥ ෂකාරය ඊප්ප්‍රත්‍යය පිණිසයි, අකාරය සිටියි. ඨාත් යනු නිර්වර්ත්‍යාදි කර්මයා කෙරෙන්මය, එහෙයින් මෘදුකාරඃ, කියා නොවන්නේය.

කුම්භං කරොතීති කුම්භ යන්න පූර්ව කෘ, මෙයින් ෂණ් වේ, (577) වෘද්ධියි. කුම්භකාරඃ. නිත්‍යසමාසයෙහි වාක්‍යරචනාවෙක් යම්හෙයකින් නැත්තේද එසේද ශිෂ්‍යයන්ගේ අවබෝධය පිණිස වාක්‍යයයි සැලකියයුතු. (1183) කෘත්තද්ධිතසමාසානාමභිධානං නියාමකං, යනු කීම කරණකොටගෙන සියලු තන්හි ෂණ්ප්‍රත්‍යය නොවේ. (495) ච්විප්‍රත්‍යය වේ, අකාරය හට ඊකාරද වේ, සටීකාරඃ. [පාණිනිඃ 3. 2. 1.]

(මු-) **1010. හනවරග-ෂටක්.** (හන-වර-ගඃ 5. ටක් 1.)

ඨාත් පරෙභ්‍ය එභ්‍යඃ ටක් සන්‍යාත් සෙ. පාපඝ්නඃ කුරුචරඃ සාමගඃ.

(ස-) ඨාත් පරෙභ්‍යඃ, කර්මකාරකයා කෙරෙන් පරවූ; එභ්‍යඃ, හනධාතු වරධාතු ගෛධාතු යන මොවුන් කෙරෙන්; සෙ, කර්තෘයෙහි: ටක් සන්‍යාත්, ටක්ප්‍රත්‍යය වන්නේය.

---

* සතිශ්ච සාතිශ්ච තෙ෴

ටක්ප්‍රත්‍යයාගේ කකාරය ඉත්බැවින් ගුණ නොවේ. ටකාර ඉත්බැවින් ඊප් වේ, අකාරය සිටියි. මේතෙම ඣණ්ප්‍රත්‍යය හට බාධකයි. පාපං ඝ්නන්ති පාප යන්න පූර්ව හන, ගුණ නොවේ, (230) ධාතුහුගේ උඩ්හට ලොප් වේ, (189) ඝ්න යන්නහට ඝ්න වේ, පාපඝ්නඃ. කුරූන් චරතීති කුරුන්පූර්ව චර, ටක්, කුරුචරඃ. සාම ගායතීති සාමපූර්ව ගෛ, (608) ආකාර වේ, (610) ආකාරලොපය වේ, සාමගඃ. [පාණිනිඃ 3. 2. 8, 16, 52—54.]

(මූ-) **1011. සෘකුඤ්ටඃ.** (සෘකුඃ 5. ටඃ 1.)

ඨාත් පරාභ්‍යාමාභ්‍යාං ටඃ ස්‍යාත් සෙ. පුරඃසරී, යශස්කරී විද්‍යා. භාස්කරඃ ක්‍ෂපාකරඃ, කර්‍මකරී දාසී.

(ස-) **ඨාත් පරාභ්‍යාං**, කර්‍මයා කෙරෙන් පරවූ; ආභ්‍යාං, සෘ ධාතු කෘධාතු යන මොහු දෙදෙනා කෙරෙන් පරව; සෙ, කතෘ වාච්‍ය කල්හි; ටඃ ස්‍යාත්, ටප්‍රත්‍යය වන්නේය.

පුරෝ'ග්‍රං සරතීති පුරස් සෘ, ටප්‍රත්‍යයද, (542) ගුණද, (257) ඊප්ද වෙත්, පුරඃසරී. යශඃ කරෝතීති යශස් කෘ යශස්කරී, විද්‍යා. භාසං කරෝතීති භාස කෘ, භාස්කරඃ. ක්‍ෂපාං කරෝතීති ක්‍ෂපා කෘ ක්‍ෂපාකරඃ. කර්‍ම කරෝතීති කර්‍මකරී දාසී. (1009) කුම්භකාරඃ, යී උදාහරණ කරන්නාවූ ග්‍රන්ථකතෘහු විසින් අභිධානයා කෙරෙන් කිසිතැනෙක්හි, ඣණ් වෙයි, කිසිතැනෙක්හි ටප්‍රත්‍යයද වන්නේය යනු ප්‍රකාශ කරණලදී. [පාණිනිඃ 3. 2. 18—22.]

(මූ-) **1012. ශකෘත්-ස්තම්බාත් දෘති-නාථාත් ඵලෙ-රජො-මලාත්-දෙවවාතාත් කෘ-හෘ-ග්‍රහාප ඉඃ.** (ශකෘත්-ස්තම්බාත් 5. දෘති-නාථාත් 5. ඵලෙ-රජස්-මලාත් 5. දෙව-වාතාත් 5. කෘ-හෘ-ග්‍රහ-ආපඃ 5. ඉඃ 1.)

ඒභ්‍යඃ පරෙභ්‍යඃ ක්‍රමාදෙතෙභ්‍ය ඉඃ ස්‍යාත් සෙ. ශකෘත්කරි වත්සඃ, ස්තම්බකරිර් ව්‍රීහිඃ, දෘතිහරිඃ ශ්වා, නාථහරිඃ පශුඃ, ඵලෙග්‍රහිඃ රජෝග්‍රහිඃ මලග්‍රහිඃ, දෙවාපිඃ වාතාපිඃ.

(ස-) ඒභ්‍යඃ පරෙභ්‍යඃ, ශකෘත්ශබ්ද ස්තම්බශබ්ද දෙකින්ද දෘතිශබ්ද නාථශබ්ද දෙකින්ද ඵලශබ්දය රජස්ශබ්දය මලශබ්දය යන තුණින්ද දෙවශබ්ද වාතශබ්ද යන දෙකින්ද පරවූ; ඒතෙභ්‍යඃ, කෘඤ්ධාතු හෘඤ්ධාතු ග්‍රහධාතු ආපධාතු යන මො

වුන් කෙරෙන්; සෙ, කර්තෘ වාච්‍ය කල්හි; ක්‍රමාත්, පඞ්ක්තීන්; ඉඃ ස්‍යාත්, ඉප්‍රත්‍යය වන්නේය.

මෙන් වශයෙන් පදයන්ගේ ග්‍රහණය ක්‍රමය පිණිසයි. ශකෘත් යනු තාලව්‍යාදි අව්‍යයශබ්දයයි, මල වාචකයි. ශකෘත් කරොතීති ශකෘත්පූර්ව කෘ කරණෙ, ඉ-වේ, ගුණයි, ශකෘත්කරිඃ, වත්සඃ. ස්තම්බං (ගුච්ඡං) කරොතීති ස්තම්බකරිඃ, ව්‍රීහිඃ. දෘතිං (චර්ම) හරතීති දෘති හෘ, දෘතිහරිඃ, ශ්වා, සුනඛයි; නාථං (ප්‍රභුං) හරති වහතීති නාථ හෘ, නාථහරිඃ, පශුඃ. ඵලෙ ගෘහ්ණාතීති එකාරාන්තයාගේ ග්‍රහණය බැවින් අධිකරණවිවක්ෂාද, ලොප රහිතද වේ. ඵලෙග්‍රහිඃ, පලගන්නෙක් යන අර්ථයි. රජො ගෘහ්ණාතීති රජස් ග්‍රහ, රජොග්‍රහිඃ, ධූලි ගන්නා වාතයයි. මලං ගෘහ්ණාතීති මල ග්‍රහ, මලග්‍රහිඃ, නීච ජාතික යෙක්. දෙවං ආප්නොතීති දෙව ආප, දෙවාපිඃ, යාග කරන්නෙක්. වාතමාප්නොතීති වාත ආප, වාතාපිඃ, අසුර විශෙෂ යෙක්. [පාණිනිඃ 3. 2. 24—26.]

(මු) 1013. **කුක්ෂ්‍යාත්මොදරාත් භෘඃ ඛිඃ.** (කුක්ෂි—ආත්මන්—උදරාත් 5. භෘඃ 5. ඛිඃ 1.)

එභ්‍යඃ පරාත් භෘඤඃ ඛිඃ ස්‍යාත් සෙ.*

(ස-) එභ්‍යඃ පරාත්, කුක්ෂි ආත්මන් උදර යන මොවුන් කෙරෙන් පරවූ; භෘඤඃ, භෘධාතුහු කෙරෙන්; සෙ, කර්තෘ වාච්‍ය කල්හි; ඛිඃ ස්‍යාත්, ඛිප්‍රත්‍යය වන්නේය.

ඛිප්‍රත්‍යයාගේ ඛකාරය ඉත්සංඥ වන්නේය, ඉකාරය සිටියි.

(මු-) 1014. **ඛිත්‍යව්‍යජරුෂො මන්සෙච්‍ය වීක්වාන්තත්වං චෛකාජ්චඃ.** (ඛිති 7. අව්‍යජරුෂඃ 6. මන්-සෙච්‍ය 1 .. වීක්වාන්තත්වං 1. තු 1. එකාජ්චඃ 6.)

ව්‍යවජිස්‍ය ජනාස්‍ය රුෂශ්ච මන් ස්‍යාත් සෙචශ්ච, එකාජ්චස්‍ය වීක්වාන්තත්වං ස්‍යාත් ඛිදනෙත ධ්‍යෙ පරෙ. කුක්ෂිම්භරිඃ ආත්මම්භරිඃ උදරම්භරිඃ.†

---

* කුක්ෂිශ්ච ආත්මා ච උදරඤ්ච තත්තස්මාත්.

† නාස්ති ව්‍යං යත්‍ර සො'ව්‍යඃ, අව්‍යශ්චාසෞ අචෙචති අව්‍යච්. අව්‍යච්ච අරුස් ච තත්තස්‍ය. ඛී ඛිතීයා, තස්‍යාඃ ඛ්වං (එකවචනං) ඛිඛ්වං, වීක්වං අන්තො යස්‍ය, ස වීක්වාන්තඃ, තස්‍ය භාවඃ වීක්වාන්තත්වං. එකාච්චාසෞ ඉච් චෙති එකාජ්ච් තස්‍ය. ඉච් ඉජන්තඃ.

(ස-) බිදනෙත ඩෙ පරෙ, ඛ්ප්‍රත්‍යයාන්ත ධාතුහු පරකල්හි; ව්‍යවජිස්‍ය, අව්‍යශබ්ද රහිතවූ; අජන්තස්‍ය, ස්වරාන්තයහටද ; අරුෂශ්ච, අරුෂ්හටද ; මක් සෑත්, මන්ආගමය වන්නේය ; ස්වශ්ච, හ්‍රස්වද වන්නේය; එකාජ්වස්තු, එකස්වරවූ ඉච්සංඥ වර්ණාන්තයහට වනාහි; වික්වාඛ්‍යාවං, විතීමෙයෙකවචනාන් තත්වය්; සෑත්, වන්නේය.

මන් යන්නහුගේ නකාරය ඉත්සංඥයි, අන්තයෙහි වේ, ම් සී සිටියි, අකාරය උච්චාරණය පිණිසයි. කුක්ෂිං බිභර්තීති කුක්ෂි පූර්ව භෘ, ඛ්ප්‍රත්‍යයයි, ගුණ වේ, ස්වරාන්ත කුක්ෂිශබ්දය හට මෙයින් මන්ආගම වේ, කුක්ෂිම්භරිඃ. ආත්මානං බිභර්ති, (319) විභක්තිහට ලොප් වේ, (118) විරාම පර කල්හි නකා රයහට ලොප් වේ, (15) න ඬ නිර්දිෂ්ට මනිත්‍යම්, යනු න්‍යාය බැවින් ඔහුකෙරෙන් ආදියහට විධිනිෂෙධ අනිත්‍යත්වය ඇති කල්හි මෙයින් මන්ආගමය වේ, ආත්මම්භරිඃ. උදරං බිභර්ති යන වාක්‍යයෙහි උදරම්භරිඃ යනුද එසේමැයි.

(මු-) **1015. ඛශෙජෙඃ.** (ඛශ් 1. එජෙඃ 5.)

ණ්‍යාත් පරාත් එජයතෙඃ ඛශ් සෑත් සෙ. ජනමෙජයඃ.

(ස-) ණ්‍යාත් පරාත්, කර්‍මයා කෙරෙන් පරවූ; එජයතෙඃ, එජ් ධාතුහු කෙරෙන්; සෙ, කර්‍තෘ වාච්‍ය කල්හි; ඛශ් සෑත්, ඛශ් ප්‍රත්‍යය වන්නේය.

එජෙඃ යනු එජෘකම්පෙ යන ණිප්‍රත්‍යයාන්තයාගේ ග්‍රහණ යයි. ඛශ්ප්‍රත්‍යයාගේ ඛකාර ශකාර දෙක ඉත්, අකාරය සිටියි. ජනං එජයතීති, එජ, ඛශ්ද, (541) ශප්ද, (542) ගුණදි යද, මන්ද, (543) අකාරලොපයද වෙත්, ජනමෙජයඃ. [පා ණිනිඃ 3. 2. 28.]

(මු-) **1016. මන්‍යාත් ස්වාපෙ.** (මන්‍යාත් 5. ස්වාපෙ 7.)

ආත්මානං ගාං මන්‍යතෙ ගාංමන්‍යඃ, ශ්‍රියංමන්‍යඃ.

(ස-) මන්‍යාත්, කර්‍මයා කෙරෙන් පරවූ මනධාතුහු කෙරෙන් කර්‍තෘ වාච්‍ය කල්හි; ස්වාපෙ, ස්වාපයෙහි ඛශ්ප්‍රත්‍යය වන් නේය.

ස්වනිමිත්තක ධාත්වර්ථයෙහි යන අර්ථයි. ආත්මානං ගාංමන්‍ය තෙ ගො පූර්ව මන ඥානෙ, ඛශ් වේ, ගාංමන්‍යඃ. ගාංමන්‍යඃ යන මෙහි (738) දිවාදි බැවින් ශ්‍යන්, (543) අකාරලොපය වේ, ගාං යන මෙහි (1014) එකස්වර ඉජන්තය බැවින් විතීමෙයෙක

වචනාන්තත්වය වේ. (146) ඔකාරයහට අකාර වේ. අත්මානං ශ්‍රියං මන්‍යතෙ, යන වාක්‍යයෙහි, ශ්‍රියංමන්‍ය යනුද මෙසේමැයි, ස්ත්‍රීලිඞ්ගයෙහි අප්ප්‍රත්‍යය වේ.

(මු-) **1017. මුඤ්ජකූලාස්‍යපුෂ්පාත්-ධෙටඃ.** (මුඤ්ජ-කූල-ආස්‍ය-පුෂ්පාත් 5. ධෙටඃ 5.)

එභ්‍යඃ පරාත් ධෙටඃ ඛශ් ස්‍යාත් සෙ. මුඤ්ජන්ධයඃ කූලන්ධයඃ ආස්‍යන්ධයඃ පුෂ්පන්ධයඃ. මුඤ්ජන්ධයී, ධෙට ෂ්ට්ත්වාදීප් (257).

(ස-) එභ්‍යඃ පරාත්, මුඤ්ජ කූල ආස්‍ය පුෂ්ප යන මොවුන් කෙරෙන් පරවූ ; ධෙටඃ, ධෙධාතුහු කෙරෙන් ; සෙ, කර්ත්‍රෘවාච්‍ය කල්හි; ඛශ් ස්‍යාත්, ඛශ්ප්‍රත්‍යය වන්නේය.

මුඤ්ජං ධයතීති මුඤ්ජ පූර්‍වක ධෙ, ඛශ්, මන්, ශප්, එකාරයහට අය්ද, අකාරලොපයද වෙත්, මුඤ්ජන්ධයඃ. කූලංධයතීති කූලන්ධයඃ. ආස්‍යංධයතීති ආස්‍යන්ධයඃ. පුෂ්පංධයතීති පුෂ්පන්ධයඃ. මුඤ්ජන්ධයී, ධෙටධාතුහුගේ, ටකාරය ඉත්සංඥබැවින් ඊප්ප්‍රත්‍යය වේ (257). යම් තැනෙක්හි, ධෙටධාතුහුගේ එකාරයහට අය්ආදෙශයද එහිම, ටකාරය ඉත් බැවින් ඊප්ප්‍රත්‍යය වන්නේය, එහෙයින් ධෙටධාතුහුකෙරෙන් තව්‍යප්‍රත්‍යය කල කල්හි, ධාතව්‍ය යනාදියෙහි, ඊප්නොවේ. [පාණිනිඃ 3. 2. 29.]

(මු-) **1018. නාඩී ඝුනී ස්තන කර මුෂ්ටි පාණි නාසිකාත් ධ්මශ්ච.** (නාඩී—නාසිකාත් 5. ධ්මඃ 5. ච 1.)

එභ්‍යඃ පරාත් ධ්මො ධෙටශ්ච ඛශ් ස්‍යාත් සෙ. නාඩින්ධමඃ නාඩින්ධයඃ.

(ස-) එභ්‍යඃ පරාත්, නාඩී ඝුනී ස්තන කර මුෂ්ටි පාණි නාසිකා යන මේ ශබ්දයන් කෙරෙන් පරවූ ; ධ්මඃ, ධ්මාධාතුහු කෙරෙන්ද ; ධෙටශ්ච, ධෙධාතුහු කෙරෙන්ද ; සෙ, කර්ත්‍රෘවාච්‍ය කල්හි ; ඛශ් ස්‍යාත්, ඛශ්ප්‍රත්‍යය වන්නේය. [පාණිනිඃ 3. 2. 29, 30.]

නාඩීං ධමතීති නාඩී පූර්‍වක ධ්මා, ඛශ්ද (597) ධමාදෙශද, පූර්‍වපදයහට මන්ද, එසීන්ම හ්‍රස්වද වෙත්, නාඩින්ධමඃ. නාඩීං ධයතීති නාඩීපූර්‍වක ධෙ, ඛශ්ද, මන්ද, හ්‍රස්වද වෙත්, නාඩින්ධයඃ. ඝුනින්ධමඃ ඝුනින්ධයඃ යනුද ස්තනන්ධමඃ ස්තනන්ධය

(ස-) කරන්ධමඃ කරන්ධයඃ මුෂ්ටින්ධමඃ මුෂ්ටින්ධයඃ පාණින්ධමඃ

පාණින්ධයඃ නාසිකන්ධමඃ නාසිකන්ධයඃ, යනුද එසේමැයි. නාසිකාශබ්දයහට හ්‍රස්ව වේ.*

(මූ-) 1019. **ඝටී-ඛාරී-වාතාද්විධ්වරුස්තිලා-දසූර්‍යෝග්‍රා-ල්ලලාටා-න්මිත-නඛ-මානාන්ධ්මා-තුද-දෘශ-තප-පචඃ.** (ඝටී-ඛාරී-වාතාත් 5. විධු-අරුස්-තිලාත් 5. අසූර්‍ය-උග්‍රාත් 5. ලලාටාත් 5. මිත-නඛ-මානාත් 5. ධ්මා-තුද-දෘශ-තප-පචඃ 5.)

එභ්‍යඃ පරේභ්‍යඃ ක්‍රමාදේතේභ්‍යඃ ඛශ් ස්‍යාත් සෙ. ඝටින්ධමඃ ඛාරින්ධමඃ වාතන්ධමඃ, විධුන්තුදඃ අරුන්තුදඃ තිලන්තුදඃ, අසූර්‍යම්පශ්‍යාඃ උග්‍රම්පශ්‍යඃ, ලලාටන්තපඃ, මිතම්පචඃ නඛම්පචඃ ද්‍රෝණම්පචඃ.

(ස-) එභ්‍යඃ පරේභ්‍යඃ, ඝටී ඛාරී වාත යන මොවුන් කෙරෙන්ද විධු අරුස් තිල යන මොවුන් කෙරෙන්ද අසූර්‍ය උග්‍ර යන මොවුන් කෙරෙන්ද ලලාටයා කෙරෙන්ද මිත නඛ මාන වාචක යන මොවුන් කෙරෙන්ද පරවූ; එතේභ්‍යඃ, ධ්මාධාතු තුදධාතු දෘශධාතු තපධාතු පචධාතු යන මොවුන් කෙරෙන් පරව; සෙ, කර්තෘ වාච්‍ය කල්හි; ක්‍රමාත්, පිළිවෙළින්; ඛශ් ස්‍යාත්, ඛශ්ප්‍රත්‍යය වන්නේය.

ඝටී ඛාරී වාතාත් යනාදීන් වෙන්වශයෙන් පද යෙදීම ක්‍රමය පිණිසයි. ඝටීං ධමතීති ඝටී පූර්ව ධ්මා, ඛශ් වේ, (1014) මන් ආගමද හ්‍රස්වද වෙත්, ධමආදේශ වේ, ඝටින්ධමඃ. ඛාරීං ධමතීති ඛාරී ධ්මා ඛශ්, මන්ද හ්‍රස්වද වෙත්, ඛාරින්ධමඃ, ඛාරී යනු ප්‍රමාණයෙකි, කිසිවෙක් ඛරී, යයි කියයි, දී අලලන්නාවූ භාජනාදියයි. වාතන්ධමතීති වාතන්ධමඃ. විධුන්තුදතීති විධුන්තුදඃ, මන් වේ, විධු යනු අසුරයි. අරුන්තුදතීති අරුන්තුදඃ. අරුස් ශබ්දයහට මන් වේ, (213) සකාරලෝපය වේ. තිලන්තුදඃ. න සූර්‍යං පශ්‍යතීති අසූර්‍යම්පශ්‍යාඃ. ද්‍රෝණම්පචඃ යනු අන්ත කොට ඇති ඉතිරි පදයෝද සිද්ධකටයුතු, ආඪකම්පචඃ යනාදියද එසේමැයි, ද්‍රෝණ යනු ප්‍රමාණවිශේෂයෙක්. [පාණිනිඃ 3. 2. 33—37.]

(මූ-) 1020. **කූලාදුද්‍රුජෝද්වහඃ.** (කූලාත් 5. උද්රුජ-උද්වහඃ 5.)

---

* නාඩී ච ශුනී ච ස්තනශ්ච කරශ්ච මුෂ්ටිශ්ච පාණිශ්ච නාසිකා චෙති තස්මාත්.

කූලාත් අභ්‍යං ඛශ් ස්‍යාත් සෙ. කූලමුද්‍රුජා නදී, කූලමුවහඃ සමුද්‍රඃ.

(ස-) කූලාත්, කූලශබ්දයා කෙරෙන් පරවූ; අභ්‍යං, උද් පූර්ව රුජධාතුද උද්පූර්ව වහධාතුද යන මොවුන් කෙරෙන්; සෙ, කර්තෘ වාච්‍ය කල්හි; ඛශ් ස්‍යාත්, ඛශ්ප්‍රත්‍යය වන්නේය.

දෙතැන්හි උද් යන්නහුගේ ග්‍රහණය ප්‍රකටකිරීම පිණිසයි. කූලමුද්‍රුජතීති කූලඋද් පූර්ව රුජ, ඛශ්, මන්, කූලමුද්‍රුජා, කූල මුවහතීති කූලඋද් පූර්ව වහ, ඛශ්, මන්, චේ, කූලමුවහඃ. මෙ පද දෙකින් නදීසමුද්‍රවය වාච්‍යයි. [පාණිනිඃ 3. 2. 31.]

(මු-) **1021. ප්‍රියවශාද් භයර්තිමෙඝාත් සර්වකූලාභ්‍රකරීෂාත් වද-කෘ-කෂඃ ඛඃ.** (ප්‍රිය-වශාත් 5. භය-ඍති-මෙඝාත් 5. සර්ව-කූල-අභ්‍ර-කරීෂාත් 5. වද-කෘ-කෂඃ 5. ඛඃ 1.)

එභ්‍යඃ පරෙභ්‍යඃ ක්‍රමාදෙතෙභ්‍යඃ ඛඃ ස්‍යාත් සෙ. ප්‍රියංවදඃ වශංවදඃ, භයඞ්කරඃ ඍතිඞ්කරඃ මෙඝඞ්කරඃ, සර්වඞ්කෂඃ කූල ඞ්කෂඃ අභ්‍රඞ්කෂඃ කරීෂඞ්කෂඃ.

(ස-) එභ්‍යඃ පරෙභ්‍යඃ, ප්‍රියශබ්ද වශශබ්ද දෙකින්ද භය ශබ්ද ඍතිශබ්ද මෙඝශබ්ද යන තුණින්ද සර්වශබ්ද කූලශබ්ද අභ්‍රශබ්ද කරීෂශබ්ද යන සතරින්ද යන මොවුන් කෙරෙන් පරවූ ; එතෙභ්‍යඃ, වදධාතු කෘධාතු කෂධාතු යන මොවුන් කෙරෙන්; සෙ, කර්තෘ වාච්‍ය කල්හි; ක්‍රමාත්, පිළිවෙළින්; ඛඃ ස්‍යාත්, ඛප්‍රත්‍යය වන්නේය.

ප්‍රියවශාත් යනාදීන් පද වෙන්කිරීම වදාදි ධාතූන් කෙරෙන් ක්‍රමයෙන් යෙදීම පිණිසයි. ප්‍රියං වදතීති ප්‍රියපූර්ව වද, මෙයින් ඛප්‍රත්‍යයයි. පූර්වපදයාහට මන් චේ, ප්‍රියංවදඃ. වශංවදඃ යනාදියද කෘ, කෂ, යන ධාතූන්ද ගෙණ ඉතිරි පදද ක්‍රමයෙන් වාක්‍ය යොදා සිඬකටයුතු.

සපඤ්ඤාමපින්ඤාමශුභෙ ගමනෙ සත්‍රියාං,
කලත්‍රණිවර්ත්මනොයෙවව ඍතිරිත්‍යභිධීයතෙ.

කරීෂ යනු වියලි ගොමයි. [පාණිනිඃ 3. 2. 38, 42, 43.]

(මු-) **1022. ක්ෂෙම-ප්‍රිය-මද්‍රාත් කූර්වා.** (ක්ෂෙම-ප්‍රිය-මද්‍රාත් 5. කූඃ 5. වා 1.)

එභ්‍යඃ කෘඤඃ ඛො වා ස්‍යාත් සෙ. ක්ෂෙමඞ්කරඃ ප්‍රියඞ්කරඃ මද්‍රඞ්කරඃ. පක්ෂෙ ක්ෂෙමකාරඃ.

(ස-) එභ්‍යඃ, ක්‍ෂෙමශබ්ද ප්‍රියශබ්ද මද්‍රශබ්ද යන මොවුන් කෙරෙන් පරවූ; කෘඤඃ, කෘධාතුහු කෙරෙන්; කෙ, කර්‍තෘයෙහි; වා, විකල්පයෙන්; ඛඃ ස්‍යාත්, ඛප්‍රත්‍යය වන්නේය.

ක්‍ෂෙමං කරොතීති ක්‍ෂෙමපූර්‍ව කෘ, ඛප්‍රත්‍යයද, ගුණද, මන්ද වෙත්, ක්‍ෂෙමඞ්කරඃ. ප්‍රියඞ්කරඃ යනාදියද වාක්‍ය යොදා දත යුතු. පක්‍ෂෙ ක්‍ෂෙමකාරඃ, (1009) ඨාත් ෂණ්, වෑඩියි. [පාණිනිඃ 3. 2. 38, 42, 43.]

(මු-) **1023. භාවඛෙ ත්වාශිතාත් භුවඃ.** (භාව-ඛෙ 7. තු 1. ආශිතාත් 5. භුවඃ 5.)

ආශිතාත් භුවඃ ඛඃ ස්‍යාත් භාවෙ ඛෙ (කරණෙ) වා. ආශිතම්භවං වර්‍තතෙ, ආශිතං භවත්‍යනෙනෙති ආශිතම්භව ඔදනඃ.

(ස-) ආශිතාත්, ආශිතශබ්දයා කෙරෙන් පරවූ; භුවඃ, භූ ධාතුහු කෙරෙන්; භාවෙ, භාවයෙහි; ඛඃ ස්‍යාත්, ඛප්‍රත්‍යය වන්නේය; ඛෙ වා, කරණයෙහි හෝ ඛප්‍රත්‍යය වන්නේය.

ආශිත යනු තෘප්තියයි, ආශිතස්‍ය භවනං ආශිතපූර්‍ව භූ ඛප්‍රත්‍යයයි, ගුණද, මන්ද වෙත්, ආශිතම්භවං වර්‍තතෙ, තෘප්තියට පැමිණ සිටීමයි. ආශිතං භවත්‍යනෙන යන වාක්‍යයෙහි ඛප්‍රත්‍යයව කරණයෙහි ආශිතම්භවඃ යනු වේ. ඔදනඃ, කරණය වූ කල ආහාරයයි. [පාණිනිඃ 3. 2. 45.]

(මු-) **1024. තෲ භෘ වෘ දෲ ජිධෘ තප යම දම මද ලිහ ගම සහාජො නාම්නි.** (තෲ—අජඃ 5. නාම්නි 7.)

එභ්‍යඃ ඛඃ ස්‍යාත් සංඥායාං. රථෙන තරතීති රථන්තරඃ, විශ්වම්භරඃ, පතිංවරා, පුරන්දරඃ, ධනඤ්ජයඃ, වසුන්ධරා, ශත්‍රුන්තපඃ, පරන්තපඃ, වාචං යමඃ, අරින්දමඃ, ඉරයා මාද්‍යතීති ඉරම්මදො හස්තී, වහංලිහඃ, භුජඞ්ගමඃ (පතඞ්ගමඃ ප්ලවඞ්ගමඃ) සර්‍වංසහඃ, වාතමජඃ.

(ස-) එභ්‍යඃ, තෲධාතු භෘධාතු වෘධාතු දෲධාතු ජිධාතු ධෘ ධාතු තපධාතු යමධාතු දමධාතු මදධාතු ලිහධාතු ගමධාතු සහධාතු අජධාතු යන මොවුන් කෙරෙන් පරව; සංඥායාං, නාමයෙහි; ඛඃ ස්‍යාත්, ඛප්‍රත්‍යය වන්නේය.

තෲතරෙ, භෘලි භෘති පුෂ්ටෞඃ, වෘඤ්ගවෘතෞ, දෲභයෙයිවි දෘරෙ, ජිජයෙ, ධෘඤ්ධෘත්‍යං, තපෞ සන්තාපෙ, ඔෟ යමූ උපරමෙ, දමූභ්‍යඉර් උපශමෙ, මදීහිර්ශ්‍යඤ්ඤිභශේ, ලිහලස්වාදෙ,

ඔෟගම්‍යගතාං, සහජඩශකෙතෟ, අජගතෞ කෙෂපණෙ යන මේ ධාතූහු තුදුසයි. රථේන තරතීති රථය කරණකොට ගෙන එතර වේනුයි, රථශබ්ද පූර්‍ව ත෹ධාතු, මෙයින් ඛ වේ, ගුණයි, මන්, රථන්තරඃ. විශ්වං බිභර්ත්‍තීති විශ්වම්භරඃ. පතිං වෘණෙති යා සා පතිංවරා. පුරං දීය්‍යතීති පුරන්දරඃ. භගන්දරඃ යනුද එසේමැයි. ධනං ජයතීති ධනඤ්ජයඃ. රිපුඤ්ජයඃ යනුද එසේමැයි. වසූනි ධරතීති වසුන්ධරා. ශත්‍රුං තපතීති ශත්‍රුන්තපඃ. පරං තපතීති පරන්තපඃ. වාචං යච්ඡතීති වාචංයමඃ, මෙහි, මන්ද ආප්හට හ්‍රස්වදවෙත්. අරිං දම්‍යතීති අරින්දමඃ. ඉරා යනු ජලයයි, ඉරම්මදඃ යන මෙහි, මන්ද, හ්‍රස්වද වන්නේය. වහං ලෙඩි වහං ලිහඃ. ග්‍රන්ථ කර්‍තෘහු විසින් ත෹ භ෹ ව෹ ජිධ෹ යන මේ ගුණවීමට යොග්‍යවූ ධාතූන්ගේ මධ්‍යයෙහි ලිහධාතුහුගේ ප්‍රවෙශය නොකොට වහ ලිහ යන මෙහි ප්‍රවෙශකිරීමෙන් ගුණ නොවන්නේය යනු ප්‍රකාශකරණලදී. භුජේන ගච්ඡතීති භුජඩගමඃ. සංස්කෘතහිත ශබ්දයෙහිද, හෘදයඞගමඃ යනු වේ. සර්‍වං සහත ඉති සර්‍වං සහඃ. වාතමජතීති වාතමජඃ, වාතමෘගයයි. සංඥාව අපෙක්‍ෂා කරණ හෙයින් අජධාතුහට විආදෙශ නොවේ, (586). [පාණිනීඃ 3. 2. 39, 40, 41, 46, 47, 6, 3. 66, 39.]

(මු-) **1025. සඞ්ගං ජහොරඞගමොරගතුරග තුරඞගම විහගවිහඞගම භුජගභුජඞ්ග පතගපතඞ්ග පලවග පලවඞ්ගාඃ.** (සඞ්ගං ජහ—පලවඞගාඃ 1...) **එතෙ ඛාන්තා නිපාත්‍යන්තෙ.**

(සඞ්ගං ජහාතීති සඞ්ගංජහො මාෂඃ, උරසා ගච්ඡතීති උරඩගමඃ, උරගඃ, ත්වරසා ගච්ඡතීති තුරගඃ තුරඩගමඃ, විහායසා ගච්ඡතීති විහගඃ විහඩගමඃ, භුජේන ගච්ඡතීති භුජගඃ භුජඩගඃ, පතනෙන ගච්ඡතීති පතගඃ පතඩගඃ, පලවෙන ගච්ඡත්ති පලවගඃ පලවඩගඃ.

(ස-) ඛාන්තාඃ, ඛප්‍රත්‍යයාන්තවූ; එතෙ, සඞ්ගං ජහඋරඩගම යනාදි ශබ්දයෝ; නිපාත්‍යන්තෙ, නිපාතනය කරනුලැබෙත්.

සඞ්ගං යනු ආර්ද්‍රත්ව (වැගිරීම) යයි, නොහොත් කුත්සිත ශබ්දයයි. සඞ්ගං ජහඃ යනාදිය නිපාතන වෙත්. හා ඔකලි ත්‍යාගෙ, මෙහි මාෂඃ යනු උඳුයි. පත්‍යතෙ'නෙන යන වාක්‍ය යෙහි පතඃ යනු වේ, පක්‍ෂයයි. පලවඃ යනු මෙහි ඉල්පීමයි.

බහුවචනය හෙතුකොටගෙන අන්‍ය ශබ්දයෝද සිඩවෙත්, එහෙයින් ඛරයා ගච්ඡතීති තුරඞ්ගඃ විහාය සා ගච්ඡතීති විහඞ්ගඃ යනාදිය වේ.

(මු-) 1026. **නග්න පලිත ප්‍රියාන්ධ ස්ථූල සුභගාඪ්‍යාත් කුඃ ඛනට් ඩෙ ච්ව්‍යෙපි.** (නග්න—ආඪ්‍යාත් 5. කුඃ 5. ඛනට් 1. ඩෙ 7. ච්ව්‍යෙපි 7.)

එභ්‍යඃ පරාත් කෘඤඃ ඛනට් ස්‍යාත් ඩෙච්ව්‍යෙථෙ.

අනග්නො නග්නඃ ක්‍රියතෙ'නෙනෙති නග්නඞ්කරණං ද්‍යූතං, පලිතඞ්කරණං, පියඞ්කරණං, අන්ධඞ්කරණඃ ශොකඃ, ස්ථූලඞ්කරණං දධි, සුභගඞ්කරණං රූපං, ආඪ්‍යඞ්කරණං විත්තං.*

(ස-) එභ්‍යඃ පරාත්, නග්නශබ්ද පලිතශබ්ද ප්‍රියශබ්ද අන්ධ ශබ්ද ස්ථූලශබ්ද සුභගශබ්ද ආඪ්‍යශබ්ද යන මොවුන් කෙරෙන් පරවූ; කෘඤඃ, කෘධාතුහු කෙරෙන් ; ඩෙ, කරණකාරකයෙහි; ච්ව්‍යෙථෙ, අභූතතද්භාවාර්ථයෙහි ; ඛනට් ස්‍යාත්, ඛනට්ප්‍රත්‍යය වන්නේය.

ඛනට්ප්‍රත්‍යයාගේ ඛකාර ටකාර දෙක ඉත් වෙත්, අන සිහිසි. ච්ව්‍යර්ථය නම් (495) අභූතතද්භාවයයි. නග්නශබ්ද පූර්වක කෘධාතුද, කරණ වාච්‍ය කල්හි අභූතතද්භාවයෙහි මෙයින් ඛනට්ද, ගුණද, ණත්වයද වෙත්, (1014) පූර්වපදයහට මන් වේ, නග්නඞ්කරණං, ද්‍යූතං, ද්‍යූකෙළියයි. එසේම අපලිතං පලිතං ක්‍රියතෙ'නෙනෙති පලිතඞ්කරණං. වෘධත්වයයි. ප්‍රියඞ්කරණං, සෙවනයයි. ච්විප්‍රත්‍යයාගේ අර්ථයෙහි, "ඛනට් ප්‍රත්‍යය කිරීම විධානකළ බැවින් කරණයෙහි ච්විප්‍රත්‍යය නො වන්නේය, එහෙයින්, නග්නී කරොත්‍යනෙන යන මෙහි, ඛනට්ප්‍රත්‍යය නොවන්නේය" යි කිසිකෙනෙක් කියත්. [පාණිනිඃ 3. 2. 56.]

(මු-) 1027. **භුවො ඩෙ ඛිෂ්ණු-ඛුකඤෟ.** (භුවඃ 5. ඩෙ 7. ඛිෂ්ණු-ඛුකඤෟ 1 ‥)

නග්නාදිභ්‍යඃ පරාත් භුවශ්ච්ව්‍යෙථෙ එතෞ ඩෙ ස්‍යාතඃ. නග්නම්භවිෂ්ණුඃ, නග්නම්භාවුකඃ.

---

* නග්නශ්ච පලිතශ්ච ප්‍රියශ්ච අන්ධශ්ච ස්ථූලශ්ච සුභගශ්ච ආඪ්‍යශ්ච තත් තස්මාත්. ච්වෙරර්ථශ්චව්‍යර්ථඃ.

(ස) නග්නාදිභ්‍යඃ පරාත්, නග්නාදි ශබ්දයන් කෙරෙන් පරවූ ; භුවඃ, භූධාතුහු කෙරෙන් ; ච්ව්‍යර්ථේ, ච්විප්‍රත්‍යයාගේ අර්ථයෙහි ; සෙ, කර්තෘ වාච්‍ය කල්හි ; එතෞ ස්‍යාතඃ, ඛිෂ්ණුප්‍රත්‍යය, ඛුකඤ්ප්‍රත්‍යය යන මොව්හු වන්නාහ.

ඛිෂ්ණුප්‍රත්‍යයාගේ ඛකාරය ඉත් වෙයි, ඉෂ්ණු යී සිටියි, ඛුකඤ්ප්‍රත්‍යයාගේ ඛකාර ඤකාර දෙක ඉත්සංඥයෝයි, උක යී සිටියි. අනග්නො නග්නො භවතීති නග්නශබ්ද පූර්වක භූධාතු, මෙයින් ඉෂ්ණුද, ගුණද, ඉත්සංඥ ඛකාර බැවින් මන්ද වෙත්, නග්නම්භවිෂ්ණුඃ. නග්නම්භාවුකඃ යනුද මෙසේමැයි, වෘඩියි. පලිතම්භවිෂ්ණුඃ පලිතම්භාවුකඃ යනාදියද මෙසේමැයි. [පාණිනිඃ 3. 2. 57.]

(මු-) 1028. ඩ්‍යාත් භජ-වහ-සහො විණ්. (ඩ්‍යාත් 5. භජ-වහ-සහඃ 5. විණ් 1.)

ඩ්‍යාත් පරෙභ්‍යඃ එභ්‍යො විණ් ස්‍යාත්. සුඛභාක් ප්‍රෂ්ඨවාට් තුරාෂාට්.

(ස-) ඩ්‍යාත් පරෙභ්‍යඃ, කර්මයා කෙරෙන් පරවූ; එභ්‍යඃ, භජ ධාතු වහධාතු සහධාතු යන මොවුන් කෙරෙන්; විණ් ස්‍යාත්, විණ්ප්‍රත්‍යය වන්නේය.

විණ්ප්‍රත්‍යයාගේ ඉකාරය උච්චාරණය පිණිසයි, ණකාරයාගේ ඉත්සංඥය (577) වෘඩිය පිණිසයි. ඉතිරි වකාරයහට (496) ත්‍යවමාත්‍රඃ යනාදියෙන් ලොප් වේ, නියමයෙන් විණ් ප්‍රත්‍යයාගේ සර්වාභාවයයි. සුඛං භජතීති සුඛ පූර්ව භජ, විණ්, වෘඩියි, (211) කුඞ්, වකාරලොපය වේ, සුඛභාක්, ශෘඞ්ගාර විලාසවත් ස්ත්‍රියයි. ප්‍රෂ්ඨං අග්‍රං වහතීති ප්‍රෂ්ඨ පූර්ව වහ, (175) හකාරයහට ඪකාරද, (64) ටකාරද වකාරලොපයද වෙත්, ප්‍රෂ්ඨවාට්, අශ්වයි. තුරං වෙගං සහතෙ ඉති තුර පූර්වකං සහ විණ්, වෘඩියි. හකාරයහට, ඪකාරද ඕහට, ටකාරද පෙර සේමයි, (111) ෂත්වය වේ, තුරාෂාට්, ඉන්ද්‍රයි. [පාණිනිඃ 3. 2. 62—64.]

(මු-) 1029. අනඩු ශ්වෙත වාහාදිඃ. (1.)

එතෙ විණන්තා නිපාත්‍යන්තෙ. අනො වහතීති අනඩ්වාන් වෘෂඃ. ශ්වෙතෙ රූහ්‍යතෙ ඉති ශ්වෙතවාඃ ඉන්ද්‍රඃ. අවයජතීති අවයාඃ, උක්ථානි ශංසතීති උක්ථශාඃ යජමානඃ. පුරොඩාඃ හවිඃ, පුරොඩාශඃ.

(ස-) එතෙ, අනඩුහ්ශබ්දය ශ්වෙතවාහ්ශබ්දය අවයාජ්ශබ්දය උක්ථශාස්ශබ්දය පුරොඩාශ්ශබ්දය පුරොඩාශශබ්දය යන මේ; විණන්තාඃ, විණ්ප්‍රත්‍යයාන්ත ශබ්දයෝ; නිපාත්‍යන්තෙ, නිපාතනය කරණුලැබෙත්. අන පූර්වක වහ, විණ්ද, නිපාතනයෙන් අනඩුහ්ශබ්දයද වෙත්, (181) අනඩුහ්ශබ්දයාගේ අන්ත්‍යස්වරයා කෙරෙන් අකාරාගමයි, (182) හකාරයහට නකාර වේ, විභක්තිලොපය කළ කල්හි අනො වහතීති, ගැල උසුලානුයි, අනඩ්වාන්, වෘෂඃ, අනස් යනු ගැලයි. ශ්වෙතෛ රුහ්‍යතෙ ඉති, ශ්වෙතවර්ණවූ අසුන් විසින් උසුලනුලැබේනුයි, ශ්වෙතශබ්ද පූර්ව වහධාතු, කර්තෘහු කෙරෙන් පරව වහ යන්නහු කෙරෙන් කර්මය වාච්‍ය කල්හි විණ් වේ, නිපාතනයෙන් ශ්වෙතවාහ් යනු වේ, (184) මෙහි විභක්ති ලොප්කළ කල්හි ඪ සඬ් ආදෙශයද, ඊහට ලොප්ද, (185) අසන්තයහට දීර්ඝද, අස් යන්නහුගේ සකාරයහට විසර්ගද වෙත්, ශ්වෙතවාඃ, ඉන්ද්‍රඃ. අවපූර්ව යජ, අවයාජ්ද, විභක්තිහට ලොප්ද පෙර මෙන් ඪ සඬ් ආදෙශාදියද වෙත්, අවයාඃ. උක්ථ පූර්වක ශාස උක්ථශාස් යී නිපාතනයි, ඪ සඬ් ආදෙශව උක්ථශාඃ, යජමානඃ, යාග කරන්නෙක්. පුරඃ අග්‍රෙ දාශ්‍යතෙ දීයතෙ ඉති පුරඩ්‍ෂ.

නිපාතනයෙන් පුරොඩාශ් යනු වේ, පුරොඩාඃ හවිඃ. අකාරාන්ත පුරොඩාශශබ්දයද සිඩයි. පුරොඩාශඃ. [පාණිනිඃ 3. 2. 71, 72.]

(මූ-) 1030. **ක්‍රම ගමඛනසනජනො විට්.** (ක්‍රම-ජනඃ 5. විට් 1.)

එභ්‍යො විට් ස්‍යාත් සෙ.

(ස-) එභ්‍යඃ, ක්‍රමධාතු ගමධාතු ඛනධාතු සනධාතු ජනධාතු යන මොවුන් කෙරෙන්; සෙ, කර්තෘ වාච්‍ය කල්හි; විට් ස්‍යාත්, විට්ප්‍රත්‍යය වන්නේය.

විට් යන්නහුගේ ඉකාර ටකාර දෙක ඉත්සංඥ වෙයි, (496) වකාරමාත්‍රයහටද ලොප් වේ. [පාණිනිඃ. 3. 2. 67.]

(මූ-) 1031. **විඩ්වනොරා ඩා.** (විට්-වනොඃ 7 .. ඩා 1.)

ඩොරන්ත්‍යස්‍ය ඩා ස්‍යාත් විපි වනි ච.

උදධික්‍රාඃ, අග්‍රෙගාඃ, විසඛාඃ, ගොෂාඃ, අබ්ජාඃ.

(ස-) විපිවනි ච, විට්ප්‍රත්‍යයද වන්ප්‍රත්‍යයද පර කල්හි; ඩොඃ,

ධාතුහුගේ ; අනත්‍යස්‍ය, අන්‍ත්‍යයහට ; ඩා ස්‍යාත්, ඩාආදෙශ වන්නේය.

විට් යන්නහුගේ සාහචය්‍ය්‍යීයෙන් වන් යනු ගුණ ඇත්තේ ගතයුතුයි, එහෙයින් ක්වනිප් යන්නහුගේ ප්‍රසඞ්ගය නොවේ. ඩා යන මොහුගේ ඩකාරය ඉත් වෙයි, අනත්‍යයාගේ ස්ථාන යෙහි ආකාරය වේ. උදධිං ක්‍රාමතීති උදධිපූර්ව ක්‍රම, පූර්ව සූත්‍රයෙන් විට් වේ, මෙයින් අනත්‍යයහට ඩා වේ, වකාරලොපාදිය වේ, උදධික්‍රාඃ. අග්‍රෙ ගච්ඡතීති ගම, පළමු පරිද්දෙන් සිඩයි, අග්‍රෙගාඃ.

විසං (මෘණාලං) ඛනතීති ඛන, විසඛාඃ. ගාං සනොතී (දදාතීති) ති ෂන, ගොෂාඃ, කරණීලද සකාරය බැවින් (111) ෂත්වය වේ. අප්සු ජායතෙ ඉති ජන, අබ්ජාඃ. ආකාරාන්ත යෝයි. [පාණිනිඃ 6. 4. 41.]

(මු-) **1032. ත්‍රාසුසිස්මන් ක්වනිප් වනිප් විච් ක්විපඃ.** (1 ...)

ධොරෙතෙ ස්‍යුඃ කෙ භාවෙ ච.

නීයතෙ'නෙනෙති නෙත්‍රං දංෂ්ට්‍රා නඩ්රී යොත්‍රං, උරුච ස්‍ය චාඃ නෘචක්ෂාඃ, රජඃ, චක්‍ෂුඃ, සර්පිඃ, සුජ්ධ්‍ව දදාතීති සුදාමා ගන්මා.*

(ස-) ධොඃ, ධාතුහු කෙරෙන් ; කෙ, කාරකයෙහිද ; භාවෙච, භාවයෙහිද ; එතෙ, ත්‍රප්‍රත්‍යය අස්ප්‍රත්‍යය උස්ප්‍රත්‍යය ඉස්ප්‍රත්‍යය මන්ප්‍රත්‍යය ක්වනිප්ප්‍රත්‍යය වනිප්ප්‍රත්‍යය විච් ප්‍රත්‍යය ක්විප්ප්‍රත්‍යය යන මොව්හු ; ස්‍යුඃ, වන්නාහ.

ක්වනිප් ප්‍රත්‍යයාගේ ක-ඉ-ප යන තුණ ඉත්සංඥයෝයි. වනිප්ප්‍රත්‍යයාගේ, ඉප්, යන දෙක ඉත්සංඥයෝයි. දෙතන්හි, වන්, යී සිටියි. විච්-ක්විප් දෙක සියල්ල අභාවයෝයි.

ධොඃ යී සාමාන්‍යයෙන් කී කල්හිද ප්‍රයොගානුසාරයෙන් දතයුතු. නීයතෙ'නෙනෙති, මෙ කරණකොටගෙන පමුණු වනු ලැබේනුයි, ණී, මෙයින් කරණයෙහි ත්‍රප්‍රත්‍යයයි, ගුණ වේ, නෙත්‍රං. දංශ්‍යතෙ'නයෙති දංශ (154) ෂඩ් ආදෙශද, (47) තකාරයහට ටකාරද, ස්ත්‍රීලිඞ්ගයෙහි ආකාරද වෙත්, දංෂ්ට්‍රා, දළයයි. නහ්‍යතෙ'නයෙති නහ, කරණයෙහි ත්‍ර වේ,

---

* ත්‍රශ්ච අස්ච උස්ච ඉස්ච මන්ච ක්වනිප්ච වනිප්ච විච්ච ක්විප්ච තෙ.

(237) ඝකාරයහට ධකාරද, (575) තකාරයහට ධකාරද, (64) පූර්ව ධකාරයහට දකාරද, දෙතන්හි අභිධානබැවින් ස්ත්‍රීත්වයද, නද්‍යාදි බැවින් ඊප්ද වෙත්, නධ්‍රී, රැහැණයි. සූය තෙ'නෙනෙති සු, කරණයෙහි ත්‍රප්‍රත්‍යයයි, ගුණ වේ, සොත්‍රං. යුජ්‍යතෙ'නෙනෙති යුජ, යොක්ත්‍රං යනුද මෙසේමැයි. දාන ලූනෙ' දාත්‍රං, පාපානෙ පාත්‍රං, ෂ්ටු, ස්තොත්‍රං, මිහ, මෙඪ්‍රං, පත, පත්ත්‍රං, ශස, ශස්ත්‍රං, අස, අස්ත්‍රං, හස, හස්ත්‍රා, යනාදි යද වේ. උරුං (මහාන්තං) වචතීති ව්‍යච මෙයින් අස් වේ. (756) අස් තොර බැවින් ජ්‍යාදෙශ නොවේ, උරුව්‍යචාඃ. නරං චෂ්ටෙ චක්ෂ අස් වේ, (706) අස් තොර බැවින් ක්සා-ඛ්‍යා යන ආදෙශ නොවේ, නෘචක්ෂාඃ. රජ්‍යතෙ'නෙනෙති රන්ජ, (660) නකාර ලොපය වේ, රජඃ. විධ්‍යතීති වෙධාඃ, යනුද මෙසේමැයි. චෂ්ටෙ (පශ්‍යති) අනෙන චක්ෂුඃ, උස්ප්‍රත්‍යයයි, (706) උස් තොර බැවින් ක්සාද්‍යාදෙශ නොවේ. ධනරවෙ, ධනතීති ධනුඃ යනුද එසේමැයි. සර්පතීති සෘප, ඉස් වේ, සර්පිඃ. හූයතෙ යත් තන් හු, හවිඃ, යනුද එසේමැයි. සුපූර්ව දා දානෙ, මන් වේ, සුදාමා, මෙහි සිව්භක්තිහට ලොප්කළ කල්හි (164) මන් යන්නහට දීර්ඝද, (118) නකාර ලොපයද වෙත්. ගච්ඡතීති ගම, (202) මකාරයහට නකාරද වේ, ගන්මා. [පාණි නිඃ 7. 2. 9.]

(මූ-) **1033. භව්ත්‍රකෙර් නෙම්.** (භව්-ත්‍ර-තෙඃ 6. න 1. ඉම් 1.)

කෘතො භවස්‍ය ත්‍රස්‍ය තෙශ්ච ඉම් න ස්‍යාත්. සුශර්ම්මා, සුපීවා ප්‍රාතරිත්වා සුත්වා, භූරිදාවා වාරිජාවා, සොමපාඃ, රෙට් රොට් ක්‍රැඬ්, ශුඞ්, ප්‍රත්‍යඞ් අක්ෂද්‍යූඃ මිත්‍රශීඃ ආශීඃ ගීඃ බහුභාට් භ්‍රාත ස්පෘක් ශසන්ත් ක්‍රවන්ත්.

(ස-) කෘතඃ, කෘත් සම්බන්ධිවූ ; භවස්‍ය, භවප්‍රත්‍යාහාරය හටද ; ත්‍රස්‍ය, ත්‍රප්‍රත්‍යයහටද ; තෙශ්ච, ක්තිප්‍රත්‍යයහටද ; ඉම් න ස්‍යාත්, ඉම් නොවන්නේය.

භව යනු ශෂවකාරය කෙළවරකොට ඇති ප්‍රත්‍යාහාරයයි. සුශෘණෙතීති සුපූර්ව ශෘමන්, මෙයින් ඉම්නිෂෙධයි, ගුණ වේ, සුශර්ම්මා. සුපිවතීති සු-පාපානෙ ක්වනිප්, කිත්ත්ව බැවින් ගුණ නුවූ කල්හි (612) ඊ වේ, සුපීවා. ප්‍රාතරෙතීති ප්‍රාතර් පූර්ව ඉගතෞ, ක්වනිප්, ක්වස්‍ය තන් පිති යන්නෙන තන් වේ, ප්‍රාත

රිඩ්වා. සුනෝතීති ෂු, ඩ්වනිප්, (982) තක් වේ, සුත්වා. භූරි දදාතීති දදනෙ භූරිදවා. වාරිණි ජායතෙ වාරිජන, දෙතන්හි වනිප්, වාරිජාවා (1031) ඩා වේ. සෝමං පිවතීති පාපානෙ, විච් වේ, සෝමපාඃ, විච්ප්‍රත්‍යයාගේ වකාරයද පූර්වාවයවීමත සඳහා වෙයි, අවස්‍ය පිණ්ස නොවේ, (496) වකාර මාත්‍රය ලොප්වේ. රෙෂතීති රිෂ, විච්ප්‍රත්‍යයහට ලොප්ද, (155) ෂකාරයහට ඩකාරද, (64) ඕහට ටකාරද වෙත්, රෙට්. රොෂ තීති රුෂරොෂෙ, විච්, දෙතන්හි ගුණවේ, රොට්. ක්‍රුඤ්චතීති ක්‍රුඤ්ච විච් (211) කුඩ්, (50) ඤකාරයහට අනුස්වාරයි (51) ඕකාරයද, (193) අන්තයහට ලොප්ද වෙත්, ක්‍රුඩ්. යුනක් තීති ක්විප්හට ලොප්වේ, යුන්ජ (567) නකාර ලොපයි, යුජ් ශබ්දයයි, සිහට ලොප්, (210) නුණ්, කුඩ්, නකාරයහට අනුස්වාරව ඩකාරද, සංයොගාන්ත ලොපයද වෙත්, යුඩ් යනු වේ. ප්‍රත්‍යඤ්චතීති ක්විප් වේ, (568) පූජාර්ථයෙහි අන්ච ධාතුහුගේ නකාරලොප යනුවූකල්හි ප්‍රත්‍යඞ් යනු වේ, ගත්‍යර්ථ අන්චධාතුහට නකාරලොපයද ප්‍රත්‍යච් ශබ්දයහට (192) නුණ්ද කළකල්හි ප්‍රත්‍යඞ් යනු වේ. අශෛෂර්දීව්‍යතීති දිව, ක්විප්, (814) ඌට්, අක්ෂද්‍යූඃ. මිත්‍රං ශාස්තීති ශාසමිත්‍රශීඃ, ආශාස්තීති ආශීඃ, දෙතන්හි උඩ්සංඥයාගේ ස්ථානයෙහි (705) ඉත් වේ, (227, 228) ෂකාරයහට රඩ් ආදෙශද දීඝද වෙත්. ශෛඛ්‍ය ඛ්වා ශා ශව යනු කියනබැවින් අන්තන්හි ප්‍රශාසතීති ප්‍රශාඃ යනු වේ. ගෘණාතීති ගෘ ක්විප්, (628) ඉර් වේ, දීඝයි, ගීඃ. බහූන් භෘජ්ජතීති බහුපූර්ව භ්‍රස්ජ, (661) ජ්‍යදෙශයි, වකාර ලොපයි, (154) ෂඩ්, (155) ඩකාරයි, (64) ටකාර වේ, බහුභෘට්. ඍතං සපෘශතීති ඍතපූර්ව සපෘශ (211) කුඩ්, ඍතසපෘක්. ශස්‍යං අතතීති අදහක්‍ෂණේ ශසත්‍යත්. ක්‍රව්‍යං (මාංසං) අතතීති ක්‍රව්‍යත්, තුන්තන්හි ක්විප්. [පාණිනිඃ 6. 2. 74, 75, 76.]

(මු-) 1034. ජාදෙස්ත්‍රමන් ක්විස් ශෙ ස්වඃ. (ජාදෙඃ 6. ත්‍ර-මන්-ක්වි-ඉස්-ශෙ 7. ස්වඃ 1.)

ජාදයතෙඃ ස්වඃ ස්‍යත්, ත්‍රෙ මනි ක්වාවිසි ශෙ ච. ජත්‍රං, ජද්ම, තනුචජත්, ජදිඃ, උරශ්ජදඃ.

(ස-) ත්‍රෙ මනි ක්වාවිසි ශෙ ච, ත්‍රප්‍රත්‍යය මන්ප්‍රත්‍යය ක්විප්‍රත්‍යය ඉස්ප්‍රත්‍යය ඝප්‍රත්‍යය යන මොවුන් පර කල්හි ; ජාදයතෙඃ, ජාදයති යන්නහු කොරෙන් ; ස්වඃ ස්‍යත්, හ්‍රස්ව වන්නේය.

ඡදකි සංවරණෙ ඡාදයතෙ'නෙනෙති (1032) ත්‍රප්‍රත්‍යයයි, (1033) ඉම්නිෂෙධයි, (641) ණිහට ලොප්, මෙයින් හ්‍රස්වද, (64) දකාරයහට තකාරද වෙත්, ඡත්‍රං. ඡදධාතු, ණි වේ, වෘඩියි, ඡාදයතෙ'නෙනෙති, මන්, මෙයින් හ්‍රස්වද, ණි හට ලොප්ද වෙත්, ඡද්ම. තනුං ඡාදයතීති තනු ඡද, ක්වි, හ්‍රස්වයි, (64) දකාරයහට තකාර වේ, තනුච්ඡත්. ඡාදයතෙ'නෙ නෙති, ඉස්, හ්‍රස්ව වේ, ඡදිඃ. ඝප්‍රත්‍යය පර කල්හි හ්‍රස්ව විධානකළ බැවින් ඡාදයති යන්නහු කෙරෙන් කර්තෘභූත නාම යෙහි ඝප්‍රත්‍යය වක්තව්‍යයි, (1007) ඝ යනු ඉත්සංඥයි, අකා රය සිටියි, එහෙයින් උරශ්ඡාදයතීති උරශ්ඡදඃ. ප්‍රච්ඡදඃ, දන්තච්ඡදඃ යනාදියද මෙසේමයි. [පාණිනිඃ 6. 4. 96, 97.]

(මු-) **1035. ද ද ජජු හු වාක් ප්‍රාට්ශ්‍රීස්‍රෑ ද්‍රෑජ්වාය තස්තු කට ප්‍රෑ පරිව්‍රාට් දිද්‍යුජ්ජගත් දධෘක් ස්‍රුගුෂ්ණිහඃ.** (දදෘත්-උෂ්ණිහඃ 1...)

එතෙ ක්විබන්තා නිපාත්‍යන්තෙ. දීප්‍යතීති දදෘත්, ජුහො ත්‍යනයෙති ජුහූඃ, වක්ත්‍යනයෙති වාක්, පෘච්ඡතීති ප්‍රාට්, ශ්‍රය න්‍යෙතාං ශ්‍රීඃ, ස්‍රවතීති ස්‍රෑඃ, ද්‍රවතීති ද්‍රෑඃ, ජවතීති ජූඃ, ආයතං ස්තෞතීති ආයතස්තූඃ, කටං ප්‍රවතෙ කටප්‍රෑඃ, පරිව්‍රජතීති පරි ව්‍රාට්, ද්‍යොතතෙ ඉති දිද්‍යුත්. ගච්ඡතීති ජගත්, ධෘෂ්ණොතීති දධෘක්, සෘජ්‍යතෙ ඉති ස්‍රක්, උර්ධ්වං ස්නිහ්‍යතීති උෂ්ණික්.

(ස-) ක්විබන්තාඃ, ක්විප්ප්‍රත්‍යයාන්තවූ; එතෙ, දදෘත් යනාදි මේ ශබ්දයෝ; නිපාත්‍යන්තෙ, නිපාතනය කරණුලැබෙත්. ද්‍යුතිදීප්තෞ ක්විප්ප්‍රත්‍යයයි, (982) පිත් පර කල්හි තුන්, නිපාතනයෙන් සිඩයි, දදෘත් යනු වේ. හුලි හොමෙ, ක්විප්, නිපාතනයෙන්, ජුහූඃ. වචලෞවාචි, වාක්. ප්‍රච්ඡශෞඤ්ප් සෙ ක්විප්, ප්‍රාට්, ෂඩ් ආදෙශ වේ. ශ්‍රිඤ් සෙවනෙ, ශ්‍රීඃ. ස්‍රු ස්‍රැතෞ ගතෞ, ස්‍රෑඃ. ද්‍රැගතෞ ද්‍රෑඃ. ජු ජූඃ. ආයතපූර්ව ෂ්ටු ස්තුතෞ, ආයතස්තූඃ. කට පූර්ව ප්‍රෑ සපීණෙ, කටප්‍රෑඃ. පරි පූර්ව ව්‍රජ ගතෞ, පරිව්‍රාට්, ෂඩ් ආදෙශ වේ. ද්‍යුත ශ ඩ ද්‍යුතෞ, දිද්‍යුත්. ගම ජගත්. ධෘෂ දධෘක්, කුඩ වේ. සෘජ ස්‍රක්. උද් පූර්ව ෂ්නිහ කුඩ වේ, උෂ්ණික්. [පාණිනිඃ 3. 2. 177, 178.]

(මු-) **1036. ජි ඝෞ නන්‍යඃ.** (ජඃ 1. ඝිඃ 1. අනන්‍යඃ 1.)

අනන්‍ය ජි ඝිඃ ස්‍යාත්. මිත්‍රං හ්වයතීති මිත්‍රහූඃ.

(ස-) අනන්‍යඃ ජිඃ, ධාතුහුගේ අන්තයෙහි සිටියාවූ ජ්‍යාදෙශය; ඝිඃ ස්‍යාත්, දීඝි වන්නේය.

අනන්‍යඃ යනු කෘත්ප්‍රත්‍යයා විසින් අව්‍යවහිත පූර්වයෙහි පැවති අවයවයි. මිත්‍රපූර්ව හ්වෙ, ක්විප් වේ, (661) ජ්‍යාදෙශ වේ, මෙයින් දීර්ඝ වේ, මිත්‍රහූඃ. එසේම හූතඃ හූතවාන්, හූතිඃ, හූත්වා. ජ්‍යා-ජීනඃ. ශ්වි-ශූනඃ යනු වේ. අනන්‍යඃ යනු කුම ටය ? ඉෂ්ටඃ උෂ්ටඃ පෘෂ්ටඃ යනාදියෙහි ප්‍රථමාවයවය දීර්ඝ නො වන පිණිසයි.

(මු-) **1037. වෙධ්‍යාප්‍යාං ක්වෞ.** (වෙ-ධ්‍යා-ආප්‍යාං 6... ක්වෞ 7.)

ඌඃ ධීඃ ආපීඃ ධ්‍යාපෙත්‍යරතථව ජීඃ.

(ස-) ක්වෞ, ක්විප්ප්‍රත්‍යයා පර කල්හි; වෙධ්‍යාප්‍යාං, වෙධාතු ධ්‍යෛධාතු ආප්‍යෛධාතු යන මොවුන්ගේ ජ්‍යාදෙශයහට ; දීර්ඝ වේ.

වයතීති වෙඤෙ සන්‍ත තෞ, ක්විප් වේ, (661) ජ්‍යාදෙශ වේ, මෙයින් දීර්ඝ වේ, ඌඃ. පූර්ව සූත්‍රයෙන් සිද්ධ කල්හිද මේතෙම නියමය වෙයි. මේ ජ්‍යාදෙශයහට ක්විප්ප්‍රත්‍යය කළ කල්හිම දීර්ඝ වේ, අන්තන්කි නොවේ, එහෙයින් උතඃ උත්වා යනාදිය වේ. ධ්‍යායත්‍යනයා ධීඃ. ආප්‍යායතෙ ඉති ආපීඃ, ධ්‍යෛ ප්‍යෛ ධාතු දෙකින් ජ්‍යාදෙශය නොලත් කල්හිද ජීහට දීර්ඝවිධාන යෙන්ම ක්වි පර කල්හි ජ්‍යාදෙශය කියයුතු. අතඃඑව, එහෙයින්ම ; ධ්‍යාපෙඃ, ධ්‍යෛ ප්‍යෛ යන ධාතුන් දෙදෙනා හට ; ජීඃ, ජ්‍යාදෙශය වේ, ධ්‍යෛ චින්තනෙ, ප්‍යෛ-ඩ-වෘද්ධෞ.

(මු-) **1038. ඤුමුඩො ඣස්‍යණෞ චාතිකි.** (ඤුමුඩඃ 6. ඣසි 7. අණෞ 7. ච 1. අතිකි 7.)

ඤුමන්තස්‍ය උඩො සීඃ ස්‍යාත් අණෞ ඣසෙ ක්වෞ ච න තු තික්. ප්‍රශාන්.

(ස-) අණෞ ඣසෙ, ගුණරහිතවූ ඣස් පර කල්හිද; ක්වෞ ච, ක්විප්‍රත්‍යයා පර කල්හිද; ඤුමන්තස්‍ය, ඤුම්සංඥයා අන්ත කොට ඇති ධාතුහුගේ ; උඩඃ, උඩ්සංඥ ස්වරය හට ; සීඃ ස්‍යාත්, දීර්ඝ වන්නේය; තිකි තු, තික් ප්‍රත්‍යයා පර කල්හි වනාහි ; න, උඩ්සංඥස්වරයහට දීර්ඝ නොවේ.

ප්‍රශාම්‍යතීති ප්‍ර පූර්වක ශම ක්විප්, මෙයින් උඩ්සංඥස්වරයහට දීර්ඝයි, (202) මකාරයහට නකාර වේ, ප්‍රශාන්. ගුණනොවන් නාවූ ඣස් පරකල්හි දීර්ඝයහට උදාහරණ මෙසේයි, ශාන්තඃ ශාන්තිඃ ශාන්ත්වා යනාදියයි. හතඃ හතිඃ හත්වා යනාදීයෙහි

චනාති (676) ඤමි ලොප්කල කල්හි ඤමිසංඥයාගේ අනන්තවයක් නැතිබැවින් උඩ්සංඥයහට දීඝී නොවේ. අතිකි යනු කුමටය? රනතිඃ තනතිඃ යනාදි තන්හි තික් පරකල්හි ඤමි හුගේ උඩ්හට දීඝී නොවෙන හෙයිනි. [පාණිනි 6. 4. 25.]

(මු-) **1039. ශ්‍රිවාවමවජ්වරත්වරෙරු වූඩ්‍ඪා ඤමෙ ච.** (ශ්‍රිව-අව-මව-ජ්වර-ත්වරඃ 6. ච් 1. ඌට් 1. උඩා 3. ඤමෙ 7. ච 1.)

එෂාං ච උඩා සහ ඌට් සෳත් ක්වෞ ඣඩසි අගුණෙ ඤමෙ ච. ස්‍රූඃ ඌඃ මූඃ ජූඃ තූඃ.

(ස-) ක්වෞ, ක්විප්ප්‍රත්‍යයා පර කල්හිද ; අගුණෙ ඣඩසි, ගුණ රහිතවූ ඣඩ් පර කල්හිද ; ඤමෙ ච, ඤමිසංඥයා පර කල් හිද ; එෂාං, ශ්‍රිවධාතු අවධාතු මවධාතු ජ්වරධාතු ත්වරධාතු යන මොවුන්ගේ ; උඩාසහ, උඩ්සංඥස්වරයා හා සමග ; චඃ, චකාරයතෙම ; ඌට් සෳත්, ඌට් ආදෙශ වන්නේය, ඌට් ආදෙශයාගේ ටකාරය ඉත් වෙයි.

ශ්‍රීව්‍යතීති ශ්‍රිව්‍යුශොෂෙ ගතෞ, ශ්‍රිවධාතු, ක්විප්, මෙයින් ඉකාර සහිත වකාරයහට ඌට් වේ, ස්‍රූඃ යනු වේ. අවතීති අවරක්‍ෂා ප්‍රීණනෙ, වකාරයා හා අකාරයහට ඌට්, ඌඃ. මව තීති මවබන්ධෙ මූඃ. ප්‍රථමා ද්විවචනාදියෙහි (135) උව ආදෙශ වේ, ස්‍රුවෞ, උවෞ, මුවෞ යනාදිය වේ. ජ්වරතීති ජ්වරම රොගෙ ජූඃ. ත්වරතෙ ඉති ඤිත්වරාජ්මඩ්සම්භ්‍රමෙ (වෙගයෙහි) තූඃ. ගුණරහිත ඣඩ් පර කල්හි ඌට්ආදෙශය මෙසේයි, ස්‍රූතිඃ ඌතිඃ මූතිඃ ජූර්තිඃ තූර්තිඃ, ඤමි පර කල්හි මෙසේයි, ශ්‍රිවධාතු, මන් වේ, ස්‍රොමා, අවධාතු-මි-ඔමි යනාදිය වේ. [පාණිනි 6. 4. 20.]

(මු-) **1040. රාච්ඡ්වාර් ලොපඃ.** (රාත් 5. ච්ඡ්වාඃ 6.. ලොපඃ 1.)

රාත් පරයො ශ්ජකාර-වකාරයොර්ලොපඃ සෳත් ක්වෞ ඣසෳගුණෙ ඤමෙ ච. මූර්ච්ඡා-මූඃ, ධුර්වී-ධූඃ.

(ස-) ක්වෞ, ක්විප්ප්‍රත්‍යය පර කල්හිද ; අගුණෙ ඣඩසි, ගුණ රහිත ඣඩ් පර කල්හිද ; ඤමෙ ච, ඤමිසංඥයා පර කල්හි ද ; රාත් පරයොඃ, රකාරයා කෙරෙන් පරවූ ; ඡකාරවකාර යොඃ, ඡකාරවකාර දෙදෙනාහට ; ලොපඃ සෳත්, ලොප් වන් නේය.

මූර්ච්ඡතීති මූර්ච්ඡා මොහසමුච්ඡ්‍රයෙ, මූර්ඡ ධාතු, ක්විප්, මෙයින් ඡකාරලොපයයි, මූර්යි ශබ්දයයි, ප්‍රථමෛකවචනයෙහි (228) දීඝ වේ, මූඃ. ධූර්ව්‍යතෙ ඉති ධුර්වීහිංසෙ, ක්විප් කළ කල්හි මෙයින් වකාරලොපය වේ, ධුර් යන්නහට පෙර සේ දීඝයි, ධූඃ. ගුණරහිත ඣස් පරකල්හි මූර්ත්තඃ ධූර්ත්තඃ යනාදියෙහි දීඝ වේ. මේ සූත්‍රයෙහි රෙඵසාහචර්‍ය්‍යයෙන් වකාරය දන්ත්‍යමය, එහෙයින් ඝර්වගතෞ නර්වගතෞ යනාදියෙහි වර්ග්බකාරයෙහි නොයෙදේ. [පාණිනි 6. 4. 21.]

(මු-) **1041. ආදූඨො වෘද්ධිඃ.** (ආත් 5. ඌඨඃ 6. වෘද්ධිඃ 1.)

අවර්ණාත් පරස්‍ය ඌඨො වෘද්ධිඃ ස්‍යාත්. ජනාන් අවතීති ජනෞඃ.

(ස-) **අවර්ණාත් පරස්‍ය**, අවර්ණයා කෙරෙන් පරවූ; **ඌඨඃ**, ඌඨ් යන්නෙහි ස්වරයහට; **වෘද්ධිඃ ස්‍යාත්**, වෘද්ධි වන්නීය.

ජනාන් යන උපපදයා හා අවධාතුහුගේ සමාසය කළ කල්හි ජනාන් අවති යන වාක්‍යයෙහි ක්විප් වේ, (1039) වකාරයහට ඌඨ් වේ, ජන-ඌ යි සිටි කල්හි මෙයින් ඌ යන්නහට වෘද්ධි ඖකාරය වේ, නැවත ජන-ඖ ශබ්දවය සන්ධි වේ, ජනෞඃ යනු වේ. යම් කලෙක්හි ආදියෙහි ක්විප් වේද, නැවත සමාස වේ, එකල්හි ජනස්‍ය ඌඃ ජනොඃ කියා වේ. එසේම, තව ඌඃ තවොඃ, යනාදිය වේ. කෙවල පදයෙහි වනාහි ශවධාතුහු කෙරෙන් ක්විප් කළ කල්හි (814) වකාරයහට ඌඨ් වේ, මෙයින් වෘද්ධියි. ශෞඃ යනාදිය වේ. [පාණිනිඃ 6. 1. 89.]

(මු-) **1042. යමමනතනගමො'න්තලොපඃ ක්වෞ.** (යම-මන-තන-ගමඃ 6. අන්තලොපඃ 1. ක්වෞ 7.)

එෂාමන්තස්‍ය ලොපඃ ස්‍යාත් ක්වෞ. සංයත් පරිමත් පරීතත් සංගත්.

(ස-) **ක්වෞ**, ක්විප් ප්‍රත්‍යය කළ කල්හි; **එෂාං**, යමධාතු මනධාතු තනධාතු ගමධාතු යන මොවුන්ගේ ; **අන්තස්‍ය**, අන්තය හට ; **ලොපඃ ස්‍යාත්**, ලොප් වන්නේය.

සංයච්ඡතීති සංපූර්ව යම විරතෞ, ක්විප්, මෙයින් මකාරලොපය කළ කල්හි (982) තන් ආගම වේ, සංයත්. පරිමන්‍යතෙ ඉති පරිමනබොධෙ, ක්විප්, වකාරලොපාදිය වේ, පරිමත්. පරිතනොතීති පරිතනවිස්තෘතෞ, පරීතත්. සංගච්ඡතීති

සංගමගතාඃං, අනනලොපය වේ, සංගත්. පරිතත් සී දිඝි නිදේශය හෙතුකොටගෙන ක්විප්ප්‍රත්‍යයානත ධාතූන් පර කල්හි කිසි තන්හි උපසර්ගහට දිඝි වන්නේය යනු ප්‍රකාශ කරණලද්දේය, එහෙසින් විරොහති විරුත්, උපනහ්‍යති උපානත්, උපවර්තතෙ උපාවෘත්, ප්‍රවෂිති ප්‍රාවෘට් යන මේ ආදිය සිඩයි. [පාණිනිඃ 6. 4. 40.]

(මු) 1043. **ෂ්‍රි-විශ්වග්-දෙවස්‍ය ටෙරද්‍ය්‍යඤ්චෞ කෙචෞ.** (ෂ්‍රි-විශ්වච්-දෙවස්‍ය 6. ටෙඃ 6. අද්‍රි 1. අඤ්චෞ 7. කෙචෞ 7.)

ෂෙව්ශ්වචො දෙවස්‍ය ච ටෙ රද්‍රිඃ ස්‍යාත් ක්විබනෙත අඤ්ච තෞ. සර්වානඤ්චතීති සර්වද්‍ය්‍යඞ්, විශ්වද්‍ය්‍යඞ්, දෙවද්‍ය්‍යඞ්.*

(ස-) ක්විබනෙත, ක්විප්ප්‍රත්‍යයානතවූ ; අඤ්චතෞ, අඤ්ච ධාතුහු පර කල්හි ; ෂෙඃ, සර්වනාමයාගේද; විශ්වචඃ, විශ්වච් ශබ්දයාගේද ; දෙවස්‍ය ච, දෙවශබ්දයාගේද ; ටෙඃ, ටිසංඥය හට ; අද්‍රිඃ ස්‍යාත්, අද්‍රාදෙශ වන්නේය.

සර්ව අඤ්ච, ක්විප්, සර්වශබ්දයාගේ ටිසංඥ අකාරයහට මෙසින් අද්‍රිද, නැවත ඉකාරයහට යකාරද වෙත්, සර්වද්‍ය්‍යඞ්. විශ්වක් සමනතාත් අඤ්චතීති, අච්හට අද්‍රි වේ, විශ්වද්‍ය්‍යඞ්, අඤ්ච්හට මේ දෙතන්හි කුඞ්ද අනුස්වාරාදියද වෙත්. විශ්වක් යනු මූර්ධන්‍යමධ්‍ය චකාරානතවූ අව්‍යයයි. දෙවානඤ්චතීති දෙවද්‍ය්‍යඞ්. මොවුන් අතුරෙහි පූජාර්ථ අඤ්චධාතුහුගේ (568) නකාරලොපය නිෂෙධ කල්හි සර්වද්‍ය්‍යඤ්ච් දෙවද්‍ය්‍යඤ්චශබ්ද යෝයි, ගත්‍යර්ථ ධාතුහුගේ (567) නකාරලොපය කළ කල්හි විශ්වද්‍ය්‍යච්ශබ්දයයි, ඉන්පසු සි වේ, (192) නුණ් වේ. [පාණිනිඃ 6. 3. 32.]

(මුං) 1044. **අමුද්‍ය්‍යඞ් අමුමුඞ් අදද්‍ය්‍යඞ් අදමුයඞ්.** (1...)

අමුමඤ්චතීත්‍යර්ථෙ එතෙ නිපාත්‍යනෙත.

(ස-) අමුමඤ්චතීත්‍යර්ථෙ, අමුමඤ්චති යන මේ අර්ථයෙහි ; එතෙ, අමුද්‍ය්‍යඞ් යනාදි මේ ශබ්දයෝ ; නිපාත්‍යනෙත, නිපාතනය කරණුලැබෙත්.

අමුමඤ්චතීති අමුමුඞ්. අදද්‍ය්‍යඞ්, අදමුයඞ් යනුද එසේමැයි. [පාණිනිඃ 8. 2. 80.]

(මු-) 1045. **සහ-සමනිරඃ සධ්‍රි-සමි-තිරි.** (සහ-සම්-තිරඃ 6. සධ්‍රි-සමි-තිරි 1.)

---

* ෂ්‍රියශ්ච විශ්වක් ච දෙවශ්චෙති න්‍යාසඃ.

එෂාං ක්‍රමා දෙතෙ ස්‍යුඃ ක්විබනෙත'ඤ්චතෞ. සධ්‍ර්‍යඞ් සම්‍යඞ් තිර්‍යඞ්.

(ස-) ක්විබනෙත, ක්විප්ප්‍රත්‍යයාන්තකොට ඇත්තාවූ ; අඤ්චතෞ, අඤ්චධාතු පරකල්හි; එෂාං, සහශබ්ද සමශබ්ද තිරස් ශබ්ද යන මොවුන්ගෙ ස්ථානයෙහි ; එතෙ, සධ්‍රි-සමි-තිරි යන මොව්හු; ක්‍රමාත්, ක්‍රමයෙන්; ස්‍යුඃ, වන්නාහුය.

සහ අඤ්චතීති සහ අඤ්ච ක්වි, මෙයින් සහ යන්නහට සධ්‍රි කළ කල්හි, වකාරලොපයද, ඉකාරයහට යකාරද වෙත්, සධ්‍ර්‍යඞ්. සම් අඤ්චතීති සම් අඤ්ච, මෙයින් සමි වේ, සම්‍යඞ්. තිරඃ අඤ්චතීති තිරස් අඤ්ච, මෙයින් තිරි වේ, තිර්‍යඞ්. [පාණිනිඃ 6. 3. 93-95.]

(මු-) **1046. විරුහො ධඞ් කෞ.** (විරුහඃ 6. ධඞ් 1. කෞ 7.) **විරුත්.**

(ස-) කෞ, ක්වි පර කල්හි ; විරුහඃ, විපූර්වක රුහධාතුහට; ධඞ්, ධකාරාදෙශ වන්නේය.

විරොහතීති විපූර්ව රුහ, ක්වි, මෙයින් හකාරයහට ධකාරයි, (64) ධකාරයහට තකාර වේ, විරුත්, වියන්නහුගේ දීඝීත්වය හට හෙතු (1042) දතයුතු.

(මු) **1047. ත්‍යදාදි-භවත්-සමානාන්‍යොපමානාත් දෘශෂ් ටක්-සක් ක්විපො ණෙ.** (ත්‍යදාදි-උපමානාත් 5. දෘශඃ 5. ටක්-සක්-ක්විපඃ 1...ණෙ 7.)

ත්‍යදාදෙර්භවතඃ සමානාත් අන්‍යස්මාච්ච උපමානාත් දෘශ එතෙ ස්‍යුඃ ණෙ.*

(ස-) උපමානාත්, උපමානවූ; ත්‍යදාදෙඃ, ත්‍යදාදි ශබ්දගණයාකෙරෙන්ද; භවතඃ, භවත්ශබ්දයා කෙරෙන්ද; සමානාත්, සමානශබ්දයා කෙරෙන්ද; අන්‍යස්මාච්ච, අන්‍යශබ්දයා කෙරෙන්ද පරවූ; දෘශඃ, දෘශධාතුහු කෙරෙන්; ණෙ, කර්මයෙහි; එතෙ, ටක්-සක්-ක්විප් යන මේ ප්‍රත්‍යයෝ; ස්‍යුඃ, වන්නාහ.

ටක්ප්‍රත්‍යයාගේ ටකාර කකාර දෙක ඉත්සංඥයෝයි, අකාරය සිටියි, සක්ප්‍රත්‍යයාගේ කකාරය ඉත් වෙයි, සකාරය සිටියි, ක්විප්ප්‍රත්‍යයාගේ සර්‍වාභාවයයි. [පාණිනිඃ 3. 2. 60.]

---

* ත්‍යද් ආදිර් යස්‍ය ස ත්‍යදිඃ, ත්‍යදාදිශ්ච භවාංශ්ච සමානශ්ච අන්‍යච්ච තත්, තඤ්ච තත් උපමානඤ්චෙති තස්මාත්.

(මු-) **1048. ත්‍යේර් ඩා.** (ත්‍යෙඃ 6. ඩා 1.)

ත්‍යේර් ඩා සක්‍ෂත් ටගාද්‍යන්තෙ දෘශි.

ස ඉව දෘශ්‍යතෙ තාදෘශඃ තාදෘක්ෂඃ තාදෘක්. භවාදෘශඃ.

(ස-) ටගාද්‍යන්තෙ, ටක්ප්‍රත්‍යය ආදිවූ සක්ප්‍රත්‍යය ක්විප් ප්‍රත්‍යය යන මොවුන් අන්තයෙහි පවත්නාවූ; දෘශි, දෘශ්ධාතු පර කල්හි; ත්‍යෙඃ, සර්වනාමයාගේ ස්ථානයෙහි; ඩා සක්‍ෂත්, ඩා ආදෙශ වන්නේය.

ඩා යන මොහුගේ ඉත්සංඥ ඩකාරය අන්ත්‍යයාගේ ස්ථානයෙහි ආදේශය පිණිසයි. තද්ශබ්දයා කෙරෙන් දෘශධාතුයි, පූර්වසූත්‍රයෙන් ටක්ප්‍රත්‍යයයි, කිත්බව බැවින් ගුණනිෂෙධයි, ශබ්දයාගේ දකාරස්ථානයෙහි මෙයින් ඩාආදෙශ වේ, ප්‍රත්‍යයාගේ ටකාරය ඉත් බැවින් (257) ඊප් කළ කල්හි තාදෘශී කියාද වේ. එම වාක්‍යයෙහි ධාතුහු කෙරෙන් සක්ප්‍රත්‍යයද, (154) ධාතුහුගේ ශකාරයහට ෂඞාදෙශද, (602) ෂකාරය හට කකාරද, (111) කවර්ගයා කෙරෙන් ප්‍රත්‍යයාගේ සකාරය හට ෂත්වයද, පෙර මෙන් ඩා ආදෙශද වෙත්, තාදෘක්ෂඃ. ස්ත්‍රී ලිඞ්ගයෙහි තාදෘක්ෂා. ක්විප් කළ කල්හි තාදෘශ් ශබ්දයයි, (211) කුඞ්, තාදෘක්. භවාන්ව දෘශ්‍යතෙ'සෞ යන වාක්‍යයෙහි ටක් වේ, භවාදෘශඃ, ස්ත්‍රීලිඞ්ගයෙහි භවාදෘශී. එසේම භවාදෘක්ෂඃ භවාදෘක් කියාද වෙත්. [පාණිනිඃ 6. 3. 91.]

(මු-) **1049. සමානෙදංකිමදඃ සේකාම්‍යමූ.** (සමාන-ඉදම්-කිම්-අදඃ 6...ස-ඊ-කී-අමූ 1...)

එෂාං ස්ථානෙ ස ඊ කී අමූ එතෙ ක්‍රමාත් ස්‍යුඃ ටගාද්‍යන්තෙ දෘශි. සදෘශඃ ඊදෘශඃ කීදෘශඃ අමූදෘශඃ අන්‍යාදෘශඃ.

ඉති තෘණාදිපාදඃ.

(ස-) ටගාද්‍යන්තෙ, ටක්ප්‍රත්‍යයා ආදිවූ සක්ප්‍රත්‍යය ක්විප් ප්‍රත්‍යය යන මොවුන් අන්තකොට පවත්නාවූ; දෘශි, දෘශ්ධාතු පර කල්හි; එෂාං ස්ථානෙ, සමාන-ඉදම්-කිම්-අදස් යන මේ ශබ්දයන්ගේ ස්ථානයෙහි; ස ඊ කී අමූ, ස-ඊ-කී-අමූ යන; එතෙ, මේ ආදෙශයෝ; ක්‍රමාත් ස්‍යුඃ, ක්‍රමයෙන් වන්නාහ.

සමාන ඉව දෘශ්‍යතෙ, (සමානයක්හු මෙන් දක්නාලැබෙයි) ටක්, මෙයින් සමානශබ්දයහට සකාර වේ, සදෘශඃ. අයම්ව දෘශ්‍යතෙ, (1047) ටක්, ඉදම්ශබ්දයහට ඊ-ආදෙශ වේ, ඊදෘශඃ. ක ඉව දෘශ්‍යතෙ, කිම්හට කී වේ, කීදෘශඃ. අසාවිව දෘශ්‍යතෙ, අදස්හට අමු වේ, අමුදෘශඃ, අන්‍ය ඉව දෘශ්‍යතෙ, පූර්වසූත්‍රයෙන් ඩා වේ, අන්‍යාදෘශඃ. සෙසු තැන්හිද ටක් වේ. ටක්ප්‍රත්‍යය බැවින් පස්තැන්හිම ඊප්‍රත්‍යයව සදෘශී යනාදියයි. සදෘක්ෂඃ සදෘක් යනාදියද වේ. [පාණිනිඃ 6. 3. 90.]

තෘණාදිපාදය නිමි.

(මූ-) **1050. ක්ත-ක්තවතු-භූතෙ ඪභාවෙ සෙ.** (ක්ත-ක්තවතු 1 .. භූතෙ 7. ඪභාවෙ 7. සෙ 7.)

ධොරතීතෙ'පි ඪභාවෙ ක්තො සෙ ක්තවතුඃ ස්‍යාත්, උකාවිතෞ. ස්තුතස්ත්වයා විෂ්ණුඃ, ස්නාතං මයා, විෂ්ණුර් විශ්වං කෘතවාන්.

(ස-) ධොඃ, ධාතුහු කෙරෙන් පරව ; ඪභාවෙ, කර්මයෙහිද භාවයෙහිද; අතීතෙ'පි, අතීතකාලයෙහි; ක්තඃ, ක්තප්‍රත්‍යය වන්නේය; සෙ, කර්තෘ වාච්‍යකල්හි; ක්තවතුඃ, ක්තවතුප්‍රත්‍යය; ස්‍යාත්, වන්නේය; උකාවිතෞ, උකාර කකාර දෙක ඉත්සංඥයෝයි.

ෂ්ටුඤ් ස්තුතෞ මෙයින් කර්මයෙහි ක්ත වේ, (606) විකල්පයෙන් ඉම් ඇති කල්හිද (1053) ඉම්හුගේ නිෂෙධයෙහි කිත්ත්ව බැවින් ගුණ නොවේ, ස්තුත ස්ත්වයා විෂ්ණුඃ. ෂ්ණාල ශොධනෙ, මෙයින් භාවයෙහි ක්ත වේ, ස්නාතං මයා. ඩුකෘඤ් කරණෙ, මෙයින් කර්තෘයෙහි ක්තවතු, කිත්ත්ව බැවින් ගුණ නුවූ කල්හි, කෘතවත්ශබ්දයයි, ප්‍රථමෛකවචනයෙහි උදිත්ත්ව බැවින් (192) නුම්, (185) දීර්ඝ වේ, (193) සංයොගාන්තයහට ලොප් වේ, කෘතවාන්, විෂ්ණුතෙම සියල්ල කෙළේය. [පාණිනිඃ 3. 2. 102.]

(මූ-) **1051. ක්ෂශී'ඪෙ භාවදෛන්‍යාක්‍රොශෙ තු වා.** (ක්ෂඃ 6. ශීඃ 1. අඪෙ 7. භාවදෛන්‍යාක්‍රොශෙ 7. තු 1. වා 1.)

ක්‍ෂේ ඎඃ ස්‍යාත් න තු ණේ, භාව-දෛන්‍යාක්‍රොශෙ තු වා, ත්‍යයොඃ පරයොඃ.*

(ස-) ත්‍යයොඃ පරයොඃ, ඒ ක්ත ක්තවතුප්‍රත්‍යයන් දෙදෙනා පර කල්හි ; ක්‍ෂෙඃ, ක්‍ෂිධාතුහට ; ඎඃ ස්‍යාත්, දීඝී වන්නේය ; න තු ණේ, කර්‍ම වාච්‍ය ප්‍රත්‍යයන් පර කල්හි වනාහි දීඝී නො වේ ; භාවදෛන්‍යාක්‍රොශෙතු, භාවය-දීනභාවය-ක්‍රොධවාක්‍යය යන මෙහි වනාහි ; වා, විකල්පයෙන් ක්‍ෂිහට දීඝී වේ. ක්‍ෂෙඃ යනු අවිශෙෂයෙන් සියලු ගණයන් කෙරෙහි කියනලද ක්‍ෂි ධාතුහුගේ ග්‍රහණයයි. [පාණිනිඃ 3. 2. 102.]

(මු-) **1052. සූල්වාද්‍යෝදිද්ද්‍රු-ක්‍ෂි-සල්ස්‍යාතො නතො'ප්‍යෘ-මූර්ඡ-ඛ්‍යා-ධ්‍යා-මදෙද ද්‍යශ්ච.** (සූ-ආතඃ 5. න 1. තඃ 6. අප්‍යෘ-මදඃ 5. දඃ 6. ච 1.)

සූවාදෙර් ල්වාදෙ රොකාරෙතො දූන්තාත් රෙඵාත් ක්‍ෂීශබ්දාත් සලස්‍යයුක්තාකාරාන්තාත් පරයො—ක්තයොස්තස්‍ය නඃ ස්‍යාත්, පූර්‍වස්‍ය ච දස්‍ය නඃ, න තු ප්‍රාදිභ්‍යඃ. ක්‍ෂීණඃ ක්‍ෂීණවාන්, අණෙ කිං, ක්‍ෂිතඃ කාමො මයා.†

(ස-) සූවාදෙඃ, සූවාදි ධාතුහු කෙරෙන්ද ; ල්වාදෙඃ, ල්වාදි ධාතුහු කෙරෙන්ද ; ඔකාරෙතඃ, ඉත්සංඥ ඔකාර වත් ධාතුහු කෙරෙන්ද ; දූන්තාත්, දකාරාන්ත ධාතුහු කෙරෙන්ද ; රෙඵාත්, රකාරාන්ත ධාතුහු කෙරෙන්ද ; ක්‍ෂීශබ්දාත්, ක්‍ෂීශබ්දයා කෙරෙන්ද ; සලස්‍ය යුක්ත, සල් වර්‍ණයන්ගේ සංයොග යුක්තවූ ; ආකාරාන්තාත්, ආකාරාන්ත ධාතුහු කෙරෙන්ද ; පරයොඃ, පරවූ ; ත්‍යයොඃ, ඒ ක්ත ක්තවතුප්‍රත්‍යයන් දෙදෙනාගේ ; තස්‍ය, තකාරයහට ; නඃ ස්‍යාත්, නකාර වන්නේය ; පූර්‍වස්‍ය ච දස්‍ය, පූර්‍වවූ දකාරයහටද ; නඃ, නකාර වන්නේය ; ප්‍රාදිභ්‍ය සතු, ප්‍යෘධාතු ආදිකොට ඇති මූර්ඡධාතු ඛ්‍යාධාතු ධ්‍යාධාතු

---

* භාවශ්ච දෛන්‍යඤ්ච ආක්‍රොශශ්ච තත්‍රාස්මින්.

† සූශ්ච ලූශ්ච සූල්වෞ, තෞ ආදී යයොස්තෞ සූල්වාදී. ඔත් ඉත් යස්‍ය ස ඔදිත්. සලඃ සලාන්තාඃ, සවාංසෞ ස්‍යශෙවත් සලස්‍යඃ, තෙන යුක්ත ආත් සලස්‍යාත්. තතඃ, සූල්වාදී ච ඔදි ච්ච ද ච රශ්ච ක්‍ෂීශ්ච සලස්‍යචෙච්ති තස්මාත්. ප්‍යෘශ්ච මූර්ඡශ්ච ඛ්‍යාශ්ච ධ්‍යාශ්ච මදශ්චෙති, න ප්‍යෘ මූර්ඡ ඛ්‍යා ධ්‍යා මද තස්මාත්. ක්‍ෂී යනු කරණලද දීඝී ඇත්තාහුගේ ග්‍රහණයයි.

මදධාතු යන මොවුන් කෙරෙන් පරවූ තකාරයහට වනාහි ; න, නකාර නොවේ.

ක්ෂික්ෂයෙ, අකර්මකධාතුහුකෙරෙන් කියනුලබන්නාවූ (1093) සූත්‍රයෙන් කර්තෘයෙහි ක්ත, පූර්වසූත්‍රයෙන් දීර්ඝද, මෙයින් තකාරයහට නකාරද, (107) ණත්වයද වෙත්. ක්ෂීණඃ. එසේම ක්තවතු කළ කල්හි, ක්ෂීණවාන්. අභෙ කිං, අභෙ යනු කුමටය? ක්ෂිතඃ කාමඃ, යන මෙහි තප්‍රත්‍යය කර්මයෙහි කළබැවින් දීර්ඝ නොවන පිණිසයි. දීර්ඝ නොවන බැවින්ම තකාරයහට මෙහි නකාරද නොවේ, මයා, මාවිසින්; කාමඃ, කාමයතෙම; ක්ෂිතඃ, හිංසාකරණලදී; භාව වාච්‍ය කල්හි වනාහි ක්ෂීණං ක්ෂිතං යි විකල්පයෙන් දීර්ඝ වේ. [පාණිනිඃ 8. 2. 42-46, 47.]

(මු-) **1053. වෲදුශ්‍රිඤූර්ණොඃ කිතො නෙම්.** (වෘ-සෲත්-උ-ශ්‍රිඤ්-ඌර්ණොඃ 5. කිතඃ 6. න 1. ඉම් 1.)

වෘඤෙ, වෘඞ සෲදන්තා-දුවර්ණාන්තාත් ශ්‍රිඤෙ ඌර්ණොශ්ච කිත ඉම් න ස්‍යාත්.

(මු-) සූනඃ සූනවාන් දීනඃ, ලූනඃ ජීනඃ, රුග්ණඃ භුග්නඃ ප්‍රහීණඃ, මිනනඃ නිර්විණ්ණඃ, ප්‍යානඃ ග්ලානඃ ශ්‍රාණඃ. ප්‍රාදෙ සතු—පූර්ත්තඃ මූර්ත්තඃ බ්‍යාතඃ ධ්‍යාතඃ මතානඃ, වෘතඃ ශෲතඃ භූතඃ ශ්‍රිතඃ ඌර්ණුතඃ.*

(ස-) වෘඤඃ, උභයපදයෙහි වෘධාතුහු කෙරෙන්ද; වෘඞඃ, ආත්මනෙපදයෙහි වෘධාතුහු කෙරෙන්ද; සෲදන්තාත්, සෲකාරාන්තයා කෙරෙන්ද; උවර්ණාන්තාත්, උවර්ණාන්තයා කෙරෙන්ද ; ශ්‍රිඤඃ, උභයපදයෙහි ශ්‍රිධාතුහු කෙරෙන්ද ; ඌර්ණොශ්ච, ඌර්ණුධාතුහු කෙරෙන්ද පරවූ ; කිතඃ, ඉත්සංඥකකාරයුක්ත ප්‍රත්‍යයහට ; ඉම් න ස්‍යාත්, ඉම්ආගම නොවන්නේය.

වෘ සෲ යන මොවුන් කෙරෙන් ඉම්නිෂෙධය (747) ස්‍යාද්‍යෲ දෲ ද්වූඃ යන මේ ආදියෙහි වේමත්වය කරණකොටගෙනද ; ශ්‍රිධාතුහු කෙරෙන් ඉම්නිෂෙධය (810) භූස්ජශ්‍රි යනාදි සූත්‍රයෙන් විකල්පයෙන් ඉම් වීම කරණකොට ගෙනද වෙයි.

---

* වෘශ්ච සෲශ්ච උශ්ච ශ්‍රිඤ්ච ඌර්ණුශ්ච තත්තස්මාත්. ක ඉත් යස්‍ය ස කිත් තස්‍ය.

(1071) නෙම්ඩීශ්වී යන මේ ආදියෙන් ක්ත ක්තවතු දෙදෙනාගේ ඉම්නිෂෙධය කළ කල්හි, ක්ත්‍යාදීන්ගේද (1033) හවත්‍රතොඃ යනාදියෙන් ඉම්නිෂෙධය සිඬ කල්හිද මෙහි ගැන්ම ක්ත්වාච්ප්‍රත්‍යයහට ඉම්නිෂෙධය පිණිසයි. උවර්ණාන්තත්වය කරණකොටගෙන ඌර්ණුධාතුව ලදද කල්හිද මෙහිම නැවත ගැන්ම, ශ්‍රුස්ජශ්‍රි යන මේ ආදි සූත්‍රයෙන් විකල්පයෙන් කරණලද ඉම්ආගම ඇති ඌර්ණුධාතුහට—නෙම්ඩීශ්වී යන මේ ආදියෙහි අනෙකස්වර ධාතු නොවර බැවින් ඉම්ආගමය යුක්ත කල්හි නැවත නිෂෙධය පිණිසයි, එහෙයින්ම මෙහි උවර්ණාන්ත ධාතුව එකස්වර වූයේමයයි දතයුතු.

සූනඃ යනාදීන් පූර්වසූත්‍රොක්ත ස්වාදිය කියයි, සූයො ඞ සූතෞ, කර්මයෙහි ක්ත, මෙයින් ඉම්නිෂෙධ කල්හි පූර්වසූත්‍රයෙන් තකාරයහට නකාර වේ, සූනඃ. ක්තවතු. සූනවාන්, ක්තීඃසි. ඔදීඩයක්ෂයෙ, ස්වාදි බැවින් තකාරයහට නකාර වේ, දීනඃ. ල්වාදිය කියා, ලූ ඤ ශි ජි දි ලූනඃ. ජෘශි ජරායාං, (661) ජෘදෙශයි, (1036) දීර්ඝ වේ, ජීනඃ. ඉත්සංඥ ඔකාර විශිෂ්ට ධාතුන් කියා, රුජො ශෞ භඞ්ගෙ, (107) ණත්ව වේ, රුග්ණඃ, භුජො ශෞ වක්‍රණෙ, අභ්‍යන්තරාවයව බැවින් ආදියෙහි (211) කුඞ්, මේ දෙතන්හි ගකාරයි, පසුව තකාරයහට නකාර වේ, භුග්නඃ. ඔහාකලිත්‍යාගෙ (612) ඊ, (968) ණත්වය වේ, ප්‍රහීණඃ. දකාරාන්තය කියා, ඉර්මිදෘ‍ස්නෙහෙ (1072) ඉම්නිෂෙධයි, (1052) දකාරයහට නකාර වේ, මින්නඃ. විදෞ ඛභාවෙ, නිර්විණ්ණඃ, දකාරයහට නකාර වේ, අධ්‍යයනයෙහි ජඩයෙක් යන අර්ථයි, මෙහිද ණත්වයයි. රකාරාන්තයහට උදාහරණ නොදක්වනලදී, ගුර ගූර්ණඃ. චුර චූර්ණඃ යනාදිය සැලකියයුතු. යල්සංයොග යුක්ත ආකාරාන්තයහට උදාහරණ කියා, පෛ්‍ය ඞ වෘද්ධෞ, (608) ඓකාරස්ථානයෙහි ආ වේ, ප්‍යානඃ. ග්ලෛෙහර්ෂක්ෂයෙ, ග්ලානඃ. ශ්‍රා ස්වෙදෙ ශ්‍රාණඃ. ප්‍රාදෙසතු, නකාරනිෂෙධ ප්‍යා ආදිය කියා, ප්‍යාඬ්ගිලිපාලනෙ පූතෞත්තෞ, (628) ඌර්, (228) දීර්ඝ වේ, පූර්ත්තඃ. මූර්ඡ මූර්ත්තඃ, (1072) මෙහි ඉම්නිෂෙධද, (1040) ජකාරලොපයද වෙත්. බ්‍යා-ලබ්‍යා තෞ, බ්‍යාතඃ. ධ්‍යෛ චින්තනෙ, ධ්‍යාතඃ. මද හර්ෂෙ, (64) දකාරයහට තකාර වේ, මත්තඃ. වෘ, ක්ත, (554) ඉම් ප්‍රාප්ත කල්හි මෙයින් නිෂෙධ වේ, වෘතඃ. ශෘශි හිංසනෙ,

ශෘතඃ, සෘකාරාන්ත ධාතුයි. භූ භූතඃ, උවර්ණාන්තයි. ශ්‍රිඤ සෙවනෙ, ශ්‍රිතඃ. ඌර්ණු ඤල ආච්ඡාදනෙ, ඌර්ණුතඃ. [පාණිනිඃ 7. 2. 11.]

(මු-) 1054. **දිව්‍යඤ්චශෞණ'ජිගිෂාජාස්පශේ ෂ ත සත යොඃ.** (දිව්-අඤ්ච-ශ්‍යඃ 5. අජිගිෂා-අජ-අස්පශේ 7. න 1. තඃ 6. තයොඃ 6 ··)

දිවෙරජිගිෂායාං අඤ්චතෙ රජෙ ශ්‍යායතෙ රස්පශේ තයො ස්තස්‍ය නඃ ස්‍යාත්. ආද්‍යූනඃ සමක්නඃ.*

(ස-) අජිගිෂායාං, ජයග්‍රහණාපෙක්ෂා රහිත කල්හි; දිවෙඃ, දිව්ධාතුහු කෙරෙන්ද; අජෙ, අපාදනාභිනාව්යෙහි; අඤ්ච තෙඃ, අඤ්චධාතුහු කෙරෙන්ද; අස්පශේ, ස්පශී භිනනාවි යෙහි; ශ්‍යායතෙඃ, ශ්‍යාධාතුහු කෙරෙන්ද පරවූ; තයොඃ, ඒ ක්ත ක්තවතුප්‍රත්‍යයන්ගේ; තස්‍ය, තකාරයහට; නඃ ස්‍යාත්, නකාර වන්නේය.

ආපූර්ව දිව ක්ත, (814) වකාරස්ථානයෙහි ඌට් වේ, මෙහි දිවධාතුව තමා අජිගිෂාවි බැවින් මෙයින් තකාරයහට නකාර වේ, ආද්‍යූනඃ, ආද්‍යූනස්‍යාදෞදරික ඉත්‍යමරඃ. සම් පූර්ව අන්ච- ක්ත, (567) නලොපයි, (211) කුඩ්, අපාදනාභිනාවියෙහි තකාරයහට නකාර වේ, සමක්නඃ, සඞ්ගතය යන අර්ථයි. දෙතන්හිම (1071) ඉමිනිෂෙධයි. [පාණිනිඃ 8. 2. 47—49.]

(මු-) 1055. **ඝන ස්පශේ ශ්‍යා ශීඃ.** (ඝන—ස්පශේ 7. ශ්‍යඃ 6. ශීඃ 1.)

ඝනෙ ස්පශේ වාර්ථෙ ශ්‍යා ශීඃ ස්‍යාත් තයොඃ. ශීනං ඝෘතං. ජිගිෂාදෞ තු, ද්‍යූතං, උදක්ත මුදකං කූපාත්, ශීතං ජලං. ඝනස්පශේ කිං, සංශ්‍යානො වෘශ්චිකඃ ශීතාත් සඞ්කුචිත ඉත්‍යර්ථඃ.

(ස-) ඝනෙ, ඝනාර්ථයෙහිද; ස්පශේවාර්ථෙ, ස්පශාර්ථයෙහිද; තයොඃ, ඒ ක්ත ක්තවතුප්‍රත්‍යයන් පරකල්හි: ශ්‍යඃ, ශ්‍යාධාතු හට; ශීඃ ස්‍යාත්, ශීආදෙශ වන්නේය.

ඝනෙ යනු ද්‍රව ද්‍රව්‍යයාගේ ඝනීභාවයෙහි යන අර්ථයි.

---

* දිව්ශ්ච අඤ්චශ්ච ශ්‍යාශ්ච තෙභ්‍යස්මාත්. න ජිගිෂා අජි ගිෂා. ජං අපාදනං, න ජං අජං. නස්පශෝ'ස්පශඃ. අජි ගිෂා ච අජශ්ච අස්පශශ්ච තාසු තස්මින්.

ශ්‍යෛඞගතෞ, ක්ත, ඝනාර්ථයෙහි මෙයින් ජ්‍යාදෙශද, (1036) දීර්ඝද, ස්පර්ශාර්ථයෙහි, ශ්‍යෛධාතුහු කෙරෙන් පරනුවූ බැවින් පූර්වසූත්‍රයෙන් තකාරයහට නකාරද වෙත්, ශීනං ඝෘතං, ඝෘතය ඝන වූයේය, දැන් පූර්වසූත්‍රයහට ප්‍රත්‍යුදාහරණ කියා, ජිගීෂාදෞ තු, ජිගීෂාදියෙහි වනාහි; දිවධාතු—භාවයෙහි ක්ත, ජයග්‍රහණය කැමතිය යන අර්ථයෙහි තකාරයහට නකාර නොවේ, ද්‍යූතං. උදක්නං යනු නහනලද්දේ යන අර්ථයි. මෙහි කූපාත්, යී අපාදානාර්ථය බැවින් තකාරයහට නකාර නොවේ, උදක්තං යනු උද්පූර්ව අන්ච ධාතුහු කෙරෙන් ක්තයි, කුඬ් වේ. ශ්‍යෛ ධාතු, ක්ත, ස්පර්ශාර්ථයෙහි මෙයින් ජ්‍යාදෙශද, දීර්ඝද වෙත්, ස්පර්ශාර්ථයෙහි ශ්‍යෛධාතු බැවින් පූර්වසූත්‍රයෙන් තකාරය හට නකාර නොවේ. ශීතං ජලං, ජලය ශීතස්පර්ශ යුක්ත වෙයි. ඝනස්පර්ශ කිං, කුමටද? සංශ්‍යානඃ යන මෙහි ඝනස්පර්ශාභාවාර්ථයෙහි ජ්‍යාදෙශ නොවේ, සපර්ශහිනතාර්ථයෙහි පූර්වසූත්‍රයෙන් තකාරයහට නකාර වේ, වෘශ්චිකඃ, ගොනුසුතෙම, සංශ්‍යානඃ, ශීතහෙතුවෙන් හැකුළුණේය. [පාණිනිඃ 6. 1. 24.]

(මු-) **1056. ප්‍රතෙඃ.** (ප්‍රතෙඃ 5.)

ප්‍රතිපූර්වස්‍ය ශ්‍යඃ ජිඃ ස්‍යාත් තයොඃ. ප්‍රතිශීනඃ.

(ස-) තයොඃ, ඒ ක්ත ක්තවතුප්‍රත්‍යයන් පර කල්හි; ප්‍රතිපූර්වස්‍ය, ප්‍රතිපූර්වවූ; ශ්‍යඃ, ශ්‍යෛධාතුහට; ජිඃ ස්‍යාත්, ජි වන්නේය.

වෙන්වූ යොගය බැවින් ඝනස්පර්ශ දෙදෙනාගේ අනුවෘත්තිය නොවේ. ප්‍රතිපූර්ව ශ්‍යෛධාතු, ක්ත, මෙයින් ජිද, දීර්ඝද, සපර්ශරහිතාර්ථයෙහි තකාරයහට නකාරද වෙත්, ප්‍රතිශීනඃ. [පාණිනිඃ 6. 1. 25.]

(මු-) **1057. අභ්‍යවාවා.** (අභි—අවාත් 5. වා 1.)

අභ්‍යවාත් පරස්‍ය ශ්‍යඃ ජිඃ ස්‍යාද්වා තයොඃ. අභිශීනඃ අභිශ්‍යානඃ, අවශීනඃ අවශ්‍යානඃ.

(ස-) තයොඃ, ඒ ක්ත ක්තවතු දෙක පරකල්හි; අභ්‍යවාත් පරස්‍ය, අභි-අව යන ශබ්දයන් කෙරෙන් පරවූ; ශ්‍යඃ, ශ්‍යෛධාතුහට; වා, විකල්පයෙන්; ජිඃ ස්‍යාත්, ජි වන්නේය.

අභිශීනඃ යනු මෙයින් ජ්‍යාදෙශ වූවාහුගේ උදාහරණයි. පක්ෂයෙහි අභිශ්‍යානඃ යනු වේ. අවශීනඃ යනාදියද එසේමැයි, (1054) නකාර වේ. [පාණිනිඃ 6. 1. 26.]

(මූ-) 1058. **ෂිඤඃ ඵලෙ න තො ග්‍රාසෙ.** (ෂිඤඃ 5. ඵලෙ 7. න 1. තඃ 6. ග්‍රාසෙ 7.)

ෂිඤඃ පරස්‍ය තයොඃ ස්තස්‍ය නඃ ස්‍යාත් ඵලෙ, ග්‍රාසෙ වාච්‍යෙ. සිනො ග්‍රාසඃ ස්වයමෙව.

(ස-) ෂිඤඃ පරස්‍ය, ෂිධාතුහු කෙරෙන් පරවූ; තයොඃ, ඒ ක්ත ක්තවතු දෙදෙනාගේ; තස්‍ය, තකාරයහට; ග්‍රාසෙ වාච්‍යෙ, කබල කියයුතුවූ; ඵලෙ, කර්ම කර්තෘයෙහි; නඃ ස්‍යාත්, නකාර වන්නේය.

ෂිඤ යනු ධාතුපාඨයෙහි ෂකාරොපදෙශ නිර්දේශයි, (569) ෂකාරයහට සකාරයි. ෂිඤ බන්ධෙ, කර්ම කර්තෘයෙහි ක්ත, මෙයින් නකාර වේ, දෙවදත්තයා විසින් එකාබද්ධ කරණුලබන්නාවූ කබලතෙම තමාම, සිනඃ යනු වේ, සිනඃ, එකාබද්ධවූයේය යන අර්ථයි, කබලයි. ග්‍රාසෙ යනු කුමටද? සිතශ්චෞරඃ ස්වයමෙව යන මෙහි කබලාර්ථය නොවන හෙයින් තකාරයහට නකාර නොවේ. වාශබ්ද දෙදෙනාගේ මධ්‍යයෙහි පැවති බැවින් මේ සූත්‍රය ආදිසූත්‍ර චතුෂ්කයාගේ නිත්‍යතායි.

(මූ-) 1059. **පූඤ නාශෙ.** (පූඤඃ 5. නාශෙ 7.)

පූනො නෂ්ටඃ, අන්‍යත්‍ර පූතඃ.

(ස-) නාශෙ, ධාතූන් තමා අනෙකාර්ථභාවයෙන් නාශාර්ථයෙහි වූ; පූඤඃ, පූධාතුහු කෙරෙන් පරවූ ක්ත ක්තවතු දෙදෙනාගේ තකාරයහට නකාර වේ.

පූධාතුහු කෙරෙන් ක්ත, මෙයින් තකාරයහට නකාර වේ, පූනො නෂ්ටඃ, පූනඃ යනු නැසුනේය යන අර්ථයි. අන්‍යත්‍ර, නාශාර්ථයෙන් අන්‍යවූ පරිශුද්ධාර්ථයෙහි පූතඃ, පූතඃ යී නකාර නොවේ.

(මූ-) 1060. **දුග්වො ඊශ්ච.** (දු-ග්වොඃ 6 .. ඊඃ 1. ච 1.)

ආභ්‍යාං තයොඃ ස්තස්‍ය නඃ ස්‍යාත් තයොඃ ඊශ්ච. දූනඃ ගූනඃ.

(ස-) ආභ්‍යාං, දුධාතු ගුධාතු යන මේ දෙදෙනා කෙරෙන් පරවූ; තයොඃ, ඒ ක්ත ක්තවතු දෙදෙනාගේ; තස්‍ය, තකාරයහට; නඃ ස්‍යාත්, නකාර වන්නේය; තයොඃ, ඒ ධාතු දෙදෙනාහට; ඊශ්ච, දීර්ඝද වන්නේය.

දුගතෞ, දූව්වො'නුතාපෙ, ගුඩ්ඩවනෙ, ගුයිතූච්චිසෘජෙ යන මොවුන්ගේ ග්‍රහණයයි. දූ ගූ යී දීර්ඝාන්ත ධාතූන්කෙරෙන් ක්තප්‍රත්‍යය කිරීමෙන් පදසිද්ධිය හැකි කල්හිද මේ සූත්‍රය කිරීම

හ්‍රස්වාන්තවූ දු ගු සහ මොවුන්ගේ සෙදීම නිෂෙධය පිණිසයි. දුධාතුහු කෙරෙන්ද ගුධාතුහු කෙරෙන්ද ක්තප්‍රත්‍යය කළ කල්හි මෙයින් තකාරයහට නකාරද ධාතූන්ගේ ස්වරයහට එයින්ම දීඝද කළ කල්හි නැවත දූනඃ—ගූනඃ යනු වේ.

(මූ-) **1061. ව්‍රශ්චෙඃ කඩ ච.** (ව්‍රශ්චෙඃ 6. කඩ 1. ච 1.)

ව්‍රශ්චෙ ස්තයො ස්තස්‍ය නඃ ස්‍යාත්, කඩ ච. වෘක්ණඃ.

(ස-) ව්‍රශ්චෙඃ, ව්‍රශ්චධාතුහුගේ චකාරයහට; කඩ ච, කඩ ආදෙශද; තයොඃ, ඒ ක්ත ක්තවතු දෙදෙනාගේ; තස්‍ය, තකාරයහට; නඃ ස්‍යාත්, නකාරද වන්නේය.

(154) ශජ්රාජ යන මේ ආදියෙන් ෂඩ්ආදෙශය වලක්වනු පිණිස මෙහි කඩ්විධානයයි. ඩකාරය ඉත් වේ, අන්ත්‍යයාගේ ස්ථානයෙහි කකාරය වේ. ව්‍රශ්චූශජෙදෙ, ක්ත, (1071) නෙම්ඩීශ්වී යනාදියෙන් ඉම්නිෂෙධ කල්හි, (661) ජ්‍යාදෙශයයි, මෙයින් තකාරයහට නකාරද චකාරයහට කකාරද වෙත්, නිමිත්තාසත්‍යපායෙ නෛමිත්තිකස්‍ය ප්‍යපායඃ යන න්‍යායයෙන් තාලව්‍ය ශකාරයහට දන්ත්‍යත්වය කළ කල්හි (213) සකාර ලොපයද, (107) ණත්වයද වෙත්, වෘක්ණඃ. [පාණිනිඃ 8. 2. 36]

(මූ-) **1062. හ්‍රීඝ්‍රාත්‍රොඳනුදවිඳෙ, වා.** (හ්‍රී—විඳඃ 5. වා 1.)

එභ්‍යඃ තයො ස්තස්‍ය නඃ ස්‍යාද්වා. හ්‍රීණඃ හ්‍රීතඃ, ඝ්‍රාණඃ ඝ්‍රාතඃ, ත්‍රාණඃ ත්‍රාතඃ, උන්නඃ උත්තඃ, නුන්නඃ නුත්තඃ, වින්නඃ වින්තඃ.*

(ස-) එභ්‍යඃ, හ්‍රී-ඝ්‍රා-ත්‍රා-උඳ-නුද-විඳ යන මේ ධාතූන් කෙරෙන් පරවූ; තයොඃ, ඒ ක්ත ක්තවතු දෙදෙනාගේ; තස්‍ය, තකාරයහට; වා, විකල්පයෙන්; නඃ ස්‍යාත්, නකාර වන්නේය.

විඳ යන මෙහි, "විනතෙතඃ ක්ෂාම පාඨයයි" කිසිවෙක් කියයි. හ්‍රීලි ලජ්ජෙ, ක්ත, විකල්පයෙන් තකාරයහට මෙයින් නකාරයයි ණත්වය වේ, හ්‍රීණඃ, පක්ෂයෙහි හ්‍රීතඃ. ඝ්‍රා ගන්ධ ග්‍රහණෙ, එසේම ක්තාදිය වේ, ඝ්‍රාණඃ, නකාර නුවූ පක්ෂයෙහි ඝ්‍රාතඃ. ත්‍රෛඞ් පාලනෙ, එචො'සිතඃ, ආකාරයයි, ත්‍රාණඃ. ත්‍රාතඃ. උඳිඩී ක්ලෙදෙ, ක්ත, (1071) නෙම්ඩීශ්වී යනාදියෙන් ඊකාර ඉත් බැවින් ඉම්නිෂෙධ කල්හි (567) නකාර ලොපය වේ, සූල්වාද්‍යඃ යනාදියෙන් දකාරය හට නකාර වේ,

---

* හ්‍රීශ්ච ඝ්‍රාශ්ච ත්‍රාශ්ච උඳශ්ච නුදශ්ච විඳ ච තස්මාත්.

උන්නඃ උත්තඃ. නුදෞඤ්ශප්‍රෙරණෙ, නුන්නඃ නුත්තඃ. ධෞ විදංමීමාංසෙ, විනනඃ මේ දෙතන්හිද දකාරයහට නකාර වේ, විත්තඃ. [පාණිනිඃ 8. 2. 56.]

(මු-) **1063. ක්ෂෛශුෂ්පචො මකවඃ.** (ක්ෂෛ-ශුෂ්-පචඃ 5. ම-ක-වඃ 1.)

එභ්‍යඃ ක්තයොඃ ක්තස්‍ය මකව එතෙ ක්‍රමාත් ස්‍යුඃ. ක්ෂාමඃ ශුෂ්කඃ පක්වඃ.

(ස-) එභ්‍යඃ, ක්ෂෛ-ශුෂ-පච යන මේ ධාතූන් කෙරෙන් පරවූ; තයොඃ, ඒ ක්ත ක්තවතු දෙදෙනාගේ; තස්‍ය, තකාරයහට; මකවඃ, ම-ක-ව යන; එතෙ, මොව්හු; ක්‍රමාත්, පඞ්ක්තීන්; ස්‍යුඃ, වන්නෝය.

ක්ෂෛ ක්ෂයෙ, ක්ත, මෙයින් මකාරද, (608) ආකාරද වෙත්, ක්ෂාමඃ. ශුෂෞ ය ශොෂෙ, ශුෂ්කඃ, දෙතන්හි අකර්මක බැවින් (1093) කර්තෘයෙහි ක්ත වේ, ඩුපචෞෂපචපාකෙ, මධ්‍යගත අවයව බැවින් (211) ආදියෙහි කුඞ්, නැවත තකාරයහට වකාර වේ, පක්වඃ. [පාණිනිඃ 8. 2. 51—53.]

(මු-) **1064. ප්‍රස්ත්‍යො ම වා, ජිශ්ච.** (ප්‍රස්ත්‍යඃ 5. ම 1. වා 1. ජිඃ 1. ච 1.)

ප්‍රස්ත්‍යඃ ක්තයොඃ ක්තස්‍ය මඃ ස්‍යාද්වා, ජිශ්ච. ප්‍රස්තීමඃ ප්‍රස්තීතඃ. ප්‍රාත් කිං, සංස්ත්‍යානඃ.

(ස-) ප්‍රස්ත්‍යඃ, ප්‍රපූර්වක ස්ත්‍යෛධාතුහු කෙරෙන් පරවූ; තයොඃ, ඒ ක්ත ක්තවතු දෙදෙනාගේ; තස්‍ය, තකාරයහට; වා, විකල්පයෙන්; මඃ ස්‍යාත්, මකාර වන්නේය. ජිශ්ච, නිත්‍යයෙන් ජ්‍යාදෙශද වන්නේය.

මෙහි චාශබ්දය තමා මකාරය හා සමග සම්බන්ධ බැවින් ජ්‍යාදෙශය නිත්‍යයි. ස්ත්‍යෛ සංඝාතෙ ධ්වනෞ, තකාරය හට විකල්පයෙන් මෙයින් මකාරද ධාතුහට ජ්‍යාදෙශද වන් නේය, ප්‍රස්තීමඃ, පක්ෂයෙහි ප්‍රස්තීතඃ, (1036) ජිහුගේ අන්තය දීර්ඝ වේ, පක්ෂයෙහි තකාරයහට මකාර නොවේ. ප්‍රාත්-කිං, කුමටය? සංස්ත්‍යානඃ යන මෙහි සංපූර්වක බැවින් ජ්‍යාදෙශය නොවීම හැඟවීම පිණිසයි. මෙහි (1052) තකාරය හට නකාර වේ, කෙවලවූ ස්ත්‍යානඃ යනුද එසේමයි. [පාණිනිඃ 8. 2. 54, 6. 1. 23.]

(මු-) **1065. නිර්වාණහිතතාණී-විතතඵුල්ලොත්ඵුල්ල සංඵුල්ල ප්‍රඵුල්ලක්ෂීබකෘශපරිකෘශොල්ලාඝාඃ.** (1...)

එතෙ ක්තාන්තා නිපාත්‍යන්තෙ. නිර්වාණඃ ශාන්තඃ නිර්වාණං මුක්තිඃ, භිත්තං ඛණ්ඩං, ඍණං විශොධ්‍යං, විත්තං ධනං, විත්තඃ ප්‍රතීතඃ, ඵුල්ලො විකසිතඃ උත්ඵුල්ලඃ සංඵුල්ලඃ ප්‍රඵුල්ලශ්ච, ක්ෂීබො මත්තඃ, කෘශ ස්තනුඃ පරිකෘශශ්ච, උල්ලාඝො නීරුජඃ.

(ස-) ක්තාන්තාඃ, ක්තප්‍රත්‍යයාන්තවූ ; එතෙ, මේ නිර්වාණ යනාදි ශබ්දයෝ; නිපාත්‍යන්තෙ, නිපාතනය කරනුලැබෙත්.

නිපාතනය වනාහි අභිවිශෙෂයෙහි යනු බැවින් නිර්වාණඃ ශාන්තඃ යනාදිය කියයි. වා ගමනහිංසයොඃ නිර් පූර්වක වාධාතු-ක්ත-නිපාතනයෙන් සිඩයි, නිර්වාණඃ ශාන්තඃ, ශම යුක්තයි. නිර්වාණං මුක්තිඃ, මිදීමයි. අන්තැන්හි, නිර්වාතඃ යනු වේ. භිදිර් ද්වෛධීකරණෙ භිදි, භිත්තං ඛණ්ඩං, ඛණ්ඩයයි. අන්තැන්හි, භින්නං යනු වේ. ඍ ගතෞ ඍණං විශොධ්‍යං, ශුධ කටයුත්තෙක්. අන්තැන්හි, ඍතං සත්‍යයයි. විද්ලෘ ලාභෙ විත්තං, ධනං. අන්තැන්හි, විනනං. විද ලමනෙ විත්තඃ ප්‍රතීතඃ, ආදරණීයාදියයි. අන්තැන්හි, විදිතඃ. ඵුල්ල විකසනෙ ඵුල්ලො විකසිතඃ, ප්‍රකාශ යුක්තයයි. කෙවල වූද උපසර්ග පූර්වවූ උත්ඵුල්ලං යනාදියද නිපාතනයෙන් වෙත්. අන්තැන්හි, ඵුල්ලිතඃ යනාදියයි. ජෛමරයෝ වනාහි ඵලධාතුහු කෙරෙන් කතප්‍රත්‍යයෙන්, ඵුල්ලඃ යී නිපාතනය කෙරෙති, ඒ මතයෙහි ඵුල්ලධාතුහට, ඵුල්ලිතඃ කියාම වන්නේය. ක්ෂීවෘ මදෙ ක්ෂීවඃ, මත්තඃ, අහංකාරයෙන් මත්වූවෙක්. උපසර්ගයා කෙරෙන් වනාහි, ප්‍රක්ෂීවිතඃ යනු වේ. කෘශිර්ය කාශෙෂ කෘශ ස්තනුඃ, කෘශයෙක්. පරිකෘශඃ යනුද එසේමැයි. අන්තැන්හි, පරිකෘශිතඃ. ලාඝෘ ශක්තෞ, උද් පූර්වයී, උල්ලාඝඃ. නීරුජඃ, නිරොගියෙක්. අන්තැන්හි ප්‍රලාඝිතඃ. [පාණිනිඃ 8. 2. 50, 55, 58—60.]

(මූ-) 1066. **ක්ෂුධවසපූජාර්ථාඤ්චාගාර්ධ්‍යාර්ථ-ලුභඃක්ත්වශ්චෙම්.** (ක්ෂුධ—ලුභඃ 5. ක්ත්වඃ 6. ච 1. ඉම් 1.)

එභ්‍යඃ පරයො ක්තයොඃ ක්ත්වශ්ච ඉම් ස්‍යාත්. ක්ෂුධිතඃ උෂිතඃ අඤ්චිතඃ ලුභිතඃ. ගතෞ තු අක්තඃ. ගාර්ධ්‍යාර්ථෙ තු ලුබ්ධඃ.*

---

* පූජාර්ථශ්චාසෞ අඤ්චශ්චෙති පූජාර්ථාඤ්ච. ගාර්ධ්‍යං (ලිප්සා) අර්ථො යස්‍ය ස ගාර්ධ්‍යාර්ථඃ, න ගාර්ධ්‍යාර්ථඃ අගාර්ධ්‍යාර්ථඃ ස චාසෞ ලුභ චෙති අගාර්ධ්‍යාර්ථ ලුභ. තතඃ ක්ෂුධශ්චෙත්‍යාදි වන්වෙ තස්මාත්.

(ස-) එභ්‍යඃ, ක්‍ෂුධ-වස-පූජාර්ථයෙහි වූ අඤ්චධාතු ලිප්සාර්ථයෙහි නුවූ ලුභධාතු යන මොවුන් කෙරෙන්; පරයොඃ, පරවූ; තයොඃ, ඒ ක්ත ක්තවතුප්‍රත්‍යයන් දෙදෙනාගේ ස්ථානයෙහිද; ක්ත්වශ්ච, ක්ත්වාප්‍රත්‍යය හටද; ඉම් ස්‍යාත්, ඉම්ආගම වන්නේය.

ක්‍ෂුධ වස ධාතු දෙදෙනා තමා ඉත්සංඥ ඌකාරවත්බැවින්ද, අඤ්ච ධාතුහුගේ ඉත්සංඥ උකාරය කරණකොට ගෙන, ක්ත්වාප්‍රත්‍යයහට (1172) විකල්පයෙන් ඉම්ආගමය ඇති කල්හිද, ලුභධාතුහු කෙරෙන් (606) විකල්පයෙන් ඉම්ආගමය ඇති කල්හි (1071) නෙම්ඩීශ්වී යන මේ ආදියෙන් විකල්පයෙන් ඉම්ආගමය ඇති ධාතූන්ගේ ස්ථානයෙහි ඉම්නිෂේධ බැවින් ඉම්ආගමය නොපැමිණි කල්හි මේ සූත්‍රයෙන් විධානය වන්නේය. ක්‍ෂුධ, ක්ත, මෙයින් ඉම් වේ, ක්‍ෂුධිතඃ. වස, ක්ත, (661) ජ්‍යදෙශද, ඉම්ද වෙත්, ෂත්වයසි, උෂිතඃ. අඤ්චිතඃ යන මෙහි පූජාර්ථ බැවින් (568) නකාරලොපය නොවේ. ලුභ විමොහනෙ ලුභිතඃ. ගතෞ තු, ගමනාර්ථයෙහි වනාහි, අඤ්ච ධාතු (567) නලොපය වේ, (211) කුඞ්, අක්තඃ. ගාර්ධ්‍යෙ තු, ලුභ්‍ය ඉර්ගාර්ධ්‍ය යන මේ ධාතුහුගේ අර්ථයෙහි වනාහි; ලුභ-ක්ත (575) තකාරයාගේ ස්ථානයෙහි ධකාර වේ, (64) භකාරයහට බකාර වේ, ලුබ්ධඃ. ක්ත්වාප්‍රත්‍යයහට වනාහි ක්‍ෂුධිත්වා උෂිත්වා අඤ්චිත්වා ලුභිත්වා ලොභිත්වා (818) විකල්පයෙන් කිත්ත්වය වේ. [පාණිනිඃ 7. 2. 52—54.]

(මූ-) **1067. පූ ක්ලිශවමජපව්‍යාශ්වස ක්තයොර්වා.** පූ—ව්‍යාශ්වසඃ 5. තයොඃ 6 ·· වා 1.)

එභ්‍ය ක්තයො රිම් ස්‍යාවා.*

(ස-) එභ්‍යඃ, පූ-ක්ලිශ-වම-ජප-වි-පූර්වක ආ-පූර්වක ශ්වසධාතු යන මොවුන් කෙරෙන් පරවූ; තයොඃ, ඒ ක්ත ක්තවතුප්‍රත්‍යයන්ගේ ස්ථානයෙහි; වා, විකල්පයෙන්; ඉම් ස්‍යාත්, ඉම් ආගම වන්නේය.

පූධාතුහු කෙරෙන් උවර්ණාන්ත බැවින් (1053) ඉම්නිෂේධ කල්හිද, ක්ලිශධාතුහු කෙරෙන් ඉත්සංඥ ඌකාරවත්බැවින්

---

* විශ්ව ආශ්ව තාභ්‍යාං ශ්වස ව්‍යාශ්වස, පූශ්ච ක්ලිශශ්ච වම ශ්ච ජපශ්ච ව්‍යාශ්වස ච තස්මාත්.

විකල්පයෙන් ඉම් වනහෙයින් (1071) නෙම්ඩීශ්වි යතාදියෙන් නිෂෙධ කල්හිද, වමාදින්ගේ (554) නිත්‍යයෙන් පැමිණි කල්හිද මේ විකල්පය වී. [පාණිනිඃ 7. 2. 50, 51.]

(මූ-) **1068. පූශීධෘෂ මිද ක්ෂිද ස්විද ක්ෂමාපී මෘෂාං සෙමොර් ණුඃ.** (පූ—මෘෂාං 6...සෙමොඃ 7 ·· ණුඃ 1.)

එෂාං ණුඃ ස්‍යාත් තයොඃ සෙමොඃ. පවිතඃ පූතඃ, ක්ලිශිතඃ ක්ලිෂ්ටඃ, වමිතඃ වාන්තඃ, ජපිතඃ ජප්තඃ, විශ්වසිතඃ විශ්වස්තඃ, ආශ්වසිතඃ ආශ්වස්තඃ. ශයිතං ධර්ෂිතං මෙදිතං ක්ෂෙදිතං ස්වෙදිතං මර්ෂිතං. ක්ෂමාපීඃ කිං, අපමෘෂිතං වාක්‍යං.*

(ස-) සෙමොඃ, ඉම්ආගම සහිතවූ; තයොඃ, ඒ ක්ත ක්තවතු ප්‍රත්‍යයන් පරකල්හි ; එෂාං, පූ-ශී-ධෘෂ-මිද-ක්ෂිද-ස්විද-ක්ෂමාපී මෘෂධාතු යන මොවුන්ගේ ස්වරයන්ට; ණුඃ ස්‍යාත්, ගුණ වන්නේය.

පූඤ්ශොධනෙ, ක්ත, පූර්වසූත්‍රයෙන් විකල්පයෙන් ඉම්, විකල්පයෙන් මෙයින් ගුණ වේ, පවිතඃ, පක්ෂයෙහි පූතඃ. ක්ලිශ ඉම්, ක්ලිශිතඃ, ක්ලිෂ්ටඃ මෙහි (154) ෂඩ් ආදෙශයයි, තකාරයහට ටකාර වේ. වම වෙමිතඃ, වාන්තඃ යන මෙහි (1038) දීර්ඝ වේ. ජප ජපිතඃ ජප්තඃ. විපූර්ව ශ්වස විශ්වසිතඃ, ආපූර්ව ශ්වස ආශ්වසිතඃ. ශී, ක්ත, ඉම්, ගුණ වේ, ශයිතං. ධෘෂඤ් ප්‍රාගල්භෙ ධර්ෂිතං. ඤිමිදා ස්නෙහනෙ, මෙදිතං. ක්ෂිදඤ් මොක්ෂෙ ක්ෂෙදිතං. ස්විදඤ් ස්වෙදනෙ, ස්වෙදිතං. මේ සතරදෙනාහට (1073) ඉම්ද ගුණද වෙත්. මෘෂ ක්ෂමායාං (554) ඉම්, මර්ෂිතං. ක්ෂමාපීඃ කිං, කුමටය? අපමෘෂිතං යන මෙහි ගුණනිෂෙධය පිණිසයි. අපපූර්ව මෘෂ උසෙචනෙ, නිශ්චිතය යන අර්ථයි, වාක්‍යයයි. [පාණිනිඃ 1. 2. 19, 20, 22.]

(මූ-) **1069. භාවා දිඣෙ වො දුඩො'බ්වක්තඃ.** (භාව-ආදි ඣෙ 7. වා 1. උත්-උඩඃ 6. අබ්වක්තඃ 6.)

විහිතාප උදුඩො භාවාදිඣයොර් ණුර්වා ස්‍යාත් තයොඃ සෙමොඃ. ද්‍යොතිතං ද්‍යුතිතං තෙන. අනප-ස්තු ක්ෂුඩ්තං.†

---

* ක්ෂමාපීශ්චාසෞ මෘෂශ්චෙති ක්ෂමාපීමෘෂ, තතඃ පූශ්ච ශීශ්ච ධෘෂශ්ච මිදශ්ච ක්ෂිදශ්ච ස්විදශ්ච ක්ෂමාපී-මෘෂ ච තෙෂාං. ඉමා සහ වර්තෙතෙ යෞ තෞ සෙමෞ තයොඃ.

† භාවශ්ච ආදිඣශ්ච තස්මින්, උත් උඩ් යස්‍ය ස තස්‍ය අප් විද්‍යතෙ'ස්‍ය අප්වාන් තස්‍ය.

(ස-) භාවාදිඊයොඃ, භාවය ක්‍රියාරම්භය යන මේ දෙක්හි වූ; සෙමොඃ, ඉම්සහිතවූ ; තයොඃ, ඒ ක්ත ක්තවතුප්‍රත්‍යයන් පර කල්හි ; විහිතාපඃ, කරණලද ඉත්සංඥ ශකාරවත්වූ අප් ප්‍රත්‍යය යුක්තවූ; උදුඩඃ, උඩ්සංඥ උකාරයහට ; වා, විකල්පයෙන්; ඤුඃ ස්‍යාත්, ගුණ වන්නේය.

හ්වාදිගණයා කෙරෙන්ද අදාදිගණයෙන්ද මේ අප්‍රත්‍යයයි. අදාදිගණයා කෙරෙන් ශප්ප්‍රත්‍යය ලොප්වන බැවින් නොසිටීම ඇතිකල්හිද ඒ විධානය මේ සඳහා වෙයි. ද්‍යුතඩ්විශ වත්තීනෙ, භාවයෙහි ක්ත, (554) ඉම්, මෙයින් විකල්පයෙන් ගුණ වේ. ද්‍යොතිතං, පක්ෂයෙහි ද්‍යුතිතං. අදාදීන් කෙරෙන් වනාහි රුදිරලඝරොදනෙ, විකල්පයෙන් ගුණයි. රොදිතං රුදිතං. ක්‍රියාරම්භයෙහි වනාහි (1092) සෙ වාදි සේක්තඃ යන්නෙන් කතෘයෙහි ක්ත වේ, ද්‍යොතිතඃ ද්‍යුතිතඃ යනාදිය වේ. අනපසතු, අප්රහිතවූ හ්වාදි අදාදි ධාතූන් කෙරෙන් අන්‍යයාහට වනාහි, ක්ෂුධයෞ. ක්ෂුධි, ක්ෂුධිතම් යනාදිය වේ. සෙමොඃ යනු කුමටද? දූඪං ගුපතං යනාදියෙහි ඉම් රහිත හෙයින් ගුණ නොවන පිණිසයි. [පාණිනිඃ 1. 2. 21.]

(මු-) **1070. ලොපො ණෙඃ.** (ලොපඃ 1. ණෙඃ 6.) ණෙර්ලොපඃ ස්‍යාත් ක්තයොඃ සෙමොඃ. භාවිතඃ භාවිතවාන්.

(ස-) සෙමොඃ, ඉම් සහිතවූ; තයොඃ, ඒ ක්ත ක්තවතු ප්‍රත්‍යයන් දෙදෙනා පර කල්හි ; ණෙඃ, ණිප්‍රත්‍යය හට ; ලොපඃ ස්‍යාත්, ලොප් වන්නේය.

භූ-ණි-වෘද්ධියි, භාවි-ක්ත, (554) ඉම්, මෙයින් ණිහට ලොප් වේ, භාවිතඃ, භාවිතවාන්. [පාණිනිඃ 6. 4. 52.]

(මු-) **1071. නෙම් ඩීශ්වි දිවෙ මො'පත්‍යනෙකාජ්නිෂ්කුෂඃ.** (න 1. ඉම් 1. ඩී-ශ්වි-ඊදිත්-වෙමඃ 5. අ-පති-අනෙකාච්-නිෂ්කුෂඃ 5.)

ඩීනඃ ශූනඃ දීපනඃ ගූඪඃ රූතඃ තතඃ. පත්‍යාදෙසතු පතිතඃ දරිද්‍රිතඃ නිෂ්කුෂිතඃ.*

---

* ඊත් ඉත් යස්‍ය ස ඊදිත්. වා ඉම් යස්‍යසෙත වෙමඃ, යෙන කෙනාපි විකල්පිතෙම ඉත්‍යර්ථඃ. ඩීශ්ච ශ්විශ්ච ඊදිච්ච වෙමශ්චෙති තස්මාත්. පතිශ්ච අනෙකාච්ච නිෂ්කුෂ ච තෙ, න විද්‍යන්තෙ යත්‍ර සො'පත්‍යනෙකාජ්නිෂ්කුෂ තස්මාත්.

(ස-) අපත්‍යනෙකාජ් නිෂ්කුෂඃ, පතිධාතුය අනෙකස්වර ධාතුය නිර් පූර්වකවූ කුෂධාතුය යන මොවුන් තොරවූ; ඩීශ්විදි වෙමඃ, ඩීධාතුය ශ්විධාතුය ඊකාරානුබන්ධ ධාතුය විකල්ප යෙන් ඉම් විහිත ධාතුය යන මොවුන් කෙරෙන් පරව ක්ත ක්තවතු ප්‍රත්‍යයන්ගේ ස්ථානයෙහි ; නෙම්, ඉම් ආගම නොවන්නේය.

ඔඩීඩයනාභොගතෞ, මෙයින් ඉම් නිෂෙධ කල්හි ඉත් සංඥ ඔකාරවත් බැවින් (1052) ක්තහට නකාර වේ, ඩීනඃ. ට්වෙ ඔ ශ්වි ගති-වෘද්ධ්‍යොඃ, ක්ත, (661) ජී වේ, (1036) ජීහට දීර්ඝයි, (1052) තහට න වේ, ශූනඃ. දීපීඞසෘදීපනෙ, ඊකාරානු බන්ධ බැවින් මෙයින් ඉම් නිෂෙධ වේ, දීපතඃ. ගුහූඤ සංවෘතෞ (175) හකාරයහට ඪකාරද, (575) තකාරය හට ධකාරද, (47) ධකාරයහට ඪකාරද, (77) ඪකාරලොපයද, පූර්වය හට දීර්ඝද වෙත්, ගූඪඃ, රුෑලධවනෞ රුෑතඃ, මේ දෙතන්හිම (573) විකල්පයෙන් ඉම් වන බැවින් මෙයින් ඉම් නිෂෙධ වේ. තන පුඤ් විස්තෘතෞ (1172) පුක්ලි ශූදිතඃ යනාදියෙන් විකල්පයෙන් ඉම් බැවින් මෙයින් ඉම්නිෂෙධයි, (676) ඤුම් ලොපය වන්නේය, තතඃ. එසේම, සහ (606) විකල්පයෙන් ඉම් බැවින් මෙයින් ඉම් නිෂෙධ වේ, සොඪඃ. නෘත (739) ඉම් විකල්ප බැවින් මෙයින් නිෂෙධ වන්නේය, නෘත්තඃ. පත්‍යාදෙස්තු, පතධාතු ආදීන් කෙරෙන් වනාහි ; පත පතිතඃ, දරිද්‍රා දුර්ගත්‍යාං, දරිද්‍රිතඃ, මෙහි (810) භ්‍රස්ජශ්‍රි යන මේ ආදි යෙන් විකල්පයෙන් ඉම් වන බැවින් මෙයින් ඉම් නිෂෙධ තොරයි. නිර් පූර්ව කුෂ (573) වෙමූදිත් ගනාදියෙන් විකල්ප යෙන් ඉම්භාවය ඇතිකල්හි මේ සූත්‍රයෙන් නිෂෙධ තොරයි. එහෙයින් ඉම් වේ, නිෂ්කුෂිතඃ. [පාණිණිඃ 7. 2. 14, 15.]

(මූ-) **1072. ආදිතඃ.** (ආදිතඃ 5.)

ආකාරෙතස්තයො රිම් න ස්‍යාත්. මිනනඃ මිනනවාන්.*

(ස-) ආකාරෙතඃ, ඉත්සංඥ ආකාරවත්වූ ධාතුහු කෙරෙන් පරවූ; තයොඃ, ඒ ක්ත ක්තවතු දෙදෙනාහට; ඉම් න ස්‍යාත්, ඉම්ආගම නොවන්නේය.

ඉර්මිද්‍රාසෙනහෙ, ක්තීයෙහි ක්ත, (1052) තකාරයහට

---

* ආත් ඉත් යස්‍ය ස තස්මාත්.

නකාරද, පූර්‍ව දකාරයහට නකාරද වෙත්, මෙයින් ඉම් නොවේ. මිනනඃ, මිනනවාන්. [පාණිනිඃ 7. 2. 16.]

(මූ-) **1073. භාවාදිණේ වා.** (භාව-ආදිණේ 7. වා 1.)

මිනනං මෙදිතං තෙන. ප්‍රමිනනඃ ප්‍රමෙදිතඃ සඃ.*

(ස-) භාවාදිණේ, ඉත්සංඥ අකාරවත් ධාතූන් කෙරෙන් භාවයෙහිද ක්‍රියාරම්භයෙහිද කරණලද ක්තප්‍රත්‍යයහට; වා, විකල්පයෙන් ඉම් නොවන්නේය.

භාව ආදි කර්‍ම දෙක්හි ක්තවත්හුගේ සම්භවය නොවන බැවින් ඒකම ක්තප්‍රත්‍යයහටය යන අර්‍ථයි. මිද්‍යසෙනගෙ, භාවයෙහි ක්ත, (1052) තකාරයහටද දකාරයහටද නකාර වෙත්, මිනනං, (1068) ගුණයි, පක්‍ෂයෙහි ඉම්, මෙදිතං තෙන. (1092) ක්‍රියාරම්භයෙහි කර්‍තෘයෙහි ක්ත වේ, ප්‍රමිනනඃ ප්‍රමෙදිතඃ සඃ. හෙතෙම සෙනහකිරීම පිණිස පටන්ගත්තේය යන අර්‍ථයි. [පාණිනිඃ 7. 2. 17.]

(මූ-) **1074. ශකෙර් ණේ.** (ශකෙඃ 5. ණේ 7.)

ශකිතො'ර්චිතුං ශිවසෙතන, ශක්තඃ.

(ස-) ශකෙඃ, ශකධාතුහු කෙරෙන්; ණේ, කර්‍මයෙහි කරණලද ක්තප්‍රත්‍යයහට විකල්පයෙන් ඉම් නොවන්නේය.

ශක න ඉර් ඌ ශක්නෝ, විකල්පයෙන් ඉම් වේ, ශකිතො'ර්චිතුං ශිවසෙතන. ශිවතෙම ඔහු විසින් පිදීමට පොහොසත් වූයේය. පක්‍ෂයෙහි ශක්තඃ යනු වේ. ණේ යනු කුමටය? තෙන ශක්තං යන මෙහි භාවයෙහි විකල්පයෙන් ඉම් නොවන පිණිසයි. මෙහි ඌකාර ඉත් බැවින් විකල්පය ඇති කල්හි (1071) නෙම්ඩීශ්වි යනාදියෙන් ඉම් නිෂෙධ වේ.

(මූ-) **1075. ක්‍ෂුබ්ධ වාඪ ස්වාන්තධ්වාන්ත ඵාණ්ට කෂ්ට ඝුෂ්ට ලග්න ම්ලිෂ්ට විරිබ්ධ ධෘෂ්ට විශස්ත පරිවෘඪ දෘඪ ශෘත වෘත්තාභ්‍යණීඃ.** (1...)

එතෙ ක්තාන්තා නිපාත්‍යන්තෙ. ක්‍ෂුබ්ධො මන්ථඃ, වාඪං භෘශං, ස්වාන්තං මනඃ, ධ්වාන්තං තමඃ, ඵාණ්ටං කෂායභෙදඃ, කෂ්ටං කෘච්ඡ්‍රං, ඝුෂ්ටං ශබ්දිතං, ලග්නං සක්තං, ම්ලිෂ්ටං අස්

* ආදිභූතං ඪං, ක්‍රියාරම්භ ඉති යාවත්. භාවශ්ච ආදිඪක්ෂ්ච තත් තස්මින්.

පෂ්ටං, විරිබ්ධඃ ස්වරඃ, ධෘෂ්ටඃ ප්‍රගල්භඃ, විශස්තශ්ච, පරිවෘඪඃ ප්‍රභුඃ, දෘඪෝ බලී, ශෘතං පක්වං, වෘත්තො ගුණශ්ශාත්‍රෙණ අභ්‍යර්ණං සමීපං.

(ස-) ක්තාන්තාඃ, ක්තප්‍රත්‍යයාන්තවූ; එතෙ, මේ ක්ෂුබ්ධ සනාදි ශබ්දයෝ ; නිපාත්‍යන්තෙ, නිපාතනය කරනුලැබෙත්.

ක්ෂුභඩඝ සඤ්චලනෙ, ක්ත, ක්ෂුබ්ධඃ, මන්ථඃ, මෝරු ආදිය අලලන දණ්ඩයි. අන්තන්හි, ක්ෂුභිතඃ. වාහෘඩ යත්නෙ, නිපාතනයෙන් සිද්ධයි, වාඪං භෘශං, අතිශයයි. අන්තන්හි, වාහිතං. ස්වනණශබ්දෙ, ස්වාන්තං. මනඃ, සිත්හිද සහායයා කෙරෙහිද වේ. ධාත්වර්ථයෙහි, ස්වනිතං, ධ්වනම්ණරවෙ, ධ්වාන්තං තමඃ, අන්ධකාරයයි, ධාත්වර්ථයෙහි, ධ්වනිතං. ඵණ ණනිස්නෙහෙ, ඤි, ක්ත වේ, ඵාණ්ටං කෂායභෙදඃ, ද්‍රව්‍යදිගෙහිලා මැඩ එකෙණෙහි මඳක් උණුකොට නිරායාෂයෙන් කරණලද කෂාය විශෙෂයයි. අන්‍යවූ ධාත්වර්ථයෙහි, ඵාණ්තං. කෂවධෙ කෂ්ටං කෘච්ඡ්‍රං, දුකයි. අන්තන්හි, කෂිතං. ඝුෂක් ශබ්දෙ ඝුෂ්ටං ශබ්දිතං, අන්තන්හි, ඝුෂිතං. ලගමසඞ්ගෙ ලග්නං සක්තං, ඇළුනාවූ, අන්‍යාර්ථයෙහි, ලගිතං. ම්ලෙච්ඡකි දෙශ්‍යොක්ත්‍යෙ ම්ලිෂ්ටං, අස්පෂ්ටං, අව්‍යක්තවාක්‍යයයි. අන්‍යාර්ථයෙහි, ම්ලෙච්ඡිතං. රෙභෘඩශබ්දෙ, විරිබ්ධඃ ස්වරඃ. අන්‍යාර්ථයෙහි, විරෙභිතං. ඤිධෘෂාන ප්‍රාගල්භ්‍යෙ ධෘෂ්ටඃ ප්‍රගල්භඃ ප්‍රත්‍යුත්පන්නමති. අන්‍යාර්ථයෙහි, ධර්ෂිතං. මෙහි (1072) ආදිතඃ යන්නෙන් ඉම්නිෂෙධ කල්හි පදසිද්ධිය ඇතිකල්හිද, (1073) භාවාදිඪෝ වා යන මෙයින් පක්ෂයෙක්හි වූ ඉම්ආගම යාගේ නිෂෙධය පිණිස නිපාතනයයි. ශස උවධෙ විශස්තඃ ප්‍රගල්භඃ. අන්තන්හි, විශසිතඃ. මෙහි (1071) නෙම්ඩීශ්වි සනාදියෙන් ඉම්නිෂෙධ කල්හිද ප්‍රගල්භයා කෙරෙන් අන්තන්හි ඉම් වීම පිණිස නිපාතනයයි. වෘහි දෘහි ච වෘද්ධෞ පරිවෘඪඃ, ප්‍රභුඃ, ස්වාමීයි. දෘඪඃ, බලී, බලඇත්තෙක්. අන්තන්හි, පරිවෘංහිතං දෘංහිතං. ශ්‍රාල්මපාකෙ, ඤිප්‍රත්‍යය රහිතයාහටද ඤිප්‍රත්‍යයාන්තයාහටද, ශෘතං යනු වේ, පක්වං, කකාරණලද කිරිද ගිතෙල්ද වාච්‍යකල්හි මෙයින් නිපාතනය කරණලදී.

අන් ද්‍රව්‍යයන් කෙරෙහි ශ්‍රාණං ශ්‍රපිතඃ. වෘතඩවඝ වර්ත්තනෙ වෘත්තඃ, ගුණඃ, ශාස්ත්‍රෙණ, ශාස්ත්‍රය කරණකොට

ගෙන හඳුරණලදී. අර්දපීඩායාං, අභිපූර්වයි, අභ්‍යර්ණඃ සමීපං. සමීපය කෙරෙන් අන්‍යාර්ථයෙහි අභ්‍යර්දිතඃ, ශීතයෙන් පීඩිතය යන අර්ථයි. [පාණිනිඃ 7. 2. 18—23, 25, 26.]

(මු-) **1076. නෙම් සංනිව්‍යර්දඃ.** (න 1. ඉම් 1. සං-නි-වි-අර්දඃ 5.)

සංනිවිපූර්වා-දර්දතෙ ස්තයො රිම් න ස්‍යාත්. සමර්ණඃ න්‍යර්ණඃ ව්‍යර්ණඃ.

(ස-) සංනිවිපූර්වාත්, සම්-නි-වි යන මේ පූර්වවූ; අර්දතෙඃ, අර්දධාතුහු කෙරෙන් පරවූ; තයොඃ, ඒ ක්ත ක්තවතුප්‍රත්‍යයන්ගේ ස්ථානයෙහි; ඉම් න ස්‍යාත්, ඉම් නොවන්නේය.

සම්පූර්ව අර්ද පීඩායාං, මෙයින් ඉම්නිෂෙධයි, (1052) තකාරයහටද දකාරයහටද නකාරයයි, මූර්ධන්‍ය වේ, සමර්ණඃ. එසේම සමර්ණවාන් යනාදියද වේ. න්‍යර්ණඃ ව්‍යර්ණඃ යනුද එසේමැයි. මොවුන් කෙරෙන් ඉම්නිෂෙධය කුමටය? අර්දිතඃ ප්‍රාර්දිතඃ යනාදියෙහි ශිසංඥය රහිත බැවින්ද අන්‍යය ශිසංඥ යුක්ත බැවින්ද ඉම් වීම පිණිසයි. [පාණිනිඃ 7. 2. 24.]

(මු-) **1077. වා රුෂාම හෘෂ ත්වර සංඝුෂා ස්වනඃ.** (වා 1. රුෂ-අම-හෘෂ-ත්වර-සංඝුෂ-ආස්වනඃ 5.)

එභ්‍යස්තයො රිම් න ස්‍යාවා. රුෂ්ටඃ රුෂිතඃ, ආන්තඃ අමිතඃ, හෘෂ්ටඃ හෘෂිතඃ, තූර්ණඃ ත්වරිතඃ, සංඝුෂ්ටං සංඝුෂිතං, ආස්වාන්තං ආස්වනිතං.*

(ස-) එභ්‍යඃ, රුෂ-අම-හෘෂ-ත්වර-සංඝුෂ-ආස්වන යන මේ ධාතූන් කෙරෙන් පරවූ; තයොඃ, ඒ ක්ත ක්තවතු දෙදෙනාහට; වා, විකල්පයෙන්; ඉම් න ස්‍යාත්, ඉම් නොවන්නේය.

රුෂෙර් ක්‍ෂිත්ක්‍රූයි, ක්ත, මෙයින් විකල්පයෙන් ඉම්නිෂෙධයි, තකාරයහට ටකාර වේ, රුෂ්ටඃ, ඉම්නිෂෙධ නුවූ පක්‍ෂයෙහි රුෂිතඃ. අමගතෞ ක්ත, (1038) ක්‍ෂු මූ ධඃ යනාදියෙන් දීඝ වේ, ආන්තඃ, ඉම්නිෂෙධ නුවූ පක්‍ෂයෙහි අමිතඃ. හෘෂු ඉර්තුෂ්ටෞ, හෘෂ්ටඃ හෘෂිතඃ, ක්‍ෂිත්ව රජ්මෙඩ් ස්‍යදෙ, (1039) ඌට්ද, (1052) තකාරයහට නකාරද, ණත්වයද වෙත්, තූර්ණඃ, ත්වරිතඃ. ඝුෂකි ඉර් රුතෞ, සංපූර්වයි, සංඝුෂ්ටඃ, සංඝුෂිතඃ.

---

* රුෂශ්ච අමශ්ච හෘෂශ්ච ත්වරශ්ච සංඝුෂශ්ච ආස්වන් ච තස්මාත්.

ස්වන ශබ්දෙ, (1038) දීර්ඝවේ, ආඞ්පූර්වයි, ආස්වාන්තං ආස්වනිතං. මෙහි රුෂධාතුහු කෙරෙන් (606) වෙම් සහ යනාදි යෙන්ද, හෘෂධාතුහු කෙරෙන් (1172) පුක්ලිශ යනාදියෙන්ද විකල්පයෙන් ඉම් පැමිණි කල්හිද, (1071) නෙම්ඩි යනාදි යෙන් ඉම් නොපැමිණි කල්හිද, සෙසු ධාතූන් කෙරෙන්ද (554) වසො'රස්‍ය යනාදියෙන් නිත්‍යයෙන් පැමිණි කල්හිද මෙයින් විකල්ප කරණලදී. [පාණිනිඃ 7. 2. 28, 29.]

(මූ-) **1078. දාන්ත ශාන්ත පූර්ණ දස්ත ස්පෂ්ට ඡන්න ඥප්තා වා.** (දාන්ත—ඥප්තාඃ 1...වා 1.)

එතෙ ණ්‍යන්තාඃ ක්තාන්තා නිපාත්‍යන්තෙ වා. පක්ෂෙ දමිතඃ ශමිතඃ පූරිතඃ දාසිතඃ ස්පාශිතඃ ඡාදිතඃ ඥපිතඃ.

(ස-) ණ්‍යන්තාඃ, ණිප්‍රත්‍යයාන්තවූ; ක්තාන්තාඃ, ක්තප්‍රත්‍යයාන්තද වූ; එතෙ, දාන්ත යනාදි මේ ශබ්දයෝ; වා, විකල්පයෙන්; නිපාත්‍යන්තෙ, නිපාතනය කරනුලැබෙත්.

දමු ශමු හිංසි ශමෙ, ප්‍රෙරණාර්ථයෙහි (777) ණි කළ කල්හි කර්මයෙහි ක්ත, (1038) දීර්ඝ වේ, දාන්තඃ ශාන්තඃ යනු වේ. පක්ෂයෙහි (798) හ්‍රස්ව වේ, (554) ඉම්, (1070) ණිහට ලොප් කළ කල්හි, දමිතඃ ශමිතඃ කියාද වේ. පූරීඩ්‍ය පූතෙර්ථාෟ නිපාතනය වේ, පූර්ණඃ. පක්ෂයෙහි (554) ඉම්, (1070) ණිහට ලොපයි, පූරිතඃ. දසු ඉර් උත්ක්ෂෙපණෙ, දස්තඃ, පක්ෂයෙහි දාසිතඃ. ස්පශ ණි ග්‍රන්ථ-බාධයොඃ, ස්පෂ්ටඃ, පක්ෂයෙහි ස්පාශිතඃ. ඡදකි සංවෘතෞ, ණි කළ කල්හි ඡන්නඃ. පක්ෂයෙහි ඡාදිතඃ. ඥපක්මතු ඥපෙතෟ, ඥප්තඃ, පක්ෂයෙහි ඥපිතඃ. [පාණිනිඃ 7. 2. 27.]

(මූ-) **1079. ස්ඵායඃ ස්ඵී. වා.** (ස්ඵායඃ 6. ස්ඵී 1. වා 1.)
ස්ඵීතඃ ස්ඵීතවාන්, ස්ඵාතඃ ස්ඵාතවාන්.

(ස-) ස්ඵායඃ, ක්ත ක්තවතුප්‍රත්‍යයන් පරකල්හි ස්ඵායධාතු හට; වා, විකල්පයෙන්; ස්ඵී, ස්ඵීආදෙශ වන්නේය.

ස්ඵායීඩ් වෘධෞ, ඊකාර ඉත් බැවින් (1071) ඉම් නිෂෙධ කල්හි මෙයින් ස්ඵී ආදෙශ වේ, ස්ඵීතඃ ස්ඵීතවාන්. පක්ෂයෙහි (642) යකාරලොපය වේ, ස්ඵාතඃ ස්ඵාතවාන්. [පාණිනිඃ 6. 2. 22.]

(මූ-) **1080. ප්‍යායො'ඞ්ගෙඃ ප්‍යස්වාඞ්ගෙ තු වා.** (ප්‍යායඃ 6. අඞ්ගෙඃ 6. පී 1. අස්වාඞ්ගෙ 7. තු 1. වා 1.)

අඟෙඃ ප්‍යායඃ පී ස්‍යාත්, ස්වාඞ්ගාදන්‍යත්‍ර තු වා තයොඃ. පීනං මුඛං, ප්‍යානඃ පීනඃ මෙදඃ.

(ස-) තයොඃ, ඒ ක්ත ක්තවතුප්‍රත්‍යයන් පරකල්හි ; අඟෙඃ, ඝිසංඥයා රහිතවූ ; ප්‍යායඃ, ප්‍යායධාතුහට ; පී ස්‍යාත්, ප්‍යාදෙශ වන්නේය; ස්වාඞ්ගාත්, ස්වාඞ්ගයා කෙරෙන්; අන්‍යත්‍ර තු, අන්‍ය ස්ථානයෙහි වූ ප්‍යායධාතුහට වනාහි ; වා, විකල්පයෙන් ප්‍යා දෙශ වන්නේය.

ඔප්‍යායිඩ් වෘද්ධෞ ක්ත, (1071) ඊකාරය ඉත්බැවින් ඉම්නිෂෙධ වේ, ඔකාරය ඉත්බැවින් (1052) තකාරයහට නකාර වේ. පීනං මුඛං. අඟෙඃ යනු කුමටද? ප්‍රප්‍යානං මුඛං යන් නෙහි ඝිසංඥයා ආදි බැවින් ප්‍යාදෙශ නොවන හෙයිනි, (642) යලොපයයි. ස්වාඞ්ග රහිතාර්ථයෙහි වනාහි විකල්පයෙන් ප්‍යාදෙශ වේ, ප්‍යානඃ පීනඃ මෙදඃ යනු වේ. මෙදයාගේ ස්වා ඞ්ගභිනනත්වය (265) දතයුතු. [පාණිනිඃ 7. 1. 28.]

(මු-) **1081. ආඞො'න්ධූධසොඃ.** (ආඞඃ 5. අන්ධු-ඌධසොඃ 7 ..)

ආඞඃ පරස්‍ය ප්‍යායඃ පී ස්‍යාත් තයොඃ, අන්ධූධසොඃ. ආපීනො න්ධුඃ, ආපීන—මූධඃ.

(ස-) අන්ධූධසොඃ, අන්ධුශබ්දය ඌධස් ශබ්දය යන මොවුන් ගේ අර්ථයෙහි ; තයොඃ, ඒ ක්ත ක්තවතුප්‍රත්‍යයන් පර කල්හි; ආඞඃ පරස්‍ය, ආයන්නහු කෙරෙන් පරවූ; ප්‍යායඃ, ප්‍යායධාතු හට; පී ස්‍යාත්, ප්‍යාදෙශවන්නේය.

ප්‍යායධාතුහට මෙයින් පීද, (1052) තකාරය හට නකාරද වෙත්, ආපීනො'න්ධුඃ, ආපීනමූධඃ. අන්ධු, ළිඳයි. ඌධස්, ගව දෙනගේ තනයයි.

(මු-) **1082. හ්ලාදෙඃ ස්වඃ ක්තෞ ච.** (හ්ලාදෙඃ 6. ස්වඃ 1. ක්තෞ 7. ච 1.)

හ්ලාදෙඃ ස්වඃ ස්‍යාත් තයොඃ ක්තෞ ච. ප්‍රහ්ලන්නඃ.

(ස-) තයොඃ, ඒ ක්ත ක්තවතුප්‍රත්‍යයන් පරකල්හිද ; ක්තෞ ච, ක්තිප්‍රත්‍යයා පරකල්හිද ; හ්ලාදෙඃ, හ්ලාදි ධාතුහට, ස්වඃ ස්‍යාත්, හ්‍රස්ව වන්නේය.

හ්ලාදීඩ් මොදනෙ, ක්තීයෙහි ක්ත, (1071) ඉම්නිෂෙධකල්හි මෙයින් හ්‍රස්ව වේ, දකාරාන්ත බැවින් (1052) තකාරයහටද දකාරයහටද නකාර වේ, ප්‍රහ්ලන්නඃ. [පාණිනිඃ 6. 4. 95.]

(මු-) **1083. දො-ෂො-මා-ස්ථාං ඉ ස්ත්‍යණිති.** (දො—ස්ථාං 6...ඉඃ 1. ති 7. අණිති 7.)

එෂාං ඉඃ ස්‍යාදණිති තකාරෙ. දිතඃ සිතඃ මිතඃ ස්ථිතඃ.

(ස-) අණිති තකාරෙ, ගුණරහිත තකාරයා පරකල්හි; එෂාං, දො-ෂො-මා-ස්ථා යන මේ ධාතූන්ගේ ස්ථානයෙහි; ඉඃ ස්‍යාත්, ඉයාදෙශ වන්නේය.

දොයඡෙදෙ, තකාරයා පරකල්හි ඉ වේ, ඉකාරය සිටියි, දිතඃ. ෂොය නාශෙ (ෂොපදෙශයයි) සිතඃ. මා යනු මාඞ රූපයයි, එහෙයින්, මෙඞ ප්‍රතිදානෙ, මාඞ් ලිශබ්දෙ, මාලච මානෙ, මාඞයච මානෙ, යන මේ ධාතූන්ගේ ග්‍රහණයයි. මිතඃ. ෂ්ඨා ගතිනිවෘත්තෞ ස්ථිතඃ. දිතවාන් දිතිඃ දිත්වා යනුද මෙසේයි. අණිති යනු කුමටය? දාතා දාතුං දාත්‍රම් යනාදි තන්හි ඉයාදෙශ නොවන පිණිසයි. [පාණිනිඃ 7. 4. 40.]

(මු-) **1084. ඡාශොර්වා.** (ඡාශොඃ 6 ·· වා 1.)

ඡිතඃ ඡාතඃ. ශිතඃ ශාතඃ.

(ස-) ඡාශොඃ, ගුණ නුවූ තකාරයා පරකල්හි ඡො-ශො යන ධාතුහට; වා, විකල්පයෙන් ඉයාදෙශ වන්නේය.

ඡොයලූනෙ (608) ඔකාරයහට ආකාර වේ, මෙයින් ඉ වේ. ඡිතඃ, පක්ෂයෙහි ඡාතඃ. ශොය නිශානෙ, ශිතඃ ශාතඃ. [පාණිනිඃ 7. 4. 42.]

(මු-) **1085. ශො ව්‍රතෙ නිත්‍යං.** (ශඃ 6. ව්‍රතෙ 7. නිත්‍යං 1.)

සංශිතං ව්‍රතං.

(ස-) ශඃ, ගුණනුවූ ක්තප්‍රත්‍යයාගේ තකාරයා පර කල්හි ශොධාතුහට; ව්‍රතෙ, ව්‍රත වාච්‍ය කල්හි; නිත්‍යං, නිත්‍යයෙන් ඉයාදෙශ වන්නේය.

ශොය නිශානෙ (608) ඔකාරයහට ආකාර වේ, සංශිතං ව්‍රතං. මේ ප්‍රයොගය ක්තප්‍රත්‍යය හටමය.

(මු-) **1086. ධාඤො හිඃ.** (ධාඤඃ 6. හිඃ 1.)

ධාඤො හිඃ ස්‍යාදණිති තෙ පරෙ. හිතඃ.

(ස-) අණිති තෙ පරෙ, ගුණ නුවූ තකාරයා පර කල්හි; ධාඤඃ, ධාධාතුහට; හිඃ ස්‍යාත්, හ්‍යාදෙශ වන්නේය.

ධා ක්ත, මෙයින් හි වේ, හිතඃ. හිතවාන්, හිතිඃ හිත්වා හිත්‍රිමං යනුද එසේමැයි. [පාණිනිඃ 7. 4. 42.]

(මු-) 1087. **චරඵලෝ'ද්‍ඃ.** (චර-ඵලඃ 6. අත් 1. උඃ 1.) අනයොා රකාර උඃ ස්‍යාදගුණේ තෙ. ප්‍ර-ඵුල්තඃ.

(ස-) අගුණේ තෙ, ගුණ රහිත තකාරයා පර කල්හි; අනයොඃ, චර-ඵල යන මේ ධාතූන් දෙදෙනාගේ; අකාරඃ, අකාරයතෙම; උඃ ස්‍යාත්, උකාර වන්නේය.

චර ගමනෙ යන මේ ධාතුහු කෙරෙන් ක්ත ක්තවතු ප්‍රත්‍යයන්ද, ක්ත්වාච්ප්‍රත්‍යයද පර කල්හි (554) වසො'රස්‍ය යන මේ ආදියෙන් ඉම්, නැවත අව්‍යවහිත තකාර රහිත බැවින් උකාර නුවූ කල්හි, චරිතඃ—චරිතවාන්—චරිත්වා කියාද වන්නේය. ත්‍යි කල කල්හි (1033) හච්තුතෙඃ යනාදියෙන් ඉම්නිෂෙධ වේ, මෙයින් අකාරයහට උකාර කල කල්හි, (228) දීඝ වේ, චූර්ත්‍යිඃ යනු වේ. ඤිඵලාභිදි, (1072) ඉම්නිෂෙධ කල්හි මෙයින් අකාරයහට උකාර වේ. ප්‍රඵුල්තඃ, ඵුල්තවාන්, ඵුල්තිඃ යනුද මෙසේමැයි. [පාණිනිඃ 7. 4. 89.]

(මු-) 1088. **දද්දෙද්‍'ධඃ.** (දත් 1. දඃ 6. අධඃ 6.)

දාසංඥකස්‍ය ධාවර්ජස්‍ය දත් ස්‍යාත් අගුණේ තෙ. දත්තඃ. අධඃ කිං, ධිතඃ.

(ස-) අගුණේ තෙ, ගුණරහිත තකාරයා පරකල්හි; ධාවර්ජස්‍ය, ධාධාතු රහිතවූ; දාසංඥකස්‍ය, දාසංඥක ධාතුහට; දත් ස්‍යාත්, දත්ආදෙශ වන්නේය.

දාලවනෙ, දාණ්දානෙ, ඩුදාඤ්දානෙ, දෙඞ්පාලනෙ, යන මේ ධාතූන් සතරදෙනාහට දත්ආදෙශව දත්තඃ යනු වේ, දත්තවාන් දත්තිඃ දත්ත්වා යන මෙහිද මෙසේම ආදෙශ වේ. ඩුදාඤ්දානෙ යන මේ ධාතුහු කෙරෙන්, දත්‍ර්මං කියාද වේ. අධඃ කිං, කුමටය? ධිතඃ යන තන්හි ධාවර්ජිත බැවින් දත් ආදෙශ නොවන හෙයිනි. ධෙට්පානෙ යන ධාතුහට ධා කල කල්හි (612) ධ්‍යාදෙශ වේ. ධිතඃ. [පාණිනිඃ 7. 4. 46.]

(මු-) 1089. **ග්‍ය ච ස්‍ය වා.** (ගි-අචඃ 5. ත 1. වා 1.)

ගෙරචඃ පරස්‍යධො දාසංඥකස්‍ය වා තඃ ස්‍යාදගුණේ තෙ. ප්‍රත්තඃ ප්‍රදත්තඃ.

(ස-) අගුණේ තෙ, ගුණරහිත තකාරයා පරකල්හි; ගෙරචඃ, ගිසංඥයා කෙරෙන් පරවූ අච්සංඥයා කෙරෙන්; පරස්‍ය, පරවූ; අධඃ, ධාධාතු රහිතවූ; දාසංඥකස්‍ය, දාසංඥක ධාතුහට; වා, විකල්පයෙන්; තඃ ස්‍යාත්, තකාරාදෙශ වන්නේය.

තකාරයා පර කල්හි ප්‍රපූර්ව දාසංඥක ධාතුහට මෙයින් තකාර වේ, ප්‍රත්තඃ, පක්‍ෂයෙහි ප්‍රදත්තඃ. අධඃ යනු කුමටය? ධෙටපානෙ යන මේ ධාතුහට ප්‍රධීතඃ යන මෙහි තකාර නො වන බැවිනි. අචඃ යනු කුමටය? නිර්දත්තඃ යන මෙහි ස්වර රහිතයා කෙරෙන් දාධාතුහට තකාර නොවන බැවිනි. [පාණිනිඃ 7. 4. 47.]

(මූ-) 1090. ඝො ද-තෙ ඝිවඃ. (ඝීඃ 1. ද-තෙ 7. ඝිවඃ 6.) නීත්තං, ඉවඃ කිං, ප්‍රත්තං.

(ස-) දතෙ, දධාතුහට ආදෙශ කරණලද තකාරයා පර කල්හි; ඝිවඃ, ඝිසංඥයා කෙරෙන් පරවූ ඉච්සංඥයාහට; ඝීඃ, දීර්ඝ වන්නේය.

වාශබ්ද දෙදෙනකුගේ මධ්‍යයෙහි පැවති බැවින් මේ සූත්‍රය ආදිවූ අෂ්ටසූත්‍රයන්ගේ නිත්‍යත්වයයි. නීත්තං යනු පූර්වසූත්‍රයෙන් දධාතුහට තකාර කල කල්හි මෙයින්, නි යන මෝහට දීර්ඝ වේ. නීත්තිඃ. පරීත්තං අනූත්තං යනුද මෙසේමැයි. ඉවඃ කිං, කුමටය? ප්‍රත්තං යන මෙහි ඉච් නොවන හෙයින් දීර්ඝ නොවීමයි. [පාණිනිඃ 6. 3. 124.]

(මූ-) 1091. ජග්ධො'දෙ යපි ච. (ජග්ධඃ 1. අදඃ 6. යපි 7. ච 1.)

අදෙ ජග්ධඃ ස්‍යාත් අගුණෙ තෙ යපි ච. ජග්ධං.

(ස-) අගුණෙ තෙ, ගුණරහිත තකාරයා පර කල්හිද; යපි ච, යප්ආදෙශය පරකල්හිද; අදඃ, අදධාතුහට; ජග්ධඃ ස්‍යාත්, ජග්ධාදෙශ වන්නේය.

අදලෘ භක්‍ෂණෙ යන ධාතුයි, ජග්ධං, යනු කන ලද්දේය යන අර්ථයි. ක්‍රියාපදත්වය කරණකොටගෙණම ප්‍රයොගකරණු ලබන්නාවූ අදධාතුහට ජග්ධාදෙශ වෙයි යන අර්ථයි, එහෙයින් පක්ව තණ්ඩුලාදියෙහි ප්‍රසිඬ වූයේ අන්නං යි වන්නේය. ජග්ධං යනු භක්‍ෂිතං යන අර්ථයි. ධාතුහට ජග්ධාදෙශ කල කල්හි (575) තකාරයහට ධකාර වේ, (64) පූර්ව ධකාරයහට දකාර වේ, යප්ආදෙශ කලකල්හි ප්‍රජග්ධ්‍ය යනු වේ, ක්ත්වාච් ප්‍රත්‍යය කල කල්හි පලමුකොට ජග්ධාදෙශ කල කල්හි පසුව යප්ආදෙශ කල කල සිඬවීම හැකි වූයේද මෙහි, යපි යි ග්‍රහණය, ක්ත්වාච්ප්‍රත්‍යයාගේ ස්ථානයෙහි යප්ආදෙශ කිරීමට පලමු ධාතුප්‍රකෘතිහට කිසිත් ක්‍රියාවක් නොවන්නේය යනු ප්‍රකාශකිරීම පිණිසයි, එහෙයින් විමුච්‍ය යන මේ ආදියෙහි

(211) කුඞ් නොවන්නේය, ප්‍රවිෂ්‍ය යනාදියෙහි ෂඞ්ආදෙශ නොවන්නේය (154) ප්‍රණිහ්‍ය යනාදියෙහි (237) ඪඞ් නොවන්නේය, ප්‍රලිහ්‍ය යනාදියෙහි (175) ඪකාර නොවන්නේය, ආපෘඡ්‍ය ප්‍රදීව්‍ය යන මෙහිද ශකාර ඌට් දෙක නොවෙත්. (814.) [පාණිනිඃ 2. 4. 36.]

(මු-) **1092. ෂෙ වාදිශේ ක්තඃ.** (ෂෙ 7. ච 1. ආදිශේ 7. ක්තඃ 1.)

ආදිශේ විහිතඃ ක්තෝ ෂෙ ස්‍යාත් ඊභාවයොගච. ප්‍රකෘතඃ කටං සඃ, ප්‍රකෘතඃ කටසෙතන. (1051) ක්‍ෂි ඉති ප්‍රක්‍ෂීණඃ සඃ. ප්‍රක්‍ෂීණං ප්‍රක්‍ෂිතං තෙන, ක්‍ෂීණඃ ක්‍ෂිතෝ'යං තපස්වී, ක්‍ෂීණායුඃ ක්‍ෂිතායුඃ ශත්‍රුඃ.

(ස-) ආදිශේ, ක්‍රියාරම්භයෙහි; විහිතඃ ක්තඃ, කරණලද ක්ත ප්‍රත්‍යයතෙම; ෂෙ, කර්තෘයෙහිද; ඊභාවයොගච, කර්මභාව දෙක්හිද; ස්‍යාත්, වන්නේය.

කර්තෘයෙහි ක්තයි ප්‍රකෘතඃ, කිරීමපිණිස පටන්ගත්තේය. කටං යනු අනුක්ත කර්මයි, සඃ යනු උක්ත කර්තෘයි. ප්‍රකෘතඃ කටසෙතන, යන්නෙහි මෙයින් කර්මයෙහි ක්තයි, මෙහි කටඃ යනු උක්ත කර්මයි, කිරීමට පටන්ගන්නාලද කටයයි. ක්‍ෂි ඉති, ක්‍ෂි ක්‍ෂී යනාදියෙන් දීඝීවේ, ක්‍ෂි ක්‍ෂයෙ, මෙයින් කර්තෘයෙහි ක්ත වේ, අකර්මක බැවින් දීඝීය නිත්‍යයි, ක්‍ෂි යන දීඝාන් තයා කෙරෙන් (1052) තකාරයහට නකාර වේ, (111) ණත්වයි, ප්‍රක්‍ෂීණඃ සඃ. ප්‍රක්‍ෂීණං ප්‍රක්‍ෂිතං තෙන, යන මෙහි භාවයෙහි ක්තයි, (1051) මෙහි විකල්පයෙන් දීඝියි, දීඝ නුවූ පක්‍ෂයෙහි තකාරයහට නකාරද නොවේ. ක්‍ෂීණඃ ක්‍ෂිතෝ'යං තපස්වී, යන මෙහි මෙයින් කර්තෘයෙහි ක්තයි, දීනභාවයෙහි විකල්ප යෙන් දීඝියි. වැරීම කරණකොට ගෙන දීනභාවප්‍රාප්ත තප ස්වියයි. ක්‍ෂීණායුඃ ක්‍ෂිතායුඃ ශත්‍රුඃ යන්නෙහිද ආක්‍රොෂයෙහි විකල්පයෙන් දීඝියි. ප්‍රක්‍ෂීණං ප්‍රක්‍ෂිතං යනාදිය භාවදෛන්‍යා ක්‍රොශයන් කෙරෙහි ක්‍රමයෙන් උදාහරණයෝයි. [පාණිනිඃ 6. 4. 71.]

(මු-) **1093. ගත්‍යර්ථාඞ් ශී ස්ථා ස වස ජන ජෘ ශ්ලිෂ රුහඃ.** (5.) එභ්‍යෝ ෂෙ ක්තඃ ස්‍යාත් ඊභාවයොගච. ගඞ්ගාං ගතඃ කෘෂ්ණං ප්‍රාප්තඃ, ශයිතඃ, ශෙෂමධිශයිතෝ විෂ්ණුඃ, වෛකුණ්ඨමධිෂ්ඨිතඃ, ශිවමුපාසිතඃ, හරිදිනමුපොෂිතඃ, රාමමනුජා

තො'ච්‍යුතඃ, විශ්වමනුජීර්ණෝ'නන්තඃ, ලක්ෂ්මීමාශ්ලිෂ්ටො මුකුන්දඃ, ගරුඩමධිරූඪො ගොවින්දඃ.*

(ස-) එභ්‍යඃ, ගත්‍යර්ථ ධාතු අකර්මකධාතු-ශී-ස්ථා-ආස-වස-ජන-ජෘ-ශ්ලිෂ-රුහ යන මේ ධාතූන් කෙරෙන් පරව; ෂෙ, කර්තෘයෙහිද; ඪභාවයොශ්ච, කර්ම භාව දෙක්හිද; ක්‍තඃ ස්‍යාත්, ක්‍තප්‍රත්‍යය වන්නේය.

ෂෙ, ච, ක්‍තඃ, යන මේ තුණ අනුවෘත්තීසි. පරසූත්‍රයෙන්ම සිඛකල්හි මෙහි ගත්‍යර්ථධාතූහුගේ ග්‍රහණය, ගත්‍යර්ථ ප්‍රාප්ත්‍යර්ථ දෙදෙනා තමා එකාර්ථ බැවින් දෙදෙනා කෙරෙන් කර්තෘයෙහි ක්‍තප්‍රත්‍යය වන්නේය. පරසූත්‍රයෙහි වනාහි එකම ගත්‍යර්ථයා කෙරෙන් ක්‍ත වන්නේය ප්‍රාප්ත්‍යර්ථයා කෙරෙන් වනාහි නො වන්නේය යනු හැඟවීම පිණිසයි. ශීස්ථාදි ධාතූන් අකර්මකත්ව යෙන්ම ලද කල්හි නැවත ගැන්ම යම්කිසි කාරණයෙකින් සකර්මකභාවය වූ කල්හිද කර්තෘයෙහි ක්‍තප්‍රත්‍යය ලැබීම පිණිසයි. ගතඃ යන මෙහි ගමධාතුහු කෙරෙන් මෙසින් ක්‍ත කළ කල (676) ඞම්ලොපය වේ, සර්වේ ගත්‍යර්ථාඃ ඥනාර්ථාඃ ප්‍රාප්ත්‍යර්ථාශ්ච, යී වචන බැවින්, ප්‍රාප්තඃ යන මෙහි ගත්‍යර්ථයෙන්ම කර්තෘයෙහි ක්‍ත වේ, ගඞ්ගාවට ගිය තැනැත්තේ කෘෂණ කරා පැමිණියේය යන අර්ථයි. ලබ්ධඃ යනුද එසේම වෙයි. ශයිතඃ යන මෙහිද අකර්මක බැවින් ශී ස්වප්නෙ යන ධාතුහු කෙරෙන් කර්තෘයෙහි ක්‍ත වේ, (554) ඉම්, (1068) ගුණ වේ, අකර්මකධාතුයි· හෙතෙම සයනය කෙළේය යන අර්ථයි. අධිශයිතඃ යන මොහුගේ ශෙෂම් සීද, අධිෂ්ඨිතඃ යන මොහුගේ වෛකුණ්ඨම් සීද අධිකරණාර්ථයෙහි (281) කර්මත්වයයි. අධිෂ්ඨිතඃ යන මෙහි (1083) ඞ් වේ, ශෙෂ යනු අනන්ත නාරජ්ජයි. වෛකුණ්ඨ, විෂ්ණුලොකයයි; ස්ථාධාතුයි. විෂ්ණුතෙම අනන්ත නාරජු කෙරෙහි සයනයකෙළේය. අධිෂ්ඨිතඃ යනුද එසේමයි. උපාසිතඃ යනු ආරාධනාර්ථය බැවින් සකර්මකත්වයයි, උප ආඞ් පූර්වක ආසධාතුහු කෙරෙන් කර්තෘයෙහි ක්‍තයි. එසේම භොෂමධ්‍යසිතඃ යනාදියෙහි අධිකරණයාගේ කර්මත්වයෙහිද කර්තෘයෙහි ක්ත වේ. උපොෂිතඃ යන මොහුගේ හරිදිනම් යී (282) කර්ම

---

* නාසති ඪං යෙෂාං තෙ අඪාඃ. ගත්‍යර්ථාශ්ච අඪාශ්ච ශීශ්ච ස්ථාශ්ච ආසශ්ච වසශ්ච ජනශ්ච ජෘශ්ච ශ්ලිෂශ්ච රුහ ච් තත් ත්‍යස්මාත්.

ඛ්‍යය ඇති කල්හිද කර්‍තෘයෙහි ක්ත වේ, මෙහි (1066) ඉම්, (661) ජි, ෂත්‍වය වේ, උපපූර්‍ව සධාතුයි. අනුජාතඃ අනුජීර්‍ණඃ, යි අනුපූර්‍වවූ ජන-ජෘ යන මේ ධාතූන්ගේ සකර්‍මකත්‍වයයි, පසුව ඉපදීම් ආදිය සමක්හුගේද එම කර්‍මය වෙයි. ජාතඃ යනු (1071) ඉම්නිෂෙධ කල්හි (655) ඩාආදෙශයි, ජනධාතුයි. ජීර්‍ණඃ, යි (1053) ඉම්නිෂෙධ කල්හි (628) ඉර් වේ, (228) දීර්‍ඝයි, ජෘ වයොහානෞ යන ධාතුයි. ආශ්ලිෂ්ටඃ අධිරූඪඃ, යිද සකර්‍මකභාවයෙහිද කර්‍තෘයෙහි ක්ත වේ. රූඪඃ යන මෙහි (175) හකාරයහට ඪකාරද, (575) තකාරයහට ධකාරද, (74) ධකාරයහට ඪකාරද,, (77) ඪකාරලොපයද පූර්‍වයහට දීර්‍ඝද වෙත්, ශ්ලිෂ ආලිඞ්ගනෙ, රුහ ජන්මප්‍රාදුර්‍භාවයොඃ යන ධාතූන්ගේ උදාහරණයෝයි. [පාණිනිඃ 3. 4. 72.]

(මු-) **1094. ධ්‍රෞව්‍යගත්‍යදනාර්‍ථාත් ධෙ ච.** (ධ්‍රෞව්‍ය-ගති-අදනාර්‍ථාත් 5. ධෙ 7. ච 1.)

නිශ්චලාර්‍ථාත් ගත්‍යර්‍ථාත් භොජනාර්‍ථාච්ච කෙතා ධෙ ස්‍යාත් ඪභාවෙ සෙ ච.*

මුකුන්දස්‍ය සිතමිදමිදං යාතං රමාපතෙඃ,
භුක්ත මෙතදනන්තස්‍යෙත්‍යූචු ගෝපෙත දිදෘක්‍ෂවඃ.

(ස-) නිශ්චලාර්‍ථාත්, නිශ්චලාර්‍ථයා කෙරෙන්ද; ගත්‍යර්‍ථාත්, ගමනාර්‍ථයා කෙරෙන්ද; භොජනාර්‍ථාච්ච, භොජනාර්‍ථයා කෙරෙන්ද ; ධෙ, අධිකරණයෙහිද ; ඪභාවෙ, කර්‍මය හා භාවය වාච්‍ය කල්හිද; සෙ ච, කර්‍තෘ වාච්‍ය කල්හිද; ක්තඃ ස්‍යාත්, ක්ත ප්‍රත්‍යය වන්නේය.

මුකුන්දස්‍ය, කෘෂ්ණහු විසින් ; ඉදං, මේ ලතාදියෙන් වැසුනාවූ කුඤ්ජයෙහි; ආසිතං, ඇසඹලඋපවෙශනෙ, නිශ්චලාර්‍ථය බැවින් අධිකරණයෙහි ක්තයි, ඉදං යි අධිකරණය උක්තයි, හිඳිනාලදී. රමාපතෙඃ, කෘෂ්ණහු විසින්; ඉදං, මේ කුඤ්ජයෙහි; යාතං, යාල ගතෞ, අධිකරණයෙහි ක්තයි, ඉදම් යි අධිකරණය උක්තයි, ගමන් කරණලදී. අනන්තස්‍ය, කෘෂ්ණහු විසින්; එතත්, මේ ගස්මුල්හි; භුක්තං, භුජෝ ධෞ ත්‍රාණෙ භක්‍ෂෙ, අධිකරණයෙහි ක්තයි, එතත් යි අධිකරණය උක්තයි, සුව අනුභවකරණලදී. දිදෘක්‍ෂවඃ, (මුකුන්දයා) දක්නාකැමතිවූ;

---

* ධ්‍රුවො නිශ්චලඃ, ධ්‍රුවස්‍ය භාවො ධ්‍රෞව්‍යං, ධ්‍රුව්‍යඤ්ච ගතිශ්ච අදනඤ්ච සමාහාරෙ තත් අර්‍ථො යස්‍ය ස තස්මාත්.

ගොප්‍යඃ, ගොපාලභාර්‍ය්‍යාවෝ; ඉති උණ්වුඃ, මෙසේ කීහු. සියලු තන්හි (306) කාමුක යනාදියෙන් කර්තෘයෙහි ණුකයි. කර්මය වාච්‍ය කල්හි උදාහරණ මෙසේයි, මුකුන්දෙන පීඨං අධ්‍යාසිතං, මථුරා යාතා, යාඥිකානානං භුක්තං. භාව වාච්‍ය කල්හි මෙසේයි, මුකුන්දෙන ආසිතං, යාතං, භුක්තං යනුයි. කර්තෘ වාච්‍ය කල්හි මෙසේයි, මුකුන්දඃ පීඨෙ ආසිතඃ, මථුරාං යාතඃ, යාඥිකානනං භුක්තඃ යනාදියයි.

(මූ-) **1095. ඥාර්චෙච්ඡාර්ථ ඤිච්ඡීලාදෙඃ සති.** (ඥා—ශීලාදෙඃ 5. සති 7.)

එභ්‍යො වර්ත්තමානෙ ක්තඃ ස්‍යාත් තෙෂු. විදිතඃ පූජිතඃ වාඤ්ඡිතඃ, ඉද්ධඃ ශීලිතඃ ශිවො'නුවර්ත්තිතෙ.*

(ස-) එභ්‍යඃ, ඥානාර්ථධාතු පූජාර්ථධාතු ඉච්ඡාර්ථධාතු ඉත්සංඥා ඤි යුක්ත ධාතු ශීලාදි ධාතු යන මොවුන් කෙරෙන් පරව; තෙෂු, ඒ කර්ම භාව කර්තෘ යන මේ අර්ථයන් කෙරෙහි; වර්ත්තමානෙ, වර්ත්තමානකාලයෙහි; ක්තඃ ස්‍යාත්, ක්තප්‍රත්‍යය වන්නේය.

සති යනු වර්ත්තමානකාලයෙහියි, අතීතයෙහිද වක්තව්‍යයි. මේ සූත්‍රය කාලමාත්‍රය විධානකෙරෙයි, කර්මාදිය වාච්‍ය කල්හි වනාහි යෙදෙන පරිද්දෙන් වන්නේය යන අර්ථයි. විද ඥානෙ, කර්මයෙහි ක්ත වේ, විදිතඃ, දන්නාලැබෙයි යන අර්ථයි. පූජක පූජෙ (1070) ඉහට ලොප් වේ, පූජිතඃ, පුදනු ලැබෙයි. වාඡි කාමෙ, වාඤ්ඡිතඃ, කැමතිවනු ලැබෙයි. මොවුන් කෙරෙහි කර්මයෙහි ක්තයි, ඤි ඉන්ධී දීප්තෞ, අකර්මක බැවින් (1093) කර්තෘයෙහි ක්තයි, (1071) ඉම්නිෂෙධයි, (567) නකාර ලොපයද, (575) තකාරයහට ධකාරද, (64) පූර්ව ධකාරය හට දකාරද වෙත්, ඉද්ධඃ, බබලයි යන අර්ථයි. ඤි ශීලසමාධෞ, කර්මයෙහි ක්ත කළ කල්හි, ශීලිතඃ, චිත්තයාගේ එකඟවය කරණුලැබෙයි යන අර්ථයි. ආදිශබ්දය හෙතුකොටගෙන, ඤි රක්ෂපාලනෙ, රක්ෂිතඃ යනාදියයි. ගණපාඨයෙහි ශීලාදිහුද ඤිකාරානුබන්ධයෝයි.

(මූ-) **1096. ඝී-ප-ම-වත්-ක්වසු-කානෞ.** (ඝී-ප-ම-වත් 1.. ක්වසු-කානෞ 1..)

---

* ඥා ඥානං, ඥානශ්ච අර්චා ච ඉච්ඡා ච ඥාර්චෙච්ඡාඃ අර්ථා යෙෂාං තෙ ඥාර්චෙච්ඡාර්ථාඃ. ඤිරිත් යස්‍ය ස ඤිත්, ශීල (ධාතුඃ) ආදිර් යස්‍ය ස ශීලාදිඃ. තතඃ ඥාර්චෙච්ඡාර්ථාශ්ච ඤිච්ච ශීලාදිශ්චෙති තස්මාත්.

ධාරෙරතෞ ක්‍රමාත් ඨණඃ පමවත් සතඃ. බභජ්වාන්, ජජාගන්වාන් ජජාගෘවාන්, දුද්‍රූවාන් දිදිවාන්, විවිශ්වාන් විවිචජ්වාන්.

(ස-) ධෞඃ, ධාතුහු කෙරෙන්; ඨණඃ, ඕසංඥයහට; පමවත්, පරස්මෛපද ආත්මනෙපද දෙක මෙන්; එතෞ, මේ කවසු-කාන දෙදෙන ; ක්‍රමාත්, ක්‍රමයෙන් ; සතඃ, අතීත කාලයෙහි වන්නාහ. ඕ-පමෙඉව ඕ-පමවත්, එහෙයින් අතීතකාලයෙහි කර්තෘ වාච්‍ය කල්හි පරස්මෛපද යොග්‍යවූ ධාතුහු කෙරෙන් කවසුප්‍රත්‍යයද ආත්මනෙපද යොග්‍යවූ ධාතුහු කෙරෙන් කාන ප්‍රත්‍යයද උභයපද යොග්‍යයන් කෙරෙන් කවසු කාන දෙකද වන්නේය. කර්මයද භාවයද වාච්‍ය කල්හි කානප්‍රත්‍යය වන්නේය යන අර්ථයි. කවසු කාන දෙදෙනාගේ ඉත්සංඥ-කකාරය ගුණ නොවීම පිණිසයි, උකාරය ලකුණ පිණිසයි. බභජ්වාන් යනු භන්ජ, මෙයින් කවසු, (567) නකාරලොපයද, (558) ද්විත්වද, (564) ඛිසංඥයාගේ පරභාගලොපාදියද, බභජ්වස් ශබ්දයා කෙරෙන් සිද, (192) ඉත්සංඥ උකාර බැවින් නුම්ද, නස්අන්ත බැවින් (164) දීර්ඝද, (193) සකාර ලොපයද වෙත්. එසේම ස්ත්‍රීලිඞ්ගයෙහි (257) උකාරය ඉත් බැවින් ඊප්ද, (229) වකාරයහට උකාරද වෙත්, බභජුෂී. ජාගෘ කවසු, ද්විත්වාදියයි, (699) විකල්පයෙන් ගුණ වේ, පෙරමෙන් සිඬකට යුතු, ජජාගර්වාන්, පක්‍ෂයෙහි ජජාගෘවාන්. දිව කවසු, (814) වකාරයහට ඌට්, ද්විත්වාදිය වේ, දුද්‍යූවස්, සිව්භක්තිව පෙර මෙන් සිඬකළ කල්හි, දුද්‍යූවාන්, පක්‍ෂයෙහි (642) වකාර ලොපය කළ කල්හි, දිදිවාන්. එසේම විචඡ-කවසු, ඡකාරයහට (814) විකල්පයෙන් ශකාර වේ, විවිශ්වාන්, පක්‍ෂයෙහි විවිච්ඡ්වාන්. [පාණිනිඃ 3. 2. 106, 107.]

(මු-) **1097. වසො ඝසෙකාජ්ජිනාත ඉම්.** (වසොඃ 6. ඝස-එකාච්-ස-ඉන-ආතඃ 5. ඉම් 1.)

ඝස එකාචො'ත්‍යේතා ජින ආදන්තාච්ච වසො රිම් ස්‍යාත්, නාන්‍යතඃ. ජක්‍ෂිවාන් ආදිවාන් ආරිවාන් ඊයිවාන් දදිවාන්.*

(ස-) ඝසඃ, ඝස්ආදෙශයා කෙරෙන්ද ; එකාචඃ, එකස්වර ධාතුන් කෙරෙන්ද; අතේත්‍රඃ, සෘධාතුහු කෙරෙන්ද; ඉනඃ, ඉන්ධාතුහු කෙරෙන්ද ; ආදන්තාච්ච, ආකාරාන්ත ධාතුහු කෙරෙන්ද පරවූ ; වසොඃ, වසුප්‍රත්‍යයහට ; ඉම් ස්‍යාත්, ඉම්

* ඝස ච එකාචච ඍශ්ච ඉන ච ආච්ච තස්මාත්.

ආගම වන්නේය ; අන්‍යතඃ, අන්‍ය ධාතුහු කෙරෙන් ; න, ඉම් ආගම නොවන්නේය.

සස් ආදෙශයා වෙනම ගැන්ම හෙතුකොටගෙණ, එකාච් යන්නහුගේ ගැන්ම ද්විත්ව කළ කල්හිද යමක් එකස්වර ශෙෂ වේද ඔහුම ගතයුතුය යනු සඳහා වෙයි. මේ ධාතුන් කෙරෙන්ම වසුප්‍රත්‍යයාගේ ස්ථානයෙහි ඉම් වෙයි, අන්‍ය ධාතුන් කෙරෙන් ඉම් නොවෙයි යනු නියමයි. ජක්ෂිවාන් යන මෙහි අද ක්වසු, (674) ඝස්‍ලෘං වායන්නෙන් ඝස් ආදෙශ කළ කල්හි මෙයින් ඉම්, ද්විත්වාදිය කළ කල්හි, (230) උඞ්හට ලොප් වේ, (64) ඝකාරයහට කකාරද, (111) ෂත්වයද වෙත්, ජක්ෂිවස් ශබ්දයෙන් සි කළ කල්හි සිහට ලොප්ව-නුම්ව-නස් අන්තය හට දීර්ඝව-සකාරලොපය වී-ජක්ෂිවාන් යනු වේ, පක්ෂයෙහි අද ධාතුහට ද්විත්ව කළ කල්හි (564) ඛිසංඥයාගේ දකාරලොපයද අකාර දෙක සන්ධිද වෙත්, එකල්හි එකස්වර ධාතු බැවින් මෙයින් ඉම් වේ, ආදිවස් ශබ්දයා කෙරෙන් පළමු මෙන් සිබ කළ කල්හි ආදිවාන් යනු වේ. එසේම යජ ක්වසු-ද්විත්වද, ඛි හටද මූලයහටද ජන්‍යාදෙශද, එකස්වර බැවින් මෙයින් ඉම්ද වෙත්, සිබ කල්හි ඊජිවාන්. වසධාතුවෙන් එසේම සිබකළ කල්හි ඌෂිවාන්. එසේම ත්‍යඵල යනාදියෙන් ඛිහට ලොප් කළ කල්හි, පෙචිවාන්-හෙජිවාන් යනාදිය වේ, ඍධාතු, ක්වසු, ද්විත්වද, ඛිසංඥ ඍකාරයහට අකාරද (615) මූලයහට ගුණද, අකාරයන්ට සන්ධිද වෙත්, ආරිවාන්. ඉණ්ක්වසු, ද්විත්වද, (683) ඛිහට දීර්ඝද, (681) මූලයහට යකාරදවෙත්, ඊයිවාන්. දාධාතු ක්වසු, ද්විත්වාදියද, (701) ශ්නාදෙවත්‍යඃ යනාදියෙන් ආකාරලොපයද වෙත්, දදිවාන්. [පාණිනිඃ 7. 2. 68.]

(මූ-) 1098. හන-ගම-දෘශ-විශ-විදෙදා වා. (හන—විඥඃ 5. වා 1.) එභ්‍යො වසො රිම් ස්‍යවා.

ජඝ්නිවාන් ජඝන්වාන්, ජග්මිවාන් ජගන්වාන්, දදෘශිවාන් දදෘශ්වාන්, විවිශිවාන් විවිශ්වාන්, විවිදිවාන් විවිද්වාන්.

(ස-) එභ්‍යඃ, හන-ගම-දෘශ-විශ-විද යන මේ ධාතුන් කෙරෙන් පරවූ; වසොඃ, වසුප්‍රත්‍යයාහට; වා, විකල්පයෙන්; ඉම් ස්‍යාත්, ඉම් වන්නේය.

හන ක්වසු, මෙයින් විකල්පයෙන් ඉම්, ද්විත්වාදියද, (230) උඞ්ලොපයද, (189) ඝ්න යන්නහට ඝ්නද වෙත්, ජඝ්නිවාන්, පක්ෂයෙහි (679) හන්යන්නහුගේ හකාරයහට ඝකාරවේ, ජඝ

ත්වාන්. ගම ක්වසු, උඩ්ලොපය කළ කල්හි, ජග්මිවාන්, පක්ෂයෙහි (202) මකාරයහට නකාර වේ, ජගන්වාන්. දෘශ ක්වසු, දදෘශිවාන්, පක්ෂයෙහි දදෘශවාන්. විශ ක්වසු, විවිශිවාන්, පක්ෂයෙහි විවිශවාන්. වින්ද ක්වසු, (567) නකාරලොපය වේ, විවිදිවාන්, පක්ෂයෙහි විවිවාන්. [පාණිනිඃ 7. 2. 68.]

(මු-) 1099. දෘශ්වාන් සාහ්වාන් මීඪ්වාන්. (1...)

එතෙ වස්වන්තා නිපාත්‍යන්තෙ.

(ස-) වස්වන්තාඃ, වසුප්‍රත්‍යයාන්තවූ; එතෙ, දෘශවාන් සාහ්වාන් මීඪ්වාන් යන මොව්හු; නිපාත්‍යන්තෙ, නිපාතනයකරනු ලැබෙත්.

දෘශාඞ් දෘනෙ, තාලව්‍යාන්තයි, කිසිකෙනෙක් දන්ත්‍යාන්තය ගණිත්, ක්වසු වේ, නිපාතනයෙන් සිඬයි, දෘශ්වාන් යනු වේ. සහජඩශකෙනෟ, සාහ්වාන්. මිහෘ සෙවනෙ, ක්වසු-මීඪ්වාන්.

(මු-) චක්‍රාණඃ ජජාගරාණඃ ජජාග්‍රාණඃ අනූචානඃ.

(ස-) කානප්‍රත්‍යය උදාහරණ කෙරේ, කෘඤ්ධාතුහු කෙරෙන් කර්තෘයෙහි හෝ කර්මයෙහි කානප්‍රත්‍යය වෙයි, ද්විත්වද, ඛිසංඥයාහට කායඞ්ද, ඍකාරයාහට රකාරද, ණත්වයද වෙත්, චක්‍රාණඃ. ජාගෘධාතුහු කෙරෙන් කර්මයෙහි කානද, ද්විත්වාදිසද, (699) විකල්පයෙන් ගුණද වෙත්, ජජාගරාණඃ, පක්ෂයෙහි ඍකාරයහට රකාරාදිය වේ, ජජාග්‍රාණඃ. අනුපූර්ව බ්‍රෑ, කර්තෘයෙහි කානප්‍රත්‍යය වන්නේය, (725) බ්‍රෑහට වචාදෙශයි, ද්විත්වාදියයි, (651) ඛිහට ජාදෙශයි, (661) මූලයහට ජාදෙශයි, අනූචානඃ, අඞ්ගසහිත වෙද හදාරන්නෙක්. [පාණිනිඃ 6. 1. 12.]

(මු-) 1100. කී-ප-ම-වත් ශතෘ-ශානෞ. (කී-ප-ම-වත් 1 .. ශතෘ-ශානෞ 1 ..)

ධොරෙතෞ ක්‍රමාත් ක්‍යඃ ප-ම-වත් සතඃ. පචන්.

(ස-) ධොඃ, ධාතුහු කෙරෙන් පරව ; එතෞ, මේ ශතෘ ශාන දෙදෙන; ක්‍යඃ, කීසංඥයාහට; පමවත්, පරස්මෛපද ආත්මනෙපද දෙක මෙන්; ක්‍රමාත්, පිළිවෙළින්; සතඃ, වන්නාහ. වර්ත්තමාන කාලයෙහි කර්තෘ වාච්‍ය කල්හි පරස්මෛපදයොග්‍ය ධාතුහු කෙරෙන් ශතෘප්‍රත්‍යයද ආත්මනෙපද යොග්‍ය ධාතුහු කෙරෙන් ශානප්‍රත්‍යයද උභයපද ධාතුහු කෙරෙන් උභයපදයද වන්නේය, එසේම කර්මයද භාවයද වාච්‍ය කල්හි සියලු ධාතූන් කෙරෙන් ශානප්‍රත්‍යය වන්නේය යන අර්ථයි.

ශකාරය ඉත් බැවින්, රසංඥයි, ඉත් පකාර රහිත බැවින්ද ඩි වේ, ශතෘප්‍රත්‍යයාගේද ඍකාර ඉත්සංඥය ලකුණ පිණි සයි, මොවුන්ගේ ප්‍රයොගයෙහි ක්‍රියාසමාප්තියක් නැත්තේය යනු දතයුතු. පචන් යනු ඩුපචෂ්ගේ පච පාකෙ, ශතෘ-(541) ශප්, (543) අකාරලොපය වේ, පචත්ශබ්දයයි, සි කළ කල්හි ඍකාරය ඉත් බැවින් (192) නුම්, (193) සංයොගාන්ත ලොප යයි, පචන්. ස්ත්‍රීලිඞ්ගයෙහි ඍකාර ඉත්බැවින් (257) ඊප්, (245) නුම්, පචන්ති යනු වේ. [පාණිනිඃ 3. 2. 124.]

(මු-) **1101. ශානෙනො මක්.** (ශානෙ 7. අතඃ 6. මක් 1.) අකාරස්‍ය මක් ස්‍යාත් ශානෙ. පචමානඃ.

(ස-) ශානෙ, ශානප්‍රත්‍යයා පරකල්හි; අකාරස්‍ය, අකාරයා ගේ ස්ථානයෙහි ; මක් ස්‍යාත්, මක්ආගම වන්නේය.

මක්යන්නහුගේ නකාරය ඉත්, පචමානඃ යන මෙහි කර්‍මයෙහි ශාන, ශප්, මෙයින් මක්. කර්‍මයෙහි විප්‍රෙණ පච්‍යමාන ඔදනඃ යනු වේ. [පාණිනිඃ 7. 2. 82.]

(මු-) **1102. ඊ'දාසඃ.** (ඊ 1. ආ 1. ආසඃ 5. අස්‍ය 6.) ආසඃ පරස්‍යස්‍ය (ශානස්‍ය) ආ ඊ ස්‍යාත්. ආසීනඃ.

(ස-) ආසඃ පරස්‍ය, ආසධාතුහු කෙරෙන් පරවූ; අස්‍ය, මේ ශානප්‍රත්‍යයාගේ; ආ, ආකාරයතෙම; ඊ ස්‍යාත්, ඊකාර වන්නේය.

ආසඩ්ලුඋපවෙශනෙ, කර්‍මයෙහි ශානද, (541) ශප්ද, (543) අකාරලොපයද, මෙයින් ආකාරයහට ඊකාරද වෙත්, ආසීනඃ. [පාණිනිඃ 7. 2. 83.]

(මු-) **1103. වෙතෙතඃ ශතුඃ ක්වසුර්වා.** (වෙතෙතඃ 5. ශතුඃ 6. ක්වසුඃ 1. වා 1.)

විදඃ පරස්‍ය ශතුඃ ක්වසුඃ ස්‍යාවා. විද්වාන් විදන්.

(ස-) විදඃ පරස්‍ය, විදධාතුහු කෙරෙන් පරවූ; ශතුඃ, ශතෘ ප්‍රත්‍යයාහට; වා, විකල්පයෙන්; ක්වසුඃ ස්‍යාත්, ක්වසු වන්නේය.

ක්වසුප්‍රත්‍යයා තමා ශතෘප්‍රත්‍යයාගේ ස්ථානයෙහි ජාතභාවය කරණකොටගෙන ලිඩ්වයද අතීතාර්ථයද නොවන්නේය. විද ලෘඥානෙ, ශතෘ, ඔහුගේ ස්ථානයෙහි ක්වසු, විද්වස් ශබ්දයයි, එයින් සි, (192) නුම්ද, (164) දීර්ඝද, (193) සංයොගාන්තලොප යද වෙත්, විද්වාන් යනු වේ, පක්ෂයෙහි විදන් යනු වේ. [පාණි නිඃ 7. 1. 36.]

(මූ-) **1104. ශක්තිවයස්තාච්ඡීල්‍යෙ ශතෘ ශානඃ.** (ශක්ති-වයස්-තාච්ඡීල්‍යෙ 7. ශතෘ 6. ශානඃ 1.)

ශත්‍රුං නිඝ්නානඃ, කවචං බිභ්‍රාණඃ, භොගං භුඤ්ජානඃ.

(ස-) ශක්තිවයස්තාච්ඡීල්‍යෙ, සාමර්ථ්‍යය යෞවනාදිය තත්ස්වභාවත්වය යන මේ අර්ථයන් කෙරෙහි; ශතෘ, ශතෘප්‍රත්‍යයාගේ ස්ථානයෙහි; ශානඃ, ශානප්‍රත්‍යය වන්නේය.

ශක්ති යනු සාමර්ථ්‍යයයි, වයො යනු යෞවනාදියයි, තාච්ඡීල්‍ය නම් තත්ස්වභාවත්වයයි. ශත්‍රුං නිඝ්නානඃ, යන මෙහි නි පූර්ව හනධාතු, ශතෘ, ශක්ත්‍යර්ථයෙහි ශතෘස්ථානයෙහි මෙයින් ශාන, (670) ශප්හට ලොප්ද, (230) උඩ්ලොපයද, (189) හ්නයන්න හට ඝ්නද වෙත්. කවචං (වර්ම) බිභ්‍රාණඃ යනු භෘධාතු, ශතෘ, යෞවනවූ වයස්හි යන අර්ථයෙහි ශතෘස්ථානයෙහි මෙයින් ශාන, (726) හ්වාදි රෙ ඊඃ, ද්විත්වයි, බිසංඥ භකාරයහට (559) බකාරද, (729) බිහට බිද, (107) ණත්වයද වෙත්. භොගං භුඤ්ජානඃ යන මෙහි භුජ-ශතෘ, තත්ස්වභාවාර්ථයෙහි ශතෘ ස්ථානයෙහි ශාන, රුධාදි බැවින් (738) ශ්නාණ්, (759) නණ් යන්නහට න් යන්නද, ඕහට (46) ඤකාරද වෙත්. [පාණිනිඃ 3. 2. 129.]

(මූ-) **1105. තී-ප-ම-වත් ස්‍යතෘ-ස්‍යමානෞ.** (තී-ප-ම-වත් 1 .. ස්‍යතෘ-ස්‍යමානෞ 1 ..)

ධො රෙතෞ ක්‍රමාත් ත්‍යඃ ප-ම-වත් සතඃ. කරිෂ්‍යන් කරිෂ්‍යමාණඃ.

ඉති කතාදිපාදඃ.

(ස-) ධොඃ, ධාතුහු කෙරෙන්; එතෞ, ස්‍යතෘ ස්‍යමාන යන මේ ප්‍රත්‍යයෝ; ත්‍යඃ, තීසංඥයහට; පමවත්, පරස්මෛපද ආත්මනෙපද මෙන් ; ක්‍රමාත්, පිළිවෙළින් ; සතඃ, භවිෂ්‍යත් කාලයෙහි වන්නාහ.

භවිෂ්‍යත්කාලයෙහි කර්තෘයෙහි පරස්මෛපදයෙහිවූ ධාතුන් කෙරෙන් ස්‍යතෘප්‍රත්‍යයද ආත්මනෙපදයෙහි විශ්‍යුතුවූ ධාතුන් කෙරෙන් ස්‍යමානප්‍රත්‍යයද උභයපදයෙහි ධාතුන් කෙරෙන් ප්‍රත්‍යයවයද වන්නේය. එසේම කර්මයද භාවයද වාච්‍ය කල්හි ස්‍යමානප්‍රත්‍යය වන්නේය යන අර්ථයි. කෘධාතු-ස්‍යතෘ, (617) ඉම්, ගුණද, ෂත්වයද වෙත්, කරිෂ්‍යන්, ස්‍යමානප්‍රත්‍යය වේ, කරිෂ්‍යමාණඃ.

කතාදිපාදය නිමි.

ඉෂ්ණිවාදිපාදඃ.

(මු-) 1106. **ඤිභ්‍රාජ භූ සහ රුච වර වෘධ වෘත ප්‍රජනා පත්‍රපාලංකෘනිරාකෘන් මද පත පච ඉෂ්ණු සෙ.** (ඤි—පචඃ 5. ඉෂ්ණුඃ 1. සෙ 7.)

එභ්‍යඃ ඉෂ්ණුඃ ස්‍යාත් සෙ. කාරයිෂ්ණුඃ භ්‍රාජිෂ්ණුඃ භවිෂ්ණුඃ සහිෂ්ණුඃ රොචිෂ්ණුඃ චරිෂ්ණුඃ වර්ධිෂ්ණුඃ වර්තිෂ්ණුඃ ප්‍රජනිෂ්ණුඃ අපත්‍රපිෂ්ණුඃ අලඞකරිෂ්ණුඃ නිරාකරිෂ්ණුඃ උන්මදිෂ්ණුඃ උත්පතිෂ්ණුඃ උත්පචිෂ්ණුඃ.*

(ස-) එභ්‍යඃ, ඤිප්‍රත්‍යයාන්තය භ්‍රාජ-භූ-සහ-රුච-වර-වෘධ-වෘත-ප්‍රපූර්ව ජන-අපපූර්ව ත්‍රප-අලම්පූර්ව කෘ-නිර්-ආපූර්ව කෘ-උත් පූර්ව මද-පත-පච යන මේ ධාතූන් කෙරෙන් පරව ; සෙ, කර්තෘවිෂයෙහි; ඉෂ්ණුඃ ස්‍යාත්, ඉෂ්ණුප්‍රත්‍යය වන්නේය.

මෙහි තාච්ඡීල්‍යවිෂයෙහි ඉෂ්ණුප්‍රත්‍යය වන්නේය යනු වක්තව්‍යයි, තාච්ඡීල්‍යවිෂය (1132) ඤවයං ශංවිසංප්‍රාත් යනාදි සූත්‍රය අන්තකොට ඇති සූත්‍රයන් කෙරෙහි සම්බන්ධ කටයුතු වෙයි, එහෙයින් කාරයිතුං ශීලමස්‍ය යන මේ ආදි වාක්‍යයෙහි කෘ ධාතුහු කෙරෙන් ඤිප්‍රත්‍යය වේ, වෘද්ධියි, කාරියන්නහට ධාතු සංඥයි, මෙයින් කියනලද වාක්‍යයෙහි ඉෂ්ණු, ගුණද, අය්ආදෙශද වෙත්, කාරයිෂ්ණුඃ. භ්‍රාජ ඩුණ්සෘටු දීප්තෞ, භ්‍රාජිතුං ශීලමස්‍ය, ඉෂ්ණු, භ්‍රාජිෂ්ණුඃ. භූසත්තායාං, භවිෂ්ණුඃ. සහශක්තෞ, සහිෂ්ණුඃ. රුචඩඤද්‍යුතෞ ප්‍රීතිප්‍රකාශයොඃ, රොචිෂ්ණුඃ. චරගතෞ අදනෙ, චරිෂ්ණුඃ. වෘධ උඩවඞවෘධෞ වර්ධිෂ්ණුඃ. වෘත ඩඋවඞ වර්තනෙ, වර්තිෂ්ණුඃ. ප්‍රපූර්ව ජන ජනනෙ, ප්‍රජනිෂ්ණුඃ. අපපූර්ව ත්‍රප ලජ්ජායාං අපත්‍රපිෂ්ණුඃ. අලම්පූර්ව කෘ-අලඞකරිෂ්ණුඃ. නිර්-ආපූර්ව කෘ-නිරාකරිෂ්ණුඃ. උත්පූර්ව මද ස්තුතිමොදමදස්වප්නකාන්තිගතිෂු ජාඩ්‍ය ච, උන්මදිෂ්ණුඃ. උත්පූර්ව පත ගත්‍යාං ච, උත්පතිෂ්ණුඃ. උත්පූර්ව පච පාකෙ, උත්පචිෂ්ණුඃ. [පාණිනිඃ 3. 2. 136—138.]

(මු-) 1107. **ෂ්ණුක් භුජෙඃ.** (ෂ්ණුක් 1. භුජෙඃ 5.)

ආභ්‍යාං ෂ්ණුක් ස්‍යාත් සෙ. භූෂ්ණුඃ ජිෂ්ණුඃ.

---

* ප්‍රාත් ජන ප්‍රජන, අපාත් ත්‍රප අපත්‍රප, අලම් කෘ අලඞකෘ, නිරඃ ආ නිරා තස්මාත් කෘ නිරාකෘ, මද ච පත ච පච චෙති මදපතපච, උදෙ මදපතපච උන්මදපතපච. තතඃ ඤිශබ්ද භ්‍රාජ ශබ්දාද්‍යදි වන්වෙ තස්මාත්.

(ස-) ආභාෟං, භූ-ජි යන මේ ධාතුහු දෙදෙනා කෙරෙන්; සෙ, කර්ත්‍රුර්ථයෙහි; ඡ්ණුක් සහත්, ඡ්ණුක්ප්‍රත්‍යය වන්නේය.

භූධාතු, මෙයින් ඡ්ණුක්, භූෂ්ණුඃ. ජිජයෙ, ඡ්ණුක්, ජිෂ්ණුඃ. ඡ්ණුක්ප්‍රත්‍යයා තමා ඉත් කකාරවත් බැවින් (1053) ව්‍යෘද්ධි යනාදියෙන් දෙතන්හි ඉම්නිෂෙධ වේ, ගුණ නොවේ. [පාණිනිඃ 3. 2. 139.]

(මු-) 1108. **ග්ලා ම්ලා ස්ථා ක්‍ෂි පච පරිමෘජඃ ස්නුඃ.** (ග්ලා—පරිමෘජඃ 5. ස්නුඃ 1.)

එභ්‍යඃ ස්නුඃ සහත් සෙ. ග්ලාස්නුඃ ම්ලාස්නුඃ ස්ථාස්නුඃ ක්‍ෂෙෂ්ණුඃ පක්ෂ්ණුඃ පරිමාර්ක්ෂ්ණුඃ.

(ස-) එභ්‍යඃ, ග්ලා-ම්ලා-ස්ථා-ක්‍ෂි-පච-පරිපූර්ව මෘජ යන මේ ධාතුන් කෙරෙන් පරව; සෙ, කර්ත්‍රුර්ථයෙහි; ස්නුඃ සහත්, ස්නුප්‍රත්‍යය වන්නේය.

ග්ලෛ හර්ෂක්‍ෂයෙ, මෙයින් ස්නු වේ, (608) ආකාරාදෙශ වේ, ග්ලාස්නුඃ. ම්ලෛ කාන්තිසංක්‍ෂයෙ, ම්ලාස්නුඃ. ෂ්ඨා ගතිනිවෘත්ත්‍යෞ ස්ථාස්නුඃ. ක්‍ෂි ක්‍ෂයෙ, ගුණද, ෂත්වයද, ණකාරද වෙත්, ක්‍ෂෙෂ්ණුඃ. පච පාකෙ, (211) කුඞ, ෂකාර ණකාර දෙක වෙත්, පක්ෂ්ණුඃ. පරිපූර්ව මෘජූලෂශුද්ධෞ, ඌකාරය ඉත් බැවින් ඉම් නොවූ පක්‍ෂයෙහි (649) වෘද්ධි, (154) ෂඞ්ආදෙශද, (602) ෂකාරයහට කකාරද, කකාරයා කෙරෙන් ෂකාරද, ණකාරද වෙත්, පරිමාර්ක්ෂ්ණුඃ. මේ ධාතුහුගේ ඉම් පක්‍ෂයෙහි ප්‍රයොග නොදක්නාලැබේ.

(මු-) 1109. **ක්‍ෂිප ත්‍රස ගෘධ ධෘෂඃ ක්නුඃ.** (ක්‍ෂිප—ධෘෂඃ 5. ක්නුඃ 1.)

එභ්‍යඃ ක්නුඃ සහත් සෙ. ක්‍ෂිප්නුඃ ත්‍රස්නුඃ ගෘධ්නුඃ ධෘෂ්ණුඃ.

(ස-) එභ්‍යඃ, ක්‍ෂිප-ත්‍රස-ගෘධ-ධෘෂ යන මේ ධාතුන්කෙරෙන් පරව; සෙ, කර්ත්‍රුර්ථයෙහි; ක්නුඃ සහත්, ක්නුප්‍රත්‍යය වන්නේය.

ක්‍ෂිප ප්‍රෙරණෙ, මෙයින් ක්නු වේ, ප්‍රත්‍යයාගේ කකාරය ඉත් බැවින් ඉම්ද ගුණද නොවේ, ක්‍ෂිප්නුඃ. ත්‍රස උද්වෙගෙ, ත්‍රස්නුඃ. ගෘධ අභිකාංක්‍ෂායාං ගෘධ්නුඃ. ධෘෂ, ණත්වය වේ, ධෘෂ්ණුඃ. [පාණිනිඃ 3. 2. 136—138.]

(මු-) 1110. **ශෘ ස්ථා භූ කම ගම හන ලෂ වෘෂ පත පදෙ ඍකඃ.** (ශෘ—පදඃ 5. ඍකඃ 1.)

එභ්‍යො ඍකඃ සහත් සෙ. ශාරුකඃ ස්ථායුකඃ භාවුකඃ කාමුකඃ ගාමුකඃ ඝාතුකඃ ලාෂුකඃ වර්ෂුකඃ පාතුකඃ පාදුකඃ.

(ස-) එභ්‍යඃ, ශෘ-ස්ථා-භූ-කම-ගම-හන-ලෂ-වෘෂ-පත-පද යන මේ ධාතූන් කෙරෙන් පරව; සෙ, කර්තෘවීයෙහි; උකඤ් ස්‍යාත්, උකඤ්ප්‍රත්‍යය වන්නේය.

ශෘ හිංසායාං උකඤ් වේ, උකඤ්ප්‍රත්‍යයාගේ ඤකාරය ඉත් බැවින් (577) වෘද්ධි, ශාරුකඃ. ස්ථා, උකඤ්, (924) යුක් වේ, ස්ථායුකඃ. භූ-භාවුකඃ. කම ස්පෘහෙ, කාමුකඃ. ගම-ගාමුකඃ. හන හිංසා ගත්‍යොඃ, (679) හකාරයහට ඝකාරද, (801) හන ධාතුහුගේ නකාරයහට තකාරද වෙත්, ඝාතුකඃ. ලෂ ඉච්ස් පෘහි, ලාෂුකඃ. වෘෂ සෙචනෙ, වර්ෂුකඃ. පත ගතෞ, පාතුකඃ. පද ගතෞ, පාදුකඃ. [පාණිනිඃ 3. 2. 154.]

(මූ-) **1111. හිඤ්ඣ-ජල්ප-කුට්ට-ලුණ්ට-වෘඞ්ඞඃ ෂාකඃ.** (හි ඤ්ඣ—වෘඞ්ඞඃ 5. ෂාකඃ 1.)

එභ්‍යඃ ෂාකඃ ස්‍යාත් සෙ. හිඤ්ඣාකී ජල්පාකී කුට්ටාකී ලුණ්ටාකී වරාකී.

(ස-) එභ්‍යඃ, හිඤ්ඣ-ජල්ප-කුට්ට-ලුණ්ට-වෘඞ්ඞ යන මේ ධාතූන් කෙරෙන් පරව; සෙ, කර්තෘවීයෙහි; ෂාකඃ ස්‍යාත්, ෂාකප්‍රත්‍යය වන්නේය.

හිඤ්ඣ යාච්ඤායාං, මෙහි ෂාකප්‍රත්‍යයාගේ ෂකාරය ඉත් බැවින් (257) ඞීප් වේ, හිඤ්ඣාකී. ජල්ප ව්‍යක්තායාං වාචි, ජල්පාකී. කුට්ට ඡෙදනෙ කුත්සායාං, කුට්ටාකී. ලුණ්ටකි අවඥෙයෙ, ලුණ්ටාකී. වෘනගඞුවරණෙ වරාකී. [පාණිනිඃ 3. 2. 155.]

(මූ-) **1112. පති ගෘහි ස්පෘහි ශීඞ ආලුඃ.** (පති—ශීඞඃ5. ආලුඃ 1.)

එභ්‍ය ආලුඃ ස්‍යාත් සෙ. පතයාලුඃ ගෘහයාලුඃ ස්පෘහයාලුඃ ශයාලුඃ.

(ස-) එභ්‍යඃ, පති-ගෘහි-ස්පෘහි-ශීඞ යන මේ ධාතූන් කෙරෙන් පරව; සෙ, කර්තෘවීයෙහි; ආලුඃ ස්‍යාත්, ආලුප්‍රත්‍යය වන්නේය.

පතත් ගෛශ්‍ය ගත්‍යෞඃ, ගෘහත් කඩග්‍රහෙ, ස්පෘහත් කෙප්සෙ, යන මේතුණ අකාරාන්ත චුරාදිහුයි, ශීඞලශයනෙ, (641) ආලුප්‍රත්‍යය තොර බැවින් ඤිහට ලොප් නොවේ, ගුණද වේ අලු වේ, පතයාලුඃ යනාදිය වේ. [පාණිනිඃ 3. 2. 158.]

(මූ-) **1113. ශත සද සිඬෙඬෙ රුඃ.** (ශත—දඃ 5. රුඃ 1.)

එහෙත රුඃ සත්‍යත් සෙ. ශත්‍රුඃ සද්‍රුඃ සෙරුඃ ධාරුඃ දෘරුඃ.

(ස-) එහ්‍යඃ, ශත-සද-සි-ධෙ-දෘ යන මේ ධාතූන් කෙරෙන් පරව; සෙ, කර්තෘපීයෙහි; රුඃ සත්‍යත්, රුප්‍රත්‍යය වන්නේය.

ධෙ යන මේ දෘසංඥක ගණයෙහි ධාතුව වෙනම ගත්බැවින් දෘ යන මේ ධාතුහට දෘසංඥ නොවේ, එහෙයින් දෛප ශොධ නෙ යන මේ ධාතුනුගේද ප්‍රාප්තියයි. ෂදවිශරණගත්‍යවසාදනෙෂු, මෙයින් රුප්‍රත්‍යය වේ, ශත්‍රුඃ සද්‍රුඃ. ෂි බන්ධනෙ, ගුණ වේ, සෙරුඃ. ධෙ පානෙ ධාරුඃ. දෘ ලවනෙ, දෘරුඃ. ශත්‍රුඃ සී තකාරාන්ත නිර්දේශය බැවින් ශද් යන්නහුගේ දකාරයහට තකාරය වේ, මනීෂාදිත්වාත් සී කිසිකෙනෙක් කියති. [පාණිනිඃ 3. 2. 159.]

(මු-) **1114. සඝස්‍යදඃ ක්මරඃ.** (සඝ-ස්‍ය-අදඃ 5. ක්මරඃ 1.)

එහ්‍යඃ ක්මරඃ සත්‍යත් සෙ.

සඝ්මරඃ ස්‍යමරඃ අද්මරඃ.

(ස-) එහ්‍යඃ, සඝ-ස්‍ය-අද යන මේ ධාතූන් කෙරෙන්; සෙ, කර්තෘ වාච්‍ය කල්හි; ක්මරඃ සත්‍යත්, ක්මරප්‍රත්‍යය වන්නේය.

ක්මරප්‍රත්‍යයාගේ කකාරය ඉත්, ගුණනිෂෙධයපිණිසයි, මර යනු සිටියි. සඝ භක්‍ෂෙ—ක්මර-සඝ්මරඃ. ස්‍ය ගතෞ-ස්‍යමරඃ. අද භක්‍ෂණෙ-අද්මරඃ. [පාණිනිඃ 3. 2. 160.]

(මු-) **1115. මිද-භාස-භඤ්ජා ඝුරඃ.** (මිද-භාස-භඤ්ජඃ 5. ඝුරඃ 1.)

එහෙත ඝුරඃ සත්‍යත් සෙ. මෙදුරඃ භාසුරඃ භඞ්ගුරඃ.

(ස-) එහ්‍යඃ, මිද-භාස-භඤ්ජ යන මේ ධාතූන් කෙරෙන් පරව; සෙ, කර්තෘයෙහි; ඝුරඃ සත්‍යත්, ඝුරප්‍රත්‍යය වන්නේය.

ඝුරප්‍රත්‍යයාගේ ඝකාරය ඉත්, මිදස්නෙහනෙ-ඝුර-ගුණ වේ, මෙදුරඃ. භාස දීප්තෞ-භාසුරඃ. භන්ජ අමර්දනෙ—(972) ඉත් ඝකාරය පර කල්හි ජකාරයහට ගකාරද, (50) නකාරයහට අනුස්වාරයද, (51) අනුස්වාරයහට ඞකාරද වෙත්. භඞ්ගුරඃ. [පාණිනිඃ 3. 2. 161.]

(මු-) **1116. ජිද-භිද-විදඃ කුරඃ.** (ජිද-භිද-විදඃ 5. කුරඃ 1.)

එහ්‍යඃ කුරඃ සත්‍යත් සෙ. ජිදුරඃ භිදුරඃ විදුරඃ.

(ස-) එහ්‍යඃ, ජිද-භිද-විද යන මේ ධාතූන් කෙරෙන් පරව; සෙ, කර්තෘ වාච්‍ය කල්හි; කුරඃ සත්‍යත්, කුරප්‍රත්‍යය වන්නේය.

කුරප්‍රත්‍යයාගේ කකාරය ඉත් බැවින් ගුණ නොවේ, ඡිද-ඡේදෙ, කුර-ඡිදුරඃ. භිද විදාරණෙ-භිදුරඃ. විද විචාරණෙ ඥානෙ ච-විදුරඃ.

(මූ-) **1117. ජාගෘ යඞන්ත-යජ ජප වද දන්ශ ඌකඃ.** (ජාගෘ-දන්ශඃ 5. ඌකඃ 1.)

එභ්‍ය ඌකඃ ස්‍යාත් සෙ. ජාගරූකඃ, යායජූකඃ ජඤ්ජපූකඃ වාවදූකඃ දන්දශූකඃ.*

(ස-) එභ්‍යඃ, ජාගෘ ධාතු යඞ්අන්තවූ යජ-ජප-වද-දන්ශ යන මේ ධාතූන් කෙරෙන්ද පරව; සෙ, කර්තෘ වාච්‍ය කල්හි; ඌකඃ ස්‍යාත්, ඌකප්‍රත්‍යය වන්නේය.

ජාගෘ නිද්‍රාක්ෂයෙ-ඌක, ගුණ වේ, ජාගරූකඃ. පුනඃ පුනර තිශයෙන වා යජති යජ දෙවපූජා සංගතිකරණදානෙෂු-(720) මූත්‍ර සූත්‍ර යනාදියෙන් යඞ්ප්‍රත්‍යයයයි, ධාතුසංඥායි, (632) ද්විත්වද, (564) බිහුගේ ජ්‍යභාගය ලොප්ද, (823) ඝො‘න්තඃ යන්නෙන් දීර්ඝද, යායජ්‍ය-මෙයින් ඌකද, (775) ස්වර සහිත යකාරලොපයද වෙත්, යායජූකඃ. ගර්හිතං ජපති ජඤ්ජප්‍යතෙ ඉති ජප හෘදුච්චාරෙවාචෙ, (827) නුත්, එසේම ද්විත්වාදියද, ඌකප්‍රත්‍යයද වෙත්, ජඤ්ජපූකඃ. වාවද්‍යතෙ වද ව්‍යක්තායාං වාචි, වාවදූකඃ. දන්දශ්‍යතෙ දන්ශ දංශනෙ දන්දශූකඃ. [පාණිනිඃ 3. 2. 165, 166.]

(මූ-) **1118. යඞන්ත-චල පත සහ වහඃ කිඃ.** (යඞන්ත-වහඃ 5. කිඃ 1.)

එභ්‍යඃ කිඃ ස්‍යාත් සෙ. චාචලිඃ පාපතිඃ සාසහිඃ වාවහිඃ.

(ස-) එභ්‍යඃ, යඞ්ප්‍රත්‍යයාන්තවූ චල-පත-සහ-වහ යන මේ ධාතූන් කෙරෙන් පරව; සෙ, කර්තෘ වාච්‍ය කල්හි; කිඃ ස්‍යාත්, කිප්‍රත්‍යය වන්නේය.

චාචල්‍යතෙ, චලජගතෞ, යඞ්, ධාතුසංඥාදිය පෙර මෙන් වේ, චාචලිඃ. පත්‍යෛශ්‍ය, යඞ්, (826) නීන් වඤ්ච යන මේ ආදියෙහි පත් ශපජගත්‍යං යන මේ ධාතුහු ගත් බැවින්, පත්‍යෛශ්‍ය යන මේ ධාතුහට නීයන්තහුගේ අභාවය ඇති

* යජශ්ච ජපශ්ච වදශ්ච දන්ශ ච තත්, යඞන්තඤ්ච තත් යජජපවදදන්ශ චෙති, තතඃ ජාගෘශ්ච යඞන්ත‘යජජප වදදන්ශ ච තස්මාත්.

කල්හි පාපත්‍යධාතුව වේ, ඔහු කෙරෙන් කි, (775) භසාල් ලොපඃ යනාදියෙන් අකාර යකාර දෙදෙනාහට ලොප්, පාපතිඃ. සභ්‍යකි සභජඩ ච ශකෙතෟ යන ධාතුවයයි. යඞ්, ද්විත්වාදිය වූ කල්හි කිප්‍රත්‍යය වේ, සාසහිඃ. වහ ඥෞ ප්‍රාපණෙ, වාවහිඃ.

(මු-) **1119. වි ශ්වා ඤෑඩ ලොපිනඃ.** (විඃ 1. ච 1. අත්-සෘ-උඩ්ලොපිනඃ 5.)

ආදන්තාත් සෘවර්ණාන්තාත් උඩ්ලොපිනශ්ච කිඃ ස්‍යාත් සෙ, තෙෂාඤ්ච ද්විත්වං. දදිඃ චක්‍රිඃ ජඥිඃ*.

(ස-) ආදන්තාත්, ආකාරාන්ත ධාතුහු කෙරෙන්ද; සෘවර් ණාන්තාත්, සෘවර්ණාන්ත ධාතුහු කෙරෙන්ද; උඩ්ලොපිනඃ, උඩ්ලොප කරණලද ධාතුහු කෙරෙන්ද; සෙ, කර්තෘ වාච්‍ය කල්හි; කිඃ ස්‍යාත්, කිප්‍රත්‍යය වන්නේය; තෙෂාං, ඒ ධාතුන් ගේ ස්ථානයෙහි; ද්විත්වඤ්ච, ද්විත්වද වේ.

දදාතීති දා දානෙ—මෙයින් කි ද, මෙයින්ම ද්විත්වද, (559) බිහට හ්‍රස්වද, (610) උසෙ‍්‍යචි යනාදියෙන් අකාරලොපයද වෙත්, දදිඃ. කරොති කිරති යන වාක්‍ය දෙක්හි, කෘ ධාතු, මෙයින් කිප්‍රත්‍යයද, ද්විත්වාදියද වෙත්, චක්‍රිඃ. ජායතෙ ඉති ජන ජනනෙ, මෙයින් ද්විත්වද, (230) උඩ්ලොපයද, (46) නකාරයහට ඤකාරද වෙත්, ජඥිඃ. උඩ්හට ලොප කටයුතු ධාතු මෙසේයි, හන ගම ජන ඛන ඝස යන මොව්හු වෙත්. කි කොට ද්විත්ව කළ කල්හි ජඝ්නිඃ, ජග්මිඃ, චඛ්නිඃ, ජක්ෂිඃ යනු වේ.

(මු) **1120. යායාය භාස කාස සෙථශ පිශ ප්‍රමදෙ වරඃ.** (යායාය—ප්‍රමදඃ 5. වරඃ 1.)

එභ්‍යො වරඃ ස්‍යාත් සෙ. යායාවරඃ භාස්වරඃ කාස්වරඃ ස්ථාවරඃ ඊශ්වරඃ පෙශ්වරඃ ප්‍රමවරඃ.

(ස-) එභ්‍යඃ, යායාය-භාස-කාස-ස්ථා-ඊශ-පිශ-ප්‍රපූර්ව මද යන මේ ධාතුන් කෙරෙන් පරව; සෙ, කර්තෘ වාච්‍ය කල්හි; වරඃ ස්‍යාත්, වරප්‍රත්‍යය වන්නේය.

වක්‍රං යාතීති-යා ප්‍රාපණෙ ගතෞ ච, යඞ්ප්‍රත්‍යයද ද්විත්වද වෙත්, යායායධාතු, මෙයින් වරප්‍රත්‍යයයි, (1033) ඉම්නිෂෙධ කල්හි (775) අකාරලොපයද, (642) යකාරලොපයද වෙත්,

---

* අත් ච සෘශ්ච උඩ්ලොපී චෙත් තස්මාත්.

යායාවරඃ. භාසෘධනදීපෙත්‍ය—භාස්වරඃ. කසජගතෞ—කස්වරඃ. ෂ්ඨාස්ථානෙ-ස්ථාවරඃ. ඊශඛලුඑශ්වයෙ‍්‍ය—වර ප්‍රත්‍යයා දන්තාත්‍යදි බැවින් (154) ෂඬ්ආදෙශ නොවේ, ති පර කල්හි කටයුතු ආදෙශය මෙහි සඛස් පරත්‍වූබැවින් නොවෙයි නය අදහසයි, ඊශ්වරඃ. පිශ ශපාවයවෙ, ගුණවේ, පෙශ්වරඃ. ප්‍රපූර්ව මදසකුතිමොදමදස්වප්නකාන්තිගතිෂු ජාඩ්‍ය ච, ප්‍රමද්වරඃ. [පාණිනිඃ 3. 2. 175, 176.]

(මු-) **1121. ක්ෂ්වරප් සෘජිනශගමස්තා ම ශ්ච.** (ක්ෂ්වරප් 1. සෘ—ගමිඃ 5. ත 1. මිඃ 6. ච 1.)

එභ්‍යඃ ක්ෂ්වරප් සත්‍යාත් සෙ, මස්‍ය තශ්ච. සෘත්වරී ජිත්වරී ඉත්වරී නශ්වරී ගත්වරී.

(ස-) එභ්‍යඃ, සෘ-ජි-ඉන-නශ-ගම යන මේ ධාතූන් කෙරෙන් පරව; සෙ, කත්‍රි වාච්‍ය කල්හි; ක්ෂ්වරප් සත්‍යාත්, ක්ෂ්වරප්‍රත්‍යය වන්නේය. මස්‍ය, මකාරයහට; තශ්ච, තකාරද වේ.

ක්ෂ්වරප්‍රත්‍යයාගේ කකාරය ඉත්බැවින් (542) ගුණනොවේ, ෂිත් බැවින් (257) ඊප්, පිත් බැවින් (982) තත්, සරතීති සෘ ගතෞ—ක්ෂ්වරප්, තත්, සෘත්වරී. ජයතීති ජි ජයෙ, ජිත්වරී. එතීති ඉ ගතෞ—ඉත්වරී. නශ්‍යතීති නශ නාශෙ—(1033) භව්‍යාත්‍රෙඃ යනාදියෙන් ඉම්නිෂෙධයි, නශ්වරී. ගච්ඡතීති ගම—ගත්වරී, මෙහි මෙයින් මකාරයහට තකාර වේ. [පාණිනිඃ 3. 2. 163, 164.]

(මු-) **1122. හිංස දීප කම්පාජස ස්මිඩ කම නමො රඃ.** (හිංස—නමඃ 5. රඃ 1.)

එභ්‍යො රඃ සත්‍යාත් සෙ. හිංස්‍රඃ දීප්‍රඃ කම්ප්‍රඃ අජස්‍රඃ ස්මෙරඃ කම්‍රඃ නම්‍රඃ.

(ස-) එභ්‍යඃ, හිංස-දීප-කම්ප-නඤ්පූර්ව ජස-ස්මිඩ-කම-නම යන මේ ධාතූන් කෙරෙන්; සෙ, කත්‍රි වාච්‍ය කල්හි; රඃ සත්‍යාත්, රප්‍රත්‍යය වන්නේය.

හිනස්තීති හිංස හිංසායාං, මෙයින් රප්‍රත්‍යය වේ, හිංස්‍රඃ. දීප්‍යත ඉති දීප දීප්තෞ, දීප්‍රඃ. කම්පත ඉති කප චලනෙ. කම්ප්‍රඃ. න ජස්‍යති නපූර්ව ජස හිංසායාං අනාදරෙ ච, අජස්‍රඃ ස්මයත ඉති ස්මි අනාදරෙ-ස්මෙරඃ. කාමයත ඉති කම කාන්ත්‍ය—(592) වාරෙ යන්නෙන් ණිඩ්යන්නහුගේ අප්‍රාප්ති

පක්‍ෂයෙහි කම්‍රඃ සනු වේ, හිංස්‍රඃ යනාදියෙහි (1033) ඉම්නිෂෙධ වේ, නමතීති නම ශබ්දනත්‍යඃ, නම්‍රඃ. [පාණිනීඃ 3. 2. 167.]

(මු-) 1123. **සන් භික්‍ෂා ශංස උඃ.** (සන්-භික්‍ෂ-ආශංසඃ 5 උඃ 1.)

එභ්‍යඃ උඃ ස්‍යාත් සෙ. පිප්සුඃ භික්‍ෂුඃ ආශංසුඃ.

(ස-) එභ්‍යඃ, සනන්ත ධාතු භික්‍ෂ-ආපූර්ව ශංස යන මොවුන් කෙරෙන් පරව; සෙ, කර්‍තෘ වාච්‍යකල්හි; උඃ ස්‍යාත්, උප්‍රත්‍යය වන්නේය.

ලබ්ධුම්චඡතීති ලභ ලාභෙස්‍ය-සන්ද, (811) බිලොපයද, ඉස්ද, (213) සකාරලොපයද, (64) භකාරයහට පකාරද, පිප්ස යන මොහු කෙරෙන් මෙයින් උප්‍රත්‍යයද, (775) අකාර ලොප යද වෙත්, පිප්සුඃ. භික්‍ෂතෙ භික්‍ෂුඃ. ආඞ්පූර්ව ශංස ඉඩ ආශිෂි, ආශංසතෙ ආශංසුඃ. [පාණිනීඃ 3. 2. 168.]

(මු-) 1124. **වින්ද්විච්ඡු.** (1 ‥)

එතෞ නිපාත්‍යෞ. වෙත්තීති වින්දුඃ, ඉච්ඡතීති ඉච්ඡුඃ.

(ස-) එතෞ, වින්දු ඉච්ඡු යන මෙ ශබ්දයෝ; නිපාත්‍යෞ, උ ප්‍රත්‍යයෙහි නිපාතනයෝයි.

විද්ලඝුනෙ, වින්දුඃ. ඉෂ උශ වාඤ්ඡායාං ඉච්ඡුඃ.

(මු-) 1125. **ස්වපතෘෂධෘෂො ඞනජ්** (ස්වප-තෘෂ-ධෘෂඃ 5. ඞනජ් 1.)

එභ්‍යො ඞනජ් ස්‍යාත් සෙ. ස්වප්නක් තෘෂ්ණක් ධෘෂ්ණක්.

(ස-) එභ්‍යඃ, ස්වප-තෘෂ-ධෘෂ යන මේ ධාතූන් කෙරෙන් පරව; සෙ, කර්‍තෘ වාච්‍ය කල්හි; ඞනජ් ස්‍යාත්, ඞනජ්ප්‍රත්‍යය වන්නේය.

ඞනජ්ප්‍රත්‍යයාගේ ඞකාරය ඉත්, ගුණනිෂෙධය පිණිසයි. නජ් යී සිටියි. ස්වපිතීති ඤ්වපශයෙ නජ් (211) කුඞ්, ස්වප්නක්. තෘෂ්‍යතීති තෘෂ ඉර්යඤි පිපාසායාං-නජ්—(1033) ඉම්නිෂෙධද, කුඞ්ද වෙත්, තෘෂ්ණක්. ධෘෂ්ණෝතීති ධෘෂ ඤින ප්‍රාගල්භ්‍යෙ, (1033) ඉම්නිෂෙධ වේ, ධෘෂ්ණක්. [පාණිනීඃ 3. 2. 172.]

(මු-) 1126. **ශෘවන්ද ආරුඃ.** (ශෘ-වන්දඃ 5 ආරුඃ 1.)

ආභ්‍යා මාරුඃ ස්‍යාත් සෙ. ශරාරුඃ වන්දාරුඃ.

(ස-) ආභ්‍යාම්, ශෘ වන්ද යනමෙ ධාතූන් දෙදෙනා කෙරෙන් පරව; සෙ, කර්‍තෘ වාච්‍ය කල්හි; ආරුඃ ස්‍යාත්, ආරුප්‍රත්‍යය වන්නේය.

ශෘණාතීති ශෘ හිංසායාං-අරු-ගුණ වේ, ශරාරුඃ. වන්‍දත ඉති වදඉඩඅභිවාදනස්තුතෙ‍්‍යාඃ, වන්‍දරුඃ. [පාණිනිඃ 3. 2. 173.]

(මු-) **1127. ක්‍රුක්ලුකෞ භියඃ.** (ක්‍රුක්ලුකෞ 1 .. භියඃ 5.) භිරුඃ භිලුකඃ.

(ස-) භියඃ, භිධාතුහු කෙරෙන් පරව කර්‍තෘ වාච්‍ය කල්හි ; ක්‍රු ක්ලු කෞ, ක්‍රුප්‍රත්‍යයද ක්ලුකප්‍රත්‍යයද යන මේදෙක වන්නාහ.

දෙදෙනාගේම-කකාරය ඉත්බැවින් ගුණ නොවේ. ඤිභී භයෙ-ක්‍රු-භිරුඃ. ක්ලුක වේ, භිලුකඃ. [පාණිනිඃ 3. 2. 174.]

(මු-) **1128. ස්පෘහි ගෘහි ශ්‍රු දයෙ ජීභ්‍යඃ.** (ස්පෘහි-ජේඃ 5. ආයු 1.)

එභ්‍ය ආය්‍යඃ ස්‍යාත් සෙ. ස්පෘහයාය්‍යඃ ගෘහයාය්‍යඃ ශ්‍රවාය්‍යඃ දරාය්‍යඃ ජයාය්‍යඃ.

(ස-) එභ්‍යඃ, ස්පෘහි-ගෘහි-ශ්‍රු-දෘ-ජි යන මේ ධාතුන් කෙරෙන් පරව; සෙ, කර්‍තෘ වාච්‍ය කල්හි; ආය්‍යඃ ස්‍යාත්, ආය්‍යප්‍රත්‍යය වන්නේය.

ස්පෘහත් කෙප්සෙ, ණිප්‍රත්‍යයාදියද, (775) අකාරලොපයද, මෙයින් ආය්‍යද, ගුණද වෙත්, ස්පෘහයාය්‍යඃ. ගෘහත්කඩග්‍රහෙ, ණිප්‍රත්‍යයාදිය පෙර සේමැයි, ගෘහයාය්‍යඃ, මේ දෙක අකාරාන්ත චුරාදියි, කියනලද දෙතන්හි (641) ආය්‍යවර්ජිතත්වයෙන් ණිහට ලොප් නොවේ. ශ්‍රුශ්‍රුතෞ ආය්‍ය, ගුණද, අය්ද වෙත්, ශ්‍රවාය්‍යඃ. දෘඞ ශාදරෙ, ගුණ වේ, දරාය්‍යඃ. ජි ජයෙ, ගුණදිය වේ, ජයාය්‍යඃ.

(මු-) **1129. ගණ්ඩි මණ්ඩි ජිජනි නන්‍දිභ්‍යො'න්තඃ.** (ගණ්ඩි–නන්‍දිභ්‍යඃ 5...අන්තඃ 1.)

එභ්‍යො'න්තඃ ස්‍යාත් සෙ. ගණ්ඩයන්තඃ මණ්ඩයන්තඃ ජයන්තඃ ජනයන්තඃ නන්‍දයන්තඃ.

(ස-) එභ්‍යඃ, ගණ්ඩි-මණ්ඩි-ජි-ජනි-නන්‍දි යන මේ ධාතුන් කෙරෙන් පරව; සෙ, කර්‍තෘ වාච්‍ය කල්හි; අන්තඃ ස්‍යාත්, අන්තප්‍රත්‍යය වන්නේය.

ගඩි ගණ්ඩ-අන්තද, නුම්ද, ගුණද වෙත්, ගණ්ඩයන්තඃ. මඩිකභූෂෙ, අන්තද, ගුණද වෙත්, මණ්ඩයන්තඃ. ජි ජයෙ, ජයන්තඃ. ජනීමාඞ් ප්‍රාදුර්භාවෙ, ජනයන්තඃ. ටුනදිසංවෘධි

නන්දයන්තාඃ, මෙහි ජිධාතු රහිතවූ ධාතුහු ණිප්‍රත්‍යයාන්ත යෝ්සි, ණිඅන්ත තත්හි (641) අන්තවර්ජිතභාවයෙන් ණිහට ලොප් නොවේ.

(මු-) **1130. සනනි ගදිමදි හෘදිදූෂෙ රිත්නුඃ.** (සනනි—දූෂෙඃ 5. ඉත්නුඃ 1.)

එභ්‍යඃ ඉත්නුඃ ස්‍යාත් සෙ. සනනයිත්නුඃ ගදයිත්නුඃ මදයිත්නුඃ හෘදයිත්නුඃ දූෂයිත්නුඃ.

(ස-) එභ්‍යඃ, සනනි-ගදි-මදි-හෘදි-දූෂි යන මේ ධාතුන් කෙරෙන් පරව; සෙ, කර්තෘ වාච්‍ය කල්හි; ඉත්නුඃ ස්‍යාත්, ඉත්නු ප්‍රත්‍යය වන්නේය.

සනනත්ක මදත්ක වා ශබ්දනෙ, මේ ධාතුවය අකාරාන්තවූ චුරාදියි, ණිප්‍රත්‍යයද, (775) අකාරලොපයද, ධාතුසංඥදියද වෙත්, ඉත්නු-ගුණයි, සනනයිත්නුඃ, ගදයිත්නුඃ. මදීහිර්යණි හශේ, ණි වේ, ඝටාදි බැවින් හ්‍රස්වද, මදිධාතුද, ඉත්නුද, ගුණද වෙත්, මදයිත්නුඃ. හෘත් කරොති ආවෙෂ්ට වා, (855) ණි, හෘදි ධාතු වේ, හෘදයිත්නුඃ. ඉර් දූෂ්‍යෙ වෛකෘතෙ, ණි, ගුණ වේ, (797) ඔකාරයහට ඌකාරය කළ කල්හි දූෂිධාතු, දූෂයිත්නුඃ. මෙහි ඉත්නු පරකල්හි (641) ඉත්නු තොර බැවින් ණිහට ලොප් නොවේ.

(මු-) **1131. කෘ ගෘ ජාගුඃ ක්විඃ.** (කෘ-ගෘ-ජාගුඃ 5. ක්විඃ 1.)

එභ්‍යඃ ක්විඃ ස්‍යාත් සෙ. කීර්විඃ ගිර්විඃ ජාගෘවිඃ.

(ස-) එභ්‍යඃ, කෘ-ගෘ-ජාගෘ යන මේ ධාතුන් කෙරෙන්පරව; සෙ, කර්තෘ වාච්‍ය කල්හි; ක්විඃ ස්‍යාත්, ක්විප්‍රත්‍යය වන්නේය.

කෘශ වික්ෂෙපෙ කිරතීති-ක්විප්‍රත්‍යය වේ, (1033) භවත්‍යතොඃ යනාදියෙන් ඉම්නිෂෙධ කල්හි (628) ඉර්ද, (228) දීඝද වෙත්, කීර්විඃ. ගිරති ගෘණාති වා යි වාක්‍යයයි, ගෘශ නිගරණෙ ගෘගි ශබ්දෙ යන ධාතුවයයි, පෙර සේම සිඬයි, ගිර්විඃ. ජාගෘ ක්ෂයෙ ජාගරෙ ජාගර්තීති ජාගෘවිඃ, (699) විවර්ජිතභාවයෙන් ගුණ නොවේ.

(මු-) **1132. ස්වයං ශං විසං ප්‍රාද් භුවො ඩුඃ.** (ස්වයං-ප්‍රාත් 5. භුවඃ 5. ඩුඃ 1.)

එභ්‍යො භුවො ඩුඃ ස්‍යාත් සෙ. ස්වයම්භුඃ ශම්භුඃ විභුඃ සම්භුඃ ප්‍රභුඃ.

(ස-) එභ්‍යඃ, ස්වයං-ශං-වි-සං-ප්‍ර යන මොවුන්කෙරෙන් පරවූ; භුවඃ, භූධාතුහු කෙරෙන් පරව; සෙ, කර්‍තෘ වාච්‍ය කල්හි; ඩුඃ ස්‍යාත්, ඩුප්‍රත්‍යය වන්නේය.

ඩු යන මේ ප්‍රත්‍යය ඩිත් බැවින් (126) ටිලෝපය වේ, මේ සූත්‍රය අනන්තකොට ඇති සූත්‍රයන් කෙරෙහි තාච්ඡීල්‍යාර්‍ථය සම්බන්ධ කරණුලැබේ. ස්වයං යන්න පූර්‍වවූ භූධාතු-ඩු වේ, ටිලෝපයයි, ස්වයම්භූඃ. ශම්භූඃ යනාදියද සිඩයි. [පාණිනිඃ 3. 2. 180.]

(මූ-) 1133. ල්වෘ ධූ ඛන සූ චර පූ සහ වහ ඉත්‍රො ධෙ. (ලූ-සෘ-ධූ-ඛන-සූ-චර-පූ-සහ-වහඃ 5. ඉත්‍රඃ 1. ධෙ 7.]

එභ්‍ය ඉත්‍රඃ ස්‍යාත් ධෙ. ලවිත්‍රං අරිත්‍රං ධවිත්‍රං ඛනිත්‍රං සවිත්‍රං චරිත්‍රං පවිත්‍රං සහිත්‍රං වහිත්‍රං.

(ස-) එභ්‍යඃ, ලූ-සෘ-ධූ-ඛන-සූ-චර-පූ-සහ-වහ යන මේ ධාතූන් කෙරෙන් පරව; ධෙ, කරණ වාච්‍ය කල්හි; ඉත්‍රඃ ස්‍යාත්, ඉත්‍ර ප්‍රත්‍යය වන්නේය.

ලූයතෙ'නෙන ලූඤ්ඡෙදනෙ, ඉත්‍රද, ගුණද වෙත්, ලවිත්‍රං. අයඃසිතෙ'නෙන සෘප්‍රාපෙ, ඉත්‍ර වේ, අරිත්‍රං. ධූඤ්කම්පෙ, ධවිත්‍රං. ඛනුඤ්විදාරෙ, ඛනිත්‍රං. සූඩල සූතෞ, සවිත්‍රං. චර ගතෞ අදනෙ ආචාරෙ, චරිත්‍රං. පූඤ්ශොධෙ, පවිත්‍රං. සහ්‍යතෙ සහජඩශකෙනෟ, සහිත්‍රං. වහෙහ ණ්‍යෞ ප්‍රාපණෙ වහිත්‍රං. [පාණිනිඃ 3. 2. 184—186.]

(මූ-) 1134. ඝඤලනටො'සෙ. (ඝඤ්-අල්-අනටඃ 1... අසෙ 7.)

ධාරෙතෙ ස්‍යුර් න තු සෙ.

ප්‍රාකාරඃ, පාදඃ, දසඃ, උපාධ්‍යායඃ, ප්‍රාසාදඃ. සමාජඃ, ශමඃ, කාමඃ වාමඃ ආචාමඃ, අමඃ ආමඃ යමඃ යාමඃ විශ්‍රමඃ විශ්‍රාමඃ.

(ස-) ධොඃ, ධාතුහු කෙරෙන් පරව ; එතෙ, ඝඤ්ප්‍රත්‍යය අල්ප්‍රත්‍යය අනට්ප්‍රත්‍යය යන මොව්හු; ස්‍යුඃ, වන්නාහ; න තු සෙ, කර්‍තෘ වාච්‍ය කල්හි මේ ප්‍රත්‍යයෝ නොවන්නෝය.

කර්‍තෘහු වර්ජිතභාවයෙන් කර්‍මාදිකාරකයද භාවයද වාච්‍ය කල්හි යන අර්‍ථයි. භාව නම් ධාත්වර්‍ථයයි, ක්‍රියාමාත්‍රය වාච්‍ය කල්හිය යන නියමයයි, ක්‍රියාවගේද අවස්ථාවයෙක් වෙයි, ඒ මෙසේයි — අවස්ථා ච ක්‍රියායාඃ සත්‍යාඃ සාධ්‍යතා සිඩතාපි ච, සාධ්‍යතාත්‍යද් වාච්‍යා ස්‍යාත්, සිඩතා ද්‍රව්‍යවත් භවෙත්.

ද්‍රව්‍යවත්තෙව ඝඤාදිඃ සත්‍යත් යොගො ලිඞ්ගන සඞ්ඛ්‍යයා, ඉති. එහෙයින් පාකඃ පාකෞ පාකාඃ යනාදිය වේ. ඝඤ්ප්‍රත්‍යයා ගේ ඝකාරය (972) චකාර–ජකාර දෙදෙනාහට කකාර-ගකා රාදෙශය පිණිසයි, ඤකාරය (577) වෘඩ්ධිය පිණිසයි, ඒ මෙ සේයි, පාකඃ භාගඃ යනාදියයි. අල්ප්‍රත්‍යයාගේ ලකාරය පූර්‍වා චාය්‍ර්‍යයන්ගේ අනුවාදය පිණිසයි, අනට්ප්‍රත්‍යයාගේ ටකාරය (257) ඊප්ප්‍රත්‍යයපිණිසයි. ප්‍රකෂීණ ක්‍රියතෙ‘සෞ, ප්‍රකෘ-කර්‍ම යෙහි ඝඤ් වේ, වෘඩ්ධියි, ප්‍රාකාරඃ. ප්‍රයත්නහට දීර්‍ඝවිධානය හෙ තුකොටගෙන ඝඤ්ප්‍රත්‍යයාන්ත ධාතුහු පරකල්හි කිසිතන්හි උපසර්‍ගයාහට දීර්‍ඝ වන්නේය යනු ප්‍රකාශිතයි. එසේද කියන ලදී, උපසර්‍ගස්‍ය දීර්‍ඝත්‍වං ක්‍වචිත්සඤාදෞ ක්‍වචිද් භවෙත්, යි පූර්‍වා චාර්‍ය්‍යහු කීහ, මෙසේයි, ප්‍රාසාදඃ නීහාරඃ නීවාරඃ ප්‍රතීකාරඃ ප්‍රතීහාරඃ ව්‍යතීහාරඃ ව්‍යතීපාතඃ පරීරම්භඃ පරිවාදඃ අතීසාරඃ යනාදියයි. පද්‍යතෙ‘නෙනෙති පද ගතෞ ඝඤ් වේ, වෘඩ්ධියි. පාදඃ. දෘශ්‍යතෙ‘සෞම දෘස දෘනෙ, දෘසඃ. උපෙත්‍ය අධීයතෙ ‘ස්මාත් උප අධි පූර්‍වක ඉඞ්ධාතු, ඝඤ්–වෘඩ්ධියි, උපාධ්‍යායඃ. ප්‍රසී දනති (මනාංසි) අස්මින් ප්‍රපූර්‍වක ෂදවිශරණගත්‍යවසාදනෙෂු. නිපාතනයෙන් ප්‍රයන්නෙහි ස්වරයහට දීර්‍ඝ වේ, ප්‍රාසාදඃ. කා රකොදෘහරණ මෙසේයි.

භාවයෙහි උදෘහරණ මෙසේයි, සමජනං සම් පූර්‍ව අජ ගතෞ ක්‍ෂෙපෙ ඝඤ්-සමාජඃ, සමූහයයි (586) ඝඤ්වර්‍ජනත්‍වයෙන් ව්‍යාදෙශ නොවේ. ශමනං ශම උපශමෙ ශමඃ, ඝඤ් කළ කල්හි වෘඩ්ධියි, (744) ජනවධඃ යනාදියෙන් හ්‍රස්‍ව වේ. කම උකඞ්කායනතෞ කමනං කාමඃ (592) වාරෙ යන්නෙන් ඤිඩ යන්නහුගේ අප්‍රාප්ති පක්‍ෂයෙහි ඝඤ් කළ කල්හි වෘඩ්ධියි, ජන වධඃ යනාදියෙහි වර්‍ජනත්‍වයෙන් හ්‍රස්‍ව නොවේ. වමනං වම ණඋජ්වූ උද්ගිරණෙ, වාමඃ. ආචමනං ආඞ්පූර්‍ව චමළ අදනෙ, ආචාමඃ. අමගතිභජන ශබ්දෙෂු, (744) ජනවධඃ යනාදියෙන් විකල්පභාවයෙන් තුන්තන්හි පක්‍ෂයෙහි දීර්‍ඝයි—අමඃ ආමඃ. යම ඔෟළ උපරමෙ යමඃ යාමඃ. විපූර්‍ව ශ්‍රම ඛෙදෙ තපසි විශ්‍රමඃ විශ්‍රාමඃ, ඝඤ්ප්‍රත්‍යයයි. [පාණිනිඃ 3. 2. 18, 19, 56—80, 6. 4. 27.]

(මු-) **1135. කභාවෙ‘මි.** (ක-භාවෙ 7. අම් 1...)

ප්‍රඝසඃ, බධඃ කරඃ නිලයඃ සමජඃ මයඃ ලයඃ.

ඝූනං මානං දෘනං ප්‍රවෙපනං, වයනං අජනං දරිද්‍රණං ශයනං.

(ස-) කභාවෙ, කාරකයන් කෙරෙහිද භාවයෙහිද; අමි, මේ ඝඤ්-අල්-අනට් යන ප්‍රත්‍යයෝ වෙත්.

පූර්වසූත්‍රයෙහි ඝඤ් ආදි ප්‍රත්‍යයෝ කර්තෘයෙහි නොවන්නෝ යයි කියාද, මේ සූත්‍රයෙහි මොව්හු සියලු කාරකයෙහිද භාවයෙහිද වන්නෝයයි ක්යන්නහු විසින් ප්‍රයොගානුසාරයෙන් කිසිතන්හි කර්තෘයෙහිද වන්නාහුයයි අඟවනලදී, මෙසේයි, ඝඤ් පරකල්හි, රුජතීති රොගඃ. අතිසරත්ති අතීසාරඃ යන මේ ආදියයි. අල් පර කල්හි උදාහරණ කෙරේ, ප්‍රාත්තීති ප්‍රඝසඃ, (673) අදධාතුහට ඝසාදෙශයයි. හනනං බධඃ, (678) හනධාතුහට බධාදෙශයයි. ක්‍රියතෙ'නෙන කරඃ, ගුණ වේ. නිලීයතෙ'ස්මින් නිලීඞයඔශ්ලිෂි, නිලයඃ, (745) අල්වර්ජන භාවයෙන් මෙහි ඞා නොවේ. සම් පූර්ව අජ, සමජනං සමජඃ, (586) අල්වර්ජන භාවයෙන් ව්‍යාදෙශ නොවේ. ඩුමිඤන ක්‍ෂෙපෙ, මීඤගවධෙ යන මේ දෙදෙනා කෙරෙන් භාවයෙහි අල් වේ, මයඃ, (745) අල්වර්ජනභාවයෙන් ඞා නොවේ. එසේම, ලීඞ් යඔ ශ්ලිෂි, ලයනං ලයඃ. අනට්ප්‍රත්‍යය මෙසේයි, ලූයතෙ යන වාක්‍යයෙහි භාවයෙහි අනට් වේ, ලූනං. මා ස්වරූපයන්ගේ ස්ථානයෙහිද ඩුමිඤනක්‍ෂෙපෙ මීඤගවධෙ ගත්‍යං යන ධාතුහට (745) ඞාදෙශ කළ කල්හි, මානං. දා ස්වරූපයන්ගේ ස්ථානයෙහි දීඞධාතුහටද (743) ඞාදෙශ කළ කල්හි, දානං. ප්‍රපූර්ව වෙපචලනෙ, ප්‍රවෙපනං, (968), වෙප වර්ජනභාවයෙන් ණිච්ය නොවේ. අජධාතු-අනට්, (586) විකල්පයෙන් ව්‍යාදෙශ කළ කල්හි, වයනං අජනං යනු වේ. දරිද්‍රා දුර්ගතෞ-අනට් වේ, දරිද්‍රාණං, (702) අනවර්ජන භාවයෙන් ආකාරයහට ලොප්නොවේ. ශීඞලශයනෙ ශයනං. කාරකයෙහි අනට් කළ කල්හි උදාහරණ මෙසේයි, ඡිද්‍යතෙ'නෙනෙති ඡේදනඃ, ඛඞ්ගයයි. බන්ධනී, රැහැනයි. යන මේ ආදිය වේ.

(මූ-) **1136. ෂ්ඨීවන සීවනෙ වා.** (ෂ්ඨීවන සීවනෙ 1·· වා 1.) එතෙ නිපාත්‍යෙ වා. පක්‍ෂෙ ෂේඨ්වනං සෙවනං.

(ස-) එතෙ ෂ්ඨීවන සීවනෙ, භාවයෙහි අනට් කළ කල්හි; ෂ්ඨීවන සීවන යන මේ ශබ්දවය; වා, විකල්පයෙන්; නිපාත්‍යෞ, නිපාතනය කරණුලැබෙත්. ෂ්ඨිව් නිරසනෙ, භාවයෙහි අනට් කළ කල්හි නිපාතනයෙන් දීර්ඝ වේ, ෂ්ඨීවනං.

සිවු තන්තුසන්තානෙ, මෙයින් දීඝීව, සීවනං. පක්ෂෙ, පක්ෂයෙහි ගුණ වේ, ෂේවනං සෙවනං.

(මු-) **1137. මුණ් ලභො'නෙකදුඃ සොගෙඃ බලඝඤොඃ.** (මුණ් 1. ලභඃ 6. අන්-එක-දුඃ-සොඃ 5. ගෙඃ 5. බල්-ඝඤොඃ 7..)

කෙවලදුඃසුවර්ජාත් ගෙඃ පරස්‍ය ලභො මුණ් ස්‍යාත් බලි ඝඤි ච. ප්‍රලම්භඃ. අන්‍යත්‍ර දුර්ලාභඃ. එකෙති කිං, අති දුර්ලම්භඃ.*

(ස-) බලි ඝඤි ච, බල්ප්‍රත්‍යයද ඝඤ්ප්‍රත්‍යයද පර කල්හි; කෙවලදුඃසුවර්ජාත්, කෙවලදුර්ශබ්ද සුශබ්දවය රහිතවූ; ගෙඃ පරස්‍ය, ගිසංඥයා කෙරෙන් පරවූ; ලභඃ, ලභධාතුහට; මුණ් ස්‍යාත්, මුණ්ආගම වන්නේය.

මුණ් යන්නහුගේ ණකාරය ඉත්, අන්ත්‍යස්වරයා කෙරෙන් පරව වේ, උකාරය ලකුණ පිණිසයි, ම් සී සිටියි. ප්‍රපූර්ව ලභ ධාතු-ඝඤ්, මෙයින් මුණ්, ප්‍රලම්භඃ. අන්‍යත්‍ර, කෙවලවූ දුර්-සු යන මොවුන් කෙරෙන් පරවූ ලභධාතුව ඇති කල්හි; දුර්ලාභඃ, දුර්ලාභඃ සී මුණ් නොවේ, එසේම සුලාභඃ කියාද වේ. එකෙති කිං අතිදුර්ලම්භඃ, යන්නෙහි කෙවල දුර්ශබ්දය නො වන බැවින් මුණ්ආගම වීමයි. (741) නුණ්රධඃ යනාදියෙන් සිද්ධ කල්හිද මේ විධානය නියමය පිණිසයි.

(මු-) **1138. ස්‍යෙදෛධාවොද හිමශ්‍රථ ප්‍රශ්‍රථ ස්ඵාර ස්ඵාල රාගකාය නිකායාකායාඃ.** (1...)

එතෙ ඝඤන්තා නිපාත්‍යන්තෙ. ස්‍යෙදො වෙගඃ. එධ ඉධ්මං. අවොදඃ අවක්ලෙදඃ. හිමශ්‍රථඃ හිමශ්‍රන්ථනං. ප්‍රශ්‍රථඃ ප්‍රශ්‍රන්ථනං. ස්ඵාරඃ ස්ඵොරණං. ස්ඵාලඃ ස්ඵොලනං. රජ්‍යතෙ 'නෙනෙති රාගඃ. කායො දෙහඃ. නිකායො නිවාසඃ. ආකායශ්චිතිඃ.

(ස-) ඝඤන්තාඃ, ඝඤන්තවූ; එතෙ, ස්‍යද එධ යනාදිවූ මේ ශබ්දයෝ; නිපාත්‍යන්තෙ, නිපාතනය කරණුලැබෙත්.

ස්‍යන්දූඞ ව්‍යක්ෂරණෙ, ඝඤ්, නිපාතනයෙන් සිද්ධව ස්‍යදඃ යනු වේ, වෙගඃ. වෙගයෙන් අන්‍යාර්ථයෙහි, ස්‍යන්දඃ යනු වේ. ඤිඉන්ධී දීප්තෞ, එධඃ කාෂ්ඨයයි. අන් තන්හි ඉන්ධඃ. අව

---

* එකො (අද්විතීයො) ච තෞ දුඃසූ චෙති එකදුඃසූ, න විද්‍යෙතෙ එකදුඃසූ යත්‍ර සො'නෙකදුසුස්තස්මාත්.

පූර්ව උන්දීක්ලෙදෙ, අවොදඃ, අවක්ලෙදඃ, තෙමුනාවූ. අව යන්නෙන් අන්‍යවූ උපසර්ගයන් කෙරෙන්ද හුදකලාවද උන්දඃ ප්‍රොන්දඃ යනු වේ. ශ්‍රන්ථගමොක්‍ෂෙ, හිමස්‍ය ශ්‍රන්ථනං හිමශ්‍රථඃ, හිමශ්‍රන්ථනං, හිම වැහීමයි. ප්‍ර පූර්වවූ කල්හි ප්‍රශ්‍රන්ථනං ප්‍රශ්‍රථඃ යනු වේ, ප්‍රශ්‍රන්ථනං, ප්‍රකාරයෙන් වැහීමයි. අන්තන්හි ශ්‍රන්ථඃ පරිශ්‍රන්ථඃ යනු වේ. ස්ඵුර ස්ඵුල ච යි ස්ඵුරතේර්ත්‍ය, ඝඤන්තය හට ස්ඵාරඃ යනු වේ, ස්ඵොරණං, චඤ්චල කිරීමයි. ස්ඵාලඃ ස්ඵොලනං. ස්ඵාරඃ යනු (793) ක්‍රී ජී ඩඃ යනාදියෙන් ආකාර කළ කල්හි ස්ඵලධාතුහටද ස්ඵාල යි සිඩකළ කල්හිද නිපාතනයයි, පක්‍ෂයෙහි ස්ඵොරඃ, ස්ඵොලඃ යනු අනිෂ්ටනිවාරණය පිණිසයි. රඤ්ජෞ ඤ්රාගෙ, කරණයෙහි හෝ භාවයෙහි- රාගඃ. අන් තන්හි රඞ්ගඃ. චිඤ්ඥන චිත්‍යං, කායඃ, නිකායඃ, ආකායඃ. දෙහ-නිවාස-රාශි යන අර්ථක්‍රමයෙන් ඇත්තෝයි, අන් තන්හි චායඃ නිචායඃ ආචායඃ යනු වේ. [පාණිනිඃ 6. 1. 47, 6. 4. 28, 29.]

(මු-) **1139. ඛනො ඝ-ඝරෙකෙකවකාඃ.** (ඛනඃ 5. ඝ-ඝර-ඉක-ඉකවකාඃ 1...)

ආඛඃ ආඛරඃ ආඛනිකඃ ආඛනිකවකඃ.

(ස-) ඛනඃ, ඛනධාතුහු කෙරෙන් පරව; ඝඝරෙකෙකවකාඃ, ඝ-ඝර-ඉක-ඉකවක යනමේ ප්‍රත්‍යයෝ කාරකභාව දෙක්හි වන්නාහ.

ඝ ඝර දෙදෙනාගේ ඝකාර ඉත් බැවින් පිහට ලොප් වේ. ආඞ්පූර්ව ඛන ධාතු, ඝප්‍රත්‍යයයි, අන්-යන පිහට ලොප් වේ, ආඛඃ. ඝරප්‍රත්‍යය වේ, ආඛරඃ. ඉකප්‍රත්‍යය වේ, ආඛනිකඃ. ඉකවක වේ, ආඛනිකවකඃ. [පාණිනිඃ 3. 3. 125.]

(මු-) **1140. ව්‍යාප්තෞ භාවෙ ණිනඃ.** (ව්‍යාප්තෞ 7. භාවෙ 7. ණිනඃ 1.)

ධොර්භාවෙ ණිනඃ ස්‍යාත් ව්‍යාප්තෞ සත්‍යාං. ණිනාන්තාත් ස්වාර්ථෙ ෂණ්ඃ. සාංරාවිණං වර්තතෙ.

(ස-) ව්‍යාප්තෞ සත්‍යාං, ව්‍යාප්තිය ප්‍රකාශවන කල්හි; ධොඃ, ධාතුහු කෙරෙන් පරව; භාවෙ, භාව වාච්‍ය කල්හි; ණිනඃ ස්‍යාත්, ණිනප්‍රත්‍යය වන්නේය; ණිනාන්තාත්, ණිනාන්තයා කෙරෙන්; ස්වාර්ථෙ ෂණ්ඃ, ස්වාර්ථයෙහි ෂණ් වේ.

ණිනප්‍රත්‍යයාගේ ඉත්සංඥ ණකාරය වෘද්ධිය පිණිසයි, සං

පුම් රැලබ්වනෙ, භාවයෙහි ඤිත කල කල්හි වෘඩ්ධි, සංරාවිණ යී සිටි කල්හි, (433) ස්වාර්ථයෙහි ෂණ් වේ, (416) ඤිතෙ ත ච්‍රිඃ යනාදියෙන් ආදියෙහි වූ ස්වරයහට වෘඩ්ධි, (258) යශො ලෝපඃ යනාදියෙන් අකාරලෝපය වේ, සාංරාවිණං යනු වේ, කූයවික්‍රයසථානයාගේ ශබ්දය මනාකොට ව්‍යාපනය යන අර්ථයි. [පාණිනිඃ 3. 3. 44.]

(මු-) **1141. ව්‍යතීහාරෙ ඤින් ස්ත්‍රී.** (ව්‍යතීහාරෙ 7. ඤින් 1. ස්ත්‍රී 1.)

ධොර්භාවෙ ඤින් ස්‍යාත් ව්‍යතීහාරෙ, ඤිනන්තාත් ස්වාර්ථෙ ෂණ්ඃ, තදන්තඤ්ච ස්ත්‍රියාං ව්‍යාවහාරී.

(ස-) ව්‍යතීහාරෙ, ව්‍යතීහාරාර්ථයෙහි; ධොඃ, ධාතුහු කෙරෙන්; භාවෙ, භාව වාච්‍යකල්හි; ඤින් ස්‍යාත්, ඤින්ප්‍රත්‍යය වන්නේය. ඤිනන්තාත්, ඤින්අන්තයා කෙරෙන්; ස්වාර්ථෙ, ස්වාර්ථයෙහි; ෂණ්ඃ, ෂණ් වේ; තදන්තඤ්ච, ඒ ඤින්අන්තයද; ස්ත්‍රියාං, ස්ත්‍රී ලිඞ්ගයෙහි වේ.

ඤින් යන්නහුගේ ඤිකාරය වෘඩ්ධිය පිණිසයි, අන්ත්‍ය නකාරය වනාහි (1000) දුනිභූජ්වලාදී යනාදියෙන් වූ ඤප්‍රත්‍යය හා සමග ප්‍රභෙදය පිණිසයි, ඒ ඤින් යන්නෙහි ඵලයද (417) ය්වොර්යුම් දැනෙත යනාදියෙහි ප්‍රකටවෙයි. අකාරය සිටියි. පරස්පරව්‍යවහරණං යන වාක්‍යයෙහි ව්‍යව-හෘ-ඤින්, (577) වෘඩ්ධි, ව්‍යවහාර යී සිටිකල්හි (433) ස්වාර්ථයෙහි ෂණ්, (417) ය්වොර්යුම් යන මේ ආදියෙහි ඤින්අන්තයා වර්ජනභාවයෙන් යකාරයහට ඉම් නොවේ, (416) ආදිස්වරයහට වෘඩ්ධි, (258) අකාරලෝපයද, (257) ෂිත්ත්වභාවයෙන් ඊප්ද, නැවත අකාර ලෝපයද වෙත්, ව්‍යාවහාරී යනු වේ. එසේම පරස්පරව්‍යාක්‍රොශනං ව්‍යාක්‍රොශී යනාදිය වේ. [පාණිනිඃ 3. 3. 43.]

(මු-) **1142. ට්විතො'ථුඃ භාවෙ.** (ට්විතඃ 5. අථුඃ 1. භාවෙ 7.)

ටුකාරෙතො ධොරථුඃ ස්‍යාත් භාවෙ. වෙපථුඃ.*

(ස-) ටුකාරෙතඃ, ඉත්සංඥ ටුකාරවත්වූ ; ධොඃ, ධාතුහු කෙරෙන් ; භාවෙ, භාව වාච්‍ය කල්හි ; අථුඃ ස්‍යාත්, අථුප්‍රත්‍යය වන්නේය.

වෙත් වශයෙන් යොගබැවින් ව්‍යතීහාරයද ස්ත්‍රී යන්නද අනුවෘත්ති නොවෙත්. වෙපවලනෙ වෙපනං අථු වේ,

---

* ටුඉත් යස්‍ය ස ට්විත් තස්මාත්.

වෙපථුඃ. වමථුඃ දවථුඃ යනාදියද මෙසේමැයි. [පාණිනීඃ 3. 3. 89.]

(මූ-) 1143. **ඩ්විත ඝතසෙ ත්‍රිමක්.** (ඩ්විතඃ 5. තජෙජ 7. ත්‍රිමක් 1.)

ඩුකාරෙත සත්‍රිමක් සෘාත් ඩ්වපීානනිෂ්පනෙන. කරණජජා තං කෘත්ත්‍රිමං.*

(ස-) ඩ්වපීාත්, ධාතුවපීයා කෙරෙන් ; නිෂ්පනෙන, නිෂ් පනන කල්හි ; ඩුකාරෙතඃ, ඉත්සංඥ ඩුකාරවත් ධාතුහු කෙරෙන් පරව ; ත්‍රිමක් සෘාත්, ත්‍රිමක්ප්‍රත්‍යය වන්නේය.

ඩුකෘඤ කරණෙ—ත්‍රිමක්, කකාරය ඉත් බැවින් ගුණ නුවූ කල්හි කෘත්‍රිමං. එසේම ඩුදාඤ යන ධාතුහු කෙරෙන්, දත් ත්‍රිමං, (1088) දාධාතුහට දත් වේ. ඩුධාඤ, (1086) ධාධාතුහට හි වේ, හිත්‍රිමං යනාදිග වේ. [පාණිනීඃ 3. 3. 88.]

(මූ-) 1144. **ස්වප රක්‍ෂ යත ප්‍රච්ඡ විච්ඡ යාච යජෝ නඞ් භාවෙ න ජිඃ.** (ස්වප—යජඃ 5. නඞ් 1. භාවෙ 7. න 1. ජිඃ 1.)

එතෙභ්‍ය නඞ් සෘාත් භාවෙ, න ච ජිඃ. ස්වප්නඃ රක්ෂ්ණඃ යත්නඃ ප්‍රශ්නඃ විශ්නඃ යාච්ඤා යඥඃ.

(ස-) එභ්‍යඃ, ස්වප-රක්‍ෂ-යත-ප්‍රච්ඡ-විච්ඡ-යාච-යජ යන මේ ධාතූන් කෙරෙන් පරව ; භාවෙ, භාව වාච්‍ය කල්හි ; නඞ් සෘාත්, නඞ් ප්‍රත්‍යය වන්නේය ; න ජිඃ, ජ්‍යාදෙශ නොවන් නේය.

නඞ්ප්‍රත්‍යයාගේ ඞකාරය ඉත් බැවින් ගුණ නොවේ, නකා රය සිටියි. න ජිඃ යී නිෂෙධ බැවින් (661) ග්‍රහස්වපාදේ‍යඃ යනාදියෙන් ලද්දවූ ජ්‍යාදෙශයාගේ නිෂෙධය වේ, ශ්වප ශයෙ, මෙයින් නඞ්, ස්වපනං ස්වප්නඃ. රක්‍ෂ පාලනෙ-රක්‍ෂ ණං රක්ෂ්ණඃ. යත ප්‍රයතෙන-යතනං යත්නඃ. ප්‍රඡ-ජිඥසා යාං—නඞ්, (814) ඡොඃ ශූඩ්‍ය යනාදියෙන් ඡකාරයහට ශකාර වේ, ප්‍රශ්නඃ. විඡභාෂාපේ ප්‍රිෂි ච—ඡකාරයහට ශකාර වේ, විශ්නඃ. යාච යාච්ඤායාං, (46) නකාරයහට ඤකාර වේ, යාච්ඤා, අභිධාන බැවින් සත්‍රීත්වයයි, (249) ආප්, යජදෙව පූජා සංගති කරණදානෙෂු, (46) නකරයහට ඤකාරය වේ, යජ්

---

* ඩු ඉත් යස්‍ය ස ඩ්විත්. තස්මාත්. තස්මාත් (ධාතුවපීාත්) ජාතං තජ්ජං (997) ඩප්‍රත්‍යයෙන සිද්ධං, තස්මින්.

ක්‍ෂඃ. මේ සියල්ලවුන් කෙරෙහි (1033) හව්ත්‍රතෙඃ යනාදි යෙන් ඉම්නිෂේධ වේ. [පාණිනිඃ 3. 3. 90, 91.]

(මු-) **1145. කිර්දෝ'න්තර්ගේඃ.** (කිඃ 1. දඃ 5. අන්තර්—ගෙඃ 5.)

අන්තර්ගේ ගේඝව පරත් දා—සංඥකාත් කිඃ ස්‍යාත් භාවෙ. අන්තර්ධිඃ ආදිඃ.

(ස-) අන්තරඃ, අන්තර්ශබ්දයා කෙරෙන්ද ; ගෙඝපරත්, ගිසංඥයා කෙරෙන්ද පරවූ ; දාසංඥකාත්, දාසංඥක ධාතුන් කෙරෙන් ; භාවෙ, භාව වාච්‍ය කල්හි ; කිඃ ස්‍යාත්, කිප්‍රත්‍යය වන්නේයි.

අන්තර් පූර්ව ධා ධාරණපොෂණයොඃ, කි වේ, අන්තර්ධානං අන්තර්ධිඃ, (610) උපෙස්‍යව යනාදියෙන් ආකාරලොපය වේ, ආදානං, ආඩ් පූර්ව දා දානෙ, කකාරය ඉත් බැවින් ගුණ නොවේ. ආකාරලොපය වේ, ආදිඃ. [පාණිනිඃ 3. 3. 91.]

(මු-) **1146. ඩාඩි ධෙ.** (ඩාත් 5. ධෙ 7.)

ඩාත් පරත් දඃ කිඃ ස්‍යාත් ධෙ. වාරිධිඃ පයොනිධිඃ.

(ස-) ඩාත් පරත්, කර්මයාකෙරෙන් පරවූ; දඃ, දාසංඥධාතුහු කෙරෙන් ; ධෙ, අධිකරණ වාච්‍ය කල්හි ; කිඃ ස්‍යාත්, කිප්‍රත්‍යය වන්නේය.

වාරිපූර්ව ධා ධාරණෙ-කි-වාරිධීයතෙ'ස්මින් වාරිධිඃ, ආකාර ලොපය වේ. පයස්පූර්ව නිපූර්ව ධාධාතු—කි, පයො නිධීයතෙ 'ස්මිං, (610) ආකාරලොපය වේ, පයොනිධිඃ. [පාණිනිඃ 3. 3. 93.]

(මු-) **1147. ක්තිඃ සත්‍ර්‍යෙ.** (ක්තිඃ 1. සත්‍රි 1. අසෙ 7.)

ධොඃ ක්තිඃ ස්‍යාත් න තු සෙ, තදන්තශ්ච සත්‍රියාං. කෘතිඃ බුද්ධිඃ මතිඃ සම්‍ඍතිඃ ප්‍රකෘතිඃ (1082) ග්ලාදෙඃ සඃ ඥෙත්‍යා වෙති. ප්‍රග්ලතඃ භූතිඃ ජූර්තිඃ.

(ස-) ධොඃ, ධාතුහුකෙරෙන් පරව; ක්තිඃ ස්‍යාත්, ක්තිප්‍රත්‍යය වන්නේය; සෙ තු, කර්තෘ වාච්‍ය කල්හි වනාහි; න, ක්තිප්‍රත්‍යය නොවන්නේය. තදන්තශ්ච, ඒ ක්තිප්‍රත්‍යයාන්තයද; සත්‍රියාං, ස්ත්‍රීලිඞ්ගයෙහි වන්නේය.

කර්තෘවර්ජිතභාවයෙන් කර්තෘභින්න කාරකයද භාවයද වාච්‍ය කල්හි ක්ති වෙයි යන අර්ථයි. කකාරය ඉත්බැවින් ගුණ නො වේ. ක්‍රියතෙ'සෞ යි කර්මයෙහිද, කරණම් යි භාවයෙහිද, කෘ

ධාතුහු කෙරෙන් ක්තිප්‍රත්‍යය කළ කල්හි, කෘතිඃ යනු වේ. බුධ්‍යතේ'නයා, යී කරණයෙහි හෝ, බොධනම් යී භාවයෙහි හෝ බුධධාතුහු කෙරෙන්, ක්ති කළ කල්හි බුද්ධිඃ, (575) මෙහි තකාරයහට ධකාරද, (64) ධකාරයහට දකාරද වෙත්. මන බොධනෙ, මනනං මතිඃ, (676) ඤම්ලොපය වේ. ස්මෘ චින්තායාං, ස්මරණං ස්මෘතිඃ. ප්‍රක්‍රියතේ'නයා ප්‍රකෘතිඃ, කරණයෙහි ප්‍රත්‍යයයි. ප්‍රපූර්ව හ්ලාද සුඛෙ ඤවනෙ, ප්‍රහ්ලාදනං, (1033) හව්ත්‍රතෙඃ යනාදියෙන් ඉම්නිෂෙධ වේ, ප්‍රහ්ලත්තිඃ. භූයතේ'නයා භූතිඃ, සම්පත්තියයි. නොහොත්, භවනං යී භූතිඃ යනු වේ, (1053) වෘදුශ්‍රි යනාදියෙන් ඉම්නිෂෙධ වේ, ඵල නිෂ්පත්තෞ, ඵලනං ඵුල්තිඃ (1087) චරඵලොදුඃ යන්නෙන් අකාරයහට උකාර වේ.

(මූ-) **1148. කෘ ගෘ ජෘ ග්ලා හා ල්වාදෙර් නිඃ.** (කෘ-ල්වාදෙඃ 5. නිඃ 1.)

ඵභ්‍යඃ පරස්‍යඃ ක්තෙර් නිඃ ස්‍යාත්. කීර්ණිඃ ගීර්ණිඃ ජෘනිඃ ග්ලානිඃ හානිඃ ලූනිඃ පූර්ණිඃ.*

(ස-) ඵභ්‍යඃ පරස්‍යඃ, කෘ-ගෘ-ජෘ-ග්ලා-හා-ලූ යනාදීවූ මේ ධාතූන් කෙරෙන් පරවූ; ක්තෙඃ, ක්තිප්‍රත්‍යයහට; නිඃ ස්‍යාත්, න්‍යාදෙශ වන්නේය.

ආදි යනුද ප්‍රයොගානුසාරයෙන් දතයුතු. කෘශ වික්ෂෙපෙ, ක්තිස්ථානයෙහි මෙයින් න්‍යාදෙශ වෙයි, (1053) ඉම්නිෂෙධයි, (628) ඎකාරයහට ඉර් වේ, (228) ඉකාරය දීර්ඝයි, ණත්වාදිය වේ, කීර්ණිඃ. ගෘශ නිගරණෙ, එසේම සිධයි, ගීර්ණිඃ. ජෘ ගීජරායාං, ක්තිප්‍රත්‍යයාගේ ස්ථානිවත්භාවය අයත්නොවන බැවින් (661) ජෘදෙශ නොවේ, ජෘනිඃ. ග්ලෛ හර්ෂක්ෂයෙ, (608) ග්ලාදෙශ වේ, ග්ලානිඃ. හාඩ්ගතෞ, ක්තිහට නි වේ, (612) දුමාගෙහාක යනාදියෙන් හාකග්‍රහණය බැවින් ඊ නොවේ, හානිඃ. ලූ ඡෙදනෙ, (1053) ඉම් නිෂෙධ වේ, ලූනිඃ. පෘඤ්ග්ලි පාලනපූරණයොඃ, (628) ඎකාරයහට උර්, (228) දීර්ඝවේ, පූර්ණිඃ. පූරධාතුහට පූර්ත්තිඃ කියාම වේ.

(මූ-) **1149. සාති හෙති යූති ජූති.** (1...) ස්‍යති-හිනොති-යෞති-ජවතීනා-මෙතෙ ක්ත්‍යන්තා නිපාත්‍යන්තෙ.

---

* ලූ ආදිර් යස්‍ය සල්වාදිඃ, කෘශ්ච ගෘශ්ච ජෘශ්ච ග්ලාශ්ච හාශ්ච ල්වාදිශ්ච තෙ, තෙ ආදයො යස්‍ය ස තස්මාත්.

(ස-) ස්‍යති ෂිනොති සෞති ජවතීනාං, සොසනාශෙ, ෂිත්‍ වඪිනෙ ගතෞ, සුල මිශ්‍රණෙ, ජු ගතෞ යන මේ ධාතුන්ගේ ස්ථානයෙහි; ක්ත්‍යන්තාඃ, ක්තිප්‍රත්‍යයාන්තවූ; එතෙ, සාති-හෙති-සූති-ජූති යන මේ ප්‍රයොගයෝ; නිපාත්‍යන්තෙ, නිපාතනය කරණුලැබෙත්.

කියනලද ධාතුන්ගේ ස්ථානයෙහි ක්‍රමයෙන් සාතිඃ හෙතිඃ සූතිඃ ජූතිඃ යනු වෙත්, සාතිඃ යන මෙහි (1083) ද්‍යෙශොමාස්ථාං ඕඃ යනාදියෙන් ඕ නොවේ. [පාණිනිඃ 3. 3. 97.]

(මු) **1150. ශී ව්‍රජ යජ විද ස්‍වාස මන චර භෘඅටාඉ්‍යන සම ජනි පත නිසදඃ ක්‍යප්.** (ශී-නිසදඃ 5. ක්‍යප් 1.)

එභ්‍යෝ භාවෙ ක්‍යප් ස්‍යාත් තදන්තශ්ච ස්ත්‍රියාං, ශය්‍යා ව්‍රජ්‍යා ඉජ්‍යා විද්‍යා සුත්‍යා ආස්‍යා මන්‍යා චර්‍යා භෘත්‍යා අට්‍යා ඉත්‍යා සමජ්‍යා නිපත්‍යා නිෂද්‍යා.

(ස-) එභ්‍යඃ, ශී යනාදිවූ මේ ධාතුන් කෙරෙන් පරව; භාවෙ, භාව වාච්‍ය කල්හි; ක්‍යප් ස්‍යාත්, ක්‍යප්ප්‍රත්‍යය වන්නේය. තදන්තශ්ච, ඒ ක්‍යප්ප්‍රත්‍යයාන්තයද; ස්ත්‍රියාං, ස්ත්‍රීලිඞ්ගයෙහි වන්නේය.

මේ සූත්‍රයෙහි භාවෙ යනු නොකියා වෘත්තියෙහි භාවෙ යී ව්‍යාඛ්‍යාන කළබැවින් ප්‍රයොගානුසාරයෙන් කර්තෘභින්නකාරක යෙහිද වන්නේය, මෙසේයි, ශී ස්වප්නෙ, ශෙතෙ'ස්‍යාං යී අධිකරණයෙහි ක්‍යප්, ශය්‍යා, මඤ්චාදියයි. ශයනම් යී භාව යෙහි ක්‍යප්, මෙහි (835) ශීඩධාතුහට ඩය්, ස්ත්‍රීලිඞ්ගය බැවින් (249) ආප්. ව්‍රජ ගතෞ, ව්‍රජනං ව්‍රජ්‍යා. යජනං ඉජ්‍යා, මෙහි (661) ජ්‍යාදෙශ වේ. විදන්ත්‍යනයා, යී කරණ වාච්‍ය කල්හි හෝ, වෙදනං (ඥනං), යී හෝ විද්‍යා යනු වේ, සුගතෞ, සවනං, (යජනං) (982) තන්, සුත්‍යා. ආස උපවෙශනෙ, ආස නං ආස්‍යා. මන බොධනෙ, මන්‍යතෙ'ස්‍යාං, නොහොත් මන නං මන්‍යා යනු වේ. චරණං (ආචරණං) චර්‍යා. භෘ ධාරණ පොෂණයොඃ, භරණං (පොෂණං) භෘත්‍යා, මෙහි තන්. අට ගතෞ, යඞ්, විත්වාදිය වේ, අට්‍යාට්‍යධාතුහට ක්‍යප්, (775) හසා ල්ලොපඃ යනාදියෙන් ක්‍රමයෙන් අකාර යකාරයන්ගේ ලොපය වේ, අට්‍යා, නිතර ඇවිදීමයි. ඉ ගතෞ, එති අනයා අයනං වා ඉත්‍යා, තන් වේ. සංපූර්‍ව අජ ගතෞ, සමජන්ති (සංගච්ඡන්ති) අස්‍යාං යී හෝ, සමජනං යී, සභා, (886) මෙහි ක්‍යප්වර්ජිතඝ්‍යයෙන් විආදෙශ නොවේ.

නි පූර්ව පත ගතෞ, නිපතන්ත්‍යස්මින්ති නිපත්‍යා, යුද්ධභූමියයි. නි පූර්ව ෂද විශරණගත්‍යං, නිෂීදන්ත්‍යස්මින්ති නිෂද්‍යා, ක්‍රයවික්‍රය භූමියයි. [පාණිනිඃ 3. 3. 98, 99.]

(මූ-) **1151. කෘඤඃ ශශ්ච.** (කෘඤඃ 5. ශඃ 1. ච 1.)

කරොතෙඃ ශඃ ස්‍යාත් ක්‍යප් ච, භාවෙ, ස ච ස්ත්‍රියාං. ක්‍රියා, කෘත්‍යා.

(ස-) කරොතෙඃ, කෘධාතුහු කෙරෙන් පරව; භාවෙ, භාවයෙහි; ශඃ ස්‍යාත්, ශප්‍රත්‍යය වන්නේය; ක්‍යප් ච, ක්‍යප්ප්‍රත්‍යයද වන්නේය; ස ච, ඒ ප්‍රත්‍යයද; ස්ත්‍රියාං, ස්ත්‍රීලිඞ්ගයෙහි වන්නේය.

ශකාර ඉත්, අකාරය සිටියි. කෘධාතු, ශ වේ, භාව වාච්‍ය කල්හි, (921) රතනොඃ යනාදියෙන් යක්, (620) ඍකාරයහට රි, ස්ත්‍රීලිඞ්ගයෙහි ආප්, ක්‍රියා. ක්‍යප් කළ කල්හිද ගුණ නො වන හෙයින් තක්, (982) කෘත්‍යා. සමුච්චය හෙතුකොට ගෙන මෙහි චකාරයෙන් ක්තිප්‍රත්‍යයහටද කෘතිඃ කියා වේ. [පාණිනිඃ 3. 3. 100.]

(මූ-) **1152. සෘ-ජාගුර් යඃ.** (සෘ-ජාගුඃ 5. යඃ 1.)

ආභ්‍යාං යඃ ස්‍යාත් භාවෙ, ස ච ස්ත්‍රියාං. පරිසර්‍ය්‍යා ජාගර්‍ය්‍යා.

(ස-) ආභ්‍යාං, සෘ-ජාගෘ යන මේ ධාතූන් දෙදෙනාකෙරෙන් පරව; භාවෙ, භාවයෙහි; යඃ ස්‍යාත්, යප්‍රත්‍යය වන්නේය; ස ච, ඒ ප්‍රත්‍යයද; ස්ත්‍රියාං, ස්ත්‍රීලිඞ්ගයෙහි වන්නේය.

පරි පූර්ව සෘ ගතෞ, මෙයින් යප්‍රත්‍යය වේ, පරිසරණං පරිසර්‍ය්‍යා. මේ ධාතුප්‍රත්‍යයන්ගේ යොගය පරිපූර්වයා හටමයි. ජාගෘ නිද්‍රාක්ෂයෙ, ජාගරණං ජාගර්‍ය්‍යා.

(මූ-) **1153. ශංසත්‍යාදඃ.** (ශංස්-ත්‍යාත් 5. අඃ 1.)

ආභ්‍යාමඃ ස්‍යාත් භාවෙ, ස ච ස්ත්‍රියාං.

ප්‍රශංසා දිදෘක්ෂා අටාටා කණ්ඩූයා.*

(ස-) ආභ්‍යාං, ශංසධාතු ප්‍රත්‍යයාන්තධාතු යන මේ දෙදෙනා කෙරෙන් පරව; භාවෙ, භාව වාච්‍ය කල්හි; අඃ ස්‍යාත්, අප්‍රත්‍යය වන්නේය; ස ච, ඒ අප්‍රත්‍යයද; ස්ත්‍රියාං, ස්ත්‍රීලිඞ්ගයෙහි වන්නේය.

---

* ශන්ස ච ත්‍යශ්චෙති ශංසත්‍යං තස්මාත්.

ප්‍රපූර්ව ශංස ළුසතුතෞ, ප්‍රශංසනං, මෙයින් අප්‍රත්‍යයයි, ප්‍රශංසා. දෘශ ඉර්ඹ ප්‍රෙක්‍ෂණේ, සන්, චිඛාදිගද (154) ෂඩ්ආදෙශද, (602) ෂකාරයහට කකාරද, දිදෘක්‍ෂ ධාතුහු කෙරෙන් මෙයින් අප්‍රත්‍යයද, (543) පූර්වූ අකාරයහට ලොපයද වෙත්, දිදෘක්‍ෂා. කිත රොගාපනයනෙ යන ධාතුහු කෙරෙන් චිකිත්සා යනාදි යද එසේමැයි. අටධාතු-යඞ්ප්‍රත්‍යයද, චිඛාදියද කල කල්හි අටාට්‍යධාතුහු කෙරෙන් අප්‍රත්‍යය වේ, (775) අකාර යකාර දෙදෙනාහට ලොප්කල කල්හි, අටාටා. කණ්ඩූශබ්දයා කෙරෙන් (854) ක්‍යප්‍රත්‍යයද, කණ්ඩූය ධාතුහු කෙරෙන් මෙයින් අප්‍රත්‍යයද වේ, ස්වරය පර බැවින් (775) අකාර යකාර දෙදෙනාහට ලොප් නොවෙත්. කණ්ඩූයා යනු වේ. ඍතීයා ගොපායා යනාදියද එසේමැයි. [පාණිනිඃ 3. 3. 102.]

(මු-) **1154. සෙමකතාත් සගරොඃ.** (සෙමකතාත් 5. සගරොඃ 5.)

යස්මාත් කෙතා විහිතඃ සෙම් සසෙමකතඃ, තස්මාත් රුමතො ධොඃ සත්‍යත් භාවෙ ස ච ස්ත්‍රියාං. ඊහා ජාගරා.

සෙමකතාත් කිං, නීතිඃ රාඞිඃ. රුමතඃ කිං, පතතිඃ.*

(ස-) යස්මාත්, යම් ධාතුහු කෙරෙන් පරව; විහිතඃ කතඃ, කරණලද කතතෙම; සෙම්, ඉමාගමසහිතද; සඃ, ඒ කතතෙමේ; සෙමකතඃ, සෙමකත නම්; රුමතඃ, ගුර්වක්‍ෂර යුක්තවූ; තස්මාධොඃ, ඒ ධාතුහු කෙරෙන්; භාවෙ, භාවයෙහි; අඃ සත්‍යත්, අප්‍රත්‍යය වන්නේය; ස ච, ඒ ප්‍රත්‍යයාන්තයද; ස්ත්‍රියාං, ස්ත්‍රී ලිඞ්ගයෙහි වන්නේය.

ඊහ චෙෂ්ටායාං, මෙයින් අප්‍රත්‍යයයි, ඊහනං ඊහා. ජාගරණං ජාගරා. කතප්‍රත්‍යය කල කල්හි ඉමාගමව, ඊහිතං ජාගරිතං, යනු වේ. සෙමකතාත් කිං, කුමටය? නීතිඃ රාඞිඃ, යන මෙහි ඉමාගම රහිත කතිවත් ධාතුවයෙන් අප්‍රත්‍යය බාධාවී කති විමයි, ණී ප්‍රාපණෙ නයනං, නීයතෙ'නයා ඉති වා නීතිඃ, කති ප්‍රත්‍යයයි. රාධ සංසිඬෞ, රාධනං, කති, (575) තකාරයහට ධකාරද, (64) පූර්ව ධකාරයහට දකාරද වෙත්, රාඞිඃ. කත කල කල නීතං රාඬං යනු වේ.

---

* ඉමා සහ වර්ත්තතෙ යඃ ස සෙම්, සෙම් කෙතා යස්මාත් ස සෙමකතස්තස්මාත්.

රුමතඃ කිං, කුමටය? පත්තිඃ, යන මෙහි පතධාතු තමා ගුඞ්වක්‍ෂර යුක්තයක්නු නොවනබැවින් අප්‍රත්‍යය බාධිත තන්හි කති වීමයි. පතධාතු-කති, පතති. කත කළ කල ඉමාගමව, පතිතං. [පාණිනිඃ 3. 3. 103.]

(මූ-) **1155. තුලෙච්ඡාරා තාරා ධාරා කාරා ගොධා හාරා ලෙඛා රෙඛා චූඩාඃ.** (1...)

එතෙ ආනතා නිපාත්‍යන්තෙ. චොදනා චූඩා.

(ස-) ආනතාඃ, අප්‍රත්‍යයාන්තවූ; එතෙ, තුලා-ඉච්ඡා යනාදී මේ ශබ්දයෝ; නිපාත්‍යන්තෙ, නිපාතනයෙන් සිද්ධකරණු ලැබෙත්.

තුල උන්මානෙ, අප්‍රත්‍යයයි, තොලයත්‍යනයා, නිපාතන යෙන්, තුලා යනු වේ, පරිමාණදණ්ඩඃ. ඉෂවාඤ්ඡායාං, ඉච්ඡා. සෘ ප්‍රාපණෙ, ආරා යනු වේ, ඡුරිකයයි. තෘ තරණෙ, තාරා, නක්‍ෂත්‍රයයි, උඩාර කරන්නීද උමාවද උක්තයි. ධෘ ධාතෞ, ධාරා, ද්‍රවද්‍රව්‍යයන්ගේ පතනය-වර්‍ෂාධාරාවන්ගේ පතනය, මුවාත් කරණලද්දාවූ ඛඩ්ගාදීන්ගේ තලය, සමූහය, ප්‍රකාර යද යන අර්‍ථයි. කෘධාතු, කාරා, බන්ධනාගාරයයි. ගුධ පරි වෙෂ්ටනෙ, ගොධා, දුනුදිය අදනාකල අංගුලීන්ගේ පීඩා වළක් වන පිණිස ඇඟිලිවල යෙදියයුතු සමින් කරණලද්දාවූ අංගුලි ත්‍රාණයද, ගොයාද කියනුලැබෙත්. හෘ හරණෙ, හාරා, ගැන් මද, මුක්තාහාරයද කියනුලැබෙත්. ලිඛ ලෙඛනෙ, ලෙඛා, ලීමයි. ලකාරයහට රකාරය කළ කල්හි රෙඛා කියාද වේ, පඞ්ක්තියයි. චුද සංචොදනෙ, චූඩා, චොදනා, චොදනාවද ප්‍රෙරණයද වෙත්. [පාණිනිඃ 3. 3. 101.]

(මූ-) **1156. ෂිෂි චින්ති පූජි කථි කුම්බි චර්චි ස්පෘහි තොලි දොලි භිද් ඡිදාද්‍යාඞවර් ෂටාදෙර් ධඃ.** (ෂිෂි-ආඞවර-ෂටාදෙඃ 5. ධඃ 1.)

එභ්‍යො භාවෙ ධඃ ස්‍යාත්, ස ච ස්ත්‍රියාං. ෂිෂා චින්තා පූජා කථා කුම්බා චර්චා ස්පෘහා තොලා දොලා, පචා, භිදා ඡිදා ගුහා විදා ක්‍ෂිපා ජනා පීඩා සරා වසා රුජා, ෂටා ව්‍යථා ඞරා.*

---

* ෂ ඉත් යස්‍ය ස ෂිත්. භිද ආදිර් යස්‍ය ස භිදාදිඃ. ආඞවර් ඞවරපර්‍යන්තඃ, ස චාසෞ ෂටාදිශ්චෙති ආඞවර් ෂටාදිඃ. තතඃ, ෂිෂිශ්ච චින්තිශ්චෙත්‍යාදි වන්ද්වෙ තස්මාත්.

(ස-) එභ්‍යඃ, භිෂ-චින්ත-පූජ-කථ-කුම්බ-චර්ච-ස්පෘහ-තොල-දෙල-ඉත්සංඥ ෂකාරයුක්ත ධාතු-භිදාදි ධාතු-ඛර පයඃන්ත කොට ඇති ඝටාදි ධාතු යන මොවුන් කෙරෙන් පරව; භාවෙ, භාවයෙහි; ඞඃ ස්‍යාත්, ඞප්‍රත්‍යය වන්නේය ; ස ච ස්ත්‍රියාං, ඒ ප්‍රත්‍යයද ස්ත්‍රීලිඞ්ගයෙහි වන්නේය.

භීෂිධාතු මුල්කොට දෙලිධාතු අන්තකොටඇති ධාතුනවය ෂිදිප්‍රත්‍යයාන්තයෝයි. ෂිත් යනු ගණපාඨයෙහි මූර්ධන්‍ය ෂකාරය ඉත්සංඥ කොට ඇති ධාතුයි. භිදාදිය ගණයයි. ඞ යන මේ ප්‍රත්‍යයාගේ ඞකාරය ඉත්, අකාරය සිටියි. භී භයෙ, ෂිඃ, (795) භීර්භිෂ් වා, යන්නෙන් භිෂ්ද මෙසින් ඞප්‍රත්‍යයද, (641) ෂ්හට ලොප්ද, (249) ආප්ද වෙත්, භිෂා. චිත ඉක සමෘත්‍යාං, එසේම, චින්තා යනු වේ. පූජ පූජායාං පූජා. කථ වාක්‍ය ප්‍රබන්ධෙ, කථා. කුබකිඉඡාදනෙ, කුම්බා. චර්චශ අනුශීලනෙ, චර්චා. ස්පෘහ ඊප්සායාං, ස්පෘහා. තොලා. දෙලත් කදෙලනෙ‘ දෙලා. ඩුපචෂ් පච පාකෙ, ෂිත්භ බැවින් ඞ වේ, පචා. මෘජ ක්‍ෂමා යනාදියද එසේමැයි. භිදාදිය මෙසේයි. භිද විදාරණෙ, භිදා, ඡිදා, ගුහා, විදා, ක්‍ෂිපා, යන මොවුන් කෙරෙහි ඞකාර ඉත්බැවින් ගුණ නොවේ. ජනා යන මෙහි (230) හන ගම යන මේ ආදියෙන් ඞප්‍රත්‍යය හරණ බැවින් උඞ් ලොපය නොවේ. පීඩ වධෙ, පීඩා. සෘ ගතෞ, (619) දෘශ්‍රොඃ යනාදියෙන් ගුණ වේ, සරා. වස නිවාසෙ වසා. රුජ රොගෙ, රුජා. ඛරධාතු පයඃන්තවූ ඝටාදි ධාතු මෙසේයි, ඝට සංඝාතෙ, ඝටා. ව්‍යථ දුඃඛ භය චලනෙ, ව්‍යථා. ඛර සම්භ්‍රමෙ, ඛරා. ජෘධාතු-ජරා, ප්‍රථධාතු-ප්‍රථා, ත්‍රප ධාතු-ත්‍රපා. ලජ්ජධාතු-ලජ්ජා යනාදියද එසේමැයි. [පාණිනිඃ 3. 3. 104, 105.]

(මු-) **1157. අතෝ‘න්තඃ ශ්‍රද්ගෙඃ.** (ආතඃ 5. අන්තර්-ශ්‍රත්-ගෙඃ 5.)

එභ්‍යඃ පරාදදන්තාත් ඞඃ ස්‍යාත්, ස ච ස්ත්‍රියාං. අන්තර්ධා ශ්‍රද්ධා සංඥ ප්‍රමා.

(ස-) එභ්‍යඃ පරාත්, අන්තර්ශබ්ද ශ්‍රත්ශබ්ද ගිසංඥ යන මොවුන් කෙරෙන්පරවූ; ආදන්තාත්, ආකාරාන්ත ධාතුහුකෙරෙන් පරව; ඞඃ ස්‍යාත්, ඞප්‍රත්‍යය වන්නේය; ස ච, ඒ ප්‍රත්‍යයද; ස්ත්‍රියාං, ස්ත්‍රීලිඞ්ගයෙහි වේ.

අන්තර් පූර්ව ධා ධාරණපොෂණයොඃ දානෙ, මෙයින් ඞප්‍රත්‍යයයි, අන්තර්ධානං අන්තර්ධා. එසේම ශ්‍රත් පූර්ව ධා-ශ්‍රද්ධා, ශ්‍රත් යනු අව්‍යයයි. සං පූර්ව ඥා අවබොධනෙ, සංඥායතෙ'නයා සංඥා, නාමයයි. ප්‍ර පූර්ව මා මානෙ, ප්‍රමීයතෙ'නයා ප්‍රමානමිති වා ප්‍රමා, මොවුන් කෙරෙහි (610) උසෘච් යනාදියෙන් ආකාර ලොපයද ස්ත්‍රීලිඞ්ගය බැවින් ආප්ප්‍රත්‍යයද වෙත්. [පාණිනිඃ 3. 3. 106.]

(මූ-) **1158. ණ්‍ය-ෂි-ශ්‍රන්ථි ග්‍රන්ථි වෙත්ති වන්ද්‍යාසො'නඃ.** (ණ්‍ය-ආසඃ 5. අනඃ 1.)

එභ්‍යො'නඃ ස්‍යාත් ස ච ස්ත්‍රියාං. කාරණා ඊෂණා ශ්‍රන්ථනා ග්‍රන්ථනා වේදනා වන්දනා ආසනා.

(ස-) එභ්‍යඃ, ණ්‍යන්ත ධාතු-ඊෂ-ශ්‍රන්ථ-ග්‍රන්ථ-විද-වන්ද-ආස යන මේ ධාතූන් කෙරෙන් පරව; අනඃ ස්‍යාත්, අනප්‍රත්‍යය වන්නේය ; ස ච, ඒ ප්‍රත්‍යයද ; ස්ත්‍රියාං ස්ත්‍රීලිඞ්ගයෙහි වන්නේය.

කෘ ධාතු-ණ්‍ය, වෘද්ධි, කාරිධාතු, ණ්‍යන්ත ධාතුහු කෙරෙන් මෙයින් අන වේ, කාරණා, (641) මෙහි ණ්‍යහට ලොප්ද ආප් ප්‍රත්‍යයද වෙත්. ඊෂ ගති දර්ශන හිංසා දානෙෂු, අන, ඊෂණා. ශ්‍රංථ ප්‍රතිහර්ෂ මොක්ෂ යත්නයොඃ, ශ්‍රන්ථනා. ග්‍රන්ථ සන්දර්භෙ ග්‍රන්ථනා. විද ඥානෙ, වෙදනා. වද ඉඩ අභිවාදන ස්තුත්‍යොඃ, වන්දනා. ආස උපවෙශනෙ, ආසනා. මොවුන්ගේද ණ්‍යහට ලොප් වේ. [පාණිනිඃ 3. 3. 107.]

(මූ-) **1159. ප්‍රශ්නාඛ්‍යානෙ ණිඃ.** (ප්‍රශ්න-ආඛ්‍යානෙ 7. ණිඃ 1.)

ප්‍රශ්න ආඛ්‍යානෙ ච ධොර්ණිඃ ස්‍යාත්, ස ච ස්ත්‍රියාං. කාං කාරි-මකාර්ෂීඃ, සර්වාං කාරි-මකාර්ෂං.

(ස-) ප්‍රශ්නෙ, ප්‍රශ්නයෙහිද; ආඛ්‍යානෙ ච, උත්තරදානයෙහිද; ධොඃ, ධාතුහු කෙරෙන්; ණිඃ ස්‍යාත්, ණිප්‍රත්‍යය වන්නේය; ස ච, ඒ ප්‍රත්‍යයද; ස්ත්‍රියාං, ස්ත්‍රීලිඞ්ගයෙහි වන්නේය.

ණි යන මොහුගේ ණකාරය වෘද්ධිය පිණිස ඉත්, ඉකාරය සිටියි. කෘ ධාතු-ණිප්‍රත්‍යයද, (577) වෘද්ධිද වෙත්, කාරිඃ. කාර්‍ය්‍යය යන අර්ථයි. කිං අකාර්ෂීඃ, යනු ප්‍රශ්නයයි. කාං යනු කාරිං යන්නෙහි විශෙෂණයයි, තෝ කිනම් කාර්‍ය්‍යයක් කෙළෙහිද යනුයි. අකාර්ෂං, අහං යනු ශෙෂයයි, අහං සර්වාං කාරිං

අකාෂීං, අපි සුගමයි, ප්‍රශ්නයෙහිද ආඛ්‍යානයෙහිද උදාහරණ මයයි. [පාණිනිඃ 3. 3. 110.]

(මු-) 1160. නඤෙ'නාක්‍රොශෙ සත්‍රී. (නඤඃ 5. අනි 1. ආක්‍රොශෙ 7. සත්‍රී 1.)

නඤඃ පරාත් ධොඃ රනිඃ ස්‍යාත්, ආක්‍රොශෙ, ස ච ස්ත්‍රියාං. අජීවනිස්තව භූයාත්, අප්‍රයාණිඃ.*

(ස-) නඤඃ පරාත්, නඤ්සමාසයා කෙරෙන් පරවූ; ධොඃ, ධාතුහු කෙරෙන්; ආක්‍රොශෙ, ආක්‍රොශය හැඟෙන කල්හි; අනිඃ ස්‍යාත්, අනිප්‍රත්‍යය වන්නේය; ස ච, ඒ ප්‍රත්‍යයද; ස්ත්‍රියාං, ස්ත්‍රීලිඞ්ගයෙහි වන්නේය.

ස්ත්‍රීලිඞ්ගික සම්බන්ධය ඇති කල්හිද ස්ත්‍රීග්‍රහණය ස්‍යාදිකාරනිවෘත්තිය පිණිසයි. නඤ් පූර්වවූ ජීවධාතු-මෙයින් අනි, (325) නකාරයහට අකාර වේ, අජීවනිඃ. තව අජීවනිඃ භූයාත්. න-ප්‍ර-යා, අනි-අප්‍රයාණිඃ, මෙහි නකාරයහට අකාරද (968) නො'චඃ යනාදියෙන් ණත්වයද වෙත්. ආක්‍රොශයයි. [පාණිනිඃ 3. 3. 112.]

(මු-) 1161. ඊෂත්-දුඃසොඃ ඛල් භාවෙ ඓ. (ඊෂත්-දුර්-සොඃ 5. ඛල් 1. භාවෙ 7. ඓ 7.)

එභ්‍යඃ පරාත් ධොඃ ඛල් ස්‍යාත් භාවෙ ඓ ච. ඊෂදාඪ්‍යම්භවං භවතා, දුරාඪ්‍යම්භවං භවතා. ඊෂත්කරඃ කට-ස්ත්වයා, දුෂ්කරඃ සුකරඃ.

(ස-) එභ්‍යඃ පරාත්, ඊෂත්-දුර්-සු යන මොවුන් කෙරෙන් පරවූ; ධොඃ, ධාතුහු කෙරෙන්; භාවෙ, භාවයෙහිද; ඓ ච, කර්මයෙහිද; ඛල් ස්‍යාත්, ඛල්ප්‍රත්‍යය වන්නේය.

ඛල්ප්‍රත්‍යයාගේ ඛකාර ලකාරවය ඉත්, අකාරය සිටියි. ඊෂත් යනාදිය අව්‍යය බැවින් (1014) ඛිත්කාය්‍යීය රහිත කල්හිද ඊෂත් දුඃ සු යන මොවුන් කෙරෙන් පරවූ ධාතුහු කෙරෙන් ඛල්විධාන සාමර්ථ්‍යය හෙතුකොට ගෙන ආඪ්‍යාදි ශබ්දව්‍යවධානයෙහිද මන් වන්නේය, එහෙයින්, ඊෂදාඪ්‍යන භූයතෙ යන වාක්‍යයෙහි ඊෂදාඪ්‍යශබ්දයා කෙරෙන් පරවූ භූධාතුහු කෙරෙන් භාවයෙහි ඛල්ද, ගුණද, ඛිත්ත්වයහෙයින් (1014) ආඪ්‍යයා කෙරෙන් මන්ආගමද වෙත්, ඊෂදාඪ්‍යම්

---

* අ-ජීව-අනිඃ අජීවනිඃ, අ-ප්‍ර-යා-අනිඃ අප්‍රයාණිඃ

භවං සනු වේ. දුරාඪ්‍යම්භවං, යනුද එසේමැයි. ඊෂත් ක්‍රිය තෙ'සෞ ඊෂත්කරඃ, කිඩයා, තාවිසින්; කටඃ, කලාල; ඊෂත් කරඃ, මඳක් කරණුලැබෙයි. එසේම, දුඃබෙන ක්‍රියතෙ'සෞ දුෂ්කරඃ, සුඛෙන ක්‍රියතෙ'සෞ සුකරඃ. ව්‍යවධාන රහිත අව්‍යය බැවින් මොවුන් කෙරෙහි මන්ආගම නොවේ. [පාණිනිඃ 3. 3. 126.]

(මු-) **1162. ආතො'නො'දරිද්‍රඃ.** (ආතඃ 5. අනඃ 1. අදරිද්‍රඃ 5.)

දරිද්‍රාවර්ජාදාදන්තා—දීෂද්දුඃසොඃ පරාත් අනඃ ස්‍යාත් භාවෙ ඛෙ ච. ඊෂත්පානඃ දුෂ්පානඃ සුපානඃ. අදරිද්‍රඃ කිං, ඊෂද් දරිද්‍රං.

(ස-) ඊෂත් දුඃසොඃ පරාත්, ඊෂත්-දුර්-සු යන මොවුන් කෙරෙන් පරවූ ; දරිද්‍රාවර්ජාත්, දරිද්‍රාධාතු රහිතවූ ; ආදන්තාත්, ආකාරාන්ත ධාතූන් කෙරෙන් ; භාවෙ, භාවයෙහිද ; ඛෙ ච, කර්මයෙහිද ; අනඃ ස්‍යාත්, අනප්‍රත්‍යය වන්නේය.

ඊෂත් පීයතෙ'සෞ, ඊෂත් පූර්ව පාධාතු, මෙයින් කර්මයෙහි අන වේ, ඊෂත්පානඃ. දුඃඛෙන පීයතෙසෞ, දුර්පූර්ව පාධාතු, අන, දුෂ්පානඃ. සුඛෙන පීයතෙ'සෞ, සුපානඃ. පෙරසේම කර්මයි. අදරිද්‍රඃ කිං, කුමටද? ඊෂද්දරිද්‍රං යන මෙහි අනප්‍රත්‍යය නොවන හෙයිනි, ඊෂද්දරිද්‍රායතෙ ඉති යන වාක්‍යයෙහි පූර්ව සූත්‍රයෙන් භාවයෙහි ඛල්ද, (702) දරිද්‍රා යන්නහුගේ ආකාර ලොපයද වෙත්. [පාණිනිඃ 3. 3. 128.]

(මු-) **1163. දෘශ ශාස යුධ ධෘෂ මෘෂො වා.** (දෘශ—මෘෂඃ 5. වා 1.) ඊෂත් දුඃසොඃ පරෙභ්‍ය එභ්‍යො'නඃ ස්‍යාත් භාවෙ ඛෙ ච වා. සුදර්ශනඃ සුදර්ශඃ, දුඃශාසනඃ දුඃශාසඃ, දුර්යොධනඃ දුර්යොධඃ, සුධර්ෂණඃ සුධර්ෂඃ, ඊෂන්මර්ෂණඃ ඊෂන්මර්ෂඃ.

(ස-) ඊෂත් දුඃසොඃ පරෙභ්‍යඃ, ඊෂත්-දුර්-සු යන මොවුන් කෙරෙන් පරවූ ; එභ්‍යඃ, දෘශ-ශාස-යුධ-ධෘෂ-මෘෂ යන මේ ධාතූන් කෙරෙන් ; භාවෙ, භාවයෙහිද ; ඛෙ ච, කර්මයෙහිද ; වා, විකල්පයෙන් ; අනඃ ස්‍යාත්, අනප්‍රත්‍යය වන්නේය.

සුඛෙන දෘශ්‍යතෙ'සෞ, සුපූර්ව දෘශ ප්‍රෙක්ෂණෙ, කර්මයෙහි විකල්පයෙන් මෙයින් අන වේ, සුදර්ශනඃ. පක්ෂයෙහි ඛල් ප්‍රත්‍යයයි, සුදර්ශඃ. දුඃඛෙන ශිෂ්‍යතෙ'සෞ, දුර්පූර්ව ශාසඅනු

ශිෂ්ටෞ, දුඃශාසනඃ, පක්ෂයෙහි බල්කළ කල්හි දුඃශාසඃ. දුඃඛෙන යුධ්‍යතේ'සෞ, දුර්පූර්ව යුධ සංප්‍රහාරෙ, දුර්යොධනඃ, පක්ෂයෙහි බල් කළ කල්හි, දුර්යොධඃ. එසේම—සුඛෙන ධෘෂ්‍යතේ'සෞ, සුපූර්ව ධෘෂප්‍රහසනෙ. අමර්ෂෙ ච, සුධර්ෂණඃ, පක්ෂයෙහි, සුධර්ෂඃ. ඊෂත් මෘෂ්‍යතේ'සෞ ඊෂත් පූර්ව මෘෂ සහනෙ, ඊෂණ්මර්ෂණඃ, පක්ෂයෙහි, ඊෂණ්මර්ෂඃ.

(මූ-) **1164. තාදර්ථ්‍යෙ චතුම්.** (තාදර්ථ්‍ය 7. චතුම් 1.) ධෝ-ශ්චතුම් ස්‍යාත් තාදර්ථ්‍යෙ. කෘෂ්ණං ද්‍රෂ්ටුංයාති.*

(ස-) ධෝඃ, ධාතුහු කෙරෙන්; තාදර්ථ්‍යෙ, ඔහුගේ ප්‍රයොජනත්වයෙහි ; චතුම් ස්‍යාත්, චතුම්ප්‍රත්‍යය වන්නේය.

යම් ධාතුවක්හුගේ අර්ථයතෙම අන්‍ය ධාත්වර්ථයක්හුගේ ප්‍රයොජනය පිණිස වේද ඒ ප්‍රයොජනවත්වූ ධාතුහුකෙරෙන් චතුම්ප්‍රත්‍යය වන්නේය, චකාරය අව්‍යය සඳහා ඉත්, තුම්සී සිටියි, භාව වාච්‍ය කල්හි භවිෂ්‍යත්කාලයෙහි මේ ප්‍රත්‍යය දත යුතු. ද්‍රෂ්ටුම් යනු දෘශ ප්‍රෙක්ෂණෙ—තුම්, (604) ඍකාරය හට රකාරද, (154) ෂඞ්ආදෙශද, (47) තකාරය හට ටකාරද වෙත්. මෙහි දෘශධාතුහුගේ අර්ථයතෙම යාධාතු සම්බන්ධි අර්ථයාගේ ප්‍රයොජනය පිණිස වෙයි. ක්‍රියාවන් දෙදෙනකු කෙරෙහි එක කර්තෘත්වය ඇතිකල්හිම චතුම් වන්නේය, එහෙයින්, විප්‍රං භොක්තුං නිමන්ත්‍රයතෙ, යි නොවන්නේය. භොජනාය නිමන්ත්‍රයතෙ, කියාම වන්නේය. [පාණිනිඃ 3. 3. 158.]

(මූ-) **1165. ක්ත්වාච් වා නිෂෙධෙ'ලං-ඛලුනා.** (ක්ත්වාච් 1. වා 1. නිෂෙධෙ 7. අලං—ඛලුනා 3.)

නිෂෙධාර්ථයොරලං ඛල්වොර්යොගෙ ධෝඃ ක්ත්වාච් ස්‍යාද්වා භාවෙ. අලං දත්ත්වා අලං දානෙන, ඛලු පීත්වා ඛලු පානෙන.

(ස-) නිෂෙධාර්ථයොඃ, නිෂෙධාර්ථයෙහි වූ; අලංඛල්වොර්යොගෙ, අලං ශබ්දය ඛලු ශබ්දය යන දෙදෙනාගේ යොගයෙහි; ධෝඃ, ධාතුහු කෙරෙන් ; භාවෙ, භාවයෙහි ; වා, විකල්පයෙන්; ක්ත්වාච් ස්‍යාත්, ක්ත්වාච්ප්‍රත්‍යය වන්නේය.

ක්ත්වාච් ප්‍රත්‍යයාගේ චකාරය අව්‍යය පිණිසයි, ඉත්සංඥකකාර ගුණනොවීම පිණිසයි. ත්වාසතු සිටියි. අලං-දත්ත්වා

* ස ධාත්වර්ථඃ, ස චාසෞ අර්ථඃ ප්‍රයොජනශ්චෙති තදර්ථඃ, තස්‍ය භාවස්තාදර්ථ්‍යං තස්මින්.

යනු දූනය නිෂෙධකරණ ලද්දේය යන අර්ථයි, (1088) දූයන්න හට දත්ආදෙශ කළ කල්හි දත්ත්වා යනු වේ. පක්ෂයෙහි දූනෙන, යනු (289) සහවාරණ යනාදියෙන් තෘතීයායි, අලං දූනෙන, දීම නිෂිද්ධය යන අර්ථයි. බලුපීත්වා යනු, පානය නිෂිද්ධය යන අර්ථයි, (612) දූමා යනාදියෙන් ඊ වේ, පීත්වා. බලු පානෙන, පානය නිෂිද්ධය යන අර්ථයි. [පාණිනිඃ 3. 4. 66.

(මූ-) **1166. පූර්වකාලෙ.** (7.)

පූර්වස්මින් කාලෙ ස්ථිතාත් ධොඃ ක්ත්වාච් ස්‍යාත්. විෂ්ණුං නත්වා ස්තෞති.

(ස-) පූර්වස්මින් කාලෙ, පූර්වකාලයෙහි; ස්ථිතාත් ධොඃ, සිටි යාවූ ධාතුහු කෙරෙන්; ක්ත්වාච් ස්‍යාත්, ක්ත්වාච්ප්‍රත්‍යය වන්නේය.

යම් කලෙක්හි කර්තෘතෙමේ ක්‍රියාවක් හෝ තුණක් කෙරේද එකල්හි පරක්‍රියාපෙක්ෂායෙන් පූර්ව කාලයෙහි පවත්නා ධාතුහු කෙරෙන් භාවයෙහි ක්ත්වාච්ප්‍රත්‍යය වන්නේය යන අර්ථයි. විෂ්ණුං නත්වා ස්තෞති, යන මෙහි ස්තුති ක්‍රියාව කෙරෙන් පූර්වකාලයෙහි පවත්නාවූ නම ධාතුහු කෙරෙන් ක්ත්වාච් වේ, (676) නමධාතුහුගේ මකාරලොපය වේ, නත්වා. නමති ච ස්තෞති ච, යනාදියෙහි සමාන කාලය බැවින් නොවන්නේය. මෙහිදු ක්‍රියාවන්ගේ එක කර්තෘත්වයෙහිම ක්ත්වාච්ප්‍රත්‍යය වන්නේයයි දතයුතු.

පුත්‍රං දෘෂ්ට්වා සුඛං භවති යනාදියෙහි වනාහි, ස්පිතස්‍ය, සී අධ්‍යාහාරභාවයෙන් එකකර්තෘත්වයයි. ඣනත්ක්ෂුත්‍ය පතත්, මුඛං ව්‍යාදූය ස්වපිති, යනාදියෙහි පූර්වකාල විවක්ෂායෙනැයි කියයුතු. [පාණිනිඃ 3. 4. 21.]

(මූ-) **1167. න කිත් ස්කන්ද ස්‍යන්දඃ.** (න 1. කිත් 1. ස්කන්ද-ස්‍යන්දඃ 5.)

ස්කන්ත්වා ස්‍යන්ත්වා.

(ස-) ස්කන්දස්‍යන්දඃ, ස්කන්දධාතු ස්‍යන්දධාතු දෙදෙනා කෙරෙන් පරවූ ක්ත්වාච්ප්‍රත්‍යය; න කිත්, කිත්සංඥ නොවන්නේය.

ක්ත්වාච්ප්‍රත්‍යයාගේ කිත්ත්වනිෂෙධයෙහි ප්‍රයොජනය, (567) හසුඞ්නඃ යනාදියෙන් ස්‍යන්දාදි ධාතූන් පිළිබඳවූ නකාරයාගේ ලොප් නොවීමයි. ස්කන්ද ඉර් ඔෟශොෂණෙ ගත්‍යං, ඉත් ඔෟකාරය බැවින් ඉම්නිෂෙධයි, ස්කන්ත්වා. ස්‍යන්ත්වා යනු,

ස්‍යන්දූ ඌඪවශ ස්‍රවණේ, ඌකාරය ඉත්බැවින් ඉම් ආගමයාගේ විකල්පපක්ෂයෙහි උදාහරණයයි. දෙතන්හිම, ත්‍රයො යත්‍රෛක වර්ගීයා මධ්‍යමස්තත්‍ර ලුප්‍යතෙ, යනු න්‍යාය හෙයින් දකාරලොපය වේ. මේ ධාතූන් දෙදෙනා කෙරෙන් ක්ත්වාච්ප්‍රත්‍යයාහටම කිත්ව නිෂෙධයයි, ක්ත්වාච්යන්තහට ආදිභවූ යප් යන්න වනාහි කිත්ව වේමය, එහෙයින්, ප්‍රස්කද්‍ය ප්‍රස්‍යද්‍ය යනාදියයි. [පාණිනිඃ 6. 4. 31.]

(මූ-) 1168. **සෙම්'ක්‍ෂුධ කුෂ ක්ලිශ ගුධ මෘඩ මෘද වද වස ග්‍රහඃ.** (සෙම් 1. අක්‍ෂුධ—ග්‍රහඃ 5.)

ධොඃ පර ඉම්සහිතඃ ක්ත්වාච් කිතන ස්‍යාත්, න තු ක්‍ෂුධාදෙඃ. ශයිත්වා. සෙම් කිං, ශ්‍රුත්වා.

ක්‍ෂුධාදෙඃ කිං, ක්‍ෂුධිත්වා.*

(ස-) ධොඃ පරඃ, ධාතුහු කෙරෙන් පරවූ; ඉම්සහිතඃ, ඉම් ආගම සහිතවූ; ක්ත්වාච්, ක්ත්වාච්ප්‍රත්‍යයතෙම; කිතනස්‍යාත්, කිත් නොවන්නේය; ක්‍ෂුධාදෙස්තු, ක්‍ෂුධධාතු ආදිකොටඇති කුෂ-ක්ලිශ-ගුධ-මෘඩ-මෘද-වද-වස-ග්‍රහ යන ධාතුහු කෙරෙන් වනාහි; න, කිත්නිෂෙධ නොවන්නේය.

ක්ත්වාච් යනු සෙම් යන්නහුගේ විශෙෂ්‍යයයි. ශයිත්වා යනු, ශී ස්වප්නෙ, ත්වා, (554) ඉම්ද, කිත්වනිෂෙධ හෙයින් ගුණද, ඒකාරයහට අය්ආදෙශද වෙත්. ක්‍ෂුධිත්වා, යන්නෙහිද ඉම්, කිත්විය නිෂෙධ නොකළ හෙයින් ගුණ නොවේ, කුෂිත්වා ක්ලිශිත්වා ගුධිත්වා මෘඩිත්වා මෘදිත්වා උදිත්වා උෂිත්වා ගෘහිත්වා යනුද එසේමැයි. මොවුන් අතුරෙහි ක්‍ෂුධිත්වා උෂිත්වා යන දෙතන්හි (1066) ක්‍ෂුධ වස යනාදියෙන් ඉම්, ක්ලිෂ්ට්වා යනු ඌකාර ඉත් බැවින් (573) ඉම්පක්ෂයෙහි ප්‍රයොගයයි. අන්‍ය යන් කෙරෙහි (554) වසො'රස්‍ය යනාදියෙන් ඉම් වේ. උදිත්වා උෂිත්වා ගෘහිත්වා යන තන්හි (661) ජ්වේ. ගෘහීත්වා යන්නෙහි (771) ඉම්හට දීර්ඝ වේ. සෙම් කිං, කුමටය? ශ්‍රුත්වා යනාදියෙහි ඉම්රහිත ධාතුහට කිත්විය නිෂෙධ නොවන හෙයින් ගුණ නොවීම පිණිසයි. ක්‍ෂුධාදෙඃ කිං, කුමටය? ක්‍ෂුධිත්වා යනාදියෙහි ඉම්සහිත තන්හි කිත්නිෂෙධ නොවන පිණිසයි. [පාණිනිඃ 1. 2. 18, 7, 7. 2. 52.]

---

* සහ ඉමා වර්තතෙ යො'සෞ සෙම්.

(මු-) 1169. තෘෂමෘෂකෘෂවඤ්ච ලුඤ්චෘතො වා. (තෘෂ-ඍතඃ 5. වා 1.)

එභ්‍යඃ සෙට් ක්ත්වාච් කිත්තසංඥවා. තර්ෂිත්වා මර්ෂිත්වා කර්ෂිත්වා වඤ්චිත්වා ලුඤ්චිත්වා ඍතීත්වා.

පක්ෂෙ තෘෂිත්වා ඉත්‍යාදයඃ.

(ස-) එභ්‍යඃ, තෘෂ-මෘෂ-කෘෂ-වඤ්ච-ලුඤ්ච-ඍත යන මේ ධාතූන් කෙරෙන් පරවූ; සෙට්ක්ත්වාච්, ඉට්සහිත ක්ත්වාච් ප්‍රත්‍යයතෙම ; වා, විකල්පයෙන් ; කිත්තසංඥත්, කිත් නො වන්නේය.

තර්ෂිත්වා යනාදියෙහි (554) වසො'රස්‍ය යනාදියෙන් ඉට් වේ, කිත්ත්වඅභාව පක්ෂයෙහි ලැබෙන පරිද්දෙන් ගුණ වේ, නලොපය නොවේ. පක්ෂෙ, පක්ෂයෙහි ; තෘෂිත්වා යනාදි යෙහි කිත් බැවින් ලැබෙන පරිද්දෙන් ගුණ නොවේ, නකාර ලොපය වේ. [පාණිනිඃ 1. 2. 24, 25.]

(මු-) 1170. ථඵාන්නුඛඃ. (ථ-ඵාත් 5. නුඛඃ 5.)

නකාරොඛස්ථාන්තාත් ඵාන්තාච්ච සෙට් ක්ත්වාච් කිත්ත සංඥවා. ග්‍රන්ථිත්වා ග්‍රථිත්වා, ග්‍රන්ථිත්වා ග්‍රථිත්වා, ගුම්ඵිත්වා ගුඵිත්වා නුඛඃ කිං, කොථිත්වා රෙඵිත්වා.

(ස-) නකාරොඛඃ, උඛ්සංඥ නකාරයුක්තවූ ; ථාන්තාත්, ථකාරාන්ත ධාතුහු කෙරෙන්ද; ඵාන්තාච්ච, ඵාන්ත ධාතුහු කෙරෙන්ද පරවූ ; සෙට්ක්ත්වාච්, ඉට්සහිත ක්ත්වාච්ප්‍රත්‍යය තෙම; වා, විකල්පයෙන්; කිත්තසංඥත්, කිත් නොවන්නේය.

යෙන විධිස්තදන්තස්‍ය යන න්‍යාය හෙතුකොටගෙන, ථාන් තාත් ථාන්තාත්, යි කියනලදී. ග්‍රන්ථිත්වා යනාදි සියලුතන්හි (554) වසො'රස්‍ය යනාදියෙන් ඉට් වේ. කිත්ත්ව අභාව පක්ෂ යෙහි නකාරලොපය නොවේ. කිත්පක්ෂයෙහි (567) නකාර ලොපය වේ. ග්‍රන්ථ සංදර්භෙ වධෙ, ග්‍රන්ථ සංදර්භෙ, ගුන්ඵ ග්‍රන්ථෙ යන ධාතුසි. නුඛඃ කිං, කුමටය? කුථ හිංසාසංක්ලෙ ශයොඃ, රිඵ කත්ථන යුඛ නින්‍දා හිංසාදානෙෂු, යන මේ ධාතූන් ගේ උංසංඥ නකාර රහිත බැවින් කොථිත්වා රෙඵිත්වා යනාදි යෙහි කිත්නිෂෙධ නොව ගුණ වීම පිණිසයි. [පාණිනිඃ 1. 2. 23.]

(මු-) 1171. නශ්-ජො'නිමඃ. (නශ්-ජඃ 5. අනිමඃ 5.)

නශෝ ජනනාචච නුඩො'නිමඃ පරඃ ක්ත්වාච් කිනන සත්‍වා. නෂ්ට්වා නංෂ්ට්වා, භක්ත්වා භඞ්ක්ත්වා. අනිමඃ කිං, අඤ්ජිත්වා.*

(ස-) නුඩඃ, උඩ්සංඥ නකාරවත්වූ ; නශඃ, නශධාතුහු කෙරෙන්ද ; ජනනාචච, ජකාරාන්ත ධාතුහු කෙරෙන්ද ; අනිමඃ පරඃ, යන මේ ඉම්රහිත ධාතුහු කෙරෙන් පරවූ ; ක්ත්වාච්, ක්ත්වාච්ප්‍රත්‍යයතෙම ; වා, විකල්පයෙන් ; කිනනසත්‍වා, කිත් නොවන්නේය.

නෂ්ට්වා යනු, නශඝයු නාශෙ, ක්ත්වාච්—ඌකාර ඉත්බැවින් (577) ඉම් යන්නහුගේ අභාවපක්ෂයෙහි (741) නුණ්රධඃ යනාදියෙන් නුණ්ද, කිත්පක්ෂයෙහි (567) නකාරලොපයද, (154) ෂඞ්ආදෙශයද, (47) තකාරයහට ටකාරද වෙත්. කිත් නුවූ පක්ෂයෙහි නකාරයහට අනුස්වාරය වේ. නංෂ්ට්වා යනු වේ. භක්ත්වා යනු, භන්ජධෞමොටනෙ, ඖකාරය ඉත්බැවින් ඉම් නුවූ කල්හි කිත්පක්ෂයෙහි නකාරලොපයද, (211) කුඞ්ආදෙශයද වෙත්. කිත් නුවූ පක්ෂයෙහි (50) නකාරයහට අනුස්වාරයද, (51) අනුස්වාරයහට ඞකාරයද වෙත්, භඞ්ක්ත්වා යනු වේ. අනිමඃ කිං, කුමටය ? අඤ්ජිත්වා යන මෙහි ඉම් වන බැවින් කිත් නොවේ, මෙහි ඌකාර ඉත්බැවින් (573) ඉම් වේ, (1168) ක්ෂ'මඤ්ජුධ යනාදියෙන් කිත්ත්‍ව නිෂෙධ කළකල්හි, නකාරයහට අනුස්වාරයද ඕහට ඤකාරයද වෙත්. ඉම් නුවූ පක්ෂයෙහි වනාහි අක්ත්වා අඞ්ක්ත්වා කියාද වෙත්. [පාණිනිඃ 6. 4. 32.]

(මු-) (818) ව්‍යුඩො'වො භසාදෙ රිති. ද්‍යුතිත්වා ද්‍යොතිත්වා, ලිඛිත්වා ලෙඛිත්වා. රුදාදෙස්තු රුදිත්වා විදිත්වා මුෂිත්වා. අවඃ කිං, දෙවිත්වා. භසාදෙඃ කිං, එෂිත්වා ඔෂිත්වා.

(ස-) ව්‍යුඩො'වො භසාදෙඃ යන සූත්‍රයාගේ උදාහරණ කියයි. ද්‍යුත දීප්තෞ, ද්‍යුතිත්වා, (554) වසො'රස්‍ය, ඉම් වේ, මේ ගුණ නිෂෙධ පක්ෂයයි. ද්‍යොතිත්වා යනු ගුණපක්ෂයයි, දෙකම උඩ්සංඥ උකාරයයි. ලිඛ ලෙඛනෙ, ලිඛිත්වා ලෙඛිත්වා, උඩ්සංඥ ඉකාරයහටයි. රුදාදෙස්තු, රුදාදි ධාතුන් කෙරෙන් නිත්‍යොදාහරණ මෙසේයි, රුද අශ්‍රුවිමොචනෙ, රුදිත්වා, විද ඥානෙ, විදිත්වා, මුෂ ස්තෙයෙ ජිදි, මුෂිත්වා. අවඃ කිං, වකාරාන්තධාතු වර්ජනය කුමටය ? දෙවිත්වා යන්නෙහි ගුණවීම පිණිසයි, මෙහි

---

* නශ ව ජ වෙති තසමාත්.

දිවු ක්‍රීඩායාං යන ධාතුයි, උකාර ඉත්බැවින් (1172) පූක්ලිශූදිතඃ යනාදියෙන් විකල්පයෙන් ඉම් වේ, (1168) නිත්‍යයෙන් කිත්ත්ව නුවූ කල්හි ගුණ වේ. ඉම් රහිත පක්‍ෂයෙහි, (814) වකාරයහට ඌඨ් කළ කල්හි ද්‍යූත්වා යනු වේ. හසාදෙඃ කිං, කුමටය? එෂිත්වා ඔෂිත්වා යනාදිය හසාදි ධාතු නුවූ බැවින් ගුණවීම අභවනු පිණිසයි. ඊෂ වාඤ්ඡෙ, උෂ දාහෙ වධෙ, යන ධාතුයි, උකාර ඉත්බැවින් මෙ ධාතුන්ගේ ස්ථානයෙහි විකල්පයෙන් ඉම් වන බැවින් ඉම්පක්‍ෂයෙහි නිත්‍යයෙන් කිත්ත්වය නොවේ. [පාණිනිඃ 1. 2. 26.]

(මු-) **1172. පූක්ලිශූදිත ඉම්.** (පූ-ක්ලිශ-උදිතඃ 5. ඉම් 1.)

එභ්‍යඃ ක්ත්වාච ඉම් ස්‍යාවා.

පවිත්වා පූත්වා, ක්ලිශිත්වා ක්ලිෂ්ට්වා, ශමිත්වා ශාන්ත්වා.

(ස-) එභ්‍යඃ, පූ-ක්ලිශ-ඉත්සංඥ උකාරවත් ධාතු යන මොවුන් කෙරෙන් පරවූ; ක්ත්වාචඃ, ක්ත්වාච්ප්‍රත්‍යයහට; වා, විකල්පයෙන්; ඉම් ස්‍යාත්, ඉම් වන්නේය.

(1053) වෘ දු ශ්‍රි යන මෙ ආදියෙන් ඉත්සංඥ කකාරය හට ඉම්නිෂෙධ බැවින් අප්‍රාප්ත කල්හි විකල්පය පිණිස පූ යන මෙ ධාතුහුගේ ග්‍රහණයයි, පවිත්වා යන මෙහි, සෙමක්‍ෂුධ-යනාදියෙන් කිත්ත්වනිෂෙධයෙන් ගුණ වේ. පක්‍ෂයෙහි පූත්වා යනු වේ. සෙමක්‍ෂුධ යනාදි සූත්‍රයෙහිම ක්ලිශධාතු තොර කරණ ලද බැවින්, ක්ලිශිත්වා යන මෙහි ගුණ නොවේ. පක්‍ෂයෙහි ෂඩ්ආදෙශද තකාරයහට ටකාරාදෙශද වී ක්ලිෂ්ට්වා යනු වේ. ශම උපශමෙ, ඉත්සංඥ උකාරවත් ධාතු බැවින් මෙයින් ඉම්, ශමිත්වා, විකල්ප පක්‍ෂයෙහි, (1038) ඤුම්ඩඃ යනාදියෙන් දීඝී වේ, මකාරයහට අනුස්වාරය වේ, ඕහට නකාරව ශාන්ත්වා යනු වේ. [පාණිනිඃ 7. 2. 56.]

(මු-) **1173. ක්‍රමො ඝී වා.** (ක්‍රමඃ 6. ඝීඃ 1. වා 1.)

ක්‍රමිත්වා, ක්‍රාන්ත්වා ක්‍රන්ත්වා.

(ස-) ක්‍රමඃ, ක්‍රමධාතුහට; වා, විකල්පයෙන් ක්ත්වාච්ප්‍රත්‍යයා පරකල්හි; ඝීඃ, දීඝී වන්නේය.

ක්‍රමය උ ගතෞ, උකාර ඉත්බැවින්, පූක්ලිශූදිතඃ යනාදියෙන් ඉම්, ක්‍රමිත්වා. මෙයින් විකල්පයෙන් දීඝී වේ, මකාරයහට අනුස්වාරය වේ, ඕහට නකාරව ක්‍රාන්ත්වා ක්‍රන්ත්වා යනු වේ. [පාණිනිඃ 6. 4. 18.]

(මු-) **1174. ජෘව්‍රශ්චො න ජිඃ.** (ජෘ—ව්‍රශ්චඃ 6. න 1. ජිඃ 1.)

ආභ්‍යාං ක්ත්වාච ඉම් ස්‍යාත්, න තු ව්‍රශ්චෙර් ජිඃ. ජරිත්වා ව්‍රශ්චිත්වා.

(ස-) ආභ්‍යාං, ජෘ-ව්‍රශ්ච යන මේ ධාතුන් දෙදෙනාකෙරෙන් පරවූ; ක්ත්වාචඃ, ක්ත්වාච්ප්‍රත්‍යයහට; ඉම් ස්‍යාත්, ඉම්ආගම වන්නේය; ව්‍රශ්චෙස්තු, ව්‍රශ්චධාතුහට වනාහි; න ජිඃ, ජ්‍යාදෙශ නොවන්නේය.

විකල්ප දෙදෙනකුගේ මධ්‍යයෙහි පවත්නා බැවින් මේ ආගමයාගේ නිත්‍යත්වයයි. ජරිත්වා යනු, (1053) ව්‍යෘදුශ්‍රි යනාදි යෙන් ඉම්නිෂෙධ කල්හිද, මේ සූත්‍රයෙන් ඉම් වේ, (1168) සෙමක්‍ෂුධ යනාදියෙන් කිත්ත්වනිෂෙධයබැවින් ගුණයි. (627) ව්‍යෘතො වෙමො ඝිඃ යනාදියෙන් ඉම්හට විකල්පයෙන් දීඝී කල කල්හි, ජරීත්වා-කියාද වේ. ව්‍රශ්චිත්වා යනු ඉත්සංඥ ඌ කාරය බැවින් විකල්පයෙන් ඉම්ආගමත්වය ඇති කල්හිද, මේ සූත්‍රයෙන් නිත්‍යයෙන් ඉම්ආගමයි. ඉම්සහිත ක්ත්වාච්ප්‍රත්‍යය හට කිත්ත්වනිෂෙධභාවයෙන්ම ජ්‍යාදෙශයාගේ ප්‍රාප්තිය වැල කුනු කල්හි මෙහි නිෂෙධයයි, ප්‍රව්‍රශ්ච්‍ය යනු ක්ත්වාච්ප්‍රත්‍යය හට යප්ආදෙශ කල කල්හි ජිනිෂෙධය පිණිසයි. [පාණිනිඃ 7. 2. 55.]

(මු-) **1175. හාකො හිඃ.** (හාකඃ 6. හිඃ 1.)

හිත්වා.

(ස-) හාකඃ, හාකධාතුහට; හිඃ, හ්‍යාදෙශ වන්නේය.

හාඔකලි ත්‍යාගෙ—ක්ත්වා පර කල්හි ධාතුහට හි වේ, හිත්වා යනු වේ. හාකඃ යනු කුමටය? හාඔබලිගතෞ යන්නහට හ්‍යාදෙශ නොව හාත්වා, සී වන බැවිනි. [පාණිනිඃ 7. 4. 43.]

(මු-) **1176. ව්‍යාදනඤඃ ක්ත්වො යප් සෙ.** (ව්‍යාත් 5. අනඤඃ 5. ක්ත්වඃ 6. යප් 1. සෙ 7.)

නඤ්වර්ජිත් ව්‍යාත් පරාත් ධොඃ ක්ත්වො යප් ස්‍යාත් සෙ සති. ප්‍රකෘෂ්ණ කෘත්වා ප්‍රකෘත්‍ය, ප්‍රවත්‍ය ප්‍රතත්‍ය ප්‍රහත්‍ය, උදජ්‍ය, ප්‍රදූය ප්‍රමාය ප්‍රගාය ප්‍රහාය ප්‍රපාය ප්‍රස්ථාය.*

(ස-) නඤ්වර්ජිත්, නඤ් රහිතවූ; ව්‍යාත් පරාත්, අව්‍යය

---

* නාසති නඤ් යනු සොනඤ් ත්‍යසමාත්.

ශබ්දයා කෙරෙන් පරවූ ; ධොඃ, ධාතුහු කෙරෙන් පරවූ ; ක්ත්වඃ, ක්ත්වාච්ප්‍රත්‍යයහට ; සෙ සති, සමාස කළ කල්හි; යප් ස්‍යාත්, යප්ආදෙශ වන්නේය.

ප්‍රකර්ෂේණ කෘත්වා-සී (548) ව්‍යස්‍යගත්‍යනුකාර යනාදියෙන් සමාස කළ කල්හි, මෙ සූත්‍රයෙන් ක්ත්වාච්ප්‍රත්‍යයහට යප් ආදෙශද, ක්ත්වාච්ප්‍රත්‍යයාගේ ස්ථානිවද්භාවයෙන් කිත්ත්වබැවින් ගුණභාවයෙහි, (982) ඤවස්‍ය තක් යනාදියෙන් තක්ද වෙත්, ප්‍රකෘත්‍ය. ප්‍රපූර්ව වනධාතු-ප්‍රවත්‍ය, ප්‍රපූර්ව තනධාතු-ප්‍රතත්‍ය, ප්‍රපූර්ව හනධාතු-ප්‍රහත්‍ය, මොවුන් කෙරෙහි (676) ඤම්ලොප යද තක්ආගමද වෙත්. උද්පූර්ව අන්ජ ගත්‍යෞ ක්ෂෙපෙ භාසි, (567) හසුඩ්නඃ යනාදියෙන් නකාරලොපය කළකල්හි, උදජ්‍ය. දෘධාතුහට ප්‍රදෘය කියාද, මාධාතුහට ප්‍රමාය කියාද, ගෙධාතුහට ප්‍රගාය කියාද, භා-කධාතුහට ප්‍රහාය කියාද වෙත්. පා පානෙ ප්‍රපාය, ස්ථාධාතු-ප්‍රස්ථාය, මොවුන් කෙරෙහි (612) දෘමාගෙ යනාදි සූත්‍රයෙන් යප්ආදෙශය තොර කරණලද බැවින් ඞ්‍යදෙශය නොවේ. [පාණිනිඃ 7. 1. 17.]

(මු-) (743) දීඞඃස්ථමිති සපි ඩා, ප්‍රදෘය. (745) මිමෙත්‍යරිති ඩා, ප්‍රමාය, ප්‍රලාය ප්‍රලීය.

(ස-) ප්‍රපූර්ව ඔදීඞයක්ෂයෙ, ක්ත්වාච්හට යප් කළ කල්හි, දීඞඃස්ථං, යනාදියෙන් ඩා වේ, ප්‍රදෘය. ඩුමි ඤපන ක්ෂෙපෙ, මීඞ් යතු, මීඤගවධෙ, මොවුන්ගේ ස්ථානයෙහි, මිමෙත්‍යඃ යනාදියෙන් ඩා වේ, ප්‍රමාය. ලීශ්ලෙෂණෙ, ලීධාතුහට විකල්පයෙන් ඩා වේ, ප්‍රලාය. ප්‍රලීය. අනඤඃ යනු කුමටය ? න කෘත්වා අකෘත්වා යන තන්හි නකාර සමාසයෙහි යප් නොවන පිණිසයි. සෙ යනු කුමටය ? සපදි කෘත්වා යනාදියෙහි අසමාසයෙහි යප් නොවන පිණිසයි.

(මු-) **1177**. මෙලාපො වානිමඃ. (මි-ලොපඃ 1. වා 1. අනිමඃ 6.)

අනිමො මස්‍ය ලොපඃ ස්‍යාවා යපි.

ප්‍රණත්‍ය ප්‍රණම්‍ය. අනිමඃ කිං, ප්‍රශම්‍ය.

(ස-) යපි, යප්ආදෙශය පර කල්හි; අනිමඃ, ඉම්ආගමය රහිතවූ ; මස්‍ය, මකාරයහට ; වා, විකල්පයෙන් ; ලොපඃ ස්‍යාත්, ලොප් වන්නේය.

ප්‍රපූර්ව නමධාතු, ක්ත්වාච්ප්‍රත්‍යයහට යප්, මෙයින් මකාරලො

පයද, තත්ආගමයද වෙත්, ප්‍රණත්‍ය යනු වේ. පක්‍ෂයෙහි ප්‍රණම්‍ය, (549) ණත්වය වේ. ආගත්‍ය ආගම්‍ය යනාදියද එසේමැයි. අනිමඃ කිං, කුමටය? ප්‍රශම්‍ය යනාදියෙහි ඉම් සහිත ධාතුත්වයෙන් මකාරයහට ලොප් නොවන හෙයිනි. වික්‍රම්‍ය ආචම්‍ය යනාදියද එසේමැයි. නිර්ජත්‍ය අදෘත්‍ය විධෘත්‍ය යනාදියෙහි ආගමවිධිහුගේ බලවත්හෙයින් ආදියෙහි තන් වේ, අවශ්‍යයෙන් (590) ඍෘ'ජ්ය්සරෙ යන්නෙන් දීර්‍ඝවකාශ නොවේ. [පාණිනිඃ 6. 4. 38.]

(මු-) 1178. ඝොර් ඤෙ රඝඃ. (ඝොඃ 5. ඤෙඃ 6. අයඃ 1.)

ඝු-පූර්වස්‍ය ඤෙ රයඃ ස්‍යාත් යපි.

විගණ්‍ය්‍ය ඝොඃ කිං, සම්ප්‍රධාය්‍ය.

(ස-) ඝුපූර්වස්‍ය, ලඝුවර්ණ පූර්වවූ; ඤෙඃ, ඤිප්‍රත්‍යයහට; යපි, යප්ආදෙශය පරකල්හි; අයඃ ස්‍යාත්, අයාදෙශ වන්නේය.

ලඝුහු කෙරෙන් අව්‍යවහිතවූ පරවසිටියාවූ ඤිප්‍රත්‍යයාගේ අසම්භවය හෙයින් හස්ව්‍යවධානයෙහිය යනඅර්ථයි. විගණ්‍ය යන ඤ්‍යන්තයා කෙරෙන් පරවූ ක්ත්වාච්ප්‍රත්‍යය හට යප්ආදෙශයද මේ සූත්‍රයෙන් ඤිප්‍රත්‍යයහට අය්ආදෙශයද වෙත්, විගණ්‍ය්‍ය. විඝට්‍ය්‍ය යනාදියද එසේමැයි. ඝොඃ කිං, කුමටය? සං-ප්‍රපූර්ව ධාරි, යන ඤ්‍යන්තයා කෙරෙන් යප්ආදෙශ කල කල්හි, ධා-යි, ගුර්‍වක්‍ෂර පූර්වත්වයෙන් ඤිප්‍රත්‍යයහට අය්ආදෙශය නොකල කල්හි, ඤිහට ලොප්ව, සම්ප්‍රධාය්‍ය කියා සිඬවන හෙයිනි. විභාව්‍ය විනාශ්‍ය යනාදියද එසේමැයි. [පාණිනිඃ 6. 4. 56.]

(මු-) 1179. වාපඃ. (වා 1. ආපඃ 5.)

ආපඃ පරස්‍ය ඤෙරයඃ ස්‍යාවා යපි. ප්‍රාපය්‍ය ප්‍රාප්‍ය.

(ස-) යපි, යප්ආදෙශය පරකල්හි; ආපඃ පරස්‍ය, ආප් කෙරෙන් පරවූ ; ඤෙඃ, ඤිප්‍රත්‍යයහට ; වා, විකල්පයෙන් ; අයඃ ස්‍යාත්, අය්ආදෙශ වන්නේය.

ප්‍ර-ආප ශනඹ්‍යකිච්ඡපනෙ, ආපි, යප්ආදෙශයද, ඤ්‍යන්තය හට අය් ආදෙශයද කල කල ප්‍රාපය්‍ය යනු වේ, පක්‍ෂයෙහි ප්‍රාප්‍ය යනු වේ. ගුර්වක්‍ෂර පූර්වබැවින් අප්‍රාප්තියෙහි විකල්පයි. [පාණිනිඃ 6. 4. 57.]

(මු-) 1180. වා මෙඞක්‍ෂ්‍යාර් මිඞක්‍ෂ්‍ය්‍යඃ. (වා 1. මෙ—ඞක්‍ෂ්‍යඃ 6 .. මි—ඞක්‍ෂ්‍ය 1 ..)

මෙඩො මිඃ ක්‍ෂිඃ ස්‍යවා යපි. අපමිත්‍ය අපමාය, ප්‍රක්‍ෂීය ප්‍රක්‍ෂිත්‍ය.

(ස-) යපි, යප් ආදෙශයා පරකල්හි; මෙඩඃ, මෙඩධාතුහට; මිඃ, මත්‍යදෙශද; ක්‍ෂිඃ, ක්‍ෂිධාතුහට; ක්‍ෂී, ක්‍ෂ්‍යදෙශද; වා ස්‍යත්, විකල්පයෙන් වන්නේය.

නැවත වාශබ්දයාගේ ග්‍රහණය සම්බන්ධනිවෘත්තිය පිණිසයි. අපමිත්‍ය යන මෙහි අපපූර්‍ව මෙ ප්‍රතිදානෙ, ක්ත්වාච් හට යප්ද, මෙ-ධාතුහට මෙයින් මත්‍යදෙශද, ඍවස්‍ය තන්, තන්ආගමද වෙත්. පක්‍ෂයෙහි, (608) එචො'යිත්‍යඃ යන්නෙන් ආකාරද වේ, අපමාය. ප්‍රපූර්‍ව ක්‍ෂිධාතුහට ක්‍ෂී-යී දීඝ්‍රානාදෙශ කළ කල්හි, ප්‍රක්‍ෂීය. පක්‍ෂයෙහි තන්ආගම කළ කල්හි ප්‍රක්‍ෂිත්‍ය යනු වේ. [පාණිනිඃ 6. 4. 59.]

(මු-) **1181. න වෙ-ජ්‍ය-වේ‍ය ජීඃ.** (න. 1. වෙ-ජ්‍ය-ව්‍යඃ 6. ජීඃ 1.)

එෂාං ජිර් න ස්‍යත් යපි. ප්‍රවාය ප්‍රජ්‍යය ප්‍රව්‍යය.

(ස-) එෂාං, වෙ-ජ්‍ය-වේ‍ය යන මේ ධාතූන්ගේ ස්ථාන යෙහි ; යපි, යප්ආදෙශය පරකල්හි; ජිර් න ස්‍යත්, ජ්‍යදෙශ නොවන්නේය.

ප්‍රපූර්‍ව වෙ තන්තුසන්තානෙ, ක්ත්වාච්හට යප්ආදෙශකළ කල්හි (661) ග්‍රහ ඍවපාදෙඃ යනාදියෙන් ලද්දාවූ ජ්‍යදෙශය මෙයින් නිෂෙධයි, ආකාර කළ කල්හි ප්‍රවාය. ජ්‍යගි ජරායාං, වේ‍ය සංවරණෙ යන මේ ධාතූන්ගේ ස්ථානයෙහිද එම සූත්‍රයෙන් ලද ජ්‍යදෙශය නිෂෙධව, වේ‍යධාතුහුගේ ඍවරයාහට ආකාරව, ප්‍රජ්‍යය, ප්‍රව්‍යය යනු වේ. [පාණිනිඃ 6. 4. 41—43.]

(මු-) **1182. සං-පරි-වේ‍ය වා.** (සං-පරි-ව්‍යඃ 6. වා. 1.)

ආභ්‍යං වේ‍යඤෙ ජිර් වා ස්‍යත් යපි. සංවීය සංව්‍යය, පරිවීය පරිව්‍යය.

(ස-) යපි, යප්ආදෙශය පරකල්හි; ආභ්‍යං, සං-පරි යන මේ උපසර්ගයන් කෙරෙන් පරවූ ; වේ‍යඤඃ, වේ‍යඤධාතුහට ; වා, විකල්පයෙන් ; ජිඃ ස්‍යත්, ජ්‍යදෙශ වන්නේය.

සංපූර්‍ව වේ‍යඤ සංවරණෙ, ක්ත්වාච්හට යප්ද, මෙයින් විකල්පයෙන් ජ්‍යදෙශ ද, ඔහට (1036) ජිඝො'න්ත්‍යඃ, දීඝද වෙත්,

සංවිය. පක්ෂයෙහි ආකාරාදෙශව සංව්‍යය. පරිවිය පරිව්‍යය සනුද එසේම සිඩයි. [පාණිනීඃ 6. 4. 43—44.]

(මු-) **1183. ණම් වා භික්ෂ්ණ්‍යෙ පූර්වකාලෙ.** (ණම්. 1. වා. 1. අභීක්ෂ්ණ්‍යෙ 7. පූර්වකාලෙ 7.)

ධොඃ පූර්වකාලෙ ණම් ස්‍යාවා පෞනඃපුන්‍යෙ. ස්මෘත්වා ස්මෘත්වා නමයි ස්මාරං ස්මාරං නමයි.*

(ස-) ධොඃ, ධාතුහු කෙරෙන් පරව; පූර්වකාලෙ, පූර්වකාල යෙහි; පෞනඃපුන්‍යෙ, නැවත නැවත හෙවත් නිරන්තර යෙන් යන අර්ථයෙහි; වා, විකල්පයෙන්; ණම් ස්‍යාත්, ණම්ප්‍රත්‍යය වන්නේය.

මෙහිද අපරක්‍රියාවක් අපෙක්ෂාකරණ කල්හි පූර්වාපරක්‍රියා වන්ගේ එකකර්තෘකත්වය ඇති කල ණම් ප්‍රත්‍යය දතයුතු. ස්මෘත්වා ස්මෘත්වා නමයි යන මේ වාක්‍යයෙහි ස්මාරං ස්මාරං නමයි යනු වේ. ණම්ප්‍රත්‍යයාගේ මකාරය අව්‍යය පිණිස ඉත්, ණකාරයාගේ ඉත්සංඥය (577) වෘද්ධිය පිණිසයි, අම්-යී සිටියි. අභීක්ෂ්ණ්‍යාර්ථයෙහි ද්විත්වය දතයුතු. ස්මෘ චින්තායාං, ණම් (577) වෘද්ධියි, ස්මාරම් යනු වේ.

කිසිතැනෙක්හි අභීක්ෂ්ණ්‍ය භිනනාර්ථයෙන්ද ණම් වෙයි, මෙසේයි; චෞර ඉති කෘත්වා, ඉති චෞරඩකාරමාක්‍රොශති, ස්වාදුඩකාරං භුඞ්ක්තෙ, මූලකොපදංශං භුඞ්ක්තෙ, යනුයි. කථඞ්කාරං, තථාකාරං, අන්‍යථාකාරං යනාදියද මෙසේයි. කිසිතැනෙක්හිද ණම්අන්තයාගේ අර්ථය චෞරභාවය වෙයි, මෙසේයි, සමූලඝාතං හන්ති, ජීවග්‍රාහං ගෘහ්ණාති, චූර්ණපෙෂං පිනෂ්ටි, විද්‍යුත්ප්‍රණශං නශ්‍යති යනාදියයි. [පාණිනීඃ 3. 4. 22.]

(මු-) කෘතො යෙ යත්‍ර විහිතාස්තත්‍ර නූනං භවන්ති තෙ,
කෘධොඃ කභාව ඉත්‍යුක්ත-ර න්‍යත්‍රාපි ප්‍රයොගතඃ.

තථා ච,

කෘතාභිහිතසමාසානා-මජ්ධාතං නියාමකම්,
ලක්ෂණ්ත්වනභිඥානාං තදභිඥන-සූචකම්.

(ස-) කෘදන්ත ප්‍රකරණය සමාප්ත කොට ග්‍රන්ථකර්තෘතෙමේ අසම්පූර්ණත්වය හරිණු පිණිස-කෘතො යෙ යනාදිය කියයි.

---

* අභීක්ෂ්ණං මුහුර්මුහුර් — මව්‍යයම්, තස්‍ය භාවඃ ආභීක්ෂ්ණ්‍යං තස්මින්.

යෙ කෘතඃ, යම් කෘදන්ත ප්‍රත්‍යයකෙනෙක්; යත්‍ර, යම් අර්ථයක් කෙරෙහි; විහිතාඃ, කරණලද්දාහුද; තෙ, ඒ කෘදන්තයෝ; තත්‍ර, ඒ අර්ථයන් කෙරෙහි; නූනං, නිශ්චයෙන්; භවන්ති, වෙත්; කෘඬොඃකභාව ඉත්‍යුක්තාඃ, කෘඬොඃ කභාවෙ යනු කීහෙයින්; ප්‍රයොගතඃ, මහාකවීහුගේ ප්‍රයොගානුසාරයෙන්; අන්‍යත්‍රාපි, අන්‍යාර්ථයන් කෙරෙහිද වන්නාහ. ඒ මෙසේයි, කෘත්තද්ධිත සමාසානාං, කෘදන්ත තද්ධිත සමාසයන්ගේ; අභිධානං, පුරාතන ශබ්ද කොෂයම; නියාමකං, අර්ථයද ලිඞ්ගයද නියම කෙරෙයි; ලක්ෂණන්තු, ව්‍යාකරණලක්ෂණය වනාහි; අනභිඥානාං, ප්‍රසිද්ධප්‍රකරණය නොදන්නවුන්ගේ; තදභිඥානසූචකං, ඒ අවබොධය පුරාණ පණ්ඩිතතෙමේ ප්‍රකාශ කෙරෙයි.

(මූ-) 1184. බහුලං බ්‍රහ්මණි. (බහුලං 1. බ්‍රහ්මණි 7.)

යදිදං ලෞකිකප්‍රයොගව්‍යුත්පත්තයෙ ලක්ෂණමුක්තං තද් වෛදිකප්‍රයොගව්‍යුත්පත්තෞ බහුලං ඥෙයං. ක්වචිත් විහිතං න ස්‍යාත් (1), ක්වචිත් නිෂිද්ධං ස්‍යාත් (2), ක්වචිත් වා ස්‍යාත්, ක්වචිත් තතො'න්‍යදපි ස්‍යාදිත්‍යර්ථඃ. යථා—පූර්වෙභිඃ (1), බ්‍රාහ්මණාස් (2), ඉත්‍යාදෞ වෙදසිඬඃ.

බ්‍රහ්මශබ්දො'ත්‍ර මඞ්ගලාර්ථඃ. ඉති ඉෂ්ණ්වාදි-පාදඃ.

කෘදන්තාධ්‍යායඃ.

සමාප්තම්.

(ස-) ලෞකිකප්‍රයොගව්‍යුත්පත්තයෙ, ලෞකිකප්‍රයොගයන්ගේ ප්‍රකෘතිප්‍රත්‍යයාදිදීපනයයි කියනලද ව්‍යුත්පත්තිය පිණිස; යදිදං ලක්ෂණම්, යම් මේ ලක්ෂණයෙක්; උක්තම්, කියනලද්දේද; තත්, ඒ ලක්ෂණයතෙම; වෛදිකප්‍රයොගව්‍යුත්පත්තෞ, වෛදිකප්‍රයොගව්‍යුත්පත්තියෙහි; බහුලං ඥෙයං, බහුලවශයෙන් දතයුතු.

චුඬාදි බැවින් (446) ලප්‍රත්‍යයයි. අථවා බහූන් ප්‍රකාරාන් ලාති ගෘහ්ණාතීති බහුලං, ආකාරාන්ත බැවින් (997) ඩප්‍රත්‍යයයි. සාධාරණබැවින් නපුංසකලිඞ්ගයයි. මේ ව්‍යාකරණය

තෙම ලෞකික ප්‍රයොග සාධනය පිණිස වෙයි. වෛදික ප්‍රයොග සාධනය පිණිස අන්‍ය ප්‍රකාරයකුදු වන්නේය යන අර්‍ථයි. මෙසේයි, ක්වචිත්; කිසි තැනෙක්හි; විහිතං න ස්‍යාත්, කරණලද්දේ නොවන්නේය; (1) ක්වචිත් නිෂිද්ධං, ස්‍යාත්, කිසි තැනෙක්හි නිෂිද්ධවන්නේය; (2) ක්වචිත් වා ස්‍යාත්, විකල්පයෙන් වන්නේය; ක්වචිත් තතො'න්‍යදපි ස්‍යාදිත්‍යර්‍ථඃ, එයින් අන්‍යයෙක්ද වන්නේය යන අර්‍ථයි. ඒ මෙසේයි, පූර්‍ව්වහිඃ, (1) යන මෙහි හිස්විභක්තිහුගේ ස්ථානයෙහි එස් ආදෙශය (106) කරණලද්දේද; පූර්‍ව්වෛඃ යන්නක් නුවූයේය. බ්‍රාහ්මණාස් යන මෙහි සකාරයාගේ ස්ථානයෙහි විසර්‍ගය (102) කරණලද්දේද, නිෂිද්ධ වෙයි (2) ඉත්‍යාදෞ, මේ ආදී තන්හි; වෙදසිද්ධෞ, වෙදයෙහි සිද්ධහෙයිනි. අත්‍ර, මෙහි; බ්‍රහ්මශබ්දඃ, බ්‍රහ්මශබ්දයතෙම ; මඞ්ගලාර්‍ථඃ, මඞ්ගල්‍ය පිණිසයි.

කෘදන්තාධ්‍යාය මෙසේයි.

සමාප්තම්.

සිද්ධාන්තශෙඛර නම්වූ මුග්ධබොධව්‍යාඛ්‍යානය නිමි.

නන්දාබ්ජනාගචන්ද්‍රබෙද ගතෙ ශාකෙ ප්‍රකීර්‍ත්තිතෙ,
මුද්‍රිතං භවතාං තුෂ්ට්‍යෛ රාජමුද්‍රාලයෙ පෘථෞ.

සුත්තසූචි.

අ ඉ උ ඍ ඏ ක, එ ඔ ඞ, 3
අං අඃ ඤුච්, 19
අක්ෂ්ණො'චක්ෂුෂි, 393
අගෙද්ධිතං, 684
අඝොෂවිතාවොෂ්ප් පිඃ, 100
අච ආරාලෙළ් වරිඃ, 9
අචො'ලොපො සීශච, 224
අඨාත්, 874, 897
අතො'ඩබ්‍යුඃ, 69
අඨවසො'ඨොඃ සෞ ඝෞ'ඨෞ, 185
අදසඃ සෙරෞඃ, 234
අධිකෙශාපෞපාධිහතං, 310
අධෙඃ ශකෙතෞ, 887
අනඃ, 382
අනඩුච්චතුරො'ණෙණෞ ධි ඝෙතඃ, 181
අනඩුචෙළ්වතවාහාදිඃ, 1029
අනාදුඃ, 180
අනුස් සිවෙරභුවඃ, 563
අනොරඨාත්, 901
අන්ජඃ සෙර්ම් පෙ, 762
අනතා'ද් වෙඃ, 697
අනතාපජ්දිෂ්වඃ, 92
අනාරහාඝීරාත් වහිර්විනෙත්ථා, 300
අනෙනෘඝවාශ්‍රඩාමෙෂී, 943
අප්යනො නිත්‍යං, 245
අභොභගොඅඝොභෙභ'බෙලුප්, 70
අභෲවාවා, 1057
අමුද්‍ර්‍යඩ් අමුමුයඩ් අදද්‍ර්‍යඩ්, 1044
අයාං යෙවාර් ලුබ් වා, 37
අවිවණෙ'නාඤසතුඩ් තෘ'සෞ තු, 195
අවාද් ගිරඃ, 904
අස් ප්‍රජායාඃ, 342
අහෙනා'හෙනා'නීනෙ, 432
ආ අම්ශසොඃ, 146
ආ කති-මහචි, 108
ආ-ගමෙඃ කෘානෙතෞ, 864
ආඩො'ඤ්ඩුඨසොඃ, 1081
ආඩො හොද්ගමෙ, 892
ආතො'තො'දරිද්‍රඃ, 1162
ආතො'නතඃ ශ්‍රද්ගෙඃ, 1157
ආත්මාඩගඨා — දඨාවචා — ඝනයමඃ, 878
ආත් සුමාමඃ, 113
ආ-දෘකෙද'ඤචප්‍රසාරෙ, 863
ආදිගෙචොර්ණු වරි, 23
ආදිතඃ, 1072
ආදිසතඃ, 527
ආදිපොඃ, 244
ආදූටො වරිඃ, 1041
ආබ්බිහසාත් සෙලොපඃ, 148
ආවත් ඤවඝීපලු, 5
ආශිෂි, 1006
ඉගුඩුම්බීඝීසෘතිම් ක්ද්ගමසතුවා, 659
ඉඩො'රලෙඩ් ණුඃ, 8
ඉණිසතාන් ලොපෘඃ, 644
ඉතො'සෘ ජාතෙ, 494
ඉත් කෘතෙ, 4
ඉදමො'ගමියං පුංසත්‍රියොඃ සෞ, 203
ඉත්වදිකඃ, 685
ඊප් වාම්වසතත්, 253
ඊෂත් — දුඃසොඃ බලභාවෙ ඛෙ, 1161
උච්චරඃ සඨාත්, 906
උඤ්ද් ණපාතාච්චි ච වා, 43
උතො'යුඩ් රජ්ජ්වාදෙර්නුප්‍රාණි, 277
උදඃ සඃ සඨාසතාමෙකාඃ, 247
උදෙද්'නුඬෙහෙ, 870
උප—යමො විවාහෙ, 909
උපාත් සතුතෞ, 978
උසොෘච්මෘණවරාච් ලොපඃ, 610

උහසනුඞ්, 240
ඌර්ධ්වෂසීවං පදෂසීවං ධෙනිව නඩුහෙ, 324
ඍකාරක්, 45
ඍචඃ, 390
ඍෙචඡාශුෂ්ඨං, 752
ඍණ ප්‍ර වසන වත්සර වත්ස තරදශ, 30
ඍතෙ ඩා තත්පුත්‍ර සගො ත්‍රවිද්‍යෙ වෙ, 321
ඍතො බො ඩුඃ, 141
ඍද්ධිඃ ශයක්—සීපෙ, 620
ඍද්‍රො යෙ, 434
ඍතො ශුඃ කිත්—ථනං, 626
ඍදිරශණවුර්ටෙවාෂස්ථනත්, 628
එඩො‘තඃ, 38
එඞ් ටාඩනම්, 219
එචො යුත් ඝවං, 173
එචො‘ශිතඃ, 608
එජ් බෙච, 236
එචෙ‘තිශයොශෙ, 27
ඕං නමඃ ශිවාය, 1
ඔදෞතො‘ජවත් තකෘද්ය— කඝඩකඃ, 423
ඔරෞ ශෞ, 145
ඔලෝපො‘කද්‍රුපාණ්ඩවාරෙ යෙ, 420
ක + පෞ ෆ මූනෙෞ, 20
කඛපඑයොර් මූනෙෞ, 68
කති සත් තති යාවත්තාව දෙතාවත්, 508
කත්කවෞ වාගතදුෂ්ණෙ, 412
කත් ඛචත්‍රිරථවදෙ, 408
කථමා බී ච වා, 941
කදෘකර්ෂිහනං වා, 936
කභාවෙ‘ෂී, 1135
කම ඍතො ගුපූබූප පණප නො, 591
කම්පානනාවෛඩ බුධයුධප්‍රැ ද්‍රැස්‍රැජනනශො, 861
කර්ම්ක්‍රියාවිශෙෂණඝිනිවිශාධි ශිඩ, 281
කල්‍යාණී සුභගා දුර්භගා බන්ධකී, 421
කවනද්‍යනෙකාචො‘සන්දද්‍යන්, 136
කාංසකාන් නෘඃ පි වා, 56
කාශෙෂ, 409
කාපනනාශිරකෙ‘දිදයනනත්, 254
කාමූකසඞ්ඩාපීකෙතන, 306
කාමොකෙත‘කච්චිති, 952
කාර්ත්සනනයනෙනාතඃ සමප ද්‍යක්‍රාදෞ, 499
කාලභාඞ්ඩෙ වා, 290
කාලභාවාධාරං ඩං පතී, 309
කිං කිලාසතපීහනං තී, 944
කිංයත්තදෙකානනත් විබහු නාමෙක, 510
කිත් ඝී ඝී පං, 533
කිත්තිජ්ගුපඃ සනෙනම්මාන ශාන, 630
කිමඃ කතනනාත් විච්චනෞ, 526
කිමඃ කෙෂපෙ, 405
කිමනයතපාදෙර්භිශච, 515
කිමෙවනච්ඡාද්‍රවෙ වතරුං වතමාං, 465
කිමභිඃ බිතෙෞ, 942
කිමභිර්ලිපසායාං, 937
කිර්ද්‍යෙ‘නනශෛඃ, 1145
කී බී ශී ඝී පී සී ඩී ඝී, 529
කී - ප - ම - වත් ශතෘශානෞ, 1100
කීත්තිඃ කෘතඃ, 774
කී සෙමනාතීතෙ, 934
කුඃ ශච, 1151
කුක්ෂනතෙමාදරාද් භුඃ ඩිඃ, 1013
කුඤ්ජාදෙර්ණයනෙන‘සත්‍රී වෙච‘පතෙන, 427
කුටාං ශුච්රී ඤ්ණිති, 755
කුතඃ ඛව කුහ කුත්‍රතො ‘තො‘ත්‍රහ, 524
කුමහාදෙපිපි, 348
කුරුබ්ලොපො විමෙන, 765
කුෂි-රන්ජඃ-ශානෝ-පෙ වාරෙ, 928
කුලාදුද්‍රුජ්වහඃ, 1020

කෘමෙසු අවණ්ණ ෂෙර, 689
කෘමො: ක-හාවෙ, 965
කෘපඃ කෘපො'කෘපාදෙ, 649
කෘවිධිවෙත: කෘධී ශෙන, 749
කෘචෘෂමෘජගුහදුහ ශන්සසං
හෘ, 983
කෘෂිමෘශසපෘශතෘපදෘපසෘපඃ
සිෂටතං වා, 603
කෘ ගෘ ජාගුඃ කිචි:, 1131
කෘ ගෘ ඥ ප්‍රීපුබඃ කො—දු
හෙ, 996
කෘ ගෘ ජඝශ්ලාභාල්වාදෙර්
නීඃ, 1148
කෙ'කඃ සෙවා හෙ තු වා, 437
කොඩාදිඃ පුංවත් යජාතීය,
350
කොරීෂදමේ, 411
කොශ්චුච්වා, 825
කෞටග්‍රාමාත් තක්ෂණඃ, 356
කත-කතවතු භූතෙ ඪහාවෙ
ශෙ, 1050
කතාදල්පෙ, 267
කතිඃ සත්‍යශෙ, 1147
කෙතනාවෙඪ, 312
කෙතප් ලුක්තෙ ච, 319
කත්‍රනතානො දලී, 14
ක්ත්වාච් වා නිෂෙධෙ'ලං—බලු
නා, 1165
කෘඩ්‍යවෙචෘ වානාතාපතාජ්
ණ්‍යසත, 259
කෙත'ම්වන්ද් යශව, 843
ක්‍රමඃ පෙ'පි සීඃ, 595
ක්‍රම කලම භ්‍රම භ්‍රාස හ්නාස
ත්‍රස, 594
ක්‍රම ගම බන සන ජනො
විචි, 1030
ක්‍රමො ෂීා වා 1173
ක්‍රීජ්ඩො'ජා විස්ඵුර, 793
ක්‍රෑ කෘ කෙෘ භියඃ, 1127
ක්‍රො'පාබෂීා නනවාසෙචෙජ,
867
ක්‍රොෂ්ටාසතු නාසතෘනනඩෙ
ශෙ සත්‍රියාඥ්ච 139
ක්ලීවාත් සෘමො'ධෙමේා'තඃ
160
ක්ලීවාද් ශෙෘඃ, 161
ක්ලීවාච්වා, 383
ක්ලීවෙ නොලුබ් වා ධෙ,242
ක්ලීවෙ සවඃ, 167
ඛචබ්වානෙකචිබහුෂ්වෙක
ශඃ, 13
ක්විලාත් කෘතො'සාත් සඃ
ෂො'දුනෙත, 111
ක්ෂිප ත්‍රස ගෘධ ධෘෂඃ ක්නුඃ,
1109
ක්ෂුද්‍රාගොධාහෙත වෙරාරෙ
422
ක්ෂුධ වස පූජශීාඥ්වාගාහීෘපී,
1066
ක්ෂුබ්ධ වාඪ සවානත ඛ්වානත
ඵාණ්ට, 1075
ක්ෂෙත්‍රෙ ශාකටශාකිනෙ,
493
ක්ෂෙම—ප්‍රිය—මද්‍රාත් කුච්වා,
1022
ක්ෂෙෂීා'ඪේ භාවෛදනත
ක්‍රොශෙ තු වා, 1051
ක්ෂෛශුෂ්පචො මකවඃ, 1063
ක්ෂ්වරප් සෘජීනනශගමසත ම
ශව, 1121
ඛනසනජනාං ඩා ඛ්ඩසෙ යෙ
තු වා 65
ඛනාවෙටරෙ යෙ 969
ඛනො ඩ—ඩරෙකෙකවකාඃ,
1139
ඛපි වා, 74
ඛශෙජෙඃ, 1015
ඛාඥීා වා, 365
ඛත්‍යචනජරුෂො මන්සෙවෙ
1014
ඛෙඃ ක්ති ෂීඃ, 683
ඛෙඃ සන්ද්සෙ, ෂොහීසාදෙ
ෂීශව, 639
ඛෙරාදෘචො ලොපෙත'නුශස්
564
ඛෙර් ණුඃ, 822
ඛෙර් යොරියුවණේ, 585
ඛෙහීා සො ඥ්ණ්ති ච, 679
ඛ්‍යසෙත් සනි, 640
ඛත යා-යුස්-යාමාමිපුසියම්,546

ගණ්ඩි මණ්ඩි ජිජනි නන්දි හෙත්ථ'නනාඃ, 1129
ගත්‍යපීමත්‍යසේ වෙෂ්ටාවශ්‍යේද 'නඩ්වාකාක, 298
ගත්‍යපිාඪ්ශිසථාස වස ජන, 1093
ගත්‍යපීාද් ගෘෘ ලුප සද වර ජප, 821
ගද—මද—යම-වරාවරෙරා'ගෙර්යඃ, 979
ගම්නිබොඃ, 806
ගමො'මෙ ස ඉමමාභිතතු වා, 624
ගශී යසක විදෘදි භෘගවත්‍රි, 428
ගලෙලවොපක—පාදභාරකෞණෙඨ, 991
ගවාබාදෙඃ සෙඛා'නෙත ගෞණෙය'තීයසඃ, 330
ගා ඨත්‍ං, 682
ශීකඃ සතු සතුහ සො සුවාසත්නත—සුඤදං, 572
ශිඞෂ්වීඑෛත්‍යීවා, 712
ශී වෙචජාපෛඃ, 953
ගුණාදිමත් භාවෙ, 475
ගුණවෙෂෙඨයසු, 466
ගුණවොතො'බරුසෙකඬඃ, 264
ගුහ දුහ දිහ ලිහාං පීමදන් තො, 657
ගුහො ණෙරෘඃ, 656
ගෘහ්‍ය විනීය විපූය ජිතාත සූයඝී, 984
ගෙරඩ්වනඃ, 399
ගෙරෘභඃ සෙවා යෙ'ණෙශ, 877
ගෙඪෝරමෙනඩින එඩ — සෘකොඃ, 24
ගෙවීවාසෙත හො ඩෙ ච, 876
ගෛකාත්‍යදතො'පාත්‍රාදෙරිජ්, 369
ගො ණිනාට්ඵකෞ, 1003
ගො තෘණි මෙධා දනත කාණඩ, 446
ගොරතාපෛ, 363
ගොවීවා, 39
ගෲවසක වා, 1089
ගෘපීාශංසයොඃ, 939
ග්‍රහනඤ්පචාදෙර්ණිනතාත්ශෂ, 993
ග්‍රහසවපප්‍රචජාං ජිඃ, 808
ග්‍රහසවපාදෙඃ කඩිත්—කිතොර්ජිඃ, 661
ග්‍රහෙරිමො සො'ඨතං, 771
ග්‍රොරලඃ, 824
ගලා මලා සඪා කිෂි පච පරිමාජඃ ස්නුඃ 1108
ඝඤලනටො'සෙ, 1134
ඝටාදි ජනී ජෘෂ ක්නස රජම, 798
ඝට් — බාරී — වාතාද් විඩවරු ඝතිලා, 1019
ඝනස්පශී ශෙත ජිඃ, 1055
ඝසසුදඃ ක්මරඃ, 1114
ඝසථාමුත්තිාඩාත්, 890
ඝස්ලදඃ සත්ඨ්‍යල්ඝඤි, 673
ඝාත්ඩ්‍යකිව් සලොපශව වා, 848
ඝාවසවසෘතෘණෙඃ, 143
ඝිටීපීජ්වම් බොරමා, 550
ඝෙ වාදිඩෙ කතඃ, 1092
ඝෙ පං පරාත්‍—කෘ—ප්‍රත්‍යභ්‍යති—ක්ෂිප, 860
ඝෙ ශජ් ශෙර, 541
ඝො'ෙඤශ ෙඤඃ ශබ්දශන ගතිඥපිාඩ, 284
ඝොර්ෙඤරයඃ, 1178
ඝෞ වීරිඃ, 128
ඝ්‍යෙණ—රාවිශ්‍යෙක, 970
ඝ්‍යං, 717
ඝ්‍යං දෙශ ත සඃ, 703
ඝ්‍යං සෞ ර වා දබොඃ, 690
ඝ්‍රාඩිමොර්ඞි, 834
ඝ්‍රො වා, 786
ඬමෙසි්‍යබො ලොපඃ, 124
ඬා කෙනෞ වා, 201
ඬාම් වා ඨතං ගන්තාතු ක්‍රතු, 687
ඬිත්‍රාං යම්, 151
ඬිදපිදුඃ, 532
ඬිදිම් වොර්ණෙඃ, 721
ඬෙඝෙත්ම්ඃ, 216

චකෘඩස් චාරෙ, 484
චක්‍ෂඃ ක්සාඤ් ඛ්‍යාඤ්'රෙ, 706
චගෙගක්‍රෘවං ක්ලීවං 322
චජොඃ කගේ‍ය ඝිත්‍යසෙම් කත, 972
චණ්ම් චාභිලෂණ්‍ය පූර්වකා ලෙ 1183
චතුඃ—ෂඩ්—ඩතී — කතිපයා ත් ථච්, 455
චපොදිතාකානිතාණීඃ, 7
චපො'බෙ ජබ්, 58
චරට් භූතපූර්වෙ, 480
චරඵලො'දුඃ, 1087
චරඵලො රුබෙවාඩො න ණුඃ, 829
චාදිර්ගිර්තිඃ, 16
චායඃ කී, 833
චික්ලිද චක්නස චරාචර චලා චල, 994
චිත්‍ර ත්‍යසදිනා, 947
චිචිකාරෙ වා, 797
චුණේත්‍ර ක්ෂිණ්වා, 773
චෙඃ කිච්චා සන්ධේත්‍යඃ, 746
චෙ ජසි වා, 88
චෛකත්‍යච්චුදෂහො'ඃ, 323
චවඩ් කුඩ් යුඩ් සුග්, 211
චවත් සාමේ‍ය, 440
චච්ඃ කෘත්චස්සවභූතතද්භා වෙ, 495
ජාදෙසත්‍රමත් ෂ්ට්ස් සෙ සවඃ, 1034
ජාශොච්චා, 1084
ජිද—හිද—විදඃ කුරඃ, 1116
ජො'චඃ, 63
ජෙවාඃ ශුට්ාවණේ්‍යක්දස්ධේ‍ය, 814
ජඛො'දෙ යපි ච, 1091
ජන—බලාදි ගො—රථ—වා තාත්, 449
ජනවධඃ සෙමමො'කමවමාච මො, 744
ජයලෙපාඃ—බෙත්‍යයෙඃ, 816
ජරස් ජරාච් තු, 115
5—93
ජරාතො'ම් වා, 166
ජරායා ජරස් ච, 379
ජස්ශසොඃ ශිඃ, 162
ජහෘඩිශාධි ගනාත්‍යසන්, 677
ජාගෘ යඩනත—යජ ජපවදද නශ, 1117
ජාග්‍රො'ණබ්වීණ්ඩිතිඛවසුකා නෙ, 699
ජාතමහචාඩා දූකජ්ණඃ, 357
ජාතරනො'සත්‍ර—යුඩ්—සත් කාණ්ඩ, 263
ජාතු—යද්—යදා—යදිඝිඃ ඛී, 945
ජාත්‍රචපිහාත්‍යං සදා කෙෂපෙ, 940
ජිං චානත්‍යඃ කිති, 666
ජිඝ්‍රො'නත්‍යඃ, 1036
ජිතී වා, 839
ජෘ ව්‍රශ්චා න ජිඃ, 1174
ජෙර්ගිඃ සන්ධෙත්‍යඃ, 600
ඥපර්ඩාපාමීයඃ, 812
ඥනයතානප්‍රලොහෙ චදඃ,900
ඥනාජීචාත්කෂපොපනයන 889
ඥජීචචජාපීඤ්චජීලාදෙඃ ස ති, 1095
ඥෙ'ඥනෙ ධෙ, 303
ජෙත්‍යතිජිනපදරාත්‍රිනාභි බන්ධු, 413
ජෙත්‍ය චාඩශෙවයසවත්‍යඃ, 472
ජ්වල හවල මහල ගලා සනා වන රම, 799
ඣප්ඣධසොඃ බස්ඣබොශව ප්ජබාවනෙත ච, 64
ඣප්තදීපේ‍යණීම්ාසත්‍යග්‍රහාය ණීගිරෙච්චා, 384
ඣභබඨහඝීඣවෘණං ජබ්චප්, 559
ඣනානනසත්‍යදිජබාං ඣභාඃ ඵෙ, ධොසතු, 177
ඣසසවාත් ඣසීමර්ම්සෙ ලීාපඃ, 562
ඤපෙ ඤම් නොඃ, 51
ඤපො'ක් සමොණීසෘක් ච,6
ඤම ජප ජභ දහ දන්ශ භන් ජ, 827

ඤුමුඛො ඛඛස්‍යණේ චාතිකි, 1038
ඤුමෙ ඤුම් වා, 59
ඤිඃ කලශ්‍යදෙඃ, 858
ඤිඃ ප්‍රෙරණේ, 777
ඤිඤ් ඤ්‍යනත—පිවමධෙ නෘ වද වස, 919
ඤි භ්‍රාජ භූ සහ රුව වර වෘධ 1106
ඤි ශ්‍රි ස්‍රු ද්‍රු කමො'ඞි සෙ ටශ්‍යං 613
ඤිසෙතවාඃ බෙඃ සඃ ෂඃ ෂණ්‍ය සවිත්, 819
ඤිමංශව ඞිනෙනකාචඃ, 467
ඤි—ෂි ශ්‍රන්වි ත්‍රන්පී වෙතනි චඤුසො, 1158
ඤෙර්ඤේ'ඤෙ සෙ, 899
ඤෙලෝපො'නාල්විෂණවා යශ්‍යනෙත, 641
ඤ්ණීත්‍යනෙනත්‍යප්‍රබතොඃ, 577
ඤ්‍යඞ්‍යුඬඃ සෙවා'නශ්ලොපි ශාඤවෘදිතඃ, 638
ටාදසශවාසඤ්‍රයානතු නා, 123
ටාභිස් ඩෙ ඞසි ඞසොසා 106
ටී ඞී ඞී ඩො ඞිචඃ සෙමසතු, 557
ටෙරාසෙ, 197
ටෙ ලෝපො ඞිතී විංශතෙ—සෙතසවබෙ, 126
ටේසිදමො'නකො'නඃ, 205
ටශ්‍යං සිඃ, 551
ට්විතො'ථුභීාවෙ, 1142
ඞී—ප—ම්—වත් ඛවසු කානෙ 1096
ඨශ්‍යං ගා ඤ්‍ය ඞ් සනොසතු වා 713
ඨශ්‍යං න වෙ—ප්‍රචජාං, 662
ඨශ්‍යං වා 674, 707
ඩතිසඩඩශ්‍යජ්ණෙජස්ශසොර් ලූක්, 131
ඩස්ඩො ඩෙ වා, 186
ඩාප් ලොහිතාදෙඃ පඤ්ච, 850
ඬිවිතසතරේජ් ත්‍රිමක්, 1143
ඪසෙ කාත් ජ්ණීකකණ්ණී නෙයා, 429
ඪසෙ කෘත්‍යචඃකෘකකතව තුබලපී, 305
ඪඩොපමානාදෲවාමර කෘ්‍යඃ, 847
ඪහාත් තළොඩො'ධඃ, 575
ඪ—භාවෙ මං, 920
ඪවද් ඪසො'ඪෙ, 927
ඪාඞ්ඩෙ, 1146
ඪාත් හජ—වහ—සහො විණ් 1028
ඪාත් ෂණ්, 1009
ඪෙනාපීාත්, 311
ඪෙනාශිෂි වා, 296
ඪශ්‍යශිෂි, 960
ඪෞර්ඪරි ඞීශවානුඃ, 77
ණවබසාවනො රඞිප් වා තු හෙ, 261
ණප්‍යනෙනත්‍ය වා, 578
ණබාතො ඩෙඃ, 609
ණම්තො'නතශ්‍යචො'නෙත 'නත්‍යසශ්‍යදෙ, 17
ණ්ණිතෙන විරිරාදෘචඃ සුභග—සු පඤ්චාලාදෞසතු, 416
ණුරුසක්‍යඪශ්‍යං, 698
ණුර්ඝුඩශවාකඞිති, 542
ණුර්ඞිඩශ්‍යඃ, 142
ණුර්ධිජස්ඞිත්සු, 122
ණුඩේ වා, 170
ණුතීානිමි, 804
ණුබ්විරිෂටශ්‍යං, 718
ත—තජ—බාදීයො ඩොවොඃ, 138
තදෘ දෘනීං වා ,516
තද්යොගෙ වා, 903
තත්භ්‍යඃ ශුප් රෙ සෙ, 688
තන්වාදෙඩා, 279
තපොඪාත් යක් ච රෙ, 882
තපතානවාද්‍රහසඃ, 397
තමට් ෂටශ්‍යදෙඃ, 452
තරතමෙ විබහුනාමෙකො ත්කෂේ, 462
ත ලොපශ්‍ය'තෂ්විසවිතෙ වෙසනවනෙනා වා,. 502

තව්‍යනීයයා ඨ—භාවෙ, 967
තස් කෙතඃ, 511
තාදර්ථ්‍ය චතුර්, 1164
තාපෙ මානාත් කාණ්ඩාත්ක්ෂෙත්‍රෙ, 371
තිර්‍යගුම්මුඛයගදමුඛයගුදචාං තිරශ්චා, 225
තී—ප—ම—වත් ස්‍යතාඃ—ස්‍යමානෞ, 1105
තීය සම්බවීජසඞ්ඛ්‍යාදිගුණාත්, 503
තීයො ඞිති, 90
තුලොපමාරා තාරා ධාරා කාරා, 1155
තුහ්‍යොස්තාතඞ් වාශිෂි, 956
තෘණ්ණකෞ සෙ, 990
තෘන්පාං න—ලුක් වා ශ—ශ්‍රෙණෞ, 754
තෘත් ලොපස්‍යඃ, 469
තෘපත්‍යපීනාං වා, 304
තෘෂ මෘෂ කෘෂ වන්ච ලුන් චෘතො වා, 1169
තෘහ ඉණ් පිඩසෙ, 760
තෘෂ ඵල භජ ත්‍රප ශ්‍රථ ග්‍රථ දභාද්‍යා, 579
තෘෂ භෘ වෘ දෘ ජී ධෘ තප සම දම, 1024
තෙ ලුකඃ, ශකන්ධ්‍යප්‍රෂෘත තුණ්ඩ, 989
තො'න්තදෙශො'නෙකත රාත්, 165
ත්‍යත්‍රාද්‍ය විර දක්ෂිණාද්‍යාදෙ සත්‍ය, 525
ත්‍යදාං ටෙරඃ කෙතෞ, 133
ත්‍යදාං තදෙඃ සඃ සෞ, 214
ත්‍යදාදි — භවත් — සමානා නෙත්‍යපමානාත්, 1047
තන්දි—වත්සහොස්කන්තිස්‍රෙ, 208
ත්‍යදෙශච රූපඃ, 464
ත්‍යදෙශෙචානෙ කල්පදෙශ්‍ය දෙශීයාඃ, 477
තෙත්‍ය, 60
තෙත්‍ය චමාත්‍රො ලොපස්‍යඃ, 496
ත්‍රවත් ඵාච් ප්‍රකාරෙ, 523
ත්‍රාසුසිස්මන්ඛනිප් වනිප්, 1032
ත්‍රිශඃ ප්‍රී වී ත්‍රී වි පී ෂී පත්‍යඃ, 79
ත්‍රිපෙත්‍යාඤ්චා, 375
ත්‍රිසෙ ත්වෘ තො චිරිං, 29
ත්‍රෙරයඞ් නාමි, 132
ත්‍යදයො'පිාපෙක කෙතඃ ස්‍රෙ ස්තු සඤ්චාඃ, 315
ත්වතෞ භාවෙ, 438
ථථාන්තු ඩඃ, 1170
දක්ෂිණොත්තරාද්‍යහි, 520
දඝ්නමාත්‍රචය සට් මානෙ, 506
දෘශ් භූ වාක් ප්‍රාට් ශ්‍රී ස්‍රු දෘ, 1035
දද් දෙ'ධඃ, 1088 [172
දධ්‍යස්ථිසක්ථ්‍යක්ෂ්ණො'නඞ්,
දන්ශො න—ලොපො වා, 838
දහො සෞ, 813
දරිද්‍ර අලොපො'සනකානෙ 'රෙ, 702
දරිද්‍රාකාශකාසජාග්‍රුෂො චාම් ඵ්‍යං, 607
දරිද්‍රො ඞිහීස්‍රෙ'ණෞ භාග් තෙත්‍යස්තු වා, 700
දශාදෙර්ඩො යුතෙ ශතාදෞ, 509
දෘදෙඞීඃ, 176
දෘ ධා දෘ, 534
දෘනඃ සා වෙච්චිත්‍යපෙ, 908
දෘන්තවත් සඞි, 83
දෘන්ත ශාන්ත පූර්ණ දස්ත ස්පෂ්ට ච්ඡන්න, 1078
දෘනොත මො'සම්‍රාජො භසෙ තුඃ, 53
දෘ මා ගෙග භාක පිච සො—සෞ, 612
දෘරුණ්‍යඩයුලෙඃ, 335
දෘශවාන් සාභවාන් මිස්වාන්, 1099
දික්ශබ්දාත් දිග්දෙශකාලෙ ෂ්තාත්, 518
දිව ඖඞ් සෞ, 238
දිව—සු—තුද—රුධ—ක්‍රාදෙ ර්‍යන්නව, 738

දිවො ධං වා, 287
දිව්‍යස්ඛලශෙත්‍'ජ්ගිෂාජාසපශේ, 1054
දිසෙත්‍රම් වා, 696
දීඝශ්ස්තං යත් යඞ්ශෙණ්‍ය ඩා සති, 743
දීඝිවෙවෙත්‍ න ණූඃ, 714
දුගෙවා ඝීගව, 1060
දුනීභූජවලාද්‍යඞ්‍රැසංසෙප්‍රාශෙණී වා, 1000
දුශෙ ශරාදූඃ, 796
දෘහෘප්‍ර ෂසට්වින්—ශාසෘදුඞ්—වෘශෙඤ්‍ර—981
දෘශ ශාස යුධ ධෘෂ මෘශෙෂා වා, 1163
දෘශ්‍රොර්ණුඃ, 619
දෙයෙ ත්‍රාචච, 500
දෙවාදෙර්වීපෙත්‍යස්ත්‍රාච්, 512
දෙශාත් බ්‍රාහ්මණඃ කුමහද්හ්‍ය නාතු වා, 360
දෙශාධවකාලභාවං වාශෙඪඃ, 282
දෛකත්‍යං ශසා'න්වයෙ, 317
දෛ‍්‍යමො'දසගව කෙනා්‍ය, 204
ද්‍යෞ—ශෞ—මා—සථාං ඛිසත්‍ය ශෙණ්‍ය, 1083
ද්‍ර ඛිතාමම්, 156
ද්‍රුත්—ස්වාපෙත්‍යඃශෙඛ ර්ජඃ, 647
ද්‍රුෘතඃ කඃ, 332
ධාර ස්වර ස්වඃ ස්වසති ස්වාදු—මෘදු, 418
ඞිතීය තෘතීය තුඝ්ඝී තුරීයාඃ, 457
ඞිත්‍රෙර්මූඪීනඃ, 336
ඞිත්‍රෙඞීවා ස්ලප්ප්ලෙරඃ, 373
ඞිත්‍රෙඞීවා යට්, 461 [351
ඞිත්‍රුෘෂ්ටාඛිකාවාත්‍රයො'ෂ්ටා —
ඞිරුෘකතජක්‍ෂාදී ඞිඃ, 174
ඞිශවාදුෘඞ් ලොපිනඃ, 1119
ඞිෂඞිදෘතො'නුස් වා, 675
ඞිවීශ්‍රීණං ශෛඛර්ශෛවශෛඛී ශෙත—ශෙම්—වාං—ශෙනා්‍ය, 220
ඞිටේ‍යසීශෛදතයොශරශෙනා'නු කෙනා්‍ය, 209
චෙඃපිචඃ පීපෙත්‍ය ඤෘ්‍යඞ්, 783
ධෙඃ පූර්වඃ ධිඃ, 538
ධෙඃ ශතුර්ත්‍රුණ් ශේ‍ය, 243
ධෙදෙී ශෙඩා දිගිෂ්ඨ්‍යං, 646
ධෛධං ධෙධා, ත්‍රෙධං ත්‍රෙධා, ෂොශෛඪකධ්‍යං වා, 459
ධෛෂ්සූත පුත්‍ර වෘඤ්ුරස්වඤ්ුජ හසත්‍රා, 255
ධ්‍යත්‍යතගේර්යො'පො'නාත්, 386
ධෙත්‍යදී—ශෙධා දෙී ශෙධ ශෙහ්‍ය, 735
ධශෙනාදකාශත—වෘෂාගවලෙර්ග්‍රහපානාතන, 846
ධර්මාදත්, 344
ධාශෙකූ ඝිඃ, 1086
ධාත් ක්‍රිතාත්, 266
ධික් සමයානිකෂාභානතරාත් තශෙර, 286
ධිටේ‍යශෙස්‍යඃ, 150
ධුරො'තක්‍ෂසත්‍යඃ, 389
ධූර්ඛිෂ්ඨ්‍යඞ්, 558
ධෙට—දෘශ—පා—ක්‍රා—ධ්මඃ ශඃ, 998
ධෙර්ධඩශෙන්‍ය ශෛවාශනසඃ, 233
ධෙශාචජාසාක්‍රඃ ශෙසඃ පෙ ලූ ගචා, 614
ධෙ සලොපො වා, 556
ධොඃ කෙලිමො ඪශෙ, 988
ධොඃ—තිප් තස් අන්ති සිප් ථස් ථ, 528
ධො දධො'නතලොපෙ තපි, 737
ධොරාලොපො'ච්‍යශේ‍ය, 120
ධොරියුචච්, 135
ධොශෙශ්‍රානඃ ඵම්ච්, 202 [1094
ධ්‍රෞ්‍යච්‍යගත්‍යදනාපීාත් ශෙධ ච, ධචීාසමහශෛ පී, 963
න කිත්සකාඤ්සාන්‍යදඃ, 1167
න ගේ‍යණ්‍යඛ්‍යචත්‍රිසාශෙ, 87
නගනපලිතප්‍රියාන්ධස්ථූල—1026
නශෙඤ්‍ර'ශෙන්‍ය චාජ්ඤ්ඛශෙසාඃ, 325

නකෙද්‍ර‘නත්‍යක්‍රාමෙශ ස්ත්‍රී,1160
නකෙද්‍ර‘හවෙ, 406
නඞ්දුඃසොඃ සක්ථෙතා වා, 341
නඤ්බහොමීානවක — වර ණෙ, 391
නඤ්සුත්‍රිවෘපාවචතුරො‘ඃ, 345
නණටනඩශවකන්ශශස්සශ සි වා, 57
නණෙ න ලොපඃ, 761
නණෞ නෙු‘ණෞ, 759 [930
න තප—රැධ—සඡ පච දුහඃ,
න දං තසෞ ත්වසතෘථෙ ච, 431
න වෘධො‘ව්, 734
නන් පුංස්ත්‍රියොඃ, 426
න මන්—සඛ්‍ය—ඍවශ්‍රජ දෙඃ, 276
නමස්තපොවරිවඃකණ්ඩවාදි භ්‍යඃ ක්‍යඃ, 854
න—ලොපඃ ක්‍යවෙධ, 844
න වශඃ, 832
නවශඃ පමෙ ඤ්ඤතො‘න්‍යඩි ද්හෘං සෙ, 531
න වෙ-ජෘ-වෙෘ ජිඃ, 1181
නශ නෙශ වා ඩෙ, 742
නශ්—ජො‘නිමඃ, 1171
නසබ්මහනෙතා‘ධොසී ‘ධෞ සෞ, 164
නහො ධඞ් හෞ, 237
නාජනතාදෙරාදිර් ම්ඃ, 719
නාජො අනෙතා‘නාඩ් නිඃ පලු ශච, 40
නාඩී ශුනී සතත කර මුෂ්ටි— 1018
නාප් සතාතපිවෙදෙකාජතඃ, 857
නාහෙර්නාම්නි, 339
නාම්න්‍යෘතෙෘ තික් ච, 1007
නාම්න්‍යස්ත්‍යපේ‘වො ඪීඃ, 447
නාරී සඛී යවානී යවනානී— 274
නාර්චවායාං ඍවතෙඃ සඛ්‍යෙ රඃ, 404
නාවශ්‍යකෙ ත්‍යජ—යජ—ප්‍රව වාඤ්ච ඍ්‍යණි, 973
නාවිශෙෂත්‍යාත්‍යද්‍යුමනාත්‍රත්, 222
නාවො‘ඹාත් ගෙ ච, 364
නාවෙෘෂඨතං, 665
නාස්ත්‍රියුවඃ, 97
නෲ්නො රකාකෙතෟ, 75
නිජාං ඔරෙ ණුඃ, 733
නිර්ධාරෙ‘ධිකෙන ක්‍රියානතඃ, 313
නිවෘතෙත භාවාදිමඃ, 489
නිඞ්වාණ ඝිනතාණ විතත පූ ලෙලාත්පුලල—1065
නි වි පරි ඍවන්ජසතු සුමාදෙඃ සඃ, 633
නිසංවෘපහ්වඃ, 884
නිසඃ ශතො ඩඃ; 402
නිහ්නවෙ ඥඃ, 896
නින් වන්ච ස්‍රන්ස ධ්වන්ස භ්‍රන්ශ, 826
නුණ් ජහො‘ව්, 635
නුණණසමාදෞ ඞබසනතර ලාදෞ තු වා, 163
නුණෙණිකො‘ච්‍යනාම්, 169
නුණ් රධොමුවාං නශ්මස් ජො රභලභො, 741
නුමාමඃ ඍවඥාප්සඛ්‍යර්ෂණඃ, 110
නුච්වා නාම් ඝීඃ, 144
නුපො‘ස්‍යසෙත්‍යලොපො ව්මි වා, 622
නෘත් කෘත් චෘත් ජෘත් තෘදෙ ‘රසො, 739
නෘත්බතරන්පඃ ෂකඃ, 1002
නෙණ් තපො‘නුතාපෙ, 923
නෙදිත්පුජපිඤ්චොඃ, 568
නෙම‘සුම්කාඃ ඍඃ වෘ භෘ සතු දුෘ ශ්‍රුෘ සේ‍රා, 584
නොමු ගුහග්‍රහඃ, 807
නොමෘතසප්පො‘වෘස්කුඃ, 616
නෙමෙකාජ්ඥද්‍යතො‘ශ්වි ශ්‍රි ඞී, 587
නොම් ඞීශ්විදිවෙමො‘පත්‍ය නොකාජ්, 1071

නෙමි සංනිවෘත්තිඃ, 1076
නෛකාවො'ව්‍යකතානුකර
ණත් ඩාව්, 501
නෛකාජාදින් වා, 444
නො'වො'නතරදුගෙඃ ප්‍රාග්ව
ණෙණ'බන්‍ධා, 968
නො නාමි සිඃ, 199
නොප්තාකකොඩ් පූරණන
බන්‍යුමුකත, 328
නොපපුංඩො ඤුව්වාකිවෘතඃ,
764
නො'ප්‍රශාමශ්ජතෙ, 55
නො ලුප් ලෙ'ධෙ‍ෟ, 118
නො'සබ්බන්‍දෙ මීට්, 451
නන්දි — සැනතාඞ්ගත්‍යපි,
932
නන්ප්දීහො ධෙරාම්, 137
නෙවාලෝපෙනෙ‍ෟ නෙ'වෙ‍ය,
337
පඤ්ච තිප් පඤ්ච ණබ්වා
හශච, 723
පඤ්ච රඃ ශිවච, 530
පණ්නවද්‍ය වයෂ්‍ා වාය්ෂ් වහ්‍ය
ජගන්‍ය, 980
පති ගෘහි ස්පෘහි ශිඩ අලුඃ,
1112
පතානකමපාලකානතාත්, 270
පතාපුරසෙ, 130
පටිපුරුෂෙ වා, 410
පටිමට්‍යඃ භූක්‍ෂාං පිතොනීමෙ‍ෟ
ශෙ‍ෟ, 196
පඨො වා, 407
පඨ්‍යප්පූරඃ සෙ, 385
පදසතනීණ් සෙ පන්‍ය තාඃ
දිප, 643
පඩතී, ශක්තී යුවත්‍යනඩ්වා
ජියෙවනෙ‍යනී, 275
පරසත්‍යඃ, 18
පරික්‍රියො ධෙ වා, 297
පයෂ්නවවාඩඃ ක්‍රිඩඃ, 865
පශාම් වා ති—ත්‍රි—හෘ—හො
ෂට්නං, 728
පශුහ්‍යඃ ස්ථානවිෂට්කෙ ගො
ෂඨ, 490
පාවෙෂාණාදි සවාඩෙගතො'ක්
තෙව්වා, 265
පාණ්ඩුදකකෘෂ්වාත් භූමෙඃ,400
පාති—ස්ථායොලීත් — වඩෙ‍ෟ
ශෙඥ‍ෟ, 787
පාත් පත් පෙ‍ෟ, 223
පාද දනත සූෂ නිශා පෘතනා,
116
පාය්‍ය ධාය්‍ය ප්‍රණය්‍යනාය්‍ය කු
ණ්ඩ පාය්‍ය, 975
පාශඃ කුත්සායාං, 479
පිඩසුසෙෘම් බෘවො-යඞ් ලුග්
රුතු, 722
පීලුතිලොමාකර්ණදෙඃ කුණ
තෙලු, 492
පුංවත් සත්‍රුකතපුංසකඃ සත්‍රි
යාං ඩ්‍යමා, 327
පුංවත් සෙඃ, 320
පුංවවාපොකතපුං සකං වාද්‍යවි,
171
පුංසඃ සන් බපෘමපරෙ'බෙ‍ය,
54
පුංසි තු ශස් න 105
පුං සො'සුඞ් සෙ‍ෟ, 231
පුරුෂාවා, 372
පූෂො වා, 730
පු ශක සහ තක වත යත
ශසො, 976
පුක්ලිශ වම ජප වත්‍යශවස
සහයොව්වා, 1067
පුක්ලිශුදිත ඉම්, 1172
පූජාහිහවෙ ච ලාපෙඃ, 914
පූසෙද්‍ය නාශෙ, 1059
පූරණ් ප්‍රියා මනොඥ සුභගා,
329
පූව්වකාලෙ, 1166 [114
පූව්වාදෙඃ ස්මාත්ස්මිනෙ‍ෟ වා,
පූව්වාද්‍යලප ප්‍රථම වරම තයා
යාඞි, 89
පූව්වාධරාවරඃ පුරාධාවාඃ සතා
දසොඃ, 522
පූව්වා නන්නත්‍යතරෙ තරපරාධ
රොතතරෙ, 517
පූවේවාතතර මෘගාවවානනෙඃ
සක්ථනඃ, 359

පූර්වො'න්ත්‍යාද්‍වි, 91
පුශීධෘෂම්ද ක්‍ෂීද සවිද ක්‍ෂමා ඞී, 1068
පුෂ්පෙණ ඕර්ඩ්ඩීවා, 130
පෘථු මෘදු කෘශ භෘශ දෘඪ පරි වෘඪ ස්‍යාර්ද්‍රඃ, 473
පෘෂ භ්‍රාදෙර් ඩිඃ බෙරෙ, 729
ප්‍යායඃ පීර්යඞ්ලෛටාඃ, 645
ප්‍යායො'ගෙඃ ප්‍යාඃච්වාඩෙග තු වා, 1080
ප්‍රකාරෙ ජාතීයඃ, 487
ප්‍රතාරෙ වඤ්චි—ගඬෙඃ, 913
ප්‍රතිඥ — නිශ්චය — ප්‍රකාශෙ සංප්‍රත්‍යවාච්ච, 869
ප්‍රතෙඃ, 1056
ප්‍රත්‍යබ්වාත් සාමලොම්නඃ, 392
ප්‍රත්‍යුපොපාත් ක්‍රඃ සුම් හිංසා චෙෂ්ටෙ, 753
ප්‍රත්‍යුරසානුගවෙ, 398
ප්‍රපරාපසංන්‍යවාත්‍රුනිර්දුව්‍යධි සූත්පරි, 10
ප්‍රශස්‍යඃ ශ්‍රඃ, 471
ප්‍රශතාබන්ධනෙ ණිඃ, 1159
ප්‍රසේත්‍ය ම වා, ජිශව, 1064
ප්‍රසෙත්‍යෙඨාඨ්‍යුහාඃ, 32
ප්‍රාගච්කායසීාදච් ඕඃ, 537
ප්‍රාග්වත් නො ණෙ'තො 'න ස්‍ය, 355
ප්‍රාග්වනෙනා ණෙ'න්තරදුර් ගෙර්ණාදි හන, 549
ප්‍රාදුර්හීකඃ සඃ ෂො'ච්‍ය, 693
ප්‍රියවශාද් හයතීතිමෙඝාත් සබ්ව, 1021
ප්‍රිධුකෙදෘතින් වා, 788
ප්‍රැ ද්‍රැ ප්‍රැ ස්‍ය ලෙවා'කඃ, 1005
ප්‍රොපාදෘරමෙහ, 894
ප්‍රෞඪ්‍ය සමහාවනෙ, 949
ප්‍යාදෙඃ සෙවා නෙ ව්‍රතෙද සතු වා, 769
බහු—ගණ—පූග—සඞ්ඝාතො ස්ති ඨච්, 456
බහුලං බ්‍රහ්මණි, 1184
බහ්වල්පාර්ථාත් කාච්චශස් වා, 482
බාහ්වාද්‍යෘතො'ත්‍රාබාදෙගීගීදෙ, 415
බ්‍රහ්මරුද්‍රභවසර්වමෘඩෙන්ද්‍රවරුණ, 271
බ්‍රහ්ම හස්ති රාජ පණ්‍යාත් වර්චසඃ 394
බ්වෙ'ර්ය්වෙ, 41
බෙව සෙහ්‍යඃ, 109
භගවදඝවද්භවතාං, භගො 'ඝො භො වා ධෞ, 226
භන්ජගිලමෙහා වෙණුණමො නීලොපඃ, 926
භවද්භූතභව්‍ය ත්‍රිශඃ කාන්ද්‍යඃ, 933
භව්‍ය වා ඵලහෙත්‍වොඃ, 951
භානෙනතුඃ, 346
භාවෙඩ ත්‍යාශිතාත් ශ්‍රුවඃ, 1023
භාවාදිශෙ වා, 1073
භාවාදිශෙ වොද්‍රුඩො'බ්වතඃ, 1069
භාවෙ මාද්‍යං, 925
භික්‍ෂ—ජල්ප—කුට්ට—ලුණ්ට—වෘඥඃ ෂාකඃ, 1111
භිනනාහෙත්‍යකාපීචාදිසඞ්ඛ්‍යාවාදිනාං, 318
භිස් භිසො'දසශව, 207
භීර් භීෂ් වා, 795
භීෂි චිත්ති පූජි කථි කුම්බි, 1156
භුජ්;—චච—නි ප්‍රයුජෙ'නනා ශබ්දශකේ‍ය, 974
භුජෙ'ශනෙ, 910
භුවඃ ප්‍රාපෙත්‍යෞ වා මං, 544
භුවො සෙ ඩ්ෂ්ඥ—බුක ෂේ, 1027
භුවො'ඞ් ඨ්‍යං ඞ—භාවෙ තු වා, 560
භුවො වත් ටිඨ්‍යච්, 553
භූයොභූමභූසිෂ්ඨාඃ, 476
භූයො'මජ්ඣෙදඃ, 581
භූරණෙ, 692 [552
භූ සර්ථා පිව දෙනො ලූක් පෙ,
භූ—හනඃ ක්‍යප් භාවෙ න ත ශව, 987

භෘශාදෙ ශච්ච්‍යෙපී වා තා-ස-ලොපශ්ච, 849
භෞ ලිඞ්ගවා හීසඞ්ඛසොර නෙත්‍රා ච, 84
භ්‍යපොදඞ්, 241 [810
භ්‍රස්ජ ශ්‍රි සචඃ සූර්ණු හර දරිද්‍රා, භ්‍රස්ජෝ'රෙ ණෞ හජි වා, 751 [779
භ්‍රාජ භ්‍රාස භාස භාෂ දීප ජීව, භව ස්ක්‍රන්වාමඃ, 583
භවාදීර් ධුඃ, 11
භවාද්‍යූදිෂණීඃ සෙනා'ශෙෂට්‍ය ෂචකකාජ්ඩීවාං, 569.
මඝොනසතුඞ් වා කතිපෙත්‍යඃ, 191
මතුර්ෂත්‍යෙපී, 441
මනශ්චක්ෂුශ්චෙතො'රූරජෝ රහො'නත, 498
මනීෂාඃ, 34
මඝො ඩාප්, 251
මනොත්‍රණෙපාත්, 871
මඤ්ලපාච්ච තු මෙධායාඃ, 343
මත්‍යත් සචාපෙි, 1016
මන් වජාන්වමේමාක්ෂෙස්‍ය නො'නො, 424
මයට් තද්‍රූපෙ, 486
මහතෙතකාපෙි ජාත්‍ය සාස කර, 326
මා පී වා, 959
මාතුලොපාධ්‍යය ක්ෂත්‍රියාචා යඤ්, 272
මාත් සචසීාවු ඌෟ, 235
මානා වීප්සායාං ෙඪ, 291
මානොනා'දනතඃ, 555
මානොතා රම් විදසතු වා, 711
මාහීාත් ක්‍රමො නොම් තාණීඃ, 992
මාස්මෙන සීටේ්‍යෟ, 958
මිථ්‍යා කාරෙ—රහාසෙ, 915
මිද—භාස—භන්ජෝ සුරඃ, 1115
මි මී මාදෘ රභ ලභ ශක පත, 811
මිමෙත්‍යර් යච්ණෞ ඩා'බලලි, 745
මුඛ්‍යපෙීරසඃ, 368
මුක්ෂ්ජකූලාසත්‍ය පුෂ්පාත් ධෙටඃ, 1017
මුචො'ඪේ වෙමෞ ච වා සනි, 815
මුණ් ලෙභා'නෙකද්‍රුඃසොශීඃ බල, 1137
මුභාං සඞ් වා භෞ, 178
මුහුහීඃශාපෙි ති තා සච ධවං, 957
මූත්‍ර සූත්‍ර සූචාට ශත්තිූර්ණුභ සාද්‍යෙ, 820
මෘඩෂ්පීඪ්‍ය මං, 757
මෘජෝ'කඞ්ති විරිචී බචය ණෞ, 694
මෘෂාද්‍යං නිත්‍යං, 987
මෛත්‍රඨච-සඞගාරාධෙ, 872
මොඞ්ම—ඛපාත් චතුඃ, 442
මොනාර්තුර්ඛසත්‍ය දෘතෙත, 50
මෙලොපො වානිමඃ, 1177
යඩනත—චල පත සභ චහඃ කිඃ, 1118
යඞ් ඩ්‍යකෙය චර්ද්‍රී, 497
යඞ්—ලූක්ක්‍යලොපෙ'රෙ න ණු චිරී, 841
යඩො ලූග්වාපො ලූක් පං චි, 836
යච්ච—යත්‍රාභත්‍යං ක්ෂෙපච්ත්‍රෙ ච, 946
යතො'පායභීප්ජුගුප්සාපරාජය, 299
යත් ඍද්ණීත්කෘදිණත්‍යතඃ, 924
යනෙත්‍යශමාදිමිදෘ ලොප සී ණු, 740
යමඃ සූචනෙ වා තුවාභෙ, 880
යම මන තන ගමො'නතලොපඃ කෟ, 1042
යමරමනමාතඃ පෙ සෙරිම් සන් 598
යයොලේාපො'ශුකොත්‍ය පෞ 258
යලොශවායාවො'වීචඃ 35
යලො'චේක් ජඃ, 535
ය වඃ කිති, 664
ය වාචි, 71

යමෙසෙම දිත්සාසූයාක්‍රාමෙධ ෂීෘරුචි, 294
ගාවිසඳුරී දුහ වි ප්‍රචඡ, 285
යාඨාතො'තඃ, 545 [1120
සායාය භාස කස සෙඨශ පිශ,
සාවත්පුරාභෘං භවෙෘ, 935
යාසො'සෘ, 1102
සිඃ සත් වෙෂ්ෂීෘ විඃ, 802
සිතො'වෘණේ, 681 [912
සුජිර උද්ගෘවො'යඥපාත්‍රෙ,
සුජ්රො'සෙ තුණ් සෙ, 210
සුද්භෘං ඩෙ—ර්ඩෙඃ, 125
සුද්භෘ—මෙ සු, 121
සුෂමදයමදෙ—යච්චාහෙ සු චාවෙ සුයවයෙ, 215
සුෂමදයමද්ඨවනමදං සුෂමාකා සමාක, 436
සුචාලෙප කත් වා, 474
සුතො'මශසො — මීනාවදී ඩොඃ, 134
සුත්සෙත්‍රෘව දී, 96
යෙරාපඃ, 149
යෘලභො මුණ්, 977
යෙවාර්යුම් දෘතා'සවඩිගවෘ ඩිගවෘඩ, 417
යෙවාලෝපො හසෘයෙ, 642
රඩො විඃ සුපි, 187
ර—තතො සියිණේ, 921
රත් ජෝ'පෂ කා නා ස ස් ණි නෙ නලොපො, 660
රපිඩසපුතො'වෙර් චිරිඃ, 680
රාචෙඡවාලෝපඃ, 1040
රාත්‍රුම්ත් වා කෘති, 995
රිචො'බෙ, 72
රීතෘඛතඃ, 830
රීතා රිත්රතෙ වා, 840
රුදදෘසතිසෙර්දිසෙෘරිම්, 561
රුද්භෙෘ'යො හසූසෙෘම්, 695
රුහඃ පඩ් වා, 789
රූපකලෙප වෙබූප් සවං වා චිරිතතු පුං, 463
රූප නාම ගොත්‍ර සඨාන වණී වයො, 414
රෙ රාස් භි, 147
රො'වඃ, 73
රෙම ත්‍රාවවච්වණේ, 853
ලෝ'ප් සඛතී ඩිගමාං, 805
ලෝ'ප්යෘරෙ, 590
ලෝ දෘ—තෙ ගිවඃ, 1090
ලෝ'නිතඃ, 823
වීජාදී — දයායාසතෘතෙකා වො, 582
වෘනවතසීකො ඩොලෝ'කුර් ජුරෙ, 228
ලාලෙෘලීන්නතෙ සෙහභද්‍ර චෙ වා, 791
ලිංඩාඝීවෙඡටං විඃ, කණ්ඩවා දූජාදෙසතු, 859
ලිඩොචීා, 25
ලිපසායාං වා, 873
ලිපසෘසිඩො, 938
ලියුෂමදයළදි තෘද් ත්‍රිශඃ, 964
ලිකො'ෂිාත් සඃ ෂසති, 439
ලූකි න තත්‍ර, 93
ලූක් පරාත්, 376
ලූගද්භෙෘ'පඃ, 670
ලූඩ් මද්-වද් විකාං, 468
ලූපි හ සඞකදූචිටි 15
ලෙඃ කාමෘක් සෙවජාාං, 842
ලෙඃ කෘතාඛෘතෙ ඤ්ඃ, 855
ලෙඃ—සි ඔ ජස් අම් ඔශස්, 78
ලෙවිදඃ කෘප්යෙ, 985
ලෙවිහුඃ ප්‍රාක්, 478
ලෙ ලසෙතාඃ, 49
ලොපො'වෘසෙ, 198
ලොපො ඝෂුඃ, 1070
ලොපො'තො'දෙවොඃ, 543
ලොපො'සතෘසොර්ඛිද්‍රසොර සහං, 691
ලොපො'සෘමාඩොඃ, 26
ලොපෘ'තතා යෙතඃ, 715
ලොම්නො'තතචිනිතෘ, 340
ල්‍යභාවඃතතාසත්‍රෘණීකාසඝෙ ෂෙ වා, 307
ල්‍යපිසම්බුද්ධපුකතාවේ ප්‍රි, 280
ල්වෘ ධු බනසූවර පු සහ වහ, 1133

වකත්‍රස්‍ය බන්ධ ලිප සිව හ්‍රෙවො ඩො, 618
වචො'රෙ, 725
වච්‍යස්‍ය—ශ්වි—පතාං—වෙව සථ—ශව පපතා ඩෙ, 652
වනතනාද්‍යනිමාං ඤැම්ලො පො, 676
වර්දුඩො ධූඃ, 780
වර්ද්‍රො'ක්ජ්ඣාසෙ දෘශසෘජො සතු නිත්‍යං, 604
වසො'රසේ‍ය මනොෟදිතඃ, 554
වසොඝීසෙකාප්රිනාත ඉම්, 1097
වසො ඊඃ සෙමපත්‍යුම්තුපෙතඃ, 229
වාක්ෂකෘශාපීතාක්ෂඃ ශ්තුශෙී රෙ, 601
වා'ගෙඃ, 895
වාග්මි වාවාට වාචාලාඃ, 448
වාචවාපො'නුකතාපුංසකාස්‍ය, 256
වාචජනනාජ්ජාතෙඃ, 269
වාච්‍යශෞ, 140
වාඣානතික සබුල දූර යුව ක්ෂිප්‍ර, 470
වාඩෙ'ප්‍යුතාභත්ං ඛී, 948
වාතො'වාපෙතඃ, 248
වාත් කොතමේඹා'තො'පතඃ, 374
වා තිවරයපෙ'රයම්, 52
වාධිරාවචවාතතාඃ, 521
වානාපඃ, 370
වානෙකාස්මායෙඞී, 962
වාපඃ, 1179 [278
වාම ලක්‍ෂණ ශළ සහ සහිත, වාම්, 98
වා මෙකෙෂතර්මිකෙෂ්‍යෟ, 1180
වාමතඩි, 239
වාරාදගෙපීඃ, 301
වා රුෂාම හෘෂ තිවර සංසුෂා ඣවතඃ, 1077
වාරෙ, 592
වාව ගොර්ද්‍යනෙත, 36
වා ශම යම එණ ශිස්බද්‍යං, 300
වාෂ්ටතො ජස්ශමසාර් ඩෞඃ, 200
වාෂ්පොෂමළෙනධූමාදුවාන් ශතෟ, 852
වාහො වෞ පෞ ශවතා තතු වා, 179
විංශත්‍යදෙඞ්වා, 454
විකාරසඩඝභාවෙදංහිතඣවා පීාදෞ, 433
විවජ්ඣාසතුත්පණෙ වායඃ, 637
විජෙර්ණුනීම් 758
විඞ්වනොර්ඩා, 1031
විතෙත වුඤ්වුවණෞ, 488
වි ධි—නි ම නත්‍රණ ම නත්‍ර ණ ධේ‍යෂණ, 954
වින්විචජු, 1124
විපරා—ජි පරිවෘව—ක්‍රී නි—විශා, 862
විමති—ච්‍යකත සහොකොතාඃ, 902
විශවරාජො'ද්‍ය, 212
විසකාහනා නිඑ—වි—සු—නිර් දුඃඣවපඃ, 625
වීරුහො ඩඞ් කෙඞෟ, 1046
වෘතාහ්‍යුත්සාහතායනෙ ක්‍රමඃ පරොපක්‍රමඃ, 891
වෘද්ධෙහ නෙම් පෙ ස්‍යසනො ඪා තිවමෙ, 648
වෘෂාකපෘග්නිම්නු පූතක්‍රතු කුසිත, 273
වෘතො වෙමොෂො'ඝීඝීප සෙඃ, 627
වෘ-දු-ශ්‍රි-ඤෘර්ණෙඃ කිතො නම්, 1053
වෙඃ පද්ඝිඃ, 893
වෙඃ සො'ශසනෙත ජතෙ, 65
වෙක් ඣවශවාණෙ'සෙ, 44
වෙඞ් ගණ කථඃ බෙර් ඤුපඩි, 776
වෙකෙද, වය් වා, 663
වෙණජ්දුහඃ, 929
වෙතෙතඃ කීපං ඊපං වා, 686
වෙතොතඃ ශතුඃ කවසුඑා, 1103
වෙධත්‍රපතං කෙඞෟ, 1037

වෙමුදිත් ස්වරව්‍යාසස්වාසපත්‍නස, 573
වෙම් සහ ලුභ ඝෘ සතු ශුව වස තිවශ, 606
වෙවකො නවෙසෘ කාද්‍යෙතෙ කානෙනාඥ සඩ්ඛ්‍යසාං, 352
වෙනො'පී, 519
වෙෂෙශෙෂ්‍යඥ, 33
වො ජන් ධූතෙඥ, 792
වොර්ණෙඃ පිද්ධසෙ ණුඃ, 716
වෙඥෂෙස්‍ථාරෙවාඃ සෙ, 28
ව්‍යං පූර්වං, 366
ව්‍යවො ජී රක්ද්ණිදසි, 756
ව්‍යජෝ'රෙ වා තිවතවස්‍ය—සඞ්ඛල්ක්‍යපි, 586
ව්‍යටෙලෝපො'නාරාච්ජශව තො'වේ‍ය'යෙඥ, 430
ව්‍යතීහාරෙ ගත්හිංසා ශබ්දාථී-හසානා්‍ය, 916
ව්‍යතීහාරෙ විඃ පූර්වො ඝෝ'න වන වා, 349
ව්‍යතීහාරෙ ණත් සත්‍රී, 1141
ව්‍යථ ග්‍රහ ජන වස ව්‍යධ වශ ව්‍යව, 651
ව්‍යස්‍ය ග්‍යතුකාර ඩාච් චි ක ණෙ'ලං, 548
වනච්ජස්‍ය ගත්‍යපිවදෙ සඃ, 571
වනදනඥඃ කොච්ඥ යප් සෙ, 1176
වනපෙතඥ භාවෙණීනඃ, 1140
වනලුක් කොනඃ, 246
වනසාදෙර්ඩක් ශෙණිඥ, 419
ව්‍රුඩො'වෙ හසාදෙඃ සෙමඃ කච්චාවව කිවා, 818
ව්‍රුතනපඃ, 881
ව්‍යස්වපසනමො ජීඃ, 831
ව්‍රජවදරලජනිමො'ඤ් ස්වි ජා ගුර් චිරඃ, 574
ව්‍රශ්වඃ කඩ් ච, 1061 [192
චිරිදවො'වෙර්නුණ් ශෙඥ,
ශා—කං—හාතං ය—යූ—තා—තු—ති—ව—හාඃ, 445
ශං ශබෙදඃ, 2
ශාස්තනඥඃ, 1153
ශකෘත්—සතම්බාත් දූති—නාථාත් ඵලෙ, 1012
ශඞ්කර්ණෙ, 1074
ශෘනතාජී වෂඩීත සුබ ස්වාහා, 295
ශතාතිවයස්තාවජීලේ‍ය සතුඃ ශානඃ, 1104
ශජ්‍රාජ භ්‍රාජ යජ ව්‍රජ සෘජමෘජ, 154
ශත සද සි ඩෙ දෙ රුඃ, 1113
ශතාදිමාස — සංවත්සරාත්, 453
ශදෙ'ගතෙඥ තඩ්, 790
ශදෙ'පි මං, 654
ශපථාශිගීත්‍යතුකාරෙ ශප—නාථ—ඝාඤඃ, 868
ශබ්දස්වාස්වාවෙඃ, 888
ශබ්ද සුඛ කෂ්ටාදෙඃ කෘතිවෙද පාපෙ ඩ්‍යඃ, 851
ශරච් පාඩයශෙවතොමතොච් ඞූපානද්ඩි, 378
ශඞ්කිංජහොරඛගමොරගතුර ග තුරඞගම, 1025
ශසි ශස්, 67
ශස්නාම් ඞීඃ 104
ශස් — භ්‍යස් — ඩසි — භ්‍යස්—ඩස්—සාමාං න, 218
ශහොශවපාත් වාම් ජඝබහෙඥ 61
ශා චජා සා හවා වේ‍ය වෙ පාං ඤෙඥ යත්, 782
ශානෙ'තො මත්, 1101
ශාසුබ්ඩස්ඩෙ'ණෙඥ කෙචඥ තිවා ශාසශව, 705
ශාසුලිද්ධත්පුෂාදෙර්ඩජ්ථිපෙ ජන, 565
ශිඃ ක්ලීවෙ, 82
ශිඩො ඩය් යෙ'ණෙඥ, 835
ශිඩොරෙ ණුඃ, 710
ශි ව්‍රජ යජ විද ස්වාස මන වර, 1150
ශුණ්ඩාක්ෂහෙත'පකෂී ර ෂටරෙඥ, 491
ශුනො'ත්‍යප්‍රාණ්‍යුපමානාත්. 358

ශශ්‍යපාද්‍රාං සෙවා වා කිව් ඨ්‍යං 772
ශශ්‍ය වන්‍ද ආරුඃ, 1126
ශශ්‍ය සඨා භූ කම ගම හන ලඹ වෘෂ, 1110
ශො ව්‍රතෙ න්තිත්‍යං, 1085
ශතාවෙත්‍යරා ලොපෙත'ණ්‍ය හසෙ ත්‍රිව්‍යදඃ, 701
ශත්‍රුවෙධාරණ්වච්‍යුව්‍යො චේෂ්‍ය තිංසතනෙන, 588
ශ්‍රද්ධාමෛපීත්‍රා'සදි, 950
ශ්‍රච් ශ්‍රච් දන්භාං ඵපි න— ලොපො වා, 750
ශ්‍රෑ ස්‍රෑ සෘ දෘ පෘ පලු චෘ ඩාං වා, 817
ශ්‍රොඃ ශත්‍රුණි රෙ ජිශව, 621
ශවයුවමඝොනාමුශ්‍වා'තෙ පෙෂ, 194
ශවස ව්‍යධෙන තන දෘවභාසඃ, 1001
ශෛවනවාහවත්‍යුප්ක්ඵශාස්පු රොඩාශාං, 184
ශෛවතාශව ශවතරගාලොඩි තාත්වරකසත්‍ය, 856
ශෛවර්ජීව් යඞ්—ෂෛ්‍යර්ශ්‍යු ඞිසනොඃ, 669
ශෛවාවසීඃස—ශවඃශ්‍රෙයස— නිඃශ්‍රෙයසං, 396
ෂඨොඃ කඃ සෙ, 602
ෂණ්ණං ෂණ්ණවත් ෂණ්ණග ර්යසඃ, 48
ෂන්ජදන්ශෂවන්ජෝ'පි න ලොපඃ, 629
ෂිඞෙන්‍ද ඨශෙ න නො ශ්‍රාසෙ, 1058
ෂොඩඃ ෂෙ, 155
ෂ්‍ඨිඃ ෂටවශ්‍යද නාන්ත්‍යොඃ, 47
ෂ්ට්වීර්ත්‍යත්‍රුත්ද්විවාභ නාදෘදෙරී ප්, 257
ෂඩීවජාද්‍යොඃ බෙෂඨෙජොසත ඪා, 599
ෂට්වුනලමාවමො'පි ඩීඃ, 593
ෂීවන—සීවනෙ වා, 1136
ෂණ්‍ණක් භූජෙඃ, 1107
ෂත්‍ය රෑපාශව, 481
ෂුර්ණෙණ්'දෘනෙන නො'වකුප් වනතාරෙ, 107
සංක්ෂ්ණෙණඃ, 911
සංඥඃ කං, 316
සංඥෙ'සම්‍යතො, 292
සංදෘනො හෙ'ධෙර්ම නිත්‍යං, 293
සංපරි—වෙත්‍ය වා, 1182
සංප්‍රතෙරසම්‍යතො, 898
සකෘත්, විසතු වා, 536
සකො'ලොලාපො'ච්‍යවෙච, 658
සක්ථ්‍යක්ෂ්ණිඃ ෂඃ සවාඩෙග, 334
සඛ්‍යහොරාඥඃ ෂඃ ෂගෙ ච, 353
සඛ්‍යුෂ්ටාඞිතා—මාඑළසුසෙ, 129
සඛ්‍යාද්භත්‍යං සෙර්ඩාවෙඃ, 127
සඞ්ඛ්‍යයා අවයවෙ තයට්, 460
සඞ්ඛ්‍යයා ඩට් පූරණෙ, 450
සඞ්ඛ්‍යයා ඩො'බහොඃ, 338
සඞ්ඛ්‍යයා ධාච් ප්‍රකාරෙ, 458
සංඛ්‍යයා නදීගොදෘවරීභ්‍ය ස්ද්ච, 401
සඞ්ඛ්‍යවත් ඞත්‍යතුවහුගණ නෙපි, 101
සඞ්ඛ්‍ය—වි—සායාවාහ්නො 'හන් ඩෙ, 119
සඞ්ඛ්‍යවත්‍යඥාත්‍රඞ්ගුලිභත්‍යමඃ, 367
සඞ්ඛ්‍යශන්ශතො ඩින්, 507
සඞ්ඛ්‍යසංභඥාත්මාතුර්ඩුර් ෂෙණෙ, 425
සඞ්ඛ්‍යසූපමානාත් පාත් පා දෙ'හසත්‍යදෙ, 347
සඞ්ඛේ‍යකාපීාත් විප්සායාං, 483
සති සාතී වා, 1008
ස ත් ස්‍යරෙ, 668
සත් සවසෙඩ්‍යාෂඨ්‍යං නාබෙඃ, 634
සදෘධ්වාදිව්‍යපෙතො සමේවඃ සිඛෙ තු ඩං, 283
සදෘනුකෙත'සාදිප්‍රත්‍යඃ, 221

සදෘනො'ල්ලාපොම්වස්‍යාත් පේ‍ය වා, 117
සඩ්වො රසේ‍යම් ජනීඩීශඃ, 708
සතඃ පමෙ ඬො ඞා ඞාසාත්, 636
සන් ශ්‍රන්ථ් ග්‍රන්ථ් බෘ කෘෂ ගෘෂ දුහ නම, 931
සන්ක්‍ෂ්‍යදිර් ධුඃ, 631
සනාශිචඡායාං, 803
සන් භික්‍ෂාශංස උඃ, 1123
සන් යඩනෙතා ඩීඃ, 632
සපත්‍ර—නිෂ්පත්‍රාත් ප්‍රියසුඛාත් මද්‍ර, 505
සභමේ‍ය ශ්වාඩ්, 217
සමඃ ප්‍රතිඥයාං, 905
සමය නිෂ්කුල දුඃඛ ශූල ස ත්‍යද්, 504
සම්පීනාඝිෂොර් ගි, 955
සමවාඞාත් තාමසඃ, 395
සමසත්‍රා, 907 [1049
සමානෙදංක්මදඃ සෙක්‍යමූ,
සමාපානුපේ‍ය, 387
සමාපෛර්නායෂීසතාසතාඩිත සුබෛර්නිඹාරෙ, 302
සමො'කූජනෙ, 866
සමො ගමෘචජප්‍රවජසවෘශ්‍රෘ වෙතත්‍යතීති දෘශඃ, 875
සම් තුම් මනඃ-කාමෙ, අවශ්‍යං ලේ‍ය, 388
සම්පරඃප්‍රත්‍යත්‍රුහේ‍ය'ක්ෂණඃ, 381
සම්පරෙඃසුමුපාතාත්‍රු භූෂා-සඩ්ක ප්‍රති, 766
සම්බුඬේ‍ය සිජ්ධිඃ, 80
සරජසොපශූනෙ, 380
සරූපො බාධ්‍යඃ, 966
සරො'නො'යො'ශමනඃ සංඥ ජාතේ‍යඃ, 361
සර්ව විශ්ව උභ උභය භවත් ත්වත්, 86
සර්වෛකදෙශසඞ්ඛ්‍යාතපූර්ණ්‍ය වෂීාද්ඝීා, 362
සර්වෛකදෙශසඞ්ඛ්‍යාතසඞ්ඛ්‍යවත්‍යෙනනකා, 354
සර්වෛකාත් කාලෙ දෘ, 514
සෂෙසුස්සප්‍රූෂඝතාං රඩ් එෙ 'ක්ෂඃ, 227
සහඃ සො'කාලෙ, 377
සහඃ සො වා, 333
සහ ණෙඹී සීඃ, 22
සහ-වහොදෙෘ ඞි, 653
සහවාරණසමොනාපීපිවිනා පෘථ්ඩ්, 289
සහ-සනාතිරඃ සඩ්රි-සම්-තිර් 1045
සාති හෙති සූති ජූති, 1149
සාධනහෙතුවිශෙෂණභෙද කං ධං කත්ත්‍රා, 388
සාහි සාති වෙති වෙදෙෘජ් ධා රි, 999
සිත්‍යදිඃ කතිඃ, 12 [614
සීමානතම්මාගීාත් ප්‍රී වානෙත
සූච් චතුර්විත්‍රෙඃ, 485
සුභ්‍රෘදීච්‍යජම්වාපීානාං ධේ‍ය සවඃ, 153
සුසතුඬොඃ සෙරිම් පෙ, 623
සූචනාවක්‍ෂෙපණසෙවාසාහ සප්‍රතීයතන, 886
සූතෙනී ඤූඝීතං, 709
සූත්සුරභි පූතෙගීාඬාදිඞාතූප මානාත්, 403
සූයසීාගසත්‍යස්‍යතිෂ්‍යපූෂ්‍යස්‍ය ෂණ්‍යමත්සස්‍ය, 260
සූල්වාදේ‍ය දීද්‍ර-ක්ෂී-යල්ස්‍යනෙතා න තො, 1052
සෘකූෂ්ටඃ, 1011
සෘජඃ ශ්‍රාඩ්ශාත් තානිණ් ච, 883
සෘජදෘශවිපාධාතිවතො ත්තාන නිමිතු, 589
සෘ-ඡාගුර්යඃ, 1152
සෙක සීක සෘප සෘ සෘජ, 570
සෙ තු ක බ-ප-ළෙ වා, 66
සෙමකතාත් සරොඃ, 1154
සෙම්'ක්ෂුධ කුෂ කලිශ ගුධ මෘඩ මෘද, 1168
සෙර්ඩොශනස්පූරුදංශො 'නෙහසො'ඩෙඃ, 232
සෙර්ලූක් තා-ථාසො සතත් හෙත්‍ය'කුව්වා, 763

සෙ‍ෟ වා, 704
සඛ්‍යුසන්ත්‍යු සඛ්‍යත්‍යු සතත් ත්‍යු සඛ්‍යුත්‍යුභ්‍යඃ, 768
සතති ගදි මදි හෘදි දූෂෙරි ත්‍රුඃ, 1130
සතු ශවුභිඃ ශවවශාත්, 46
සත්‍රියාං ත්‍රිචතුරොඝතිසෘචත සෘ සෘවත්, 157
සත්‍රියාමත ආප්, 249
සත්‍ර් භූර්ධුඃ, 158
සත්‍රී යූචච ඩිති, 99
සත්‍ර් වාම්ශසොඃ, 159
සථාදෘතපාඥස්‍රාධමාම්නාතීති 597
සථාදෛර්ඩිෂ්ටිමෙ න ණුඃ, 736
සෙථාඩො ණ්‍යඩීඃ, 785
සනශෙචාධඃ සංඛ්‍යදිදෘමචසො ‘ෂී, 262
සනු-ක්‍රමො‘මෙ‘රචස ඉම්, 596
සපඞීායාමාඩඃ, 885
සපෘහි ගෘහි ශ්‍රෑ දෘ ජෙරායඃ, 1128
සථාඃඃ සථී වා, 1079
සභ්‍යඃ, 206
සම්ඩ පූඩ රත්ජශුකිරගිරද්‍රිය, 109
සම්භෙත සීාත් ඩචපේ මණ්‍ව, 794
සම්ෘදෘශ (‘)නනුඥනාප්‍රතිශ්‍රොඃ සනඃ, 918
සම්ෘදෘෘ තවර ප්‍රථ ම්‍රද සතෘඃසප ශො‘ඩි බෙ, 778
සම්‍රපෛසත්‍යදි තවතීතෙ, 961
සරුදෛධාවොදහිමශ්‍රථ ප්‍රශ්‍රථ සථාර, 1138
සර්මොර් ලූක්, 168
සර්මෙ‍ෟජස් ඝිඃ, 81
සර්සර්ඞිනඃ, 617
සත්‍රත් ඨ්‍යපිත් කිචා, 566
සත්‍රදෙඃ සො ලොපඃ කො‘ෂඨ න්‍යරක්‍ෂඃ, 213
සත්‍රදෙර්ංඩි‘සෙථා වා ඨ්‍රණෙ‍ෟ, 611
සත්‍රදෙ‍ෟ නචඥො‘ශය, 720
සත්‍රදෘත්තිත්‍යතො ණුර්යඩ් යක් සීඨ්‍යණෙ‍ෟ, 615
සත්‍රදෘදෘද්වු-රසකුංඑම් සත් මඞීසෙඃ, 747
සත්‍රනාතසාරාලලුප් වෙ, 193
සත්‍රනාතාදෘදෘදෘදෘශනාඃ බෙ රාත් ඨිතං, 580
සෙත්‍රවෙතෙ‍ෟ, 42
ස්‍රඩිමෙධාස්මායාත් චින් වා, 443
ස්‍රස්ධවස්වසචනඩුභාං දඩ වෙ, 183
ස්‍රිබහොසෙත්‍රා‘චත්‍රදෙඃ පතාඃ, 513
ස්‍රිවාවමවණවරවරෙ වූඩුඩා, 1039
ස්‍රි විෂ්වග්—දෙවසර වෙරද්‍රු ණෙවෟ ණෙවාෟ, 1043
ස්‍රෙඃ සරම් සචශච, 152
ස්‍රෙර්ඩා, 1048
ස්‍රෙජ්ස්ඩෙඩසිඩිනාම්සෙම යමාත්, 112
ස්‍රොර්චිඃ වෙ, 102
සවඃ සෙස රෑඃ, 540
සවදීහාසං ධ්‍යම් ශසාදෙලොපඃ, 103
සචපතෘෂධෘෂො ඩිතජ්, 1125
සචප රක්‍ෂ යත ප්‍රචජ විචෂ යාච, 1144
සචපො ජිඃ, 781
සචයංශංවිසංප්‍රාද්භුවො ඩුඃ, 1132
සචරාදි—නි—චිත්‍යාංං චංං, 94
සචසෙ‍ෟ ෂූරෑ, 539
සචසර තත් පිත්, 982
සවාකෂයොරිරෙඝ්ණෞ, 31
සවාඩගාබෙ, 268
සවාණණඩො‘චි චිඃ, 62
සවාමීශචරාධිපතිදෘයාදසාකෂි, 308
හනඃ කිත් සිඃ, 879
හන ගම ජන ඛන ඝසාම්ඩ ලොපො, 230
හන-ගම-දෘශ-විශ-විදෘ වා 1098

හන ග්‍රහ දෘශවඃ සිඩකෙදර් මිණ් වා, 922
හනවරග—ෂටක්, 1010
හනජනාද්ගමාදෙර් ඩඃ, 997
හන සනඞ්-'ණඛිණි ඣද්ණිති, 801
හතො වධෂපීඪශලි පිමෙ තු වා, 678
හනො වා ඝනී, 828
හනො ගෙනා ෂෙනා න ණඃ, 189
හන්පූෂාඝ්ඝිමෙතො'ඪෙ සෙ ශෙ ඝිඃ, 188
හන්ෂන්ධඃතරාඥමුඞ්ලොපඃ ෂෙණ, 435
හබ්ත්‍රතෙතේම්, 1033
හශෂො'න්මිප්‍රුඩො'දෘශඃ සක් ටනං, 605
හසාතනයොව්වාරෙ, 845
හසාදෙඃ සෙමො'හොිඃදිත් ක්ෂණශවසවධො, 576
හසාද්හනං දිසෙලීපාමෙ, 672
හසාචා, 250
හසානනාතො ගෙහෙ, 770
හසාලෙලාපො'ශිතඃද්යොඃ, 775
හසුඞතො ලොපො'ණෙ, 567
හසඃය්වාසොඃ, 971
හසො'නනතරඃ සංඃ, 95
හසො'නනඃ එඃ, 85
හසත පි, 724
හසෙත පාණෙ ප්‍රාඩවං ජීවිකොපනිෂදෙ, 767
හසෙඃතනානදෙ'නඤකඃ සෙලීපඃ, 76
හාකඃ බෙර්න සිඃ, 837
හාකො'නතාලොපඃ ඛනං, 731
හාකො හිඃ, 1175
හායනඃ, 1004
හිංසදීපකමපාජසඝිඩකම, 1122
හුඩිසො හෙර් ඩිඃ, 571
හෙඃ බෙරනඩි සිඃ, 748
හෙ'නඃ, 252
හෙ පූර ණි ප්‍රමා ණි හනමඃ, 331
හෙලීපො'සෙනජතොශව, 547
හො ඩස්, 21
හො ඪො ගෙ, 175
හො නඃ සෙ, 182
හො'සෙනරෙති, 917
හො ඩා වා, 732
හනීෂ්‍රාත්‍රාන්දනුදවිතෙදු වා, 1062
හනිව්ලිරීක්නුශසඃක්ෂමාශනතාං පණි, 784
හලාදෙඃ සවඃ කොතෙ ච, 1082
හවාදි රෙ විඃ, 726
හෙවා වෙර් ජඃ, 667
හෙවා වචඃණෙ, 727

සංඥාසූචි.

අක්, 3
අච්, 3
අට්, 3
අම්, 3
අව්, 3
ඉක්, 3
ඉඩ්, 3
ඉච්, 3
ඉන්, 4
ඉල්, 3
උඩ්, 91
ඍක්, 3
එඩ්, 3
එච්, 3,
එහ්, 3
ඓච්, 3
ක, 316
කිත්, 533
කී, 529
කෘත්, 965
කෘති, 12
ඛ, 13
ඛර්ජ්, 3
ඛජ්, 3
ඛස්, 3
ඛ්, 538
ඛී, 529
ග, 318
ගි, 10
ගී, 529
ඝ, 288, 316
ඝි, 81, 82
ඝී, 529
ඝු, 539
ඩත්, 532
ච, 318
චක්, 3
චජ්, 3
චි, 79
ජත්, 3
ජ, 299, 316
ජබ්, 3
ජි, 535
ඣජ්, 3
ඣබ්, 3
ඣන්, 3
ඣස්, 3
ඤප්, 3
ඤම්, 3
ඤස්, 3
ට, 92
ටී, 529
ඨී, 529
ඩ, 309, 316
ඩී, 529
ඪ, 281—284, 316
ඪග්, 3
ඪී. 529
ණඩ්, 3
ණප්, 3
ණම්, 3
ණු, 8
ත, 527
තී, 529
තෘ, 18
ත්‍රී. 79
ථී, 529
ද, 14
දෘ, 534
දී, 96—99
ධ, 13
ධි, 174
ධී, 79
ධ, 288, 316
ධි, 80
ධු, 11
නි, 16
නී, 20
නු, 19
ප, 531
පි, 100
පී, 79
පතී, 79
ප්‍රී, 79
ප්ලු, 5
ඵ, 85
වව, 13
භ, 294, 316
භි, 84
ම, 531
මු, 20
ය, 318
යජ්, 3
යම්, 3
යල්, 3
ර, 530
රූ, 539, 540
ඏ, 5
ඐ, 6
ලි, 14
ලූ, 989
ව, 318
වස්, 3
වි, 19
වෘ, 94
විරි, 9
ශම්, 3
ෂ, 318
ෂී, 79
ස, 317
සෘ, 95
ස්‍රි, 86—90
ස්ව, 5
හ, 318
හබ්, 3
හල්, 3
හස්, 3

ආගම-සූචි.

අක්, 208
අඩ්, 613
අණ්, 181 [672, 696
අම්, 156, 550, 581,
අසන්, 846
ආණ්, 181
ආම්, 582, 607
ඉණ්, 643, 760, 883, 921, 923, 929, 930, 931
ඉම්, 417, 418, 554, 573, 584, 587, 589, 596, 598, 606, 616, 617, 623, 624, 620, 648, 650, 695, 708, 739, 747, 762, 807, 809, 810, 992, 1033, 1053, 1066, 1067, 1071, 1074, 1076, 1077, 1097, 1098, 1172
ඊම්, 561, 722
උම්, 417, 418
කන්, 57
ඛ, 62, 565, 618
ඛාම්, 687
චන්, 57
ඡ, 63
ජන්, 792
ටන්, 57
ණ, 62
තන්, 57, 982
න, 62
නන්, 426, 788, 791
නම්, 196
නාප්, 857
නීන්, 826
නුණ්, 163, 169, 192, 210, 243, 244, 245, 568, 635, 741
නුන්, 827, 829
නුම්, 110
පණ්, 784
පශාම්, 728
ම, 62
මන්, 995, 1014, 1101
මිණ්, 922, 931
මුණ්, 977, 978, 1137
යක්, 882, 921, 931
යන්, 743, 782, 924
යම්, 151
රන්, 840
රම්, 711
රින්, 840
රීන්, 830
ලන්, 787, 791
වන්, 553
ශ, 738
ශප්, 541, 670
ශුප්, 688
ශතණ්, 738
ශතා, 738, 768
ශතෘ, 601, 621, 738, 768 [928
ශාන්, 594, 738,
සක්, 605, 657
සන්, 54, 55, 598, 846
සි, 551, 603, 657
සුම්, 113, 753, 766, 867
සෘම්, 152

ආදෙශ-සූචි.

අ, 133, 206, 325, 559
අකො, 226
අඩ්, 560, 778
අත්, 555, 697
අදමුර්ව, 225
අද්‍රි, 1043
අධ, 522
අන්, 325
අන, 205
අනඩ්, 172
අම්, 166
අමුමුර්ව, 225
අමු, 1049
අය්, 35
අය, 106, 1178, 1179
අයඩ්, 132
අයම්, 203
අර්, 8
අල්, 8
අව්, 35
අව, 36, 522
අශ්වා, 351
අසන්, 116
අසුඩ්, 312
අසඵ, 652
අස්මාක, 436
අහ, 215
අහන්, 119
අහන, 354, 432
ආ, 9, 108, 129, 130, 146, 196, 197, 212, 326, 349, 608, 665, 793, 794
ආකම්, 218
ආඩ්, 217, 239
ආත්, 106, 256
ආන්, 580
ආන, 770
ආනඩ්, 271, 272
ආම්, 137
ආය්, 35
ආර්, 9
ආර, 422
ආල්, 9
ආව්, 35
ආව, 215
ආසන්, 116
ආහ, 723
ඉ, 112, 121, 535, 785, 786, 813, 816, 817
ඉවඡ, 597
ඉත්, 173, 254, 255, 256, 640, 705
ඉත, 106

ඉතෙය, 421
ඉය්, 135, 585, 588
ඉයම්, 203
ඉර්, 628
ඉෂ්, 811
ඊ, 149, 161, 236, 386, 495, 545, 546, 701, 812, 813, 843, 1049, 1102
ඊඞ්, 776
ඊයම්, 546
ඊශුෂ්, 546
ඊර්, 812
උ, 69, 121, 138, 194, 229, 235, 535, 689, 1087
උඞ්, 240
උත්, 173, 829
උදන්, 116
උද්ච්, 225
උර්, 628
උච්, 135, 585, 588, 718
උස්, 129, 130, 563, 675
ඌ, 180, 235, 656, 796, 797
ඌච්, 814, 1039
ඍ, 535
ඍචඡ, 597
ඎ, 535
එ, 8, 109, 129, 130, 150, 579, 969
එකාද්න, 352
එකානන, 352
එඩ්, 219
එධි, 677
එන, 209
එර, 422
ඓ, 9
ඓඩ්, 273
ඓෂ්, 106
ඔ, 8, 653
ඔන්, 337
ඖ, 9, 129, 130, 145, 179, 234
ඖඞ්, 238
ක, 64, 559, 602, 972, 974, 1063
කඞ්, 211, 1061
කත්, 408, 412
කාන්, 474
කව, 412
කා, 409, 411
කි, 746
කී, 833, 1049
කීර්ති, 774
කෘ, 749
කෲප, 649
ක්ෂි, 1180
ක්ෂෙප, 470
ක්ෂෞද, 470
ක්සා ක්ෂ්, 706, 707
ඛඞ්, 211
ඛක්ෂ්, 706, 707
ග, 58, 64, 559, 972, 974
ගඞ්, 211
ගවඡ, 597
ගමි, 806
ගර, 470
ගා, 682, 713
ගි, 600
ගී, 712 [679
ඝ, 61, 176, 177,
ඝඞ්, 178, 211, 996
ඝසෟ, 673, 674
ඝි, 748
ඤ්න, 189
ඤ්නී, 828
ඞ, 51, 59, 60
ඞක්, 419
ඞඞ්, 211
ඞස්, 835
ඞා, 201, 321, 655, 732, 743, 745, 846, 1031, 1048,
ඞි, 700, 729, 736, 1083—1085
ඞී, 612, 630, 834
චුර්, 425
ඞෙ, 611, 612
ච, 46, 64, 559
චතසෘ, 157
චු, 825
ඡ, 46, 61, 559
ජ, 46, 58, 64, 559
ජඞ, 1091
ජරස්, 115, 379
ජනි, 677
ජා, 597
ජිඥ, 597
ජෘ, 472
ඣ, 46, 61, 177, 559
ඤ, 46, 51, 59, 60, 559
ට, 47, 64, 559
ඨ, 47
ඩ, 47, 58, 64, 155, 218, 233, 559
ඩන්, 233
ඩනඞ්, 847
ඩභෘම්, 218
ඩස්ඞ්, 184
ඩා, 127, 232
ඩි, 190
ඩු. 141
ඩෞ, 125, 200, 609
ඪ, 47, 61, 175, 177, 557
ණ, 47, 51, 59, 60, 107, 355, 549, 570, 968
ත, 64, 165, 218, 559, 599, 668, 703, 704, 724, 987, 1089, 1121
තඞ්, 790, 801
තව, 215
තවක, 436
තානඞ්, 956
තිරශ්ච, 225
තිර්, 1045
තිෂ්ඨ, 597
තිසෘ, 157

තුඞ, 191, 195
තුභාෂ, 215
තෘන්, 139, 140
තෙ, 220
ත්‍රප, 470
ත්‍රසඃ, 315
ත්ව, 215
ත්වද්, 215
ද, 58, 64, 208, 559
දඞ, 183, 241
දත්, 116, 1088
දව, 470
දිශ, 646
දෙ, 735
දෙෘෂන්, 116
ද්‍රූක, 470
ධා, 351
ධ, 61, 177, 575, 737
ධඞ, 237, 1046
ධම, 597
ධි, 671, 749
ධෙ, 735
න, 51, 59, 60, 105, 134, 182, 202, 218, 262, 569, 759, 1052, 1054, 1058—1062
නශ්, 116, 220
නා, 123
නි, 1148
නිශ්, 116
නී, (෴) 68
නු, (·) 50, 53
නෙද, 470
නෙශ, 742
නෞ, 220
ප, 64, 559
පඞ, 789
පද්, 116, 223
පපත, 652
පශෟ, 597
පාද්, 347, 348
පිව, 597
පී, 645, 1080, 1081
පීථා, 783
පුර, 522
පෘත්, 116
ප්‍ර, 470
බ, 58, 64, 559
බංහ, 470
භ, 61, 177
භගො, 226
භජ්, 751
භිෂ්, 795
භූ, 692
භො, 226
ම, 51, 59, 60, 134, 160, 204, 216, 374, 375, 1063, 1064
මද්, 215
මන, 597
මම, 215
මමක, 436
මහා, 215
මාස්, 116
මි, 1180
මූ, (×) 68
මෙ, 220
මොච, 815
ය, 35, 52, 71, 136, 588, 681
යකන්, 116
යචඡ, 597
යජ්, 1176
යව, 470
යුව, 215
යුෂ්මාක, 436
යූය, 215
යූෂන්, 116
යොස්, 106
ර, 35, 72—75, 434, 473, 604, 690
රඞ, 227, 261
රු, 147
රි, 620
රී, 497
ල, 35, 49, 52, 824
ව, 35, 43, 52, 136, 588, 664, 727, 1063
වඞ, 787
වච, 725
වධ, 678
වශ්, 663
වය, 215
වර, 470
වෂී, 470
වස්, 220
වාං, 220
වි, (:) 102, 187
වී, 586
වෘන්ද, 470
වොච, 652
ශ, 46, 67, 814
ශකන්, 116
ශාධි, 677
ශි, 162
ශීය, 597
ශීෂීන්, 116
ශ්‍රු, 471
ශ්ව, 652
ෂ, 47, 67, 111, 439, 570, 572, 625, 633, 634, 693, 819
ෂඞ, 154
ස, 65, 67, 214, 333, 377, 413, 414, 569, 1049
සධ්‍රි, 1045
සම්, 1045
සාධ, 470
සීද, 597
ස්‍රු, 470
ස්‍රුව, 470
ස්තු, 116
ස්‍රූ, 470
ස්ත්‍රී, 1079
ස්මාත්, 112, 114
ස්මින්, 112, 114
සෙයම්, 112
ස්ව, 106
හ, 917
හි, 1086, 1175,
හෘද්, 116
හ්නස, 470

CEYLON
PRINTED AT THE GOVERNMENT PRESS
COLOMBO

PK
541
V67
1897

Vopadeva
Mugdabodha wyakarana

[redacted]

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY